

BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
149
Coll. Lat. Gr.
37
28

BIBLIOTECA
NAZIONALE
VITT. EMAN.
SALA
DI STUDIO
20
19

CORPUS
SCRIPTORUM HISTORIAE
BYZANTINAE.

EDITIO EMENDATIOR ET COPIOSIOR,

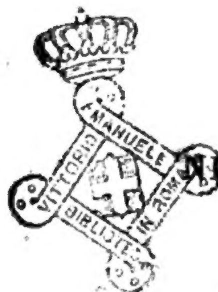
CONSILIO

B. G. NIEBUHRII C. F.

INSTITUTA,

OPERA

EIUSDEM NIEBUHRII, IMM. BEKKERI, L. SCHOPENI, G. ET L. DINDORFIORUM ALIORUMQUE PHILOLOGORUM PARATA.

PARS XIX.

NICEPHORUS GREGORAS.

VOLUMEN II.

BONNAE
IMPENSIS ED. WEBERI
MDCCCXXX.

NICEPHORI GREGORAE

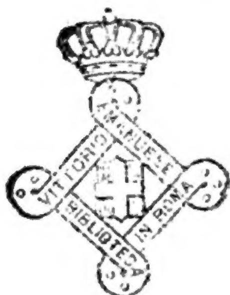
BYZANTINA HISTORIA

GRAECE ET LATINE

CUM ANNOTATIONIBUS HIER. WOLFII, CAR. DUCANGII,
IO. BOIVINI ET CL. CAPPERONNERII.

CURA

LUDOVICI SCHOPENI.

VOLUMEN II.

BONNAE
IMPENSIS ED. WEBERI
MDCCCXXX.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ

ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ ΙΒ.

NICEPHORI GREGORAE

BYZANTINAE HISTORIAE

LIBER DUODECIMUS.

ARGUMENTUM.

Rerum gestarum narratio fusior promittitur. Earum cognitio quem lectoribus fructum allatura sit. Divinae iustitiae ratio et summa aequitas. Historia, saepius iam celebrata, rursum laudatur. Cum speculo confertur. Principibus maxime utilis. Naturae ipsi praecellens. Scriptoris mores informat. Animum varietate delectat. Huius partis initium unde repetendum (Cap. 1). *Cantacuzenus iuniorum principum saluti consulit. Alexii Apocauci perniciosa consilia, dotes eximiae, genus, fortuna, malae artes. Cantacuzenum hortatur ad capessenda imperii insignia. Eundem calumniatur. Imperatrix Anna tertio luctus die in palatium se recipit. Apocauco suadente Ioannes patriarcha codicillos profert a defuncto imperatore scriptos. Tutelam et imperii administrationem variis rationibus conatur sibi arrogare* (2). *Cantacuzenus respondet: administratam a se rempublicam etiam vivo imperatore; cum quo semper coniunctissime vixerit. Sua erga illum merita commemorat. Illius erga se benevolentiam et gratum animum praedicat. Imperii consortium cur eo superstite repudiaverit. Codicillos a patriarcha prolatos ad aliud tempus pertinuisse. Tutelam et imperii administrationem ipso iure penes se residere. Reliquum esse, ut filiae suae et iunioris imperatoris nuptiae perficiantur* (3). *Apocaucus et patriarcha imperatrici persuadent, ut omnem Cantacuzeno auctoritatem abroget. Prudentium coniecturae de Apocauco. Cantacuzeni potentia et moderatio. Apocauci vires infirmae. Animus perversus. Immoderata ambitio. Arx Epibatarum et alia castella ab eo exstructa, in quos usus.* (4). *Milites Cantacuzeno palam favent. In solenni sacramento mentionem eius faciunt. Unus stricto gladio in Apocaucum irruit. Imperatrix cum suis Cantacuzenum supplex orat. Eo conspecto tumultus sedatus. Oratio, qua ille adversariorum improbitatem notat, clementiam et constantiam suam commendat. Demosthenis dictum, a Gregora correctum. Cantacuzeni et Apocauci diversa instituta, diversi exitus, et inceptis convenientes. Cantacuzenus eo uno damnandus, quod pacem ecclesiae turbari permiserit* (5). *Apocaucus incepto non desistit. Cantacuzenum, de se optime meritum,*

tur. Plausu et laetis clamoribus excipitur a populo. Iacta in Cantacuzenum probra. Cantacuzenae haec audientis, idque e carcere, dolor et gravis morbus. Eiusdem obitus duodecimo post die, inter similes plebis acclamationes. Nocturna praesagia, quae eius mulieris calamitatem antecesserunt (13). *Cantacuzenum res adversae non frangunt. Eius nunciis contumeliose a Byzantiis illuditur. Monachorum interventu pacem petit, sed frustra. Ab Orestiadis primoribus vocatus eam urbem occupatum venit. Fluvii interiecti repentino auctu bis repulsus re infecta discedit. Eius prodigii ratio expenditur. Hostiles ultro citroque excursiones. Belli civilis mala. Eius cum bellis externis comparatio facta a Cantacuzeno. Huius fautores vana spe recreantur* (14). *Praecipuarum urbium praefecti Theodorus Synadenus et Guido Armenius. Huius ex Armenia migratio; uxores duae. Hostilis animus in Cantacuzenum affinem, cuius et bona diripit et amicos vexat. Sinistra auguria. Solis ac lunae defectus et colores. Arbores nive oppressae et ramis exutae* (15). *De educendis carcere ambobus imperatricis Irenes fratribus Byzantii et Cantacuzeniani certant. Irenes prudentia et aliae virtutes. Egregiam Cantacuzeno operam navat. Ut fratres ei conciliaverit. Cantacuzenus, Thessalonicae invadendae spe oblata per litteras Synadeni, Didymotichum uxori et Manueli Asani custodiendum committit. Polystylum instaurat et munit. Chreles Triballus perduellis; Strummitzae principatu potitus; Crali ipsi metuendus. A Romanis adulatur. Cantacuzenosuppetias venit, per Christopolitanas fauces transituro. Ducum et militum enumeratio* (16).

α'. Τὰ μὲν δὴ μέχρι τούτου πεπραγμένα πρὸ ἐτῶν ἐγγύς που A. M. 6849
ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα ἐν λόγοις ἕνδεκα τῇ προτέρᾳ καθόσον Ind. 9 A. C. 1341
ἐφικτὸν ἐπιτεμόντες ἡμεῖς ἀποδεδώκαμεν βίβλῳ. τὰ δ' ἑξῆς Imp. Io. Palaeol. 1
πλατύτερον ἤδη διέξιμεν, ἅτε ἐπιστατικώτερον τούτοις μάλιστα P. 353
παρηκολουθηκότες. τῶν μὲν γὰρ πλείστων αὐτοὶ παρόντες αὐτή- V. 287
κοοί τε καὶ αὐτόπται γεγόναμεν. ἃ δὲ μὴ αὐτοὶ παρόντες τεθεά-
μεθα, καὶ ταῦτα δ' ἐξ αὐτῶν ἀκριβῶς ἡμῖν παρειληφέναι συμ- B
πέπτωκε τῶν πεπραχότων· ὡς μικρὸν ἢ μηδὲν ἧττω τῆς προτέ-
ρας εἶναι τὴν δευτέραν ἀντίληψιν. καὶ οἶμαί γε μάλιστα πάν- P. 354
των, ὁπόσα τοῖς ἐφεξῆς πέπρακται χρόνοις, ἐξεῖναι μανθάνειν
τοῖς βουλομένοις ἐκ τῶν εἰρησομένων, μακρῷ τινι βέλτιον ἢ κατὰ
πᾶσαν Στοὰν καὶ Ἀκαδημίαν Πλατωνικὴν, ὁπόσον ἀρετῆς πρὸς
κακίαν ἐστὶ τὸ διάφορον, καὶ ὅσον αὕτη μὲν τοῖς μετιοῦσι παρέ-

1. Quae hucusque annis retro centum fere et quinquaginta gesta sunt, ea undecim libris quam potuimus compendiosissime primo volumine tradidimus. Quae vero hinc sequuntur, illa ut longe diligentiori studio investigata fusius iam exponemus. Etenim pleraque ipsi per nos audivimus ac vidimus. Quorum autem ipsi spectatores non fuimus, ea ab iis qui gesserunt ita accurate accepimus, ut haec paulo aut nihilo minus quam illa explorata habeamus. Ego certe sic statuo; eiusmodi esse ea quae deinceps dicturus sum, ut ex iis magis quam ex aliis omnibus rebus, quae subsequutis temporibus gestae fuerunt, possit quilibet intelligere, atque id quidem multo melius quam ex totius Porticus Platonicaeque Academiae praeceptis, quantum intersit virtutem inter et vitium, quantumque iis, qui alterutri dediti

A. M. 6849 χει τὸ χρήσιμον· ὅσον δ' ἐξ ἀντιπάλου τὸ σφαλερὸν ἐκείνη.
Ind. 9 κατὰ γὰρ ἀνάλυσιν ἐκ τοῦ τέλους εἰς ἀρχὴν ἀνιόντας, ἐκεῖθεν
B ἐξεῖναι, καθάπερ ἐν ἀσφαλεῖ τινι πίνακι τῷ χρόνῳ, τὸν ἑκατέρας σκοπουμένους καὶ ἀνιχνεύοντας δρόμον, ὡς διὰ στοιχείων οἱονεὶ τινων, τῶν ἄλλοτ' ἄλλως Εὐρίπου δίκην ἀχθέντων, τῆς προνοίας ἐντεῦθεν εὐφυῶς ἀναγνῶναι τοὺς λόγους. (B.) Ὡς γὰρ ἐν ἀπείρῳ τῷ ζόφῳ, ὁποῖον ἄν ποτε καὶ νὺξ ἀφεγγὴς τῷ οἰκείῳ βάψασα μέλανι τὸν ἀέρα δρῴη ἄν, ἀτέχνως τῶν ἀνθρωπίνων φέρεσθαι δοκούντων πραγμάτων, οὐδεὶς οὐδὲν τῶν ἁπάντων,
C οὐδ' εἰ καὶ κορυφῆς εἴη τριχὸς ἀμυδρότερον, τοὺς ὀφθαλμοὺς διαφεῦγον εὕροι τῆς δίκης. μακρὰν γάρ τινα τὴν αὐτονομίαν καὶ τὸ ἄφετον ἐκ προοιμίων αὕτη χορηγοῦσα ταῖς τῶν δρᾶν ἐθε-
V. 288 λόντων ἄλλοτ' ἄλλαις αἱρέσεσί τε καὶ γνώμαις, καὶ ἅμα κατὰ τὸν τῆς ὑπερφυοῦς ἀγνοίας βυθὸν τὰ ἡμέτερα διακυβερνῶσα, σταθμοῖς ἔπειτα καὶ πλάστιγξιν ἀκριβέσι τὰ τῶν δρωμένων δίδωσι τέλη· ἵνα τοῖς ὀψιγόνοις οἷον αὐτοφυεῖς νομοθέται τὰ τῶν
D παρεληλυθότων ἔπαθλα γίγνοιτο. οὔτε γὰρ οἷς μοχθηρίᾳ γνώμης καὶ τρόπων ἡλικιώταις διαγέγονεν εἶναι, τὸ χαίρειν ἄκλαυστον ἀπολαύειν εἰς τέλος ἀφιέναι δοκεῖ· οὔτε οἷς κακοπραγεῖν ἐξεγένετο, ἀγέλαστον ἐᾷ παραμένειν καθάπαξ τὸ δάκρυον. ἀλλὰ τοιούτους δίδωσι γεωργῆσαι καρποὺς ἐν ἀμήτου καὶ ἅλωνος ὥρᾳ, οἵας ἑκατέρῳ συνέβη σπεῖραι τὰς αὔλακας. βουλοίμην δ' ἂν ἐκ τῶν καθ' ἕκαστα θεωρεῖν ἀλήθειαν πρὸς ψεῦδος, καὶ δικαιοσύνην πρὸς ἀδι-

18. **διαγέγονεν** em. Boiv. pro **ἰδίᾳ γέγονεν**. 19. **οὔτε οἷς** cod. Vat., **οὐθ' οἷς** apogr. Parisin. 20. **καθάπαξ** add. cod. Vat.

sunt, salutaris illa, hoc vero perniciosum sit. Nam si ab extremo fine orsi ad prima usque initia redeamus, licebit inde (utriusque cursu in annalibus, tanquam in tabella minime fallaci, inspecto et per quaedam quasi vestigia Euripi more alternantia explorato) divinae providentiae consilia pulchre intelligere. (II.) In tantis enim rerum humanarum tenebris, quibus nec obscurissima nox pares habet, nihil queas deprehendere, ne minimo quidem capillo levius, quod divinae iustitiae oculos fugiat. Nimirum haec infinitam quandam libertatem et licentiam alias aliis hominum animis ac voluntatibus, quidquid ii moliantur, indulget. Eadem per immanis ignorantiae profundum res eorum gubernat: trutinae deinde ac lancibus severis rerum gestarum exitus tradit, ut eorum qui olim vixerint praemia, posteris proposita, legis cuiusdam nativae vim obtineant. Nec enim, quorum animus ac mores mali per omnem vitam fuerunt, iis sincero gaudio ad extremum frui permittere videtur divina iustitia: nec, quibus adversa contigerunt, eorum sinit luctum gaudii expertem permanere. Sed, ubi messis ac triturae tempus advenit, tales rependit utrisque fructus, qualem utrique sementem fecerint. Ego vero in unoquoque eventu veritatem cum mendacio, iustitiam cum iniustitia, humanitatem cum superbia ac fastu, pauper-

κίαν, καὶ πραότητα πρὸς ὑπερηφανίαν καὶ τῦφον, καὶ πενίαν A. C. 1341
πρὸς πλοῦτον, καὶ σιωπὴν εὐσχήμονα πρὸς χείλη δόλια καὶ γλῶτ- Imp. Io. Palaeol. 1
ταν μεγαλοῤῥήμονά τε καὶ μακράν τινα ῥέουσαν τὴν ἀσχήμονα E
φλυαρίαν· καὶ δεῖξαι παρεξετάσας, οἵαν ἐπιφέρει τὴν στάθμην
τῆς δίκης ὁ ἀκοίμητος ὀφθαλμός. ῥᾷστα γὰρ ἂν ἐν τοιούτῳ τῆς
ἀρετῆς γυμνασίῳ ἅμα τε τῆς ἀληθείας ἡ φύσις ἐναργεστέραν
λαμβάνοι τὴν πῆξιν, καὶ ἅμα περιφανῶς ἡ κακία φαυλίζοιτο,
διὰ τὸ μὴ δ' ἡντιναοῦν ἀρετὴν ὡς ποῤῥωτάτω κακίας ἀνανταγώ- F
νιστον τὸ παράπαν εἶναι διαβιῶναι. (Γ.) Ἔχειν γὰρ ἀεὶ καὶ γῆν
ἀντιφιλοτιμεῖσθαι πρὸς τὰ αἰθέρια, καὶ δεικνύειν, μὴ μόνοις
κλῆρον ἐξαίρετον εἶναι τοῖς οὐρανοῖς φωναῖς ἀφθόγγοις θεοῦ
διηγεῖσθαι δόξαν ἀεί, ἀλλ' ἐξ ἀντιῤῥόπου καὶ γῆν ἡλίῳ καὶ
ἀστράσιν ἀεὶ νέαν ἐξεῖναι διηγεῖσθαι δόξαν θεοῦ, καὶ τοῦ τοσού-
του χρήματος ὑπηρέτις ἡ ἱστορία καθίσταται χορηγὸς τοῖς ἀν-
θρώποις. ἧς ὁπόσον ἐστὶν ἐν βίῳ τὸ χρήσιμον, ἀνδρῶν τε τῶν P. 355
πάλαι τοῖς πλείστοις ἐστὶν εἰρημένον, καὶ ἡμῖν γε πολλάκις αὐ-
τοῖς ἐξ αὐτοσχεδίου τῆς γλώττης ὑμνῆσαι καθόσον ἐξῆν, καὶ
γράμμασι πολλαχῇ τοῖς ἡμετέροις ἐγκατασπεῖραι, κώλυμα ἥκιστα
πάντων ὄκνος οὐδεὶς ἐγεγόνει. αὕτη γὰρ ἀναγινώσκειν διδάσκει
καθάπερ βιβλίον τῶν αἰωνίων ἔργων τοὺς κύκλους· καὶ διὰ ταύ-
της οἱ πάλαι θανόντες ὁμιλοῦσι τοῖς ζῶσί τε καὶ ἀεὶ γιγνομένοις,
ὡς ἀεὶ παρόντες, καὶ τὰς οἰκείας ἕκαστοι διηγοῦνται πράξεις, B
καὶ εἴτι παρὰ τὸν βίον τῶν χρηστῶν καὶ μὴ πεπονθέναι γέγονέ
σφισιν, ἀναβίωσιν καινοτέραν δαιμονίως πως τῆς ἱστορίας δη-
μιουργούσης. αὕτη κακίαν ἀεὶ φαυλίζει δι' αἰῶνος ἐλέγχουσα,

tatem cum divitiis, linguam magnificam et futilibus verbis redundantem cum verecundo silentio velim conferre, idemque facta comparatione ostendere, quale adhibeat examen pervigil divinae iustitiae oculus. Facillime enim in eo quasi virtutis gymnasio et natura veritatis declarata stabilietur, et palam notata improbitas elevabitur: idque eo magis, quod nulla virtus a vitio aliquo aemulo longe posita sit. (III.) Nempe et terrae ipsi cum aetheriis rebus certare promptum est, et ostendere, non eam esse caelorum sortem propriam ac praecipuam, ut mutis vocibus Dei gloriam enarrent, sed et vicissim sibi datum esse, ut praedicet soli et astris novam semper Dei gloriam. Ac tantae quidem rei ministra Historia et largitrix hominibus constituta est. Cuius quanta esset in hac vita utilitas, cum ab antiquis plerisque declaratum est, tum a nobis ipsis saepenumero; quos nunquam id ipsum piguit sive ex tempore praedicare, sive scriptis nostris sparsim testatum relinquere. Historia enim est, quae veluti librum pervolutandas praebet vicissitudines et conversiones rerum omni aevo gestarum. Haec efficit, ut homines pridem mortui et vivis et novis quotidie hominibus intersint, quasi semper praesentes. Huius divina quadam virtute unusquisque redivivus et sua narrat facinora, et quidquid sibi dum viveret boni vel mali accidit. Haec est, quae deprimit semper et aeternum arguit improbi-

A. M. 6849 Ind. 9 καὶ ἀρετὴν ἀθανατίζουσα σκωλήκων οὐ δίδωσι στόμασι διαφθείρειν ὁμοίως τοῖς σώμασιν. αὕτη μαινομένων δίκην ὑπὸ τύχης καὶ τύφου ματαίου γαυρουμένους παρειληφυῖα τῶν ἀνθρώπων C ἐνίους μετριωτέρους ἐργάζεται. τῶν γὰρ φθασάντων τὰ πάθη οἷόν τινα πέλεκυν ἐπισείουσα λανθάνει καθάπερ διδάσκαλος παραδυομένη πρὸς τὴν ψυχήν, καὶ ἠρέμα τάς τε φύσεις ἀμείβουσα διὰ τῆς τοιαύτης παιδείας καὶ τὰ ἤθη ῥυθμίζουσα, καὶ ἐξ ἀσυνέτων μὲν συνετούς, ἐξ ἀφρόνων δ' ἐργαζομένη φρονίμους· καὶ οὑτωσί πως ἐκ τοῦ θηριώδους πρὸς τὸ ἡμερώτερον ὅλας μεθαρμόζουσα πολιτείας. τοὺς μὲν γὰρ ἀγαθοὺς ἐξαίρουσα τοῖς D ἐπαίνοις, τοὺς δὲ φαύλους ἐν κακότητος μοίρᾳ τιθεῖσα, ἐναργέστατον τοῖς ὀψιγόνοις γίνεται κάτοπτρον. ὡς γὰρ δι' ἐκείνου σαφεστέρας λαμβάνοντες τὰς ἐμφάσεις τῶν τοῦ προσώπου χρωμάτων τε καὶ σχημάτων οἱ πρὸς αὐτὸ βλέποντες ἐπανορθοῦσιν ὅσον ἐφικτόν, οὕτω δήπου καὶ διὰ τῆς ἱστορίας τοῖς μετιοῦσιν ἐντίθεται σύνεσις, καὶ ἦθος ῥυθμίζεται ψυχῆς, καὶ ἀκόλαστον V. 289 σχῆμα θυμοῦ καὶ φωνῆς καὶ διαίτης ἀμείβεταί τε καὶ ἀναπλάττεται E πρὸς τὸ βέλτιον, καὶ λανθάνοντα φύσεως ἐλαττώματα καὶ συμπτώματα θεραπεύεται πάμπολλα. μᾶλλον δὲ καὶ κατόπτρου πολλῷ κραταιότερον τὸ τῆς ἱστορίας δείκνυται χρήσιμον. ἡ μὲν γὰρ μυρίας τε καὶ παντοδαπὰς τῶν ἄλλοτ' ἄλλως γινομένων καὶ ἀπογινομένων ἀνδρῶν ὑποδεικνῦσα πράξεις καὶ λόγους σαφεστέραν τὴν τοῦ βελτίονος ἐκ παραθέσεως ἔχει δεικνύειν ἐκλογήν τε

14. αὐτὸ em. Boiv. pro αὐτήν.

tatem. Haec est, quae immortalitati virtutem mandat, nec ut corpora ita illam a vermibus sinit absumi. Haec denique est, quae nacta homines quosdam fortuna fastuque inani elatos et furentibus proximos efficit moderatiores. Eorum enim, qui ante fuerunt, calamitates velut securim quandam intentans, sensim in animos obrepit, quasi magistra quaedam latens, eaque docendi ratione naturas paulatim mutat, mores informat, homines ex imprudentibus prudentes facit, cordatos ex vecordibus; et sic ferme a fera agrestique vita ad humanum civilemque cultum totas deducit respublicas. Quippe dum et bonos laudibus tollit, et improbis eum locum assignat, qui improbitati convenit, splendidissimum posteris speculum existit. Quemadmodum enim qui in speculum intuentur, ipsius ope certiorem assequuti cognitionem oris colorum ac lineamentorum, vultum quantum in se est fingunt et emendant, sic prorsus iis qui ad historiam accedunt intelligentia infunditur, eorum mores componuntur, animi, vocis, vitae prava mutatur conformatio restituiturque in melius; occulta denique naturae vitia et affectiones quamplurimae sanantur. Immo historia efficacioris longe utilitatis est, quam sit speculum. Illa enim infinitas et plane diversas actiones sermonesque hominum, qui alii alias nati sunt ac decesserunt, ob oculos sic ponit, ut certiorem melioris consilii delectum et cognitionem ipsa collatione facile

καὶ μάθησιν. τὸ δὲ κάτοπτρον, μονομερῆ μὲν τὴν ἔμφασιν, A. C. 1341
συμφυᾶ δὲ τὴν τοῦ ἐνορῶντος φίλαυτον ἔχον ἕξιν, ῥᾳδίως τε Imp. Io. Palaeol. 1
ἐξαπατᾷ καὶ τῆς ἀληθοῦς ἐξίστησι διδασκαλίας. βασιλεῦσιν οὖν F
καὶ ἄρχουσι πολλοῦ τινος ἄξιον ἂν ἡ ἱστορία γίγνοιτο χρῆμα, παραινοῦσα μὴ μέγα φρονεῖν, μήδ' ἐπὶ τῇ παρούσῃ τύχῃ θαῤῥοῦντας πρὸς τὸ βιαιότερόν τε καὶ τυραννικώτερον ἐξάγειν τὸν P. 356
τρόπον, ἀλλ' ἀεὶ τὸν βασιλεῖ φυλάττειν μόνον προσήκοντα. ὁ μὲν γὰρ γνώμης αὐθαδείαις δημαγωγούμενος καὶ ὀχλοκρατούμενος ἄγεται μᾶλλον ἢ ἄγει, καὶ δοκῶν ἄρχειν ἔλαθε πρῶτος αὐτὸς ὑπὸ τῶν τῆς κακίας εἰδῶν τυραννούμενος. ὁ δὲ τὰς τῆς ἡγεμονίας ἡνίας δικαίως τοῖς ἄρχουσι νόμοις ἑκουσίῳ γνώμῃ διδοὺς, καὶ ὥσπερ μεθόριον ὑπηκόων καὶ νόμων ἑστὼς, ἐπίσης ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι κατὰ τὸν ἥμερον καὶ ἀνθρώπῳ πρέ- B
ποντα βούλεται τρόπον, πρὸς ἀκριβῆ τινα ζῆλον καὶ μίμησιν ἑαυτὸν προβαλλόμενος τοῖς ὁρῶσιν, ἔμψυχον τῷ ὄντι νόμον καὶ ἄγαλμα ζῶν ἀρετῆς καὶ τὸ τῆς ἀρχῆς σύμβολον ἐκ τοῦ μᾶλλον ἑαυτοῦ πρῶτον, ἢ τοῦ τῶν ἄλλων ἄρχειν, σαφῶς παρεχόμενος. μηδὲν γὰρ τῶν ἐν βίῳ μόνιμον εἶναι καὶ βέβαιον, μηδὲ τὰς κρηπῖδας ἐπ' ἀσφαλοῦς ἑστάναι τῆς τύχης παιδευόμενος ἐκ τῆς ἱστορίας, δέδιε καὶ βραχεῖαν καιροῦ ῥοπὴν, ῥᾷστα δυναμένην ἀνατρέπειν ἅπαντα, καθάπερ οἱ τοὺς κύβους ἐν τῷ παί- C
ζειν ἀναῤῥίπτοντες. οὕτω καὶ φύσεως αὐτῆς ὑπέρτερον ἡ ἱστορία περιφανῶς ἐπεφύκει. ἡ μὲν γὰρ τοῦ εἶναι μόνον κυρία γίνεται·

exhibeat. Speculum vero, unam simplicemque imaginem capiens et illum, qui se ipsos contemplantibus a natura insitus est, amorem sui participans, haud difficulter fallit, et recedit saepe a veri declaratione. Regibus itaque et principibus magno aestimanda est historia: quae ne elatioris animi sint admonet, neve prosperis in praesentia rebus freti mores suos ad vim tyrannicumque ingenium deflectant, sed eum vitae servent tenorem, qui solus principes decet. Qui enim animi impotentia quoquoversum abripitur, cupiditatibus quasi turbulentae multitudini mancipatus, non tam regit quam regitur; et quanquam imperantis speciem gerit, tamen ipse magis quam caeteri tyrannico vitiorum imperio tacite opprimitur. Qui vero rerum habenas iustae legum potestati moderandas tradit sua sponte, ac veluti confinium quoddam leges inter et subditos stat medius, is aeque et imperare studet et parere, quatenus civile est et hominem decet: is intuentibus se ipsum diligenter aemulandum atque imitandum proponit, vivam revera legem et spirantem imaginem virtutis: is denique dignitatis insigne eo vere sibi vindicat, quod et magis et prius sibi imperet quam caeteris. Nihil quippe in vita stabile ac firmum esse, nec solido fundamento niti fortunam, ab historia edoctus vel minimam temporis inclinationem extimescit, quae omnia tam facile potest subvertere, quam talos ii qui ludendo jaciunt. Atque adeo naturae ipsi praestat evidenter historia. Nam penes illam est

A. M. 6849 Ind. 9 ἡ δὲ καὶ τὸ εὖ εἶναι προστίθησιν· ὃ τοσοῦτον ἐκείνου βέλτιον, ὅσον τό γε βλέπειν τοῦ μὴ βλέπειν. (Δ.) Τὰ δὴ τοιαῦτα τῶν τῆς D ἱστορίας χρησίμων κἀμὲ πρὸς τὸ γράφειν ὅσα ἐπὶ τῶν ἡμετέρων γέγονε χρόνων παρέπεισε, καὶ διηγήματα προστιθέναι τοῖς φιλοκάλοις ἀνδράσι μεγάλα τε καὶ σπουδαίας ἀκοῆς ἄξια, καὶ μεγάλην δυνάμενα σύνεσιν ἐντιθέναι τοῖς ὅσοι πραγμάτων ἀεὶ καινοτέρων ἐμπειρίαν συνάγειν ποθοῦσι. φέρει γάρ πως οὐχ ἧττον κἀμοὶ τὸ πρᾶγμα χάριν τινὰ πρὸς ἤθους ῥυθμὸν καὶ ἡδονὴν οὐ μικρὰν, μετιόντι συχνότερον ἀφ' ἑτέρων εἰς ἕτερα τῶν διηγημά- E των πολυειδῆ καὶ ποικίλα· καθάπερ τοῖς πλέουσι νῦν μὲν πελάγεσιν ἔστιν ἐντυγχάνειν, νῦν δ' ἐκ πελαγῶν ἐς νήσους καὶ ἐπίνεια μετιέναι, καὶ πολυειδέσιν ἐμφιλοχωρεῖν ἐμπορίαις, καὶ πανταχόθεν καρποῦσθαι μακρὰν τὴν ὠφέλειαν. (E.) Ἐπεὶ δ' ἱκανῶς ἡμῖν τὰ μέχρι καὶ ἐς τὴν τελευτὴν Ἀνδρονίκου τοῦ νέου λέλεκται βασιλέως, καίριον ἂν εἴη, τούτοις συνάψαντας διεξοδικώτερον F ἀφηγεῖσθαι τὰ ἐφεξῆς. ἐπανακτέον τοίνυν τὸν λόγον εἰς ἁρμονίαν, μάλα γέ τοι τῷ τῆς ἱστορίας ὅλῳ προσήκουσαν σώματι.

P. 357 V. 290 β'. Τοῦ γάρ τοι βασιλέως τὰ λοίσθια πνέοντος ἔτι παρὰ τὴν τῶν Ὁδηγῶν μονὴν τῆς πανάγνου θεομήτορος, τὸν ἐκείνου παρειληφὼς υἱὸν Ἰωάννην ὁ μέγας δομέστικος ὁ Καντακουζηνὸς, ἔννατον τῆς ἡλικίας ἔτος ἀμείβοντα, καὶ σύν γε αὐτῷ τὸν μετ' αὐτὸν ἀδελφὸν Μιχαὴλ τὸν δεσπότην, ἔτους ὄντα τετάρτου,

efficere ut simus; haec bene ut simus praeterea tribuit. Quae res tanto illi alteri praestat, quanto videre melius est quam haud videre. (IV.) Haec et talia, in quibus historiae utilitas posita est, impulere me, ut et ipse litteris mandarem ea omnia, quae temporibus nostris acciderunt, et ad ea quae iam narrata sunt alia adderem in gratiam hominum curiosorum, magna scilicet et auditu dignissima, aptaque admodum erudiendis iis, qui novorum exemplorum cognitionem comparare usque sibi cupiunt. Affert autem et mihi nihilo minus ea res fructum aliquem peculiarem, quatenus ad mores componendos prodest: item voluptatem haud parvam, dum crebro me ab aliis ad alia rerum genera multa et diversa commemoranda transfero. Quod et navigantibus usu venit, quibus modo occurrit pelagus, modo ex pelago insulae adeuntur et portus, et immorari variis locis placet multiplicis mercaturae gratia; ita ut regio nulla sit, ex qua illi magna emolumenta non colligant. (V.) At quoniam de iis rebus, quae ad iunioris usque Andronici mortem gestae essent, satis a nobis dictum est, nunc ab re haud fuerit ea quae deinceps acciderunt narrare fusius, ac superioribus conjungere. Revocanda itaque oratio nostra ad continuam et aptam rerum seriem, qua nihil integro historiae corpori convenientius est.

2. Nondum imperator ultimum spiritum emiserat apud monasterium Hodegorum, castissimae Dei genitrici sacrum, cum Ioannem, eius filium, qui tum nonum aetatis annum excedebat, nec non minorem huius fratrem Michaëlem despotam, annos natum quatuor, Cantacuzenus secum assum-

A. C. 1341
Imp. Io. Palaeol. 1

πρὸς τὰ βασίλεια τὴν ταχίστην εἰσήνεγκέ τε καὶ τὴν προσήκουσαν περὶ αὐτὸν δορυφορίαν συνέστησε, πᾶσαν τοῖς βασιλείοις ἀσφάλειαν πορισάμενος πανταχόθεν, δείσας μή τι πάθη τῶν B ἀδοκήτων ἐξ ἀφανοῦς, οἷα πολλάκις ἐν τοῖς τοιούτοις συμβαίνει. (B.) Ἀλεξίῳ δὲ τῷ Ἀποκαύκῳ, ὃ πολλάκις ἐπιχειρήσαντι πέρας οὐκ ἦν τῆς μελέτης λαβεῖν, καὶ νῦν ἀμελεῖν οὐκ ἐνῆν αὐτοῦ. πολλάκις γὰρ εἰς ἐπίνοιαν ἐληλύθει, φονεύσας τὸν βασιλέα καὶ ἅμα αὐτῷ Καντακουζηνὸν, ἑτέρῳ παρασχεῖν τὸ βασίλειον περιζώσασθαι κράτος, ἢ τῷ θείῳ τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνῳ τῷ δε- C σπότῃ, ἢ Συργιάννῃ τῷ πολυτροπωτάτῳ καὶ παραπλησίῳ τὴν σύνεσιν καὶ τὴν τῆς γνώμης ἐμβρίθειάν τε καὶ ὀξύτητα. δεινὸς γὰρ ὁμοίως ἐκείνῳ καὶ αὐτὸς ἐν τοῖς κατεπείγουσιν ἦν ἐπινοῆσαι τὰ τῇ χρείᾳ κατάλληλα καὶ πόρον ὀξὺς τοῖς ἀπόροις εὑρεῖν, ὀλίγα μὲν καθεύδων, τὰ πλεῖστα δ' ἐγρηγορώς, καὶ σκεπτομένῳ τὰ μέγιστα ἐοικὼς καὶ περὶ μεγίστων, καὶ πλείονα καιρὸν ταῖς πράξεσιν ἢ τοῖς λόγοις ἀεὶ παρεχόμενος. εἰ δὲ καὶ πρὸς ἀλήθειαν D ὁμοῦ καὶ δικαιοσύνην ἐχρῆτο τοῖς προτερήμασι, μέγα ἂν κλέος αὐτὸς τοῖς Ῥωμαίων ἐτύγχανε πράγμασιν ὤν. νῦν δὲ κατ' ἐκεῖνον τὸν Ἐπιδαύριον Στρατοκλέα αὐλητὴς μὲν ἦν ἀγαθὸς, ἄνθρωπος δ' οὐκ ἀγαθός. γένους γὰρ τῶν ἀδόξων ὑπάρχων ἐκ νέου καὶ πενίᾳ συντεθραμμένος νῦν μὲν τούτῳ, νῦν δ' ἐκείνῳ μισθοῦ διακονούμενος διετέλει τὸν χρόνον· κἀκ τῶν ἐλαχίστων μείζοσιν ἠρέμα E τοῖς δεσπόταις ἀμοιβαδὸν χρώμενος, καὶ πᾶσιν ἀντιδοὺς τὰ χείριστα, προδότης σαφὴς καθιστάμενος, ἔλαθεν οὐκ οἶδα πῶς

ptos quamprimum in palatium transtulit, idoneo satellitum praesidio munivit; omni denique ex parte imperatoriae domus securitati consuluit, veritus, ne quid inopinati subito accideret, ut illis temporibus fere fit. (II.) At Alexius Apocaucus non poterat id negligere, quod aggressus quidem saepe erat, ad exitum autem perducere nunquam potuerat. Is enim consilium ceperat haud semel de potestate imperatoria, ubi imperatorem cum Cantacuzeno occidisset, alteri deferenda, sive despotae Constantino, imperatoris patruo, sive Syrgianni, viro versutissimo, qui et ipse Apocauco intelligentia, gravi iudicio, acerrimoque ingenio proximus fuit. Erat enim Apocaucus, quemadmodum ille, rebus angustissimis solers id quod usui esset excogitare, et inde expedire se unde difficillimum esset. Somno utebatur parce, homo scilicet vigilantissimus, praeclara meditanti ac de maximis rebus deliberanti similis. Plus denique temporis agendo dabat quam dicendo. Quibus si eximiis sane dotibus ad veritatem iustitiamque usus foret, magnum ipse Romanorum rebus extitisset ornamentum. Enimvero, ut Epidaurius ille Stratocles, tibicen quidem erat bonus, vir autem bonus minime erat. Nam a pueritia, cum ignobilis foret genere et in paupertate educatus, locatis modo huic modo illi operis victitaverat; cumque ab minimis ad maiores sensim gradatimque dominos pervenisset, quos omnes pessime remuneravit, manifestus nempe eorum proditor, in ipsum quoque fur-

A. M. 6849 καὶ ἐς τὴν αὐτοκρατορικὴν οἰκίαν παρεισφθαρεὶς, ἐπ' ὀλέθρῳ
Ind. 9 P. 358 τῆς τῶν Ῥωμαίων, ὡς ἔοικε, τύχης καὶ εὐδοξίας. (Γ.) Τούτῳ τοί-
νυν ἤδη καιρὸν ἔχειν ἑαυτῷ περιθεῖναι τὸ βασίλειον κράτος νομί-
σαντι παντοίῳ τοῖς ἐπιχειρήμασι κατὰ τὸν Πρωτέα τὸν Φάριον
ἐπῄει γίνεσθαι. καὶ νῦν μὲν περιιὼν καὶ θωπεύων οὐ μάλα ἠμέλει
Καντακουζηνὸν, συνωθῶν τὰ ἐρυθρὰ ὑποδήσασθαι ὑποδήματα·
μηδὲ γὰρ εἶναι λέγων τὸ χρῆμα καινὸν, ἀνάγκην πολλάκις ἐπενεγ-
κόντος τοῦ βασιλέως, τὴν πορφύραν λαμπρῶς ὑποδύντα συμβασι-
B λεύειν, αὐτῷ μὲν περιόντι τῷ βίῳ, ἐκείνου δ' εὐθὺς ἀπαλλάξαντος,
Ἰωάννῃ τῷ υἱῷ καὶ νέῳ βασιλεῖ. εἶναι γὰρ διπλοῦν καὶ σφόδρα
V. 291 ἀναγκαῖον τῷ τοῦ βασιλέως ἐκ πολλοῦ σκοπῷ τὸ καλόν· ἵν' ἅμα
μὲν αὐτοῖς συνδιοικῶν τὰ τῆς βασιλείας εἴης πράγματα, ἅμα δ'
ἐπίκουρος γίνοιο κράτιστος τῆς τούτων ζωῆς. μηδὲ γὰρ ἔτι λεί-
πεσθαι τὸν λάθρα τῇ βασιλείᾳ ἐφεδρεύοντα, τοῦ διαδεξομένου
C παρομαρτοῦντος ἐς προὖπτον αὐτίκα. (Δ.) Καὶ ἦν νῦν μὲν ταῦτα
λέγων, νῦν δ' ἐκεῖνα· νῦν δ' ἀναστρέφων καὶ ἀφ' ἑτέρου γινό-
μενος ἕτερος· καὶ ἅμα τῇ βασιλίδι τοὺς γένει καὶ δόξῃ προύχον-
τας κατ' αὐτοῦ διεγείρων, καὶ ἰσχυριζόμενος εἶναι τῷ Καντακου-
ζηνῷ διὰ μελέτης σφόδρα κατεσπουδασμένης, ἔργον ποιησαμένῳ
ξίφους ἐς τὴν ὑστεραίαν πάντας ἡμᾶς, ἑαυτὸν αὐτοκράτορα κα-
D ταστήσασθαι βασιλέα. ταῦτα λέγων καὶ κατασκευαζόμενος
ἀνέσεισε καὶ αὐτοὺς δὴ τοὺς καθ' αἷμα τούτῳ προσήκοντας κατ'
αὐτοῦ· ὡς καὶ αὐτὴν Ἄνναν πεισθεῖσαν τὴν βασιλίδα μηδὲ τὰς

tim palatium nescio qua arte irrepserat, in perniciem Romanae, ut videtur, et fortunae et gloriae. (III.) Ille itaque ratus asserendae sibi imperatoriae potestatis tempus iam adesse, omnes ire in formas machinationibus variis, sicut Pharius ille Proteus, constituit. Modo igitur Cantacuzenum sedulo circumibat et adulabatur, compellebatque ad induendum rubros calceos. Quippe rem haud novam fore, postquam imperator toties necessitatem imposuisset palam induendi purpuram, et una imperandi, secum quidem dum viveret; statim autem ubi e vivis excessisset, cum Ioanne filio suo eodemque iuniori imperatore: expediisse nimirum illud dupliciter, ac veteri imperatoris proposito pernecessarium fuisse; quo simul, o Cantacuzene, et illi te collegam in rerum administratione haberent, et vitae suae potentissimum defensorem. Nec enim exstiturum deinceps quenquam, qui imperio clanculum insidiaturus esset, si is statim ac palam socius asscisceretur, qui successor esset futurus. (IV.) Et modo quidem haec, modo illa dictitabat; et eodem rursus revolvebatur, et ex alio alius existebat. Tum ipse simul cum imperatrice in illum eos incitabat, qui genere et fortunae splendore eminebant, illud asserens: in eam curam Cantacuzenum enixe incumbere, ut, nobis omnibus crastina die contrucidatis, imperatorem se et rerum dominum constitueret. Haec cum diceret affirmaretque, eos etiam in illum commovit, quibuscum erat illi cognatio. Adeoque id imperatrici

ἐννέα πενθίμους ἡμέρας παρὰ τὸν τοῦ συζύγου τάφον ἀνύσαι δακρύουσαν, ἀλλὰ μετὰ τρίτην εὐθὺς ἀνιέναι πρὸς τὰ βασίλεια. A. C. 1341 Imp. Io. Palaeol. 1 (E.) Ἔνθα ὁ πατριάρχης Ἰωάννης, Ἀποκαύκῳ πειθόμενος, ἀνέγνω βιβλίον ἐκ τοῦ κόλπου λαβὼν, συνθήκας περιέχον, ἃς ὁ E βασιλεὺς αὐτῷ τε πατριάρχῃ καὶ τοῖς περὶ αὐτὸν ἐκ πολλοῦ παρέθετο ἐπισκόποις, περί τε συζύγου καὶ παίδων αὐτοῦ, ὁπηνίκα μαχησόμενος ἀπῄει τῷ Συργιάννῃ πρὸς Θετταλίαν, ἁρπάζειν ἤδη μετὰ τῆς τοῦ Κράλη συμμαχίας ἐπιχειροῦντι τὴν Ῥωμαίων ἡγεμονίαν. ταῦτα τοίνυν διεξελθὼν εἰς τὴν τῶν κοινῶν πραγμάτων ἐπιτροπικὴν διοίκησιν εἰσάγειν ἑαυτὸν ἐπειρᾶτο. δίκαιον γὰρ ἔφασκεν εἶναι καὶ σφόδρα τῶν ἀναγκαίων ἄλλως, καF θάπερ σώματι ψυχὴν, οὕτω τῇ βασιλείᾳ τὴν ἐκκλησίαν συνῆφθαι. μίαν γὰρ εἶναι σύστασιν καὶ ζωὴν ἀμφοτέρων τουτί. „ἐπεὶ δὲ καὶ ταυτὶ τὰ τοῦ βασιλέως γράμματα τὴν σωτηρίαν ἐμοὶ τῆς τε συζύγου καὶ τῶν υἱέων σαφῶς ἀνατίθησι, ποῦ δίκαιον (φησὶν) ἐκείνων ἡμᾶς καταρραθυμήσαντας ἀμελῆσαι τῶν συνθηκῶν, καὶ οὑτωσί πως ἑκόντας συγχωρῆσαι, κλύδωνας ἀτεκμάρτους ἐπιχε- P. 359 θῆναι τοῖς τῶν Ῥωμαίων πράγμασιν, ὁποῖοι κἂν τοῖς ἀνωτέρω γεγένηνται χρόνοις δι' ἀφέλειαν καὶ ῥᾳθυμίαν τοῦ τηνικαῦτα πατριαρχεύοντος Ἀρσενίου; ἐγὼ τοίνυν ἀντιλήψομαι τῶν κοινῶν ὁμοῦ τῇ βασιλίδι πραγμάτων· ἐγὼ καὶ τῆς τοῦ νέου βασιλέως προστήσομαι σωτηρίας."

γ'. Ταῦτα παρὰ πᾶσαν ἀκηκοὼς προσδοκίαν ὁ Καντακουζηνὸς B ἔλεξε τοιάδε. „Ἐμοὶ δ' οὐ τοιούτων ἐδόκει τὰ πράγματα δεῖσθαι λόγων ἐν τῷ παρόντι, ζῶντος ἐμοῦ καὶ συμπαρόντος ὑμῖν, ὃς

Annae persuaserat, ut ad mariti tumulum plorans novendialem luctum non absolverit, sed post triduum statim in palatium se receperit. (V.) Ibi Ioannes patriarcha, suadente Apocauco, eductos sinu codicillos recitavit, quibus id continebatur, quod et patriarchae ipsi et consortibus episcopis imperator, coniugis et liberorum causa, iampridem mandaverat; tum scilicet cum in Thessaliam profectus est, ut Syrgiannem bello persequeretur, qui acceptis a Crale auxiliis Romanum imperium invadere iam instituerat. His ille recitatis in tutoriam rerum administrationem conabatur se intrudere. Iustum enim aiebat esse alioqui ac perquam necessarium, perinde ecclesiam imperio atque animam corpori esse coniunctam: utrumque enim hoc uno stare et vigere. „Cum vero et codicilli exstent imperatoris manu scripti, qui et coniugis et liberorum salutem mihi haud dubie committunt, quid (ait) iniquius quam socordia nostra mandata illa negligi, ac volentibus quodammodo nobis fluctus Romanae rei superinduci inopinatos, quales aetate superiori excitati sunt, Arsenii, qui tum patriarcha erat, simplicitate et ignavia? Ego igitur reipublicae administrationem cum Augusta suscipiam: ego et salutem defendam iunioris imperatoris."

3. His Cantacuzenus praeter omnem exspectationem auditis, „Mihi vero", inquit, „his sermonibus indigere res in praesenti haud videntur, su-

A. M. 6849 καὶ τοῦ βασιλέως περιόντος τῶν κοινῶν πραγμάτων ἤμην διοι-
Ind. 9 κητὴς σχεδὸν ἁπάντων καὶ ῥητῶν καὶ ἀποῤῥήτων κοινωνὸς
V. 292 ἐκείνῳ. ἴσασι δ' οὖν καὶ Ῥωμαίων οἱ πλείους, καὶ πρό γε πάντων
ἡ βασιλὶς αὕτη, ὡς τἆλλα μὲν πνέων ἤμην ἐκείνῳ ταὐτὰ, καὶ
C τῆς ἐκείνου γνώμης ἅπαντ' ἐξήρτητο τὰ ἡμέτερα, καὶ πάντ'
ἔδρων ἐγὼ προθύμως ὁπόσα ἐκείνῳ δεδογμένα ἦν, καὶ μηδὲν
αὖθις ὃ μὴ δεδογμένον ἦν ἐκείνῳ· τό γε μὴν τοῖς βασιλικοῖς ἐνδύ-
μασι κοσμηθέντα με συμβασιλεύειν αὐτῷ κατὰ τὴν ἐκείνου σπου-
δὴν καὶ βούλησιν, τοῦτο δ' οὐδαμῇ πρὸς βουλήσεως ἔμοιγε ἦν.
τὴν δ' αἰτίαν ἐν τοῖς τῆς ἐμῆς καρδίας θαλάμοις καθεύδειν ἀπόῤ-
D ῥητον ἐν τῷ παρόντι δίκαιον εἶναι νομίζω. ὅτι δὲ καὶ τὴν μετὰ
θάνατον αὐτοῦ διοίκησιν καὶ ἐπιτροπὴν τῶν βασιλικῶν καὶ δη-
μοσίων πραγμάτων ἐμοὶ παρέθετο πολλάκις, καὶ τὸ τοῦ υἱοῦ
καὶ βασιλέως Ἰωάννου τῇ ἐμῇ θυγατρὶ προεμνηστεύσατο κῆδος,
τά τε ἄλλα, καὶ διὰ τὸ μὴ κίνδυνόν τινα παρακύψαι, καὶ τοῖς
κοινοῖς καὶ καθόλου παρεισφθαρῆναι πράγμασι, μάρτυς ἀπαρέγ-
E γραπτος Ἄννα ἡ βασιλὶς αὕτη. (B.) Φαίην μὲν οὖν, ὡς ἰδιο-
τροπίαν τινὰ τῆς ἑαυτοῦ καλῆς ποιούμενος ἐκεῖνος γνώμης, τοιοῦ-
τος ἦν ἐμοί. φαίην δ' ἂν μᾶλλον, εἰ χρὴ τἀληθῆ λέγειν, ὡς
οὐδ' αὐτὸς οὐδαμῇ ποτε ἐνέλιπον πάντα δρῶν καὶ λέγων ὑπὲρ
τῆς αὐτοῦ ζωῆς, καὶ προτιμῶν ἀεὶ τῆς ἐμῆς καὶ προτιθεὶς τὴν
ἐκείνου. καὶ ἵνα τἆλλα πάντα παρέντες ἑνός που καὶ δυοῖν
P. 360 μνησθῶμεν· ἄρτι τοῦ βασιλέως καὶ πατρὸς Μιχαὴλ τελευτήσαν-

7. τό γε μὴν em. Boiv. pro τότε μήν.

perstite ac praesente me, qui vivo imperatore publicas res administrabam fere omnes; quicum ille dicenda pariter tacendaque omnia communicabat. Norunt certe et plerique Romanorum, et prae caeteris Augusta haec ipsa, ut reliquis in rebus idem omnino cum illo sentirem, et nostra omnia ab illius voluntate penderent; ut, quidquid illi visum esset, alacriter exsequi solerem, ac rursus nihil quod non illi visum esset: et tamen, cum is magnopere cuperet velletque me insignibus imperatoriis ornatum cum eo imperare, ab ea re omnino voluntatem meam abhorruisse. Cuius rei causam sub intimo pectore manere abditam rectius puto hoc tempore. Quod autem mihi res tam imperatorias quam publicas post mortem suam administrandas commendaverit saepenumero, Ioannique imperatori filio suo filiam meam destinaverit uxorem, tum ob alia, tum ne quid periculi suboriretur, atque in perniciem rei publicae totiusque imperii obreperet, testis est omni exceptione maior Anna haec imperatrix. (II.) Possim quidem illum dicere, cum in me talis foret, singularem quandam excellentis animi sui indolem re ipsa declarasse. Illud tamen affirmaverim potius, si verum oportet dicere, me vicissim haud destitisse unquam pro salute ipsius omnia facere ac dicere, vitaeque illius meam semper posthabuisse. Atque ut omissis caeteris unum aut alterum afferamus exemplum: recente adhuc imperatoris

A. C. 1341
Imp. Io. Palaeol. 1

τος, πρὸς ὁπόσην ἐμπέπτωκε θάλασσαν λογισμῶν, ἀκηκοὼς τῶν περὶ βασιλείας προτιθεμένων Ῥωμαίοις ὅρκων πρὸς τοῦ βασιλέως καὶ πάππου, καὶ ὁπόσα τὴν ἐκείνου ψυχὴν κατέκλυσαν ῥόθια λύπης, καὶ ὅπως πλὴν ἐμοῦ τῶν πάντων ἦν οὐδεὶς αὐτῷ παρήγορος τότε δεξιὸς καὶ ψυχῆς πιπτούσης βακτηρία καὶ κινδυνεύοντος φρονήματος ἀπόῤῥητον φάρμακον, καὶ οἷον ἀναψύξεως ζέφυρος, οὐκ οἶμαι δεῖν παρ' εἰδόσιν εἰς μῆκος ἐκτείνειν B τὸν λόγον. ὅμως ἐπειδὴ, πρὶν Βυζάντιον ἁλῶναι, διαδρὰς τὸν ἐπηρτημένον κίνδυνον, ᾤχετο φυγὰς ἐς τὴν Θρᾴκην καὶ τὰ ἐν ταύτῃ φρούρια, καὶ ἔδει μὴ φίλου μόνον ἐκείνῳ πιστοῦ, ἀλλὰ καὶ χρημάτων καὶ δαπάνης παντοδαπῆς (πάντων γὰρ καθάπαξ ἦν ἐστερημένος πρό γε τῆς φυγῆς ὁμοῦ καὶ κατὰ τὴν φυγὴν ἐκεῖνος), οὐ μόνον πρὸς τὴν ἐνεστῶσαν ἐκείνῳ κεκένωκα χρείαν ἀφθόνως ἐγὼ, ὁπόσα μοι περιῆν ἐκ πατέρων καὶ προγόνων πάμπολλα C χρήματα· ἀλλὰ καὶ πάσης ἔγωγε τῆς στρατιᾶς ὑπάρχων αὐτὸς ἡγεμὼν οἴκοθεν ἀεὶ χορηγῶν καὶ αὐτῇ διετέλουν τῶν μισθωμάτων ἀνενδεᾶ τὴν δαπάνην. ὁ γὰρ αὐτὴν προϊέμενος τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τῆς ἐκείνου ψυχῆς, ἧς ὁ πᾶς οὐκ ἔστιν ἀντάξιος κόσμος καὶ τὰ τοῦ κόσμου χρήματα, σχολῇ γ' ἂν αὐτῶν ἐφεισάμην χρημάτων καὶ κτημάτων καὶ κτηνῶν ἁπάντων. (Γ.) Καὶ ἵνα τὰ D τῶν ἐν μέσῳ κινδύνων συμπτώματα καὶ τοὺς τῶν μακρῶν ἐκείνων δρόμων καὶ περιδρόμων ἱδρῶτας κατὰ τὴν ἑπταετῆ περίοδον ἐκείνην παρέλθωμεν· ἐπειδὴ (δόξαν οὕτω θεῷ) τὴν βασιλίδα πόλιν ἑλὼν μόνος ἦν αὐτοκράτωρ αὐτὸς, τῶν ἐμῶν οὐκ ἐπελάθετο

morte, quem ille in cogitationum aestum inciderit, ubi sacramenta cognovisset, quae imperator avus Romanis detulerat, ad imperii successionem pertinentia; quot illius animum curarum fluctus inundarint; ut me excepto nemo omnium ipsi tunc affuerit dexter consolator, qui labentis animi velut adminiculum foret, ac vacillantem constantiam arcana ope sustentaret, et quasi zephyrus quidam recrearet, haud puto longiori oratione scientibus vobis commemorandum. At cum idem, vitato quod imminebat periculo, priusquam caperetur Byzantium, in Thraciam sitaque illic castella aufugisset, opusque tunc esset non amico fideli solum, sed et pecunia et infinito sumptu (omnibus enim rebus ille ante et post fugam plane destitutus erat), non modo in usum illius praesentem ea omnia liberaliter effudi, quae mihi in bonis erant quamplurima, a patribus maioribusque ad me transmissa, sed et toti exercitui, cuius eram ipse dux, de meo plenissimos stipendiorum sumptus perpetuo suppeditavi. Qui enim ipsam animam, qua nec totus orbis nec orbis totius opes bene permutentur, pro illius salute ultro effudissem, haudquaquam certe pecuniis aut possessionibus aut rei pecuariae pepercissem. (III.) Atque ut varios subsequutorum periculorum casus et in septenni illo curriculo sudatos tanta contentione cursus ac recursus omittamus; postquam Deo visum est, ut capta imperii sede solus rerum potiretur, non oblitus est ille meorum erga se amorum et ardentissimi stu-

A. M. 6849 Ind. 9 πρὸς ἐκεῖνον ἐρώτων καὶ πόθων· ἀλλὰ πάντας ἔστρεφε καθ' ἑαυτὸν λογισμοὺς, ἀνερευνῶν ὅτι ἂν ἀποδοίη βραβεῖον ἄξιον ἐμοί. E καὶ ἐπεὶ μεῖζον ἄλλο τῆς βασιλείας οὐχ εὕρισκε, ταύτης, τὸν δεύτερον φάναι πλοῦν, κοινωνὸν ἑαυτῷ καὶ βασιλέα ποιεῖσθαι διὰ μάλα μακρᾶς ἐποιεῖτο σπουδῆς. ᾐδεῖτο γὰρ, πρῶτον μὲν, Δαρεῖον ἐκεῖνον τὸν τῶν Περσῶν βασιλέα, εἰ βάρβαρος μὲν V.293 ἐκεῖνος ὢν, ὅμως διὰ τὴν τοῦ Ζωπύρου φιλίαν ὅλαις ὁρμαῖς τῆς ψυχῆς τὴν περιβόητον παραιτεῖσθαι διετείνετο Βαβυλῶνα F καὶ ἅμα αὐτῇ τὴν Χαλδαίων καὶ Μήδων ἀρχὴν, εἰ Ζώπυρον ὑγιᾶ πάντῃ θεάσαιτο· αὐτὸς δὲ παιδείας ἀνθρώπῳ πρεπούσης καὶ πατρίου βασιλείας τρόφιμος ὢν ἐκείνου πρὸς ἀμοιβὴν τῶν καλῶν ὀφθείη δεύτερος. ἔπειτα οὐ τοσοῦτον ἐμοῦ γε εἵνεκα τοιαῦτ' ἔφασκεν ἐμοὶ διδόναι βραβεῖα, ὅσον τῆς αὐτοῦ συστάσεως, καὶ ἅμα παίδων καὶ συζύγου, ζῶντός τε καὶ τελευτήσαντος αὐτοῦ. (Δ.) Ἐγὼ δ' ἀκήρατον ἐθέλων φυλάττειν τὸ τῆς P.361 ἐμῆς πρὸς ἐκεῖνον φιλίας τερπνὸν, καὶ μὴ δοκεῖν δι' ἔρωτα δόξης ὅσα ἡμῖν ἐσπούδασται δρᾷν, οὐχ εἱλόμην οὐδὲν τῶν ἁπάντων, οὔτε μέτριον οὐδὲν, οὔθ' ὅσα τὴν τοῦ μείζονος ἔχει δόξαν λαβεῖν· ἀλλ' ἔμεινα τούτων ἁπάντων ἀθῷος ἄχρι καὶ εἰς δεῦρο. (E.) Ἃ δὲ νῦν ὁ πατριάρχης ἐπιτροπίας προτείνει γράμματα, τῆς τότε χρείας ἕνεκα τούτῳ γεγένηνται, καὶ οὐδαμῇ περαιτέρω. ἐδεδίει γὰρ ὁ βασιλεὺς, οἷα πολλὰ τὸ αὐτόματον παρὰ πᾶσαν B ἐπάγει τὴν προσδοκίαν, μὴ αὐτός τε κινδυνεύσῃ καὶ σύν γε αὐτῷ καὶ αὐτὸς ἐγὼ συμπαρὼν, ᾧ τὴν διαδοχὴν ἀεὶ παρετίθει τῆς βα-

dii: sed totum se animo atque cogitatione convertit ad investigandum praemium, quo me posset digne remunerari. Cumque nil imperatorio apice sublimius inveniret, in id enixe incubuit, ut saltem collegam me imperatoremque faceret. Nam primo quidem eum pudebat, postquam Darius ille rex Persarum, homo barbarus, Zopyrum sic amavisset, ut inclyta illa Babylone ac toto praeterea Chaldaeorum Medorumque imperio carere, Zopyrum autem videre omnibus membris sanum ardentissime optasset; pudebat, inquam, hominem humanioris disciplinae et paterni imperii alumnum, victum ab illo videri se in referenda gratia. Deinde addebat, haec mihi a se praemia persolvi non tam mei causa, quam ut stabilitatem suam tueretur, atque ut vivo mortuoque se liberis suis simul et coniugi consultum esset. (IV.) At ego, quam voluptatem percipiebam ex amore erga illum meo, eam mihi sinceram servare cupiens, nec quaecunque studio fecissem, gloriae et honoris videri cupiditate fecisse, nullum sive mediocre sive maius splendidiusque praemium accipere volui; sed iis omnibus vacuus et purus ad hodiernum usque diem permansi. (V.) Hi porro circa tutelam codicilli, quos patriarcha nunc profert, illius non ulterioris temporis causa scripti sunt. Verebatur scilicet imperator, qualia multa praeter omnem opinionem fortuitus casus invehit, ne et ipse periclitaretur, et ego quoque, illius comes et socius; cui ille et imperii et suarum omnium rerum succes-

A. C. 1341 Imp. Io. Palaeol. 1

σιλείας καὶ τῶν οἰκείων ἁπάντων. μηδὲ γὰρ εἶναι τῶν δυνατῶν, ἐν ἐκείνῳ τῷ ἀγῶνι τοῦ βασιλέως κινδυνεύοντος, ἐμὲ ζῶντα λείπεσθαι. οὕτω γὰρ ἀλλήλαις ἡμῶν αἱ ψυχαὶ συνεκέκραντο, ὡς καὶ πάντας Ὀρέστας ὁμοῦ καὶ Πυλάδας περιφανῶς τῆς ἡμῶν ἡττᾶσθαι συμπνοίας. εἰ γὰρ ἦν ἐφικτὸν, ἀπιόντος εἰς Θετταλίαν τοῦ βασιλέως, ἐν Βυζαντίῳ μένειν ἐμὲ, οὐκ ἂν ἐπισκόπων ἔδει C καὶ πατριάρχου καὶ συνθηκῶν περί τε γυναικὸς καὶ παίδων καὶ βασιλικῶν πραγμάτων. ἀλλὰ τοῦ τηνικαῦτα καιροῦ πρὸς τὴν τοιαύτην τὰ πράγματα περίστασιν συνελάσαντος, οὕτως ἐφ' ὡρισμένῳ τὰ τῆς τοιαύτης ἐπιτροπῆς ἐκείνῳ συνεκλείετο τῷ χρόνῳ. ὁ δὲ τὸν τοῦ βασιλέως θάνατον ὥσπερ ἕρμαιον εἰς φιλαρχίαν, ὡς ἔοικεν, εἰληφὼς εἰς μέσον ἄγει δημοσιεύων τὰ πάλαι τοῦ βασι- D λέως γράμματα, μηδαμῇ τῇ παρούσῃ προσήκοντα χρείᾳ· ὡς μηδὲ πολλῶν ἐμοὶ πρὸς ταῦτα δεῖσθαι τῶν λόγων, πρὸς ἕτερα τῆς παρούσης χρείας τὰ πράγματα συνωθούσης. (ϛʹ.) Ἐμοὶ γὰρ, ἵνα τὸ προσῆκον πέρας τοῖς ἐμοῖς ἐπενέγκω λόγοις, τὰ αὐτὰ τῷ θείῳ διεξιέναι λείπεται Παύλῳ· ὅτι τὸν δρόμον τετέλεκα, καὶ τὴν πίστιν τετήρηκα· λοιπὸν ἀπόκειταί μοι ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος. ὃς ὑπὸ δυοῖν ὁριζόμενος τουτωνὶ, τῆς τε ἐπιτροπῆς καὶ E διοικήσεώς φημι τῶν βασιλικῶν πραγμάτων καὶ τῆς τοῦ νέου βασιλέως ἐπὶ τῇ ἐμῇ θυγατρὶ μνηστείας, ἡ μὲν ἐπιτροπὴ καὶ διοίκησις τῶν βασιλικῶν πραγμάτων, κατὰ συνέχειαν ἐκεῖθεν ἀεὶ διαβαίνουσα, πρόσεστιν ἔτι μοι. λοιπὸν δ' ἂν εἴη καὶ τὰ τῆς

sionem semper commendaverat; praesertim cum fieri haud posset, ut, si in discrimen adduceretur salus imperatoris, superstes ego ex eo bello evaderem. Tanta siquidem inter nos animorum erat coniunctio, ut Orestarum simul Pyladarumque omnium amicitiam concordia nostra longe superaret. Etenim si, imperatore in Thessaliam profecto, Byzantii remanere me licuisset, non episcopis certe opus fuisset, non patriarcha, non mandatis, quae coniugi et liberis et rebus imperatoriis consulerent. Sed ut illorum temporum conditio eo res adduxerat, ita certo ac definito illius ipsius temporis spatio eiusmodi tutela fuit circumscripta. Nunc vero ille imperatoris mortem in lucro ponit, nimirum regnandi avidus, atque in medium publicamque in lucem profert vetera quaedam imperatoris scripta, quae in praesenti nihil ad rem spectant Eoque fit, ut mihi adversus ea non opus sit longa oratione, cum ad alia me praesens necessitas compellat. (VI.) Mihi enim, ut orationi meae finem imponam convenientem, illud D. Pauli superest usurpandum. Cursum consummavi, fidem servavi: in reliquo reposita est mihi corona iustitiae. Quae cum duabus rebus definiatur, tutela scilicet et administratione imperatoriorum negotiorum, item despondenda iuniori imperatori filia mea; tutela quidem et administratio imperii, perpetua inde usque et continua possessione ad me transierunt, et adhuc mihi incum-

A. M. 6849 τῶν παίδων μνηστείας ἤδη τελεῖσθαι." Καὶ ἐπὶ τούτοις ὁ σύλλο-
Ind. 9 γος ἔληγέ τε καὶ διελύετο.

P. 362 δ'. Ὁ δ' Ἀπόκαυκος, ἅμα τῷ πατριάρχῃ προσιὼν ἰδίᾳ τῇ
V. 294 βασιλίδι, μήτε μηδενὸς ἀκούειν ἀνέπειθε τῶν ἀπὸ τοῦ Καν-
τακουζηνοῦ λεγομένων, καὶ ἅμα τῆς τῶν πραγμάτων ἐπιτροπῆς
ἀπέχεσθαι τελέως παρακελεύεσθαι. μηδὲ γὰρ εἶναι χρείαν ἔτι τού-
του, τῆς βασιλίδος ὁμοῦ τῷ υἱῷ δυναμένης πᾶσιν ἐπιστατεῖν
πράγμασι, παραδυναστεύοντός τε καὶ παρασπίζοντος τοῦ πα-
τριάρχου, κατὰ τὴν πάλαι δοθεῖσαν πρὸς βασιλέως ἐπιτροπείαν
B αὐτῷ. ταῦτα λέγων καὶ πείθων ἐλάνθανεν οἵους καὶ ὅσους τοὺς
ἀγρίους τρέφει θῆρας τῶν λογισμῶν ὡς ἐν λόχμῃ τῇ ψυχῇ. διε-
ζωγράφει δ' οὖν καὶ ὑπεσήμαινεν ἀμυδρῶς τοῖς συνετωτέροις
τῶν λόγων αὐτοῦ καὶ σχημάτων τὸ ἀλλοπρόσαλλον, οἷον ἐκρήξει
χειμῶνα κατὰ Ῥωμαίων ὁ ἄνθρωπος, προσειληφὼς τὸ δύνασθαι.
(B.) Ὅσον μὲν γὰρ προσῆν Καντακουζηνῷ πανταχόθεν τὸ δύνα-
C σθαι, τοσοῦτον Ἀποκαύκῳ περιῆν ἀσθενείας· ὅσον δ' Ἀπο-
καύκῳ τὸ βούλεσθαι χείριστα δρᾶν, τοσοῦτον τῷ Καντακουζηνῷ
τὸ μὴ βίαιον πράττειν μηδὲν ὁπωσοῦν κατὰ τῶν ὅσοι ξιφήρη
χεῖρα τῇ τούτου ζωῇ καθοπλίζουσι. Καντακουζηνὸς γάρ, παρὸν
ἐκ τοῦ ῥᾴστου κακοὺς φωραθέντας αὐτοὺς καθελών, ἀπονητὶ
τὸ τῆς αὐτοκρατορίας περιζώσασθαι σκῆπτρον, τοῦτο μὲν οὐ
βεβούληται, ἀλλὰ τὴν αὐτῶν ἐκπλαγεὶς ἀγνωμοσύνην οἴκοι κα-
D τέμεινε σιωπῶν ἐπὶ δύο καὶ τρεῖς που τὰς ἡμέρας. ὁ δ' Ἀπόκαυ-
κος, πειρώμενος μέν, οὐ δυνάμενος δὲ καθελεῖν Καντακουζηνόν,

bunt: reliquum est, ut liberorum nostrorum coniunctio factis sponsalibus sanciatur." Post haec finito colloquio dimissi sunt ii qui convenerant.

4. At Apocaucus cum patriarcha ad Augustam privatim accedit persuadetque, ut nihil eorum quae a Cantacuzeno dicta sint audiat, simulque ut ei rerum administratione prorsus interdicat. Nec enim illo amplius opus esse; quandoquidem imperatrix ipsa cum filio posset rerum tractare gubernacula, collega ac defensore patriarcha, cui tutela iampridem ab imperatore delata fuisset. Haec cum diceret ac persuaderet, non declarabat quae et quot immania in animo consilia aleret, quasi in silva feras. Iis tamen qui intelligentiores erant inconstantia illa in dictis atque in persona retinenda adumbrabat saltem et leviter designabat, quas ille Romano imperio tempestates illaturus foret, ubi nactus esset potestatem. (II.) Quantum enim ubique poterat Cantacuzenus, tantum Apocauco deerat virium: quantumque Apocaucus ad pessima quaeque erat proclivis, tantum aberat Cantacuzenus ab ulla vi inferenda iis, qui manum in ipsum violentam armassent. Cum enim isti facillimum esset manifesti sceleris convictos opprimere, et imperatoriae dignitatis insignia nullo labore usurpare, id quidem facere noluit: sed eorum ingratum animum vehementer admiratus domi se continuit, alteroque aut tertio demum die silentium rupit. Apocaucus vero, conatus quidem, sed frustra, Cantacuzenum de medio tollere,

ὃν μόνον ἀντίπαλον κράτιστον εὕρισκε τοῖς αὐτοῦ δολεροῖς λο- A. C. 1341
γισμοῖς, ὅμως οὐκ ἔληγε τὰ ἑαυτοῦ διηνεκῶς ἐνεργῶν. ἐκστατι- Imp. Io. Palaeol. 1
κὸν γάρ τι χρῆμα διανοίας ὁμοίως πέφυκε πλοῦτος καὶ δόξα,
παρ' ἀξίαν τινὶ προσγενόμενα, καθάπερ ἡ μέθη. εἰς γὰρ δόξαν
καὶ περιφάνειαν ἐξ ἀσήμου γένους ἐληλυθώς, συνεργοῦντος καὶ E
περιθάλποντος Καντακουζηνοῦ, καὶ πλοῦτον μάλα πολὺν καὶ
ὑπὲρ τὴν τύχην τὴν ἑαυτοῦ συναθροίσας, τοῦ καθήκοντος εὐθὺς
ἐξίστη φρονήματος, καὶ τυραννίδος ἐν τοῖς τῆς ψυχῆς θαλάμοις
ἔκρυψεν ἔρωτας, καὶ πάντ' ἐκεῖθεν ἔπραττε, καὶ πάντα συνεισ-
ῆγεν ὅσα γεωργεῖ τῆς τοιαύτης κακίας τὴν βλάστην. (Γ.) Βοᾷ P. 363
δὲ καὶ αὐτὰ μονονουχὶ φωνὴν ἐκπέμποντα λαμπρὰν τὰ τῶν αὐτοῦ
γε οἰκιῶν οἰκοδομήματα, μέχρι νῦν τὴν ἐκείνου κακίαν ἐκτραγῳ-
δοῦντα· λέγω δὴ τὸ τῶν Ἐπιβατῶν φρούριον· ἔπειθ' ὅσα περὶ
τὸ τεῖχος τῆς βασιλευούσης τῶν πόλεων ἤγειρεν, οἷον ἀμφίβιον
καὶ γῇ καὶ θαλάσσῃ μεριζομένην ἔχοντα δίαιταν. πύλας γὰρ ἑκα-
τέρωθέν σφισιν ἐτίθετο πρός τε γῆν καὶ πρὸς θάλασσαν· ἵνα
διωκόμενον ἐκ θαλάττης ἤπειρος ὑποδέχοιτο, καὶ τοὐναντίον B
αὖθις φεύγοντα τὴν ἤπειρον ἡ συνοῦσα καί, οἷον εἰπεῖν, ναυλο-
χοῦσα τριήρης παρὰ τὴν οἰκίαν γίνοιτο παραπομπὸς ἐπ' ἀπί-
στου στοιχείου θαλάττης ἄχρι τῆς νήσου Πριγκίπου, ἢ ὅποι
τῆς τύχης ἄγοι τὸ πέρας αὐτόν. ἔστησε γὰρ κἀκεῖ, καὶ ὁπηδή- V. 295
ποτε καταφυγεῖν ἐβούλετο, φρούρια καὶ πύργους οὐρανομήκεις.
οὕτω μοχθηρὸς ἦν ὁ ἀνὴρ ἐξ ἀρχῆς, καὶ μελέτας ἔκρυπτεν ἐν τῇ C

18. φεύγοντα pro φεύγοντι positum esse observat Boiv.

quem solum eundemque potentissimum adversarium consiliis suis fraudulentis obstare comperiebat, suo tamen more agere non desinebat. Inest enim illud opibus pariter et honoribus, ut cui indigno obvenerint, eius mentem non secus atque ebrietas ex sua sede dimoveant. Namque hic, cum ad honores et fortunae splendorem pervenisset, magnaque opum quaesita vi suam excessisset sortem, decenti illico de statu animi declinavit, tyrannidisque arcanos amores altius pectori infixos fovit. Hinc ille nihil non fecit, nihil non conquisivit, quo eiusmodi malorum stirpem aleret. (III.) Id autem ipsae illae clamant emissa paene voce insanae substructionum moles, quae ad hodiernam usque diem illius improbitatem splendidissime declarant: Epibatarum seu nautarum intelligo castellum, et quaecunque ille circa urbis principis muros exstruxit, ancipitem quasi naturam habentia, terraeque ac mari divisa. Portas enim utrinque illis addiderat a mari et a terra; ut mari pulsum terra exciperet; et vicissim terra eiectum triremis illa familiaris, ac iuxta eius domum stans quasi in portu, per infidum elementum ad insulam Principis deduceret, aut quocunque illum fortunae exitus vocaturus foret. Nam et ibi, et quocunque se volebat recipere, castella caeloque eductas arces fundaverat. Adeo vir ille improbus ipso statim initio fuit: adeo malitiae ac doli plenas celabat animo cogitationes. Quanquam

A. M. 6849 ψυχῇ κακίας καὶ δόλου μεστὰς, εἰ καὶ μηδὲν αὐτῶν ἀπόνασθαί
Ind. 9 οἱ ἐξεγένετο, τοῦ θεοῦ ματαίαν πᾶσαν αὐτοῦ σπουδὴν καὶ μελέτην δεικνύντος, ὡς εἰρήσεται προϊοῦσιν ἡμῖν πλατύτερον.

D ε'. Τῆς δὲ φήμης ῥυείσης εἰς ἅπαν τὸ στρατιωτικὸν, καὶ ὅσοι τῶν συνετωτέρων ἐκ πασῶν παρῆσαν τῶν πόλεων, ὡς οἴκοι καθίσας ὁ Καντακουζηνὸς πάντων πραγμάτων ἀπέσχετο, πολὺς ἀνήπτετο θόρυβος κατά τε πατριάρχου καὶ Ἀποκαύκου, καὶ εἴ τινές που τῶν ἐν τέλει σφίσιν εἶεν ὁμόφρονες. εἶναι γὰρ τῶν ἀμηχάνων ἔφασκον, ἀφέντας τὸν πλουτοδότην καὶ κοινὸν τροφέα Καντακουζηνὸν, καὶ συστρατιώτην μᾶλλον ἢ στρατηγὸν, καὶ συν-
E ταλαιπωρεῖν εἰδότα κατά τε τὰς ὑπαίθρους καὶ χειμερίας στρατοπεδείας αὐτοῖς, ἕπεσθαι μεμηνόσιν ἀνδράσι, καὶ ὑπὸ φθόνου καὶ βασκανίας διεφθορόσιν, ἢ μᾶλλον ἀμαθέσι παντὸς ἀγαθοῦ, ὁπόσα πόλεις οἶδεν ὠφελεῖν, καὶ φοβεῖν ἐχθροὺς, καὶ βασιλικοῖς ἐπίδοσιν διδόναι πράγμασιν. ὥστε καὶ τοῦ θείου προτεθέντος εὐαγγελίου κατὰ τὸ πάλαι κρατῆσαν ἔθος, ὑπὲρ ἀσφαλείας καὶ πίστεως ὀμνύειν τῶν βασιλέων, αὐτοὶ καὶ τοῦ τῆς βασιλείας ἐπι-
P. 364 τρόπου Καντακουζηνοῦ προσετίθεσαν τοὔνομα. ὅτε δὴ καὶ ἀντιλέγειν ἐπιχειροῦντι τῷ Ἀποκαύκῳ ἐπεπήδησέ τις ἐξαπίνης ξιφήρης, ἐκεῖνο τὸ Ὁμηρικὸν ἐπειπὼν, αἶψά τοι αἷμα κελαινὸν ἐρωήσει περὶ τὸ ξίφος. ᾧ δὴ καὶ πολλοὶ τῶν στρατιωτῶν συμφρονήσαντες θορύβου πολλοῦ καὶ βοῆς ἐνέπλησαν τὰ βασίλεια· ὡς περιδεεῖς γενομένους ἐκείνους ὁμοῦ τῇ βασιλίδι οἰκτροὺς ἱκέτας γε-

nullum inde fructum colligere ei contigit, eludente scilicet Deo consilia illius ac molitiones, ut fusius infra declarabimus.

5. Manante autem fama per totum exercitum, et ad eos omnes, qui ex quacunque urbe intelligentissimi aderant, sedentem domi Cantacuzenum ab rerum administratione prorsus se abstinere, tumultus ingens adversus et patriarcham et Apocaucum, et si qui ex ducibus consiliis eorum faverent, accenditur. Negabant enim fieri posse, ut Cantacuzenum quidem obliviscerentur, virum beneficentissimum, communem altorem et parentem, nec tam ducem quam commilitonem suum, qui secum sub dio mediaque hieme bellicos labores tolerare didicisset, homines autem sequerentur furiosos, invidia et obscuro odio contabescentes; homines omnis boni ignaros, quod aut urbibus prodesse, aut hostes terrere, aut res imperatorias posset in maius provehere. Admoto itaque, sicut veteri more receptum est, divino Evangelio, per quod iurarent defensuros se imperatorum vitam et fidem servaturos, addidere hi et Cantacuzeni nomen, imperii procuratoris. Cumque ad contradicendum aggrederetur Apocaucus, in eum statim quidam irruit stricto gladio, et illud Homericum adiecit,

obscuro ferrum hoc iam sanguine tinges.

Cui quidem militum multi assensi magno tumultu et clamore aulam impleverunt: ita ut Augusta et illi qui cum ea erant, metu exanimati, Cantacu-

νίσθαι Καντακουζηνοῦ. ὅς γε καὶ μηδὲν τῆς σφῶν ὑπολογισά- A. C. 1341
μενος κακογνωμοσύνης εἰς μέσον ἧκεν εὐθὺς, καὶ ὁμοῦ τῷ Imp. Io. Palaeol. 1
ὀφθῆναι πρὸς γαλήνην ἐχώρει τὰ τοῦ θορύβου καὶ κλύδωνος B
ἐκείνου κύματα, καὶ εἰς εὐδίαν ὁ τοῦ χειμῶνος ἐκείνου γνόφος
μετωχετεύετο· καὶ ἀνοίξας τὸ στόμα αὐτοῦ τοιάδε ἐπὶ τῆς βα-
σιλίδος, καὶ ὅσοι παρῆσαν, ἐφθέγξατο. (B.) „Τὸ μὲν ἀνθρω-
πίνοις ἀπροσδοκήτως ἀνθρώπους ὄντας συμφοραῖς ἐντυγχάνειν,
καὶ πρὶν ἢ βουλεύσασθαι καὶ πρᾶξαι, πάσχειν τι τῶν δεινῶν,
οὐ τοσούτῳ φαίην ἂν ἐγὼ τῶν πασχόντων ὅσῳ τῶν δρώντων C
ὑπάρχειν τοὔγκλημα. τὸ δ' ἄλλοις ὀρύσσοντας βόθρον αὐτοὺς
εἰς ἐκεῖνον προτέρους ἐμπίπτειν, ἀναμφισβήτητόν ἐστι τῶν πι-
πτόντων ἁμάρτημα. ὡς γίνεσθαι τοῖς μὲν προτέροις τὸ πάθος οὐ
μάλα συγγνώμης μακρᾶς ὑπερόριον· τοῖς δέ γε δευτέροις συγ-
γνώμης τε πάσης ὡς πορρωτάτω λίαν ἐῤῥίφθαι συμβαίνειν,
καὶ ἅμα τὴν ἐκ τῶν νόμων περιφανῶς ἐφέλκεσθαι ἐπιτίμησιν. V. 296
ὅμως θεοῦ δικαίως ἐπιστατοῦντος τοῖς πράγμασι, καὶ κατάλληλα D
τοῖς νοσήμασι τῶν πραγμάτων τὰ τῆς ἰατρείας ἐπάγοντος φάρ-
μακα, χρεὼν καὶ ἡμᾶς ἐκεῖσε τὴν μίμησιν παραπέμποντας οὐκ
ἀθάνατον κατὰ τῶν ἁμαρτανόντων τὸ τῆς γνώμης διατηρεῖν ὀρ-
γιζόμενον· ἀλλ' ἀναλογιζομένους τὸ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως
θνητὸν θνητὴν ποιεῖσθαι καὶ τὴν πρὸς αὐτοὺς ἐπιτίμησιν,
ἄλλως τε καὶ ὁ τὸν ὑποπίπτοντα κολάζειν ἐθέλων οὐκ ἐκεῖνον,
ἀλλ' ἑαυτὸν ἀδικεῖ, τῆς ἀνθρωπίνης περιφανῶς ἀσθενείας κα- E
τεπαιρόμενος. ὀξεῖαι δ' εἰσὶν καὶ αἱ τῆς τύχης μεταβολαί, καὶ

13. μακρὰν coni. Boiv.

zeno miserabiliter supplicarent. At is, malevolentiae illorum nulla habita ratione, in medium illico prodiit. Cuius vultus simul ut affulsit, ex tumultu tempestatisque illius fluctibus tranquillitas rediit, et illius turbinis caligo in serenitatem versa est. Tum ille os aperuit, atque apud imperatricem, et eos qui tum aderant, hanc orationem habuit. (II.) „Quod praeter opinionem humanitus accidat aliquid iis qui homines sunt, et patiantur ii iniuriam, qui nec meditati sunt primi, nec intulerunt, id quidem ego non tam iis qui afficiuntur, quam iis qui afficiunt, crimini dandum esse existimo. Cum autem in foveam primi labuntur, qui aliis foderunt, eorum manifesta est culpa qui labuntur: ita ut illis quidem suus casus non longe absit a venia; hi vero ab omni venia quam longissime cadant, et legitimis poenis se ipsos manifesto obligent. Sed cum omnia Deus iuste moderetur, et aegris rebus convenientia adhibeat remedia, oportet et nos quoque, illum imitatos, non fovere animo iram in eos qui deliquerint sempiternam; sed in vitae humanae mortalem conditionem intuentes, poenas ab hominibus expetere haud immortales. Alioqui in submissum animadvertere qui velit, non illum afficiat iniuria, sed semet ipsum, humanae videlicet fragilitati palam insultans. Ac repentinae existunt rerum vicissitudines, quae

A. M. 6849 Ind. 9 ῥᾷστα τὸ εὔδαιμον ἐξ ἄλλων εἰς ἄλλους ἀμείβουσι· καὶ χρὴ δεδιέναι πάντας τὴν ἀτέκμαρτον τοῦ χρόνου φοράν. ἔγωγ' οὖν οὕτως ἔχων ἀεὶ διατελῶ, ὥστ' ἐοικέναι δοκῶ μοι πτόρθῳ τινὶ πρὸς τὸ ὄρθιον εὐφυῶς ἀπευθυνομένῳ· ὃς ἐκεῖνο κέκτηται πλέον F ὁμοῦ, ὅπερ εἰ καὶ αὐτὸς ἐκεκτήμην, ἡμάρτανον ἄν. τὸν μὲν γὰρ εἴ τις βίᾳ χειρὸς ἐπὶ τὰ ἔμπροσθεν μετακλίνας, ἔπειτα τὴν αὐτονομίαν τῆς φύσεως αὖθις ἐκείνῳ παράσχοι, οὐ πρὸς τὸ ὄρθιον εὐθὺς ἐκεῖνος φερόμενος ἀτρεμεῖ· ἀλλ' ἀθρόον ἐπὶ τὰ ὄπισθεν φέρεται καὶ δονεῖται, καὶ θορυβεῖ τὸν ἀέρα μακρόν τινα χρόνον, ἕως ὀψὲ καὶ μόλις ἐπὶ τὴν προτέραν ἠρέμα τῆς εὐθύτητος ἐκείνης ἀνέλθοι στάσιν. ἐγὼ δ' ὑπὸ πολλῶν πολλαχόθεν πολλάκις ἄλλοτ' ἄλλως τὴν εἰρήνην μισούντων ὠθούμενος ἐφ' ἑνὸς ἐρεί- P. 365 δομαι τόπου, τῆς πρὸς θεὸν ἐλπίδος, καὶ τῆς συνήθους οὐκ ἐξίστασθαι θέλω πρᾳότητος οὐδ' ἐπὶ βραχύ. ἀλλὰ πέτρα γίνομαι παράλιος καὶ οἷόν τις προβλὴς ἀτίνακτος, τῶν μαινομένων ἀεὶ κατ' ἐμοῦ τῆς οἱασοῦν θαλάττης ῥοθίων καταφρονῶν. κρίκους δέ τινας οἷον ἐμπεφυκότας ἔχω γε κύκλῳ μάλα τοι πλείστους καὶ παντοδαπούς, ἐρείσματα δήπου τῶν βουλομένων ἐκ πελάγους καὶ κλύδωνος ὁλκάδων ἐξάπτειν καὶ δεσμεῖν τοὺς κάλως ἑαυτῶν. B ἂν δέ τινες ἐντεῦθεν ἀποσπασθεῖσαι, συμβὰν οὑτωσί πως, εἴτε τῶν καλωδίων ῥαγέντων, εἴτε τοῦ δεσμοῦ λυθέντος, ἐξοκείλωσι πρὸς τοὺς πελαγίους καταῤῥάκτας καὶ κλύδωνας, οὐ τῆς πέτρας οὐδὲ τῆς ἐμῆς ἐστι γνώμης τοὔγκλημα, ἀλλὰ τῆς τῶν ἐπιβατῶν προφανῶς ἀβουλίας." Τότε μὲν οὖν οὕτως εἰπόντος ἐκείνου, κατε-

14. γίνομαι em. Boiv. pro γινόμεναι.

felicitatem ab aliis ad alios facillime transferunt, timendaque omnibus est caeca temporis volubilitas. Ego certe ita semper mihi ipsi consto, ut similem me ramo censeam, qui felici indole assurgit et procerus sursum erigitur. At is quidem illud habet peculiare, quod ego si haberem, culpa non vacarem. Eum enim si quis per vim in adversam partem inclinet, deinde naturalem libertatem restituat, non continuo idem stat erectus, sed confestim retrorsum fertur et agitatur, et aliquamdiu auras diverberat, donec vix tandem ad priorem erectumque statum sensim redeat. Mihi vero, quem multi hinc et inde, pacem exosi, alii alias subinde impellunt, spes in Deo collocata est: hoc uno innitor; ac ne tantillum quidem volo recedere a solita illa clementia. Sed mari obiecta rupes, et quidam quasi agger immotus, furentes usque in me qualiscunque pelagi fluctus contemno. Annulos autem, qui mihi plurimi ac multiplices velut infixi haerent, circumfero, parata navibus praesidia, quae ex alto hibernisque fluctibus volunt funes suos religare et nodo constringere. Quod si quae inde casu avulsae, seu ruptis funibus, seu nodo dissoluto, in maris voragines ac fluctus delatae sint, non rupem, non sententiam meam, sed nautarum imprudentiam in culpa esse evidens est." Hac tum igitur ab illo oratione habita, res

στορέσθη τὰ πράγματα. (Γ.) Καὶ ἡ μὲν Δημοσθένους ἐκείνου σοφία, πρὸς τὸ τελευταῖον ἐκβὰν τῶν πρὶν ὑπαρξάντων ἕκαστον κρίνεσθαι, λέγει καὶ ἀποφαίνεται. ἐγὼ δὲ τὴν τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν εὐδοκίμησιν, καὶ αὖ τὴν τῶν ἐναντίως ἐχόντων κακίαν, οὐκ ἐκ τοῦ τέλους οἶμαι δεῖν ἐξετάζειν, ἀλλ' ἐκ τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς πρώτης ἐπιβολῆς τῶν πραγμάτων. ἐκεῖθεν γάρ, ὡς ἐκ πηγῆς καὶ ῥίζης, ἀναλάμπειν ἄρχεται τῶν δρωμένων ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ κακία· κἀκεῖθεν ἔξεστι συνορᾷν ἀκριβῶς τοῖς ἀσφαλῶς ἐθέλουσι κρίνειν τὴν τῶν δρώντων προαίρεσιν, ὅτι καὶ μόνης τῆς ἀρχῆς τῶν πραγμάτων εἶναι κυρίοις δέδοται τοῖς ἀνθρώποις· τὰ δὲ τέλη πρὸς ὅπερ οὐκ ἴσμεν ἀπόῤῥητοι φέρουσι λόγοι· νῦν μὲν εἰς ὃ σκοπιμώτατον ἦν· νῦν δ' εἰς ὃ μή· καὶ νῦν μὲν ἀκραιφνὲς τὸ τῆς γνώμης βουλόμενον εἰς τέλος ἐκεχωρήκει· νῦν δ' οὐκ ἀμιγές· ἀλλὰ μέμικταί τι καὶ τῶν ἀβουλήτων· ὥσπερ ἂν εἴ τις ἄρας ἐκ Σικελίας οὐκ ἐς Σαρδοῦς καὶ Κύρνου τοὺς λιμένας, οὗπερ ἐβούλετ', ἀφίκετο· ἀλλά τις ἐκ τῶν ἑσπερίων βαράθρων ἀναῤῥαγεὶς καὶ ὑπερεκχυθεὶς ὑβριστὴς καὶ ἀγέρωχος ἄνεμος, ὥσπερ ἐξ ἐνέδρας καὶ λόχου, βίαιον ἐς Κρήτην αὐτῷ πεποίηται τὸν κατάπλουν. οὕτως ἐμοὶ δοκεῖν οὐκ ἐκ τοῦ τέλους τῶν πραττομένων εἶναι βέλτιον ἐξετάζειν ἀνδρῶν ἀρετὴν καὶ κακίαν, ἀλλ' ἐκ τῆς βουλῆς καὶ προαιρέσεως. ἐξέσται δ' ὅμως κἀκ τῶν εἰρησομένων ἐναργεστέραν τὴν τῶν λεχθέντων καρποῦσθαι δύναμιν. ἐντεῦθεν γὰρ ἄν τις θεῷτο μᾶλλον τὴν ἀκολούθησιν ἑκατέρωθεν

A. C. 1341
Imp. Io. Palaeol. 1

C D E

19. δοκεῖ coni. Boiv.

compositae sunt. (III.) Caeterum magni illius sapientia Demosthenis ait pronunciatque, ex eventu ultimo anteacta quaeque aestimari. Ego vero et praestantium virorum bonitatem, et eorum, qui contrariam vivendi rationem sequuti sunt, malitiam, principio ac susceptione prima, non perfectione iudicandam esse existimo. Nam inde tanquam ex fonte ac radice apparere incipit, bonae an malae sint actiones. Itaque agentis cuiusque consilium i qui diligenter explorare voluerint, facile hinc perspiciant, non datam esse hominibus nisi rerum inchoandarum potestatem; eventus autem arcana ratione eo devolvi quo ignoramus; modo ad id quod maxime spectavimus, modo ad aliud; et optata nunc quidem ex animi plane sententia succedere, nunc ita ut non merum accidat id quod optatur; sed aliquid admixtum habeat quod minime velimus: ac si aliquis, cum ab Sicilia solvisset, non ad Sardiniam aut ad portus Corsicos, quo volebat, appulerit; sed in protervum aliquem ac ferocem ventum inciderit, qui ab occiduis gurgitibus erumpens et superne tanquam ex insidiis et latebris effusus, appellere ad Cretam coëgerit. Idcirco videtur mihi aestimanda hominum seu virtus, seu malitia, non tam ex rerum eventu, quam ex voluntate et proposito. Verum ex iis, quae postea dicam, vim eorum quae dixi licebit planius percipere. Inde enim melius viderit quivis consentientes utrinque consecutiones, pro-

A. M. 6849 Ind. 9 V. 297 συνδεδραμηκυῖαν κατὰ τὸ ἀνάλογον καὶ ἁρμόττον. ταῖς μὲν γὰρ ἀρχαῖς τὰ τέλη, τοῖς δὲ τέλεσιν αἱ ἀρχαὶ τὴν συμφωνίαν ἀκή- F ρατον πάμπαν εἰλήφεσαν. (Δ.) Ἔγνωσται γὰρ ἅπασι, μὴ μόνον Ῥωμαίοις καὶ Ἕλλησιν, ἀλλὰ καὶ ὅσοις ἔθνεσι πολυειδέσι καὶ βαρβάροις εἶναι συμβέβηκε, μετὰ ποίας πρᾳότητος καὶ δικαιοσύνης ταῖς ἀρχαῖς ἐχρήσατο τῶν πραγμάτων ὁ Καντακουζηνός· μετὰ ποίας δ' αὖ τῆς μοχθηρίας καὶ ἀδικίας ὁ Ἀπόκαυκος. ἔγνω- P. 366 σται δ' αὖ ὁμοίως, καὶ ὅσους τοὺς διαύλους καὶ τὰ παλαίσματα μεταξὺ τῶν τῆς κακίας Τελχίνων ὀρχησαμένων, εἰς οἷον τὰ πράγματα κατηντήκει τὸ πέρας, τοῦ θεοῦ δικάζοντος καὶ ἀθλοθετοῦντος ἐξ ἀφανοῦς, καὶ ἀφθόγγοις καὶ σιωπώσαις φωναῖς ἀναδιδάσκοντος ἅπαντας, ἀγαθῆς προαιρέσεως ἀρχὰς καὶ πηγὰς προτιθέναι τῶν οἰκείων ἔργων, οἷς πρὸς βουλήσεώς ἐστι κατὰ νοῦν προχωρεῖν ἀγαθὸν τὸ γεώργιον. εἰ μὴ γὰρ ταῖς τῶν ἐμῶν B διωκτῶν καινοφωνίαις ὁ Καντακουζηνὸς ὁπωσποτε παρενεχθεὶς χώραν ἐκείνοις τῇ τοῦ θεοῦ ἐκκλησίᾳ ζάλην προσενεγκεῖν κατὰ τὴν βασιλίδα Ἄνναν καὶ αὐτὸς ἐδεδώκει, κράτιστος ἂν βασιλέων ἐγίνετο, καὶ ἅμα τὰ Ῥωμαίων πράγματα μεγίστην ἂν δι' αὐτοῦ τὴν ἐπίδοσιν ἀνελάμβανε. νῦν δὲ διὰ κακίαν ἄλλων αἴτιος ὁ πρᾳότατος τῆς τῶν ὅλων ἔδοξεν εἶναι φθορᾶς.

C ϛʹ. Ἔργοις γε μὴν αὐτοῖς ὁρῶν ὁ Ἀπόκαυκος εἰς τοὐναντίον αὐτῷ τὰ τῆς κακίας ἔνεδρα προχωροῦντα, καὶ κακὸς ἐκ τοῦ προφανοῦς ἐλεγχόμενος εἶναι, οὐκ ἠρυθρία τοῖς ὁμοίοις ἐπιβάλλων ἀεί· καὶ ταῦτα τῶν πάλαι σοφῶν θαυμάζοντος ἀκούων τινός,

portione et convenientia quadam. Namque et principiis extrema et extremis principia perfectissime respondent. (IV.) Notum videlicet omnibus, non solum Romanis et Graecis, sed et barbaris et aliis quibuscunque gentibus, quanta quidem lenitate et iustitia Cantacuzenus in rerum usus sit initiis, quanta autem improbitate et iniustitia Apocaucus. Notum pariter, post quot repetitos cursus, post quot palaestricos nequissimorum Telchinum saltus, quem ad exitum res perductae sint; Deo arbitro et praemia statuente ex occulto, mutisque et tacitis vocibus omnes homines admonente, ut opera sua ordiantur non ab alio principio ac fonte, quam a bono consilio, si sibi ex sententia provenire laboris sui fructum velint. Itaque nisi Cantacuzenus, novis persecutorum meorum doctrinis utcunque abreptus, locum eis dedisset, sicuti Anna imperatrix, invehendae in Dei ecclesiam turbidissimae tempestatis, praestantissimus certe imperatorum fuisset, simulque accepisset Romana res maximum ab eo incrementum. Nunc vero aliorum scelere effectum est, ut qui mitissimus erat perdidisse omnia videretur.

6. Quanquam eventu ipso videret Apocaucus, contra quam speraverat, cecidisse sibi fraudes et insidias, ac manifestae improbitatis argueretur, non tamen erubescebat eadem semper attentare; idque cum didicisset, miratum esse quendam ex veteribus sapientibus, non quod navigasset aliquis,

A. C. 1341 Imp. Io. Palaeol. 1

οὐχ ὅτι πέπλευκέ τις, ἀλλ' ὅτι πέπλευκε δίς. οὐκ ἐπαινετὴν γὰρ τὴν τοιαύτην ἐνόμιζε τόλμαν ὁ σοφὸς, μετά γε δήπουθεν τὸ πολλοὺς ἀπαντλῆσαι θανάτους ἐν τοῖς θαλαττίοις ἀγῶσιν, ἐς τοὺς D ὁμοίους αὖθις ἐμβάλλειν κινδύνους. (B.) Δέον γὰρ, εἰ μή τι πλέον, ἐκείνῳ τἀνδρὶ τῶν τοῦ Καντακουζηνοῦ μεμνημένῳ δωρεῶν, μὴ μόνον τῆς πρὸς τοῦτον ἀπεχθείας ἀπέχεσθαι, ἀλλὰ χάριτας ὁμολογεῖν τὰς μεγίστας, καὶ γλώττῃ καὶ χειρὶ καὶ πᾶσι τρόποις προθυμίας τὸν εὐεργέτην ἀμείβεσθαι, ὅτι πρὸς τοσοῦτον ἐξ εὐτελοῦς ἀνήγαγεν ὕψος αὐτὸν, ὁ δὲ πάντα δίκαια παραδραμὼν μυρίους αὐτῷ συνετίθει καὶ συνεσκεύαζε τοὺς θανάτους, P. 367 οὐδὲ τοὺς τῶν βαρβάρων Περσῶν αἰδούμενος νόμους, οἳ τοῖς ἀχαρίστοις νόμιμον ἐπάγουσι κόλασιν, μήτε τὰ πρὸς θεὸν εἶναι V. 298 λέγοντες τὸν τοιοῦτον εὐχάριστον, μήτε πρὸς τοὺς γονέας, μήτε μὴν πρὸς τοὺς φίλους. ἀλλ' ἐχρῆν, ὡς ἔοικεν, ἐκτριβῆναι Ῥωμαίων ἅπασαν πόλιν καὶ χώραν, καὶ αὐτὰ τῆς τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας συγχυθῆναι τὰ πράγματα, δι' ἔκτισιν οἶμαι παλαιοτέρων ἅμα καὶ νεωτέρων τοῦ γένους ἁμαρτημάτων. καὶ διὰ τοῦτο συνεχωρήθη B τοιαῦτα παρεισφθαρῆναι κακίας ὄργανα καὶ προφάσεις, πλὴν φιλαρχίας καὶ δόξης ματαίας οὐδὲν ἐχούσας τὸ εὔλογον. ἀλλ' ἐς τὸ πρότερον ἴχνος τοῦ λόγου φέρε ἀνακάμψωμεν. (Γ.) Συνορῶν γὰρ, ὡς ἔφημεν, ὁ Καντακουζηνὸς, ὅτι συσκευάζων αὖθις Ἀπόκαυκος οὐ παύεται δόλους καὶ ἔνεδρα κατ' αὐτοῦ, καὶ οὐκ εἰς μακρὰν ἠρεμήσας ἐπιβουλὴν ἐκραγεῖσαν ὄψεται φόνου μεστὴν κατὰ τῆς ἑαυτοῦ κεφαλῆς, ἰδίᾳ παραλαβὼν ἅμα βασιλίδι τὸν C πατριάρχην τοιάδε φησί. (Δ.) „Τῶν ἔξω σοφῶν οἱ χαριέστεροι

sed quod bis navigasset. Minime scilicet laudandam existimabat vir sapiens eiusmodi audaciam, quae post tot nempe exhausta per mare infestum pericula in eadem rursus incurreret. (II.) Cum enim deberet Apocaucus, si non amplius aliquid praestare, at beneficiorum Cantacuzeni memor, non solum omni in eum odio parcere, sed et maximas agere illi gratias, linguaque et manu et quovis officii genere virum remunerari beneficum, a quo esset ex humili ad eum fortunae gradum evectus; omni tamen violato iure, innumeras ipsi mortes conflabat ac moliebatur, ne Persarum quidem, gentis barbarae, leges reveritus, qui hominibus ingratis legitimas poenas irrogant; negantque eum, qui talis sit, erga Deum ipsum aut parentes aut amicos grato animo fore. Sed nimirum oportuit omnes affligi Romanorum urbes et provincias; ne, ut opinor, vetera simul et recentia gentis delicta impunita essent. Eoque permissum est talia per scelus obrepere malorum instrumenta et causas, nullo alio iure quam ambitione et vana gloria. Sed age illuc redeamus, unde nostra deflexit oratio. (III.) Cum, ut dixi, Cantacuzenus intelligeret, non desinere Apocaucum dolos et insidias struere adversus se, et funestissimam coniurationem in caput suum postpaulo erupturam praevideret, imperatricem et patriarcham privatim convenit, et hanc apud eos orationem habuit. (IV.) „Profanorum philosophorum prae-

A. M. 6849 Ind. 9 τἀναντία κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἐν τῷ αὐτῷ γενέσθαι ὑποκειμένῳ τῶν ἀμηχάνων εἶναί φασι. τούτου δ᾽ οὕτως ἔχοντος, οὐχ ὁρῶ τίς ἂν ἐμοὶ γένοιτο μηχανὴ, ἣ μεριζομένη πρὸς δύο τἀναντιώτατα παρέχοιτο δρᾶν ἀσφαλῶς ἃ προκεχείρισμαι. τὸ μὲν γὰρ τῶν κοινῶν προνοεῖσθαι πραγμάτων ἁπάντων ἕνα με D ὄντα αὐτὸν, καὶ πάντων ἐπιμελεῖσθαι τῶν ὑπεικόντων τῇ βασιλείᾳ ἀνθρώπων μὴ ῥᾳδίως ὑπὸ τῶν πολεμίων βλάπτεσθαι, πᾶσαν ἕλκει πρὸς ἑαυτὸ διάνοιαν, καὶ πᾶσαν λογισμῶν ὑποτάττει φροντίδα· τὸ δ᾽ αὐτοῖς ἐκείνοις, ὧν προνενόημαι, ἐπιβούλοις κεχρῆσθαι κατὰ τῆς ἐμαυτοῦ ζωῆς, τοῦτο δὲ παγχάλεπον ὂν ἀναγκάζει πάντων ἀποστάντα με τῶν ἄλλων φροντίδων μόνης τῆς ἐμαυτοῦ ζωῆς προνοεῖσθαι, καὶ τὴν οἰκείαν ἀσφάλειαν ἐκ E παντὸς πραγματεύεσθαι τρόπου. τούτου δὲ τὴν διόρθωσιν ἀμφοῖν ὑμῖν ἀνηρτῆσθαι ἐχρῆν, εἰ τὰ δίκαια πράττειν ἐβούλεσθε, οἷς χρέος ἅπαν ἀνῆπται πᾶσι τρόποις ἐπείγεσθαι ἀποτρέπειν καὶ ἀποκόπτειν, εἴτι που κατά τε τῶν τῆς βασιλείας ὁμοῦ καὶ τῆς ἐκκλησίας ὑποφύοιτο κακίας βλάστημα, ὃ λυμανεῖται προβαῖνον εἰς αὔξησιν καὶ ἅπαν ἄρδην ἀφανιεῖ τὸ κράτος ἀμφοῖν. ὑμεῖς δὲ μοχθηροῖς ἀνδράσι λάθρα καὶ συχνὰ κοινολογούμενοι, καὶ F τοῖς αὐτῶν παραλόγοις ἑπόμενοι λόγοις, τῇ ἀριστερᾷ χειρὶ τὴν δεξιὰν ἀποκόπτειν ἐπειγομένοις ἑκόντες ἐοίκατε. ἔπειτα εἰ μὲν ἐμοῦ τὴν ψυχὴν ἐξάγειν τοῦ σώματος τοῖς ἐπιβούλοις ἦν πρὸς βουλήσεως μόνου, καὶ μὴ κατὰ παντὸς ἐχώρει, τῶν τε φίλων καὶ τῶν ἐκγόνων, τὸ τῆς σφῶν ἀναιδείας ξίφος, ἴσως μὲν ἐσί-

23. πάντων coni. Boiv.

stantissimi contraria eodem tempore eidem rei negant inesse posse. Quod cum ita sit, non video quaenam a me possit machina adhiberi, qua duabus rebus iisque maxime contrariis divisa cautissime possim exsequi ea quae decrevi. Nam et toti publicae rei unum me prospicere, et de omnibus, qui huic imperio subiecti sunt, sollicitum esse, ne quid detrimenti temere ab hostibus accipiant, id quidem omnes trahit ad se animi nervos, omnes vindicat cogitationes et curas. At eos ipsos vitae meae insidiari, quibus consulo, id vero gravissimum cum sit, cogit me omni alia cura abiecta uni providere saluti meae, et quoquo modo parare mihi securitatem. Eius autem rei emendationem ambobus vobis incumbere oportebat, si quae aequum erat ea facere voluissetis; vobis inquam, ad quos ea omnis cura spectat, quorum omne studium in eo poni debet, ut avertatis ac praecidatis, quidquid in imperium simul et ecclesiam succreverit germinis mali, quo in dies augescente corrumpi possit atque omnino deleri utriusque potestatis robur. At vos, cum improbis hominibus clam et crebro colloquentes, eorumque insanis inducti suasionibus, iis ultro assimilamini, qui sinistra manu dextram amputare studeant. Iam vero, si animam mihi uni eripere vellent insidiatores mei, nec eorum insolentissimus gladius per amicos omnes, per omnem stirpem esset pervasurus, quiessem ego fortasse, fortasse etiam non qui-

γων ἄν, ἴσως δ' οὔ. οὐ γὰρ πάνυ μοι φαίνεται θεμιτὸν οὐδὲ τοῦτο, προδιδόναι τὴν ἑαυτοῦ τις ἑκών γε εἶναι ψυχὴν, ἄλλου κτῆμα καὶ παρακαταθήκην οὖσαν, πρὶν πρὸς τοῦ δεσπότου γενέσθαι τὴν λύσιν. εἰ δ' οὖν, φρασάτω τις ἐμοὶ παρελθὼν, ὅτου χάριν ἀτάφους τῶν πάλαι δικαστῶν οἱ σοφώτεροι ῥιπτεῖσθαι κατεψηφίσαντο, ὧν αἱ χεῖρες καθ' ἑαυτῶν ἐστρατεύσαντο. ὅμοιον γάρ εἶναί πως δοκεῖ τὸ τοιοῦτον, ὥσπερ ἂν εἴ τις ἐξ ἀλλοδαπῆς ἰὼν ἄλλου δεσμώτην δραπέτην ἐργάσαιτο. εἰ δὲ πρὸς ἅπαντας ἄρδην ὁμοίως διαβαίνοι τά τε τῆς ἐπιβουλῆς τῶν μοχθηρῶν καὶ τοῦ γε κινδύνου τοὐμοῦ, μανίας οὐκ ἂν ἐλεύθερον ἐς τέλος εἴη τὸ σιγᾷν. εἰ δ' ἀκίβδηλος μὲν ὑμῶν ἡ πρόθεσις ἐμοὶ τετήρηται μέχρι νῦν, ὑπισχνεῖσθε δ' ἔτι καὶ τὴν ἐφεξῆς συντήρησιν αὐτῆς τὸ παράπαν διαφυλάξειν κακίας πάσης ἀμέθεκτον, καὶ ὅσα κατὰ τῆς ἐμῆς ὁμοίως μαίνεται ψυχῆς, ἕτοιμος αὖθις ἐγὼ τήν τε ὑμετέραν ἄρτι περαίνειν δέησιν, καὶ ὁμοῦ τὰς τοῦ μακαρίτου βασιλέως περὶ τῆς τῶν κοινῶν πραγμάτων ἐπιτροπῆς τε καὶ διοικήσεως ἐντολάς. τοῦτο δ' οὐκ ἄλλως ἀναμφισβήτητον ἂν γένοιτο πᾶσιν ἡμῖν, πρὶν ἔνορκον ἡμῖν τὴν ὑπόσχεσιν καταστῆσαι, καθὰ πολλαχῇ καὶ πολλάκις ἐν ταῖς τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων ἀμφισβητήσεσιν εἴωθε γίνεσθαι. τοῦτο γὰρ ἐμοὶ καταφύγιον ἀσφαλὲς ἐν τῷ παρόντι δοκεῖ, καταστορέσαι δυνάμενον πᾶσαν ἐμῆς ψυχῆς ὑποψίαν καὶ λογισμῶν τρικυμίαν. εἶναι γὰρ καὶ βοτάνην Ἀσκληπιάδαι φασὶ τοῖς λύκοις θανάσιμον, ὑφ' ἣν ταῖς ἀλώπεξι προσιούσαις ἀφόβως καθεύδειν περίεστιν. εἰ οὖν καὶ τοῖς ἀλόγοις

A. C. 1341
Imp. Io. Palaeol. 1
P. 368
B
V. 299
C
D

essem. Mihi enim nec istuc videtur omnino permissum, ut animam nostram, cuius est dominus alter, depositarii vero nos sumus, prodamus ultro et deseramus, antequam liberaverit is, qui dominus est. Sin hoc licet, prodeat aliquis doceatque me, cur olim iudices sapientissimi voluerint eos proiici insepultos, qui suam in se ipsos dextram armavissent. Perinde enim illud videtur esse quodammodo, ac si quis peregrino solo egressus alienum mancipium vinculis eduxerit, et fugitivum abire iusserit. Quod si ad omnes pariter pertinent et insidiae sceleratorum hominum, et periculum meum, insaniae crimen haud effugerim, si perpetuo sileam. Si vero voluntatem erga me sinceram hucusque retinuistis, eamque pollicemini servatum iri a vobis in posterum expertem omnis malignitatis, alienamque ab omni molitione, quae sit saluti meae infesta, paratus denuo ego sum vestrae petitionis rationem iam nunc habere, simulque mandatorum, quae divus imperator de imperii huius tutela et administratione scripsit. Id autem nobis omnibus non aliter stabile et certum fuerit, nisi iureiurando pactio firmata sit, quemadmodum passim et saepe fieri solet in disceptationibus rerum quotidianarum. Perfugium enim illud tutum mihi videtur in praesenti, idemque par omnibus animi mei suspicionibus, omnibus curarum fluctibus comprimendis. Nempe et herbam testantur medici exstare lupis mortiferam, sub qua vulpeculis tuto liceat obdormiscere. Si igitur et brutis animanti-

A. M. 6849 Ind. 9 εὐμήχανόν πως ἡ ἀνάγκη πρὸς σωτηρίαν γίνεται, ἄμεινον δήπου τοῖς λόγῳ καὶ νῷ συμφυεῖ κεχρημένοις ἡμῖν ἐν τοῖς ἐπικινδύνοις πράγμασιν ἐγγύας ἀπαιτεῖν, ὁπόσαι πρὸς τὴν δι' ὅρκων κατα- E φεύγουσι πίστωσιν. ἀμειψαίμην δ' ἂν καὶ αὐτὸς ὑμᾶς τοῖς παραπλησίοις, εἰ μὴ ἱκανὰ πρὸς ἀσφάλειαν πίστεως τὰ προϋπηργμένα δοκοίη. ἐν γὰρ ἐξουσίᾳ γενόμενος τοῦ τῆς αὐτοκρατορίας περιβαλέσθαι τὸ σχῆμα, πρὸς ἐσχάτας ἤδη τοῦ βασιλέως ὄντος πνοάς, ὅτε καὶ σὺν τοῖς δυσὶν υἱέσιν ἐκείνου τῶν βασιλείων ἔνδον αὐτὸς γενόμενος φρουραῖς στρατιωτικαῖς ἠσφαλισάμην αὐτά, μηδενὸς ἀντιπράττοντος, ἀλλὰ πάντων ὑπεπτηχότων τῷ δέει, οὐ F ταὐτὸν πέπονθα τοῖς παρ' ἀξίαν ἐντυχοῦσί τινι θησαυρῷ, καὶ ἀμφοτέραις τὸ τῆς ψυχῆς ἀναπιμπλάναι τοῦ ἔρωτος φίλτρον ἐπειγομένοις· ἀλλ' ἔμεινα τῶν τῆς ἐξαρχῆς προθέσεως ὅρων ἐντός. πολλῷ δὲ δήπου σαφέστερον ἐξουσία καὶ πλοῦτος καὶ αὐτόνομος δύναμις γνώμην ἀνθρώπου δηλοῦσιν, ἢ πενία καὶ ὑπεξούσιος δίαιτα. τῷ γὰρ ἀκουσίῳ βιαίως ἐνίων τὰ ἤθη τυραννούμενα P. 369 λανθάνει διὰ μακροῦ τὰς τῶν ἔξωθεν κρίσεις τῆς ἀληθείας καταψευδόμενα. ἓν μὲν οὖν ἐκεῖνο μετὰ τὴν τοῦ βασιλέως τελευτὴν τῆς ἐμῆς καθαρότητος παραστατικόν, καὶ ἅμα τῆς ὑμῶν δειλίας ἀναιρετικόν, ὅτι παρὸν ἐκ τοῦ ῥᾴστου τὸ βασίλειον περιζώσασθαι κράτος, οὔτε πέπραγα τοιοῦτον οὐδέν, οὔτε βεβούλευμαι, ἀλλ' ἔμεινα πάμπαν τῶν ὅρων τῆς εἰθισμένης τάξεως ἔνδον, ἀκήρατον συντηρῶν τὸ φρονοῦν τῆς ψυχῆς. οὐ γὰρ τοσοῦτον ἀνθρώ- B ποις ἀρέσκειν ἔκρινα δεῖν, ὅσον τῷ τῶν ἀδήλων ἐπόπτῃ θεῷ. οἱ

bus ipsa necessitas quasdam salutis tuendae artes suggerit, quanto nos magis, qui ratione insitaque intelligentia pollemus, postulare aequum est, rebus dubiis ac suspectis ut nobis caveatur iis omnibus cautionibus, quae fidem iureiurando sanciunt. Referam autem vobis paria et ipse, si praeteritae res ad fidei confirmationem non satis esse videantur. Certe cum penes me esset imperatoriae potestatis induere insignia, extremum spiritum iam exhalante imperatore, tum scilicet cum palatium, in quo cum duobus defuncti filiis versabar, praesidio muniebam militari, nemine obsistente, omnibus metu prostratis, non idem mihi accidit atque illis, qui in thesaurum aliquem incidunt minime digni, et manu utraque gestiunt ardentem animi libidinem explere; sed me intra pristini instituti limites continui. At potentia et opes et quae sui iuris est libertas, qua quis mente sit declarant multo certius, quam inops et mancipata alteri vita. Quorundam enim mores necessitate tanquam vi tyrannica oppressi aliorum hominum opinionem sic fallunt, ut diu mendacium veritati praevaleat. Una igitur res haec post mortem imperatoris et meam integritatem satis commendat, et vos liberat metu, quod facili labore potestatem mihi imperatoriam arrogare cum possem, nec tale admisi quidquam nec cogitavi, sed omnino intra officii consueti limites incorrupta animi moderatione steti. Placendum enim putavi non tam hominibus quam Deo, qui occulta perspicit. Illi quippe testes

A. C. 1341 Imp. Io. Palaeol. 1

μὲν γὰρ τῶν δρωμένων ἐς τοὐμφανὲς καθίστανται μάρτυρες μόνων, οὓς καὶ παραλογίσασθαι ἔξεστιν ἐνίοτε, εἴ τις τοὺς τῆς κακίας καρποὺς τοῖς τῆς ἀρετῆς ὑποτίθησι σχήμασί τε καὶ χρώμασι. Θεὸς δ' ἐν αὐτοῖς πρὸ τῶν ἔργων τοῖς τῆς καρδίας κινήμασιν ἐρείδει τὰ τῆς ἐξετάσεως ἴχνη, καὶ τὸ βῆμα τῆς δίκης ἐν αὐταῖς συγκροτεῖ τῶν λογισμῶν ταῖς ἀρχαῖς, ἔνθα χώραν οὐκ C ἔχει σχῆμα καὶ χρῶμα καλύπτειν, εἴ τι κακίας ἐκεῖ παραφαίνεσθαι βούλοιτο βλάστημα. δεύτερον δέ, τὸ παρόν, ὃ καὶ πάσης κέκτηται κακίας ὑπεροχήν. δέον γὰρ τὴν ἐμὴν ἐκείνην αἰδουμένους πραότητα καὶ δικαιοσύνην ὅλῃ γνώμῃ καὶ χειρὶ καὶ γλώττῃ συναίρεσθαι πράξεσι ταῖς ἐμαῖς καθημένους ἀφρόντιδας, ὑμεῖς δὲ... ἀλλὰ σιωπᾶν ἄμεινον θεῷ τὸ πᾶν ἐπιτρέψαντας." (Ε.) Ὁ μὲν οὖν Καντακουζηνὸς ἐνταυθοῖ κατακλείσας τοῦ λόγου τὸν D δρόμον, καὶ ὅρκους δοὺς καὶ λαβὼν πρός τε τῆς βασιλίδος πρός τε τοῦ πατριάρχου, μηδὲν τὸ παράπαν ἐπίβουλον μήτε δρᾶσαι μήτε βουλεύσασθαι, ἀναστὰς ἐξῄει τοῦ βήματος. (ς'.) Καὶ V. 300 ἦν ὅλος εὐθὺς ἐν ἑτοιμασίᾳ τῆς ἐκστρατείας καὶ τοῦ πρὸς πέρας ἄγειν τὰ πάλαι καλῶς βουλευθέντα. τὰ δ' ἦν, πρῶτον μὲν διανομαὶ κτημάτων πρὸς ἅπαν τὸ στρατιωτικόν· ἔτι τε δωρεαὶ καὶ χάριτες καὶ τῶν πρὶν ὀφλημάτων ἐκτίσεις ἐκ τῶν οἰκείων E χρημάτων αὐτοτελῆ τὴν διάρκειαν ἔχουσαι· χρημάτων γὰρ τηνικαῦτα καὶ τοιαύτης δαπάνης ἐσπάνιζε τὰ βασιλικὰ πρυτανεῖα· ἔπειτα ἐκστρατεῖαι κατὰ τῶν πέριξ ἐχθρῶν· ὧν οἱ μὲν ἐπετίθεντο πάλαι καὶ τὰς Ῥωμαίων ἐδῄουν ἀνέδην ὁπόσαι πρὸ

existunt eorum duntaxat quae palam fiunt, et aliquando possunt decipi, si quis vitia sua imagine et colore virtutis obtexat. Deus vero ipsis illis, qui actiones antecedunt, motibus cordis examinis sui vestigia imprimit, et iustitiae tribunal in ipsis figit cogitationum radicibus, ubi umbra et specie celari non potest, si quis inde laboret sese trudere improbitatis foetus. Altera res est id quod nunc accidit. Est autem illud summae improbitatis. Vos enim cum oporteret, meam reveritos clementiam et aequitatem, omni studio manuque et lingua navare mihi operam quietos, omnisque sollicitudinis expertes; vos inquam.... sed silere satius est, ac rem omnem Deo permittere." (V.) Abrupto igitur ibi orationis cursu, datoque et accepto tam ab Augusta quam a patriarcha iureiurando, nihil omnino facturos aut meditaturos eos insidiose, surgit Cantacuzenus et foras exit. (VI.) Iamque erat in eo totus, ut exercitum educere et iis finem imponere pararet, quae pridem bene decreta essent. Erant autem illa; possessiones omnibus copiis distribuendae; tum congiarium et largitiones, et pecuniae iam olim debitae integra de suo solutio (pecuniae enim penuria tum temporis fiscus laborabat, nec erat unde suppeditarentur hi sumptus); expeditiones deinde adversus hostes, qui circumstabant; quorum alii pridem adorti erant diripiebantque impune Romanas urbes et provincias, quotquot ob oculos po-

A. M. 6849 Ind. 9 ὀφθαλμῶν ἐκείνοις ἔκειντο πόλεις ἅμα καὶ χῶραι· οἱ δ' ἐν παρασκευῇ τοῦ λῃστεύειν ἦσαν ἤδη διὰ τὴν τοῦ βασιλέως αἰφνίδιον τελευτήν. (Z.) Ἧκον δ' αὐτῷ καὶ γράμματα λάθρα πολλὰ πολλαχόθεν, ἔκ τε Ἀκαρνάνων καὶ Τριβαλλῶν ἔκ τε Θετταλῶν καὶ Πελοποννησίων Λατίνων, τὴν σφῶν ὑποταγὴν ὑπισχνούμενα. ἀρεσκόμενοι γὰρ ἀεὶ τῇ αὐτοῦ μεγαλοπρεπεῖ τε καὶ εὐγενεῖ διαθέσει τῆς γνώμης, ἑκόντες αὐτῷ προῃροῦντο σφᾶς τε αὐτοὺς προδιδόναι καὶ πόλεις τὰς ἑαυτῶν ἐκεῖνοι. καὶ ἦν ἐν μελέτῃ λοιπὸν P. 370 περιιὼν, ἅπαντα Ῥωμαίοις ὑπήκοα πεπραχέναι· οἷς μὲν ἐνῆν ἑκοντὶ προσχωρεῖν, νόμοις δεξιοῦσθαι φιλίας· οἷς δὲ πρὸς βούλησιν ἀνθίστασθαι, τούτους δ' ὅπλων καὶ μάχης τῇ κρίσει παραχωρεῖν.

A. M. 6850 Ind. 10 ζ'. Μετὰ μέντοι τὰς τοῦ Ἀρκτούρου ἐπιτολὰς ἄρας ἐς B Θρᾴκην ἐκ Βυζαντίου περὶ τὰ μεθόρια τῶν τε Μυσῶν καὶ Ῥωμαίων περιφανῶς κατεστρατοπέδευσε, δυοῖν ἕνεκα· ἢ γὰρ, δείσαντος Ἀλεξάνδρου, τοῦ τῶν Μυσῶν βασιλέως, τὰς πρὶν ἀνανεώσασθαι καὶ κυρῶσαι σπονδάς· ἢ πολέμῳ τὴν τῶν πραγμάτων ἐπιτρέψαι κρίσιν. οὐ γὰρ ἦν εἰκὸς εἰς Θετταλούς τε καὶ Τριβαλλοὺς ἀπιόντας κατόπιν ἀφεῖναι τὴν τούτου μάχην, ὥσπερ C τινὰ κεραυνὸν ἐγγύθεν κατὰ τῆς Θρᾴκης ἐπαιωρούμενον. ὅθεν καὶ κατὰ τὸ τῆς γνώμης βουλόμενον τὰς διαλύσεις ῥᾷστα καταπραξάμενος περιῄει τὰς Θρᾳκικὰς πόλεις καὶ χώρας περισκοπῶν, καὶ ἀναλόγους ποιούμενος αὐταῖς τὰς φρουρὰς ἐκεῖθεν ἄχρι Καλλιουπόλεως· ἔνθα δὴ καὶ ναυτικὴν ἠκηκόει δύναμιν παμπληθῆ

21. τὸ add. Boiv.

sitae essent; alii propter subitam imperatoris mortem ad praedam sese iam accinxerant. (VII.) Sed et litterae ei multae multis ex locis clam afferebantur Acarnanum, Triballorum, Thessalorum et Latinorum Peloponnesiorum: qui se omnes ei obsequentes fore pollicebantur. Magnifico enim et generoso illius animo delectati ultro se suasque urbes dedere illi decreverant. Atque ille meditabatur omnia deinceps circumeundo Romanae potestati subiicere, et eos quidem legitimo amicitiae foedere sibi conciliare, qui se in fidem eius ultro conferre mallent; quibus vero animus esset resistendi, cum iis bello et armis decernere.

7. Caeterum orto Arcturo profectus Byzantio in Thraciam circa Mysorum et Romanorum confinia palam castrametatus est, duabus de causis: aut enim perterrito Alexandro, Mysorum rege, antiqua renovatum et confirmatum iri foedera; aut rem totam permissum iri armorum iudicio. Neque enim par erat, in Thessalorum, aut Triballorum fines ingredi, relicto post se illius exercitu, qui fulminis cuiusdam instar impendens de propinquo minaturus esset Thraciae. Reconciliatione itaque ex animi sententia et nullo negotio facta, circumire inde coepit Thraciae urbes et provincias, omnia oculis perlustrando, et praesidiis, prout necesse erat, muniendo, illinc usque Calliupolin; quo et Persarum navalem exercitum numerosissi-

τῶν Περσῶν ἐξ Ἀσίας εἰς Εὐρώπην μέλλουσαν διαβαίνειν ἐπὶ A. C. 1341 πονήρῳ τῆς Θρᾴκης καὶ τῶν ἐν ταύτῃ Ῥωμαϊκῶν χωρῶν καὶ Imp. Io. Palaeol. 1 πόλεων, ναυαρχοῦντος καὶ τὸν τοιοῦτον ἄγοντος στόλον ἑνός D τινος, ὄνομα Ἀμούρ. (Β.) Εἰς γὰρ σατραπίας διαιρεθείσης V. 301 τῆς τῶν Περσῶν ἀρχῆς, ὡς ἀνωτέρω που περὶ τούτων εἰρήκειμεν πλατύτερον, ἄλλοι ἄλλα τῶν παραλίων διέλαχον τῆς Ἀσίας· οὓς οἱ ἀπόγονοι τοῦ χρόνου ῥέοντος διαδεξάμενοι, οἱ μὲν διὰ σύνεσιν καὶ ἐμπειρίαν πολεμικὴν εἰς μεῖζον προκεκοφέναι τὴν τοῦ κλήρου διαδοχὴν ἐπεπράχεσαν· οἱ δὲ νωθρότητι διανοίας τοῖς E οὖσι μόλις ἐνέμειναν. εἰσὶ δ' οἳ καὶ τῶν ὄντων τελέως ἐξεπεπτώκεσαν. τούτων τοίνυν ἁπάντων ἰσχυρότερος ὁ Ἀμοὺρ ἐγεγόνει, σπουδῇ καὶ τόλμῃ χρησάμενος ὑπὲρ τοὺς ἄλλους. Λυδίας γὰρ καὶ Ἰωνίας οὗτος ὢν ἡγεμὼν ναυτικοῦ τε στόλου τὴν θάλασσαν ἐμπέπληκε καὶ φοβερὸς ἐν βραχεῖ μὴ ὅτι ταῖς ἐν Αἰγαίῳ νήσοις ἐγένετο θαλαττοκρατῶν, ἀλλὰ καὶ Εὐβοεῦσι, καὶ Πελοποννησίοις, Κρησί τε καὶ Ῥοδίοις, καὶ πάσῃ τῇ ἐκ Θετταλίας P. 371 ἄχρι Βυζαντίου παραλίῳ. τούτους γὰρ ἅπαντας ὁπότε βούλοιτο ναυστολῶν τε ἐδῄου καὶ φόρους ἐτησίους συνῆγε μάλα τοι βρίθοντας ἐξ αὐτῶν. (Γ.) Οὗτος οὖν ἐκ πολλοῦ, τῆς τοῦ Καντακουζηνοῦ φήμης μετὰ κρότων καὶ ὕμνων μακρῶν διὰ πάσης πορευομένης γῆς καὶ θαλάττης, ἐραστὴς ἐγεγόνει πάνυ τοι σφόδρα διάπυρος, καὶ φιλίαν τηρήσειν αὐθαίρετον ἐπηγγείλατο B διὰ βίου παντὸς αὐτῷ τε καὶ παισὶ διαδόχοις αὐτοῦ. καὶ μέντοι καὶ τοιαύτην αὐτὴν εἰς τέλος τετήρηκεν, οἵαν οἶμαι οὐδ' ὁ

mum traiectum iri ex Asia in Europam audierat, Thraciae infestum, provinciisque et urbibus, quas Romani illic haberent; praefectum autem et ducem esse illius classis quendam, nomine Amur. (II.) In satrapias enim diviso Persarum imperio, ut alicubi fusius de his disserentes supra diximus, alii alias sortiti sunt maritimas Asiae regiones. Quas cum nepotes a maioribus procedente tempore accepissent, alii industria sua et rei bellicae scientia effecerant, ut hereditas illa maiorem in modum ampliaretur; alii ob ingenii tarditatem vix sua retinuerant; alii denique etiam suarum rerum possessione omnino exciderant. Hos omnes Amurius potentia superabat. Namque hic cum Lydiae praeesset et Ioniae, navalibus copiis mare implevit; et illius imperio potitus evasit brevi metuendus, non insulis modo Aegaei, sed et Euboeensibus, et Peloponnesiis, et Cretensibus, et Rhodiis, et toti maritimae regioni, quae a Thessalia Byzantium usque extenditur. Hos enim omnes, quoties libitum esset, navibus advectus diripiebat, cogebatque ab iis gravissima quotannis tributa. (III.) Hic igitur iampridem Cantacuzeni, cuius fama multo plausu et maximis laudibus celebrata totum terrarum ac maris orbem peragraverat, ardentissimo amore captus fuerat, et ingenuam ac voluntariam promiserat se, quoad victurus esset, servaturum esse amicitiam cum eo, et cum liberis, quos habiturus ille esset successores. Et certe talem eam ad extremum usque spiritum serva-

A. M. 6850 Ind. 10 πᾶς ἀλλαχοῦ παρέδειξεν αἰών. καὶ τοῦτο προϊόντων ἡμῶν αἱ κατὰ τὴν ἁρμόττουσαν χώραν ἀφηγήσεις, τῆς ἀληθείας οὐκ ἐκχωροῦσαι, σαφηνιοῦσι τοῖς πᾶσιν ἐς τἀκριβές. νῦν δὲ μόνον τὸ C τῇ παρούσῃ χρείᾳ περὶ αὐτοῦ προσῆκον εἰπόντες ἀπαλλαξόμεθα. (Δ.) Τοῦ γὰρ βασιλέως τελευτήσαντος ἤδη, καὶ φήμης διαδοθείσης, ὡς βασκανίᾳ τυραννηθέντες τῶν τῆς βασιλικῆς γερουσίας ἔνιοι τὴν τοῦ Καντακουζηνοῦ καθελεῖν ἐπεχείρησαν δόξαν, σατραπικοῦ τινος οὗτος ἐγεγόνει πλήρης θυμοῦ καὶ βιαίας ὀργῆς· καὶ ἅμα παμπόλλων ἐμπλήσας νεῶν τὸ τῶν Σμυρναίων ἐπίνειον D ἔμελλε τὴν ταχίστην, ὡς ἔφαμεν, διαβαίνειν ἐπὶ κακῷ τῶν ἄχρι Βυζαντίου Θρᾳκικῶν χωρῶν καὶ πόλεων. ταῦτα ἐπειδὴ περὶ Χεῤῥόνησον ἀκηκοέναι συνεπεπτώκει Καντακουζηνῷ, διὰ σπουδῆς ἐγεγόνει μακρᾶς πέμψαντι, τὸν τοιοῦτον τὴν ταχίστην ἀναχαιτίσαι στόλον. ὃ δὴ καὶ θᾶττον ἢ λόγος εἰπεῖν ἐγεγόνει, ῥᾷον ἢ κατὰ δοῦλον δεσπότου κελεύοντος, τοῖς τοῦ Καντακουζηνοῦ γράμμασιν ὑπείξαντος καὶ ὑπενδόντος τοῦ βαρβαρικοῦ E φρονήματος ἐκείνου. τοῦτο μέγα μέν, καὶ μακράν τινα ἥκει κομίζον τὴν ἔκπληξιν ταῖς τῶν ἀκουόντων ψυχαῖς. εἴ τις δ' αὐτὸ τοῖς ἐφεξῆς τοῦ ἀνδρὸς ὑπὲρ τοῦ Καντακουζηνοῦ πεπραγμένοις πρὸς φιλίαν δείγμασι παρεξετάζειν ἐθέλει, πολλοστημόριον ἂν τὸ βραχύτατον εἶναι λογίσαιτο. (Ε.) Ἐγὼ δὲ καὶ πρὸς τὸ πάλαι τῆς Ῥώμης κράτος ἐκεῖνο τὸν νοῦν ἀνήνεγκα, καὶ ἀνεμνήσθην, ὅπως F πρόσταγμα ἓν τότε Ῥωμαϊκόν, πᾶσαν ἐπιπορευόμενον γῆν τε καὶ θάλατταν, κατέπληττεν ἅπαντας, καὶ τῷ δέει μικροῦ καὶ ἀπο-

19. πρὸς φιλίας δεῖγμα coni. Boiv.

vit, qualem nec tota retro antiquitas alibi (ut opinor) ostendit. Quod nos quidem infra suo loco accurate omnibus declarabimus, ita quaeque narraturi, ut nunquam a vero deflexuri simus. Nunc autem, ubi id quod ad praesens institutum pertinet de eo dixerimus, ad alia veniemus. (IV.) Mortuo iam imperatore, famaque dispersa, cruciatos invidia quosdam ex palatinis senatoribus Cantacuzeni auctoritatem conari evertere, furore ille quodam satrapico violentaque ira percitus fuerat; statimque impleverat maxima navium copia portum Smyrnaeorum, quamprimum (ut dixi) traiecturus, Thracumque urbes et agros Byzantium usque afflicturus. Id cum Cantacuzenus circa Chersonesum casu rescivisset, omni diligentia missis legatis providit, ut classis illius impetus quam celerrime inhiberetur. Quod quidem dicto citius perfectum est. Facilius enim quam iubenti domino servus, Cantacuzeni precibus cessit ac paruit barbaricus ille spiritus. Id quidem magnum, et audientium animis plurimum movet admirationis. Verum id si quis velit cum aliis conferre amoris significationibus, quas Cantacuzeno idem postea dedit, minimum certe ac levissimum esse iudicabitur. (V.) Ego vero inter haec ad veterem rei Romanae potentiam animum retuli, ac tempora illa sum recordatus, quibus unum populi Romani edictum, terra et mari peragratis, mortales omnes percellebat, et paene exanimabat

θνήσκειν ἐποίει· καὶ οὔτ' Ἀσία κατ' Εὐρώπης μάχιμον ἐκίνει ξί- A. C. 1341 φος, οὔτε τοὐναντίον αὖθις· ἀλλ' ἅπαν τὸ ἀντιπράττον εἰς Imp. Io. Palaeol. 1 ἔνσπονδον ἐκίρνατο σύμπνοιαν· καὶ Κίλιξ μὲν διὰ Βιθυνίας ἄοπλος ἐπορεύετο, καὶ Θρᾷξ διὰ τῆς Ἰταλίας ὁμοίως· καὶ ὡς διὰ φιλίας Σαυρομάται τῆς Ἑλλάδος ἰόντες τῶν τε Παναθηναίων ἦσαν θεαταὶ καὶ ταῖς ἐν Ὀλυμπίᾳ καθίσταντο τετραετη- P. 372 ρικαῖς ἁρματηλασίαις ἀνθάμιλλοι· καὶ ἐλογισάμην κατ' ἐμαυτὸν, V. 302 ὡς καὶ νῦν ἐφ' ἡμῶν τοιοῦτόν τι συνέβαινεν ἂν, εἰ πάμπαν ἐκ μέσου τὰ τῆς συγχύσεως ἀπήλλακτο σπέρματα, ὅσα κατὰ τοῦ Καντακουζηνοῦ συνεσκεύασεν Ἀπόκαυκος. εἶεν.

η'. Αὐτόθι δ' ἀκηκοὼς, ὅτι τε νόσημά τι ἐνέσκηψεν Ἄννῃ B τῇ βασιλίδι, καὶ ὅτι τὴν συνήθη κακοτροπίαν Ἀπόκαυκος ἀναξαίνων πεφώραταί τε καὶ φοβηθεὶς ἀπέδρα πρὸς τὸ τῶν Ἐπιβατῶν φρούριον, καὶ τρίτον, ὡς ὁ πατριάρχης ὑπὲρ ἐκείνου τὰς τῆς βασιλίδος Ἄννης ἀκοὰς διαταράττων οὐ παύεται καὶ δεόμενος, τὴν μὲν πρόσω πορείαν ἐπίσχεν· αὐτὸς δ' ἐς Βυζάντιον τάχιστα ἐπανήει· καὶ τὴν μὲν βασιλίδα ῥᾴω τε καὶ ἤδη τοῦ ἐνσκήψαντος ἀπηλλαγμένην εὗρε νοσήματος· τὸν δὲ πατριάρχην C ἰδίᾳ λαβὼν μαλακοῖς τισι λόγοις τῆς αὐτοῦ σμικροπρεπείας καθήψατο, καὶ διεξῄει τοσαῦτα, ὁπόσα δεξιῶς πως ἐπιῤῥαπίζοντα ἦν τήν τε εὐκολίαν τῶν τρόπων καὶ τὸ τῆς γνώμης ἀβέβαιον· καὶ ὅπως πρὸς ἑαυτὸν στασιάζων, καὶ πολέμια τῇ γλώττῃ διαπραττόμενος ἔργα, ἢ μᾶλλον ὁ τοῖς ἰδίοις μαχόμενος λόγοις

metu: nec Asia in Europam gladium distringebat, nec vicissim Europa in Asiam; sed quaecunque infensa fuerant, concordi foedere iungebantur; et Cilix quidem per Bithyniam inermis vadebat, et itidem Thrax per Italiam: Sauromatae vero, per Graeciam quasi foederatam euntes, et Panathenaeorum spectatores aderant, et curulibus in ludis, qui quadriennio quoque exeunte Olympiae celebrabantur, de palma certabant. Tum cogitavi mecum tacite, simile aliquid nostra aetate exstiturum fuisse, si de medio penitus sublata fuissent semina omnium turbarum, quae adversus Cantacuzenum Apocaucus suscitavit. Esto.

8. Sed cum illic Cantacuzenus audivisset, imperatricem Annam morbo esse correptam, et Apocaucum ad suum illud perversissimum ingenium rediisse, deprehensumque ad castellum Epibatarum prae metu aufugisse; patriarcham autem imperatricis aures pro illo indesinenter obtundere, ac precibus fatigare; exercitum ultra tendentem inhibuit: ipse autem Byzantium quam citissime rediit. Ac Augustam quidem convalescentem, et morbo illo, quo fuerat correpta, levatam offendit. Patriarcham autem separatim convenit, illius pusillum animum mollibus dictis castigavit, eaque commemoravit, quibus facilitatem morum in illo, et levitatem ingenii scite ac prudenter perstringeret. Eum nempe, cui secum esset contentio, cuius facta linguae adversarentur, aut qui ipse potius cum suis palam dictis pugnaret,

A. M. 6850 ἐς τοὐμφανὲς, σχολῇ γ' ἂν ἄλλους στασιάζοντας καὶ μαχομέ-
Ind. 10 D νους ἀλλήλοις πείσειεν εἰς ὁμοφροσύνην ἐλθεῖν ἀστασίαστον.
(B.) Ἔπειτα καὶ δευτέρους ἐπὶ τοῖς προτέροις ἐκείνοις ἀπῄτησεν
ὅρκους. καὶ ὃς, ἐκ μέσου πάμπαν ποιεῖσθαι βουλόμενος ὕποπτον
ἅπαν, ἵνα μή τι πάθῃ δεινὸν ἅπαξ ἐπιορκῶν φωραθεὶς, οὐ μό-
νον ἱερεῦσι προσήκοντα ὀμώμοκεν ὅρκον, ἀλλὰ καὶ ὃς δημοσίοις
E ἀνδράσιν εἴθισται· καὶ ἀρὰς ἐπὶ τούτοις προὔτεινε καθ' ἑαυτοῦ
τὰς μεγίστας ὁμοῦ καὶ φρικώδεις, εἰ ψευδόμενος ὅλως ἐπὶ τοῖς
λεγομένοις ἁλοίη. (Γ.) Τῶν δὴ τοιούτων ἐπὶ τοιαύτῃ καταστά-
σει συνενεχθέντων, τὴν ταχίστην αὖθις ἔξεισι τοῦ ἄστεος ὁ Καν-
τακουζηνὸς, σὺν πολλῇ τῶν οἴκοθεν χρημάτων παρασκευῇ καὶ
ὅσα πρὸς δωρεὰς φιλοτίμους τῶν προσιέναι μελλόντων αὐτῷ παν-
P. 373 τοδαπῶν ἐθνῶν ὁμοῦ καὶ πρεσβευτῶν καὶ πόλεων παρεσκεύαστο·
ἔπιπλά φημι καὶ χλαίνας Ἰταλικὰς ἐξ ἐρίου, καὶ ὅσα ἕτερα μα-
κρὸν τὸ φιλότιμον ἔχουσι τῶν χαρίτων. (Δ.) Ὅ γε μὴν Ἀπόκαυ-
κος ἐς τὸ φρούριον αὐτοῦ συγκλεισθεὶς, ἀντὶ τοῦ μᾶλλον αἰσχύ-
νεσθαι καὶ ἐρυθριᾶν ἐπὶ τῇ αὐτοῦ ἀνάνδρῳ καὶ γυναικώδει διαίτῃ,
ὁ δὲ τοὐναντίον ἐτετύφωτό τε καὶ ὀφρύος ἁπάσης μεστὰ διεξῄει
ῥήματα, καὶ αὐτοῦ Καντακουζηνοῦ κατεμέμφετο ἀβουλίαν, ὅτι
B μὴ καὶ αὐτὸς τὴν ὁμοίαν ἡτοιμάσατο πρόνοιαν ἑαυτῷ, ἵν' ἐν
καιροῖς ἀνάγκης καὶ φόβου τοιοῦτον ἔχοι πρὸς ἀσφάλειαν φρού-
V. 303 ριον καταφεύγειν. (E.) Ὁ δ' ἀκούων, καὶ τῆς ἐκείνου κατεγέ-
λων εὐηθείας, τοιαύτας ἀντεπῆγε τὰς ἀποκρίσεις. „Οὐ λίθοις",
φησὶ, „καὶ πλίνθοις ἐγὼ τὴν ἐμὴν τειχίζειν ἀσφάλειαν ἔγνωκα

aliis dissidentibus atque inter se pugnantibus haudquaquam persuasurum esse, ut in concordiam redirent, seditionibusque abstinerent. (II.) Novum deinde iusiurandum, praeter illud superius, exegit. At hic volens omnem suspicionem tollere, ne quid gravius pateretur periurii semel convictus, non sacerdotum modo iusiurandum, sed et illud, quod laicis solenne est, iuravit: seque exsecrationibus in id maximis atque horrendis devovit, si ullatenus mendax in iis quae dixisset argueretur. (III.) His ita constitutis, iterum Urbe quam celerrime egressus est Cantacuzenus, magna instructus domesticae pecuniae vi, earumque rerum, quae comparatae essent ad conciliandos muneribus obvios quosque, populos, urbes, legatos. Supellectilia intelligo et vestes Italicas ex lana, et quaecunque alia plurimum ad conciliandam gratiam valent. (IV.) Ast Apocaucus castello suo inclusus, tantum aberat ut pudore afficeretur erubesceretque suum illud minime virile ac prorsus foemineum vitae institutum: etiam animis inflabatur, et voces omnis arrogantiae plenas iactabat, et Cantacuzenum ipsum inscitiae arguebat, quod non et ipse sibi cautione simili providisset, ut in extremis angustiis periculosisque temporibus tale haberet perfugium ac praesidium salutis. (V.) At ille haec audiens hominis stoliditatem irridebat, et eiusmodi dabat ei responsa. „Non lapidibus aut laterculis meam salutem mu-

A.C. 1341 Imp. Io. Palaeol. 1

δεῖν, οὐδ' ἐφ' οὕτω μικροῖς καὶ ψευδέσιν ἐμοὶ τερατεύεσθαι καὶ τοιαύτην ῥημάτων προφέρειν κομψότητα εἴθιστο· ἀλλὰ τῷ ἡδρασμένῳ τοῦ ἤθους ἐγκαρτεροῦντι διηνεκῶς φρούριον ἔχειν ἀθάνατον C καὶ ἄγκυραν ἀσφαλῆ πρῶτον μὲν τὰς πρὸς θεὸν ἀναμφισβητήτους ἐλπίδας, καὶ τὴν ἐκεῖθεν ἀκήρατον δύναμιν· ἔνθα μόνῳ γεωργουμένης τῆς γνώμης τῷ τῶν ἀδήλων ἐπόπτῃ θεῷ, τὸ τῆς ἀσφαλείας ἀμάραντον ἀεὶ διαμένει βλαστάνον, μήθ' ἥλιον περιμένον τὴν τοῦ κρείττονος ἑρμηνεύσοντα κρίσιν, μήτε Πλάτωνος καὶ Δημοσθένους γλῶτταν ἁβρὰν καὶ μάλα λαμπρῶς Ἀττικίζουσαν· D ἀλλ' αὐτομάτως διὰ τῆς τῶν πραγμάτων ἀκολουθίας ἐπὶ μέσης τὸ θαῦμα μονονουχὶ κηρύττον τῆς οἰκουμένης. ἐν μὲν γὰρ ταῖς τῶν προσκαίρων φρουρῶν καὶ πυργωμάτων τρυφαῖς καὶ βλακείαις ταχὺ τὸ τερπνὸν ἀποθνήσκει τῆς ὥρας ἐφήμερον ἔχον τὴν ῥίζαν. ἐγὼ δὲ τὰς τῶν ἀνθρώπων ψυχὰς ἐμαυτῷ κατεσκεύασα φρούρια καὶ πύργους παμπληθεῖς τε καὶ ἀσφαλεῖς, εἰς E οὓς ἐμβέβληκα φέρων αὐτὸς τὴν ἐμαυτοῦ ψυχήν. καὶ ὁ μὲν Πλάτων ἐν ἀλλοτρίῳ σώματι ζῆν τὴν τοῦ ἐρῶντος ἔφη ψυχήν· τὴν δ' ἐμὴν ψυχὴν οὐκ ἐν ἀλλοτρίοις σώμασιν, ἀλλ' ἐν ἀλλοτρίαις συνηνέχθη ζῆν ταῖς ψυχαῖς. μηδὲ γὰρ σωμάτων, ἀλλὰ ψυχῶν ὑπάρχων αὐτὸς ἐραστής, καὶ ψυχὰς τοὺς ἐραστὰς εὐτύχησα· καὶ τρόπον ἕτερον ἐμψύχους τὰς τῶν πλείστων πέπραχα ψυχάς. τοιούτους ἐμαυτῷ κατεσκεύακα πύργους ἐγώ, καὶ οὕτω μετὰ πάσης F γαλήνης καὶ ἡδονῆς, καὶ δίχα τινῶν ἑλεπόλεων, τὰς ἁπάντων χειροῦμαι σύν γε θεῷ διαθέσεις καὶ γνώμας· καὶ οὕτως

1. οὐδ' ἐφ' em. Boiv. pro σὺ δ' ἐφ'. 7. μήθ' corr. Boiv. pro μεθ'.

niendam mihi esse duxi, nec talibus verborum praestigiis eave orationis pompa uti soleo, in rebus adeo exiguis atque fallacibus. Sed in morum stabilitate perseverans habeo pro immortali praesidio, firmissimaque ancora, primo spes in Deo certas; tum robur inde illibatum. His fretus, Deo soli, qui occulta perspicit, mentem excolo. Hinc illa perennis mihi securitas, quae nec solem exspectat meliora declaraturum, nec Platonis aut Demosthenis linguam delicatam et eximie Atticam: sed ipsa per se solo rerum progressu admirationem orbi paene indicit. Qui enim praesidiorum et propugnaculorum insano fastu delectantur, iis flos deliciarum suarum cito moritur, radicem sortitus haud diuturnam. Ego vero animos mihi conciliavi hominum, praesidia ac propugnacula numerosa, eademque firmissima. Illis meum ipse animum addixi. Ac Plato quidem alieno in corpore vivere amatoris animam dixit. Meae autem animae id obtigit, ut in alienis non corporibus sed animis viveret. Cum enim non corporum sed animorum amator essem, animos etiam amatores mei lucratus sum effecique, ut animarentur nova quadam ratione animi plurimorum. Eiusmodi arces comparavi mihi. Sic ego cum summa et tranquillitate et voluptate omnium mihi et affectus et voluntates concilio; atque ita tropaea didici incruenta sta-

A. M. 6850 Ind. 10 ἀναίμακτα κατορθοῦν μεμελέτηκα τρόπαια. ὁ δ' ἐφεξῆς αἰὼν τῶν λεγομένων ἅμα καὶ δρωμένων σοφῶς διαζωγραφήσει τὴν μαρτυρίαν." Ἀλλ' ὁ μὲν Καντακουζηνὸς τοιοῦτος τέως τοὺς τρόπους ἐτύγχανεν ὤν, καὶ τοιαῦτα λέγων καὶ πράττων διετέλει.

P. 374 θ'. Ἐγὼ δ' ἐκεῖσε ἐπάνειμι, λεπτομερέστερον ἀφηγησόμενος ἕκαστα. Ἀπόκαυκος γὰρ ἐκεῖνος ὁ πάντα δεινὸς εἰς ἐπίνοιαν καὶ πολυτροπώτατος, ἐπειδὴ συγκυκήσας ἅπαντα, ἵνα τὸν ἄρχοντα παρακρουσάμενος αὐτὸς ἐπιβῇ τῆς ἀρχῆς, (ὅπερ δὴ καὶ τοιχώρυχοι νύκτωρ καὶ λῃσταὶ ποιοῦσιν, οὐ πρότερον τὰ ἐν οἰκίᾳ διαρπάζειν ἔχοντες εὐχερῶς, πρὶν ἂν τὸ ἐν αὐτῇ κατασβέσωσι φῶς,) ἠλέγχθη, κατεγνώσθη μὲν, οὐδὲν δ' ἄξιον εἰς ἀμοιβὴν τῆς αὐ- B τοῦ κακίας ἀπήλαυσε πρὸς ἐκείνου. ὅμως αὐτὸς ὑφ' αὑτοῦ τε αἰσχυνθεὶς καὶ δείσας, μὴ τὸ μακρόθυμον ὀψέ ποτε ἀποῤῥίψας τῷ νόμῳ τῆς δίκης χρήσηται κατ' αὐτοῦ, ᾤχετο λάθρα φυγὰς, ὡς εἰρήκειμεν, εἰς τὸ φρούριον τῶν Ἐπιβατῶν οὑτωσί πως λεγόμενον· ὅπερ αὐτὸς ἐκ πολλοῦ πολλοῖς ἀνήγειρεν ἀναλώμασιν ἐν τοῖς παραλίοις τῶν προαστείων τοῦ Βυζαντίου, μικρὸν μὲν, ποι- C κίλον δὲ, καὶ δαιμονίως ὀχυρόν τε καὶ δύσμαχον. εἰς γὰρ ὕψος τύχης ἐξ ἀσήμου γένους ἀρθεὶς φρόνημα ἔσχεν, ὁποῖον ἂν καὶ οἱ μεθύοντες. ὠνειροπόλησε γὰρ ἀποθανόντος τοῦ βασι- V. 304 λέως ἐπιχειρῆσαι κατὰ τῆς βασιλείας αὐτός· εἰ δὲ μὴ δυνηθείη, καταφυγεῖν γοῦν εἰς τὸ φρούριον τοῦτο, καὶ εἶναι πολέμιος τῷ κρατήσαντι. (B.) Συνήγαγε δ' ἐν τούτοις μὴ μόνον χρημάτων παντοδαπῶν καὶ παντοίων σωροὺς, ἀλλὰ καὶ σίτου

tuere. Sed processus ipse temporis sapienti testimonio cum dicta tum facta diiudicabit." Ac talis quidem hucusque moribus fuerat Cantacuzenus: talia et dicere et facere non desinebat.

9. Ego vero illuc redeo, singula ac minutiora expositurus. Apocaucus igitur ille in excogitando solertissimus ac versutissimus, dum omnia perturbat, ut summoto rerum administro ipse rerum potiatur (quod et effractores noctu faciunt, et latrones, quibus non facile est ea rapere quae in domo sunt, nisi exstincto prius lumine, si quod ibi sit), deprehensus quidem est et condemnatus; nihil autem ab illo vicissim passus est pro malitiae suae atrocitate. Cum tamen suimet ipsum puderet, ac vereretur, ne ille, abiecta tandem patientia, legitima animadversione in ipsum uteretur, aufugerat clam (ut diximus) in arcem, quam Epibatôn vocant, maximo sumptu iampridem a se exstructam sub Urbe, in maritima ora: angustam quidem illam, at multiplicem, et mirifice munitam, nec expugnatu facilem. Scilicet ex ignobili genere ad summum fortunae gradum evectus ebrii hominis spiritum gerebat. Mortuo siquidem imperatore somniaverat se imperatoriam potestatem invasurum; decreveratque, si viribus deficeretur, confugere ad illam arcem ac bellum cum illo gerere qui imperaturus foret. (II.) Itaque illuc coëgerat variae ac multiplicis pecuniae acervos: immo et frumenti et vini pluri-

καὶ οἴνου πλῆθος, καὶ ὄψων παντοίων ταρίχη, καὶ πᾶσαν ἄλλην A. C. 1341 Imp. Io. Palaeol. 1 ἀφθονίαν, ὧν ἐν χρείᾳ καθίστανται ἄνθρωποι· ὕδατά τε εἰσήγαγεν ἔξωθεν δι' ὑπονόμων ἀένναα. περὶ οὗ δὴ καὶ πρὶν ἀποθα- D νεῖν παριόντα φάναι τὸν βασιλέα· „ἰδοὺ, φωνὴν ἀφιὲν μονονουχὶ περιβομβεῖ μου τὰς ἀκοὰς τὸ φρούριον τουτὶ, προκηρῦττον ἡμῖν τὴν ἐνδόμυχον ἀπιστίαν τε καὶ κακοτροπίαν τοῦ δειμαμένου"· διακελεύσασθαί τε τῷ Καντακουζηνῷ, αὐτὸ μὲν καθελεῖν, καὶ πρὸς τὸ βασιλικὸν ἐπανασώσασθαι πρυτανεῖον τοὺς ἐν E αὐτῷ συνηθροισμένους ἀδίκως σωροὺς τῶν χρημάτων· αὐτὸν δὲ φρουραῖς καὶ δεσμοῖς καθυποβαλεῖν, μὴ πολὺν ἐκρήξει χειμῶνα κατὰ τῶν τῆς βασιλείας πραγμάτων καιροῦ λαβόμενος ὀψέ. P. 375 ἀλλὰ τῷ πράῳ τε καὶ ἡμέρῳ κἀνταῦθα χρησάμενος ὁ Καντακουζηνὸς ἔλαθεν ἑαυτῷ τε καὶ ταῖς πόλεσι μεγάλην ταμιευσάμενος βλάβην. ὥστε καὶ ἀνόνητα μεταμελόμενος ὕστερον ἐπὶ τῇ κακοβουλίᾳ ἑαυτοῦ τὸν βασιλέα λαμπρῶς ἐπὶ δυσὶν ἐμακάριζε τούτοις. ἀλλὰ γὰρ ἔλαθε τὸ ποικίλον τῶν ὑποθέσεων ἐς τοσοῦτον ἡμᾶς παρενεγκών. ἐπανιτέον τοίνυν. (Γ.) Φυγόντι γὰρ εἰς τὸ B φρούριον τῷ Ἀποκαύκῳ, οὐκ ἠμέλει κρύφα μηνύων καὶ γράφων ὁ πατριάρχης αὐτῷ, καὶ ἀνακαλούμενος, καὶ τὰς κατὰ τοῦ Καντακουζηνοῦ συμβουλεύων τε ἐπιβουλὰς καὶ συμβουλευόμενος ὑπ' αὐτοῦ, καὶ ἅμα τὰς τῆς βασιλίδος συχνὰ ὑπορύττων ἀκοὰς, καὶ τὸν μὲν Καντακουζηνὸν διαβάλλων ἀεὶ, τὸν δ' Ἀπόκαυκον μακροῖς τοῖς ἐπαίνοις ἐξαίρων. ῥᾷστα τοίνυν γυναικείαν ἐξαπατή-

5. τουτὶ em. Boiv. pro τουτοῖ.

mum, et cuiusquemodi pulmenta sale condita; denique omnium rerum, quae hominibus necessariae sunt, maximam copiam. Aquas etiam extrinsecus iuges per cuniculos introduxerat. De quo praetereuntem illac, antequam moreretur, imperatorem ferunt dixisse: „Ecce, emissa paene voce meas aures circumsonat castellum istud, ac praenunciat nobis delitescentem intus conditoris sui infidelitatem et perversum ingenium": tum praecepisse Cantacuzeno, ut illam quidem arcem demoliretur, atque in fiscum referret pecunias illic reconditas et per scelus coacervatas; ipsum autem Apocaucum in custodiam daret et in vinculis haberet, ne arrepta tandem occasione procellam magnam excitaret, in imperium erupturam. Sed lenitate et clementia usus tum quoque Cantacuzenus non animadvertit, quantum sibi ipsi et urbibus malum asservaret. Postea igitur, cum illius suae imprudentiae nequicquam eum poeniteret, imperatorem ob haec duo ad astra tollebat. Sed nescio quomodo argumenti varietate effectum est, ut eousque digrederemur. Redeamus itaque. (III.) Cum in illam arcem aufugisset Apocaucus, tum ei patriarcha clam singula indicare et per litteras significare haud cunctanter: hortari ut redeat: insidias Cantacuzeno ut struat monere, et ab eo moneri: simul imperatricis aures perpetuo pulsare, et Cantacuzenum quidem calumniari semper, Apocaucum vero maximis laudibus extollere. Sic muliebri

A. M. 6850 Ind. 10 σας ἁπλότητα, καὶ πρὸς τὴν ἑαυτοῦ μεθαρμόσας βούλησιν, C πάντ' ἔδρα τὰ μελετώμενα. καὶ ἅμα τὸν μὲν Καντακουζηνὸν ἐντίμως προπέμπει τοῦ Βυζαντίου, φρικωδεστάτοις τοῖς ὅρκοις ἐμπεδώσας τὰς πρὸς αὐτὸν πίστεις, καὶ ἐπαρασάμενος ἑαυτῷ τὰς παλαμναιοτάτας ἀράς, εἰ μὴ στέργοι διαφερόντως ὁπόσα αὐτῷ πρὸς βουλήσεως εἴη λέγεσθαι καὶ πράττεσθαι τῶν βασιλείων εἵνεκα πραγμάτων, καὶ εἰ μὴ μάχοιτο τοῖς αὐτῷ μαχομέ- D νοις· τὸν δ' Ἀπόκαυκον εἰσκαλεῖται βασιλικῶς ἐνσεσημασμέναις ἐπιστολαῖς, μάλα πολλὴν ὑπισχνουμέναις αὐτῷ τὴν τιμὴν καὶ παντὸς ἀμνηστίαν ἐγκλήματος. (Δ.) Ἀπαίροντος τοίνυν ἐκ Βυζαντίου εἰς τὰς Θρᾳκώας πόλεις τῷ Καντακουζηνῷ, ὑπήντησεν ἐξιὼν ὁ Ἀπόκαυκος τοῦ φρουρίου, καὶ ἀποβὰς τοῦ ἵππου E προσεκύνησε, βασιλικὴν ἀπονείμας αὐτῷ τὴν τιμήν. τοῦτο γὰρ καὶ πρό γε αὐτοῦ πεποιήκασιν ἄκοντι τούτῳ πάντες, ὅσοι γένους εἵνεκα προσῆκον αὐτῷ, ὅσοι τε τῆς συγκλήτου λογάδες καὶ ὅσοι τῶν μετ' ἐκείνους, εἴτε ὡς ἐπιτρόπῳ τῆς βασιλείας, εἴτε ὡς ἐπὶ τῆς αὐτοῦ βουλήσεως ὁρῶντες ἐξηρτημένον τὸ βασίλειον σκῆπτρον, καὶ ὑποπτεύοντες ἐς τὴν ὑστεραίαν βασιλικοῖς ἐσταλμένον ὀφθήσεσθαι παρασήμοις, εἰ βουλομένῳ γε εἴη αὐτῷ· πάντας F γὰρ ὑπεπτηχέναι τῷ δέει, καὶ ὑπείκειν ἴσα τούτῳ καὶ βασιλεῖ. (Ε.) Συνηκολούθησε μέντοι ὁ Ἀπόκαυκος ἄχρι καὶ Σηλυβρίας αὐτῷ, μάλα περιδεής τε καὶ μονονοὺ πρὸ ποδῶν ἱστάμενον βλέπων τὸν κίνδυνον ἑαυτοῦ. συχνοὶ γὰρ οἱ τὸν Καντακουζηνὸν ἐποτρύνοντες ἦσαν, συνειληφέναι τοῦτον, καὶ δέσμιον προπέμ-

simplicitate facillime decepta, et in sententiam suam adducta, cogitata omnia exsequebatur. Atque ille eodem tempore Cantacuzenum honorifice extra Byzantium prosequitur, postquam tremendis iuramentis praestitas ei cautiones firmavit, funestissima sibi imprecatus, si potissima sibi non futura essent, quaecunque ille ad imperii administrationem spectantia dici aut fieri vellet, nec iis esset repugnaturus, qui illum oppugnaturi forent: Apocaucum vero arcessit munitis sigillo imperatorio litteris, quae honores ei maximos et omnis culpae impunitatem pollicebantur. (IV.) Cantacuzeno itaque, cum excedens Byzantio ad urbes Thraciae proficisceretur, egressus castello Apocaucus occurrit, desiliensque ex equo adorat, atque ita honores ei imperatorios defert. Quos et ante hunc ei invito tribuebant alii omnes, qui cognatione eum contingebant, quique inter senatores lectissimi erant, ut et ii qui inferiorem gradum obtinebant: seu quod ille imperii procurator foret, seu quod ab eius arbitrio sceptrum pendere imperatorium viderent, ac suspicarentur, eum imperatoriis indutum insignibus conspectum iri postridie, si collibitum esset; omnes enim metu prostratos esse, eique perinde atque imperatori parere. (V.) Caeterum Apocaucus Selybriam usque eum prosequutus est, metu exanimis, et periculum ante pedes quasi positum intuens. Erant enim plurimi qui Cantacuzenum hortarentur, ut comprehenderet hominem, et vinctum deduceret Didymotichum. Non enim

ψαι ἐς Διδυμότειχον. οὐ γὰρ ἐλάνθανεν, ὅσον ἐγερεῖ τὸν τῶν A.C. 1341
πραγμάτων καπνὸν, ἐληλυθὼς ἐς Βυζάντιον. ταῦτ' ἄρα καὶ ὡς Imp. Io. Palaeol. 1
ἐκ συμφώνου πάντες ἠνάγκασαν, ἕως ἐν χεροῖν ἔχοι τὸ θήραμα, P.376
τὴν οὖσαν γαλήνην τοῖς δημοσίοις διατηρῆσαι πράγμασιν. ὁ δὲ V.305
τὸ φιλάνθρωπόν τε καὶ ἱλαρὸν ἥκιστα μεταθεῖναι βουλόμενος
παρεκρούετο τὴν ἐκείνων παραίνεσιν. πάντα γὰρ τῆς τοῦ θεοῦ
χειρὸς ἐξῆφθαι, καὶ πάντ' ἐκεῖθεν ἔλεγε διοικεῖσθαι, καὶ μὴ δύ-
νασθαι τελεσθῆναι μηδὲν, ὃ μὴ ἐκεῖθεν εἴη συνεγνωσμένον· μὴ δ'
αὖ εἶναι τῶν ἀδυνάτων μηδὲν, ὃ μὴ ἐκεῖθεν εἴη ἀπεγνωσμένον.

ι'. Οὕτω τοίνυν ἐκεῖθεν ἀπολυθεὶς ὁ Ἀπόκαυκος ὁμοῦ τε B
αὐτὸς ἧκεν ἐς τὸ Βυζάντιον, καὶ ὁ πατριάρχης ἰδὼν εὐθὺς με-
τεσκεύασεν ἑαυτοῦ καὶ δίαιταν, καὶ γλῶτταν, καὶ γνώμην, καὶ
ἦθος ἐξ ἱεροῦ πρὸς τὸ δημοτικώτερον· καὶ ἄρας ἐξ ἱεροῦ τὴν
σκηνὴν ἐν τοῖς βασιλείοις καθάπαξ ἐπήξατο. ἔνθα παννύχιός τε
καὶ πανημέριος ξὺν γε τῷ Ἀποκαύκῳ καθήμενος ἐπὶ τῆς βασιλί-
δος τοῖς δόλοις οἷς ἔῤῥαπτον ἐπὶ φθορᾷ συνηγόρει καὶ αὐτὸς
Καντακουζηνοῦ, καὶ ὅλων δημοσίων συγχύσεων ἀνώρυττε λαμ- C
πρὰς καὶ αὐτὸς τὰς πηγάς. καὶ ἦν τὸ μὲν σχῆμα τῆς βακτηρίας
καὶ τοῦ ἐνδύματος ἱερὸς ὁ ἀνήρ· τῇ δὲ γνώμῃ καὶ τοῖς ἔργοις
οὐδὲν νόμιμον. (B.) Καὶ πρῶτα μὲν ἑαυτὸν ἀντὶ βασιλέως κε-
χειροτόνηκεν αὐτοκράτορα· τὸν δ' Ἀπόκαυκον διοικητὴν καὶ ἀγο-
ρανόμον καὶ ἐπίτροπον Βυζαντίου τε καὶ τῶν ὑπὸ τὸ Βυζάντιον
πόλεων ἅμα καὶ νήσων πασῶν, καὶ ῥητῶν καὶ ἀποῤῥήτων δια- D
νομέα. καὶ ἐπὶ τούτοις δόγμα ἦν καὶ ψήφισμα κοινὸν ἐξ ἀμφοῖν,

obscurum erat, quantum ille in republica excitaturus esset incendium, statim atque Byzantium advenisset. Idcirco quasi ex composito omnes istum compellebant, quamdiu praedam in manibus haberet, ut praesentem reipublicae tranquillitatem conservaret. At ille, ne minimum quidem volens recedere ab illa sua humanitate mitique ingenio, eorum reiiciebat adhortationem. Omnia enim a manu Dei pendere, omnia ab illo dictitabat administrari, nec posse perfici quidquam, quod non illi esset comprobatum, et vicissim omnia posse perfici, quae ab illo non improbarentur.

10. Sic igitur dimissus inde Apocaucus Byzantium venit. Quem ubi vidit patriarcha, statim et vitam et linguam et sententiam et mores transtulit a sacris ad profana, temploque valere iusso, sedem in palatio semel stabilem fixit. Ibi totas noctes et dies cum Apocauco Augustae assidens dolis suffragabatur, quos illi in Cantacuzeni exitium nectebant, et publicarum turbarum fodiebat ipse quoque fontes luculentos. Ac vir ille baculo quidem et vestimento tenus sacerdotem sapiebat: animo autem et operibus eius nihil moderati inerat, nihil iusti. (II.) Primo itaque dominum se omnium rerum vice imperatoris instituit: Apocaucum vero administrum et aedilem et praefectum tam Byzantii, quam urbium insularumque omnium Byzantio subditarum; dicendorum denique ac tacendorum dispensatorem. Ad haec lege et communi decreto, horrendis iuramentis subnixo, inter ambos

A. M. 6850 ὅρκοις ἐρηρεισμένον φρικώδεσι, μηδαμῇ ποτε Καντακουζηνὸν
Ind. 10 εἰσδέξασθαι, κἂν πᾶσαν ᾖ μετάνοιαν ἐνδεδειχὼς, κἂν ἀγγέλων
μεσιτεύῃ τις ἐξ οὐρανοῦ. (Γ.) Ταῦτα ἀμφοτέρων ἐδόκει τἀπι-
τηδεύματα. ἦσαν δ' ὡς ἀληθῶς τῆς τοῦ Ἀποκαύκου δεινότητος.
ὠνειροπόλησε γὰρ εὐθὺς (ὡς εἴρηται) βασιλείαν, ἧς ἐκ πολλοῦ
E σπερματικῶς ἐνεφύτευσεν ἴχνη τινὰ λογισμῶν τῇ ψυχῇ· κἀπειδὴ
ταῖς τῶν πάλαι βίβλων ἱστορίαις ἐνδιατρίβων ἦν τὰ μάλιστα, ἐς
μνήμην ἧκεν Ὀκταβίου Καίσαρος τοῦ Αὐγούστου, καὶ πρὸς
P. 377 ἐκεῖνον λεληθότως ἀνῆγε τὴν μίμησιν. καὶ γὰρ κἀκεῖνος, μετὰ
τὸ καθελεῖν τὸν τῆς ἡγεμονίας ἔφεδρον Ἀντώνιον ἅμα Κλεοπάτρᾳ
τῇ Αἰγυπτίᾳ, οὐκ ἄλλως ἐνόμισεν ἀνυπεύθυνος αὐτοκράτωρ τῆς
ὅλης ἀρχῆς καταστῆναι, ἢ τὸ τῆς βουλῆς συγκλητικὸν ἀξίωμα
συγκαθελών. ὅθεν συγχωρῶν ἐκείνοις τοὔλαττον ἐκαρποῦτο τὸ
μεῖζον ἀεί. τὸ δὲ ἦν, αὐτοὺς μὲν ἐν τῇ Ῥώμῃ καθημένους τὰς
B δίκας ταῖς πόλεσι διανέμειν, καὶ τάς γε τῶν ἐπιτρόπων ἀρχαιρε-
σίας, ὥσπερ ἀπὸ δίφρου καὶ δυνάμεως αὐθεντικῆς· αὐτὸν δὲ
τῶν τε ἠπειρωτικῶν καὶ ναυτικῶν δυνάμεων ἔχοντα τὴν ἡγεμο-
νίαν τοῖς ἔξω πολέμοις ἐνασχολεῖσθαι, καὶ διὰ τῆς ἑαυτοῦ
V. 306 ταλαιπωρίας τὸ ἀταλαίπωρον πανταχόθεν οἷον ὑπηρετικῶς περι-
ποιεῖν τῇ συγκλήτῳ καὶ τοῖς πολιτικοῖς πράγμασιν· οὐκ εἰδέναι
δυναμένων ἐκείνων, ὡς ὁ τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων ἐγκρατὴς
C ῥᾷστα τῶν ὅλων χειροῦται τὸ κράτος. (Δ.) Ταύτην οὖν ἐπι-
βούλως καὶ συνετῶς καὶ ὁ Ἀπόκαυκος ἐληλυθὼς τὴν ὁδὸν, καὶ
τοὺς μὲν εὐγενεῖς ἅπαντας κατασκευασάμενος τὸ τῆς βουλῆς δη-

convenit, ne unquam reciperetur Cantacuzenus, quantumvis poenitentem se significaturus esset; ac ne quidem si aliquis de caelo Angelus interveniret. (III.) Ea videbantur utriusque esse instituta: revera autem isthaec ab Apocauci solertia proficiscebantur. Somniaverat enim statim, uti diximus, imperatoriam dignitatem, cuius pridem imagines quasdam ac velut semina animo infixerat. Et cum iam olim in veterum historiis versatissimus foret, in memoriam illi venerat Octavius Caesar Augustus, eumque imitandum sibi tacite proposuerat. Etenim ille sublato cum Cleopatra Aegyptia Antonio, insidiatore et imperii aemulo, non aliter putavit supremum omnium rerum dominum exstiturum se esse, quam si senatoriam Curiae dignitatem evertisset. Quamobrem minima auctoritatis parte senatoribus concessa, maxima ipse semper fruebatur. Id autem erat, ut ii quidem Romae sedentes iura urbibus darent, et magistratus tanquam e solio publicaque auctoritate legerent: ipse autem terrestribus ac navalibus copiis praefectus externis bellis occuparetur; et molestiis omnibus sibi uni susceptis, pararet undique, famuli instar, senatui ac reipublicae tranquillitatem: cum illi haud intelligerent, eum qui exercitibus praeesset, facillime posse usurpare dominatum omnium rerum. (IV.) Illam igitur viam Apocaucus insidiose et caute ipse quoque ingressus effecit, ut omnes nobiles muneri senatorio administrando

θεν διοικεῖν ἀξίωμα, αὐτὸν δ' ἐν ὑπηρέτου σχήματι, μετὰ τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων ταῖς ἔξω μαχαῖς προσταλαιπωρούμενον κατά τε γῆν καὶ θάλασσαν, ἅπαν περιποιεῖν αὐτοῖς τὸ ἀθόρυβον, ἔλαθεν ὑποχειρίους ἅπαντας οὑτωσὶ ποιησάμενος· αὐτοὺς μὲν τοὺς γένει καὶ δόξῃ προὔχοντας εἱρκταῖς τισι ζοφεραῖς ἐγκλείσας, καθάπερ ταῖς μάνδραις οἱ βουκόλοι τὰ θρέμματα· τοὺς δ' ὑπερορίους τῆς πατρίου ποιούμενος πόλεως. τούς γε μὴν περὶ τὴν βασιλίδα πάντας καὶ πάσας χρήμασιν ἁδροτέροις περιελθὼν ἦγεν ἤδη καὶ ἔφερεν οὐ μόνον τὴν βασιλίδα καθάπερ ἀνδράποδον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν πατριάρχην, οὐ τοσοῦτον ταῖς θωπείαις ἐξαπατώμενον, ὅσον ὑποπτήσσοντα τὸ ἐκείνου δραστήριον. ὅθεν οὐδὲν ἦν τῶν δρωμένων, ὃ μὴ τῆς αὐτοῦ βουλήσεως καὶ γλώττης ἤρτητο. (E.) Εἰς τοῦτο τοίνυν τύχης τῶν βασιλικῶν ξυνεῤῥυηκότων πραγμάτων, πάντ' ἐδρῶντο τὰ χαλεπώτατα. ὥσπερ γὰρ εἰ τὰς κλεῖς τῆς ἄνω βασιλείας ὁ πατριάρχης ἐκέκτητο ἐν χεροῖν, οὕτω βεβαίας ὑπισχνεῖτο τὰς αἰωνίους ἀντιδόσεις καὶ ἀΐδια τὰ τῶν πόνων ἔπαθλα, εἰ Καντακουζηνὸν ἀνέλοι τις φαρμάκοις δηλητηρίοις, ἢ δολεραῖς τισιν ἐπιορκίαις καὶ γοητείαις δαιμονικαῖς, ἢ ὅτῳ ἂν δυνηθείη τρόπῳ. ὁ δὲ τῶν τε ἐν Βυζαντίῳ καὶ πάσῃ πόλει τοῦ Καντακουζηνοῦ φίλων καὶ συγγενῶν τοὺς ἰσχύοντας ἐν Καρὸς ἐτίθετο μοίρᾳ, καὶ βασιλικῶς ἐνσεσημασμένας ἐπιστολὰς διέπεμπε, τὸν μὲν Καντακουζηνὸν τῆς ἐπιτροπῆς τῶν βασιλικῶν καθαιρούσας πραγμάτων καὶ ἀργὸν ἐν Διδυμοτείχῳ καθῆσθαι

A.C. 1341 Imp. Io. Palaeol. 1 — D — E — F

15. εἰ Boiv. pro εἰς.

vacarent, ipse autem exercitibus praeficeretur; quo scilicet velut famulus, externis bellis terra marique conflictatus, omni sollicitudine illos levaret. Ea ratione universos potestati suae nec opinantes subiecit; cum ipsos illos, qui genere et fortunae splendore eminebant, carceribus quibusdam obscuris includeret, quemadmodum stabulis pecora bubulci solent, alios autem patria urbe exulare cogeret. Iis certe omnibus, qui circa Augustam seu viri seu foeminae essent, multa pecunia circumventis, regebat iam possidebatque ut mancipium non Augustam solum, sed et ipsum patriarcham, non tam adulationibus deceptum, quam illius facinorosam strenuitatem veritum. Itaque nihil gerebatur, quod non ab illius et voluntate et voce penderet. (V.) Cum igitur in eum statum imperii administratio devenisset, summa cum acerbitate omnia agebantur. Nam patriarcha, quasi caelestis regni claves in manibus haberet, perpetuam mercedem et praemia laborum sempiterna affirmate pollicebatur ei, qui Cantacuzenum sustulisset, seu mortiferis venenis, seu arcanis devotionibus diabolicisque praestigiis, seu quocumque alio modo posset. Idem amicos cognatosque Cantacuzeni, quotquot seu Byzantii seu in aliis urbibus auctoritate pollebant, contemptissimos habebat, et litteras sigillo imperatorio obsignatas emittebat, quae Cantacuzeno quidem imperii administratione interdicerent, et sedere Didymotichi otiosum tanquam in

A. M. 6850 καθάπερ δεσμώτην διακελευομένας· τὸν δ᾽ αὐτῷ προσανέχοντα
Ind. 10 P. 378 στρατὸν τὴν ταχίστην ἐπανακάμψαι πρὸς τὸ Βυζάντιον.

B ια΄. Οἱ μὲν οὖν ἐν Βυζαντίῳ λογάδες τῶν τοῦ Καντακουζη-
νοῦ φίλων καὶ συγγενῶν, καὶ σὺν αὐτοῖς ἔνιοι τῶν ἄλλως προσῃ-
κόντων, δείσαντες μὴ κατ᾽ ἄνδρα συλλαμβανόμενοι τῆς ἑαυτῶν
V. 307 ἀνδρίας ἀνάξια πάθωσι, συναθροίζονταί τε πρὸς ἑνός τινος οἶ-
κον, καὶ κοινολογησάμενοι πρεσβεύονται πρός τε τὸν πατριάρχην
καὶ τὸν Ἀπόκαυκον περὶ τοῦ μὴ παθεῖν τι τῶν φημιζομένων
C δεινῶν· μηδὲ γὰρ ἂν ἀνέξεσθαι παραλόγως οὑτωσί πως ἀγεννές
τι πρὶν δρᾶσαι παθεῖν· τοὺς δ᾽ ἀποκρίνασθαι μὲν οὐδὲν πρὸς
αὐτούς· πέμψαντας δ᾽ ἀνὰ πᾶν τὸ Βυζάντιον ἀνασεῖσαι τὸν
ὄχλον διὰ τῶν δημάρχων, καὶ ἀναφλέξαι τὴν ἄλογον καὶ ἀτα-
μίευτον τοῦ δήμου φορὰν κατ᾽ αὐτῶν τόξοις, καὶ ξίφεσι, καὶ
χειροπληθέσι χερμαδίοις τοῖς προστυχοῦσι. (B.) Τοῦτο δὴ παρὰ
D πᾶσαν ἐλπίδα βλέποντες ἐκεῖνοι, τοῦ πλήθους ἤδη συῤῥέοντος
ἐπ᾽ αὐτοὺς κατὰ ποταμοὺς καὶ σμήνη μελισσῶν καὶ χειμέρια
πελάγους κύματα, δραμόντες ἀνεμόχλευσαν μίαν εὐθὺς τῶν
ἐκ πολλοῦ κεκλεισμένων τοῦ τείχους πυλῶν· κἀκεῖθεν ἐξιόντες
ᾤχοντο ἅπαντες ἀβλαβεῖς, καὶ ὑπὲρ ἑξήκοντά που τὸν ἀριθμὸν
ὑπάρχοντες. τὴν μὲν οὖν ἑσπέραν ἐκείνην, καὶ ἅμα τὴν ἐφεξῆς
ἡμέραν ἄχρι δείλης ὀψίας, ἐν ἑνί τινι χώρῳ τῶν τοῦ Βυζαντίου
E ηὐλίσαντο προαστείων, περιμένοντες ἴσως ἐκ Βυζαντίου πρᾶόν
τινα καὶ πρὸς εἰρήνην βλέποντα λόγον. ἐπεὶ δὲ τήν τε τῶν οἰκιῶν
αἰφνίδιον καθαίρεσιν σφῶν ἠκηκόεισαν, καὶ ἀπαγωγὴν καὶ δή-

carcere iuberent; exercitum autem, quem ille sibi habebat addictum, quam celerrime Byzantium regredi imperarent.

11. Amici itaque cognatique, quos Cantacuzenus lectissimos Byzantii habebat, et cum his nonnulli eorum qui alia necessitudine eum attingebant, metuentes, ne singuli comprehensi fortibus viris indigna paterentur, conveniunt in unius cuiusdam aedes. Ibi colloquuntur inter se, missaque ad patriarcham et Apocaucum legatione postulant, ne eorum malorum, quae fama iam nunciaverit, ullum sibi inferatur: nec enim eos esse se, qui citra ullam rationem indignum aliquid, antequam fecerint, passuri sint. At illi nil eis respondere: sed mandata per totum Byzantium mittere: plebem per tribunos incitare: caecum atque effraenem vulgi impetum incendere telis, gladiis, ac missilibus lapidibus. (II.) Quod cum isti praeter spem omnem intuerentur, multitudine torrentis instar, apumve examinis, aut hibernorum pelagi fluctuum, iam confluente, cucurrere ad unam ex murorum portis iampridem clausis, eaque statim reserata egressi omnes incolumes inde evaserunt, viri opinor plus quam sexaginta. Noctem itaque illam, ac diem sequentem ad vesperam usque, in suburbano quodam praedio manserunt; fortasse exspectantes, quoad benignus aliquis et pacis auctor nuncius ex Urbe afferretur. Postquam autem et domorum suarum subitam eversionem resciverunt, direptionemque et publicationem rei familiaris, omnia denique

A. C. 1341 Imp. Io. Palaeol. 1

μεῦσιν τῶν οἰκείων, καὶ πάντα δήπου τὰ τῶν ἐλπίδων ἐναντιώτατα, ἄραντες ἐκεῖθεν πλήρεσι ταῖς ἡνίαις ἀφικνοῦνται ἐς Διδυμότειχον, πλεῖστα τὸ παράλογον τῆς σφῶν αὐτῶν θαυμάζοντές τε καὶ ὀδυρόμενοι συμφορᾶς. ὡς δὲ ταῦτα ἰδεῖν καὶ ἀκοῦσαι τὸν Καντακουζηνὸν, περιαλγῆσαί τε τὴν ψυχὴν καὶ δακρύων γενέσθαι ἐγγὺς, καὶ τρικυμίαν ἐξ ἀπορίας μακρὰν ἀναλαβεῖν λο- P. 379 γισμῶν, ἐκπληττόμενον τὴν ἀτοπίαν τοῦ πράγματος. (Γ.) Οὔπω τὸ πρῶτον ἠρέμησε κῦμα, καὶ δεύτερον ἀνεῤῥάγη τοῦ προτέρου πολλῷ χαλεπώτερον. ἧκε γάρ τις ἐς τὴν ὑστεραίαν ἀγγέλλων τήν τε τῆς μητρὸς ἄτιμον κάθειρξιν καὶ τὴν τῶν οἴκων αὐτῆς καθαίρεσιν, καὶ τὴν τῆς περιουσίας ἁπάσης δήμευσιν· καὶ ὡς πολ- B λοὶ τῶν γνησίων, ἀνακρινόμενοι καθ᾽ ἡμέραν καὶ ἀπαιτούμενοι τὰ ἐκείνης χρήματα, πᾶσαν ἰδέαν ὑπομένουσι πόνων. οὐδὲν οὖν θαυμαστὸν, εἰ πρὸς τὴν τοιαύτην συμφορὰν οὐκ ἀπέῤῥηξε τὴν ψυχὴν, οὐδ᾽ ἐξέστη τοὺς λογισμοὺς ἐκεῖνος, ἀλλὰ πάνυ θαυμασιώτερον, πῶς παιδείαν εἶναι κυρίου ταῦτα ξυννενοηκὼς ἐπαπεδύσατο πρὸς τοὺς τῆς καρτερίας δούλους, καὶ διετέλεσε τοῖς ὅλοις δεινοῖς ὡς ἀδάμας ἐγκαρτερῶν. ὁ γὰρ καιρὸς ἄλλα ἐπ᾽ ἄλ- C λοις ἡμέρᾳ ἐφ᾽ ἡμέρᾳ ἐπήντλει τὰ τῶν δεινῶν κύματα. (Δ.) Οὔπω συχναὶ παρῆλθον ἡμέραι, καὶ ἧκέ τις ἐκ Βυζαντίου φέρων αὐτῷ βασιλικῶς ἐνσεσημασμένα γράμματα, αὐτὸν μὲν οἴκοι καθήμενον ἠρεμεῖν ἐπιτάττοντα, καὶ μήδ᾽ ὁτιοῦν ἐνεργεῖν τοῦ λοιποῦ τῶν βασιλικῶν· τοὺς δὲ στρατιώτας ἐς Βυζάντιον τὴν ταχίστην ἐπανιέναι. κἄπειτα ἐφοίτων ἕτεραι ἀγγελίαι, φάσκουσαι τὴν D

desperatissima, laxis inde habenis avehuntur, et Didymotichum perveniunt, mirantes plurimum et casus illius sui insolentiam conquerentes. Quae simul Cantacuzenus vidit atque audivit, dolorem animo cepit acerbissimum, nec longe a lacrymis abfuit, et rei novitate perculsus, maximos curarum aestus ex consilii inopia concepit. (III.) Nondum primus ille resederat fluctus, cum alter erupit multo violentior. Venit enim quidam postridie nuncians, matrem in carcerem indigne coniectam esse: domum eiusdem excisam: universas facultates publicatas: a multis necessariorum per omne tormentorum genus quotidie exprimi et exigi quas ea habuisset pecunias. Non mirum igitur, quod tali calamitate accepta vitam is non abruperit, nec mente emota sui ipsius compos esse desierit. Sed multo admirabilius, quod castigationem illam divinitus immissam intelligens cum fortissimis quibusque in certamen patientiae descenderit, et rebus quantumlibet adversis steterit adamantis instar firmissimus. Tempore enim procedente alii ex aliis calamitatum fluctus in dies superveniebant. (IV.) Non multi ex eo dies effluxerant, cum ecce quidam Byzantio veniens litteras affert sigillo imperatorio munitas, quibus ipse quidem domi sedere et ab imperii administratione in posterum penitus se abstinere, exercitus vero quam celerrime Byzantium redire iubebatur. Tum alii statim nuncii advolabant; adempta

A. M. 6850 ἀφαίρεσιν καὶ διανομὴν τῶν αὐτοῦ χωρίων πρὸς βαναύσους ἀν-
Ind. 10 θρώπους καὶ ἀγοραίους, καὶ ὅσοι τῶν συγκλύδων τὴν γλῶσσαν
θρασεῖαν ἐξώπλισαν μάλιστα κατ' ἐκείνου. ἆθλα γὰρ καὶ βρα-
βεῖα προὐτίθεντο μὴ τὰ ἐκείνου χωρία μόνα τοῖς ὅσοι πλείους
καὶ μείζους ἐξήντλουν κατ' ἐκείνου τὰς λοιδορίας, ἀλλὰ καὶ τι-
V. 308 μαὶ καὶ δόξαι καὶ προβιβασμοὶ γερῶν, κἂν ἁλιεύς τις ἦν, κἂν
E ἀγροῦ καὶ σκαπάνης ἀπόζων ὁ πρὸς τοιαύτας ἐξασκῶν λοιδορίας
τὴν γλῶτταν. (E.) Ταῦθ' ὁρῶν καὶ ἀκούων ἐκεῖνος νῦν μὲν
ἐνεκαρτέρει τῇ συνήθει πραότητι, καὶ ταύτης τροφίμου καὶ ἡλι-
κιώτιδος οὔσης προδότης ἐκ τοῦ ῥᾴστου γενέσθαι οὐκ εἶχε· νῦν
δ' ἐσχίζετο τὴν διάνοιαν, καὶ τοὺς λογισμοὺς περί γε τὸ ποιητέον
ἐταλαντεύετο. οὐ γὰρ ἑώρα τὴν ἡσυχίαν ἀκίνδυνον, οὔθ' ἑαυτῷ,
οὔτε τῷ τοῦ βασιλέως υἱῷ Ἰωάννῃ τῷ Παλαιολόγῳ, οὔτε τοῖς
F εἰς αὐτὸν συνδραμοῦσιν εὐγενέσιν ἀνδράσιν ἐκ Βυζαντίου. ἤδη
γὰρ κἀκεῖνοι πολὺν μὲν ἐν τῇ καρδίᾳ τρέφοντες ἐξ ὧν ἐπεπόνθει-
σαν τὸν θυμὸν, δεδιότες δ' ἔτι μᾶλλον καὶ ἐς τὸ μέλλον περὶ τὸ
ζῆν, προφανῆ τὴν σφαγὴν ἐπέσειον αὐτῷ, εἰ μὴ βασιλικῶς ὑπὸ
σφῶν ἀναγορευθείη. αὐτοῦ γὰρ μὴ τοῦτο θελήσαντος, ἕτερον
ἐξ αὐτῶν παρεσκευάσθαι πρὸς τοῦτο. μηδὲ γὰρ εἶναι τούτου χω-
P. 380 ρὶς εἰς τὴν τῶν Ῥωμαίων σωτηρίαν ἀνυσιμώτερον ἕτερον τῶν
ἁπάντων πρᾶγμα καὶ διανόημα. (ϛ'.) Εἰς δὴ τοιούτους χειμῶ-
νας θορύβων καὶ περιστάσεων ἐμπεπτωκότι τῷ Καντακουζηνῷ
ὅμως οὐδ' οὕτως ἐνδοῦναι νενόμισται πρότερον δεῖν, πρὶν ἐς
Βυζάντιον ἁπάσῃ πεπομφότι σπουδῇ πρὸς ἀνάμνησιν αὖθις

2. συνηλύδων coni. Boiv.

ei sua praedia, divisaque esse operariis et circumforaneis hominibus, ac si qui alii de colluvie plebeia audacem adversus eum linguam maxime exacuissent. Iis enim, qui plura et graviora in eum maledicta congessissent, mercedes proponebantur ac praemia; non solum praedia istius; sed et honores et dignitates, et aditus ad munera, etsi piscator esset, etsi merum rus ligonemque ipsum redoleret is, qui linguam in eiusmodi convitiis exercitatissimam haberet. (V.) Haec ille cum et videret et audiret, modo in lenitate sua constans perseverabat, eamque utpote alumnam et aequalem suam non poterat facile prodere: modo trahebat animum in diversa secumque expendebat, quidnam factu optimum foret. Quiescere enim nec tutum sibi videbat esse, nec imperatoris filio Ioanni Palaeologo, nec nobilitati, quae Byzantio egressa ad se confluxerat. Iam enim et nobiles illi, iram alentes animo gravissimam ob iniuriam qua affecti fuerant, ac magis adhuc de vita sua in futurum solliciti, mortem ei praesentem intentabant, nisi a se salutaretur imperator. Eo quippe detrectante, praesto ad eam rem futurum aliquem ex ipsis: neque vero aliud rei consiliive esse ad salutem Romanorum efficacius, quam quod meditarentur. (VI.) In talibus turbarum ac prementium undique negotiorum tempestatibus versabatur Cantacuzenus. Sed ne sic quidem cedendum existimavit, nisi legatis quam celerrime By-

Ἄνναν κομίσαι τὴν βασιλίδα τῶν τε τοῦ βασιλέως συνθηκῶν ἐκείνων (A. C. 1341, Imp. Io. Palaeol. 1), καὶ ὅσα θανόντος ἐκείνου πέπραχεν αὕτη ξύν γε τῶν ἀμφ' αὐτὴν εὐγενῶν ὁρκωμοτήρια, φόβου καὶ φρίκης μεστά, τῶν B ὁμοίων ἐχόμενα καταστάσεων. ἀλλὰ καὶ οὕτω τοῦ πράγματος γεγονότος ἤνυσται πλέον αὐτῷ γε οὐδέν, ἢ βλασφημίας καὶ ὅλας ἁμάξας ὕβρεων ἐκεῖνον ἀλλάξασθαι τῆς πραότητος.

ιβ'. Ταῦτ' ἄρα καὶ βιασθεὶς τὰ τῆς βασιλείας περιζώννυται C σύμβολα, οὐ τοῦτο βουλόμενος, ὡς ἔλεγεν, οὐδὲ προθεσμίαν τινὰ πάλαι μελετηθεῖσαν ψυχῆς τελῶν. ἀλλ' ὥσπερ οἱ τὸν ἐκ μεγάλου πελάγους ῥέοντα φεύγοντες κλύδωνα τοῖς λιμέσιν ὁρμίζειν τὰς ὁλκάδας ἐπείγονται, οὕτω καὶ αὐτός, διαφυγεῖν οὐ δυνάμενος τὸν περιστάντα βίαιον κίνδυνον ἄλλως, ὡς εἰς λιμένα τινὰ τὴν βασιλικὴν κατέφυγε πορφύραν· οἶμαι τοῦ θεοῦ περαίνοντος D ἔργον πάλαι προωρισμένον, κἀκ βρέφους αὐτῷ συμβόλοις οὐ πάνυ τυφλοῖς καὶ ἀσαφέσι προαναφωνούμενον, κἂν αὐτὸς ἐδειλία πρὸς τὴν ἐγχείρησιν, μυστήρια θεοῦ γινώσκειν οὐ μάλα δυνάμενος (V. 309). ἵνα δ' ἐκ πολλῶν ἐνίων μνησθῶμεν, πρῶτον μὲν ἦν***. (B.) Ἡμέρα δ' ἦν, καθ' ἣν τὰ τῆς βασιλείας περιεζώσατο σύμβολα E, ἐν ᾗ τὰ τῆς μνήμης ἤγετο Δημητρίου τοῦ θείου μάρτυρος. προστάττει δ' ἀναγορεύεσθαι τελευταῖον τοῦτον ὁμοῦ τῇ P. 381 συζύγῳ βασιλικῶς, μετά γε τὴν τῆς βασιλίδος Ἄννης εὐφημίαν καὶ τοῦ ταύτης υἱοῦ βασιλέως Ἰωάννου. ἐμέμνητο γὰρ ἀεὶ τῆς τοῦ θανόντος βασιλέως φιλίας, καὶ τῶν ἐκείνου περὶ τῆς βασι-

17. In mg. apographi Par. annotatum, λείπει τοὐλάχιστον στοιχεῖα ιγ.

zantium missis imperatricem Annam prius commonefaceret mandatorum illorum imperatoris, omniumque pactionum, quas eo mortuo ad similem reipublicae statum constituendum spectantes, terribilibus tremendisque exsecrationibus ipsa firmaverat. Sed neque sic agendo plus effecit, quam ut plena convitiorum plaustra lenitatis suae praemia haberet.

12. Quamobrem coactus ille insignia induit imperatoria. Id autem (ut ipse aiebat) nec volens fecit, nec eo ut rem animo fixam et longo ante meditatam exsequeretur. Sed velut ii, qui fluctum fugiunt ab alto decurrentem, naves suas ad portum appellere omni festinatione properant, ita et ipse cum effugere aliter haud posset circumstantis periculi vim, ad purpuram imperatoriam tanquam ad portum confugit: Deo, opinor, pridem destinatum opus, et isti adhuc infanti non caecis aut obscuris signis praenunciatum, perficiente; quamvis hic aggredi reformidaret, impar videlicet perspiciendis divinae sapientiae arcanis. Atque ut quaedam ex multis commemoremus, primum quidem erat *** (II.) Qua autem die ille imperii insignia induit, eadem Divi Demetrii Martyris memoria celebrabatur. Iubet autem non prius renunciari se imperatorem cum coniuge, quam imperatrici Annae Ioannique imperatori eius filio sit acclamatum. Recordabatur enim semper defuncti imperatoris amicitiam, et illius de imperio mandata haud

A. M. 6850
Ind. 10

λείας συνθηκῶν ἐκλαθέσθαι οὐ μάλα ἐβούλετο· ἀλλ' ὡς ἐκεῖνον τοὺς ἐκείνου προὐτίθει. πύργον γὰρ ἔλεγεν ἑαυτὸν πρὸς ἐκείνου τοῦ βασιλέως ᾠκοδομῆσθαι πρὸς ἀσφάλειαν τῆς τοῦ παιδὸς B βασιλείας· παρὰ τοσοῦτον οὖν εἶναι τῷ παιδὶ τὰ τῆς ἀσφαλείας ἀκίνδυνά τε καὶ βεβαιότερα, παρόσον αὐτὸν ἰσχυρότερον. (Γ.) Ὅθεν καὶ μετὰ τρίτην αὖθις ἡμέραν ἤμειψε τὴν ἐσθῆτα, διὰ τὴν τοῦ θανόντος βασιλέως ἐντάφιον λύπην, ἐκ τῆς πορφύρας ἐς τὸ λευκὸν, ὡς εἴθιστο τοὺς βασιλέας περὶ τὰς λύπας ἀεὶ ποιεῖν· καὶ διήρκεσεν ἐκεῖθεν λευκοῖς ἐνδύμασι χρώμενος, ἕως καὶ τὴν βασιλίδα πόλιν ἑλὼν αὐτοκράτωρ ἀναμφισβήτητος ἐγεγόνει τῆς ὅλης C Ῥωμαίων ἀρχῆς. κἀμοὶ τὴν αἰτίαν διαποροῦντι τριῶν ἕνεκα ποιεῖν ἀπεκρίνατο τοῦτο· πρῶτον μὲν τῷ φίλῳ βασιλεῖ τελευτήσαντι δίκαιον ἐκτιννὺς ὄφλημα· δεύτερον διὰ τὴν κατόπιν ἐπιδραμοῦσαν τῆς μητρὸς τελευτήν· καὶ τρίτον, ἐπειδὴ τοὺς σὺν αὐτῷ μακρὸν ὑπομένοντας ἑώρα τὸν κίνδυνον μετὰ τῆς τῶν ἀναγκαίων ἐνδείας, δεῖν ἔκρινε τὴν πολυτελῆ τῶν βασιλικῶν ἐνδυμάD των δαπάνην ἐκείνοις μᾶλλον ἢ ἑαυτῷ ἀναλοῦν. ἀλλὰ γὰρ αὐτὸς μὲν ἐξαπίνης ἐντυχὼν βιαίῳ καὶ ἀνταγωνιστῇ τῷ καιρῷ καὶ τοῖς πράγμασιν οὕτω τὰ κατ' αὐτόν τε διῳκήσατο καὶ ταῖς τοῦ θανόντος βασιλέως συνθήκαις καθόσον ἐφικτὸν διετήρησε τὴν αἰδῶ. (Δ.) Ἡ δ' ὁμόψυχος ξυνωρὶς ἐκείνη, ἀκούσασα τὴν E τῶν βασιλικῶν παρασήμων ἐκείνου περιβολὴν, ἀνεπήδησέ τε ὑφ' ἡδονῆς καὶ, μεμηνότων ὥσπερ μιμησαμένη διάθεσιν, πρὸς τερα-

5. βεβαιότερα em. Boiv. pro ἀβεβαιότερα.

facile obliviscebatur. Immo ut illi, ita et ipsius necessariis primas tribuebat. Propugnaculum enim aiebat se ab imperatore aedificatum ad conservandum imperium eius filio; cui proinde tanto tutius ac stabilius futurum esset imperium, quanto ipse potentior esset exstiturus. (III.) Itaque et vestem, quae purpurea erat, in albam, propter aegritudinem ex defuncti imperatoris morte, post tertiam statim diem mutavit (qui mos ab imperatoribus semper observatus in luctu) et vestibus ab eo tempore albis constantissime usus est, donec regina urbe capta totius Romanae ditionis princeps nemine adversante evasit. Cuius rei causam sciscitanti mihi respondit, se id triplici de causa factitasse: primum quidem, ut defuncto imperatori amico suo iusta persolveret: deinde propter matris suae mortem, quae postmodum incidit: tertio denique, quod eos, qui secum erant, videret rerum necessariarum penuria laborantes, in maximis periculis versari, adeoque satius duceret magnificum vestis imperatoriae sumptum impendere in illorum usus, quam sibi reservare. Sed enim ipse, cum offendisset statim violenta adversaque tempora ac negotia, ita et suis rebus consuluit, et defuncti imperatoris mandata, qua maxima potuit reverentia, prosequutus est. (IV.) At unanimes illi ac paene gemelli, ubi istum accepere insignibus imperatoriis ornavisse se, exsiliunt prae voluptate, et furentium quasi ritum

τῶδη βακχείαν ἐκίνει τὰ ἤθη. ἀφορμὴν γὰρ εἰληφυῖα τὸ πρᾶγμα, A. C. 1341
καὶ δικαίωμα μέγιστον εἰς τὸ φανερῶς ἀμύνεσθαι, καὶ τὰ πάλαι Imp. Io. Palaeol. 1
τῆς ψυχῆς ἀπόῤῥητα ἀῤῥωστήματα παῤῥησιαζομένη καὶ ἀκρατῶς
ἐχούσῃ τῇ γλώττῃ ἐς τὰς τῶν ὅλων ἐπαντλεῖν ἀκοὰς, καὶ δι-
καιοῦν μὲν ἑαυτοὺς ὀρθῶς σκοπουμένους ἐκ πολλοῦ τὴν ἐκείνων
δηλαδὴ κακίαν, ἐν σπαργάνοις ἔτι καὶ γάλαξι κυοφορουμένην F
(μάρτυρα γὰρ εἶναι καὶ κήρυκα διαπρύσιον τῶν προτέρων στοχα-
σμῶν τὸ νῦν πεπραγμένον, πρὸς ἐντελῆ τινα προενεχθὲν τὸν τό-
κον ὀψέ) ἀνενδοιάστως ἤδη καὶ ἀπαρακαλύπτως πρὸς ἄσπονδον
καὶ ἀκήρυκτον ἐκίνησε τὰ πράγματα μάχην. (E.) *Καὶ ἦν ἰδεῖν*
εἰς δύο μοίρας σχισθὲν τὸ τῶν Ῥωμαίων γένος ἅπαν κατὰ πᾶσαν
πόλιν καὶ χώραν· εἴς τε τὸ συνετὸν καὶ ἀσύνετον· εἴς τε τὸ P. 332
πλούτῳ καὶ δόξῃ διαφέρον καὶ τὸ ἐνδεές· εἴς τε τὸ παιδείας
εὐγενοῦς τρόφιμον καὶ τὸ πάσης παιδείας παντελῶς ὑπερόριον·
εἴς τε τὸ ἔμφρον καὶ τεταγμένον καὶ τὸ ἄφρον καὶ στασιῶδες
καὶ αἱμοχαρές· καὶ τὰ μὲν βελτίω πάντα πρὸς ἐκεῖνον μεταῤῥυη- V. 310
κότα· τὰ δὲ χείρω πάντα πρὸς τοὺς ἐν Βυζαντίῳ. οἱ γὰρ γένει
καὶ πλούτῳ καὶ δόξῃ τῶν πολλῶν ὑπερέχοντες, οἴκους ἀφέντες B
καὶ γυναῖκας καὶ παῖδας, εἰς ἐκεῖνον ὅλῃ προθέσει ψυχῆς ἐῤῥύη-
σαν, καὶ αὐτῶν δὴ τῶν φιλτάτων τὴν ὑπερόριον προελόμενοι
δίαιταν, καὶ βέλτιον ἡγησάμενοι σὺν ἐκείνῳ δυστυχεῖν, ἢ μετὰ
τούτων τρυφᾶν· οἶμαι τὸ τοῦ Ἀναχάρσιδος λέγοντες, ὡς κρεῖσ-
σον ἕνα φίλον κεκτῆσθαι πολλῶν ἄξιον, ἢ πολλοὺς ἀξίους μη-

aemulantes ad bacchandum insolenter vertuntur. Eam enim occasionem nacti ac rationem palam obsistendi maximam, liberrimaque et incontinenti lingua omnium auribus obtrudendi morbum animi veterem atque arcanum, commendantique se, quod pridem istius improbitatem perspexissent, in cunis, in utero adhuc delitescentem et quasi lactentem (testem enim prioribus coniecturis ac praeconem vere vocalem accessisse id, quod novissime actum et in lucem perfecto partu tandem aliquando editum foret) iam nec dubie nec latenter implacabilis internecinique belli auctores existebant. (V.) Ac tunc scissum in duas partes videre erat per omnes et urbes et provincias omne Romanum genus, et hinc quidem sapientiores, inde insipientes stare: hinc homines opibus et dignitate eminentes, inde egenos: hinc liberalis disciplinae alumnos, inde alienos ab omni disciplina; hinc denique eos qui sani ac moderati essent, illinc eos qui insanirent seditionibusque et sanguine gauderent: et optimos quidem quosque isti suffragantes; pessimos autem omnes Byzantinis. Qui enim genere, opibus, et dignitate reliquos anteibant, ii relictis focis, coniugibus, liberis, ad istum omni studio convolabant, vitam iucundissimis rebus carituram eligentes, et cum isto pati iniqua satius ducentes, quam cum illis vivere delicate: illud, puto, Anacharsidis usurpantes, melius esse unum habere amicum multi aestimandum, quam nullius pretii multos. (VI.) Oc-

A. M. 6850 δενός. (ς΄.) Ὕλην τοίνυν εὑρόντες, ἣν πάλαι ποθοῦντες ἐτύγ-
Ind. 10 C χανον, φακέλλους γραμμάτων διέπεμπον οἱ Βυζάντιοι πρόεδροι
κατὰ πᾶσαν ἐπαρχίαν καὶ πόλιν, ἀνάθεμα καὶ ἀφορισμοὺς
περιέχοντα πάντων, ὅσοι φίλοι θέλουσιν εἶναι τοῦ Καντακουζη-
νοῦ· καὶ ἅμα πᾶν τό,τε δημοτικὸν ἐρεθίζοντα κατὰ τῶν πλου-
σίων καὶ τὸν βάναυσον ὄχλον κατὰ τῶν δόξῃ καὶ γένει προὐ-
χόντων· ἵνα τῶν οὕτως ἐχόντων ἐκ μέσου γενομένων, εὐχερῶς
D αὐτοὶ τῆς ἀρχῆς ἐγκρατεῖς καταστῶσι, μηδὲν ὁθενοῦν ἀντίπαλον
ὑφορώμενοι. καὶ μέντοι καὶ γέγονεν ἐντεῦθεν μεγίστη καὶ πολυει-
δὴς φθορὰ πανταχῇ τῶν Ῥωμαϊκῶν ἐν βραχεῖ πραγμάτων, οἵαν
οὐδεὶς ἐν βραχεῖ παραστῆσαι δύναται λόγος. (Ζ.) Ὁ μὲν οὖν
Καντακουζηνὸς οὐδὲν ἐπιδείξασθαι θάρσος ἐβούλετο, οὐδ' ἐπε-
χείρει πρὸς οὐδὲν τῶν ἁπάντων σπουδῆς ἄξιον, οἷα φιλοῦσι ποιεῖν
οἱ τοιούτοις ἐγχειροῦντες καὶ πρὸς τοιαῦτα πελάγη συνελαθέντες·
E ἀλλ' ἔμενεν ἥσυχος μετὰ τῆς ἑπομένης αὐτῷ στρατιᾶς. εἶχε γὰρ
ὁπλίτας, τῶν μὲν λίαν ἀρίστων καὶ ῥώμῃ σώματος καὶ ψυχῆς
ἀνδρίᾳ καὶ πείρᾳ διαφερόντων, ἄχρι καὶ ἐς δισχιλίους ἱππέας·
οἳ καὶ τὸ σὺν αὐτῷ θανεῖν πολλῷ τιμιώτερον ἦσαν ἡγούμενοι,
ἢ πλὴν αὐτοῦ ζῆν ἄχρι μιᾶς τινος τῆς ἡμέρας. οἱ μὲν οὖν λογάδες
F τοιοῦτοι καὶ τοσοῦτοι τὸν ἀριθμὸν ἦσαν αὐτῷ· οἱ δὲ μετ' αὐτοὺς
ταττόμενοι δὶς τοσοῦτοι. (Η.) Ἐκεῖνος μὲν οὖν διεπρεσβεύετο
πρὸς τοὺς Βυζαντίους τὰ πρὸς εἰρήνην συχνά, καὶ τῶν βασιλικῶν
τοῦ συζύγου τὴν βασιλίδα ἀνεμίμνησκε διαθηκῶν καὶ ἐντολῶν,
ἃς ἐκεῖνος ἔτι ζῶν αὐτῇ διετίθετο, περί τε κήδους τοῦ νέου βασι-

casionem itaque nacti, quam expetebant pridem, praesules Byzantini per omnes et provincias et civitates fasciculos mittebant litterarum, anathema et interdicta continentium adversus eos, qui amici essent Cantacuzeno, simulque et plebem omnem in divites irritantium, et mercenariam multitudinem in eos qui dignitate et genere eminebant: ut sublatis de medio iis qui tales erant, facile ipsi rerum dominatum invaderent, nihil quacumque ex parte contrarium suspectumque habituri. Et certe maxima inde ac multiplex universae rei Romanae clades brevi exorta est, qualem paucis exprimere nulla possit oratio. (VII.) Cantacuzenus vero nulla re audacem se ostendere, nihil aggredi volebat, quod operae pretium esset, ut solent ii qui talia inceptant, et in eos rerum aestus compulsi sunt; sed quietus cum suo exercitu manebat. Habebat enim armatorum, eorum inquam qui longe fortissimi essent et robore tam animi quam corporis experientiaque praestarent, ad duo equitum millia; quibus multo praestabilius videbatur mori cum eo, quam sine eo vel unam tantum diem vivere. Tot itaque ac tales erant lecti milites. Qui autem secundum ab illis locum obtinerent, bis totidem erant. (VIII.) Iste igitur frequentes de pace legationes ad Byzantinos mittebat, et Augustam commonefaciebat supremae voluntatis et mandatorum imperatoris coniugis sui, quae ab illo adhuc vivente acce-

λέως καὶ ἐπιτροπῆς τοῦ Καντακουζηνοῦ ἄχρι τῆς πρεπούσης A. C. 1341 ἡλικίας τοῦ νέου. μηδὲ γὰρ χρῆναι πιστεύειν ἀλλοτρίοις συμβού- Imp. Io. Palaeol. 1 λοις, καὶ πάντα πρὸς τὴν οἰκείαν σπουδάζουσιν ἔφεσιν, καὶ ὅσα P. 383 τὴν ταχίστην ἀνατρέψαι δύνανται τὴν πάλαι κατάστασιν, καὶ ὅλα συλλήβδην εἰπεῖν τὰ τῆς βασιλείας πράγματα. (Θ.) Ἡ δὲ τοιαύτη τοῦ ἀνδρὸς ἡμερότης οὐκ ἐμάλαξε τοὺς Βυζαντίους· ἀλλὰ τοὐναντίον ἐξέμηνε πρὸς ἀνυπέρβλητον θράσος τε καὶ ἀπόνοιαν. οὐδὲ γὰρ διὰ φειδῶ τῶν ὁμοφύλων αἱμάτων ταῦτ᾽ ἔφασκον φάσκειν ἐκεῖνον, ἀλλ᾽ ὡς ἐν ἀπογνώσει τῆς ἑαυτοῦ ζωῆς συνωσθέντα. καὶ φανερῶς μὲν ὅπλα πολέμια κατ᾽ ἐκείνου διηνεκῶς συγκροτοῦ- B σιν, ἔκ τε θαλάττης ὁμοῦ καὶ ἠπείρου, ἥκιστά σφισιν ἐνῆν οὔτ᾽ ἠρεμεῖν, οὔτ᾽ οὐδεμιᾶς λαθραίας φείδεσθαι μηχανῆς, ὅσαι τε διὰ φαρμάκων καὶ γοητειῶν καὶ ὅσαι δι᾽ αἵματος. (Ι.) Ἐκεῖνος δ᾽ εἰς θεὸν ὁλοσχερῶς ἀναθεὶς τὰς ἐλπίδας ἔμενεν ἡσυχῇ κατέχων ἔτι τὰ ἑαυτοῦ κατὰ χώραν στρατόπεδα, καὶ ταῦτα πάνυ διψῶντα μάχης καὶ σκύλων πολεμικῶν, καὶ πλείους ἔχοντα τοὺς C καλοῦντας τῶν οἰκητόρων τοῦ Βυζαντίου· ὥστε τοὺς πλείους καταγνόντας αὐτοῦ ῥᾳθυμίαν καὶ γνώμης νωθρότητα, καὶ ἅμα ὡς τὸ εἰκὸς ὑποπτεύσαντας κίνδυνον σφῶν τε αὐτῶν καὶ αὐτοῦ, οἴχεσθαι ἀποδράντας ἐκεῖθεν ἐς Βυζαντίους. ἐπέλιπε γὰρ ἤδη καὶ τὰ σιτία σφᾶς κατὰ πλῆθος, ἐς μόνον τὸ Διδυμοτείχου πολίχνιον συγκλεισθέντας μετὰ πολλῶν τῶν ὑποζυγίων. ἠναντιοῦτο V. 311 γὰρ αὐτοῖς τὰ τῆς τύχης ὁμοῦ καὶ τῆς ὥρας. ὅ, τε γὰρ χειμών, D

2. νέω cod. Reg.

pisset, de affinitate iunioris imperatoris ac de tutela Cantacuzeno deferenda, quoad idoneam aetatem pupillus attigisset; nec enim credendum esse extraneis consiliariis, qui omnia pro sua libidine alacriter susciperent, eaque maxime, quae veterem statum rerum et universum prorsus imperium possent evertere. (IX.) Ea viri humanitas animos Byzantiorum haud mollivit: sed e contrario ut audacia amentiaque ultra modum furerent effecit. Nec enim ea ab illo dici aiebant, quo parceret sanguini suorum civium, sed quia ad desperationem suae salutis esset compulsus. Et cum arma palam hostilia in illum terra simul et mari assidue conflarent, minimum illis otii supererat, nec ulli parcebant occultiori machinae, quae seu veneno, seu praestigiis, seu cruenta morte grassaretur. (X.) At ille spem unice in Deo ponens manebat etiamnum quietus, continebatque adhuc intra castra exercitum: qui tamen et pugnam et spolia hostilia vehementissime sitiebat, et a plurimis invitabatur civibus Byzantinis. Quo factum est, ut plerique eum desidiae et socordis ignaviae accusantes, simulque, ut verisimile est, rati periculum sibi et illi impendere, inde ad Byzantios transfugerint. Iam enim et cibi ipsos pro hominum multitudine deficiebant, solo Didymotichi oppidulo cum frequentibus iumentis inclusos. Adversa quippe utebantur et fortuna et tempestate. Namque et hiems, si alias unquam,

A. M. 6850 εἴπερ ποτὲ, ἐγεγόνει βαρὺς καὶ πάνυ τοι σφόδρα συνεχὲς ἐπι-
Ind. 10 φέρων τὸ βάρος· καὶ πρός γε τῶν γραμμάτων ὁπόσα πρός τε τὸν Κράλην Σερβίας καὶ Ἀλέξανδρον, τὸν τῶν Μυσῶν ἀρχηγὸν, καὶ πρὸς οἱουσδήποτε συμμαχίας ἕνεκα ἔπεμπε, πάντα ἡλίσκοντο πρὸς τῶν Βυζαντίων, φρουροῖς καὶ ἡμεροσκόποις διαλαβόντων τὰ κύκλῳ πρός τε γῆς καὶ θαλάττης.

E ιγ'. Ὅ γε μὴν πατριάρχης μείζονα τὴν δικαίωσιν τῆς βασιλικῆς ἐπιτροπῆς μηχανώμενος ἑαυτῷ ἔστεψε διὰ πάσης σπουδῆς
P. 384 Ἰωάννην τὸν παῖδα τοῦ βασιλέως, οὐ περιμείνας, διὰ τὸ λίχνον τῆς ἐφέσεως, οὔθ' ἡλικίαν αὐτοῦ, οὔτ' ἐπίσημον ἡμέραν τινὰ τοῦ ἐνιαυτοῦ. ἐνάτη γὰρ ἐπὶ δέκα ἔτυχεν οὖσα τοῦ νοεμβρίου, ἐν ᾗ τὸ βασιλικὸν αὐτῷ περιτέθεικε στέφος, ἀξύμβολός τις φῦναι καὶ μάλα ἀνέορτος, τό γε ἧκον εἰς αὐτήν. καίτοι τοῦτο ἐβούλετο μὲν περιφανέστερον ὁ Καντακουζηνὸς καταστῆσαι μετὰ τὸν τοῦ βασιλέως θάνατον εὐθύς· ἐκώλυε δ' αὐτὸς ἐπιβούλως
B καὶ μάλα σὺν δόλῳ. (B.) Κατὰ μέντοι τὴν τοῦ δεκεμβρίου τετάρτην καὶ εἰκοστὴν, περὶ δειλὴν ὀψίαν, ὁπότε τὴν γενέθλιον πανήγυριν ἑορτάζομεν τοῦ σωτῆρος Χριστοῦ, ἀνεβίβασε τοῦτον κἀν τῷ τοῦ παλατίου Αἰθερίῳ οἰκίσκῳ· ὅθεν καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ βασιλεῖς εἰώθεισαν τὴν τοιαύτην ἡμέραν προκύπτειν, ἀθροιζομένου τοῦ πλήθους τῶν Βυζαντίων, καὶ παντὸς τοῦ στρατοῦ, καὶ ἀνυμνούντων αὐτοὺς εὐχαῖς τε καὶ εὐφημίαις παντοίαις κά-
C τωθεν, κατ' εἰκόνα τοῦ πάλαι θριάμβου Ῥωμαίων. ἦν δὲ νῦν ὁ τοῦ δήμου κάτωθεν ἐξηχούμενος κρότος καὶ θόρυβος οὐκ εὐ-

constantissime ingravescens, asperrima tum fuit: et praeterea quascumque ille litteras sive ad Cralem Serviae, sive ad Alexandrum Mysorum principem, sive ad alios quoslibet arcessendorum auxiliorum causa mittebat, omnes intercipiebantur a Byzantiis, qui cuncta circum a terra et a mari custodibus atque exploratoribus tenebant.

13. At patriarcha, quo videretur meliori iure tutelam imperatoriam sibi arrogasse, omni diligentia Ioannem defuncti imperatoris filium coronavit, non exspectata prae aviditate nec aetate illius, nec aliqua anni die insigniori. Nam is coronam imperatoriam illius capiti imposuit Novembris die XIX. quae dies ex se minime insignis aut solennis est. At id ipsum voluerat Cantacuzenus splendidiore apparatu celebrare post obitum statim imperatoris; sed hic insidiose et maximam per fraudem impedierat. (II.) Verum die Decembris XXIV. circa vesperam, cum solenne natalium Christi Salvatoris celebramus, eundem in Aetherea quoque palatii aedicula inauguravit; unde et ii, qui illum antecesserant, imperatores soliti erant eadem die prospectare Byzantiorum congregatam multitudinem totumque exercitum, qui et votis et omni laetarum acclamationum genere ex inferiori loco eos prosequebantur, ad veteris triumphi Romani exemplum. Erat autem plausus ac strepitus, quem tum ciebat infra populus, non mera ac simplex

φημίαν ἔχων τοῦ βασιλέως ἀκήρατόν τε καὶ ἀμιγῆ· ἀλλὰ συνεκέκρατο καὶ ταῖς κατὰ τοῦ Καντακουζηνοῦ καὶ ἅμα ταῖς τῆς μητρὸς αὐτοῦ λοιδορίαις, λίαν οὔσαις αἰσχραῖς καὶ οὐ πάνυ τοι σώφρονος ἀκοῆς ἀξίαις, ὑποκάοντος τοῦ Ἀποκαύκου καὶ ἀναφλέγοντος δωρεαῖς ἁδροτέραις καὶ ὑποσχέσεσι τὴν τοιαύτην τοῦ πλήθους ὁρμήν. (Γ.) Καὶ ἦν αὐτήκοος τούτων ἁπάντων ἡ τοῦ Καντακουζηνοῦ μήτηρ, δεσμωτήριον οἰκοῦσα μεταξὺ τῆς βασιλείου αὐλῆς, ἔνθα τὸ ἄθροισμα τοῦ δήμου κατὰ ποταμοὺς συνέῤῥει καὶ συνεκροτεῖτο. καὶ μέντοι καὶ τὴν καρδίαν σφόδρα ἐπλήττετο, καὶ στεναγμοὺς ἐκ βάθους ἀνέπεμπεν, ὥσπερ καπνοὺς θολεροὺς τε καὶ ὁμιχλώδεις, καὶ πολλὴν τὴν ἔνδον τῆς ψυχῆς πικρίαν τοῖς παρακαθημένοις ἀγγέλλοντας. μεριζομένη γὰρ τὴν ψυχὴν πρός τε τὴν ἀφόρητον ἐκείνην τῶν λοιδοριῶν ἀκοὴν καὶ ἀναλογιζομένη πρὸς τίνων ταῦτα δραματουργεῖται, χθὲς καὶ πρότριτα δούλου μοῖραν ἐχόντων πρὸς αὐτήν, καὶ ἅμα τὴν μνήμην ἀναφέρουσα ἐς τὰς ἐκ βρέφους τύχας καὶ τὸ τῆς ἡλικιώτιδος εὐδαιμονίας ἄνθος ἄχρι γήρως παραμεῖναν ἀκήρατον καὶ ἀκμάζον, καὶ παρατιθεῖσα ἐκεῖνα πάντως ταῖς νῦν ἀντιπάλοις καὶ ἀδοκήτοις τοῦ χρόνου φοραῖς, φέρειν οὐκ εἶχεν· ἀλλὰ πληγείσης σφοδρῶς τὴν καρδίαν, εἰς νόσον ἐτράπη τὸ σῶμα βαρεῖαν καὶ ὑπισχνουμένην ἔσεσθαί οἱ τοῦ βίου τὸ πέρας οὐκ εἰς μακράν. (Δ.) Ἐπιστάσης τοιγαροῦν καὶ τῆς τῶν φώτων πανηγύρεως μετὰ δύο καὶ δέκα ἡμέρας, καὶ τοῦ μὲν βασιλέως ὁμοίως αὖθις προκύπτοντος ἄνωθεν, τοῦ δὲ δήμου κάτωθεν τὰς ὁμοίας εὐφημίας

A. C. 1341 Imp. Io. Palaeol. 1 — D — V. 312 — E — F — A. C. 1342 Imp. Io. Palaeol. 1

sui erga imperatorem studii significatio; sed et convitia, tam in Cantacuzenum quam in illius matrem, admixta erant; foedissima illa certe, nec sobriis auribus digna: ventilante Apocauco et incendente maioribus largitionibus ac promissis impetum plebis. (III.) Ea vero omnia audiebat ipsa per se Cantacuzeni mater, quae tum intra aulam palatii carcerem habitabat; quo torrentis instar confluebat et glomerabatur collecta populi turba. Ac sane illius cor vehementissimo dolore pungebatur, gemitusque edebat altissimos, qui fumi instar turbidi ac nebulosi amaritudinem, quae plurima animo illius inerat, assidentibus indicabant. Partim enim convitiis illis intolerandis, quae audiebat, animum advertens, et a quibus istae tragoediae agerentur secum reputans, ab iis nempe, qui heri ac nudiustertius mancipiorum instar ei fuissent, partim memoriam repetens suae inde usque a pueritia fortunae felicitatisque illius sibi coaevae, cuius flos illibatus ac vigens ad senectutem usque permanserat, componensque ista omnia cum illis adversis atque inopinatis vicissitudinibus temporis, minime id ferre poterat. Corde itaque graviter vulnerato, corpus in difficilem morbum incidit, qui finem vitae haud longe abesse pollicebatur. (IV.) Cum itaque et Luminum solenne post duodecim dies advenisset, atque imperator itidem deorsum prospectaret, populus autem ex inferiori loco similibus et accla-

A. M. 6850 Ind. 10 P. 385 καὶ λοιδορίας αὖθις ἐπικροτούντων, ἔκειτο ἡ Καντακουζηνὴ νεκρὰ πρὸς τὸ δεσμωτήριον ἐῤῥιμμένη καὶ ἐπιλελησμένη, καὶ πάνυ τοι σφοδρῶς ἀπῳκισμένη τῆς πάλαι εὐδαιμονίας καὶ δόξης ἐκείνης. ἔφθη γὰρ μικρὸν πρὸ τῆς τῶν σαλπίγγων ἠχοῦς τὸ ζῆν ἀποῤῥήξασα. δείσασα γὰρ οἶμαι ἡ ψυχή, μὴ πρὸς τὴν τῶν ὁμοίων αὖθις ἐμπέσῃ λοιδοριῶν τρικυμίαν, συνεστάλη τε πρὸς ἑαυτὴν καὶ προαπεῤῥάγη τοῦ σώματος. τὸ δ' ὅπως συγκεχώρηκε B ταῦτα γενέσθαι θεός, προϊόντες ἐροῦμεν πλατύτερον, στοχαζόμενοι καθόσον ἡμῖν ἐφικτόν. (Ε.) Ἀλλ' ἐκεῖνο μικροῦ με παρέδραμε. μετὰ γὰρ τὴν τοῦ βασιλέως τελευτήν, οὐ πολλῶν ἡμερῶν μεταξὺ γενομένων, οὐδὲ τῆς τῶν πραγμάτων οὔπω συγχύσεως εἰς φῶς ἐκραγείσης, ἀλλ' ἐν ὠδῖσιν ἔτι καὶ μελέταις κυοφορουμένης, συνέβη καθ' ὕπνους τῇ τοῦ Καντακουζηνοῦ μητρί, τὸ ἱερὸν δοκεῖν ἀνὰ χεῖρας εὐαγγέλιον εἰληφυῖαν ἄλλο τῶν πάντων C οὐδὲν γεγραμμένον ὁρᾶν, ἢ „αὕτη ἡ ἀλλοίωσις τῆς δεξιᾶς τοῦ ὑψίστου", καὶ τοῦτο χρυσοῖς τε καὶ πρὸς ἅπαν κάλλος ἠσκημένοις γράμμασιν ὁμοίως ἀεὶ πανταχῇ· διαπορεῖσθαί τε καθ' ἑαυτήν, πῶς ἱερὸν εὐαγγέλιον ὂν μηδὲν μηδαμῇ τῶν εὐαγγελικῶν εἶχε ῥητῶν, ἀλλὰ μικρὰ τῶν τῷ θείῳ Δαβὶδ εἰρημένων. τοῦτο ἀφυ- D πνισθεῖσα διηγεῖτο πρὸς ἐνίους τῶν φίλων· καίτοι θεῖον ἔφασκεν εἶναι χρησμῴδημα, καὶ πέρας προαναφωνεῖν τῶν καθ' αὐτὴν πραγμάτων εὐκλεές τε καὶ πάνυ χρηστόν. τὸ δ' ἦν οὐ τοιοῦτον· ὅμως ἔσχεν οὕτω ταυτί. (ϛ'.) Ἓν μὲν δὴ τοῦτο σημεῖον ἦν, ὃ προανεφώνησεν ἐξ ὕπνων καὶ νυκτῶν τὴν τῆς μεγάλης ταυτησὶ

mationibus et convitiis streperet, iacebat in carcere exanimis Cantacuzena, proiecta atque oblivioni tradita, et a pristina felicitate suoque illo splendore quam longissime ablegata. Etenim vitam paulo ante tubarum sonum abrupit. Verita quippe anima, ut opinor, ne in similem recideret convitiorum aestum, contraxit se in semet, et priusquam id eveniret, e corpore erupit. Quomodo autem haec fieri Deus permiserit, fusius infra declarabimus, quantum licebit nobis coniectare. (V.) Sed me illud paene praeteriit. Paucis diebus post imperatoris obitum elapsis, cum rerum perturbatio nondum in lucem erupisset, sed concepta tantummodo esset ac deliberata, Cantacuzeni mater visa est sibi in somnis, sumpto in manus sacrosancto Evangelio, nihil omnino videre in eo scriptum, praeter illa verba: „haec mutatio dextrae altissimi": idque aureis summaque elegantia exarata litteris, a capite ad calcem ubique similiter: secumque agitare, quomodo liber ille, cum sacrum esset Evangelium, ne verbum quidem uspiam evangelicum exhiberet, sed paucula illa Davidis prophetae. Id cum experrecta esset, amicis quibusdam exposuit: et quidem divinum aiebat esse oraculum, ac praedici sibi gloriosos optimosque exitus rerum suarum. Id autem non tale erat. Tamen haec ita se habuerunt. (VI.) Unum quidem illud omen fuit, quo magnae illius et illustrissimae domus eversio in somnis

καὶ περιφανοῦς οἰκίας καθαίρεσιν. δεύτερον δ' ἐκ νυκτῶν μὲν A. C. 1342
καὶ αὐτὸ, μὴ ἐξ ὕπνου γε μὲν, ἀλλ' ἐξ ἐγρηγόρσεως φάντασμα Imp. Io. Palaeol. 1
θεαθὲν ἐναργῶς. εἰωθὸς γὰρ τοῖς εὐγενείᾳ καὶ δόξῃ μεγάλῃ συ- E
ζῶσι προσώποις, ἄχρι καὶ ἐς μέσας που νύκτας συνδιαννυκτε-
ρεύειν τοῖς ὅσοι χρείας οἱασδηποτοῦν προσίασιν ἕνεκα, τῇ Καν-
τακουζηνῇ τοῦτο μάλιστα πάντων προσῆν, ἅτε καὶ μάλιστα πάν-
των δόξῃ καὶ περιφανείᾳ προεχούσῃ, καὶ βουλῶν καὶ ἀποῤῥήτων
προεστηκυίᾳ βασιλικῶν. τῆς δὴ τοιαύτης ἐχομένῃ καὶ νῦν συνη-
θείας, καὶ πόῤῥω νυκτῶν γενομένης τῆς ὁμιλίας, ἔδοξεν αὐτῇ, V. 313
στᾶσαν πρὸ τῶν θυρῶν ἀφ' ὑψηλοῦ τοῦ πύργου τῆς οἰκίας F
θεάσασθαί τε τὴν σελήνην ἀνίσχουσαν ἄρτι τοῦ ὁρίζοντος καὶ
τῆς ὥρας ἐκεῖθεν καταστοχάσασθαι. τὸ γὰρ περίγειον ἐκ περι-
στροφῆς τοῦ οἰκείου ἐπαναλαμβάνουσα κύκλου, καὶ ἐς τετράγω-
νον αὖθις τῷ ἡλίῳ καθισταμένη τὸ δεύτερον ἤδη σχηματισμὸν,
ἀκρονύκτους οὐ μάλα ἐβούλετο παρέχειν τῇ γῇ τὰς αὐγὰς, πρὶν
ἐς μέσην ἀφικέσθαι τὴν νύκτα τηνικαῦτα τὸν χρόνον. (Z.) Οὕτω P. 386
δὲ στάσεώς τε καὶ σκέψεως ἔχουσα, καὶ ἅμα φροντίδων οὖσα
τῶν μελλόντων πλήρης, ἔνοπλον ἱππέα τεθέαται, κάτωθέν τε
ἑστῶτα τοῦ πύργου καὶ τῷ δόρατι σημειούμενον τὸ τοῦ πύργου
μέγεθος· ὡς ἐκπλαγῆναί τε αὐτὴν τῷ αἰφνιδίῳ καὶ ἀπροσδοκήτῳ
τοῦ φάσματος καὶ συστραφεῖσαν ἐκπέμψαι τοὺς καθέξοντας τὸν
ἐν ἀωρίᾳ τοιαύτῃ τοιαῦτα μηχανώμενον, καὶ ἀκουσομένους, ὅτου
χάριν καὶ ὅθεν ἐκείνῳ ταῦτα δρᾷν προστεταγμένον εἴη. ἐπεὶ δὲ B
τὴν ταχίστην παλινδρομήσαντας φάναι μηδένα τῶν πάντων ἑωρα-

ac de nocte praenunciata est. Alterum vero et ipsum de nocte, non autem in somnis, sed vigilanti sese videndum obtulit, clarum manifestumque ostentum. Qui enim nobilibus et illustribus personis mos est, ut ad medias usque noctes cum iis pervigilent, a quibus quacumque de causa conveniuntur, is Cantacuzenae in primis erat, utpote quae dignitate supra omnes et splendore fortunae eminebat, consiliisque et arcanis imperatoriis praeerat. Qua consuetudine cum uteretur tunc quoque, et ad multam noctem colloquium esset productum, placuit ipsi pro foribus stare, et ab excelsa aedium turri lunam, quae tum supra horizontem recens exsurgebat, contemplari, ut inde quota esset hora coniiceret. Nam cum circuli sui perigeum conversa repeteret, et iam rursus in secunda quadratura esset ad solem, acronycham lucem non prius terrae praebebat illo tempore, quam ad mediam noctem perventum esset. (VII.) Cum in hunc modum Cantacuzena illic staret et specularetur, ac simul de futuris magnopere esset sollicita, armatum equitem videt infra stantem, ac magnitudinem turris hasta metientem. Eius rei subito et improviso adspectu territa convertit se retro, mittitque homines eum comprehensuros, qui tam alieno tempore talia moliretur, ac sciscitaturos, quorsum ea facere et a quibus ei esset imperatum. Cum autem ii celerrime regressi affirmarent, neminem a se conspectum, nec viam

A. M. 6850 Ind. 10 κέναι, μηδ' εἶναι πάροδον οὐδεμίαν, ὁπόθεν εἰσιτητά γε εἴη ξένοις καὶ ἱππόταις ἀνδράσι, τῶν θυρῶν ἁπασῶν κεκλεισμένων, ἤδη καταπλαγῆναί τε αὐτὴν καί, πρὸς ἄλλας ἐννοίας ἀνενεγκοῦσαν τὸ μάντευμα, λύπης πλησθῆναι καὶ δακρύων γενέσθαι ἐγγύς.

C ιδ'. Ἐγὼ δ' ἐκεῖσε ἐπάνειμι. τῷ Καντακουζηνῷ γὰρ οὔτε πρὸς τοσαῦτα τὴν ψυχὴν κατενηνέχθαι ῥόθια τῶν δεινῶν συνηνέχθη, οὔτε πρὸς οὓς εὕρισκε συνεχῶς κατ' αὐτοῦ συσκευαζομένους λαθραίας καὶ ἄλλοτ' ἄλλας ἐπιβουλὰς ἀπηγορευκέναι, ἀλλ' ἑστάναι τῶν ἰδίων ὅρων ἐντός, ἀκλινεῖς τὰς πρὸς θεὸν ἐλπίδας ὁμοίως ἀεὶ φυλάττοντι· καὶ γράφοντι μὲν ἀεὶ καὶ δεομένῳ λήγειν οὐκ ἦν οὐδαμῇ, κυρωθῆναι ὁπόσα περιὼν ὁ βασιλεὺς ἐνετέλ-
D λετο περί γε αὐτοῦ. ἀλλὰ τῶν Βυζαντίων οὐδ' ἄκροις τῶν λεγομένων ἀκούειν θελόντων ὠσίν, ὅτι μὴ καὶ τοὺς ἀγγέλους σὺν ἀτιμίᾳ καὶ κουρᾷ πομπευόντων ἐπ' ἀγορᾶς καὶ δεσμοῖς καὶ εἱρκταῖς συγκλειόντων, τῷ δὲ οὐ διὰ γλώττης ἐγένετο λοιδορεῖν οὐδενὶ τῶν ἁπάντων. οὐ μὴν οὐδὲ τοὺς ἐν τῷ ὄρει τῷ Ἄθῳ διαπρέποντας ἀρετῇ καὶ ἀσκήσει μεσίτας εἰρήνης ἀπηξίου γίνεσθαι.
E ἀλλὰ καὶ τούτων ἐλθόντων, ἄπρακτος ἔδοξεν ἡ σπουδή. τὰ μέντοι χρήματα, καὶ εἴ τι κειμήλιον ἦν ἀμφοτέροις ἐκ πολλοῦ τεθησαυρισμένον, πάντα ἀνάλωται πρός τε ἄλλα τῶν κοινῶν καὶ πρὸς τὰς τῶν στρατιωτῶν χρείας. (B.) Κρύφα γε μὴν συχνοὶ τῶν τῆς Ὀρεστιάδος προὐχόντων, ἑταιρείαν πεποιηκότες, συνέθεντο περιελθόντι Καντακουζηνῷ τὰς πύλας ἀνοῖξαι, πρὶν αἰ-
P. 387 σθέσθαι τοὺς τυραννήσαντας δημότας, καὶ γράμματα ἔπεμψαν

ullam esse, qua advenis et equitibus pateret accessus (clausas quippe omnes portas), tum vero illa perculsa est, et illud praesagium aliter interpretata totam se tristitiae tradidit, nec longe a lacrymis abfuit.

14. At non Cantacuzeni animus (ego enim illuc redeo) tantis calamitatum fluctibus demersus est, nec insidiae illae perpetuae et alias aliae, quas in se clanculum strui comperiebat, effecere ut desponderet, sed intra suos limites stetit immotus, spesque in Deo defixas constantissime habuit, nec desiit unquam per litteras petere ac rogare, ut quaecumque imperator, dum viveret, de ipso mandavisset, confirmarentur. Cumque interim populus Byzantinus ne auribus quidem primoribus dicta acciperet, quin imo et nuncios ignominia affectos ac detonsos per forum traduceret vinculisque et carceribus coërceret: tamen huius lingua nemini convitiabatur. Sed nec homines illos, virtute ac disciplina praestantes, qui montem Atho incolerent, sequestros pacis recusabat. Atque illi quidem venerunt; sed nihil diligens eorum studium effecit. Porro et pecuniae, et si qua utrisque longo ante recondita supellex erat, tum in alios usus impendebantur, tum in ea quae militibus necessaria erant. (II.) At clam plerique Orestiadis primores conspiratione facta, constituerunt oberranti Cantacuzeno portas recludere, antequam plebeii, qui tyrannice dominabantur, eam rem perciperent:

ἤδη καλοῦντες αὐτὸν, τὴν ταχίστην ἐλθόντα λαβεῖν ἀπονητὶ A. C. 1342 τὴν πόλιν. καὶ ὃς εὐθὺς διαναστὰς τόν τε στρατὸν ὥπλισε καὶ Imp. Io. Palaeol. 1 τὸν Ἄγγελον Ἰωάννην, τὸ Παμφίλου πολίχνιον ὀχυρώσαντα ὡς V. 314 προσήκει, τάχιστα ἥκειν ἐπ' Ὀρεστιάδα διεμηνύσατο σὺν ἱππεῦσιν ἔγγιστα ὀγδοήκοντα. (Γ.) Καὶ δὴ συνεληλυθότων σφῶν ἐπὶ τὰς ὄχθας τοῦ παραῤῥέοντος τῇ Ὀρεστιάδι ποταμοῦ, χειμὼν B τηνικαῦτα ὥσπερ ἐξ αὐτομάτου γέγονε τῆς νυκτὸς ἐκείνης μάλα πολύς· καὶ ὁ ποταμὸς ἐκεῖνος, ὥσπερ αἴσθησιν εἰληφὼς ἀπειλοῦντος θεοῦ, ἀγριαίνων ἦν καὶ σφόδρα πλημμύροντα συνελαύνων ὑπὲρ τὰς ὄχθας τὰ ῥεύματα· ὥστε ἄπορον πρὸς διάβασιν εἶναι τοῖς τοῦ Καντακουζηνοῦ στρατεύμασιν. ἡμέρας οὖν ἔγγιστα διατετριφόσι περὶ αὐτὸν οὐκ ὀλίγας, οὐκ ἔληγεν ὁ χειμών· ἀλλ' ἦν ἑαυτῷ τὴν ὁμοίαν διηνεκῶς συντηρῶν ἀγριότητα. ἀπει- C ρηκότος δ' ὀψὲ καὶ ἀπαλλαγέντος ἐκεῖθεν, ὅ,τε χειμὼν ἐς τὴν ὑστεραίαν ἐλώφα καὶ ὁ ποταμὸς ἠρέμα ἐκείνης ὑφεῖτο τῆς ὕβρεώς τε καὶ ἀγριότητος. τῆς δὴ τοιαύτης πείρας δὶς ἤδη γενομένης, καὶ τῶν ποταμίων ῥευμάτων αὖθις ἐς τὴν ὁμοίαν ἐκείνην ἀναῤῥηγνυμένων ὑπερηφανίαν, ἔγνωσαν ὀψέ, μὴ ἔκ τινος τύχης, ἀλλ' ἐκ θειοτέρας προνοίας εἶναι τὸ ἐναντίωμα, ῥᾷστα D μὲν τὰ πάντα μετασκευαζούσης ὅπη βούλοιτο, καὶ νῦν δ' ἀντιπραττούσης μάλα τοῖς τοῦ Καντακουζηνοῦ προφανῶς ἐγχειρήμασιν· ὡς ἕπεσθαι καὶ τὴν τῶν στοιχείων εὐθὺς ἀγανάκτησιν πολλῷ τῷ θυμῷ ῥέουσαν, ὥσπερ αἰσθανομένων ὀργιζομένου τοῦ δεσπότου, καὶ συνεπιλαμβανομένων, ὡς δούλοις εἰκός, καὶ δεικνύντων ἔμπρακτον τὴν πρὸς τὸν δεσπότην τιμὴν διὰ τῆς βλα-

et iam litteras ad eum miserant, hortantes ut quam celerrime adesset, urbem nullo labore capturus. Ille igitur motis confestim castris exercitum instruxit, Ioannique Angelo mandavit, ut munito prout par erat Pamphili oppidulo, quamprimum Orestiadem veniret cum equitibus proxime octoginta. (III.) Cum autem illi ad ripas fluvii Orestiadem praeterfluentis convenissent, tempestas violentissima per illam noctem quasi sponte coorta est; fluvius vero, ac si sensum haberet aliquem irati numinis, saevire ac multum supra ripas exundare coepit, ita ut Cantacuzeni copiae traiicere non possent. Itaque dies non pauci in proximo circa illum fluvium consumpti sunt, tempestate haud quiescente, sed eandem sibi violentiam perpetuo retinente. Tandem re desperata cum inde abiisset Cantacuzenus, postera die tempestas saevire desiit, et paulatim fluvius proterviam illam ac ferociam remisit. Facto bis periculo, cum flumen eodem iterum tumore exundasset, sero denique cognitum est, non casu aliquo eas moras obiectas, sed providentia divina: quae omnia facillime quocunque vellet traduceret, ac nunc obsisteret apertissime Cantacuzeni coeptis: atque inde fieri, ut et ipsa statim elementa magno irarum aestu ferventia indignarentur, quasi iratum dominum sentirent, eique quatenus famulos deceret obsecundarent,

A. M. 6850 Ind. 10 πτούσης ὁρμῆς καὶ μάλα τοι σφόδρα βιαίας ἀνταποδόσεως. E (Δ.) Ἐπεκθέοντες δ' οὖν ἑκατέρωθεν ἐνίοτε, νῦν μὲν ἐκ Διδυμοτείχου τινὲς τῶν στρατιωτῶν, νῦν δ' ἐξ Ὀρεστιάδος καὶ τῶν πέριξ πολιχνίων, πολλὴν μὲν ἐκεῖθεν ἐνθάδε λείαν ἤλαυνον, πολλὴν δ' ἐντεῦθεν ἐκεῖσε· νίκην δὲ καὶ τέλος ἐπιθεῖναι τῇ σπουδῇ, οὐκ ἦν οὐδετέρῳ κατ' οὐδετέρου· ἀλλ' ἐδίωκον ἀνήνυτα. αἱ δὲ F πόλεις ἐφθείροντο διηνεκῶς ὑφ' ἑαυτῶν ἠρέμα καὶ κατὰ μικρόν· καὶ ἦν, ὡς ἔοικε, βούλημα θεῖον καὶ ψῆφος ἄνωθεν κυρωθεῖσα, ἐκτριβῆναι καὶ γυμνωθῆναι τὰς πόλεις χρημάτων καὶ δόξης καὶ τάξεως ἐκ τῆς ἐμφυλίου ταυτησὶ στάσεως. (E.) Τῆς γε μὴν ἐμφυλίου μάχης καὶ ἀλλοφύλου τὸ ἐξαλλάττον καὶ ὑπερέχον ὁ Καντακουζηνὸς ἐξετάζων τὴν μὲν παροξυσμῷ καὶ πυρετῷ, τὴν P. 388 δὲ θέρμῃ τε θέρους καὶ ψύξει χειμῶνος ἔλεγεν ἐοικέναι· καὶ εἶναι τὸ ὑπερέχον θατέρου πρὸς θάτερον μάλα πολύ. τὴν μὲν γὰρ ἔξωθεν ψύξιν εἶναι καὶ προσθήκαις ἐνδυμάτων ἰᾶσθαι καὶ πυρὸς εὐπορίᾳ· καὶ αὖ τὴν ἔξωθεν ἐπεισόδιον θέρμην ἐνδυμάτων τε ὑφαιρέσεσι καὶ ἀνέμων πνοαῖς· τοὺς δ' ἔνδοθεν τικτομένους πυρετοὺς ἐξ ἐγκάτων δύσμαχον εἶναι καὶ μάλα ἀνανταγώνιστον χρῆμα. (ς.) Οἱ δὲ διὰ τὸν Καντακουζηνὸν ἐξόριστοι καὶ δεσμῶ- B ται, καὶ ὅσοι λεληθότως ἐν ταῖς πόλεσι τὰ ἐκείνου διετέλουν φρονοῦντες, μετέωροι ταῖς ἐλπίσιν ἦσαν ἔαρος ἐπισείοντος, εὐμενῆ καταστήσεσθαί σφισι τὴν τύχην. ἀλλ' ἄρα ἦσαν μάταια τὰ τῶν ἐλπίδων. ὡς γὰρ ἐπὶ μανδραβόλου τὰ ἐκείνου διηνεκῶς ἐχώρει.

suamque erga illum observantiam re significarent, illo scilicet noxio impetu violentissimaque remuneratione. (IV.) Utrinque igitur interdum excurrentes, nunc aliqui ex Didymoticho milites, nunc ex Orestiade vicinisque oppidulis, multam inde huc praedam, multamque hinc illuc abigebant. Neutri autem poterant vincere, atque ita finem contentioni imponere: sed frustra quidem instabant sibi utrinque. Urbes autem perpetuo conficiebantur a se invicem sensim atque paulatim. Et erat (ut videtur) placitum Deo ac caelesti decreto sancitum, ut urbes attererentur, pecuniisque et honore et dignitatis gradu per civiles illos motus spoliarentur. (V.) Et Cantacuzenus quidem civile bellum cum externo comparans, expendensque, quantum alterum ab altero distaret et excederetur: civile quidem bellum frigori calorique febricitantium; bellum vero externum calori aestivo frigorique hiberno simile esse dictitabat: alterum nempe ex his ab altero multum excedi. Frigori enim hiemis, quod externum est, facile esse vestimentorum accessione atque ignis copia mederi; rursus calorem aestatis, utpote externum atque adventitium, subtractis vestimentis ac per ventorum flatus temperari posse: febres autem, utpote intrinsecus ex ipsis visceribus natas, rem esse indomitam atque ineluctabilem. (VI.) Ii porro, qui propter Cantacuzenum aut exulabant, aut in vinculis erant, quique in urbibus tacite illi favebant, ii inquam omnes, vere appetente, spe erigebantur benignioris in posterum fortunae. Sed erant vanae illorum spes. Illius enim res, ut vulgo aiunt de Mandrabola, quotidie in peius procedebant.

ιε΄. Ἐπανακτέον δὲ βραχὺ τὴν διήγησιν, ἵνα σαφέστερα γέ- A. C. 1342
νοιτο τοῖς ἀκούουσι τὰ ἑξῆς. Θεσσαλονίκης μὲν γὰρ, καὶ τῶν Imp. Io. Palaeol. 1
πέριξ ἄχρι Στρυμόνος τοῦ ποταμοῦ πόλεων, ἦν ἐπίτροπος ὁ πρω- V. 315
τοστράτωρ Θεόδωρος ὁ Συναδηνός· τῆς δὲ τῶν Σερρῶν πόλεως, C
καὶ τῶν ἄχρι Χριστουπόλεως πολιχνίων, ὁ τοῦ θανόντος βασι-
λέως ἐξάδελφος, Γὴμ ὁ Ἀρμένιος· ὃς πρὸ τεττάρων καὶ εἴκοσιν
ἐτῶν μετάπεμπτος γεγονὼς ἐξ Ἀρμενίας εἰς Βυζάντιον ὑπὸ τῆς D
τοῦ πατρὸς ἀδελφῆς, τῆς βασιλίδος δηλαδὴ καὶ μητρὸς Ἀνδρο-
νίκου τοῦ βασιλέως, συνεζύγη τῇ τοῦ Καντακουζηνοῦ ἐξαδέλφῃ,
καὶ πολὺν αὐτῇ συνοικήσας χρόνον ἄπαις διέμεινε· θανούσης
δ᾽ ἐκείνης, συνεζύγη τῇ τοῦ Συργιάννου θυγατρὶ, ἐξ ἧς καὶ παί-
δων ἐγεγόνει πατήρ. ἦν δ᾽ ἀεὶ τῇ πατρίῳ τῶν Ἀρμενίων θρη-
σκείᾳ χρώμενος. (B.) Οὗτος οὖν ἕρμαιον τὴν τοῦ καιροῦ καὶ E
πραγμάτων σύγχυσιν εὑρηκὼς καὶ λημμάτων πρόφασιν κατέσχε
τὰ ἐκεῖ τοῦ Καντακουζηνοῦ χωρία τε καὶ τὰς προσόδους, καὶ
ζεύγη μυρία βοῶν, καὶ παντοίων ἄλλων ἀγέλας κτηνῶν, καὶ
πάντα ἐξαργυρώσας πλεῖστα χρημάτων ἐκαρποῦτο βαλάντια.
πάντας δὲ τοὺς ὑπὸ τὴν ἐπιτροπὴν αὐτοῦ πλουσίους αἰτίαις καθυ-
ποβάλλων, ὡς εἶεν ὁμόφρονες δήπου τῷ Καντακουζηνῷ, αὐτοὺς
μὲν ἐν φρουραῖς εἶχε· τὰς δὲ σφῶν οὐσίας ἤθροιζεν ὅλαις χερσὶν P. 389
αὐτὸς ἑαυτῷ. πάντα μὲν τοίνυν ὁπόσα ὁ χρόνος ἐκεῖνος ἔτεκε τὰ
δεινὰ, ῥᾴδιον οὐκ ἂν εἴη διεξιέναι. ἔνια δ᾽ ἐν τοῖς λέγεσθαι μελ-
λουσιν ἄλλα ἄλλοθι κατασπειρόντων ἡμῶν, ἐξέσται δήπου καὶ
τῶν λειπομένων ἐντεῦθεν τοῖς βουλομένοις καταστοχάζεσθαι.

15. Sed repetenda paulo altius rerum expositio, ut clariora auditoribus fiant, quae sequuntur. Etenim Thessalonicae et caeteris circum urbibus, ad Strymonem usque fluvium, praepositus erat Theodorus Synadenus protostrator: Serrhis vero, et omnibus Christopolin usque oppidis, defuncti imperatoris consobrinus Guido Armenius; qui quatuor et viginti ab hinc retro annis Byzantium arcessitus (arcessiverat autem eum patris sui soror, Augusta eadem et Andronici imperatoris mater) Cantacuzeni consobrinam uxorem duxit; et per tempus diuturnum, quo illam secum habuit, liberis caruit: mortua deinde illa Syrgiannis filiam secum matrimonio iunxit, ex qua et liberos suscepit: in patria autem Armeniorum religione perseveravit. (II.) Is igitur temporum ac rerum perturbationem, quasi donum fortunae insperatum nactus et lucri faciendi occasionem, quidquid habebat illic praediorum ac vectigalium Cantacuzenus, detinebat, nec non infinita boum iuga, et alia cuiusquemodi pecora, conflatoque ex iis omnibus argento, maximam pecuniae vim comparaverat. Idem quotquot in provincia, cui praeerat, opulentissimi erant, eos in crimen adducebat, ut nimirum Cantacuzeno assentientes: atque ipsos quidem in custodiam dabat: eorum autem facultates plenis manibus sibi coacervabat. Sed calamitates, quas tempora illa pepererunt, facile haud sit omnes percensere. Quarumdam vero sparsim et subinde mentionem faciemus, ut quilibet facile inde possit caetera

A. M. 6850 (Γ.) Προειληφέναι μέντοι καὶ προηγήσασθαι τῶν τοιούτων συν-
Ind. 10 B ἐπεπτώκει σημεῖα κακῶν τά τε ἄλλα καὶ ἐπισκότησιν ἡλίου καὶ ἅμα σελήνης πρό γε αὐτῆς μάλα τοι σφόδρα μεγίστην, περὶ ζώδιον ἓν ἀμφοτέρας φημὶ τὸν τοξότην· καὶ πρὶν ὅλον ἐξαμηνιαῖον ἐξήκειν χρόνον ἐς τἀκριβές, ἑτέραν αὖθις συνεπεπτώκει γενέσθαι σελήνης ἔκλειψιν, περὶ τὸν ταῦρον γενομένου σαφῶς τοῦ ἡλίου, ἧττω μὲν ἐκείνης, δακτύλων δ' οὖν ιδ καὶ αὐτήν. ἔκ τε οὖν τούτου, καὶ αὖ ἐκ τῶν περὶ τὰ τῶν φωστήρων πάθη φα-
C νέντων χρωμάτων, μεγάλων προαναφώνησις τοῖς βαθύτερον βλέπουσιν ἐγεγόνει δεινῶν. (Δ.) Δεύτερον δέ, τὸ τῆς δενδροτομίας. περὶ γὰρ τὸν ὑδροχόον, εὐθὺς μετὰ τὸν αἰγοκέρων, τοῦ ἡλίου γενομένου, νύκτωρ ἁπάσης ἀνέμων σιωπησάσης πνοῆς, κατεῤῥάγη πλῆθος χιόνος οὐ φορητόν· ὑφ' οὗ καταβαρυνθέντα τὰ τῆς βασιλευούσης τῶν πόλεων ἅπαντα δένδρα, καὶ ὅσα τῶν προα-
D στείων αὐτῆς, τοσαύτην τὴν πτῶσιν ὑπέστησαν, ὥσθ' ἡμέρας γενομένης, καὶ τὸ νυκτερινὸν ἑρμηνευσάσης δεινόν, ἰδεῖν ξένον θέαμα, κλάδου παντὸς ἀπωρφανισμένα τὰ μέσα τῶν δένδρων καὶ σκόλοψί τισιν ἐοικότα καὶ ξύλοις νεκροῖς.

V.316 E ιϛ'. Ἐπεὶ δὲ καὶ περὶ τῆς βασιλίδος Εἰρήνης τῆς Καντακουζηνῆς, καὶ τῶν δυοῖν αὐτῆς ἀδελφῶν, πολὺς ἡμῖν ἔσται προϊοῦσιν ὁ λόγος, τὰ μέγιστα ταῖς παρούσαις συμβαλλομένων τύχαις τοῦ χρόνου καὶ ὑποθέσεσιν, ἐς τὸ πρότερον ἴχνος τοῦ λόγου φέρε ἐπανακάμψωμεν. εἶχε γὰρ δεσμίους αὐτοὺς τὸ πλησίον ὄρους Ῥο-

8. ἐκ τῶν] τῶν corr. Boiv. pro τοῦ.

coniectare. (III.) Horum certe malorum signa antecessere ac praevia exstitere tum alia, tum eclipsis solis et lunae simul. Et haec quidem prior accidit longe maxima: utraque autem circa idem zodiaci signum, nempe Sagittarium. Necdum semestre totum penitus exierat, cum alia rursus accidit lunae eclipsis, sole Taurum evidenter ingresso; minor quidem haec quam illa; sed et ipsa quatuordecim saltem digitorum. Et hoc igitur, et colores qui circa luminarium defectionem visi sunt, magnarum calamitatum praesagia altius inspicientibus habita sunt. (IV.) Alterum item signum fuit arborum excidium. Statim enim post Capricornum, cum sol in Aquario esset, silente omni ventorum flatu, effusa est noctu nivium copia non tolerabilis. Quo onere oppressae omnes principis urbis arbores, et quaecunque erant sub urbe, tantam dedere stragem, ut die orto ac nocturnam cladem indicante, novum obiiceretur oculis spectaculum; mediae videlicet arbores omnibus ramis orbatae, et palis quibusdam ac mortuis lignis similes.

16. Sed quoniam et de imperatrice Irene Cantacuzena, et de duobus illius fratribus, frequens a nobis habebitur mentio, eo quod illorum opera in praesenti temporum conditione propositoque argumento plurimum emicuit, illuc iam revertamur, unde nostra deflexit oratio. Tenebat eos iam-

δόπης φρούριον τῆς τῶν Αὐδήρων μονῆς ἐκ πολλοῦ, κελεύσει A.C. 1342 τοῦ βασιλέως Ἀνδρονίκου τοῦ νέου, ἐπ' ἐγκλήματι καθοσιώσεως. Imp. Io. Palaeol. 1 ἄρτι δὲ Καντακουζηνοῦ τοῦ βασιλέως ἐν Διδυμοτείχῳ τὰ ἐρυθρὰ P.390 ὑποδησαμένου πέδιλα, καὶ τῆς πολεμίας χειρὸς ἑκατέρωθεν παρασκευαζομένης, ἔρις ἐγένετο περὶ σφῶν, ὁποτέρῳ μέρει προτέρῳ γένοιτ' ἂν τῆς εἱρκτῆς ἐξελόντι συμμάχους ἔχειν κατὰ θατέρου κρατίστους. (B.) Πολλῶν τοιγαροῦν μεταξὺ γενομένων δρόμων καὶ λόγων, καὶ δεδιότων ἐκείνων, μὴ δεσμῶν ἀλλάξωνται δεσμά, κουφοτέρων ἴσως δεινότερα, καὶ μηδετέρῳ βεβαίως ἐχόντων μέ- B ρει θαῤῥεῖν, ἡ βασιλὶς Εἰρήνη, πολλὴν πλουτοῦσα τὴν σύνεσιν καὶ ἀγχίνοιαν καὶ τοσούτῳ νικῶσα τῇ τῶν φρενῶν ἐν ταῖς βουλαῖς ὀξύτητι, ὅσον ἐν γυναιξὶ τῷ κράτει τῆς γνώσεως καὶ τῇ τῶν ἠθῶν ἁρμονίᾳ, πάντα καλῶς τὴν ταχίστην διέθετο. φρόνημα γὰρ αὐτοφυές τε καὶ αὐτοχάλκευτον εἰπεῖν κεκτημένη ἔμπρακτον παρεῖχε τῷ συζύγῳ καὶ βασιλεῖ καὶ μεγίστην ἐν τοιαύταις γενομένῳ ταῖς περιστάσεσι τὴν ἐπικουρίαν· καὶ εἰ μὴ τὸ πᾶν C αὐτῷ τῆς βασιλείας αὕτη κεχάρισται κράτος, ἀλλ' οὖν καὶ μάλα δήπου σφόδρα γε τὸ πλεῖστον μέρος· νῦν μὲν λόγοις ἐπαγωγοῖς ἀναζωπυροῦσα πεπτωκότα φρονήματα τῶν ἀμφὶ τὸν βασιλέα συγγενῶν καὶ φίλων ἀληθῶν· νῦν δ' ἀφθόνῳ χειρὶ τὸν ἐν ἐξορίᾳ συνέκδημον αὐτοῖς γεγονότα προϊεμένη πλοῦτον, ἢ μᾶλλον τὰ τῶν μεγάλων ἐκείνων πλούτων περιλειφθέντα λείψανα, καθὰ D προϊοῦσιν ἡμῖν ἐναργέστερον πάντα λελέξεται· νῦν δ' οὖν ἁπάσῃ δραμοῦσα σπουδῇ, καὶ δι' ἑαυτῆς αὐτὴ βεβαίας παρασχομένη

1. Ἀβδήρων coni. Boiv.

pridem vinctos proximum Rhodope monti castellum Auderorum monasterii, imperatoris Andronici iunioris iussu, ob crimen maiestatis. Statim vero atque Didymotichi Cantacuzenus imperator pedes purpura inclusit, cum utrinque instrueretur manus hostilis, certamen exstitit de iis, utra pars prior carcere ipsos educeret, maximo futuros adversus alteram auxilio. (II.) Multae itaque concursationes, multa colloquia intercesserunt. At cum illi vererentur, ne vincula vinculis mutarent, leviora fortasse gravioribus, nec tuto possent alterutri parti confidere, Irene Augusta, multo iudicio et solertia pollens, ac tantum in consultationibus sagacitate, quantum intelligentiae vi et morum elegantia caeteris mulieribus praestans, brevi omnia praeclare ordinavit. Prudentiam nempe insitam ac naturalem sortita, maritum imperatorem, quem eiusmodi discrimina circumstabant, efficaci maximoque iuvabat auxilio. Itaque ei si non totam auctoritatem imperatoriam, at sane eius longe maximam partem largita est. Ipsa quippe nunc blandioribus dictis labantes excitans animos eorum, quos imperator habebat secum cognatos et vere amicos; nunc larga manu opes effundens exilii socias, aut potius magnarum illarum opum reliquias (quae omnia planius postea a nobis explicabuntur), nunc omni saltem festinatione advolans, et per semet

A. M. 6850 τοῖς ἀδελφοῖς τὰς ἐγγύας, τάχιστα ἐπανῆκε, μεθ' ἑαυτῆς αὐτοὺς
Ind. 10 τῷ συζύγῳ βασιλεῖ μάλα καθ' ὥραν προσαγαγοῦσα, γνησίους καὶ
ἀσφαλεῖς ἐπικούρους. (Γ.) Ἐπεὶ δ' ἐκ Συναδηνοῦ, ὃς τηνικαῦτα
Θεσσαλονίκης ἐπετρόπευε, γράμματα ἐφοίτα συχνὰ, διεγείροντα
E τὴν ταχίστην αὐτὸν διαβάντα ἐς Μακεδονίαν ἐγκρατῆ Θεσσα-
λονίκης ἐκ τοῦ ῥᾴστου γενέσθαι· εἶναι γὰρ παρεσκευασμένον ἐξ
ἐκείνου τουτὶ λαθραίαις σπουδαῖς ἐκ πολλοῦ· διὰ δὴ ταῦτα καὶ
ἄσμενος, τὴν Διδυμοτείχου ἐπιτροπὴν παραδοὺς Εἰρήνῃ τῇ συ-
ζύγῳ καὶ βασιλίδι σὺν τἀδελφῷ Μανουὴλ τῷ Ἀσὰν, ἀφίκετ' εὐ-
θὺς καὶ ὠχύρου τὸ φρούριον, ὃ Πολύστυλον ὀνομαζόμενον πά-
F λαι πρὸς θάλατταν νῦν αὐτὸς ἐξ οἰκείας δαπάνης συνεστήσατο
V. 317 παρὰ τὰς τοῦ Νέστου ἐκβολάς· ὃς ποταμῶν τῶν ἐν Θρᾴκῃ μέ-
γιστος ἐκ τῶν τοῦ Αἵμου ὀρῶν ῥηγνύμενος ἀποπτύει τὸ ῥεῖθρον
ἐς τὰ τοῦ Αἰγαίου πελάγους κράσπεδα. (Δ.) Ἄρτι δ' εἰς πέρας
ἥκοντες τῆς οἰκοδομίας, ἀφικνεῖσθαι πλησίον ἤμελλε καὶ Χρέλης
ὁ Τριβαλλός· ὃς πρὶν ὑφ' ἡγεμόνι τελῶν τῷ τῶν Τριβαλλῶν
ῥηγὶ, δι' αἰτίας οἱασδήτινας τὰ δεσμὰ τῆς ὑποταγῆς ῥήξας, οἰ-
P. 391 κείαν κατέστησεν ἀρχὴν ἑαυτῷ Στρουμμίτζαν, ὑπερνέφελον φρού-
ριον, καὶ ὁπόσα περὶ Στρυμόνα τὸν ποταμὸν ἄχρι καὶ ἐς Ἀμφί-
πολίν ἐστι χωρία. διὰ γὰρ τὴν τῶν Ῥωμαίων ἐμφύλιον στάσιν
κολακευόμενος ὑπ' ἀμφοῖν τοῖν μεροῖν, φοβερός τις καὶ πάνυ
τοι δυσεπιχείρητος τῷ Κράλῃ Σερβίας ἐγίνετο· καὶ ἦν οὑτωσί
πως ἀπολαύων τοῦ χρόνου, κἂν τοῖς τῶν ἄλλων δυστυχήμασιν

15. ἥκοντος coni. Boiv.

ipsam firmas cautiones fratribus afferens, rediit quam celerrime, eos coniugi imperatori tempore opportunissimo secum adducens, sinceros et minime suspectos defensores. (III.) Cum autem Synadeni, qui tum Thessalonicae praeerat, frequentes litterae afferrentur, Cantacuzenum hortantes, ut quamprimum in Macedoniam transiret, Thessalonicam sub potestatem suam facili labore redacturus: esse enim illud iampridem a se occultis molitionibus praeparatum: ob eam causam, cum uxori suae Irenae imperatrici, et eius fratri Manueli Asani, Didymotichi praefecturam tradidisset, cupide statim proficiscitur, et castellum munit, quod Polystylum olim nuncupatum in maritima ora novissime ipse propriis sumptibus restituerat, iuxta Nesti ostia, qui maximus Thraciae fluvius ex Haemo monte erumpens undam in maris Aegaei littus evomit. (IV.) Vix ea aedificatio ad finem perducebatur, cum et Chreles Triballus prope affuturus fuit. Hic cum antea imperio Triballorum regis paruisset, nescio quas ob causas fidei vincula abruperat, et proprium sibi imperium fecerat; in Strummitzam nempe, castellum ad nubes usque eductum, et quaecumque circa Strymonem fluvium oppida Amphipolin usque sita sunt. Etenim propter civile Romanorum bellum, cum utraeque illum partes adularentur, formidandus Crali Serviae et expugnatu difficillimus evaserat. Sic illa temporum conditione fruebatur, fortunatus

αὐτὸς εὐτυχῶν, κἀκ τῆς τῶν γειτόνων δυσπραγίας ἰδίαν εὐδαι- A. C. 1342
μονίαν καρπούμενος. συννοῶν δ' ὅμως ἔτι καὶ οὐ μάλα ἀνύπο- Imp. Io. Palaeol. 1
πτον τὴν εἰς τοὔμπροσθεν βασιλικὴν εὔκλειαν ποιούμενος τοῦ B
Καντακουζηνοῦ, φίλος εἶναι καὶ σύμμαχος αὐτῷ διετείνετο. ὅθεν
καὶ ἐπειδὴ μιμησάμενοι τοὺς ἐν Θερμοπύλαις τριακοσίους ἐκ τῆς
Σπάρτης, τὴν τοῦ Ξέρξου πάλαι παραφυλάττοντας δίοδον, προ-
κατειλήφεσαν οἱ τοῖς Βυζαντίοις προσκείμενοι τὰ περὶ τὴν Χρι-
στούπολιν στενά, καὶ σὺν ἐπιμελείᾳ μὴ πάνυ τοι ἐρρᾳθυμημένῃ
καθήμενοι παρεφύλαττον νύκτωρ ἅμα καὶ μεθ' ἡμέραν, ὡς ἄβα- C
τον ἐντεῦθεν τῷ βασιλικῷ τοῦ Καντακουζηνοῦ στρατῷ γίνεσθαι,
διαμηνυθεὶς καὶ ὁ Χρέλης ἧκε Χριστουπόλεως ἔγγιστα, χεῖρα
στρατιωτικὴν ἐπαγόμενος οὐ μικράν, συνεργήσων τε καί, τό γε
εἰς δύναμιν ἧκον, ῥᾳδίαν ποιήσων ὁπωσποτε τῷ βασιλεῖ τὴν ἐς
Θεσσαλονίκην πάροδον. (E.) Τούτων δ' οὕτως ἐχόντων, οἱ
μὲν ἐναπολειφθέντες ἦσαν ἐν Διδυμοτείχῳ μετὰ τῆς βασιλίδος D
Εἰρήνης καὶ τἀδελφοῦ Μανουὴλ τοῦ Ἀσὰν ἔνοπλοι στρατιῶ-
ται καὶ ἱππεῖς πλέον ἢ πεντακόσιοι· στρατηγοὶ δὲ δύο μέν,
Μανουήλ τε ὁ Ταρχανειώτης, τῶν συγγενῶν ὑπάρχων τις τῷ
βασιλεῖ, καὶ Γεώργιος ὁ Φακρασῆς· καὶ μετ' αὐτοὺς ἕτεροι δύο.
ὧν ἁπάντων τὴν καρτερίαν, καὶ τὴν περὶ τὰς ἐνοπλίους μάχας
ἀνδρίαν καὶ ἐμπειρίαν, ἡ τῶν καθ' ἕκαστα πράξεων μαρτυρία
προϊόντος τοῦ λόγου δείξει σαφέστατα. οὓς γε μὴν ὁ βασιλεὺς E
ἑπομένους εἶχε, πρὸς ἣν ἀφηγεῖσθαι μέλλομεν ὑπερόριον ἐκστρα-
τείαν, ἦσαν πλὴν τῶν ὅσοι τόξοις ἅμα καὶ σφενδόναις καὶ τοιού-

in aliorum infortuniis, et ex vicinorum calamitate propriam felicitatem velut fructum percipiens. Idem tamen cum imperandi gloriam, quae Cantacuzeno posthac futura esset, cogitaret etiamnum, et non omnino suspectam habere desiisset, amicitiam illius ac societatem studiose ambiebat. Cum itaque Byzantinarum partium fautores, imitati trecentos illos Lacedaemonios, qui Thermopylas, qua transiturus erat Xerxes, olim defenderant, vicinas Christopoli angustias occupassent, nec omnino indiligenter custodirent, noctu simul atque interdiu affixi, ita ut imperatori Cantacuzeno aditus illac praeclusus foret, arcessitus et Chreles proxime Christopolin venit, manum militum non parvam adducens; operam videlicet suam collaturus, et pro virili effecturus, ut facilis esset imperatori ad urbem Thessalonicam transitus. (V.) Et haec quidem ita se habebant. Qui vero Didymotichi cum imperatrice Irene et eius fratre Manuele Asane relicti fuerant, tam pedites quam equites, supra quingentos erant: duces autem duo; Manuel nempe Tarchaniotes, qui cognatione iunctus erat imperatori, et Georgius Phacrases; et post eos alii duo. Quorum omnium constantiam, atque in praeliis fortitudinem et experientiam, singula rerum gestarum testimonia, procedente hac historia, luculenter ostendent. Quos vero secum habebat imperator comites ulterioris expeditionis, ii erant, praeter

A. M. 6850 Ind. 10 A. C. 1342 Imp. Io. Palaeol. 1

τοις ἑκηβόλοις ἐχρῶντο βέλεσι, τῶν μὲν λογάδων ἱππέων οὐχ ἧττους ἢ δισχίλιοι· τῶν δὲ συγγενῶν, καὶ τῶν ἄλλως εὐγενῶν ἀνδρῶν, καὶ ἅμα ὁπόσοι τῆς σφῶν θεραπείας ἦσαν, ἐς τὸ ἔγγιστα τῶν πεντακοσίων ἀνῆγον τὸν ἀριθμόν. ὧν ἔκκριτοι πάντων ὑπῆρ- F χον μάλιστα οἵ τε δύο τοῦ βασιλέως υἱεῖς, Ματθαῖος καὶ Μανουήλ· καὶ μετ' αὐτοὺς ὅ,τε τῆς βασιλίδος Εἰρήνης ἀδελφὸς Ἰωάννης ὁ Ἀσὰν καὶ ὁ τοῦ βασιλέως πρωτεξάδελφος Ἰωάννης ὁ Ἄγγελος. ὧν ἁπάντων τὴν ἐν τοῖς δεινοῖς μεγαλοψυχίαν, καὶ ὁπόσα χειρὸς καὶ γνώμης ἐνεδείξαντο μεγαλοφυοῦς ἔργα καὶ τρόπαια, ἐν τοῖς καθήκουσι τόποις προβαίνων ὁ λόγος δηλώσει καθ' ἕκαστα.

7. Verba ὁ Ἀσὰν καὶ ὁ τοῦ βασιλέως πρωτεξάδελφος Ἰωάννης add. cod. Vat. 8. ἐν add. Boiv.

illos qui arcubus et fundis ac talibus telis eminus ferientibus utebantur, lectorum quidem equitum non minus quam duo millia; cognati autem, aliique nobiles, et omne famulitium ipsorum, quingentorum proxime numerum explebant. Inter quos maxime eminebant primum duo imperatoris filii, Matthaeus et Manuel: deinde Irenes Augustae frater Ioannes Asan et imperatoris consobrinus Ioannes Angelus. Quorum omnium animum in periculis magnum et fortem, et res manu vel consilio praeclare gestas, et tropaea ipsa bellica, suo sigillatim loco infra declarabimus.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ

ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ ΙΓ.

NICEPHORI GREGORAE

BYZANTINAE HISTORIAE

LIBER DECIMUS TERTIUS.

ARGUMENTUM.

Cantacuzenus Christopolitanas angustias ut evaserit. Circa Philippos castrametatur. Oblata ei auxilia a Chrele: quem suspectum amice excipit; mox dimittit. Rhentina in deditionem accepta, Thessalonicam ire cunctatur, suo more. Melenici castellum ei deditur. Parergon de occasione non negligenda. Item de Occasionis effigie. Synadenus et alii Cantacuzeno faventes, Thessalonica per seditionem pulsi, Gynaecocastrum se recipiunt. Guido Armeniacus Thessalonicenses armis adiuvat. Classis Byzantina, Apocauco duce, Thessalonicam appulsa. Cantacuzenus Gynaecocastrum usque progressus cum Synadeno colloquitur. Hic animum mutat et illi insidiatur (Cap. 1). *Synadeni insidiae deprehensae. Tumultus in castris. Cantacuzenus dispersos milites cogit. Acie instructa Apocaucum exspectat, suos quoque instruentem, at congredi non audentem. Pedetentim et composite recedit ad Triballos, exteris magis quam popularibus suis confisus. Ubinam pernoctarit. Legatos ab eo ad Cralem praemissos homo Triballus comprehendit et ad Apocaucum deducit. De Liberio Triballo; cur nuncius ad eum missus. Exercitum transeuntem rustici lacessunt. Liberius Cantacuzenum hospitio excipit. Hic hospiti vasa pretiosa dono dat. Generum eidem pollicetur Manuelem filium. Crali per litteras commendatus Scopiam venit, ad Axium flumen. Tolerabili hospitio contentus illic cum exercitu subsistit. Cralem postridie convenit. Mutuae salutationes. Dispar utriusque magnificentia* (2). *Quamdiu apud Triballos Cantacuzenus manserit. Quae et quam gravia milites perpessi sint. Quinam facilius mala toleraverint. Habitae in iis locis orationes quare omittantur. Conditiones Crali oblatae a Byzantiis, ut Cantacuzenum proderet. Venena ab iisdem clam summissa. Parergon de Mithridate. Insidiae variae. Omnes irritae. Quam ob causam Deus tot pericula averterit. Cantacuzenus, iniuriarum immemor, Augustae et pupilli dignitati ubique consulit. Lex ab eo imposita Ioanni Angelo, Aetolis et Thessalis imperatum misso. Patientiae diuturnae merces. Gregoras alienus ab omni affectu veritatis studium profitetur. Qualia seu*

laudare seu vituperare decreverit. Quid ostendere, quid persuadere lectoribus cupiat. Expeditio capta adversus Serrhas. Morbus Triballorum. Re infecta domum reditur (3). Amurius media hieme Hellespontum traiicit, Cantacuzenum quaesiturus. Didymotichum usque progreditur. Irenen imperatricem non adit, ne dolorem conspectu augeat. Acre et vehemens amici desiderium verbis declarat. Mira in homine barbaro humanitas. Utri prima laus tribuenda, Cantacuzeno an Amurio. Quid amicitiam conciliet. Eius cum musico concentu comparatio. Amurius, de amico sollicitus, oblata ab Irene cibaria ac vestimenta repudiat. Eandem in summas angustias adductam solatur. Hieme exercitum infestante, domum redit. Manuelis Tarchaniotae elogium. Ut Cantacuzeno quaesito et invento Didymotichum reversus anxiae imperatrici gratissimus advenerit (4). Altera ad Serrhas Cantacuzeni expeditio irrita. Didymotichum usque transire eum non sinit Triballorum timiditas. Ad Cralem invitus redit. Comitem secum ducit Ioannem Asanem, iussum Chreli tradere arcem Melenici. Legati Berrhoeenses, Crale iniquas conditiones proponente, cum Cantacuzeno clam agunt. Hic Berrhoeam ex pacto ingreditur. Cralis inconstantia. Melior ex eo Cantacuzeni fortuna. Triballus dolet se elusum. Pactionum memor bellum indicere non audet (5). Ioannes Angelus Berrhoeam ad Cantacuzenum venit, Thessaliae rebus praeclare administratis. Eius provinciae ante Angeli adventum status perturbatissimus. Catalanorum illic dominantium vires luxu debilitatae. Angelus, maxima Thessalici principatus parte recuperata, Aetolos, Locros et Acarnanas subegit. Annam rebellem cepit. Quibusdam ut occideret suadentibus, eam dare in custodiam maluit (6). Cantacuzenus Thessalonicam dolo aggressus: irrito conatu, discedit. Byzantiorum et Persarum classis numerosa ad Thessalonicensem portum appulsa. Dux classis Apocaucus: Cantacuzenum abeuntem persequitur. Fluvius traiectu difficilis. Triballorum duo millia in insidiis collocata. Imperator in magnas angustias adductus. Ut indicato tandem transitu salvus evaserit. Apocauci timiditas (7). Apocaucus viribus suis merito diffisus auxilium petit a Crale. Munit fluvii ostia, ne illac possit legatio ad Amurium mitti. Ex Cantacuzeno sciscitatur, quid de se ipse statuat. Cantacuzenus eum verbis castigat. Fabellam narrat de avi et aucupe. Sumptus aestimat, quorum magnitudine obrutum tandem adversarium succumbere necesse sit. Gratulatur sibi Thessalica auxilia in opportunum tempus reservata. Funestos exitus praedicit Apocauco, sive abituro, sive Thessalonicae mansuro. Minatur se Persica auxilia eius exemplo acciturum. Mala enumerat, quorum causam fuisse ait illius ambitionem. Animum durum et immitem exprobrat. Admonet divinae iustitiae, quae se manifestis indiciis prodat. Fugam denique iubet maturare. Cymba in mare clam deportata, legatos ad Amurium mittit (8). Apocauci responsum; cuius duae partes: prima, de mendacii crimine; altera, de arcessitis barbaris. Eius viri mos perversus. Ut tentata per exercitum urbe Berrhoea, ipse Thessalonicae manserit: arrogans idem et timidus. Sagittarium summittit, qui Cantacuzenum noctu occidat. Sagittarius ter frustra rem aggressus veniam petit ac dimittitur. Apocaucus pericula impendentia celeri fuga praevertitur, insciis Thessalonicensibus. Persae apud eos relicti foede et impune grassantur (9). Classis Persica, duce Amurio, multis navibus tempestate amissis, ad Euboeam primum, deinde prope Thessalonicam appellitur. Persae praedatum in Triballorum fines exeunt. Cantacuzenus, Berrhoeae urbis cura commissa Manueli filio, indolis eximiae adolescenti, confert se ad Amurium. Thessalonicensium res valde angustae. Divitum et pauperum studia contraria. Tertia factio, duabus illis peior. Divites in proditionis crimen vocantur. Pauperes ambitiosi, qui et zelotae, in illos insurgunt. Plebem infimam sibi adiungunt. Vi, rapinis et caedibus grassantur. Divitum miserrima conditio. Eorundem spes irritae. Amurius

urbem vi expugnandam censet. Cantacuzenus, Demetrium Martyrem reveritus, mavult deditionem exspectare. Soluta obsidione, milites Amuriani alii domum redeunt, alii cum duce Cantacuzenum sequuntur. Quem Amurius partim ioco partim serio reprehendit. Uterque iunctis copiis urbes Thraciae sollicitatum eunt (10). *Gregoras non simplicem historiam scribit. Res toto orbe gestae quatenus ad Byzantinas pertineant. Byzantii urbis celebritas. De Basilio Trapezuntis imperatore. Ut huius uxor vidua pellicem Byzantium relegaverit. Ut novum sibi coniugem a patre Andronico iuniore petierit. Legationis morae. Mortuo inter haec Andronico, Cantacuzenus mulieris postulata neglexit. Familiae Comnenae ius praecipuum apud Trapezuntios. Ad eos regendos Michaël Comnenus Byzantio mittitur. Senatores Trapezuntini summam rerum sibi vindicant vano praetextu. Advenientem Comnenum honorifice excipiunt. Mox procul exportatum in custodiam includunt. Populo non probante, rempublicam administrant. Scholarii, illorum manibus elapsi, redeunt cum adolescente Michaëlis filio. Trapezuntem invadunt. Adversarios puniunt. Princeps iunior in luxum effusus Scholarios contemnit. Hi Michaëlem carcere eductum in solio collocant. Adolescens in custodiam datur. Scholariorum cum Michaële pactiones. Eorundem auctoritas maxima: principis nulla. Quam tamen integram postea recuperat* (11). *Rei frumentariae inopia Byzantium aliaeque urbes laborant. Eius mali causae duae. De Capha Genuensium colonia. Latini mercaturis dediti, praesertim Genuenses. Ut colonias in oris maritimis constituere soleant. Caphae urbis parva initia. Eiusdem incrementa et vires. Genuensium incolarum fastus. Scytham indigenam unus gladio interimit. Scytharum princeps irascitur. Latinos iubet sua urbe excedere. Contumaces obsidet. Contemnitur ab obsessis, et variis cladibus afficitur. Romanae urbes interim, solitis commeatibus interclusae, advecto ex Asia frumento sustentantur. Trapezuntii in Latinos accolas saeviunt* (12). *Bella et civiles motus per totum fere orbem. Divinae providentiae consilia. Spinula et Sertorius Genua exacti. Duces ex plebe creati. Aegypti imperium divisum, et fraternis discordiis debilitatum. Mauri in Hispaniam irrumpunt. Britanni in Galliam. Asiae principes, ex Scythis oriundi, inter se praeliantur. Latini foederati in piraticas Persarum naves classem armant. Ad Smyrnaeorum portum appellunt. Arcem capiunt. Minimum deinde promovent* (13).

α'. Λήγοντος δ' ἤδη τοῦ ἔαρος, ἄρας ὁ βασιλεὺς Καντα- A. M. 6850
κουζηνὸς ἐκ τῶν τοῦ Νέστου ποταμοῦ ἐκβολῶν, κἀξ εὐωνύμων Ind. 10 A. C. 1342
ἀφεὶς τοὺς τὰ στενὰ τῆς Χριστουπόλεως παραφυλάττοντας, διὰ Imp. Io. Palaeol. 1
τῆς ἄκρας τοῦ ὄρους τὰς οἰκείας διεβίβασε δυνάμεις· μακροτέρᾳ P. 392
μὲν καὶ ἐπιπόνῳ χρησάμενος τῇ πορείᾳ διὰ τὰς δυσχωρίας τῶν V. 318
τε πετρῶν καὶ φαράγγων καὶ τῶν ἐκ τῆς λόχμης ἐκείνης δένδρων
καὶ ἀκανθῶν· διεβίβασε δ' οὖν, καὶ κατεστρατοπέδευσε περὶ B

1. Exeunte porro iam vere, Cantacuzenus imperator, ab Nesti fluvii ostiis profectus, relictisque ad laevam iis qui Christopolitanas fauces custodiebant, suas copias per ipsum verticem montis transmisit: longiori quidem ac difficili usus itinere propter iniquitatem locorum, quae et saxis aspera et confragosa erant et imminentis silvae arboribus dumisque obstruebantur; transmisit tamen, et castrametatus est circa Philipporum planitiem, ubi

A. M. 6850 Ind. 10 που τὰ ἱππήλατα τῶν Φιλίππων, ἔνθα πάλαι Βροῦτος καὶ Κάσσιος ἐπολέμησαν Ὀκταβίῳ Καίσαρι. (B.) Διαναπαύοντι δ' αὐτόθι τὴν στρατιὰν προσῆλθεν αὐτῷ καὶ ὁ Χρέλης, ἐγγυώμενος πάντα οἱ τὰ κατὰ βούλησιν ἄσμενος ἐκτελεῖν. ὁ δὲ φίλον μὲν ἔχειν αὐτὸν ἔλεγε βούλεσθαι· τῆς μέντοι συμμαχίας αὐτῆς χρείαν C ἥκιστα ἔχειν ἐν τῷ παρόντι. ξυνενόει γὰρ αὐτὸν γλώττῃ μὲν ὁμολογεῖν αὐτῷ φιλίαν διὰ τὸν ἐνεστῶτα φόβον τῶν ὅπλων· τὴν δὲ γνώμην εἶναι μετέωρον καὶ καραδοκοῦντα σαφῆ καὶ αὐτοδίδακτα τῆς μάχης ὄψεσθαι τὰ τέλη. ὅθεν λόγοις καὶ αὐτὸς χρησάμενος πρὸς αὐτὸν φιλίαν μακρὰν ἐπαγγελλομένοις, ἐπὶ πολλαῖς τε δεξιωσάμενος ταῖς ἡμέραις, εἶτα ἀπέλυσε χαίροντά τε καὶ γείτονα χρηστὸν τοῦ λοιποῦ καὶ αὐτὸν ἐπαγγελλόμενον εἶναι.
D (Γ.) Αὐτὸς δὲ μικρὸν ἐκεῖθεν προβὰς εἷλε καθ' ὁμολογίαν φρούριον Ῥεντίναν καλούμενον. δέον δ' ὀλίγων ἐντὸς ἡμερῶν
P. 393 ἀπιόντα περιστρατοπεδεῦσαι τὰ τῆς Θεσσαλονίκης τείχη, καὶ περικροτῆσαι τῷ πλήθει τῶν ὅπλων καὶ τῇ ῥώμῃ τῶν ἀνδρῶν, καὶ ἐπιῤῥῶσαι μὲν τὸν ταύτης ἐπιτροπεύοντα τέως Συναδηνόν, καὶ ὅσοι τούτῳ ταὐτὰ σπουδάζοντες ἦσαν ὑπὲρ αὐτοῦ, καταπλῆξαι δ' ἐκ τοῦ αἰφνιδίου τοὺς τἀναντία κατ' αὐτοῦ φρονοῦντας· ὁ δ' ἡμέραν ἐξ ἡμέρας παρακρονόμενος ἔτριβε τὸν χρόνον ἐνταῦθα καθήμενος, οὐ στρατιωτικόν, ἀλλ' ἴδιον τρόπον αὐτοῦ καὶ
B συνήθη κἀνταῦθα τελῶν. μηδὲ γὰρ ἐθέλων ὅλως ὁμόφυλον αἷμα
V. 319 χεόμενον τοῖς οἰκείοις θεάσασθαι ὀφθαλμοῖς ἀναίμακτον ἐζήτει στῆσαι τρόπαιον. διὸ καὶ περιμένων ἐκάθητο τὴν τῶν Θεσσαλονι-

Brutus olim et Cassius cum Octavio Caesare praelium conseruerunt. (II.) Illic exercitum suum reficienti Chreles occurrit spondetque se, quidquid iste iusserit, lubenter exsequuturum. At hic amicum quidem habere eum velle se significat, non tamen eius auxilio sibi in praesentia opus esse ullatenus. Intelligebat enim, eum lingua quidem amicitiam profiteri ob instantis belli metum; animi autem dubium pendere; exspectantem videlicet, quoad certum exploratumque pugnae exitum intueretur. Quocirca verbis apud eum usus et ipse magnam profitentibus amicitiam, cum eum multos per dies comiter et benigne tractavisset, dimisit postea gaudentem, ac boni in posterum vicini officio functurum sese pollicentem. (III.) Ipse autem non longe inde progressus castellum, cui Rhentina nomen est, in deditionem accipit. Unde cum deberet discedere, atque intra paucissimos dies Thessalonicae moenia obsidere et tam armorum copia quam hominum robore circumvallare; ac Synadenum quidem illius urbis tunc praefectum, eosque qui cum illo sibi faverent, confirmare; eos vero, qui contra sentirent, ex improviso percellere: ipse nihilominus procrastinando quotidie tempus ibi terebat otiosus, non militarem, sed suum tum quoque usitatum morem retinens. Cum enim omnino nollet civium sanguinem effusum propriis videre oculis, tropaeum constituere incruentum meditabatur: sedebatque

A. C. 1342 Imp. Io. Palaeol. 1

κέων ἴσως διὰ φόβον ἑκούσιον καὶ ὑπόσπονδον προδοσίαν. μεταξὺ δ' ὅμως εἷλε καθ' ὁμολογίαν καὶ τὸ Μελενίκου πάνυ τοι ἐχυρὸν καὶ δύσμαχον φρούριον, Βυζαντίοις πάλαι προσκείμενον· καὶ τὸν τῆς βασιλίδος Εἰρήνης ἀδελφὸν Ἰωάννην ἐπίτροπον αὐτοῦ καταλελοιπὼς C διὰ μελέτης ἤδη πεποίηται τὰς δυνάμεις ἄγειν ἐπὶ Θεσσαλονίκην. (Δ.) Ἀλλ' ἡ τοῦ χρόνου ταχίστη φορὰ βραδυτῆτα πραγμάτων οὐκ οἶδε φιλεῖν. ἐμοὶ γὰρ τῶν ζωγράφων ἐκείνους πολλάκις ἐπῄει θαυμάζειν, καὶ τῶν ἀνδριαντοποιῶν ὁπόσοι τῆς χρονικῆς περιόδου τὸ τάχος μιμεῖσθαι διὰ τῆς τέχνης ἐθέλοντες ἄνδρα ποιοῦσιν ὀπισθοφάλακρον μὲν ὡς ἐπίπαν, οὐ πάνυ δ' ἀναφαλαντίαν, ἀλλὰ μέτωπον προϊσχόμενον λάσιον καὶ κόμην D ἐκεῖθεν μακρὰν καθειμένον. τἄλλα γὰρ ὄντες σοφοὶ μόνης λείπονται φωνῆς ἐνταῦθα· καὶ ταύτην δὴ ταῖς τῶν χρωμάτων ἥκιστα μιμεῖσθαι δύνανται βαφαῖς· ὅθεν σιγῶσαν οὑτωσί πως ἱστᾶσι νομοθεσίας εἰκόνα, καὶ ἀνεκλάλητον κήρυκα πᾶσιν ἀεὶ διανέμουσιν, οἷς ἐῤῥαθυμημένον τὸν βίον ἀνύειν οὐκ ἔστιν αἰδώς, μονονουχὶ βοῶντες, ὡς κατόπιν ἰοῦσι τριχῶν οὐ παρέξει λαβὴν E ὁ Καιρὸς, ἀλλ' ὄλισθον καὶ ἀποτυχίαν τοῦ ποθουμένου μακρὰν, τῆς ἐμπροσθίας ἤδη τοῦ χρόνου λαβῆς παρεῤῥυηκυίας καὶ ὅλως ἀπηγορευκυίας ἅπαν τὸ ἁμιλλώμενον. (Ε.) Κἀνταῦθα τοίνυν οὑτωσὶ τῆς βραδυτῆτος ἐκείνης ἐκτεινομένης, ὑπωπτεύθη μὲν ὁ Συναδηνὸς τὰ βασιλέως φρονῶν· ὑπωπτεύθησαν δ' οἱ περὶ αὐτὸν ἅπαντες στρατιῶται, καὶ ὅσον τῆς Θεσσαλονίκης τὸ ἔκκρι- F

12. καθήμενον apogr. Par.

ideo exspectans, quoad Thessalonicenses dederent se sponte et ex pacto, metu fortasse compulsi. Interim tamen in deditionem accepit et Melenici validum prorsus atque expugnatu difficile castellum, Byzantinis pridem addictum: cui cum imperatricis Irenes fratrem Ioannem praepositum reliquisset, copias Thessalonicam versus ducere iam parabat. (IV.) Verum enimvero rapidissima temporis fuga cunctationi in rebus gerendis favere haud solet. Eoque admiratus sum saepenumero pictores ac statuarios illos, qui celerem convertentis sese temporis lapsum arte exprimere cum volunt, hominem effingunt, occipiti quidem ex omni parte glabro; nec omnino tamen calvo capite; sed frontem hirsutam et comas ex ea promissiores exhibentem. Nam et alibi cum excellant, hic ipsam vocem tantum non assequuntur, quam quia colorum fuco exprimere minime possunt, ideo mutam sic ferme legis imaginem proponunt, et praeconem tacitum perpetuo exhibent iis omnibus, quos vitam agere desidiosam non pudet; praedicantque clara paene voce, post terga euntibus non praebituram esse Occasionem capillos arripiendos, sed lubricum, et magnam a voto aberrationem, ubi anterior ansa semel elapsa fuerit, et id de quo certabatur omne iam prorsus denegaverit. (V.) Tum quoque igitur cum res longiori cunctatione dilata fuisset, incidit in suspicionem Synadenus fovendarum Cantacuzeni partium: inciderunt et omnes qui cum eo milites erant, et lectissimi quique Thessa-

A. M. 6850 Ind. 10 τον, καὶ κινεῖται κατ' αὐτῶν ὁ δῆμος ῥαγδαίως, καὶ γίνεται φόνος συχνὸς ἐξ ὁμοφύλων ξιφῶν ἐν εὐανδρούσῃ καὶ πολυανθρώπῳ πόλει. καὶ τάχ' ἂν αὐτός τε ἐφθείρετο ὁ Συναδηνὸς καὶ σύν γε αὐτῷ πάντες οἱ ταὐτὰ φρονοῦντες αὐτῷ, εἰ μὴ τῶν τῆς πόλεως μίαν καθελόντες πυλῶν εἰς τὸ πρὸ τῆς πόλεως καταπεφεύγεσαν φρούριον, ὃ Γυναικόκαστρον μὲν πρὸς τῶν ἐγχωρίων P. 394 καλεῖται, ἀπέχει δὲ Θεσσαλονίκης σταδίους διακοσίους. (ϛ'.) Καὶ ἦν τὸ τῆς ὥρας τηνικαῦτα περὶ τὰς τοῦ θέρους ἀρχάς. ἧκε δ' εὐθὺς ἐκ Σερρῶν καὶ ὁ Ἀρμένιος Γὴμ ἐς Θεσσαλονίκην, πολλὴν ἐπαγόμενος δύναμιν στρατιωτικήν, καὶ ἀνεῤῥώννυεν ὅσον εἰκὸς τὸ τῆς πόλεως φρόνημα, κατενηνεγμένον ὑπὸ τῶν αὐτῇ περιστάντων κινδύνων. τούτων δ' οὕτως ἐχόντων, κατέπλευσε καὶ ὁ ναυτικὸς ἐκ Βυζαντίου στόλος παρὰ τὸ τῶν Θεσσαλονικέων ἐπίνειον, B ναύαρχον ἔχων Ἀλέξιον τὸν Ἀπόκαυκον καὶ πλέον ἢ πεντήκοντα τριηρῶν ὅπλα καὶ δύναμιν, ὥσπερ ἐξ αὐτομάτου συμπεπτωκότων οὑτωσὶ τῶν πραγμάτων ἐπ' εὐδαιμονίᾳ Θεσσαλονίκης. (Ζ.) Ἄρας δ' ἐκ τῆς στρατοπεδείας ἐκείνης ἤδη καὶ ὁ βασιλεὺς ἧκε παρὰ τὸ Γυναικόκαστρον, καὶ ἥνωται τῷ τε Συναδηνῷ καὶ τοῖς ἀμφ' C αὐτὸν φυγάσι τῶν Θεσσαλονικέων στρατιωτῶν. κοινολογησαμένων δὲ πρὸς ἀλλήλους ὁπόσα εἰκὸς, ἐπειδὴ ἐμεμαθήκει τὸ τελευταῖον ὁ Συναδηνὸς, σκεύη μέν τινα χρυσᾶ τε καὶ ἀργυρᾶ, λίθοις καὶ μαργάροις ὁμοῦ περιηνθισμένα, ἐπιφερόμενον τὸν βασιλέα, χρημάτων δ' οὐδὲν, ὁπόσα στρατιώταις εἰσὶν ἐφόδια πρόχειρα πρὸς διανομὴν καὶ λῆψιν τῶν ἐπιτηδείων, πρύμναν τε

lonicensium. In quos populo vehementissime concitato, magna fit civilibus gladiis caedes in florenti et frequentissima civitate. Atque ipse fortasse Synadenus occubuisset, et cum eo omnes qui iisdem partibus studebant, nisi una ex portis effracta in arcem confugissent, quae, ante urbem sita, Gynaecocastrum ab incolis nuncupatur et abest a Thessalonica ducentis stadiis. (VI.) Erat porro tunc initium fere aestatis. Statim vero et ipse Serrhis Thessalonicam venit Guido Armeniacus, magnas secum adducens copias, roboravitque, ut par erat, civium animos, quos pericula undique impendentia fregerant. Haec cum ita se haberent, appulit et Byzantina classis ad portum Thessalonicensem, duce Alexio Apocauco, triremium plus quam quinquaginta, armis copiisque instructa, rebus quasi sponte eo deductis ad Thessalonicae felicitatem. (VII.) Demum et ipse imperator, castris inde motis, ad Gynaecocastrum accessit, et Synadenum, eosque ex Thessalonicensibus militibus, qui circa illum fugitivi erant, convenit. Ibi cum inter se quantum par erat colloquuti essent, intellexit tandem Synadenus, vasa quidem aurea argenteaque nonnulla, lapillis circum ac gemmis distincta, portari ab imperatore; nihil autem earum pecuniarum, quae militibus parata sunt congiaria, ad distributionem perceptionemque rerum necessariarum. Quamobrem inhibuit illico, et sententiam mutavit, cum

ἐκρούσατο καὶ τὴν γνώμην εὐθὺς μετέθετο, ἐς ἀπόγνωσιν τὸν οἰκεῖον πίπτοντα βλέπων στρατὸν ὑπ' ἐνδείας τῶν ἀναγκαίων, καὶ (A. C. 1342 Imp. Io. Palaeol. 1) ἅμα γραφαῖς καὶ χρημάτων καὶ τιμῶν ὑποσχέσεσιν ἐνδιδόντας, (V. 320) ὁπόσαι λάθρα καὶ συχνὰ πρὸς τοῦ Ἀποκαύκου σφίσιν ἐπέμποντο. (D) καὶ ἦν καιροφυλακῶν ἐξ ἐκείνου καὶ ὥραν ζητῶν, ἐν ᾗ ἂν ῥᾷστα συνειληφὼς αὐτὸν δέσμιον παραδοίη τῷ Ἀποκαύκῳ. οὕτως ἀμφιῤῥεπὴς καὶ ἄστατος ἦν τὴν γνώμην ἀεί.

β'. Θέρους μὲν οὖν ἐνειστήκει καιρὸς, καὶ ὁ Συναδηνὸς (A. C. 1342 Imp. Io. Palaeol. 2) Θεόδωρος ἐπιβουλεύων πεφώραται· καὶ ἅμα θόρυβος ἀνὰ πᾶν τὸ τοῦ βασιλέως στρατόπεδον ἦν, καὶ ὑποψίαι καὶ ἁρπαγαὶ κατ' (P. 395) ἀλλήλων καὶ δι' ἀλλήλων, καὶ ἀτέκμαρτος ἀκοσμία. ἤδη γὰρ καὶ ἡ τῆς τοῦ Ἀποκαύκου στρατιᾶς παρεδείκνυτο ἔφοδος. καὶ τάχ' ἂν πρόχειρος τοῦτο ἦν ᾅδης τῷ βασιλεῖ τηνικαῦτα καὶ τελευταῖος ἥλιος, εἰ μὴ τοῦ προφανοῦς αὐτὸν ὑπὲρ ἐλπίδα πᾶσαν ὁ θεὸς ἐξείλετο κινδύνου. τοῦτον γὰρ ἐκ μέσης ψυχῆς ἐπικαλεσά- (B) μενος, καὶ ἅμα θαῤῥεῖν ἑαυτῷ παρακαλεσάμενος, τὸ ἀνακλητικὸν τὰς σάλπιγγας ἐκέλευσεν ἀνακρούσασθαι· καὶ συνέῤῥει τὸ στρατιωτικὸν περὶ αὐτὸν εὐθὺς, ὅσοι μὴ δι' ἀσθένειαν λωποδύταις ἄλλοι ἄλλοις ἐν τοσαύτῃ περιπεσόντες συγχύσει γυμνοὶ διεσπάρησαν ἄλλοι ἄλλοσε. (B.) Ἐπεί γε μὴν ὁ βασιλεὺς ἐθεᾶτο περὶ αὐτὸν τῆς δυνάμεως τό,τε πλεῖστον καὶ βέλτιστον ἀθροι- (C) ζόμενον, εἰς τάξεις διῄρει καὶ φάλαγγας, καὶ διέταττεν εἴς τε τὸ δεξιὸν καὶ τὸ εὐώνυμον κέρας· τὰ μέσα τῆς φάλαγγος οὐ τοσοῦτον εἰς βάθος, ὅσον εἰς μῆκος ἐκτείνων λεπτότερον, διὰ τὴν

videret proprios milites ex rerum omnium penuria in desperationem labi, et litteris simul pecuniarumque et honorum promissionibus corrumpi, quae ad eos clam et crebro ab Apocauco ventitabant. Eratque ex eo totus in aucupanda opportunitate quaerendoque tempore, quo illum facillime comprehensum Apocauco vinctum traderet. Adeo ille vacillabat semper animique erat inconstantis.

2. Aderat itaque aestivum tempus, cum Theodori Synadeni insidiae deprehensae sunt: simulque exstitere per totum imperatoris exercitum turbae, et suspiciones, et mutuae direptiones, et caeca rerum perturbatio. Iam enim et Apocauci copiarum significabatur adventus, et hic fortasse exitiabilis atque extremus imperatori dies fuisset, nisi eum ex evidenti periculo praeter spem omnem Deus exemisset. Quem ille ex intimo corde cum invocasset, seque ipse confidere iussisset, receptui tubas canere imperavit; et confluxere milites ad eum statim omnes, praeterquam ii qui in tanta trepidatione in latrones alii alios cum incidissent, ob imbecillitatem virium dispersi fuerant alii alio nudi. (II.) Itaque imperator maximam optimamque copiarum suarum partem circa se glomeratam videns, in ordines et cohortes dividit; in dextrum sinistrumque cornu distribuit; mediam phalangem non tam in profundum quam in longum et angustum extendit, pro-

A. M. 6850 ὀλιγανδρίαν· καὶ τούτοις ἐπιστήσας στρατηγοὺς Ἰωάννην τὸν
Ind. 10 Ἄγγελον, καὶ ὅσοι αὐτῷ παραπλήσιοι τήν τε πολέμιον πεῖραν καὶ
τὴν τοῦ γένους ἦσαν ἐγγύτητα, τὴν τῶν ἐναντίων ἵστατο περι-
D μένων ἔφοδον. ἀντιπαρετάττετο μὲν γὰρ ἐκ θατέρου καὶ ὁ Ἀπό-
καυκος. εἰς χεῖρας δ' ὁμόσε ἰέναι σφίσιν οὐ μάλα ἐτόλμα, τοὺς
περὶ τὸν βασιλέα βλέπων ὁπλίτας πολὺν τὸν ἐν τῇ μάχῃ θυμὸν
πνέοντας καὶ ἅμα τὴν ψυχὴν ἐξ ἀπογνώσεως ἑτοίμως ἔχοντας
ἀφιέναι. (Γ.) Ὅθεν ἠρέμα συστραφεὶς ἀπῄει συντεταγμένος τὴν
ἐπὶ Τριβαλλοὺς ὁ βασιλεύς, τοῦ προδήλου κακοῦ τὸ ἀμφισβητού-
P. 396 μενον προελόμενος. τῶν γὰρ ἀλλοφύλων ἐνίοις ἴσμεν πολλάκις
τὴν ἐκ περιστάσεως ἑκούσιον καταφυγὴν δυσωπητικωτέραν πως
V. 321 γινομένην πρὸς οἶκτον, νέμεσιν ἴσως δεδιόσι δήπου θειοτέραν
καὶ ἀνθρωπίνην αἰδῶ· ἣ φύσιν ἀπόρρητον ἔχει τινά, πείθειν
τοὺς πλείστους ὁπωσποτε δυναμένην, τοὺς προηυτυχηκότας οἰ-
κτείρειν, ὅταν ὁ βίος αὐτοῖς ἐς τἀναντία χωρήσῃ, καὶ μὴ ἐν τῷ
φθονουμένῳ τῆς τύχης ἀσαλεύτους ἔχῃ τὰς ἁβρὰς κρηπῖδας. τὸ
B δ' ὁμόφυλον, ἅπαξ τοῦ εἰκότος ἀποῤῥαγέν, ἀνήκεστον ὡς τὰ
πολλὰ καθίσταται πρὸς ὀργὴν καὶ χύσιν αἵματος συγγενοῦς.
(Δ.) Σπουδῇ τοίνυν τὴν πρόσω διαβὰς πορείαν ἐκεῖ που περὶ
τοὺς ὅρους, οὓς ἡ κακοπραγία Ῥωμαίων ἀφελομένη παρέσχετο
Τριβαλλοῖς, τὴν νύκτα πᾶσαν ηὐλίσατο, ἐκεῖνο τὸ Λεωνίδου
τοῦ Σπαρτιάτου, τοῦ ἐν Θερμοπύλαις, πρὸς τοὺς οἰκείους ἀντι-
C στρόφως φθεγξάμενος· „δεῦτε δειπνήσωμεν, ἵνα ἐν ᾅδου ἀριστή-

pter hominum paucitatem; duces iis praeficit Ioannem Angelum eosque omnes, qui proximi tum rei bellicae experientia, tum cognatione erant. Deinde hostium adventum immotus exspectat. Aciem enim ex adverso instruebat et Apocaucus: manum autem cum illis conserere non admodum audebat, cum videret eos, qui imperatorem armati circumstabant, bellico ardore plenos et eo redactos desperatione, ut ad effundendam animam parati essent. (III.) Paulatim itaque conversus imperator ad Triballos instructa acie sese recipiebat, malo evidenti praeferens malum incertum. Ad externas enim quasdam gentes qui in calamitate sponte sua confugerint, eorum conditionem plurimum scimus valuisse saepenumero ad misericordiam ex verecundia excitandam: cum illae nationes vererentur fortasse et divinam indignationem, et existimationem hominum, quae vim quandam arcanam habet persuadendi plerisque nescio quomodo, ut eorum, qui antea floruerint, misereantur; tum videlicet, cum relata est retro fortuna, nec gradum invidiae obnoxium immota tenuit, tenerrimis talis male fulta. Cives autem, ubi semel fas abruptum est, implacabiles ut plurimum existunt, in iram ac civium caedem effusi. (IV.) Celerrime itaque spatium interiectum cum transcurrisset, circa ferme illos fines, quos adversa fortuna ademptos Romanis ad Triballos transtulerat, per totam commoratus est noctem, illud Leonidae Spartani, qui ad Thermopylas pugnavit, apud familiares suos usurpans, converso verborum ordine. „Adeste hic coenemus, ut in Orco

σωμεν". τῇ γε μὴν ὑστεραίᾳ πέμπει τοὺς τὸν Κράλην Σερβίας A. C. 1342
τὴν ταχίστην διδάξοντας τῆς συμπεσούσης τύχης τὴν τραγῳδίαν Imp. Io. Palaeol. 2
καὶ πρὸς οἶκτον κινήσοντας ὅσον εἰκὸς, ἀναμνησθέντα τοῦ τῶν
ἀνθρωπίνων πραγμάτων ἀπίστου καὶ ἀβεβαίου· καὶ ὡς ἀδήλους
καὶ ἥκιστα ὡρισμένας ἔχει ταυτὶ τὰς ἐφόδους καθ' ὧν πορεύεται·
καὶ ὡς χρὴ περὶ τῶν κακοπραγούντων ὁπώσποτε βούλεσθαι τοὺς
εὐπραγοῦντας ἀεὶ τὰ προσηνῆ καὶ χρηστὰ, δεδιότας τοὺς ἀφα- D
νεῖς τοξότας τῆς τύχης καὶ τὰς τῶν ἄλλοτ' ἄλλως ἐρχομένων
συμφορῶν λαβυρίνθους, τῶν πραγμάτων ἀεὶ συμφυὲς τὸ ἀπροσ-
δόκητον πέρας μᾶλλον ἐχόντων, ἢ τὸ προσδοκώμενον, καὶ τὸ
ἀτυχὲς μᾶλλον ἢ τὸ ἐπιτυχές. ἀλλά τις τῶν ἄγχιστα Ῥωμαίοις
τὴν δίαιταν ποιουμένων ἐκεῖ Τριβαλλῶν, προλοχίσας τινὰς τῶν
οἰκείων παρὰ τὴν ὁδὸν, χειροῦται τοὺς πρέσβεις, καὶ σφᾶς τὴν E
ταχίστην κομίζει τῷ Ἀποκαύκῳ δῶρον ποθούμενον· καὶ στοργὴν
ὁμοῦ καὶ φιλοφροσύνην πολλὴν εὑρηκὼς διὰ τοῦτο μετατίθησιν
εὐθὺς καὶ σχῆμα καὶ δίαιταν ἐκεῖνος ἐκ Τριβαλλῶν ἐς τὰ τῶν
Ῥωμαίων ἤθη. (E.) Τούτου δ' οὕτως συνενεχθέντος, ἦν τις
τῶν ἐνδόξων Τριβαλλῶν, τῆς χώρας ἡγεμονεύων καὶ ἄκρας ἐκεί-
νης, Λιβέριος ὄνομα. τούτῳ φιλία τις ἦν ἐκ παλαιοῦ πρὸς βα- F
σιλέα· ἧς ὁ βασιλεὺς ἐπὶ καιροῦ νῦν εἰς ἀνάμνησιν ἰὼν ἔπεμψεν
εὐθὺς αὐτῷ δεξιὰν καὶ λόγους, ὁποίους καὶ ὅσους ἡ χρεία καὶ ὁ
καιρὸς ἀπῄτει· καὶ ἅμα συνταξάμενος ὥδευε τὴν ἐπὶ τὸν Κρά-
λην Σερβίας, ὁπλίτην τε ἐπαγόμενος τὸν οἰκεῖον στρατὸν, θεῷ

prandeamus." Ac postera quidem die mittit quamprimum ad Cralem Serviae, qui casus illius tragici certiorem eum faciant, ac misericordiam illi moveant, quatenus par est, rerum humanarum infidelitate et fragilissima conditione ei commemorata. Incertum quippe ac minime determinatum esse, ad quos vicissitudines illae sint perventurae; et oportere in miseros proclivem ac benignam esse eorum voluntatem, quorum res secundae sint: extimescendos nempe inopinatos fortunae ictus et alternantium casuum labyrinthos; cum id rebus semper a natura insit, ut exitum potius improvisum habeant, quam eum qui sit praevisus, et infelicem potius quam felicem. Sed unus ex iis Triballis, qui Romanis illic proximi degebant, cum in insidiis iuxta viam collocasset quosdam ex suis, legatos comprehendit, eosque ad Apocaucum quam celerrime deducit, desideratissimum munus. Quapropter magnam apud illum caritatem et humanitatem nactus, Triballorum habitu ac vivendi genere abdicato, statim se ad Romanum morem transfert. (V.) Is exitus legationis fuit. Erat autem apud Triballos vir quidam illustris, regioni illi et orae praefectus, nomine Liberius; quocum vetus Cantacuzeno amicitia erat. Eius iste tum opportune meminit, statimque hominem misit, qui dextram daret, et orationem haberet, qualem et quantam tempora illa poscebant. Simulque eo valere iusso, ad Cralem Serviae ire perrexit, armatum quidem secum adducens proprium exercitum,

A. M. 6850 Ind. 10 P. 397 δὲ καὶ ἀδήλοις ἐλπίσι τὰ κατ' αὐτὸν ἐπιτρέψας. πολὺς γὰρ αὐτῷ πανταχόθεν ἐπήρτητο τοῦ συρφετώδους ὄχλου καὶ ἀγροικικοῦ, λάθρα καὶ λαμπρῶς ἐπιτιθεμένων ἄλλοθεν ἄλλων, κατὰ διαστήματά τε καὶ συστήματα, καὶ τὴν οὐραγίαν ἀκρωτηριάζειν πειρωμένων καὶ τῶν σκευοφόρων ἔνια διαρπάζειν. τὰ πλεῖστα γὰρ τολμῶσι (φάναι) γίνεται δεινά,

Ὅταν δι' ἐχθρᾶς ποὺς ἀμείβηται χθονός.

B (ς'.) Ἀλλὰ πρὶν ἡμέρας ὅλης ὁδὸν ἀνύσαι, σπεύσας ὁ Λιβέριος ὑπήντησεν αὐτῷ παρὰ τὴν ὁδὸν, καὶ χειρὶ καὶ γνώμῃ καὶ πάσῃ προθέσει δεξιωσάμενος τῆς ψυχῆς, καὶ ἐφ' ἡμέραις συχναῖς ξενίσας, ἀνέπαυσέ τε καὶ λόγοις ἀνέῤῥωσε φιλανθρωποτέροις, ἀθυμίας μακρᾶς ἐμβριθέσι ῥοθίοις περιαντλούμενον φρόνημα. ὅ γε μὴν βασιλεὺς τὸν ἐνόντα καὶ αὐτὸς ἀντιφιλοτιμούμενος τρόπον ἠμείβετό τε καὶ δαψιλέστερον ἐξ ὧν ἐπεφέρετο λι- C θοκολλήτων σκευῶν αὐτῷ καὶ ἀργυρωμάτων ἀντεχαρίζετο, καὶ V. 322 ἅμα τὸν υἱέα Μανουὴλ ἐπηγγέλλετο δώσειν ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρὸν, εἰ πάντα βοηθήσειε τρόπον αὐτῷ καὶ τὰ πρὸς τὸν Κράλην Σερβίας εὔοδα θείη, διαλλακτὴς αὐτὸς καταστάς. ὁ δὲ παρόντα θεώμενος ἤδη καὶ τὸν τοῦ βασιλέως υἱὸν, καὶ τῆς τε ἐπανθούσης τῷ ἤθει χάριτός τε καὶ ἀστειότητος καὶ ἅμα τῆς ἀγχινοίας D θαυμάζων, ὅτι πολλῷ τινι μέτρῳ ταύτην ἐπλούτησε πρεσβυτέραν ἢ κατὰ τὴν τῆς ἡλικίας ἀκμὴν, σφόδρα τε ὑπερήσθη τῷ λόγῳ καὶ μάλα τοι ἄσμενος ὑπεδέχετό τε καὶ ἀντεπηγγέλλετο πάντα πάνυ προθύμως πράσσειν τὰ κατὰ γνώμην, καὶ εἰ δέοι

Deo autem et spei incertae suas res committens. Instabat enim illi omni ex parte frequens vilium et rusticanorum hominum colluvies, qui clam et aperte, hinc atque illinc, sparsim et confertim adoriebantur, et extremam aciem caedere ac sarcinas aliquas diripere conabantur. Etenim gravia multa (ut his verbis utar) audentibus occurrunt,

Hostile si quis in solum inferat pedem.

(VI.) Sed priusquam diei unius iter esset confectum, festinans Liberius obviam illi venit, manuque et voluntate et omni cordis affectu salutatum, ac diebus aliquot continuis hospitio exceptum, recreavit, et verbis humanioribus animum eius confirmavit, ingentis desperationis gravissimis fluctibus oppressum. At imperator magnificentia et ipse cum eo certans, ita ut poterat, par pari referebat, ac de gemmata illa argenteaque supellectili, quam secum gestabat, largius remunerabatur. Quin et filium suum Manuelem daturum se illi generum pollicitus est, si sibi omni modo succurreret, et aditum ad Cralem Serviae aperiret, ac reconciliatoris officio fungeretur. Hic vero praesentem iam intuens imperatoris filium, gratiamque et urbanitatem, quae in illius moribus elucebat, ac solertiam simul admiratus, qua ille seniliori quam pro illo aetatis flore cumulatissime instructus erat, id sibi promitti vehementer gavisus est, ac lubentissime consensit, vicissimque se, quaecumque ille desideraret, summa animi alacritate facturum pol-

κινδύνους μακρούς τε καὶ ὑπερβάλλον τὸ μέγεθος κεκτημένους A. C. 1342
ὑφίστασθαι. (Z.) Καὶ μὲν δὴ βεβαίοις καὶ ἀσφαλέσι τοῖς πρὸς Imp. Io. Palaeol. 2
τὸν Κράλην αὐτοῦ γράμμασιν ἐφοδιασθέντι, καὶ παραπομποὺς
τοὺς ἀποχρῶντας παρειληφότι, πεντεκαιδεκαταίῳ συμπέπτωκεν E
ἐς τὸ τῶν Σκοπίων ἀφικνεῖσθαι πολίχνιον· οὗ τῶν κρασπέδων
ἅπτεται παραῤῥέων ὁ ποταμὸς Ἀξιὸς, ἐξ ὀρῶν τῶν αὐτῶν τῷ
Στρυμόνι ῥηγνύμενος· ὃς οὐχ οὕτω μέγιστος ὢν ἐκ πηγῶν εὐθὺς,
ἀλλ' οὖν ἐς τὸ κάταντες ἰὼν, καὶ πλείστοις ἄλλοις ποταμοῖς καὶ
χειμάῤῥοις τὸ ῥεῦμα κοινούμενος, καὶ ἐς Βαρδάριον μετατιθέ-
μενος τοὔνομα, ἐνίοτε καὶ ναυσίπορος ἐνιαχοῦ καθίσταται. F
(H.) Ἐνταῦθα δὴ καταλύσασιν ἱκανός τις ἔδοξεν εἶναι ὁ χῶ-
ρος, ἀθυμίᾳ βαθείᾳ καὶ πόνῳ μακρῷ βεβαπτισμένον ξενίσαι
στρατὸν, εἰ καὶ ἥκιστα πάνυ τελέως, ἀλλ' οὖν οὐδὲ πάνυ τοι
ἧττον ἢ τελέως. εἰ γὰρ καὶ ἡδὺν τῷ πεινῶντι πάντα τινὰ ἄρτον
εἶναί φασιν, ἀλλ' οὖν καί σφισι τέως τό γε ἀλλοφύλοις ἄγεσθαι
νεύμασι, προσηνέσι δ' ὁπωσδηποτοῦν, ἡδύ τι καὶ φιλάνθρωπον P. 398
ἐνομίζετο. τὸ γὰρ ἐν ὅροις ὑπερορίοις ἀπηρτημένους τοσοῦτον,
καὶ τῶν οἰκείων ὄντας ἐκδήμους οὐ μάλα ἐθέλοντας, εὐσεβέσιν ἀν-
δράσι περιτυχεῖν, καὶ καταγωγίοις οἱοισδήτισι ξενισθῆναι, ὅμοιον
ἦν, ὥσπερ ἂν εἰ ἐκ ναυαγίου μεγάλου καὶ κλύδωνος ἀπροσδο-
κήτῳ προσεσχηκέναι συνέβη λιμένι τινί. τὸ γὰρ βοσκηματῶδες
ἦθος ἐκεῖνο καὶ ὄρειον, καὶ τὸ τῆς γλώττης καὶ γνώμης ἀπαί- B
δευτόν τε καὶ βάρβαρον, ἡ τῆς διαίτης εἰρηναία καὶ ἔνσπονδος

6. Ἀξὸς apogr. Par.

licitus est, etsi oporteret gravissima et longe maxima adire pericula. (VII.) Huius firma et certa commendatione, per litteras ad Cralem scriptas, quasi quodam viatico munitus imperator, et sufficienti comitum turba stipatus, decimo quinto post die ad Scopiorum oppidulum pervenit: cuius muros praeterlabitur Axius. Qui fluvius ab iisdem montibus erumpens, a quibus et Strymon, non ab ipsis quidem statim fontibus ita magnus est; sed per declive fluens, et suas cum aliis tam fluviis quam torrentibus multis undas communicans, proprio nomine in Bardarium mutato, aliquando et alicubi navigabilis existit. (VIII.) Ibi cum substitissent, locus idoneus visus est, in quo exercitus, maximo angore ac labore multo confectus, hospitio recrearetur, si non omnino bene, at saltem haud omnino male. Si enim dulcis est, ut aiunt, esurienti panis quilibet, et his quoque dulce tum habebatur atque humanum, quod nutibus regerentur, tametsi peregrinis, attamen quadamtenus mansuetis. Quod enim externo in solo tam longe a suis ablegati, et non sponte a patria extorres, in homines pios incidissent, et hospitiis exciperentur qualibuscunque, perinde erat ac si magno ex naufragio hibernoque fluctu ad portum appellere datum esset. Brutum scilicet illud ac montanum vivendi genus, et tam in lingua quam in ingenio rude quiddam ac barbarum, tegebatur foederati ac pacifici convictus bene-

A. M. 6850 ἔκρυπτεν εὔνοια, μάλα τοι ἐν ἀνάγκης παραφανεῖσα καιρῷ, τὸ Ind. 10 πάνυ βραχὺ τῆς εὐθυμίας πάνυ τοι πολλαπλάσιον δρῶντι περιφανῶς. (Θ.) Ἐνταῦθά γε μὴν κατὰ χώραν αὐθημερὸν καταλελυκότα τὸν βασιλέα ἐντυχεῖν ἐς τὰ ἐνδότερα τῶν Τριβαλλῶν μετὰ τὴν ὑστεραίαν τῷ Κράλῃ γεγένηται, καὶ ἀσπασμοὺς τοὺς C προσήκοντας ἀλλήλοις ἀντιδοῦναι βασιλικῶς ἑκάτερον ἑκατέρῳ, καὶ χάρισι χάριτας, καὶ ὅσα εἰκὸς ἐν φιλοτιμίαις καὶ φιλοφροσύναις τοιαύταις ἀλλάξασθαι, εἰ καὶ μὴ ὁμοίως ἑκατέρωθεν μεγαλοπρεπέσιν. χαρίζεται μὲν γὰρ ὁ βασιλεὺς τῷ τε Κράλῃ καὶ τῇ συζύγῳ πολυτελῆ τινα κειμήλια τῶν αὐτοῦ θησαυρῶν· ἀντιδίδωσι δ' ὁ Κράλης τῷ τε βασιλεῖ τὰ εἰκότα, καὶ ἅμα νομὰς, καὶ D διαίτας, καὶ καταγώγια, καὶ ὅσα πρὸς τὸ ζῆν ἐστιν ἐπιτήδεια τῷ τοῦ βασιλέως στρατῷ, γλισχρῶς μὲν καὶ σμικροπρεπῶς, καὶ κατὰ τὸ σύντροφον ἔθος. ἔσχε δ' οὖν ὅμως οὕτω ταυτί.

E γ'. Καὶ ἦν ὁ καιρὸς τηνικαῦτα περὶ τὰς τοῦ Ὠρίωνος ἐπιτο- V. 828 λάς· καὶ δεκαμηνιαῖον ἐνταυθοῖ τοῦ λοιποῦ συνελόντι φάναι τὸν πάντα διέτριψε χρόνον· ἐν ᾧ πολλῆς ὁ τούτου στρατὸς πεπείραται δυσχερείας, κατά τε τὴν δίαιταν, καὶ ὁπόσα δεῖ τοῖς ἐν ἀλλοτρίᾳ τὸν βίον ἀνύουσι γῇ. ἐνδείᾳ γὰρ πιεζόμενοι χρημάτων οἱ P. 399 πλεῖστοι πάνθ' ὑφίσταντο τὰ χαλεπώτατα. ὅσοις μὲν οὖν ἄηθες τὸ πάσχειν ὑπῆρχε κακῶς, δυσκαρτέρητος ἦν ὁ τόπος· καὶ ὁ χειμὼν ἐκεῖνος τοῦ βίου συχνοὺς ἀπήνεγκεν. οἷς δὲ σύντροφον ἦν ἐκ πολλοῦ τὸ λιτὸν τῆς διαίτης, καὶ τό γε κατὰ τοὺς πάλαι Σπαρτιάτας ἐκείνους ἀρκεῖσθαι μάζῃ καὶ ὕδατι, καὶ προσταλαιπωρεῖ-

volentia, quae premente necessitate affulserat: quo tempore vel minima laetitia ita animum recreat, ut longe maxima videatur. (IX.) Illic ea die substitit ac diversatus est imperator. Postridie in interiorem progressus Triballiam Cralem convenit. Salutatio inter utrumque regio more facta. Munera etiam invicem oblata, et quaecunque in illis reverentiae atque amoris significationibus ultro citroque dari solent; non tamen pari utrinque magnificentia. Largitur enim imperator et Crali et eius coniugi sumptuosam quandam de thesauris suis supellectilem; reponit autem Crales et imperatori quod congrueret, et simul imperatoris exercitui pabula, et coenationes, et diversoria et quaecunque ad victum necessaria sunt: parce tamen et sordide, et suo more. Caeterum ita haec se habuerunt.

3. Erat autem illud anni tempus, quo Orion exoritur. Atque ut brevi complectar, decem ex eo omnino menses in iis locis consumpsit. Per id tempus maximis incommodis conflictatus est exercitus, tum in victu, tum in iis omnibus, quorum indigent ii, qui alieno in solo vitam degunt. Pecuniae enim penuria coacti plerique extrema quaeque perferebant. Quicunque igitur durioris vitae insolentes erant, iis locus vix tolerabilis videbatur; et hiems illa frequentes extulit. Qui vero tenui victu uti iampridem didicerant, et, ut Spartani illi veteres, pane et aqua contenti fue-

σθαι τοῖς ὅπλοις νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν, τούτους οὐ μάλα A. C. 1342 ἐξέπληττεν ὅσα φέρει δεινὰ τὸ τῆς ἀλλοτρίας ἄηθες γῆς· ἀλλ' Imp. Io. Palaeol. 2 ὃ τοὺς ἄλλους ἐποίει ταλαιπωρεῖν, σφίσι βίος ἦν ἀταλαίπωρος. B οὕτω ῥᾴδιον ἡ συνήθεια καὶ κοῦφον καὶ οὐ σφόδρα ἐπίπονον· ὥστε καὶ εἴ τις, ἐκ προθέσεως ἀγαθῆς ὡρμημένος, τὸν ἄριστον ἕλοιτο βίον, ἀταλαίπωρον ἂν εἶναί οἱ εὐθὺς τοῦ λοιποῦ βίον τε ἀνύειν ἀνώδυνον καὶ ἡδονὴν ἀθάνατον ἐν θνητῷ κτᾶσθαι σώματι. (B.) Ἐγὼ δ' ἐνταυθοῖ τῆς ἱστορίας γενόμενος ἐβουλόμην λεπτομερεστέραν τινὰ ποιήσασθαι τὴν ἀφήγησιν, καὶ δημη- C γορίας ἐκθεῖναι τοῦ βασιλέως, ἅς τε πρὸς τὸν Κράλην πεποίηται καὶ ἃς πρὸς τὸν οἰκεῖον στρατὸν ἐν καιροῖς τοῖς ἀνήκουσι, καὶ ἃς πρὸς αὐτὸν ἐκεῖνοι. δεῖν γὰρ ὡς τὰ πολλὰ καὶ πράξεσι λόγους καὶ λόγοις πράξεις πανταχῇ παρεζεῦχθαι· μὴ μόνον ὅτι ψυχῆς εἰκόνες ἀμφότερα καὶ τῆς ἐν αὐτῇ κατοικούσης γνώμης καὶ γνώσεως αὐτάγγελοι κήρυκες, κἀντεῦθεν χρῆναι σαφεστέραν τὴν τῶν ἱστορουμένων προσώπων καὶ πραγμάτων γίνεσθαι δήλωσιν διὰ D τῶν τοιούτων· ἀλλὰ καὶ ὅτι σκιαγραφία τίς ἐστι τῶν πράξεων ὁ λόγος· καὶ τούτων μὲν οὗτος ἡγεῖται· τούτου δ' αὗται κατόπιν ἔρχονται. ἀλλ' ἐπειδήπερ ὁρῶμεν ἐνίους τῷ πλείονι μέρει τῆς συγγραφῆς ἐν ταῖς δημηγορίαις καταχρωμένους, διὰ τὸ μάλιστα πάντων ἐν ταύταις ἔχειν τὴν τῆς ῥητορικῆς ἐνδείκνυσθαι δύναμιν καὶ τὸ τῆς σφῶν σοφίας φιλότιμον, ὡς συμβαίνειν ἐντεῦθεν τὸ πάρεργον μεῖζον τοῦ ἔργου καθίστασθαι, τὴν μέσην ἡμεῖς βα- E δίζειν ἐκρίναμεν δεῖν. ἐπανιτέον τοιγαροῦν ὁπόθεν εἰς ταῦτα ἐξέ-

9. δημηγορίας em. Boiv. pro δημηγορίαν.

rant, laboresque noctu et interdiu bellicos toleraverant, eos non ita frangebant mala illa, quae soli externi insolentia affert. Sed quae vita molestiarum plena aliis erat, iis molestiae expers videbatur. Adeo consuetudo ipsa pronum quiddam et leve est, et minime laboriosum. Quapropter si quis prudenti cogitatione inductus optimum vitae genus eligat, facile ei statim fuerit vitam laboris atque incommodi expertem de caetero agere, et voluptatem mortali in corpore parare sibi immortalem. (II.) Hac ego in parte historiae singula velim exponere minutius, easque referre orationes, quas imperator cum apud Cralem habuit, tum apud suum exercitum, prout occasio tulit; et eas etiam, quas illi cum eo. Convenit enim maxime, et factis dicta et dictis facta passim annecti; non solum quia utrumque illud animi imago latentisque in eo voluntatis et cogitationis genuinus veluti nuncius est; atque hinc existere oportet certiorem personarum et rerum, de quibus agitur, notitiam: verum etiam quia in dictis adumbratio quaedam factorum est: et illa quidem praeire, haec autem pone sequi solent. Sed quia videmus quosdam maxima operis parte abuti ad conciones, quod in eis maxime locus sit ostentandae dicendi facultati et eruditionis ambitioni; unde fit, ut ipsa re maius quandoque existat id, quod est extra rem; idcirco mediam nobis viam tenendam esse censuimus. Redeamus ita-

A. M. 6850 Ind. 10 V. 324 βημεν. (Γ.) Τοῦ γάρ τοι βασιλέως τῷ Κράλῃ συνόντος καὶ συνδιαιτωμένου, οὐκ ἦν ἀμελεῖν οὐδαμῇ Βυζαντίοις τῶν κατ' ἐκείνου ἐπιβουλῶν· ἀλλὰ δόλοις δόλους συνέρραπτον, καὶ μυρίους ἀεὶ θανάτους ἐξήρτυον κατ' αὐτοῦ. πέμπουσι τοίνυν ἐς μὲν F τοὐμφανὲς πρέσβεις ἀπαγγελοῦντας περί τε κήδους ὅσα ἐξείη, καὶ δυοῖν αἱρέσεων προτεθεισῶν βασιλέως ἕνεκα, ὁποτέρᾳ προσθεῖναι βούλοιτο δηλοῦν, ἢ δέσμιον τουτονὶ μετὰ τῆς ζωῆς δηλαδή, ἢ τὴν αὐτοῦ κεφαλὴν ἀφελόντα τοῦ σώματος ἐν Βυζάντιον μηδὲν μελλήσαντα πέμπειν ὡς τάχιστα· ἥξειν τε γὰρ κατόπιν εὐθὺς αὐτῷ τήν τε θυγατέρα τῆς βασιλίδος, νύμφην ἐπὶ τῷ ἐκείνου P. 400 παιδί, καὶ ἅμα τὴν τῶν μέχρι Χριστουπόλεως ἐκεῖθεν χωρίων καὶ πόλεων ἔγγραφον κυριότητα· ὡς γίνεσθαι μίαν λοιπὸν ἀρχὴν αὐτῷ συνεχῆ τὴν ἐκ Δαλματίας καὶ Ἰλλυρίδος, καὶ ὅσα μεταξὺ τῶν πρὸς ἕω τοῦ Ἰονίου κόλπου ψαύει πλευρῶν, ἄχρι Φιλίππων καὶ Χριστουπόλεως. (Δ.) Καὶ τὰ μὲν τῆς πρεσβείας καὶ προφανῆ τοιαῦτ' ἦν. ἃ δὲ κρύφα συχνὰ καὶ πολύτροπα προσεπέμπετο φάρμακα, ὁπόσα τὸ θανάσιμον εἶχεν ἐμφωλεῦον, ὀξύ τε B καὶ δυσκαρτέρητον, Μιθριδάτου τινὸς ἐδεῖτο σαφέστερον ἀριθμεῖν· ὃς τὴν ἐκ Παφλαγονίας ἔχων ἀρχήν, ὁπόση διὰ Κολχίδος καὶ Λαζικῆς καὶ τῶν Καυκασίων ὀρῶν ἐρχομένη, καὶ παραλλάττουσα Τάναϊν καὶ Μαιῶτιν, διήκει μέχρι καὶ ἐς Σκύθας τοὺς ἑσπερίους, καὶ πολέμιον κτησάμενος τὴν πάλαι Ῥωμαίων ἀκμήν, καὶ δεδιὼς μὴ ζῶν ἁλώσιμος τῇ Πομπηΐου γένηται χειρὶ καὶ τύχῃ,

que illuc, unde digressi sumus. (III.) Interim dum imperator apud Cralem commoratur et eius convictu utitur, nusquam Byzantii cessant struere illi insidias. Sed alios ex aliis dolos consuunt, et innumeras mortes conflant ei quotidie. Mittunt igitur palam quidem legatos, qui de affinitate quaecunque oportet significent petantque, ut, duabus de imperatore conditionibus oblatis, utram eligere malit declaret: seu vinctum illum vivumque tradere; seu illius caput corpore abscissum sine ulla cunctatione Byzantium quam celerrime mittere: venturam enim subinde imperatricis filiam istius filio despondendam uxorem, simulque omnium illinc usque Christopolin locorum urbiumque potestatem scriptis consignatam, ita ut unum deinceps et continuum ei futurum sit imperium a Dalmatia et Illyrico, et omni illo citeriore tractu, qui Ionici maris orientalem oram attingit, ad Philippos usque et Christopolin. (IV.) Ac talia quidem erant, quae per legationem et aperte agebantur. Quae vero clam venena mittebantur, crebra ac multiplicia, eaque pestem acrem atque difficilem celantia, ut singula percenserentur, opus esset Mithridate illo, qui cum a Paphlagonia usque possideret imperium, quod per Colchidem Lazicamque, et Caucaseos montes, ultra Tanaim et Maeotidem porrigebatur, et ad Scythas usque occiduos pertingebat, et infensas sibi fecisset vigentes tum Romanorum vires, timeretque ne vivus caperetur virtute ac fortuna Pompeii, venena omnia explora-

A. C. 1342 Imp. Io. Palaeol. 2

πάντων ἐπειρᾶτο φαρμάκων, καὶ πάντων ἐζήτει τὸ κράτιστον καὶ ταχύτατον εἰς τὴν χρειώδη τοῦ βίου ἀπαλλαγήν. ὃ τοίνυν ἐκεῖνος ἐτόλμα καθ' ἑαυτοῦ, τοῦτ' ἔδρων ἐπιεικῶς οἱ Βυζάντιοι C κατὰ τοῦ βασιλέως, μήτε μηδενὸς τῶν δηλητηρίων φαρμάκων, μήτε μηδεμιᾶς φειδόμενοι τῶν ἐπιβουλῶν, ὁπόσαι τε τοῖς πάλαι εὕρηνται δεινοῖς τὴν κακίαν καὶ ὁπόσαι τοῖς νῦν διὰ τὴν τοιαύτην ἐπινενόηνται χρείαν. (Ε.) Θαυμάσαι δ' ἄν τις, ὅπως ἅπαντ' αὐτόθεν ἠλέγχετό τε καὶ ἄπρακτα ἦν, τοῦ θεοῦ τὸν ἄνδρα φυλάττοντος D ἀπαθῆ καὶ πάντων ἀνώτερον· οὐκ οἶδ' ὁπότερον, εἴτε τὴν ἄδικον καταδίκην, ἣν οἱ Βυζάντιοι καθάπαξ ἐψηφίσαντο κατ' αὐτοῦ, καὶ ὧν ἐζημίωται πολυειδῶν καὶ ποικίλων χρημάτων, ἃ προσῆν ὑπὲρ ἀριθμὸν τουτωΐ, μακρόθυμον ὑπομονὴν ἀποχρῶσαν ἡγουμένου πρὸς βάσανον γνώμης, περὶ ἣν τὸ κριτήριον ἅπαν τῆς θείας ταλαντεύεται δίκης· εἶθ' ὅτι μάλιστα πάντων E αὐτὸς ὑβριζόμενος οὔτε μὴν ἀνθύβριζεν ἐς τὸ παρόν, οὔτ' εἰς τὸ μέλλον ἠπείλει, κότον ἴσως ἔχων ὄφρα τελέσσῃ· ἀλλ' ἐκήδετο μάλιστα τῆς τῶν ὑβριζόντων καὶ πολεμούντων σωτηρίας ἅπαντα τρόπον, καθόσα φιλία δίδωσιν ἀκραιφνής. (ς'.) Καὶ ἵν' ἐκ πολλῶν μέτρια παραθῶμεν ἐνταυθοῖ· τοσαύτην εἶχε τὴν τῶν F κακῶν ἀμνηστίαν, ὥστ' ἐν τοσούτοις συνειλημμένος κινδύνοις, καὶ οἷον εἰπεῖν ἐν ᾅδου βεβυθισμένος γαστρὶ, μεμνῆσθαι τῷ ἱερεῖ παρεκελεύετο πρῶτον μὲν Ἄννης τῆς βασιλίδος ἐν ταῖς ἱεραῖς ὑμνῳδίαις, δεύτερον δὲ τοῦ ταύτης υἱέως, καὶ τρίτον αὐτοῦ

18. φιλία δίδωσιν ἀκραιφνής em. Boiv. pro φιλίᾳ δίδωσιν ἀκραιφνῆς.

verat, et omnium efficacissimum praesentissimumque paraverat, quo posset vitam, ubi necesse esset, abrumpere. Quod ille igitur in se ipsum ausus fuerat, id Byzantini sedulo et strenue in imperatorem moliebantur, nullis nec venenis nec insidiis parcentes, quascunque sive antiqui scelerum artifices invenissent, sive nostrae aetatis homines in eiusmodi usum excogitassent. (V.) Id vero miretur aliquis, quo pacto omnia statim deprehenderentur et irrita fierent, Deo hominem illaesum et his omnibus altiorem servante. Utrum statuam nescio: an iniustam sententiam, qua eum Byzantii condemnaverant, et multiplicis ac variae infinitaeque pecuniae mulctationem, summa cum patientia ab eo exceptam, censuerit Deus sufficere ad explorandam hominis mentem, circa quam totum divinae iustitiae versatur examen; an quod ille maximis contumeliis affectus nec ulcisceretur statim, nec in posterum minaretur ultionem (dolorem fortasse tacitum servans, donec expleret), sed eorum saluti in primis, qui ipsum iniuria afficiebant ac bello persequebantur, omni modo provideret, quantum sincera amicitia praestare potuisset. (VI.) Et ut de multis pauca quaedam hic subiiciamus, adeo iniuriarum erat immemor, ut periculis tot circumsessus, et in ipsis, ut ita dicam, Orci visceribus demersus, sacerdotem iusserit meminisse sacris in cantibus primum quidem Annae imperatricis, deinde

A. M. 6850 μετὰ τῆς ὁμοζύγου βασιλίδος Εἰρήνης· καὶ ταῦτα ἐν ἀλλοτρίᾳ
Ind. 10 ὢν δυναστείᾳ καὶ γῇ, καὶ μηδ' ἐλεύθερον ἀέρα δυνάμενος ἀνα-
P. 401 πνεῖν. οὐ μόνον δ', ἀλλὰ καὶ ὅπουπερ ἂν ἀλλαχῇ πανταχῇ δι'
V. 325 εὐφήμου τῆς μνήμης τὸ οἰκεῖον ἤλπιζεν ὄνομα δύνασθαι φέρε-
σθαι, κἀκεῖ προηγεῖσθαι τῆς βασιλίδος Ἄννης τοὔνομα καὶ πρός
γε τοῦ ταύτης υἱέως μεθ' ἁπάσης ἐκέλευε γνώμης καὶ προαιρέ-
σεως· ὥσπερ ἄρα καὶ πρὸς Αἰτωλούς τε καὶ Θετταλοὺς τὸν Ἄγγε-
λον ἀποστέλλοντι Ἰωάννη, ὥσθ' ἑκόντων ἄρχειν αὐτῶν, ὡς προϊόν-
τες ἐροῦμεν πλατύτερον, προὔργου γέγονε διακελεύεσθαί τε καὶ
B παραγγέλλειν τούτου γε εἵνεκα μάλιστα πάντων, καὶ μὴ πρότερον
μεθιέναι, πρὶν αὐτὸν τελεσιουργὰ τὰ τοιάδε πρὸ παντὸς ἐπαγγεί-
λασθαι δρᾷν παραγγέλματα. εἴσεται δὲ πάντως ἐς τὸ ἀκριβὲς,
ὃς ἂν ἐντύχῃ ζητήσας τῷ πρὸς αὐτὸν θεσπίσματι, ταῦτά τε καὶ
ὅσα τούτοις προστίθησιν ὅμοια, τῇ βασιλείᾳ Ῥωμαίων πᾶσαν
νέμειν αἰδῶ καὶ εὐλάβειαν διὰ βίου κελεύων. (Ζ.) Τοῦθ' ἱκα-
C νὸν ἔγωγε μόνον καὶ ἀποχρῶν ἥγημαι, τῶν ἄλλων ὁπόσα τὴν
ὁμοίαν τοῦ ἤθους εὐγένειαν ἔχει σιωπωμένων, ἅπαντας πείθειν,
οἷς νοῦ καὶ φρονήσεως μέτεστιν ὁπωσοῦν, θειοτέρᾳ προνοίᾳ διοι-
κεῖσθαι τὰ πάντα, καὶ μηδαμῇ κατὰ τὸ αὐτόματον φέρεσθαι,
μηδ' ἀπὸ τύχης τινὸς, μήτε μηδὲν τῶν ἁπάντων ἕτερον, μήτε
τὴν τούτου πρὸς τὴν βασιλεύουσαν πόλιν ἀναίμακτον εἴσοδον
καὶ τὴν τῶν βασιλικῶν ἀντίληψιν θρόνων, οὕτω μακροὺς καὶ
D πολυειδεῖς καὶ θανάτου φάναι γείτονας νενικηκότι κινδύνους· ἀλλ'
αὐτῷ μὲν ἀμοιβὴν τῆς μακρᾶς καρτερίας, πᾶσι δ' αὖ ἐλπίδων

filii illius; tertio denique sui coniugisque suae Augustae Irenes; idque in aliena ditione ac terra cum esset, nec libero quidem spiritu frui posset: neque ibi solum, sed et quacunque praeterea suum nomen honorifici praeconii commendatione circumferri posse sperabat, illic Annae imperatricis et filii eius nomen praeire omni studio ac voluntate iubebat. Sic ad Aetolos Thessalosque Ioannem Angelum cum mitteret, illis volentibus praefuturum; quemadmodum infra dicemus fusius; nil ei fuit potius, quam ut iuberet praeciperetque illud maxime: nec prius eum dimisit, quam ille eiusmodi mandata re ipsa exequuturum se ante omnia promisisset. Atque haec quivis exploratissime percipiet, rescriptum ipsum nactus: neque haec solum, sed et quaecunque alia his similia addit, iubens eum, quamdiu victurus sit, Romanum imperium omni honore et reverentia colere. (VII.) Unum ego illud puto sufficere ac satis esse (caeteris omissis, quae generosam indolem pariter arguunt) ad persuadendum omnibus, qui mentis et prudentiae non sint omnino expertes, diviniori providentia omnia gubernari, non autem volvi temere; atque ut nihil aliud, ita nec illud casu factum fuisse, ut Cantacuzenus sine sanguine principem urbem intraret et solio imperatorio potiretur, periculis tantis et tam multiplicibus exantlatis, ipsoque, ut ita dicam, triumphato mortis limine: sed fuisse illud ipsi quidem Cantacuzeno diuturnae patientiae mercedem; aliis vero spei bonae confir-

A.C. 1342 Imp. Io. Palaeol. 2

ἔρεισμα χρηστῶν, οἷς ἡ γνώμη τὴν τῶν δεινῶν καρτερίαν πέρας εὐγενὲς ἐκδέξεσθαι ὑπισχνεῖται. (Η.) Εἰ γὰρ πάντα καθ' ἕκαστα βουληθείημεν ἀφηγεῖσθαι, ὁπόσα πέπρακται μὲν ἐπίβουλα κατ' αὐτοῦ τοῖς ἐχθροῖς, καὶ ὁπόσοι φιλίας ὑποκριταὶ, πάντων δ' ὑπέρτερος πρὸς τῆς ἄνωθεν ἦν τηρούμενος δεξιᾶς, δέδια μή τις φιλίας με γράψηται πρὸς τὸν ἄνδρα μακρᾶς τῶν ὅσοι γυμνά- E σιον ἕτεροι γλώττης ποιοῦνται τὴν τῶν ἔν γε τῷ παρόντι γινομένων συγγραφικὴν ἀφήγησιν ἡμῖν γε παραπλησίως. εἰ γάρ τις τῶν ἔξωθεν τοῦ τὰ τοιάδε συγγράφειν ἑστὼς γυμνασίου, καθάπερ τις Ἑλλανοδίκης καὶ ἀπαθὴς ἀθλοθέτης, ἐθέλοι σκοπεῖν, ὄψεται μὲν τοὺς ἄλλους ὀργῇ καὶ θυμῷ στρατηγουμένους καὶ γράφοντας παρὰ τοσοῦτον πάθους ἐκείνους οὐ μάλα ἐκτὸς, παρόσον F ἀληθείας οὐδ' ὅλως ἔμεγε ἐκτός. (Θ.) Οὐ γὰρ λελείψεταί μοι τῶν πάντων ὥσπερ οὐδὲν τῶν ἐπαινουμένων, οὕτως οὐδὲ τῶν ψεγομένων οὐδὲν, εἴ τι καὶ τούτῳ σαφῶς ἀνθρώπῳ γε ὄντι ἡμάρτηται, εἴτε κατὰ γνώμην καὶ βούλησιν, εἴτε κατ' ἄγνοιαν, εἴτε καὶ τῆς τοῦ χρόνου τε καὶ τῶν ἀναγκαίων βιαζομένης πραγμάτων φορᾶς. πάντων γὰρ τούτων μόνα τὰ κατὰ γνώμην καὶ βού- P.402 λησιν ἔχει τὸ κράτος τῶν ψόγων καὶ τῶν ἐπαίνων. ὅσα δὲ ῥεούσης τό γε δοκεῖν αὐτομάτως καὶ λόγων τῶν προσηκόντων τῆς τύχης ἐκτὸς, καὶ νῦν μὲν τὸ εὔδαιμον χορηγούσης τοῖς γινομένοις ὅλῃ δεξιᾷ καὶ δρόμοις ἀσχέτοις, νῦν δὲ τῆς εὐθείας ἀποπλανώσης, καὶ πρὸς κρημνοὺς ὁδηγουμένης ὁμοῦ καὶ σκοπέλους ἀτοπημάτων, καὶ πράγματα θρήνων μεστὰ καὶ δακρύων μακρῶν προ-

15. τούτῳ em. Boiv. pro τοῦτο.

mationem; iis videlicet, quibus mala fortiter tolerantibus animus suus gloriosum exitum spondet. (VIII.) Quod si omnia sigillatim percenseamus, quae et inimici et amicitiae simulatores insidiose adversus eum machinati sunt; quibus tamen omnibus altiorem eum praestitit divina ipsa dextra; verear, ne me studii erga illum nimii accuset aliquis ex iis qui linguam, uti nos, exercent in conscribenda temporum nostrorum historia. Enimvero si quis extra illam historicorum palaestram constitutus, tanquam agonotheta aliquis ac pugnae arbiter incorruptus, spectare velit, videbit certe alios irae animoque obsequi tanquam duci, atque ita scribere, ut quemadmodum ego non omnino absum a veritate, sic et ipsi ab omni prorsus affectu non sint alieni. (IX.) Mihi enim ut nihil eorum quae laudantur, ita nec eorum quae vituperantur quidquam omittetur, si quid ab isto utpote homine peccatum constet, sive consilio ac voluntate, sive per ignorantiam, sive temporum ac necessitatis vi cogente. Ex his quippe omnibus ea sola maxime laudanda aut vituperanda sunt, quae non sine consilio ac voluntate fiunt. Quae vero accidunt fluente, quantum quidem videtur, temere et citra legem certam fortuna (nempe haec modo felicitatem larga manu et profuse impertitur; modo a recta via aberrantes in praeceps agit atque in scopulos temeritatis, facessitque iis negotia luctus ac lacrymarum

A. M. 6850 Ind. 10 ξενούσης, οἷς κακοπραγεῖν πρὸς τῆς ἀγούσης τὰ πάντα προνοίας B νενομοθέτηται, ταῦτα δ' οὔτ' ἂν αὐτὸς ἐπαινοίην ἑκών γε εἶναι, οὔθ' ὁλοσχερῶς ταῖς τῶν ψεγομένων ἔγωγε θείην μερίσιν. οὐ γὰρ πράξεις μᾶλλον αὐτὸς ὁμολογήσαιμ' ἂν ταῦτ' εἶναι τοῦ δρῶντος, ἢ φοράν τινα ἄλογον (ὡς γε εἴρηται) τύχης, ἢ εὐγνωμονούσης, ἢ χοίνικας συμφορῶν οὐ μάλα εὐμενῶς ἀπεμπολεῖν V. 326 αἱρουμένης καθ' ὧν ἐπείγεται δυσμενῶς. ὡς γοῦν ἀστεφάνωτον, ὃ μὴ κατὰ πρόθεσιν γνώμης εὐδοκιμεῖ, οὕτως ἀκατηγόρητον C οἴομαι δεῖν, ὃ μὴ κατὰ προαίρεσιν ἀτυχεῖ. (I.) Δειχθέντος τοιγαροῦν, ὡς διὰ τὴν ἑκούσιόν τε καὶ ἀπὸ γνώμης ἐκείνην καρτερίαν, καὶ τὸ μὴ ἐθέλειν ἀμύνεσθαι τοὺς τότε λυποῦντας, οὐδὲ μέχρι χειλέων ἄκρων, νηνεμίαν αὐτῷ τῶν κινδύνων κατέστησεν ὁ δίκαιος ἄνωθεν ἀθλοθέτης ἐν τοσούτῳ χειμῶνι καὶ κλύδωνι τῶν κακῶν, δειχθήσεται πάντως πλατύτερον κατὰ χώραν ἡμῖν γενο- D μένοις, τοῦ λόγου προβαίνοντος, καὶ ὅπως ἐν ὑστέροις συμπέπτωκε τούτῳ πάντα τἀναντιώτατα, τηρεῖν βουλομένοις τὸ τῆς ἱστορίας ἀληθὲς ταυτησί, καὶ πεῖσαι τοὺς ταύτῃ συνεσομένους τῷ χρόνῳ, καὶ κατ' ἐμπάθειαν ἡντιναοῦν μήτε τὰ ἐπαίνων καὶ θαύματος τοῦ ἀνδρὸς, μήθ' ὅσα τῆς ἐναντίας ἐβλάστησε ῥίζης, ἐξαίρειν τῷ λόγῳ νομίζειν ἡμᾶς τοῦ χρεὼν ὑψηλότερον· ἀλλ' αὐτὴν ὡς ἔτυχεν ἔχουσα τὴν ἀλήθειαν ἀφηγουμένοις πιστεύειν, E καὶ μίαν τινὰ τὴν ὠφέλειαν ἑκατέρωθεν πάντας καρποῦσθαι, συνορῶντας εἰκός τε καὶ μάλα τοῖς σπέρμασιν ἁρμόττον κατόπιν ἰὸν τὸ γεώργιον· οἷς μὲν ἐξ ἀγαθῆς προαιρέσεως ὁρμᾶσθαι ἐνῆν,

plena, quos esse infelices iussit omnipotentis providentiae decretum), quae inquam a fortuna sunt, ea ego nec laudaverim mea quidem sponte, neque omnino retulerim in eas res, quae vituperari debent. Ea enim non tam eius, qui agit, opera esse dixerim, quam temerarium quendam fortunae impetum, seu faventis, seu omni calamitatum genere saevientis adversus eos, quos hostili animo invadit. Quemadmodum igitur corona minime donandum illud puto, quod praeter sententiam praeclare acciderit, ita nec damnandum illud censeo, quod praeter voluntatem male successerit. (X.) Postquam itaque ostenderimus, patientia illa voluntaria ac deliberata, et eo quod ulcisci eos nollet qui tum molesti erant, factum esse, ut in tanta calamitatum tempestate tantisque fluctibus iustus ac caelestis praemiorum dispensator periculis depulsis tranquillum eum esse iuberet; ostendemus utique fusius suo loco, procedente hoc opere, quonam pacto adversissima ei omnia posthac acciderint, veritatem historicam retinere cupientes, ac persuadere iis, qui in hanc temporum partem inciderint, ne nos existiment quocunque affectu ductos supra modum dictis exaggerare ea, quae in illo homine vel laude et admiratione digna exstiterunt, vel ab radice contraria pullularunt: sed nobis veritatem, prout se habuit, exponentibus credant, et unam quandam utrinque omnes utilitatem percipiant, consentaneam videntes et congruentem seminibus segetem sequi; et iis, qui a bono pro-

ἀγαθόν· οἷς δ' ἐξ ἧς ἀντιβαίνει μοίρας τὰ χείρω καὶ μοχθηρῶς A. C. 1342
τὸ ἀδικοῦν ἀνθοπλίζεται πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας εὐθύτητα, τού- Imp. Io. Palaeol. 2
τοις δ' αὖ τοὐναντίον ἅπαν. ὅθεν δὴ καὶ ἐπανακτέον τὸν λόγον.
(ΙΑ.) Ὁ γάρ τοι βασιλεὺς, τριάκοντά που μόνας ἡμέρας ὡμι- F
ληκὼς τῷ Κράλῃ μετά γε τὴν εἰς αὐτὸν κάθοδον, τελευτῶντος A. M. 6851
ἤδη τοῦ θέρους ἐκείνου, καὶ ἀρχομένου τοῦ φθινοπώρου, καὶ Ind. 11
τῶν ἀμπέλων ἀκμαζουσῶν καὶ μονονουχὶ τοὺς τρυγητῆρας τρανῇ
τῇ γλώττῃ προκαλουμένων, ἧκε μετά τε τῶν οἰκείων δυνάμεων,
καὶ πρός γε μακρῷ πλειόνων τῶν ἐκ Σερβίας ὅπλων, ἐπὶ τὴν
πόλιν Σεῤῥῶν, αἱρήσειν ἐλπίζων αὐτὴν ἀμαχητὶ, συλλαμβανόν- P. 403
των ἴσως ἔνδοθεν συχνῶν προδοτῶν, ὁπόσοι θερμότερον τούτῳ
προσέκειντο, καὶ μάλα ῥᾳδίαν τὴν εἴσοδον κρύφα γράφοντες
ἐπηγγέλλοντο. ἀλλὰ τοῦ θεοῦ κἀνταῦθα σαφῶς τοῖς τούτου βου-
λήμασιν ἀντιπράττοντος, ἄπρακτός τε ἦν ἡ σπουδὴ καὶ μά-
ταιος ὄχλος ἡ πᾶσα παρασκευή. πρὶν γὰρ αὐτὸν περιστρατοπε-
δεύσαντα τῇ πόλει πολεμίους χεῖρας ἐπενεγκεῖν, νόσημά τι θα-
νάσιμον ἐνσκήπτει τῷ στρατοπέδῳ τῶν Τριβαλλῶν· εἴτε τῆς τῶν B
σταφυλῶν ἀταμιεύτου καὶ ἀφειδοῦς βρώσεως, εἴτ' ἄλλης ἡγησα-
μένης αἰτίας, οὐκ οἶδ' ὁπότερον. πάσης οὖν ἀμηχανούσης καὶ
χειρὸς καὶ γνώμης ἰατρικῆς πρὸς τὸ πάθος, συχνοὶ καθ' ἡμέραν
ἑκάστην νεκροὶ κατωρύττοντο· καὶ ἐπειδὴ βραχυτάτων ἐντὸς
ἡμερῶν ὑπὲρ τοὺς χιλίους ὁ θάνατος ἐξήνεγκε τοῦ βίου, καὶ
πλείους ἐπὶ τούτοις ἐξάγειν ἠπείγετό τε καὶ ἐπηγγέλλετο, ἄραντες C

posito orsi fuerint, bona evenire; iis vero, qui unde peiora pugnant inceperint et ab ea parte, qua iniustitia armatur adversus rectum ac veritatem, iis inquam adversa omnia accidere. Sed et inde revocanda est oratio nostra. (XI.) Vix triginta dies cum Crale post adventum suum commoratus imperator, abeunte iam illa aestate autumnoque ineunte, vigentibus vitibus ac vindemiatores clara paene voce advocantibus, venit cum copiis et suis propriis, et ex Servia longe pluribus, ad Serrhas urbem, nullo labore captum iri eam a se sperans, conspirantibus intus fortasse proditoribus non paucis, iis videlicet, qui isti vehementius studebant, facillimumque ingressum missis clam litteris promittebant. Verum Deo illic quoque huius voluntati evidenter adversante, conatus ille irritus fuit, et inane impedimentum totus belli apparatus exstitit. Ante enim quam infesto exercitu propius admoto urbem circumsedisset, morbus quidam lethalis Triballorum castris infligitur: sive intemperans et immoderatus uvarum esus, sive alia quaecunque causa praecessisset. Utrum certe statuam nescio. Cum itaque nihil adversus hoc malum nec manus nec ingenium medicorum valeret, frequentes quotidie mortui defodiebantur. Quia igitur mors intra paucissimos dies sustulerat ex vita homines plus quam mille, ac plures praeterea efferre properabat minabaturque; motis quam celerrime castris re-

A. M. 6851 Ind. 11 τὴν ταχίστην ἐπανῆκον ἐκεῖθεν ἅπαντες, ἀπαγγέλλοντες τῷ Κράλῃ τὸ χωρὶς ἀνθρωπίνου πολέμου συμπεπτωκὸς δυστύχημα τῷ στρατῷ.

V. 327 δ'. Τούτων δ' οὕτως ἐχόντων, ἐπειδὴ καὶ ὁ τοῦ φθινοπώ-
D ρου καιρὸς ἑξῆς ἐτελεύτα, καὶ ῥᾴδιον οὔπω μανθάνειν τοῖς φίλοις ἦν, ὅπως ἔχει τὰ βασιλέως, ἐν ἀλλοτρίᾳ γῇ συνδιαιτωμένου βαρβάροις καὶ ξένοις ἤθεσι, δέδειχε μὲν δὴ πρῶτος Ἀμοὺρ ὁ Πέρσης, ὁ Λυδῶν ἀρχηγὸς, ὅσον ἐν τοῖς καρδίας θαλάμοις
A. C. 1343 ἔθαλπε τὸν τοῦ βασιλέως ἔρωτα. χειμῶνος γὰρ ἤδη μεσοῦντος,
Imp. Io. Palaeol. 2 καὶ θαλάσσης ὁμοῦ καὶ ἀέρος πολλὴν ἐχόντων τὴν ἀταξίαν καὶ
E σύγχυσιν, σὺν πολλῷ τῷ στρατῷ διαβὰς τὸν Ἑλλησποντίαν πορθμὸν ἐζήτει μάλα τὸν φίλον θερμῶς. καὶ ἐπειδὴ ῥᾴδιον οὐκ ἦν αὐτῷ μήτ' ὀφθαλμοῖς οἰκείοις ἐκεῖνον θεάσασθαι, μήτε μαθεῖν ἐν οἵαις τύχαις ἐκεῖνος τηνικαῦτ' ἦν· ἐκώλυε γὰρ τὸ πολὺ τοῦ ψύχους, καὶ ἅμα χιὼν τηνικαῦτα κατενεχθεῖσα κατὰ δαψιλὲς ἀπόρευτον ἐποίει καὶ ἄβατον τὴν ἐς ἐκεῖνον ὁδόν· ἐλθὼν
P. 404 ἡσυχῇ παρεστρατοπέδευσε περὶ τὰ τοῦ Διδυμοτείχου προάστεια, καὶ δουλικήν τινα πεπομφὼς ἐκεῖθεν Εἰρήνῃ τῇ βασιλίδι προσκύνησιν, αἴθριος διενυκτέρευέ τε καὶ διημέρευεν ἐγκαρτερῶν τῇ τῆς χειμερινῆς ὥρας ἐκείνης σκληρότητι, καὶ τὸν φίλον ἀπόντα ζητῶν, κἀκ μέσης ἀποκλαιόμενος τῆς ψυχῆς· καὶ πολλὰ πρὸς τῆς βασιλίδος καλούμενος εἰς ὄψιν ἐκείνῃ τὸ παράπαν ἐλθεῖν
B οὐκ ἠνείχετο. (B.) „Ποίοις γὰρ" ἔφασκεν „ὄμμασι βλέψω δακρύων δακρύουσαν ἐπὶ τῷ βασιλεῖ, τοσοῦτον ἀποδημοῦντι χρόνον ἐν ἀλλοφύλων χερσὶ, καὶ ἥκιστα σαφῶς ἐγνωσμένῃ γῇ. αὐτός τε

diere inde omnes, Crali eam nunciaturi cladem, quae exercitui citra ullum ab hominibus bellum acciderat.

4. Haec cum ita se haberent, et ipsius autumni tempore mox exeunte, facile haud esset imperatoris amicis discere, quo loco illius res essent, convictum alieno in solo habentis cum hominibus, quorum barbari essent ac peregrini mores; ostendit primus Amurius ille Persa, Lydorum dux, quantum in intimo corde amorem imperatoris foveret. Media enim iam hieme, cum esset plurimum tum in mari tum in aëre perturbationis atque confusionis, magnis cum copiis traiecto Hellesponti freto, amicum suum anxie quaeritabat. Et quia ipsi facile non erat vel eum oculis suis intueri, vel discere, quae tum eius esset fortuna (nam vis frigoris obstabat, et praeterea effusae tum largius nives iter ad illum intercludebant atque invium efficiebant), tacite progressus circa Didymotichi suburbia castrametatus est, et servili quadam inde salutatione ad Irenen imperatricem missa, noctes diesque totos manebat sub dio, hibernae asperitatis patiens, et absentem amicum requirens, atque ex intimo pectore lacrymas ciens; saepiusque ab Augusta vocatus in illius venire conspectum haud sustinebat. (II.) „Quibus enim," aiebat, „intuebor oculis flens flentem propter absentiam imperatoris, in potestate exterarum gentium et ignotissimo in solo degentis. Enim-

γὰρ διαῤῥαγείην ἂν πρὸς τὰς παρούσας τύχας ἐκείνης ἰδών, καὶ (A. C. 1343 Imp. Io. Palaeol. 2) τὰς περισχούσας τὴν βασιλικὴν οἰκίαν τραγῳδίας τε καὶ ἀδοκήτους φεῦ συμφοράς· καὶ ἅμα αὐτὴν, ἀντὶ τοῦ παραμυθήσασθαι, πρὸς μείζους ἀναφλέξω τοὺς θρήνους. οὐ θεωρίας οὖν ὁ παρὼν καιρὸς οὐδὲ λόγων, ἀλλὰ δακρύων μακρῶν. ἐμβριθὴς γὰρ (C) τὸ πάθος, καὶ δριμείας μὲν κομίζειν δοκεῖ μοι τὰς φλεγμονὰς, δριμυτέρους δ' ἐπάγειν μου τῇ ψυχῇ τοὺς πρηστῆρας· ἐπεὶ τὸν ἐντυπωθέντα μου τῇ καρδίᾳ κάλλιστον φίλον βλέπειν οὐκ ἔχω, τοῖς βασιλικοῖς στρατοπέδοις περικυκλούμενόν τε καὶ ἐγκαλλωπιζόμενον." (Γ.) Καὶ οὐκ ἔλεγε μὲν ταῦτα τῇ γλώττῃ, οὐκ ἔπασχε δὲ τὴν ψυχήν. ἀλλὰ μακρῷ τινι μεῖζον το πάθος ἔνδον αὐτοῦ (D) τὴν ψυχὴν ἐπυρπόλει καὶ ἔκαιεν, ὡς ἐμφανέστερον πολλαχῇ προϊοῦσαν δείξειν τὴν ἱστορίαν αὐτὸς ἰσχυρίζομαι. οὕτως οὐ βάρβαρον ὁ βάρβαρος εἶχε τὸν τρόπον, ἀλλ' ἥμερον καὶ παιδείας Ἑλληνικῆς τὸ παράπαν ἐχόμενον. ἡ γὰρ ὁμοιότης τῶν τρόπων, (V. 328) εἰ μή τι πλέον, ἀλλ' οὖν Ὀρέσταις ὁμοῦ καὶ Πυλάδαις σαφῶς εἰσποιεῖ· οἱ μὲν γὰρ ὁμόφυλοι, κἀξ αἱμάτων συγγενικῶν, καὶ νόμων καὶ μαθημάτων μετεσχηκότες ὁμοῦ τῶν αὐτῶν· ὁ δὲ βάρ- (E) βαρον ἔχων τὴν γένεσιν, καὶ βαρβάροις ἤθεσί τε καὶ νόμοις συντεθραμμένος, καὶ ἀλλοφύλῳ χρώμενος φωνῇ καὶ γλώττῃ καὶ διαίτῃ, καὶ πολλαῖς μὲν θαλάσσαις, πολλοῖς δ' ὄρεσί τε καὶ φάραγξι Καντακουζηνοῦ διϊστάμενος, ἄμικτον εἶχε πάντη τὸν βίον αὐτῷ καὶ ἀγνῶτα καὶ ἀλλόφυλον· φαίην δ' ἂν καὶ ἐν

16. σαφὴς coni. Boiv. 22. φάραγξι em. Boiv. pro φάλαγξι.

vero et ipse disrumpar, si praesentem illius fortunam intuear, tragoediasque illas et inopinatas heu calamitates, quae imperatoriam domum undique circumstant. Et illam simul tantum aberit ut consoler, ut maiori luctu incendam. Non igitur visitandi nunc tempus, sed uberrime flendi. Gravis enim hic dolor, qui et acres admovere mihi stimulos et violentas animo meo faces videtur subiicere; quoniam haud datur eum, cuius impressam gero in corde imaginem, amicum intueri pulcherrimum, imperatoriis circumseptum ornatumque exercitibus." (III.) Nec vero id lingua eius sic dicebat, ut animus non afficeretur. Sed multo maiori intus dolore pectus flagrabat atque incendebatur. Idque affirmare ausim pluribus exemplis declaratum iri evidentius, procedente hac historia. Adeo non barbaros habebat homo barbarus, sed humanos mores, et Graecam plane institutionem redolentes. Morum enim similitudo, si nil amplius, at Orestas certe Pyladasque inter se conciliat: et erant quidem illi eadem gente oriundi et sanguine cognato iuncti, iisdemque et legibus et disciplinis imbuti. Iste autem barbaris parentibus natus, moribus et legibus barbaris a pueritia institutus, peregrino et sermone et victu cum uteretur, longo mari, multis et montibus et vallibus profundis a Cantacuzeno divisus, vitam prorsus disiunctam et illi ignotam agebat, qualem quivis alienigena: quin et pro hostili habi-

A. M. 6851 Ind. 11 ἐχθρῶν τεταγμένον μοίρᾳ· ὡς μακροῖς τισι διὰ ταῦτα τοῖς μέ- F τροις τουτονὶ παρελαύνειν ἐκείνους εἰς λόγον φιλίας, καὶ πολὺ τὸ ὑπερβάλλον τῆς θέρμης τὴν τούτου μᾶλλον κεκτῆσθαι σχέσιν, ἢ τὴν ἐκείνων. (Δ.) Εἰ δέ τις Καντακουζηνῷ χαριζόμενος τὸ πᾶν τῆς βελτίονος αἰτίας τουτῳῒ φέρων ἀνατιθείη, ἀδικήσειεν ἂν ἐς τὸ προφανὲς τὴν ἀλήθειαν. ἀμφοτέροις γὰρ εἴ τις τουτὶ παρέχοιτο τἀγαθὸν, οὐδένα ἂν σχοίη, ὅστις καὶ μέμφεσθαι βούλοιτο. εἴ τις δ' ἐκείνου καθάπαξ τοῦτ' ἀφαιροίη τἀγαθὸν, ὅτι P. 405 βάρβαρον ἔσχε τὸ γένος καὶ ἥκιστα συγγενὲς, οὐδένα ἂν οἶμαι σχοίη τῶν πάντων, ὅστις οὐκ ἐπιεικῶς μέμψαιτο. τὴν γὰρ τῆς ψυχῆς ὁμόνοιάν τε καὶ συγγένειαν οὐχὶ τὸ γένος, ἀλλ' ἡ τῆς γνώμης δείκνυσι ταυτότης. ὡς γὰρ ἐν τοῖς μουσικοῖς ὀργάνοις, ὅσα ἐν αὐλοῖς καὶ λύραις καὶ κιθάραις καὶ τυμπάνοις, οὐχ ἡ τῶν τόπων ἐγγύτης τὴν τῆς ἁρμονίας δημιουργεῖ συμφωνίαν, ἀλλ' ἡ τῆς φωνῆς ἐμμελὴς ὁμοιότης, κἂν ἀλλήλων πόῤῥω που B τὴν τοπικὴν τύχωσιν ἔχοντα θέσιν τὰ τῆς φωνῆς τελεσιουργὰ, οὕτω δὴ τὸ παραπλήσιον δείκνυται κἂν ταῖς τῶν ἀνθρώπων ψυχαῖς, κἂν ἀλλοφύλους ἔχοντες τύχωσι τὰς τοῦ γένους κρηπῖδας, κἂν μυρίοις ὅροις γῆς καὶ θαλάττης ἀλλήλων ἀπέχωνται. (Ε.) Βεβαιότερα δ' ἔσται τοῖς εἰρημένοις ἐχέγγυα, ὁπόσα προϊόντι τῷ λόγῳ λελέξεται περὶ τοῦ βαρβάρου τοῦδε τὸ γένος καὶ οὐ τὸν τρόπον ἀνδρός· οἷον δὴ κἀκεῖνο. πλεῖστα γὰρ τῆς βασιλίδος Εἰρή- C νης ἐκ Διδυμοτείχου πεμπούσης, ὁπόσα εἰς τροφὴν ἐπιτήδεια, καὶ ὅσα ἐν ἐνδύμασι, καὶ ὅσα νυκτερινῆς σκέπης ἀποπληροῦντα χρείαν τὴν τοῦ χειμερίου ψύχους ἀποσοβεῖν ἐδύναντο τηνικαῦτα

tam ausim dicere. Eoque fit, ut longo iste intervallo illos ratione amicitiae transierit, et eius magis quam illorum affectus ad summum fervoris gradum pervenerit. (IV.) Quod si quis Cantacuzeno blandiens in eum conferat quidquid melioris causae fuit, veritatem is manifesta iniuria afficiat. Ambobus sane si quis hanc tribuat laudem, carebit reprehensione. Si vero aliquis totam alteri eripiat, eo quod barbarus genere fuerit ac minime nobis affinis, neminem puto omnium fore, qui non illum merito reprehendat. Animorum quippe coniunctio et cognatio non ex genere aestimatur, sed ex eo quod utriusque eadem sit voluntas. Quemadmodum enim in instrumentis musicis, tibiis, lyris, citharis, ac tympanis, non locorum vicinitas musicum efficit concentum, sed sonorum modulata consensio, etsi locis disiuncta sint ea quae soni efficientia sunt, tantundem quoque deprehendere est et in hominum animis, etsi forte ex gentibus diversis generis sui originem ducant, etsi infinitis a se invicem distent terrae ac maris intervallis. (V.) Iis porro, quae dixi, fides deinde firmior constabit ex iis, quae procedente hoc opere dicentur de homine illo, genere quidem at non moribus barbaro; cuiusmodi est istud. Cum ex Didymoticho imperatrix Irene plurima ei mitteret, quae ad victum aut ad vestitum pertinerent, quaeve nocturnorum tegminum usum explerent, ac saevientem tum temporis

δριμύτητα, οὐδὲν οὐδαμῇ προσεδέξατο· ἀλλ' ἔφησεν εἶναι σα- A. C. 1343
φῶς τῶν ἀτοπωτάτων, ἐν ἀλλοτρίᾳ καὶ ὑπερορίῳ γῇ σκληρότητι Imp. Io. Palaeol. 2
πλείστῃ προστετηκότος τοῦ φίλου, διάγειν ἐν εὐπαθείαις αὐτόν.
καὶ εἰ μὲν ἐνῆν αἵμασι ψυχῆς βάψαντα σκηνὴν ἐν ταύτῃ με D
σκηνοβατεῖν, ἦν ἄν μοι τοῦτο παραμύθιον εὐγενὲς πρὸς ἔνδειξιν
τῆς ἐν καρδίᾳ φλογὸς καὶ τοῦ πρὸς τὸν φίλον ζῶντος πόθου.
ἐπεὶ δ' ἀσώματος ἡ ψυχὴ γενομένη κηλῖσιν αἱμάτων οὐκ ἀναπέ-
φυρται, οὐχ ὁρῶ τίς μηχανὴ βελτίων γένοιτ' ἂν ἐμοὶ τῶν περι-
σχουσῶν με νῦν ὀδυνῶν ἀπαλλάττουσα. (ϛ'.) Ἐλύπει γὰρ καὶ
κομιδῇ συνετάραττε μὴ μόνον τὸ τοῦ βασιλέως πάθος αὐτὸν,
ἀλλ' οὐχ ἧττον καὶ τὰ τῆς βασιλίδος δάκρυα, κατὰ τὰς πολυ- E
πενθεῖς τρυγόνας θρηνούσης τε καὶ ἀνιωμένης μάλα πικρῶς περὶ
τοῦ συζύγου καὶ βασιλέως, καὶ σφόδρα ἀδημονούσης, καὶ ἅμα
πανταχόθεν ἐς βύθους ὠθουμένης μικροὺς, τοῦ καθάπαξ καὶ
αὐτό γε τὸ ζῆν ἀπογνῶναι. οἵ τε γὰρ ἐκ Βυζαντίου πολέμιοι, μέ-
χρι προαυλίων Διδυμοτείχου συχνὰς τὰς ἐφόδους ποιούμενοι, μι-
κροῦ καὶ τειχήρεις ἐβιάζοντο τούτους καθῆσθαι· ὅ,τε λιμὸς
μετὰ τῶν συνεχῶν καὶ πολυπλόκων ἐπιβουλῶν χαλεπώτερος F
πολλῷ τῶν ἔξωθεν πολέμιος ἦν, ἅτε συνέστιος καὶ ὁμόστεγος V. 329
ὑπάρχων αὐτός· οἵ τε φρουροὶ καὶ ἡμεροσκόποι τῶν Βυζαντίων,
τὰ ἔνεδρά τε πάντα καὶ τὰς παρόδους διαλαχόντες, ἐμποδὼν ἐγί-
γνοντο μάλα γε ἐθελούσῃ δι' ὁτωνδήποτε λάθρα μανθάνειν περὶ
τοῦ βασιλέως. (Ζ.) Παρεμυθεῖτο τοίνυν τοιαύτης τύχης τρα- P. 406

hibernorum frigorum vim arcere possent, nihil unquam accepit; plane absurdum esse dictitans, dum amicus alieno in solo, patriis finibus procul, fortuna durissima conflictaretur, vivere se interea molliuscule. „At saltem (inquiebat) si liceret animae sanguine tingere tentorium, atque in eo me spectandum proponere, illustre hoc mihi solatium esset, quo flammam, quae ardet in corde, vivumque amici desiderium palam ostenderem. Quoniam autem anima, incorporea cum sit, nulla sanguinis labe respersa est, non video quanam praeterea meliori arte eos dolores, quibus nunc opprimor, possim levare." (VI.) Angebant enim eum ac vehementer conturbabant, non imperatoris duntaxat calamitas, sed et lacrymae imperatricis non minus. Nempe haec querularum turturum more lamentabatur et acerbissime moerebat ob absentiam coniugis imperatoris, de quo erat valde anxia. Tum eadem simul in maximis periculis versabatur, quae eam sic ex omni parte circumstabant, ut ipsius quoque vitae spem prorsus abiiceret. Nam et hostes ad ipsum usque Didymotichi limen Byzantio subinde excurrentes moenibus paene clausos sedere istos cogebant: et fames, cum insidiis continuis et multiplicibus coniuncta, externo hoste longe erat importunior, quippe domestica et contubernalis. Custodes praeterea ac speculatores Byzantini, omnes et latebras et viarum inter se partiti aditus, obstabant eidem, quo minus clam per quoscunque de imperatore sciscitaretur; id quod tamen valde cupiebat. (VII.) Solabatur itaque illam Amurius in talis fortunae

A. M. 6851 γῳδίαις συνοῦσαν αὐτὴν, καὶ ὑπισχνεῖτο πάσῃ ψυχῆς προθυμίᾳ
Ind. 11 τὰ κατὰ γνώμην ἅπανθ' ὑπηρετεῖσθαι, κἂν δέῃ καὶ θάνατον
ὑπομένειν αὐτόν. ἐπεὶ δ' ἡ φορὰ τοῦ χειμῶνος ἐκείνου νύκτωρ καὶ
μεθ' ἡμέραν ἀεὶ πρὸς τὸ ἀκμαιότερον προὔκοπτε, καὶ ἀνέλπι-
στον τέως ἐτίθει τὸ τοῦ ἀέρος μειδίαμα, καὶ ἅμα πολλή καὶ συν-
εχής τις ἐπενέμετο φθορὰ τὸν Περσικὸν στρατὸν, ἣν ἡ τοῦ χει-
B μῶνος ἔτικτεν ἀκμὴ καὶ πρός γε τῶν ἀναγκαίων ἡ ἀπορία, καὶ
μήθ' ἑαυτῷ μήτε τοῖς φίλοις ἔν γε τῷ παρόντι βοηθεῖν αὐτῷ ῥᾴ-
διον ἦν, ἐμποδὼν ἱσταμένου τρόποις ἀποῤῥήτοις τοῦ θείου βουλή-
ματος, οἴκαδε τὸν Ἑλλήσποντον διαβὰς ἐπανήει. (Η.) Τῆς δὴ
τοιαύτης τοῦ Πέρσου σπουδῆς εἰς τοῦτο τέλους ἐληλυθυίας, δεύ-
τερος ὁ τὰ πολέμια κράτιστος, καὶ τῶν ἐν Διδυμοτείχῳ κατα-
C λειφθέντων στρατηγῶν (ὡς εἰρήκειμεν) εἷς, Μανουὴλ ὁ Ταρχα-
νειώτης, ὃς δὴ καθ' αἷμα προσήκων τῷ βασιλεῖ καὶ ἡρωϊκός
τις ἦν ὁ ἀνὴρ, καὶ τὰ πάντα γενναῖος, καὶ χεῖρα καὶ γνώμην
καὶ σώματος ἀναδρομὴν, καὶ πολλαῖς μὲν ἐναθλήσας μάχαις πο-
λεμικαῖς, πολλαῖς δ' ἐγκαρτερήσας πληγαῖς, κράτιστος γέγονε
τὰ ἐς πεῖραν πολεμικήν· δι' ἃ δὴ καὶ στρατηγὸς τῶν ἐν Διδυ-
D μοτείχῳ δυνάμεων πρὸς τοῦ βασιλέως καταλειφθεὶς ψυχή τις
ἦν τοῖς ἐκεῖ τηνικαῦτα καὶ χρηστῶν ἐλπίδων θησαυρός· οὗτος
οὖν μόνος θαῤῥήσας τέως ἐπὶ ζήτησιν ἐξῄει τοῦ βασιλέως,
πεμφθεὶς ἐκ Διδυμοτείχου πρὸς τῆς βασιλίδος Εἰρήνης· οὐ γὰρ
ἦν ἠρεμεῖν ἀγνοοῦσιν ὅποι τὸ τῆς βασιλείου τύχης τε καὶ συμφο-
ρᾶς εἰπεῖν τραγῳδικῆς ἐκεχωρήκει πρᾶγμα· δι' ὃν πολλούς τε

tragoediis, promittebatque, exsequuturum se omni studio quidquid illi visum foret, etsi mors esset ipsa subeunda. Verum quia hiemis illius vis diu noctuque vehementius semper ingravescebat ac spem interim serenioris caeli intercludebat, simulque exercitum Persicum frequens et continua quaedam lues depascebatur, quam et saevissimum frigus pariebat, et ipsa quoque rerum ad victum necessariarum penuria; ac neque sibi neque amicis facile ille poterat in praesenti opitulari, obstante divina voluntate, arcanis nescio quibus rationibus, domum traiecto Hellesponto regressus est. (VIII.) Cum is fuisset exitus Persicae illius expeditionis; proximus Cantacuzeno rei bellicae gloria ex ducibus Didymotichi relictis unus (ut diximus) Manuel Tarchaniotes, imperatoris cognatus, vir heroibus similis ac per omnia strenuus; manu, consilio et corporis proceritate praestans; qui bellicis laboribus exercitatus, et multa vulnera constantissime perpessus, summam in re militari comparaverat experientiam, ideoque ab imperatore praefectus iis copiis, quae Didymotichi erant, animae cuiusdam instar ac velut bonae spei thesaurus iis esse videbatur: is, inquam, solus tum animo confisus quaesitum exivit imperatorem, Didymoticho emissus ab Irene imperatrice. Quiescere enim haud poterant, quamdiu ignoraturi essent, quo fortunae ac tragicae, ut ita dicam, calamitatis res imperatoris processissent: propter

ἀνηντλήκασι μόχθους καὶ βίας καὶ ἔτ' ἀντλεῖν ἔμελλον. διὰ δὴ A. C. 1343 δέος οὗτος τὴν εὐθεῖαν καταλιπὼν ἐπὶ τὰ εὐώνυμα ἀνοδίαις τε Imp. Io. Palaeol. 2 διετέλεσε χρώμενος καὶ πρὸς χωρία παραβαλλόμενος ὑψηλὰ καὶ E δυσπόρευτα, ἕως ὑπερβαλὼν τὸ ὄρος τὸν Αἷμον ἔλαθεν εἰς τὴν Τριβαλλῶν ἐκπεπτωκὼς γῆν ἀθῷος κακῶν. ἔνθα τὸν βασιλέα ζητήσας τε καὶ εὑρὼν, καὶ ὅσα εἰκὸς ὡμιληκὼς, τάχιστα ἐπανῆκεν εἰς Διδυμότειχον, ἀγγελίας κομίζων τοῖς τε ἄλλοις καὶ μάλιστα πάντων Εἰρήνῃ τῇ βασιλίδι σφόδρα ἀληθεῖς καὶ ἀκαπη- F λεύτους, καὶ δόξας ὥσπερ ὑφ' ἡλίῳ μάλα καομένοις ζέφυρός τις ἀναψύξεως. καὶ ταῦτα μὲν τοῦτον ἔσχε τὸν τρόπον.

ε'. Ἦρος δ' ἀρχομένου τὰς δυνάμεις αὖθις ἀναλαβὼν ὁ P. 407 V. 330 βασιλεὺς ἦγεν ἐπὶ τὴν πόλιν Σεῤῥῶν, καὶ ὅσα πέριξ εἰσὶ φρούρια καὶ πυργώματα μέχρι Φιλίππων. κἀπειδὴ πεῖραν προσάγων ἐν τοῖς ὁμοίοις ἦν ἀτυχήμασιν, ἐμποδὼν ὡς ἔοικεν ἱσταμένου τοῦ θείου βουλήματος, ἔδοξεν αὐτῷ διαβαίνειν εἰ δύναιτο μέχρι καὶ ἐς Διδυμότειχον, τοὺς μάλα ποθοῦντας ὀψόμενός τε καὶ ὀφθησόμενος. ἐπεὶ δὲ τοῖς περὶ αὐτὸν ἐπικούροις τε καὶ συμμάχοις Τριβαλλοῖς, ἀκηκοόσι πολλὴν εἶναι τὴν ἐφεδρεύουσαν τῶν B ἐναντίων δύναμιν περὶ τὰ πρόσω στενὰ τῆς Χριστουπόλεως, ἀνθίστασθαι συνέβαινε πρὸς τὸ δόγμα διὰ δειλίαν καὶ δέος, καὶ ἄλλως βλακικωτέροις οὖσι καὶ τὰς ὑπερορίους οὐ σφόδρα ἀγαπῶσιν ἐκστρατείας, ὀπίσω ἀπήλλαττεν αὖθις ἐς τὰς τῶν Τριβαλλῶν νομὰς καὶ αὐτὸς, ἄκων τε καὶ μάλα πλείστους ἐπαγόμενος κατὰ καρδίας τοὺς τῆς λύπης ἄνθρακας, διὰ τὸ μὴ κατὰ C

quem multos labores, multa gravia et iniqua exhauserant, et adhuc exhausturi erant. Relicto igitur ob metum recto tramite, sinistram versus per avia contendere arduisque ac difficilibus locis applicare se perrexit, donec Haemo monte superato, in Triballorum terram illaesus furtim delapsus est: quaesitumque imperatorem invenit, et cum eo, quantum par erat, colloquutus celerrime inde Didymotichum rediit, habens quae nunciaret tum aliis, tum omnium maxime imperatrici Irenae, vera admodum et minime fucata; ac talis adveniens, qualis iis qui nimio solis ardore torrentur Zephyri aura refrigeratrix. Et haec quidem ita se habuerunt.

5. Vere autem ineunte coactas iterum copias imperator duxit ad Serrhas urbem, et quaecunque circum occurrunt Philippos usque castella ac propugnacula. At ubi tentata res est pari infelicitate, obstante nimirum divino numine, visum est ipsi transire, si posset, Didymotichum usque, ut eos a quibus vehementissime desiderabatur videret, et ab iis videretur. Sed quia Triballi, quos secum habebat socios ac foederatos, audientes magnam esse hostium manum in insidiis collocatam apud Christopolitanas fauces, ultra ituris oppositas, eius voluntati obstiterunt timiditate ac metu; cum et alias ignaviores essent et longinquis expeditionibus non admodum gauderent; idcirco regressus est iterum in Triballorum fines, invitus quidem et plurimas doloris faces suo ipse cordi admovens, eo quod minime ei

A. M. 6851 γνώμην δήπουθεν αὐτῷ τὰ πράγματα ἀπαντᾶν. πεποίηται μέν-
Ind. 11 τοι τὴν ἀναχώρησιν μέχρι καὶ ἐς πόλιν τὴν Στρουμμίτζαν, καὶ ὅσα ἐπέκεινα χωρία ἦν ἀναπεπταμένα τε καὶ ἱππήλατα· ἔνθα δὴ καὶ τὸν Κράλην Σερβίας τὰς ἐπαύλεις ποιεῖσθαι τέως συνέβαινεν. (Β.) Εἷς δ' ἦν ἤδη τῶν αὐτῷ ἑπομένων καὶ ὁ Ἀσὰν Ἰωάννης. ὃ γὰρ πρὸ βραχέος ἐπιτροπεύων ἦν Μελενίκου φρούριον, ἐντο-
D λαῖς νῦν βασιλικαῖς τῷ Χρέλῃ παραδεδωκὼς πρὸς βασιλέα ἀφίκετο, καὶ διετέλει συνὼν αὐτῷ, συσκηνοῦντι τέως τῷ τῶν Τριβαλλῶν ἡγεμόνι. (Γ.) Ἔτυχε δ' ἀφιγμένη τηνικαῦτα κἀκ πόλεως Βεῤῥοίας πρεσβεία τῷ Κράλῃ, λόγους περὶ ὧν ἀπῄτει κομίζουσα καὶ ζητοῦσα μαθεῖν ἀκριβῶς, ἃ κατὰ γνώμην ἐστίν. ἀπῄτει δ' ὑπήκοον τὴν πόλιν τούτῳ γενέσθαι καὶ ὑποχείριον, τῇ
E ἀκροπόλει φρουρὰν Τριβαλλῶν ἐμβαλόντι, πρὶν ἂν ἀκουσίων αὐτῶν πολέμου νόμοις ἐξανδραποδίσηταί τε καὶ διαρπάσῃ καὶ πόλιν καὶ οἰκίας ἅμα καὶ γυναιξὶ καὶ τέκνοις. τοῖς μέντοι πρεσβεύουσι καταπλαγεῖσι πρὸς τὴν τῶν λεγομένων ἐμβρίθειαν καὶ ἀποτομίαν ἔδοξε βέλτιον λάθρα κοινολογήσασθαι τῷ βασιλεῖ
P. 408 Καντακουζηνῷ, καὶ δοῦναι λαμπρὰς τὰς ἐγγύας, εἰ βούλοιτο τὴν ταχίστην λαθὼν παρεισελθεῖν καὶ λαβεῖν ἀπονητὶ τὴν πόλιν αὐτός. εἶναι γὰρ μανιώδους ψυχῆς καὶ γνώμης, αἱρεῖσθαι πρὸ τοῦ ἡμέρου τὸ βάρβαρον, καὶ προτιμᾶν τῆς ὁμοφύλου τὴν ἀλλόφυλόν τε καὶ νόθον ἡγεμονίαν. τούτων οὕτω συσκευασθέντων καὶ κυρωθέντων πρὶν αἰσθέσθαι τοὺς Τριβαλλούς, λόγοις ἀπα-
B τηλοῖς τισι μετεωρίσαντες τὴν τοῦ Κράλη διάνοιαν οἱ ἐκ Βεῤῥοίας πρέσβεις ἐπ' οἴκου ἀνεχώρησαν, ἀπαγγέλλοντες τοῖς ἐν Βεῤ-

ex sententia res succedebant. Rediit tamen retro ad urbem usque Strummitzam, et quaecunque illac aperta atque equitabilia loca sunt; ubi et Crales Serviae tum forte diversabatur. (II.) Iam autem illum sequebatur et Ioannes quoque Asanes. Hic enim paulo ante praeerat Melenici castello. Mox cum illud imperatoris iussu Chreli tradidisset, contulerat se ad imperatorem, et ei, Triballorum regis contubernali, comes adhaerebat. (III.) Forte eo tempore advenerat ex urbe Berrhoea legatio, actura cum Crale de iis rebus, quae ab eo petebantur, et quidnam decrevisset sciscitatura diligenter. Petebat autem ille, ut urbem in sua potestate et manu haberet, ac Triballicum praesidium in arcem introduceret, antequam per vim et belli iure urbem, domos, mulieres liberosque in servitutem redigeret atque diriperet. At legatis, dictorum duritia et acerbitate perculsis, melius visum est clam cum Cantacuzeno imperatore colloqui, ac fidem ei suam omni cautione adstringere, si in urbem furtim et quam celerrime sese intromittere eamque ipse nullo labore capere vellet. Esse enim animi ac sententiae furentis, barbariem humanitati praeferre, gentilique externam et illegitimam potestatem. His ita compositis, ac priusquam Triballi perciperent constitutis, Cralis animo captiosis quibusdam verbis suspenso, legati Berrhoeenses domum reversi suis civibus renunciant et dura Cralis

ῥοίᾳ τήν τε τῶν τοῦ Κράλη λόγων βαρύτητα καὶ ἃς ἀναγκα- A. C. 1348
σθέντες αὐτοὶ συνθήκας αὐτοκρατορικὰς πεποίηνται πρὸς βασι- Imp. Io. Palaeol. 2
λέα, τοῦ καιροῦ σχεδιάσαντος τὴν τοιαύτην παραχρῆμα ἐπίνοιαν.
(Δ.) Βραχεῖαι μετὰ τοῦτο παρῳχήκεσαν ἡμέραι, καὶ τὰς οἰκείας V.331
ὁ βασιλεὺς δυνάμεις ἀναλαβὼν ἐπὶ κυνηγέσια δῆθεν ἐξῄει, καὶ
περιπάτους ἀνέσεώς τινος καὶ ῥᾳστώνης βασιλικῆς. καὶ μὲν δὴ C
οὔπω τρεῖς ἐκεῖθεν ἡμέραι παρῆλθον, καὶ τὴν πορείαν ἐπιταχύ-
νας σφόδρα ἀταλαίπωρον εὗρε τὴν εἰς Βέῤῥοιαν εἴσοδον, σὺν
πάνυ πολλῇ τῇ προθυμίᾳ καὶ ἡδονῇ καὶ ὑπτίαις τὸ δὴ λεγόμε-
νον ὑποδεξαμένων τῶν Βεῤῥοιέων χερσί. τοῦτο γὰρ ἓν πρᾶγμα ὂν
ἀμφοτέροις ὠφελείας μακρᾶς καὶ γαλήνης ἅμα γέγονεν αἴτιον,
ἀπαλλαγεῖσι τῶν τοῦ Κράλη χειρῶν ἐν ταὐτῷ. θεοῦ δ' ἦν πάν- D
τως τὸ χρῆμα, τοῦ τὰ δυσχερῆ ποιοῦντος ῥᾴδια, καὶ τοὐναντίον
αὖ ὁπότε βούλοιτο, καὶ οἷστισιν ἐθέλοι τρόποις. (Ε.) Ἐπεὶ γὰρ
τεθέαταί τε καὶ ἔγνω σαφῶς τὸν βασιλέα περιφρονούμενόν τε καὶ
ὑβριζόμενον ὑφ' ὧν ἐν ἐλπίσιν ἔκειτο δοχῆς καὶ στοργῆς ἀξιοῦ-
σθαι, μετέθετό τε τὴν γνώμην εὐθὺς καὶ αὐτὸς καὶ δρασμὸν ἐκ
τῆς μνήμης γίνεσθαι ἑκών γε εἶναι ἐδίδου τῶν τε μελετηθέντων καὶ
κυρωθέντων ἐν τῷ ἀφανεῖ τῆς οἰκείας καρδίας βουλευτηρίῳ τοῦ E
ἐπιόντος χρόνου πρὸς ἀμοιβὴν δι' αὐτὸν ἀγαθῶν· καὶ πρὸς ἐπι-
βουλὰς τέως ἀπησχόλει τὸν νοῦν, καὶ ὅλος πρὸς Βυζαντίους ἦν
ὑποῤῥέων, καὶ πρὸς τὰς ἐκεῖθεν ἠρέμα καθελκόμενος ὑποσχέσεις.
(ϛ.) Ἀλλ' ὥσπερ πανταχοῦ τὰ τῆς ἀνθρωπίνης μελέτης ἡττώμενα
κεῖται τοῦ θείου βουλήματος, οὕτως ἐπικρατέστερα κἀνταῦθα νῦν

responsa, et pacta, quae cogente necessitate, cum id consilii ipsa res statim animo suggessisset, ipsi cum imperatore suapte auctoritate fecerant. (IV.) Pauci inde effluxerant dies, cum imperator suas copias secum ducens egreditur, venatum scilicet ambulatumque, regio quodam relaxationis otiique genere; necdum tribus ex eo diebus elapsis, accelerato itinere, facillimum ad Berrhoeam urbem aditum offendit, excipientibus eum maximo studio Berrhoeensibus ac supinis, ut aiunt, manibus. Eadem enim utrisque res magnam simul et utilitatem et tranquillitatem afferebat; quoniam eadem via utrique manibus Cralis elabebantur. Atque illud sane opus Dei erat, facilia exhibentis ea quae difficilia sunt, et contrarium quoties iuvat et quibus vult modis efficientis. (V.) Etenim Crales, cum videret exploratumque haberet, despici et contumeliose haberi imperatorem ab iis, a quibus speraverat se humane ac benigne exceptum iri, mutavit et ipse statim sententiam, atque e memoria excidere ultro passus est, quae propter illum bona procedente tempore vicissim sibi in posterum promiserat, et in arcana cordis curia decreverat: coepitque applicare animum ad parandas insidias totusque ad Byzantios vergere, ac promissis, quae illinc veniebant, paulatim allici. (VI.) Sed ut in omni re consilia humana divinae voluntati subiiciuntur, ita tum quoque illic vicere ea quae ab iis, quorum erat pericu-

A. M. 6851 Ind. 11 ἐγεγόνει, ἃ μηδ' ὅλως οὐδαμῇ προσεδοκᾶτο τοῖς κινδυνεύουσι, μηδ' F ἐπὶ καρδίαν ἀνέβη θνητήν. τῷ μὲν γὰρ βασιλεῖ ἥδιστόν τι καὶ ἐλευθέριον ἀναπεπνευκέναι ἐπῆλθεν ὀψὲ, καὶ τῶν κατ' αὐτὸν πραγμάτων ἀρχὴν νομίσαι τουτὶ καὶ κατάστασιν πρώτην· τῷ δὲ τῶν Τριβαλλῶν ἀρχηγῷ δι' ὀργῆς ποιεῖσθαι τὸ συμβὰν, καὶ μεταμέλῳ μακρῷ τὴν ψυχὴν κατατήκειν, ὅτ' ἐν χεροῖν ἔχων μεθῆκεν ὑπ' ἀβουλίας τὸν μακρῶν θησαυρῶν γενησόμενον αἴτιον, P. 409 κατά τε πλοῦτον ἀρχῆς ὁμοῦ καὶ χρημάτων καὶ ἀφοβίας τῶν ἐφεξῆς δαψίλειαν. (Z.) Ἐβούλετο μὲν οὖν πόλεμον ἄρασθαι κατ' αὐτοῦ, καὶ μάχης ἄρξαι περιφανοῦς. δεδιὼς δ' αὖ, μὴ πρὸς ἀθέτησιν πρῶτος χωρήσας αὐτὸς τῶν ὀμωμοσμένων ἀντιπράττοντι προφανῶς ἐντύχῃ τῷ θείῳ, κἀντεῦθεν ἥττης ἀγώνισμα γένηται μέγα καὶ ἅμα τῆς ἐξ ἀνθρώπων χλεύης κληροῦχος εὐθὺς, B ἐπέσχεν ἔς γε τὸ παρὸν, σιγῶσι λογισμοῖς δαπανῶν τὴν ψυχήν. ἔφθη γὰρ ἑκατέρων μεταξὺ δι' ὅρκων βεβαιωθεῖσα συμφωνία, μηδέτερον μηδετέρῳ ποτὲ γίνεσθαι κώλυμα πρὸς εὐτυχίαν ἠντιναοῦν ἀπαλλαγεῖσιν ἀλλήλων, ἀλλ' ἐμμένειν τοῖς ἀσύλοις ὅροις ἀεὶ τῆς φιλίας, καὶ συγχωρεῖν ταῖς τῶν Βυζαντίων ὑπηκόοις πόλεσιν, ὅτῳ βούλοιντο προσχωρεῖν ὁπώσποτε, νῦν μὲν καθ' ὁμολογίαν, νῦν δ' ἐκ πολιορκίας ἑκατέρων ἄλλη ἄλλῳ, ἐμποδὼν C οὐδενὸς οὐδενὶ καθεστῶτι. ταύτῃ τοι καὶ διὰ μυχῶν ἔκρυψε σιωπῆς τὸ συμβὰν οὐ μάλα ἐθέλων.

V. 332 D ς'. Ἐν δὴ τούτοις ἧκεν ἐκ Θετταλίας καὶ ὁ τοῦ βασιλέως

15. Ita corr. Boiv. pro *βεβαιωθεῖσαι συμφωνίαι*.

lum, nullatenus praevisa fuerant, nec humanam in mentem unquam venerant. Is quippe eventus fuit, ut imperator quidem suavissime ac libere tandem respiraret, illudque sibi rerum secundarum initium ac primum veluti fundamentum esse duceret: Triballorum autem rex illud factum irasceretur, ac poenitentia tabesceret, quod quem in manibus habuerat per imprudentiam dimisisset, magnorum emolumentorum occasionem futurum sibi, sive imperium et pecuniarios reditus augere, sive securitatem sibi in posterum plenam parare voluisset. (VII.) Bellum igitur volebat cum eo suscipere, atque aperto Marte eum invadere. Mox veritus, ne, si iuratum foedus prior ipse violaret, in numen infestum aperte incurreret, eoque cladis magnae exemplum fieret, risuque hominum statim exciperetur, continuit se in praesens, et tacitis cogitationibus animum consumpsit. Convenerat enim inter utrumque pactione iureiurando confirmata, ne unquam alter alteri obstaret, melioris cuiuscunque fortunae causa discedenti ab altero, sed ut intra inviolatos amicitiae fines maneretur semper, iisque urbibus, quae Byzantinae ditionis essent, liceret ad utrum vellent se adiungere quomodocunque, sive voluntaria deditione, sive postquam ab alterutro obsessae fuissent, ita ut alia alii cederet, neutro alteri obstante. Idcirco ille id quod acciderat silentio pressit non libens.

6. Interea ex Thessalia advenit et imperatoris consobrinus Ioannes

A. C. 1343 Imp. Io. Palaeol. 2

πρωτεξάδελφος, ἱππέας ἐπαγόμενος Θετταλῶν τοὺς ἀρίστους, Ἰωάννης ὁ Ἄγγελος, συνησθησόμενός τε τῷ γεγονότι τοῦ εὐτυχήματος καὶ εἴ τις εἴη χρείας ἔφεσις ἐπικουρήσων τὰ κράτιστα. ἀξιόμαχον γὰρ ἤδη καὶ αὐτὸς ἐκτήσατο δύναμιν, ἀφ' οὗ τῷ τοῦ βασιλέως ἐπέμφθη δόγματι πρὸς τὴν τοιαύτην ἀρχήν, ἔτι τῷ Κράλῃ συνόντος ἐν ὅροις τῶν Τριβαλλῶν, ὡς ἀνωτέρω που διελάβομεν. (Β.) Τάχιστα γὰρ ἀπιὼν ἐκεῖσε πρὸς αὔξην ἤγαγε E τὰ Θετταλῶν πράγματα, διεῤῥωγότα καὶ κάμνοντα δι' ἀλλήλων ταῖς ἀναρχίαις οὐχ ἧττον, ἢ τοῖς ἐκ πολλοῦ κατασχοῦσιν αὐτὰ Κατελάνοις. εἰς γὰρ τρυφὴν καὶ πότον ἤδη τῶν ἀπογόνων ἐκκυλισθέντων, μάλα ἀσθενῶς ἔσχε τὰ κατ' αὐτούς, ὡς μηδ' ἀντιπάλους ἔτ' εἶναι δύνασθαι, μὴ ὅτι μεγάλαις δυνάμεσιν, ἀλλ' F οὐδὲ τοῖς παρασπωμένοις ἠρέμα καὶ διεῤῥηγνυμένοις οἴκοθεν μέρεσι. (Γ.) Τοιούτοις τοίνυν ὁ Ἄγγελος συμβεβηκὼς πράγμασιν, P. 410 ἀνὴρ δεινὸς τὰ πολέμια, τά τε πλεῖστα τῆς Θετταλίας οἰκείαν ἔσχεν ἀρχὴν καὶ ἅμα παρεξιὼν Αἰτωλούς τε ὑπηγάγετο καὶ Λοκροὺς τοὺς Ὀζόλας. εἷλε δ' ὁμοῦ καὶ Ἀκαρνανίαν ἅπασαν τοῦ χρόνου χωροῦντος, ὑποχείριον πρότερον σχὼν καὶ τὴν ταύτης ἡγεμονίδα Ἄνναν, τὴν τοῦ πρὸ ἐτῶν ἤδη συχνῶν τεθνηκότος κόντου Κεφαλληνίας σύζυγον, ὡς ἀνωτέρω καὶ περὶ τούτου διαλαβόντες εἰρήκειμεν. ἣν ἀνελεῖν εὐθὺς παρώξυνον ἔνιοι· μηδὲ γὰρ B ἠρεμήσειν αὐτῆς τὸ φίλαρχον, διὰ μακρῶν ἤδη τῶν χρόνων ἐν τῇ ψυχῇ στηριχθέν· ἀλλ' ὥσπερ ἄνθρακες ἀχύροις τισὶν ἐμφωλεύον-

Angelus, secum adductis Thessalorum equitibus lectissimis, felicem illum eventum gratulaturus, et si quid auxilii a se exigeretur, acerrime operam navaturus. Iam enim haud contemnendas et ipse vires sibi comparaverat, ex quo in illam provinciam missus iverat iussu imperatoris, apud Cralem adhuc in Triballorum finibus commorantis; ut alicubi supra tradidimus. (II.) Profectus quippe illuc celerrime Thessalorum rebus incrementum attulit, fractis et laborantibus, non minus per ipsos indigenas principe legitimo carentes, quam per Catalanos, qui iam pridem illic dominabantur. In luxum enim ac potandi licentiam lapsis nepotibus, multum debilitatae erant illorum vires, ita ut contendere iam haud possent, non cum viribus magnis solum, sed ne cum iis quidem partibus, quae domi paulatim ab invicem divellebantur atque distrahebantur. (III.) In hunc rerum statum cum incidisset Ioannes Angelus, vir bellicosissimus, maxima Thessaliae parte potitus fuerat: tum idem statim ultra progressus Aetolos Locrosque Ozolas subegerat. Quin et totam quoque Acarnaniam procedente tempore invaserat, comprehensa prius Acarnanum principe Anna, uxore illius Cephallenum comitis, qui multis iam ante annis interierat; ut supra diximus, de ea ipsa re disserentes. Quam quidem foeminam ut statim occideret, nonnulli instigabant: nec enim quieturam esse illam imperandi libidinem, quae tanto iam tempore infixa esset animo illius: sed quemadmodum ignis in pa-

A. M. 6851 Ind. 11 τες ἀγνοοῦνται λάθρα τὴν ὕλην ἐσθίοντες, μέχρις ἂν εἰς ὕψος ἀναῤῥιπίσωσι τὸ μεμηνὸς τῆς φλογός· οὕτω δὴ καὶ αὐτὴν ἐφεδρεύσειν ἐς ἀεὶ ταῖς τῆς ἐξουσίας ἐλπίσι, μέχρις ἂν συνεξεταζομένη τοῖς ζῶσιν ἕτερον ὁρᾷ περιεζωσμένον τὰ σκῆπτρα τῆς ἀρ- C χῆς. αὐτὸς δὲ τούτων ἁπάντων τὸ τῆς συγγενείας προτιμήσας ἀνομοθέτητον δίκαιον τοῦ μὲν ἀναιροῦντος ἐφείσατο ξίφους· ἐν ἀδέσμῳ δ᾽ οὖν προσέταξε τηρεῖσθαι ταύτην φρουρᾷ· ἵνα μὴ παραπλήσιον αὖθίς τι δράσῃ, καθάπερ ὅτε πρὸς Ἀνδρονίκου τοῦ βασιλέως ἐν Θεσσαλονίκῃ μετενεχθεῖσα χρόνῳ ὕστερον ᾤχετο λάθρα φυγοῦσα εἰς τὴν τῶν Ἀκαρνάνων αὖθις ἀρχήν. D ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐν τοῖς ἑξῆς διαρκέστερον ἀφηγησόμεθα. νῦν δ᾽ ἐκεῖσε ἐπάνειμι.

V. 333 E ζ. Ἀναλαβὼν γὰρ ὁ βασιλεὺς τὰς ἑαυτοῦ δυνάμεις, καὶ ἅμα τοὺς ἐκ Βεῤῥοίας ἐστρατολογημένους, ᾔει πρὸς τὰς τῶν Θεσσαλονικέων ἐπαγγελίας. κρύφα γὰρ ἐκεῖθεν ἔνιοι τούτῳ διεμηνύσαντο, εἰ θᾶττον ἢ τῶν οὕτω βεβουλευμένων αἰσθέσθαι τὸν δῆμον ἴοι ἐπὶ τὰ τείχη, ῥᾳδίαν εὑρεῖν δι᾽ αὐτῶν τὴν ἐς τὴν πόλιν πάροδον. ἰὼν γε μὴν ἔγνω τὴν ἐπιβουλὴν ῥυεῖσαν ἐς F τὰς τοῦ δήμου φατρίας καὶ πρὸς θυμοὺς ὁπλομάχους ἀναφλέξασαν ἅπαντας κατά τε τῶν ἐπιβούλων καὶ αὐτοῦ. διὸ δὴ καὶ ἀπρακτούσας ἀνειληφὼς τὰς ἐντεῦθεν ἐλπίδας ἐπὶ Βέῤῥοιαν εὐ- P. 411 θὺς ἀναχωρεῖν ἐποιεῖτο διὰ σπουδῆς. (B.) Ἐπὶ τούτοις γὰρ καὶ ὁ Βυζάντιος κατέπλευσε στόλος ἐς τὸ τῶν Θεσσαλονικέων ἐπίνειον, ναύαρχον ἔχων Ἀλέξιον τὸν Ἀπόκαυκον καὶ ναυτικὴν

leis abstrusus ignoratur et fomitem latenter exedit, donec furentem flammam sursum ventilet; ita et ipsam in spem dominandi semper intentam fore, quamdiu vivis annumerata alterum suo sceptro ornatum adspectura esset. At ille cognationis ius, quod non lege sed natura nititur, prius hisce omnibus habens, gladium ab eius caede abstinuit, ac ipsam in custodia vinculis liberam servari iussit; ne quid tale iterum committeret, quale iam antea, cum ab Andronico imperatore Thessalonicam translata clam aliquanto post in provinciam suam Acarnaniam rursus aufugit. Sed haec quidem fusius infra exponemus. Nunc vero illuc redeo.

7. Imperator, cum et suas copias et conscriptos Berrhoeae milites coëgisset, contulit se Thessalonicam, iis promissis inductus, quae sibi inde afferebantur. Clam enim illinc quidam isti significaverant, si antequam populus ea quae meditati essent persensisset, ad muros ipse progrederetur, facilem eorum opera futurum illi in urbem ingressum. At hic cum venisset, accepit manasse ad plebeias factiones huius coniurationis auram, et omnium animos pugnaci quodam furore inflammavisse, tum in coniuratos, tum in Cantacuzenum ipsum. Quamobrem, spe illinc quoque irrita, Berrhoeam diligentissime regressus est. (II.) Statim enim ab his appulit et Byzantina classis ad Thessalonicensem portum, praefectum habens Alexium Apo-

A. C. 1343 Imp. Io. Palaeol. 2

δύναμιν μάλα πολλήν. ἦσαν γὰρ Ῥωμαϊκαὶ μὲν νῆες πλείους ἢ πεντήκοντα· Περσικαὶ δὲ, κατὰ συμμαχίαν ἑπόμεναι, δύο καὶ εἴκοσι. τὰ γοῦν κατὰ Θεσσαλονίκην πράγματα διαθέμενος αὐθήμερον ὁ Ἀπόκαυκος ὡς ἐβούλετο, καὶ ἅμα καθοπλίσας καὶ παρασκευασάμενος ἐς τὴν ὑστεραίαν ἥν τε εὗρεν ἐν Θεσσαλονίκῃ δύ- B ναμιν στρατιωτικὴν καὶ ἣν ἐπαγόμενος ἧκεν αὐτὸς ὁμόφυλόν τε καὶ ἀλλόφυλον ναυτικὴν, τὴν διὰ γῆς ἐπὶ Βέῤῥοιαν ἐπιταχύνειν ἐνεθυμήθη πορείαν, εἴ πως δυνηθείη καταλαβεῖν περὶ τὴν τοῦ μεταξὺ Βεῤῥοίας καὶ Θεσσαλονίκης ῥέοντος ποταμοῦ διάβασιν τὸν τοῦ βασιλέως στρατόν. ἐνταῦθα γὰρ ἀνύσειν ᾤετο μάλιστα τόλμης ἀγώνισμα καὶ τρόπαιον ἔνοπλον, κατακερματισθέντων ἴσως τῶν πολεμίων, καὶ τῶν μὲν διαβάντων ἤδη, τῶν δ' ἔτι διαβαι- C νόντων, τῶν δὲ παρὰ τὸ χεῖλος τῆς διαβάσεως ἑστηκότων.

(Γ.) Τῷ γε μὴν βασιλεῖ κατεσπουδασμένην ποιουμένῳ τὴν ἀναχώρησιν οὐδὲ τὴν πρόσω πορείαν ἄμοχθόν τε καὶ ἀταλαίπωρον εὑρεῖν ἐξεγένετο. τοῦ γάρ τοι ποταμοῦ ἥκισθ' ὅποι βουλομένοις εἴη τοῖς ἀεὶ διαβαίνειν ἐθέλουσι προσηνὲς πανταχῇ καὶ βάσιμον παρεχομένου τὸ ῥεῖθρον, ἀλλ' ἐν βραχέσι τόποις, καὶ τούτοις οὐκ ἐς προὖπτον κειμένοις ὅτῳ ἂν εἴη βουλομένῳ παντὶ διαβαί- D νειν, ἀλλ' ἀγνώστοις ὡς τὰ πολλὰ καὶ πολλὴν ἐπίκρυψιν ἔχουσιν, οὐ μόνον ἐν χειμῶνός τε καὶ ἦρος ὥραις, ὁπηνίκα δαψιλέστερον ἔχει τὸ κράτος ἡ τῶν ὑδάτων φύσις, βαπτίζουσά τε καὶ κατακλύζουσα τὰ εἰθισμένα μέρη τῆς γῆς, ἀλλὰ καὶ θέρει τε καὶ φθινοπώρῳ, ἐνέδραν ἐποιήσαντο παρὰ τὰς ἐπὶ θάτερα τοῦ ποταμοῦ δισχίλιοί που τὸν ἀριθμὸν ὁπλῖται τῶν Τριβαλλῶν, ἔνθα E

caucum, et navales copias longe maximas. Erant quippe Romanae quidem naves plures quam quinquaginta; auxiliares autem ex Perside duae et viginti. Rebus igitur Thessalonicensium eo ipso die prout libuit ordinatis, postera die Apocaucus, cum et eas quas Thessalonicae invenerat copias, et illas quas classe secum adduxerat tam domesticas quam externas, armasset et instruxisset, Berrhoeam terrestri itinere quam celerrime proficisci secum constituit, si forte imperatoris exercitum assequi posset in transitu eius fluvii, qui Berrhoeam inter ac Thessalonicam fluit. Illic enim maxime putabat partum iri sibi audaciae praemium ac tropaeum militare, hostibus forte manipulatim dispersis: et his quidem iam traiectis; illis vero adhuc traiicientibus; aliis denique propter ripas transeundi causa stantibus. (III.) Nec vero imperator cum sese inde proriperet, vacuum labore atque difficultate iter invenire potuit. Nam cum flumen haud semper nec quacunque transire volentibus facilem ac pervium se exhibeat, sed angustis in locis, iisque non cuilibet traiicere cupienti obviis, sed ignotis plerisque et abditissimis; non solum hieme ac vere, quo tempore maior exuberat aquarum vis, easdem solita proluere et inundare terrarum partes; sed et aestate autumnoque: in altera fluvii ripa duo circiter millia Triballorum insidias

A. M. 6851 Ind. 11 μάλιστα διαβαίνειν ἐπίδοξος ἦν ὁ βασιλεὺς κατὰ τὴν ἐπάνοδον ὁμοῦ τῷ στρατῷ, ὡς ἂν ἐξαίφνης ἀγνοοῦσι περὶ τὴν διάβασιν ἐπεισπεσόντες περιβόητον στήσωσι τρόπαιον ἐν βραχεῖ. τούτους γε μὴν οἱ πρόδρομοι τῶν στρατιωτῶν τοῦ βασιλέως πόῤῥωθεν θεασάμενοι αὐτοί τε ἀπεγνώκεσαν καὶ μακρὰν τὴν δειλίαν V. 334 ταῖς βασιλικαῖς δυνάμεσιν ἐμβεβλήκεσαν. (Δ.) Καὶ τάχ᾽ ἂν ἐν F ἐκείνῳ τῆς ὥρας ἐφθείροντο, μεταξὺ δυοῖν στρατῶν πολεμίων ὡς ἐν δικτύῳ συνειλημμένοι, καὶ ἅμα τοῦ ποταμοῦ τὴν στρατοπεδείαν καὶ τὴν ὀφειλομένην παράταξιν κωλύοντος, εἰ μὴ θεὸς ἐκ τοῦ σχεδὸν ἀπροσδόκητον ἐχαρίσατο τὴν ἐπίκουρον χεῖρα· ὃς τὰ μὲν προσδοκώμενα πολλάκις ἄπρακτα τίθησι, τοῖς δὲ μηδαμῇ προσδοκηθεῖσι δεξιὰν χαρίζεται τὴν λῆξιν. Ἀπόκαυκος μὲν γὰρ δειλίᾳ μακρᾷ τὴν ὁρμὴν ἀνεχαίτισεν ἑαυτοῦ· ἀνὴρ δέ τις τῶν P. 412 ἐγχωρίων, ἄρτι τὴν Τριβαλλῶν διαδρὰς προνομὴν, ἧκεν αὐτόμολος τηνικαῦτα τῷ βασιλεῖ, δείξειν ἐπαγγελλόμενος ἑτέραν τῆς ἐγνωσμένης διάβασιν, εἰ δαψιλεστέρους τοὺς μισθοὺς ἀπολάβοι. ἐπὶ δὴ τοιούτοις τῷ βασιλεῖ τῆς διαβάσεως γενομένης, ἐκπλαγέντες ἐκεῖθεν οἱ Τριβαλλοὶ τὸ τοῦ πράγματος παράδοξον ᾤχοντο τὴν ταχίστην ἀνὰ τὴν χώραν ἄλλος ἄλλοθι διασκεδασθέντες.

B η΄. Οὕτω δὲ κακῶν ἀπαθῆ πρὸς Βέῤῥοιαν διασεσῶσθαι τὸν βασιλέα Ἀπόκαυκος ἀκηκοὼς ὁμοῦ τῷ στρατῷ οὐκ ἐνέβαλεν (ὡς ἔφημεν) εὐθὺς εἰς τὴν πολεμίαν, ἀλλ᾽ ὑφῆκε τῆς ὁρμῆς. ἐκ γὰρ τοῦ φανεροῦ πολεμεῖν καὶ συστάδην ποιεῖσθαι τὰς μάχας πρὸς

17. ἐπὶ δὴ corr. Boiv. pro ἐπειδή.

ei fecere, qua maxime parte eum cum exercitu redeuntem traiecturum putabant; ut derepente in ipsum nec opinantem circa transitum impetu facto, tropaeum illustre brevi constituerent. Hos vero imperatoriorum militum praecursores conspicati procul et ipsi animum desponderant, et pavoris multum exercitui iniecerant. (IV.) Ac fortassis illa ipsa hora profligati fuissent, inter hostiles duos exercitus quasi intra retia comprehensi, flumine ipso obstante, quo minus aut castrametarentur, aut aciem rite instruerent; nisi Deus derepente et ex improviso manum illis commodasset adiutricem: Deus inquam, qui et saepe infecta reddit ea, quorum maxima erat exspectatio, et iis, quae minime praevisa fuerant, secundos exitus largitur. Nam Apocaucus quidem timiditate summa suum ipse impetum repressit. Vir autem quidam ex illius loci incolis Triballorum praedationibus nuper elapsus ultro tum ad imperatorem transfugit, promisitque, indicaturum se ei aliam ab ea quae nota erat per flumen viam, si sibi merces daretur paulo pinguior. His conditionibus transmisso imperatoris exercitu, perculsi rei miraculo Triballi inde abeunt celerrime, alii alio per eam regionem dispersi.

8. Ubi Apocaucus illaesum imperatorem Berrhoeam usque evasisse cum exercitu accepit, non statim, ut diximus, irrupit in hosticum, sed impetum remisit. Aperto enim Marte pugnare et comminus cum bellicoso

μάχιμον στρατὸν οὐ μάλα ἐθάῤῥει, πλῆθος μὲν ἔχων μυρίον αὐ- A. C. 1343
τὸς, ἀπὸ κώπης δ' ἐς γῆν ὀψὲ μετενηνεγμένον τὸ πλεῖστον. ὅθεν Imp. Io. Palaeol. 2
ἀπεσταλκὼς πρὸς τὸν Κράλην πρεσβείαν, ἠρεθισμένον ἤδη καὶ
αὐτὸν (ὡς δεδήλωται) κατὰ βασιλέως, ἐκάθητο μὲν περιμένων C
συμμαχικὸν ἐκεῖθεν στρατόν· ἀπέφραττε δὲ καὶ τὸ τοῦ ποταμοῦ
στόμα, τριήρεις ἐφιστὰς κατὰ θάλατταν, ὅποι κατιὼν ἀποπτύει
τὸ ῥεῖθρον ἐκεῖνος, μή που λαθὼν ὁ βασιλεὺς ἀκάτιον ἐκπέμψῃ
πρὸς τὸν σατράπην Ἀμοὺρ, συμμαχίαν αἰτῶν. ἔπειτα πέμψας
ἠρώτα τὸν βασιλέα, ὅ,τι βούλοιτο δρᾷν περὶ ἑαυτοῦ, συγκεκλει-
σμένος τε οὑτωσὶ πανταχόθεν καὶ μέλλων ἐς τὴν ὑστεραίαν πο- D
λιορκεῖσθαι. (B.) Ὁ δ' ἀπεκρίνατο, σύνηθες οὐκ εἶναι πρὸς
πολεμίους πολεμίοις ἐξαγγέλλειν στρατηγικὰ μυστήρια. ὅμως ἐπει-
δήπερ σοι ἐξ ἁλῶν εἰς τὸ στρατήγιον ἀναξίως πάνυ σαυτοῦ παρε-
ληλυθότι στρατιωτικῆς ἐμπειρίας ὡς ποῤῥωτάτω βαδίζειν ἔπε-
ται, μῦθον ἐρῶ σοι οὐκ ἄμουσον ἔγωγε πρῶτον· ἔπειτα καὶ περὶ
ὧν ἤρου με τἀληθῆ σοι οὐκ ἀποκρύψομαι, ἵνα σαφέστερον εἰ-
δείης αὐτὸς, ὅσῳ περιφρονητικῶς ἔσχον ἐγὼ περὶ τὸν ὄγκον τῆς V. 335
σῆς ὑπερηφανίας, καὶ ὅπως σοὶ μὲν τὸ σὸν καταλείπειν ἴδιον P. 413
ἐθέλω κἀνταῦθα, ἐμοὶ δὲ τοὐμόν. ἴδιον δὲ σοὶ μὲν ἀεὶ τὸ χαί-
ρειν τοῖς ψεύδεσιν· ἐμοὶ δὲ τῇ φύσει τῆς ἀληθείας. Ἀνήρ τις
τῶν αἰθερίων ὀρνίθων ἑνός ποτε γενόμενος ἐγκρατὴς ἤρετο αὐτὸν,
ἐνὶ οἷς ἐστι λογισμοῖς. ὁ δ' ἀπεκρίνατο· οὐ τὰ ἐμά σε χρεὼν, ὦ
ἄνθρωπε, διερευνᾷν ὅπως ἔχει, ἀλλ' ὅπως ἕξει τὰ σά. εἴ τιγὰρ ἐγὼ

22. ἐνὶ οἷς corr. Boiv. pro ἐνίοις.

milite praelium conserere non admodum audebat: multitudinem quidem ille secum infinitam habens, sed quae ab remis maxima ex parte sero in terram translata fuerat. Missa itaque ad Cralem legatione, qui et ipse iam, ut dictum est, imperatori iratus erat, auxiliares illinc copias quietus exspectabat. Verum et fluvii ostia munierat triremibus a mari obiectis, qua parte decurrens amnis aquas in mare evomit; ne forte imperator, cymba ad satrapam Amurium furtim missa, auxilium ab eo peteret. Deinde ad imperatorem misit qui interrogarent, quidnam ipse de se statueret, ita ex omni parte circumventus et postridie obsidionem passurus. (II.) At ille, „non solent", ait, „hostes hostibus belli vulgare mysteria. Quia tamen a salibus ad summum belli munus homo indignissimus evectus es, eoque fit ut ab experientia militari quam longissime absis, fabulam tibi non illepidam narrabo primum: deinde et ad interrogata tua non dissimulata veritate respondebo, quo clarius ipse intelligas, quam despectus mihi fuerit superbiae tuae fastus, et quomodo velim in eo quoque tuum quidem tibi morem relinquere, meum autem mihi. Est autem mos tuus, ut mendacio gaudeas: meus, ut veritate. Homo quidam, cum aliquando avem cepisset, sciscitabatur ex ea, quaenam essent eius cogitationes. At illa, non, inquit, necesse est tibi, o homo, explorare meae res quomodo se habeant, sed quomodo se habiturae sint tuae. Nam si divinandi facultate polleo, dicam tibi de me

A. M. 6851 μαντικὸς, ἐρῶ σοι περὶ ἐμαυτοῦ μὲν ἥκιστα, περὶ σοῦ δὲ μά-
Ind. 11 B λιστα. τοῖς μὲν γὰρ τῶν ἀνθρώπων οἰωνοσκόποις τέχνην ἀθροί-
ζειν ἐξ ὀρνίθων ἐπὶ τὸ ἐσόμενον συμβαίνει πολλάκις διά τε κα-
θέδρας αὐτῶν καὶ πτήσεως καὶ κλαγγῆς, οὐκ ἐπίπαν εἰπεῖν
ἐς τἀσφαλὲς πανταχοῦ τῆς τούτων διανοίας ἀπὸ στοχασμοῦ δια-
σώζειν ἐξικνουμένης τὴν κρίνουσαν ψῆφον. ἐγὼ δ' ὄρνις ὢν οὐκ
ἀπὸ καθέδρας καὶ πτήσεως καὶ κλαγγῆς ἀνάρθρον τὸ μέλλον
ἀναγινώσκειν σοι δώσω, πρὸς ἀνάγκας ἀδήλους τε καὶ μὴ πάνυ
C σαφεῖς συνωθῶν σε, ἀλλὰ φωνήεντα χείλη καὶ λόγων ἔναρθρον
δύναμιν. ἄκουε γοῦν. εἰ μὲν ἀπολῦσαί με προθυμηθείης, ὁ παῖς
σοι τεθνήξεται· εἰ δὲ κρατεῖν ἐθέλοις, οὐκ ἂν φθάνοις τεθνη-
κυῖαν θρηνῶν τὴν γυναῖκα. ἐπλήγη τὴν ἀκοὴν ὁ ἀνήρ· καὶ διη-
πόρει καθ' ἑαυτὸν, μεγίστην ἑκατέρωθεν ὁρῶν τὴν ἐμβρίθειαν
τοῦ παρ' ἐλπίδα δεινοῦ. ὅμως ἐν ἐκλογῇ δυοῖν γενόμενος ἀφύκτων
κακῶν τὸ κουφότερον ὁ ταλαίπωρος εἵλετο, καὶ λύσιν τῷ ὄρ-
D νιθι παρασχὼν εὐθὺς ἐθρήνει τὸν παῖδα κείμενον. τοῦ μύθου
τοίνυν οὕτως ἔχοντος, ἄκουε καὶ δι' ὃν ὁ μῦθος εἴρηται λόγον.
Ἐπεὶ τῶν στρατιωτικῶν ἐν πείρᾳ γεγένημαι πάλαι πραγμάτων,
ὥς γε καὶ αὐτὸς οἶσθα, οἶδα καὶ ὅσην τὴν ἡμερήσιον αὐτὸς ἀεὶ
δαπάνην ποιῇ τῶν χρημάτων περί τε τὴν ἑπομένην σοι ναυτικὴν
δύναμιν περί τε τὰς πεζικὰς φάλαγγας, καὶ ἐπὶ τούτοις ὅσα τε
E ἀναλίσκεις καὶ ὅσα ἐς ἀεὶ ἀναλώσεις, συχνὰ περὶ συμμαχίας
πρεσβευόμενος πρὸς τὸν ἡγεμόνα τῶν Τριβαλλῶν· καὶ μὴ πρός
γε μόνον ἐκεῖνον ἔχων τοῦ χρέους τὸ βίαιον δαψιλεστέραν πέμπειν
τὴν δεξιὰν, μὴ δὲ πρός γε δήπου μετ' ἐκεῖνον τὴν ἡγεμονίδα

ipsa quidem minime; de te autem verissime. At ex hominibus ii, qui augures sunt, futurorum scientiam ex avibus saepe colligunt; ex illarum scilicet sede, volatu, atque clangore, ita tamen, ut veritatem coniectura omnino et ubique certa assequi mens eorum haud possit. Ego vero, avis quae sum, non tibi ex sede, aut confuso clangore, ea quae futura sunt dabo cognoscenda, obscurae et incertae necessitatis legibus te implicans, sed vocale os et distinctam articulis orationem adhibebo. Audi igitur. Si me dimiseris, tuus morietur filius; sin retinueris, mortuam uxorem statim lugebis. His homo auditis perculsus est; et secum anceps deliberabat, gravissimam videns utrinque calamitatem praeter spem sibi impendere. Tamen cum ex duobus inevitabilibus malis alterum ipsi esset eligendum, illud miser elegit, quod erat levius, ac dimissa avi, iacentem subito filium luxit. Ac fabula quidem ita se habet. Accipe iam, quorsum fabulae sententia pertineat. Quia rei militaris usum habeo iampridem, ut ipse scis; non ignoro, quantos ipse diurnos sumptus facias, tum in copias navales, quae te sequuntur, tum in pedestres legiones: ac praeterea, quantum impendas ac semper impensurus sis pecuniae in illis legationibus, quas petendi auxilii causa ad Triballorum principem frequentes mittis; coactus non solum munera illi pinguiora mittere, atque ipsi deinde reginae eius uxori: sed prae-

σύζυγον, ἀλλ' ἐπὶ τούτοις θωπεύειν ζητεῖν καὶ χρήμασι περιέρ- A. C. 1343
χεσθαι τοῖς ἑκάστῳ προσήκουσι τῶν τοῖς ἡγεμόσι παραδυνα- Imp. Io. Palaeol. 2
στευόντων Τριβαλλῶν· ἃ πάντα σε τὴν ταχίστην ἀπειρηκέναι F
βιάσονται καὶ μάλα τοι προθυμούμενον. Τὰ δ' ἐμὰ στρατόπεδα,
ἥ τε περὶ ἐμὲ διηνεκὴς δύναμις καὶ Θετταλία μικροῦ πᾶσα.
ἀκούειν δ' οἶμαί σε τὴν Θετταλικὴν ἵππον ἡλίκη, καὶ ὅσην ἔχει
τὴν ἐμπειρίαν ὁ στρατὸς ἐκεῖνος πρὸς τὰ πολέμια, καὶ ὅπως μα-
κρῶν καὶ ποικίλων πολέμων εἰσὶν ἀθληταί. ταῦτα δ' οἴκοι κα-
θῆσθαι προσετετάχειν ἐγὼ μέχρι καὶ ἐς τὸν τῆς χρείας καιρόν, P.414
ἵνα δυοῖν οὐδέτερον τῶν οὐ συμφερόντων ὁρῷτο γινόμενον· μήτε
γὰρ ἐν ἀλλοτρίᾳ τὴν δίαιταν ἄπρακτον τρίβοντας ἐνεῖναι δαπανᾷν
ἑαυτοὺς ἐν οὐ καιρῷ, μήτε τοὺς ἡμετέρους δῃοῦν ἀγροὺς καὶ
τὰς ἀμπέλους ἐν ἀκμῇ τοῦ καρποῦ καθεστηκυίας ἁρπάζοντας δια-
φθείρειν· οἷα φιλεῖ τοῖς στρατοπέδοις συμβαίνειν ὡς τὰ πολλὰ
διὰ τὴν δημοτικὴν ἀναρχίαν. ἡ γὰρ τῶν τοιούτων φθορὰ τοῖς
μὲν ἔχουσι ζημίαν παρέχει καὶ βλάπτει τὰ μέγιστα· τοῖς δ' ἁρ- B
πάζουσι μικρὰ πολλάκις ἢ οὐδὲν ὤνησεν, ἀλλ' ὡς ἔπος εἰπεῖν,

Χείλεα μέν τ' ἐδίην', ὑπερῴην δ' οὐκ ἐδίηνε.

ταῦτ' οὖν ἐμοὶ μέν, στρατιωτικαῖς ἐμπειρίαις συντεθραμμένῳ,
προειδέναι ἔπεισι· σοὶ δ' οὔ. Διὸ σοὶ μὲν ἐν τοῖς παρέργοις τὴν V.336
ὅλην ἰσχὺν περιγίνεται δαπανῶντι τελευτᾷν εἰς ἀμηχανίαν, καὶ

2. τοὺς ἑκάστῳ προσήκοντας τῶν τοῖς ἡγεμόσι παρ. coni. Boiv. aut aliquid excidisse putat. Ego ad Τριβαλλῶν subintelligo τινάς. 3. ἃ πάντα σε cod. Vat., ἅπαντά σε apogr. Par. 16. τοῖς δ' ἁρπάζουσι pro τοὺς δ' ἁρπάζοντας, ut annot. Boiv.

terea ambitiose adulari, ac pecuniis circumvenire singulos quosque necessarios et clientes eorum optimatium, qui plurimum possunt apud principes Triballorum. Quae omnia te, quamvis promptissimum, cedere ac desistere incepto protinus cogent. Exercitus autem mei sunt, primum eae vires, quae me perpetuo comitantur, tum etiam tota fere Thessalia. Atqui audiisse te opinor, quantus Thessalorum equitatus, quantumque ille in re militari habeat experientiae, et quomodo sit longis ac multiplicibus bellis exercitatus. Eas ego copias domi sedere, quoad necessitas urgeret, imperaveram; ne ex duobus, quorum neutrum expediebat, alterum existeret: neque enim par esse externo in solo versantes propriis sumptibus victitare, alieno tempore; neque ab illis agros nostros vastari, ac deleri vites maturo iam fructu direptas; ut fieri ab exercitibus solet, populari plerumque licentia. Earum quippe rerum direptio dominis quidem damno est ac plurimum nocet: diripientibus autem parum aut nihil affert utilitatis; immo, ut ita dicam,

Labra rigat: medio sed non rigat ore palatum.

Haec sunt, quae mihi militaris disciplinae alumno praevidere est: tibi autem minime. Cum igitur totas vires in ea impendas, quae ex re minime sunt, reliquum est, ut in summas tandem angustias adducare, et pecuniarum

A. M. 6851 Ind. 11 τὴν τῶν χρημάτων ἀπειρίαν κενοῦν εἰς πράξεις κακοπραγούσας,
C δι' ἀπειρίαν τοῦ στρατηγεῖν· ἐμοὶ δ' ἐμπειρίαις συντεθραμμένῳ στρατηγικαῖς τὴν τῶν χρημάτων ἔνδειαν πράξεων εὐπορίαν ποιεῖσθαι χρηστῶν καὶ πλοῦτον κατορθωμάτων τὸ τέλος ἐνδείκνυσθαι. τούτων δ' οὕτως ἐχόντων, ἕψεται δή σοι λοιπὸν τὸ τοῦ μύθου. εἰ μὲν γὰρ ἀπιδὼν πρὸς τὸ τῆς δαπάνης πολύχουν μέν, ἀνόνητον δέ, καὶ ἅμα πρὸς τοὺς ἐπιόντας ἐκ τῶν πολέμων κινδύνους, πα-
D λινδρομεῖν τὴν ταχίστην ἐθελήσειας ἐς Βυζάντιον οἴκαδε, συμψήφῳ δι' ἀπόγνωσιν τῇ ἀνάγκῃ χρησάμενος, μακρὸν μὲν ὀφλήσεις τὸν γέλωτα· αἰσχρὸν γάρ φασιν Ὁμηρίδαι,

δηρόν τε μένειν κενεόν τε νέεσθαι.

καὶ πρός γε ζημιώσῃ τὰς πόλεις, ἃς ἐπιὼν αὐτὸς ἀπονητὶ καθέξειν ἐλπίζω. εἰ δὲ τὸ μὴ τοιούτοις περιπεπτωκέναι κινδύνοις ὁμοῦ καὶ ὀνείδεσι φυλαττόμενος παραμένειν ἔτι φιλονεικοίης, οὐκ
E ἂν φθάνοις μετὰ τοῦ γέλωτα ὀφλεῖν μακρὸν καὶ τὴν κεφαλὴν ἀφαιρούμενος, καὶ βιαίως οὕτως ἀποῤῥηγνὺς τὴν ψυχήν, ἐπειδὰν κυκλωθεῖσα ἡ πόλις, τὸ σὸν νῦν ὁρμητήριον, ἔκ τε γῆς καὶ θαλάττης μετὰ πολλῶν ἐπιόντος ἐμοῦ τῶν δυνάμεων, ἐπὶ τὸν αἴτιον τρέψηταί σε τὴν ὀργήν. Μεταπέμψομαι γὰρ οὐ Θετταλικὴν μόνον ἵππον, καὶ ὅσα ἐκεῖθεν στρατόπεδα, ἀλλὰ σοῦ γε
F εἵνεκα καὶ Περσικὰς ἐξ Ἀσίας δυνάμεις. σὺ γὰρ ἤδη τοῦτ' ἐπεπράχεις πρῶτος, καθ' ὁμοφύλων δι' ἐμὲ Περσικὴν ἐλάσας δύναμιν. τὸ δ' ἐκ τῶν ὁμοίων τὸν ἀδικήσαντ' ἀμύνεσθαι, εἰ μὲν

infinitatem exhaurias in res male cessuras, propter tuam in re militari imperitiam. Mihi vero, in quo imperandi usus cum aetate adolevit, pecuniarum penuria in rerum bene gerendarum opportunitatem cessura est, ac prosperis me successibus tandem ditabit. Quae cum ita sint, consequetur profecto illud, quod in fabula est. Si enim ad sumptus profusos, at minime utiles, simulque ad impendentia ex bellis pericula respexeris, eoque Byzantium reverti quam celerrime volueris, auctorem prae desperatione sequutus necessitatem, maximus erit de te risus: turpe enim esse Homeridae dictitant,

mansisse diu vacuumque reverti.

Ac praeterea urbes amissurus es, quas ego obeundo nullo ut spero labore capturus sum. Si vero, dum caves ne in illa pericula simul ac probra incidas, pertinaciter adhuc manseris; non poteris facere, quin praeter risum de te multum capite etiam plectaris animamque ita violento fato effundas; tum videlicet cum urbs, tuum nunc perfugium, undique circumsessa, urgente me magnis cum copiis terra ac mari, in te, qui malorum auctor fueris, iram omnem vertet. Arcessam nempe non Thessalicum modo equitatum, et quidquid illinc copiarum est; sed tui quidem causa et Persicas ex Asia vires. Iam enim tu commisisti id primus, qui Persicam manum mei causa in cives immisisti. Iniuriam autem simili facto ulcisci, culpa

A. C. 1343 Imp. Io. Palaeol. 2

ἀνενέγκλητον εἶναι κρίνοις αὐτὸς, ἀθῶος ἐγὼ, καὶ πρὸς αὐτῶν τὴν μαρτυρίαν τοῦ συγκεχωρηκότος λαμβάνω τῶν βασκαινόντων. εἰ δ' εἰς ἐγκλήματος λόγον ἀνάγεις τοὐμὸν πρᾶγμα, ὥρα σοι λογίζεσθαι, πηλίκων καὶ ὅσων τῶν ἐγκλημάτων ὑπεύθυνον σὺ σαυτὸν ἐπεπράχεις ἐθελοντὴς, κατά τε μηδὲν ἀδικοῦντος ὅπλα το- P. 415 σαῦτα κινῶν ἀσεβῶν ἀναμὶξ καὶ ὁμοφύλων, καὶ πάντων ἀφειδῶν χρημάτων, καὶ πᾶσαν Ῥωμαίων γῆν διαφθείρων, καὶ νεὼς καθαιρῶν, καὶ μιασμάτων ἐμπιπλὰς ἱερὰ, καὶ πολυτρόπως τοῖς θείοις ἐμπαροινῶν, καὶ πάσης πολιὰν εὐγενείας ἐκ μέσου ποιῶν, καὶ πάντα φύρδην ἄνω καὶ κάτω κυκῶν καὶ διαστρέφων· ἵνα τί γένηται; ἵνα σὺ μόναρχος καταστῇς, μείζοσιν ἢ κατὰ σὲ καὶ τὴν τύχην τὴν σὴν ἐπιβάλλων πράγμασι. τῆς ἀπονοίας· ὥσπερ ἂν εἰ B μηδεὶς τῶν γινομένων ἐπόπτης δίκαιος ἦν, καὶ πάντα διοικῶν πρὸς τὸ βέλτιον, ἀλλ' ἀκυβέρνητον εἶχε τὸ πᾶν καὶ πλημμελῆ τὴν φοράν. Καὶ ταῦτ' οὐδὲ πρὸς τὰς ἐμὰς φυγὰς καὶ τύχας ἀπιδὼν συνέσεως ὁτιοῦν εἰς δυσώπησιν ἐδυνήθης λαβεῖν, ὅπως τοὺς μὲν φίλους, καὶ πολλὰς ὀφείλοντας ἔμοιγε χάριτας, ὡς πολεμίους ἐξώπλισε κατ' ἐμοῦ τὸ μανιῶδες τῆς γνώμης· τοὺς δ' ἐχθροὺς καὶ δυσμενεῖς, ὑφ' ὧν μοι προσῆκε πάσχειν μᾶλλον C κακῶς, φίλους αἱ τῆς δίκης πλάστιγγες ἔδειξαν ἀκριβεῖς· καὶ ὃν ὁ ὑμέτερος κλύδων εἰς πυθμένας κατήνεγκε συμφορῶν, ὑπέρτερον παραδόξως ὑμῶν ἐπεπράχει θεός. καὶ νῦν, ὡς ὁρᾷς, ἐμοὶ μὲν ἐξουρίας ἅπαντά γε χωρεῖ, καὶ χωρήσει ξύν γε θεῷ. σὺ δ' ὅλους

vacare ipse si iudicas, innocens certe ego, et concessae veniae testimonium accipio ab ipsis obtrectatoribus. Quod si factum illud meum in crimen adducas, iam tibi cogitandum est, quot et quantis criminibus te obnoxium ultro feceris, cum tot in me innocentem infidelium promiscue ac civium arma movisti, cum nulli sumptui pepercisti, cum totam Romanorum ditionem vastavisti, templa evertisti, sacra omni scelere violasti, cum in divina multifariam et petulantissime bacchatus es, cum omnis nobilitatis venerandam canitiem de medio sustulisti, cum omnia nullo discrimine sursum deorsum miscuisti atque invertisti; quo consilio? nimirum ut tu solus rerum potirere, maiora te ac tua conditione affectans. Proh dementiam! quasi nullus foret arbiter iustus, a quo adspiceretur quodcunque fit, a quo omnia quam optime administrarentur; sed universa nullo rectore, nulla lege irent. Ac ne quidem ad mea exilia measque calamitates cum respiceres, erudiri ad verecundiam potuisti, cogitando quomodo eos quidem, qui mihi amici erant ac plurimum mihi debebant, animi sui furor in me tanquam hostes armaverit: inimicos autem, et eos, a quibus laedi me aequius erat, amicos mihi divinae iustitiae lances veros ac certos probaverint; et quem vester ille aestus in profundos calamitatum fluctus merserat, eum Deus praeter omnem opinionem vobis altiorem effecerit. Et nunc, ut vides, mihi quidem omnia flatu prospero eunt, et porro ibunt Deo iuvante. Tu

A. M. 6851 Ind. 11 ἀνηλωκὼς χρημάτων σωρούς, τῶν τ' ἐμῶν δηλαδὴ μεθ' ὅσα D τοῖς βασιλικοῖς ἐνῆν πρυτανείοις καὶ ὅσα πᾶσιν εὐγενέσι τα- V. 337 μιευόμενα πέπραχας ἅρπαγμα ληστρικόν, οὐδὲν πλέον κατορθοῖς, ἢ τὸν Πηνελόπης ὑφαίνεις ἱστόν· ὃν πανημέριον ὑφαινόμενον τὸ σκότος ἀνέλυε τῆς κατόπιν νυκτός. δῆλον οὖν ἂν ἐντεῦθεν εἴη καὶ τοῖς μικρὰ φρονοῦσιν, ὡς ὑμῖν μὲν ἀδικοῦσιν ἥκιστα συλλαμβάνειν ἐθέλει τὸ θεῖον· ἀδικουμένῳ δ' ἔμοιγε καὶ μάλα μάλιστα. καὶ δέον ὑμᾶς, ἀφοσιουμένους τὴν ἐκ θεοῦ νέμεσιν, τὸ τῆς ὀργῆς ἐπίσχειν ἀταμίευτον, ὑμῖν δ' ἠρεμεῖν οὐκ E εἰς μνήμην οὐδ' ὀψὲ τῶν χρόνων ἔρχεται. Ὅμως εἰ μὴ ἐν τῷ αὐτίκα φεύγων αὐτὸς οἰχήσῃ, κακοδαιμονία δέ τις συνέστιος κατὰ χώραν ἄχρι καὶ ἐς ἑβδόμην ἡμέραν διακαρτερεῖν ἀναγκάσει, ἔργα λόγων ὄψει πολλῷ κραταιότερα. (Γ.) Ταῦτ' εἰπὼν τοὺς μὲν πρέσβεις ἀφῆκε πορεύεσθαι· αὐτὸς δ' ἀκάτιον κατεσκευακὼς λάθρα δι' ἁμάξης κατήνεγκεν ἀλλαχόθεν εἰς θάλατταν, στα- F δίους Βεῤῥοίας διέχουσαν ἑξήκοντα καὶ ἑκατόν, δι' οὗ τὴν καλέσουσαν ἀπεστάλκει πρεσβείαν τὸν τῆς Λυδίας σατράπην Ἀμούρ. A. C. 1343 Imp. Io. Palaeol. 3 καὶ ἦν ὁ καιρὸς τηνικαῦτα παρὰ τὰς τοῦ κυνὸς ἐπιτολάς.

θ'. Ἐπανιόντων δὲ τῶν πρέσβεων ἐκ Βεῤῥοίας, Ἀπόκαυκος P. 416 διακηκοώς, „Ἐγὼ δ' οὐκ ἄν ποθ' ὁμολογήσαιμι νόθον εἶναι καὶ μὴ πάνυ προσῆκον τοῖς στρατηγεῖν αἱρουμένοις (ἔφη) τὸ ψεύδεσθαι, ὅτι μὴ καὶ μάλιστά σφισιν ἁπάντων εἶναι τῶν ἀναγκαιοτάτων. δυοῖν γὰρ ὄντοιν πραγμάτοιν, ἀληθείας καὶ ψεύδους,

vero consumptis pecuniarum acervis, mearum nempe, praeter id omne quod principum aerariis inerat et quidquid apud nobiles omnes repositum latronibus rapiendum dedisti, nihil aliud nisi Penelopes telam texuisti, quam tota die elaboratam sequentis noctis umbra retexebat. Patet itaque inde cuivis etiam mediocris ingenii homini, minime Deum velle adesse vobis iniuriam facientibus; mihi autem, qui iniuria affectus sum, affuturum esse maxime. Et tamen cum oporteat vos, divinam indignationem reveritos, furorem animi impotentem reprimere, nihilo magis vobis venit in mentem, tandem ut aliquando quiescatis. At nisi statim ipse fugitivus abeas, si te sinister aliquis genius, tecum habitans, ad septimam usque diem durare et manere hic cogat, videbis sane graviora multo dictis facta." (III.) Haec loquutus legatos dimisit. Ipse parari naviculam et rhedae impositam clanculum alia de parte in mare deportari curavit, quod Berrhoea distat centum et sexaginta stadiis: atque ita misit legatos, Lydiae satrapam Amurium arcessituros. Erat autem ferme illud tempus, quo Canis oritur.

9. Reversis Berrhoea legatis, Apocaucus, ubi renunciata audiit, „Ego vero," inquit, „nunquam hoc dederim degeneris animi esse, ac non omnino dignum eo, qui exercitibus praesit, mentiri aliquando. Quin illud pernecessarium esse dixerim, et omnium quidem maxime imperatori. Cum enim duae res sint, veritas et mendacium, unum ex utraque re emolumen-

A. C. 1343 Imp. Io. Palaeol. 3

ἓν ἐξ ἀμφοτέρων πορίζεται κέρδος ὁ στρατηγὸς, καθ' ὁπότερον ἴδῃ συνωθοῦσαν τὸ συμφέρον τὴν τῆς χρείας ἀνάγκην. φιλοσόφοις γὰρ καὶ ὅσοις τὸ μὴ πάντῃ τοῦ βίου κοινωνικὸν πραγματεύεται B ἴδιον ἂν εἴη τὸ ψεύδους παντὸς ἄμικτόν τε καὶ ἀβαφῆ τὴν γλῶτταν τηρεῖν, οἷς οὐδεμία πρόσεστι βίου φροντὶς, παρενηνέχθαι τῆς ἀληθείας πείθουσα. οἷς δ' ἀληθεύσασι μὲν ἐνίοτε διακινδυνεύεται πόλεις αὐτάνδρους καὶ στρατόπεδα πάντ' ἀπολέσθαι, ψευσαμένοις δ' ὅλην ἀκραιφνῆ χαρίσασθαι σωτηρίαν· ποῦ οὐκ ἂν ἀτοπίας ἐλαύνοι, πρὸ τοῦ συμφέροντος ψεύδους αἱρεῖσθαι τὸ τὰ ἔσχατα βλάπτον τῆς ἀληθείας; ἐγὼ γὰρ μυριάκις ἂν ἑλοίμην, C ἐξὸν μετὰ τοῦ ψεύδεσθαι, σώζειν καὶ πόλεις ὁμοῦ καὶ στρατόπεδα, τοῦ γε ξὺν τῇ ἀληθείᾳ πρὸς βάραθρον ἀπωλείας ἐλαύνειν ἅπανθ' ἑκών. ἀνυποστάτου γὰρ ὄντος καὶ ἀνουσίου τοῦ ψεύδους, ἀνάγκη τὸν τούτῳ χρώμενον, ὁπότε χρῷτο, μηδὲν ἄλλο γε δρᾷν, ἢ σιωπήν τινα καὶ φειδὼ τῆς ἀληθοῦς οὐσίας πραγματεύεσθαι· καθάπερ δήπου καὶ ὅσα τῶν κειμηλίων πολυτελέστερά τε καὶ τιμιώτερα D τοῖς ἔχουσι νῦν μὲν καλύπτεται τοῦ συμφέροντος εἵνεκα, V. 338 νῦν δ' ὥσπερ ἀνακαλυπτήρια θύειν τοῖς τῶν ἀνθρώπων ὀφθαλμοῖς τὸν ἴσον ἔξεστι τρόπον. ὥστ' οὐ δικαίως ὁ Καντακουζηνὸς τὴν γραφὴν ἐμοὶ τοῦ ψεύδεσθαι, ὥς γε οἶμαι, προστρίβεται, τοῦ λυσιτελοῦς ὡς μάλιστα ποιουμένῳ τὴν πρόνοιαν. ἐγὼ γὰρ ἐλάττωμα ἂν ἡγησάμην, εἰ μὴ τοιοῦτος εἴην· κἀκείνῳ δ' αὖ, εἰ στρατηγοῦ ποιεῖν ἐβούλετο πρᾶγμα, τότ' ἂν με λοιδορεῖν ἐχρῆν, ὅτε μὴ οὕτω τοῖς ἀνὰ χεῖρας ἑώρα με πράγμασι προσιόντα. E

tum percipit imperator, prout videt in hanc vel illam partem necessitate impellente inclinare utilitatem. Ac philosophorum quidem, et eorum qui vitae societati non omnino student, proprium fuerit linguam ab omni mendacio alienam et sinceram servare, cum nulla sit iis vitae cura, quae ut recedant a veritate persuadeat. At ii, quibus, si vera dicant, metus est, ne universas civitates ac totos exercitus perdant, mentientibus autem spes est integram omnium salutem vindicandi, quo non illi amentiae perveniant, si perniciosam veritatem utili mendacio priorem habeant? Enimvero ego centies maluerim, si possim, mentiendo servare et urbes et exercitus, quam servata veritate omnia sponte pessumdare. Cum enim re et substantia careat mendacium, hoc qui utatur, eum necesse est, quando utitur, nihil aliud nisi id agere, ut substantia veritatis silentio quodam ac parciore usu prematur; quemadmodum in supellectili, quae sumptuosissima sunt ac pretiosissima, ea a dominis nunc absconduntur, quia ita expedit; nunc hominum oculis, velut novae nuptae posito flammeolo, possunt eandem ob causam spectanda offerri. Non iuste itaque Cantacuzenus crimen mihi mendacii (ut quidem puto) inurit: mihi inquam, qui utilitatis potissimam rationem habeo. Immo ego me minoris aestimandum putarem, si eiusmodi non essem. Iste autem, si id quod imperatoris erat facere voluisset, tunc mihi debuit convitiari, cum videbat me non aggredi ea, quae exsequi tam facile et

A. M. 6851 Ind. 11 P. 417 Ἐμὲ δ᾽ ἐκεῖνο μάλιστα πάντων ἐπαίρει θαυμάζειν ἐκείνου, πῶς ταῦτ᾽ ἐπείγεται δρᾷν, οἷς ὀνειδίζων ἐκτόπως ἐμοὶ λοιδορεῖται, τὴν βαρβαρικήν φημι καὶ ἀλλόφυλον συμμαχίαν. εἰ γὰρ ἐν ἀλλοτρίοις πταίσμασιν ἰδίαν ἀσφάλειαν ἐγκωμίων αὐτὸς ἐπορίσατο καὶ τῷ ὄντι τά μοι πεπραγμένα μεμίσηκε, ποθεῖν οὐκ ἐχρῆν, οὐδὲ μιμεῖσθαι. τὸ γὰρ μιμεῖσθαι φιλοῦντός ἐστιν, οὐ μισοῦντος, καὶ θαυμάζοντος μᾶλλον ἢ ψέγοντος. οὐδεὶς γὰρ ἃ μισεῖ B δρᾷν ἐκ ψυχῆς ἐπείγεται, τοῦ βιαζομένου παντὸς ἐκ ποδῶν ἱσταμένου. εἰ δὲ γλώττῃ μὲν λοιδορεῖται τούτοις οἷς ἐμὲ πράττοντα βλέπει, ἔργοις δ᾽ οὐχ ὅπως οὐκ ἀποσπεύδει τὴν μίμησιν, ἀλλὰ καὶ προσεπιδαψιλεύεται, δῆλον ὡς οὐχ ὅτι μισῶν λοιδορεῖται, ἀλλ᾽ ὅτι μὴ πρῶτος αὐτὸς ἐπεπράχει δυσχεραίνει· ὥστε δυοῖν ὁπότερον καθ᾽ ἑτέρου ψηφισθείη, καὶ θατέρῳ τοῦτο δικαίως ἀκολουθήσῃ, καὶ ὁμοίως ἀμφοτέροις ἢ τὰ τῆς ἐπιτιμήσεως ἢ τὰ C τῆς συγγνώμης ἐφ᾽ ὁμοίοις τοῖς πράγμασιν ἕψεται." (B.) Ἐκεῖνος μὲν οὖν ταῦτ᾽ ἔλεξε, σφόδρα τῆς ἑαυτοῦ καταψευδόμενος φύσεως, καὶ πιθανότητι γλώττης τὴν τῶν πραγμάτων ὑποκλέπτων ἀλήθειαν. ἔθος γὰρ αὐτῷ διηνεκὲς τουτὶ, καὶ πολλάκις τούτῳ περιφανῶς ἐνεκαλλωπίσατο, ἕτερα μὲν τῇ γλώττῃ προφέρειν, ἕτερα δ᾽ ἐν τῇ διανοίᾳ καλύπτειν, καὶ μαχομένην δει- D κνύειν τῇ γλώττῃ τῶν λογισμῶν τὴν μελέτην. πολλὰ μὲν οὖν κἀνταῦθα τῇ γλώττῃ θρασυνόμενος τοῖς ἔργοις ἠλέγχετο. αὐτὸς μὲν γὰρ διὰ δέος ἐν Θεσσαλονίκῃ παρέμεινε· τὴν δὲ στρατιὰν

13. τοῦτο et ἀκολουθήσῃ em. Boiv. pro τούτῳ et ἀκολουθηθήσῃ.

promptum esset. Iam vero eum ut mirer hoc maxime inducor, quod ea facere molitur, quae mihi ut probra insolenter obiicit: armorum dico cum barbaris et alienigenis societatem. Nam si in alienis ruinis laudum suarum stabilitatem collocavit, et revera odio illi sunt ea quae gessi, affectare atque imitari haud oportebat. Imitari quippe amantis est, non aversantis, et eius magis qui admiretur, quam eius qui vituperet. Nemo enim quas res odit, eas vere et ex animo, cum omnis vis abest, facere studet. Quod si ea, quae per me fieri videt, lingua quidem ille criminatur, re autem ipsa non solum non abhorret ab imitando, sed et insuper cumulum addit: evidens est eum, non quia oderit, criminari; sed quia primus haud fecerit, ideo moleste ferre. Utracunque igitur in unum e nobis lex lata fuerit, ea in alterum etiam merito cadat necesse est, et ex similibus factis similem utrinque consequi reprehensionem aut veniam." (II.) Haec sunt, quae ille dixit, de sua indole admodum mentiens, ac sermonis probabilitate rerum veritatem obscurans. Mos enim hic illi perpetuus fuit: eoque se palam saepe tanquam ornamento aliquo venditavit, quod aliud ore pronunciaret, aliud in animo occultum haberet, et pugnare cum lingua consilia eius et cogitationes appareret. Multam igitur tum quoque audaciam verbis professus factis redarguebatur. Nam ipse quidem Thessalonicae mansit prae metu:

τῶν ἐπισήμων ἑνὶ παραδοὺς ἐπὶ Βέῤῥοιαν ἔπεμψε, παραγγείλας A. C. 1343
ἄχρι τριῶν ἐκεῖ παραδείξαντας ἑαυτοὺς ἡμερῶν τὴν ταχίστην Imp. Io. Palaeol. 3
ἐπανιέναι. οὐ γὰρ δράσοντάς τι γενναῖον σφᾶς ἐπεπόμφει· τῶν γὰρ ἀμηχάνων ἓν ἐδόκει τοῦτ' αὐτῷ· ἀλλ' ὅσον μὴ φωραθῆναι τὴν τούτου δειλίαν τοῖς πλείστοις. τοῦ γάρ τοι θράσους ἀνδρίᾳ B
καὶ τόλμῃ πολεμικῇ συνοικεῖν οὐδαμῇ δυναμένου, πῶς ἂν αὐτὸς, μακρὸν μὲν ἐν τῇ γλώττῃ τὸ θράσος ἔχων, μακροτέραν δ' ἐν τῇ ψυχῇ τὴν δειλίαν, γεγυμνωμένοις ξίφεσιν ἢ αὐτός ποθ' ὁμιλήσειεν, ἢ πείσειεν ἄλλους; θᾶττον μεντἂν τοῦ σώματος ἀποῤῥηγνυμένην θεάσαιτο τὴν ψυχὴν, ἢ συῤῥηγνυμένου πολέμου πάταγον ὅπλων ἀκούσειεν. (Γ.) Ἐπεὶ τοίνυν πεπαῤῥησιασμένῃ C
μάχῃ τὸν πολέμιον οὐκ ἐνῆν κατεργάσασθαι, πρὸς τὰς ἐν κρυφῇ συνήθεις αὖθις ἔβλεψε μηχανὰς καὶ τοὺς λαθραίους δόλους. κἀπειδή γε ἠκηκόει τὴν βασιλέως οἰκίαν εἶναι παρὰ τὸ τεῖχος τῆς πόλεως ἔνδον· ἀφ' ἧς ἐξιόντα τὸν βασιλέα περὶ μέσας που νύκτας μεμονωμένον τε καὶ ἀφύλακτον ὡς τὰ πολλὰ περισκοπεῖν ἐκ τῶν ἐπάλξεων, εἰ ἐπίοιεν ἔξωθεν αἱ τῶν ἀντιπάλων δυνάμεις καὶ P. 418
ὅπως ἂν ἐγρηγόρσεως ἔχοιεν οἱ τὴν πόλιν ἔνδοθεν φρουροῦντες, ὅσοι τε τὰς κατὰ μέσην τὴν πόλιν ἔνοπλοι περιῄεσαν ἀγυιὰς καὶ V. 339
ὅσοι πάντα πύργον καὶ πᾶν ἡμιπύργιον διαλαγχάνοντες φωναῖς ἀλλεπαλλήλοις τὰ νυκτερινὰ παρεμετροῦντο διαστήματα· πολλοῦ τινος ἐπρίατο μισθοῦ τῶν εὐφυῶς ἐχόντων τῆς τοξικῆς ἀσκήσεως ἕνα τινὰ, καὶ τοῦτον εἰς Βέῤῥοιαν πέμψας κατὰ τὸ λεληθὸς

4. μὴ Boiv. pro μοι.

exercitum autem uni ex primoribus commissum Berrhoeam misit; praecepitque, postquam se illic per tres dies ostentassent, ut redirent quam celerrime. Non enim ut aliquid praeclari facerent, eos miserat; qui nullo modo fieri id posse existimabat; sed ut ne a plerisque timiditas eius deprehenderetur. Enimvero si nulla esse potest arrogantiae cum fortitudine et bellica magnanimitate societas; quomodo ille, cui tantum in lingua arrogantiae erat, in animo autem timiditatis multo plus, nudatis ensibus aut ipse interfuisset, aut aliis ut interessent persuasisset? Citius profecto erumpentem corpore animam vidisset, quam in belli conflictu sonitum audiisset armorum. (III.) Quia igitur aperto Marte hostem profligare haud poterat, ad suas illas denuo occultas artes et obscuros dolos respexit. Et cum audivisset imperatoris domum iuxta muros sitam in urbe esse, eaque solitum illum egredi circa medias noctes solum, ac plerumque incustoditum, ut circumspiceret e propugnaculis, exploraretque, num extrinsecus hostium copiae ingruerent; et qua vigilantia urbem intus custodirent sive ii, qui per urbem mediam armati obambulabant et vias circumibant, sive ii, qui turrim quamlibet aut turriculam sortiti, crebris clamoribus sese mutuo compellantes, nocturna intervalla metiebantur; magna mercede quendam conduxit ex iis, qui singularem habent ad tractandum arcum dexteritatem, et

A. M. 6851 Ind. 11 παρήγγειλε νύκτωρ ἐξιόντα τῆς οἰκίας τὸν βασιλέα καιρίαν βαλεῖν B ἐκ τοῦ τείχους, καὶ παραχρῆμα σχοίνῳ διὰ τῶν ἐπάλξεων διεκπεσόντα πρὸς τὸ στρατόπεδον ἀπαθῆ τὴν σωτηρίαν πορίσασθαι. τῆς τοίνυν ὥρας ἐληλυθυίας, ἐν ᾗ τὸν βασιλέα τῷ εἰωθότι χρῆσθαι γέγονε περιπάτῳ παρὰ τὸ τεῖχος τῆς πόλεως, τρὶς μὲν εὐθὺς ὁ τοξότης ἐκεῖνος ἐτείνετο τὸ τόξον· τρὶς δ' ἀτυχῶν περὶ τὴν ἀποστολὴν τοῦ βέλους ᾐσθάνετο, νάρκης οἱονεὶ τινος ἐμπε- C δούσης παραχρῆμα τὴν χεῖρα καὶ κατὰ γῆς νεκρὸν τὸ βέλος ῥιπτούσης. τῆς μέντοι τοῦ τόξου νευρᾶς ἐν τῇ τρίτῃ ῥαγείσης πείρᾳ, ἐκπλήξει καὶ δέει ληφθέντα τὸν ἄνθρωπον ἅμα ἕῳ προσιέναι τε τῷ βασιλεῖ καὶ τόν τε δόλον ἐξαγγεῖλαι περιπαθῶς καὶ ὃ περὶ τὴν τάσιν τοῦ τόξου συμπέπτωκε τέρας. αὐτὸς μὲν οὖν συγγνώμης τυχὼν ἐπορεύετο. (Δ.) Ὁ δ' Ἀπόκαυκος, ὁρῶν D οὐ ταχεῖαν ἰοῦσαν τὴν ἐκ τῶν Τριβαλλῶν αὐτῷ σύμμαχον δύναμιν, ἠρέμα πρὸς ἀπογνώσεις ἐχώρει τῇ γνώμῃ. ἐδεδίει γάρ, μὴ αἰφνίδιον ὁ βασιλεὺς τὰ Θετταλικὰ μεταπεμψάμενος ὅπλα πρὸς τοὺς ἐσχάτους ὤσῃ κινδύνους αὐτοῦ τὰ στρατεύματα. οὐ μετὰ πολλὰς οὖν ἐκεῖθεν τὰς ἡμέρας ἀναζευγνύειν ἐκέλευε τά τε ἄλλα καὶ μάλισθ' ὅτι καὶ φήμη πάντας ἄρτι ἐπεπορεύετο, τὴν τοῦ E Περσικοῦ στόλου βαρεῖαν διαγγέλλουσα ἔφοδον, ἣν καὶ παντὸς ἐνόμιζε θανάτου φοβερωτέραν. διὸ καὶ κομιδῇ βραχείας τῇ Θεσσαλονίκῃ ἐνδιατετριφὼς καὶ αὐτὸς ἡμέρας ᾤχετο σὺν ὀλίγαις ναυσὶν ἀποπλεύσας, καὶ ταύταις ταχυναυτούσαις ὡς μάλιστα. ὑπωπτευκὼς γὰρ ἦν, καὶ μάλα κατὰ σκοπὸν, ὡς αἰσθήσεως

cum Berrhoeam clanculum misit, praecepitque, ut cum domo egressurus esset noctu imperator, ei mortiferum vulnus infligeret; ac statim propugnaculis lapsus per funem ad castra illaesus ac salvus sese reciperet. Cum itaque advenisset hora, atque imperator solitam iuxta moenia ambulationem repeteret, ter statim sagittarius arcum tetendit; ter sensit in iaculando telo aberrasse se, cum illico manus quasi quodam torpore obriguisset telumque in terram velut mortuum proiecisset. Ferunt autem cum tertio experiretur, ruptum arcus nervum; stupore deinde ac metu correptum hominem ad imperatorem primo mane accessisse, dolumque ei cum magna animi commotione patefecisse, et quod acciderat in tendendo arcu prodigium. Ipse itaque impetrata venia abiit. (IV.) Apocaucus vero, cum videret non continuo adesse sibi auxiliares a Triballis copias, paulatim ad desperationem animo vergebat. Verebatur enim, ne statim imperator accitis Thessalorum armis in extremum discrimen adduceret ipsius exercitum. Non multis itaque post diebus castra moveri iussit, tum ob alia, tum maxime quia recens ad omnes fama pervenerat, infestissimum nuncians Persicae classis adventum, quem ille peius letho extimescebat. Perpaucis igitur et ipse diebus Thessalonicae consumptis, pauculis cum navibus, et illis quidem expeditissimis, in altum delatus abiit. Etenim suspicatus erat, optima certe coniectura,

γενομένης ἀνὰ τὴν πόλιν τοῦ φόβου τε καὶ τῆς γε τοῦ δρασμοῦ μελέτης, δυοῖν ἕψεται θάτερον· ἢ γὰρ καθέξειν αὐτὸν τοὺς Θεσσαλονικέας ἐπίκουρόν τε καὶ κοινωνὸν τῆς προσδοκωμένης πολιορκίας, ἢ βιάσασθαι συναποπλεῖν αὐτῷ τάς τε τριήρεις πάσας καὶ ἅμα τὴν σὺν γε αὐτῷ ναυστολήσασαν Περσικὴν δύναμιν μεθ' ὁμοίας τῆς γνώμης· ὃ μεῖζον τῶν ἄλλων ἐνόμιζεν εἶναι κακῶν ἑαυτῷ, καὶ κινδύνων μειζόνων μεστόν. τό,τε γὰρ πλῆθος ἐν ταῖς φυγαῖς ἐμπόδιον οὐ μικρόν· καὶ πρός γε τὸ δύναμιν ἀλλόφυλον ἑπομένην ἔχειν, φεύγοντα δύναμιν ἄλλην, ἐχθρὰν μὲν αὐτῷ, φίλην δὲ καὶ ὁμόφυλον ταῖς ἑπομέναις αὐτῷ Περσικαῖς ταύταις ναυσὶν, ὅμοιον ἐλογίζετο, ὥσπερ ἂν εἴ τις τὸν ἔξωθεν ἀνασοβεῖν τῆς οἰκίας ἐπειγόμενος ἐμπρησμὸν ἔνδοθεν ἑκὼν αὐτὴν ὑφῆπτεν αὐτὸς, σπουδαιοτέραν τινὰ τὴν ἐπικουρίαν οὕτω πως τἀλλοτρίῳ πυρὶ μηχανώμενος. ταῦτ' οὖν ἅπαντ' ἐν νῷ συλλαβὼν ᾤχετο λάθρα φυγὼν, ὡς ἡμῖν γε δεδήλωται.

A.C. 1343 Imp. Io. Palaeol. 3 — F — P. 419

(E.) Ὅσαι μὲν οὖν ἁρπαγαί τε καὶ ἀνδραποδισμοὶ τοῖς ἐναπολειφθεῖσιν ἐγίνοντο Πέρσαις ἐκεῖ κατὰ τῶν εὐσεβῶν, καὶ ὅσαι κατὰ τῶν ἱερῶν ἀτοπίαι κατὰ τὸ ἀφειδὲς ἐτολμῶντο, ῥᾴδιον οὐκ ἂν εἴη διεξιέναι, βουλομένοις ἐφ' ἕτερα τρέπειν τοῦ λόγου τὸν δρόμον ἡμῖν. ἴσασι δ' οὖν οἱ παθόντες, καὶ ὅσοι τῶν τοιούτων οὐ μάλα πεφύκασιν ἀδαεῖς ἀποσυλᾶν εἰκασμοὺς κἀξ ὧν γε τεθέανται ξυμβάλλειν καὶ ἃ μὴ τεθέανται.

B — V. 340

ι'. Βραχεῖαι παρῆλθον ἡμέραι καὶ ἡ ναυτικὴ τῶν Περσῶν C

4. βιάσασθαι positum est pro βιάσεσθαι, ut observat Boiv.

si semel timere eum ac fugam meditari sensissent ii, qui in urbe erant, duorum alterum eventurum esse: aut enim ipsum a Thessalonicensibus retentum iri, propulsatorem ac participem futurum imminentis obsidionis, aut cum eo coactum iri migrare tum omnes triremes, tum illam Persarum classem, quae ipsum sequuta erat eodem consilio: quod quidem malorum omnium gravissimum ducebat sibi, et maximis periculis plenum. Nam et multitudo in fuga impedimentum est haud mediocre, et praeterea classem externam secum habere cum aliam classem fugeret, sibi quidem inimicam, amicam autem ei quam secum habebat Persarum classi, atque eiusdem gentis; id quidem illi perinde habebatur, ut si quis festinans arcere aedibus externum incendium eas ipse introrsum sciens ac prudens incenderet, isto videlicet tanquam praesentiori remedio adversus externum ignem excogitato. Haec igitur ille omnia animo complexus clam, ut diximus, aufugit. (V.) At Persae ibi relicti quantum grassati sint in Christianos, tum diripiendo, tum homines in servitutem redigendo, qua audacia et quam intemperanter sacris illuserint, facile haud fuerit nobis commemorare, orationis nostrae cursum vertere alio volentibus. Norunt certe ii, qui passi sunt, et quicunque non ita sunt earum rerum rudes, ut coniecturam de iis capere, atque ex iis quae viderint ea quae non viderint colligere haud possint.

10. Paucis diebus interiectis navales Persarum copiae advectae sunt,

A. M. 6851 Ind. 11 κατέπλευσε δύναμις, ἐς ἔγγιστα διακοσίων νεῶν ἀναφερομένη τὸ
πλήρωμα καὶ ναύαρχον ἔχουσα τὸν τῆς Λυδίας σατράπην
Ἀμούρ· ὃς οὐκ εἰς τὸ τῶν Θεσσαλονικέων ἐπίνειον καταῖραι τὸν
στόλον ἀφῆκεν, ἀλλ' ἴδιον αὐτὸς ἐποιήσατο ναύσταθμον, στα-
δίους Θεσσαλονίκης ἀπέχον οὐχ ἧττον ἑξήκοντα. οὐ μὴν τοσαύ-
τας ἔχων τῆς Ἀσίας ἐξέπλευσεν· ἀλλὰ τριακοσίαις μὲν ταῖς πά-
D σαις ἀνήχθη· ναυαγίᾳ δὲ χρησάμενος κατὰ τὸν ἀνάπλουν, ἀγριω-
τέρων τῶν ἀπαρκτίων τηνικαῦτα ῥευσάντων πνευμάτων, αὐτὸς
μὲν σὺν ταῖς εἰρημέναις ἐκτοπισθεὶς ἄκων εἰς Εὔβοιαν ἐξώκειλε,
καὶ ταύταις ἀπ' ἀλλήλων ὡς τὰ πολλὰ διεσκεδασμέναις· αἱ δ'
ἄλλαι κατ' ἄλλα μέρη διεσώθησαν τῆς Εὐρώπης, ὅσαι μήτ' ἐν
P. 420 ταῖς ἀκταῖς συνετρίβησαν, μήτε κύμασι διαναυμαχήσασαι κα-
τηνέχθησαν αὔτανδροι. βουλευομένου δ' ἐκεῖθεν ἐπὶ συχναῖς ἡμέ-
ραις ἐξ Εὐβοίας πεζῇ διὰ Θετταλίας ἰέναι ἐς Βέῤῥοιαν, αὐτόθι
τὰς ναῦς καταφλέξαντα πρότερον, ἐῤῥάϊσε μὲν ἡ τῶν κυμάτων
ὕβρις ὀψέ· μαλακώτερον δ' ἐξ ἀπογείων προσβαλεῖν ἤρξατο τοῖς
ἱστίοις τὸ πνεῦμα. ὅθεν καὶ ἄραντες ἐκεῖθεν ἠθροίσθησαν ἐς
ὃν δεδηλώκαμεν ναύσταθμον, τῆς Θεσσαλονικέων πόλεως ἄγ-
B χιστα. (B.) Οἱ μὲν οὖν πλείους, τὴν ἱκανὴν ἀπολιπόντες φρου-
ρὰν ταῖς ναυσὶν, ἐπὶ λείαν εὐθὺς ὥρμησαν, καὶ τὰ πλείω τῶν
Τριβαλλοῖς ὑπεικόντων χωρίων ἐκάκωσαν μάλιστα, ἀνθρώπους
καὶ βοσκήματα συναρπάζοντες ἐξ ἀγρῶν, καὶ οἰκίας πυρπολοῦν-
τες, καὶ πολλοῖς τὸν πολέμιον σίδηρον καταφέροντες ἀνανταγώ-
νιστον. τῷ γε μὴν ναυάρχῳ τοῦ στόλου κατὰ χώραν μείναντι

5. ἀπέχον em. Boiv. pro ἀπέχων.

quam proxime ducentarum navium numerum explentes, duce Amurio, Lydiae satrapa: qui classem suam non ad Thessalonicensem portum appulit, sed propriam sibi ipse stationem paravit, non minus sexaginta stadiis a Thessalonica distantem. Atqui ille cum Asia decederet, non cum eo navium numero, sed cum totis trecentis solverat. Facto autem inter navigandum naufragio, cum asperiores ab Arcto aurae ingruissent, ipse quidem in Euboeam vi abreptus erat cum illis, quas dixi, navibus, iisque maxima ex parte ab invicem dispersis. Aliae vero ad alias Europae oras salvae evaserant, exceptis iis, quae aut in littora illiserant, aut iniquis fluctibus conflictatae ipsis cum hominibus demersae fuerant. Cumque ille multos dies deliberasset, an ex Euboea per Thessaliam pedestri itinere, navibus ante incensis, Berrhoeam sibi eundum foret, deferbuerat tandem fluctuum insolentia, cooperatque aura clementior velis adspirare a terra. Inde itaque cum solvissent, ad eam, quam diximus, stationem convenerant proxime Thessalonicam. (II.) Relicto igitur praesidio, quantum ad custodiendas naves satis erat, ad praedam statim bona pars egressi sunt, et pleraque Triballorum ditionis loca maxime afflixerunt, homines ac pecora ex agris abigentes, atque etiam multis gladium hostilem impune intentantes. Cum autem ibi Persicae clas-

ἧκε μετὰ βραχὺ καὶ ὁ βασιλεὺς ἐκ Βεῤῥοίας, τῶν ἐκεῖ πραγμάτων A. C. 1343 ἐπίτροπον τὸν υἱὸν καταλελοιπὼς Μανουήλ· ὃς ἄρτι καθ' ἡλικίαν Imp. Io. Palaeol. 3 τὸν ἔφηβον παραλλάττων, καὶ μήπω μηδὲ τὸν πρῶτον ἀνθήσας C ἴουλον ἐν ταῖς παρειαῖς, πρεσβυτικὴν ἐν τῇ ψυχῇ τὴν σύνεσιν ἔβοσκε καὶ ἅμα τῷ πατρὶ πρὸς ταῖς ὑπερορίοις καὶ ὑπαίθροις στρατοπεδείαις μακρὰ συγκακοπαθήσας πρὸς λαμπρὰν V. 341 τῆς στρατηγικῆς ἐμπειρίας γεγύμνασται ἄσκησιν· καὶ δι' αὐτό γέ τοι τουτὶ τὴν τῆς τοιαύτης πόλεως ὁ βασιλεὺς καὶ πατὴρ ἐπεπιστεύκει ἐπιτροπήν, ἣ κρηπὶς καὶ ῥίζα τέως αὐτῷ τῆς ἐκ τῶν χειρόνων D ἐς τὰς βελτίους τύχας κατέστη μεταβολῆς. οὕτω τοίνυν ἐλθὼν ἐκ Βεῤῥοίας ὁ βασιλεύς, καὶ ἀμφὶ τοὺς τῆς Θεσσαλονίκης ἀγροὺς τῷ τῆς Περσικῆς δυνάμεως ἐντετυχηκὼς ἡγεμόνι, καὶ ἀσπασάμενος τὰ εἰκότα, περὶ τῶν πρακτέων ἄμφω κατὰ σφᾶς ἐβουλεύοντο. (Γ.) Τοῖς γε μὴν Θεσσαλονικεῦσι, τειχῶν ἐντὸς συγκλεισθεῖσι μετὰ τῶν ποιμνίων καὶ βουκολίων, αὐτοῖς τε ἐστενοχωρεῖτο τὰ ἐπιτήδεια καὶ τοῖς ἀλόγοις ζώοις χιλὸς οὐκ ἦν· ἃ E δὴ καὶ καθ' ἡμέραν ἄλλα ἐπ' ἄλλοις ἔπιπτον, καὶ τὸ ἐντεῦθεν δυσῶδες νοσεῖν παρεσκεύαζε τὸν ἀέρα· ὑφ' ὧν ἀχθομένοις συνέβαινε στασιάζειν λαμπρῶς τοῖς πολίταις. οἷς μὲν γὰρ κτήσεις ἦσαν ἀγρῶν, ἄχθεσθαι ἐνῆν, τῶν ἀγρῶν δῃουμένων· οἷς δ' ἀγέλαι ποιμνίων, καὶ ζεύγη βοῶν, καὶ ὁπόσα τῶν ἀχθοφόρων ζώων, ἀνιᾶσθαι συνέβαινε καὶ αὐτοῖς, αὐτά τε θεωμένοις εἰκῇ F φθειρόμενα καὶ ἀθρόας τὰς ἐπ' αὐτοῖς ἐλπίδας θνησκούσας αὐτῶν. οἷς δ' ἡλικιῶτις ἦν ἡ πενία καὶ τὸ κοῦφον τοῦ βίου τὸ

10. μεταβολῆς Boiv. pro μεταβολή.

sis dux substitisset, venit ad eum paulo post et imperator Berrhoea egressus, mandata Manueli filio rerum administratione. Qui cum aetate vix ephebum excederet, nec dum malae prima lanugine florerent, senilem in animo alebat prudentiam, et simul cum patre longinquae ac subdialis militiae mala diu perpessus praeclaro usu ad imperandi disciplinam exercitatus erat; atque ob id ipsum ei imperator ac pater illius urbis regimen crediderat, quae ipsi hactenus fundamentum ac radix fuerat fortunae in melius mutandae. Cum itaque inde excessisset imperator, et circa Thessalonicae campos Persici exercitus ducem offendisset, eumque ut par erat salutasset, ambo quid facto opus foret inter se deliberarunt. (III.) Thessalonicenses autem, cum gregibus atque armentis intra muros conclusi, et ipsi rerum necessariarum penuria laborabant, et bestiis deerat, quo alerentur. Quae cum frequentes quotidie caderent, et teter inde odor aërem corrupisset, hinc factum est, ut cum id cives aegre ferrent, aperta seditio oriretur. Quibus enim ruri possessiones erant, iis agros vastari grave erat. Sed et qui pecudum greges, et boum iuga, et iumenta alia quaelibet habebant, ii quoque molestia afficiebantur, cum et illarum rerum iacere confusam stragem, et suas de illis spes simul omnes intermori viderent. Quibus autem coaeva paupertas ino-

A. M. 6851 Ind. 11 μὴ βουλόμενον ἰσχυρῶς ἐμάστιξε τῆς ψυχῆς, τούτοις δ' ἔφεσις νεωτέρων συνήκμαζε ταραχῶν καὶ θορύβων, καὶ κατὰ τῶν πλουσίων ἡ βασκανία τῶν ὀφθαλμῶν ἐτείνετο, καὶ τὸ μανικὸν ἠσκεῖτο σφόδρα τῆς γνώμης. (Δ.) Τούτων δ' οὕτως διῃρημένων διπλῇ, καὶ τρίτη μοῖρά τις αὐτοῖς ἐπεφύετο συρφετώδης, δικαιο-
P. 421 σύνης πέρι καὶ ἀδικίας οὐδὲν ἐπαΐουσα, ἀλλ' ἀγομένη ῥᾳδίως καθάπερ ὅπλον τοῖς ἄγειν ἐθέλουσιν, ὅποι τὸ αὔθαδες ὑφηγεῖται τῆς γνώμης, ἐπὶ πονήρῳ τῶν φθονουμένων. οὔτε γὰρ αὐτονομίᾳ δουλεύειν οἶδεν ὁ δῆμος οὗτος, οὔτε νόμοις ἀνδρῶν παλαιῶν, τὸ ζῆν ἐν ταῖς βίβλοις ἐχόντων, κἀκεῖθεν τὰ πολιτικὰ ῥυθμιζόντων πράγματα, καὶ τοῖς τῶν ἀτόπων κινήμασιν ἕξεων πρὸς τὸ εὔ-
B δαιμον νομοθετούντων ἀεί· ἀλλ', ὥσπερ θαλάττης κύματα πᾶσιν ἀγριαίνουσι πνεύμασιν εὐχερῶς ὑπείκοντα τὰς δυστυχεῖς καταδύουσι τῶν ὁλκάδων αὐτάνδρους, οὕτως οὗτοι τὰς τῶν εὐδαιμόνων οἰκίας ἐκ βάθρων ἀνατρέποντες τὸ πολέμιον ἀκρατῶς κατὰ τῆς τῶν ἀθλίων κεφαλῆς ἐπιφέρουσι ξίφος ἀφειδῶς καὶ ξύν γε λόγῳ οὐδενί. (Ε.) Πεπλασμένης οὖν ἀρτίως εἰς τὸν δῆμον ῥυείσης φήμης, ὡς τοῖς πλούτῳ καὶ ἀγροῖς καὶ βοσκήμασι βρί-
C θουσιν ἀναπετάσαι τὰς τῆς πόλεως πύλας κρύφα μελετηθείη τῷ βασιλεῖ Καντακουζηνῷ τὴν ζημίαν οὐ φέρουσιν, εἰς ἀντίπαλον ἔστησαν μοῖραν οἱ πλούτου καὶ δόξης ἐφιέμενοι πένητες, καὶ τὴν ἀνάῤῥησιν τοῦ ὀνόματος τοῦ βασιλέως Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου μετὰ τῆς μητρὸς ἐπὶ μέσης τε διαῤῥήδην ὕμνουν τῆς πόλεως καὶ ἅμα Ζηλωτὰς σφᾶς αὐτοὺς ἐπωνόμαζον, ὀνόμασι

leverat, angusta re animum acribus stimulis urgente, ii turbarum et tumultuum novorum cupiditate fervebant, et oculorum malignitatem in divites intendebant, et furorem animi sui gestiebant exercere. (IV.) His ita bifariam divisis, etiam tertia quaedam factio accessit, plebis colluvies, quae de iure aut iniuria nihil quidquam audit; sed facile tanquam instrumentum a quolibet volente trahitur, quocunque animi praeit pervicacia, in perniciem eorum quibus invidetur. Neque enim eiusmodi homines suam libidinem dominam ferre possunt, neque constitutas ab antiquis leges; qui vitam in libris perpetuam habent, atque inde respublicas ordinando et pravorum affectuum motus corrigendo hominum felicitati semper consulunt: sed, veluti maris fluctus cuilibet vento saevienti facile obsequentes infelicia navigia ipsis cum hominibus mergunt, sic isti divitum domos funditus evertentes hostilem gladium in miserorum caput foede et impotenter sine ulla ratione incutiunt. (V.) Cum itaque fama recens conficta ad populum manasset, eos qui opibus et agris et re pecuaria abundarent, damnorum impatientes, decrevisse clam urbis portas imperatori Cantacuzeno aperire, ii pauperes, qui opum et gloriae appetentes erant, ex adverso insurrexerunt, et tam Ioannis Palaeologi imperatoris quam illius matris nomen in media urbe clare et aperte celebrarunt, iidemque se Zelotas nuncuparunt, specio-

χρηστοῖς τὴν τῆς κακίας ὑπόθεσιν περιπέττοντες, καὶ τὸν δῆμον A. C. 1343
εἰς συμμαχίαν ἐκάλουν, κερδῶν ἑτοίμων ἐλπίσι τοὺς σφῶν θυ- Imp. Io. Palaeol. 3
μοὺς παραθήγοντες. (ς΄.) Οὕτω δὴ οὖν ὥσπερ βιαίου κατα- D
σκήψαντος πνεύματος εἰς τὴν πόλιν, θόρυβος ἀνὰ πάντας δη-
μότας ἐπεχωρίαζεν ἄτακτος, καὶ πάντες ἀθρόοι τῶν οἰκιῶν εὐθὺς
ἐξεχέοντο, καὶ τῶν ἔξωθεν πολεμίων αὐτοὶ πικρότεροι τοῖς πλου-
σίοις ἐγίνοντο, τόν τε ἐν ταῖς οἰκίαις πλοῦτον ἅρπαγμα ληστρι-
κὸν καθιστάμενοι καὶ αὐτῶν ὅσοις ἐνετύγχανον ἀφειδῶς ἀπο- E
σφάττοντες, καὶ πολιτικῶν αἱμάτων κρατῆρας κενοῦντες ἐν ταῖς
πλατείαις τῆς πόλεως. τό γε μὴν ἔκκριτον, καὶ ὅσον τῆς πόλεως V.342
ὄψις ὑπῆρχεν, εἰς τοῦτο κακοδαιμονίας ἠλάθη διά γε δὴ τὸ τῆς
οὐσίας εὔδαιμον. τούτων δ' οἱ μὲν θανάτου δίκην ἔδοσαν αὐ-
θημερὸν ταῖς τῆς δημοτικῆς παρανοίας ὁρμαῖς· ὧν δ' ἐν ὑπο-
ψίαις ἔτι τὸ τῆς τύχης ἔκειτο μέλλον (πλείους δ' εἶναι τῶν ἑα-
λωκότων συνέπιπτεν σφᾶς), τούτοις δ' ἐσκυθρωπακόσιν ἐνῆν οἰ- F
κουρεῖν, φυλαττομένοις ὡς τὰ πολλὰ τό γ' ἐν ἀγοραῖς καὶ θεά-
τροις παῤῥησιάζεσθαι. (Ζ.) Καὶ τάχ' ἂν ἐτεθνήκεσαν ὑπὸ δέους,
εἰ μή τινες ἐκ βασιλέως ἔξωθεν ἐλπίδες εἰσπορευόμεναί πως ἀνεῤ-
ῥώννυόν τε πρὸς τὸ εὔψυχον καὶ τὸ λογιζόμενον τῆς ψυχῆς
πρὸς τὸ νῆφον ἀνεκαλοῦντο. μόναι γὰρ αὗται μοχθούντων ἑω-
ρῶντο τέρπουσα τηνικαῦτα κρηπὶς λογισμῶν, καὶ πρός γε, φρον- P.422
τίδων εἰς ἀπόγνωσιν ὀλισθαίνειν κινδυνευουσῶν, πρᾶος φάναι
καί τινος ἀπόζων εὐθυμίας ζέφυρος. εἰ γὰρ καὶ τὸ ψεῦδος ὁμό-
στεγον ἐνίοτε φαίνονται κεκτημέναι, ἀλλ' οὖν τοιαῦτά πως εἰδω-

sis nempe nominibus malum propositum velantes, et plebem in auxilium advocarunt, parati emolumenti spe animum illius acuentes. (VI.) Cum igitur ita in urbem quasi vehemens quidam ventus impetum fecisset, tumultus per omnem civitatem vagabatur inordinatus, et cuncti frequentes domibus statim eiiciebantur, saeviebantque isti in divites crudelius quam ipse foris imminens hostis. Nam et opes, quae in domibus essent, latronum more diripiebant, et quoscunque divitum offendissent, eos foedissime iugulabant, et in urbis plateis civilem sanguinem large effuseque hauriebant. Lectissimi certe civium et quotquot erant in urbe conspectiores, in ea mala inciderunt, eo quod bonis abundarent. Ex his porro alii statim popularis insaniae impetu poenas dederunt. Quorum autem adhuc incertum erat quaenam futura esset fortuna (et ii quidem deprehensis plures erant), iis tristitiam vultu praeferentibus domi manendum erat, cavendumque, ne quid in foro aut theatris paulo audacius proloquerentur. (VII.) Atque illi prae metu fortassis exanimati essent, nisi eos spes quaedam foris ab imperatore advenientes ad confidendum erexissent, eorumque iudicium ad sanitatem revocassent. Eae enim solae iucundum videbantur eo tempore laborantis rationis adminiculum: atque hic lenis quasi Zephyrus eorum curas desperationi proximas levabat, et quendam veluti odorem securitatis spirabat. Etsi enim spes illae videntur aliquando socium habere mendacium, at ea

A. M. 6851 Ind. 11 λοποιεῖν ἐπεφύκεσαν ἀεὶ καὶ προτυποῦσθαι, καθάπερ ἐκ γειτό-
νων παριοῦσαι παρήγοροι πιπτούσαις ἐξ ἀθυμίας ψυχαῖς, τὰς
B τῆς ὀρέξεως φαντασίας συλλήπτορας ἔχουσαι. ἀλλὰ τὸ μὲν πά-
σχειν ἐκ διαδοχῆς συνεχῶς τοῖς ταλαιπώροις ἐλέλειπτο καὶ παρῆν·
τὸ δὲ τῶν ἐλπίδων προμηθὲς σκιά τις ἦν ἡδονῆς καὶ δικτύοις
συναγομένη πνοή· οἷς τὸ μὲν διαῤῥεῖν ἀθρόον ἔνεστι πάντως,
τὸ δὲ μένειν ὅλως οὐκ ἔνεστι. (Η.) Τῷ μὲν γὰρ τῶν Περσῶν
ἡγεμόνι περιστρατοπεδεύειν ἐδόκει τὴν πόλιν ἔκ τε γῆς καὶ θα-
λάττης, καὶ ὅλον τὸ τῆς πολιορκίας ἐπάγειν ἐκ τοῦ παραχρῆμα
C βίαιον, καὶ μὴ τρίβειν ἡσυχῇ καθημένους τὸν χρόνον, ἔργοις
ἐνὸν τὰ τῆς μάχης ἐν βραχεῖ κρίνεσθαι τά τε ἄλλα καὶ μά-
λισθ' ὅτι καὶ σύμμαχον συνέβαινε τῇ ἔξωθεν ἤδη γίνεσθαι πο-
λιορκίᾳ καὶ τὴν ἔνδοθεν ἀναφλεγομένην τῶν οἰκητόρων στάσιν.
τῷ δὲ βασιλεῖ τοῦτ' οὐδαμῇ συνεδόκει, τὸν μάρτυρα τιμῶντι
Δημήτριον· καὶ ἄλλως δ' οὐκ ᾤετο χρῆναι τῆς ἰσχύος αὐτοῦ
D τὴν περιουσίαν ἐκ τῆς τῶν πολιορκουμένων φαίνεσθαι συμφορᾶς·
ἀλλ' ἀπειρηκότας ὀψὲ τοὺς στασιαστὰς τῷ τε λιμῷ καὶ τῇ τῆς
πολιορκίας ἀνάγκῃ καθ' ὁμολογίαν παραδώσειν σφᾶς τε αὐτοὺς
καὶ τὴν πόλιν. (Θ.) Ἐπεὶ δὲ τριακονθημέρου παρῳχηκότος ἐν-
ταῦθα χρόνου τὰ κατὰ γνώμην οὐκ εὔοδα ἑωρᾶτο, τὴν μὲν ἄλ-
λην δύναμιν ἀφίησι διαπόντιον ὁ βάρβαρος οἴκαδε ἀπιέναι, τὸν
ἀνάπλουν διὰ τῆς Θρᾳκώας κελεύσας παραλίου ποιεῖσθαι· δε-
E διὼς ἴσως μή πού τις ἔτι χρείας προϊοῦσιν ἀνάγκη τούτῳ προσγέ-
νηται σφῶν· ἑξακισχιλίους δ' ἀπολεξάμενος μόνους κατέσχε παρ'

semper illarum vis est, ut istiusmodi imagines offerant et proponant, ac tanquam consolatrices labanti ex desperatione animo adsint de propinquo, speciebus nempe iis quae appetitui insunt adiuvantibus. At interim miseris illis id relinquebatur, id supererat, ut eorum mala quasi per successionem continuarentur. Spes autem illae providentes nihil aliud erant, nisi voluptatis umbra quaedam et ventus coactus in retia; quorum ea est natura, ut statim perfluant omni ex parte, manere autem plena nequeant. (VIII.) Etenim Persarum quidem duci placebat, obsideri urbem tam a terra quam a mari, ac totis statim viribus oppugnationi incumbi, nec teri tempus nil agendo; quia, si ageretur, brevi poterat armis decerni; idque eo magis, quod adiutrix iam esset externae obsidionis ea quae intus accensa erat civium seditio. Imperatori autem minime id placebat, Martyrem colenti Demetrium. Alioqui vero haud putabat oportere, quantum robore praestaret, in obsessorum calamitate ostendere, sed seditiosos illos fame tandem et premente obsidione fractos ex pacto se atque urbem esse dedituros. (IX.) Postquam autem triginta diebus illic elapsis res ex sententia succedere haud videbantur, reliquas quidem vires mari impositas dux barbarus domum remittit iubetque, ut per maritimam Thraciae oram renavigent: veritus, ne procedente tempore aliqua necessitas incumberet, adeoque his opus foret. Delectu autem habito, sex duntaxat hominum millia penes se retinuit. Ea

ἑαυτῷ. οὓς ἐπαγόμενος ἐπ' ἀτελέστοις ἀπαίροντι συναπῄει ταῖς ἐλπίσι τῷ βασιλεῖ, πολλὰ μὲν κατειρωνευόμενος τῆς αὐτοῦ περὶ τὰ θεῖα δεισιδαιμονίας, πολλὰ δὲ μεμφόμενος, ὅτι μηδείς ποτ' οἶκτος αὐτὸν εἰσῄει τῶν τὰ δεινότατα πασχόντων δι' αὐτὸν ἐν τῇ πόλει· ἀλλ' οἶκτος οἶκτον ἀντέκρουσε μικροῦ τινος ἄξιος τὸν ξύν γε τῷ ὠφελίμῳ πολλήν τινα τὴν ἀνάγκην ἐπιφερόμενον· ὡς εἶναί φησι τελευτᾷν εἰς τὸ προφανὲς ἀφειδὲς τὴν τοῦ οἴκτου τοῦδε ἐπωνυμίαν, καὶ βραχεῖαν μέν τινα τὴν τοῦ λυσιτελοῦς παρεχομένην δόκησιν, μείζονα δὲ τὴν ζημίαν εἰς τοὐμφανὲς προξενοῦσαν. (I.) Ἑβδομαῖοι μὲν οὖν ἰόντες ἐκεῖθεν τὰ περὶ Χριστούπολιν ἀπονητὶ διέβησαν στενά· κἀκεῖθεν αὖθις ὡς διὰ φιλίας πορευόμενοι τῶν ἐνταῦθα διϊσταμένων ἀπεπειρῶντο πόλεων. καὶ τὸ μὲν φθινόπωρον ἐν τούτοις ἐτελεύτα. ὁ δὲ χειμὼν τοῦ συμφυοῦς λοιπὸν τὰς ἀκμὰς ἀνεχάλκευε ψύχους.

A. C. 1343 Imp. Io. Palaeol. 3 F P. 423 V. 343 A. M. 6852 Ind. 12

ια'. Ἡμεῖς δ' ἐπειδὴ μὴ μονοειδῆ τὴν ἱστορίαν ἐκθεῖναι προὐθέμεθα, μηδὲ μόνοις πᾶσαν ἀσχολίαν τοῖς Ῥωμαϊκοῖς παρέχεσθαι πράγμασιν, ἀλλ' ἐνιαχοῦ καὶ παρεξιέναι, τῆς χρείας ὁπώσποτε συνελαυνούσης εἰς τὴν ἀνάγκην, εἰκὸς εἶναι κἀνταῦθα λοιπὸν ἡγούμεθα, τὸν τῆς προκειμένης εἱρμὸν ὑποθέσεως ἐς τὴν ὑστεραίαν ὑπερθεμένους, καθὰ καὶ πολλαχῇ πεποιήκαμεν πρότερον, ἐφ' ἕτερα καὶ τήμερον τρέψαι τὸν λόγον, κἀκείνων μετρίως μνησθῆναι, ὁπόσα κατὰ τὸν αὐτὸν ἐν ἄλλοις ἔθνεσι πέπρακται χρόνον· ἃ δοκεῖ μὲν πως ἀλλότρια διὰ τὸ τῶν τόπων ὑπερόριον· ἔστι δ' ὅμως καθ' ἕτερον τρόπον οἰκεῖα καὶ πάνυ

B C

secum ducens imperatorem spe irrita migrantem comitatus est, multa in illius superstitiosum animum iocatus, multa etiam incusans, quod nulla eum subiisset miseratio illorum, qui in urbe propter eum extrema paterentur; sed misericordia quaedam parvi momenti repulisset eam, quae coniunctam cum utilitate gravem quandam necessitatem afferret. „Ita fit", aiebat ille, „ut in apertam demum crudelitatem evadat ea quae nominatur misericordia, ac postquam utilitatis opinionem brevem attulit, damnum evidenter maius importet." (X.) Inde igitur profecti septimo die Christopolitanas fauces nullo labore pertransierunt: atque illinc rursus quasi per foederatum solum euntes urbes ea in regione dissidentes sollicitabant. Atque autumnus quidem interea abiit. Hiems autem ex eo coepit ingeniti frigoris stimulos recudere.

11. Sed nos quoniam simplicem edere historiam haudquaquam instituimus, neque totam unis Romanorum rebus operam dare, verum et nonnunquam ultra excurrere, utcunque ipsa res in eam nos necessitatem adduxerit, opportunum hoc loco deinceps arbitramur, praesentis argumenti continua serie in crastinum dilata, ut alibi saepe etiam antea fecimus, nostram hodie orationem alio convertere, et ea omnia breviter commemorare, quae per idem tempus gesta sunt apud alias gentes: quae etsi, propter intervalla regionum, aliena videntur quodammodo, sunt tamen alia ratione affi-

A. M. 6852 Ind. 12 ταῖς Ῥωμαϊκαῖς ἀφηγήσεσι κοινωνοῦντα. ἡ γάρ τοι βασιλεύουσα πόλις αὕτη κοινὴ τῆς ὅλης εἰπεῖν οἰκουμένης ἐστὶν ἑστία καὶ κοινὸν πρυτανεῖον· καὶ χορηγεῖ μὲν δαψιλῶς πᾶσαν τοῖς ἅπασι D χρείαν· γεωργοῦσι δ' αὐτῇ καθάπερ δεσποίνῃ πᾶσα γῆ τε καὶ θάλασσα καὶ πάντες ἄνεμοι· καὶ ὁρῶμεν πανταχόθεν τὴν σιτοπομπίαν ἰοῦσαν ἀφθόνως ἐνταῦθα χειμῶνος καὶ θέρους, ἦρός τε καὶ φθινοπώρου· καὶ ναυστολοῦσιν εἰς ταύτην ὁλκάδες τε καὶ τριήρεις ἀεὶ, καρπῶν μὲν ἁπάντων ἄγουσαι γονὰς, τεχνῶν δὲ παντοδαπῶν ποικίλματα. πάντα γὰρ ὅσα πᾶσιν ἑκασταχοῦ γίνεται ἀτερπῆ τοῖς κεκτημένοις εἶναι δοκεῖ πως, καὶ φρονεῖν οὐδὲν P. 424 οὐδαμῆ γενναῖον δύνανται, πρὶν ἂν ἐς τὸ μέγα τοῦτο καὶ οἰκουμενικὸν τῆς πόλεως θέατρον περίβλεπτόν τινα ποιήσωνται τὴν ἐπίδειξιν. δι' ἃ δὴ καὶ ἡμεῖς τὰς τοιαύτας ἀναγκαζόμεθα ποιεῖσθαι παρεκδρομὰς, ἵνα μὴ τὰ τῶν ἐνίοτε καὶ ἐνιαχόθεν συμβαινόντων συμπτωμάτων αἴτια τῇ τε βασιλευούσῃ τῶν πόλεων καὶ τοῖς ἐνταῦθα πράγμασι, μὴ προγινωσκόμενα τοῖς ἐντυγχάνειν V. 344 τῇ ἱστορίᾳ μέλλουσι, δύσβατά πως καὶ φαραγγώδη φάναι τὰ B μεταξὺ χωρία τοῦ λόγου δοκῇ καὶ μακρᾶς τινος εὐκρινείας δεόμενα. (B.) Καὶ μὲν δὴ λεκτέον ἡμῖν πρότερον, ὁπόσα Τραπεζουντίοις κατὰ τοῦτον συνεπεπτώκει τὸν χρόνον. μετὰ γὰρ τὸν Κομνηνὸν Ἀλέξιον, τὸν ἀδελφιδοῦν Ἀνδρονίκου τοῦ γηραιοῦ βασιλέως Ῥωμαίων τοῦ Παλαιολόγου, Βασίλειος ὁ υἱὸς τὴν τῶν Τραπεζουντίων ἡγεμονίαν διαδεξάμενος ἔγημε νόθον τοῦ νέου C βασιλέως Ἀνδρονίκου τοῦ Παλαιολόγου θυγατέρα Εἰρήνην· ἣ

nia et Romanae historiae plane coniuncta. Ipsa quippe haec dominatrix civitas commune est totius paene dixerim orbis domicilium ac prytaneum. Nam et omnibus omnia, prout cuique usus est, abunde suppeditat; et illi tanquam dominae terra universa, mare, et omnes venti famulantur: videmusque illuc affluentem undique vim frumenti magnam, hieme, aestate, vere, et autumno; et ad eam urbem perpetuo navigare onerarias naves ac triremes, omnia fructuum genera et quarumlibet artium inventa apportantes. Quaecunque enim singulis in locis unusquisque habet, ea ingrata possessoribus esse quodammodo videntur, ac nihil generosi sapiunt, antequam in magno et universis gentibus exposito huiusce urbis theatro clarum aliquod sui spectaculum exhibuerint. Hinc fit, ut nos eiusmodi excursiones facere cogamur, ne si ea, quae causam praebuerunt cur aliquando et certis in locis quidpiam reginae urbi et huic imperio accideret, praecognita haud sint iis, qui in hanc historiam incident, ardua et ut ita dicam confragosa, et accurato iudicii examine indigere videantur interiecta narrationis intervalla. (II.) Ac primum quidem de iis rebus dicturi sumus, quae Trapezuntiis per illud tempus acciderunt. Alexio Comneno, Andronici senioris Palaeologi Romanorum imperatoris nepoti ex sorore, Basilius filius heres successit in Trapezuntis imperium. Is uxorem duxit Irenen, filiam iunioris Andronici Palaeologi spuriam, nec diu cum ea vixit, et sine liberis decessit. At haec

A. C. 1343 Imp. Io. Palaeol. 3

καὶ βραχύν τινα συμβεβιωκὼς χρόνον ἐτελεύτησεν ἄπαις. σχοῦσα δὲ τὴν ἡγεμονίαν αὐτὴ ὑπερόριον μὲν ἐς Βυζάντιον ἀπεστάλκει τὴν ἄνθρωπον, ᾗ πρὸς λαθραίαν ἐμίγνυτο κοίτην Βασίλειος, ὁμοῦ τοῖς δυσὶ νηπίοις υἱέσιν· ἅμα τε ἐπρεσβεύετο καὶ δεύτερον ἄνδρα οἱ πεμφθῆναι τῶν παρὰ Βυζαντίοις γένει καὶ δόξῃ προὐχόντων, ὃς ἂν πρὸς βουλήσεώς τε ᾖ τῷ βασιλεῖ καὶ πατρὶ καὶ κατὰ τὴν αὐτοῦ διατελέσῃ βούλησιν τὴν ἀρχὴν διοικῶν τῶν D Τραπεζουντίων. οὔπω τοίνυν ἐξ Ἀκαρνάνων ἐπανεληλυθότα τὸν βασιλέα εὑροῦσι τοῖς πρέσβεσιν ἔδοξε μείναντας κατὰ χώραν πέμψαι τοὺς ἐροῦντας ἐκείνῳ τήν τε ἄφιξιν σφῶν καὶ τὸν τῆς ἀφίξεως τρόπον. (Γ.) Ἐπεὶ δὲ τοῦ χρόνου χωροῦντος τῷ Βυζαντίῳ καὶ ὁ βασιλεὺς ἐπιδεδημηκὼς οὐκ εἰς μακρὰν μὲν αὐτὸς ἐτεθνήκει, τὴν δὲ τῶν δημοσίων φροντίδα πραγμάτων γνώμῃ E τῆς βασιλίδος Ἄννης Ἰωάννης ὁ Καντακουζηνὸς ἐτύγχανε διοικῶν, μέγας ὢν ἔτι δομέστικος, πρὸς μὲν τῆς τῶν Τραπεζουντίων ἡγεμονίδος Εἰρήνης τὴν ζήτησιν ἐπινεύειν οὐκ εἶχεν εὐθύς, ἀλλ' ἐφ' ἑτέρας ἐτρέπετο σκέψεις. ὁρῶν γὰρ τὸ διεῤῥωγὸς ἐπὶ πολλὰ τῆς τῶν Τραπεζουντίων γνώμης συνῆκε, μὴ πρὸς ἁπάντων εἶναι τὴν γνώμην αὐτῆς στεργομένην. νόμος γὰρ ἐκείνοις οἷον ἄφυκτα δυνάμενος, μηδ' ὑπ' οὐδενὸς ἑκουσίοις τῶν ἁπάντων F γενῶν ἄρχεσθαι βούλεσθαι, πλὴν τῶν ὅσοι τὸ γένος ἐκ Κομνηνῶν κατίασιν ἔχοντες. διὰ δὴ ταῦτα καὶ τὴν ταύτης παρ' οὐδὲν θέμενος αἴτησιν ἐπὶ τὴν ἐκείνων ἡγεμονίαν τὸν τοῦ προτετελευτηκότος Ἀλεξίου πέπομφεν ἀδελφὸν Μιχαὴλ τὸν Κομνηνόν, περί που τὰ ἓξ καὶ πεντήκοντα ἔτη γενομένην ἔχοντα ἤδη τὴν ἡλικίαν.

rerum potita mulierem quidem illam, cum qua habuerat Basilius clandestinam consuetudinem, Byzantium exulatum miserat una cum duobus eius filiis infantibus; per legatos autem postulaverat, ut sibi alter maritus mitteretur, qui inter Byzantios genere et splendore fortunae emineret, et imperatori ac patri acceptus foret, Trapezuntisque imperium ex eius sententia pergeret administrare. Cum igitur legati nondum ex Acarnania reversum esse imperatorem comperissent, visum est iis subsistere, atque ad eum mittere qui suum adventum et adventus rationem nunciarent. (III.) Procedente tempore ipse imperator Byzantium advenit, nec multo post vita functus est: publicarum autem rerum curam, Annae imperatricis nutu, Ioannes Cantacuzenus, magnus tum quoque domesticus, sustinere ex eo coepit. Atque hic statim imperatricis Irenes petitioni annuere haud potuit; verum ad alias curas animum appulit. Cum enim Trapezuntiorum animos vacillare maxima ex parte animadverteret, non omnibus placere eius mulieris consilium intellexit. Lex quippe est apud eos paene inviolabilis, ne ab ullo cuiuscunque stirpis homine gubernari se ultro patiantur, nisi qui ab Comnenis oriundus sit. Quapropter illius postulatis pro nihilo habitis, rectorem illuc misit Alexii praemortui fratrem, Michaëlem Comnenum, qui sextum circiter et quinquagesimum aetatis annum iam attingebat. (IV.) In-

A. M. 6852 (Δ.) **Τῶν γε μὴν ἐκεῖ συγκλητικῶν οἱ μάλιστα πάντων ἰσχύον-**
Ind. 12 P. 425 τες διά τε δόξης ὄγκον καὶ πλούτου δύναμιν ἐφ᾽ ἕτερον ἐτρέ-
ποντο βούλευμα. ἵνα γὰρ αὐτοῖς ἐπ᾽ ἀδείας εἴη τῆς ἀρχῆς κατορ-
χεῖσθαι καὶ ἄγειν καὶ φέρειν τἀκεῖ πράγματα ὅπῃ τὸ βουλόμενον
ὑποτίθησιν, ἕν ἐκ τῶν νόθων Βασιλείου βρεφῶν προσεποιοῦντο
ζητεῖν εἰς τὸ τῆς ἡγεμονίας πρόσχημα. ὅθεν εἰς τὸ τῆς Τραπε-
B ζοῦντος ἐπίνειον καταπεπλευκότα τὸν Κομνηνὸν θεασαμένοις τὰ
μὲν βεβουλευμένα δρᾶν ἐς προὖπτον εὐθὺς οὐ μάλα ἐδόκει, ἵνα
μὴ φωραθεῖσιν ἐμποδὼν ὁ δῆμος γένηται, σύμμαχον ἔχων καὶ
τὴν ἄρτι συγκαταπεπλευκυῖαν τῷ Κομνηνῷ δυοῖν Λατινικῶν
νεῶν δύναμιν· ἀλλ᾽ ἐν τῷ αὐτίκα ξύν γε ταῖς ἀνηκούσαις τιμαῖς
δεξάμενοι πρὸς τὸ ἐκεῖ ἀρχεῖον ἀνήγαγον. γενομένης δ᾽ ἑσπέ-
ρας, αὐτὸν μὲν ὡς ἐν εἱρκτῇ τῷ παλατίῳ κατέκλεισαν· τῶν δ᾽
C αὐτῷ προσκειμένων ὄχλων, ὅσοι μὴ δρασμῷ διεσώθησαν ἐς τὰς
τριήρεις, οἷς μὲν κατακεκόφθαι, οἷς δ᾽ ἐς δεσμωτήριον παρα-
πεπέμφθαι γεγένηται. αὐτὸν δ᾽ αὖ ἐς τὴν ὑστεραίαν διαπόντιον
V. 345 τῷ ἐκτομίᾳ φρουρεῖν ἐπεπόμφεισαν, τῆς τῶν συγκλητικῶν μὲν
ἐκείνων φατρίας ὑπάρχοντα καὶ αὐτὸν, ἔχοντα δὲ τὴν τῶν οὑτωσί
πως ὠνομασμένων Λιμνίων τηνικαῦτα ἐπιτροπήν· ὧν διακοσίους
D ἐγγὺς διέχει σταδίους ἡ Τραπεζουντίων μητρόπολις. τούτων δ᾽
οὕτω διαπεπραγμένων, ὑπὸ δυοῖν ἢ τριῶν διῳκεῖτο συγκλητικῶν
τὰ ἐκεῖ πράγματα, πλημμελῶς μὲν καὶ λάθρα, τοῦ δήμου σφίσι
λοιδορουμένου καὶ στάσιν ἐγείρειν διὰ μελέτης ἔχοντος· διῳ-
κεῖτο δ᾽ οὖν. (Ε.) Ἐπεὶ δὲ τοῖς τὸν κίνδυνον διαδρᾶσιν ἐκεῖνον

terim ii ex senatoribus, qui omnium maxime illic et dignitate et opibus pollebant, aliud consilii ceperunt. Ut enim impune summam potestatem ludibrio habere possent, ac res omnes ferre et agere pro libidine, infantem ex spuriis Basilii liberis unum expetere se simularunt, cui titulum imperii deferrent. Itaque cum ad portum Trapezuntis appulsam Comneni navim conspicati essent, ea quae decreta fuerant palam quidem et statim exsequi non placuit; ne, si deprehenderentur, populus impedimento esset, auxiliarem habiturus etiam illam manum, quae duabus Latinis navibus una cum Michaële Comneno advecta fuerat. Sed illum e vestigio (ut par erat) honorifice exceptum in palatium deducunt. Vespere autem eundem in aulam tanquam in carcerem includunt. Ex turba vero, qua erat stipatus, quicunque ad triremes sese haud reçepere, ii partim caesi, partim in custodias dati. Ipsum Michaëlem postera die mari impositum Eunucho custodiendum mittunt, qui et ipse cum illis senatoribus societatem coiverat, et iis quos Limnios vocant tum temporis praeerat; qui locus Trapezunte distat ducentis fere stadiis. His ita perpetratis, a duobus ibi aut tribus senatoribus respublica administrabatur, perperam quidem et clanculum, populo ipsis convitiante et seditionem meditante; administrabatur tamen. (V.) Postquam vero ii qui ex hoc periculo salvi evaserant (erant autem ex fa-

(γένους δ' ἦσαν τῶν Σχολαρίων) ἐς Βυζάντιον ἐπανιέναι συνέβη, A. C. 1343
καθάπερ ἐκ πελάγους καὶ κλύδωνος ἐς λιμένα τινὰ καὶ γαλήνην, Imp. Io. Palaeol. 3
ἔργον ἦν ὅτῳ ἂν δυνηθεῖεν τοῖς διώκταις ἐκείνοις ἀμύνασθαι E
τρόπῳ. διὸ τὴν βασιλίδα Ἄνναν λόγοις καὶ ὑποσχέσεσιν ὑπελθόν-
τες παντοίοις ἔπεισαν δοῦναί σφισιν εἰς τὴν τῶν Τραπεζουν-
τίων ἡγεμονίαν τὸν τοῦ Κομνηνοῦ Μιχαὴλ υἱὸν, εἰκοστὸν τηνι-
καῦτα τῆς ἡλικίας ἄγοντα χρόνον. μισθοῦ τοίνυν τρεῖς Λατινι-
κὰς εἰληφότας τριήρεις, καὶ τοῦτον ἐμβεβληκότας, δεκαταίους
ἐς τὸν τῶν Τραπεζουντίων κατᾶραι λιμένα συμπέπτωκεν. ἐπεὶ δὲ F
πρὸς ὅπλα ἐκεχωρήκεσαν ἔνδοθεν οἱ νεωτερίσαντες πρότερον,
στάσις ἐγεγόνει τοῦ δήμου κατ' αὐτῶν· καὶ ἅμα καὶ ἡ Λατίνων
ἔξωθεν ὁπλισαμένη δύναμις τάς τε πύλας τῆς πόλεως ἀνεμόχλευ-
σάν τε καὶ ξὺν οὐδενὶ πόνῳ τῶν τε ἀντιπάλων τάχιστα ἐγκρα-
τεῖς ἐγεγόνεισαν καὶ τῶν σφῶν οὐσιῶν ἔστιν ἃς διηρπάκεισαν.
(ϛ'.) Τῆς οὖν ἡγεμονίας οὕτως ἐς τὸν τοῦ Κομνηνοῦ παῖδα
περιεληλυθυίας, καὶ τῶν ἐς τοῦτο ἐσπουδακότων Σχολαρίων τὰ
μέγιστα ἤδη δυναμένων, τίσις τῶν τολμηθέντων πρὶν κατὰ σφῶν P. 426
ἐγένετο αὕτη. τῶν μὲν γὰρ αἰτίων οἱ πρῶτοι καὶ δόξῃ καὶ ἀξιώ-
ματι δύο κεφαλικήν τε ἔδοσαν τιμωρίαν καὶ τὰς οὐσίας ἀφῄ-
ρηνται. ὅσοι δ' ἐκείνων δευτέραν καὶ τρίτην εἶχον τὴν τάξιν, τού-
τοις δ' ὑπερόριον σχεῖν κατεψήφιστο δίαιταν διὰ βίου. (Ζ.) Ἀλλὰ
πρὶν ὅλους τρεῖς ἐξήκειν ἐνιαυτοὺς, τῆς ἀρχῆς καὶ ὁ νέος ἐκβέ-
βληται ἡγεμών. ἐν γὰρ οὐδενὶ ποιησάμενος τὴν τῶν πρεσβυτέρων B
ἐκείνων Σχολαρίων παραίνεσιν ἧλιξ ἥλικα ἔτερπε, καὶ νεωτερί-

3. τοὺς διώκτας ἐκείνους coni. Boiv.

milia Scholariorum) Byzantium reversi sunt, tanquam ex pelago et maris aestu in portum aliquem ac tranquillam stationem, in id unum incubuerunt, ut exactores illos quacunque possent ratione ulciscerentur. Annam itaque imperatricem dictis promissisque omnibus induxere, ut sibi Michaëlis Comneni filium, qui tum aetatis annum vigesimum agebat, Trapezuntis imperio praeficiendum daret. Tribus igitur Latinis triremibus mercede conductis, iuvenem imponunt ac decimo post die ad portum urbis Trapezuntis appellunt. Tum ad arma euntibus rerum novarum auctoribus, seditio adversus eos facta a populo. Simul foris adveniens Latinorum manus armata urbis portas perrumpunt, statimque et nullo labore potiuntur adversariorum; nonnulla etiam ex eorum bonis diripiunt. (VI.) Sic igitur devoluta ad Comneni filium potestate, cum Scholarii, qui id navaverant, plurimum iam auctoritate pollerent, ea quae superiori tempore in eos commissa fuerant, in hunc modum vindicata sunt. Inter coniuratos qui duo splendore fortunae et dignitate eminebant, capitis poenas expenderunt ac bonis spoliati sunt. Qui vero secundum ac tertium ab illis gradum obtinebant, ii omnes perpetuo exulare iussi. (VII.) Sed et ipse annis nondum totis tribus elapsis exturbatur solio novus princeps. Nihili enim factis seniorum Scholariorum consiliis, aequalis aequalibus gaudebat; atque ita iuveniliter

A. M. 6852 Ind. 12 ζων οὕτωσὶ νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν τρυφαῖς καὶ πότοις ἀδεέστερον ἐσχόλαζε, καὶ αὐλητρίσι καὶ ὀρχηστρίσι διετέλει συνασελγαίνων καὶ τοὺς ἡγεμονικοὺς θησαυροὺς τῶν Τραπεζουντίων ἀναλίσκων ἐν τοῖς τοιούτοις· ὡς ἀγανακτήσαντας τοὺς Σχολαρίους μεταπέμψασθαί τε τὸν πατέρα τοῦ νέου ἡγεμόνος ἐκ τῶν C Λιμνίων Μιχαὴλ τὸν Κομνηνὸν (ἔτυχε γὰρ καὶ ὁ κατέχων αὐτὸν ἐκτομίας ἐκεῖ προτετελευτηκὼς) καὶ αὐτὸν μὲν τοῖς ἡγεμονικοῖς ἐγκαθιδρύσασθαι θρόνοις, τὸν δὲ νεωτεριστὴν δέσμιον ἐς τὴν τῶν Βυζαντίων ἐκπέμψαι φρουράν. (Η.) Τήν γε μὴν ἡγεμονίαν οὕτω διαζωσάμενος ὁ Κομνηνὸς Μιχαήλ, ἣν πάλαι μὲν ὁ πατὴρ ἐκ διαδοχῆς εἶχε προγονικῆς, ἐκείνου δ' ἀπαλλάξαντος, Ἀλέξιος ὁ τούτου διεδέξατο ἀδελφός, καὶ μετ' ἐκεῖνον, ὥς γε D εἰρήκειμεν, διὰ τῶν μεταξὺ δυοῖν μειρακίων εἰς τοῦτον κατεληλυθέναι ξυνέδραμεν, ἐπέραινεν ἐφ' οἷς ὀμωμόκει. τὰ δὲ ἦν αἱ συμφωνίαι καὶ τὰ ὁρκωμοτήρια, ὅσα γε τοῖς Σχολαρίοις, αἰτίοις ὑπάρξασι τῆς ἡγεμονίας αὐτῷ καὶ δύναμιν τῶν ἄλλων συγκλητικῶν κεκτημένοις μείζω καὶ ἡγεμονικήν, συνέθετο· σχῆμα μὲν αὐτὸς διασώζειν ἡγεμονίας· τῶν δ' ὅσα πράσσεσθαι μέλλοι πάν- E των εἶναι προβουλευτὰς καὶ διανομέας σφᾶς, καὶ ῥητῶν καὶ V. 346 ἀποῤῥήτων ἐπιγνώμονας καὶ βεβαιωτάς. (Θ.) Τοῦ δὲ χρόνου ῥέοντος, ἐπειδὴ τὴν σφῶν αὐθάδειαν ὅ,τε δῆμος ἐμίσει καὶ τό σφισιν ἀντικείμενον τῶν ἀπολωλότων μέρος εἰς τὸ δύνασθαι ἤδη προὐχώρει, τὴν τοῦ δήμου πρὸς ἐκείνους ἀπέχθειαν ἔχον ἐπίκουρον, ἔριδές τε καὶ στάσεις ἀναφυόμεναι μεταξὺ πρὸς

lasciviens noctes diesque luxui et compotationibus licentius indulgebat; cum tibicinis et saltatricibus libidinabatur, ac Trapezuntiorum principum aerarium in eos usus exhauriebat. Hinc factum est, ut indignati Scholarii iunioris principis patrem Michaëlem Comnenum ab Limniis arcesserent (quippe et Eunuchus, a quo ille detinebatur, praemortuus erat) eumque in solio imperatorio collocarent; petulantem vero iuvenem in Byzantinam custodiam vinctum ablegarent. (VIII.) At Michaël Comnenus, accepta in hunc modum potestate (quae pridem ad ipsius patrem transmissa a maioribus fuerat, eo autem mortuo pervenerat ad Alexium fratrem; ac tandem ad istum, ut diximus, iuvenculis duobus interiectis, devoluta fuerat), ea quae iuraverat implevit; pactiones dico et sancita iureiurando cum Scholariis foedera, qui ut imperaret effecerant, et maiorem quam caeteri senatores summamque auctoritatem obtinebant. Convenerat porro, ut insignia quidem potestatis ipse retineret; eorum vero omnium, quae in posterum gerenda essent, ipsi praesides ac dispensatores forent, et rerum sive palam sive secreto agitandarum arbitri atque auctores. (IX.) Procedente autem tempore, quia et populus illorum oderat arrogantiam, et eorum qui perierant factio ipsis contraria potens iam evaserat, adiuvante populi in Scholarios odio, ortae inter utrosque rixae ac dissensiones in eam necessitatem eos adduxerunt, ut Mi-

A. C. 1343 Imp. Io. Palaeol. 3

ἀνάγκας ἦγον ἑκατέρους δεῖσθαι τῆς τοῦ Κομνηνοῦ Μιχαὴλ αὐτοκρατορικῆς ἐξουσίας· κἀντεῦθεν ξυνέβαινεν αὐτὸν ἐν βεβαίῳ κατέχειν τὰ τῆς ἡγεμονίας σκῆπτρα, μηδενὸς ἐμποδὼν τῇ ἐξουσίᾳ F τῶν κατὰ γνώμην καθισταμένου. καὶ ταῦτα μὲν τῇδέ πη ἔσχεν.

ιβ'. Ἐν δὲ τούτῳ τῷ χρόνῳ σπάνις ἐπίεζε σίτου Βυζαντίους P. 427 τε καὶ πλείστας τῶν ἐν τῇ Θρᾴκῃ Ῥωμαϊκῶν πόλεων. τῶν γάρ τοι Ῥωμαίων τοῖς ἐμφυλίοις περισπωμένων πολέμοις, συχνὰς ποιούμενοι τὰς ἐφόδους οἱ ἐξ Ἀσίας ἀδεῶς μονήρεσι καὶ τριήρεσιν ἐς τὴν Θρᾴκην περαιούμενοι Τοῦρκοι, καὶ μάλιστα ἐν ἀκμῇ τοῦ σίτου, τάς τε χώρας ἐνεπίμπρασαν καὶ τὰ κτήνη ἤλαυνον, ἄνδρας τε καὶ γυναῖκας ἠνδραποδίζοντο, καὶ πάντ' ἐποίουν τὰ χαλεπώτατα· ὡς ἀοίκητόν τε καὶ ἀγεώργητον ἐντεῦθεν καταλειφθῆναι B τὴν γῆν. μία μὲν οὖν αὕτη πρόφασις Ῥωμαίοις γίνεται τοῦ λιμοῦ. δευτέρα δὲ καὶ μείζων, ὅτι καὶ ἡ ἐκ τοῦ Εὐξείνου πόντου κατὰ τὸ εἰωθὸς ἐνιαύσιος κατιοῦσα σιτοπομπία ἐξ αἰτίας ἐπαύσατο τῆσδε καὶ αὐτή. (B.) Ἔστι Λατίνων τῶν ἐκ Γεννούας ἄποικος πόλις, ἣ πρὸς τῶν ἐγχωρίων καλεῖται Καφᾶς, καὶ τοῦ πρὸς τῇ Μαιώτιδι Βοσπόρου τριακοσίους καὶ χιλίους C σταδίους διέχουσα, παρὰ τὰ εὐώνυμα τοῦ Εὐξείνου πόντου κειμένη πλευρά, εἴ τις πρὸς ἄρκτους ποιεῖσθαι τὸν ἀνάπλουν ἐθέλοι, καὶ τόν τε βόρειον πόλον καὶ τὴν Ἑλίκην ἔχειν πρὸ ὀφθαλμῶν. εἰωθὸς γὰρ τοῖς Λατίνοις, καὶ μάλιστα τοῖς ἐκ Γεννούας, ἐμπορικῷ τὰ πλεῖστα καὶ θαλαττίῳ βίῳ προσταλαιπωρεῖσθαι, καὶ τὰς τῶν χρημάτων προσόδους τῶν τε κοινῶν καὶ ἰδίων ἐντεῦθεν

chaëlis Comneni potestatem summam esse iis expediret. Eo factum est, ut iste imperatoriam auctoritatem firmam et stabilem haberet, neque ei deinceps quisquam obstaret, quo minus quidvis ex sententia facere posset. Atque haec ita ferme se habuerunt.

12. Eadem tempestate Byzantium et pleraeque in Thracia Romanorum urbes rei frumentariae inopia laborabant. Turci enim, dum civilibus bellis Romani distringebantur, frequentes ex Asia incursiones faciebant, et tam moneribus sive unius remorum ordinis navibus, quam triremibus impune in Thraciam advecti, vigentibus praesertim segetibus, agros incendebant, iumenta abigebant, viros mulieresque in servitutem redigebant, omnia denique acerbissima perpetrabant; sic ut agri deserti et inculti remanerent. Prima haec igitur ratio exstitit, cur fame Romani urgerentur. Altera autem et gravior, quod frumenta illa, quae solebant ab Euxino ponto quotannis commeare, haud venerant. Cuius quidem rei causa haec fuit. (II.) Fundata est a Latinis Genuensibus colonia, quam accolae Caphas nuncupant, distatque a Maeotico Bosporo MCCC stadiis, sita propter sinistrum Euxini ponti latus, si quis septentrionem versus navigare ac borealem polum et Helicen habere ob oculos velit. Cum enim omnes Latini, ac praesertim Genuenses, vitam ut plurimum agant mercaturae et navigationum laboribus vexatam, atque inde pecuniam cogant tam publicam quam privatam, com-

A. M. 6852 Ind. 12 πορίζεσθαι, δόγμα τουτὶ κοινὸν ἐκ πολλοῦ κατέστη καὶ ψήφισμα D τῇ σφῶν πολιτείᾳ τὰ μέγιστα ὠφελοῦν, σπονδὰς καὶ φιλίας συντίθεσθαι πρὸς τοὺς τῶν παραθαλασσίων πόλεων ἡγεμόνας, ὁπόσας λιμένες ἀγαθοὶ περικλύζουσί τε καὶ προσκλύζουσι, καὶ ἀνέμων οὐ δεδίασι κλύδωνας. ἀναγκαζομένοις γὰρ ἐς τοὺς αὐτόθι τόπους καταίρειν, καὶ τὰς ἐμπορικὰς χρείας διδόναι τε καὶ λαμβάνειν, οὐ πρότερον ἔδοξε ῥᾴδιόν σφισιν εἶναι, πρὶν φίλους γίνεσθαι, οἷς τῶν ὁρμητηρίων ἡγεμόσιν εἶναι συμπέπτωκε. φόρους τοίνυν παρέχεσθαι ὑπισχνούμενοι, καθ' ὁπόσην καὶ οἵαν τὸ σύνV. 347 θημα γένοιτο ἑκατέρωθεν τάξιν, καὶ χρειωδῶν ἁπανταχόθεν P. 428 ἁπάντων εἰσκομίζοντας προτιθέναι κατ' ἐξουσίαν ὠνεῖσθαι τοὺς βουλομένους, καὶ οὕτως ἐπὶ ῥητοῖς τὸ συγκεχωρηκὸς δεχόμενοι καταγώγια καὶ νομὰς ἐπαύλεων πρός τε ἑαυτῶν ἀνεγείρουσι καθέδρας τε καὶ οἰκήσεις, καὶ ὅσα πρὸς ὑποδοχὴν ἀποχρῶντ' ἂν εἴη τῶν ἀγωγίμων. (Γ.) Κατὰ δὴ τοῦτον τὸν τρόπον οὐ πολλοῖς τισιν ἔτεσι πρότερον καὶ ἡ ῥηθεῖσα πόλις ᾠκίσθη τοῖς ἐκ B Γεννούας Λατίνοις, προσεληλυθόσι πρότερον τῷ τῶν Σκυθῶν ἡγεμόνι καὶ τὸ ἐνδόσιμον εἰληφόσιν ἐκεῖθεν. ἥκιστά γε μὴν ὡς ἔχει τήμερον τείχους ὁμοῦ καὶ μεγέθους εὐθὺς ἔκτισται ἐξ ἀρχῆς, ἀλλὰ τάφρῳ καὶ σκόλοψι βραχύν τινα χῶρον ὁρίσαντες ἀτείχιστον ᾤκουν αὐτόν· ἠρέμα δ' ἔπειτα καὶ κατὰ βραχὺ προϊόντος τοῦ χρόνου λίθους ἔκ τε γῆς καὶ θαλάττης κομίζοντες οἰκίας ἔς τε πλάτος καὶ μῆκος ᾠκοδόμουν, πρὸς πολὺν τὸν ἀέρα τὸν C ὄροφον ἀναφέροντες· ὡς ἐν βραχεῖ τῷ χρόνῳ πλείονος ἢ κατὰ

11. τοῖς βουλομένοις coni. Boiv.

muni pridem scito ac decreto eorum reipublicae saluberrimo cautum est, ut foedera et amicitias iungant cum rectoribus earum urbium maritimarum, quascunque commodi et ab accessu ventorum securi portus circumfusis vel allabentibus maris fluctibus alluunt. Nam cum ad ea loca appellere mercesque illic dando accipiendoque mutare eos necesse sit, non prius id facile esse putaverunt, quam si amicos sibi facerent eos principes, quibus opportunae illae stationes propriae obtigissent. Ubi itaque promiserunt, vectigalia se soluturos, quanta et qualia utrinque convenerit, et ea quae usui sint, undecunque advecta, libere emendi copiam cuilibet facturos, atque ita certis legibus datam licentiam acceperunt, diversoria et tabernas aedificant, ubi sedere ipsi possint et habitare, et apothecas capiendis mercibus pares habere. (III.) In hunc modum et illa, quam diximus, urbs ante annos non multos fundata est a Latinis Genuensibus, postquam nempe Scytharum ducem convenissent, et facultatem ab eo accepissent. Non tamen et muris et magnitudine, ut nunc se habet, ita statim ab initio fundata est. Sed breve quoddam agri spatium fossa et vallo cum definiissent, habitavere illic absque muris. Pedetentim deinde et paulatim, procedente tempore, lapidibus terra ac mari convectis, in latum et longum aedificarunt, tecta ipsa in altum attollentes; sic ut furtim plus spatii quam sibi datum fuerat brevi tem-

A. C. 1343
Imp. Io. Palaeol. 8

τὸν δοθέντα κατὰ τὸ λεληθὸς δράξασθαι τόπου. προφάσει δ' οἰκιῶν πλειόνων ἔτι καὶ μειζόνων, τῆς χρείας δῆθεν τῶν εἰσκομιζομένων ἀναγκαζούσης καὶ τῶν πρὸς τὴν πρᾶσιν καὶ ἀγορὰν προτιθεμένων ὠνίων, εὐρυχωροτέρους ἐτίθεντο τοὺς τῶν σκολόπων τε καὶ τάφρων ἕλικας, καὶ τειχῶν ὑπετίθουν κρηπῖδας, μειζόνων ἐλπίδων ἐπαγγελίαν ἐχούσας· καὶ οὕτω σμικρὸν ἐπὶ σμικρῷ τιθέντες πόλιν ἐχυρῶς τοῦ τειχίσματος ἔχουσαν D κατεστήσαντο· ὡς ἐν βεβαίῳ τὴν τῶν ἐνοικούντων ἀσφάλειαν ἤδη κεῖσθαι, καὶ μὴ εὐχερῶς ὑφ' ὁτωνδήποτε ἔχειν πολιορκεῖσθαι. (Δ.) Τῷ δὴ τοιούτῳ προτερήματι τοὺς Λατίνους ἐπαρθέντας πρὸς τὸ ὑπεροπτικώτερον αὔξειν συνέβαινε τὴν σφῶν αὐτῶν συγγενῆ τῆς αὐθαδείας κηλῖδα· ὡς ἐκ τοῦ μείζονος ἤδη καὶ τοῖς κατὰ συνήθειαν προσιοῦσι Σκύθαις τὰς ἀποκρίσεις διδόναι. ἄρτι τοίνυν θρασύτερον λόγον ἀποδοὺς ἑνί τινι τῶν ἐν τῇ ἀγορᾷ Σκυθῶν E τις τῶν τὰ ὤνια κεκτημένων Λατίνων μύωπι πέπληκται πρὸς τοῦ Σκύθου. ὁ δ' εὐθὺς ἀνεῖλε ξίφει τὸν παίσαντα· καὶ θόρυβος ἐντεῦθεν ἀνὰ τὴν ἀγορὰν διεσκέδασται πάνυ τοι πλεῖστος. (Ε.) Τοῦτο πρὸς ὦτα γενόμενον τῷ τῶν Σκυθῶν ἀρχηγῷ ὀργῆς ἐπεπράχει πλήρη καὶ θυμοῦ βαρβαρικοῦ μεστόν· περιφρόνησιν γὰρ ἑαυτοῦ τὴν μεγίστην εἶναι τὸ πρᾶγμα ᾠήθη, πρὸς μέσην F αὐτοῦ τὴν ἡγεμονίαν καὶ ἐπικράτειαν γεγονός· καὶ πέμψας ἀπαλλάττεσθαι τοῦ οἰκείου τόπου τὴν ταχίστην ἐκέλευε τοὺς Λατίνους. οἱ δὲ πρὸς ὅπλα χωρήσαντες, καὶ τὴν πόλιν ἀσφαλισάμενοι, τραχέσι λόγοις καὶ ὑπερηφάνοις τοὺς πρέσβεις ἀπέπεμψαν. τοῦτο πρὸς ἐσχάτην ἐξέμηνε τὸν Σκύθην ὀργὴν ἔτι· καὶ μοῖραν

1. τόπου Boiv. pro τρόπου. 12. τοῖς Boiv. pro τῆς.

pore occupaverint. Plura vero et maiora aedificia exstruendi causa (quasi importatae sarcinae et res ad vendendum emendumque propositae exigerent atque cogerent) fossarum et vallorum ambitum latius porrexerunt, et ea iecerunt murorum fundamenta, quae maius aliquid pollicerentur: atque ita parvis parva incrementa addendo urbem munitionibus firmaverunt; ita ut iam in tuto esset habitantium salus, nec facile ab ullo obsideri possent. (IV.) Eo successu animi Latinorum sic elati sunt, ut arrogantia, quam illi labem ingenitam alioqui habent, maiorem in modum aucta, iam quasi superiore de loco Scythis de more adeuntibus responsa redderent. Itaque cum insolentius uni eorum Scytharum, qui in foro erant, respondisset unus ex Latinis mercatoribus, eum Scytha stimulo percutit. Ille eum, a quo percussus fuerat, gladio interimit. Tumultus inde plurimus forum pervagatur. (V.) Ea re audita Scytharum princeps ira percitus et spiritu barbarico plenus (nam maximo sui contemptu factum esse duxit, ut in medio suo imperio mediaque ditione facinus illud perpetraretur) ad Latinos mittit, qui iubeant facessere eos quamprimum ab illo loco, utpote suo. At illi ad arma eunt, munitaque urbe legatos aspere ac superbe alloquuti dimittunt. Id vero Scytham vehementissima ira denuo efferat. Scytharum itaque par-

A. M. 6852 ἀπολεξάμενος Σκυθικὴν, καὶ μάλα ἄλλην, οὐκ ἀνίει πέμπων
Ind. 12 P. 429 ἄλλην ἐπ᾽ ἄλλῃ συχνὰ πρὸς πολιορκίαν αὐτῶν. (ϛ'.) Ἀλλ᾽ ἐκεῖνοι
τὰς ἐπάλξεις ἔνδοθεν καταφράξαντες ἀνδράσι καὶ ὅπλοις καὶ
πᾶσι μηχανήμασιν ἑκηβόλοις πολλὰ τῶν Σκυθικῶν κατεγέλων
βελῶν. ἄλλως τε καὶ θαλαττοκρατοῦντες αὐτοὶ, καὶ τὴν τῶν
ἐπιτηδείων ἀφθονίαν ἐκ θαλάσσης ἐσκομιζόμενοι, περὶ ἐλαχί-
στου τὰς τῶν Σκυθῶν ἐφόδους τε καὶ περιστρατοπεδεύσεις ἐτί-
θεντο· καὶ τό γε μεῖζον, ὅτι τριήρεσι πλείσταις περιπλέοντές τε
B καὶ παραπλέοντες πᾶσαν τὴν τῶν Σκυθῶν παραλίαν δύο τὰ
χαλεπώτατά σφισι προὐξένουν· ἓν μὲν, ὅτι μηδαμῇ καταίρειν τῶν
φορτηγῶν ὁλκάδων οὐδ᾽ ἥντινοῦν συνεχώρουν ἀγορᾶς καὶ πρά-
σεως ἕνεκα· ὃ σφόδρα ἐκείνους ἐλύπει, τό,τε περιττεῦον ἀνό-
V. 348 νητον ἔχοντας καὶ τὸ ἐνδέον ἀνεπινόητον· δεύτερον δ᾽, ὅτι καὶ
τῶν νεῶν ἐκπηδῶντες ἐνίοτε καὶ ἐνιαχοῦ πολλὴν ἐκ τῆς Σκυθι-
κῆς κατῆγον τὴν λείαν ἐς τὰς τριήρεις· ὡς ἀντεστράφθαι τὰ τῆς
C πολιορκίας καὶ πολιορκεῖσθαι μᾶλλον τοὺς Σκύθας δοκεῖν, ἢ
πολιορκεῖν. (Ζ.) Ἐν δὴ τοῖς τοιούτοις μακροῦ μεταξὺ τριβο-
μένου τοῦ χρόνου, σίτου τε σπάνει τὰς Ῥωμαίων πιέζεσθαι πό-
λεις καὶ ὅσα τῶν ταριχευτῶν ἐδωδίμων ἐκ τῆς Μαιώτιδος καὶ
τῶν ἔγγιστα ποταμῶν συνηνέχθη. ἔξεστι μέντοι θαυμάζειν, ὁπό-
σοις μὴ διασέσειστάί πως τὸ λογιζόμενον τῆς ψυχῆς, ὅπως ἀπο-
κλεισθείσης οὑτωσὶ τῆς ἄνωθεν σιτοπομπίας, ἐμέλησεν εὐθὺς
D τῇ προνοίᾳ σιτοπομπίας ἑτέρας ἀνεῳγέναι θύραν. Ἰωνία γὰρ
καὶ Φρυγία καὶ πρός γε Βιθυνία, καὶ ὅσον ἐπέκεινα χῶρον

tem legit; tum aliam statim adiungit, nec cessat alios super alios mittere urbem obsessuros. (VI.) At hi munito introrsum vallo viris armisque, ac tormentis cuiusquemodi missilibus, Scythica tela prorsus irridebant. Ad haec, quia maris imperio potiebantur, et rerum necessariarum copiam omnem sibi inde comparabant, idcirco Scytharum impetum et circumstantes exercitus minimi faciebant: et quod maius est, triremibus quamplurimis totam Scytharum maritimam oram circum ac praeter vecti, duplicem illis molestiam eamque maximam exhibebant: primo quia nusquam appellere emendi ac vendendi causa patiebantur navem ullam onerariam; quod istos quidem valde angebat, quibus minime utile esset id, quo abundarent, ac minime parabile id, quo egerent: deinde quia navibus exsilientes aliquando et certis in locis multum praedae ex Scythia agebant in triremes; ita ut obsidionis ordo inverteretur et magis obsideri Scythae viderentur, quam obsidere. (VII.) In his cum esset multum tempus consumptum, coepere interim Romanae urbes laborare inopia frumenti et eorum cibariorum, quae sale condita ex Maeotide viciniisque fluviis afferuntur. Caeterum ii, quorum incolume iudicium est, mirari possint, quomodo interclusis iis, qui antea fuissent, commeatibus curaverit statim Providentia, ut via alia pateret frumento advehendo. Ionia enim et Phrygia, ac praeterea Bithynia, et agrorum

χεῖρες Περσικαὶ γεωργοῦσι, πολὺν ἐχορήγουν τηνικαῦτα τὸν σῖτον A.C. 1343 ταῖς πόλεσι, καὶ ψυχοῤῥαγούσας ἡ θεία πάλιν οὕτως ἀνέῤῥωσε Imp. Io. Palaeol. 3 χείρ. (Η.) Τήν γε μὴν Λατινικὴν κατὰ Σκυθῶν ἐκείνην αὐθάδειαν εἰς νοῦν οἱ Τραπεζούντιοι βαλλόμενοι καὶ δείσαντες, μὴ E καὶ κατ' αὐτῶν τι νεωτερίσωσιν ὅμοιον καὶ οἱ παρὰ σφᾶς προσοικοῦντες ὁμοίως Λατῖνοι, περιστάντες αἰφνίδιον τοὺς μὲν πλείους ἔργον ἀπέφηναν ξίφους· οἷς δὲ περιλειφθῆναι συμπέπτωκε, τούτοις δὲ ταπεινότερον κεχρῆσθαι Τραπεζουντίους διαγέγονε τοῦ λοιποῦ. καὶ ταῦτα μὲν τῇδέ πῃ ἔσχεν.

ιγ'. Ὥσπερ δὲ ψηφίσματος κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον καὶ P.430 κοινοῦ τινος δόγματος ἐκ θεοῦ κατὰ πάσης ὁμοῦ κυρωθέντος τῆς οἰκουμένης, ἀρχάς τε καὶ ἐξουσίας, καὶ ὅσαι δημοκρατίαι καὶ ἀριστοκρατίαι, συγκεχύσθαι στασιασθείσας ἐφ' ἑαυτὰς καὶ πρὸς ἐμφυλίους ἀναῤῥιπισθείσας μάχας, οὐδὲν οὐδαμῇ σχεδὸν ἐλλέλειπται μέρος, ὃ μὴ τοῦ τοιούτου παραπολέλαυκε δεινοῦ, εἰ καὶ μὴ κατὰ τὸν ἴσον δήπουθεν τρόπον, ἔς γε τὸ μεῖζον καὶ ἧττον. κρίματα γὰρ εἶναι ταῦτα θεοῦ πάντας θνητοὺς λογισμοὺς B ὑπερβαίνοντα, εἰ μή πού τις ἐξ εἰκασίας τινὸς στοχαζόμενος φάσκει παλαιωθεῖσαν κακίᾳ τὴν γῆν, καὶ δευσοποιοῖς τισι καπηλευθεῖσαν κηλῖσι, καθαρόν τε καὶ πάσης χαμερποῦς ἐμβριθείας ὑπέρτερον χαρίσασθαι βουληθέντος ταύτῃ πτερὸν, ἵν' ἐλευθέριον καὶ μετέωρον καὶ εἰρήνης ὀψέ ποτε ἀναπνεύσῃ τερπνότητα, εὐνομίας καὶ δικαιοσύνης ἀγομένη κανόσι καὶ στάθμαις. (Β.) Καὶ C

8. ταπεινοτέροις coni. Boiv.

quidquid ultra eas provincias Persarum manibus colitur, multum frumenti urbibus tum suppeditarunt, quas semianimes in hunc modum rursus caelestis dextra erexit ac roboravit. (VIII.) Eam Latinorum contumaciam adversus Scythas cum Trapezuntii animo reputassent, vererenturque, ne in se simile aliquid inceptarent ii Latini, qui et ipsis pariter vicini habitabant, circumsistunt subito, ac plerosque gladiis concidunt. Qui vero superstites inde evasere, eos humiliores postea experti sunt Trapezuntii. Et haec quidem ita se habuerunt.

13. Quasi autem constitutum esset divinitus eo tempore, et generali numinis decreto sancitum adversus omnes pariter gentes, ut et imperia et potestates et omnes tam democratiae quam aristocratiae turbarentur, intestinis seditionibus agitatae ac bellorum civilium quasi flabellis ventilatae; nulla pars uspiam ferme relicta est, quae illam calamitatem, si non utique ex aequo, at plus minusve participaverit. Ea enim Dei decreta sunt, quae omnem humanam rationem supergrediuntur; nisi quis forte coniectura aliqua ductus Deum dicat voluisse vitiis inveteratis laboranti et maculis quibusdam penitus insidentibus corrupto orbi largiri puriorem et omni terrena mole altiorem pennam, ut liber excelsusque, et pacis recreatus amoenitate, aequitatisque et iustitiae praeceptis ac regulis obtemperans, tandem aliquando respiraret. (II.) Ac primo quidem Latini Genuenses Tuzum illum,

A. M. 6852 πρῶτον μὲν οἱ ἐν Γεννούᾳ τῇ πόλει Λατῖνοι Τοῦζον ἐκεῖνον, ὃν
Ind. 12 εἰς δουκὸς ἀνήγαγον ἐκ μακέλλης ἀξίαν πρό γε δυοῖν τοῖν ἐνιαυ-
τοῖν, συστάντες ἀρτίως ἐξήλασαν, ἐκπολεμωθέντων λάθρα κατ᾽
αὐτοῦ πρὸς τῶν περὶ Σπίνουλαν καὶ Σερτώριον εὐγενῶν· οἳ τῆς
ἐξουσίας ἐπειλημμένου Τούζου, τῆς πόλεως ἐξώσθησαν ἀγεννῶς,
D τῶν δημοτῶν ἅτε ἐπὶ μέγα δυνάμεως ἐληλυθυῖαν ἰδόντων τὴν
V. 349 τούτων ἀρχὴν καὶ τυραννικώτερον ἤδη τῶν δημοσίων ἁπτομέ-
νην πραγμάτων. συγχωρηθέντες γὰρ αὖθις ἐντὸς γενέσθαι Γεν-
νούας μετριώτερον ἄγοντας βίον, τοῖς δὲ βραχὺ μετριάσασι
τάχιστα παλινδρομεῖν ἐδόκει ἐς τὴν πρὶν ὑπερηφανίαν καὶ τὸν
τυραννικὸν ἐκεῖνον τῦφον. ὅθεν συστάντων ἐπ᾽ αὐτοὺς αὖθις τοῦ
δήμου, τῆς πόλεως ἀγεννέστερον νῦν ἐξωθοῦνται· καὶ γίνεται
E δοὺξ ἕτερος, τῷ πρὶν παραπλήσιος, ἐξ εὐτελῶν καὶ αὐτὸς τὰς
τύχας ἕλκων τοῦ γένους· ὡς ἂν ἐνθύμιον σύντροφον ἔχων ἀεὶ
τὴν τοῦ γένους κηλῖδα καὶ τὰς ἐκ γενέσεως τύχας ἐν τῷ μετρίῳ
καὶ προσηνεῖ τοῦ φρονήματος ἐρείδῃ τῶν λογισμῶν τὰς κρηπῖδας.
P. 431 (Γ.) Ἀλλὰ καὶ τοῦ τῶν Αἰγυπτίων μεταλλάξαντος ἡγεμόνος εἰς
πολλὰ τὴν ἀρχὴν τοῖς παισὶ διελοῦσι στασιάζειν πολὺν πρὸς ἀλ-
λήλους ἤδη χρόνον γεγένηται· ὡς καὶ τὰ τῶν Αἰγυπτίων ὑποῤ-
ῥεῖν καὶ ἐς τὸ ἀσθενέστερον ἐντεῦθεν ἀεὶ ξυνελαύνεσθαι πράγματα.
(Δ.) Ναὶ μὴν καὶ οἱ περὶ τὸν Ἄτλαντα τὸν ἑσπέριον Λίβυές τε
καὶ Μαυρουσίων οἱ πλείους, Ἀννίβαν ἐκεῖνον τὸν πάλαι τὸν Καρ-
B χηδόνιον μιμησάμενοι τέως, πλήθει μεγάλων δυνάμεων τὸν Γα-
δειραῖον διαπεραιούμενοι τράχηλον τοῖς μὲν Εὐρώπην οἰκοῦσι

20. καὶ add. Boiv.

quem ab ipso ligone ad Ducis dignitatem duobus ante annis evexerant, conspiratione facta mox eiiciunt, nobilibus videlicet in eum clam instigatis a Spinula et Sertorio; qui, Tuzo rerum potito, eiecti ex urbe per summam ignominiam fuerant, ob eam nempe causam, quia populus eorum dominatum pervenisse ad magnam potentiam et publicas res nimis iam tyrannice ab iis administrari videret. Porro illi ipsi in urbem rursus intromissi, ea lege ut modestius se gererent, mediocritate haud diu servata, ad pristinam statim superbiam suumque illum tyrannicum fastum recurrere maluerunt. Quapropter conspirante in eos rursum populo, maiore cum ignominia nunc quoque e civitate exiguntur, creaturque Dux alter, superiori similis, humili et ipse loco natus; ut is domesticam generis labem et natalium suorum conditionem animo reputans nihil cogitet, quod non moderatione et animi mansuetudine tanquam fundamento nitatur. (III.) Item ex quo Aegyptiorum princeps decessit, eius liberi imperium in multa partiti iampridem inter se discordant; eoque fit, ut Aegyptiorum res dilabantur atque inde ruant in peius. (IV.) Quin et ii Libyae populi, qui circa occiduum Atlantem habitant, et plerique Maurorum, veterem illum Hannibalem Carthaginiensem hac in re imitati, magnis cum copiis Gaditanum fretum traiecere;

A. C. 1343 Imp. Io. Palaeol. 3

γένεσι τῶν Ἰσπανῶν διὰ μάχης γίνονται, καὶ πολέμοις πολέμους συνάπτοντες ἐπὶ μείζους βαδίζουσι μάχας ἀεί. (Ε.) Καὶ Βρεττανοὶ δ' ὁμοίως, ναυτικαῖς δυνάμεσι διαβαίνοντες ἐς τὴν Κελτῶν ἤπειρον, μεγάλους συγκροτοῦσι πολέμους. (ς'.) Ἔτι μὴν τὸ Σκυθικὸν ἐκεῖνο γένος, οἳ τὴν Ἀσσυρίων καὶ Μήδων καὶ Περσῶν, C καὶ ὅσα ἐπέκεινα τῶν ἐθνῶν, πάλαι πολὺν ἤδη χρόνον κατέσχον γῆν καὶ τὸ τῆς αὐθεντίας ἅπαν ἐκείνων κράτος, νῦν εἰς διαφόρους διαλυθέντες ἀρχὰς συχνὰ κατ' ἀλλήλων ὁπλίζονται, κἀπὶ μέγα καπνοῦ καὶ φλογὸς ἐγερεῖν ἡ τούτων ἔρις ὑπισχνεῖται τὸν ἐκ τῆς μάχης φόνον. (Ζ.) Ἄρτι δὲ καὶ συνδρομὴν τὰ τῶν διαφόρων Λατίνων ποιησάμενοι γένη κατὰ τῶν Περσικῶν ἐξήεσαν D νεῶν, ὅσαι πειρατικόν τινα βίον καὶ λῃστρικὸν ἀναμετροῦντες ληΐζονται τὰς ἐκείνων ὁλκάδας τε καὶ τριήρεις, ὅσαι κατ' ἐμπορίαν ἀνιοῦσαί τε καὶ κατιοῦσαι τὴν θάλατταν ἅπασαν τὰς ἐμπορικὰς κομίζονται χρείας. τῶν γε μὴν εἰρημένων νεῶν εἰς ἑπτὰ καὶ εἴκοσιν ἦν ὁ ἀριθμὸς ἀνιών. Κύπριοι δ' ἦσαν αὗται καὶ Ῥόδιοι, Σαλαμίνιοί τε καὶ Οὐενετῶν, καὶ ὅσαι πρός τε Πάππα καὶ Γεννούας συνήεσαν. πᾶσαι δ' ὁμοῦ παρὰ τὸν τῆς Σμύρνης E ἐξαίφνης καταπεπλευκυῖαι λιμένα εἷλον ἐξ ἐφόδου καὶ ὃ παρὰ τὸν λιμένα φρούριον ἦν Περσικόν. καί σφισι μὲν ἦν κατὰ γνώμην, ὡς ἐξ ἀσφαλοῦς ὁρμητηρίου συχνὰ ἐπεκθέουσιν ἐκεῖθεν ἐς τὴν μεσόγειον ἀνωθεῖν ἐκ τῶν παραλίων ἠρέμα τὸ βάρβαρον πᾶν. τά γε μὴν πράγματα ἥκιστα κατὰ γνώμην ἦν προχωροῦντα.

et nunc cum Hispanis Europam incolentibus praeliantur, atque alia ex aliis bella nectentes in maiora quotidie certamina descendunt. (V.) Britanni quoque similiter navalibus copiis in Galliam traiicientes bella conflant, eaque ingentia. (VI.) Ad haec Scytharum illud genus, quod Assyriorum, Medorum, Persarum et ulteriorum gentium ditionem iampridem occupavit et omne auctoritatis robur apud eosdem obtinet, nunc in multa imperia distracti, arma in se invicem quotidie movent; minaturque eorum discordia magnas caedes, magnum belli incendium, fumum videlicet et flammam late sparsurum. (VII.) Nuper denique concursu facto diversa Latinorum genera adversus Persarum naves processerunt; eorum inquam Persarum, qui piraticam et latronum vitam sequuti diripiunt onerarias illorum naves ac triremes; quotquot nempe mercandi causa per totum mare eundo ac redeundo venalia quaeque advehunt. Illorum porro, quos dixi, Latinorum classis navibus septem et viginti constabat: erantque illae Rhodiae, Cypriae, Salaminiae et Venetae; praeter eas, quae a Papa et a Genuensibus instructae convenerant. Eae cum ad portum Smyrnaeorum derepente omnes simul appulsae essent, primo impetu castellum Persicum ceperunt, quod est iuxta portum. Et ipsis quidem in animo erat inde, tanquam ab statione tutissima, crebras facere excursiones, ac paulatim ab ora maritima retro in mediterraneum compellere quidquid illic esset barbarorum. Res vero ipsae minime ex sententia succedebant.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ

ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ ΙΔ.

NICEPHORI GREGORAE

BYZANTINAE HISTORIAE

LIBER DECIMUS QUARTUS.

ARGUMENTUM.

Cantacuzenus, cum Amurio Christopolitanas fauces transgressus, oppida sollicitare constituit. Perithorio frustra oppugnato, Didymotichum abit. Ibi se et suos reficit. Irenae uxori gratias agit ob res praeclare gestas. Eius mulieris strenuitas et solertia. Byzantii Amurio pecuniam offerunt, ut domum redeat. Hic, re cum Cantacuzeno communicata, pecuniam accipit. In Asiam traiicit, brevi rediturus (Cap. 1). *Terrae et maris agitatio violenta. Clades ex grandine: item ex terrae motu. De exundatione. De terrae motu iterum. Aerei Angeli caput inclinatum. Urbis simulacrum excussum e manu statuae imperatoriae. Quid ea res portendere visa sit. Templum S. Sophiae orientem versus dehiscit* (2). *Apocaucus, rebus suis diffisus, patriarcham et Ioannem Gabalam sibi mancipare statuit. Patriarchae familiam numerosam ornat et ditat. Ipsum, ut infulam, calceos et subscribendi morem mutet, hortatur. De Novae Romae privilegiis disserit: item de auctoritate patriarchali, quam ait maximam nunc esse. Patriarcha rubros calceos recusat. Caetera admittit; ambitiosus et imprudens. Sacerdotii et imperii diversae functiones. Utriusque potestatis habitus dispar. Altera alteram quatenus iuvet. Ioannes patriarcha se et imperium perdidit. Christum imitari pontifex debet. Laudata ab Alexandro Magno Diogenis modestia. Fructus ambitionis. Apocaucus Ioanni Gabalae filiam suam desponsurum se promittit; quid vicissim ab eo pactus. Rerum administrationem eidem committit. Ipse cum patriarcha et iuniore imperatore Perinthum abit. Scelus maximum meditatur. Annae imperatricis mens caeca. Spes inanes* (3). *Cantacuzenus Comotenam et Gratianopolin in deditionem accipit. Momitilae genus et varia fortuna. Ut per latrocinia metuendus evaserit. Societas ab eo inita cum Cantacuzeno. Viribus maiorem in modum auctis despoticae dignitatis insignia a Byzantiis oblata accipit. Cantacuzeno insidiatur. Hic vere novo Comotenorum urbe egressus apud Mosinopolin castrametatur. Obdormiscit amoenissimo in loco: ubi res visu et auditu mirabiles ei oblatae. Momitilas imparatum opprimere festinat. Cantacuzenus cum suis in ma-*

gnas angustias adductus. Tumultuariam et iniquam pugnam committit. Armigeri beneficio salvus evadit. Hostibus tandem coactis recedere, Didymotichum abit (4). *Apocaucus, opportunum occasionem nactus opprimendi Cantacuzeni, bellum apparat. Didymotichum exercitu infesto petit. Pythium castellum obsidet. Cantacuzenum multi e suis deserunt. Reliquorum intempestiva postulata. Ipsius responsa. Andronicus Palaeologus, Apocauci gener, fluvium transnando submergitur. Apocaucus a Ioanne Gabala apud imperatricem Annam accusatur. Byzantium redit. Imperatricem placat. Urbis muros reficit* (5). *Clades ex grandine. De natura grandinis. Grando furoris divini instrumentum* (6). *Ecclesiae mala omnium gravissima. De Massalianis et Bogomilis in monte Atho comprehensis. Eius montis amoenitates. Athos ferociam Xerxae domuit. Uni virtuti favet. Deprehensorum illic haereticorum nomina. Eorumdem dogmata impura Tomo Synodico comprehensa. Piorum monachorum diligentia et zelus. Haeretici variis poenis coërciti. Quidam fuga elapsi recipiunt se in magnas urbes. Picos Martios imitantur* (7). *Quando et cur Gregoras ab aula secesserit. Zenonis philosophi apophthegma. Imperii et ecclesiae perturbatio maxima. Veteres philosophi non rixabantur inter se, nisi pacis tempore. Byzantini theologi nec in ipso belli aestu altercari desinunt. Hariolis et eius generis hominibus fides habita. Gallus astrologus imperatrici placentia praedicit. Gregoras arcessitur, ut cum eo disputet. Astrologorum praedictiones vanas esse arguit ex Ptolemaeo et S. Basilio: item ex Chaldaeorum versibus. Fatum tollit. Providentiam agnoscit. Hariolo refutato, Augustae odium in se movet. Ad rem redit* (8). *Gabalas, metu Apocauci, monasticum habitum induit. S. Sophiae templum, asylum olim inviolatum; a Gabala et a patriarcha temeratum. Amurius, in Thraciam reversus, Byzantium usque cum Cantacuzeno progreditur. Urbis adspectu obstupescit. Pauci murorum custodes. Apocauci diffidentia. Cantacuzenus et Amurius Momitilam debellatum eunt, Romanas urbes invadentem. Iuxta Perithorium castrametantur. Momitilae audacia. Eiusdem circumventi consternatio. Acris pugna. Cadit Momitilas. Eius milites omnes fere caesi* (9). *Apocauci caedes quando, ubi, et a quibus perpetrata sit. Illius anxietas; stipatores; immoderata ambitio. Carcer ab eo aedificatus; quem ad finem. Reorum desperatio. Consilium audax. Apocaucus imprudens, stipatoribus in atrio relictis, arcem ingressus. A Raüle et ab aliis nobilibus interimitur. Documenta ex eo eventu capienda. Interempti caput abscissum; summo muri fastigio imponitur. Caedis auctores, aliique vinculis soluti, partiuntur inter se custodiam arcis. Rebus ad tolerandam obsidionem necessariis destituuntur. Cibaria accipiunt a Galataeis, qui et promissis eos confirmant. Imperatrix Galataeos aditu arcis prohibet. Obsessi, in maximas angustias adducti, de pace agunt. Apocauci uxor vidua Gasmulos armat Augustae permissu. Hi arcem expugnant. Obvios quosque iugulant. Spectaculum miserabile. Arae ipsae sanguine respersae. Contigui monasterii direptio. Caesorum capita per urbem circumlata. Sicariorum et ipsius Augustae inhumanitas. Cadavera sepelire vix tandem permissum. Mortui Apocauci filius Thessalonicam tradere Cantacuzeno statuit. Arcem occupat. Impetu plebis opprimitur* (10). *Batatzes ignobilis genere; ut ad opulentiam pervenerit. Thessalonicae praeficitur: deinde, Apocauco filium suum ei subrogante, eiicitur. Ad Cantacuzenum deficit. Solymanni generi armis adiuvatur. Mortuo Apocauco cum Anna imperatrice reconciliatus maiores copias ex Asia arcessit. In Cantacuzenianos saevit. Persae, praeda et viatico defraudati, eum occidunt. Ad Cantacuzenum transeunt* (11).

A. M. 6852
Ind. 12
A. C. 1344
Imp. Io. Palaeol. 3
P. 432
V. 350

α'. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὕστερον ἐν τοῖς προσήκουσι τόποις λελέξεται διαρκέστερον. νῦν δ' ἐπανιέναι ἡμῖν ἀναγκαῖον ἂν εἴη, ὁπόθεν εἰς ταῦτα προήχθημεν καὶ ὅπη τὸν πρὶν ἡμεῖς κατελύσαμεν λόγον. ἦν δ' ἡ περὶ τὰ τῆς Χριστουπόλεως στενὰ τοῦ Καντακουζηνοῦ διάβασις ὁμοῦ τῷ Ἀμοὺρ, τῷ τῶν Περσῶν ἐκείνῳ σατράπῃ. διαβάντι γὰρ ἔδοξε πεῖραν προσάγειν ταῖς πόλεσι, καὶ οἷς μὲν καθ' ὁμολογίαν παραδιδόναι οἵ σφᾶς αὐτοὺς ἐθελοντὰς
B πρὸς βουλήσεως εἴη τῇ ἐκείνου χειρὶ, τῶν προσηκόντων γερῶν ἀξιοῦν· οἷς δὲ τοὐναντίον, τούτοις δὲ τοὐναντίον. (B.) Μεθ' ἡμέρας οὖν ἀναλαβὼν τὰς δυνάμεις ἦγεν ἐπὶ τὴν πόλιν, ᾗ Περιθόριον ὄνομα. ἣν δὴ καὶ περιστρατοπεδεύσαντες, ἐπεὶ κἀκεῖνοι πολεμεῖν ἔγνωσαν, ἐπολιόρκουν. ἐπεὶ δ' ἐπὶ πολλαῖς κάμνοντες
C ταῖς ἡμέραις ἐπέραινον οὐδὲν, ἄπρακτος λοιπὸν ἀναζεύξας ἐκεῖθεν οὐδὲ μιᾷ τῶν ἄλλων ἔτι προσάγειν βεβούληται· ἀλλ' ὅλαις ἡνίαις ἤλαυνεν ἐπὶ Διδυμότειχον, οὐκ ἀγαθὸν κἀν ταῖς ἄλλαις εἶναι κρίνας οἰωνὸν τὴν ἀποτυχίαν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἐκείνης τῆς πόλεως. (Γ.) Αὐτόθεν τοίνυν λαμπρῶς αὐλιζόμενοι, καὶ τῆς μακρᾶς ἐκείνης καὶ ἐπιπόνου διαίτης τὴν ἀνάλογον ἀλλαττόμενοι
D θυμηδίαν τε καὶ ῥᾳστώνην, φρουρούς τε ἐκείνους Διδυμοτείχου τῆς πόλεως καὶ ἅμα στρατιώτας καὶ στρατηγοὺς ταῖς προσηκούσαις ἠμείβετο δεξιώσεσι καὶ φιλοφροσύναις· καὶ πρό γε πάντων Εἰρήνῃ τῇ βασιλίδι πολλοὺς ἀπὸ γλώττης τοὺς ἐκ ψυχῆς ἀπεδίδου χαριστηρίους, ὧν τε ἐκαρτέρησε μακρῶν ὁμοῦ καὶ ποικίλων ἀνια-

14. ἔτι cod. Vat., ὅτι apogr. Par.

1. Sed haec quidem infra suis quaeque locis fusius exponentur. Nobis vero nunc necesse est illuc regredi, unde ad haec digressi sumus, et ubi superioris narrationis cursum interrupimus. Erat autem nobis sermo de Cantacuzeni et Persici illius satrapae Amurii transitu per Christopolitanas angustias. Transgresso igitur imperatori visum est oppida sollicitare; et ea quidem, quae voluntaria deditione in illius manum concedere ultro mallent, meritis praemiis afficere: quae autem secus factura essent, cum iis secus agere. (II.) Quamobrem post aliquot dies coactas copias ad urbem ducit, cui Perithorio nomen est. Eam primo circumsidet: mox illis ad bellum sese accingentibus, oppugnat. Sed quia multis ibi diebus exactis labore assiduo nil profecerat, motis inde castris deinceps nihil egit, nec caeterarum urbium ullam aggredi voluit, sed Didymotichum laxis habenis contendit, etiam in aliis ratus augurii esse non boni, quod ab illa urbe primo statim conatu repulsus foret. (III.) Confestim itaque splendide hospitio excipiuntur: diuturnam illam et molestam vitae austeritatem pari hilaritate et iucunda animi relaxatione mutant: Didymotichi urbis custodibus, item militibus et ducibus, qua par est comitate et humanitate, Cantacuzenus gratum se exhibet: in primis Irenae imperatrici maximas gratias lingua et ex animo persolvit, quod diuturnas et multiplices aerumnas in illis qui inter-

ρῶν ἐν τῷ τῶν μεταξὺ μεγάλων ἐκείνων πραγμάτων κλύδωνι καὶ A. C. 1344
ὧν ἐνεδείξατο γενναίων ἀγώνων, ἔν τε βουλαῖς καὶ δώροις παν- Imp. Io. Palaeol. 3
τοίοις καὶ μειλιχίοις λόγοις, δι' ὧν ὁμοῦ στρατηγούς τε καὶ P. 433
στρατιώτας ἀνεῤῥώννυέ τε καὶ πρὸς τὸ εὐψυχότερον διανίστασθαι
παρεσκεύαζε· πῆ μὲν θωπεύουσα, πῆ δ' ἐλέγχουσα· καὶ πῆ μὲν
ταῖς ὀξυῤῥόποις τῶν πραγμάτων ἐκείνων ποικίλαις μεταβολαῖς
τὴν τῆς οἰκείας ἀντιτιθεῖσα διανοίας ὀξύτητα, πῆ δ' οἰκονομι-
κῶς ἀντιπράττουσα ταῖς ἐκ Βυζαντίου λάθρα καὶ συχνὰ προσιού- B
σαις ἄλλοτ' ἄλλοις τῶν ἐς Διδυμότειχον στρατιωτῶν ὁμοῦ καὶ V. 361
στρατηγῶν ὑποσχέσεσί τε καὶ δολεροῖς μηχανήμασι, καὶ λαμ-
πρῶς ἀνιστῶσα κινδυνεύοντα πίπτειν φρονήματα. μάλιστα δὲ
τοῦ δραστηρίου καὶ τῆς ἀγχινοίας αὐτὴν ὁ σατράπης Ἀμοὺρ ἐξε-
πλάγη τεθαυμακώς, ἐπειδή γε ἐμεμαθήκει ταύτην οὖσαν αἰτιω-
τάτην, ἀνθρωπίνως εἰπεῖν, τῆς διαμονῆς καὶ συστάσεως τοῦ τε
στρατοῦ καὶ Διδυμοτείχου τῆς πόλεως καὶ δι' αὐτῶν τῆς τῶν C
ὅλων τῷ βασιλεῖ πραγμάτων ἐν ἀσφαλεῖ καταστάσεως. καὶ ταῦτα
μὲν τοῦτον ἔσχε τὸν τρόπον· καὶ ὁ χειμὼν ἐν τούτοις ἐτελεύτα.
(Δ.) Ἦρος δ' ἀρχομένου οἱ μὲν Βυζάντιοι τῶν ληστρικῶν
κατὰ Διδυμοτείχου πολέμων καὶ λόχων ἀποστάντες, δέει τῆς ἐκεῖ
Περσικῆς δυνάμεως, πρὸς ἕτερα πάλιν ἐχώρουν βουλεύματα.
καὶ δὴ βέλτιον ἔδοξεν εἶναί σφισι, χρημάτων ἀφθονίᾳ κρύφα D
περιεληλυθόσιν Ἀμοὺρ, τὸν σατράπην καὶ ἡγεμόνα τῆς Περσικῆς
δυνάμεως, πεῖσαι καταλιπόντα Θρᾴκην καὶ φίλων ἔρωτας οἴ-
καδε πρὸς Ἀσίαν τάχιστα ἐπανήκειν. (Ε.) Τὰς δὲ τοιαύτας ὑπο-

cessissent magnorum negotiorum fluctibus constantissime pertulisset; quod fortem animum praestitisset rebus difficilibus; deliberando scilicet; omnis generis dona largiendo; mollibus dictis confirmando atque in meliorem spem erigendo duces pariter et milites; ac nunc quidem blandiendo, nunc increpando; nunc celeribus et variis temporum illorum vicissitudinibus ingenii sui vividam vim opponendo; nunc sapienter occurrendo machinationibus dolosis et pollicitationibus, quae ad tentandos Didymotichi milites et duces alias alios Byzantio clam et crebro venissent: denique animos vacillantes egregie relevando. Maxime autem eius strenuitatem et solertiam stupuit atque admiratus est Amurius, postquam accepit unam hanc, quantum humanis viribus praestari posset, effecisse, ut et milites et ipsa urbs Didymotichum constantes in fide manerent, eademque opera ut imperatori negotia omnia in tuto essent collocata. Et haec quidem ita se habuerunt: atque interea hiems abiit. (IV.) Vere ineunte Byzantii ab oppugnando per latrocinia et insidias Didymoticho abstinentes, metu Persicarum virium, quae illic erant, ad alia se consilia converterunt. Et hoc quidem optimum illis visum est, magna pecuniae vi clam circumvenire Amurium, satrapam et ducem Persici exercitus, eique persuadere, ut relicta Thracia, amicisque et amoribus dimissis, in Asiam abiret quamprimum ac domum reverteretur.

A. M. 6852 Ind. 12 σχέσεις ἐκείνου δείξαντος Καντακουζηνῷ, ἔδοξε τὰς τοιαύτας ἐπινοίας ἑτέραις κατασοφίσασθαι βαθυτέραις. „χρήματα γὰρ εἰς δέ-E κα," φησὶ, „χιλιάδων ἐπέκεινα ἀριθμὸν ἀνιόντα τοῖς Βυζαντίοις ἐκδεδωκόσιν, σφίσι μὲν ζημία μεγίστη γίνεται καὶ ἀσθένεια πρὸς τὰ πολεμικά· ἡμῖν δὲ λαβοῦσιν ἰσχὺς προστίθεται μάλα κρατίστη πρὸς τὸ τῆς κοινῆς ταυτησὶ μάχης κλυδώνιον." τούτων τοίνυν εἰς τοῦτο μελέτης ἰόντων καὶ πρός γε μειζόνων ἐπὶ τούτοις ἑτέρων, καὶ ἅμα προστιθεμένης καὶ τῆς τοῦ Περσικοῦ ταλαιπωρίας στρατοῦ, ὁποία καὶ ὅση διάγουσιν ἐν ἀλλοτρίᾳ γῇ, καὶ μηδὲν εἰς αὐ-F τάρκη τοσούτου στρατοῦ κεκτημένη δίαιταν, ᾤχετο διαβὰς εἰς Ἀσίαν ὁ σατράπης Ἀμοὺρ μετὰ τῆς δυνάμεως, ἐπαγγειλάμενος ὀλίγῳ ὕστερον ἐπίκουρος ἰσχυρότερος Καντακουζηνῷ ἐπανήξειν.

P. 434 β'. Κατὰ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον ἐξαίσιοί τινες ἀνεῤῥώγεσαν κατὰ Βυζαντίου καὶ τῶν αὐτοῦ προαστείων σεισμοὶ καὶ βρασμοὶ θαλάττιοι, καὶ ὡς ἐκ πετροβόλου θυμοῦ πλήρους ἐῤῥίφησαν κατὰ τῶν τῆς γῆς καρπῶν χάλαζαι· ὡς ἐκεῖνα τῆς γραφῆς συμπεσεῖν· ψεύσασθαι ἔργον ἐλαίας, καὶ τὰ πεδία μὴ ποιῆσαι βρῶσιν· συκῆν τε μὴ καρποφορῆσαι καὶ γεννήματα ἐν ταῖς ἀμπέλοις οὐκ εἶναι· ἐκλιπεῖν τε ἀπὸ βρώσεως πρόβατα καὶ μὴ ὑπάρξαι βόας B ἐπὶ φάτνας. ἄρξασθαι μέντοι συνέβη τοὺς τοιούτους σεισμοὺς καὶ κλόνους τῆς γῆς ἐν μέσῳ που τῷ φθινοπώρῳ, ἄρτι τοῦ ἡλίου τὰ τοῦ σκορπίου προοίμια παραλλάττοντος. καὶ τὴν μὲν πρώτην ἡμέραν δὶς ἐτίναξε τὴν γῆν ὁ θεός· οὕτω γε μὴν ἐμβριθῶς, ὡς ἀπογνῶναι τοὺς πλείστους τὸ ζῆν ὑπὸ δέους· οἰκίας τε καταπε-

(V.) Quas ille pollicitationes quum Cantacuzeno indicasset, placuit machinationem illam occultiori machinatione eludere. „Etenim," inquit, „si Byzantii supra decem millium summam numeraverint, damnum erit illud ipsis maximum, et minus multo virium ad bellum gerendum supererit. Nobis autem, si acceperimus, vires longe maximae accedent ad sustinendum communis huius belli aestum." In hanc illi cogitationem cum venissent, ac maiora insuper alia reputassent, accedentibus simul Persici exercitus aerumnis, quales et quantas ii patiuntur, qui externo in solo degunt; praesertim ubi nihil inest, quo ali possit tanta multitudo: abiit satrapa Amurius et in Asiam cum copiis traiecit, pollicitus Cantacuzeno rediturum se brevi validioribus cum auxiliis.

2. Per illud tempus sinistri quidam proruperunt in Byzantium et in Byzantii suburbia terrae motus ac maris effervescentis aestus, ruitque, tanquam ex balista violentissima, grandinis imber in fructus terrae; ita ut illud Scripturae apte caderet: mentitum esse opus olivae, et arva non fecisse escam, ficum non attulisse fructum, et non fuisse germina in vineis: defecisse ab esca oves, et non fuisse boves in praesepibus. Accidere autem primum illi terrae motus et illae agitationes autumno fere medio, cum sol initia Scorpii praetergrederetur. Ac primo quidem die bis Deus terram agitavit; idque tanta violentia, ut plerique prae metu salutem desperarent.

σεῖν ἐγεγόνει καὶ τὰ πλεῖστα τῶν τοῦ Βυζαντίου τειχῶν. ἀμπέ- A. C. 1344
λων δὲ φραγμοὺς καὶ κήπων περιβόλους οὐδὲ μεμνῆσθαι χρή. Imp. Io. Palaeol. 3
πάντες γὰρ μικροῦ κατεῤῥίφησαν ἄχρι κρηπίδων· ὡς δυσπρόσο- C
δον γίνεσθαι πᾶσαν ἀγυιὰν τοῖς παριοῦσι, σωρηδὸν ἐῤῥιμμένων V. 352
τῶν ἐντεῦθεν ἐρειπίων. (Β.) Ἐκκέχυται δ' ὁμοῦ καὶ τὸ τῆς θα-
λάττης ῥόθιον ὡς ποῤῥωτάτω τῆς χέρσου· καὶ μάλισθ' ὅπη πε-
διὰς καὶ ἱππήλατος ἦν ἡ γῆ, μέχρι καὶ ἐς δέκα σταδίους. συνεξ-
ήλασε δ' ἔνια καὶ ἐνιαχοῦ τῶν ἀκατίων, ὅσα πρὸς τοῖς λιμέσι
καὶ τοῖς ἄλλοις παραλίοις, καὶ συνέτριψεν ἐν τῇ μεσογείῳ· καὶ D
πλείστας δὲ κατέκλυσε χώρας, αὐτοῖς ἀνδράσι καὶ ποιμνίοις καὶ
ζεύγεσι. παλινδρομοῦντός γε μὴν τοῦ ῥοθίου μεθ' ἱκανὸν πρὸς
τὰς συνήθεις καὶ τεταγμένας εὐνὰς, ἦν ἰδεῖν ἰλύος τὰ πάντα με-
στὰ καὶ ἰχθύων νεκρῶν. (Γ.) Αἴσθησιν μέντοι τοῦ τοιούτου
γενέσθαι φασὶ τιναγμοῦ καὶ σεισμοῦ μέχρι Λυσιμαχίας, καὶ βραχύ
τι Χεῤῥονήσου ἐπέκεινα· ἥκιστα δ' οὖν τὸν ἴσον γε τρόπον·
ἀλλ' ὥσπερ ἐξ ὁρμητηρίου καὶ ῥίζης τινὸς ἀρξάμενον τοῦ Βυζαν- E
τίου ἠρέμα καὶ κατὰ βραχὺ προϊόντα τε ἐνδιδόναι καὶ ὑφειμέ-
νως βαδίζουσαν κατὰ τὸ ἀνάλογον ἀεὶ ταῖς ἐφεξῆς παραπέμπειν
χώραις καὶ πόλεσι τὴν τοῦ κλόνου συνάφειαν· παραμεῖναι δ'
ἄχρι καὶ αὐτοῦ γε τοῦ θέρους ἐφ' ἡμέρᾳ καὶ νυκτὶ, μείζω τε καὶ
ἐλάττω τὴν αἴσθησιν παρεχόμενον. (Δ.) Κατὰ μέντοι περίοδον P. 435
χρονικὴν τοῦ κατόπιν βαδίζοντος φθινοπώρου ἐκ τῆς αὐτῆς
ὡσαύτως ἡμέρας ὅμοιοι πάλιν ἀρξάμενοι τὴν γῆν συνετάραττόν
τε καὶ ἐθορύβουν σεισμοί· ὡς ἐκ τῆς τῶν τοιούτων σεισμῶν συν-

Sed et domus ceciderunt, et maxima pars murorum Byzantinorum. Vinearum autem macerias et hortorum septa ne quidem commemorari oportet. Ea enim ferme omnia a fundamentis proruta sunt; ita ut praetereuntibus viae omnes aditu difficiles existerent, ruderibus inde evulsis acervatim iacentibus. (II.) Tum etiam simul maris fluctus in terram procul effusus est, illac maxime, qua planum et equitabile solum erat, ad decem usque stadia; et secum alicunde propulit parva navigia, quae scilicet in portubus erant aliisque oris maritimis, confregitque in mediterraneo; ac plurimos cum ipsis tam hominibus quam gregibus et iumentis agros submersit. Recurrente autem fluctu aliquanto post ad solitum definitumque alveum, omnia videre erat limo plena et piscibus mortuis. (III.) Et eius quidem tremoris ac terrae motus sensum ad Lysimachiam usque dicunt pervenisse, et paulo ultra Chersonesum: at nequaquam eundem in modum. Sed a Byzantio tanquam ab sua sede et radice cum incepisset, sensim ac paulatim progrediendo remisisse, et lenius usque proportione euntem agitationis suae tenorem ad regiones urbesque ulteriores transmisisse; ita autem durasse ad ipsam usque aestatem diu noctuque, ut modo maiorem modo minorem sui sensum praeberet. (IV.) Enimvero revoluto insequentis autumni tempore, eadem pariter die iterum exorti similes tremores terram concusserunt ac turbaverunt; adeo ut continua illa agitatione ea, quae columnae lateritiae imposita

A. M. 6852 Ind. 12 εχείας τόν τ' ἐπὶ τοῦ πλινθωτοῦ κίονος ἐν ἀγγελικῷ τῷ σχήματι χαλκοῦν ἀνδριάντα καὶ ἅμα τὸν τοῦ προβεβασιλευκότος Παλαιολόγου τῇ βίᾳ καταγωνισθέντας τῷ μὲν ἐπὶ θατέρου τῶν B ὤμων κεκλίσθαι τὴν κεφαλὴν, τῷ δὲ πρὸ ποδῶν ἐῤῥίφθαι τὸν ἐν χεροῖν τῆς πόλεως σχηματισμόν· ὡς εἰκασμοῖς τισιν ἐντεῦθεν ἐννοίας τινὰς ἀναλεξαμένοις ἐνίοις ἀποπεφάνθαι, μὴ εἰς μακρὰν τῆς τῶν Παλαιολόγων αὐτοκρατορίας ἔσεσθαι τὴν καταστροφήν. (E.) Κἀπὶ τούτοις τὸ προπεπονθὸς τῆς ἑῴας ἀψίδος τοῦ τῆς τοῦ θεοῦ Σοφίας νεὼ καταπονούμενον ἡσυχῇ παρεῤῥήγνυτο μᾶλλον C ἀεὶ, καὶ πολλὰς ἐκεῖθεν ψηφίδων καὶ πλίνθων κατέῤῥιπτε, μέχρι τῆς παντελοῦς πτώσεως· περὶ ἧς ἡμῖν κατὰ χώραν ἰοῦσιν ἀποχρώντως λελέξεται. νῦν δ' ἐπανακτέον τὸν λόγον καὶ διηγητέον, ὅσα ἐν τῷδε τοῦ χρόνου ἰδίᾳ συνεπεπτώκει γενέσθαι τοῖς Βυζαντίοις.

V. 353 γ'. Ἐπεὶ γὰρ Ἀποκαύκῳ τὰ κατὰ γνώμην οὐκ εὔοδα κατὰ τοῦ D βασιλέως ἐβάδιζεν· ἀλλ' ἐκείνῳ μὲν ἐκ τοῦ τῆς ἀπογνώσεως βυθοῦ δεξιῶς ἀνέβαινεν ἠρέμα τὰ πράγματα καὶ ἀνεῤῥώννυτο πρὸς τὸ εὐθαρσέστερον· τούτῳ δ' οὔτε τὰ κατὰ θάλατταν ἐλπίδας παρεῖχε θαῤῥούσας, οὔτε τοῖς κατ' ἤπειρον δεξιόν τι καθίστατο σύμβολον· ἐφ' ἑτέρας ἐτρέπετο μηχανάς. ἔγνω γὰρ προβιβασμοῖς E γερῶν καὶ προσόδων πόροις ὑπελθεῖν τόν τε πατριάρχην καὶ ἅμα τὸν Γαβαλᾶν Ἰωάννην· ὃς γλωττοδαίδαλόν τινα πρὸς τῆς φύ- P. 436 σεως κτησάμενος εὐστομίαν μάλα τοι πιθανὸς ἐδόκει τοῖς ἀκούουσι, τοῖς τε ἄλλοις καὶ ὅσοι τὴν βασίλειον συνεκρότουν σύγ-

est, statua aerea angelico habitu, nec non simulacrum illius Palaeologi, qui novissime imperaverat, violentiae cesserint, et illi quidem caput in alterum humerum inclinatum sit; huic autem ad pedes provoluta sit ea, quam habebat in manibus, figura urbis. Nonnulli itaque coniectantes et quaedam inde praesagia capientes non longo post eversum iri dixere Palaeologorum imperatoriam auctoritatem. (V.) Ad haec ea, quae ad orientem vergit, templi sanctae Sophiae testudo, laborans ea parte qua iam affecta erat, paulatim iam magis ac magis fatiscebat; atque inde calculi et laterculi frequentes decidebant, quoad tota tandem procubuit: qua de re infra abunde suo loco dicturi sumus. Nunc autem revocanda inde oratio, et quidquid per illud tempus Byzantiis seorsim acciderit, narrandum.

3. Quia Apocauco in iis, quae adversus imperatorem moliebatur, ex sententia non succedebat, sed Cantacuzeni quidem res ex profundissima desperatione commode emergebant paulatim et auctis viribus animum ei addebant; illi autem neque a mari spes ulla satis fida affulgebat, neque res a terra ita se habebant, ut ex iis bonum omen capere posset: ad alias machinationes mentem appulit. Decrevit enim honorum amplificatione et oblatis reditibus circumvenire patriarcham simul et Ioannem Gabalam; qui cum a natura accepisset artificiosam quandam dicendi facultatem, eloquentissimus videbatur audientibus, tum aliis, tum maxime iis, quibus principis

κλητον καὶ βουλήν. (B.) Πολλοῖς τοίνυν τὸν πατριάρχην κυκλούμενον υἱέσι καὶ κηδεσταῖς καὶ ἀπογόνοις, καὶ πλήθει συγγενείας παντοδαπῆς, τιμαῖς ἄλλαις ἄλλους μετεωρίσας, καὶ χωρίων ἐπιδόσεσιν εὔπορον καταστήσας τὸν βίον αὐτοῖς, ξένας ἔπειτα ἐπενόει τιμῶν παρενθήκας τῇ πατριαρχικῇ δι' αὐτὸν περιωπῇ. αἳ δὲ ἦσαν, μήτ' ἐν ὑπογραφαῖς, μήτ' ἐν καλύπτρᾳ κεφαλῆς ἕπεσθαι τοῖς παλαιοῖς ἐθισμοῖς, μήθ' ὑποδήμασι τοῖς ὁμοίοις ἔτι κεχρῆσθαι, ἀλλ' ἐρυθροῖς μὲν αὐτοῖς· Σηρικοῖς δὲ καὶ χρυσοῖς τὴν καλύπτραν ὑφάσμασι κεκοσμῆσθαι· χρώματι δ' αὖ ὑακινθίνῳ τὰς τῶν ἐπιστολῶν καὶ ψηφισμάτων ἐγχαράττειν ἐπισημασίας. (B.) Καὶ τὸ εὔλογον τῆς αἰτίας προσεπιφέρων τῇ καινοτομίᾳ καὶ προθεραπεύων ἔφασκεν ὡς „πάλαι ἐχρῆν κεκυρῶσθαι τουτὶ τὸ δικαίωμα τῇ τῆς βασιλευούσης τῶν πόλεων ἐκκλησίᾳ, ἅτε πασῶν ὁπόσαι ὑφ' ἥλιον πόλεις εἰσὶν ὑπερεχούσης κατά τε μέγεθος καὶ πολιτείας εὐγένειαν. καὶ πρός γε ἔτι Κωνσταντίνῳ τῷ μεγάλῳ βασιλεῖ τειχίσαντι ταύτην, καὶ τὸ τῆς Ῥώμης ἀξίωμα μετὰ τῆς βασιλείας ἐνταυθοῖ μετενηνοχότι, καὶ ἃ τῇ ἐκκλησίᾳ παρέσχεν ἐκεῖ προνόμια, συνηκολούθησε καὶ ταῦτα καὶ μετηνέχθη πρὸς ταύτην ὡς τὸ εἰκός. εἰ δὲ τοῖς ἐκεῖθεν ἠμέληται ἐπισκόποις καὶ διαδόχοις ἐνθάδε τῶν θρόνων, τί πρὸς ἔπος ἡμῖν τήμερον; οὐ γὰρ νόμον τοῖς ὀψιγόνοις εἶναι χρεὼν, ἃ τοῖς γονεῦσιν ἐκ περιπετείας τινὸς πεπλημμέληται, ἀλλὰ διόρθωσιν μᾶλλον τοῖς ἄνω γίνεσθαι κάτωθεν, ὥσπερ ῥεύματος ἀνατρέχοντος ἐπ' ἀγαθῷ τοῦ βίου· ἐξεῖναί γε μὴν καὶ οἷς πρὸς βουλή-

A. C. 1344
Imp. Io Palaeol. 3

B

C

D

V. 354

consistorium et curia constabat. (II.) Quum itaque multis liberis, affinibus, nepotibus, et numerosa omnis generis cognatione premeretur undique patriarcha, ad honores alii alios provecti et praediis ditati ad opulentiam pervenerunt. Mox et novas propter eum honoris accessiones excogitavit, quibus patriarchalis apex decoraretur. Eae autem erant: ne, quantum ad subscriptiones et ad capitis tegmen, maiorum institutum retineret, neve iisdem quibus antea calceis uteretur, sed ut rubri illi quidem essent; infulam autem Serico aureoque textu haberet ornatam; epistolas vero et decreta coloris hyacinthini litteris consignaret. (III.) Cui novae rei speciosam rationem praetendens, ac velut praeparationem adhibens, dictitabat, pridem id iuris attribui debuisse principis urbis ecclesiae, utpote quae omnibus, quotquot sub sole essent, urbibus magnitudine et imperii nobilitate antecelleret. „Imo vero," aiebat, „fundata ab imperatore Constantino Magno ea urbe, translatisque ad eam cum imperio ipsius Romae honoribus, etiam ea, quae Romanae ecclesiae concesserat, privilegia simul transierunt et ad istam, ut par est, translata fuerunt. Ea si ab sequentibus episcopis et huiusce pontificiae sedis successoribus neglecta sunt, quid istud ad nos hodierna die? Nec enim oportet legis instar obtinere apud posteros, si quid a maioribus temere peccatum fuerit: sed potius superiora emendari per posteriora, quasi per quosdam rivos, publicae utilitatis causa ad fontem recur-

A. M. 6852 Ind. 12 σεως ἂν συνορᾷν γένηται, καὶ τὸν χρόνον, ὥσπερ ἐκ ταὐτομάτου E σαφῶς εἰς τοῦτο συνελάσαντα τύχης τὰ πράγματα, μονονουχὶ συλλαμβάνοντά πως ἡμῖν καὶ μάλα εὔοδα προκαθιστῶντα τῆς μελέτης ἡμῶν ταυτησὶ τὰ προοίμια. ἢ φρασάτω τις ἐμοὶ παρελθών, ποῖος χρόνος εἶδεν εἰς ταὐτὸ ἀμφότερα συνενεχθέντα, βασιλείαν ἅμα καὶ ἐκκλησίαν· καὶ πατριάρχην ἅμα καὶ τοῦ τῶν F δημοσίων κηδομένου πραγμάτων βασιλέως χηρεύουσαν βασιλίδα πρὸς ἓν καὶ ταὐτὸ ξυνιέναι καλῶς ἐνδιαίτημα, καὶ οἶκον δυσὶ τὸν αὐτὸν ἐν ταὐτῷ καθίστασθαι, τὸ βασιλικὸν παλάτιον· καὶ τὸν μὲν ἀποσώζειν εἰκόνα ψυχῆς, τὴν δὲ σώματος· καὶ τὸν μὲν ἀντὶ μὲν βασιλέως τοῖς πράγμασι γίνεσθαι τοῖς πολιτικοῖς, ἀντὶ δὲ πατρὸς τῷ ταύτης ὀρφανῷ παιδὶ τῷ νέῳ βασιλεῖ· τὴν δ' ὑπείκειν ὅσα καὶ ἡγεμόνι χρηστῷ καὶ μόνῳ δυναμένῳ σώζειν τὴν P. 437 ἀρχὴν ἀσφαλῶς, ὅσα καὶ κυβερνήτης, καθάπερ ὁλκάδα πλημμελῶς ἐφ' ὑγραῖς ταλαντευομένην θαλάττης ἀγκάλαις. εἰ δὲ ταῦτα τῇδε ἔχει καὶ οὐδὲν ὑποτρέχει ψεῦδος τὰ εἰρημένα, τί κωλύει καὶ παρασήμοις καί τισι τεκμηρίοις βασιλικοῖς σκιωδῶς πως κεχρῆσθαι πρὸς τὴν τῶν οὕτως ἀληθῶν βεβαίωσιν;" (Δ.) Οὕτω B μὲν οὖν εἰρωνικοῖς μᾶλλον ἢ γοητεύουσιν ἄλλως ὑπερχόμενος λόγοις καὶ τὸ παθητικὸν τῆς τοῦ πατριάρχου θωπεύων ψυχῆς ὁ Ἀπόκαυκος τἄλλα μὲν ἀσμένως προσήκασθαι ἐπεπείκει· τὸ δὲ τῶν ἐρυθρῶν πεδίλων νῦν μὲν ἥκιστα διὰ τὸ τῆς καινότητος θράσος· χωροῦντος δ' ὀψὲ τοῦ χρόνου, διὰ τὸν τῶν δυοῖν ἐθι-

1. ἐκ Boiv. pro ἐξ. 5. εἰς ταὐτὸ Boiv. pro εἰς τοὔτ'. 19. ὑπερχόμενος corr. Boiv. pro ὑπερσχόμενος.

rentes. Volenti certe cuilibet videre est, ipsa haec tempora, rebus quasi sponte in eum statum deductis, nobiscum paene quodammodo conspirare, ac viam ad ea quae meditamur facillimam velut sternere. Sin minus, prodeat aliquis doceatque nos, ecquodnam tempus haec duo in unum coalescere viderit, imperium et ecclesiam: patriarcham autem et imperatricem orbatam coniuge, a quo reipublicae cura sustineretur, bene in unum atque idem hospitium convenire, eandemque utrique domum eodem tempore esse, palatium imperatorium: atque illum quidem animae instar habere; hanc vero corporis: illum et imperatoris vice in republica fungi, et parentis loco esse orbo illius filio, iuniori imperatori; hanc vero obtemperare, tanquam optimo rectori, ac tanquam ei, qui solus possit imperium haud dubie servare, ut navim gubernator in humido maris gremio temere fluctuantem. Quod si haec ita se habent, nec mendacium ullum in orationem meam irrepsit, quidni et insignia et aliquam imperatoriae dignitatis notam usurpas quoquomodo adumbratam, ad veritatis tantae confirmationem?" (IV.) Sic Apocaucus hominem dictis aggressus ironicis magis quam alioqui fallacibus, et patriarchae animum, qua moveri poterat, blande afficiens, ut illa quidem alia facile admitteret persuasit; non autem, ut rubros quoque calceos; quos ille negavit se accepturum in praesenti propter novae rei insolentiam: at pro-

σμὸν, ἐπαγγείλασθαι εὐπαράδεκτόν πως ἔσεσθαι καὶ τὸ τρίτον. A. C. 1344
τὰ γὰρ ἐκπληκτικὰ τῆς ὑπερηφανίας οὐ τὸ τῆς ὥρας αἰφνίδιον Imp. Io. Palaeol. 3
κατασβέσαι δύναται, ῥᾷστα μεντἂν ἐκπυρσεῦσαι μᾶλλον καὶ φθό- C
νον ἐγεῖραι σκληρόν τινα καὶ δυσκαρτέρητον· τοῦ δὲ χρόνου
ῥέοντος, ὁμαλῶς πως ἤδη καὶ τὸ τῆς ἐκπλήξεως ἐκείνης δαπα-
νᾶσθαι καὶ μαραίνεσθαι θράσος, ἠρέμα καὶ κατὰ μικρὸν ἐμμελε-
τηθείσης ταῖς τῶν ἐντυγχανόντων ὄψεσι διὰ τὸ συνεχὲς τοῦ συν-
διαιτᾶσθαι. τούτου μὲν οὖν ἕνεκα τοῖν δυοῖν ἀρκεσθῆναι και-
νοτομήμασι μόνοις ἐν τῷ παρόντι, τοῦ τρίτου μετεωρισθέντος ἐς
τοὐπιόν· μὴ ἐπιστῆσαι πρότερον ἐθελήσαντα, καὶ γνόντα τὴν D
τῶν προτέρων ἐνταῦθα διάνοιαν, ἐν τῷ μετρίῳ τοῦ ἤθους ἵστα-
σθαι, καὶ μὴ κινεῖν πατέρων ὅρια· ἀλλ' ἥττω γενόμενον δόξης,
πολλὴν ἐπιφερομένης τὴν ἀωρίαν, ἀγώγιμον εἶναι τοῦ λοιποῦ
τοῖς ἐμπαίζειν ἐθέλουσι, μέχρι τοῦ, συμφέροντος ἐξ αὐτῶν ἐναρ-
γῶς τῶν πραγμάτων σαφῆ τὸν χρόνον σύμβουλον ἐσχηκότα, συν-
ιέναι μὲν ὡς φείδεσθαι χρόνου καὶ τύχης ἐχρῆν, μὴ δυνηθῆναι E
δ' οὖν οὐδὲ μικράν τινα τὴν ἐν δεινοῖς ἀσφάλειαν ἑαυτῷ πορίσα-
σθαι, ἀλλ' ἐς ἀτεκμάρτους καὶ μάλα παντοδαποὺς κακῶν συνω-
σθῆναι βυθούς. (E.) Τὸ γὰρ τῆς ἐπισκοπῆς ἀξίωμα καὶ τὸ
ψυχῶν ἄρχειν, τοῦ κρατίστου μέρους τῶν ἐν τῷ κόσμῳ συλλή-
βδην ἁπάντων εἰπεῖν, σφόδρα τοι μέγιστον καὶ περιφανὲς εἰδόσι
τοῖς τὰς ἀρίστας πάλαι συντάττουσι τῶν πολιτειῶν νομοθέταις F
καλῶς ἔχειν ἔδοξε, τὸ τῆς ἀνθρωπίνης γνώμης φυλαττομένοις

cedente tandem tempore, ubi duabus illis rebus assuetum esset, etiam tertiam facile admissurum se promisit. Quam enim fastus moveret indignationem, eam tantum abesse, ut praematura festinatio posset placare, ut etiam incenderet multo magis, et facillime invidiam acerbam et vix tolerabilem conflaret; tempore autem labente, etiam novitatis illius insolentiam leniter iam quodammodo evanescere ac deleri, sensim scilicet et paulatim hominum oculis ex praemeditatione et assidua vitae consuetudine insinuatam. Eapropter duobus illis novis privilegiis contentum esse se in praesenti dixit, tertii acceptione in posterum dilata. Nec antequam id faceret animum advertere voluit, cognitoque maiorum super ea re instituto, perstare in animi moderatione, constitutosque a patribus terminos non movere: sed intempestiva prorsus gloria velut captivus duci maluit, atque obnoxius esse in posterum volenti cuilibet illudere; donec, tempore certioris consilii auctore, quid utile esset ex ipsa rerum evidentia edoctus, occasione et fortuna moderate uti debuisse se intelligeret; securitatem autem sibi in periculis ne minimam quidem parare posset; sed in caecos et multiplices calamitatum fluctus delaberetur. (V.) Episcopalem enim dignitatem et imperium in animas, quae pars est (ut omnia complectar) totius mundi optima, maximum quiddam atque illustre esse cum scirent ii legislatores, qui praestantissimas quondam respublicas constituerunt; bonum iis esse visum est, humani animi

A. M. 6852 Ind. 12 εὐόλισθον καὶ ἐπισφαλὲς, ὥσπερ δεσμῷ τινι τῷ ταπεινοτέρῳ τοῦ
σχήματος κολάζειν τῆς τύχης τὸ μέγεθος, ἵνα μὴ τὸ τοῦ θρά-
V. 355 σους ἀκόλαστον ὥσπερ μέθη τις ἐγγένηταί τῳ, καὶ πρὸς τυ-
ραννίδος ὑπόθεσιν ἐξοκείλαν μεγάλων ἄρξῃ τοῖς πολιτικοῖς πρά-
P. 438 γμασι τῶν κακῶν. τὸν δὲ τῆς βασιλείας ὄγκον σωμάτων μὲν καὶ
δημοσίων ἄρχειν πραγμάτων, ἥττονος μέρους ἢ κατ' ἐκεῖνο·
ὅπλων δὲ καὶ στρατιωτικῶν θορύβων περιβεβλῆσθαι δύναμιν, καὶ
τούτοις τὸ τοῦ μεγέθους ἐκείνου κατὰ τὸ εἰκὸς λειπόμενον ἀν-
τανισοῦν. αἱ γὰρ ἁπλαῖ καὶ μονοειδεῖς πολιτεῖαι ῥᾷστα πρὸς ἀτο-
πίαν ἐκτρέχουσιν, ἐρημίᾳ τοῦ βοηθήσοντος· μιγνύμεναι δέ πως
καὶ ἀνακεραννύμεναι μετριώτερον τὸ ἐπικίνδυνον ἔχουσι, θατέ-
B ρου θάτερον ἐπιῤῥωννύντος καὶ ἀνεγείροντος, ὅταν εἰς κακίας
ἐκτοπίζηται βάραθρον, καὶ τυραννίδος ἐνοχλοῦντες διασαλεύωσί
τινες τὸ λογιζόμενον θόρυβοι. ὅθεν ἐκεῖνο μὲν λύσιν καὶ ἀταξίαν
εἰσάγει τὸ μέρος καὶ ἀνατρέπειν δίδωσι χώραν ἠρέμα τοὺς θε-
μελίους τῆς εὐταξίας εἰς ἔδαφος, ἣν μή τις ἐπίσχῃ· τὸ δ' αὐτο-
φυᾶ καὶ αὐτογεώργητον ἔχει τὴν χάριν τοῦ κρείττονος καὶ κό-
C σμος τις ἀτεχνῶς ἐναρμόνιος ὅλῳ τῷ βίῳ καθίσταται. (ς'.) Δέον
τοιγαροῦν καὶ πατριάρχην τουτονὶ τοῖς εἰθισμένοις νομίμοις ἐμ-
μένειν, καὶ μὴ σαλεύειν ὅρους σὺν λόγῳ πάλαι κειμένους· ὁ δὲ
κακοβουλίᾳ χρώμενος λέληθεν ἅμα ἑαυτῷ καὶ τὰ Ῥωμαίων ἀπο-
λωλεκὼς πράγματα, σφίσιν ἐν βραχεῖ παντοδαπῶν ἐπινεύσας
κλύδωνας συμφορῶν. καίτοι εἰ φοβερὸς καὶ περίβλεπτός τις βα-

22. ἐπιχεύσας coni. Boiv.

naturae lubricae atque infirmae consulere, et humiliore habitu quasi vinculo quodam coërcere eius conditionis amplitudinem, ne audacia effraenis alicui tanquam ebrietas accederet, et ad tyrannidem provecta magnorum malorum causa publicis rebus existeret. Regiae autem potestatis imperium esse in corpora ac civium fortunas voluerunt; quae pars est ignobilior quam illa; at armorum et strepitus militaris robore vallatur, ac per haec supplet id, quod sibi ad magnitudinem illam deest. Nimirum ea imperia, quae simplicia et uniusmodi sunt, facillime ruunt in peius, quia alieno auxilio destituta sunt: commixta autem et invicem contemperata minus periclitantur, altero alterum corroborante atque erigente, quoties hoc vel illud praeceps in vitium fertur et ratione tyrannicis quibusdam tumultibus emota perturbatur. Itaque illud quidem ad dissolutionem legum et licentiam vergit, et ordinis boni fundamenta amat sensim evertere, nisi aliquis inhibeat: hoc vero nativum et suapte excultum quendam habet gratiae excellentioris florem, ac toti mundo ornamentum existit omnino aptum et congruens. (VI.) Cum itaque et hunc patriarcham oporteret intra veteris instituti fines manere, ac non terminos pridem bene constitutos revellere; tamen quia malo consilio usus est, insciens et se et Romanum imperium simul perdidit, multiplicium calamitatum fluctibus brevi tempore superinductis. Atqui si me-

σιλεῦσιν εἶναι καὶ ἄρχουσιν αὐτῷ πρὸς βουλήσεως ἦν, ἐς τὸν A. C. 1344 σωτῆρα βλέπειν ἔδει τούτῳ Χριστὸν, καὶ τὴν ἔνδοξον ἀδοξίαν Imp. Io. Palaeol. 3 ἐκείνου μιμεῖσθαι, οὗ μάλιστα καὶ τὴν εἰκόνα φέρειν τὸ τῆς ἱερα- D τείας νενόμισται σχῆμα. εἰ γὰρ Ἀλέξανδρος ἐκεῖνος ὁ μέγας, ὁ καθ' ὅλης μικροῦ τῆς Ἀσίας ἐλάσας, τὸ Διογένους αἰδούμενος ἐμακάριζεν εὐτελὲς καὶ ἀπέριττον, μᾶλλον ἢ τὸν τῆς ἑαυτοῦ βασιλείας ὄγκον καὶ πλοῦτον· πολλῷ ἂν δήπου ῥᾷον τουτονὶ βασιλεῖς τε καὶ ἄρχοντες ἐμακάριζον, εἰ οὗ τὴν εἰκόνα τέτακται φέ- E ρειν, τούτου τὸ ἄτυφον καὶ λιτὸν τῆς διαίτης ἀεὶ διετέλει μιμούμενος. ἀλλὰ μὴν πρὸς ἐναντίους ὁπώσποτε περιτρέψας κανόνας τὴν εὐσχήμονα καὶ βελτίστην κατάστασιν τῆς αὐτονομίας ἐκείνης, οὗ μὲν τυχεῖν ἐπεθύμει, περιφανῶς ἐκπέπτωκεν· οὗ δ' εἶχε, περιφανέστερον ὁμοῦ καὶ αὐτοῦ συνεκπέπτωκεν, ἀντὶ μὲν δεσπότου καὶ πατρὸς ἑαυτὸν προφανῶς καταστήσας ἀνδράποδον· ἀντὶ δὲ περιβλέπτου δόξης, ἀδοξίας κληροῦχον λαμπρᾶς. F οὕτω μακρὰν ἐπισύρεται πανταχοῦ τὴν ἀωρίαν τὸ ἄγαν φιλοτιμεῖσθαι, καὶ πρὸς ὕπαιθρον παρεξάγει μανίαν ἡ τῆς ἐξουσίας αὐθάδεια. (Z.) Τούτου μὲν δὴ οὖν οὕτω ῥᾷστα τὴν γνώμην ἐξανδραποδισάμενος ὁ Ἀπόκαυκος ἐπὶ τὸν Γαβαλᾶν Ἰωάννην λοιπὸν προσῆγε τὰς μηχανὰς καὶ τὰς ἑλεπόλεις τῶν δόλων· καὶ P. 439 εἰς γυναῖκα τὴν θυγατέρα κατεγγυᾶσθαι μετεωρίσας ὅρκοις ἠνάγκασε τὰ βεβουλευμένα κυροῦν καὶ πιστοῦσθαι τοῦτον, εἰ τοῖς αὐτοῦ καθάπαξ βουλήμασιν ἕπεσθαι βούλοιτο. τὰ δὲ ἦν, ὁπόσοι τῶν εὐγενῶν καὶ περιβλέπτων τὴν δόξαν τὸ τῆς συγκλήτου πλη-

tui et suspici se ab imperatoribus et principibus volebat, debebat ad Servatorem Christum respicere, et illius gloriosam obscuritatem imitari; praesertim cum eius imaginem credatur dignitas pontificia exhibere. Si enim Alexander ille Magnus, qui per totam fere Asiam perrupit, venerabatur ac magis fortunatum praedicabat tenue illud et nulla re superfluens vivendi genus, quo utebatur Diogenes, quam imperii sui fastum atque opulentiam: multo potiori iure felicem istum imperatores et principes praedicavissent, si cuius imago erat constitutus, illius in vitae institutione modestiam et frugalitatem constanter et perpetuo esset imitatus. Verum enimvero, cum illam honestam et optime constitutam auctoritatem ad contrarias regulas nescio quomodo detorsisset, eo aperte excidit, quod assequi concupiscebat. Immo etiam eo quod habebat excidit apertius: qui cum dominus et pater foret, mancipium ipse se palam fecit, et pro conspicua gloria insignem lucratus est ignominiam. Tantum ubique post se infelicitatis trahit nimia gloriae cupiditas: ita in apertum furorem insolens potentia evadit. (VII.) Eius igitur voluntate facillime sibi mancipata, Apocaucus ad Ioannem Gabalam deinde dolos omnes, omnes fraudum machinas convertit; atque ei filiam suam desponsurum se promittit. Tum ea exspectatione suspensum iureiurando cogit deliberata confirmare et sancire, si voluntati suae omnino obsequi velit. Id autem erat, ut eos, qui nobilitate et fortunae splendore

A. M. 6852 Ind. 12 ροῦσι βῆμα, πάντας ἕνα παρ' ἕνα δεσμοῖς καὶ φρουραῖς ἐγκλείειν, ἄλλους ἄλλαις αἰτίαις καθυποβάλλοντα ἐξ αὐτοσχεδίου τὸν πιθα- B νώτερον τρόπον. (Η.) Τούτων δ' οὕτω ῥυέντων, καὶ τὴν τῶν V. 356 δημοσίων αὐτῷ μὲν διοίκησιν εὐθὺς ἐγχειρίζει πραγμάτων· αὐτὸς δ' ἄρας ἐκ Βυζαντίου σύν γε πατριάρχῃ καὶ τῷ βασιλεῖ Παλαιολόγῳ τάχιστα ἐχώρει πρὸς Πείρινθον, πρόφασιν μὲν ὡς ἐπὶ Καντακουζηνὸν ἐκστρατεύων τὸν βασιλέα· τῇ δ' ἀληθείᾳ δυοῖν πραγματευόμενος θάτερον, ἢ τῷ τῶν Ἐπιβατῶν, εἰ δυνηθείη, C συγκλείσας φρουρίῳ βίᾳ τῷ βασιλεῖ τὴν θυγατέρα δοῦναι γάμου ξυναλλαγαῖς, ἢ τόν γε δεύτερον ἐλαύνοντι πλοῦν τῷ βασιλεῖ Καντακουζηνῷ δι' αὐτῶν ποτε σπείσασθαι, Λέσβον καὶ Χίον ἀλλαξαμένων σφῶν ἐς διηνεκῆ τινα κλῆρον. (Θ.) Ταῦθ' ὁρῶσι μακρὰν τοῖς συνετωτέροις ἔκπληξιν ἐνεποίει, καὶ ἀσυλλόγιστον ἐδόκει τὸ πρᾶγμα, πῶς τῷ μανιώδει τῆς γνώμης ἡ Ἄννα προδε- D δωκυῖα τὴν τῶν πραγμάτων ἡγεμονίαν πάντων ἀπείπατο, τυφλωθεῖσα καθάπαξ ὑπὸ ζηλοτυπίας καὶ μηδενὸς τῶν πραττομένων αἰσθάνεσθαι θέλουσα· ἀλλὰ καθάπερ ἔξω στηλῶν Ἡρακλείων τῆς τοσαύτης ἀπωλείας καθισταμένης, οὕτω διακειμένη. ἦν γὰρ ἐν ἐλπίσι τοῦ ἔρωτος πείθοντος *** σα βίον τοὐντεῦθεν ἄλυπον ἕξειν, καὶ φροντίδος ἁπάσης τὸ παράπαν ἀπηλλαγμένον. ψυχὴ γὰρ ἀπαιδαγώγητον ἄγουσα βίον, καὶ ὄψιν οὐ μάλα κολά- E ζειν προμελετήσασα, ἔλαθε πολλάκις αἰχμάλωτος ἀπαχθεῖσα, κα-

12. ἀλλαξάμενος coni. Boiv. 14. In cod. Vat. spatium quinque litterarum est inter γνώμης et προδεδωκυῖα. Nomen add. Boiv. 19. Nonnulla in cod. Vat. hic desunt.

conspicui curiae subsellia implerent, singulatim omnes coniiceret in vincula, et in custodias daret, alios aliis criminibus accusatos ex tempore confictis, prout futurum esset probabilius. (VIII.) Quae cum ita processissent, publicarum etiam rerum administrationem ei statim tradit. Ipse autem profectus Byzantio cum patriarcha et imperatore Palaeologo Perinthum quam celerrime contendit; specie quidem ut exercitum in expeditionem adversus Cantacuzenum educeret; re autem vera duorum alterum conaturus, aut in Epibatarum, si posset, castello includere imperatorem, eique per vim filiam suam nuptum dare, aut saltem cum imperatore Cantacuzeno per hos tandem aliquando sic transigere, ut facta permutatione Chium et Lesbum perpetui dominii iure possidendas acciperet. (IX.) Haec cum viderent ii, qui intelligentiores erant, vehementer obstupescebant, nec ratione ulla colligere poterant, quidnam esset, quod Anna imperatrix rerum gubernacula furioso animo prodidisset, penitusque a se removisset, zelotypiae semel affectu obcaecata, et quid ageretur percipere omnino nolens; sed perinde affecta, ac si ultra Herculis columnas pernicies illa versaretur. Venerat enim in spem, cupidine persuadente, fore ut vitam deinceps ageret molestiae atque omnis prorsus curae expertem. Animus quippe nulla disciplina excultus, nulla praemeditatione ad castigandos oculos eruditus, ita saepe imprudens fuit,

θάπερ λάφυρον ἀπροόπτως ἑαυτὴν εἰς ἄχαλκον ἐμβαλοῦσα πόλε- A. C. 1344
μον λογισμῶν ἀφανείᾳ κεκαλυμμένων, καὶ πρὶν καλῶς τῆς πολε- Imp. Io. Palaeol. 3
μίας ἐφόδου τὸ βίαιον αἰσθέσθαι, ᾤχετο θελγούσης λαβοῦσα
πυρκαΐας ὑπομνήματα.

δ'. Ἐγὼ δ' ἐνταυθοῖ κἀκείνου μεμνήσομαι, χρόνον μὲν τὸν P. 440
αὐτὸν συνενεχθέντος, σαφηνείας δ' εἵνεκα μείζονος ἄνωθέν ποθεν ἦρχθαι ὀφείλοντος. ἔαρος γὰρ ἐπιστάντος ἤδη, τὰς οἰκείας ὁ βασιλεὺς δυνάμεις συναγαγὼν ἀπῄει πρὸς τοὺς ἐπέκεινα Ῥοδόπης τοῦ ὄρους αὐλῶνας καὶ τὰ ἐκεῖσε πρὸς ἀποχρῶσαν νομὴν ἀναπεπταμένα πεδία. προσάγων δὲ καὶ πεῖράν τινα ταῖς ἐκεῖ πόλεσιν εἷλε καθ' ὁμολογίαν πόλεις δύο, τήν τε Κομοτηνὴν καὶ τὴν Γρατιανοῦ καλουμένας. (B.) Ἔνθα δὴ καὶ τὸ πρὸς Μομι- B
τίλου γέγονεν ἐκεῖνο σύμπτωμα· ὃς διφυής τις γενόμενος ἐξ ἀφανῶν γονέων ἐν μεθορίοις Πατριβαλῶν καὶ Μυσῶν λῃστρικὸν ἐκ μειρακίου καθ' ἑταιρείαν ἡλικιῶτιδα βίον ἄγειν προσῄρηται, ἐνέδρα τε δὴ καὶ λόχους κατασκευαζόμενος αἰφνίδιον ἐπέφερε τοῖς παριοῦσι τὸν ὄλεθρον. τριακοντούτης δ' ἄρτι γενόμενος ἐς V. 357
τὸ ἀνθρωπικώτερον ἐκ τοῦ θηριώδους ἐκείνου τὸν βίον ἀλλάξα- C
σθαι ἔγνωκε. καὶ δὴ προσεληλυθὼς ἑνί τινι τῶν ἐνδόξων Ῥωμαίων μισθοῦ διακονεῖσθαι τέταχεν ἑαυτόν. ἔπειτ' ὀλίγου ῥέοντος χρόνου, τὴν δουλείαν τε ἀπείπατο ταύτην καὶ ἐς τὰ πρότερα τῆς λῃστείας ἐπαλινδρόμησεν ἤδη, καὶ πολλὴν ἠρέμα καὶ κατὰ μικρὸν προσεταιρισάμενος χεῖρα ἔμπρακτον ἐδείκνυ τὸ τῆς

ut cum ipse se in quandam sensuum arcanorum quasi inermem pugnam temere coniecisset, captivus furtim abduceretur, ac velut praedae esset, neque hostilis impressionis violentiam sentiret, nisi acceptis blandientis flammae monimentis.

4. Hic ego etiam illud commemorabo, quod eodem quidem tempore accidit: sed maioris perspicuitatis causa altius alicunde repeti debet. Vere enim iam ineunte coactis copiis, imperator in eos tractus, qui sunt ultra montem Rhodopen, profectus est, et ad eos campos, qui ad pastum abunde illic patent; ac nonnihil sollicitatis illius etiam regionis urbibus, duas in deditionem accepit, alteram Comotenam, alteram Gratianopolin nuncupatam. (II.) Ibi res illa per Momitilam gesta accidit. Hic duplex quodammodo et obscuris parentibus natus in Patribalorum ac Mysorum confinio latrocinari iam inde ab adolescentia instituerat, societate cum aequalibus inita, dolosque et insidias struens repentinum transeuntibus exitium attulerat. Deinde cum trigesimum aetatis annum vix attigisset, a ferino illo more ad humanioris vitae genus transferre se decreverat, et ad nobilem quendam Romanum cum accessisset, operam ei suam ad servilia ministeria locaverat. Idem brevi tempore clapso et illam servitutem abdicarat, et ad pristinam latrocinandi consuetudinem recurrerat; multamque sensim ac paulatim manum cum sibi sociavisset, animi sui audaciam re declaraverat,

A. M. 6852 Ind. 12 ψυχῆς δραστήριον, νῦν μὲν ταῖς ἄκραις τῶν Μυσῶν ἐμπίπτων D ὥσπερ κεραυνὸς ἐκ τοῦ αἰφνιδίου, νῦν δὲ ταῖς τοῦ Καντακουζηνοῦ προσβάλλων κρύφα δυνάμεσι, νῦν δὲ τὰς τῶν Βυζαντίων ληϊζόμενος ἐξ ἐφόδου χώρας. (Γ.) Δείσας δ' ὅμως, μὴ συνελθόντες οἱ πρὸς αὐτοῦ κακούμενοι κακῶς κακὸν γειτόνημα διαφθείρωσι, προσελάσας, σύμμαχος ὑπόσπονδος καὶ δοῦλος ἐθελοντὴς εἵλετο λέγεσθαί τε καὶ εἶναι Καντακουζηνοῦ τοῦ βασιλέως· πλὴν οὐχ ὥστε καὶ συνεῖναι, καὶ ὅπῃ πορεύεσθαι βούλοιτο ἕπεσθαι· P. 441 ἀλλ' αὐτονομίᾳ χρώμενον κρύφα κατὰ τὴν συμφυᾶ συνήθειαν τοῖς ἐκείνου προσβάλλειν ἐχθροῖς, ἐπὶ κέρδεσιν ἑαυτοῦ τε καὶ ὅσοι ξὺν γε αὐτῷ μισθοῦ ληστρικοῦ στρατεύεσθαι εἵλοντο. (Δ.) Ἐπεί γε μὴν τοῦ χρόνου χωροῦντος ὅσοι τῶν πενήτων αἱμοχαρεῖς καὶ αὐθάδεις ὄντες ἐτύγχανον, ὀλίγοι κατὰ πολλοὺς καὶ πολλοὶ κατ' ὀλίγους ἀθροιζόμενοι, κατὰ συμφωνίαν αὐτῷ B προσερρύησαν ἔκ τε Τριβαλλῶν καὶ Μυσῶν, καὶ ὅσοι μιξοβάρβαρον ἐπὶ τούτοις ἦγον δίαιταν, ὡς ἐπέκεινά που τῶν δισχιλίων ἐπιλέκτων ἱππέων εἶναι, οἳ θυμοῦ πνέοντες πάντες ἀρεϊκοῦ τὴν σφῶν αὐτῶν μᾶλλον ψυχὴν ἢ τοῦτον καταπροέσθαι διϊσχυρίζοντο· ὡς ἀποχρῆναι λοιπὸν καὶ πρὸς ἀντίπαλον ἤδη καθίστασθαι μοῖραν, ᾧ ἂν βούλοιτο μέρει τῆς ἐμφυλίου Ῥωμαίων μάχης· σύμβολα τῆς δεσποτικῆς ἀξίας οἱ Βυζάντιοι πέμπουσιν αὐτῷ, καὶ C λάθρα κατὰ τοῦ βασιλέως ὁπλίζουσι Καντακουζηνοῦ. ἐκεῖθεν οὖν καιροφυλακῶν ὁ Μομιτίλας ἀεὶ διετέλει, καὶ τὴν ἐπίθεσιν ἐν μυχοῖς τῆς καρδίας ἐκυοφόρει, καὶ ἀνεκύκλει τοῖς λογισμοῖς.

modo Mysorum finibus instar fulminis derepente incidendo, modo ad Cantacuzeni copias furtim appellendo, modo in Byzantinorum agros praedandi causa impetum faciendo. (III.) Veritus tamen, ne convenirent ii, quos affligtabat, ac vicinum hoc malum male perderent, admotis castris maluit imperatoris Cantacuzeni socius foederatus ac minister voluntarius dici et esse; non ita tamen, ut comes ei assiduus foret et quacunque ire volentem sequeretur, sed ut liber et sui iuris furtim atque insito more illius hostes invaderet; lucri scilicet causa, tum sui ipsius proprii, tum eorum, qui praedonum stipendia accepturi secum sponte militarent. (IV.) Procedente tempore, quotquot ex pauperibus sanguinarii ac feroces erant, pauci ad multos multique ad paucos aggregati, ad illum ex compacto confluxere, tam Triballi, quam Mysi, et quicunque alii praeterea barbaris commisti vivebant; habebatque equites lectos supra bis mille; atque ii omnes spiritu Martio pleni suam ipsorum vitam potius quam illum proditnros se asseverabant; ita ut deinceps satis virium esset ad certandum aequo iam Marte, in illo civili Romanorum bello, cum utracunque parte vellet. Quamobrem ei insignia despoticae dignitatis Byzantii miserunt, eumque in imperatorem Cantacuzenum clanculum armarunt. Ex eo autem Momitilas opportunum tempus perpetuo captabat, et insidias sub pectore intimo parturiebat, atque

(E.) Ἄρτι δ' ἐν ἀκμῇ τῆς ἠρινῆς καθισταμένης ὥρας, ὅτε τὸ A. C. 1344
ποικίλον τῆς χλόης τὰς πεδιάδας κοσμεῖ, καὶ τῶν τέως ἀνα- Imp. Io. Palaeol. 3
βιούντων δένδρων οἱ πλόκαμοι μετὰ τῶν ἀνθέων τὰς τῶν ἀνθρώ-
πων ὄψεις ἐφέλκονται, νέαν χαριζόμενοι τέρψιν καὶ ἡδονὴν τῇ
ψυχῇ, καὶ ἅμα χιλὸν ἡ γῆ προσηνῆ καὶ νομὴν αὐτοφυᾶ τοῖς ἀλό- D
γοις ζώοις, ἔδοξε καὶ τῷ βασιλεῖ Καντακουζηνῷ περὶ Μοσινού-
πολιν, ἐξιόντι Κομοτηνῶν τῆς πολίχνης, πήξασθαι τὸ στρατό-
πεδον, κἀνταῦθα περὶ τῶν πρακτέων βουλεύσασθαι, τά τε ἄλλα
καὶ ὅπως ἀπαντῆσαι χρεὼν τοῖς Ἀποκαύκου καινοτέροις βουλεύ-
μασι καὶ ταῖς ἐκστρατείαις. (ς'.) Δένδρῳ γε μὴν ἐντυχεῖν ἐν- E
ταυθοῖ που συνέβη, κλάδους ἔχοντι μάλα εὐμήκεις, καὶ δίκην
φάναι ὀρόφου βαθεῖαν μὲν τῇ γῇ τὴν σκιὰν ἐμπαρεχομένους, ἐμ-
ποδὼν δέ πως καὶ ταῖς ὑπερβολαῖς τοῦ ἡλίου καθισταμένους,
καὶ ἀφαιρουμένους τὸ κάειν αὐτόν. ὑπὸ δὲ τῷ δένδρῳ πηγή τις
ἀνέβλυζε, χορόν τινα ποιουμένη τῷ ὕδατι, οὕτω μέντοι διαυ-
γὴς, ὡς καὶ τὸ τοῦ δένδρου κάλλος πως ἀποματτομένην αὐτὴν F
καθ' αὐτὴν τὴν ὑπογραφὴν, καὶ δύο μιᾶς τινος ῥίζης δοκεῖν
εἶναι φύεσθαι δένδρα· τὸ μὲν ἄνω, τὸ πρὸς ἡμᾶς ἀνίσχον· τὸ
δ' ὑπὸ γῆν αἰωρούμενον. ὑπὸ δὴ τούτῳ βραχὺ κατακλίνας ὁ βα- V. 358
σιλεὺς ἑαυτὸν εἰς ὕπνον ἐτράπη, καὶ ἅμα ἐδόκει φωνῆς ἀορά-
τως ἀκούειν, „ἔγειραι," λεγούσης, „ὁ καθεύδων, καὶ ἀνάστα ἐκ
τῶν νεκρῶν, καὶ ἐπιφαύσει σοι ὁ Χριστός"· εὐθύς τε διαγρηγο-
ρήσαντα, ζάλην ἔχοντα λογισμῶν ἀναστῆναι· καί τις ἐκεῖ παρὼν P. 442

1. ἠρινῆς corr. Boiv. pro εἰρήνης. 18. εἶναι Boiv. ponendum putat post καθ' αὐτήν. δένδρα em. Boiv. pro δένδρου.

in animo volutabat. (V.) Adulto iam vere, quum herbarum varietate campi vestiuntur, quum et flores et reviviscentium arborum comae oculos hominum alliciunt ac novam animo delectationem voluptatemque pariunt, nec non et tellus benignum alimentum et suapte provenientem brutis animantibus pastum largitur; visum est Cantacuzeno imperatori, Comotenorum oppido egredi, et circa Mosinopolin castrametari, atque ibi quae agenda essent statuere, tum alia, tum quomodo oporteret novis Apocauci inceptis et expeditionibus occurrere. (VI.) Illic forte ad arborem appulit, longis admodum ramis diffusam; qui tecti alicuius instar profundam umbram terrae offundebant, nimio autem solis ardori opponebant se quodammodo, ac ne ureret efficiebant. Sub arbore fons scaturiebat, salientis aquae conceptaculum: adeo quidem ille pellucidus, ut arboris pulchritudinem vel ipsa sola imago exprimeret, duaeque ab eadem radice pullulare arbores viderentur; illa quidem sursum ad nos versus erecta, illa vero sub terra pensilis. Sub eo tegmine imperator, corpore paululum reclinato, dormire coepit, et simul vocem incertum unde sibi visus est audire clamantem: „Expergiscere qui dormis, et exsurge a mortuis, et Christus tibi praelucebit": tum subito expergefactum surrexisse, tacitis cogitationibus aestuantem; at-

A. M. 6852 Ind. 12 ᾀσμάτων δημιουργὸς λύραν τε ἡρμόσατο ἐξεπίτηδες καὶ, οἷον πείθειν ἅπαντας ἀνέχειν ἐπ᾽ αὐτοῦ, ᾆσμα ἀνεκρούσατο. καὶ ἦν τὸ τοῦ ᾄσματος· „ἄνδρες (φησὶν) οἱ τῷδε τῷ δένδρῳ καὶ τῇδε τῇ σκιᾷ προσεοικότες ἀτεχνῶς, παρόσον νῦν μὲν ὥρας μετέχοντες φαίνεσθε, ὅσον δ᾽ οὔπω ἀωρίας ἐπιδραμούσης οἰχήσεσθε πρὸς B μαρασμόν τε καὶ φθορὰν, δεῦρο δὴ χαίρωμεν, καὶ ἐντρυφῶμεν τῇ νεότητι, πρὶν τὸν θάνατον αὐτῆς κατορχήσασθαι." (Z.) Τὴν δὴ τοιαύτην μαθὼν ὁ Μομιτίλας ἐκ τῶν ἡμεροσκόπων διατριβὴν, ἔγγιστά που ποιούμενος ἐξεπίτηδες τὰς διατριβὰς καὶ φιλίαν ὑποκρινόμενος, ἔγνω πρὶν ἀθροισθῆναι τὸ στράτευμα, καὶ πρὶν τὸ δρᾶμα τὸν βασιλέα μαθεῖν, ἐπιθέσθαι οἱ τελέως ἀφροντιστοῦντι. ἐν τούτοις ὄντων τοιγαροῦν τῶν πραγμάτων ἐκείνοις, C καὶ τοῦ ἡλίου τῆς ἡμέρας ἤδη τοὺς μεταξὺ παραλλάττοντος δρόμους, ἀγγέλλεται Μομιτίλας ὁπλίτην στρατὸν ἐπαγόμενος καὶ ὅλαις ἡνίαις ἐλαύνων ἐς τὸ τοῦ βασιλέως στρατόπεδον. τοῦτο πάντας ἐκ τοῦ παραχρῆμα λογισμοὺς ἔθραυσέ τε καὶ συνεκύκησε τοῦ τε βασιλέως καὶ ὅσοις ξὺν γε αὐτῷ παρεῖναι τετύχηκεν, ἀπαρασκεύοις καὶ τούτοις, καὶ πάνυ βραχέσιν, καὶ τῆς τύχης D οὕτω λαμπρῶς ἐλαυνούσης καὶ συνωθούσης ἐν στενῷ κομιδῇ τῆς ὥρας τὸ πρᾶγμα, καὶ μηδεμίαν οὐδ᾽ ὁθενοῦν ἐχούσης διαφυγὴν καὶ ἀπόδρασιν. τοῖς τε γὰρ ἵπποις ἀνὰ τὴν πόαν διεσκεδασμένοις νέμεσθαι τέως συνέβαινε· καὶ ἅμα τῆς στρατιᾶς τὸ μὲν ἔτι περὶ τὴν Κομοτηνῶν πόλιν ἀπεριμερίμνως τὰς ἀγορὰς περιῄει, τὰ πρὸς χρείαν ὠνούμενοι· τὸ δ᾽ ἐξιὸν οὐκ ἐν σπουδῇ πρὸς βασι-

que ibi praesens quidam citharoedus et lyram aptavit accurate, et pulsis fidibus ita cecinit, ut attentos omnes sibi faceret. Erant autem quae canebat huiuscemodi. „O vos," inquit, „mortales, huic arbori et huic prorsus umbrae similes; quatenus nempe in aetatis flore esse videmini nunc, mox autem, ubi importunum tempus ingruerit, marcescetis atque ad interitum redigemini: huc agite, genio indulgeamus, ac iuventutem, antequam ei mors insultet, in deliciis traducamus." (VII.) Cum ibi imperatorem commorari e speculatoribus didicisset Momitilas, qui proxime et ipse consulto versabatur amicitiamque simulabat; decrevit, priusquam exercitus esset congregatus, imperatorem nondum gnarum eius fabulae, quae agebatur, ac nil tale metuentem adoriri. Cum illis itaque eo in statu suae res essent, solis cursu iam meridiem praetergresso, nunciatur, Momitilam cum exercitu venire armis instructo, et laxis ad imperatoris castra habenis contendere. Id omnes derepente animos perculit et conturbavit, tum ipsius imperatoris, tum omnium illorum, qui cum eo forte aderant, imparati et ipsi et perpauci; fortuna tam aperte res adigente et compellente in eam temporis angustiam, neque ullum quacunque ex parte effugium aut receptum praebente. Nam et equi per herbam dispersi tum forte pascebant; et simul ex militum numero alii quidem adhuc in urbe Comotenorum securi fora circumibant, ea quae usui essent emptitantes: qui autem egressi erant, ab iis minime pro-

λέα πρόνοιαν ἐποιεῖτο ποιεῖσθαι τὴν ἄφιξιν, ὅτε μὴ προμαθόντες A. C. 1344 τὸ συμβάν· ἀλλ' ἠρέμα καὶ κατὰ σχολὴν ἐπορεύοντο. (Η.) Ὅμως Imp. Io. Palaeol. 3 εἰς θεὸν ὁ βασιλεὺς ἀνατείνας τὰς χεῖρας ἅμα τοῖς ἀμφ' αὐτῷ E κἀκ τῶν ἐνόντων ὡς ἐνῆν ὁπλισάμενοι ἐμάχοντο, τοῦ προστυχόντος ἕκαστος ἐπιβαίνοντες ἵππου, δίχα σαλπίγγων καὶ παρατάξεως, καὶ τὸν ᾅδην κατ' ὀφθαλμοὺς ἱστάμενον ἄντικρυς βλέποντες. καὶ ἦν ἰδεῖν μάλα ἀγχιστρόφους καὶ οὐκ ἐν προνοίᾳ τινὶ F τὰς διεξόδους καὶ διεξελάσεις τῆς μάχης καθισταμένας· ἀλλὰ φύρδην ἄλλους ἄλλοις ξυῤῥηγνυμένους. ὅθεν καὶ ὀλίγοι μάλα, πρὸς μάλα πολλῶν ἔνθεν κἀκεῖθεν κυκλούμενοι, κατηκοντίζοντό τε καὶ ξυνέπιπτον. (Θ.) Ὁ δὲ βασιλεὺς, τοῦ ἵππου πεσόντος ἐκ τῶν πληγῶν, ἐκ γῆς ὁπόσον ἐνῆν τοῖς ἐπιοῦσιν ἐμάχετο, ἕως τῶν ὑπασπιστῶν εἷς παρελάσας ἀπέβη τοῦ ἵππου, καὶ τῷ μὲν βασιλεῖ P. 443 φυγῇ πορίζεσθαι τὴν σωτηρίαν ἐδίδου· αὐτὸς δὲ πολλὰς πολλαχῇ δεξάμενος τὰς πληγὰς κατηνέχθη, βραχύ τι καὶ ἀδρανὲς ἐμπνέων· ὡς περιφρονηθέντα τοῖς πολεμίοις ἐσαῦθις οἷον ἀναβιῶναι. ἡ δὲ φήμη τὴν ταχίστην ἀνὰ πᾶσαν ἐληλυθυῖα τὴν περίχωρον ἠνάγκασεν ἄλλους ἐπ' ἄλλοις βοῇ τε καὶ δρόμῳ σποράδας καὶ ἀσυντάκτους ἐς ἐπικουρίαν τε ἰέναι τὸν τοῦ βασιλέως στρατὸν καὶ ἅμα τοὺς πολεμίους ὀπίσω ἀπαλλάττεσθαι. τοῦ δὴ B τοιούτου διασεσωσμένος ὁ βασιλεὺς ὑπὲρ ἅπασαν προσδοκίαν κινδύνου V. 359 τε καὶ συμπτώματος ἄρας μετ' οὐ πολὺ πρὸς Διδυμότειχον ἄπεισι. καὶ ταῦτα μὲν τοῦτον ἔσχε τὸν τρόπον· καὶ τὸ ἔαρ ἐν τούτοις ἐτελεύτα.

videbatur, ut iter ad imperatorem accelerarent, ut qui illud eventum praecognitum non haberent: sed hi pedetentim ac lente incedebant. (VIII.) Attamen imperator, sublatis ad caelum manibus, et ii quos secum habebat, arreptis prout licuit armis, quae tum suppetebant, conscenso quisque temere equo absque tuba nulloque ordine pugnarunt, mortem ob oculos positam intuentes. Et sane videre erat valde instabilem ac non providentia aliqua constitutum ordinem pugnae, in eruptionibus excursionibusve faciendis, sed promiscue alios cum aliis confligentes; eoque fiebat, ut paucissimi ab numerosissimis hinc atque inde circumclusi telis obruerentur et caderent. (IX.) Atque ipse imperator, lapso ex vulneribus equo, pedes cum ingruentibus quibusque pro virili dimicabat, quoad provectus armigerorum unus equo descendit, ac imperatori quidem ut fuga saluti consuleret dedit; ipse autem, multis toto corpore vulneribus exceptis, corruit semianimis ac paene exspirans; sic ut ab hostibus contemptus postea quasi revixerit. Interim fama, totam brevi regionem pervagata, coëgit et imperatoris milites alios super alios cum clamore ac trepidatione dispersos inordinatosque auxilio subire, et hostes simul retrocedere. Ab eo periculo et casu imperator praeter spem omnem servatus, motis non longo post castris, Didymotichum proficiscitur. Et ea quidem ita se habuerunt; atque in his ver effluxit.

A. M. 6852
Ind. 12
A. C. 1344
Imp. Io. Palaeol. 4

ε'. Θέρους δ' ἀρχομένου πολλή καὶ βαρεῖά τις ἀπησχόλει παρασκευὴ τὸν Ἀπόκαυκον, ἐπὶ Διδυμότειχον ἀπιέναι μετὰ πολλῶν τῶν δυνάμεων. ἐπεὶ γὰρ ἐς μόνον τὸ Διδυμότειχον ὁ Κανταc C κουζηνὸς μετὰ τῆς δυνάμεως κατηντήκει, πᾶσα δ' ἀπῆν συμμαχίας ἐλπὶς πανταχόθεν (ὅ,τε γὰρ Μυσῶν ἀρχηγὸς Ἀλέξανδρος Βυζαντίοις ἐκ πολλοῦ συνεμάχει· τόν τε σατράπην Ἀμοὺρ ἀν- D θεῖλκεν ὁ τῶν Λατίνων κατὰ Σμύρνης ἐπίπλους· καὶ ἅμα Τριβαλλοὶ τοῦ ἐκείνου διψῶντες ὑπῆρχον αἵματος), ταῦτα δὴ πάντα συνιδὼν ὁ Ἀπόκαυκος, ἄρας ἐκ Περίνθου πάσαις δυνάμεσι Βυζαντίοις καὶ Θρᾳκικαῖς, παρεστρατοπέδευσεν ἐπὶ Διδυμότειχον. (Β.) Καὶ πρῶτα μὲν ἐπεχείρει δόλοις καὶ μηχαναῖς ἑλεῖν τὸ τοῦ Πυθίου φρούριον, οὑτωσί πως ὀνομαζόμενον καὶ παρὰ τὰς ὄχθας ἱδρυμένον Ἕβρου τοῦ ποταμοῦ. τοῦτο σταδίους ἐγγὺς E ὀγδοήκοντα διέχον Διδυμοτείχου, καὶ γεγονὸς ἐρείπιον, ἐκ πολλοῦ Καντακουζηνὸς ἀνειληφὼς ὁ βασιλεὺς πολλαῖς χρημάτων δαπάναις ὠχύρωσέ τε κἀπὶ πλεῖστον ἀνιέναι πέπραχε τοῦ ἀέρος, καὶ ὥσπερ ἑαυτοῦ ταμιεῖον εἶχεν ἐκεῖθεν αὐτὸ, καὶ λαμπραῖς ἠσφαλίζετο ταῖς φρουραῖς. τοῦτο τοίνυν περιστρατοπεδεύσας Ἀπόκαυκος ὅλαις ἐπολιόρκει χερσί. (Γ.) Τοῦ δ' ἐν Διδυμοτείχῳ στρατοῦ τὸ πλεῖστον, τήν τε τῶν πολεμίων βαρεῖαν ὁρῶν- P. 444 τες ἔφοδον καὶ ἅμα τὸν ἔνδον λιμὸν πολέμιον ἡγούμενοι χείρονα, καὶ πρός γε τοὺς ἑαυτῶν ἱπποκόμους ἀκηκοότες ὁμοῦ τοῖς ἵπποις ἀθρόον ἐς Ἀπόκαυκον ηὐτομοληκότας, δρασμῷ τε ἐχρήσαντο καὶ αὐτοὶ καὶ τῷ τῶν πολεμίων προσεῤῥύησαν στρατοπέδῳ,

13. Ἕβρου em. Boiv. pro Εὔρου.

5. Ineunte aestate ingens quidam et gravis apparatus occupatum tenebat Apocaucum, magnis cum copiis Didymotichum aggredi meditantem. Etenim quia in eam solam urbem Cantacuzenus sese et copias suas contulerat, omnis autem praeclusa erat omni ex parte spes auxiliorum; (nam et Mysorum princeps Alexander Byzantinis pridem socium se adiunxerat, et satrapam Amurium retrahebat Latinae classis ad Smyrnam urbem appulsus; Triballi vero et ipsi quoque illius sanguinem sitiebant;) haec omnia Apocaucus cum videret, profectus Perintho cum omnibus copiis Byzantinis et Thraciis Didymotichum infesto exercitu petit. (II.) Ac primum quidem conatur dolis et machinis capere castellum Pythium (ita ferme nominatur), situm ad Hebri fluminis ripas, octoginta fere stadiis ab urbe Didymoticho distans: quod ruina collapsum iampridem Cantacuzenus imperator magnis sumptibus instauraverat, atque ex eo tanquam suum aerarium egregio praesidio firmaverat. Illud igitur circumsessum Apocaucus totis viribus oppugnabat. (III.) At interim Didymotichensis exercitus maxima pars, cum et hostium vires validissimas viderent adventare, et simul famem, quae intus erat, quolibet peiorem hoste ducerent, audirentque etiam agasones suos cum equis ad Apocaucum repente transfugisse, fugam et ipsi capessentes

τοῦ θέρους ἐν ἀκμαῖς ὄντος ἤδη τοῦ σίτου. καὶ ἦν ἐν οὐ μάλα A. C. 1344
φορηταῖς τὰ βασιλέως περιστάσεσι πράγματα, καὶ πᾶσαν εἰπεῖν Imp. Io. Palaeol. 4
ἀνθρωπίνως ἀποσειόμενα σώζουσαν προσδοκίαν. (Δ.) Ἐν τοιού- B
τοις δ' ὄντι τῷ βασιλεῖ τοῖς δεινοῖς προσετίθετο καὶ ἡ τῶν ἅμα
αὐτῷ στρατιωτῶν ὁμοῦ καὶ στρατηγῶν καὶ συγγενῶν ἐπίθεσις.
ἰδίᾳ γὰρ προσιόντες ἕκαστοι διὰ τὸν καιρὸν καὶ τοὺς ἐφεστῶτας
κινδύνους ἀπῄτουν οἱ μὲν Λέσβον, οἱ δὲ Λῆμνον, οἱ δὲ Χίον·
ἄλλοι δ' ἄλλα τε χωρία καὶ προσόδων εὐπορίας, τέως μὲν ἐν ἐγ-
γύαις ἐγγράφοις· ὅτε δ' ἐγκρατὴς καθάπαξ τῆς ὅλης γένοιτο βα- C
σιλείας, ἐπιτελῆ καὶ τὰ ἐν ἐγγύαις ἐπηγγελμένα καθίστασθαι.
μηδὲ γὰρ ἐπ' ἀδήλοις ἐλπίσιν οὕτω διακυβεύειν τὸ ζῆν, ἐν ὀφθαλ- V. 360
μοῖς ἤδη τῶν κινδύνων ἑστώτων, οἴεσθαι τὴν τοῦ βελτίστου
σφίσι μοῖραν ἱδρῦσθαι, ἀλλ' ἐνέχυρον εἶναί τι βέβαιον, οὗ πριά-
μενος ἄν τις τὸν θάνατον ἀνεπίφθονον γοῦν τὴν τῶν περιλει-
φθέντων ψῆφον ἔχοι καρποῦσθαι. (Ε.) Τοιαῦτά γε μὴν ἀπαι-
τοῦσιν ἐκείνοις πρὸς οὐδὲν οὐδαμῇ γε ἐνδιδόναι ἐπῄει τῷ βασι- D
λεῖ, φάσκοντι, μὴ δύνασθαι τἀλλότρια μήτε νῦν ὑπισχνεῖσθαι,
μήτε μὴν μετά γε τὴν τῆς αὐτοκρατορίας ἀντίληψιν, εἰ γένοιτο,
προΐεσθαι τοῖς οὐκ ἐν λόγῳ ζητοῦσιν. νῦν μὲν γὰρ τὸ παράπαν
ὑπάρχειν ἀλλότρια, πολιορκουμένων τε καὶ ζῆν ἀσφαλῶς μη-
δαμῇ πω συγχωρουμένων· καὶ τότε δ' αὖ ἕτερον ἀλλότρια τρό-
πον· πάντων γὰρ πάντ' εἶναι τῶν ὑπεικόντων τῇ βασιλείᾳ τὰ E
τῆς βασιλείας πράγματα· τῶν βασιλευόντων δ' οὔ. οἷς οὖν πρὸς
βουλήσεως εἴη ἂν τοὺς παρόντας συνδιενεγκεῖν ἡμῖν τῶν κινδύνων

ad castra hostium confluunt, aestate et adultis iam frugibus. Erantque res imperatoris in eas adductae angustias, quae vix essent tolerabiles, atque omnem humanitus salutis spem excluderent. (IV.) Ad illa pericula, in quibus versabatur imperator, accessit etiam eorum qui cum ipso erant, tam militum quam ducum, ac necessariorum importuna sollicitatio. Privatim enim unusquisque adeuntes, propter ipsum rerum statum et imminentia pericula, petebant sibi hi Lesbon, Lemnum illi; alii Chium, alii denique loca alia; et unde rem sibi facerent; atque ut interim quidem scripto sibi caveretur; simul autem atque rerum potiturus esset, ut promissa, quae cautione firmata essent, implerentur. Neque enim, dum sequuntur spes incertas, aleam vitae subire, periculis iam ob oculos positis, optimum videri sibi: sed pignus aliquod firmum esse debere, pro quo mortem aliquis pactus eorum saltem, qui superstites futuri essent, suffragium mereretur minime invidiosum. (V.) Haec cum illi exigerent, imperator nihil prorsus iis concedere decrevit. Aiebat enim, haud posse se, quae aliena essent, sive in praesenti polliceri, sive suprema potestate sibi (si quando posset) vindicata, iis indulgere, qui inique peterent. Quippe ea nunc quidem aliena prorsus esse, cum ipsi obsiderentur, necdum sibi securis vivere liceret; ac tum rursus fore aliena alio modo. Etenim res imperii omnes non imperantium esse, sed eorum omnium, qui imperio subiecti sint. Qui itaque no-

A. M. 6852 διαύλους, οὐκ ἂν ἀμελήσαιμεν οὐδ' αὐτοὶ, εἰ περιγενέσθαι γέ-
Ind. 12 νοιτο, μὴ οὐκ ἀμείψασθαι τοῖς ἀνήκουσι τρόποις, ὁπόσα τῶν
ἐφ' ἡμῖν· οἷς δ' οὔ, τούτοις δ' οὐκ ἄν ποτ' ἐνοχλήσαιμεν,
ὁπότερον ἕλοιντ' ἂν δρᾷν, εἴτε πρὸς τὰς τῶν πολεμίων ἐπαγγε-
F λίας αὐτομολεῖν, εἴτε καθημένους οἴκοι πόῤῥω γίνεσθαι βελῶν.
καὶ ταῦτα μὲν τοῦτον ἔσχε τὸν τρόπον. (ϛ'.) Χρόνου δὲ περὶ
τὴν πολιορκίαν συχνοῦ τριβομένου, καὶ περὶ ἀνέσεις ἀσχολουμέ-
νων τῶν νέων ἐν τῷ τῶν πολεμίων στρατοπέδῳ, ἔδοξε τῷ ἐπὶ
θυγατρὶ τοῦ Ἀποκαύκου γαμβρῷ Ἀνδρονίκῳ τῷ Παλαιολόγῳ,
ἀναψύξεώς τε εἵνεκα καὶ φιλοτιμίας ἅμα νεωτεριζούσης, ἀποδυ-
σαμένῳ διανήξασθαι πᾶν τὸ τοῦ ποταμοῦ πλάτος ἐκεῖνου. ἀλλὰ
P. 445 πρὶν μέσον διαβῆναι τοῦ ποταμοῦ τὸ ῥόθιον, νάρκῃ τινὶ πεδη-
θεὶς ὑπὸ ψύχους, ὡς ἔοικεν, ὥσπερ τις ἄψυχος φόρτος, ἐς
τοὺς τῶν ὑδάτων πυθμένας νεκρὸς κατενήνεκται. πρώτη μὲν οὖν
αὕτη γέγονε θραῦσις Ἀποκαύκῳ τῆς δόξης καὶ ἅμα προανα-
φώνησις τῆς ἐπὶ τὰ χείρω μεταβολῆς καὶ καταστροφῆς. (Ζ.) Δεύ-
τερον δ' ἐπὶ τούτῳ συνεπεπτώκει τῷ Ἀποκαύκῳ δυστύχημα τόδε.
B ὁ Γαβαλᾶς Ἰωάννης, ἐκ πολλῶν ἤδη σημείων αἰσθόμενος Ἀπό-
καυκον παραλογιζόμενον, κἂν τῷ παρακρούεσθαί πως δεικνύντα
τὸ ἥκιστα βούλεσθαι τὴν πρὸς αὐτὸν τοῦ κήδους ἐγγύην, λάθρα
προσιὼν Ἄννῃ μηνύει τῇ βασιλίδι, ὡς Ἀπόκαυκος μελετῴη, με-
τενεγκὼν εἰς τὸ ἑαυτοῦ φρούριον βασιλέα τὸν σὸν υἱὸν, διὰ τοῦ
πατριάρχου συζεῦξαι τῇ ἑαυτοῦ θυγατρί. χρεὼν οὖν ἐκ Περίν-

biscum voluerint in praesenti curriculo periclitari, nec ipsi quidem, si unquam evaserimus superiores, eos quantum in nobis erit digne remunerari negligemus. Qui autem noluerint, iis equidem haud unquam succensuerim, utrumlibet elegerint, sive hostium promissis inducti transfugere; sive domi sedentes telis procul absistere. Et haec quidem ita se habuerunt. (VI.) Cum in obsidione multum temporis tereretur, atque in hostium castris iuvenes relaxando animo operam darent; visum est Andronico Palaeologo, qui Apocauci gener erat, tum aestus refrigerandi causa, tum iuvenilis cuiusdam gloriolae studio, exutis vestibus, totum illud flumen, quam latissime patet, transnare. Sed antequam superasset medios fluvii vortices, membris torpore quodam ex frigore (ut videtur) alligatis, quasi inanimatum aliquod pondus, mortuus in ima aquarum delatus est. Primum hoc fuit Apocauco fortunae vulnus, primumque illud praesagium exstitit, quo mutatum iri in peius et funditus eversum iri illius fortunam apparuerit. (VII.) Sed et alterum illud praeterea infortunium ei accidit. Ioannes Gabalas, multis iam argumentis cum persensisset cavillari Apocaucum, qui ludificando ostenderet satis, minime velle se filiam suam isti desponsam; clanculum ad imperatricem Annam accedit eique indicat, habere in animo Apocaucum, transferre in propriam arcem huius filium imperatorem, atque ei filiam suam patriarchae interventu uxorem dare. „Necesse est itaque (inquit), ut il-

θου σε τάχιστα μεταπέμψασθαι τοῦτον, πριν ἢ τὸ θήραμα γε- A. C. 1344
νέσθαι δικτύων ἐντός. (Η.) Οὗ τελεσθέντος εὐθὺς, φωραθεῖ- Imp. Io. Palaeol. 4
σαν αἰσθόμενος τὴν ἐπιβουλὴν ὁ Ἀπόκαυκος ἔγνω παραχρῆμα C
καταλελυκὼς τὴν πολιορκίαν ἐκείνην φθῆναι τὸν ἐφεστῶτα κίν-
δυνον, διαβὰς εἰς Βυζάντιον τὴν ταχίστην. ἔδοξεν οὖν ἐπανιόντι,
πρὶν αἰσχυνομένοις ὄμμασι τὴν βασιλίδα θεάσασθαι, χρήμασι
παμπληθέσι περιελθεῖν τὴν γυναικωνῖτιν, ἐν ᾗ τὸ μάλιστα δυ-
νάμενον ἦν τηνικαῦτα, καὶ ἅμα τὴν θεραπείαν ἅπασαν, ὅση D
τὴν αὐτοκρατορικὴν οἰκίαν ἐπλήρου. ὃ δὴ τάχιστα πεπραχὼς, καὶ
δι' αὐτῶν καὶ βασιλίδι τὰ κάλλιστά τε καὶ τιμιώτατα τῶν κειμη-
λίων προσοίσειν ἐπαγγειλάμενος, τῆς προτέρας αὖθις ἔτυχεν εὐ-
δοξίας. καὶ σπεύσας ὠχύρωσεν αὖθις καὶ ἀνεπλήρωσεν, εἴ τί που
τοῦ μεγάλου τείχους τῆς πόλεως τεθραυσμένον ὑπὸ τῶν σεισμῶν V. 361
ἐλλέλειπται, καὶ εἴ τί που τῶν ἔξωθεν ἐληλαμένων δύο προτει-
χισμάτων, τοῦ τε πάλαι τῷ τῆς πόλεως οἰκιστῇ συγκατοικοδομη- E
θέντος ὁμοῦ τοῖς μεγάλοις τείχεσι καὶ οὗπερ ἀρτίως, διὰ τὸν
τοῦ Καντακουζηνοῦ καὶ τῆς ἐκεῖθεν πολιορκίας φόβον, πρὸς ἀν-
δρόμηκες ὕψος αὐτὸς ἀνήγειρεν ἐξωτέρω, περὶ τὰ χείλη τῶν με-
γίστων καὶ θαυμασίων τάφρων, ἀρξάμενος ἀπὸ τῶν πρὸ τοῦ πα-
λατίου πυλῶν, καὶ περιελάσας ἄχρι τῶν χρυσέων ἔγγιστα διὰ τῆς
χέρσου πρὸς ἕω.

ς'. Γεγονέναι δ' ἐν τούτοις τοῖς χρόνοις συμπέπτωκε καὶ χα- P. 446
λάζης φορὰν συνεχῆ καὶ ῥαγδαίαν, τῆς ἐπιπολαζούσης ἤδη περὶ
τὰ Ῥωμαίων πράγματα θεομηνίας σύμβολον οὖσαν καὶ ταύτην,

lum Perintho quamprimum arcessas, antequam retibus praeda inclusa sit." (VIII.) Id cum statim esset perfectum, sensit Apocaucus patefactas esse insidias, atque illico statuit, soluta illa obsidione, Byzantium quam celerrime redire, ac ita periculum imminens antevertere. Reverso itaque visum est, antequam oculis pudore suffusis imperatricem adspiceret, magna pecuniae vi circumvenire aulicas mulieres, quarum maxima tunc erat auctoritas, et omne simul famulitium, quod imperatoriam domum impleret. Quod cum ille summa diligentia fecisset, ac per illas etiam imperatrici promisisset, allaturum se pulcherrima et pretiosissima de suis thesauris munera, pristinam dignationem recepit. Tum festinans muniit de novo et resarcivit, quidquid terrae motibus in magno urbis muro laesum esset et neglectum mansisset: item quidquid in duobus muris extrinsecus circumductis; quorum alter iampridem a fundatore simul cum magno muro conditus fuerat; alterum novissime, Cantacuzeni futuraeque ab eo obsidionis metu, ad viri altitudinem exterius ipse exstruxerat, circa maximarum admirabiliumque fossarum crepidinem, ductoque initio ab iis portis, quae sunt ante palatium, ad Aureas proxime portas per terram auroram versus circumduxerat.

6. Ea porro tempestate etiam grandinis continuus et violentissimus imber exstitit, qui et ipse furoris divini, Romanorum rebus iam incumben-

A. M. 6852 Ind. 12 καὶ οἷόν τι πῦρ ἐπὶ πυρὶ προσεπενηνεγμένην. πολύχουν γὰρ κατά τε τῶν ἀσταχύων καὶ τῶν γε ἄλλων ἐγγενέσθαι τὸ βλάβος καρπῶν· τῶν γε μὴν ἀμπέλων, τούτων δὲ καὶ πάντων μάλιστα, ὡς μηδὲ B τοὺς ἔπειτα χρόνους ἀναβιῶναι δύνασθαι. (B.) Εἰδέναι γὰρ οἶμαι πάντας, ὡς οὐχ ὅτε καὶ καθ' ὧν ἐνσκήπτει τὸ τῆς χαλάζης σῶμα καρπῶν, τότε μόνον καὶ τούτους μόνους ἐκτυφλοῖ καὶ μαραίνει, ἀλλὰ καὶ τὰ πέριξ ἅμα, καὶ ἐς πολὺν τὸν χρόνον ὁ μαρασμὸς ἐπιβόσκεται πάντα, ὥσπερ αἰσθήσει τινὶ διοικουμένων καὶ τῶν φυτῶν, καὶ τὸν τοῦ κοινοῦ δεσπότου θυμὸν καθάπαξ ἐκπληττομένων, καὶ ὑπὸ δέους συστελλομένων, καὶ αὐτῆς ἀποῤ-C ῥηγνυμένων τῆς ζωογόνου ψυχῆς. λίθῳ μὲν γὰρ ὑπ' ἀνθρωπίνης πληγέντος χειρὸς ἀπίου καὶ μήλου καὶ βότρυος καὶ τῶν τοιούτων, τὸ μὲν πληγὲν τραῦμα μὲν ἔχει, νεκροῦται δ' ἥκιστα· τὸ γειτονοῦν δ' ὅμως οὔτε πληγῆς τινος ᾔσθετο, οὔτ' ἐπεπόνθει φθορὰν, καὶ ταῦτα τοῦ μὲν πλήττοντος λίθου τραχέος τε ὄντος καὶ ὀξύτητας περὶ αὐτὸν διαφόρους τε καὶ πλείστας ἴσως ἔχοντος, D τῆς δὲ χαλάζης ἥκιστα τούτων οὐδέν· γίνεσθαι γὰρ τὴν χάλαζαν, ὅταν τῆς ἀναγούσης καπνώδους κάτωθεν ἀναθυμιάσεως ἐπὶ τὰ μετεωρότερα διακρίνηται διὰ θέρμης ἔνδειαν ἡ ἀτμώδης αὐτῆς ἀνάχυσις. ἐκείνης γὰρ διὰ κουφότητα φερομένης μετεωρότερον, ὑπολείπεται διὰ βάρος αὕτη περὶ τὸν μεταξὺ τόπον, ἔνθα πολυτελέστερον τὸ ψύχος οἱ τοῦ ἀέρος ταμιεύουσι κόλποι. τῶν μὲν γὰρ ἑκατέρωθεν τόπων ὁ μὲν ἄνω τῇ κύκλῳ φορᾷ καὶ περι-

9. τὸν corr. Boiv. pro τῶν.

tis, indicium fuit, et tanquam ignis ignem supervenit. Etenim illud late diffusum est malum, tum in spicas et in alios fructus, tum omnium maxime in vites, ita ut ne postea quidem reviviscere potuerint. (II.) Norunt quippe (ut opinor) omnes, eiusmodi esse grandinis corpus, ut quoties et quae invadit, non modo tunc neque ea sola per eam exstinguantur et marcescant, sed etiam ea, quae circa sunt; et ad multum usque tempus ab illa tabe omnia depasci: quasi ipsae etiam plantae sensu aliquo regerentur, et communis domini iram penitus exhorrescerent, ac prae metu contraherent se animamque ipsam vitalem abrumperent. Atqui si hominis manu pyrum, aut pomum, aut uva, aut eiusmodi aliquis fructus lapide percussus fuerit, id quod percussum est, vulneratur quidem, moritur vero minime; id autem quod vicinum est neque ictum ullatenus sentit, neque ideo corrumpitur: tametsi asper sit et acumina circa se fortassis habeat varia ac plurima lapis ille, qui percutit; grando autem his omnibus prorsus careat. Fit enim toties grando, quoties ab exhalatione, instar fumi ab imis ad altiora ascendente, secernitur ob caloris penuriam humidus vapor. Nam cum illa, eo quod levior est, altius feratur; hic, quia est gravior, media in regione subsidit; ubi frigus abundantius reconditum servant sinuosi aëris tractus. Regionum enim utrinque adiacentium altera, quae superior est, caelestis globi turbine et

στροφῇ τοῦ οὐρανίου συμπεριδινούμενος σώματος νεφῶν ἥκιστα A.C. 1344
ποιεῖσθαι δύναται σύστασιν· ὁ δ' αὖ περιγειότερος, καὶ αὐτὸς Imp. Io. Palaeol. 4
διὰ τὸ τῶν ἡλιακῶν ἀνακλάσεων ἔντονον διαῤῥέων, ἥκιστά πως E
οὐδ' αὐτὸς ἂν δυνηθείη νέφους σύστασιν ποιεῖσθαι· ὡς τῆς ἑκα-
τέρωθεν μάχης ἐς τὸ ἀπρακτοῦν οὑτωσὶ τελευτώσης, ἰσχύος λαμ-
πρᾶς τινος ἀντίληψιν λείπεσθαι ἔχειν ἐνταυθοῖ τὸ ψυχρὸν, καὶ
νεφῶν τῇ τῶν ὑγρῶν ἀνάλογον πηλικότητι σύστασιν ἤδη ποιεῖ-
σθαι. ὧν μεταβαλλομένων, ὄμβρον γίνεσθαι πρότερον, οἱονεὶ
συνθλιβομένου τοῦ ἀέρος, καὶ μηκέτι μηδαμῇ δυναμένου φέρειν P.447
τὴν ἐμβρίθειαν τοῦ ὑγροῦ. ἀλλ' ἐπειδὰν εἰς ὄμβρον οὕτω δια- V.362
λυθῇ τὸ ἐκ τοῦ νέφους ὑγρὸν, βιαιοτέραν ἔχοντος ἤδη τὴν θέρ-
μην τοῦ περιέχοντος, καὶ πανταχόθεν ἀντιπεριϊσταμένου, καὶ βίᾳ
περὶ τὰ μέσα ξυνελαύνοντος, χάλαζα γίνεται, πλίνθου τινὸς συμ-
πίλησιν μιμουμένης, ὡς εἰπεῖν, καὶ δημιουργούσης τῆς φύσεως,
ἐξ ἀγεωργήτων καὶ μετεώρων πηγῶν καὶ ῥευμάτων. τὰ δὲ τοιαῦτα
συμπτώματα σπάνια μεντἂν ἐν θέρει που γίγνεσθαι διὰ τὴν B
βραχύτητα τοῦ τῷ ἀέρι ἐγκαρτεροῦντος ὑγροῦ· δαψιλέστερα δ'
ἐν ἔαρος ὥρᾳ τε καὶ φθινοπώρου, ἅτε παραπλησίως πως τὴν
μέσην θέρους καὶ χειμῶνος χώραν εἰληφότων, καὶ θέρμης εὐπο-
ρίαν ὁμοῦ καὶ ὑγρότητος ἐντεῦθεν ἐχόντων, ἃ τὴν χάλαζαν, ὡς
εἰρήκειμεν, ἰσχύει κατασκευάζειν. (Γ.) Ἐκ γοῦν ὕδατος οὕτω τῆς
χαλάζης τὴν γένεσιν ἐχούσης, χαύνου στοιχείου καὶ διαῤῥέοντος, C
κἄπειτα πετρῶν καὶ ξύλων καὶ φλογῶν ἁπασῶν τὴν βλάβην πολλῷ

conversione ipsa quoque circumacta, nubium glomerationem facere minime potest: altera autem ad terram vergens, eademque refractorum solis radiorum intensione liquescens, nubem et ipsa conflare minime utique valet. Restat ergo, ut, cum ita ad nihilum recidat ea quae utrinque fit pugna, habeat illic frigus unde vim insignem assumat, ac nubem pro humoris quantitate conficere iam possit. Mutato in nubem humore, existit primum imber: quasi compresso aëre, et humoris gravitatem ferre omnino iam recusante. Postquam autem in imbrem ita resolutus est ille nubium humor; tum vero, quia ambiens aër vehementiorem iam calorem habet, et circum undique premit, vique in medium compellit, fit grando, laterculi cuiusdam coagmentationem natura (ut ita dicam) imitante, et velut fabricante, illis fontibus et canalibus, qui in media aëris regione nativi suspenduntur. Atque id quidem aestate raro accidit, humoris in aëre permanentis penuria; vere autem et autumno plurimum; quia nempe illae tempestates aestatem inter et hiemem medium locum pariter obtinent, affluentemque inde caloris simul et humoris habnet copiam; quae duae res, ut iam diximus, ad conflandam grandinem valent. (III.) Itaque cum in hunc modum grando originem ducat ab aqua, quod elementum est molle atque fluidum, deinde multo gra-

A. M. 6852 Ind. 12 τῷ μέτρῳ κρατιωτέραν ποιούσης, πῶς οὐ θεομηνίας ἂν εἴη σαφοῦς τὰ ἐκ τῶν τοιούτων;

D ζ΄. Ἀλλὰ γὰρ ὅσα γε ἐκ πολλῶν τῶν πρὸς ἡμᾶς τῆς τοῦ θεοῦ φιλανθρώπου καὶ δικαίας ὀργῆς σημείων ἐρανισάμενοι τῇδε τῇ ἱστορίᾳ συνυφάναμέν τε καὶ συνυφανοῦμεν, εἰ ζῆν ἡμῖν ἐξείη, μεγάλα μέν πως δόξειεν ἂν τοῖς τε νῦν ὁρῶσιν ἅπανθ᾽ ὁμοῦ καὶ τοῖς ἔπειτ᾽ ἐντευξομένοις, καὶ οἷα μήπω πρίν. ὅμως ἦν ἄν πως φορητά, εἰ μὴ πᾶσιν, ἀλλ᾽ οὖν οἷς ἡ τῶν πραγμάτων ἐντέθεικε
E πεῖρα σύνεσιν, καὶ οὓς ἡ τῆς ψυχῆς εὐλάβεια πέπεικε, ταῖς γραφαῖς ἑπομένους, κυρίου παιδείαν εἶναι νομίζειν καὶ τῶν συντρόφων καὶ ὁμηλίκων κηλίδων ἰατρείαν τινά, εἰ μὴ καὶ τὰ τῆς ἐκκλησίας ναυάγια προσετίθετο, καὶ τῶν πάλαι κοιμηθέντων σκανδάλων ἀρτιγενεῖς ὁμοίως ἐπεφύοντο κῆρες, μακροὺς ὀλέθρους ψυχῆς ἐπιφέρουσαι καὶ ῥᾷστα πρὸς ἀπωλείας πυθμένας κατα-
P. 448 βαπτίζουσαι. (Β.) Ἀλλὰ τούτων ἔνια καὶ ἡμῖν κατ᾽ ἐπιτομὴν ἐνταῦθα λελέξεται. πάντα γὰρ ὁμοῦ διεξιέναι, πρὸς ἄλλην ἀσχολουμένοις πραγματείαν, ῥᾴδιον οὐκ ἂν εἴη, μέγιστόν τε ὂν ἔργον καὶ μεγίστης δεόμενον πραγματείας. καὶ πρῶτον μὲν ἐνταῦθα κείσθω διήγημα τῶν περὶ τὸν Ἄθω τὸ ὄρος ἐν τούτοις ἑαλωκότων τοῖς χρόνοις Μασσαλιανῶν καὶ Βογομίλων. (Γ.) Τά
B τε γὰρ ἄλλα τὸ ὄρος ὁ Ἄθως θαυμάζεσθαι ἄξιον εἶναι δοκεῖ μοι, ὅτι τε πρὸς ἀέρα κέκραται πάνυ τοι εὐφυῶς καὶ ὅτι πολλῇ τινι
V. 363 καὶ παντοδαπῇ τῇ χλόῃ κοσμεῖται, καὶ σφόδρα φιλοτίμως εἰπεῖν

vius quam vel lapides vel fustes vel flammae omnes damnum afferat, quidni furori Dei manifesto attribuantur ea, quae inde accidunt?

7. Sedenim quaecunque ex multis piae ac iustae adversus nos Dei iracundiae signa undique collecta huic historiae intexuimus, ac porro intexemus, si vita nobis detur, ea omnia simul, tam iis qui nunc legunt, quam iis quibus postea occurrent, magna videri quidem possint, et qualia hactenus nulla. Tolerabilia tamen quodammodo isthaec fuissent, si non omnibus, at iis saltem, quibus prudentiam ipse rerum usus indidisset, ac mens cauta pariter et religiosa persuasisset (id quod sacris scripturis consequens est), eam esse divinam castigationem, et quandam veluti coalitarum et coaevarum nobis macularum medicinam; tolerabilia, inquam, illa fuissent, nisi et ecclesiae naufragia ad ea mala accessissent, et sopitarum pridem offensionum redivivae denuo excitatae fuissent pestes, funestissimam animabus perniciem allaturae, ac facillime eas in barathrum exitii demersurae. (II.) Horum quaedam a nobis quoque compendiose hoc loco dicentur. Omnia enim simul percensere, cum in aliarum rerum tractatione versemur, facile haud fuerit. Maxima quippe ea et permagni operis res est. Ac primum quidem dicturi sumus de Massalianis et Bogomilis, qui illis temporibus circa montem Atho deprehensi sunt. (III.) Alioqui vero mons Athos admiratione dignus esse mihi videtur; tum quia aëris temperie fruitur plane felici; tum quia herbarum vi ac varietate multa ornatus eorum, qui ibi versantur, sen-

A. C. 1344 Imp. Io. Palaeol. 4

ἐκ τοῦ ῥᾷστου τῶν ἐντυγχανόντων τὴν αἴσθησιν δεξιοῦται, καὶ πολλὴν εὐθὺς προβάλλεται τὴν τῆς τέρψεως ἡδονήν· καὶ ῥεῖ πανταχόθεν ὥσπερ ἐκ θησαυρῶν τό,τε εὔπνουν τῆς ὀδμῆς καὶ τὸ τοῦ ἄνθους εὔχρουν· καὶ καθαραῖς τὸ πλεῖστον ὁμιλεῖ ταῖς ἡλίου ἀκτῖσι· δένδρεσί τε πολυειδέσι κομᾷ καὶ ἄλση καὶ λειμῶνας C ποικίλους, ἔργα χειρῶν ἀνθρωπίνων, πλουτεῖ· καὶ γένει παντοίων ὀρνίθων περιηχεῖται· καὶ σμήνη μελιττῶν ἐκεῖ περιτρέχει τὰ ἄνθη, καὶ ἠρέμα τὸν ἀέρα περιβομβεῖ. καὶ τέρψεώς τις πέπλος ἐντεῦθεν ὑφαίνεται ξένος ἐκεῖ συμμιγὴς, οὐκ ἦρος ὥρᾳ μόνῃ, ἀλλ᾽ ἐν ἅπαντι καιρῷ καὶ χρόνῳ, ὁμοζυγοῦντος ἀεὶ τοῦ τῶν τεσσάρων ὡρῶν κύκλου πρὸς ὁμοίαν τὴν χάριν καὶ ἡδονὴν D τῶν ἀνθρωπίνων αἰσθητηρίων· καὶ μάλισθ᾽ ὅτ᾽ ἐκ μέσου τοῦ ἄλσους καὶ τῶν φυτῶν ἐκείνων ὄρθριος ἡ τῆς ἀηδόνος ἠχήσασα μουσικὴ συνᾴδοι τοῖς ἐκεῖ μονάζουσιν εἰπεῖν καὶ συνυμνοῖ τὸν κύριον. ἔχει γὰρ κἀκείνη καὶ κιθάραν ἐπὶ στήθους ἔνθεόν τινα, καὶ ψαλτήριον ἔμφυτον, καὶ μουσικὴν ἐναρμόνιον, ἐξ αὐτοσχεδίου περισαλπίζουσαν τοὺς ἀκούοντας πάνυ τοι ἐμμελῶς. καὶ ἅμα E πηγαῖς αὐτοφυῶν ὑδάτων ὁ χῶρος ἄρδεταί τε καὶ περιαντλεῖται πολλαῖς. ῥύακες ἀποβλύζοντες ἄλλοθεν ἄλλοι μυρίων γίνονται παῖδες πηγῶν, καὶ ἀλλήλοις ἠρέμα καὶ λάθρα, κλέπτοντες ὥσπερ τὸν δρόμον, κοινοῦνται τὸ ῥεῦμα, οἷον ἐπίτηδες καὶ αὐτοὶ σιωπῶντες, καί τινος παιδείας αἰσθανομένοις ὁμοίως ἀντιποιούμενοι, καὶ διδόντες ἐξουσίαν μακρὰν τοῖς ἐκεῖ μονασταῖς, ἀθόρυ-

14. συνυμνοῖ Boiv. pro συνυμνεῖ.

sibus ambitiosissime (ut ita dicam) ex facili blanditur, et magnam statim offert suavissimamque voluptatem. Illuc tanquam ex thesauris undecunque affluit et odorum halitus dulcis, et florum amoe..issimus color. Atque is locus purioribus solis radiis ut plurimum interest: et multiplicium arborum coma tegitur; et saltibus abundat et pratis, hominum manu excultis; et omni avium genere personat. Illic apum examina circum flores volitant, et leni susurro per aërem passim murmurant. Quibus ex rebus inter se commixtis efficitur mirus quidam voluptatis contextus; non vere duntaxat, sed et quovis tempore, conspirantibus perpetua vicissitudine quatuor anni tempestatibus, ad eandem amoenitatem eandemque semper exhibendam hominum sensibus voluptatem; ac tum maxime, cum medio ex saltu et ab illis arboribus resonans matutinus lusciniae cantus velut admodulatur iis, qui illic solitarii vivunt, Deumque una cum iis collaudat. Gestat enim et illa in sinu citharam quandam entheam, ingenitumque psalterium, et musicam harmoniae plenam, quae eos, a quibus auditur, apte admodum et numerose, idque ex tempore, circumsonat. Idem porro locus nativarum aquarum fontibus multis rigatur et circumfluit: rivique alii aliunde scaturientes ex innumeris fontibus nascuntur, paulatimque et clam, suum quasi cursum furando, invicem aquas communicant; silentes ipsi quoque tanquam consulto, et disciplinam quandam, ac si iis inesset sensus, ipsi etiam professi; nempe ut eius loci monachis, vitam nullo tumultu perturbatam exigentibus, potesta-

A. M. 6852 βον βίον ἀνύοντας, τὰ πτερὰ τῆς εὐχῆς ἡσυχῇ πρὸς θεὸν ἀνα-
Ind. 12 F πέμπειν, ὅτι καὶ πολλὴν πρὸς ἡσυχίαν παρέχει τὴν εὐφυΐαν τοῖς
τὴν οὐράνιον ἐν γῇ μετιέναι ἐθέλουσι πολιτείαν, καὶ πρός γε τὴν
χορηγίαν τῶν εἰς τροφὴν παντοίαν ἐπιτηδείως ἐχόντων ἄφθονον
οἴκοθεν οἴκαδε τὸν ἅπαντα χρόνον πορίζεται· καὶ ἅμα θαλάσσῃ
P. 449 μακρᾷ στεφανοῦται, πολλὴν ὡς ἐκ κύκλου κομιζούσῃ τὴν χάριν
αὐτῷ, παρὰ τοσοῦτον μὴ νῆσον εἶναι καθάπαξ αὐτὸ συγχωρούσῃ,
παρόσον ἰσθμῷ τινι μὴ σὺν πόνῳ καρποῦσθαι καὶ τὴν ἔξω χεο-
μένην εἰς μῆκος ἅμα καὶ πλάτος ἤπειρον δίδωσι. καὶ ἁπλῶς παν-
ταχόθεν ἐκεῖ τὰ τῆς ἀρετῆς συγκροτεῖται γνωρίσματα πρός τε
τῆς φύσεως πρός τε τῆς τῶν οἰκούντων ἀσκήσεως. οὐ γυναίων
B ὅλως ἐκεῖ ξυναυλία, καὶ ἀκόλαστον ὄμμα, καὶ χλιδῶσα κομμω-
τική, καὶ ὅσα τὴν ἀρχαίαν τοῦ ὄφεως ὁμιλίαν ἐκείνην εἰς ἐγκαι-
νίων τινὰ συνάγει πανήγυριν καὶ μακροῦ κυκεῶνος καὶ κλύδωνος
τὸν βίον ἐμπίπλησιν· οὐδ' ἐμπορίαι δημόσιοι, καὶ ἀγοραὶ, καὶ
ἀγορανόμοι, καὶ δικαστικὰ βήματα, καὶ γλώττης ἐπίδειξις, καὶ
τῦφος ἀπὸ δίφρου θεσπίζων τὰ τῆς ὀρέξεως νόμιμα. οὐδὲ δου-
C λεία καὶ αὐθεντία μερίζει τὸν βίον ἐκεῖ· ἀλλ' ἰσηγορία, καὶ με-
τριότης φρονήματος, καὶ ἤθους σεμνότης, καὶ δικαιοσύνης εὐ-
γένεια σκηνοβατεῖ καὶ περιχορεύει τὸν χῶρον ἐκεῖνον, καὶ ὅσα
τὴν ἔνθεον ἐν γῇ δημιουργεῖ πολιτείαν, καὶ τὴν ὄντως ἐν ψυχῇ
φιλοσοφίαν ἐργάζεται. οὐ πλοῦτος ἐκεῖ καὶ δαπάνη χρημάτων καὶ
βλακεύουσα θρύψις ἐμπολιτεύεται· ἀλλ' ἅπαν ἐστὶν ἀληθῶς σε-

2. ἔτι καὶ coni. Boiv.

tem integram faciant, supplices votorum pennas ad Deum tranquille attollendi. Quippe ad solitudinem et quietem maxime habiles reddit mons ille eos, qui caelestem in terra vitae rationem ingredi velint, ac iis omnis generis alimenta perpetuo et affatim suppeditat domi nata. Sed et mari magno coronatur, quod ei multum undique affert venustatis, ac eo tantum insulam omnino fieri non sinit, ut possit per isthmum interiectum facili labore fructum percipere etiam ex terra; quae in longum simul ac latum porro excurrit ac diffunditur. Illuc, uno verbo, omni ex parte confluunt ea, quae virtutem excellentem arguunt, sive loci naturam spectes, sive habitantium institutum. Nusquam ibi muliercularum contubernia; nusquam oculus intemperans et effoeminatus fuci nitor; et quaecunque veterem illam vitae consuetudinem, quae cum Serpente olim fuit, quodam veluti encaeniorum festo renovant, ac magna confusione, magnis turbarum fluctibus vitam implent. Nusquam ibi venales in publico merces; nusquam fora, aut aediles, aut iudicum tribunalia, aut linguae venditatio, aut de curuli sella fastus, iura pro libidine interpretans. Non illic vitae conditio in servitutem atque imperium herile divisa est. Sed et loquendi aequa libertas, et animi moderatio, et morum honestas, et iustitiae ingenuitas locum illum pro theatro habent, et choro veluti lustrant, eaeque omnes virtutes, quae caelestem in terra rerum ordinem pariunt, ac veram in animos philosophiam invehunt. Non ibi opes ac pecuniarii sumptus; non ibi socors luxuria regnat: sed to-

μνόν τε καὶ ἐλευθέριον ἦθος, καὶ ἐς τὰ τῆς ἀρετῆς ἀνάκτορα A. C. 1344 σπεῦδον, καὶ τὸν Δώριον τρόπον ὡς ἀληθῶς ἡρμοσμένον πρὸς Imp. Io. Palaeol. 4 τὰ καλά. (Δ.) Πᾶσαν μὲν γὰρ αὐτομάτως εἰπεῖν καὶ ὁ χῶρος D ἐκεῖνος ἀποσπεύδει καὶ ἀπωθεῖται κακίαν, πᾶσαν δ' εἰσποιεῖ καὶ V. 364 εἰσοικίζεται ἀρετήν· παρὰ τοσοῦτόν τε φιλόκαλος, παρόσον ἐστὶ μισοπόνηρος. καὶ τοῦτο πάλαι προανεφώνησέ τε καὶ προεθέσπισεν, οὐ χείλεσι καὶ φωνητικοῖς ὀργάνοις τισὶν, ἀλλ' ἔργοις οἷον E ἐμψύχοις καὶ διὰ πάσης γῆς καὶ θαλάσσης τὸ κήρυγμα τοῦ καλοῦ παραπέμπειν καὶ ἐξηχεῖν δυναμένοις. Ξέρξου γὰρ ἐκείνου τοῦ πάλαι τὸ βάρβαρον καὶ ἀγέρωχον φρόνημα, ἀσελγαῖνον ἅμα καὶ τρυφῶν κατὰ τῆς τῶν ὅλων φύσεως, καὶ τὰ στοιχεῖα πάντα καινοτομεῖν ἐπαιρόμενον, ἐπεὶ καὶ τοῦ ὄρους τουτουῒ τὸν ἰσθμικὸν αὐχένα διορύξας μετεστοιχείου καὶ μετεσκεύαζε τὸν χῶρον πρὸς F νῆσον, καὶ τὰς ἠπειρωτικὰς ἐφ' ὑγραῖς διεβίβαζε τέως θαλάττης ἀγκάλαις, καὶ νηΐτην τὸν ἠπειρώτην ἐδείκνυ στρατὸν, ἐπὶ τοῦ πανδήμου θεάτρου τῆς οἰκουμένης περιφανῶς ἐξήλεγξε, καὶ πρὸς τὸ ἀνθρωπικώτερον τοῦ τύφου τὸ πλεῖστον ἀπήλλαξε, καὶ δι' ἐκείνου πάντας ἐδίδαξε βασιλέας, καὶ στρατηγοὺς, καὶ σατράπας, τὸ τῆς ὀφρύος ἄκαιρον ἀποῤῥίπτοντας μετριώτερα δήπου φρονεῖν. οὕτως ἐξ ἀρχῆς ἡ φύσις ἐργαστήριον αὐτὸ P. 450 κατεσκεύακεν ἀρετῆς, καὶ πάντας ἕλκει πρὸς ἔρωτας ἄνωθεν ἑαυτοῦ, μὴ μόνον ὅσοις τοῦ τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς ἡσυχίας ἐκείνης ὁπωσποτε γεύσασθαι μέλιτος ἐξεγένετο, ἀλλὰ καὶ ὅσοις

14. ἠπειρωτικὰς] δυνάμεις supplet Boiv.

tum vitae institutum, honestum re ipsa et liberale, studiose ad sacraria Virtutis pergit, et Dorica plane harmonia cum bono et pulchro congruit. (IV.) Omnem enim locus ille suapte quodammodo amandat procul atque expellit improbitatem; virtutem autem omnem adsciscit et ad se intromittit, tamque est amans recti, quam pravi inimicus. Idque idem ille mons pridem antea declaravit ac praenunciavit, non labris aut ullo alio vocis organo, sed operibus quasi animatis, quae per omnem possent terrae et maris orbem pulchri rectique praeconium diffundere ac praedicare. Xerxae enim illius veteris barbarum et ferocem animum, qui in ipsam rerum naturam libidinem et lasciviam suam exercebat, atque in tantum elatus erat, ut elementa omnia novando mutaret, quum eius ipsius montis isthmo perfosso terram in mare convertisset, locumque in insulae formam redegisset; cum terrestres copias per mare transmisisset, effecissetque, ut navalis videretur is exercitus, qui erat terrestris, illius, inquam, Xerxae superbiam in totius orbis frequentissimo theatro splendidissime arguit, et eius fastum maxima ex parte ad morem humaniorem reduxit, ac per eum omnes et reges et duces et satrapas supercilium intempestivum abiicere et moderatiorem animum induere docuit. Adeo montem illum ab initio natura ipsa officinam virtutis esse voluit, et omnes iampridem ad amorem eius allicit; non eos solum, quibus contigit virtutis et tranquillitatis illius mel utcunque gustare, verum et eos, qui fama

A. M. 6852 Ind. 12 δι᾽ ἀκοῆς τὰ ἐκεῖ μαθεῖν συνέβη χρηστά· ὥστε καὶ τῶν ἀεὶ καὶ
μέχρι νῦν διηνεκῶς οἰκησάντων αὐτὸ περιβοήτους μὲν καθίστη-
B σιν, ὅσοι καθαρόν τε καὶ ἀκαπήλευτον, καὶ ζιζανίου παντὸς
ἀμιγὲς καὶ ἐλεύθερον, εἰς τέλος τὸ τῆς ἀρετῆς διετέλεσαν συντη-
ροῦντες γεώργιον· ἐξοστρακίζει δ᾽ αὖ ἐκεῖθεν καὶ ὅλαις χερσὶν
ἐξελαύνει καὶ ἀπωθεῖται τὴν τῶν ὑποκριτῶν καὶ βεβήλων συνοί-
κησιν. (Ε.) Καὶ τὰ μὲν ἀρχαιότερα διηγουμένων ἐστὶν ἑτέρων
ἀκούειν αὐταρκῶς. ἐγὼ δὲ τὰ νεωστὶ διηγήσομαι, τὰ περὶ τὸν
C Κρῆτά φημι Ἰωσὴφ καὶ τὸν Λαρισσέα Γεώργιον, καὶ ὅσοι περὶ
τὴν σφῶν μιαρὰν ἐβάκχευσαν τράπεζαν, ὅσα δὴ καὶ φοιτηταὶ
πρὸς διδασκάλων τὰ μυσαρὰ μυσταγωγούμενοι δόγματα· ἔτι τε
τὰ περὶ Μωσέα τὸν ζωγράφον καὶ Ἰσαὰκ καὶ Δαβὶδ καὶ Ἰὼβ,
καὶ ὅσοι βεβήλους ἔχοντες πάμπαν καὶ γλώττας καὶ γνώμας καὶ
χεῖρας ὀνόμασι βελτίστων ἀνδρῶν, καὶ περιβοήτων τὴν ἀρετὴν,
D περιστέλλειν ἐπονηρεύσαντο τὴν ἐνδόμυχον ἀπόνοιαν καὶ ἀσέβειαν
τῆς ψυχῆς, παραπλησίως τοῖς τάφοις, οἳ τὰ ἔνδον μακρᾶς ἀπό-
ζοντες δυσωδίας τιτάνῳ καὶ χρυσῷ τὰ ἔξω κοσμοῦνται. ὑπο-
δύονται γὰρ καὶ αὐτοὶ καὶ σχῆμα καὶ ὄνομα βελτίστων ἀνδρῶν,
καὶ τὴν ἀρετὴν ἐπισήμων, καθάπερ οἱ ἐν τοῖς δράμασιν Ὀρέσται
καὶ Πυλάδαι καὶ Θησεῖς καὶ Πέλοπες, ἵνα τὸν ἰὸν κατὰ τῶν ἀκε-
ραιοτέρων τῆς σφῶν αὐτῶν ἐξεμοῦντες κακίας λανθάνωσιν. (ς΄.)
E Εἶναί γε μὴν τὰ ἐκείνων μυσαρὰ καὶ ἀκάθαρτα δόγματα, φησὶν ὁ
εἰς τὸ τῶν Βυζαντίων ἱερὸν κομισθεὶς συνέδριον ἔγγραφος τῆς

et auditione acceperunt eius loci excellentiam: cuius ea est natura, ut ex iis, qui ad hodiernum diem ibi habitarunt, celebratissimos illos reddat, qui sinceram et incorruptam, loliique prorsus puram et immunem, servare ad extremum segetem virtutis perstiterunt: rursus vero exulare inde iubeat, totisque exigat viribus arceatque hospitii consortio hypocritas atque impios. (V.) Et ea quidem, quae antiquiora sunt, abunde ab aliis narrata audire est. Ego vero ea tantum commemorabo, quae recentiora sunt; illa nempe de Iosepho Cretensi, Larissaeoque Georgio, caeterisque omnibus, qui eorundem foedissimae mensae accumbendo bacchati fuerant, utpote discipuli abominandis institutis mysteriisque initiati a praeceptoribus: tum illa praeterea de pictore Mose, de Isaaco, Davide, Iobo, et quicunque alii lingua, sententia, et manu profani cum essent, optimorum et virtutis fama illustrium virorum nominibus latentem in animo dementiam atque impietatem male et fraudulenter velabant; sepulcrorum instar, quae teterrimum intus odorem spirantia gypso auroque extrinsecus ornantur. Induunt enim ipsi quoque speciem et nomen sanctissimorum hominum, et virtutis laude insignium, ut illi scenis agitati Orestae et Pyladae, et Thesei, et Pelopes, quo malignitatis suae virus occulte evomendo purioribus quibusque adspergant. (VI.) Illorum sane abominanda ac impura testatur esse dogmata Tomus ille de eorum impietate scriptus, et ad sacram synodum Byzantinam

αὐτῶν ἀσεβείας τόμος πρὸς τῶν θεοφόρων τοῦ ὄρους ἀνδρῶν, τά [A. C. 1344] τε ἄλλα, ὅσα μηδ᾿ ἀκοῇ σωφρονεῖν αἱρουμένων φέρειν εἶναι ῥᾴ- [Imp. Io. Palaeol. 4] δια, καὶ ὅτι τὰς θείας λάθρα συντρίβοντες κατακαίουσιν εἰκόνας· καὶ ὅτι τὸ τοῦ διδασκάλου σεμνύνοντες οὖρον τοῖς ἐδέσμασιν αὐτῶν ἐπιῤῥαίνουσι· καὶ ὅτι τὴν ἔνσαρκον καὶ θείαν οἰκονομίαν [F] οὐδαμῇ προσίενται· καὶ ὅσ᾿ ἄῤῥητ᾿ ἀμείνω. τί γὰρ πλείω κατα- [V. 365] λέγειν δεῖ καὶ καταμιαίνειν τὰς τῶν εὐσεβῶν ἀκοὰς, ἐξὸν ἐκ τοῦ τόμου τοῖς βουλομένοις μανθάνειν σαφέστερον· ὃς πάντα διεξιὼν διαῤῥήδην τὴν σφῶν στηλιτεύει κακίαν, τοῖς πατριαρχικοῖς ἐγγεγραμμένος κώδιξι. (Z.) Τοὺς γὰρ καθαροὺς καὶ ἀψευδεῖς οὐκ εἰς τέλος λαθεῖν ἐδυνήθησαν ὀφθαλμοὺς τῶν ἐκεῖ φιλοθέων ἀνδρῶν, καὶ μόνῳ ζώντων θεῷ· ὥσπερ οὐδὲ τοὺς καθαρὰν [P. 451] τὴν γευστικὴν κεκτημένους λαθεῖν ἂν δυνηθείη ποτὲ συνανακραθὲν ἀψίνθιον μέλιτι, οὐδὲ τὴν ὄσφρησιν πολλῷ μᾶλλον ῥόδοις μιγνύμενόν τι δύσοδμον. ὅθεν, οἷα βιαίῳ πυρὶ, τῷ θείῳ ζήλῳ τὴν ἑαυτῶν ψυχὴν ἐκπυρσεύσαντες ἐπὶ ζήτησιν ἀκριβεστέραν ἐτράποντο τοῦ κακοῦ, ἠρέμα καὶ κατὰ βραχὺ κυνηγέτου δίκην ἀνιχνεύοντες ἐκ τῶν τῆς κακίας παραφυάδων τὴν ῥίζαν εὑ- [B] ρεῖν· καὶ εὑρόντες ἔστιν οὓς μὲν αἷς προσῆκε προήκαντο τιμωρίαις, ἔστι δ᾿ οὓς ὡς πoῤῥωτάτω παλάμαις ἁπάσαις ἐκεῖθεν ἀπήλασαν. ἦσαν δ᾿ οἳ καὶ λαθόντες ἐκεῖθεν ἀπέδρασαν, πρὶν ἢ τελέως ἔκπυστον τὴν κακίαν γενέσθαι· οἳ δὴ καὶ πρὸς πόλεις μετεῤῥυήκεσαν Θεσσαλονίκην καὶ Βέῤῥοιαν, καὶ ἣ κατὰ πασῶν ἅπαν

15. δύσοδμον em. Boiv. pro δύσοδον.

allatus a sanctissimis viris, montem illum incolentibus; tum ob alia, quae ne auribus quidem facile ferant ii, qui sobrii sint; tum quia clanculum conterunt et incendunt imagines sacrosanctas; magistrique urinam ita venerantur, ut suis etiam dapibus irrorent, divinamque incarnationem minime admittunt. Reliqua taceri melius est. Quorsum enim plura enumerare necesse est, et pias aures pollui; cum ea possit quilibet ex ipso Tomo exploratius percipere, qui singula percensendo eorum aperte notat improbitatem, patriarchicis codicibus insertus? (VII.) Nimirum illi puros et sinceros oculos hominum Dei amantissimorum, et uni Deo illic viventium, fallere ad extremum non potuerunt; quemadmodum nec illos, qui integrum habent gustandi sensum, fallere unquam possit temperatum melle absinthium; odoratum autem multo minus, immixtum rosis aliquid, quod male oleat. Divino itaque zelo, tanquam igne violentissimo, inflammatis eorum animis, de illa peste diligentius anquirere coeperunt, sensim ac pedetentim venatorum instar vestigantes, sicubi possent ex agnatis fruticibus radicem ipsam deprehendere. Ea porro deprehensa, sunt quos ad legitimum supplicium tradiderunt: nonnullos, quam longissime inde ablegatos, omnibus (ut dicitur) ungulis exegerunt. Fuere etiam qui clam inde aufugerint, antequam eorum omnino comperta esset nequitia; iique ad urbes confluxere Thessalonicam et Berrhoeam, et ad eam, quae supremum in caeteras omnes impe-

A. M. 6852 ἔσχε τὸ κράτος. ἔνθα δὴ γενομένοις σφίσιν οἶμαι νενόμισται, Ind. 12 C κοινῆς ἑστίας τῶν πανταχόθεν τῆς οἰκουμένης μάλιστα πασῶν ὑπαρχούσης αὐτῆς, καὶ ἅμα πολυγλώσσου καὶ πολυμιγοῦς φωνῆς καὶ γνώμης ἐπιπολαζούσης, συσκιάσαι μὲν τὴν ἑαυτῶν κακίαν, μιμήσασθαι δὲ τῶν ὀρνίθων τοὺς δρυοκολάπτας, οἳ τοῖς δένδρεσι περιπετόμενοι, καὶ ὅλον τοῖς ῥάμφεσι τὸν φλοιὸν περικρούοντες, καὶ τὸ ὑγιαῖνον παρατρέχοντες ἅπαν, μόνῳ τῷ σαθρῷ καὶ σεσηπότι χρονίζουσι περικαθήμενοι μέρει, κἀκεῖνο σιτοῦνται πρὸς βάθος κοιλαίνοντες.

D η΄. Ἐπεὶ γε μὴν μετὰ τὸν βασιλέως θάνατον πρὸς ἐμφύλιον στάσιν τὰ Ῥωμαίων ἠγέρθη πράγματα, καὶ ὥσπερ ἐν χειμῶνι καὶ νυκτὶ τὰ πάντα ζόφος ἦν, ὡς μηδ᾽ ἄστροις, τὸ θρυλλούμενον, ὅποι φέροιτό τις δύνασθαι τεκμαίρεσθαι, καὶ πάντ᾽ ἄνω τε καὶ κάτω μεταπίπτοντα, παρὰ τοσοῦτον ἐκ τοῦ σύνεγγυς ἐτίθει τε καὶ μάλα τῶν ἐλπιζομένων ἑκάστοις ἐποίει τὸ ἐπικίνδυνον, παρόσον πόῤῥω καὶ δυσέλπιστον τἀσφαλές· (ἐν γὰρ διχοστασίῃ φασὶ τὸν μὲν πάγκακον τυγχάνειν τιμῆς, τὸν δὲ καὶ ὁπωσοῦν μετέχοντα P. 452 τοῦ βελτίονος θρήνων πάσχειν ἄξια καὶ τραγικῶν ἀπολαύειν τῶν συμφορῶν·) τῶν κρατίστων εἶναι κἀμοὶ τὸν ἡσύχιον ἔδοξε βίον ἑλέσθαι, τῶν βασιλικῶν ἀφεμένῳ θεάτρων. τοῦ γὰρ ἐρεθίζοντος καὶ μάχην ἀντίπαλον ἀνιστῶντος οὐκ ὄντος, παύσασθαι τὸ νεμόμενον τῆς κακίας ᾠήθην. ὅθεν ἐπειδὴ τοῖς ἄλλοις παραινοῦντί V. 366 μοι τοὺς πεισομένους ἥκιστ᾽ ἔχειν ἐνῆν, τὸ κατ᾽ ἐμαυτὸν ἐποίουν αὐτός. θόρυβον μὲν γὰρ ἐξ εἰρήνης ῥᾴδιον καὶ τοῖς φαυλοτά-

rium obtinet: rati, opinor, quamdiu ibi futuri essent, posse se in ea urbe, quae omnium maxime totius undecunque orbis domicilium esset, et in qua dissoni versarentur et varii tam sermone quam moribus homines, suam nequitiam obumbrare, et ex avibus imitari picos Martios, qui circum arbores volitando, omnemque ex omni parte corticem rostris tundendo, quidquid sanum est praetereunt, et ei solum parti incumbunt diutius, quae vitiosa est ac putrida, eaque altius excavata vescuntur.

8. Mortuo imperatore, cum res Romanorum in bellum civile incidissent, et omnia tanquam nimbo ac nocte ita caligarent, ut quo quisque veheretur ne ex astris quidem, ut aiunt, coniici posset; rebusque omnibus sursum deorsum euntibus, tam vicinum esset tamque exspectaretur exitium, quam aberat ac desperabatur salus; (etenim ferunt in discordiis pessimo cuique honorem obvenire; eum autem, qui quoquomodo ad meliora inclinat, luctuosissima pati ac tragicas percipere calamitates;) ea propter et mihi optimum esse visum est tranquillam vitam eligere, ab aulicis theatris absistendo. Sublato enim mali irritamento, remotisque iis, quae contentiosam pugnam accendunt, etiam ipsius mali progressionem cessare existimavi. Cum itaque hortando alios neminem qui crederet invenire potuissem, id feci, quod in me erat. Tumultum nempe ex pace efficere etiam vilissimis et infimae

A.C. 1344 Imp. Io. Palaeol. 4

τοις καὶ βάναυσον ἄγουσι βίον ποιεῖν· ἐκ δὲ θορύβων εἰρήνην, οὐδὲ τοῖς σφόδρα συνετοῖς μάλα τοι εὔοδον. τὸ μὲν γὰρ αὐτονομίᾳ φύσεως ἄγεται· ἡ δὲ φύσις ἄτακτον καὶ ἀνώμαλον ὡμολόγηται B εἶναι· τὸ δὲ παιδείᾳ καὶ συνέσει βεβουλευμένῃ καὶ σώφροσι λογισμοῖς οἰακίζεται. ὅθεν τὸ μὲν καὶ τὰς οὐκ οὔσας ἀναπλάττει προφάσεις, ἐφόδια πορίζον ταῖς μάχαις· τὸ δὲ καὶ τὰς οὔσας ἐκτέμνειν πειρᾶται, καθάπερ ἰατρὸς πρὸ τῆς βλάστης ἐν τῇ ῥίζῃ C τὴν θεραπείαν τεχνώμενος. (B.) Ἐμοὶ μὲν οὖν διά τε ταῦτα βέλτιον τὸν ἡσύχιον ἔδοξε βίον ἑλέσθαι, καὶ ἅμα μεμνημένῳ κἀκεῖνο τὸ Ζήνωνος τοῦ σοφοῦ, ὅπως ἐν συμποσίῳ μακρῷ, τῶν ἄλλων σοφῶν ἐπιδεικτικῶς τοῖς ἐκ Βαβυλῶνος ὁμιλούντων πρέσβεσιν, μόνος αὐτὸς ἐσιώπα, καὶ τὴν αἰτίαν τῶν πρέσβεων ἐρομένων τῆς σιωπῆς, ἵν᾽ ἔχοιεν ἀπαγγέλλειν τῷ βασιλεῖ σαφές τι D περὶ αὐτοῦ· ,,πορευθέντες ἀπαγγείλατε," φησὶν, ,,ἰδεῖν ἐν Ἀθήναις ἄνθρωπον, σιωπᾷν ἐν συμποσίῳ δυνάμενον." (Γ.) Οὕτω δὴ πεπραχὼς καὶ αὐτὸς ἑώρων ὥσπερ ἐκ σκοπιᾶς σφόδρα ἀντιφιλονεικοῦντας τοὺς ἑκατέρωθεν ἀναβρύσαντας κλύδωνας ἔκ τε τῶν δημοσίων ἔκ τε τῶν ἱερῶν τῆς ἐκκλησίας πραγμάτων, ὅστις λάβῃ τὸ μεῖζον, καὶ δίκην ὁλκάδων δυοῖν ἐν μέσῳ πλημμελῶς καὶ E ἀτάκτως ἀγομένων, καὶ φερομένων φοράν τινα καὶ κίνησιν ἀκυβέρνητόν τε καὶ ἄλογον καὶ ἀνώμαλον, καὶ οἵαν ποιεῖ τὸ αὐτόματον· ὡς μετὰ τοῦ μὴ δύνασθαι μηδὲ βούλεσθαι βοηθεῖν περιστατουμένοις ἀλλήλοις· ἀλλ᾽ ὁμοίως ἑαυτοῖς τε καὶ ἀλλήλοις ἐς

9. κἀκεῖνο Boiv. pro κἀκείνῳ. 11. ἐκ Boiv. pro ἐν. 16. ἐκ ante σκοπιᾶς add. Boiv.

plebis hominibus facile est; ex tumultu vero pacem, ne prudentissimis quidem valde promptum. Alterum quippe liberrimo naturae impetu fertur: naturam porro inordinatum quiddam esse constat et inaequale: alterum autem certo animi iudicio et sapientibus consiliis regitur. Itaque illud quidem, ut occasionem discordiis praebeat, causas comminiscitur etiam eas, quae nullae sunt: istud vero etiam eas, quae subsunt, recidere conatur; velut medicus, qui morbo, antequam crescat, in ipsa radice medicam adhibet manum. (II.) Mihi igitur tranquillam vitam eligere satius visum est, et illa cogitanti, et hoc simul Zenonis illius sapientis reminiscenti; qui celebri in convivio, cum ambitiose caeteri philosophi apud legatos Babylonios disputarent, silebat ipse solus, et silentii causam sciscitantibus legatis, ut haberent aliquid de eo certi, quod regi renunciarent: „Abite," inquit, „ac renuntiate, vidisse vos Athenis eum hominem, qui silere in convivio posset." (III.) Idem ego cum fecissem, prospiciebam tanquam e specula eos, qui utrinque effervescebant, tam civilium quam ecclesiasticorum negotiorum fluctus, acerrime inter se certantes, ecquis superior evaderet; atque in medio duas veluti naves, nulla lege, nullo ordine euntes, sed impetu quodam motuque temerario, caeco et inaequali abreptas, qualem efficit casus; ut nec possent, nec vellent opitulari sibi invicem circumventis; sed pariter et

A. M. 6852 τοὐμφανὲς ἑκὼν γε εἶναι τὸν ἔσχατον ὄλεθρον ἀμφοῖν πραγμα-
Ind. 12 τεύεσθαι· ὡς τὴν τῶν ἐντεῦθεν ἄντικρυς κυμάτων μίμησιν κο-
F ρυφουμένην εἶναι ὁρᾷν πανταχόθεν εἰς Ὀλύμπους καὶ Καυκάσους,
καὶ εἴ τι τῶν ὀρῶν ὑπερνέφελόν τέ ἐστι καὶ μέχρι καὶ ἐς αἰθέ-
ρος φοιτᾷ γειτονήματα. (Δ.) Καίτοι καὶ Ἀθηναίων τοῖς πάλαι
σοφοῖς οὐκ ἄλλοτέ ποτε στασιάζειν, καὶ γλωττοδαίδαλον μάχην
ἐγείρειν, καὶ πὺξ ἀπὸ στόματος ἀκοὰς ἐνοχλεῖν ἁπαντώσας ἐπῄει,
ἢ ὅτε τῶν ἔξω θορύβων τε καὶ πολέμων ἐκδήμιων πάμπαν ἦσαν
P. 453 ἀπηλλαγμένοι. τότε γὰρ καὶ πρὸς διαφόρους αἱρέσεων φάλαγγας
ὥραν εἶχε τὰ Ἑλλήνων σχίζεσθαι δόγματα, νῦν μὲν Ἐπικουρείων,
νῦν δὲ Πυθαγορείων, καὶ ὅσοι τῷ χρόνῳ τὴν μνήμην παρέδοσαν
ἄφθονον τῶν τὴν τῆς ἔριδος χορηγίαν παρεχομένων. ἐνταῦθα δὲ
μυρίων ἔνδοθέν τε καὶ ἔξωθεν δημοσίων ἐπιῤῥεόντων θορύβων
καὶ τραγικῶν συμφορῶν, μείζονα τὸν ἄλλως ἀναῤῥιπιζόμενον τῶν
δογμάτων ἔβλεπον πόλεμον, καὶ τὸ τῆς θεολογίας σεμνὸν ἐν ταῖς
B ἀγυιαῖς καλινδούμενον καὶ ἐνοχλούμενον ὑπὸ τῆς τῶν παλαμναίων
καὶ Φαρισαίων φάλαγγος. καὶ εἴ τινες ἀντίπαλοι Μακκαβαῖοι,
καὶ ὅσοι διὰ τὸν χρόνον ἦσαν ἐφεκτικοί, τότε δὴ κληδόσι τε καὶ
φήμαις, καὶ εἴ πού τις ὑπῆρχεν ἐγγαστρίμυθος καὶ Βάκχη καὶ
Φοιβόληπτος, ὥρα πᾶσι λαμπρά τις ἀναίδην ὑπῆρχε ληρεῖν, ὡς
C τὰ καὶ τὰ προβήσεται, καὶ τὰ καὶ τὰ γενήσεται. (Ε.) Τούτοις
δὴ θαῤῥήσας ἧκε κἀκ τῶν Κελτικῶν τε καὶ Γαλατικῶν βαρά-
θρων τις σοφὸς καὶ οὐ σοφὸς ἀνὴρ Γαλάτης, πολλὰ τῶν μήπω

12. τῶν add. Boiv.

sibi ipsis singulae, et altera alteri palam atque ultro extremum exitium molirentur, surgentiumque inde coram fluctuum molem videre esset curvatam undique in Olymporum et Caucasorum speciem, et si quis mons alius nubibus altior exsurgit, et ad aetheris usque confinia pertingit. (IV.) Atqui priscis sapientibus, qui Athenis vixere, nunquam alias altercari et verborum certamina instituere, atque obvias quasque aures linguae verberibus fatigare libuit, nisi quum tumultu externo bellisque adventitiis prorsus defuncti erant. Tum quippe in diversa sectarum agmina scissos Graecos dissidere tempus ferebat, modo Epicureorum, modo Pythagoreorum, et quicunque alii posteris memoriam amplam prodidere earum rerum, quae contentionis materiam praeberent. At hic cum infiniti, tam domi quam foris, tumultus publici affluerent tragicaeque calamitates, maius ventilari alio modo videbam opinionum bellum, ac theologiae maiestatem in viis proteri atque vexari ab sceleratorum [Palamitarum] Pharisaeorumque coetu. Quod si qui illis adversabantur Maccabaei, aut quicunque ipso tempore suadente Ephectici erant, apud eos prognosticis quibuscunque vocibus et verbis locus erat; et sicubi esset sive engastrimythus aliquis, sive Maenas, sive Pythonissa, omnibus splendida erat occasio impudenter hariolandi, haec atque haec feliciter cessura esse; haec atque haec esse eventura. (V.) His fretus e Celticis Gallicisque barathris prodiit et Gallus quidam, sapiens

γενομένων διατεινόμενος προειδέναι πρὸς τῶν μετεώρων, καὶ ὅσα A. C. 1344
ὁ τῆς καθ' Ἕλληνας πεπρωμένης μίτος ὑφαίνει, τά τε ἄλλα καὶ Imp. Io. Palaeol. 4
περὶ τῶν Ῥωμαϊκῶν πραγμάτων, ὅποι σαφῶς προβήσεται· καὶ V. 367
ὡς τεθνήξεται μὲν ἐς τὴν ὑστεραίαν ὁ Καντακουζηνός· οἰχήσεται
δ' ἅπαν ἀντίπαλον καὶ πολέμιον γένος, πρὶν ὅλον ἐξήκειν ἐνιαυ- D
τόν. τοῦτον ὡς ἐξ οὐρανίων ἀντύγων προσαγόμενον ὑπὸ τῶν ὁμο-
φύλων Λατίνων ἡ βασιλὶς θεασαμένη τε καὶ ἀκούσασα, ἔπειτ'
ἀνερευνᾷν ἐθέλουσα τὰς τῶν λεγομένων αἰτίας μετάπεμπτον
ποιεῖται κἀμὲ, καὶ οὐ μάλα ἐθέλοντα, ἵνα συνιεὶς τῶν λεγομέ-
νων ἀδέκαστος εἴην κριτής. ὁπόσα μὲν οὖν ἐκεῖνος διήει, βέ-
βαια τὰ παρὰ τῶν ἀστέρων ἐνδεικνύμενος πεπρωμένα, ἄκαιρον εἶ-
ναι καθ' ἕκαστα διηγεῖσθαι νομίζω. λέξω δ' ἐξ ὧν πρὸς ἀναίρεσιν E
αὐτὸς ἐκείνου περιφανῶς ἀντεισήνεγκα μέτρια. (ϛ'.) „Καὶ πρῶτον
ὁ Πτολεμαῖος ὁ πάνυ φησὶν, ὡς οὐχ ἅπαντα τοῖς ἀνθρώποις ὑπό
τινος ἄνωθεν ἀνάγκης συμβαίνειν οἴεσθαι χρὴ, καὶ ἄτρεπτα γί-
νεσθαι καθ' εἱμαρμένην τινὰ τὰ γιγνόμενα· ἀλλ' αὐτὴν μὲν τὴν
τῶν οὐρανίων κίνησιν ἐξ αἰῶνος ἄτρεπτον κατὰ γένεσιν θείαν καὶ F
τάξιν ἀποτελεῖσθαι· τήν γε μὴν τῶν ἐπιγείων ὑπὸ φύσεως μὲν
διοικεῖσθαι, συμφυὲς τὸ τρεπόμενόν τε καὶ ῥέον ἐχούσης ἀεί·
ἕπεσθαί γε μὴν ὁπωσποτε καὶ τὴν ἄνωθεν αἰτίαν, κατὰ συμβε-
βηκὸς, οὐ μὴν ὡς ἐπίπαν ἀνθρώποις καταληπτήν· πολύχουν μὲν
γὰρ ἔχειν τὴν δύναμιν διὰ τοῦ ἀέρος ἥλιον καὶ σελήνην πρὸς τὰ
ἐπίγεια κατά τινας λόγους καθολικωτέρους, πᾶσιν οἷς νοῦ καὶ

idem ac minime sapiens, qui multa, quae nondum evenissent, augurari se ex meteoris asserebat, et quidquid filo suo texit illa, quam Graeci πεπρωμένην vocant; tum alia, tum de Romanis rebus, quidnam certo futurum esset: ac moriturum quidem postridie Cantacuzenum; abituram autem omnem adversariorum hostiumque multitudinem, antequam totus annus elapsus esset. Eum, tanquam ab axe caelesti missum, et a Latinis gentilibus ad se adductum, cum vidisset imperatrix, audivissetque; ac deinde vellet eorum, quae ab illo dicta erant, rationem investigare, me ipsum quoque arcessit, non adeo volentem; ut cum istius dicta intellexissem, iudex forem incorruptus. Quaecunque igitur ille disputavit, ut firma esse ostenderet ea, quae ab astris determinata essent, singula commemorare ab re esse existimo. Ex iis autem, quae ego ut illum refutarem aperte proloquutus sum, referam non multa. (VI.) „Ac primo quidem magnus ille Ptolemaeus affirmat, non omnia, quae hominibus accidunt, ad caelestem aliquam necessitatem referri oportere, nec fatali quadam lege immutabilia esse ea, quae fiunt; sed ipsa quidem caelestia corpora ita a Deo creata esse et ordinata, ut eorum motus ab aeterno immutabilis sit constitutus: quae autem terrestria sunt, horum motum a natura gubernari, mutabilitatem insitam habente et perpetuam instabilitatem: accedere tamen utcunque etiam causae superioris concursum, eamque aliquando, non tamen in universum, ab hominibus posse intelligi. Etenim late quidem per aërem diffusam esse solis et lunae vim in terrestria, generalibus quibusdam rationibus, apud eos omnes constat, qui ingenii et pruden-

A. M. 6852 Ind. 12 P. 454 φρονήσεως μέτεστι σύμφωνον ἂν εἴη. τάς γε μὴν γενεθλιαλογικὰς ἐπισκέψεις καὶ ὅσα παρ' ἐνίων γνωμολογεῖται περὶ τῆς ἑκάστων ἰδιοτρόπου συγκράσεως, τοῦτο δ' ὄχλον εἶναι μάλα τοι σφόδρα μάταιον καὶ μόχθον ἀνήνυτον καὶ ἀκατάληπτον κεκτημένον τὸ πέρας οὐ Πτολεμαίῳ μόνον τῷ πάνυ δοκοῦν ἐστιν, ἀλλὰ καὶ τῷ τὰ θεῖα πολλῷ Βασιλείῳ. τούτοις δὴ καὶ τὰ Χαλδαίων ἄντικρυς B συνᾴδει,

Μὴ τὰ πελώρια μέτρα γαίης (φασκόντων) ὑπὸ σὴν φρένα βάλλου·
οὐ γὰρ ἀληθείης ἐν χθονί ἐστι φυτόν,
μηδὲ μέτρει μέτρον ἠελίου, κανόνας συναθροίσας·
ἀϊδίῳ βουλῇ φέρεται πατρὸς οὐχ ἕνεκέν σου.
μήνης ῥοῖζον ἔασον· ἀεὶ τρέχει ἔργῳ ἀνάγκης.
C ἀστέριον προπόρευμα σέθεν χάριν οὐκ ἐλοχεύθη.
αἴθριος ὀρνίθων ταρσὸς πλατὺς οὔποτ' ἀληθής·
οὐ θυσιῶν σπλάγχνων τ' ὄθομαι· τάδ' ἀθύρματα πάντα,
ἐμπορικῆς ἀπάτης στηρίγματα· φεῦγε σὺ ταῦτα,
μέλλων εὐσεβίης ἱερὸν παράδεισον ἀνοίγειν,
D ἔνθ' ἀρετὴ σοφίη τε καὶ εὐνομίη συνάγονται.

εἴη δ' ἂν καὶ ἄλλως ῥᾴδιον, εἴ τις ἀναιρεῖν ἐθέλοι τὴν πεπρωμένην. εἰ γὰρ ἐξ ἀνάγκης οἱ λῃσταὶ λῃστεύουσιν, ἐξ ἀνάγκης δ' αὖ V. 363 καὶ ὁ νομοθέτης τὸν λῃστὴν τιμωρεῖται, μάχεται λοιπὸν ἡ πε-

8. σὺ μέτρα γῆς coni. Boiv. 9. ἀληθ. φυτὸν ἐν χθονὶ cod. Vat. 11. συμφέρεται cod. Vat. idemque add. ἴδιον ante πατρός. 12. ἔργῳ Psellus, ἔργον cod. Vat. 15. τ' ὄτομαι Synesius, unde Boiv. τ' ὄθομαι, τε τομαὶ cod. Vat.

tiae expertes non sunt. At natalium siderum observationem, et quaecunque a nonnullis pronunciantur de peculiari singulorum corporum constitutione, id vero negotium esse futilissimum, laboris infiniti, et exitus incomprehensi, non soli videtur Ptolemaeo, sed et in divinis versatissimo Basilio. His autem et illa Chaldaeorum prorsus suffragantur:

Ne vasti mensuram orbis sub pectore verses:
Terra etenim veri caret arbore.
Multiplici frustra solem ratione laboras
Metiri: haud illum propter te aeterna voluntas
Patris agit. Lunam rapidus sine torqueat axis:
Stat nunquam quidquid fatali lege movetur.
Sidera ne tibi nata tuis vel praevia rebus
Ire putes. Passis avium fuge credere pennis.
Exta et haruspicium, ludus: mala fraudis avarae
Praesidia. Haec fuge, qui sacros Pietatis in hortos
Tendis, ubi virtus, fas et sapientia florent.

Facile autem et alioqui fuerit volenti cuique fatum tollere. Nam si latrones ex necessitate latrocinantur, rursusque ex necessitate legislator poena affi-

πρωμένη τῇ πεπρωμένῃ, καὶ ἡ ἀνάγκη τῇ ἀνάγκῃ· μάχης δὲ A. C. 1344
καρπὸς φθορὰ καὶ λύσις γενέσεως. ἔφθαρται ἄρα τὸ τῆς πε- Imp. Io. Palaeol. 4
πρωμένης ἄτρεπτον, καὶ διοικεῖται πάντα κατὰ θείαν πρόνοιαν, E
ὅπως ἂν ἑκάστοις ἐστὶν ἐνδεχόμενον." (Z.) Ταῦτα δὴ καὶ ὅσα
παραπλήσια πρὸς ἡμῶν εἰρημένα ἐπεστόμισέ τε τὸν Γαλάτην
καὶ ἄφθογγον ἔχων τὴν γλῶτταν ἐκεῖνος ἀπῄει τοῦ συνεδρίου.

'Αλλ' οὐκ 'Ατρείδῃ 'Αγαμέμνονι ἥνδανε θυμῷ.

ὡς γὰρ σπινθῆρες καλάμην διέδραμον τὴν τῆς βασιλίδος ψυχὴν,
καὶ κότον ἔσχεν, ὄφρα τελέσσῃ καιροῦ προϊόντος, εἰ καὶ τέως
ἐχεμυθοῦσα χαροπὸν διὰ τοὺς παρόντας ἐδείκνυ τὸ πρόσωπον. F
ὅ,τε γὰρ ἀνὴρ ἐκεῖνος πατριώτης ἦν αὐτῇ καὶ ὁμόγλωττος· τά τ'
ἐκείνῳ πεφρασμένα κατὰ νοῦν ὑπῆρχεν ἐκείνῃ καὶ σφόδρα καθ'
ἡδονὴν, καὶ ἀκοῆς ἀντιφθεγγομένης ἥκιστα πάντων ἐδεῖτο πρὸς
ταῦτα. ὅμως ἔσχεν οὕτω ταῦτα· καὶ πρώτη τις ἦν αὕτη πρόφα-
σις, τὸ τῆς ἐμῆς ἐκείνης ἡσυχίας συνεχὲς διακόψασα καὶ μήνι-
δος ἐγκατορύξασα σπέρματα ταῖς τῆς καρδίας αὔλαξι τῆς βασιλί- P. 455
δος κατ' ἐμοῦ· δευτέρα δὲ καὶ τελευταία, ἣν προϊόντες ἐν τοῖς
καθήκουσι τόποις ἐροῦμεν, τὰ μεταξὺ διηγησάμενοι πρότερον.
(H.) 'Αλλὰ ταῦτα μὲν ἐς τόδε λεχθέντα ἀρκεῖν οἴομαι δυοῖν
ἕνεκα· ἑνὸς μὲν, ὅτι πρὸς ἀναγκαιοτέρας τήμερον ἡμᾶς ὑποθέ-
σεις ὁ λόγος ἀνθέλκει, πρὸς ἃς καὶ ὁ τοῦ λόγου μάλιστα καὶ τῆς
ἐξ ἀρχῆς προθέσεως τείνει σκοπός· δευτέρου δ', ὅτι πολλὰ πολλῶν
εἰρηκότων καὶ ἀγωνισαμένων ὑπὲρ τῆς ὑποθέσεως, ὡς ἐνῆν, οὐ B

cit latronem, restat, ut fato fatum pugnet, et necessitas necessitati: pugnae autem illius fructus existit pernicies atque interitus naturae. Ruit itaque fati immutabilitas, et omnia a divina providentia administrantur, prout cuique solet contingere." (VII.) Haec et talia a nobis disputata homini Gallo os obstruxere, atque ille obmutescens excessit e concilio.

At non aequo animo tulit Atrides Agamemnon.

Quaedam enim veluti scintillae animum imperatricis tanquam stipulam pervasere; arcanamque iram servavit, donec scilicet tempore procedente expleret, quamvis linguae tunc temperaverit, vultumque hilarem, eorum qui aderant gratia, induerit. Nam vir ille et popularis erat ipsius, et eodem quo illa sermone utebatur; et ea, quae ille dixerat, isti optatissima erant et valde placentia; ac minime haec eas aures desideraverat, quae his refragarentur. Atqui haec ita se habuerunt, ac prima haec fuit occasio, quae meae illius tranquillitatis cursum interruperit, atque irarum in me semina animo imperatricis altius infixerit. Alteram ac postremam suo loco infra subiiciemus, ubi ea, quae intermedio tempore acciderunt, narraverimus. (VIII.) Haec vero, quae hactenus dicta sunt, sufficere puto duplici de causa: primum quia nos oratio nostra hodie retrahit ad argumentum magis necessarium, ad quod maxime et narratio ipsa et intentio prima operis dirigitur tanquam ad scopum: deinde quia, quum multi multa dixerint, et certatim de iisdem illis rebus quantum in se erat egerint, non puto eas ipsas

A. M. 6852 Ind. 12 μακρῶν οἶμαι ἂν ἔτι τῶν ἡμετέρων δεήσεσθαι λόγων· ἀλλ' ὡς ἐν προσθήκης μέρει, καὶ κριτικῆς τινος ψήφου, καὶ τουτωνὶ ξυνεῤῥυηκότων, εἰ καὶ βραχέα δοκεῖ πως, ἀλλ' οὖν τόν γε ἴσον δυνήσεσθαι τρόπον εἰς τὴν ἀληθείας ἐνάργειαν. διόπερ ἐκεῖσε ἐπανιτέον.

C θ'. Ἐπεὶ γὰρ ὁ Ἀπόκαυκος ἐς βυθοὺς πρὸς τοῦ Γαβαλᾶ κατενεχθῆναι δυστυχημάτων παρεκινδύνευσε μὲν, ἀνένηξε δ' οὖν καὶ ἐς τὴν πρὶν ἀφίκετο εὐδοξίαν, ὥς γε εἴρηται, δι' ὧν λοιπὸν αὐτὸν ἀμυνεῖται πάσας κεκίνηκε μηχανάς· ἕως, μὴ τὰ μείζω τῶν δεινῶν ὑποστῇ, δείσας αὐτὸς ἐς τὸν μέγιστον τῆς τοῦ θεοῦ Σοφίας κατεπεφεύγει νεών. ἔνθα μετὰ συχνόν τινα χρόνον, πολλὰς καὶ ποικίλας ἀκούων τὰς καθ' ἑαυτοῦ ἀπειλὰς, καὶ δείσας D αὖθις, μὴ κἀκεῖθεν ἀνάρπαστος ἐξαπίνης γενόμενος ἐς ταρτάρους καὶ ζόφους δεσμωτηρίων ῥιφῇ, κἀκεῖνο πιεῖν ἐγγένηται τουτωῒ τὸ ποτήριον, ὅπερ ἄλλοις αὐτὸς κεκέρακε πλείοσι, τὸ μοναδικὸν
V. 369 ἐξ ἀνάγκης ὑπέδυ σχῆμα. φθάσας γὰρ αὐτὸς καταλέλυκε τὴν τοιαύτην ἄσυλον ἐκ πολλοῦ, τῶν προσφύγων ἀρχαίαν ἀσφάλειαν, ἐνδιδόντος καὶ αὐτοῦ τοῦ τὸν πατριαρχικὸν διέποντος θρόνον.
E διὸ καὶ αὐτοὶ πρὸς ἐσχάτας ἐνεπεπτώκεισαν ἀτιμίας καὶ περιαγωγὰς κακοδαίμονας, ὡς εἰρήσεται. τοῖς γὰρ τὰ θεῖα προφανῶς οὑτωσὶ περιφρονηταῖς εἰκὸς ἐν ἐσχάτοις τοιαύτας ἐπιέναι τίσεις, εἰς παιδαγωγίαν τοῦ βίου, δραστικώτερόν πως καταστέλλειν
A. M. 6853 Ind. 13 τὸ θηριῶδες τῆς τύχης ἰσχύουσαν. (B.) Ἀλλὰ γὰρ ἔαρος
A. C. 1345 ἐπιστάντος ἐν τούτοις, τὸν Ἑλλήσποντον μετὰ πολλῆς ὁ σατρά-
Imp. Io. Palaeol. 4
P. 456

7. ἀνένηξε Boiv. pro ἀνένηψε.

longiorem iam a nobis orationem desiderare: sed ista accessionis aut iudicialis cuiusdam suffragii instar contributa, etsi exigua videantur, eandem tamen habitura vim ad veritatem declarandam.

9. Cum Apocaucus exitio prope demersus fuisset a Gabala, mox tamen emersisset, et in priorem gratiae et honoris locum restitutus esset, ut iam diximus, omnem deinceps, quo eum ulcisceretur, lapidem movit eo usque, donec veritus ille, ne extrema pateretur, in maximum S. Sophiae templum confugit. Ibi aliquamdiu commoratus multas ac varias minas cum audiret in se iactatas, ac rursus vereretur, ne inde subito abreptus in tartara et custodiarum tenebras coniiceretur, atque idem sibi poculum hauriendum esset, quod aliis ipse pluribus miscuerat, monasticum cogente necessitate habitum induit. Prior enim ipse sustulerat asylum illud longo ante, profugorum vetus praesidium, ipso quoque obsecundante patriarcha. Quam ob causam et ipsi in summas ignominias ac vicissitudines calamitosas inciderunt, ut postea dicetur. Qui enim divina tam aperte contemnunt, eos aequum est eiusmodi poenas tandem aliquando subire, ut humanum genus his exemplis erudiatur, quae efficaciorem quandam vim habent ad comprimendam fortunae ferociam. (II.) Sedenim cum interea ver advenisset, Amu-

A. C. 1345 Imp. Io. Palaeol. 4

πης Ἀμοὺρ τῆς Ἀσιανῆς δυνάμεως περαιωσάμενος ἧκεν ἐς Διδυμότειχον· κἀκεῖθεν αὖθις ἧκε μετὰ βασιλέως ἄχρι καὶ ἐς Βυζάντιον, θέας τε ἕνεκα καὶ πείρας εἰ δέοι. ἐπεί γε μὴν ἐληλύθει κἀκ συμμέτρου τοῦ διαστήματος νῦν μὲν ἱστάμενος, νῦν δὲ περιϊὼν ἐσκόπει καὶ συνεώρα, πολλή τις αὐτὸν συνέσχε κατάπληξις τοῦ τε μεγέθους τῆς πόλεως καὶ τοῦ τῶν τειχῶν ὕψους B καὶ κάλλους, ἔτι τε καὶ τῆς τῶν πέριξ τάφρων θαυμασίας οἰκοδομῆς, καὶ τῆς τῶν προτειχισμάτων στάσεώς τε καὶ τάξεως ἐθαύμαζε δ' ἕτερον τρόπον, καὶ ὅπως οὐκ ἦν ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων, ὡς εἴωθε ταῖς μεγάλαις τε καὶ πολυανθρώποις πόλεσι, πλῆθος ἀνδρῶν· ἀλλὰ πλὴν ὀλίγων ἔρημον ἐδόκει τὸ τεῖχος πολεμικῆς ἁπάσης παρασκευῆς καὶ δυνάμεως. ὁ γὰρ Ἀπόκαυκος, μᾶλλον τὴν ἔνδοθεν ὁρμὴν δεδιὼς τοῦ δημοτικοῦ πλήθους, ἢ τὴν τῶν C ἔξωθεν πολεμίων ἔφοδον, ἄδειαν οὐκ ἐδίδου τοῖς βουλομένοις ἐπὶ τὸ τεῖχος ἅπασιν ἀνιέναι, ἀλλ' οἷς μάλιστ' ἐθάῤῥει τῶν ὁπλιτῶν καὶ ἱππέων. τούτων γὰρ τοὺς μὲν ἔνδον ἀΰπνους ἔστησε φύλακας τῶν πυλῶν· τοὺς δὲ περιϊέναι διανυκτερεύοντας τά τε τείχη καὶ πᾶσαν ἔνδον προσετετάχει τὴν πόλιν. (Γ.) Οὔπω τέτταρες ἡμέ- D ραι παρεληλύθεισαν, καὶ ἄρας ὁ βασιλεὺς ἀπῄει μετὰ τοῦ Ἀμούρ, καταπολεμήσων τῷ Μομιτίλᾳ, πρὸς μέγα δυνάμεως κατὰ βραχὺ προϊόντι καὶ χειρουμένῳ πόλεις καὶ χώρας Ῥωμαϊκὰς ἀεί. καὶ τὸ ἔαρ ἐν τούτοις ἐτελεύτα. διαβάσης δὲ τὴν Ῥοδόπην τὸ ὄρος τῆς τε Ῥωμαϊκῆς ὁμοῦ καὶ Περσικῆς δυνάμεως, ἐν παρασκευαῖς ὁ Μομιτίλας ἦν τοῦ πολέμου. εἶχε γὰρ τέως πόλεις ὑφ' ἑαυτῷ Ξάν-

rius satrapa, traiecto magnis cum copiis Asiaticis Hellesponto Didymotichum venit, atque inde rursus cum imperatore Byzantium usque progressus est, et visendi studio, et urbis, si oporteret, sollicitandae causa. Cum itaque venisset, et iusto spatio interiecto, modo stans modo circumeundo, specularetur et oculis lustraret, maiorem in modum obstupescebat, tum urbis magnitudinem intuens, tum altitudinem murorum et pulchritudinem, tum admirabiles circumductarum fossarum substructiones, tum denique situm ipsum et ordinem propugnaculorum. Idem rursus admirabatur, quod in summis moenibus non appareret ea hominum frequentia, quae solet esse in urbibus magnis et magno civium numero refertis; sed paucis demptis, omni bellico apparatu omnique praesidio destitutus murus videretur. Nimirum Apocaucus, intestinos plebis motus magis veritus, quam externorum hostium impressionem, licentiam non dabat volenti cuique murum adscendere; sed iis duntaxat peditum equitumque, quibus maxime confidebat. Eorum enim alios intus portarum custodes constituerat, ut insomnes excubarent: aliis ut moenia noctu circumirent, nec non totam intus urbem perlustrarent, praeceperat. (III.) Nondum dies quatuor effluxerant, quum imperator castris motis profectus est cum Amurio, debellaturus Momitilam, qui ad magnam paulatim potentiam pervenerat, urbesque et terras Romanas quotidie invadebat. Atque inter haec ver abiit. Transgressis Rhodopen montem Romanis simul et Persicis viribus, coepit bellum apparare Momitilas. Habebat

A. M. 6853 Ind. 13 θειάν τε καὶ Περιθώριον, καὶ ὅσα ἐφ' ἑκάτερα καὶ μεταξὺ πολί-
E χνιά τε καὶ χωρία, καὶ στρατεύματα ἱππικὰ τεττάρων ἐπέκεινα
χιλιάδων. (Δ.) Θέρους δ' ἤδη μεσοῦντος, καὶ τῆς γῆς ἐν ἀκμαῖς
ὑπαρχούσης τοῦ σίτου, τὰς δυνάμεις ἀνειληφὼς ἁπάσας ὁ βασι-
λεὺς ἐγγύς που τοῦ Περιθωρίου παρεστρατοπέδευσε, καὶ εἰς τά-
ξιν πολεμικὴν διεκόσμει τε καὶ συνέταττε σφᾶς. ἤδη δὲ καὶ ὁ Μο-
μιτίλας, ὁρμητήριον ὀχυρὸν ἑαυτοῦ τὸ Περιθώριον καταστησά-
F μενος, ἐξῄει πολλαῖς τε πεφραγμένος ταῖς δυνάμεσι καὶ πλείονι
ἐκτετυφωμένος τῷ θράσει. οὐδὲ γὰρ οὐδὲν οὔτε μικρὸν οὔτ' ἀγεν-
νὲς ὑπολογίζεσθαι ἦν αὐτῷ περὶ ἑαυτοῦ· ἀλλ' ὥσπερ ἐν χερσὶ
τὴν νίκην ἤδη καὶ πρὸ τῆς πείρας ἔχων τῶν πολεμίων, οὕτω μα-
κρῷ τῷ θράσει ῥέων ἐς μέσους ἤλαυνε τοὺς πολεμίους. (E.) Ὁ δὲ
P. 457 βασιλεὺς κατὰ μέτωπον τῶν πολεμίων ἑαυτὸν κατὰ τῶν Ῥωμαϊ-
κῶν δυνάμεων συνταξάμενος τὴν ἔφοδον καὶ τὸν δρόμον ἐκαρ-
τέρει τοῦ Μομιτίλου. τὰς δὲ Περσικὰς δυνάμεις, πολλάς τινας
οὔσας, εἰς ἀκριβῆ περιήλασε κύκλον, ὡς ἐν μέσῳ, καθάπερ ἐν
V. 370 εἱρκτῇ καὶ δικτύῳ, συγκλεισθῆναι Μομιτίλαν μετὰ πάσης αὐτοῦ
τῆς δυνάμεως. ἐπεὶ δὲ καὶ τοῖς τῶν σαλπίγγων τε καὶ τῶν τυμ-
πάνων κρότοις συνανεκίρνατο καὶ ἡ τοῖς βαρβάροις ἤθεσι τῶν
B Περσῶν περὶ τοὺς πολέμους ἡλικιῶτις κλαγγή, πολύς τε ἀνὰ
πάντα τὸν χῶρον ἐκεῖνον ὁ θόρυβος ἦν καὶ πολλὴν ἐξ ἀπροσδο-
κήτου τῷ Μομιτίλᾳ τὴν κατάπληξιν ἐνεποίει καὶ πρὸ τῆς πείρας,
καὶ τὸ γαῦρον ἐκεῖνο σφόδρα καὶ μετέωρον ἔθραυε φρόνημα.
(ς'.) Καὶ ἵνα τὰς ἐν μέσῳ τύχας καὶ ἀγχιστρόφους ἕλικας τοῦ
πολέμου παρέλθωμεν, τῶν ἵππων εὐθὺς ἀποβάντες οἱ πλείους

enim tunc in ditione sua urbes Xanthiam ac Perithorium, et quaecunque sive utrinque adiacent, sive interiecta sunt, municipia ac loca; et equitum ultra quatuor millia. (IV.) Media iam aestate, cum fruges maturae essent, imperator copiis omnibus secum assumptis castrametatus est iuxta Perithorium, suosque acie directa instruxit et ordinavit. Iam autem Momitilas, cum in urbe Perithorio praesidium sibi firmum constituisset, magna stipatus hominum manu et maioribus animis inflatus, prodierat. Nihil enim parvum, nihil humile de se sperare ei succurrebat; sed quasi victoriam iam, ante factum pugnae periculum, haberet prae manibus, medios in hostes ruit plenus audaciae. (V.) At imperator, adversus hostium frontem se et Romanas legiones cum collocasset, impetum atque incursionem Momitilae sustinebat. Persicas autem vires, quae numerosae erant, in orbem accurate undique explicuit, ut in medio, tanquam carcere aut retibus, Momitilas cum omni suo exercitu includeretur. Statim vero atque tubarum et tympanorum sono mista est illa barbaris Persarum moribus familiaris in bello vociferatio, plurimus per omnem illum locum tumultus exstitit, et Momitilam, antequam tentatum esset praelium, de improviso vehementer perculit, animumque illum elatum et insolentem fregit. (VI.) Atque ut eos casus, qui medii intercessere, et celeres alternantis pugnae conversiones

τῆς Περσικῆς δυνάμεως ἐν τόξοις ἅπαντες ἦσαν κατὰ κύκλον A. C. 1345
περιστάντες. οἱ δ' ἐν μέσῳ στρεφόμενοι, καθάπερ μονιοί τινες Imp. Io. Palaeol. 4
ἄγριοι, διακόψαι καὶ διαφυγεῖν τὴν τῶν Περσῶν οὐκ ἐδύναντο C
φάλαγγα. ἐνέκειντο γὰρ εὐθὺς οἱ τοῦ βασιλέως ἱππεῖς, νῦν μὲν
κατὰ μέτωπον ἀπαντῶντες, νῦν δὲ κατὰ νώτου συχνοῖς τοῖς δό-
ρασι παίοντες. καὶ ἐπειδὴ τὴν τοῦ Μομιτίλου πᾶσαν ἵππον ἐν
βραχεῖ παμπληθέσιν οἱ Πέρσαι περιπείραντες βέλεσι νεκρὰν ἐποιή-
σαντο, πεζοὶ λοιπὸν πρὸς πεζοὺς ἐμάχοντο καὶ ἐν χερσὶν ὁ πό- D
λεμος ἦν. καὶ συνελόντι φάναι, μηδένα τῆς Μομιτίλου φασὶ δυ-
νάμεως ἐν τοῖς ὅπλοις λελεῖφθαι, μηδὲ φυγάδα λαθόντα γενέ-
σθαι τινά· ἀλλ' αὐτόν τε ξίφους ἔργον Μομιτίλαν καὶ ἅμα
πᾶσαν ἄρδην αὐτοῦ γενέσθαι τὴν στρατιάν, πλὴν ὀλίγων, ὅσοι
ζῶντες ἑάλωσαν.

ι'. Τέτταρες μεταξὺ παρῆλθον ἡμέραι καὶ ὁ Ἀπόκαυκος ἐν P. 458
Βυζαντίῳ πρὸς τῶν δεσμίων, ἐντὸς τοῦ πρὸς ἀνίσχοντα ἥλιον
παλαιοῦ παλατίου, μετὰ μεσημβρίαν ἤδη τῆς ἡλιακῆς γενομένης
ἀκτῖνος, ἔσφακταί τε καὶ αὐτὸς καὶ σκότους καὶ λήθης ὁ πολὺς
ἐκεῖνος ὑπῆλθε μυχοὺς ἐν βραχεῖ, μηδενὸς τῶν μακρῶν ὀχυρω-
μάτων ἐκείνων συναραμένου, περὶ ἃ μακράς τε ἀνηλώκει δαπά- B
νας καὶ περὶ ἃ τὸ πλεῖστον ἀπησχόλει τοῦ βίου. τὸ δ' ὅπως,
ἐρῶν ἔρχομαι τρανώτερον. (B.) Ἐπεὶ γὰρ εἰς μεγάλων πραγμά-
των θορύβους καὶ διοικήσεις ἐνέβαλεν ἑαυτὸν, καὶ πολλοὺς ἐκτή- V. 371
σατο, ὅσοι τε τὸ τῆς τύχης ἐβάσκαινον ὕψος καὶ ὅσοι παθόν-
τες κακῶς ὑπ' αὐτοῦ καιρὸν ἐζήτουν ἀμύνασθαι, δέους περιήει

omittamus, plerique Persarum, cum ab equis desiluissent, circumstetere in orbem universi cum arcubus. Hi vero in medio aestuantes, tanquam apri aliqui feroces, perrumpere et effugere Persarum phalangem haud poterant. Instabant enim continuo imperatoris equites, modo a fronte occurrentes, modo densis a tergo hastis impellentes. Ubi omnem Momitilae equitatum brevi tempore innumeris confixum telis Persae deleverunt, conflixere exinde pedites cum peditibus, fuitque in ipsis iam manibus tota belli fortuna. Ut paucis absolvam, neminem ferunt ex Momitilae militibus superstitem in armis mansisse, neque eorum quemquam fuga clam evasisse, sed et ipsum trucidatum esse Momitilam, et omnem simul illius exercitum internecione esse deletum, paucissimis, qui vivi capti fuerint, exceptis.

10. Elapsis ex eo diebus quatuor caesus et ipse Byzantii Apocaucus ab iis qui in vinculis erant, intra vetus palatium, quod ad orientem vergit, transgresso iam meridiem sole; noctisque et oblivionis penitissimos recessus subito intravit magnus ille et praepotens vir, neque ullum ei auxilio fuit magnorum illorum praesidiorum, in quae et immensos fecerat sumptus, et maximam vitae partem intentam habuerat. Id quomodo acciderit, protinus exponam apertius. (II.) Cum ille se in magnorum negotiorum tumultus atque administrationes intrusisset, et plurimos fecisset sibi infensos; quotquot nempe sive fortunae illius altiori invidebant, sive ab eo iniuria affecti

A. M. 6853 Ind. 13 νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν μεστός· ὡς πολλὴν μὲν διὰ ταῦτα περὶ C αὐτὸν δορυφορίαν ἔχειν ὁπλιτῶν καὶ ἱππέων, ὁπότε τὰς τῆς πόλεως περιοδεύοι πλατείας, πολλαῖς δὲ καὶ τὴν οἰκίαν κατάφρακτον ἔχειν δυνάμεσιν, ὁπότ' οἴκοι καθῆσθαι χρεία τις εἴη τἀνδρί· καὶ τυραννίδος μελέτας ἐν καρδίᾳ τρέφειν μὲν ἐκ πολλοῦ, νῦν δὲ καὶ μάλα μάλιστα, ὅτε πάντας τοὺς δόξῃ καὶ γένει D προὔχοντας εἶχε δεσμώτας, καὶ ἦν οὐδεὶς, ὃς ἀνταῖραι βλέφαρον ἦν αὐτῷ, ἀλλὰ πάντες ἐδεδίεσαν, ὥσπερ πάλαι Συρακούσιοι Διονύσιον τὸν Σικελίας τύραννον. (Γ.) Ὅθεν ὀχυρόν τινα πύργον τῶν ἔνδον τοῦ παλαιοῦ παλατίου ἀπολεξάμενος κατασκευάζειν P. 459 ἐγνώκει πρὸς μάλα πολὺ τοῦ ἀέρος τὸ ὕψος ἀνάγοντα, καὶ οἰκίσκους ἐν αὐτῷ πολλοὺς μὲν, χώρημα δ' ἕκαστον ἔχοντα μήκους ἅμα καὶ πλάτους οὐδὲν ὀργυιᾶς μᾶλλον· τόν γε μὴν ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων περίδρομον οὐκ ἔσωθεν ἀλλ' ἔξωθεν εἶναι ἐληλαμένον· αἴτιον δ' ἵνα πάντας ὁπόσους ἐκεῖνος εἶχε δεσμώτας, καὶ ὅσους ἕξειν διὰ μελέτης εἶχε, συναγαγὼν καὶ συγκλείσας ἐντὸς μηδεμίαν ἀνεῳγμένην αὐτοῖς ἐάσῃ πύλην, δι' ἧς ἄν τις εἰσέλθοι E τε καὶ ἐξέλθοι· ἀλλὰ λίθοις καὶ τιτάνῳ περιφράξας ἁπάσας ὥσπερ ἐν τάφῳ ζῶντας κατέχῃ. (Δ.) Ἐπεὶ δὲ τέλος εἶχε τὰ τῆς ξένης ἐκείνης οἰκοδομίας καὶ ἔδει τριῶν ἡμερῶν μεταξὺ τοὺς δεσμώτας ὁμοῦ συγκλεισθῆναι πάντας ἐντὸς, καθάπερ εἰς λήθης φρούριον ἢ κοινὸν πολυάνδριον, εἰς ἀπόγνωσιν ἧκον οἱ δέσμιοι προφανῆ τῆς παρούσης ζωῆς καὶ τοῦ κοινοῦ τοῖς πᾶσιν ἡλίου·

occasionem ulciscendi quaeritabant: diu noctuque timoris plenus oberrabat, atque eam ob causam multos circa se habebat stipatores, tam pedites, quam equites, quoties urbis plateas circumiret; magnis idem praesidiis munitae erant aedes illius, cum domi sedere eum aliqua necessitas cogebat. Ac tyrannidis quidem invadendae consilia alebat in corde iampridem; tum autem longe plurimum, cum eos omnes vinctos teneret, qui dignitate et genere praestabant, neque ullus esset, qui oculos contra attollere auderet, sed omnes extimescerent, ut olim Syracusani Dionysium, Siciliae tyrannum. (III.) Quapropter in veteri palatio munitam quandam turrim, prae caeteris delectam, decrevit ita exaedificare, ut in multam altitudinem eveheretur, cellulaeque inessent plurimae, paterent autem singulae, tam in longum quam in latum, non plus orgyia: crepido vero seu ambulatio illa, quae murorum fastigia ambit, non intus sed extrinsecus esset circumducta; eo scilicet, ut iis omnibus, quos ille aut vinctos tenebat, aut in vincula coniicere meditabatur, coactis intus atque conclusis, nullam patentem portam relinqueret, per quam aliquis introire aut egredi posset; sed lapidibus cunctas et gypso obstrueret, atque ita quasi vivos illos sepeliret. (IV.) Postquam itaque absolutum est aedificium illud novi generis, cum oporteret triduum intra eos, qui in vinculis erant, includi omnes simul, tanquam in arcem Oblivii, aut sepulchrum aliquod commune, incidere illi in apertam vitae praesentis communisque omnibus lucis desperationem, subiitque, abiecta sui ipsorum

καὶ σφῶν αὐτῶν ἀφειδήσασιν ἐπὶ τὸ παραβολώτερον τοὺς τῆς A. C. 1345 τύχης κύβους ἀναῤῥίπτειν ἐπῄει, καὶ πρὶν ζῶντας εἰς τὸν προκεί- Imp. Io. Palaeol. 4 μενον ἐμβληθῆναι τάφον, δυοῖν ἐργάσασθαι θάτερον· ἢ ξίφει C τὸν τύραννον διαχρησαμένους τὴν τοῦ βίου σφίσιν αὐτοῖς ἐλευθερίαν πορίσασθαι· ἢ τὸν ἀνδράσι πρέποντα θάνατον ἅπαξ ἐκτίσασι μακρῶν τοῦ λοιποῦ δεινῶν ἀπηλλάχθαι. εἰς τέτταρας μὲν δὴ τῶν εὐγενεστέρων τὸ τοιοῦτον διαβεβηκὸς βούλευμα περαιτέρω προβαίνειν οὐκ ἐκρίθη δεῖν, ὡς μὴ ἔκπυστον φωραθείη γε- D νόμενον. τὸ γάρ τοι προφανὲς τῶν ἐλπίδων ἀναμφισβητήτους τινὰς ὑπετίθει τὰς ὑποσχέσεις, ἐπιχειρήσασιν ἥξειν ἅμα πάντας συλλήπτορας τοὺς δεσμώτας, καὶ μὴ προμελετήσαντας, ἐς τὸ κοινὸν τῆς ἐλευθερίας στάδιον. (E.) Εἰωθὸς οὖν Ἀποκαύκῳ συχνότερον ἐνδημεῖν ἐκεῖ, καὶ μάλιστα νῦν ἐπιταχύνοντι πρὸς τοὔργον τοὺς τέκτονας· ἐπειδὴ καὶ ἡ τελευταία παρῆν ἡμέρα, καθ' E ἣν εἰς πέρας ἔδει προενεχθῆναι τὸ βούλευμα, ἧκε μεθ' ὕπνον καὶ τράπεζαν ὀψόμενος, τὴν τῆς ξένης εἱρκτῆς τελευταίαν οἰκοδομίαν καὶ τὸν ἀνενδεᾶ τῆς ὅλης ἀπαρτισμὸν ὑποθέσεως. καὶ ἐπειδὴ κατὰ τοὺς τῆς ἡμέρας ἐκείνης ὕπνους (ἑνδεκάτη δ' ἦν Ἰουνίου) θόρυβοί τινες ἐξ ὀνείρων ἀγρίων αὐτὸν ἐξεφόβησαν, οἷα φιλεῖ πολλάκις ἐν τοῖς τοιούτοις προαναφωνεῖν τὸ δαιμόνιον, ὃ μὲν αὐτῷ σωτηρίας εἶχεν ἐλπίδας, οὐ μεμελέτηκεν· ὃ δ' εἶχεν εἰς F τοὺς ἐπηρτημένους αὐτῷ κινδύνους ὀξύτερα τὰ ἐφόδια, τοῦτο δὴ καὶ βέλτιον εἰς σωτηρίαν εἶναι κέκρικέ τε καὶ εἵλετο. τὸ δ' ἦν, ἔξω παρὰ τὰς τοῦ παλατίου ἐκείνου πύλας ἀφέντα τοὺς δορυφό- V. 372

10. ἥξειν em. Boiv. pro ἕξειν.

cura, aleam omnem audacius iacere, et antequam vivi paratum in tumulum detruderentur, duorum alterum navare, atque aut tyranno trucidato parare sibi ipsis libertatem, aut virili semel morte oppetita, gravissimis in posterum aerumnis liberari. Id consilium cum inter se communicassent quatuor ex nobilioribus, ultra progredi non placuit, ne divulgaretur. Etenim ipsa futuri evidentia manifestam fidem faciebat, ubi rem aggressi essent, futuros iis adiutores in eo libertatis certamine eos omnes, qui vincti tenerentur, quanquam haud praemeditatos. (V.) Cum igitur soleret Apocaucus illuc saepius ire, ac tunc maxime fabros ad opus urgeret; ubi supremus dies affuit, quo oportebat ad exitum perduci ea quae deliberata erant, venit post somnum et mensam adspecturus, nempe singularis illius carceris ultimam exaedificationem et absolutam totius operis consummationem. Et quia per somnum illa die (erat autem undecima Iunii) pavores eum quidam ab atrocibus somniis excitati perturbaverant, qualia solet saepe numen iis casibus portenta praemittere, id quidem, quod spem aliquam salutis afferebat, non providit, quod autem ipsi ad impendentia pericula breviorem viam muniebat, illud sibi ad salutem melius esse duxit adeoque praetulit. Erat porro illud, satellites eius et armigeros omnes simul exclusos illius palatii atria

A. M. 6853 Ind. 13 ρους αὐτοῦ καὶ ὑπασπιστὰς ὁμοῦ πάντας μεθ' ἑνός τινος εἰς τὸ τοῦ φιλοτεχνήματος θέατρον εἰσιέναι. οὕτω γὰρ ἐνόμισε, μήτ' P. 460 ἐξ αὐτῶν ἐντὸς ἐγγενέσθαι οἱ ἐπιβουλήν τινα, μήτ' ἔξωθεν ἐξ ἀλλοτρίων ἴσως καὶ δημοτῶν ξυμμελετηθεῖσαν· εἶναι γὰρ μεγίστην ταῖς πύλαις ἀσφάλειαν τοὺς οἰκείους ἐκείνους ὑπασπιστάς. οὕτως ὁ δρασσόμενος τοὺς σοφοὺς ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐτῶν τὴν τούτου διάνοιαν ἔσφηλεν, ἵνα ῥᾷον μᾶλλον τῶν ἀλλοτρίων αὐτὸς ἑαυτῷ καταστήσῃ τὸν κίνδυνον. (ς'.) Εἰσιόντος οὖν καὶ ἀρξαμένου τοῖς οἰκοδόμοις διαλέγεσθαι περὶ τῶν πρακτέων, τὸ προσ- B τυχὸν ὁ Ῥαοὺλ πρῶτος ἁρπάσας ῥόπαλον (μηδὲ γὰρ παρεῖναι ξίφος οὐδὲν ἐκεῖ τοῖς δεσμίοις), καὶ πρὸς τὸ μανικώτερόν τε καὶ ἐνθουσιῶδες τοῦ ἤθους ἐλθὼν ὑπὸ δέους καὶ ἀπογνώσεως ἐξέδραμε κατ' αὐτοῦ, τοιάδε φθεγγόμενος. „ἕως πότε σου τὴν ἀπήνειαν ἡ τἀπίγεια βόσκουσα τοῦ ἡλίου λαμπὰς διακαρτερήσει βλέπουσα; ἕως πότε θεῖοι κεραυνοὶ καὶ πρηστῆρες ἐν αἰθέρι τὴν σὴν καθευδήσουσι ταμιεύοντες κόλασιν; ἀλλ' ὥρα σοι νῦν, ἀλιτήριε, C δυοῖν θάτερον· ἢ σὺν ἐμοὶ τῷ ἡλίῳ τῷδε συγκαταδῦναι πρὸς ᾅδην τήμερον· ἢ σοῦγε θανόντος ἐλευθέροις βλέπειν, εἰ βουλομένῳ γε εἴη θεῷ, βλεφάροις λευκὰς τοὐντεῦθεν ἡμέρας ἐμὲ ξυνορᾷν." ταῦτ' ἔλεγε καὶ ἅμα ἐμβριθεστέρῳ βραχίονι κατενεγκὼν τὸ ῥόπαλον τὴν ἐκείνου γενναίως ἐπάταξε κεφαλήν. καιρία μὲν οὖν οὐκ ἐγένετό τις ἐκείνῳ τότε πληγή· ῥιφείσης δ' οὖν τῆς D καλύπτρας, γυμνῇ λοιπὸν περιϊὼν ἐπεβοᾶτο τῇ κεφαλῇ τοὺς ἐξαιρησομένους τῆς ἀθρόας ἐκείνης καὶ αἰφνιδίου περιστάσεως. ἀλλ'

20. ξυνορᾷν abundat, ut Boiv. observat.

servare; ipsum vero cum uno aliquo ingredi ad operis grati spectaculum. Ita quippe nec intus ab iis imminere sibi insidias credidit; nec foris, ab alienis forte seu a populo meditatas: maximum enim stare pro foribus praesidium, suos illos stipatores. Sic ille, qui comprehendit sapientes in astutia eorum, mentem istius subvertit; quo facilius ipse sibi, et magis quam quivis extraneus, periculum conflaret. (VI.) Cum itaque esset ingressus, ac de iis quae agenda essent coepisset colloqui cum architectis, primus Raûl, arrepto quem fors obtulit fuste (nec enim ullus suppetebat illic vinctis gladius) furiosum quendam et fanaticum induens morem prae metu ac desperatione in eum irruit haec vociferans. „Quousque tandem immanitatem tuam fax alma solis adspicere perstabit? Quousque divinum fulmen et ignei turbines, in aethere consopiti, supplicium tuum reservabunt? Sed tibi, o scelus, duorum alterum iam necessum est, ut aut mecum hac hodierna luce mortem oppetas; aut mortuo te, liberis exinde oculis intuear, si Deus velit, candidos dies." Haec ait, et simul valentiori brachio clavam molitus illius caput strenue percussit. Non tamen lethale statim vulnus inflictum est. Cum autem capitis tegmen esset excussum, ille nudato iam capite oberrans eos inclamabat, qui se ab subita illa repentinaque clade libe-

ἦν τὸ παράπαν οὐδεὶς, πλὴν ἑνὸς, ὃς εὐθὺς συμπλακεὶς τῷ Ῥαοὺλ ἔπαιέ τε καὶ ἐπαίετο· καὶ ἦν ὠθισμὸς ἐν ἀμφοτέροις μακρὸς, ὁπότερος ἂν ἀνέλοι τὸν ἕτερον πρότερος. ἀλλ' οὐδέτερος οὐδετέρῳ κίνδυνον ἐνεγκεῖν ἐδυνήθη. τούτων δ' οὕτως ἐχόντων, ἕτερος τῆς τῶν Παλαιολόγων σειρᾶς ἀθρόον τῷ Ἀποκαύκῳ ἐπιπηδᾷ, τὰ παραπλήσια λέγων καὶ δρῶν τῷ προτέρῳ, καὶ ἅμα ἄλλος, καὶ ἐπὶ τούτοις ἕτερος· καὶ οὕτω, συνελόντι φάναι, βιαίως ἐκεῖνος ἀπέῤῥηξε τὴν ψυχὴν, ἁπάσης ἔρημος βοηθείας, ὁ πάντα χρήματα παρὰ πάντα δαπανῶν τὸν βίον ὑπὲρ τοῦ μὴ βιαίᾳ χρήσασθαι τελευτῇ. (Z.) Ἔλαθε γὰρ ὡς ἔοικεν ἑαυτὸν, θεοῦ μὲν ἀφαιρῶν τὴν πρόνοιαν, ἀνθρωπίναις δὲ προσαρτῶν ἐπινοίαις τε καὶ σπουδάσμασι τῆς παρούσης τοῦ βίου διαγωγῆς τὰ ἐνέχυρα. καὶ διὰ τοῦτο τοὺς ἄλλους διαβάλλων καὶ καθειργνὺς καὶ τοὺς ἐκείνων ἀφαιρούμενος βίους ἐπὶ σαθροῖς θεμελίοις ἐπετίθει τὰ τῆς ἰδίας ἀσφαλείας ὀχυρώματα· παραπλήσιον ποιῶν, ὥσπερ ἂν εἰ πρηστῆρας ἐκ γειτόνων ἁρπάζων μηδὲν αὐτῷ προσήκοντας αὐτοχειρίᾳ τὴν ἑαυτοῦ προφανῶς ὑφῆπτεν οἰκίαν. διὸ καὶ παραμύθιον μὲν ἡ ἐκείνου γέγονε τελευτὴ τοῖς τε διὰ πενίαν οὐκ ἔχουσιν ὅτῳ χρήσονται φαρμάκῳ πρὸς τὰς ἐπιούσας ὁμοίως τοῦ χρόνου τύχας καὶ κῆρας καὶ οἷς ἔφεσις τῶν κακῶς ὑπ' αὐτοῦ πραττομένων ἐκδίκησιν θεάσασθαι ἦν, πρὶν ἀπογνώσει σφᾶς δεδωκότας ἔν τι πεπονθέναι τῶν ἀθεμίτων· καὶ ἅμα παιδευτήριον, ἐς τὸ σῶφρον τοὺς θρασυτέρους ἀνθέλκον, καὶ οἷς τὰ ἀτόλμητα ξὺν οὐδενὶ δέει τολμᾶται. καὶ ταῦτα μὲν τοῦτον ἔσχε

A. C. 1345 Imp. Io. Palaeol. 4

E F P. 461

rarent. Sed erat omnino nullus, uno excepto, qui, consertis statim cum Raüle manibus, feriebat simul et feriebatur. Et hi quidem magno uterque nisu certabant, uter alterum interficeret prior. Sed neuter alteri periculum inferre poterat. Haec cum ita se haberent, de Palaeologorum catena alter statim in Apocaucum irruit, eadem ferme ac primus dicendo faciendoque, et confestim alius, atque etiam alius. Ita, ut paucis absolvam, violenta ille morte vitam abrupit, omni auxilio destitutus, qui omni sumptu per omnem vitam curaverat, ne violentum exitum sortiretur. (VII.) Non animadverterat scilicet, divinam a se tolli providentiam; in hominum autem consiliis ac diligentia poni vitae huius tuendae certissimam rationem. Quamobrem cum alios criminaretur, et vinculis coërceret, et fortunis spoliaret, salutis suae praesidia vitiosis fundamentis imponebat; perinde ille agens, ac si igne non suo, sed ex vicinis rapto, suam ipse domum propria manu succenderet. Itaque illius mors solatium quidem iis fuit, quibus ob inopiam nihil supererat, quo tanquam remedio uterentur adversus temporum fortunam et calamitates, aeque ut antea subeuntes; item iis, qui vindicata illius malefacta videre cupiebant, antequam desperatione auctore nefas ipsi aliquod susciperent: documentum vero exstitit, quo audaciores, et ii qui nullo metu deterriti ea tentant, quae intentata esse oportet, ad saniorem mentem revo-

A. M. 6853 τὸν τρόπον. (Η.) Πρίν γε μὴν αἴσθησιν τοῦ δράματος ἐγγενέ-
Ind. 13
B σθαι τοῖς ἔξω, δεσμὰ πάντα καὶ κλοιοὺς οἱ δεσμῶται ῥήξαντες
V. 373 εἰς τὴν τοῦ πτώματος θέαν μετὰ πάσης ἐπεξῆλθον ἡδονῆς, οὐ
μεῖον διακοσίων ὑπάρχοντες· ὧν εἷς τις σκεπάρνῳ τεκτονικῷ (ξίφος γὰρ ἥκιστα παρῆν) τοῦ λοιποῦ τὴν κεφαλὴν ἀφελόμενος σώματος ἐπὶ τῆς ἐπάλξεως ἔστησεν, ὥστε καταφανὲς γενέσθαι τὸ δρᾶμα καὶ πᾶσι τοῖς ἔξωθεν ἤδη παρὰ τὰ τείχη ποταμηδὸν εἰσρέουσι δήμοις· ὥσθ᾽ ὅσοι μὲν αὐτῷ κατὰ γένος ἢ καθ᾽ ἑταιρείαν
C εἶεν προσήκοντες μηκέτι πονεῖν ἀνήνυτα, πάσης τελέως σβεσθείσης τοῦ ζῆν ἐκεῖνον ἐλπίδος· ὅσοι δ᾽ ἀπεχθῶς εἶχον αὖ πρὸς ἐκεῖνον, τούτους δ᾽ ἐῤῥῶσθαι τὰς διανοίας, καὶ συμμαχεῖν ἔξωθεν ἀδεῶς τοῖς ἔνδοθεν ὑπὲρ τῆς κοινῆς ἐλευθερίας ἠγωνισμένοις. ἔπειτα διελόντες ἑαυτοὺς εἰς τάξεις καὶ μοίρας τὴν τῶν πυλῶν
D ὁμοῦ καὶ ἐπάλξεων διέλαχον φυλακήν. (Θ.) Μέγιστον δ᾽ ὅμως ὑπῆρχέ σφισιν ἐμπόδιον εἰς τὴν τῆς παραδόξου ταυτησὶ σωτηρίας συντηρητικὴν ἑαυτῶν δύναμιν ἥ τε τῶν πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαίων σπάνις καὶ ἡ τῶν ὅπλων τε καὶ τῶν ἀμυντηρίων βελῶν ἔνδεια. οὐ γὰρ εἶχον ὅθεν ἐκ τοῦ παραχρῆμα ῥᾷστα κομίσονται τὰ τῆς χρείας, ἀπροσδόκητον σχεδιασάσης τῆς περιστάσεως τὸ πραχθέν. ὅμως τῆς νυκτὸς ἐπιούσης ἐκείνης, καὶ πάντων ἐκείνων
E ἐν ζάλῃ καὶ τρικυμίᾳ λογισμῶν ὑπαρχόντων μεγίστῃ, ἧκε τριήρης ἐκ τῶν Γαλάτου περὶ μέσας που νύκτας, ἐκ τοῦ παραλίου τείχους κομίζουσα τούτοις ἄρτον καὶ οἶνον, καὶ ὅσα τὸ τῆς ὥρας

carentur. Et haec quidem in hunc modum gesta sunt. (VIII.) Caeterum antequam foris quisquam tragoediam illam persensisset, ruptis omnibus et vinculis et catenis, maxima cum voluptate ad cadaveris spectaculum accurrere ii qui in carcere erant, haud minus ducentis. Ex quibus unus fabrili ascia (etenim ensis nullus praesto erat) caput, ab reliquis membris abscissum, super fastigiis murorum statuit; quo manifestum fieret illud facinus universae multitudini, quae extrinsecus iam propter muros torrentis instar confluebat; et ut ii quidem omnes, qui illum genere contingebant, aut aliqua societate cum eo coniuncti fuerant, labore irrito supersederent, extincta prorsus salvum illum habendi spe: quoscunque vero ille infensos habuerat, ii animo confirmarentur, adessentque extrinsecus sine ullo metu iis, qui pro communi libertate certavissent. Deinde se in ordines et manipulos distribuerunt, portarumque et propugnaculorum custodiam sortiti sunt. (IX.) At magno ipsis impedimento erat, quo minus illius insperatae salutis conservandae facultatem haberent, eorum quae ad victum necessaria sunt inopia, armorumque et telorum quibus se defenderent penuria. Non enim habebant, unde facile et e vestigio ea quae usui essent deveherent; cum ipsa occasio id quod perpetratum erat, minime praemeditatum, ex tempore suggessisset. Ea tamen quae sequuta est nocte, cum illi omnes in maxima perturbatione curarumque aestu versarentur, venit de triremibus Galataeis una, circa mediam ferme noctem, ab maritimo muro panem et vinum apportans, et

A. C. 1345 Imp. Io. Palaeol. 4

συνεχώρει στενὸν ἐδώδιμα, καὶ ἅμα ἐπαγγελίας καὶ φιλανθρώπους λόγους, καθ᾽ ὁπότερον βούλοιντο δρᾶν· εἴτε μένειν αἱρουμένοις κομίζειν ἐς τὴν ὑστεραίαν ὅπλα καὶ βέλη πολέμια· εἴτ᾽ ἐκεῖθεν ἀπαλλάττεσθαι διὰ δέος, δέξασθαι προθύμως ἐς τὸ ἐν τοῖς Γαλάτου σφῶν αὐτῶν φρούριον, καὶ πᾶσαν περιποιήσασθαι F *σφισιν ἀσφάλειαν. ταῦτ᾽ εἰπόντες ἐπανῄεσαν οἴκαδε, χρηστὰς ἐλπίδας μὲν τοῖς ἐντὸς τείχους καταλιπόντες, οὐκ εἰς χρηστὸν δ᾽ οὖν πέρας ἐληλυθυίας. πέμψασα γὰρ ἡ βασιλὶς Ἄννα (οὐ γὰρ ἐλελήθει τὸ γεγονὸς) ἀπέφραξέ τε καὶ ἀνεχαίτισε τὴν ἔφοδόν τε καὶ τὸν εἴσπλουν τῆς κρύφα μελλούσης ἐπιέναι Λατινικῆς ἐς τὴν ὑστεραίαν δυνάμεως. (I.) Τοῦτο πρὸς ἀπόγνωσιν ἤγαγε τοὺς* P. 462 *τειχήρεις ἐκείνους. οὔτε γὰρ ὅπλον ἦν σφισιν οὐδὲν φυλακτήριον, οὔτ᾽ ἀσπὶς, οὔτε τόξον, οὔτε βέλος οὐδὲν ἀμυντήριον· καὶ πρός γε τὸ τεῖχος ἀμεληθὲν ἐκ πολλοῦ διεῤῥωγὸς ἦν τὰ πλεῖστα μέρη τοῦ τε περιπάτου καὶ τῶν ἐπάλξεων. τὴν μὲν οὖν νύκτα πᾶσαν ἐκείνην οὕτως ἐπ᾽ ἐλπίσιν ἀμφισβητησίμοις ἐντὸς τείχους ηὐλίσαντο, τάς τε πύλας φυλάττοντες καὶ τὰ τείχη περιϊόντες. ἕωθεν δ᾽ ὡς εἶδον σύρφακα καὶ χυδαῖον ὄχλον, παρὰ τὸν γείτονα* B *συνιόντας ἱππόδρομον θέας εἵνεκα, καὶ ἥκιστα συμμαχίας ἡστινοσοῦν, ἐξ ὧν γε ἠλπίκασιν· (ᾤοντο γὰρ, ἐπεὶ μισητὸς ὑπῆρχε τοῖς ὅλοις σχεδὸν Βυζαντίοις Ἀπόκαυκος, ἅπαντας ἥξειν εὐθὺς, στασιάσαντας κατὰ τῶν ἀρχόντων καὶ βασιλέων, ἀπαλλάξαντος ὃν ὡς τύραννον ἐδεδίεσαν·) ὡς οὖν ἕτερα ἀνθ᾽ ἑτέρων ἑώρων καὶ*

quidquid ciborum illius tempestatis iniquitas concedebat: item promissiones et benigna verba, utrumlibet illi facere mallent. Si enim manere ibi satius ducerent, allatum iri postridie arma ipsis et tela hostilia: sin inde ob metum migrare destinarent, eos se alacriter in praesidium suum Galataeum recepturos, et omnem ipsis securitatem praestituros. Haec cum dixissent, domum redierunt, bona spe iis relicta qui intra murum versabantur, sed quae ad bonum exitum non pervenit. Siquidem imperatrix Anna, missis hominibus (nec enim eam id quod acciderat latuit) praeclusoque aditu, adventum inhibuit appulsumque illius Latinorum manus, quae clanculum affutura erat postridie. (X.) Ea res obsessos illos ad desperationem compulit. Quippe nec arma iis erant, quibus protegerentur, nec clypeus, nec arcus, nec ullum ad vim propulsandam telum. Ac praeterea neglectus pridem murus hiabat plerisque in partibus circumductae ambulationis et summorum propugnaculorum. Totam itaque illam noctem dubia spe intra murum mansere, portas custodientes et moenia circumeuntes. Mane autem, ubi plebeiam faecem atque colluviem conspicati sunt, ad vicinum Hippodromum visendi studio, ac non (ut speraverant) ferendi ullius auxilii causa confluentem; (etenim arbitrabantur, eo quod omnibus fere Byzantinis odio fuisset Apocaucus, venturos statim omnes, seditione adversus magnates et imperatores mota eo, quem ut tyrannum metuerant, sublato,) ubi itaque aliud

A. M. 6853 οὐ κατὰ γνώμην ἐχώρει τὰ δρώμενα, περὶ διαλλαγῶν ὡμίλουν
Ind. 13 C τοῖς ἔξωθεν πρὸς τῆς βασιλίδος ἰοῦσιν Ἄννης. καὶ τάχ' ἂν ἐγί-
γνετό τι χρηστὸν ἐκείνοις, εἰ μή τινος δαιμονίου κεκώλυκε βασκα-
νία. ἀλλ' ἐχρῆν, ὡς ἔοικεν, ἐν θεομηνίας καιροῖς μηδὲν ἀτόλ-
V. 374 μητον παροφθῆναι τῶν ἀθεμίτων. ἔσχε δὲ οὕτως. (IA.) Ἡ τοῦ
Ἀποκαύκου γυνὴ, τὸ ἐνδόσιμον πρὸς τῆς βασιλίδος Ἄννης λα-
D βοῦσα, προσκαλεῖται πᾶν τὸ Γασμουλικὸν, καὶ χρημάτων χορη-
γίᾳ δαψιλεστέρᾳ πείθει, τὰς τριήρεις αὐθημερὸν ἀφεμένους ἅπαν-
τας, ὅπλα δ' ἐκεῖθεν ἀνειληφότας καὶ βέλη πάντα, περιεληλυ-
θέναι πολιορκοῦντας τὸ τοῦ παλατίου ἐκείνου φρούριον, ἕως εἰσ-
πηδήσαντας ἡβηδὸν τοὺς ἐντὸς ἀνελεῖν, τοὺς μὲν ὡς ἀνδρο-
φόνους, τοὺς δ' ὡς ἀνδροφόνοις δήπουθεν ὁμόφρονας καὶ ὁμο-
στέγους. πρὸς δὴ τοιούτους φόνους ἀγοραίων καὶ ἀσυνέτων ἀν-
E δρῶν ὁπλίσασα δεξιὰς ἐκείνη χρημάτων ἁβραῖς (ὡς εἰρήκει-
μεν) δεξιώσεσι καὶ οἴνου κρατήρων πολλῶν ἐμφορεῖσθαι δίδωσιν
ἀφθόνως, ἵν' οὑτωσὶ τοῦ καθήκοντος ἐκστάντες λογισμοῦ μαι-
νομένων δίκην χωρῶσι πρὸς τὰς τῶν ἀνθρώπων σφαγάς. ἐπεὶ δ'
οὕτω ταῦτ' εἶχε καὶ ὁ τοῦ ἡλίου δρόμος ἤδη τὰ μεσημβρινὰ
παρήλλαττε ὑψώματα, δραμόντες ἐκεῖνοι κύκλῳ τὸ φρούριον
περιέστησαν ἅπαν, ἀσπίσι καὶ ὅπλοις ἅπασι πεφραγμένοι, καὶ
F ἅπαν βέλος ἐκηβόλον ἐν χεροῖν περιφέροντες, καὶ ὅσα θύρας ἀνα-
μοχλεύουσιν ὄργανα καὶ κατασείουσι τείχη καὶ ἀποσπῶσι λί-
θους ἐκ θεμελίων· ὧν οἱ μὲν τὰ βέλη πέμποντες ἔξωθεν κατὰ

pro alio viderunt accidisse, neque ex sententia succedere res, de reconcilianda gratia egere cum iis, qui ab imperatrice Anna advenerant: et nisi obstitisset genii alicuius mali invidia, fortasse aliquid boni ipsis exstitisset. Sed nimirum oportuit, in illis furoris divini temporibus, nihil sceleris intentatum omitti. Res autem ita se habuit. (XI.) Apocauci uxor, ab imperatrice Anna licentiam cum impetrasset, Gasmulicam omnem turbam advocat, et pinguioribus pecuniae largitionibus persuadet, ut cuncti triremibus ea die relictis, sumptisque inde armis et telis quaecunque inessent, palatii illius arcem obsidione cingant, quoad facta irruptione eos trucident, qui intus versentur, nulli aetati parcendo; hos, ut homicidas; illos, ut homicidarum fautores atque contubernales. Ad eiusmodi caedem cum illa hominum circumforaneorum et stolidorum dextras armavisset liberali, ut diximus, pecuniae erogatione; multis etiam vini poculis profuse eos ingurgitat, ut in hunc modum recta ratione excussi furentium instar ad homines iugulandos ruerent. Cum in eo res essent, solis cursu meridianum iam verticem praetereunte, ruere illi et totam undique arcem circumsistere, clypeis armisque omnibus instructi, et omne missilium telorum genus manibus circumferentes, eaque omnia instrumenta, quae aut ad portarum repagula convellenda, aut ad muros quatiendos, aut ad lapides e fundamentis emovendos valent. Ex his alii quidem foris magnam telorum vim ac densam veluti nu-

A. C. 1345 Imp. Io. Palaeol. 4

πλῆθος καὶ δίκην βαθέων νεφῶν πάντας τοὺς ἔνδον τῶν ἐπάλξεων ἀπήλασαν ἐκ τοῦ παραχρῆμα, μηδὲν ὁθενοῦν ἔχοντας ὅπλον, ἢ φυλακτήριον, ἢ δι' ὧν ἀμυνεῖταί τις τὸν ἐπιόντα πολέμιον. οἱ δὲ τὰ ἐκμοχλευτήρια φέροντες ὄργανα, προσιόντες ἔξωθεν τά P. 463 τε τείχη πολλαχόθεν διώρυττον καὶ τὰς πύλας ἀνεμόχλευον· ὡς ἐν πάνυ βραχείᾳ καιροῦ ῥοπῇ, πολλῶν πολλαχόθεν τῶν εἰσόδων ἀνοιχθεισῶν, πάντας ἄρδην εἰσρυῆναι τοὺς πολεμίους. (ΙΒ.) Ἦν τότε ἰδεῖν τοὺς μὲν ἀθλίους ἐκείνους ἀφειδῶς ἀναιρουμένους καὶ πρὸς ᾅδην ἐκ τῶν χθὲς πεμπομένους δεσμῶν· τοὺς δὲ φόνου πνέοντας ἄνδρας ἐκείνους εἰς πολυειδεῖς καὶ ποικίλας σφαγὰς χρωμένους τοῖς ξίφεσι ξὺν πολλῇ καὶ μανιώδει τινὶ τῇ ὠμότητι B καὶ βαρβαρικῇ τῇ θρασύτητι. γυμνοὶ μὲν οὖν ἀσπίδων οἱ τάλανες ὄντες ἐκεῖνοι καὶ ἄοπλοι, καὶ ἥκιστα διαφυγεῖν τὸν παρόντα δυνάμενοι κίνδυνον, οἱ μὲν ἤδη ἐκόπτοντο, οἱ δ' ἐξεχέοντο φεύγοντες σύνδυο καὶ σύντρεις καὶ κατὰ πλῆθος, καὶ διὰ τῶν μεσοτοίχων καταῤῥέοντες ἐς τὴν ἐχομένην τῆς Νέας μονὴν διεμερίζοντό τε τὰς θείας εἰκόνας ἀντ' ἄλλου φυλακτηρίου παντὸς ἱε- C ροῦ· οἱ δ' ἐνεχειρίζοντο τὰ ἐπὶ τῆς θείας τραπέζης τῶν μυστηρίων ἱερὰ σκεύη, δυσωπήσειν οἰόμενοι τοὺς ἀναιδεῖς ἐκείνους καὶ μανιώδεις λῃστὰς διὰ τῶν τοιούτων· οἱ δ' ἠγκαλίζοντο τήν τε θείαν τράπεζαν καὶ τὸν ὑπὸ ταύτῃ στυλίσκον· οἱ δὲ γυμνούμενοι τέλεον ἐθελονταὶ τὰ ἱμάτια πρὸ ποδῶν ἐῤῥίπτουν, οἰόμενοι διὰ τῆς γυμνώσεως πρὸς οἶκτόν τε μαλάξειν τὸν φονικὸν ἐκείνων D

21. γυμνούμενοι Boiv. pro γυμνώμενοι.

bem iacientes repulere illos omnes derepente, qui summis in propugnaculis stabant, armis undecunque destitutos, tam iis quibus corpus protegitur, quam illis quibus ingruens hostis propulsatur. Alii vero tormenta muralia admovebant, propiusque accedentes passim et muros perfodiebant, et portas vectibus labefactabant; ita ut momento temporis, patefacto sibi multis in locis aditu, universi prorsus hostes irruperint. (XII.) Iam videre erat, infortunatos quidem illos effuse interimi, et ab hesternis vinculis ad tumulum transferri: istos autem sanguinarios viros ad multas variasque hominum caedes gladiis uti, cum immani et furiali quadam crudelitate barbaricaque licentia. Destituti itaque clypeis miserrimi illi, cum et inermes essent, et praesens periculum effugere minime possent, partim iam caedebantur, partim in fugam effundebantur bini ternique, et catervatim, ac per interiectos parietes in contiguam domum, quod est Neae monasterium, delabebantur; divinasque imagines inter se pro alio omni sacro phylacterio partiebantur. Nonnulli divinae mensae imposita apprehendebant sacra mysteriorum vasa; rati per ea iniectum iri pudorem protervis illis et furibundis latronibus. Alii amplectebantur et mensam ipsam sacrosanctam et subiectam basim. Quidam denique nudati prorsus vestimenta ante pedes ultro iaciebant, arbitrati, si nudarentur, mollitum iri misericordia crudelem illorum morem, qui

A. M. 6853 τρόπον, αἰδεσθέντων ἴσως τὴν κοινὴν τῆς φύσεως γύμνωσιν· καὶ
Ind. 13 ἅμα μηδεμίαν τοῦ λοιποῦ πρόφασιν ὑποψίας λιπεῖν, τοῦ κρύ-
πτεσθαι εἵνεκα Καίσαρος ἐν σφίσι νόμισμα, μηδ' ἄλλο τῶν πάν-
των εἶδος κέρδους ἄξιον ἔχειν οὐδέν. δειναὶ γὰρ αἱ μὴ προμελε-
τηθεῖσαι περιστάσεις ἐπινοίας πρὸς τὸ ἀκίνδυνον ἄλλοις ἄλλας
αὐτοσχεδιάζειν, αὐτοφυᾶ διδάσκαλον τὴν περιϊσταμένην ἀνάγκην
E λαμβάνουσιν, ὅταν αἰφνίδιος θάνατος εἰς ἀπόγνωσιν σφᾶς ἀπε-
V. 375 λαύνῃ βίου. (ΙΓ.) Ἀλλὰ τὴν ἀναιδῆ καὶ θηριώδη τῶν ἀνδρο-
φόνων ἐκείνων ὁρμὴν μαλάττειν ὅλως ὥραν οὐκ εἶχεν οὔτε δά-
κρυα τῶν πασχόντων, οὔτ' ἦθος ἐλεεινόν, οὔθ' ὁ ἱερὸς ἐκεῖνος
τόπος, ἐν ᾧ σωτηρίας εἵνεκα κατεπεφεύγεσαν οἱ ταλαίπωροι·
ἀλλὰ δίκην ἱερείων ἐπὶ βωμοῦ τηνικαῦτα καὶ οὗτοι ξὺν οὐδενὶ κό-
F σμῳ πάντες ἐθύοντο, καὶ ῥύακες αἱμάτων ἐντεῦθεν τὸ θεῖον
ἔβαπτον ἔδαφος· εἰκόναι τε θεῖαι καὶ ἔπιπλα, καὶ ὅσα τῆς
θείας μυσταγωγίας σκεύη παρῆν, ἀσμένως ἅπαντα καὶ ἀδεῶς ἐῤ-
ῥιπτοῦντό τε καὶ διηρπάζοντο· τά θ' ἱμάτια τῶν ἀνῃρημένων οἱ
πάντολμοί τε καὶ ἀναιδεῖς ἐκεῖνοι, πλουσίων αἱμάτων πλήρη, τῇ
θείᾳ λαμβάνοντες ἐπετίθουν τραπέζῃ. πῶς ἂν δυναίμην ἀδακρυτὶ
P. 464 καταλέγειν τὰ θρήνων μακρῶν καὶ δακρύων ἄξια, ὅσα ἐπὶ τοῦ
θείου τεμένους τότε τὴν ἐλεεινὴν τραγῳδίαν ἐκείνην βαρβαρικῶς
καὶ ἀσμένως χορηγεῖν ἐξεγένετο; εἴθε ἦν ἀντὶ μέλανος εἰς δά-
κρυα τὸν κάλαμον βάπτοντι γράφειν καὶ διηγεῖσθαι τῆς τόθ'
ἡμέρας τὴν συμφορὰν ἐναργέστερον, ὡς ἕκαστα πέπρακται. οὕτω

14. *εἰκόναι* barbare pro *εἰκόνες* positum ait Boiv.

fortasse reverituri essent communem naturam oculis subiectam; tum etiam ut nulla amplius relinqueretur ratio suspicandi de se, quasi Caesareum aliquod numisma, aut aliud quidquam pretio aliquo dignum occultantibus. Plurimum enim valet inopinata calamitas ad suggerenda ex tempore alia aliis consilia, quibus se ipsos defendant a periculis, magistram habentes ipsam necessitatem urgentem, cum eos repentina mors ad vitae desperationem compellit. (XIII.) At insolentem et immanem homicidarum illorum violentiam mollire nec lacrymae afflictorum poterant, nec habitus miserabilis, nec sacer ille locus, ad quem infelices isti salutis tuendae causa confugerant. Sed victimarum instar super altari et hi quoque tunc foede mactabantur, et sanguinis rivi manantes inde pavimenta sacra tingebant; et sanctae imagines, et supellex, et quaecunque aderant vasa, sacris mysteriis assignata, omnia facile et impune disiiciebantur ac diripiebantur. Quin et caesorum vestimenta audaces illi et inverecundi, cruore largo plena sumentes, divino altari imponebant. Sed quomodo ego siccis oculis narrare possim luctuosissima et uberibus lacrymis digna, quae illi tunc sacro in solo, tragoediam illam miserabilem adornantes, alacriter et barbare designarunt! Utinam lacrymis pro atramento uti liceret, ut calamo intincto describerem illius diei calamitatem, dilucidiusque exponerem singula ut gesta sunt! Ita enim

A. C. 1345 Imp. Io. Palaeol. 4

γὰρ ἂν οἶμαι δακρύσειν ἅπαντας ἐκ τοῦ ῥᾴστου θερμῶς, οἴκτου καὶ σπλάγχνων φυσικῶν ἐμπλησθέντας. ὅμως εἶχεν οὕτω ταυτί. καὶ τὸ μὲν ἄλλο πλῆθος, ὅσον ἐκ τοῦ σύρφακος ὄχλου κατὰ πο- B ταμοὺς συνέῤῥει, τὰς καλύβας τῶν ἐκεῖ μοναζόντων ἠνδραποδίζοντό τε καὶ διήρπαζον ἀδεῶς· καὶ αὐτὰς δ' οὖν μετὰ τῶν παστάδων τὰς θύρας ἀναμοχλεύοντές τε καὶ διαμεριζόμενοι τοῖς χαμαιτυπείοις προσῆγον, ἀσελγείας μίσθωμα. οἱ δ' ἀναιδεῖς ἐκεῖνοι καὶ φόνου πνέοντες ἄνδρες, τῶν ἀνῃρημένων τὰς κεφαλὰς ἔστι δ' ὧν καὶ τὰς χεῖρας ἐκτέμνοντες, περιῄεσαν ἐπιδεικνύμενοί τε τὸ τῆς κακίας ἄγος, εἰς ἔκπληξιν τῶν ὁρώντων καὶ δέος, καὶ C πᾶσαν ἀγυιὰν ἐμπιπλῶντες ἀνθρωπίνων αἱμάτων τε καὶ σαρκῶν. (ΙΔ.) Καὶ ἦν μὲν θρήνων καὶ δακρύων ἄξια τὰ δρώμενα καὶ θέατρον ἀνόσιον τῇ βασιλευούσῃ ταύτῃ τῶν πόλεων· οὐδεὶς δ' ἐτόλμα τοῖς δρωμένοις ἢ τοῖς νεκροῖς ἐκείνοις ἐπιδακρῦσαι καὶ στεναγμὸν ἀποδοῦναι, οὔτε τις τῶν φίλων, οὔτε τις τῶν συγγενῶν, οὔτε μὲν οὐδεὶς τῶν ἄλλως φίλοικτον ἐχόντων καρδίαν. ἔφε- D δροι γὰρ ὀφθαλμοὶ παραπορευόμενοι συνήρπαζόν τε καὶ τὰ ἱμάτια περιδύοντες ἔπαιον ὡς ἐπιβούλους καὶ ἀντιθέτους Ἄννῃ τῇ βασιλίδι. πάντα γὰρ ἦν εὐφροσύνη λαμπρά τις καὶ τέρψις ἄῤῥητος ἐκείνῃ τὰ δρώμενα, καὶ πάνυ τοι σφόδρα κατὰ γνώμης ἐντρύφημα· ὡς ἐντεῦθεν καὶ δέει μακρῷ συσχεθέντας τοὺς περιστέλλειν κατὰ τὸν ἀνθρώπινον καὶ φύσει πρέποντα νόμον ἐθέ- E λοντας, ὁπόσοι κατὰ γένος καὶ φιλίαν τοῖς κειμένοις προσῆκον,

20. γνώμην coni. Boiv.

opinor expressum iri facillime a quocunque lacrymarum uberrimam vim, omnibus misericordia et naturali humanitatis sensu imbutis. Atqui haec ita se habuerunt. Et reliqua quidem omnis multitudo infimorum hominum, qui torrentis instar confluebant, degentium ibi monachorum cellulas expilabant ac nullo metu diripiebant, et ipsas cum postibus revulsas fores partiti libidinis pretium ad lupanaria portabant. Enimvero immanes viri, et sanguinem spirantes, interemptorum hominum capita, quorundam et manus abscissas circumferendo, abominandum scelus ostentabant, stuporem et metum intuentibus quibusque incutientes, et omnes vias cruoribus carnibusque humanis implentes. (XIV.) Erant sane ea quae perpetrabantur lamentis et lacrymis dignissima; dirumque illud fuit huic urbium principi spectaculum. Nemo tamen ea intuendo flere, nemo illos qui mortui erant lugere audebat, aut gemitum edere, sive amicus, sive cognatione iunctus, seu quilibet alius animo ad misericordiam aliunde propenso. Oculi enim exploratores obambulabant; hi vero abripiebantur, et vestimentis detractis feriebantur, ut insidiatores et Annae imperatrici adversantes. Quae enim tum fiebant, ea omnia ipsi summum gaudium, voluptatem inenarrabilem, et quales maxime volebat delicias afferebant. Itaque magno posthac metu cohibiti quicunque mortuos, quibuscum cognatione aut amicitia iuncti fuissent, sepelire pro gentium et naturae iure cupiebant, abstinuere ab iis continuo, ne non so-

A. M. 6853 ἀπέχεσθαι τούτων ἁπάσῃ σπουδῇ, μὴ μετὰ τοῦ ἀποτυχεῖν τῆς
Ind. 13 βουλήσεως καὶ τοῖς ὁμοίοις δεινοῖς περιπέσωσι. τοιαῦτα γὰρ ἔφασκον εἶναι τὰ τῇ βασιλίδι ἐντεταλμένα, καὶ ἅμα ἀτάφους κατὰ θαλάττης ῥιφέντας τροφὴν ὀρνέοις καὶ ἰχθύσι γενέσθαι. ἀλλὰ τοῦτο μὲν οὐκ ἐτελέσθη, ἐνίων τὴν τοῦ λαοῦ κραυγὴν καὶ τὴν
F ἐντεῦθεν λοιδορίαν εἰς τὰς ἐκείνης ἀνενεγκόντων ἀκοάς, καὶ τὸν ἀναφυόμενον οὐκ ἀκίνδυνον θόρυβον. διὸ καὶ φιλοθέων ἔνιοι, δειλίαν ἀποκρουσάμενοι πᾶσαν, ἄλλος ἄλλον ἄλλοθι τῆς μονῆς ἀνελόμενοι κατώρυξαν. τὰ δ' ἐπὶ τούτοις ἔστιν ἀκούειν διαρκέστερον ἄλλων διεξιόντων. (ΙΕ.) Ἐπεὶ δ' ὁ ἐκ τῆς προτέρας συζύ-
P. 465 γου πρῶτος Ἀποκαύκου υἱὸς ἐπίτροπος ἦν τηνικαῦτα Θεσσαλονί-
V. 376 κης καὶ τὸν τοῦ πατρὸς φόνον ἀκήκοε, τὴν γνώμην εὐθὺς ἐς Καντακουζηνὸν μεταθεῖναι κέκρικε δεῖν, καὶ ἅμα συμφέρειν εἰς ἔργον αὐτῷ τὰ τῆς γνώμης προενεγκεῖν. ὅθεν καὶ τρόπον λοιπὸν ἐζήτει, δι' οὗ Θεσσαλονίκην ἂν αὐτῷ παραδοίη. προσεταιρισάμενος οὖν ὁπόσον ἔκκριτον ἦν τῆς Θεσσαλονίκης, τὸν Ἀθηναῖον μιμεῖται Πεισίστρατον καὶ τὴν Θεσσαλονικέων χειροῦται ἀκρό-
B πολιν, ἵν' ἐκεῖθεν ὡς ἐξ ὁρμητηρίου τῆς κεφαλῆς κατατρέχων καὶ τὸ πᾶν τῆς πόλεως ἐκ τοῦ ῥᾷστου σῶμα κατάσχῃ. ἀλλ' οὐδὲν τῆς τοιαύτης ἀπώνατο ἐπινοίας. αἱ γὰρ τραγικαὶ κῆρες τοῦ πατρός, μᾶλλον ἢ αὐτοῦ, τὰς παρούσας περιφανῶς ἀντέκρουον τύχας. διὸ καὶ δυοῖν ἡμερῶν μεταξὺ κηρύγματος γενομένου δημοτικοῦ, πάντες ἐπεξέθεον κατὰ ποταμοὺς ἐπὶ τὴν ἀκρόπολιν, καὶ οὐ πρότερον ἐκεῖθεν ἀπέστησαν, πρὶν τὴν ἀκρόπολιν ἐκπο-

lum a voto aberrarent, sed in similem calamitatem ipsi quoque inciderent. Ea enim imperatricis mandata esse dictitabatur, quae et in mare insepultos illos proiici iussisset, praedae avibus ac piscibus futuros. Veruntamen id perfectum non est, cum populi clamorem et convitia hinc profecta, et surgentem non sine periculo tumultum, quidam ad illius aures retulissent. Quamobrem et homines aliqui religiosi, omni metu excusso, alius alium hac illac per totum monasterium sublatos humavere. Quae vero inde consequuta sunt, ab aliis tradita plenius accipi possunt. (XV.) Interim primus Apocauci ex prima uxore filius, cum Thessalonicae praeesset et violentam patris mortem rescivisset, animum ad Cantacuzenum statim transferendum sibi esse iudicavit; simulque expedire credidit, id quod in animo haberet, re ipsa praestare. Ex eo itaque coepit meditari, qua ratione Thessalonicam illi traditurus foret. Lectissimos igitur quosque Thessalonicensium socios sibi adiungit, et, Atheniensem illum imitatus Pisistratum, arcem urbis invadit, ut capiti incumbens, et inde tanquam ab statione excurrens, ipsum quoque civitatis corpus totum ex facili contineat. Sed nullum consilii huius fructum percepit. Tragica enim patris, potius quam ipsius, fata praesentem fortunam manifeste repellebant. Itaque biduum intra promulgato populari decreto, ad arcem omnes undarum instar accurrunt; nec prius inde

λιορκῆσαι, καὶ τοὺς ἔνδον πολέμου νόμοις ἀνδραποδίσασθαι, καὶ τὸν τοῦ Ἀποκαύκου υἱέα σὺν τοῖς ἀμφ' αὐτὸν ξίφει διαχρησαμένους ἀνὰ πάσας τὰς τῆς πόλεως πλατείας περιενεγκεῖν ἀπηνῶς τὰς δυστυχεῖς αὐτῶν κεφαλὰς, εἰς ἔκπληξιν τῶν ὅμοια βουλευομένων. A. C. 1345 Imp. Io. Palaeol. 4 C

ια'. Ἀλλ' ἐκεῖνο μικροῦ με παρέδραμε, τὸ τοῦ Βατάτζη δηλαδὴ Ἰωάννου· ὃς καὶ αὐτὸς ἀσήμου γένους ὑπάρχων πλούσιος ἐξ ἀπογραφικῶν ἐγεγόνει ἐμποριῶν, ἄλλας ἐξ ἄλλων ταχὺ μετιὼν, καὶ παραλλάττων ἀεὶ τῶν εὐτελεστέρων τὰς μείζους. ἄρτι δὲ καὶ τὴν τῆς Θεσσαλονίκης ἐπιτροπείαν χρήμασι μακροῖς ὠνησάμενος πρὸς τῆς βασιλίδος ἐκεῖσε πέμπεται Ἄννης. οὐ μάλα δὲ συχνοῦ ῥυέντος χρόνου, πρὶν τὴν κερδαίνουσαν πήραν ἐμβριθεστέραν ὡς ἐβούλετο διαπράξασθαι, ἐκεῖθεν ἐκβάλλεται, τοῦ Ἀποκαύκου διάδοχον τὸν υἱὸν ἀποστείλαντος· ὃν τὴν τοῦ δήμου φορὰν παρανάλωμα ξίφους ἐργασαμένην μικρῷ δεδηλώκαμεν πρότερον. (Β.) Οὗτος οὖν ὁ Βατάτζης, εἰς αἰσχύνης λόγον τὸ πρᾶγμα θέμενος, καὶ λύπης μεστὸς γεγονὼς, προσεῤῥύη τῷ Καντακουζηνῷ· καὶ ὁρμητήριον τὸ τῆς Θρᾳκικῆς περιστάσεως ἔχων φρούριον συνεχεῖς ἐκεῖθεν ἐποιεῖτο τὰς ἐκδρομάς· καὶ ἦν ἐς τὰ μάλιστα φοβερός τε καὶ ὄλεθρος προφανὴς οἷς ἐπῄει καὶ καθ' ὧν ὡπλίζετο, ἅτε δύναμιν ἔχων συχνὴν ἐξ Ἀσίας, ἣν ἐκ Τροίας ἐζητηκότι πέπομφεν ὁ σατράπης Σουλυμὰν, γαμβρὸς ἐπὶ θυγατρὶ πρὸ βραχέος αὐτῷ καταστάς. (Γ.) Ἕως μὲν οὖν Ἀπόκαυχος ἔζη, θερμὸς ἦν καὶ μάλα τοι σφόδρα Βυζαντίοις λυπηρὸς ὁ Βατάτζης, D E P. 466 B

18. Τειριστάσεως coni. Ducang. 24. θερμῶς coni. Boiv.

absistunt, quam et arcem expugnent, et eorum, qui intus sint, belli iure potiantur. Demum Apocauci filio, cum iis quos secum habebat, trucidato, per omnes urbis plateas crudeliter circumferunt infelicia caesorum capita ad eos territandos, qui similia moliantur.

11. Sed me illud paene fugit, quod de Ioanne Batatze narrandum erat: qui et ipse cum ignobilis genere esset, dives ex apographicis negotiationibus evaserat, alias ex aliis subinde suscipiendo, et ab humilioribus ad maiores semper transeundo. Novissime ipsius Thessalonicae praefecturam magna pecuniae vi redemerat, atque illuc ab imperatrice Anna missus fuerat. Nec longo post tempore elapso, cum quaestuosam peram nondum ut volebat gravidam effecisset, inde erat eiectus, subrogante Apocauco filium suum; quem et ipsum impetus plebis, ut paulo ante diximus, ferro absumpsit. (II.) Id Batatzes probrosum sibi duxerat, et dolore percitus ad Cantacuzenum desciverat; tum pro perfugio habens ditionis Thracicae castellum, continuis inde excursionibus factis, maxime metuendus evaserat. Nam quos armis aggrediebatur, iis certam perniciem afferebat, magnis ex Asia viribus adiutus; quas petenti ipsi ab urbe Troia mittebat Soiymannus satrapa, cum quo ille paulo ante, data in matrimonium filia, affinitatem iunxerat. (III.) Quamdiu itaque vixit Apocaucus, acerrimus hostis ac permolestus Byzan-

A. M. 6853 Ind. 13 διὰ τὸν τοῦ Ἀποκαύκου παῖδα δηλαδὴ καὶ τὴν ἀφαίρεσιν τῆς
ἐπιτροπῆς ἀπεχθῶς διακείμενος πρὸς αὐτόν. ἐπεὶ δ᾽ Ἀπόκαυκος
μὲν ἐξ ἀνθρώπων ἦν, ἀγώνισμα ξίφους γενόμενος, καὶ ἔδει Βυ-
ζαντίοις ἀνδρὸς θερμοτέρου καὶ δραστήριον ἐπιεικῶς ἔχοντος
φρόνημα, γράμματα ἐφοίτα συχνὰ πρὸς τῆς βασιλίδος Ἄννης
V.377 αὐτῷ, μακρῶν δωρεῶν καὶ ἀξιωμάτων ἐπαγγελίας κομίζοντα, εἰ
C βούλοιτο διάδοχος ἐλθὼν καταστῆναι καὶ βουλῆς καὶ τρόπων καὶ
δόλων Καντακουζηνοῦ. ταῦτα τὴν ἐκείνου διάνοιαν ἔθραυσε, καὶ
τὴν γνώμην μετήνεγκεν· καὶ τοῦ καιροῦ καθάπερ ὀστράκου μετα-
πεσόντος, πλείω τὴν συμμαχίδα δύναμιν ἐκ Περσῶν μετεπέμ-
πετο· καὶ συχνὰ κατατρέχων ἐδῄου καὶ ἔκαε τὰς τῷ Καντακου-
ζηνῷ προσεῤῥυηκυίας χώρας καὶ πόλεις, καὶ τὰ τῶν Βυζαντίων
ἔπειθε ῥᾷστα φρονεῖν, τὴν ἐνεστῶσαν ἀνάγκην διαδιδράσκειν
D ἐθέλοντας. (Δ.) Ἀλλ᾽ οὐδ᾽ αὐτὸς τῆς τοιαύτης ὤνατο σπουδῆς.
ἐπεὶ γὰρ ὁ Καντακουζηνὸς τὴν διαστροφὴν καὶ μετάθεσιν τῆς τοῦ
Βατάτζη διακήκοε γνώμης, τάχιστα συνέστειλεν εἰς τὰ φρούρια
πάντας καρποὺς ὁμοῦ τοῖς ἀνθρώποις καὶ τοῖς βοσκήμασιν,
ἐπειπών, ὡς εὑρήσει τὰς τῆς ἐπιορκίας ἐκτίσεις πρὸς τοῦ ἐπιορ-
κουμένου θεοῦ· ὡς ἐντεῦθεν ἐλθόντα μετὰ τῆς Περσικῆς δυνά-
μεως Βατάτζην ἐρήμοις τε ἐντυγχάνειν οἰκητόρων ταῖς χώραις
E καὶ ταῖς πόαις ἄνευ βοσκημάτων, καὶ λιμῷ διὰ ταῦτα πιεζομέ-
νους ἐπάγεσθαι Πέρσας. ταῦτα παρὰ τὰς ἐπαγγελίας καὶ τὰς
ἐμβριθεῖς ἐκείνας ἐλπίδας θεασαμένοις τοῖς βαρβάροις ἀχθε-

8. Post δόλων Boiv. excidisse putat τοῦ Ἀποκαύκου κατὰ τοῦ.

tinis Batatzes fuit, ob subrogatum videlicet Apocauci filium et ademptam sibi praefecturam ipsimet Apocauco infensus. Ubi autem Apocaucus, ferro interemptus, e vivis excessit, cum indigerent Byzantini viro acri et eo, cuius animus esset ad quidlibet audendum promptissimus, frequentes ad illum Annae imperatricis litterae perlatae sunt, per quas magna ei munera magnaeque dignitates promittebantur, si vellet et consiliorum et morum et fraudum successor Apocauco existere. Ea illius animum fregere. Itaque mutata sententia, converso tesserae instar rerum statu, maiora arcessit Persarum auxilia; crebris incursionibus vastat et incendit regiones et urbes, quae ad Cantacuzenum desciverant; et facillime eas impellit, si urgentem necessitatem effugere velint, ut Byzantiorum partes sequantur. (IV.) Sed nec ipse fructum ullum ex hac molitione percepit. Ubi enim perversam et mutatam Batatzae sententiam Cantacuzenus audivit, statim fructus omnes cum hominibus ac bestiis coëgit intra castella; tum illum dixit luiturum periuriorum poenas numini periuriis offenso. Batatzes itaque, Persicis cum copiis mox adveniens, vacuas cultoribus regiones et sine bestiis pascua invenit; atque hinc factum, ut Persae, quos ducebat, fame laborarent. Quod cum barbari contra promissa, contra uberrimas illas spes, pati se viderent,

σθῆναί τε ἐξεγένετο καὶ ἀποκτείνασι τοῦτον ἐς Καντακουζηνὸν τὴν ταχίστην μεταθεῖναι τὴν γνώμην ὁμοῦ τῇ χειρί. τοῦτο δὴ βουληθεῖσι καὶ πέπρακται παραχρῆμα· κἀκ τοῦ δεινοῦ καὶ προσάντους ἐς τὸ δεξιόν τε καὶ εὐμενέστερον τὰ τῆς τύχης ἔῤῥει τῷ Καντακουζηνῷ, τοσούτων ἐχθρῶν ἀπονητὶ οἷον ἐξ αὐτομάτου φάναι καταστρεφομένων.

A. C. 1345
Imp. Io Palaeol. 4

aegre tulerunt; istoque occiso, animum statim et vires ad Cantacuzenum transtulerunt. Quod ubi semel decretum, continuo et perfectum est; coeperuntque ab adversa infestaque fortuna melius iam et felicius ire Cantacuzeni res, tot hostibus nullo labore et suapte quasi confectis.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ

ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ ΙΕ.

NICEPHORI GREGORAE

BYZANTINAE HISTORIAE

LIBER DECIMUS QUINTUS.

ARGUMENTUM.

Crales, Romanis dissidentibus, invalescit. Urbes multas invadit. Serrhas ipsas ad deditionem subigit. Romanum se imperatorem pronunciat. Imperium cum filio partitur. Quantam eo tempore Cantacuzenus Thraciae partem tenuerit. Thracia Persarum incursionibus crebris vastata. Cantacuzeni inopia: item Byzantinorum. Anna imperatrix pessime res administrat. Sacris imaginibus non parcit. Divites vexat. Ex ipso S. Sophiae templo abreptos in vincula coniicit. Galataei profugos excipiunt. Asyli ius vetustissimum: apud omnes gentes sanctum et inviolatum: a Christianis neglectum. Eversa ecclesiae dogmata. Ob eas causas templum subita ruina deformatum (Cap. 1). *Templum sanctae Sophiae, qua parte orientem spectat, collapso hemisphaerio dehiscit. Eius cladis magnitudo verbis amplificata. Civium concursus et comploratio. Ipsorum nobilium, ac inprimis foeminarum in exportandis ruderibus pia sedulitas. Substructa ab imperatore Andronico fundamenta ruinam sistunt. Rei Byzantinae status miserrimus. Lacedaemonii post Leuctricam, Romani post Cannensem pugnam, mulieribus aurum interdixere. Byzantini cur vestibus pullis passim uti coeperint. Deus hominum morbis lente medetur. Facilius aedificat, quam destruit* (2). *Imperantium culpae excusantur, rerum causis ad arcanam Dei providentiam relatis. Cantacuzenus nimium supplex et abiectus in epistolis. Multum sibi et reipublicae obfuit cunctando. Quosnam viros maxime imitari debuerit. Gregoras epistolam eius selectam prolaturus, qua fide eam exhibiturus sit, docet. Epistola ad patriarcham. Scripta fuit rubris litteris, ipsius Cantacuzeni manu. Recisa sunt, quae ad rem minus pertinebant. Caetera ornatius enunciata* (3). *Patriarcha minore tandem fastu respondet. Sese et Cantacuzenum partim excusat, partim damnat. Rebus lapsis succurrendum censet. Pacem suadendo Annam offendit. Huius in Cantacuzenum et Irenen odium, ex zelotypia natum; fons malorum omnium. Patriarchae tamen et totius curiae Byzantinae gravior quam Annae culpa* (4). *Cantacuzenus Selybriam in deditionem accipit. Orestiade ab Hierosolymitano patriarcha coronatur. By-*

zantium clandestinis molitionibus conatur invadere. Hyrcanum, Bithyniae satrapam, generum adsumit. Anna quoque Persica auxilia arcessit. Barbari acciti praedas agunt. Captivorum ingens numerus. Animus Augustae durus et immitis. Persae Romanos viae socios ac duces dari sibi frustra postulant. Pace cum Cantacuzeno facta domum redeunt. De cometa, qui superiore anno apparuerat (5). *Nobiles Genua exacti, classe instructa, Chium improviso adoriuntur. Chii se et moenia sua strenue defendunt. Commeatu interclusi dedunt se hostibus. Idem et Phocaeenses faciunt. Phaccolatus imperatorias triremes armat. Duas Latinorum naves capit. Galataei, ea re offensi, ab advehendo frumento statim abstinent. Receptis rebus suis, redeunt in gratiam cum Byzantiis. Phaceolatum minis terrent, qui idcirco stipatores circa se habere cogitur* (6). *Augusta implacabilis; patriarcham dignitate spoliare statuit, idque per Palamitas, ob rescissum Tomum illi infensos. Palamam iampridem carcere incluserat. Quasnam ob causas. Eodem adversus patriarcham adiutore utitur. Magnae inde rixae et dogmaticae altercationes. Gregoras patriarcham inter et Palamam arbiter constitutus. Novas opiniones damnat. Augustam offendit. Sententiam scripto tradere iubetur. Ea occasione data, novos doctores refellit. Gregorii Nazianzeni verba opponit: item Basilii Magni. Non ideo reprehendendus, quod victoriam de adversariis non reportaverit. Immo constantiae et religionis ergo laudandus. Exulaturus fortasse, nisi Cantacuzenus Byzantium interea cepisset* (7). *Cum Phaceolato clam agitur de introducendo in urbem Cantacuzeno. Phaceolatus, aucto stipatorum suorum numero, rem aggreditur. Cantacuzenum urget. Diem condicit. Urbis portas noctu reserat. Cantacuzeni incruentus ingressus. Palatio exclusus in proximo diversatur. Annus et dies captae ab eo urbis. Augusta, infirmis viribus, ferox et contumax: Galataeos auxilio vocat. Aequissimas pacis conditiones proterve respuit. Galataeorum triremes duae suppetias ei veniunt. Repelluntur. Cantacuzenus alteram et tertiam legationem mavult mittere, quam vim facere. Eosdem legat, qui biennio ante ad eum missi venerant. Iubet meminisse, quae tum praedixerit. Legati re infecta redeunt. Cantacuzeni mira clementia. Milites, eo inscio, palatium oppugnant. Maritimam partem capiunt. Revocantur. Annae anxietas. Legatio superba. Extremum discrimen. Pacem oblatam vix tandem accipit* (8). *Quicunque in palatio vincti tenebantur, liberi omnes dimissi, solo patriarcha excepto, cuius res altius repetuntur. Eius apud Annam auctoritas summa. Palamas, ob novas opiniones, non quia Cantacuzeno faveret, in vincula coniectus. Ut patriarcha Augustam a se alienaverit. Ut haec adversus eum cum Palamitis conspirarit. Episcopis dies indicitur ad abrogandam patriarchae dignitatem. Interim Anna aegrotat. Convalescit. Diem episcopis rursum indicit. Tabellas, per quas officii admonetur, a confessore oblatas, rumpit. Ipsum, minacibus verbis correptum, domo exigit. Patriarcha absens et inauditus damnatur. Synodum mensa sumptuosa et immodesti risus excipiunt. Ea ipsa nocte Byzantium captum. Cantacuzenus, ne aut Annae eiusve filio incommodet, palatio cedit. Domicilium sibi constituit circa Alexii triclinium. Qualem se erga patriarcham gesserit. Eum monasterio primum includit; deinde Didymotichum ablegat. Ea omnia Gregoras aliis relinquit accuratius narranda. Ipse ad propositum redit* (9). *Quibus artibus Palamitae Annam simul et Cantacuzenum sibi mancipaverint. Palamas, cum se ipsum non posset, patriarcham fecit Isidorum, Monembasiae episcopum electum. Huius erga Palamam merita. Episcopi plerique patriarcham novum iubent anathema esse, haud impune. Ut undecunque in eundem ab orthodoxis scripti et Byzantium missi anathematismi fuerint* (10). *Cantacuzenus et Isidorus mutuam sibi operam ad summos honores adipiscendos praestant. Cur ille iterum inauguratus. Cur ea res non in S. Sophiae templo, sed in Blachernensi, celebrata sit. Duorum imperatorum et trium Augusta-*

rum sedilia. Pompa equestris. Solennis e palatio prospectus. Epulae. Stannea et fictilia vasa. Corium inauratum et gemmae vitreae in diadematis ac vestimentis. Tantae inopiae causa duplex. Pecunias ab iis qui aerarium exhauserant Cantacuzenus non repetit; incertum, utrum lenitate, an timiditate. Suorum postulata et querelas ut eluserit. Eius filia Helena Ioanni Palaeologo nubit (11). *Isidorus patriarcha pronunciatum a decessore suo in Cantacuzenianos anathematismum abrogat. Risum et indignationem movet, qui reus sit, et alios absolvat. Episcopos eligit rudes et indoctos. Palamas Thessalonicae episcopus ab eo ordinatus eiusce urbis ingressu prohibetur. Gregoras ecclesiasticarum rerum fusiorem expositionem aliis relinquit* (12).

A M. 6853 Ind. 13 A. C. 1345 Imp. Io. Palaeol. 5 P. 467 α'. Κράλη δὲ τῷ Τριβαλλῶν ἡγεμόνι κόρος οὐκ ἦν, ἐντρυφῶντι ταῖς Ῥωμαϊκαῖς κατ' ἀλλήλων καὶ δι' ἀλλήλων στάσεσι, καὶ καιρὸν εἶναι λογιζομένῳ προσήκοντα μάλιστα τοῦτον αὐτοῦ τῇ πλεονεξίᾳ καὶ δῶρον τῆς τύχης τὸ κράτιστον. διὸ καὶ καθάπερ φλὸξ ἐπῄει καὶ ἐπενέμετο διηνεκῶς τὰς πρόσω πόλεις καὶ χώρας Ῥωμαίων δουλούμενος, μηδενὸς ὄντος, ὅτῳ ἂν ἀνθίστασθαι
B ᾖ ταῖς τοιαύταις αὐτοῦ γε ὁρμαῖς. Βυζαντίοις μὲν γὰρ πολλῷ δι'
V. 378 ἐφέσεως μᾶλλον ἦν, καὶ σιωπῶσι καὶ ἐκλαλοῦσι, προδεδόσθαι οἱ μέχρι Χριστουπόλεως ἅπαντα, ἢ Καντακουζηνῷ προσγενέσθαι κτήσασθαι. Καντακουζηνῷ δὲ τοῦτο μὲν ἀβούλητον ὅλως ἦν· περισπωμένῳ δ' ὅμως ἐς τὰς ἐκ τῶν ὁμοφύλων μάχας καιρὸς ὑπερμαχεῖν οὐκ ἐνῆν. διὰ δὴ ταῦτα καὶ πλὴν Θεσσαλονίκης ἅπαντα μέχρι στενῶν Χριστουπόλεως ἐκείνῳ δεδούλωνται· μεθ'
C ὧν καὶ Σεῤῥῶν ὑπάρχει τὸ μέγα τε καὶ θαυμάσιον ἄστυ, λιμῷ καὶ πολιορκίᾳ μακρᾷ προδοθὲν καθ' ὁμολογίαν, δυοῖν ἀμηχάνοις ἐχθροῖς. (B.) Ἐντεῦθεν ὁ Κράλης μείζων ἑαυτοῦ καταστὰς καὶ δαψιλεστέραν ἑαυτῷ ποριζόμενος τὴν ὀφρὺν (ᾤετο γὰρ οὐδὲ τῶν μέχρι Βυζαντίου λειπομένων Ῥωμαίοις ἀνθέξειν οὐδὲν πρὸς

1. Crali autem Triballorum principi, seditionibus iis, quibus Romani inter se et adversus se invicem saeviebant, ad delicias abutenti, satis nondum erat. Nempe is opportunum illud cupiditati suae tempus et donum fortunae esse ducebat longe maximum. Pervadebat igitur flammae instar, et continenter populabatur subigebatque obvias quasque Romanorum urbes et regiones; quod nemo esset, cui illos impetus reprimere vacaret. Byzantinis enim, et tacitis et confitentibus, optatius multo erat omnia illi Christopolin usque prodi, quam Cantacuzeno acquiri. Cantacuzeno autem omnino quidem nolente id fiebat; civilibus tamen bellis distracto propugnare non licebat. Ea propter omnia ab illo, Thessalonica excepta, Christopolin usque subacta sunt. Atque in iis ipsae etiam Serrhae, magna illa et praeclara civitas, fame et longa obsidione, duobus sane molestissimis hostibus, ad deditionem compulsae. (II.) Ex eo Crales supra se ipsum evectus sumptoque inde grandiori supercilio (nihil quippe eorum, quae Byzantium usque Romanis supererant, viribus suis et supremae potestati resisturum arbitra-

τὴν ἐκείνου ῥώμην τε καὶ ἡγεμονικὴν ἀρχὴν) βασιλέα Ῥωμαίων A. M. 6853
ἑαυτὸν ἀνηγόρευσε, τήν τε βάρβαρον δίαιταν ἐς τὰ Ῥωμαίων Ind. 13 A. C. 1345
ἤμειψεν ἤθη καὶ καλύπτρᾳ καὶ πάσαις στολαῖς διασήμοις, ὁπό- Imp. Io. Palaeol. 5
σαι τῇ μεγάλῃ ταύτῃ γε προσήκουσιν ἀρχῇ, περιφανῶς ἐχρήσατό D
τε καὶ χρῆταί γε μέχρι καὶ ἐς ἐμέ. ἤδη δὲ καὶ πρὸς τὸν υἱὸν τὴν P. 468
ὅλην ἡγεμονίαν ἐνείματο· καὶ τῷ μὲν ἄρχειν παρέσχε, κατὰ τὰ
εἰθισμένα τοῖς Τριβαλλοῖς, τῆς ἔκ τε κόλπου τοῦ Ἰονίου καὶ
αὖ Ἴστρου τοῦ ποταμοῦ μέχρι τῆς τῶν Σκοπίων πόλεως, ἧς καὶ
ποταμὸς Ἀξιὸς ἄνωθέν ποθεν μέγιστος κάτεισι παραψαύων ἡγε-
μονίας· ἑαυτῷ δ' αὖ τῶν ἐκεῖθεν Ῥωμαϊκῶν χωρῶν καὶ πόλεων,
κατὰ τὴν εἰθισμένην Ῥωμαίοις δίαιταν, ἄχρι καὶ ἐς τὰ περὶ Χρι-
στούπολιν τῶν παρόδων στενά. τά γε μὴν ἐκ τῶν τοιούτων στε- B
νῶν ἄχρι Σηλυβρίας καὶ Δέρκου πάντ' εἶχεν ἤδη Καντακουζη-
νὸς ὑποχείρια, πλὴν Χεῤῥονήσου. (Γ.) Περσικαὶ δὲ δυνάμεις,
ἐξ Ἀσίας δι' Ἑλλησπόντου πᾶσαν ὥραν διαπεραιούμεναι, καθά-
περ ἐξ οἰκείων ἐς οἰκείας νομὰς καὶ ἐπαύλεις, συχνὰς ἐποιοῦντο
νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν τὰς θηριώδεις ἐφόδους κατὰ τῶν Θρᾳ-
κικῶν πόλεων, νῦν μὲν αὐτονομίᾳ χρώμενοι λῃστρικῇ, νῦν δὲ
συμμαχεῖν προσποιούμενοι Καντακουζηνῷ. ὅπως δ' ἄρα ἦν, ἐνό- C
σουν αἱ πόλεις καὶ μάλα πονήρως εἶχον Ῥωμαίοις πᾶσι τὰ πρά-
γματα. οὔτε γὰρ ὑποζυγίων, οὔτε ποιμνίων οὐδὲν τοῖς ταλαιπώ-
ροις Θρᾳξὶν ἐλέλειπτο, οὔτε βοῶν ἀροτήρων οὐδείς, δι' ὧν οἱ
γεωργοὶ τὰς τῆς γῆς ἀναμοχλεύοντες αὔλακας τὸν ἡμερήσιον
καὶ ἀναγκαῖον ἐκπορίζονται δασμὸν τῇ γαστρί. κἀντεῦθεν ἀσπό-

20. πᾶσι Boiv. pro παισί.

batur) Romanum imperatorem ipse se pronunciavit, et vivendi genus a barbarico ad Romanum morem transtulit, tiaraque et omnibus, quae magni huius imperii propria sunt, insignibus palam usus est, et ad hoc usque tempus utitur. Iam vero et cum filio totum imperium partitus illi quidem, ut secundum Triballorum instituta imperaret, ea regione cessit, quae ab Ionio sinu et Istro flumine ad Scopiorum usque urbem pertinet; quam provinciam maximus fluvius sursum alicunde praeterlabitur Axius: sibi vero Romanas regiones et urbes, Romanis institutis regendas, illinc usque ad Christopolitanas fauces reservavit. Quae autem ab illis angustiis ad urbes usque Selybriam et Dercum occurrunt, ea iam omnia Cantacuzenus subegerat, Chersoneso excepta. (III.) At Persae ex Asia per Hellespontum quacunque tempestate, tanquam ab suis ad suas possessiones et sedes advecti, noctu atque interdiu, ferarum instar civitates Thraciae adoriebantur: nunc latronum licentia utendo; nunc se Cantacuzeni copias auxiliarias simulando. Sane ut ut erat, laborabant urbes, et cum omnibus Romanis pessime agebatur. Nihil enim iumentorum, nihil pecorum miserrimis Thracibus reliqui erat; nihil ex bubus aratoribus; quorum opera agricolae, perrupto terrae gremio, quotidianum et necessarium parant faucibus vectigal. Cum itaque

A. M. 6853 ρου τε καταλελειμμένης τῆς γῆς καὶ ἀνθρώπων ἐρήμου παντά-
Ind. 13 D πασι, καὶ τὸ ὅλον εἰπεῖν θηριώδους, ἀπορία χρημάτων ἐμάστιζε
μὲν ἱκανῶς τὸν βασιλέα Καντακουζηνὸν, περιϊόντα Θρᾴκην·
ἐμάστιζε δ' οὐχ ἧττον καὶ Βυζαντίους, τῆς βασιλίδος Ἄννης καί-
ριον οὐδὲν περὶ τὴν τῶν πραγμάτων μελετᾶν οὔτ' εἰδυίας οὔτ'
ἐθελούσης διοίκησιν· ἀλλ' ἀφαιρουμένης μὲν τὸν τῶν ἱερῶν εἰ-
κόνων κόσμον ἀνέδην, καὶ ὃν μὲν ἐκποιουμένης, ὃν δὲ χωνείᾳ
E παραπεμπούσης· προφάσει μὲν διὰ τὴν ἐς τὰ κοινὰ χρείαν, τὸ
δὲ πλεῖστον εἰς ἑαυτῆς ἴδιον κέρδος. (Δ.) Ταῦτα δ' ἐργαζο-
μένη οὐδὲ τοῦ κακουργεῖν ἀπείχετο τοὺς ἐνδόξους, καὶ ὅσοι
χρημάτων οἰκείων περιουσίᾳ προὔχειν ἐδόκουν. δι' ἃ δὴ καὶ ἐς τὸ
μέγα καὶ περιβόητον ἱερὸν τῆς τοῦ θεοῦ Σοφίας, ἀσύλου πάλαι
καταφυγῆς κεκτημένον προνόμια, καταφεύγοντας ἀπέσπων φεῦ
F ἀπηνῶς, καὶ πάσαις ἀπεώθουν χερσὶν εἰς εἱρκτὴν καὶ λήθης
ὅπαν φάναι φρούριον· ὡς ἀναγκασθέντας ἤδη λοιπὸν τοὺς τα-
V. 379 λαιπώρους (ἐφευρετικὸν γάρ εἶναί φασι τὴν ἀνάγκην) ἐς τὸ τοῦ
Γαλάτου καταφεύγειν φρούριον, τῆς περιστάσεως τοῦτο μηχα-
νησαμένης ἐξ αὐτομάτου φρούριον ὀχυρὸν καὶ ἱερὰν τινα ἄγκυ-
ραν καὶ ἄσυλον ὄντως καταφυγήν. καίτοι καὶ βαρβάροις καὶ
Ἕλλησι, καὶ πάσῃ γῇ καὶ θαλάσσῃ, καὶ πάσαις ἡγεμονικαῖς
P. 469 ἐξουσίαις, εἰθισμένον ἀεὶ δι' αἰῶνος οἴκτου καὶ σπλάγχνων τοι-
αῦτα κεκτῆσθαι δείγματα. Χριστιανοῖς δ' οὖσιν ἡμῖν, καὶ νῦν
μάλιστα χρῄζουσι τῆς ὁμοίας πρὸς θεοῦ τυγχάνειν συμμαχίας,

5. μελετᾶν em. Boiv. pro μελετῶν. 11. περιουσίᾳ Boiv. pro παρουσίᾳ.

ex eo terra inculta remansisset, et colonis omnino vacua, ac prorsus (ut ita dicam) fera, Cantacuzenum imperatorem, regiones illas circumeuntem, non mediocris flagellabat pecuniae inopia; nec minor Byzantios, cum imperatrix Anna nihil circa rerum administrationem opportune statuere aut posset aut vellet; sed sacrarum imaginum ornamenta licentius detraheret, et alia venderet, alia ad aurificem mitteret; specie quidem, ut in usus publicos impenderet; at maxima ex parte, ut in rem suam converteret. (IV.) Haec porro cum faceret, ne tum quidem ab vexandis iis abstinebat, qui illustriores erant, aut rei familiaris copia abundare videbantur. Quocirca et eos, qui ad magnum celeberrimumque S. Sophiae templum, inviolati iamdiu perfugii privilegiis ornatum, confugissent, avellebant heu crudeliter ac totis viribus in carcerem et in quamlibet (ut ita dicam) Oblivii arcem detrudebant. Coacti itaque miseri (etenim ingeniosum quiddam esse necessitatem ferunt) ad Galataeum castellum confugiebant, ipsa videlicet calamitate suapte illud sibi providente, praesidium firmum et sacram quandam ancoram et inviolatum vere perfugium. Atqui et barbaris et Graecis, et omni terrae ac mari, et omnibus imperiis ab omni aevo moris fuit, ut misericordiae et affectus talia apud se haberent exempla. A nobis vero, qui et Christiani sumus, et nunc maxime simili numinis auxilio indigemus, illud inter-

ἀπείρηταί τε καὶ παραλέλυται. (E.) Οὐ μόνον δὲ, ἀλλ' ὥσπερ κάλω ῥαγέντος καὶ δόγματα τῆς ἐκκλησίας ἀνατέτραπται, καὶ θεῖοι πατέρων κανόνες συγκέχυνται καὶ πεπάτηνται. δι' ἃ δὴ καὶ αὐτὶ τοῦ ναοῦ τὸ κάλλος ἠκρωτηρίασται, καὶ ἐς τὸ ἔδαφος ἔῤ- B ῥιπται· δεικνύντος οὑτωσὶ προφανῶς τοῦ θεοῦ καὶ διὰ τῶν φαινομένων τὴν τῶν οὕτω παρανομουμένων ὑπερβολὴν, καὶ οἷον τὴν μέλλουσαν προαναφωνοῦντος καὶ ἀπειλοῦντος ἐκδίκησιν. καί μοι δοκεῖ διὰ τοῦτ' ἄνευ σεισμοῦ καὶ περικλονήσεως γῆς γεγενῆσθαι τὸ πάθος τουτί.

A. C. 1345 Imp. Io. Palaeol. 5

β'. Ἑσπέρα μὲν γὰρ ἦν ἤδη καὶ οὐρανὸς αἴθριος, περί που C τὰ μέσα τῆς νυκτὸς, ὅτε πᾶσι μὲν ἀνθρώπων ὀφθαλμοῖς βαθεῖς ληνοβατοῦσα κίρνησι τοὺς ὕπνους ἡ τῆς νυκτὸς σιωπὴ, πρὸς δ' ᾠδὰς νυκτερινὰς ἀλεκτρυόνες τάς τε πτέρυγας κινεῖν καὶ τὰς ἐμφύτους σάλπιγγας ἀνοίγειν ἐμμελῶς μελετῶσι, καὶ τηνικαῦτα πέπτωκεν ἡ μία τῶν αἰθερίων φάναι τεττάρων ἁψίδων, ἡ πρὸς ἥλιον ἀνίσχοντα βλέπουσα, συνεφελκύσασά τε καὶ συγκαθελοῦσα ἑαυτῇ καὶ ὅσον ὑπήρειδεν ὃ ἐπεκάθητο ἡμισφαίριον· καὶ συντέτριπται D μὲν τὰ κρυπτόμενα κάλλη τοῦ βήματος· συντέτριπται δ' ὁ τῶν θείων ἐκείνων κόσμος εἰκόνων· ἡ δὲ διὰ πάντων ἥκουσα χάρις ἔσβεσται ταχὺ, καθάπερ ἄνθος ἐν ἀγρῷ καὶ ῥόδον ἐν λειμῶνι, ὁπότ' ἀκρὶς καὶ κάμπη τις ἀδόκητος ἀθρόον ἐπιδράμοι. ἡ δὲ τοὺς ἱεροὺς ἐκείνους κίονας περιελίττουσά τε καὶ ποικίλλουσα καὶ νικῶσα τὸ ἁμιλλώμενον ἅπαν Φειδίου λαξευτικὴ παντάπασιν ἐῤῥύη τε καὶ ἔσβεσται, λεπτότητα μιμησαμένη ψηφίδων. πανη-

dicitur atque abrogatur. (V.) Quinimo, tanquam ruptis retinaculis, et ipsa quoque ecclesiae dogmata evertuntur, et sacra Patrum praescripta confunduntur ac pedibus subiiciuntur. Eam ob causam ipsa templi pulchritudo mutilata est et ad terram afflicta; Deo palam ita significante, et evidentibus ostentis declarante, quam enormis foret eiusmodi impietas, futuramque ultionem quasi praenunciante ac minitante: unde et factum puto, ut citra terrae tremorem et agitationem clades illa accideret.

2. Nocte enim iam fere media, caelo sereno, cum silentium ipsum omnibus hominum oculis invergit ac veluti imprimit soporem altissimum; cum et galli ad nocturnos cantus alas movere et ingenitas buccinas modulate inflare meditantur, e quatuor illis arcubus, caelo paene dixerim aemulis, unus, orienti nempe obversus, procubuit, secum trahens et eadem ruina involvens, quaecunque hemisphaerium superimpositum fulciebant: atque ita deleta sunt, quae in bemate pulchra inerant et recondita; deletus est sacrarum imaginum nitor; et gratia illa ubique diffusa brevi evanuit, veluti flos in agro, aut rosa in horto, quando vel locusta vel improvisa eruca statim incurrerit. Illa vero, quae columnas sacras vestiebat ac distinguebat, omne aemulum opus supergressa Phidiae sculptura, effusa omnino et deleta est, minutissimis calculis exaequata. Conciones autem, et conventus, et quae

A. M. 6853 Ind. 13 γύρεις δὲ καὶ ξυναυλίαι καὶ ἅμιλλαι συνήθεις ἐκεῖ, λογικαί τε καὶ
ἱεραί, παννύχιοί τε καὶ πανημέριοι, πρὸς ἀφωνίαν μετήνεγκαν
P. 470 τὴν σπουδὴν ὑπ' ἐκπλήξεως. καὶ νῦν τὸ παγκόσμιον θέατρον, τὸ
πάσης γλώττης τερπνὸν ἀφήγημα, ὁ πάσης ἀκοῆς γλυκὺς θόρυ-
βος, ἀόρατον ἕστηκε θέαμα, καὶ στήλη τις οἷον ἔμψυχος δι' αἰ-
θέρος ποιουμένη τὴν τραγῳδίαν, καὶ πάσης γῆς προκαλουμένη
δάκρυα, καὶ ὥσπερ στόμα διὰ τῆς ὀροφῆς ἄνω διάρασα περι-
φανῶς ἡλίῳ καὶ ἀστράσι τὴν ἀδικίαν προσαγγέλλει, καὶ τοὺς οὐ-
V. 380 ρανοὺς μονονουχὶ προσκαλουμένη μάρτυρας ἐκεῖνα δὴ τὰ τῶν
B προφητῶν περιᾴδει πρὸς κύριον· „υἱοὶ μητρός μου ἐμαχέσαντό
με· ἐπάταξάν με, ἐτραυμάτισάν με· καὶ ἡ ὑπερηφανία τῶν μι-
σούντων με ἀνέβη διὰ παντός." (B.) Τούτων δ' οὕτω συμβε-
βηκότων, τῆς φήμης ἕωθεν ῥυείσης καὶ ἀνὰ πᾶσαν διαδοθεί-
σης τὴν πόλιν, βοὴ καὶ θρῆνος ἠγείρετο μείζων, ἢ κατ' ἐκεῖνον
τὸν πάλαι, ὁπότε Ναβουχοδονόσορ ὁ Ἀσσύριος, ἄρδην ἐξανδρα-
C ποδισάμενος Ἱερουσαλὴμ, ὁμοῦ καὶ τὸ τοῦ Σολομωντείου νεὼ
καθεῖλέ τε καὶ ἀφήρηται κλέος. ἐκενοῦντο τοίνυν οἰκίαι πᾶσαι
καὶ ἀγοραὶ καὶ θέατρα, καὶ πάντες ἐπὶ τὴν θέαν τοῦ πάθους
ἀθρόον ἐξέθεον· καὶ οὐδεὶς ἦν, ὅτῳ προὐργιαίτερον ἕτερον ἦν τῶν
ἁπάντων, ὃ τῆς σπουδῆς ἀπασχολῆσαι ταύτης ἂν δυνηθείη. περι-
στάντες οὖν καὶ ἀπολοφυράμενοι πάντες, ὁπόσον εἰκὸς, ἔπειτα
κύψαντες ἐξεφόρουν τὴν ὕλην τῶν ἐρειπίων· καὶ ἦν οὐδεὶς τῶν
D ἁπάντων τέως ἀξυντελής· οὐδ' ἦν ἐκεῖ διακρίνειν πλούσιον ἐκ
πενήτων, οὐδ' ἐξ ἀδόξων ἔνδοξον, οὐδ' ἐκ δεσπότου δοῦλον, οὐ

22. κύψαντες Boiv. pro κρύψαντες.

solebant haberi illic diebus et noctibus perpetuis dialecticae theologicaeque disputationes, studium suum in silentium prae stupore verterunt. Et nunc theatrum illud universo orbi commune, iucundus omnis linguae sermo, dulcissimum auribus quibuslibet murmur, inadspectum adstat spectaculum, et quaedam velut columna animata tragoediam medio aëre exhibet, totiusque orbis lacrymas ciet; et ore quasi per culmen superne diducto, soli et astris indignum facinus palam annunciat; caelum denique tantum non testem advocat, et prophetica illa Deo occinit: „Filii matris meae pugnaverunt contra me: percusserunt me, vulneraverunt me; et superbia eorum, qui oderunt me, adscendit semper." (II.) Id cum ita accidisset, manante statim fama, et per totam urbem mane disseminata, maior et clamor et luctus excitatus est, quam olim exstitit, cum Assyrius Nabuchodonosor, Solyma funditus eversa, Salomonici quoque templi magnificentiam diruit atque sustulit. Omnia itaque et tecta et fora et theatra deserebantur, omnibus ad illius cladis spectaculum confestim accurrentibus: et nemo erat, cui aliud quidquam curae impensioris esset, quod ab officio illo posset avocare. Circumfusi igitur et lamentati omnes, quantum par erat, mox inclinato corpore materiem et rudera exportabant; nec tum quisquam ex omnibus erat immunis; nec ibi divitem a paupere discerneres, nec illustrem ab obscuro, nec

μέντἂν οὐδ' ἐκ βαναύσων εὐγενῆ. ἀλλὰ πρὸς μίαν ἐπίσης ἀνε- A. C. 1345 κίρνατο πάντων ἡ πρόθεσις ζήλου φοράν. πολύ γε μὴν τῶν ἀν- Imp. Io. Palaeol. 5 δρῶν ἡ τῶν γυναικῶν ὑπερεῖχεν εἰς τοὔργον σπουδή. ἅτε γὰρ εὐπαθέστερον πρὸς δακρύων τὸ γένος φοράν, πλουσίοις λοιπὸν τοῖς δάκρυσι ῥαίνουσαι τάς τε πλίνθους καὶ πέτρας ἐκείνας ἔπειτα E ἐπετίθουν τοῖς ὤμοις, οὐδαμῆ περιλάμπρων ἐνδυμάτων ἐνταῦθα φροντίζουσαι, ῥηγνυμένων καὶ κόνεως πληρουμένων ὑπό τε τῆς πολυμιγοῦς ἐκείνης ὕλης ὑπό τε τῆς ἐξ ἀλλήλων καὶ δι' ἀλλήλων συνεχοῦς τε καὶ ἀγχιστρόφου περιφορᾶς. εἶπεν ἄν τις πηγὰς ἀφιέναι δακρύων τὴν ὕλην ἐκφορουμένην ἐκείνην· οὕτω κατὰ ποταμοὺς ἐχώρει τότε δάκρυα πασῶν ἐκεῖ γυναικῶν, ἐνδόξων ὁμοῦ καὶ ἀδόξων, καὶ οὕτω μακροῖς ἀνεμίγνυτο θρήνοις ὁ ζῆλος ἐκεί- F νων καὶ ἡ σπουδή, ῥᾳστώνης οὐδεμιᾶς δυνηθείσης διακόψαι τὸν δρόμον καὶ τὴν συνέχειαν, ἐφ' ὅλοις ἐγγύς που νυχθημέροις τριάκοντα. (Γ.) Ἐλέγετο μέντοι πρὸς τῶν πολλῶν, ὡς εἰ μὴ προϋπάρχειν συνέβαινε τὰς πρὸς ἕω κρηπῖδας καὶ τὰ ἐρείσματα, ὁπόσα πρὸς Ἀνδρονίκου τοῦ βασιλέως πάλαι ἀνῳκοδόμηνται πάνυ τοι φιλοτίμως, κἂν πολλαπλάσιον ἐγεγόνει τὸ πτῶμα καὶ τῶν γε P. 471 ἀνιάτων ἓν ἦν. καὶ ταῦτα μὲν τοῦτον ἔσχε τὸν τρόπον· καὶ τὸ θέρος ἐν τούτοις ἐτελεύτα. (Δ.) Κακῶν δ' ἀνακωχή τις οὔτ' ἦν, οὔτ' ἠλπίζετο· ἀλλ' ἐφ' ἑτέροις ἕτερα διηνεκῶς ἐπέῤῥει, καὶ ἐπὶ τὸ χεῖρον ηὖξε καὶ προὔβαινε. ἥ τε γὰρ γῆ παντάπασιν εἰπεῖν ἄσπορός τε καὶ ἀγεώργητος ἐλείπετο· τῶν τ' ἐπιτηδείων

6. περὶ λαμπρῶν coni. Boiv.

servum a domino, nec nobilem ab operis mercenariis. Sed in eundem ardoris impetum omnium pariter voluntas coalescebat. Mulierum tamen sedulitas multo maior quam hominum in navanda opera fuit. Etenim illae, utpote sexu ad uberem lacrymarum vim propensiore, largo demum fletu lateres ac lapides illos respergebant; humeris deinde imponebant, neutiquam tunc sollicitae de sumptuosis vestimentis, quae et lacerabat et pulvere opplebat tum confusa illa materia, tum continua et crebro iterata ab aliis ad alios per manus translatio. Dixisses materiam illam, quae exportabatur, lacrymarum fontibus scaturire: adeo tunc torrentium instar ibant omnium quae erant illic mulierum, illustrium simul et ignobilium, lacrymae: adeo ingenti luctu mixtus erat illarum zelus et officiosa diligentia: siquidem illos cursus et continuos labores nulla potuit mollities interrumpere, perpetuis ferme triginta diebus et noctibus. (III.) Caeterum a plerisque dictitabatur, nisi orientem versus occurrissent fundamenta et moles, quas iampridem imperator Andronicus magnifice admodum substruxerat, futuram multo maiorem ruinam, atque illud vulnus insanabile exstiturum fuisse. Porro haec ita se habuerunt; ac in iis aestas consumpta est. (IV.) Malorum autem remissio nulla neque erat, neque sperabatur; sed perpetuo alia ex aliis affluebant, ingravescebantque et provehebantur in peius. Nam et terra seminibus omnino paene fraudabatur, et inculta remanebat; et rerum ad vi-

A. M. 6853 Ind. 13 μακρά τις ἐπεπόλαζε σπάνις διὰ τὰς τῶν ἄλλοτ' ἄλλων πολε- B μίων ἐφόδους· καὶ ἅμα χρημάτων πόρος ἦν οὐδεὶς οὐδαμόθεν, οὔτε τοῖς πένησιν ἐννοῆσαι δι' ἐργασίας ἡστινοσοῦν, οὔτε τοῖς ἄρχουσιν, ὅθεν ἔρανόν τινα δασμολογοῦντες ἀργυρολογήσουσι. καὶ ἦν ἰδεῖν κενουμένας τὰς πόλεις, καὶ τοὺς μὲν ἐς ἀλλοδαπὴν μετοικοῦντας, τοὺς δ' ἐν ἀπογνώσει μένοντας. (Ε.) Καὶ Λακεδαιμόνιοι μὲν πάλαι χρυσοφορεῖν τὰς γυναῖκας ἔπαυσαν, καὶ ἅμα C οἱ τὸ τῆς πάλαι Ῥώμης διοικοῦντες ἀξίωμα, ψηφίσμασί τε καὶ δόγμασι δημοσίοις καὶ ἀσαλεύτοις ἑκάτεροι· οἱ μὲν διὰ τὸ ἐν V. 381 Λεύκτροις ὑπὸ Θηβαίων σφίσι γενόμενον πάθος, ὁπότε δὴ μικροῦ τὴν πᾶσαν ἔκειρεν ὁπλιτικὴν ἀκμὴν τῆς Σπάρτης Ἐπαμεινώνδας ἐκεῖνος, Βοιωταρχῶν τηνικαῦτα· οἱ δὲ δι' Ἀννίβαν τὸν Καρχηδόνιον, ὁπότε περί τε Κανύσιον πεδίον καὶ Ἀφείδιον ποταμὸν τοῖς κατὰ Ῥωμαίων μακροῖς ἐκείνοις τροπαίοις τελευταῖον D τοῦτ' ἐπιθεὶς καὶ συγκλείσας τὴν μυριάριθμον ἐκείνην Ῥωμαίων κατηγωνίσατο στρατιάν· ὡς τοῖς πλουσίοις ἐκείνοις αἵμασι βαφῆναί τε ποταμοῦ τὸ ῥόθιον καί, ἄνευ ὕδατος, αἱμάτων ἔχειν ἄνωθεν εἶναι δοκεῖν τὰς πηγάς. (ϛ'.) Νῦν δ' ὥσπερ ἐξ ἑνός τινος αὐτομάτου κηρύγματος, διαδραμόντος ἁπάσας πόλεις Ῥωμαίων, μήτε μηδένα ἀνδρῶν μήτε γυναικῶν μηδεμίαν λαμπροφορεῖν, ἀλλ' ὁμόσε πάντας ἑλέσθαι μελαίναις ἐσθῆσι ξυνεπεπτώκει κε- E χρῆσθαι, οὓς μὲν λύπης ἕνεκα προϋπαρξάσης ἅπαξ, οὓς δὲ διὰ τὰς κοινὰς καὶ δημοσίους κῆράς τε καὶ συμφορὰς τῶν ὁμοφύλων· ὡς μὴ πόλει καὶ πολιτείᾳ τὰ Ῥωμαίων ἐοικέναι πράγματα, ἀλλ'

13. *Κανύσιον* dici pro *Καννήσιον* vult Boiv.

ctum necessariarum magnam quandam inopiam induxerant hostium alias aliorum incursiones; nec parandae alicunde pecuniae ratio ulla a pauperibus excogitari poterat, quamcunque illi artem exercerent: nec erat magnatibus, unde corrogata aliqua stipe pecuniam cogerent; et urbes videre erat desolatas, aliis peregre abeuntibus, aliis domi desperata salute remanentibus. (V.) Olim quidem Lacedaemonii mulieribus edixerunt, ut gestare aurum desinerent; nec non ii, qui veteris Romae imperium administrabant; consultis utrique et decretis publicis, iisque inconcussis: illi propter Leuctris acceptam a Thebanis cladem, cum robur Spartae militare totum fere excisum est virtute illius Epaminondae, qui tum Boeotis imperabat: hi vero, eo quod Hannibal Carthaginiensis in Cannensi agro, apud Aufidum flumen, magnis illis, quas de Romanis reportaverat, victoriis novissima adiecta, coactas in unum locum innumerabiles Romanorum copias ita profligavit, ut largo cruore tinctis fluctibus, non ex aquae sed e sanguinis fontibus derivari amnis videretur. (VI.) Nunc vero, quasi edicto aliquo totas Romanorum urbes suapte pervagato, sic usu venit, ut nullus vir, nulla mulier veste candente, sed omnes pulla uterentur; alii dolore aliquo semel praecepto, alii communem ac publicam vicem et suorum civium infortunia dolentes; ita ut non civitati reive publicae simile esset Romanum imperium, sed obscura quaedam

ἀμαυρά τινα καμνόντων εἴδωλα εἶναι, καὶ πόῤῥωθεν μονονοὺ A. C. 1345 προαναφωνοῦντα ἀλλήλοις τὴν ἔνδον τῆς ψυχῆς φλεγμονὴν, ὅσην Imp. Io. Palaeol. 5 ἑκάστῳ δαψιλῶς χορηγεῖν οὐ λήγει τὸ κακόδαιμον νῦν τῆς Ῥωμαίων τύχης· παραπλησίως τῶν ἰατρῶν ἐκείνοις, ἐπάγοντος τοῦ F θεοῦ τοῖς κοινοῖς τε καὶ ἰδιάζουσι Ῥωμαίων πράγμασι τὴν ἰατρεύουσαν δίκην, οἳ μὴ τῇ ὀξυτάτῃ καὶ ἀνυσιμωτάτῃ κέχρηνται καυτηρίᾳ, ὅτι μὴ τῇ μαλακωτέρᾳ τε καὶ διὰ μακροῦ ποιουμένῃ τοῦ χρόνου τὴν ἴασιν· ὃ πολλῷ δὴ τοῦ προτέρου δοκεῖ πως ἀνιαρότερον, οὐ συνιεῖσι τοῖς πλείστοις τοὺς θείους καὶ οἰκονομικοὺς τῆς προνοίας τρόπους, ὁπότε καιρὸν ἐθέλοι διδόναι μετανοίας τοῖς τὰ μέγιστα ἁμαρτάνουσιν. ἀνθρώποις μὲν γὰρ πολλῷ ῥᾷον P.472 τὰς οἰκείας ἐστὶν οἰκοδομίας καθαιρεῖν, ἢ κτίζειν· θεῷ δὲ, φιλανθρώπῳ γε ὄντι, ταχίστην μὲν τὴν οἰκοδομὴν καὶ σύστασιν, καὶ θᾶττον ἢ λόγος, τῶν γινομένων ποιεῖσθαι· τὴν δέ γε καθαίρεσιν διὰ μακροῦ τε τοῦ χρόνου καὶ βραδυτέραν ὡς τὰ πολλὰ, καὶ μάλα μόλις· μονονουχὶ δεικνύντι περιφανῶς, ἑκάτερον εἶναι, τὸ μὲν αὐτῷ κατὰ βούλησιν, τὸ δὲ κατ' ἀμφότερα· τό,τ' ἀβούλητον*** καὶ ὃ πρὸς διόρθωσιν ἔχει κράτιστον σύμβουλον ἅμα καὶ σύμμαχον τὸν τοῦ χρόνου δίαυλον.

γ'. Ταῦτ' ἐννοῶν καὶ αὐτὸς οὔτε νωθρότητα περὶ τὰ πολέμια καὶ ἀφέλειαν περὶ τὴν ἐνεστῶσαν περίστασιν ἔχω καταγινώσκειν A. M. 6854 Ind. 14 A. C. 1346 τοῦ βασιλέως Καντακουζηνοῦ, οὔτε ζηλοτυπίαν καὶ κότον Imp. Io. Palaeol. 5 ἀπέραντον Ἄννης αἰτιᾶσθαι, καὶ ἀκατάλλακτον ἔχθραν· ἀλλὰ B μυστικωτέρους τινὰς τῆς προνοίας τρόπους· ἢ τὰ πάντα καλῶς V.382

18. Nonnulla desunt. Vide Notas.

simulacra luce carentium esse viderentur, quae e longinquo sibi invicem quasi praedicarent intimum animi dolorem; eum nempe, quem unicuique non desinit cumulate exhibere praesens Romanorum infelicitas. Nimirum publicis et privatis Romanorum rebus divina iustitia sic ferme medetur, ut illi medici, qui non praesentissimo efficacissimoque cauterio utuntur, sed leniore, et curationem in longum ducturo. Istud autem multo quam illud molestius videtur; non intelligentibus plerisque divina et benigna Providentiae consilia, quando illa poenitendi spatium iis largitur, qui gravissime deliquerint. Etenim hominibus quidem multo facilius est propria aedificia destruere, quam construere: Deo autem, utpote clementiori, rerum aedificatio et coagmentatio celerrime ac dicto citius, eversio nonnisi longo tempore, et ut plurimum lentius, aegreque admodum perficitur. Nimirum ille tantum non aperte ostendit, alterum quidem se volente, alterum vero partim volente, partim nolente fieri *** quod ad emendationem optimum habet consiliarium et adiutorem, moram ipsam longi temporis.

3. Haec et ipse mecum reputans nec socordiae in bello gerendo, nec simplicitatis in illo rerum statu nimiae Cantacuzenum imperatorem ausim damnare, nec zelotypiam Annae et odium implacabile causari; sed occultiora quaedam Providentiae consilia, quae omnia recte administrans crimi-

A. M. 6854 διοικοῦσα τὰς ἐν ἄλλοις ἡμαρτημένας αἰτίας καιροῖς ἐν ἑτέροις
Ind. 14 λαμπρῶς ἀποδίδωσι, γεωργίας μιμουμένη λόγους· ἣ καὶ αὐτὴ
C τὴν τῶν σπερμάτων καταβολὴν ἐν ἄλλοις τῇ γῇ ποιουμένη καιροῖς ἐν ἑτέροις τρυγᾷ τοὺς καρπούς. (B.) Διὰ δὴ ταῦτα καὶ μνησθῆναι μιᾶς τινος ἀνεπιφθόνως τῶν ἐπιστολῶν Καντακουζηνοῦ, γενομένοις ἡμῖν ἐνταυθοῖ τῆς διηγήσεως, πρὸς βουλήσεως γίνεται· αἳ διὰ τοῦτο σεσίγηνταί μοι μέχρι νῦν, καὶ ταῦτα πολλαί τινες οὖσαι καὶ συνεχεῖς αἱ πεμπόμεναι πρὸς αὐτοῦ Βυζαντίοις, ὅτι πολλήν τινα τὴν ὑπόπτωσιν εἶχον καὶ σμικροπρεπῆ
D τινα τὴν παράκλησιν· ἐξὸν διαγρηγορήσαντι στρατηγικώτερον τρόπον κραταιοτέραν ποιήσασθαι καὶ σπουδαιοτέραν τὴν τοῦ ἀγῶνος κρίσιν, καὶ μὴ μάτην οὕτω τρίβειν τὸν χρόνον, καὶ φθείρειν μὲν ἑαυτόν, φθείρειν δὲ τὰ Ῥωμαίων οὐ δέον πράγματα, ὡς καὶ ἐς γόνυ πεσόντα ἤδη μηκέτ' ἐλπίζειν ῥᾳδίως ἐπὶ τῶν εἰθισμένων
P. 473 κρηπίδων ἑστήξειν· ἔχειν γὰρ αὐτόν, εἴπερ ἐβούλετο, πρὸς ἀρχαιότερα τὴν μίμησιν ἀναφέρειν τῶν ἔργων, Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ δηλαδὴ καὶ τῶν πρὸ αὐτοῦ (ὧν ἡ ὀξύτης εὐχερῶς Βυζαντίοις ἀφείλετο, προσηκόντως φυλάττεσθαι τὴν τῶν πολεμίων ἐπίνοιαν καὶ τὸ τῆς ἐφόδου τάχος) καὶ μυρία ἐν ἄλλοις ἄλλα τῶν τε ὁμοφύλων καὶ ἀλλοφύλων, παραπλησίαις καὶ μείζοσιν ἐντετυχηκότων ἄλλοτ' ἄλλως ἄλλων περιστάσεσι βιαίων καὶ δυσανταγω-
B νιστικωτέρων μάλα πραγμάτων. (Γ.) Ὅμως ἐπεὶ τοῖς τῆς προνοίας ἀποῤῥήτοις πελάγεσι τὸ τῶν τοιούτων λόγων ἐπαφήκαμεν σκάφος, φέρε τὴν ὑπόσχεσιν ἀποδῶμεν, μιᾶς τινος τῶν Καντα-

nibus alio tempore admissis alio mercedem amplam rependit; agriculturae morem imitata, quae et ipsa, alio tempore mandatis terrae seminibus, alio colligit fructus. (II.) Quapropter hac in parte historiae libet selectam unam ex Cantacuzeni epistolis citra invidiam proferre: quas ideo hactenus omisimus (quamvis ille multas et continuas ad Byzantios miserit), quia nimiam quandam humilitatem et indignas obsecrationes continebant; cum ille posset, si (ut imperatorem decuit) vigilans fuisset, maiori strenuitate ac diligentia totam controversiam dirimere, non autem ita tempus frustra terere, simulque et se ipsum et Romanum imperium, cum minime oporteret, adeo affligtare, ut iam in genua prolapsum non speret institurum se unquam facile prioribus vestigiis. Potuit enim ille, si voluisset, antiquiora quaedam sibi ad imitandum facta proponere, Alexii nempe Comneni, et eorum, qui ipsum antecessere (quorum acris virtus Byzantiis facile praeripuit, ne hostium consilia celeritatemque impressionis opportune praecaverent) et infinita diversaque tam popularium suorum quam externorum hominum exempla, qui in similibus atque etiam in maioribus negotiorum turbulentorum difficiliorumque molestiis alias aliter versati sunt. (III.) Verum quia arcano Providentiae profundo earum rerum causas et rationes, veluti cymbam aliquam, permisimus; age, promissum absolvamus, ac unam ex longioribus

κουζηνοῦ μακρῶν ἐς Βυζαντίους ἐπιστολῶν ποιησάμενοι μνήμην, A.C. 1346 τοῦ τε μήκους ὑφαιρούμενοι τὰ πλεῖστα, τοῦ ἐπαχθοῦς εἵνεκα, Imp. Io. Palaeol. 5 καὶ ἅμα τὸ ἀκαλλὲς τῶν λέξεων πῆ μὲν μικρὸν ὑπερείδοντές τε καὶ ἀνεγείροντες, τοῦ εὐπρεποῦς εἵνεκα τῶν ἀκούσειν μελλόντων, πῆ δ' ἐῶντες, διὰ τὴν τῆς ἀληθείας ἐναργεστέραν τῶν λεγομένων C δήλωσιν. (Δ.) „Οἶσθα", φησὶν, „ἁγιώτατε δέσποτα πατριάρχα, τὴν φιλίαν, ὁπόσην ἐνεδειξάμην πρὸς σὲ καὶ τὴν σὴν τιμὴν, καὶ ὁπόσοι σοι κατὰ γένος προσῆκον· ὅσην τε σπουδὴν εἰσήνεγκα, πρὸς τὴν πατριαρχικὴν ἀναχθῆναί σε περιωπὴν, μήτε μηδεμιᾶς γενομένης μνήμης οὐδενὶ τῶν ἐπισκόπων καὶ πρεσβυτέρων ἐν ταῖς πατριαρχικαῖς ψηφηφορίαις περὶ σοῦ, μήτ' αὖ ἡμῶν εἰσαγα- D γόντων τὴν μνήμην ὀψὲ τὴν σὴν, ἀναμφίλεκτον εὑρηκότων τὴν εἰσαγωγὴν, ἀφανείᾳ τετιμημένην τέως μακρᾷ καὶ βαθείᾳ. ὅμως οἶσθα, ὁπόσους τηνικαῦτα διηντλήκαμεν ὑπὲρ τῆς σῆς τοὺς πόνους τιμῆς, πάντων ἀνθισταμένων μικροῦ, καὶ τυραννικὴν καλούντων ἐκείνην ἡμῶν τὴν σπουδήν. οἶσθα δ' αὖ καὶ μετὰ τὸ γενέσθαι, πόσαις ἐνέτυχες περιστάσεσι πρὸς τοῦ Ἀποκαύκου, τὰς βασιλικὰς ὑπορύττοντος ἀκοὰς, καὶ συχνὰ τῶν θρόνων σε πείθον- E τος καθελεῖν. ὧν ἁπάντων καθαιρέτης ὑπῆρχον αὐτὸς, μηχανήμασιν ἀνθιστὰς μηχανήματα καὶ ἑλεπόλεσιν ἑλεπόλεις, καὶ πύργος σοι γινόμενος κράτιστος καὶ θεμέλιος ἄσειστος. Δέον οὖν καὶ σὲ τοῖς ὁμοίοις ἡμᾶς ἀμείβεσθαι, σὺ δὲ καὶ προσεπιδαψιλεύσω τὰ χείριστα καθ' ἡμῶν. δεηθῆναί σε χρεὼν τοίνυν τοῦ θεοῦ, μὴ παραπλησίου τυχεῖν ἐκείνου κριτοῦ. καὶ εἰ μὲν εἰς πεῖ-

Cantacuzeni ad Byzantios epistolis sic afferamus, ut et pleraque taedii vitandi gratia recidamus, et invenustas dictiones, modo auditorum et decori ipsius causa fulciamus leviter et erigamus, modo ad rerum veritatem evidentius declarandam intactas relinquamus. (IV.) „Scis (inquit) sanctissime domine patriarcha, quam studiosum me et tui et dignitatis tuae et eorum omnium, qui te cognatione attingerent, semper gesserim; et quantum diligentiae contulerim, ut tu ad patriarchalem honorem eveherere, cum nullus de te sive episcopus, sive presbyter, mentionem in ferendis suffragiis eligendoque patriarcha iniecisset, nec ipsa tui nominatio, quam magna et profunda caligine ad illam usque diem dignati fuerant, controversia caruisset. Scis tamen, quantos honoris tui causa labores tum sustinuerimus, omnibus ferme refragantibus, ac nostrum illud studium tyrannicum vocitantibus. Scis rursus et quantis, postquam patriarcha renunciatus es, negotiis implicatus fueris, obtundente imperatoris aures Apocauco, atque ut te de gradu deiiceret subinde suadente. Ea ego omnia compressi, machinationes machinationibus, vires viribus opponendo, ac me ipsum tibi propugnaculum munitissimum fundamentumque inconcussum praebendo. Cum itaque paribus paria referri oporteret, tu nos iniuriis cumulatos pessime remuneratus es. Superest igitur, ut Deum roges, ne eum iudicem experiare tui similem. Quod

A. M. 6854 ραν ἰὼν πρότερον συνεβούλευες μὲν ἐμοὶ τὰ δοκοῦντα χρηστὰ,
Ind. 14 F εὕρισκες δ' οὖν δυσανασχετοῦντα καὶ μὴ πειθόμενον, ἄν τινα
V. 383 πρόφασιν ἡ σὴ καθ' ἡμῶν τῆς κακίας ταύτης συσκευή. νῦν δ'
οὐδένα σοι λόγον εὐπροφάσιστον οἶμαι λελεῖφθαι, πρὸς ἀπολογίαν τῶν οὕτω δρωμένων ἰόντι. ἅπαξ γὰρ ἀπειρηκότι παντάπασι
τὴν πρὸς ἐμὲ τοῦ λοιποῦ συμφωνίαν, ἐξ οὐδεμιᾶς προφάσεως,
P. 474 οὐδένα περὶ τῶν ἀποβαινόντων ἐντεῦθεν τοῖς Ῥωμαίων πράγμασι
δυσχερῶν ποιεῖσθαι λόγον πεφρόντικας. Εἰ οὖν ὀψὲ γοῦν, μετὰ τὴν πεῖραν τῆς ἀποβάσεως καὶ τῶν ἐν ὄψει διηνεκεῖ κακῶν, εἰς τὸ τῆς εἰρήνης ἀποβλέψαις καλὸν, σώζεις μὲν τὸ κατάλειμμα τῶν Ῥωμαίων, σώζεις δὲ σαυτὸν, καὶ βασιλέα τὸν νέον, μετὰ τῆς μητρὸς καὶ βασιλίδος Ἄννης. εἰ δὲ τοῖς ὁμοίοις ἔτι θέλεις ἐμμένειν, ἡμεῖς μὲν οὐκ ἐθελονταὶ βουληθείημεν ἄν ποτε γενέσθαι τῆς οἰ-
B κείας τύχης καὶ ζωῆς προδόται· σοὶ δ' ἔσται μετάμελος ἀνόνητος, αἰσχυνομένῳ καὶ κινδυνεύοντι περὶ τὰ μέγιστα, σύν γε δὴ τοῖς ταὐτά σοι συμβουλευομένοις. Ὄμνυμι δέ σοι τὴν ἁγίαν καὶ ζωαρχικὴν τριάδα, τὸν ἕνα θεὸν, ὡς οὔτε ζῶντος τοῦ μακαρίτου βασιλέως, οὔτε θανόντος, μεμελέτηκα οὔτε βεβούλευμαι δρᾷν τῶν ἁπάντων οὐδὲν, ὃ μὴ κατὰ γνώμην ἦν ἐκείνῳ, τῶν βασιλείων ἕνεκα πραγμάτων δηλαδὴ, οὔτε μὴν κατὰ τῆς ἐκείνου συ-
C ζύγου, οὔτ' αὖ κατὰ τοῦ νέου βασιλέως κἀκείνων υἱέως· οὐθ' ἣν ἀπεδίδουν μετὰ τὸν τοῦ βασιλέως θάνατον βασιλικὴν ἔμοιγε τιμὴν, ἐν ταῖς ὑπαντήσεσι τῶν οἰκείων ἀποβάντες ἵππων, τῆς

2. εἶχεν add. cod. Vat. 5. ἀπειρηκότι pro ἀπειρηκὼς, ut Boiv. annotat.

si, facto prius mei periculo, ea quidem suasisses mihi, quae tu optima censuisses, me vero impatientem et minime audientem dicto offendisses, fuisset certe aliquis tuae in nos iniquae molitionis praetextus. Nunc vero nulla, opinor, tibi plausibilis ratio relicta est, si ad ea quae fecisti defendenda aggrediare. Abiecta enim semel, nullo praetextu, omni mecum in posterum coniunctione, nullam deinde curam, nullam rationem habuisti eorum malorum, quae in Romanum imperium inde redundarent. At si sero saltem, ipso eventu et continuo malorum conspectu edoctus, ad pacis bona respicias, servabis etiamnum et Romanorum quod superest, et te ipsum, et iuniorem imperatorem cum matre Anna imperatrice. Sin velis in eodem semper instituto perstare, nobis sane, ut fortunam ac vitam nostram ultro prodamus, nunquam volentibus accidet: te autem nequicquam poenitebit, pudore affectum, et in maximis periclitantem, cum iis qui eadem tecum senserint. Ego vero sacrosanctam almamque Trinitatem, Deum unicum, iuro, me nec vivo Divae memoriae imperatore, nec eodem mortuo, meditatum esse aut constituisse quidquam facere, quod non illi probatum fuisset, quantum scilicet ad imperatoria negotia attinuerit: non quidem adversus illius coniugem; neque etiam adversus iuniorem imperatorem, eorum filium: neque honorem illum, quem mihi post imperatoris mortem propriis equis desilientes obvii quique tribuebant, de sententia mea mihi unquam, sed proprio quodam il-

ἐμῆς ἐτύγχανε γνώμης, ἀλλά τις ἰδιότροπος ἐκείνων ὁρμή. ἐγὼ δὲ A. C. 1346 πάντ᾽ ἔδρων ἀεὶ μετὰ τῆς οἴκοθεν δαπάνης, ὅσα συντήρησιν εἶχε Imp. Io. Palaeol. 5 τῆς τούτων ζωῆς, καὶ ἀσφαλείας σφίσιν ὑπῆρχεν ἀκρόπολις. Οὐ τοίνυν σιωπήσειν εἰς τέλος τὴν θείαν οἴομαι δίκην, τοσαύτης μὲν D ῥαγείσης κατ᾽ ἐμοῦ καὶ τῶν σὺν ἐμοὶ τῆς ἀδικίας ἐξ ὑμῶν, τοσούτων δὲ χυθέντων αἱμάτων, τοσούτων δὲ γενομένων καὶ γινομένων διὰ τὴν ὑμετέραν κακίαν ἐφόδων βαρβαρικῶν, τοσούτων δ᾽ αἰχμαλώτων νύκτωρ καὶ μεθ᾽ ἡμέραν ἀπαγομένων· ἀλλὰ ταχεῖαν καὶ ἀποχρῶσαν καὶ καθ᾽ ὑμῶν ἐποίσειν τὴν ἐκδίκησιν, ὥσπερ δῆτα καὶ κατὰ τῶν ἄλλων, οὓς ἔργον ξίφους, ἐμοῦ σιωπῶντος, ἐπεπράχει τὸ θεῖον πρὸ ὀφθαλμῶν ὑμῶν, ἵν᾽ ὑμεῖς τοῖς τῶν ἄλ- E λων κακοῖς παιδευθείητε. εἰ μέντοι τοσαύτην ἐθρέψατε δι᾽ ἐμὲ τὴν θηριωδίαν ἐν τῇ ψυχῇ κατὰ πάντων ἁπλῶς Χριστιανῶν, καὶ σιδήρου μὲν παντὸς σκληροτέραν ἐκτήσασθε τὴν καρδίαν, φειδὼ δὲ πᾶσα καὶ οἶκτος ἅπας καθάπαξ ἐῤῥύη τῶν σπλάγχνων, μάρτυς ἔστω πρῶτον μὲν ὁ τὰ πάντα βλέπων ἀκοίμητος ὀφθαλμὸς τοῦ θεοῦ· δεύτερον δ᾽, ἡ τὰ πάντα βόσκουσα τὰν γῇ λαμπὰς F ἡλίου, ὡς τό γ᾽ ἐμὸν παντάπασι μέρος ἀπολελόγημαι, καὶ πλειόνων οὐ δέομαι λόγων. Ἅπτομαι δ᾽ οὖν καὶ τῶν σῶν γονάτων ἁπάσῃ προθέσει ψυχῆς, καὶ πρὸς τὸν ἁπάντων ὁρκίζω σε ποιητήν, μὴ κατοκνήσαντι γένοιτό σοι τὴν ἡμετέραν ταύτην γραφὴν λήθης ἐκδοῦναι ῥοθίοις καὶ ἀφανείας πυθμέσι καλύψαι. ἀλλὰ κοινῶσαι φίλοις καὶ συγγενέσι, κοινῶσαι συνετοῖς ἀνδράσιν· ἵνα δυοῖν θάτερον, ἢ τὰ συνοίσοντα συμβουλεύσασι πείθεσθαι ἔχῃς, P. 475

9. ὑμῶν em. Boiv. pro ἡμῶν. 20. τοῦ ποιητοῦ coni. Boiv.

lorum motu, delatum fuisse. Enimvero nihil non feci quovis tempore, meis etiam impensis, quo conservari eorum vita et salutis praesidium iis muniri posset. Non semper itaque, opinor, divina tacebit iustitia, cum vestra in me et meos iniquitas eo proruperit; cum sanguinis tantum effusum sit; cum tot factae sint, atque etiamnum fiant culpa vestra, barbaricae incursiones; cum denique tot captivi noctu pariter et interdiu abducantur. Sed celeres a vobis et pares meritis poenas persequetur, uti nimirum a caeteris, quos tacente me, sub oculis vestris, ut vos alienis cladibus erudiremini, divinum numen ferro absumpsit. Quod si mei causa tantam animo adversus omnes Christianos alitis immanitatem, et quovis ferro rigidiora corda geritis, omnis autem et moderatio et misericordia semel omnino e visceribus effluxit, testis esto primum quidem ille, a quo omnia perspiciuntur, pervigil Dei oculus; deinde fax ipsa solis, terrestrium omnium altrix; me, quod ad me attinebat, defensionem meam abunde probavisse, nec rationibus mihi pluribus opus esse. Omni igitur animi voluntate genua tua amplector, et per omnium rerum conditorem obsecro te, ne negligentia tua accidat, ut haec nostra epistola oblivione aut alto silentio mersa obruatur; sed ut cum intimis ac necessariis tuis, cum viris intelligentibus eam communices. Ita quippe duorum alterum futurum est, ut aut melioris consilii auctores, quos sequare, habeas;

A. M. 6854 Ind. 14 ἢ μάρτυρές γοῦν τῶν γινομένων τε καὶ ἀποβαινόντων εἶεν αὐτοί." (E.) Ἐκεῖνος μὲν οὖν ἐρυθροῖς τε καὶ οἰκειοχείροις εἰς μῆκος ἐκτείνας γράμμασι τὴν ἐπιστολὴν, καὶ πολλῇ τῇ περὶ τὴν δέησιν σμικροπρεπείᾳ τοῦ ἤθους χρησάμενος, ἵνα τῷ ἄκρῳ τοῦ μέσου τύχῃ, τὸν λόγον ἐνταῦθά που κατέπαυσεν. ἡμεῖς δὲ, τἀναγ-
V. 384 καιότερα τῆς προθέσεως ἐκεῖθεν ἐρανισάμενοι, τὴν προσήκουσαν ἐξεθέμεθα δήλωσιν ἐνταυθοῖ.

B δ'. Τῷ γε μὴν πατριάρχῃ ταῦτα ἀκηκοότι, οὐχ οἵαν κατὰ τῶν πρὶν πεμπομένων, τοιαύτην κἀνταῦθα τὴν ὀφρὺν ἐπεδείξατο· ἀλλ' ἐς τὸ σωφρονέστερον τὴν διάθεσιν τῆς ψυχῆς ὑπὸ τῶν τοῦ χρόνου κυμάτων πεπεισμένος τρέπειν τοιάδε τινὰ ἀπεφθέγξατο. (B.) ,,Ἀμφοτέροις (φησὶν) εἰκότως ἄν τις ἐπιτιμήσειε, Καντακουζηνῷ τε κἀμοὶ, ἀνθρωπίνως διατεθεῖσι πρὸς τὴν παροῦσαν σπου-
C δὴν, καὶ μηδὲν ὑψηλότερον ἐννοεῖν βουληθεῖσιν, ὡς εἰ μὴ κἂν τὰ τῆς ἄνωθεν συνεπιλαμβάνοι προνοίας, μάταιος πᾶσα καθάπαξ εἰπεῖν τῶν ἀνθρώπων σπουδή. ὅθεν ὀψὲ, μετὰ μακρὰν καὶ δριμυτέραν τὴν πεῖραν, τὸ δέον μανθάνειν ἀρχόμεθα, ὅτε δυσχερὴς ἡ τῶν σφαλμάτων ἐστὶ διόρθωσις. ὁ μὲν γὰρ εἰς τὸν βασιλέα Μιχαὴλ τὸν Παλαιολόγον τὴν μνήμην ἀνενεγκὼν ἐμέμψατο τὴν εἰς τὸν τοῦ τελευτήσαντος βασιλέως υἱὸν ἀδικίαν καὶ τὴν τοῦ βα-
D σιλείου κράτους τυραννικὴν ἀντίληψιν· καὶ βέλτιον ἢ κατ' ἐκεῖνον εἰς τὴν τοιαύτην καὶ αὐτὸς ἐληλυθέναι βεβουλημένος ἐγχείρησιν, αὐτὸς μὲν ὑπούλως καὶ μετά τινων ἀπατηλῶν καὶ σεσοφισμένων προφάσεων, τὸ βασίλειον περιζώσασθαι κράτος βεβού-

8. Pro ὅ γε μὴν πατρ. τ. ἀκηκοώς, ut observat Boiv.

aut saltem eorum, quae geruntur quaeque accidunt, ipsi testes existant." (V.) Rubris ille litteris et propria manu cum epistolam longius produxisset, et multam in supplicando pusilli animi significationem dedisset, ut medio extremum responderet, orationem ibi ferme conclusit. Nos vero quae ad praesens institutum maxime pertinebant, inde excerpsimus, et eorum expositionem hoc loco, ita ut conveniens erat, edidimus.

4. His patriarcha auditis, non eodem fastu has litteras excepit, quo superiores; sed suadente illius temporis perturbatione, animi sui sententiam ad meliorem frugem revocavit, et sic ferme loquutus est. (II.) „Ambobus," inquit, „merito quispiam succenseat et Cantacuzeno et mihi, qui nos, ut humanum erat, in praesenti negotio gessimus, ac non altiora quaedam cogitare voluimus; inanem videlicet esse omnem omnino hominum diligentiam, nisi et caelestis adsit Providentia. Unde fit, ut sero, post longam et acerbam experientiam, quid expediat tum intelligere incipiamus, cum difficile est nostris mederi erratis. Etenim hic, cum ad imperatorem Michaëlem Palaeologum animum retulisset, eum, quod imperatoris defuncti filium affecisset iniuria, ac tyrannice in summam potestatem invasisset, improbavit; et honestius quam ille eadem aggredi volens, sibi quidem subdole, captiosis quibusdam et commentitiis rationibus allegatis, imperatoriam auctori-

A. C. 1346 Imp. Io. Palaeol. 5

λευται· τὸν δὲ τοῦ τετελευτηκότος υἱὸν βασιλέως εἰληφέναι γαμβρὸν ἐπὶ θυγατρὶ πρὸς διαδοχὴν τῆς βασιλείας· πρᾶγμα δικαιότερον ἴσως καὶ ἥμερον, καὶ πάσης μέμψεως ὑπερόριον ἔχον τὸν πόδα. οὗ κατὰ βούλησιν θείαν οὐκ ὄντος, ὡς ἔοικε, συνεπεπτώκει E κἀμὲ πρὸς ἐπισφαλεῖς διανοίας τὸν νοῦν ἀγαγεῖν, καὶ πολέμιον ἰσχυρὸν τοῖς ἐκείνου τοιούτοις βουλεύμασι καταστῆναι, ἀναμνησθέντα τῆς τοῦ τηνικαῦτα πατριαρχεύοντος Ἀρσενίου νωθρότητος· δι᾽ ἣν, ὡς ἡμῖν γε νενόμισται, ἐπιορκίαι ποικίλαι τε καὶ φρικώδεις προὔβησαν, καὶ τὰ τῆς τότ᾽ ἀδικίας ἐπὶ τὸ μέγιστον P.476 προκεχωρήκει· ὡς ἐκεῖθεν τῆς τοῦ θεοῦ σφοδρῶς ἐκκαυθείσης ὀργῆς, τὰ μέγιστα κατὰ Ῥωμαίων βλαστῆσαι κακὰ, καὶ μακροὺς κακοδαιμονίας ἐγερθῆναι κατὰ τῶν κοινῶν πραγμάτων καὶ βιαίους κλύδωνας ἄχρι καὶ ἐς τὴν τήμερον. ᾤμην γὰρ, ὡς εἰ ζῶσαν ἔχων ἐκεῖνος τότε ψυχὴν ἀνθίστατο τοῖς ἐκείνου περὶ τῆς βασιλείας βουλεύμασί τε καὶ πράγμασιν, ἥκιστ᾽ ἂν δήπου τοσαῦτα B κατὰ Ῥωμαίων ἐκέχυτο τὰ δεινά. ὅθεν τὴν τότε προσήκουσαν μὲν θεραπείαν, ἥκιστα δὲ γενομένην, ἐν τοῖς νῦν καιροῖς καὶ πράγμασιν ἐπιδείκνυσθαι θέλων αὐτὸς, καὶ πολύν τινα τὸν τῦφον καὶ τὴν ὀφρὺν ἐπισυρομένους θρέψας λογισμοὺς, ἁπάσῃ προθέσει ψυχῆς εἰς τὸν κατὰ τοῦ Καντακουζηνοῦ διανέστην πόλεμον, λαμπρᾶς τινος δῆθεν προφάσεως ἔχων ἐφόδια πρὸς διέγερσιν, τά τε ἄλλα καὶ ὅπως ἐκ τοῦ παραχρῆμα πρὸς ὑπεροψίαν C ἤθους ἑαυτὸν μετεσκεύασε, καὶ ἅμα κἀν ταῖς τῶν οἰκείων ἐπιστολῶν V.335 ἐπισημασίαις τὸ σύνηθες δοῦλον ἀπείπατο, ἀφαιρούμενος

tatem arrogare, mortui autem imperatoris filium generum et imperii successorem adsumere decrevit: id quod iustius fortasse benigniusque, et extra omnem reprehensionem positum erat. Sed quia alia, ut videtur, Dei voluntas fuit, eo factum est, ut et ipse ad incautas cogitationes animum appellerem, et hisce illius consiliis hostem me acerrimum opponerem, cum Arsenii, qui patriarcha illis temporibus fuit, socordiam animo reputassem, per quam effectum, meo quidem iudicio, ut in varia horrendaque periuria iretur, et ea quae tum exstitit iniuria progrederetur longissime; ita ut, numine gravi ira accenso, maxima inde in Romanos pullularint mala, magnaeque in rempublicam calamitates et violenti ad hodiernam usque diem fluctus proruperint. Putabam enim, si is, animo acri et vivido praeditus, illius tunc de imperio invadendo consiliis molitionibusque obstitisset, minime utique tot mala redundatura in Romanos fuisse. Medicinam igitur, quae tum opportuna quidem erat, sed neutiquam facta est, cum ipse hoc tempore atque hoc rerum statu vellem adhibere, et cogitationes animo alerem plenas fastus et arrogantiae, omni studio ad persequendum bello Cantacuzenum erexi me; speciosas videlicet quasdam causas, quibus tanquam irritamentis uterer, tum alias habens, tum maxime, quod ingenium suum ille ad superbiam repente traduxisset, ac in propriis epistolis obsignandis usitatum subditis morem

A. M. 6854 ἄντικρυς Ἄννης τῆς βασιλίδος καὶ τοῦ ταύτης υἱοῦ τὴν ἡγεμο-
Ind. 14 νικὴν ἐξουσίαν. διὸ καὶ πεπράχαμεν ἄμφω πλέον οὐδὲν, ἢ πᾶσαν
ἐκτρῖψαι Ῥωμαίων ἄρδην ἰσχὺν, καὶ μέχρι θεμελίων αὐτῶν κα-
D θελεῖν, εἴ τί που χρηστῶν ἐλπίδων τοῖς πράγμασι λέλειπται ζώ-
πυρον. τοῖς γὰρ ἀνθρωπίναις ἀναρτῶσι τὸ πᾶν ἐπινοίαις ἐξ ἀβου-
λίας ἐς τοιαύτας κατενηνέχθαι κῆρας οὐδὲν ἀπεικὸς ὅτι μὴ
καὶ τῷ θείῳ μάλα προσῆκον σκοπῷ, χαλινον μὲν ἐπιτιθέντι σαφῆ
τῇ τῶν ἀνθρωπίνων λογισμῶν αὐθαδείᾳ, διδασκαλίαν δ' ἐναργῆ
διὰ τῆς τῶν πραγμάτων πείρας περιφανῶς τοῖς ἐφεξῆς αἰῶσι πα-
E ραπέμποντι· ὡς ἡμῖν τὰ τῆς παροιμίας ἄντικρυς συμβαίνειν ἐκεί-
νης, ἡ κάμηλος (λεγούσης) ἐπιθυμιάσασα κεράτων καὶ τὰ ὦτα
προσαπώλεσεν. ἐπιθυμιάσαντες γὰρ καὶ αὐτοὶ δόξης καὶ τύχης
μείζονος, καὶ καιρὸν ἔχειν ἑκάτεροι δόξαντες ἐκτεῖναι τοὺς τῶν
Ῥωμαίων ὅρους, καὶ τῶν ὄντων ἐξέστημεν· κὰκ πλουσίων πένη-
τες, κὰξ ἐνδόξων ἄδοξοι γεγενήμεθα. ἃ τοίνυν ἐχρῆν ἡμῖν καὶ
F διανοεῖσθαι καὶ δρᾷν ὑπὲρ τοῦ κοινῇ συμφέροντος, πρὶν ἢ πα-
θεῖν, ὀψὲ γοῦν, μετὰ τὸ παθεῖν, ἄξιον καὶ διανοεῖσθαι καὶ δρᾷν·
ἵνα μὴ καὶ τῶν ἁλιέων ἐκείνων ὦμεν χείρους, οἷς μετὰ τὸ πλη-
γῆναι τὴν τῶν καθηκόντων προσγίνεσθαι ἔπεισιν αἴσθησιν."
(Γ.) Ταῦτα διανοηθεὶς καὶ φθεγξάμενος ὁ πατριάρχης λόγοις
πιθανωτέροις ὑπῄει καὶ ἐπεχείρει πείθειν συνθέσθαι καὶ τὴν βα-
P. 477 σιλίδα Ἄνναν. εἶναι γὰρ ἔφασκε βέλτιον, ἑκόντας Καντακουζηνῷ
σπεισαμένους, τὴν κρείττω μοῖραν καρποῦσθαι, πρὶν ἀφαιρε-

abdicasset, atque adeo ab imperatrice Anna et ab eius filio supremam potestatem palam auferret. Quamobrem uterque nihil aliud fecimus, nisi totas penitus Romanorum vires attrivimus, et si qua forte bonae spei scintillula in rebus reliqua esset, eam funditus sustulimus. Eos enim, qui omnia ad humanam industriam imprudentes referunt, eo calamitatis devolvi nihil mirum; immo maxime congruit cum divina providentia; cuius est hic scopus, ut humani animi arrogantiae fraenum certum iniiciat, et per ipsam rerum experientiam evidens ad posteros documentum aperte transmittat. Nobis itaque id plane usu venit, quod vulgari proverbio dici solet: Camelum cornua appetentem etiam auribus orbatam esse. Nam et ipsi cum ampliorem dignitatem fortunamque appeteremus, et occasionem utrique Romanos limites promovendi oblatam nobis putaremus, etiam iis, qui tum erant, deiecti sumus; iidemque ex opulentis inopes, ex illustribus viles et inglorii evasimus. Quae igitur oportebat nos et providere et facere publicae utilitatis causa, antequam lapsi essemus, ea sero saltem, ac postquam lapsi sumus, facere aequum est ac providere: ne et piscatoribus illis stultiores esse videamur, quibus quae facienda fuerint sentire tunc subit, cum inflicta est plaga." (III.) Haec patriarcha cum et animo agitasset et ore pronunciasset, dictis ad persuadendum accommodatioribus Annam subibat, eique ut sententiae suae accederet persuadere conabatur. Satius nempe esse dictitabat, pace cum Cantacuzeno sponte facta, partis potiri melioris, quam ubi ab

θέντας ἅπαντα οὐχ ἑκόντας μηδὲ τῆς ἐλαχίστης ἀδακρυτὶ κλη- A. C. 1346
ρούχους εἶναι δύνασθαι. πρὸς ταῦτα δυσχεράνασα λίαν ἡ βασι- Imp. Io. Palaeol. 5
λὶς ἐπίβουλον ἐκάλει τὸν σύμβουλον, καὶ ὅλαις παλάμαις πόῤῥω
που τῶν ὀφθαλμῶν ἐώθει τὸν ἄνθρωπον. αὕτη σκανδάλων ἀρχὴ
καὶ κατάστασις πρώτη κατὰ τοῦ πατριάρχου τῇ βασιλίδι καθί- B
σταται. (Δ.) Ἀφ' οὗ γὰρ τὸ τῆς ζηλοτυπίας αὐτὴν κατέσχε πά-
θος, ὃ κατὰ τοῦ βασιλέως Καντακουζηνοῦ καὶ τῆς βασιλίδος
Εἰρήνης εἰς τὸ δαψιλέστερον ἔθρεψεν, οὐδ' ἄκροις ὠσὶν οὐδαμῆ
ποτ' ἠνείχετο λόγον ἀκούειν ὑπὲρ ἐκείνων συμβατικόν. ἀλλ' ἦν
αὐτῇ διάπυρος ἔρως καὶ ξένον ἐντρύφημα, λοιδορίας ἁπάσας καὶ
βλασφημίας ἀσέμνους κατ' ἐκείνων καὶ λέγειν ἀεὶ, καὶ λεγόντων
ἄλλων ἀκούειν. τοῦτο περιφανῆ καὶ κατάδηλον πέπραχε πᾶσιν ἐν C
βραχεῖ τῆς ὅλης κακίας τὴν ῥίζαν, ὅθεν καὶ ἡ τῆς ἐμφυλίου μά-
χης ἐβλάστησε πρόφασις, καὶ ὅπως εἰς τέλος παρέμεινε δαπανῶσα
καὶ φθείρουσα τὰ Ῥωμαίων πράγματα. ἦν δ' ἡ τῆς βασιλίδος
Ἄννης ζηλότυπος καὶ χαιρέκακος γνώμη, καθάπερ ἡμῖν ἐν τοῖς
ἀνωτέρω πολλάκις εἴρηται λόγοις· ἧς τὴν Ῥωμαίων ἠλλάξατο
προδήλως εὐδαιμονίαν αὕτη, καὶ δι' ἣν τῶν ὅλων προδότις D
πραγμάτων ἐγένετο. (Ε.) Οὐ τοσοῦτον δ' οἶμαι νεμεσῴη ἄν τις
αὐτῇ, μὴ δυνηθείσῃ διαβλέψαι καὶ διακρῖναι τὸ κρεῖττον ἀπὸ
τοῦ χείρονος, γυναικί τε οὔσῃ καὶ ἀλλοφύλου τροφῆς καὶ διαί-
της ἡλικιώτιδι, καὶ ἅμα μὴ δυναμένῃ παντάπασιν ἀνανῆψαι τοῦ
τῆς ζηλοτυπίας πάθους, ὅσον αὐτῷ τε πατριάρχῃ καὶ συγκλήτῳ V. 386
πάσῃ καὶ γερουσίᾳ τοσαύτῃ, τῇ παραλόγῳ ταύτῃ καθάπερ ἀν-

invitis omnia ablata essent, ne minimam quidem posse partem sine lacrymis propriam habere. At Anna imperatrix moleste admodum haec ferens eum, qui suasor esset, insidiatorem vocitare, et totis viribus hominem conspectu suo procul amovere. Et haec fuit origo ac primum fundamentum offensionis, quae Annam inter et patriarcham intercessit. (IV.) Ex quo enim zelotypia tenebatur, quam illa affectionem malam in Cantacuzenum imperatorem et imperatricem Irenen impendio alebat, ne primis quidem auribus audire unquam sustinuerat verbum ullum de reconcilianda cum iis gratia. Sed ipsi libido quaedam flagrans et mirum erat oblectamentum, omnia et maledicta et foeda in eos probra subinde iacere, aut alios audire maledicentes. Id evidentem et manifestam omnibus brevi effecit totius mali primam radicem, quae et civili bello originem dedisset, et ad extremum usque perstitisset rem Romanam atterere atque labefactare. Nimirum ea erat Annae imperatricis zelotypia et malignitas, uti nos supra saepe diximus, quam illa Romanae felicitati palam praetulit, et cuius explendae causa totum imperium prodidit. (V.) Minus tamen, opinor, aliquis ei succenseat, utpote quae meliora distinguere et secernere a peioribus non potuerit; cum et mulier esset, et educatione ac vivendi genere peregrino per omnem aetatem instituta esset, simulque haud posset omnino a zelotypiae labe ad sanitatem emergere; quam et ipsi patriarchae, et curiae omni, et tot senatoribus, qui

A. M. 6854 Ind. 14 δράποδα πειθομένοις ἐξουσίᾳ, κύβον τ' ἀναῤῥῖψαι τοσοῦτον E καὶ πρὸς ἕνα λαθόντας ἐθελοντὰς ῥιφῆναι κίνδυνον, καὶ κοινὸν ἀλλήλοις γενέσθαι δυστύχημα καὶ ναυάγιον. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐν τούτοις ἦν· καὶ ἡ τῶν τῆς βασιλίδος Ἄννης κατὰ τοῦ πατριάρχου σκανδάλων πρόφασις ἐκ τοιούτων σπινθήρων ἀναῤῥιπίζεσθαι πρὸς αἰθερίας φλόγας ἔσχε τὴν ἀρχήν.

P. 478 ε'. Ὁ δὲ Καντακουζηνὸς, ἀπογνοὺς τὴν ἐντεῦθεν εἰρήνην, ἑτέρας ἐπεχείρησε τέμνειν αὔλακας ἐννοιῶν τε καὶ πράξεων. καὶ πρῶτον μὲν σπεύσας εἷλε Σηλυβρίαν καθ' ὁμολογίαν, ἐν ᾗ καὶ πύργον εἰς ἀκροπόλεως ἀσφάλειαν ᾠκοδομήσατο πάνυ τοι ὀχυρόν. ἔπειτ' ἀπιὼν εἰς Ὀρεστιάδα καὶ συνηθροικὼς τούς τε κατὰ Θρᾴκην ἐπισκόπους, καὶ ὅσοι φυγάδες ἐκ Βυζαντίου γενόμενοι συμπαρῆσαν αὐτῷ, βασιλικὴν περιτίθησι τῇ κεφαλῇ ταινίαν, κατὰ B τὸ πάλαι κεκρατηκὸς τοῖς βασιλεῦσιν ἔθος, τῇ τοιαύτῃ πανηγύρει διακονησαμένου τοῦ τῶν Ἱεροσολύμων πατριάρχου. ἔτυχε γὰρ καὶ αὐτὸς μετὰ τῶν ἐκ Βυζαντίου φυγάδων ἐκεῖ τηνικαῦτα παρών. ἔπειτα κραταιότερον ἐπέθετο Βυζάντιον ἑλεῖν ταῖς κρύφα συσκευαῖς καὶ ἐπιβουλαῖς. (B.) Διὸ καὶ τὸν τῆς Βιθυνίας σατράπην Ὑρκανὸν, μεγίσταις δωρεαῖς τε καὶ ὑποσχέσεσι τῆς βασιλίδος Ἄννης ὁρῶν ὑποκλίνειν σκεπτόμενον, καὶ ἅμα συννοῶν, C ὡς τὰ μέγιστα σφῆλαι δύναται πᾶσαν ἣν ἂν οὗτος ἐπιβάληται δρᾷν κατὰ Βυζαντίων ἐγχείρησιν, γείτων τε ὢν ἐγγύτατος καὶ τῇ δυνάμει τοὺς κατ' αὐτὸν ἤδη Περσικοὺς ὑπεραίρων σατράπας, τῶν ἀναγκαίων ἐνόμισεν, ἀγαγέσθαι γαμβρὸν ἐπὶ τῇ θυγατρὶ

veluti mancipia potestati illi insanienti adeo obsequuti sunt, ut aleam eiusmodi iacerent, et ultro in unum omnes discrimen imprudentes inciderent, sibique invicem commune infortunium atque naufragium existerent. Sed haec quidem eo erant redacta; semenque illud fuit offensionum, quae Annam inter ac patriarcham exortae sunt; et ab hisce scintillis ducto initio, ad aethera usque ventilatum est incendium.

5. Cantacuzenus vero, abiecta pacis inde habendae spe, alia coepit et consilia et facta animo designare. Ac primo quidem cum accelerasset, Selybriam in deditionem accepit; in qua et turrim, tutandae arcis causa, munitissimam exstruxit. Deinde Orestiadem profectus, convocatisque Thraciae episcopis, et iis omnibus, qui Byzantio egressi apud ipsum exules aderant, imperatorium capiti diadema imponit, recepto iam inde antiquitus principum more, ministro illius celebrationis Hierosolymorum patriarcha. Forte enim et ipse tunc cum iis, qui Byzantio exulabant, illic aderat. Ex eo enixius incubuit ad capiendum clandestinis molitionibus et insidiis Byzantium. (II.) Quamobrem et Bithyniae satrapam Hyrcanum cum ad imperatricis Annae dona et promissa maxima animo inclinantem videret, simulque intelligeret, posse eum, quaecunque ipse adversus Byzantios esset conaturus, maxime labefactare, quod is et proximus esset vicinus, et potentia Persicos iam illius temporis satrapas anteiret, necesse esse sibi duxit

Μαρίᾳ, πάλαι τοῦτο ζητοῦντα σὺν σφοδρῷ καὶ φλέγοντι τῷ A. C. 1346
πόθῳ, καὶ πρὸς τοὺς ἐσχάτους ἐλάσαι κινδύνους, εἰ μὴ τῆς ἐρω- Imp. Io. Palaeol. 5
μένης ἐπιτυχὴς γένοιτο, σφοδρῶς ἀπειλοῦντα. οὐ γὰρ ἦν που τῶν
εἰκότων, ὡς ποῤῥωτάτω που διαιτώμενον, πάνυ τοι νέας οὔσης D
καὶ εὐπροσώπου τῆς κόρης καὶ γένους εὐδαίμονος, ἐραστὴν ἐκ
μόνης γενέσθαι τῆς ἀκοῆς, ἄνδρα παρηβηκότα καὶ βάρβαρον.
κἀπειδὴ τοὺς περὶ ψυχῆς ἑώρα τὸν Καντακουζηνὸν ἀγῶνας τέως
σταδιοδρομοῦντα, καιρὸν ἔχειν ᾠήθη, κραταιότερον ἐπιθέσθαι
τῇ ζητήσει. διὸ καὶ νῦν μὲν ταῖς τῆς συμμαχίας ὑποσαίνων ἐλ-
πίσι, νῦν δὲ ταῖς ἀπειλαῖς περιδεᾶ καθιστῶν (ἦν γὰρ εἰς πλοῦτον
ἐληλακὼς βαθὺν καὶ σφόδρα πολυτελῆ, καὶ μεγάλην ἔχων ἀρχὴν E
ἐν Ἀσίᾳ, καὶ πολλὴν περιβεβλημένος δύναμιν ὅπλων καὶ στρα-
τῶν Περσικῶν) οὐκ εἰς μακρὰν γε ἐτετυχήκει τοῦ ποθουμένου,
καὶ τὰς τῆς βασιλίδος Ἄννης σπονδὰς εὐθὺς ἀπείπατο. καὶ ἦν P.479
ἐντεῦθεν φοβερός τις καὶ ἄμαχος Καντακουζηνός. (Γ.) Ἀχθε- V.387
σθεῖσά γε μὴν ἡ βασιλὶς Ἄννα τῷ γεγονότι καὶ ἀπογνοῦσα τῶν
ἐκεῖθεν ἐλπίδων ἐφ' ἑτέρας ἐτρέπετο· καὶ δῶρα τὴν ταχίστην δα-
ψιλέστερα πέμψασα τοῖς περὶ Φιλαδελφίαν σατράπαις Κᾶρας καὶ
Λυδοὺς συνήθροισε, καὶ Ἴωνας, καὶ ὅσοι τῶν ἱππέων ἦσαν ἐκεῖ-
θεν ἐπίλεκτοι Περσῶν. καὶ τὸ ἔαρ ἐν τούτοις ἐτελεύτα. (Δ.) Ἄρτι B
δὲ τοῦ ἡλίου τὰς θερινὰς ποιουμένου τροπὰς, τὸν Ἑλλήσπον- A. C. 1346
τον ἡ Περσικὴ διαπεραιωσαμένη δύναμις αὕτη, εἰς ἓξ χιλιάδας Imp. Io. Palaeol. 6
ἔγγιστά που τὸν ἀριθμὸν ἀναφέρουσα, λείαν Μυσῶν τὰ ἐκεῖ-
θεν ἄχρι καὶ ἐς Βυζάντιον ἐπιπορευομένη πάντα πεποίηται, μη-

eum generum adsumere, Maria filia in matrimonium ei data, id iampridem vehementer cupienti et ardentissime optanti, et nisi virgine amata potiretur, extrema pericula illaturum se atrociter minitanti. Nec enim par erat, eum, qui tam procul degeret, tenerae admodum venustaeque et natalibus clarae virginis amatorem esse ex sola auditione, virum barbarum et aetate provectum. Cum itaque Cantacuzenum videret in certamen vitae tum descendentem, adesse sibi tempus existimavit incumbendi vehementius petitioni. Nunc igitur auxiliorum spe demulcens, nunc terrificans minis (etenim ad summas opes emerserat, et imperium longe florentissimum maximumque in Asia habebat, magna armorum exercituumque Persicorum copia circumseptus) voti compos brevi factus est, statimque Annae imperatrici societatem renunciavit. Metuendus inde ac praevalens esse coepit Cantacuzenus. (III.) At imperatrix Anna, cum id quod actum erat aegre ferret, et quidquid spei inde affulserat abiecisset, alio se convertit, et muneribus quamprimum ad eos satrapas, qui apud Philadelphiam versabantur, pinguioribus missis, Caras, Lydos et Ionas convocavit, et quidquid lectorum ibi equitum Persarum esset. Atque interea ver effluxit. (IV.) Sole autem recens ab aestivo solstitio sese convertente, Persicae illae vires, quae sex ferme hominum millibus constabant, traiecto Hellesponto, Mysorum praedam omnia inde Byzantium usque pervadendo effecere, nullo discrimine, utriuscunque

A. M. 6854 Ind. 14 δὲν διακρίνουσα, ὁποτέρας εἴη τὰ ἐν ποσὶν αὐθεντίας· ἀλλ' ὁμοῦ πάντα κέρδους ἕνεκα λογιζομένη χρήματα. ἐπεὶ δὲ ξύν γε τῷ πάντ' C ἀριθμὸν ὑπερβαίνοντι πλήθει τῶν αἰχμαλώτων καὶ τῶν λαφύρων ἐκείνων πρὸ τῶν τοῦ Βυζαντίου τειχῶν ἰόντες ηὐλίσαντο, πολλῆς τῆς δεξιώσεως καὶ φιλοφροσύνης ἠξίωνται πρὸς τῆς βασιλίδος Ἄννης, μηδαμῆ τῶν πρασσομένων αἰσθάνεσθαι βουλομένης, μηδ' οἶκτον γοῦν τινα βραχὺν λαμβανούσης ὁπωσοῦν τοῦ μεγάλου πάθους ἐκείνου καὶ τῆς κοινῆς τῶν αἰχμαλώτων κραυγῆς, D ἣ μέχρι τῶν αἰθερίων ἁψίδων ἀναφερομένη μικροῦ πᾶσαν ἐξέπληττεν ἀκοὴν Βυζαντίων καὶ πάντας ἠνάγκαζεν ὀφθαλμοὺς ἀφιέναι δακρύων πηγάς· καὶ μάλισθ' ὅτε δίκην ὁρμαθῶν ἁλύσεσι δεδεμένους ἐκ τῶν τραχήλων κομίζοντες τοὺς ἀθλίους οἱ βάρβαροι παρὰ τὰς τῆς πόλεως πύλας συχναῖς ταῖς μάστιξιν ἔπαιον, ἔπληττον, ἐτίτρωσκον, πολυταλάντου πράσεως ἕνεκα. ἐφ' οἷς ἀμείλικτος ἔμενε τὸ παράπαν αὐτή, καὶ ὥσπερ ἐπεντρυφῶσα τοῖς E γινομένοις. ἅτε γὰρ οἶμαι ἀλλόφυλος οὖσα, καὶ ἅμα τὴν τῆς γνώμης ἕξιν σκληροτέραν ἐκ φύσεως ἐσχηκυῖα, πᾶσιν ὁμοίως ἤχθετο Ῥωμαίοις καὶ κατὰ πάσης ἄρδην ἐχώρει τύχης. (E.) Ἐπεὶ δ' ἐκείνων ζητούντων τοὺς ἐπὶ τοὺς πολεμίους ἄξοντας, καὶ ἡγεμόνας ἐσομένους τῆς ὁδοῦ καὶ τῆς μάχης, στρατιώτας Ῥωμαίων πολλή τις ἦν ἀπορία καὶ σπάνις, καὶ οὐδ' εἰς τὴν τοῦ Βυζαντίου F φρουρὰν ἀρκέσειν ᾤοντο τοὺς ἐν ὅπλοις τηνικαῦτα παρόντας, ἀναστρέψαντες πάντα τε ἐδῄωσαν τὰ τοῦ Βυζαντίου προάστεια

8. καὶ add. Boiv. 21. οὐδ' εἰς em. Boiv. pro οὐδείς.

ditionis essent ea, quae occurrebant, et eandem omnium lucri faciendi causa rationem habentes. Postquam autem omni numero maiorem captivorum et manubiarum vim secum trahentes pro muris Byzantinis consedere, ab imperatrice Anna humanissime et perbenigne excepti sunt, nolente scilicet eorum quae gerebantur sensum ullum accipere, ac ne minimam quidem misericordiam capiente magnae illius cladis et communis captivorum vociferationis, quae ad caeli usque convexa ferebatur et omnium ferme Byzantiorum aures feriebat, omnesque oculos cogebat lacrymarum fontibus scaturire; tum maxime quum catenis tanquam monilibus obtorto collo, miseros barbari ad urbis portas deducerent, et verberibus crebris ferirent, caederent, vulnerarent, ut grandi deinde pecunia eos venundarent. Haec inter omnino illa immisericors manebat, et iis, quae fierent, tanquam deliciis frui videbatur. Nimirum peregrina cum esset, simulque animum a natura accepisset indolis durioris, omnibus pariter infensa erat Romanis, et in quoslibet, cuiuscunque conditionis essent, grassabatur. (V.) Sed cum illi Romanos milites dari sibi peterent, qui adversus hostes praeituri viaeque et pugnae duces exstituri forent, et horum magna quaedam esset penuria atque paucitas, ac ne ad Byzantium quidem tutandum satis futuri esse viderentur ii, qui tum in armis erant, conversi retro omnia Selybriam usque By-

μέχρι Σηλυβρίας, κἀκεῖ σπεισάμενοι τῷ Καντακουζηνῷ καὶ δῶρα A. C. 1346 *πρὸς ἐκείνου λαβόντες, ὁπόσα εἰκὸς, διεπεραιώθησαν οἴκαδε,* Imp. Io. Palaeol. 6 *μήτε μηδὲν ὧν χάριν ἐκλήθησαν καὶ πᾶν τοὐναντίον δράσαντες. καὶ ταῦτα μὲν τοῦτον ἔσχε τὸν τρόπον.* (ϛ'.) *Πρό γε μὴν τοῦ ἐνιαυτοῦ τούτου, κατ' αὐτὰς τοῦ Ὠρίωνος τὰς ἐπιτολὰς, ἤρξατο* P. 480 *φαίνεσθαι ξιφίας ἐν οὐρανῷ, περὶ τὴν κεφαλὴν τῆς Ἑλίκης τὰ πρῶτα· ἐκεῖθεν ἐπὶ τὸν ζωδιακὸν ὁσημέραι ποιούμενος τὴν πορείαν ἧκε περὶ τὰ τέλη τοῦ λέοντος, ὅπη καὶ τὰς ἡλίου πορείας ἔτυχε τηνικαῦτα γίγνεσθαι, κἀκεῖ διελύθη. καὶ εἶναι Ῥωμαίων καὶ τοῦτο τοῖς πράγμασιν ἔδοξεν ἥκιστα πάνυ χρηστὸς οἰωνός.*

ϛ'. *Τοῖς δ' ἐκ Γεννούας ὑπὸ Τούζου τοῦ νέου δουκὸς ἐξω-* V. 388 B *σθεῖσιν ἐκείνοις Λατίνοις διὰ τὸ τοῦ τρόπου τυραννικώτερον, ὡς εἰρήκειμεν, ἐπειδὴ πλούτῳ καὶ δόξῃ τῶν πολλῶν διαφέρειν ἐνῆν, ἄδοξόν τι καὶ ἀγεννὲς ἐδόκει, πλανήτην ἐπὶ μακρὸν οὑτωσὶ βίον τρίβειν ἀπόλιδάς τε καὶ ἀνεστίους. ὅθεν τριήρεις κατασκευάσαντες ἐγγύς που τριάκοντα ἐς Χίον τὴν νῆσον ἐξαίφνης κατέπλευσαν, μηδαμῇ τῶν Χίων τὸν τοιοῦτον προεγνωκότων ἐπίπλουν. ἢ γὰρ ἂν ἐς τὸ δαψιλέστερον ἐσκομισάμενοι τἀπιτήδεια* C *δυσάλωτοί πως ἢ μᾶλλον ἀνάλωτοι τὸ παράπαν ὄντες ἐτύγχανον. δῆλον δέ· καὶ γὰρ ἕως τὰ προστυχόντα σφίσιν ἐνῆν εἰς ἀποτροπὴν τοῦ λιμοῦ, θαῤῥαλεώτερον τοῖς πολεμίοις ἀνθίσταντο, καὶ συχνὰ τῶν πυλῶν ἐπεξιόντες συχνοὺς τῶν Λατίνων ἐτίτρωσκόν τε καὶ ἔκτεινον.* (Β.) *Τῆς δὲ πολιορκίας ἐκτεινομένης*

zantii suburbia vastavere: atque ibi pace cum Cantacuzeno facta, muneribusque ab eo, quae et quot par erat, acceptis, domum traiecere, nihil eorum, quorum causa arcessiti erant, sed alia plane exsequuti. Et haec quidem in hunc modum gesta sunt. (VI.) Anno superiore, in ipso Orionis ortu, coeperat cometes ensis specie in caelo apparere, circa Helices caput primo, atque inde ad Zodiacum quotidie iter flectere, donec ad Leonis postremam partem accederet, ubi et sol ipse tum versabatur, ibique evanesceret. Et esse illud quoque visum est minime faustum rei Romanae augurium.

6. Interim ii Latini, qui Tuzi illius novi Ducis edicto Genua exacti fuerant, eo quod tyrannico essent (ut diximus) ingenio, cum et opibus et dignitate multum a vulgo distarent, indecorum et ignavi animi esse duxere, vitam errabundam tamdiu trahere, urbe et domo carentes. Instructis itaque triginta ferme triremibus, ad insulam Chium repente appulerunt. Neque huius classis accessum Chii ullo modo praesensere. Alioqui rerum necessariarum uberiori copia in urbem invecta, expugnatu difficiles, aut potius omnino hostibus inexpugnabiles exstitissent. Nec dubium. Etenim quamdiu ad pellendam famem ea habuere, quae fors obtulisset, hosti confidentius resistebant, crebrisque extra portas eruptionibus factis, multos Latinorum et vulnerabant et occidebant. (II.) At cum obsidio terra pariter et mari in

A. M. 6854 διὰ γῆς καὶ θαλάττης, καὶ πάσης ἐντεῦθεν ἀποκλεισθείσης ἔξω-
Ind. 14 D θεν σιτοπομπίας καὶ πάσης ὅπλων ἐπικουρίας, τά τε χρειώδη
πάντα ἐπέλιπε καὶ ὁ λιμὸς ὑφέρπων ἐντὸς ἠνδραποδίζετό τε
καὶ ψυχὰς ὁμοῦ τοῖς σώμασιν ἐδαπάνα, μαστίζων τε καὶ περιε-
λαύνων ἐς τὸ ἀμήχανον. ὅθεν ἀπογνόντες οἱ Χῖοι παρέδοσαν
ἑαυτοὺς ὑποσπόνδους τοῖς πολεμίοις. τοῦ δὴ τοιούτου δυστυχή-
E ματος ἔργον καὶ Φωκαεῖς, οἱ πρὸς τῇ παραλίᾳ τῆς Ἰωνίας οἰ-
κοῦντες, γεγένηνται, καταπλευσάντων σφίσι τῶν πολεμίων εὐθὺς
μετὰ τὴν τῶν Χίων ἅλωσιν. καὶ τὸ θέρος ἐν τούτοις ἐτελεύτα.
A. M. 6855 (Γ.) Φθινοπώρου δ' ἐπιγενομένου βασιλικὰς τριήρεις κατα-
Ind. 15 σκευασάμενος ὁ Φακεωλάτος εἰς ἐκδίκησιν δῆθεν τῶν Χίων ἐξέ-
P. 481 πλευσε, τῶν πάνυ μὲν πλουσίων ὑπάρχων, τύχης δ' οὖν οὐκ ἐν-
δόξου, ἀλλ' ὁποίας καὶ πρὶν ὁ Ἀπόκαυκος· δραστήριος δ' ὅμως,
καὶ δεινὸς ὁμιλῆσαι ποικίλοις πράγμασιν. ἐπεὶ τοίνυν παραπλέων
τὸν τοῦ Αἰγαίου αὐχένα τριήρους μιᾶς ἀναγομένης πολεμίας
ἐπιτυχὼν, καὶ ἅμα μεγίστης ὁλκάδος ὁμοεθνοῦς, πρὸ τοῦ Τε-
νεδίου λιμένος ἐπ' ἀγκυρῶν σαλευούσης, ὁπλισάμενος διεναυμά-
B χησέ τε καὶ εἷλεν ἄμφω, πολλοὺς μὲν τῶν πολεμίων ἐν τῇ ναυ-
μαχίᾳ κτείνας, ἔστι δ' οὓς καὶ αὐτὸς τῶν οἰκείων ἀποβαλών·
τοῦτ' αἰσχύνην τε καὶ ζημίαν σφῶν αὐτῶν οἱ ἐν τοῖς Γαλάτου νο-
μίσαντες ἐπέσχον τὴν ἐκεῖθεν ἐς Βυζάντιον σιτοπομπίαν εὐ-
θὺς, οὐκ ἄλλοθέν ποθεν οὖσαν τὴν τοιάνδε τοῖς Βυζαντίοις ἐμ-
πορίαν εἰδότες, ἢ παρὰ σφίσι κεῖσθαι, εὖ τε ἔχειν τοῦ ζῆν καὶ
λιμῷ διακινδυνεύειν τεθνάναι. οὐ μὴν ἀλλ' ἐπὶ τούτοις καὶ ἕτερα

longius traheretur, omnisque inde spes interclusa esset externorum commeatuum et cuiuscunque armorum auxilii; eos necessaria quaeque deficiebant; obrepensque intus fames grassabatur, animasque et corpora simul flagellando atque ad extremam inopiam redigendo absumebat. Omni itaque spe abiecta, dedunt se hostibus Chii ex pactione. Sed et Phocaeenses, maritimam Ioniae oram accolentes, in eandem calamitatem inciderunt, hostium classe post Chium captam ad eos statim appulsa. Haec dum gererentur, aestas effluxit. (III.) Insequuto autumno, imperatoriis triremibus instructis, Phaceolatus Chios ulturus in altum defertur: vir admodum dives, non tamen illustris; eiusdem videlicet conditionis, cuius antea Apocaucus: at idem strenuus, et quibuscunque negotiis tractandis natus. Hic Aegaei maris fauces praetervectus solventem e portu offendit unam ex hostilibus triremibus; item maximam ex eadem gente navim onerariam, ante Tenedium portum iactis ancoris fluctuantem. Arma arripit: navale praelium conserit; et multis hostium occisis, nonnullis etiam suorum amissis, utramque comprehendit. Id sibi probro simul et damno esse arbitrati Galataei statim ab frumento Byzantium advehendo abstinent, haud ignari non aliunde Byzantiis istiusmodi mercem advenire; sed penes se esse, ut aut illi facilem victum pararent, aut fame mori periclitarentur. Quin et alia insuper

A. C. 1346 Imp. Io. Palaeol. 6

προσενεγκεῖν ἠπείλουν δεινά. ὧν οὐ φέρειν τὸ βίαιον οἱ Βυζάντιοι δυνάμενοι τάς τε ναῦς ἐπηγγείλαντο ἀποδοῦναι καὶ πᾶσαν συνεκτῖσαι ζημίαν, ὁπόσα τῶν πραγμάτων ἔν τε τῇ ναυμαχίᾳ καὶ [C] [V. 389] μετὰ τὴν ναυμαχίαν ἐστέρηνται. καὶ ἐπὶ τούτοις αἱ τοιαῦται προὔβησαν σπονδαί. (Δ.) Ἦν δ᾽ ὅμως περιδεὴς ὁ Φακεωλάτος, καὶ φόβοις μάλα συνισχημένος μακροῖς, ἀπειλὰς κατ᾽ αὐτοῦ διακηρυττόντων συχνὰ τῶν Λατίνων τὰς παλαμναιοτάτας· ὡς ἀναγκασθέντα φρουρὰν περὶ αὐτὸν ἔχειν ὁπλιτικήν, ὁπότε τῆς οἰκίας [D] ἐξιέναι βούλοιτο, καὶ ὁπόσους καὶ ὅποι τοὺς περιπάτους ποιοῖτο. καὶ ταῦτα μὲν τοῦτον ἔσχε τὸν τρόπον· καὶ τὸ φθινόπωρον ἐν τούτοις ἐτελεύτα.

ζ. Ἠρεμεῖν δ᾽ οὐκ ἐνῆν οὐδαμῇ τῆς ὀργῆς ἐκείνης τὴν βασι- [E] λίδα, οὐδ᾽ ὀψὲ τοῦ χρόνου μαλάττειν ὁπωστιοῦν καὶ σβεννύειν τὴν φλόγα, ἣν ἡ τοῦ πατριάρχου βουλὴ πρὸς τὴν ἐκείνης ἀνῆψε ψυχήν, παραινοῦντος καὶ πείθειν (ὡς εἴρηται πρὸ βραχέος) ἐπιχειροῦντος, σπείσασθαι Καντακουζηνῷ, καὶ βεβαίαν εἰρήνην συνθέσθαι, πρὶν ἐς ἐσχατιὰς ὀλέθρου τὰ Ῥωμαίων ἐληλυθέναι [P. 482] πράγματα, ἐκείνου μὲν ἐπιεικῶς αὐξομένου, ἡμῶν δ᾽ ὑποῤῥεόντων ἡσυχῇ καὶ μαραινομένων ἀεί, καὶ ἐς τὸ μὴ εἶναι κινδυνευόντων ἄρδην χωρεῖν. ταύτῃ τοι καὶ μελέτας ἤθροιζεν ἐν τῇ ψυχῇ συχνὰς ἐπὶ συχνάς, καὶ ἄλλας δήπουθεν ἐπ᾽ ἄλλας, περὶ τοῦ πῶς καὶ τίνι τρόπῳ ῥᾷστα καθελεῖ τοῦ θρόνου τὸν πατριάρχην· καὶ ἣν οὐδεμίαν τῶν ἄλλων εὑρεῖν ἀνυσιμωτέραν, ἢ τοὺς περὶ

20. τοι Boiv. pro τί.

gravia minabantur. Quae cum atrociora essent, quam ut ferre possent Byzantii, idcirco naves se iis reddituros promisere, damnumque omne dissoluturos, quodcunque illi sive in praelio sive post praelium passi fuissent. His conditionibus in concordiam reditum est. (IV.) Erat tamen Phaceolatus multum anxius, et gravissimo metu tenebatur, dirissima quaeque ei Latinis identidem denunciantibus; ita ut ille praesidii causa milites circa se habere cogeretur, quandocunque domo vellet exire, quotiesque et quacunque ambularet. Et haec quidem ita se habuerunt: atque in his exiit autumnus.

7. At imperatricis ira nunquam quiescebat, nec leniebatur ullo modo aut tandem aliquando exstinguebatur flamma illa, quam eius animo subdiderat consilium a patriarcha datum; qui, ut modo diximus, monuerat et persuadere illi conatus erat, ut cum Cantacuzeno rediret in gratiam, ac pacem firmam faceret, antequam rei Romanae salus in extremum adduceretur, illo quidem multum invalescente, nobis autem sensim dilabentibus, et quotidie fatiscentibus magis, et ad nihilum prorsus redigi periclitantibus. Ea propter novas illa subinde artes animo versare, alia atque alia agitare consilia, anceps quo pacto et qua ratione patriarcham pontificali sede deiicere facillime posset. Nihil porro ex omnibus efficacius ei occurrebat, quam si

A. M. 6855 Ind. 15 τὸν Παλαμᾶν οἰκειώσασθαί τε καὶ σφᾶς κατ' ἐκείνου λαμπρῶς B ἐς τὸ κρατιώτερον ἀνθοπλίσαι, πολλὴν ἐκ πολλοῦ κατ' ἐκείνου τρέφοντας ἐν τῇ ψυχῇ τὴν βλάπτουσαν ὁρμὴν διὰ τὴν τοῦ τόμου κατάλυσιν. (Β.) Ἐπεὶ δ' ἔτυχεν ἐν μιᾷ τῶν ἐντὸς βασιλείων εἱρκτῇ δέσμιον ἐκ πολλοῦ κατέχουσα Παλαμᾶν, ὡς μὲν ἔμοιγε οἴεσθαι ἦν, διὰ τὴν ἐς Καντακουζηνὸν ἐκείνου φιλίαν· ὡς δὲ τὰ πρὸς ἐκείνης ἅμα καὶ τοῦ υἱέως ἐδήλου πεμφθέντα βασιλικῶς C ἐνσεσημασμένα γράμματα πρὸς τοὺς ἐν τῷ Ἄθῳ τῷ ὄρει μονάζοντας ἄνδρας, διὰ τὴν τῶν δογμάτων καινοτομίαν, ἣν ἐς τὴν τοῦ θεοῦ παρεισενεγκὼν αὐτὸς ἐκκλησίαν κυκεῶνος καὶ ζάλης ἐπλήρωσε ταύτην μακροῦ· πρὸς ἅπαν ἤδη τὴν γνώμην περιφανῶς μετήνεγκε τὸ ἀντίπαλον, καὶ συνεργῷ κατὰ τοῦ πατριάρχου κέχρηται τούτῳ, καὶ πᾶσαν εὐμένειαν τούτῳ χαρίζεται, τήν τε περὶ τὰ δόγματα γνώμην ἐκείνου κυροῦσα καὶ ταῖς ἐκείνου λαμ- D πρῶς ἀγομένη βουλαῖς, καθάπερ ὁλκάδος ἱστίον, ὁπότε βίαιός τις καὶ ῥαγδαῖος ἀνέμου καταρρεύσειε δρόμος, ἄνωθέν ποθεν ἐξ V. 390 ἀρκτικῶν ἀκροτήτων καταρραγείς. (Γ.) Διόπερ, ὥσπερ πύλης πόλεως ἀνεῳγυίας ἤδη τοῖς πολεμίοις περιφανῶς, δογμάτων καὶ νόμων ἀνέδην εἰσεχέοντο κλύδωνες, καὶ παρρησίαν αὖθις εἶχον εἰσαγωγαὶ καινοφωνιῶν, καὶ θόρυβος ἀνὰ πᾶσαν ἐφοίτα τὴν πόλιν, ἀντιφθεγγομένων ἐπισκόπων καὶ πρεσβυτέρων, καὶ ὅσοι βα- E θείας διὰ φρενὸς ἐκαρποῦντο τὰς τῆς σοφίας αὔλακας. καὶ μάχαι διὰ ταῦτα καὶ ἔριδες ἀνεφύοντο συνεχεῖς κατ' ἀλλήλων καὶ δι' ἀλλήλων· καὶ ἡ ὑπερηφανία τῆς κακίας ἐπὶ μέγιστον ὕψους

sibi Palamae sectatores adiungeret, eosque adversus patriarcham maiori robore palam armaret, multam iampridem in eum alentes animo malevolentiam propter Tomi sui damnationem. (II.) Cum igitur Palamam vinctum in quodam palatii carcere teneret iamdudum, eo quod, ut mihi quidem videbatur, studiosus esset ille Cantacuzeni; ut autem eae litterae declarant, quae, sigillo imperatorio munitae, ab ea et eius filio ad montis Atho monachos missae sunt propter nova dogmata, quae ille in Dei ecclesiam invexerat, turbarum exinde plenam tempestatumque maximarum; animum aperte statim transtulit ad contrariam omnino sententiam, eoque adversus patriarcham adiutore usa est, et omnem ipsi favorem indulsit; ita ut et eius de theologia opiniones confirmaret, et ipsius consiliis palam regeretur; tanquam velum in navi, cum ab extrema Arcto ventus alicunde erumpens violentus rapidusque incurrit. (III.) Itaque, quasi urbis porta nunc demum hostibus publice patefacta, insani dogmatum et institutorum fluctus effuse irrumpebant, et impunitatem rursum habebant nova opinionum commenta; ac totam urbem tumultus pervagabatur, reclamantibus episcopis et sacerdotibus, et quicunque sapientiam animo altius infixam fruebantur; pugnaeque inde et continuae altercationes ultro citroque exoriebantur: improbita-

ἀνῆγε τὴν κεφαλήν. (Δ.) Τούτων δ' οὕτως ἐχόντων, πολλὰ A. C. 1347
περὶ τῆς ἐμῆς σιωπῆς ἡ βασιλὶς ὑπῆρχεν ἀμφισβητοῦσα, καὶ τῆς Imp. Io. Palaeol. 6
ἐμῆς διὰ μελέτης ἐποιεῖτο πειρᾶσθαι γνώμης. καί με καὶ μὴ βου-
λόμενον αὖθις κριτὴν προσκαλεῖται, καὶ οἷόν τινα γνώμονα τῶν F
αὐτῆς τε καὶ τοῦ πατριάρχου περὶ τοῦ Παλαμᾶ φιλονεικιῶν· δυοῖν
ἐν νῷ ἔχουσα θάτερον πεπραχέναι· εἰ μὲν γὰρ ὁμόφρων ἐκείνῃ
κατὰ τοῦ πατριάρχου γενοίμην, ἵλεώ τε ταύτης τυχεῖν καὶ βα-
σιλικῶν ἀπολελαυκέναι χαρίτων, μακρὸν τὸ φιλότιμον κεκτημέ-
νων· εἰ δ' οὖν, ἀνανεώσασθαι νῦν καὶ τὴν τῷ χρόνῳ παρεῤῥυη-
κυῖαν ἤδη διὰ τὸν Γαλάτην ἐκεῖνον μῆνιν· ἣν πάλαι καθάπερ P.483
βωμὸν ἐγκαθιδρύσασα τοῖς τῆς ψυχῆς συνετήρει θαλάμοις, καὶ
πάνθ' ὁμοῦ τὰ χαλεπώτατα καθ' ἡμῶν δεδρακέναι. (Β.) Προσε-
ληλυθότας οὖν καὶ καθίσαντας προσειποῦσα καὶ ἁπαλωτέροις τὰ
πρῶτα πρὸς ἡμᾶς χρησαμένη τοῖς λόγοις τὰς τοῦ Παλαμᾶ προε-
κόμιζε καινοφωνίας. καὶ ἐπειδὴ πειθομένους οὐχ εὕρισκεν, ἀλλ'
ἰσχυρῶς τῶν πατρίων ἀντεχομένους ὅρων καὶ νόμων, καὶ ὅσα B
τῶν συνοδικῶν εἰσι παραδόσεων ἔγγραφα παραγγέλματα, καὶ ἅμα
κἀκεῖνα τοῦ θείου προφέροντας Παύλου· εἴ τις εὐαγγελίζοιτο (λέ-
γοντος) ὑπερόρια τῆς ἐκείνου διδασκαλίας, εἶναι ἀνάθεμα, κἂν
ἢ τῶν οὐρανίων τις ἀγγέλων· μηδὲ γὰρ εἶναι πρὸς ἡμῶν, ἄλλο
τι θεοῦ προτιμᾶν· (παραπλήσιον γὰρ ἂν εἴη τουτὶ, ὥσπερ ἂν εἴ
τις τῇ ἀριστερᾷ χειρὶ τὴν δεξιὰν ἀποκόπτειν ἐβούλετο·) ἀλλὰ πάντα
κάτω ῥιπτοῦντας πρὸς αὐτὸν μόνον βλέπειν· ἀγριαίνουσα ἤδη C

tis autem insolentia caput altius erectum attollebat. (IV.) Haec cum ita se haberent, multam silentium meum imperatrici dubitationem afferebat, eratque illi propositum, ut quid sentirem exploraret. Quamobrem me, tametsi nollem, denuo arcessit, ut in iis litibus, quas de Palama cum patriarcha habebat, iudex essem et quasi norma quaedam: duorum illa alterum facere in animo habens; si quidem adversus patriarcham cum illa conspirarem, tum ut ego propitiam ipsam experirer, et imperatoriis beneficiis cumularer perquam honorificis; sin minus, ut propter Gallum illum in me olim concepta ira, et temporis lapsu iam obsoleta, hodie suscitaretur; quam illa iampridem, velut aram animi penetralibus infixam, religiose servabat; omni denique in me acerbitatis genere saeviretur. (V.) Praesentem itaque sedentemque alloquuta me, et mollioribus verbis initio mecum usa, novas illas Palamae opiniones protulit. Mox ubi repugnantes nos offendit, et maiorum praescriptis institutisque pertinaciter inhaerentes, iisque omnibus praeceptis, quae synodis tradita essent et scripta exstarent, simulque illa Divi Pauli verba proferentes, iubentis eum anathema esse, qui praeterquam ipse docuisset, evangelizaturus foret, etiamsi caelestium Angelorum unus is esset; nec enim officii nostri esse, aliud quidquam Deo anteferre; perinde quippe illud sit, ac si quis sinistra manu dextram amputare cupiat; sed omnibus infra habitis, in eum solum intueri oportere: tum vero illa in me

A. M. 6855 καθ' ἡμῶν ἑωρᾶτο, καὶ πολὺν ὠδίνουσα τὸν θυμὸν, καὶ μά-
Ind. 15 λισθ' ὅτι καὶ τοὺς παρακαθημένους ὑπηχοῦντας εἶχε καὶ σφό-
δρα ἐπικροτοῦντας κολακικώτερον τρόπον. διὸ καὶ κακῶς μὲν
ἀφίει, κρατερὸν δ' ἐπὶ μῦθον ἔτελλεν, ἔγγραφον τὴν ἐμὴν ἀπαι-
τοῦσα γνώμην ἐν τῷ αὐτίκα, ὡς ἂν βεβαιότερον ἀντιλέγειν ἔχοιεν
D οἱ ταύτης ὁμόφρονες. (ϛ'.) Καὶ τοῦτ' ἔστιν, ὃ καὶ τὴν ἐμὴν
πρὸς ἀνάγκας ἴσως ἀντιῤῥήσεων ἤνεγκε γλῶτταν, ἐνίοτε καὶ ἐνια-
χοῦ μάλα τοι σφόδρα γενναίως ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῆς δεδομένης εὐ-
σεβείας ἵστασθαι παραινοῦντος τοὺς προσιόντας, καὶ μηδ' ἄχρι
στιγμῆς ταῖς τηνικαῦτ' ἐπιπολαζούσαις καινοφωνίαις ἐγκλίνειν,
μεμνημένους τῶν εὐαγγελικῶν τε καὶ ἀποστολικῶν παραινέσεων·
E καὶ ὅσα ὁ μέγας ἐν θεολογίᾳ Γρηγόριος, ἐς τὰς ὁμοίας ἐμπεπτω-
κὼς περιστάσεις τῆς ἐκκλησίας, διέξεισιν· „ἡμεῖς (λέγων) οἱ καὶ
μέχρι τῆς τυχούσης κεραίας καὶ γραμμῆς τοῦ πνεύματος τὴν ἀκρί-
βειαν ἕλκοντες οὔποτε δεξόμεθα (οὐ γὰρ ὅσιον) οὐδὲ τὰς ἐλα-
χίστας πράξεις εἰκῇ σπουδασθῆναι τοῖς ἀναγράψασι, καὶ μέχρι
τοῦ παρόντος μνήμῃ διασωθῆναι· ἀλλ' ἵν' ἡμεῖς ἔχωμεν ὑπομνή-
V. 391 ματα καὶ παιδεύματα τῆς τῶν ὁμοίων, εἴ ποτε συμπέσοι καιρὸς,
F διασκέψεως· ὥστε τὰ μὲν φεύγειν, τὰ δ' αἱρεῖσθαι, οἷον κα-
νόσι τισὶ καὶ τύποις, τοῖς προλαβοῦσιν ἑπόμενοι παραδείγμασι·"
καὶ ὅσα ὁμοίως ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τῷ περὶ πίστεως ἔφασκε
λόγῳ, φείδεσθαι παραινῶν καὶ τῶν ὀνομάτων ἢ ῥημάτων ἐκείνων,
ἃ λέξεσι μὲν οὐκ ἐμφέρεται τῇ θείᾳ γραφῇ, διάνοιάν γε μὴν αὐ-

efferari visa est, et multam iram parturire; idque eo maxime, quod qui assidebant ei accinerent, et immodica adulatione applauderent. Idcirco

Dimittitque superbe, additque haud mollia iussa,

meam ut sententiam confestim scripto traderem efflagitans, quo possent firmius contradicere ii, qui cum ea sentirent. (VI.) Atque illud videlicet necessitatis fuit, quod et me ipsum ad contradicendum impulit, cum obvios quosque, ut religionis sibi traditae fundamentis insisterent magno animo nonnunquam et alicubi hortarer, atque ut ne puncto quidem tenus ad eas, quae tum gliscebant, opinionum novitates declinarent, sed ut evangelicas et apostolicas admonitiones reminiscerentur, et quae magnus theologiae doctor Gregorius disseruit, cum in similia religionis tempora incidisset. „Nos (inquit) cum accuratam Spiritus diligentiam ad quemlibet apicem, ad quamlibet virgulam trahamus, nunquam dederimus (neque enim fas est) vel in minimis actis recensendis, eorumque memoria ad praesens usque tempus conservanda, temere elaborasse eos, qui scripserunt; sed eo ut nos haberemus monimenta et documenta, quibus in similium rerum tractatione, si unquam incideret occasio, uteremur: ita ut praeterita exempla tanquam regulas et archetypos nobis proponendo, haec quidem fugeremus, illa vero eligeremus": et quae pariter magnus Basilius disputavit in ea, quam de Fide scripsit, oratione: parcendum monens iis quoque nominibus et verbis, quae in sacra Scriptura diserte quidem et expresse non exstant, vim autem eam

τὴν ἐκείνην τὴν ἐγκειμένην τῇ γραφῇ διασώζει. (Z.) Ὥσπερ δ' A. C. 1347 οὐ πάνυ τοι ῥᾴδιον εἶναι δοκεῖ δύνασθαι συνορᾷν ἀσφαλῶς τὸ δί- Imp. Io. Palaeol. 6 καιον, εἴ τις ἐν λιμένι καὶ γαλήνῃ καθήμενος ἡσυχῇ τῶν ἐν πε- P. 484 λάγει κύμασι καὶ πνεύμασι προσταλαιπωρούντων ἀγρίοις τοὺς πόνους ἐξετάζειν ἐθέλοι, οὐδ' αὖ τὸ βίαιον τοῦ χειμερίου ψύχους, εἴ τις ὥρᾳ θέρους βούλοιτο κρίνειν ὁποῖον καὶ ὅσον· οὕτω καὶ εἴ τις ἀγώνων τοιούτων ἄπειρος ὤν, ἔπειτ' ἐξ ἡσυχίας ὁρμώμενος κρίνει τοὺς ἀγῶσι μακροῖς ἐναθλοῦντας ὑπὲρ τῆς ἀληθείας. πρό- B χειρον γὰρ ἔχει πρὸς λοιδορίας τὴν γλῶτταν, ὅτι μὴ πέπεικέ τις δρῶν καὶ λέγων, μηδὲ τὸ πᾶν τῆς νίκης ἐξείργασται· πρὸς τὴν παροῦσαν ἡσυχίαν καὶ οὐ πρὸς τὴν τότε βίαν παραμετρῶν τῶν πραγμάτων καὶ λόγων τὰ τέλη, ὡς ἔοικεν· οὐκ εἰδέναι δυνάμενος, ὡς οὐ τὴν αὐτὴν ἔχει τάξιν καὶ δύναμιν ἀγῶνος καὶ ἡσυχίας καιρὸς, καὶ χειμῶνος καὶ θέρους, καὶ πρός γε ἔτι λιμένος καὶ C διαποντίου κλύδωνος. εὔδηλον γὰρ δήπου τοῖς ὅλοις, ὡς ἀμειβομένης τῆς τῶν ἀγώνων ὥρας συναναιρεῖται καὶ ἡ τῆς ἀποβάσεως ἀκριβὴς μαρτυρία καὶ τὸ προσῆκον τοῖς πράγμασι δίκαιον. ὃ δ' αὐτός μοι δοκεῖ καὶ τὸ στεφανοῦσθαι τοὺς πάλαι τῆς ἀληθείας μάρτυρας ἀναιρεῖν, ὅτι πάντα τὸν τῆς ἀθλήσεως ἀνύσαντες δίαυλον οὔτε πεπείκασι τοὺς τυράννους, οὔτε μὴ πείσαντες οὐκ ἀνεῖλον τὰς σφῶν κεφαλὰς, οὐδὲ τοῦ παρόντος βιαίως D ἐξήνεγκαν βίου. τούτων δ' οὕτως ἐχόντων, οὔκουν οὐδ' ἐμὲ λοιδορίας ὑπεύθυνον ἡγεῖσθαι δίκαιον, ὅτι καλῶς εἰπὼν ἥκιστα

4. κύμασι Boiv. pro κυμάτων.

ipsam retinent, quae Scripturae inest. (VII.) Quemadmodum autem non omnino videtur ille sanum facere posse iudicium, qui, cum in portu ac tranquillitate ipse placide sedeat, eorum labores velit expendere, qui pelagi fluctibus et saevissimis ventis conflictentur, nec de hiberni frigoris vi, is qui velit, quae et quanta sit, aestivo tempore iudicare; ita nec ille, qui eiusmodi certaminum expers antehac ex ipso mox tranquillitatis sinu prodeat, iudicaturus de iis, qui labores pro veritate maximos pertulerint. Est enim illius lingua ad criminandum prona, eo quod agendo dicendoque non persuaseris, nec plenam victoriam reportaveris. Nimirum ille praesenti tranquillitate, non illorum temporum iniquitate, factorum dictorumque exitus metitur; nec potest intelligere, non eandem esse rationem et opportunitatem certaminis et placidae quietis, hiemis et aestatis, portus denique et saevientium pelagi fluctuum. Enimvero prorsus manifestum est, mutato contentionum tempore, incorruptum quoque de eventu testimonium et conveniens rebus iudicium tolli. Idem certe (ut mihi videtur) illis martyribus, qui veritatis testimonium olim perhibuerunt, coronam eo detraxerit, quod cum ii totum patientiae curriculum confecissent, nec tyrannos ad credendum compulerint, nec iis incredulis caput praeciderint, nec vitam violento fato ademerint. Haec cum ita se habeant, nec me aequum est reprehensione dignum videri, quod quae recte dixerim, ea illi, quae contrarium

A. M. 6855 πέπεικα τὸ τῆς γνώμης ἐκείνης ἀντίθετον· ἀλλ' ἐκείνῃ μέμφεσθαι
Ind. 15 δίκαιον μᾶλλον, ὅτι μοι καλῶς εἰπόντι ἥκιστα πέπεισται. τῶν μὲν γὰρ λόγων ἐγὼ κύριος· τῶν δὲ πράξεων ἡ δυναστεύουσα
E χείρ. πάσης δ' ὑπέρτερον λοιδορίας τίθησι τὸ μὴ κατὰ γνώμην ἅμα καὶ πρὸς τὸ βέλτιστον φερομένην ὁρμὴν ἁπαντῶν. οὐ γὰρ πὺξ ἐνάλλεσθαι κατὰ τῶν τῆς ἀληθείας ἐχθρῶν ὁ τῆς εἰρήνης παραινεῖ λόγος· ἀλλ' ἡμέρῳ τε ἤθει καὶ πραείαις γλώττης ἀγκάλαις αὐτοῖς προσιέναι. (H.) Οὐ μέμφεσθαι τοίνυν, ὅτι μὴ θαυμάζειν ἄξιον μᾶλλον, ὅτι παρὸν ἡμῖν ἐκ τοῦ ῥᾴστου σιγώσης γλώττης βασιλικὴν εὐμένειαν πρίασθαι, μακρὸν τὸ φιλότιμον τῶν
F χαρίτων ὑπισχνουμένην, οὔτε κλονουμένην διάνοιαν ἐκτησάμεθα, καὶ ἅμα τῶν ὅρων τῆς εἰθισμένης ἐς τὰ χρήσιμα τάξεως ἔνδον ἐμείναμεν, ἀκήρατον συντηροῦντες τὸ φρόνημα τῆς ψυχῆς. οὐ γὰρ τοσοῦτον ἀνθρώποις ἀρέσκειν ἐκρίναμεν δεῖν, ὅσον τῷ τῶν ἀδήλων ἐπόπτῃ θεῷ. οἱ μὲν γὰρ τῶν δρωμένων ἐς τοὐμφανὲς καθίστανται μάρτυρες μόνων, οὓς καὶ παραλογίσασθαι ἔξεστιν ἐνίοτε, εἴ τις τοὺς τῆς κακίας καρποὺς τοῖς τῆς ἀρετῆς ὑποτί-
P.485 θησι σχήμασί τε καὶ χρώμασι. θεὸς δ' ἐν αὐτοῖς πρὸ τῶν ἔργων τοῖς τῆς καρδίας κινήμασιν ἐρείδει τὰ τῆς ἐξετάσεως ἴχνη, καὶ τὸ βῆμα τῆς δίκης ἐν αὐταῖς συγκροτεῖ τῶν λογισμῶν ταῖς ἀρχαῖς· ἔνθα χώραν οὐκ ἔχει σχῆμα καὶ χρῶμα καλύπτειν, εἴ τι κακίας ἐκεῖ παραφύεσθαι βούλοιτο βλάστημα. (Θ.) Τούτων δ' οὕτω συμβεβηκότων, οἴκοι λοιπὸν καθημένοις τὴν καταψηφισθεῖσαν
V. 392 ἡμῶν ἐξορίαν νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν ἐπῄει καραδοκεῖν. καὶ τάχ'
B ἂν εἰς ἔργον τὰ καθ' ἡμῶν μελετώμενα προὔβαινεν, εἰ μὴ Καν-

sentiebat, non persuaserim vera esse: sed illi potius succensendum est, quod mihi recte dicenti haudquaquam crediderit. Nam dicendi quidem potestas penes me est; facta ipsa pendent ex manu praepotenti. Ego vero ab omni longe reprehensione absum, quatenus non successit mihi ex sententia, nec prout animo ad optima propenso cupiebam. Non enim, ut veritatis hostes pugnis impetamus, pacis ratio suadet; sed ut blandis moribus et mitibus alloquiis eos ambiamus. (VIII.) Non est igitur criminandi, sed admirandi potius locus, quod cum ex facili possemus solo silentio imperatoriam benevolentiam redimere, praemia magnifica proponentem, tamen et mentem immotam retinuimus, et simul intra consueti officii limites perstitimus incorrupta animi moderatione. Placendum enim existimavimus non tam hominibus, quam Deo, qui occulta perspicit. Illi quippe testes existunt eorum duntaxat, quae palam fiunt, et aliquando possunt decipi, si qui fructum improbitatis obvolvant specie et colore virtutis. Deus vero illis ipsis, qui actiones antecedunt, motibus cordis examinis sui vestigia imprimit, et iustitiae tribunal in ipsis figit cogitationum radicibus, ubi specie et fuco celari non potest, si quis illic adnasci velit improbitatis foetus. (IX.) Haec cum ita accidissent, domi deinceps sedendo, quoad exilii damnaremur, noctu pariter et interdiu exspectabamus. Et ad exitum fortassis perducta essent

ταχουζηνῷ μεταξὺ Βυζάντιον ἑλεῖν ἐγίγνετο· ὃ δὴ καὶ λέξων εἰμὶ A. C. 1347
σαφέστερον. Imp. Io. Palaeol. 6

η'. Ἐπεὶ γάρ, ὥς ἔφθημεν εἰρηκότες, ἔνοπλον ἔχειν φρου- C
ρὰν συγκεχώρηται τῷ Φακεωλάτῳ, τὴν τῶν Λατίνων διὰ τὴν
προγεγονυῖαν σκανδάλου πρόφασιν δεδιότι αὐθάδειαν, προσε-
ληλυθέναι συνέβη τινὰς τουτωΐ, οἷς λάθρα ἐσεφοίτα γράμματα
ἐκ Καντακουζηνοῦ, μηχανήσασθαί τινα τρόπον, ὃς ἂν ῥᾳδίαν
ποιήσηταί οἱ τὴν ἐς Βυζάντιον εἴσοδον· οἷς ἐπαγγελίαι μακραὶ
συνεπλέκοντο χρημάτων ἅμα καὶ τιμῶν· τούτοις οὖν προσεληλυ-
θόσι καὶ προσεταιρισαμένοις αὐτόν, καὶ ἀνακαλύψασι τὴν τῶν D
μελετωμένων δύναμιν, συνάρασθαί σφισι καὶ αὐτὸς ἐπηγγέλλετο
πάσῃ χειρὶ καὶ σπουδῇ. (B.) Καὶ δὴ λοιπὸν ἑτέραν πλείω τῇ
προτέρᾳ δυνάμει προσειληφὼς (ἐν ἐξουσίᾳ γὰρ ἦν αὐτῷ, πρὸς
τῆς βασιλίδος πρότερον τὸ συγκεχωρηκὸς εἰληφότι, διὰ τὴν προει-
λημμένην τῶν Λατίνων πρόφασιν, ὁπόσην ἂν εὐποροίη φρουρὰν
ἑαυτῷ πορίζεσθαι) ὅλος τῶν ἔργων ἐγίγνετο. παρὰ γὰρ ἑκόντων E
τῶν συνειδότων ταξιάρχου καὶ στρατηγοῦ φροντίδα λαβὼν ἠξίου
μὴ περὶ ὅσα διατριβὴν ἔχει χρονίαν τρίβειν τὴν σπουδήν, ἀλλ'
εἰς τὸ τοῦ ἔργου κεφάλαιον ἐμβαλεῖν, καὶ ἐν βραχεῖ μετὰ τῆς
ἐνούσης ἰσχύος τὸν ὅλον ἀναρρῖψαι κίνδυνον· καὶ μάλιστα νῦν,
ἐρημίας ἀντιπάλων ὅπλων μακρᾶς ἐπιπολαζούσης ἤδη τῇ πόλει. P. 486
μηνύει τοίνυν τῷ βασιλεῖ Καντακουζηνῷ τὴν ὅλην τῆς ἐγχειρή-
σεως πρόθεσιν, οὐ πάνυ τοι πόρρω τοῦ Βυζαντίου τὰς διατριβὰς
ποιουμένῳ· καὶ ἅμα κελεύει, σπουδῇ παρελάσαντα σὺν ἐπιλέκτοις

ea, quae in nos deliberata fuerant, nisi interim accidisset, ut Byzantii Cantacuzenus potiretur; quod et ipsum planius statim expositurі sumus.

8. Phaceolato, ut supra diximus, Latinorum protervіam, ob novissimam illam offensionem, pertimescenti, armatos circa se satellites habere permissum fuerat. Quod cum ita esset, aliqui eum adeunt, quibus clam a Cantacuzeno litterae venerant, ac in iis magnae pecuniarum simul et honorum promissiones, si qua ratio excogitaretur, qua facilis ei in urbem ingressus pateret. Hi, inquam, ad istum accedunt: eum sibi socium adiungunt: consilii sui rationem aperiunt: atque eos ipse omni opera et studio adiuturum se pollicetur. (II.) Exinde priori satellitum turbae alia ampliore adiecta (poterat enim ille, data semel ab imperatrice licentia ob illam quam diximus rationem, tot adiungere sibi custodes, quot ei commodum futurum esset) totus in executione negotii erat. Volentibus ergo coniuratis ducis et praefecti munere suscepto auctor fuit, ne in eas res, quae longioris morae essent, opera insumeretur; sed ut in id, quod caput erat, statim incumberetur, et tota quamprimum alea cum ea quae aderat hominum manu iaceretur; praesertim cum magna iam esset armatorum in urbe paucitas. Quamobrem Cantacuzeno imperatori, non longissime ab urbe commoranti, totam indicat suscepti negotii rationem; et simul iubet paucis cum equitibus, iis-

A. M. 6855 ὀλίγοις ἱππεῦσιν, ὡς μὴ κατάφωρον τοῖς ἀντιθέτοις τὸ δρᾶμα
Ind. 15 γένοιτο, περὶ τὰ τείχη τῆς πόλεως ἐς ῥητήν τινα ἑσπέραν ἡσύχοις
B ποσὶν ἐφεδρεύειν, καραδοκοῦντα τὴν ἔνδοθεν ἀναμόχλευσιν τῶν
πυλῶν. (Γ.) Ἄρτι δὲ περὶ πρώτην φυλακὴν τῆς νυκτὸς γενομένης, ἐν ᾧ τῆς ὥρας μάλιστα τῶν τε ἀνθρώπων οἱ πλεῖστοι, τὰς ἑσπερίους σβεννύοντες δᾷδας, τῇ τῶν ὕπνων ἡγεμονίᾳ τὸ τῶν
V. 393 βλεφάρων ἐκδιδόασι στάδιον, καὶ πᾶσαι τῆς πόλεως αἱ ὁδοὶ παντὸς ἐρημίαν ἔχουσιν ὄχλου, μεταπέμπεται τούς τε συνειδότας τῶν Βυζαντίων ἱππέων καὶ ἅμα τῶν συγγενῶν τοὺς οἰκειοτάτους,
C καὶ ἐπὶ τούτοις τὴν πεζικὴν ἐκείνην φάλαγγα, ἣν εἰς φυλάκων καὶ φρουρῶν εἰρήκειμεν εἶναι τάξιν αὐτῷ· ξὺν οἷς ἅπασι, πλείους τῶν ἑκατὸν γενομένοις, ἐς πύλην ἀπιὼν, ἣ χρυσεία καλεῖται, ταύτην τε ἀνεμόχλευσε καὶ ἅμα ἐκεῖθεν ἀρξάμενος πάσας ὁμοίως ἀνεπέτασε, διϊὼν ἄχρι τῶν βασιλείων ἐγγύς. (Δ.) Τοῦ μέντοι τείχους ἐντὸς γενόμενος καὶ ὁ βασιλεὺς μετὰ τῶν οἰκείων ὅπλων,
D αἵματος ἐμφυλίου παντάπασι καθαράν τε καὶ ἀμιγῆ τῆς προνοίας τὴν εἴσοδον διατηρησάσης, ἠρέμα τε καὶ ξύν γε ἀνηκούσῃ τάξει παρῄει μέχρι καὶ ἐς τὰς βασιλείους πύλας, αὐγαζούσης ἤδη τῆς ἕω. κἀπειδὴ κεκλεισμένας τε εὗρεν αὐτὰς καὶ ἅμα ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων φρουρὰν ἐθεᾶτο καὶ ὅπλα πολέμια, ἐπὶ πόδα τε ἀνεχώρει καὶ ἀνεζεύγνυε, καὶ ἀντὶ χάρακος ἄλλου καὶ στρατοπέδου ἐς τοὺς ἄντικρυ τῶν βασιλείων ὑψορόφους οἴκους σκηνῶσαί τε ἐξ αὐτο-
E σχεδίου κέκρικε δεῖν τηνικαῦτα καὶ ὅ,τι χρὴ ποιεῖν διασκέψασθαι.

11. πλείους posuit pro πλείοσιν, observante Boiv. 22. βασιλείων Boiv. pro βασιλέων.

que selectis, ne id quod agebatur adversarii deprehenderent, diligenter progredi, et condicto vespere circum urbis muros tacito gradu insidiari, atque exspectare, quoad portae, revulsis introrsum claustris, patefierent. (III.) Nocte itaque, circiter primam vigiliam, quo maxime tempore homines plerique, nocturnis facibus exstinctis, oculos suos somno regendos committunt, cum omnino civibus vacuae sunt urbis viae omnes, arcessit ille tum equites Byzantinos, quotquot conscii erant, tum eos cognatorum, quibuscum erat illi arctissima coniunctio; tum illam praeterea peditum manum, quos ad custodiam et praesidium datos habuisse eum circa se diximus. Cum his omnibus, qui quidem plus quam centum erant, ad illam portam abit, quae Aurea vocatur, eamque reserat; et inde ducto initio omnes pariter recludit, ad ipsum prope palatium. (IV.) Imperator in urbem cum suis copiis intromissus (hunc autem eius ingressum divina providentia sanguinis omnino purum et expertem servavit) pedetentim et composite ad palatii usque portas progreditur, illucescente iam aurora. Eas offendit clausas: simul summis in moenibus stantes propugnatores armaque infesta conspicit. Quamobrem cessim redit, et signa convertit. Tum pro aliis quibuscunque aggeribus et castris illas, quae e regione palatii sitae sunt, altas aedes ex tempore eligit, ac in iis interim diversari, et quod facto opus sit con-

A. C. 1347
Imp. Io. Palaeol. 6

ἦγε δ' ὁ φεβρουάριος τηνικαῦτα τρίτην ἡμέραν τοῦ ͵ϛωνε ἔτους. καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς Καντακουζηνὸς ἐν τούτοις ἦν. (E.) Ἡ δὲ βασιλὶς Ἄννα, τῆς ἀκροπόλεως ταύτης ἐντὸς συγκλεισθεῖσα, καὶ πρὸ ὀφθαλμῶν ὁρῶσα τὴν ἑαυτῆς σπουδὴν τελευτῶσαν εἰς ἀπραξίαν, οὐδ' οὕτω μεταμανθάνειν ἔγνω τὸ δέον ὀψὲ γοῦν, καὶ ταῦτα μήθ' ὅπλων εὐπορίαν ἐντὸς κεκτημένη, μήτε στρατιωτῶν F πλῆθος εἰς φρουρὰν ἀποχρῶν· ἀλλὰ πέμπουσα κρύφα τόν τε δῆμον ἠρέθιζε τῶν Βυζαντίων κατὰ τοῦ βασιλέως, μεγάλων ἐλπίδων τὰς σφῶν ἐμπιπλῶν ἀκοάς· καὶ ἅμα Λατινικὰς στρατιωτῶν ἐκ Γαλάτου μετεπέμπετο φάλαγγας, καὶ ὅσα ἐς βελῶν καὶ μηχανημάτων ἀντιπάλων ἀρκέσουσι χρείαν. ζητοῦντί γε μὴν τῷ βασιλεῖ Καντακουζηνῷ, διδόναι τὴν ἀκρόπολιν μετ' εἰρήνης ἑκοῦσαν, εἰ βούλοιτο κοινωνεῖν τε τῆς βασιλείας αὐτῷ καὶ μετὰ P.487 τὴν ἧτταν, καὶ ἡγεῖσθαι μετὰ τοῦ υἱέως ἐν ἅπασιν, ὁπόσα τιμὴν σὺν αἰδοῖ τε καὶ κόσμῳ φέρει σφίσι βασιλικῶς, ἔν τε εὐφημίαις καὶ ἀναστάσεσι καὶ καθέδραις καὶ ὅσα μετὰ τοῦ πρέποντος ἕποιτο λόγου (τοιαύτην καὶ γὰρ εἶναι τούτῳ τὴν τῆς γνώμης ἐξ ἀρχῆς πρόθεσιν) καὶ μὴ μάτην οὕτω τρίβειν τὸν χρόνον, καὶ τὸν ἐκ τῆς ἁλώσεως περιμένειν πρόδηλον κίνδυνον· ἡ δὲ τὴν ἀπὸ B Σκυθῶν εἰπεῖν ἀντεδίδου ῥῆσιν, ὕβρεσί τε πλύνειν τοὺς ἀγγελιαφόρους ἐκέλευεν ἐκ τοῦ τείχους καὶ μηδ' ἄκροις ὠσὶ προσίεσθαι τὰ λεγόμενα. (ϛ'.) Ἄρτι δὲ τῆς ἑσπέρας ἐληλυθυίας, καὶ περὶ λύχνων ἁφὰς τῶν ἀνθρώπων ἀσχολουμένων, κατέπλευσαν ἐς αἰ-

16. ἀναστάσεσι em. Boiv. pro ἅμα στάσεσι.

siderare statuit. Erat dies ille Februarii tertius anni sexies millesimi octingentesimi quinquagesimi quinti. Et imperator quidem Cantacuzenus in eo erat. (V.) Imperatrix vero Anna, intra illam arcem conclusa, cum suos labores palam videret ad nihilum recidisse, ne sic quidem volebat sero saltem intelligere quid expediret: tametsi nec armorum intus copiam haberet, nec militum satis ad praesidium: sed missis clam hominibus et populum Byzantinum in imperatorem instigabat, magnifica videlicet promissa auribus ingerens; et Latinorum militum cohortes Galata arcessebat, telorumque et machinarum quantum ad bellicum usum satis futurum esset. Quin etiam imperatori Cantacuzeno postulanti, ut arcem sponte et cum bona gratia traderet, si partiri cum eo imperium, etiam victa, et praeire cum filio vellet in iis omnibus rebus, quae honorem cum reverentia et cultu coniunctum eis pro imperatoria dignitate afferrent; nempe in acclamationibus, et quoties una consistendum aut sedendum esset; aut ubicunque rationi consentaneum foret (etenim id ipsum sibi ab initio fuisse propositum): id inquam postulanti Cantacuzeno, simulque ne ita tempus frustra tereret, neve periculum ab obsidione evidenter imminens exspectaret roganti, illa Scythicum, ut aiunt, responsum dabat, et probris legatos perfundi ex muro iubebat, ac ne primoribus quidem auribus dicta admitti sinebat. (VI.) Primo vespere, cum homines lucernis accendendis vacant, Galataeae triremes duae expeditae,

A. M. 6855 γιαλὸν δύο ταχυναυτοῦσαι τριήρεις ἐκ τῶν Γαλάτου, πλήρεις
Ind. 15 C στρατιωτῶν τε καὶ ὅπλων Λατινικῶν, δυοῖν θάτερον ἐν νῷ διαπράξασθαι ἔχουσαι, ἢ τῇ βασιλίδι συμμάχους ἔσεσθαι, τοῦ πληρώματος ὅλου παρεισελθόντος ἐντὸς, ἢ παισί τε καὶ χρήμασιν ὁμοῦ συναρπάσαντας ἀπάγειν αὐτήν. ἀλλὰ τὸν ἐπίπλουν αἰσθόμενοι σφῶν οἱ περὶ τὸν Καντακουζηνὸν σφᾶς τε ἀπήλασαν τὴν ταχίστην, τόξα πολλὰ περιστήσαντες, καὶ τὴν ἀκρόπολιν ἔξωθεν τέως ἐν φυλακῇ ἐποιοῦντο, τὴν ἱκανὴν ἐπενεγκόντες στρα-
D τιάν. (Ζ.) Οἱ μὲν οὖν ἄλλοι πάντες, πολιορκεῖν ἐς τὴν ὑστεραίαν αἱρούμενοι, καὶ τὴν τῆς νίκης κρίσιν τοῖς ὅπλοις ἐπιτρέπειν, οὐ μάλα γέ τοι ἀρεστὰ τῷ βασιλεῖ Καντακουζηνῷ προθυμεῖσθαι
V. 394 ἐδόκουν. ἀλλὰ τὸν αὐτῷ συνήθη τρόπον κἀνταῦθα τηροῦντι, καὶ χωρὶς αἵματος ἐμφυλίου τὰ κατὰ γνώμην τελεῖν οἰομένῳ βέλτιον εἶναι, καὶ δευτέραν καὶ τρίτην ἐπῄει πέμπειν πρεσβείαν, καὶ ἀνα-
E μιμνήσκειν τὰ πρότερα, ὅθεν τε ἤρξατο καὶ ὅποι πεπόρευται, καὶ ὅπως ἐς τοιοῦτον ταυτὶ κατηνέχθη τὸ πέρας, ἐς ὁποῖον αὐτὸς ἀεὶ προὔλεγέ τε καὶ διεμαρτύρετο, κρύφα τε καὶ ἐς προὔπτον, καὶ γράφων καὶ πρεσβευόμενος. προσκαλεσάμενος οὖν τὸν τῶν Φιλίππων ἀρχιθύτην, καὶ ὅσοι ξύν γε αὐτῷ πρὸ δυοῖν που τοῖν ἐνιαυτοῖν πρέσβεις πρὸς τῆς βασιλίδος Ἄννης ἐπέμφθησαν ἐς Δι-
F δυμότειχον ὄντι αὐτῷ, διεξῄει τοιάδε. (Η.) „Πάλαι μὲν ὁ κύριος, ἀγανακτῶν ἐπὶ τῷ ἠγαπημένῳ τῶν Ἰουδαίων λαῷ, οὓς πρότερον διὰ Μωσέως τὸν νόμον διδοὺς διεμαρτύρετο, λέγων· πρόσεχε οὐρανὲ καὶ λαλήσω· καὶ ἀκουέτω γῆ ῥήματα ἐκ στόματός

Latinis militibus armisque plenae, ad littus appelluntur; duorum alterum facturae, sive, omnibus copiis in arcem introductis, imperatricem adiuturae, sive eandem, cum liberis simul et pecunia abreptam, illinc abducturae. Sed illorum adventum odorati ii, qui circa Cantacuzenum erant, multis arcubus circumsepto aditu, eos statim abigunt; atque inde extra arcem, idonea militum manu admota, excubias agere incipiunt. (VII.) Ac alii quidem omnes postridie in obsidionem incumbi, et victoriam armorum iudicio permitti volebant. Imperatori autem Cantacuzeno non admodum placere videbatur id, quod illi cupiebant. Enimvero huic, suum morem tum quoque retinenti, et absque civium sanguine perficere ea quae decrevisset satius ducenti, visum est alteram et tertiam mittere legationem, et anteacta in memoriam revocare, unde scilicet coepissent, et quorsum recidissent; atque ut eo tandem deducta essent, quo ipse praedixerat, clamque et palam tam litteris quam legationibus testatus fuerat. Arcessito itaque Philipporum pontifice, et iis omnibus, qui cum illo circiter biennium ante legati ab imperatrice Anna venerant, tum cum ipse Didymotichi versaretur, in hunc modum disserit. (VIII.) „Olim Iudaeis, populo dilecto, Deus iratus; quos per Moysen iam antea, cum legem traderet, testes advocaverat his verbis: Attende caelum, et loquar; et audiat terra verba ex ore meo: eosdem

μου· τοὺς αὐτοὺς κἀπὶ τοῖς ἐλέγχοις τῶν ὕστερον παραβάσεων A. C. 1347
διεμαρτύρατο, διὰ Ἡσαΐου λέγων· ἄκουε οὐρανέ, καὶ ἐνωτίζου Imp. Io. Palaeol. 6
ἡ γῆ· υἱοὺς ἐγέννησα καὶ ὕψωσα, αὐτοὶ δέ με ἠθέτησαν· καὶ
τὰ ἑξῆς. τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον καὶ αὐτὸς ἐγὼ τήμερον, ὑμᾶς προσ- P. 488
καλεσάμενος μάρτυρας τῶν πάλαι μοι πρὸς ὑμᾶς λεχθέντων
καὶ δι' ὑμῶν πρὸς Ἄνναν τὴν βασιλίδα, ἀναμνῆσαι τῶν εἰρημέ-
νων ἀρτίως ἔκρινα δεῖν, καὶ πρέσβεις ὑμᾶς ἐμοὶ πρὸς ἐκείνης τότε
πεμφθέντας πρέσβεις τοὺς αὐτοὺς ἐκείνῃ πρὸς ἐμοῦ νῦν ἤδη πεμ-
φθῆναι. ἴστε πάντως, ὅτε πρεσβεύσοντες ἥκετε, ὅσα ὑμῖν εἶπον
ἀπαγγεῖλαι τῇ βασιλίδι· ὡς ὁ θεός, δίκαιος ὤν, καὶ δίκαια κρί-
νειν οἶδε, καὶ σὺν δίκῃ τὰς τῶν πραγμάτων ἀποβάσεις ποιεῖσθαι· B
ὃ τοίνυν σύνηθες τῷ θεῷ ποιεῖν τοῖς τε ἀδικοῦσιν ὁμοῦ καὶ ἀδι-
κουμένοις, τοῦτο καὶ νῦν ἐλπίζω κἀπὶ τοῖς νῦν ὄψεσθαι πρά-
γμασι. καὶ τί δεῖ πρὸς εἰδότας πάντα διεξιέναι καθ' ἕκαστα; ἴστε
γὰρ ὡς, οὐ μάντις ὤν, προὔλεγον τὴν τῶν ἐμῶν ἐπιβούλων φθο-
ρὰν καὶ τὴν ἐμὴν ἐς Βυζάντιον ταύτην εἴσοδον· ἀλλὰ πρὸς τὸν
τῆς δίκης ἔφορον καὶ ἀκοίμητον ὀφθαλμὸν ἀφορῶν, κἀκείνῳ
προσαναρτῶν τὰς ἐμοὶ πρὸς ὑμῶν ἐπενηνεγμένας ἀδίκως ἐπιεικῶς C
συμφοράς, ἤλπιζόν τε καὶ προὔλεγον τὰς ἐκβάσεις ἐν ὑμῖν ἀκροα-
ταῖς. διὰ δὴ ταῦτά μοι καὶ ἀξιοχρεώτερον ἔδοξεν, ὑμᾶς καὶ οὐχ
ἑτέρους διαμαρτύρασθαι καὶ πρέσβεις εἰσπέμψαι τῇ βασιλίδι,
ἵνα συνείραντες τὰ πρότερα τοῖς παροῦσι καὶ τά γε προειρημένα
μετὰ τῶν ἐκβάσεων παραινέσητε τοὺς τῆς δίκης αἰδεῖσθαι θρό-

postea, quum sequentis aevi delicta argueret, per Isaïam testatus est: Audi caelum, et auribus percipe terra: filios genui et exaltavi; ipsi autem spreverunt me, etc. Eodem modo et ipse vos hodie testes adhibeo, ac eorum, quae olim vobis dixi, quaeve imperatrici Annae per vos significavi, commonefaciendos esse nunc demum puto; et legatos ab ea ad me tunc missos ad eam iam nunc mittere decrevi. Meministis certe ea, quae, cum legati ad me venistis, vobis mandavi ut imperatrici renunciaretis: Deum scilicet iustum esse; proinde et iusta esse illius iudicia; et rerum eventus ab eo iuste ordinari: quod soleret igitur Deus rependere tam iis, qui iniuriam inferrent, quam iis, qui paterentur, id et in praesentibus negotiis exhibitum iri sperare me. Quid porro necesse est a me singula commemorari vobis, haud nescientibus? Scitis quippe, me, non quia vaticinandi peritus forem, vobis praedixisse et meorum insidiatorum tristes exitus, et hunc meum in urbem ingressum: sed quia ad exploratorem et insomnem divinae Iustitiae oculum respicerem, et calamitates, quas mihi per summam iniuriam inferebatis, illi relinquerem ulciscendas, ideo et spem aluisse, et vobis audientibus futuros rerum exitus praenunciasse. Ea propter melius facturum esse me existimavi, si non alios, sed vosmet ipsos testarer, legatosque ad imperatricem mitterem, ut priora cum praesentibus et praedicta cum eventis componendo eam hortemini, ut Iustitiae tribunal vereatur, ac ne ultra Deo pugnet, neu

A. M. 6855 νους, καὶ μὴ περαιτέρω θεομαχεῖν, καὶ θεοῦ κρίσιν δικαίαν πει-
Ind. 15 D ρᾶσθαι συγχεῖν, καὶ τοῖς ἀδυνάτοις οὑτωσὶ προδήλως ἐπιχειρεῖν,
ἐπ' ὀλέθρῳ τῶν τε παίδων καὶ ἑαυτῆς. ἐγὼ γὰρ τῆς αὐτῆς ἔχο-
μαι γνώμης ἀεί· καὶ δυνάμενος ὅπλοις καὶ δυνάμεσιν ὁμοῦ τῇ
ἀκροπόλει χειρώσασθαι τοὺς ἔνδον ἅπαντας ἐν βραχεῖ τὴν θέ-
λησιν οὐκ ἔχω συνᾴδουσαν." (Θ.) Ταῦτ' εἰπὼν προὔπεμπεν αὐ-
E τούς. οἱ δὲ ἀπελθόντες καὶ πάντα συνείραντές τε καὶ ἀπαγγεί-
λαντες ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς Ἄννῃ τῇ βασιλίδι ἤνυσαν οὐδὲν
πλέον, ἢ ὅτι πρὸς πλείονα κακίαν ἀναφλεχθεῖσαν ἰδόντες κατε-
πλάγησάν τε καὶ ἀνεχώρησαν. ἐπεὶ δὲ ταῦθ' ὁ βασιλεὺς ἠκηκόει,
καὶ ὡς τῆς αὐτῆς ἀεὶ σκληρότητος ἡ βασιλὶς ἔχεται ἔγνω, καὶ τὴν
αὐτὴν οἱ ταύτης λόγοι μετὰ τῆς γνώμης τηροῦσι βαρύτητα, καὶ
V. 395 οὐδὲν τῶν προτέρων ἀτυχημάτων παρέσχεν αὐτῇ τὸ λυσιτελοῦν
F ἁπλανῶς ἰδεῖν, ὥρμησε μὲν τὰ πρῶτα πολέμου νόμῳ καὶ πολιορ-
κίᾳ δοῦναι τὴν τοῦ πράγματος ἔκβασιν· ἔπειτα ἐπέσχεν αὖθις,
καὶ πρὸς τὴν ἀμείνονα τῆς πρᾳότητος τύχην τὸ τῶν πρακτέων
ἀνετίθετο βούλευμα. (Ι.) Ἀλλ' οὐκ ἤρεσκε τοῦτο τοῖς ἀμφ' αὐ-
τὸν στρατιώταις καὶ στρατηγοῖς. ὅθεν τῆς ὑστεραίας ἐπιούσης
ἐν παραβύστῳ κατὰ σφᾶς αὐτοὺς αὐτοὶ ποιοῦνται συνθήκας,
P. 489 αἰφνίδιον ἐπιθέσθαι τῇ ἀκροπόλει, πρὶν αἰσθέσθαι τὸν βασιλέα.
καὶ δὴ μικρὸν ὕστερον ἢ κατὰ μεσημβρίας εἶναι τὸν ἥλιον, τῶν
σημείων ἀρθέντων, κύκλῳ περιστάντες οἱ μὲν τοῖς ἑκηβόλοις
ἐχρῶντο βέλεσιν· οἱ δ' ἐν χεροῖν ἀνειλημμένοι πῦρ καὶ φρυγάνων
φακέλλους ὑφῆψαν τὴν πρὸς τῷ τεμένει τῶν Βλαχερνῶν τῆς

8. Ἄννῃ em. Boiv. pro ἅμα.

iustum Dei iudicium confundere conetur, neu denique ea, quae maiora sunt quam ut perfici possint, in liberorum et sui ipsius perniciem sic palam aggrediatur. Ego enim in eadem usque persto sententia; et cum possim armis ac viribus brevi tam arcis, quam eorum omnium, qui in arce sunt, potiri, tamen voluntate ab eo consilio abhorreo." (IX.) Haec fatus eos dimittit. Illi abeunt: omnia in unum conferunt, et a capite usque repetita imperatrici renunciant: nihil autem proficiunt; sed ubi eam maiori furore inflammatam vident, perculsi recedunt. Quod postquam imperator accepit, et Augustam in duritie sibi constare, eandemque tam in dictis quam in animo acerbitatem retinere didicit, neque ulla priorum cladium effectum esse, ut quid expediret certo perspiceret; statim quidem rei eventum belli legibus et obsidioni permittere voluit; mox se iterum continuit, et felicioribus clementiae consiliis quid agere oporteret statuendum reliquit. (X.) Id iis, quos secum habebat, militibus et ducibus non placuit. Postera igitur die clanculum ipsi inter se arcem derepente adoriri, antequam imperator sentiat, constituunt: ac paulo post meridiem sublatis signis circumfusi alii telis missilibus rem agunt; alii ignem manibus praetendentes et virgultorum fasciculos eam arcis portam succendunt, quae ad Blachernarum templum spectat; statimque

A. C. 1347
Imp. Io. Palaeol. 6

ἀκροπόλεως πύλην· καὶ ἅμα εἰσέῤῥει τὸ πλῆθος τῶν ὁπλιτῶν. κἀπειδὴ τὸ παράλιον οὕτω τῆς ἀκροπόλεως μέρος ἑάλω, καὶ οἱ στρατιῶται τὰς τῶν οἰκητόρων οὐσίας διήρπασαν, οὐ λήγειν ἔτι B τῆς βλαπτούσης ἐκείνης ὁρμῆς ἐνενόουν· ἀλλ' ἔμελλον ἤδη πειρᾶσθαι καὶ τῶν ἀνωτέρω τῆς ἀκροπόλεως μερῶν καὶ ὅλον ἐκεῖσε λαμπρῶς τὸ πολέμιον πῦρ ἐνεγκεῖν. καὶ τάχ' ἂν ἁλώσεως ἔργον ὁμοῦ καὶ πυρὸς κἀκεῖνα ἐγίγνετο παραχρῆμα, εἰ μὴ κεκώλυκε πέμψας ὁ βασιλεὺς τὸ τῆς ὁρμῆς ὑπερβάλλον. καὶ ταῦτα μὲν τῇδέ πη ἔσχεν. (ΙΑ.) Ἡ δὲ βασιλὶς Ἄννα ἐν τοῖς μεγίστοις τῶν φό- C βων τὴν νύκτα πᾶσαν ἐκείνην διήνεγκεν. ἅμα δ' ἕω προσκαλεσαμένη τοὺς ἀμφ' αὐτὴν περὶ τῶν πρακτέων συνδιεσκέπτετο· καὶ κοινῷ συνεδόκει ψηφίσματι, πέμψασθαι δεξιὰν, οὐκ ἐπὶ τοῖς ἡμαρτημένοις συγγνώμην ζητεῖν (σμικροπρεπὲς γὰρ ἐκείνῃ νενόμισται τοῦτο καὶ ἥκιστα εὔδαιμον, σκληρότητι καὶ ὀφρύϊ συντετηκυίας γνώμης) ἀλλ' ἐπαγγελίας ἐνόρκους περὶ μεγάλων καὶ ξένων D πραγμάτων, ὑπερηφανίᾳ κεκομψευμένας μακρᾷ, ὁπόσαι ξύν γε τοῖς ἀωρίαν μακρὰν ἐπισυρομένοις ζητήμασιν ἄλλοις καὶ τὸ μὲν μοναρχεῖν ἀπῄτουν, τὸ δὲ συνάρχειν ἀπελέγοντο. καὶ ἵνα μὴ ἐν μικροῖς μακρὸν ἀναλίσκωμεν λόγον, ἀστοχήσασα τῶν ἀκαίρων ἐκείνων ἐλπίδων, καὶ δείσασα μὴ, ἐπὶ ξυροῦ τῶν πραγμάτων αἰωρουμένων αὐτῇ, καὶ ἄκοντος τοῦ Καντακουζηνοῦ παραπόληται E πρὸς τῶν ἄλλων, ὅσοι πρὸς αὐτῆς ἐπεπόνθεισαν τὰ ἀνήκεστα, πρὸς τὰς φιλανθρώπους νένευκε τοῦ βασιλέως συμβάσεις, συνάρχειν ἅμα καὶ προεδρεύειν.

irrumpit armata multitudo. Capta in hunc modum maritima arcis parte, direptisque habitatorum facultatibus, nondum milites impetum illum noxium sistere statuebant; sed erant iamiam oppugnaturi superiorem quoque arcis partem, totamque illuc aperte translaturi flammam hostilem. Ac fortasse obsidionis simul et ignis vim etiam illa pars statim experta esset, nisi impetum illum immoderatum imperator, missis qui reprimerent, cohibuisset. Et haec quidem ita ferme se habuerunt. (XI.) At imperatrix Anna totam illam noctem maxima trepidatione traduxit. Primo autem mane, convocatis iis quos habebat secum, coepit quid agendum esset consultare; tum de communi omnium sententia visum est, eos mittere qui dextram iungerent, ac non modo delictorum veniam non petere (id enim, quia illius animo durities et fastus penitus inoleverant, indignum esse duxit et minime decorum) sed etiam magna quaedam et inaudita iurato promittenda stipulari multo cum fastu; ac praeter alia postulata insolentiae plena totam auctoritatem repetere, partiri vero nolle. Ac ne in parvis longius immoremur, cum intempestivae illae spes irritae fuissent, vereretturque illa, ne in praecipiti constitutis iam rebus suis, etiam invito Cantacuzeno aliorum manu periret, quotquot ab ea gravius aliquid passi fuerant, ad benignas imperatoris conditiones descendit, ut collegam quidem eum pateretur, ipsa tamen praecederet.

A. M. 6855 θ'. Καὶ ἀνοιχθέντων ἤδη τῶν βασιλείων, ἐξεχέοντο κατὰ
Ind. 15 P. 490 πλῆθος οἱ δέσμιοι, ὅσοι τε τῶν εὖ γεγονότων καὶ ὅσοι τῶν ἄλ-
V. 396 λως ἐχόντων. μόνῳ δ' Ἰωάννῃ τῷ πατριάρχῃ, τῆς ἀξίας τέως
ἐξωσθέντι, ἐξιέναι οὐκ ἐνῆν· περὶ οὗ καὶ διαλαβεῖν ὀφείλοντας
ἔνια, πρὶν ἐνταυθοῖ κατεληλυθέναι τοῦ λόγου, καὶ ἄκοντας ἡμᾶς
B ὁ τῶν ἄλλων σφόδρα παρέσυρεν εἱρμός. (B.) Ἐξότου γὰρ Ἄννα
ἡ βασιλὶς τὴν ἑαυτῆς πρὸς Καντακουζηνὸν ἐξεπολέμωσε γνώμην,
συνεργῷ τε ἅμα καὶ πιστοτάτῳ ἐκέχρητο τῷ πατριάρχῃ τούτῳ
συμβούλῳ πρὸς ἃ πάντα κρύφα τε καὶ ἐς τοὐμφανὲς δρώμενα
ἦν· καὶ νῦν μὲν αὕτη τῆς ἐκείνου γνώμης ὁλοσχερῶς ἐξήρτητο,
νῦν δὲ τῆς ἑαυτῆς ἐξαρτώμενον εἶχεν ἐκεῖνον· καὶ συνελόντι φά-
ναι, φρόνημα ἓν ἀμφοτέροις ἦν ἐν ἅπασι, τοῖς τε ἄλλοις δη-
λαδὴ καὶ οἷς ὁ Παλαμᾶς ἐδογμάτιζε καινοτέροις καὶ ἀήθεσι
C πάνυ τῇ τοῦ θεοῦ ἐκκλησίᾳ. καὶ δεῖγμα τοῦ λόγου σαφές, ἃ τοῖς
τὸν ἡσύχιον ἐν Ἄθῳ τῷ ὄρει βίον ἀσκοῦσιν ἔπεμπεν αὕτη γράμ-
ματα ξύν γε τῷ πατριάρχῃ κατὰ τοῦ Παλαμᾶ· τά τε οἰκεῖα
ταύτης φημὶ καὶ ὅσα ὁ ταύτης υἱὸς Ἰωάννης ὁ βασιλεὺς ὑπ' αὐ-
τῆς προσταττόμενος ἔγραφεν· οἷς τά τε ἄλλα ἐνεγέγραπτο καὶ
δὴ καὶ ὡς ἥκιστα χρῆναι νομίζειν, εἱρκταῖς καὶ φρουραῖς ἐνέχε-
D σθαι Παλαμᾶν διά γε δὴ τὸ Καντακουζηνῷ τὴν γνώμην τίθε-
σθαι, ὅτι μὴ διὰ τὸ ξὺν οὐδενὶ κόσμῳ περιϊόντα θεοτήτων
ἀκτίστων διδάσκειν ἀπειράκις ἀπείρων ἑσμόν, κατ' ἀλλήλων διϊ-
σταμένων (εἶναι γάρ φησι τὰς μὲν ὑπερκειμένας καὶ νοητάς· τὰς
δ' ὑφειμένας καὶ ὁρατὰς) καὶ τοιοῦτα ἅττα βλασφημοῦντα συγ-

9. Iam itaque apertis palatii portis, magno agmine effusi ruere ii, qui vincti antea tenebantur, quotquot sive nobiles sive alterius cuiuscunque conditionis erant. Uni patriarchae Ioanni, sua tum dignitate deiecto, exire non licuit: de quo, antequam nostra oratio huc processisset, quaedam dicere debuimus; caeterarum autem rerum series ab eo argumento nos invitos longissime abduxit. (II.) Imperatrix Anna, ex quo animum hostilem in Cantacuzenum induerat, hoc ipso patriarcha, ad ea omnia, quae sive clam sive palam agerentur, adiutore simul et fidissimo consiliario usa fuerat: et modo quidem haec ex istius, modo iste ex huius sententia totus pendebat: atque, ut paucis absolvam, unus utrique animus erat, tum in omnibus aliis rebus, tum adversus ea dogmata, quae Palamas nova et inusitata in sanctam Dei ecclesiam invehebat. Id certo indicio constat: nempe ex litteris, quas contra Palamam sive Anna ipsa cum patriarcha, sive matris iussu Ioannes imperator, ad montis Atho monachos scripsit: quibus litteris tum alia inerant, tum ne quis vinculis custodiisque ideo Palamam coërceri existimaret, quod is animum ad Cantacuzenum adiecisset; sed quod idem, immodeste huc illuc vagando, Divinitatum aeternarum, earumque inter se dissidentium (alias enim supereminentes et intelligibiles, alias humiliores visibilesque esse dictitat) infinito infinitum examen doceret existere, et talia

γεῖν καὶ ταράττειν τὴν τοῦ θεοῦ ἐκκλησίαν. (Γ.) Διετέλει γε μὴν A. C. 1347 ἡ τοιαύτη παρ' ἀμφοτέροις ἀκμάζουσα σύμπνοια καὶ ὁμοφροσύνη, Imp. Io. Palaeol. 6 τῷ τε πατριάρχῃ δηλαδὴ καὶ τῇ βασιλίδι, πρὶν δι' ἀκριβοῦς γε P. 491 τῆς πείρας ἀπογνόντα τὸν πατριάρχην τῆς τῶν κοινῶν σωτηρίας πραγμάτων ἄρξασθαι παραινεῖν αὐτῇ τὰ συνοίσοντα, καὶ βουλευτὴν καθίστασθαι περὶ ξυναλλαγῶν καὶ σπονδῶν πρὸς τὸν Καντακουζηνόν. ἀφ' οὗ δὲ τοιαύτην ἔγνω συμφέρον βαδίζειν V. 397 ὁδὸν, παραχρῆμα καθ' ἑαυτοῦ καὶ τὴν βασιλίδα ἐξέμηνε. καὶ B τοῦτ' ἦν ἀρχὴ καὶ κατάλυσις πρώτη συμπνοίας τε καὶ ὁμοφροσύνης ἐκείνης, καὶ νόσημα, μήτε μάλαγμα μηδὲν μήτε καταδέσμους οὐδένας παραδεχόμενον. πᾶσαν μὲν οὖν ἐκεῖθεν ἡ βασιλὶς ἐπίνοιαν στρέφουσα κατὰ τῆς τοῦ πατριάρχου καθαιρέσεως, καὶ πάντας ἐφ' ἑαυτῆς κυλίουσά τε καὶ ἀνακυκλοῦσα λογισμοὺς, οὐδὲν ἀνυσιμώτερον εὕρισκεν ἐς τὴν τοιαύτην πρόθεσιν, πλὴν τοῦ δογμάτων ἐκείνων, ὧν ἐξ ὅλης ἀπεωθεῖτο πρότερον τῆς ψυχῆς, C καὶ ἀθέσμων φωνῶν τοῖς περὶ τὸν Παλαμᾶν κοινωνήσασα φίλους ἑαυτῇ καταστήσασθαι, καὶ συμμάχοις σφίσι χρήσασθαι θερμοτέροις κατ' αὐτοῦ. (Δ.) Πρῶτον μὲν οὖν ἀπρόϊτον ὡς ἐν εἱρκτῇ τῷ οἴκῳ συγκεκλεῖσθαι τοῦτον ἐπέταττεν· ἔπειτα συνόδους ἐπισκόπων νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν ἤθροιζέ τε καὶ ὥπλιζε κατ' αὐτοῦ. τὴν γοῦν ὑστεραίαν ὁρισαμένη ποτὲ πρὸς τὴν ἐκεί- D νου καθαίρεσιν ἀθροισθῆναι τοὺς ἐπισκόπους ἐπέσχεν ἡ νὺξ ἐκείνη, φλεγμονὴν τῷ λαιμῷ δεινὴν ἐπενεγκοῦσα, θάνατον ἀπειλοῦσαν πάνυ τοι σφόδρα αἰφνίδιον. καὶ ἦσαν ἐντεῦθεν ἄχρι τριῶν

quaedam exsecranda proferendo Dei ecclesiam confunderet ac perturbaret. (III.) Et ea quidem voluntatum consensio et concordia non prius ambos inter, patriarcham dico et imperatricem, vigere desiit, quam ille, post accuratam experientiam desperata reipublicae salute, coeperit huic ea suadere, quae profutura essent, auctorque exstiterit gratiae reconciliandae et pacis cum Cantacuzeno faciendae. Ex quo autem utilius esse statuit eam sequi viam, ex eo repente in se ipsum quoque imperatricem exacerbavit. Et haec fuit mali origo ac prima labes, quae coniunctionem illam concordiamque dissolveret: hoc fuit vulnus, quod nec fomenta nec ligamina ulla admitteret. Augusta igitur omnes ex eo artes animo versare, ut patriarchae pontificatum abrogaret, omnia secum volvere ac revolvere consilia; denique ad id, quod sibi propositum erat, nihil invenire efficacius, quam si opinionum illarum et impiarum vocum, quas impensissime antea repudiarat, cum Palamae sectatoribus demum particeps facta, amicos eos sibi redderet, et ipsis adiutoribus uteretur adversus istum acerrimis. (IV.) Primum igitur domo, tanquam carcere, ita eum includi iubet, ut a nemine adiri possit: tum pontificum coetus diu noctuque in eundem cogit et instigat: tandem episcopis edicit, ut postridie conveniant ad eum gradu deiiciendum. Ei vero rei moram nox attulit, inducta in fauces gravi inflammatione, quae interitum repentinum minabatur. Atque inde usque per triduum mortis terrores illam

A. M. 6855 ἡμερῶν οἱ τοῦ θανάτου φόβοι κυκλοῦντες καὶ τὸ τῆς ψυχῆς ταρ-
Ind. 15 ράττοντες λογιζόμενον. τὸ γὰρ τοῦ θεοῦ μακρόθυμον ἐπεῖχεν ἔτι
τὰ τῆς τελευταίας ὀργῆς βέλη καὶ τὸν τῆς γυναικὸς ἀνεβάλλετο
E ὄλεθρον, πλὴν ὅσον τὴν ἀπειλὴν ἐν τοιούτοις ἀῤῥωστήμασί τε
καὶ πράγμασιν ἀμυδρῶς ἐζωγράφει, μεταμελείας καιρὸν μαινο-
μένῃ ψυχῇ παρεχόμενον. ἐπεὶ δὲ ἡ τετάρτη ῥᾳονά τε ἐπεπράχει
καὶ ὑπερσχεῖν παρεσκεύασε, τοὺς προτέρους αὖθις ἀνεκαλεῖτο
κατὰ τοῦ πατριάρχου τρόπους, καὶ ἐς τὰ πρότερα ἐπαλινδρόμει
βουλεύματα. ἓξ μεταξὺ παρεῤῥύησαν ἡμέραι, καὶ τὴν ὑστεραίαν
F αὖθις ὁρισαμένη τοὺς ἐπισκόπους ἐπὶ τοῖς ὁμοίοις ἐπέταττεν
αὖθις ἀθροίζεσθαι. (E.) Ἄρτι δὲ τοῦ ἡλίου τῆς γῆς ὑπερκύ-
ψαντος, σπουδῇ ταχύνας ἧκεν αὐτῇ μοναδικὸν καὶ ἡσύχιον ἄγων
βίον ἀνὴρ, ᾧ σύνηθες φοιτῶντι συχνότερον ἀκούειν τὰς μυστι-
κὰς τῶν λογισμῶν ἐξαγορεύσεις αὐτῆς. καὶ δέλτον ἐγχειρίζων
ἔλεγεν αὐτῇ, πρὸ τῶν θυρῶν εὑρεῖν αὐτομάτως ἐξιόντα αὐτὸν
ὀρθριαίτερον, ἀγνοῶν ὅστις ὁ ῥίψας εἴη, καὶ ὅτου χάριν. τά γε
P. 492 μὴν ἐγγεγραμμένα εἶχε πρῶτον μὲν ὅρκους φρικώδεις κατὰ τοῦ
πνευματικοῦ ἐκείνου ἀνδρὸς καὶ κολάσεων δεινῶν ἀπειλὰς, ὅσαι
ψυχῇ καὶ σώματι μακρὰν ἐπιφέρουσι καὶ ἀφόρητον τὴν δριμύτη-
τα, εἰ βουληθείη διὰ δειλίαν, ἢ δι᾽ οἱονδήτινα τρόπον, συστεῖ-
λαι καὶ ἥκιστα ἐθελῆσαι δοῦναι τῇ βασιλίδι τὴν δέλτον. ἔπειτα
ἔστρεφε τὸ τοῦ λόγου πρόσωπον ἐς τὴν βασιλίδα· καὶ ἦν ἡ τῶν
λεγομένων δύναμις τοιαύτη. „εἰ μὴ παύσῃ μαχομένη καὶ πόλεμον
B ἐγείρουσα κατὰ τῶν ἱερῶν τῆς ἐκκλησίας δογμάτων, οὐκ ἂν φθά-
νοις φθείρουσα τὴν σὴν αὐθεντίαν καὶ τὸν τῆς οἰκείας δόξης

circumsteterunt, et eius iudicium perturbarunt. Etenim perseverantissima Dei clementia cohibebat adhuc supremae irae tela, et mulieris differebat exitium; atque ad poenitendum animo furenti spatium largita his tantum incommodis et difficultatibus leviter adumbrabat poenam reservatam. Cum autem quartus dies aegram confirmasset et erexisset, suum illum priorem animum in patriarcham denuo recepit, et ad priora rursus consilia rediit. Sex intercesserant dies, cum episcopis iterum edicit, ut iisdem de rebus acturi postridie conveniant. (V.) Sole recens orto, ad eam propere accurrit vir monasticae et tranquilliori vitae addictus; cui illa subinde ad se ventitanti arcana conscientiae aperire consueverat. Hic tabellam porrigit, aitque se, summo mane egressum, eam ante fores casu offendisse: nescire autem, a quo et quorsum iacta esset. In ea quae legebantur, haec erant. Primo horrendae exsecrationes in virum illum religiosum, et poenarum gravissimarum denunciationes (earum scilicet, quae et animae et corpori diuturni ac intolerandi doloris acrem sensum afferunt) si metu ille aut quacunque alia ratione deterritus supprimeret ac tradere imperatrici eam tabellam recusaret. Deinde ad ipsam imperatricem oratio convertebatur; et haec ferme erat vis verborum. „Nisi desieris pugnare et bellum inferre sacrosanctis ecclesiae dogmatis, non poteris facere, quin et tuam auctorita-

ὄλεθρον αὐτὴ ἑαυτῇ δημιουργοῦσα καὶ ἐξυφαίνουσα." τούτων αὐ- A. C. 1347
τήκοος ἡ βασιλὶς γεγονυῖα ἐχαλέπηνέ τε καὶ ὀξύτερον ἀνεβόησε, Imp. Io. Palaeol. 6
λοιδορουμένη σφόδρα τἀνδρὶ, καὶ ἀπειλοῦσα τὰ μέγιστα τῶν δεινῶν, εἰ τῶν βασιλείων ἔνδον ὀφθείη τοῦ λοιποῦ. κἄπειτα διαῤῥήξασα τὴν δέλτον ξὺν πολλῷ τῷ θυμῷ τὸν προκείμενον ᾔει κατὰ τοῦ πατριάρχου σκοπόν· καὶ συνεκάλει τοὺς ἐπισκόπους, καὶ ὅσοι τῆς τοῦ Παλαμᾶ φατρίας ὑπῆρχον, λῆρον ἡγησαμένη τὰ C
ἠκουσμένα. (ς'.) Ὅθεν ἀπεκλείοντο μὲν αἱ πύλαι τῶν βασιλείων ἅπασιν, ὅσοι τῷ πατριάρχῃ συνηγοροῦντες εἶεν· ἀπεκλείετο δ' ὁ πατριάρχης αὐτὸς παῤῥησίας ἁπάσης καὶ τῆς ἐς τὴν σύνοδον V. 398
ἐκείνην τῶν ἐπισκόπων ἀπαντήσεως. καὶ οὕτως ἐρήμῃ χρησάμενοι δίκῃ καθαίρεσιν ἔγγραφον ἐποιήσαντο κατ' αὐτοῦ, δι' οὐδὲν ἕτερον αἴτιον, ἢ ὅτι τὸν Παλαμᾶν ὁμοῦ ταῖς αὐτοῦ καινοφωνίαις D
ἀναθέματι καθυπέβαλλε, καὶ τὸν ὑπὲρ ἐκείνου κατέλυε τόμον ὑστερογενέσιν ἑτέροις τόμοις. ἐκείνην μὲν οὖν τὴν ἡμέραν ἐν τούτοις ἡ βασιλὶς ἀνηλωκυῖα περὶ δύσιν ἡλίου τρυφῶσαν παρετίθει τράπεζαν καὶ χλιδῶντα συμπόσια τοῖς ἐς τὴν τοῦ πατριάρχου καθαίρεσιν ἀγωνισαμένοις· καὶ γέλωτές τινες οὐ μάλα εὐσχήμονες καὶ χαρμόσυνα διηγήματα πανταχόθεν τὴν εὐωχίαν ἐκείνην συνεκρότουν τε καὶ ἐθώπευον. ἄρτι δὲ περὶ τὰς τῶν ὀρνίθων ᾠδὰς E
τῆς νυκτὸς γενομένης ἐκείνης, πάντα ἐς τοὐναντίον τὰ τῆς χαρᾶς ἐκείνης ἀντέστραπται. ἑσπέρας γὰρ ηὐλίσατο ἀγαλλίασις, καὶ εἰς τὸ πρωῒ κλαυθμός. καὶ ταῦτα μὲν τοῦτον ἔσχε τὸν τρόπον. (Z.) Τῷ δὲ βασιλεῖ Καντακουζηνῷ, τῶν βασιλείων ἐντὸς γενο-

5. ᾔει Boiv. corr. pro εἴη.

tem labefactes, et tuae ipsa gloriae exitium confles atque moliare." His imperatrix auditis, stomachari et acutioribus exclamationibus in hominem acerbe invehi, eique gravissimas poenas minari, si unquam in palatio posthac cernatur. Tabella deinde rupta magno cum spiritu, ea quam instituerat via patriarcham aggredi pergit: ac ea quae audierat floccifaciens episcopos convocat, et quotquot Palamicae factionis erant. (VI.) Praecludebantur itaque palatii fores illis omnibus, qui patriarchae defensionem susciperent: eratque ipsi patriarchae praecisa omnis dicendi licentia, et ad illius synodi episcopos interdictus accessus. Ita sententiam in eum absentem et inauditum scripsere, nullam aliam ob causam, nisi quod Palamam simul et ipsius nova dogmata anathemate perculisset, et scriptum pro eo Tomum posterioribus Tomis rescidisset. In his consumpto illo die, imperatrix circa solis occasum sumptuosam mensam apponit, et epulum dat lautissimum iis, qui, ut patriarcha dignitate spoliaretur, operam navaverant: ac risus quidam non adeo modesti et fabellae festivae undecunque convivium illud adornarunt et permulserunt. At illa ipsa nocte, circa gallicinium, omnis ea laetitia in moerorem versa est. Vespere enim demorata est exultatio, et ad matutinum fletus. Et haec quidem ita se habuerunt. (VII.) Imperatori autem Cantacuzeno, palatium ingresso, locus minime idoneus erat,

A. M. 6855 Ind. 15 μένῳ, προσήκων τόπος ἥκιστα ἦν εἰς καταμονήν· καὶ ταῦτα μήπω μηδὲ τῆς συζύγου παρούσης, ἀλλ᾽ ἐν Διδυμοτείχῳ διατριβούσης F ἔτι. οἷς μὲν γὰρ ἁρμόττουσαν ἔχειν ἐνῆν οἰκήμασι δίαιταν βασιλεῖ, ταῦτα προκατέχουσαν οὐκ ἐξέστησεν Ἄνναν τὴν βασιλίδα ξύν γε τῷ παιδὶ καὶ βασιλεῖ Ἰωάννῃ, οὐδ᾽ ἐμποδὼν ἐγεγόνει τὴν προτέραν σφᾶς ἐν τούτοις ἔχειν ἀνάπαυσιν· ἀλλ᾽ ὥσπερ σφίσι τῶν βασιλικῶν πρωτείων ἐξεκεχωρήκει λαμπρῶς ἔν τε καθέδραις καὶ εὐφημίαις, οὕτω κἀν ταῖς οἰκήσεσιν ἐπεπράχει. αὐτὸς δ᾽ ἐν P. 493 τοῖς περὶ τὸν Ἀλεξίου τοῦ πάλαι μέγιστον τρίκλινον ἐρειπίοις μᾶλλον ἢ οἰκήμασιν εἰπεῖν δέδωκε φέρων οἰκεῖν ἑαυτόν. (H.) Ἰωάννην γε μὴν τὸν πατριάρχην, δέσμιον τηνικαῦτα παρόντα τοῖς βασιλείοις εὑρὼν, οὐδὲ μιᾶς ἠξίωσε προσαγορεύσεως. διώκτην γὰρ αὐτοῦ καταστάντα, καὶ θερμὸν ἐξ ἀρχῆς πολέμιον, οὔτ᾽ εὖ τι δρᾷν εἶχε, τῆς καρδίας ἥκιστα προθυμουμένης ὁμαλὸν πρυτανεύειν οὐδέν· οὔτ᾽ αὖ τοῖς αὐτοῦ κακοῖς κακὰ προστιθέναι κέ- B κρικεν ἕτερα δεῖν· πλὴν ὅτι ταῖς τοῦ Παλαμᾶ πειθόμενος εἰσηγήσεσι τῇ τε τῆς ἐπισκοπῆς καθαιρέσει προσεπῆγε καθαίρεσιν καὶ ἅμα ἐν τῇ τοῦ θείου Βασιλείου μονῇ προστεταχὼς ἀπενεχθῆναι τέως ἐς Διδυμότειχον ἐκεῖθεν ἐξόριστον μετ᾽ ὀλίγον αὐτὸν ἐπεπόμφει. (Θ.) Καὶ ταυτὶ μὲν, ἰδίας καὶ πολυτελεστέρας δεόμενα πραγματείας, κεφαλαιώδως πως ἡμεῖς καὶ σφόδρα τοι πε- C φεισμένως οὑτωσὶ διεξεληλύθειμεν, πλείσταις ἄλλαις διεξιέναι λόγοις ἀφθονωτέροις τὰς ὑποθέσεις γλώτταις παραχωροῦντες, καὶ ἄλλοτ᾽ ἄλλαις ἀεὶ πανταχόθεν εἰς ἕνα τινὰ συγκεκροτημένον

17. Post καθαιρέσει Boivino excidisse videtur τὴν τῆς ἱερωσύνης.

in quo habitaret; idque, etsi nondum adesset uxor, sed adhuc Didymotichi commoraretur. In qua enim aedium parte versari imperatorem conveniens erat, ab ea imperatricem Annam haud movit, quae cum filio Ioanne imperatore ibi habitare occupaverat; neque impediit, quo minus ii sedem illic ut antea haberent. Sed ut imperatoriis praerogativis aperte iis cesserat, tam in sessionibus quam in acclamationibus, ita et in ipsis habitationibus cessit. Ipse vero ad illas, quae circa maximum Alexii veteris triclinium occurrunt, ruinas potius quam aedes se contulit et habitatum ivit. (VIII.) Ioannem autem patriarcham, qui tum in palatio vinctus adstabat, obvium cum habuisset, nulla allocutione dignatus est. Ei enim, qui se persequi instituisset, et ab initio hostis acerrimus exstitisset, nec poterat benefacere, voluntate minime propensa ad benigne consulendum; nec illius malis alia addere mala visum est: nisi quod suadenti Palamae obsequutus episcopalem dignitatem iterato illi ademit, et cum in Divi Basilii monasterium interim transferri eum iussisset, Didymotichum inde paulo post exulatum misit. (IX.) Et haec quidem, tametsi peculiari fusiorique expositione egebant, summatim quodammodo nos ieiuniusque percurrimus; aliis videlicet bene multis, ad eundem finem quotidie et undecunque tendentibus, eadem argumenta copio-

ἐχούσαις δρόμον τὸ πέρας· οἷς ἐντυγχάνειν τέ ἐστι ῥᾷστα τοῖς A. C. 1347 βουλομένοις καὶ ἅμα τὸ πολύχουν τε καὶ ποικίλον τῶν ὑποθέ- Imp. Io. Palaeol. 6 σεων ἀκριβέστερον ἐκμανθάνειν. τούτων δ' οὕτως ἐχόντων, ἐξέσται λοιπὸν ἐπανιοῦσι τῶν τῆς ἱστορίας ἡμῖν ἐκείνων ἔχεσθαι πάλιν ὁμοίως εἱρμῶν, κἀκεῖθεν τῆς τῶν ἑξῆς ἀφηγήσεως ἄρχεσθαι, τὰ πλείω συντομίας εἵνεκα τῶν μεταξὺ, καὶ ὅσα πλείστοις ἄλλοις ἰδίᾳ τε καὶ δημοσίᾳ ἐστὶν εἰρημένα, παραλιμπάνοντας.

ι'. Ἐπεὶ γὰρ τοῖς περὶ τὸν Παλαμᾶν τὸ σπουδαζόμενον ἅπαν D ἦν, ἀεὶ συνιστᾶν καὶ ἐποικοδομεῖν τὰς σφῶν αὐτῶν καινοφωνίας, V. 399 πόῤῥωθέν τε καὶ ἐγγύθεν, ἐπειθ' ὑποῤῥέοντα μὲν πρὸς τὸ ἀδοξότερον τὰ τῶν Βυζαντίων ἑώρων πράγματα, τὰ δὲ τοῦ Κατακουζηνοῦ πρὸς τὸ ἐπικρατέστερον ἀνιόντα, Ἄνναν μὲν ἐς προὖπτον αὐτοὶ καὶ λαμπρῶς ἐθώπευον τὴν βασιλίδα, διά τε τῶν αὐτῇ προσῳκειωμένων ἀρχόντων καὶ ὅσον τὴν βασίλειον ἐπλήρου γυναικωνῖτιν πλῆθος, ἵνα δὴ συναγωνιζομένην ἔχοιέν σφισιν αὐτὴν ἅμα τοῖς ἀμφ' αὐτὴν ἅπασιν· εἶχον γὰρ εὐφυῶς ὑποδραμεῖν καὶ ἀναμοχλεῦσαι ῥᾷστα γνώμας ἀνθρώπων, τοῦ πονηροῦ P. 494 παραθήγοντος πνεύματος· λάθρα δὲ γραφαῖς καὶ πολυτρόποις μηχαναῖς τῷ Καντακουζηνῷ συνεκρότουν, πόῤῥωθεν καὶ αὐτὸν ἐς τὰς οἰκείας καινοφωνίας μεθέλκοντές τε καὶ ἁρμοζόμενοι. διὸ καὶ τοῖς προδιδοῦσιν αὐτοὶ συνηγόρουν τὰ κράτιστα ἐς τὴν τοῦ Καντακουζηνοῦ πρὸς Βυζάντιον εἴσοδον. καὶ οὑτωσὶ λοιπὸν ἐξανδραποδισαμένοις ἐκείνου τὴν γνώμην ἅπασαν μικρόν τι τὸ κωλῦον ἅπαν ἐνομίζετο, καὶ μόγις μέγα, φέρειν καὶ ἄγειν Κατα- B

sius explicanda relinquentes: ad quos volenti cuique facillimum est accedere, ut ex iis rerum copia et varietas cumulatius percipiatur. Quae cum ita sint, licebit iam nobis, ad institutum reversis, eandem illam rursus persequi seriem historiae, et eorum quae sequuta sunt ordiri inde narrationem; ita tamen ut pleraque interiecta, et quaecunque ab aliis sive privatim sive publice commemorata sunt, compendii causa omittamus.

10. Cum omnino studerent Palamae sectatores nova commenta usque stabilire et exstruere, atque id unum tam e longinquo quam e proximo spectarent; iidemque res Byzantiorum ruere in peius, Cantacuzenum vero magis ac magis invalescere animadverterent; Annam quidem imperatricem palam et clare, tum ipsi per se, tum per viros principes illi maxime coniunctos, ac per omnem aulicarum mulierum turbam, adulabantur; ut et eam, et eos omnes, qui ad eam se adiunxerant, conciliarent sibi adiutores: erat enim ipsis promptum, instigante malo genio, circumvenire et labefactare hominum mentes: clanculum autem scriptis variisque artibus Cantacuzeno favebant, quo videlicet ipsum quoque ad nova dogmata e longinquo traherent atque formarent. Itaque et proditoribus operam ipsi impensissimam navabant, ut Cantacuzenus Byzantium ingrederetur. Atque ita porro mancipata sibi penitus illius voluntate, leve iam esse videbatur quidquid obstabat, et Cantacuzenum quoquoversus pro libitu ferre atque agere, postquam

A. M. 6855 Ind. 15 χουζηνὸν εἰς ἅπαν τὸ σφίσι βουλόμενον, ἀφ' οὗ τὸ βασίλειον ἐς τὸ ἐντελὲς περιεζῶσθαι ξυνεῤῥύη κράτος. (Β.) Δόξαν οὖν ἐς τοὺς ἰδίους τῷ Παλαμᾷ τρόπους ἀνυσιμώτατον δυοῖν πεπραχέναι θάτερον· ἢ ἑαυτὸν, εἰ δυνηθείη, τοῖς πατριαρχικοῖς ἐγκαθιδρῦσαι θρόνοις, ἢ γοῦν τῆς φατρίας τό γε δεύτερον ἕνα ὀντινοῦν· ἐπειδήπερ αὐτῷ μὲν ἥκιστα κατὰ σκοπὸν ἐχώρει τὸ πρᾶγμα, C ἀντεισενεγκεῖν Ἰσίδωρον ἐξεγένετο, ὃς Μονεμβασίας μὲν ἐψήφιστο πρότερον· ἔπειτα διὰ τὸ ταῖς τοῦ Παλαμᾶ καὶ αὐτὸν ἁλίσκεσθαι καινοφωνίαις καθῄρηταί τε καὶ τῆς ἱερᾶς ἀφώρισται κοινωνίας· δι' ὃν δὴ καὶ πατριαρχεύσαντα νῦν τὸ τῆς ἐκκλησίας εὐθὺς ἐῤῥάγη σύστημα. (Γ.) Καὶ πρῶτον μὲν τῶν ἐπισκόπων οἱ πλείους ἐς τὸ τῶν θείων ἀποστόλων ἀθροισθέντες τέμενος, δεύτερον δ' D ἐς τὴν Στεφάνου τοῦ θείου πρωτομάρτυρος μονὴν, αὐτόν τε Ἰσίδωρον καὶ ὅσοι ὁμόφρονες εἶεν ἀναθέματι κανονικῷ καθυπέβαλλον, καὶ ἅμα τὴν ψῆφον ὑπογραφαῖς ἰδίαις κυρώσαντες παῤῥησίᾳ σφίσιν ἐπιπόμφεισαν. ἐφ' οἷς ἀχθεσθέντες σφόδρα τὸν βασιλέως θυμὸν ὀξύνουσι κατ' αὐτῶν. κἀντεῦθεν τοῖς μὲν παραθεωρεῖσθαι ξυνέβαινε, κἀξ ἐνδόξων ἀδόξοις καθίστασθαι, κἀξ εὐπόρων αὖ αἰφνίδιον ἀπόροις· τοῖς δ' ὑπερορίοις γίνεσθαι τῆς E μεγάλης πόλεως, οἷς μὲν ἑκοῦσιν, οἷς δ' οὔ. (Δ.) Καὶ τὰ ἐπὶ τούτοις ἔστι διηγουμένων ἑτέρων ἀκούειν πλατύτερον· ὅπως μὲν ἄλλος ἄλλοθι διεσπάρησαν ἅπαντες, καὶ ἀπεῤῥίφησαν μετὰ τῆς παῤῥησίας καὶ τῶν ἐλέγχων· ὅπως δ' αὖ τῶν πανταχῆ θαλάσσης V. 400 τε καὶ γῆς ὀρθοδόξων ἐς Βυζάντιον συχνὰ ἐσεφοίτα γράμματα,

is plenissimam auctoritatem imperatoriam induit, vix ab iis magnum putabatur. (II.) Ac Palamas quidem sic statuebat, conducere admodum rationibus suis, duorum alterum effici; ut aut se ipsum, si posset, sedi patriarchali imponeret; aut quemvis saltem e suis sectatoribus. Quia igitur ipsi pro se agenti minime ex sententia succedebat, idcirco Isidorum promovendum duxit. Hic Monembasiae electus antehac episcopus mox novorum Palamae errorum cum et ipse convictus fuisset, deiectus dignitate fuerat, et a sacra communione segregatus. Eodem nunc patriarchatum obtinente, scissum est statim ecclesiae corpus. (III.) Atque episcopi plerique, cum in sanctorum Apostolorum aedem primum, deinde in Divi Stephani Protomartyris monasterium convenissent, canonico anathemate Isidorum, et quotquot illi assentirentur, perculerunt. Deinde decretum, propriis subscriptionibus confirmatum, confidenter illis miserunt. Quod illi aegre admodum ferentes imperatoris animum in hos stimulant: eoque factum, ut horum alii despicerentur, et ex illustribus obscuri, ex opulentis inopes statim existerent; alii magna urbe exularent, volentes quidam, nonnulli inviti. (IV.) Quae deinde gesta sunt, ea ab aliis narrata fusius accipere est: ut nempe omnes alius alio dispersi sint et eiecti, sua cum dicendi libertate suisque illis criminationibus; ut rursus ab orthodoxis, ubique maris et terrarum degentibus, frequentes litterae Byzantium ventitarint, zeli divini plenae, quae Palamam

ζῆλον θεῖον μεστά, περιφανεῖ παραπεμπόντων ἀναθέματι Παλαμᾶν ὁμοῦ καὶ Ἰσίδωρον, καὶ ὅσοι ὁμόφρονες ἔκ τε Ἀντιοχέων φημὶ καὶ Ἀλεξανδρέων καὶ ἅμα Τραπεζουντίων ἐπισκόπων καὶ F πρεσβυτέρων· ἔκ τε Κυπρίων ὁμοῦ καὶ Ῥοδίων καὶ ὀρθοδόξων προσοίκων· ἔκ τε Μυσῶν καὶ Τριβαλλῶν, καὶ ὅσοι τοῖς τῶν θείων πατέρων ὅροις ἐμμένειν μακρῷ παρειλήφεσαν ἐθισμῷ, καὶ μηδέν τι νεώτερον δέχεσθαι παρ' οὐδενὸς τῶν ἁπάντων, κἂν ἀγγέλων τις ἐξ οὐρανοῦ κομίζῃ.

A. C. 1347
Imp. Io. Palaeol. 6

ια'. Ἡμεῖς δ' ἐς τοσοῦτον ἥκομεν τοῦ παρενεχθῆναι λαθεῖν P. 495 τῷ πολυειδεῖ καὶ ποικίλῳ τῶν ὑποθέσεων, ὥσθ' ἃ παρεῖται δοκεῖν εἶναι τὰ καιριώτερα. τὰ δέ ἐστιν, ὅπως τε ἑκάτερος ἑκατέρῳ χορηγῷ καὶ ταμίᾳ τοῦ ἀξιώματος ἐχρήσατο· Καντακουζηνῷ μὲν Ἰσίδωρος τῆς πατριαρχίας, Καντακουζηνὸς δ' Ἰσιδώρῳ τῆς βασιλείας τὸ δεύτερον. ἡ γὰρ ἐν Διδυμοτείχῳ πρὶν ἀναγόρευσις τὸ τέλειον ἔχειν ἥκιστα ἐδόκει τοῖς Παλαμίταις. (B.) Γεγονέναι δὲ B τὰ τοιαῦτα συμπέπτωκε κατὰ τὸν ἐν Βλαχέρναις θεῖον νεών. τὸ γὰρ θαῦμα τῆς οἰκουμένης ἐκεῖνο, τὸ μέγα λέγω καὶ περιβόητον τῆς τοῦ θεοῦ Σοφίας τέμενος, ἀφ' οὗ τὸ μέρος ἐκεῖνο καθήρηται, πρὸς τὸ ἀχρεῖον φεῦ ἀπενεχθὲν, μακράν τινα τὴν ἀωρίαν εἶχε τοιαύταις ἑορταῖς διακονεῖσθαι καὶ πανηγύρεσιν. μὴ οὖν πρὸς τοσοῦτον οὗτος ἀποχρῶν πλῆθος πνιγηρόν τι χωρίον ἐδόκει καὶ ἀτερπές. τοῦ γὰρ δημοσίου βήματος ἐκείνου μῆκος ἀνά- C λογον ἔχειν ἀπαιτουμένου τῷ τε ὕψει καὶ πλάτει, ἐφ' οὗ τοὺς

4. καὶ ante ὀρθοδόξ. add. Boiv.

simul et Isidorum, et omnes eorum fautores, apertis exsecrationibus prosequebantur, ab Antiochensibus dico, et Alexandrinis, Trapezuntiisque tam episcopis quam presbyteris; item ab Cypriis, Rhodiisque, et orthodoxis adiacentibus; nec non Mysis et Triballis, et quicunque sanctorum Patrum inhaerere praescriptis, ac nihil quidquam novi ab quocunque allatum admittere, vel si id ab Angelo afferretur, tradito iam inde antiquitus more instituerant.

11. Sed nos argumentorum copia et varietate eo usque sensim abrepti sumus, ut ea omissa sint, quae potiora videntur exstitisse; nempe ut alter alterum auctorem habuerit et architectum dignitatis, Cantacuzenum quidem Isidorus patriarchicae, Isidorum vero Cantacuzenus imperatoriae, secundo delatae. Quae enim celebratio Didymotichi peracta fuerat, ea Palamitis completa minime videbatur. (II.) Isthaec vero in templo Blachernensi perfecta est. Etenim illud orbis miraculum, magnum inquam illud et omnium sermone celebratissimum S. Sophiae templum, ex quo pars eius eversa erat, eo redactum (proh dolor!), ut nulli esset usui, minime erat opportunum eiusmodi festis ac celebritatibus apparandis. Hoc vero tantam multitudinem capere haud poterat; adeoque arctior locus et insuavior videbatur. Nam cum publicus ille suggestus, cui imperatorios thronos imponi oportebat, eam exigeret longitudinem, quae et altitudini et latitudini responde-

A. M. 6855 Ind. 15 βασιλικοὺς ἔδει τεθῆναι θρόνους, ἐχρῆν ἑκατέρωθεν τὴν προσήκουσαν ἔχειν εὐρυχωρίαν καὶ τοὺς τοῦ θεραπευτικοῦ τάγματος, ὁπότε δεήσειεν· ὡς εἶναι βραχὺ λοιπὸν τὸ λειπόμενον τοῦ νεὼ πρὸς ὑποδοχὴν διαφόρων ὄχλων. ὅμως ἐφαμίλλου τῷ μεγίστῳ θείῳ ἐκείνῳ τεμένει τῶν πάντων ὄντος οὐδενὸς, ὁ δεύτερος ἐξ
D ἀνάγκης ἔδοξε πλοῦς εἰς τὴν χρείαν αὐτός. (Γ.) Καὶ ἦσαν οἱ τοὺς βασιλικοὺς τηνικαῦτα θρόνους πληροῦντες ἐκείνους δυοῖν τε βασιλέων ὁμωνύμων ὁμοφροσύνη καὶ ἅμα βασιλίδες τρεῖς, Ἄννα τε καὶ Εἰρήνη ἡ Καντακουζηνὴ μετὰ τῆς θυγατρὸς Ἑλένης. τούτων δ' οὕτω τετελεσμένων, περὶ δεκάτην ὥραν που τῆς πρώτης καὶ εἰκοστῆς τοῦ μαΐου ἵππων εὐθὺς ἐπιβάντες, ὡς εἶχον, μετὰ τῶν βασιλικῶν ἐνδυμάτων ἐκείνων ἧκον ἐς τὸ παλά-
V.401 τιον. κἀκεῖ τὴν συνήθη πεποιηκότες ἐμφάνειαν ἀφ' ὑψηλοῦ τοῦ βήματος εἶτα κατῄεσαν, καὶ τράπεζαν παρετίθεσαν, ἐπὶ πέντε
P.496 θρόνων αὖθις καθίσαντες. (Δ.) Τοσαύτη δὲ πενίᾳ κατείχετο τὰ βασίλεια τηνικαῦτα, ὥστ' οὐδὲν ἦν τῶν τρυβλίων καὶ ἐκπωμάτων ἐκεῖ χρυσοῦν ἢ ἀργυροῦν· ἀλλ' ἔνια μὲν καττιτέρινα, τὰ δ' ἄλλα πάντα κεραμεᾶ καὶ ὀστράκινα. ἐξ ὧν ἔξεστι συνιέναι τοῖς, ὅσοι μὴ ἀδαεῖς τῶν τοιούτων καὶ περὶ τῶν ἄλλως ὀφειλομένων, ὁπόσα μὴ κατὰ τὸ εἰκὸς τελεῖσθαι ξυνέβαινε, τῷ τῆς ἐνδείας βιαίῳ τῶν τότε τυραννουμένων πραγμάτων καὶ λόγων καὶ ἐγχειρημάτων. ἐῶ
B γὰρ λέγειν, ὅτι καὶ τὰ βασιλικὰ τῆς ἑορτῆς ἐκείνης διαδήματά τε καὶ περιβλήματα, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, χρυσοῦ μὲν εἶχον τὴν φαντασίαν καὶ λίθων δῆθεν πολυτιμήτων· τὰ δ' ἦν ἐκεῖνα μὲν

ret, necesse etiam erat utrinque spatium satis amplum diaconis patere ad sedendum, ubi opus futurum esset; ita ut templi reliqua pars angustior iam foret, quam ut posset capere variam hominum multitudinem. Tamen cum ex omnibus templis nullum esset, quod maximo illi posset aequiparari, altero hoc velut subsidiario uti necesse visum est. (III.) Erant autem ii, qui sedilia illa imperatoria tunc tenebant, cognomines et socii duo imperatores; item tres imperatrices, Anna et Irene Cantacuzena cum filia Helena. Quae cum ita essent, primo et vigesimo Maii die, circa decimam horam, conscensis statim equis, ita ut erant, cum imperatoriis illis insignibus, venere ad palatium. Cumque ibi de more spectandos se ex alto suggestu exhibuissent, mox descenderunt, ac mensa apposita, rursus in quinque sedilibus consedere. (IV.) Tanta porro tunc laborabat inopia palatium, ut in lancibus et poculis nihil ibi esset aurei aut argentei; sed stannea quidem nonnulla, caetera vero omnia fictilia et testacea essent. Ex his quilibet, earum rerum non rudis, caetera quoque aliunde requisita, nec ita ut par erat perfecta (tyrannica quippe inopiae vi in factis, in dictis, in consiliis, tum temporis dominante) facile intellecturus est. Nam illa quidem dicere omitto, ut et ipsa in ea solennitate diademata et vestimenta, maxima ex parte, auri quidem speciem haberent et gemmarum pretiosissimarum; con-

A. C. 1347 Imp. Io. Palaeol. 6

ἀπὸ σκύτους, ὁπόσα χρυσὸς ἐπιχρώζει πρὸς τὴν τῶν σκυτέων ἐνίοτε χρείαν· ταῦτα δ' ἐξ ὑέλων, παντοδαπὴν ἐχόντων χροιὰν πρὸς τὸ διαυγές. ἦσαν δ' οὗ καὶ σποράδην εἰπεῖν εὐκοσμίαν ἔχοντες ἀληθεύουσαν λίθοι πολυτελεῖς καὶ μαργάρων στιλπνότης, οὐκ ἀπατῶσα τὰς ὄψεις· οὕτως ἔῤῥει καὶ σφόδρα ἔσβη καὶ κατηνέχθη C τὰ τῆς ἀρχαίας ἐκείνης εὐδαιμονίας τε καὶ λαμπρότητος τῶν Ῥωμαϊκῶν πραγμάτων· ὡς νῦν γε μηδ' ἄνευ αἰσχύνης ἔχειν ἡμᾶς ἐκτιθέναι τὴν τῶν τοιούτων ἀφήγησιν. (E.) Αἰτίαι δ' ἦσαν τῆς τοιαύτης καταφορᾶς τε καὶ κακοδαιμονίας· πρώτη μέν, ἡ τῶν ἐμφυλίων στάσεων φορά τε καὶ σύγχυσις· ᾗ ῥᾴστη μὲν ἡ τῶν ὄντων ἦν χρηματικῶν εἰσόδων ἀνατροπή· ῥᾴστη δ' ἡ τῆς οὐκ οὔσης δαπάνης εὕρεσις καὶ ἐπίνοια· δευτέρα δὲ καὶ τελευταία, D τὸ φιλάργυρόν τε καὶ χρυσομανὲς τῆς γνώμης τῆς τε βασιλίδος Ἄννης καὶ Ἀλεξίου τοῦ Ἀποκαύκου· οἷς ἡ τοῦ στρατεύεσθαι χρεία κατὰ τοῦ Καντακουζηνοῦ, πρόφασιν παρασχοῦσα πλουτεῖν κακοτρόπως, ὅλαις ἐξαντλεῖν ἐπινενόηται χερσὶ τὰ ἐκ πολλοῦ τοῖς βασιλικοῖς ταμιείοις ἐντεθησαυρισμένα πολυτελῆ κειμήλια. προσποιούμενοι γὰρ ἑτέροις πιπράσκειν τὰ μὲν αὐτῶν αὐτοὶ κατ' E ἐκλογὴν ἐσφετερίζοντο λάθρα· τὰ δ' αὐτοὶ ἑαυτοῖς ἐπίπρασκον, πάνυ τοι εὔωνον, καὶ ὁποία βουλομένοις σφίσιν ἦν, τὴν πρᾶσιν ποιούμενοι. ἦν δ' ὅμως καὶ ἐξεπίτηδες τὸ γινόμενον, ὡς αὐτοῖς ἐνίοτε ἐκλαλούμενον ἦν· ἵν' εἰ τύχοι παρειληφὼς τὴν βασίλειον ἀρχὴν ἐς Βυζάντιον εἰσεληλυθὼς ὁ Καντακουζηνός, μὴ εἶναί οἱ χρημάτων εὐπορίαν, δι' ὧν τοῖς ἡγεμόσιν ἰσχὺς κατ' ἐχθρῶν

starent autem illa corio, qualia nonnunquam inaurantur ad coriariorum usum; haec vitro, omnigenis coloribus perlucente. Erat tamen alicubi, sed sparsim, sincerus pretiosorum lapidum nitor, et is, qui oculos non deciperet, margaritarum fulgor. Adeo dilapsa erat penitusque exstincta et pessumdata vetus illa rei Romanae fortuna et magnificentia, ut ne nunc quidem sine pudore earum rerum narrationem edere possimus. (V.) Cur autem adeo res perditae et afflictae essent, hae causae erant. Prima, civilium dissidiorum tumultus et caeca perturbatio; cui facillimum fuit et id quod rei pecuniariae erat effundere, et eos sumptus comminisci atque excogitare, qui nulli erant. Altera, eademque ultima, avaritia et auri amore furens animus Annae imperatricis Alexiique Apocauci; quibus belli Cantacuzeno inferendi necessitas occasionem praebens perperam ditescendi ideo excogitata est, ut plenis manibus pretiosas illas gazas haurirent, quae in imperatoriis thesauris iampridem erant repositae. Aliis enim vendere simulantes nonnulla, delectu habito, in rem suam convertebant: quaedam ipsi sibi vili admodum pretio, et ut libitum erat, vendebant. Id tamen et consulto fiebat, ut ab ipsis temere aliquando vulgatum: ne videlicet Cantacuzeno, si forte is Byzantium ingressus rerum potiretur, parata esset copia pecuniarum, unde et principibus vires ad debellandos hostes suppetunt, et or-

A. M. 6855 Ind. 15 περιγίνεται καὶ κόσμος τῇ ἀρχῇ δημιουργεῖται· ἀναλογίαν γὰρ F ἔχειν βίῳ παντὶ τὰ χρήματα, καὶ μάλιστα πάντων ταῖς ἡγεμονικαῖς ἀρχαῖς, ὁποίαν δήπου τοῖς πᾶσι ζώοις ἡ τῶν νευρῶν σύμπηξίς τε καὶ ἁρμονία. (ϛ΄.) Ὅθεν ἐλθόντι τῷ Καντακουζηνῷ πάντ' ἦν παντάπασι κεκενωμένα τὰ βασιλέων ταμιεῖα· καὶ πλὴν ἀέρος καὶ κόνεως καὶ τῶν Ἐπικουρείων εἰπεῖν ἀτόμων, εὕρηται πλέον οὐδὲν ἐν αὐτοῖς. δέον οὖν ζητῆσαι καὶ λαβεῖν ἃ μὲν ἐκ τῆς P. 497 βασιλίδος Ἄννης εἰς τὰς τῶν βασιλικῶν ἐνεργειῶν ἀναγκαίας δαπάνας· ἃ δ' ἐκ τῶν τὰ δημόσια κατεδηδοκότων, κἀκεῖθεν πορισαμένων τὴν τοῦ πλουτεῖν εὐπορίαν, κἀκ πενήτων πάνυ τοι γεγονότων ἐξαίφνης πλουσίων· ὁ δὲ σιωπῇ παρέδραμεν ἅπαντα· εἴθ', ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, τῇ συμφυεῖ καὶ συντρόφῳ πρᾳότητι κἀνταῦθα χρώμενος· εἴθ', ὡς ὁ τῶν πλείστων ἐκράτει λόγος, δειλίας τε συνισχημένος τρόποις ἐξ ὁμοφυοῦς τινος ἀφελείας καὶ B ἅμα δεδιὼς ἀδόκητόν τινα στάσιν, ἔτι τεταραγμένων αὐτῷ τῶν V. 402 πραγμάτων καὶ ἀνωμάλων ὄντων. (Ζ.) Τοσοῦτον γὰρ ἀπέσχετο τοῦ μηδενὶ δι' ὄχλου γενέσθαι τῶν ὅσοις, τῷ καιρῷ πρὸς ἁρπαγὴν χρησαμένοις συμμάχῳ, διανείμασθαι ξυνεπεπτώκει τά τε αὐτοῦ καὶ τὰ τῶν ἀκολουθησάντων αὐτῷ πράγματα, οἰκίας τε καὶ ἀγροὺς δηλαδή, καὶ ὅσα χρυσὸς καὶ μάργαρος καὶ λίθοι C πολυτελεῖς συνοικοδομοῦσι καὶ συνυφαίνουσιν· ὥστε καὶ ὀφείλων ἀποδοῦναι πρὸς τῶν ἡρπακότων ἀνειληφότα μὲν τὸ οἰκεῖον ἅπαν πρότερον τοῖς μυρίους ὑπομεμενηκόσι δι' αὐτὸν κινδύνους, προσαποδοῦναι δ' αὖ καὶ τὰ τοῖς πόνοις ἀνάλογα ἔπαθλά σφισιν, ὃ

7. ἃ add. Boiv.

namenta imperii conflantur: pertinere enim pecuniae rationem ad quemlibet statum; maxime vero ad principatus conservandos, ad quos ita se habet, ut ad animantem compactio et coagmentatio nervorum. (VI.) Offendit itaque Cantacuzenus thesauros imperatorum omnes omnino exhaustos, nihilque in iis praeter inane et pulverem et Epicureas (ut ita dicam) atomos. Cum igitur quaerere et accipere oporteret partim ab imperatrice Anna, ad necessarias functionum imperatoriarum impensas, partim ab iis, qui rempublicam depeculati fuissent, et magna sibi inde opum vi parata ex inopibus ditissimi statim evasissent; ille silentio omnia praeteribat: sive, ut mihi videtur, suam illam ingenitam coalitamque lenitatem in eo quoque retineret; sive, ut plerique dictitabant, timidis moribus praepediretur, naturali quadam animi humilitate; et quia, turbidis adhuc rebus et nondum ordinatis, improvisam aliquam seditionem extimesceret. (VII.) Tantum nempe aberat, ut molestus esset ulli eorum, qui tempore usi ad rapiendum opportuno partiti inter se fuissent cum ipsius proprias facultates, tum eorum, qui eum sequuti erant; domos nempe et praedia, et quaecunque auro ac margaritis pretiosisve lapidibus seu compinguntur, seu contexuntur; ut immo, cum deberet, primo quidem rem omnem familiarem, ab iis qui diripuissent repetitam, restituere iis, qui pericula pro se infinita obiissent, deinde et praemia

A. C. 1347 Imp. Io. Palaeol. 6

δὲ οὐδ᾽, ὅποι καταλύσειεν ἐκείνων ἕκαστος ἑσπέρας, ἦν πεφροντικώς· ἀλλὰ καὶ ἀπαιτοῦσιν ἐπετίμα, καὶ καταβοῶσιν ἤχθετο, καὶ διανυκτερεύοντας ἐν τοῖς ὑπαίθροις καὶ πλανωμένους ἐς ἀλλοτρίας θύρας ὑπερεώρα, ὑπόδειγμα τιθεὶς, ὡς ἔφασκε, σφίσιν D αὐτὸς ἑαυτὸν διὰ τῆς τῶν παθημάτων ταὐτότητος, ὥσπερ τις βραβευτὴς καὶ ζυγοστάτης μέσος ἱστάμενος καὶ νέμων ἐπίσης ἑαυτῷ τε καὶ τοῖς ἄλλοις τὴν τοῦ βίου ῥοπὴν καὶ τὴν τῶν ὕβρεων πρόφασιν· ῥίζοθεν οὕτως ἐκτέμνων καὶ ἀποφράττων κακῶς τὰς τὸ δίκαιον σοφιζομένας τῆς κρίσεως γλώττας. ἀλλὰ περὶ μὲν τοῦ εὖ τε καὶ ὡς ἑτέρως τὰ τοιαῦτα τῷ Καντακουζηνῷ ἐψηφίσθαι τε E καὶ πεπράχθαι κρίνειν παρίημι τοῖς τῇδε τῇ ἱστορίᾳ κατὰ τὸ εἰκὸς ἐντυγχάνουσι, καὶ συνάπτειν εὐφυῶς δυναμένοις ταῖς ἀρχαῖς τῶν πραγμάτων τὰ τέλη, καὶ παρεξετάζειν, ὥσπερ ἐφ᾽ ἑνός τινος σώματος, τὴν ἀλληλουχίαν καὶ συστοιχίαν τῶν κατὰ μέρος καὶ καθ᾽ ἕκαστα πεπραγμένων τε καὶ λελεγμένων. ἐγὼ δ᾽ ἐκεῖσε ἐπάνειμι. (H.) Ἑβδόμη γὰρ μετὰ τὴν ἀναγόρευσιν καὶ στεφηφο- F ρίαν ἐκείνην ἡμέρα παρῆν· καὶ ὁ αὐτὸς ἐν Βλαχέρναις εἶχε θεῖος ναὸς μετὰ τοῦ βήματος καὶ τῶν δίφρων ἐκείνων τούς τε βασιλέας ὁμοῦ καὶ τὰς βασιλίδας· καὶ τὰ νόμιμα τῆς τῶν νέων βασιλέων προετελεῖτο συζυγίας, Ἰωάννου φημὶ καὶ Ἑλένης, τοῦ μὲν ἑξκαιδεκαέτους ὄντος, τῆς δὲ δυοῖν ὑποβεβηκυίας ἐτῶν ἐκείνου.

ιβ΄. Ἐπεὶ δὲ στρατὸς καὶ δῆμος ἅπας ἤσχαλλέ τε καὶ τὰ P. 498 μέλλοντα μᾶλλον ἢ τὰ παρόντα ἐδεδίει δικαιωτήρια, διὰ τὸ ἐκ-

1. πεφροντικὼς Boiv. corr. pro πεφρονικώς. 8. τὰς κακῶς τὸ coni. Boiv.

pro laboribus digna persolvere; ne curaret quidem, ubi illorum unusquisque vesperi diversaturus esset: sed et reposcentes increparet, et clamitantibus indignaretur, et pernoctantes sub dio ac circum alienas fores errabundos negligeret. Nimirum iis sese ille tanquam exemplar proponebat, qui eadem et ipse pateretur; velut aliquis dispensator aut libripens, qui stans medius ex aequo sibi et aliis fortunam seu prosperam seu iniquam distribuat, praecisis ita radicitus et occlusis iis linguis, quae examinis iusti aequitatem perperam interpretentur. Sed utrum illa recte necne Cantacuzenus statuerit atque fecerit, illis relinquo iudicandum, qui hanc historiam eo modo legunt, quo oportet; quique initia rerum cum extremis commode componere, et, tanquam in uno corpore, rerum particulatim ac sigillatim gestarum dictarumve cohaerentiam et seriem facta comparatione observare possunt. Ego vero illuc redeo. (VIII.) Septimo post celebrationem illam et solennem diadematis impositionem die, templum idem Blachernense, eodem suggestu et iis quae diximus sedilibus, imperatores simul et imperatrices excepit; atque ibi iuniorum principum coniunctio rite perfecta est, Ioannis inquam et Helenae: illius quidem sedecim annos nati; huius autem biennio iunioris.

12. Sed quia omnis et exercitus et populus molestia afficiebantur, ac futura magis quam praesentia verebantur iudicia, eo quod a Ioanne, ante-

A. M. 6855 Ind. 15 κεκόφθαι καὶ ἀφωρίσθαι τῆς τῶν Χριστιανῶν κοινωνίας πρὸς τοῦ πατριαρχεύσαντος Ἰωάννου, τῆς ἐμφυλίου στάσεως ἄρτι καθισταμένης, εἴ τίς τε Καντακουζηνὸν ὡς βασιλέα καὶ εἴ τις Παλαμᾶν μετὰ τῆς φατρίας εἰς κοινωνίαν προσίεσθαι βούλοιτο, ἔγγραφον ὁ πατριαρχεύων τέως Ἰσίδωρος, ἐπ' ἄμβωνος ἀναβεβη- B κὼς, διεξῆλθε συγχώρησιν, ἣ καὶ ἦν τῶν ἁπάντων οὐδεὶς ᾧ ἤρεσκέ τε καὶ προσεδέδεκτο· ἀλλ' ὑπηνέμια παντάπασιν ἐδόκει, καὶ ἀμυδρότερα πάσης σκιᾶς, καὶ χλεύης καὶ μυκτῆρος ἄξια μα- V. 403 κροῦ, καὶ μικροῦ δέω λέγειν, ἦν οὐδεὶς ᾧ μὴ γέλως τὰ λεγόμενα ἦν, καὶ ὅμοια ὥσπερ ἂν εἴ τις ἄμφω τὰς ὄψεις τελέως ἀφῃρημένος τοὺς τῶν ὀφθαλμῶν τὸν ἕτερον πεπηρωμένους ἰατρεύειν C ὑπισχνεῖτο. τοῖς γε μὴν σεμνοτέροις ταῦτα δὴ τὰ τοῦ εὐαγγελίου διὰ γλώττης ἦν, „ἔξελε (φάσκουσι) πρῶτον, ὑποκριτὰ, τὴν δοκὸν ἐκ τοῦ ὀφθαλμοῦ σου, καὶ τότε τὸ κάρφος τὸ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ τοῦ ἀδελφοῦ σου"· καὶ αὖ ἐπὶ τούτοις ὁπόσα γε τούτοις ὁμόστοιχα. „δέον γὰρ αὐτὸν (ἔφασκον) συγγνώμην ἑαυτῷ τὴν μείζω ζητεῖν ἐπὶ διπλοῖς καὶ πολλαπλοῖς τοῖς ἐγκλήμασιν, ὁ δὲ τοὺς οὐδὲν αὐτοῦ δεομένους ἀναιδῶς οὑτωσὶ θεραπεύειν ἠξίου, τοὺς μὴ πάνυ D λεπροὺς, εἰπεῖν, ὁ πάνυ λεπρὸς, καὶ τοὺς μικρᾶς δεομένους καθάρσεως ὁ ῥύπου καὶ πηλοῦ μεστὸς, κατὰ τοὺς χοίρους, οἳ τῷ βορβόρῳ ἐγκαλινδοῦνται." τοιούτοις μὲν δὴ καὶ μείζοσι τούτων αἱ πολλαὶ καὶ διάφοροι γλῶσσαι τῶν τηνικαῦτα παρόντων ἐκεῖ πρὸς αὐτὸν ἐπετόξευον σκώμμασι· καὶ σύνδυο καὶ σύντρεις ἐκ διαστήματος ἀθροιζόμενοι διηπόρουν ἀλλήλοις τά γε τοιαῦτα κοινούμενοι καὶ τὴν ἀναίδειαν λοιδοροῦντες ἐκείνου λάθρα καὶ ὑπ'

hac patriarcha, paulo post accensum civile bellum, abscissus esset et exclusus Christiana communione, quisquis sive Cantacuzenum ut imperatorem esset agniturus, sive Palamam et ipsius sectatores in communionem esset admissurus; ideo Isidorus, qui tum patriarcha erat, ambone conscenso, scriptam recitavit absolutionem; quam nemo omnium fuit qui probaret et admitteret: sed inania prorsus ea, et umbra quavis futiliora, risuque et sanna dignissima videbantur. Quin illud paene dixerim, neminem fuisse, cui ea quae dicebantur risum non moverint, perindeque habita sint, ac si quis, utroque oculo penitus orbatus, eos qui altero capti essent sanaturum se promitteret. Gravioribus certe viris illa evangelii in ore erant: „Eiice primum, hypocrita, trabem de oculo tuo: et tunc festucam, quae est in oculo fratris tui": aliaque addebantur his affinia. „Qui enim (aiebant illi) duplicis et multiplicis criminis reus eget ipse ampliori absolutione, is ita impudens est, ut eos, qui nihil ipso indigent, curandos suscipiat, non omnino leprosos, ut ita dicam, omnino ipse leprosus, et eos, qui parvo labore possint purgari, sordibus ipse et luto coopertus, porcorum instar, qui in coeno volutantur." Talibus eum, immo et acerbioribus, dicteriis multae et variae eorum qui tum aderant linguae incessebant; binique et terni ex intervallo coëuntes de his inter se ambigebant et colloquebantur, istius impudentiam clanculum et

ὀδόντα. (Β.) Ἦσαν δ' οἳ καὶ ἐκκεκαλυμμένως ἐς προὖπτον ἐλοι- A. C. 1347
δοροῦντο τἀνδρὶ, μηδὲν ὑγιὲς μήτε δρῶντι, μήτε λαλοῦντι, μήτ' Imp. Io. Palaeol. 6
ἐν τῷ τότε παρόντι τῆς ὥρας, μήτ' ἐς τοὐπιὸν τοῦ χρόνου. μετὰ E
γὰρ βραχύν τινα χρόνον, διὰ τὸ τῆς αὐτοῦ ῥαγῆναι κοινωνίας
τοὺς πλείους τῶν ἐπισκόπων καὶ πρεσβυτέρων, πλῆθος ἀγοραῖον
ἑαυτῷ θιασώτας ἀθροίσας τοιούτων τὴν ἐκκλησίαν ἀντὶ τῶν P. 499
ῥαγέντων ἐνέπλησεν, ἐπισκόπους σχεδιάσας καὶ πρεσβυτέρους ἑτέ-
ρους, ὥσπερ οἱ μῦθοι πάλαι τοὺς σπαρτοὺς καὶ αὐθημερινοὺς
γίγαντας, καὶ οὕτω κατὰ τῆς εὐσεβείας ἀμαθῶν λογίων ὁπλίσας
πλεῖστα συνέδρια. (Γ.) Ἔπειτα θεραπεύειν ἠξίου λυπούμενον τῆς
τῶν πατριαρχικῶν ἀποτυχίας θρόνων τὸν Παλαμᾶν, διδάσκαλόν
τε ὄντα τοῦ θιάσου καὶ τῆς φατρίας καὶ οἱ τῶν ἀξιωμάτων αἴ-
τιον· καὶ τοῦτον ἐπίσκοπον χειροτονεῖ Θεσσαλονικέων· οἷ καὶ B
ἀπιόντα μήτε τινὸς τετυχηκέναι ξενίας πρὸς τῶν ἐκεῖ ξυμπέ-
πτωκε πολιτῶν, καὶ ἅμα τὴν ἀπὸ Σκυθῶν πόῤῥωθεν εἰληφότα
ῥῆσιν, εἰπεῖν, καθάπερ τι Κυλώνειον ἄγος ἐξ αὐτῶν εὐθὺς ἐπα-
νιέναι ἐληλαμένον τῶν τῆς πόλεως ἀγρῶν καὶ προαστείων, πρὶν ἐν-
τὸς γενέσθαι πυλῶν καὶ πρὶν ἐγγὺς ἐληλυθέναι τείχους. (Δ.) Ἀλλὰ
ταυτὶ μὲν ἑτέροις καταλελοιπότας ἡμᾶς, οἳ πραγματείαν εἰς μῆ-
κος ἰδίαν πεποίηνται πάνθ' ὁπόσα τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς συμβέ- C
βηκε τότε δόγμασιν, χρεὼν, ἃ τῇ ἱστορίᾳ κεφαλαιωδῶς πως εἰ-
ρῆσθαι προσῆκον, ἤδη διεξιέναι κατὰ τὸν ἄνω που παραλελειμ-
μένον εἱρμόν.

13. οἷ em. Boiv. pro εἰ.

mussitando convitiis insectantes. (II.) Erant etiam qui aperte et propalam homini convitia facerent, nihil aut facienti aut dicenti, quod sani hominis esset, sive tunc sive postea. Nempe is paulo post, quia plerique episcoporum ab eo divulsi defecerant, plebeiam colluviem thiaso suo adscribendam coëgit; et istiusmodi homines in eorum, qui defecerant, locum suffecit. Ita ecclesiam factis ex tempore episcopis et sacerdotibus novis implevit; quales fabulantur fuisse satos illos et unius diei Gigantas; et Doctorum indoctorum coetus quamplurimos in religionem armavit. (III.) Solari deinde Palamam statuit, moestum et patriarchali sede exclusum se dolentem; solari, inquam, voluit gregis et sodalitii magistrum suaeque dignitatis auctorem. Eum itaque Thessalonicensem episcopum eligit. At hic profectus illuc nec hospitio quidem ab eius urbis civibus excipitur: sed e longinquo Scythicum, ut aiunt, responsum accipit, et tanquam Cyloneum aliquod piaculum ab ipsis statim eiusdem urbis agris suburbiisque, nondum portas ingressus, et antequam ad ipsos muros propius accessisset, eiectus redit. (IV.) Verum haec nos aliis relinquere oportet; iis videlicet, qui ea omnia, quae tum ad doctrinam ecclesiasticam pertinentia acciderunt, delegere sibi fusius tractanda. Quae autem summatim dici historiae conveniens est, ea iam percurrenda sunt, et series, quam nos supra interrupimus, continuanda.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ

ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ Iϛ.

NICEPHORI GREGORAE

BYZANTINAE HISTORIAE

LIBER DECIMUS SEXTUS.

ARGUMENTUM.

Cantacuzenus totam Thraciam, Medea excepta, Triballus omnem fere Macedoniam iam tum possidebat: ipsam Berrhoeam paulo post cepit. Thessalonica neutri parebat. Huius urbis status perturbatissimus. Zelotarum licentia. Medeae urbis situs. Ut a Cantacuzeno obsessa et ad deditionem compulsa sit. Ioannes et Manuel Asanes creantur sebastocratores. Prior uxorem ducit Alexii Apocauci filiam, Andronico Palaeologo primum nuptam. Socrui suspectus domum cum uxore dimittitur. Gravis pestilentia. Andronicus, Cantacuzeni liberorum natu minimus, moritur (Cap. 1). *Matthaeus, Cantacuzeni filius natu maximus, Thraciae urbibus a patre praefectus, ab Asane avunculo privatim convenitur. Asanes sua et fratris merita erga Cantacuzenum iactat: quem suorum saluti non consulere queritur. Matthaeum ad defectionem hortatur. Matthaeus respondet, id ipsum cupere se. Imminentium periculorum metu, et patris exemplo, futuram defectionem excusat. Avunculo adiutore rem aggreditur. Orestiadis arcem occupat. Animos sibi conciliat* (2). *Cantacuzenus anxius et consilii inops. Uxorem Irenen ad filium legat. Hic obviam matri procedit. Irene eum frustrata Orestiadem clam ingreditur. Matthaeus eo reversus matrem salutat. Obsequium pollicetur. Rogat, ut se metu liberet. Matris oratio. Quantam apud filium vim habuerit. Irene Byzantium redit. Filii Andronici mortem luget* (3). *Cantacuzenus Didymotichum proficiscitur, ut motus componat ab uxore iam sopitos. Ioannes patriarcha, ne rebus novis faveat, Byzantium inde transfertur. Moritur non longo post. Eius elogium. Provincia Matthaeo Cantacuzeno assignata a patre. Cantacuzeni imperatoris oratio ad filium. Reditus in urbem* (4). *Gregoras, de se ipso dicturus, docet quamobrem id nunc faciat. Ea dicere, quae principibus haud placeant, periculosum est. Quorundam aures veritate offenduntur. Idcirco ait se multa omissurum. De Cantacuzeno, antequam is rerum potiretur, praeclaras spes conceperat. Eundem, sua spe deceptus, errore liberare statuit. Dicendi libertas quantum et quibus in rebus silentio praestet. Ea multum valet, si et opportunitas*

adsit, et amicitia antecesserit. Cantacuzeni et Gregorae crebra colloquia. Patrum dogmata quo studio quibus verbis ab hoc defensa. Contraria factio Cantacuzenum in Gregoram instigat. Hic imperatorem confidentius arguit, non ideo irascentem, sed lenitate Hadriano similem. Irenen adit, filii morte afflictam. Eam mortem poenam corruptorum dogmatum esse affirmat et persuadet. Ita partes suas Augustae patrocinio roborat. Isidorus et alii Palamitae Irenen a Gregora conantur alienare. Ab ea male accepti Cantacuzenum arcessunt. Cantacuzenus, tumultum veritus, Byzantium statim venit. Gregoram hortatur, ut sileat. Idem etiam suadet Isidorus. Quem Gregoras variorum errorum accusat. Isidori canones musici seu hymnodiae igni damnantur. Loquendi libertas reddita iis, quibus adempta fuerat. Concordia sumptuoso convivio sancita. Palamas, Didymoticho accitus, lites renovat, Cantacuzeno adiuvante. Negat Gregoras nova disputatione opus esse. Palamam redarguit. Item Cantacuzenum. Assentatorem quendam obiurgat. Scripta testimonia proferri a Palama non sinit. Concilium dimittitur (5). Cantacuzenus Cralem officii admonet. Non auditur. Bellum parat. Amurius, cum copiis mare transmissurus, Smyrnaeam Latinorum arcem it expugnatum. Missili telo occisus cadit. Cantacuzenum a suscepto bello tres causae deterrent: nempe mors Amurii; renum morbus; et Galataeorum rebellio (6). Persae praedones in Thraciam ex Asia traiiciunt. Equites circumiecta Bizynae urbi loca incursant. Pedites ulterius pergunt. Matthaeus Cantacuzenus cum parva manu his occurrit. Barbari Romanos conspicati quid egerint. Acris pugna. Matthaei strenuitas. Eiusdem in hostes temere invecti periculum. Barbari internecione deleti. Praeclarae spes ex illustri victoria. Equestre praedonum agmen ab ipso imperatore partim caesum, partim praeda erepta fusum et dispersum (7).

α΄. Τῶν μὲν οὖν Θρᾳκικῶν πόλεων οὐδεμία, πλὴν τῆς πα- A. M. 6855
ραλίου Μηδείας, ἐλέλειπτο, τοῦ μὴ ἐς ὑποταγὴν καταστῆναι τῷ Ind. 15 A. C. 1347
Κανταχουζηνῷ μετὰ τὴν ἐς Βυζάντιον εἴσοδόν τε καὶ τὸ τῆς Imp. Io. Cantacuz. 1
αὐτοκρατορικῆς ἀναγορεύσεως ἐντελές. ἐν δὲ Μακεδονίᾳ, τῶν D
ἄλλων ὑπηκουσῶν τῷ τῶν Τριβαλλῶν ἡγεμόνι, Βέῤῥοια μὲν καὶ V. 404
αὐτὴ μετ᾽ ὀλίγον τῶν ὑπηκόων αὐτοῦ ἐγεγόνει, συμμαχίας ἄνευ
ἐπὶ μακρὸν ἀντέχειν οὐ δυναμένη πρὸς βαρβαρικὴν καὶ ἐπίμονον P. 500
μάχην, φυγάδος ἐκεῖθεν μεταξὺ γενομένου τοῦ τηνικαῦτα ἐπιτρο-
πεύοντος Μανουὴλ, τοῦ τοῦ βασιλέως υἱοῦ. Θεσσαλονίκῃ δ᾽ οὐκ
ἤρεσκεν οὐδενὶ προσρυῆναι, μήτε τῷ Κανταχουζηνῷ, μήτε μὴν
τῷ τῶν Τριβαλλῶν ἡγεμόνι. (B.) Στάσις γὰρ ἐκ πολλοῦ κατεῖ-

1. Urbium Thraciae, excepta Medea, quae maritima est, nulla iam erat, quae Cantacuzeno non pareret, ex quo Byzantium ingressus et ritu solenniore imperator declaratus fuerat. In Macedonia autem cum caeterae iam subactae a Triballorum principe erant, tum ipsa quoque Berrhoea paulo post in eius ditionem concessit. Auxiliis enim destituta non poterat diu barbaricae et pertinaci oppugnationi resistere. Atque interea fugitivus inde cessit is, qui tum temporis praefecti munere fungebatur, Manuel, imperatoris filius. Thessalonicae vero neutrum placebat, neque Cantacuzeno submittere se, neque Triballorum principi. (II.) Nempe eam urbem seditio iampridem

A. M. 6855 χεν αὐτήν· καὶ Ζηλωτῶν οὑτωσί πως ὠνομασμένων ἄθροισμα
Ind. 15 τῶν ἄλλων ἐπρώτευε· καὶ ἦν πρὸς οὐδεμίαν τῶν πολιτειῶν τὴν
B μίμησιν ἀναφέρουσα. οὔτε γὰρ ἀριστοκρατική τις ἦν, ὁποίαν τοῖς πάλαι Λυκοῦργος Λακεδαιμονίοις ἀνύειν προσετετάχει· οὔτε τις δημοκρατική, καθάπερ τῶν Ἀθηναίων ἡ πρώτη τε καὶ ἣν ἐκ τετραφύλων εἰς δεκαφύλους ἐπεπράχει Κλεισθένης· οὐθ᾽ ἥν τε Ζάλευκος τοῖς Ἐπιζεφυρίοις Λοκροῖς ἐβράβευσε καὶ ἣν τοῖς ἐν Σικελίᾳ Χαρώνδας ὁ Καταναῖος· οὔτε τις ὑπὸ δυοῖν ἢ πλειό-
C νων εἰς ἕν τι κραθεῖσα καινότερον εἶδος, ὁποῖαί τινες ἦσαν ἥ τε Κυπρίων καὶ ἣν ἐν τῇ πάλαι Ῥώμῃ τὸν δῆμον, κατὰ τῶν ὑπατικῶν ἀνδρῶν στασιάσαντας, καταστήσασθαι λέγεται· ἀλλ᾽ ὀχλοκρατία ξένη τις καὶ οἵαν φέροι ἂν καὶ ἄγοι τὸ αὐτόματον. θρασύτεροι γάρ τινες, εἰς αὐτοχειροτόνητον αὐθεντίας ἄθροισμα συλλεγέντες, πᾶσαν ἐκεῖ κατατρέχουσιν ἡλικίαν, τῆς τε πόλεως ἐκ-
D δημαγωγοῦντες τὸν ὄχλον πρὸς τὸ βουλόμενον καὶ τῶν πλουτούντων ἀφαιρούμενοι τὰς οὐσίας, τρυφῶντές τε αὐτοὶ καὶ μηδενὶ τῶν ἔξωθεν ὑπεῖξαι κελεύοντες ἡγεμόνων, ἀλλὰ τοῦτ᾽ εἶναι κανόνα καὶ νόμον τοῖς ἄλλοις, ὅπερ ἂν ἐκείνοις δόξειεν. (Γ.) Ἥ γε μὴν Θρακικὴ Μήδεια, ἣ δυτικωτέραν τε ἔχει Βυζαντίου τὴν θέσιν καὶ πρὸς τῷ ἄκρῳ τοῦ Εὐξείνου κειμένη πόντου σταδίους
E ἐντεῦθεν ἀπέχει μικρόν τι τετρακοσίων ἐπέκεινα, πρὸς ὀλίγον ἀπο-
V. 405 στατήσασα, καὶ καθ᾽ ἑαυτὴν γενομένη, πολλὰ μὲν ἔδρασε κατὰ Βυζαντίων δεινά, πλεῖστα δ᾽ ἐπεπόνθει· τέλος δὲ πολιορκηθεῖσα

occupaverat, et eorum, qui Zelotae nominabantur, factio caeteris praeerat: isque erat status, qui ad nullam referri posset reipublicae formam. Nec enim aristocraticus is erat, qualem Lycurgus olim apud Lacedaemonios constituit; neque democraticus, qualis Athenis primum fuerat, et deinde exstitit, postquam Clisthenes ex quatuor tribubus decem effecit; nec similis ei, cuius auctor Zaleucus apud Locros Epizephyrios; neque ei, cuius in Sicilia Charondas Catanaeus; neque una aliqua reipublicae forma recentior, conflata ex duabus aut pluribus inter se commixtis, qualis fuit et apud Cyprios, et ea quam in veteri Roma dicitur plebs constituisse, seditione adversus consulares viros mota; sed inusitatus quidam penes multitudinem dominatus et is, quem casus temere ferret ageretque. Quidam enim audaciores, cum societatem potestatis privata auctoritate coivissent, in omnem ibi aetatem grassabantur, plebem quidem, quaecunque erat in civitate, mancipatam libidini suae habentes; eos autem, qui opulentiores essent, fortunis spoliantes; simulque et ipsi licentia exsultabant, et aliis auctores erant, ut externorum principum nulli se submitterent, sed ea omnes lege ac regula uterentur, quae ipsis placuisset. (III.) At Medea, urbs Thraciae, quae magis quam Byzantium ad occidentem vergit, et Ponti Euxini extremitati adiacet, stadiisque hinc distat paulo plus quadringentis, cum haud diu rebellasset, et seorsum sola stetisset, multa gravia adversus Byzantios patravit; plurima item perpessa est. Obsessa demum Cantacuzeno se ex

προὔδωκεν ἑαυτὴν Καντακουζηνῷ καθ' ὁμολογίαν. καὶ ταῦτα A. C. 1347 μὲν τῇδέ πῃ ἔσχε. (Δ.) Σεβαστοκράτορες δ' ἐπὶ τούτοις ὑπὸ τοῦ Imp. Io. Cantacuz. 1 βασιλέως οἱ δύο τῆς βασιλίδος Εἰρήνης κεχειροτόνηνται ἀδελφοὶ, Ἰωάννης καὶ Μανουὴλ, καὶ τοῖς τῷ τοιούτῳ προσήκουσιν ἀξιώ- F ματι παρασήμοις, ἔν τε καλύπτραις καὶ ὑποδήμασιν ἅμα, κεκόσμηνται. ὧν ἅτερος, ὁ Ἰωάννης, ὀλίγῳ ὕστερον ἐς τὸ τῶν Ἐπιβατῶν ἀπιὼν φρούριον τῇ Ἀλεξίου τοῦ Ἀποκαύκου θυγατρὶ συνεζύγη· ᾗ συνῳκήκει πρότερον ὁ Παλαιολόγος Ἀνδρόνικος, ὃν πνιγῆναι κατὰ τὸν περὶ Διδυμότειχον καὶ Ἀδριανούπολιν ποταμὸν ἀνωτέρω που δεδηλώκαμεν. βραχὺν δ' ἐκεῖ διατετριφότα χρόνον ἔπειθ' ἑκόντα προὔπεμπε τὸν Ἰωάννην σύν γε τῇ νέᾳ συζύγῳ P. 501 λαμπρῶς ἡ πενθερὰ ἐς τὸ τῆς Τραϊανουπόλεως ἔγγιστα φρούριον, τὴν τῶν Ἀδήλων λέγω μονήν. ἔνθα τὰς τῶν οἰκήσεων ἐπαύλεις καὶ τοὺς ἀγροὺς ἐκ πολλοῦ πρὸς Καντακουζηνοῦ κεκλήρωται τοῦ βασιλέως. ἐδεδίει γὰρ ἐκείνη, μὴ χειρωσάμενος ἐκεῖνος τὸ τῶν Ἐπιβατῶν φρούριον μετὰ τῶν χρημάτων ἐκεῖθεν ἐξόριστον ταύτην ποιήσηται. (Ε.) Κατὰ τοῦτον μέντοι τὸν χρόνον νόσημα B τοῖς ἀνθρώποις ἐνέσκηψε βαρὺ καὶ λοιμῶδες, ἀρξάμενον ἀπὸ Σκυθῶν καὶ Μαιώτιδος καὶ τῶν τοῦ Ταναΐδος ἐκβολῶν ἦρος ἄρτι καθισταμένου, καὶ διήρκεσεν ἅπαντα τὸν ἐνιαυτὸν ἐκεῖνον, μεταβαῖνον καὶ διαφθεῖρον ὡσαύτως μόνην ἐς τἀκριβὲς τὴν παράλιον οἰκουμένην, πόλεις ὁμοῦ καὶ χώρας, τάς τε ἡμετέρας καὶ ὅσαι κατὰ τὸ συνεχὲς διήκουσιν ἄχρι Γαδείρων τε καὶ στηλῶν Ἡρακλείων. δευτέρου δ' ἐπιόντος ἔτους μετέβη καὶ ἐς τὰς τοῦ C Αἰγαίου νήσους. ἔπειτα καὶ Ῥοδίων ἥψατο, καὶ Κυπρίων ὁμοίως,

pactione dedidit. Et haec quidem ita ferme se habuerunt. (IV.) Creantur deinde ab imperatore sebastocratores duo Irenes imperatricis fratres, Ioannes et Manuel, et illius dignitatis insignibus, capitis tegmine simul et calceis, decorantur. Horum alter, Ioannes videlicet, paulo post ad castellum Epibatarum profectus Alexii Apocauci filiam uxorem ducit, Andronico Palaeologo antehac nuptam, quem in eo fluvio, qui Didymotichum et Hadrianopolin praeterfluit, suffocatum esse supra diximus. Ibi Ioannes aliquantisper commoratus est. Mox eum socrus volentem inde, cum nova nupta, ad proximum Traianopoli castellum magnifice prosequuta est; ad monasterium nempe Adelorum, ubi et domos et agros ei iampridem Cantacuzenus imperator assignaverat. Verebatur quippe illa, ne Epibatarum castello simul et pecuniis potitus gener eam inde exulare cogeret. (V.) Ea tempestate morbus quidam gravis et pestilens homines invasit; ducto ab Scythis et Maeotide Tanaidisque ostiis initio, recente adhuc vere, annumque illum perpetuum duravit, pervadens et corrumpens solam praecise maritimam terrae oram, urbes simul et agros, tum nostros, tum eos omnes, qui continenti tractu ad Gades usque et Herculis columnas pertinent. Anno autem sequente etiam ad Aegaei maris insulas transiit. Deinde et Rhodios atti-

A. M. 6855 Ind. 15 καὶ ὅσοι τὰς ἄλλας νέμονται νήσους. ἐπενέμετο δὲ τὸ πάθος ἐπίσης ἄνδρας καὶ γυναῖκας, πλουσίους καὶ πένητας, γηραιοὺς καὶ νέους, καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν, οὐδεμιᾶς οὔθ' ἡλικίας οὔτε τύχης ἐφείδετο. ἐκενοῦντο δ' οἰκίαι πλεῖσται καθάπαξ τῶν οἰκητόρων ἁπάντων μιᾶς ἡμέρας, ἢ καὶ δυοῖν ἐνίοτε, μηδενὸς μηδενὶ βοηθεῖν D δυναμένου, μήτε δὴ τῶν γειτονούντων, μήτε μὴν τῶν κατὰ γένος καὶ καθ' αἷμα προσηκόντων οὐδενός. οὐ μόνους γε μὴν ἀνθρώπους τὸ πάθος οὑτωσὶ διετέλει μαστίζον· ἀλλὰ καὶ εἴ τι κατ' οἶκον ὡς τὰ πολλὰ τοῖς ἀνθρώποις ἐκείνοις συνέζη τε καὶ συνῴκει τῶν ἄλλων ζώων· κύνας φημὶ καὶ ἵππους καὶ ὀρνίθων παντοῖα γένη, καὶ εἴ τινες ἐν τοῖς τῶν οἴκων τοίχοις οἰκοῦντες ἔτυχον μύες. σημεῖα δὲ τοῦ τοιοῦδε νοσήματος ἦν ἐξανθοῦντα, E καὶ τοῦ ἀθρόου πρόδρομα θανάτου ἐκείνου, ὀγκώδης τε ἔκφυσίς τις περὶ τὰς ἀρχὰς τῶν μηρῶν καὶ τῶν βραχιόνων καὶ ἅμα αἱματώδης φθόη· ἃ τοὺς συσχεθέντας αὐθημερὸν ἐνίοτε, καθημένους ἢ βαδίζοντας, τοῦ παρόντος ἀπῆγε τάχιστα βίου. ὅτε δὴ καὶ Ἀνδρόνικος, ὁ τῶν υἱέων τοῦ βασιλέως νεώτερος, ἐτεθνήκει.

P. 502 V. 406 β'. Τῶν μέντοι πραγμάτων ἐν τούτοις ὄντων, ἔδοξε τῷ Ἀσὰν Ἰωάννῃ, τοῖς περὶ τὴν Ἀδριανούπολιν χωρίοις ἄρτι τὰς διατριβὰς ποιουμένῳ, τὸν ἀδελφιδοῦν ἰδίᾳ παρειληφότι Ματθαῖον (ὃς καθ' ἡλικίαν προὔχων τῶν βασιλέως παίδων τῶν τε ἐν Θρᾴκῃ πόλεων τὴν ἐπιτροπὴν πρὸς τοῦ πατρὸς καὶ βασιλέως ἐκληρώσατο τηνικαῦτα, καί οἱ συμβέβηκεν ἐν ταὐτῷ ξυνιέναι τῷ θείῳ, καὶ κυνηγεσίοις χρήσασθαι τοῖς αὐτοῖς) ὧν αἱ καρδίας αὐ-

git, et Cyprios, et quicunque caeteras insulas colunt. Absumebat autem tabes illa viros aeque et mulieres, opulentos et inopes, seniores et iuniores; uno verbo, nulli nec aetati nec conditioni parcebat. Domus pleraeque habitatoribus omnino exhauriebantur uno die, interdum biduo; cum nemo cuiquam afferre auxilium posset, sive vicinus, sive genere et sanguine coniunctus. Nec vero homines solos morbus ille usque flagellabat; sed et si qua alia animalia cum hominibus plerumque degerent et habitarent; canes, inquam, et equos, et cuiusquemodi avium genera; ipsos etiam mures, si qui forte in domorum parietibus latitabant. Signa autem mali eminentia, et subitae mortis praenuncia, haec erant: tumor circa crurum brachiorumque extrema enascens, et sanguinolenta simul tabes; quae eos, qui correpti erant, ea ipsa nonnunquam die, sedentes aut ambulantes e vivis statim efferebant. Eo tempore et Andronicus, imperatoris liberorum natu minimus, mortuus est.

2. Is erat rerum status, cum Ioanni Asani, qui tum in agris Hadrianopoli circumiectis versabatur, Matthaeum nepotem suum libuit privatim convenire. Hic imperatoris liberorum natu maximus urbibus Thraciae praefectus a patre tum fuerat. Casu autem accidit, ut in eundem cum avunculo locum deveniret, et iisdem uterque venationibus uterentur. Libuit in-

λακες θαλαμεύουσι λογισμῶν ἐκείνῳ κοινώσασθαι· καὶ ἀρξάμενος A. C. 1347
ἔλεξε τοιάδε. (B.) „Εἰ μὲν τύχην", φησὶν, „τινὰ καὶ τυραννοῦσαν Imp. Io. Cantacuz. 1
πεπρωμένην τοῖς ἀνθρώποις τὰ πράγματα πρυτανεύειν οἴεσθαι B
ἔπεισί σοι, ἢ τῷ αὐτομάτῳ δεδωκυῖαν τὴν τῶν πραγμάτων ὀθό-
νην ἀτέκμαρτόν τινα καὶ ἀκυβέρνητον φέρεσθαι πλοῦν, σιωπᾷν
τε ἄμεινον καὶ τὸν τῆς πεπρωμένης ἄδηλον περιμένειν μίτον. εἰ
δὲ προαιρέσει καὶ βουλῇ τὰ ἐφ' ἡμῖν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον διοικεῖ-
σθαι δέδοται, τοῦ χάριν, παρὸν ἡμᾶς ἐκ τοῦ ῥᾴστου καρποῦ-
σθαι τὸ ζῆν ἀκινδύνως, ἐθελοντὰς ἡμῖν αὐτοῖς παντοδαπῶν C
περιπλέκειν δίκτυα φόβων; οἶσθα γὰρ, ὡς μυρίους ἐν τῇ ὑπερο-
ρίᾳ διηντλήκαμεν μόχθους μετὰ μακρῶν καὶ παντοδαπῶν τῶν
κινδύνων, ὁπόσοι θανάτου γείτονες ἐπεφύκεσαν, τῷ σῷ πατρὶ
περιποιούμενοι τὸ ἀκίνδυνον· ὡς δεύτερα εἶναι τὰ Διοσκούρων
ἐγκώμια, καὶ εἴ τινες Ὀρέσται καὶ Πυλάδαι τὸν μακρὸν ἐμπεπλη-
κότες αἰῶνα φιλαδελφίας ὑποδειγμάτων, εἴ τις τὰ ἡμέτερα τοῖς D
ἐκείνων ἀντεξετάζειν ἐθέλει. καὶ ἣν ἡ τοὺς τοιούτους ἀεὶ κατὰ
τοῦ σοῦ μηχανωμένη πατρὸς διωγμοὺς καὶ θανάτους Ἄννα ἡ βα-
σιλὶς, πρόσωπον ἀληθείας ἔχουσαν οὐδ' ἡντινοῦν προβάλλεσθαι
δυναμένη πρόφασιν κατ' αὐτοῦ. παρ' ἧς ἐγώ τε καὶ οὑμὸς ἀδελ-
φὸς Μανουὴλ πολλὰς ἐδεξάμεθα λάθρα μεθ' ὅρκων παντοίων
γραφὰς, ἡμῖν τε κτημάτων ὁμοῦ καὶ χρημάτων προσόδους ἐπαγ-
γελλομένης καὶ ἅμα τοῖς καθειργμένοις γονεῦσιν ἐλεύθερον ἥλιον. E
ἀλλ' ἡμεῖς γε, τοὺς τῆς δίκης σέβειν ἐθέλοντες θρόνους, ἐν ἀσα-
λεύτοις ἔχειν ὅροις ἐρηρεισμένους τοὺς πόδας ἐκρίναμεν δεῖν, καὶ
μὴ διὰ φαυλότερον ἀγαθὸν διηνεκεῖς τινας τῷ συνειδότι μάστι-

quam Asani, arcana animi cogitata cum hoc communicare. Prior itaque exorsus hanc orationem habuit. (II.) „Si fortunam aliquam ac tyrannicam fati legem esse statuis, quae vel prudenter hominum res gubernet, vel, permissis fortuito casui habenis, incerto quodam et temerario cursu feratur, silere certe satius est, et ignotum fatalis necessitatis decretum exspectare. Sin res nostrae voluntate et consilio plerumque administrantur, quorsum nos, quibus facillimum est vitam agere omnis periculi expertem, ultro ipsi nobis multiplices metus, veluti retia quaedam, nectimus? Scis quippe nos infinitos labores, cum magnis multisque et proximis morti periculis coniunctos, exhausisse, ut patri tuo securitatem redimeremus. Itaque et gemellorum Jovis liberorum, et quotquot unquam Orestae et Pyladae caritatis fraternae exemplis longas saeculorum aetates impleverunt, minor profecto laus fuerit, si quis velit cum illorum rebus nostras conferre. Haec patri tuo pericula, has mortes Anna imperatrix, nullo colore, nullo probabili praetextu ei infensa, perpetuo usque conflabat. Ego vero et frater meus Manuel multas ab ea litteras clam accepimus; per quas illa, quovis iureiurando interposito, possessiones nobis pecuniariosque reditus, parentibus vero vinctis libertatem pollicebatur. Sed nos Iustitiae tribunal revereri et intra limites immotos fixa tenere vestigia maluimus, quam vilioris

A. M. 6855 γας προξενεῖν. τὸ γὰρ διὰ τὴν ἐμαυτοῦ σωτηρίαν σε μετὰ τοῦ
Ind. 15 P. 503 σοῦ προδιδόναι πατρὸς (ἐῶ γὰρ τὴν ἄλλην ἐνταῦθα λέγειν συγγέ-
νειαν, ἣ τῶν κινδύνων ξυμμετέχειν τε καὶ παραπολαύειν ξυνέβαι-
νεν) ὅμοιον ἦν, ὥσπερ ἂν εἰ ἐμαυτὸν ἀντ' ἐμαυτοῦ προεδίδουν,
καὶ τοὐμὸν ἑκὼν παρεῖχον αἷμα κατὰ γῆς κενοῦσθαι διὰ τοὐμὸν
εἰπεῖν αἷμα. οὕτως εἰς αἰνίγματος λόγον τὴν ἐντεῦθεν ἀνέφερον
ἔννοιαν, καὶ λύσιν οὐχ εὕρισκον οὐδεμίαν, ὥστε καθ' ἕν γέ τι
B παραλογίσασθαι τὰς τῶν τότε λογισμῶν κρηπῖδας. ἃ γοῦν οὑτωσί
πως ἐφυλαξάμην αὐτὸς ἐν τῷ τότε παρόντι μὴ δρᾶν, νῦν τὸν πα-
τέρα τὸν σὸν κατὰ σοῦ καὶ τῆς σῆς ὁμοῦ συγγενείας ἁπάσης ὁρῶ
V. 407 δεδρακότα· καὶ μὴν καὶ κατὰ πάντων, ἁπλῶς εἰπεῖν, ὁπόσοις
τοὺς μακροὺς ἐκείνους τετύχηκεν ἄθλους δραμεῖν, στρατιώταις
καὶ στρατηγοῖς, οἷς μὲν τοὺς ὑπερορίους ἐκείνους, οἷς δὲ τοὺς
κατ' οἶκον, καὶ οἷς τὰς ἐν δεσμωτηρίοις κακώσεις. οὐ γὰρ ἁ-
πλοῦν ὑπῆρχεν ὃ τοῖς ταλαιπώροις τότε ξυνηνέχθη πάθος, οὐδ'
C ἐπὶ βραχύν τινα τὸν χρόνον, ὅτι μὴ παντοδαπὸν καὶ ποικίλον,
κἀπὶ μακροῖς ἐντεταμένον τοῦ χρόνου τοῖς ὅροις. οὕτω χαλεπὰ
μέν, οἷς ἐθελονταὶ ἡμεῖς ἑαυτοὺς καθήκαμεν πάθεσι τότε· χαλε-
πώτερα δ' οἷς ἄκοντες νῦν πρὸς τοῦ σοῦ πατρὸς ὑπεβλήθημεν
ἀναξίως ἡμῶν. ὑπὲρ γὰρ ἐλευθερίας εὐδαίμονος τρέχοντες δου-
λείαν ἐλάθομεν ἀλλαξάμενοι κακοδαίμονα τῶν μακρῶν ἐκείνων
πόνων καὶ δρόμων. οὓς γὰρ ὡς ἐπιβούλους σφοδροὺς τῆς ἡμετέ-
D ρας ἐφεύγομεν ζωῆς, τούτους δεσπότας μάλα τοι ἄσμενος ἡμῖν
ὁ σὸς ἐκεχειροτονήκει πατήρ· ὥσπερ ἂν εἰ ἐπίτηδες οὕτω τοὺς
πολλοὺς ἡμεῖς ὑπεμένομεν πόνους, ἵνα τὰ τῶν διωκόντων ξίφη

emolumenti gratia perpetuos conscientiae stimulos admovere. Enimvero salutis meae causa teque et patrem tuum prodere (ut hoc loco sileam et aliam cognationem, quae periculorum socia et particeps erat) perinde illud fuit, ac si mei causa me ipsum prodidissem, et sanguinis mei conservandi studio meum sanguinem ultro effudissem. Adeo eiusmodi cogitationem aenigmati similem esse statuebam; adeo nulla a me solutio reperiebatur, quae consiliorum meorum firmas rationes vel minimum labefactaret. At ea, quae per illud tempus cavi ego ne admitterem, ea ipsa nunc in te et in totam cognationem tuam video a patre tuo admissa esse: immo et in omnes prorsus milites ac duces, qui magnos illos labores sive foris sive domi decurrerunt; atque in eos ipsos, qui carceris aerumnas pertulere. Non enim simplex fuit ea, quae tum incidit miseris calamitas, neque in breve tempus duravit; sed multiplex et varia, et in longum temporis spatium diffusa. Quamobrem etsi gravia fuere ea mala, quibus ipsi nos ultro tum iniecimus, graviora tamen illa sunt, quibus nunc inviti a parente tuo et indigni subiicimur. Nam qui beata pro libertate certabamus, miseram servitutem diutinis illis laboribus cursibusque imprudentes permutavimus. Quos nempe ut salutis nostrae insidiatores acerrimos vitabamus, eos nobis parens tuus dominos volens et libens destinaverat. Quasi vero nos tot labores consulto pertulissemus, ut eorum, qui nos persequebantur, gladios iugulis nostris citius quam illi vel-

A. C. 1347 Imp. Io. Cantacuz. 1

θᾶττον ἢ κατὰ τὴν ἐκείνων βούλησιν τοῖς ἡμετέροις λαιμοῖς προσαράξωμεν, καὶ ἵνα παρὰ τοσοῦτον πικρότερα τῶν διωγμῶν τὰ τῶν ἀμοιβῶν καρπωσώμεθα τέλη, παρόσον τότε μὲν ἐλπίδες εὐδαίμονες ἡμῶν τὸ ἡδόμενον ἔβοσκον· νῦν δὲ καὶ τὰς τῶν ἐλπίδων γλυκείας αὔρας ὁ σὸς ἡμῶν ἐκ τοῦ προφανοῦς ἀφῄρηται πα- E τήρ. εἶναι γὰρ τῶν ἁπάντων οἶμαι μηδένα, ὃς ἂν ἐνέχυρα παρέχεσθαι δύναιτο, μὴ θάνατον εἶναι ταχύπουν εὐθὺς τὰ πάντων ἡμῶν ἐπιτίμια πρὸς τῆς βασιλίδος Ἄννης, οἷς δήπουθεν ἔξεσται ζῆν μετά γε τὴν τοῦ σοῦ πατρὸς ἀπαλλαγήν. φέρε τοίνυν, ἕως ἡμῶν αὐτῶν ἡμεῖς ἐσμεν κύριοι, γενναῖόν τι δρᾶσαι προθυμήθητι, ταῖς ἐμαῖς ὑπὲρ σοῦ καὶ ἡμῶν πειθόμενος συμβουλαῖς, ἵν' οὑτωσί πως τὸν αἰσχρὸν καὶ ἀκλεᾶ κίνδυνον ἀποκρούσασθαι δυ- F νηθῶμεν. μέρος γὰρ τῆς ὅλης ἀρχῆς ὑφελόμενος οἰκείαν σαυτῷ περιποιήσασθαι προθυμήθητι βασιλείαν, ζῶντι μὲν ὑπήκουσαν τῷ σῷ πατρὶ, τελευτῶντι δὲ, ἰδιότροπον ἐσομένην σοι τοῦ ζῆν καταφύγιον ἀσφαλές. δυοῖν γὰρ ἐντεῦθεν ἡμῖν ἔσται θάτερον, ἢ τὴν σώζουσαν ἐκ τἀσφαλοῦς κατακτήσασθαι τύχην, ἢ τῶν τοῦ παρόντος ἀπηλλάχθαι τὴν ταχίστην βίου δυσχερῶν· οἷς συνεζη- P. 504 κέναι, μόνοις εἶναι φορητὸν ἐκείνοις οἶμαι, οἷς οὐκ ἄχαρι φαίνεται οὐδὲ σφόδρα κακόδαιμον, μάρτυρας τῆς αἰσχύνης διὰ βίου τὰς τοῦ ἡλίου κεκτῆσθαι αὐγάς." ἀλλ' ὁ μὲν Ἀσὰν Ἰωάννης τοιάνδε τινὰ διεξῄει τὴν συμβουλὴν πρὸς τὸν ἀδελφιδοῦν Ματθαῖον, ἑαυτῷ τε κἀκείνῳ καὶ συγγενέσι καὶ φίλοις προμνώμενος τὸ ἀκίνδυνον. (Γ.) Πρὸς ὃν ὁ ἀδελφιδοῦς Ματθαῖος ἠμείβετο τάδε. „κἀγὼ

2. προσαράξωμεν Boiv. pro προσαῤῥάξ.

lent admoveremus, atque ut eam perciperemus demum mercedem, quae ipsis fugae aerumnis eo esset acerbior, quod illis quidem temporibus praeclarae spes cupiditatem nostram alebant; nunc vero ipsam quoque spei suavissimam auram tuus nobis pater aperte eripuit. Neminem enim puto esse, qui pignoribus firmis cavere nobis possit, non curaturam esse Annam imperatricem, ut omnes cita morte statim puniamur, qui parenti tuo superstites futuri sumus. Age igitur, quamdiu sumus nostri iuris, praeclarum facinus concipe, meisque tui et mei causa consiliis obsequere, quo nos turpe et ignobile periculum sic propulsemus. Totius imperii parte ablata, proprium tibi parare imperium enitare, quod parenti quidem tuo, dum is victurus est, subiiciatur; eo autem mortuo, peculiare sit et firmum tibi salutis praesidium. Duorum enim alterum nobis inde futurum est, ut aut securi salutarem fortunam consequamur, aut praesentis vitae calamitatibus quam celerrime liberemur; quibus interesse tolerabile iis duntaxat esse existimo, qui non ingratum illud et miserrimum putant, solem habere ignominiae suae testem perpetuum." Haec Ioannes Asanes Matthaeo sororis suae filio in hunc fere modum suasit, sui et illius, item cognatorum et amicorum securitati prospiciens. (III.) Matthaeus vero ex sorore nepos his illum excepit: „Ii-

A. M. 6855 τοῖς αὐτοῖς ἀεὶ περιστοιχίζομαι φόβοις νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν,
Ind. 15 ὦ βέλτιστε· καὶ ὥσπερ τῶν Περσῶν ἐκείνων αἱ ναυτικαὶ δυνάμεις
B Ἐρέτριαν πάλαι καὶ Ἀρτεμίσιον περιεληλυθυῖαι συνεῖχον, οὕτω
τὴν ἐμὴν καρδίαν παντοδαποὶ κυκλοῦσιν ἀεὶ χοροὶ λογισμῶν,
ὥσπερ νῆσον φορτίδες τινὲς καὶ τριήρεις, φόβων γέμουσαι καὶ
φροντίδων μακρῶν, αἳ τῆς μελλούσης ἡμῖν, ὥσπερ ἐξ ἐφόδου
ληστρικῆς, κατάγουσαι φέρουσι μνήμας προφανοῦς κακοδαιμο-
C νίας. ἐξ ὧν ὠδῖνας μὲν ἔχειν ἔνεστι, καὶ τὰς ἐντεῦθεν ὑπομένειν
ἀλγηδόνας· τίκτειν δ' ἥκιστα ἔνεστι, καὶ ἀποσκευάζεσθαί πως
τὸ λυποῦν, ὑφορωμένῳ τοὺς πατρίους τῆς γενέσεως νόμους, οἳ
μηδ' ἐς τὰ προφανῆ συγχωροῦσι δίκαια πατράσιν υἱέας ἀντινομο-
θετεῖν. καί σοι πολλάκις ἐγὼ τὸ ἀπόῤῥητον βουληθεὶς ἐξειπεῖν
τὴν μαιευσομένην ὅμως οὐκ εἶχον γλῶτταν. ἀρχομένη γὰρ πρὸς
V. 408 φῶς ἐξάγειν τὸ τῆς καρδίας ἔμβρυον τοὺς τόνους εὐθὺς παρε-
D λύετο τῆς ὁρμῆς, καθάπερ ὑπὸ νάρκης τινὸς ἐνδυναστευούσης
σφοδρῶς πεδουμένη, τῆς τοῦ πατρὸς αἰδοῦς δηλαδή· καί μοι
τὰ τῆς γνώμης ἐς τὸ μηδὲν αὖθις ἐχώρει, καὶ κατεστρέφετο ῥᾷ-
στα. εἰ οὖν περὶ ἄλλων ὁτωνδήποτε πραγμάτων ὁ λόγος ἦν, καὶ
ἥκιστα περὶ τὸ ζῆν ὁ πᾶς ἡμῖν ἐκινδύνευέτο φόβος, παρὰ τοσοῦτον
ἠμέλησα ἄν, παρόσον μὴ ὅτι τῶν πολλῶν οὐδὲν αὐτὸς διαφέρειν
οἴομαι, ἀλλ' εἰ καὶ σύνεσιν εἶχον ἐκ φύσεως οὑτωσὶ κεχορηγημέ-
E νην, ὡς διὰ μέγεθος αἰθερίων ψαύειν δοκεῖν ἀντύγων, καὶ οὐ-
ρανίαις τισὶ ξενοδοχεῖσθαι σκηναῖς, ῥᾷστα ἂν ἔγωγε φέρων ὑπέ-
ζευξα ταύτην τοῖς τῶν τοῦ πατρὸς βουλημάτων ποσί. νῦν δ' οὖν,

dem et me semper circumstant metus noctu pariter et interdiu, o bone; et quemadmodum illae Persarum navales copiae Eretriam olim Artemisiumque circumsidebant, ita animum meum multa diversaque cogitationum agmina undique obsident, quasi insulam onerariae aliquae naves ac triremes terrorum plenae et curarum gravissimarum, quae piratico veluti impetu appulsae advehant nobis praesagia evidentis infelicitatis. Parturio itaque, et eos qui inde oriuntur dolores perfero; parere autem, et id quod angit excutere haud possum, patrias reveritus naturae leges, quae nec in iis quidem, quae sunt manifesto iusta, filios parentibus adversari sinunt. Ac tibi quidem saepenumero arcanum illud aperire volui: obsecundantem vero linguam minime habui. Etenim illa, statim atque cordis foetum educere in lucem inceperat, nervis quasi resolutis impetum remittebat, cum eam patris reverentia, veluti torpor aliquis praevalens, graviter constrictam haberet. Atque ita mihi, quae animo agitaveram, ad nihilum rursus recidebant, et facillime subvertebantur. Quod si de aliis quibuscunque rebus ageretur, ac non totum illud periculum, in quo sumus, ad vitam pertineret, eo illud magis neglexissem, quod non solum a caeteris plerisque nihil distare me existimem; sed etsi intelligentiam a natura ita comparatam haberem, ut magnitudine sua aethereos axes attingere et caelestibus tabernaculis hospes excipi videretur, facillime eam ego paternae auctoritatis pedibus subiecissem.

A. C. 1347 Imp. Io. Cantacuz. 1

ἵνα καὶ αὐτὸς πλατυτέρῳ χρήσωμαι λόγῳ, σοῦ καθάπερ τινὰ θύραν ἡμῖν ἀνοίξαντος, ὃς καὶ δευτέραν μοι σώζεις τάξιν πατρός, ἐπειδὴ πᾶσι φίλον ἀνθρώποις τὸ ζῆν, καὶ πολλοὶ πολλάκις, ὑπὸ τῶν ἀθρόων περιστάντων κινδύνων, τὴν βασίλειον, ὥσπερ τινὰ F φρουρὰν, περιεζώσαντο δύναμιν, ἄκοντες μὲν, ἀναγκαίως δὲ, οὔκουν αἰτιώμενος ἔμοιγέ τις ξὺν δίκῃ πάντως αἰτιῷτο ἂν, εἰ καὶ αὐτὸς, ὑπὸ τῶν ὁμοίων ἐλαυνόμενος φόβων, ἐς τὴν τῶν ἐρυθρῶν ὑποδημάτων ἀντίληψιν καταφεύγοιμι. ὅμοιον γὰρ ἂν ποιοίη τις ἐνταυθοῖ, τὰ τοιαῦτ' εὐλαβούμενος, ὥσπερ ἂν εἰ χειμῶνι μεγίστῳ P. 505 περιπεσὼν ἐν πελάγει μέσῳ καὶ κύμασιν, ἐν οἷς τῆς ὁλκάδος συμβὰν οὑτωσί πως ῥαγείσης ἐξὸν αὐτῷ σανίδος ἐπειλημμένον τινὸς διαποντίους μὲν ἔχειν κινδύνους, ἔχειν δ' ὅμως ὁμοῦ καὶ τὰς ἐλπίδας τοῦ ζῆν αἰωρουμένας, ὥσπερ ἀπὸ λεπτοῦ τινος καὶ ἀραχνώδους ὑφάσματος, ὁ δ' ἀφειδῶν παντάπασιν ἑαυτοῦ πυθμέσιν ὑποβρυχίοις ὑδάτων ἐθελοντὴς ἑαυτὸν παραπέμπῃ. τοῦτο δὲ παραπληξίας ἔγγιστ' ἂν εἶναι δόξειε τοῖς ὅσοι καλῶς τὰ τοιαῦτα B βούλονται κρίνειν. τὰ γὰρ ἐξ ἀφανοῦς τινος ἀνάγκης ἐπιόντα δεινὰ συγγνώμην σαφῆ τοῖς πάσχουσι νέμει. οἷς δ' ἀπὸ γνώμης ἰδίας εἰς τὰς τῶν δεινῶν ἐμπίπτειν ἕπεται λαβυρίνθους, μεγάλη τις χορηγεῖται νέμεσις, παρ' οἷς σχολὴ τὰ τοιαῦτα φιλοτιμότερον σκέπτεσθαι. ἐγὼ δ' ἵνα τι καὶ βαθύτερον φθέγξωμαι, οὐδὲ τῆς πατρικῆς ὑπερόριον γνώμης ὃν εὑρίσκω τουτί. αὐτὸς γάρ μοι τοὺς τοιούτους προεζωγράφησε τρόπους ἐν ἑαυτῷ, ὁπότε συνελαθεὶς C καὶ αὐτὸς ὑπὸ τῶν περιστάντων κινδύνων εἰς τοῦτο προήχθη

At nunc, ut et ipse planiori utar oratione, quadam veluti porta a te, qui secundum a patre locum apud me obtines, patefacta, quoniam vita omnibus hominibus cara est, et multi saepe, subitis periculis circumstantibus, supremam induerunt potestatem, quasi salutis praesidium; nolentes quidem illi, sed cogente necessitate: non iure omnino succenseat mihi aliquis, si et ipse, similibus actus terroribus, ad purpureos calceos capessendos confugero. Nam qui hoc rerum statu nolit id committere, perinde is faciat, ac si medio in mari tempestate maxima fluctibusque circumventus, fracta etiam haec inter casu aliquo navi, cum praesto ei sit tabula, qua arrepta maris quidem pericula patiatur, at spem salutis, velut tenui aliquo araneae filo pendentem, retineat, suae tamen omnino salutis oblitus in profundos aquarum gurgites ultro se immittat; quod quidem aequis rerum aestimatoribus insaniae proximum esse videatur. Quae enim calamitates occulta quadam necessitatis vi invehuntur, eae illis, qui patiuntur, excusationem certam tribuunt. Qui vero in mala, tanquam in labyrinthos, sciens prudensque inciderit, eum gravis manet reprehensio apud illos, quibus ista studiosius vacat expendere. Mihi vero, ut et aliquid dicam solidius, non multum id a paterno instituto videtur abhorrere. Ipse enim mihi hunc morem in se praescripsit, tum cum is quoque, circumstantibus periculis compulsus, ad illa

A. M. 6855 Ind. 15 τὸ σχῆμα τῆς βασιλείας, ὥσπερ εἰς ἀσφαλείας ἀκρόπολιν· ὡς νῦν γε δυοῖν θάτερον ἐλπίζειν ἔσεσθαί μοι πρὸς τοῦ πατρὸς ἕψεται· ἢ γὰρ, ὡς μιμησάμενον τὴν ἐν ἀπόροις εὐπορίαν αὐτοῦ, τὸν υἱὸν ἐπαινέσειεν ἄν πως ἐμέ· ἢ εἰ λοιδορεῖσθαί μοι ἐπιχειροίη, D λάθοι ἂν αὐτὸς ἑαυτῷ περιφανῶς λοιδορούμενος ἢ ἐμοί· ὡς μηδ' ἔχειν παρ' οὐδέσιν Ἑλλανοδίκαις τὸ συγκεχωρηκὸς ἐμοὶ τῆς ἐγχειρήσεως ἐπεξιέναι." (Δ.) Ταῦτ' εἰπὼν καὶ αὐτὸς τὸν μὲν θεῖον ξυνδιαφέρειν παρήγγειλε τὴν ἐγχείρησιν, καὶ τοῖς ἑκασταχοῦ στρατιώταις ὁμιλεῖν τὰ εἰκότα· αὐτὸς δὲ τὴν τῆς Ὀρεστιάδος κατειληφὼς ἀκρόπολιν ὅλην ἐκεῖθεν ὠχύρου τὴν πόλιν, καὶ πρὸς ἔργα παρεσκευάζετο, ἐκδημαγωγῶν τε καὶ μαλακοῖς τισι λόγοις ἐξιδιούμενος τὰ στρατόπεδα.

P. 506 V. 409 γ'. Ταῦτ' οὐκ ἦν ἀκούοντι ἠρεμεῖν τῷ πατρὶ, ἀλλ' ἀθυμίαις ἐνασχολεῖν, καὶ συντήκειν συχνὰ τὸ θυμούμενον τῆς ψυχῆς, πάλαι διανειμαμένῳ τοῖς μὲν υἱέσι τὰς ἀνελευθέρους τοῦ βίου τύχας, τῷ δὲ γαμβρῷ Παλαιολόγῳ τὰς τοῦ βασιλείου κράτους διαδοχάς. διὸ καὶ αὐθημερὸν ἐξιέναι πάνυ τοι προθυμούμενος, ὅμως ἐπεῖχεν ἔτι, καὶ ἐνεκαρτέρει τῷ τῆς γνώμης βουλευτηρίῳ. καὶ μέντοι καὶ ἥκιστα μάλα τοι ἀρεστὸν ἐδόκει, δυοῖν B ἕν γέ τοι δρᾶν ἐκ τοῦ παραχρῆμα. οὔτε γὰρ ἄνευ ὅπλων ἐκ Βυζαντίου πρὸς γνώμην ἰέναι ἐθάῤῥει, ταῖς τῆς φιλοτιμίας ἄρτι διανηχομένην ἀκμαῖς· οὔτε μεθ' ὅπλων αὖ ἐκεῖ διαβαίνειν καὶ στρατοπέδων. ἐκμῆναι γὰρ ἂν οὑτωσὶ μᾶλλον πρὸς αἰθερίους φλόγας ὡς ἐν σποδιᾷ καθευδούσας ἔτι τὰς ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ νεανίσκου κι-

5. λοιδορ. ἢ ἐμοὶ] μᾶλλον deest, ut observat Boiv.

imperii insignia, tanquam ad fortunae perfugium processit. Quamobrem duorum alterum licet mihi sperare a patre. Aut enim, ut suae in expediendis rebus difficillimis solertiae imitatorem filium fortasse ille me laudaverit; aut si ad convitiandum aggrediatur, sibi ipse palam imprudens magis convitiabitur quam mihi: nec quia id ausus fuerim, licebit ei apud ullum iustum iudicem poenas a me expetere." (IV.) Haec loquutus avunculo praecipit, ut secum huic molitioni struendae incumbat, et cum militibus, quacunque occurrerint, ac prout par fuerit, colloquatur. Ipse Orestiadis arce occupata, totam inde urbem munit; tum captando benevolentiam, et blandis verbis exercitus sibi devinciendo, ad opus se accingit.

3. His pater auditis nequaquam quiescere, sed totum se moerori dare; idemque iram suam subinde comprimere et concoquere ea ratione, quod liberis suis servilem fortunae conditionem, genero autem Palaeologo imperii successionem iampridem assignasset. Itaque ea ipsa die egredi valde cupiens tamen se continuit, et secum tacite deliberare perstitit. Neutrum certe ei placebat statim facere. Neque enim sine armis Byzantio exire, et in ipso ambitionis aestu fluctuantem animum adoriri; nec rursus cum armis exercitibusque illuc conferre se audebat. Ita enim sopitos adhuc, et velut sub cinere latentes, in animo adolescentis motus furiatum iri magis, quasi

νήσεις, ὑπὸ δυοῖν ὀχληθείσας παθῶν, φιλοτιμίας ὁμοῦ καὶ δειλίας. (Β.) Καὶ μὲν δὴ λοιπὸν ἐκπέμπειν ἐδόκει βέλτιον Εἰρήνην τὴν βασιλίδα, βαθείαις τε χρωμένην ταῖς τῆς συνέσεως αὔλαξι καὶ ἅμα οἰκονομικὴν ἐς τὰ μάλιστα οὖσαν ἔκ τε πείρας καὶ φύσεως, καὶ μαλακωτέρους τινὰς ξὺν τῷ πιθανῷ, καὶ ὅλως εἰπεῖν μητρικοὺς τῷ παιδὶ κομίζειν εἰδυῖαν λόγους. ἐξιούσης τοίνυν αὐτῆς, ἐπειδὴ περὶ Πάμφιλον ἐγεγόνει τὴν πόλιν, πρὸς ἀπάντησιν αὐτὸς ἐπορεύετο μάλα τεθαῤῥηκὼς τῆς μητρὸς, καὶ ἅμα ἐπειγόμενος κατὰ τὴν πορείαν, πρὶν ἐς Ὀρεστιάδα ἀφικέσθαι τὴν μητέρα, ἔξω που προκατειληφέναι, καὶ τὸν τῆς ἀφίξεως πόῤῥωθεν πυθέσθαι σκοπόν. ἡ δὲ τοὺς ἐκείνου σοφῶς παρακρουσαμένη δρόμους ἔλαθεν ἐντὸς Ὀρεστιάδος παρεισπεσοῦσα, πρὶν αἰσθέσθαι τὸν υἱόν. (Γ.) Ἐπεὶ δὲ παρὰ τὴν ὁδὸν ὁ Ματθαῖος ἠκηκόει τὸ δρᾶμα, καὶ βαθυτέραις ἔγνω σαφῶς τῆς μητρὸς κατασοφισθεὶς ἐπινοίαις, ἐς τὴν ὑστεραίαν καὶ αὐτὸς τῇ Ὀρεστιάδι ἐπιδεδήμηκε, καὶ τῇ τε μητρὶ τὴν προσήκουσαν ἀπεδίδου προσκύνησιν καὶ ἅμα πρὸς ἅπαν τὸ κελευόμενον ὑπισχνεῖτο παρέχειν ὑπείκοντα ἑαυτὸν, εἰ δέος ἅπαν ἐξέλοιτο τῆς ἐκείνου ψυχῆς, μήτηρ τε οὖσα καὶ ψυχὴν καλῶς εἰδυῖα θεραπεύειν ἀμφιῤῥεπῶς ταλαντευομένην ὑπὸ δειλίας, καὶ φόβῳ τινασσομένην τοῦ μέλλοντος γνώμην υἱοῦ φιλομήτορος συνιστᾶν. ἡ δὲ μάλα βασιλικῶς προσειποῦσα καὶ μετά τινος ἐπιεικοῦς μεγαλοπρεπείας δεξιωσαμένη τὸν υἱὸν τάδε διέξεισιν. (Δ.) „Ἐγὼ (φησὶν) ὦ παῖ, τὴν παροιμίαν, τὴν ἀεί τι Λιβύη, φάσκουσαν, φέρει καινὸν, ἐπαινῶ μὲν,

A. C. 1347
Imp. Io. Cantacuz. 1
C
D
P. 507
B
V. 410

8. αὐτὸς Boiv. pro αὐτῆς.

flamma ad caelum usque ventilata, affectibus duobus ambitione et metu perturbatos. (II.) Demum ei satius visum est Irenen mittere imperatricem, quae mulier altae mentis, eademque ad res tractandas cum natura sua tum ipso usu mire habilis, mollibus quibusdam et ad persuadendum accommodatis, maternis denique dictis filium aggredi una omnium maxime sciebat. Itaque haec egreditur. Ille matri, cum esset apud urbem Pamphilum, obviam procedit magna fiducia, festinatque eam, antequam Orestiadem pervenerit, in ipso itinere alicubi foris deprehensam convenire, et viae causam longe ab urbe sciscitari. At illa, huius festinationem callide frustrata, furtim in urbem Orestiadem, antequam filius sensisset, irrepserat. (III.) Matthaeus, postquam in via id quod acciderat audivit, ac se occultioribus matris consiliis circumventum certo cognovit, postridie et ipse Orestiadem venit; matrem, ut par est, salutat: simul se, quidquid illa iusserit, dicto audientem fore pollicetur, modo omnem sibi metum ex animo revellat; matrem quippe eam esse, quae animum timore suspensum, et futuri terrore concussam filii amantissimi mentem, firmare optime sciret. Haec vero filium, benigna quadam maiestate exceptum, prorsus regie alloquitur, et hanc habet orationem. (IV.) „Ego," inquit, „mi fili, proverbium illud: semper Africa aliquid fert

A. M. 6855 Ind. 15 οὐ τελέως δέ· διότι μὴ τέλειον ἔχει τὸ τῆς ἀποφάνσεως δόγμα
καὶ ψήφισμα. περὶ γὰρ ὅλης γῆς καὶ θαλάττης ἀποπεφάνθαι
C προσῆκον, ἡ δὲ περὶ μόνης Λιβύης τὸ δόγμα ἐξήνεγκε, μικροῦ
τινος μέρους οὔσης αὐτῆς, καὶ βιαίαν ἐχούσης τὴν μίμησιν πρὸς
τὴν τῆς ὅλης γῆς ἀριστοκρατίαν. Λιβύης μὲν γὰρ ἡ καινότης
ζώων τε μόναις τερατομόρφοις ἰδέαις ὁρίζεται καὶ πρός γε ἔτι
τῶν ἐκεῖθεν διὰ μῆκος ὁδοῦ σπανίως παρακομιζομένων ἐς τὰ ἡμέτερα ἤδη πραγμάτων ἄλλων, ἰδιοτροπίαν τινὰ κεκτημένων, ὁπόσα
D ξενίζοντα φύεται παρὰ τῇ σκληρᾷ καὶ ἀνημέρῳ ἐκείνῃ γῇ. τῆς δὲ
πάσης γῆς ἡ καινότης μαρασμῷ καὶ χλόῃ καὶ χαρᾷ καὶ λύπῃ
μερίζει τὸν βίον διηνεκῶς, καὶ δόξῃ καὶ ἀδοξίᾳ, καὶ νόσῳ καὶ
ὑγιείᾳ, καὶ θανάτῳ καὶ ζωῇ, καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν, ἀρετῇ καὶ κακίᾳ,
καὶ τροπαῖς καὶ ἀλλοιώσεσι παντοίαις τε καὶ μέτρον ἅπαν ἐλαυνούσαις. καὶ θαῦμα μέν, πῶς ταῖς καινοποιΐαις ταύταις ἄμφω
κεκτῆσθαι δοκεῖ, καὶ παίζει τὰς τῶν ἀνθρώπων γνώμας, καὶ τοῖς
E μὲν ἀνθεῖν ἀεὶ δοκεῖ, καὶ τοὺς τῆς τύχης πόδας ἕκαστον ἐπ' ἀσφαλοῦς ἐρείδειν· τοῖς δὲ μηδὲν κεκτῆσθαι βέβαιον μηδ' ἀσφαλές. βραχεῖα γάρ τις ὥρα πολλάκις καὶ μία ῥοπὴ διαστήματος χρονικοῦ μεταβάλλει πρὸς τοὐναντίον ἅπαν, καὶ ῥίπτει πολλὰ τῶν ἑστάναι δοκούντων εἰς ἔδαφος· καὶ αὖ πρὸς ὑπερήφανον ἐνίοτε τύχην ἀνάγει τὰ ἀφανῆ. Θαῦμα δέ, πῶς ἀμιγὲς οὐδὲν οὐδ' αὐτοτελὲς τῶν ἁπάντων εὑρίσκεται παντάπασιν οὐδαμῆ, οὔθ' ἃ
F τῶν ἀγαθῶν, οὔθ' ἃ τῶν φαύλων εἶναι νομίζουσιν ἄνθρωποι· ἀλλὰ τὰ ἀλλήλων διηνεκῶς πολέμια καὶ μαχόμενα σύντροφόν

novi, laudo quidem, sed non absolute, quia nec absoluta est eius pronunciati sententia. Etenim de universo terrae et maris orbe cum id dici oporteret, de sola Libya pronunciatum est; quae pars cum exigua sit, totius orbis rempublicam vix repraesentat. Illa nempe rerum novarum affluentia, quae Libyae tribuitur, ad solas pertinet animalium monstrosorum formas, et rerum aliarum species, ad nostras provincias propter longinquitatem rarius commeantium, peculiare autem aliquid in se habentium, qualia nobis incognita in illa dura et immani regione nascuntur. Totius vero orbis novitates situ, viriditate, gaudio, tristitia, gloria, infamia, morbo, sanitate, vita, morte, atque, ut paucis absolvam, virtute, vitio, mutationibus denique ac omnigenis et infinitis variationibus, res humanas usque distinguunt. Et mirum sane, quod cum tot nova idem hic orbis pariat, utrumque tamen ei inesse credatur, atque ita hominum mentes deludat, ut aliis semper florere, et fortunae vestigia stabili fundamento quisque figere videatur; aliis nihil firmi habere, nihil certi. Fugax enim hora saepe et momentum temporis multa, quae stare videbantur, omnino in contrarium vertunt et ad terram affligunt: atque ad summum fortunae splendorem obscura quandoque evehunt. Mirum vero, quomodo nihil usquam sincerum, nihil ab omni parte perfectum inveniatur eorum omnium, quae seu bona seu mala esse homines arbitrantur: sed res, sibi invicem aeternum inimicae et pugnantes, velut

A. C. 1347 Imp. Io. Cantacuz. 1

πως ἔχει τὴν βλάστην, καὶ μίαν δήπου τινὰ τὴν εἰς φῶς προενεγκοῦσαν μητέρα προΐσχεται· καὶ τὰ τὴν ἄσπονδον ἔχθραν πρὸς ἄλληλα κεκτημένα ξένας τινὰς ἐν ἀνθρώπου θύει ψυχῇ τὰς σπονδάς· καὶ οὔτε βίον ἄλυπον ὄντα παρ' οὐδενὶ τῶν ἁπάντων ὁρῶμεν, οὔτε λύπην παντάπασιν ἀτερπῆ· ἀλλ' εἶναι συμβαίνει P. 508 καὶ λύπην αἰτίαν χαρᾶς, καὶ αὖ μητέρα λύπης χαράν. ταῦτα μὲν εἶναι συμφυᾶ πως, καὶ ἐγκατῳκοδομημένα τοῖς πράγμασιν, ἡ πεῖρα ξυγχωρεῖ συνιέναι ταῖς συνετωτέραις ψυχαῖς· τὸ δὲ μεγέθη καὶ σμικρότητας τούτοις διδόναι, τοῦτο δ' οἶμαι δήπουθεν ὡς τὰ πολλὰ τῶν ἐφ' ἡμῖν ὑπάρχειν ἕν. Ὃς γὰρ μεγάλοις ἐφίεται πραγμάτων ὕδασιν ἐγκυβιστᾷν, ἀνάγκη τούτῳ καὶ μεγάλους ὑφίστασθαι τῶν κινδύνων τοὺς κλύδωνας· ᾧ δὲ βραχυτέροις ἐνδιαι- B τᾶσθαι νομίζεται ἀποχρῶν, τούτῳ δὲ καὶ μετριωτέραις κεχρῆσθαι ταῖς λύπαις τοῦ βίου χρεών. βασιλεία τοίνυν ἐν τοῖς τοῦ βίου πράγμασι μέγιστον εἶναι χρῆμα νομίζεται τύχης καί, ἵν' εἴπω, τὸ κράτιστον τῆς εὐδαιμονίας ὕψος. τὸ δὲ μικροῖς τισιν ὀβολοῖς ὁρίζεσθαί τῳ τοῦ βίου τὴν εὐπορίαν, καὶ τριβωνοφορεῖν, καὶ ἱκανὸν εἶναι ὃ τῇ φύσει τὸ ἀναγκαῖον μόνον χαρίζεται, τοῦτο δὲ κακόδαιμον φαίνεται, καὶ τούτων ἑνός, οἷς ὁ πλεῖστος ὄχλος C καταρᾶται. ᾧ δ' ἑκατέροις τοῖς βίοις ἐν πείρᾳ γενέσθαι τετύχηκεν, ἄρχεσθαι μᾶλλον οὗτος ἢ βασιλεύειν ἕλοιτ' ἂν οἶμαι μάλα προθύμως, καὶ πένητα μᾶλλον τρίβειν βίον, ἢ ὃς μυρίαις περιστοιχίζεται δόξαις καὶ χρήμασιν· εἰ δ' οὖν, λεγέτω τις παρελθών, πῶς Ἀλέξανδρος ἐκεῖνος ὁ μέγας, ὁ μέχρις Ἰνδῶν τὰ τῆς Εὐρώ- V. 411

19. ἓν, ὅσοις ὁπλ. coni. Boiv.

coalescant, et unius quasi matris sinu editas se in lucem profiteantur: et ea, quae odium implacabile inter se exercent, inusitata quaedam foedera in hominum animis feriant; ac neque vitam tristitiae immunem cuiquam contingere videamus, nec tristitiam iucunditatis prorsus expertem; sed esse soleat et laetitiae origo tristitia, et rursus tristitiae mater laetitia. Et haec quidem esse rebus insita quodammodo atque infixa intelligentiores quique sciunt, experientia nempe edocti. At ut illa ipsa vel augeantur vel minuantur, id ego existimo penes nos esse ut plurimum. Qui enim se in magnas negotiorum undas gestiat immergere, eum necesse est magnos subire periculorum fluctus: cui vero minoribus interesse satis fuerit, eum oportet moderatioribus affici vitae molestiis. Regia certe dignitas in hac vita maximum esse fortunae donum existimatur, et summus, si fas dicere, felicitatis cumulus. Contra paucis obolis metiri copiam omnem rei familiaris, et veste uti trita, et satis habere id quod naturae solas res necessarias suppeditat, id et miserum videtur, et eorum unum, quae vulgi maxima pars detestantur. Qui vero utramque vitae conditionem expertus est, is multo libentius pareat quam imperet, et vitam trahere inopem malit, quam quae infinitis honoribus opibusque stipata sit. Sin minus, prodeat aliquis doceatque nos, quomodo Alexander ille Magnus, cuius auspiciis arma Europae

A. M. 6855 Ind. 15 πης διαβιβάσας ὅπλα, τὸν εὐτελῆ τοῦ Διογένους πίθον καὶ τὴν
D διεῤῥωγυῖαν ἀμπέχεσθαι μᾶλλον ἐσθῆτα ποθεῖν ὡμολόγει, ἢ τὴν
τῆς ὅλης Ἀσίας τε καὶ Εὐρώπης ἔχειν ἀρχὴν, καὶ τὸν Βαβυλώ-
νιον ἐκεῖνον περιβεβλῆσθαι πλοῦτον· ὅθεν καὶ τὸ πολὺ τῆς ῥᾳ-
στώνης χεθὲν Δαρείῳ καὶ Πέρσαις ὄνειρον ἔδειξεν εἶναι σαφῶς
τὰς δοκούσας εὐδαίμονας τύχας τοῦ βίου. οὐδὲν γὰρ οὕτω μεστὸν
ὑποψίας καὶ ἀπιστίας, ὡς βασιλεία καὶ δυναστεύουσα χείρ. ᾧ
μὲν γὰρ βασιλεύεσθαί πως τετύχηκεν, ἕνα μόνον οὗτος δέδιε, τὸν
E βασιλέα· φαίην δ' ἂν, οὐδ' αὐτὸν, εἰ τὰ δίκαια φυλάττειν,
ὅστις ποτ' ἂν ᾖ, ἐθέλει, καὶ τὴν λαχοῦσαν μοῖραν στέργειν τοῦ
βίου. ᾧ δὲ βασιλεύειν ἔξεστιν, οὗτος μετὰ τῶν ἐμφανῶν ἐχθρῶν
πλείους ἔχει καὶ τοὺς κρύφα τὰς πλείους συσκευάζοντας τῶν ἐπι-
βουλῶν. οὐκ ὀκνήσω δ' εἰπεῖν, ὡς καὶ αὐτοὺς ἀεὶ δέδιεν, ὁπό-
σοι φυλάκων ἔχουσι τάξιν αὐτῷ, καὶ περίεστι τρέμειν ἀεὶ, καὶ
Ταντάλειον, τὸ δὴ λεγόμενον, βόσκειν βίον. Ταῦτ' ἐννοῶν, φίλ-
F τατε, πείθου μητρὸς εὐνοούσης βουλαῖς, καὶ μὴ γνώμαις ἑτέρων
συμφέρεσθαι δίδου, οἳ πρὸς ἓν δὴ μόνον τὸ οἰκεῖον σκοποῦντες
συνοῖσον προσωπείῳ τινὶ κέχρηνταί σοι, μέχρις ἂν τὸ βουλόμενόν
σφισι κατωρθωκότες αὐτοῖς, ἔπειτα καὶ σοὶ τὴν τοῦ βίου σχεδιά-
σωσιν ἐπιβούλως ἀπαλλαγήν· μηδὲ παραπλήσια τίθει τοῖς διώκταις
P. 509 ἡμῶν τὰ ἡμέτερα. παρόσον γὰρ ἐκείνων καὶ ἡμῶν τὸ συνάγον εἰς
ὁμόνοιαν ἦν τῶν ἁπάντων μετὰ τὴν ζάλην οὐδὲν μεταξὺ, παρὰ
τοσοῦτον ἡμῶν τε καὶ σοῦ τὸ τὴν τοῦ αἵματος ἕνωσιν διϊστῶν
τῶν ἁπάντων ἔστιν οὐδὲν μεταξύ. τί γὰρ ἂν εἴη τὸ πεῖσαι δυνά-

ad Indiam usque penetrarunt, vile Diogenis dolium habitare, et eiusdem lacera veste indui, optatius sibi esse confessus sit, quam Asiae et Europae totius imperium possidere, et Babyloniis divitiis cumulari; quarum effusa abundantia Dario et Persis ostendit, merum esse somnium ea, quae conditionem vitae beatiorem facere existimantur. Enimvero nihil est ita suspicionis et diffidentiae plenum, ut principatus et potestas summa. Nam quem alteri subditum esse fortuna voluit, is unum duntaxat pertimescit, imperatorem videlicet; sed ne hunc quidem (ausim dicere), si iura, quicunque tandem ille sit, velit servare, et ea quae contigit sibi fortuna contentus vivat. At cui imperare datum est, is praeter apertos hostes, complures alios habet, qui multas ei clanculum insidias struant. Nec verebor illud affirmare, timeri ab eo semper etiam ipsos stipatores; ita ut ei perpetuo contremiscendum et Tantalea, ut aiunt, vita agenda sit. Haec cogitans, mi fili, benevolae matris consiliis pareto, et aliorum sententiae cave ne accedas, qui, ad propriam utilitatem omnia referentes, te ipso tanquam larva quadam utuntur, quoad, ubi ex sententia sibi successerit, ipsi deinde tibi per fraudem exitium afferant repentinum: nec sic fere consulas rebus nostris, ut ii qui nos persequuti sunt. Nam coorta semel tempestate, nihil omnino inter nos illosque erat, quod in concordiam reduceret. Sanguinis autem vinculum, quo nos tecum iungimur, nihil est quod dissolvat. Qua enim quaeso

A. C. 1347 Imp. Io. Cantacuz. 1

μενον σπλάγχνα φύσεως ὑπ' ἀλλήλων τε καὶ δι' ἀλλήλων ῥήγνυσθαι· ὧν τὴν ἀπόῤῥητον σύμπηξιν μόνος οἶδεν ὁ ξυνδήσας ἀλύτοις τισὶ καὶ ἀδαμαντίνοις δεσμοῖς; ἢ τί τῶν ὑφ' ἡλίῳ καὶ ἀέρι πάντων ἡδὺ γένοιτ' ἂν τοῖς γονεῦσιν ἡμῖν, σοῦ μὴ παρόντος; ὡς B *νῦν γε τοῦτ' ἔστιν ὅ με μάλιστα ζῶσαν μετὰ τοῦ σοῦ κατάγει πατρὸς εἰς πυθμένας ᾅδου, ὅτι σύ γε ἡμῶν ἕνεκα τοιούτους ἔθρεψας ἐν σεαυτῷ λογισμούς. τί δ' ἄλλο τῶν πάντων εἴη θανάτου παντὸς γονεῦσι πικρότερον, ἢ τέκνων καταστροφὴ, καὶ τέκνων ἀγαθῶν· ὧν ἡ μνήμη καὶ μόνη τούτοις δημιουργεῖ πνοὴν καὶ τὸ θάλλειν ἐκ περιουσίας χαρίζεται τῇ ψυχῇ; ἀνάμεινον δ' εἰ βούλει μικρὸν, μέχρις ἂν καὶ αὐτὸς τέκνων γένῃ πατήρ· καὶ τότε* C *διὰ τῆς πείρας εἴσῃ καλῶς, ὁπόσην οἱ τεκόντες τοῦ φίλτρου τὴν φλόγα βόσκουσιν ἐν μέσοις τοῖς σπλάγχνοις ὑπὲρ τῶν τέκνων. νῦν γὰρ οὐκ ἔχω, τίσι χρησαμένη λόγοις πείθειν ἂν σε δυναίμην τελέως, πρὶν εἰς τὴν τῶν λεγομένων σε πεῖραν ἀφῖχθαι. Μὴ δὴ παρίδῃς δάκρυα μητρὸς, μηδὲ μόχθον ἐν λήθῃ ποιήσῃς τοσαύτης ὁδοιπορίας, ὁπόσην ἐγὼ διανύσαι καὶ συντεμεῖν τάχιον ἢ κατὰ πάντα εὔζωνον ἄνδρα προτεθύμημαι διὰ σὲ, ἵνα δήπου μὴ* D *σεαυτὸν ἀτεκμάρτοις περιβάλῃς κινδύνοις, καὶ καπνὸν φεύγων εἰς πῦρ ἐμπέσῃς, καὶ σκιὰν φυλαττόμενος ὑποψίας, ἐν ἀδήλῳ μέλλοντος φόβου καλινδουμένην, εἰς κρημνοὺς ἀποτόμους περιφανῶς συνωθήσῃς σαυτὸν ἑκοντὶ (ὃ τοῦ ἀκουσίου πάθους ἐστὶ μακρῷ χαλεπώτερον, ὁποῖον καὶ ἡμῖν τὸν ἑξαέτη χρόνον ἐξεγένετο πάσχειν ἐκεῖνον ἐλαυνομένοις, ὥς γε οἶσθα) καὶ ὃν διέφυγον*

ratione persuaderi possit cognatis visceribus, ut se invicem dilacerent; quorum arcanam compactionem solus novit, qui ea inter se irruptis quibusdam et adamantinis vinculis colligavit? Aut quid nobis parentibus tuis sub sole et caelo suave esse possit absente te? Atque haec maxime res est, quae me nunc tuo cum patre vivam ad tumulum adigit, quod istarum, quas animo aluisti, cogitationum nos ipsi causa fuerimus. Ecquid porro aliud parentibus morte omni acerbius esse possit, praeter ruinam liberorum, et eorum quidem bonorum; quorum vel sola recordatio efficit, ut ii vivant, et eorum animae viridissimum florem largitur? Tu vero paulisper, si vis, exspecta, quoad pater ipse sis. Tum expertus probe scies, quantam sub imis visceribus flammam alat parentum in liberos amor. Mihi certe verba nunc desunt, quibus id possim tibi penitus persuadere, antequam ipse eorum quae dico experientiam nactus sis. At tu matris lacrymas ne despice; nec te huius longi itineris capiat oblivio, quod ego tui causa citius quovis homine expedito conficere et accelerare studui; ne scilicet te ipsum caecis periculis irretires, et fumum fugiens in ignem incideres, periculique umbram cavens, quae in incerto futuri metu verteretur, in abrupta te praecipitia palam atque ultro mitteres; cuiusmodi malum longe gravius est quam quae nolentibus accidunt, qualia nos, ut scis, per illud sexennium vexati pertulimus; ne denique eius, quam tum effugi, mortis tecum particeps pro-

A. M. 6855 Ind. 15 τότε θάνατον, τούτου σὺν σοὶ διά σέ πως παραπολαῦσαί μοι E γένηται. οἷς μὲν γὰρ ἀκουσίοις ἔπεισι τὰ δεινὰ, συγγνώμη τις εἴωθεν οἴκτῳ συγκεκραμένη συνεξακολουθεῖν. οἷς δ' ἐξ ἰδίας V.412 ἀβουλίας συμβαίνει πηγὰς ἀνορύττειν κακῶν ἑαυτοῖς, τοσοῦτον νεμεσᾶσθαί σφισιν εἰκὸς, ὅσον οὐδὲ τοὺς ἐλεήσοντας καταλιμπάνουσιν ἑαυτοῖς ξύν γε λόγῳ τῷ πρέποντι. Εἰ δέ μοι πολλὰ τῶν πάλαι πρὸς μέσον ἄγεις ὑποδειγμάτων, ὁπόσα πρὸς τοὺς ὁμοίους F σε φόβους ἐνάγουσι, καὶ ξύν γε τοῖς ἄλλοις, ὅτι καὶ Μάρκιον ἐκεῖνον, τὸν τῇ πάλαι στρατηγήσαντα Ῥώμῃ ποτὲ, ἐς τοσόνδε τὰ μητρὸς ἔσφηλε δάκρυα, ὡς μυρίαις ὑφ' ὧν στεφανοῦσθαι ἐχρῆν καλυφθέντα λίθων βολαῖς θανεῖν δυστυχῶς, ἀλλὰ τἀληθῆ περί γε τἀνδρὸς ἐκείνου μαθὼν τὴν ἀμείνω κρίσιν ἕλοιο ἄν. πάσης γὰρ ἐκεῖνος ἀποκλείσας ἑαυτὸν ἀπολογίας, καὶ θύραν οὐδεμίαν συγγνώμης ταῖς ἐπιούσαις καταλελοιπὼς ἐλπίσιν, αὐτὸν P.510 ἑαυτῷ κατήγορον ἐκ τοῦ σύνεγγυς εἶχε, καὶ πολλὰ ταῖς τοῦ συνειδότος σκηναῖς αὐλιζόμενά οἱ παραπέπηγε κέντρα. τὰς γὰρ πλείστας Ῥωμαίων χώρας καὶ πόλεις θᾶττον ἢ λόγος ἀφελόμενος τὰς μὲν τοῖς ἐναντίοις ἐχαρίσατο, τὰς δ' ἐξηνδραποδίσατο καὶ κατέσκαψε χεῖρον ἢ τὰς Θήβας Ἀλέξανδρος. καὶ διὰ τοῦτο Μάρκιος εὔελπις ἥκιστα ἦν, οὐδὲ πάροδον ὅλως εἰς πίστιν εἶχον ταῖς Ῥωμαίων ψυχαῖς αἱ Μαρκίου συνθέσεις· οἵ τε Ῥωμαίων αὖ πο- B λέμιοι φρικώδεσιν ὅρκοις αὐτὸν προκατειληφότες, ἔπειτα μέγαν ἐξ ἀσθενοῦς ταῖς οἰκείαις ξυμμεμαχηκότες δυνάμεσιν ἐπεπράχεσαν· ἃς βραχύ τι παρακρούσασθαι διὰ τὰ μητρὸς δόξας δάκρυα ἐλα-

19. Μάρκιος Boiv., μακάριος apogr. Par.

pter te quodammodo fierem. Sane quibus nolentibus calamitas supervenit, eos manet venia quaedam, miserationi coniuncta. Quibus autem temeritate sua accidit, ut malorum fontes sibi ipsis foderent, iis indignari eo magis aequum est, quod ne eos quidem sibi relinquant, qui iure et merito misertuti sint. Quod si mihi multa in medium proferas veterum exempla, quae te ad similes casus metuendos compellant, atque inter caetera id, quod de Martio illo, qui Romae olim bellum intulit, narratur; ei nempe matris lacrymas in tantum fraudi fuisse, ut a quibus coronari eum oportebat, ab iis densissima lapidum grandine obrutus infelicissime obierit: postquam de illo vera audiveris, meliorem certe sententiam amplecteris. Praeciderat sibi ille omnem defensionem: nullam sibi in posterum spem veniae reliquerat. Aderat igitur suimet ipse accusator, et in eius conscientia stimuli plures infixi penitus insidebant. Plerosque agros et urbes Romanis cum ademisset, idque summa celeritate, partim hostibus concesserat, partim diripuerat, et peius, quam Thebas Alexander, vastaverat. Idcirco minimum erat Martio bonae spei; neque illius pactiones apud Romanorum animos aditum ullum habebant ad fidem acquirendam. Romanorum vero hostes eundem horrendis iuramentis primum obstrinxerant; deinde suis viribus adiutum ex humili magnum effecerant. Itaque ille propter matris lacrymas cum eos ali-

θεν εἰς τοὺς ἐσχάτους ὀλέθρους ὠλισθηκώς. σὺ δ' οὔτε βλάβην A. C. 1347
τοῖς Ῥωμαίων οὐδεμίαν παρέσχες πράγμασιν, οὔθ' ὅρκοις οὐδέσι Imp. Io. Cantacuz. 1
δέσμιον σεαυτὸν προκατέστησας. ταῦτα γὰρ ἅπαντα προκατειλη-
φυῖα λαμπρῶς ἡ τῆς ἐμῆς ἀφίξεως ἀνεχαίτισεν αὕτη σπουδή· ὡς
εἶναί σοι μηδὲν ἐμποδὼν τῶν ἁπάντων ταῖς μητρικαῖς παραινέ- C
σεσι πείθεσθαι. Ἔπειθ' ὁρᾷς καὶ εἰς ὅσον μὲν βραχύτητος ἡ
Ῥωμαίων ἀρχὴ συνεστάλη, εἰς ὅσον δὲ πενίας τὰ Ῥωμαίων ἐῤ-
ῥύη πράγματα· ὡς μηδὲ λέγειν θαῤῥεῖν φειδοῖ τῆς τῶν ἀκουσομέ-
νων αἰδοῦς. ὅμως ἐξ ἑνός γέ του δηλώσω σοι τρόπου. ἴσασι μὲν
γὰρ τῶν Ῥωμαίων καὶ βαρβάρων οἱ πλεῖστοι τὸν πλοῦτον πρὸ
τῆς συγχύσεως καὶ τῶν διωγμῶν ἐκείνων, ὁπόσος τοῖς σοῖς γο- D
νεῦσιν ὑπῆρχεν ἡμῖν, ἔν τε χρυσῷ καὶ ἀργύρῳ καὶ λίθων καὶ
μαργάρων πολυτελείᾳ, ἔν τε ποίμναις καὶ βουκολίοις καὶ μυριάσι
παντοίων θρεμμάτων καὶ βοσκημάτων. ἴσασι δὲ καὶ τῶν παρε-
στώτων οἱ πλείους τὸ τῶν ἡμετέρων πλῆθος ἀποθηκῶν, αἳ τοῖς
ἐκ γῆς παντοδαποῖς γεννήμασιν ὑπερεξεχέοντο, καὶ τὰ ταμιεῖα
ἐκεῖνα, ὁπόσα βρίθοντα κομιδῇ τοῖς ἐτησίοις καρποῖς τε καὶ θη-
σαυροῖς ἐστενοχωροῦντο. τῆς δὲ καθ' ἡμέραν ἑκάστην τραπέζης E
τὴν ἀφθονίαν καὶ πολυτέλειαν, ἀλλὰ καὶ ταύτην, ὅσοι μετεῖχον
ἐκείνης καὶ παραπέλαυον, ἴσασιν ἅπαντες, τά τε ἄλλα καὶ ὡς
οὐδ' ἄχρι καὶ ἐς τὸ τοῦ δεκάτου μέρος ἐκείνης ἀνήκειν τὰ τῆς βα-
σιλικῆς ἡμῖν τραπέζης δύναται τήμερον. οὕτως ἀσθενῶς ἔσχε,
καὶ ἐς τοσοῦτον ἐῤῥει καὶ κατενήνεκται δυστυχίας τὰ Ῥωμαίων
πράγματα προφανῶς· ὡς ἐξεῖναι σκοπεῖν σε, γλυκύτατε, τί κα-
ταλελοιπὼς τῷ πατρὶ καὶ τοῖς γε ἀμφ' αὐτὸν ὁμοῦ καὶ σὺν αὐτῷ, F

quantulum visus esset elusisse, in ultima mala imprudens delapsus est. Tu vero nec detrimenti quidquam rei Romanae attulisti, nec te ullis iuramentis praepediviati. Ista enim omnia plane antevertit et inhibuit adventus mei celeritas; ita ut nihil quidquam tibi obstet, quominus matris exhortationibus pareas. Vides praeterea, quam in angustum contracta huius imperii magnitudo, quo inopiae redacta sit Romana res. Vereor equidem dicere, ut audientium pudori parcam. Tamen id tibi una re declarabo. Norunt Romanorum et barbarorum plerique, quantae nobis parentibus tuis opes, ante confusionem temporum et calamitosam illam fugam, in auro fuerint, in argento, in gemmis et margaritis pretiosissimis, in gregibus et armentis, denique in infinita quorumlibet altilium pecorumque vi. Norunt etiam plurimi ex iis, qui hic adsunt, quot apothecas omni genere earum rerum, quas terra gignit, redundantes; quae horrea, annuis fructibus et acervis gravida et coarctata, habuerimus. Iam de lautitia et magnificentia mensae quotidianae, qui eius participes nobiscum fuerunt, ii sciunt cum alia, tum nec ad decimam partem pristinae illius magnificentiae posse progredi eos sumptus, qui in mensam imperatoriam hodie a nobis fiunt; usque eo debilitatae, eo calamitatis lapsae sunt ac demersae palam res Romanae. Potes nunc, dulcissime, expendere, quid et patri, et iis, quos secum ac circa se habet,

A. M. 6855 Ind. 15 τί ποτ᾽ ἂν λάβοις αὐτὸς ἰδίᾳ πρὸς εὐπορίαν σοί τε καὶ τοῖς γε ἀμφὶ σὲ στρατιώταις. Οὔτε γὰρ ἄνευ ὅπλων καὶ στρατιωτικῶν δυνάμεων δυνατὸν βασιλείαν συνίστασθαι, καὶ μάλιστα τὴν ἐκ νεωτερισμοῦ· οὔτε χρημάτων ἄνευ, τό γε μεῖζον εἰπεῖν, ὅπλα καὶ στρατιωτικὰς εἰκὸς ἀθροίζεσθαι δυνάμεις. στρατιωτῶν γὰρ ἄνευ ἐνίοτε μεγάλα καὶ καθ᾽ αὐτὸν ἰσχύοντα πάντες ἴσασι τὸν
P.511 χρυσὸν, καὶ πάσης ἑλεπόλεως μείζω. πρὶν γὰρ αἰσθέσθαι τοὺς
V.413 πλείους, εὑρίσκεται πολλάκις ῥᾳδίως προδεδομένη τοῖς πολεμίοις ἡ πόλις διὰ χρυσόν. οἶσθα δ᾽ αὖ καὶ ὅσος ἐκ τῶν στρατοπέδων τοῖς ἄγουσιν ὄχλος μετὰ κινδύνων ἕπεται, μήτε πολέμων παρόντων, μήτε μισθῶν διδομένων αὐτοῖς. οἷς γὰρ ὁρίζεσθαι τὸν βίον ἐν τῷ μισθοῦ στρατεύεσθαι ἔπεισι, τούτοις ἀνάγκη καὶ τὸν μὲν πόλεμον πολλῷ τῆς εἰρήνης ἡγεῖσθαι βελτίω, τὴν δ᾽ εἰρήνην πολ-
B λῷ χαλεπώτερον τοῦ πολέμου χρῆμα. ὁ μὲν γὰρ πόλεμος σὺν τῷ μισθῷ καὶ βιαίας ἁρπαγῆς καθίσταταί σφισιν αἴτιος, ἀφ᾽ ὧν ἀφθονία τραπέζης ἀμόχθου προτίθεται· εἰρήνη δὲ τοὐναντίον ἄφθονος καὶ τῶν ὄντων δαπάνη καθίσταται. σὺ δ᾽ ἀμφοτέρων ἐστερημένος ἐν τῷ αὐτίκα οὐκ ἂν φθάνοις φθείρων σεαυτὸν, ἢ βασίλειον σεαυτῷ περιποιούμενος κράτος. Ἢν γοῦν ἐμοὶ πείθεσθαι θέλῃς, τῇ μᾶλλον ἢ σὺ σαυτὸν ποθούσῃ μητρὶ, ἐμοὶ τὰ
C σὰ προσανάθου, βραχὺ περιμείνας, ἕως ἂν τὴν ταχίστην ἐς τὸν σὸν ἐπανιοῦσα πατέρα, ξὺν τῷ ἄφοβον εἶναί σε, καὶ τὰ τῆς εὐπορίας ἐκεῖθεν ἐν μεγάλῃ σοι ποιήσωμαι προμηθείᾳ." (E.) Ταῦτ᾽

18. φθάν. φθ. σεαυτ., ἢ] μᾶλλον supplendum est, observante Boivino.

relinquens, quidnam seorsum ipse tandem habiturus sis, quod et tibi et tuis militibus sit satis. Nec enim sine armis militaribusque copiis constituere imperium sibi quisquam potest, praesertim si id per novas res quaerat: nec, quod maius est, arma militaresque copiae videntur parari posse sine pecunia. Nemo scilicet hoc nescit, ipsum per se aurum multa sine militibus posse, immo maiorem quam tormentum ullum murale vim habere: et compertum saepe est, urbem propter aurum, antequam plerique sensissent, nullo labore hostibus proditam fuisse. Scis denique, quantum molestiae et periculorum ab exercitibus redundet in duces, cum nec bellum geritur, nec stipendia persolvuntur. Nam qui rem fortunamque omnem sibi in stipendiis positam esse intelligunt, eos necesse est et bellum multo malle quam pacem, et pacem multo quam bellum peiorem arbitrari. Iis siquidem bellum non solum accipiendi stipendii, sed et praedae per vim agendae occasio fit, unde et parabilium epularum copia affluit. Contra pax eorum etiam, quae quis parta habet, effusio quaedam est. Tu vero utraque re, militibus et pecunia scilicet, statim destitutus facere non poteris, quin te ipsum perdas potius, quam imperatoriam tibi auctoritatem asseras. Mihi igitur credere si velis, quae et mater sum, et te diligo magis, quam tute ipse te, tuas mihi res committito, paulisperque exspecta quoad celerrime ad parentem tuum reversa, et ut securus sis efficiam, et ut opulentus evadas summa deinde cura provideam." (V.) Haec loquuta imperatrix Irene animum filii

εἰποῦσα καὶ τὴν τοῦ υἱοῦ μαλάξασα γνώμην ἡ βασιλὶς Εἰρήνη, A. C. 1347
καὶ σφόδρα τοῖς οἰκείοις πειθόμενον δείξασα λόγοις, καὶ τἄλλα Imp. Io. Cantacuz. 1
πάνθ', ὁπόσα ἐπὶ τούτοις χρεὼν, οὐ μάλα συχναῖς ταῖς ἡμέραις
καλῶς διαπραξαμένη, τάχιστα ἐς Βυζάντιον ἐπανῄει· κἀνταῦθα
τὴν τοῦ υἱέως μεμαθηκυῖα τελευτὴν Ἀνδρονίκου λίαν ἐφ' ἱκα-
ναῖς ἐπένθησεν ἡμέραις. καὶ ταῦτα μὲν τῇδέ πη ἐφέρετο.

δ'. Μετὰ δὲ τὰς τοῦ Ἀρκτούρου ἐπιτολὰς ἄρας ἐκ Βυζαν- A. M. 6856
τίου ὁ βασιλεὺς ἧκεν ἐς Διδυμότειχον, συμβιβάσων καὶ ἀποκα- D Ind. 1
ταστήσων οὓς ἡ βασιλὶς, ὡς εἴρηται, Εἰρήνη θορύβους ἔφθη
κατευνάσασα. καὶ πρῶτον μὲν ἐκεῖθεν τὸν πατριάρχην ἐκβεβλη- P. 512
κὼς Ἰωάννην ἐν τοῖς Βυζαντίου ἀρχείοις δέσμιον ἐπεπόμφει
φρουρεῖσθαι, ἵνα μὴ τοῖς ἐκεῖ νεωτερισμοῖς συναράμενος καὶ αὐ-
τὸς μεγίστης καὶ δυσεφίκτου τοῖς δημοσίοις γένηται πράγμασι
βλάβης αἴτιος. ὃς καὶ μικρὸν ἐπιβιοὺς ἐνταῦθα ἐτελεύτησε,
πέντε καὶ ἑξήκοντα γεγονὼς ἐγγὺς ἔτη· πατριαρχεύσας μὲν περί
που τὰ τεσσαρεσκαίδεκα· ζήσας δὲ μετὰ τὴν καθαίρεσιν μῆνας V. 414
δέκα. ἦν δὲ ὁ ἀνὴρ τὴν μὲν ἡλικίαν οὐ πάνυ εὐμήκης· τὴν δὲ τοῦ B
προσώπου ἰδέαν πάνυ εὐσχήμων· τήν τε γλῶτταν ἀκώλυτον
ἔχων ἐν τῷ λέγειν· καὶ κανόνων ἐκκλησιαστικῶν καὶ νόμων, ὅσοι
κατὰ τὰς δίκας ἰχνηλατοῦσι τὰς ἀναφυομένας ἐν τοῖς πολιτικοῖς
πράγμασιν ὑποθέσεων, πάνυ τοι ἠσκημένος ἐκ νέου. τῆς γε μὴν
Ἑλληνικῆς παιδείας οὐ πάνυ τοι σφόδρα μετέσχε, πλὴν ἢ ὅσον
ἄκρῳ δακτύλῳ γεύσασθαι. ἀνεπλήρου δ' ὅμως τὸ ἐκεῖθεν ἐλλιπὲς C
ἡ τῆς φύσεως ὀξύτης. οὕτω γὰρ εὐφυής τε καὶ μνήμων ἦν, ὡς

mollivit, et dicto audientem prorsus effecit. Itaque, cum et caetera omnia, quae praeterea instabant, intra non multos dies praeclare ordinasset, Byzantium quam diligentissime rediit: ubi Andronici filii sui comperto interitu, diebus luxit compluribus. Et haec quidem ita ferme procedebant.

4. Post Arcturi ortum imperator, Byzantio egressus, Didymotichum venit; ut eos tumultus, quos ab imperatrice Irene iam sopitos fuisse diximus, componeret, et res in meliorem statum verteret. Hinc autem ille ante omnia Ioannem patriarcham eiecit, et Byzantium, ut in palatio vinctus custodiretur, misit; ne et ipse favens novis rebus, quae illic ciebantur, maximum et intolerandum reipublicae detrimentum afferret. At hic, non longum ex eo in vita commoratus, ibi decessit, quinque ferme et sexaginta annos natus, quatuordecim circiter patriarchica dignitate potitus, et decimo post exaugurationem mense mortuus. Erat porro vir ille statura non adeo procera; vultus conformatione plane honesta ac liberali; item lingua in dicendo expedita. In sacris canonibus et in legibus, quae ad forenses causas pertinent et quotidianos civilium negotiorum casus explorant, versatissimus iam inde ab adolescentia fuit. At idem Graecis litteris non admodum erat instructus; sed extremo tantum digito eas attigerat. Hunc autem defectum vis naturae excellens supplebat. Indole enim memoriaque adeo praestabat,

A. M. 6856 Ind. 1 δύνασθαι λέγειν ἀπὸ στόματος, ὅσα ποτὲ προανεγνώκει, μέχρι καὶ ἐς διάστημα δυοῖν καὶ τριῶν ἀσφαλῶς ὡρῶν. διὰ δὴ τοῦτο κἀκ τῶν θείων γραφῶν ἐρανιζόμενος τὰ ταῖς ἑκάσταις τῶν ἑορτῶν ἐς διδασκαλίαν τοῖς ἠθροισμένοις ὄχλοις κατάλληλα δημοσίᾳ D διήει πάντ᾽ ἀπὸ στόματος ἀποτάδην, ὥσπερ ἀπὸ βιβλίου, μηδαμῆ ποτε μήτε γλώττης ἐνιαχοῦ διὰ λήθην ἀκροσφαλοῦς γινομένης, μήτε τῆς διανοίας ὑστεριζούσης κατὰ τὴν τῶν λεγομένων πρόοδον· ἀλλ᾽, ὥσπερ ἐν ἁρμονίᾳ καὶ λύρᾳ, συνηχούντων ἐς τὸ πάνυ τοι εὐφυὲς καὶ ἀπεξεσμένον ἀμφοῖν. (B.) Τούτων δ᾽ οὕτως ἐχόντων, ἰδίᾳ παρειληφὼς ὁ βασιλεὺς ἐκεῖ τὸν υἱὸν, λόγων τε πειθοῖ καὶ πατρικῶν ἀβύσσοις παραινέσεων, λογισμῶν τε ἐκεί-E νων ὑπέρτερον, ὁπόσοι πλήρεις τῶν μελλόντων ἦσαν φόβων, ἔπραττε καὶ ἅμα τῆς Ῥωμαίων ἡγεμονίας ἀποτεμόμενος μέρος ἡγεῖσθαι διὰ βίου παρεῖχεν, οἱονεί τινα σατραπικὴν καὶ αὐτόνομον ἡγεμονίαν, πρός τε τὸ ἀσφαλῶς καὶ βεβαίως καὶ ἅμα τῶν ὑποπτευομένων φόβων ὡς πορρωτάτω ζῶντα διατελεῖν. τὸ δὲ ἦν, μῆκος μὲν, ὅσον τὸ ἐκ Διδυμοτείχου πρὸς ἄνεμον ζέφυρον ἀποκλῖνον, ἄχρι που τῶν τῆς Χριστουπόλεως ἔγγιστα προαστείων· F εὖρος δ᾽, ὅσον τὸ ἐκ θαλάττης εἰς Ξάνθειαν ἀνιὸν τὸ πολίχνιον, καὶ ὅσα μικρὸν ἐπέκεινα κεῖται χωρία. παρασήμοις γε μὴν τοῦ μεγέθους συμβόλοις κεχρῆσθαι ἐπέτρεπεν, ὅσα βασιλείας μὲν εἴσιν ἥττω, ἀξιωμάτων δ᾽ ἁπάντων ἄλλων ἐπέκεινα· παρήγγελλέ τε, καθάπερ εἰκόνα καὶ ἀφορμήν τινα μείζονος εἶναι νομίζειν τοῦτ᾽ ἐξουσίας." (Γ.) „Σοὶ μὲν γὰρ εὐφυῶς," φησὶν, „ἄρχοντι, καὶ

ut quaecunque legisset, ea memoriter, per integrum duarum aut trium horarum spatium, fideliterque recitaret. Quamobrem multa singulis diebus festis convenientia, ad populi congregati multitudinem erudiendam, cum ex sacris Scripturis excerperet, omnia continenti oratione publice sic pronunciabat, quasi de scripto; ut nec lingua vitio memoriae uspiam titubaret, nec in progressu orationis mens tardius assequeretur ea, quae dicebantur; sed, quasi in symphonia aut in lyra, apte prorsus et aequabiliter ambae concinerent. (II.) Haec cum ita se haberent, filium illic imperator privatim convenit: rationum vi et paternis admonitionibus altiorem facit iis suspicionibus, quae futuri metu plenae eum angebant: simul Romani imperii partem recisam, regendam ei quamdiu victurus sit assignat, quasi satrapicum quendam et nemini subditum principatum; nempe ut tutior iam et firmior ab iis, quae formidabat, periculis quam longissime deinceps viveret. Patebat porro ea provincia, in longum quidem, a Didymoticho zephyrum versus ad Christopolitana proxime suburbia; in latum autem, a mari ad oppidulum Xanthiam, et paulo ulterius. Sed et iis insignibus maiestatis uti permisit, quae supremo quidem imperio essent inferiora, caeteris vero quibuscunque altiora dignitatibus; praecepitque, ut illud imaginem quasi et occasionem esse duceret maioris potestatis. (III.) „Tibi enim," inquit, „si

ξὺν γε τῇ προσηκούσῃ προνοίᾳ ταυτὶ τὰ μέτρια τῶν ὑπηκόων [A. C. 1347] διοικοῦντι πράγματα, ἐξέσται δήπου καὶ μείζονός ποθ' ἡγεμονίας [Imp. Io. Cantacuz. 1] ἐπειλημμένῳ πρὸς τὸ ἄμεινον ἄγειν· καὶ ἅμα οἷς ἀφορᾷν [P. 513] περιγίνεται πρὸς σέ, καὶ τοῖς γε σοῖς ὁπωσποτε φιλοῦσιν ἐγκαλλωπίζεσθαι προτερήμασι, καὶ τούτοις δ' αὖ βεβαίας λελείψεται κτᾶσθαι προσδοκίας ἐπὶ σοί, ὅσαι τῆς ἀγαθῆς φλεβὸς ἀποῤῥέουσαι βίον προμνῶνταί σφισιν εὐδαίμονα. οὐδεμία γὰρ ἐῤῥαθυμημένη [B] καὶ ἀνανταγώνιστος ἀρετὴ λαμπρῶν ἀξιοῦται γερῶν, ὁπόσα περιφανεῖς βραβεύει στεφάνους. ἐπεὶ καὶ σύνεσιν ἀνδρὸς καὶ γνώμην ἡγεμονικὴν οὔτ' ὄψις, οὔτε μαντικοί τινες τρίποδες, εἴ τινες εἶεν χρηστηριαζόμενοι, τοῖς πολλοῖς οὑτωσὶ προσημαίνειν δύνανται, ὡς ἡ ἐπὶ τῆς χρείας καὶ τῶν καιρῶν ἀναλάμπουσα πεῖρα τῶν τε λόγων καὶ πράξεων. πολλοῖς γὰρ ἐξ ἀπειρίας ὁ φανταστικὸς νοῦς μεγάλας ὑποτίθησι πλάττων εὐτυχίας τε καὶ μακαριότητας, [C] καθάπερ αἱ ζωγράφων χεῖρες τοὺς τύπους τοῖς χρώμασι, παίζουσαι κατὰ τὸ βουλόμενον τῆς ψυχῆς. ἡ δ' ἐκ τῶν πραγμάτων πεῖρα, οἷον ἔμψυχος διδάσκαλος καθισταμένη, μέγαν ἐντίθησι νοῦν, καὶ σωφρονέστερον εἰς ἁρμονίαν προδείκνυσι βίου τὸν ἄνθρωπον. Ἐγὼ δέ σε καὶ φραγμὸν οἱονεί τινα τίθημι τῆς ἡμετέρας ἀρχῆς καὶ ἐπικρατείας, ὡς ἐξεῖναί σοι, δίκην προβλῆτος ἀναδεδειγμένῳ, τὰς οἷον ἐξ ἀχανοῦς πελάγους τῶν Τριβαλλῶν τρικυ- [D] μίας σεαυτῷ μὲν ἀφορμὰς λαμπρῶν διδόναι τροπαίων, τοῖς δ' [V. 415] ἡμετέροις ἀσφάλειαν πράγμασιν. ἐξ ὧν περιέσται σοι μάλιστα καὶ ὁ πολὺς τῶν ἐπαίνων ἑσμὸς ἐκ τοῦ κοινοῦ τῶν Ῥωμαίων γένους,

sapienter imperes, et ea, qua decet, prudentia modicam hanc provinciam administres, licebit fortasse, maioris aliquando imperii potito, tuas res provehere in melius, simulque iis, qui intuentur in te, et honores tuos solent utcunque sibi gratulari, spes in te certas, bono scilicet fonte derivatas, et beatam vitam spondentes, integrum erit collocare. Quae enim virtus otiosa est et nihil habet cum quo luctetur, ea praemiis magnificis et illustribus palmis non donatur. Nimirum hominis intelligentiam, et animum illum imperio dignum, nec visio ulla, nec vaticini tripodes, si consulantur, ita populis declarant, ut ea, quae in usu et occasionibus elucet, dictorum factorumque experientia. Ac multis quidem, quia sunt rerum rudes, animus imaginum plenus magnas obiicit, sed fictas, felicitates et beatitudines, ut pictorum manus ad libitum ludentes quidlibet coloribus exprimunt. Usus autem rerum, veluti magister vivus, multum intelligentiae infundit, et homines in vita sapienter instituenda cautiores praestat. Ego vero nostri imperii nostraeque ditionis murum quasi quendam statuo te, ut possis, rupis instar constitutus adversus fluctus ex Triballis tanquam ex immani profundo effervescentes, tibi quidem tropaeorum illustrium occasionem paratam habere, nobis autem securitatem praestare. Hinc fiet inprimis, ut magna tibi ab omni Romanorum genere laudum seges tribuatur, commune

A. M. 6856 Ind. 1 κοινὸν τοῖς ὅλοις χαριζομένῳ τουτὶ τἀγαθόν. τῷ ὄντι γὰρ ἡ τῶν ἡγεμονικῶν εὐγένεια πράξεων ἐν τῇ ὑπηκόων γνώμῃ τὸ τί- E μιον ἔχει. εὖ γὰρ πάσχοντες ἰσοθέους διδόασί σφισι τιμάς· κακοπραγοῦντες δὲ δρᾷν οὐκ ὀκνοῦσι πᾶν τοὐναντίον, ταῖς παντοδαπαῖς τοῦ βίου τύχαις ῥᾷστα συναλλοιούμενοι. Οὐκ ἀγνοῶ δ' ἔγωγε, ὡς ἐγκαλεῖν τὸ τῆς χάριτος ἔχεις ἡμῖν ἄχαρι, καὶ ὡς σταλαγμὸν σοι παρέχοντες εὐφροσύνης ὅλα σοι πελάγη συμφορῶν ἐπαντλοῦμεν. ἐκεῖνα γάρ σοι παρέχομεν ἔχειν χωρία, ὁπόσα διηνεκῶς τὸ πολέμιον ἐπιβόσκεται πῦρ, καὶ ὅσα οὐχ ἧττον τῶν μεθ' F ἡμέραν καὶ νύκτωρ δῃούντων ἐστὶν ἐθνῶν, ἢ ἡ ἡμετέρα. ἃ γὰρ ἀεὶ κατατρέχοντες ἀτριβῆ τινα πράττουσιν ἐρημίαν ἐκ μὲν θαλάττης αἱ λῃστρικαὶ τῶν ἐξ Ἀσίας δυνάμεις Περσῶν, ἐκ δ' ἠπείρου τῶν Τριβαλλῶν αἱ φανεραὶ καὶ λανθάνουσαι κατὰ τὸ συνεχὲς ἐκδρομαὶ καὶ στρατοπεδεῖαι, ταῦτά σοι κλῆρον παρεσχηκέναι γέγονεν ἡγεμονίας ἡμᾶς, ἄπαυστον μάχην μᾶλλον εἰπεῖν καὶ κίνδυνον ὑπὲρ κεφαλῆς αἰωρούμενον, οἱονεί τινα λίθον Ταντά- P. 514 λειον, ἢ διανομὴν προμηθῆ. καὶ δίκαια μὲν πάντως ἔσται σοι τὰ λεγόμενα, ἢν ταῦτα προφέρειν ἐθέλῃς ἡμῖν, οὐ μάλα γε μὴν ἰάσιμα. οὐδὲ γάρ, καίπερ ἐθέλουσι καὶ πολλὰ σκεπτομένοις, ἡμῖν πάρεσται μέρος σοι πλὴν τοῦ δοθέντος ἕτερον ἀντιδιδόναι. Ὁρᾷς γὰρ ὡς εἰς στενὸν κομιδῇ τὰ Ῥωμαίων ἐλήλαται πράγματα, καὶ ἄβατός τις μικροῦ καὶ θηριώδης ἡμῖν ἀντὶ πάντων ἡ τῆς Θρᾴκης B ἥπλωται μόνη γῆ· πόλεις δ' ὀλίγαι περὶ αὐτὴν γένους διασώ-

illud in omnes beneficium conferenti. Etenim rerum a principibus gestarum gloria ab animis subditorum suum omne pretium revera sortitur. Nempe hi, quamdiu ipsis bene est, divinos principibus honores impertiri solent. Ubi autem male rem gerunt, contraria prorsus facere haud verentur, quavis fortunae mutatione eos facillime mutante. Illud vero non ignoro, queri posse te de nobis, qui id gratificemur, quod minime gratum esse debeat, et voluptatis guttulam dantes aerumnarum maria in te tota effundamus. Siquidem ea per nos loca habiturus es, quae flamma hostilis quotidie depopulatur; quae diu et noctu grassantibus barbaris non minus patent, quam nostrae regiones. Quas enim terras pervadendo invias ac desertas facere haud desinunt, a mari quidem, piraticae ex Asia Persarum copiae, a terra autem apertae clandestinaeque Triballorum incursiones et infesti exercitus, eas nos tibi possidendas assignamus; quas aeternum certamen et periculum capiti, quasi Tantaleum aliquod saxum, impendens verius dixeris, quam providentis animi beneficium. Et erunt quidem omnino iustae expostulationes tuae, si ista nobis obiicere volueris; mederi autem non admodum facile erit. Nec enim nobis, quamvis cupientibus et multum sollicitis, aliud paratum erit, quod in locum eorum, quae data fuerint, substituamus. Vides quippe in summas angustias adductum esse Romanum imperium, et inviam paene ac feram nobis pro omnibus patere solam Thraciae regionem; urbes au-

A. C. 1347 Imp. Io. Cantacuz. 1

ζουσι λείψανα μόλις Ῥωμαϊκοῦ, δίχα προαστείων καὶ αὗται καὶ τῶν ὀφειλομένων προθύρων εἰς εὐκοσμίαν πολιτικὴν, καὶ πρός γε μακροῖς τισιν ὅροις καὶ διαστήμασιν ἀοικήτοις ἀλλήλων διεστηκυῖαι· καθάπερ ἐν μακρῷ πεδίῳ καὶ παμπληθεῖ καλάμῃ μετὰ θέρος καὶ δρέπανον σποράδες ἅμα καὶ εὐαρίθμητοι στάχυες. ἐῶ γὰρ τὴν τῶν ἔνδον ἀριθμεῖν τραγῳδίαν, ἣν ἡ κατ' ἀλλήλων πολύχους ἐπήνεγκε στάσις· ὡς εἰδώλοις γέ τισιν ἐοικέναι μᾶλλον οἰκητόρων, ἢ οἰκήτορσιν. οὕτω δυστυχῶς ἔχει τὰ καθ' ἡμᾶς C πράγματα νῦν, καὶ οὕτως ἡ τῶν ἐμῶν διωκτῶν ἐμφύλιος καὶ δυσπαραμύθητος στάσις οὐ μόνον μεγίστας τοῖς φαυλοτέροις παρέσχεν ἀρχὰς εἰς ἐθισμὸν ἀταξίας ὁμοῦ καὶ τραχύτητος, ἀλλὰ πάνυ τοι σφόδρα καὶ τὴν τῶν ἀλλοφύλων ἐχθρῶν καθ' ἡμῶν ἐπέῤῥωσε δύναμιν. Ἢ πόθεν ἄλλοθεν μέγας καθ' ἡμῶν ὁ Τριβαλλὸς ἐγεγόνει· ὃς καθάπερ ποταμὸς πλημμυρήσας, καὶ μακροῖς δια- D στήμασι τοὺς οἰκείους ὑπερβὰς ὅρους, τὰ μὲν τῆς Ῥωμαίων ἡγεμονίας παμπληθέσιν ἤδη ῥοθίοις κατέκλυσε, τὰ δ' ἀπειλεῖ κατακλύσειν; δυσαριθμήτοις γὰρ διαστήμασι γῆς ἡμῶν ἀφιστάμενος τοσαύτην εἴληφε τόλμαν καὶ δύναμιν, ὡς καὶ τὴν ἡμετέραν ἤδη συνεχῶς κατατρέχειν τὰ τούτου στρατόπεδα, καὶ μηδενὸς κωλύοντος ἐξ ἐφόδου ληΐζεσθαι, καὶ τὸν τῶν ἐπιδορατίδων ψόφον E ἐς τὰς ἡμετέρας ἔχειν τέως ἀκοὰς παραπέμπειν· καὶ ταῦτα μηδὲν μηδαμῆ τι πλέον γενναιότητος γνώρισμα πρός γε τὸ νικᾷν παρεχόμενος, ἢ τὰς Ῥωμαίων τύχας οἰκείαν τιθέμενος εὐβουλίαν καὶ V. 416 δύναμιν. Ἔπειτα τίνα με οἴει ψυχὴν ἔχειν, ὦ φίλτατε, ἢ ποίοις

tem, quae generis Romani reliquias conservent, paucissimas circumstare, suburbiis et ipsas, vestibulisque ad urbium ornatum requisitis, destitutas; longinquis praeterea finibus, et vastis solitudinibus interiectis, a se invicem distantes; quales patentissimo in campo numerosissimaque stipula, post messem et falcem, sparsae et numerabiles spicae. Omitto intestinam tragoediam, quam civium sibi invicem infestorum discordia exhibuit; qua factum est, ut habitatorum potius simulacra nunc quam habitatores esse videantur. Adeo res nostrae in praesenti afflictae sunt; adeo civiles illi et implacabiles tumultus, ab inimicis meis excitati, non solum maximam iis, qui nequiores erant, opportunitatem dederunt, ut licentiae et contumaciae assuescerent, sed et externorum in nos hostium potentiam plane confirmarunt. Undenam scilicet, nisi inde, Triballus in nos tantus crevisset; qui fluvii instar exundans, et limites suos longe praetergressus, effusis fluctibus partem imperii Romani iam inundavit, partem inundaturum se minitatur? Nimirum ille, longo terrae intervallo a nobis divisus, eo audaciae processit, eas vires collegit, ut nostros agros illius exercitus perpetuo incursent et subitis irruptionibus vastent impune; telorum autem stridorem ad nostras aures facile perferat, nulla alia re fortem se in vincendo exhibens, nisi quod ex Romanorum calamitatibus consilium capit et vires. Quem mihi interea sensum esse existimas, mi fili, quibus doloris ignibus paternum pectus aduri

A. M. 6856 ὀδυνῶν ἄνθραξι πυρπολεῖσθαι τὴν τῶν πατρικῶν σπλάγχνων
Ind. 1 σύμπηξιν, ὁπότε σε θορυβούμενον οὕτω καὶ τὴν ψυχὴν ὑπὸ τῶν
F μελλόντων θραυόμενον φόβων ὁρῶν κατὰ βούλησιν ἀναψύχειν
ἥκιστα δύναμαι· ἀλλ᾽ ὥσπερ πολλοῖς τισι κεκυκλωμένος ἀντιπά-
λοις ξίφεσιν, ἀνθέλκουσί τε καὶ ἀντιπερισπῶσιν ἑκάστοις πρὸς
ἑαυτὰ, πρὸς οὐδὲν τῶν ἁπάντων ἀποκλίνειν ἔχω μετά τινος εὐ-
φυοῦς λογισμοῦ, οἷος ἂν ἐφόδια εἴη κεκτῆσθαι ἱκανὸς ἐς χωρίον
κατάγειν εὐλίμενον, καὶ τοιούτων θορύβους κυμάτων δυνάμενον
ἀποκρούεσθαι; πρὸς μὲν γὰρ τὰς τοῦ μακαρίτου βασιλέως ἐκεί-
P. 515 νου καὶ φίλου κατὰ τὸ εἰκὸς ἐντολὰς ἀποβλέπων τῷ ἐκείνου
παιδὶ τὸν βασίλειον ἀναγκάζομαι περιποιεῖσθαι κλῆρον· πρὸς δ᾽
αὖ τὰς ἐνόρκους ἐπαγγελίας, ἃς τοῖς ξύν γε ἐμοὶ διωκομένοις καὶ
κινδυνεύουσιν ἔπραττον ὑπ᾽ ἀνάγκης ἐγὼ, τὸν περὶ ψυχῆς ἀγω-
νιζόμενος πολύμοχθον ἐκεῖνον δίαυλον, καὶ καταφεύγων ὡς εἰς
φρουρὰν ἀναγκαίαν τὴν τῶν βασιλικῶν συμβόλων ἀντίληψιν, αὖ-
θις ἀναγκάζομαί σφισι διανέμειν τὰ λειπόμενα τῶν βασιλικῶν χω-
B ρίων, οὐ μάλα σὺν ἡδονῇ. Ταῦτ᾽ οὖν ἐννοοῦντί σοι, φίλτατε,
φέρειν γενναίως εἰκὸς, εἴ τι μὴ κατὰ βούλησιν εἴη παρακομιζόμε-
νον ὑπὸ τῶν ἀεὶ τοῖς ἀνθρωπίνοις ἐφεδρευόντων πράγμασιν ἐπα-
χθῶν. μὴ γὰρ νῦν πρῶτον ἄρχεσθαι οἴου διὰ σὲ τὴν τοῦ βίου
δυσέφικτον ταύτην δυσχέρειαν. ἀλλ᾽ ἀεὶ περιχορεύει τἀνθρώπινα
πάνθ᾽ ὁμοίως, καὶ πάσης ἐπίσης κατορχεῖται τύχης καὶ ἡλικίας.
C τὸ μὲν οὖν λύπης ἄθικτον διανύσαι τὸν βίον, τοῦτο δ᾽ ἀδύνατον
εἶναι νόμιζε, καὶ τῆς ἀνθρωπίνης ὡς πορρωτάτω φύσεως· τὸ δὲ
τἀπιόντα διηνεκῶς ἐξ ἀδήλου δεινὰ πειρᾶσθαι φέρειν γενναίως,

censes, cum te futuri metu adeo turbatum et animo fractum video, minime autem possum ex sententia recreare; sed multis ipse quasi circumseptus infestis gladiis, qui me ancipitem distrahunt et singuli ad se revocant, quo me vertam nescio, nec quidquam mihi succurrit boni consilii, quod viam mihi instruat ad aliquem portum, eiusmodi fluctuum tumultibus repellendis parem? Cum enim, ut par est, ad illius Divi et amici imperatoris mandata respicio, imperatoriam hereditatem cogor eius filio propriam asserere. Cum autem animum ad illa refero, quae, impellente necessitate, iurato promisi iis, qui mecum exules periclitabantur, quo tempore certamen illud capitis laboriosissimum obivi, et ad imperii insignia capessenda tanquam ad praesidium necessarium confugi; tum rursus iis cogor, id quod imperantibus adhuc restat territorii, haud multum laetus distribuere. Haec si cogites, fili amantissime, fortiter feras oportet, quidquid tibi eae molestiae, quae perpetuo humanis rebus insident, praeter voluntatem tuam importaverint. Cave enim putes tui causa nunc primum nasci iniquas illas et difficiles vitae aerumnas. Semper ea omnia humana circumsistunt; in omnem aeque et conditionem et aetatem insultant. Hoc tu tibi persuadeas fieri non posse, ut vita ab omni molestia immunis transigatur, sed ab humana conditione longissime id abesse: at ingruentia ex improviso mala magno animo ferre, et

τὴν τῶν ναυτιλλομένων μιμούμενον κυβερνητικὴν, τοῦτο δ' ἀνδράσι προσῆκον νοῦν ἔχουσι, καὶ μάλιστα τοῖς ἀρχαῖς πολιτικαῖς ἀσχολοῦσι τὸν ἅπαντα βίον. ἀγαπητὸν γὰρ ἂν εἴη τὰ τῆς λύπης ἐπίσης ἀνακεκρᾶσθαι τοῖς εὐφραίνουσι, καὶ μὴ πλεονεκτεῖν τὰ χείρω. ὁρῶ μὲν γὰρ, ὡς πολύχουν μὲν ἀεὶ τὸ δυστυχὲς ἐπιῤῥεῖ τοῖς ἡμετέροις καθάπερ ἐκ λόχου δεινῶς ἐπιτιθέμενον πράγμασι· τὸ δ' εὔδαιμον σφόδρα τοι σπάνιον· καὶ τοῦτο δ' οὐ μόνιμον, ἀλλὰ δίκην ἄνθους τάχιστα μαραινόμενον· οἶμαι, τοῦ θεοῦ παίδευμα τοῦθ' ἡμῖν δραστικώτατον μάλα ἐπάγοντος, ἵνα μὴ μέγα φρονῶμεν, ὑπέρτερα τῆς τοῦ θνητοῦ φύσεως ἀναλογιζόμενοι. διὰ δὴ τοῦτο καὶ Αἰσώπῳ πάλαι τῷ Φρυγὶ τὸν θεὸν οὐχ ὕδατι νομίζειν ἐπῄει τὴν γῆν, ἀλλὰ δάκρυσι, φυράσαντα πλάσαι τὸν ἄνθρωπον." (Δ.) Ταῦτ' εἰπὼν ὁ βασιλεὺς τὸν μὲν υἱὸν ἀφῆκεν ἐπὶ τὸν δοθέντα γίνεσθαι κλῆρον· αὐτὸς δὲ ταχὺ τὰ ἐκεῖθεν, ὡς ἐδύνατο, καθιστάμενος πράγματα τὴν ἐς Βυζάντιον ἐπορεύετο.

A. C. 1347 Imp. Io. Cantacuz. 1 — D — E

ε'. Ἐμοὶ δ' ἐνταυθοῖ γενομένῳ τῆς ἱστορίας ἀνακεφαλαιώσασθαι ἔπεισιν, ὅσα μοι διὰ τὸ τῶν πολλῶν παρεῖται ἐπίφθονον, οἷς προὔργου τοὺς γείτονας γίνεται μέμφεσθαι, περὶ σφῶν αὐτῶν ἀφηγουμένους τὰ βέλτιστα· βασκανίαν εἰδότι πᾶσιν ἀγαθοῖς ἐπιφυομένην, ἣ τὴν φύσιν ἀντιστρατευομένην ἔχει ταῖς ἀληθείαις διηνεκῶς. ἄλλως τε καὶ τῆς κακίας ἐν σπαργάνοις ἔτι καὶ γάλαξι κρυπτομένης, καὶ τὴν ἀγαθὴν τῶν πραγμάτων προσδοκίαν τέως προβαλλομένων, ἄφυκτον ἥκιστα εἶχεν ἑπομένην ἐνταῦθα τῶν λόγων τὴν χρείαν ὁ χρόνος. νῦν δ' ἐπειδή τά τε τῶν ὠδίνων ἐβ-

P. 516 V. 417 — B

5. ὁρῶμεν δὲ coni. Boiv.

nauticam in eo artem imitari, id vero hominum esse intelligentium; eorumque inprimis, quorum tota vita in civitatibus regendis occupata sit. Quod si tristia laetis temperarentur aequabiliter, nec peiora praevalerent, gaudendum esset ista sorte. Verum nos calamitosa multa tanquam ex insidiis erumpere et nostris rebus ingruere, prospera autem rara admodum videmus evenire, eaque non permanere, sed floris instar brevi marcescere: Deo opinor efficacissimam illam nobis disciplinam adhibente, ne efferamus ipsi nos, mortali conditione altiora affectantes. Ea propter et Aesopo Phrygio olim videbatur, non aqua sed lacrymis dilutam fuisse eam terram, qua hominem Deus formasset." (IV.) Haec loquutus imperator filium ad assignatas possessiones capessendas dimisit. Ipse rebus illic, ut potuit, diligenter ordinatis, Byzantium discessit.

5. Ego vero in hac parte historiae ea summatim repetam, quae a me omissa sunt invidiae metu; qua fit, ut plerique proni sint ad obtrectandum proximo, praeclara de se ipso narranti. Sciebam videlicet invidiam, cuius natura veritati semper adversatur, bonis omnibus inhaerescere. Alioqui vero, cum lateret adhuc in cunis et quasi in utero malum, isque esset rerum status, qui bonam etiamnum spem offerret, minime illis temporibus annexa erat inevitabilis dicendi necessitas. Nunc autem, cum et id quod

A. M. 6856 ῥάγη καὶ λαμπρὸν ἐγείρουσι τὸν πυρσὸν οἱ τῶν ἐναντίων σπιν-
Ind. 1 θῆρες πραγμάτων κατὰ τῆς ἀληθείας, καὶ δέος μὴ τοῦ μέλλον-
τος ἀνθρώποις ἅπασιν ἐν ἀδήλῳ κειμένου, τῆς κάτω ζωῆς ἡμῶν
τελευτῇ μεταξὺ χρησαμένων, πρὶν καλῶς ξυννενοηκέναι τοὺς λό-
γους τῆς συμφορᾶς, ἀγνοῆται τοῖς ἐσομένοις τἀμά, ὅπως τε
C προσηνέχθημεν τοῖς τῆς ἐκκλησίας οὕτω ταραττομένης πράγμασι
καὶ ὅπως τῷ βασιλεῖ προσιόντες ὅσον τὸν ζῆλον ἐνεδειξάμεθα,
ἀναγκαῖον ἡμῖν ἐψήφισται, βραχέα τῶν πολλῶν συνελόντας εἰ-
πεῖν. (Β.) Ἄρχουσι μὲν γὰρ τὰ ἥδιστα λέγειν ὑπηκόους εἶναι
ἀκίνδυνον, πρὸς δὲ τὸ τραχὺ καὶ ἀντίξουν, καὶ ἥκιστα κατὰ
P. 517 γνώμην, θήγειν τὴν γλῶτταν, δυσπρόσοδον μὲν εὑρίσκειν ἀκο-
λουθεῖν τὴν ἀκρόασιν, πρόχειρον δ' εἰς λοιδορίας τὴν δεσπόζου-
V. 418 σαν γλῶτταν καθ' ἑαυτοῦ, καὶ πρός γε προχειροτέραν εἰς τιμω-
ρίας τὴν χεῖρα, δοκεῖ μοι παρ' οὐδενὸς ἀγνοεῖσθαι. διό μοι διεξ-
ιέναι βουλομένῳ τὴν παῤῥησίαν καὶ τὸ θέατρον ἐκείνου τοῦ ζή-
λου δεδιέναι περίεστι, μὴ πολλοστημόριον τῆς ὅλης λέγων ἀλη-
B θείας μηδὲ πολλοστημόριον ψεύδους δόξω καταλιμπάνειν. ὑφο-
ρώμενος οὖν καὶ τοὺς τὴν ἀλήθειαν ἐνίοτε τραχεῖαν δύσηχον ἡγου-
μένους, ὁπότε τι γενναῖον ἔχοι πρὸς ὄγκον ἡ τῆς ἀρετῆς ἐπίδειξις,
καὶ μάλισθ' ὁπότε περὶ ἑαυτοῦ τις ἀφηγεῖσθαι τὰ λῷονα βού-
λοιτο, καὶ εἰ μυρίων ἔχοι θεασαμένων μάρτυρας ὀφθαλμοὺς, ἑκὼν
ἀφωνίᾳ τὰ πλεῖστα παρίημι. (Γ.) Ἐμοὶ γὰρ λαμπρὰν ἐσχηκότι
C φιλίαν ἐκ πολλοῦ πρὸς βασιλέα, καὶ πρὶν ἐς τὰς βασιλείους ἀνα-

parturiebatur in lucem eruperit, et magnum ex scintillis incendium in veritatem ab adversa parte excitetur, periculumque sit, ne nobis interim (ut est omnibus mortalibus incertum quid cuique futurum sit) terrestris huius vitae exitum nactis, antequam istius mali causas bene animadverterimus, ignorent posteri res nostras; quem videlicet me in illis perturbatae ecclesiae negotiis gesserim; ut convenerim imperatorem, et quantum prae me zelum tulerim; ideo necessarium nobis visum est pauca de multis compendiose narrare. (II.) Nemo est, opinor, qui ignoret, minime periculosum esse, ea dici a subditis, quae imperantibus iucundissima sint. At iidem, cum ad exasperandos offendendosque animos, et ea quae minime placeant dicenda, linguam acuunt, tum vero consequens est, ut perquam aegre audientiam sibi faciant; pronam autem ad convitia herilem linguam proniorem que ad poenas manum nanciscantur. Volenti itaque mihi ea, quae liberius a me dicta sunt, et zeli illius mei spectatum ardorem exponere, metuendum est, ne cum totius veritatis vix minimam partem declaravero, videar falsi ne minimam quidem partem omisisse. Quamobrem et illos reveritus, qui veritatem nonnunquam gravem et auditu asperam esse statuunt, cum aliquid in se generosum et eminens habet virtutis ostentatio, ac tum praesertim, cum de se ipso aliquis praeclara narrat, etsi ille testes habeat spectatorum innumerabilium oculos; pleraque silentio volens praetereo. (III.) Mihi certe, cui magna iam olim cum imperatore fuisset amicitia, antequam is ad im-

βεβηκέναι τύχας, διά τε τοὺς τῆς πραότητος τρόπους καὶ ὅσα A. C. 1347
τἀνδρὶ προσῆν ἐκ φύσεως ἕτερα τὰ χρηστά, ἐλπίδων ἔχειν ἐν τῇ Imp. Io. Cantacuz. 1
ψυχῇ λειμῶνας εἰπεῖν ἀγαθοὺς ξυνέβαινε μάλιστα πάντων, λύσειν
αὐτὸν αὐτίκα τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας ἐπειλημμένον τὴν τῆς εὐσε-
βείας οἰομένῳ πολιορκίαν, ἣν οἱ τῆς ἀντικειμένης φατρίας Τελ-
χῖνες πονήρως ἀνέφλεγον· καὶ τοῦτό μοι τῶν μοχθούντων λογι- D
σμῶν ἐγίγνετο κατάλυμα τερπνόν, καὶ φροντίδων ὀλισθαίνειν
εἰς ἀπόγνωσιν κινδυνευουσῶν πρᾶός τις καὶ γέμων εὐφροσύνης
ζέφυρος· οἰομένῳ, καθάπερ τὸ ἔαρ ἐλευθερίαν τῶν χειμερίων
νεφῶν ταῖς ἡλιακαῖς ἀκτῖσι παρέχεται, οὕτως ἐλευθερίαν τῆς
κατεχούσης ὑπὲρ τῶν θείων δογμάτων λύπης εὑρήσειν κἀμέ.
(Δ.) Ἐπεὶ δ' ὡς ποῤῥωτάτω τῆς ἐμῆς ἤδη ἀπόδημον γνώμης E
ἑώρων αὐτὸν, καὶ τὸ τῶν εὐγενῶν ἐκείνων ἐλπίδων ἀνθοῦν ἐν-
διαίτημα μαραινόμενόν τε καὶ τῇ τῆς ἐναντίας μοίρας κακίᾳ
παραχωροῦν τε καὶ καθάπαξ ἡττώμενον, βέλτιστον ἔδοξεν εἶναί
μοι, τὰς τῶν ζητήσεων ἄλλας ἄλλοις παρακεχωρηκότι περιφανῶς,
ὁπόσαι τὴν τῶν ἀναγκαίων πορίζειν ἔχουσιν ἔνδειαν, ἐπὶ τὸ προ-
μηθὲς ὁμόσε τῆς τοῦ φίλου κεχωρηκέναι ψυχῆς. στρατόπεδα γὰρ, F
ὡς εἰπεῖν, λογισμῶν παντοδαπῶν καὶ ποικίλων, ὑφ' ἡγεμόνι τῷ
ζήλῳ τοῦ κρείττονος ἐν ἐμοὶ διηνεκῶς συγκροτούμενα, θανάτου
γέμουσαν εἶναι τὴν ἐνταυθοῖ σιωπὴν ὑπετίθεντο, σώματος μὲν
ἴσως ἥκιστα, ψυχῆς γε μὴν καὶ μάλα μάλιστα. μηδὲ γὰρ ἀφε-
στάναι δειλίας, αἰσχίστου νοσήματος, τὸ τὸν τοῦ ζήλου θησαυρὸν
ἀφωνίᾳ μακρᾷ θαλαμεύειν, μηδ' αὖ ἀγνοεῖν ἡμᾶς, τὸν ἐν τῷ P. 518

peratoriam dignitatem esset evectus, mihi inquam ad ingenium illud mite respicienti, et ad alia omnia, quae eximia sane illi viro a natura inerant, quidam veluti bonae spei flores animum maxime recreabant; cum hoc mihi facile persuaderem, eum, statim atque rerum potiturus esset, religionem oppressam liberaturum esse ea belli flamma, quam contrariae factionis Telchines improbissime ventilabant. Eratque illud mihi laborantis animi gratum quasi diversorium, curarumque ad desperationem vergentium solamen, zephyro leni et iucundo haud absimile. Putabam scilicet, quemadmodum ver hibernis nubibus liberat solis radios, ita et me liberatum iri eo moerore, quem pro sacris dogmatis suscepissem. (IV.) Postquam autem animadverti Cantacuzenum longissime ab sententia mea recedere, et praeclaras illas spes, quae mihi florum instar sese obtulerant, marcescere, ac partis adversae malignitati semel omnino victas cedere; optimum esse duxi alias petitiones aliis plane relinquere, eas nempe quae ad comparandam rerum necessariarum copiam pertinerent, in eam autem curam incumbere me, quae amici animae consuleret. Cogitationes quippe multiplices et variae in animo meo, velut legiones quaedam, laudabilioris zeli auspiciis glomerabantur perpetuo, atque hoc loco silentium, si minus forte corpori, animae certe mortiferum prorsus esse submonebant: nec enim distare ab ignavia, qui morbus turpissimus est, alto silentio sepultum zeli thesaurum; neque etiam

A. M. 6856 Ind. 1 τῆς δειλίας σκότῳ κρυπτόμενον πόθον τῶν ἀγαθῶν ἥκιστα δύνασθαι συνιδεῖν τὴν τῆς θεοῦ παῤῥησίας ἀλήθειαν. ᾧ γὰρ προφάσεις δῆθεν εὐλόγους ὑπὲρ δειλίας πλάττειν εἴη ἐθέλοντι, τὸν ἀκοίμητον οἰομένῳ λανθάνειν ὀφθαλμὸν τοῦ θεοῦ, λέληθε προφανῶς αὐτὸς ἑαυτὸν ἀπολλὺς καὶ καθ' ἑαυτοῦ στρατευόμενος ἄντικρυς. τοσοῦτον γὰρ διαφέρειν ἐς τὴν τοῦ κρείττονος μοῖραν
B οἴομαι τὴν παῤῥησίαν ἐνταῦθα τῆς σιωπῆς, ὅσῳ τῶν ἐκ γῆς φυομένων ὁπόσα πρὸς τὸ αἰθέριον μετεωρίζει φῶς τοὺς καρποὺς τῶν ἐν τοῖς κόλποις τῆς μητρὸς γῆς ταμιευομένων. ἐκεῖνοι μὲν γὰρ καὶ πρὸ γεύσεως ὄσφρησίν τε καὶ ὀφθαλμὸν ἑστιῶσι λαμπρῶς, καὶ χαρίζονταί γε ἁφῇ, καὶ τέρψεως σχεδὸν ἁπάσης ἁπάσαις αἰσθήσεσι γίνονται ἄγαλμα· τούτων δὲ οὐκ εὐπρόσοδον οἱ πλεῖστοι ταῖς αἰσθήσεσιν, οὐδ' ἱλαρόν τε καὶ ἄλυπον παραχρῆμα
C προσάγουσι τοῖς χρῄζουσι τὴν ἑαυτῶν φορὰν, ἀλλ' ὅλην ὅλης ὡς
V. 419 τὰ πολλὰ δριμύτητός τε καὶ δυσωδίας σφόδρα ἀπόζουσαν. ἄλλως τε καὶ οἷς μὴ εἶναι παῤῥησίαν ὁμοῦ τοῖς καιροῖς ἕπεται, τούτοις δήπου καὶ εὐπροφάσιστόν τινα χώραν ἀπολογίας εἰς ἀπόδρασιν λείπεσθαι, βραχεῖς τινας πάντως ἢ μηδένας εἶναι τοὺς ἀντεροῦντας οἶμαι. μήτε γὰρ παῤῥησίαν, ἧς θεμέλιος ἄσειστος προει-
D ληφυῖα γίνεται φιλία, τῶν προσηκόντων πόῤῥω καιρῶν, μήτε καιροὺς παῤῥησίας τοιαύτης ἄνευ ἐντελές τι δύνασθαι δρᾶν. εἶναι γὰρ καὶ παῤῥησίαν φιλίας χωρὶς ἀμαυρόν· καὶ αὖ καιρὸν, ἀμφοῖν ἐκείνοιν λειπόμενον, περαίνειν μὴ δύνασθαι τῶν δεόντων

nescire nos, non posse amorem boni, si timiditatis in tenebris delitesceret, sincerae fidei veritatem cognoscere. Nimirum qui pervigilem Dei oculum sperans falli posse speciosum velit timiditati suae praetextum obtendere, is sibi ipsi imprudens manifestum exitium moliatur, et in se ipsum palam arma convertat. Quippe in eiusmodi casibus tanto excellentiorem esse existimo vocem silentio, quanto ex iis rebus, quae a terra gignuntur, illae, quae fructus suos ad caeli lumen attollunt, praestantiores sunt iis, quae terrae matris in sinu reconduntur. Illae scilicet odoratum adspectumque splendide pascunt etiam ante gustatum, et tactui blandiuntur, et omni ferme voluptate omnes sensus oblectant. Harum vero pleraeque nec facilem aditu, nec iucundum, nec amaritudinis expertem, fructum suum statim cupientibus exhibent; sed totum ut plurimum acrem et graveolentem. Ac iis quidem, quos illa dicendi libertate uti tempori ipsi minus consentaneum est, probabilem excusationem relinqui, ad quam confugiant, paucissimi erunt opinor, aut potius nulli, qui infitientur. Nec enim dicendi libertas, cuius est fundamentum inconcussum ea quae antecessit amicitia, absque opportuno tempore, nec tempus opportunum absque illa dicendi libertate potest quidquam perfecti efficere; si quidem ipsa dicendi libertas, si absit amicitia, leve quiddam et futile est; temporis autem opportunitas, duplici illo auxilio destituta, nihil quidquam eorum, quae opus sunt, potest per-

μηδέν. ἡμῖν δ᾽, οἷς τὸ θαῤῥεῖν ἐκ πολυετοῦς ἐκείνῳ συντέθραπται A. C. 1347 φιλίας καὶ ὁμιλίας, ἄτοπον εἶναι ἐδόκει, σιωπῇ καθυφεῖ- Imp. Io. Cantacuz. 1 σθαι τοὺς τῶν ἀναγκαίων ἐς τὴν χρείαν καιρούς. (E.) Ὅθεν E ὁμιλίας ἕνεκα καὶ νῦν συχνὰ καλοῦντι τῷ βασιλεῖ συχνὰ καὶ αὐτῷ μοι φοιτᾷν ἐς αὐτὸν περιῆν, δι᾽ οὐδέν τι τῶν πάντων ἕτερον ἐμὲ τῆς προθυμίας εἰς τὴν σπουδὴν ἐγειρούσης, εἰ χρὴ τὸ τῆς καρδίας ἀνακαλύπτειν ἀπόῤῥητον ἐνταυθοῖ καὶ μὴ παρακρούεσθαι τὴν ἀλήθειαν, ἢ τοῦ μὴ καθυφεῖναι, οἷς ἂν δι᾽ ἐφέσεως εἴη, πατέρων ὅρια κινοῦσιν, ἐκτόπους ἀντεισάγειν καινο- F φωνίας, ἀλλ᾽ ἐμμένειν τοῖς δεδομένοις δόγμασι παραινεῖν ἀσφαλῶς. καὶ ἦν οὐδέν, ὃ μὴ ποιῶν καὶ λέγων ὑπῆρχον ἐγώ, παντοδαπὸς γιγνόμενος, καὶ πάντα κάλων κινῶν, νῦν μὲν τὸν κολακικώτερον τρόπον καὶ λόγοις καὶ γράμμασι πρὸς αὐτὸν ἐνδεικνύμενος, ἵν᾽ οὑτωσί πως τὸ ἦθος πρότερον τιθασσεύσας αὐτοῦ πρὸς τὸ βουλόμενον σχοίην πειθόμενον· νῦν δ᾽ ἐλέγχων καὶ ψυχῆς αὐτῷ νωθρότητα ὀνειδίζων, καὶ ὅσα Ῥωμαίους δεινὰ καταλήψε- P. 519 ται προλέγων διὰ τὰ τοιαῦτα τῆς ἐκκλησίας ναυάγια. „οἷς μὲν γὰρ τῶν εὖ κειμένων πατρίων (ἔφασκον) νομίμων οὐδεμία τολμᾶται παράβασις, εὔδρομον μὲν τὴν τοῦ βίου φορὰν πρὸς εὐδαιμονίαν, εὔελπιδα δὲ τὴν τῶν ἐπηγγελμένων τοῖς δικαίοις ἐς τὸ μέλλον ἀποκατάστασιν εἶναι· οἷς δὲ τοῖς εὖ κειμένοις οὐχ ἕπεται δόγμασιν ἕπεσθαι τῶν πατέρων, τούτοις δ᾽ ἀνήκεστα μὲν τὰ τοῦ B βίου περιχωρεῖν παλαίσματα, καὶ μάλα ταῖς προαιρέσεσιν ἐναν-

16. Ῥωμαίους em. Boiv. pro Ῥωμαίοις.

ficere. Nobis vero, qui cum illo fidenter agere consuessemus, pro veteris amicitiae familiaritatisque iure, absurdum videbatur, silentio nostro negligi opportunitatem ea faciendi, quae essent necessaria. (V.) Quamobrem colloquendi gratia cum subinde me etiamnum arcesseret imperator, subinde et ipse me ad eum conferebam; nullam aliam ob causam mea me voluntate ad eam operam navandam impellente, si cordis arcana aperire nec fraudem veritati facere hic oportet, nisi quia nolebam cedere iis, qui terminos a patribus constitutos movere, et absurda novarum opinionum commenta introducere studerent: atque ut eum hortarer, in institutis sibi traditis firmiter ut perseveraret. Nihil itaque non feci, nihil non dixi, et me in omnes formas verti, et lapidem omnem movi; nunc blandioribus cum eo verbis litterisque agendo, ut ipsius morem primo mansuefacerem, deinde illum haberem voluntati meae obsequentem; nunc redarguendo et animi socordiam ipsi exprobrando, et quidquid malorum in Romanos invasurum ob illa ecclesiae naufragia esset, praedicendo. „Etenim," aiebam, „qui leges a maioribus bene constitutas ne minimum quidem audent egredi, iis et huius vitae cursus feliciter procedit, et spes futuri melior promissam iustis mercedem spondet. Qui vero sapientibus parentum decretis nolunt inhaerere, ii gravissimis vitae aerumnis conflictantur, et inceptorum tales exitus ipsis contingunt, qua-

A. M. 6856 τία τῶν πραττομένων τὰ τέλη· ἀνηκέστους δὲ καὶ δυσέλπιδας
Ind. 1 μᾶλλον τὰς μετὰ τὸν βίον καταγωγὰς ἀπαντᾶν." (ϛ΄.) Ἄρτι δὲ
καὶ τὴν ἀντικειμένην φατρίαν ξυνενόουν ἐγκειμένην ἑτέρωθεν, λά-
θρα τε καὶ προφανῶς αὐτὸν διεγείροντας, ἐξορίας με δρᾶν τὴν
ταχίστην ὑπεύθυνον. ἐδεδίεσαν γάρ, οἶμαι, μὴ τῷ τοῦ ἡμετέρου
ζήλου πυρὶ, καθάπερ σίδηρος, ὀψέ ποτε μαλαχθεὶς εὐπαθέστε-
C ρος γένηται πρὸς πειθὼ, καὶ ὅλην μεταβαλὼν τὴν τῶν δικτύων
ἐπίβουλον θήραν ἀνασοβήσῃ. διὸ καὶ ἐς τὸ παραβολώτερον μᾶλ-
λον ἐκεῖθεν τὸν ἐμὸν καὶ αὐτὸς ἀνεχάλκευον τρόπον, καὶ ἀφειδέ-
στερον ἤδη τοῖς πρὸς αὐτὸν ἐλέγχοις ἐχρώμην, δυοῖν ἕνεκα· ἢ
γὰρ αἰδεσθέντα παύσειν τὸ τοῦ κατὰ τῆς ἐκκλησίας πολέμου
βίαιον, ἢ κἀμὲ τοῦ Βυζαντίου τάχιστα ποιεῖν ἠναγκάσθαι ἐξόρι-
D στον. μηδὲ γὰρ ἀνεκτὸν εἶναί μοι, τὴν τῶν δογμάτων καινοτο-
μίαν ὀφθαλμοῖς ὁρᾶν εὐσεβεῖν αἱρουμένοις. ἀλλ᾽ ἦν ἄρα τὰ λεγό-
μενα μάταιος ὄχλος, καὶ ἐπόνουν ἀνήνυτα. οὔτε γὰρ οὐδὲ βραχὺ
τῆς προθέσεως ἐκείνης ἐκεῖνος ἐνδοῦναι προῄρηται· αἰσχύνην γὰρ
ἐνόμιζεν εἶναί οἱ τὴν τοῦ τρόπου μετάθεσιν, καὶ τὴν τῆς δόξης
V. 420 μεταβολὴν, ἣ τὴν ἰσχὺν αὐτὸς ἐξ ἀρχῆς χαρισάμενος τῆς ὅλης
μάλιστα πάντων ἔδοξεν ὑποθέσεως αἴτιος· οὔτ᾽ ἐμοί τι δεινὸν
E ἐπάγειν, πάνυ τοι λοιδοροῦντί τε καὶ χλευάζοντι, οὔτ᾽ οἴκοθεν
αὐτὸς βεβούλευται, οὔτε ξυνωθούντων ἄλλων παρενήνεκται. ἀλλ᾽
ἦν ἀπὸ τοῦ ἴσου μοι διαλεγόμενος, μετὰ τῆς συνήθους πραότητος
ἀεὶ, ὥσπερ οἱ μὴ δυνάμενοι τοὺς ἐναντίους ἀμύνεσθαι· τὴν μί-
μησιν, οἶμαι, πρὸς Ἀδριανὸν εὐστόχως ἀνάγων τὸν αὐτοκράτορα,

les minime velint; ac iidem post vitam ad intolerabiliora et desperatiora mala appellunt." (VI.) Novissime et contrariam factionem ex altera parte instare intellexi, clanculumque et palam eum instigare, ut me exilio statim mulctaret. Verebantur quippe, ut opinor, ne zeli illius nostri igne, velut ferrum, tandem aliquando mollitus, propensior ad credendum mihi existeret, et totam laqueorum illorum fraudem mutatus eluderet. Idcirco et ipse exinde meam agendi rationem in proiectiorem audaciam verti, et liberius iam ipsum coepi arguere, duabus de causis. Quippe aut illum pudore affectum belli ecclesiae illati violentiam repressurum; aut certe coactum iri Byzantio quamprimum etiam me expellere: nec enim tolerabile mihi esse opinionum novitates intueri oculis religiosis. Sed erant ea, quae dicebam, inanis molestia, et frustra laborabam. Nam neque ille vel minimum remittere de suo illo proposito statuit; turpe siquidem esse ducebat, mutare institutum, et ea opinione desistere, qua ipse ab initio confirmata, totius controversiae unus omnium maxime auctor exstitisse videretur; neque etiam in me, multa exprobrantem irridentemque, aut privatim ipse gravius animadvertere decrevit, aut aliis impellentibus cessit; sed aequo et pari mecum iure usque disputare perrexit, solita lenitate, ut ii, qui adversarios ulcisci non possunt; Hadrianum imperatorem feliciter, ut mihi videtur, imitatus, qui

ὃς αὐτῷ φιλονείκως ποτὲ διαφερομένου Φαβωρίνου τοῦ φιλοσό- A. C. 1347
φου, ἐξὸν ἀποκτείνειν, ὁ δὲ οὐδαμῇ παρωξύνετο, ἀλλ' ἐνεκαρ- Imp. Io. Cantacuz. 1
τέρει τῷ μειλιχίῳ τοῦ ἤθους, ἀπὸ τοῦ ἴσου διαφερόμενος. διὸ F
κἀνταῦθα μᾶλλον ὁ βασιλεὺς ἐθαυμάζετο πρὸς τῶν παρόντων διὰ τὸ τοῦ ἤθους ἥμερον, ἤπερ ἐγὼ διὰ τὸ τοῦ ζήλου θυμοειδές. (Ζ.) Τούτων δ' οὕτως ἐχόντων, καὶ οὕτω χωρούσης τῆς τῶν πραγμάτων τύχης, οὐδ' οὕτως ἦν ἡσυχῇ καθήμενον φέρειν ἐμέ· ἀλλ' ἐδυσφόρουν καὶ ἤσχαλλον, καὶ μέσης ἥπτετό μου τῆς καρδίας τὸ πάθος· καὶ καιρὸν τῆς ἐμῆς ἐζήτουν προθέσεως P. 520
ἄξιόν τι, πρὶν ὑπὸ λύπης παθεῖν, δεδρακέναι. τοῦ δὲ χρόνου χωροῦντος ἐς τὸ τοῦ φθινοπώρου πέρας, ἐπειδὴ τῷ βασιλεῖ διὰ Ματθαῖον τὸν υἱόν, ὡς εἴρηται, διὰ σπουδῆς ἀφικνεῖσθαι ἐς Διδυμότειχον ἦν, ἵνα δὴ λυπούμενον ἐκεῖνον παραμυθούμενος τὰς τῆς βασιλίδος Εἰρήνης ἐπαγγελίας εἰς ἔργον ἀγάγῃ, τοῦτον ἐγὼ τὸν καιρὸν ἀγαθὸν ἡγησάμενος ἕρμαιον, καὶ τοῖς σκοπουμένοις B
ἐπιεικῶς μοι προσήκοντα, πρόσειμι κατ' ἰδίαν Εἰρήνῃ τῇ βασιλίδι, καὶ ἅμα τοῦ τε ζήλου δῆλον τίθημι τὸ φλέγον καὶ τούς γε ὑπὲρ εὐσεβείας ἄνθρακας ἀνακαλύπτω τῆς ἐμῆς καρδίας, κἀπὶ νέῳ καὶ ἀκμάζοντι τῷ τοῦ παιδὸς τὴν καρδίαν τέως ἠσχολημένην πένθει τῆς ἐκείνου τελευτῆς αἰτιώτατον ἔφασκον εἶναι τὴν τῶν δογμάτων κατάλυσιν· ἧς ὁ ἐκείνου πατὴρ ἐνδιαίτημα βέβαιον πεπραχὼς τὴν καρδίαν μεγίστην τοῖς κακοῖς ἐδεδώκει ῥοπὴν εἰς C
τὴν τῆς κακίας ἐπίδοσιν. ταῦτ' εἰπὼν καὶ πλείω τοῖς εἰρημένοις ἀκόλουθα παρενείρας ἐκ τῆς γραφῆς ῥᾷον ἢ κατὰ τὰς ἐλπίδας

19. ἠσχολημένῃ coni. Boiv.

Phavorinum philosophum secum altercantem occidere cum posset, nequidem irascebatur, sed in morum mansuetudine perseverabat, et cum eo tanquam cum aequali rixabatur. Ea propter hic quoque imperatorem ii qui aderant admirabantur magis, quod esset miti ingenio, quam me, quod zelum animosum praeferrem. (VII.) Haec cum ita essent, et in hunc modum res succederent, nec tum quidem potui quietus sedere et patienter ferre; sed aegre tuli et indignatus sum, et intimum pectus dolor attigit; atque opportunum ex eo tempus captavi, ut antequam moerori succumberem, aliquid proposito meo dignum navarem. Tempore itaque procedente, sub autumni finem, cum (ut diximus) imperator Matthaei filii causa Didymotichum ire festinaret, tristem videlicet eum consolaturus, et imperatricis Irenes promissa perfecturus; illud ego tempus in lucro deputans, et mihi ad ea, quae meditabar, valde opportunum ratus, imperatricem Irenen privatim convenio; zeli fervorem declaro, et animum religionis amore inflammatum aperio. Quoniam autem recenti et crudo filii mortui desiderio teneri animum eius videbam, causam eius mortis verissimam esse affirmo dogmatum corruptionem, cui pater defuncti firmam sedem suo in corde fixisset, ac proinde maximum improbis pondus ad sceleris incrementum addidisset. Haec loquutus, cum et plura his affinia ex sacra Scriptura interseruissem, facilius

A. M. 6856 Ind. 1 αὐτὴν ἐπεπείκειν. ἀγχίνους γὰρ οὖσα γυνὴ, καὶ δεισαμένη μὴ
πένθος ἐπὶ πένθει προσλάβῃ παροξυνομένου θεοῦ, ξυνῆκεν εὐ-
θὺς καὶ κράτιστος ἦν τοῦ λοιποῦ τοῖς ἐμοῖς συνήγορος λόγοις,
ἥκιστά τε ἐκεῖθεν ἔληγε λοιδοροῦσα καὶ σκληροτέροις τοὺς τῆς
ἐκκλησίας λύκους βάλλουσα σκώμμασιν. ἐντεῦθεν τοὐμὸν ἐν πά-
D σαις ἔκειτο γλώσσαις ὄνομα, πρᾶγμα τετελεκότος μικροῦ τοῖς
ὅλοις ἀπογνωσθὲν καὶ ἥκιστα, πρὶν εἰς ἔργον ἐλθεῖν, ἐλπιζό-
μενον. τοῦτο ταῖς ὀδυνωμέναις ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας ψυχαῖς ἡδείας
ἀναπνοῆς τινος ἔδοξεν ἔαρ καὶ γλυκὺς θησαυρὸς εὐφροσύνης,
καὶ οὐδὲ πόῤῥω χρηστῶν τινων ἦν ἐλπίδων, οὐδ' ἔτι μέγα πεῖ-
σαι καὶ βασιλέα λοιπὸν, συμμαχούσης ἤδη τῇ ἀληθείᾳ καὶ βα-
E σιλίδος. (H.) Ταῦτ' οὐκ ἦν ἀνεκτὰ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις
αὐτοῦ· ἀλλὰ θόρυβος σφᾶς ἠγκαλίζετο· καὶ μυρίων θανάτων
ἦν φορτικώτερον. διὸ καὶ πρὸς ἓν ἀθροιζόμενοι σύστημα πάντες,
ὁπόσοι τῆς πονηρᾶς φατρίας τὰς τῶν ἐν Βυζαντίῳ φροντιστη-
ρίων διέλαχον προεδρίας, καὶ πρό γε τούτων ὁ τὸν πατριαρχι-
κὸν ἔχων Ἰσίδωρος θρόνον, προσῄεσαν Εἰρήνῃ τῇ βασιλίδι, πολ-
λὴν ἐμοῦ δρῶντες τῇ γλώττῃ καταδρομὴν, καὶ πολλὰς καταχέον-
τες λοιδορίας, καὶ τὴν ἐμὴν ἀποσείεσθαι πείθειν ἐπιχειροῦντες
V. 421 ὁλοσχερῶς ὁμιλίαν. ἐπεὶ δὲ πολλὰ μογήσαντες ἤνυσαν μὲν οὐ-
δὲν, ἠλαύνοντο δ' οὐκ ἄνευ μέμψεων ἐκεῖθεν μακρῶν, γράμματα
ἐς βασιλέα τὴν τῶν ἀποβάντων ἔχοντα δήλωσιν πέμπουσιν,
ἀξιοῦντες ἀφέμενον ὅσα οἱ ἀνὰ χεῖρας ἔτυχεν ὄντα δημοσίων

1. μὴ add. Boiv. 13. ἠγκαλίζετο em. Boiv. pro ἠγκαλλίζετο.

quam speraveram illam permovi. Prudens quippe mulier, verita ne Deo exacerbato alium ex alio luctum acciperet, intellexit statim, et meis verbis acerrime deinde patrocinata est: nec desiit ex eo insectari et acerbioribus dictis lupos ecclesiae incessere. Coepit deinde meum nomen in omnium ore versari, perfecta re, quae ab omnibus ferme desperata erat, et priusquam perfecta esset, minime fieri posse videbatur. Id animis vicem ecclesiae dolentibus instar veris fuit, suavissimam auram adspirantis; is voluptatis thesaurus dulcis habitus est; nec longe a bona aliqua spe aberam, nec deinceps arduum erat, imperatorem quoque flectere, cum iam ipsa imperatrix nobiscum pro veritate pugnaret. (VIII.) Ea diabolo et angelis eius tolerabilia haud fuerunt; sed eos trepidatio invasit, et quavis morte gravius id iis visum est. Coitione itaque facta, quicunque pravo de grege partiti inter se fuerant Byzantinorum monasteriorum praefecturas, et ante hos is, qui patriarchalem sedem tenebat, Isidorus, ad imperatricem Irenen accedunt, et lingua in me acriter invecti multis me probris cooperiunt, eique, ut ab omni prorsus mecum consuetudine abstineat, persuadere contendunt. Sed cum illi magno labore non modo nihil consequuti essent, sed et inde non sine multis reprehensionibus exacti essent, litteras ad imperatorem mittunt, ea quae acciderant significantes; postulantque, ut omissis ne-

φροντίδων γέμοντα πράγματα ἐς Βυζάντιον τάχιστα ἀφικνεῖ- A. C. 1347
σθαι, σφῶν βοηθήσοντα δόξῃ, κινδυνευούσῃ τὰ καίρια, καὶ ὅσα Imp. Io. Cantacuz. 1
ἐπὶ τούτοις ἀκόλουθα ἦν τῷ σκοπῷ· τά τε ἄλλα δηλαδὴ καὶ P.521
ὅσοις τὰς παλαμναιοτάτας ἐμοὶ προσάπτειν αἰτίας ἀπεῖναι οὐκ ἦν.

(Θ.) Ὧι δὴ καὶ πρὸς τὴν ἀκοὴν εὐθὺς διαταραχθέντι μικρά τε A. C. 1348
τῶν ὅσα οἱ ἀνὰ χεῖρας ἦν τηνικαῦτα πεφροντικότι τάχιστα ἐς Imp. Io. Cantacuz. 2
Βυζάντιον ἐδόκει τῶν ἀναγκαίων πορεύεσθαι, οὐ τοσοῦτον συ- B
στάσεως ἕνεκα τῶν καινοφωνιῶν, ὅσον τοῦ μὴ θορύβους ἐντεῦ-
θεν ἐπιχωριάζειν τῇ μεγίστῃ πόλει τῶν Βυζαντίων. ἀφιγμένῳ δ'
ἔργον ἦν οὐδὲν οὐδενὸς προϊστάμενον, ἢ ξύν γε τῷ πατριάρχῃ
διάλεξιν πρός με πεποιημένοις πείθειν πειρᾶσθαι, μακρᾷ τινι
θύοντα σιωπῇ, μηδαμῇ ταῖς τῆς ἀτόπου φάλαγγος καινοφωνίαις
συχνὰ διαλοιδορούμενον μακρὰν παρέχειν ῥοπὴν, οἷς αὐτοὺς δια-
σύρειν καὶ ὅλως ταράττειν γλώτταις καὶ χείλεσιν ἐλευθέροις C
ἔρως μακρός. (Ι.) Ὡς δὲ πολλῶν ἐκεῖ ῥυέντων ἀντιπάλων λό-
γων μάταια λέγων καὶ βλασφημῶν ὁ πατριάρχης ὑφ' ἡμῶν
ἠλέγχετο προφανῶς, οὐ μόνον ὅτι πλῆθος θεοτήτων ἀπειράκις
ἀπείρως ὑφειμένων τῆς θείας οὐσίας, ἀκτίστων μὲν, ὁρατῶν δὲ
καὶ ἀνουσίων, δοξάζειν ἐδόκει ξύν γε τῷ Παλαμᾷ, ἀλλὰ κἀξ ὧν
ἰδίᾳ τοὺς μὲν εἰωθότας ἐπ' ἐκκλησίας ἄνωθεν τριαδικοὺς τῶν D
ἁγίων ᾄδεσθαι ὕμνους ἐς τἀφανὲς ἐῤῥίφθαι κατεδίκαζεν, ἐξου-
σίαν βουλομένοις πυρὶ καὶ θαλάττῃ χαρίζεσθαι παρεχόμενος· αὐ-
τὸς δ' οἰκείους ἄρτι πεποιηκὼς, ἀτόπου φάναι γαστρὸς ἔκγονα
βλάσφημα, τούτους ἀντ' ἐκείνων προσέταξεν ᾄδεσθαι· ἐν οἷς

gotiis, quae plurima et civilibus curis plena prae manibus tunc erant, Byzantium advolet, eorum gloriam in extremum discrimen adductam defensurus. His alia addunt proposito suo consentanea, atque ea praesertim, quae diris criminibus in me confictis non carebant. (IX.) Ille, statim ut haec audivit, perturbatus, iis, quae tum instabant, parvi factis, necesse esse duxit Byzantium venire quam celerrime, non tam ad confirmandas opiniones novas, quam ne inde turbae in maxima imperii urbe existerent. Ubi advenit, nihil ei ex omnibus prius fuit, quam ut mecum ipse et patriarcha colloquuti conarentur mihi persuadere altum ut silentium voverem, ac ne insanae cohortis opiniones identidem vellicans magno adiumento essem iis, quibus istos carpere, linguisque acerrimis et ore libero insectari, magna voluptas esset. (X.) Postquam autem, multis illic disputationibus habitis, vana et impia dicere patriarcham luculenter ostendimus, non solum quia ille multitudinem divinitatum infinite infinities substantia divina inferiorum, increatarum quidem, at visibilium, et substantia carentium, statuere cum Palama videbatur, sed etiam quod sanctorum hymnos de Trinitate, iam inde antiquitus cantari in ecclesia solitos, privata ipse auctoritate tenebris damnaverat, data volenti cuique licentia eos in ignem aut in mare proiiciendi; suos vero proprios, quos nuper condidisset, stolidi, ut ita dicam, ventris foetus impios, illorum loco cantari iusserat; in quibus hoc inter caetera

A. M. 6856 Ind. 1 τά τε ἄλλα γράφων ἦν καὶ ὡς οὐ τὴν οὐσίαν χρεὼν, ἀλλ' ἀνού- E σιόν τινα καθ' αὑτὴν λέγειν ἐνέργειαν εἶναι κυρίως θεόν· θέσει δὲ καὶ τὴν οὐσίαν, συγχωροῦντος ἴσως τοῦ ἀνθρωπίνου πόθου κατὰ τὸ ἀνάλογον, ὥσπερ καὶ ἄνθρωποι κατὰ χάριν υἱοὶ καλοῦνται θεοῦ καὶ θεοί· καὶ τὸ τοῦ συμπεράσματος σκοπιμώτατον, μὴ τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ τὴν τῆς οὐσίας ἐκείνην ἀπεῤῥωγυῖαν ἐνέργειαν ἐκ τῆς παρθένου καὶ θεοτόκου σεσαρκῶσθαι Μαρίας· ἀμέθεκτον γὰρ εἶναι καὶ ἀνεπίστροφον τελέως τῶν κατὰ γῆν τὴν F οὐσίαν ἐκείνην, ἐν τοῖς ἄνω που τόποις ὁριζομένην· πολλῶν οὖν ἐκεῖ ῥυέντων, ὡς εἴρηται, καὶ ποικίλων ἐξ ἀντιπάλου λόγων, καὶ μικροῦ τῆς ὅλης ἐκείνης ἐνταυθοῖ καινοτομηθείσης νυκτὸς, ἐπεὶ μὴ τὰ τῆς ὑποθέσεως ἄλλως ἠρεμήσειν ὁ βασιλεὺς ξυνενόει, Ἰσιδώρου μὲν ἐκείνου τοὺς νέους κανόνας ἀφανείας δοθῆναι προσετετάχει πυρί· παῤῥησιάζεσθαι δ' αὖθις τοὺς εἰωθότας ἐκ πα- P. 522 λαιοῦ. τούτων δ' οὕτω συντεταγμένων καὶ συμπεφωνημένων, τράπεζα πολυτελὴς ἡμῖν παρεκομίζετο, σημεῖον ὁμοφροσύνης. καὶ συνεστιασθέντες οὕτω τοῖς βασιλεῦσιν ἀνίστημεν, ἐλπίσαντες ἐς τὴν ὑστεραίαν καὶ βασιλικοῖς κυρωθήσεσθαι γράμμασι τὰ συμφωνηθέντα, ὡς μὴ ἀμφίβολα τὰ γιγνόμενα εἴη ταῖς ἁπανταχῇ θαλάττης καὶ γῆς ὑπὲρ τῶν πατρίων τῆς εὐσεβείας δογμά- B των ἀντεχομέναις θεοῦ ἐκκλησίαις. (ΙΑ.) Ἀλλ' οὐκ εἰς μακρὰν V. 422 τὰ τῆς συμφωνίας ἐκείνης οὐδὲ πᾶσιν ἤρεσκε τοῖς ἐκ τῆς ἀντικειμένης φατρίας βέβαια παραμένειν· ἀλλ' ἀνάγκην προσῆγον τῷ βασιλεῖ, μετάπεμπτον καὶ Παλαμᾶν ἐς τὴν τῶν δεδογμένων

scriptum ab eo erat, non substantiam, sed quandam substantiae expertem per se energiam Deum proprie dici debere: positione tamen, etiam ipsam substantiam; humano fortasse desiderio permittente; nempe analogice, quemadmodum et homines filii Dei et Dii per gratiam vocantur: et, quae conclusionis summa erat, non substantiam, sed illam a substantia abscissam energiam, carnem a Virgine Dei genitrice Maria accepisse; eiusmodi quippe esse substantiam ipsam, ut participari non posset, et ab rerum terrestrium cura prorsus aliena esset, alicubi scilicet in superioribus locis constitutam: multis itaque illic, ut diximus, variisque disputationibus habitis, et tota ferme illa nocte ibi consumpta, imperator, ubi controversiam illam non aliter finitum iri intellexit, Isidori illius novos Canones igne deleri, ac loquendi libertatem recipere eos, qui antea habuissent, iussit. His ita ordinatis et omnium assensu comprobatis, sumptuosa nobis mensa, signum concordiae, apposita est. Ac sic una cum imperatoribus epulati surreximus, sperantes principis edicto confirmatum iri postridie ea, de quibus convenerat; ne ab ecclesiis Dei, ubique maris et terrarum patria religionis dogmata defendentibus, vocarentur in dubium ea, quae tum fiebant. (XI.) At pactum illud nec diu, nec iis omnibus, qui contrariae factionis erant, ratum esse placuit. Enimvero necessitatem imperatori adhibuere, ipsum quoque Palamam arcessendi, ad consultandum de iis rebus, quae decretae essent;

A. C. 1348
Imp. Io. Cantacuz. 2

ποιεῖσθαι βουλὴν, μὴ θόρυβον, ὡς περιφρονούμενος, ἐπιὼν ἀναφλέξῃ, τὴν τοῦ μύθου τοῦ Ἀττικοῦ μιμούμενος Ἔριν ἐκείνην, ἣν τῷ τερατώδει τοῦ μήλου μεγίστην πάλαι φασὶν ὑφάψαι στάσεως φλόγα καὶ μάχην τῷ τῶν θεῶν συνεδρίῳ, ὅτι μὴ ἐς τὴν C κοινὴν ἐκείνην τῶν τῆς Θέτιδος γάμων τράπεζαν ἐσεκλήθη καὶ αὕτη. διὰ δὴ ταῦτα μετάπεμπτος ἐκ Διδυμοτείχου καὶ Παλαμᾶς ἐς Βυζάντιον τάχιστα γίνεται. καὶ ἵνα τὰν μέσῳ τοῦ φορτικοῦ χάριν παρέλθω, πρὸς τοὺς κατ᾽ ἐμοῦ καὶ αὐτὸς ὁμοίως, μᾶλλον δ᾽ εἰπεῖν οἰκειότερον κατὰ τῶν τῆς ἐκκλησίας δογμάτων, πολέμους ὁπλίζεται. καὶ ἐπειδὴ τὸν ἀγῶνα θυμοῦ καὶ κενοδοξίας D πνέων εἰσῄει μακρᾶς, ἐμοῦ μηδένα πάρεδρον ἔχοντος σύμμαχον, πλὴν μόνου θεοῦ, καθάπερ καὶ ἐς τοὺς πρότριτα διαλόγους, αὐτὸς πρὸς γε τοῖς ἄλλοις καὶ αὐτὸν βασιλέα, τὸ τῆς ἰσχύος κεφάλαιον, κράτιστον εἶχε σύμμαχον. ἃ μὲν οὖν ἐμοί τε κἀκείνοις ἐν προοιμίοις λελάληται, μηδεμιᾶς ἐς τὴν παροῦσαν ἀφήγησιν ἔχοντα χρείας ἀνάγκην, σιωπῇ παρατρέχειν κεκρίκαμεν δεῖν. τὰ δ᾽ ἐφεξῆς E εἶχεν οὕτω. (ΙΒ.) Μὴ χρείαν ἔφασκον ἔγωγε εἶναι δευτέρων ἔτι διαλόγων καὶ κρότων ἀπὸ γλώττης μαχίμων ἐμοὶ, εἰ βέβαιοι μένουσιν αἱ τῆς προτέρας ἐκείνης διαλέξεως καταστάσεις. εἰ δ᾽ ἐκεῖνα παντάπασι λέλυται καὶ ἐς τοὺς λήθης ἔῤῥιπται ῥύακας, οὐδ᾽ οὕτω μοι πάλιν δευτέρων δεῖ συζητήσεών τε καὶ ἀποδείξεων. εἰ γὰρ ἃ πρὸ βραχέος βασιλεῖ τε καὶ πατριάρχῃ δέδοκται, νῦν F ἀραχνίων λέλυται τρόπον, πῶς ἂν οἷα καὶ Παλαμᾷ περὶ τῶν

ne is tumultum, velut despectus, interventu suo excitaret, illam fabula Attica decantatam Discordiam imitaturus, quae pomi prodigio maximam seditionis flammam et pugnam in concilio Deorum ideo olim accendisse dicitur, quia ad commune illud et nuptiale Thetidis convivium vocata haud fuisset. Quamobrem Didymoticho arcessitus Byzantium accurrit et Palamas. Atque ut fastidii vitandi causa ea omittam, quae interiecto tempore acciderunt, accingit etiam ille se ad bellum mihi, immo (ut congruentius loquar) sacris ecclesiae dogmatis inferendum. Cumque in certamen descendisset, ingentem spiritum et magnam arrogantiam prae se ferens, ego quidem neminem habebam, qui mihi adesset ac succurreret, Deo excepto, sicut nec in illa disputatione, quae habita triduo ante fuerat; iste autem, praeter caeteros, ipsum quoque imperatorem, in quo summa roboris erat, acerrimum habebat propugnatorem. Quae igitur ego et illi praefati sumus, ea, quia ad praesentem narrationem non necessario pertinent, silentio praetermittenda iudico. Quae vero sequuta sunt, ea fuerunt eiusmodi. (XII.) Negabam mihi opus esse altera disputatione et pugnacis linguae strepitu, si stabilia manerent ea, quae priori disputatione constituta fuissent. Sin illa omnino abolita et oblivionis fluctibus mersa essent, ne sic quidem mihi novis quaestionibus argumentationibusve opus esse. Si enim quae paulo ante imperatori et patriarchae placuerant, ea nunc velut telae aranearum soluta sunt, quomodo ea, quae Palamas iisdem de rebus statuet, sincera nec am-

A. M. 6856 Ind. 1 αὐτῶν πεπράξεται, πιστά τε καὶ ἀναμφισβητήτως ἡμῖν ἔχοντα φανείη, εἰ ἄρα καὶ αὐτός μοι ξυμφωνεῖν ἐπαγγέλλοιτο, πρὸς ἃ δὴ καὶ πειθομένοις ὑμῖν ἐχρώμην, τῷ μεγέθει τῆς ἀξίας πλεῖστον ὑμῶν λειπόμενος, καὶ ἅμα τῇ τῶν τρόπων αἰδοῖ καὶ σεμνότητι πολὺ τὸ ἐνδεές τε καὶ ὑφειμένον ἐκ πολλῶν πολλάκις ἐνδεδειχώς;

P. 523 (ΙΓ.) Πρὸς ἅπερ ὁ Παλαμᾶς, „οὐδ᾽ ἐμοὶ", φησὶ, „διαλέξεων δεῖ καὶ κριτηρίων ἄλλων, ἅπαξ εἰληφότι τὰ πρὸς δικαίωσιν καὶ ἀσφάλειαν ἔγγραφα τῶν ἐμοὶ λαληθέντων ὁπώσποτε πρὸς Ἰωάννου τοῦ πατριάρχου καὶ τῶν τότε συνεδρευόντων ἐπισκόπων ἐκείνῳ ψηφίσματα." πρὸς ἅπερ ἐμοὶ τοιάνδε ποιεῖσθαι τὴν ὑποφορὰν ξυνέπιπτεν. „εἰ μὲν δὴ καὶ μέχρι καὶ ἐς τέλος ὑπὸ τοῦ δεδρακότος B ἐκείνου τὸ κῦρος εἶχεν ἐκεῖνα, καὶ μὴ οὐκ εἰς μακρὰν ἑτέροις διασέσειστaί τε κἀκ βάθρων ἀναμεμόχλευται στεῤῥοτέροις γράμμασι καὶ ψηφίσμασι, σοὶ μὲν ἴσως, εἰ καὶ μὴ τῇ ἀληθείᾳ, τὸ παράπαν εἶχε τὸ εὔλογον. εἰ δ᾽ αὐτῷ γε δήπου τῷ δεδρακότι, μετὰ πλειόνων ἢ πρότερον αὖθις τῶν ἐπισκόπων συσκεψαμένῳ, καὶ τὸ ἐν τοῖς ψηφίσμασιν ἐκείνοις πολύχουν τῆς ἀτοπίας σαφῶς ξυνεωρακότι, πάσαις ῥοπαῖς τῆς ψυχῆς γράμματι γράμμα, καὶ ψηφί- C σματι ψήφισμα, περιεσκεμμένοις τε καὶ νομίμοις τὰ λίαν ἀπερίσκεπτά τε καὶ μηδαμῇ ποτε νόμιμα, τελέως ἀνέτρεπέ τε καὶ ἅμα συγγνώμην τῆς ἀγνοίας ἐξ ἡμῶν τε καὶ ὅσοι τῆς ὀρθῆς οὐκ ἐξέστησαν δόξης ὁμοίως οὐκ ἠμέλει ζητῶν, ποῦ δίκαιον τὸ τῆς ἀληθείας παραδραμόντας φῶς τῷ τῆς κακίας ἑκόντας πλανᾶσθαι σκότῳ;"

V. 423 (ΙΔ.) „Ἀλλ᾽ ἔμοιγε τὰ πρὶν βεβαιότερα τῶν ὑστέρων δοκεῖ γραμ-

15. αὐτῷ em. Boiv. pro αὐτό.

biguae fidei esse videbuntur, si forte concessurum se mihi illa promiserit, de quibus vos antea mihi assensistis; cum ipse dignitatis amplitudine vobis multum inferior sit; honestate autem et morum gravitate longe abesse, longe superari sese a vobis, saepe et multis argumentis ostenderit? (XIII.) Ad haec Palamas, „nec mihi", inquit, „aliis disputationibus opus est, aliisve iudiciis, cum ad eorum, quae quoquomodo dixi, probationem confirmationemque scripta impetraverim decreta a Ioanne patriarcha et ab iis, qui cum illo tunc sedebant, episcopis." Ego vero haec subieci. „Si ea decreta is, qui fecerat, ad extremum rata habuisset, si non eadem paulo post firmioribus aliis scriptis ac decretis labefactata et funditus convulsa fuissent, tibi quidem fortasse, etsi non veritati, probabilis ratio suffragaretur. Quod si ipse qui fecerat, re coram episcopis pluribus, quam quot antea convenerant, denuo examinata, et multiplici decretorum illorum vitio perspecto, omni studio in id incubuit, ut et scriptum scripto, et decretum decreto, circumspectisque et legitimis constitutionibus inconsideratas et minime legitimas prorsus rescinderet; si ignorantiae suae veniam cum a nobis, tum ab iis omnibus, qui a vera opinione haud recessissent, petere non dubitavit; quid iam causae est, cur, veritatis lumine omisso, in tenebris erroris palari libeat?" (XIV.) „At mihi priora decreta videntur esse posterio-

μάτων εἶναι,” φησὶν ὁ βασιλεὺς, τὸν λόγον διαδεξάμενος καὶ σύμμαχος τῷ Παλαμᾷ θερμὸς ἀποροῦντι γινόμενος. A. C. 1348 Imp. Io. Cantacuz. 2 ,,εἰ γὰρ ἃ κατέλυσα, φησὶν ὁ ἀπόστολος, πάλιν οἰκοδομῶ, παραβάτην ἐμαυ- D τὸν συνίστημι.” πρὸς ὃν ἐμοὶ τοιάδε, πρὶν εἰς ἑτέρας ἐμβεβληκέναι τῶν ἀντιῤῥήσεων, ἀνθιστᾷν τετύχηκε τοῖς λεχθεῖσιν ἐπιχειρήματα· ,,εἰ παραβάτην αὐτὸν ἐθέλοι τις κρίνειν, ὦ βασιλεῦ, ἅτε θραυόμενον αὐτὸν ὑφ’ αὐτοῦ, πολλὴν ἐμοὶ καὶ οὕτω φημὶ τὸ εἰκὸς παρέχει τὴν συμμαχίαν. συγκαταλύονται γὰρ αὐτῷ μετὰ τῶν ὕστερον ἑνί γέ τῳ τρόπῳ καὶ τὰ πρὶν ἐκεῖνα ψηφίσματα, εἰ E μὴ τυραννοίη τὴν ἀλήθειαν ἀντιπνέον ἁμηγέπη τὸ ψεῦδος, ἀλλὰ πηγὴ δικαιοσύνης ἐπιχωριάζουσα λαμπρῶς τὸ δέον χορηγοίη ταῖς τὰ τοιαῦτα κρίνειν καὶ ῥυθμίζειν προθυμουμέναις γλώτταις· καὶ μακρῶν διὰ ταῦτ’ ἐν βραχεῖ πραγμάτων ἀπηλλαγμένοις νέα τήμερον συγκροτείσθω δικαστήρια περὶ τῶν τοῦ Παλαμᾶ παμπόλλων τε καὶ ποικίλων ἐξ ὑπαρχῆς καινοφωνιῶν. εἰ δὲ πολύτροπον τὸ τῆς λήθης καὶ τῆς ἀγνοίας νόσημα, ταῖς τῶν ἀνθρώπων F ἐνδυναστεῦον διανοίαις, παρέλκοι τὸν ἡγεμόνα λογισμὸν ὡς τὰ πολλὰ πρὸς ἀπάτης κρημνοὺς ἐκ προοιμίων· τοῦ δὲ χρόνου μετὰ τῆς πείρας τὰ πεπραγμένα γυμνάζοντος, τὸ ἀληθείας ἀνακαθαίρεται κράτος καὶ τὰ νέφη τοῦ ψεύδους καὶ τῆς ἀπάτης ἐκ μέσου λαμπρῶς ἐλαύνεται, οὐκ ἂν εἴη τῶν ἀπεικότων τουτὶ καὶ ἅμα τῶν εἰθισμένων ὡς ποῤῥωτάτω βαδίζον τρόπων, εἰ καὶ πατριάρχην τἀληθὲς ἠγνοηκότα πρότερον, διὰ τὴν τῆς σαφηνείας P. 524 τῶν γεγραμμένων ἐπίκρυψιν, ἐπιοῦσα μετὰ τῆς ἁρμοττούσης πείρας ἡ τὰ δρώμενα ξὺν χρόνῳ γυμνάζουσα γνῶσις ἐπηνώρθου τε

ribus firmiora,” excipit imperator, Palamae haesitantis defensor acer et fervidus. ,,Si enim quae destruxi (inquit Apostolus) iterum haec aedifico, praevaricatorem me constituo.” Quem ego, antequam ad alias responsiones transiret, sic contra argumentatus sum. ,,Si quis eo se praevaricatorem velit iudicare, o imperator, quod ipse a semet ipso violatus fuerit, multum mihi vel sic quoque (ausim dicere) probabilis ratio patrocinatur. Solvuntur quippe ab eo una utique ratione, simul cum posterioribus, etiam priora illa decreta, si veritatem contrario flatu haud opprimat mendacium: si fons iustitiae adsit, unde ii, qui haec aestimare et apte definire cupiunt, aequam sententiam facile hauriant. Ita, brevi tempore magnis negotiis liberati, nova hodie iudicia de multis et variis Palamae commentis de integro constituamus. Sin oblivio et ignorantia, quod morbi genus multiplex est, hominum animis penitus insidentes, moderatricem rationem initio plerumque in erroris praecipitia trahunt, tempore autem et experientia id quod actum sit corrigentibus, veritatis vis illustratur, mendaciique et erroris nubila plane e medio pelluntur, mirum haud fuerit, nec ab usitato more longissime abeat, si patriarcham, qui initio, quod ea quae scripta erant obscuriora essent, veritatem non viderat, subsequens experientia et rerum cognitio (quae ope temporis corrigit ea, quae acta sunt) lapsum erexerit, et

A. M. 6856 Ind. 1 καὶ οἷς ἐμμένειν χρεὼν ἐδίδασκε δόγμασί τε καὶ γράμμασιν. ἔπειτα εἰ τοῖς προτέροις καθάπαξ τῶν ὅσα πράττεται πᾶσι τὴν τοῦ δικαίου δίδως ῥοπὴν, ὅρα μὴ καθ' ἑαυτοῦ τὴν ψῆφον ἐγείρῃς τῶν B νόμων τῶν σῶν, καὶ ταῖς ἰδίαις δίκαις γένῃ περιπετὴς ἐν βραχεῖ. οἱ γὰρ ἐκεῖνα τὰ πρῶτα τοῦ Παλαμᾶ βεβαιώσαντες ἐπίσκοποι γράμματα, οὗτοι καὶ κατὰ πάντων Ῥωμαίων ἐγγράφους ἐξήνεγκαν τόμους καὶ πολύτροπά τινα τὰ ψηφίσματα· δι' ὧν τῷ αἰωνίῳ πυρὶ παρέπεμψαν, εἴ τινες εἶεν, οἷς πρὸς βουλήσεως εἴη τὸν Καντακουζηνόν σε βασιλέα τε δέχεσθαι καὶ Χριστιανὸν ἀποκαλεῖν· ἐν ὑστέροις δ' ἀκόντων αὐτῶν ἐγκρατῆ γεγονότα τῶν C βασιλείων σκήπτρων καὶ θρόνων ὅλαις ἀνηγόρευον βασιλέα φωναῖς, μικρὰ τῶν οἰκείων ἐκείνων ἀρῶν φροντίσαντες. εἰ οὖν τὰ πρότερα, κατὰ τὰς σὰς δίκας, τῶν ἐπισκόπων ψηφίσματα κἀνταῦθα κρατοίη καὶ βεβαιότερα τῶν ὑστέρων εἴη, ἐγὼ μὲν οὐκ ἂν εἴποιμι· σὺ δ' αὐτὸς ἀῤῥεπῶς δίδαξον, ὅπη χωρεῖ τὰ τῆς καταδίκης περιφανῶς. δυοῖν γὰρ ἕποιτ' ἂν θάτερον, εἰ πηγὴ δικαιοσύνης πρυτανεύει τοὺς τῆς δίκης ῥύακας. ἢ γὰρ κἀνταῦθα προD τιμότερ' ἂν θείημεν τὰ πρῶτα, κατὰ τὴν σὴν ἐπ' ἐκείνοις κρίσιν· καὶ βεβαιοῦται λοιπὸν ὁ κατὰ Ῥωμαίων ἐκφωνούμενος ἐκεῖθεν ἀναθεματισμὸς διὰ σὲ, καὶ ἅμα λύεταί σοι τὸ τῆς βασιλείας ἰσχυρὸν ἐν βραχεῖ σὺν τῇ εὐσεβείᾳ· ἢ τῶν προτέρων ἀθετουμένων, διὰ τὸ τῆς συναρπαγῆς καὶ τῆς ἀπάτης ἔγκλημα, σοὶ μὲν κυροῦται τὸ τῆς βασιλείας κράτος ἐς τὸ ἀθῷον μετὰ τῆς εὐσεβείας· λύονται δ' αἱ τοῦ Παλαμᾶ καινοφωνίαι, καθάπερ ὁ τῆς Χαλά-

3. δίδως Boiv. pro δίδωσι.

quibus inhaerendum esset dogmatis praescriptisque docuerit. Iam vero, si iis prorsus omnibus iustitiae robur tribuis, quae prius acta fuerint, cave ne legum tuarum suffragia in te ipsum vertas, et propria sententia statim ipse tenearis. Qui enim episcopi priora illa Palamae scripta confirmarunt, ii etiam scriptos Tomos et varia in omnes Romanos edidere decreta, per quae sempiterno igni devovebantur, si qui essent, quibus Cantacuzenum (te ipsum scilicet) et imperatorem agnosci, et Christianum appellari placeret: iidemque te postmodum, cum invitis iis sceptro et solio potitus esses, imperatorem una voce, suis illis exsecrationibus parvi factis, renunciarunt. Si igitur, ut tu statuisti, priora episcoporum decreta etiam hic valeant, et posterioribus firmiora sint, ego quidem nolim dicere; tu vero ipse haud dubius doceto nos, quorsum illa interdicta aperte evadant. Duorum enim alterum sequatur necesse est, si iudicium feramus ex ipso iustitiae fonte derivatum. Quippe aut hic quoque potiora habebimus ea, quae priora sunt, sequuti tuum de aliis illis iudicium; atque ita confirmabitur demum anathematismus in Romanos tui odio inde pronunciatus, et simul auctoritatis tuae robur cum verae pietatis laude evanescet; aut iis, quae priora sunt, nihili factis, propter obreptionis et fraudis crimen, tibi quidem imperatoria auctoritas et pietatis laus illibata asseritur; Palamae autem commenta, ve-

νης πύργος· συνάπτεται δὲ τὰ διεστῶτα τῆς ἐκκλησίας μέρη πρὸς A. C. 1348
ὁμόνοιαν καὶ εἰρήνην. εἰ δ' αὐθεντικῶς οὑτωσὶν ἐκεῖ μὲν τὴν Imp. Io. Cantacuz. 2
νίκην τοῖς προτέροις δίδως, ἐνταυθοῖ δὲ τοῖς ὑστέροις, τυραννὶς E
τὸ πρᾶγμα καὶ κανόνας πάντας ὑπερβαῖνον θείους καὶ ἀνθρωπί- V.424
νους. καὶ εἰ φοβερόν σοι τὸ ἐμπεσεῖν εἰς χεῖρας θεοῦ ζῶντος νο-
μίζεται, ὥρα σοι λοιπὸν ἐκλογίζεσθαι τοὺς ἐντεῦθεν φόβους,
ὁποῖοι καὶ ὅσοι, παῖδάς τε ἔχοντι καὶ πλείστην συγγένειαν, καὶ F
πρό γε πάντων ψυχὴν καὶ σῶμα· ὧν τῇ μὲν τὰ ἐκεῖ δεδίττεται
κολαστήρια, τῷ δὲ μυρίοις ὑποκεῖσθαι καὶ ποικίλοις συμπίπτει
νοσήμασι." (ΙΕ.) Τῶν δὲ παρακαθημένων κολάκων ἑνός τινος
τὴν ἐμὴν τῷ ἀγκῶνι πλευρὰν συμπιλήσαντός τε καὶ ἀντειπόν-
τος, ὡς τὰ ἥδιστα λέγειν χρεὼν βασιλεῦσι, μακρῷ κινηθεὶς καὶ
ὑπερζέσας τῷ ζήλῳ κολακείαν τε ἐνεκάλουν ἐκείνῳ καὶ σμικρο-
λογίαν ψυχῆς, καὶ ὅσα τούτοις ἕποιτ' ἄν. σιγῆς τοίνυν γενομέ- P.525
νης ἐν τούτοις, καὶ μηδὲν ἔχων ὁ Παλαμᾶς ἀντιφθέγγεσθαι,
μαρτυρίας ἠξίου συγχωρηθῆναι παράγειν γραφικὰς εἰς ἐκδίκησιν
τῶν αὐτοῦ καινοφωνιῶν. ἐμοῦ δ' ἀποτρεπομένου καὶ τὴν τῆς
τοιαύτης ὁμοιότητα πρὸς Ἄρειον καὶ Σαβέλλιον καὶ Νεστόριον,
καὶ ὅσοι τὰς οἰκείας αἱρέσεις ἐκ τῶν θείων γραφῶν κακοτρόπως
συνιστᾶν ἐπεχείρουν, ἀνάγοντος, ὁ σύλλογος ἡμῶν διελύετο. ἐπεὶ
δ' ἐκεῖθεν μακρὸν ἐπιπολάζοντα βλέπειν ἐπῄει μοι τὸν τῆς κακο- B
δοξίας θόρυβον, ὥραν δ' ἀνύειν τὸ*** μὴ τὴν ἔμπρακτόν σφισι

18. τοιαύτης] ἐπιχειρήσεως vel ἀξιώσεως add. Boiv. 22. In mg. apogr. Par. legitur: ἐξεκόπη ἐν τῷ παλαιῷ διάστημα στίχων ι ἢ ιβ.

luti Chalanes turris, evertuntur; ecclesiae vero partes disiunctae concordia et pace sociantur. Sin adeo imperiosus victoriam tribuis, illic quidem prioribus decretis, hic autem posterioribus, tyrannicum profecto illud est et legibus omnibus tam divinis quam humanis contrarium. Si igitur terribile esse existimas in manus Dei viventis incidere, iam oportet reputes, quae et qualia inde pericula impendeant, liberos habenti numerosamque cognationem, et quod praecipuum est, animam et corpus; ex quibus haec metuit supplicia sempiterna, illud infinitis variisque morbis obnoxium est." (XV.) Cum autem assidentium adulatorum unus cubito meum latus pressisset, et placentia principibus dici oportere monuisset, magno tum zelo percitus et effervescens adulationem illi et pusillum animum obieci, et quaecunque his consequentia sunt. Silentio ibi facto, Palamas, qui nihil poterat reponere, postulare coepit, ut permitteretur sibi, ad suarum opinionum confirmationem ex Scripturis testimonia producere. Repudiante me, atque exempla afferente Arii, Sabellii, Nestorii, eorumque omnium, qui suas opiniones ex sacris Scripturis perperam confirmare instituissent, coetus dimissus est. Caeterum ego, quia errorem grassari et tumultum inde magnum existere videbam, tempus autem perficiendi *** opem ipsis effica-

A. M. 6856 Ind. 1 παρέχειν ἐδύνατο συμμαχίαν. καὶ ταῦτα μὲν τοῦτον ἔσχε τὸν τρόπον· καὶ ὁ χειμὼν ἐν τούτοις ἐτελεύτα.

C ς'. Ἄρτι δὲ τοῦ ἡλίου περὶ τροπὰς γενομένου τὰς ἰσημερινάς, καὶ τοῦ κριοῦ τοῖς μακροῖς κέρασι τὰς τοῦ ἐνιαυτοῦ θύρας ἐς τὸ τῆς ἡμέρας εὖρος λαμπρῶς διανοίγοντος, πρέσβεις πρὸς τὸν Τριβαλλὸν ὁ βασιλεὺς ἀπεστάλκει, τοὺς ὅρκους καὶ τὰς συνθήκας ἀναμνήσοντας καὶ τὴν ἐκεῖθεν ἐλέγξοντας παρέκβασιν. ἐπεὶ δ' ἐκεῖνος φρόνημα μέγιστον ἐκ τῶν συνεχῶν τροπαίων ἀνειληφὼς ἄπρακτον ἀπιέναι εὐθὺς ἐκέλευε τὴν πρεσβείαν, ἄρας ὁ βασιλεὺς ἐξῄει τοῦ Βυζαντίου, μεσοῦντος ἤδη τοῦ ἦρος, στρατο- D λογήσων τε ἐκ τῆς Θρᾴκης τὴν ἐνυπάρχουσαν δύναμιν κατ' ἐκείνου καὶ τὸν φίλον Ἀμοὺρ ἐξ Ἀσίας μεταπεμψόμενος μετὰ δυνάμεων Περσικῶν. ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς ἑβδομαῖος ἐς Διδυμότειχον ἀφικνεῖται. (B.) Τῷ δ' Ἀμοὺρ ἠθροικότι πλεῖστον ὅμιλον πεζικῶν τε καὶ ἱππικῶν δυνάμεων ἔδοξε, πρὶν ἐς Θρᾴκην καὶ V.425 Μακεδονίαν διαβαίνειν, ἄκοντι διαπράξασθαι καὶ πρόῤῥιζον ἐξελεῖν, εἰ δύναιτο, τὸ ἐν Σμύρνῃ φρούριον τῶν Λατίνων, ὡς μὴ ὀρφανὴν ἀπιόντος αὐτοῦ καταλελειμμένην τὴν πάτριον γῆν συχνὰ κατατρέχοντες οὗτοι λῄζωνταί τε καὶ τὰ ἔσχατα δρῶντες φαί- P.526 νωνται τῶν δεινῶν. τὴν γὰρ Λατινικὴν ὀφρὺν οὐδέποτ' ἠρεμήσειν ἤλπισεν ἐν ὅροις μεῖναι, καιρὸν ἐξιέναι καὶ κατατρέχειν ἔχουσαν. ὅθεν προσελάσας προὐκαλεῖτο πρὸς πόλεμον. οἱ δὲ παραχρῆμα τὰς πανοπλίας ἀναλαβόντες εἰς μάχην ἐξῄεσαν, οὐχ ἧττον

2. ἐτελεύτα.] Ad hunc locum in mg. eiusdem apogr. haec annotata sunt: μετέπειτα τοῦ πρωτογράφου τὸ ἥμισυ, καὶ ἐξ ἑτέρου μέρους ἅπαν τὸ φύλλον εὑρέθη ἀγράμματον.

cem afferre non potuit. Et haec quidem ita se habuerunt; ac hiems in his exivit.

6. Cum sol aequinoctialem flexum attigisset, et anni portas, ad explicandum latius diem, longis cornibus Aries aperiret, legatos imperator ad Triballum misit, qui foederum ac pactionum commonefacerent et fidei violatae arguerent. Verum is, quia continuae victoriae maximos illi spiritus attulerant, irritam legationem facessere statim iussit. Itaque imperator Byzantio egressus, medio iam vere, tum ut copias, quae in Thracia erant, adversus istum cogeret, tum ut amicum Amurium et vires cum eo Persicas ex Asia arcesseret, septimo post die Didymotichum pervenit. (II.) Amurius, maxima peditum equitumque coacta multitudine, constituit, antequam in Thraciam ac Macedoniam transiret, vi expugnare et funditus exscindere, si posset, castellum illud, quod Latini Smyrnae habebant; ne ii patriam, quae isto abeunte orba relinquebatur, crebris incursionibus vastantes, gravissima quaeque perpetrarent. Latinam enim arrogantiam praevidebat non temperaturam sibi esse, sic ut oblata semel exeundi excurrendique opportunitate, suis se finibus contineret. Admotis itaque copiis, ad pugnam eos provocat. Hi statim arreptis armis pugnatum exeunt, viribus non minus quam

A. C. 1348 Imp. Io. Cantacuz. 2

τῇ δυνάμει θαῤῥοῦντες, ἢ τῇ τῶν ὅπλων λαμπρότητι. ἐπεὶ δὲ πολύς τε καὶ πανταχόθεν ὁ τῶν Περσικῶν δυνάμεων ἔῤῥει πόλεμος, καὶ ἀντιβλέπειν οὐ μάλα ἐδύναντο, ἐπὶ πόδα τε ἀνεχώρουν αἰσχρῶς καὶ τὰς πύλας ἀσφαλισάμενοι τοῦ φρουρίου τοῖς B ἑκηβόλοις ἐκ τῶν τειχῶν ἐμάχοντο βέλεσι· δι' ὧν καιρίαν πληγέντος Ἀμοὺρ, ἐκ τοῦ παραχρῆμα νεκρῷ γενέσθαι ξυμπέπτωκεν. ὃν οἱ προσήκοντες ἀνειληφότες τῆς τε μάχης ἀπέχεσθαι τοῖς στρατιώταις παρεκελεύοντο καὶ αὐτὸν ἐς τὰ οἴκοι φοράδην ἀπῆγον. (Γ.) Τούτου δ' οὕτω κεχωρηκότος, ἐν λύπαις εἶναι τῷ βασιλεῖ ξυνέβαινε, τῆς τε προσδοκωμένης ἐκεῖθεν Περσικῆς λελειμμένῳ συμμαχίας καὶ ἅμα φίλου μεγίστην αὐτῷ διὰ βίου C τηρήσαντος εὔνοιαν ἐστερημένῳ. ἓν μὲν δὴ τοῦτο τῆς κατὰ Τριβαλλῶν ἐκστρατείας ἐμποδὼν ἐγεγόνει τῷ βασιλεῖ. δεύτερον δὲ, τὸ κατὰ τῶν νεφρῶν ἐνσκῆψαν αὐτῷ περὶ τὰς θερινὰς τοῦ ἡλίου τροπὰς νόσημα, τάς τε ἀλγηδόνας δριμείας ἐπάγον αὐτῷ καὶ τὴν τοῦ βαδίζειν ὑποκλέπτον ἐλευθερίαν τε καὶ ῥᾳστώνην, καὶ ἅμα τὰς τῶν ἰατρῶν ἐπαγγελίας οὐ μάλα τοι πρὸς τὸ εὔελπι καθαρῶς ἀθροίζεσθαι συγχωροῦν ἐκ τοῦ σύνεγγυς. καὶ τρίτον ἐπὶ D τούτοις, ἡ τῶν ἐν τοῖς Γαλάτου Λατίνων κατὰ Βυζαντίων ἐξ οὐδεμιᾶς προφάσεως ἐπανάστασις, ἣ μετὰ τὰς Ὠρίωνος ἐπιτολὰς εὐθὺς πεποίηται τὰς ἀρχάς· περὶ ἧς μικρὸν ὕστερον προϊόντες ἐροῦμεν πλατυτέρᾳ τῇ γλώττῃ. νῦν δ' ἐκεῖνο ἐπαναλήψομαι.

ζ. Ἄρτι τοῦ ἡλίου τὰς θερινὰς τροπὰς παραλλάττοντος, E Περσική τις δύναμις, ἐξ αὐτονόμου καὶ λῃστρικῆς ἄλλη ἄλλοθεν ἠθροισμένη τροφῆς καὶ διαίτης, ἐς Θρᾴκην ἐξ Ἀσίας πε-

splendore armorum freti. Sed Persicorum militum magna undecunque vi ingruente, oculos contra attollere non audent, pedem turpiter referunt, et obstructis castelli portis, missilibus ex muro telis pugnare incipiunt: unde lethali vulnere accepto, Amurius mortuus repente collabitur. Quem necessarii sui exceptum, revocatis a pugna militibus, domum reportant. (III.) Is cum fuisset huius belli exitus, incidit imperator in luctum, ut qui simul et Persicis, quae illinc speraverat, auxiliis destitueretur, et eo, qui singularem erga se benevolentiam tota vita conservaverat, amico orbaretur. Prima ea res fuit, quae imperatoris in Triballos expeditioni obstiterit. Altera morbus, qui eidem circa solstitium aestivum in renes invasit, dolores acres afferens, et liberam incedendi facultatem supprimens, ita ut ex medicorum promissis spes non admodum laeta aut certa continuo colligeretur. Tertium impedimentum accessit, rebellio ab Latinis Galataeis adversus Byzantios nullo praetextu coepta; quae ab Orionis ortu statim initium habuit. De ea, paulum progressi, agemus infra fusius. Nunc vero illud resumam.

7. Statim post aestivum solstitium Persarum manus, qui alii aliunde ex licentia et latrocinio in unum convenerant, traiiciunt ex Asia in Thra-

A. M. 6856 ποιῆται τὴν διάβασιν. καὶ ἐπειδήπερ ὁπόσα θαλάττης ἐγγὺς Ind. 1 ὑπῆρχε χωρία πᾶσι καθάπαξ ἀοίκητον εἶναι συνέβαινεν ἐρημίαν διά γε τὰς συνεχεῖς τῶν ἐχθρῶν ἐφόδους, εἰς δύο σχίζεται P. 527 μοίρας· καὶ τῶν μὲν ἱππέων ἡ φάλαγξ, εἰς διακοσίους καὶ χιλίους τὸν ἀριθμὸν ἀναφέρουσα, ἐπὶ τὰ ὅσα περὶ Βιζύνην εἰσὶ χωρία τοὺς δρόμους ὅλαις ἤλαυνε ταῖς ἡνίαις· ἡ δὲ πεζικὴ δύναμις, ἐκ δὶς ἑπτακοσίων εὐζώνων ἀνδρῶν συγκειμένη καὶ αὕτη, δυτικωτέραν πεποίηται τὴν ὁρμήν. συνέβαινε γὰρ αὐτῇ τήν τε Ῥοδόπην τὸ ὄρος, καὶ ὅσαι περὶ Διδυμότειχον οὖσαι τυγχάνουσι πόλεις, ἐξ ὑπερδεξίων ἀφεμένῃ τὴν ἔφοδον ἐφ' ὅσα ἐπέκεινα κεῖται V. 426 χωρία ποιεῖσθαι· ὧν Ματθαίῳ τῷ τοῦ βασιλέως υἱῷ τὴν B ἐπιτροπὴν, ὡς ἀνωτέρω διείληπται, κεκτημένῳ οὐ μάλα τοι ἀνεκτὸν ἐνομίσθη κατ' ἐξουσίαν ἀπονητὶ ποιήσασθαι τὴν τῆς λείας ἐκεῖθεν ἐᾶσαι τοὺς Πέρσας ἀπαγωγήν. ῥᾴδιον δ' ἥκιστα ὂν ἐκ μόνης τῆς Γρατιανουπόλεως, ἐν ᾗ τουτονὶ τηνικαῦτα παρεῖναι ξυνέβαινε, στρατὸν τοῖς βαρβάροις ἀντίπαλον παραχρῆμα συναγαγεῖν, ἐκ τῶν ἐνόντων τριακοσίους ἱππέας ἀνειληφὼς, καὶ πεζικήν τινα φάλαγγα, μεγάλην ἐβράβευσε δι' ἀβάτων χωρίων τῷ δρόμῳ C τὴν ταχύτητα, μὴ λάθῃ φυγοῦσα μετὰ τῆς λείας ἡ λῃστρικὴ δύναμις. τόπου τοιγαροῦν ἐντυχὼν ἐπιτηδειότητι, δι' οὗ τὴν ἀναστροφὴν οἱ βάρβαροι δρᾶν ἐνομίζοντο, τήν τε ἐφεδρείαν ἐνταῦθα πεποίηται καὶ τῶν εὐζώνων ἐνίους προὔπεμπεν εἰς κατασκοπήν· ἀφ' ὧν περὶ τὴν λείαν ἀσχολεῖσθαι πόρρω που τῆς στρατοπεδείας ἔτι τοὺς βαρβάρους ἀκούων ἀριστοποιεῖσθαι μετρίως ἐπέτρεπε τοὺς στρατιώτας. ἐπεὶ δέ σφισιν οὐκ ἦν εὐμαρὲς ὕδατος εὐπορεῖν,

ciam. Iidem, quia loca omnia mari vicina ob continuas hostium irruptiones vasta et habitatoribus vacua occurrebant, bipartito se distribuunt: et equestris quidem cohors, quae mille et ducentorum equitum erat, in agros Bizynae urbi circumiectos laxis habenis invehitur; pedestris autem, quae ex bis septingentis hominibus expeditis constabat, magis occasum versus impressionem facit. Nempe hi, Rhodope monte et oppidis, quae circa Didymotichum sita sunt, ad dextram relictis, in ulteriorem regionem, id est Chalcidicen, irrumpunt, cui, ut supra dictum est, Matthaeus imperatoris filius praeerat. Hic Persas omni licentia et nullo labore praedam inde impune avertere non tolerandum ratus, cum facile haud esset ex sola Gratianopoli, ubi ipse tum forte versabatur, cogere exercitum debellandis barbaris parem, ex iis qui aderant trecentos equites et pedestrem cohortem sumit; ac ne latronum agmen sese cum praeda subito proripiat, magno itineris compendio cursum per invia accelerat. Locum vero opportunum nactus, qua redituri hostes putabantur, suos ibi in insidiis ponit: tum quosdam expeditos speculatum praemittit. Ex quibus cum audivisset, in praeda agenda adhuc occupatos esse barbaros et a castris longe abesse; milites suos modice iubet prandere. At illi, quia non habebant, unde aquam haurirent ad

A. C. 1348 Imp. Io. Cantacuz. 2

ὅθεν ὑδρευσαμένους τὴν ἀνάγκην ἔσται παραμυθεῖσθαι τῆς φύσεως, ὅσην ἥ τε τοῦ δρόμου ταλαιπωρία καὶ τὸ φλέγον τῆς ὥρας ἤνεγκεν, αὐτοὶ μὲν περὶ τὴν τῶν ὅπλων ἐγίνοντο χρείαν, τὸ πολὺ D τῆς ἡμέρας ἄσιτοι διακαρτερήσαντες· Ματθαῖος δὲ στρατηγῶν εἰς τάξεις διῄρει τὴν δύναμιν· καὶ τοὺς μὲν ἱππέας ἔς τε τὸ δεξιὸν καὶ λαιὸν διαμερισάμενος κέρας ὑφ' ἡγεμόσι τοῖς ἀρίστοις ἐς τὰ τῶν ἄκρων τὸ πεζὸν παρενέβαλε μέσα, ταξιάρχοις καὶ αὐτὸ παραδοὺς οἷς τὰ πολέμια κρατίστοις εἶναι τετύχηκεν· αὐτὸς δὲ E τῶν ἱππέων ἐνίους ἔχων περιῄει, πρὸς εὐψυχίαν καὶ ῥώμης ἐπίδειξιν διεγείρων τὰς φάλαγγας. (Β.) Τῆς δ' ἡμέρας ἐς τὸ πλέον ἢ κατὰ μεσημβρίαν εἶναι τὸν ἥλιον γενομένης, οἱ βάρβαροι πολλὴν ἐπαγόμενοι πόῤῥωθεν παρεδείκνυντο λείαν. ἐγγύτερον δ' ἤδη γενόμενοι κατεπλάγησαν μὲν τὴν τῶν Ῥωμαίων θεασάμενοι στρατιὰν, τῇ τῶν ὅπλων λαμπρότητι διαλάμπουσαν· κατεφρό- F νησαν δ' αὖ, οὐ πάνυ πολλὴν ξυννενοηκότες οὖσαν αὐτήν. ἔδοξεν οὖν ἄμεινον, τὴν λείαν ὀπίσω διαλιπόντας μικρὸν, ἀθρόους ὑφ' ἑνὸς ἱσταμένους αὐτοὺς τὴν τῶν Ῥωμαίων εὐρώστως ἔφοδον διακαρτερεῖν. διὸ τοὺς ἐλαφροτάτους τοξότας πρότερον σφῶν αὐτῶν ἐς τὴν οὐραγίαν θέντες παραγγέλλουσι νῦν μὲν ἐπικεῖσθαι, νῦν δ' ἀποχωρεῖν ἐκ μεταβολῆς καὶ φυγομαχεῖν, κατὰ τό σφισιν ὡς τὰ πολλὰ εἰωθὸς, καὶ συχνὰ τοῦτο δρῶντας ἐξαπατᾷν καὶ P. 528 ἐπιταράττειν τὴν τῶν Ῥωμαίων τάξιν. (Γ.) Τῶν μέντοι Ῥωμαίων σοβαρῶς ἐπιόντων, καὶ τῶν σαλπιγκτῶν ἀνακρουομένων τὸ ἐνυάλιον, ἐπηλάλαξάν τε εὐθὺς οἱ Πέρσαι καὶ μετὰ μακροῦ τινος θράσους αὐτοῖς συνεῤῥήγνυντο, συνασπισμός τις τὰ πρῶτα

restinguendam sitim, quam et cursus defatigatio, et illius tempestatis ardor attulerat, armis expediendis operam dare coeperunt, et maximam diei partem ieiuni perstiterunt. Matthaeus autem, imperatoris officio fungens, cohortem in ordines distribuit; equitibus dextrum et sinistrum cornu assignat, praefectis iis, qui virtute praestabant: pedites inter utrumque extremum medios locat, et iis ducibus regendos tradit, qui bellicosissimi sunt. Ipse, cum aliquot equitibus circumvectus, milites iubet confidere, et ut fortes se ostendant hortatur. (II.) Sole iam ultra meridiem progresso, apparent barbari procul, multum praedae secum agentes. Mox ubi propius accessere, Romanos milites armorum splendore collucentes conspicati obstupescunt primo; deinde quia animadvertunt non multos esse, despectui habent. Porro optimum iis esse visum est, praedam a tergo non longe relinquere, una autem omnes stare confertos, atque ita Romanorum impressionem fortiter sustinere. Itaque expeditissimis sagittariorum, in extremo agmine primum collocatis, praecipiunt, ut nunc instent, nunc conversi pedem referant ac fugiendo pugnent suo more; tum ut id crebro faciant, atque ita Romanam aciem ludificando perturbent. (III.) Romanis igitur magno animo invadentibus, ac belli signum dantibus tubis, statim et ipsi Persae clamorem tollunt, et cum nostris ferocissime confligunt: initio quidem illi densum, ut

A. M. 6856 δόξαντες βαρὺς καὶ παράταξις μάλα δυσπρόσοδος· ὡς εὐθὺς
Ind. 1 ἐξ ἀρχῆς τὸ μὲν συνεχὲς τῆς πεζικῆς τῶν Ῥωμαίων διακόπτεσθαι
B φάλαγγος· καὶ ἅμα τὸ εὐώνυμον τῶν ἱππέων, πιεζόμενον ἔξωθεν
ὑπὸ τῶν ἐλαφρῶν ἐκείνων τουρκῶν, τὰς ψυχὰς θορυβεῖσθαι.
Ματθαῖος δ' ὁ στρατηγὸς περιιὼν λόγοις τε ἀνεῤῥώννυε πρὸς
τὸ εὐθαρσέστερον τοὺς οἰκείους καὶ τοῖς θλιβομένοις ἀεὶ προσιὼν
παρεβοήθει μέρεσιν. ἔπειτα μείζονος δεομένην τῆς βοηθείας τὴν
στρατιὰν ξυννενοηκὼς ἐς τὸ τῆς τόλμης παραβολώτερον ἑαυτὸν
μετεσκεύασε, καὶ πρὸς μέσους ἐμβάλλει τοὺς πολεμίους ξύν γε
C τοῖς ἀμφ' αὐτὸν, νεανικώτερον τρόπον μᾶλλον ἢ προμηθέστε-
ρον· καὶ ὅλην εὐθὺς ἐκλόνησέ τε καὶ διέσεισε τὴν ἐκείνων φά-
λαγγα, τοὺς μὲν κατὰ μέτωπον ἀπαντῶντας γενναίως καταβάλ-
λων τε καὶ συμπατῶν· τοὺς δ' ἄλλους πρὸς ἄνανδρον κατακλείων
ἀμηχανίαν· ὡς ἐντεῦθεν ἀναῤῥωσθέντας Ῥωμαίους εὐτολμώτερον
ἐς τοὺς κινδύνους τέως παραβάλλεσθαι, καὶ τοὺς κατὰ πρόσωπον
V. 427 ἅπαντας διωθεῖσθαί τε καὶ φονεύειν εὐρώστως. ἀλλὰ πολλούς τι-
D νας καὶ συνεχεῖς διεξελαύνων ἐν τῇ μάχῃ τοὺς δρόμους ὁ στρα-
τηγὸς Ματθαῖος, καὶ πλεῖστα τῶν πιπτόντων πολεμίων σώματα
συμπατῶν, ἔλαθε τοῦ ἵππου πεσόντος ἐς γῆν ἐκριφεὶς καὶ ἀπὸ
γῆς μαχόμενος τοῖς ἐπιοῦσιν. ἔνθα δὴ πολὺς ὁ ἀγὼν ἑκατέρωθεν
συνέστη, τῶν μὲν πολεμίων ἀποκτείνειν ἐπειγομένων, τῶν δὲ Ῥω-
μαίων ἀντεχομένων μάλα γενναίως καὶ τὰς ἑαυτῶν ὑπὲρ τοῦ
στρατηγοῦ προδιδόντων ψυχάς· ἕως ἵππου παρενεχθέντος ἐπι-
E βὰς κατὰ κράτος ἤλαυνε κόπτων τοὺς πολεμίους· ὡς μηδὲ λε-
λεῖφθαι, ὃς γοῦν ἀπαγγελεῖ τῇ Ἀσίᾳ τὸ πάθος. (Δ.) Τοῦτο

4. τοξοτῶν coni. Boiv. Vide Notas.

videbatur, confertis clypeis agmen aciesque accessu difficillima, ita ut primo impetu pedestrem Romanorum phalangem perruperint; cum et sinistrae alae equites, illis, quos dixi, expeditis sagittariis eminus prementibus, animo perturbarentur. Matthaeus vero dux circumeundo suorum animos dictis augebat et confirmabat, ac iis partibus, quae maxime laborabant, aderat usque subsidio. Maiori deinde auxilio exercitum indigere animadvertens proiectiorem audaciam induit, et suo cum globo in medios hostes irrumpit, iuvenilius certe ille quam cautius. Ita statim proturbat et disiicit totam aciem, iis qui fronte adversa incurrerent viriliter prostratis obtritisque; aliis autem imbelli stupore oppressis. Ea re Romani confirmati acriore iam animo periculis sese offerunt, et obvios quosque strenue disturbant et occidunt. Inter haec Matthaeus, dum multiplici contentoque cursu per pugnam fertur ac plurima ruentium hostium corpora proculcat, equo in terram lapso repente excussus, pedes cum occurrentibus quibusque congredi cogitur. Ibi acriter utrimque certari coeptum, hostibus quidem illum interficere gestientibus, Romanis autem acerrime propugnantibus, et suas pro salute imperatoris animas ultro proiicientibus, donec equus est admotus: quo ille conscenso, hostes effuse persequutus ita cecidit, ut nec relinqueretur, qui cladem illam Asiae nunciaret. (IV.) Bonum illud Romanis augu-

Ῥωμαίοις ἔδοξεν ἀγαθὸς οἰωνὸς καὶ μακρῶν ἐλπίδων προοίμιον. A. C. 1348 τὸ μὲν γὰρ ἐπιοῦσαν δέξασθαι, πρὶν ἢ προσδοκῆσαι, καὶ ἀπο- Imp. Io. Cantacuz. 2 κρούσασθαι τὴν τῶν πολεμίων ἔφοδον, μακρῷ τινι κραταιότερον, ἢ πολεμίων χώραν αὐτόν τινα καταδραμόντα στήσασθαι τρόπαιον. οἷς γὰρ ἐς ὑπερορίους ἐκστρατείας παρασκευάζεσθαι μεμελέτηται, τούτοις δὴ καὶ περιττῶς τε μάλα καὶ σοβαρῶς ὁπλί- F ζεσθαι ἀναγκαῖον, καὶ πάντα πρὸς τὸ ἀνενδεὲς καὶ φιλοτιμότερον ἐκ πολλοῦ τοῦ χρόνου τελεῖν, ἅτ᾽ ἐν ἀλλοτρίᾳ γῇ ποιεῖσθαι μέλλουσι τὰς ὑπαίθρους στρατοπεδείας· οἷς καὶ εἰ νικῷεν, μέτριος μέν τις ἕπεται ἔπαινος, θαῦμα δ᾽ οὔ, τῶν παραδόξων οὐδενὸς πεπραγμένου, ἀλλ᾽ ἑνὸς τῶν ὅσα τῶν προσδοκωμένων ἦν. οἷς δ᾽ οἴκοι καθημένοις ἀπροσδοκήτοις τὸ πολέμιον ἔπεισι πῦρ, θαυμαστὸν, εἰ μὴ ζημιωθεῖεν τὸ ζῆν. εἰ δὲ γενναίως καὶ εὐθαρσῶς P. 529 ἀνταγωνισαμένοις μετὰ πάνυ μικρᾶς καὶ τῆς προστυχούσης δυνάμεως γένοιτο ἀποκρούσασθαι, τοῦτο δ᾽ ἤδη καὶ θαυμάζεσθαι ἄξιον. εἰ δὲ καὶ οὕτω κατατροπώσασθαι γένοιτο, ὡς μηδὲ πυρφόρον λελεῖφθαι, τὸ δὴ λεγόμενον, τοῦτο δ᾽ ἐκείνων μακρῷ τινι βέλτιον. (E.) Καὶ ἡ μὲν πεζικὴ τῶν Περσῶν ἐκείνη δύναμις ἐς τοῦτο τύχης ἐλήλαται καὶ ἠφάνισται. τῆς δ᾽ ἱππικῆς κατόπιν ὁ βασιλεὺς ἐξ Ὀρεστιάδος τὴν δίωξιν κατεσπουδασμένην μετὰ χι- B λίων ἱππέων πεποιηκὼς, ἐπειδήπερ ἀσυντάκτοις ἐκ τῆς λείας ἀναζευγνύουσιν ἐντετύχηκε, τοὺς μὲν τριακοσίους ἀπηντηκότας εὐτόλμως ἔργον ἀπέφηνε ξίφους· οἷς δὲ πόῤῥωθεν αἰσθέσθαι ξυνηνέχθη τῆς μάχης, τούτοις δὲ φυγῇ τὴν σωτηρίαν δίχα τῆς λείας πορίζεσθαι ἐξεγένετο σποράσι καὶ ἀσυντάκτοις.

rium esse visum est, et magnae spei praeludium. Scilicet ingruentem excipere, priusquam praevideris, et repellere hostium impetum, virtus est multo maior, quam si quis facta in hostilem agrum excursione tropaeum statuat. A quibus enim praemeditatis bellum adversus exteras gentes apparatur, eos cumulate et splendide instructos esse necesse est, et omnia ad plenum longo ante diligenter sibi comparasse; ut quibus externo in solo sub dio castrametandum sit: et ii quidem, si vincant, mediocrem laudem consequuntur; nec mirum; cum nihil praeter opinionem, verum id quod praevisum erat, gestum ab iis fuerit. Quibus vero domi sedentibus, nec opinatis, hostilis flamma supervenit, mirum nisi ii vita mulctentur. Quod si iidem strenue audacterque pugnando, parva admodum et fortuita hominum manus, hostem repulerint, id quidem iam admiratione dignum. At si ita debellaverint, ut nec ignifer, quod aiunt, relictus sit, id vero longe praeclarissimum est. (V.) Ac pedestris quidem illa Persarum manus eum exitum sortita et in hunc modum deleta est. Equitatum autem ipse imperator ab urbe Orestiade cum equitibus mille celeriter persequutus, et ut se a praeda recipiebant inordinatos nactus, trecentos qui audacter occurrerant ferro delevit. Caeteri, cum e longinquo pugnam illam sensissent, praeda amissa, palantes dispersique fuga saluti consuluerunt.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ

ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ ΙΖ.

NICEPHORI GREGORAE

BYZANTINAE HISTORIAE

LIBER DECIMUS SEPTIMUS.

ARGUMENTUM.

De bello a Latinis Galataeis illato. Quibusnam artibus ii opulenti potentesque evaserint. Classem a Cantacuzeno construi cur aegre ferant. Caedes ab iis perpetratae. Byzantii pacis cupidi, iidemque infirmi; iniurias patienter ferunt. Salutis publicae praesidia a principibus neglecta. Latini viribus praevalentes. Inita cum imperatoribus foedera aperte violant. Piscatoriam navim per latrocinium capiunt. Homines occidunt. Bellum clam apparant. Navale muniunt. Portae Byzantii clauduntur. Orto inter Latinos dissidio, legati de pace ad imperatricem Irenen veniunt. Eorum postulata iniqua et superba. Irenes responsum. Byzantii omnes bellum deposcunt (Cap. 1). *Galataei praemeditati Byzantios imparatos adoriuntur. Oram maritimam incendiis vastant. Aliquot naves, ad fluvii ostia noctu deductae a Byzantinis navarchis, in tutum evadunt. Reliquae igni absumptae. Alteram oram iidem Latini incendunt. Castellum suum amplificant et muniunt. Byzantium et naves elapsas oppugnant. Repelluntur. Frumentarias et onerarias intercipiunt: unde rerum necessariarum inopia apud Byzantios. Irene imperatrix Manueli filio bellum foris administrandum committit. Hic suburbana hostium aedificia incendit. Milites et nuncii a Cantacuzeno missi Byzantiorum animos confirmant* (2). *Galataeorum spes deceptae. Nova consilia. Byzantii urbis ingens circuitus. Militum paucitas. Civium ardor. Galataei copiis domesticis et aliunde accitis instructissimi. Byzantios facile repellunt. Machinam ingentem navi imponunt. Ea urbis muro admota, acerrimam pugnam committunt. Multis suorum amissis consternati recedunt. Antequam domum redeant, mortuos clam sepeliunt. Pace per legatos petita, nec impetrata, sese ad bellum diuturnius parant* (3). *Cantacuzenus (Orestiade) reversus bellum terra et mari apparat. Advocata concione, Byzantios negligentiae arguit: pecuniam in classem contribui iubet. Pecunia promittitur. Ingens omnium ardor. Exactiones. Latini suas naves subducunt. Auxilia et pacis arbitros arcessunt. Rhodiorum legati de pace: legatione irrita domum redeunt. Galataeorum pretiosam supellectilem, quorundam etiam uxores*

ac liberos, rogati secum exportant. Byzantii coactis undique navibus classem instruunt. Obsident et obsidentur (4). *Byzantii e portu in altum provehuntur; rudes plerique et inexercitati. Hostium navem onerariam incendunt. Latinorum anxia deliberatio. Omnes cedendum esse statuunt. Solus navarchus refragatur. Instructa suorum classe Byzantinam exspectat, consilium ex re capturus* (5). *Terra et mari ad pugnam itur. Quid Byzantinae classi obfuerit. Quo ordine naves processerint. Notatur trierarchorum culpa. Byzantii omnes subito metu perculsi; in mare desiliunt. Clades maxima. Iustum Dei iudicium. Latinorum navarchus rei miraculo obstupescit. Vacuis navibus potitur. Byzantinae classis altera pars in eandem calamitatem incidit. Terrestrium copiarum trepidatio non minor. Latinorum aequitas et clementia* (6). *Latini castelli obsidio soluta. Obsidentium fuga et pavor. Latini victoria moderate usi; pacem petunt. Legati ab urbe Genua missi veniunt. Eorum interventu Galataei, quanquam victores, iniquas pacis leges subeunt. Imperatoris, in summas angustias adducti, animus fortis et invictus* (7).

A. M. 6856 Ind. 1 A. C. 1348 Imp. Io. Cantacuz. 2 V. 428

α'. Τοῦ μέντοι βασιλέως ἐν τοῖς τοιούτοις ἀσχολουμένου, μάχην κατὰ Βυζαντίου τοῖς ἐν Γαλάτου Λατίνοις πεποιηκέναι συμπέπτωκεν, αἰτίαν μὲν ἐμφανῆ τινα καὶ εὐπρόσωπον ἥκιστα ἔχουσιν ἐγκαλεῖν οὐδεμίαν· δεδιόσι δ' αὔξησιν ἴσως τοῦ τῶν Βυζαντίων ναυτικοῦ κἀντεῦθεν καὶ τῶν κατὰ σφᾶς ἀθροιζομένων C ἐξ ἐμπορίας φόρων ὕφεσιν. (B.) Αὐτοὶ γὰρ ἐξ ἀρχῆς ὀλίγα τινὰ καὶ φαῦλα περὶ τὸν τόπον οἰκήματα συγχωρηθέντες συστήσασθαι, ἔπειτα ἔλαθον τοῦ χρόνου χωροῦντος ἐπὶ μέγα δόξης τε D καὶ δυνάμεως ἀναβάντες. τῶν γὰρ βασιλέων, συμβὰν οὑτωσί πως, στασιαζόντων κατ' ἀλλήλων ὑπὲρ τῆς ἀρχῆς, καὶ τῶν Ῥω- P. 530 μαϊκῶν ἐντεῦθεν πραγμάτων ταραττομένων καὶ σφόδρα πονήρως διατιθεμένων, οὗτοι λάθρα καὶ δολίως ὑπερχόμενοι νῦν μὲν τούσδε, νῦν δὲ τούσδε, καὶ ὑπισχνούμενοι συμμαχίαν παρέχειν καὶ ὅπλων καὶ ὁπλιτῶν εὐπορίαν ἔκ τε γῆς καὶ θαλάττης, ἔλαθον μὴ μόνον τὴν τῶν Βυζαντίων εὐπορίαν καὶ μικροῦ πᾶσαν τὴν ἐκ θαλάττης πρόσοδον παρελόμενοι, ἀλλὰ καὶ ὅσα τῶν δη-

1. Imperatore in his occupato, Latini Galataei Byzantiis bellum inferunt; non quod certam aut speciosam ullam conquerendi causam haberent; sed fortasse veriti, ne Byzantiorum res nautica incrementum acciperet, atque inde etiam imminuerentur vectigalia, quae ipsi privatim ex mercaturis cogebant. (II.) Nimirum iis parvas quasdam et viles tabernas construere permissum initio fuerat. Tempore autem procedente ad magnum splendorem magnamque potentiam sensim pervenerant. Nam forte ita incidit, ut principes inter se de imperio certarent; turbataque ob id Romana re et gravissime laborante, isti clam ac dolosis artibus modo hos modo illos subeundo, et auxilium daturos armorumque et militum magnam vim terra et mari s e missuros se promittendo, non modo Byzantiorum opes et omnem ferme ex mari proventum, sed et multa publicorum negotiorum genera,

A. M. 6856 Ind. 1 μοσίων πολυειδῶς ἔχοντα πραγμάτων ποικίλον πορίζει τοῖς B ἀρχικοῖς πρυτανείοις τὸν πλοῦτον· ὡς ἐντεῦθεν τὴν μὲν ἐκείνων ἐκ τῶν φόρων ἐπέτειον γίνεσθαι πρόσοδον διακοσίων ἔγγιστα χιλιάδων, τὴν δὲ Βυζαντίων βίᾳ καὶ μόλις τριάκοντα. διὰ δὴ ταῦτα μεγαλαυχούμενοί τε καὶ τῆς τῶν Βυζαντίων ἀσθενείας ἡμέραν ἐξ ἡμέρας κατορχούμενοι οἰκίας τε διωρόφους καὶ τριωρόφους ἀνίστασαν, καὶ πλείονος αὖ ἐπειλημμένοι πρὸς τὸ ἄναντες τόπου πύργους τε ᾠκοδόμουν δυσανταγώνιστον κεκτημένους τὸ C ὕψος καὶ ἅμα τείχη καὶ περιβόλους μακρὰν τὴν εὐρυχωρίαν ἔχοντας ἄλλους ἐπ' ἄλλοις συχνοὺς περιήλαυνον· καὶ πρός γε ἔτι τάφρους καὶ ὀχυρώματα ἐπ' αὐτοῖς καὶ ὅσα πολεμίοις δυσεπιχείρητον ἀπειλοῦσι τὴν πάροδον ὤρυττον. (Γ.) Ἄρτι δὲ καὶ ναυτικὸν συνίστασθαι βουληθέντος τοῦ βασιλέως Καντακουζηνοῦ διὰ τὰς συχνὰς τῶν Περσικῶν δυνάμεων ἐφόδους κἀκ τῆς Ἀσίας D ἐς Θρᾴκην νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν διαβάσεις, καὶ ἅμα τοὺς ἐκ θαλάττης οἰκονομικώτερον τρόπον κουφίσαντος φόρους βουλομέ-V. 429 νοις καταίρειν εἰς τὸν τῶν Βυζαντίων λιμένα, ὃ μάλιστα τοῖς Λατίνοις ἦν ἀεὶ βοηθοῦν καὶ κραταιότερον αὐτοῖς τὸ δύνασθαι διηνεκῶς ἐργαζόμενον, ὑπόνοιαν ἔσχον μάλα θρασεῖαν, καὶ ἔδεισαν μὴ θαλαττοκρατησάντων Ῥωμαίων ὑποῤῥυεῖσα ἡ αὐτῶν δύναμις μετὰ τῆς τοῦ κέρδους εὐπορίας αὐξήσῃ τάχιστα Ῥωμαίους. ὃ δὲ μάλιστα ἐκ τοῦ παραχρῆμα καὶ σύνεγγυς ἔθραυε E τὴν ἐκείνων ψυχὴν, ἡ τῆς Χίου πρόφασις ἦν. ἐδεδίεσαν γάρ, μὴ πρὸ βραχέος ἔτι τῶν ὁμοφύλων ἐπιβούλως ἀφελομένων κατα-

1. ποικίλον em. Boiv. pro ποικίλων. 15. διαβάσεις em. Boiv. pro διαστάσεις.

principum aerariis magnam pecuniae copiam afferentia, sensim ad se transtulerint; sic ut quotannis ipsi ex vectigalibus ducentorum ferme millium summam colligerent; Byzantii vix atque aegre triginta millia conficerent. Ea propter animis elati, et Byzantiorum imbecillis viribus quotidie magis insultantes, aedes duorum et trium tabulatorum exstruunt: tum maiori spatio per adversum clivum occupato, turres aedificant arduas et expugnatu difficiles; murosque et vallorum septa alia atque alia late circumducunt; fossas praeterea et munitiones moliuntur, et quaecunque aditum hostibus difficilem minari solent. (III.) Demum cum imperator Cantacuzenus classem instruere decrevisset, ob crebros Persicarum copiarum incursus earumque ex Asia in Thraciam nocturnas diurnasque transvectiones; idemque iis, qui ad Byzantinum portum appellere vellent, tributorum nauticorum onus prudenti ratione minuisset, cuiusmodi consilio plurimum semper Latini profecerant et potentiam suam in dies auxerant, suspicionem habuere ii gravissimam, timueruntque, ne Byzantiis maris imperio potitis, suis vero ipsorum viribus cum lucri occasione dilabentibus, res Romana augeretur. Quae autem praecipua ratio statim et propiore metu eorum animos perculit, ea fuit Chios insula. Verebantur scilicet, ne istam, quam paulo ante populares sui

πλεύσας ὁ τῶν Ῥωμαίων στόλος αὖθις αὐτὴν ἀφέληται, πρὶν A. C. 1348 εἰληφέναι τὸν εἰς συντήρησιν κραταιοτέραν ἀρκέσαντα χρόνον Imp. Io. Cantacuz. 2 αὐτῇ. ὅθεν αἰτίας καθ' ἡμέραν μάχης ῥάπτοντες ἦσαν ἄλλας ἐπ' ἄλλαις, οὐδὲν κεκτημένας ἰσχυρὸν καὶ εὐπρόσωπον, φόνους τε Βυζαντίων ἐργαζόμενοι, κρύφα μὲν τὸ πρῶτον, ἐκκεκαλυμμένως F δ' ἔπειτα καὶ πλὴν σκηνῆς καὶ προσωπείου. (Δ.) Τούτων δ' οὕτω δρωμένων, ἐθελοκωφεῖν ἐδόκουν Βυζάντιοι· τοῦτο μὲν καὶ εἰρηνεύειν ἐθέλοντες· τοῦτο δὲ καὶ τὴν σφῶν αὐτῶν ξυννοοῦντες ἀσθένειαν, πολυειδῆ τινα καὶ ποικίλην τοῦ χρόνου τούτοις ἐπενεγκόντος, ἐκ τοῦ περιφρονητικῶς διατίθεσθαι τοὺς κατὰ διαδοχὴν τῶν ἀρχικῶν ἐπειλημμένους ἐκ παλαιοῦ ἐς ὅσα πολιτικήν τε καὶ οἰκονομικὴν ἔχει πρόνοιαν τῶν ὑπηκόων ὁμοῦ καὶ τῶν δημοσίων πραγμάτων· οὐκ οἶδ' ὅντινα τρόπον ἐκείνοις ἥκιστα βουλο- P. 531 μένοις εἰδέναι, ὡς τοὺς βεβαίως καὶ ἀσφαλῶς βιοῦν ἐθέλοντας, καὶ φοβεροὺς μὲν εἶναι τοῖς ἐχθροῖς, ποθεινοὺς δὲ τοῖς φίλοις ἀεὶ, οὐχ ὅταν ἐν ὀφθαλμοῖς ἔρχηται τὰ δεινὰ παρασκευάζεσθαι χρεὼν, ὅτ' ὄνησιν οὐδεμίαν ἔχει τὸ σπούδασμα, ἀλλὰ πόῤῥωθεν ἀεὶ μελετᾷν, τίνα τε χρὴ προορᾶσθαι καὶ τίνα φυλάττεσθαι, καὶ αὖ τίνα προσίεσθαι καὶ οἰκειοῦσθαι πρὸς παρασκευὴν, ὧν μήπω μὲν πάρεστιν ἡ χρεία, μέλλει δὲ τοῦ χρόνου ῥέοντος καὶ B παντοδαπὰς καὶ παντοίας πλέκοντος τοῖς ἀνθρώποις τὰς τύχας· οὐδὲ συνιέναι παντάπασι, τίνι καὶ ὅσῳ δικαιοσύνη πρὸς ἀδικίαν συγκρινομένη διαφέρει, χρηματικῶν τε αὖ προσόδων προμήθεια καὶ ὅπλων κτῆσις πρὸς ἀμέλειαν τούτων· ἔτι τε πολιτειῶν εὐ-

per insidias abstulissent, Romana classis appulsa reciperet, nec satis ipsi temporis haberent ad eam firmioribus praesidiis custodiendam. Belli itaque gerendi causas alias ex aliis quotidie nectebant, nec validas nec speciosas; et Byzantiorum caedes, clam primo, deinde aperte citra scenam et larvam perpetrabant. (IV.) Haec cum ita fierent, Byzantii sponte obsurduisse videbantur, partim quia pacem volebant, partim quia suam infirmitatem perspiciebant; quam eis multiplicem et variam ipse temporis lapsus attulerat, eo quod ii, qui principatum ex successione iamdiu tenebant, eas curas neglexissent, quae privatorum rebus et publicae utilitati politica providentia oeconomicisque rationibus consulunt. Nempe hi nescio quomodo noluerant intelligere, eos qui tranquilli ac securi vivere velint, atque ab hostibus quidem metui, ab amicis autem perpetuo diligi, necesse esse, non quando obversatur oculis periculum instruere se, cum nullam habet utilitatem diligentia; sed longo ante usque secum meditari, ecquaenam praevideri, ecquaenam praecaveri oporteat; tum etiam quid apparatus causa adsciscendum adquirendumve sit eorum, quae usui nondum quidem sunt, sed procedente tempore, multiplicesque et varios hominibus casus texente, profutura sunt: noluerant, inquam, haec ii intelligere, nec quid et quantum iustitia iniustitiae comparata praestet; quid pecuniae provisae armorumque copia earum rerum neglectui; quid denique respublicae bene moratae et constans iu-

A. M. 6856 Ind. 1 νομίαι καὶ κανόνες ἀῤῥεπεῖς δικαστηρίων ὁμοῦ καὶ βουλευτηρίων πρὸς ἀστάθμητον καὶ συγκεχυμένον βίον. ὅμοιον γὰρ ἂν C εἴη, ὥσπερ ἂν εἴ τις παραβάλλειν βούλοιτο καὶ θεωρεῖν, ὅσον ἐν πελάγει διαφέρει καλῶς οἰακιζομένη ναῦς τῆς ἄνευ οἰάκων καὶ πόῤῥω παντὸς προμηθοῦς τοῖς πολλοῖς ἐκείνοις καὶ ἀνημέροις κύμασιν ἐπιπηδώσης· οἷς πολλῷ δήπου βέλτιον ἂν ἦν οἴκοι καθημένους ἀδοξεῖν καὶ μισεῖν παῤῥησίαν ὁμοῦ καὶ πολιτικὴν εὐγένειαν, ἢ τοσούτοις κινδύνοις παραβάλλεσθαι καὶ τοσαύτῃ διακυβεύειν ἀφροσύνῃ τὸ ζῆν. (Ε.) Ὃ μὲν οὖν Ῥωμαίους ἔχειν, ἄρ- D χοντας ὀφείλοντας εἶναι, ἐχρῆν, τοῦτο Λατίνοις προσγέγονε παρελομένοις καὶ μεταθεῖσιν ἐντεῦθεν ἐκεῖσε διὰ πρόνοιαν οἰκονομικὴν καὶ σεσοφισμένην σπουδήν. ἅπαντα γὰρ παρεσκεύασταί σφισι λαμπρῶς, σῖτος καὶ ὅπλα καὶ χρήματα καὶ ναυτικὴ δύναμις τῆς τῶν Βυζαντίων διηνεκῶς ὑπερέχουσα. (ς′.) Ὅθεν ἐπεὶ καὶ νῦν οὐδὲν αὐτοῖς ἐμποδὼν ἐνομίζετο θαλαττοκρατεῖν E βουληθεῖσι, καὶ δεκατευτήριον ἴδιον ἑαυτοῖς καταστήσασθαι τὸν αὐχένα τοῦ Πόντου, πρὸς φανερωτέραν ἤδη παρασπόνδησιν καὶ ἀθέτησιν τῶν πάλαι γενομένων σφίσιν ἐς τοὺς Ῥωμαίων βασιλεῖς ὅρκων καὶ νόμων ἐξεῤῥάγησαν· καί τι μονῆρες ἀκάτιον ληστρικῶν ὁπλιτῶν ἐμπλήσαντές τε νυκτὸς καὶ πρὸς Ἱερὸν καὶ αὐχένα τὸν διαπόντιον ἀναπλεύσαντες μίαν τινὰ Ῥωμαϊκὴν V. 430 ἁλιάδα κατέσχον, πολλῶν ἐκεῖ τηνικαῦτα δικτύοις χρωμένων ἐς F ἰχθύων ἄγραν, καὶ ξίφους ἔργον τοὺς πλείστους ἐπεποιήκεσαν. (Ζ.) Ἄρτι δ᾽ ἡλίου ἐς ἀνατολὰς ἐληλυθότος, καὶ τὸ τῆς νυκτὸς

9. Ῥωμαίους em. Boiv. pro Ῥωμαίοις.

diciorum ac deliberationum ordo vitae incertae et confusionis plenae. Perinde enim fuerit, ac si quis comparatione instituta aestimare velit, quantum in mari navis optimo gubernaculo instructa potior sit ea, quae sine clavo, sine ulla rerum provisione, aestuantibus asperisque fluctibus insiliat. Profecto hominibus illis melius multo fuisset domi sedere ingloriis, fiduciamque et publicae lucis claritatem odisse, quam tantis periculis obiicere se, tantaque temeritate vitam quasi aleam ludere. (V.) Quod igitur habere oportebat Romanos, ad quos principatus pertinebat, id Latini illis ademptum et ad se translatum adepti sunt sedula et cauta provisione solertique diligentia. Omnia enim his splendide parata erant, frumentum, arma, pecunia, et navales copiae, eaeque semper validiores quam Byzantinae. (VI.) Hi itaque, cum et hoc tempore nihil sibi obstare crederent, maris imperio potiri et Ponti fauces velut suas insidere ac in iis decimas percipere volentibus, ad apertiorem iam erumpunt violationem contemptionemque iuramentorum ac legum, quibus ipsi se Romanis imperatoribus olim obstrinxerant; et unius remorum ordinis cymbam praedonibus armatis implent noctu; tum ad Fanum et ad Ponti fauces provecti Romanam quandam naviculam comprehendunt, in qua multi piscationis causa retibus utebantur; ac plerosque ferro interimunt. (VII.) Sole recens orto et illius noctis indignum facinus

ἐκείνης ἀνόσιον ἀδίκημα τοῖς Βυζαντίοις ἑρμηνεύσαντος, λύπης μὲν ἄξιον ἐνομίσθη, μάχης δὲ καὶ πολέμων ἥκιστα. αἰσθόμενοι δ' ὅμως, ὡς οἱ Λατῖνοι τειχήρεις γενόμενοι, καὶ τὴν ἐς Βυζάντιον ἐκείνην συνήθη τε καὶ διηνεκῆ διάβασιν κοιμίσαντες, ἐφ' ὅλας ἡμέρας τρεῖς που καὶ τέτταρας πρὸς ὅπλα λεληθότως παρεσκευάζοντο καὶ τριήρεσι καὶ μεγίσταις ναυσὶ τὸ οἰκεῖον τέως περιέφραττον ἐπίνειον, τὰς τοῦ Βυζαντίου πύλας καὶ οὗτοι συγκλείσαντες ἐκάθηντο μετέωροι, πρὸς τὴν ἀδηλίαν τοῦ μέλλοντος ἀποβλέποντες. (H.) Ἀμφιβολίας δὲ μεταξὺ καὶ διχοστασίας ἐν τῇ τῶν Λατίνων βουλῇ γενομένης, ἅτε οὐκ ἐθελόντων, οἷς ἐξ ἐμπορίας καὶ ναυτικοῦ βίου τὸ πλουτεῖν περιῆν, ἀφεμένους ἐν τῇ τῆς εἰρήνης ἀνέσει πωλεῖν τε καὶ ἀγοράζειν, καὶ τῆς οὕτω τρυφώσης ἀσχολίας ἐς τὴν κερδαίνουσαν πήραν ὁλοσχερῶς ἐκκενοῦν τὸ φιλότιμον, ὅπλοις καὶ μάχαις ἐνδιατρίβειν, ἐξ ὧν τἀναντιώτατα τοῖς προειρημένοις ἅπαντα περιέσεσθαι δέος, πενίαν δηλαδὴ καὶ ἀδοξίαν καὶ τὸν περὶ τὸ ζῆν κίνδυνον καὶ, εἰ χρὴ τἀληθέστερον φάναι, τοῦ θεοῦ μηνίσαντος ἴσως διὰ τὴν οὕτω προφανῆ παρασπόνδησιν καὶ πρὸς τοὺς εὐεργέτας ἀχαριστίαν, τὸν τοῦ γένους ὄλεθρον παντελῆ, ἧκον μετὰ συχνάς τινας ἡμέρας ἐς Εἰρήνην τὴν βασιλίδα πρέσβεις ἐκεῖθεν, πῇ μὲν ἑαυτοὺς μεμφόμενοι, πῇ δὲ πλανωμένας καὶ ἀνιδρύτους αἰτίας προβαλλόμενοι καὶ ζητοῦντες ὅπως ποθ' ἑαυτοὺς ἀθωοῦν. τοῦ γὰρ βασιλέως ἀποδημοῦντος, ὡς ἔφημεν, καὶ περὶ Διδυμότειχον διατρίβοντος, ἐς Εἰρήνην τὴν βασιλίδα τὴν τῶν ἐν Βυζαντίῳ δημοσίων πραγμάτων διοίκησιν καὶ φροντίδα προὐνηνέχθαι ξυμπέ-

A. C. 1348 Imp. Io. Cantacuz. 2

P. 532

B

C

Byzantiis declarante, luctu sane dignum illud visum est; pugna tamen et bello minime. Verum ubi Latinos moenibus clausos continere se animadverterunt, et intermissa illa Byzantium veniendi assidua perpetuaque consuetudine, tres totos circiter quatuorque dies bellum clam apparare, suumque triremibus et maximis navibus obstruere navale, clausis et ipsi urbis portis, in incertum futuri exitum intenti ac suspensi sedebant. (VIII.) Interim apud Latinos deliberantes controversia et dissensio exstitit. Nimirum quibus ex mercatura nauticisque negotiis opulentia veniebat, ii vendendi emendique cum ea quam pax tribuit licentia, et totum in quaestuosam peram tam amoenae occupationis studium effundendi finem facere, armisque et bello operam dare nolebant; unde metus esset, ne mala consequerentur supra dictis bonis maxime contraria, egestas nempe et dedecus, et salutis discrimen, et ipse, si verius loquendum esset, totius generis interitus; Deo scilicet, ob apertam illam foederis violationem et animum in homines bene meritos ingratum, fortasse irato. Idcirco venere inde post aliquot dies legati ad Irenen imperatricem, qui partim suos culpabant, partim vaga quaedam et minime solida praetexebant, sese utcunque purgare laborantes. Imperatore enim, ut diximus, absente et circa Didymotichum versante, ad Irenen imperatricem publicarum in urbe rerum administratio et cura de-

A. M. 6856 Ind. 1 πτωκεν. (Θ.) Ἐπεὶ οὖν ἐς αὐτὴν ἧκον οἱ πρέσβεις, τάχ' ἂν λα-D βόντες ἀπῄεσαν τὴν συγχώρησιν καὶ ἀνάληψιν καὶ ἀνανέωσιν τοῦ πρὶν φιλικοῦ καθήκοντος, εἰ μὴ καὶ τὰ τῶν νεωτεριζόντων ὄχλων ἐκεῖ προσετίθεσαν ζητήματα. τὰ δὲ ἦσαν, λῦσαι τὴν τοῦ ναυτικοῦ παρασκευὴν Βυζαντίους, καὶ ὅσα τῆς ὁμοίας ἐξήρτηται ἀπονοίας. ὧν αὐτήκοος ἡ βασιλὶς Εἰρήνη γεγονυῖα περιμεῖναι ἐκέλευσε, μέχρις ἂν διὰ γραμμάτων δηλώσασα τῷ βασιλεῖ τὰ τῆς ὑποθέσεως, ἐκεῖθεν τὸ κῦρος δέξηται τῶν πραχθησομένων.

E (I.) Ὅθεν δὴ καὶ ἐκκλησίαν συνέλεξεν ἐς τὴν ὑστεραίαν. καὶ ἐπειδὴ παρῆσαν ἅπαντες, ὅσοι τε τῶν συγκλητικῶν καὶ ὅσοι τοῦ Βυζαντίων δήμου συνετώτεροι εἶναι ἐδόκουν, ἐβουλεύετο καὶ τὴν ἑκάστου γνώμην ἐζήτει μαθεῖν, ὁπότερον βούλοιντο, μάχῃ τὴν τῶν πραγμάτων ἐπιτρέπειν κρίσιν, ἢ θεμένους τὰ ὅπλα τὴν προτέραν ἄγειν εἰρήνην. καὶ ἦν οὐδεὶς, ὃς μὴ σφοδρότερον κατεσπου-F δασμένην ἔφαινε γνώμης ὁρμὴν ἐς τὸ μάχεσθαι. ἐκ πολλοῦ γὰρ πολλῶν ἕνεκα τοῖς Λατίνοις ἀχθόμενοι, καὶ ζητοῦντες καιρὸν ἀμύνασθαι, καὶ ἅμα οἰόμενοι ῥᾳδίως ἀφανιεῖν αὐτοὺς καὶ συντρίψειν ὀστράκου δίκην, ἐβόων ἅπαντες ἀπολεγόμενοι τὰς σπονδὰς, καὶ δύσηχός τις καὶ πολύμορφος ἀκοσμία ῥημάτων ἦν.

P. 533 V. 431 β'. Ταῦτα μαθόντες οἱ Λατῖνοι, ἐπεὶ διὰ μελέτης εἶχον ἐκ πλείστου τὸ πρᾶγμα καὶ πρὸς δημόσιον εἶδον ἤδη ῥυεῖσαν τὴν κακίαν φῶς, παραχρῆμα συνεσκευασμένους ἔδειξαν καὶ προητοιμασμένους σφᾶς αὐτοὺς εἰς ἔργα πολέμου. τριήρεις γὰρ ἐς μάχην εὐθὺς ὀκτὼ καὶ μονήρεις παμπόλλους προὔφαινον, ὅπλα τε

lapsa erat. (IX.) Legati, cum ad hanc venissent, impetrata fortasse venia reconciliataque et renovata amicitia, domum rediissent, nisi et multitudinis novarum rerum studiosae postulata adiecissent. Postulabant autem, ut navalem apparatum Byzantii solverent, et alia similis dementiae. Quae cum ipsa per se Irene imperatrix audivisset, legatos iussit exspectare, quoad, ubi per litteras id, de quo agebatur, imperatori significasset, acciperet ab eo responsum, quo ea quae factura esset confirmarentur. (X.) Itaque et concionem postera die convocat; et cum omnes, tum viri senatorii, tum quicunque inter cives Byzantinos intelligentissimi esse videbantur, in unum convenissent, consultat et uniuscuiusque sententiam sciscitatur, utrum illi velint; armorumne iudicio rem permittere, an positis armis pacem ut antea servare. Nullus autem fuit, qui non ad arma promptiorem animi impetum significaret. Latinis quippe multas ob causas iampridem infensi, et ulciscendi occasionem aucupantes; tum simul futurum arbitrati, ut facile eos delerent, ac fictilium instar contererent, clamabant omnes, pacemque repudiabant, sic ut dissona quaedam ac multiplex confusio vocum audiretur.

2. His Latini intellectis, quia rem longo ante praemeditati fuerant, videbantque publicam in lucem manavisse iam mala consilia, repente se instructos praeparatosque ad gerendum bellum ostendunt. Triremes enim octo et moneres quam plurimas in expeditionem educunt, armaque et omnis

A. C. 1348 Imp. Io. Cantacuz. 2

καὶ βέλη παντοῖα. καὶ μέντοι καὶ τεσσάρων ἐντὸς ἡμερῶν καταπλεύσαντες ὅλῃ δυνάμει κατὰ Βυζαντίων, ὄντων ἀπαρασκεύων ἔτι, πᾶσαν ἐμπιπρῶσι τὴν παραλίαν, πάνυ τοι σφόδρα μεστὴν B οὖσαν ξύλων παντοίων καὶ οἰκιῶν, ὅσαι τὰς ἐμπορικὰς ὑποδέχονται χρείας. ἐμπιπρῶσι δὲ καὶ τῶν Βυζαντίων νεῶν ὅσαι κατιοῦσαι νεωστὶ μετὰ τὰς ἐμπορίας ἔτυχον ἔτι ἐπ' ἀγκυρῶν σαλεύουσαι καὶ ὅσαι ἐς γῆν εἱλκυσμέναι ἦσαν· καὶ πρό γε τούτων ὅσαι τῶν τριήρων κελεύσει τοῦ βασιλέως ἄρτι ἐναυπηγοῦντο. κατεσκευάζοντο μὲν γάρ· οὔπω δ' εἰς θάλασσαν ἔφθησαν κα- C θελκυσθεῖσαι. (B.) Πέντε δὲ τῶν μεγίστων οὐσῶν, ὅσαι καιναὶ συγκατασκευάζονται, αἱ μὲν τρεῖς σὺν ἑτέραις μονήρεσιν οὐκ ὀλίγαις, ἐπεὶ ἀπηρτισμέναι ἐς τὸ ἀνενδεὲς ἔτυχον οὖσαι, νύκτωρ καθελκυσθεῖσαι πρὸς τῶν ναυάρχων διὰ τὴν τοῦ πολεμίου πυρὸς ἔννοιαν ἀνήχθησαν περὶ τὰς τοῦ ποταμοῦ ἐκβολάς, ἔνθα καὶ τοῦ πορθμοῦ τὸ πέρας ἐστίν. ἐκεῖ γὰρ ἐξ ἀντιπεριστάσεως τῶν δύο περάτων τοῦ τε ποταμοῦ καὶ τοῦ θαλαττίου κόλπου πολλὴ D συσσωρευομένη ψάμμος τε καὶ ἰλὺς ἑκατέρωθεν καὶ ἀποθινοῦσα τὸ στόμα, καὶ μόλις στενήν τινα καὶ δυσέμβολον ἀφιεῖσα διέχειαν βάθους, ὅσην δὴ καταρρέων ὁ ποταμὸς ἐξ ἀνάγκης ῥήγνυσιν, ἑκατέρωθεν τὸ πᾶν εὖρος ἄβατον οὐ μόνον μεγάλαις καταλείπει τριήρεσιν, ἀλλὰ καὶ ὅσα δίκροτ' ἂν εἴη καὶ κενὰ τῶν πλοίων, διὰ τὴν τοῦ ἐπιπολάζοντος ὕδατος βραχύτητα, καὶ ταῦτα δυσπόρευτον οἶμαι ἂν τὴν δίοδον ἔχοι ὡς τὰ πολλά. αἱ δ' E ἕτεραι δύο μετὰ καὶ τῶν ἐγκαινιζομένων ἐκ παλαιότητος ἐπὶ τὸ

9. οὔπω Boiv. pro οὕτω.

generis tela expediunt. Et quidem intra dies quatuor totis viribus Byzantios etiamnum imparatos classe adorti totam incendunt maritimam oram, omni lignorum genere et aedificiis refertissimam, iis scilicet, quae capiendis mercatorum rebus idonea sunt. Incendunt item ex Byzantinis navibus eas omnes, quae recens advectae erant, et cum onere adhuc in ancoris stabant fluctuantes; tum illas etiam, quae in terram tractae fuerant, et ante has, quotquot triremes iussu imperatoris tum aedificabantur. Nam tum quidem construebantur, nondum autem tractae erant in mare. (II.) At ex quinque maximis, quot novae erant aedificatae, tres cum aliis moneribus non paucis, quod ita instructae essent, ut nihil deesset, noctu a navarchis propter hostilis ignis suspicionem tractae in mare, ad os fluvii deductae sunt, ubi et fretum desinit. Illic enim geminorum ostiorum concursu, fluvii et marini sinus, magna arenae et limi utrinque accumulata vis ostia obstruit, ac vix angustum quendam et penetratu difficilem aditum relinquit; quantum nempe currens fluvius sibi ipse necessario rumpit. Tota vero utrinque latitudo non modo magnis triremibus impervia remanet, sed et biremes quaecunque, et vacua etiam navigia, propter aquae supernatantis paucitatem illac (ut opinor) difficulter plerumque transierint. Reliquas vero duas, et eas, quae vetustate laborantes novabantur in melius, hostilis flamma

A. M. 6856 Ind. 1 βέλτιον πολεμίου πυρὸς ἔργον ὁμοῦ τοῖς φλεγομένοις ἅπασιν ἐκείνη γεγένηται τῇ ἡμέρᾳ. (Γ.) Μηδὲν δ' οὖν οἱ πολέμιοι μελ- P. 534 λήσαντες, ἐπεί γε ἀδείας ἁπάσης, ὁπόσης ἐβούλοντο, σφόδρα ἀπέλαυον, ἀπονητὶ διαβάντες ἐμπιπρῶσι καὶ τὴν πέραν ἅπασαν ὁμοίως παράλιον. πνεῦμα δὲ κατὰ τύχην ἀπ' ἄρκτου ῥεῦσαν σφοδρότερον πολλοῦ μὲν καὶ ταχέος ἐνέπλησε τὴν τῶν Βυζαντίων πόλιν καπνοῦ, πλείονος δὲ τὴν καρδίαν τῆς λύπης, ὅσην αἰσχύνης θ' ὁμοῦ καὶ ζημίας προΐσχουσιν αὔλακες. καὶ ἦν ἰδεῖν αὐθημερὸν τὸν ἔξω πάντα κόσμον τῆς πόλεως ἐν βραχεῖ μαραινό- B μενόν τε καὶ δάκρυα προκαλούμενον συνετῶν ὀφθαλμῶν. (Δ.) Οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ χαρακώματα πλεῖστα καὶ σανίδας παντοίας V. 432 προετοιμασάμενοι πόῤῥωθεν, ἐν τούτῳ τοῦ χρόνου τὰ τείχη τῶν προτέρων παρεκβαλόντες ὅρων, πολλοῦ τινος ἐδράξαντο τόπου πρὸς τῶν μετεωροτέρων· ὃν δὴ στύλοις πυκνοῖς καὶ πολυπλόκοις διασταυρώσαντές τε καὶ παρεκτείναντες ἐς τρίγωνον σχῆμα, καὶ ἐπ' αὐτοῖς σανίδας ἐλάσαντές τε καὶ προσηλώσαντες δίκην ἐπάλ- C ξεων καὶ αἰθερίων περιπάτων, εἶτα σπουδῇ καὶ πολυχειρίᾳ πᾶσαν τὴν κύκλῳ περιταφρεύουσι χώραν, ἄνδρες ὁμοῦ καὶ γυναῖκες, ὅλας νύκτας ἀΰπνους διατελοῦντες καὶ μηδὲν τῶν ἡμερῶν διαφερούσας δεικνύντες ἐς τὴν κατεσπουδασμένην ἐργασίαν ἐκείνην. (Ε.) Ἐν τούτῳ συχναὶ προσβολαὶ κατὰ τῶν πυλῶν τῆς πόλεως ἐγίνοντο, καὶ μάλιστα κατὰ τῶν εἰρημένων νεῶν, ἃς, ὡς εἰρήκειμεν, οἱ ναύαρχοι καθελκύσαντες εἰς ἀσφάλειαν ἤγαγόν τε D καὶ φρουρὰν περὶ αὐτὰς ἔστησαν. ἀμυνομένων δ' εὐρώστως τῶν

2. μελλήσαντες Boiv. pro μελήσαντ. 22. ἃς, ὡς εἰρήκ. Boiv. pro ἃς εἰρήκ.

absumpsit illa die cum caeteris omnibus, quae cremata sunt. (III.) Nihil itaque hostes cunctati, quando omni fruebantur et quantacunque volebant licentia, nullo labore transvehuntur, et totam quoque oppositam oram incendunt. Ac tunc forte violentior ab Arcto ingruens ventus cum urbem multo et rapido fumo, tum maiori dolore civium corda implevit; quantus videlicet is est, quem dedecus simul et damnum pariunt. Et videre erat una die exteriorem omnem urbis ornatum statim deletum, ita ut hominum saniorum oculis lacrymae cierentur. (IV.) Nec vero illi hoc solum; sed et palis quamplurimis et omnis generis asseribus longo ante provisis nunc demum ultra pristinos limites moenia promovent, et multum spatii per editiora occupant; eumque locum crebris et multiplicibus palis obvallant, ac triangularem in formam extendunt; tum superne tabulas impingunt, ac propugnaculorum et aëriarum ambulationum instar affigunt. Summa deinde diligentia et multa manu totum circumquaque territorium fossa cingunt, viri simul et foeminae, totis noctibus vigilantes; atque, ut opus accelerent, nullum noctis ac diei discrimen statuunt. (V.) Crebris interim oppugnationibus sollicitatae Byzantii portae, et praesertim illae naves, quas a navarchis subductas atque in tutum receptas et praesidio munitas diximus. Sed Byzan-

Βυζαντίων, ἐξεκρούοντο πανταχόθεν καὶ ἀπῄεσαν τραύματα A. C. 1348
πλεῖστα λαβόντες· πλὴν ὅτι θαλαττοκρατήσαντες, ὡς ἐβούλοντό Imp. Io. Cantacuz. 2
τε καὶ πάλαι ἐμηχανῶντο, οὐ μόνον πάσας ἐχειροῦντο τὰς ἐξ
Ἑλλησπόντου καταίρειν ἐς Βυζάντιον ἐπειγομένας φορτηγοὺς νῆας,
ἀλλὰ καὶ ὅσαι τὴν σιτοπομπίαν ἐκόμιζον ἐκ τοῦ Εὐξείνου, πάσας
ἐπίσης εἶργον τοῦ εἴσπλου καὶ ἐξηνδραποδίζοντο· ὡς ἐντεῦθεν
σπάνιν ἐγγενέσθαι τῇ πόλει σίτου καὶ τῶν ἄλλως ἐχόντων ἐπι- E
τηδείων. (ς'.) Ἡ δὲ βασιλὶς Εἰρήνη, τοῦ πράγματος αἰφνιδίου
συμπεπτωκότος αὐτῇ καὶ τῶν προσόδων ἀποκεκλεισμένων παν-
ταχόθεν, στρατιώτας μὲν ὀλίγους ἐκ τῶν παρατυχόντων δοῦσα
τῷ υἱῷ Μανουὴλ, ἐπιτρόπῳ τηνικαῦτά γε ὄντι τῶν Βυζαντίων,
περιϊέναι τὴν πόλιν ἐκέλευε καὶ παραθαῤῥύνειν ὡς ἔξεστι τὸν
ὄχλον εἰς ἄμυναν· πειρᾶσθαι δὲ διαπεραιούμενον καὶ κατὰ τῆς F
τῶν πολεμίων πόλεως, ἀπροσδοκήτους καὶ αἰφνιδίους ποιούμε-
νον τὰς ἐφόδους. ὃ δὴ νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν ποιῶν ἐκεῖνος
ἔκαεν ὅσα τείχους ἐκτὸς ἦσαν αὐτοῖς προαύλια καὶ οἰκήματα πρὸς
καταγωγὴν τῶν ἐξ ἐμπορίας. αὐτὴ δὲ συχνὰ τῶν Βυζαντίων τοὺς
προέχοντας μεταπεμπομένη λόγοις ὁμοῦ καὶ χρησταῖς ἐλπίσιν
εὐθυμοτέρους καθίστα, καὶ ἐβεβαίου τὸ πρόθυμον σφῶν, καὶ
ῥᾴους τὴν ψυχὴν εἰργάζετο πρὸς τὸν πόλεμον. (Ζ.) Ἤδη δὲ P. 535
κἀκ βασιλέως ἔξωθεν ᾔεσαν στρατιῶται σποράδες ἄλλοι ἄλλοθεν
ἐς Βυζάντιον καὶ λόγοι παραμυθούμενοι Βυζαντίους καὶ παρα-
κελευόμενοι, μὴ πεπτωκὸς ὅλως κτήσασθαι φρόνημα πρὸς τὴν
ἀπροσδοκήτως ἐπενεχθεῖσαν ταυτηνὶ συμφοράν· μηδὲ γὰρ ἀνέξε-

tiis fortiter propugnantibus, undique illi repellebantur, multisque vulneribus acceptis recedebant. Verum iidem maris imperio potiti, ita ut volebant et ut pridem machinati fuerant, non modo universas comprehendebant onerarias naves, quae ab Hellesponto Byzantium advenire festinarent; sed et quaecunque ex Ponto Euxino frumentum adveherent, eas pariter omnes portus accessu arcebant diripiebantque; factumque inde, ut frumenti et aliarum rerum necessariarum inopia in urbe existeret. (VI.) Imperatrix autem Irene, cui istud negotium repentinum acciderat, cum ex omni parte commeatus essent interclusi, paucis militibus, qui forte aderant, Manueli filio urbi tum praefecto traditis, iubet Byzantium circumire, et ad hostem propulsandum animos quantum fieri poterit multitudini addere: tum etiam freto traiecto periculum facere et hostium urbem improviso ac derepente adoriri; quod ille diu noctuque agitans omnia incendit, quae illi extra murum suburbia et aedificia habebant, receptandis mercibus destinata. Ipsa vero Byzantiorum primores arcessit, verbis et bona spe recreat animos eorum, et alacriores ad bellum suscipiendum reddit. (VII.) Iam autem et foris alii aliunde sparsim milites Byzantium ab imperatore missi veniebant; necnon ii nuncii, qui Byzantios solarentur, hortarenturque, ne propter improvisam illam cladem sibi illatam animis prorsus conciderent: nec enim fieri

A. M. 6856 Ind. 1 σθαι τὸν τῆς δίκης ἔφορον ὀφθαλμὸν ἐς τέλος καθευδῆσαι, καὶ τοσαύτην σιγῇ παρελθεῖν ἀδικίαν. καὶ ταῦτα μὲν τῇδέ πη ἔσχε· καὶ τὸ θέρος ἐν τούτοις ἐτελεύτα.

B A. M. 6857 Ind. 2 γ'. Φθινοπώρου δ' ἀρχομένου, ἐπεὶ μὴ κατὰ τὰς ἐλπίδας ἐχώρει Λατίνοις τὸ πρᾶγμα· ἐνόμιζον γάρ, μηδ' εἰς ὅλην πεντεκαίδεκα V. 433 ἡμερῶν ἀρκέσειν τοὺς Βυζαντίους περίοδον, γενομένους τειχήρεις καὶ τῶν ἔξωθεν εἰωθότων ἐπιτηδείων παρακομίζεσθαι ἀποκεκλεισμένους, ἀλλὰ ἀπογνώσειν αὐτίκα μάλα, καὶ πρώτους δεήσεσθαι σπονδῶν, καὶ ἀνακαλέσασθαι σφᾶς ἐς τὴν πρὶν φι-C λίαν· ἐπεὶ οὖν αὐτούς τε ἑώρων οὐκ ἐπιστρεφομένους καὶ αὖ τὴν βασιλίδα Εἰρήνην τοῖς Βυζαντίοις ὁμόφρονα γινομένην κατ' ἐκείνων τελέως, καὶ ὁπλίτας συνιστῶσαν, καὶ ἀμυντήρια περὶ τοὺς πύργους ἱστῶσαν, ἔς τε τὰς πετροβόλους μηχανὰς ὅλῃ σπουδῇ διανισταμένην, ὅσαι βάρη πέμπουσι λίθων ἐγγύς τε καὶ πόῤῥω, δι' ὧν οἵ τε σφῶν πολέμιοι συνετρίβοντο οἴκοι καὶ ὅσαι τῶν μεγίστων ὁλκάδων προτειχίσματος δίκην σφίσι προὐβέβληντο, D ἐς τἀναντία τῶν λογισμῶν τὰς αὔλακας ἔτεμνον ἤδη, χρόνιον ἔσεσθαι τὸν πόλεμον οἰηθέντες. διὸ καὶ πρεσβείας πέμπουσι πανταχῇ, συμμαχίαν αἰτοῦντες, ὅθεν φιλία σφίσι προσεδοκᾶτο καὶ ὁμοφροσύνη πρὸς τοὔργον. (B.) Ὅ γε μὴν τῶν Βυζαντίων κύκλος καὶ ὁ τοῦ τείχους περίβολος, μέγιστος ὢν καὶ μεγίστης δεό-E μενος φυλακῆς, ἀνάλογον οὐκ εἶχε στρατόν. ὅμως πολλῆς γενομένης ἐξ ἁπάντων προθυμίας, ὅπλα πάντα πρὸς ἀγορὰν ἐξεφέροντο καὶ ἵπποι πάντες. τέκτονές τε αὖ καὶ σκυτοτόμοι καὶ χαλκεῖς καὶ

posse, ut vindex Iustitiae oculus perpetuo dormire ac tantam silentio praeterire iniuriam sustineret. Et haec quidem ita ferme se habuerunt; et aestas in his consumpta est.

3. Ineunte autumno Latini quia ipsis ex sententia non succedebat (speraverant quippe, ne ad quindecimum quidem diem duraturos esse Byzantios, moenibus clausos et foris importari solitis commeatibus interclusos; sed desperaturos statim, primosque ut pax fieret et ut in concordiam rediretur rogaturos), postquam istos viderunt incoepto haud desistere, et adversus se Irenen imperatricem cum Byzantiis omnino conspirare, et milites cogere, et tela ad propulsandum hostem circa turres disponere, et omni studio apparandis machinis incumbere, quae sive cominus sive eminus saxorum gravia pondera torquerent, quibus et domi hostes et maximae naves, quas illi propugnaculorum instar sibi obtendissent, contererentur; diversam plane consiliorum viam inire coeperunt, diuturnum fore bellum illud arbitrati. Itaque et legatos illuc mittunt, undecunque amicitia et societas ad navandum opus speraretur. (II.) At Byzantiis, cum urbis circuitus murique ambitus maximus foret, et maximo praesidio indigeret, non erat ea militum frequentia, quae loci capacitatem aequaret. Tamen adeo ingens erat omnium ardor, arma universa, equi omnes traducebantur in forum.

χαλκοτύποι πάντες ἐν ὅπλοις ἦσαν. ἐῶ λέγειν χυτρέας καὶ σκαπα- A. C. 1348
νέας, ὅσοι μισθοῦ στρατεύεσθαι τέως ἀρξάμενοι κώπης ἥπτοντο Imp. Io. Cantacuz. 3
ἤδη καὶ θαλάττης ἐπειρῶντο. ἀλλὰ καὶ δοῦλοι πρὸς τῶν δεσποτῶν ὡπλίζοντό τε καὶ τὴν δεξιὰν εἰς τόξων καὶ βελῶν ἐῤῥυθμί- P. 536
ζοντο χρείαν, τῆς ἀπροσδοκήτου περιστάσεως πάντας εἰς μίαν συνελαυνούσης προθυμίαν. (Γ.) Οἱ δὲ Λατῖνοι μετεπέμψαντο μὲν ἐκ Χίου τριήρη μίαν καὶ ὁπλίτας συχνούς. ἧκον δ' αὐτοῖς καὶ ὅσαι κατ' ἐμπορίαν ἔκδημοι τούτοις τῶν μεγίστων ἦσαν ὁλκάδες. καὶ ἦν εὐοπλότατος ὄχλος σφίσι πολὺς ἤδη καὶ ἄφθονα τὰ ἐπιτήδεια, καὶ πολέμου φάναι λαμπρὸν ἐργαστήριον ἡ τούτων ἐδόκει πόλις· ὥστε θαῤῥήσαντες ἤδη μὴ μόνον τοὺς ἔξωθεν ἐκ με- B
τεώρου βάλλειν ἐπιχειροῦντας σφᾶς ἀποκρούεσθαι εὐχερῶς, ἀλλὰ καὶ κατὰ θάλατταν, δύο μὲν τῶν μεγίστων ὁλκάδων ἀπολεξάμενοι, πετροβόλα καὶ αὐτοὶ σφισιν ἐπέστησαν μηχανήματα, δι' ὧν ἔβαλλον τὰς ἡμετέρας πετροβόλους μηχανάς· ἐς δὲ τὴν τούτων μείζω καὶ τρίτην, κεραίας καὶ δοκοὺς μεγάλους, τοὺς μὲν ὀρθίους, τοὺς δ' ἐγκαρσίους καὶ ἀγκωμάλους, ἀπὸ μέσης τῆς νεὼς ἐς τὴν πρῴραν καταθέμενοι, πρὸς τὸ ὑψηλότερον προϊούσας C
ὁμαλῶς ἀεὶ καὶ τὸ πλέον ἐχούσας μετέωρον μέχρι πολλοῦ τοῦ ἀέρος, ὥστε καὶ ὑπὲρ τὰ τείχη τῶν Βυζαντίων ἐπαίρεσθαι, σανίσι τε πυκναῖς περισφίγξαντες καὶ κύκλῳ πολὺν τὸν τῶν μεγίστων ἀσπίδων φραγμὸν περιθέμενοι, καὶ πολλοὺς ὁπόσοι τῶν μάλιστα ἐπιλεκτῶν ὁπλιτῶν ἦσαν ἐμβαλόντες, ταύτην ὁμοῦ ταῖς V. 434
παρασπιζούσαις ἐννέα τριήρεσιν τῷ τείχει προσήγαγον, πῦρ καὶ D

Omnes item fabri, sutores, aeris flatores malleatoresque in armis erant; ut figulos taceam et fossores, qui tunc merere cum coepissent, iam et remos tractabant, et maris periculum faciebant. Sed et servi a dominis armabantur, et eorum manus arcuum sagittarumque usum docebantur. Quippe improvisa temporum conditio omnes pariter ad conspirandum compellebat. (III.) Latini ex altera parte triremem unam Chio arcessiverant, ac numerosam militum manum. Advenerant etiam maximae eorum naves onerariae, quaecunque ad mercaturam profectae fuerant, erantque ipsis magnae iam et instructissimae copiae; denique affluebant rebus necessariis; ut eorum urbs splendida quaedam belli officina esse videretur. Animis itaque aucti non modo eos facile repellebant, qui foris ac superiori de loco ipsos telis incesserent; sed et mari, selectis duabus maximis onerariis, missilia ipsi quoque tormenta cum imposuissent, ballistas nostras lapidibus appetebant: in tertia autem, quae duabus illis maior erat, antennae et magnae trabes, aliae erectae, aliae transversae et aequales, a media navi ad proram dispositae, sensim attollebantur, et maxima sui parte sublimes medio in aëre pendebant; ita ut supra Byzantinos muros eveherentur. Has tabulis crebris undique circumplectuntur, et densam clypeorum sepem in orbem praetendunt: tum plurimis lectissimisque militibus intromissis, navim cum novem subsidiariis triremibus muro admovent, ignem et cuiuscunque generis

A. M. 6857 Ind. 2 ξίφη πάντα, ὅσα τε ἀγχέμαχα καὶ ὅσα τῶν ἑκηβόλων, καὶ πάντα φάναι σκεύη θανάτου μεθ' ἑαυτῶν ἄγοντες. (4.) Τῆς οὖν προσβολῆς γενομένης μάλα βαρείας καὶ δόξαν ἐχούσης ἀνανταγώνιστον, ἐῤῥώστως ὅμως ἠμύνοντο οἱ Βυζάντιοι ἔκ τε τῶν ἔνδον τειχῶν κἀκ τῶν ὑψηλοτέρων οἰκιῶν· καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν, ἔσωθέν τε καὶ ἔξωθεν, καὶ ἐκ τῶν ἐπάλξεων αὐτῶν, ἐφ' ὧν οἵ E τε ἱστοὶ καὶ αἱ κλίμακες τῶν Λατίνων ἀπῃώρηντο· ὡς γίνεσθαι τὴν μάχην ἡρωϊκήν τινα, κατὰ στόμα καὶ ἐκ χειρῶν ἁπάσης ἀφειδοῦσαν ζωῆς. καὶ ἦν ἰδεῖν νιφάδεσσι μὲν χειμερίῃσιν ἐοικὸς τῶν τε χερμαδίων λίθων τὸ πλῆθος καὶ τῶν βελῶν φερομένων κατὰ τῆς Λατινικῆς ἐκείνης φάλαγγος, συχνοὺς δ' ἐπὶ συχνοῖς πίπτοντας, καὶ ἄλλους ἐπ' ἄλλοις ἀμοιβαδὸν ἀγομένους καὶ φερομένους συχνά, ἀντὶ μὲν ζώντων νεκρούς, ἀντὶ δὲ νεκρῶν ζῶντας· τὰς F δ' ἀσπίδας ἐκείνας καὶ τοὺς θυρεοὺς ἀρασσομένους τε καὶ συντριβομένους ὑπὸ Βυζαντίων συχνά, καθάπερ σκεύη κεραμέως. καὶ ὁ μὲν τῶν ἱσταμένων ἔτι Λατίνων, ὅθεν δήποθεν τὸν πεσόντα δραξάμενος καὶ μικρὸν ἀφελκύσας, εὐθὺς καὶ αὐτὸς πεσὼν ἐδεῖτο τοῦ ἀφελκύσοντος· ὁ δ' ἤδη μέλλων ἑλκύειν ἐπὶ τοῦ καταστρώματος κατεῤῥήγνυτο, καὶ πρηνὴς ἐφ' ὃν εἷλκεν ἔπιπτεν· ὁ δ' ἀνθιστάμενος βραχύν τινα χρόνον ἐπετύγχανε μὲν οὐδενὸς ὧν ἐφίετο καὶ ἐφ' ἅπερ ἔσπευδεν· ἐλείπετο δ' οὐδενὸς P. 537 τῶν, ὅσα ῥᾷστον ἐπάγουσιν ᾅδην. καὶ ἦν ὁ ἀγὼν πολυειδὴς καὶ πολύμορφος, καὶ πολλή τις ἑκατέρωθεν ἡ φιλοτιμία καὶ τὸ εὔτολμον, οὐχ ὅστις περισωθείη, ἀλλ' ὅστις ὑπὲρ τοῦ καλοῦ θα-

2. ἄγοντες em. Boiv. pro ἄγοντας.

tela, alia cominus alia eminus ferientia, et omnia fere mortis instrumenta secum portantes. (IV.) Quamvis porro primus impetus acerrimus fuerit, ut nec sustineri posse videretur, strenue tamen propulsavere Byzantii, tum ex interiori muro, tum ex altioribus aedificiis; uno verbo intrinsecus, extrinsecus, ex ipsis murorum pinnis, quibus mali scalaeque Latinorum superne impendebant; adeo ut heroica quaedam pugna existeret, cum utrinque in os, consertis manibus, et neglecta prorsus salutis cura pugnaretur. Ac videre erat nivibus hibernis parem lapidum telorumque vim ruere in illud Latinorum agmen effusam, et crebros in se invicem cadere, et ex aliis alios vicissim ferri agique identidem pro vivis mortuos, ac pro mortuis vivos: clypeos autem et longiora scuta subinde confringi conterique a Byzantiis, tanquam figuli vasa. Quicunque e Latinis adhuc stabant, eorum alius, postquam lapsum alicunde socium arripuerat, et paululum de medio traxerat, statim et ipse delapsus eo egebat, a quo traheretur; alius iamiam tracturus tabulato affligebatur, pronusque in eum, quem trahere pararet, corruebat: alius denique, cum restitisset paulisper, nihil quod cuperet, quodve obtinere festinaret, assequebatur; nihil quod praesentem mortem afferret, effugiebat: eratque illius pugnae varia ac multiplex forma: magna utrinque contentione, magno animo certabatur; non utri salvi evaderent, sed utri pro laude oc-

A. C. 1348 Imp. Io. Cantacuz. 2

νεῖται, πλείστους καταβαλὼν πολεμίους. (Ε.) Ἐπεὶ δὲ τῆς ἡμέρας κλινούσης ἤδη, καὶ τῶν πολεμίων ἀπεγνωκότων, διὰ τὸ ἐπιλελοιπέναι τούς τε κατ᾽ ἐκλογὴν ἐκείνους ὁπλίτας σχεδὸν ἅπαντας αὐτοῖς βέλεσι καὶ αὐταῖς ἀσπίσι καὶ ὅσα προτειχίσματα ἦσαν αὐτοῖς καὶ φραγμοὶ, καὶ δεισάντων, μὴ καὶ εἰσπηδήσαντες οἱ B Βυζάντιοι καὶ αὐτὴν μὲν αὔτανδρον ἕλωσι τὴν ὁλκάδα, τῶν δ᾽ ἐν ταῖς τριήρεσι τραυματίας τοὺς πλείστους ἐργάσωνται, τά τε πρυμνήσια εἵλκυσαν καὶ τὰς τριήρεις εἰς συμμαχίαν τῆς ἀπαγωγῆς συγκαλέσαντες, σφόδρα ἡττημένοι καὶ δεδακρυμένοι ἀπήεσαν μὲν, ἥκιστά γε μὴν τῷ οἰκείῳ προσέσχον ἐκ τοῦ εὐθέος λιμένι· ἀλλὰ μέχρις ἡλίου δύντος πελάγιοι, τὰς οἰκείας ἀνακωχεύσαντες ναῦς, τοὺς οἰκείους συνέστελλον νεκροὺς καὶ τραυ- C ματίας ἀνελάμβανόν τε καὶ ἐθεράπευον. ἑσπέρας δ᾽, ὅτ᾽ οὐκέτι ῥᾴδιον ἦν τοῖς ἐντὸς φρουρίου παραχρῆμα τὴν τῶν οἰκείων αἰσθέσθαι φθορὰν, καὶ θόρυβόν σφισι γενέσθαι τινὰ, καὶ κραυγὴν μανιώδη παρεισπεσοῦσαν εἰς τὸ φρούριον ταρᾶξαι καὶ δειλίαν ταῖς ψυχαῖς τῶν λειπομένων ἀνδρῶν ἐμποιῆσαι, ἔξω τῶν οἰκείων ὅρων κατήχθησαν· καὶ θάψαντες ἐκεῖ τοὺς νεκροὺς ἡσυχῇ D τῷ οἰκείῳ προσέσχον ἤδη λιμένι, δειλίᾳ τε πολλῇ τὰς ψυχὰς τοῦ λοιποῦ γινόμενοι δέσμιοι καὶ πάνυ τοι σφόδρα δι᾽ ἐφέσεως μάλα μακρᾶς τὴν τῆς μάχης ἀπαλλαγὴν τιθέμενοί τε ἅμα καὶ προσδοκῶντες. (ϛ΄.) Ἀλλ᾽ ὀψὲ τὰς ἐλπίδας ἀπάτην οὔσας μεμαθηκότες ἔπεμπον μὲν πρεσβείαν ὑπὲρ εἰρήνης ἐς βασιλέα, συνῆγον δ᾽ οὖν καὶ συμμάχους ὁπλίτας ἔκ τε τῶν οἰκείων καὶ τῶν ὅθεν δήποτε φίλων καὶ συγγενῶν· καὶ ἀποτυγχάνοντες τῆς εἰρήνης

18. κατήχθησαν em. Boiv. pro κατήχησαν.

cumberent, pluribus ante hostibus prostratis. (V.) Die iam inclinato hostes spe deiecti, quod lectissimos illos milites una cum telis, clypeis, propugnaculis, et omnibus munitionibus, quibus protecti fuerant, amisissent; cum et metus esset, ne Byzantii, facta irruptione, navim onerariam ipsis cum hominibus comprehenderent, ac eorum, qui in triremibus erant, plerosque vulnerarent; funes convellunt, et convocatis triremibus, quae sibi ad navim abducendam subsidio sint, fracti admodum et lacrymabundi abeunt. Non tamen ad suum statim portum appellunt: sed usque donec sol occidat in alto commorati, iactis ancoris, mortuos colligunt, et receptos vulneratos curant. Vespere, cum eos, qui in castello essent, suorum cladem statim persentire, tumultumque inde oriri, furiosumve ullum clamorem in castellum penetrare, ac relictorum ibi hominum animis perturbationem metumque afferre, vix iam facile erat, extra fines suos deferuntur, ac mortuos sepeliunt. Demum animis timore gravi oppressis, ad portum suum applicant, ab armis discedi vehementissime cupientes, discessumque iri sperantes. (VI.) Tandem ubi spes suas deceptas vident, legatos ad imperatorem mittunt, qui de pace agant; iidemque nihilominus auxiliares copias cogunt, tum ab suis, tum undecunque ab amicis et cognatis. Pace non impetrata,

A. M. 6857 Ind. 2 εἰς χρονιώτερον ἤδη παρεσκευάζοντο πόλεμον, χρήματά τε ἀπαριθμούμενοι καὶ συνεισφέροντες· οὐδὲ λόγους ὅμως συνήθους ὀφρύος ἀφιέναι ἠμέλουν μεστούς.

P. 538 V. 435 δ΄. Ἄρτι δὲ τοῦ φθινοπώρου μεσοῦντος ἀφικνεῖται καὶ βασιλεὺς ἐς Βυζάντιον, στρατόν τε ἐπαγόμενος ἠπειρώτην καὶ ἅμα ναυπηγήσιμα ξύλα παραγγέλλων, τὰ μὲν ἐξ ὄρους ἤδη τμηθέντα, τὰ δ᾽ ἔτι τεμνόμενα, φέρειν· καὶ ἠθροίζετο ναυπηγῶν καὶ τεκτόνων πλῆθος ἅπαν ἐς τὸ περὶ τὸν τοῦ Βυζαντίου ἱππόδρομον νεώριον. ὀψὲ γὰρ ἔγνωσαν κακῶς βουλευσάμενοι Βυ- B ζάντιοι περὶ τὴν ἔξω τειχῶν συσκευὴν τῶν νεῶν· καὶ ἡ τοῦ φθάσαντος πάθους ἀπειλὴ συνετωτέρους ἐπεποιήκει πρὸς τὴν τῶν δρωμένων ἑξῆς ἐπανόρθωσιν. (B.) Τῇ δ᾽ ὑστεραίᾳ τοὺς Βυζαντίους ἐς ἐκκλησίαν καλέσας ἀνεμίμνησκεν, ὅτι „τῶν ἐνεστώτων δεινῶν τούτων ὑμεῖς πάντως ὑμῖν αὐτοῖς αἴτιοι, καὶ οὐκ ἄλλος τῶν πάντων οὐδείς. μέμνησθε γάρ, ὅπως τὸν πέρυσι χρόνον ἐνταυθοῖ συνεληλυθότες ἐπηγγείλασθε πάντες, χρήματά τε καὶ C ὅπλα συνεισενεγκεῖν οἴκοθεν, διὰ τὴν τῶν βασιλικῶν πρυτανείων σπάνιν, πρὸς κατασκευὴν καὶ σύστασιν ναυτικῆς δυνάμεως· ἵνα τε τοῖς μὲν φίλοις ὦμεν ποθεινοί, τοῖς δ᾽ ἐχθροῖς φοβεροί· ἔπειτ᾽ οἴκαδε πᾶσιν ἀναχωρήσασιν οὐκ ἐμέλησεν οὐδενὶ περὶ οὐδενὸς ὧν ἐπηγγείλασθε δρᾷν ἐπὶ τῷ σφῶν αὐτῶν ὠφελίμῳ· ἀλλ᾽ αὖραί τινες τοὺς ὑμετέρους λόγους ἀέρος κόλποις ἀδήλοις ἐξαπίνης διεμερίσαντο. νῦν οὖν πρὸ ὀφθαλμῶν κείμενα βλέποντες ἃ D προὐξένησεν ἡμῖν ἡ τότ᾽ ἀμέλεια σκέψασθε, τί δεῖ δρᾷν, ἐπὶ

bellum diuturnius apparant; pecunias dinumerant et contribuunt: neque interim vocibus parcunt solitae arrogantiae plenis.

4. Medio statim autumno Byzantium adveniens imperator terrestres copias secum adducit: simul navalia ligna convehi iubet, quae in monte partim iam erant caesa, partim adhuc caedebantur: convenitque omnis fabrorum et operariorum turba in illud navale, quod est apud Byzantinum Hippodromum. Sero enim tandem intellexerant Byzantii, fecisse se imprudenter, cum extra muros naves fabricandas censuissent; et acceptae cladis terrore ad errata corrigenda cautiores in futurum evaserant. (II.) Postera die, convocatis ad concionem Byzantiis, „Praesentium," inquit, „malorum ipsimet prorsus vobis auctores exstitistis, non alius quisquam ex omnibus. Meministis enim, quid anno superiore, hoc eodem loco congregati, promiseritis; nempe ad apparandam constituendamque classem pecuniam vos et arma, propter principalis aerarii penuriam, de domo quemque contributuros, ut et amicis cari et hostibus metuendi essemus. Deinde domum omnes cum abiissetis, nemini vestrum curae fuit, quidquam facere earum rerum, quas propriae utilitatis causa facturos vos promisissetis: sed verba vestra in ignotos aëris tractus aurae statim distulerunt. At nunc, cum ob oculos posita intuemini ea, quae illorum temporum negligentia nobis invexit, in

ξυροῦ λοιπὸν τῶν κακῶν ἱσταμένων καὶ ὑπὲρ κεφαλῆς ἡμῖν αἰω- A. C. 1343
ρουμένων ἐς τὸ βίαιόν τε καὶ ἄφυκτον. ὁρᾶτε γάρ, ὡς ἐν ταῖς Imp. Io. Cantacuz. 2
ἐπιθαλαττίοις πόλεσι, καὶ μάλιστα πασῶν τῇ βασιλίδι ταύτῃ
τῶν πόλεων, ἂν τὸ θαλαττοκρατεῖν ἀφέληταί τις τῶν πολεμίων,
τὸν περὶ τοῦ ζῆν εὐθὺς ἐπικρέμασε κίνδυνον, ἢν μή τις ἐθέλῃ E
προφανῶς ἐλευθέρου βίου βαρυδαίμονα καὶ Ταντάλειον οἷον ἀλ-
λάξασθαι, καὶ ζημιωθῆναι μὲν χρημάτων καὶ οἰκιῶν, ζημιω-
θῆναι δὲ γυναικῶν καὶ παίδων αὐτῶν. δυοῖν γὰρ ἕψεται θά-
τερον, ἢ τῆς κεφαλῆς ἢ τῶν τοιούτων στέρεσθαι ζῶντα καὶ
πολλαπλοῦν τὸν τῆς πικρίας κρατῆρα κιρνᾶν νύκτωρ ἅμα καὶ
μεθ᾽ ἡμέραν αὐτὸς ἑαυτῷ. φέρε οὖν τὸν ὑμέτερον ἐμοὶ δηλοῦν P. 539
μὴ κατοκνήσητε τρόπον, ἵνα γνῶ καὶ αὐτός, εἰ τῆς προτέρας
κατέγνωτε ἀμελείας. ἀνάλογον γάρ ἐστιν, ὥς καθάπερ ποιμένι
παντί, εἰ μὴ τὰ πρόβατα ἕπεσθαι βούλοιτο, ἀλλ᾽ ἀντιβαίνοι καὶ
τὴν ἐναντίαν ὁδεύειν ἐθέλοι, οὐκ ἄδηλον ἂν εἴη, ὡς ὅσον οὐκ
ἤδη τεθνήξεται, κρημνοῖς καὶ φάραγξι καὶ λύκοις περιπεσόντα,
οὕτω καὶ βασιλεῦσι καὶ ἡγεμόσιν ἀνδρῶν, ἢν μὴ σύνδρομα ᾖ τὰ
τῶν ὑπηκόων, ἀλλ᾽ ἀντιβαίνῃ καὶ ἀντιπράττῃ, οὐ πόῤῥω γ᾽ ἂν B
εἶεν ὀλέθρου καὶ δεινῶν τῶν ἐσχάτων." (Γ.) Τούτων αὐτήκοοι V. 436
γεγονότες Βυζάντιοι οὐκέτι πλείω συνείρειν εἴων τὸν βασιλέα·
ἀλλ᾽ ἀναστάντες μιᾷ φωνῇ πάντες ἀπείπαντο μὲν τὴν τῶν Λα-
τίνων εἰρήνην, κατέγνωσαν δ᾽ ἑαυτοὺς τῆς πρὶν ἀμελείας, ἐπαγ-
γελίας τε ἔδοσαν, ἐθέλοντας συνεισφέρειν εἰς ἐράνου φορὰν τὰ
προσόντα, καὶ παῖδας αὐτοὺς εἰ δέοι χρημάτων ἀλλάττεσθαι

ipso saltem articulo, periculis iam instantibus, et capiti cum violenta quadam et inevitabili necessitate impendentibus, quid vos facere oporteat considerate. Videtis quippe in maritimis civitatibus, atque in hac maxime urbium principe, si quis ex hostibus imperium maris invadat, statim cuique imminere praesens vitae periculum; nisi quis plane velit liberam vitam aerumnosa et Tantalea quadam permutare, pecuniisque et praediis, immo uxoribus et liberis ipsis multari. Duorum enim alterum consequatur necesse est; ut aut vita, aut iis rebus vivus spolietur, et copiosum sibi diu noctuque poculum fellis ipse misceat. Agedum, vestrum mihi animum indicare ne pigeat, ut et ipse intelligam, num vos prioris negligentiae poeniteat. Nam quemadmodum oves, si pastorem sequi detrectent, si ei adversentur et contrariam viam ire velint, non dubium est quin statim periturae sint, in praecipitia et voragines aut in medios lupos delapsae; pari ratione si imperatoribus ducibusve subditi haud obsequantur, si repugnent, si obluctentur, ab exitio et ultimis calamitatibus non longe certe abfuerint." (III.) His Byzantii auditis plura addere imperatorem haud passi consurgunt; pacem cum Latinis una omnes voce repudiant; suam illam priorem negligentiam damnant, pollicenturque se, quidquid habeant, id omne ultro pro virili contributuros, vel si liberos publicae utilitatis causa mutare pe-

A. M. 6857 Ind. 2 κοινῆς ὠφελείας ἕνεκα. καὶ ταῦτα μὲν τοῦτον ἔσχε τὸν τρόπον, C καὶ ἀπηλλάττοντο εἰς τὰ ἴδια ἕκαστοι. πολλὴ δέ τις ἐντεῦθεν ἐφαίνετο περὶ τὴν ὅπλισιν ἡ φιλοτιμία, καὶ ὀξεῖά τις ἦν ἡ σπουδὴ περί τε κατασκευὴν νεῶν καὶ πετροβόλων μηχανημάτων μεγάλων τε καὶ μικρῶν καὶ μισθοφορικοῦ στρατοῦ, ὅσοι τε ἐς τὰς ναυτικὰς δυνάμεις καὶ ὅσοι ἐς τὰς πεζικὰς ἀρκέσουσι φάλαγγας. ὅθεν χρημάτων οὐκ ὄντων εἰς τὴν δαπάνην, ἐπράττετο πρὸς Βυ- D ζαντίων, ἔνια μὲν παρ' ἑκόντων, τὰ δὲ πλεῖστα παρὰ σφόδρα ἀκόντων. ἐξεπέμποντο δὲ καὶ οἱ τὰς Θρᾳκικὰς ἀργυρολογήσοντες πόλεις καὶ χώρας τῆς κοινῆς καὶ ἀναγκαίας ταυτησὶ χρείας εἵνεκα. (Δ.) Ἐνίας γε μὴν οἱ Λατῖνοι τῶν ὅσαι προτειχίσματος δίκην ὁλκάδες τὸν οἰκεῖον ἐπλήρουν λιμένα καταγνυμένας τε καὶ δυομένας ὁρῶντες ὑπὸ τῶν Βυζαντίων πετροβόλων μηχανημάτων τάχιστα πάσας ἐκεῖθεν ὡς πορρωτάτω μετήνεγκαν· καὶ E ἦν λοιπὸν τὰ ἐν τῷ λιμένι τείχη σφῶν βοηθείας καὶ σκέπης παντάπασιν ἔρημα. ὅθεν ἔπεμπον μὲν ἐν Γεννούᾳ, ἔπεμπον δ' ἐν Ῥόδῳ τοὺς ἢ βοήθειαν ἐκεῖθεν ἄξοντας ἢ τοὺς τὴν εἰρήνην πρεσβεύσοντας. Γέννουα μὲν οὖν ἰδίους ἔχουσα θορύβους καὶ γείτονας μάχας ἀπείπατο πέμπειν βοήθειαν. Ῥόδιοι δ' ἐκπέμπουσιν εὐθὺς μίαν τριήρη μετὰ τῶν τὴν εἰρήνην πρεσβευσόντων· οἳ πολλὰ μὲν εἰπόντες, ἐπεὶ ἐληλύθασι, πολλὰ δ' ἀκη- F κούτες, τῶν σπουδαζομένων ἤνυσαν οὐδὲν, ἅτε οὐκ ἐπαγγειλάμενοι μήτε τοῦ ληφθέντος ἐν τῇ μάχῃ τόπου τῶν προτέρων ὁρίων ἐπέκεινα μήτε τῆς γενομένης ἄλλης ὑπὸ σφῶν ζημίας ἀπόδοσιν. ὅθεν καὶ ἀπῄεσαν αὖθις ἐς Ῥόδον ἄπρακτοι· πλὴν

cunia oporteat. Et haec quidem ita se habuerunt, et ad sua quisque discesserunt. Magna deinde et ambitiosa contentione bellum apparari coeptum: atque in construendis navibus, in missilibus tormentis maioribus minoribusque fabricandis, in legionibus denique seu navalibus seu terrestribus mercenario milite complendis, acre studium exstitit. Pecunia itaque ad hos sumptus deficiente, exigebantur a Byzantiis quaedam volentibus, plurima valde invitis. Mittebantur item per urbes et agros Thraciae, qui pecuniam in communes illos necessariosque usus corrogarent. (IV.) Latini vero aliquot onerarias, quae valli instar portum eorum implebant, postquam Byzantiorum ballistis submergi et confringi viderunt, omnes quamprimum inde transtulere. Ex illo autem eorum moenia, qua portum respiciunt, indefensa prorsus et nuda erant. Miserunt itaque Genuam, et ad insulam Rhodum, qui vel auxilia vel legatos pacis auctores exstituros inde accirent. Ac Genua quidem, eo quod propriis motibus vicinisque bellis laboraret, mittere auxilia recusavit. Rhodii vero unam statim triremem mittunt cum legatis de pace acturis. Hi cum venissent, multa dixere, multa item audivere: eorum autem, quae facere studebant, nihil perfecerunt; quando neque id loci, quod ultra pristinos limites in bello occupaverant, restituturos esse se pollicebantur, neque damni quidquam a se illati resarturos. Rhodum ita-

ὅτι πολλὰ τῶν πολυτελῶν κειμηλίων καὶ χρημάτων οἱ ἐν τοῖς Γα- A. C. 1348
λάτου ἐνθέμενοι τῇ Ῥοδίᾳ τριήρει ἐς Ῥόδον δι' αὐτῶν ἔπεμπον, Imp. Io. Cantacuz. 2
δεδιότες περὶ τοῦ μέλλοντος. ἦσαν δ' οἳ καὶ γυναῖκας καὶ παῖδας ἐξέθεντο διὰ τὸ τοῦ μέλλοντος ἄδηλον. (E.) Ἐπεί γε μὴν αἵ P. 540
τε ἐν Βυζαντίῳ καὶ ἀλλαχῇ ναυπηγούμεναι τριήρεις συνεσκευάσθησαν ἤδη τῷ βασιλεῖ, μεγάλαι μὲν ἐννέα, μονήρεις δὲ καὶ διήρεις πλείους, πολλοὶ δὲ καὶ τῶν ἐν Βυζαντίῳ πλουσίων φιλοτιμότερον εἰς τοὔργον διατεθέντες λέμβους στρατιώτιδας καὶ ἀκάτια συνεσκευάσαντό τε καὶ ἐξώπλισαν ἐξ οἰκείας δαπάνης, μετάπεμπτοι γίνονται καὶ ὅσαι κατ' ἄλλας τῶν ὑπηκόων ἦσαν πόλεων· ὧν αἱ μὲν καιροῦ λαμβανόμεναι νύκτωρ ἀπῄεσαν ἐς τὸν τῶν Βυζαντίων λιμένα, μόλις λανθάνουσαι τὰς Λατινικὰς B
τριήρεις, αἳ διηνεκῶς ἐπιτηροῦσαι καὶ παραφυλάττουσαι πόῤῥωθεν ἐκώλυον τὸν εἴσπλουν ἐκείνων, αἴθριοι διανυκτερεύουσαι τὸν χειμέριον χρόνον ἐκεῖνον. ἐνταῦθα γὰρ τὸ ναυτικὸν ἐκεῖνο πε- A. C. 1349
λάγιον ἀεὶ δειπνοποιεῖσθαί τε καὶ ἀριστοποιεῖσθαι καὶ καθεύδειν Imp. Io. Cantacuz. 3
οἱ τριηράρχαι ἠνάγκαζον· ὡς συμβαίνειν ἐντεῦθεν, πολιορκεῖσθαι μὲν Βυζαντίους ἐκ θαλάττης ὑπὸ Λατίνων, πολιορκεῖσθαι δ' αὖ ἐξ ἠπείρου Λατίνους ὑπὸ Ῥωμαίων, καὶ εἶναι δεσμίους ἐξ ἑκατέρων ἑκατέρους καὶ ὑπ' ἀλλήλων ἀλλήλους.

ε'. Ἄρτι δὲ τοῦ ἔαρος ἐπιλάμποντος, καὶ τῶν τε ἀγρίων V. 437 C
πνευμάτων τὴν χειμερίαν ἐκείνην αὐλητικὴν τρεψαμένων ἐς τὸ καθεύδειν, καὶ μακρᾶς ὁμοῦ τῆς γαλήνης ἐπιχωριαζούσης τοῖς κύμασιν, ἐπεὶ πάντα ἦν ἔκ τε γῆς καὶ θαλάττης ἀπηρτισμένα καὶ οὐδὲν τῶν ἐς μάχην ἀνηκόντων ἐπιτηδείων τοῖς Βυζαντίοις

que redeunt infecta re, nisi quod multa ex pretiosa supellectili et ex thesauris, Rhodiae triremi futuri metu imposita, Galataei Rhodum per eos miserunt. Fuere etiam qui uxores liberosque imposuerint, quid futurum esset incerti. (V.) Cum vero eas triremes, quae Byzantii et alibi constructae erant, paratas iam haberet imperator, magnas quidem novem, moneres autem ac biremes plures, et Byzantinorum divitum multi, navata ambitiosius opera, militares lembos et naviculas comparassent ac propriis sumptibus armavissent, arcessitae etiam eae omnes, quae in aliis imperii urbibus erant. Harum aliae, oblata occasione, noctu Byzantinum in portum evasere, postquam Latinas triremes aegre fefellissent, quae perpetuo speculantes insidiantesque e longinquo, et hiberno illo tempore sub dio pernoctantes, ab ingressu eas arcebant. Ibi enim nauticas illas copias in alto semper fluctuantes et coenare, et prandere, et dormire triremium praefecti cogebant. Hinc fiebat, ut mari quidem Byzantii a Latinis, terra autem Latini a Byzantiis obsiderentur; ac sic utrique ab utrisque et a se invicem hi atque illi vincti tenerentur.

5. Vere statim affulgente, ubi asperiores venti sua illa hiberna sibila sopiverunt et magna in mari tranquillitas exstitit, Byzantii, perfecto omni terrestri navalique apparatu, nulla re ad bellum necessaria deficiente, na-

A. M. 6857 Ind. 2 ἐλείπετο, παρεσκευάζοντο πρὸς ἀναγωγὴν ἑκατέρωθεν αἱ τριήρεις, ἔκ τε τῶν ἐντὸς Βυζαντίου φημὶ νεωρίων καὶ ἔτι οὗπερ D ἔφθημεν εἰρηκότες ναυστάθμου, πρὸς ὃν ἐξ αὐτοσχεδίου βιασθεῖσι τοῖς ναυάρχοις ἐν ἀρχαῖς τῆς μάχης καταπεφευγέναι ξυμπέπτωκε, παρὰ τὰς τοῦ ποταμοῦ δηλαδὴ ἐκβολὰς, ἔνθα καὶ τὸ τοῦ θαλαττίου κέρως ἀναπαύεται ἄκρον. αἱ μὲν οὖν ἐκ Βυζαντίου περὶ δείλην ὀψίαν ἐκπλεύσασαι, δέον καιρόν τινα δοῦναι γυμνασίᾳ μικρᾷ γοῦν, καὶ ἀνθαμιλλήσασθαι πρότερον πρὸς ἀλλήλας, καὶ πεῖραν τῆς εἰρεσίας ποιήσασθαι καθ᾿ ἑαυτάς· μηδὲ γὰρ εἶναι πάντας ἐν συνηθείᾳ θαλάττης καὶ κώπης, ἀλλ᾿ ἀπόζοντας τοὺς πλείους δενδροτομίας τε καὶ σκαπάνης· αἱ δὲ μικρὸν προβᾶσαι σχάζουσι τὰς κώπας, οὐ μάλα σὺν τάξει καὶ κόσμῳ στρατηγικῷ, ἀλλ᾿ ἐν ἀκοσμίᾳ τὸ πλεῖστον, καὶ ἑτεροζυγοῦσαν τὴν εἰρεσίαν ποιούμεναι, καὶ τοῦ εὐθέος παραγομένην. (B.) Ἐπεὶ P. 541 δὲ καὶ νὺξ παρῆν ἤδη καὶ αὗται παρὰ τὸν αἰγιαλὸν ἦσαν ὁρμοῦσαι πρὸ τῶν ἑῴων τοῦ Βυζαντίου τειχῶν, ἐπῄει ἐξ ἀπογείων πνευμάτων θόρυβος ταῖς ναυσὶ καὶ διαταράττειν ἐδόκει μικρόν. περὶ δὲ δευτέραν φυλακὴν τῆς νυκτὸς ἧκεν ὅλῃ σπουδῇ πρὸς αὐτὰς ἡ πρὸς κατασκοπὴν ἐκπεμφθεῖσα πρὸ βραχέος ταχυναυτοῦσα τριήρης, Λατινικὴν ὁλκάδα μεγίστην ἀγγέλλουσα πλήρεσιν ἱστίοις ἐξ Ἑλλησπόντου ἀναγομένην· καὶ ἅμα οἱ ναύαρχοι B πολλῷ τῷ θαῤῥοῦντι τοῖς τε ναύταις καὶ ἐπιβάταις, τοῖς μὲν ἐπὶ τὴν εἰρεσίαν, τοῖς δ᾿ ἐπὶ τὰ ὅπλα χωρεῖν ἐσήμαινον τῇ σάλ-

12. σὺν τάξει em. Boiv. pro συντάξει.

ves provehere in altum parant ab utroque loco; nempe et ab iis navalibus, quae intra urbem sunt, et ab illa quam supra memoravimus statione, ad quam coacti ex improviso navarchi sub initium belli confugerant; ab ostiis dico fluminis, et ab ultimo sinus Ceratini recessu. Et eae quidem naves, quae Byzantio profectae sub vesperam in altum delatae sunt, debebant saltem aliquantulum temporis modicae sui exercitationi dare, ac primum inter se decertare, et remigationis periculum separatim facere. Nec enim mari omnes remisque assueverant, sed lignationem plerique ligonemque redolebant. At illae paululum progressae remos inhibent, non admodum composite aut militari ordine, sed temere maximam partem inaequaliterque remigantes, et a recto cursu aberrantes. (II.) Cum vero nox iam adesset et hae iuxta littus ante orientales Byzantii muros constitissent, venti tum coorti a terra tumultum apud naves fecerunt ac paululum eas perturbare visi sunt. At secundam circiter noctis vigiliam triremis expedita, quae paulo ante speculatum missa fuerat, summa festinatione accedit, nunciatque maximam Latinorum onerariam plenis velis ab Hellesponto profectam advenire. Statim itaque navarchi magna cum fiducia nautis ac vectoribus, illis ut remigent, his ut capessant arma, inflatis classicis dant signum. Di-

πηγι. σπουδαιότερον μὲν οὖν τὸν ἔκπλουν ποιησάμενοι τάχιστα A. C. 1349 τὴν ὁλκάδα περιεκύκλουν, καὶ τὴν ὀθόνην καθέλκειν ἐκέλευον. Imp. Io. Cantacuz. 3 ἡ δ' οὐχ ὑπήκουε τὰ πρῶτα, ἀλλὰ μάχης ἥπτετο καὶ πολέμου. ἐπεὶ δὲ τά γε βέλη κατὰ πλῆθος πανταχόθεν ἐπῄεσάν σφισι, καὶ περιῆν τοῖς ὁπλίταις εἰσπηδῶσι φονεύειν σφᾶς, ἐνίδοσάν τε ἄκοντες καὶ χεῖρας ὤρεγον εἰς οἶκτον παρακαλοῦντες. ἀλλ' ὤναντο τῆς παρακλήσεως οὐδέν· ἐπεὶ φθάσαντες ἔνιοι τῶν ναυτῶν ἐκ C τῆς τριήρους τήν τε ὁλκάδα ὑφάπτουσι καὶ τοὺς ἔνδον ἅπαντας ἐμπιπρῶσι, καὶ ἡ φλὸξ ἤρετο πελάγιος ἐπὶ πολλῇ τῇ νυκτί.

(Γ.) Τούτων δ' ἀσχολουμένων περὶ ταῦτα, κατὰ σφᾶς αὐτοὺς ἐβουλεύοντο οἱ Λατῖνοι, πολλὴν τρικυμίαν ἔχοντες λογισμῶν καὶ τοὺς ἐσχάτους κινδύνους σφῶν αὐτῶν μονονοὺ πρὸ ὀφθαλμῶν ἱσταμένους ὁρῶντες. οἱ μὲν οὖν ἄλλοι πάντες ἀσφαλέστερον D εἶναι ἐψηφίζοντο, καταλιπόντας τὴν θάλατταν φυλάττειν τὸ φρούριον· μηδὲ γὰρ δύνασθαι δι' ὀλιγανδρίαν πρὸς δύο μερίζεσθαι μάχας, ὁμοῦ κατὰ σφῶν ἐπιούσας ἔκ τε γῆς καὶ θαλάττης· θᾶττον μεντἂν ἑκατέρων ἀποτυχεῖν, ἢ μιᾶς τινος εὐμενοῦς πειραθῆναι. μόνος δ' ὁ ναύαρχος μετὰ σταθεροῦ καὶ γενναίου τοῦ τῆς ψυχῆς παραστήματος ταῖς πάντων ἀντέλεγε ψήφοις. κατασκέψασθαι γὰρ ἔφασκε καὶ καταγνῶναι τοῦ Ῥωμαϊκοῦ V. 438 στόλου πολλὴν ἀπειρίαν, ἀναγομένου τε καὶ καταίροντος τῇ προ- E τεραίᾳ μὴ κατὰ νόμους στρατηγικούς, καὶ οὐ πόῤῥω διὰ ταῦτα χρηστῶν εἶναι ἐλπίδων. τῆς γοῦν πλείονος μοίρας, μᾶλλον δὲ τοῦ παντὸς κράτους ἐν τῇ θαλάττῃ κειμένου, εἶναι ἔφασκε δεῖν ἐνταῦθα, εἰ μὴ τὴν πᾶσαν, τὴν γοῦν πλείονα θεῖναι σπουδήν.

ligentiore itaque navigatione provecti onerariam quam celerrime circumveniunt, et contrahi vela imperant. At illi parere initio nolunt, sed pugnam ac bellum ineunt. Mox iidem densis undique telis obruti, cum liceret militibus facta irruptione eos trucidare, cedunt inviti, et manus tendendo misericordiam exposcunt. Sed eos nihil illa iuvit supplicatio: siquidem nautae aliquot de triremi onerariam incendere occupant, et quidquid hominum intus erat comburunt, ita ut flamma ad multam noctem per mare sursum sublata reluxerit. (III.) Dum isti in his occupantur, Latini inter se deliberant, magno curarum aestu fluctuantes, et extremum salutis suae discrimen tantum non ob oculos positum intuentes. Alii itaque omnes tutius esse statuebant mari excedere et castellum tutari: nec enim posse se prae hominum paucitate in duo bella distrahi, terra simul marique infesta: pugnam quippe adversam utramque potius, quam alteram secundam fore. Solus navarchus constanti ac generosa animi praesentia omnium adversatus est sententiis: animadversam enim a se et improbatam fuisse imperitiam Romanae classis, quae superiori die nequaquam secundum militarem legem et solvisset et ad portum appulsa esset: ea propter non longe a meliori spe abesse se. Cum igitur virium maxima pars aut omnes potius vires in mari sitae essent, in eo aiebat oportere, si non omne, at potissimum

A. M. 6857 Ind. 2 (Δ.) Ὅθεν μεγάλας μὲν ἐννέα τριήρεις, μονήρεις δὲ πλείστας, ἐπιλέκτων ἐμπλήσας ὁπλομάχων ναυτῶν, καὶ τριηράρχους ἐπι- F στήσας τοὺς μάλα ἀρίστους, καὶ μικρὸν τοῦ λιμένος προβὰς, ἵστατο περιμένων ἐν τάξει τὸν τῶν Βυζαντίων ἐπίπλουν, δυοῖν ἔχων ἐν νῷ διαπράξασθαι θάτερον· εἰ μὲν κατὰ νόμους ὁρῴη στρατηγικοὺς ἐπιόντας ἐπ' αὐτὸν, πρύμναν τε κρούσασθαι καὶ τῶν νεῶν ἐκπηδήσαντας ἐντὸς γενέσθαι τοῦ φρουρίου πλησίον ἑστῶτος· εἰ δ' οὖν, ὁμόσε χωρεῖν ἐς τοὺς πολεμίους.

P. 542 ς'. Ἐπεὶ δ' ἡμέρας γενομένης ὁμιχλῶδές τι καταῤῥέον ἐκ πελάγους πνεῦμα τὸ θαῤῥεῖν ἀφῄρει τοὺς Βυζαντίους, ἐνθαρσέστερος ὁ τῶν Λατίνων ἐγίγνετο ναύαρχος. συνῄεσαν δ' ὅμως ἔξωθεν μὲν αἱ πεζικαὶ τῶν Ῥωμαίων φάλαγγες μετὰ πολλῶν καὶ μεγάλων θυρεῶν καὶ παντοδαπῶν φρυγάνων, ὅσα τροφὴ τῷ πυρὶ καθίσταται πρόχειρος· προὐφαίνετο δὲ καὶ ὁ στόλος ἤδη κάμ- B πτων τὴν τοῦ Βυζαντίου βορείαν ἄκραν, ἔνθα πύργοι τε δύο ἀνῳκοδόμηνται λίθων λευκῶν καὶ ἀπεξεσμένων ἐς τὸ τῆς ἁρμονίας εὐφυὲς, καὶ ἅμα Δημητρίου τοῦ μάρτυρος ἵδρυται ἱερόν. ἔδοξε δ' αὐτοῖς ἐπίμοχθος ἡ καμπὴ διὰ τὰς ἐκεῖ γινομένας ἀεὶ θαλαττίους ἕλικάς τε καὶ οἷόν τινας λαβυρίνθους, κατὰ τὴν παρ' Ἕλλησιν ᾀδομένην Σκύλλαν καὶ Χάρυβδιν, ἣν ἐκεῖνοι κατὰ τὸν πορθμὸν εἶναί φασιν, ὃς μεταξὺ τοῦ τε Ἰταλικοῦ Ῥηγίου καὶ C τῆς Σικελικῆς κεῖται Μεσήνης. ἔσφηλε δ' αὐτοὺς ἐς τὰ μάλιστα τότε καὶ τὸ μὴ ἀνάλογον ἔχειν ἐν τοῖς τῶν νεῶν κοιλώμασι κάτω

8. ἑστῶτος em. Boiv. pro ἑστῶτας.

studium ponere. (IV.) Itaque ille triremes magnas novem, et moneres quamplurimas, nautarum armatorum delectu complet; trierarchos praeficit praestantissimos; tum paulo ultra portum progressus, Byzantiorum adventum instructa acie illic stat exspectans, duorum ille alterum facturus: si eos quidem secundum bellicae artis praecepta procedere adversus se videat, puppim retroacturus, relictisque navibus in castellum proximum introiturus; sin minus, ad pugnam proditurus.

6. Die exorto nebulosus quidam ventus a mari ingruit. Ea res ut Byzantiis fiduciam ademit, ita Latinorum navarcho animos addidit. Convenerant tamen extrinsecus pedestres Romanorum cohortes cum clypeis multis et magnis, item cum omni fomitum genere, quotquot scilicet prompta ignis nutrimenta sunt. Apparebat autem et classis, quae boreale iam circumvehebatur Byzantii promontorium; ubi turres duae aedificatae sunt lapide albo, ad concinnam solidae structurae speciem expolito: quo etiam loco templum divo Demetrio positum occurrit. Visus vero ipsis iniquus hic flexus ob eos, qui illic semper existunt, maris vortices et quosdam quasi labyrinthos; quales illae a Graecis decantatae Scylla et Charybdis, quas in illo freto, quod est inter Italicum Rhegium et Siculam Messanam, sitas esse dicunt. Obfuit autem illis tunc plurimum, quod in carinis idoneam sabur-

τὴν ψάμμον· ὅπερ εἴωθε τοῖς ἐπὶ θάλατταν ἀεὶ ναυστολοῦσιν A. C. 1349
ἔρεισμα γίνεσθαί τε καὶ εἶναι τοῦ πλοῦ καὶ θεμέλιος κράτιστος. Imp. Io. Cantacuz. 3
(B.) Δέον οὖν κατὰ μέτωπον στήσαντας τοὺς τριηράρχους τὰς
ναῦς ἀντιπρώρους ταῖς τῶν πολεμίων ναυσὶ καὶ ἀπὸ μόνης τῆς
πρώτης ἐκπλῆξαι θέας αὐτούς, οἱ δὲ τῆς προσηκούσης ἐκπεπτω-
κότες γνώσεως, μίαν παρὰ μίαν κάμπτοντες τὴν ἄκραν ἐκείνην
ὑπέφαινον. πρώτη μὲν οὖν ἡ ναυαρχὶς ἐδείκνυτο, σχολῇ κα- D
τιοῦσα καὶ βιαζομένη μάλα πλησίον τὸν πλοῦν ποιεῖσθαι τῆς
γῆς· καὶ μετ' ἐκείνην ἀπ' οὐρᾶς ἑτέραν δίκην ὁρμαθοῦ καὶ σει-
ρᾶς ἐχομένας ἀλλήλων ἐς μῆκος· πρύμναν τε πρώρας ἄλλης ἐχο-
μένην καὶ οὕτως ἀμοιβαδὸν ἁπάσας καὶ παραλλὰξ ἑτέραν ἑτέ-
ρας ἐξηρτημένας καὶ στοιχηδόν πως πλεούσας, ἕως προσέσχον
τῷ αἰγιαλῷ τῷ ἐκ διαμέτρου καὶ κατ' εὐθεῖαν τοῦ Λατινικοῦ V. 439 E
κειμένῳ φρουρίου, ἀπέχουσαι τῆς γῆς ἡμιπλέθρου μεῖον. εἰ μὲν
οὖν κἀνταῦθα γενόμεναι τὰς πρώρας ἐπὶ μετώπου τοῖς Λατίνοις
ἵστασαν, περιμένουσαι τὴν ὥραν τῆς προσβολῆς, εὖ ἂν οἶμαι
εἶχεν· ἢ τό γε βέλτιον, εἰ μὴ διακόψασαι τὸν παράλιον ἐκεῖνον P. 543
πλοῦν προὐχώρουν ὁμοίως ἄχρι τῆς ἐσχατιᾶς τοῦ πορθμοῦ, ὅπη
δηλαδὴ καὶ τὰς ἄλλας εἰρήκειμεν ἵστασθαι, κἀκεῖθεν ὁμοῦ ταῖς
ἄλλαις ἐπαναστρέψασαι τὸν ἐπίπλουν ἐν τάξει κατὰ τῶν πολε-
μίων ἐποιοῦντο, καὶ οὕτως εὖ ἂν οἶμαι εἶχεν. νῦν δὲ ἀλλ' ἑτέραν
ὁ δαίμων ἔδωκεν ἔννοιαν καὶ δειλίαν· καὶ μετήνεγκεν ἀθρόον
καὶ περιέστησεν ἐς τοὐναντίον τὰς τῶν καυχημάτων καὶ ἀπειλῶν

9. ἑτέραν] Boiv. videtur hic aliquid deesse. 14. ΣΧΟΛ. σημείωσαι ὅτι τὸ πλέθρον ἐστὶ πηχέων ρλγ.

rae vim non haberent; quae res iis, qui navibus mare quotidie percurrunt, fulcimentum esse solet et firmissimum navigationis fundamentum. (II.) Debebant certe trierarchi ita naves collocare, ut obversis in frontem proris vel primo adspectu hostem perterrerent. At ii, mente alienati, singulas inter flectendum promontorium ostendebant. Prima conspiciebatur navis praetoria, lente se ipsam movens et proxime oram littoris navigare magna vi contendens. Tum altera et altera a tergo subibant; serie quadam et veluti catena cohaerentes illae inter se longum in tractum, singulae singularum puppim prora contingentes: et sic omnes, invicem alternisque aliae ex aliis nexae, continenti quodam ordine navigantes procedebant; donec ad littus illud, quod est e regione Latini castelli eique rectis lineis opponitur, appulsae sunt, minus semiiugeri spatio a terra distantes. Quod si illic saltem proras Latinis in frontem obiecissent, atque ita confligendi tempus exspectassent, bene opinor habuisset. Imo si littorali illa navigatione non interrupta processissent simili modo usque ad extremum freti, ubi videlicet et alias naves stetisse diximus, atque illinc cum caeteris reversae contra hostem servato ordine provectae essent, bene sic quoque (opinor) habuisset. Sed aliam Deus mentem pavore iniecto attulit, et repente vices mutavit vanisque eorum dictis ac minis fortuna exitus contrarios dedit. (III.) Nam

A. M. 6857 ἀποβάσεις ἡ τύχη. (Γ.) Δέον γὰρ ἡρωϊκῶς κατὰ τὰς ἐπαγγελίας
Ind. 2 B ἀγωνίσασθαι, οἱ δ' ὑπότρομοι γενόμενοι, μηδενὸς ἀντιπράτ-
τοντος, μήτε ξίφους γυμνωθέντος, μήτε βέλους ἐπ' αὐτοὺς
ἀκροβολισθέντος, ἔφευγον ἅπαντες, τῶν καταστρωμάτων ἐξαί-
φνης σύνδυό τε καὶ σύντρεις ἐκπηδῶντες ξὺν οὐδενὶ κόσμῳ κατὰ
τῆς ὑποκειμένης θαλάττης· ὧν οἱ μὲν διανήχεσθαι εἰδότες, ῥί-
πτοντες τὰ ὅπλα, μόλις ἐς γῆν ἐξέπιπτον· οἱ δὲ πλείους τῷ βάρει
C τῶν ὅπλων κατεδύοντο. καὶ ἦν ἰδεῖν θέαμα ἐλεεινὸν, ἀσπαίροντας
ἐν τῷ βυθῷ τοὺς φοβεροὺς καὶ μετεώρους ἐκείνους ὁπλίτας, δί-
κην ἰχθύων καὶ καρκίνων, καὶ ἀλλήλων ἐχομένους ἀπρὶξ καὶ
ἀναδῦναι μὴ δυναμένους, ἀλλὰ ταμιευομένους ἐς τὴν ὑστεραίαν
ὑπὸ τῆς τύχης ἑστιάτορας αὐτοὺς τοῖς ἑαυτῶν δαιτυμόσιν ἔσε-
σθαι ἰχθύσιν. οὕτως ἀνάνδρους τὸ ἀδικεῖν ποιεῖ τοὺς ἀνδρείους,
καὶ παίγνιον δυστυχὲς τὰ ἡρωϊκὰ δεικνύει φρονήματα τὸ θεοῦ
D κατεπαίρεσθαι. (Δ.) Ἐπεὶ γὰρ πρὸ τῆς μάχης, νύκτωρ καὶ
μεθ' ἡμέραν ἀεὶ στρατευόμενοι πολλῷ τῷ τῆς γλώττης ὑβρίζοντι
κατὰ τῶν Βυζαντίων χηρῶν καὶ ὀρφανῶν, πάντων πολεμίων
ἔδρων οὗτοι τὰ χείριστα, καὶ προφάσει διὰ τὰς ναῦς σανίδων
καὶ στυππίων ὅλας ἀνέτρεπον οἰκίας, καὶ ὅλας οὐσίας ἠνδραπο-
δίζοντο, κἀν τοῖς τοιούτοις προανηλώκεσαν τῆς ἀρεϊκῆς ἀνδρείας
τὸν ὄγκον ἐκεῖνον, ἔλαθον κύμασι καὶ βυθοῖς θαλαττίοις νῦν ἐν-
E ταυθοῖ τὰς γενναίας θάψαντες ἐλπίδας ἀθρόον καὶ τοῦ ἠπει-
ρωτικοῦ τὸν ὑγρὸν καὶ ὑποβρύχιον ἀλλαξάμενοι βίον. τῷ γὰρ
ἡμαρτηκότι τοῦ συνειδότος βρίθοντας ἔχοντες λογισμοὺς, καὶ

quos oportebat heroice, sicut promiserant, pugnare; ii contra trepidi, nemine obsistente, nullo nec stricto gladio nec vibrato in eos telo, versi in fugam omnes ex tabulatis bini statim ternique foede et confuse subiectum in mare desiliebant. Ac ii quidem, qui nare didicerant, abiectis armis aegre in terram evadebant. Plerique autem armorum pondere deprimebantur. Et videre erat (miserum sane spectaculum) in gurgite palpitantes, terribiles illos et arrogantia elatos bellatores, piscium cancrorumque instar sibi invicem tenaciter inhaerentes, ut emergere haud possent, sed in posteram diem a fortuna reservarentur, piscibus convivatoribus suis epulum ipsi daturi. Adeo facta iniuria auctores iniuriae ex fortibus imbelles reddit: adeo heroici spiritus hoc ipso, quod se adversus Deum contumacius erigunt, infelicia existunt fortunae ludibria. (IV.) Nimirum ii, quia ante pugnam diu noctuque, lingua contumeliosissima viduis pupillisque Byzantinis bellum inferentes, quovis hoste peiora perpetraverant, tabularumque et palorum ad classis usum comparandorum nomine totas et domos everterant et opes diripuerant, ac in eiusmodi facinoribus spiritus illos Martios iam tum consumpserant; ideo praeter opinionem fluctibus marinisque gurgitibus absorpti praeclaras illic spes subito sepeliverunt, atque ex orbe hoc terrestri in humidum et in profundas aquas translati sunt. Delictorum quippe conscientia oppressam mentem habebant, et pupillares illas (ut par est) pro-

ἀναμιμνησκόμενοι δεήσεων ἐκείνων ὀρφανικῶν, ὡς ἔοικε, καὶ δακρύων ἐλεεινῶν, ὥσπερ μεθυούσας εἶχον τὰς χεῖρας πρὸς ὅπλα καὶ ἀκροσφαλεῖς πρὸς κινήσεις τοὺς πόδας, καὶ ἅμα τεθραυσμένην τὴν διάνοιαν ἐς τὰς πρὸς τὸ κρεῖττον ἐλπίδας, ἔργοις τοῖς τηνικαῦτα μανθάνοντες, ὅτε μηδέν σφισιν ὄφελος ἦν, μὴ εἶναι χρεὼν ἐν τοῖς ὅπλοις τὰς χρηστὰς ἀνέχειν ἐλπίδας, ἢν μὴ παρῇ τὸ δίκαιον μετὰ τῆς τοῦ εὐσεβεῖν εὐθύτητος. μόνοις γὰρ τοῖς σὺν δίκῃ δρωμένοις τὸ δυνάμενον τῆς ψυχῆς ἀσφαλῶς ἐρείδεταί τε καὶ τὸ θάῤῥος ἐν περιστάσεσιν ἀκλόνητον ἔχει. καὶ γὰρ εἰ κατὰ τῶν ἀλλοτρίων τὰ τοιαῦτα γινόμενα τῶν ἀδικημάτων εὐθύνεται πρὸς τοῦ κοινοῦ δεσπότου θεοῦ, πολλῷ μᾶλλον εἰ ὁμόφυλον εἴη τὸ ἀδικούμενον. (Ε.) Τὸ δὲ ξένον ἐκεῖνο θέαμα βλέπων ὁ τῶν Λατίνων ναύαρχος πόῤῥωθεν τὸ μὲν πρῶτον διηπορεῖτο καθ' ἑαυτὸν, καί τινα ἐνόμιζεν εἶναι ὑπόκρισιν καὶ δραματουργίαν· ἔπειτα ἔγνω θεομηνίαν εἶναι τὸ πρᾶγμα σαφῆ· καὶ ἡσυχῇ παρακελευσάμενος ἐρέττειν τὸ τῆς ἡγεμονίδος πλήρωμα προῄει παραγγείλας ἕπεσθαι καὶ τὰς ἄλλας τριήρεις κατόπιν. ἐπεὶ δ' ἐλθὼν κενὰς τὰς Ῥωμαϊκὰς τὸ παράπαν εὗρε τριήρεις, ἀναδησάμενος εἷλκέ τε πάσας ἠρέμα καὶ ὑπέστρεφεν ἄγων ἐς τὸ τῶν Λατίνων ἐπίνειον· πλὴν ὅσαι διήρεις τε καὶ μονήρεις καὶ λέμβοι πλήθους ἕνεκα διαδρᾶσαι τὴν ἅλωσιν ὑπερόριοι τῶν κινδύνων ἐγένοντο. (ς'.) Τούτων δ' ἐς τοῦτο τύχης κατενεχθεισῶν, ἐφαίνοντο ἐπιπλέουσαι ἤδη καὶ ὅσαι παρὰ τὰς ἐκβολὰς, ὡς εἰρήκειμεν, ἵσταντο πάλαι τοῦ ποταμοῦ τριήρεις μέγισται μὲν τρεῖς,

A. C. 1349 Imp. Io. Cantacuz. 3 — F — P. 544 — V. 440 — B — C

ces miserabilesque lacrymas reminiscebantur. Quamobrem et manibus ad arma tractanda quasi ebriis, et pedibus ad movendum corpus vacillantibus torpebant. Animo autem fracto ac vulnerato bene sperare haud poterant: ipso tum exitu edocti, cum iis nihil proderat, non oportere in armis bonam spem collocari, nisi aequitas adsit cum recta pietatis ratione coniuncta. Quae enim iuste facta sunt, ea sola animi robur firmum sustentant, et fiduciam circumstantibus periculis inconcussam faciunt. Nam si eiusmodi iniurias, etiam alienigenis factas, communis omnium dominus Deus ulciscitur, multo magis, si sit eiusdem gentis id, quod iniuriam passum est. (V.) At rei insolentiam e longinquo animadvertens Latinorum navarchus ambigere primo secum, et quandam esse id simulationem fabulaeque actionem putare: deinde agnoscere furorem esse illum evidentem irati numinis. Tum eos, qui praetoriam navim complebant, placide ut remigarent hortatus, progreditur, sequi iussis et aliis a tergo triremibus. Postquam advenit, et penitus vacuas naves Romanas offendit, religatas omnes sensim trahens et ad Latinorum navale adducens revertitur, exceptis iis triremibus, moneribus et lembis, qui prae multitudine antequam caperentur fuga elapsi extra periculum iam erant. (VI.) Cum hae in eam calamitatem incidissent, cernebantur subeuntes iam et eae triremes, quae pridem, ut diximus, ad ostia fluvii stabant, maximae quidem tres, minores autem longe plurimae. Eae

A. M. 6857 Ind. 2 μείους δὲ παμπληθεῖς. ἐπεὶ δὲ κατὰ μέσην γενόμεναι τὴν πορείαν ἐρήμους ἀνδρῶν ἑλκομένας εἶδον ὑπὸ τῶν πολεμίων τὰς ὁμοφύλους νῆας, ἔστησαν ὥσπερ τινὶ νάρκῃ πεδηθεῖσαι καὶ μὴ δυνάμεναι μήτε πρόσω μήτ' ὀπίσω ποιεῖσθαι τὸν πλοῦν, ἕως τοῖς ὁμοίοις ταῖς ἄλλαις περιέπιπτον καὶ αὗται κακοῖς. ἦν γὰρ ἰδεῖν εὐθὺς καὶ τούτων ἅπαν τὸ πλήρωμα, τριηράρχους ὁμοῦ καὶ ναύτας, κατὰ κεφαλῆς ἐς θάλατταν πίπτοντας τὸν ὅμοιον τοῖς D προπεπονθόσι τρόπον, πρὶν ἢ γεγυμνωμένον θεάσασθαι ξίφος καὶ πρὶν πολεμίας αἰσθέσθαι τινὸς ἀπειλούσης βοῆς. (Ζ.) Διενείματο δ' ὁμοίως τὸ τῆς δειλίας ἐκείνης δεινὸν καὶ ὅσοι παρὰ τὸν αἰγιαλὸν καὶ τοὺς πύργους ἦσαν ἑστῶτες. μεστὰ γὰρ ἦν ἅπαντα ὄχλων παντοδαπῶν, οὐ μόνον τά τ' ἔνδον πυλῶν καὶ ὅσα τῶν ἐκτὸς, ἀλλὰ καὶ τὸ κατὰ τὰς ἐπάλξεις πλῆθος ἀνδρῶν E ἀριθμὸν πάντα νικῶν ἦν· ὧν οὔτε σαλπιγκτὴς ἦν τις, οὔτε τι κύμβαλον, οὔτ' οὐδὲν ὁπόσα εἴωθεν ἐν πολέμοις εὐθαρσοῦς παραστήματος γίνεσθαι παρακλητικὰ, λήθης μακρᾶς τινος τῶν ἐν τούτοις χρησίμων, οὐκ οἶδ' ὁπόθεν καὶ ὅπως, ἐπιπλανηθείσης τέως καὶ διανεμηθείσης τὰς Ῥωμαίων ψυχάς. ἀλλὰ πλὴν τοῦ ἀναπνεῖν ἄντικρυς εἶναι πάντες ἐδόκουν νεκροί· συνωθούμενοί γε μὴν ὑπ' ἀλλήλων ἐν τῇ πρὸς τὰ ἔνδον φυγῇ συνέπιπτόν τε F καὶ συνεπάτουν ἀλλήλους, καὶ ταῦτα καὶ αὐτῶν τῶν πολεμίων ἑστηκότων, καὶ θεωμένων ἀτενῶς, καὶ σφόδρα πρὸς τὸ τοῦ δράματος ἐκπεπληγμένων παράδοξον· ὥστε καὶ δέον σκιρτᾶν ἐκείνους ὑπὸ τῆς μεγάλης εὐτυχίας ἐκείνης, τῶν δὲ καὶ ἠλέουν ἔνιοι τοὺς πάσχοντας, καὶ στῆναι παρεκελεύοντο, καὶ σφᾶς αὐτοὺς

medio in cursu, vacuas hominibus trahi ab hostibus suorum naves ubi viderunt, stetere quasi torpedine aliqua constrictae, ut nec progredi ultra possent, nec vela retrorsum dare, donec ipsae in similia mala inciderunt. Nam et quidquid in illis hominum fuit, eos omnes videre erat confestim, trierarchos pariter et nautas, volvi in caput, ruentes in mare, eodem modo atque eos, qui idem ante passi fuerant, antequam nudatum ensem adspicerent, aut clamorem ullum hostium minacem audirent. (VII.) Pervadebat autem pariter ille terror et eos omnes, qui iuxta littus ac turres stabant. Erant enim omnia omni hominum genere plena: nec modo intra portas et extra, sed et summis in moenibus multitudo erat quovis numero maior; in qua nec tubicen quisquam, nec cymbalum ullum erat, neque quidquam eorum, quae solent in bello praesentis animi robur excitare. Scilicet earum rerum, quae tum utiles fuissent, magna quaedam oblivio Romanorum animos, nescio unde et quomodo, invaserat et corruperat; ac respiratione excepta mortui plane omnes esse videbantur, trudentes alius alium, dum in interiora fugiunt, procidebantque et se invicem proterebant; idque cum hostes ipsi starent intentique spectarent, et ad rei miraculum valde obstupescerent; ita ut quos ob magnum illum successum exsultare oportuit, ex iis nonnulli calamitosos illos miserarentur, et stare iuberent, obtestarenturque, ut in

οἰκτείρειν τῆς δαιμονιώδους ἐβόων ταυτησὶ συμφορᾶς, καὶ μὴ A. C. 1349
μάτην οὕτω προδιδόναι θανάτῳ, διώκοντος μηδενός. οὕτως ἀνυ- Imp. Io. Cantacuz. 3
πέρβλητον τὸ τῆς συμφορᾶς ἐκείνης πάθος, καὶ μηδὲν καταλε- P. 545
λοιπὸς τῶν ἐφ' ὁμοίοις πάλαι παραδειγμάτων, ἁμιλλᾶσθαι ῥᾳ-
δίως τούτῳ παρατιθέμενον.

ζ. Ἀλλὰ γὰρ εἰς τοῦτο τύχης τὸν στόλον συνελαθέντα βλέ- V. 441
ποντες οἱ πόῤῥωθεν πολιορκεῖν ἀφ' ὑψηλοῦ τὸ τῶν Λατίνων B
φρούριον ἐκπεμφθέντες στρατιῶται Βυζαντίων τε καὶ ὅσοι κατὰ
συμμαχίαν ἐκλήθησαν Θρᾶκες ἅμα καὶ Πέρσαι, χιλιάδες οὐ
μείους τῶν τριῶν, τοῖς ὁμοίοις καὶ οὗτοι δεινοῖς περιέπιπτον,
καὶ θυρεοὺς ἐκείνους καὶ ὅπλα καὶ μηχανήματα καταλιμπάνοντες
ἔφευγον σποράδες τε καὶ ἀσύντακτοι, μηδενὸς ὄντος τοῦ πολέ- C
μιόν τι καὶ ἄγριον γρύζοντος· καὶ οὐ πρότερον ἔστησαν, πρὶν
σπουδῇ τὸν ποταμὸν διαβάντες ἐλευθέριόν τι ἀνεπεπνεύκεσαν
ἤδη. (B.) Τῆς μέντοι θεομηνίας ταυτησὶ τὰς αἰτίας ἄλλοι ἄλ-
λας ἐτίθεντό τε καὶ ἐψηφίζοντο. ἐγὼ δ' ἑτέροις ταύτας ἀπαρι-
θμεῖν ἀφεὶς τὸν λόγον ἐφ' ἕτερα τρέψομαι· τοῦτο μόνον πρόσ-
θεὶς, ὡς εἰ θρασύτερον ἴσως οἱ Λατῖνοι τότε διετίθεντο, καὶ
τῷ παρὰ προσδοκίαν πᾶσαν μεγίστῳ ἐπαρθέντες εὐτυχήματι του- D
τωὶ Βυζαντίους φεύγοντας καὶ ὑπ' ἀλλήλων ἀκλεῶς καταπα-
τουμένους ἄχρι πυλῶν ἐδίωκον, ὀλίγου ἂν ἐδέησε πλῆθος ἐκεῖ
διαφθαρῆναι παντοίων καὶ παντοδαπῶν ἀνθρώπων. ἀλλ' ἐπέσχε
κύριος τὸν θυμὸν αὐτοῦ, καὶ μέτρια σφᾶς εὐθὺς ἐπεπείκει φρο-
νεῖν, καὶ μὴ τὰς ἀλλοτρίας τύχας ἴδια νομίζειν ἑαυτῶν εὐτυχή-

illa clade a sinistro aliquo genio immissa ipsos sui misereret, neve ita temere vitam proderent, nemine persequente. Adeo malum illud modum omnem excesserat; adeo eorum, quae unquam in pari causa acciderunt, nihil erat, quod cum isto collatum facile posset contendere.

7. Cum classem eo compulsam viderent ii, qui ad Latinorum castellum e longinquo ac superiori de loco oppugnandum missi fuerant, Byzantini milites, et quicunque auxilio vocati fuerant Thraces ac Persae, ad tria hominum millia, eodem et ipsi terrore perculsi, relictis et clypeis et armis et machinis, palantes inordinatique fugerunt, cum nemo esset, qui hostile aut atrox quidquam mutiret: nec prius substitere, quam fluvio celerrime traiecto libere respirare coeperint. (II.) Ac illius quidem furoris divini causas alii alias proponebant atque statuebant. Ego vero eas aliis enumerandas relinquam, orationemque ad alia convertam. Unum tamen hoc addo, si forte audaciores Latini tunc extitissent, et maximo illo improvisoque successu elati fugientes Byzantios, et a se invicem foedissime proculcatos, ad portas usque persequuti essent, parum abfuturum fuisse, quin illic penitus profligaretur variorum et omnis generis hominum multitudo. Sed iram suam Deus continuit Latinosque induxit, ut victoria moderate uterentur, ac non aliorum adversos casus rei a se bene gestae fructum putarent, qui ad tro-

A. M. 6857 ματα, μηδὲν ἐς τὸ παράλογον τοῦτο τρόπαιον ὅλως ἔνοπλον εἰσε-
Ind. 2 E νεγκόντων ἔργον ἢ συνετὸν μηχάνημα, ἀλλ' ἄθυρμα σαθρὸν
θεοῦ τὴν ἀνθρωπίνην δεικνύντος σπουδὴν καὶ γέλωτα σαφῆ τὴν
τῶν μεγαλοφρονεῖν ἐφ' ἑαυτοῖς οὐκ ὀκνούντων ὀφρύν. διὸ καὶ
πέμψαντες εὐθὺς ἐς βασιλέα τὴν προτέραν αὖθις ὁμοίως ἐζή-
τουν εἰρήνην, εἰ καὶ μὴ ἐφ' ὁμοίαις ταῖς συμφωνίαις. (Γ.) Ἀλλ'
οὔπω τέτταρες ὅλαι παρῆλθον ἐκεῖθεν ἡμέραι, καὶ κατέπλευσεν
F ἐς τὸ τοῦ Γαλάτου φρούριον ἐκ Γεννούας ταχυναυτοῦσα μία
τριήρης, πρέσβεις ἄγουσα τοὺς πάντα τελέσοντας ἀσμένως, ἃ
πρὸς βουλήσεως εἴη Βυζαντίοις. καταλῦσαι μέν, ὅσον δηλαδὴ
τοὺς οἰκείους παρεκβαλόντες ὅρους οἱ Λατῖνοι παρακατέσχον τοῦ
τῶν Ῥωμαίων τόπου· ἀποδοῦναι δὲ καὶ ἣν ἐπήγαγον Βυζαντίοις
P. 546 ζημίαν ἐς τὸ ἀνενδεές· καὶ ἅμα προσθέντας χρήματα τυχεῖν
τῆς προτέρας εἰρήνης ὑπὲρ τὰς ρ̄ χιλιάδας· καὶ ὅρκους ἔπειτα
δοῦναι φρικωδεστάτους ὑπὲρ τοῦ μηκέτι πρὸς τοὺς ὁμοίους ἀπε-
νεχθῆναι νεωτερισμούς· ἀλλὰ μεμνημένους τῶν παρ' ἐλπίδα
συμπεπτωκότων σφίσι μετριωτέρους εἶναι τοῦ λοιποῦ. ἐπεὶ δ'
ἐλθοῦσι κἀκείνοις τὸ μέγα τοῦτο καὶ παρὰ πᾶσαν ἔγνωσται προσ-
B δοκίαν τῶν ὁμοφύλων εὐτύχημα, μέσοις τε γεγονέναι δυοῖν ξυνε-
πεπτώκει καὶ τὴν αἰσχρὰν ἐκείνην εἰρήνην παρασκευάσαι ποιή-
σασθαι, ὁποίαν καὶ Πελοποννησίους ἐπὶ Ἀνταλκίδου πάλαι πρὸς
Πέρσας συνθέσθαι ἀκούομεν, δέει τῆς ναυτικῆς τῶν Ἀθηναίων
δυνάμεως ἐν τοῖς τότε χρόνοις περιφανῶς θαλαττοκρατούντων.
V. 442 (Δ.) Τούτων δ' οὕτω ξυνηνεγμένων, οὐκ ἔκρινε δεῖν ὁ βασιλεύς,

paeum illud insperatum nihil prorsus nec militaris operae, nec solertis machinamenti contulissent: sed opus Dei esse statuerent, humanam diligentiam futilem declarantis, et eorum, qui se ipsos magnifice efferre non dubitant, arrogantiam merum esse mimum ostendentis. Miserunt itaque statim ad imperatorem, qui pacem itidem ut antea, sed non iisdem conditionibus, denuo exposcerent. (III.) Nondum toti quatuor ex eo dies effluxerant, cum triremis una expedita, ad Galataeum castellum appulsa, legatos ab urbe Genua advexit, qui Byzantiorum voluntati per omnia ultro satisfacerent; ac restituerent quidem quidquid Latini, propriis limitibus propagatis, ex agro Romano occupassent; deinde rependerent ad plenum, quidquid damni Byzantiis intulissent, persolutisque insuper plus quam centum millibus, pacem pristinam impetrarent: iurarent denique horribilissimum iusiurandum, se nunquam ad eiusmodi novas res moliendas abductum iri; sed eorum memores, quae sibi praeter spem evenissent, moderatiores fore in posterum. Cum autem ii legati advenissent, magnosque illos et inopinatos accepissent suorum successus, tum quoque interposuere se, et ut pax illa turpis fieret curavere; qualem et Peloponnesios, Antalcida regnante, pridem cum Persis pepigisse accepimus, classem veritos Atheniensium, qui maris tum aperte potiebantur. (IV.) Haec cum ita accidissent, imperator nec fortunae ini-

A. C. 1349 Imp. Io. Cantacuz. 3

ἀναπεπτωκὼς διὰ τύχης ἀγνωμοσύνην, ἀπογνώσει δοῦναι τῶν λογισμῶν τὰς ἡνίας καὶ τὸ τῆς γνώμης κράτος, ἅτ' εἰς ἀπορίων ἐσχατιὰς τῶν πραγμάτων ἐληλαμένων. ὅ, τε γὰρ ναυτικὸς C στόλος, χρήματα πάντα μικροῦ συνελὼν, ὑπ' ἐχθροῖς ἐγεγόνει· ἥ τ' ἐλπὶς τῶν ἐτησίων προσόδων, εἰ μὴ τὸ πᾶν, ἀλλ' οὖν τὸ πλεῖστον ἐκκέκοπται μέρος.

quitati succumbendum, nec ideo desperationi mentis regimen animique robur prodendum esse censuit, quod in summas angustias adductae res essent. Nam et classis, quae pecuniam omnem ferme exhauserat, in hostium potestate erat; et spes annuorum redituum, si non omnino, at maxima ex parte praecisa erat.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ

ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ ΙΗ.

NICEPHORI GREGORAE

BYZANTINAE HISTORIAE

LIBER DECIMUS OCTAVUS.

ARGUMENTUM.

Cantacuzenum res adversae non frangunt. Classem reparat. Vectigalia imposita auget; nova imponit. Isidori patriarchae falsa praedictio, tristitia, morbus, obitus. De eligendo eius successore deliberatur. Qualem patriarcham Palamitae voluerint. Callistus ex Atho monte arcessitur. Gregoras blanditiis, largitionibus, promissis frustra tentatus. Etiam patriarchalem dignitatem oblatam repudiat. Imperatorem et Augustam officii admonet. Callistus cur promotus. Eius viri inhumanitas, in ipsos mortuos saevientis. Cantacuzeni politica prudentia. Consilium de cogenda synodo. Palamae tergiversationes. Episcopi novum patriarcham Massalianismi accusant. Variorum criminum ab eo vicissim accusantur. Veniam dant et accipiunt (Cap. 1). *Cantacuzenus Thessalonicam abit, Palaeologum generum ei urbi praefecturus. Classis Veneta Genuitis infesta Byzantium advenit. Genuitarum arrogantia. Pontus Euxinus Byzantiis et Venetis per illos clausus. Quaenam causae Venetos coegerint Galatae obsidionem cito deserere. Cantacuzenus admodum laetus Byzantium redit. Concilium convocare cogitat. Palamae fiducia. Iunioris Andronici et Isidori patriarchae commemoratio in sacris per errorem omissa. Hominum sermones de ea re. Error postmodum correctus. Triremes Venetae quatuordecim Ponti Euxini fauces obsident. Bellum Latinorum internecinum. Catalani socios se Venetis adiungunt* (2). *Historiae Dogmaticae exordium. Generalis concilii convocatio diu promissa. Palamae auctoritas. Eiusdem malae artes, publicum iudicium metuentis. Quale tandem concilium haberi placuerit. Quot et cuius notae episcopi adesse iussi* (3). *Gregorae apud Cantacuzenum oratio. Orationis capita: Expostulatio et acris reprehensio. Synodus dici non debet, quae fit praeter ecclesiasticas regulas. Palamae doctrina quas clades importaverit iis, qui primi eam defenderunt, nempe Cantacuzeno et eius matri. Quas Annae Augustae. Quas Cantacuzeno rursus; cui mors filii praenunciata erat a Gregora. Vanae huius adhortationes. Haeretici difficillime corriguntur. Iustum Dei iudicium. Paterna bonitas. Anxius oratoris affectus.*

Amica obtestatio. Cantacuzenus ambigue respondet, Gregorae verbis exacerbatur. Coacta synodo ulcisci eum statuit. Gregoras pro religione pugnaturus habitum monasticum induit. Vitae aulicae renunciat (4). *Mane diei, habendo concilio indicti, frequentes orthodoxi ad Gregoram conveniunt. Illustriorum elogia; ac primum metropolitarum Ephesi et Gani. Cur praeter hos unus tantum episcopus affuerit, nempe Tyrius. Quae huius partes fuerint. Laus Dexii. Laus Athanasii. Laus discipulorum Gregorae. Caeterorum sociorum commendatio. Gregoras circumstantes alloquitur. Suorum vires verbis extenuat. Principis iniquitatem amplificat. Leonidae Spartani apophthegma ad praesens institutum accommodat. Orthodoxis in aulam cum Gregora euntibus passim acclamatur. Multi se ad illos adiungunt* (5). *Palamitis in interiore aula epulantibus, Gregoras et socii excluduntur. Per atrium dispersi diu exspectant. Palamitae post epulas in Alexii triclinium transeunt. Illic inter se primum consultant; deinde et orthodoxi introducuntur. Concilii auspicandi ratio ab his praescripta. Cantacuzenus perplexis et ambiguis verbis iurat. Eius adversus orthodoxos iniquitas manifesta* (6). *Gregoras, antequam actorum synodicorum fusiorem narrationem ordiatur, negat se omnia posse sigillatim persequi; aetate debilem; capitis morbo et aliis malis afflictum; antiquo sensuum vigore destitutum. Victum olim a se Barlaamum gloriatur. Varias lucubrationes suas enumerat. Nunc sibi obstare queritur senectutis incommoda; adversariorum violentiam; hominum iudicia, vel ambigua, vel metu corrupta. Cantacuzenus antea laudatus cur in hac historiae parte vituperetur. Ubi de Deo agitur, nefas mentiri aut dissimulare. Cum imperatore, velut cum aequali, disputare quando liceat* (7). *Convocata synodo Cantacuzenus orationem habet, cuius haec summa est: Idololatriam et haereses a Diabolo invectas. Eo impellente prodiisse Barlaamum, et Acindynum, et caeteros idem cum Barlaamo sentientes. Futurum se deinceps severiorem quam antea fuerit. Imperatoris munus et partes. Qua sententia Barlaamus damnatus sit, eadem istos quoque damnari. Denique aequum se utrisque fore iureiurando interposito promittit* (8).

α΄. Ἄλλου μὲν ἴσως ἂν τινος ἦν, τοσούτῳ πελάγει συμφορᾶς A. M. 6858 ἀδοκήτου συνειλημμένου, τὴν ταχίστην ἀπειρηκέναι· βασιλεύοντι Ind. 3 A. C. 1350 δ' ἀπαγορεύειν ἐν τοῖς τοιούτοις οὐ μάλα ἐνῆν. ἀλλ' ὥσπερ ἐν Imp. Io. Cantacuz. 4 ταῖς παρατάξεσι τῶν πολέμων ὁ στρατηγὸς τὰ πεπονηκότα καὶ D τρεπόμενα μέρη τῆς φάλαγγος τοῖς ἀνακλητικοῖς τῶν σαλπίγγων P. 547 οὐκ ἐᾷ διαῤῥήγνυσθαί τε καὶ τελέως ἑκόντας τοῖς πολεμίοις παρασχομένους τὰ κράτη τῆς νίκης ἀπαγορεύειν, οὕτω καὶ οὗτος οὐκ εἰς ἀπογνώσεις ἔβλεψε καὶ ῥᾳστώνην αἰσχύνης μεστήν· ἀλλὰ νῦν μὲν ἕτερα ἐφ' ἑτέροις ἐπινοῶν διετέλει τῶν ἐπιχειρημάτων· νῦν

1. Alius fortasse, tanta calamitate praeter opinionem oppressus, animum statim despondisset. At imperator nequaquam inter haec desperabat; sed quemadmodum dux, in praeliis conserendis, laborantes et inclinatas partes exercitus, dato receptui signo, non sinit perrumpi, nec patitur integram hostibus victoriam ultro deferentes animo prorsus concidere; ita hic quoque non desperatione aut turpi ignavia relanguescebat; sed modo consilia alia ex aliis excogitabat; modo eas naves, quae iampridem in navalibus re-

A. M. 6858 δὲ τάς τε νενεουλκημένας ἐκ παλαιοῦ τῶν νεῶν καθελκύσας ἐπε-
Ind. 3 B σκεύαζέ τε καὶ μετεσκεύαζε πρὸς τὴν ἐνεστῶσαν χρείαν· ἄλλας
τε καινὰς κατεσκεύαζε πλείους καὶ μείζους τῶν πρὶν, ξύλων ναυ-
πηγησίμων συχνῶς ἐξ ὄρους κομιζομένων ὅλῃ σπουδῇ. ἐπεὶ δὲ
καὶ χρημάτων ἐν τούτοις ἔδει, οἵ τε συνήθεις φόροι πρὸς αὔξην
ἀνήγοντο καὶ ἅμα καινοί τινες ἐφ' ἑτέροις ἕτεροι ἐπενοοῦντο,
τῆς ἀνάγκης τὴν εὐπορίαν τῶν εἰς ταῦτα ἐνθυμημάτων ῥᾷστα
ἐφευρισκούσης. (B.) Ἐν τούτοις δ' ὄντων τῶν πραγμάτων νόσῳ
C βαρείᾳ καὶ ὁ πατριάρχης Ἰσίδωρος ἁλίσκεται. ἡ δὲ ἦν γαστρὸς
κένωσις διηνεκὴς ἅμα καὶ πολυήμερος, πάσης χειρὸς καὶ τέχνης
ἰατρικῆς ἀπρακτούσης ἐνταῦθα. καίτοι τήν γε ἀρχὴν οὐ μάλα
θρασυτέραν αὕτη τὴν ἔφοδον ἔδειξεν· ἀλλ' ἠρέμα καὶ κατὰ μι-
κρὸν καὶ βάδην εἰπεῖν ἐπιχωριάζειν ἐδόκει, ὥσπερ παίζουσα τὰς
τῶν πολλῶν ἐλπίδας. ἦν γὰρ ἀπὸ λύπης ἐσχηκυῖα τὰς ἀφορμὰς
V. 443 (ὁ πολὺς τέως ἐκράτει λόγος), ἥτις ἐκ σιωπωμένης αἰσχύνης εἶχε
D τὴν πρόφασιν. ἦν γὰρ τοῖς οἰκείοις ὀνείροις προσέχων ὁ ἄνθρω-
πος· καὶ τοῦτ' ἔργον ἔχων ἁπάντων προϊστάμενον καὶ λόγων καὶ
πραγμάτων ἐνθουσιασμὸν ὠνόμαζε· καὶ τούτοις διηνεκῶς ἐγ-
καλλωπιζόμενος ἐψεύδετο μὲν προφανῶς, οὐκ ᾐσχύνετο δέ·
ἀλλ' ἦν ὡσαύτως τῷ τε βασιλεῖ καὶ τοῖς ἄλλοις οἱονεὶ προφητείας
τινὰς καὶ θεοπτείας ἄνωθεν ἀπαγγέλλων· μεθ' ὧν ἦν καὶ ἡ τοῦ
πέραν Γαλατικοῦ φρουρίου καταστροφὴ, ἣν προδεδεῖχθαι διε-
E τείνετο τουτωὶ πρὸς θεοῦ βεβαίως καὶ ἀσφαλῶς· ὡς θαῤῥήσαντα
καὶ τὸν βασιλέα ἐπὶ τὴν μάχην ταχῦναι, πρὶν τελέως τὴν τοῦ

positae erant, in mare trahebat, reficiebatque, et ad urgentem necessitatem accommodabat; item alias novas construebat, easque plures ac maiores quam antea, navalibus lignis crebro et omni diligentia ex monte convectis. Quoniam vero pecunia in his opus erat, solitorum vectigalium modus auctus; tum nova quaedam subinde instituta, cum ad eas res facile excogitandas necessitas ipsa plurimum valeret. (II.) Is fuit rerum status, cum Isidorus patriarcha gravi morbo corripitur. Erat autem illud ventris profluvium iuge ac diuturnum, adversus quod nec manus nec ars medicorum quidquam poterat: tametsi primo accessu non admodum violentus invaserat hic morbus; sed sensim et paulatim atque (ut ita dicam) pedetentim procedere visus fuerat, et hominum exspectationem quasi ludificarat. Enimvero, ut plerique aiebant, natus erat ex tristitia, quam tacitus pudor pepererat. Scilicet vir ille propriis somniis intentus omnia dicta et facta inde auspicabatur, divinum eum afflatum vocans: his perpetuo gloriabatur; et palam mentiri nihil eum pudebat. Quin et imperatori pariter, et aliis quibuslibet, quaedam quasi vaticinia et oblatas divinitus visiones referebat; in quibus fuit et Galatici Latinorum castelli, in adverso littore positi, excidium; quod illi affirmabat certo et constanter praenunciatum a Deo fuisse. Itaque his confisus imperator, antequam classem prorsus instructam haberet, pugnam ac-

A. C. 1350 Imp. Io. Cantacuz. 4

στόλου παρασκευὴν ἐξαρτύσαι. ἐπεὶ οὖν αἴτιος τῷ γε μείζονι μέρει τῆς μεγίστης ἀπωλείας ἐκείνης ἔδοξεν οὗτος γενέσθαι τέως Ῥωμαίοις καὶ ὠνειδίζετο πρὸς ἁπάντων, οὐκ εἶχεν ἑστῶσιν ὀφθαλμοῖς ὁρᾷν οὔτε μὴν αὐτὸν βασιλέα, οὔτε τῶν ἄλλων ὅσοι ξυνέσεως ἦσαν μέτοχοι· ἀλλὰ κατεδύετο πρὸς πυθμένας ἰδίας F αἰσχύνης. καὶ οὕτω λοιπὸν νοσήσας ἐπὶ μακρὸν, καὶ οὕτω δαπανηθείσης τῆς ἔνδον οὐσίας αὐτοῦ, τῆς παρούσης μετέστη ζωῆς.

(Γ.) Ἔπειτα ψῆφον προτιθεμένων ἄλλων, ὃς ἂν μετ' ἐκεῖνον τοῦ θρόνου διάδοχος γένηται, πολλή τις ἦν σπουδὴ καὶ διάπυρος τοῖς τοῦ Παλαμᾶ θιασώταις, μηδένα ποτὲ προβληθῆναι, ὃς μὴ πλήκτης καὶ πάροινος εἴη καὶ πάσης καὶ παντοίας παιδείας ἐς τοσοῦτον ἄμοιρος, ὅσον οἱ ἀπὸ σκαπάνης ὁμοῦ καὶ δι- P.548 κέλλης ὀψὲ τῆς ὥρας ἀπαλλάττοντες ζάκοτόν τι καὶ θηριῶδες ἦθος οἴκαδε φέρουσιν· ἵν' ἐνταῦθα ῥᾷστον εἴη σφίσι διωκτῶν ἁπάντων αὐτὸν καταστῆσαι βαρύτατον κατὰ τῶν εὐσεβεῖν αἱρουμένων καὶ τῆς τοῦ Παλαμᾶ κοινωνίας ἀπέχεσθαι πᾶσαν σπουδὴν ποιουμένων. ἄλλων οὖν ἄλλους προβαλλομένων, μεταπέμψασθαι πείθουσιν οὗτοι τῶν τοῦ Παλαμᾶ φίλων ἐξ Ἄθωνος ἕνα, τοὔνομα Κάλλιστον· ᾧ πρὸς ἀπήνειαν ἐξ ἀνοίας ἅμα καὶ ἀπονοίας ἡρμόσθαι τὴν φύσιν πάντων μάλιστα ξυνεβεβήκει, καὶ B εἶναι μηδὲν μηδαμῶς τῷ σκοπῷ καὶ τῇ σπουδῇ τῶν προσκεκληκότων ἀπᾴδοντα. (Δ.) Πρίν γε μὴν τοῦτον ἰέναι, ἰδίᾳ ἐμὲ καὶ συχνὰ παραλαμβάνουσιν ἐπῄει βασιλεῖ τε καὶ βασιλίδι θωπείαις παντοίαις περιϊέναι· καὶ χρημάτων ἐπαγγελίαις καὶ χορηγίαις

celeravit. Cum igitur ille funestissimae cladis auctor praecipuus Romanis fuisse videretur, omnibus exprobrantibus, non audebat fixis oculis aut imperatorem, aut intelligentia praeditum quenquam adspectare; sed in profundos verecundiae suae recessus semet ipsum abdebat. Quamobrem diuturna inde aegritudine confectus, postquam intima ipsius substantia morbo consumpta est, ex hac vita excessit. (III.) Mox deliberatione ab aliis instituta, quisnam eius sedem ac dignitatem excepturus esset, magno et inflammato studio a Palamitis certatum, ne quis promoveretur, nisi qui percussor et temulentus foret, omnisque eruditionis perinde expers, ut illi, qui a ligone et bidente sub vesperam redeuntes iracundum et ferinum quendam morem domum referunt. Id vero agebant, ut iis facillimum esset quovis persecutore saeviorem illum opponere iis, qui pie et recte de Deo sentirent, et a communione Palamae penitus abhorrerent. Aliis itaque alium proponentibus, horum suasu ex monte Atho arcessitur unus ex Palamae amicis, nomine Callistus. Huic ob vecordiam ac dementiam ingenium erat omnium immitissimum. Quamobrem eorum, a quibus vocabatur, proposito ac studio omnino conveniebat. (IV.) Tamen antequam is advenisset, visum est imperatori et Augustae privatim ac saepius me accire, et omni adulationis genere, atque etiam pecuniarum pollicitatione ambire. Ac ii quidem conati

A. M. 6858 Ind. 3 ἀφθόνοις τῶν γε ἄλλων καὶ ἃ τῶν ἐν βίῳ καλῶν καὶ τιμίων ψυ- C χαῖς ἂν εἴη φιλοδόξοις κατ' ἔφεσιν πειρᾶσθαί με πείθειν καὶ ἄγειν ἐς τὸ σφισι βουλόμενον· ὧν τὰ μὲν ἤδη ἐχορηγεῖτο, τὰ δ' ἔμελλεν. ᾤοντο γὰρ δι' ἑνὸς ἐμοῦ γε εὐθὺς, εἴ τινές ποτ' ἄρ' εἶεν, καὶ ὅπη διαιτῷντο, πάντας ἑτέρους, ὁπόσοι ἀνθίστανται πρὸς ὁπόσα τῷ Παλαμᾷ βλασφημεῖται καινὰ καὶ ἔκφυλα δόγματα, προσάξεσθαι. ἀλλ' ἦσαν ἄρα πάντως ἄνθρακες οἱ τῶν ἐλπίδων ἐκείνοις θησαυροί. τὸ γὰρ ἀνενδεὲς ἐμὲ τῶν ἀναγκαίων D καὶ ἡ τἀληθοῦς ἐκλογὴ λήρους ἔπειθ' ἡγεῖσθαι τὰ λεγόμενα.

(E.) Ὃ δ' ἁπάντων μάλιστα τὴν ἐλπίζουσαν γνώμην ἐστήρικτο καὶ ἀνακεκρᾶσθαί σφισι δι' αὐτό τινα ἡδονὴν ταῖς ἐλπίσιν ἐποίει, τὸ τῆς πατριαρχείας ἀξίωμα ἦν· ὃ δώσειν αὐτίκα μάλα μοι ἐπηγγέλλοντο, τῆς χρείας διωθουμένης σφοδρότερον καὶ τοῦ καιροῦ προκαλουμένου τὸν προστησόμενον ἀπαραίτητα. ἤκουόν γε E μὴν ἐξ ἐμοῦ τἀναντιώτατα πάντα. πρῶτον μὲν γὰρ καθηπτόμην ὁμαλῶς πως αὐτῶν περὶ ὧν ἡμῖν ὑπισχνοῦντο, πῶς οὐκ ὀκνοῦσι V. 444 τοῖς αὐτοῖς ἐγχειροῦντες, ἃ πολλάκις εἰποῦσι καὶ ἀποτυχοῦσιν ἀκριβῶς ἐγνωκέναι ξυμπέπτωκεν, ὡς πηλοῦ καὶ κόνεως οὐδὲν ἐμοὶ διαφέρειν δοκεῖ τὰ τοιαῦτα, καὶ ταῦτα νῦν, ὅτε πίστεως ἄρνησις ἀπαιτεῖται. ὡς γὰρ ἐν κακοῖς εὐτυχεῖν δυστύχημα μέγιστον, οὕτως ἐν κακοῖς ἀδοξεῖν τῶν εὐτυχημάτων τὸ κράτι- F στον. ἔπειτα ἔλεγον, ὡς βασιλεῦσιν οὖσι χρεὼν μὴ τὰ καθήκοντα νόμιμα ἑκόντι παραδιάγειν ὁμοῦ καὶ τῶν ἱερῶν τῆς τοῦ

sunt flectere me, et ad ea quae vellent adducere, liberali largitione cum aliarum rerum, tum earum praesertim, quae, quia pulchrae sunt ac pretiosae, animis gloriae cupidis plurimum blandiri possunt. Quarum rerum aliae iam dabantur, aliae postea datae fuissent. Putabant videlicet mea unius opera statim adiunctum iri ipsis reliquos omnes, quicunque ii forent, et ubicunque degerent, qui novam et insolentem blasphemi Palamae doctrinam impugnarent. Quas autem illi spes conceperant, eae non aurum sed paleae erant. Nam quod rebus necessariis non carerem, et veritatem ultro profiterer, idcirco mihi facile persuadebam vana esse et frivola quae illi loquerentur. (V.) Sed eorum animum exspectatione suspensum una res maxime confirmabat, ac ipsorum spei quadam voluptate admista blandiebatur. Ea erat patriarchalis dignitas, quam mihi statim collaturos se iidem promittebant, cum et necessitas gravior incumberet, et ut aliquis sine ulla cunctatione ei muneri praeficeretur, res ipsa flagitaret. Tamen ii ex me contraria plane omnia audiverunt. Ac primum quidem super iis rebus, quas mihi promittebant, eos leniter obiurgabam, quod ipsos non pigeret eadem rursus tentare, quae cum frustra saepe dixissent, evidentissimum foret, eiusmodi res apud me nihilum luto ac pulvere differre; praesertim hoc tempore, cum exigeretur Fidei abiuratio. Enimvero sicut inter improbos felicem esse maxima esset infelicitas, ita apud eosdem honoribus carere maximam esse felicitatem. Aiebam praeterea non debere principes, quae sapienter constituta essent, ea ultro transgredi, et sacrosanctis ecclesiae Dei

θεοῦ ἐκκλησίας κιγκλίδων ἐλαύνειν ᾔδει τοιούτῳ, ἥκιστά τινος A. C. 1350 Imp. Io. Cantacuz. 4 φειδοῦς ἢ κολάσεως μεσιτευούσης καὶ ὑφαιρούσης τὴν τοῦ κράτους ἀσέλγειαν· ἀλλ' ἰατροῖς μᾶλλον γίγνεσθαι πάνυ προθύμως καὶ ἅμα κολασταῖς τῶν ἀθέσμων σάλων καὶ ἐκτροπῶν, εἴ γε P. 549 βουλομένοις εὐσεβεῖν εἴη. τὸ μὲν γὰρ ἄξιον θρήνων μακρῶν καὶ ἐς τὸ μέλλον μνήμης ἐκ τῶν ὀψιγόνων πρὸς ἀπέχθειάν τε καὶ ὕβριν ἀνατρεχούσης ὁλοσχερῶς (ἐῶ γὰρ ὡς ἐγνωσμένης ἤδη μεμνῆσθαι τῆς ἀϊδίου φλογὸς ἐκείνης, ἣ τοῖς οὕτω βιοῦσιν ἠπείληται)· τὸ δ' ὑμνούσας γλώσσας ἀπαιτεῖ τῶν τε νῦν ὄντων τῶν τε γενησομένων ἀνθρώπων εὐσεβῶν καὶ ἅμα ψυχῆς ἀκήρατον εὐφροσύνην, ἣν μὴ τελευτῶσιν αἰῶσιν ἀκούομεν ἀπονενεμῆσθαι. B

(ς'.) Οὕτω τοίνυν ἡμῶν ἀπογνοὺς, ἐπεὶ τὸν ἤδη ῥηθέντα ἐξ Ἄθωνος ὄρους ἥκοντα ἤδη τεθέαται, εὐθὺς καὶ μὴ πάνυ τοι σφόδρα προθυμουμένων τῶν ἐπισκόπων τῆς τέως σωζομένης ἐπαρχίας, εἰς πατριάρχην προβάλλεται, δι' οὐδὲν ἕτερον ἐπισπεύσας τὴν αὐτοῦ προβολὴν, ἢ ὅτι πρὸς διωγμὸν ἄριστα ὁ ἀνὴρ ἐπεφύκει καὶ ὄργανον ἦν πρὸς τιμωρίας ἀπανθρώπους καὶ θηριώδεις δη- C μοσίων ἁπάντων ἀπανθρωπότερον. πάσης γὰρ ὢν παιδείας ἀξύνετος μάλα τοι ἐχώρει πρὸς τὸ κολάζειν καὶ ὑβρίζειν ἀσέμνως καὶ πρός γε ἔτι χειρὶ καὶ βακτηρίᾳ πλήττειν, ἀσχέτῳ θυμῷ, καὶ λόγοις αἰσχροῖς καὶ σφόδρα ἀπᾴδουσι ᾧ περιέκειτο σχήματι, καὶ οὗτινος ᾔδετο εἶναι τρόφιμος ὄρους, καὶ ἥστινος πνευματικῆς πολιτείας. οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ οὓς ἐκόλαζε καὶ οὓς ἐδίω-

cancellis isto more excludere, ut nec moderatio ulla, nec examinis interpositi severitas potestatem insolentem coërceret. Quinimo oportere eos, si religiosi essent, medicos et castigatores promptissimos exsistere errorum ac depravationum sacris legibus contrariarum. Nam illud quidem deplorandum, memoriaque apud posteros odiosissima ac probrosissima dignum est (ut sileam flammas sempiternas, quas iis, qui sic vivunt destinatas, cogitare licet ut iam decretas); hoc vero laudem et commendationem exigit ab hominibus piis, qui nunc vivunt, quive unquam victuri sunt; et sinceram meretur animi voluptatem, qualem aevo immortali repositam esse credimus. (VI.) Sic ille successu desperato a nobis discessit. Deinde hominem supra memoratum, qui iam ex Atho monte advenerat, conspicatus, confestim nec admodum cupientibus episcopis eius provinciae, quae tunc salva restabat, patriarcham eligendum proponit. Eum vero non aliam ob causam promovere festinavit, nisi quia ad exercendam persecutionem optime a natura comparatus vir ille poenarum atrocium et immanium instrumentum erat quolibet carnifice inhumanius. Quippe omnis eruditionis expers, propensissimus erat ad supplicia decernenda et ad iniuriam absque verecundia inferendam; item ad feriendum manu et baculo, iracundia effraeni, sermonibus foedis et minime convenientibus sive habitui, quem induerat, sive monti et instituto religioso, cuius se alumnum gloriabatur. Quinimo homines pios, quos mulctabat et persequebatur, quorum misereri

A. M. 6858 Ind. 3 κεν εὐσεβεῖς, δέον ἐλεεῖν λιμῷ καὶ δίψῃ θνήσκοντας καὶ πάσῃ D ταλαιπωρίᾳ, ὁ δὲ καὶ ἀτάφους ἐῤῥίφθαι ἐκέλευε. καὶ ἦν ἔγκλημα ἕτερον αὖθις τουτὶ πρὸς τιμωρίας ἔτι λοιπὸν τὰς ὁμοίας, οἷς τῇ γῇ κρύπτειν ἔργον ἦν τοὺς τοιούτους, καμπτομένοις τῇ τῆς φύσεως ὁμοιότητι. ἐς τοσοῦτον κατὰ τῆς εὐσεβείας ηὐξήθη τότε τὰ χείρω. ἠλαύνοντο γὰρ ἀφειδῶς, οἱ τοῖς ὅροις ἐμμένειν φιλονει- E κοῦντες τῆς πατρίου νομοθεσίας, οἰκιῶν, πόλεων, ἱερῶν, ἀγώγιμοι δεσμωτηρίοις ἤγοντο εὐχερῶς· ἀπειλαὶ τοῖς ἄλλοις ἐκηρύττοντο μείζους τῶν ἔργων, ὅσοι δέει τοῦ μὴ τὰ ἀνήκεστα πάσχειν ἤθους χρώμασι πολυειδέσι δῆθεν κοινωνικοῦ τὴν εὐσέβειαν ἔκρυπτον. (Z.) Καὶ ἦν ταῦτα ἐφόδια τῆς τοῦ βασιλέως γνώμης, κρύπτεσθαι βουλομένης, ἀρεστά. δυοῖν γὰρ ὄντοιν, δι' ὧν οὓς F ἂν βούλοιντο προσάγεσθαι ἐγχειροῦσι τῶν ἡγεμόνων οἱ πλείους, ὃ μὲν ἐπιεικείας εἶχε σημεῖον, ἑαυτῷ ἔνεμε· λέγω δὴ τὸ πείθειν· ὃ δ' ἀπηνείας, τῷ πατριάρχῃ καὶ τοῖς περὶ τὸν Παλαμᾶν ἐνεδίδου, καθάπερ ἀνέμοις ὁλκάδος ὀθόνην. λανθάνειν γὰρ τοὺς πλείστους πειρώμενος, οὔτ' αὐτὸς ὁλοσχερῶς ἔδρα ταυτὶ, οὔτε δημοσίοις γραφαῖς παρεῖχε τοὐνδόσιμον. ὅτι δὲ δρῶσιν αὐτοῖς οὐκ P. 550 ἀνθίστατο, ἄντικρυς ἀνομοθέτητόν τινα νόμον ἐς τὸ δρᾶν ἀδεῶς ἐχαρίζετό σφισιν· ὥσπερ καὶ οἱ λαχάνων ἐν χρείᾳ γινόμενοι ῥύα- V. 445 κα ἄνωθέν ποθεν ἐπαντλοῦσι ὕδατος ἐξ ἀφανοῦς. ἔλεγε γὰρ, ὡς ὅτε τὰ ἴσα φθέγγωνται ἥ τε τοῦ ἄρχοντος βούλησις καὶ ἡ τῶν ἐκ τύχης δρωμένων χρεία, μετὰ τοῦ εὖ ξυγκειμένου πρὸς τὴν τοῦ

11. καὶ ἦν em. Boiv. pro ἐν ἦν.

eum oportebat fame et siti et omnibus aerumnis enectorum, insepultos proiici iubebat. Quod si qui naturae similitudine commoti operam dedissent, ut illorum corpora humo tegerentur, novum illud crimen simili poena rursum luebatur. Usque adeo tunc peior causa adversus religionem invaluerat. Nam qui manere intra terminos traditae a maioribus disciplinae obstinassent, ii sine misericordia tectis, urbibus, templis exigebantur, et facile a quolibet comprehensi in vincula rapiebantur. Aliis veritis ne extrema paterentur, atque idcirco civilitatis colore versatili sanam doctrinam occultantibus, minae intendebantur ipsis suppliciis graviores. (VII.) Atque haec grata subsidia erant imperatori, animum suum dissimulanti. Nam cum duae res sint, quarum ope plerique principes conantur sibi mancipare quos volunt, earum alteram, quae benignitatis speciem praefert et in persuadendo posita est, sibi tribuebat; alteram, cui inest nota crudelitatis, patriarchae et Palamitis, ut ventis vela, permittebat. Plerosque scilicet fallere cupiens, nec ipse prorsus illa factitabat, nec licentiâ publicis decretis concessâ fieri permittebat. At idem, quia facientibus non obsistebat, tacita quasi lege lata, quidlibet impune perpetrandi veniam iis prorsus dabat: ut ii, qui oleribus indigent, aquae rivum alicunde ex occulto ac superiori de loco deducunt. Sic enim statuebat, quoties voluntas principis et rerum quotidianarum ratio idem suaderent, adesset-

A. C. 1350 Imp. Io. Cantacuz. 4

ἄρχοντος βούλησιν, τότε συμφέρεσθαι καὶ τὸν ἄρχοντα χρὴ τοῖς οὕτωσὶ φερομένοις· ὅταν δ' ἕτερον μὲν τὰ πράγματα δρόμον βαδίζῃ, ἕτερον δ' ἡ τοῦ ἡγεμόνος βούλησις, τότε χρὴ τἀν μέσῳ B κἀκεῖνον παρατρέχοντα τῇ τῆς αὐθεντικῆς βουλήσεως χρείᾳ μᾶλλον ἢ τῷ τῶν κειμένων κανόνων ἔθει συμφέρεσθαι. τὸ μὲν γὰρ ἡγεμονίας, τὸ δὲ δουλείας εἶναι σημεῖον· ἄτοπον οὖν δουλεύειν ἑκόντα, ᾧ τὰ τῆς ἡγεμονίας ἀνεῖται σκῆπτρα. διὰ δὴ ταῦτα, μικρὰ τῶν ἄλλων φροντίσας, ἐπέραινε ὅσα αὐτῷ τε καὶ Παλαμᾷ πρὸς βουλήσεως ἦν. μία γὰρ ἦν αὐτῷ καὶ τοῖς ἀμφὶ τὸν Παλα- C μᾶν ἡ βούλησις. (H.) Δεδιὼς δ' ὅμως καὶ τὰς τῶν πλείστων λοιδορίας, αἳ κἂν ταῖς ἀγοραῖς ἀνέδην ἐκαλινδοῦντο, τὸ τυραννικὸν καὶ βίαιον ἐγκαλοῦσαι τῆς πίστεως, βέλτιον ἐνόμισεν εἶναί οἱ, καὶ σύνοδον συγκροτῆσαι διὰ τῶν ἐπὶ Θρᾴκης ἐπισκόπων προϊόντος τοῦ χρόνου, καὶ δεῖξαι ἐς προὖπτον τὰ καινοφανῆ τοῦ Παλαμᾶ μὴ αἰσχρῶς ἔχειν δόγματα· ὡς ἂν εἰς πολλοὺς χεομένης καὶ διασκιδναμένης τῆς τῶν τοιούτων ἐγκλημάτων λοιδορίας, ἢ D ἀπιστῆται παντάπασι ἡ καινοτομία τῆς πίστεως, ἢ τό γε δεύτερον ἧττον λυπῇ, μὴ πρὸς ἕνα αὐτὸν ἀεὶ κινουμένων τῶν ὅλων γλωσσῶν, ἀλλ' ἐς πλείστους ἤδη μεριζομένων. ἀλλὰ τοῦτό γε ἠνία τὸν Παλαμᾶν, ἥκιστα παῤῥησιάζεσθαι τοὺς τῆς αὐτοῦ κακίας ἐλέγχους βουλόμενον, ἀλλ' ἐπιβουλαῖς ἀεὶ καὶ διαβολαῖς ἀφθόγγοις τὰ τῶν διωγμῶν ἐκείνων εἴδη δι' ἄλλων, καὶ μάλιστα τῶν ἐν ἐξουσίαις, κρύφα ἐπιτελεῖν. διὸ καὶ προφασισάμενος ἄλλα E

que opportunitas accommoda principis voluntati, toties principem debere eiusmodi rerum cursum concursu suo adiuvare: cum autem alio res vergerent, alio principis voluntas, tunc oportere eundem, caeteris rebus neglectis, propriae voluntatis rationem potius quam constitutarum regularum usum sequi. Quippe illud imperii esse, hoc vero servitutis. Absurdum porro esse, penes quem sceptrum imperatorium foret, eum ultro servire. His de causis, parum de aliis sollicitus, quaecunque ipse et Palamas fieri cuperent, ea exsequebatur. Una quippe erat eius et Palamae voluntas. (VIII.) Attamen veritus vulgi convitia, quae et circum fora liberrime iactabantur, et Fidei tyrannicam violentamque oppressionem criminabantur, satius sibi fore credidit, procedente tempore concilium cogi, episcopis qui in Thracia essent convocatis; atque illic palam declarari, novam illam doctrinam, quam Palamas invexisset, non esse pravam ac foedam; ut obiectorum criminum calumniosa refutatione latius diffusa ac divulgata, vel prorsus haud crederetur innovatam fuisse Fidei doctrinam, vel saltem minus isti dolendum esset, cum omnium linguae non unum eum perpetuo petiturae, sed deinceps se adversus plurimos exserturae essent. Verum id quidem Palamam angebat, utpote qui malitiam suam palam redargui minime vellet, sed insidiis et surdis obtrectationibus cum per alios, tum per principes, varia suppliciorum genera clanculum decernere cuperet. Quamobrem alia ex aliis prae-

A. M. 6858 Ind. 3 ἐπ' ἄλλοις ᾤχετο φεύγων, νῦν μὲν εἰς Λῆμνον, νῦν δ' ἐκεῖθεν εἰς Θεσσαλονίκην· περὶ ὧν πλατύτερον εἰρήσεται προϊοῦσιν. τέως δ' ἐκεῖνο ἐπαναλήψομαι. (Θ.) Πρὶν γὰρ ὅλους μετὰ τὴν χειροτονίαν τρεῖς παριέναι μῆνας, τῶν ἐπισκόπων συνέβη ῥαγῆναι F τοὺς πλείστους τῆς πατριαρχικῆς κοινωνίας, ὅσοι διομνύμενοι εἰσήγγελον εἶναι σαφῆ Μασσαλιανὸν αὐτὸν καὶ τῶν ἐν Ἄθωνι ὄρει πρὸ ἐτῶν οὐ μάλα συχνῶν φανερῶς ἁλόντων ἕνα· περὶ ὧν ἀνωτέρω που τῆς ἱστορίας καὶ ἡμεῖς εἰρηκότες ἐσμέν. ἐπεὶ δὲ καὶ αὐτὸς ἀνθιστάμενος εἰσῆγεν, ἐξ ἀντιπάλου ῥέων, διωμοσίαν καὶ ἀντεγκλήματα κατὰ τούτων ἑκάστου, τὸν μὲν τυμβωρυχίας διώκων, τὸν δὲ πορνείας, τὸν δὲ Βογομίλων αἱρέσεως, τὸν δὲ τοῦ P. 551 τὴν ἱερωσύνην ὤνιον διδόναι καὶ ἀπεμπολεῖν εἰς ἄνδρας μάλα τοι σφόδρα αἰσχίστους, καὶ ἄλλους ἄλλων, καὶ γέγονε σχίσμα μέχρι καὶ ἐς πολύν τινα χρόνον, μέσος ὁ βασιλεὺς καταστὰς ἔπεισεν ἀλλήλοις ἀφεῖναι τἀγκλήματα, λάθρα καθυφέντας ἃς κατ' ἀλλήλων γραφὰς καὶ λοιδορίας ἐξήνεγκαν φανερῶς, ἵνα μὴ προσθήκη καὶ τοῦτο γένηται τοῖς κατ' αὐτῶν ἐπενηνεγμένοις περὶ πίστεως B παρ' ἡμῶν ἐγκλήμασιν. οὕτω τοίνυν ἐν κακοῖς κακῶς καὶ αἰσχρῶς ἀλλήλοις σπεισάμενοι ξυνῄεσαν ἀλλήλοις λοιπόν, ἡμέραν ἐξ ἡμέρας ἐπιβουλὰς καθ' ἡμῶν ἄλλας ἐπ' ἄλλας συῤῥάπτοντές τε καὶ ξυντιθέμενοι.

A. M. 6859 Ind. 4 V. 446 β'. Ἄρτι δὲ τῶν φθινοπωρινῶν τοῦ ἡλίου τροπῶν ἐν προθύροις αὐλιζομένων τοῦ ἔτους, τριήρεσι καὶ μονήρεσιν ἄρας ἐκ C Βυζαντίου ὁ βασιλεὺς Καντακουζηνὸς ὁμοῦ τῷ ἐπὶ θυγατρὶ

texendo aufugiebat, modo in insulam Lemnum, modo illinc Thessalonicam. Sed de his rebus fusius infra dicturi sumus. Nunc autem illud resumam. (IX.) Nondum tres toti post patriarchae electionem menses effluxerant, cum plerique episcoporum ab eius communione avulsi secesserunt, quotquot scilicet iurato denunciaverant Massalianum eum re ipsa esse, ac unum exstitisse ex illis, qui ante annos non ita multos in monte Atho manifesto deprehensi fuissent; de quibus et nos supra in hac historia disseruimus. At ille repugnabat, et iuramenta iuramentis opponebat, atque illis singulis crimina vicissim obiectabat, hunc de effossis sepulchris, illum stupri, alium de Bogomiliana haeresi, alium quod sacerdotium vendidisset et hominibus turpissimis nundinasset, alium denique alio crimine accusans. Cum autem schisma ob eam causam excitatum longo tempore durasset, imperator medium se interposuit, eisque persuasit, ut sibi invicem crimina obiecta condonarent, desertis clanculum litibus et accusationibus, quas aperte suscepissent, ne ad crimina, quae illis de Fide a nobis obiiciebantur, isthaec quoque accederent. Sic itaque concordia, ut inter malos, male et turpiter deinceps inita, reconciliati sunt, novasque ex eo quotidie insidias adversus nos struere et componere coeperunt.

2. Iam converso ad autumnale aequinoctium cursu, in ipso anni ingressu sol versabatur, cum imperator Cantacuzenus, triremibus ac mone-

γαμβρῷ Παλαιολόγῳ τῷ βασιλεῖ ἀπῄει ἐς Θεσσαλονίκην, ἄρχειν ἐκεῖ καταστήσων αὐτόν. καὶ τηνικαῦτα κατέπλευσαν ἐς Βυζάντιον Βενετικαὶ τριήρεις τρεῖς καὶ τριάκοντα κατὰ τοῦ Γαλατικοῦ φρουρίου τῶν Γεννουΐτῶν, μάχης τε ἀρξάντων αὐτῶν ἐκ πολλοῦ καὶ ἀπειλούντων σφίσιν ἀπώλειαν. τοῖς γάρ τοι Γεννουΐταις τουτοισὶν, ἐπαρθεῖσι τῷ κατὰ Βυζαντίων ἐκείνῳ σαθρῷ προτερήματι τῆς ἀδόξου ναυμαχίας ἐκείνης, οὐκέτι καθεκτοῖς εἶναι τὴν γνώμην ἐνῆν· ἀλλ' ὀνειροπολεῖν ἐπῄει τὴν τῆς ὅλης θαλάσσης ἡγεμονίαν. καὶ διασφετεριζόμενοι πρῶτον τὸν Εὔξεινον πόντον, διὰ τὰ ἐκεῖθεν κέρδη, οὐ μόνον Βυζαντίοις ἐπέταττον ἡγεμονικῶς ἤδη καὶ πολλῷ τῷ θράσει ῥέοντες, ἀπέχεσθαι τῆς Μαιώτιδος καὶ Ταναΐδος, ἔτι τε Χερσῶνος καὶ ὅσα τῶν Σκυθῶν ὑπὲρ τὸν Ἴστρον παραλίας ἐστὶ χωρία περιπλέοντας ἐμπορεύεσθαι, πλὴν ᾗ ὅπῃ ἂν ἐξ αὐτῶν τὸ ἐνδόσιμον εἴη· ἀλλὰ καὶ Βενετικοὺς αὐτοὺς τῆς ἐκεῖθεν ἀπήλαυνον ἐμπορίας, μελέτην ἔχοντες ὅσον οὐδέπω καὶ τριήρεσι συχναῖς τὸν αὐχένα τοῦ Πόντου συγκλειθέντες κατὰ τὸ τοῦ Σαράπιδος ἱερὸν καταστῆσαι δεκαδευτήριον τυραννικὸν καὶ βίαιον, εἴ τινες εἶεν βουλόμενοι τὸν Εὔξεινον πόντον εἰσπλεῖν τε καὶ ἐκπλεῖν. (B.) Τοῦτο καὶ πάντας μὲν ἠρέθισε πρὸς ταραχὴν λογισμῶν, οἷς θαλάττιος ἅπας ἐστὶν ὁ βίος· πάντων δὲ μάλιστα Βενετικοὺς, χρήμασί τε καὶ ναυσὶ μακροῖς τισι μέτροις πλεονεκτοῦντας. ἐλπίσαντες οὖν καὶ βασιλέα σύμμαχον ἕξειν καὶ κοινωνὸν εἰς τοὔργον, ἅτε διὰ τὴν ἧτταν ἐκείνην

A. C. 1350 Imp. Io. Cantacuz. 4 — D — E — P. 552 — B

12. τῶν] τῆς coni. Boiv. 17. κατὰ τὸ em. Boiv. pro καὶ τὸ, idemque vult συγκλείσαντες.

ribus conscensis, solvit Byzantio, Palaeologum imperatorem eundemque generum secum Thessalonicam ducens, atque eius urbis principem eum constituturus. Eo tempore Byzantium advenerunt triremes Venetae tres et triginta, ut Genuitarum, qui primi bellum indixerant et Venetis exitium minabantur, Galaticum castellum oppugnarent. Quippe isti Genuitae, elati frivolo illo successu navalis pugnae, quam cum Byzantiis parum memorabilem gesserant, iam animo suo minime moderabantur, sed totius maris imperium somniabant. Ac primo Pontum Euxinum, ut quaestuosum, sibi vindicantes, non solum Byzantiis imperioso fastu maximaque audacia interdicebant, ne circum Maeotidem et Tanain Chersonemve navigantes, aut reliquam Scytharum maritimam oram, quae esset ultra Istrum, circumvecti negotiarentur, nisi ubi licentiam a se accepissent; sed et Venetos ipsos eorundem locorum commercio arcebant; et iam fere meditabantur, plurimis triremibus Ponti fauces obsidere, atque in Sarapidis fano tyrannicum violentumque portorium imponere iis, qui intra vel extra Euxinum commeaturi essent. (II.) Ea res irritavit ac perturbavit animos cum aliorum omnium, quorum vita omnis maritima esset, tum maxime Venetorum, qui pecuniis et navibus longe superiores erant. Igitur hi, cum et imperatorem habituros se socium adiutoremque incoepti sui sperarent, utpote ob acceptam

A. M. 6859 Ind. 4 καὶ τὴν ἐκ τῆς ἥττης αἰσχύνην ἠρεθισμένον καὶ αὐτὸν πρὸς ὀργὴν κατ' αὐτῶν, ἧκον (ὡς ἔφημεν) ὅπλα καὶ τριήρεις ἄγοντες κατὰ σφῶν. ἐπεὶ δ' οὔθ' ὁ βασιλεὺς παρῆν, οὔτε τῷ καιρῷ συμμάχῳ χρῆσθαι ἐνῆν (εἶναι γὰρ περὶ τὰς τοῦ Ἀρκτούρου συνέβαινε τοῦτον ἐπιτολάς, ὅθ' ὑετοί τε καταῤῥήγνυνται μάλιστα πλεῖστοι καὶ ψύχος ἀταμίευτον ἤδη προτρέχον λυπεῖ τοὺς ἐν τοῖς ὑπαίθροις διανυκτερεύοντας ἐν θαλάττῃ καὶ ὅπλοις), ἡμέραις βρα- C χέσι διέγνωσταί σφισιν ἐγκαρτερήσασι, πεῖραν ἀκροβολισμῶν πολεμικῶν δόντας καὶ λαβόντας, οἴκαδε ἀποπλεῖν· καὶ μάλιστα ὅτι καὶ τριήρεις ἑτέρας ἐπύθοντο ἀναχθείσας ἤδη ἐκ Γεννούας κατά τε Εὐβοίας καὶ Κρήτης καὶ ὅσαι Βενετικοῖς ὑπήκουον τότε. τεσσαρεσκαίδεκα γὰρ οὐσῶν τῶν Γεννουϊτικῶν, ἃς ἀνιοῦσαι τῶν V. 447 Βενετικῶν αἱ τριήρεις συνέκλεισαν ἐν Αὐλίδι καὶ Ὠρεῷ τοῖς κόλποις τοῖς ἐγγὺς Εὐβοίας, αἱ μὲν δέκα ἑάλωσαν αὔτανδροι· αἱ δὲ D τέτταρες λαθοῦσαι τὸν κίνδυνον ἔφυγον. αὗται τοίνυν αἱ τέτταρες, ἀδείας λαβόμεναι διὰ τὴν τῶν Βενετικῶν ἐκστρατείαν, πολλὴν ἐνεποίουν ταῖς Βενετικαῖς νήσοις τὴν βλάβην. διὸ δὴ σπουδῇ πολλῇ καὶ προθυμίᾳ ἀπέπλευσαν πρὸς ἐκδίκησίν τε καὶ ἄμυναν. A. C. 1351 καὶ ταῦτα μὲν τοῦτον ἔσχε τὸν τρόπον. (Γ.) Ἄρτι δὲ τοῦ ἡλίου Imp. Io. Cantacuz. 5 μετὰ τροπὰς ὄντος χειμερινὰς καὶ τῶν ἀνταρκτικῶν ἀπηλλαγμέ- E νου γειτονημάτων, ἐπανῆκεν ὁ βασιλεὺς ἐκ Θεσσαλονίκης, ἔνθους ὅλος ὑφ' ἡδονῆς. ἀπηλλάχθαι γὰρ ἤδη νενόμισταί οἱ φόβων ἀποῤῥήτων, καὶ ἀπηρτῆσθαι καθάπαξ ἤδη πάσης ὑποψίας,

14. τοῖς em. Boiv. pro τῶν.

cladem et ignominiam cladi coniunctam iisdem iratum, armis (ut dixi) et triremibus instructi, oppugnatum illos venerunt. Quoniam autem nec imperator aderat, nec tempus opportunum erat, sic ut ipsis adiumento esse posset (nam haec sub Arcturi ortum gesta sunt, cum et plurimi imbres nubibus effunduntur, et frigus immodicum iam ingruens affligit eos, qui in armis sub dio, idque in mari, pernoctant), visum est ipsis pauculos dies permanere, ac postquam levibus pugnis vires ultro citroque tentatae fuissent, domum retro navigare: eoque maxime, quod audierant novas triremes ab Genua proficisci iam in Euboeam et in Cretam atque in caeteras insulas, quae Venetis tunc parebant. Etenim ex navibus quatuordecim Genuiticis, quas Venetae triremes, cum huc venirent, duobus sinubus Aulide et Oreo iuxta Euboeam concluserant, decem cum ipsis hominibus captae fuerant; reliquae quatuor furtim elapsae periculum effugerant. Atque hae quatuor, per absentiam Venetarum alio bello occupatarum, insulas Venetorum impune infestabant. Itaque hi magna diligentia et alacritate ad ulciscendum propulsandumque hostem redierunt. Et haec quidem ita se habuere. (III.) Cum autem sol, ab hiberno tropico conversus, antarctici poli viciniam deseruisset, Thessalonica rediit imperator, gaudio quasi lymphatus. Putabat videlicet iam se arcanis terroribus liberatum solu-

A. C. 1351 Imp. Io. Cantacuz. 5

ἐκ ποδῶν γενομένου τοῦ τὴν διαδοχὴν τῆς βασιλείας τοῖς υἱέσιν ἀδεῶς αὐτὸν παραπέμπειν κωλύοντος. καὶ τοῖς πράγμασιν εἶναι νομίσας εἰρήνην τε καὶ ἀσφάλειαν, τοῦ λοιποῦ πρὸς ἣν ἐπὶ νοῦν εἶχε τῶν ἐπισκόπων συστήσασθαι σύνοδον, ὑπὲρ τῶν τοῦ Παλαμᾶ δογμάτων, ὅλος ἠσχόλητο. ἧκε γὰρ ἤδη καὶ ὁ Παλαμᾶς ἐκ F Θεσσαλονίκης ἐς Βυζάντιον, παντοίαις ἀνεπτερωμένος ἐλπίσι, ῥᾷστα καὶ ξὺν οὐδενὶ πόνῳ τὰ κατὰ βούλησιν αὐτῷ ἐπαγγειλαμένου ἐπιτελεῖν, καὶ εἰ μυρία τῶν δημοσίων εἴη πραγμάτων ἀνθέλκοντα κύματα. (Δ.) Ἤδη δὲ τῆς ἡμέρας ἐνεστηκυίας, ἐν ᾗ ἔδει τῶν τῇ μεγάλῃ τοῦ θεοῦ ἐκκλησίᾳ ὑπηρετουμένων ἕνα, ἐπ᾽ ἄμβωνος ἀναβάντα, τῶν μὲν εὐσεβῶν βασιλέων καὶ πατριαρχῶν P.553 ἀνακηρύττειν τὰς μνήμας, τῶν δ᾽ ἀσεβῶν ἀναθέματι παραπέμπειν καὶ ἀραῖς αἰωνίοις, γέγονέ τι τεράστιον ἀπροσδόκητον. σεσίγηται γὰρ κατὰ λήθην παρασυρὲν οὑτωσί πως τοῦ τε νέου βασιλέως Ἀνδρονίκου τοὔνομα καὶ ἅμα τὸ τοῦ πατριάρχου Ἰσιδώρου. ὃ καὶ σαφῶς οἰωνὸς ἔδοξεν εἶναι τοῖς ξυνετῶς στοχαζομένοις τῶν γενομένων καὶ φερομένων ἄλλοτ᾽ ἄλλως πραγμάτων. μηδὲ γὰρ εἶναι θεῷ (φασὶ) δεδογμένον, ὡς ἔοικεν, ἐπ᾽ ἐκκλησίας ὑμνεῖ- B σθαι μήτε τὸν βασιλέα, πρῶτον τὴν τοῦ Παλαμᾶ πολύθεον πλάνην μετεωρίσαντα πρὸς ὑπερθέσεις καὶ ἀνεξέταστον λελοιπότα καὶ ἀδιόρθωτον, μήτε τὸν Ἰσίδωρον, πρῶτον εἰσενεγκόντα τοῖς πατριαρχικοῖς θώκοις αὐτὴν καὶ δημοσίᾳ ἀνακηρύξαντα λόγοις ἅμα καὶ πράγμασιν· ὥς γε καὶ ἡμῖν ἀνωτέρω που τῆς

tumque omni suspicione, postquam a conspectu removisset eum virum, qui ne imperii successionem liberis suis tuto transmitteret obstabat. Itaque pacata ac secura omnia arbitratus, in eo deinceps totus fuit, ut quod animo meditabatur, coacto episcoporum concilio, doctrinam Palamae tueretur. Quippe et ipse Palamas Thessalonica Byzantium iam venerat, summa spe inflatus. Nam quae is vellet, ea se Cantacuzenus facillime et nullo labore, quantumvis infinitis publicorum negotiorum fluctibus distractum, exsecuturum esse promiserat. (IV.) Ac iam dies aderat, in qua oportebat unum ex magnae ecclesiae ministris, conscenso ambone, piorum imperatorum et patriarcharum memoriam publico praeconio commendare, impios autem exsecrari ac diris devovere, cum improvisum quiddam et prodigii simile accidit. Nam silentio et oblivione nescio quomodo praeteritum est imperatoris Andronici iunioris nomen; item Isidori patriarchae; quod manifestum omen esse visum est iis, qui fortuita et alias aliter contingentia acute interpretantur. Etenim apparet, inquiebant, non placuisse Deo celebrari in ecclesia nec eum imperatorem, qui Palamae, Deos multos statuentis, errorem primus dilationibus sustentasset, ac neque examinandum neque corrigendum curavisset; nec illum Isidorum, qui primus eum ipsum errorem, in patriarchalem sedem illatum, dictis pariter et factis publico promulgasset: quemadmodum suo loco a nobis in hac historia

A. M. 6859 Ind. 4 ἱστορίας ἐν τοῖς καθήκουσι διείληπται τόποις. ἐπεὶ δ' ἐς τὴν
C ὑστεραίαν ἀκουσθὲν Ἄννῃ τῇ βασιλίδι καὶ συζύγῳ ἐκείνου, πρὸς λύπην ἀφόρητόν τε ἔδοξε καὶ οὐ μάλα ἀνύποπτον, δίκαιον εἶναι τῷ βασιλεῖ νενόμισται Καντακουζηνῷ, τὴν ἐφεξῆς κυριακὴν ἡμέραν ἀθροισθῆναί τε τὸν λαὸν αὖθις καὶ μόνην τὴν τοῦ ὀνόματος ἐκείνου γενέσθαι ἀνάῤῥησιν. καὶ ταῦτα μὲν τῇδέ πῃ ἔσχε· καὶ ὁ χειμὼν ἐν τούτοις ἐτελεύτα. (E.) Ἄρτι δὲ τοῦ ἡλίου τοὺς
D ἠρινοὺς ἀμείβοντος κύκλους, καὶ τῇ γῇ ἐκ τῆς νέας χλόης εὐανθῆ καὶ ποικίλον τοῖς χρώμασι ἱστουργοῦντος χιτῶνα, καὶ δένδρα πάντα πρὸς ἀναβίωσίν τε καὶ παντοίων γένεσιν καρπῶν ἀφθόγγοις σάλπιγξι προσκαλουμένου, κατέπλευσαν ἐς τοὺς τοῦ Βυζαντίου λιμένας Βενετικαὶ τριήρεις τέσσαρες καὶ δέκα. αἳ δὴ τὸν τοῦ Εὐξείνου πόντου διαζώσαντες αὐχένα τὰς ἐκ Μαιώτιδός τε καὶ Χερσῶνος καὶ τῶν ἐκεῖθεν κατιούσας χωρίων ἐξ ἐμπορίας Γαλα-
E τικὰς τριήρεις τῶν Γεννουΐτῶν ξυνελάμβανον. ἄσπονδον γὰρ ἐπ' ἀλλήλους τέως τὴν μάχην θεμένους οὐκ ἦν ἠρεμεῖν, οὐ νύκτωρ, οὐ μεθ' ἡμέραν, οὐδ' ἐπὶ βραχὺ τῆς ὥρας· ἀλλὰ πάντας τό-
V. 448 πους καὶ λιμένας διερευνᾷν, καὶ πᾶσι τρόποις ἐπιχειρεῖν, ὅθεν ἂν εἴη τὴν ἀλλήλων δρῶντας φθορὰν ὑπερτέρους τοῦ λοιποῦ καθίστασθαι. εἰληφόσι δὲ καὶ συμμαχίας ἐκ Κατελάνων καὶ Βυζαντίων, ἐγκοτούντων σφίσι καὶ αὐτῶν διὰ τὰ φθάσαντα πταί-
F σματα, εὐπετέστερον τῆς μάχης ἥπτοντο καὶ τοῦ πολέμου, κατὰ πάντων ἅμα χωρίων καὶ λιμένων καὶ πόλεων, καὶ ὅποιπερ ἂν εἶεν Γεννουΐτῶν γένος, ἀσχέτως ὁρμώμενοι.

supra expositum est. Cum autem postridie imperatrix Anna, principis defuncti uxor, dolorem intolerabilem audita ea re concepisset, et suspicioni locus esse videretur, censuit Cantacuzenus imperator, die Dominica proxime sequutura congregandum rursus populum, et unius Andronici nomen proclamandum. Atque haec ita ferme se habuerunt. Et in his hiems desiit. (V.) Vere ineunte, cum sol aequinoctium praetervectus novo gramine, velut florida et versicolori veste, terram obtexeret, omnesque arbores suscitaret, et ad omnigenos fructus producendos mutis vocibus provocaret, in Byzantinos portus Venetae triremes quatuordecim delatae sunt. Atque hae, Ponti Euxini faucibus circumclusis, Galaticas Genuitarum triremes, ab mercatu redeuntes ex Maeotide et Chersone, aliisque illius tractus locis, comprehendebant. Nimirum internecino bello sibi invicem indicto, nec noctu nec interdiu, ne horae quidem momento, quiescere poterant: sed omnem locum, omnes portus perscrutabantur, tentabantque omnia, ut conflato sibi invicem exitio superiores in posterum evaderent. Cum autem et Catelanos socios sibi Veneti adiunxissent, et Byzantios, ipsos quoque Genuitis ob superiores clades infensos, facilius ex eo illis fuit pugnam et bellum inire, in omnem et locum et portum et civitatem, et quacunque Genuitica natio resideret, effuse irruentibus.

γ'. Ἐπεὶ δ' ἡ παρασκευὴ τῶν ὅπλων μέγαν τε ἔσεσθαι τὸν πόλεμον ἐπαγγέλλεται, καὶ ἐς πλείονα διαρκέσοντα χρόνον, τοὺς δ' ἐπαίνους, ἢ τοὐναντίον, οὐκ ἀρχόμενα καρποῦται τὰ πράγματα· τελευτῶσι δ' ἐς τὰ μάλιστα τὸ κράτος ἕπεται τῆς κρίσεως, φέρε μικρὸν ἐπισχόντες ἐνταῦθα τοῦ λόγου τὸν δρόμον ἐφ' ἕτερα τρέψωμεν, οἷς τὰ μάλιστα παρηκολουθηκότες ἐς τέλος, ξύν γε ταῖς προσηκούσαις ἐπιστασίαις, ἀκριβῆ τὴν πεῖραν εἰλήφαμεν, ὥστ' ἔχειν ὀψιγόνοις ἀσφαλῆ καὶ βέβαια τὰ τῆς διηγήσεως παραπέμπειν. εἴπερ γάρ τι τῶν ἁπάντων ἕτερον, καὶ τοῦτο δ' ἐς τὰ μάλιστα πάντων εἰδέναι τετύχηκέ μοι, τῆς χρονικῆς ἀεὶ διδασκούσης με τῶν ἐν βίῳ περιόδου πραγμάτων, πεπεισμένον ἅμα καὶ δεδογμένον εἶναι τοῖς ἅπασιν, ἀληθείας ἔχεσθαι δεῖν πρό γε πάντων τὴν ἱστορίαν, ἡγεμονικόν τι κράτος εἰληφυῖαν ἀρχῆθεν, ἄπονον διδασκαλίαν ἀνοίγειν τοῖς ἀεὶ ἐπιοῦσιν ἀνδράσιν, ὥσπερ ἐξ ἀρχετύπων τῶν φθασάντων, τά τ' ὠφέλιμα καρποῦσθαι περιφανῶς καὶ ὅσα φαυλιζομένας ἐκληρώσατο κῆρας καὶ τύχας ἁπάντων ὁλοσχερῶς ἀπέχεσθαι, οἷς ἂν πρὸς βουλήσεως ᾖ βίων αἱρεῖσθαι τοὺς κρείττους· εἶναι δὲ τοὺς τῆς ἐκκλησίας χειμῶνας καὶ κλύδωνας, οὓς ἡ τῶν ἀρχόντων ἁπλότης καὶ ἡ τοῦ ἄρχειν ἀπειρία τοῖς ἀθλίοις προὐξένησε Ῥωμαίοις, ξυναπαχθέντων ταῖς τοῦ Παλαμᾶ καινοφωνίαις καὶ ἀσεβέσι δόγμασι· καθάπερ τὰ κοῦφα τῶν σκευῶν, ἐπειδὰν ποταμίοις ξυναπαχθέντα ῥοθίοις πρὸς ἀδήλους καὶ ἀτεκμάρτους ἐσχατιὰς καταφέρηται, ῥαχίαις καὶ πέτραις ἄλλοτ' ἄλλαις ῥηγνύμενα. περὶ ὧν πολ-

A. C. 1351 Imp. Io. Cantacuz. 5 P. 554 B C D

3. Nunc quoniam ipse armorum apparatus bellum hoc magnum ac diuturnum fore pollicetur, laudem vero aut reprehensionem non inceptae res merentur; sed censurae auctoritas tum demum firma est, cum res ad exitum perductae sunt; age, orationis cursum, hoc loco paulisper abruptum, ad alias res convertamus; quas quia nos ipsi in primis ea, qua par erat, diligentia usque assequuti sumus et accurata cognitione percepimus, idcirco earum veram ac certam narrationem facile ad posteros transmittemus. Etenim si aliud quidquam, illud omnium maxime scio, atque ipso quotidianarum rerum usu edoctus sum, ita omnes sibi persuadere ac statuere, veritatis potissimam rationem esse debere in Historia; quae iam inde antiquitus robur et auctoritatem nacta futuris subinde hominibus facilem disciplinam proponit, ut ab iis, qui antecesserunt, veluti quibusdam archetypis, utilia mutuentur; quae autem sinistra et infausta, iis se omnino abstineant, si velint bene ac beate vivere. Sunt autem eae res (de quibus dicturum me profiteor) ecclesiasticae tempestates ac procellae, quas miseris Romanis intulere principes incauti et imperandi rudes, novis Palamae opinionibus et impia doctrina abrepti; perinde ac vasa levicula, quae flumineis vorticibus correpta, et ad quaslibet oras temere et fortuito devoluta, vadis et rupibus modo his modo illis allisa franguntur. Qua qui-

A. M. 6859 Ind. 4 λοί μοι πολλάκις προσεληλυθότες τῶν ἀρετῇ καὶ συνέσει καὶ καθαρότητι βίου καὶ πίστεως ὀρθοδόξου διαλαμπόντων δεύτερα τίθεσθαι τἄλλα με ξυνώθησαν ἅπαντα κινδυνευούσης τῆς εὐ- E σεβείας· ἐχεμυθεῖν γὰρ ἴσως ἐνίοτε πρὸς τἄλλα, διὰ φιλίαν χαριζομένους ἐνίους τοὺς γράφοντας ἄφθογγον γλώττης πάροδον, ἀνεπίφθονον εἶναι δοθήσεσθαι ἂν ἴσως πρὸς ἐνίων, ὅσοι φιλίαις τοιαύταις ἡττῶνται καὶ ἄλλως ἀστόργως ἔχειν πεφύκασι πρὸς λοιδορίαν· οὗ δὲ θεὸς τὸ κινδυνευόμενον, τἄλλα παρατρέχοντας πρὸς αὐτὸν μόνον βλέπειν, πάτριον εἶναι δόγμα τε καὶ πα- P. 555 ράγγελμα. (B.) Τοῦ γάρ τοι βασιλέως τεττάρων ἤδη ἐτῶν ἐπαγγελίαις μετεωρίζοντος, οἷς ἐνετύγχανε ὁμιλῶν, ὡς βούλοιτο καθολικὴν σύνοδον συγκροτῆσαι, ἐν ᾗ, κατὰ τὸ κρατῆσαν πάτριον ἔθος, παρεῖναι δοκεῖ καὶ τοὺς ἑκάστοθεν τῆς οἰκουμένης πα- V. 449 τριάρχας καὶ ἐπισκόπους, μετέωρον ἦν τὸ πλῆθος ἐλπίσι χρησταῖς αἰωρούμενον. ἄρτι δ' ἐπιδημήσας ἐκ Θεσσαλονίκης ὁ Παλαμᾶς, ὡς εἴρηται, ἕτερα ἀνθ' ἑτέρων ξυνετίθει τε καὶ ξυνέῤῥαπτε σκέμματα. ὡς γὰρ ἔριον, καὶ εἴ τι τῶν κουφοτέρων, ἀστα- B τεῖ καὶ ῥᾳδίως ἀνέμῳ παντὶ συμφέρεται, οὕτω καὶ οὗτος καθάπαξ ἁλόντα τῇ δυσσεβείᾳ ἦγέ τε καὶ ἔφερε μάλα ῥᾳδίως τὸν βασιλέα πρὸς τὸ βουλόμενον. εἰδὼς οὖν, ὡς καθάπερ νυκτερίσι καὶ γλαυξὶ βλαβερὰν τὴν τοῦ ἡλίου λαμπάδα συμβαίνει γίγνεσθαι, καὶ τῆς τῶν ὀφθαλμῶν ἀσθενείας αὐτῶν ἀταλαίπωρον ἔλεγχον, οὕτω καὶ τὴν τῶν δογμάτων αὐτοῦ σαθρότητα μᾶλλον ἂν βλά-

13. δέοι coni. Boiv.

dem de re viri multi, virtute, sapientia, vitae integritate et orthodoxae fidei sinceritate illustres, saepius me convenerunt, et ut religioni periclitanti caetera omnia posthaberem, enixe hortati sunt. Quippe in aliis rebus, si quando scriptores aliquid dissimulent, ac nonnulla, ut amicis gratificentur, silentio praetereant, id quidem fortasse invidia cariturum condonatumque iri ab iis, qui istiusmodi amicitiis obnoxii et ad convitiandum minime natura sua proclives futuri sint: ubi autem periculum ad Deum pertineat, tum nos debere, caeteris rebus neglectis, hunc unum respicere; atque illud esse dogma et praeceptum a parentibus traditum. (II.) Cum imperator quartum iam annum eos, quorum consuetudine utebatur, promissis suspenderet, velle se dictitans generale concilium convocare, cui totius orbis patriarchae et episcopi singuli more maiorum interessent, pendebat vulgus exspectatione, et in spem bonam erigebatur. Palamas vero, qui (ut diximus) Thessalonica novissime advenerat, alia ex aliis excogitabat et machinabatur. Nam quemadmodum lana, vel si qua res levior, instabilis est et quolibet vento facile abripitur, ita hic quoque imperatorem, semel errore implicatum, agebat ferebatque ad arbitrium suum. Atque ut vespertilionibus et noctuis solis lumen noxium est, et quam debiles sint earum avium oculi facile arguit, ita hic, quoniam sciebat dogmatum suorum pravitati adversaturum magis, quam adiumento futurum esse publi-

A. C. 1351 Imp. Io. Cantacuz. 5

ψειεν ἢ ὠφελήσειε κρίσις δημοτελὴς καὶ θεατρικὴ πανήγυρις, συνεβούλευε βέλτιον εἶναι διωγμοῖς καὶ κολάσεσιν ἄλλαις ἐξαναλῶσαι τοὺς ἀντιπαρατατομένους, προφάσεσί τισι χρησάμενον, C οἵαις πάλαι καὶ Ἰουλιανὸς καὶ ὅσοι κατ' ἐκεῖνον. πᾶς γὰρ ὁ τὰ φαῦλα πράσσων μισεῖ τὸ φῶς, καὶ οὐκ ἔρχεται πρὸς τὸ φῶς, ἵνα μὴ φανερωθῇ τὰ τῆς κακίας ἔργα αὐτοῦ. (Γ.) Τῷ δέ, τὸ μὲν ἄντικρυς οὑτωσὶ καὶ ἀπαρακαλύπτως τῶν μακρῶν ἐκείνων ἐπαγγελιῶν καταψεύσασθαι, οὐκ ἀνεύθυνον εἶναι ταῖς τῶν πλείστων ἐδόκει γνώμαις, οὐδὲ λοιδορεῖν εἰωθυίαις γλώσσαις ἀνάλωτον· D τὸ δὲ σκιάν τινα σχεδιάσαντας συνόδου πρότερον, προφάσεσιν ἔπειτα παντοδαπαῖς, ὁποῖαι τοῖς δυναστεύουσι ῥᾷστα καὶ κατὰ βούλησιν φέρονται, κολάζειν, τοῦτο δὲ τὴν ὕβρεως ἀκόλαστον κίνησιν θραύειν, οἶμαι, καὶ ἀμβλυτέραν ποιεῖν. ἐκ δὴ τοιούτων ἀρχῶν καὶ σπερμάτων πονηρῶν ἀρξαμένοις πονηρὰ ξυνηνέχθη γίγνεσθαι κατὰ τὸ εἰκὸς τὰ γεώργια, καὶ ὠδίνουσιν ὄρος, κατὰ E τὴν παροιμίαν, τεκεῖν ἐξεγένετο μῦν. κἀπειδὴ Θρᾴκης ἐπέκεινα πλείων οὐκ ἦν ἐπαρχία Ῥωμαίοις, μόνους τοὺς Θρᾳκικοὺς εὐθὺς μεταπέμπεται ἐπισκόπους, καὶ τούτων οὐχ ἅπαντας, ἀλλ' ὅσους καὶ οἵους συλλήπτορας τῆς βουλήσεως ἤλπισεν ἕξειν, οὐ πλείους ἀριθμῷ τῶν δύο καὶ εἴκοσιν ὄντας· καὶ τούτων δὲ τοὺς πλείους ἀντὶ τῶν ἐξωσθέντων ἀδίκως ὁσίων ἐκείνων ἀνδρῶν ξυνέβαινεν εἶναι, καὶ τὰ χειρόγραφα τῆς ἀσεβείας δόντας τῷ Παλαμᾷ· ὧν F οἱ μὲν τῶν ἐξ ἀρότρου καὶ σκαπάνης ὑπῆρχον ἀπαλλαττόντων ὀψὲ

4. οἵαις em. Boiv. pro οἵας.

cum iudicium et magnam spectatorum frequentiam, idcirco exiliis aliisque animadversionibus opprimi eos, qui contra obsisterent, melius esse dicebat, quibusdam usus rationibus, quales olim Iuliano et caeteris Iuliani similibus suppetebant. Etenim omnis qui male agit odit lucem, et non venit ad lucem, ut ne manifestentur mala opera eius. (III.) Caeterum si ita palam et aperte magnifica illa promissa fallerentur, plurimorum hominum iudiciis obnoxium id et obtrectationi expositum videbatur. Quod si imaginem aliquam concilii fortuitam primum adumbrarent, deinde quibuslibet rationibus allatis, quales principibus in promptu sunt et ad libitum occurrunt, poenas adversariis irrogarent, id videlicet effraenem insolentiae impetum posse frangere ac retundere. Ab his principiis exorsi, atque his malis seminibus iactis, malos quoque, ut par erat, laboris sui fructus percepere, et ut fertur proverbio, montem parturientes murem pepererunt. Quoniam itaque, praeter Thraciam, nulla amplius Romanis provincia supererat, solos Thraciae episcopos statim arcessit Cantacuzenus; nec eos quidem omnes, sed quot et quales consilii sui adiutores habiturum sese sperabat. Erant autem non plures quam duo et viginti; atque eorum plerosque constabat intrusos esse in locum hominum sanctissimorum, per iniuriam expulsorum; eosdemque Palamae erroribus propria manu subscripsisse; quorum alii plane agrestes erant, ut qui ab aratro et ligone sub

A. M. 6859 Ind. 4 τῆς ἡμέρας καὶ μόλις συλλαβίζειν εἰδότων τὰ τῶν γραμμάτων στοιχεῖα· οἱ δὲ τῶν χθὲς καὶ πρώην ἱεροσύλων, κἂν χαμαιτυπείοις καλινδουμένων ὡς τὰ πολλὰ, καὶ μηδὲν πλέον προεισενεγ- P. 556 κόντων εἰς τὸν βαθμὸν, πλὴν τοῦ αἱρεσιώτας εἶναι συντίθεσθαι τῷ δυσσεβεῖ Παλαμᾷ.

V. 450 δ΄. Τούτων δ᾽ οὕτως ἐχόντων, προσεληλυθὼς ἰδίᾳ τῷ βα- B σιλεῖ τήν τε οὖσαν ἡμῖν ἐκ παλαιοῦ φιλίαν ἐκ προοιμίων διῄειν ἐγὼ, καὶ ὅσην τὴν πρόνοιαν ὑπὲρ τῆς αὐτοῦ ποιοῦμαι τιμῆς καὶ ψυχῆς, καὶ εἴ τι πρὸς διαμονὴν καὶ σύστασιν εἴη βίου καὶ παίδων αὐτοῦ. ἔπειτα πρὸς ἐλέγχους ἐχώρησα τοὺς συνήθεις, ὑπέρ τε τῆς κοινῆς τῶν ἐκκλησιῶν εἰρήνης καὶ εὐσεβείας ἀγωνιζόμενος, C ἐν ὅροις μένειν τοῖς πατρίοις αὐτὸν, καὶ μὴ πηδᾷν ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα, μηδ᾽ οὕτως ἀμαθέσι καὶ ἀσέμνοις ἀνδράσι τὰ τῆς θεολογίας προδιδόναι μυστήρια, τὰ ἅγια τοῖς κυσὶ, καὶ τοὺς μαργαρίτας τοῖς χοίροις. (B.) Τά τε οὖν ἐκ τῆς θείας γραφῆς καὶ τὰ ἡμέτερα συνείρων, „τί δρᾷς", ἔφασκον, „πῆ φρενῶν εἶ; τί σφηκίας ἐγείρεις κατὰ τῆς πίστεως; τί τοὺς μηδὲ τὰ ἐν ποσὶν D εἰδότας θεολογεῖν παρασκευάζεις; τί τὸν Χαλάνης οἰκοδομεῖν ἐπείγῃ, τὰ πρὸς ἀπαρτισμὸν οὐκ ἔχων; τί πρὸς οὐρανὸν ἀνίπτασθαι, πεζὸς ὤν; τί χειροτονεῖς κατὰ τῶν ἁπλουστέρων ψυχῶν θεολόγους αὐθημερὸν, καὶ ποιεῖς λογίων ἀμαθῶν τυραννικὰ συνέδρια; τί τοῖς ἀραχνίοις ἐνδεσμεῖν προθυμεῖς τοὺς ἀσθε-

1. γραμμάτων em. Boiv. pro πραγμάτων. 2. κἂν em. idem pro καί.

vesperam redire soliti essent, ac vix prima litterarum elementa articulate enunciare didicissent; alii non ita pridem sacrilegia admiserant, et se in lupanaribus identidem volutaverant; nec, ut ad eum dignitatis gradum eveherentur, aliud quidquam contulerant, nisi professionem eius haereseos, quam impius Palamas instituisset.

4. Haec cum ita se haberent, ego imperatorem privatim conveni; amicitiam nostram veterem in ipso orationis exordio commemoravi; quanta sollicitudine dignitati et animae eius, et diuturnae cum ipsius tum liberorum conservationi providerem, commonefeci: deinde ad coarguendum solito more descendi, pro communi ecclesiarum pace et pro orthodoxa fide propugnans; eumque hortatus sum, ut maneret intra terminos a patribus constitutos, atque ut ne praefixam metam transiliret, neu hominibus adeo imperitis et inverecundis theologiae mysteria proderet, sancta canibus, et porcis margaritas. (II.) Itaque sacras scripturas cum mea ipsius oratione connectens „Quid agis?" (inquiebam) „Ubi mens tua? Quid crabrones istos adversus religionem suscitas? Cur de Deo disputare eos permittis, qui ne vulgatissima quidem et passim obvia intelligunt? Quid Chalanae turrim moliris, destitutus rebus ad eam absolvendam necessariis? Quid volare in caelum cupis pedes viator? Cur intra unius diei spatium theologos instituis, qui animas simplices pervertant, et indoctis doctoribus ascitis concilia cogis tyrannica? Quid imbecillos illaqueare aranearum re-

νεωτέρους, ὡς δή τι μέγα καὶ βασιλικὸν ἔργον δρῶν; τί σχεδιά- A. C. 1351
ζεις διαλεκτικῶν πιθήκων ἀνάδοσιν, καθάπερ οἱ μῦθοι πάλαι Imp. Io. Cantacuz. 5
τοὺς γίγαντας; τί τῆς σῆς κολάσεως ἐκπυρσεύεις τὴν φλόγα; τί E
τοῖς παισὶ γεωργεῖς στεναγμῶν καὶ πένθους ἀστάχυας; τί κλῆρον
ἑκὼν αὐτοῖς καταλείπεις τὴν τοῦ προπάτορος ἀράν; τί τριβόλους
καὶ κακίας ἄκανθαν βιάζῃ τὴν γῆν αὐτοῖς ἀνατέλλειν, καὶ δα-
κρύων ἅλμην τηλικαύτην; τί δυστυχίας καὶ λύπας, ἐξὸν εὐθυ-
μίαν καὶ δόξαν; μνήσθητι ὅτι θνητὸς εἶ καὶ θνητὴν ἔλαχες φύ-
σιν. φοβερὸν τὸ ἐμπεσεῖν εἰς χεῖρας θεοῦ ζῶντος. Εἰπὲ πῶς ἄλ- P. 557
λαι μὲν αἱ τεττάρων ἤδη ἐτῶν ἐπαγγελίαι, ἕτερα δ' αὖ τὰ τέλη;
καθολικὴν μὲν γὰρ πεποιηκέναι σύνοδον τὰ τῆς σῆς ἐπαγγελίας
ἦν, πατριαρχῶν ἁπάντων καὶ ἐπισκόπων κληθέντων· νῦν δ' οὐδὲ
μερικοῦ τινος ἴχνη διασώζουσαν σχεδιάζεις βουλευτηρίου. καὶ
πρὶν μὲν ἐλπίδων ἴχνη διορθώσεως τῶν τοῦ Παλαμᾶ καινοφω-
νιῶν ἔβοσκον τὰς ἐκείνων ψυχάς· νῦν δὲ τυραννικὸν ὁρῶ σε βῆ- B
μα παρασκευάζοντα σὸν ἐν γωνίᾳ, καθάπερ ἐν σπηλαίῳ λῃστῶν. V. 451
πῶς γὰρ εἴη ἂν σύνοδος, τῶν θείων τῆς ἐκκλησίας κανόνων καὶ
θεσμῶν ὑπερόριος οὖσα; κανόνας γὰρ ἐκ μεταφορᾶς καλεῖσθαι
ξυμπέπτωκε τοῦ τεκτονικοῦ καὶ κοινοῦ κανόνος. ὥσπερ οὖν τῷ
τεκτονικῷ κανόνι πλατυτέραν ἔχειν τὴν χρείαν ἀνάγκη, κατὰ
πᾶσαν γῆν τε καὶ θάλασσαν, καὶ ὅπηπερ ἂν εἶεν ἐνοικοῦντες ἄν-
θρωποι· ταῖς δὲ τῶν ἀνθρώπων ἡγεμονίαις μερικάς τινας καὶ C

tibus studes, ac si istud magnum et imperatore dignum facinus sit? Cur simiarum dialecticarum uberem proventum repente effundis, ut fabulae olim Gigantas? Cur ipse supplicii tui flammam accendis? Cur suspiriorum et lamentorum messem liberis tuis coacervas? Cur eos volens instituis heredes maledictionis prolatae adversus primum hominem? Cur cogis terram eis tribulos et aerumnarum spinas germinare, et tantam lacrymarum amaritiem parturire? Cur infortunia et dolores, cum laetitiam et splendorem facile sit? Memento mortalem te esse et obnoxiam morti naturam sortitum. Terribile est in manus Dei viventis incidere. Iam illud velim dicas, quid sit quod per annos totos quatuor alia promiseris, alia ipso exitu praestes? Etenim tuum illud promissum fuit, coactum iri generalem synodum, in quam convocarentur omnes patriarchae et episcopi. Quam vero nunc extemporariam cogis, ea ne minoris quidem alicuius curiae imaginem repraesentat. Antehac spes saltem adumbratae, de futura novarum Palamae opinionum correctione, illorum animos alebant. At nunc, ut video, tyrannicum tribunal tute ipse in angulo, et veluti in spelunca latronum, tibi constituis. Nam quae a sacris ecclesiae regulis ac legibus longissime abest, an ea synodus esse ullo modo possit? Certe ecclesiasticas regulas metaphorice dictas constat a fabrili vulgarique regula. Quemadmodum igitur necesse est, ut regula fabrilis usum latiorem habeat, omni terrae et mari, omnibus habitatis regionibus accommodatum; item usus singulares, atque ut ita dicam minutos et multiplices, pro variis hominum ditio-

A. M. 6859 Ind. 4 οἷον σπερματικὰς καὶ διαφόρους εἰπεῖν· οὕτω καὶ τοῖς τῆς ἐκκλη-
σίας κανόσι καὶ τοῖς πολιτικοῖς νόμοις καθολικωτέραν ἔχειν
ἀνάγκη τὴν χρείαν, καὶ ἄρχειν τῶν ἀρχόντων, καὶ ἡγεῖσθαι τῶν
ἡγεμόνων. σὲ δὲ τοὐναντίον δρᾷν ἐθέλοντα βλέπων δέδια μὴ
ἐναντιούμενά σοι τὰ δρώμενα γένηται, καὶ τοῦ σκοποῦ παντάπα-
D σιν ἀντίπαλα. ἐπεὶ καὶ οἰκοδόμος καὶ τέκτων, ἂν μὴ καθέτῳ καὶ
στάθμῃ καὶ τοῖς τοιούτοις χρῶντες κανόσιν, οὐκ εἰς μακρὰν τὴν
καθαίρεσιν ἴδοι ἂν τῶν δρωμένων, τοῦ τῆς ἁρμονίας κράτους
οὐδαμῇ τὴν ἐπίστασιν τῶν ἔργων ἰθύναντος. ἐπεὶ τοίνυν καὶ σὺ
τοῖς τῆς ἐκκλησίας κανόσιν οὐχ ἕπῃ, ἴσθι καταλυθησόμενος ὑπὸ
τῆς ἐκκλησίας, ἢ μᾶλλον ὑπὸ τοῦ τῆς ἐκκλησίας ἡγουμένου θεοῦ,
καὶ εἰ μὴ αὐτίκα μάλα, ἀλλ' οὖν οὐδ' εἰς μάλα μακράν. Οἶσθα
E γὰρ ὡς σὺ πρῶτος ἄνωθεν προστάτης γενόμενος τῆς τοῦ Παλαμᾶ
δυσσεβείας ὁμοῦ τῇ μητρὶ τοῦ τοσούτου θορύβου τῇ ἐκκλησίᾳ
κατέστης αἴτιος. διὸ καὶ μηνίσαντος τοῦ θεοῦ, τῆς εὐδαιμονίας
καὶ δόξης ἐκείνης γυμνὸς κατελείφθης αἰφνίδιον, καὶ γέγονας εὐ-
θὺς ὑπερόριος πατρίδος ἅμα καὶ γένους. καὶ ἡ μὲν σὴ μήτηρ αἰ-
σχίστην ἔτισε τοῦ βίου τελευτὴν, λιμῷ καὶ ψύχει δαπανηθεῖσα
καί σου τοῦ φιλτάτου τὴν στέρησιν πικρὸν ἐντάφιον ἐνεγκαμένη·
F σὺ δὲ πολλοὺς καὶ ποικίλους ἀναμετρήσας βίου πλάνους κατά τε
Θρᾴκην καὶ Μακεδονίαν καὶ Τριβαλλοὺς, Περσικοῖς ἔπειτα καὶ
σατραπικοῖς ὑπ' ἀνάγκης ἔθεσί τε καὶ δόγμασι κεκοινώνηκας, ὡς
καὶ τοσοῦτον περὶ τὸ γένος ἀγνώμονα καταστῆναι καὶ οἴκτου

7. χρῷτο coni. Boiv., aut χρῶνται et infra ἴδοιεν.

nibus; ita etiam necesse est ecclesiasticarum regularum et legum civilium usum ad universos pertinere, ut et imperatoribus imperent, et praepositis praesint. Tu vero, quia contrarium videris velle facere, vereor ne ea, quae futura sunt, contraria tibi accidant et scopo tuo plane opposita. Quippe architectus et faber, nisi perpendiculo et amussi aliisque similibus regulis utantur, ruere ea, quae fecerint, videbunt non longo post, propterea quod operum structura ad solidae coagmentationis leges non exacta sit. Quoniam igitur ipse quoque ecclesiasticas regulas non sequeris, scias te ab ecclesia, vel potius a Deo, qui ecclesiae praeest, subversum iri, si non statim, at nec post longissimas moras. Etenim (ut scis) primus tu, tua cum matre, Palamae impietati patrocinatus, huius tantae, qua ecclesia agitatur, perturbationis causa exstitisti. Itaque Deo irato, fortunis et honoribus illis tuis amissis, nudus repente relictus es; statimque patria et cognatione procul exsulasti. Ac mater quidem, fame et frigore absumpta, et tuam carissimi filii absentiam passa, quae morienti peracerba esse debuit, foedissimo vitae exitu poenas dedit. Tu vero multos et varios viarum errores per Thraciam, per Macedoniam, per Triballos emensus, Persarum deinde satraparumque instituta et dogmata coactus participare, sic demum generis tui oblitus es, sic te, cum esses a Deo derelictus, ab omni

παντὸς ἀλλότριον, ἐγκαταλειφθέντα σε πρὸς θεοῦ, ὥστε καὶ A. C. 1351 τοὺς τῶν αἰχμαλώτων Ῥωμαίων νεκροὺς καὶ τῶν ἔτι κλαυθμυριζόντων Imp. Io. Cantacuz. 5 βρεφῶν τὰ σώματα συμπατεῖν, καὶ ἀναλγήτως ἐπιβατεύειν, καὶ μηδὲ τὴν τὰ πάντα βόσκουσαν ἡλίου φλόγα αἰδεῖσθαι, P. 558 μηδὲ τοὺς αἰθερίους τοῦ θεοῦ κεραυνοβόλους πρηστῆρας, ὡς τὸ εἰκὸς, δειλιᾶν. ἐπιλείψει με διηγούμενον τὸ τῆς χρονικῆς περιόδου τάχος πάντα καθ' ἕνα, ὅσα δι' ἀνάγκην σε πεπραχέναι καὶ ὅσα πεπονθέναι ξυνεῤῥύηκει, δεινὰ καὶ κατάρας ὁμότιμα, διὰ τοὺς μυρίους χειμῶνας καὶ κλύδωνας, ὧν πρόξενος αὐτὸς ξύν γε τῇ μητρὶ κατέστης τῇ τοῦ θεοῦ ἐκκλησίᾳ. Ἄννῃ δὲ τῇ βασιλίδι τί τῶν πάντων ἕτερον ἢ τὰ τοιαῦτα τῆς βασιλείας B καθέστηκεν αἴτια ἐκπεσεῖν; ἴσασι γὰρ ἅπαντες, ὡς ὁμοῦ τε τὴν τοῦ Παλαμᾶ δυσσέβειαν ἐστήριξε καὶ αὐθημερὸν τὴν αὐθεντίαν ἀπολώλεκε, τῆς δίκης μὴ ἀνασχομένης ἐνταῦθα μακροθυμεῖν καὶ ὑπερτίθεσθαι παντάπασιν. Ἔπειτα τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας καὶ πρὸς σὲ μετενεχθείσης ὀψὲ, ἐπειδὴ τῆς τοῦ θεοῦ παιδείας ἐκλαθόμενος καὶ αὐτὸς, καὶ τῶν Παλαμικῶν ἐκείνων αὖθις ἀντεχόμενος δογμάτων, πᾶσαν ἄδειαν ἐδίδους αὐτῷ τοὺς μὲν ἐξωθεῖν C τῶν ἐπισκοπικῶν καὶ πάσης ἐξουσίας θρόνων ἀδίκως καὶ ξύν γε οὐδενὶ λόγῳ, τοὺς δ' ἀντεισάγειν, τὰ χειρόγραφα τῆς ἀσεβείας ἀπαιτουμένους ὁμοῦ καὶ διδόντας πρότερον· οἶσθα ὡς φίλος ὢν ἔγωγε προὔλεγόν σοι καὶ διεμαρτυρόμην ἀεὶ, ὡς οὐκ ἀτιμώρητος V. 452 ἀπαλλάξεις θεοῦ ἀχθομένου, ἀλλὰ λυπηθήσῃ περὶ τὰ φίλτατα, ζημιωθεὶς τῶν παίδων ἕνα τῶν σῶν; οὐδὲ γὰρ ἀπεικὸς

12. αἴτιον coni. Boiv. 19. καὶ πάσης ἐξ.] μετὰ coni. Boiv. pro καί.

misericordia alienum exhibuisti, ut et Romanorum captivorum cadavera et infantium adhuc vagientium corpora calcares, et sine ullo doloris sensu pedibus subiecta protereres, nec solis reveritus lucem omnium rerum altricem, nec fulminis metu, ut par erat, deterritus. Deficient me breves temporis angustiae, omnia et singula narrantem, quae te subegit necessitas facere et pati gravia et exsecrationi proxima; eo quod tua et matris tuae opera tot procellis ac fluctibus ecclesia Dei obiecta esset. Iam vero ecqua praeter hanc causa alia exstitit, cur Anna Augusta principatu excideret? Qua die errores Palamae confirmavit, eadem illam omnes sciunt auctoritate sua spoliatam. Nempe eo casu divina iustitia patientiam ac dilationem nullam admisit. Deinde imperatoria potestate etiam ad te sero translata, divinae castigationis ipse quoque oblitus, et illa Palamae dogmata rursum amplexus, licentiam ei integram dedisti, alios iniuste et nulla ratione episcopalibus sedibus et quocunque dignitatis gradu exturbandi, alios in illorum locum introducendi, qui doctrinam impiam propria manu semel rogati consignassent. Scis me, amici officio functum, praedixisse tibi ac semper denunciavisse, non abiturum te impune Deo offenso, sed afflictum iri in iis rebus, quae carissimae essent; unum videlicet ex

A. M. 6859 Ind. 4 ἐκ τῶν φθασάντων ἀκριβῆ με τῶν ἔμπροσθεν γίνεσθαι εἰκαστὴν, D ἅτε καὶ ἀκριβῶς, ὅσον τῆς ἀσεβείας τὸ μέγεθός ἐστιν, εἰδότα. βραχὺς παρελήλυθε χρόνος καὶ πεῖραν τὰ προειρημένα εἰλήφει· καὶ ὁ νεώτερός σοι τῶν παίδων μικρὰ νοσήσας ἀπῆλθε. Καὶ ἵνα τὰν μέσῳ παρέλθω, τῆς ὁμοίας ἐχόμενα ἀληθείας, οἶσθα πάλιν, ὡς ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ σοι παραινῶν οὐκ ἠρέμησα, τῆς τοιαύτης ἀπέχεσθαι δυσσεβείας, ἵνα μὴ χείρων ὁ βίος ἀεί σοι γίνηE ται. οὕτω πρὸς σὲ φιλικῶς διεκείμην, καὶ οὕτω κηδόμενος διετέλουν. σὺ δὲ οὐκ ἠμέλεις τἀναντιώτατα δρῶν καὶ μελέτας ἄλλας ἐπ᾽ ἄλλαις συντιθεὶς κατὰ τῆς εὐσεβείας, ὡς ἔξω Γαδείρων καὶ Ἀτλαντικοῦ πελάγους βεβυθισμένων τῶν ἐκ θεοῦ σοι κατὰ πόδας γινομένων μαστίγων τε καὶ ἀνταποδόσεων. Τρόπος γὰρ καὶ τοῦτο προνοίας ἐστὶ θεοῦ, κωλύειν τοὺς ἁμαρτάνοντας μυρίαις ἐνταῦθα πληγαῖς, πρὶν κυρωθῆναι τὸν τῆς μελλούσης ἀϊF δίου κολάσεως κλῆρον ἐκεῖνον. ἱεροσυλία γὰρ καὶ πορνεία καὶ ἀνδροφόνων ἔργα διαβόητον πρὸς ἁπάντων τὴν ὕβριν εἰλήφει, τῶν τε δρώντων ἅμα καὶ πασχόντων, καὶ πᾶσιν ἄλλοις, οἷς ἀκουστὸν ἐξείη ἂν γίνεσθαι· καὶ οὐκ ἀκόλαστον ἔχειν τοῖς δρῶσιν ἕπεται παντάπασι τὸ συνειδός. πλήττει γὰρ ὡς τὰ πολλὰ ξίφους δίκην αὐτὸ τὰ τῶν ἔργων αἰσχρὰ, αἰδοῖ τῶν ἀνθρωπί- P. 559 νων ὄψεων καὶ τῶν ἀκοιμήτων τοῦ θεοῦ ὀφθαλμῶν· καὶ ἴσμεν πολλοὺς ἐκ μεταμελείας βελτίους τῶν ἀεὶ σωφρονούντων φανέντας· τὰ δὲ τῶν δυσσεβῶν αἱρέσεων ἐγκλήματα, μέγιστα πάντων

liberis amissurum. Neque vero mirum esse, si futuras res ex iis, quae antecessissent, acute coniicerem, cum et impietatis magnitudo penitus mihi perspecta esset. Tempus ex eo breve effluxerat, et exitum praedicta habuerunt. Etenim liberorum tuorum natu minimus, cum aliquantulum aegrotasset, decessit. Atque ut ea, quae intercesserunt, ad eandem veritatem pertinentia, omittam; scis rursus nunquam me destitisse privatim ac publice hortari te, ut ab eiusmodi impietate abstineres, ne peiorem quotidie vitae conditionem experireris. Adeo bene eram erga te affectus, adeo tu mihi curae eras. Te vero haud pigebat contraria omnia facere, et alia ex aliis moliri adversus religionem; ac si flagella et poenae, quas Deus tibi praesentes infligebat, ultra Gades et ultra Atlanticum mare demersae evanuissent. Scilicet hoc quoque genus divinae providentiae est: peccatores infinitis plagis coërcere, antequam sempiterno supplicio addicti destinatam sibi hereditatem accipiant. Quae enim sacrilegiis, stupris, et homicidiis inest atrocitas, ea ab iis, qui vel agunt vel patiuntur, et ab aliis omnibus, qui rem audiunt, diffamari solet: nec iis, qui perpetrarint, conscientiam stimulis vacuam habere datum est. Ipsa quippe eam flagitia ut plurimum instar gladii fodiunt, subeunte verecundia, quae hominum adspectum et pervigiles Dei oculos ferre non potest. Et multos quidem scimus ex poenitentia meliores evasisse iis ipsis, qui semper frugi ac modesti fuissent. At haeretici erroris crimen, cum omnium gravissimum sit,

ἁμαρτημάτων ὄντα, κεκαλυμμένον ἔσχε πως τὸ τῆς κακίας χρῶ- A. C. 1351
μα, καὶ ἄδηλον ὡς τὰ πολλὰ τοῖς πολλοῖς καὶ δυστέκμαρτον, Imp. Io. Cantacuz. 5
καὶ δυσθεράπευτον, ἅτε γραφικῶν προφερομένων ῥήσεων κἀκεῖ-
θεν, ἐκ τῆς ἐναντίας δηλαδὴ μερίδος, εἰ καὶ μὴ ὁμοίως οἷς τὸ
εὐσεβεῖν ἑδραῖον μεμένηκεν ἐπὶ ταῖς τῶν πατρίων θεμελίων κρη- B
πῖσι. Διὸ τῶν ἁλισκομένων ἐνίους ἀφίησιν ὁ θεὸς τῇ κακίᾳ συμ-
φθείρειν, εἴτε διὰ παιδείαν ἄλλων, εἴτε καὶ διὰ τὸ ἀσύνετον
ἔχειν καρδίαν καὶ ἥκιστα διορθοῦσθαι δύνασθαι, εἴτε καὶ δι'
ἀμφότερα. οὐ γὰρ ἴσμεν τὰ τοῦ θεοῦ κρίνειν ἀνεξερεύνητα κρί-
ματα. οἷς δ' εὐμενῶς ἔχει διὰ παλαιοτέρων χρηστότητα πράξεων,
ἢ δι' ἑτεράττα ὁπόσα τῇ ἐκείνου σοφῇ προνοίᾳ ἀνήρτηται, τού-
τους δ' ἐμποδίοις παντοδαποῖς καὶ ποικίλοις ἀφιστᾷν ἐπείγεται, C
ὡς εἰρήκειμεν, τῆς σφαλλομένης ἐκείνης ὁρμῆς, μεῖζον ἢ κατὰ
πατέρα φιλότεκνον πρᾶγμα ποιῶν. Ὃ δὴ κἀπὶ σοῦ ξυννενόηκα
δρῶντα μὲν ἐκεῖνον, σὲ δὲ παιδείας ἐκείνης τὸ παράπαν οὐκ αἰ-
σθανόμενον. ὃ δὴ καὶ μέσην μοι τέμνει τὴν καρδίαν, ἀφόρητον
τὴν ὀδύνην ἐπάγον, δεδιότι μὴ κρατῆρες ὀργῆς ἐκεῖθεν ἀκαθέ-
κτου, κατὰ σοῦ καὶ παίδων τῶν σῶν κενωθέντες, ὄλεθρον ἐξα- D
πίνης δράσωσι παντελῆ. Μὴ δὴ τοὺς τῶν κολάκων λόγους, ὅτι
τῷ τῆς γλώττης μέλιτι καταγοητεύουσι τὰ τῆς ἀκοῆς πρόθυρα,
τῶν ἐμῶν προτιμᾷν βούλου. οἱ μὲν γὰρ ὠδίνουσι πόνον καὶ λύ-
πας μακράς· οἱ δ' ἐμοὶ κύουσιν ἀληθευούσης εὐφροσύνης καρ-
πούς. λόγοι μὲν γὰρ σοφῶν ὡς βούκεντρα, φησί τις τῶν πά-

sceleris colorem occultum involvit quodammodo, ut oculos vulgi plerumque fugiat, et tam cognitu quam curatu difficile sit; propterea quod scripturae sacrae testimonia ab illis quoque proferuntur, qui sanam doctrinam oppugnant; tametsi non eodem modo ab iis accipiuntur, atque ab orthodoxis, quorum religio firma et inconcussa patriae fidei fundamentis innititur. Idcirco Deus nonnullos errore implicatos mori in errore permittit; seu ut alii erudiantur, seu quia illi cor habent intellectu destitutum, adeoque corrigi non possunt; seu ob utrumque. Etenim Dei iudicia inscrutabilia non nostrum est diiudicare. Quibus autem Deus propitius est ob vetera ipsorum recte facta, aut ob alias causas, prout eius sapienti providentiae visum fuerit, eos (ut diximus) multis variisque incommodis oblatis, ab illo errore, quem sequuntur, studet avertere plusquam paterna bonitate. Atque illum quidem tecum sic agere, te ipsum vero eius disciplinae nullum sensum accipere animadverti. Quae res mihi medium cor veluti scindit, doloremque affert intolerabilem, metuenti, ne inde in tuum et in liberorum tuorum caput effusis exhaustisque implacabilis irae calicibus, funditus statim omnes pereatis. At tu ne adulatorum verba ideo meis praeferas, quod ii linguae suae melle aurium tuarum limen fascinant. Illa enim laborem et dolores longos parturiunt: mea autem verae delectationis fructibus exuberant. Scilicet sapientum sermones (ut aliquis veterum sapientum dixit)

A. M. 6859 Ind. 4 λαι σοφῶν· ἀλλ' οὗτοι σαφῶς εἰσὶν, οἵ τὰς εὐδαίμονας γεωργοῦσι τύχας." (Γ.) Ἐμοὶ μὲν οὖν ταῦτα εἰπόντι ὑγιὲς οὐδὲν E
V. 453 ἐξ ἐκείνου πυθέσθαι γεγένηταί τι ξύνδρομον τοῖς ῥηθεῖσιν, ἀλλὰ σκολιά τινα ῥήματα, διανοίας καθάπερ ἀρνησαμένης θεσμοὺς καὶ νόμους δικαιοσύνης καὶ ἀληθείας. ἐπεὶ οὖν εἰς πῦρ τε ἔδοξα ξαίνειν καὶ δικτύῳ θηρεύειν ἀνέμους, τάχιστα ἐκεῖθεν ἀπήλ-
F λαγμαι, μηδὲν πλέον ἀνύσας, ἢ τοὺς ἐκείνου θυμοὺς παροξύνας κατὰ τοῦ τὰ ὑγιαίνοντα τούτῳ φάρμακα προσάγοντος ἐμοῦ. ἰδοὺ γὰρ ὠδίνησεν ἀδικίαν, συνέλαβε πόνον, καὶ ἔτεκε διδύμους καὶ τριπλᾶς τὰς κατ' ἐμοῦ μελέτας. εἶτα δεδιὼς, μὴ οὐκ ἔχων ὅπως καὶ ὅθεν ἀρξάμενος ἀμύνεσθαί με τὸν αὐτοῦ Προμηθέα δόξῃ τὸν ἑαυτοῦ θεραπεύειν θυμὸν (οὔτε γὰρ χωρίοις καὶ ἀμπελῶσι
P. 560 καὶ ὕλαις πολυειδέσι προσηλῶσθαι βεβούλημαι πώποτε, οὔθ' ὅσας τε καὶ οἵας βασιλεῖς χορηγοῦσι τιμάς τε καὶ δόξας τῆς ἐμῆς ἐλευθερίας ἀλλάξασθαι ἠνεσχόμην, οὐ μὴν οὐδὲ πλούτου δή τινος τὴν ἀρετὴν ἀμείψασθαι τῶν λόγων· ταῦτα γάρ εἰσι δι' ὧν ἀμύνονται βασιλεῖς τῶν ὑπηκόων οἷς ἔχθονται, ζημιοῦντες ἐκ τοῦ ῥᾴστου), ἐς τὴν αὐτῷ μελετωμένην λοιπὸν ἀνήρτησε τὰ ἡμέ-
B τερα σύνοδον λῃστρικήν. (Δ.) Καὶ ἐπειδήπερ εἰς τελείαν ὁ ἀνὴρ ἐξεῤῥάγη τέως κακίαν, καὶ μάταια τὰ τῶν ἀγαθῶν ἡμῖν ἐλπίδων ἤδη ἐδόκει, ἀπράκτῳ μοι λοιπὸν ἐς τὰ οἴκοι περιεστήκει γίγνεσθαι, τῶν λόγων ἀπεγνωκότι. γενομένοις δ' ἐπ' ἐμαυτοῦ συχνοῖς καὶ ἀλλεπαλλήλοις περιαντλεῖσθαί με κύμασι λογι-

similes stimulis, quibus boves urgentur. (Nam et illi pungunt quidem:) at re ipsa beatae vitae fundum excolunt." (III.) Haec cum dixissem, nullum ex eo responsum accepi viro sapiente dignum, aut iis quae dixissem consentaneum: sed ambiguas quasdam voces, eius mentis indices, quae veritate repudiata ius fasque omne quodammodo abdicasset. Quoniam igitur mihi visus sum inanem operam sumere, celerrime inde abii, nihil aliud consequutus, nisi quod eius animum exacerbavi in me ipsum, qui remedia ei salutaria obtulissem. Ecce enim parturiit iniustitiam, concepit laborem, et consilia in meam perniciem alia atque alia peperit. Deinde veritus, ne irae suae ideo temperare videretur, quia non haberet, unde et quibus modis suum me Prometheum, id est tutelarem Genium, ulcisci inciperet (quippe ego nunquam adduci potui, ut aut agris, aut vineis, aut variis rerum generibus, animum haberem affixum; neque unquam dignitatibus aut splendidis fortunis, quascunque principes largiuntur, libertatem meam vendere, ullove pretio ingenuum dicendi morem permutare sustinui: atqui hae res sunt, quibus ademptis princeps quisque facillime ulciscitur eos, quos odit homines privatos), deinceps ad arbitrium illius Synodi, quam similem latrocinio meditabatur, nostra omnia referre statuit. (IV.) Cum itaque ad summum scelus illius viri improbitas erumperet, et quod bonae spei nobis fuerat, id iam omne inane esse videretur, restabat ut domi deinceps, abiecto disputandi studio, otiosus manerem. Tum autem me crebri et alterni cogitationum fluctus obruere coeperunt, quales animis zelo inflamma-

σμῶν ξυνεῤῥύηκεν, οἷα κατὰ τῶν θερμοτέρων ψυχῶν τὰ τῆς ἐκκλησίας τίκτει ναυάγια, ὅτε φάρμακον ἐξ ἀνθρώπων, ταχεῖαν (A. C. 1351 Imp. Io. Cantacuz. 5) τὴν λύσιν ἐπαγγελλόμενον, ἥκιστα δυναμένῳ λαβεῖν ἐπὶ νοῦν. C ὅθεν ὁμόσε χωρεῖν ἐς τὸν δι᾽ ἀθλήσεως ἔγνωκα θάνατον, τῆς τοῦ καιροῦ περιστάσεως εἰς τοῦτ᾽ ἀνάγκης ἡμᾶς περιελαυνούσης· ἵνα καὶ πλείους ὑπάρχοντες ἕτεροι, οἷς μακρὸν καὶ διάπυρον ζῆλον ἐν σπλάγχνων κυοφορούμενον ἔτι μυχῷ περιθάλπουσιν, οὔπω καιρὸν πρὸς ἐπίδειξιν ἐξεγένετο σχοῦσι παῤῥησιάσασθαι τὴν ἀλήθειαν, νῦν γοῦν ὥσπερ ἐμφανεῖ καὶ δημοσίῳ ἐμοὶ χρησάμε- D νοι παραδείγματι, πρὸς ἴσον καὶ αὐτοὶ τῆς εὐσεβείας σφᾶς αὐτοὺς ἐπιῤῥώσαντες σταδιοδρομήσωσι δίαυλον. κἀκ δὴ προοιμίων λοιπὸν, τῶν ἱερῶν καὶ μοναδικῶν ἀνδρῶν καὶ συνήθων μεταπεμψάμενος, τὸ σκέμμα τούτῳ κοινοῦμαι· καὶ ἅμα τήν τε στολὴν ὑπ᾽ αὐτοῦ πρὸς τὸ μοναδικὸν καὶ αὐτὸς, ὡς εἴωθε γίνεσθαι, τέως ἤμειψα σχῆμα· καὶ τοῦ λοιποῦ γε ἐπηγγειλάμην, ἢν μὴ ὁ E παρὼν ἡμᾶς ἀπαγάγῃ τοῦ βίου καιρὸς, καὶ τὴν δίαιταν ὡς εἰκὸς μεταθεῖναι, τὴν τῶν βασιλείων ματαίαν διατριβήν τε ἅμα καὶ παῤῥησίαν ὁλοσχερῶς ἀποτιναξάμενον. καὶ ταῦτα μὲν ἐς τόδε ἐκκεχωρήκει.

ε΄. Ἄρτι δὲ καὶ τῆς ἡμέρας ἐνεστηκυίας, ἐν ᾗ πρὸς τοὺς (P. 561 V. 451) ὑπὲρ εὐσεβείας ἀγῶνας ἐχρῆν ἡμᾶς καθαρῶς ἀποδύεσθαι, πρωΐας ἔτι οὔσης, πρὶν τὰς τῶν ἡλιακῶν εἰς γῆν ἐκχυθῆναι λαμπάδων αὐγὰς, μικρὸν τοῦ δωματίου προκύψας ὁρῶ κατὰ πλῆθος ἰόντας ἡμῖν ἄνδρας λογάδας, καὶ τούτων τοὺς πλείους ἀσκήσει μοναδικῇ διαλάμποντας· οἳ τῶν οἰκείων ἐκ πολλοῦ διωχθέντες, B

tis naufragia ecclesiae solent inducere. Nullum quippe ab hominibus remedium animo meo occurrebat, quod salutis expediendae viam mihi celerem sponderet. Decrevi itaque memet morti pro religione defendenda offerre, ipsa temporum conditione in eas me angustias compellente: ut cum alii praeterea complures essent, quibus magnum et ardentem zelum intimo corde conceptum foventibus nondum se occasio obtulisset prodeundi in lucem et profitendae palam veritatis, ii nunc saltem veluti conspicuum publicumque exemplum me intuentes se ipsos confirmarent, et in idem verae Fidei curriculum ipsi quoque descenderent. Ac initio statim virum quendam, sacerdotem et religiosum, eundemque amicum, arcesso; meum cum eo consilium communico: simulque vestem muto, et habitum monasticum, ut moris est, ab eo accipio: profiteorque me in posterum, nisi haec ipsa occasio ex hac vita me eximeret, etiam mutato vivendi genere inanem aulae frequentationem et licentiam omnino abdicaturum. Et haec quidem hactenus.

5. Aderat dies, qua nos oportebat inire apertum certamen pro fide orthodoxa. Mane eius diei, antequam terra solis luce circumfunderetur, capite extra cellulam paululum exserto, video ad me frequentes adventare viros lectissimos, plerosque monasticae vitae disciplina illustres; qui suis

A. M. 6859 Ind. 4

καὶ ἄλλος ἄλλοθι διασπαρέντες, στενὸν καὶ ἀπαράκλητον ἔβοσκον βίον, καὶ τοῦτον ἥκιστα φόβων ἀπηλλαγμένον· ἀλλ' οἱ μὲν τὰ ἴχνη ὧν τε ἐπεπόνθεισαν δεινῶν καὶ ὧν ἐν ἐπαγγελίαις ἡ πεῖρα τέως ἐτίθετο περιφέροντες ἦσαν ἐν τῇ ψυχῇ· οἱ δὲ καὶ τὴν ἀκοὴν ἔναυλον ἔχοντες τῶν καθ' ἡμέραν λοιδοριῶν τε καὶ ἀπειλῶν. ἦσαν δ' οἳ καὶ μᾶλλον ἢ τριακοντούτη διηνυκότες ἄσκησιν, ἐν οἰκίσκοις βραχέσιν ἐγκεκλεισμένοι παντάπασι, τεθνήκασι μὲν
C τῷ πλείονι μέρει τοῦ βίου, ἧκον δ' ὅμως ἤδη καὶ τὸ λεῖπον τεθνηξόμενοι καὶ τέλει μαρτυρικῷ τὸν ὅλον κοσμήσοντες βίον. ὧν ἐνίους φοράδην ἐσκομιζομένους ὑφ' ἑτέρων ἰδὼν διὰ γῆρας βαθὺ ἐδάκρυσά τε καὶ τοῦ ζήλου τεθαύμακα τὸ σφοδρόν. (Β.) Ἐπὶ τούτοις καὶ ὁ τῶν Ἐφεσίων διέπρεπεν ἀρχιθύτης· ἀνὴρ πρεσβύτης μέν, ὀγδοηκοστὸν γὰρ ἤδη παρήλλαττεν ἔτος τῆς ἡλι-
D κίας, ἐῤῥωμένος δὲ τὰς φρένας καὶ τὰ αἰσθητήρια πάντα, καὶ μάλα μᾶλλον ἢ κατὰ νεανίσκον. ἐπήνθει δ' αὐτῷ καὶ κόσμιον εἶδος καὶ γλώττης εὔστροφος ἠχὼ καὶ φιλοσοφία συναυξηθεῖσα αὐτῷ, ὅση τε καθ' Ἕλληνας καὶ ὅση τῆς θείας αὐλῆς. (Γ.) Καὶ ἅμα παρῆν, ᾧ τὰ περὶ τὸ ὄρος τὸ Γάνος χωρία ἐπιτέ-
E τραπται διέπειν πνευματικῶς καὶ τὸν ἐκεῖ ποιμαίνειν ἀρχιερατικῶς κλῆρον καὶ λαὸν τοῦ θεοῦ, πολιὰν μὲν ἐπαγόμενος τρίχα, πολιὸν δὲ φρόνημα· καὶ ὅσον τὸν ἔξω φαινόμενον ἄνθρωπον εἶχε ξυντετηκότα, τοσοῦτον ἀνθοῦντα τὸν μὴ φαινόμενον. ὑπερόριος γὰρ τῆς ἐπισκοπῆς, διὰ τὸ μισεῖν πονηρῶν ἐκκλησίας καὶ

sedibus iampridem pulsi, et alius alio dispersi, inopem et omnis solatii expertem vitam trahebant, nec eam quidem metu liberam. Immo vero quidam ex iis animo circumferebant imaginem eorum malorum, quae vel iam pertulerant, vel promissa tantum et denunciata nondum re ipsa experti fuerant. Quorundam aures circumsonabant convitiis et minis quotidie iactatis. Erant etiam, qui in austera exercitatione annis plus triginta exactis, angustis cellularum parietibus penitus inclusi, postquam maiori vitae suae parte mortui fuissent, reliqua iam parte morituri, et glorioso fine, nempe martyrio, totam retro vitam ornaturi aderant; quorum nonnullos, longo senio debiles, aliorum manibus subnixos ac gestatos conspicatus, illacrymavi equidem, et vehementem eorum zelum admiratus sum. (II.) Eminebat praeterea Ephesiorum antistes: grandaevus quidem ille; nam octogesimum aetatis annum iam excedebat: animi autem et omnium sensuum vigore plusquam iuvenili praeditus. Fulgebant quoque in eo honesta vultus species, lingua tum volubilis, tum plane vocalis; ad haec philosophia profana pariter et sacra, cum qua is adoleverat. (III.) Aderat simul is, cui spiritualis administratio locorum Gano monti circumiectorum, clerique et populi Christiani cura pastoralis cum pontificali auctoritate commissa fuit; vir, ut senili canitie, ita et senili prudentia; in quo quantum homo exterior et oculis subiectus se ipsum maceraverat, tantum interior et latens vigescebat. Quippe episcopatu iampridem eiectus ob eam

A. C. 1351
Imp. Io. Cantacuz. 5
P. 562

λοιμῶν ξυναυλίας, ἐκ πολλοῦ γεγονὼς, πάσῃ τῶν ἀναγκαίων αὐθαιρέτῳ στενοχωρίᾳ δαπανῶν διετέλει τὴν ἑαυτοῦ ζωήν. (Δ.) Τῶν γε μὴν ἑτέρων ἐπισκόπων ὅσοι τὸν ἴσον ᾖεσαν ζῆλον καὶ τρόπον οὐδενί γε ἐς τόδε ξυμπέπτωκεν ἐλλελεῖφθαι. ταῖς γὰρ σφῶν ἐκκλησίαις παρεισφθαρέντων, ὁπόσοι ἀγύρται καὶ βαναυσώδεις καὶ ἄνδρες ἄντικρυς αἱμάτων, ἔξω στῆναι πέπρακται σφᾶς προμηθείας ἁπάσης ὡς ποῤῥωτάτω. ὧν δή που τὰ σώματα, μὴ ἐγκαρτερῆσαι B τῇ σπάνει τῶν ἀναγκαίων δεδυνημένα, καὶ ὅσαι ταύτῃ δυσπραγίαι V. 455 καθάπερ ὁμοφυεῖς τινες τύχαι καὶ κῆρες ἕπονται, πάσης σκληρότητος ἐφόδια λαμπρῶς ἐφελκόμεναι, καὶ ἄλλ' ἐπ' ἄλλοις ἀντλοῦσαι κακίας πολυειδῆ καὶ πολύτροπα ῥόθια, πρὸς τὰς αἰωνίους ἐκείνας καὶ μακαρίας σκηνὰς μετῳκίσθησαν. παρῆν δ' οὖν ἀντὶ πολλῶν κἀκ τῆς Ἀντιοχείας ἐπαρχίας ὁ Τύρου ἐπίσκοπος· ἀνὴρ C συνετὸς καὶ πολὺν ἐκ φύσεως τρέφων τὸν ἐς τὰ δίκαια ζῆλον, κἀπὶ τῶν τῆς εὐσεβείας κρηπίδων μάλα ἀκλινὴς αὐτός τε ἱστάμενος καὶ ἄλλους ἐπιῤῥωννύειν ὢν ἱκανός. οὗτος ἐν χεροῖν ἔχων τὰ πάλαι τῷ τὴν Ἀντιόχειαν πατριαρχικῶς διέποντι γεγονότα ψηφίσματα καὶ γράμματα κατὰ τῆς τοῦ Παλαμᾶ δυσσεβείας, καὶ ἅμα ἀπὸ στόματος ἤδη τὴν ἐκείνου κηρύττων γνώμην καὶ θέλησιν, αὐθαιρέτῳ καὶ αὐτὸς ἠκολούθει προθέσει ψυχῆς τοῖς D θείοις ἀνδράσιν, οὓς ἐξ ἑωθινῆς πρὸς τὴν ἡμετέραν οἰκίαν ἔφθημεν εἰρηκότες ἀθροίζεσθαι. (E.) Συνῄεσαν δὲ καὶ τῶν ἐλλογίμων ἀνδρῶν καὶ σοφῶν οὐκ ὀλίγοι, πεφραγμένοι καλῶς τοῖς ἐκ τῶν θείων ὅπλοις γραφῶν κἀκ τῶν φαινομένων ἠθῶν εὐθὺς

causam, quia malorum concilia et pestilentium cathedras odisset, omni rerum necessariarum penuria afflictus vitam suam sensim consumebat. (IV.) Quod ad caeteros episcopos attinet, qui eundem zelum et morem sequi instituerant, eorum nullus superstes ad hoc usque tempus mansit. Nam cum in eorum ecclesias circumforaneum et illiberale hominum genus ac re ipsa viri sanguinum irrepsissent, hinc factum est, ut illi longissime ab omni humanae providentiae ope ablegarentur. Quorum corpora, cum tolerare non possent rerum necessariarum inopiam ac caeteras miserias, quae eam velut cognata quaedam fata et infortunia comitantes, omne austeritatis instrumentum secum trahunt, et alios ex aliis malorum omnigenum fluctus superingerunt, ad sempiternas illas et beatas sedes migravere. Aderat tamen unus pro multis ex Antiochena provincia, episcopus Tyri; vir intelligens, qui insitum a natura amorem iusti ardentissimum animo aleret, ac in verae Fidei fundamentis cum ipse immotus perstaret, tum alios posset confirmare. Hic prae manibus habens vetera patriarchae Antiocheni decreta, et litteras ab eo adversus Palamae impietatem scriptas, nec non eiusdem sententiam ac voluntatem viva voce annuncians, ipse quoque ultro sequebatur viros illos sanctissimos, quos mane ad nostram domum confluxisse diximus. (V.) Convenere etiam homines doctrina et eruditione insignes non pauci, sacris scripturis velut armatura quadam egregia instructi,

A. M. 6859 Ind. 4 οὐδαμῇ τοὺς ὑπὲρ εὐσεβείας καπηλεύσειν ἐοικότες ἀγῶνας· Δε-
ξιός τε, ὃς λόγῳ καὶ ἀρετῇ τὸν βίον ἀεὶ κοσμῶν ἔδειξε καὶ νῦν
E ἐν τοῖς ὑπὲρ εὐσεβείας ἀγῶσιν οὐδαμῇ ψευδομένην ἔχων τὴν κλῆ-
σιν, καὶ ἅμα Ἀθανάσιος, ἀθανασίας πλήρεις ἔχων τοὺς λογι-
σμούς. (ς'.) Ἐπὶ τούτοις καὶ ὁ τῶν ἐμῶν εἰσῄει χορὸς μαθη-
τῶν, καὶ οἵτινες ἔτι σφίσιν ἐφοίτησαν, τὸν αὐτὸν ἀγωνισόμε-
νοι τῷ διδασκάλῳ δρόμον. ὧν τὸ πρὸς τοὺς ὑπὲρ εὐσεβείας κιν-
δύνους πρόθυμόν τε καὶ εὐγενὲς καὶ τὴν ἔμπρακτον εὐδοκίμη-
F σιν ἱκανῶς δεδειχέναι δοκῶ μοι τοὺς ἐν ἐκείνῳ τῷ μαρτυρικῷ
σταδίῳ περιφανεῖς ἀγῶνας καὶ τὰ ἐπιπεπαῤῥησιασμένα τῆς γλώτ-
της σεμνὰ παλαίσματα. (Z.) Καὶ ἵνα τοὺς ἄλλους ἐάσω, οὓς
οὔπω καὶ τήμερον ἐς ὄψιν ἰέναι περιειστήκει μοι, παμπόλλους
τε ὄντας καὶ πάντας ἀλλήλοις ἁμιλλωμένους τὴν ἀρετὴν καὶ
τὸν βίον, καὶ τῆς ἔνδον κατὰ θεὸν ἀγαλματοφορουμένης προ-
P. 563 θέσεως αὐτάγγελον κήρυκα τὴν τοῦ ἤθους εὐσχημοσύνην αὐτο-
μάτως φάναι προβαλλομένους τοῖς ὅσοι ξύν γε συνέσει καὶ περινοίᾳ
σοφῇ θεωροῦσιν· ἐπεὶ τὰ τῆς ὥρας ἤδη ἐνειστήκει, ἐν ᾗ καὶ
τὴν ἐς τὰ βασίλεια ἐνδημίαν ἡμῶν γίγνεσθαι ἔδει, οἱ μὲν προὔ-
χοντες ἀρετῇ καὶ συνέσει τοῖς ἄλλοις τὰ παρακλητικὰ τοῦ ἀγῶ-
νος περιεσάλπιζον, ὥσπερ ἐν στρατοπέδῳ. (H.) Ἐγὼ δὲ περι-
βλεψάμενος ἅπαντας „ἡ μὲν προθυμία τῶν συνεληλυθότων",
B ἔφην, „οὐκ ἀγεννής· ἡ δὲ παράταξις ἀσθενής, τὴν τοῦ βασι-
λέως καὶ χεῖρα καὶ γνώμην μάλα ἀντίπαλον ἔχουσα. βαρύτερον

qui ipso statim habitu minime videbantur in fidei orthodoxae defensione ullam fraudem admissuri; nempe Dexius, qui litterarum et virtutis laude antea quidem semper illustris fuit; at in hisce religionis certaminibus verum esse suum nomen ostendit. Item Athanasius, totus re ipsa in meditatione immortalitatis. (VI.) Subibat deinde chorus discipulorum meorum, et quotquot praeterea istorum discipuli erant, idem cum magistro stadium decursuri. Quorum animum in subeundis pro religione periculis promptum ac generosum, et efficacem vere virtutem, satis (ut mihi videtur) declararunt praeclarae illae luctationes, quibus se in Martyrii palaestra exercuerunt, et honesta linguae certamina ab iis ingenue et audacter suscepta. (VII.) Omitto alios quam plurimos, quos usque ad hunc diem ne videre quidem mihi contigit: omnes eiusdem virtutis eiusdemque instituti aemulos: omnes impressam animo piam sententiam morum honestate exprimentes, suique ipsius quodammodo indicem prae se ferentes, ut facile a viris prudentibus perspicerentur. Tandem cum instaret hora, qua nos in palatium ire oportebat, ii qui virtute et intelligentia praestabant, dato veluti militibus signo, alios ciere ad pugnam coeperunt. (VIII.) Ego vero universos circumspiciens „eorum (inquam) qui huc convenerunt ardor sane haud ignavus; sed vires ad ineundam pugnam infirmae. Etenim principia potentiam simul et voluntatem adversissimam habiturae sunt. Nihil autem,

δ' οἶμαι τῶν πάντων ἕτερον εἶναι οὐδὲν τοῖς ὑπηκόοις, ἢ πολέ- A. C. 1351
μιον κεκτῆσθαι σφίσιν αὐτοῖς τὸν τὴν αὐτοκράτορα περιζωννύ- Imp. Io. Cantacuz. 5
μενον δύναμιν βασιλέα. ἴστε γὰρ ὡς μὴ μόνον αὐτὸς ἑαυτὸν,
ὅτι μὴ καὶ οἷς τὰς παλαμναιοτάτας ἐγκαλεῖν ὀφείλομεν ἡμεῖς
δυσσεβείας, ἡμῖν χειροτονεῖ δικαστάς· καὶ ἅμα ταῖς ἔξωθεν
ἀπειλαῖς ἡμῶν κατασείειν πειρᾶται τὸ φρόνημα καὶ τὸ εὐγενὲς
προαναστέλλειν παράστημα τῆς ψυχῆς. καὶ στρατηγοῖς γὰρ ἀγα- C
θοῖς καὶ κυβερνήταις εὖ τὰ θαλάττια ἠσκημένοις, ἣν μήτε ξύμ-
μαχος ὁ καιρὸς καὶ τὰ πνεύματα ᾖ καὶ ἅμα τοῖς σφῶν ἐναργῶς
ἀντιπράττῃ σοφίσμασι, μάταιος ἀμφοῖν ἡ σπουδή. καί μοι ἐπὶ
γλώττης εἴη τὸ Λεωνίδῃ πάλαι τῷ Σπαρτιάτῃ ῥηθὲν πρὸς τοὺς
ξύν γε αὐτῷ στρατευσαμένους κατὰ Περσῶν· ὁπότε δηλαδὴ ἐς V. 456
τὰ περὶ Θετταλίαν Τέμπη γενόμενος, καὶ τὰς ἐκεῖ δυσχωρίας
καὶ τὰ ἔνεδρα προειληφὼς, ἐκάθητο ἐνεδρεύων τε ἅμα καὶ περι- D
μένων κωλύειν τὰ Περσῶν ὅπλα καὶ τὴν Ξέρξου πρὸς Ἑλλάδα
διάβασιν. ἐπειδὴ γὰρ κατὰ ποταμοὺς τὰ τῶν πολεμίων ἐκεῖνος
ἑώρα στρατόπεδα ἐπιῤῥέοντα, ἐς προὖπτον προὐτρέπετό τε καὶ
ἀνεῤῥώννυε θάνατον τοὺς οἰκείους· καὶ „δεῦτε ἀριστήσωμεν ἄν-
δρες", ἔλεγεν, „ἵνα ἐν ᾅδου δειπνήσωμεν"· ὅτε δὴ καὶ τριακόσιοι
ὄντες αὐτοὶ, μυρίους ἀνελόντες, αὐθήμερον εὐκλεῶς καὶ αὐτοὶ
κατεκόπησαν. τοῦτ' οὖν ἐκεῖνο καὶ αὐτὸς ὑπαλλάξας μικρὸν, E
δεῦτε, πρὸς τοὺς παρόντας ἔφασκον, ἀδελφοὶ, τὸν ἔσχατον
ἀσπασμὸν ἀποδῶμεν ἀλλήλοις, ἵνα ἐν ᾅδου δειπνήσωμεν· ἢ
μᾶλλον ἐν παραδείσου ξύν γε θεῷ τὸν ἀθλητικὸν ἐρείσωμεν πό-

meo quidem iudicio, gravius accidere subditis potest, quam si hostem habeant principem suum, summa potestate armatum. Porro hic, ut videtis, non modo se ipsum, sed et illos, quos gravissimorum errorum debemus accusare, iudices nobis constituit: idemque, terroribus aliunde iniectis, conatur labefactare constantiam nostram, et generosum animi impetum mature reprimere. At si strenuis ducibus, si rei nauticae usu peritis gubernatoribus, nec temporis opportunitas, nec venti obsecundent, sed eorum artibus aperte adversentur, inanis erit utrorumque diligentia. Mihi quidem libet usurpare illud Leonidae Spartani dictum, quo illos qui cum eo adversus Persas militabant alloquutus est; quando Thessalica Tempe ingressus, occupatis eorum locorum angustiis et latebris, hosti insidiabatur, manebatque illic obstiturus Persarum armis, et Xerxem aditu Graeciae prohibiturus. Nimirum ubi hostiles copias vidit torrentium fluminum more ingruere, statim socios suos, ut ad certam mortem ruerent, hortari coepit et confirmare, dixitque, „o socii, hic prandeamus, ut eamus coenatum apud inferos." Eaque ipsa die, innumeris hostibus caesis, viri illi numero trecenti gloriosam mortem oppetiverunt. Id ipsum quoque ego paululum mutata oratione, o fratres, inquam adstantibus, extremum nobis vale invicem dicamus, ut eamus coenatum apud inferos; immo ut Deo iuvante defun-

A. M. 6859 Ind. 4 δα, ὅπη τὸ μέλι τῆς ἡδονῆς ἀκήρατον εἶναι καὶ ἀδιάδοχον δεδι- F δάγμεθα. οὐδὲ γὰρ οὐδὲ ἀπαθεῖς ἡμῖν ἀπαλλάξειν οἶμαι τὸ ζῆν ἄχρι καὶ ἐς τὴν ὑστεραίαν." (Θ.) Ἀπιόντας γε μὴν συχνοὶ τῶν οἰκιῶν ἐκπηδῶντες, ἄνδρες ὁμοῦ καὶ γυναῖκες, εὐφήμοις προὔπεμπον ἡμᾶς ταῖς φωναῖς. ἦσαν δ' οἳ καὶ πάντας φόβους ἀποσεισάμενοι, θαῤῥοῦντες εἵποντο, θαμὰ περιτρέχοντες ἔνθεν καὶ ἔνθεν, σύνδυο καὶ σύντρεις· ἔστι δ' οὗ καὶ κατὰ πλῆθος, καὶ πλείους ἀεὶ ποιοῦντες ἡμῶν· παραπλήσιον ὥσπερ ἂν εἴ τις ποτα- P. 564 μῶν τῶν μεγίστων, ἐξ ὄρους ὑψίστου ῥηγνύμενος, οὐ τοιοῦτος μὲν ὑπάρχων ἐκ πηγῶν εὐθύς, ἐς δὲ τὸ κάταντες ἰών, καὶ ἄλλοις ἔτι χειμάῤῥοις καὶ ῥύαξι τὸ ῥεῦμα κοινούμενος, ἐπὶ τοσοῦτον αὔξει μεγέθους, ὡς καὶ ναυσίπορον ὡς τὰ πολλὰ καθίστασθαι. οὕτω κατάδηλος ἅπασιν ἀναμὶξ καὶ νέοις καὶ γέρουσι, καὶ ἀνδράσι καὶ γυναιξίν, ἡ τοῦ παλαμναίου δόγματος ὑπῆρξε κακία.

B ϛʹ. Ἄρτι δὲ περὶ ὥραν τῆς ἡμέρας καθισταμένην δευτέραν ἐντὸς καὶ ἡμεῖς τῶν βασιλείων γιγνόμεθα· καί τινες τῶν πελεκυφόρων ὁμοῦ καὶ ῥαβδούχων, τῆς ἐνδοτέρας τοῦ βασιλέως ἐθάδες ὄντες, ἡμᾶς θεασάμενοι πόῤῥωθεν, σπουδῇ πρὸς ἡμᾶς ἀφίκοντο, τήν τε πρόοδον ἀναστέλλοντες καὶ αὐτοῦ περὶ τὴν αὔλειον περιμένοντας ἡσυχάζειν κελεύοντες· ἀσχολεῖσθαι γὰρ ἤδη τὸν βα- C σιλέα περὶ θεραπείαν τινὰ κατεσπουδασμένην τῶν Ναζιραίων ἐκείνων καὶ νέων δογματιστῶν, ὅσοι τε περὶ σφᾶς ἐπίσκοποι καὶ ὅσοι πρεσβύτεροι, καὶ πᾶσαν ἁπλῶς εἰπεῖν ἐκείνην ἡλικίαν· εἶναι

8. ἡμᾶς coni. Boiv.

ctum labore athletico pedem in Paradiso figamus, ubi mel voluptatis incorruptum et perenne esse didicimus. Neque enim nos puto usque ad crastinam diem fore superstites." (IX.) Cum autem abiremus, passim viri et mulieres domibus suis prosiliebant, et nos faustis acclamationibus prosequebantur. Erant etiam, qui omni metu excusso audacter comitarentur, hinc atque hinc crebro circumcursantes, bini et terni; immo alicubi denso agmine confluentes, ut nostrorum numerus subinde augeretur; itidem fere ut maximus fluvius, qui ex altissimo monte erumpens non ab ipsis quidem fontibus tantus repente exsistit, sed per pronum lapsus cum aliis torrentibus et rivis undas communicat, ac tandem in eum modum excrescit, ut et plerisque in locis navigabilis fiat. Adeo dogmatis nefandi impietas omnibus promiscue, iuvenibus, senibus, viris, foeminis, evidens erat.

6. Circiter horam diei secundam palatium ingredimur. Ibi lictorum et apparitorum nonnulli, eorum nempe qui in interiore imperatoris domo versantur, procul nos conspicati, cum festinatione occurrunt, ulterius progredi vetant, atque illic circa vestibulum quietos stare et exspectare iubent; quippe iam imperatorem sedulo operam dare, ut corpus curarent illi Naziraei: illi scilicet novi dogmatistae, eorumque socii episcopi, presbyteri, et omnis prorsus eiuscemodi turba: constare autem eam corporum curationem

δὲ τὰ τῆς θεραπείας ἐκείνης οὐκ ἀμβροσίαν καὶ νέκταρ οὐράνιον· ἦ γὰρ ἄν τινες ἦσαν ἀναίμονες καὶ αὐτοὶ, καὶ ἀθάνατοι A. C. 1351 Imp. Io. Cantacuz. 5 ἐκαλοῦντο· ἀλλ' εὐωχίαι, καὶ τράπεζαι πολυτελεῖς, καὶ ἀνθοσμίαι, καὶ ἀκρατοποσίας φάναι ἀγῶνες· πρὶν ὑπὲρ τὸν ὁρίζοντα γενέσθαι τὰς τοῦ ἡλίου αὐγὰς, παρασκευασθεῖσαί τε καὶ καρυ- V. 457 κευθεῖσαι λίαν ἐπιμελῶς καὶ ἀνενδεῶς, καὶ ὡς τοῖς οὕτω γαστρι- D ζομένοις ἁγίοις ἐκ βασιλέως ἥρμοττε πρὸς ἡδονήν· ἵνα τὴν σφίσιν εἰωθυῖαν ἐντεῦθεν, ὡς ἔοικεν, εἴη ἀνειληφόσι τοῦ ἡγεμονικοῦ κάθαρσιν, εὐπλαστότερον οὕτω περ ἐπὶ θεοπτείας ἀνατυπουμένου, θαῤῥαλεώτερόν τε καὶ ἀδεέστερον, ὡς ἀπὸ σκήπτρου, θεμιστεύειν καὶ ἀποδισκεύειν τοὺς λόγους τοῖς ἐφημέροις ἡμῖν, E ἥκιστα δυναμένοις ἀπὸ κοιλίας φωνεῖν, ἀλλὰ μόναις ἐγκεκυφόσι καὶ οἱονεὶ προσπεπατταλευμένοις ταῖς πατρίοις βίβλοις, καὶ ταῖς ἐκεῖθεν ἐξηρτημένοις εἶναι, καθάπερ ἀδαμαντίναις ἀεὶ σειραῖς, νομοθεσίαις δογματικαῖς. (B.) Καὶ ταῦτα μὲν τοῦτον ἔσχε τὸν τρόπον· καὶ ἡμεῖς ἄλλος ἄλλοθι τῆς βασιλείου ἐκείνης αὐλῆς, κατὰ συζυγίας τινὰς καὶ δεκάδας, ἐκ διαστήματος ἠρέμα καὶ βάδην σκιδνάμενοι περιπάτῳ ἐχρώμεθα, καθάπερ οἱ ἐν Ἀκα- P. 565 δημίᾳ πάλαι Σωκρατικοί· πλὴν ἢ ὅτι τὰ θεῖα τῆς ἐκκλησίας ἡμῖν ἐπὶ στόματος ἦσαν δόγματα. ἦσαν δ' οἳ καὶ ὡς ἔτυχεν ἐπ' αὐτοσχεδίου ἐκάθηντο, οὐκ ἐπὶ ποταμοὺς Βαβυλῶνος, πρὸς Ἀσσυρίαν πόῤῥω πατρίδος αἰχμάλωτοι ἀπαγόμενοι· ἀλλ' ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίας, εἰπεῖν, ἀλλοτρίοις δόγμασι χρῆσθαι καὶ προσκυνεῖν

9. πως coni. Boiv.

non ambrosia aut caelesti nectare; alioqui enim futuros istos similes iis, qui exsangues vivunt immortalesque vocantur; sed lautis et sumptuosis dapibus, et vino fragrante, et meracis potionibus, et bibendi certaminibus: quae quidem omnia ante solis ortum apparata et multo artificio elaborata fuissent, ut nihil deesset ad voluptatem, quam sanctis illis abdominibus ab imperatore adhiberi par esset: nimirum ut ii, mentis acie solito hoc more repurgata, et ad accipiendas divinitus visiones in meliorem habitum reformata, confidentius deinceps et securius, quasi sceptro potiti, leges ferre, et nobis vilibus homunculis suas voces eminus possent intorquere; nobis, inquam, qui solis Patrum libris proni incubantes, et velut affixi, voces e ventre elicere minime didicissemus, sed illorum dogmaticis legibus, veluti nodis quibusdam adamantinis, obstricti penderemus. (II.) Et haec quidem ita se habuerunt. Nos vero alii alio per imperatoriae domus atrium dispersi, et quasi in classes et decurias per intervalla distributi, tranquille et lento gradu ambulabamus, quemadmodum olim in Academia Socratici auditores; nisi quod nobis divina ecclesiae dogmata in ore erant. Quidam etiam in sedibus fortuito et temere oblatis considebant, non illi quidem super flumina Babylonis, in Assyriam longe a patria captivi abducti; at iidem tamen in terra quodammodo peregrina eam vim subituri,

A. M. 6859 Ind. 4 ἀναγκασθησόμενοι. διὸ καὶ αὐτοῦ περιμένοντες τὸ πολὺ διετε- B τελέκειμεν τῆς ἡμέρας ὕπαιθροι, ἅμα τῷ ἡλίῳ καὶ ταῖς θεριναῖς ἐκείναις ἀκμαῖς τῆς αἰθερίας καμίνου φλεγόμενοι, ἔνδον τῶν θεωρητικῶν ἐκείνων εὐωχουμένων ἀνδρῶν μυστικώτερον. (Γ.) Ἄρτι δὲ τοῦ ἡλίου περὶ σταθερὰν ἀκριβῶς γενομένου τὴν μεσημβρίαν, ἐπὶ τὸν Ἀλεξίῳ πάλαι τῷ βασιλεῖ δομηθέντα μετῄεσαν τρίκλινον· ἔνθα δὴ προκειμένων τῶν βάθρων, οἱ ἀρχιερεῖς καὶ C οἱ πρεσβύτεροι συνῄεσαν ἅμα τῷ βασιλεῖ, συνδιασκεψόμενοι, πρὶν ἡμᾶς εἰσιέναι, τὰ πάλαι πολλάκις μελετηθέντα τε καὶ συσκευασθέντα βουλεύματα καθ' ἡμῶν, πῶς ἂν ἐπὶ καιροῦ νῦν εἰς πέρας ἄγειν εἴη αὐτοῖς εὐπετῶς τε καὶ ὡς ἂν τοῖς παροῦσιν ἀκροαταῖς ἀγνοηθείη, λαθόντα ὅτι ξὺν δόλῳ πέπρακταί τε καὶ δεδραματούργηται πολυετεῖ. εἰσῄειμεν δ' οὖν ὀψὲ καὶ ἡμεῖς, D τῶν θυρωρῶν καλεσάντων. καὶ ὁ βασιλεὺς εὐθὺς τῷ εὐαγγελίῳ παρακειμένῳ προσκύνησιν ἀπονείμας βραχεῖαν, ἡμῶν γε εἵνεκα, πολλὰ πολλάκις τὰς τῆς θείας καὶ οἰκουμενικῆς ἕκτης συνόδου προτεθῆναι πράξεις ἀπαιτούντων, κατὰ τὴν ἐκεῖ τοῦ τότε βασιλέως κατάστασιν, καὶ τοὺς ὅρκους γενέσθαι καὶ νῦν ἐφ' ἡμῶν· ἔπειτα αὐτός τε ἐκάθισε καὶ ἅμα ὁμοῦ τοῖς ἄλλοις καθεσθῆναι E προὐτρέψατο καὶ ἡμᾶς. (Δ.) Λέγειν δ' ἀρξάμενος παρεμίγνυ τοῖς λεγομένοις καὶ ὅρκους διεσπασμένους τινὰς καὶ αἰνιγματώδεις, ἐπαρώμενός πως ἑαυτῷ καὶ τέκνοις ὄλεθρον, εἰ τῷ ἑνὶ μέρει πρόσθοιτο τὴν γνώμην ὁποσονοῦν. καὶ ἦν, ὡς ἔδειξεν ἐπὶ

2. ἅμα em. Boiv. pro ἀνά.

quae illos cogeret peregrina dogmata amplecti et adorare. Itaque illic magnam diei partem exspectando consumpsimus, idque sub dio, sole et aestatis ardoribus torrefacti; cum interea praeclari illi contemplatores mystico convivio sese intus sanctissime oblectarent. (III.) Demum hora ipsa meridiana, cum solis fervor maximus est, in triclinium ab Alexio imperatore quondam exstructum transeunt, atque illuc, praeparatis iam subselliis, pontifices et presbyteri una cum imperatore conveniunt, deliberaturi inter se, antequam nos introducemur, quomodo ea, quae iampridem animo meditarentur et adversum nos struerent, oblata tandem occasione, facile ad exitum perducturi essent; ita ut mox affuturi auditores non intelligerent, dolum eum esse multis annis fabricatum et artificiose compositum. Tandem et nos quoque, a ianitoribus vocati, introivimus. Tum statim imperator appositum evangelium brevi adoratione prosequutus est, nobis videlicet ea opera satisfacturus. Nam ut sacrosancti sexti concilii generalis acta exhiberentur, prout cautum esset constitutione principis illo tempore imperantis, et ut nunc quoque praesentibus nobis iuraretur, etiam atque etiam petieramus. Deinde et ipse sedit, et nos etiam simul cum aliis sedere iussit. (IV.) Atque ille loqui exorsus orationi suae interserebat iuramenta quaedam vaga et perplexa, sibi ipsi et liberis suis exitium quasi imprecando, si quovis modo alteri parti faveret: erantque eius

τῶν ἔργων, διλήμματα τὰ φθεγγόμενα· καὶ πῶς μὲν οὔ· τῷ A. C. 1351
Παλαμᾷ τὰ ἴσα πνέων ἐξ ἀρχῆς, καὶ νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν Imp. Io. Cantacuz. 5
προὐργιαιτέραν τῶν ἀνὰ χεῖρας ποιούμενος δημοσίων τὴν αὐτοῦ
ὁμιλίαν, καὶ ταῦτα συῤῥάπτων καθ' ἡμῶν καὶ συσκευάζων δί- F
κτυα, κἀμοὶ λογικῶς μαχόμενος ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ βιαιότερον ἢ
κατ' αὐτὸν εἰπεῖν Παλαμᾶν; εἰ οὖν τὸ ἡμέτερον ἔβλεψε μέρος
ἐκεῖνος, ᾧ τὴν γνώμην ἥκισθ' ὑπισχνοῖτο προστίθεσθαι, εὐώρ-
κησε μέν· ἀπολωλέναι δ' ὅμως πέπραχε τὴν ἑαυτοῦ ψυχήν, εἰς
Ἡρώδην τὸν πάλαι τὴν μίμησιν ἄντικρυς ἀνενεγκών, ὃς προφη- V. 458
τοκτόνου πρόβλημα κακίας τὸν ὅρκον πεποίηται. εἰ δὲ πρὸς οὐδέ-
τερον βλέπειν ἐνῆν τοῖν μεροῖν τὴν τοῦ ὅρκου διάνοιαν, ἀλλ'
ἰσόῤῥοπα ἐπ' ἀμφοῖν τὰ τῆς γνώμης ἐκρέματο τάλαντα, τοῖς δ' P. 566
ὀμωμοσμένοις ἥκισθ' ὕστερον ἐνέμεινεν, ὡς ἔργοις ἔδειξεν αὐ-
τοῖς, καπηλεύσας ἐπὶ θεάτρου τοσούτου τὴν δίκην, τὰς τῆς
ἐπιορκίας οὐκ ἄν ποτε λοιδορίας ἐκφύγοι, ἑαυτὸν ἐπίορκον αὐ-
θαίρετον πεπραχώς. (E.) Ἑαυτοῦ γὰρ τὴν τοῦ Παλαμᾶ λογι-
ζόμενος ἧτταν, ἔπειτ' ἰδών, ὡς οὐκ ᾤετο, κατὰ κράτος τοῖς
ἡμετέροις ἡττώμενον λόγοις, πρύμναν τε ἐν μέσῃ πορείᾳ ἐκρού- B
σατο καὶ ῥίψας τὴν ἀλωπεκῆν εὐθὺς τὴν ἀρκτικὴν μετενέδυ,
καὶ ἄλλος ὅλος ἐξ ἄλλου καθίστατο, μηκέτι καθεκτὸς εἶναι δυ-
νάμενος, ἀλλὰ βοῶν καὶ ἀπειλῶν, εἰ μὴ σιγῴημεν· μηδὲ γὰρ
ἀνέχεσθαι τῶν οἴκων ἐντὸς τῶν αὐτοῦ, λέγειν μὲν βουλομένων
ἡμῶν, αὐτοῦ δ' ἀκούειν ἥκιστα δεχομένου· καθάπερ αὐτὸς ἐκ-

dicta, ut re ipsa patuit, dilemmata. Ecquid porro mirum, ubi ille iam inde ab initio cum Palama plane conspirabat, et eius consuetudinem tanti faciebat, ut eam diu noctuque publicis negotiis urgentibus antehaberet, et cum eo dolos consueret, ac retia nobis tenderet; idemque tam privatis quam publicis sermonibus mecum sic solitus esset pugnare, ut ipso etiam Palama violentior esse videretur? Itaque ille, cum promittebat se erga alteram partem propenso animo haud fore, si nos solos respexit, non peieravit quidem, at animam suam perdidit, antiquum illum Herodem prorsus imitatus; qui, prophetam cum occideret, sceleri suo iusiurandum praetexebat. Quod si neutram partem respicere mens iurisiurandi potuit, sed aequa lance suspensus affectus parem se utrisque praebere decreverat, atque ille deinde iuratis non stetit (id quod re ipsa declaravit, cum in theatro illo frequentissimo corrupit iuris aequitatem), nunquam certe periurii crimen effugiet, qui sua sponte commisit ut esset periurus. (V.) Nempe ille, eandem Palamae et sui ipsius ruinam esse statuens, cum hunc videret, aliter quam putaverat, nostris disputationibus funditus profligari, puppem in medio cursu contorsit; et vulpina abiecta statim ursinam pellem induit, totusque ex alio alius evasit; nec se amplius potuit cohibere, quin et vociferaretur, et nos, nisi taceremus, minis terreret: quippe haud ferendos esse nos, qui in eius domo tum loqui vellemus, cum ipse nollet audire;

A. M. 6859 Ind. 4 λαθόμενος ἑαυτοῦ καὶ τῶν ὅρκων ἐκείνων, καὶ μήτε τοῦ ξυνόντος πλήθους τὸ συνειδὸς μήτε τὰς τῆς γνώμης κρίσεις ὅλως αἰδεσθεὶς ἐκείνων, ἐφ' οἷς ἡλίσκετο μάλα ἐπ' αὐτοφώρῳ ψευδόμενός τε καὶ ἀδικῶν. ὃ μὲν γὰρ ἦν, οὐκ ἦν· ὃ δ' οὐκ ἦν, ἦν· ἀντὶ μὲν βασιλέως, τύραννος ἀκραιφνής· ἀντὶ δὲ δικαστοῦ, κατήγορος καὶ διώκτης ἡμῶν ἀπροφάσιστος. οὕτως ἐγκαταλειφθεὶς ἀπὸ τῆς τοῦ θεοῦ δεξιᾶς ὁ ταλαίπωρος ἐξέστη τε ἑαυτοῦ D καὶ τοῖς ὁρῶσιν ἄθυρμα λαμπρὸν ἐγίνετο πρός τε τοῦ τρόπου πρός τε τῶν λόγων καὶ ἅμα τοῦ μειρακιώδους ἤθους ἐκείνου.

E ζ'. Ἀλλ' ἐπειδήπερ οἱ πλείους, φιλιστοροῦσαν καὶ φιλήκοον κεκτημένοι ψυχήν, πρόσω ἰέναι ἡμᾶς οὐκ ἐῶσι, πρὶν ἐς εὐρύτερον τὴν τῶν ἐκεῖ παραθεῖναι λαληθέντων τε καὶ πραχθέντων ἀφήγησιν, ὑπόδειγμα τῷ βίῳ χρηστὸν ἀθλητικῆς ἐνστάσεως, καὶ οἷς ὑπὲρ τῶν θείων ἔνεστι δογμάτων ζώπυρον καιροῦ καλέσαντος ἀγωνίσασθαι· φέρε, τὰς τῆς κεφαλῆς ἀλγηδόνας ἐν δευτέρῳ τῆς τῶν φιλαρέτων ἀνδρῶν ἐφέσεως θέμενοι λέγωμεν, P. 567 ὁπόσον οὕτως ἔχουσιν ἐφικτὸν ἂν εἴη. εἰ γὰρ ὑγιῶς ἔχουσιν οὐκ ἄν ποτε γένοιτο λέγειν ἀθρόον ἅπαντα συνελόντας, σχολῇ γ' ἂν εἴη δήπου, καὶ χρόνῳ καὶ κεφαλῆς ἀλγηδόσι τοσαύταις, καὶ ἅμα ταῖς νῦν παρεισπεσούσαις διὰ τὴν τῶν δογμάτων καινοτομίαν λύπαις δαπανωμένοις, λέγειν ἅπαντα κατ' ἴχνος ἰόντας· V. 459 ὅτε γάρ μοι πρὸς εὐρωστίαν εὖ πεφυκέναι ἐνῆν τὴν τῶν αἰσθητη-

22. Pro ὅτε legebatur ὃ, Boiv. coni. ᾧ.

quasi nempe sui ipsius et praestitorum iuramentorum foret oblitus, nec hominum, qui illuc multi convenerant, conscientiam, nec tacita iudicia revereretur illorum, coram quibus in manifesto scelere deprehensus mendacii et iniquitatis argueretur. Nam ille id quod erat, minime erat; et quod non erat, id ipsum re vera erat, pro imperatore merus tyrannus, pro iudice accusator noster et inexcusabilis persecutor. Adeo infelix ille, divina ope destitutus, de suo statu declinavit, et spectatoribus, cum ob ingenium tum ob sermones et iuvenilem illum morem, publicum ludibrium exstitit.

7. Sed quoniam plerique, animum habentes discendi et audiendi cupidum, nos ultra progredi haud sinunt, antequam ea, quae tunc dicta aut facta fuerint, fusius exposuerimus; utile scilicet futurum hominibus exemplum athleticae et martyribus dignae constantiae; iis praesertim, qui, si tempus ferat, pro sacris dogmatis decertare ardent; age, capitis doloribus optimorum virorum desiderio posthabitis, pro ea facultate, quae nobis ita affectis reliqua est, disseramus. Enimvero si omnia simul dicendo complecti ne ii quidem possunt, quibus belle est; nos certe, qui et senio et capitis doloribus tantis confecti sumus, et gravibus praeterea molestiis consumimur, quas novarum opinionum insolentia hoc tempore attulit, accurate et sigillatim omnia persequi oratione multo minus ipsi poterimus. Nimirum quando in me sensuum vis acerrima vigebat, non ea fuit occasio, quae nunc

A. C. 1351 Imp. Io. Cantacuz. 5

ρίων ἀκμὴν, οὐχ ὁ νῦν καιρός· ὅτε δ' ὁ νῦν καιρὸς, οὐκ ἐκείνως ἔχειν συμβαίνει. (Β.) Καὶ εἰ μὴ τετυφῶσθαι δοκοίην ἐνίοις, ἔξεστι τὸ πεφυκὸς τἀληθοῦς ξυνορᾷν κἀκ τῶν ἀγώνων, B οὓς διηντλήκαμεν, ἐκ Καλαβρίας ἤδη πρῶτον ἐπιδεδημηκότος κἀμοὶ πρὸς ἔριν συμπλακέντος Βαρλαὰμ ἐκείνου· ὃς πολλὴν ἐπαγόμενος κατὰ τῆς κοινῆς τῶν Ῥωμαίων σοφίας ὀφρὺν τότε πρῶτον ᾔσθετο μάτην ἀκούων σοφὸς, τὰς τῆς σοφίας κέδρους ἐκείνης C ἐξαίφνης ἀφαιρεθείς· καθάπερ πεύκη καὶ κυπάριττος, ὁπότε σφᾶς ἀπογυμνοῖ τῆς κόμης ὑλοτόμου βρίθουσα παλάμη. ἃ πάντα καὶ γραφῇ δεδωκότες στήλην τῆς ἐκείνου κακίας τῷ χρόνῳ παρέσχομεν. ἐῶ λέγειν οὓς ἐν ταῖς ἱστορίαις τῶν γιγνομένων, ἃς καὶ αὐτὰς γραφῇ παρεπέμψαμεν ἐς τὸ μονιμώτερον, κατεβαλόμεθα πόνους, καὶ οὓς ἐν τοῖς ἀντιῤῥητικοῖς τε καὶ στηλιτευτικοῖς, ἄλλοτ' ἄλλοθεν ἀναφυομένων παντοδαπῶς ἀντιπάλων τῆς D ἀληθείας· καὶ πρός γε ὅσους ἐν ἐξηγήσεσι τῶν ἐς τὸ γριφωδέστερον τοῖς παλαιοῖς εἰρημένων ἐνεδειξάμεθα. (Γ.) Διὰ δὴ τῶν τοιούτων πόνων οἱ τοῦ τὰ πάντα μαραίνοντος ὀδόντες χρόνου παρατρώγουσι προσιόντες ἠρέμα καὶ κατὰ μικρὸν, καὶ τὸ ὑγιαῖνον τοῦ σώματος ὑπορύπτουσιν, ἔχοντες ὁμοῦ καὶ τὴν τῆς ἁρμονίας δανείστριαν φύσιν συνέκδημον φορολόγον, ἀναφυομένην E ὀψὲ καὶ αὐτὴν δραστικώτερον καὶ βιαίως δάνειον ἀπαιτοῦσαν· καὶ νῦν μὲν τὰς τῶν ὀμμάτων αὐγὰς ἀμβλύνουσαν, νῦν δὲ τὴν

1. ἐκείνως em. Boiv. pro ἐκείνοις. 3. κἀκ em. Boiv. pro καί. 14. παντοδαπῶν coni. Boiv. 16. εἰρημένων em. Boiv. pro ἐῤῥιμμένων.

adest; nunc cum adest occasio, non idem vigor sensuum suppetit. (II.) Rem porro ipsam ut se habet, nisi vano fastu inflari videor, intelligere est ex illis certaminibus, quibus iam tum defuncti sumus, cum primum Barlaamus ille e Calabria advenit et mecum disputandi causa congressus est. Qui quidem supercilio elato communem Romanorum eruditionem cum despiceret, tunc demum sensit frustra se laudari ut eruditum, postquam videlicet altissimas illas veluti cedros eruditionis ablatas amisit; non aliter quam picea aut cupressus, quas valida lignatoris manus comis spoliatas denudat. Quae omnia litteris ideo consignavimus, ut eius quae in illo fuit improbitatis monumentum apud posteros exstaret. Nihil dico de iis laboribus, quos in rerum gestarum narratione (nam eas quoque scriptis mandavimus, ut earum esset memoria diuturnior), nihil de iis, quos in scribendis libris seu antirrheticis seu steliteuticis, cum hostes veritatis alias aliunde emergerent et omnibus modis eam oppugnarent, nihil denique de illis, quos posuimus in obscurioribus veterum sententiis interpretatione nostra explanandis. (III.) Per eiusmodi labores tempus ipsum, cuius dentibus omnia vitiantur, sensim accedens, corporis mei saniorem partem exedit, et quasi suffodit; atque ei sociam se adiungit corporeae compagis foeneratrix natura; quae nunc tandem, velut aliquis tributorum exactor, acrius mihi incumbit, et creditum vi repetit; ac modo aciem oculorum hebetat, modo articulorum

A. M. 6859 Ind. 4 συνδετικὴν τῶν τε χειρῶν καὶ γονάτων ἀναλυτικὴν ἁρμονίαν καθίζουσαν ἔφεδρον· καὶ ταῦτα μὲν ὅτε μᾶλλον, εἴπερ ποτ', ἐχρῆν τήν τ' οἰκείαν εἰς τὸ ἀκμαιότατον ἔχειν δύναμιν καὶ ἅμα, εἴ τις ἦν μηχανὴ, κἀκ τῶν ἔξωθεν ὁπόθεν δήποτε προσκτᾶσθαι ζητεῖν. οὐ γὰρ

F *Κουρῆτές τ' ἐπίκουροι καὶ Αἰτωλοὶ μενεχάρμαι*

γέροντί μοι πολεμοῦσιν ἤδη πρόσφατον πόλεμον, καὶ μέχρις αἵματος ὁρωμένου σαλεύοντα τὸ τοῦ δρόμου φιλότιμον· ἀλλ' ἐπέθεντό μοι δράκοντες ἐξ ἀφανοῦς, καὶ κραταιοὶ ἐζήτησαν τὴν P. 568 ψυχήν μου, τὰς φονευτρίας χεῖρας ἐν σκοτομήνῃ βάλλοντες καὶ ἀναίμακτα παρέχειν ἐπειγόμενοι τραύματα· ὃ καὶ μᾶλλον χαλεπωτέρας ἐμοὶ προξενεῖ τὰς ὀδύνας. ἀναίμακτα γὰρ κἀμοῦ κατ' ἐκείνων τελοῦντος τὰ τρόπαια, δυσδιάγνωστον τοῖς τῶν ἔξωθεν ὁρώντων πολλοῖς συμβαίνει τὴν κρίσιν καθίστασθαι, καὶ μάλα τοι εὐδιάβολον τοῖς ἡμῶν διώκταις. τοῖς μὲν γὰρ οὐκ εἰδόσιν οἰκονομεῖν ἐν κρίσει τοὺς λόγους, λῆρος ἅπαν νενόμισται πίστεως B καὶ δογμάτων μυστήριον· οἷς δ' εἰδέναι πρόσεστι, καὶ ἀλλάττεσθαι δι' ἀνάγκην συμβαίνει. πειράσομαι δ' οὖν ὅμως ὅσον ἐφικτὸν, ὡς εἴρηται, τὴν τῶν φιλοθέων ἐκείνων ἀνδρῶν ἐκπεραίνειν αἴτησιν, ἡγεμόνας τῆς ἐμῆς προστησάμενος γλώττης τὰς περὶ θεὸν ἐλπίδας· ὑπὲρ οὗ καὶ τὴν ἀθλητικὴν ταυτηνὶ διαπλέομεν θάλασσαν. (*Δ*.) Ἀξιῶ δ' ἔγωγε, μηδένα τῶν ἐντυγχανόντων πρόχειρον εἰς τὰς καθ' ἡμῶν λοιδορίας ἔχειν τὴν γλῶτταν, εἰ

2. νῦν coni. Boiv. pro μέν.

commissuras, quarum ope vel manus tenduntur, vel genua flectuntur, debiles et infidas reddit; idque eo tempore, quo me, si unquam, maxime oportuit et propriis viribus integris vigere, et novas etiam extrinsecus, si qua arte possem, conari mihi undecunque comparare. Nec enim

Curetum socia arma, Aetolorumque iuventus
Bellatrix,

seni mihi bellum repentinum indicunt, eo usque ambitioso impetu prorupturi, donec sanguis effusus appareat: sed invaserunt me dracones ex occulto, et robusti quaesiverunt animam meam; iique nocte obscura manus mihi iniiciunt, et incruenta vulnera conantur infligere; id quod dolores mihi vehementiores affert. Nam cum et ipse incruentas de iis victorias reportem, ita fit, ut qui foris spectant, eorum multi vix possint verum discernere, atque eiusmodi sententiam ferre, quae non sit valde obnoxia calumniis persecutorum nostrorum. Nimirum verba iudicio moderari qui nesciunt, ii mysterium omne Fidei et sacrorum dogmatum pro nugis habent: qui autem sciunt, ii necessitate coacti alienantur. Tamen quantum in me erit, id quod viri illi religiosi postulant, conabor (ut iam dixi) perficere. Meis vero sermonibus auspicabuntur spes in Deo collocatae, cuius causa hoc ipsum certaminum aequor navigamus. (IV.) Nolo autem quisquam eorum, qui in haec inciderint, linguam habeat promptam ad iacienda in nos pro-

παρ' ὅλην μικροῦ τὴν ἱστορίαν, ὅσα μὲν φύσει τε καὶ προαιρέσει A. C. 1351 προσῆν ἐγκλήματα τῷ βασιλεῖ, σιγῇ κρύψαντες, ἐπαίνοις τὸ Imp. Io. Cantacuz. 5 πλεῖον διὰ φιλίαν ἐχαρισάμεθα, καὶ ἅμα διὰ τὸ σύνεργον καὶ συλ- C λήπτορα τῶν τῆς εὐσεβείας ἔχειν ἀγώνων αὐτὸν, βασιλέα τε V. 460 ὄντα καὶ τὸ πᾶν ἐν τῇ χειρὶ τῆς νίκης καρπούμενον διὰ τὴν ἀρχήν· νῦν δ' ἀνακαλυπτήρια παρὰ πᾶσαν προαίρεσιν θύειν, ὡς D εἰπεῖν, ἥκιστα πάντων ὀκνοῦμεν. πρῶτον μὲν γὰρ αἰδοῖ τῶν συνόντων τῇ ἀκροάσει καὶ ἡμῖν ἀγωνιζομένοις, ὑπὲρ τοὺς τετρακοσίους που πάντως ὄντων, ἀνδρῶν εὐγενῶν ἀναμὶξ καὶ τῶν ἄλλως ἐχόντων, καὶ ἅμα βασιλίδων, καὶ ὅσαι συνήεσαν ἄλλαι τῆς φήμης δημαγωγούσης, γένους καὶ αὐταὶ καθ' ἕτερον λόγον τὰ πρῶτα φέρουσαι, λαλεῖν τὴν ἀλήθειαν εἶναι χρεὼν, μὴ προφανῶς αὐτοὶ ἑαυτοῖς καταγνώσεως οὐ μάλα τοι ἐλαχίστης αἴτιοι καθιστῶμεν καὶ τὰ τῆς ἐκείνων χλεύης ἑκόντες ἐφ' ἑαυτοὺς ἑλ- E κύσωμεν δίκτυα. δεύτερον δὲ κἀπὶ μὲν τῶν ἄλλων ἁπάντων, εἰ φιλίᾳ τις χαρίζεσθαι θέλων, ἔπειτ' ἐνίοτε καὶ ἐνιαχοῦ ψευδόμενος φαίνοιτο, συγχωροίη ἂν οἶμαί τις ἴσως, ὅστις ὁμοίαις ἐμπέπτωκε τύχαις καὶ πείραις· οὗ δὲ θεὸς τὸ κινδυνευόμενον, εἰ ἐγκαλύπτεσθαί τις ὁπώσποτε βούλοιτο, πάντων οἶμαι ταῖς γλώτταις ἠκονημέναις ἐξ αὐτομάτου πρὸς τὰς αὐτοῦ λοιδορίας ἐν- F τυγχάνειν· καὶ ὁ πάντα τἄλλα ἐπιεικέστατος, εἰ μὴ λάλος ἐνταῦθα βούλοιτο γίγνεσθαι καὶ γλώτταις ὅλαις τἀνδρὶ νεμεσᾷν,

19. τις em. Boiv. pro τε.

bra, eo quod in tota fere historia, quaecunqne seu naturae seu voluntatis vitio crimina illi imperatori inerant, silentio presserimus, ac in eo laudando plurimam operam posuerimus, cum ob amicitiam, tum ut ipsum socium et adiutorem in subeundis pro religione certaminibus haberemus (principem quippe, in cuius manu propter summam potestatem momentum omne positum esset ad victoriam reportandam); atque iidem nunc operta recludere, et, quod praeter sententiam plane accidit, quaedam velut anacalypteria celebrare minime refugiamus. Etenim primum ob eos, qui auditum convenerant et certantibus nobis aderant, (affuere autem plures quadringentis, nobiles promiscue et diversae conditionis homines; item imperatrices, et aliae foeminae, quotquot fama allectae confluxerant, genere ipsae quoque, quanquam haud iisdem titulis, principem locum tenentes) earum, inquam, personarum reverentia oportuit nos vera dicere, ne ipsi palam auctores essemus ferendae in nos sententiae non lenissimae, ac ne, tanquam in retia, in illorum risum nostra sponte incurreremus. Deinde et in aliis omnibus rebus, si quis amori indulgens aliquando et certis casibus mentiri videatur, tamen ei (opinor) facile ignoverit, quisquis in similes casus inciderit atque eiusdemmodi experimentum fecerit. At ubi res, quae in periculo versatur, Deus ipse est, illic si quis integumentis quibuscunque uti velit, eum puto omnium linguas ad convitiandum paratas et suapte quasi exsertas offensurum; atque etsi in caeteris omnibus rebus aliquis moderatissimus sit, tamen nisi adversus istum garrulus fiat, nisi totis linguae

A. M. 6859 Ind. 4 ἀλλὰ φείδοιτο λοιδορίας ἡστινοσοῦν, θαυμάζοιμ' ἂν αὐτός, εἰ μὴ ἐς ἀβύσσους αἰσχύνης καὶ πυθμένας γίνοιτο ὑποβρύχιος, ὅστις P. 569 ποτὲ ἂν ᾖ, χαλεπὸν ἀεὶ γειτόνημα τὸν τοῦ συνειδότος κτησάμενος πέλεκυν. τοσούτου τοίνυν Ὀλύμπου δεινῶν ἐπισειομένων ἡμῖν, εἰ ψεύδεσθαι βουληθείημεν, ἐνταῦθα μάλα μᾶλλον ἀνάγκη, τἄλλα παρατρέχοντας, καὶ πρὸς θεὸν μόνον ὁρῶντας, λαλεῖν τὴν ἀλήθειαν. ἔπειτ' οὐδὲ παράδοξον ἄλλως, ἐν τοῖς ἄλλοτ' ἄλλως ῥέουσι καὶ φερομένοις πράγμασι, καὶ ἀόριστον ἀνύουσι B πλοῦν, τὸν αὐτὸν νῦν μὲν τὸ ἐπιτυχὲς καρποῦσθαι, νῦν δ' ἐν τῷ κλήρῳ τῶν ναυαγούντων ἀπροσδοκήτως ῥιπτεῖσθαι. τούτου δ' οὕτως ἔχοντος, οὐκ ἂν δικαίως αἰτίαν φεροίμεθα, εἰ τῆς ἀληθείας καὶ ἡμεῖς ἐν τῇδε τῇ βίβλῳ τὴν βελτίστην εἰσάγοντες πρόνοιαν τοὺς αὐτοὺς νῦν μὲν τοῖς ἐπαίνοις ἐξαίρομεν, ὅπη μὴ τοὺς ἀκούοντας βλάπτεσθαι περιγίνοιτο· νῦν δὲ τἀναντιώτατα C δρῶντες φαινοίμεθα. (E.) Ἔτι καὶ τοῦτο τοῖς εἰρημένοις προσκεῖσθαι χρεὼν ἐνταυθοῖ. οἶμαι γὰρ τῶν ἁπάντων οὐδένα δικαίως ἐμοὶ νεμεσᾶν, εἰ περὶ θεοῦ καὶ τῶν πατρίων τῆς ἀληθείας δογμάτων κινδυνευόντων ἀπὸ τοῦ ἴσου διαλεγοίμην τῷ βασιλεῖ, πάντας καθάπαξ ἀποκρουσάμενος κολακείας λόγους, καὶ μηδεμιᾷ D τὸν τῆς διανοίας κάλαμον βάπτειν δειλίᾳ καὶ συστολῇ βουληθείς, μηδ' ὑφεῖναι μηδαμῇ τοῦ τόνου μέχρι τελευτῆς αὐτῆς. κακοδαίμονα γὰρ ἐγὼ τὸν τοιοῦτον καλεῖν οὐκ ἂν ποτ' ὀκνήσαιμι, ὃς ἐν δευτέρῳ τῶν ἐνυπνίων τοῦ βίου τὰ θεῖα τιθέμενος οὔτε τοὺς

viribus hominem iratus insectetur, si ulli obiurgationi parcat, mirer equidem ipse, nisi is, quisquis fuerit, sese in imas latebras et penitissimos recessus prae pudore abditurus sit, vicinum semper importunum habiturus, stimulum ipsum conscientiae. Cum igitur nobis, si mentiamur, tanta supplicii moles impendeat, eo magis hac in parte necesse est caetera negligere, atque in Deum solum intuentes vera dicere. Ad haec nihil alioqui mirum, cum res humanae alias aliter fluant et temere volvantur, nec determinatus sit earum cursus, eundem hominem nunc felici exitu laborum fructum percipere, nunc insperata naufragorum fortuna conflictari. Quod cum ita sit, nec ipsi quidem iure reprehendemur, si in hoc opere, praecipua veritatis retinendae cura suscepta, eosdem nunc laudibus extollimus, ubi id auditoribus fraudi esse non potest, nunc contrariam plane rationem sequi videmur. (V.) Oportet etiam illud hoc loco ad ea, quae dicta sunt, accedere. Neminem omnium puto iusta indignatione mihi ob id posse succensere, quia de Deo et de patriis verae fidei dogmatis in periculum adductis sic cum imperatore disputaverim, tanquam aequalis; idemque omni prorsus adulatione longe a sermonibus meis relegata, nunquam adduci potuerim, ut obsequentem ingenio calamum ullo metu, ulla formidine imbuerem, aut ab acri illa contentione vel minimum remitterem, etsi mors esset ipsa subeunda. Enimvero ego infelicem eum vocare nullus dubitem, qui huius vitae insomniis ita res divinas posthabeat, ut nec vindicis Iustitiae

τῆς δίκης αἰδεῖται θρόνους, οὔτε μὴν τοὺς αἰθερίους δέδιε θεοῦ A. C. 1351
πρηστῆρας. ἐν γὰρ τοῖς περὶ θεοῦ καὶ τῶν θείων δογμάτων ἀγῶ- Imp. Io. Cantacuz. 5
σιν αὐτὸν μόνον ἡγεῖσθαι δεῖν βασιλέα, τοὺς δ' ἄλλους ἐπίσης V. 461
ὁμοδούλους ἅπαντας, πλουσίους ἀναμὶξ καὶ πένητας, βασιλεῖς E
τε καὶ ἰδιώτας, καὶ ὅσοις τοῦ θιάσου καὶ τῆς χορείας ἐκείνης μετέχειν ὁπωσποτε συμπίπτει.

η'. Ἑβδόμην μὲν οὖν ἦγε καὶ εἰκοστὴν ὁ μάϊος μὴν, ἐν ᾗ P. 570
συγκαλεῖν ἡμᾶς δεδογμένον γέγονε βασιλέα πρὸς ἣν ὠνόμαζε σύνοδον. ἀρξάμενος δ' ἄνωθεν διεξῄει, πῶς διαβόλῳ προὐργιαίτατον ἀεὶ πολεμεῖν ἀνθρώποις, ὥσπερ τινὰ κλῆρον εἰληφότι λαμπρὸν, ἀφ' οὗ τῷ προπάτορι συμπλακεὶς ἐστήσατο τρόπαιον· καὶ δι'
αὐτό γέ τοι θεὸν ἐθελῆσαι τὴν ἀνθρωπείαν ἀναδεξάμενον φύσιν B
δι' αὐτῆς ὁδοὺς ἡμῖν ἀγαθὰς ὑποδεῖξαι, δι' ὧν ῥᾷστον ἂν εἴη τοῖς γε ἐθέλουσι τὸν ἀντίπαλον κατασείειν· εἶθ' ὅπως καὶ ὁ διάβολος, ἑτέραν αὖθις τραπόμενος, εἰδωλολατρείαν εἰσήνεγκεν ὁμοῦ ταῖς ἄλλοτ' ἄλλαις αἱρέσεσι, κατά τε τῆς τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας καὶ τῶν δογμάτων αὐτῆς· ὅπως τε θεῖαι καὶ ἱεραὶ κατόπιν συγκροτούμεναι σύνοδοι τὰ τοιαῦτα τῆς ἐκκλησίας νοσήματα ἐθεράπευον· καὶ ἐπὶ τούτοις ὅπως καὶ ἐφ' ἡμῶν Βαρλαὰμ τὸν Λατι- C
νόφρονα, τὸν ἐκ Καλαβρίας ὁρμώμενον, ἤνεγκεν ἐπὶ πονήρῳ τῆς ἡμετέρας εἰρήνης, ἄνδρα σοφὸν μὲν, ἐριστικὸν δέ τινα καὶ κενοδοξίας ἡλικιώτην· ὃς ἐπεὶ τὰ μὲν πρῶτα συμβεβληκὼς ἑτέραν καὶ περὶ σοφίας ἠγωνισμένος ἐπίδειξιν ἥττηταί τε καὶ τῆς

tribunal revereatur, nec Deum ipsum aetherii ignis turbinibus armatum extimescat. Quippe in iis certaminibus, quae de Deo et de divinis dogmatis instituuntur, Deum ipsum solum imperatorem, caeteros omnes pari iure conservos haberi oportet, divites promiscue et pauperes, reges et privatos, alios denique eiusdem illius thiasi et chori quacunque ratione participes.

8. Aderat itaque dies Maii vigesimus septimus, quo nos imperator ad eam quam ipse synodum appellabat ex decreto convocaret. Atque ille rem usque a capite arcessens diabolum aiebat id ante omnia semper agere, ut bellum hominibus inferret, eam veluti praecipuam hereditatem sortitum, ex quo, cum primo parente congressus, tropaeum victor posuisset: Deum autem hominis naturam ideo accepisse, quia per eam voluisset salutares nobis vias indicare, quas quivis ingressus facile posset adversarium deiicere: deinde diabolum alio rursus conversum, quo ecclesiam Dei et ecclesiae dogmata everteret, idololatriam cum haeresibus alias aliis invexisse: tum sub haec sacrosanctas synodos coactas esse, et his ecclesiae morbis medicinam attulisse: postea in detrimentum constitutae apud nos pacis, diabolo impellente, prodiisse hac nostra aetate Barlaamum, illum scilicet Latinismo imbutum et e Calabria profectum; virum sane eruditum, sed cupidum altercandi, et qui inani gloriae a pueritia usque studuisset: eum diversi generis pugna primum commissa, et ostentandae eruditionis causa

A. M. 6859 νικώσης οὐ μάλα ἀσμένως ἐκείνοις παρακεχώρηκε, καθ' ὧν εὐ-
Ind. 4 δοκιμεῖν ἐδόκει μάλιστα, δεύτερον πλοῦν τῶν δογμάτων τοῦ Πα-
D λαμᾶ συνεπλάκη, διθείας τε ἔγκλημα προστριβόμενος καὶ ὁπόσα
τῷ τοιούτῳ ἐποικοδομεῖσθαι ἕπεται θεμελίῳ. καὶ ἵνα μὴ διατρί-
βωμεν ἐπὶ τοῖς οὕτω προδήλοις, ἐξέσται τοῖς βουλομένοις ἐκ τῶν
τότ' ἐπὶ τούτοις τομογραφηθέντων τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ καὶ
τῷ τηνικαῦτα πατριαρχεύοντι ψηφισμάτων μανθάνειν τὸ καθε-
στώς. ἐκείνου γε μὴν ὁπώσποτ' ἀπιόντος, ἕτερός τις διαδεξά-
E μενος τὰς ἐκείνου κατὰ τοῦ Παλαμᾶ λοιδορίας, Ἀκίνδυνος ὄνομα,
τὴν ὁμοίαν ἐκείνῳ καὶ αὐτὸς καταδίκην ὑφ' ὑμῶν εἰλήφει τε καὶ
ἠλάθη. νῦν δ' ἀναστάντες, οὓς οὐκ οἶδα πῶς ὀνομάσας ὀρ-
θῶς ἂν φάναι δόξω, τὰ αὐτὰ καὶ οὗτοι τῷ Βαρλαὰμ κατὰ τοῦ
P. 571 θείου φθέγγονται Παλαμᾶ. ὧν αἴτιον τὴν ἐμὴν ἔπεισιν οἴεσθαι
πραότητα, ᾗ χρώμενος ἄχρι καὶ ἐς τὴν τήμερον διετέλεσα. ἀλλ'
οὐ χαιρήσουσιν ἔτι διαγρηγορήσαντος ἐμοῦ καὶ τὴν ἐκ θεοῦ δεδο-
V. 462 μένην μοι χεῖρα καὶ κρίσιν ἔς γε τὸ τῆς εἰρήνης χρήσιμον ἀνειλη-
φότος αὐθεντικῶς. δῆλον γὰρ εἶναι τοῖς ἅπασιν οἶμαι, μηδένα
τῶν πάντων εἶναι, ᾧ πρό γε ἐμοῦ, βασιλέως ὄντος, τὰς τοιαύ-
B τας εὐθύνειν προσήκει δίκας· ἢ ποῦ τῇ βασιλείᾳ τὸ εὔδαιμον φυ-
λάττοιτο, τὸ κρίνειν οὐκ ἐχούσῃ τοὺς ὑπηκόους; ἢ τῷ ποτε
διοίσει δεσποτεία δουλείας, τῆς κρίσεως τῶν πραγμάτων οὐκ ἐφ'

2. περὶ τῶν δογμ. et τῷ Παλαμᾷ coni. Boiv. 4. τῷ τοιούτῳ em. Boiv. pro τὰ τοιαῦτα.

suscepto certamine superatum, aegre illis palma cessisse, de quibus maximam laudem speravisset: itaque altero et velut subsidiario conatu cum Palama congressum de dogmatis disputasse, ac illi de duobus Diis crimen obiecisse, et quidquid eiusmodi fundamento superaedificari consequens esset. Atque ut ne longius in his moremur, quae notissima sunt, cuilibet licebit ex iis decretis, quae super his rebus ab ecclesia Dei et ab illius temporis patriarcha scriptis Tomis promulgata tunc fuerunt, quid constitutum sit intelligere. Caeterum postquam ille hinc abiit, quocunque tandem modo abierit, alius quidam, nomine Acyndinus, illius in Palamam criminationes tuendas excepit, et a vobis pariter damnatus expulsusque est. Demum hi, quos nescio equidem quo nomine appellatos recte videbor nominasse, eadem ipsi quoque ac Barlaamus in divinum Palamam pronunciant. Cuius rei credibile est causam esse eam clementiam, qua ego ad hanc diem usque usus sum. Sed faxo iam, ne amplius ii gaudeant. Quippe expergiscar; et illam, quae in pacis commodum data mihi a Deo est, potestatem ac iurisdictionem pro imperatoria auctoritate recipiam. Nam constare apud omnes arbitror, neminem omnium esse, cuius in his controversiis dirimendis priores sint partes quam meae ipsius, utpote imperatoris. Quod si subditis ius dicere imperator non potest, ecqua porro futura est imperii felicitas? aut qua in re dominatus a servitute distabit, si de rebus cognoscendi ius uni non competat, ei nempe, qui imperium ha-

ἑνὸς ἱσταμένης, τοῦ τὴν ἀρχὴν ἔχοντος καὶ δυναμένου μετ' A. C. 1351
ἐξουσίας αὐτοκρατορικῆς τοὺς μὲν τῆς πλεονεξίας κωλύειν, τοῖς Imp. Io. Cantacuz. 5
δὲ τὸ ἐνδέον ἐπανισοῦν. πολλοῦ μεντἂν ἦν ἀξία δικαστικὴ βασιλείας κεχωρισμένη, εἰ δικάζοντος ἄλλου τὸ κελευόμενον ποιεῖν ἐχρῆν βασιλέα. τούτου δ' οὕτως ἔχοντος, ἐρέσθαι βούλομαι C
πρότερον ἐν βραχεῖ τουτουσὶ, δυοῖν θάτερον ἑλομένους ἁπλῶς ἀποκρίνασθαι. εἰ μὲν γὰρ τοῖς ἅπαξ δεδογμένοις κατὰ τοῦ Βαρλαὰμ τῇ τοῦ θεοῦ ἐκκλησίᾳ στέργοιεν, μηδὲν πλέον ἐρίζοντες, ὁμοφρονοῦντες ἔστωσαν ἡμῖν τοῦ λοιποῦ, καὶ κοινῇ τὸν Βαρλαὰμ ἀναθέματι παραπέμπωμεν. εἰ δ' οὖν τοὐναντίον πρόδηλον, καὶ ὡς ὁμόφρονας ἐκείνῳ λοιπὸν τῆς αὐτῆς ἐκείνῳ καταδίκης ἀξιοῦν D
καὶ αὐτοὺς ἡμῖν ἕψεται. καὶ εἰ μὴ σὺν δίκῃ ταῦτα λέγω, τὴν μέσην ἰὼν ἀπαρεγκλίτως ὁδὸν καὶ μηδαμῇ τῷ ἑνὶ προστιθέμενος μέρει, ὄλεθρον εἴη κύριος ἐπάγων ἐμοί τε καὶ παντὶ τῷ γένει τοὐμῷ προφανῆ· εἰ δ' οὖν, ἐλεγχέτω τις παρελθὼν, εἴ τι τοῖς ἐμοῖς λεγομένοις εὑρίσκοι διεφθορὸς καὶ ἥκιστα τὴν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ὁμονοίας ἐπισπεῦδον κατάστασιν.

16. ἐμοὶ coni. Boiv.

beat, et pro sua summa potestate possit eos quidem, qui nimis multa sibi arrogent, coërcere; aliis autem id, quod deest, ex aequo supplere? Esset profecto magni aestimandum officium iudicis ab imperio separatum, si alio ius dicente parere imperatorem oporteret. Quae cum ita sint, volo istos primum paucis interrogare, ut duarum rerum altera electa simplex mihi responsum reddant. Nimirum illi, si ea quae ab ecclesia Dei in Barlaamum semel decreta sunt rata habeant, ne amplius rixentur, sed nobiscum de caetero consentiant; atque una voce Barlaamum anathema esse iubeamus. Si contrarium placet, evidens est illud consequi, ut eadem qua illum sententia condemnandos eos putemus, tanquam idem cum illo sentientes. Ego vero si non iure haec dico, si mediam viam non sic teneo, ut neutro declinem, nec uni magis quam alteri parti faveam; Deus, precor, mihi et omni meae stirpi certum exitium afferat; vel certe prodeat aliquis coarguatque me, si in iis quae dixi deprehenderit aliquid, quod nec sincerum esset, nec ad concordiam ecclesiae quamprimum constituendam spectaret.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ

ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ ΙΘ.

NICEPHORI GREGORAE

BYZANTINAE HISTORIAE

LIBER DECIMUS NONUS.

ARGUMENTUM.

Imperator et Palamas totam rem uno die transigere cupiunt. Oratio apud synodum habita a Gregora. Cantacuzeni impatientia, lenitas. Palamas, ironice dicto offensus, obstrepit. Cantacuzenus Gregoram interpellat, et ut brevior sit admonet (Cap. 1). *Imperator Palamae uni favet. Gregoram ab instituto orationis cursu abstrahit. Liberius loqui solitum regiae maiestatis reverentia comprimit. De constituendo disputationis argumento utrinque certatur. Cantacuzenus Gregorae tria obiicit. Palamae scripta quanti a Palamitis facta. Gregoras suam dicendi libertatem defendit exemplis et rationibus: ita ad tertium accusationis caput respondet. Refellit id, quod primo loco obiectum fuerat. De Thaborio lumine dicturum se promittit. Dicere exorsus subinde interpellatur* (2). *Prooemium disputationis de lumine Thaborio. Palamas eam quaestionem frustra proponit. Iconomachiae nomine notatur. Iconomachorum error de Domini transfigurati carne. Theodori Grapti verba. Sacrae imagines a Palamitis in ignem coniectae. Palamae cum Eusebio Iconomacho consensus. Palamas plura increata statuit. Eusebio peius sentit in iis, quae de Lumine, Operatione, Substantia divina, et Sacramento Eucharistiae loquitur. Palamae impietas cum Theodori Grapti argumentationibus conferenda. Illius de lumine opinio quam absurda sit* (3). *De corpore Domini, an increatum fuerit; et de hominibus, quos Palamas dixerat fieri increatos. Verba Theodori Grapti. Palamas una cum Eusebio Iconomacho refutatur. Energiae nomen ab Eunomio introductum, ab Iconomachis receptum, a Palama revocatum in lucem. Theodori Grapti cum sanctis Basilio et Gregorio consensus. Conclusio; Palamam Iconomachorum vestigiis insistere. Substantiae et Operationi eadem definitio convenit. Si corpus Christi incorporeum et increatum fieri non potest, multo minus hominis corpus. Qui virtute proficiunt, ii de novo creari dicuntur* (4).

α'. Ἐκείνῳ μὲν οὖν ἄλλα μεταξὺ παρενείραντι πλεῖστα, τὸν A. M. 6859
αὐτὸν ἐλαύνοντα δρόμον καὶ τρόπον, ἐνταυθοῖ που τὸν λόγον Ind. 4 A. C. 1351
καταλελυκέναι συμπέπτωκεν, αὐθημερὸν βουλομένῳ τὴν ὅλην Imp. Io. Cantacuz. 5
ὑπόθεσιν καταστήσασθαι. τοῦτο γὰρ εἶναι τῷ Παλαμᾷ καὶ αὐτῷ P. 572
βασιλεῖ τὸ σκοπιμώτατον, ἐν βραχεῖ μακρῶν ἑαυτοὺς ἀπαλλάττειν V. 463
ἐνθυμουμένοις πραγμάτων. σιωπῆς τοιγαροῦν γενομένης, καὶ τῶν
ἑταίρων ἁπάντων ἀφορώντων εἰς ἐμὲ καὶ λέγειν προτρεπομένων, P. 573
ἐπεὶ τὸ συγκεχωρηκὸς ἐξ ἑκατέρων ἐγὼ τῶν μερῶν εἰλήφειν, ἔλεξα
τοιάδε. (B.) „Ἐπειδήπερ, ὦ βασιλεῦ, καὶ πράξεως ἁπάσης καὶ
λόγου παντὸς ἡγεῖται σκοπὸς (τούτου γὰρ ἐκτὸς καὶ λόγος ἅπας V. 464
μάταιος καὶ πρᾶξις πᾶσα), πυθέσθαι πρότερον ἐχρῆν ἡμῶν τὸν
τοῦ παρόντος συλλόγου σκοπόν· εἶτα τοὺς λόγους πρὸς ἐκεῖνον
εἰσάγειν ἐκτεινομένους. καὶ τοξότας γὰρ ὁρῶμεν οὐ τοῦτο καὶ
κυβερνήτας οὐ πρός γε τὸ τοξεύειν ἢ πλεῖν τὸν σκοπὸν ἔχοντας B
μόνον, οὐδὲ τοῦτο βουλομένους ἁπλῶς· ἀλλ' οὗ ἕνεκα τό,τε
τοξεύειν ὁ τοξότης καὶ τὸ πλεῖν ὁ κυβερνήτης ἐνεστήσαντο· ὡς
ἐὰν μὴ τοῦτό γε ᾖ, μάταιος ἀμφοῖν ἡ σπουδή. τίς γὰρ ὄνησις
μοχθεῖν εἰκῆ καὶ ναυαγίοις καὶ κύμασι χειμερίοις ὡς τὰ πολλὰ
παραβάλλεσθαι, μή τινος ὠφελείας καὶ κέρδους τῷ σκοπῷ καὶ
προθέσει προβεβλημένου; ὅμως ἐπειδήπερ ἔκ τινων ἰχνῶν τῆς
σῆς ξυνήκαμεν δημηγορίας, ἐκ ποδῶν τὰ τῆς ἐκκλησίας γενέσθαι C
ναυάγια τὸν σκοπὸν τῆς παρούσης εἶναι σπουδῆς, πρὸς τοῦτ'
ἀνάγκη καὶ τοῦ ἡμετέρου λόγου τὸν σκοπὸν καὶ τὰς ἡνίας ἰθύ-

7. ἑταίρων em. Boiv. pro ἑτέρων.

His ille cum et alia plurima interseruisset, similia et eodem tendentia, ibi ferme orationi suae finem imposuit. Quippe ea ipsa die totam rem conficere cupiebat. Nimirum et Palamas et ipse imperator id maxime spectabant, ut magnis negotiis brevi defungerentur. Facto itaque silentio, cum socii in me omnes intuerentur, meque ad dicendum impellerent, ego ab utraque parte venia accepta sic disputavi. (II.) „Quandoquidem, o imperator, omnis actio omnisque oratio finem habet propositum (alioqui inutile utrumque fuerit), oportebat primum sciscitari ex nobis, quisnam esset huic concilio finis propositus: deinde ea afferre, quae ad illum finem dirigerentur. Nempe et sagittarios et navium gubernatores videmus non id tantum spectare, ut vel iaculentur vel navigent, neque id unum velle; sed finem habere id, cuius causa et sagittarius iaculari et gubernator navigare instituit; quod absque eo inanis sit utriusque diligentia. Temere enim laborare quid prodest? quid naufragiis et hibernis fluctibus indentidem iactari, nisi aliquam utilitatem, aliquod lucrum, nobis, tanquam scopum et finem, proponamus? Caeterum quoniam ex vestigiis quibusdam orationis tuae deprehendimus, praesentis negotii finem eum esse, ut ecclesiae naufragia submoveantur, idcirco nos oportet orationis nostrae scopum hunc

A. M. 6859 Ind. 4 νειν. ἐπειδὴ γὰρ οὐχ ἥκομεν ἐθελονταὶ, ἀλλ' ἤχθημεν οὐ μάλα ἐθελονταὶ, καὶ ἡμᾶς ἀνάγκη τὸν τοῦ λόγου δρόμον ἰθύνειν, οὐ πρὸς ἃ τὸ βουλόμενον ἡμῖν ὑφηγεῖται, ἀλλὰ πρὸς ἅπερ ἡ τὸ D κράτος ἔχουσα χεὶρ καὶ γλῶττα βιάζεται, καὶ δεικνύειν μέχρι ποῦ βασιλεῦσιν ὑπείκειν χρεὼν καὶ μέχρι ποῦ μὴ χρεών. Ὁ γάρ τοι σοφὸς Σολομῶν, τρία φήσας ὑπάρχειν, οἷς εὐόδως ἔνεστι πορεύεσθαι, καὶ τὸ τέταρτον, ὃ καλῶς διαβαίνει, τοῦτ' εἶναι βασιλέα πρὸς ὑπηκόους δημηγοροῦντα ἀπεφήνατο. ὅσα γὰρ ἂν ἐθέλοι λέγειν καὶ οἷα καὶ ὅτε καὶ ὅπου καὶ πρὸς οἵους καὶ ὅσους, χρείας ἐφεστηκυίας ἡστινοσοῦν, εὐόδως ἅπαντ' ἐξέσται βασιλεῖ E μελετᾷν, ἐφ' ὅσον τε καὶ ὅπως ἂν ἐθέλοι, πρὶν ἐφεστηκέναι τὴν χρείαν· τοσαῦτα δ' αὖ τῆς χρείας ἐνστάσης καὶ τοιαῦτα λέξειεν, ὅσα δὴ μεμελέτηκε, κωλύειν μὲν ἥκιστα δυναμένου τῶν ἀκροατῶν οὐδενὸς, ἐπικροτούντων δὲ ἁπάντων τοῖς ὕμνοις ὁμοῦ καὶ οἷον ἁμιλλωμένων σπουδῇ πρὸς ἀλλήλους, ὃς ἂν παρελάσειε ταῖς κολακείαις τοὺς ἄλλους. τηνικαῦτα γὰρ καὶ εὐροώτερός τις αὐτὸς ἑαυτοῦ γίνεται καὶ τοὺς ἀντιλέγειν ἐθέλοντας, εἴ τινές ποτ' F ἄρ' εἶεν, ὡς ἀμαθεῖς παρατρέχει· κἂν Σωκράτης ᾖ, κἂν Πλάτων, κἂν Πυθαγόρας, μηδὲν εἶναι τῶν πάντων οὐδὲν, ὅπερ ἂν ἐν Καρὸς εἶναι κωλύσῃ μοίρᾳ τετάχθαι τὸν δυστυχῆ· ὥστ' εἰ μελετῴη τις τῶν τοιούτων πρὸ τῆς πείρας, μάταιά τε καὶ ἄπρακτ' ἂν εἴη μεμελετηκὼς, τοῦ βασιλέως πρὸς ἕτερα τοῦ λόγου τὸν δρόμον ἀνθέλκοντος· καὶ μικρὰ ἢ οὐδὲν ἀπεοικέναι δόξει

10. ἐφεστηκυίας om. Boiv. 19. μηδὲ γὰρ coni. Boiv.

habere et habenas eo flectere. Quippe cum huc non sponte nostra veniamus, sed acciti et minime volentes, necesse est nos, non quo voluntas nostra praecipit, sed quo fortiorum manu et lingua compellimur, nostrae orationis cursum dirigere: item ostendere, quatenus imperatoribus parere vel oporteat vel non oporteat. Enimvero sapiens ille Salomon, postquam dixit, tria esse, quae prospere vadant, et quartum, quod bene incedat; hoc ultimum de rege apud subditos concionante interpretatur. Nam quot et qualia, quo tempore et loco, apud quot et quales, in quocunque negotio dicere voluerit, ea omnia rex, quamdiu et prout libuerit, commode praemeditabitur ante ipsum negotium; idemque, ubi negotium praesens urgebit, illa ipsa dicturus est, quae et qualiacunque fuerit praemeditatus: neque ex auditoribus quisquam erit, qui possit inhibere: omnes autem quodam quasi laudum concentu applaudent, et studio inter se certabunt, quis quemque adulatione praetergressurus sit. Quippe ille tunc se ipso torrentior quodammodo exsistet; et si qui tandem velint contradicere, eos ut imperitos praetervehetur: ac tametsi Socrates sit is, qui consurget, vel Plato, vel Pythagoras, tamen nihil quidquam obstabit, quominus miser vilissimi mancipii loco habeatur. Quod si quis non prius rem aggrediatur, quam praemeditatus sit, frustra certe erit praemeditatus; propterea quod orationis cursum imperator alio retrahet: atque ille parum aut nihil vide-

τῷκαθ' ὑδάτων γράφειν πειρωμένῳ, ἢ δικτύῳ θηρεύειν ἀνέμων A. C. 1351
πνοάς. οὔτε γὰρ ὁ τοῦ λέγειν καιρὸς, ὧν μεμελέτηκεν, αὐτῷ Imp. Io. Cantacuz. 5
παρέξει τὸ καίριον, οὐθ' ἃ μεμελέτηκε λέγειν ἐθέλων μακρὰν P. 574
ἑστήξει τοῦ ναυαγίου· ἀλλὰ πάσας ἐν ἀκαρεῖ τὰς κακοδαίμονας
ἀναμετρήσει τύχας. Διὰ δὴ ταῦτα, καὶ πρός γε διὰ τὸ μὴ τοὺς
πανταχόθεν τῆς οἰκουμένης ἐπισκόπους τῶν ὀρθοδόξων παρεῖναι,
τῆς ζητήσεως οὔσης περὶ δογμάτων οὐδαμῇ τῇ τοῦ θεοῦ ἐκκλη-
σίᾳ συνήθων, ἥκιστα πρὸς βουλήσεως εἶναι συνέβαινε, παριέναι B
ἡμᾶς ἐνταυθοῖ· ἀλλ' οἴκοι καθημένους ἡσυχῇ τὸν ἅπαντα δια-
βιβάζειν βίον· χρεὼν γὰρ εἶναι, πρό γε τῶν ἄλλων ἁπάντων,
ἐν τούτοις τὰ πάτρια ἔθη καὶ προνόμια σῶα καὶ ἀκλινῆ καθάπαξ
τηρεῖσθαι, ὅπερ γέγραπται καὶ ὅπως πέπρακται· καθὰ καὶ ὁ
πολὺς τὴν θεολογίαν φάσκει Γρηγόριος· „ἡμεῖς καὶ μέχρι τῆς
τυχούσης κεραίας καὶ γραμμῆς τοῦ πνεύματος τὴν ἀκρίβειαν ἕλ- C
κοντες οὔποτε δεξόμεθα (οὐδὲ γὰρ ὅσιον) οὐδὲ τὰς ἐλαχίστας V. 465
πράξεις εἰκῇ σπουδασθῆναι τοῖς ἀναγράψασι, καὶ μέχρι τοῦ πα-
ρόντος μνήμῃ διασωθῆναι· ἀλλ' ἵν' ἡμεῖς ἔχωμεν ὑπομνήματα
καὶ παιδεύματα τῆς τῶν ὁμοίων, εἴ ποτε συμπέσοι καιρὸς, δια-
σκέψεως." Ἀλλὰ καὶ ἡ βίβλος τῶν πράξεων τῆς θείας καὶ οἰ-
κουμενικῆς ἕκτης συνόδου, περὶ τῆς βραδυτῆτος τῶν δυτικῶν
ἐπισκόπων ἀπολογουμένη, τὴν τῶν ἐκ Βρεττανίας καὶ τῶν Ὠκεα- D
νείων ἐκείνων μερῶν, καὶ ὅσοι καθ' ἕτερα τῆς Εὐρώπης ἐκείνων

13. Γρηγόριος] ΣΧΟΛ. ἐκ τοῦ ἀπολογητικοῦ. 22. ἔμειναν coni. Boiv. pro posteriori ἐκείνων.

bitur distare ab eo, qui in aqua scribat, vel qui ventorum flabra retibus captet. Nam neque tempus dicendi eiusmodi erit, ut quae ille ante providerit opportuna futura sint; nec si provisa eloqui velit, longe aberit a naufragio; sed momento temporis omnia adversissima experturus est. His de causis, et propterea etiam, quod orthodoxorum episcopi ex omnibus orbis partibus non adessent, ubi quaestio esset de dogmatis in ecclesia Dei plane inusitatis, nequaquam nos huc prodire, sed totam vitam tranquille domi sedendo traducere volebamus. Oportebat quippe in his ante omnia morem maiorum atque privilegia salva prorsus et immota servari, prout antea scriptum factumve esset; quemadmodum magnus theologiae doctor Gregorius auctor est. „Nos (inquit) cum accuratam spiritus diligentiam ad quemlibet apicem, ad quamlibet virgulam trahamus, nunquam dederimus (neque enim fas est) vel in minimis factis recensendis, eorumque memoria ad praesens usque tempus conservanda, temere elaborasse eos, qui scripserunt; sed eo, ut nos haberemus monimenta et documenta, quibus in similium rerum tractatione, si unquam incideret occasio, uteremur." Sed et liber actorum sacrosanctae et oecumenicae sextae synodi traditatem orientalium episcoporum sic excusat, ut eius causam fuisse dicat, quod Britanniae et illorum Oceani tractuum, nec non aliarum Europae regionum epi-

A. M. 6859 Ind. 4 κλίματα, συνδρομὴν ἐπισκόπων αἰτίαν τίθησιν· „ἀναγκαίου τοῖς ἅπασιν ὄντος, ἐξ ὅλης (φησὶ) τῆς κοινότητος, καὶ ἥκιστα μονομέρεως, τὰ τοιαῦτα τελεῖσθαι· ἵνα τὰ τῇ θείᾳ καὶ ἀποστολικῇ πίστει πραττόμενα πάντες γιγνώσκοντες ὁμοφωνῶσιν ἀλλήλοις". Καὶ ὁ θειότατος δ' ὁμοίως Μάξιμος ἐν τῇ πρὸς Πύῤῥον δια- E λέξει μὴ δύνασθαι καλεῖσθαι σύνοδόν φησι τὰ σημεῖα μὴ κεκτημένην· οὔτε γὰρ κατὰ νόμους καὶ κανόνας γενέσθαι συνοδικοὺς καὶ θεσμοὺς ἐκκλησιαστικούς, οὔτε ἐπιστολὰς ἢ τοποτηρητὰς πρὸς τῶν ἄλλων πεμφθῆναι πατριαρχῶν· καὶ διὰ τοῦτο σκανδάλων διχονοίας τὴν οἰκουμένην πληρῶσαι. Ὅμως ἐπειδὴ καὶ ἄκουσιν ἐληλυθόσι δέδωκας, ἥντινα δήπου καὶ ἐδεδώκεις, χώραν τοῦ λέγειν, χρεὼν, καθάπερ ἐν ταῖς ἱπποδρομίαις τοὺς F δρόμους τε καὶ περιδρόμους καθαίρουσι τῶν ἁμιλλητηρίων ἵππων, ξύλων καὶ λίθων καὶ τῶν τοιούτων ἅπαν δεικνύντες ἐλεύθερον τοὔδαφος, οὕτω καὶ νῦν ἐφ' ἡμῶν ἀρξαμένων λέγειν, ἐπηρείας ἁπάσης ἐλεύθερον εἶναι δεῖν αὐτῷ τῶν λόγων τὸν δίαυλον. ἀγάλματι γὰρ ἐοικέναι τινὶ καὶ τὸν λόγον συμβαίνει· καὶ ὥσπερ ἐκ κεφαλῆς ἐκεῖ τῆς πλάσεως ἀκωλύτου μέχρι ποδῶν ἐλη- P. 575 λυθυίας, ὁρᾶται πρὸς τἀκριβὲς τὰ τῆς ἁρμονίας· καὶ θαυμάζεται μὲν, εἰ καλῶς τῷ τεχνίτῃ πέπρακται· εἰ δ' οὖν, αἰσχύνης ἀθλητὴς περιφανὴς ὁ πλάστης καθίσταται· οὕτω κἀνταῦθα τοῦ λόγου μηδενὸς ἐφεδρεύοντος, μηδὲ τὸ συνεχὲς ἀνασοβοῦντος

11. ἥν τινα coni. Boiv. 21. τῷ λόγῳ coni. idem.

scopi simul convenerint; „quoniam," inquit, „necesse est ab omnibus ex tota ecclesiae universitate convocatis, non autem ab una parte, talia peragi; ut omnes ea, quae circa divinam et apostolicam fidem acta fuerint, cognoscentes, secum invicem consonent." Idem D. Maximus, in sua cum Pyrrho disputatione, non posse ait synodum vocari eam, quae ipsa synodi insignia non habeat: neque enim factam eam secundum leges et canones synodales, statutave ecclesiastica; nec epistolas aut legatos ab aliis patriarchis missos fuisse: atque eam idcirco totum orbem implevisse scandalis dissensionis. Caeterum quia nobis, postquam inviti huc venimus, dicendi locum dedisti, quicunque tandem is datus est, oportet nos, ut fit in Hippodromis (nam in iis, quacunque vel dirigendus vel circumflectendus certantium equorum cursus, operam dant, ut et lignis et lapidibus, et aliis eiusmodi obicibus, solum omne sit liberum ac vacuum), ita, inquam, nunc quoque, cum incipimus dicere, disputationis nostrae curriculum ab omni violentia liberum esse oportere censeo, et ut sit peto. Oratio nempe simulacri cuiusdam instar est: atque ut in simulacro, si a capite ad pedes usque citra ullum impedimentum opus processerit, concinnitas partium ipsa penitus perspicitur, et admirationem quidem movet, si artifex scite fecerit; sin minus, ludibrio exponit eum, qui finxit: sic etiam in hoc disputationis exordio, si nemo dolum meditetur, neque hinc usque ad finem quis-

ὥσπερ ἐκ λόγου μέχρι τελευτῆς αὐτῆς, ἔξεσται τοῖς παροῦσι κρί- A. C. 1351
νειν ὀρθῶς, εἴτε κατὰ λόγους ἡμῖν ὁ λόγος ἔδραμεν, εἴθ' ὑπερ- Imp. Io. Cantacuz. 5
όριος γέγονε τοῦ τῆς ἀληθείας σκοποῦ. Ἔπειτα, εἰ καὶ τοῦθ'
ἡμῖν ἐξείη μὴ σιωπῇ παρεληλυθέναι, τὰ τοῖς δικαίοις προσή- B
κοντα βήμασι καὶ δόξωμεν ἀγνοεῖν, ἐπειδὴ σὺ σαυτῷ τὴν τοῦ
κρίνειν ἐπιτετραφὼς ἐξουσίαν, ἃ τοῖς ἁπανταχῇ τῆς οἰκουμένης
συνιοῦσιν ἐχρῆν τῶν ἐπισκόπων ὀρθοδόξοις, ὀμωμόκεις μὴ καπη-
λεύειν τὰς δίκας, ἐχρῆν μὴ προειλημμένον γοῦν εἶναί σε τοῖς
τοῦ κατηγορουμένου δικτύοις, μηδ' αὐτοῦ σε πρόμαχον ἐκ πρώ-
της, ὅ φασι, γραμμῆς ἀπαρακαλύπτως καθιστάμενον, λέγειν
ὁποῖα τοῦτόν γ' ἐχρῆν· ἀλλὰ τοὺς τὰς κατηγορίας προβαλλομέ- C
νους πυθόμενον πρότερον, καὶ ἃς ὁ τἀγκλήματα ἔχων αὐτὸς ἀπο-
λογίας καὶ λύσεις ἑκάστοις λέγων ἀντιτίθησιν, ἔπειτα τὴν σὴν
ἐπάγειν σε κρίσιν, κατὰ τοὺς ἐν τούτοις κρατήσαντας πάλαι τῆς
ἐκκλησίας κανόνας καὶ νόμους. ἀψινθίῳ γὰρ ἐοικέναι τὴν πρό-
ληψιν ἔγωγε λέγω. ὡς γὰρ ἐκεῖνο, τῆς γλώττης ὁπώσποθ' ἁψά-
μενον, τοσοῦτον ἐσχεῖ τῇ γευστικῇ τὸ τῆς πικρίας δραστήριον,
ὡς πολλοῦ τε ἅμα καιροῦ καὶ πολλῶν δεηθῆναι γλυκέων εἰς τὴν D
πρὶν τοῦ φυσικοῦ καθήκοντος ἀντίληψιν, οὕτω κἂν τοῖς δικα-
σταῖς τὴν πρόληψιν ἴσμεν ὡς τὰ πολλὰ δυναμένην. τῶν γὰρ δι-
καζομένων ἑνός τινος προειληφότος τοῦ δικαστοῦ τὴν διάνοιαν V. 466
πιθαναῖς ταῖς προδιηγήσεσιν, οὕτω δευσοποιόν τε καὶ δυσαπό-

2. λόγον coni. Boiv. pro λόγους. 5. μὴ δόξωμεν idem. 11. τοῦτόν γ' ἐχρῆν em. Boiv. pro τούτῳ τα γ' ἐχρῆν.

quam tanquam ex insidiis prosiliat, qui continuam verborum seriem interrumpat, poterunt ii qui adstant recte iudicare, utrum orationis nostrae cursus rationi consentaneus fuerit, an longe a vero fine aberrarit. Deinde (si et illud fas est silentio haud praeterire, ne iudicis iusti officium ignorare videamur) quoniam tu potestatem tibi ipsi arrogasti iudicandi de iis rebus, ad quas diiudicandas orthodoxos totius orbis episcopos convenire oportebat, idemque te incorrupte iudicaturum esse iuravisti, cavendum saltem tibi erat, ne illius retibus praeoccupareris, qui accusaretur, neu te eius propugnatorem ab ipsis statim, ut aiunt, carceribus palam professus, ea diceres, quae e re eius essent, sed eos primum audire debueras, qui crimina obiicerent; deinde et quidquid reus ipse, defendendi sui et diluendorum criminum causa, contradiceret et singulis responderet: tum denique sententiam tuam interponere, secundum canones et leges in his rebus iampridem ab ecclesia receptos. Ego certe animum affectu praeoccupatum absinthio similem statuo. Quemadmodum enim illud, tacta quocunque modo lingua, tam acrem, tam efficacem amaritudinis vim gustui adspergit, ut et longo tempore et multo dulcium saporum usu egeat ad priorem naturalis boni perceptionem: idem etiam in iudicibus animi praeoccupati affectum scimus posse plerumque. Nam cum litigantium unus animum iudicis praeviis narrationibus, iisque probabilibus, mature occupa-

A. M. 6859 *νιπτον γίνεσθαι τὸ πάθος ἐκείνῳ συμβαίνειν, ὡς δυοῖν θάτερον*
Ind. 4 E *γίνεσθαι κινδυνεύειν· ἢ τὸ τῆς ζημίας παράλογον ὑφίστασθαι*
τὸν ἐπιόντα καὶ κακούργων φεύγειν γραφὴν ἐνίοτε παραλόγως
ἠναγκασμένον, ἢ πολλὰς ἀνατλάντα τρικυμίας ἀντιθέσεων καὶ
πολλὰς καὶ διαφόρους εἰσενεγκόντα μαρτυρίας ἀξιοπίστων ἀν-
δρῶν, εἰ τύχοι, ὀψὲ καὶ μάλα μόλις τῆς ἀληθείας ἐπιτυγχάνειν.
Εἰ δ' ἅπαξ προειληφότος ἐκεῖ τινος, τοιόνδε συμβαίνει τὸ νό-
F *σημα γίνεσθαι, τί ἄν τις φαίη περὶ τοῦ Παλαμᾶ τουτουῒ καὶ*
τῆς τοῦ θιάσου φρατρίας, ὅλους ἐνιαυσίους χρόνους καὶ ὅλας
ἡμέρας μηνῶν καὶ ὅλας ὥρας ἡμερῶν ἰδίᾳ σοι προσομιλούντων
καὶ τὰ τοιαῦτα συνιστουργούντων καὶ ὑφαινόντων ἐς τὸ τοῦ σφό-
δρα ἐπείγεσθαι ἐντελές, καὶ μηδὲ νῦν ἐν τοσούτῳ θεάτρῳ τὸ ἔθος
P. 576 *ποιεῖν αἰδουμένων, ἀλλ' ἐγειρομένων συχνὰ καὶ λάθρα σοι πρὸς*
οὓς κοινολογουμένων περὶ τῶν πρὶν κυρωθέντων (οἶμαι) πολ-
λάκις, μὴ λάθῃ τι διαῤῥυὲν τῆς μνήμης ἐπὶ καιροῦ νῦν, ὅτε
μάλιστα ῥώμην ἐκείνοις πλείω χαρίζεσθαι δεῖ; τί τοίνυν ἄν τις
ἡμῶν εἴποι πρῶτον; τί δ' ἄν τις ὕστατον, ἐς τὸ πάνυ βραχύτα-
τον περιϊσταμένης τῆς ὥρας, ἐν οὕτω δημοσίῳ σταδίῳ, πάσης
B *ὑφαιρουμένης συνδιασκέψεως, ἐνταῦθα μᾶλλον, εἴπερ που, τὴν*
χρείαν ἐχούσης; προσκείσθω δ' οὖν καὶ τουτὶ τοῖς ἄνω λεχθεῖσι,
δι' ἃ δηλαδὴ τὸν ἄκαιρον ἀγῶνα τοῦτον ἥκιστα πάντων ἡμῖν
πρὸς βουλήσεως ἦν εἰσιέναι. Ἐπὶ τούτοις ἔστω καὶ τὸ τῶν κα-

1. **συμβαίνει** coni. Boiv. 22. **ἔστω** Boiv. pro **ἔστι**.

vit, ita alte imprimitur, ita deletu difficilis est eius mali labes, ut periculum sit, ne duorum alterum accidat; ut vel mulctam iniquam sufferat is, qui posterior subit; qui et nonnunquam praeter opinionem cogitur se ipsum defendere sceleris accusatum; vel plurimis contentionum fluctibus exhaustis, multis et variis gravium virorum, si quos reperiat, testimoniis productis, sero tandem et aegre admodum veritatem assequatur. Quod si in iudice, quem quis semel praeoccupaverit, eiusmodi morbus exsistit, quid de hoc Palama, quid de eiusdem thiasi consortibus dici debet, qui totos annos, totos mensium dies, totas dierum horas tecum privatim colloquuntur, atque eiusmodi telas simul contexunt, simul nectunt, eo videlicet fine, ut valde acceleretur? quos ne nunc quidem in tanta spectatorum frequentia pudet suo more agere. Nam crebro surgunt, et furtim in aurem loquuntur, de iis credo rebus, quae saepius iam antea decretae sunt, ne quid per imprudentiam effluat tibi e memoria hoc tempore, quo illis oportet robur firmissimum accommodari. Quid primum itaque, quid ultimum dixerit quisquam ex nobis, augustissimo temporis spatio circumclusus, in hac publici curriculi luce, omni inter nos consultandi facultate adempta, qua nos tamen hoc rerum statu maxime egebamus? Itaque et haec ad eas, quae supra dictae sunt, causa accedat, quamobrem intempestivum hoc certamen minime ingredi nobis placuerit. His proxima esto regularum et le-

A. C. 1351 Imp. Io. Cantacuz. 5

νόνων καὶ νόμων δίκαιον, οἷς ὑπείκειν δέον δουλείας θ' ἅμα καὶ δεσποτείας ἁπάσας, ἐν ἠπείρῳ πάσῃ καὶ θαλάσσῃ, τὸ ἀντίστροφον ἐνταῦθα καὶ δρῶντα καὶ δημηγοροῦντα σαφῶς ἠκηκόειμέν σε· καὶ ἔγνωμεν τοῦτ' ἐκεῖνο, τὴν Λεσβίαν οἰκοδομήν, ἣ C τοῖς λίθοις τὴν τοῦ κανόνος προσάγουσα στάθμην, καὶ οὐκ ἐκείνῳ τοὺς λίθους, πάνυ σαθρὰς τοῖς χρωμένοις καὶ ἀβεβαίους παρεῖχε τὰς τοῦ μένειν ἐλπίδας ἄχρι καὶ ἐς τὴν ἐπιοῦσαν ἀκλόνητον. καὶ μαρτυροῦσι τῷ λόγῳ πᾶσαι πόλεις καὶ πολιτεῖαι, ὅσαι τε τοῖς παλαιοτέροις κανόσι καὶ νόμοις ἁρμοττόμεναι διηνεκὲς καρποῦνται τὸ εὔδαιμον καὶ ὅσαι τῆς ἀνομίας ἐξορχουμένης αὐτῶν διηνεκέσι καὶ ταχείαις φθείρονται μεταβολαῖς. Ἔπειτα καὶ D μὴ μεταίρειν ὅρια πατέρων δόγματα καὶ τοῦθ' ἵδρειν τῆς τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας. μηδὲ γὰρ εἶναι σφᾶς τοὺς εἰρηκότας μᾶλλον ἢ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. δῆλον δὲ ἐκ τῶν καθ' ἕκαστον ἂν εἴη τοῦτό γε μάλιστα. Τῶν γάρ τοι προφητῶν λεγόντων ἔστιν εὐθὺς ἀκούειν, οὐχ ὅτι „τὰ καὶ τὰ φαμὲν ἡμεῖς"· ἀλλὰ „τάδε λέγει κύριος· καὶ τὰ καὶ τὰ προστάττει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον." εἶτ' ἐλθὼν ὁ γεννηθεὶς ἐκ παρθένου θεὸς λόγος „ἐγὼ (φησὶ) ἀπ' ἐμαυτοῦ E λαλῶ οὐδέν, ἀλλ' ὅσα πρὸς τοῦ πατρὸς ἠκηκόειν"· διδάσκων ἡμᾶς οὑτωσί, μὴ τοῖς ἑαυτῶν, ἀλλὰ τοῖς τῶν πατρίων κανόνων ἕπεσθαι δόγμασί τε καὶ ὅροις. καὶ ἀρξάμενος οὐκ ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλ' ἀπὸ Μωσέως καὶ πάντων τῶν προφητῶν, διηρμήνευεν αὐ-

4. σε em. Boiv. pro τε. 12. δόγμα καὶ τοῦθ' ἱερὸν τῆς τοῦ θεοῦ ἐκκλ. coni. Boiv.

gum ratio, quibus servitutem simul et dominatum omnem subesse toto terrae et maris orbe cum oporteat, nos te ordine inverso contra facere et concionari palam hic audivimus; et illam plane agnovimus Lesbiam structuram, quae amussim ad lapides, non lapides ad amussim applicabat, adeoque illis, apud quos in usu erat, fluxas prorsus et infirmas spes afferebat, ut vix ad diem proxime sequentem immotam eam permansuram esse confiderent. Atque haec, quae dico, testantur vera esse omnes civitates, omnes respublicae, cum eae, quae antiquis regulis et legibus obsequentes iugi quadam felicitate perfruuntur; tum illae, quae bacchante apud ipsas licentia continuis repentinisque mutationibus corrumpuntur. Deinde et illud sacro ecclesiae decreto cautum est, ne positi a patribus termini moveantur: neque enim magis eos, quam spiritum sanctum, ea dixisse quae dixerint. Idque ex singulis testimoniis plane constabit. Ac primum prophetas audire est dicentes, non quidem, „haec et ista nos dicimus", sed: „haec dicit Dominus; haec et ista iubet spiritus sanctus." Deinde genitus ex Virgine Deus verbum cum advenisset, „ego," inquit, „a me ipso loquor nihil, sed quaecunque a patre audivi;" atque ita docet, non nostris sed Patrum regulis, earumque praescriptis et definitionibus, obsequi nos debere. Item incipiens non a se ipso, sed a Moyse et omnibus prophe-

A. M. 6859 τοῖς τὰ περὶ ἑαυτοῦ. καὶ τῷ διαβόλῳ πάλιν, τοὺς λίθους ἄρτους
Ind. 4 F ποιεῖν ἀναγκάζοντι καὶ τὰς τῆς γῆς ὑπισχνουμένῳ χαρίζεσθαι βα-
V. 467 σιλείας, οὐκ εἶπεν ὁ θεὸς, „ὕπαγε ὀπίσω μου, Σατανᾶ"· ἀλλὰ
τὰς τῶν πατέρων προβάλλεται ῥήσεις, „γέγραπται," λέγων, „οὐκ
ἐπ' ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται ἄνθρωπος"· καὶ δὶς καὶ τρὶς τὸ „γέγρα-
πται" τίθησι πρὸς ἀκριβῆ νουθεσίαν ἡμῶν, τοῖς τῶν πατρίων
ὅρων κανόσιν ἕπεσθαι διὰ πάντων ἄντικρυς παραγγέλλων. καὶ περὶ
τοῦ θείου δὲ ἐπαγγειλάμενος πνεύματος „ἐλθὼν (φησὶ) ὁ παρά-
P. 577 κλητος ἀφ' ἑαυτοῦ λαλήσει οὐδὲν, ἀλλ' ὅσα ἂν ἀκούσῃ." εἶτ'
ἐλθὼν ὁ θεῖος ἀπόστολος Παῦλος „ἐγὼ παρέδωκα (φησὶ) τῶν
ἐμῶν οὐδὲν ὑμῖν, ἀδελφοὶ, ἀλλ' ὃ καὶ παρέλαβον ἀπὸ τοῦ Ἰη-
σοῦ." καὶ πάλιν Τιμοθέῳ γράφων „σὺ δὲ μένε (φησὶν) ἐν οἷς
ἔμαθες καὶ ἐπιστώθης· τὰς δὲ βεβήλους καινοφωνίας παραιτοῦ."
καὶ πάλιν· „εἴ τις ὑμῖν εὐαγγελίζεται (φησὶ Κολοσσαεῦσι) παρ'
ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω, καὶ ἂν ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ τις
B ᾖ, κἂν ἐγὼ Παῦλος." ὅρα ὁπόσην ἔχει τὴν ἰσχὺν τὰ τῶν πατρίων
κανόνων ὅρια καὶ ὅσοις τισὶ τοῖς κλείθροις καὶ μοχλοῖς τοὺς ἀεὶ
διαδόχους ἀσφαλίζεσθαι διαγέγονεν. εἶτ' ἐλθόντες τῆς εὐσεβείας
ἀθληταὶ καλῶς ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν
τοὺς ἑαυτῶν ᾠκοδόμησαν ἀγῶνας καὶ τὰ μαρτυρικὰ παλαίσματα.
Σὺ δ' εἰ μὴ καὶ τὴν τῶν κανόνων δουλώσαις ἐλευθερίαν, νόμος
C αὐτοῖς ἐκείνοις γινόμενος, ἀνίσχυρον λείπεσθαί σοι φάσκεις τὴν
βασιλείαν, καὶ μηδὲν ἐνεῖναι ταύτῃ σεμνόν. εἰ γὰρ ἅπερ ἄλληλα

23. εἰ δὲ coni. Boiv.

tis interpretabatur illis quae de ipso erant. Rursus diabolo, panes ex lapidibus facere iubenti, et orbis terrae regna daturum se pollicenti, non dicit Deus, „vade retro, Satana"; sed Patrum dicta opponit, et „scriptum est", ait, „quia non in solo pane vivet homo"; atque ipsum illud „scriptum est" bis terque usurpat; ut nos perfecte erudiamur, quos ille Patrum definitionibus et regulis per omnia obsequi aperte iubet. Sed et de spiritu sancto promittens „cum," inquit, „Paracletus venerit, non loquetur a semet ipso, sed quaecunque audierit loquetur." Deinde D. Paulus Apostolus veniens „ego," inquit, „meum nihil vobis tradidi, fratres, sed quod et accepi a Iesu." Rursus ad Timotheum scribens, „tu vero," inquit, „permane in iis, quae didicisti et credita sunt tibi: profanas autem vocum novitates devita." Rursus, „si quis vobis evangelizaverit," inquit Colossensibus, „praeter id quod accepistis, anathema esto, etsi angelus quispiam de caelo sit, etsi ego Paulus." Vide quantam vim habeant termini a Patribus constituti, quot repagulis et vectibus coërceantur ii, qui perpetua successione eos excepturi sunt. Tum subsequuti religionis pugiles super Apostolorum et prophetarum fundamento sua certamina suaque martyria pulchre aedificarunt. Tu vero, nisi regularum libertatem in servitutem redigas, nisi legem illis te ipsum constituas, imperium tibi relinqui affirmas nullo robore subnixum, nulla maiestate venerabile. At enim

A. C. 1351
Imp. Io. Cantacuz. 5

πέφυκε συνιστᾷν, ταῦτ' ἀλλήλων φαῖμεν εἶναι φθαρτικὰ, οὐδὲν ἔτι τούτων λελείψεται τῆς οἰκείας οὐκ ἐξιστάμενον φύσεως· καὶ τοῖς τοῦτο συγχωροῦσιν ἄνω ποταμῶν συμβήσεται χωρεῖν τὰς πηγάς. οὐ γὰρ ᾧ τῶν πατρίων κανόνων καὶ γνωμῶν ἄρχειν βούλεταί τις, τὸ σεμνὸν τῇ βασιλείᾳ περιποιεῖ· ἀλλ' ᾧ τοῖς πα- D τρίοις κανόσι καὶ νόμοις ὑπείκειν ἐθέλει· οὐχ ἕως ἂν σωφρονεῖν τις ἐθέλοι, ἄλλως ἔχειν συγχωρεῖν οὐδαμῇ ποθ' ἕλοιτ' ἂν οὐδενί. οὐδὲ γὰρ ἐκεῖνοι τὴν ἰσχὺν καὶ τὸ κόσμιον ἀφαιροῦσι τὴν βασιλείαν, ἀλλ' ἐκεῖνοι τοῦτ' αὐτῇ βεβαιοῦσιν. εἰ γὰρ οὗτοι πολιτειῶν καὶ ἀρχῶν εὐνομεῖν βουλομένων κατάλυσις, σχολῇ γ' ἂν ἄλλο τι τῶν πάντων γένοιτο σύστασις. Ἔπειτα καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων ἐξαιρουμένων, ἅ τ' ἔφθημεν εἰρηκότες καὶ ἃ προϊοῦσιν εἰρήσεται, τίς ἂν τοιούτῳ δικαστηρίῳ πιστεύσειεν, ἔνθα κα- E τὰ ταὐτὸν ὅρκοι τε ἅμα καὶ ὅρκων κατάλυσις γίνεται τῶν αὐτῶν, παραπλήσιον ὥσπερ ἂν εἴ τις, τῇ ἀριστερᾷ τὴν δεξιὰν ἀποκόπτων χεῖρα, σώζειν μᾶλλον ἔλεγεν αὐτὴν οὑτωσί. Καὶ μὴν εἰδέναι σε οἶμαι καὶ τοῦτο, καὶ διὰ μνήμης ἔχειν ἔτι χλοαζούσης, πολλὰ πολλάκις πρός σέ μου φαμένου, μὴ σὲ τὸν ἰατρεύσοντ' εἶναι τὰ τῆς ἐκκλησίας τοιαῦτα νοσήματα. πῶς γὰρ, τὸν τούτων αἴτιον ἀεὶ γιγνόμενον; ἀλλὰ μήπω τοῦτο· ἀλλ' ἀναλαβὼν F τὴν ἀρχὴν ἐφεξῆς ἀκριβέστερον τῶν παρόντων ἕνεκα διηγήσομαι· ἵν' εὐπαρακολούθητος ἅπασιν ἡ διήγησις γένοιτο, σημειουμένοις ἕκαστα πρός γε τοὺς καθήκοντας τόπους." (Γ.) Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐχαλέπαινε καὶ διώδει θυμούμενος ἐφ' ἑαυτοῦ, καὶ συ-

quae a natura eiusmodi sunt, ut se invicem sustentent, ea si dixerimus a se invicem facile corrumpi, nihil iam horum supererit, quod intra naturae suae fines consistat. Hoc autem qui dederint, iis etiam fluminum fontes sursum versus referentur. Nam qui Patrum regulas et sententias potestati suae subesse vult, is non hoc pacto efficit, ut imperio maiestas salva constet; sed ita demum, si patriis institutis et legibus ultro ipse pareat; nec quisquam est qui, dum erit sanae mentis, rem aliter se habere ulli unquam homini concessurus sit. Non enim illa robur et dignitatem imperio adimunt, immo stabiliunt. Nempe ea si rebus publicis et imperiis bonas disciplinae appetentibus ruinam important, nihil quidquam aliud stabilitatem dabit. Praeterea, aliis omnibus demptis, quae vel iam dicta sunt, vel postea dicturi sumus, quis tribunali illi confidat, in quo de iisdem rebus iuratur simul et peieratur, itidem fere ac si quis laeva dextram sibi manum abscindens eo magis se eam conservare dicat. Atqui te illud scire et recente adhuc memoria tenere arbitror, quod ego apud te saepius dictitavi, non facturum esse te medicinam iis morbis ecclesiae. Ecquo autem modo faceres, qui eorum auctor semper exsistis? Sed hoc quidem nondum. Nunc a capite usque repetens accuratius deinceps rem narrabo, in gratiam eorum, qui hic adsunt; ut ii omnes, singula suo loco posita observantes, narrationem facile assequantur." (III.) At imperator aegre ferebat,

A. M. 6859 Ind. 4 P. 578 χνὰ στρεφόμενος ἐπὶ τοῦ βασιλικοῦ θρόνου, καὶ τοὺς πόδας
ἀμοιβαδὸν νῦν μὲν ἐφαπλῶν, νῦν δὲ συναιρῶν καὶ συνάπτων.
ἔστι δ' οὗ καὶ σιγᾷν ἐκέλευέ με, ἐνιαχοῦ τὴν ἡμέραν ἡμᾶς ἐπι-
λιμπάνουσαν προβαλλόμενος, μετά γε μὴν τῆς συνήθως ἐπιπο-
λαζούσης τῷ ἤθει πρᾳότητος. ἔφθη γὰρ δημοσίᾳ προκαταλη-
φθεὶς ταῖς τῶν ἐμῶν προκαταστάσεσι λόγων, μήτ' αὐτὸν, μήτ'
ἄλλον τῶν πάντων οὐδένα, τοῖς ἐμοῖς ἐμποδὼν καταστῆναι λό-
B γοις ἐᾶσαι. συνεκρότει δ' αὐτῷ τὴν πρᾳότητα καὶ χορὸς οἰκείων
τὰ μάλιστα, περὶ αὐτόν τε ἱστάμενος καὶ λαθραίοις μὲν θυ-
V. 468 μοῖς ῥηματίσκιά τινα πέμποντες καθ' ἡμῶν ἐνιαχοῦ καὶ σποράδην,
αὐτοῦ δ' ἀνυμνοῦντες προφανῶς τὸ μακρόθυμον. (Δ.) „Ἐπεὶ
γὰρ ὁ Παλαμᾶς ἀεὶ τὸν Καλαβρὸν αἴτιον τῆς αὐτοῦ βλασφημίας
εἶναι προβάλλεται Βαρλαὰμ καὶ σὲ τοῦτο πέπεικε λέγειν ἤδη,
C ἄκουε δή. φημὶ γὰρ, ὡς καθάπερ Γρηγορίῳ τῷ θεολόγῳ τοὺς
Ἀρειανοὺς κατατρέχοντι, τὸν υἱὸν ὅμοιον ἁπλῶς τῷ πατρὶ λέ-
γοντας εἶναι, καὶ ἅμα προστιθέντας πανούργως καὶ τὸ κατὰ τὰς
γραφὰς λέγειν, τουτὶ τὸ κατὰ τὰς γραφὰς ὅμοιον φησὶ δέλεαρ
τοῖς ἁπλουστέροις εἶναι, τῷ χαλκῷ τῆς ἀσεβείας περικείμενον·
οὕτω καὶ Παλαμᾷ τουτωῒ δέλεαρ κατὰ τῶν ἁπλουστέρων εὕρηται
τοὔνομα Βαρλαὰμ, μισουμένου διὰ τὴν τῶν Λατίνων θρησκείαν
D τῷ Ῥωμαίων δήμῳ παντὶ, ὅσοι πεῖραν ἔσχον αὐτοῦ. Εἶχε γὰρ
τήνδε τὴν νόσον αὐτὸς καὶ πρὶν Βυζαντίοις ἐπιδεδημηκέναι τὸν
Βαρλαὰμ, καὶ ὁρᾷν ἐπ' ἐμοῦ τε καὶ πλείστων ἄλλων διετείνετο

et ira tacite inflabatur, et in solio imperatorio versabat se crebra agitatione, et pedes alternis nunc distendebat, nunc connexos implicabat. Quin et silere interdum iubebat, ea ratione quod iam nos dies deficeret; suo tamen more, et conspicua illa animi lenitate. Quippe illum primis orationis meae exordiis mature praeverteram, ne vel ipse, vel eius permissu alius quisquam ex omnibus, sermones meos interpellaret. Atque hanc eius lenitatem maxime adiuvabat applaudens familiarium chorus, qui eum circumstabant, et minutula quaedam in nos dicta subinde et sparsim iaciendo furtivas iras exercebant; palam autem eum laudabant, quod lente irasceretur. (IV.) „Quoniam Palamas Barlaamum Calabrum semper opponit, eumque blasphemiarum suarum causam fuisse ait, et iam tibi ipsi ut id diceres persuasit, ausculta. Quemadmodum Gregorius theologus, insectando Arianos, qui filium patri similem absolute esse dicebant, addebantque captiose, id se secundum Scripturas dicere; quemadmodum, inquam, Gregorius theologus haec verba „similem secundum Scripturas" simplicioribus hominibus escam oblatam esse ait, impietatis hamo circumiectam; ita et huic Palamae reperta est illecebra ad simpliciores quosque inescandos; nomen dico Barlaami, viri scilicet, propter Latinam religionem, omnibus Romanis, quotquot eum usu cognorunt, odiosi. Nam hic, antequam Barlaamus apud Byzantios commoraretur, hunc morbum iam habebat, affirmabatque coram me et aliis compluribus, divinam se substantiam corporeis

A. C. 1351 Imp. Io. Cantacuz. 5

τήν γε τοῦ Θεοῦ σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς οὐσίαν· οὐ μόνον δ' αὐτὸς, ἀλλὰ καὶ ὁ τούτου διδάσκαλος καὶ ὁμώνυμος Γρηγόριος ὁ Δριμύς. καὶ πολλὰς ἐπήγαγον αὐτοῖς ἐγὼ τὰς λοιδορίας, ἐκ τῶν θείων γραφῶν καταισχύνας τὴν ἄκαιρον καὶ ἀπαίδευτον γλῶτταν αὐτῶν, ὅσον ὁ τότε παρεῖχε καιρός. καὶ τοῦτο δῆλον πέπραχα σοφοῖς ἀνδράσιν ἐγὼ, τῷ τε μεγάλῳ φημὶ λογοθέτῃ καὶ E ὅσοι μετὰ τῆς σοφίας καὶ ἀρχιερωσύνῃ τὴν ἑαυτῶν ἐκόσμησαν ἀρετήν. οἷς καὶ φρικῶδες εὐθὺς ἀκούσασι γέγονε, καὶ Μασσαλιανῶν ἐκάλεσαν αἵρεσιν ταυτηνὶ, κἀμὲ τῶν τοιούτων ἀπέχεσθαι παρῄνεσαν ὁμιλιῶν προθέσεσιν ὅλαις ψυχῆς· εἶναι γὰρ παλαιάν τινα φήμην, ὡς μέλλον κατὰ τῆς τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας ἔσεσθαί τινα μάλα μεγίστην αἵρεσιν, κἀκ πασῶν συμμιγῆ καὶ ποικίλην, F ἣν διορθωθήσεσθαι παγκοσμίου μικροῦ συναχθείσης συνόδου, πάντων σχεδὸν συνιόντων ἐπισκόπων ἅμα καὶ πατριαρχῶν· καὶ ταύτην ὀγδόην τε εἶναι καὶ τελευταίαν ὁμοῦ. Τοῦ δὲ χρόνου ῥέοντος, ἐπιμῖξαι καὶ Βαρλαὰμ ἐγεγόνει Ῥωμαίοις, Καλαβρίας τῆς αὐτοῦ γενόμενον μετανάστην πατρίδος, καὶ γνωστὸν ἐνταῦθα γενέσθαι τοῖς ἄρχουσι, καὶ φιλίας οὐ πάνυ μικρᾶς πρὸς αὐ- P. 579 τῶν ἠξιῶσθαι διὰ τὸ περιὸν τῆς σοφίας· καὶ σοὶ μάλιστα πάντων καὶ πρὸ πάντων γενέσθαι δεκτὸν, ἅτε φιλολογεῖν ἐξ ἀρχῆς αἱρουμένῳ, καὶ βίβλους πολλὰς καὶ παντοίας κτᾶσθαι φιλοτιμουμένῳ, καὶ λέγειν τι καὶ ἀκούειν καινότερον ἐν σπουδῇ τιθεμένῳ μεγίστῃ. Μετὰ δέ τινα χρόνον φήμη μακρὰ καὶ συνεχὴς,

oculis intueri. Neque ipse solum; sed et eius magister idemque cognominis Gregorius Drimys. Ego vero illos, ex sacris scripturis arguens, multis conviciis insectabar, ineptumque et imperitum os eorum, prout tempora illa ferebant, dictis sugillabam. Atque id viris doctrina praestantibus notum feci; nempe magno logothetae, et aliis, quorum virtus non eruditione solum, sed et pontificia dignitate ornabatur. Qui, ut audivere, statim cohorruerunt, eamque Massalianorum haeresin esse dixerunt; ac mihi, ut ab eiusmodi hominum consuetudine toto animo abhorrerem, auctores fuerunt. Quippe vetere quadam fama vulgatum esse, exorituram adversus ecclesiam Dei aliquam haeresin longe maximam, eamque ex aliis omnibus mixtam ac multiplicem, quam coactum ex omni paene orbe concilium correcturum esset, omnibus fere episcopis et patriarchis in unum coituris: porro hanc synodum octavam simul et extremam fore. Procedente tempore ipse quoque Barlaamus Calabria, patria sua, ad Romanos commigravit, iisque se immiscuit. Ibi et principibus innotuit; et, quod doctrina praestaret, dignus iis visus est, cum quo amicitiam iungerent, nec eam quidem mediocrem. Omnium autem maxime, et prae caeteris quibuslibet, tibi acceptus fuit, utpote qui iam inde ab ineunte aevo humanioribus litteris operam ultro dare instituisses, multosque et omnis generis libros ambitiose conquireres, atque in dies novum aliquid cum dicere tum audire impensissime studeres. Aliquanto post magnus et continuus rumor, aures

A. M. 6859 διαθέουσα τὰς τῶν πολλῶν ἀκοάς, ὀψὲ καὶ ὡς ἡμᾶς ἀφίκετο,
Ind. 4 B δηλοῦσα τὸν Βαρλαάμ, ἐν Θεσσαλονίκῃ λόγοις τισὶν ἐντυχόντα
τοῦ Παλαμᾶ, ἐπιλαβέσθαι διαῤῥήδην γράφοντος αὐτοῦ καὶ λέ-
γοντος, σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς ὁρᾷν τοῦ θεοῦ τὴν οὐσίαν. ἴσα-
σιν ἅπαντες πάντως μαρτυροῦντα τοῦτ᾽ αὐτὸ καὶ ὃν ὁ Παλα-
μᾶς εἰς δικαίωσιν ἑαυτοῦ προβάλλεται τόμον. Τοσούτων τοί-
νυν ἐλέγχων οὑτωσὶ πρὸ ποδῶν ἱσταμένων ἐκ τοῦ προφανοῦς,
C καὶ πρὶν φανῆναι Βαρλαὰμ ἐν ὅροις Ἑλληνικοῖς δεικνύντων ἔχειν
τὴν νόσον ἐνταῦθα τὸν Παλαμᾶν, τίς ὄνησις ἀληθὴς ταῖς τοῦ
Παλαμᾶ περιέσται κατηγορίαις, ἐπὶ σαθρῷ θεμελίῳ συχνὰ κα-
V. 469 ταφεύγειν, τοὔνομα λέγω τοῦ Βαρλαάμ; πάντως διὰ τὸ τῆς
θρησκείας μισηθῆναι καὶ διωχθῆναι τὸν ἄνθρωπον, ἐλπίσας ἔσε-
σθαί τι καὶ τοῦτο βοήθημα καθ᾽ ἡμῶν, συνδιαβληθησομένων
ἐκείνῳ. εὐπροσώπου γὰρ ἡ κακία προφάσεως εὐπορήσασα ῥᾳ-
D δίως ἐπὶ τὸ ψεύδεσθαί τε καὶ διαβάλλειν καὶ πραγμάτων χειμῶ-
νας ἐγείρειν χωρεῖ. Οἶμαι γὰρ ὡς εἰ πάνυ πολὺν ἐσκόπει χρόνον,
πῶς ἂν ἐπαινέσειε μὲν τὸν οἰκεῖον ἐχθρὸν Βαρλαὰμ ὁ σεμνὸς οὑ-
τοσὶ Παλαμᾶς, ἑαυτοῦ δ᾽ οὑτωσὶ φανερῶς τοὺς ἐλέγχους δείξειε
τῆς δυσσεβείας ἄφυκτον ἔχειν καὶ ἄμαχον τὴν ἰσχύν, οὐκ ἂν βελ-
τίω τε καὶ καθαρωτέραν ταύτης εἰληφέναι ποτὲ πρόφασιν. τὸ
E γὰρ πλεῖστα καμόντα ἀρχὴν εὐπρεπῆ ταῖς ἀπολογίαις τῶν κατ᾽
αὐτοῦ λεγομένων προθεῖναι, ἔπειτα μὴ δυνηθέντα, σαθρῷ ἐξ
ἀνάγκης ἐρείδεσθαι ψεύδει, ποῦ οὐκ ἂν ἀτόπου γλώττης ἤλασεν,

vulgi pervagatus, demum ad nos quoque pervenit: Barlaamum, quasdam Palamae orationes Thessalonicae nactum, reprehendisse eum, diserte scribentem dicentemque se oculis corporeis substantiam Dei videre. Id ipsum vero, ut omnes sciunt, testatur is Tomus, quem ad sui defensionem Palamas profert. Cum itaque tot indicia sic quasi ante pedes praesentia et manifesta obversentur, quae vel antequam Barlaamus in Graeciae finibus comparuisset, eo morbo laborasse Palamam ostendant, ecquid re ipsa deinde Palamae in his accusationibus proderit ad infirmum illud praesidium confugere, ad nomen dico Barlaami? Nimirum quia ille ob religionem odio fuit et exactus est, speravit hic eam rem sibi adiumento fore adversus nos, quos cum illo eadem coniunctura esset calumnia. Nempe malitia, probabilem praetextum nacta, ad mentiendum et calumniandum et ad excitandas tempestates negotiorum proclivis est. Equidem sic statuo; hunc Palamam, virum scilicet gravem, si diutissime secum deliberasset, qua ratione adversarium suum Barlaamum laudaturus, suae autem impietatis indicia ineluctabili et invicto robore aperte confirmaturus foret, nec meliore unquam nec clariore argumento uti potuisse. Nam qui multum laboraverit, ut obiectorum sibi criminum refutationis a specioso aliquo principio ordiretur; deinde, quia haud posset, coactus sit futili mendacio inniti; is contra insectantes quo non insolentiae processisset,

ἢ τίνος ἂν ἐφείσατο λοιδορίας κατὰ τῶν διωκόντων, εἰ σκιᾷ γοῦν τινι περιετύγχανεν ἀληθείας. οὐ γὰρ ὁ Βαρλαὰμ ἦν, ὡς ἐκ τῶν τοῦ Παλαμᾶ φαίνεται λόγων καὶ βίβλων, ὃς εἰσενεγκεῖν τῇ τοῦ θεοῦ ἐκκλησίᾳ δοκεῖ τήν τε τῶν Μασσαλιανῶν δυσσεβῆ ταύτην αἵρεσιν καὶ ἅμα τὸ τῆς διθεΐας καὶ πολυθεΐας ἔγκλημα· ἀλλ' ὁ F Βαρλαὰμ ἦν μᾶλλον ὁ τοῦτον εἰσάγοντα δείξας. Ἀκούσας γὰρ (φησὶν) ὁ Βαρλαὰμ τῶν περὶ τὸν Παλαμᾶν λεγόντων τὰ καὶ τά, διθεΐας ἔγκλημα τουτοισὶ προσετρίψατο. ὁρᾷς ἐναργῆ τὴν μαρτυρίαν αὐτὸν καθ' αὐτοῦ κομίζοντα, βέλτιον ἢ κατὰ πάντ' ἐχθρὸν καὶ πολέμιον. πρῶτον μὲν γὰρ αὐτοῦ κατηγορηκέναι τὸν Βαρλαάμ, σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς τοῦ θεοῦ τὴν οὐσίαν ὁρᾶν ἐγκαυχωμένου, φησί, τοῦτο δὴ τὸ τῶν Μασσαλιανῶν· εἶτα τὸ P. 530 ἄφυκτον τῆς κατηγορίας ἐκφεύγειν πειρωμένῳ, καὶ διαιρέσει τῆς μιᾶς τρισυποστάτου χρωμένῳ θεότητος εἰς οὐσίαν καὶ χάριν, ἑτεροφυᾶ μέν, ἄκτιστον δὲ καὶ αὐτήν, διθεΐας ἔγκλημα προστρίψασθαι. Καὶ τό γε μεῖζον, ὅτι τὰς τοιαύτας αὖθις αὐτὸς ἐκ διαδοχῆς κατηγορίας ἀναλύειν πειρώμενος ἐκ τοῦ πονηροῦ θησαυροῦ τῆς καρδίας αὐτοῦ ἐς τὸ πολλαπλάσιον ἐμφανίζει γράφων τὴν αὐτοῦ κακίαν, καὶ τοῖς οἰκείοις ἀεὶ πτεροῖς ἁλισκόμενος, B ὥσπερ σειρᾶς τινος μιᾶς ἀρξαμένης ἐκεῖθεν καὶ ἀλλήλαις ἐξηρτημένας τὰς βλασφημίας ἐχούσης, μείζους καὶ χείρους ἀλλήλων ἀεί. Τὸ γὰρ ὄνομά τινος ἐνεργείας καθ' αὐτὸ προστησάμενον, οἱονεί τι γένος εἰς ἀπειράκις ἀπείρους διαιρεῖν ἀκτίστους θεότη-

A. C. 1351 Imp. Io. Cantacuz. 5

11. ὁρᾶν add. Boiv. 18. γράφων em. Boiv. pro γραφῶν.

quibus pepercisset convitiis, si vel aliquam veritatis umbram nactus fuisset? Enimvero non Barlaamus, ut Palamas dictis et scriptis significat, impiam hanc Massalianorum haeresin, erroremque de duobus et pluribus Diis, in ecclesiam Dei invexit; immo Barlaamus ostendit, hunc ipsum esse qui inveheret. Cum, inquit, audivisset Barlaamus Palamam haec atque haec dicentem, ei crimen intulit, quasi duos Deos statuenti. Vides ipsum contra se, melius inimico et hoste quolibet, testimonium ferre luculentum. Primo enim ait se, quod Dei substantiam corporeis oculis videre gloriaretur, accusatum a Barlaamo; Massalianismi videlicet: deinde conanti sibi eius accusationis vim inevitabilem effugere, et divinitatem, quae una est in tribus personis, dividenti in Substantiam et Gratiam, natura quidem diversam, sed ipsam quoque increatam, sibi inquam crimen ait illatum ab eodem fuisse, quasi duplicem divinitatem agnoscenti. Iam, quod maius est, ea crimina alternis recurrentia dum ipse rursus diluere conatur, maiorem multo malitiam suam ex malo cordis sui thesauro expressam exhibet, et propriis quotidie plumis captus tenetur, quadam velut impiarum vocum catena inde usque ducta, ex se invicem nexarum, et aliarum aliis semper graviorum et deteriorum. Nam operationis cuiusdam nomen separatim primo posuisse; deinde illud, tanquam genus, in infinities infinitas divinitates

A. M. 6859 Ind. 4 τας, πῶς μὲν ἰδίᾳ καὶ καθ' αὑτὰς ἁπάσας ὑφισταμένας, πῶς C δ' ἀνυποστάτους, ποίας ἀτοπίας ἐκπέφευγεν ὑπερβολήν; οὕτω σαθρὸν ἡ τοῦ ψεύδους κακία, καὶ στῆναι μὴ δυναμένη διηνεκῶς ἑαυτῇ περιπίπτει. Τὰ δὲ τοιαῦτα τῆς ἐκκλησίας ναυάγια φεύγοντας ἡμᾶς, γαλήνῃ συνεζηκότας βίου μακρᾷ, μάλα ἄκοντας ἐπὶ θέατρα καὶ δικαστήριον καθέλκεις, καὶ ὥς δή τινας τῶν κακούργων ἐπιτιμᾷς· οὐ μικρά· πλείω δ' ἀπειλεῖς, καὶ συνελαύνεις πανταχόθεν συνιέναι μὲν τῶν δεόντων οὐδὲν, ἀπροφάσιστον δ' D ὡς ἐπὶ πᾶν εἰπεῖν τὴν πειθὼ τῇ τοῦ Παλαμᾶ πολυθεΐᾳ θύοντας ἐναγίζειν. ποία ταῦτα δέξαιτ' ἂν ἀκούειν ψυχὴ, θεὸν ἕνα προσκυνεῖν εἰδυῖα, καὶ ταύτῃ συντραφεῖσα τῇ δόξῃ περιφανῶς; εἰς τοσαύτην γὰρ ἡμᾶς συνελαύνει δυσχωρίαν καὶ οὕτω δυσδιεξόδευτον τὸ τῆς σῆς δημηγορίας ἀκροτελεύτιον, ὡς ἀφύκτοις ἅμμασιν ἐνδεσμεῖσθαι νομίζειν μᾶλλον ἡμᾶς σιωπᾶν, ἢ τὸν ἐπὶ μέ- E σης ἵστασθαι λίμνης μυθευόμενον ἐκεῖνον Τάνταλον· ὃν ἀϊδίῳ V. 470 μὲν τῇ δίψῃ φλέγεσθαι λόγος, φοβεῖσθαι δ' ἀεὶ τὸν ἀφόρητον φόρτον ἐκεῖνον τοῦ λίθου, καὶ πίνειν κύψαντα μὴ δυνάμενον. τοῦτο δ' οὐ δικαστοῦ παρίστησιν ἦθος, ἀλλ' ὄψιν ἔχει πικρῶς ἐφεδρεύοντος καὶ τὰ ξίφη τῆς ἐπιβουλῆς θήγοντος καθ' ἡμῶν. Ὅμως οὐχ ἡμῖν γε τοσοῦτον μέλει τοῦ Βαρλαὰμ, ὅσον σοί γε χρεών· ὃς ἔπηλυν ὄντα τοσαύτην εἰς αὐτὸν ἐνεδείξω ξενίαν, καὶ F οὕτω λαμπρὰν τὴν δαψίλειαν αὐτῷ κατὰ πάντ' ἐχαρίσω, ὡς

5. μακρᾷ em. Boiv. pro μακροῦ.

increatas dividere, quae omnes seorsum et secundum se aliquatenus subsistant, aliquatenus non subsistant, quanta est insania! Adeo infirma res est mendacii perversitas, quae et stare nescit perpetuo, et in se ipsam recidit. Ea nos ecclesiae naufragia fugientes, et in longa vitae tranquillitate consenescentes, tu prorsus invitos in theatra et ad tribunal trahis, ac velut sceleratos non leniter castigas: plura autem minaris, et undecunque in eam nos necessitatem compellis, ut nihil frugi sapere possimus, sed obsequium multis illis Palamae divinitatibus sine ulla cunctatione vovere et isto quasi sacrificio litare cogamur. Haec audire quis sustineat, ita institutus, ut Deum unum sciat adorare, et ea opinione a puero plane imbutus? In eas videlicet angustias conclusio orationis tuae nos adducit, unde se expedire difficile est. Itaque, velut inextricabilibus nodis, silendi necessitate adstrictos nos putamus; idque arctius quam illum ipsum Tantalum, quem in media palude stare et sempiterna siti ardere narrant fabulae, timere autem semper saxi illius pondus iniquissimum, nec cum se inclinat posse bibere. At tu sic agendo non iudicis morem servas, sed speciem prae te fers eius viri, qui atrociter insidietur, et hostilis in nos animi gladiatoriam crudelitatem acuat. Atqui non tanta est nobis de Barlaamo cura, quanta esse tibi ipsi debet; qui illi, cum esset advena, sic benignum te hospitem praebuisti, ita splendide et prolixe in omnibus gratifica-

A. C. 1351 Imp. Io. Cantacuz. 5

ἑτέρου μὴ δεῖσθαί σε μάρτυρος ἢ σαυτοῦ. ὥστ' οὐκ ἐμοί σε χρεὼν ἐγκαλεῖν δι' ἐκεῖνον καὶ τὴν ἐκείνου συνεχῶς προφέρειν αἰτίαν μᾶλλον ἢ σαυτῷ. οὐ γάρ ἔγωγ' ἂν αὐτὸς ὁ ταῖς ὑπεροχαῖς εἰμι τῶν τιμῶν εἰς ἀγέρωχον ἐκεῖνον ἐγείρας ὀφρὺν καὶ μετέωρον φρόνημα· οὐδ' ἔγωγ' αὐτὸς ὁ μεγαλοῤῥήμονά σοι διδάσκαλον, καὶ διὰ σοῦ τοῖς ἄλλοις αὐτὸν τοῦ θείου Διονυσίου χειροτονήσας, καὶ ἅμα διαπρύσιον ἑρμηνέα τῶν μυστικῶν τῆς P. 581 ἐκκλησίας δογμάτων, καὶ ὅσα τῆς καθ' ἡμᾶς θεολογίας εἰσὶ μυστήρια καὶ δι' αὐτά γε ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα, τὴν πάτριον γῆν ἐν δευτέρῳ θεῖναι τῆς ἀλλοδαπῆς ταυτησὶ αὐτὸν ἀναγκάσας· οὐδ' ἔγωγ' αὐτὸς ὁ καὶ κατὰ πάσης ἄλλης Ῥωμαίων σοφίας ἐντεῦθεν αὐτὸν μανῆναι πεπεικώς· ἀλλ' ἔγωγ' αὐτὸς ὁ τὰς κέδρους εἰμὶ τῆς ὀφρύος ἐκείνου συντρίψας περιφανῶς, καθάπερ ὅτε δρῦν B καὶ κέδρον καὶ κυπάριττον ἀπογυμνοῖ τῆς κόμης ὑλοτόμου βρίθουσα παλάμη· ἔγωγ' αὐτὸς ἐκεῖνός εἰμι ὁ τότε συστείλας καὶ ἀναχαιτίσας ἐκεῖνον, ἔν τε γαλήνῃ καρδίας καὶ ἅμα τῇ τῆς ἀσφαλοῦς ἐπιστήμης ἐπιεικείᾳ, καθάπερ παράλιος ψάμμος ἀγριουμένην θάλασσαν· ἥτις ὁπόταν ὑβριστὴς καὶ ἀγέρωχος ἄνεμος, ἄνωθέν ποθεν ἐξ ἀρκτικῶν καταῤῥεύσας πηγῶν, αὐτῆς ἀναμο- C χλεύει τὰ κύματα, διεγείρεταί τε πρὸς ἀνήκεστον θράσος καὶ ἀπειλεῖ κατὰ τῆς ἠπείρου πόλεμον περιφανῆ· ἀλλ' ἐπειδὰν ἀκούσῃ τῆς φωνῆς τῆς παραλίου ψάμμου, χείλεσιν ἀφθόγγοις ἀναγινωσκούσης τοὺς κανόνας τοῦ κτίσαντος, εὐθὺς ἀναχωρεῖ, προφανῆ δειλιῶσα θεοῦ προστάγματα καὶ ἀναχαιτίζουσα παύει θρασυνόμενον ῥόθιον. πῶς οὖν ἄν τις τῷ τοιούτῳ στέρξειεν,

tus es, ut eius rei non alio teste egeas nisi te ipso. Quamobrem non mihi te eius causa litem movere aequum est, nec de eo crimen perpetuo obiici mihi magis quam tibi. Non enim is ego sum, cuius opera ille ad honores immodicos evectus supercilium attollere et efferre se insolentius coeperit; neque is sum, qui eum tibi et aliis per te sancti Dionysii doctrinae magistrum grandiloquum, arcanorumque ecclesiae dogmatum et sacrae theologiae mysteriorum interpretem altisonum, meo suffragio constituerim, ac per haec ipsa, aliaque his similia, solum natale peregrino huic posthabere coëgerim; denique is non sum, cuius ille suasu et instinctu in reliquam omnem Romanorum eruditionem bacchatus sit. Immo ille ipse sum, qui eius superbiae cedros palam confregi; velut lignator, qui valida manu quercum, aut cedrum, aut cupressum coma exuat: ille ipse sum, qui eum tunc animi tranquillitate et solidae scientiae modestia continui repressique, velut arena littoralis mare iratum sistit, quod protervo et feroci vento alicunde e septentrionalibus tractibus effuso, et imos fluctus subvertente, in effraenem audaciam erumpit, et continenti solo bellum apertum indicit: at postquam arenae vocem audierit, Creatoris praescripta mutis labiis praelegentem, manifestas Dei leges expavescens, retrocedit statim, et aestus sui insolentiam comprimit. Ecquis itaque eiusmodi hominem probaverit,

A. M. 6859 Ind. 4 ὅστις τὸν αὐτὸν ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς νῦν μὲν ἐπαινεῖ, νῦν δὲ ψέγει; D ὃν γὰρ εἰς αἰθέρα φάναι ἀνῆγες τέως, ὡς ἐν θεολογίαις κράτιστον, μηδὲν εἰδότα δεικνύεις ἀρτίως. πῶς δ' ἄν τις ἐμοὶ νεμεσώη, ἐκεῖνον καὶ τότε καὶ νῦν ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ἐπίσης λοιδοροῦντι, ἐφ' οἷς ἡμῖν δηλαδὴ πεπολέμηκε; λέγω δὴ τῷ περὶ Ἕλληνα λόγον καὶ τὴν θύραθεν παιδείαν χωλεύειν τὸν ἄνδρα τὰ κράτιστα. καὶ σοὶ μὲν γέγονε ὁ φίλος ζῶν, ἐχθρὸς τεθνηκὼς, καὶ ὁ τε-E λέως τότε χρηστὸς πᾶν τοὐναντίον ἄρτι ὤν· ἐμοὶ δ' ὥσπερ τότε ἐχθρὸς, οὕτως οὐκ ἄρτι ὢν φίλος. ὥστε σὺ μὲν ἀρτίως ἐκεῖνον λοιδορῶν φίλον λοιδορεῖς· ἐγὼ δὲ τῆς ἐμῆς καὶ νῦν φιλίας τιθέμενος ὑπερόριον πρὸς τὸν οὐδαμῇ ποτε φίλον τοῦτο φαίνομαι δρῶν. ὃς οὖν ἐν πᾶσι τοὺς τῆς θεωρίας καὶ τῆς τῶν πραγμάτων πείρας θεμελίους ἀσαλεύτους ὁμοίως τηρεῖ, τοῦτον ἄρα πᾶς τις οἶμαι κρίνειεν ἂν λέγειν ὀρθῶς, κἂν τοῖς γε ἄλλοις ἅπασι, καὶ οἷς συντέθραπται δόγμασι τῆς πίστεως, βεβηκέναι F καλῶς. Ἔπειτα πῶς τῆς ἐκείνου κρίσεως αὔταρκες πέρας τότ' εἰληφυίας; νῦν ἀνακρίνειν βιάζῃ, πλείοσιν ἄλλαις ἡμῖν βλασφημίαις ἁλισκομένου τοῦ Παλαμᾶ, ἃς ὁσημέραι γράφων ἐκεῖθεν προστίθησί τε καὶ ἐπιδείκνυται. οὐ γὰρ ἴσμεν ὄντος ἐκείνου νεκροῦ πυνθάνεσθαι ἅ τε ἔφασκε τότε καὶ ἃ νῦν. εἰ δ' ἀναγκαῖον V. 471 ὑμῖν ἐστι τοῦτο, ἔστι παρ' Ἕλλησί τις σοφιστὴς νεκρικοὺς διαλόγους ποιούμενος. ἐκεῖνος, εἰ βούλεσθε, κομιεῖ τὰ ἐκείνου λεχθέντα τε καὶ λεγόμενα πάνυ καλῶς. ἡμῖν γὰρ ἀδύνατον σφό-

4. ἐπίσης em. Boiv. pro ἐπί σε. 8. ἀρτίως utrobique coni. Boiv.

qui eundem in iisdem rebus nunc laudet, nunc vituperet? Nam tu, quem eo tempore ad caelum fere tollebas, ut praestantissimum theologum, eundem nunc nihil scire arguis. Ecquis autem mihi succenseat, qui illum, quemadmodum tunc, ita nunc quoque dictis incessam ob easdem res, in quibus nos ipse oppugnabat? Graecas dico litteras, et profanam eruditionem, valde in illo claudicantem. Et ille quidem vivus, amicus tuus fuit; mortuus, evasit inimicus: ille tum perfecte bonus, nunc omnium pessimus: mihi, ut olim fuit inimicus, ita nec hodie amicus est. Sic tu eum nunc insectando amicum insectaris: ego vero, ab amicitia mea alienum eundem habens, illum qui nunquam amicus fuit alienum duco. Qui igitur sententiam et institutam agendi rationem in omni re fixam et immotam servat, eum credo quilibet iudicaverit recte sentire, atque, ut caeteris omnibus, ita iis, quibus innutritus sit, fidei dogmatis bene insistere. Iam quid est, quod illius causam, re omni iudicata, contendis recognoscere, cum nos Palamam aliarum blasphemiarum convincamus, earumque plurimarum, quas quotidie ex eo pergit scribendo aggerare et ambitiose iactare? Nos certe illum qui mortuus est haud possumus, quae tunc dixerit, quaeve nunc dicat, interrogare. Quod si id vos necessarium ducitis, est vetus sophista Graecus, qui mortuorum fingit colloquia. Is quidem, si vultis, quae ab illo dicuntur dictave sunt, referet vobis pulcherrime: nos id facere omni-

δρα τουτί." (Ε.) Τοῦ μέντοι Παλαμᾶ παραφθεγξαμένου τι πρὸς A. C. 1351
ὀργὴν διὰ τὰς εἰρωνείας, εἰχόμην ἐγὼ τῶν ἑξῆς, οὐδὲ μικρὰ Imp. Io. Cantacuz. 5
γοῦν παραβομβοῦντος ἐκείνου πεφροντικώς. „Φαίη δ' ἄν τις ἴσως P. 582
τἀληθοῦς φροντιστὴς παρελθών, μηδαμῆ τὸν Παλαμᾶν ἀπαλλάττειν εἰκότως τῶν ἐγκλημάτων, εἰ Λατῖνος ὢν ἐκεῖνος οὐκ ὤκνησε παῤῥησίᾳ τῆς ἀσεβείας ἐλέγχους αὐτῷ παριστᾶν. Οὐ γὰρ ὅτι Λατῖνοι, τοῦ γένους ἀφιστάμεθα· ἀλλ' ἐνίων χάριν ἐγκλη- B
μάτων· ὧν ἐν μέρει κειμένων, τἄλλα πάνθ' ἥκιστ' ἂν εἶεν ἡμῖν ἀκοινώνητοι. ἢ γὰρ ἂν καὶ τὴν ἔνσαρκον αὐτῶν δογματιζόντων οἰκονομίαν καὶ θάνατον καὶ ταφὴν καὶ ἀνάστασιν πρός γε τοῖς ἄλλοις τοῦ θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν, ἡμῖν γε δήπου διὰ τὸ Λατίνους εἶναι ὁμολογεῖν οὐκ ἐξείη. ἄπαγε. οὐδὲ γὰρ οὐδὲ Σισίνιον τὸν Ναυατιανὸν ἡ πρώτη παρεκρούσατο σύνοδος διὰ τὴν θρη- C
σκείαν, ἀλλὰ καὶ κράτιστον ἔσχεν ἐπίκουρον κατὰ τῆς Ἀρείου μανίας. καὶ Ὠριγένην δ' ἀποσειόμενοι τῶν γε βίβλων τὰς πλείστους ἥκιστ' ἀποσειόμεθ' αὐτοῦ. μάρτυρες τῶν λεγομένων μάλα τοι ἀψευδεῖς αἱ κατὰ Κέλσου τοῦ καταράτου μάχαι καὶ ἀντιῤῥήσεις καὶ τἄλλ' ὁπόσα τοῖς θείοις πατράσι φιλοπονήσασι προσείληπται βιβλία ἐκείνου τῶν τῆς θείας γραφῆς ἐξηγητικῶν. καὶ ἵνα σιωπήσω τὰ πλεῖστα, τὴν ἁγίαν τετάρτην καὶ οἰκουμενικὴν πα- D
ραινοῦσαν εὑρίσκομεν σύνοδον, καὶ ὁμοίως τὴν ἕκτην, μὴ πάνθ' ὅσα φάσκειν ἐγγίνεται τοῖς αἱρετικοῖς φεύγειν ἡμᾶς εἶναι χρεών. εἰ γὰρ ἕνα θεὸν ὁμολογούντων ἐκείνων ποιητὴν ἁπάντων ἡμεῖς

9. δογματιζόντων Boiv. pro δογμάτων.

no nefas est." (V.) Hoc loco Palamas, ironia offensus, nescio quid per iram interloquutus est. Ast ego hominis obstrepentis ne minimam quidem rationem habui; et continuo pergens ad reliqua, „enimvero", inquam, „si quis huc prodeat veritatis studiosus, dicturum eum opinor, non eo Palamam obiectis criminibus absolvi, quod qui ipsum impietatis palam arguere non timuit, fuerit Latinus. Quippe ab ea gente, non quia Latini sunt, alieni sumus, sed ob quasdam criminationes, quae si seponantur, minime iidem in caeteris omnibus repellendi erunt a nostra communione. Alioqui incarnationem, mortem, sepulturam, resurrectionem Dei et servatoris nostri aliaque illis docentibus assentiri nos, quoniam Latini sunt, non liceret. Apage. Nec enim Sisinnium Novatianum ob superstitionem prima synodus reiecit. Quinimmo adversus Arii dementiam adiutorem eum habuit validissimum. Ac nos, tametsi Origenem aversamur, tamen pleros que eius libros minime repudiamus. Cuius rei testes sunt non mendaces illae cum exsecrando Celso luctae et antirrheticae disputationes, et caeteri eius omnes in sacram scripturam commentarii, quos sancti Patres ad suas lucubrationes adiunxerunt. Atque, ut pleraque silentio praeteream, sacrosanctas synodos oecumenicas, quartam et sextam, scimus monere, haud fugienda esse quaecunque ab haereticis dicantur. Nam si ab iis discede-

A. M. 6859 Ind. 4 ἀποσχοίμεθα, τάχιστ' ἂν τὴν τοῦ πυρὸς ἐφ' ἑαυτοὺς ἑκόντες ἑλκύσαιμεν γέενναν. οὗ τί τῶν ἁπάντων χείριστον; καὶ τῶν ἀργύρου δὲ καὶ τοῦ χρυσοῦ μεταλλευτῶν οὐχ ὁμιλητῶν ἡγεμόσι καθισταμένων, διὰ τὸ πάνυ τοι ἀγροικίζεσθαι, τοὔργον περὶ πλείE στου τούτοις καθίσταται. καὶ ἁλουργίδες δ' ἔτι καὶ πορφύραι χρήσιμοι τοῖς βασιλεῦσίν εἰσιν· ἀλλ' οὐδὲ μικρᾶς γοῦν τινος οἱ δρῶντες θέας ἐκείνων ἴσως τυγχάνουσιν οὗτοι, ἀλλ' ἐνίοτε καὶ μισοῦνται διὰ τὸ τῆς ἐκεῖθεν ἀηδίας ἀπόζειν. οὔκουν οὔτ' ἐκεῖνον ἄρα τῆς ἀληθοῦς ἀπάγει κατηγορίας τὰ τῆς θρησκείας, οὔτε τῷ Παλαμᾷ βοηθεῖ, οὐχ ἕως ἂν ἁλίσκοιτο τούτοις προφανῶς τοῖς ἐγκλήμασιν. Ἐκεῖνό γε μὴν ἐροίμην ἂν ἡδέως σε, πῶς τῶν F Ἰωάννῃ τῷ πατριάρχῃ γραφέντων, περί τε τῶν τοῦ Παλαμᾶ καὶ Βαρλαὰμ καὶ τῆς ἐκκλησίας θορύβων, τὰ μὲν ἀρεστά σοι γίνεται, τὰ δ' οὔ, πρός γε τὸ τῷ Παλαμᾷ βουλόμενον ἀνθέλκοντί τε καὶ μεθέλκοντι μετὰ πολλῆς τῆς ἀρχικῆς ἐξουσίας τὰς ψήφους. ἢ γὰρ ἅπασι στέργειν χρεὼν τοῖς ἐκείνῳ πατριαρχεύοντι πεπραγμένοις κατά γε τοὺς τῆς ἐκκλησίας θεσμοὺς, ἢ μηδὲν τῶν ἁπάντων. ἀλλὰ τοῦ πρώτου κρατοῦντος, χώραν οὐκ ἔχει τὸ δεύτερον.
P. 583 Εἰ δὲ δεῖ μερίσαντας ἡμᾶς εἰς δύο τἀκείνῳ πραχθέντα περί γε τοῖν δυοῖν τούτοιν ἀνδροῖν ἑκατέρῳ ἑκάτερα δοῦναι, τῷ μὲν τὰ πρῶτα, τῷ δὲ τὰ δεύτερα, σκεπτέον ποτέροις τῆς κρίσεως αἱ βελτίους ἕψονται ψῆφοι. ἀεὶ γὰρ ἦν πατριάρχης ἐκεῖνος, ἄχρι ἧς ἡμέρας αἱ μέσαι φυλακαὶ τῆς νυκτὸς ἐγκρατῆ Βυζαντίου κατέστησάν σε, ἱερέας τε χειροτονῶν καὶ ἐπισκόπους καὶ τὰς τῶν

remus, rerum omnium auctorem Deum unum confitentibus, statim in nos gehennam ignis ultro ipsi traheremus: quo quid peius unquam fuerit? Sic quanquam auri et argenti fossores, eo quod omnino agrestes sunt, principibus familiares non fiant, tamen ab his illorum opificium plurimi aestimatur. Sic etiam conchyliatae vestes et purpurae utiles regibus sunt: earum vero artifices ipsi illorum adspectu ne minimo quidem frui solent, immo illis nonnunquam odio sunt, eo quod ingratum odorem inde referant. Itaque Barlaami secta nec a vero dicendo ipsum excludit; nec Palamam, quamdiu horum criminum manifeste convincetur, excusat. Caeterum illud ex te lubens quaesierim, quomodo ea, quae ab Ioanne patriarcha de Palama et Barlaamo deque ecclesiasticis tumultibus scripta sunt, partim probes, partim improbes, suffragia scilicet ad Palamae arbitrium summa prorsus auctoritate huc illuc torquens. Quaecunque enim ab illo, dum patriarcha esset, acta sunt secundum instituta ecclesiae, vel omnia ea, vel eorum nihil approbandum. Atqui (apud te) prima sic valent, ut postrema locum non habeant. Quod si nos ea, quae idem patriarcha in duorum istorum hominum causa constituit, bifariam dividere oportet, et utraque utrique attribuere, huic priora, illi posteriora, videndum iam utra utris praeferri debeant. Quippe ad eum diem, quo Byzantium in tuam potestatem mediae noctis vigiliae redegerunt, patriarcha usque ille esse perstitit, qui

δικαστηρίων ψήφους ἐπισφραγίζων. ἐμοὶ δοκεῖ τοῖς δευτέροις. εἰ A. C. 1351
γὰρ καὶ πάλαι κείμενοι νόμοι πολιτειῶν λυόντων πολλάκις, δυοῖν Imp. Io. Cantacuz. 5
θάτερον, ἢ κακοῦ τινος ἀπαντήσαντος δι᾽ αὐτοὺς, ἢ βελτιόνων B
δευτέρων φανέντων ἐκ τῆς τῶν πραγμάτων δεδοκιμασμένης πεί- V. 472
ρας καὶ τριβῆς, σχολῇ γ᾽ ἂν κωλύσειέ τις ἐφ᾽ ἑνὸς ἀνδρὸς λελῦ-
σθαι τοῖς δευτέροις αὐτοῦ τὰ πρῶτα, κακοῦ τινος ἀπαντήσαντος
ἐκ τῶν πρώτων, κἀκ συναρπαγῆς συμβὰν οὑτωσί πως ἴσως ἀπα-
τηθέντος. εἰ δὲ καὶ λύσις δοκεῖ μὲν εἶναι τῶν πρώτων τὰ δεύτερα
τἀνδρὸς ἐκείνου, οὐκ ἔστι δὲ, ἀλλ᾽ ἔχει τὴν προσήκουσαν ἀκο- C
λούθησιν ἄμφω, εἴ τις μετὰ γνώμης βούλοιτο κρίνειν ἀπαθοῦς,
ἢ που σαφὴς ἀδικία, ξὺν αὐθαδείᾳ λύειν καὶ κυροῦν, τοὺς μὲν
ἐκείνου ταδὶ, τοὺς δὲ ἐκείνου ταδί. Ὧν συγχωρουμένων τοῖς ἄρ-
χουσιν, οὐκ οἶδ᾽ ὅπῃ στήσεται καὶ ποῖ περιχωρήσει τὰ τῆς ἐκ-
κλησίας δόγματα καὶ πρός γε τὰ τῆς πολιτείας πράγματα, πρὸ
ποδῶν ἐναργῶς τῆς τῶν ὅλων φθορᾶς ἱσταμένης. οὐ γὰρ εἰς ἕνα D
τινὰ καὶ δύο τὰ τῆς ἐκκλησίας ἵστασθαι πέφυκεν, ἀλλὰ πάνθ᾽
ἑξῆς τὰ πρόσω λαμπρῶς ἐπιβόσκεται· καὶ νόμος οὗτος διὰ πάσης
γράφεται γῆς, κακῶν ἀρχηγὸς τῶν μεγίστων. οὐ γὰρ ἔτ᾽ ἔθη
καὶ νόμιμα προσήκοντ᾽ ἄρχουσί τε καὶ ἀρχομένοις ἔσται τηρού-
μενα οὐδ᾽ ὁ μὲν ἐπιτάξει, ὁ δ᾽ ὑπακούσεται· ἀλλ᾽ ἔσθ᾽ ὁμοῦ
πάντα χρήματα, καὶ αὐτοῖς πρώτοις κομιεῖ τὴν βλάβην τοῖς ἀρ-
ξαμένοις τε καὶ προδείξασιν. Εἰ μὴ διὰ γοῦν ἄλλο τι, διὰ γοῦν E

2. λύονται coni. Boiv.

sacerdotes et episcopos ordinaret, et iudicum decreta consignaret. Equidem posteriora puto praeferenda. Nam si rerum publicarum positae antiquitus leges propter duorum alterum saepe abrogantur, quia scilicet vel priores mali alicuius occasionem praebuerint, vel posteriores experientia exploratae et rerum usu probatae meliores visae sint; ecquis uni homini interdicat, ne priora eius decreta per posteriora rescindantur, si quod ex prioribus malum emerserit, et ille per obreptionem, ut fit, deceptus fortasse fuerit? Sin eius viri posteriora decreta priorum abrogationem videntur quidem continere, re ipsa autem non continent; sed utraque, si quis sine affectu iudicet, apta consecutione congruunt, certe haec vel illa per hos vel per illos rescindi temere et confirmari evidens est iniquitas. Hoc si principibus liceat, quis doctrinae ecclesiasticae et reipublicae ipsius status, communi omnium ruina velut pedibus obversante, quisve exitus tandem futurus sit non video. Etenim ecclesiae mala eiusmodi non sunt, ut in uno aut altero subsistant; sed quidquid reliquum est, id omne progrediendo late absumunt. In omnem terrarum orbem lex ista sancitur, maximorum malorum caput futura. Iam nec mos maiorum, nec legum praescripta, principibus et privatis convenientia, servabuntur; nec altero iubente alter parebit: sed omnia permiscebuntur, et illis primis detrimentum afferent, qui auctores aliis fuerint et exemplum dederint. Cum igitur, si mi-

A. M. 6859 τἀποβαίνοντα ἐκεῖθεν ἄτοπα, τηρεῖν ὑπάρχοντος ἀναγκαίου τὰ
Ind. 4 μήκει χρόνου βεβαιωθέντα καὶ γράμμασι κυρωθέντα νόμιμά τε
καὶ δόγματα, στέργειν λοιπὸν καὶ ἡμῖν καὶ δέχεσθαι τοὺς κατὰ
καιροὺς ἐπισκόπους καὶ βασιλέας, οἷς ὑπὲρ οἵων δή τινων ψηφίζονται, καὶ οἷς οἵων δή τινων καταψηφίζονται· ὡς ὁμοίαν συνά-
F γεσθαι τὴν ἀνάγκην κἀνταῦθα, στέργεσθαι καὶ τοὺς κατὰ τοῦ
Παλαμᾶ ψηφισθέντας τε καὶ γραφέντας διὰ τὰς ἄλλας αὐτοῦ
βλασφημίας ἀναθεματισμοὺς Ἰωάννῃ τῷ πατριάρχῃ, ταῖς ἄλλαις
ἐπίσης ἐκείνου χειροτονίαις καὶ πράξεσιν, αἳ μέχρι καὶ ἐς τὴν
τήμερον κατὰ τὸ ἀκλινὲς διασώζονται. τούτου δ' οὕτως ἔχοντος,
εὖ ποιεῖν καὶ ἡμᾶς ἐξ ἀνάγκης ἕπεται, τὴν τοῦ Παλαμᾶ κοινωνίαν ἀποσειομένους καθάπαξ καὶ ἀποτρέποντας." (ϛ'.) Τοῦ δὲ
P. 584 βασιλέως τὴν μακρηγορίαν ἡμῖν ὀνειδίζοντός τε καὶ ἀνακόπτοντος,
„ἔτι μικρὸν εἰπὼν ἀπαλλάξομαι", ἔφην ἐγώ. καὶ ἀνενεγκὼν ἐκεῖσε
τὸν λόγον, „ἢν ἐθέλῃς," ἔφην, „ὦ βασιλεῦ, μάλα τοι ῥᾴστη γένοιτ' ἂν ἡ τῆς εὐσεβοῦς εἰρήνης τῇ τοῦ θεοῦ ἐκκλησίᾳ πρὸς τὸ
πρότερον τῆς ἁπλότητος ἴχνος ἀνάλυσις. τῆς γὰρ δυνάμεως τῇ
βουλήσει καλῶς συντρεχούσης, μηδὲν ἂν ἔτ' εἶναι μηδαμῇ μήτε
B πρὸς τὸ κάλλιστον, μήτε μὴν πρὸς τὸ χείριστον, ὃ γένοιτ' ἂν
ἐμποδών. καὶ Κωνσταντίνῳ ἐκείνῳ τῷ βασιλεῖ τριακοσίων ἐγγὺς
ἐνιαυτῶν εἰδωλολατρίας ἐν βραχεῖ διορθώσασθαι ἐξεγένετο· καὶ
τοὐναντίον αὖθις, Ἰουλιανοῦ πρὸς εἰδωλολατρίας νενευκότος,
μικροῦ πάντες ἦσαν αὖθις ὁμοίως ὑπήκοοι τὴν ταχίστην παλιν-

21. εἰδωλολατρείαν hic et deinceps coni. Boiv.

nus ob alias causas, saltem ob ipsa incommoda, quae inde oriuntur, necesse sit instituta ac dogmata ea servari, quae longo tempore confirmata et litteris consignata sint; superest iam, ut episcopos et principes aliis temporibus alios approbemus et recipiamus, quidquid ii pro quolibet vel contra quemlibet decernant. Unde necessario consequitur, anathematismos, qui adversus Palamam ob caeteras eius blasphemias ab Ioanne patriarcha decreti et scripti fuerunt, approbandos esse in praesenti, aeque ac ordinationes ab eo factas, et alia eiusdem acta, quae ad hodiernam usque diem firma et stabilia permanent. Quod cum ita sit, et nos necesse est recte facere, qui Palamae communionem omnino respuamus et aversemur." (VI.) Ibi imperator longiorem sermonem exprobrare et nos reprimere coepit. „Ego vero", inquam, „ubi pauca addidero, finem faciam." Tum orationem inde repetens, „facillimum (dixi) si velis, o imperator, in Dei ecclesia fuerit piam tranquillitatem restituere, et ad prima simplicitatis vestigia revocare. Nempe ubi potestas cum voluntate probe conspirat, nihil est praeterea, quod sive ad optima sive ad pessima festinantibus moram obiiciat. Itaque trecentorum ferme annorum idololatriam Constantinus ille imperator brevi tempore correxit. Contra Iuliano, ad idolorum cultum reverso, omnes paene populi obsequentes ad eandem superstitionem celerrime

δρομήσαντες· καὶ οὕτω γε προϊών τις ἀεὶ ῥᾳδίως τοῖς ἄρχουσιν A. C. 1351
ἑπόμενον ὄψεται τὸ ὑπήκοον, καθάπερ πνοαῖς ἀνέμων πίπτοντα Imp. Io. Cantacuz. 5
φύλλα δρυὸς, καὶ εἴ τι τῶν οὕτω ῥᾳδίων καὶ κούφων. φέρε τοί- C
νυν, ἀπόδος, ὦ βασιλεῦ, τὴν πρὶν εὐκοσμίαν ἐκείνην τῇ τοῦ
θεοῦ ἐκκλησίᾳ, ἣν αἱ τοῦ Παλαμᾶ διεσπάραξάν τε καὶ διεμερί-
σαντο καινοφωνίαι, μυρίων ὅλην μικροῦ θορύβων τὴν οἰκου-
μένην ἐμπεπληκυῖαι. Ῥᾷστον δ' ἔσται σοι πάντως τουτὶ, φλογὶ
πυρὸς τὴν ὅλην αὐτοῦ βίβλον βουληθέντι χαρίσασθαι, πασῶν ἀνα-
μὶξ τῶν αἱρέσεων οὖσαν συμφόρημα. εἰ δὲ τῶν ἀμαθῶς ἐχόντων D
ἐνίους διαδιδράσκοι τὰ βλάσφημα, διά τε τὴν τῶν λέξεων σύγχυσιν V. 473
καὶ τὸ τῆς φράσεως σκοτεινόν τε καὶ ὁμιχλῶδες, ἡμεῖς ἀναπτύ-
ξαντες δείξομεν καθ' ἕκαστά τε καὶ κατὰ πλῆθος. Τοιαῦτα γὰρ
τὰ τῶν αἱρέσεων ἐπιτηδεύματα, ποικίλα τινὰ καὶ δυσδιάκριτα,
καὶ πολλὴν τὴν ὁμοιότητα διασώζοντα πρὸς τὰς ἐν ὄρεσι λόχμας
καὶ φάραγγας· ἵν', ὡς ἐκεῖθεν οἱ λῃσταὶ τοῖς ἐν ἁπλότητι παρι- E
οῦσι καρδίας ἀπροόπτως ἐπιπηδῶσιν, οὕτως ὡς ἐκ σκότους οὗτοι
τοῦ ξυμμιγοῦς καὶ γριφώδους τῶν ὁμωνύμων ἅμα καὶ πολυωνύ-
μων λέξεων τὸ τῆς εὐσεβείας βάλλωσι ἁπλοῦν. ἐχρῆν ἂν ἴσως
ἐξ ἀντιθέτου, τῆς εὐσεβείας ἁπλότητι κοσμούσης, πολυμιγῆ
τινα καὶ ποικίλην τὴν ἀντίπαλον εἶναι κακίαν. Καὶ τοῦτο δῆλον
τίθησιν εὐθὺς ὁ πολὺς ἐν θεολόγοις Γρηγόριος· „ἦν ὅτε ἤκμαζε F
τὰ ἡμέτερα (φάσκων) καὶ καλῶς εἶχεν· ἡνίκα τὸ μὲν περιττὸν
τοῦτο καὶ κατεγλωττισμένον τῆς θεολογίας καὶ ἔντεχνον οὐδὲ

19. κοσμουμένης coni. Boiv.

revoluti sunt. Ita quilibet deinceps usque progrediendo populos principibus facile obsequi videbit, ut ventorum flabellis decidua quercuum folia, aut si quid aliud mobile et leve est. Age igitur, imperator, pristinum illum splendorem restituito ecclesiae Dei, quam nova Palamae dogmata lacerarunt ac discerpserunt, toto fere orbe infinitis turbis repleto. Id autem facillimum tibi fuerit, si velis integrum eius librum, hoc est omnium promiscue haereseon farraginem, igni donare. Quod si ea quae insunt blasphema et impia imperitos quosdam ideo fugiunt, quia verbis confusis et obscuro tenebrosoque sermone involvuntur, nos singula et universa explicando indicabimus. Eiusmodi sunt haereticorum commentationes, perplexae videlicet et indiscretae, montium silvis condensis abruptisque voraginibus persimiles; ut quemadmodum latrones inde improvisi insiliunt in eos, qui illac animo simplici et incauto pertranseunt, ita hi ex confusione et obscuritate dictionum, plura eodem vocabulo aut eadem pluribus significantium, quasi ex tenebris, in veritatis simplicitatem tela intorqueant. Ac fortasse oportebat, eo quod pietati ornamento esset simplicitas, ita contraria ratione impietatem multiplicem esse et variam. Id autem statim magnus theologiae doctor Gregorius ita esse declarat, cum ait: „fuit quondam tempus, cum res nostrae florerent ac praeclare se haberent; cum nimirum superflua haec et verborum lepore atque arte fucata tractandae theo-

A. M. 6859 πάροδον εἶχεν εἰς τὰς θείας αὐλάς· ἀλλὰ ταὐτὸν ἦν ψήφοις τε
Ind. 4 παίζειν, τὴν ὄψιν κλεπτούσαις τῷ τάχει τῆς μεταθέσεως, ἢ
κατορχεῖσθαι τῶν θεατῶν παντοίοις καὶ ἀνδρογύνοις λυγίσμασι,
καὶ περὶ θεοῦ λέγειν τι καὶ ἀκούειν περίεργον· τὸ δ' ἁπλοῦν τε
καὶ εὐγενὲς εὐσέβεια ἐνομίζετο. ἀφ' οὗ δὲ Σέξτοι καὶ Πύῤῥω-
P. 585 νες καὶ ἡ ἀντίθετος γλῶσσα, ὥσπερ τι νόσημα δεινὸν καὶ κα-
κόηθες, ταῖς ἐκκλησίαις ἡμῶν εἰσεφθάρη, καὶ ἡ φλυαρία παί-
δευσις ἔδοξε, καὶ ὅ φησι περὶ Ἀθηναίων ἡ βίβλος τῶν πράξεων,
εἰς οὐδὲν ἄλλο εὐκαιροῦμεν, ἢ λέγειν τι καὶ ἀκούειν καινότερον,
ὢ τίς Ἱερεμίας ὀδύρεται τὴν ἡμετέραν σύγχυσιν καὶ σκοτόμαιναν,
ὁ μόνος εἰδὼς ἐξισοῦν θρήνους πάθεσιν;" ὅρα ὅπως τὴν πρὶν ὁ
B μέγας τῶν θείων μακαρίζων δογμάτων ἁπλότητα θρήνων ἄξιον
μακρῶν τὸ περιττὸν καὶ ποικίλον ἥγηται τῆς θεολογίας, ἅτε χει-
μώνων καὶ ναυαγίων αἴτιον τῇ τοῦ θεοῦ γινόμενον ἐκκλησίᾳ. Οἷς
γὰρ ἀναγκαίοις εἶναι γέγονε, πρὸς τοῦ δημιουργοῦ τῆς φύσεως
ἁπλᾶ καὶ τοῖς πᾶσιν εὐπόριστα δεδόσθαι ταῦτα συμπέπτωκεν·
ἵνα μὴ δυσχεροῦς τῆς ἀναγκαίας τῇ φύσει χρείας καθισταμένης,
ὄλεθρος τοῖς οὖσι κατόπιν ἀκολουθῇ. καὶ πρῶτον ἐπὶ τῶν σω-
ματικωτέρων τὸν λόγον γυμνάσαντες ἐκ τῶν τῇ αἰσθήσει γνω-
C ριμωτέρων, ὡς διὰ βαθμίδος τινός, ἀναγάγωμεν εὐπαρακολου-
θητότερόν τινα τρόπον ἐπὶ τὰ θεῖα τῆς ἐκκλησίας δόγματα. οἶ-
μαι γάρ, ὡς τὸ μέγα τοῦτο στοιχεῖον, τὸν ἀέρα, τὸν ἄφθονον

4. καινότερον καὶ περίεργον Anastasii ed. Billiana. 5. τοῦ λόγου post εὐγενὲς add. Bill. 8. πράξεων, ut habent libri editi, pro πατέρων em. Boiv.

logiae ratio ad divinas caulas ne aditum quidem habebat: verum idem erat calculis ludere, inversionis celeritate obtutum oculorum fallentibus, aut omnigenis et lascivis corporum flexibus spectatores ludificari, quod novi quidpiam ac curiosi de Deo vel dicere vel audire: simplex contra ingenuaque oratio atque doctrina, pietas existimabatur. At posteaquam Sexti et Pyrrhones, et contradicendi libidine incitata lingua, velut gravis quidam ac malignus morbus, in ecclesias nostras magno nostro malo irrepserunt ac nugacitas doctrinae atque eruditionis opinionem tulit, quodque Actorum liber de Atheniensibus narrat, ad nibil aliud vacamus, quam ut novi aliquid dicamus vel audiamus, o quis Hieremias confusionem nostram caliginemque deplorabit, qui solus lamentationes calamitatibus exaequare novit!" Viden ut magnus vir veterem dogmatum simplicitatem beatam ducat, idemque theologiae superfluas et multiplices quaestiones maximis lamentis dignas iudicet, quod in Dei ecclesiam procellae et naufragia per eas invehantur? Quae scilicet necessaria erant, ea naturae auctor simplicia et omnibus parabilia proposuit; ne si ea, quibus natura necessario indiget, paratu difficilia essent, consequeretur inde rerum interitus. Ac primum quidem in rebus corporeis proludentes, ex iis quae sensui notiora sunt, velut gradatim, ad sacra ecclesiae dogmata sic adscendamus, ut quivis facile assequi possit. Equidem vastum hoc elementum, aërem dico, naturae universae

A. C. 1351 Imp. Io. Cantacuz. 5

πάσης φύσεως πλοῦτον, διὰ τοῦτο πᾶσι προὔθηκεν ὁ θεὸς ὄρεσι καὶ σπηλαίοις καὶ νήσοις καὶ ἠπείροις, ἄχρις αἰθέρος καὶ οὐρανίων ἀντύγων, ἁπλοῦν καὶ ἀποίκιλον, ἵνα μηδὲν μηδαμῆ τῶν εἰς χρείαν ἰόντων τὴν τοῦ ζῆν αἰτίαν καθ' οἱονδήτινα ζημιοῖτο D τρόπον· καὶ οὐδὲν ἁπλῶς τῶν ἐν κόσμῳ τούτου γέγονεν ἄμοιρον, πλὴν ἢ ὃ παντάπασιν ἐστέρηται τῆς γενέσεως. Ἔπειτα τὸ τῆς αἰθερίας ἐκείνης λαμπάδος φῶς ἀρίθμει μοι δεύτερον ἀναγκαῖον· τὴν οὐρανίου λέγω πέπλου πορφύραν, τὴν τἀπίγεια πάντα βόσκουσαν ἡλίου φλόγα. πᾶσι γὰρ καὶ οὗτος ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ τοῖς βουλομένοις ἀεὶ δῶρον ἄσυλον πρόκειται, πλουσίοις ἐπίσης καὶ E πένησιν, ἄρχουσι καὶ ἀρχομένοις· καὶ οὐδὲν ἐπὶ γῆς ἀμέτοχον τῶν ἐκείνου γέγονεν ἀγαθῶν, πλὴν ἢ ὃ μὴ μετέσχε τοῦ εἶναι. Ἐπὶ τούτοις καὶ τρίτον ὅρα μοι ἀναγκαῖον τῇ φύσει, τὴν ὑγρὰν τῶν ὑδάτων οὐσίαν, ἄπειρον καὶ αὐτὴν κεχυμένην ἀέρι καὶ γῇ καὶ V. 474. πᾶσι τόποις ἐμφανέσι καὶ ἀφανέσι. μαρτυροῦσί μοι τῷ λόγῳ ποταμοὶ καὶ λίμναι καὶ πηγαὶ καὶ ὅση τοῖς ἐγκάτοις ἔνεστι τῆς γῆς F ὑδάτων φύσις. ἀλλὰ γάρ, ἵνα μὴ λάθωμεν εἰς μῆκος λόγου παρενεχθέντες, τοῖς τῶν μεγίστων τοῦ κόσμου στοιχείων ἡδίστοις καθ' ἕκαστα λόγοις ἐνδιατρίβοντες, ἐς τὸ πρότερον ἴχνος τὸν λόγον φέρε ἐπανακάμψωμεν. Τὸν γὰρ αὐτόν μοι τρόπον ὅρα κἀνταῦθα περὶ τῆς πίστεως. ὡς γὰρ τῶν εἰρημένων οὐδὲν οὐδαμῆ ποικίλον καὶ πολυσχιδὲς ἀποπέφανται, ὡς τὸ μὲν τῶν μερῶν ἐφ' ἑκάστου τούτων μετέχεσθαι, τὸ δ' οὔ· καὶ τὸ μὲν ὑπὸ τοῦδε

divitem censum, idcirco (ut opinor) omnibus montibus, speluncis, insulis, continentibus, hinc usque ad aethera et ad caelestes orbes, unum et simplicem Deus praetendit, ut ne eo vivendi principio quicquam eorum quae indigerent ullo modo fraudaretur; nihil ut prorsus in toto orbe expers eius sit, nisi quod rerum genitarum conditione omnino caret. Deinde in rebus necessariis secundo loco numeres mihi oportet aetheriae illius lampadis lucem, illam caelestis pepli purpuram, illam dico terrestrium omnium altricem solis flammam. Quippe et iste volentibus quibusque publice et privatim prostat perpetuo, sacrum et inviolabile donum, divitibus aeque et pauperibus, principibus et privatis; ac nihil est in terra eius beneficiorum expers, nisi quod omnino nullum est. Ad haec tertium esto bonum, naturae necessarium, humida aquarum substantia, quae et ipsa aëre, terra, omnibus locis, tam apparentibus quam latentibus, in immensum funditur. Testes mihi sunt fluvii, lacus, fontes, et quaecunque inest terrae visceribus nativa aquarum vis. Sed ne maximis elementis sigillatim enarrandis, gratissimo dicendi argumento, sic immoremur, ut sensim oratio nostra longius excurrat, ad institutum reversi prioribus vestigiis insistamus. Eodem modo ipsam quoque Fidem in praesenti spectes volo. Nempe, ut eorum quae dixi nihil quicquam varium, nihil multiplex esse apparuit, ita ut eorum singulorum partes aliae communicarentur, aliae non item, et illae

A. M. 6859 Ind. 4 P. 586 μὲν, ὑπ' ἐκείνου δ' οὔ· ἀλλὰ πάντα πάσης ἐπίσης τῆς τούτων μετέχειν δέδεικται φύσεως, κατὰ τὴν ἰδίαν ἕκαστα δύναμίν τε καὶ βούλησιν· οὕτω καὶ ὁ τῆς πίστεως λόγος, ἁπλοῦς καὶ ἀποίκιλος, πᾶσιν ἐπίσης πλουσίοις καὶ πένησι δέδοται, ἄρχουσί τε καὶ ἀρχομένοις. Οὐ γὰρ ἄλλο μὲν τὸ βασιλέων καὶ ἡγεμόνων εἶναι βάπτισμα νόμος, ἄλλο δὲ τὸ σκαπανέων καὶ ἁλιέων· οὐδ' ἐκείνου μὲν τόδε, ἐκεῖνο δὲ τοῦδε· ἀλλ' ἓν καὶ ταὐτὸν καὶ πᾶσι B καὶ ἀεί. „ἐν ἑνὶ γὰρ (φησὶν ὁ ἀπόστολος) πνεύματι ἡμεῖς πάντες εἰς ἓν σῶμα ἐβαπτίσθημεν αὐτοῦ, εἴτε Ἰουδαῖοι, εἴτε Ἕλληνες, εἴτε δοῦλοι, εἴτε ἐλεύθεροι· καὶ πάντες εἰς ἓν πνεῦμα ἐβαπτίσθημεν"· ὡς ἂν μηδαμῇ μηδενὶ τῶν πιστῶν τὸ ζωτικὸν ὡς ἀληθῶς τῆς ψυχῆς ζημιοῦσθαι ἐξῇ, μήτε καθ' οἱονδήτινα χρόνον, C μήτε καθ' οἱονδήτινα τρόπον. Καὶ ὥσπερ ἐκεῖ, κατὰ μὲν τὸ τῆς ἀναγκαίας χρείας ἀνάλογον, καὶ ἡ τῶν ἀναγκαίων στοιχείων ζυγοστατεῖται χορηγία, πολύχους ὁμοῦ καὶ ἀνενδεής· τὰ δ' ἄλλ' ὁπόσ' ἐνδεχομένην ἔσχε τὴν χρείαν, καὶ ἥκιστα πᾶσιν ἐπίσης ἐπάγουσαν τὴν ἀνάγκην, σπανιώτερά πως καὶ ἄλλα ἄλλοις προσώποις καὶ ἄλλα ἄλλοις μερίζεται τόποις, τῆς πρὸς ἀλλήλους ἕνεκα φυσικῆς ἑνώσεώς τε καὶ σχέσεως, οὕτω κἀνταῦθά μοι σκόπει τὰς ποικίλας τῶν ἀρετῶν ἰδέας ἄλλας ἄλλως ἄλλοις, ἐπὶ τῶν συστοίχων ἴσως καὶ ἀντιθέτων ἐλαττωμάτων, μεριζομένου τοῦ κτίσαν- D τος. ὥσπερ γὰρ εἰ ὁ πάντων ἐκεῖ προμηθεὺς τὰ τοῦ βίου τερπνὰ διανέμειν ἐπίσης ἅπασιν ἅπαντ' ἐδίδου τῇ φύσει, ἀνέραστος ἦν δήπου γε καὶ ἀταλαίπωρος ἡ τούτων ζήτησις, μηδενὸς μηδενὶ

9. αὐτοῦ abest ab editis. 10. ἐποτίσθημεν libri editi.

quidem ab hoc non ab illo participarentur, sed solidam eorum naturam omnibus, pro uniuscuiusque propria facultate ac voluntate, ex aequo communicari constat; ita et Fidei doctrina, simplex et expers varietatis, omnibus ex aequo divitibus, pauperibus, principibus, privatis traditur. Non enim aliud imperatorum et ducum, aliud fossorum et piscatorum baptisma esse iuris est: nec illi quidem hoc, huic vero illud; sed unum et idem omnibus et semper proponitur. „Etenim in uno spiritu," inquit Apostolus, „omnes nos in unum corpus baptizati sumus, sive Iudaei, sive Graeci, sive servi, sive liberi, et omnes in uno spiritu baptizati sumus"; ne ullus prorsus fidelium possit ea re, quae vitam animae re ipsa tribuit, ullo tempore aut ullo modo fraudari. Atque ut illic legitima necessariorum elementorum portio copiose et ad plenum suppeditatur; caetera, quorum usus varius et mutabilis est, nec omnibus aeque necessarius, fere rariora sunt, aliaque aliis personis et locis dividuntur, quo ii naturalem inter se coniunctionem et affectionem retineant; ita et hic varias virtutum species observare est, quas Creator alias aliis divisit, prout fortasse vitia iis affinia contrariaque exsistebant. Nam ut illic, si divina providentia naturae permisisset omnes vitae voluptates omnibus ex aequo distribuere, inamabilis et incuriosa utique esset earum conquisitio; et quia nemo alterius cuius-

A. C. 1351 Imp. Io. Cantacuz. 5

κατὰ μηδένα γέ τινα χρῆσθαι δεομένου τὸν τρόπον, καὶ ῥᾷστα δὴ τοὐντεῦθεν τῆς φιλαλληλίας ὑποτέμνεσθαι συνέβαινε τοὺς λόγους· ἐπειδὴ δ' ἔδει κοινωνὸν τὸν ἄνθρωπον εἶναι διὰ τὸ τῆς ἀγάπης χρήσιμον καὶ ἀνακέκραται λοιπὸν τοῖς λυπηροῖς τὰ ἡδέα, λυπεῖ μὲν τῷ ἐνδεῖ, τέρπει δ' αὖ ἐν προθύροις οἰκίζων τὴν ἐλπίδα τῆς E εὐπορίας, διδοῦσαν παλάμην ἀντίπαλον τῇ πλεονεξίᾳ τοῦ ἐνδεοῦς· καὶ ζητεῖ μὲν οὗτος, δίδωσι δ' ἐκεῖνος· καὶ τοὐναντίον αὖθις καὶ διὰ πάντα ἑκάτερον· καὶ νόμος τοῦτο γίνεται φιλίας καὶ δεσμὸς ἀλλήλοις ἄφυκτα ἰσχύων· καὶ τοῦτ' ἔστιν ὃ γῆ μὲν πλωτὴν ἐργάζεται θάλασσαν καὶ ταύτην αὖθις ἐκείνῃ βάσιμον· καὶ Τάναϊς μὲν δι' αὐτό γέ τοι τοῦτο δρόμον ποιούμενος ὑπερόριον ἐπιῤῥεῖ τῇ Ἑλλάδι, καὶ Ἴστρος ἐπ' Αἴγυπτον ἔρχεται, καὶ F Μαιώτιδι Νεῖλος κοινοῦται τὸ ῥεῦμα· οὕτω κἀνταῦθα δίδοσθαί φησι ὁ θεῖος ἀπόστολος παρὰ τοῦ πνεύματος ἄλλῳ μὲν λόγον σοφίας, ἄλλῳ δ' ἑρμηνείαν γλωσσῶν, ἄλλῳ δὲ προφητείαν, καὶ ἄλλῳ μὲν ἰαμάτων χαρίσματα, ἄλλῳ δ' ἐνεργήματα δυνάμεων· καὶ ἄλλοις μὲν ἄλλα, καὶ ἑτέροις ἕτερα· ἐν οἷς ἐνίοτε καὶ ἐπιστῆμαι καὶ τέχναι τὸ κράτος ἔχουσι· ὡς μήτ' εἰς ὀφρὺν ἐκφέροιτο διὰ τὸ ἀνενδεὲς τὸ τῆς εἰκόνος ἀρχέτυπον ἐνθυμούμενός τις, μήτ' εἰς ἀπογνώσεως ὀλισθαίνοι βυθοὺς, ἀχορήγητον ἔχων τὴν φύσιν P. 587 V. 475 παντὸς ἀγαθοῦ καὶ μηδαμῇ παρ' οὐδενὸς εἰς οἱανδήτινα χρείαν κατὰ μηδένα καλούμενος χρόνον· ὡς γίνεσθαι δῆλον ἐκ τούτων ἁπάντων, τήν τε τῶν ἀναγκαίων φύσιν εἶναι μίαν καὶ ἅμα πᾶσιν ὁμοίαν τὴν κτῆσιν· τὴν δέ γε τῶν ἐνδεχομένων οὔτε μίαν, οὔτε

8. παντὸς coni. Boiv.

quam opera ad ullam rem indigeret, facillime idcirco mutui amoris causae praeciderentur: ac quoniam oportuit caritatis causa hominem homini sociari, et molesta demum iucundis temperari, idcirco eadem providentia per indigentiam contristat, et rursus proxima copiae spe oblata, et parato contra indigentiam auxilio abundantiae, animos recreat; unde fit, ut alius petat, alius largiatur, et utrinque rursus contrarium omnino accidat; quae amicitiae lex est, et coniunctionis vinculum firmum ac irruptum: atque ea res mare terris navigabile, et terras mari pervias praebet; ac per illud Tanais, limites suos longe praetergressus, in Graeciam influit, et Ister in Aegyptum pervenit, et Nilus cum Maeotide aquas communicat: sic etiam in his Apostolus dicit, dari per spiritum alii quidem sermonem sapientiae, alii interpretationem sermonum, alii prophetiam, alii gratiam sanitatum, alii operationem virtutum, et aliis alia, et diversis diversa; in quibus nonnunquam scientiae et artes primas tenent; ut nec per arrogantiam sese quisquam efferat, archetypum se, cum imago sit, ob id reputans, quia nulla re careat; nec ad imam desperationem dilabatur, eo quod naturam boni omnis exsortem habeat, et a nemine unquam ad ullam utilem operam advocetur. Itaque ex his omnibus patet, necessariorum bonorum naturam unam, ac possessionem apud omnes eandem esse; contingentium autem

A. M. 6859 Ind. 4 πᾶσιν ἐπίσης ὁμοίαν ἀεὶ, ἀλλ' ἄλλοτ' ἄλλως καὶ ἄλλοις ἄλλως
B ἔχουσαν· τὴν μὲν οὖν τῶν εὐσεβῶν πίστιν πάτριον τοῖς ἀναγκαίοις ἀποδιδόναι, τὴν δὲ τῶν δογμάτων σοφίαν τῷ τῆς πίστεως ἐποικοδομεῖν θεμελίῳ, καθόσον καὶ ὅπου καὶ ὅτε καὶ οἷς ἂν ἐνδέχοιτο. ἄνευ μὲν γὰρ τῆς ἁπλότητος τῆς ἐκ τοῦ θείου βαπτίσματος πίστεως, Χριστιανὸν ἀδύνατον εἶναι· σοφίας δ' ἄνευ δογμάτων, οὐδὲν κωλύει. „Ἢ γὰρ οὐδὲν ἂν ἦν τῆς πίστεως ἡμῶν ἀδικώτερον, εἰ πρὸς τοὺς σοφοὺς ἔπιπτε μόνον", φησὶν ὁ θεῖος Γρηγόριος. τοὺς γὰρ τοιούτους λαβυρίνθους, κατ' ἐκεῖνον τὸν
C ὄφιν, καὶ ὁ τῶν αἱρετικῶν ὑποδυόμενος θίασος, καὶ εἰς διδασκάλους ἕνεκα κενοδοξίας μετασχηματιζόμενοι, συναρπάζουσι κακουργίαις ῥημάτων διανοίας ἀπειροκάλους, ἐκ τῶν ἐντεῦθεν ὑποδειγμάτων λυμαινόμενοι τὴν ἀλήθειαν καὶ τὸ τῆς θεολογίας καταῤῥυπαίνοντες, ὡς ὁ μέγας ἔφη Βασίλειος. καὶ τοῦτον εἶναί φημι καὶ ὃν ὁ θεῖος πεφόβηται φόβον ἀπόστολος, „μήπως (φάσκων) φθαρῇ τὰ
D νοήματα ἡμῶν ἀπὸ τῆς ἁπλότητος τῆς ἐν Χριστῷ". „εἰ γὰρ αὐτὸς ὁ Σατανᾶς μετασχηματίζεται", φησὶν, „οὐ μέγα εἰ καὶ οἱ διάκονοι αὐτοῦ μετασχηματίζονται ὡς διάκονοι δικαιοσύνης." Ἃ μὲν οὖν εἰκὸς ἦν εἰπόντας περὶ τῆς πίστεως, δεῖξαι ὅσον τὸ ἀναγκαῖον, δίχα προσθήκης καὶ ἀφαιρέσεως στέργειν αὐτῇ, καὶ ὅσον αὖθις τῶν δογμάτων τὸ ἐνδεχόμενον, καὶ ὡς ἅπασι μὲν ἀνάγκη
E Χριστιανοῖς τὴν δέουσαν εἰδέναι τῆς πίστεως προσκύνησιν, οὐ πᾶσι δ' ὁμοῦ καὶ τὴν τῶν δογμάτων ὁμοίαν σοφίαν καὶ τὸ θεο-

nec esse uniusmodi, nec omnibus ex aequo aut eandem semper, sed alias aliter et aliis aliam obvenire: ac orthodoxorum quidem Fidem patriam in res necessarias referri debere: dogmatum autem scientiam eximiam superaedificandam Fidei fundamento, in quantum, et ubi, et quando, et quibus usus fuerit. Nam sine Fidei ex sacro baptismate pendentis simplicitate fieri non potest, ut quisquam sit Christianus; sine eximia dogmatum scientia, nihil obstat. „Alioqui, inquit divus Gregorius," „nihil esset Fide nostra iniustius, si ea in solos sapientes caderet." Quippe veteris illius Serpentis ritu in eiusmodi labyrinthos furtim sese insinuans profana haereticorum turba, et inanis gloriae causa habitu magistrorum induto, fallacibus verbis imperitas mentes seducunt, humilibus comparationibus violata veritate, pollutaque theologia, ut inquit Magnus Basilius. Et hunc timorem aio divi Apostoli fuisse, cum timere se diceret, ne corrumperentur sensus nostri, et exciderent a simplicitate, quae est in Christo. „Etenim," inquit, „si ipse Satanas transfigurat se, non est magnum si et ministri eius transfigurentur velut ministri iustitiae." Quae igitur de Fide a nobis dici par erat, ut ostenderemus quam necesse esset eam nos nihil addendo, nihil detrahendo, volentes acceptare; tum quam inconstans foret dogmaticarum quaestionum usus, atque ut necesse esset legitimum Fidei cultum omnes scire, at non item omnes parem habere dogmatum scientiam, nec

λογεῖν, οὐ μὴν οὐδ' ἀεὶ, οὐδ' ἄνευ κοινῆς συνόδου τῶν πανταχῇ A. C. 1351
τῆς οἰκουμένης ἐπισκόπων· καὶ ὡς πρὶν ἢ φανῆναι τὸν Καλα- Imp. Io. Cantacuz. 5
βρὸν Βαρλαὰμ, θησαυρὸς τῶν τοιούτων ἦν καινοφωνιῶν ἥ τοῦ
Παλαμᾶ καὶ γλῶττα καὶ χεὶρ., εἴρηται· μετρίως μὲν νῦν, διὰ
τὴν τῶν ἀντιθέτων ὀχλοκρατίαν· εἰρήσεται δ' ἑξῆς πλατύτερόν
τε καὶ καθαρώτερον, εἰ πᾶσα δυναστεύουσα χεὶρ ἀπείη. Δυοῖν F
οὖν ὁπότερον ἂν βούλοιτο Παλαμᾶς αἱρείσθω· ἢ τῶν ἀκαίρων
καὶ μηδὲν αὐτῷ προσηκουσῶν προφάσεων ἀφιστάμενος δεχέσθω
παραπλησίως ἡμῖν τὴν τῆς εὐσεβοῦς ἁπλότητα πίστεως, πάσας
πρότερον τὰς αὐτοῦ πυρὶ παραδεδωκὼς βλασφημίας· ἢ τῆς αὐ-
τοῦ κοινωνίας ἀφισταμένους ἡμᾶς ἐνοχλείτω μηδέν. οὐ γὰρ νό-
μος ἐκκλησίας, οὔτ' αὐτῷ, μηδαμῶς εὐσεβεῖν αἱρουμένῳ, βίαιον
ἐπιφέρειν οὐδὲν, οὔθ' ἡμῖν εὐσεβοῦσιν· ἢν μή τις βούλοιτο τυ-
ραννεῖν. τί γὰρ κενοδοξίας ἐνταῦθα δεῖ, τῇ ψυχῇ μαχομένης P. 588
καὶ τῷ αἰωνίῳ παραπεμπούσης πυρί; ἢ τίς φρονήσει καὶ νῷ διοι-
κῶν ἑαυτὸν, ἔπειτα τὸ σκεῦος τοῦ πνεύματος ὁρῶν τὸν ἀπόστο-
λον λέγοντα, ὡς οὐδέν εἰμι καὶ ὡς οὔπω κατειληφέναι λογίζομαι
ἐμαυτὸν, οὐχ ὑποπτήσσει καὶ ὑποπίπτει, ἵνα καὶ σύνεσιν ἔχειν
δόξῃ, καὶ ἅμα τῆς ὀρθῆς οὐκ ἀπόσχηται πίστεως; καὶ τῶν ἀστα-
χύων γὰρ τοὺς πίπτοντας μᾶλλον ἀγαπωμένους ἴσμεν τοῖς γεωρ-
γοῖς, ἢ τοὺς ἀκλινῶς ἱσταμένους. ἐφόδιον γὰρ ταῖς τῶν σχημά- B
των ἐναλλαγαῖς, ἐκεῖ μὲν τὸ βρίθεσθαι τοῖς καρποῖς, ἐνταῦθα
δὲ τῆς κουφότητος τὸ κακόδαιμον. εἶεν."

de rebus divinis disputare; neque id quidem semper; nec citra episcoporum, qui ubique terrarum degant, generali concilio: denique Palamae linguam et manum, etiam antequam Barlaamus Calaber prodiisset, istiusmodi opinionum novarum thesaurum fuisse, ea nos omnia diximus; sed paucis in praesenti, ob adversariorum turbam praevalentem: postea autem fusius et planius dicturi sumus, si omnis absit maioris auctoritatis violentia. Duorum itaque utrum voluerit Palamas eligito; ac vel absurdis minimeque legitimis excusationibus abiectis, rectae Fidei simplicitatem nobiscum amplectatur, suis omnibus blasphemiis primum igni traditis; aut nobis ab eius communione alienis molestus ne sit. Non enim ea ecclesiae lex est, vim ei ullam inferri, nolenti pie et recte sentire; nec nobis, qui recte sentimus; nisi quis velit tyrannice dominari. Nam quid hac in re inanis gloria profuerit, quae cum conscientia pugnet, et animam aeterno igni transmittat? Quisve prudens et intelligens, cum ipsius sancti Spiritus vas Apostolum dicentem audiat, „nihil sum," et, „ego me non arbitror comprehendisse," non pavet, non se inclinatum submittit, ut et sapere videatur, et a recta Fide haud recedat? Nimirum et aristas constat magis placere agricolis inclinatas, quam erectas et in nullam partem devexas; propterea quod diversis hisce conformationibus diversae adiunctae sunt causae; illi fructuum pondus, huic infelix et sterilis levitas. Esto."

A. M. 6359 Ind. 4 V. 476 β'. Ἀλλὰ γὰρ ἐμοὶ μὲν (ὡς ἐν κεφαλαίῳ φάναι) τοιάδε, πρὸς βασιλέα καὶ τοὺς ἐκείνου λόγους τὰς ἀποκρίσεις εὐθύνοντι, διει- C λέχθαι συμπέπτωκεν. ὁ δὲ τὸ μέσος εἶναι κατὰ τὰ ὀμωμοσμένα πόῤῥω που θέμενος ὅλος τῆς τοῦ Παλαμᾶ γνώμης ἅμα καὶ γλώττης αὖθις ἀντιποιούμενος ἦν. τοῖς γὰρ ἐκείνου τοσοῦτο παρείχετο λόγοις τἀγώνισμα, ὅσον οὐδ' ἂν εἰπεῖν ἔγω θαῤῥούντως τοῖς D ἰδίοις, εἴπερ αὐτὸς ἄντικρυς ὁ τοῖς ἐγκλήμασί τε ἐνεχόμενος καὶ τὰς εὐθύνας ὑπῆρχε διδούς. διὸ καὶ τοῖς ἐμοῖς ἀχθομένῳ λόγοις ἐῴκει κομιδῇ, τὴν ἑτέραν καὶ οὐδαμῇ τὴν ἐκείνου βαδίζειν αἱρουμένῳ, ὥσπερ ἂν εἰ μόνοις τοῖς ἐκείνου βουλεύμασι πέπρωται κύκλῳ περιῤῥεῖν τὰς τῆς δικαιοσύνης πηγάς. ἐμοὶ γὰρ μάλα τοι δεδογμένον ἐπῄει γίγνεσθαι σκοποῦ προτεθέντος ἐκ προοιμίων, ἐκεῖνα λέγειν, ὅθεν ἂν τὰ τῶν σκανδάλων αἴτια τῆς ἐκκλησίας E ἐξαιρεθῆναί τε ῥᾷστα καὶ ξὺν οὐδενί ποτε γένοιτο πόνῳ. ὁ δὲ ὥσπερ ὠδίνων, καὶ περιστρέφων ἅπαντα τὸν σκοπὸν ἐξ ἀρχῆς εἰς ἅπερ ἦν τῷ Παλαμᾷ πρὸς βουλήσεως, ἐκεῖ κἀμὲ τὰς τῶν λόγων προσηνάγκαζεν ἀνθέλκειν ἡνίας. (B.) Ὅθεν ἐξὸν ἐμὲ παῤῥησιαστικώτερον τοῖς ἐλέγχοις κεχρῆσθαι, εἰ Παλαμᾶς αὐτός μοι τὰς ἀντιῤῥήσεις εἰσῆγεν, ἔγωγε ὑφιέμην, οὐ μάλα ἑκὼν ἀνάγκῃ P. 589 δουλεύων. καὶ πῶς γὰρ οὔ· ᾧ καὶ δι' εὐλάβειαν βασιλικὴν ὑφειμένως πως προενηνεγμένῳ τοὺς λόγους, ὑπὲρ τοῦ μηδὲν ἀπηχὲς εἰπεῖν σκοπουμένῳ, πολλαί μοί τινες καὶ βαρεῖαι γεγόνασιν ἐκεῖθεν ἀπέχθειαι καὶ πρὸς τὸν τοῦ λόγου δρόμον ἐφόδια φθαρτικά,

21. τοῖς λόγοις coni. Boiv.

2. Haec in summa fuerunt, quae ego ad imperatorem conversus, et ad ea quae dixerat respondens, tunc disputavi. Ille, tantum abfuit ut, quemadmodum iuraverat, aequus arbiter sederet, sententiae et verbis Palamae defendendis totus rursus incumbebat. Tanto scilicet studio pro illius dictis certabat, quanto nec pro suis, ausim dicere, si ipse in crimen adductus et ad reddendas rationes coactus fuisset. Quamobrem et meis sermonibus valde offendi videbatur, qui non eandem quam ille sed diversam viam ingredi instituissem; ac si sola eius consilia ex circumfluentibus iustitiae fontibus derivari fixum definitumque esset. Ego enim, quod argumentum ab initio propositum fuerat, in eo maxime versari decreveram, ea nempe dicturus, unde scandalorum causae ex ecclesia tolli facillime et nullo labore potuissent. Ast ille velut parturiens, et in ea intentus, quae Palamas vellet, atque ad eum scopum omnia de integro referens, me ipsum quoque cogebat orationis cursum eo transferre. (II.) Itaque ego, qui, si ipse Palamas contradixisset, liberius potuissem eum redarguere, remittebam non sponte, necessitati serviens. Et quid aliud facerem, cum mihi ob imperatoris reverentiam verbis parum acribus invecto, ac ne quid ingratum dicerem caventi, magnae tamen et graves inde inimicitiae conflatae sint, et orationis cursum oblata offendicula abruperint: mihi inquam,

A. C. 1351 Imp. Io. Cantacuz. 5

τὸ τοῦ ἤθους ἐλεύθερον φυλάττειν ἀδούλωτον εἰθισμένῳ, καὶ μάλιστα νῦν ὀφείλοντι, περί γε θεοῦ καὶ τῶν τῆς ἐκκλησίας ἐκείνου δογμάτων τοῦ ἀγῶνος ὄντος ἡμῖν; (Γ.) Ὡς ἂν ἡ συμφωνία διηνεκὴς τοῦ πρώτου σκοποῦ τοῖς ἄλλοτ᾽ ἄλλως μεταξὺ B παραπλεκομένοις πράγμασιν ἐπίσης ἀκήρατος μένῃ, ἦν ὠθισμός τις καὶ βία παρ᾽ ἑκατέροις ἡμῖν, ὁποία κἀν τοῖς ὁπλομάχοις ἀγῶσι ὡς τὰ πολλὰ καθίσταται, βιαζομένων ἑκατέρων τῶν στρατοπέδων, πρὶν συῤῥαγῆναι τὰς τάξεις, περὶ τοῦ ποτέροις ἂν προκατειλῆφθαι γένοιτο τὸν ὑπερέχοντα τόπον, ὡς ἐνταῦθα τοῦ παντὸς ἀγῶνος τὰς τῆς νίκης στρέφοντος ἐλπίδας, κἀν τούτῳ τὰς ἀδήλους τοῦ πολέμου προκατατιθεμένου τύχας ὡς τὰ πολλά. C (Δ.) Ὁ μὲν γὰρ πρῶτον τοὺς τῆς σηπίας με τρόπους ἔλεγε μιμεῖσθαι· καθάπερ γὰρ ἐκείνην, μηχανωμένην δρασμὸν, τὸ μέλαν ἐμεῖν κατὰ τῆς τῶν ἁλιέων σαγήνης, οὕτως ἔφασκε κἀμὲ, πρὸς ἕτερα μεθαρμόζειν κατὰ τὸ λεληθὸς τὸν ὅλον σκοπὸν τοῦ ἀγῶνος ἀεὶ πειρώμενον, κατ᾽ ἐκείνου μηχανᾶσθαι ξενηλασίαν V. 477 φάναι τινὰ, καὶ τοῦ Θαβωρίου φωτὸς ἀπελαύνειν πανούργως, D αὐτάρκη πρόφασιν ἐς τὴν προκειμένην ὑπόθεσιν ἔχειν οἰομένου τουτί. δεύτερον ἐνεκάλει μοι, κακῶς εἰσάγειν τὸ περὶ τοῦ μὴ δεῖν θεολογεῖν κεφάλαιον, τῶν ἁγίων ἄνω καὶ κάτω διαῤῥήδην θεολογούντων· οἷς καὶ τὸν Παλαμᾶν ὑποδείγμασι χρώμενον τὰς νέας ἔλεγε γράφειν θεολογίας, ὑπὲρ ὧν τὸ οἰκεῖον αἷμα διδόναι καὶ μάλα προθύμως ὁ ἀῤῥεπὴς κριτὴς διετείνετο· ἃς καὶ καυ-

8. ὡς δὲ coni. Boiv. 18. οἰομένους coni. idem.

qui libertatem servitutis inimicam retinere consuevissem, tum autem maxime retinere deberem, quoniam nobis de Deo et de ecclesiae Dei dogmatis certamen institutum esset? (III.) Enimvero ut argumenti propositi tractatio perpetua serie et consonantia procederet, nec intertextis alias aliis quaestionibus corrumperetur, magna contentione et aperta vi utrinque laborari coeptum: ut in bellicis praeliis plerumque fit, cum uterque exercitus, antequam ordines confligant, enixe certat, uter prior occupaturus sit locum superiorem; eo quod ii, qui pugnant, omnem victoriae spem in eo verti existiment, et hoc incertae belli fortunae fundamentum ut plurimum ponant. (IV.) Ac primum ille aiebat me imitari morem saepiae, quae fugam moliens atrum virus in piscatorum sagenam evomeret: conari scilicet semper omnem disputationis scopum ad alia sensim transferre et longe relegare, eique velut quoddam exsilium machinari, atque a Thaborio lumine per fraudem avertere, quod argumentum ipse in praesenti instituto sufficere arbitraretur. Deinde quod negarem de rebus divinis disputari oportere, illud mihi ut male statuenti obiiciebat, cum Sancti ipsi passim de Deo disputarent: quorum exemplo Palamam quoque dicebat nova de Deo scripta edere, pro quibus vel proprium sanguinem libentissime se effusurum aequus scilicet iudex affirmabat; quae cum ego comburi potius iube-

A. M. 6859 Ind. 4 *θῆναι λέγοντος μᾶλλον ἐμοῦ, καθήπτοντο μάλα σφοδρῶς καὶ* E *παῤῥησίᾳ Παλαμᾶς καὶ Ἡρακλείους, σὺν γε τῷ πατριάρχῃ, τότε λέγοντες κανθήσεσθαι σφᾶς, ὅτε καὶ τὸ τοῦ Χριστοῦ εὐαγγέλιον, εἰς ταὐτότητος λόγον φεῦ τὴν ἀμφοτέρων τιθέντες ἁρμονίαν. καὶ ἔτι καὶ τρίτον ἔγκλημα τουτὶ προσῆγεν ἐμοί, λέγω δὴ τὸ τῆς ἐμῆς ὁμιλίας πρὸς βασιλέα σκληρὸν καὶ οὐκ ἐνδιδόμενον οὐδαμῇ·* F *μηδὲ γὰρ εἶναι σοφῶν βασιλεῦσιν ὁμιλεῖν οὑτωσί.* (E.) *Περὶ οὗ καὶ βραχέα εἰπὼν ἀπήλλαγμαι, οὐ μόνον τοὺς τῶν ἁγίων πάλαι πρὸς βασιλέας εἰς μέσον ἀγαγὼν διαλόγους, ἀλλὰ καὶ τῶν ἔξω σοφῶν ἐνίους, Σόλωνος πρὸς Κροῖσόν φημι τῶν Λυδῶν βασιλέα, καὶ Πλάτωνος πρὸς Διονύσιον, τὸν τῆς Σικελίας, καὶ πλείους ἄλλους, ὧν οὐ χρεία μεμνῆσθαι τανῦν. πῶς γὰρ ἂν μιγείη τὰ ἄμικτα, σοφία λέγω καὶ κολακεία; εἰ γὰρ σοφός, οὐ κόλαξ· εἰ δὲ κόλαξ, οὐ σοφός. ὅταν δὲ καὶ περὶ τοῦ θεοῦ τὰ* P. 590 *τῆς διαλέξεως ᾖ, τότ' οὐδ' εὐσεβὴς ὁ κόλαξ. ἄλλως τε καὶ τῆς σοφίας, εἰ πρὸς ἀνθρωπίνην ἅπασαν συγκρίνοιτο εὐγένειαν, τοσοῦτο διαφερούσης ὅσον ὀβολοῦ λυχνίτης, τοσοῦτο διαφέρειν χρεὼν καὶ τὴν τῶν σοφῶν ὁμιλίαν, συγκρινομένην πρὸς ἀνδραποδώδη καὶ ἀγεννῆ κολακείαν. ἢ πολλὴ μεντἂν ἀλογία γε εἴη, καὶ παραπλήσιον, ὥσπερ ἂν εἰ ἐνεκάλει τις Ἀχιλλεῖ μὴ βουλομένῳ Θερ-* B *σίτην εἶναι, ἢ τῷ λέοντι μὴ τὴν ἀλωπεκῆν ἀλλαττομένῳ τῆς λεοντῆς.* (ϛ'.) *Περὶ δὲ τοῦ τῆς σηπίας μέλανος καὶ πάνυ τεθαύ-*

2. ὁ *Ἡρακλείας* coni. Boiv. 10. *τὸν* pro *τῶν* mavult Boiv.
19. *μέν τ' ἂν ἀλογία* Boiv. pro *μέν τ' ἀναλογία.*

rem, illico Palamas et Heracleae episcopus cum patriarcha acrius me et liberius reprehendere coeperunt, tum ea combustum iri dicentes, cum et ipsum Christi Evangelium, utriusque operis eandem (proh scelus!) rationem habentes. Ad haec tertium in me culpabat, asperam illam et nesciam flecti pertinaciam, qua cum imperatore colloquutus fuissem. Neque enim sapientium esse, ita apud imperatores loqui. (V.) Qua quidem de re pauca dixi, et me ipsum statim expedivi, prolatis in medium non iis solum sermonibus, quos olim viri sancti cum imperatoribus habuissent, sed et quibusdam profanorum sapientium dictis, Solonis nempe ad Croesum, Lydorum regem, Platonis ad Dionysium, Siciliae tyrannum, aliisque plurimis, quorum meminisse in praesenti nihil necesse est. Ecquomodo enim res insociabiles, sapientia et adulatio, sociari unquam possint? Si quis sapiens, non idem est adulator: si quis adulator, non idem est sapiens. Quod si de Deo ipso disputetur, ne pius quidem is est, qui sit adulator. Praeterea, quoniam sapientia, si cum omni humana nobilitate comparetur, tanto eam antecellit, quanto obolum lychnites, tanto etiam oportet sapientium dicta, si cum servili et humili assentatione conferantur, ab hac ipsa distare. Absurdissimum certe hoc et idem fere sit, ac si quis Achillem ideo vituperet, quod esse Thersites nolit; aut leonem, quod pellem leoninam vulpina non mutet. (VI.) Quod ad saepiae atramentum attinebat,

μακα, πῶς οἷς ἐγκαλεῖσθαι ἐκεῖνον ἐχρῆν, τὰ μὲν προφανῆ πα- A. C. 1351
ρατρέχοντα, τὰ δ' ἀφανῆ καὶ πόῤῥω μνήμης ἐς μέσον ἄγοντα, Imp. Io. Cantacuz. 5
ταῦθ' ἡμῖν αὐτὸς ἐγκαλεῖν οὐκ ὀκνεῖ, καὶ ταῦτα καὶ περὶ αὐτῶν
ἐν ἑτέρῳ που τὰ εἰκότα προδιαλαβοῦσι. „ὅμως ἐπείπερ οὐ διαλεί- C
πεις", ἔφην, „περὶ τὸ Θαβώριον ἀναστρεφόμενος καὶ πᾶσαν εἰς
τοῦτο φέρων ὑπόθεσιν, οὐκ ἔχων (ὡς ἔοικεν) ὁρμητήριον ἕτερον,
ἢ μὴ ἔχων ἀσφαλέστερον, ἐγώ σου καὶ ταύτην λῦσαι πειράσομαι
τὴν ἀνάγκην, οὐ πάνυ προσῆκον ἡμῖν. τί γὰρ ἔδει νεκρικῶν ἡμῖν
διαλόγων τήμερον, μυρίας ἄλλας καινοφωνίας προκομίζουσι,
ὁποίας ἐκεῖθεν ἀεὶ καὶ γράφων καὶ λέγων ὁ Παλαμᾶς ἁλίσκεται;"
(Z.) Λέγειν τοίνυν ἀρξάμενος τὸ συνεχὲς ὑπ' ἐκείνου διεκοπτό- D
μην τῶν λόγων, δειλιῶντος οἶμαι τὸ τῶν ἐλέγχων ἄμαχόν τε καὶ
δυσεκβίαστον, ὅτι λύσιν τῶν ἤδη προτεινομένων αὐτὸς οὐκ εἶχεν
ἀνανταγώνιστον.

γ'. Ὅμως ὑμῖν οὐκ ὀκνήσω διεξιέναι τὰ καιριώτερα κατὰ τὸ V. 478
συνεχὲς ἐν τῷ ἄρτι, τό,τε διάπυρον τῆς ὑμῶν ἀκροάσεως παρα- E
κρούεσθαι δυσωπούμενος καὶ ἅμα ἐπιῤῥαπίζειν αὐτοῦ βουλόμενος
τὸ νομίζειν ἐκεῖθεν ἔχειν, εἰς ἅπερ ἐνεχόμενος ἐγκαλεῖται, βοή-
θημα γοῦν τι μικρόν. (B.) Ἔφασκον γὰρ μήτε τοῖς τότ' ἐκεί- P. 591
νου χρείαν ζητήσεως, μήτε τοῖς νῦν. ἃ γὰρ ταῖς ἀεὶ παροιμίαις
ὄνειδον ἔχει περιφανῆ κομιδῇ, ταῦθ' ὁ Παλαμᾶς οὐκ αἰσχύνεται
δρῶν. τὸ γὰρ „ἄμας ἀπαιτούμενον ἀρνεῖσθαι σκάφας" πάλαι
μὲν ταῖς παροιμίαις ἐπαίζετο· νῦν δὲ τούτῳ καὶ σφόδρα σπουδά-

23. τούτῳ pro τοῦτο Boiv.

vehementer miratus fui, quod quae obiici illi deberent, ob oculos posita transcurrenti, obscura autem et obsoleta in medium proferenti, ea ipse nobis non vereretur exprobrare, cum et alio loco de iis rebus iam satis egissemus. „Quia tamen", inquam, „ad Thaborium semper revolveris, et totam eo quaestionem confers, propterea quod, ut videtur, nullum aliud aut nullum tutius perfugium habeas; ego istum quoque nodum conabor tibi expedire: tametsi id quidem minime ad nos pertinebat. Nam mortuorum colloquiis quid nobis hodie opus est, infinita alia nove dicta proferentibus, quae ex eo quotidie tum scribere tum fari Palamas manifeste deprehenditur?" (VII.) Dicere itaque exorsus ab eo interpellabar, sic ut continens orationis cursus abrumperetur. Nimirum ille invictam et ineluctabilem argumentorum vim pertimescebat; eo maxime, quod ad ea, quae iam proposita essent, refellenda nullam ipse invictam rationem afferre posset.

3. Attamen quoniam vestrum in me audiendo ardorem ludificare vereor, idemque illam volo opinionem sugillare, qua is adversus ea, quorum accusatur, subsidium illud habere se saltem exiguum putat, idcirco nunc praecipua quaeque continenti oratione lubens vobis exponam. (II.) Aiebam scilicet ea quaestione neque tunc opus fuisse, neque etiam nunc opus esse. Nam quae vulgaribus proverbiis apertissime notantur et irridentur, ea Palamas facere haud erubescit. Ac illud „falces petenti scaphas denegare" olim in proverbiis iocus fuit, ab isto autem serio nunc agitur.

A. M. 6859 Ind. 4 ζεται. ἐγκαλουμένῳ γὰρ, ἄκτιστον λέγοντι βλέπειν φῶς καὶ Θεὸν σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς, ἔπειτ' ἀπόδειξιν ἐναργῆ κεκτημένῳ μηδαμῆ B μηδενὸς τῶν ἁγίων, ἐπικουρίαν ἔδοξεν ἔσεσθαί οἵ τινα, εἰ ὥσπερ εἰς καταφυγὴν ὀχυρὰν ἀνεχώρησε πρὸς Θαβὼρ τὸ ὄρος καὶ τὸ φῶς ἐκεῖνο. καὶ εἰ μέν τινα προεκόμιζεν ἐνταῦθα γοῦν τῶν ἁγίων, ταὐτὸν ἐκείνῳ φάσκοντ' εἶναι τουτὶ τῷ ἐν Θαβωρίῳ, συγγνώμη τις ἂν ἴσως ἦν, εἰ καὶ μηδὲν ὀνήσειν ἔμελλεν αὐτῷ ψευδομένῳ τὴν πρώτην ὑπόθεσιν. νῦν δ' οὐδεὶς εὑρίσκεται τῶν ἁγίων C λέγων ἃ αὐτὸς τερατεύεται. θέσιν δ' ἑαυτοῦ ποιούμενος ταύτην αὐτὸς ψευδῆ καὶ ἀσύστατον οὕτως ἄνεισιν εἰς τὸ ὄρος, πρὶν καθαρθῆναι καὶ γλῶτταν καὶ διάνοιαν. (Γ.) Ἐκ πολλοῦ γὰρ εἰκονομαχίαν νοσῶν ὁ ἀνὴρ, ὡς ὑπὸ πολλῶν πολλάκις καὶ τοῦτο μεμαρτύρηται μὲν, σεσίγηται δὲ μὴ προσιεμένου τοῦ βασιλέως, αἰνιγματωδῶς πως τοῖς αὐτοῦ ποιήμασιν ἐπισπείρει τὸ νόσημα. οἱ γὰρ εἰκονομάχοι μεταβεβλῆσθαι τὴν τοῦ κυρίου σάρκα κατὰ D τὴν μεταμόρφωσιν ἔλεγον ἐπὶ φῶς ἄφθαρτόν τε καὶ ἄκτιστον θεότητα. δῆλον δὲ ἐκ τῶν τότ' ἀγωνισαμένων κατὰ τῆς αἱρέσεως θεοφόρων καὶ θεολόγων ἀνδρῶν. ὧν ἕνα Θεόδωρον τὸν Γραπτὸν προχειρισάμενοι διὰ τὸ σύντομον, ὃς Εὐσεβίῳ τῶν τότε λογίων τῷ πρώτῳ συμπλακεὶς εἰς διάλεξιν τάδε φησὶ, δείξομεν ἐν βραχεῖ. E (Δ.) Πρῶτον μὲν οὖν εἰσάγει λέγοντα ἐκεῖνον, ὡς τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ μεταμεμόρφωται καὶ ἀπηθανάτισται καὶ ἄφθαρτόν ἐστι, καὶ ἡ τοῦ δούλου μορφὴ ἐν τοιούτοις γενομένη ἐξ ὅλων

Nempe hic ob id reprehensus, quod diceret se oculis corporeis lumen increatum Deumque ipsum intueri, nec ullum habens ullius Patris testimonium, quo id clare demonstraret, defensionem sibi aliquam fore speravit, si se in montem Thabor, velut in arcem munitam, reciperet et ad lumen illud confugeret. Atqui si illic saltem aliquem sanctorum Patrum produceret, idem esse istud lumen dicentem, ac illud quod in monte Thabor apparuit, esset fortasse aliqua venia dignus, licet ea res nihil ipsi profutura esset, quoniam in prima hypothesi erraret. Nunc quae ille monstrosa confingit, ea qui dicat Sanctorum nullus reperitur. Eam vero falsam et infirmam hypothesin sibi constituens sic in montem ascendit, lingua et mente nondum purgatis. (III.) Quippe iampridem iconomachia hic vir laborans (quod et ipsum a multis saepe testificatum, imperatore auribus non admittente, dissimulatum est) eum morbum velut aenigmatice suis libris inspergit. Nimirum in transfiguratione carnem Domini mutatam esse in lumen incorruptibile, et in divinitatem increatam, iconomachi dictitabant. Id ex viris Deo plenis et in theologia versatis, qui adversus illam haeresin tum temporis pugnarunt, liquido discimus: quod nos, unum Theodorum Graptum compendii causa deligentes, breviter ostendemus. Hic cum Eusebio, qui inter eius temporis eruditos primas obtinebat, per colloquium congressus sic loquitur. (IV.) Primo inducit illum dicentem, corpus Christi transformatum et immortale factum et incorruptibile esse, ac servi formam inter haec totam ex toto in lumen ineffabile et inenarrabile, et

ὅλη μεταβέβληται ἐπὶ φῶς ἄῤῥητον καὶ ἀνεκδιήγητον, αὐτῷ τῷ A. C. 1351
Θεῷ λόγῳ πρέπον. εἶτα ἐλέγχει αὐτὸν λέγων· „ἀλλὰ κατακομ- Imp. Io. Cantacuz. 5
ψεύεται Εὐσέβιος, ἐπὶ φῶς ἄῤῥητον καὶ ἀνεκδιήγητον καὶ τῷ V. 479
Θεῷ λόγῳ πρέπον τὴν τοῦ κυρίου σάρκα μεταβεβλῆσθαι. καὶ τί
ἂν εἴη τοῦτο τὸ φῶς, ζητεῖν ἐπάναγκες. οὐ γάρ πω σαφῶς ὅ, F
τι ἐστὶν ὁ γεννάδας ὑπέδειξε νῦν, ὅτι μὴ τῷ Θεῷ λόγῳ πρέπον
προσθείς· εἰς ὕστερον δὲ ἐρεῖ ἐκδηλότερον. ὅμως πρὸς τὰ δεδο-
γμένα αὐτῷ ἐν τῷ παρόντι τὸν λόγον ἡμεῖς ἐξετάσωμεν. τί οὖν
ἐστιν; ἆρα οὐσία τις καὶ ἐνυπόστατον καθ' αὑτὸ ὑφεστὼς καὶ
μὴ δεόμενον ἑτέρου πρὸς ὕπαρξιν; ἢ ποιότης ἀσώματος καὶ P. 592
ἀνούσιος, ἐν ἄλλῳ τὸ εἶναι οὐκ ἐν ἑαυτῇ θεωρούμενον ἔχουσα;
ἀλλ' εἰ μὲν οὐσία ἐστὶ, πότερον ἀγγελική; ἐπεὶ καὶ ἄγγελος φῶς
καὶ τοῦ πρώτου καὶ ἀνωτάτω φωτὸς μαρμαρυγὴ καὶ ἀπόλαμψις.
ἀλλ' οὐκ ἂν τοῦτο εἴποι." καὶ μετ' ὀλίγον· „εἰ θεία οὐσία, πῶς
εἰς τοῦτο μετῴχετο; εἰ μὲν ἐν ἰδίᾳ ὑποστάσει καθ' ἑαυτὴν θεω-
ρουμένη μετελθοῦσα, καὶ οἷον ἄλλο καὶ εἰδικὸν ἀποτεμομένη B
πρόσωπον, εἰς τὴν τοῦ λόγου διαπρέπον ἐμφέρειαν, μηδεμιᾷ
τῶν ἐν τῇ τριάδι νοουμένων συμπαρυποστᾶσα καὶ συμφυεῖσα,
τετρὰς σαφῶς αὐτῷ ἡ τριὰς ἀποτετέλεσται. καὶ ὁρᾶτε, ὡς φι-
λότιμος περὶ τὴν θείαν οὐσίαν Εὐσέβιος, ἀφθονίᾳ ὑποστάσεως
πληθύνων καὶ αὔξων τὰ ἀπλήθυντα καὶ ἀμείωτα καὶ πάσης τῆς
ὁπωσοῦν ὑφέσεως καὶ πλεονασμοῦ παντάπασιν ἀνεπίδεκτα. εἰ δ'

4. ταύτην cod. Reg. 1989. fol. 200. v. 6. μόνον post ὅτι μὴ add. idem cod. 11. ἑαυτῇ idem cod., ἑαυτῷ apogr. Par. 14. ἐστὶν add. id. cod. post οὐσία.

ipsi Deo Verbo conveniens, mutatam fuisse. Deinde eum refellit his verbis. „Sed Eusebius carnem Domini in lumen ineffabile et inenarrabile, et Deo Verbo conveniens, mutatam esse magnifice praedicat. Id lumen quid sit necesse est inquirere. Nondum enim vir egregius quodnam illud esset clare indicavit, hoc tantum adiecit: Deo Verbo conveniens. At infra apertius declarabit. Nos tamen, ad ea quae ipse in praesentia statuit attendentes, dictum illud expendamus. Quid est igitur? An substantia aliqua et res per se subsistens, quae ut exsistat alio non egeat? An qualitas incorporea et substantiae expers, quae esse in alio non in se ipsa consideratum habeat? At si substantia quidem est, utrumne angelica? Nam angelus quoque est lumen, et primi supremique luminis coruscatio emissusque ex eo fulgor. Sed hoc ille non dixerit." Tum paulo post: „si substantia divina est, quomodo ea in illud lumen transiit? si in propria subsistentia et per se ipsam considerata transiit, et ita divisa, ut alium et specialem et Verbi imagine insignem distinctamque personam constituat, cum nulla hypostasi, earum quae in Trinitate intelliguntur, simul subsistens et coalescens, palam est eum ex Trinitate Quadrinitatem fecisse. Porro videte, erga divinam substantiam quam ambitiose liberalis sit Eusebius, qui hypostasibus multiplicatis ea multiplicet et augeat, quae nec multiplicari nec minui possunt, nec ullum prorsus seu defectum seu excessum ullo mo-

A. M. 6859 Ind. 4 εἰς τὴν τοῦ λόγου συγχεθεῖσα καὶ ὥσπερ συνουσιωθεῖσα παρῆλθεν C ὑπόστασιν, μετὰ πλείονος τῆς εὐγνωμοσύνης προσθήκην καὶ αὔξησιν τῇ τοῦ λόγου αὐτῇ δίδωσιν ὑποστάσει· ἥτις οὐκ ἄλλη παρὰ τὴν τοῦ πατρὸς οὐσίαν τῇ φύσει ἐστὶ, τῷ χαρακτηριστικῷ δὲ τῆς ἰδιότητος μόνον κατὰ τὴν γέννησιν διαφέρουσα. οὕτω πρὸς τὴν ὑπερπλήρη καὶ ἀπροσδεᾶ καταδαψιλευόμενος φύσιν τὴν D ἑαυτοῦ σαφῶς ἐκπομπεύει μανίαν, ὥστε σύνθεσιν ἐπὶ τῆς ὑπερηπλωμένης καὶ πάσης ἁπλότητος ὑπερέκεινα οὐσίας ἐπινοεῖν, ἐξ ἧς καὶ πάθος ἐξ ἀνάγκης ἕψεται ἐπὶ τῆς μακαρίας καὶ ἀπαθοῦς θεότητος." καὶ μετ' ὀλίγον· „ὑπόλοιπον δ' οὖν ἐστι ζητεῖν, εἰ ποιότητα τοῦτο ἀσώματον ἢ ἀνούσιον εἶπε, τί συμβαίνει· οἷον ἀπόῤῥοιάν τινά τινος οὐσίας καὶ ἀπαύγασμα, εἰς ἣν ἡ μορφὴ ἐκείνη μεταβέβληται; ἀλλ' οὐδὲν ἧττον ἡ πασῶν ἐσχάτη ὕβρις E καὶ ἀτοπία τῷ θείῳ προστρίψεται σώματι. λωβήσαιτο γὰρ ἂν τὸν τοῦ εἶναι λόγον, καὶ ταύτῃ τὸ ἀνύπαρκτον εἰσαχθήσεται. ἄλλως τε οὐδ' ἔνεστι ποιότητα ὑποκειμένου δίχα καθ' ἑαυτὴν ὅτι ποτέ ἐστι διαδειχθῆναι, κἂν τῶν οὐσιωδῶν αὐτὴν εἴποι τις· ἢ καὶ εἰς οὐσίας μέρος ἀνάγεται. ὡς δ' ἐπὶ παραδείγματος εἰπεῖν, οὐκ F ἂν τὸ λογικόν που συσταίη ὑποκειμένου ἄνευ, ὅ ἐστι τὸ ζῶον, εἰ μὴ πρότερόν τις ὑπόθοιτο οὐσίαν ἔμψυχον αἰσθητικήν. ὡσαύτως καὶ εἰ τὸ θνητὸν, ἢ ἀθάνατον, ἤ τι τῶν τοιούτων. ἐν τίνι γὰρ ἂν σχοίη τὴν ὕπαρξιν;" καὶ ἀλλαχοῦ· „ὅτι μὲν γὰρ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐν-

7. καὶ add. idem cod. post ὥστε. 12. τινά om. id. cod. fol. 201. 14. προστρίψεται idem cod., προσετρίψεται apogr. Par.

do admittunt. Sin velut confusa et quasi consubstantialis facta in Verbi hypostasin transiit, maior est Eusebii benignitas, qui accessionem et augmentum ipsi Verbi hypostasi largitur, quae natura sua non alia est ab substantia Patris, sola autem proprietate characteristica per generationem differt. Sic superplenam et ab omni indigentia alienam naturam amplificando suam insaniam palam declarat; adeo ut in substantia, quae supersimplex seu omni simplicitate simplicior est, compositionem excogitet; ex qua illud etiam consequetur, passionem locum habere in beata et impassibili divinitate." Ac paulo post: „superest itaque ut quaeramus, si qualitatem illud lumen incorpoream vel substantia carentem esse dixit, quid accidat: aliquid scilicet esse velut emanans et effulgens ex substantia, in quod forma illa mutata sit. At nihilo minus ultimum omnium et absurdissimum dedecus divino corpori imprimetur. Ratione quippe esse sui mulctabitur, et ita futurum est quid non exsistens. Nec vero qualitas sine subiecto per se ipsam quid sit declarari potest, etiamsi quis eam substantialem dicat; cuiusmodi qualitas pars substantiae esse censetur. Atque, ut exemplo utamur, rationalitas absque subiecto, quod est animal, nusquam consistat, (hoc est) nisi quis prius supponat substantiam animatam sensitivam. Idem est si vel mortalitas, vel immortalitas, vel aliquid eiusmodi proponatur. In quo enim habebit exsistentiam?" Et alio loco: „Nam quod

δύσασθαι δεῖ ἀφθαρσίαν καὶ τὸ θνητὸν ἀθανασίαν, ὁ μέγας A. C. 1351
μυσταγωγεῖ ἀπόστολος. τὸ δὲ σῶμα ἀσωματότητα ἐνδύσασθαι, Imp. Io. Cantacuz. 5
ἢ τὸ κτιστὸν γενέσθαι ἄκτιστον, ἢ τὸ περίγραπτον εἰς ἀπεριγρα- P. 593
ψίαν μετατεθῆναι, οὔπω μέχρι καὶ τήμερον ἤκουσται." καὶ ἀλλαχοῦ· „τὸ φύσει ἁπλοῦν οὔτε ὁρᾶσθαι, οὔτε εἰδοποιεῖσθαι, οὔτε πάσχειν τι καθ' ὁντιναοῦν τρόπον πέφυκεν. ἀπαθὲς γὰρ καὶ
ἄφθαρτον καὶ πάντη ἀκατάληπτον καὶ ἀπερίγραπτον· τοῦτο δὲ τί V. 480
ἂν εἴη ἄλλο ἢ θεός;" καὶ μετ' ὀλίγον· „εἰ γὰρ ταὐτὸν εἶεν, οὐ δύο
ἂν εἶεν, ἀλλὰ μία φύσις. ἡ γὰρ σύνθεσις τὸ διάφορον τῶν συντρε- B
χόντων ᾄδει καὶ ἑτεροούσια εἶναι δηλοῖ." (E.) Ἐντεῦθεν ἐξεῖναι τοῖς βουλομένοις οἶμαι συνορᾶν, ὁμοῦ τῷ καταράτῳ Εὐσεβίῳ ἐκείνῳ καὶ Παλαμᾶν ἐλεγχόμενον, ἅτ' ἐκείνῳ ταὐτὰ γράφοντα καὶ φρονοῦντα. ὅτι μὲν γὰρ καὶ θεῖαι τῶν ἁγίων εἰκόνες καὶ τοῖς περὶ
τὸν Παλαμᾶν ἐῤῥιπτοῦντο πρὸς πῦρ, δῆλον μὲν τοῖς θεασαμένοις C
τε καὶ τὸ ἀπόῤῥητον ἐξειποῦσι καὶ ὅρκῳ βεβαιωσαμένοις τουτὶ πρὸς πολλούς· ὅτι δὲ φωραθέντες, καὶ δείσαντες τὴν τοῦ πλήθους ὁρμὴν, καὶ μάλιστα διὰ τὸ ἐπεισπεσὸν ἕτερον νέφος τῶν ἐγκλημάτων αὐτοῖς, προσκυνεῖν ὑποκρίνονται καὶ αὐτοὶ, καὶ πρὸς τοὺς θείους συνεισιέναι ναοὺς, σιωπῇ καλύπτεσθαι ἐπεπράχεσαν. σιωπητέον καὶ ἡμῖν ἐν τῷ ἄρτι. (ς'.) *Δεικτέον* δ' οὖν τὴν συμ-
φωνίαν ἀμφοῖν ἔκ τε τῶν σφίσιν ἀεὶ λεγομένων καὶ ἅμα τῶν D
τοῦ μεγάλου τοῦδε πατρὸς ἐλέγχων. ὁ μὲν γὰρ εἰκονομάχος Εὐσέβιος ὅλον ἐν τῇ μεταμορφώσει μεταβεβλῆσθαί φησι τὸ τοῦ

corruptible hoc induere oporteat incorruptibilitatem, et mortale immortalitatem, mysterium est a magno Apostolo traditum. At corpus incorporeitatem induisse, aut creatum evasisse increatum, aut circumscriptum in incircumscriptum transiisse, id quidem nondum ad hanc diem usque auditum est." Et alio loco: „quod natura sua simplex est, id eiusmodi est, ut nec effingi nec pati quicquam ullo modo possit. Impassibile enim et incorruptibile, atque omnino incomprehensibile et incircumscriptum est. Hoc vero quid aliud fuerit nisi Deus?" Et paulo post: „nam si idem forent, non duo essent, sed unica natura. Eorum quippe, quae simul coëunt, differentiam ipsa compositio arguit, eaque diversae substantiae esse indicat." (V.) Hinc, ut puto, volenti cuique facile est perspicere, Palamam una cum impio illo Eusebio ipsum quoque refutari, utpote qui eadem atque ille scribat et sentiat. Nempe et sacras Sanctorum imagines ab sectatoribus Palamae fuisse aliquando in ignem coniectas, norunt ii qui viderunt, et arcanum illud vulgarunt, et apud plurimos iureiurando id ita esse confirmarunt. Verum illi deprehensi, et plebis impetum veriti, eo maxime, quod alia accusationum nubes in eos eruperit, fingunt se eas adorare, et cum caeteris divinas aedes introëunt: adeoque effecerunt, ut illud silentio tegeretur. Quapropter et nos in praesenti sileamus. (VI.) Caeterum amborum consensum ex iis, quae passim ipsi dicunt, et ex refutationibus, quas magnus ille doctor edidit, oportet ostendere. Imaginum hostis Eusebius totum in transfiguratione corpus Domini mutatum ait in lumen diver-

A. M. 6859 κυρίου σῶμα πρὸς φῶς ἕτερον, ἄφθαρτόν τε καὶ ἄκτιστον. ὁ δὲ
Ind. 4 Παλαμᾶς τοῖς μίαν ἄκτιστον θεότητα κηρύττουσι μεμφόμενος,
καὶ θεμέλιον ἐκ τοῦ Θαβωρίου †τούτου κατασκευάζων φωτὶ, ἄλλο
τίθησιν εἶναι παρὰ τὴν οὐσίαν ἐκεῖνο τὸ φῶς, ἄκτιστόν τε καὶ
E ἄφθαρτον θεότητα μεταξὺ θεοῦ καὶ ἀγγέλων. φησὶ γὰρ οὑτωσὶ
κατὰ λέξιν, παραφθείρων τῶν ἁγίων τοὺς λόγους· „ὁ τοίνυν λέ-
γων τὴν λαμπρότητα τῆς θείας φύσεως, ἧς καὶ οἱ θεῷ λειτουρ-
γοῦντες ἄγγελοι μετέχουσι, καθ' ἣν καὶ οἱ δίκαιοι λάμψουσι ὡς
ἥλιος, μήτ' οὐσίαν εἶναι θείαν, μήτ' ἀγγελικὴν, οὐ τίθησι με-
ταξὺ θεοῦ καὶ τῶν ἀγγέλων φῶς, ὃ μήτε θεός ἐστι μήτ' ἄγγε-
F λος· ἐπεὶ καὶ Διονύσιος ὁ θεῖος τοὺς ἐν θεῷ τῶν ὄντων λόγους,
ὧν ἄγγελοι καὶ ἄνθρωποι μετέχουσιν, οὐκ εἶναί φησιν οὐσίαν
οὔτε θείαν οὔτε ἀγγελικήν." ὁρᾷς πῶς ἐπειγόμενος ἄκτιστόν τε καὶ
ἄφθαρτον καὶ ἄλλην θεότητα δεῖξαι τόδε τὸ φῶς καὶ Διονύσιον
διαβάλλει τὸν μέγαν, τἀκείνου παρεξηγούμενος· ὡς ἡμῖν γε πλα-
τύτερον ἐν τοῖς κατ' αὐτοῦ στηλιτευτικοῖς καὶ ἀντιῤῥητικοῖς δέ-
δεικται λόγοις τρανότερον; σαφέστερον δὲ ἐν τῷ περὶ φωτὸς αὐ-
P. 594 τοῦ τίθησι λόγον. „οὐσία μὲν γὰρ θεοῦ (φησὶν) οὐκ ἔστι· καὶ γὰρ
ἀνέπαφος ἐκείνη. ἄγγελος οὐκ ἔστι· δεσποτικοὺς γὰρ φέρει χα-
ρακτῆρας." (Z.) Καὶ οὐ μόνον δὲ τὸ τοῦ κυρίου σῶμα καὶ οὗτος
γεγενῆσθαί φησιν ἄκτιστον, ἀλλὰ καὶ τὰ τῶν ἐναρέτων ἀνθρώ-
πων· καὶ ὀνομαστὶ μὲν τὸν Μελχισεδὲκ τίθησιν ἄναρχόν τε γε-
νέσθαι καὶ ἄκτιστον, ἀορίστως δὲ τοὺς κατὰ τὸν Παλαμᾶν ἅπαν-

3. τῷ ἑαυτοῦ coni. Boiv. pro τούτου. 18. λόγῳ coni. Boiv.

sum, incorruptibile, et increatum. Palamas vero iis succensens, qui divinitatem unam increatam praedicant, et lumini suo ex Thaborio lumine fundamentum struens, aliud ab substantia esse illud statuit, increatam nempe et incorruptibilem divinitatem, Deum inter et angelos mediam. Etenim corruptis Sanctorum verbis, diserte ait: „Qui igitur divinae naturae splendorem, quem angeli Deo ministrantes participant, et quo iusti fulgebunt sicut sol, nec substantiam divinam esse dicit, nec angelicam, is Deum inter et angelos non ponit eiusmodi lumen, quod nec Deus sit nec angelus: quoniam et divus Dionysius rerum causas, quae in Deo sunt, quas angeli et homines participant, nec divinam nec angelicam substantiam esse dicit." Viden ut hic, dum increatum et incorruptibile et aliam divinitatem esse lumen illud ostendere nititur, magnum quoque Dionysium calumniatur, eius verba perperam interpretaus, ut nos fusius in iis, quos contra illum scripsimus, steliteuticis et planius in antirrheticis libris declaravimus. Clarioribus verbis utitur in eo opere, ubi de lumine ipso agit. Nam ibi sic loquitur: „Substantia Dei non est, quoniam ea tangi non potest. Angelus non est, quoniam dominicos gerit characteres." (VII.) Nec solum Domini corpus increatum exstitisse hic ait, sed et corpora virorum virtute praestantium. Ac nominatim quidem Melchisedecum principii expertem et increatum fuisse statuit; generatim autem omnes Palamae simi-

τας. παραθήσομαι δὲ καὶ αὐτὰς κατὰ τὸ ἀπαράλλακτον τὰς A.C. 1351
αὐτοῦ ῥήσεις· „πῶς οὐκ ἄκτιστος ἡ χάρις, δι' ἣν καὶ οἱ μετέ- Imp. Io. Cantacuz. 5
χοντες αὐτῆς ἄναρχοι καὶ ἄκτιστοι καὶ ἀτελεύτητοι καὶ ἀΐδιοι καὶ B
οὐράνιοι κατ' αὐτὴν παρὰ τῶν πατέρων προσηγορεύθησαν;"
(Η.) Ἃ μὲν οὖν δοκεῖ τῷ καταράτῳ καὶ Παλαμᾷς συμφωνεῖν
Εὐσεβίῳ, ταῦτά ἐστιν. ἃ δ' ἐπαύξων οὗτος τὰς ἐκείνου παρή-
λασε βλασφημίας, κακίαν ἐπὶ κακίᾳ προσεπιδαψιλευσάμενος, C
εἶμι ἐρῶν. ὄνομα γὰρ θεὶς ἐνέργειαν τῷ φωτὶ γενικὸν, ἔπειτα V. 481
διαιρεῖ πρὸς ἀπειράκις ἀπείρους θεότητας, ἀκτίστους τε ἅμα
καὶ διαφόρους ἀλλήλων, δύναμιν δηλαδὴ καὶ σοφίαν καὶ ζωὴν
καὶ βουλὴν καὶ ἀλήθειαν καὶ ὕπνον καὶ μέθην καὶ ὅσα τῇ τῶν
ἀνθρώπων ἐφεύρηται ἀπορίᾳ κατὰ διαφόρους καιροὺς ὀνόματα·
ὡς εἶναι θεότητας ταύτας κατ' εἶδος, ἀτελεῖς μὲν καθ' ἑαυτὰς D
καὶ δεομένας ἀλλήλων· συντιθεμένων δ', ἐπιγίγνεσθαί σφισι
τὴν τελειότητα. (Θ.) Ἐντεῦθεν καὶ εἰς τοσαύτην ἤλασε τὸ
πρᾶγμα κακίαν, ὡς καὶ παῤῥησιασθῆναι τὰς τοιαύτας βλασφη-
μίας ἐπὶ μέσης τῆς τῶν ἐπισκόπων ἐκείνων ἀτόπου φάλαγγος,
παρόντων καὶ ἡμῶν, ὡς μὴ ὤφελε, καὶ ψήφῳ κοινῇ βασιλέως
ὁμοῦ καὶ σύν γε πατριάρχου τῶν ἐπισκόπων ἐκείνων, ἄλλην μὲν
τὴν οὐσίαν εἶναι θεότητα, ἄλλην δὲ, καὶ σφόδρα διάφορον, τὴν E
ἐνέργειαν· καὶ ἅμα μὴ τὴν οὐσίαν εἶναι τὴν ἁγιάζουσαν οὔτε τὸν
ἡμῖν μεταλαμβανόμενον θεῖον ἄρτον. ὅπερ ἀκηκοότων ἡμῶν,
ὢ δίκη καὶ ἀνοχὴ θεοῦ, κατὰ ποταμοὺς ἐχώρει τὰ δάκρυα· κἂ-

19. τῶν τ' ἐπισκ. coni. Boiv.

les. Ipsamet verba eius sic apponam, ut nihil mutem. „Quidni increata sit ea gratia, cuius qui participes fuerunt, ii per eam principii expertes et increati, et fine cárituri, et sempiterni, et caelestes, a Patribus vocati sunt?" (VIII.) Haec sunt, in quibus Palamas cum abominando Eusebio videtur consentire. In quibus autem ipse superaddendo, et errorem errore cumulando, illius blasphemias supergressus est, ea statim dicturus sum. Lumen generali nomine energiam seu operationem vocat; tum in divinitates dividit infinities infinitas, increatas simul et a se invicem diversas; potentiam scilicet, sapientiam, vitam, consilium, veritatem, somnum, ebrietatem; et quaecunque hominibus, prout usus fuit, variis temporibus nomina adinventa sunt; ita ut hae sint divinitates speciales, quae per se imperfectae sint et sui invicem indigeant, coniunctae autem perfectionem acquirant. (IX.) Inde eo usque malum illud prorupit, ut in medio episcoporum illorum coetu, aut insana potius phalange (nobis utinam haud praesentibus!) ex communi imperatoris, patriarchae et illorum episcoporum suffragio, hae blasphemiae palam pronunciarentur, aliam esse divinitatem, ipsam substantiam; aliam item, et valde diversam ab ea, operationem: tum nec substantiam esse, quae sanctificaret panem divinum a nobis in sacra communione participatum. Quae cum nos (proh iustitia et patientia Dei!) audivissemus, lacrymae nostrae torrentium instar flue-

A. M. 6859 Ind. 4 πειτα ἐφεξῆς δημοσίᾳ ῥαγεῖσαν ἔτι κακίαν ἄλλην ἰδόντες ἐπέσχομεν τοῦ δακρύειν, οἶμαι τῶν τοῦ ἐγκεφάλου ξηρανθέντων F ὑγρῶν ὑπ' ἐκπλήξεως· ἤδη γὰρ καὶ χεῖρας ἐπιβάλλειν ἤρξαντο μετ' ὀργῆς ἀναστάντες ἅμα τῷ πατριάρχῃ καὶ οἱ ἐπίσκοποι καθ' ἡμῶν, μηδ' ἀκούειν τά γε τοιαῦτα ἀνεχομένων. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὕστερον· νῦν δ' ἐπαναληπτέον ἐκεῖθεν τὸν λόγον, ὅθεν εἰς ταῦτα ἐξέβημεν ἄκοντες, τῇ μνήμῃ συγχυθέντες τοῦ πάθους. (Ι.) Παρέσται δ' ἐντεῦθεν τοῖς ἁπλῶς ἐθέλουσι κρίνειν, ἀναλεγομένους ἕκαστα, ταῖς τε βλασφημίαις τοὺς ἐλέγχους τοῦ θείου P. 595 καὶ μεγάλου πατρὸς ἐκείνου συμβάλλειν, καὶ αὖ τοῖς ἐλέγχοις τὰς βλασφημίας, καὶ παρ' ἄλληλα συνορῶντες ἐπιψηφίζεσθαι, πῶς καὶ τὴν τῶν εἰκονομάχων ἐξαρχῆς κτησάμενος αἵρεσιν προσεπεδαψιλεύσατο καὶ αὐτὸς τῇ αὐτοῦ κακίᾳ προσθήκας ἀτοπωτέρας. εἰ γὰρ δείξαιμεν αὐτῷ μαχόμενον ἄντικρυς τὸν μέγαν ἐκεῖνον διδάσκαλον, καθ' ἡσυχίαν ἡμῖν ᾗ βουλόμεθα ὁ τῆς ἀποδείξεως B χωρήσει σκοπός. (ΙΑ.) Καὶ περὶ μὲν τοῦ φωτὸς βραχείας ἡμῖν δεήσει τῆς γλώττης. τοῦ γὰρ θείου ἐκείνου πατρὸς πυνθανομένου σοφώτατά τε καὶ ὑψηλότατα, ὁπότερον αὐτὸς ἐθέλει ἀποκρινέσθω· εἴτ' οὐσίαν εἶναι τουτὶ τὸ φῶς καὶ ἐνυπόστατον ἀποφαίνοιτο, καθ' αὑτὸ ὑφεστηκὸς καὶ μὴ δεόμενον ἑτέρου πρὸς ὕπαρξιν· ἢ ποιότητά τινα ἀνούσιον καὶ ἀσώματον, ἐν ἄλλῳ τὸ C εἶναι ἔχουσαν καὶ οὐκ ἐν ἑαυτῷ θεωρούμενον. συναχθήσεται γὰρ τριῶν ἕν γέ τι τὸ ἄτοπον. εἰ γὰρ οὐσίαν φαίη, ἢ ἄγγελος ἔσται,

bant: tum deinceps, ubi aliud malum vidimus publice erupisse, lacrymas continuimus; eo quod, ut opinor, cerebri humores prae stupore et metu exaruissent. Iam quippe et episcopi cum patriarcha in nos, qui talia ne audire quidem sustinebamus, insurgentes, manus nobis iniicere coeperunt. Sed haec quidem posterius gesta sunt. Nunc inde oratio resumenda, unde ad haec nolentes, ac illius calamitatis recordatione turbati, divertimus. (X.) Hinc porro iis, qui candide velint iudicare, singula colligentibus, licebit refutationes, a magno illo doctore editas, cum blasphemiis refutatis conferre, et vicissim blasphemias cum refutationibus, et iis iuxta se invicem positis atque consideratis, demum aestimare, quomodo hic iconomachorum haeresin, iam inde ab initio susceptam, sua ipse pravitate amplificaverit et absurdioribus accessionibus cumulaverit. Nam si magnum illum doctorem cum eo palam pugnare ostendamus, sensim argumentatio nostra scopum attinget, et eo perveniet, quo nos volumus. (XI.) Ac de ipso quidem lumine pauca sufficient. Etenim sancti illius doctoris sapientissimae et altissimae quaestioni, utrum ipse voluerit respondeat; sive substantiam dicat esse hoc lumen, et rem per se subsistentem, nec alterius indigentem ad exsistendum; sive qualitatem quandam substantia carentem et incorpoream, quae esse in alio non in ipsa consideratum habeat. Ex tribus absurdis unum certe colligetur. Nam si illud substantiam esse di-

A. C. 1351 Imp. Io. Cantacuz. 5

καὶ διαλύεται τὸ ἄκτιστον αὐτοῦ μετὰ τῆς θεότητος· ἢ τετάρτη ὑπόστασις, καὶ τὸ ἄτοπον ὅσον ὁ θεῖος δείκνυσι πατὴρ καὶ διδάσκαλος. εἰ δὲ ποιότητά τινα ἀνούσιον καὶ ἀπόῤῥοιαν ἄλλης οὐσίας, εἰσαχθήσεται τὸ ἀνύπαρκτον τῆς θεότητος. μᾶλλον δὲ ἀδύνατον εἶναί φησι, ὑποκειμένου δίχα καθ' ἑαυτὴν συστῆναι D ποιότητα· ὥσπερ οὐκ ἂν τὸ λογικὸν εἴπῃ τις, οὖσαν διαφορὰν οὐσιώδη τἀνθρώπου, μὴ τοῦ ζώου πρότερον ὑποκειμένου, ὅ ἐστιν οὐσία ἔμψυχος αἰσθητική· εἶναι γὰρ τὰ οὐσιώδη καὶ φυσικὰ τῆς οὐσίας καὶ φύσεως μέρη τὴν ἐπιστήμην ὁρίζεσθαι. εἰ δ' V. 482 ἐπὶ τῶν συνθέτων, πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ τῶν ἀμερῶν καὶ ἁπλῶν ἔσται, καὶ ἔτι μᾶλλον ἐπὶ θείας φύσεως, τὰ οὑτωσὶ λεγόμενα.

δ'. Οὕτω τοίνυν διὰ τούτων τοῖς εἰκονομάχοις συγκαταλυο- P. 596 μένου τοῦ Παλαμᾶ πρὸς τοῦδε τοῦ σοφωτάτου καὶ θείου διδασκάλου, φέρε λύσωμεν καὶ ἡμεῖς τὴν ἐπιδαψιλευθεῖσαν τῷ ἀνοσίῳ προσθήκην, αὐτῷ πάλιν συμμάχῳ χρώμενοι τῷ ἁγίῳ καὶ οἷς ἄλλοις πολλοῖς τε καὶ εὐμηχάνοις κατὰ τῶν εἰκονομάχων ὅπλοις ἐχρήσατο· ἵνα πολλαχόθεν οὗτος μακροῖς τισι τῆς κακίας μέτροις καὶ τοὺς εἰκονομάχους φαίνηται νικῶν, καὶ ἅμα συναναB φαίνηται μὴ παρέργως κἀκ τοῦ παρήκοντος εἰς τὸ Θαβώριον ἀεὶ καταφεύγων ὄρος, ἀλλὰ καὶ μετὰ μάλα πικρῶς ἐφεδρευούσης περινοίας. (B.) Ἐξεταστέον οὖν ἐστιν ἡμῖν, πῶς ἄκτιστον γεγονέναι λέγει τὸ τοῦ κυρίου σῶμα· καὶ ταῦτ', ἐκκηρύκτων τῇ ἐκκλησίᾳ περιφανῶς γενομένων, ὁπόσοι πάλαι τουτὶ παρελήρη-

cat, vel angelus erit; quo posito nec increatum nec divinitas est: vel erit quarta hypostasis; quod quam absurdum sit, sanctus Pater et doctor ostendit: sin qualitatem quandam substantia carentem, et fluentem ex alia substantia emanationem, tum divinitas eiusmodi introducetur, quae careat exsistentia. Immo, inquit, fieri non potest, ut qualitas ulla per se ipsam sine subiecto consistat: quemadmodum nec rationalitatem, quae est hominis differentia substantialis, quisquam dixerit posse constare nisi prius ei subiectum sit animal, quod est substantia animata sensu praedita: etenim substantiae et naturae partes substantiales et naturales per scientiam posse definiri. Quae quidem sic dicta si locum habent in compositis, multo magis in indivisis et simplicibus habitura sunt, praesertim autem in natura divina.

4. Quoniam itaque ab sapientissimo et sanctissimo doctore Palamas, simul cum iconomachis, per haec refellitur; age, eodem rursus sancto doctore nobis socio adiuncto, et aliis armis usi, quibus ille plurimis et accommodis iconomachos aggressus est, cumulum ab impio homine ex abundanti superadditum deruamus, ut multis argumentis constet iconomachos longe ab hoc superari improbitate; tum simul appareat, hunc non obiter, nec ut aliud agentem, sed cum solertia, eaque crudelissime insidiosa, semper ad montem Thabor confugere. (II.) Illud igitur nobis inquirendum, quomodo corpus Domini evasisse increatum dicat, cum aperte ab ecclesia repulsi sint ii, qui id olim effutiverunt: item quomodo homines, eiusdem

A. M. 6859 σαν· καὶ ἅμα, πῶς οἱ κατὰ τὸν Παλαμᾶν ἄκτιστοί τε καὶ ἄναρ-
Ind. 4 C χοι γίνονται ἄνθρωποι. τῆς γὰρ ὁμοίας ἔχονται κακοδοξίας ἀπρὶξ
καὶ ταυτὶ, λέγω δὴ τῆς τῶν εἰκονομάχων, ἣν ὡς ἀρχὴν καὶ θε-
μέλιον κράτιστον τῆς ὅλης προὔθετο σαθρᾶς οἰκοδομῆς αὐτοῦ.
(Γ.) Ἵνα γὰρ τὰς τῶν ἄλλων ἐν τῷ παρόντι παρεὶς ἀντιῤῥήσεις
ἁγίων μόνῳ τῷ σοφῷ κἀνταῦθα καὶ θείῳ ἐκείνῳ χρήσωμαι δι-
δασκάλῳ, τῷ καὶ τηνικαῦτα μὲν ἀντιστάντι πρὸς τὸν τῆς εἰκο-
D νομαχίας ἐκεῖνον πόλεμον, καὶ πολλὰ μὲν πεπονθότι, πολλὰ δ'
ἀντειπόντι, καὶ ὡς πύργον Χαλάνης διὰ τέλους ἄχρι καὶ τῶν ἀτό-
μων τὴν πλάνην καθῃρηκότι, καὶ νῦν ὁμοίως τοὺς τὰ ὅμοια νο-
σοῦντας ἐκείνοις καθαιροῦντι· „ὅτι μὲν", φησὶ, „τὸ φθαρτὸν τοῦ-
το ἐνδύσασθαι δεῖ ἀφθαρσίαν καὶ τὸ θνητὸν ἀθανασίαν, ὁ μέγας
μυσταγωγεῖ ἀπόστολος· τὸ δὲ σῶμα ἀσωματότητα ἐνδύσασθαι,
E ἢ τὸ κτιστὸν γενέσθαι ἄκτιστον, ἢ τὸ περίγραπτον εἰς ἀπερι-
γραψίαν μετατεθεῖσθαι, οὔπω καὶ τήμερον ἤκουσται." ἐντεῦθεν
μανθάνειν ἡμῖν σαφῶς περιγίνεται, ὅτι τε τοῖς εἰκονομάχοις
ταῦτα παραλελήρηται καὶ τῆς ἐκείνων ἐστὶ κακοδοξίας· καὶ νῦν
P. 597 ὁρᾶται περὶ τὴν αὐτὴν αὐτοῖς καὶ Παλαμᾶς βακχεύσας τράπεζαν
καὶ ὅλον εἰς κόρον ἐκροφήσας τὸν τῆς κακοδοξίας ἐκείνης κρατῆρα.
(Δ.) Ἀλλὰ μικρὸν ἐπισχόντες πυθέσθαι θελήσωμεν καὶ πῶς
V. 483 προϊὼν ὁ μέγας οὗτος διδάσκαλος σοφωτάτην ποιεῖ τὴν τῶν ῥη-
θέντων εὐκρίνειαν. „πᾶν γὰρ," φησὶ, „τὸ μεταβαλλόμενον ἢ καθ'
αὐτὸ ἢ κατ' οὐσίαν μεταβάλλεται· ὃ δὴ περὶ γένεσιν καὶ φθο-

23. ἤτοι cod. Reg. 1989. fol. 199. v.

instituti cuius Palamas, increati et principii expertes fiant. Quippe haec ad similem errorem omnino pertinent, nempe ad iconomachorum haeresin, quam ille toti suae, velut principium et firmissimum fundamentum, vanae aedificationi praeposuit. (III.) Nam ut ea, quae ab aliis viris sanctis contra allata sunt, in praesenti omittam, et illo solo hic quoque utar sapiente divinoque doctore; qui iconomachorum bello tum, cum saeviret, se opposuit, ac multa passus, multa in eos loquutus, errorem tandem, velut Chalanes turrim, ita profligavit, ut ad nihilum redegerit; idemque eos, qui similibus morbis laborant, pariter hodie profligat: „quod quidem," inquit, „corruptible hoc induere oporteat incorruptibilitatem, et mortale immortalitatem, mysterium est a magno Apostolo traditum. At corpus incorpereitatem induisse, aut, quod creatum esset, factum esse increatum, aut circumscriptum transiisse in incircumscriptum, id certe nondum ad hanc diem usque auditum est." Hinc nos liquido discimus, haec iconomachorum deliramenta, has fuisse opiniones pravas. Ac nunc evidens est Palamam, circum eandem mensam bacchatum, erroris poculum totum ad satietatem exsorbuisse. (IV.) Sed paulum hic subsistentes magnum illum doctorem audiamus, summa deinde doctrina ea quae dicta sunt enucleantem. „Quidquid mutatur", inquit, „id vel per se seu ratione substantiae mutatur; id quod in generatione et corruptione observatur; vel ratione ali-

ρὰν θεωρεῖται· ἢ κατά τι τῶν ἐν αὐτῷ, καὶ τοῦτο διχῶς· ἢ κατὰ A. C. 1351
τὸ ποσὸν, καθ' ὃ ἡ αὔξησις καὶ ἡ μείωσις δείκνυται· ἢ κατὰ τὸ Imp. Io. Cantacuz. 5
ποιὸν, ἐξ οὗ ἐμφαίνεται ἡ ἀλλοίωσις· ἥ ἐστι μετασχηματισμὸς B
χαρακτῆρός τινος, ἢ κατά τι τῶν τοῦ ὑποκειμένου πράγματος
ἐξαλλαγὴ, χωριστῶς ἢ ἀχωρίστως ἐπισυμβαίνουσα· ὅπερ ἀλλοῖον
μὲν καὶ διάφορον τοῦ προτέρου δείκνυσιν, οὐ μὴν ἄλλο τι τὸ
ἀλλοιούμενον ἀπεργάζεται. οὐ γὰρ οὐσιωδῶς μετέβαλεν· ἀλλ'
ἐκ τοιοῦδε τὸν αὐτὸν τοιόνδε κατὰ τὸ ποιὸν γενέσθαι πεποίηκε. C
τοῦτο δ' οὐκ ἔστιν ἐξ ὅλων ὅλον μεταβεβλῆσθαι. τὸ γὰρ ὑπο-
κείμενον πάντως ὑπομένει σωζόμενον. εἰ δὲ κατὰ τὸ ποσὸν μετέ-
βαλεν, αὔξησίν τινα ἢ μείωσιν ἐδέξατο καὶ παραλλαγὴν, κατὰ
τὸν σωματικὸν ὄγκον μεγέθει διενέγκασα, ἥ ἐστι τοῦ γε ἤδη προ-
ϋπάρχοντος καὶ εἰδοπεποιημένου ἐπίδοσις ἢ ὕφεσις. ἀλλ' οὐδὲ
ταῦτα ἄλλο τι παρὰ τὸ ἐξαρχῆς ὑπάρξαν ποιεῖ, ἀλλ' ἐκ τοσοῦδε
τὸν αὐτὸν τοσόνδε κατὰ τὸ πηλίκον γενέσθαι πεποίηκεν. οὐκοῦν
οὐδὲ κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον ἐξ ὅλων ὅλη μεταβέβληται ἡ μορ- D
φή. τί οὖν ἐστι; λείπεται λέγειν καθ' αὑτὴν μεταβεβλῆσθαι.
τοῦτο δὲ περὶ τὴν οὐσίαν αὐτὴν ἤδη τὴν μεταβολὴν ἐνδείκνυται,
περὶ ἣν ἡ γένεσις καὶ ἡ φθορὰ θεωρεῖται. ἐπεὶ οὖν ὡμολόγηται
ἡμῖν τὸ τοῦ Χριστοῦ σωματικὸν ὑπάρξαν εἶδος (καὶ τοῦτο οὐδ'
ἂν αὐτὸς οἶμαι ἀρνηθείη· δοκεῖ γὰρ εὐγνωμονεῖν ποσῶς περὶ τὴν
ἐξαρχῆς ὕπαρξιν· ἐπεὶ πόθεν αὐτῷ ἡ μεταβολὴ πορισθήσεται;)

1. ἢ κατὰ τὸ π.] ἢ γὰρ idem cod. 2. μεταβάλλεται addit post ποσὸν id. cod. 5. ἅπερ id. cod. 7. καθ' αὑτὸ ἤγουν οὐσιωδ. id. cod. 12. ἅπερ ἐστὶν id. cod.

cuius eorum, quae in eo sunt; idque bifariam; nempe aut ratione quantitatis, in qua augmentum et deminutio spectatur; aut ratione qualitatis, in qua alteratio exsistit, quae est alicuius characteris transformatio, seu secundum quid eorum, quae in subiecto sunt, separabiliter vel inseparabiliter adveniens mutatio, quae id quod alteratur alterum quidem, et ab eo quod prius fuit diversum, non tamen aliud efficit. Nec enim substantialiter mutavit, sed illud ipsum tale ex tali secundum qualitatem effecit. Hoc autem non est totum ex toto mutatum fuisse. Siquidem subiectum ipsum salvum omnino manet. Quod si in quantitate mutatio facta esset, tum augmentum vel deminutionem caro Christi passa fuisset; et variam progressionem habuisset, et secundum molem corporis maior minorve exstitisset: quae est rei praeexistentis et iam specificatae accretio vel deminutio. At nec ista aliud, quam quod initio fuit, faciunt; sed ut idem ex tanto tantum secundum quantitatem fieret effecerunt. Itaque nec eo modo tota ex toto forma mutata est. Quid ergo? Illud dicendum restat, secundum se ipsam mutatam fuisse. Id vero factam in ipsa substantia mutationem arguit, circa quam generatio et corruptio considerantur. Quoniam igitur de eo inter nos convenit, formam Christi corpoream exstitisse (neque id, cedo, ipse negaverit: nam de ea, quae ab initio fuit, exsistentia videtur quadamtenus recte sentire: alioquin unde erit ei mutatio?) eaque forma, ut ait, tota ex to-

A. M. 6859 Ind. 4 μεταβέβληται δὲ κατ' αὐτὸν ἐξ ὅλων ὅλη ἡ τοιαύτη μορφὴ, πᾶσα
ἀνάγκη ἐκ γενέσεως εἰς φθορὰν, κἀκ τοῦ ὄντος εἰς τὸ μηδαμῇ
εἶναι κεχωρηκέναι. εἰ τοίνυν κατ' αὐτὸν ἐξ ὅλων ὅλη μεταβέβλη-
ται, οὐδὲν ἄρα αὐτῆς ὑπολέλειπται· ἐκποδὼν οὖν τὸ σῶμα καὶ
ἔφθαρται· καὶ οὔτε σῶμα, οὔτε μορφὴ, οὔτ' ἄλλο τι λοιπόν
ἐστιν. εἰς τοιοῦτον αὐτοὺς τῆς ἀτοπίας βόθρον καὶ ἀθεΐας ἡ σε-
F σοφισμένη καὶ ἀστειοτάτη τοῦ λόγου κατεκρήμνισε περιπέτεια."
(Ε.) Καὶ ταῦτα μὲν τῇδέ πη γέγραπται τῷ ἁγίῳ, σοφώτατά τε
καὶ ὑψηλότατα, τὸν τῆς εἰκονομαχίας προστάτην ἐξελέγχοντί τε
καὶ καταλύοντι· ᾧ καὶ αὐτὸς εὐθὺς συνεξελέγχεταί τε καὶ συγ-
καταλύεται ὁ σεμνὸς Παλαμᾶς, ἐκείνῳ ταὐτὰ καὶ γράφων καὶ
P. 598 φρονῶν, πῇ μὲν ἐκείνου τῆς γλώττης ἐξηρτημένος, οἷα δρυὸς
ἐπειλημμένος κιττός· πῇ δὲ τὸ τοῖς διδαχθεῖσιν ἐμμένειν κατει-
ρωνευόμενος, ὅποι προσθήκης δέοιτο, καὶ φιλοτιμίας ἀγώνισμα
ποιούμενος κράτιστον, τὸν διδάσκαλον ὑπερσχεῖν. καὶ γὰρ ὑπ'
Εὐνομίου τοῦ καταράτου καὶ τὸ τῆς ἐνεργείας ὄνομα τῇ θείᾳ
τριάδι πάλαι παρεισαχθὲν ἐπὶ πονήρῳ τῆς ἐκκλησίας περὶ πλεί-
στου καὶ τοῖς εἰκονομάχοις ὕστερον ἐγεγόνει τοῖς οἰκείοις προσ-
B θεῖναι καὶ τοῦτο κακοῖς, καὶ ἅμα τῷ κατόπιν ἐκείνοις ἀκολου-
θοῦντι νῦν Παλαμᾷ· καθάπερ καὶ τὸν γύπα φασὶ τὸ ὄρνεον τὰ
μὲν ὑγιαίνοντα τῶν σωμάτων παριέναι· ἃ δὲ νοσεῖ, ταῦτα δ'
ἀσμένως προσίεσθαι. (ς'.) Διὸ προσεχῶς μὲν τὰ τοῦ θείου πά-
λιν διδασκάλου προενεγκοῦσιν εἰς μέσον ῥήματα, οἷς κατ' Εὐσε-
βίου τοῦ δυσσεβοῦς τηνικαῦτα παρὼν ἐκεῖνος ἐχρήσατο, ἔπειτα

to mutata est, iam prorsus necesse est eam ex generatione ad corruptionem et ex esse ad non esse transiisse. Si, ut ait, tota ex toto mutata est, nihil ergo eius residuum mansit. Ergo corpus de medio sublatum et corruptum est; ac neque corpus, neque forma, neque aliud quicquam superest. Eo insaniae et impietatis illos praecipites egit artificiosa et plane ridicula verborum temeritas." (V.) Haec vir sanctus, docta admodum et sublimia; haec ferme scribebat, cum iconomachiae propugnatorem refutaret et everteret; cum quo et venerabilis Palamas statim refutatur et evertitur, qui eadem scribit et sentit; modo ex illius lingua pendens, velut hedera quercui adhaerescit; modo contemnens ea, quae didicit, et iis stare negligens, ubi aliquid addendum sit, et magistrum superare, tanquam maximum gloriae certamen, sibi proponens. Etenim cum energiae seu operationis nomen, in detrimentum ecclesiae ab impio Eunomio introductum, olim in divinam Trinitatem invasisset, iconomachi postea impendio curaverunt, ut ad proprios errores hic quoque accederet. Horum vestigiis Palamas insistit, vulturio similis, quam avem ferunt sana corpora praeterire, cupide autem ad morbosa accedere. (VI.) Postquam itaque ea verba, quibus tunc sanctus doctor contra impium Eusebium praesens usus est, in medium protulerimus, atque ipsa continuo argumenta, quibus olim

A. C. 1351 Imp. Io. Cantacuz. 5

καὶ δι' ὧν τοῖς θείοις ἐμέλησε πάλαι πατράσι, Βασιλείοις καὶ Γρηγορίοις φημὶ, τὸν ἀλιτήριον ἐκεῖνον τοῖς ἀντιῤῥητικοῖς καταχῶσαι Εὐνόμιον, καὶ ἡμῖν ἀποχρήσειν οἶμαι μιᾷ πληγῇ καὶ C κατὰ τῶν τούτου σπλάγχνων ἐλάσαι τὸ τῶν ἐλέγχων ἐκείνων ξί- V. 484 φος. (Z.) Εὑρίσκομεν οὖν ἐκεῖνον, παρεῖναι λέγοντα τοῖς ἅπασι τὸν θεὸν αὐτόν. οὐ γὰρ ἐνεργείᾳ ψιλῇ φησι κατά τινας τῶν πάλαι, τὰ τοιαῦτα ληρωδησάντων, κενῶσαι μὲν τοὺς οὐρανοὺς D λεγόντων τῆς ἑαυτοῦ ὑποστάσεως κατὰ τοὺς καιροὺς τῆς θείας σαρκώσεως, εἶναί τε οὐσιωδῶς σὺν ἡμῖν, ἐνεργείᾳ δὲ καὶ ἀξίᾳ μόνῃ πρὸς τὸν θεὸν καὶ πατέρα. ἐπεὶ ἕτερον οὐσίαν καὶ ἄλλο ἐνέργειαν, ὥσπερ ἐπὶ τῶν σωματικῶς θεωρουμένων, οὕτω δὲ κἀπὶ τοῦ θείου λόγου ἐτίθεντο, ὅπερ τοῖς εὐσεβέσιν ἀπείρηται. ἐπὶ γὰρ τῶν ἁπλῶν καὶ ἀσωμάτων ἐν οὐδενὶ διαφέρειν ἴσασιν. οὐ γὰρ διοριστέον ταῦτα ἀλλήλων, ἵνα μὴ σύνθετον τὸ ὑπὲρ πᾶσαν E ἁπλότητα νοοῖτο. οὔτε γὰρ ἡ θεία οὐσία ἀνενέργητος εἴη ἄν ποτε, οὔτ' ἀνούσιος ἡ ἐνέργεια. καὶ μετ' ὀλίγα· „οὕτω γὰρ ἂν εὐσεβῶς νοηθείη ἡ μὲν θεία ἐνέργεια ἀΐδιος, μᾶλλον δ' αὐτενέργεια, τῷ μὴ διωρίσθαι τῆς οὐσίας τὴν ἐνέργειαν, ἀλλὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἐπιδέχεσθαι διὰ τὴν τῆς ἁπλῆς καὶ ἀσωμάτου φύσεως ἰδιότητα." (H.) Ὁρᾷς ὅπως τε κατ' ἴχνος τῷ θείῳ καὶ οὗτος ἕπεται Βασι- F λείῳ καὶ οἷον ἑρμηνεύει τἀκείνου, καὶ ὅπως τοῖς κατ' ἴχνος, οἷς ἐκεῖνος ἐμάχετο, ἑπομένοις καὶ οὗτος ἐπίσης καθάπαξ μαχό-

8. λεγόντων cod. idem fol. 105., λέγεται apogr. Par. 16. οὕτω γὰρ etc. Idem cod. fol. 111.

sancti Patres, Basilii et Gregorii, sceleratum Eunomium in suis antirrheticis obruere studuerunt; ea nobis quoque satis fore arbitror, ut et hunc velut uno gladii ictu in viscera adacto, illis ipsis argumentis confodiamus. (VII.) Ille igitur, ut nos comperimus, Deum ipsum ait omnibus praesentem adesse. „Non enim," inquit, „simplici operatione, ut veteres quidam existimabant, qui ita delirarunt, ut dicerent eum tempore divinae incarnationis sua hypostasi caelos vacuos fecisse, ac nobiscum substantialiter fuisse, operatione autem et dignitate sola apud Deum et Patrem. Nempe illi, ut in obiectis corporeis, ita et in Verbo divino aliud substantiam, aliud operationem esse statuebant, quod piis non licet; quoniam hi sciunt in simplicibus et incorporeis nihil ea differre. Quippe haec a se invicem distingui haud debent, ne quod omnem simplicitatem excedit, compositum esse intelligatur. Nam nec divina substantia operatione vacare, nec operatio unquam substantiae expers esse potest." Tum paulo infra: „ita enim pie divina operatio, seu potius αὐτενέργεια, aeterna esse intelligetur, quia operatio ab substantia non distinguitur, sed eadem definitione continetur, propter simplicis et incorporeae naturae proprietatem." (VIII.) Vides, ut hic D. Basilii vestigiis insistit, ac eius fere verba interpretatur? Vides, ut assectatoribus eorum, contra quos ille pugnavit, hic pariter totis viri-

A. M. 6859 Ind. 4 μενος φαίνεται; ὥστε ὁ τὸν ἕτερον λοιδορῶν καὶ θάτερον πάντως
ὁμοίως λοιδορεῖ. λοιδορῶν οὖν ὁ Παλαμᾶς Θεόδωρον ἐκεῖνον τὸν
μέγαν τῆς ἐκκλησίας προστάτην, ἅτε τοῖς εἰκονομάχοις οὕτω μα-
χόμενον, ὁμοῦ καὶ τὸν μέγαν εὐθὺς λοιδορεῖ Βασίλειον· ὁ δὲ
τοῖς θείοις τούτοις πατράσι μαχόμενος τοὺς ἑτεροδόξους ἐξ ἀνάγ-
P. 599 κης, οἷς οὗτοι μάχονται, φαίνεται φιλῶν. ἔστι μὲν οὖν κἀν-
τεῦθεν δῆλον τό γε τοῖς τῆς εἰκονομαχίας προστάταις τὸν Πα-
λαμᾶν ἐν ἅπασιν ἀεὶ καὶ συνεχῶς ἀκολουθεῖν, ὡς ἐξ ὁρμητηρίου
ἀρξάμενον τοῦ Θαβωρίου φωτὸς ὁμοίως ἐκείνοις· καὶ τοῦτ' ἔστι
τὸ αἴτιον, ἀεὶ διὰ στόματος ἄγειν αὐτὸν τὸ Θαβώριον. (Θ.) Ἀλλ'
ἐκεῖνο μικροῦ με παρέδραμεν. εἰ γὰρ ὁ τῆς οὐσίας λόγος οὐδὲν
B ἕτερον ἢ πρᾶγμά ἐστιν αὐθύπαρκτον, μὴ δεόμενον ἑτέρου πρὸς
ὕπαρξιν, ὡς ὅ,τε τῆς ἐπιστήμης διδάσκει λόγος καὶ ὁ θεῖος
οὗτος διδάσκαλος ἔφθη προειρηκώς, εἴη ἂν καὶ ὁ τῆς ἐνεργείας
λόγος ὁ αὐτὸς, κἂν τοῖς ὀνόμασι διαφέρειν δοκῶσι, πρᾶγμα δη-
λαδὴ αὐθύπαρκτον, μὴ δεόμενον ἑτέρου πρὸς ὕπαρξιν. οὕτω
γὰρ ἂν καὶ ὁ τῆς ταὐτότητος σώζοιτο λόγος· καθὰ πάλιν ὁ αὐ-
C τὸς οὗτος ἔφησεν ἀλλαχοῦ· „εἰ ταὐτὸν εἶεν, οὐ δύο ἂν εἶεν, ἀλλὰ
μία φύσις. ἡ γὰρ σύνθεσις τὸ διάφορον τῶν συντρεχόντων ᾄδει
καὶ ἑτεροούσια εἶναι δηλοῖ." (Ι.) Ὅτι μὲν οὖν ἐνέργειαν καὶ δύ-
ναμιν καὶ σοφίαν καὶ ζωὴν, καὶ ὅσα τοῖς ἀνθρώποις ἔπεισιν ὀνο-
μάζειν τὸ θεῖον, τὰ τῶν διδασκάλων τῆς τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας
δόγματα μὴ διαιρεῖν τῆς οὐσίας ἐπὶ θεοῦ συγχωρεῖ, οὔτε φῶς

bus pugnat? Qui itaque alteri maledicit, eum constat et alteri simul maledicere. Quamobrem Palamas magno illi ecclesiae defensori Theodoro, contra iconomachos sic pugnanti, dum convitiatur, eodem tempore etiam Magno Basilio convitium facit. His autem sanctis Patribus qui pugnat, eum necesse est heterodoxorum, quibus illi pugnabant, videri amatorem. Et hinc igitur patet, Palamam in omnibus perpetuo et continenter eorum, qui iconomachiae propugnatores fuerunt, vestigia persequi, ab lumine Thaborio, tanquam ab aliquo perfugio, itidem ut illos profectum. Atque haec causa est, cur Thabor ei semper in ore sit. (IX.) Sed me illud paene effugit. Nimirum si substantia nihil aliud est, nisi res per se subsistens, nec alio egens ad exsistendum, ut et scientia docet, et sanctus iste doctor supra dixerat, erit etiam operationis definitio eadem, etsi ipsis nominibus differre videantur: erit, inquam, operatio res per se subsistens, nec alio egens ad exsistendum. Ita quippe servabitur ratio identitatis, ut ille ipse rursus alibi dixit. „Si idem sunt, ergo non sunt duo, sed unica natura. Compositio enim differentiam indicat eorum, quae simul coëunt, eaque diversae substantiae esse declarat." (X.) Quod igitur in Deo operationem, et potentiam, et sapientiam, et vitam, et quaecunque nomina divinitati ab hominibus tribui solent, ab substantia distingui non permittat doctrina ab ecclesiae doctoribus tradita, nec lumen dici increatum aliud, praeter

ἄκτιστον ἄλλο παρὰ τὴν θείαν λέγειν οὐσίαν, οὔτε θεότητας τῆς A. C. 1351
μιᾶς ἐπέκεινα τρισυποστάτου φύσεως, οὔτ' ἀσώματόν τε καὶ Imp. Io. Cantacuz. 5
ἄκτιστον δύνασθαι γίνεσθαι τὸ τοῦ Χριστοῦ σῶμα, εἴρηται. εἰ D
δ' ἐπὶ Χριστοῦ τοῦτ' ἀδύνατον, τίς οὕτως εὐήθης ἂν εἴη, ὥστ'
ἄνθρωπον γίνεσθαι λέγειν ἄκτιστόν τινα τῶν πάντων, ἀσώματόν
τε καὶ ἄναρχον κατὰ τὸν τῆς φύσεως λόγον, καὶ ὅσα τοῖς ἀσεβέ-
σιν αὐτονομουμένῃ γλώττῃ προῖκα ληρεῖν συγκεχώρηται. οἷς γὰρ V. 435
ἐς ἀρετῆς προκόπτειν ἐγγίνεται λόγον, τούτοις οὐκ ἀκτίστοις E
γίνεσθαι πρόσεστι. πολλοῦ γε καὶ δεῖ. τοὐναντίον μεντἂν μᾶλ-
λον δεήσειε γενέσθαι κτιστοῖς ἐς τὸ πολλαπλάσιον, ὡς ἄλλοις τε
πλείστοις ἐστὶ δεδογμένον καὶ δὴ καὶ Παύλῳ τῷ θείῳ· εἴ τις ἐν
Χριστῷ καινὴ κτίσις, ἀνακαινίζεσθαι τὴν πρὸς τὰ κρείττω ῥο-
πὴν καὶ ἀντίληψιν τῶν καλῶν· ἣν δὴ κτίσιν καὶ ὁ θεῖος ἐπιζητεῖ
Δαβίδ, καρδίαν καθαρὰν ἐν αὐτῷ κτίζεσθαι, καὶ πνεῦμα τοῖς
ἐγκάτοις εὐθὲς ἐγκαινίζεσθαι.

substantiam divinam, nec alias divinitates, praeter unam in tribus personis naturam, nec incorporeum et increatum corpus Christi posse fieri, hactenus dictum est. Quod si id in Christo fieri non potest, quisquamne adeo stolidus, ut aliquem ex omnibus hominibus naturali ratione increatum fieri dicat, incorporeumque, et principio carentem, et quidquid impiis lingua effraeni temere et gratis effutire licuit? Nam qui virtutis ratione proficiunt, non ideo ii increati fiunt. Ac multum quidem abest ut fiant. Immo creatos eos fieri tanto magis oporteat; quemadmodum, tum aliis plurimis, tum divo Paulo visum est, dicenti: si qua in Christo nova creatura sit, propensionem ad meliora et virtutis professionem renovari: cuiusmodi creaturam divus quoque David requirit, ubi cor mundum creari in se, et spiritum rectum innovari in visceribus postulat.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ

ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ Κ.

NICEPHORI GREGORAE

BYZANTINAE HISTORIAE

LIBER VIGESIMUS.

ARGUMENTUM.

Soluta quaestione de lumine Thaborio, Gregoras ad alteram criminationem refellendam transit. De Deo disputare periculosum est. Quid sancti Patres super ea re praeceperint, et quatenus ipsi de Deo disputarint. Gregorius Nazianzenus. Basilius Magnus. Chrysostomus. Athanasius. Isaac Monachus. Ioannes Climacus. D. Paulus. Acta Conciliorum generalium (Cap. 1). *Cantacuzenus, pauca loquutus, respondendi munus Palamae concedit. Huius imparati, et nihil tale praemeditati, anxietas. Iudicium de Palamae doctrina, stilo, ingenio. Eius auctoritas apud Cantacuzenum nimia. In maximas angustias adductus orationem a lumine Thaborio orditur. Operationem et substantiam in Deo differre ait. Qui operationes participent, eos affirmat increatos fieri. Plura increata statuit. Substantiam divinam negat posse participari. Adversarios contemnit. Acta Concilii generalis sexti perperam interpretatur; item verba S. Basilii* (2). *Quo consilio Palamas D. Basilii et Concilii oecumenici sexti verba protulerit. Sanctos Patres laudat, nec nominat. Operationem et substantiam idem esse in Deo constat ex illis ipsis testimoniis ab eo allatis. Item ex verbis Sanctorum Athanasii et Cyrilli. In divinis notiones nominibus minime respondent. Quae ex duabus rebus (substantia et operatione) constant, ea non sunt simplicia, sed duplicia. D. Maximus de binario numero. Conclusio* (3). *Gregoras aeger et ieiunus disputandi munus sociis tradit, qui et ipsi commentarios scripsere de suis cum Palama certaminibus. Vetera in Barlaamum decreta rursus leguntur. Palamitae ad lumen Thaborium perpetuo recurrunt. De gloria divina impium dogma apud synodum explicant. Orthodoxorum unus indignabundus exclamat. Minis terretur et obmutescit. Concilium dimittitur. Populus in Palamitas saevit. Orthodoxis favet et gratulatur. Hi, quamquam superiores, tamen suam sententiam adversariis approbare non potuerunt. Animus principi aversus et durus. Quinam vere iniuriam patiantur* (4). *Pala-*

mas Cantacuzenum adit. In Gregoram et in caeteros orthodoxos acri oratione invehitur. Ut Palamae iussa imperator executus sit. Orthodoxorum diversi affectus, fiducia, trepidatio, moeror (5). Gregoras sese in Concilio iterum sistere recusat. Socios hortatur ad veritatem fortiter defendendam. Illi ut secum veniat, aegre tandem persuadent. Ab imperatore seorsum seductus promissis et aliis artibus tentatur. Proponitur ei quaestio de substantia et operationibus divinis. Testimonium D. Basilii. Respondet Gregoras. Cantacuzenus de nova disputandi ratione ineunda deliberat cum Palama. Episcopum Tyri excludere statuunt. Item contumeliis et calumniis orthodoxos terrere. Palamas socios suos advocatum abit (6). Gregoras aliique orthodoxi introvocantur. Cantacuzenus minatur gravissima. Eius cum Xerxe, Persarum rege, comparatio. Episcoporum Palamitarum imperitia. Orthodoxi frustra conantur contradicere. Cantacuzeni vultus et verba. Gregoram discipuli timidiores deserunt; alii silent. Gregorae et orthodoxorum episcoporum secessio; quos imperator primum exire vetat; deinde, suadente Palama, abire patitur. Palamitae, egressis orthodoxis, imperatorem adulantur. Quidquid libuit decernunt (7).

A. M. 6859 Ind. 4 A. C. 1351 Imp. Io. Cantacuz. 5 P. 600

α'. Πολλῶν δ' ἐπιῤῥεόντων, εἰ μαρτυρίας ἁγίων εἰσάγειν ἐθέλοιμεν, οὔθ' αἱ τῆς κεφαλῆς ἀλγηδόνες ἐῶσι τανῦν διεξιέναι καθ' ἕκαστα πάντα, οὔτ' ἀνάγκη πᾶσα νῦν λέγειν ἀθρόον, ὁπόσα καὶ ταῖς ἄλλαις ἐκείναις λῃστρικαῖς συνόδοις ἀκούειν καὶ λέγειν συμπέπτωκεν. εἰρήσεται δὲ κατὰ χώραν γενομένοις ἑκάστων ἅπαντα, προϊόντος ἡμῖν σύν γε θεῷ τοῦ λόγου. νῦν δὲ ἐκεῖσε ἐπάνειμι. (B.) Ἐπεὶ γὰρ δεύτερον ὁ βασιλεὺς ἐκεῖ μοι B προσῆγεν ἔγκλημα, τὴν τοῦ θεολογεῖν ἀπαγόρευσιν, τοὺς ἁγίους ἄνω καὶ κάτω διαῤῥήδην θεολογεῖν προβαλλόμενος, οἷς καὶ Παλαμᾶν ὑποδείγματι χρώμενον τὰς νέας ταύτας ἔλεγε γράφειν θεολογίας, ὑπὲρ ὧν καὶ τὸ οἰκεῖον αἷμα διδόναι μάλα προθύμως ὁ ἀῤῥεπὴς κριτὴς ἰσχυρίζετο, φέρε καὶ πρὸς τοῦτ' ἀπαντήσωμεν, ἔφην ἐγώ. (Γ.) „Ὅτι μὲν δεδιέναι ἡμᾶς δεῖν, καὶ μὴ ἐξεῖναι τοῖς C βουλομένοις θεολογεῖν, θείων πατέρων φασὶ θεσμοὶ καὶ κανόνες,

Si Sanctorum testimonia velim afferre, succurrunt mihi multa. Sed me nec dolores capitis ea nunc sigillatim omnia recensere patiuntur; nec plane necesse est, quaecunque in aliis illis iconomachorum scilicet conciliis, seu potius latrociniis, audita vel dicta sunt, universa simul proferre. Omnia autem Deo iuvante, et singula quidem suo loco, infra dicturi sumus. Nunc ego illuc redeo. (II.) Quoniam ibidem imperator alterum mihi crimen obiiciebat, quod de Deo disputari vetarem, idemque Sanctos opponebat, qui de Deo passim et diserte disputarent, aiebatque Palamam eorum exemplo novas illas theologias scriptitare, pro quibus se vel sanguinem suum libentissime effusurum aequus scilicet iudex affirmabat; age, inquam, ad istam quoque criminationem respondeamus. (III.) „Rem esse periculosam, de Deo disputare, nec volenti cuique id licere, sanctorum Patrum scita et

A. M. 6859 ἴσασι οἷς ἔθος αὐτοὺς μετιέναι. ὅτι δὲ καὶ μὴ περιεργάζεσθαι
Ind. 4 νόμους πατρίους, καὶ ἅπερ ἐκείνοις θέσθαι τῇ ἐκκλησίᾳ συμπέπτωκεν ὅρια μὴ κινεῖν, καὶ τοῦτο δόγμα καὶ νόμον ἐκείνων εἶναι, οἶμαι τὸν ἀντεροῦντα εἶναι μηδένα, πλὴν ἢ ὅστις τε βούλοιτο
D χλεύης ὑπεύθυνον προῖκα δρᾷν ἑαυτὸν ἀνθρωπίνης καὶ ὃς ἔνοχος εἶναι ταῖς ἐκείνων οὐ φρίττει ἀραῖς. ἢ πολλὴ μεντἂν ἀωρία, Πυθαγορείους μὲν πενταετηρικῇ μὲν γλώττης σιγῇ, μακροτέρᾳ δ' αὖ πολλῷ συγκαταθέσει ψυχῆς, τὰ τοῦ διδάσκοντος δέχεσθαι δόγματα· ἡμᾶς δ', οἷς εὐαγγελικῇ συντετράφθαι γέγονεν εὐσεβείᾳ, μὴ μάλα ἐθέλειν περιεργίας ἁπάσης ὡς ποῤῥωτάτω τοῖς πατρίοις ἐμμένειν κανόσι καὶ δόγμασι. ἡδέως δ' ἂν σ' ἐροίμην,
P. 601 εἰ πρὶν ἐκείνους θεολογῆσαι, ἔοικεν ἀνθρωπίνην αὐτοὺς συννε-
V. 486 νοηκέναι δύναμιν ὑπερβαίνειν καὶ θανάτου μείζω κίνδυνον ἀπειλεῖν ἀθανάτου ψυχῆς τοῖς οὕτως αὐτομολοῦσι πρὸς τὴν ἐγχείρησιν· καὶ νῦν δεῖ μᾶλλον πείθεσθαι μετὰ τὴν πεῖραν αὐτοῖς προσταχθέν· εἰ δὲ πρὶν πειραθῆναι, δεῖ μᾶλλον ἡμᾶς, ἀμαθεῖς τινας ὄντας καὶ μάλα ἀξυνέτους, τῶν ὑπὲρ νοῦν φοβεῖσθαι τὴν πεῖραν, ὁμοίως ἐκείνοις, μακρῷ σοφωτέροις ἡμῶν καὶ πρὸ τῆς
B πείρας οὖσι, καὶ μὴ ἐπιπηδᾷν ἀδεῶς οὑτωσὶ τῇ θεολογίᾳ, καθάπερ τῇ γε χλόῃ τὰ βοσκήματα. ἦ γὰρ ἂν ὅμοιον εἴη, ὥσπερ ἂν εἰ δέκα τινὲς τῶν ἀπὸ γενέσεως τυφλῶν, ἐκκλησίαν ἀθροίσαντες,

12. Hunc locum Boiv. sic restituit: *εἰ πρὶν ἐκείνους* [*οἴει προστεταχέναι, πρὶν πειραθῆναι· ἢ μετὰ τὸ θεολογῆσαι. εἰ μὲν δὴ μετὰ τὸ*] *θεολογῆσαι, ἔοικεν ἀνθρωπ.*

canones definiunt. Hoc illis notum, qui in iis versati sunt. Quinetiam ne in leges patrias curiosius inquireretur, neve termini, quos illi ecclesiae posuissent, moverentur, ab iisdem Patribus cautum sancitumque est: neque id opinor quisquam inficiabitur, nisi qui gratis velit incurrere in publicos risus, quive eorundem Patrum exsecrationibus obligari non perhorrescat. Absurdissimum sane fuerit Pythagoreos quinquennali linguae silentio, animi autem obsequio longe diuturniori, magistri sui dogmata approbasse; nos vero, sancta Evangelii disciplina a puero institutos, nolle citra ullam curiositatem Patrum decretis ac praescriptis stare. Illud quidem ex te lubens quaesierim, utrum istos putes [ea sanxisse, rem ipsam nondum expertos, an postquam experti fuissent. Si eos censes] prius de Deo disputasse, [deinde disputari vetuisse;] ii rem humanis viribus altiorem, et eorum qui sic sponte aggrederentur animae immortali periculum morte ipsa gravius allaturam, videntur iudicasse: ac iisdem, post experientiam iubentibus, tanto magis nunc obediendum. Sin antequam experti fuissent, eo magis nos, qui rudes sumus et minime intelligentes, oportet earum rerum, quae intellectum superant, experientiam formidare, exemplo illorum, qui vel ante factum periculum longe nobis sapientiores fuerunt, cavendumque est, ne in theologiam sic temere insiliamus, ut pecudes in pascua. Perinde quippe fuerit, ac si homines decem, qui caeci nati sint, advocata concione, de eius telae, quam prae manibus habeant, coloribus

A. C. 1351 Imp. Io. Cantacuz. 5

περὶ χρωμάτων ἤριζον τῆς ἀνὰ χεῖρας κρόκης, ἕκαστος ἀληθεύειν οἰόμενος ἢ κατὰ πάντας. οἶμαι ἂν πάντα τινὰ τῶν ὁρώντων θρήνου καὶ γέλωτος εἰληφέναι σπονδὰς ἐν ψυχῇ, καὶ Δημοκρίτους ἅμα καὶ Ἡρακλείτους δοκεῖν ἐνταῦθα συνημμένους. τίς γὰρ οὐκ ἂν ἐκείνους ἐθρήνησε, τῆς τῶν ὀμμάτων οὕτως ἀπηρτημένους αὐγῆς τὸν ἅπαντα βίον; τίς δ' οὐκ ἂν τὸ Σαρδόνιον ἐπεγέλασε, περὶ ὧν οὐκ ἴσασι διαπληκτιζομένους ἄρτι ὁρῶν; ὅμως εἰ δοκεῖ, τῆς ἐπιπλήξεως μικρὸν καθυφέντες θεωρήσωμεν, ἅ τε πρὸς ἀπαγόρευσιν ἡμῖν τοῦ θεολογεῖν ἐπιτάττουσι καὶ ἃ θεολογεῖν καὶ πῇ καὶ ὅπως δὴ συμπέπτωκεν· ὡς ἂν κἀνταῦθα ῥυθμός τις ᾖ καὶ θεμέλιος εὐταξίας ὁ τὰ τῆς γλώττης περιζωννύμενος σκῆπτρα, καὶ μὴ τοὐναντίον κανὼν μὲν εὐβουλίας ἀκανόνιστος ᾖ φιλοτιμία, θεσμὸς δ' εὐκαιρίας, ἄθεσμος ἀκαιρία. ὅπη γὰρ φιλοτιμία τρόφιμος ἀβουλίας, διὰ μυχῶν ἀκαιρίας δραμοῦσα, τῶν ὅρων καταχορεύει τῆς εὐταξίας, ἐκεῖ καὶ πέρας ἀκολουθεῖν ταῖς τῶν πράξεων ἐπιβουλαῖς ἀντιστρατευόμενον, καὶ μάλα γέ τοι τῶν εἰκότων. πρῶτος μὲν οὖν ὁ πολὺς ἐν θεολογίαις Γρηγόριος τοσοῦτον ἀποδειλιᾷ πρὸς θεολογίαν τὴν γλῶτταν κινεῖν, ὅσον τὴν χεῖρα πρὸς φλόγα πυρός· ὡς καὶ πολλοὺς εἰς παραίτησιν λόγους προβάλλεσθαι, ἐν οἷς οὔθ' ἑαυτὸν ἐγχειρεῖν τοῖς περὶ θεοῦ προχείρως δίδωσι λόγοις, οὔθ' ᾧ θρασέως ἐγχειρεῖν ἂν γένοιτο ἀποδέχεσθαι. „οὔτε γὰρ ἐπαινετὸς", φησί, „ὁ πόθος· ἀλλὰ καὶ φοβερὸν τὸ ἐγχείρημα." εἰσάγει δὲ καὶ Ὀζᾶν ἐκεῖνον, ὃς τῆς

(margin: C at line 5; D at line 11; E at line 18)

16. ἐπιβολαῖς coni. Boiv.

rixentur, vera quisque, magis quam caeteros omnes, dicere se arbitrati: quod quisquis viderit, is, ut opinor, risum et luctum, velut foedere sociatos, animo concipiat, ut ibi Democriti et Heracliti in unum coaluisse videantur. Ecquis enim istos non defleat, oculorum lumine per omnem vitam sic destitutos? Ecquis rursus Sardonium risum teneat, qui eosdem nunc cernat de iis rebus, quas ignorant, inter se digladiari? Nos tamen, si videtur, paulo minus obstupescentes, consideremus, tum quae sancti Patres de cavendis theologicis disputationibus nobis praecipiant; tum quae, et ubi, et quomodo iidem de Deo disputaverint; ut hic quoque formula aliqua sit et fundamentum bonae disciplinae, quo moderandae linguae ratio innitatur: ac non contra eveniat, ut et boni consilii regula sit ambitio nullis regulis adstricta, et opportunitatis norma abnormis importunitas. Quippe ubi ambitio imprudentiae alumna, per summum opportunitatis neglectum, boni ordinis finem proterve transilit, ibi et exitus consequi primae aggressioni contrarios valde consentaneum est. Primus Gregorius, ille scilicet inter theologos eximius, linguam ad theologicas disputationes appellere sic reformidat, ut manum ad flammam. Proinde multis verbis se excusat, proditque se non facile accedere ad disputandum de Deo, et eos, qui id temere audeant, minime probat. „Neque enim," inquit, „laudabile est desiderium; sed et conatus ipse metuendus." Et Ozae exemplum

A. M. 6859 κιβωτοῦ πάλαι μόνον ψαῦσαι τολμήσας ἀπώλετο, φυλάσσοντος
Ind. 4 F θεοῦ, φησί, τῇ κιβωτῷ τὸ σεβάσμιον· καὶ ἅμα μηδὲ τῶν τοί-
χων τοῦ ἱεροῦ ψαῦσαι τοῖς πολλοῖς ὂν ἀσφαλές, ἑτέρων φησὶν
ἐδέησε τοίχων, τῶν ἔξωθεν. καὶ πάλιν· „ἀκούεις γέννησιν· τὸ
πῶς μὴ περιεργάζου. ἀκούεις ὅτι πνεῦμα τὸ προϊὸν ἐκ τοῦ πα-
P. 602 τρός· τὸ πῶς μὴ πολυπραγμόνει. εἰ δὲ πολυπραγμονεῖς υἱοῦ γέν-
νησιν καὶ πνεύματος πρόοδον, κἀγώ σου πολυπραγμονῶ τὸ κρᾶμα
ψυχῆς καὶ σώματος. πῶς εἶ χοῦς καὶ εἰκὼν θεοῦ; τί τὸ κινοῦν
σε, ἢ τί τὸ κινούμενον; πῶς τὸ αὐτὸ καὶ κινεῖ καὶ κινεῖται; πῶς
αἴσθησις ἐνταῦθα μένει καὶ τὸ ἐκτὸς ἐπισπᾶται; πῶς ὁ νοῦς ἐν
σοὶ μένει καὶ γεννᾷ λόγον ἐν ἄλλῳ νοΐ; πῶς λόγῳ νόημα διαδί-
δοται; εἰ σαυτὸν οὐκ ἔγνως, ὅστις εἶ ὁ περὶ τούτων διαλεγόμε-
B νος, εἰ ταῦτα οὐ κατέλαβες, ὧν καὶ ἡ αἴσθησις μάρτυς, πῶς
θεὸν ἀκριβῶς, ὅπερ τε καὶ ὅσον ἐστίν, εἰδέναι ὑπολαμβάνεις;
V. 487 πολλῆς τοῦτο τῆς ἀλογίας." καὶ πάλιν· „τὸ τάχος ἔστω σοι μέχρι
τῆς ὁμολογίας, εἴ ποτε ταύτην ἀπαιτηθείης· τὸ δ' ὑπὲρ ταύ-
την, εἶναι δειλότερον. ἐκεῖ μὲν γὰρ ἡ βραδυτὴς, ἐνταῦθα δὲ ἡ
ταχυτὴς ἔχει τὸν κίνδυνον." εἰ δέ τις ἐνίστασθαι βούλοιτο, λεγέτω
C μοι παρελθών, τί βουλόμενος οὐκ ὀλιγάκις ὁ μέγας οὗτος διδά-
σκαλος οὑτωσί πως τοὺς ἑαυτοῦ σχηματίζει λόγους τοῖς τἀναν-
τία προφέρουσι, καὶ νῦν μὲν ὄντα γεγέννηκε καὶ συλλογιζομένοις,

10. ἐν τῷ αὐτῷ pro ἐνταῦθα Billiana editio. 21. κατασυλλογιζομένοις coni. Boiv.

proponit, qui Arcam olim solummodo attrectare ausus periit, asserente, inquit, Deo reverentiam Arcae debitam. Et quia ne ipsius quidem templi parietes contingere tutum cuilibet erat, idcirco aliis, inquit, parietibus opus fuit, nempe exterioribus. Tum idem rursus: „generationem audis: modum ne curiosius inquiras. Audis Spiritum ex Patre procedere: id quomodo fiat, ne anxio studio perscruteris. Quod si in Filii generatione et Spiritus processione pervestiganda curiosum te praebes, ego quoque pari curiositate tuam animae corporisque coniunctionem et temperamentum inquiram. Quomodo pulvis es et Dei imago? Quid est quod te moveat, aut quid quod moveatur? Quomodo idem movet et movetur? Quomodo sensus in eodem manet, et externa attrahit? Quomodo mens in te manet, et in alia mente sermonem gignit? Quomodo cogitatio per sermonem impertitur? Si te ipsum non nosti, quisquis es qui de his rebus disputas, si haec nondum intellectu comprehendisti, quorum sensus ipse testis est, quo tandem modo, quid et quantus sit Deus, te certo tenere ac scire arbitraris? Magnae profecto id stultitiae est." Tum rursus: „Promptus esto, usque ad Fidei confessionem, siquando a te exigatur. Quod superat, timidior sis oportet. Etenim illic cunctatio, hic celeritas periculosa est." Si quis velit instare, prodeat ac dicat mihi, quid sit cur magnus iste doctor simili ferme verborum figura haud raro utatur adversus eos, qui contraria obiiciunt, ac nunc eum, qui exsisteret, genitum fuisse, nunc Filium crea-

νῦν μὲν κτίσμα τὸν υἱὸν, νῦν δὲ θελήσεως υἱόν. πρὸς γὰρ τὰς A. C. 1351
ἀτόπους ἐπιεικῶς καὶ πέρα τῆς φύσεως ἐρωτήσεις ἐκτόπους ἐπι- Imp. Io. Cantacuz. 5
εικῶς κἀκεῖνος τὰς ἀποκρίσεις εἰσάγει, καί φησι· „πάλιν οἱ σωματικοὶ τὰ σωματικά. περὶ γὰρ ἐμὲ καὶ σὲ ταῦτα." καὶ πάλιν, „θέ-
λων σε," φησὶν, „ὁ σὸς πατὴρ γεγέννηκεν, ἢ μὴ θέλων;" καὶ αὖ- D
θις· „ὁ χρόνος ἐν χρόνῳ, ἢ οὐκ ἐν χρόνῳ;" καὶ τὰ ἑξῆς παρίημι λέγειν, οἷς ὁπλίζει τὰς γλώσσας ἡμῶν, ὁπότε καὶ ἡμῖν βουλομένοις εἴη τὰς ἐκτόπους τῶν ἀντιθέτων ἀναλύειν ἔριδας. ταῦτα δ' οὐ βουλομένου θεολογεῖν ἐστιν, ἀλλὰ καὶ σφόδρα τι φεύγοντος, καὶ νουθετοῦντος ἡμᾶς, οὐ λόγοις μόνον, οὐδ' ἔργοις μόνον, ἀλλὰ
καὶ πράξεσιν εὐλόγοις καὶ λόγοις ἐμπράκτοις." (Δ.) Ἐγὼ δὲ E
πολλὰ λέγειν ἔχων ἐκ τῶν τοῦ μεγάλου τοῦδε πατρὸς καὶ διδασκάλου τῆς ἐκκλησίας εἰς τὴν τῶν ἔμοιγε εἰρημένων ἀπόδειξιν, ὁπόσα γοῦν μοι κἀκεῖ λελάληται, λέγω δὴ περὶ τοῦ μήτε θεολογεῖν, μήτε περιεργάζεσθαι μήτε τοὺς ταῦτ' ἐπιτάττοντας, μήθ' ὧν ἕνεκα ἐπιτάττουσιν, ἱκανὰ καὶ ταῦθ' ἥγημαι πρός τε τὴν τῆς ἐμῆς ἀληθείας ἔνδειξιν πρός τε τὴν τῶν ἀντιθέτων ἀναίρε-
σιν. οὐ γὰρ ἀσυνέτοις νῦν ὁμιλοῦμεν, ἵνα πλειόνων δεοίμεθα F
λόγων. ἄλλως τε καὶ ᾧ τὸ ἱκανὸν οὐχ ἱκανὸν, οὐδὲν ἱκανόν· ᾧ δὲ καὶ τὸ μικρὸν ἱκανὸν, πάντ' οἶμαι γένοιτ' ἂν ἱκανά. ἰτέον οὖν ἐστι κἀπὶ τοὺς ἄλλους ἡμῖν, ἵν' ἐξ ἑκάστων βραχέα ἐρανισά-
μενοι, οἷς ἂν μήθ' ὑφιέναι τοῦ μάχεσθαι μήτ' αὖ συνιέναι ῥα- P. 603
δίως ἐξῇ, τούτων τὰ στόματα ῥαδίως ἡμεῖς ἀποῤῥάψωμεν. φησὶ

9. τοι coni. Boiv.

turam esse, nunc voluntatis esse filium, perperam argumentantur. Nempe insolentissimis et naturae captum excedentibus interrogatis responsiones et ipse plane insolentes opponit, et ait: „Rursus corporei corporea. Haec enim ad me et ad te pertinent." Item, „volensne," inquit, „pater tuus te genuit, an nolens?" Item haec: „Tempus estne in tempore, an non?" Reliqua omitto, quae ille velut arma nobis suppeditat, quoties et nos voluerimus insolentes rixantium adversariorum quaestiones resolvere. Porro haec non eius sunt, qui de Deo velit disputare, sed eius, qui valde id fugiat, ac nos non meris verbis, aut meris operibus, sed et operibus disertis et efficacibus verbis admoneat." (IV.) Ego vero, tametsi multa magni istius Patris et ecclesiae doctoris testimonia possim afferre, ad meorum dictorum confirmationem, tamen quae illic attuli, ut ostenderem non oportere disputari de Deo, nec aut in eos qui vetarent, aut quam ob causam vetarent, inquirendum esse curiosius, ea ipsa certe sufficere arbitror cum ad declarandam sententiae meae veritatem, tum ad refellendum errorem adversariorum. Non enim loquimur nunc iis, qui minime intelligant, sic ut pluribus verbis opus sit. Deinde cui non satis fuerit id quod satis est, ei nihil satis erit. Parum autem cui satis sit, ei opinor quaelibet satis futura sunt. Pergamus itaque ad alios, ut ex singulis pauca excerpendo os facile illis obstruamus, quibus nec desistere a pugna nec intelligere facile

A. M. 6859 Ind. 4 τοίνυν καὶ ὁ πολὺς τὰ θεῖα Βασίλειος· „ἀρκέσθητι λέγειν ὡς ἐδιδάχθης· καὶ μή μοι τὰ σοφὰ ταῦτα λέγε, ὅτι ἀγέννητόν ἐστιν, ἢ γεννητόν· καὶ εἰ μὲν ἀγέννητον, πατήρ· εἰ δὲ γεννητὸν, υἱός· εἰ δὲ μηδέτερον τούτων, κτίσμα. ἐγὼ γὰρ μετὰ τοῦ πατρὸς οἶδα, B οὐ μὴν δὲ πατέρα, τὸ πνεῦμα· καὶ μετὰ τοῦ υἱοῦ παρέλαβον, οὐχ υἱὸν δ' ὠνομασμένον." καὶ πάλιν· „ἀκολουθότερον ἦν, διὰ τὸ γεγεννῆσθαι τὸν υἱὸν, γέννημα προσαγορευθῆναι καὶ οὐχ υἱόν· ἀλλ' οὐκ εἴρηται. διὸ χρὴ τὸν πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχοντα τὸ τοῦ Χριστοῦ δικαστήριον καὶ εἰδότα ὅσος ὁ κίνδυνος ἀφελεῖν τι ἢ προσθεῖναι τοῖς παραδεδομένοις ὑπὸ τοῦ πνεύματος, μὴ παρ' ἑαυτοῦ φιλοτιμεῖσθαι καινοτομεῖν· ἀλλὰ τοῖς προκατηγγελμένοις παρὰ τῶν ἁγίων ἐφησυχάζειν." καὶ πάλιν· „πίστιν δὲ ἡμεῖς οὔτε C παρ' ἄλλων γραφομένην ἡμῖν νεωτέρων παραδεχόμεθα, οὔτ' αὐτοὶ τὰ τῆς ἡμετέρας διανοίας γεννήματα παραδιδόναι τολμῶμεν, ἵνα μὴ ἀνθρώπινα ποιήσωμεν τὰ τῆς εὐσεβείας ῥήματα· ἀλλ' ἃ παρὰ τῶν ἁγίων πατέρων δεδιδάγμεθα, ταῦτα τοῖς ἐρωτῶσι διαγγέλλομεν." καὶ πάλιν· „ὅτι τὸ τῆς θεολογίας μυστήριον τὴν ἐκ τῆς ἀβασανίστου πίστεως ζητεῖ συγκατάθεσιν, πιστεῦσαι V. 488 δεῖ (φησὶν) ὅτι ἔστι θεὸς, καὶ μὴ ζητῆσαι μηδὲ ζυγομαχῆσαι τί D ἐστιν." ὁρᾷς καὶ τὸν μέγαν τοῦτον διδάσκαλον, ὅσην τοῖς τοιούτοις ἀποδίδωσι τὴν αἰδὼ, καὶ αὐτός τε ὁμολογεῖ μὴ τολμᾷν μήτε τὰ θεῖα περιεργάζεσθαι, μήθ' ἕτερόν τι νεώτερον δέχεσθαι,

22. μήθ' ἑτέρων τι νεώτερον δέχεσθαι, μήτ' αὐτὸς παρεισάγειν Boiv. legendum videtur.

est. Basilius, in divinis multum versatus, „contentus esto," inquit, „ita loqui, ut edoctus es: nec tu mihi subtilia haec dicas; vel ingenitus est, vel genitus: si ingenitus, Pater; si genitus, Filius; si horum neutrum, creatura est. Nam ego Spiritum scio cum Patre esse, at non et Patrem esse. Item eum cum Filio esse, non autem Filium nominatum fuisse didici." Rursus: „consequens erat Filium, eo quod genitus esset, genituram appellari potius quam Filium. Non tamen ita dictus fuit. Qui igitur Christi iudicium prae oculis habeat, et aliquid sive demere sive addere iis, quae a Spiritu tradita sunt quam periculosum sit intelligat, eum oportet nihil de suo novum ambitiose comminisci, sed iis acquiescere, quae olim Sancti pronunciarunt." Rursus: „nos vero nec Fidem, quam recentiores alii nobis praescripserint, admittimus, nec quae mens nostra pepererit, ea ipsi tradere audemus, ne humana per nos fiant verae religionis verba: sed quae ex sanctis Patribus didicimus, ea interroganti cuique denunciamus." Rursus: „quoniam divinitatis mysterium Fidem citra examen assentientem requirit, credere oportet (inquit) Deum esse, ac non quid sit quaerere et contentiose disputare." Vides quantam et hic doctor eximius reverentiam his rebus praestet, atque ut fateatur, nec se in divina inquirere curiosius, nec recens quicquam aut ab aliis accipere, aut

A. C. 1351 Imp. Io. Cantacuz. 5

μήτ' αὐτοὺς παρεισάγειν· ἀλλ' ἐμμένειν ἁπλῶς τοῖς δοθεῖσι περὶ πίστεώς τε καὶ θεολογίας δόγμασι τῶν πρὸ αὐτοῦ διδασκάλων τῆς ἐκκλησίας αὐτός τε ἐπαγγέλλεται καὶ ἡμῖν ἐγκελεύεται; τίς οὖν οὕτως ἀνόητος ἔσται, ὡς τοιοῦτον κανόνα καὶ στάθμην E τῆς ἐκκλησίας ταπεινώσει τοσαύτῃ χρώμενον βλέπων, ἔπειτα παρὰ φαῦλον θέμενος, εἰς ἀνδραποδώδη θελήσειεν ἀποτρέχειν ἤθη, καὶ πλὴν τῆς ὀψοποιητικῆς τε καὶ κραιπαλώσης ὀφρύος, καὶ τοῦ πρὸς ἀργύριον ὅλον ἀπασχολεῖν τὸ τοῦ νοῦ φανταζόμενον, πλέον εἰδότας ἀνθρώπους οὐδὲν, καὶ τῆς εὐνομίας τὴν ἀνομίαν ποιεῖσθαι κανόνα; Ἀλλ' ἵνα καὶ τὰ πλεῖστα τούτου παραδραμὼν F ἐφ' ἑτέραν ἔλθω μεγάλην τῆς ἐκκλησίας σάλπιγγα, φησὶ καὶ ὁ θεῖος ἐν ταπεινώσει καρδίας Χρυσόστομος· „τὰ γεγραμμένα δέχομαι· τὰ μὴ γεγραμμένα οὐκ ἐπιζητῶ. τὰ παραδεδομένα ἀσπάζομαι· τὰ μὴ παραδεδομένα οὐ πολυπραγμονῶ." καὶ πάλιν· „σοφός τις", φησὶ, „παραινεῖ λόγος, χαλεπώτερά σου μὴ ἐπιζήτει, καὶ ἰσχυρότερά σου μὴ ἐξέταζε. ἃ προσετάγη σοι, ταῦτα διανοοῦ." καὶ πάλιν· „ἀρκεῖ πρὸς εὐσέβειαν εἰδέναι ὅτι ἔστι θεὸς, καὶ μηδὲν πλέον ζητεῖν." καὶ πάλιν· „ἐὰν προσέλθῃ σοι", φησὶ, „Μανιχαῖος, λέγων τὴν ὕλην προϋπάρχειν, κἂν Μαρκίων, κἂν Ἑλλή- P. 604 νων παῖδες, λέγε πρὸς αὐτούς· ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ θεὸς οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. ἀλλ' οὐ πιστεύοι τῇ γραφῇ; ἀποστράφητι λοιπὸν αὐτὸν, ὡς μαινόμενον καὶ ἐξεστηκότα." καὶ πάλιν· „οὐ παύσῃ, ὦ ἄνθρωπε, τὰ περιττὰ ζητῶν; περιττὸν γὰρ τοιαῦτα εἰκῇ πολυπραγμονεῖν. οὐδὲν τῆς ἀμαθίας ταύτης σοφώτερόν ἐστιν· ἐν

de suo obtrudere: sed quae a priscis ecclesiae doctoribus de Fide et theologia dogmata tradita sint, in iis se profiteatur omnino perseverare, et nos ut perseveremus hortetur? Quisnam itaque adeo excors futurus est, ut cum eiusmodi regulam normamque ecclesiae videat tanta uti modestia, tamen eam parvi faciat, et ad servilia ingenia malit transcurrere; nempe ad eos homines, qui nihil aliud sciunt, nisi cupediis et crapulis gloriari et totam mentem in pecuniae cogitatione defixam habere, nec aliam sibi aequitatis regulam constituere, nisi iniquitatem? Verum plerisque etiam huius testimoniis omissis, ad aliam ecclesiae tubam illustrem venio. Ait et divinus egregia cordis humilitate Chrysostomus: „Quae scripta sunt, accipio: quae haud scripta, non requiro. Tradita amplector: haud tradita non investigo curiose." Rursus, „quaedam (inquit) sententia sapienter admonet: Altiora te ne quaesieris, et fortiora te ne scrutatus fueris. Quae mandata sunt tibi, haec cogita." Rursus: „ad veram pietatem satis est sciri, Deum esse, ac nihil amplius exquiri." Rursus: „si Manichaeus ad te (inquit) accedat, dicatque materiam praeexistere, si Marcion, si quis ex Graecis, dic illis: in principio creavit Deus caelum et terram. At Scripturae non credit? Eum tu, tanquam furiosum et mente alienatum, aversare." Rursus: „non desines, o homo, supervacanea quaerere? Nam haec temere scrutari supervacaneum est. Eiusmodi ignorantia nihil de-

A. M. 6859 Ind. 4 οἷς οἱ μὲν ἐπαγγελλόμενοι μηδὲν εἰδέναι σοφώτατοι πάντων εἰσίν." B ἀλλὰ γὰρ ἐπιλείψει χρόνος ὅλος, κομίζειν θελήσαντα καὶ τοῦ μεγάλου τούτου φωστῆρος τῆς ἐκκλησίας, ὁπόσα θεολογεῖν τε ἀποτρέπει καὶ μόνην ἀσπάζεσθαι τῶν δογμάτων ὁμοῦ καὶ τῆς πίστεως ἁπλότητα. ἀλλ' ὅρα δή μοι καὶ τὸν μέγαν τῆς ἐκκλησίας ἀθλητὴν καὶ διδάσκαλον Ἀθανάσιον, μὴ ἀνέχεσθαι φάσκοντα τῶν κατὰ τῆς πίστεως ἐπιχειρούντων καινοτομεῖν, κἂν τὰς ἀπὸ C τῶν γραφῶν λέξεις φθέγγωνται. „οὐ γὰρ ὀρθῇ διανοίᾳ, ἀλλ' ὡς ἔνδυμα προβάτων τὰ ῥήματα περιβαλλόμενοι, ἔνδον τὰ Ἀρείου φρονοῦσιν, ὡς τῶν αἱρέσεων ἡγεμὼν διάβολος. καὶ γὰρ κἀκεῖνος ἐλάλει μὲν τὰ ἐκ τῶν γραφῶν, ἐφιμώθη δὲ παρὰ τοῦ σωτῆρος." ἀκούεις καὶ τούτου ταὐτὰ τοῖς προειλημμένοις διδάσκοντος. ἀλλὰ μηδὲ τὸν ἀσκητικώτατον παραδράμωμεν Ἰσαάκ, παῦσαι λέγοντα θεολογεῖν, οὐ μόνον μετ' ἀλλοτρίων τῆς πίστεως, ἀλλὰ καὶ μετὰ D τῶν οἰκείων αὐτῆς· μηδὲ τὸν πολὺν Ἰωάννην, τὸν τῆς ἀσκητικῆς ὑποστάτην κλίμακος· ὅς τὸ αἴτιον ἐφεξῆς οἱονεὶ τῆς ἐκείνου ῥήσεως ἀποδίδωσι οὑτωσίν· „οὐ γὰρ ἐγκληθησόμεθα", φησίν, „ἐν ἐξόδῳ ψυχῆς, ὅτι οὐ τεθεολογήκαμεν, ἀλλ' ὅτι ἀδιαλείπτως οὐ πεπενθήκαμεν." καὶ τί δεῖ βίβλων ἁμάξας ὅλας ἁγίων κομίζειν ὑμῖν, οἷς ἐξ ὀνύχων ἐστὶ γινώσκειν τὸν λέοντα; βαδιοῦμαι δ' ἐφ' ἕτερα. οὐ γὰρ εἰπόν μὲν οἱ διδάσκαλοι ταυτί, οὐκ ἠσφαλίσαντο E δὲ τοῖς προσήκουσι μοχλοῖς καὶ κλείθροις· οὐδ' ἠσφαλίσαντο

4. ἀσπάζεται coni. Boiv. 10. ὡς ὁ τῶν coni. idem.

ctius. In his rebus qui se nihil scire profitentur, ii sunt omnium sapientissimi." Enimvero tempus me prorsus deficiat, si et huius quoque magni ecclesiae luminis testimonia velim afferre, quaecunque a theologicis disputationibus deterrent, dogmatumque et Fidei simplicitatem solam amplectuntur. Sed ecce magnus quoque ecclesiae pugil et doctor Athanasius negat se eos ferre posse, qui novum aliquid contra Fidem inceptant, etsi ii sumptas ex Scripturis dictiones pronuncient. „Illi enim ea verba non recto sensu, sed velut ovium vestimentum induunt; intus autem cum Ario sentiunt: quemadmodum haereseon princeps Diabolus. Quippe et hic Scripturarum verba loquebatur; at eum Servator coëgit obmutescere." Hunccine audis eadem docentem, ac illa quae iam dicta sunt? Sed nec Isaacum, praestantissimum Ascetam, omittamus: „desine," inquit, „de Deo disputare, non solum cum iis, qui alieni sunt a Fide, sed et cum Fidei cultoribus;" nec illum, qui Scalam asceticam fundavit, celeberrimum Ioannem. Hic velut continenti oratione eorum quae ab illo dicta sunt causam reddit: „nec enim," inquit, „in exitu animae eo arguemur, quod de Deo haud disputaverimus, sed quod iugiter non luxerimus." Et quid necesse est libris Sanctorum plena vobis plaustra afferre, quibus leonem ex ungue cognoscere est? Ad alia progredior. Haec sancti doctores non modo dixerunt, sed et idoneis vectibus repagulisque firmarunt; nec firmarunt modo, verum etiam inevitabilibus diris et anathema-

μὲν, οὐ περιήλασαν δ' ἐπ' ἐκείνοις ἔτι πύργους φάναι καὶ ἡμι- A. C. 1351 πύργια, καὶ ἀφύκτοις συνέσφιγξαν ἀραῖς καὶ ἀναθέμασι. μετὰ Imp. Io. Cantacuz. 5 γὰρ τό γε τοὺς εὐαγγελιζομένους ἕτερα μακρῷ καθυποβαλεῖν ὁ V. 489 θεῖος ἀπόστολος ἀναθέματι καὶ τάδε φησὶν, εἰς μαρτύριον βεβαιότερον συμβιβάζων τὰ πάλαι τοῖς νῦν. „γέγραπται γὰρ," φησὶ, „ἐπικατάρατος πᾶς ὃς οὐκ ἐμμένει πᾶσι τοῖς γεγραμμένοις ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ νόμου τοῦ ποιῆσαι αὐτά." ἐῶ γὰρ τὰς τῶν θείων F καταλέγειν τούτοις συνόδων οἰκουμενικὰς πράξεις, ὅσοις καθ' ἕκαστον ἀναθέμασι τοὺς ἐκείνως ἔχοντας βάλλουσιν. ἀλλ' ἵν' ὡς ἐν κεφαλαίῳ συνελὼν εἴπω· „πάντα," φασὶ, „τὰ παρὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν παράδοσίν τε καὶ ὑποτύπωσιν τῶν ἁγίων πατέρων καινοτομηθέντα τε καὶ πραχθέντα ἢ πραχθησόμενα, ἀνάθεμα ἔστω."

β'. Ἐπὶ τούτοις ἀνέκοψέ μοι τοῦ λόγου τὸν δρόμον ὁ βασι- P. 605 λεὺς· καὶ λέγειν αὐτὸς ἐθέλων διχῇ καὶ τριχῇ τὴν γνώμην ἐσχίζετο. ἐβούλετο μὲν γὰρ τὰ τῷ Παλαμᾷ περαίνειν ἐπηγγελμένα, καθ' ἡσυχίαν δηλαδὴ καθημένῳ τοῖς ἄλλοις ὁμοῦ, καὶ προσωπεῖον αὐτοῦ παρ' ὅλον αὐτὸς καθίστασθαι τὸν ἀγῶνα λόγοις ἅμα καὶ πράγμασιν· ἐβούλετο δ' αὖ καὶ φιλοτιμίας ἐπίδειξίν τινα τῷ συλλόγῳ παρέχειν ποικίλον, μνημόσυνον ἑαυτῷ μηχα- B νώμενος δῆθεν αἰώνιον καὶ γέμον καυχήματος ἐμβριθοῦς. ἔπειτα τὴν τοῦ ἀγῶνος διάθεσιν βλέπων οὐ κατὰ γνώμην ἐκβεβηκυῖαν αὐτῷ (οὐ γὰρ εἶχεν ἐκ πείρας ἰσχὺν ἀπαντᾷν εἰς τὰς προτεθείσας τῶν θείων πατέρων χρήσεις· οὔτ' αὖ λογισμῶν αὐτοχθόνων καρ-

8. ὅσοις em. Boiv. pro ὅσοι.

tis, quasi quibusdam turribus et propugnaculis cincta, constrinxerunt. Nam D. Apostolus, postquam eos, qui alia evangelizaverint, gravi anathemati subiecit, ut firmius sit testimonium, vetera cum novis componens, „scriptum est," inquit, „maledictus omnis, qui non permanserit in omnibus quae scripta sunt in libro legis ut faciat ea." Sacrosanctarum synodorum oecumenica acta his addere supersedeo; quae sigillatim eos, qui eius modi sint, anathemate percellunt. Tamen, ut paucis et summatim veluti complectar; „quaelibet," inquiunt, „praeter ecclesiasticam traditionem et praescriptam a Sanctis formulam de novo introducta, vel acta vel agenda, anathema sunto."

2. Haec cum dixissem, orationis meae cursum imperator abrupit, ac loqui ipse gestiens duplici triplicique sententia in partes varias trahebatur. Volebat nempe ea, quae Palamae promisisset, sic perficere, ut is quidem cum aliis quietus sederet; ipse autem et verbis et re ipsa personam eius per totum illud certamen ageret. Volebat rursus ambitiosa et multiplici ostentatione se ipsum in Concilio venditare, atque ita memoriam sempiternam et magnificae iactantiae plenam aucupari. Deinde ubi vidit certamen eo deductum esse, ut sibi ex sententia non succederet (nam neque ille usu sic valebat, ut ad opposita sanctorum Patrum testimonia posset respondere; nec ea prudentia propria et domestica fruebatur, ut

A. M. 6859 Ind. 4 πός τις ὑπῆρχεν αὐτῷ, ἵν' ὅλην ἐκ περιουσίας ἑαυτῷ τὴν τοῦ C συνειδότος πιστεύων ἡγεμονίαν μὴ ῥᾷστα ταῖς τῶν ἔξωθεν αἰφνιδίως ἐπεισρεόντων ἀπροσδοκήτων παρέχῃ παθῶν ἐμβολαῖς τὸ τῶν λογισμῶν περιτρέπεσθαι βουλευτήριον) ἐπὶ πόδα τε ἀνεχώρει καὶ συνεστέλλετο παραχρῆμα. πολλῶν οὖν ἀνελίξας ἐν βραχεῖ λογισμῶν λαβυρίνθους, καὶ πολλῶν ἠθῶν ἐπιπλανηθῆναι χρώματα δοὺς τῷ προσώπῳ κατὰ τὸ συμβεβηκός, καὶ μικράττα D φθεγξάμενος, ὅσα τοῖς τοῦ λόγου προοιμίοις ἀρκέσειν εἰς κεφαλὴν ἐδόκει, τῷ Παλαμᾷ λοιπὸν τὴν τῶν ἐμοὶ προτεθέντων ἀπάντησιν παρεχώρει. (Β.) Τῷ δὲ καὶ αὐτῷ παρὰ προσδοκίαν τοῖς τοιούτοις ἐμπεπτωκότι (οὐ γὰρ ἦν ἐν μελέταις δεήσεσθαι λόγων οὐδὲ μικρῶν εἰς ἀπάντησιν· κατορθώσειν γὰρ ᾤετο πάντ' ἐν βραχεῖ βασιλικῆς δυνάμει χειρὸς καὶ χείλεσιν ἀφθόγγοις, ὡς μη- E δὲν εἰς τὴν ὑστεραίαν ὑπολειφθῆναι φροντίδος λείψανον ἡμετέρας) διηπορεῖτο καθ' ἑαυτόν, αἰσχυνόμενος γλώσσῃ κωφῇ παρα- V. 490 θέσθαι τὸ πρᾶγμα, καὶ φωραθῆναι γυμνὸς τῶν τῷ καιρῷ προσφυῶν νοημάτων. (Γ.) Ὀλιγομαθὴς γὰρ οὗτος ὤν, ὅταν ἰδίᾳ P. 606 τοῖς προστυχοῦσιν ὁμιλῇ, ἢ δι' ἀμαθίαν οὐκ ἔχουσιν ἀντιφθέγγεσθαι, ἢ διὰ φιλίαν ἐλέγχειν συστελλομένοις, ἢ τό γε μεῖζον δεδιόσι μὴ τῆς αὐτοῦ πρὸς βασιλέα διαβολῆς ἀγώνισμα γένοιντο (ταὐτὸν γάρ ἐστι Παλαμᾷ τε ἀντειπεῖν κἀκ τοῦ προφανοῦς διαλοιδορεῖσθαι καὶ βασιλεῖ), ἐπαινεῖσθαι ἔδοξεν ἐνίοις ἐνιαχοῦ. ἐς δ' ὑπαίθρους ἀντιλογίας καὶ ἀντιθέσεις, κατ' ἔνστασιν ἀντιπαράστα-

omni animi imperio plene per se ipsum potitus, repentinis atque improvisis supervenientium extrinsecus affectuum impressionibus iudicium suum subverti haud facile pateretur) coepit statim pedem referre et contrahere se. Multis itaque brevi temporis spatio velut labyrinthis cogitationum evolutis, multorum affectuum coloribus incertis et temere obortis vultu suffuso, pauca demum loquutus, quantum satis esse videbatur ad proludendum, et ad quoddam veluti caput orationi imponendum, ad ea, quae proposueram, respondendi munus Palamae concessit. (II.) Hic vero in eam necessitatem praeter opinionem ipse quoque adductus, qui sibi ad respondendum ne minima quidem oratione opus fore praevidisset (omnia quippe se, imperatoris manu et potestate, silentio ipso feliciter statim confecturum putarat, sic ut nullam postridie reliquam nostri curam habiturum se speraret) secum anxie deliberabat. Pudebat nempe eum taciturnitati rem omnem permittere, ac rationum pro tempore excogitandarum inopem sese deprehendi. (III.) Etenim parum ille eruditus, ubi ii, cum quibus privatim forte colloquutus est, vel prae ignorantia nihil contradixere, vel ob amicitiam refellere veriti sunt, vel, quod gravius est, timuerunt ne eius calumniis apud imperatorem oppugnarentur (scilicet Palamae contradicere, et imperatori palam convitiari, una et eadem res est), alicubi et a quibusdam visus est laudari. At in apertis dicendi certami-

A. C. 1351 Imp. Io. Cantacuz. 5

σιν ἐχούσας, εἰσαγόμενον πρόσωπον, ἀθαρσέστατός ἐστιν ἐπιεικῶς ὁ ἀνὴρ καὶ κομιδῇ ψοφοδεής· καὶ τὸ συνεχὲς ἀεὶ τῶν αὐτῷ λεγομένων καὶ γραφομένων συγχέων καὶ φθείρων ἐξ ἀμαθίας ἡμιτελῆ B τινα καὶ ἡμίεργα φαίνεται κῶλα καὶ κόμματα συνυφαίνειν ταῖς τῶν λόγων ἐννοίαις· ὡς αἰνιγματώδεις εἶναι δοκεῖν αὐτοὺς καὶ ἀμφιβίους καὶ ἀμφιῤῥεπεῖς, καὶ οἷα τὰ βουγενῆ ἀνδρόπρωρα τοῖς θύραθεν λέλεκται φιλοσόφοις. οὐ μόνον δ' ἐκ τοῦ γε τὴν τῶν λόγων ἀλληλουχίαν αὐτὸν διασπᾷν ἀσαφῆ καὶ ἀδιανόητον τοῖς ἀκούουσι τίθησι τὴν διάνοιαν, ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καὶ τοὔθ' ἁλίσκε- C ται δρῶν ἐξεπίτηδες, ταῖς τῶν λέξεων ὁμωνύμοις καὶ διλήμματον νοῦν καλυπτούσαις χρώμενος· ἵνα κλέπτης ὢν ἀνασοβῇ τὴν σαγήνην τῆς ἀληθείας, ἐντεῦθεν ἐκεῖσε μετάγων τὸν νοῦν, κἀκεῖθεν ἐνταῦθα. καὶ ὥσπερ τοὺς τοῦ Πλάτωνος διαλόγους (ὥς ἔφη τις) ἄνω καὶ κάτω παιδικοὶ καθυβρίζουσιν ἔρωτες, οὕτω καὶ τούτου τοὺς λόγους ὁμωνυμίας ἐκτόπου καθυβρίζουσι σμήνη, νῦν μὲν ἄκοντος, ἀμαθίας ἀνακιρναμένης τῇ κακονοίᾳ· νῦν δ' ἑκόν- D τος, πλάνης εἵνεκα τῶν ἀκουόντων, κρυπτούσης μὲν τὴν τῶν λόγων κακίαν, βλαπτούσης δ' ἔτι μᾶλλον, διὰ τὸ ἀμφιῤῥεπὲς τῶν λέξεων καὶ διπρόσωπον, οἷς ἂν μὴ σὺν ἐπιστήμῃ διεξιέναι ἐξῇ. τῷ γὰρ τῆς λέξεως οὗτοι παραπλησίῳ συναρπαζόμενοι ῥᾷστα τῷ τῆς πλάνης ἀγκίστρῳ περιπείρονται, ἀντὶ τοῦ προσήκοντος τῷ μὴ προσήκοντι τοῦ σημαινομένου προστρέχοντες ἐξ E

7. **οὐ μόνον** em. Boiv. pro **ὁ μόνον**.

nibus, ubi acri contentione et coram disputatur, in publicum et quasi in scenam productus, minime hic homo audax est, sed strepitu vel minimo facile terretur. Eorum autem, quae sive dicit sive scribit, ordinem sic semper ex inscitia confundit et pervertit, ut semifactis et dimidiatis fere periodorum membris et commatis orationis suae sententias contexere videatur. Idcirco eius dicta aenigmatum similia sunt et ambigua, et sensu incerto suspensa, qualia illa, quae profanis philosophis βουγενῆ et ἀνδρόπρωρα appellata sunt. Atque ille non modo continuam orationis seriem interrumpendo obscurum et iis qui audiunt intellectu difficilem reddit verborum sensum; sed plerumque id de industria facere deprehenditur, homonymas et ancipitem sensum celantes dictiones usurpando, ut sententia hinc et inde in hanc vel illam partem translata, veritatis laqueos fur callidus evadat. Itaque, ut de Platonis dialogis aliquis dixit, eos puerorum amoribus passim dedecorari, ita et huius orationes vocum absurde ambiguarum multitudine foedantur, nunc ipso invito, per inscitiam malae menti admixtam, nunc eius voluntate, ut auditores in errorem inducantur ea fraude, quae verborum malignitatem occultat, atque eo magis propter ambiguitatem et duplicem quodammodo dictionum frontem illis nocet, qui eas cum scientia legere haud possunt. Nempe hi vocum affinitate decepti hamum sibi erroris facillime infigunt, pro significatione propria impropriam amplexi per ignorantiam; velut passerculi et pisces,

A. M. 6859 Ind. 4 ἀγνοίας, καθάπερ καὶ στρουθοὶ καὶ ἰχθύες ῥᾷστα ταῖς τῶν θη-
ρευτῶν ἁλίσκονται παγίσιν, ὁρῶντες μὲν τὸν δόλον, οὐ συνο-
ρῶντες δὲ τὴν ἔνδον μηχανήν, καὶ τῷ μὲν δόλῳ προσφύονται,
τῇ ὑποκειμένῃ δὲ συνέχονται μηχανῇ. διὰ δὴ ταῦτα καὶ γέλωτα
ὀφλισκάνων μειδιᾷν μὲν τῷ προσώπῳ δοκεῖ καὶ αὐτός, δεινὸν
δ' ἐν καρδίᾳ καὶ παντὸς ἡγεῖται θανάτου μεῖζον· καὶ τὴν ἧτταν
F ἐξ ἀληθείας καρπούμενος διαπρίεται ὑπ' ὀργῆς· καὶ ἀμύνεσθαι
βουλόμενος μέν, οὐ δυνάμενος δέ, καθάπερ εἰς ἀσπίδα καὶ τεῖ-
χος καταφεύγει τὸν βασιλέα, μάλα θρασεῖαν καὶ διαβάλλουσαν
ἐπαγόμενος γλῶτταν· καὶ οὑτωσί πως, οἱονεί τινι πανοπλίᾳ,
τῇ βασιλικῇ καταχρώμενος αὐθεντίᾳ, τοῖς νικῶσιν ἀντιπεριϊστᾷν
P. 607 τὴν ἧτταν δοκεῖ· καθάπερ τὰ βρέφη, ἅπερ ὁπότε ταῖς τῶν γο-
νέων χερσὶν ἀνεχόμενα τοῖς οἱοισδήτισιν ἀστεῖον χάριν ἀνδρά-
σιν ἐπιῤῥιπτεῖται, χαίρει τε καὶ οἷον ἐπαγάλλεται τῇ νίκῃ, καὶ
τὰς χεῖρας ἐπικροτεῖ. τὸν γὰρ αὐτὸν καὶ οὗτος τρόπον ποιῶν
ὡς ἐφ' ὁμολογουμέναις ταῖς νίκαις σκιρτᾷ, καὶ οὐκ αἰδεῖται νη-
πιώδη μνηστευόμενος ἑαυτῷ καυχήματα, καὶ οἷα κἂν παῖς δρα-
χμῆς ἐκ τῆς ὀρχήστρας ἢ ὀβολοῦ πρίασθαι αἰσχυνθείη. γράμ-
B μασι γὰρ σχεδὸν παντάπασιν ἀνομίλητον εὑρίσκων αὐτὸν ἄλλας
V. 491 τε τίθησι συσκευάζων διαβολὰς καὶ ῥᾷστα δεδίττεται, βασιλείας
προφασιζόμενος κίνδυνον, εἰ ἐπικρατέστερά πως τὰ τῶν ἀντιθέ-
των λογικὰ προβλήματα γένοιτο· καὶ οὕτω κατεπᾴδων καὶ παρεξ-
άγων τὰ ὦτα διηνεκῶς ῥᾷστα πρὸς τὸ βουλόμενον ἔχει συν-
εφελκόμενον· κἄπειτα μετὰ γαύρου καὶ μετεώρου περιϊὼν τοῦ
C ἤθους καὶ τοῦ φρονήματος ὅλην ἐπὶ τῆς ὀφρύος οἴεται φέρειν

qui insidiantium laqueis facile irretiuntur, et cum escam videant, latentem intus hamum non vident, adeoque, esca apprehensa, hamo subiecto attinentur. Quamobrem iste, cum irridetur, vultu quidem ipse quoque subridet: at secum tacite indignatur, et quavis morte peius id ducit, et veritate ipsa victus prae ira disrumpitur; tum ulcisci cupit, nec potest; ideoque insolentem et maledicam linguam secum afferens ad principem, tanquam ad clypeum aut ad propugnaculum, confugit. Sic imperatoria auctoritate velut quadam armatura abutendo putat se conversa vice victorem ex victo exsistere: itidem ut infantes, qui parentum manibus sublevati, et in obvios quosque per iocum iactitati, gaudent et velut victoria exsultant et manus complodunt. Nam et iste eodem modo, velut omnium confessione victor declaratus, exsultat, nec erubescit puerilis gloriolae ornamenta ambitiose affectare, qualia vel adolescentulum pudeat drachma aut obolo ex orchestra mercari. Literarum quippe omnino fere rudem nactus tum alias calumnias confingit, tum illum facillime territat ea ratione, quod periclitari imperium dicat, si adversariorum argumenta ullo modo praevaleant. Ita dum eius aures sine fine incantat et decipit, eum quocunque vult facillime obsequentem trahit. Ferox deinde et superbus incedens, animisque elatus, totam se arbitratur ferre supercilio

A. C. 1351 Imp. Io. Cantacuz. 5

τὴν Πιερίαν. (Δ.) Νῦν οὖν ἐπὶ τοσούτου θεάτρου πρὸς βασιλέως μικρὸν εἰς τὴν καθ' ἑαυτὸν ἀπάντησιν ἀφεθεὶς παρὰ τοσοῦτον ἧκε στενοχωρίας, ὥστε καὶ ἃ πολλάκις κἀν ταῖς ἀγυιαῖς κἀν ταῖς πλατείαις ἦν μεγαληγορῶν, λέληθε τέως αὐτὸν, καὶ ἀκροσφαλῆ τινα καὶ παραπεποδισμένην προὔτεινε γλῶτταν. οὐκ ἔχων γὰρ ἐκ τοῦ ῥᾴστου προχειροτέραν τοῖς λόγοις ἀρχὴν παρα- D σχεῖν τὸν εἰωθότα καὶ νῦν ἐδόκει βαδίζειν δρόμον, κἀκεῖνον αὖθις τῆς ἀπορίας ποιεῖσθαι προκάλυμμα, καθάπερ οἱ κοχλίαι τὰ ὄστρακα καὶ τοὺς εἰωθότας καὶ ἀεὶ φερομένους οἰκίσκους. ὃ δὲ ἦν τὸ Θαβώριον ὄρος, ᾧ καὶ πάσας πανταχοῦ τῶν οἰκείων λόγων παρεκβάσεις ἐξεπίτηδες καὶ τὴν πλείστην ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τούτῳ δίδωσι τῷ μέρει τὴν διατριβήν. (Ε.) „Ἐγὼ γὰρ E (φησὶ) τῶν πατέρων ἀκούων, τὸ ἐν ὄρει τῷ Θαβωρίῳ φῶς τοῦ σωτῆρος λεγόντων ἄκτιστόν τε καὶ, παρὰ τὴν τοῦ θεοῦ οὐσίαν, ἄλλην θεότητα καὶ ἐνέργειαν, οὐκ ἄν ποτε φαίην ταὐτὸν ἐνέργειαν καὶ οὐσίαν θεοῦ, οὐδὲ τὸν υἱὸν καὶ λόγον τοῦ θεοῦ, σοφίαν καὶ δύναμιν καὶ ἁγιασμὸν καὶ ζωὴν καὶ ἀλήθειαν καὶ βουλήν. ταὐτὸν γὰρ ἂν εἴη λέγειν θεὸν ἀνενέργητον καὶ ἄσοφον καὶ ἀδύναμον καὶ ἀβούλητον καὶ ἄζων καὶ ἁπλῶς πάντων ἐστερημένον. εἰ γὰρ μὴ τὴν ἐνέργειαν φαίημεν διαφέρειν τῆς οὐσίας F ἐκεῖ τοῦ θεοῦ, καὶ ἄλλην τινὰ καθ' ἑαυτὴν εἶναι θεότητα ταύτην, ἥτις ἐστὶ σοφία καὶ φῶς καὶ ζωὴ καὶ δύναμις καὶ ἁγιασμὸς καὶ ὅσα ἡ θεία γραφὴ τὸν θεὸν ὀνομάζει, λείπεται θεὸν

Pieriam. (IV.) Hic igitur tam frequenti spectantium coetu ab imperatore paulisper nunc emissus, et pro se ipse iussus respondere, in eas angustias adductus est, ut illa statim oblitus sit, quae in vicis et plateis magnifice saepe iactaverat: ac linguam titubantem et impeditam coepit exserere. Quoniam autem orationi suae exordium magis promptum et paratum accommodare haud poterat facillime, idcirco ei visum est solitam viam ingredi, et illud rursus inopiae suae velamen obtendere, ut cochleae testas et quas perpetuo gestant domos exiguas. Erat porro illud mons Thabor, ad quem iste de industria passim et semper in orationibus suis digreditur, et in qua parte diutissime plerumque immoratur. (V.) „Ego," inquit, „cum Patres audiam, lumen illud, quod in monte Thabor exstitit, increatum, et aliam a Dei substantia divinitatem operationemque esse dictitantes, nunquam certe unum et idem esse dixerim operationem et substantiam Dei, nec Filium et Verbum Dei, sapientiam, et potentiam, et sanctificationem, et vitam, et veritatem, et consilium (vocaverim). Item quippe esset, ac si dicerem Deum expertem operationis, insipientem, impotentem, voluntate, vita, omnibus denique (attributis) carentem. Nisi enim dicamus operationem illic a substantia Dei distingui, et aliam quandam per se divinitatem esse eam, quae est sapientia, et lumen, et vita, et potentia, et sanctificatio, et quaecunque Deo nomina tribuit sacra Scriptura, superest ut Deum operationis expertem, et talem prorsus, qua-

A. M. 6859 ἀνενέργητον οἴεσθαι σέβειν ἡμᾶς, καὶ ὅσα γε εἰρηκότες ἔφθημεν.
Ind. 4 ἢ πῶς ἂν εἴη κοινὴ τῶν τριῶν ὑποστάσεων, μὴ καθ᾽ αὑτὴν ἀνυ-
πόστατος οὖσα, θεότης ἑτέρα φύσεως καὶ ὑποστάσεων ἐκείνων;
P. 608 ἢ πῶς ἄλλως ἂν εἴη κοινὴ θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ἐνέργεια, ἄκτι-
στός τε καὶ οὐσιώδης καὶ φυσική; οὐ γὰρ θέμις τὴν οὐσίαν
οἴεσθαι τοῦ θεοῦ πρὸς τὰ γήϊνα κατιέναι καὶ σοφίζειν καὶ ἁγιά-
ζειν καὶ ζωοποιεῖν (ἄπαγε· βλάσφημον γὰρ καὶ δαιμόνων εὕρεμα
σκοτεινόν), ἀλλ᾽ ἀφ᾽ ἑκάστης ἕκαστα γίνεσθαι τῶν ἀκτίστων τού-
των ἐνεργειῶν· ὧν οἱ μετέχοντες ἄκτιστοί τε γίνονται καὶ ἄ-
B κτιστα πράγματα, ὅσα τε νῦν καὶ ὅσα τοῖς προφήταις ἐφάνη
θαυμάσια· ὧν καὶ βάτος, ἡ καινομένη μέν, οὐ δαπανωμένη
δέ· καὶ τὸ πύρινον ἅρμα τοῦ Ἠλίου, καὶ ὁ τὸν Ἰσραὴλ ὁδηγῶν
πύρινος στῦλος ἐκεῖνος· καὶ ὁ τὰς ρπ χιλιάδας τῶν Ἀσσυρίων ἐν
ῥιπῇ θανατώσας ἄγγελος· προσθήσω δ᾽ ἔτι καὶ τὴν ἀνθρώπινον
ἀφεῖσαν φθέγμα τοῦ Βαλαὰμ ὄνον, καὶ ὅσα τοιαῦτα κατὰ και-
ροὺς ἐγεγόνει θαύματα. οὐ γὰρ μετέχει τῆς οὐσίας οὐδαμῇ τῶν
C ἐν κόσμῳ κτισμάτων οὐδὲν τοῦ θεοῦ. τάχιστα γὰρ ἂν φθαρείη
τὰ πάντα, πρὶν ἢ φθῆναι μετασχεῖν. φθαρτικὴ γὰρ ἐκείνη καὶ
ἀναλωτικὴ τοῖς ἐγγίζειν ἐπειγομένοις ἐστί. σύμφωνα τοιγαροῦν
V. 492 τοῖς πατράσι λέγοντί μοι καὶ γράφοντι μικρὰ φροντίζειν ἔπεισι
τῶν ἐγκαλούντων, ἅπαξ θεσμοθετηθὲν καὶ ἐπιψηφισθέν, τῇ τοῦ
Βαρλαὰμ καταλέγεσθαι μοίρᾳ, καὶ ἀποψηφίζεσθαι σφᾶς κατ᾽

14. ἔτι Boiv. pro ὅτι.

lem supra diximus, colere nos arbitremur. Alioqui quomodo trium hypostaseon communis esse possit divinitas, a natura et ab illis ipsis hypostasibus diversa, nisi per se ipsam careat subsistentia? Aut quanam alia ratione communis Deo et hominibus fuerit increata et substantialis et naturalis operatio? Neque enim fas est credere substantiam Dei ad terrestria descendisse, eandemque et sapientes facere, et sanctificare, et vivificare (apage: quippe haec blasphemia est, et daemonum inventio tenebrosa) sed singula ex singulis hisce increatis operationibus oriri: quas qui participant, ii increati exsistunt. Item increata sunt tum ea, quae hoc tempore, tum quaecunque olim prophetis mira apparuerunt: in quibus rubus ardens et inconsumptus; igneus Eliae currus, columna illa ignea, quae Israëlitis praeivit, et is qui rapido impetu centum octoginta millia Assyriorum interfecit angelus. Quinetiam addo asinam Balaami, quae humanam vocem emisit, et quotquot his similia miracula variis temporibus exstiterunt. Etenim ex iis, quae in mundo sunt, rebus creatis nulla prorsus est, quae Dei substantiam participet. Quippe omnia statim pereant prius quam huius participes fiant; quoniam ea est vis ipsius, ut eos perdat et consumat, qui ad eam propius accedere cupiant. Mihi itaque cum sanctorum Patrum dictis congrua dicenti scribentique eos, a quibus accusor, parvi facere animus est: cum illud semel sancitum decretumque sit, eos omnes cum Barlaamo ponendos, et ut illum explodendos, qui haud dubitent me

ἐκεῖνον, ὁπόσοι μου κατηγορεῖν οὐκ ὀκνοῦσιν ἀεὶ, καὶ πολυθεΐαν A. C. 1351
καταψηφίζεσθαι, καὶ τἄλλα ὅσα σφίσιν ἠρίθμηταί τε καὶ συλ- Imp. Io. Cantacuz. 5
λελόγισται κατ' ἐμοῦ. ἢ οὐκ ἴσασι, ὡς ὅτε ἐμοῦ πολυθεΐαν οὗτοι D
καταψηφίζονται, μονοθεΐαν ἐγὼ καταψηφίζομαι σφῶν καὶ γίνε-
ταί σφισιν ἡ κατηγορία τοῦ ἐγκλήματος μείζων. οὐ γὰρ Ἰουδαίων
καὶ Περσῶν εἰμι παῖς, ἵνα καὶ μονοθεΐτης ἀκούω, καθάπερ οἱ
τάλανες οὗτοι. εἰ δέ που ταῖς λέξεσι οὗτοι μόναις προσχόν-
τες ἥκιστα ταῖς διανοίαις συμβιβάζειν ἴσασιν αὐτὰς, τί τοῦτο E
τῇ ἀληθείᾳ λυμαίνεται, τῆς τῶν λόγων ἐννοίας ὑγιαινούσης;"
(ϛ'.) Ταῦτ' ἔλεγε· καὶ ἅμα, οἷς ἀεὶ μὴ στέργειν προὔθετο καὶ
οἷς τὴν ἔργῳ παρέχεται μάχην καὶ ἀνθίσταται κομιδῇ τῶν λόγων
αὐτοῦ πανταχῇ, τούτων μέρος ἀπειληφὼς προεκόμιζε. ταῖς γὰρ
τῆς ἁγίας καὶ οἰκουμενικῆς ἕκτης συνόδου πράξεσι προὔργου ποι-
ούμενος μάχεσθαί τε καὶ ἀντιπράττειν, ὡς προϊοῦσι δειχθήσε- F
ται, διαφθείρας τὸν νοῦν, ἐκ τοῦ μηδαμῇ συνιέναι δύνασθαι,
διὰ τὰς ἐμφύτους κῆρας τῆς τε κακοηθείας καὶ ἀμαθίας, ὅμοιον
ποιῶν τοῖς Ἐπικουρείοις· οἵ γὰρ ἐκεῖνοι, τῇ σφετέρᾳ δυνάμει τὸ
τοῦ ἡλίου παραμετροῦντες φαινόμενον, ποδιαῖον τὸν ἥλιον ἀπε-
φαίνοντο εἶναι, οὕτω καὶ οὗτος τὴν ἀμβλύτητα τῆς ἑαυτοῦ δια-
νοίας ταῖς τῶν ἁγίων προσνέμει γραφαῖς· καὶ ὥσπερ ἀσυμφώ- P. 609
νους τῇ διανοίᾳ τὰς λέξεις τοῖς οἰκείοις συντίθησι λόγοις αὐτὸς,
οὕτω καὶ τῶν ἁγίων οἴεται τὰς γραφὰς, καὶ οὕτω ταύτας παρεξ-
ηγεῖται. ἦν δ', ὃ τῆς ἁγίας ἕκτης συνόδου μόνον ἀπειληφὼς

accusare et reum agere erroris Deos multos statuentis, aliorumque criminum, quae iidem enumerarunt, et argumentando in me collegerunt. An ignorant, cum ii me ut multas divinitates statuentem damnant, tum me eosdem ut unam divinitatem statuentes damnare? Hoc illis crimen gravius obiicitur, quam quo ipse accusor. Ego enim nec Iudaeorum nec Persarum sum filius, ut quemadmodum miseri isti unius divinitatis cultor audiam. Quod si iidem, ad solas voces attendendo, minime eas cum sententiis possunt conciliare, hoc quidem veritati quid nocet, cum sanus sit verborum sensus?" (VI.) Haec ille dixit; tum quae constituit nunquam approbare, quibus re ipsa et bellum indicit et passim in orationibus suis vehementer adversatur, eorum partem excerptam profert. Nam sacrosancti et generalis Concilii sexti acta imprimis studet oppugnare et infringere, ut infra ostendetur. Horum sententiam, quam ob insitas labes, malignitatem dico et ignorantiam, nullo modo potest intelligere, depravat. Quod quidem more Epicureorum facit. Nam ut illi solem, quatenus apparet, pro suo captu metientes, pedalis moduli esse dicebant, sic iste mentis suae stuporem scriptis Sanctorum affingit: et quemadmodum ipse orationes suas verbis componit minime cum sententia congruentibus, eiusmodi quoque esse Sanctorum scripta existimat, eaque sic male interpretatur. Quod autem unum ex sancta sexta synodo excerptum proferebat, illud fuit: per in-

A. M. 6859 Ind. 4 προὔτεινε, τὸ, τὴν ἄκτιστον ἐνέργειαν ἄκτιστον οὐσίαν χαρακτηρίζειν· κἀκ τῶν τοῦ θείου Βασιλείου τὸ, ἐκ τῶν ἐνεργειῶν γνωρίζομεν τὸν θεόν· ἡ γὰρ οὐσία αὐτοῦ μένει ἀμέθεκτος.

B γ΄. Ταῦτα δ᾽ οὐχ ὅτι τὸν νοῦν εἰδέναι δυνάμενος ἔλεγεν, ὡς δειχθήσεται προϊοῦσιν ἡμῖν (μηδὲ γὰρ ἀνελέγκτους ἡμῖν οἴεσθε παραδραμεῖσθαι κἀκείνας ὁπόσας ἠκηκόειτε βλασφημίας αὐτοῦ. αἱ μὲν γὰρ καὶ προκαταλέλυνται μικρὸν ἀνωτέρω, λόγοις θ᾽ ἡμετέροις καὶ γραφικαῖς μαρτυρίαις· αἱ δὲ προϊοῦσιν ἡμῖν ἱστὸς
C ἀράχνης σύν γε θεῷ φανήσονται) οὐχ ὅτι τοίνυν οἶδεν ἐκεῖνα προὔτεινεν. ἀλλ᾽ ὁρῶν ὡπλισμένους ἡμᾶς καὶ σφόδρα τοι πε-
V. 493 φραγμένους ἀφθόνοις ταῖς θείαις γραφαῖς, δεδιὼς μὴ ἀπὸ πρώτης, ὅ φασι, γραμμῆς κληροῦχος τῆς ἥττης γένηται, πρὶν εἰς ἐξέτασιν μείζω καὶ τελειοτέραν ἐληλυθέναι, συμφέρειν ἔδοξεν αὐτῷ, μετεωρίσαντι τὰς τῶν πολλῶν ἀκοὰς, δεῖξαι καὶ ἑαυτὸν τὰς θείας συνόδους ὁμοῦ τοῖς ἁγίοις πατράσι συναιρομένας ταῖς
D βλασφημίαις αὐτοῦ κεκτημένον, δέλεαρ τοῦτο τοῖς ἁπλουστέροις προτείνων, τῷ χαλκῷ τῆς ἀσεβείας αὐτοῦ περικείμενον. (B.) Ἐπεὶ καὶ ὅταν συχνὰ ἐπιφέρῃ, κατὰ τοὺς θείους λέγειν πατέρας, τυφλὸν καὶ ἀσαφὲς τοῦτ᾽ ἐπιφέρων, μήθ᾽ οἵτινές εἰσιν οἱ λέγοντες, μήθ᾽ ἃ λέγουσιν ἀποσαφῶν, οὐκ ἄλλους ἐν νῷ ἔχειν οἶμαι πατέρας αὐτὸν, ἢ ἑαυτὸν καὶ ὅσοι κατ᾽ αὐτὸν κα-
E κόδοξοι πάλαι γεγένηνται. πλὴν γὰρ αὐτοῦ οὔθ᾽ εὕρηταί ποθ᾽

4. ὡσεὶ coni. Boiv. pro ὅτι.

creatam operationem increatam substantiam certo charactere signari: item illud ex D. Basilii scriptis: Deum ex operationibus cognoscimus; quoniam eius substantia imparticipabilis manet.

3. Porro haec ille non ideo dicebat, quod verborum mentem assequi posset, ut postea ostendemus. Etenim quascunque eius blasphemias audivistis, illas ne arbitremini sic praetermissuros esse nos, ut non redarguamus. Ac earum quidem aliae paulo supra nostris disputationibus et Scripturae testimoniis refutatae iam fuerunt; alias, Deo iuvante, ut aranearum telas, ulterius progressi resolvemus. Illa itaque, non quia intelligeret, proferebat; sed ubi nos vidit sacris Scripturis armatos et cumulatissime instructos, veritus ne ab ipsis (ut aiunt) carceribus infelicem exitum sortiretur, expedire sibi credidit, antequam ventum esset ad maius perfectiusque examen, vulgi auribus arrectis ac suspensis, ostendere se ipsum quoque sacras synodos et sanctos Patres habere suis blasphemiis patrocinantes, et hanc veluti escam, errori suo tanquam hamo circumiectam, simpliciori cuique porrigere. (II.) Enimvero cum hanc formulam, „ut sancti Patres loquuntur", subinde repetit, obscuram scilicet et incertam, non declarans quinam ii sint, nec quae dicant, eum puto non alios Patres in animo habere, nisi semet ipsum, et quotquot iampridem in eosdem quibus ipse errores prolapsi sunt. Quippe, eo excepto, nunquam alius quisquam

οὕτω γραφόμενά τε καὶ νοούμενά τῳ τῶν ἁπάντων ἑτέρῳ μέχρι A. C. 1351 Imp. Io. Cantacuz. 5 καὶ ἐς τὴν τήμερον οὐδενὶ οὔτε πρὸς αὐτοῦ, οὔτε πρὸς ἡμῶν, οὔτε πρὸς ἑτέρου τῶν ἁπάντων οὐδενός. ἦ γὰρ ἂν ἐτίθει τε καὶ τὰς ἁπάντων ἀκοὰς περιήχει, λαλίστερος ἑαυτοῦ γιγνόμενος, καὶ P. 610 περιεκρότει πλέον ἢ θαλάττης ὑβριζούσης φλοῖσβοι παραλίους πέτρας. (Γ.) Ὅτι γὰρ ἀνωτέρω μικρὸν πρὸς τοῦ σοφωτάτου δέδεικται πατρὸς ἐκείνου τοῦ Γραπτοῦ Θεοδώρου, ὅτε τὰς τοῦ μεγάλου φωστῆρος τῆς ἐκκλησίας Βασιλείου ῥήσεις διερμηνεύων προκεκόμισταί μοι, ἐπὶ τῆς ἁπλῆς καὶ ἀσωμάτου λέγων φύσεως τὸν αὐτὸν ἐπιδέχεσθαι λόγον τὴν ἐνέργειαν τῇ οὐσίᾳ· (πρᾶγμα B γὰρ αὐθύπαρκτον, μὴ δεόμενον ἑτέρου πρὸς σύστασιν, ὁπότερον ἂν ἐθέλοι τις, ἀπεφήνατο) δῆλον παντί που. ὅτι δὲ καὶ τοῦτ᾽ ἐκείνῳ κατὰ ταὐτὸν κομιδῇ λαμπρῶς συναποδείκνυται, δῆλον ἂν εἴη καὶ τοῦτο τοῖς βουλομένοις. τὸ γὰρ ἄκτιστον ἐνέργειαν ἄκτιστον οὐσίαν χαρακτηρίζειν, εἰπόντα, μήτε μὴν διαφορὰν ἀκτίστου πρὸς ἄκτιστον (πῶς γάρ, ὃ τοῖς πᾶσι ὁμοῦ πατράσιν ἀπείρηται, μηδὲν τῆς θείας καὶ τρισυποστάτου φύσεως ἕτερον C ἄκτιστον εἶναι διαῤῥήδην ὁμολογοῦσι) μήθ᾽ ὅτι ἕτερον θατέρου θάτερον, τὴν πρὸς ἐκεῖνα δεικνύντος ἐστὶ συμφυΐαν τε καὶ ταὐτότητα. μηδὲ γὰρ ἂν ποτε φύσιν ἔχειν, ἐν τοῖς οὕτως ἀναγκαίοις διαφωνεῖν τοὺς ἁγίους. ὡς γὰρ ἐκεῖ λόγων ταὐτότης, οὕτως ἐνταῦθα τὸ χαρακτηρίζειν εἰς ἕνωσιν ἄγει τὰ τῇ λέξει δύο δοκοῦν-

11. ὑπόστασιν coni. Boiv. 15. μηνύειν coni. idem. pro μήν.

ex omnibus ad hanc diem usque ab eo aut a nobis repertus est, qui sic vel scripserit vel senserit. Alioquin hic protulisset, et se ipso loquacior, omnium aures circumsonando et perstrependo, fremitum maris vicisset, circum saxa maritima debacchantis. (III.) Idem quippe esse substantiam et operationes divinas paulo supra demonstratum esse, cuilibet patet: illic scilicet, ubi sapientissimum Patrem Theodorum Graptum, magni ecclesiae luminis D. Basilii verba interpretantem, atque in simplici et incorporea natura definitionem eandem operationi ac substantiae convenire dicentem, produximus. Quippe utramlibet definiendam esse dixit, rem per se subsistentem, nec ad consistendum alia re indigentem. Sed et luculentissime hoc ipsum illo Concilii generalis sexti testimonio pariter demonstrari, evidens cuivis futurum est. Nam qui per increatam operationem substantiam increatam certo charactere signari dicit, ac neque aliquam increati ab increato differentiam indicat (quomodo autem indicaret, contra omnium simul Patrum auctoritatem, qui nullum aliud, praeter divinam in tribus hypostasibus naturam, increatum esse diserte confitentur?) neque alterum ab altero diversum esse ait, is certe illarum rerum naturalem coniunctionem et identitatem declarat. Nec enim in iis, quae adeo necessaria sunt, Sanctos dissentire ratio patitur. Nempe ut illic definitiones eaedem, ita hic ipsum χαρακτηρίζειν, quod est certo charactere signare, unum ef-

A. M. 6859 τα. τὸ γὰρ χαρακτηρίζειν τῷ δηλοῦν ταὐτόν ἐστιν· ὥς ἂν εἰ ἔλε-
Ind. 4 D γεν· ἡ ἄκτιστος ἐνέργεια, ἐπεὶ τῆς ἁπλῆς καὶ ἀσωμάτου λέγεται
φύσεως, αὐτὴν τὴν ἄκτιστον οὐσίαν χαρακτηρίζει, καὶ δηλοῖ, καὶ
παρίστησι. καὶ ἅμα βεβαιοῖ μοι τὸν λόγον ὁ χαρακτὴρ καὶ ἡ
ἀπαράλλακτος τοῦ πατρὸς εἰκών, ὁ υἱός. (Δ.) Εἰ δὲ βούλε-
σθε, καὶ μαρτυρίας ἐγὼ προενεγκεῖν οὐκ ὀκνήσω μυρίας διαφόρων
E πατέρων, ἃς κατὰ τῶν ὁμοίων τῇ δόξῃ τἀνδρὶ τουτωῒ καλῶς
ποιοῦντες ἐκεῖνοι πάλαι γεγράφασιν. αὐτίκα τοίνυν ὁ μέγας
φησὶν Ἀθανάσιος· „οὐκ ἀμφίβολον, ὅτι αὐτός ἐστιν ἡ τοῦ πα-
τρὸς ζῶσα βουλὴ καὶ ἐνούσιος ἐνέργεια, καὶ λόγος ἀληθινός." καὶ
πάλιν· „ἑνὸς ὄντος υἱοῦ, τοῦ ζῶντος λόγου, μίαν εἶναι δεῖ τε-
λείαν καὶ πλήρη τὴν ἁγιαστικὴν καὶ φωτιστικὴν ζωήν, οὖσαν
F ἐνέργειαν αὐτοῦ καὶ δωρεάν, ἥτις ἐκ πατρὸς ἐκπορεύεται." καὶ
πάλιν· „ἀλλ' οἱ ἀσεβεῖς οὐ θέλουσι λόγον καὶ βουλὴν ζῶσαν εἶναι
τὸν υἱόν, περὶ δὲ τὸν θεὸν βούλησιν καὶ φρόνησιν καὶ σοφίαν,
V. 494 ὡς ἕξιν συμβαίνουσαν καὶ ἀποσυμβαίνουσαν." (Ε.) Καὶ ὁμοίως
ὁ θεῖός φησι Κύριλλος· „εἰ ὁ υἱός ἐστιν ἡ ζῶσα καὶ οὐσιώδης
ἐνέργεια καὶ δύναμις καὶ σοφία τοῦ πατρός, ἐνέργεια πάντως καὶ
P. 611 τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον." καὶ πάλιν· „οὐκ ἀλλότριόν ἐστι
τῆς θείας οὐσίας τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλ' ἐνέργεια φυσική τε
καὶ οὐσιώδης καὶ ἐνυπόστατος." (ς'.) Ὁρᾷς μαρτυρίας κο-
μιδῇ σαφεστάτας, καὶ πᾶσι γνωρίμους αὐτόθεν, καὶ μηδὲν μήτ'
αἰνιγματῶδες μήτε γρῖφον ἐχούσας, ἀλλ' ἐμφανῶς καὶ διαῤῥή-

ficit ea, quae, si nomen spectes, videntur duo esse. Nam χαρακτηρίζειν idem est ac denotare. Perinde est igitur ac si dixisset, increata operatio, quoniam simplicis et incorporeae naturae esse dicitur, substantiam ipsam increatam denotat, designat, et repraesentat. Atque id, quod dico, eo confirmatur, quod filius sit Patris character et indiscreta imago. (IV.) Ego autem libenter testimonia infinita, quae Patres varii adversus homines huic similes et idem sentientes olim scripserunt (et ii quidem recte) vobis, si vultis, producam. Statim igitur magnus Athanasius, „non dubium est", ait, „quin ipse sit vivum Patris consilium, et operatio substantialis, et Verbum verum." Ac rursus: „cum unus sit Filius, Verbum vivum, unam esse oportet perfectam et plenam, sanctificam et illuminatricem vitam, eius operationem et donum, quae ex Patre procedit." Rursus: „at impii nolunt Filium esse Verbum et consilium vivum, sed voluntatem, et prudentiam, et sapientiam, quae sit apud Deum, tanquam habitus accedens et recedens." (V.) Pariter D. Cyrillus, „si," inquit, „Filius est viva et substantialis operatio, et potentia, et sapientia Patris, plane etiam Spiritus sanctus operatio est Filii." Rursus: „Spiritus Sanctus non est a substantia divina alienus, sed est operatio naturalis, substantialis, et per se subsistens." (VI.) Vides testimonia prorsus clara et perspicua, quae quivis statim intelligit, quae nihil aenigmati simile, nihil obscurum habeat, sed aperte et diserte

A. C. 1351 Imp. Io. Cantacuz. 5

δην ἀπαγγελλούσας ἡμῖν, ἐπὶ τῆς ἁπλῆς καὶ θείας φύσεως τῇ οὐσίᾳ ταύτην τὴν ἐνέργειαν εἶναι, καὶ οἷον αὐτοενέργειαν τὴν οὐσίαν, ὡς ἀνωτέρω που δέδειχται διαρκέστερον. ὁρᾷς δ' ὡς B καὶ ἀσεβεῖς προφανῶς τοὺς μὴ ταῦτα βουλομένους ἀποκαλοῦσι οἱ θεῖοι πατέρες, καὶ ὅσα ἐπὶ τούτοις ἔτι φασίν. ἄλλως τε καὶ τὸ τὸν υἱὸν καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ πατρὸς ἐνέργειαν φάσκειν τοὺς ἁγίους, τί δηλούντων ἐστὶν ἕτερον, ἢ τὸ τῆς οὐσίας καὶ ἐνεργείας ταὐτόν; (Z.) Εἰ γὰρ τῇ τῶν λέξεων δοίημεν προφορᾷ καθάπαξ ἕπεσθαι τὰς ἐννοίας, καθάπερ ἐπὶ τῶν συνθέτων, οὕτω C κἀπὶ θεοῦ, οὐ διπλοῦν ἔσται μόνον τὸ ἁπλοῦν, ἐξ οὐσίας δηλαδὴ καὶ ἐνεργείας συγκείμενον, ἀλλὰ καὶ σφόδρα γέ τοι πολλαπλοῦν. τί γὰρ ἂν φαίη τις, τῶν ἁγίων ἀκούων λεγόντων, ἕνα θεόν, μίαν ἀρχὴν αἰώνιον, ἄκτιστον, ἀγένητον, μίαν οὐσίαν, μίαν θεότητα, μίαν δύναμιν, μίαν θέλησιν, μίαν ἐνέργειαν, μίαν ἐξουσίαν, μίαν κυριότητα, μίαν βασιλείαν, ἐν τρισὶ τελείαις ὑποστάσεσι γνωριζομένην μιᾷ προσκυνήσει; μὴ πολλαπλοῦν D καὶ ποικίλον καὶ πολυσύνθετον λέγουσι τὸν θεόν; ἄπαγε· πῶς γάρ, οἷς καὶ πᾶσαν ὥραν καὶ καιρὸν ἐμέλησε, σφίσι τε αὐτοῖς καὶ ἅμα ἀλλήλοις ὁμόφωνα λέγειν ἀεί, καὶ μὴ μᾶλλον μηδ' ἧττον ἀντίφωνον περὶ τῶν τοιούτων μηδὲν μηδαμῇ μηδεπώποτε φθέγξασθαι; ἁπλοῦν γάρ φασιν εἶναι τὸ θεῖον καὶ ἀσύνθετον· τὸ δ' ἐκ πολλῶν καὶ διαφόρων συγκείμενον, σύνθετον. εἰ γὰρ τὸ ἄχτιστον, φασί, καὶ ἄναρχον καὶ ἀσώματον καὶ ἀθάνατον E

nobis declarant, in simplici et divina natura eandem esse operationem et substantiam, et hanc quasi *αὐτοενέργειαν* esse, ut fusius supra demonstratum est. Vides ut eos, qui haec non sentiunt, palam impios vocent sancti Patres, et quae praeterea addant. Iam vero iidem Sancti, cum et Filium et Spiritum operationem Patris esse dicunt, quid aliud innuunt, nisi idem esse substantiam et operationem? (VII.) Quod si demus, ut in compositis, ita et in Deo notiones dictionibus, prout hae sonant, respondere; non duplex modo, ex substantia scilicet et operatione conflatum, sed et valde multiplex erit id, quod simplex est. Quid enim putet is, qui Sanctos audiat dicentes, unum Deum, unum principium aeternum, increatum, non factum; unam substantiam, unam divinitatem, unam virtutem, unam voluntatem, unam operationem, unam potentiam, unam dominationem, unum imperium, in tribus hypostasibus perfectis una adoratione noscendum? Numquid illi Deum multiplicem et varium, et ex multis rebus compositum dicunt? apage. Nam id quomodo dicant, qui horis omnibus, omni tempore curaverunt, ut secum ipsi semper et inter se invicem consonarent, ac ut nihil prorsus de his unquam pronunciarent, quod plus minusve dissonum foret? Deum quippe aiunt simplicem esse et compositionis expertem: quod autem ex pluribus et variis rebus constet, id esse compositum. Etenim, inquiunt, si increatum, et carens principio, et in-

A. M. 6859 Ind. 4 καὶ αἰώνιον καὶ ἀγαθὸν καὶ δημιουργικὸν καὶ τὰ τοιαῦτα οὐσιώδεις διαφορὰς εἴποιμεν ἐπὶ θεοῦ, τὸ ἐκ τοσούτων συγκείμενον οὐχ ἁπλοῦν ἔσται, ἀλλὰ σύνθετον· ὅπερ ἐσχάτης ἀσεβείας ἐστίν. ὁρᾷς; (H.) Εἰ δ' οὕτως ἐπὶ τούτων, πῶς δ' οὐκ ἂν κἀπὶ F δυάδος ὁμοίως νοηθείη διπλόη τις καὶ διαφορὰ τῆς ὑποκειμένης οὐσίας πρὸς τὴν ἐνέργειαν, ἐκεῖ διάφορον κατὰ τὸν Παλαμᾶν οὖσαν; ἡ γὰρ δυὰς οὐχ ἕν, οὐδ' ἁπλοῦν, οὐδ' ἄναρχον, οὐδ' ἄπειρον, ἀλλὰ σύνθετον ἐκπεπερασμένον. (Θ.) Πρὸς γὰρ τοῖς ἄλλοις καὶ ὁ θεῖος τάδε περὶ τῶν τοιούτων διέξεισι Μάξιμος. „ἡ δυὰς οὔτ' ἄπειρος, οὔτ' ἄναρχος, οὔτ' ἀκίνητος, οὔτε μὴν ἀρ- P. 612 χὴ καθόλου τινὸς εἶναι δυνήσεται." καὶ πάλιν· „οὐδεὶς δέ, μεμοιραμένος ὁπωσοῦν τοῦ λογίζεσθαι, εἴποι ἂν ἄπειρον εἶναι, ᾧ ἐξ ἀϊδίου συνθεωρεῖταί τι ἢ συνεπιθεωρεῖται κατ' οὐσίαν διάφορον." καὶ μετ' ὀλίγον· „καθ' ὃν γὰρ εἴποιμεν λόγον ἢ τρόπον δύνασθαί τι ἕτερον αὐτῷ κατ' οὐσίαν διάφορον παραβάλλεσθαι, τὸν ὅλον τῆς ὅλης ἀπειρίας αὐτῷ συναφαιροίμεθα λόγον. εἰ δ' ἄπει- B ρον εἶναι οὐ δύναται, ᾧ ἐξ ἀϊδίου συνυπάρχει ἕτερόν τι κατ' V. 495 οὐσίαν διάφορον, ἄπειρον εἶναι οὐδαμῶς ἐνδέχεται δυάδα." καὶ ἀλλαχοῦ· „οὐδὲν τῶν ὄντων ἄναρχον, ᾧ ἕτερον συνεπινοεῖται, οὐδ' ἀπερίγραπτον, οὗ τι ἕτερον προεπινοεῖσθαι δύναται." εἰ δέ τις μὴ ῥαθυμοτέραν πως ἔσχε τάξιν περί γε τὰ τοιαῦτα, ἀναγνώτω καὶ τῆς περὶ θεολογίας ἑκατοντάδος τουτουῒ τοῦ ἀνδρὸς

11. καθόλου Boiv. pro καθ' ὅλου.

corporeum, et immortale, et aeternum, et bonum, et creandi vim habens, et alia eiusmodi, in Deo substantiales differentias esse dixerimus, quod ex tot rebus constabit, id non simplex erit, sed compositum; quod est extremae impietatis. Vides? (VIII.) At si in his ita se res habet, quidni et in iis, quae duo sunt, pariter duplicitas aliqua et differentia intelligatur, substantiae videlicet subiectae, et operationis, quae illic secundum Palamam diversa res est? Nam quae est duplex, ea nec una, nec simplex, nec principio carens, nec infinita res est, sed composita et finita. (IX.) Ac praeter alios divus Maximus hac de re sic loquitur. „quod est duplex, id nec infinitum est, nec principio carens, nec immobile, neque etiam principium ullius rei esse poterit." Rursus: „nemo autem, rationis utcunque particeps, infinitum esse illud dixerit, cui aliquid substantia diversum coëxsistens vel inexsistens intelligitur." Et paulo post: „etenim si qua ratione, aut si ullo modo aliud quid substantia diversum posse ei comparari diceremus, hoc ipso totius infinitatis totam rationem simul ab eo tolleremus. Quod si infinitum esse illud non potest, cui ab aeterno coëxsistit aliquid substantia diversum, nullo unquam modo continget, ut quod duplex est, id sit infinitum." Et alibi: „nullum ens est principii expers, cui aliud inexsistens cointelligitur; nec incircumscriptum, quo quid prius intelligi potest." Quod si quis ad ea inquirenda segnior haud fuerit, legat ex centum capitibus, quae hic vir de theologia scripsit, tertium, quartum, quintum

κεφάλαια γ̄, δ̄, ε̄, ς̄, πολλὴν τοῖς ῥηθεῖσι διασώζοντα τὴν συμφωνίαν. A. C. 1351 Imp. Io. Cantacuz. 5 (Ι.) Εἰ οὖν μήτε προεπινοεῖσθαι μήτε συνεπινοεῖσθαι τῇ θείᾳ δύναταί τι ἕτερον οὐσίᾳ, πῶς ἕτερον καὶ διάφορον οὖσα C κατὰ τὸν Παλαμᾶν ἡ ἐνέργεια θεότης ἄκτιστος ἂν εἴη, παντὸς τοῦ μετὰ τὴν οὐσίαν ἐκείνην συναριθμουμένου τοῖς κτίσμασιν;

δ'. Ὅτι δὲ μὲ, καὶ πλείω προθυμούμενον λέγειν, ἥκιστα D συνεχώρουν αἱ συνήθεις τῆς κεφαλῆς ἀλγηδόνες (ἡ γὰρ τῶν σπλάγχνων δριμύτης, αὔξην εἰληφυῖα μακρὰν ἐκ τῶν λογισμῶν ἀγώνων ἐκείνων, καὶ ἅμα τοῦ τῆς ὥρας καύματος, καὶ πρός γε τῆς πανημερίου νηστείας, καὶ ἄκοντα μάλα συνώθει σιγᾷν· οὐ γὰρ ἐξ ἑωθινοῦ ταῖς Συβαριτικαῖς ἐκείναις τραπέζαις καὶ ἡμεῖς κατὰ τοὺς παλαμναίους ἐνησχολήμεθα, οὐδ' ὅσα Διονύσου πε- E ριχορεύουσι θίασοι διατριβὴν παρέχειν ἐγνώκειμεν, ἀλλὰ παννύχιοί τε καὶ πανημέριοι φροντίδες καὶ θείων κινδυνευόντων μελέται δογμάτων τὴν ἡμῶν ἀπησχόλουν τότε ψυχήν) διὸ καὶ τὸν λόγον οἱ σὺν ἐμοὶ λογάδες ἄνδρες ἐκεῖνοι διαδεξάμενοι, ὧν τὸν βίον ἔφθημεν εἰρηκότες ἀρετὴν ὁμοῦ καὶ σοφίαν κοσμεῖν, ἄριστά τε P. 613 καὶ τελεώτατα διειλέχθησαν, καὶ μάλα γενναίαν τὴν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἔνδειξιν ἐνεδείξαντο. ῥᾴδιον δ' ἔσται κἀκεῖνα μανθάνειν τοῖς βουλομένοις ἐξ ὧν κἀκείνοις γεγένηται ὑπομνήματα. οὐδὲ γὰρ σιγῇ κρύψαντες οὐδ' αὐτοὶ λήθης ἀφῆκαν κληροῦσθαι βυθούς· ἀλλ' ὅσον ὁ τοῦ διωγμοῦ καιρὸς καὶ αὐτοῖς ὁμοίως ἡμῖν συγκεχώρηκε, γραφῇ τὰ τοιαῦτα παρέπεμψαν, καί, ὅσον

12. ἐς ὅσα coni. Boiv.

et sextum, quae cum supradictis valde consonant. (X.) Si igitur divinae substantiae nihil diversum nec praeintelligi potest nec cointelligi, ecquomodo operatio, quam Palamas aliud diversumque esse dicit, divinitas increata fuerit; cum quicquid posterius est illa substantia, in creaturarum numero sit?

4. Plura me dicere cupientem solitus capitis dolor non sivit. Quippe et viscerum acrimonia, quam illorum certaminum curae, et illius tempestatis calor nimius, simulque inedia toto die tolerata, valde auxerant, quantumvis nolentem me ad silendum compulit. Non enim, ut impii Palamitae, Sybariticis illis mensis mane operati ipsi quoque fueramus; nec in iis, quae Bacchi chorus frequentat, tempus conterendum esse censueramus: sed animum nostrum per illud tempus occupaverant perpetuae diu noctuque sollicitudines, et sacrorum dogmatum in discrimen adductorum commentationes. Itaque illi, quos virtute simul et doctrina ornatos supra diximus, lectissimi viri, qui mecum aderant, dicendi munere suscepto, optime et copiosissime disputarunt, ac veritatis fortiter defendendae nobile exemplum ediderunt. Facile autem erit volenti cuique illa discere ex commentariis, quos ii etiam fecerunt. Nam nec ipsi ea silentio pressere, nec obruenda oblivioni tradidere: sed quatenus persecutionis tempus iis quoque permisit, litteris mandaverunt, et ecclesiae mala singuli, quantum li-

A. M. 6859 Ind. 4 ἐφικτὸν, τὰ τῆς ἐκκλησίας ἐξετραγῴδησαν ἕκαστος πάθη, μή- B που καὐτοῖς ὀψιγόνοις αἱ τῶν ἀντιθέτων πλεονεκτήσασαί πως διαβολαὶ τὰς ἀπειροκάλους λυμήνωνται διανοίας, οὐ σιδήρῳ καὶ πυρὶ καὶ ὅπλοις βαρβαρικοῖς, ἀλλὰ τῇ τῆς πολυμιγοῦς αἱρέσεως ἐκείνης κακίᾳ, θάνατον ἀθάνατον τῇ ἀθανάτῳ ψυχῇ προξενή- C σουσαι. (B.) Ἄρτι δὲ καὶ νὺξ ἐπιοῦσα ἠρέμα καὶ κατὰ βραχὺ τὰς ἡλιακὰς αὐγὰς ἐπεβόσκετο, καὶ τὰ τῆς ἡμέρας συνέστελλε V. 496 κράσπεδα, καὶ τῶν ἀνθρωπίνων ὀφθαλμῶν τὸ καθαρῶς ἐν οἴκοις βλέπειν ἀφῃρεῖτο, καὶ λαμπάδες πυρὸς εἰσεφέροντο, φῶτα κτιστὰ κομίζουσαι· καὶ ἅμα ἀνεγινώσκοντο πάλιν, ἃ κατὰ τοῦ Βαρλαὰμ ἐκείνου τοῦ Καλαβροῦ περὶ τοῦ θείου φωτὸς ἐψήφισται πάλαι πολύν τινα χρόνον, κατὰ τὴν σφετέραν ἀεὶ συνήθειαν. D μηδὲ γὰρ ἄλλην ἔχοντες ἀποστροφὴν οὐδαμῇ, μηδὲ προκάλυμμα τῆς σφετέρας ἥττης οὐδὲν, περὶ τὸ ὄρος ἐκεῖνο διηνεκῶς ἐξ ἀνάγκης εἱλοῦνται, καὶ συχνὴν παρ' ἐκεῖνο κακούργως ποιοῦνται τὴν ἀναχώρησιν, μὴ λάθῃ ῥοθίοις ἴσως παρενεχθέντα σιγῆς τὰ σφίσιν ἀεὶ τιθηνούμενά τε καὶ γαλακτοφορούμενα τῆς εἰκονομαχίας ὄργια. (Γ.) Σιγῆς οὖν ἡμῶν καταψηφισθείσης, καὶ τῶν ἐκεῖ ῥηθέντων τὰ πλείω κατὰ τὸ σφίσι βουλόμενον ἐξηγουμένων αὐτῶν, καὶ ἣν E ὁ ἐκ Δαμάσκου φησὶ Ἰωάννης ὑπερτελῆ καὶ προτέλειον δόξαν, ἐκείνων ὑφειμένην ἀποδεικνύντων εἶναι θεότητα, τῆς θείας ἑτέραν οὐσίας, καὶ ἄκτιστον μὲν καθ' ἑαυτὴν, διαφέρουσαν δ' ἀπειράκις ἀπείρως, καὶ ἠλλοτριωμένην ἐκείνης παντάπασι, καὶ ἀνού-

2. κἂν τοῖς coni. Boiv. 13. προκάλυμμα em. Boiv. pro προσκάλυμμα. 18. ῥηθέντων em. Boiv. pro ῥηθῶν.

cuit, tragice lamentati sunt, ne forte apud posteros calumniae adversariorum, postquam superiores quodammodo evasissent, rudis vulgi mentes inficerent, animaeque immortali non ferro, aut igne, aut barbaricis telis, sed illius miscellaneae haereseos labe, mortem immortalem afferrent. (II.) Iam autem et nox adveniens sensim et paulatim solis lumen absumebat, et extremas diei oras sic condebat, ut in domibus non clare hominum oculi cernerent; iam igniferae lampades allatae creata lumina apportabant, cum rursus lecta sunt ea, quae multo ante tempore adversus Barlaamum illum Calabrum de divino lumine decreta fuerant. Hic scilicet illis perpetuus mos est. Nullum usquam aliud diverticulum, nullum nisi hoc cladi suae obtendendum velum habent; adeoque circa illum montem coguntur semper versari, et subinde illuc per fraudem sese recipere, ne forte ea quae iidem usque in sinu fovent et nutriunt iconomachiae Orgia, velut in maris fluctus delata, silentio alto sensim mergantur. (III.) Cum itaque nos damnati silentio essemus, et eorum quae illic dicta fuerant pleraque hi pro sua voluntate interpretarentur; et quam Ioannes Damascenus ὑπερτελῆ et προτέλειον gloriam vocat, isti divinitatem inferiorem, aliam ab substantia divina, ac per se quidem increatam, infinities autem infinite ab illa diversam et omnino alienam, denique substantiae expertem esse dictita-

σιον, ἐτόλμησέ τις τῶν ἡμετέρων, „ὦ ἥλιε," περιπαθῶς ἀναβοῆ- A. C. 1351
σαι καὶ „τί ἄν τις (φάναι) φαίη περὶ τοῦ σαρκωθέντος λόγου Imp. Io. Cantacuz. 5
θεοῦ, ἐπεὶ γὰρ ὑπὲρ ταύτην οὐ δύναταί τι ὑπάρχειν (πῶς γάρ,
ὑπερτελῆ καὶ προτέλειον οὖσαν; τῆς γὰρ ὑπερτελοῦς οὐδὲν τε- F
λειότερον) ἔοικεν αὐτὸν ὑποβεβηκότα καὶ τῆς ὑφειμένης ταύτης
εἶναι καὶ τῶν κτισμάτων πολλῶν. καὶ λύεται μὲν εὐθὺς τὸ μέγα
τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας μυστήριον, καὶ ἅμα πάντα συλλήβδην
εἰπεῖν ἐκκλησίας δόγματα· καὶ οὐδὲ ποιητὴν τοῦ παντὸς ἔχει τις
ἂν ἔτι δοξάζειν ἕτερον, πλὴν τῆς νεωστὶ ψηφισθείσης καὶ δο-
γματισθείσης ταύτης ἀνουσίου καὶ ὑφειμένης θεότητος. καὶ μα-
ταία λοιπὸν ἡ μέχρι νῦν ὀρθοδόξων εὐσέβεια, καὶ δῆμος ἁγίων P. 614
ἔφθαρταί πως, μὴ συνέντων ἃ κηρύττει Παλαμᾶς. τῆς ἀνοχῆς
σου Χριστέ!" ταῦτ' εἶπε· καὶ πάνυ σφοδρῶς ἐπιτιμηθεὶς ἔπτηξέ
τε καὶ σεσιώπηκεν. ἤκουσε γάρ, μὴ θεμιτὸν ἐν βασιλείοις εἶναι,
βασιλικοῖς βουλήμασί τε καὶ δόγμασιν ἀντιλέγειν, ὃς τὸν ἐς τὴν
ὑστεραίαν ἥλιον ἀπαθὴς θεάσασθαι βούλοιτο. καὶ πολλῶν δ' ἄλ-
λων ἐπὶ τούτοις ἐκεῖ λαληθέντων ἐκείνοις κατ' ἔφεσιν ἡγεμονικήν, B
ὁ σύλλογος διελύετο, τριταίους αὖθις προσταχθὲν ἐς τὴν ὁμοίαν
ἐκκλησίαν δεῖν ἀθροισθῆναι ἡμᾶς. ἀλλ' ἐκεῖνο μικροῦ με παρέ-
δραμε. (Δ.) Πρὶν γὰρ δεδυκέναι τὸν ἥλιον, ἠρέμα καὶ κατ' ὀλί-
γους ὁ δῆμός τε ὑπεξῄεσαν καὶ ἅμα ἐπὶ τούτοις καὶ σὺν τούτοις,
ὅσον τῆς πόλεως ὄψις ὑπῆρχε, σύνδυο καὶ σύντρεις λεληθότως

8. ἔχοι coni. Boiv.

rent; quidam ex nostris, animo vehementius commoto, exclamare ausus est: „O caelum! ecquid igitur de incarnato Verbo Deo dicendum erit? Quando enim haec nihil potest supra se habere (quomodo autem possit, quae super omnia et prae omnibus perfecta est? nam quae est summe perfecta, ea nihil est perfectius) apparet eum maiori subesse, inferiorisque esse divinitatis, et creaturam unam de multis exsistere. Atque ita statim tollitur magnum incarnationis mysterium; tolluntur omnia, simul quasi collecta, ecclesiae dogmata; nec iam huiusce rerum universitatis conditorem alium agnoscere est, praeter istam, novis decretis nova doctrina constitutam, substantiae expertem, et alteri subiectam divinitatem. Proinde inanis est ea, quae hactenus viguit, orthodoxorum religio: deletur ipse quodammodo exercitus Sanctorum, qui ea quae Palamas praedicat non intellexerunt. Proh tuam, Christe, patientiam!" His dictis, gravissime correptus est, exterritusque obmutuit. Nimirum haec illi vox reddita: non licere ei, qui solem postera die incolumis vellet adspicere, principum voluntati decretisque in mediis palatiis refragari. Cum autem et alia multa ibidem ab illis, prout principi libebat, dicta essent, Concilium dimissum est ea lege, ut triduo post ad similem concionem rursus convocati adessemus. Sed illud paene me praeteriit. (IV.) Ante solis occasum sensim et paulatim plebeii, tum post eos et simul cum ipsis viri totius civitatis spectatissimi, bini ternique clam elapsi, domum se receperunt. Hi transeundo ac circum-

A. M. 6859 Ind. 4 ὑπεξιόντες, ἀνεχώρουν οἴκαδε· οἳ δὴ καὶ τρανῇ τῇ φωνῇ, διϊόν- C τες τε καὶ περιϊόντες, ἐκήρυττον ἅ τ' εἶδον ἅ τ' ἤκουσαν· ὡς ἀκουστὴν ἐν βραχεῖ καὶ θεατρικὴν γενέσθαι πάσῃ τῇ πόλει τὴν μετ' αἰσχύνης ἧτταν τοῦ Παλαμᾶ, καὶ οἵτινες εἶεν ὁμόδοξοι τουτῳΐ, καὶ ἅμα τὰς αἰτίας, δι' ἃς ἡττήθη τε καὶ ᾐσχύνθη. ὅθεν τῶν οἰκιῶν ἐκθέοντες, ὡς ἔτυχον ἕκαστοι, φύρδην εἰπεῖν, ἄνδρες, γυναῖκες, ὁμοῦ καὶ παισὶ, τάς τε παρόδους καὶ τὰς D τριόδους συχνοὶ καὶ σποράδην καὶ ἀναμὶξ διελάγχανον, ἄλλοι κατ' ἄλλα μέρη τῶν ὁδῶν συνιστάμενοι, καὶ ἐποπτεύοντες καὶ ἀνερευνῶντες ὅστις εἴη ὁ Παλαμᾶς, ἐφιέμενοι τοὺς ὀδόντας ἐμπῆξαι τῷ ταλαιπώρῳ, ὅτι τὰ πάτρια τῆς τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας V. 497 καταλύειν τολμῴη δόγματα· καὶ ἅμα συχνοῖς ἀναθέμασι καθυπέβαλλον, ὥσπερ ἀπὸ συνθήματος ἅπαντες· ὡς ἐκεῖνον, δείσαντα μὴ διασπαραχθῇ περιφανῶς οὑτωσὶ, συσταλῆναί τε τὴν E ταχίστην καὶ ἀποκρύψασθαι. τῶν δ' ἄλλων, ὅστις ἔγνωσται σαφῶς τῆς ἐκείνου φατρίας ὢν, χωρὶς πληγῶν οὐδεὶς ἀπηλλάττετο, πλὴν ὅστις ὑπόκρισιν ἑτέρου προσώπου λαμβάνων ὁμοίως τοῖς ἄλλοις ἀναθέματι καὶ ἀραῖς Παλαμᾶν καὶ αὐτὸς καθυπέβαλλε. καὶ μὲν δὴ κατόπιν ἡμᾶς ἐπιόντας τοῖς ὕμνοις ἐγέραιρόν τε καὶ ἐστεφάνουν, ὡς τῆς πατρίου δόξης καὶ εὐσεβείας ἀθλη- F τὰς καὶ προβόλους καὶ ῥᾷστα δὴ τὸ ζῆν ἑτοίμους προΐεσθαι λαμπρῶς ὑπὲρ τῶν κειμένων ἄνωθεν τῆς τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας δογμάτων. (E.) Καὶ ὁ μὲν τῆς πρώτης ἡμῖν ἡμέρας ἐκείνης πλοῦς οὕτω καλῶς καὶ σὺν ἀσφαλείᾳ διήνυσται, τῆς τοῦ θεοῦ δεξιᾶς οἰακιζούσης τὴν τῶν ἡμετέρων ἀγώνων ὁλκάδα καὶ κῦμα

eundo, quae viderant et quae audierant, clara voce nunciabant. Sic brevi tempore aures totius urbis pervasit, et spectaculum publicum fuit, victi Palamae et sectatorum eius ignominia: tum quas ob causas victus ac pudore confusus fuisset, divulgatum est. Itaque domibus exsilientes, ut fors tulit, singuli confuso ordine, viri, mulieres, pueri, vicos et compita frequentes, rari, promiscui, inter se partiebantur, et alii aliis vicorum partibus insessis, quisnam esset ille Palamas explorabant et curiose investigabant, atque illi infelici, quod sanctae Dei ecclesiae patria dogmata rescindere auderet, dentem infestum infigere cupiebant: eundemque omnes, velut de compacto, exsecrabantur, multoque et crebro anathemate percellebant. Unde ille, veritus ne sic palam discerperetur, celerrime se subduxit et occuluit. Caeterorum, quos de eius sodalitio esse constitit, plagarum expers nullus effugit, nisi qui, persona alia per simulationem induta, Palamam ipse quoque aliorum exemplo devovisset et anathema esse iussisset. At nos, qui pone sequebamur, tanquam patrii dogmatis Fideique athletas ac propugnatores, atque ut vitam pro antiqua ecclesiae Dei doctrina effundere paratissimos, laudibus remunerabantur et coronabant. (V.) Ita primi illius diei cursum prosperum et inoffensum peregimus, nostram in iis certaminibus navim Dei manu gubernante, et fluctus quoscun-

A. C. 1351 Imp. Io. Cantacuz. 5 P. 615

πᾶν ἀντιβαῖνον ἰσχυρῶς ἀποτρεπομένης. πολλαῖς γὰρ χειμώνων ἀντιπνοίαις περιτυχόντες, ἀρχοντικῶν τε καὶ ἡγεμονικῶν, πολλαῖς δ' ἐμπεπτωκότες πειρατῶν εἰπεῖν ἐφεδρείαις, πρεσβυτέρων, ἐπισκόπων τε καὶ τῶν τοιούτων (ἐῶ γὰρ τῶν γε παραβομβούντων κολάκων τὸ πλῆθος) ὑπερέσχομεν ξύν γε θεῷ, κινδύνου παντὸς καταπεπλευκότες ὑπέρτεροι. εἰ δὲ μὴ καὶ τοὺς ἀνθισταμένους αἰσθέσθαι πεπείκαμεν, καὶ ἀνανῆψαι, καθάπερ ἐκ μέθης μεγάλης, τῆς πλάνης, καινὸν οὐδέν. κύριοι γὰρ ἡμεῖς οὐ τῆς τῶν ἀλλοτρίων γνώμης, ἀλλὰ τῆς πρὸς τὸ τοῦ ζήλου καλὸν ὁρ- B μῆς καὶ τῶν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας λόγων· τῶν δ' ἐντεῦθεν ἀποβαινόντων, μόνη καθάπαξ ἡ δυναστεύουσα κρίσις ἅμα καὶ χείρ. ταύτην δ' εἰς ἀντίπαλον τῆς ἀληθείας μοῖραν ἀποῤῥαγεῖσαν ὁλοσχερῶς, καὶ τῷ χρόνῳ βεβαιωθεῖσαν, σιδηρᾶν τινα καταστῆναι ξυμπέπτωκε καὶ ἀνεπίστροφον ὅλως εἰς τὴν τοῦ κρείττονος φύσιν. οὐ γὰρ δικαιοσύνης ἄσκησις, οὐδ' ἐπιστήμης κανόνες, ἀνε- C χάλκευσάν τε καὶ οὕτως ἐσφυρηλάτησαν, ἀλλ' ἐριννύες κακοδαίμονες καὶ πονηρῶν Τελχίνων θίασος. τὰ μὲν γὰρ ἀπὸ δικαίας ἀρχόμενα ῥίζης καὶ εὐπαγοῦς μονιμώτερον καὶ τὸ ἄνθος φυλάττει, καὶ οὐ ῥᾷστα θορυβούμενον ὑφ' ἡλιακοῦ τινος καύσωνος· τὰ δ' ἀσθενῆ καὶ ἀδόκιμον ἔχοντα τοῦ καλοῦ τὴν ἀρχὴν ἐν μέσῃ τῇ ἀναδρομῇ μαραινομένην ὡς τὰ πολλὰ τὴν τῆς ἀρετῆς ἀκμὴν D καταλείπει. διότι ἐκεῖ μὲν αὐτοφυεῖς τινες καὶ αὐτόχθονες τοῦ καλοῦ συνοικοῦντες τρόποι πρόδρομον κήρυκα τὴν τοῦ ἄνθους

que oppositos fortiter depellente. Tametsi enim multae nobis procellae a principibus et ab imperatore, ventis quasi reflantibus, obiectae sunt, atque in multas, ut ita dicam, praedonum insidias incurrimus, presbyterorum dico, et episcoporum, aliorumque eiusmodi (omitto adstrepentium adulatorum turbam); tamen, Deo iuvante, ex omnibus periculis emersimus, et appulsa ad portum navi superiores evasimus. Quod si adversariis non persuasimus, sic ut sensum acciperent, et ex errore, tanquam ex magna ebrietate, ad bonam frugem se reciperent, nihil mirum. Quippe penes nos est non voluntas hominum dissidentium, sed eius quae zelo inest laudis studium et veritatem defensura oratio: eventus autem ex iudicio et manu principis praepotente omnino pendent. Porro a veritatis partibus avulsus ille, et adversae factioni addictus, sic tempore obfirmatus est, ut ferreus quodammodo evaserit, et ad melius institutum convertere se haudquaquam curet. Neque enim eum aequitatis ratio explorata, aut aliqua scientiae regula, sed Furiae infelices, et malorum geniorum thiasus, talem reconflarunt, et velut malleatum indurarunt. Quae videlicet ex radice oriuntur bona et solida, eorum flos diuturnior, aestivi solis ardore haud facile affligitur. Quae autem infirmam et minus generosam habent pulchri bonique originem, ea plerumque in medio progressu marcescentem virtutis florem deserunt. Itaque illa quidem ingenuas et indigetes quasi virtutes socias habent, quae evidentibus praesagiis latentem generositatem declaran-

A. M. 6859 Ind. 4 αὐτάρκη παρέχονται βλάστην, ἐκ τῆς προφανοῦς οἱονεὶ μαντικῆς τὐφανοῦς τὴν εὐγένειαν ἐμφανίζοντες. ἐνταῦθα δ' ἀχορήγητον ἔχουσαι ῥίζαν ἀγαθῶν πηγῶν ἀφθονίας, αἱ τοῦ ψεύδους αὖλακες, βραχὺ φανεῖσαι, λοιπὸν ἀπεκρύψαντο. τὸ γὰρ ἀπ' εὐνοίας E καὶ δικαίου πηγαζόμενον ζήλου, εἰ μὴ προσηκόντων ἐπιτυχὲς καταστταίη, ἀδικεῖται μὲν οὐκ αὐτό· ἀλλ' ὃς τὰς τῆς δίκης μὲν λαχὼν διευθύνειν πλάστιγγας, ἔπειτα τῆς τοῦ προσήκοντος ἀποῤῥαγεὶς φαντασίας, οὐκ ἐνέμεινεν οἷς ἔστερξεν.

P. 616 V. 498 ε'. Ὁ μέντοι Παλαμᾶς περίφοβον ὅλην ἐκείνην τὴν νύκτα διενεγκὼν, καὶ μάλιστα πεφροντισμένην, ἅμα ἕῳ ἀπῄει ἐς τὰ βασίλεια, ὑβριοπαθῶν καὶ μανίας μεστός· καὶ τῷ βασιλεῖ παραστὰς γλώττης ἀσελγείᾳ τὸ μαινόμενον ἐδημοσίευε τῆς ψυχῆς, τά τε χθὲς αὐτῷ συμπεσόντα περιπαθῶς ἀφηγούμενος καὶ πρὸς B πάντας θυμοὺς ἐκριπίζων αὐτοῦ καθ' ἡμῶν τὴν ψυχήν· καθάπερ θαλάττης πρόσωπον, ὁπότε βαρὺς καὶ μαινόμενος ἀπαρκτίας ἐνσκήψειεν ἐπ' αὐτὴν, αἰτίους ἡμᾶς ὁμόσε προφασιζόμενος γεγενῆσθαι τῆς τῶν Βυζαντίων ἐκείνης φορᾶς κατ' αὐτοῦ. (B.) Καὶ „εἰ μὴ διαναστῆναι βούλοιο πρὸς ἐκδίκησιν," φησὶ, „κατὰ τῆς βασιλείας αὐτῆς αὐτίκα μάλα τὸν κίνδυνον ἥξειν προσδόκα. οἶσθα C γὰρ, οἶσθα σαφῶς, ὡς ἅπερ ἐμοὶ νενόμισται περὶ πίστεως καὶ δογμάτων, ταῦτα πάντως καὶ σοί. ἐῶ γὰρ λέγειν λοιδοριῶν καὶ χλευασμῶν, εἰρωνείας μεστῶν, ὁπόσοι πολλοὶ καὶ ποικίλοι παρὰ τὰς ἀγυιὰς καὶ πλατείας ἀκρατῶς καλινδοῦνται, μακρὰν ἡμῖν τὴν ἀσέβειαν ἐγκαλοῦντες, καὶ τῆς ὅλης πίστεως ἐμφανῆ παρα-

tes, florem exuberantem, velut praecurrentem nuncium, praemittunt: haec vero, quia fundus mendax bonorum fontium uberem copiam radici non sufficit, aliquantisper visa assurgere omnino demum evanescunt. Enimvero quod ex animo bene affecto et ex zeli iustitia tanquam fonte profluit, id si successu legitimo careat, ipsum quidem iniuria minime afficitur: sed qui lances Iustitiae moderandas sortitus, vera ratione excussus est, nec in iis quae probaverat perseveravit, is vere iniuriam patitur.

5. Caeterum Palamas, totam illam noctem maximo metu et gravissimis curis anxiam cum traduxisset, orto statim die in palatium abit, indignabundus et furoris plenus, ad imperatorem accedit, animum furentem impudentibus verbis prodit, quae heri sibi acciderint dolentissime narrat; atque ut Aquilo violentus et insanus irruens agitat faciem aequoris, ita hic omnes iras afflando animum illius ventilat, ob eam scilicet causam, quod Byzantii nostro instinctu illam in se irruptionem fecerint. (II.) Ac, „nisi te," inquit, „erigas et ad ultionem accingas, in ipsam statim imperatoriam maiestatem periculum invasurum esse exspecta. Scis quippe, scis profecto, quae de Fide et dogmatis opinio mea est, eandem prorsus tuam quoque esse. Nam convitia et plenas ludibrii cavillationes silentio praetereo, quibus multis et variis per ipsas vias et plateas intemperanter adversarii indulgent, magnam nobis impietatem et Fidei totius apertam viola-

σπόνδησιν. οὐ γάρ ἐστιν, οὐκ ἔστιν, ἐμοὶ μαχομένους σοί γ' εὐ- A. C. 1351
νοεῖν· οὐδ' αὖ τοῖς ἐμοῖς ἀντιλέγοντας δόγμασιν ἅμα συναί- Imp. Io. Cantacuz. 5
ρεσθαι σοί. σὺ δ' εἰ μὴ πρὶν, ἀλλὰ νῦν ὀψὲ γοῦν ὀρθῶς τῶν
ἐμῶν βουλευμάτων ἐκείνων μεμνήσῃ. ἢ οὐδὲ λόγων ἐγώ σοι προὔ- D
λεγον οὐδὲ μικρῶν γοῦν μεταδιδόναι χρή σφισι καὶ παῤῥησίας;
ἢ πόθεν ἄλλοθεν παμπληθὲς κεκίνηται καθ' ἡμῶν, καὶ τίς εἰς
τοσαύτην καὶ τοιαύτην κακίαν ἐξέμηνε τὴν ταχίστην, μὴ μόνον
ὁπόσον τοῦ δήμου, ἀλλ' ἤδη καὶ ὅσον ὄψιν ἔχει τιμῆς τε καὶ
γένους εὐκλεεστέρου; οὐδαμόθεν ἄλλοθεν, ἢ τῆς τοῦ Γρηγορίου
μακρηγορίας ἐκείνης, οὐδὲν γαληνὸν οὐδὲ λεῖον ἐχούσης, ἀλλὰ E
πολὺ μὲν καὶ ποικίλον, καὶ οἷον εἰπεῖν ἀκανθῶδες ὅλον, τῆς
περινοίας τὸ ὕφερπον ἀπεμφαινούσης· δημοτερποῦς δ' ἄλλως,
καὶ πρός γε τὸ δημαγωγικώτερον εὖ συγκειμένης, καὶ συνανα-
χρωννυμένης ἠρέμα πρὸς τὴν πλὴν ἡμῶν τῶν ἄλλων θέλησιν. ἢ
πῶς οὐκ ἂν εἰς θάρσος ἐπῆρτο περιφανῶς, οὐδὲν ἀντιβαῖνον καὶ
βίαιον φάσκοντά σε θεώμενος, οὐδὲ δρῶντα μηδὲν κατὰ τῆς P. 617
παῤῥησίας καὶ τῶν ἐλέγχων ἐκείνων, καὶ ὅσα μεταξὺ χαριεν-
τίσματα προὔφερε, κοινῇ κατειρωνευόμενος ἅπαντας καὶ σκώ-
πτων εἰς ἀμαθίαν, καὶ μηδὲν ἐκ τοῦ ἥττονος φάσκων, ἀλλ' ὅλον
τὸν λόγον κατατείνων δόλιχον ἀδεῶς κἀπὶ γλώττης συχνὰ πα-
ρεισκυκλῶν ἐκ τοῦ μείζονος τὸ πάτριον σέβας τῆς πίστεως, καὶ τὸ
μὴ χρῆναι κινεῖν πατέρων ὅρια, μηδ' εὐαγγελίζεσθαι τῶν κυρω- B

2. αὖ τοῖς em. Boiv. pro αὐτοῖς.

tionem exprobrantes. Neque vero fieri potest, ut qui mecum pugnant, ii tibi bene velint, nec qui meis dogmatis contradicunt, socios ii se tibi adiungant. At tu, si non antehac, saltem nunc demum mea illa consilia recte recordaberis. Nonne ego illud te praemonueram, ne pauca quidem dicendi liberiusve proloquendi copiam iis fieri oportere? Undenam vero, nisi inde, quamplurimi in nos consurrexerunt, aut quo instigante tot talesque furias celerrime conceperunt non solum plebeii, sed et quotquot dignitate ac generis gloria conspectiores sunt? nulla certe alia re impulsi, nisi illa Gregorae oratione perlonga, quae nihil lene aut aequabile habuit; sed quae multiplex et varium et velut salebrosum exhibuit, quidquid subtilius cogitatum sub ipsis verbis latebat et quasi subrepebat; alioqui tamen ad vulgus deliniendum et ad captandum populi favorem accommodata, atque ad omnium voluntatem, praeterquam ad nostram, sensim conformata. Quidni autem ille aperta audacia elatus fuisset, qui te nihil contrarii, nihil duri seu dicere seu facere videbat adversus illam dicendi libertatem, illasque refutationes, et quaecunque false dicta intermiscuit, cum omnes simul cavillando iocandoque ut indoctos irrideret, ac nihil sic loqueretur ut inferior, sed absque ullo metu totam orationem longius produceret, et patriam Fidei reverentiam, tanquam superior, in ore haberet et subinde iteraret, auctorque esset, ne termini a patribus constituti moverentur, aut praeter illa, quae sancita et recepta essent, alia evangelizarentur; sed ut

A. M. 6859 θέντων καὶ παραληφθέντων ἕτερα, ἀλλ' ἐκείνοις μόνοις ἐμμένειν
Ind. 4 καὶ στέργειν τὸν ἅπαντα χρόνον, οἷς τε ἔμαθέ τις καὶ ἐπιστώθη
V. 499 πρὸς τῶν ἀποστολικῶν κανόνων καὶ θεσμῶν. καὶ τί δεῖ πάντ'
ἐκεῖνα λέγειν καθ' ἕκαστα; ἴσασι γὰρ ἅπαντες, ὁπόσοι τοῦ θεά-
τρου γεγόνασιν ἐκείνου μεστοὶ, πῶς ἐκείνην σχεδὸν ἀνάλωσε τὴν
C ἡμέραν, ἐν ἁπλότητι λόγων ὑποκαθημένην τε καὶ ὑφέρπουσαν
οἱονεὶ προλοχίζων καὶ παραμιγνὺς περίνοιαν, καὶ τὰ μὲν οἰκεῖα
ἐξαίρων, τῶν κειμένων ὅρων δῆθεν ἐξιόντα οὐδαμῇ, πασῶν δὲ
καὶ παντοίων γεμούσας ἐκτόπων ἐπιεικῶς ἀποφαίνων βλασφημιῶν
τὰς ἐμὰς συγγραφάς· ὡς πάνθ' ὁμοῦ λαμπρῶς ἐκδημαγωγηθῆ-
ναι τὰ πλήθη· παροξυνθῆναι δ' ἅπαντας καθ' ἡμῶν, ὅσοι τε
τῶν εὐπατριδῶν καὶ ὅσοι τῶν ἄλλως ἐχόντων. ἀλλ' ἄγε δὴ, με-
D ταπεμψάμενος πάντας ἀγορανόμους ὁμοῦ καὶ δημάρχους, κέλευε
μαστιγίας ἐκείνους ἅπαντας ἀποδεῖξαι ταχέως, καὶ τῶν ἱματίων
γυμνοὺς, καὶ ἅμα πάσαις καὶ παντοδαπαῖς ἐγκεκλεισμένους εἱρ-
κταῖς, ὅσοι τοῦ σύρφακος ὄχλου τυχόντες οὐκ αἰδοῦνται τοῖς
ὑπὲρ δύναμιν ἐγχειροῦντες, ἵνα μονότροπός τις ἅπασι γένηται
φόβος· ὥστε τῆς ἀγοραίου καὶ θεατρικῆς παῤῥησίας τὴν ταχί-
στην ἀποσχομένους πρὸς τὴν ὡρισμένην ἕκαστον ἐπείγεσθαι τοῦ
E βίου τελευτὴν οὑτωσί. κἄπειτά σοι δεδογμένον ἔστω, καὶ προὐρ-
γιαίτατον ἁπάντων μάλιστα, συνέδριον ἅμα τῷ πατριάρχῃ τή-
μερον πάντων ἐνταῦθα γενέσθαι τῶν ἐπισκόπων. ἅπασι γὰρ ἐπὶ
ξυροῦ τὰ τῆς καταδίκης ἐπίσης ἵσταται, συλλειτουργοῖς καὶ ὁμό-
φροσιν ἅπασιν οὖσιν ἡμῖν· καὶ χρὴ πᾶσιν ἐπίσης φροντίζειν ὑπὲρ
σφῶν αὐτῶν. εἰ δέ τινες, εὐλαβείας προφάσει, τῆς ἡμῶν ὁμο-

ea sola perpetuo observarentur et approbarentur, quae quisque didicisset, et quorum fidem ex canonibus et constitutionibus Apostolorum firmam accepisset. Quid vero necesse est omnia et singula recensere? Quicunque illo spectaculo se expleverunt, ii sciunt quomodo ille diem fere consumpserit; occultam et clam subrepentem solertiam in simplicitate sermonis quasi insidiatricem collocans et interserens; ac sua quidem verbis extollens, utpote extra constitutos fines nequaquam evagata; mea autem scripta quibuslibet et cuiusquemodi absurdis blasphemiis plena utique affirmans. Sic totam multitudinem facile sibi mancipavit; et quoscunque patricios ac diversae conditionis homines in nos irritavit. Agedum Aediles et Tribunos plebis omnes arcesse, tum quotquot de infima plebe non verentur captu suo altiora affectare, quamprimum vestibus exutos, et quolibet passim carcere inclusos, verberibus caedi iube. Ita omnes unus et simplex metus continebit. Ita publica et aperta audacia statim abiecta, praescripta quisque vitae munia studebit implere. Deinde sic statuito, et ante omnia operam dato, ut omnes hodie episcopi cum patriarcha huc conveniant. Periculum quippe evidens et praesens omnibus pariter impendet, ne condemnentur, quoniam ii omnes nobiscum faciunt et sentiunt: adeoque omnes oportet sibi ipsis aequali sollicitudine consulere. Quod si qui per speciem

A. C. 1351 Imp. Io. Cantacuz. 5

νοίας ἀποῤῥήγνυσθαι πάνυ τολμῷεν, τάχιστ᾽ ἂν σοῦ βουλομένου τῆς σφετέρας αἴσθοιντο κακοβουλίας. οὔτε γὰρ ἐκείνους ἕξουσιν οὓς εἵλοντο φίλους, καὶ ἅμα οὓς ἔχουσιν, ἀπολωλεκέναι F σφίσι δεήσει· μᾶλλον δ᾽ ὧν ἔχουσιν ἐπισκοπῶν στερήσονται, καὶ ἅμα τῶν προσδοκωμένων ἀπὸ σοῦ λημμάτων ἥκιστα ἐπιτεύξονται· καὶ πρός γε ὧν ἀποτυγχάνουσι οὗτοι βλέποντες ἀντιλαμβανομένους ἑτέρους, ἀποπνιγήσονται ῥᾷστα τοῖς ἐκτόποις νέφεσι τῶν λογισμῶν· καὶ ἢ μεταμεληθέντες ἐμπειρίας τοῖς ἄλλοις ὑπόδειγμα πρὸς τὸ βέλτιον ἔσονται· ἢ τῇ κακοβουλίᾳ στοιχήσαντες, ἥνπερ εἵλοντο, ταύτῃ καὶ συμφθαρήσονται, γεγονότες P. 613 εἰς ἀβάτους ἐρημίας ἐξόριστοι. ταύτην ἔγωγε μόνην ὁρῶ τὴν ὁδὸν, ἐπιῤῥῶσαι μὲν ἱκανὴν τὰ ἡμέτερα, τὰ δὲ τῶν ἀντιθέτων ῥᾳδίως κατενεγκεῖν. εἰ γὰρ ἀνίσχυροι τήμερον ὑφ᾽ ἡμῶν οὑτωσὶ καθιστάμενοι παρανόμων γράφονται ἡμᾶς, εἰ χώραν ἕξουσι τοῖς προβαλλομένοις ἐγκλήμασι καὶ θρόνων καὶ τιμῶν ἀπελαύνειν ἡμᾶς, ποῦ οὐκ ἂν αἰσχύνης ἐλάσειε τὰ ἡμέτερα, ποῦ δ᾽ οὐκ ἂν B ὀφρύος καὶ τύφου τὰ σφέτερα αὐτῶν; ἢ πολλὴ μεντἂν εἴη ῥᾳθυμία, καὶ θανάτου φάναι γείτων κομιδῇ, περιορᾷν καθημένους ἡμᾶς οὑτωσὶ ἀργοὺς, καὶ τὰ μέγιστα περὶ ἐλαχίστου τιθέντας, μὴ πρὶν ἢ πᾶν τι παθεῖν, ἀντιπεριάγειν ἐκείνοις ὅλῃ δυνάμει τἀγκλήματα καὶ τοὺς ἐντεῦθεν κινδύνους, ἡμᾶς δὲ καθῆσθαι κριτὰς ἐκείνων καὶ ἄρχοντας, καὶ ὅπερ ἂν ἡμῖν δόξειε, τοῦτ᾽ C εἶναι σφίσι νόμον καὶ δόγμα, καὶ πᾶν ὅτιπερ ἂν ἡμῖν αὐτοῖς ἐπι-

5. ἀπὸ Boiv. pro ὑπό.

metus, rupto concordiae vinculo, plane a nobis conentur discedere, iii, si velis, imprudentiam suam cito agnoscent, qui nec illos, quos amicos delegerint, habituri sunt, et iis, quos nunc habent, amissis necessario carebunt. Immo et episcopatibus, quos possident, spoliabuntur, et sperata ex te emolumenta minime consequentur: et cum alios videbunt ea percipere, quorum ipsi possessione exciderint, dolore oppressi disrumpentur; atque aut poenitentiam agentes, exemplo aliis praeibunt, ut quid sit melius cognoscant; aut si in eo, quod amplexi fuerint, malo consilio perseveraverint, in invias solitudines relegati, cum suo illo malo consilio male peribunt. Hanc ego viam solam reperio corroborandis rebus nostris, adversariorum autem partibus deprimendis parem. Nimirum hi, si hodie, viribus per nos ita imminutis, reos nos agunt; quid si obiectis criminibus facultatem habituri sint nos sedibus et dignitatibus expellendi? quanta quaeso ignominia nostra futura est, quantum illis supercilii et arrogantiae accedet! Gravis certe torpor et proximus morti fuerit, si sic ignavi desidendo, et quae maxima sunt minimi faciendo, res nostras despiciamus, ac non, priusquam quidvis ipsi patiamur, crimina et imminentia inde pericula in eos totis viribus adnixi retorqueamus: ut eorum iudices et praesides sedeamus, eaque illis lex sit, illud placitum quod a nobis decretum fuerit: denique ut

A. M. 6859 κλώσειε πεπρωμένη καὶ τύχη, τοῦτ' εἶναι στεῤῥὰν τῶν σφίσι
Ind. 4 πραγμάτων κρηπῖδα καὶ ἀμετάκλωστον βίου παντὸς ἐφόδιον."
(Γ.) Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως εἴρηται τῷ θαυμαστῷ Παλαμᾷ· καὶ
οὐκ εἴρηται μέν, οὐ πέπρακται δ' εὐθύς· οὐδὲ πέπρακται μὲν
D εὐθύς, οὐχ ὡς συντέτακται δέ· ἀλλὰ καὶ πέπρακται μὲν αὐθη-
V. 500 μερόν, τελεώτερον δ' ἢ καθ' ἅπαν τὸ σύνθημα. οὕτως ὀξύῤῥο-
πον δείκνυσιν εἰς ἔργα τὸν βασιλέα τῆς τοῦ Παλαμᾶ τιμῆς ὁ
πόθος, καὶ πάντων ἔργων ἔμπροσθεν τὰ τῆς ἐκείνου γνώμης τί-
θεται δόγματα. τὰ μὲν γὰρ ἔπραττε παραχρῆμα, τὰ δ' ἐπηγγεί-
λατο παραχρῆμα. (Δ.) Ἦν τότε ἰδεῖν παντοδαπῶν ἀνθρώπων
E μεριζομένας τὰς γνώμας, καὶ τῶν μὲν θαρσαλεωτέρων μάλιστα
νῦν γινομένων, καὶ πλείονα πῆξιν τῇ πρὸς θεὸν ἐλπίδι καὶ πίστει
παρεχομένων, καὶ πρὸς ἀθλητικοὺς ὁπλιζομένων τὴν γνώμην ἀγῶ-
νας καὶ μαρτυρικὰ παλαίσματα· τοὺς δ' ὑπ' ὀδόντα τῇ θηριωδίᾳ
λοιδορουμένους τῶν διωκτῶν· τοὺς δ' ὑπεπτηχότας ὑπὸ φρίκης
καὶ δέους τῶν τε παρόντων καὶ φαινομένων δεινῶν, τῶν θ'
F ὑποπτευομένων μέν, μείζω δ' ἢ κατὰ τὰ φαινόμενα τὸν θόρυβον
τῇ ψυχῇ προαναφωνούντων· καὶ νῦν μὲν καταδυομένους καὶ
κρυπτομένους· νῦν δ' ἀναδυομένους, ὡς ἐξ ᾅδου πυλῶν, καὶ
φαινομένους οἷς ἐθάῤῥουν, καὶ στεναγμοῖς ἀφθόγγοις ὁμοῦ καὶ
δάκρυσι κλεπτομένοις ὑποδηλοῦντας τὴν ἄδηλον κάμινον τῆς
ψυχῆς. εἶεν.
P. 619 ς'. Οὕτω γε μὴν τουτωνὶ γιγνομένων, καὶ οὕτω πανηγυρί-

quidquid nobis fatum ac fortuna praefinierint, id ii rerum suarum fundamentum firmum et totius vitae praesidium immotum ducant." (III.) Atque haec quidem in hunc modum dicta sunt ab inclyto illo Palama: neque vero sic dicta sunt, ut non statim perfecta sint; neque perfecta quidem statim, sed aliter quam convenerat: enimvero et ea ipsa die, et cumulatius quam quidquid convenerat, peracta fuerunt. Adeo imperatorem, quoties Palamam cupit ornare, ea ipsa cupiditas ad res agendas promptum efficit; adeo quidquid Palamas animo decreverit, id ille rebus omnibus agendis antevertendum putat. Quaedam enim statim exsecutus est, quaedam exsecuturum se statim promisit. (IV.) Ac tum videre erat, homines omnis generis scindi in diversos affectus; aliis tum maxime confidentibus, et firmiorem in Deo spem cum firmiori fide coniunctam collocantibus, animumque ad certamina athletica et ad martyrii luctas armantibus; aliis persecutorum immanitatem mussando accusantibus; aliis consternatis metu et formidine malorum, cum praesentium et oculis obversantium, tum eorum, quorum exspectatio, etsi incerta, maiorem tamen anxietatem animo denunciabat, quam quae ob oculos posita essent; ac modo quidem abdentibus se et latitantibus; modo emergentibus, tanquam ex inferorum portis, et in eorum, quibus fiderent, conspectum prodeuntibus, occultumque animi dolorem per suspiria muta et per lacrymas furtivas significantibus. Esto.

6. Haec cum ita fierent, et ovantis persecutionis theatrum tota civi-

ζοντος διωγμοῦ τῆς πόλεως θέατρον γενομένης ἁπάσης, ἧκεν ἡ A. C. 1351
τρίτη τῆς προθεσμίας ἡμέρα, καθ' ἣν ἐχρῆν τὴν δευτέραν συν- Imp. Io. Cantacuz. 5
ιόντας αὖθις ἡμᾶς ἐκτελεῖν ἐκκλησίαν· καὶ πάλιν εἰς τὴν ἐμὴν
οἰκίαν τὸ καθ' ἡμᾶς ἠθροίζετο μέρος, κατὰ τὴν ἤδη ῥηθεῖσαν
εἰκόνα τῆς πρώτης ἐκείνης ἡμέρας. ἐμοὶ μὲν οὖν ἅπαν ἀπηγορευ- B
κότι τὸ εὔελπι, δι' ἃ μοι δεδήλωται, καὶ μηκέτι μηδὲν τὸ ἁμιλ-
λώμενον λείπεσθαι πρὸς τοσαύτην ἐξ ἀντιπάλου ῥαγεῖσαν κακίαν
σαφῶς ἐγνωκότι, καὶ ἅμα ῥοπὴν εἰληφυίας ἐκ τῶν παρόντων ἀγώ-
νων καὶ λογισμῶν ἐπιπονώτερον ἤδη πολλῷ τῆς ἐμῆς συνορῶντι
κατορχουμένας κεφαλῆς τὰς συνήθεις ὀδύνας αὐτῆς, βέλτιον ἔδο-
ξεν, ἐῤῥῶσθαι φράσαντα συνόδους καὶ παῤῥησίας τοιαύτας οἴ- C
κοι καθῆσθαι, κἂν τι δέῃ παθεῖν, οἴκοι τοῦτο παθεῖν· ἵν' εἰ
μή τι τὸν ἅπαντα βίον οὐ μὴ τεθέαται οἶκος πρὸς ἀρετὴν διακεί-
μενον εὖ, ἀλλ' οὖν τοῖς ἐμοῖς τελευταίοις βαπτόμενος αἵμασιν
ὀψὲ γοῦν μίαν ταύτην γνοίη με κεκτημένον ἀρετὴν πολλοῦ τινος
ἀξίαν, τὸ μὴ πολλοῦ τινος ἄξιον νομίζειν τὸ ζῆν. (B.) Διὸ τοῖς ἄλ-
λοις ἀνάγκην προσῆγον μὴ βραδύνειν, ἀλλὰ τοῖς ἐμοῖς βοηθοῦντας D
νοσήμασιν ἀπιέναι προθύμως, οὐκ εἰς ἐλέγχους καὶ διαλέξεις ἀλη-
θείας ζητουμένης· ἀπειρηκέναι γὰρ καὶ αὐτὴν ἤδη καὶ πρὸς αἰθε-
ρίους ἀποπτῆναι θαλάμους, ἀφανείᾳ κεκαλυμμένην μακρᾷ· ἀλλ' V. 501
εἰς σφαγὴν καὶ μαρτυρικὰ παλαίσματα καὶ θανάτου μακροῦ δει-
νότερα δεσμωτήρια. τοιαύτην γὰρ καθ' ἡμῶν ἐξενηνέχθαι χθὲς καὶ
πρότριτα, δεσμοῖς ἀδαμαντίνοις τισὶ καὶ ἀῤῥήκτοις κεκυρωμένην, E
ψῆφον πρὸς τῶν ἀντιπάλων καὶ τῆς ἐξουσίας ἀρχόντων. τῶν γὰρ

tas exstitisset, advenit praefiniti temporis dies tertius, quo nos oportebat rursum convenire, et alteram concionem celebrare. Atque in meam domum rursus, ut prima illa die, eodem quo dixi modo, confluxere ii, qui nostrarum partium erant. At ego, qui ob eas, quas declaravi, causas spem omnem bonam abieceram, ac mihi nihil iam reliquum esse certo sciebam, quod ei quae tanta ex adverso erupisset improbitati sustinendae par foret, simulque eos dolores, qui in caput meum grassari solerent, maiorem in modum certaminibus et curis praesentibus aggravari videbam, satius duxi, conciliis et liberrimis illis sermonibus valere iussis, domi sedere, et si quid perferendum esset, id domi perferre; ut me domus mea, si minus per totam vitam ad virtutem recte institutum vidisset, saltem cruore meo ad extremum tincta, quantumvis sero agnosceret instructum ea virtute, quae, cum vitam haud magni faceret, magni ipsa fieri deberet. (II.) Quamobrem ab aliis vehementer coepi contendere, ne cunctarentur, sed ut mihi aegro succurrentes abirent alacriter, non ad veritatem per argumenta et disputationes investigandam; iam quippe et ipsam cessisse, et densa caligine involutam in caelum avolasse; sed ad caedem, ad martyrii luctamina, ad vincula denique omni morte graviora. Nempe eam in nos ab adversariis, et ab iis, penes quos potestas esset, heri et nudiustertius latam esse sententiam, adamantinis quibusdam et irruptis nodis munitam. Nam mitiores

A. M. 6859 Ind. 4 μετριωτέρων, ἃ τοῖς ἐξωτερικοῖς καὶ τὸ πλεῖστον δημοτικοῖς κατε-
ψήφισται, τὰ μὲν ἤδη πέπρακται, τὰ δ' ἔτι πράττεται, τὰ δὲ καὶ
πραχθήσεται. καὶ τούτων οὐδὲν οὐδένα πάντων ὑμῶν ἀγνοεῖν
P. 620 οἴομαι, θορύβου τοσούτου τὴν πόλιν περιηχήσαντος ἅπασαν.
χρεὼν οὖν, μὴ φιλοψυχοῦντας, ἀλλ' ἐῤῥωμένους, ὁμόσε πρὸς
τοὺς τοιούτους χωρεῖν ἀγῶνας. θνητῆς γὰρ λαχοῦσι φύσεως ἢν
μὴ νῦν θανεῖν ἐξῇ, διὰ γοῦν τὸ τῆς φύσεως ὄφλημα τεθνήξε-
σθαι πάντως ἕψεται προϊοῦσι· καὶ δεῖ μὴ τὸν ἀκλεᾶ πρὸ τοῦ
μετ' εὐκλείας περιμεῖναι θάνατον. (Γ.) Μιᾷ δ' ἀπειρηκότων
φωνῇ, μὴ ἐθέλειν χωρεῖν ἐς βασιλείους προκλήσεις καὶ οὕτω βαρ-
B βαρικὰ συνέδρια πλὴν ἐμοῦ, δείσας ἐγὼ μὴ πρόφασιν τοῦτ' εἰ-
ληφόσιν ἐκείνοις, οἷς πάντα λίθον κινεῖν καθ' ἡμῶν περίεστιν,
ἐρήμην καθ' ἡμῶν εὐχερῶς καταδιαιτᾷν ἐπιγένηται, μάλα μό-
λις τῆς καθέδρας ἐξαναστὰς ἅμα πᾶσιν ἐκείνοις ἀπῄειν ἐκεῖσε
ἀποθανούμενος, καὶ τῇ ἐκεῖ τελευτῇ συμπαραπέμψων τὰ πολυε-
τῆ μου τῆς κεφαλῆς νοσήματα. (Δ.) Ἄρτι δὲ περί που τὰ μέ-
C σα γενομένοις τῆς βασιλείου αὐλῆς ἀπήντησέ τις ἡμῖν τῶν πά-
νυ τῷ βασιλεῖ προσῳκειωμένων, καὶ μόνον ἁπάντων ἔμεγε ἀπει-
ληφὼς προσῆγε τῷ βασιλεῖ. κοινολογήσασθαι γὰρ ἔλεγε βούλε-
σθαί μοι τῶν αὐτῷ γε ἀποῤῥήτων ἔστιν ἅ. προσεληλυθότι μοι
γοῦν τυχεῖν προσγεγένηται μὲν, παρὰ δόξαν μὲν ἐμοὶ, σφίσι
δ' ἐξεπίτηδες σφόδρα, τινὸς τῶν πάνυ μοι φίλων ἐκ παλαιοῦ,
D διὰ βασιλικῆς κἀκείνου προκλήσεως ἐκεῖσε τηνικαῦτα παρόντος

poenae, quae in laicos, eosque maximam partem plebeios, decretae fuerunt, eae partim vel iam sumptae sunt, vel nunc quoque sumuntur, vel postea exigentur. Neminem autem ex vobis puto quicquam horum ignorare, tantus tumultus totam urbem personuit. Oportet itaque vos, non conservandae vitae cupidos, sed animo forti instructos, istis certaminibus vosmet obiicere. Mortalem naturam sortiti estis. Proinde etsi licet nunc vobis mortem effugere, tamen naturae debitum eiusmodi est, ut aetate longius provectis omnino mori necesse futurum sit. Nec vos decet, gloriosa morte posthabita, eam exspectare, quae laude caritura est. (III.) Illi vero una voce renunciant, nolle se imperatoris vocatu tam barbara concilia sine me adire. Quamobrem veritus, ne illi qui omnem in nos lapidem movent, hac occasione arrepta, sententiam in nos, velut deserti vadimonii reos, facile pronunciarent, aegre tandem e sede excitatus, cum iis omnibus moriturus, et inveteratos capitis morbos simul cum vita dimissurus, illuc me contuli. (IV.) Iam nos fere in media palatii aula versabamur, cum ex intimis imperatoris quidam accurrit. Is unum me ex omnibus assumptum ad imperatorem deducit. Eum scilicet nonnulla mecum velle communicare aiebat, quae arcana sibi essent. Ubi propius accessi, quendam veteri amicitia mihi coniunctissimum offendo, qui et ipse imperatoris vocatu illic tum aderat mei gratia. Id ut mihi nec opinanti, ita illis omni-

ἐμοῦ γε ἕνεκα. ὧν μεταξὺ καθεσθέντι μοι λέγειν ἤρξαντο κατὰ συνεκδοχὴν καὶ ἀμοιβαδὸν, παρὰ θατέρου ἅτερος τὰς τῶν λόγων ἀφορμὰς πορίζοντές τε καὶ πορίζόμενοι, καὶ πείθειν ἐπιχειροῦντες, πρῶτον μὲν χρημάτων ἐπαγγελίαις ἀφθόνοις, καὶ ὅ μοι πρὸς βουλήσεως εἴη ἂν ἕτερον ἅπαν. ἐπεὶ δ' ἐντεῦθεν τῶν σκοπουμένων ἠλαύνοντο, μηδὲ τὴν πρώτην ἀκοὴν ἐμοῦ γε προσιεμένου μηδὲ μικρὸν γοῦν, τὸν δεύτερον πλοῦν διαλέγεσθαι ἐπεχείρησαν. (E.) Καὶ ἦν ἡ τῆς διαλέξεως εἰσαγωγή· ὅτι τε τῆς θεότητος ὄνομα δεύτερόν ἐστι τῆς θείας οὐσίας καὶ ταῖς ἀκτίστοις ἐνεργείαις κυρίως μᾶλλον ἁρμόττει· καὶ ὅτι τῶν τοιούτων ἀκτίστων ἐνεργειῶν πολλὴ καὶ ἄπειρος ἐκ τῆς θείας οὐσίας ἐστὶν ἡ διαφορὰ, κἀκ τῶν ἐνεργειῶν γινώσκομεν τὸν θεόν· καὶ ὡς ὁ μέγας φησὶ Βασίλειος, „ἐκ μὲν τῶν ἐνεργειῶν γνωρίζειν λέγομεν τὸν θεὸν ἡμῶν, τῇ δ' οὐσίᾳ αὐτοῦ προσεγγίζειν οὐχ ὑπισχνούμεθα. αἱ μὲν γὰρ ἐνέργειαι αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς καταβαίνουσιν· ἡ δ' οὐσία αὐτοῦ μένει ἀπρόσιτος." ταῦτα καὶ τὰ παραπλήσια λέγοντες ἐπῇγον οἰκείας παρεξηγήσεις καὶ συλλογισμοὺς ἐκτόπους καὶ ἀνοσίους καὶ μαινομένους· ὡς ἐπειδὴ πρὸς ἡμᾶς αἱ ἐνέργειαι καταβαίνουσι, κἀκ τούτων γνωρίζομεν τὸν θεὸν, ἄκτιστοι ἄρα εἰσὶ θεότητες· καὶ ὅσοι μὴ συμφωνοῦσιν ἡμῖν, βλασφήμους ἑαυτοὺς καθιστῶσι περιφανῶς. (ϛ'.) Ἐμοὶ δὲ καὶ ἀσθενῶς ἔχοντι, καὶ μόνῳ τῶν ἄλλων ἀπειλημμένῳ συμμάχων ἀπροσδοκήτως ἐνε-

A. C. 1351 Imp. Io. Cantacuz. 5 E F P. 621 V. 502

12. κἀκ em. Boiv. pro κἄν. 14. ἡμᾶς coni. Boiv.

no praemeditatis accidit. Ego vero inter illos consedi. Tum autem ii coeperunt vicissim et alternis me alloqui, alter alteri mutua suppeditantes dicendi argumenta. Ac magna primum pecuniae vi et omni alia re, quamcunque optavissem, promissa, inflectere conati sunt. Deinde, quia hac non succedebat, propterea quod nec prima quidem dicta auribus vel minimum admitterem, altero demum et velut subsidiario conatu, ad disputandum mecum aggressi sunt. (V.) Disputationem hinc ordiri visum est, quod nomen θεότητος inferius esset substantia divina, et magis proprie operationibus increatis conveniret: item quod operationes hae increatae magno et infinito discrimine a divina substantia distarent; quodque ex operationibus Deum cognosceremus, dicente magno Basilio: „Deum ex operationibus quidem cognoscere nos dicimus; at appropinquaturos esse ad eius substantiam non promittimus: quoniam eius operationes ad nos descendunt; substantia vero eiusdem inaccessibilis manet." Haec et similia cum dictitarent, perversas de suo interpretationes, argumentationesque absurdas, impias, et insanas subiungebant: quoniam nempe operationes ad nos descenderent, atque ex iis nos Deum cognosceremus, oportere eas increatas esse divinitates; et quorum dicta cum suis non consentirent, eos palam blasphemiae reos sese constituere. (VI.) Ego vero, qui et aegrotabam, et caeteris sociis exclusis unus praeter spem insidiosis retibus in-

A. M. 6859 Ind. 4 δρευόντων δικτύων ἐντὸς, τί ἔδει ποιεῖν ἕτερον, ἢ βραχυλογίᾳ χρησαμένῳ, εἰ δυναίμην, ἀπαλλάττεσθαι τὴν ταχίστην; οὐ γὰρ φυγομαχεῖν εὐθὺς ἐχρῆν, καὶ ταῦτα πρόφασιν ἱκανὴν κεκτημέ- B νους ἀποφυγῆς τήν τε νόσον καὶ ἅμα τὴν μόνωσιν. ἢ γὰρ ἂν κατὰ νώτου κείσεσθαι ἔμελλον, δειλίας γραφόμενοι καὶ λειποταξίου δίκην ἐπάγοντες. πρὸς μὲν οὖν τὸ τῆς θεότητος ὄνομα, μὴ τῇ οὐσίᾳ μᾶλλον ἢ ταῖς ἐνεργείαις ἁρμόττειν κυρίως καὶ πρώτως, πρώτην ποιουμένῳ καὶ τὴν ἀπάντησιν, ἤρκεσε παραχρῆμα πρὸς λύσιν τὸ τοῦ θείου πατρὸς ἐκεῖνο γεγονὸς ἀνὰ στόμα· „θεοῦ δὲ ὅταν εἴπω, λέγω πατρὸς, υἱοῦ, καὶ ἁγίου πνεύματος, οὔτε C ὑπὲρ ταῦτα τῆς θεότητος χεομένης, ἵνα μὴ δῆμον θεῶν εἰσαγάγωμεν, οὔτε ἐντὸς τούτων ὁριζομένης, ἵνα μὴ πενίαν θεότητος κατακριθῶμεν." καὶ πάλιν· „θεοῦ δὲ ὅταν εἴπω, ἑνὶ φωτὶ περιαστράφθητε καὶ τρισίν· ἑνὶ μὲν κατὰ τὸν τῆς οὐσίας λόγον, εἴτ' οὖν θεότητος· τρισὶ κατὰ τὰς ἰδιότητας, εἴτ' οὖν ὑποστάσεις, εἴ τινι φίλον καλεῖν, ἢ πρόσωπα. οὐδὲν γὰρ περὶ τῶν ὀνομάτων ζυγομαχήσομεν, ἕως ἂν πρὸς τὴν αὐτὴν ἔννοιαν αἱ συλλαβαὶ φέ- D ρωσι. διαιρεῖται γὰρ ἀδιαιρέτως, ἵνα οὕτως εἴπω, καὶ συνάπτεται διῃρημένως. ἓν γὰρ ἐν τρισὶν ἡ θεότης, καὶ τὰ τρία ἕν, τὰ ἐν οἷς ἡ θεότης, ἢ τό γε ἀκριβέστερον εἰπεῖν, ἃ ἡ θεότης· τὰς δὲ ὑπερβολὰς καὶ ἐλλείψεις ἐλλείψωμεν." καὶ ὁ Νυσσαέων δ' ὁμοίως φάσκει Γρηγόριος· „εἰ τὸ ΘΕΟΣ ὄνομα οὐσίας σημαν-

8. κεκτημένους Boiv. pro κεκτημένοις. 9. ΣΧΟΛ. τοῦ θεολόγου, εἰς τὸ ἅγιον πάσχα. 13. ΣΧΟΛ. τοῦ αὐτοῦ, ἐκ τοῦ εἰς τὰ φῶτα. 22. ΣΧΟΛ. ἐκ τοῦ πρὸς Ἕλληνας.

terceptus haerebam, quid aliud facere debui, nisi ut me, si possem, brevi oratione quamprimum inde expedirem? Pugnam certe detrectare statim haud oportuit, tametsi declinandi idonea ratio erat morbus ipse cum solitudine coniunctus. Illi enim a tergo instantes crimen mihi timiditatis obiecturi, et quod locum deseruissem, reum acturi fuissent. Ad argumentum igitur ex eo ductum, quod nomen θεότητος proprie et primario non magis substantiae quam operationibus conveniret, primum respondi; eique refellendo suffecit statim illud divi doctoris, quod tum mihi praesto in ore exstitit: „Cum Dei dico, Patris dico et Filii et Spiritus sancti. Divinitas nec ultra haec diffunditur, ne Deorum turbam inducamus; nec citra hos fines consistit, ne de inopia divinitatis damnemur." Et rursus: „Dei autem cum dico, uno lumine et tribus circumfusi irradiemini: uno quidem, secundum rationem substantiae seu divinitatis; tribus autem, secundum proprietates seu hypostases (si quis malit ita vocare) seu personas. Nam de nominibus nulla nobis rixa futura est, quamdiu syllabae ad eandem notionem ferent. Quippe et indivisim dividitur, ut ita dicam, et divisim connectitur: quoniam divinitas unum est in tribus; et tria illa, in quibus est divinitas, seu quae, ut accuratius loquar, divinitas est, unum sunt. Excessus autem ac defectus omittamus." Pariter et Gregorius Nyssenus ait: „si hoc nomen, Deus, substantiam significat, unam divinae Trinitatis sub-

τικόν ἐστι, μίαν οὐσίαν ὁμολογοῦντες τῆς ἁγίας τριάδος ἕνα Θεὸν εἰκότως δογματίζομεν, ἐπειδὴ μιᾶς οὐσίας ἓν ὄνομα τὸ ΘΕΟΣ ἐστι." καὶ πάλιν· „ἔστι τοίνυν ἰδίωμα τῆς ἀϊδίου οὐσίας, ἧς ἐστι πατὴρ καὶ υἱὸς καὶ ἅγιον πνεῦμα, τὸ πάντα ἐποπτεύειν καὶ θεωρεῖν καὶ γινώσκειν, οὐ μόνον τὰ ἔργῳ γινόμενα, ἀλλὰ καὶ τὰ τῷ νῷ λαμβανόμενα· ὅπερ μόνης ἐστὶν ἐκείνης τῆς οὐσίας. ἐντεῦθεν εἰλημμένον τὸ ΘΕΟΣ ὄνομα, κυρίως λεγόμενον, σημαίνει τὴν οὐσίαν ἐκείνην, ἣ δεσπόζει πάντων ὡς ἀληθῶς." καὶ πάλιν· „μιᾶς τοιγαροῦν ὑπαρχούσης τῆς οὐσίας, ἧς ἐστι πατὴρ καὶ υἱὸς καὶ ἅγιον πνεῦμα, καὶ ἑνὸς τοῦ παραδηλοῦντος αὐτὴν ὀνόματος, φημὶ δὴ τοῦ ΘΕΟΣ, εἷς θεὸς ἔσται κυρίως καὶ ἀκολουθότερον τῷ λόγῳ τῆς οὐσίας." (Z.) Ταῦτα μὲν δὴ οὖν, καὶ ὅσα ἄλλα τῶν θείων πατέρων ἐκ τοῦ προχείρου τέως ἐπῄει τῇ μνήμῃ, τὴν ὁμοίαν ἀκολουθίαν ἀεὶ διασώζοντα, καθόσον ἐφικτὸν, προενεγκόντες ἐκείνῃ τῇ διαλέξει περὶ τοῦ τῆς θεότητος ὀνόματος ἐξ αὐτοσχεδίου δεδώκαμεν. καὶ ἅμα ὠνείδιζον ἔγωγε σφίσιν, ὅτι τῶν θείων πατέρων τῇ θείᾳ οὐσίᾳ τὸ τῆς θεότητος ὄνομα διαῤῥήδην διδόντων, αὐτοὶ παρεξηγούμενοι προδήλως ἐκείνους συκοφαντοῦσιν. ὄνομα γὰρ κύριον ἢ μὴ ὑπάρχειν ὅλως τῇ θείᾳ φασὶν οὐσίᾳ, ἢ ἡμῖν γε μὴ ὑπάρχειν· ὃ δ' οὖν σφίσι δογματισθὲν ἐκ τῶν τιμιωτέρων ἡμῖν ἐκδέδοται, στέργειν καὶ ἡμᾶς εἶναι ἀνάγκην, καὶ μηδαμῇ περαιτέρω προβαίνειν, μηδὲ πολυπραγμονεῖν. εἰ δέ που καὶ δι' οἰκονομίαν τινὰ ἐνίοις ἐνίοτε καὶ ἐνιαχοῦ

A. C. 1351 Imp. Io. Cantacuz. 5 — E — F — P. 622 — B

stantiam confitendo, unum Deum statuere nos apparet; quoniam unius substantiae unum nomen est, Deus." Et rursus: „est igitur proprietas aeternae substantiae, cuius substantiae est Pater et Filius et Spiritus sanctus, quod omnia inspectet, contempletur, et cognoscat, non solum quae re ipsa exsistunt, sed et quae intellectu tantum percipiuntur; quod est solius eiusce substantiae. Hinc sumptum est nomen Θεός, quod proprie dictum substantiam illam significat, quae omnium vere domina est." Et rursus: „cum itaque una sit substantia, cuius est Pater et Filius et Spiritus sanctus, et unum nomen eam denotet, nempe Deus; erit proprie unus Deus: idque ipsius substantiae rationi magis consentaneum est." (VII.) Haec nos, et quaecunque alia sanctorum Patrum dicta in promptu tum fuerunt atque in mentem venerunt, similem usque consecutionem quoad fieri potuit conservantia, produximus, et ad illam de divinitatis nomine disputationem ex tempore adhibuimus. Tum hoc illis simul exprobravi, quod cum sancti Patres nomen Θεότητος diserte tribuerent divinae substantiae, hi perperam interpretando aperte illos calumniarentur. Etenim aiunt ii, divinae substantiae nomen proprium vel non exsistere, vel nobis haud exsistere. Quod itaque iidem, ab excellentioribus attributis ductum, in rebus dogmaticis usurparunt, et nobis tradiderunt, eo nos contentos esse necessario oportere, non autem ultra progredi et curiosius inquirere. Quod si qui singulari aliqua ratione aliquando et alicubi dissonum quid pronunciassent,

A M. 6859 Ind. 4 V. 503 παρέφθεγκταί τι, δόξαν ἴσως ἐναντιολογίας παρέχον, μὴ νόμον εἶναι τὸ σπάνιόν τε καὶ δυσδιάγνωστον. (Η.) Περὶ δ' ὧν αὖθις τὸν μέγαν εἰσῆγον ἐκεῖνοι Βασίλειον, λέγοντα γινώσκειν ἐκ C τῶν ἐνεργειῶν ἡμᾶς τὸν θεόν· ἀλλὰ μὴν ἀκτίστους ἐκεῖνος ἥκιστα φάσκει θεότητας εἶναι τὰς τοιαύτας ἐνεργείας, ἔγωγε ἔφασκον. ἢ γοῦν μὴ δι' ἑαυτῶν ἀναγινώσκειν ὅλως ἀπεφαινόμην αὐτούς, ἢ ἀναγινώσκοντας μὴ γινώσκειν ὅλως ἃ ἀναγινώσκουσιν. εἰπὼν γὰρ ὁ θεῖος πατήρ, ἐκ τῶν ἐνεργειῶν γινώσκειν ἡμᾶς τὸν θεόν, ἐν τῇ αὐτῇ παρακατιὼν ἐπιστολῇ ἑαυτὸν αὐτὸς ἐξηγεῖται, φάσκων· D „οἱ μαθηταὶ πότε αὐτὸν προσεκύνησαν; οὐχ ὅτε τὴν κτίσιν αὐτῷ εἶδον ὑποτεταγμένην; ἀπὸ γὰρ θαλάσσης καὶ ἀνέμων ὑπακουσάντων αὐτῷ ἐγνώρισαν αὐτοῦ τὴν θεότητα. οὐκοῦν ἀπὸ μὲν τῶν ἐνεργειῶν ἡ γνῶσις· ἀπὸ δὲ τῆς γνώσεως ἡ προσκύνησις". „καὶ ἅμα ὁρᾶτε," ἔφασκον, „ἐνεργείας τὰ θαύματα λέγοντα τὸν θεῖον διδάσκαλον. πῶς οὖν θάλασσαν καὶ ἀνέμους καὶ τὰ τοιαῦτα θεό- E τητας ἀκτίστους φατέ, καὶ τοὺς θείους πρηστῆρας οὐ φρίττετε; ἔπειτα οὐδέ τοι τὸν τῶν ὄντων γινώσκομεν αἴτιον· κἀκ τῆς διαφορᾶς τῶν ὄντων τὴν τοῦ ὄντος διδασκόμεθα σοφίαν, τὸν υἱόν· καὶ ἐκ τῆς τῶν ὄντων φυσικῆς κινήσεως τὴν ἐνυπόστατον τοῦ ὄντος μανθάνομεν ζωήν, τὴν τῶν ὄντων ζωοποιὸν δύναμιν, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον." (Θ.) Ὁ βασιλεὺς δ' εὐθὺς ἀνίσταται, γέμων F ὀργῆς καὶ θυμοῦ· καὶ βραχὺ προβὰς τοῦ θαλάμου τὸ ποιητέον ἐκοινολογεῖτο κρύφα τῷ τε Παλαμᾷ καὶ τοῖς ἐπισκόποις· εἶναι

17. κἂν ἐκ coni. Boiv.

quod contrarie dictum videri posset, id quidem, utpote rarum et obscurum, legem non esse. (VIII.) Quatenus autem Basilium Magnum inducebant, dicentem cognosci a nobis Deum ex operationibus; „at eas operationes", inquam, „minime ille increatas divinitates esse ait." Omnino ergo, aut ipsos per se non legere, aut legendo non intelligere ea quae legerent, affirmabam. Nam sanctus hic Pater, postquam dixit, Deum ex operationibus cognosci a nobis, suam ipse mentem infra in eadem epistola interpretatur his verbis: „Discipuli quando eum adorarunt? Non cum creaturam ei submissam viderunt? Nempe ii divinitatem eius ex eo cognoverunt, quod et mare et venti obedirent ei. Itaque ex operationibus nata cognitio, ex cognitione adoratio." „Ac videte", inquam, „simul sanctum hunc doctorem operationes vocantem ea, quae sunt miracula. Quomodo itaque vos mare et ventos et similia increatas vocatis divinitates; tum iidem igneos Dei turbines haud exhorrescitis? Iam vero nec ipsum entium auctorem cognoscimus, sed ex varietate entium sapientiam eius qui est, nempe Filium, cognoscimus; et ex motu entium naturali vitam eius, qui est, per se subsistentem intelligimus, nempe entium vivificam virtutem, Spiritum sanctum." (IX.) Ibi imperator irae et indignationis plenus surrexit, et paulo extra cubiculum progressus coepit clam cum Palama et episcopis quid agendum esset consultare: verba quippe in praesenti negotio vim persua-

γὰρ ἀνίσχυρον ἐνταυθοῖ τὴν ἐκ λόγων πειθώ. καὶ ῥᾴονα πάντων ἄλλων εὕρισκε τρόπον οὐδένα, τὴν ταχίστην ἀποσκευάσασθαι πάντας ἡμᾶς, ἢ καθ' ἃς ὁ Παλαμᾶς τε αὐτῷ προεζωγράφησεν ὑποθήκας καὶ αὐτὸς ἤδη πείρᾳ μεμάθηκεν ἀκριβῶς. αἱ δὲ ἦσαν ἀποψηφίζεσθαι κομιδῇ τὴν διὰ γραφικῶν ἀποδείξεων ἤδη διάλεξιν· ἥκιστα γὰρ εἶναί σφισιν ἐντεῦθεν τὰς ἀποβάσεις λυσιτελούσας· θᾶττον γὰρ ἂν παθεῖν ὑφ' ἡμῶν αὐτοὺς, ἃ δρᾷν καθ' ἡμῶν ἐμελέτησαν, ἢ δρᾷν ἃ παθεῖν ἡμᾶς ἐμελέτησαν. συνέθεντο δ' ἐξῶσαι τοῦ συνεδρίου καὶ τὸν Τύρου ἐπίσκοπον, τοῦ τῶν Ἀντιοχέων πατριάρχου τὰ δίκαια φέροντα· εἰ δ' ἐπιμένων ἐνίσταιτο, προβαλλόμενος τὴν ἐκείνου κατὰ τοῦ Παλαμᾶ καθαίρεσίν τε καὶ ἀποκήρυξιν, κἀκεῖνον αὐτῷ συγκαθελεῖν εὐθὺς καὶ τῆς ἡμῶν ἐκτεμεῖν ἐκκλησίας. (I.) Ὅθεν ἔδοξεν, ὕβρεσι καὶ διαβολαῖς ἀποσκευασαμένοις πρότερον ἡμᾶς ἐκπληκτικώτερον τρόπον, καθ' ἡσυχίαν ψηφίζεσθαί τε καὶ δογματίζειν τὰ τοιαῦθ' ἅπαντα κατὰ βούλησιν, μηκέτ' ὄντος ὃς ἀντιστήσεται μηδενός· εἶναι γὰρ ὡς τὰ πολλὰ πολλάκις ἔφασκον τὰ τῶν δρωμένων θρασύτερα πολλῷ τῶν πραοτέρων ἀνυσιμώτερα. ταῦτα πολὺν ἐνέσταξεν ἵμερον ταῖς τῶν ἐπισκόπων ψυχαῖς, ἐξ ἁμάξης ἀναίδην παῤῥησιάζεσθαι καθ' ἡμῶν. καὶ τί γὰρ μοχθηροτέραις ψυχαῖς, ἀμαθίᾳ συντεθραμμέναις παντὸς ἀγαθοῦ, ῥᾷον ἄλλο τῶν ἄλλων ἕτερον, ἢ πρὸς ἀτόπους ὁρμὰς προτροπή; δείσαντες γὰρ, μὴ πρὸς τῶν θείων γραφῶν ἀσεβεῖς ἐξελεγχθῶσιν, ἀσέβειαν δρῶσι πάνυ πανηγυρικὴν ὁμοῦ

A. C. 1351 Imp. Io. Cantacuz. 5 — P. 623 — B — C

dendi minimam habere. Atque ut nos quamprimum amoliretur, nullam plane aliam rationem reperit faciliorem ea, quam et Palamas praeceptis suis designatam ei proposuisset, et ipse iam usu probatam penitus cognovisset. Id autem erat, omnino iam abrogandam esse eiusmodi disputationem, quae ex Scripturis argumenta repeteret: inde scilicet consequi eos exitus, qui haudquaquam sibi expedirent: quae enim illi in nos exsequi meditarentur, ea ipsos a nobis passuros citius, quam executuros ea, quae nos pati voluissent. Iidem Concilio expellere constituunt episcopum Tyri, qui patriarchae Antiocheni iura tuebatur: quod si is persisteret et instaret, illius patriarchae sententiam allegando, qua Palamas depositus damnatusque esset, tum ipsum quoque statim cum patriarcha exauctorare, et ab ecclesiae nostrae communione abscindere. (X.) Prius itaque nos, contumeliis et calumniis atrocioribus perculsos, amovere statuunt; quo deinde illa omnia ad libitum tranquille decernant, et pro dogmatis haberi iubeant, ubi iam nemo futurus sit qui adversetur. Plerumque enim et saepius efficaciora esse aiebant ea, quae audacius, quam quae segnius agerentur. Id episcoporum animis magnam instillavit libidinem incessendi nos conviciis palam ac petulanter, velut de plaustro. Ecquid porro deterioribus ingeniis, in quibus coalita inest boni omnis ignorantia, magis proclive, quam ad insanos affectus labi et impelli? Nempe ii veriti, ne ex sacris Scripturis impii arguerentur, magna pompa, magno apparatu velut in theatro ex-

A. M. 6859 καὶ θεατρικήν· ὅμοιον, ὥσπερ ἂν εἴ τις ἐν πελάγει νηχόμενος,
Ind. 4 D εἶτα ψεκάδας ἰδὼν καὶ βροχῆς ἀμυδρὰ προοίμια, ὕφαλος κατεδύετο πρὸς τὸ πέλαγος, μὴ διάβροχος ὑπὸ τῶν ἀερίων ψεκάδων
V. 504 ἐκείνων γένηται. (ΙΑ.) Ὁ μὲν γὰρ Παλαμᾶς, παρεγκλίνας μικρὸν, ἐξενολόγει καὶ συνήθροιζε τῶν περιβομβεῖν καὶ παραβομβεῖν καὶ παραφθέγγεσθαι δυναμένων οἷς ἐνετύγχανεν· οἱ δ' ἠκόνουν τὰς ἀτόπους καθ' ἡμῶν γλώττας.

P. 624 ζ'. Εἰσκεκληκότες γὰρ καὶ ἡμᾶς ὀψὲ μετ' ὀργῆς, βίαιοι καθάπαξ καὶ τἀνόσια πάντα γίνονται τολμηροὶ καθ' ἡμῶν· καὶ τῆς τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας προστάται καὶ οἱ ποιμαίνειν λαχόντες τὸν τοῦ θεοῦ διαφθείρουσιν ἀμπελῶνα· καὶ ὅσα κατὰ τῶν τοιούτων ἡ θεία ἐτραγῴδησε πάλαι γραφή. (Β.) Καὶ πρῶτον μὲν
B ὁ βασιλεὺς, ὑπὸ δειλίας ἐλαυνόμενος ἐκείνης, ἣν ὁ Παλαμᾶς πρότριτα ταῖς τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς ἐνέσπειρεν αὔλαξι, τὰς παλαμναιοτάτας ὕβρεις καὶ ἀπειλὰς καθ' ἡμῶν ἐξετόξευεν, οὐκ Ἀτλαντικοῦ κληρουχίας πελάγους, καὶ γῆς ποιήσειν ἔξω τῆς οἰκουμένης (Ξέρξου γὰρ ταῦτα καὶ τῆς ἐκείνου βαρβαρικῆς ἀπονοίας καὶ τρυφῆς ἦν) ἄλλα δ' ἐκείνων μείζω καὶ σφόδρα ἀπᾴδοντα, ὡς εἰρήσεται προϊόντος τοῦ λόγου. τῶν γὰρ ἀνίσων καὶ ἀνομοίων ἀρ-
C χῶν τε καὶ προαιρέσεων, ἄνισά τε καὶ ἀνόμοια πάντως εἶναι εἰκὸς καὶ τὰ τῶν πραττομένων ἑκατέρωθεν λήγοντα. οὐδὲ γὰρ πάτριον ἐκεῖνος ἐξώμνυτο σέβας, οὐδὲ θρησκείαν θρησκείας ἠλλάττετο, οὐδ' ἐθῶν καὶ δογμάτων ἔθη καὶ δόγματα, παλαιῶν καινότερα

positam impietatem suam re declarant: perinde illi facientes, ac si quis in mari natans, stillis demum et levibus pluviae praeludiis conspectis, profundo mari sese immergat, ne aëriis illis roribus perfundatur. (XI.) Etenim Palamas, paulatim inde abscedens, auxiliares copias accitum ivit, et quoscunque circumstrependi, obstrependi, et importune obloquendi facultate pollentes reperit, eos omnes congregavit. Hi autem insolentes linguas in nos acuebant.

7. Tandem et nobis iracunde introvocatis, violenti prorsus et ad omne scelus prompti in nos consurgunt; ac ecclesiae Dei antistites, ii scilicet, quibus pastorum munus obtigit, vineam Dei vastant. Omitto caetera, quae adversus eiusmodi homines sacra Scriptura tragice olim declamavit. (II.) Ac primum quidem imperator, illo metu agitatus, quem triduo ante Palamas animo eius altius impresserat, contumeliis et minis dirissimis, velut telis quibusdam, nos incessit; non ille incolendum Atlanticum mare, nec extra terram habitabilem quaerenda exsilia comminatus (quippe haec Xerxem et barbaricam eius dementiam ac lasciviam decebant) sed alia his graviora et multum abhorrentia, ut infra dicetur. Scilicet ubi principia et instituta inaequalia et dissimilia sunt, ibi etiam inaequales et dissimiles utrinque esse actionum exitus plane consentaneum est. Porro ille nec religionem patriam abiuraverat, nec morem doctrinamque veterem novo recensque constituto more doctrinaque mutaverat, nec fidem, ei quem colebat Deo

A. C. 1351 Imp. Io. Cantacuz. 5

καὶ νεότακτα· οὐδ' ὅρκους ἐπάτει θρησκευομένου θεοῦ. (Γ.) Εἰ δέ τις ἐνίσταιτο, Ξέρξην θαυμάζων ἐκεῖνον, ὅτι γῆς καὶ θαλάσσης ἦρχε πάνυ τοι πλείστης, καὶ στρατὸν ἐπήγετο μυριάριθμον, D ὧν ἡμεῖς παντάπασιν ἐστερήμεθα· ἀλλὰ θεοτήτων καὶ θεῶν ἀπείρων τε καὶ ἀκτίστων ἥκιστα εἶχε στρατόπεδα· ἀλλὰ πάντ' ἦσαν αὐτῷ κτιστὰ καὶ θνητὰ κατ' αὐτόν. ὃ δὴ καὶ αὐτὸς ἑαυτῷ μεμαρτύρηκε, νῦν μὲν γελῶν, νῦν δὲ δακρύων· τὸ μὲν ὅτι πλείστης ἠπείρου καὶ θαλάττης καὶ στρατοπέδων ἄρχει παμπόλλων· E τὸ δὲ ὅτι, θνητῶν καὶ προσκαίρων ὑπαρχόντων, οὐδεὶς ὑπὲρ τὰ ἑκατὸν ἔσται φαινόμενος ἔτη, οὔτ' αὐτός, οὔτ' οὐδεὶς οὐδαμῆ τῶν αὐτῷ ἑπομένων. οὐ γὰρ ἦν πω τότε Παλαμᾶς, οὐδὲ τῷ πολλῷ συνῆν ἐκείνῳ βασιλεῖ παραπλήσιος ἐν τοσούτοις στρατεύμασιν οὐδεὶς Παλαμᾷ τουτῳΐ, τεχνητὴν κτίζων ἀθανασίαν καὶ ἀκτισίαν, καθάπερ τοὺς κεραυνοὺς καὶ πρηστῆρας ἐκ γῆς οἱ Κύκλωπες πάλαι κατὰ τοὺς μύθους τῷ Διΐ· ἐνταῦθα δὲ τοὺς τοιούτους φόβους ὑπερορίους εἶναι, καὶ λήθης καλύπτεσθαι μάλα πυθμέσιν ὑποβρυχίοις, ἅ τ' ἀκτίστων ἅμα καὶ ἀθανάτων τῶν τ' ἐχόντων ἅμα καὶ τῶν ἐκ τῶν ὑπαρχόντων. εἶεν. (Δ.) Ἀρξαμένων δ' ἑξῆς καὶ τῶν ἐπισκόπων λαλεῖν, ἦν ἀκούειν νῦν μὲν δικτύων καὶ θαλάσσης ἀπόζοντας λόγους· νῦν δὲ σκαπάνης τινὸς καὶ δικέλλης ἀξίους· νῦν δ' οὐδὲν καμιναίας αἰθάλης ἀπεοικότας, τῷ ἀμαυρῷ τε καὶ δυσήχῳ καὶ ἀνάρθρῳ τῆς λαλιᾶς. καὶ

P. 625

V. 505

B

2. ὅτι Boiv. pro ὅτε. 18. ἐκτὸς coni. Boiv. pro ἐκ.

iuratam, pedibus subiecerat. (III.) Quod si quis Xerxem illum miratus instet ac dicat, eum terrae et maris tractibus quam longissimis imperasse, et innumerabiles secum exercitus ductasse, quibus nos rebus omnino deficiamur: at is (respondebitur) divinitates Deosque infinitos et increatos in castris minime habebat; sed erant illi omnia creata et mortalia, eique similia. Cuius rei et ipse sibi testis fuit, nunc ridendo, nunc flendo. Ridebat autem, quod imperium terra et mari latissime patens et exercitus numerosissimos haberet; idem flebat, quod cum hi mortales et caduci ad certum tempus duraturi essent, nemo post centesimum annum usquam compariturus foret, non ipse, non ullus alius ex iis, qui se sequerentur. Nimirum eo tempore Palamas nondum erat, nec in tanto exercitu cum rege potentissimo versabatur quisquam huic Palamae similis, qui immortalitatem et increatam naturam per artem crearet, quemadmodum de terra olim fulmina et tela ignea Iovi fabulosi illi Cyclopes. Hinc vero longe absunt ii metus, altissima oblivione velut demersi, propterea quod increati et immortales sint tum principes, tum ii qui principibus parent. (IV.) Deinceps cum et episcopi loqui coepissent, audire erat eos sermones, qui nunc retia et mare redolerent, nunc sarculum et ligonem saperent, nunc fornacis fuligine tincti viderentur. Adeo obscura, et sono ipso dura, nec bene articulis distincta, illorum oratio erat. Ut paucis dicam, nihil tum frugi,

A. M. 6859 Ind. 4 συνελόντι φάναι, πλὴν τῶν ἐπισκοπικῶν ἐνδυμάτων οὐδὲν C ὑγιὲς ὁρᾷν καὶ ἀκούειν τέως ἦν ἐκεῖ. (E.) Βουληθέντων δὲ καὶ ἡμῶν ἀντιφθέγξασθαί τι μικρὸν, κραυγαῖς ἀσήμοις τε καὶ ἀνάρθροις καὶ συνεχεῖ πατάγῳ χειρῶν ἐξεπίτηδες ἡμᾶς τε ὑπερεφώνουν ἐκεῖνοι καὶ σιωπᾷν κατηνάγκαζον, καθάπερ ἀγριουμένης θαλάττης μεμηνότα κύματα τοὺς ἀνὰ τὸν αἰγιαλὸν ὁμιλοῦντας ἠρέμα. ἐῶ γὰρ λέγειν, ὅτι παρ᾽ οὐδὲν ἐληλύθεσαν ἡμᾶς διαῤῥῆξαι, καθάπερ αἱ Βάκχαι πάλαι Πενθέα, φασὶν ἀττικίζοντες μῦθοι. D ἀλλ᾽ ἡμῶν γε ἐπιμενόντων ἔτι, καὶ μικράν τινα λόγου ζητούντων χώραν ἡμῖν ἐγγενέσθαι, οὔτ᾽ ἤκουεν οὔτε προσεῖχεν οὐδείς. (ϛ΄.) Ὀψὲ δ᾽ ἐνιδὼν βλοσυρόν τι καὶ ἀπηγριωμένον ὁ βασιλεὺς πρὸς ἡμᾶς, „χαρίεν," ἔφη, „τουτὶ, κατεσπουδασμένους ἐθέλειν ποιεῖσθαι λόγους τῆς ἐμῆς οἰκίας ἐντὸς, οὐχ ἑκόντος ἐμοῦ, τοὺς E τῆς ἐμῆς θελήσεως ἐχθίστους, καὶ οὓς οὐκ ἔχω πῶς ὀνομάσας." ταῦτ᾽ ἔλεγεν ὁ ἀῤῥεπὴς ἐκεῖνος κριτὴς, ὁ τὴν μέσην καὶ ἀπαρέγκλιτον καὶ οὐδαμῆ ποθ᾽ ἑτεροῤῥεπῆ βαδίζειν ὀμωμοκώς. (Z.) Ἐγὼ τοίνυν, καὶ πάλαι μὲν περιαλγὴς ὢν ἐκ τῆς κεφαλῆς, ἤδη δὲ καὶ λύπῃ λύπην προσειλήφειν, ἐκ τοῦ μηδὲ τριτημόριον πρὸς τῶν ἀντιθέτων ἐμοὶ καταλελεῖφθαι τοῦ χοροῦ τῶν ἐμῶν φοιτητῶν. F ἰδόντες γὰρ ἐκεῖνοι τῇ προτεραίᾳ πλείστους μὲν ἐμὲ περιϊσταμένους ἐκείνων, πλείστους δ᾽ ἔγγιστα καθημένους ἐμοῦ, ζηλοτυπίᾳ βαρείᾳ τὸν οἰκεῖον καθ᾽ ἡμῶν ἀνεχάλκευσάν τε καὶ ἀνεπύρσευσαν

14. πῶς ὀνομάσω coni. Boiv.

praeter episcopalem habitum, illic vel videres vel audires. (V.) Volentibus autem nobis paululum contra hiscere, illi de industria indistinctis confusisque clamoribus editis, et complosis usque manibus, nostras voces vincebant; et nos, velut saevientis pelagi furentes undae eos, qui in littore placide colloquuntur, conticescere cogebant. Nam quod nihil abfuerit, quin nos illi, ut olim Pentheum Bacchae fabulis Atticis celebratae, membratim discerperent, id quidem ego sileo. Ac quanquam adhuc exspectantes maneremus, et ut nobis exiguus saltem dicendi locus esset postularemus, nemo nec audivit nec animum advertit. (VI.) Demum imperator, torvo quodam et efferato obtutu in nos fixo, „lepidum sane istud," inquit, „homines voluntati meae infensissimos, quos equidem quo nomine appellem nescio, velle mea in domo me invito orationes habere accurate elaboratas." Haec iudex aequus, qui se medium et indeclinabilem fore et neutram in partem propensurum unquam iuraverat. (VII.) Mihi igitur, qui capitis dolore vehementissimo iampridem laborabam, novus dolor accessit, eo quod ab adversariis nec tertia quidem mihi pars relicta esset mei discipulorum chori: quorum plurimos circumstare me, plurimos item proxime assidere, cum vidissent superiori die; gravi zelotypia affecti multo vehementiorem invidiam in nos suam reconflarunt, ac velut incendium ventilan-

φθόνον ἐς τὸ πάντη ἀκμαιότερον, καὶ τῶν τε οἰκείων ἐκείνοις A. C. 1351
ἠπείλησαν δήμευσιν καὶ ἀγώγιμον εἰς εἱρκτὴν τοὐπιτίμιον εἶναι, Imp. Io. Cantacuz. 5
εἴ τις ἁλοίη τὸ δεύτερον ἔτι συνέδριον ἐμοὶ συμπαρών. διὸ καὶ
ὅσοι τὰς ψυχὰς ἀσθενέστεροι πρὸς τοιούτους ἦσαν ἀγῶνας καὶ P. 626
πείρας, ἠρέμα τῆς ἐμῆς ἐγγύτητος ἀπηλλάττοντο· οἱ δ' ἔτι παρέμενον τῇ προτέρᾳ σιγῇ, ὡς ἑκάστῳ προαιρέσεώς τε καὶ γνώμης ἐνῆν. (Η.) Ταῦτα τοίνυν ὁρῶν ἐγὼ, καὶ ἅμα τὸν βασιλέα πολυτρόπως ἐπ' αὐτοφώρῳ μαχόμενον ἡμῖν συνορῶν, καὶ πρός γε ἔτι φόνου πνέοντας τοὺς ἐπισκόπους καθ' ἡμῶν, ἀναστὰς ἐξῄειν τοῦ βήματος καὶ ἅμα ἑώρων συνεξιόντας ἅπαν τὸ μέρος ἐμοί. καὶ B
θροῦς ἐγεγόνει πολὺς, τοῦ μὲν βασιλέως κατέχειν ἐγκελευομένου τοῖς πελεκυφόροις, καὶ μὴ ἐᾷν ἀπιέναι ἡμᾶς· ἡμῶν δὲ αἱρουμένων θάνατον μᾶλλον, ἢ τὸ λῃστρικὸν ἐκεῖνο συνέδριον ἑστῶσιν ὁρᾷν ὀφθαλμοῖς. ὀψὲ δ' ὁ σεμνὸς Παλαμᾶς, αὐτῷ λογισάμενος εἶναι καθ' ἡδονὴν τὴν ἡμῶν ἀπουσίαν, ἀφιέναι παρῄνει τῷ βασιλεῖ. ῥᾷον γὰρ εἶναί σφισιν ἔλεγεν ἐντεῦθεν ἡμᾶς τε φυγοδικίας C
γράφεσθαι καὶ σφᾶς ταχίστην ἐπιτιθέναι ταῖς καθ' ἡμῶν οὕτω ψήφοις τὴν τελευτὴν, ἢ παρόντων καὶ ἀντιλεγόντων ἡμῶν.
(Θ.) Διὸ καὶ, ἀπιόντων ἡμῶν, ὕμνοις οἱ περὶ Παλαμᾶν πάνυ V. 506
παμπόλλοις ἐγέραιρον τὸν βασιλέα, ἐξ οὐρίας ἐκείνοις τὰ κατὰ βούλησιν παρεχόμενον πλεῖν· καὶ τοιαύταις κολακείαις τὸ τῆς ψυχῆς ἐκείνου κατέψων ἡδόμενον. ὡς γὰρ ἐς τὰς ἱπποδρομίας D
ῥᾳδίαν ταῖς τῶν ἵππων δίδωσιν ἁμίλλαις τὰ τῶν πεδίων ἱππή-

do excitarunt, bonorum publicationem minati, eaque indicta poena, ut qui mecum in altero consessu affuturus esset, is deprehensus in carcerem duceretur. Hinc factum est, ut quotquot ad eiusmodi certamina et pericula subeunda animo erant minus forti, ii paulatim a latere meo discesserint; alii vero in priore silentio perstiterint, pro sua quisque voluntate et sententia. (VIII.) Ego itaque, cum et haec viderem, et simul imperatorem multis modis palam nobis adversari intelligerem; tum praeterea episcopos cernerem in nos saevire et caedem spirare, surrexi et e curia excessi; ac eos, qui partium nostrarum erant, mecum omnes exeuntes conspicatus sum. Ibi magnus rumor exortus, cum et imperator lictoribus ediceret, ne abire sinerent sed tenerent; et nos mortem praeoptaremus, quam ut Concilium illud latrocinii simile intueremur fixis oculis. Tandem venerabilis ille Palamas, qui absentiam nostram sibi iucundam esse sentiebat, auctor imperatori exstitit, ut nos missos faceret. Facilius quippe futurum sibi aiebat, detrectati iudicii nos accusare, atque ita ferendis in nos decretis finem imponere, quam si et adessemus et contradiceremus. (IX.) Quare Palamitae, abeuntibus nobis, imperatorem, quod secundam et optatam puppi suae auram adspirasset, profusis laudibus remunerabantur, et eiusmodi adulationibus titillatum eius animum permulcebant. Nempe ut patentes campi equis certantibus facilem cursum offerunt, sic ille

A. M. 6859 λατα, οὕτως ἀνειμένας εἴωθε παρέχειν καὶ αὐτὸς κομιδῇ τοῖς
Ind. 4
A. C. 1351 κόλαξι τὰς ἀκοὰς ἀεί. εἶτα καθ' αὐτοὺς αὐτοὶ καὶ λέγοντες καὶ
Imp. Io. Cantacuz. 5 δρῶντες ἐπέραινον ὅσα τὸ βουλόμενόν σφισιν ἐπήγγελλε τῆς ψυχῆς.

assentatoribus vacuas aures commodare omni tempore prorsus consuevit. Itaque illi iam soli secum, quidquid animi libido dictavisset, verbis pariter et factis exsequebantur.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ
ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΛΟΓΟΣ ΚΑ.

NICEPHORI GREGORAE
BYZANTINAE HISTORIAE
LIBER VIGESIMUS PRIMUS.

ARGUMENTUM.

Cantacuzenus Gregoram arcessit. Animum eius tentat solitis artibus; nullo autem successu. Quae hactenus in Concilio dixerit, ea pacis et concordiae studio dixisse se affirmat. Maiorem in posterum aequitatem suam fore promittit. Palamitarum doli, consilium, fiducia (Cap. 1). *Sessionem tertiam orthodoxi a Fidei professione auspicantur. Excerpta ex libris Palamae leguntur et expenduntur. Illius in se defendendo labor irritus. Gregoras unum ex discipulis producit, qui disputandi munus excipiat. Palamas, victus ab adolescente, omnibus deridiculo est. Ex viginti capitibus tria tantum excussa. Exitus tertiae sessionis* (2). *Acta post sessionem tertiam. Sessio quarta, eademque ultima. Orthodoxi partim volentes, partim etiam nolentes adsunt. Imperatoris iracundiae, protinus erupturae, Gregoras caute occurrit. Recitantur aliquot capita, ex libris Palamae excerpta. Episcopi nonnulli, ex illius amicis, dogmatum novorum insolentia offensi, turbas cient. Palamae violentia. Cantacuzeni iniquitas. Testimonia a Palamitis allata examinantur. Gregoras fusiorem narrationem et accuratas refutationes editurum se promittit, si mortis pericula imminentia effugiat. Redit ad propositum. Tumultus et confusio. Quid tandem decretum sit. Orthodoxi vapulant. Episcopis duobus adempta insignia dignitatis; barba vellicata. Gregorae discipulis quid acciderit. Episcopus Tyri cur sessioni ultimae haud interfuerit. Gregoras et alii ut dimissi sint* (3). *Gregoras domo includitur. Silentium ei perpetuum indicitur. Consolatur se melioris fortunae spe, quam ei spondet ipsa rerum humanarum mutabilitas. Idem cum illustrium Sanctorum casibus suam calamitatem comparat. S. Basilii verba ad praesens tempus accommodat. Alia sanctorum Patrum dicta subiuncturum se promittit, quae tamen haud profert* (4). *Palamitae victores impudenter exsultant. Praemia eis data. Poenae orthodoxis irrogatae. Palamitarum dogma impium. Saevitia. Tomus synodicus. Gregoram multi ex amicis deserunt; atque*

etiam Cabasilas. Huius ingenium et studia. Ut Gregorius Nazianzenus eiusmodi homines alloquutus sit. Gregoras suam sortem deplorat. Salomonis verba. Darii morientis apophthegma (5). *Tomus synodicus inusitatis caeremoniis consecratus. Auctoribus probro est. Palamitae magna et praeclara imperatori promittunt. Byzantina suburbia a Genuitis Galatacis incenduntur. Palamitarum promissa exitu ipso refutata. Rerum hodiernarum cum antiquis comparatio. Qui hodie persecutionem patiuntur, eorum conditio peior est quam antiquitus fuit. Orthodoxi non habent quo fugiant. Imperium angustissimis finibus comprehensum. Somnia prophetica explosa; idque verbis D. Basilii, quae in Palamitas apte admodum cadunt* (6).

A. M. 6859 Ind. 4 P. 627 α'. Καὶ ταῦτα μὲν τοῦτον ἔσχε τὸν τρόπον, καὶ οὕτω τὰ τῆς δευτέρας καθέδρας ἠνύετο. ὁ μέντοι βασιλεὺς καθ' ἑαυτὸν τῇ ὑστεραίᾳ γενόμενος, καὶ συνιδὼν, ὡς οὐκ εὔοδά σφισι τὰ τῆς καθ' ἡμῶν ἔσται ἐπιβουλῆς, εἰ μὴ παροῦσιν ἡμῖν ἐπιθεῖεν τὰ ψηφιζόμενα, δύο παρῆλθον ἡμέραι, καὶ μετάπεμπτον ἔσχεν ἐμὲ, καὶ ταῖς εἰωθυίαις αὖθις θωπείαις τε καὶ τῶν βασιλικῶν ἐκείνων B δωρεῶν ἐπειρᾶτο παραφέρειν ἐπαγγελίαις· οὐκ οἶδα, εἴθ' ἑκὼν ἐπιλανθανόμενος, εἴτ' ἄκων ἀπατώμενός τε καὶ συναρπάζειν ἐπιχειρῶν. ἃ γὰρ οὐ δὶς καὶ τρὶς μόνον, ἀλλ' ἑπτάκις εἰπεῖν ἑπτὰ διελὼν καὶ εἰπὼν, καὶ ἀποτυχὼν, ταῦτα παρεισκυκλῶν ἀεὶ καὶ ἐς ταὐτὰ παλινδρομῶν, ἕτερά τε καὶ διάφορα πρὸς διαφόρους, καὶ οὐ πρὸς ἕνα ἐμὲ τὰ αὐτὰ, λέγειν ᾤετο. (B.) Ὅμως ταῦτα C λέγων προσενεκάλει τὰ πρότριτα γεγονόθ' ἡμῖν, ἡμῶν καθαπτόμενος, μὴ συνιέντων δῆθεν τῆς σπουδῆς ἐκείνης καὶ τοῦ σκοποῦ, πρὸς εἰρήνην ἀστασίαστον οἰκονομικῶς σχηματίζοντος καὶ ποικίλλοντος τούς τε λόγους καὶ διὰ κύκλου τινὸς, ἀδήλου τοῖς

10. ἀπέτυχεν coni. Boiv. 11. ταὐτὰ Boiv. pro ταῦτα.

Et haec quidem ita se habuerunt, et hic finis fuit secundae sessionis. At imperator, qui postera die secum privatim animadverterat, non cessura esse feliciter ea, quae in nos machinati essent, nisi ipsi praesentibus nobis eam quam tulissent legem imponerent; duobus ex eo diebus elapsis, me arcessitum solitis blanditiis et illarum rursus largitionum principalium pollicitationibus conatur pervertere; nescio utrum sponte oblitus, an praeter voluntatem deceptus, et obrependi studio delusus. Nimirum is, quae dicendo et exponendo, non solum bis terque, sed et septies quasi septimo, nil profecerat, ea cum repeteret semper, et eodem subinde recurreret, alia et diversa apud diversos homines, non autem eadem apud me unum, dictitare se arbitrabatur. (II.) Tamen ille haec sic dicebat, ut etiam ea, quae triduo ante a nobis facta essent, criminaretur, et nos verbis corriperet; qui illud videlicet studium consiliumque eius non intellexissemus, sermones suos ad pacis concordiam caute et providenter componentis, eosque variantis, ac per circuitus quosdam vulgo ignotos circumdu-

A. C. 1351 Imp. Io. Cantacuz. 5

πλείστοις, περιϊόντος καὶ περιάγοντος, καὶ τὰς διαφόρους τῶν πλείστων μετεωρίζοντος γνώμας. κἀκείνῳ μὲν, ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα λέγοντι, τὰς εἰωθυίας καὶ μείζους τῶν ἀντιῤῥήσεων ἀντεπῆγον αὐτός. καὶ πολλὴν ἰδίᾳ διατετριφότες ἐν τούτοις ἡμέραν D ἐπ' ἀτελέστοις αὖθις διελύθημεν ταῖς ἐλπίσι. ὅμως ἠξίου πάλιν καὶ ἐπηγγέλλετο, συνεληλυθόσιν αὖθις ἡμῖν διδόναι τὴν τοῦ λέγειν ἅπασαν ἄδειαν, ὡς εἰκὸς, καὶ μὴ συνηγορεῖν ὁμοίως ἔτι τῷ Παλαμᾷ, μηδὲ τοῖς ἐκείνου πᾶσαν διδόναι ῥοπήν. (Γ.) Ἓξ P. 628 παρῆλθον ἐκεῖθεν ἡμέραι, μέχρις ἂν ἐς αὐτάρκη παρασκευὴν τὰ ἐκείνων ἀπαρτισθῇ καθ' ἡμῶν δίκτυα. ὧν γὰρ ἐν τοῖς δυσὶν ἐκείνοις ἀπετύγχανον συνεδρίοις, ταῦτ' ἐπανορθοῦντες (ὡς V. 507 ᾤοντο) νῦν πρὸς τὸ σφίσι βέλτιον, θαῤῥαλεώτερον ἤδη τὸ τοῦ ἀγῶνος ἀνεκαλοῦντο στάδιον. καὶ πάλιν εἶχεν ἡμᾶς τὸ συνέδριον ἐκεῖνο καὶ τὸ βασίλειον βῆμα.

β'. Βέλτιον δ' ἔδοξεν ἡμῖν, ἐκ πρώτης εἰπεῖν ἀφετηρίας B ἀποκρουομένοις τὰς τῶν ἐφεδρευόντων ἐκείνων ἐπιβουλὰς, παῤῥησίᾳ τὸ τῆς καθολικῆς ἀναγνῶναι πίστεως ἱερὸν σύμβολον, ἐς κοινὴν καὶ συνήθη τοῖς ὀρθοδόξοις ὁμολογίαν. (Β.) Οὗ δὴ γενομένου, τῶν τοῦ Παλαμᾶ βλασφήμων δογμάτων τὰ γνωριμώτερα τοῖς πολλοῖς, ὑφ' ἡμῶν ἐκλεγέντα, πρὸς τοῦ ἡμετέρου μέ- C ρους ἀνεγινώσκετο παῤῥησίᾳ, παρακειμένων ἅμα καὶ τῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων, καὶ τὸ ἀπαράλλακτον ἅπαν περιφανῶς μαρτυρούντων. ὅθεν οὐκ ἦν αὐτῷ πρὸς οὐδὲν ἀναδύεσθαι τῶν ἐγκεκλημένων, καίτοι πολλάκις μὲν ἐπιχειρήσαντι, πολλάκις δ' ἐπι-

centis, atque ita diversas plurimorum hominum mentes suspendentis. Haec et talia dicenti solitas ego et validiores solito responsiones opponebam. In his magnam diei partem cum privatim colloquendo consumpsissemus, spe irrita rursus discessimus. Caeterum velle se denuo aiebat spondebatque, ubi nos rursum convenissemus, omnem dicendi licentiam dare, ita ut par esset; ac non aeque ut antea patrociuari Palamae, et eius partibus favorem omnem accommodare. (III.) Dies inde sex effluunt, dum retia, quae nobis tendebantur, perfecte parata et instructa essent. Quae enim in illis duabus prioribus sessionibus nullo successu gesserant, ea nunc, prout melius sibi futurum esset, reformare se existimantes, maiore iam audacia stadium et certamen repetebant. Ac nos rursus idem Concilium et illa principalis curia praesentes habuit.

2. Porro melius visum nobis est, insidiantium fraudes in ipso, ut aiunt, limine eludere, sacro catholicae Fidei symbolo palam et alta voce, secundum communem et usitatam orthodoxorum professionem, perlecto. (II.) Id ubi factum est, coeperunt deinde impia Palamae dogmata, ea scilicet quae vulgo notiora excerpseramus, palam et ipsa a nostris perlegi, appositis eiusdem scriptis, quae differentiam omnem prorsus abesse luculenter attestabantur. Itaque illi nullum crimen obiiciebatur, unde posset fugiendo et elabendo se expedire: quod cum saepe tentasset, toties haesit suis

A. M. 6859 Ind. 4 σχεθέντι, ἐμποδὼν τῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων ἐκ τοῦ προφανοῦς D ἱσταμένων καὶ ἐπιστομιζόντων λαμπρῶς. καὶ τὰ μὲν πλεῖστα διὰ μῆκος καὶ κόρον παρεῖται. τῆς γὰρ αὐτῆς κἀκεῖνα ποιότητος ἦν. ὥσπερ γὰρ ἐπὶ θαλάττης πικρᾶς οὐ τόδε μὲν τῶν μερῶν ἀπωθεῖται τὴν γεῦσιν, ἐκεῖνο δ' οὔ· ἀλλὰ πάνθ' ὁμοῦ τὴν αὐτὴν παρέχει τοῖς γευομένοις ποιότητα· οὕτω καὶ πάντ' ἐκεῖνα τἀνδρὸς τουτουῒ συγγράμματα τῶν αὐτῶν ἐκπέφανται βλασφημιῶν ἐχόμενα. διαφορὰν μὲν γὰρ ἴσως εὗρεν ἄν τις κατὰ E τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον τοῦ βλασφημεῖν· κακίας δ' οὐδὲν οὐδαμῇ τῶν μερῶν ἐξιστάμενον. (Γ.) Ἦν γε μὴν τοιαδὶ τὰ προκομι-P. 629 σθέντα, καὶ οὕτως ἔχοντα.*** (Δ.) Τούτων ἔνια μὲν κἂν τῷ πρώτῳ τῆς ἡμέρας βήματι, προκομισθέντα πρὸς ἐμοῦ, περιφανῆ τὴν ἀντίῤῥησιν ἔσχηκεν, ὡς ἀνωτέρω μοι γέγραπται· τῶν δ' ἄλλων ἔνια καὶ αὐτὸς ὡμολόγει κατὰ τὴν λέξιν ἡμαρτῆσθαι αὐτῷ, καὶ διορθοῦσθαι ὑπισχνεῖτο· κατὰ μέντοι τὸν νοῦν πάντ' ἔχειν ὑγιῶς διετείνετο. ἀποδεικνύειν δ' ἀρξάμενος οὐκ εἶχεν ἁγίων B οὐδένα σύμμαχον, ὅτι μὴ συγχέων καὶ παραφθείρων καὶ ἅμα παρεξηγούμενος, καὶ οἷον αὐτὸς ἑαυτῷ μαχόμενος. ὁ γὰρ τῷ οἰκείῳ νῷ τὰς οἰκείας λέξεις μὴ τιθέναι συμφώνους δυνάμενος ἄκων αὐτὸς ἑαυτῷ μάχεται· ὁ δ' ἑαυτῷ μαχόμενος σχολῇ μεντἂν ἑτέρῳ συμφωνοίη τῶν πάντων, σχολῇ δ' ἂν ἀπόσχοιτο πάσαις ἁγίων γραφαῖς

11. Desunt hoc loco dogmata excerpta ex libris Palamae. Erant autem capita viginti, ut infra dicetur. Hic defectus suppleri potest ex errorum Palamae Synopsi, edita ab Arcudio. Sed et non pauca, ex iisdem Palamae libris excerpta, infra reperies in disputatione Gregorae cum Cabasila. BOIV.

ipsius scriptis manifeste impeditus, et plane obmutescere coactus. Ac pleraque, quod longiora essent, fastidii vitandi causa omissa sunt. Erant quippe illa eiusdem omnia naturae. Quemadmodum enim mare ita amarum est, ut non aliqua parte gustum repellat, aliqua admittat, sed eundem ubique gustantibus saporem obiicit; ita et huius viri scripta omnia ad easdem blasphemias pertinere evidens est. In quibus etsi fortasse aliquis maioris minorisque impietatis discrimina reperiat, tamen pars nulla usquam extra mali labem posita deprehendi potest. (III.) Quae autem prolata sunt, ea eiusmodi fuerunt et ita habuere.*** (IV.) Horum quaedam primae sessionis die prolata a me palamque et aperte refutata sunt, ut supra scripsi. In caeteris quaedam et ipse fatebatur perperam a se esse enunciata, eaque se correcturum promittebat; at in omnibus sententiam ipsam sanam esse contendebat. Idem exorsus probando rem demonstrare, Sanctorum nullum habebat sibi suffragantem, nisi cum dicta confundebat et corrumpebat et male interpretabatur, et secum ipse quasi pugnabat. Quisquis videlicet verba sua cum sua ipsius mente conciliare et componere non potest, is secum invitus pugnat: qui vero secum pugnat, is haudquaquam cum alio ullo consenserit, nec facere unquam possit, quin ab omnibus Sanctorum scriptis,

A. C. 1351 Imp. Io. Cantacuz. 5 V. 508

διαφέρεσθαι, πῶς μὲν δι' ἀμαθίαν, πῶς δὲ δι' ἀγνωμοσύνην καὶ μοχθηρίαν ψυχῆς. λόγος μὲν γὰρ ἀνθρώποις ἅπασι δίδοται· τρόπος δ' ἀγαθὸς οὐ πᾶσιν, οὐ μὴν οὐδὲ τὸν λόγον εὖ διοικοῦσα σύνεσις. ὅθεν ἀποκρουόμενος πανταχόθεν C καὶ ἐπιστομιζόμενος καὶ μὴ ἔχων μηδαμῇ βεβαίαν ἀποστροφὴν ἐπὶ τὸ Θαβώριον αὖθις ἐποιεῖτο τὴν ἀναχώρησιν, Βαρλαὰμ καὶ βίον αὐτοῦ προφασιζόμενος, καὶ ὅσα τισὶν ἀραχνίοις ὑφαίνεσθαι προσεῴκει. ὅθεν καὶ λίαν εὐχεροῦς καὶ προδήλου τυγχάνοντα τῆς ἀναλύσεως μόνον εἶχε τὸν βασιλέα λαμ- D πρῶς ὑπερείδοντα, κατὰ τὸ μηδαμῇ προσῆκον, μηδὲ καλύπτειν τὴν ἀδικίαν ἰσχῦον, τοσούτου παρόντος πλήθους ἀνδρῶν. (E.) Ἐγὼ μὲν οὖν βραχύ τι ὑπειπών, ἔπειτα πῶς μὲν διὰ τὴν εἰρημένην ἀδικίαν, πῶς δὲ διὰ τὰς τῆς κεφαλῆς ἀλγηδόνας, τοῖς σοφοῖς ἐκείνοις συμμάχοις ἀφῆκα διαγωνίζεσθαι. ἐπιῤῥαπίζειν δ' ὅμως καὶ οὑτωσί πως τοῦ Παλαμᾶ τὴν ὀφρὺν σκεψα- E μένῳ ἕνα τῶν ἐμῶν εἰσάγειν ἐπῄει μοι φοιτητῶν ἀντ' ἐμοῦ πρὸς τὴν ἐκείνου πάλην, ἵνα μᾶλλον αἰσχύνοιτο. τὸ γὰρ ἄντικρυς πρὸς ἐκεῖνον ἐμὲ διαλέγεσθαι καὶ τὴν ἀκαιρίαν ἐκείνου φιλονεικεῖν ἐκείνῳ μὲν εἶχε τιμήν, ἐμοὶ δὲ καὶ μάλα πάντων ἥκιστα. τοσαύτην τοίνυν ἔδοξε πᾶσι τοῖς τότε παροῦσιν αἰσχύνην ὁ Παλαμᾶς ὠφληκέναι καὶ κωμικήν τινα χλεύην, ὑπ' ἐκείνου τοῦ νεανίου κατὰ κράτος ἡττώμενος, ὅσην λεγόντων ἐστὶν ἀκούειν ἁπάντων. κοινὸν γὰρ τοῖς ὅλοις ἀφήγημα γέγονε Παλαμᾶς ἐκεῖθεν F καὶ γελοῖον τοῖς ὅλοις ἐντρύφημα. (ϛ'.) Ἀλλὰ νὺξ ἐπὶ τούτοις

partim ignorantia, partim malitia et perverso ingenio, discrepet. Ratio quippe omnibus hominibus data; morum probitas non data omnibus, nec quae rationem recte moderetur sollers intelligentia. Quamobrem undecunque repulsus, quia os ei obstruebatur, nec ullum usquam perfugium erat, in quo posset consistere, rursus se ad Thaborium recipiebat, Barlaamum et illius mores praetexens, et alia aranearum telis similia. Quae facili et evidenti ratione cum resolverentur, solus imperator aperte tuebatur, idque indecore et eo modo, qui tot hominibus praesentibus iniquitatem velare haud posset. (V.) Ego igitur pauca subieci. Tum doctos illos adiutores, partim ob eam quam dixi iniquitatem, partim ob capitis dolores, sivi decertare. Tamen Palamae arrogantiam sic quoque sugillare cum instituissem, libuit unum ex discipulis meis producere, qui, ut maior esset illius ignominia, meam cum eo luctam vicarius exciperet. Nam quod per me ipse contra disputarem, et cum homine importuno rixarer, id quidem illi honorificum erat, mihi autem minime. Quanto itaque Palamas pudore affectus, quantum omnibus, quotquot tum aderant cum ab illo adolescente profligatus est, comico risu dignus visus sit, ex omnium sermone accipi potest. Quippe ex eo publica omnium fabula ac omnibus deridiculo et ludibrio Palamas fuit. (VI.) Sed nox superveniens coëgit quemque, et

A. M. 6859 Ind. 4 λοῦσα τῶν οἴκοι μεμνῆσθαι καὶ μάλιστα πάντων τοὺς ἡμετέρους ἠνάγκαζε, νήστεις τ' ὄντας καὶ πόῤῥω που βαδίζειν ἄλλον ἄλλοθι τῆς πόλεως ὀφείλοντας, προμηθείας ἁπάσης ἐρήμους, καθάπερ ἀπόλιδάς τε καὶ ἀνεστίους τινὰς γεγονότας ὑπὸ τοῦ διωγμοῦ τουτουΐ. μετὰ γὰρ τὰς ἀποψηφίσεις καὶ παντελεῖς καταδίκας P. 630 καὶ τιμωρίας, τά τε δικαστήρια καὶ τὰ τῶν ἐξετάσεων βήματα συνιστᾷν ἐπῄει τοῖς ἀῤῥεπέσι τούτοις κριταῖς, τοῖς καὶ ἀκαπήλευτον ὀμωμοκόσι φυλάττειν τὸ συνειδός. τριῶν οὖν μόνων, ἠναγκασμένως καὶ τούτων καὶ μάλα μόλις, ἐκ τῶν τῆς διπλῆς δεκάδος κεφαλαίων τὴν ἐξέτασιν εἰληχότων, κἂν τοῖς τρισὶ δημοσίαν τὴν ἧτταν εἰληφότος τοῦ Παλαμᾶ, ἐς τὴν ἐπιοῦσαν τὰ ἐφεξῆς παρεπέμπετο ψῆφον. καὶ ταῦτα μέν, ἐς τοῦτο τύχης ἐλάσαντα, τοὺς ἐλέγχους ἐκείνου τἀνδρὸς καὶ τὸν σύλλογον ἔλυσεν.

V. 509 γ'. Οὐκ ἦν δὲ ἠρεμεῖν οὐδαμῇ Παλαμᾶν ἐπὶ τούτοις, οὐδὲ B τὸν τῦφον μετριάζειν ἐκεῖνον, ὡς ποῤῥωτάτω τὴν λῆξιν ἢ κατὰ τὰ προσδοκώμενα τῶν μελετηθέντων οὑτωσὶ σχεδιασάντων. κενοδοξία γάρ, ἀποτυγχάνουσα τῆς ἐφέσεως, μεμηνυίας τινὸς ἀναιδείας γίνεται μήτηρ, καὶ πᾶσαν ψυχῆς ἐλευθερίαν ἀνδραποδίζεται, καὶ ὅλους ἀναμοχλεύει θεμελίους ἀγάπης. καὶ μὴν οὐδ' C αὐτῷ τὰ τοιαῦτ' ἔδοξεν ἀρεστὰ βασιλεῖ, ἔρεισμα κράτιστον ἐπαγγειλαμένῳ καὶ τεῖχος εἶναι μὴ ῥᾷστα μηδέσι ῥηγνύμενον παρ' ὅλον αὐτῷ καθίστασθαι ἀγῶνα. ὅθεν Εὐρίπου δίκην ἅπαντ' εὐθὺς ἐκεῖνα ἀνετρέπετο, καὶ κρατῆρες ὅρκων ἐκείνων ἀνεκίρναντο

2. πόῤῥω που et τῆς πόλεως em. Boiv. pro πόῤῥω τοῦ et τῆς πρότερον.

omnium maxime nostros, domi suae meminisse; ieiunos scilicet, et alium alio per urbem ituros, neglectos prorsus et incuratos, utpote qui per eam persecutionem erronibus urbe et domo carentibus pares evasissent. Etenim aequissimis illis iudicibus, qui se iuraverant conscientiam integram servaturos, tum demum placuit iudicia et tribunalia cognoscendi causa constituere, cum istos abdicationibus, ultima damnatione et suppliciis coërcuissent. Idcirco, cum ex bis decem capitibus tria tantum, eaque vix et perquam aegre, excussa essent, et in illis ipsis tribus Palamas victus publice esset, sequentia subsequuturae sessionis suffragiis reservata sunt. His ad eum exitum deductis, illum hominem refutandi finis factus, coetusque dimissus est.

3. At Palamas, cuius cogitata longe alium quam speravisset exitum sic derepente nacta fuerant, his acquiescere nullo pacto nec modum ponere arrogantiae suae poterat. Etenim vanae gloriae cupiditas, ubi ea re excidit quam appetebat, furiosae cuiusdam impudentiae mater efficitur, omnem animi libertatem captivam rapit, omnia caritatis fundamenta convellit. Sed nec imperatori ipsi illa placuerunt, qui firmissimum praesidium, et murum haud facile perrumpendum, per omne certamen fore se illi promiserat. Quamobrem illa omnia, Euripi instar, statim retro conversa sunt; sanci-

τε καὶ συνεχέοντο, καὶ εἰρηναίων ἐπαγγελιῶν ἐκείνων ἐπατοῦντο A. C. 1351
θεσμοὶ καὶ συμβόλαια. καὶ πάλιν βουλαὶ καὶ μελέται παλίνστρο- Imp. Io. Cantacuz. 5
φοι διενυκτέρευόν τε καὶ κύβων δίκην ἀνεῤῥίπτοντο. οὕτω μὲν
οὖν ἡγεμόνες ἐκεῖνοι, τῶν ἐφεξῆς συνεδρίων τὰς καθ᾽ ἡμῶν εἰ- D
ληφότες μελέτας καὶ συσκευὰς, ὁποίας καὶ ὅσας ἱκανὰς ᾤοντ᾽
εἶναι, τήν τ᾽ οἰκείαν ἀποτρίψασθαι δειλίαν καὶ ἅμα ἡμᾶς τὴν
ταχίστην ἀποσκευάσασθαι, πρὸς βάραθρον ἀφανείας ὠσάμενοι,
ἐκκλησίαν ἐκήρυττον, δίκης ὄνομα χρηστὸν ἀναθέμενοι γνώμαις
ἀδίκοις καὶ ἀνοσίοις (B.) Καὶ παρῆμεν ἡμεῖς, πῶς μὲν οὐ P. 631
σφόδρα ἑκόντες, πῶς δὲ καὶ σφόδρα τουτί· ἄκοντες μὲν, ἐπεὶ
μὴ λέληθεν ἡμᾶς τὰ καθ᾽ ἡμῶν, ἅ τε τὴν μελέτην ἔμπρακτον
ἔσχεν καὶ ἃ τὴν πρᾶξιν ἐν προθύροις ἔτι σφίσιν αὐλιζομένην
ἐταμιεύετο, καὶ μάταιον εἰς τοὐμφανὲς τὴν ἡμῶν παρεῖχεν εἰσα-
γωγήν· ἑκόντες, ὅτι πρὸς θεὸν βλέποντες, καὶ τὸν τοιοῦτον τῆς
ἀθλήσεως ὑπ᾽ ἀθλοθέτῃ τρέχοντες ἐκείνῳ δίαυλον, τὰς ἀγαθὰς B
οὐκ ἐφεύγομεν τοῦ μέλλοντος ἐλπίδας, εἰ καὶ τὸ τῆς εὐσεβείας
κράτος, ἔτεσι πλείστοις καὶ βίβλοις ἁγίων μακραῖς κυρωθὲν,
ὁ παρὼν οὐκ ἠγκαλίζετο χρόνος· ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν τοῦ λέγειν
ἅπασαν ἄδειαν ἡμῶν τε ἀφαιρούμενος καὶ τοῖς δρᾷν εὐχερῶς
τὰ κατὰ βούλησιν ἔχουσιν ἔκτοπα χαριζόμενος τὰ τῆς ἀληθείας
ἀνάκτορα πᾶσιν ὅπλοις καθαιρεῖν τε καὶ λύειν ἠπείγετο, μήτ᾽
ἀκοῆς μήτε γνώμης οὐδεμιᾶς μήτε νέμεσιν θείαν μήτ᾽ ἀνθρώπων C
προσδεχομένης αἰδῶ. (Γ.) Τοῦ μέντοι βήματος οὕτω συγκρο- V. 510

23. προσδεχομένης Boiv. pro προσδεχομένην.

tum iureiurando foedus turbatum et confusum; pacificarum promissionum leges et pacta conventa pedibus conculcata. Tum rursus deliberationes et consilia per totam noctem versata in omnem partem ac tesserarum instar iactata sunt. Sic illi principes, cum de sessionibus deinceps futuris consultassent, machinasque et fabricas in nos apparassent, quales et quantas timori suo abstergendo, nobis vero funditus delendis ac pessumdandis pares fore arbitrabantur, concionem vocant, sententiis iniustis et impiis speciosum iustitiae nomen imponentes. (II.) Nos vero affuimus, partim nolentes, partim etiam volentes: nolentes quidem, quoniam structas nobis fraudes haud nesciebamus, sive eas quarum molitio ad exitum perducta esset, sive illas quae exsecutionem, velut in limine morantem, adhuc integram sibi reservabant, efficiebantque ut introduci nos inutile palam foret: volentes autem, propterea quod in Deum intuentes, et eo praemia statuente istud martyrii stadium currentes, bonas de futuro spes non refugiebamus; tametsi religionis auctoritatem, annis plurimis et Sanctorum libris multis firmatam, praesens tempus non admittebat, sed libertate ipsa dicendi nobis prorsus ablata, ac illis qui absurda quaelibet facile perpetrarent concessa, sacra veritatis praesidia demoliri et evertere omni armorum genere festinabat, nullis auribus, nullis animis, seu indignationis divinae metum, seu hominum reverentiam accipientibus. (III.) Conflato in

A. M. 6859 τηθέντος, εἰδώς τε ἅμα καὶ ἰδὼν μεγάλῳ στρατηγουμένους θυμῷ
Ind. 4 τὸν βασιλέα καθ᾽ ἡμῶν προοιμιάζεσθαι θέλοντα λόγους τὴν
πρώτην, ὅσον ἐφικτὸν, ἀνέστελλον ἔφοδον ἔγωγ᾽ αὐτὸς, ἐπὶ τὸ
προκείμενον καὶ τὸ πρότερον ἴχνος τοῦ λόγου (φάσκων) ἐπανέλ-
D θωμεν, ὡς ἂν ὁ λόγος καθ᾽ εἱρμὸν ὁδεύων λήξεσιν ἐντύχοι χρη-
σταῖς. οὐ γὰρ ἂν φθάνοιμεν ἄλλως κρημνοῖς καὶ φάραγξι καὶ
σκοπέλοις ἀτόποις εἰπεῖν περιπίπτοντες, καὶ πλάνους ἀντλοῦντες
τῶν Ὀδυσσέως χαλεπωτέρους· καὶ οὐ τέλος θορύβων ἡμῖν ὁ
παρὼν ἔσται καιρὸς ἐγγυώμενος, ἀλλ᾽ ἀρχὰς θορύβων ἐφ᾽ ἑτέ-
ροις ἑτέρων, κἀπὶ διωγμοῖς διωγμῶν. ταῦτα παρὰ τὴν πρόθεσιν
τῆς ψυχῆς ἀκηκοότι τῷ βασιλεῖ, οὐ προθύμως μὲν οὐδ᾽ ἀνεπα-
E χθέσιν ἤθεσιν, ἐνδιδόναι δ᾽ οὖν ἐξεγένετο βραχύ τι, καὶ ὅσον
ἀφοσιώσασθαι τὴν τῶν παρόντων ὑπόνοιάν τε καὶ νέμεσιν.
(Δ.) Ὅθεν εἰσιὼν ὁ ἀναγινώσκων ἀρχὴν ἐποιεῖτο κεφαλαίων τὸ
τέταρτον. τὰ γὰρ τρία τῇ προτεραίᾳ ἀνέγνωσταί τε καὶ κατέ-
γνωσται, μὴ δυνηθέντος τοῦ γεγραφότος καὶ βεβλασφημηκότος
ἰατρεύειν οὐδὲν οὐδαμῇ, οὐ μᾶλλόν γε ἢ λίθοις ὀπτικὴν προσαρ-
F μόττειν δύναμιν. μόλις οὖν καὶ μετὰ μάλα μακροῦ τοῦ τῆς ψυ-
χῆς ἀκουσίου λαληθῆναι συγχωρηθέντων ἑνὸς καὶ δυοῖν κεφα-
λαίων, ὁ Παλαμᾶς αἰσχυνόμενος αὖθις ἐπὶ μετρίοις οὐκ ἤνεγ-
κεν, ἅτε μᾶλλον ἤδη συνορῶν καὶ τῶν φίλων ἐπισκόπων ἐνίους
ταραττομένους πρός γε τὸ ὑπερβάλλον τῶν ἐκτόπων ἐκείνων βλασ-
φημιῶν, καὶ θορυβεῖν ἐπιχειρούντων ἐκεῖνο τὸ βῆμα, καὶ ἀπο-

hunc modum tribunali, cum et scirem et viderem imperatorem adversus nos praefari sic velle, ut in eius verbis magna dominaretur iracundia, primam ipse impressionem, quantum in me fuit, repressi: ac nos (dixi) ad propositum argumentum et ad institutam disceptationem prioribus vestigiis insistendo redeamus, ut haec disputatio ordine procedat, adeoque bonum exitum sortiatur. Alioqui facere haud possumus, quin praecipites ruamus, ac tanquam in voragines delati, aut ad scopulos allisi, in absurda incidamus, et erroribus gravioribus iactemur quam quibus ipse Ulysses: nec finem nobis, sed aliarum ex aliis turbarum persecutionumque initium, hodiernus dies spondebit. His imperator praeter sententiam auditis, de vehementia remisit; non quidem libenter, nec more eius qui haud gravaretur, remisit tamen paululum, quantum scilicet necesse erat ad suspicionem et indignationem eorum qui aderant amovendam. (IV.) Ingressus itaque lector a capite quarto exorsus est. Nam superiori die tria perlecta et damnata fuerant: ac nulli mederi is a quo scripta et impie pronunciata erant ullo modo potuerat, non magis quam lapidibus facultatem videndi accommodare. Cum igitur unum et alterum caput recitari aegre et voluntate admodum repugnante permissum esset, Palamas rursum pudore affectus non tulit amplius moderate, praesertim ubi dilectorum etiam episcoporum nonnullos vidit blasphemiarum illarum nimia insolentia vehementius iam commoveri, et illi tribunali turbas ciere, palamque

σκώπτειν πεπαῤῥησιασμένῃ καὶ ἀπαρακαλύπτῳ τῇ γλώσσῃ, μηδὲ A. C. 1351 δύνασθαι λεγόντων φέρειν τὰς τῶν ἀρχόντων καὶ ἀρχομένων λοι- Imp. Io. Cantacuz. 5 δορίας, διὰ τὸ συσκιάζειν τοσούτους πειρᾶσθαι βλασφημιῶν θη- P. 632 σαυρούς, κἀκ τῶν ἀλλοτρίων κακῶν ἴδιον ὄλεθρον καρποῦσθαι ψυχῆς· ὥστε καὶ πάνυ τοι ἐλαχίστου ἐδέησεν ἐκπολεμωθῆναι κατ' ἀλλήλων ἐκείνους, ἔριδος ἐξ ἀλλήλων μεριζομένων ἀλλήλοις ἐγγινομένης καὶ ἀναῤῥιπιζομένης ἀεὶ πρὸς τὸ μεῖζον, καὶ οὔσης λοιπὸν αὐτάρκους, ἡμῶν σιωπώντων, ἀπονητὶ πρὸς εὐδίαν τοὺς B τῆς ἐκκλησίας κατευνασθῆναι χειμῶνας. (E.) Οὐ γὰρ ἔχων οὐδὲν ὑγιὲς ἀντιλέγειν ὁ Παλαμᾶς ἤχθετο, νῦν μὲν πρὸς ἐκείνους θυμομαχῶν καὶ βιαζόμενος ἀνήνυτα· νῦν δ' ὀνειδίζων τῷ βασιλεῖ, καὶ φανερῶς προδοσίαν ἐγκαλῶν, παρὰ τὰς συνθήκας ὅλως ἐνδεδωκότι τοῖς ἐγκαλοῦσιν· ὥστε καὶ τοὺς παρόντας ἐρεθίζειν οἷς διεξίασι κατ' αὐτοῦ. ὅθεν καὶ συχνὰ στρεφόμενος ἐπὶ C τῆς καθέδρας οἷς μὲν διελοιδορεῖτο θρασύτερον μᾶλλον ἢ πικρότερον, καὶ πικρότερον μᾶλλον ἢ κατὰ τὴν οἰκείαν λῆξιν ἕκαστον· οἷς δ' ἠπείλει κολάσεις πικροτέρας μᾶλλον ἢ ἐδύνατο· νῦν δὲ ἐμήνυε κρύφα τῷ βασιλεῖ πρὸς οὓς διὰ τῶν θαλαμηπόλων τὴν ἀπόῤῥητον φλεγμονὴν τῆς ψυχῆς. (ϛ'.) Ὁ δὲ (καὶ γὰρ οὐδὲ πρότερον τελέως ἀπείχετο συμμαχῶν αὐτῷ σποράδην κἀκ συ- D χνῶν τῶν διαστημάτων ἀκροβολίζων καὶ ξιφῶν ὀξυτέρους λόγους καθ' ἡμῶν καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ) ἀλλὰ νῦν ἁπάσας πύλας ἀναπετάσας ἐκείνης τῆς σκηνῆς καὶ τοῦ δράματος πρὸς ἐμφανοῦς κακίας καθ' ἡμῶν ἐξεῤῥάγη πυρσόν, οὐ θυραῖόν τινα τουτονὶ οὐδ' ἐπη-

et aperte mordacibus dictis illudere, ac negare se principum privatorumque convitia posse ferre, ideo in se iacta, quod tot tantosque acervos blasphemiarum obumbrare conarentur, et ex alienis morbis suae ipsorum animae exitium colligerent: ut perparum abfuerit, quia sibi invicem bellum indicerent, orta inter dissidentes mutua contentione, quae magis ac magis instar ventilati incendii exardescens poterat iam sola, tacentibus nobis, tempestates ecclesiae sedare, et in serenitatem vertere. (V.) Etenim Palamas, qui nihil validi habebat quod reponeret, angebatur; ac nunc quidem cum illis stomachabatur et incassum saeviebat; nunc imperatori convitiabatur, eumque proditionis palam arguebat, quod accusatoribus, praeterquam convenerat, omnino cessisset, sic ut illi insectando se eos etiam qui aderant irritarent. Itaque e cathedra, corpore subinde huc illic converso, alios contumeliose obiurgabat, audacius quidem ille quam acerbius, et acerbius quam pro sua conditione singulos; aliis poenas minabatur graviores quam posset decernere: nunc denique imperatori per cubicularios, in aurem insusurrare iussos, arcanum animi dolorem furtim indicabat. (VI.) At hic, qui nec antea auxilium ei suum omnino denegarat, sed sparsim et crebris intervallis verba in nos gladiis acutiora pro eo eminus intorserat, tum demum, velut portis omnibus illius scenae et tragici spectaculi patefactis, aperti furoris flammam in nos effudit; non illam quidem foris

A. M. 6859 λυν ἢ νέηλυν καὶ ἐπεισόδιον τέως ἀνειληφὼς, ἀλλ' ἐγχώριόν τε καὶ
Ind. 4 E ἐγκείμενον, καὶ ὅλον πάθεσιν ἐμφύτοις συμπεφυρμένον, κἀκ μέ-
V. 511 σης ἐκπυρσευόμενον νῦν τῆς καρδίας, καθάπερ τοὺς τοῦ Σικελι-
κοῦ πυρὸς ἀναφυσωμένους κρατῆρας ἐκ τῶν ὑποχθονίων τυφώ-
νων ἀκούομεν, καὶ τῷ φίλῳ Παλαμᾷ, καθάπερ θεῷ τινι, προ-
θυμούμενον σπένδειν, οὐ μόνον ὅσα γῆ καὶ θάλασσα βαλαντίοις
καὶ τραπέζαις ἀναθήματα γεωργεῖ· οὐδ' ὅσα παραπλήσιον ἔχει
F πρὸς ἡδονὴν, ἀλλ' ἐναγίζειν ἤδη καὶ τὰς ἡμετέρας ὕβρεις τε καὶ
τὰς καταδίκας καὶ τοὺς πολυτρόπους θανάτους αὐτῷ. ὠσάμενος
οὖν τοὺς ἡμετέρους λόγους, ὡς φόρτιον ἀβούλητον καὶ σφόδρα
μισούμενον, καὶ τὸ πρόσωπον ἀποστρέψας πρὸς τοὺς ἀμφὶ τὸν
Παλαμᾶν ὁ ἀῤῥεπὴς διαμένειν ὁμωμοκὼς δικαστὴς, ὅλην τε
ἐδίδου σφίσι τὴν ἀκοὴν μετὰ τῆς καρδίας καὶ ὅλα τὰ κατὰ
βούλησιν ἐπέτρεπε λέγειν τε καὶ ἀναγινώσκειν πλατείᾳ τε καὶ
ἀπηγκωνισμένῃ τῇ γλώττῃ, μηδεμίαν ὑφορωμένους ἐν οὐδενὶ
πρὸς οὐδένων ἀντιφατικὴν καὶ ἀντίπαλον ἔφοδον λόγων. ἤδη γὰρ
P. 633 καὶ τοῖς τῶν ἐπισκόπων ταραττομένοις τὰ ἔσχατα τῶν κακῶν
ἀπειλήσας φρίττειν ἐπεπράχει καὶ τρέμειν σιγῇ. (Ζ.) Ἀναγι-
νωσκομένων τοίνυν παρεκβολῶν γραφικῶν, αἱ μὲν ἐπ' ἄλλον
ἠλέγχοντο τοῖς συνετωτέροις φερόμεναι νοῦν, καὶ οὐδαμῇ κατὰ
τὴν σφῶν παραφερομένην ἐξήγησιν· αἱ δ' εἰσήγοντο παρακεκομ-
μέναι τε καὶ ἀνεστραμμέναι παντοδαπῶς. ἃ γὰρ τοῖς ὑγιαίνουσι
δόγμασιν ἀναγκαῖα, ταῦτα τῷ ἐκείνων ἀχρεῖα ἐδόκει σκοπῷ· ἃ

6. γῆ καὶ θάλασσα Boiv. pro γῇ καὶ θαλάσσῃ.

petitam, non adventitiam ac novam, non extrinsecus ascitam; sed domesticam et insitam, et ingenitis affectibus penitus commixtam, et nunc de intimo corde accensam, quemadmodum illa Siculi ignis spiracula subterraneorum Typhonum flatu accendi audivimus. Nempe is dilecto Palamae, velut Deo alicui, non solum quidquid marsupiis et mensis consecrari solitum terra et mare producunt, aut quidquid similem affert voluptatem, cupiebat offerre; sed nostra quoque ignominia et damnatione, et multiplici morte, litare gestiebat. Nostris igitur sermonibus, velut ingrato et importunissimo onere excussis, vultuque a nobis ad Palamitas detorto, hic, qui se aequum iudicem fore iuraverat, aures iis totas, totum animum applicabat, omnia ipsis, prout vellent, planiora et explicatiora dicere ac legere permittebat; ut haud metuerent, ne quis sibi ulla in re contrariam et adversam rationum vim opponeret. Iam quippe et episcopos illos, qui turbaverant, extrema quaeque minatus, eo redegerat, ut metu horrerent, ac trementes obmutescerent. (VII.) Cum itaque excerpta ex Scripturis testimonia legerentur, eorum quaedam ii qui intelligentiores erant alio spectare, nec ita ut isti perverse interpretarentur accipienda esse demonstrabant: quaedam adulterata et omnibus modis inversa afferebantur. Nam quae saniori doctrinae necessaria erant, ea illorum proposito nequaquam

A. C. 1351 Imp. Io. Cantacuz. 5

δ' ἐκείνοις ἀναγκαῖα, ταῦτα κῆρες ἐπισφαλεῖς καὶ νοσήματα τοῖς ὑγιαίνουσι μέγιστα δόγμασιν ἦν. δι' ὃ καὶ ὧν τὴν κτῆσιν συνεφιλοτιμοῦντο καὶ ἐπεδείκνυντο, τούτων τὴν ὑγιαίνουσαν χρῆσιν B ἐς τὸ νοσῶδες ἤλαυνον ἀδεῶς. (H.) Ὅσα μὲν οὖν τηνικαῦτα παρηνομήθη, καὶ ὅσα μυσαρῶν ἐκείνων δογμάτων κεκύρωται, ἐροῦμεν ἕκαστα προϊόντες πλουσιωτέρᾳ τῇ γλώττῃ. κατὰ σχολὴν C γὰρ ἡμῖν γενομένοις, καὶ ἀδείας ἐπειλημμένοις ξὺν γε θεῷ τῆς ὀφειλομένης, ἐξέσται ῥᾳδίως ἐκτιθέναι μὲν ἐκεῖνα καθ' ἕν, ἐπάγειν δ' ἑξῆς καὶ ὅσαι προσήκουσιν ἀντιῤῥήσεις κατὰ συζυγίαν καὶ συστοιχίαν ἀμοιβαδὸν, ὑπὸ μάρτυσι καὶ στάθμαις ἀπαραγράπτοις ταῖς τῶν ἁγίων φωναῖς· ὡς ἂν εἴη τοῖς ὀψιγόνοις ὅπλα μὲν κατὰ τῆς σφῶν ἀσεβείας ταυτὶ, προτειχίσματα δὲ καὶ θυρεοί τινες πολεμουμένης εὐσεβείας. ἐμοὶ γὰρ νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν D ἐπισείουσι μὲν τὴν τῆς τελευτῆς ἀπειλὴν αἱ συνεχεῖς τῆς κεφαλῆς ἀλγηδόνες, λύπας δ' ἐπάγουσιν οἱ τῆς τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας πολεμουμένης ἀεὶ πρὸς τὸ κραταιότερον κλύδωνες, θανάτων πολλῷ πικροτέρας. ἐῶ λέγειν τὰς τῶν Παλαμιτῶν ἐπιβουλάς τε καὶ πολυτρόπους ἐφεδρείας, αἵ μοι καὶ αὐταὶ τὰς ἀνδροφόνους ἐπισείουσι χεῖρας, τοῦ ἡμετέρου νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν διψώσας αἵματος· καὶ δέος μὴ, πρὶν ἡμᾶς (οἷς ἀκριβῶς εἰδέναι τὰ τοιαῦτ' E ἐγεγόνει, αὐτόπταις καὶ αὐτηκόοις καὶ αὐτοπαθέσιν αὐτοῖς ἡμῖν γεγονόσι) παραδοῦναι ταυτὶ, τὸν βίον γένηται μεταθεῖναι, κἂν-

1. κῆρες em. Boiv. pro κῆρας.

conducere videbantur: quae autem ipsis necessaria fuissent, ea saniori doctrinae noxia erant et perniciosa. Itaque illi, quae tanquam sua affectabant et ambitiose ostentabant, eorum sanum usum audacter corrumpebant. (VIII.) Nos vero quae tunc praeter ius fasque acta sint, quotque ex abominandis illis dogmatis confirmata fuerint, sigillatim postea fusiori oratione declarabimus. Nam ea quidem nobis, ubi otium nacti, et eam qua egemus libertatem divino munere consequuti fuerimus, facile erit singula exponere; tum deinceps ea ipsa convenientibus refutationibus refellere, quae propositionibus aliae aliis copulatae et alternis subiunctae continenti ordine procedant, testimoniis et regulis omni exceptione maioribus subnixae, ipsis Sanctorum vocibus; ut haec posteris contra illorum impietatem arma parata sint, atque ut his propugnaculis, et quibusdam velut clypeis, religio oppugnata protegatur. Mihi enim noctu pariter et interdiu capitis quidem dolores continui metum mortis incutiunt: at eae tempestates, quae Dei ecclesiam maiori quotidie violentia infestae adoriuntur, moerorem afferunt morte omni longe acerbiorem. Nihil dico de Palamitarum machinationibus et insidiis, quae mihi et ipsae multis modis mortiferas manus intentant, nostrum videlicet sanguinem diu noctuque sitientes; ut periculum sit, ne nos, qui haec coram ipsi vidimus et audivimus et perpessi sumus, adeoque explorate cognovimus, ad alteram vitam ante transeamus,

A. M. 6859 τεῦθεν τὸ κράτος τῆς ἀληθείας ἀμαυρωθὲν ἀπορίας παράσχῃ
Ind. 4 μακρᾶς, οἷς ἀναζητεῖν ποτ' ἐξείη τὰ ἴχνη τῆς εὐθείας τῶν θείων
δογμάτων ὁδοῦ, τριβόλων καὶ ἀκανθῶν καὶ ζιζανίων ἐκτόπων
F καὶ πολυτρόπων ἐπιφυέντων, καὶ δυσείκαστα πάνυ τοι σφόδρα
πεποιηκότων ἴσως τῆς πάλαι εὐδαιμονίας τὰ ὑπομνήματα. οὐ
V. 512 γὰρ μόνοις ἡμῖν τὰς ἀνδροφόνους ὁπλίζουσι χεῖρας αὐτῶν· ἀλλὰ
καὶ τῶν ἱερῶν βίβλων μεγάλας ἀφαιροῦσιν ἀποτομίας, ὅλας
δυάδας καὶ τετράδας φύλλων χαρτῴων ὀξείαις μαχαίραις ἐκτέ-
μνοντες, κἀκεῖνα τῶν θείων ἀποῤῥηγνύντες γραφῶν, ἃ μὴ πα-
ραφέρειν ταῖς παρανομουμέναις ἐξηγήσεσι πρὸς τὸ βουλόμενον
P. 634 δύνανται τῆς ψυχῆς, ἰσχυρὰν καὶ δυσεκβίαστον τὴν ἀντίπαλον
ἰσχὺν κεκτημένα. τοῖς μὲν γὰρ κεφαλὰς ἀνθρώπων ἀφαιρεῖν οὐ
φρίττουσιν οὐδὲ μόγις μέγα ἂν ποτε φανείη γραφῶν κεφαλὰς
ἀφαιρεῖν εὐσεβῶν. (Θ.) Ἀλλ' ἐκεῖσε ἐπάνειμι, τῶν αὐθημερὸν
ἐκεῖ παρανομηθέντων ἑνός που καὶ δυοῖν εἰς ἔνδειξιν μνησθησό-
μενος, ἐξ ὀνύχων φάναι τὸν λέοντα, κἀκ τοῦ κρασπέδου τὸ
B ὕφασμα. ἐπειδὴ γὰρ ἡμῖν μὲν τὸ λέγειν οὐκ ἔτι ἐνῆν, τὸ δὲ σιω-
πᾶν ἐνῆν, καταψηφισθὲν οὑτωσί· ἐκείνοις τὸ μὲν σιγᾶν οὐκ
ἐνῆν, τὸ δὲ λαλεῖν ἀνέδην καὶ μάλα ἐνῆν ἐκ διαμέτρου τὰ κατὰ
βούλησιν ἅπαντα· πολὺς κατέσχε τὸ βῆμα σάλος ἐκεῖνο καὶ θό-
ρυβος, καὶ οἷος ἂν γένοιτο νηΐ, πνευμάτων ἀγρίων τὸ πέλαγος
συγκυκώντων, καὶ βροντῶν αἰθερίων τὸν πέριξ ἀέρα κρατούν-
των, καὶ πᾶσαν ἐπικλυζόντων ἀκοὴν καὶ σύνεσιν λαλιᾶς. οὐ γὰρ

quam haec posteris tradiderimus; atque hinc, veritatis vi obscurata, magnae iis difficultates oboriantur, qui rectam divinorum dogmatum viam aliquando vestigaturi sunt, tribulorum, spinarum zizaniorumque adnatorum importuna ac multiplici segete ita obductam, ut pristini splendoris monumenta coniectando agnoscere difficillimum fortasse futurum sit. Neque enim in nos solos manus ii armant sanguinarias; sed ex ipsis sacris libris recisa multa auferunt, folia chartacea bina et quaterna acutis cultris desecantes, et ex sacris libris ea avellentes, quae validum et expugnatu difficile robur opponentia, ad suum sensum et libitum iniquis interpretationibus detorquere non possunt. Nimirum qui hominibus capita auferre non exhorrescunt, iis vix magnum videri unquam potest capita ex libris orthodoxis auferre. (IX.) Verum ego illuc redeo. Ex iis, quae illa ipsa die praeter ius perpetrata sunt, unum alterumque facinus exempli causa commemorabo. Ita leonem ex ungue, et ex fimbria textum omne licebit cognoscere. Cum ea in nos sententia lata esset, ut nobis quidem nihil loqui amplius, sed tacere; contra illis non tacere, sed licenter et immodeste quidquid libuisset loqui permitteretur; magna agitatio et turbulentissimi motus in illo tribunali exstiterunt, quales navis experiri possit, aequore saevientibus ventis turbato, caelo autem aetheriis fragoribus, omnem audiendi sensum et cuiuscunque vocis intellectum absorbentibus, undique cir-

A. C. 1351 Imp. Io. Cantacuz. 5

μόνον ἐκ τῆς πολυγλώσσου κραυγῆς ἐκείνης καὶ τρικυμίας καὶ τῆς τῶν λεγομένων ἀκοσμίας· ἀλλὰ καὶ ὁ τῶν χειρῶν πάταγος πλείονα τὸν θόρυβον ἐνεποίει τῷ συνεδρίῳ, οὐ παροδικῶς πως C συνενεχθεὶς, κατὰ τὰς ἀπροσδοκήτους ἐπιούσας ὁπώσποτε τύχας, ἀλλὰ καὶ μάλα γέ τοι ἐξεπίτηδες· ἵνα μηδὲν τῶν παρανόμως ἐκεῖ δογματιζομένων, κατὰ τὸ πρόσφατόν τε καὶ ἄηθες τῇ τοῦ θεοῦ ἐκκλησίᾳ, ἡμῖν ἠκουσμένον γένοιτο, μηδὲ μικρά τις ἀντιλογίας ἐκεῖ πρὸς ἡμῶν τολμηθείη ῥοπή. ὅμως εἰ καὶ μὴ D πάντων ἐν ἀκηράτῳ γεγόναμεν ἀκοῇ, ἀλλ' οὖν ἀπέχρησε, τῶν γε πλειόνων ἀκηκοόσιν, ὡς ἔχειν εἰκάζειν ἐντεῦθεν καὶ τῶν μὴ σαφῶς ἠκουσμένων τὴν φύσιν. οὐδὲ γὰρ οὐδ' ἐκείνων τελέως ἀνηκόους ἡμᾶς γενέσθαι ξυμπέπτωκεν. τὰ γὰρ ὑστερόφωνα τῆς συνεχοῦς ἑκάστων ἐκείνων ἠχοῦς, τῶν πέριξ τῆς βασιλικῆς ἐκείνης οἰκίας ἐκπηδῶντα σφαιρῶν καὶ ἡμισφαιρίων, καί τινων ἰχνῶν ἐκεῖθεν ἀποσυλῶντα μιμήσεις, φιλανθρώπως εἰπεῖν ἡμᾶς ἐδεξιοῦτό τε καὶ ἐξένιζε, τὸ λυπούμενον τῆς ψυχῆς ἡμῶν οὑτωσὶ E κολακεύοντα. (I.) Εἰς τοσαύτην γε μὴν τὸ πρᾶγμα κακίαν ἤλασε τότε, καὶ τοσαύτην εὗρον τὴν εὐκαιρίαν βλασφημίαι μεταξὺ τῆς ἀτόπου καὶ ἀμαθοῦς τῶν ἐπισκόπων ἐκείνης φάλαγγος, ὡς καὶ ψήφῳ κοινῇ βασιλέως ἅμα καὶ πατριάρχου, ξύν γε πᾶσιν αὐτοῖς, δεδιόσι τὴν ἀρχοντικὴν ἐξουσίαν τοῖς πλείστοις, κυρω- F θῆναι μὲν, θεότητα λέγεσθαί πως καὶ τὴν οὐσίαν· κυρίως δὲ θεότητα ἄκτιστον καὶ σφόδρα διάφορον τῆς θείας οὐσίας, τὴν

cumtonante. Quippe non solum ille multorum dissonus clamor, procellosumque murmur, et inconditae loquentium voces, sed et crepitus manuum complosarum, maior ut tumultus in ea concione exsisteret efficiebant; non ille obiter et temere excitatus, ut in iis casibus, qui fortuiti et improvisi quocunque modo accidunt, sed consulto et data plane opera: ne scilicet eorum dogmatum, quae illic contra fas statuebantur ac in ecclesiam Dei nova et inaudita invehebantur, ullum ad aures nostras perveniret, atque ut ne ibidem vel minimum contradicendi locum audacius captaremus. Caeterum etsi non omnia distincte et clare, at pleraque a nobis eatenus audita sunt, ut quae non liquido audissemus, eorum etiam sensum facile inde coniectaremus. Nam in illa continua singulorum vociferatione voces ultimae superstites, ex circumpositis imperatorii illius domicilii sphaeris et hemisphaeriis resultantes, et quorundam quasi vestigiorum imaginem illinc referentes, amice ut ita dicam nos ad se admittebant et velut introducebant, eaque ratione aegritudinem animi nostri blande solabantur. (X.) Res porro ipsa in tantum scelus erupit, ita apud illam insanam et rudem pontificum catervam opportunus blasphemiis locus obtigit, ut et imperator et patriarcha, et illi omnes episcopi, supremae auctoritatis metu plerique, communi decreto pronunciaverint, ipsam quoque substantiam divinitatem dici aliquatenus: at proprie divinitatem increatam, et a substantia divina longe diversam, [vocari] operationem; quae quidem per se

A. M. 6859 Ind. 4 ἐνέργειαν, ἀνούσιόν τινα καθ' αὑτὴν οὖσαν· μεριζομένην δ' ὅμως εἰς διαφόρους καὶ μερικωτέρας ἀκτίστους ἐνεργείας, δύναμιν δηλαδὴ καὶ σοφίαν καὶ ζωὴν καὶ ἀλήθειαν καὶ φῶς
P. 635 καὶ κρίσιν καὶ μέθην καὶ ὕπνον καὶ ὅσα ταῖς τῶν ἀνθρώπων ἐφεύρηταί πως ἀπορίαις ὀνόματα. καὶ ἅμα κατόπιν κεκύρωται, μὴ τὴν οὐσίαν εἶναι, τὴν τὸν ἡμῖν μεταλαμβανόμενον ἁγιάζουσαν ἄρτον, οὐ μὴν οὐδ' ὃ βαπτιζόμεθα θεῖον βάπτισμα, ἀλλ'
V. 513 ἄκτιστόν τινα χάριν καὶ ἐνέργειαν, τῆς θείας οὐσίας ἑτέραν καὶ πάντη διάφορον. οὕτω τοῦ συνεδρίου καὶ τοῦ βήματος ὁ δαίμων
B ἀσελγῶς ἐκείνου κατωρχήσατο. (ΙΑ.) Ταῦτα ὁρώντων τοίνυν καὶ ἀκουόντων ἡμῶν, ὢ δίκη καὶ ἀνοχὴ θεοῦ, κατὰ ποταμοὺς ἐχώρει τὰ δάκρυα, σιωπῇ κυπτόντων εἰς γῆν. περιττὸς γὰρ ὑπὲρ τοῦ τὰ δέοντα ποιεῖν λόγος ἅπας, ὅτε ᾖ τῶν ἀκουόντων πρὸς τὸ χεῖρον ὁμόνοια. ἤδη δὲ καὶ πόῤῥω νυκτῶν ἦν τὸ τῆς ὥρας, καὶ
C πρὸ μικροῦ τινος δᾷδες εἰσῄεσαν ἡμμέναι, ὅτε καὶ χεῖρας ἐπιβάλλειν ἤρξαντο μετ' ὀργῆς βαθείας ἀναπηδήσαντες σύν γε τῷ πατριάρχῃ οἱ ἐπίσκοποι καθ' ἡμῶν, μηδ' ἀκούειν τά γε τοιαῦτα ἀνασχομένων, ἀλλὰ μόνοις στεναγμοῖς ἀφθόγγοις τοὺς ἀκάπνους καπνοὺς ἀναπεμπόντων τῆς ψυχῆς, τοῦ καιροῦ μὴ διδόντος ἄλλως ἡμῖν θεραπεύειν τοῦ ζήλου τὴν φλόγα καὶ τὴν τῶν σπλάγχνων ὀδύνην ἀπογυμνοῦν, ἐν τοιαύταις τύχαις οὖσι, καὶ τοιούτοις ἐξαίφνης θηρσὶ περιπεπτωκόσι, καὶ μηδενὸς ἡμῖν ἡμέρου καὶ
D φιλανθρώπου παρ' οὐδένων οὔτε νῦν ἀπαντῶντος, οὔτ' ἔπειτ'

substantiae expers foret, et tamen in diversas specialesque operationes increatas divideretur, potentiam nempe, sapientiam, vitam, veritatem, lumen, iudicium, ebrietatem, somnum, et quaecunque nomina, prout fere usus indiguit, ab hominibus excogitata sunt. Tum et illud statim decreto confirmatum est, substantiam non esse, quae sanctificaret eum panem, quem in Communione sumeremus, sacrumve illud lavacrum, quo baptizaremur, sed increatam quandam gratiam et operationem, aliam et omnino diversam ab substantia divina. Adeo proterve illi Concilio ac tribunali Diabolus illusit. (XI.) Nobis igitur haec et videntibus et audientibus (proh iustitia et patientia divina!) lacrimae ibant fluminum more undantes: prono autem in terram vultu silebamus. Nam cum ii qui audiunt ad peiora approbanda conspirant, supervacanea est omnis oratio, qua quid facere debeant admoneantur. Nocte iam multa, paulo postquam faces accensae et intromissae essent, gravi iracundia commoti patriarcha et episcopi prosiliunt, et manus in nos iniiciunt, qui ea nec audire quidem sustinebamus, sed mutis tantum suspiriis dolorem animi velut fumum quendam exhalabamus. Quippe nec zeli ardorem levare, nec infixum visceribus vulnus aliter nudare per illud tempus nobis licebat, eo scilicet statu rerum nostrarum, cum in istas feras repente incidissemus, ac nullus esset, a quo mansuetum et humanum quicquam nobis seu iam tum exsiste-

ἐλπιζομένου. καὶ τί γὰρ ἂν ὑγιὲς ἔδει δρᾷν ἀμαθέσιν ἀνδράσιν, A. C. 1351 Imp. Io. Cantacuz. 5 ἐς κρίσιν θείων ἐληλυθόσι δογμάτων, ἀπὸ κώπης καὶ χύτρας τοῖς πλείοσιν ἀναχθεῖσιν ἐς τὸ ἐπισκοπεῖον σχεδὸν εἰπεῖν αὐθημερὸν, καὶ παντοδαπῆς καὶ μακρᾶς ἀναπλάσεως καὶ τυπώσεως σφόδρα δεομένοις, πρὸς φαντασίαν σκιᾶς γοῦν τινος παιδευτικῆς; πολλοῦ γὰρ εἰπεῖν δεῖ, πρὸς ἀναθεώρησιν μούσης τινὸς ἐλλογίμου· εἶναι γὰρ τῶν χαλεπωτάτων, ἔμφυτον μοχθηρίαν ἐπὶ E πλεῖστον λανθάνειν, περιστελλομένην τοῖς παρὰ φύσιν σχηματισμοῖς τοῦ βελτίονος. τὸ γὰρ παρὰ φύσιν, βίαιον ὂν, διηνεκῶς ἐνοχλεῖται τῇ φύσει, μὴ δυναμένῃ πολύν τινα χρόνον τῆς ἐλευθερίας τὸ συμφυὲς ζημιοῦσθαι, ἀλλὰ δυσανασχετούσῃ καὶ ἀναζωπυρούσῃ τὸ ἦθος, μέχρις ἂν εἰς τὸν ἔμφυτον ἐθισμὸν τῆς κακίας ἐκείνης παλινδρομήσῃ. (IB.) Καὶ πρῶτον μὲν τοῖς δυσὶν F ἐκείνοις ἀρχιερεῦσιν ἡμῶν, καθάπερ θῆρες, ἐπεισπεσόντες, ἤθεσιν ἀγρίοις καὶ λόγοις ἀσέμνοις τε καὶ μεμηνόσι, κατεῤῥήγνυον τὰς ἐσθῆτας καὶ κατέσπων τὰ τῆς ἀρχιερωσύνης σημεῖα, οἷς συνανεσπῶντο καὶ τρίχες τῆς ὑπήνης τῶν ταλαιπώρων ἐκείνων· οὐκ ἐξεπίτηδες μὲν, ἐγίγνετο δ᾽ οὖν τῇ ῥύμῃ τῆς ἀκαθέκτου βίας ἐκείνης, τῇ σκέψει καιρὸν οὐ παρεχομένης, ἐν σκότει P. 636 προσέχειν ἅ τέ σφισιν ἐδρᾶτο καὶ ἃ τοῖς δρωμένοις ἐπηκολούθει. τοὺς γὰρ δᾳδούχους μετὰ τῶν ἑσπερίων φώτων ἐκείνων ὀπίσω κατὰ νώτου λιπόντες διὰ σπουδὴν, καὶ ταῖς ἑαυτῶν σκι-

6. δέω coni. Boiv.

ret, seu in posterum speraretur. Ecquid vero sanum et frugi facere oportuit homines imperitos, qui ad iudicandum de divinis dogmatis processissent, plerique ab remo aut ab olla ad episcopalem sedem eodem paene dixerim die evecti: quos proinde multiplici et longa disciplina reformari et fingi valde necesse fuisset; ut inanem saltem doctrinae umbram prae se ferre, nedum ut aliquam politioris litteraturae elegantiam perfecte cognoscere viderentur? Scilicet vitiosam indolem, virtutis habitu praeter naturam induto, diutissime latere difficillimum est. Nam quod fit praeter naturam, id eum sit violentum, a natura usque sollicitatur, quae congenita libertate diu fraudari non potest, sed eam abesse aegre patitur, et morem suum tamdiu refovet atque excitat, donec ad insitum illum habitum, hoc est ad suam pravitatem, recurrerit. (XII.) Ac primum quidem in illos duos antistites nostros facta irruptione, velut immanes belluae, ferino more, vocibus immodestis et furialibus, vestes lacerant, et pontificiae dignitatis insignia avulsa detrahunt; cum quibus et pili avulsi de mento calamitosorum illorum; non data quidem opera; avulsi tamen, cum hi, effraenatae violentiae impetu abrepti, non habuissent spatium consultandi, attendendive per tenebras quid perpetrarent, quidve ex perpetratis consequuturum esset. Nam et iis, qui faces praeferebant, et nocturnis illis simul luminibus prae festinatione relictis post terga, eos, in

A. M. 6859 αἷς τοὺς κολαζομένους συγκρύπτοντες, ἔλαθον τἀνόσια ληστρι-
Ind. 4 κώτερον ἢ ἐβούλοντο δράσαντες τρόπον. τυφλὸν γὰρ θυμὸς
ἅπας. ἂν δὲ καὶ τῶν ἀγροίκων καὶ ἀμαθῶν ὁ θυμούμενος ᾖ,
B βαβαὶ καθ' ὧν ὁρμᾶται, φλογὸς ἁπάσης ὀξύτερον κεχυμένος, ἣ
τὰ πρόσω πάντα σφοδρότερον ἐλπίδος ἁπάσης ἐπινεμομένη καὶ
κατεσθίουσα δαπανᾷ καὶ κακῶς διατίθησιν. (ΙΓ.) Ἔπειτα τῶν
ἐμῶν χειρῶν τοὺς ἐμοὺς βιαίως ἀφήρπαζον μαθητὰς, οἳ μέχρι
τέλους ἐμοὶ παραμείναντες συνεμάχουν ἐν τῷ σταδίῳ ἐκείνῳ, καὶ
C τοῖς ἄθλοις τῶν διαλέξεων ἐκείνων συνηγωνίζοντο, καθάπερ σκύ-
λακες εὐγενεῖς, ὧν τὸ ὑλακτικὸν ἐγκαίρως γινόμενον καὶ ὁ μέγας
ὑμνῶν Χρυσόστομος, διὰ τὸ τῶν ζώων εὐνοϊκὸν, καὶ θεὸν ἀπο-
δέχεσθαι φάσκει τοὺς ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ὑλακτοῦντας ἀνθρώ-
V. 514 πους καθ' ὁμοιότητα τῶν κυνῶν. τούτων δὲ τοὺς μὲν δεσμωτη-
ρίοις τοῖς πικροτέροις παρέπεμψαν· τοῖς δ' ἠπείλησαν τὰ δει-
νότατα, εἰ μὴ τὴν ἐμὴν ὁμιλίαν ἑκόντες ἐξομόσαιντο τέλεον. οἱ
D γὰρ πλείους, ὡς εἴρηται, δείσαντες ἐκείνας αἳ τῇ προτεραίᾳ
σφίσι κολάσεις ἠπείληνται, τὴν ἐμήν τε ἀπείπαντο φθάσαντες
συνδιαίτησιν παραχρῆμα καὶ ᾤχοντο διασπαρέντες ἄλλος ἄλ-
λοθι τῶν τῆς ἀφανείας μυχῶν· ὅτε δηλαδὴ καὶ ὁ τῆς Τύρου
διαληφθεὶς ἐπίσκοπος, εἷς τῶν τῆς Ἀντιοχέων ἐπαρχίας ἐπισκό-
πων ὑπάρχων, ἰταμώτερον τότε διωχθεὶς ἐκεῖθεν τάς τε συνό-
E δους ἐκείνας ἀπείπατο τοῦ λοιποῦ καὶ τῇ οἰκίᾳ συσπειραθεὶς
τὸν ἡσύχιον καὶ ἄκων ἤνυε βίον ἐκεῖθεν. εἶεν. (ΙΔ.) Ἔμοιγε

quos animadvertebatur, sua ipsorum umbra occultant, atque ita per imprudentiam, in illis sceleribus committendis, morem latrocinantium imitantur magis quam velint. Scilicet caeca est quaelibet iracundia. Quod si is qui irascitur agrestis sit praeterea et indoctus, heu infelices eos, in quos effusus ruit, quovis flammae impetu torrentior, omni spe citius obvia quaeque depascendo devorandoque absumentis ac depopulantis! (XIII.) Deinde iidem discipulos meos per vim e manibus meis abstrahunt, qui mihi in illo stadio ad extremum socii defensoresque assidui fuerant ac mecum in illis disputandi certaminibus propugnaverant, velut catuli generosi; quorum animalium, ut benevolentium, latratus opportunos Chrysostomus magnus ita celebrat, ut et homines canum more pro religione latrantes ipsi Deo acceptos esse dicat. Horum alios in saevissimas custodias tradunt; aliis, nisi ultro omnem mecum consuetudinem eiurarint, extrema minitantur. Ac iam plerique, ut dictum est, veriti eas poenas, quae novissime ipsis denunciatae erant, statim mihi societatem renunciare maturaverant, et alli alio dispersi in ignotas latebras abditum se iverant; tum cum scilicet et ipse quem diximus Tyri episcopus, unus provinciae Antiochenae suffragantium, insolentius inde expulsus, et illis conciliis in posterum valedixit, et domi clausum se involvens vitam illic tranquillam et solitariam vel invitus deinceps agere instituit. Sed de his quidem sa-

μέντοι τέως εἰπόντες μὲν οὐδὲν ἀγεννὲς οὐδ' ἄκοσμον ἀφῆκαν A. C. 1351
οἴκαδε ἀπιέναι ξύν γε τοῖς δυσὶν ἐκείνοις ἀρχιερεῦσι, καὶ οὓς Imp. Io. Cantacuz. 5
τῶν ἐλλογίμων ἀνδρῶν λογάδας ἔφημεν συναθλεῖν ἐς τέλος ἡμῖν.

δ'. Μετὰ δ' ἡμέρας ἔστιν ἃς πέμψαντες οἴκοι καθεῖρξαν καὶ P. 637
ἡμᾶς, οὐ πενταετηρικήν τινα σιωπὴν ἡμῖν ἐπιτάξαντες, κατὰ τὴν
τῶν Πυθαγορείων ἐκείνων, ἀλλ' ἀΐδιόν τινα καὶ εὖ μάλα ἀτερ-
πῆ, οὐ διὰ τὸ βίαιον καὶ ἀκούσιον μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἔτι
προσθήκην τοῦ μήτε γράφειν, μήτε βλέπειν, μήτ' ἀκούειν μη-
δενὸς τῶν ἁπάντων. μηδὲ γὰρ μόνων τῶν γνωρίμων καὶ φίλων,
οὐδ' αὖ τῶν γνησίων καὶ γειτόνων ἡμᾶς ἐγύμνωσαν, ἀλλὰ καὶ B
παντὸς θεράποντός τε καὶ ὑπηρέτου, οὓς ὡς τὰ πολλὰ βακτη-
ρίαν τῷ γήρᾳ γίγνεσθαι εἴωθεν. οὕτως ἀπηνῶς καὶ αὐτοχειρίᾳ
ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς ἐκεῖνοι ἐπεπήδησαν, καὶ οὕτω θηριωδῶς
ταῖς ἡμετέραις ἐχρήσαντο συμφοραῖς, μᾶλλον δ' αὐτοί γε αὐτό-
χρημα συμφορῶν γινόμενοι πλοῦτος ἡμῖν, οἱ ποιμένες τότε τῆς
ἐκκλησίας εἶναι καυχώμενοι. οἱ δὲ παιδευταὶ τῶν κακῶν κεραυνοὶ C
ῥαθυμεῖν καὶ καθεύδειν ἐῴκεσαν. ἦ γὰρ ἂν αἰθερίας πληγῆς πει-
ραθέντες, καὶ τῆς τῶν οἰκείων λόγων καὶ πράξεων παρανοίας
καὶ ἀσελγείας αἰσθόμενοι, βελτίους ὀψὲ γοῦν ἑαυτῶν ἐγίγνοντο.
καὶ ταῦτα μὲν τοῦτον ἔσχε τὸν τρόπον. (B.) Ἐμοὶ δ' ἄχθε-
σθαι καὶ δακρύειν ἂν περιῆν, τὴν ὀξεῖαν ὁρῶντι φορὰν τῆς κα-
κίας εὐδρομοῦσαν ἀεὶ, καὶ κόρον οὐδένα τῆς ἐς τὰ καίρια τὴν D

13. ἐκεῖνοι em. Boiv. pro ἐκείναις. 20. Ἐμὲ legebatur.

tis. (XIV.) Caeterum me, nullo inter haec illiberali foedove dicto violatum, cum illis duobus pontificibus domum abire permiserunt: item eos, quos perpetuo nobis certaminis socios affuisse diximus, viros eruditione praestantes.

4. Aliquot ex eo diebus elapsis, etiam nos illi missis mandatis domi includunt, ac silentium nobis indicunt, non quinquennale, ut illud Pythagoreorum, sed perpetuum et plane iniucundum; non solum quia violentum et minime voluntarium; verum etiam ob additam praeterea legem, qua nobis nihil quicquam seu scribere, seu videre, seu audire permissum erat. Neque enim illi nos hominibus notis et amicis, nec cognatis duntaxat vicinisque orbaverunt, sed et famulis et quolibet ministro; quibus senectus ut plurimum tanquam baculis inniti solet. Adeo crudeliter et facinorose ii animabus nostris insultarunt; tanta cum feritate abusi sunt calamitatibus nostris; immo ipsi nobis revera quidam veluti calamitatum thesaurus fuerunt; illi scilicet, qui se ecclesiae pastores esse tum iactabant. At interim fulmina, per quae improbi castigantur, desidia et somno torpere videbantur. Alioqui sane caelestem virgam experti, suorumque cum dictorum tum factorum dementia impudentiaque intellecta, sero saltem ad meliorem frugem evasissent. Et haec quidem ita se habuerunt. (II.) Ego vero, qui mali violentiam prospero usque cursu progredi video, nec istius noxii impetus, qui ecclesiam Dei penitus affligit, capere ullam satietatem; ego in-

A. M. 6859 Ind 4. τοῦ θεοῦ ἐκκλησίαν βλαπτούσης ὁρμῆς μεμνημένην λαμβάνειν, εἰ μὴ λόγοι τῶν πάλαι σοφῶν ἀνέψυχον ἡμῶν τὸ τῆς ψυχῆς ἐμπαθὲς, τὴν τῶν πραγμάτων ἀστάθμητον χύσιν ἡμῖν προβαλλόμενοι. ὅσα γὰρ τῶν πραγμάτων μὴ κανόνες καὶ νόμων στάθμαι χειροτονοῦσιν, ἀλλὰ τύχαι καὶ δυναστεύουσαι χεῖρες, ταῦτα καὶ E τὸν δρόμον ἀνώμαλον ἔχει διηνεκῶς, καὶ οἷον ἀμπώτιδες εἰκο- V. 515 νίζουσι καὶ πλήμμυραι θαλάττης, καὶ ὅσαι μεταβολαὶ τῶν ἐντεῦθεν Εὐρίπων· οἷς οὔτε τὸ χαίρειν ἄκλαυστον συγχωρεῖται μένειν ἐς μῆκος ἀεὶ, οὔτε τῷ λυπεῖσθαι καθάπαξ ἄμικτον ἔχειν ἀεὶ τὸ χαῖρον· ἀλλὰ μέμικται πάντα. κἀκ τοῦ τοιούτου πλάνου καὶ κύβου, τοῖς διαφόροις ἐντρέχοντος βίοις, ἔστιν ἐφιστῶντας τὴν διάνοιαν τοὺς συνετωτέρους μανθάνειν, ὥσπερ ἐκ στοιχείων P. 638 καὶ συλλαβῶν, ἔστιν ἃ τῶν ἐγκεκρυμμένων τοῖς πράγμασι μυστηρίων, καὶ μὴ θορυβεῖσθαι καὶ ξενοπαθεῖν πρὸς τὴν τῶν φαινομένων ἀήθειαν, ἀλλὰ κἀν μέσαις ταῖς συμφοραῖς, καὶ μάλιστα ταῖς κατὰ θεὸν, τῷ τῆς γνώμης ἑστῶτι βεβαίως ἐγκαρτερεῖν. αἰνίγματι γὰρ ἐοικότες οἱ τῶν ἀνθρώπων βίοι δι᾽ ἑτέρων ἕτερα συντελοῦσί τε καὶ διακονοῦνται τῇ πάντα σοφῶς οἰκονο- B μούσῃ προνοίᾳ, τὴν ἡμῶν λανθάνοντα σύνεσιν. καὶ νῦν μὲν ἀλλήλοις ἐχθρὰ καὶ πολέμια φαίνεται· νῦν δὲ πρὸς ἕνωσίν τινα καὶ συγγενικὴν ἁρμονίαν δοκεῖ συμπλέκεσθαι, κἂν ᾖ πολλὰ τὰ μεταξὺ χρονικὰ διαστήματα. (Γ.) Ἀλλὰ ταῦτα καθολικὸν εἴρηται τρόπον. συντελεῖ δ᾽ ὅμως κατὰ τὰ νῦν καὶ ἡμῖν ὁμοίως συμ-

4. νόμων em. Boiv. pro νόμοι. 10. κἀκ em. Boiv. pro καί.

quam moleste ferrem ac lugerem, nisi veterum sapientium dicta, quae res humanas instabiles ac fluxas esse declarant, aegritudinem animi mei solarentur. Nam quaecunque res non ex regulis et legum praescriptis, sed ex fortunae maiorisque potestatis suffragiis pendent, earum cursus semper inaequalis est; similis nempe fluctibus in se recurrentibus, et undantis pelagi incrementis, aliisque fretorum reciprocantium vicissitudinibus. Itaque illis nec eiusmodi gaudium datur, quod lacrimarum perpetuo expers maneat, nec eiusmodi tristitia, quae nullo unquam gaudio temperetur, sed mixta omnia. Ex hac autem, quae in varias vitae conditiones incurrit, temeritate et fortunae alea potest intelligentior quisque, si animum attendat, latentium in ipsis rebus mysteriorum aliquam partem velut ex elementis et syllabis cognoscere, adeoque eventorum insolentia nec perturbari nec obstupescere; sed in mediis calamitatibus, praesertim iis quae ad Deum ipsum referuntur, immoto animi statu durare. Nimirum aenigmati similes humanae res providentiae omnia sapienter disponenti sic serviunt, ut ei alia per alias causas [eventa], intellectum nostrum fugientia, velut contribuant atque subministrent. Eaque nunc secum invicem inimica et infesta pugnare, nunc in unum coalescere et quodam veluti cognationis foedere videntur colligari, tametsi magnis temporum intervallis disiungantur. (III.) Sed haec quidem generatim dicta sunt; apposite ta-

A. C. 1351 Imp. Io. Cantacuz. 5

βαίνοντα. οὐ γὰρ ἔκφυλα πάντῃ τῆς τῶν ἀνθρώπων πάσχομεν φύσεως· ἀλλ' ἔχει τὴν ἀναφορὰν καὶ ταυτὶ πρὸς παλαιοτέρων πραγμάτων ὁμοιότητα καὶ συγγένειαν. καὶ ἵνα τοὺς τῶν μαρτύ- C ρων ἐκείνων πλουσίους ἄθλους καὶ τῶν καιρῶν ἐκείνων τὴν ζάλην ἐάσω· Βασίλειοι καὶ Γρηγόριοι καὶ πλείονες ἕτεροι τῶν τῆς ἐκκλησίας φωστήρων, ὅσοι τοιαύταις ἐνέτυχον περιστάσεσιν, οὐ διαλείπουσι πανταχῇ τῶν σφετέρων βιβλίων τὴν τῶν τότε καιρῶν ἀφηγούμενοι τραγῳδίαν, καὶ τοὺς φλεγμαίνοντας διωγμοὺς D ἐκείνους, οὓς οἱ πονηροὶ τετράρχαι καὶ δυνάσται τῶν καιρῶν καὶ πραγμάτων ἐκείνων ἐπῆγον σφίσιν ὁμοῦ τῇ εὐσεβείᾳ· ὡς ἀδελφὰ τοῖς νῦν ἐκεῖνα δοκεῖν, εἴ τις ἑκατέροις ἑκάτερα παραβάλλειν οὐ μάλα ὀκνεῖ· ὧν ἕνα κἀνταῦθά μοι παραθεῖναι δέδοκται πρὸς παράκλησιν καὶ ζῆλον εὐψυχίας καὶ μίμησιν τοῦ βελτίονος. (Δ.) Φησὶ τοίνυν ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τοῖς πρὸς Ἀμ- E φιλόχιον τά τε ἄλλα καὶ δὴ καὶ ὅσα νῦν ἡμεῖς ἐράνου δίκην εἰληφότες ἐκεῖθεν ἐνταυθοῖ παρεθήκαμεν. „Ὁ σάλος γὰρ (φησὶ) τῶν ἐκκλησιῶν οὗτος τίνος οὐκ ἔστι θαλασσίου κλύδωνος ἀγριώτερος; ἐν ᾧ πᾶν μὲν ὅριον πατέρων κεκίνηται, πᾶς δὲ θεμέλιος, καὶ εἴ τι ὀχύρωμα δογμάτων, διασαλεύεται· κλονεῖται δὲ πάντα καὶ κατασείεται. Αἱ δ' ἐκ τῶν ἀρχόντων τοῦ κόσμου τούτου ἐπα- F γόμεναι ταραχαὶ ποίας οὐχὶ θυέλλης καὶ καταιγίδος βαρύτερον τοὺς λαοὺς ἀνατρέπουσι; κατηφὴς δέ τις ὄντως καὶ στυγνὴ σκο-

19. διασεσάλευται edd. 21. σφοδρότερον edd. 22. σκοτόμαινα edd.

men ad eos casus, qui et nobis hodie similes accidunt. Neque enim nos ea perpetimur, quae ab humana conditione omnino aliena sint, sed quae ad similia cognataque exempla rerum antiquitus gestarum referantur. Atque ut martyrum luculenta certamina et illam quae tum, id est temporibus martyrum, exstitit procellam omittamus, Basilii, Gregorii, et alii plures, quotquot lumina ecclesiae in eiusmodi calamitates inciderunt, tragicam illorum temporum historiam in libris suis perpetuo et passim narrant, aestusque illos persecutionum, quas sibi et religioni simul illatas ab improbis tetrarchis et illius saeculi illarumque rerum dominis passi fuerunt. Sic autem ab ipsis narrantur, ut iis quae nunc fiunt, si quem haec cum illis conferre haud pigeat, simillima et paene gemella esse videantur. Eorum unum mihi hoc loco ad consolationem, ad fortis animi aemulationem, denique ad melioris instituti imitationem producere visum est. (IV.) Magnus Basilius in iis, quae ad Amphilochium scripsit, cum alia tradidit, tum ea, quae nos inde excerpta et velut corrogata hic nunc apponimus. „Haec tempestas," inquit, „ecclesiarum, qua tandem marina procella non est atrocior? In qua ut omnes patrum termini loco moti sunt, ita omne fundamentum, et si quod dogmatum munimentum, convulsum est. Volvuntur insuper et quassantur omnia. Turbationes ab huius mundi principibus proficiscentes an non quavis procella, quovis turbine horribilius subvertunt populos? Quae-

A. M. 6859 Ind. 4 τομήνη τὰς ἐκκλησίας ἐπέχει. Διὸ πάντες ὁμοίως, καθ᾽ ὃν ἂν
ἕκαστος δύνηται τρόπον, τὰς φονικὰς χεῖρας ἀλλήλοις ἀντεπι-
φέρουσι. τραχεῖα δέ τις κραυγὴ τῶν ἐξ ἀντιλογίας παρατριβομέ-
νων ἀλλήλοις καὶ βοὴ ἄσημος καὶ δύσκριτος ἦχος ἐκ τῶν ἀσι-
P. 639 γήτων θορύβων πᾶσαν ἤδη σχεδὸν ἐκκλησίαν πεπλήρωκεν, ἐπὶ
ὑπερβολὰς καὶ ἐλλείψεις τὸ εὐθὲς δόγμα τῆς εὐσεβείας παρατρε-
πόντων. Εἷς δὲ ὅρος φιλίας τὸ καθ᾽ ἡδονὴν εἰπεῖν, καὶ ἔχθρας
ἀρκοῦσα πρόφασις τὸ μὴ συμβῆναι ταῖς δόξαις. πάσης δὲ συνω-
V. 516 μοσίας πιστότερον πρὸς κοινωνίαν στάσεως ἡ τοῦ σφάλματος
ὁμοιότης. Θεολόγος δὲ πᾶς, καὶ ὁ μυρίαις κηλῖσι τὴν ψυχὴν
B στιγματίας. Τοιγαροῦν αὐτοχειροτόνητοι τὰς προστασίας τῶν
ἐκκλησιῶν διαλαγχάνουσι, τὴν οἰκονομίαν τοῦ ἁγίου πνεύματος
παρωσάμενοι· καὶ παντελῶς ἤδη τῶν εὐαγγελικῶν θεσμῶν ἐξ
ἀκοσμίας συγκεχυμένων, ἀμύθητος ὠθισμὸς ἐπὶ τὰς προεδρίας
ἐστίν. Ἐμὲ δὲ καὶ τὸ προφητικὸν ἐκεῖνο κατέχει λόγιον, ὅτι ὁ συν-
ιῶν σιωπήσεται· διότι ὁ καιρὸς πονηρός ἐστιν, ἐν ᾧ οἱ μὲν
ὑποσκελίζονται νῦν, οἱ δὲ ἐνάλλονται τῷ πεσόντι, ἄλλοι δὲ ἐπι-
C κροτοῦσιν· ὁ δὲ τῷ ὀκλάσαντι χεῖρα ὀρέγων ἐκ συμπαθείας οὐκ
ἔστι. Τῆς γὰρ ἀγάπης ψυγείσης, ἀνῄρηται μὲν ἀδελφῶν σύμ-
πνοια· ὁμονοίας δὲ ἀγνοεῖται καὶ τοὔνομα· ἀνῄρηνται ἀγαπητικαὶ
νουθεσίαι· οὐδαμοῦ σπλάγχνον χρηστόν· οὐδαμοῦ δάκρυον
συμπαθές. Ἐντεῦθεν ἀσύγγνωστοι μὲν καὶ πικροὶ κάθηνται τῶν

10. ὁ καὶ μυρ. et στιγματίσας edd. 11. καὶ σπουδαρχίδαι add. edd. post αὐτοχειροτ. 16. ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ add. edd. post συνιών. 17. ὑποσκελίζουσι edd. 21. χρηστόν edd., Χριστιανοῦ apogr. Par.

dam lugubris vere et tristis caligo ecclesias occupat. Eoque omnes pariter quocunque possunt modo parricidiales manus sibi invicem afferunt. Acerbus autem quidam clamor eorum, qui per contentionem inter se disceptant, confusaque vociferatio, et indistinctus sonitus e nunquam silentibus tumultibus, totam prope iam ecclesiam implevit, per excessus ac defectus rectum pietatis dogma evertentibus. Unicus amicitiae finis est, ad gratiam loqui: ac sufficiens est inimicitiae causa, opinionibus dissentire. Porro erroris similitudo res est quavis coniuratione fidelior ad seditionis societatem. Theologus vero quilibet est, etiamsi maculis innumerabilibus conscientiam habeat notatam. Itaque qui se ipsos suis elegere suffragiis, quique affectant principatum, ii ecclesiarum praefecturas sortiuntur, repulsa sancti Spiritus administratione: iamque prorsus evangelicis ritibus ob sublatum rerum ordinem confusis, ineffabilis est ad praefecturas irruptio eorum. Me vero etiam illud propheticum dictum reprimit: intelligens in tempore illo tacebit; eo quod tempus malum est, in quo alii quidem supplantant, alii vero insultant lapso, alii vero applaudunt: caeterum qui lapso manum ex misericordia porrigat, nullus est. Refrigerata enim omnium caritate, sublata est fratrum conspiratio, concordiae vero etiam nomen ignoratur: sublatae sunt autem etiam amicae admonitiones: nusquam viscera humana, nusquam lacrima ex condolentia. Hinc implacabiles et amari sedent erra-

ἀποτυγχανόντων ἐξετασταὶ, ἀγνώμονες δὲ καὶ δυσμενεῖς τῶν κατορθουμένων κριταί." καὶ ἀλλαχοῦ· „Γνώριμα τὰ θλίβοντα ἡμᾶς, κἂν ἡμεῖς μὴ λέγωμεν. εἰς πᾶσαν γὰρ τὴν οἰκουμένην ἐκκέχυται. D *καταπεφρόνηται τὰ τῶν πατέρων δόγματα· ἀποστολικαὶ παραδόσεις ἐξουθένηνται· νεωτέρων ἀνθρώπων ἐφευρήματα ταῖς ἐκκλησίαις ἐμπολιτεύεται. τεχνολογοῦσι λοιπὸν, οὐ θεολογοῦσιν, οἱ ἄνθρωποι. Ποιμένες ἀπελαύνονται· ἀντεισάγονται δὲ λύκοι βαρεῖς, διασπῶντες τὸ ποίμνιον τοῦ Χριστοῦ. οἶκοι εὐκτήριοι ἔρημοι τῶν ἐκκλησιαζόντων· αἱ ἐρημίαι πλήρεις τῶν ὀδυρομένων.* E *" καὶ ἀλλαχοῦ· „Οἱ ἀνταποδιδόντες μοι πονηρὰ ἀντὶ ἀγαθῶν καὶ μῖσος ἀντὶ τῆς ἀγαπήσεώς μου τῆς εἰς αὐτοὺς διαβάλλουσί με νῦν ἐπ' ἐκείνοις, εἰς ἃ αὐτοὶ εὑρίσκονται ἐγγράφους ὁμολογίας ἐκτιθέμενοι." καὶ πάλιν· „Ἤνοιξαν στόματά τινες κατὰ τῶν ὁμοδούλων ἀφειδῶς· λαλεῖται τὸ ψεῦδος ἀφόβως· ἡ ἀλήθεια συγκεκάλυπται. καὶ οἱ μὲν κατηγορούμενοι καταδικάζονται ἀκρίτως·* F *οἱ δὲ κατηγοροῦντες πιστεύονται ἀνεξετάστως. ὅθεν ἀκούσας, ὅτι πολλαὶ κατ' ἐμοῦ περιφέρονται ἐπιστολαὶ, στίζουσαι ἡμᾶς καὶ στηλιτεύουσαι καὶ κατηγοροῦσαι ἐπὶ πράγμασι, ὧν τὴν ἀπολογίαν ἑτοίμην ἔχομεν ἐπὶ τοῦ δικαστηρίου τῆς ἀληθείας, ὥρμησα μὲν σιωπῆσαι, ὃ καὶ ἐποίησα. τρίτον γὰρ ἤδη τοῦτο ἔτος ἐστὶν, ἐν ᾧ τυπτόμενος ὑπὸ τῶν διαβολῶν φέρω*

A. C. 1351 Imp. Io. Cantacuz. 5

1. *ἀποτυγχανομένων* edd. 2. *ἡμᾶς* edd., *ἡμῶν* apogr. Par. 3. *λοιπὸν ἐξήχηται* edd. 5. *ἐξουδένωνται* et *νεωτεροποιῶν* edd. 13. *ἐκθέμενοι* edd. 16. *κἀγὼ ἀκούσ.* edd. 18. *γράμμασιν* edd. 19. *ἑτοίμην* add. edd., om. apogr. Par. 21. *ἐν* om. apogr. Par., add. edd.

torum examinatores, iniqui vero et malevoli recte factorum iudices." Et alibi: „Tribulationes nostrae, vel nobis tacentibus, vobis sunt cognitae, ut quae in totum orbem sunt invulgatae. Patrum dogmata contemnuntur, Apostolicae traditiones nullo numero habentur, recentiorum inventa in ecclesiis dominantur. Homines in posterum artificiose disputant, non theologos agunt. Pastores abiguntur, lupi graves introducuntur, qui Christi gregem discerpunt. Domus oratoriae deseruntur ab ecclesiastico coetu: solitudines refertae sunt plorantibus." Et alibi: „Qui mala mihi reddiderunt pro bonis et odium pro dilectione mea, qua eos prosequutus sum, iam me calumniantur eorum gratia, quae ipsi deprehenduntur scripto editis confessionibus approbasse. Temere nonnulli ora sua adversus conservos reserarunt. Mendacium sine timore effutitur, veritas obscuratur. Et ii quidem, qui accusantur, mox sine iudicio condemnantur; qui vero accusant, illis absque ulla examinatione fides adhibetur. Unde et ego, ubi complures percepi contra me epistolas circumferri, quibus perstringamur ac notemur, propterque scripta quaedam accusemur, quorum tutelarem defensionem habemus coram veritatis tribunali paratam: cogitavi quidem silendum esse, quod et feci. Nam tertius iam annus hic est, ex quo a calumniatoribus notatus accusationis flagella sustinere coepi, hoc uno con-

A. M. 6859 Ind. 4 P. 640 τὰς τῆς κατηγορίας μάστιγας, ἀρκούμενος ὅτι ἔχω κύριον, τὸν τῶν κρυπτῶν γνώστην καὶ μάρτυρα τῆς συκοφαντίας· ἐπεὶ δὲ ὁρῶ, ὅτι πολλοὶ τὴν σιωπὴν ἡμῶν εἰς βεβαίωσιν τῶν διαβολῶν παρεδέξαντο, καὶ οὐ διὰ μακροθυμίαν ἐνόμισαν ἡμᾶς σιωπᾷν, ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ ἔχειν στόμα διᾶραι πρὸς τὴν ἀλήθειαν, τούτου ἕνεκα ἐπειράθην ἐπιστεῖλαι ὑμῖν, παρακαλῶν τὴν ἐν Χριστῷ ἀγάπην ὑμῶν, ὥστε τὰς ἐξ ἑνὸς μέρους γινομένας διαβολὰς μὴ B πάντη παραδέχεσθαι ὡς ἀληθεῖς· διότι, καθὼς γέγραπται, οὐδένα κρίνει ὁ νόμος, ἐὰν μὴ πρῶτον ἀκούσῃ καὶ γνῷ τί ποιεῖ." καὶ ἀλλαχοῦ· „Εἰ γὰρ καὶ τὰ ἄλλα ἡμῶν στεναγμῶν ἄξια, ἀλλ' ἔγωγε τοῦτο τολμῶ καυχᾶσθαι ἐν κυρίῳ, ὅτι οὐδέποτε πεπλανημένας ἔσχον τὰς περὶ τοῦ θεοῦ ὑπολήψεις, ἢ ἑτέρως φρονῶν μετέμαθον ὕστερον· ἀλλ' ἣν ἐκ παιδὸς ἔλαβον ἔννοιαν περὶ θεοῦ παρὰ τῆς μακαρίας μητρός μου καὶ τῆς μάμμης μου Μακρί- C νης, ταύτην αὐξηθεῖσαν ἔσχον ἐν ἐμαυτῷ." καὶ πάλιν· „Ἐγὼ V. 517 πρὸς τὴν ἐπάλληλον τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν καὶ ποικίλην καθ' ἡμῶν ἐπιχείρησιν ἀποβλέπων σιωπᾷν δ' ᾤμην δεῖν, καὶ δέχεσθαι καθ' ἡσυχίαν τὰ ἐπαγόμενα, μηδ' ἀνταίρειν τοῖς καθωπλισμένοις τῷ ψεύδει, τῷ πονηρῷ τούτῳ ὅπλῳ. ἔδοξαν γάρ μοι παραπλήσιόν τι ποιεῖν τῷ Αἰσωπείῳ μύθῳ οἱ τὸ ἀπροφάσιστον D καθ' ἡμῶν ἀναλαβόντες μῖσος. ὡς γὰρ ἐκεῖνος ἐγκλήματά τινα τῷ ἀρνίῳ τὸν λύκον προσφέρειν ἐποίησεν, αἰσχυνόμενον δῆθεν

2. καὶ om. edd. 3. ἤδη τὴν edd. 9. Verba ἀκούσῃ — τί ποιεῖ add. edd. 12. ἑτέρως φρονῶν edd., ἑτέρων φρονεῖν apogr. Par. 18. ἀντερεῖν edd. 19. οὖν edd. pro γάρ.

tentus, quod dominum habeo secretorum cognitorem ac calumniae istius testem. Quoniam vero multos iam silentium nostrum eo rapuisse video, ut ex illo intentatas calumnias confirmarint: nosque non lenitatis ac patientiae gratia, sed quod ad expromendam veritatem os aperire neutiquam audeamus, ideo silere arbitrentur; ob eam causam scribere vobis conatus sum, obsecrans vestram in Christo dilectionem, ut calumnias, quas una pars obiicit, non mox ut prorsus veras admittatis: propterea quod, ut scriptum est, neminem iudicat lex, nisi prius audiat et cognoscat quid faciat." Et alibi: „Licet enim reliqua vita nostra digna sit, cuius gratia ingemiscamus: de hoc tamen uno in domino gloriari ausim, quod nunquam falsas opiniones habuerim de Deo: neque aliter sentiendo animi postea iudicium mutaverim: sed quam a puero sententiam de Deo a beata matre, deinde et avia mea Macrina recepi, illam iustis incrementis auctam et adultam in me ipso conservaverim." Et rursus: „Ego sane ad crebros et varios hostium nostrorum adversum nos conatus respiciens, silendum esse, et quae inferentur animo quieto toleranda putavi, nec resistendum illis qui mendacio muniti sunt, pessima scilicet armatura. Videntur enim mihi qui odium hoc inexcusabile contra nos induerunt, haud dissimile ab eo facere quod habet Aesopica fabula. Quemadmodum enim illa lupum culpas quasdam adversus agnum producere facit, quasi is turpe sibi ac dedecorosum fore

τὸ δοκεῖν ἄνευ δικαίας προφάσεως ἀναιρεῖν τὸν μηδὲν προλυπή- A. C. 1351 σαντα· τοῦ δ' ἀρνὸς πᾶσαν τὴν ἐκ συκοφαντίας ἐπαγομένην αἰ- Imp. Io. Cantacuz. 5 τίαν εὐχερῶς διαλύοντος, μηδὲν μᾶλλον ὑφίεσθαι τῆς ὁρμῆς τὸν λύκον· ἀλλὰ τοῖς μὲν δικαίοις ἡττᾶσθαι, τοῖς δ' ὀδοῦσι νικᾶν· οὕτως οἷς τὸ καθ' ἡμῶν μῖσος ὥς τι τῶν ἀγαθῶν ἐσπουδάσθη, ἐρυθριῶντες τάχα τῷ δοκεῖν ἄνευ αἰτίας μισεῖν, αἰτίας πλάσ- E σουσι καθ' ἡμῶν καὶ ἐγκλήματα, καὶ οὐδενὶ τῶν λεγομένων μέχρι παντὸς ἐπιμένουσιν. ἀλλὰ νῦν μὲν τοῦτο, μετ' ὀλίγον δ' ἄλλο, καὶ αὖθις ἕτερον τῆς καθ' ἡμῶν δυσμενείας τὸ αἴτιον λέγουσι." καὶ πάλιν· „Οὐκοῦν καὶ τοῦτο ἡμῖν ἐγκαλοῦσι, τὸ τὰ ἐπιλεγόμενα τῇ θείᾳ φύσει ὀνόματα μοναδικῶς ἐξαγγέλλειν. ἀλλ' ἕτοιμος ἡμῖν πρὸς τοῦτο καὶ σαφὴς ὁ λόγος. ὁ γὰρ καταγινώ- F σκων τῶν μίαν λεγόντων θεότητα ἐξ ἀνάγκης τῷ πολλὰς λέγοντι, ἢ τῷ μηδεμίαν, συνθήσεται. οὐ γάρ ἐστι δυνατὸν, ἕτερόν τι παρὰ τὸ εἰρημένον ἐπινοῆσαι. Εἰ οὖν τὸ εἰς πλῆθος ἐκτείνειν τὸν ἀριθμὸν τῶν θεοτήτων, μόνων τῶν τὴν πολύθεον πλάνην νενοσηκότων ἐστὶ, τὸ δὲ καθόλως ἀρνεῖσθαι τὴν θεότητα, P. 641 τῶν ἀθέων ἂν εἴη, τίς λόγος ἐστὶν ὁ διαβάλλων ἡμᾶς ἐπὶ τὸ μίαν ὁμολογεῖν τὴν θεότητα;" καὶ μετ' ὀλίγον· „πάντα τὰ θεοπρεπῆ νοήματά τε καὶ ὀνόματα ὁμοτίμως ἔχουσι πρὸς ἄλληλα, τῷ μηδὲν παρὰ τὴν τοῦ ὑποκειμένου διαφωνεῖν σημασίαν. οὐ γὰρ ἐπ' ἄλλο τι ὑποκείμενον χειραγωγεῖ τὴν διάνοιαν τοῦ ἀγα-

2. τοῦ δὲ ἀρνίου edd. 10. οὐκοῦν τοῦτο μόνον ἐστὶν ἐν ἐγκλήματι edd. 11. ἐν τῇ et καταγγέλλειν edd. 17. καθόλου edd.

putet, si praeter iustam rationem interimat agnum, a quo nihil sit laesus, et tamen, licet omnem quae ex adornata calumnia intenditur accusationem agnus placide diluat, nihilo magis lupum ab impetu sibi temperare, sed etiamsi iustis rationibus vincatur, dentibus tamen victorem pervincere: ita et qui odio nostri non secus atque rei honestae student, turpe forsan putantes, si absque ratione nos odio persequi videantur, causas odii contra nos et crimina fingunt. Nihil autem eorum quae contra nos feruntur, constanter tuentur; sed nunc hanc, paulo post aliam, et rursus quoque aliam inimicitiae causam assignant." Et rursus: „Itaque et hoc illi nobis crimini dant, quod competentia divinae naturae nomina singulariter pronunciamus. Verum paratam habemus ad hoc et manifestam rationem. Quisquis enim unam docentes divinitatem condemnat, necessario multas vel prorsus nullam tradenti adstipulabitur. Impossibile namque est, ut praeterea aliud quid excogitetur. Cum ergo numerum divinitatum ad multitudinem extendere eorum tantum sit, qui errore multorum deorum tanquam morbo laborant: prorsus vero in universum negare divinitatem eorum sit, qui nullum censent esse Deum, ut impii: quamobrem nos traducimur ob id, quod unam confitemur divinitatem?" Et paulo post: „Omnia Deo competentia, tam cogitata quam nomina, eiusdem inter se sunt conditionis, eo quod circa subiecti significationem nihil habent discriminis. Non enim mentis cogita-

A. M. 6859 Ind. 4 θοῦ ἡ προσηγορία, ἐφ' ἕτερον δὲ ἡ τοῦ σοφοῦ καὶ ἡ τοῦ δυνα-
B τοῦ καὶ ἡ τοῦ δικαίου· ἀλλ' ὅσαπερ ἂν εἴπῃς ὀνόματα, ἓν διὰ πάντων ἐστὶ τὸ σημαινόμενον· κἂν θεὸν εἴπῃς, τὸν αὐτὸν ἐνεδείξω, ὃν διὰ τῶν λοιπῶν ὀνομάτων ἐνόησας. Καταμανθανόμενα γὰρ καὶ συγκρινόμενα πρὸς ἄλληλα τὰ ὀνόματα διὰ τῆς ἐν ἑκάστοις ἐνθεωρουμένης ἐμφάσεως εὑρεθήσεται μηδὲν τῆς τοῦ θεοῦ προσηγορίας ἔλαττον ἔχοντα. τεκμήριον δέ, ὅτι τούτῳ μὲν τῷ ὀνόματι πολλὰ καὶ τῶν καταδεεστέρων ἐπονομάζεται, καὶ ἐπὶ τῶν ἀπεμφαινόντων ὁμοίως λεγομένῳ. Τὸ δὲ τοῦ ἁγίου ὄνομα
C καὶ τοῦ ἀφθάρτου καὶ τοῦ εὐθέος καὶ τοῦ ἀγαθοῦ οὐδαμοῦ κοινοποιούμενον πρὸς τὰ μὴ δέοντα παρὰ τῆς γραφῆς ἐδιδάχθημεν." (E.) Ἐμοὶ δὲ καὶ πλείους εἰς τὴν τῶν λεγομένων ἀπόδειξιν ὡρμημένῳ παράγειν ἁγίους ῥᾷον ἔδοξεν εἶναι, πρότερον δι' ἑνὸς τουτουῒ τὴν τῶν πάλαι πρὸς τὰ παρόντα συγγένειαν διευκρινήσαντας, ἔπειτα ἐπενεγκεῖν καὶ τὰς τῶν ἄλλων μαρτυρίας διὰ
D τοὺς ἀμφιβόλους καὶ σμικρογνώμονας. ἐπεὶ κἀκ τούτου νῦν μέτριά τινά μοι δίκην ἐράνου συνῆκται, καὶ ὅσον ἀφοσιώσασθαι
V. 518 πρὸς τὴν ζήτησιν καὶ χρείαν τῆς νῦν ὑποθέσεως. ἐξέσται γάρ, ὅτῳ ἂν ᾖ βουλομένῳ, τοῖς εἰρημένοις παρατιθέντας ἓν ἑνὶ καὶ πλείοσι πλείω τῶν καθ' ἡμᾶς ἀκήρατον εὑρίσκειν τὴν συμφωνίαν τοῦ νῦν διωγμοῦ πρὸς τὸν τότε· καὶ μανθάνειν σαφέστερον, ὡς
E ἃ διΐστησι χρόνος, ταῦτα χρόνος ἐπαναλαμβάνων αὖθις συνί-

1. ἡ δυνατοῦ apogr. Par., καὶ τοῦ edd. καὶ ἡ τοῦ em. Boiv.
4. ἐνόησας edd., ἐνόησαν apogr. Par.

tionem ad aliud subiectum ducit appellatio boni, et ad aliud, sapientis, potentis, et iusti: sed quaecunque eiusmodi nomina protuleris, unum est perpetuo quod significatur. Et si Deum dixeris, eundem significasti, quem et in reliquis nominibus cogitasti. Nam si expendantur huiusmodi nomina, et inter se considerata cuiusque significatione conferantur, nihil appellatione Dei minus habere differreque deprehendentur. Argumentum huius est, quod ab appellatione Dei multa ex inferioribus quoque cognominantur, quae etiam absimilibus et dissentaneis rebus attribuitur. Sancti vero et incorrupti, et recti bonique nomina nusquam illis, quibus haud oportet, communicari per Scripturam edocti sumus." (V.) Ad ea quae dixi confirmanda testes citare Sanctos plures animus fuit. At commodius esse visum est, praeteritarum et praesentium rerum affinitatem per unum hunc primo declarare; deinde, ut vacillantes et pusillos animos confirmarem, aliorum quoque testimonia subiungere. Atque ex hoc ipso modica quaedam a me collecta et corrogata sunt, sic videlicet, ut quae ad quaestionem et ad praesens institutum attinebant, ea sola leviter quasi delibarim. Etenim cuivis facile erit, nostra cum iis quae dicta sunt, unum cum uno, plura cum pluribus conferenti, perfectissimam utriusque persecutionis, hodiernae et eius quae tum saeviit, similitudinem intelligere; item explorate illud discere, quae tempus disiungit, ea per tempus redintegrata iterum coniungi: quae re-

A. C. 1351 Imp. Io. Cantacuz. 5.

στησι· καὶ ἃ ῥοῦς χειμερίων φύναι πραγμάτων συγχεῖ, πραγμάτων αὖθις συνάπτει παλίῤῥοια· καὶ ἃ βίων πολυπλόκων λαβύρινθοι διασπείρουσι πρὸς λήθης μυχοὺς καὶ κρυπτῆρας, ἀντίστροφοι πάλιν λαβύρινθοι βίων πρὸς τὰ συγγενῆ καὶ ὁμόφυλα τῶν πάλαι τῷ χρόνῳ γεγενημένων ἀναφέρουσιν ὕστερον ἴχνη, οἷον ἀνακαλυπτήρια ταῖς ἀλλήλων διὰ μακροῦ τοῦ μέσου συμφυΐαις καὶ ὁμοιότησι θύοντες.

έ. Μετὰ γὰρ τὸν ἡμέτερον διωγμὸν ἐκεῖνον εὐθὺς καὶ φό- P. 642 βους ἅπαντας οἱ διῶκται ψυχῆς ἀποσκευασάμενοι, καθάπερ ἐκ ναυαγίου καὶ κλύδωνος παρ᾽ ἐλπίδας ἀνασωθέντες ἁπάσας, ἀνεπεπνεύκεσαν τέως ἡδύ τι καὶ ἐλευθέριον· καὶ συχνότερον νύκτωρ καὶ μεθ᾽ ἡμέραν ἤδη λοιπὸν συνέδρια δρῶντες ὑπὸ βασιλεῖ καὶ ἰδίᾳ καὶ ἄνευ ἡμῶν πᾶν ποιεῖν καὶ λέγειν καθ᾽ ἡμῶν οὐκ ἠμέλ- B λουν. ἐν δὲ τοῖς τοιούτοις διημιλλήσαντο πρὸς ἀλλήλους τὰ πρῶτα, ὅστις τε καθ᾽ ἡμῶν πλείους ἀφῆκε λοιδορίας ἀφηγούμενοι σὺν κρότῳ καὶ γέλωτι· καὶ ὅστις ἥττους μὲν, δριμυτέρας δέ· καὶ αὖ ὅστις ὕστερον μὲν, καιριώτερον δέ· καὶ μάλα γέ τοι σὺν ἀσελγαινούσῃ γνώμῃ καὶ βωμολοχούσῃ γλώττῃ, ἐφ᾽ οἷς ἐγκαλύπτεσθαι ἔδει, τούτοις ἐγκαλλωπίζεσθαι οἱ θεομισεῖς οὐκ αἰδούμενοι, οὐδ᾽ ἐρυθριῶντες· ἀλλ᾽ ὅμοιον ποιοῦντές γ᾽ ἐκείνῳ τῷ C Διοσκόρῳ, τῷ δυσσεβεῖ προέδρῳ τῆς Ἀλεξανδρείας· ὃς μετὰ τὸ πλείους τε ἄλλους καὶ Φλαβιανὸν πεφονευκέναι τὸν πατριάρχην ἐν τῇ κατ᾽ Ἔφεσον ἀθροισθείσῃ πάλαι συνόδῳ τῶν ἐπισκόπων

17. τοι Boiv. pro τε.

rum, ut ita dicam, aestu procelloso turbantur, ea reciproco rerum aestu rursus componi; quae denique per varias hominum aetates, velut per multiplices labyrinthos, profunda et obscura oblivione merguntur ac dissipata evanescunt, ea deinde, revolutis aetatum labyrinthis, ad cognata et affinia rerum olim gestarum vestigia retroagi, coniunctionemque et similitudinem suam post longa temporum spatia quasi revelare.

5. Cum eam nos persecutionem passi fuissemus, statim persecutores, posito omni metu, quasi ex naufragio et tempestate praeter spem omnem incolumes servati, iucunde respirare, et quadam veluti libertatis aura recreari. Tum ex eo iam frequentius diu noctuque, praeside imperatore, privatim et sine nobis concilia habentes, nihil negligere, quo nos factis dictisque violatos oppugnent. Ac primum illi in iis conciliis inter se certant, cum plausu et risu narrantes, quis plura in nos convitia fuderit; item quis pauciora quidem, sed acriora; tum quis sero et post alios, sed opportunius; idque summa animi impudentia et scurrili linguae procacitate: nec sacrilegi illi verentur erubescuntve de iis rebus gloriari, quarum pudore ipsos oportebat capite obvoluto latere. Porro hoc ii Dioscori more faciunt, impii illius Alexandriae praesulis, qui in Concilio episcoporum, Ephesi olim congregatorum, occiso praeter alios complures patriarcha ipso Flaviano, de

A. M. 6859 ἐνεκαλλωπίσατο κἀκεῖνος ἐκείνῳ τῷ φόνῳ, καθάπερ ἐπὶ μεγάλῳ
Ind. 4 τινὶ προτερήματι, τὸν πάλαι Νέρωνα μιμησάμενος, τοῖς οἰκείοις
αὐλήμασί τε καὶ ὀρχήμασιν ἐγκαυχώμενον, ἃ ταῖς νυξὶν ἐπετέλει
D τῷ βασιλικῷ βήματι, ἐκεῖ καθημένων τῶν τῆς πάλαι Ῥώμης εὐ-
πατριδῶν καὶ συγκλητικῶν οὐ μάλα ἑκόντων. (Β.) Οὕτω τοί-
νυν καὶ ἡ σεμνὴ τῶν ἐπισκόπων αὕτη φατρία, τοὺς ἡμῶν διω-
γμοὺς ὀρχησαμένη, τῷ Παλαμᾷ καὶ ἀλλήλοις συνεχώρουν ἑξῆς
τὰ τῆς ἀσεβείας ἐγκλήματα, προτερήματα μᾶλλον αὐτὰ προσει-
E πόντες καὶ δόγματα εὐσεβείας, τῆς ἀντιμισθίας εὐθὺς ἑπομένης
αὐτοῖς ἀναλόγως καὶ τῶν ἐπάθλων, διὰ τῶν ἐκ βασιλικοῦ τρί-
ποδος θεσπισμάτων. διανομαὶ ταῦτα χρημάτων καὶ κτημάτων
V. 519 πρόσοδοι καὶ ἱερῶν φροντιστηρίων πολυανθρώπων ἐκδόσεις
πρὸς ἀνθρώπους ἀμαθεστάτους ὡς τὰ πολλὰ, καὶ πλὴν τοῦ χρη-
ματίζεσθαι πλέον εἰδότας οὐδέν· παραπλησίως ὥσπερ τὰς φο-
P. 643 νικὰς προγραφὰς τῶν πάλαι τῆς Ῥώμης εὐπατριδῶν καὶ συγκλη-
τικῶν Σύλλας μὲν Κορνήλιος πρότερον, Ἀντώνιος δ᾽ ὕστερον,
τυραννικώτερον τῇ ἐξουσίᾳ ἐπιπηδήσαντες· πλὴν ὅτι ἐκείνοις μὲν
σωμάτων γίνεσθαι φονευταῖς ἐγεγόνει διὰ τὴν τῶν κτήσεων ἁρ-
παγὴν καὶ διανομήν· τούτοις δὲ ψυχῶν ὁμοῦ καὶ σωμάτων ὄλε-
θρος ἅπας ἐπραγματεύετο· ψυχῶν μὲν τῶν ἰδίων, ὑπὲρ ὧν
ἠπείγοντο· σωμάτων δὲ τῶν ἀλλοτρίων, καθ᾽ ὧν ἠπείγοντο.
B (Γ.) Ἔπειτα ψηφίζονται καθ᾽ ἡμῶν ἐφ᾽ ἑτέραις ἑτέρας διανομὰς
κολάσεων ἀϊδίους· ὥσπερ ἐν ταῖς ἀρχαιρεσίαις τοῖς πάλαι Ῥω-
μαίοις ἐδρᾶτο· πλὴν ὅτι ἐκείνοις μὲν ἀρχαιρεσιάζουσι, τιμαὶ

ea caede ambitiose et ipse tanquam de egregia aliqua victoria gloriabatur, antiquum Neronem imitatus, tibiarum cantibus et tripudiis gloriantem; quibus ille in ipso suggestu solii imperatorii, assidentibus veteris Romae patriciis et senatoriis viris, nec iis quidem admodum volentibus, de nocte operabatur. (II.) Pari modo venerabile illud episcoporum collegium, nostris calamitatibus velut saltatis, Palamae et sibi invicem deinceps laesae pietatis crimina condonabant; immo ea ab illis facta eximia et verae religionis dogmata appellabantur. Atque ipsis statim salaria et praemia, pro cuiusque dignitate, datis ex imperatorio tripode responsis, constituuntur; pecuniarum scilicet largitiones, et reditus ex praediis percipiendi: ac res monasteriorum frequentissimorum locantur hominibus, imperitissimis plerisque, et nihil nisi pecuniam facere doctis: itidem fere ut olim nobilium et senatorii ordinis civium Romanorum sanguinariae proscriptiones factae sunt, primum a Cornelio Sylla, deinde ab Antonio, qui summam potestatem tyrannice invaserant; nisi quod illi ut bona diriperent ac distribuerent, corporum interfectores exstitere; hi vero animabus simul et corporibus exitium moliuntur; animabus quidem suis, quibus prodesse; corporibus autem alienis, quibus nocere contendunt. (III.) Distributiones deinde poenarum alias ex aliis perpetuo in nos decernunt; quemadmodum apud veteres Romanos in comitiis fiebat; nisi quod illis comitia habentibus honores et

καὶ βραβεῖα τοῖς ἀριστεύουσιν ἐψηφίζοντο· τούτοις δ' ἀφορμαὶ A. C. 1351
καὶ σκέμματα κακίας, μὴ ὅτι κατὰ τῶν ζώντων, ἀλλ' ἤδη καὶ Imp. Io. Cantacuz. 5
αὐτῶν τῶν τεθνεώτων. καθαιροῦσι γὰρ κἀκείνους καὶ ἀναθεμα-
τίζουσιν, ὑφ' ὧν αὐτοὶ καθῃρέθησαν διὰ τὴν ἀσέβειαν τῶν και-
νοτομηθέντων δογμάτων, οὑτωσὶ τοὺς τῆς ἀσεβείας ἐλέγχους C
διαδρᾶναι νομίσαντες, μὴ πρὸς ἐπισκόπων δῆθεν, ἀλλ' ὑπὸ
καθῃρημένων καθαιρεθέντες· καὶ ταῦτα τῶν γε πλειόνων ὑπαρ-
χόντων αὐτῶν, οἳ σὺν τῷ πατριάρχῃ τότε καὶ τοῖς ἐπισκόποις
ἐκείνοις ἦσαν οἱ Παλαμᾶν τε αὐτὸν καθῃρηκότες καὶ ἀναθεματί-
σαντες καὶ ἅμα τοὺς ἀμφ' αὐτόν· δι' ἃ σήμερον ἑαυτοὺς ἀνα-
θεματίζουσιν, ὑπερμαχοῦντες τοῦ Παλαμᾶ. ἐζήτουν γὰρ μᾶλ- D
λον ἁμαρτάνειν ἀνέγκλητα, ἢ τοῖς ἐπιτιμίοις ὑπείκοντας εὐσε-
βεῖν, καὶ δι' ἀπώλειαν μᾶλλον ψυχῆς σωματικῶς εὐπραγεῖν.
(Δ.) Ὅμως οὐδ' ἀπώλειαν ᾤοντ' εἶναι ψυχῆς τὰ δρώμενα. πῶς
γὰρ, οἳ τυραννικώτερον τρόπον τὸ αὐτεξούσιόν τε καὶ βουλόμε-
νον τοῦ θεοῦ σφετερισάμενοι, τό γ' εἰς αὐτοὺς ἧκον, αὐτὸν μὲν
ἐν κόλποις δήπου τῶν οὐρανίων θαλάμων περιγράψαντες συνε- E
κάλυψαν, ἀνυπόστατον δέ τινα καὶ ἀνούσιον ἐθεοποίησαν ἐνέρ-
γειαν, ταὐτὸν εἰπεῖν ἀθεΐαν· ἵν' ἁμαρτάνωσιν ἀνέγκλητα, καὶ
ἄφεσιν ἀλλήλοις ἁμαρτημάτων διδόναι τε καὶ ἀντιλαμβάνειν αὐ-
τεξουσίως ἔχωσι, καθάπερ οἱ τὰ ἐν ἀγοραῖς ὄψα πιπράσκοντές
τε καὶ ὠνούμενοι. εἰς τοῦτο γὰρ οἶμαι τείνειν καὶ ὃ πρὸς τοῖς
ἄλλοις ὑπὸ τοῦ Παλαμᾶ καὶ τοῦτο δογματιζόμενον βλασφημεῖ-

praemia praestantissimo cuique decernebantur; his vero, non solum in vivos, sed et in ipsos iam denique mortuos, grassandi causae et rationes statuuntur. Nam eos etiam de gradu deiiciunt et anathemate feriunt, per quos ipsi, ut novorum impiorumque dogmatum auctores, deiecti fuerant; eoque se impietatis notam effugituros arbitrantur, quod a quibus deiecti sint, ii videlicet non episcopi, sed deiecti ipsi de gradu fuerint. Et haec qui faciunt, eorum plerique iidem sunt, qui cum patriarcha et episcopis illis tum coniuncti Palamam et eius asseclas anathemati subiecerunt. Itaque iidem hodie, pro Palama pugnantes, se ipsos anathemati subiiciunt. Nempe illi impune peccare maluerunt, quam poenas dando colere pietatem; et ut corpori bene esset, animam ultro perdiderunt. (IV.) Atqui illi nec ea quae fierent perniciosa animae esse credidere. Ecquomodo autem credidissent, qui auctoritate et voluntate divina tyrannice sibi ipsis subiecta, quantum quidem in se fuit, ipsum Deum in recessibus caelestium thalamorum circumscriptum occultarunt; quandam autem insubsistentem substantiaeque expertem operationem, seu, quod idem est, atheismum ipsum deificarunt; nimirum ut peccent impune et peccatorum veniam, perinde ut obsonia in foro vendentes ementesque, invicem dare et accipere privata auctoritate possint. Eo enim spectare illud puto, quod Palamas praeter caetera impie docet et pronunciat: homines effici principii exper-

A. M. 6859 Ind. 4 ται· ἀνάρχους δηλαδὴ τοὺς ἀνθρώπους καθίστασθαι καὶ ἀκτί- F στους· ταὐτὸν δ' εἰπεῖν ἐνυποστάτους καὶ ἐνουσίους θεούς, ἀπειράκις ἀπείρους, τῶν ἀπειράκις ἀπείρων (χρὴ γὰρ κατ' ἐκεῖνον ἐνταῦθα καλεῖν) ἐνεργειῶν καὶ θεοτήτων, ἀκτίστων καὶ ἀνουσίων θεῶν, ταὐτὸν δ' εἰπεῖν μηδένων. τῷ γὰρ ἀκτίστῳ καὶ ἀνυποστάτῳ τὸ μηδὲν μήτ' εἶναι μήτε πιστεύεσθαι πᾶσιν ἀνθρώποις δοκεῖ καὶ πιστεύεται, καὶ αὐτοῖς γε τοῖς βρέφεσιν, εἶναι P. 644 ταὐτόν. οὐδεμία γὰρ (φησὶ) φύσις, ὅτι μὴ τόδε ἐστὶν, ἀλλ' ὅτι τόδε. ἡ τοῦ ὄντος θέσις οὐχ ἡ τοῦ μὴ ὄντος ἀναίρεσις. (E.) Οὕτω μειρακιωδῶς ἐνεανιεύσαντο κατὰ τῆς εὐσεβείας, καὶ οὕτως ἀσύνετα καθ' ἡμῶν εἰργάσαντό τε καὶ ἐβουλεύσαντο, ταῖς ἡμετέραις συμφοραῖς τὴν ἑαυτῶν ἑστιῶντες θηριωδίαν, καὶ πᾶν πονηρὸν ῥῆμα καθ' ἡμῶν ψευδόμενοι συνέθεντο, καθ' ὅσα καὶ B οἷά σφισιν ὑπηγόρευε τὸ θυμούμενον τῆς ψυχῆς· καὶ ἀγορὰς V. 520 καὶ θέατρα πάντ' ἐμπεπλήκασι δι' ἐμμίσθων κηρύκων, λαμπρὰν εἰς ἀνανταγώνιστον πίστωσιν τῶν ἀκουόντων ἐπιτηδεύσαντες τὸν ἡμέτερον συγκλεισμόν· ἵνα καθ' ἡμῶν τε πλάττοντες ἐπιψηφίζωσιν ὁποῖα καὶ ὅσα βούλοιντο καὶ ἅμα πλείους τῶν ἀσυνέτως ἐχόντων μαθήσεως πρὸς τὴν σφετέραν αὐτῶν ἀσέβειαν προσεταιρίζωνται, τοῦ παρὰ πόδας ἐλέγχου κατὰ διάμετρον ἱσταμέ- C νου, μήτε θεὸν φοβούμενοι, μήτ' ἀνθρώπους αἰδούμενοι, μήτ' εἰς τὸ μέλλον εἶναι πιστεύοντές τινα τῶν ἐνταῦθα δρωμένων κρίσιν, μήτε κατάστασιν ἀμοιβῆς ἀγαθῶν καὶ κακῶν, ὡς τὰ ἱερὰ

tes et increatos; seu, quod idem est, Deos per se subsistentes, et substantia praeditos infinities infinitos, infinities infinitarum (oportet enim hoc loco sic vocare ut ab eo vocantur) energiarum et divinitatum, quae sint increati et substantia carentes Dii; seu, quod idem est, nulli. Nam quod est increatum simul et substantiae expers, id omnibus hominibus, et ipsis quoque infantibus, videtur crediturque idem esse atque illud, quod nihil est nihilque esse creditur. Nulla enim, inquit, natura in eo consistit, quod non sit hoc, sed in eo, quod hoc sit. Non ponitur id quod est, hoc ipso quod tollitur id quod non est. (V.) Ita saniori doctrinae iuveniliter illi insultarunt, ita nos factis consiliisque dementibus oppugnarunt, calamitatibus nostris immanitatem suam cibantes; iidemque omne malum verbum adversum nos mentientes ex composito loquuti sunt, quidquid ira suggereret, qualiacunque animus dictaret: iis fora theatraque omnia per conductitios praecones impleverunt. Atque ut ea, quae dicebant, audienti cuilibet invicto argumento confirmarent, magno apparatu nos incluserunt; quo scilicet in nos, quot et qualia libuisset, confingerent ac decernerent; simulque ut ex iis, qui tardo essent ad discendum ingenio, socios sibi plures adiungerent, remotis quam longissime illis, quibus praesentibus facile poterant redargui; non Dei metu, non hominum reverentia deterriti; non de huius vitae facinoribus iudicium olim futurum esse credentes, nec mercedem bonis et malis, quemadmodum docent sacra oracula, constitutam

A. C. 1351 Imp. Io. Cantacuz. 5

διδάσκουσι λόγια. (ς'.) Ἀλλὰ ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα μακραῖς τισι βίβλοις καὶ κύρβεσιν ἀναγράψαντες καὶ τομογραφήσαντες οἰκειοχείροις ὑπογραφαῖς ἐβεβαίωσαν ἅμα βασιλεῖ τε καὶ πατριάρχῃ πάντες ἐπίσκοποι καὶ πρεσβύτεροι· οἱ μὲν καὶ χειρὶ καὶ D γνώμῃ θελούσῃ· οἱ δὲ χειρὶ μὲν, γνώμῃ δ' οὔ· καὶ τοὐναντίον αὖθις ἕτεροι. ἦσαν γὰρ οἳ γνώμῃ μὲν καὶ γλώττῃ δημοσίᾳ τὴν ὁμολογίαν παρέσχον, χειρὶ δ' οὔ, τὴν μέλλουσαν φεύγοντες λοιδορίαν. προὔκειντο γὰρ, οἷς μὲν ἂν μὴ συμφωνεῖν ἐξῇ, βασανι- καὶ ἀδοξίαι· οἷς δ' ἐνῆν τὸ πείθεσθαι ῥᾴδιον, τούτοις δ' ἀμοιβαὶ χρημάτων καὶ τιμῶν παντοδαπῶν. τούτοις πολλοὶ καὶ τῶν E ἐμῶν ἑάλωσαν φίλων, κἀξ ἐναντίου μοι ἔστησαν, καὶ ἐξεβιάζοντο μᾶλλον αὐτοὶ προδιδόντες καὶ ζητοῦντες τὴν ψυχήν μου, καὶ δολιότητας ὅλην τὴν ἡμέραν μελετῶντες, καὶ γλῶτταν κινοῦντες ἀεὶ κατ' ἐμοῦ. (Ζ.) Τούτων εἷς μοι καὶ ὁ καλὸς ἐγεγόνει Καβασίλας, τῶν φίλων ὁ βέλτιστος, πρᾶγμα, πρὶν γενέσθαι, μηδ' εἰς ἐνθύμησιν ἧκον· ὃ καὶ σφόδρα τοι κομιδῇ τεθαύμακα, F καὶ θαυμάζων οὐ παύομαι, πρός τε τὸ βαθὺ γῆρας ἀποβλέπων τἀνδρὸς καὶ τὴν διὰ βίου βαθεῖαν ἐγκράτειαν καὶ ἀκτημοσύνην. ἀλλὰ γὰρ ἦ σοφὸς ἦν ἐκεῖνος, ὃς πρῶτος ἐν γνώμῃ τόδ' ἐβάστασε καὶ γλώττῃ διεμυθολόγησε, τὸν μακρὸν ἅπαντα φύειν τ' ἄδηλα χρόνον καὶ τὰ φανέντα καλύπτειν. τἆλλα γὰρ ὢν καὶ φαινόμενος καὶ ὁ ἀνὴρ οὑτοσὶ καλὸς κἀγαθὸς ἔλαθε δόξης ἐρῶν ἀνθρωπίνης καὶ κομιδῇ κολακείας ἡττώμενος. καὶ συγγνώμη

esse arbitrantes. (VI.) Haec et talia, in longis voluminibus et tabulis perscripta, et in Tomum redacta, cum imperatore et patriarcha episcopi et presbyteri omnes propriis subscriptionibus muniverunt; quidam manu pariter et sententia sponte approbantes; alii non sententia, sed manu; contra autem alii. Nam fuerunt qui sententia et lingua publice professionem ediderint; manu vero non item; eo quod futura convitia pertimescerent. Nempe iis qui assentiri nefas putarent, proposita erat poenarum infamia: qui facilem assensum praeberent, ii pecuniis et omni honorum genere donabantur. His illecebris etiam amicorum meorum multi capti sunt, et contra me steterunt. Ii vero saeviebant vehementius, prodentes quaerentesque animam meam, et dolos tota die meditantes, et linguam in me perpetuo exserentes. (VII.) Horum mihi unus fuit ipse Cabasilas, amicorum optimus: id quod, antequam contigisset, ne in mentem quidem venerat. Eoque valde admiratus sum, et admirari haud desino, cum et ad summam viri senectutem, et ad eam, quam tota vita professus est, summam continentiam paupertatemque respicio. Nimirum vere is sapiens fuit, hoc qui primus mente concepit, et lingua divulgavit, omnia longum tempus et obscura promere, et in lucem prolata obscurare. Caetera quippe vir honestus et bonus cum et esset et esse videretur, non videbatur is esse, ut erat re ipsa, qui et humanae gloriae appetens foret, et adulatione perfacillime vinceretur. Tamen illi dandi est venia, qui difficilem affectus

A. M. 6859 Ind. 4 P. 645 τἀνδρὶ, δύσμαχον τυραννίδα ψυχῆς ἐνεγκεῖν οὐδαμῇ δυνηθέντι. καίτοι ἐχρῆν τοῦ σοφοῦ Διογένους πεισθῆναι τοῖς λόγοις· ὃς πυθομένου τινὸς, ὅπως ἂν τις ἔνδοξος τάχιστα γένοιτο καὶ ῥᾳδίως, ἀπεκρίνατο· εἰ δόξης καταφρονεῖν δυνηθείη. εἰ δέ τῳ δοκοίη, τὸ πάθος ἐθέλοντι θεραπεύειν καί τι τῆς μέμψεως ὑφαιρεῖν, μὴ διὰ δόξης ἔρωτα καταψηφίζεσθαι, πρὸς τοιοῦτον πτῶ- B μα κατενηνέχθαι τὸν φίλον, ἀλλὰ τῷ μήτε θεμελίους στεῤῥοὺς ὑποστῆσαι τῇ γλώττῃ σοφίας τῆς θύραθεν, μήτε πεῖραν ἱερῶν εἰληφέναι δογμάτων, οὐκ ἔγωγε διοίσομαι. πολλῷ γὰρ μᾶλλον ἂν τοῦθ᾽ ἑλοίμην ἢ ἐκεῖνο· ὅτι τοῦτο μὲν, ἀκούσιον ὂν, ἐξαιρεῖται τοῦ τῆς κακίας ὑπερβάλλοντος τὸν φίλον, καὶ συγγνώμης ἰνδάλματα δίδωσιν ἀμωσγέπως αὐτῷ· ἐκεῖνο δ᾽ ἁπάσας αὐτόχρημα συγγνώμης ἐλπίδας ἀνασοβεῖ, τοῦ ἑκουσίου τῆς γνώμης C δίκην ἀχλύος αὐτὰς συνθολούσης. τῇ γάρ τοι φύσει καὶ τῷ πλουσίῳ τῆς γλώττης τεθαῤῥηκὼς ὁ ἀνὴρ ἐξ ἀρχῆς ταύτῃ τοὺς ἐντυγχάνοντας διὰ βίου κατέκλυζε, καὶ τροφῆς αὐτῆς ἐπιλανθανόμενος. διὸ καὶ πάντας σοφίας ἐς τοῦτο συγκλείσας τοὺς ἔρωτας, καὶ τοῦτο μόνον ἱκανὸν ἡγησάμενος, τὸ χρυσοῦν ἀπονητὶ συγκο- V. 521 μίζειν θέρος αὐτῷ τῶν ἐπαίνων πάντων, ἥκιστα διὰ φροντίδος πεποίηται σοφίᾳ καὶ δόγμασιν ἱεροῖς τὸν τῆς γλώττης κοσμῆσαι D δρόμον. ἢ γὰρ ἂν τῶν δυοῖν οὐδενὸς ἐξέπιπτε χρόνων· ἀλλ᾽ ἀεὶ μὲν τὸ τῆς πολυλογίας, ὡς ἐπὶ πλεῖστον ἁμαρτάνον, διέφευγεν ἄν· νῦν δ᾽ εἰς τὸ τῆς ἀσεβείας οὐκ ἂν ἐνέπιπτε βάραθρον.

14. συνθολοῦντος coni. Boiv.

tyrannici pugnam sustinere non potuerit. Quanquam eum sapientis Diogenis parere dictis oportebat, qui ab aliquo interrogatus, qua quis ratione celerrime et facile gloriam adipisceretur: nimirum (respondit) si gloriam possit contemnere. Quod si quis, ut huic malo medeatur, et ut reprehensionem aliquantum minuat, non putet amicum condemnandum, quasi is amore gloriae prolapsus sic corruerit, sed eo quod nec linguam doctrina profana, tanquam firmo fundamento, subnixam haberet, nec sacrorum dogmatum usum sibi comparasset, equidem nihil moror. Multo enim hoc quam illud malim; quoniam hoc, cum sit praeter voluntatem, maioris improbitatis crimine amicum absolvit, et aliquam excusationis umbram utcunque ei tribuit; illud autem veniae spes omnes, offusa quadam ex voluntario animi motu caligine turbidas, repellit. Ingenio quippe et dicendi copia vir ille iam inde ab initio confisus, eo tanquam diluvio obvios quosque perpetuo inundabat, etiam capiendi cibi immemor. Omnibus itaque doctrinae amoribus hoc fine circumscriptis, cum unum hoc satis esse arbitraretur ad colligendam sibi laudum omnium messem auream, minimum curavit illam linguae volubilitatem scientiarum et sacrorum dogmatum usu ornare. Alioqui nullo tempore male ei cessisset: sed et verborum abundantiam, quae plerumque peccat, semper effugisset, nec in barathrum impie-

A. C. 1351 Imp. Io. Cantacuz. 5

(Η.) Τοιούτοις οἶμαι καὶ ὁ μέγας ἐν θεολογίᾳ Γρηγόριος ἀνδράσι περιτυχὼν, ἐν τῇ τῶν πνευματομάχων περιπεσοῦσιν αἱρέσει, „τοσοῦτον ὑμῶν," φησὶ, „περιέχομαι καὶ τοσοῦτον ὑμῶν αἰδοῦμαι τὴν εὔκοσμον ταύτην στολὴν καὶ τὸ χρῶμα τῆς ἐγκρατείας καὶ τὰ E ἱερὰ ταῦτα συστήματα καὶ τὴν σεμνὴν παρθενίαν καὶ κάθαρσιν καὶ τὴν πάννυχον ψαλμῳδίαν καὶ τὸ φιλόπτωχον καὶ φιλάδελφον καὶ φιλόξενον, ὥστε καὶ ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ Χριστοῦ καὶ παθεῖν τι ὡς κατάκριτος δέχομαι· μόνον εἰ σταίητε μεθ' ἡμῶν, καὶ κοινῇ τὴν τριάδα δοξάσαιμεν. περὶ γὰρ τῶν ἄλλων τί χρὴ καὶ λέγειν, σαφῶς τεθνηκότων; οὓς Χριστοῦ μόνου ἐγεῖραι, F τοῦ ζωοποιοῦντος τοὺς νεκροὺς κατὰ τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν· οἳ κακῶς τῷ τόπῳ χωρίζονται, τῷ λόγῳ συνδεδεμένοι, καὶ τοσοῦτον πρὸς ἀλλήλους ζυγομαχοῦσιν, ὅσον ὀφθαλμοὶ διάστροφοι τὸ ἓν βλέποντες, καὶ οὐ τῇ ὄψει, τῇ θέσει δὲ στασιάζοντες· εἴ γε καὶ διαστροφὴν αὐτοῖς ἐγκλητέον, ἀλλὰ μὴ τύφλωσιν." (Θ.) Ἐγὼ P. 646 δὲ καὶ ταῦτα καλῶς τε καὶ εὐφυῶς πρὸς τὴν παροῦσαν εὑρίσκων ὑπόθεσιν ἁρμοζόμενα καὶ πλέον ἔχω τι λέγειν αὐτός. ἀνῄρηται γὰρ ἀγάπη πᾶσα καὶ παραμυθία καὶ λόγος φίλων παρήγορος. οὐδαμοῦ σπλάγχνον ἀδελφικὸν, οὐδαμοῦ δάκρυον συμπαθές. ὅθεν καὶ ἀνεμνήσθην ἐκείνων τοῦ Σολομῶντος· ἀπέβλεψα γὰρ, ἐκεῖνός φησι, καὶ εἶδον ὑπὸ τὸν ἥλιον, ὅτι οὐ τοῖς κούφοις ὁ δρόμος, οὐδὲ τοῖς δυνατοῖς ὁ πόλεμος· καί γε οὐ τοῖς σοφοῖς B

10. μόνον edd. 20. ἐπέστρεψα edd. 22. καὶ οὐ edd. τῷ σοφῷ edd.

tatis praeceps nunc corruisset. (VIII.) Tales credo magnus ille theologus Gregorius homines nactus, in Pneumatomachorum haeresin prolapsos, „Adeo (inquit) vos amplector atque exosculor, adeo concinnam hanc vestram et compositam vestem revereor, et contractum ex continentia colorem, et sacros hos coetus, et venerandam virginitatem ac purgationem, et noctes, quas in psalmorum cantione insomnes transigitis, et propensum in pauperes et fratres et hospites studium atque amorem, ut anathema etiam a Christo esse, ac nonnihil, ut damnatus, perpeti non recusem: modo nobiscum adiungamini, communibusque animis Trinitatem celebremus. Nam quid de aliis dicam, perspicue mortuis, (quos ad vitam revocare Christi solius est, qui sua potentia mortuos vivificat) qui loco male atque improbe distrahuntur, cum doctrinae vinculo constricti sint, tantumque inter se contendunt, quantum distorti oculi, unam eandemque rem cernentes, ac non obtutu, sed situ duntaxat inter se dissidentes: si tamen illis distortio et perversitas, non autem caecitas obiicienda est." (IX.) Ego vero, etsi haec ad praesens institutum pulchre et apte accommodata reperio, tamen ipse plus dico. Sublata scilicet omnis caritas et consolatio, et amicorum blanda allocutio. Nusquam fraterna viscera: nusquam lacrimae condolentes. Unde et illa Salomonis recordatus sum: Respexi enim (inquit ille) et vidi sub sole, quoniam non est velocibus cursus, nec potentibus praelium, nec quidem sapientibus prudentia, nec quidem amicis

A. M. 6859 Ind. 4 ἡ φρόνησις· καί γε οὐ τοῖς φίλοις τὸ εὔελπι· ἀλλὰ καιρὸς καὶ ἀπάντημα συμβήσεται πᾶσιν αὐτοῖς ἀπροσδόκητον ἐκ θεοῦ, πᾶσαν ὑπερβαῖνον σοφίαν καὶ δύναμιν ἀνθρωπίνην, καὶ πάντα φαυλίζον ἀνθρώπινον ὄγκον καὶ τῦφον. διὸ καὶ σιγᾶν ἔκρινα δεῖν, καὶ τῶν τοῦ βίου παιγνίων θαυμάζειν τὰς ἀγχιστρόφους μεταβολάς, καὶ μηδένα πρὸ τελευτῆς μακαρίζειν. καὶ ὁ μὲν C Δαρεῖος ἐκεῖνος ὑπὸ πληγῶν καὶ τραυμάτων ἐπιβούλων εἰς θάνατον ἐλαυνόμενος, ἐπειδὴ διψήσας ᾔτησεν ὕδωρ, καὶ παρῆν οὐδεὶς ἐν ἐρήμῳ καὶ ἀβάτῳ διωκομένῳ γῇ, πλὴν ἑνός τινος ἀνδρὸς εὐτελοῦς, ὃς ὕδωρ τε ἐκόμισε βραχὺ καὶ ἀνέψυξε πρὸ τῆς τελευτῆς, βύθιον ἀνακλαυσάμενος καὶ δακρύσας, „τοῦτό μοι τελευταῖον," ἔφησε, „τῶν δυστυχημάτων, εὖ παθόντι μὴ δύνασθαι τὸ προσῆκον ἀμείψασθαι." ἐγὼ δ' ἁπάντων ἀπόντων D γνωρίμων, φίλων, οἰκείων, γειτόνων, ἐν ἀπαραμυθήτῳ καθείρξει μόνος καθήμενος μεῖζον εὑρίσκω καὶ τελευταῖον τῶν ἐμῶν δυστυχημάτων τουτί, μὴ δύνασθαι παντάπασι, μὴ ὅτι τῷ ψυχροῦ ποτήριον παρασχόντι τό γε προσῆκον ἀμείβεσθαι, ἀλλὰ μηδ' ἔχειν ὃς ἄν μοι τοῦτο διακονήσηται. φέρω τοίνυν ἀρκούμενος, ὅτι ἔχω κύριον, τὸν τῶν κρυπτῶν γνώστην, μάρτυρα τῆς ἀδικίας. ἀλλ' ἐκεῖσε ἐπάνειμι.

P. 647 V. 522 ς'. Οὐ γὰρ ἠρέμει τὸ βάρβαρον ἐκεῖνο καὶ φονικὸν τῆς γνώμης τῶν παλαμναίων ἐκείνων ἀνδρῶν· ἀλλ' ἐξ οὐρίας ὠθοῦν τὴν

2. συναντήσεται σύμπασιν edd.

spes bona; sed tempus et eventus occurret omnibus illis inopinatus a Deo, omnem supergrediens sapientiam et virtutem humanam, omnem deprimens humanum tumorem et fastum. Quamobrem et silere, et eorum qui vitam hanc exercent ludorum crebras vicissitudines mirari, et neminem ante obitum dici felicem oportere iudicavi. Ac Darius quidem ille, plagis et vulneribus per insidias acceptis, adeoque morte instante, cum aquam sitiens petiisset, et ei per deserta et invia loca fugienti nemo adesset, uno excepto, eoque infimae sortis homine, qui et paulum aquae attulit, et illum ante mortem refrigerato aestu recreavit, gemitum ab imo ducens, obortisque lacrimis, „hoc mihi (inquit) post omnia ultimum accidit infortunium; quod beneficio affectus gratiam referre non possim." Ego autem, cum omnes familiares, amici, necessarii, vicini absint, solusque hic sedeam inclusus, ubi nullum solatium datur, maximum hoc infortuniorum meorum et ultimum esse duco, non solum haud posse me gratiam referre ei, qui frigidae poculum dederit, sed nec eum quidem praesto mihi esse, qui eiusmodi poculum ministret. Fero itaque patienter, hac re contentus, quod dominum, qui occulta cognoscit, eiusce iniuriae testem habeam. Sed illuc redeo.

6. Non desinebat sceleratorum illorum animus barbarus et sanguinarius saevire: sed ii secundam ab imperatore auram adspirantem et volun-

ὀθόνην τῆς γνώμης τὸ τοῦ βασιλέως ἔχοντες πνεῦμα, Σκύλλαν A. C. 1351 Imp. Io. Cantacuz. 5 πελάγους καὶ Χάρυβδιν ἅπασαν κούφως διέπλεον, ἐμποδὼν οὐδενὸς τῶν ἁπάντων καθισταμένου. ὅθεν τὰ βλάσφημα δόγματα καὶ τὰς ἀνοσίους βίβλους ἐκείνας ἐς δημόσιον ἀνεγνωκότες ἄκουσμα, B ταῖς ἡμῶν καὶ τῆς εὐσεβείας ὕβρεσιν ἀνακεκραμένα, πείθουσιν αὐτίκα μάλα τὸν βασιλέα τοῖς ἐκ τῶν σφετέρων ὀνείρων προφοιβασμοῖς, τὰ τῆς βασιλείας ἀναδησάμενον σύμβολα, τῷ τε πατριάρχῃ καὶ τοῖς Παλαμικοῖς ἐπισκόποις συλλειτουργῆσαί τε καὶ τῇ θείᾳ τραπέζῃ ταῦτ' ἐπιθεῖναι χερσὶν ἰδίαις, νέον ἀνάθημα νέας θρησκείας νέοις θεοῖς καὶ θεότησιν ἀπειράκις ἀπείροις. ἦν δὲ τὸ μάλιστα συνωθῆσαν τὴν τῆς γνώμης εὐκολίαν αὐτοῦ πρὸς τήνδε τὴν πρᾶξιν οἱ δι' ὀνείρων μαντικοὶ τρίποδες, C πλείστην ὑπισχνούμενοι γῆς καὶ θαλάττης ἀρχὴν, τούτοις τοῖς τρόποις τὰ σφέτερα βεβαιώσαντι δόγματα. (B.) Καὶ τοῦτο, κατὰ μὲν τὸ σφίσι δόξαν, λοιδορίαν εἶχεν ἡμῶν καὶ τῆς εὐσεβείας· τῇ δ' ἀληθείᾳ γνώμης ἐκείνων εἶχεν εἰκόνα καὶ στήλην ἀσεβείας τὰ γράμματα. ἐπεὶ γὰρ οἱ λόγοι νῦν μὲν εἰκόνες εἰσὶ D τῶν πραγμάτων, ὅτε πρὸ τῶν πράξεων ἐν τοῖς τῆς διανοίας ἔτι θαλάμοις γυμνάζονται, καὶ τὰ τέλη ζωγραφοῦσιν ἐκεῖ πως αὐτῶν· νῦν δ' ἕτερον τρόπον καὶ εἰκόνες καθίστανται τῆς ψυχῆς, ὅτε μετὰ τὴν ἔνδον διάσκεψιν ἔργα γίνονται καὶ αὐτοὶ, ψυχῆς ἀπόζοντα ὡς εἰπεῖν, καὶ ὅπως ἕξεως ἔχει καὶ γνώμης αὐτὴ τοῖς ἔξω διατυποῦντα· τὰς τῆς ἔνδον κακοδοξίας τε καὶ θηριωδίας E

tatis suae vela impellentem nacti, quamlibet pelagi Scyllam, quamlibet Charybdim, nemine obstante, facili et expedito cursu pernavigabant. Itaque blasphema dogmata et impios libros, iactis in nos et in religionem contumeliis adspersos, cum publice perlegissent, statim imperatori per vaticinationes ex suis somniis depromptas persuadent, ut insignibus imperii redimitus et accinctus cum patriarcha et episcopis Palamitis rem divinam faciat, et propriis manibus libros illos imponat mensae sacrosanctae, novum donarium novae religionis, novis Diis et divinitatibus infinite infinitis oblatum. Porro eius voluntatem, facile alioqui cedentem, ad id exsequendum maxime impulerant vaticini illi tripodes, ex quibus maximum terrae et maris imperium per somnia huic spondebatur, si his ritibus istorum dogmata firmaret. (II.) Id, ut ipsi putabant, probro erat nobis piaeque doctrinae: re ipsa autem inerat scriptis illis imago eorum animi, et quaedam veluti statua impietatis. Etenim ut verba nunc rerum imagines sunt, tum scilicet cum ante exsecutionem in intimis animi penetralibus adhuc proludunt, et illic suos exitus adumbratos quodammodo informant: nunc eadem, sed aliter, sunt simulacra animi, cum et ipsa post arcanam illam consultationem res et facta esse incipiunt, animum (ut ita dicam) redolentia, ac eius habitum et affectum apud eos qui foris sint exprimentia: ita etiam haec scripta sensus pravi et moris belluini intus latentis imagines

A. M. 6859 Ind. 4 εἰκόνας τοῖς ἔξω λοιπὸν καὶ τάδε πομπεύει τὰ γράμματα, μεσημβρινῆς ἀκτῖνος περιφανέστερον τὸ βδέλυγμα τῆς ἐσχάτης ὑπάρχειν ἐρημώσεως αὐτόχρημα. ἀλλὰ τοῦ γε θεομισοῦς ἀναθήματος
P. 648 ἐκείνου τῇ ἱερᾷ τραπέζῃ ἐπιτεθέντος ἡ θεία μὲν οὐχ ἥψατο ψῆφος, εὐθὺς τὴν ἀνάλογον ἐπιφέρουσα τῇ τόλμῃ κόλασιν. (Γ.) Ἀλλ' οἱ κύκλῳ περιϊστάμενοι τέως ἐπίσκοποι καὶ πρεσβύτεροι πάντες ἐβόησαν, οὐχ ἥνπερ ἐχρῆν ἐπιτίμησιν· ὅτι πῶς, ἄνθρωπε, τῷ μόνῳ πάντων ποιητῇ θεῷ θεοτήτων ἐπενεγκεῖν διαφόρων τετόλμηκας πλῆθος, καὶ ἥκιστα δέδιας κατὰ σαυτοῦ τε
B καὶ ἡμῶν καὶ Ῥωμαίων ἁπάντων προκαλούμενος τὴν ἄμαχον ἐκείνην ῥομφαίαν καὶ τοὺς τῶν κακῶν παιδευτὰς αἰθερίους κεραυνούς; τούτων μὲν οὖν οὐδὲν τῶν ἁπάντων οὔτ' εἶπον, οὔθ'
V. 523 ἧκεν αὐτοῖς οὐδὲν ἐπὶ νοῦν, ἃ καὶ τῆς ἀληθείας ἐγγύτερα ἦν· ἀλλὰ κόλακας ἕκαστοι λόγους προμελετήσαντες ὑπισχνοῦντο καὶ προὔφερον, ἃ φύσις δίκης περαίνειν οὐκ οἶδεν· ὅτι τοῖς μὲν πά-
C λαι βασιλεῦσι κοινόν τι καὶ πάτριον σπούδασμα ἦν, κομίζειν ἐνταῦθα χρυσῷ καὶ ἀργύρῳ καὶ λίθοις πολυτίμοις κεκοσμημένα σκεύη καὶ ἔπιπλα, καὶ τοιαῦτα ἄττα κειμήλια. σὺ δὲ προσήνεγκας δῶρον ἐπῆλυ, καὶ οὐδαμῇ ποτ' ἐγχώριον τῇ τοῦ θεοῦ ἐκκλησίᾳ· ἀλλ' οἷον τῶν ἐξ αἰῶνος κεκόμικεν οὐδεὶς οὐδέπω βασιλεύς. καὶ σοὶ πλατυσμὸν ὑπισχνούμεθα τῆς ἐξουσίας κατά τ'
D Εὐρώπην καὶ Ἀσίαν, οἷον οὔπω τῶν πάλαι βασιλέων εὗρεν οὐδείς, οὐδὲ μείζονος ἀντιδόσεως τετύχηκε πρὸς θεοῦ, τοῦ τὸ ἀνάλογον τῆς προσαγωγῆς ἀντιδιδόντος κατόπιν, καὶ διὰ τὸ τῆς

spectandas publice exhibent iis qui foris sunt, ut meridiano sole clarius pateat, eam esse revera abominationem ultimae desolationis. Enim vero Deus invisum sibi donum, sancto altari impositum, suffragio suo haud dignatus est; sed parem statim audaciae poenam rependit. (III.) At episcopi et presbyteri tum circumstantes universi acclamabant; non illi quidem his verbis, sicut decebat, eum obiurgantes: heus tu homo, quomodo ausus es unico omnium auctori Deo offerre diversarum divinitatum multitudinem, nec veritus es in te ipsum, in nos, in omnes Romanos, ciere gladium illum intolerabilem, et caelestia fulmina, per quae improbi castigantur? Horum nihil ab iis dictum, immo ne cogitatum quidem: quae tamen veris propiora erant. Sed verba unusquisque adulantia praemeditati, pollicebantur et proponebant ea, quae, ut est natura iustitiae, perfici non debebant. „Veterum imperatorum commune illud et patrium institutum fuit (aiebant), ut vasa et supellectilia, auro, argento, et pretiosis lapidibus ornata, et alias eiusmodi gazas afferre huc studerent. Tu vero obtulisti donum adventitium, et rem minime indigenam ecclesiae Dei; sed qualem ab omni aevo nullus unquam princeps intulerat. Nos autem tibi finium imperii et ditionis per Europam et per Asiam propagationem pollicemur; sic ut veterum principum nemini unquam talis obtigerit, nec maior cuiquam merces data a Deo fuerit: qui quidem, pro oblati muneris ratione,

A. C. 1351
Imp. Io. Cantacuz. 5

ἀντιδόσεως πρόδηλον ἐμφανίζοντος πᾶσι τὴν μὴ φαινομένην ποιότητά τε καὶ δύναμιν αὐτῆς, πρός τε τὸ βέλτιστον καὶ τὸ χείριστον. (Δ.) Ἃ δὴ καὶ ἀκουσθέντα μὲν Βυζαντίοις, ὑπὲρ ὧν τὴν πρόῤῥησιν προεθέσπιζον, ἀκουσθέντα δὲ θεῷ, πρὸς ὃν ἡ προσαγωγὴ καὶ ἡ τῶν μελλόντων κρίσις ἀνετίθετο, ταχεῖαν εἰλήφει τὴν ἔκβασιν· οὐχ οἵαν αὐτοὶ κατὰ τὴν σφετέραν προεθέσπιζον βούλησιν· ἀλλ' οἵαν αἱ τῆς θείας δίκης ἀῤῥεπεῖς ἐπεψήφιζον πλάστιγγες, ὑπὸ μάρτυσι τοῖς εἰδόσι. E βραχεῖαι γὰρ ἐκεῖθεν ἡμέραι, καὶ πυρὶ κατανηλωκότες πάσας οἰκίας, συλλήβδην εἰπεῖν, ὅσαι Ῥωμαίοις πάλαι πολυτελῶς ᾠκοδόμηντο ἐφ' ἑκάτερα τοῦ πορθμοῦ περί τε τὸ τεῖχος δηλαδὴ τῶν Βυζαντίων καὶ τὴν ἀντιπέρας ἤπειρον, πρὸς τοσαύτην τὰ Ῥωμαίων συνή- F λυσαν στενοχωρίαν πράγματα οἱ τὸ βραχύτατον τουτὶ κατοικοῦντες φρούριον Γεννουῖται, ὥστε πᾶσαν παράλιον ἠσφαλίσθαι πύλην τοῖς Βυζαντίοις· δεδιέναι δ' ἤδη καὶ περὶ τῆς πόλεως αὐτῆς, μὴ δραμόντες ἐξαίφνης πυρὸς τὰς πύλας ἔργον ποιήσωνταί τε καὶ εἰσελάσωσιν ἀσχέτῳ ῥύμῃ, ἢ κλίμαξιν ὀλίγαις χρησάμενοι διὰ τῶν τειχῶν εἰσπηδήσωσι. διὸ τάφροις βαθείαις διειληφότες ἔξωθεν ἅπαν τὸ πρὸς ἄρκτον τετραμμένον τῶν Βυζαντίων πρὸς θάλατταν τεῖχος θαλάττης αὐτὰς ἐν βραχεῖ δεδεί- P. 649 χασι πλήρεις, ὡς ἄβατον ἐντεῦθεν τοῖς πολεμίοις Λατίνοις ἐκ τοῦ σχεδὸν τὸ μέρος ἐκεῖνο γενέσθαι. (Ε.) Οὕτω τῆς τοῦ τόμου προσαγωγῆς ταχεῖαν μέν, ἀντίθετον δὲ τῇ τοῦ βασιλέως παντάπασιν ὁρμῇ καὶ προθέσει, τὴν ἀντίδοσιν ὁ θεὸς παρέσχεν,

solet dignam deinde mercedem persolvere, et per evidens praemium latentem doni accepti conditionem et naturam, quatenus ea vel optima vel pessima sit, prodere et declarare." (IV.) Haec audita a Byzantiis, quorum gratia oraculum illud canebatur; audita item a Deo, cui et offerebatur donum, et futurorum iudicium permittebatur, celerem exitum habuerunt; non qualem illi pro sua voluntate vaticinati erant; sed eum ipsum, quem iustitia divina aequissimis lancibus ponderatum irrogavit. Testes fuere ii qui sciunt. Etenim paucis ex eo diebus elapsis, illas domos, quas quondam Romani in utroque freti littore, apud murum Byzantii et in ea continenti quae e regione est, magno sumptu aedificaverant, universas simul igne consumunt et rem Romanam in eas angustias adducunt Genuitae (isti scilicet qui parvulum castellum habitant), ut cives Byzantii, portis omnibus maritimis munitis, Urbi ipsi iam timeant, ne hostes subito accurrentes, portis crematis, introrumpant eo impetu qui sustineri non possit, aut paucis scalis admotis per ipsos muros insiliant. Quamobrem murum Byzantii maritimum, septentrioni obversum, fossis profundis extrinsecus ductis circumplexi, eas quamprimum immisso mari inundant, ut continuo illa pars hostibus Latinis fiat comminus inaccessa. (V.) Sic Deus pro Tomo oblato celerem quidem, sed imperatoris desiderio et proposito plane contra-

A. M. 6859 ὑπὸ μάρτυσι, μὴ ὅτι τοῖς θωπεύουσιν ἐπισκόποις ἐκείνοις καὶ
Ind. 4 B προθεσπίζουσιν ἃ τέρψιν αὐθημερὸν ταῖς ἀκοαῖς ἐβλάστησε μό-
νην, καρπὸν δ' οὐδένα τὸ παράπαν οὐδαμόθεν, ὅτι μὴ τὰ τῶν
ἐπισκοπικῶν ἐπαγγελιῶν ἐκείνων καὶ προφοιβασμῶν παντάπασιν
ἐναντιώτατα· ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς πέριξ ἔθνεσιν· ὡς μυκτηρι-
σμὸν καὶ χλευασμὸν ἅπασι προκεῖσθαι τὰ καθ' ἡμᾶς, καὶ παρά-
στασιν ἅπαντας εἶναι νομίζειν ἀναμφισβήτητον τὸ τῆς ἐκβάσεως
C πέρας, ὅτι παρανομίας καὶ ἀσεβείας ὁ τόμος μεστός. πρὸς γὰρ
τὸ τελευταῖον ἐκβὰν ἕκαστον τῶν πρὶν ὑπαρξάντων κρίνεται. τοῖς
μὲν γὰρ ἐπισκόποις, οἰομένοις εἶναι τὸ τῆς προσαγωγῆς καὶ τοῦ
δυσσεβοῦς ἐκείνου ἀναθήματος, τοῦ τόμου δηλαδὴ, τῆς βελ-
τίονος μοίρας, προθεσπίζειν καὶ προαναφωνεῖν ἐπῄει καὶ κηρύτ-
τειν τὰς βελτίους ἐκβάσεις περὶ τῆς τοῦ αὐτοκράτορος ἀρχῆς,
V. 524 ὅτι μέχρις Εὐφράτου καὶ Τίγρητος ἐκτενεῖ τοὺς ὅρους. ἐπεὶ δ'
D ἀνεκτὰ τῷ θεῷ τὸ παράπαν οὐκ ἦν τὰ τῆς προσενέξεως, ἀντέ-
στραπται τὰ τῶν ἐλπίδων· καὶ ἀντ' Εὐφράτου καὶ Τίγρητος,
τῶν μεγίστων ἐκείνων ποταμῶν, τάφρους ὑδάτων μεστοὺς θα-
λαττίων ὁ βασιλεὺς Καντακουζηνὸς τὰ τῶν Βυζαντίων τείχη
προσκλύζειν ἀνώρυξέ τε καὶ ἐτεχνούργησε, τοῖς πολεμίοις ἐξ ἀπο-
ρίας μικρὸν ἐπιτείχισμα· ὡς εἶναι τοῖς συλλογίζεσθαι βουλομέ-
E νοις ῥᾴδιον καὶ σαφὲς τὸ συμπέρασμα· ὅτι κακὸν ἄρα καὶ δυσ-
σεβὲς τὸ τῆς τομογραφίας ἐκείνων ἀνάθημα ὂν κακοδαιμονού-
σης ἔτυχε καὶ τῆς ἐκβάσεως, καὶ πάνυ τοι σφόδρα ἐναντιωτάτης,
κἀκ διαμέτρου ταῖς σφῶν προῤῥήσεσι τὴν τῶν Ῥωμαίων ἐνεγκαμέ-

riam, mercedem retribuit. Atque eius rei testes fuerunt non episcopi solum illi assentatores, qui ea praenunciaverant, quae unius tantum diecu-lae voluptatem auribus pepererunt, fructum autem omnino et undecunque nullum, immo res illis promissis et vaticinationibus maxime et per omnia oppositas; sed et populi quilibet circum habitantes; ita ut omnium risui et sannae res nostrae expositae paterent, ac ipse ille rerum exitus argumento certissimo fidem omnibus faceret, Tomum esse iniquissimum et impietatis plenum: siquidem ex ultimo eventu anteacta quaeque aestimantur. Nempe munus illud profanumque donarium melioris notae esse arbitrantibus episcopis, visum erat meliores eventus canere, ac praedicendo denunciare imperatori; eum scilicet ad Euphratem et Tigrim usque imperii sui fines prolaturum. Verum quia oblata illa eiusmodi erant, ut ea Deus omnino aversaretur, ideo contra quam speratum erat accidit; ac pro maximis illis fluviis, Euphrate et Tigride, imperator Cantacuzenus fossas percussit, quae marina aqua plenae Byzantii muros alluerent; isque exiguum hoc adversus hostes praesidium, cogente necessitate, per artem munivit; ut argumentanti cuilibet facilis et evidens occurrat haec conclusio: quoniam Tomus, ab illis scriptus, malum fuisset et impium munus oblatum, ideo infelicem exitum consequutum esse; eum videlicet, qui maxime contrarius, et eorum praedictionibus quam longissima distantia interiecta oppositus,

νης ἀπώλειαν. (ϛ΄.) Ἔξεστι μὲν οὖν ἐντεῦθεν, παρεξετάζοντας A. C. 1351 καὶ παρατιθέντας, τὴν τῶν παρόντων ὁρᾶν πρὸς τὰ πάλαι συγ- Imp. Io. Cantacuz. 5 γένειαν. σάλος γὰρ καὶ νῦν κατέσχε τὴν τῶν ἐκκλησιῶν ἀκρόπο- F λιν, θαλασσίου κλύδωνος παντὸς ἀγριώτερος. τὰ πατέρων ὅριά τε καὶ δόγματα κατασέσεισται. τῶν ἀρχόντων ὁ τῦφος μετὰ τῆς ἀμαθίας ταράττει δίκην θυέλλης ἅπαντα, πρὸς ὑπερβολὰς καὶ ἐλλείψεις τὰ τῆς εὐσεβείας παρασυρόντων δόγματα. τοῖς μὲν τῶν ἀνθισταμένων χεῖρες ἐπάγονται φονικαί· τοὺς δ' ἐξορίαι καὶ διωγμοὶ παντοῖοι μερίζονται· τοὺς δ' εἱρκταὶ συγκρύπτουσι καταχθόνιοι, αὐτοσχέδιοι τοῖς ἔτι ζῶσι δρώμενοι τάφοι. θεολο- P. 650 γοῦσιν ἀδεῶς οἱ βάναυσοι, ἀγορὰς καὶ θέατρα πάντα τοιούτων φωνῶν ἐμπιπλῶντες. ποιμένες ἐλαύνονται· βαρεῖς δ' ἀντεισάγονται λύκοι κατὰ τῶν ποιμνίων. θεοτήτων ἀκτίστων ὁ ἀριθμὸς εἰς ἄπειρον ἐκτείνεται πλῆθος. λαλεῖται τὸ ψεῦδος ἀφόβως· ἡ ἀλήθεια συγκαλύπτεται. διαβάλλουσιν ἡμᾶς ἐφ' οἷς αὐτοί γε ἐνέχονται ἐγκλήμασι. θεσμοὶ πατέρων πεπάτηνται. (Ζ.) Καὶ τί B δεῖ καθ' ἕκαστα πάντα διεξιέναι ζητεῖν, ἐξὸν τοὺς ἀναγινώσκοντας παραβάλλειν τοῖς πράγμασι, καὶ συνάγειν ἐκ παραθέσεως τὴν τῶν πάλαι πρὸς τὰ νῦν ὁμοιότητα· φαίην δ' ἂν καὶ μείζω τὴν νῦν εὑρίσκειν κακίαν, ἢ κατὰ τὰς θρυλλουμένας τῶν πάλαι· παρόσον τῆς τότε Ῥωμαίων ἀρχῆς εὐρυτέρας οὔσης ἐν ἠπείρῳ καὶ θαλάσσῃ, καὶ σοφῶν ἀνδρῶν πανταχῇ τῆς οἰκουμένης ἀκμαζόντων, καὶ πάντων μὲν πατριαρχῶν σχεδὸν, καὶ ἐπισκόπων τῶν C

exitium Romanis attulisset. (VI.) Caeterum et hinc quoque, si tempora conferantur et inter se componantur, rerum hodiernarum cum iis quae olim gestae sunt cognationem perspicere est. Quippe et hisce temporibus quolibet maris aestu violentior agitatio arcem invasit ecclesiarum. Termini constituti et tradita a Patribus dogmata labefactantur. Omnia procellae instar conturbat iunctus cum ignorantia fastus principum, qui et superflua addendo, et detrahendo necessaria, doctrinam Fidei pervertunt. Si qui resistunt, eorum aliis manus inferuntur sanguinariae; alios exsilia et omnis generis persecutiones dispertiunt: alios denique carcer subterraneus operit, velut tumulus quidam subitarius, hominibus adhuc vivis paratus. Fabri vilissimi de rebus divinis disputant impune, fora theatraque omnia eiusmodi sermonibus implentes. Pastores expelluntur. Lupi crudeles in eorum locum adversus greges introducuntur. Divinitatum increatarum numerus in infinitum extenditur. Mentiendi nullus metus. Veritas involucris tegitur. Quorum criminum rei ipsi sunt, ea in nos per calumniam transferunt. Patrum praescripta pedibus proteruntur. (VII.) Et quid necesse est velle omnia persequi sigillatim, quae qui legunt facile ipsi possunt cum rebus conferre, ut priscarum cum hodiernis similitudo ex comparatione colligatur: immo, ausim dicere, ut maius hodie malum grassari comperiatur, quam fuerint vetera et pervulgata illa: propterea quod iis temporibus, cum Romanum imperium terra et mari latius porrigeretur, et ubique gentium viri docti florerent, patriarchae autem fere omnes, et episcopi plerique,

A. M. 6859 Ind. 4 πλείστων, ἐχόντων μετὰ σοφίας ἀνάλογον καὶ τὴν ἐν δόγμασι πεῖραν, ὡς ἔχειν τοὺς διωκομένους πλατεῖαν τὴν χώραν, ἐκ τῆσδε τῆς πόλεως φεύγειν εἰς τὴν ἑτέραν, κἀκεῖθεν εἰς ἄλλην, καὶ αὖθις ἐκεῖθεν ἐντεῦθεν· καὶ δύνασθαι τοῦ μὲν ἑνὸς κινδυνεύοντος μέρους, τῶν δ' ἄλλων ὑγιαινόντων ἔτι καὶ ἀνθισταμένων, ἐγείρεσθαι τὸ πεπτωκός. νῦν δ' ἐν μόνῳ τῷ Βυζαντίῳ σχεδὸν τῆς D ἐξουσίας καθισταμένης ἁπάσης, πατριαρχικῶν δ' ἐκκλησιῶν καὶ ἐπισκοπικῶν, ὀλίγου δέω λέγειν ἁπασῶν, γενομένων ὑφ' ἡγεμόσι βαρβάροις, καὶ διὰ ταῦτα τῶν διωκόντων ὁμοῦ καὶ διωκομένων, ταὐτὸν δ' εἰπεῖν λύκων ὁμοῦ καὶ ἀρνίων, ἐν μάνδρᾳ μιᾷ, τῷ Βυζαντίῳ φημὶ, συγκλεισθέντων, μετὰ πολλῆς ἀδείας τὸ τοῦ Χριστοῦ δαπανᾶται ποίμνιον, μηδενὸς μηδαμῆ μηδεμίαν κατα- E φυγὴν ἀσφαλῆ κεκτημένου, μηδ' ἐν ψυχῇ λαβεῖν ὁπωσοῦν δυ- V. 525 ναμένου τὸ εὔελπι. καὶ γίνεται τὸ πρᾶγμα πολλῷ βιαιότερον νῦν, ἢ κατὰ τὸν Αἰσώπειον μῦθον ἐκεῖνον, ᾧ ἐπὶ καιροῦ Βασίλειος ὁ μέγας ἐχρήσατο παραδείγματι πρὸς παράστασιν τῆς θηριωδίας τῶν τότε διωκτῶν. (H.) Ἐπεὶ δὲ καὶ τῆς δι' ὀνείρων ἠναγκάσμεθά πως μαντικῆς ὑπ' αὐτῶν διὰ μνήμης ἐλθεῖν, δι' ὧν εἰς F τὰ μάλιστα τῆς τοῦ βασιλέως γνώμης τὴν εὐκολίαν ἐξέπληξάν τε ῥᾳδίως καὶ ὑπηγάγοντο, φέρε καὶ περὶ τούτων μέτρια λέξωμεν, καὶ ὅσα παρὰ τοῦ προτεθέντος ἀρτίως ἡμῖν εἰς ἀρχέτυπον ἀφηγήσεως Βασιλείου τοῦ θείου ἐρανίσασθαι δυνηθείημεν ἄν. τοὺς γὰρ ἄλλους διὰ συντομίαν παρήκαμεν, ὅσοι τε τὴν τῶν τότε δεινῶν τραγῳδίαν καὶ ὅσοι τὰς ἄλλοτ' ἄλλως ἄλλας ἑξῆς ἀναφυεί-

eruditione iuxta ac dogmatum usu praestarent, patebant fugientibus magna locorum spatia, ut pulsi hac urbe in aliam fugerent, et inde in aliam, et rursus inde alioversum: adeoque, si pars una laboraret, aliae vero adhuc valerent ac resisterent, posset erigi id quod cecidisset. Hoc autem tempore, cum omnis fere principatus in solo Byzantio consistit, cum patriarchales ecclesiae, et episcopales paene dixerim universae, principibus barbaris subiiciuntur; atque idcirco persecutores simul et ii qui persecutionem patiuntur, seu, quod idem est, lupi promiscue et agni in eodem ovili, Byzantio urbe, includuntur; hoc inquam tempore oves Christi magna cum licentia disperduntur, quia nulla tutum usquam perfugium habet, nec spem bonam concipere ullo modo potest. Ita fit, ut violentia multo nunc maior saeviat, quam ut narratur in illa Aesopi fabula, qua magnus Basilius in tempore usus est, ut immanem persecutorum saevitiam eo exemplo declararet. (VIII.) Quoniam vero eius ipsius quam habent per somnia divinandi facultatis mentionem facere coacti ab illis sumus, qua potissimum re credulam imperatoris mentem facile perculerunt, ac velut domitam subegerunt, age de his etiam pauca a nobis dicantur; ea scilicet, quae ex sancto Basilio, quem nobis in his rebus enarrandis imitandum modo proposuimus, corrogare licuerit. Nam caeteros, qui calamitates tragicas recensuerunt, quae vel tum exstitere, vel aliis temporibus aliae deinceps et

σας ἐμπαθέστερον διεξίασι. φησὶ τοίνυν οὑτωσί πως ἐκεῖνος· A. C. 1351 „ἐγὼ διὰ τὴν ἐκ παιδός μοι πρὸς τὸ χωρίον τουτὶ συνήθειαν, βρα- Imp. Io. Cantacuz. 5 χείας σχολῆς ἐκ τῶν κατεχουσῶν ἡμᾶς ἀσχολιῶν ἐπιτυχὼν, ἄ- P. 651 σμενος ἦλθον ἐπὶ τὴν ἐσχατιὰν ταύτην. Τί οὖν χρὴ πρὸς ὀνείρους καταφεύγειν, καὶ ὀνειροσκόπους μισθοῦσθαι, κἂν ταῖς πανδήμοις ἑστιάσεσιν ἡμᾶς ποιεῖσθαι παροίνιον διήγημα; Τὸ γὰρ τοῦ Σαβελλίου κακὸν, πάλαι μὲν κινηθὲν, κατασβεσθὲν δὲ παρὰ B τῶν πατέρων, ἐπιχειροῦσι νῦν ἀνανεοῦσθαι οὗτοι, οἱ φόβῳ τῶν ἐλέγχων τοὺς καθ᾽ ἡμῶν ὀνείρους πλάττοντες. ἀλλ᾽ ὑμεῖς τὰς οἰνοβαρεῖς κεφαλὰς, ἃς ὁ ἐκ τῆς κραιπάλης ἀναφερόμενος ἀτμὸς εἶτα ἐγκυμαίνων καταφωτίζει, χαίρειν ἀφέντες παρὰ τῶν ἐγρηγορότων ἡμῶν, καὶ διὰ τὸν τοῦ θεοῦ φόβον μὴ δυναμένων ἡσυχάζειν, τὴν βλάβην ὑμῶν ἀκούσατε." (Θ.) Ὁρᾷς καὶ διὰ τῆς C τῶν ὀνείρων πλάνης ἐντεῦθεν εἰς ἐκείνην σαφῆ γινομένην τὴν ἐξομοίωσιν· ἅτε τὴν ἡγεμονίαν τοῦ τὰ τοιαῦτα διδάσκοντος ὄντος ἑνὸς ἀεὶ, τοῦ διαβόλου φημί. τρυφῶντες γὰρ καὶ οὗτοι, καὶ λαμπρὸν ἀκρατοποσίας ἀγώνισμα τὸ τῆς ἁβρᾶς τραπέζης ἔδαφος ἔχοντες, παροίνιον ἀφήγημα τὰς αὐτῶν ἀναπλάττουσι θεοπτείας, καὶ τὴν τῶν μελλόντων ἐξερεύγονται πρόγνωσιν εὐπετῶς, καθάπερ ἐγγάστριον πνεῦμα, ὑπὸ τῆς περὶ τὸν ἐγκέφαλον συναγομένης οἰνηρᾶς ἀναδόσεως ναυαγούσης τῆς γλώττης καὶ πλημμελούσης ἀναίδην. καὶ ἅμα θεολογίας ἄρχονται, τὸ θαῤῥεῖν ἔχοντες D

3. ἀναπνοῆς edd. pro σχολῆς. 7. τῇ παραδόσει τοῦ μεγάλου Γρηγορίου add. edd. ante παρά. 11. καταφαντάζει edd. 12. ἡμῶν om. edd.

variae subortae sunt, compendii causa omisimus. Hic autem sic ferme loquitur. „Ego propter huius loci consuetudinem, qua illi a puero assuevi, brevem aliquam a negotiis, quibus distinebamur, respirationem adeptus, cum gaudio ad solitudinem hanc accessi. Quid igitur opus est ad inania somnia confugere, et somniorum coniectores istos conducere, nosque publicis conviviis temulentorum inter pocula fabulam facere? Sabellii namque pestem, olim quidem motam, a Patribus autem consopitam, renovare conantur; qui, ne deprehendantur et convincantur, ista contra nos somnia confinxerunt. Vos itaque valedicto temulentis hisce capitibus, quibus suffumigatio illa crapulae sursum inaestuans phantasmata gignit, vestrum damnum a nobis discite, qui et vigilamus, et propter timorem Dei tacere nequimus." (IX.) Vides, ut in eo etiam quem pariunt somnia errore, hoc illi manifeste simile sit exemplum? Nimirum quia unus semper his moderandis praeest, qui et haec docet, Diabolus. Quippe et hi quoque genio indulgentes, et illustre bibendi certamen in plano mensae opiparae campo instituentes, oblatas sibi numinis species fingunt, convenientem hominibus ebriis narrationem. Iidem rerum futurarum praesagia facile eructant, velut inclusum ventre spiritum; lingua scilicet, ob vaporem vini in cerebro collectum, tanquam naufragio aliquo elisa, et turpiter titubante. Tum ii ipsi de rebus divinis disputare incipiunt, praesumpta iam audacia ex

A. M. 6859 Ind. 4 A. C. 1351 Imp. Io. Cantacuz. 5

ἤδη προειλημμένον ἐκ τῆς τῶν ἰδίων ὀνείρων μαντικῆς, καὶ ἀντιθέσεις καὶ λύσεις ἐρωτημάτων ἐπάγουσιν, ὁποίας ἂν αὐτοῖς εἴη βουλομένοις. „προβάλλουσι γὰρ (φησὶ) λόγους, οὐχ ἵνα τι χρή- E σιμον λάβωσι παρ' αὐτῶν, ἀλλ' ὅπως, ἐὰν μὴ συμβαινούσας τῇ αὐτῶν ἐπιθυμίᾳ τὰς ἀποκρίσεις εὕρωσι, ταύτην ἀφορμὴν δικαίαν ἔχειν δόξωσι τοῦ πολέμου καὶ τῆς κατὰ τῶν εὐσεβούντων διαβολῆς." εἶεν.

suorum somniorum divinatione, et argumentis quibuslibet obiectis solutisque, subinde ad interrogata respondent. „Proponunt enim (inquit ille) quaestiones, non ut fructum aliquem ex iis capiant, sed eo ut, si minus cum eorum votis responsiones congruant, iustam hanc videantur occasionem habere oppugnandi et calumniandi homines bene et pie sentientes." Sed de his satis.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ

ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ ΚΒ.

NICEPHORI GREGORAE

BYZANTINAE HISTORIAE

LIBER VIGESIMUS SECUNDUS.

ARGUMENTUM.

Internuncii, ab imperatore et patriarcha missi, ad Gregoram veniunt. Mandata exponunt. Nova decreta et Palamae libellum iubentur exhibere. Negant libellis opus esse: decreta allaturos se promittunt. Gregoras, ut utrumque exhibeatur, multis rationibus contendit. Internuncii, re infecta, discedunt (Cap. 1). *Palamas negat se libellos daturum. Nova decreta omnibus ostenduntur, praeterquam Gregorae. Monachorum custodum saevitia: Gregorae in eos merita. Davidis prophetae verba in similibus rerum angustiis. Experientiae vis* (2). *Patriarcha ipse Gregoram invisit. Eum amice alloquitur. Ut omne contentionis studium abiiciat, stolide admonet. Gregoras perstat in proposito. D. Basilii verba sibi accommodat. Tentatores, et in his discipulus, magistri proditor. Frustra isti quoque discedunt. Custodia ex eo durior. Alii rursus tentatores a patriarcha submissi* (3). *Cum Cabasila et anonymo de Palamae erroribus disputatio* (4).

α'. *Τούτων δ' ὅμως οὕτως ἐχόντων, καὶ οὕτως ἡμῶν ἐπὶ μα-* A. M. 6859
κρὸν, ὡς εἴρηται, φρουρουμένων πάνυ τοι ἀσφαλῶς, πάταγος Ind. 4 A. C. 1351
ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν μεταξὺ παρὰ τὰς ἡμετέρας ἠκούετο θύρας· Imp. Io. Cantacuz. 5.
οὗ τὸ ἀπροσδόκητον ἔκπληξίν τινα καὶ θόρυβον ἐνέσταξε τῇ ψυ- P. 652 V. 526

1. Tamen cum haec ita se haberent, et nos, sicuti dictum est, summa cautione iamdiu custodiremur, interea pulsatis die quadam foribus nostris, strepitus auditur: quae res, quod improvisa esset, terroris aliquid et tre-

A. M. 6859 χῇ, τῆς συνεχείας ἐκείνης τῶν ἀεὶ προσιόντων παμπόλλων ἡμῖν
Ind. 4 B λήθης ἤδη πυθμέσι κρυβείσης. διασαφησάντων δ' ὅμως ἐκείνων οἵτινες εἶεν, αἵ τε θύραι πρὸς ἡμῶν ἀνεῴγνυντο κἀκεῖνοι εἰσῄεσαν. ἀγγελιαφόροι δ' ἦσαν οὗτοι· πρὸς μὲν βασιλέως, ἄνδρες τῆς συγκλήτου καὶ εὐγενῶν· πρὸς αὖ τοῦ πατριάρχου, ἐπίσκοποί τε καὶ τῶν ἄλλως ἐλλογίμων ἔνιοι. προσειπόντες οὖν τὰ εἰωθότα καὶ καθεσθέντες ἤγγελλον τὰ ἐπιταχθέντα, λέγοντες ὡς „ἐκ μέσου γενομένων τῶν καινοτέρων ἐκείνων φωνῶν, δι' ἃς
C τὴν ἐκκλησίαν ταρᾶξαι συμπέπτωκε, τομογραφίαι καὶ νέα κατέστη ψηφίσματα πρὸς ἁπάντων ἡμῶν, τῶν τε ἐπισκόπων δηλαδὴ καὶ συγκλητικῶν, ἅμα βασιλεῖ τε καὶ πατριάρχῃ, ἔχουσαι πρὸς ἀκρίβειαν ἄριστα ἡρμοσμένως· ὡς εἶναί σοι τὸ κωλῦον οὐδὲν ἔτι, κοινωνοὺς ἔχειν ἡμᾶς τοῦ λοιποῦ καὶ ταὐτά σοι φρο-
D νοῦντας." (B.) Πολλῶν οὖν μεταξὺ τηνικαῦτα ῥαγέντων λόγων καὶ ἀντιθέσεων, τέλος ἀπῃτήθησαν ἐμφανίζειν τά τε νέα ἐκεῖνα ψηφίσματα καὶ ἅμα τὸν ὀφειλόμενον τούτοις τοῦ Παλαμᾶ λίβελλον, κατὰ τὴν τῶν θείων κανόνων ἔκδοσιν καὶ νομοθεσίαν. φησὶ γὰρ εὐθὺς ἡ πρὸς τῆς ἁγίας καὶ οἰκουμενικῆς ἕκτης συνόδου προενεχθεῖσα ψῆφος πρὸς τοὺς ὁμοίως ἔχοντας τούτοις, ὡς „οὐκ ἄλλοις ἡμᾶς πληροφορεῖτε ὑμεῖς, οἱ ἐπιστρέφειν πρὸς τὴν ἀλήθειαν λέγοντες, εἰ μὴ ἐγγράφους λιβέλλους τῆς πίστεως ὑμῶν
P. 653 ἀγάγητε καθ' ἑτέραν σύνοδον, ἡμῶν ἔμπροσθεν ὀφείλοντες ἐπὶ τῶν ἁγίων καὶ ἀχράντων τοῦ θεοῦ λογίων τούτους ἐπιδοῦναι." εἰ

20. ἄλλως coni. Boiv.

pidationis animo iniecit. Nam continuam illam et perpetuam hominum quamplurimorum ad nos ventitantium affluentiam penitus iam obliti eramus. Caeterum illi, ubi quinam essent indicarunt, foribus per nos reseratis admissi ingrediuntur. Erant porro internuncii, ab imperatore quidem missi, senatores et patricii; a patriarcha autem, episcopi et hominum praeterea eruditorum nonnulli: qui de more alloquuti me consederunt, ac mandata exponentes, „sublatis de medio (inquiebant) iis vocibus, per quas turbae in ecclesia excitatae fuerant, omnes quotquot sumus cum imperatore et patriarcha episcopi ac viri senatorii, novos Tomos, nova decreta composuimus, ad accuratam rationem perfectissime exacta; ut nihil iam obstet, quominus nos in posterum communione tecum iunctos et idem sentientes admittas." (II.) Multis tum dictis responsisque et interpellationibus interiectis, demum nova illa decreta exhibere iussi sunt; item Palamae libellum, cum his coniungendum, prout sacris canonibus traditum et constitutum esset. Etenim decretum, per sanctam oecumenicam Synodum sextam promulgatum, sic eos, quorum similis causa erat, alloquitur: „Qui dicitis vos converti ad veritatem, non alias nobis satisfacitis, nisi scriptos fidei vestrae libellos producatis apud aliam Synodum, debentes coram nobis super sanctis et intemeratis Dei oraculis eos depo-

A. C. 1351 Imp. Io. Cantacuz. 5

οὖν ἑπόμενοι καὶ ὑμεῖς ἐκείνῃ τῇ θείᾳ καὶ οἰκουμενικῇ τῶν πατέρων συνόδῳ τὰ ὅμοια κἀπὶ τῷ Παλαμᾷ πεπράχατε, κἀπὶ τοῖς ὁμοίοις αὐτὸν ἐδέξασθε, ἔργοις ἡμῖν τὰ τῆς γνώμης ἐνδείξασθε, παῤῥησίᾳ τὰ γράμματα φέροντες· καὶ ὁμόφρων ὑμῖν ἔσομαι. εἰ δὲ διανομαὶ γερῶν καὶ βασιλικῆς τραπέζης τρυφὴ καὶ χρημάτων ἄφθονος χορηγία συνεχέστερον ἀντλουμένη τοῖς βαλαντίοις B ὑμῶν καὶ τὸ χαῖρον τῆς ψυχῆς ἐντεῦθεν ἐφελκομένη, προσ- V. 527 κείσθω δ' ἅμα καὶ τῶν προσηκόντων ἀπειρία μετὰ τῆς ἀμαθίας, ῥᾳδίως ἐξόμνυσθαι τὰ πάτρια πέπεικε δόγματα καὶ τὴν τῶν καθεστώτων νομίμων φαυλίζειν εὐγένειαν, εἰδέναι χρεὼν, ὡς οὐδεὶς ἡμῖν οὐδαμῇ ποτε κοινωνίας ἐγγίνεται τρόπος. οὐχ ἧττον γὰρ ἂν ἢ φωτὶ πρὸς σκότος, καὶ γαλήνῃ πρὸς διαποντίους κλύ- C δωνας. (Γ.) Ἐκεῖνοι μὲν οὖν μὴ χρείαν εἶναι λιβέλλων ἔφασαν ἐνταυθοῖ, μηδὲ τοιούτων σφίσιν ἀπαίτησιν νῦν. νόμον γὰρ εἶναι λιβέλλων ἁπάντων στεῤῥότερον τὸ σφίσι δεδεγμένον τε καὶ δεδογμένον. περὶ δ' ὧν αὐτοῖς γέγραπται νέα ψηφίσματα, καὶ τομογραφικῶν συνθημάτων, αὐτοὶ ἑαυτοῖς μὴ κεκομικόσιν ἐμέμφοντό τε καὶ ἐς τὴν τῆς λήθης αὐτόνομον τυραννίδα τὴν τοῦ συμβάντος διαμαρτίαν ἀνέφερον· ὃ διορθοῦν τὴν ὑστεραίαν D σφόδρα ἐπηγγέλλοντο. (Δ.) Μηδὲ γὰρ εἶναι τῶν εἰκότων, πλὴν ἐκείνων, λόγους ὁμοῦ τῷ πληγέντι διαλυομένους ἀέρι κομίζειν, ἔφασκον ἔγωγε. μᾶλλον γὰρ ἂν ἐκεῖνά γε χρῆναι ποιεῖν ἐμφανῆ, πρὶν ἢ ἐκείνους αὐτούς. ἐπεὶ καὶ τὰ θεῖα τοῖς ἀποστόλοις εὐαγ-

16. νέων ψηφισμάτων coni. Boiv.

nere." Si igitur (aiebam) sacrosancto et generali Patrum Concilio ipsi quoque obsequuti cum Palama sic egistis, cumque iisdem conditionibus recepistis; iam vos, scripta illa palam proferentes, animum re declarate, et me vobis consentientem habetote. Quod si et praemia distributa, et mensae imperatoriae luxus, et larga pecuniae copia in vestros sacculos iugiter defluens et animum, ea parte qua gaudium sentit, blande alliciens, si denique (ut et hoc addamus) officii ignoratio et inscitia vobis persuaserunt, facile ut Patrum dogmata eiuraretis et constitutarum legum nobilitatem parvi faceretis; hoc scitote, nullo pacto fieri posse, ut ulla unquam inter nos communio sit; non magis scilicet, quam aut luci cum tenebris, aut serenitati cum saevientis pelagi fluctibus. (III.) At illi nec libellis opus esse in praesenti, nec talia nunc exigenda ab se aiebant. Nam quod ipsis approbatum decretumque esset, id legem esse omnibus libellis firmiorem. Quod ad nova decreta, quae scripsissent, et ad synodici Tomi constitutiones attineret; ea quia non attulissent, se ipsos incusabant, et eius rei culpam conferebant in oblivionem, cuius potestas summa et tyrannica esset; atque id peccatum postera die correcturos se affirmate promittebant. (IV.) Enimvero negabam ego rationi consentaneum esse, aut aliis convenire praeterquam istis, eiusmodi verba afferre, quae aëre percusso statim evanescerent; immo illa decreta, prius quam ipsi comparerent, opor-

A. M. 6859 Ind. 4 γέλια καὶ τῶν σοφῶν τῆς ἐκκλησίας μυσταγωγῶν αἱ διδασκα- E λίαι καὶ τὰ ἱερὰ δόγματα γέγραπται μέν, οὐκ ἐκδέδοται δέ· οὐδ' ἐκδέδοται μέν, σεσιώπηται δέ· ἀλλὰ καὶ διὰ πάσης τῆς οἰκουμένης ἀεὶ κηρύττεται, καὶ τῶν γεγραφότων θανόντων ἀθάνατα μένει τὰ γράμματα, στήλης ἁπάσης καὶ ἀνδριάντων ἁπάντων μακρῷ μονιμώτερα, μὴ μόνον ζῶσαν καὶ ἔμπνουν τινὰ τοῖς χρωμένοις παρεχόμενα τὴν ὠφέλειαν, ἀλλὰ καὶ τὴν τῶν γεγραφότων F προαίρεσίν τε καὶ οἰκονομικὴν σύνεσιν διηνεκῶς εἰκονίζοντα, καὶ τὸ ἀθάνατον ἔμπρακτόν σφισι διδόντων. πέφυκε γὰρ ἀεὶ χειροῦσθαι μετὰ ῥᾳστώνης τὰ αἰσθητὰ τὴν τῶν αἰσθητηρίων ἀντίληψιν, διὰ τὸ συγγενὲς καὶ οἰκεῖον, καὶ πεῖραν ἅμα καὶ γνωστικὴν ἐμπειρίαν συνάγεσθαι τὸ καίριον ἔχουσαν ἐκ τῆς ὁμιλίας ἀμφοῖν. νοῦς μὲν γὰρ δικαστὴς τῶν ἐν κόσμῳ πραγμάτων ὑπάρχων νῦν μὲν εἰς αἰθέρα νῦν δ' εἰς γῆν ἐνεργεῖ, καὶ διὰ τῶν P. 654 αἰσθητηρίων τὰς τῶν πραγμάτων ἀναγινώσκει ποιότητας· καὶ νῦν μὲν διὰ τῆς ἁφῆς ἐρωτᾷ καὶ μανθάνει σωμάτων τραχύτητας καὶ λειότητας, καὶ ὅσα τῷ τοιούτῳ πέφυκεν ὑποκεῖσθαι αἰσθητηρίῳ· καὶ αὖ διὰ τῆς ὀσφρήσεως ὅσα εὐώδη καὶ μή· καὶ νῦν μὲν διὰ τῆς ἀκοῆς τῶν ἐναρμονίων φωνῶν τὴν ἀντίληψιν ἴσχει· νῦν δὲ ταῖς διαφόροις διὰ τῶν ὄψεων βαφαῖς ὁμιλεῖ τῶν χρωμά- B των· καὶ πρός γε ἔτι νῦν μὲν διὰ γλώττης, νῦν δὲ διὰ γραμμάτων, ἐφάπτεται τῶν ἀνθρωπίνων ἠθῶν καὶ τὰς τούτων ἀναγινώσκει ποιότητας. τούτων τοίνυν δυοῖν ὄντων ἡγεμονικωτέρων,

2. οὐ γέγραπται coni. Boiv.

tuisse coram exhiberi. Quippe (aiebam) nec divina Evangelia ab Apostolis, nec sapientum ecclesiae antistitum praeceptiones, nec sacra dogmata sic scripta sunt, ut in lucem edita haud fuerint; nec sic quidem edita sunt, ut tacita latuerint; sed et toto orbe, quacunque habitabilis est, praedicantur sine fine, et, mortuis iis qui scripserunt, permanent scripta immortalia, quovis cippo, quibuslibet simulacris perenniora: eaque non solum iis, qui utuntur, vivum et veluti spirantem fructum afferunt; sed et illorum, a quibus scripta sunt, voluntatem officiosamque providentiam perpetuo repraesentant, et veram ipsis immortalitatem tribuunt. Nempe ea est natura rerum sensilium, ut quia sensibus cognatae et quasi familiares sunt, idcirco ad sui perceptionem facile eos semper quasi mancipatos adducant, atque adeo ex utrisque coniunctis usus et opportune agendi sagax experientia colligatur. Eorum enim, quae in mundo sunt, iudex constituta mens vim suam nunc in caelum nunc in terram exercet, et rerum qualitates ope sensuum cognoscit; ac modo per tactum asperitates laevitatesque corporum, et quaecunque ei sensui a natura subiiciuntur, explorat et intelligit; modo per odoratum, quae suaveolentia sint et contra; modo per auditum voces modulatas percipit; modo per oculos variis colorum fucis interest; atque eadem praeterea hominum mores nunc linguae nunc scripturae ope assequitur, et quales ii sint discit. In iis sensibus duo prin-

A. C. 1351 Imp. Io. Cantacuz. 5

ὅσα γε πρὸς τὸ διακονεῖσθαι τῷ τῆς ψυχῆς βελτίονι μέρει, νῦν μὲν θατέρῳ μᾶλλον ἐνίους τῶν πάλαι παρέχειν σοφῶν τὴν βελτίονα μοῖραν ἀκούομεν, νῦν δ᾽ ἐνίους θατέρῳ. ἡ μὲν γὰρ τῶν ἐνεστώτων ἀντιληπτικὴ καὶ παρόντων μόνον ἡ ὄψις ὑπάρχουσα C δραστικωτέραν ὅμως ὡς τὰ πολλὰ τὴν τῶν ὑποκειμένων παρέχεται γνῶσιν· ἡ δ᾽ ἀκοὴ ἀμβλυτέραν μέν πως, πλατυτέραν δ᾽ ὅμως. τῶν τε γὰρ παρόντων εὐχερῶς ἀντιλαμβάνεται καὶ τῶν ἀπόντων ὡς παρόντων αἰσθάνεται, δαιμονίως τὰς τοπικὰς συνάπτουσα διαστάσεις. εἰ δέ τῳ μὴ φορτικὸς ὁ λόγος, αὕτη V. 528 καὶ τῶν μελλόντων ἑρμηνεὺς ὁρᾶται τοῖς νῦν, εἴ τις Μωσῆς καὶ Δαβὶδ διὰ πνεύματος θείου τὴν τούτων ἀποθεσπίζει πρόγνωσιν. D εἰ οὖν ἐν τοῖς ἄλλως ἔχουσι πράγμασιν οὕτω ταῦτ᾽ ἔχει, καὶ χρημάτων καὶ χωρίων κρίσεις αἱ πλείους αὐτοπροσώπους ἐπιζητοῦσιν ἐπιστασίας, καὶ χρόνου δέονται μακροτέρου πολλάκις, καὶ ὄψεως ἅμα καὶ ἀκοῆς ἐν ταὐτῷ τὰ κριτήρια διὰ τὴν ἀκρίβειαν τἀσφαλοῦς ἀπαιτοῦσι, πῶς οὐκ ἄν τις ἐνταῦθα τὸ τοῦ ὑπερβάλλοντος ὄφλημα τοῖς δόγμασιν ἐνεῖναι τῆς τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας σταθμῷτο μετὰ πολλοῦ τοῦ κρείττονος; δοτέον οὖν καὶ ἡμῖν, E καὶ μετὰ πολλῆς καὶ σφόδρα κατεσπουδασμένης ἐρεύνης ἐξεταστέον κἀπὶ μακροῖς νυχθημέροις τὰ νέα ταυτὶ γράμματα. τοὺς γὰρ τῶν λόγων καινοὺς καὶ κρίσεις καινὰς ἐπιφέρειν, φασὶν οἱ σοφοί, ἢν μὴ θεοῦ μεστός τις ὁ καινοτομῶν ᾖ, καὶ οἷος ὁ θεόπτης ἐκεῖνος ὑπῆρχε Μωσῆς, ὁ τὰ μυρία τῶν Ἑβραίων στρατό-

13. αὐτοπροσώπους em. Boiv. pro αὐτοπροσώπως. 20. ἐξεταστέους legebatur, ἐξεταστέα coni. Boiv.

cipatum tenent, in quantum scilicet excellentiori animi parti inserviunt. Ex veteribus philosophis alii huic, alii illi primas tribuunt. Ac visus quidem, tametsi ea tantum percipere potest, quae adsunt et praesentia obversantur, tamen efficaciorem plerumque rerum obiectarum cognitionem parit: auditus vero hebetiorem quodammodo, at latius diffusam; utpote qui et praesentia facile arripit, et locorum intervallis disiuncta sic coniungit mirabiliter, ut absentium tanquam praesentium sensu afficiatur: eundemque, si fas dicere, etiam futurorum iis qui nunc vivunt interpretem exsistere videmus, si quis vel Moses, vel David, divino spiritu afflatus, praecognita ea vaticinetur. Si itaque in iis rebus, quarum diversa est ratio, ita haec se habent; si pleraque de pecuniis et praediis iudicia oculatam et attentam inspectionem requirunt, ac longo saepe tempore egent, et, ut certiora sint, utrumque simul, oculorum dico et aurium examen coniunctum exigunt; quidni hoc loco, ubi de ecclesiae Dei dogmatis agitur, id cumulatius debere praestari longe potiori iure quisque existimet? Et nobis igitur nova illa decreta dari oportet, quae multo et diligentissimo examine longis diebus et noctibus perpendamus. Quae enim nove dicta proferuntur, ea novis iudiciis subeundis obnoxia esse sapientes pronunciant; nisi is, qui nova profert, numinc sit plenus; qualis fuit ille Deum praesentem intuitus Moses; qui in-

A. M. 6859 Ind. 4 πεδα διὰ τῶν ὑγρῶν τῆς θαλάσσης ἀβύσσων ὡς δι᾽ ἀνύδρων διαF βιβάσας, καὶ τοὐναντίον αὖ διὰ τῆς ἀνύδρου πέτρας ῥεῖν ὑδάτων θαλάσσας παρασκευάσας. θεοῦ γὰρ κελεύοντός τε καὶ συναιρομένου, καὶ νόμοι λύονται φύσεως. ἢν δέ τις τῶν ἀπὸ τρυφῆς καὶ τῆς ὀψὲ κραιπάλης ἕωθεν ἀνατελλόντων ᾖ, ἀνάγκη νοσήματα φύεσθαι μοχθηρὰ καὶ παντοδαπά, καὶ διαφόρων εἰσαγωγὰς αἱρέσεων πρὸς τὴν καθεστῶσαν ἐκ παλαιοῦ πολιτείαν, καὶ ἀναλύσεις δογματικῆς ἁρμονίας, καὶ στάθμης ἁπάσης εὐνομουμένης. διόπερ οὐκ ἀταλαίπωρόν τινα καὶ μάλιστά τοι εὔωνον ἡγεῖσθαι
P. 655 χρεὼν τὴν τῆς ἀληθείας εὕρεσιν. οὐ γὰρ αὐτοσχέδια καὶ αὐτόματα φύεσθαι, καθάπερ τὰς ἐν τοῖς ἄλσεσι βάτους, ἴσμεν τὰ χρήσιμα· ἀλλὰ πόνοις παρέμιξε πλείστοις, καὶ κομιδῇ μακροῖς περιετείχισε τοῖς ἱδρῶσιν, ὅτιπερ κεφάλαιον τῶν τῆς ψυχῆς ἀγαθῶν. τί δ᾽ ἄλλο ψυχῇ τιμιώτερον ἀγαθὸν, ἢ πίστεως ἀκριβὴς ἀσφάλεια πρὸς θεόν; σώματος μὲν γὰρ νοσήματα παῖδας ἰατρῶν
B εἰσκαλοῦσι θεραπευτάς· κἂν μὴ εὐστοχεῖν τὸ σπούδασμα δόξῃ, τὸ βλάβος οὐ πάνυ τοι χαλεπὸν, οὐδὲ τοῦ παρόντος βίου μακρότερον· τὰ δὲ τῶν θείων δογμάτων ἀῤῥωστήματα οὐχ αἱμάτων ῥήγνυσι ῥύακας, ἀλλ᾽ αὐτῇ γε αὐτόχρημα τῇ πίστει παρέχει τὴν βλάβην, ἀναίμακτον μὲν, ἀλλὰ μάλα τοι σφόδρα καιρίαν καὶ ψυχῆς αἰώνιον καὶ ἀθάνατον πράττουσαν θάνατον, ἧς κόσμος ἅπας οὐκ ἔστιν ἀντάξιος. διὸ παῤῥησιαστέον ἐστὶ τὰ τοιαῦτα,

14. πίστεως em. Boiv. pro πίστις.

numerabiles Hebraeorum exercitus per liquidos maris gurgites, velut per aridum solum, transmisit, et vicissim effecit, ut per aridam petram aquarum vis maxima flueret. Scilicet Deo iubente et adiuvante ipsae solvuntur leges naturae. At si is sit unus ex iis, qui ex luxu et nocturna crapula excitati mane expergiscuntur, profecto necesse est, perniciosos omnis generis morbos exsistere, et varias haereses in constitutam antiquitus disciplinam invehi, et harmoniam dogmaticam regulasque omnes legitimas aboleri atque dissolvi. Non debet itaque veritatis investigatio facili labore parabilis et minimo pretio venalis existimari. Nam quae utilia sunt, ea non videmus subito et sua sponte nasci, ut rubos in silvis. Quod autem summum est animi bonorum, id plurimos labores intermixtos habet, et maximis sudoribus obiectis praecluditur. Quid porro pretiosius animae est, quam religiosa et constans verae erga Deum Fidei observatio? Ad sanandos corporis morbos medici arcessuntur; qua quidem opera si minus successerit, damnum certe non adeo grave, neque hac mortali vita diuturnius futurum, accipitur. At ii morbi, qui ad dogmata theologica pertinent, quanquam sanguinis rivos ruptis venis non effundunt, Fidei ipsi plagam revera infligunt, incruentam quidem illam, sed maxime lethalem, sempiternum quippe et immortale exitium allaturam animae, cui nec totus mundus aequiparandus est. Quamobrem palam ista proferri, atque in primis illos,

καὶ πρό γε τούτων τοὺς ἐκείνους λιβέλλους, τὰς τῶν ἐπταισμένων A. C. 1351
μετανοίας κομίζοντας, ἵνα μὴ χεῖρον τῇ ἐκκλησίᾳ τὸ σχίσμα γέ- Imp. Io. Cantacuz. 5
νηται. εἰ δέ γε μὴ βούλοισθε, τίς ἔτι χρεία μαρτύρων; αὐτοὶ C
γὰρ αὐτοὺς ἀντὶ μυρίων ἑαυτοῖς ἐπ' αὐτοφώρῳ κατηγόρων ἐστή-
σατε, παῤῥησίαν μισοῦντες καὶ φῶς ἀληθείας ἀποστρεφόμενοι.
„πᾶς γὰρ ὁ τὰ φαῦλα πράσσων μισεῖ τὸ φῶς καὶ οὐκ ἔρχεται,"
φησὶ, „πρὸς τὸ φῶς, ἵνα μὴ φανερωθῇ τὰ πονηρὰ ἔργα αὐτοῦ."
(E.) Ἀλλ' ἐγὼ μὲν ταῦτ' εἶπον· οἱ δὲ τὰ μὲν νεογνὰ καὶ ἀρτι- D
γενῆ ψηφίσματα καὶ τὰς τομογραφίας ἐκείνας κομίζειν ὑπι-
σχνοῦντο· τούς γε μὴν ταῖς θείαις ἐκείναις καὶ οἰκουμενικαῖς τῶν
πατέρων συνόδοις ἀπαιτουμένους λιβέλλους, καὶ τὸν ἐπὶ τοῖς
ἐπταισμένοις μετάμελον, τοῦτο δὲ καὶ μάλα ἥκιστα ἤρεσκεν.
ἀλλ' ὅλαις ἀπηγόρευτο γνώμαις, μήτε γραφῇ τοιαῦθ' ὅλως πρὸς
τοῦ Παλαμᾶ δοθῆναι, μήθ' ἡμῖν οὐδέσι μεταμελείας ἐφ' οἷς
ἡμαρτήκει τρόπους ἀγράφως γοῦν ἐπιδεῖξασθαι. καὶ πῶς γὰρ
ἀρέσκειν ἔμελλέ σφισιν, ὁμόφροσιν οὖσι καὶ ἅμα τὴν ὁμοίαν E
ὑφορωμένοις ἀπαίτησιν καὶ αὐτοῖς; ὅθεν ἐκεῖνοι μὲν ἀναστάντες V. 529
ἐπὶ τούτοις ἀπῄεσαν, τῷ τε βασιλεῖ καὶ πατριάρχῃ καὶ τοῖς λοι-
ποῖς ἐπισκόποις τὰ εἰρημένα ἀπαγγελοῦντες· ἡμεῖς δὲ τὴν χθὲς
καὶ πρώην καταδικασθεῖσαν ἡμῖν ἐρημίαν ἄγειν οἴκοι λελείμμεθα.

β'. Τοῖς μὲν οὖν ἄλλοις ἐκείνοις ἀκούσασιν ἤρεσέ τε καὶ P. 656
δέδοκται δοθῆναι τὰ γράμματα ἡμῖν ἐκεῖνα. Παλαμᾷ δὲ φορ-
τικός τις καὶ παντὸς Ὀλύμπου βαρύτερος ὁ λόγος ἔδοξε καὶ μά-

1. ἐκείνου mavult Boiv.

qui poenitentiam erratorum praeferunt, libellos exhiberi oportet, ne peius schisma ecclesiae accidat. Quod si vos nolitis, quid iam opus est testibus? In manifesto scelere deprehensi, instar mille accusatorum ipsi contra vos statis, quatenus scilicet ingenuam fiduciam odistis, et veritatis lucem aversamini. „Omnis enim qui male agit, odit lucem, et non venit (inquit Christus) ad lucem, ut non manifestentur mala opera eius." (V.) Haec ego. Illi autem modo nata et recens in lucem edita decreta ac eum, qui scriptus erat, Tomum allaturos se promittebant. Verum libellos dare, et erratorum poenitentiam fateri, ita ut sacrosancta et generalia Patrum Concilia iuberent, minime iis placebat. Immo uno consensu omnes negabant, Palamam talia litteris consignata daturum ullo modo, aut cuiquam omnium nostrum vel sine scripto ostensurum esse se poenitentem eorum, quae peccasset. Ecquomodo autem hoc iis placuisset, cum illo consentientibus, et a se ipsis quoque similia nos repetituros esse suspicantibus? Itaque his transactis surgunt abeuntque, imperatori et patriarchae caeterisque episcopis, quae dicta sint, renunciaturi. Nos vero in ea solitudine, quae nobis aliquanto ante indicta fuerat, domi remansimus.

2. Ac caeteri quidem illi, audito responso, assentiebantur, et ea ipsa scripta danda nobis esse iudicabant. Palamae autem, id quod proponebatur, iniquum et quovis Olympo onus gravius ac proposito suo alienum

A. M. 6859 Ind. 4 λα ἀπᾴδων τῆς γνώμης. διὸ καὶ θυμοῦ τὸ ἦθος καὶ τὴν καρδίαν ὑποπλησθεὶς προσήει τῷ βασιλεῖ, πάντα μᾶλλον ὑπισχνούμενος πάσχειν ἢ τουτοῒ συγχωρεῖν, καὶ τεθνάναι μᾶλλον αἱρεῖσθαι ἢ
B Γρηγορᾷ διδόναι τὰ γράμματα· μηδὲ γὰρ ἀνέξεσθαι (φησὶ) μὴ οὐ τὴν ταχίστην εἰς ἐγγράφους τε καὶ ἀγράφους τῶν τοιούτων ἰέναι ἀνατροπάς· καὶ φροῦδα τὰ τῶν πόνων ἡμῖν ἔσται λοιπόν· καὶ καπνὸν φεύγοντες εἰς πῦρ ἐμπεσούμεθα, τοῦτο δὴ τὸ τῆς παροιμίας· καὶ βραχύ τι δόξαντες ἀναπεπνευκέναι, τοῦτον ὁπωσποτε ἀποσκευασάμενοι, μείζους καθ' ἑαυτῶν ἑκόντες αὖθις ἡμεῖς ἐγεροῦμεν θαλάσσας καὶ κλύδωνας ἔριδος. (B.) Ταῦτα
C δὴ καὶ τὰ τοιαῦτα βοῶν καὶ ἀποδυρόμενος ἔπειθεν ἅπαντας τά τε ἄλλα καὶ ἅμα τοῖς μὲν ἄλλοις σποράδην καὶ δι' ἀδήλων πόρων δῆλα ποιεῖσθαι τὰ νέα ταυτὶ θεσπίσματά τε καὶ δόγματα, ὅσοι τῶν ἐγγύς τε καὶ πόῤῥω που γῆς καὶ θαλάσσης οἰκούντων εἰσίν· ὁποίους καὶ διὰ τὴν σύνοικον ἀλογίαν ἁλώσιμον ἐκ τοῦ ῥᾴστου θήραμα ταῖς τῆς θρησκείας παγίσιν ἤλπισεν ἔσεσθαι·
D ἐμοὶ δ' ἀπηγόρευται μόνῳ παντάπασιν εἶναι μὴ ὅτι γε ἄψαυστον ὄψεσιν, ἀλλ' οὐδ' ἄχρι ψιλῆς ἐλθεῖν ἀκοῆς οὐδ' ὁπωσοῦν οὐδ' ἴχνος οὐδαμῇ ποτ' οὐδὲν τῶν ἁπάντων ἐκεῖθεν. (Γ.) Ὧν ἕνεκα καὶ τὰς ἐμὰς ἐς πλέον προσεπαττάλευον ἔτι θύρας, μὴ λάθῃ τις αὖρα δι' αἰθέρος τινὸς ἡμῖν εἰσκομίσασα φήμην ἐκεῖθέν τινα· καὶ φύλακας ἔθεσαν ἔμπροσθέν τε καὶ ὄπισθεν, κἀκ δεξιῶν κἀξ
E εὐωνύμων, τοὺς ἐμοὺς ἅπαντας γείτονας· οἱ μοναδικὸν ἐπαγγειλάμενοι βίον ἀσκεῖν, καὶ ἀγαπᾷν τὸν πλησίον ὡς ἑαυτὸν ἕκαστος,

prorsus esse visum est. Quapropter totus iracundiam et oris habitu et corde spirans ad imperatorem accedit; se, potiusquam id concedat, omnia perpessurum profitetur; et mori quidem malle affirmat, quam scripta illa dare Gregorae. „Nec enim (inquit) temperabit sibi ille, quominus statim ad ea refutationibus, tam scriptis quam non scriptis, evertenda aggrediatur. Tum vero labores nostri ad nihilum recasuri sunt, et (ut in proverbio est) fumum fugientes in ignem incurremus; ac paulisper visi, eo utcunque submoto, respirasse, maiores denuo contentionum fluctus, maiores procellas, ipsi in nos volentes excitabimus." (II.) Haec et talia vociferando lamentandoque, cum alia omnibus persuasit, tum ut nova haec edicta decretaque, sparsim et per occultas vias emissa, aliis nota facerent; iis nempe, qui ubicunque terrae et maris prope aut longe habitarent, et suopte stupore ita stolidi essent, ut superstitionis laqueis facillime eos captum iri spes foret. Uni autem mihi prorsus non solum oculis usurpanda, sed et simplici aurium sensu attingenda unquam vel levissime, etiam minima eorum vestigia interdicuntur. (III.) Eam ob causam fores meas pluribus quam antea paxillis muniunt; ne qua furtim aura, per aliquem aëris meatum illapsa, famam ullam ad nos intromittat. Custodes vero a fronte, a tergo, dextrorsum, sinistrorsum apponunt, vicinos meos omnes; qui vitae monasticae austeram disciplinam professi, et proximum dilecturos, sicut

καὶ τοῖς ἐν φυλακαῖς προσιέναι, καὶ λυπουμένους παραμυθεῖσθαι, A. C. 1351
καὶ ψυχροῦ διψῶντι διδόναι ποτήριον (ἐῶ τἄλλ' ὅσα καὶ βαρ- Imp. Io. Cantacuz. 5
βάροις ἔθνεσιν εἴθισται δρᾶν συμπαθῆ κοινῇ πρὸς ἅπαντας ὁμο-
φύλους καὶ ξένους, φυσικῆς ἀγούσης ὁλκῆς ἐς τὸ καμπτόμενον
τῆς ψυχῆς) οἱ δ' οὕτω μοι καὶ θηρίων ἑαυτοὺς κατέστησαν πι- P. 657
κροτέρους καὶ τῶν ἐπιταττόντων μακρῷ σκληροτέρους, ὥστε
μυριάκις ἂν εἱλόμην θηρίοις ἐν ὄρεσιν ἀγρίοις συνεῖναι, ἢ τοιού-
τοις ἀνδράσιν. οὕτω μοι καὶ τῶν ἀλλοφύλων ὠμότεροι κατέστη-
σαν οἱ πλησίον· οἵτινες καὶ ἐς τοσοῦτο θηριωδίας ἐξέκλιναν, ὡς
καὶ συκοφαντίαις ἐνίους τῶν τὴν αὔλειον τῆς οἰκίας ἡμῶν πα- V. 530
ριόντων περιβαλεῖν, ἐκ μόνης ὑποψίας ἀτεκμάρτου, πλασάμε-
νοι πρόσρησιν δῆθεν ἐκείνων ἡμῖν ἐγγενέσθαι ποτέ, τὴν μηδαμῇ B
ποτε τολμηθεῖσαν. καὶ ταῦτα τίνες; οἱ φιλίας ἀπολελαυκότες
μακρᾶς καὶ ποικίλης ἐξ ἡμῶν, ἐν διαφόροις καιρῶν περιστάσεσι,
καὶ μηδὲν τῶν δεινῶν μηδεπώποτε πειραθέντες ὑφ' ἡμῶν· πλὴν
τοῦ κώλυμά σφισι πολλάκις καθίστασθαι τῆς τε καθ' ὅλων τῶν
ἱερῶν πραγμάτων δαπάνης καὶ τῆς ἑκάστων αἰσχροκερδίας.
(Δ.) Ἐκ γὰρ πάνυ τοι νέας καὶ παιδικῆς ἡλικίας, ἐμαυτὸν ἐγκα- C
θιδρύσας τῇδε τῇ μονῇ, παρέμεινα μέχρι καὶ ἐς τὴν τήμερον,
ἔτος ἀμείβων ἤδη τῆς ἡλικίας ἑξηκοστόν. καὶ πολλῶν μὲν ἐν μέ-
σῳ πρόξενος ἐγενόμην τῷ τόπῳ καλῶν, συναιρομένου θεοῦ·
πολλοὺς δὲ καὶ τῷ τὴν μονὴν εὐθὺς ἀναδεξαμένῳ καὶ ἐγκαινίζοντι

20. ἕβδομον καὶ πεντηκοστὸν coni. Boiv. 22. πολλὰ coni. idem.

se ipsum quisque, et eum qui in custodiis foret visitaturos, et tristem consolaturos, et sitienti poculum frigidae porrecturos se promiserant: omitto caetera humanitatis officia, quae et barbarae nationes praestare omnibus solent, popularibus pariter et peregrinis, naturali quodam affectionis pondere animos scilicet curvante. Hi autem adeo feris bestiis crudeliores et iis ipsis qui iubebant longe duriores in me ultro fuerunt, ut ego centies malim in montibus cum immanibus belluis, quam cum eiusmodi hominibus, versari. Adeo erga me alienigenis saeviores exstitere ii, qui proximi erant. Enimvero ab humano ad ferinum morem sic deflexerunt, ut et quosdam, qui propter domus nostrae vestibulum transiissent, calumniis involverint, simplici nempe coniectura et temeraria suspicione fingendo, eos alloquutos esse me, qui minime certe ausi fuerant. Quinam vero haec? Illi ipsi, qui variis et iniquis temporibus magnum et multiplicem amoris nostri fructum perceperunt, nulla autem re graves nos unquam experti sunt; nisi quatenus iis saepe obstitimus, ne totas res sacras impensis consumerent, et privatim quisque lucro turpi ditescerent. (IV.) Quippe ego a tenerrima et puerili aetate, cum in eo monasterio sedem mihi ipse fixissem, permansi ibidem usque ad hodiernum diem, quo iam sexagesimum aetatis annum excedo. Per illud tempus effeci, Deo iuvante, multa ut huic loco ornamenta accederent; ac illum, qui huius monasterii curam iam tum susce-

A. M. 6859 Ind. 4 φιλοτίμῳ γνώμῃ καὶ χειρὶ σοφωτάτῳ ἐκείνῳ ἀνδρὶ συνηράμην, D ἐς ὅσα τε χρείας ἐκείνῳ καὶ ἡμῖν ἔδει καὶ ὅσα τὸ τοῦ φίλτρου δυνάμενον ἡμῖν ὑπηγόρευε. δι᾽ ἃ μοι καὶ τὴν ἐπιτροπὴν καὶ τὴν τῶν τῆς μονῆς τιμιωτέρων καὶ ἀναγκαιοτέρων ἐπίσκεψιν πραγμάτων ἐπίστευσε, καὶ τρόπον τινὰ διάδοχον ἑαυτοῦ κατέστησε τελευτῶν ἐκεῖνος ἐνταῦθα. καὶ νῦν οὓς μὲν εὗρον ἀσκουμένους ἐλθὼν ἐξ ἀρχῆς ἔγωγε ἐνταυθοῖ, πάντες ἐκ πολλοῦ τὸν βίον ἀπολιπόντες εἰσίν· οἳ δ᾽ εἰσὶ νῦν, πάντες εἰσὶν ἐμοῦ βουλομένου E τὴν μονὴν ἄλλοτ᾽ ἄλλως οἰκήσαντες τήνδε. (E.) Διὰ δὴ ταῦτα κἀκεῖνα φιλίας ἡμῖν οἱ σεμνοὶ πατέρες καὶ ἀδελφοὶ καὶ πνευματικῆς ἀγάπης ὀφείλοντες ἐκτίνειν σημεῖα, οἱ δ᾽ ὡς ταῦροι περιέσχον με, καιρὸν εἰληφότες, ὁποῖον ὡς ἔοικεν ἐπεζήτουν· καὶ ὡς ἐν ἀποκρύφοις οἰκοῦντες θῆρες ἔβρυξαν ἐπ᾽ ἐμὲ τοὺς ὀδόντας αὐτῶν, ἀντὶ ἀγαθῶν ἀνταποδόντες κακά. ἤνοιξαν ἐπ᾽ ἐμὲ τὸ F στόμα αὐτῶν, ὡς λέων ἁρπάζων καὶ ὠρυόμενος. ἐκραταίωσαν ἑαυτοῖς λόγον πονηρόν. ἠκόνησαν, ὡς ῥομφαίαν, τὰς γλώσσας αὐτῶν. εἶπον, τίς ὄψεται; δεῦτε καὶ ἐξολοθρεύσωμεν αὐτὸν, καὶ οὐδεὶς οὐ μὴ μνησθῇ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἔτι. νῦν γάρ μοι κατὰ καιρὸν καὶ τὰ τοῦ προφήτου λέγειν ἐπῄει. τὸν γὰρ ἅπαντα βίον αὐτὰ διϊόντι μοι πρότερον οὐχ οὕτω μαθεῖν ἀκριβῶς συνηνέχθη P. 658 ταυτὶ πρὸς ἀκρίβειαν, ὡς ἀρτίως ἐκ πείρας αὐτῆς, ὁποίας ἐκεῖνός καὶ ὅσας ἔβοσκέ τε καὶ συνέθαλπε πικρῶς τὰς ἀθέλκτους λύπας ἐν ψυχῇ. μηδὲ γὰρ ἂν ἄλλως γινώσκειν δύνασθαι μηδένα

22. ἀθέλκτους em. Boiv. pro ἀθελήτους.

pit et id ipsum magnifice et larga manu instauravit, illum inquam sapientissimum virum adiuvi ad ea omnia, quae ambobus nobis usui futura essent, et quae amoris vis efficax mihi dictasset: quo factum, ut procurationem rerumque eiusce monasterii pretiosissimarum et maxime necessariarum inspectionem fidei meae commiserit, ac me heredem quodammodo suum hic moriens instituerit. Nunc quotquot huc primum adveniens religiosos reperi, ii omnes iampridem e vita excesserunt: qui hodie sunt, ii me volente omnes hoc monasterium alias aliter ingressi habitarunt. (V.) Ob has simul et illas causas, cum deberent reverendi Patres et Fratres amicitiae et caritatis Christianae signa rependere, iidem contra, sicut tauri, obsederunt me, occasionem nacti, qualem videlicet requirebant; et sicut in absconditis habitantes ferae bestiae frenduerunt super me dentibus suis, pro bonis retribuentes mala. Aperuerunt super me os suum, sicut leo rapiens et rugiens. Firmaverunt sibi sermonem malignum. Exacuerunt sicut gladium linguas suas. Dixerunt, quis videbit? Venite et disperdamus eum, et nemo meminerit nominis eius amplius. Nam mihi nunc illa prophetae verba in tempore usurpanda occurrunt: quae cum ego per totam vitam antehac recitaverim, nunquam ita penitus intellexi, ut nunc usu ipso doctus intelligo, qualem ille et quantam in animo aleret foveretque maeroris inconsolabilis acerbitatem. Neque enim videtur quis-

A. C. 1351 Imp. Io. Cantacuz. 5

τῶν ὄντων καὶ γινομένων τὰς φύσεις ἐς τἀκριβὲς, μὴ διὰ πάντων ἐλθόντα πραγμάτων ὡς δεῖ, πεῖραν τὴν ἑκάστῳ προσήκουσαν ἑαυτῷ ποριζόμενον. ἐντεῦθεν γὰρ οἶμαι καὶ τὰς ἀρχὰς εἰληφότας τῶν πάλαι, τῷ ὁμοίῳ τὸ ὅμοιον γίνεσθαι φάναι γνώριμον. εἰ B μὴ γὰρ ἀπέβαλέ τις θανάτῳ γονέας, οὐκ ἂν ἀντίληψίς τις τοῦ πάθους προσήκουσα γίνοιτο τούτῳ, οὐδὲ γνῶσις ἀκίβδηλος, ὁρῶντι τὰ ὅμοια πεπονθότα τὸν γείτονα· ἀλλὰ μενεῖ πρὸς τὸ πάθος παρὰ τοσοῦτον ἀνάλγητος, παρόσον καὶ τοὺς ἐκ γενέσεως ὁρῶμεν τυφλοὺς ἀναισθήτως διακειμένους, εἴ τις αὐτοὺς ἐς χρωμάτων κρίσεις καλοίη. καὶ εἰ μὴ ἀλγηδόνας ὀδόντων ὑπέμεινέ τις, οὐκ ἂν ἄλλου πάσχοντος συναλγήσειε. καὶ εἰ μὴ ἐῤῥίγωσέ C τις περιτυχὼν ἀκμῇ χειμῶνος γυμνὸς, οὐκ ἄν ποτε ῥιγούντων ἑτέρων αἴσθοιτο. χρῆναι γὰρ ἀνάμνησίν τινα γίνεσθαι καὶ ἀναφορὰν ἀφ' ἑκάστων ὡς παρ' ἀρχέτυπον τὸ προπεπονθός. εἰς V. 581 δὴ τοιαῦτα πραγμάτων ναυάγια καὶ αὐτὸς ἐμπεσὼν τὰς ἐκείνου φωνὰς ἀφίημι, καιριωτέρας οὐκ ἔχων εὑρεῖν· καὶ ὁμοίως ἐπιβοῶμαι θεὸν, ἐξελέσθαι με πονηρῶν καὶ γλώσσης δολίας καὶ D συκοφαντίας ἀνθρώπων καὶ οὐ θηρίων. θηρία μὲν γὰρ αἷμα καὶ σάρκα ἐσθίει, οὗτοι δὲ μυελοὺς δαπανῶσι ψυχῶν.

γ'. Ἀλλὰ γὰρ τούτων οὕτως ἐχόντων, συχναὶ παρῆλθον E ἐκεῖθεν ἡμέραι, καὶ ὁ πατριάρχης ἧκεν ἡμῖν· οὐκ οἶδ', εἴτ' οἴκοθεν, εἴτε βασιλέως προστεταχότος· ἧκε δ' οὖν· γράμμα μὲν

4. τοὺς πάλαι coni. Boiv.

quam earum rerum, quae sunt quaeve fiunt, naturam aliter posse explorate cognoscere, nisi in omnibus quatenus par est versatus, convenientem singulis notionem usu sibi comparaverit. Atque ex his (ut opinor) principiis ducto argumento, dixere veteres, simile simili innotescere. Si quis parentes morte sublatos non amiserit, is vicinum eiusmodi casu afflictum intuens, eum qui huic calamitati convenit sensum non habebit, nec veram cognitionem assequetur; sed eo in luctu doloris expers mansurus est; ut eos qui coeci sunt a natura, si ad diiudicandos colores advocentur, nullo eorum sensu affici videmus. Pari modo, nisi quis dentium dolores pertulerit, altero dolente non indolebit: nisi acutissimo hiemis frigori nudus expositus obriguerit, alienum frigus non sentiet. Oportet quippe singulos id quod ante passi sunt reminisci, et animum eo referre, tanquam ad primum aliquod exemplar. Itaque et ego, qui in similia rerum naufragia incidi, quoniam nullas invenio voces huic tempori convenientiores, eas ipsas profero, quibus ille usus est; et Deum pariter inclamans rogo, ut eruat me a malignis, et a lingua dolosa, et a calumniis hominum: hominum dico, non ferarum. Ferae enim sanguine et carnibus vescuntur; hi vero ipsas medullas animarum consumunt.

3. Haec cum ita se haberent, multis ex eo diebus elapsis, patriarcha ad nos venit: utrum sua sponte, an imperatoris iussu, nescio: caeterum

A. M. 6859 Ind. 4 οὐδὲν κομίζων ἡμῖν, ὧν ἀπῃτοῦμεν· προσηνῆ δέ τινα καὶ ἀστεῖα ἐπαγόμενος ἤθη, πειθοῦς ὡς ᾤετο δημιουργά, καὶ πλείστην ἔχοντα τὴν αἰδῶ πρὸς ἡμᾶς, παρὰ τὴν αὐτοῦ λίαν ὑπάρχοντα φύσιν. οἷς συνύφαινέ πως καὶ προὐβάλλετο, διὰ τὸ ἀνυσιμώτερον τῆς βουλήσεως, καὶ τὸ μακρὸν καὶ δυσχερὲς τῆς οἴκοθεν ὁδοῦ, τὸ σῶμα καχεξίας τινὸς ἐνοχλούσης τηνικαῦτα. κἄπειτα πολλά P. 659 μοι τἀγαθὰ ἐπηγγέλλετο, δέχεσθαι θελήσαντι τὴν τοῦ Παλαμᾶ κοινωνίαν ἀντιλογίας ἁπάσης ἐκτός. „τὰς γὰρ τοιαύτας ἀντιλογίας," ἔλεγεν, „Ὁμήρου καὶ Πλάτωνος εἶναι ἀκούω, τῶν σῶν διδασκάλων· οἳ σοφοὶ μὲν ἦσαν, ἀλλὰ μὴ δεξάμενοι τὸν Χριστὸν ἀπεκηρύχθησαν ὡς αἱρετικοί. ὥσπερ οὖν ὕστερον ἐλθοῦσαι αἱ σύνοδοι τῶν ἁγίων πατέρων καὶ ἀποστόλων καὶ προφητῶν κατέ- B λυσαν ἐκείνους, ἀγράμματοι ὄντες, οὕτω δὴ κἀγὼ ἀγράμματος ὢν τὴν σὴν καταλύσω σοφίαν· καὶ πληροῦται τὸ ῥηθὲν διὰ τοῦ προφήτου· ποῦ σοφός, ποῦ γραμματεύς;" (B.) Λόγων δὲ κἀνταῦθα τοῖς ἄλλοις ὁμοίων δαπανηθέντων, διελύθημεν ἐν κενοῖς, μηδενὸς ὧν ἐκεῖνος ἐβούλετο γενομένου, καὶ ὧν ἕνεκα κεκοπίακεν. οὐδὲ γὰρ πολλῶν ἡμῖν ἐδέησε λόγων πρὸς ἄνδρα βαναυσώδη καὶ C ζάκοτον, καὶ τοῦ λέγειν ἁπλῶς προχειρότερον τὸ πλήττειν ἔχοντος καὶ γλώττῃ καὶ χειρί. διὸ τὰ τοῦ θείου πατρὸς Βασιλείου δανεισάμενος προὔτεινα καὶ αὐτὸς ἐν βραχεῖ, ὡς „ἕν γε τοῦτο τολμῶ καυχᾶσθαι ἐν κυρίῳ, ὅτι οὐδέποτε πεπλανημένας ἔσχον τὰς περὶ θεοῦ ὑπολήψεις· ἀλλ' ἣν ἐκ παιδὸς ἔλαβον ἔννοιαν περὶ

venit; scriptum quidem, cuiusmodi petieramus, nullum exhibiturus; blandos autem et urbanos mores afferens, ad persuadendum (ut putabat) accommodatos, et cum reverentia erga nos maxima coniunctos, atque adeo ab ipsius ingenio longe abeuntes. His ille, ut voluntas esset efficacior, alia attexebat, et laborem viae a domo sua usque longae ac difficilis obiectabat; eo scilicet tempore superatum, cum aliquo valetudinis vitio corpus laboraret. Deinde si vellem, posita omni verborum contentione, Palamae communionem admittere, multa mihi bona pollicebatur. „Etenim (inquiebat) istas contentiones Homeri et Platonis esse audio, tuorum magistrorum: qui sapientes quidem erant; at quia Christum non receperunt, idcirço ut haeretici proscripti sunt. Quemadmodum igitur subsequuta sanctorum Patrum et Apostolorum Prophetarumque concilia, qui homines erant illitterati, eos profligarunt; ita et ego, qui illitteratus sum, tuam sapientiam hodie profligabo: et adimpletur illud, quod dictum est per prophetam: ubi sapiens? ubi scriba?" (II.) Post sermones, prioribus haud dissimiles, illic quoque consumptos, frustra tandem discessum est; nec quae is fieri voluerat, et de quibus laboraverat, eorum quicquam est perfectum. Neque enim multa nobis oratione opus fuit apud hominem illiberalis ingenii, eundemque iracundum, linguaque et manu promptiorem ad feriendum quam ad dicendum. Quamobrem illa a sancto Patre Basilio verba mutuatus, breviter ipse quoque reposui: unum hoc saltem posse me in domino gloriari, opiniones de Deo falsas nunquam habuisse me; sed quam

θεοῦ παρὰ τῶν μακάρων γονέων μου καὶ τῶν θρεψαμένων ἐμὲ, ταύτην αὐξηθεῖσαν ἔσχον ἐν ἐμαυτῷ· πίστιν δὲ οὔτε παρ' ἄλλων γραφομένην νεωτέρων παραδεχόμεθα, οὔτ' αὐτοὶ τὰ τῆς ἡμετέρας διανοίας γεννήματα παραδιδόναι τολμῶμεν, ἵνα μὴ ἀνθρώπινα ποιήσωμεν τὰ τῆς εὐσεβείας ῥήματα· ἀλλ' ἃ παρὰ τῶν ἁγίων πατέρων δεδιδάγμεθα, ταῦτα τοῖς ἐρωτῶσι διαγγέλλομεν." καὶ ταῦτα μὲν τοῦτον ἔσχε τὸν τρόπον. (Γ.) Ἐς δὲ τὴν ἐπιοῦσαν παρῆσαν αὖθις ἐκεῖθεν ἀπεσταλμένοι συχνοὶ τῶν τῆς ἐκκλησίας ἀρχόντων, καὶ μετ' αὐτῶν εἷς τις τῶν ἐμῶν μαθητῶν, ἄντικρυς ἄλλος τοῦδε· ὃς ἀφ' οὗ τὸ μοναδικὸν ἐνδέδυται σχῆμα, ταὐτὸν ἐπεπόνθει καὶ οὗτος, ὅπερ ἐκεῖνος χερσὶν εἰληφὼς ἐκ τοῦ δείπνου τὸν σωτήριον ἄρτον. ὡς γὰρ εἰς ἐκεῖνον εὐθὺς τὸν διάβολον εἰσελθεῖν ἐγεγόνει, παραπλησίως δὴ καὶ τἀνδρὶ τουτωῒ σαφῶς ὁ αὐτὸς ἐπεπήδησε διάβολος, εὐθὺς ἀμείψαντι τὸ σχῆμα. εἰς γὰρ κακότεχνον ψυχὴν χώραν οὐκ ἔχειν φασὶ καὶ χάριν θεοῦ. τοσοῦτον γὰρ ταῖς ἄλλαις καθ' ἡμῶν ἐπιβουλαῖς καθάπαξ οὗτος ἐκεῖνον ὑπερβαλέσθαι πεφιλοτίμηται, ὡς μηδ' ἐνταῦθα γενόμενον μόνον ἐᾶσαι τὴν πρόδοσιν Ἰούδαν ἐκεῖνον ἐγκαλεῖσθαι. ἀλλὰ γὰρ πλείστους καὶ οὗτοι κενώσαντες λόγους, τὸν ὅμοιον τρόπον τοῖς ἄλλοις, καὶ πλείστας τοῖς λεχθεῖσι τὰς ἀπειλὰς ἐπῳκοδομηκότες ἀπῄεσαν ἄπρακτοι καὶ αὐτοί. (Δ.) Καὶ ἅμα συνῄεσαν αὖθις συχνότεραι τῶν προτέρων παραγγελίαι παμπληθὲς, παριοῦσαι τὰς πρὶν, ἐς τοὺς γείτονας φύλακας ἡμῶν· οὓς ἐπόπτας ἡμῖν πικροτάτους ἐπέστησαν, πανόπτας δ' εἰπεῖν οἰκειότερον,

A. C. 1351 Imp. Io. Cantacuz. 5 — D — V. 532 — E — F — P. 660

5. λογίζωνται edd.

olim puer a beatis parentibus et ab educatoribus notionem Dei accepissem, eam apud me auctam retinuisse: Fidem autem neque ab aliis recentioribus descriptam admittere, nec quae mens nostra parturiret, ea tradere aliis audere, ne humana per nos fierent verae religionis verba: sed quae a sanctis Patribus didicissemus, ea nos interroganti cuique annunciare. Et haec quidem ita se habuerunt. (III.) Postridie eius diei affuerunt rursus inde huc missi plurimi ecclesiae praesules: item cum iis discipulorum meorum unus, alius plane a discipulo. Scilicet huic, ex quo monasticum habitum induerat, idem contigerat atque illi, qui de Coena salutarem panem manibus apprehendit. Quippe ut Diabolus in illum statim introivit; ita et in hunc, post mutatam vestem, idem profecto Diabolus confestim insiluit. Nimirum in anima, artibus malis instructa, gratiam Dei negant locum habere. Adeo autem hic illum, aliis praeterea in nos structis insidiis, omnino superare certavit, ut nec in hac parte Iudam proditionis reum argui unum voluerit. Enimvero cum et hi multa, itidem ut caeteri, verba effudissent, et adiunctas dictis minas quamplurimas exaggerassent, ipsi quoque re infecta discesserunt. (IV.) Tum vero crebriora quam antehac et prioribus impensiora, velut facto agmine, mandata ad illos vicinos custodes nostros venerunt; ad illos dico appositos nobis acerbissimos explorato-

A. M. 6859 Ind 4. κατὰ τὸν ἀττικίζοντα μῦθον ἐκεῖνον· εἰ μὴ καὶ πολλῷ δεινοτέρους τούτους εἴπῃ τις ἄν· ὅτι ἐκεῖ μὲν ἑνί τινι ὄντι πολλοὺς παρέχουσιν ὀφθαλμούς· ἐνταῦθα δὲ πολλοί τινες ὄντες, καὶ διαφόρους καὶ πολυμόρφους τρέφοντες γνώμας, ἅμιλλαν ἔχουσιν ἐς B τὸ πλείους ἄλλος ἄλλου φανῆναι τὰς ἐποπτικὰς κεκτημένος δυνάμεις. (Ε.) Μετὰ πολλὰς δ' αὖθις ἡμέρας κατά δή τινα χρείαν ἐδέησε πατριάρχης ἰέναι ἐς τὴν καθ' ἡμᾶς αὖθις ἱερὰν μάνδραν· καὶ αὐτοπροσώπως μὲν τέως ἡμῖν αὐτὸς οὐχ ὡμίλησε, δι' ἀποστόλων δ', ὅσα καὶ πρότερον εἶχε πεφροντισμένος, μηδὲ νῦν τὰ ζητούμενα γράμματά μοι κεκομικώς. καὶ πάλιν ἦμεν ἐν C τοῖς αὐτοῖς. κἀκεῖνος ἀπῄει λοιπὸν, τὰς τοιαύτας ἐλπίδας εἶναι γρηγορούντων μανθάνων ἐνύπνια.

P. 661 V. 533 δ'. Ἐκεῖθεν αὖθις ἡμέραι παρίππευον πέντε καὶ δέκα, καὶ ὁ τῶν φίλων ἡμῖν βέλτιστος ἐκεῖνος ἧκε Καβασίλας, λαθραίων καὶ ποικίλων βουλευμάτων πατριαρχικῶν ὁμοῦ καὶ βασιλικῶν ἐπαγόμενος φόρτον, καὶ μηχαναῖς οἱονεί τισιν ἑλεπόλεσι πεφραγμένος ἐκεῖθεν παντοδαπαῖς, ἅτε συνετὸς καὶ πολυπράγμων ἀνὴρ B καὶ ποικίλων ἴδρις πραγμάτων καὶ λόγων πολιτικῶν· σὺν δ' αὐτῷ καὶ τῶν πατριαρχικῶν ἀρχόντων εἷς, τοῖς πανόπταις ἐκείνοις καὶ δεινοῖς ἡμῶν φύλαξιν ἀκώλυτον ἐπιτάττων τουτῳῒ τὴν εἴσοδον παρασχεῖν. καί μοι κατὰ τὸ εἰωθὸς προσειπὼν, εἶτα ἐκάθισε κύψας τὸ πρόσωπον εἰς γῆν. ἐμοὶ μὲν οὖν ἐμπαθέστερον ἔδοξε

7. ἡμᾶς em. Boiv. pro ἡμῶν. 9. πεφροντισμένος idem pro πεφροντισμένους.

res, vel (ut congruentius loquar) omnia videntes speculatores, quales fabula Attica memorat: nisi quis istos multo terribiliores idcirco dicat, quia uni homini multos oculos fabulae tribuebant, hic vero homines multi, iique diverso et multiplici ingenio praediti, inter se certant, quis quemque facultate videndi et plurium quasi oculorum perspicacia superaturus sit. (V.) Rursum multis post diebus patriarcha ad sacrum hoc nostrum hospitium se contulit, quo eum aliud quiddam negotii vocabat. Ac tum quidem haud per se ipse nobiscum coram colloquutus est; sed per internuncios ea significavit, quorum et prius iam sategerat. Scripta autem, qualia petieram, nec tum quoque ulla attulit. Nostrae itaque res eodem rursus statu fuerunt. Et ille, cum eiusmodi spes suas mera vigilantium somnia esse intelligeret, hinc denique abiit.

4. Elapsis exinde quindecim rursus diebus, nostrorum amicorum optimus ille Cabasilas venit, occultis et variis tum patriarchae, tum imperatoris onustus consiliis, atque inde omnigenis machinis, velut muralibus quibusdam tormentis, instructus; quippe qui vir esset intelligens, avidus multa agendi, variarum rerum peritus, nec in civilibus negotiis rudis orator. Ipsum comitabatur unus e patriarchalium ecclesiarum praefectis, qui nostris custodibus (isti porro erant oculei toti atque adeo terribiles) praecepit, ut huicce Cabasilae liberum ingressum praeberent. Hic autem, ubi me pro more suo salutavit, postea demisso in terram vultu consedit: et

A. C. 1351 Imp. Io. Cantacuz. 5

τοῦτον διατεθῆναι, τὴν τῆς ἐμῆς οἰκίας εὐθὺς θεασάμενον συμφορὰν καὶ τὴν καινὴν τραγῳδίαν, καὶ διὰ τοῦτο καθ' ἑαυτὸν γενόμενον ἐπὶ τούτου καθίσαι τοῦ σχήματος, ἡσυχῇ πάθος (ἐν- C τὸς τὰς αἰσθήσεις εἰς τὰ τῆς ψυχῆς ἀπόῤῥητα στρέψαντα) καὶ τὰς τῆς τύχης ἐν νῷ συνορῶντα μεταβολάς· πῶς ὁ τὰ πλεῖστα φθεγξάμενος οἶκος ἄφθογγος ἐξαίφνης κατέστη; καὶ πῶς αἱ τῶν ἀεὶ προσιόντων ἄλλοτ' ἄλλων σοφῶν συναυλίαι καὶ λογικαὶ πανηγύρεις καὶ τὰ σεμνὰ τῶν ἀγώνων ἐκείνων παλαίσματα φροῦδα γέγονεν ἐν βραχεῖ; καὶ πῶς οἱ τῶν μαθηματικῶν πηγῶν D ἀταμίευτοι ῥύακες νῦν ἀταμίευτα σιγῶσαν τὴν ἐρημίαν ἠλλάξαντο; καὶ πῶς οἱ τῶν πολλαχόθεν ἀποριῶν καὶ λύσεων τῆς ἀστροθεάμονος σοφίας δίαυλοι νῦν ἐν τοῖς τῆς λήθης ἐκρύβησαν τάφοις; ἐμοὶ μὲν οὖν τοιαῦτ' ἐδίδου τὸ σχῆμα τοῦ φίλου λογίζεσθαι, καὶ ὅσα πλείω τούτοις ἕπεται. (B.) Διὸ καὶ λέγειν ἀρξάμενος ἔγωγε περὶ μὲν τῶν ἡμετέρων ἥκιστά σε, φίλων ἄριστε, χαλεπαίνειν ἔφασκον εἶναι χρεών, ἐπεὶ μηδὲν τῶν ἐν βίῳ χρηστῶν ἀμι- E γὲς οὐδ' ἄκρατον ἔχει τὸ χαῖρον· ἀλλὰ μέμικται πάντα πρὸς τοῦ Θεοῦ, καθάπερ χαλινῷ τινὶ τὴν διαμονὴν τοῦ φρονεῖν ἐν μέτροις κατέχοντος· εἶναι γὰρ παγχάλεπον, εὐροοῦντα ταῖς ἀμωσγέπως μακαριζομέναις τύχαις τοῦ βίου μένειν ἐν τῷ καθεστῶτι τοῦ ἤθους. περὶ δὲ σοῦ μοι θαυμάζειν ἔπεισι, πῶς τοσούτου χειμῶνος τὰ τῆς ἐκκλησίας ταράξαντος δόγματα, ἥκιστα γινώσκειν P. 662 τοῖς φίλοις ἡμῖν, οἷς τὰ μάλιστα θαῤῥεῖν ἐδόκεις, οὔπω δέδω-

quia domus meae calamitatem novamque tragoediam conspiceret, visus est mihi plus solito commoveri, atque ideo ad se reversus hocce corporis habitu sedisse, sensus externos ad animi secreta convertisse, et cum nostros casus ac fortunae vicissitudines tranquilla mente considerasset, in haec fere verba erupisse: Quomodo quae tot vocibus personuit domus, derepente obmutuit? quomodo coetus illi, ad quos alii alias semper accedebant sapientes, quomodo rationales illi conventus et veneranda illa certamina subito evanuerunt? quomodo disciplinarum fontes, qui tot scientiarum rivulos omnibus fundebant, nunc in profundam et tacitam solitudinem commutati sunt? quomodo denique illae subinde recurrentes quaestionum ac solutionum astronomicarum exercitationes iam oblivione deletae sunt? haec, et alia plura his consimilia, mihi cogitanda obiiciebat amici nostri habitus. (II.) Itaque loqui exorsus, „calamitates (inquam) nostras aegre ferre non debes, amicorum optime, quandoquidem nullum est hac in vita commodum, quod puram et plane sinceram laetitiam afferat: quinimo Deus omnia commiscuit, atque ita nos fraeno quodam coërcet; ne quid nimis, sed ad mediocritatem semper sapiamus. Si quis enim utcunque prosperis fortunae flatibus utatur, is animi morumque constantiam difficillime conservat. Illud autem mihi permirum accidit, quod cum tanta tempestas ecclesiae dogmata perturbarit, nos amicos tuos, quibus confidere maxime

A. M. 6859 κας ἡμῖν οὐδὲν ἀκριβές· ἀλλ' ἀφῆκας παντοδαπαῖς πλανᾶσθαι
Ind. 4 φήμαις, καὶ ἀμφισβητεῖν, πότερον τοῖς ὅροις ἐκείνοις ἐμμένεις
καὶ σύ, καθάπερ ἡμεῖς· ἢ καθάπερ θυέλλης τῆς τοῖς δόγμασιν
ἐνσκηψάσης νῦν καταιγίδος, καὶ ἄλλων ἄλλοθι φερομένων, κα-
θάπερ τῶν πλοίων τὰ ἀκυβέρνητα, φέρων καὶ σὺ σαυτὸν τοῖς
B ἐναντίοις ἐπέῤῥιψας, καὶ γλώττης ἀφειδῶς καθ' ἡμῶν ὁμοίως
ἔχεις ἐκείνοις. καίτοι γ' ἀνάγκην ἥκιστ' ἴσμεν οὐδεμίαν βίᾳ πε-
ριοῦσαν, πείθειν τῇ θρησκείᾳ καὶ τὴν φιλίαν ὁμοῦ συνεξίστα-
V. 534 σθαι· ἐπεὶ καὶ Λιβάνιον, Ἕλληνα τὴν θρησκείαν ὄντα, Βασι-
λείῳ φίλον εἶναι ἐνῆν τῷ μεγάλῳ· καὶ τοιούτων ὁ βίος γέμει
παραβολῶν. Ἔπειτ', οὐδὲ θέλων, τῷ Παλαμᾷ προστίθεσθαι
C δυνηθείης ἄν. οἶσθα γὰρ ὡς Ἰωάννῃ τῷ πατριάρχῃ ζῶντι συ-
χνὰ καὶ μετά γε πολλῆς τῆς αἰδοῦς προσιών, αὐτὸν μὲν τοῖς
ἁγίοις συνέταττες ὅλαις προθέσεσι τῆς ψυχῆς· Παλαμᾶν δ' ὁμοῦ
βασιλεῖ Καντακουζηνῷ πάσαις ἔπλυνες ὕβρεσι νύκτωρ καὶ μεθ'
ἡμέραν, καὶ ἀσεβῶν ἀσεβεστέρους ἁπάντων ἐκάλεις· καί σφισι
ταχὺν τὸν ἀφανισμὸν ἔσεσθαι προὔλεγες· ὡς ἥκιστα μάλα σοι
περιΐστασθαι νῦν, τὴν πρὸς τἀναντία μεταβολὴν ἁρμόττουσαν
D εἶναι, συνέσεως οὕτω καὶ γήρως ἔχοντι, καὶ συνορᾷν δυναμένῳ
τῆς αἰσχύνης τὸ μέγεθος. ποῖον γὰρ ἔτι χρόνον τῶν καθηκόντων
ἀναμενεῖ τις σύμβουλον, ἐν τοιαύτῃ γεγονὼς ἡλικίᾳ; καὶ πάσαις
μὲν γὰρ ἡλικίαις καὶ τύχαις ἀνάγκη φόβον εἶναι θανάτου, ἀγνω-
σίᾳ μυστικῇ τοὺς κανόνας ἡμῖν τῆς ζωῆς τοῦ θεοῦ συγκαλύπτον-

2. ἐμμένεις corr. Capp. pro ἐκμένεις.

videbaris, necdum feceris certiores, sed variis huc illuc abduci rumoribus et dubitare permiseris, utrum, quemadmodum nos, tu quoque in illis definitionibus permaneas; an vero, cum veluti procella quaedam vehemens ecclesiae dogmatibus incubuerit, et alii alio ferantur de more navigiorum, quae gubernaculo carent, in adversariorum partes te ipsum conieceris, nec parce linguam adversus nos acuas, sicut illi hactenus acuerunt. Atqui tamen nullam novimus esse necessitatem, quae adigat ut simul cum religione amicitia ipsa deponatur; quandoquidem Libanio, ethnicae religionis cultori, amicitia cum magno Basilio esse potuit: et humana vita huiusmodi exemplis referta est. Adde quod Palamae, nec si velis quidem, assentiri queas. Nam, ut nosti, ad Ioannem patriarcham multa cum reverentia saepe accessisti, eumque tota intentione animi Sanctis annumerabas; in Palamam autem et imperatorem Cantacuzenum omnia maledicta diu noctuque conferebas. Vocabantur isti a te omnium impiorum maxime impii: quos etiam de medio confestim sublatum iri praedicebas: ita ut non amplius iam te deceat in alteram partem converti, cum tantam prudentiam et senectutem adeptus fueris, et facile perspicere valeas, quantum in re dedecus exinde sit redundaturum. Qui enim eo aetatis provectus est, quale tempus exspectabit, quod eum sui officii admoneat? Nam cum omnis aetatis et fortunae hominibus timenda sit mors, eo quod vitae nostrae metas mystica quadam ignoratione Deus obvelarit, tum maxime iis timenda est, qui

τος, μάλιστα δὲ τοῖς τὸν ἔσχατον οὕτως ὅρον τῆς ἡλικίας σκηνο- A. C. 1351
βατοῦσιν· ὅτε μάλιστα καὶ τῆς ἀκμῆς ἐκείνης ἡ πανήγυρις ἤδη Imp. Io. Cantacuz. 5
σβέννυται, καὶ τὸ τῶν μακρῶν ἐλπίδων ὡς τὰ πολλὰ παρατρέ- E
χει θέατρον. ὃ δὴ κἀπὶ νοῦν ἀεί μοι στρέφοντι τῶν ἀνδριαντο-
ποιῶν τε καὶ τῶν ζωγράφων ἐκείνους ἐπῄει θαυμάζειν, ὅσοι τῆς
χρονικῆς περιόδου τὸ τάχος μιμεῖσθαι διὰ τῆς τέχνης ἐθέλοντες
ἄνδρα ποιοῦσιν ὀπισθοφάλακρον μὲν ὡς ἐπίπαν, οὐ δ' ἀναφα-
λαντίαν· ἀλλὰ μέτωπον προϊσχόμενον λάσιον, καὶ κόμην ἐκεῖθεν
μακρὰν καθειμένον. τἄλλα γὰρ ὄντες σοφοὶ μόνης λείπονται F
φωνῆς ἐνταυθοῖ, καὶ ταύτην ἥκιστα βαφαῖς ταῖς ἐκ χρωμάτων
δύνανται μιμεῖσθαι. ὅθεν σιγῶσαν οὑτωσί πως ἱστᾶσι νομοθε-
σίας εἰκόνα, καὶ ἀνεκλάλητον κήρυκα πᾶσιν ἀεὶ διανέμουσιν, οἷς
ἐῤῥᾳθυμημένον τὸν βίον ἀνύειν οὐκ ἔστιν αἰδὼς, μονονουχὶ
βοῶντες, ὡς κατόπιν ἰοῦσι τριχῶν οὐ παρέξει λαβὴν ὁ Καιρὸς,
ἀλλ' ὄλισθον καὶ ἀποτυχίαν τοῦ ποθουμένου μακρὰν, τῆς ἐμ- P. 663
προσθίας ἤδη τοῦ χρόνου λαβῆς παρεῤῥυηκυίας, καὶ ὅλως ἀπη-
γορευκυίας ἅπαν τὸ ἁμιλλώμενον. (Γ.) Ἐγὼ μὲν δὴ ταῦτ' εἰ-
πὼν ἐπεπαύμην. τῷ δ' εὐθὺς ἀρχομένῳ λέγειν, ὧν ἡμῖν εἰκάζειν
ἐκείνου ἐπῄει διὰ φιλίαν ἀρχαίαν, γνώρισμα τῶν ἁπάντων τοῖς
λεγομένοις ὑπῆρχεν οὐδὲν, ὅ,τι μὴ πᾶν τοὐναντίον. καὶ γὰρ τὰ
λεγόμενα πικρίαν ὑπέφαινεν οἰκουροῦσαν ἐν τῇ ψυχῇ, καὶ μάλα B
τοι σφόδρα βαθεῖαν· οὐχ οἵαν ἐπισπείρουσι βίων τινῶν περι-

14. Verba ἰοῦσι — τὸ ἁμιλλώμενον Capp. supplevit ex libri XIII. c. 1.
19. ἐκείνων legebatur, quod Capp. post ἁπάντων poni vult.

terminum vitae et ultimum actum sic velut in scena produnt: quando praesertim festivus ille vigor aetatis exstinguitur, et quae nos diu spes praeclarae luserant, earum fere theatrum praeterlabitur. Quod animo dum semper mecum voluto, statuarios illos et pictores admirari subit, qui velocem convertentis sese temporis cursum exprimere arte sua cum volunt, hominem effingunt, occipiti quidem omni ex parte glabro, nec plane tamen calvo capite, sed fronte hirsuta, e qua promissiores comae pendent. Nam licet alibi quoque magnum peritiae suae specimen exhibeant, hic ipsam duntaxat vocem non assequuntur; quam quia colorum pigmentis exprimere nequeunt, ideo tacitam legis imaginem sic fere proponunt, et mutum praeconem perpetuo praebent omnibus iis, quos desidiosam vitam vivere non pudet: quibus etiam tantumnon clamant, Occasionem post terga euntibus praebituram non esse capillos arripiendos, sed lubricum, et longam a voto aberrationem, ubi anterior temporis ansa iam fuerit elapsa, et id omne, de quo certabatur, penitus interdixerit." (III.) His dictis, ego quidem loquendi finem feci, cum vero loqui Cabasilas inciperet, coniiciebam ab eo illa dictum iri, quae vetus amicitia nostra postulabat: sed horum nullum vestigium in eius verbis apparuit; imo prorsus contraria protulit. Nam quaecunque dixit, profundissime desidentem in eius anima subindicabant acerbitatem; non qualem adspergunt seu rerum humanarum vices quae-

A. M. 6859 Ind. 4 στάσεις, ἔξωθεν ἐπεισρέουσαι, καὶ πόλεων πραγματικαὶ συμφοραὶ, τὸ πεδίον νεμόμεναι τῆς ψυχῆς· ἀλλ' οἵαν ἀδοξοῦντες βλαστάνουσι λογισμοὶ, τὰ πρεσβύτερά τε καὶ πολυχρονιώτερα τῶν νοσημάτων ἐμφωλεύοντα πάλαι προκατέχοντες, ὧν πατὴρ καὶ δημιουργὸς τὸ τῆς φιλοτιμίας ἀστάθμητον. εἶναι γὰρ τὴν φιλο-
C τιμίαν μέγα τι ψυχῆς ἐμπύρευμα πρὸς τὰ καλὰ μὲν, ὅταν ἀκαπήλευτον κομιδῇ τῆς κρίσεως ἐξάγῃ τὸν τόκον· ὅταν δὲ κενοδοξίαν κατασπῶσιν ἐφεδρεύουσαι κῆρες, ψυχῆς λεληθότα νοσήματα, τότε δὴ μακρός τις γίνεται τοῦ παρόντος λόγου λόγος, εἴ τις ἔξωθεν ἀπαθῶς συνορῴη· καὶ ὁ πρὶν θαυμαζόμενος ἐπὶ τῷ μὴ θαυμάζειν πλοῦτον καὶ τρυφὴν καὶ τύχης εὐγένειαν φαυλί-
D ζεται μᾶλλον ἐπὶ τῷ μὴ φαυλίζειν κενοδοξίαν, μηδὲ τὸ κακὸν ἡγούμενος ἄδοξον, ἀλλὰ τὸ ἄδοξον κακὸν, κατὰ τὰ ἀντίστροφά τε
V. 535 καὶ τὴν θέσιν ἐκ διαμέτρου λαχόντα. ἔλαθε γὰρ αὐτὸς ἑαυτὸν οἰκείῳ καὶ ἐγκαρδίῳ πυρὶ καταστρατηγούμενος, καθεύδοντι μὲν ἐπὶ μακρὸν ἐνίοτε χρόνον δι' ἔνδειαν ὑπεκκαύματος, ἀναλάμποντι δ' ὀψὲ, καιροῦ καὶ τύχης οὐρίου τινὸς δραξαμένου πνεύ-
E ματος. ἐπεὶ καὶ εἴωθεν ὡς τὰ πολλὰ πολλάκις ἡ τῶν ἐπαίνων ἔκπτωσις πρὸς μανιῶδες ἦθος ἐρεθίζειν τὸν ἐραστὴν καὶ ζηλότυπον, καὶ διὰ τῶν χρονικῶν ἐλέγχων ἐναργέστερον παριστᾶν, εἴδωλον ἀρετῆς καὶ οὐδαμῶς ἀρετὴν εἶναι τὸ μέχρι νῦν αὐτῷ διωκόμενον, καθάπερ τὰ μυθευόμενα πάλαι περὶ νεφέλης ὁμοῦ καὶ Ἰξίονος. ἀλλὰ ταῦτα μὲν σιγῆς ἐῤῥίφθω βυθοῖς. ἐπανιτέον δ'

9. μικρός coni. Capp. 17. δραξαμένῳ coni. Capp.

dam extrinsecus ingruentes; seu civilium negotiorum exitus tristes, unde dolor per totam animam serpit: sed qualem producunt animae degeneres, quae antiquos et diuturniores morbos iam pridem apud se delitescentes retinent: quorum pater atque opifex est levis et inconsideratus gloriae amor. Illa enim gloriae cupiditate, quasi quodam ignis sopiti suscitabulo, ad res honestas anima vehementer accenditur, quando purum ac valde sincerum iudicii fructum profert: sed cum vanam gloriam eliciunt exitiales morbi, qui in anima latenter insident, tunc alia plane res est, si quis foris, velut spectator, absque ulla perturbatione animi consideret: et qui prius magnam sui admirationem concitabat, eo quod divitias, delicias, et fortunae nobilitatem non miraretur, is contemnitur magis, eo quod vanam gloriam non contemnat, neque vitium in ignominiae loco ponat, sed contra potius ignominiam vitii loco habeat: neque vero animadvertit, se domestico et intestino igne opprimi; qui nonnunquam fomitis et suscitabuli defectu diutius sopitur, sed ubi sero tandem casus tulit et sese dedit occasio, secundum quempiam ventum nactus, relucet. Nam laudum iactura saepe solet ad furiosam indolem suscitare gloriae amatorem et aemulatorem; qui sic progressu temporis manifestius convincitur, non ipsam virtutem, sed eius inane simulacrum, hactenus fuisse persequutus: qualia fere sunt quae de nube et Ixione veteres fabulantur. Sed haec quidem silentio obruantur;

ἐκεῖσε. (Δ.) Πρὸς γὰρ λόγων κατάστασιν ὁ φίλος ἐντείνας, A. C. 1351
καὶ τὰ πρὶν ἐπικαλύμματα παρωσάμενος ἅπαντα, πᾶς τῶν ἐγκω- Imp. Io. Cantacuz. 5
μίων ἐγίνετο καὶ θειασμῶν τῶν τοῦ Παλαμᾶ καὶ ὅσα ἐγγέγραπται F
οἱ ταῖς βίβλοις. „πάντα γὰρ αὐτῷ μοι," φησὶ, „τεθέαται πρὸς
ἀκρίβειαν, καὶ ἐξήτασται τελεώτατα· καὶ ὅλως οὐδὲν οὐδαμῇ
συννενόηται, οὗ καθάπτεσθαι ἕξει τις τῶν ἁπάντων ὁπωσποτε
καὶ ὁπωσοῦν, κἂν πάντα λίθον θέλῃ κινεῖν." καὶ ἅμα ταῖς τοι-
αύταις ηὔχετο συναποθνήσκειν ὁμολογίαις, καὶ ὑπὲρ τούτων P. 664
ἕτοιμος εἶναι μυρίας κακώσεις ὑφίστασθαι. (Ε.) Ἐγὼ δ' ὑπο-
λαβὼν „ἠξίουν ἔνια πρὸς τὸ σαφέστερον ἀναπτύσσειν, μηκύνοντά
πως τὴν ἔνδειξιν, ἵνα καὶ αὐτὸς τελεώτερον ἔχω γινώσκειν, εἰ
ἀληθῶς ἀνέγνως ἐκείνου τὰς βίβλους, καὶ εἰ ἔγνως ἀναγνοὺς, καὶ
ὁποῖόν τί σοι τὸ τῶν ἐπαινουμένων κεφάλαιον πέφυκε. καὶ στρα-
τιώτης γὰρ οὐχ ἵππον ὅτι ἐξ ἵππου ζητεῖ, ἀλλ' εἰ τῶν ἐπαινου-
μένων τις εἴη, καὶ ἅμα πρὸς τὴν χρείαν ἔργοις ἁρμόττων αὐτοῖς." B
ἅμα δ' αὐτῷ παρεισῆγον καί τινας ῥήσεις τῶν ἐκείνου βλασφήμων
βιβλίων ἐγώ. „Ἱκανὰ μὲν οὖν," φησὶ, „καὶ ταῦτα πεῖσαι, μήτε
κτιστὴν ὑπάρχειν τὴν διδομένην καὶ λαμβανομένην τοῖς κεχαρι-
τωμένοις τοῦ πνεύματος χάριν τε καὶ ἐνέργειαν (αὕτη γάρ ἐστι
τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον) μήτε τὴν οὐσίαν εἶναι τοῦ πνεύματος." καὶ
μετ' ὀλίγον· „αὕτη γὰρ καθ' ἑαυτὴν ἡ θεία μετεχομένη τε καὶ C
λαμβανομένη φύσις ἢ φυρμὸν πείσεται, ἢ τὴν παθητὴν ἐξανα-
λώσει φύσιν, πρὶν ἂν ληφθῇ." ὁρᾷς πῶς τὴν ἔνσαρκον οἰκονο-

14. εἰ coni. Capp. pro ὅτι.

iam vero redeamus ad illud unde divertimus. (IV.) Cum enim sermonem instituere contendisset Cabasilas, sublatis quibus antea sese occultabat involucris omnibus, totus fuit in laudando Palama, totus in celebrandis libris, quoscunque Palamas composuisset. „Hos enim omnes," inquit, „diligentissime perpendi, neque uspiam in eis deprehendi quidquam, quod ex omnibus hominibus possit quis quomodocunque carpere, licet omnem movere lapidem voluerit." Hac etiam in confessione immori optabat, pro qua infinitas perpeti calamitates paratum se iactitabat. (V.) Cui ego respondi: „Vellem sane, ut ad maiorem horum demonstrationem quaedam clarius explicares; ut et ego plenius cognoscere valeam, an re ipsa Palamae libros legeris, an lectos intellexeris, et quaenam sit eorum summa, quae in iis laudas. Nam nec miles quaerit, an suus equus ex equo natus sit, sed an generosus et laudabilis, an utilis et aptus ad opera necessaria." Tum illi simul adduxi quaedam loca e blasphemis Palamae libris deprompta, quae sic habent. „Haec," inquit, „sufficiunt ut persuadeatur, neque creatam esse Spiritus sancti gratiam et operationem, quae accipitur et datur iis, quos ea donare Deus voluerit (haec enim est Spiritus sanctus) neque etiam esse Spiritus sancti substantiam." Et paulo post: „si ipsa per se ipsam divina natura participetur et recipiatur, aut mixtionem patietur, aut patibilem naturam absumet, antequam recepta fuerit." Vides quomodo incar-

A. M. 6859 μίαν σαφῶς ἀναιρεῖ, καθὰ καὶ ἀνωτέρω που δεδείχαμεν; καὶ
Ind. 4 πάλιν· „τί ἔτι σύνθεσιν δέδοικας ἐπὶ τοῦ Θεοῦ, καὶ τῶν ἐνερ-
γειῶν ἀκτίστων οὐσῶν τε καὶ λεγομένων; πολλῷ μᾶλλον δέδιθι,
μὴ κτίσμα ποιήσῃς τὸν Θεόν, τὰς αὐτοῦ φυσικὰς ἐνεργείας ἡγού-
μενος κτιστάς, ὡς διαφόρους τῆς οὐσίας." καὶ πάλιν· „ἡμῖν δ'
D οὐδεμία ποτ' ἔσται λέξις ἀποχρῶσα πείθειν, τὰς ἐνεργείας τοῦ
θείου πνεύματος, ἃς ὁ Προφήτης κεφαλαιωδῶς ἑπτὰ προσεῖπε,
μετὰ τῶν κτισμάτων τάττειν. τῶν δὲ θείων καὶ φυσικῶν τοῦ
Θεοῦ ἐνεργειῶν μία καὶ ἡ κρίσις. ἆρ' οὖν καὶ αὕτη τῶν κτισμά-
των ἕν, καθὰ Ἀβραὰμ ἔφη· ὁ κρίνων πᾶσαν τὴν γῆν οὐ ποιή-
σεις κρίσιν;" καὶ πάλιν· „πῶς οὐκ ἄκτιστος ἡ χάρις, δι' ἣν καὶ
οἱ μετεσχηκότες αὐτῆς ἄναρχοι καὶ ἄκτιστοι καὶ ἀτελεύτητοι καὶ
E ἀΐδιοι;" (ϛ'.) Ἐμοῦ δὲ καὶ πλείους πολλῶν τῶν τοιούτων ἐκεί-
νου βλασφημιῶν παρενείρειν ἐθέλοντος, ἀνέκοψε τὸν λόγον ὁ φί-
λος, καὶ μακροὺς τοῦ Παλαμᾶ διεξῆλθεν ἐπαίνους. ἔπειτα πρῶ-
V. 536 τον μὲν κἀκεῖνος ἀκτίστων ἐνεργειῶν εἶναι πλῆθος σαφῶς ὡμολό-
γει τε καὶ ἐπῄνει, τῆς οὐσίας πάντῃ διωρισμένας. δεύτερον δ',
F ὅτι πνεῦμα ἅγιόν τε καὶ ἄκτιστον οὐχ ἓν ἔλεγεν εἶναι, οὐδ' ἑπτὰ
μόνον (ὁποῖα καὶ τῷ Χριστῷ προείρηκεν Ἡσαΐας ἐπαναπαύσε-
σθαι) ἀλλ' ἑβδομηκοντάκις ἑπτά, καὶ ὅσα πρὸς τούτοις δύναιτο
ἄν τις τῇ διανοίᾳ περιλαμβάνειν, καὶ ἀπειράκις ἄπειρα· μεθ'
ὧν καὶ τὰς ἐπὶ τῶν ἀποστόλων πυρίνας φανείσας δώδεκα γλώσ-

13. πολλῷ coni. Capp.

nationis mysterium evidenter evertat, ut supra quoque ostendimus? Et iterum: „quid adhuc times ne compositio in Deo admittatur, si divinae operationes increatae sint et dicantur? Multo magis time, ne Deum in creaturarum numero reponas, dum naturales eius operationes tanquam a substantia distinctas, creatas esse arbitraris." Et iterum: „nulla unquam nobis persuadebit oratio, ut divini Spiritus operationes, quas Propheta septem summatim appellavit, inter creatas res collocemus: sed divinarum et naturalium Dei operationum una est ipsum iudicium. Num igitur Dei iudicium est e numero rerum creatarum, quemadmodum dixit Abraham: Qui iudicas omnem terram, non facies iudicium?" Et iterum: „quomodo increata non esset illa gratia, per quam qui eius participes facti sunt, expertes principii, increati, immortales et aeterni evadunt?" (VI.) Cum autem plures adhuc e multis illius blasphemiis interserere vellem, dicentem me interpellavit amicus Cabasilas, qui magnas Palamae laudes recensuit. Deinde, primum quidem increatarum multitudinem operationum aperte confessus est, et eas a substantia omnino distinctas esse assentiebatur: secundo asserebat, sanctum et increatum Spiritum non esse unum, neque septem esse duntaxat huiusmodi Spiritus (quales super Christum requieturos esse praedixit Esaias) sed septuagies septem, et quotquot praeter hos possit quis mente comprehendere, et infinities infinitos: quibus et annumerandas esse dicebat igneas duodecim linguas, quae super Apostolos apparuerunt, itemque

σας τακτέον ἔλεγεν εἶναι καὶ τὴν ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ βαπτιζομένου A. C. 1351 Imp. Io. Cantacuz. 5. φανεῖσαν περιστεράν. ταῦτα γὰρ ποτὲ μὲν πνεύματα καλεῖν οἶδεν ἡ γραφὴ, ποτὲ δ' ἐνεργείας ἀκτίστους καὶ χάριτας καὶ δυνάμεις. P. 665 καὶ ταύτας μὲν εἶναι τὰς τοῖς κτίσμασι μεθεκτὰς, καὶ πρὸς τούτοις ἀκτίστους γίνεσθαι τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ἁγιάζεσθαι τὰ ἁγιαζόμενα πάντα, τά τε ἄλλα καὶ τὸ θεῖον ἡμῶν βάπτισμα, καὶ πρός γε ὁ θυόμενος καὶ μεταλαμβανόμενος ἡμῖν ἄρτος ἐν ταῖς θείαις μυσταγωγίαις· τὴν δὲ θείαν οὐσίαν παντάπα- B σιν εἶναι ἀμέθεκτον ἅπασι. (Z.) Καὶ ἐπὶ τούτοις ὁ συμμαχικὸς εἰσήγετο πόλεμος μετὰ τῶν ὑποδειγμάτων· λέγω δὴ τὸν σύν γε αὐτῷ πρὸς τῆς πατριαρχικῆς γερουσίας ἐληλυθότα ἡμῖν, τῶν ἐλλογίμων εἶναι λεγόμενον καὶ αὐτόν. ὃς δὴ καὶ λέγειν παρεσκευακὼς ἑαυτὸν τὰ ἐνδέοντα δριμύτερον ἡμῖν ἀντέστησε καὶ ἦθος καὶ ὀφθαλμόν. πᾶσι γὰρ ἐξῆν ἤδη τὰς ἐμὰς πατεῖν καὶ περιφρο- C νεῖν τύχας, μεμονωμένου τε ἅμα καὶ παντοδαποῖς πανταχόθεν περιειλημμένου τοῖς δεσμοφύλαξι· καθάπερ καὶ δρυὸς πεσούσης πᾶσιν ἐξείη, ὥς φασιν, ἀνδράσι ξυλεύεσθαι· αἰδὼς δὲ πᾶσα καθ' ὑγρῶν (ὡς ἔοικεν) ἐῤῥύη, καὶ ἄμπωτις ἀφελομένη κατεβάπτισε. δριμύτερον οὖν ἐκείνῳ τὴν τοιαύτην διαδεξαμένῳ πάλην τὸν περὶ ἀμεθέκτου καὶ μεθεκτοῦ δι' ὑποδείγματος ἐπήει D λόγον. „Καὶ δὴ καὶ καθάπερ," φησὶν, „ἐπὶ τοῦ ἡλίου, τῆς μὲν οὐσίας, ἀκινήτου μενούσης ἐν οὐρανῷ, μετέχειν οὐκ ἔχομεν· τῆς δὲ φωτιστικῆς ἐνεργείας αὐτοῦ, πρὸς ἡμᾶς κατιούσης, μετέ-

7. τὸν θυόμενον coni. Capp.

columbam illam, quae super Christum, dum hic baptizaretur, conspecta est. Nam haec omnia modo spiritus vocare solet sacra Scriptura, modo increatas operationes, et gratias, et virtutes. Addidit Cabasilas; harum quidem participes fieri posse creaturas, et iisdem insuper increatos homines evadere, sanctificari omnia quae sanctificantur, et praeter caetera panem illum, qui in divinorum mysteriorum celebratione sacrificatur et a nobis participatur: verum divinam substantiam nullatenus posse participari. (VII.) Sub haec sociale bellum nobis inferebatur a Cabasilae adiutore, qui exemplis in nos pugnabat; illum intelligo, qui a patriarchico senatu missus ad nos venerat, et e litteratorum numero esse dicebatur. Hic cum ad dicenda quae deerant sese accinxisset, tum animo tum oculis truculentior mihi obstitit. Iam enim fortunas meas conculcare et despicere omnibus licebat, tum quia solitarius degebam, tum quia omnigeni me custodes undequaque circumcludebant: et hoc est quod trito fertur adagio: cum lapsa est quercus, ligna quivis colligit: omnis vero pudor, ut videtur, in mare praecipitatus erat, eumque maritimus aestus sublatum demerserat. Itaque cum hoc certamen Cabasilae adiutor truculentius suscepisset, de participabili et imparticipabili disserere allatis exemplis conatus est. „Et certe," inquit, „sicut de sole iudicare solemus; cuius substantiam, in caelo manentem immotam, participare non possumus, sed eius illuminativae virtutis,

A. M. 6859 Ind. 4 χομεν· οὕτω κἀπὶ θεοῦ χρὴ νοεῖν. τῆς γὰρ οὐσίας αὐτοῦ E καθημένης ἐν οὐρανῷ (ὃν θρόνον εἴρηκεν ἡ γραφὴ θεοῦ) μετέχειν οὐκ ἐφικνούμεθα· μετέχομεν δ' οὖν τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ καὶ τῆς βουλήσεως καὶ ζωῆς καὶ δυνάμεως καὶ ἰσχύος, ἄνευ οὐσίας πρὸς ἡμᾶς κατιούσης ἑκάστης καὶ ποιούσης ἀκτίστους· ἄλλης μὲν οὔσης, καὶ μακρὸν τὸ διάφορον ἐκ τῆς οὐσίας ἐχούσης· θεότητος δ' οὔσης καὶ αὐτῆς, ἀκτίστου μὲν, ὑφειμένης δ' οὖν." ταῦτα δ' αὐτοῦ διεξιόντος, κῦμα καὶ σάλον εἶχε τὸ ἦθος αὐτοῦ· καὶ ἐνέκειτο μάλα σφοδρῶς, ἐκ τοῦ μείζονος ἀπαιτῶν, ὁπότερον F ἂν ἑλοίμην αὐτὸς δυοῖν ὄντοιν πραγμάτοιν, ἀντιθέσεως καὶ συγκαταθέσεως. (H.) Ὑπολαβὼν γοῦν ἐγὼ πρὸς δύο τὴν παροιμίαν μηδὲ τὸν Ἡρακλέα διδοῦσαν ἀκούω τὸ δύνασθαι πρὸς ἀντίπαλον ἔφασκον μάχην. „ἐγὼ δὲ καὶ μόνος ὢν ἐνταυθοῖ, καὶ δέσμιος, καὶ μηδὲ βραχὺ τὸ θαῤῥεῖν ἔχων ἐκ τοῦ καιροῦ, πρὸς δύο τὸν ἀγῶνα ποιεῖσθαι ἀναγκαζόμενος, τεθαῤῥηκυίας ὁπλίσαντας ἐν ταὐτῷ καὶ γλώττας καὶ γνώμας, ἐν ἀμαρτύρῳ σταδίῳ τὰ P. 666 κατὰ βούλησιν ἅπαντα λέγειν ἀφόβως ἐχούσας καὶ ἀποφαίνεσθαι, καὶ διαβάλλειν πρὸς ἀπόντας ἀπιόντας, μήτ' ἐμοῦ παρόντος, V. 537 μήτ' οὐδενὸς ἑτέρου τοῦ τὴν ἀλήθειαν ἀντ' ἐμοῦ μαρτυρήσοντος, ἐν στενῷ κομιδῇ τὴν τῆς ἀμηχανίας ὁρῶ μοι περίστασιν ἑστηκυῖαν. ὄντος γὰρ ἑκατέρου κομιδῇ φορτικοῦ, τοῦ τε σιγῇ τὰς τῆς νῦν ἀκοῆς ἐνεγκεῖν τρικυμίας καὶ τοῦ παραχρῆμα τοὺς B τῆς ἀτοπίας ἐλέγχους κομίζειν ὑμῖν, οὓς τἀμὰ διαβάλλειν οὐδὲν

quae ad nos descendit, sumus participes, ita et de Deo nobis cogitandum est. Nam eius substantiam residentem in caelo (quem Dei thronum sacra Scriptura vocavit) participare non valemus, sed eius operationem, voluntatem, vitam, potentiam et virtutem participamus, quarum unaquaeque absque substantia descendit ad nos, quos et increatos efficit. Et quidem illarum quaelibet alia est a divina substantia, a qua longe distat; attamen ipsa quoque Deitas est increata, quamvis inferior." Cum ista dicendo percurreret, maris adinstar aestuabat et commovebatur eius animus: tum multo magis instabat, a me quaerens, utrum e duobus eligerem; num scilicet contradicerem, an vero assentirer. (VIII.) Ego itaque hunc in modum respondi. „Ne Hercules quidem adversus duos aequis viribus pugnare posset, ut ex veteri proverbio didici. Porro sum hic solus, et vinctus, cui ne tantillum quidem audere per hoc tempus licet. Cogor tamen certare adversus duos, qui audaces linguas et mentes pariter armarunt, et in stadio hoc testibus vacuo quaecunque voluerint loqui et pronunciare possunt: ubi autem recesserint, ipsis facile erit apud absentes calumniari, dum nec ego adero, nec alius, qui mea vice veritati testimonium perhibeat: unde in magnas rerum angustias et difficultates redactum me video. Nam cum utrumque valde molestum ac grave sit, seu verborum, quae audivimus, quasi decumanos fluctus cum silentio tolerare, seu extemporalem ha-

τῶν ἁπάντων ἐπὶ τῆς ἐρημίας ταύτης κωλύσει, δύσεργός μοι καὶ μάλα δυσέμβολος ἡ ἐπιχείρησις πρὸς ἑκάτερον ἀναφαίνεται. ἀναιμάκτου γὰρ οὔσης τῆς μάχης, καὶ τῶν λογικῶν ξιφῶν καὶ τραυμάτων τὰς ἀντερείσεις τῆς ἀσωμάτου ψυχῆς δεχομένης, εὐδιάβολα μὲν διὰ τὸ ἀφανὲς φανεῖται τὰ τρόπαια, ἀγχίστροφος δ' ἡ τῆς γλώττης διάθεσις, πρὸς τὴν τῆς γνώμης αἵρεσιν καπηλεύ- C ουσα τὴν γνώμην τῆς κρίσεως. ἔπειτα οὐδ' ἔχω πῶς ὀνομάσω τὴν παράταξιν ἐγὼ τοῦ τοιούτου πολέμου. οὔτε γὰρ μονομαχία τίς ἐστι, δύο καθ' ἑνὸς ὁπλιζομένων γλωσσῶν· οὔτε μὴν στρατευομένων καὶ βλεπόντων ἔξωθεν ἕστηκε πλῆθος, ἵν' ἐμφανὲς ᾖ τῶν ἀγωνιζομένων τὸ στάδιον, ὥσπερ οἷον πολεμικαὶ περιτρέχουσι καὶ περιηχοῦσι σάλπιγγες, τὰ παρακλητικὰ συγκροτοῦσαι τῶν ἐν ὑπαίθροις πολέμων· ὡς ἀναγκάζεσθαί με λοιπὸν ἀμφί- D στομον τὸ τῆς ἡμετέρας τιθέναι φάλαγγος πρόσωπον τήμερον· ἵν' οὑτωσὶ πρὸς ἑκατέρας τὰς γλώττας ἐφικνῆταί πως καὶ τὰ ἡμέτερα, νῦν μὲν ἀθλοθέτην καὶ δικαστὴν ἀδέκαστον ἔχοντα τὸν ἀκοίμητον ὀφθαλμὸν τοῦ θεοῦ, ὑπὲρ οὗ τοὺς ἄθλους ἀνύω τούτους· ὕστερον δὲ, καὶ τῶν ὅσοι μὴ πάρεισι νῦν οὐκ ὀλίγους· παραπομποῖς χρησάμενον τοῖς ἡμετέροις γράμμασιν, εἰ χρόνον ἡμῖν παράσχοι θεὸς βραχείας μέν τινος ζωῆς, ἐλευθέρας δ' οὖν." E (Θ.) „Τὸ μὲν οὖν τὰ ζητούμενα ὡς ὁμολογούμενα τίθεσθαι, πολλήν," ἔφην, „ἀμαθίαν τοῦ δρῶντος κατηγορεῖ, καὶ ἅμα πολύν τε

A. C. 1351 Imp. Io. Cantacuz. 5

19. χρησαμένους coni. Capp.

rum ineptiarum refutationem vobis afferre, quos nihil quidquam in hac solitudine prohibere poterit, quominus meas res obtrectetis; hinc difficile mihi videtur ac valde arduum, utrumlibet horum aggredi. Quia enim incruenta est haec pugna, et adversos dialecticorum gladiorum ictus ac vulnera animus incorporeus accipit, tropaea propter suam obscuritatem calumniis facile obnoxia esse videbuntur. Aliunde vero linguae dispositio ad mentis arbitrium versatilis est, et iudicis sententiam corrumpit. Deinde nescio quo demum nomine appellem belli aciem hoc modo instructam. Neque enim est singulare certamen, quandoquidem duae contra unum linguae armantur; neque militantium et spectantium ingens extra consistit multitudo, ut palam fiat certantium stadium; quale est illud, quod circumcurrunt et circumsonant bellicae tubae, dum classicum canunt et ad aperta bella incitant. Caeterum hodie acies nostra necessario mihi anceps et bifrons quasi instruenda est; ut sic utriusque adversarii sermonem aggredi quomodocunque possim. Et nunc quidem habeo certaminis huius nostri moderatorem et incorruptum iudicem, Dei, propter quem hac in pugna tantum laboris consumo, pervigilem oculum: sed in posterum non pauci ex iis, qui nunc adsunt, eiusdem controversiae iudices erunt, ad quorum me tribunal deducent libri; quos, si mihi brevis quidem at liberae tempus vitae Deus praebuerit, conscribam." (IV.) Haec praefatus, responsionem meam his verbis institui. „Quicunque controversam rem tanquam conces-

A. M. 6859 Ind. 4 ὀφλισκαίνει τὸν τῆς αἰσχύνης ἔλεγχον καὶ μεσημβρινῆς ἀκτῖνος
περιφανέστερον. ἡλίου γὰρ τὴν μὲν οὐσίαν αὐτῷ οὐρανίῳ ἐγκα-
θιδρύων ἐδάφει τὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ κατιέναι συγχωρεῖς πρὸς
F ἡμᾶς, ἀνούσιον καθ' ἑαυτὴν, οὐσίαν μὲν τὸν ἡλίου δίσκον ἀπο-
φαινόμενος· ἐνέργειαν δὲ ἀνούσιον, ἐκείνου τὸ φῶς. ἐχρῆν οὖν
σοι δεικνύειν πρότερον μὲν, εἰ καὶ τοῖς σοφοῖς διδασκάλοις τῆς
ἐκκλησίας, οἳ σὺν ἐπιστήμῃ λέγουσιν ἃ λέγουσι, νομίζεταί τε
καὶ συνδοκεῖ τὰ τοιαῦτα· εἶναι δηλαδὴ τὸν μὲν δίσκον οὐσίαν
P. 667 ἡλίου· τὸ δὲ φῶς, ἀνούσιον ἐνέργειαν καὶ δύναμιν καὶ συμ-
βεβηκὸς εἰς ἡμᾶς ἐνεργοῦν ἰδίᾳ, καὶ χωρὶς ὑποκειμένης οὐσίας
συγκατιούσης ἄχρις ἡμῶν· ἔπειτα δεικνύειν καὶ εἰ δυνατὸν, ἐκ
τῶν αἰσθητῶν καὶ ὑλικῶν οὐσιῶν ἀκριβεῖς καταλήψεις δύνασθαι
γίνεσθαι τῶν ἀσωμάτων καὶ νοητῶν, καὶ ἅμα τῆς τούτων ἁπάν-
των ἐπέκεινα θείας οὐσίας, ἣν ὑπὲρ πᾶν ὄνομά τε καὶ νόημα
τῶν ἁγίων ἀκούομεν εἶναι· τὰ δ' ἐν τῷ παντὶ θεωρούμενα θαύ-
B ματα τῶν θεολογικῶν ὀνομάτων τὴν ὕλην διδόναι, δι' ὧν σο-
φὸν, δυνατὸν, ἀγαθὸν, ἅγιον, μακάριόν τε καὶ ἀΐδιον, κριτὴν
καὶ σωτῆρα, καὶ τὰ τοιαῦτα, κατονομάζομεν· ἅπερ πάντα, ποιό-
τητά τινα βραχεῖαν τοῦ θείου μύρου ἐνδεικνύντα, ἡ πᾶσα κτίσις,
διὰ τῶν ἐνθεωρουμένων θαυμάτων, σκεύους τινὸς μυρεψικοῦ
δίκην, ἐν ἑαυτῇ ἀπεμάξατο. καὶ ὁ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα ὢν ἡμῖν
V. 538 πολυώνυμος γίνεται, κατὰ τὰς τῶν εὐεργεσιῶν ποικιλίας ὀνομα-

sam ponit, is magnum imperitiae suae argumentum praebet: et multo dedecore dignus est ignominiaque turpissima, quae meridianae lucis radio clarius pateat. Iam vero tu, cum substantiam solis in caelesti solo colloces, eius virtutem seu operationem, quae per se minime subsistat, ad nos usque descendere concedis. Solarem nempe orbem substantiam esse pronuncias; eius autem lumen, virtutem seu operationem esse minime per se subsistentem definis. Declarare itaque primo debebas, num sapientes ecclesiae doctores, qui nihil dicunt, quod non sit cum scientia coniunctum, ita quoque sentiant; videlicet substantiam solis esse ipsius orbem; lumen autem solare esse operationem minime per se subsistentem, potentiam, et accidens quod suam in nos vim seorsum exserit, ita ut subiecta substantia cum eo ad nos usque non descendat. Secundo declarandum tibi incumbebat, num ex materialibus et sensibilibus substantiis accuratam haurire possimus incorporearum et insensibilium substantiarum cognitionem, et simul divinae illius substantiae, quae omnes illas superat, quamque super omne nomen et omnem intellectum esse audivimus: ita ut quaecunque in hac rerum universitate conspiciuntur miracula, theologicorum materiam suppeditent nominum, a quibus sapientem, potentem, bonum, sanctum, beatum, aeternum, iudicem, servatorem, etc. Deum denominamus. Et quidem haec omnia (quibus exigua divini unguenti qualitas demonstratur) creatura quaelibet per adspectabilia mundi miracula, unguentarii vasis adinstar, in se ipsa expressit. Et ei, qui super omne nomen est, multa pro beneficiorum eius varietate indimus nomina. Cum ignorantiae nostrae te-

A. C. 1351 Imp.Io.Cantacuz.5

ζόμενος· φῶς μὲν, ὅταν ἐξαφανίζῃ τῆς ἀγνοίας τὸν ζόφον· ζωὴ δ', ὅταν ἀθανασίαν χαρίζηται. σὺ δ' οὔθ' ἣν παράγεις ἡμῖν ἐκ τῶν φαινομένων ἀπόδειξιν συνορᾷν ἔχεις, οὔθ' ἃ βούλει γνωρί- C ζειν ἡμῖν ὑπὲρ αἴσθησιν οἶδας. ἀλλὰ καὶ ταῦτα βλέπων ἀγνοεῖς· κἀκεῖνα, μὴ βλέπων, οὐκ ἄν ποτε γνοίης· πῶς γὰρ, δι' ἀγνοίας ἄγνοιαν καὶ δι' ἀπάτης ἀπάτην κατασκευάζειν πειρώμενος; ἡδέως δ' ἄν σε ἐροίμην, πῶς τῶν ἁγίων διαῤῥήδην ταῦτα λεγόντων καὶ διδασκόντων διὰ παντὸς οὐ συνῆκας αὐτός; δυοῖν γὰρ ἕποιτ' ἂν D θάτερον· ἢ γὰρ οὐκ ἀναγνοὺς ὅλως ἀπὸ κοιλίας φωνεῖς τήμερον, καὶ ὡς παίζοντος σοῦ καταφρονοῦμεν· ἢ λοιπὸν ἀναγνόντι σοι δυοῖν αὖθις ἕπεται θάτερον· ἢ γὰρ οὐκ ἔγνως, ὃ τῶν ἀσυνέτων ἐστὶ τεκμήριον· ἢ γνοὺς ἑκὼν βλασφημεῖς, τῷ σῷ διδασκάλῳ πειθόμενος ἀπραγμόνως, ὡς ἔοικε, Παλαμᾷ. διὸ καὶ πᾶσαν αὐτῷ βλασφημίας ἔννοιαν ἐπιῤῥίπτων τὸν Ἐνδυμίωνος ὕπνον καθεύδεις αὐτὸς, κουφοτέραν σοι διὰ τοῦτο τὴν δίκην, ἐνταῦθα E μὲν τῆς τῶν ἀνθρώπων αἰσχύνης ποιεῖσθαι νομίζων, ἐς δὲ τὸ μέλλον τῆς ἀθανάτου κολάσεως· ὥσπερ ἂν εἰ τῆς ἐκείνου θελήσεως ἐξηρτῆσθαι τὰ πράγματα πέπρωται, καὶ τὸ μένειν ἀθάνατον δύνασθαι δρᾷν τὸ κακόν· μὴ συνιεὶς, ὡς ῥᾷον ἀναλαβεῖν τὴν εὐσέβειαν ἅπερ ἠδίκηται, ἢ τὴν ἀσέβειαν ἔχειν ἅπερ ἠδίκησε. σὺ μὲν οὖν οὐκ οἶδ' ὃ κρίνεις βέλτιον σαυτῷ καὶ κουφότερον εἰς κακίαν, εἴτε τὴν ἀκούσιον ἄγνοιαν τῶν κακῶν, εἴτε F

5. *ἀγνοίας* add. Capp.

nebras depellit, lux quidem appellatur; vita autem, cum immortalitatem largitur. Tu vero neque intelligere potes, quam ex adspectabilibus creaturis demonstrationem adducis; neque nosti ea esse supra omnem sensum posita, quorum nobis vis praebere notitiam. Quinimo, cum haec sensilia videns ignores, insensibilia illa, quae non vides, multo minus poteris cognoscere. Qui enim fieri istud posset, quandoquidem per ignorantiam simul et fraudem decipere nos conaris? Iam vero lubens ex te quaererem, cur ista non intellexeris, quae sancti Patres diserte affirmant et ubique docent? Et vero ex duobus alterum necessario consequitur. Vel enim loqueris hodie verba e ventre deprompta, ac ea quae non legisti; et ita velut pueriliter ludentem te despiciemus: vel denique, si legeris, ex duobus rursum alterutrum sequetur. Vel enim a te lecta non intellexisti, quod perspicaciae defectum arguit: vel intellexisti quidem, at sponte blasphemas. Tuo nempe doctori Palamae assentiri et obsecundare videris, nec ulla te res habet sollicitum: ideo repellis a te omnem impietatis suspicionem, eamque in Palamam refundis, et ita Endymionis somnum dormis, ratus eam ob causam minori te apud homines infamia, quamdiu vives, notatum iri, et in futurum mitiores aeterni supplicii poenas esse daturum: quasi vero ab illius arbitrio cunctae res fatali quadam necessitate penderent, et improbitas immortalitatem hominibus comparare posset. Sane (quod non animadvertis) pietas facilius ea quibus inique privata est recuperabit, quam suae iniquitatis fructibus impietas potiatur. Ego vero nescio quid tibi ma-

A. M. 6859 τὸν τοῦ ἀκουσίου σχηματισμόν. Ἐγὼ δ᾽ οὐκ οἶδ᾽ αὖθις, ᾧ τὴν
Ind. 4 P. 668 χείρω δίκην ἐπιῤῥίψω, τῆς τοῦ κακοῦ διανομῆς παραπλησίως ἐφ᾽
ἑκάτερον σχιζομένης. εἰ μὲν γὰρ ἀγνοῶν ἀμωσγέπως ἀπείχου θεο-
λογίας, ἥττω σοι πάντως τῆς καταδίκης τὴν ψῆφον ὁ τῆς ἀλη-
θείας παρείχετο λόγος. οὐ γὰρ θέλων ἐνόσεις ἄν, ἀλλὰ νοσῶν
ἤθελες ἄν. νῦν δ᾽ εἰς τὴν θατέρου χώραν καὶ τοῦτο παραδυό-
μενον μείζω διὰ τὴν ἀναίδειαν τὴν τῆς κακίας κομίζεται ψῆφον.
B Καὶ ἵνα τὰ πλείω τῶν ἐνταῦθα λέγεσθαι ὀφειλόντων ἐάσω διὰ
τὸ μῆκος, ἑνὸς καὶ δυοῖν μνησθήσομαι. ὁ θεῖος τοίνυν ἐκ Δα-
μασκοῦ τάδε φησὶν Ἰωάννης· „ὥσπερ ὁ ἥλιος εἷς μέν ἐστιν, ἔχει
δὲ οὐσίας δύο, τοῦ τε φωτὸς, ὃ γεγένηται πρότερον, καὶ τοῦ
τῇ κτίσει ἐφυστερίζοντος σώματος· δι᾽ ὅλου τε τοῦ σώματος τὸ
φῶς ἀδιαιρέτως ἥνωται, καὶ τοῦ σώματος ἐφ᾽ ἑαυτοῦ μένοντος,
C πάσης τῆς γῆς ἐφαπλοῦται τοῖς πέρασιν· οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς,
φῶς ἐκ φωτὸς ἄναρχον ὂν καὶ ἀπρόσιτον, ἐν τῷ χρονικῷ καὶ
κτιστῷ γενόμενος σώματι, εἷς ἐστι δικαιοσύνης ἥλιος." ὁρᾷς πῶς
ἑνὸς ὀνόματος δύο φησὶ τὰς ὑποκειμένας οὐσίας ὑπάρχειν, τὴν
μὲν σῶμα, τὴν δ᾽ ἀσώματον, ὥσπερ δὴ καὶ τὸν δικαιοσύνης
ἥλιον Χριστόν· εἰκονίζων μὲν ἐκεῖθεν, ὅσον ἐφικτόν· ὀνομάζων
D δ᾽ ἀνὰ μέρος ἑκάτερά τ᾽ ἐκεῖνα καὶ τοῦτον, ἥλιον, κατὰ τοὺς τῆς
V. 539 ὁμωνυμίας τρόπους· καὶ δεικνὺς διπλᾶς καὶ τὰς οὐσίας εἶναι

gis expedire putes, quo levior culpa tua videatur; an involuntariam malorum ignorationem, an vero involuntarii peccati praetextum. Rursus nescio utri graviores poenas infligam, cum haec diffusa improbitas fere similiter in utrumque dividatur. Si enim theologicarum rerum ignarus quodammodo ab eis abstinuisses, mitiorem damnationis sententiam in te ferret vera et catholica doctrina. Nec enim hunc tuum ignorantiae morbum voluntas tua, sed voluntatem morbus ipse praevenisset. Iam vero cum in alterius locum id quoque vitii obrepserit, maioris ob hanc impudentiam improbitatis reus habendus es. Et certe, ut plura ex iis, quae hic dicenda forent, utpote prolixiora, silentio praetermittam, unius et duorum duntaxat SS. Patrum testimonia referam. Primo itaque S. Ioannes Damascenus sic loquitur. „Quemadmodum sol unus quidem est, verum duas habet substantias, unam luminis, quod prius factum est, alteram corporis solaris, quod nonnisi post creationem factum est: lumen autem indivisim unitum est per totum solare corpus, quod dum in se manet, in universae terrae terminos lux expanditur: sic et Christus lumen de lumine, initii expers et inaccessum, in temporali et creato corpore factus, unus est sol iustitiae." Vides quomodo duas uni nomini subiectas esse asserat substantias, unam corporalem, alteram incorpoream, utpote qui etiam iustitiae solem Christum hac imagine, quantum fieri potest, exprimat, et sigillatim tum duas priores substantias, tum hunc, nempe Christum, pro aequivocorum more solem appellet; declarans insuper duas esse tum in Christo, tum in sole, substantias. Non dicit unam quidem esse

A. C. 1351 Imp. Io. Cantacuz. 5

κἀνταῦθα κἀκεῖ, καὶ οὐ τὸ μὲν οὐσίαν, τὸ δ' οὔ· οὐδὲ τὸ μὲν ἀνυπόστατον ἐνέργειαν, τὸ δ' ὑφιστάμενον μέν, ἀνενέργητον δὲ καθ' ἑαυτό, διϊσταμένης ἰδίᾳ τῆς ἐνεργείας ἀπείροις τοῖς τοπικοῖς διαστήμασιν. Ὅρα δὴ καὶ τὸν μέγαν ἐν θεολογίᾳ Γρηγόριον, φάσκοντα, ὡς „τοῖς μὲν ἀϊδίοις αὐτός ἐστι φῶς ὁ θεός, E καὶ οὐκ ἄλλος. Τί γὰρ ἔδει φωτὸς δευτέρου τοῖς τὸ μέγιστον ἔχουσι· τοῖς κάτω δὲ καὶ περὶ ἡμᾶς πρώτην ἐκλάμπει τὴν τοῦ φωτὸς τούτου δύναμιν. καὶ γὰρ ἔπρεπε τῷ μεγάλῳ φωτὶ τῆς δημιουργίας ἐκ φωτὸς ἄρξασθαι, ᾧ λύει τὸ σκότος καὶ τὴν ἐπέχουσαν τέως ἀκοσμίαν καὶ ἀταξίαν· καὶ τοῦτο οὐκ ὀργανικὸν ἀπ' ἀρχῆς ἀναδείξας, οὐδ' ἡλιακόν, ὡς ὁ ἐμὸς λόγος, ἀλλ' F ἀσώματον καὶ ἀνήλιον· ἔπειτα δὲ καὶ ἡλίῳ δοθέν, καταφωτίζειν πᾶσαν τὴν οἰκουμένην. ἐπειδὴ γὰρ τοῖς ἄλλοις τὴν ὕλην προϋποστήσας εἰδοποίησεν ὕστερον, ἑκάστῳ τάξιν καὶ σχῆμα καὶ μέγεθος περιθείς, ἵνα θαυματουργήσῃ τι μεῖζον, ἐνταῦθα τῆς ὕλης τὸ εἶδος προϋστήσατο. εἶδος γὰρ ἡλίου τὸ φῶς. μετὰ δὲ τοῦτο P. 669 τὴν ὕλην ἐπάγει, τὸν ὀφθαλμὸν τῆς ἡμέρας δημιουργήσας τοῦτον τὸν ἥλιον." ἰδοὺ καὶ οὗτος ἕτερον φάσκει τὸ φῶς τοῦ ἡλίου, καὶ πρὸ τοῦ ἡλιακοῦ μὲν σκεύους καθ' ἑαυτὸ ὑφιστάμενον, ἔπειτα δὲ καὶ ἡλίῳ δοθέν· ἥλιον μὲν ὀνομάζων τὸ σκεῦος, τὸ δὲ φῶς εἶδος αὐθυπόστατον τοῦ ἡλίου, εἴτ' οὖν οὐσίαν ἀσώματον καὶ

6. ἄλλο edd. 14. καὶ ante σχῆμα om. edd.

veram substantiam, alteram vero minime: non dicit unam quidem esse operationem subsistentia vacuam, alteram vero esse per se subsistentem et ratione sui minime operativam, quasi operatio seorsum posita infinitis locorum spatiis a substantia distaret. Velim etiam consideres illius verba Gregorii, qui sibi magnum in theologia nomen fecit. „Aeternis quidem rebus", inquit, „non aliud lumen est praeter ipsum Deum. Quid enim secundo lumine iis opus erat, qui maximum habebant? Inferioribus autem et humanis primam huius luminis vim protulit. Magno quippe lumini conveniebat, opificium suum a lumine auspicari, quo tum tenebras tum rudem indigestamque molem ac confusionem depulit. Nec vero, mea quidem sententia, instrumentale illud nec solare ab initio protulit lumen, sed incorporeum quoddam, et a sole minime productum, quod deinceps ad illustrandum terrarum orbem soli datum est. Nam cum aliis in rebus hanc agendi rationem tenuisset, ut materiam prius conderet, ac eam deinde forma convestiret, ordine videlicet, figura, et magnitudine unicuique rei creatae impositis; hic ut maioris cuiusdam miraculi specimen ederet, formam materia priorem produxit (forma enim solis lumen est) ac postea materiam induxit, solem hunc nimirum diei oculum fabricatus." Ecce sanctus iste doctor aliud a sole lumen asserit, quod ante solare instrumentnm per se substiterit, ac soli deinceps traditum fuerit. Et soli quidem instrumenti nomen tribuit, lumen autem vocat substantialem seu per se subsistentem solis formam, id est substantiam incorporalem, quae sit illius corporis ani-

A. M. 6859 Ind. 4 ψυχὴν ἐκείνου τοῦ σώματος. οὐ γὰρ ἂν ἐνήργει καθ᾽ ἑαυτό, μὴ B ὂν αὐθυπόστατον· οὐδ᾽ ἂν αὐθυπόστατον ἦν, μὴ ὂν οὐσία. ὡς γὰρ πᾶσαν οὐσίαν αὐθυπόστατον εἶναι ὁρίζονται πρᾶγμα, οὕτω δὴ καὶ ἅπαν αὐθυπόστατον πρᾶγμα, οὐσίαν. ἐπεὶ οὖν τὸ εἶδος ἐνταυθοῖ τοῦ ἡλίου, εἴτ᾽ οὖν τὸ φῶς, ὁ ἅγιος καὶ πρὸ τῆς ὕλης (δηλαδὴ τοῦ σκεύους) δείκνυσιν ἔχειν ἔνεργον τὴν φωτιστικὴν ὑπόστασιν καὶ ὕπαρξιν οἴκοθεν, μηδαμῇ τῆς ὕλης ταύτης C δεηθέν, τὴν δ᾽ ὕλην μᾶλλον τοῦ φωτιστικοῦ δεηθεῖσαν εἴδους, ἵν᾽, ὡς εἰπεῖν, οὐσιωθῇ ψυχωθεῖσα· μᾶλλον ἂν εἴη τουτὶ τὸ φωτιστικὸν εἶδος ἡ οὐσία, ἢ τὸ ἡλιακὸν σκεῦος ἐκεῖνο, ὃ ὕλην εἶναί φησιν, οἷον ἀνείδεόν τε καὶ ἀνυπόστατον. εἶναι τοίνυν διὰ ταῦτα δεῖ καὶ τὸ θεῖον οὐσίαν αὐθυπόστατον καὶ ἀνενδεᾶ παντάπασι. τὸ γὰρ ἄλλου δεόμενον ὕστερον εἶναι πέφυκεν οὗ δεῖται, κἀκείνῳ δουλεύειν ἐξ ἀνάγκης, οὗ ἐστιν ἐνδεές. καὶ δεήσεται λοιπὸν θατέρου θάτερον. τῇ δὲ κυρίως ἀρχῇ γνήσιον τὸ D ἀνενδεές, καὶ κυρίως εἶναι ἀνάγκη, καὶ πρότερον τοῦ ἐνδεοῦς. δεῖ γὰρ τὴν ἀρχὴν αὐτὸ τοῦτο εἶναι μόνον, ἀρχήν, καὶ μὴ δεῖσθαι μηδενός. Φησὶ γὰρ καὶ ὁ θεῖος Μάξιμος· „μόνη ἁπλῆ καὶ μονοειδὴς καὶ ἀνενδεὴς καὶ ἄτρεπτος ἡ δημιουργικὴ τῶν ὅλων οὐσία τῆς ἁγίας Τριάδος. πᾶσα δὲ κτίσις σύνθετός ἐστιν ἐξ οὐσίας καὶ συμβεβηκότος καὶ ἐπιδεὴς ἀεὶ τῆς θείας προνοίας, ὡς οὐκ ἐλευ-

ma. Nec enim per se operaretur istud lumen, nisi per se subsisteret; nec per se subsisteret, nisi esset substantia. Nam quemadmodum omnem substantiam definiunt rem per se subsistentem, ita profecto rem omnem per se subsistentem definiunt substantiam. Cum igitur hoc loco S. Gregorius solis formam, seu lumen, ante materiam (hoc est ante solare instrumentum) declaret habere per se et ex propria natura existentiam et substantiam operativam ac illuminativam, neque illa solari materia indiguisse, sed hanc potius materiam illuminativa eguisse forma, qua (ut ita loquar) animata substantiaretur: cum, inquam, ita se res habeat, haec illuminativa forma longe potiori ratione substantia erit, quam solare illud instrumentum; quod, veluti per se minime subsistens atque informe, S. Gregorius materiam esse affirmat. Quapropter necesse est Deum esse substantiam, quae propria polleat subsistentia, nec ullius plane rei sit indiga. Nam quod altero indiget, naturaliter eo posterius est, quo indiget; et ei necessario inservit, cuius indigum est. Hinc superest, ut alterum altero indigeat. Porro veri ac proprie dicti principii vera est ac genuina proprietas, nulla re indigere, et huiusmodi principium debet proprie esse, et omni eo prius, quod indigum est. Oportet enim ut principium sit hoc ipsum duntaxat, nempe principium, nec ulla re alia indigeat. „Et vero," ut ait D. Maximus, „sanctae Trinitatis substantia universarum rerum opifex est, sola simplex, nihil habens admixtum dispar sui atque dissimile, rei nullius indiga et immutabilis: omnis autem creatura ex substantia et accidente composita est ac divina semper eget providentia, quippe quae non sit a

θέρα τροπῆς. χρὴ οὖν μήτε συμβεβηκὸς ἐπὶ θεοῦ λέγειν, μήτε A. C. 1351 ποιότητα. τῶν γὰρ συνθέτων ταῦτα. πάντα δ' ὅσα ἔχει θεός, Imp. Io. Cantacuz. 5 φύσει ἔχει καὶ οὐκ ἐπίκτητα." εἴτ' οὖν οὐσίαν εἴποιμεν τὴν ἐνέργειαν E ταύτην ἐπὶ θεοῦ, τῆς οὐσίας ἐκείνης διάφορον, εἴτε ποιότητα V. 540 συμβεβηκυῖαν οὐσιωδῶς κατὰ σέ, τὸ σφαλερὸν ἀνίατον. οὔτε γὰρ δύο οὐσίας δύναταί τις τῶν εὐσεβῶν θεϊκὰς ὀνομάσαι, καὶ δύο ποιητικὰς ἀρχὰς (ὡς ἄνω που δεδειχότες ἔφθημεν ἐν πολλαῖς διδασκάλων ἁγίαις γραφαῖς) οὔτε τῆς θείας οὐσίας ἐκείνης F ποιότης ποτὲ νοηθῆναι δύναται διάφορος, ἢ καὶ οὐσιώδης. τὸ γὰρ οὐσιῶδες, μέρος οὐσίας φασὶν οἵ τε τῆς ἐκκλησίας σοφοὶ P. 670 διδάσκαλοι, ὡς ἀνωτέρω δέδεικται, καὶ οἱ θύραθεν τῆς ἐπιστήμης τῶν λόγων εὑρεταὶ καὶ κανόνες καὶ στάθμαι. οὗ γὰρ ἀφαιρεθέντος κολοβοῦται τὸ ὅλον, μέρος ἀνάγκη τοῦτ' εἶναι τοῦ ὅλου. εἰ οὖν ἡ ἐνέργεια αὐτὴ μέρος ἐστὶ τῆς οὐσίας κατὰ σέ, ὡς οὐσιώδης, εἰπὲ πῶς ἄλλο παρὰ τὴν οὐσίαν, ἢ πῶς μέρος τοῦ ἀμεροῦς; εἰ δὲ ποιότης διάφορος, πῶς χωρὶς ὑποκειμένου δύναται νοηθῆναι ἢ φανῆναι; οὐδὲ γὰρ ἄνευ ὑποκειμένου σχοίη B ποτ' ἂν ὕπαρξιν· τὸ δὲ μὴ ὑπάρχον πῶς θεός; ὁρᾷς πῶς διὰ τῆς ἐνεργείας ταύτης εἰς ἀθεΐαν ὁ Παλαμᾶς ἐλαύνει τοὺς νῦν ἀμαθεῖς τῆς ἐκκλησίας προστάτας; Ἔπειτα πῶς διάφορον; „οὐδὲν γάρ," φησί, „τῶν εἶναι λεγομένων τὸ σύνολον ἔχει τὸ κυρίως εἶναι. οὐκοῦν οὐδὲν τῷ θεῷ τὸ παράπαν ἐξ ἀϊδίου συνθεωρεῖται

mutatione immunis. Hinc in Deo neque accidens esse dicendum est, neque qualitatem: haec enim compositis entibus conveniunt: sed quaecumque Deus habet, sunt illi naturalia, non autem adventitia." Igitur sive dicamus hanc Dei operationem in eo esse distinctam a substantia, sive (ut existimas) qualitatem esse substantialiter accidentem, in errorem insanabilem impingemus. Nam piorum nemo duas potest Dei substantias nominare, et duo effectiva principia; ut iam antea multis sanctorum doctorum testimoniis demonstravimus. Neque unquam in Deo excogitari qualitas poterit, quae a divina substantia distinguatur, aut quae sit substantialis. Quod enim substantiale est, pars est substantiae, ut docent tum sapientes ecclesiae doctores, tum scriptores profani, qui verborum scientiam adinvenerunt; ad quorum proinde canones et regulas ea perpendenda est. Et certe id, quo sublato mutilatur totum, totius partem esse necesse est. Si ergo ipsa operatio, utpote substantialis, ex tua sententia pars est substantiae, dic nobis qua tandem ratione aliud sit a substantia, aut sit pars illius, quod nullas habet partes? Si vero ista operatio qualitas est a substantia distincta, quomodo sine subiecto intelligi aut conspici potest? Nam sine subiecto exsistentiam habere nunquam poterit. Quod autem non exsistit, quomodo Deus erit? Vides qua ratione, per hanc de divinis operationibus opinionem, imperitos ecclesiae antistites in atheismum Palamas impellat? Deinde vero qui fieri posset, ut ista divina operatio esset a Dei substantia distincta? Ut enim ait S. Maximus, „eorum quae esse dicuntur nihil habet omnino proprie esse. Igitur nihil prorsus una cum Deo

A. M. 6859 Ind. 4 κατ' οὐσίαν διάφορον, οὐκ αἰὼν, οὐ χρόνος, οὐδέ τι τῶν τούτοις ἐνδιαιτωμένων. C οὐ γὰρ συμβαίνουσιν ἀλλήλοις ποτὲ τὸ κυρίως εἶναι καὶ οὐ κυρίως." καὶ πάλιν· „ἐπὶ Θεοῦ τὸ ὢν καὶ τὸ ἀγαθὸς καὶ τὸ Θεὸς καὶ τὸ δημιουργὸς καὶ τὸ ὑπερούσιος καὶ τὸ ἄπειρος καὶ τὸ ἀθάνατος καὶ τὰ τοιαῦτα οὐ λέγομεν οὐσιώδεις διαφορὰς, ἵνα μὴ σύνθετον αὐτὸν ἐκ τούτων δογματίσωμεν, D ἀλλὰ προσηγορίας τινῶν μὲν ἐμφατικὰς τῶν θεωρουμένων περὶ αὐτὸν, οὐδενὸς δὲ τῶν κατὰ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ καὶ φύσιν δηλωτικάς. τινὰ μὲν γὰρ πρέποντα τῇ θείᾳ φύσει σημαίνουσιν, οὐκ αὐτὴν δὲ τὴν φύσιν μηνύουσιν, ὅπερ ἴδιον τῶν οὐσιωδέων καὶ συστατικῶν διαφορῶν." καὶ πάλιν· „πᾶσα οὐσία, τὸν ἴδιον ὅρον ἑαυτῇ συνεισάγουσα, τουτέστιν ὁριζομένη, ἀρχὴ πέφυκεν εἶναι τῆς ἐπιθεωρουμένης αὐτῇ κατὰ δύναμιν κινήσεως, πᾶσα δὲ οὐ- E σιώδης πρὸς ἐνέργειαν κίνησις μεσότης ἐστὶ μετεπινοουμένη μὲν τῆς οὐσίας, προεπινοουμένη δὲ τῆς ἐνεργείας. καὶ πᾶσα ἐνέργεια, τῷ καθ' ἑαυτὴν λόγῳ φυσικῶς περιγραφομένη, τέλος ἐστὶ τῆς πρὸ αὐτῆς κατ' ἐπίνοιαν θεωρουμένης οὐσιώδους κινήσεως. ὁ δὲ Θεὸς οὔτε ἀρχή ἐστιν, οὔτε μεσότης, οὔτε τέλος. ταῦτα γὰρ τῶν χρόνῳ διαιρετῶν εἰσι γνωρίσματα· εἴποι δ' ἂν τις, ὅτι καὶ τῶν F αἰῶνι συνορωμένων. ὁ γὰρ χρόνος, μετρουμένην ἔχων τὴν κίνη-

2. Pro ποτὲ ed. S. Maximi πώποτε. 10. οὐσιῶν apogr., οὐσιωδέων Capp. 13. φυσικὴ edd. pro οὐσιώδης. 17. θεωρουμένης om. edd.

Intelligi ab aeterno potest, quod ab ipso substantialiter differat, non aevum, non tempus, neque quidquam eorum, quae in aevo aut in tempore exsistunt. Nam ista duo, proprie esse et non proprie esse, nunquam sibi invicem convenient." Et iterum: „cum de Deo dicimus, ipsum esse ens, bonum, Deum, opificem, supersubstantialem, infinitum, immortalem, et alia huiusmodi, non substantiales differentias significamus (ne ipsum ex iis compositum esse praedicemus) sed quasdam denominationes, quae licet denotent quidpiam eorum, quae circa ipsum Deum considerantur, nihil tamen de eius substantia et natura declarant. Quaedam enim significant, quae divinae naturae congruunt, ipsam vero naturam non designant: quod constitutivis et substantialibus differentiis proprium est." Et rursus: „Substantia omnis, cum propriam secum importet definitionem, ex natura sua principium est illius motus, qui ei substantiae saltem de potentia inesse intelligitur. Omnis autem substantialis motus ad operationem, medium locum tenet inter substantiam, qua posterior concipitur, et operationem, qua prior intelligitur; et omnis operatio propria sua et formali ratione circumscripta finis est motus substantialis, qui saltem per mentem prius ipsa operatione consideratur. Atqui Deus neque principium est, neque medium, neque finis. Hae si quidem notae sunt eorum quae tempore divisibilia sunt, imo (si quis dicere voluerit) etiam eorum quae in aevo existere considerantur. Nam tempus, cuius motus mensuratur, certo nu-

A. C. 1351 Imp. Io. Cantacuz. 5 P. 671 V. 541

σιν, ἀριθμῷ περιγράφεται· ὁ δὲ αἰὼν, συνεπινοουμένην ἔχων τῇ ὑπάρξει τὴν πότε κατηγορίαν, πάσχει διάστασιν, ὡς ἀρχὴν τοῦ εἶναι λαβών. εἰ δὲ χρόνος καὶ αἰὼν οὐκ ἄναρχα, πολλῷ μᾶλλον τὰ ἐν τούτοις περιεχόμενα. ὁ θεὸς τοίνυν, οὔτε οὐσία ὢν, ἵνα μὴ ἀρχὴ νομισθείη· οὔτε δύναμις, ἵνα μὴ μεσότης· οὔτε ἐνέργεια, ἵνα μὴ τέλος· ἔστιν οὐσιοποιὸς καὶ ὑπερούσιος ὀντότης, καὶ δυναμοποιὸς καὶ ὑπερδύναμος πανσθένεια, καὶ πάσης ἐνεργείας δραστικὴ καὶ ἀτελεύτητος ἕξις καὶ, συντόμως εἰπεῖν, πάσης οὐσίας καὶ δυνάμεως καὶ ἐνεργείας ἀρχῆς τε καὶ μεσότητος καὶ τέλους ποιητική." ὁρᾷς ὅπως οὔτε κατ' οὐσίαν διάφορον, B οὔτε καθ' οἷον δή τινα τρόπον, ποιότητα συγχωροῦσιν οἱ θεῖοι πατέρες ἐπὶ τῆς θείας δογματίζειν ἐκείνης οὐσίας; ,,ὥσπερ γὰρ ἡ μονὰς οὐκ ἂν," φησὶ, ,,τμηθείη εἰς μονάδας δύο (ἡ γὰρ εἰς ταῦτα διαιρουμένη οὐκ ἂν εἴη μονὰς, ἀλλὰ δυάς), οὕτω ἡ ἑνὰς, κατὰ τὴν ἄκραν ἕνωσιν, οὐκ ἂν εἰς δύο διαιρεθείη φύσεις. οὐ γὰρ ἁπλοῦς ἔσται, φησὶν, ὁ τῶν ὅλων θεὸς ἔτι τὴν φύσιν, εἴπερ ἐστὶν ἑτέρα παρ' αὐτὸν ἡ ἐν αὐτῷ ζωή. εἴη δ' ἂν καὶ μείζων αὐ- C τοῦ, καὶ ἐν ἀμείνοσιν ἀσυγκρίτως, ὁ ὡς οὐκ ἔχοντι δοὺς τὴν ζωὴν, εἴπερ ὅλως ἁλοίη λαβών." Ἀλλ' ὁ ὑμέτερος διδάσκαλος Παλαμᾶς (δεῖ γὰρ ἐκείνῳ περιγράφειν τὰς τῶν τοιούτων αἰτίας κακῶν, οὐ μόνοις ὑμῖν ἐκείνῳ μαθητευθεῖσιν ἐγκαλεῖν) οὐ μεθ'

7. ἵδρυσις edd.

mero circumscribitur: aevum autem, cum in sua exsistentia includere intelligatur specialem illam categoriam, quae dicitur Quando, intervallum et spatium durationis admittit, utpote quod exsistentiae initium habuerit. Quod si tempus et aevum non sunt sine initio, longe potiori ratione sine initio non erunt ea, quae in illis comprehenduntur. Itaque Deus, cum non sit substantia, ne principium esse existimetur; neque potentia, ne medium esse putetur; neque operatio, ne finis esse intelligatur; Deus, inquam, entitas est substantiarum creatrix, et supra omnem substantiam posita; omnipotentia est potentiarum effectrix, et supra omnem potentiam posita; habitus est cuiuscunque operationis effectivus et fine carens, atque (ut uno verbo complectar omnia) omnis substantiae, potentiae, operationis, principii, medii, et finis, causa efficiens." Vides ut neque secundum substantiam, neque secundum alium quemcunque modum, distinctam qualitatem in divina illa substantia praedicare permittant sancti Patres? ,,Nam sicut unitas," inquit, ,,in duas unitates dividi non posset (quae enim unitas ita divideretur, non iam esset unitas, sed dualitas) pariter quod summa unitate unum est, duas in naturas dividi nunquam poterit. Etenim, inquit, universorum Deus non erit amplius natura sua simplex, si vita, quae in ipso est, aliud ab ipso sit. Praeterea Deo maior et conditionis incomparabiliter praestantioris esset is, qui Deo ipsi vitam, ut non habenti, dedisset, si omnino accepisse ille deprehenderetur." Sed magister vester Palamas (horum quippe malorum causa est illi adscribenda, non in vos duntaxat eius discipulos culpa conferenda) non cum formidine aliqua aut ob-

A. M. 6859 Ind. 4 ὑποστολῆς τινος, οὐδ' αἰνιγματωδῶς πως, ἀλλ' ἀναιδῶς καὶ διαῤῥήδην, κυρίως θεότητας δογματίζει τὴν ἐνέργειαν, καὶ ἅμα D ζωὴν καὶ σοφίαν καὶ βούλησιν καὶ φρόνησιν καὶ ἰσχὺν, καὶ τὰ τοιαῦτα, καὶ ἀσυγκρίτως ἀμείνω τῆς οὐσίας ἕκαστα, διάφορά τε ὄντα τῆς οὐσίας καὶ ἀλλήλων. περὶ ὧν καὶ ὁ θεῖος ἔφθη προειρηκὼς Ἀθανάσιος· „ὡς οἱ ἀσεβεῖς οὐ θέλουσι λόγον καὶ σοφίαν καὶ βουλὴν ζῶσαν εἶναι τὸν υἱὸν, περὶ δὲ τὸν θεὸν φρόνησιν καὶ βούλησιν καὶ σοφίαν, ὡς ἕξιν συμβαίνουσαν καὶ ἀποσυμβαί- E νουσαν." καὶ αὖθις ὁ μέγας ἔφησε Μάξιμος· „μὴ ἕξεις καὶ ἐπιτηδειότητας ζητήσῃς ἐπὶ τῆς ἁπλῆς καὶ ἀπείρου οὐσίας τῆς ἁγίας τριάδος, ἵνα μὴ σύνθετον αὐτὴν δογματίσῃς, ὥσπερ τὰ κτίσματα. πάντα γὰρ ὅσα ἔχει ὁ θεὸς, φύσει ἔχει καὶ οὐκ ἐπίκτητα." καὶ πάλιν· „ὁ θεὸς οὐ ποιοτήτων, ἀλλ' οὐσιῶν πεποιωμένων, ἐστὶ δημιουργός." ὁρᾷς ὡς ἕξεις καὶ διαθέσεις καὶ ποιότητας πάσας F ἀλλοτριοῦσι παντάπασι τῆς θείας οὐσίας, διὰ τὸ μὴ εἶναι καθ' ἑαυτὴν οὐδεμίαν συνθέσεως ἄνευ. ἀλλ' ὁ σὸς Παλαμᾶς οὐ βούλεται τοῦτο, οὐδὲ δύναται γινώσκειν, ὡς τὰ ἐκτὰ πάντα καὶ P. 672 αἱ ἕξεις αὗται ληπταὶ τοῖς ἔχουσι ποιήμασίν εἰσι, δεκτικοῖς οὖσι τῶν ἔξωθεν ἐπιγινομένων. καὶ εἰ μὴ λάβοι τις, οὐδ' ἕξει. „τί γὰρ ἔχεις," φησὶν, „ὃ οὐκ ἔλαβες;" ὥσθ' ὃ ἔχει τις, ἀλλότριόν τέ ἐστι καὶ ἐπείσακτον· ὥσπερ καὶ τὰ ἔξωθεν οὑτωσί πως ἐπεισιόντα ταῦ-

11. ποιήσῃς edd.

scuritate, sed impudenter et conceptis verbis, pravum hoc dogma introducit; quod scilicet, proprie et stricte loquendo, divinitates totidem sint, operatio, vita, sapientia, voluntas, prudentia, fortitudo, et alia generis eiusdem: ita ut horum singula et a se invicem, et ab ipsa Dei substantia distinguantur, qua etiam incomparabiliter sint meliora. De quibus iam praedixerat divus Athanasius ita scribens. „Nolunt," inquit, „impii Filium esse verbum, sapientiam, vivumque consilium; sed contendunt ipsum esse apud Deum prudentiam, voluntatem, et sapientiam; quae velut habitus quidam Deo adveniant, aut ab eo recedant." Et magnus iterum Maximus ita loquitur. „In simplici atque infinita sanctae Trinitatis substantia noli habitus et habilitates quaerere; ne creaturarum more compositam esse ipsam praedices. Nam quaecunque Deus habet, ex natura sua et non recens adventitia possidet." Et rursus: „Deus non qualitatum, sed substantiarum qualitatibus affectarum, est creator." Cernis iam quo pacto habitus, dispositiones, et quascunque qualitates, a divina substantia ut alienas removeant SS. Patres, eo quod earum nulla sit compositionis expers. Hoc autem tuo non placet Palamae, qui intelligere non valet, hoc esse de natura omnium habituum et rerum quae haberi possunt, ut a creaturis habentibus, et ad res extrinsecus advenientes recipiendas idoneis, accipiantur. Nec habebit quis, nisi acceperit. „Quid enim habes," inquit, „quod non acceperis?" Ergo quod habet quis, alienum est et adscititium: sicut et quae extrinsecus hac fere ratione adveniant huiusmodi cogitationes, no-

A. C. 1351 Imp. Io. Cantacuz. 5

τα νοήματα τύποι γίνονται καὶ αὐτὰ καὶ παθήματα ταῖς ὑποκειμέναις ψυχαῖς, παθηταῖς οὔσαις φύσει. ἐπὶ θεοῦ δὲ τὸ ἔχειν τὰ πρὸς ἡμᾶς ὀνομαζόμενα τίμιά τε καὶ ἀγαθὰ, καταχρηστικῶς B λέγεται, οὐ κυρίως. ἀπαθὴς γάρ. ἢ λεγέτω μοί τις παρελθών· πόθεν καὶ παρὰ τίνος ἔχει λαβὼν πρεσβυτέρου καὶ μείζονος, ἢ τελειοτέρου; ἦν μὲν γὰρ αὐτὸς ἀεὶ φύσει πάντα τἀγαθά· παρωνόμασται δ᾽ αὐτὰ πρὸς τῶν ἀνθρώπων ὕστερον, ἀφ᾽ οὗ πρὸς ἔννοιαν τῶν ἐνταῦθα καλῶν καὶ τιμίων ἐληλύθεσαν, καὶ διαιρεῖν ἐκ τῆς χείρονος ἔγνωσαν μοίρας. καὶ οὐρανὸς γὰρ, σφαιρικός τε V. 542 καὶ ἀεικίνητος καὶ πρὶν ἀνθρώπους εἶναι ὑπάρχων, ὅμως ἔγνω- C σται καὶ προσωνόμασται πρὸς ἀνθρώπων ὕστερον, ἃ πρότερον αὐτὸς ἦν. „οἰκτίρμων γὰρ,“ φησὶ, „καὶ ἐλεήμων ὁ κύριος, μακρόθυμος καὶ πολυέλεος.“ τί τοίνυν; ταῦτα λέγουσιν ἐνεργείας ἔχειν τὴν σημασίαν, ἢ φύσεως; οὐκ ἄν τις ἄλλο τι παρὰ τὴν ἐνέργειαν εἴποι. πότε τοίνυν ἐνεργήσας τοὺς οἰκτιρμοὺς ὁ θεὸς καὶ τὸν ἔλεον ἔσχεν ἐκ τῆς ἐνεργείας τοὔνομα; ἆρα πρὸ τῆς ἀνθρωπί- D νης ζωῆς; καὶ τίς ὁ τοῦ ἐλέους δεόμενος; ἀλλὰ μετὰ τὴν ἁμαρτίαν πάντως· ἡ δ᾽ ἁμαρτία μετὰ τὸν ἄνθρωπον. οὐκοῦν μετὰ τὸν ἄνθρωπον καὶ ἡ τοῦ ἐλεεῖν ἐνέργεια καὶ τοῦ ἐλέου τὸ ὄνομα. Καὶ ὁμοίως ὁ μέγας φησὶν Ἀθανάσιος· „οὐχ αἱ λέξεις τὴν φύσιν παραιροῦνται· ἀλλὰ μᾶλλον ἡ φύσις τὰς λέξεις εἰς ἑαυτὴν ἑλ-

3. ἡμῶν coni. Capp. 9. οὐρανὸς Capp., οὐράνιος apogr.

tae sunt impressae et passiones, quae in animabus, tanquam in subiectis ex natura sua patibilibus, recipiuntur. Deus autem, cum neutiquam sit patibilis, non proprie, sed per abusionem, ea dicitur habere, quae respectu nostri bona et honorabilia nuncupantur. Alioquin huc prodeat quispiam mihi dicturus, a quo antiquiori, maiori, et perfectiori, acceptum quid habeat Deus. Ipse enim ex natura sua semper fuit omne bonum. Sed bona temporis progressu ab hominibus denominata sunt, ex quo in cogitationem eorum venerunt, quae praeclara et honorabilia in hac rerum universitate conspiciuntur, et a deterioribus ea secernere decreverunt. Nam caelum rotundum et iugi motu agitatum erat, etiam antequam homines exsisterent: tamen nonnisi deinceps ab hominibus cognitum est et tale denominatum, quale prius erat. „Miserator enim,“ inquit, „et misericors dominus, longanimis et multum misericors.“ Quid igitur? dicentne his nominibus naturam, an operationem significari? Nemo sane aliud praeter operationem his vocibus designari affirmarit. Quandonam itaque misericordiam operatus est Deus, et sic ex illa operatione nomen misericordis habuit? Num antequam homines viverent? Sed quis tunc misericordiae indigebat? Certe nonnisi post peccatum. Atqui peccatum post hominem fuit. Ergo etiam post hominem miserationis operatio fuit, ut et misericordiae nomen. Magnus pariter Athanasius ita loquitur: „non verba naturam tollunt, sed natura potius ad se ipsam verba trahit et commutat.

A. M. 6859 Ind. 4 χουσα μεταβάλλει. καὶ γὰρ οὐ πρότεραι τῶν οὐσιῶν αἱ λέξεις·
E ἀλλ' αἱ οὐσίαι πρῶτον, καὶ δεύτεραι τούτων αἱ λέξεις. ὁ γὰρ
θεὸς, ἁπλοῦς ὢν καὶ ἀσύνθετος φύσει, ἁπλῶς καὶ μονοειδῶς
τὰ φύσει πάντα πέφυκεν εἶναι καλὰ ὑπὲρ νοῦν καὶ λόγον ἀνθρώ-
πινον. τὰ δ' ἐν κόσμῳ καλὰ θέσει καὶ οὐ κυρίως εἰσὶ, καὶ εἰ-
κόνες ἀμυδραὶ τῶν ἐκείνου καλῶν. ἡμεῖς δ' ὑστερογενεῖς ὄντες
ὑστερογενῆ καὶ τὰ ἀγαθὰ διδασκόμεθα ὄντα διὰ τῆς πείρας·
κἀντεῦθεν καὶ πρὸς θεὸν τὰ τοιαῦτα ἀνάγοντες ἐκ πάντων αὐ-
F τὸν παρονομάζομεν, ἅ ἐστιν αὐτὸς φύσει καὶ οὐχ ὡς ἐξ αὐτῶν
ὁμοίως ἡμῖν συγκείμενος. ὀνόματα γάρ εἰσι ταῦτα καὶ νοήματα
τῶν ἡμετέρων ψυχικῶν ὠδίνων, ὅσαι πολυπραγμονεῖν τολμῶσι
θεὸν, ἐν προθύροις αὐλιζομένων τοῦ ἀδύτου, καὶ οὐδὲν μὲν τῶν
P. 673 ἐκείνου ἐξαγγέλλειν ἐχουσῶν, τὰ δ' οἰκεῖα πάθη περὶ αὐτὸν καὶ
τὰς ἀπορίας τε καὶ διαπτώσεις μηνυουσῶν ἑαυτῶν, οὐδὲ σαφῶς,
ἀλλὰ δι' ἐνδείξεων καὶ ταῦτα, καὶ τοῖς ἐπαΐειν καὶ τούτων δυνα-
μένοις. ἀλλ' ὁ ὑμέτερος διδάσκαλος Παλαμᾶς πάντα τὰ θεο-
πρεπῆ ὀνόματά τε καὶ νοήματα θεότητας ἀκτίστους νομίζει, διῃ-
ρημένας ἀλλήλων καὶ ἀτελεῖς καθ' ἑαυτὰς, αἷς συνάπτει καὶ τὴν
B κρίσιν τοῦ θεοῦ καὶ τὴν αἰδεσιμότητα αὐτοῦ, καὶ μυρίας καὶ
ὅσας δείξομεν, εἰς μέσον προαγαγόντες αὐτὰς τὰς ῥήσεις αὐτοῦ
(καθὰ καὶ ἀνωτέρω που πεποιήκαμεν ὀλιγάκις τε καὶ μετρίως)

14. ἀσαφῶς coni. Capp.

Nam verba non sunt substantiis priora, sed substantiae primitus exsistunt, quibus posteriora sunt verba. Deus quippe cum sit ex natura sua simplex et compositionis expers, simpliciter etiam et uniformiter est ex natura sua omne bonum, et omne pulchrum essentiale, supra quam quisquam hominum intelligere possit aut enarrare. Quae vero in hac rerum universitate pulchra habentur, non ex propria natura, verum dependenter a constituto aliquo, pulchra sunt, et divinae pulchritudinis nonnisi obscuram imaginem exhibent. Nos autem, posteriores facti, bona quaedam exsistere posterius etiam facta, experientia teste discimus; atque exinde ad Deum huiusmodi bona referentes, ex iis omnibus Deum talem denominamus, qualis est ex natura sua: non quod ex illis compositus sit, quemadmodum nobis accidit. Haec enim sunt nomina et nostrarum cogitationes animarum; quae cum in adyti vestibulo degant, Dei tamen naturam curiosius audent perscrutari, verum de divinis attributis nihil enunciare possunt, suas duntaxat passiones et erga Deum affectiones declarant, tum difficultates quas patiuntur et errata in quae impingunt, non quidem evidenter; sed indiciis quibusdam demonstrant iis, qui ea valent intelligere." Vester autem magister Palamas, quaecunque de Deo apte praedicantur, et intelliguntur, totidem divinitates esse increatas, a se invicem distinctas, independentes existimat: quibus Dei iudicium et maiestatem annumerat, et alia infinita; quae, adductis in medium ipsius Palamae verbis, ostendemus; ut supra, moderate licet et raro, a nobis factum est. Nimirum non intelligit haec

μὴ συνιεὶς τῶν ἁγίων λεγόντων· „πιστεύομεν εἰς ἕνα θεόν, μίαν A. C. 1351 ἀρχὴν ἄναρχον, ἄκτιστον, καὶ τὰ ἑξῆς, μίαν ἐξουσίαν, μίαν Imp. Io. Cantacuz. 5 κυριότητα, μίαν βασιλείαν, ἐν τρισὶ τελείαις ὑποστάσεσι γνωρι- C ζομένην τε καὶ προσκυνουμένην μιᾷ προσκυνήσει.” ἰδοὺ γὰρ τὰς πολλὰς ὑφ' ἡμῶν ἀναγομένας τῷ θεῷ προσωνυμίας ὁ πολὺς Ἰωάννης ἑνὶ συνέκλεισε καὶ μοναδικῷ συμπεράσματι. εἰ γὰρ ταὐτὸν κατά τι φύσει καὶ ἄκτιστον ἔχει τὸ πλῆθος τῶν Παλαμικῶν ἀκτίστων θεοτήτων, οὐ πλῆθος ἂν εἴη τὸ πλῆθος, ἀλλὰ μονάς· καὶ λέληθεν ἄρα ταὐτὸν τῇ οὐσίᾳ φάσκων αὐτάς, καὶ μὴ νοῶν D ὑγιῶς ἃ φησιν ὑγιῶς. τὸ γὰρ ταὐτόν, οὐχ ἕτερον, οὐδὲ πλῆθος τῇ φύσει τε καὶ οὐσίᾳ. εἰ δὲ χάριτι, καθάπερ καὶ τοὺς ἀνθρώπους νομοθετεῖ, λέληθεν ἄρα ταὐτὸν τοῖς ἀνθρώποις φάσκων τὸ πλῆθος τῶν ἀκτίστων τούτων θεοτήτων· καὶ γίνεταί οἱ τὸ V. 543 ἄκτιστον οὐκ ἄκτιστον, ἀλλὰ κτιστόν. ἑνίζονται γὰρ τὰ πολλὰ τῷ ταὐτῷ τῆς ὑπάρξεως, φύσιν ἐχόντων ἀλλήλοις τῶν μὴ ἑτέρων ἀεὶ συνεῖναι κατὰ τὸ συμφυὲς καὶ ὁμότιμον, μὴ παρούσης τῆς E ἑτερότητος. πῶς γὰρ ἂν μιγείη τὰ ἐκ διαμέτρου κληρωσάμενα τὴν ἀντίθεσιν, καὶ ἀεὶ μαχόμενα κατ' αὐτό γε τουτὶ τὸ τῆς ἑτερότητος μέρος; οὐ γὰρ ἂν φθάνει θάτερον θατέρῳ, θᾶττον λόγου παντός, λαμπρὸν τὸν τοῦ θανάτου κιρνῶν κρατῆρα. ὁ γοῦν παρὰ τὴν θείαν οὐσίαν ἄλλας νομοθετῶν ἀκτίστους θεότη-

7. κατὰ τὸ et ἠχεῖ apogr., em. Capp. 15. τῶν em. Capp. pro τό. 19. φθάνοι coni. Capp. 20. τὸν τοῦ em. Capp. pro τούτου.

88. Patrum verba: „credimus in unum Deum, unum principium principii expers, increatum etc., unam potestatem, unam dominationem, unum regnum; quod in tribus perfectis personis agnoscitur, et adoratione unica adoratur.” Quas enim Deo tribuimus appellationes plurimas, unica et solitaria conclusione magnus Ioannes conclusit. Et vero si multitudo increatarum divinitatum, quas Palamas invexit, habet ex natura sua identitatem, et increatae rei conditionem, iam illa multitudo non erit multitudo, sed unitas. Hoc igitur non animadvertit Palamas; quod scilicet deitates illas asserat esse quid unum cum substantia: unde non recte intelligit, quae recte enunciat. Quod enim idem est, non est aliud, neque multitudo, seu naturam, seu substantiam spectes. Si vero gratia duntaxat, quemadmodum homines, illas divinitates esse quid unum et increatum statuat Palamas, non advertit a se affirmari deitatum huiusmodi increatarum multitudinem esse quid idem cum hominibus: et sic iuxta Palamae sententiam, quod increatum est, non erit increatum, sed creatum. Nam quae multa sunt, exsistentiae identitate uniuntur: quandoquidem a natura ita comparatum est, ut quae diversa non sunt, secum invicem conveniant secundum naturae et gradus similitudinem, ubi nulla est diversitas. Alias quomodo commiscerentur ea quae directe ac veluti e diametro sibi invicem opponuntur, et saltem ratione suae diversitatis nunquam non secum pugnant. Neque enim fieri posset, ut alterum alteri luculentum scilicet interitum iamiam omni dicto citius non pararet. Igitur qui praeter

A. M. 6859 Ind. 4 τας καὶ ἐνεργείας τὸ ἑνιαῖον διέφθαρκε τῆς τοῦ πάντων δημιουργοῦ F θεότητος· μηδὲ γὰρ εἶναι τῶν δυναμένων, εἰς ταὐτότητα φυσικὴν τὴν ἑτερότητα συνιέναι τῶν θεοτήτων. οὐκ ἄρα θεότης ἄκτιστος, ἑτέρα παρὰ τὴν θείαν καὶ μόνην τρισυπόστατον οὐσίαν, οὔτ᾽ ἔσται, κἂν πάντες διαῤῥαγῶσι φάσκοντες Παλαμῖται· οὐδὲ θεῶν πλῆθος Ἑλληνικόν. ὁ γὰρ τὰ θεῖα πολὺς Ἰωάν- P. 674 νης, „εἰ πολλούς," φησὶν, „ἐροῦμεν θεοὺς, ἀνάγκη διαφορὰ ἐν αὐτοῖς. ὁ μὲν κατὰ πάντα τέλειος, οὗτος ἂν εἴη κατὰ πάντα μόνος θεός· πᾶς δὲ ὁ τοῦ τελείου λειπόμενος, ἢ κατὰ ἀγαθότητα, ἢ κατὰ σοφίαν, ἢ κατὰ δύναμιν, ἢ ὅλως κατά τι, οὐκ ἂν εἴη θεός. πῶς δὲ καὶ πολλοῖς οὖσι τὸ ἀπερίγραπτον φυλαχθήσεται; ἔνθα γὰρ ἂν εἴη ὁ εἷς, οὐκ ἂν εἴη ὁ ἕτερος. δεῖ δὲ τὸν θεὸν ἀπε- B ρίγραπτον εἶναι καὶ πάντα πληροῦντα." σκεπτέον οὖν κἀντεῦθεν, ὅπως ἑνὸς θεοῦ παντάπασιν ἀναίσθητος καὶ πάσης ἀσύνετος θείας γραφῆς ὁ Παλαμᾶς ἐμεμενήκει διηνεκῶς, διάφορον οὐσίαν καὶ ἐνέργειαν ἐς τοὐμφανὲς δογματίζων, καὶ μὴ μόνον μίαν δεικνὺς ἑτερότητα, ἀλλὰ καὶ ἀπείρους· καὶ μὴ μόνον ἀπείρους, ἀλλὰ καὶ ἀκτίστους· καὶ μὴ μόνον ἀκτίστους, ἀλλὰ καὶ C μείζους καὶ ἐλάττους. ὁ δὲ μείζους καὶ ἐλάττους δογματίζων ἀκτίστους θεότητας πάντως διάστημά τι νοεῖ μεταξύ. τοῦτο δ᾽ ἄπειρον ὁ τῆς μεσότητος εἶναι οὐ δίδωσι λόγος· μηδὲ γὰρ πε-

17. θεότητα coni. Capp. pro ἑτερότητα.

divinam substantiam, increatas divinitates alias et operationes statuit, is omnium creatricis divinitatis unitatem evertit. Namque prorsus impossibile est, ut deitatum diversitas in identitatem naturalem coëat. Itaque nulla fuit nec erit unquam increata divinitas alia, praeter divinam et solam substantiam in tribus personis subsistentem; etiamsi Palamitae istud effutientes disrumpantur. Neque vero admittenda est paganicorum Deorum multitudo. Ita enim praeclare habet celeberrimus theologus S. Ioannes Damascenus. „Si plures," inquit, „esse Deos dixerimus, necesse est ut ipsi inter se differant. Et quidem solus ille omnino et totaliter Deus erit, qui totaliter et omnino perfectus erit: quicunque autem a summe perfecto illo superabitur secundum bonitatem, aut sapientiam, aut potentiam, aut secundum aliud quidpiam, Deus non erit. Deinde vero, si multi sint Dii, quomodo incircumscripti manebunt? Ubi enim fuerit unus, ibi alter non erit. Atqui tamen necesse est ut incircumscriptus sit Deus, et omnia repleat." Igitur hinc etiam considerandum est, quomodo stolidus Palamas, neque sacram Scripturam ullatenus intelligens, manifeste semper censuerit et docuerit, unius Dei substantiam et operationem a se invicem differre, neque unam duntaxat divinitatem admitti a se declaraverit, sed infinitas; nec infinitas solum, sed et increatas; nec tantummodo increatas, sed maiores et minores. Porro qui maiores et minores increatas deitates introducit, is profecto intervallum quoddam inter eas excogitat. Hoc autem intervallum infinitum esse

φυκέναι τὴν ἀπειρίαν βαθμοῖς καὶ μέτροις τισὶ διακόπτεσθαι. A. C. 1351 πῶς γὰρ ἂν (φησὶν ὁ θεῖος Γρηγόριος) μετρηθείη τὸ ἄπειρον, Imp. Io. Cantacuz. 5 ἵν' ὃ τῶν περατουμένων ἐστὶ, τοῦτο πάθῃ θεότης, βαθμοῖς μετρουμένη καὶ ὑποβάσεσι;" (I.) Ἐμὲ δὲ καὶ πλείους μαρτυρίας D ἑτέρας ἔχοντα φέρειν ἁγίων, περί γε τοῦ μήτε ἐνέργειαν, μήτε τινὰ ποιότητα, μήτε τι τῶν πάντων ἐξ ἀϊδίου συνεῖναι διάφορον δύνασθαι τῇ θείᾳ οὐσίᾳ, καὶ ἅμα τοῖς τῷ Καβασίλᾳ προτεθεῖσι κενοφωνήμασιν ἐπιφέρειν τὰς τῶν ἁγίων ἀντιλογίας βουλόμενον, ἐπέσχεν ἐπαγγειλάμενος τὴν ἐκείνων ἀντίῤῥησιν μάλα ἀσμένως ἀκούσεσθαι μετ' ὀλίγον. αὐτὸς δ' ἐν σπουδῇ μεγίστῃ πεποίηται, πρότερον παρεισενεγκεῖν τὴν συνήθη καὶ κοινὴν καταφυγὴν αὐτῶν E ἐν οὐ καιρῷ, τὸ ἐν Θαβωρίῳ λέγω φῶς, ἐνέργειαν ἄκτιστον καὶ θεότητα πρὸς τῶν ἁγίων ὀνομαζόμενον. „φῶς γὰρ," ἔλεγεν, „ἡ παραδειχθεῖσα θεότης, φησὶν ὁ θεῖος Γρηγόριος, ἐπὶ τοῦ ὄρους. καὶ ὁ Μελῳδὸς αὖθις τὰς τοιαύτας ἐνεργείας βολίδας γράφει θεότητος. ἀκτίστου γοῦν οὔσης τῆς θείας οὐσίας, ἄκτιστοι καὶ F αἱ βολίδες ἐκεῖναι, παρὰ τὴν οὐσίαν ἄλλο τι οὖσαι. τὸ γὰρ ἄλλο V. 544 παρὰ τὴν οὐσίαν οὐκ ἐκείνη, ἀλλ' ἐκείνης. εἰ γὰρ ταὐτὸν ἦν, μεθεκτὴ ἂν ἦν καὶ οὐσία ὁμοῦ ταῖς ἐνεργείαις, καὶ διαφορά τις οὐκ ἄν ποτ' ἦν οὐδεμία· τοῦτο δ' ἀδύνατον. ἀμέθεκτος γὰρ τοῖς κτίσμασιν ἅπασι πέφυκεν ἡ οὐσία· καὶ δαιμόνων εὕρημα

8. κανοφωνήμασι apogr., κενοφωνήμασι Capp. in textu, καινοφωνήμασι coni. idem in mg. 16. θεότητος em. Capp. pro θεότητας.

non patitur ipsius medii, seu intervalli, ratio formalis. Nec enim infinitatis natura eiusmodi est, ut gradibus tum superioribus tum inferioribus mensuretur." (X.) Equidem poteram alia plura SS. Patrum proferre testimonia, quibus constaret, neque operationem, neque ullam qualitatem, neque aliud omnino quidpiam, divinae substantiae coaeternum et ab ipsa distinctum esse posse. Erat etiam in animo, vanis et futilibus Cabasilae verbis depromptas e SS. Patribus refutationes subiicere. Sed me interpellavit, pollicitus paulo post lubenter se illorum refutationem esse auditurum. Ipse autem omne studium, omnem operam adhibuit, ut prius consuetum et commune Palamitarum effugium nobis importune obtruderet, Thaboricum lumen intelligo, quod SS. Patres increatam operationem et deitatem appellant. „Nam," inquiebat, „deitatem in Monte ostensam lumen fuisse dicit divus Gregorius. Et iterum Cosmas Melodus huiusmodi operationes fuisse divinitatis eiaculationes scribit. Cum ergo divina substantia sit increata, istae pariter eiaculationes increatae sunt, et a substantia distinctae. Nam quod aliud est a substantia, non est ipsa substantia, sed ad substantiam pertinet. Si enim esset quid idem cum substantia, haec simul cum operationibus esset participabilis, nec ulla inter eas foret admittenda distinctio. Atqui hoc impossibile est. Nam substantia Dei ex natura sua participari a creaturis non potest: et quicunque aliud vel dicunt vel dicentibus credunt, ii doctrinam a tenebrionibus diabolis inven-

A. M. 6859 Ind. 4 P. 675 σκοτεινῶν, ἄλλως λέγειν τε καὶ πιστεύειν τοῖς λέγουσι. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τὴν οὐσίαν τῆς ἐνεργείας διάφορον εἶναί φαμεν, ἐκποδὼν γινομένης ἁπάσης ταὐτότητος." Καὶ ἅμα παρεισῆγεν ἔνια τῶν Παλαμικῶν δογμάτων ἀπὸ γλώττης καὶ μνήμης, σποράδην μέν· παρῆγε δ' οὖν, ὁλόκληρον τὴν διάνοιαν σώζοντα καὶ ὡς ἔχουσιν ἐπὶ λέξεως ἀκριβῶς. „κοινὸν γάρ," φησί, „δόγμα τῶν
B ἔξωθεν καὶ τῶν καθ' ἡμᾶς φιλοσόφων, ἐπὶ ἁπλῆς καὶ ἀσωμάτου φύσεως τὸν αὐτὸν ἐπιδέχεσθαι λόγον τὴν ἐνέργειαν τῇ οὐσίᾳ. τὰ δὲ τὸν αὐτὸν λόγον ἐπιδεχόμενα δύο ἐστί, καὶ οὐχ ἕν. καὶ εἰ δύο, πῶς χωρὶς ἡστινοσοῦν πρὸς ἄλληλα διαφορᾶς; ἆρ' οὖν οὐ διενήνοχε τὸ θεᾶσθαι τοῦ θεοποιοῦν; ἢ καὶ θεοποιεῖ πάνθ' ὅσα θεᾶται θεός; ἐπεὶ δὲ διενήνοχε, μή τι τούτων ἐστὶ κτιστόν;" εἶτα ἐπανελάμβανε καθ' ἕκαστα τὸ προγνωστικόν, τὸ δημιουργόν, τὴν
C πρὸς τὸ ἐνεργεῖν ἑτοιμότητα, καὶ τἆλλα. „ὡς γὰρ ὁ νοῦς," φησί, „τὰς ἐπιστήμας προσλαμβάνων σύνθετος οὐ γίνεται, τὸν αὐτὸν τρόπον, καὶ πολλῷ μᾶλλον, τὸ προγνωστικὸν καὶ πάσας ἁπλῶς τὰς τοιαύτας δυνάμεις τε καὶ ἐνεργείας φυσικῶς ἡ θεία φύσις ἔχουσα σύνθετος οὐκ ἔστι." καὶ λέγειν φανερῶς τοὺς ἁγίους ἔφασκε μέν, οὐ παρήγαγε δ' οὔτ' εἰς ὄψιν οὔτ' εἰς ἀκοὴν γραφικὰς οὐ-
D δενὸς μαρτυρίας. καὶ πάλιν· „ὡς γὰρ ἐκ θεοῦ πατρὸς θεὸς ὢν καὶ ὁ υἱός, οὐκ ἄλλος μὲν καθὸ θεὸς ἄκτιστός ἐστιν, ἄλλος δὲ καθὸ υἱός· καὶ καθὸ μὲν ἄκτιστος θεός, ἴσος κατὰ πάντα τῷ πατρί·

19. γραφικὰς Capp. pro γραφικόν.

tam sectantur. Idcirco quippe substantiam Dei ab eius operatione distinctam esse asserimus, identitate qualibet e medio sublata." Pariter nonnulla e Palamae dogmatibus adducebat, quae hinc inde nullo fere ordine collecta memoriter ipse recitabat: servata nihilo minus integra scriptoris mente, et eiusdem sententiis de verbo ad verbum accuratissime relatis. „Haec enim communis est," inquit Palamas, „tum gentilium tum Christianorum doctrina philosophorum: nempe in simplici et incorporea natura operationem et substantiam eiusdem prorsus esse rationis. Porro quae sunt eiusdem rationis, duo sunt, non autem unum quid. Quod si duo sint, quomodo nullam inter se haberent differentiam? Num igitur inter se non differunt videre et deificare? An quaecunque Deus videt, etiam deificat? Iam vero quoniam haec duo differunt, num quid horum creatum est?" Deinde vim Dei praecognitivam, creativam, et ad operandum promptitudinem, et alia sigillatim repetebat. „Sicut enim," inquit, „mens, dum scientias acquirit, non fit composita, ita etiam et longe potiori ratione divina natura, cum vim praecognitivam, praeintellectivam, et omnes simpliciter huiusmodi facultates et operationes, naturaliter habeat, composita non est." Et iactitabat quidem istud a SS. Patribus evidenter affirmari: sed nullius e scriptis testimonia proferebat, quae videre aut audire possemus. Et iterum: „nam quemadmodum Filius, ex Deo Patre procedens Deus, non alius est a Patre, quatenus Deus est increatus; sed alius est quatenus Filius: et in quantum Deus est increatus, Patri per omnia aequa-

καθὸ δὲ υἱὸς, μείζονα ὡς αἴτιον ἔχων τὸν πατέρα, δεύτερος A. C. 1351
ὑπάρχει τοῦ πατρὸς, οὐ δεύτερος θεὸς, ἄπαγε, ἀλλὰ δεύτερος Imp. Io. Cantacuz. 5
τῇ τάξει· καθάπερ ὁ μέγας φησὶ Βασίλειος· οὕτω καὶ ἐκ θεότη-
τος ἀκτίστου τῆς οὐσίας θεότης ἄκτιστος ἡ ἐνέργεια· οὐκ ἄλλη
μὲν, καθὸ θεότης ἄκτιστος· ἄλλη δὲ κατ' ἐνέργειαν· τῷ μὲν E
ἀκτίστῳ, τῆς οὐσίας μηδὲν διαφέρουσα, μηδὲ διαιρουμένη ὅλως·
ὡς δ' αἰτίαν ἑαυτῆς ὑπερκειμένην ἔχουσα. εἶεν." (ΙΑ.) Πρὸς
δὲ ταῦτα παρελθὼν ἔγωγε, „ὡς ἡδὺς εἶ, ὦ λῷστε," ἔφασκον, „καὶ
νῦν μᾶλλον εἴπερ ποτὲ, καὶ σὺ μᾶλλον εἴπερ τις ἁπάντων, ἔμοιγε
τήμερον καὶ πολλῷ μᾶλλον ἡδίων, ἢ εἴ μοι τὰ Λυδῶν καὶ Μή-
δων παρεῖχες χρήματα. πάρεργον γὰρ ὂν τὸ συμπεπτωκὸς, ὅμως, F
εἰ μή τῳ δὴ τῶν πάντων ἄλλῳ, καὶ τοῦτο δὲ τῶν πάνυ τοι καλ-
λίστων ἔμοιγε δοκεῖ. χρόνιον γάρ μοι λέλυκας ζήτημα, βέλτιστε,
λίαν ἀπονητί· καὶ τὸ τοῦ πράγματος χαρίεν, ὅτι καὶ μάλα ἄκων
μάλα ἑκόντι· καὶ συμβέβηκεν ἀμφοῖν, σὲ μὲν εὐεργέτην ἄκοντα P. 676
γίνεσθαι, καθ' οὗ τὰ ὅπλα ἐξῆγες· ἐμὲ δ' εὖ πάσχειν ὑπ' ἀν-
δρῶν πολεμίων, ὧν οὐκ ἄν ποτε προσεδόκησα· ἐμοὶ γὰρ ἔργον V. 545
ἦν ἔν γε τῷ παρόντι, τά τ' ἄλλα δεῖξαι βεβλασφημηκότας ἔτι καὶ
ἅμα παντάπασιν ἀρνουμένους τὴν ἔνσαρκον τοῦ θεοῦ λόγου οἰκο-
νομίαν, ὃ τῶν αἱρέσεων καὶ βλασφημιῶν κορωνὶς ἐπεφύκει. πάν-
τας γὰρ ἐν ταὐτῷ συλλαβὼν προφήτας, ἀποστόλους, μάρτυρας, B
διδασκάλους, ὁμοῦ ταῖς ἁγίαις συνόδοις ἁπάσαις, περιφανῶς

10. ἢ add. Capp.

lis est; sed in quantum Filius, secundus est a Patre; quem maiorem se, ut sui causam, agnoscit; non tamen secundus Deus, absit, sed secundus ordine, ut ait magnus Basilius: sic etiam ex increata divinitate, nempe substantia Dei, procedit divinitas increata, nempe operatio: et haec quidem non est alia a divinitate, quatenus deitas est increata; sed alia est secundum formalem operationis rationem; et penes increati rationem, a substantia Dei nullatenus differt nec distinguitur; eam tamen ut sui causam se ipsa superiorem agnoscit. Esto." (XI.) Quibus ego ita respondi. „Quam iucundus es, vir optime. Si quando ipse fuisti aut alius quis fuit iucundus mihi, certe hodie multo iucundior mihi accedis, et longe suavior, quam si Lydorum aut Medorum divitias praeberes. Quod enim accessionis loco ac veluti obiter contigit, si non alteri cuipiam, at mihi saltem videtur hoc esse praeclarissime factum. Nam quae me iampridem torquebat, quaestionem nullo negotio solvisti, vir optime. Hoc autem ea in re festivum ac iucundum est, quod invitus volentem me mea e difficultate expedieris; idque nobis acciderit, ut tu quidem invito beneficus in eum esses, adversus quem arma educebas; ego vero a viris hostibus acciperem beneficium, a quibus nihil tale accepturum me unquam esse speravissem. In id enim operis impraesentiarum incumbebam, ut ostenderem tum alias a vobis prolatas fuisse blasphemias, tum penitus negatam Dei Verbi incarnationem: quod sane blasphemiis et haeresibus velut coronidem imponit; cum omnes simul Prophetas, Apostolos, Martyres, doctores, cum sanctis

A. M. 6859 Ind. 4 ἐξηπατημένους δείκνυσι τουτί. σὺ δ' οὐκ οἶδ' εἴτ' ἐπίτηδες, ἑτέρου χάριν ὅτου δὴ, εἴτ' ἐκ τοῦ παρήκοντος, οἷα δὴ τὸ αὐτόματον πάμπολλα φέρει μετὰ μυστηρίων τε καὶ λόγων ὑπὲρ λόγον, ὅμως εὐπρεπεστέραν πολλῷ μοι τὴν ἀνθολκὴν ἐπεπράχεις C αὐτὸς, ἢ κατὰ πᾶσαν ἀγωγὴν καὶ κατεσπουδασμένην πρόνοιαν ἐμήν. ἃ γὰρ προὔργου παντὸς ἐποιούμην πάλαι πολύν τινα χρόνον ἐπ' αὐτοφώρῳ κατασχεῖν ἐκεῖνον ὁμολογοῦντα δημοσίαις γλώτταις, ἃ λαθραίαις φήμαις ἄλλοτ' ἄλλως καταγγέλλων ἁλίσκεται πανταχῇ, λέγω δὴ τὸ λέγειν αὐτὸν, ὡς πάντες εἰς τὴν αὐτοῦ συμμαχίαν ποταμηδὸν ἀπαντῶσι σοφοὶ, ὅσοι τε τῶν ἡμετέρων D καὶ ὅσοι τῶν ἔξωθεν, ταῦτα φέρων προὔθηκας ἡμῖν παῤῥησίᾳ τήμερον, προσδοκίας ἁπάσης ὑπερβαλόμενος· τοῦτο δὲ τὸ τῆς παροιμίας· κατὰ σαυτοῦ Βελλεροφόντης." Τρία γὰρ ἦν, οἷς μάλιστα κεχρημένος ἁπάντων αὐτὸς παρακρούεται τοὺς πολλοὺς ἀεί. ἓν μὲν, ὅτι καταφυγὴν ἀεὶ τὸ Θαβώριον ὄρος ποιεῖται, τὴν ἐκεῖθεν θαυματουργηθεῖσαν ἔλλαμψίν τε καὶ θείαν χάριν καπη-E λεύων καὶ διαβάλλων ἀεὶ, καὶ τοῖς ἀνδροφόνοις ποιῶν παραπλήσια, οἵ γε λόχμας ὑποδυόμενοι τοῖς τῶν παριόντων ἀπερισκέπτως τρυφῶσιν αἵμασιν· ἢ μᾶλλον ὁπόσα κατὰ τὰς μάχας ἡττώμενοι δρῶσιν οἱ βάρβαροι, τοῖς ἡμετέροις ἱεροῖς καὶ τεμένεσι καταφεύγοντες, καὶ ἀντὶ θυρεῶν καὶ τάφρων καταχρώμενοι ταῖς ἁγίαις εἰκόσι. τοῦτο δ', εἴ τις μὴ πάρεργον τοῖς ἀνωτέρω

18. οἵ γε Capp. pro οἵ τε.

omnibus Synodis, errore deceptos fuisse manifeste arguat. Tu autem nescio an de industria, alterius cuiuscunque rei gratia, an obiter nec data opera; cuiusmodi multa casu feruntur, arcanis quibusdam rationibus, supra omnem rationem positis; utut sit, multo decentiorem mihi ut vobis obsisterem ansam praebuisti, quam ego mea cura, omni studio ac providentia propria, comparare potuerim. Iampridem enim nihil mihi potius aut antiquius erat, quam illum Palamam velut in flagranti delicto deprehendere, publicis vocibus confitentem ea, quae occultis rumoribus alias aliter praedicare convincitur: id videlicet intelligo, quod ubique iactitat, omnes sive Christianos sive paganos sapientes numeroso agmine suis a partibus stare. Hoc autem ultro nobis et libere supra omnem exspectationem nostram hodie ob oculos posuisti: atque hoc est quod trito fertur adagio: Adversus te ipsum Bellerophontes." Nam tria erant, quibus omnium maxime ad vulgus semper decipiendum usus est. Primo quidem Thaboricum ad montem semper confugiens, claritatem et divinam gratiam, quae grandi miraculo ibi ostensa est, prava sua explicatione semper corrumpit et calumniatur; idem faciens quod homicidae, qui apta insidiis loca subeunt, et inconsiderate praetereuntium sanguine luxuriantur: seu potius quod faciunt barbari praeliis victi, dum ad templa et fana nostra confugiunt, et sacris imaginibus quasi scutis et vallis abutuntur. Porro si quis non obiter aut perfunctorie quae supra sunt a nobis dicta legerit, is com-

λεχθεῖσιν ἡμῖν ἐντετυχηκὼς εἴη, ἔργον εἰκονομάχων εὑρήσει τὸ A. C. 1351 σπουδαιότατον· λέγω δὴ τὸ τῇ γε τοῦ σωτῆρος μεταμορφώσει Imp. Io. Cantacuz. 5 καταφυγῇ κεχρῆσθαι προχείρῳ τῆς ἀτόπου κακίας αὐτοῦ. καὶ F πάντα λοιπὸν διεξήλθομεν ἤδη καὶ ἐπ' αὐτῶν ἀποτάδην, ὡς ἀνωτέρω που γέγραπται καθ' ἕκαστα ἡμῖν· καὶ οἷς ἔστι βουλομένοις, ἔξεστιν ἐπιέναι. Δεύτερον δ' αὐτῷ κακουργίας μηχάνημα κατὰ τῶν ἀπειροκάλων, ἢ μᾶλλον κατὰ τῆς ἰδίας ψυχῆς, ἐξεύρηται· κουρέων δίκην, παμπόλλους ἀνὰ πᾶν ἔτος συνάγειν P. 677 εἰς τὸ κουρεῖον αὐτοῦ, ὁπόσοι πρὸς τὸ ξέειν καὶ τέμνειν πεφύκασιν ἔχοντες εὐφυῶς, καὶ γραμμάτων γράμματα, καὶ φύλλα φύλλων ἀλλάττεσθαι, ἵνα, τῶν ἀντιῤῥήσεων αὐτοῖς προβαλλομένων, ὡς διαβάλλοντας παρὰ φαῦλον ἐκ τοῦ ῥᾷστου ποιῆται τοὺς ἀντιλέγοντας· ὡς ἀπαγορεύειν τοὺς διώκοντας, ὁμοίως τοῖς τοξεύουσιν ἐς ἀνθρώπους ὑπὸ δειλίας φυγομαχοῦντας, καὶ μηδὲ βραχύ τι μόριον ὥρας στῆναι γοῦν ἐφ' ἑνὸς δυναμένους. περὶ δὲ B τῶν τοιούτων καὶ ὁμοίως δρώντων αἱρετικῶς καὶ ὁ μέγας διέξεισιν Ἀθανάσιος τοῖς ἐπισκόποις Αἰγύπτου καὶ Λιβύης ἐπιστέλλων. „κατ' ἐνιαυτὸν γὰρ," φησὶν, „ὡς οἱ τὰς διαθήκας γράφοντες, συνερχόμενοι καὶ αὐτοὶ, προσποιοῦνται περὶ πίστεως γράφειν. ἵνα κἂν τούτῳ γέλωτα μᾶλλον ὀφλήσωσι καὶ αἰσχύνωνται, V. 546 ὅτι μὴ παρ' ἑτέρων, ἀλλὰ παρ' αὐτῶν ἐκβάλλεται. εἰ γὰρ C ἐθάῤῥουν οἷς ἔγραφον προτέροις, οὐκ ἂν δεύτερα γράφειν ἐζή-

12. διαβάλλοντας Capp. pro διαβάλλοντες. 16. αἱρετικῶν coni. Capp.

periet hoc opus esse, in quod iconomachi diligentissime incubuerint; prompte videlicet confugere ad salvatoris transfigurationem, eaque ad absurdas et pravas opiniones suas facile abuti. Caeterum haec omnia dicendo iam percurrimus, et supra de iisdem prolixe ac sigillatim scripsimus, quae qui voluerint legere ac perpendere poterunt. Altera, quam contra rudes et imperitos, seu potius contra propriam animam commolitur Palamas, improbitatis machina haec est; quod nempe tonsorum in morem quotannis in tonstrinam suam permultos congreget, quicunque ad radendum et secandum idonei sint, et litteras litteris, librorum folia foliis, apprime possint commutare: ut cum prolata fuerint contraria opinioni suae testimonia, statim adversarios suos velut calumniantes nihili faciat, sicque ipsius oppugnatores incoepto desistere cogantur: quemadmodum qui homines ignavos, pugnam fuga detrectantes, neque vel brevissimo saltem horae spatio ibidem consistentes, sagittis impetunt. De huiusmodi et hac se ratione gerentibus haereticis magnus Athanasius in epistola, quam ad Aegypti et Libyae episcopos misit, ita loquitur. „Nam singulis annis," inquit, „velut qui pacta scribunt, ipsi quoque conveniunt, et de Fide scripto statuere simulant, ut etiam inde potius deridendos se et ignominia notandos praebeant: quippe quorum decreta non ab aliis sed ab ipsis rescindantur. Si enim his, quae prius definierunt, confiderent, certe secundam Fidei non quae-

A. M. 6859 Ind. 4

τουν, οὐδ᾽ αὖ πάλιν ἔγραφον νῦν, ἀφέντες ἅπερ ἔγραψαν· πάντως τοῦτο μελετήσαντες, ὅτι πάλιν ἀλλάξουσιν ἐὰν ὀλίγος παρέλθῃ χρόνος, καὶ πρόφασιν λάβωσι τοῦ συνήθως τισὶν ἐπιβουλεύειν. τότε γὰρ, ὅταν ἐπιβουλεύωσι, μάλιστα προσποιοῦνται περὶ πίστεως γράφειν, ἵν᾽ ὡς Πιλάτος ἐνίψατο τὰς χεῖρας, οὕτω D καὶ οὗτοι γράφοντες ἀποκτείνωσι τοὺς εἰς Χριστὸν εὐσεβοῦντας. καὶ ἵν᾽, ὡς περὶ πίστεως ὁρίζοντες, δόξωσιν (ὡς πολλάκις εἶπον) φεύγειν τὸ τῆς ἑτεροδοξίας ἔγκλημα. ἀλλ᾽ οὔτε λαθεῖν οὔτε φυγεῖν δυνήσονται. ἕως γὰρ ἑαυτοῖς ἀπολογοῦνται, ἑαυτῶν ἀεὶ κατήγοροι γίνονται· καὶ δικαίως γε. οὐ γὰρ τοῖς ἐλέγχουσιν αὐτοὺς ἀποκρίνονται· ἀλλ᾽ ἑαυτοὺς, ὡς βούλονται, πείθουσι. πότε οὖν, τοῦ ὑπευθύνου κρίνοντος ἑαυτὸν, λύσις γίνεται τοῦ E ἐγκλήματος; διὰ τοῦτο γοῦν ἀεὶ γράφουσι, καὶ ἀεὶ τὰ ἴδια μεταποιοῦντες ἄδηλον ἔχουσι τὴν πίστιν, μᾶλλον δὲ φανερὰν ἔχουσι τὴν ἀπιστίαν καὶ τὴν κακοφροσύνην." ὁρᾶτε πῶς ὁ μέγας τῆς ἀληθείας ἀγωνιστὴς Ἀθανάσιος σαφέστατα πάνυ παρέστησεν ἡμῖν, ὡς τὰ νῦν πρὸς τοῦ Παλαμᾶ γιγνόμενα τῶν πάλαι γενομένων τῆς κακίας εἰκόνων καὶ ἀρχετύπων μακρὰν ἀποσώζουσι F μίμησιν. ἐῶ γὰρ νῦν λέγειν, οὓς ἐπὶ κακοῖς κακοὺς προσέθηκεν Ὀλύμπους οὗτος. διὰ δὴ ταῦτα καὶ χαίρω νῦν, εἴπερ ποτὲ, μᾶλλον ἐγὼ, καὶ ἡδίους μοι νῦν μᾶλλον ὑμεῖς εἴπερ ποτὲ φαίνεσθε, ἄφυκτόν μοι τὸ πάλαι ζητούμενον θήραμα νῦν παραθέντες, ὡς

1. οὐδὲ πάλιν ἀφέντες ἐκεῖνα, ταῦτα νῦν ἔγραφον ἅπερ πάντως al.
2. μελετήσαντες om. al. 3. ἐπιβουλεύσωσι al. 12. κρίναντος al.
14. μᾶλλον δὲ καὶ ἀπιστίαν al.

rerent conscriptionem; neque rursus nunc scriberent, dimissis iis quae olim scripserunt; cum utique meditarentur, se post aliquod tempus ea esse immutaturos, ubi scilicet novam insidias alicui, ut assolent, struendi ansam nacti fuissent. Si quidem tunc imprimis cum insidias alicui parant, fingunt se de Fide scribere; ut, quemadmodum Pilatus manus lavit, sic et illi scribendo pios Christi cultores interimant; et ut, quod quidem saepius dixi, tanquam qui definienda Fide sint distenti, haeresis accusationem possint declinare. Verum nec latere nec fugere poterunt. Quamdiu enim se ipsi sibi duntaxat purgabunt, sui semper accusatores erunt: et merito quidem; cum illis non respondeant, a quibus coarguuntur, sed sibi tantum quidquid voluerint persuadeant. Quis igitur unquam reus absolvitur, qui sui ipsius sit iudex? Hinc ergo nunquam cessant scribere; atque ita sua perpetuo decreta mutantes incertam Fidem, vel potius certam manifestamque infidelitatem et mentis pravitatem habent." Magnus, ut videtis, propugnator veritatis Athanasius manifeste prorsus nobis ostendit, Palamam iis quae nunc agit, antiquas improbitatis imagines et primigenia exemplaria imitando maxime assequi. Iam enim silentio praetermittam quos hic malis malos cumulos ac veluti Olympos imposuerit. Quapropter maiori quam alias unquam laetitia nunc afficior, et si quando gratam mihi rem fecistis, nunc certe multo facitis gratiorem, cum id quod olim adin-

μηκέτι μὴ δεῖσθαι μηδ' ὅλως μήτ' ἐμὲ μαρτύρων· μήτ' ἐκεῖνον ἔχειν ἔτι ἀρνεῖσθαι, μήθ' ἡμᾶς τἀκείνου διὰ μνήμης ἄγοντας, καὶ γινομένους μάρτυρας ἀπαραγράπτους τῶν ἐκείνου βλασφημιῶν· ὡς ἐξεῖναι κἀμὲ τῶν ἐλέγχων ἤδη μὴ πρὸς ἀνέδραστα καὶ ἀστατοῦντα σημεῖα τὴν τοξικὴν μετὰ τῶν βελῶν ἀναλοῦν, μηδὲ τυφλὰ παρέχειν τὰ τραύματα τῷ ἐχθρῷ, ἀλλὰ σαφῆ καὶ ἀναμφισβήτητον ἔχοντα τὴν ἀλήθειαν. Καὶ τρίτον, ὅτι συχνὰ ταῖς τῶν αὐτοῦ λόγων αὔλαξιν ἐντίθησι καὶ διασπείρει, κηρύττων εἶναι πολλοὺς τοὺς αὐτῷ συμφωνοῦντας, ἐπὶ σοφίᾳ καὶ θαυμαζομένους, ὡς εἴρηται, ὅσοι τε τῶν ἡμετέρων καὶ ὅσοι τῶν θύραθεν. ὧν ἑκάστων τοὔνομα ἢ σιγῇ παντελεῖ παραπέμπει, μήθ' ὁποῖοί τινες, μήθ' ἃ φασι, διασαφῶν οὐδέν· ἢ λέγει μὲν ἐνίων ὀνόματα σωρηδόν· ἃ δ' εἰσὶν ἃ λέγουσιν ἐκεῖνοι, καὶ οἷα, τὸ παράπαν οὐδὲν οὔτε προτίθησιν, οὔτ' ἐπιτίθησιν, ὅσα γ' εἰδέναι ἐμέ, ἵνα διὰ μὲν τῶν ὀνομάτων τὰς τῶν ἀκροωμένων ἀναρτῶν καὶ ἀνασοβῶν ἀκοὰς ῥᾷστα καὶ ἀπονητὶ πρὸς τὸ βουλόμενον πειθομένους ἔχῃ (τοῦ γε καινοφωνεῖν δοκεῖν τοῖς πολλοῖς ἀπεωσμένου δῆθεν παντάπασι) διὰ δὲ τῆς τῶν ῥητῶν ἐκείνων σιγῆς διαδιδράσκῃ τὸν ἔλεγχον, ἅτ' ἐκείνοις ἥκιστ' ἀπᾴδοντα λέγων αὐτός. καὶ ποιεῖ διπλοῦν ἀνθ' ἁπλοῦ κακόν, αὐτός τε βλασφημῶν ἀνέγκλητα καὶ ἅμα κἀκείνους διαβάλλων, καὶ φέρων εἰς μέσον ὁμοίως αὐτῷ βλασφημοῦντας.

A. C. 1351 Imp. Io. Cantacuz. 5 P. 678 B C

2. ὑμᾶς coni. Capp.

star praedae conquirebam, ita mihi offeratis, ut effugere amplius non possit, nec ego iam testibus ullo pacto indigeam, nec ipse negare quae illi adscribuntur valeat; quemadmodum nec vos, qui opiniones eius memoria tenetis, et ipsius blasphemiarum testes estis omni exceptione maiores. Unde mihi licebit non iam in signa inconstantia et instabilia refutationes nostras quasi totidem tela per artem sagittariam contorquere, nec caeca hosti vulnera infligere, sed manifesta, et quae indubitatam veritatem prae se ferant. Tertio suis libris passim inserit et praedicat, sibi assentiri multos, ut dictum est, sapientia mirabiles, tum Christianos, tum paganos; quorum omnium nomen aut alto silentio praetermittit, neque quales sint nec quae dicant explicat; aut quorundam quidem acervatim nomina recenset, sed quae aut qualia dicant nullatenus, quod saltem sciam, praemittit aut subiungit: ut illorum nominibus aures auditorum suorum suspensas teneat et conturbet, sicque facillime quidquid voluerit eis persuadeat (qui enim novas introducere voces videtur, a vulgo plane repudiatur), sed eorum dicta reticendo reprehensionem effugiat, quasi minime illis dissona proferret. Hic autem pro unico ac simplici duplex malum perpetrat. Nam et ipse impune blasphemat, et illos simul philosophos calumniatur, et tanquam eiusdem secum blasphemiae reos in medium adducit.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ
ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΛΟΓΟΣ ΚΓ.

NICEPHORI GREGORAE
BYZANTINAE HISTORIAE
LIBER VIGESIMUS TERTIUS.

ARGUMENTUM.
Pergit Gregoras disputare cum Cabasila.

A. M. 6859 α΄. Ἀλλ' ἡμεῖς γε οὐκ αὐτὸν μιμησόμεθα, οὐδὲ τὰς τῆς κα-
Ind. 4 A. C. 1351 κίας ζηλώσομεν μηχανὰς, οὔκουν οὐχ ἕως γ' ἂν ἐν τῷ τοῦ φρο-
Imp. Io. Cantacuz. 5. νεῖν ἡμᾶς καθεστῶτι φυλάττουσαν ἔχωμεν τὴν τοῦ μόνου θεοῦ
D δεξιάν. τῶν γὰρ ἐναντίων ἀρχῶν ἐναντίας καὶ τὰς ἀποβάσεις εἶ-
V. 547 ναι τῶν εἰκότων παντί που δῆλον. πάσης γὰρ ὢν αὐτὸς ἀσύνετος
Μούσης Ἑλληνικῆς καὶ πάσης ἐπιστημονικῆς μαθήσεως (ἧς οἱ
E μὲν θύραθεν ἔφθησαν παραδόντες σοφοὶ, τῶν τε θείων προστά-
ται δογμάτων τῆς ἐκκλησίας ἐκεῖθεν παρειληφότες τήν τε γλῶτ-
ταν ὥπλισαν ἀσφαλῶς καὶ ἅμα κατ' ἐκλογὴν τὸ μὲν ἐξεταστι-

1. Verum nos ipsum non imitabimur, nec improbitatis machinas et fraudes aemulabimur, quamdiu saltem solius Dei dextra nobis mentem sanam conservabit. Nam ut contrariorum principiorum contrarii sint effectus, consentaneum esse omnibus patet. Et vero Palamas Graecanicae omnis litteraturae imperitus est, et longe remotus ab omni, quae scientiam parit, disciplina. Eam profani quidem sapientes prius tradiderunt: sed divinorum ecclesiae dogmatum patroni acceptam inde suos in usus converterunt: ea scilicet suam tuto linguam armarunt; et delectu habito, quidquid ad contemplationem et indagationem veritatis conferre poterat, susceperunt:

A. M. 6859 Ind. 4 A. C. 1351 Imp. Io. Cantacuz. 5

κόν τε καὶ θεωρητικὸν ἐδέξαντο, ὅσον δ' εἰς δαίμονας φέρει καὶ ἀπωλείας βυθὸν διέπτυσαν, ἐκ τοῦ χείρονος τὸ κρεῖττον καταμαθόντες, καὶ τὴν ἐκείνων ἀσθένειαν ἰσχὺν τοῦ εὐσεβοῦς ποιησάμενοι λόγου) ἀνέδραστον οὗτος ἔσχε λοιπὸν τὴν βάσιν τῆς γλώττης, καὶ ἀπαγεῖς τὰς τοῦ λόγου κρηπῖδας, ἐν ὠμῷ τῷ τόκῳ φάναι τὰς P. 679 τῆς γαστρὸς ἀναλύσας ὠδῖνας, καὶ τὸ κύημα τῶν πρώτων ἐξαμβλώσας τοῦ λόγου στοιχείων. διὸ καὶ νοῶν οὐ νοεῖ, καὶ βλέπων οὐ βλέπει, καὶ τὴν ἐγκειμένην ταῖς λέξεσι βουλόμενος μὲν, οὐ δυνάμενος δὲ, συναρμόττειν διάνοιαν ἐκεῖνο σαφῶς ἐπεπόνθει τὸ τοῦ Ἰκάρου. τά τε γὰρ ἄλλα διαπορθμεύουσι ταῖς ἡμῶν ἀκοαῖς τὸν μακρὸν δολιχεύοντες χρόνον οἱ μῦθοι, καὶ δὴ καὶ Ἰκάρου τι- B νὸς ὑπομνήματα ἔχομεν ἐξ αὐτῶν· ὡς ἐπιθυμήσειεν ὁ μάταιος πτερῶν, ἐπεὶ μὴ ἐβούλετο μήτε γῆν ἐκεῖνος ἔτι πατεῖν· ὁ δὲ καὶ φύσεως ὑπερόρια διὰ θράσους πλεονεξίαν ἤδη ἐπόθει, καὶ ἦν ταῦτα ἐφόδια τἀνδρὶ σφαλερὰ καὶ πόρσω ἢ ὥστε σωφρονοῦντος εἶναι δοκεῖν. τῆς ὁμοίας εἶναι κακοβουλίας δοκῶ μοι, καὶ ὅπερ ὁ βαρυδαίμων ἄνθρωπος οὗτος ἐπεπόνθει τὰ νῦν. λέληθε γὰρ τοῖς ὑπὲρ δύναμιν καὶ αὐτὸς ἑαυτὸν ἐξαρτήσας (λέγω δὴ ταῖς τῶν C γραφῶν διανοίαις, τῶν τε ἡμετέρων σοφῶν καὶ τῶν θύραθεν) κἄπειτα, διὰ ξενίζοντα κρότον ἀμαθῶν ἀκοῶν, ἐνίας τῶν Ἑλληνίδων ἐρανισάμενος λέξεων, αἷς περὶ τὰ σφέτερα αὐτῶν ἐκεῖνοι κέχρηνται δόγματα, καὶ τοῖς θείοις ἀναιδῶς παραμιγνὺς καὶ

quod autem ad daemonum cultum et perditionis gurgitem ducebat, respuerunt. Hinc ex peiori meliora pernoscentes, ipsa profanorum imbecillitate piam et catholicam doctrinam corroborarunt. Cum ergo profanarum, ut iam dicebam, scientiarum rudis sit Palamas, instabile de caetero linguae fulcimentum habuit, et ruinosa maleque compacta sermonis fundamenta. Tum quasi partu immaturo ventris onus parturiendo exsolvisset, abortivus primorum sermonis elementorum foetus ab ipso editus est. Quapropter intelligendo non intelligit, videndo non videt: cumque sensum dictionibus congruum accommodare vellet, sed non posset, idem illi quod olim Icaro, ut patet, accidit. Nam inter alias, quibus iampridem aures nostrae diu personuerunt, fabulas, hanc quoque de Icaro litterarum monimentis mandatam esse novimus. Is nimirum vanus homo, cum terram calcare amplius nollet, alas expetivit, et ob nimiam temeritatem praescriptos a natura limites transilire cupiebat. Sed valde perniciosum homini fuit huiusmodi adminiculum; quippe quod Icarum ultra ferret quam prudentiae ratio postulare videbatur. Aeque imprudenti ac malo consilio hic usus esse mihi videtur infelix ille Palamas. Nec enim se animadvertit iis se implicasse, quae ipsius vires longe superant. Loquor autem de sensu, qui philosophorum tum Christianorum tum gentilium scriptis inest. Deinde propter imperitarum aurium insolentem plausum quasdam Graecanicas dictiones, quibus illi ad suorum dogmatum expositionem usi sunt, emendicavit; et eas divinis nostris dogmatibus impudenter immiscet et occulte inserit.

A. M. 6859 Ind. 4 ὑποσπείρων αὐτὸς δόγμασιν, ἔλαθε κατὰ τῆς τοῦ Θεοῦ ἐκκλη-
D σίας σφοδρὸν ἀναῤῥιπίσας κυκεῶνα καὶ θόρυβον καὶ μετάμελον
ὀψέ ποτε λαμβάνειν ὀφείλων, ἐφ᾽ οἷς ἁμαρτάνων οὐκ ᾔσθετο. ὁ
δ᾽ ἐξεμάνη κατὰ τῶν διορθοῦν πειρωμένων ἡμῶν, καὶ δρᾷ λοι-
πὸν ἀκρατῶς μείζω μὲν ἢ κατὰ θηρίου μανίαν παντὸς, ἧττω δ᾽
ἢ κατὰ βούλησιν τὴν αὐτοῦ· καὶ τοῖς μὲν ἄρχουσιν ὑπέρχεται,
ποριζόμενος ἰσχὺν ἑαυτῷ, τὴν δ᾽ εὐσέβειαν ἀδικεῖ· κἀκείνων
E μὲν τὴν εὐμένειαν πραγματεύεται, τὴν δὲ τοῦ Θεοῦ διωθεῖται·
καὶ οὗ μὲν ἡττᾶται, δεινῶς φεύγει· καθ᾽ ὃ δὲ ὑπερέχειν νομίζει,
V. 548 πρὸς τοῦτο συχνὰ καταφεύγει. ἀληθείας γὰρ σὺν παῤῥησίᾳ δι-
κάζειν ζητούσης, ἡττώμενος φεύγει· μοχθηρίᾳ δὲ γνώμης εὐδο-
κιμῶν πρὸς διαβολὰς, ταύτης ἀντέχεται. δικαιοσύνης γὰρ καὶ
ἀληθείας κρινούσης, ἣν μὲν ἔφευγε, πολλάκις δίκην ἧλω· ἣν
F δ᾽ ἐδίωκεν, οὐχ εἷλεν. (B.) Ἐγὼ μὲν οὖν (εἰρήσεται γὰρ τἀλη-
θὲς) τὴν ἀρχὴν ἐδεδίειν, μὴ πάντα διαστρέφων ὁ σὸς Παλαμᾶς
διαβάλῃ κἀμὲ, βουληθέντα κατὰ καιρὸν ἐνταυθοῖ τοῖς οἰκείοις
καὶ συντρόφοις χρήσασθαι ὅπλοις, λέγω δὴ ταῖς τῶν θύραθεν
P. 680 πρὸς τὰς διαλέξεις ἐπιστήμαις, ὡς καὶ τέχναις καὶ μαρτυρίαις,
ἐκεῖθεν ἡμῖν τὴν ἰσχὺν περιγίνεσθαι φάσκων τῶν ἀποδειγμάτων.
ἐπεὶ δ᾽ ἄοπλος οἴκοθεν ὑπάρχων αὐτὸς ἐκ τούτων ἑαυτὸν ὁπλί-
ζειν πειρᾶται κατὰ τῆς ἀληθείας, πολλῷ μᾶλλον ἡμᾶς ἐς τὸ κρά-
τιστον ταῦθ᾽ ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἀγωνιζομένους ὁπλίζουσι, τοὺς

Nec advertit quantam perturbationem, quamque vehementem tumultum in ecclesia Dei concitaverit. Cum autem peccatorum, quae a se admissa esse non sensit, tandem aliquando poenitere ipsum deberet, adversus nos, qui errores ipsius emendare conamur, furere coepit: et ita de caetero animi est impos, ut ferae omnis furorem superet, licet suam furendi voluntatem necdum expleverit. Et principes quidem obsequiose atque assentatorie colit, ut vires sibi comparet; sed iniuria pietatem afficit. Et principum benevolentiam captando sibi conciliat; at Dei gratiam expellit. Et id quidem mirum in modum effugit, quo se aliis inferiorem esse animadvertit; ad hoc autem confugit, quo praestare se aliis existimat. Cum enim a veritate, quae liberum vult ferre iudicium, vincatur, eam fugit: sed cum insigni ad calumniandum mentis pravitate polleat, hanc lubens amplectitur. Nam iustitiae veritatisque iudicio, ubi rei personam sustinuit, saepius damnatus est: ubi vero actoris partes egit, litem minime obtinuit. (II.) Ego itaque (dicam enim quod res est) initio timebam, ne tuus Palamas omnia pervertens me calumniaretur, cum hic opportune propriis mihique consuetis uti armis vellem, gentilium intelligo scientias, quarum usus est in disputationibus. Censeo enim eorum artibus et testimoniis multam demonstrationum nobis vim suppetere. Quoniam vero adversus veritatem profanorum armis, utpote propriis destitutus, instruere se conatur, longe potiori ratione nos inde pro veritate firmissime pugnantes armabimur, qui sumus iis assuefacti et per omnem aetatem huic pu-

μάλα συνήθεις τε καὶ ἡλικιώτας. ἐπιγνωσόμεθα γὰρ ἡμεῖς τὴν τῆς ἡμῶν γλώττης μᾶλλον συγγένειαν καὶ τὸ ἦθος, ἢ αὐτὸς νόθος νόθοις χρώμενος τούτοις. διὰ γοῦν ἕν γε τοιοῦτο, καὶ πρός B γε διὰ τὴν τῶν ἡμετέρων θεολόγων καὶ διδασκάλων τῆς ἐκκλησίας παραίνεσιν, οὐκ ὀκνήσομεν οὐδ' ἡμεῖς οὑτωσί πως ὁπλίσασθαι κατὰ τῶν τοιχωρυχούντων καὶ βωμολοχούντων ταυτὶ καὶ εἰς ἀλλοκότους διανοίας καὶ πλάνας ἐξ ἀμαθίας παραγόντων. εἰ οὖν καὶ ὑμῖν συνδοκεῖ, βραχέα σκεψάμενοι περὶ τῶν τοιούτων C πρῶτον, καὶ ὅσα τῇ προκειμένῃ προσήκοντ' ἂν εἴη ἐφόδια, ἔπειτ' ἐς τὸν προκείμενον ἀγῶνα χωρήσωμεν. ῥᾴοσι γὰρ ἂν εἴη χωρεῖν ἐς τὰ πρόσω, τὰς τῶν ὑποθέσεων ἀρχὰς καὶ προκαταστάσεις ἀνενδεεῖς πηγνυμένοις, ἢ ῥᾳθυμούσας. (Γ.) Διονυσίου τοίνυν ἐκείνου τοῦ πάνυ μεμνήσομαι πρῶτον, διττὴν εἶναι τὴν τῶν θεολόγων παράδοσιν λέγοντος, τὴν μὲν ἀπόρρητον καὶ μυστικήν, τὴν δὲ φιλόσοφον καὶ ἀποδεικτικήν· καὶ „συμπλέκεται τῷ ῥητῷ D τὸ ἄρρητον· καὶ τὸ μὲν πείθει καὶ καταδεῖται τῶν λεγομένων τὴν ἀλήθειαν· τὸ δὲ δρᾷ καὶ ἐνιδρύει τῷ θεῷ ταῖς ἀδιδάκτοις μυσταγωγίαις." Περὶ δὲ τοῦ ἀγενήτου λέγων ὁ μέγας κατ' Ἀρειανῶν ὁ Ἀθανάσιος, „ἐρωτησάτωσαν," φάσκει, „τοὺς Ἕλληνας, ἵνα ἀκούσαντες πόσα σημαινόμενα ἡ λέξις ἔχει μάθωσιν ὅτι οὐδὲ περὶ ὧν λέγουσιν ἐπίστανται καλῶς ἐρωτᾶν." καὶ πολὺν ἑξῆς ὁ

7. παραγόντων Capp. pro παράγοντας. 15. συμπέπλεκται edd. 18. ἀγεννήτου al. Ἀρειανῶν Capp. pro Ἀρειανοῦ.

guae operam navavimus. Nam linguae nostrae affinitatem et ingenium potius cognoscemus, quam ipse Palamas nothus, qui profanorum testimoniis adulteratis utitur. Itaque tum ob hanc unicam rationem, tum propter nostrorum theologorum et ecclesiae doctorum adhortationem, non pigebit nos his armis instrui adversus istos veluti murorum effractores et sacrilegos scurras, qui monstrosas et insolentes in sententias et errores prae inscitia caeteros abducunt. Unde, si vobis etiam ita visum fuerit, ubi prius de his pauca et quaecunque ad institutum nostrum pertinent, consideraverimus, statim propositum nobis certamen ineamus. Nam si rei controversae principia firma et idonea praestituerimus, ulterius progredi longe nobis facilius erit, quam si infirma et debilia tantum praestruxissemus. (III.) Primum igitur magni et clarissimi Dionysii mentionem faciam, qui duplicem esse theologorum traditionem asserit; unam quidem arcanam et mysticam; alteram vero philosophicam ac demonstrativam: et, „est," inquit, „arcanum cum aperto et declarato connexum. Hoc quidem persuadet et eorum quae dicuntur veritatem adstringit: illud autem efficax est, et in Deo nos fundat atque collocat occultis, quas a nemine docemur, institutionibus." Magnus vero Athanasius, de huius vocis „non factus" significatione adversus Arianos disputans, „interrogent (inquit) gentiles, ut cum audierint ab ipsis, quot significatus habeat haec vox, non factus, intelligant se nec de his quidem, de quibus disserunt, recte nosse in-

A. M. 6859 θεῖος ἐκεῖνος ἀνὴρ ποιεῖται λόγον, ᾧ τοῖς ἐθέλουσιν ἐντυχεῖν ἐξέ-
Ind. 4 E σται μαθεῖν τελεώτερον. ἡμῖν γὰρ ἥκιστ᾽ ἐν τῷ παρόντι σχολὴν
ἄγουσι, διὰ τὴν ἐς τὰ πρόσω σπουδὴν, βραχέα τῶν θείων ἐκεί-
νων ἀνδρῶν ἐνταυθοῖ προτιθέναι δέδοκται, καὶ ὅσα πρὸς τὸν
σκοπὸν ἀφοσιοῦσθαι χρεών· τὰ δ᾽ ἑξῆς τοῖς βουλομένοις παρή-
καμεν, ἐξουσίας ἀφθόνου διηνεκῶς ἠνεῳγμένης ἅπασι. συνῳδὰ
F τοιγαροῦν καὶ ὁ μέγας ἐκείνοις Βασίλειος φάσκει, ὡς „ἡ τῆς δια-
λεκτικῆς δύναμις τεῖχός ἐστι τοῖς δόγμασιν, οὐκ ἐῶσα αὐτὰ εὐ-
διάρπαστα εἶναι καὶ εὐάλωτα τοῖς βουλομένοις.” τὰ παραπλήσια
δὲ καὶ ὁ θεῖος διέξεισι τούτοις Χρυσόστομος, „πρὸς μὲν βίου,”
λέγων, „κατάστασιν ἀρίστην βίος ἕτερος εἰς τὸν ἴσον ἂν ἐναγάγοι
ζῆλον. ὅταν δὲ περὶ δόγματα νοσῇ ἡ ψυχὴ τὰ νόθα, πολλὴ τοῦ
P. 681 λόγου ἐνταῦθα ἡ χρεία, οὐ πρὸς τὴν τῶν οἰκείων ἀσφάλειαν μό-
V. 549 νον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ἔξωθεν πολέμους. εἰ μὲν γάρ τις ἔχει
τὴν μάχαιραν τοῦ πνεύματος καὶ θυρεὸν πίστεως τοιοῦτον, ὡς
δύνασθαι θαυματουργεῖν κἀκ τῶν τεραστίων τὸ τῶν ἀναισχύν-
των ἐμφράττειν στόμα, οὐδὲν ἂν δέοιτο τῆς ἀπὸ τοῦ λόγου βοη-
θείας· μᾶλλον δὲ οὐδὲ τότε ἄχρηστος ἡ τούτου φύσις.” ἀλλὰ καὶ
B ὁ θαυμάσιος τάδε διέξεισι Μάξιμος. „δίχα λογικῆς,” φησὶ, „δυ-
νάμεως ἐπιστημονικὴ γνῶσις οὐκ ἔστι· καὶ γνώσεως χωρὶς οὐ
συνίσταται πίστις, ἀφ᾽ ἧς τὸ καλὸν γέννημα πρόεισιν ἡ ἐλπίς.”
καὶ ἐπὶ τούτοις ὁ θεῖος ἐκ Δαμάσκου φησὶ Ἰωάννης· „ὡς εἰ καὶ
παρὰ τῶν ἔξωθεν χρήσιμόν τι καρπώσασθαι δυνηθείημεν, οὐ

terrogare.” Multum deinde vir iste divinus habet sermonem, quem accuratius discere poterunt quicunque legere illum voluerint. Nam cum impraesentiarum nobis ad ulteriora festinantibus nihil otii sit, pauca saltem divinorum hominum illorum verba hic proponere visum est, quantum scilicet instituti operis ratio a nobis postulat: caetera vero legere volentibus reliquimus, cum semper ampla cunctis ut id faciant data sit potestas. Consonat etiam illis magnus Basilius, ubi ait, dialecticae disciplinae facultatem esse instar muri, nec permittere, ut dogmata diripiantur, aut a volentibus facile expugnentur. His fere similia profert divus Chrysostomus, ubi sic loquitur: „quod spectat ad optimam vitae institutionem, alterius vita posset nos ad vitae similis aemulationem inducere. Sed cum anima spuriorum atque adulterinorum morbo dogmatum laborarit, tunc multa est sermonis et doctrinae necessitas; non solum ut nostra sint in tuto, sed etiam ut adversus externa bella muniamur. Nam si quis gladium spiritus et scutum Fidei tale habeat, ut miracula edere atque iis editis impudentium ora obstruere possit, sermonis vel doctrinae auxilio neutiquam opus haberet: imo vero neque tunc inutiles ex natura sua forent.” Sed et mirabilis Maximus alicubi sic disserit: „sine rationali facultate nulla est scientifica cognitio; et absque cognitione non consistit Fides, ex qua progenies praeclara, spes videlicet, enascitur.” Agmen claudet divus Ioannes Damascenus, qui sic ait: „si quid profanis e scriptoribus utilitatis percipere possimus,

A. C. 1351 Imp. Io. Cantacuz. 5

τῶν ἀπηγορευμένων ἐστί. γενώμεθα δόκιμοι τραπεζῖται, τὸ μὲν γνήσιον καὶ καθαρὸν χρυσίον σωρεύοντες, τὸ δὲ κίβδηλον παραιτούμενοι. λάβωμεν λόγους καλλίστους· θεοὺς δὲ γελοίους καὶ C μύθους ἀλλοτρίους τοῖς κυσὶν ἀποῤῥίψωμεν. πλείστην γὰρ ἐξ αὐτῶν κατ᾽ αὐτῶν ἰσχὺν κτήσασθαι δυνηθείημεν." Καὶ τί δεῖ μέτροις ἀριθμητικοῖς πειρᾶσθαι συγκλείειν τὰ καὶ αὐτοὺς σχεδὸν ἀριθμητικοὺς παραιτούμενα νόμους; ὅσα τε δηλαδὴ διεξίασιν, οὓς διελάβομεν καὶ ὧν ἐμνήσθημεν, ἕτερα· καὶ ὅσαπερ οὐδαμῆ διελάβομεν. οἷς γὰρ οὐκ ἀπέχρησε τὰ κεκομισμένα, τού- D τοις οὐδ᾽ ὅλας βίβλων ἁμάξας κομίζων τις σύνεσιν κομιεῖσθαι παρασκευάσει· ἢ μᾶλλον, ᾧ μὴ σύνεσιν ἀπέχρησε τοῖς λογισμοῖς ἐνθεῖναι, ἄφυκτον ἀνάγκην εἶναι τοὺς Ἑλλάδι χρωμένους φωνῇ, καὶ τοῖς τῶν συλλαβῶν καὶ στοιχείων ταύτης εὑρεταῖς ἀναφέρειν τὴν μίμησιν, καὶ τάς γε τῶν ἀμφισβητουμένων ἀνατιθέναι κρίσεις καὶ λύσεις, καθάπερ στάθμαις καὶ κανόσι τέκτονες καὶ λιθουργοί, τῷ ποτ᾽ ἂν τῶν πάντων οὗτος ἑτέρῳ πεισθείη; E οἶμαι τῶν πάντων ἥκιστ᾽ ἄν ποτ᾽ οὐδενί. τὸν γὰρ τοῖς θείοις ἐκκλησίας φωστῆρσι τοῦτο δρῶσιν οὐχ ἑπόμενον λόγοις οὐδείς ποτε πείσειεν ἄν, οὐ βαρβάρων, οὐχ Ἑλλήνων, οὐκ ἀγγέλων, οὐκ ἀνθρώπων, οὐκ ἀσόφων, οὐ σοφῶν τῶν ὄντων οὐδενός. πάρεστι τοίνυν σκοποῦσιν ὀρθῶς, οἷς ἐμπάθειά τις ἀχλύος δίκην

16. οὗτος em. Capp. pro οὐθ᾽. 21. σκοποῦσιν Capp. pro σκοποῦντι.

eam consectari nullatenus est prohibitum. Probi simus nummularii: genuinum ac sincerum coacervemus aurum; adulterinum vero et scoria plenum respuamus. Sermones praeclarissimos assumamus; ridiculos autem Deos alienasque fabulas canibus proiiciamus. Multum enim roboris contra se nobis ipsi suppeditare poterunt." Sed quid opus est ut certo numero ea concludere conemur, quae ipsas ferme arithmeticas leges ferre recusant? Ea intelligo quae disserunt laudati a nobis SS. Patres, et alia quae vel commemoravimus, vel alto silentio praetermisimus. Quibus enim non sufficiunt a nobis allata testimonia, iis etiam si solida plaustra libris onusta quispiam adveheret, intelligendi vim afferre non poterit. Potius dicam: quicunque ex allatis testimoniis non potuit mente comprehendere, inevitabilis hoc esse necessitatis, ut qui Graeca utuntur lingua, eos sibi proponant imitandos, qui linguae huius elementa et syllabas adinvenerunt, et ad eorumdem iudicium controversias illi suas ac lites componendas referant (quemadmodum fabri, et qui scalpendo lapides elaborant, amussi ac regulae omnia subiiciunt) quisquis, inquam, ineluctabilem hanc necessitatem mente concipere non potuit, cuinam alteri ex omnibus fidem habebit? Nemini unquam omnium, ut opinor. Si quis enim hoc etiam a divinis ecclesiae luminibus factitatum non imitetur, huic nemo unquam persuadere poterit, cuiuscunque tandem sive barbarorum, sive Graecorum, sive angelorum, sive hominum, sive imperitorum, sive sapientium sermonibus ad hoc utatur. Igitur quicunque recte et attente rem considerarint, nec ullo affectu, quasi quadam caligine, perturbatum animum, nec ingenii tar-

A. M. 6859 ἥκιστα ἐνοχλεῖ τῇ ψυχῇ, μηδὲ νοῦ βραδυτὴς τὸ θαῤῥοῦν ἀμβλύ-
Ind. 4 F νει τῆς γνώμης, ἀδεκάστους φέρειν τὰς ψήφους. (Δ.) Καὶ
πρῶτον μὲν δὴ κείσθω ζήτημα τουτὶ ταῖς παρούσαις χρείαις· εἰ
ἐπὶ τῆς ἁπλῆς καὶ ἀσωμάτου φύσεως (λέγω δὴ τοῦ θεοῦ) δια-
P. 682 φορὰν ἡντινοῦν δογματίζειν οὐσίας καὶ ἐνεργείας ἐξείη· ὡς τὴν
μὲν οὐσίαν ἀμέθεκτον εἶναι κτίσμασιν ἅπασι κομιδῇ („αὐτὴ γὰρ
καθ᾽ αὑτὴν," φησὶν, „ἡ θεία μετεχομένη τε καὶ λαμβανομένη
φύσις ἢ φυρμὸν πείσεται, ἢ τὴν παθητὴν ἐξαναλώσει φύσιν,
πρὶν ἂν ληφθῇ· οὐδεὶς γὰρ, φησὶν, ὄψεται τὸ πρόσωπόν μου,
καὶ ζήσεται") τὴν δ᾽ ἐνέργειαν μόνην ἅπασι κτίσμασι γίνεσθαι
B μεθεκτὴν, μόνῳ μὲν τῷ ἀκτίστῳ μηδὲν ἐκείνης διαφέρουσαν· ὡς
δ᾽ αἰτίαν ὑπερκειμένην ἔχουσαν ἐκείνην, τούτῳ δὲ διαφέρουσαν·
εἶναι δὲ τὴν ἐνέργειαν εἰς εἴδη διαιρουμένην, σοφίαν, δύναμιν,
ζωὴν, ἀλήθειαν, βούλησιν, ἁγιασμὸν, καὶ ὅσα μυρία τοῖς ἐντυγ-
V. 550 χάνουσι ταῖς αὐτοῦ διαιρέσεσιν ἔξεστι διαγινώσκειν σαφέστερον,
C ὄψεσιν ἄγουσιν οἰκείαις εἰς πίστιν ἑαυτοὺς ἀκριβῆ. (Ε.) Ἐπειδὴ
τοίνυν ἐκ τῶν ἁγίων ἡμῶν διδασκάλων οὔθ᾽ ὁ ὑμέτερος ἔγνω πει-
σθῆναι διδάσκαλος Παλαμᾶς, οὔθ᾽ ὑμεῖς ἐκείνῳ πειθόμενοι,
διαμαρτίας (ὡς ἔοικε) λέξεων καταγνόντες, φέρε τούς τε ἄλλους
μιμησόμεθα καὶ ἡμεῖς θείους πατέρας, ὡς εἴρηται, καὶ δὴ καὶ
Ἰουστῖνον τὸν θεῖον καὶ σοφώτατον ἄνδρα, καὶ μέγαν τῆς εὐσε-
D βείας μάρτυρα καὶ ἀθλητήν. εἶναι γὰρ τῶν ἐκείνου βιβλίων καὶ

7. φησὶν, quod post μετεχομένη τε in apogr. est, delevit Capp. ut supervacaneum.

ditate alacritatem mentis hebetatam habuerint, his rectum licebit atque incorruptum ferre iudicium. (IV.) Et quidem, in huiusce commoditatis articulo, prima haec proponatur quaestio: utrum in simplici et incorporea natura (de divina loquor) aliquod substantiae et operationis discrimen statuere liceat; adeo ut substantia quidem a nulla creatura possit ullatenus participari („divina enim natura," inquit, „si ipsa per se ipsam participetur et recipiatur, aut mixtionem patietur, aut patibilem naturam absumet, antequam recepta fuerit. Nemo quippe videbit faciem meam, et vivet"), operatio vero sola possit ab omnibus creaturis participari: et tamen, quatenus increata est praecise et formaliter, nihil a substantia differat; sed quatenus eam ut sui causam et se ipsa superiorem agnoscit, eatenus duntaxat ab ea distet, et in multas dividatur species; nimirum in sapientiam, potentiam, vitam, veritatem, voluntatem, sanctificationem, et sexcenta huiusmodi; quae manifestius poterunt deprehendere, qui divisiones eius legerint, et propriis oculis plenam sibi ipsi fidem fecerint. (V.) Cum igitur a sanctis doctoribus nostris persuaderi sibi magister vester Palamas noluit, sicut nec vos eidem obsequentes; qui etiam, ut videtur, sanctos Patres accusatis, quod suis in verbis aberrarint: age, cum alios sanctos Patres, ut dictum est, imitemur, tum maxime Iustinum, divinum sapientissimumque virum, et magnum pietatis martyrem ac propugnatorem. Nam

λόγων καὶ τὸν περὶ μοναρχίας λόγον, ἐν ᾧ πλείστας παράγει τὰς A. C. 1351 μαρτυρίας ἐξ Ἑλλήνων φιλοσόφων, ποιητῶν τε καὶ ῥητόρων, οἷς Imp. Io. Cantacuz. 5 ὁμολογεῖν εἶναι συνηνέχθη μὴ δύο, μηδὲ πολλοὺς, ἀλλ' ἕνα θεόν. εἰκὸς γὰρ ᾠήθη τοῖς πλείστοις ἀξιοπιστοτέρους εἶναι τὰς τῶν ἐχθρῶν μαρτυρίας. καὶ τὸν τοιοῦτον καὶ ἡμεῖς τήμερον τρόπον ἐκ τῆς τῶν θύραθεν ἐπιστήμης τὰς μαρτυρίας ἀγάγωμεν κατὰ τὴν ὑπόσχεσιν, τὴν σφῶν παρωσάμενοι θρησκείαν. μηδὲ γὰρ E εἶναι τῆς θρησκείας τὴν ἐπιστήμην, μηδὲ βλάβην ἐκεῖθεν ὑφορᾶσθαι μηδ' ἡντινοῦν, οὐ μᾶλλόν γε ἢ τῶν τροφίμων τὰ πλείω κομιζομένους ἐκ βαρβάρων καὶ ἀλλοφύλων γενῶν· αἷς ἐπενεγκεῖν ἀξιώσομεν αὖθις τὰς τῶν ἁγίων, ὁπόσας καὶ οἵας ἐπίτηδες ἐταμιευσάμεθα τράπεζαν· καὶ δεῖξαι σύμφωνον μὲν ἐκείνους ᾄδοντας μέλος καὶ ἐναρμόνιον, κἂν ταῖς τῶν λέξεων σημασίαις· τὸν δ' F ὑμέτερον Παλαμᾶν μήτε τούτοις μήτ' ἐκείνοις συνᾴδοντα, ἀλλ' ὅμοιον πάσχοντα, καθάπερ ἂν εἴ τις νοσώδης τὴν φύσιν καὶ χαῦνος ὑπάρχων ἀνὴρ χρείας ἡστινοσοῦν, εἰληφὼς ὁτουδήποτε μάχαιραν τῆς οἰκείας δυνάμεως ὑπερτέραν, ἔπειτα μὴ δυνάμενος ἄλλοθεν, ἐκ τῶν οἰκείων σαρκῶν ὠμοβόρον ἑαυτῷ παρετίθει τράπεζαν, αὐτὸς ἑαυτὸν ἑστιῶν μοχθηρῶς, κἀκ τοιούτων φιλοφρονούμενος πόνων, ἑστιάτωρ καὶ δαιτυμὼν ἐν ταὐτῷ γινόμενος P. 683 αὐτὸς ἑαυτῷ, ὥς γε εἴρηταί τε καὶ εἰρήσεται. ὑπὲρ γὰρ ὧν ἠπείγετο, τούτων ἐκπέπτωκε· καθ' ὧν δ' ἐπόνει, τούτοις δ' ἔλαθεν ἄθυρμα γεγονὼς προφανές· ἀμφοῖν, οἰήσεως ἅμα καὶ ἀμαθίας,

inter alios eius libros ac tractatus unum de monarchia habemus, in quo plurima e gentilibus philosophis, poetis, et oratoribus, adducit testimonia, quibus isti neque duo, neque plures, sed unum esse Deum aperte confessi sunt. Hoc enim esse verisimile putavit; inimicorum scilicet testimonia maiorem apud plurimos fidem mereri. Eadem nos hodie ratione e scientiis profanorum petita testimonia, sicut polliciti sumus, proferemus, repudiata tamen eorum religione. Neque enim ad religionem scientia pertinet; neque hanc potius nobis fore noxiam suspicari debemus, quam alimenta, quae e barbaris et alienigenis asportamus. Profanorum autem testimoniis esse subiungenda censemus SS. Patrum dicta quaecunque condidimus et veluti ad mensam opipare instruendam consulto asservavimus. Ostendemus etiam, scriptores profanos, quasi aequaliter effecto concentu, SS. Patribus plane consona proferre, etiam quantum ad verborum significationes: vestrum autem Palamam neque his neque illis concinere: sed ita se gerere, ac si quis ex natura sua valetudinarius, et ad quamlibet operam prae languore ineptus, cuiuscunque demum ensem, qui suas vires superet, arripiat; ac deinde, cum aliunde non possit, saltem propriis e carnibus crudivoram sibi mensam apponat, ipse se ipsum male pascens, et ex hisce laboribus suis benevolus et comis ipse sibi convivator simul et conviva fiat, ut iam dictum est, et etiamnum dicetur. Nam de quibus tanto studio tantoque contendebat opere, iis excidit; contra quos autem tantum laboris impendebat ac studii, se iisdem manifeste ludos factum non animadvertit:

A. M. 6859 Ind. 4 ἑκατέροιν ἐκείνοιν αὐτῷ γενομένοιν αἰτίοιν. (ϛʹ.) Πλωτίνου τοίνυν ἀκουσώμεθα πρώτως, περὶ οὐσίας καὶ ἐνεργείας θεοῦ τάδε διεξιόντος. „εἰ ὑποθοῖτό τις (φησὶν) ἑλέσθαι τὸν θεὸν ἀλλάξα- B σθαι τὴν ἑαυτοῦ φύσιν, μήτ' ἂν ἄλλο τι γενέσθαι βουληθῆναι, μήτ' ἂν ἑαυτῷ μέμψασθαι, ὡς ὑπ' ἀνάγκης τοῦτο ἦν. ἔστι γὰρ ὄντως ἡ ἀγαθοῦ φύσις θέλησις αὐτοῦ· ὅτι μηδὲν ἦν ἄλλο, ἵνα πρὸς ἐκεῖνο λεχθῇ. εἰ μὲν οὖν εἴη τις ἐνέργεια ἐν αὐτῷ, καὶ τῇ ἐνεργείᾳ θείημεν αὐτὸν, οὐδ' ἂν διὰ τοῦτο εἴη ἕτερος αὐτοῦ, καὶ οὐκ αὐτὸς αὐτοῦ κύριος, ἀφ' οὗ ἡ ἐνέργεια· ὅτι μὴ ἕτερον ἐνέρ- C γεια καὶ αὐτός. ἐπεὶ γὰρ οὐσία καὶ ἐνέργεια ἐκεῖ ἐλέγετο, δύο πως ὄντα, ἐκ τῆς ἐνεργείας ἐδίδου τὴν ἔννοιαν τοῦ κυρίου· τοῦτο δ' ἦν τῇ οὐσίᾳ ταὐτόν. διὰ τοῦτο καὶ οὐ χωρὶς ἐγένετο τὸ κύριον εἶναι, ἀλλ' αὐτὸ ἑαυτοῦ κύριον ἐλέγετο. οὐ γὰρ δύο ὡς ἓν, ἀλλ' ἕν. ἢ γὰρ ἐνέργεια μόνον, ἢ οὐδ' ὅλως ἐνέργεια· εἰ δ' οὐσίαν ἄνευ ἐνεργείας τις λέγοι, ἐλλιπὴς ἡ ἀρχὴ καὶ ἀτελὴς ἡ τελειοτάτη πασῶν ἔσται. καὶ εἰ προσθείη ἐνέργειαν, οὐχ ἓν τηρεῖ, D ἀλλ' ἠλάττωσε τῇ προσθήκῃ. εἰ οὖν τελειότερον ἡ ἐνέργεια τῆς V. 551 οὐσίας, τελειότερον δὲ τὸ πρῶτον, πρῶτον ἂν ἐνέργεια εἴη. ἐνέργεια δὲ, οὐ δουλεύουσα οὐσίᾳ, καθαρῶς ἐστιν ἐλευθέρα. καὶ οὕτως αὐτὸς παρ' αὐτοῦ ὁ θεὸς, εἴτ' οὐσίαν εἴποις, εἴτ' ἐνέργειαν. οὐ γὰρ δύο, ἀλλ' ἕν. πῶς γὰρ ἂν εἴη βούλησις ἐξ οὐ-

7. λεχθῇ Capp. pro ἐλεχθῇ. 12. ἐγίνετο coni. Capp.

quae damna duo arrogans existimatio sui et inscitia ipsi intulerunt. (VI.) Plotinum itaque primo audiamus, de Dei substantia et operatione ita disserentem. „Si quis," inquit, „supponeret velle Deum suam commutare naturam, neque tunc aliud fieri Deus vellet, neque id sibi vitio daret, quod necessario talis esset. Nam boni natura est revera Dei voluntas: quia nihil esset aliud, cuius habita ratione Deus velle diceretur. Si quis igitur esset in eo actus, et eum esse in actu poneremus, non ideo esset alius a se ipso, nec ideo non esset sui dominus, a quo actus procederet: quoniam aliud non est actus, et aliud ipse Deus. Cum enim ibi substantia et actus esse quadamtenus duo dicerentur, ex actu ipso ideam alicuius domini darent. Hoc autem, quod domini rationem haberet, esset idem cum substantia. Ideo, esse dominum, non esset quid separatum ac divisum; sed idem sui ipsius dominus diceretur. Non enim duo ut unum, sed re ipsa unum forent. Aut enim actus duntaxat, aut nullo modo actus esset. Quod si quis absque actu, seu operatione, substantiam esse dixerit, tunc substantia, quae principium est, in aliquo deficiet; et quae omnium est perfectissima, erit imperfecta. Iam vero si quis ei substantiae actum seu operationem addat, non servat unitatem; sed hocce additamento substantiam imminuit. Si ergo actus perfectior sit substantiâ, et aliunde quod primum est, illud quoque sit perfectius, sequitur actum esse quid primum. Actus autem substantiae non inserviens est pure liber. Et sic ipse a se ipso Deus est, sive substantiam dicas, sive actum. Nec enim duo sunt, sed unum quid. Et vero quomodo volitio procederet a substan-

σίας ἀνενεργήτου; οὐχ ἕτερον ἄρα τῆς οὐσίας οὐδέν. φύσις οὖν A. C. 1351 ἁπλῆ, καὶ ἐνέργεια μία, καὶ οὐδὲ τὸ δυνάμει ἔχουσα ἄλλο, ἄλλο Imp. Io. Cantacuz. 5 δὲ τὸ ἐνεργεῖν, πῶς οὐκ ἐλευθέρα; οὐδὲ γὰρ πεφυκέναι λέγοιτ' E ἂν ἐνεργεῖν, ἄλλης οὔσης τῆς οὐσίας, καὶ τῆς ἐνεργείας ἄλλης." (Ζ.) Φησὶ δὲ καὶ Ἀριστοτέλης, ὅτι „τὸ ἐξ ἀνάγκης ὂν κατ' ἐνέργειάν ἐστι καὶ ἀΐδιον καὶ χωρὶς δυνάμεως, εἴτουν αὐτοενέργεια καὶ πρώτη οὐσία." καὶ ἀλλαχοῦ· „ἕκαστον τῶν ὄντων, ὧν ἔργον τί ἐστιν, ἤτοι ἐνέργεια, ἕνεκα τοῦ ἔργου αὐτοῦ ἐστι. θεοῦ δ' F ἐνέργειά ἐστιν ἀθανασία, ὅπερ ἐστὶ ταὐτὸν εἰπεῖν ζωὴ ἀΐδιος· ὥστε ἀνάγκη τὸν θεὸν κίνησιν ἀΐδιον ὑπάρχειν, εἴτουν ἐνέργειαν."

Ὁρᾷς τὰς μαρτυρίας, σὺν ἐπιστήμης εὐροίᾳ προενεχθείσας, καὶ ὅσην αὐτόχρημα τοῖς περὶ θεοῦ λεγομένοις πρὸς τῶν σοφῶν δι- P. 684 δασκάλων ἡμῶν καὶ φωστήρων τῆς ἐκκλησίας τὴν συμφωνίαν ἔχουσιν· ὡς ταὐτὸν ἐπὶ θεοῦ σαφῶς οὐσία τε καὶ ἐνέργεια, μηδὲν οὐδαμῶς διαφέροντα· καθάπερ καὶ ἡμῖν ἀνωτέρω λαβοῦσιν εἰς μῆκος ἐκτέθειται· Ἀθανασίου φημὶ, Βασιλείου, Κυρίλλου, καὶ Θεοδώρου, τοῦ τὴν Εἰκονομαχίαν ἐλάσαντος σοφωτάτοις ἐκ μέσου λόγοις, ὡς Ἀθηναῖοι πάλαι τὸ Κυλώνιον ἄγος ἐξ Ἀθηνῶν. B τότε μὲν γὰρ ἐγὼ τῶν ἁγίων ἐκείνων βίβλους σχὼν ἀνὰ χεῖρας ὑπ' ὄψιν ἦγον λαμπρὰν τὰ λεγόμενα· ἐνταυθοῖ δ' οὐ παρέθηκα, περιττὸν ἡγησάμενος πανταχοῦ τὴν ὁμοίαν ἔκθεσιν δρᾷν. εἶναι γὰρ τοῖς βουληθεῖσι ῥᾴδιον, ἀναδραμοῦσι μικρὸν τῆς ἡμῶν ταυ-

3. πεφυκέναι Capp. pro πέφυκε.

tia, quae actu et efficacia careret? Ergo nihil aliud est actus praeter substantiam. Itaque natura simplex, et actus unicus, in quo aliud non est esse in potentia, et aliud esse in actu, quomodo non erit liber? Nec enim diceretur Deus ex natura sua esse in actu, si aliud esset ipsius substantia et aliud actus, seu operatio." (VII.) Aristoteles etiam ita loquitur. „Quod necessario est, actu est et aeternum et absque potentialitate, seu potius est ex natura sua et per se actus sive operatio, et prima substantia." Et alibi. „Unumquodque entium, quorum est aliquod opus proprium, seu operatio, est propter suum opus. Porro Dei operatio est immortalitas; quod idem est ac si dicas, est vita aeterna: ita ut Deus necessario sit aeterna motio, seu operatio." Vides testimonia, cum facili expeditaque scientia huc usque prolata. Cernis quantum re ipsa consona sint iis, quae sapientes nostri doctores et ecclesiae lumina de Deo disserunt; nempe in Deo substantiam et actum, seu operationem, esse manifeste unum quid, nec ullatenus a se invicem differre: quemadmodum et supra fusius exposuimus. Porro cum sapientes nostros doctores dico, loquor de sanctis Athanasio, Basilio, Cyrillo et Theodoro, qui iconomachorum haeresin sapientissimis suis libris e medio sustulit, sicut Athenienses olim Cyloniae caedis labem Athenis exegerunt. Et vero cum Sanctorum illorum libros prae manibus haberem, tunc eorum verba palam ob oculos ponebam. Hic autem ea non apposui, supervacaneum quid facturum me ratus, si eadem ubique similiter exhiberem. Qui enim ea repetere voluerint, quae paulo ante hocce

A. M. 6859 τησὶ διάστημα συγγραφῆς, ἐντυχεῖν· εἰς πλάτος ἡμῖν εἰρημένου
Ind. 4 αὐτοῖς, ἔνθα λαληθέντα τε καὶ πραχθέντα παρὰ τὴν λῃστρικὴν
C ἡμῖν ἐκείνην ἐκτέθειται σύνοδον. ἀλλ᾽ ἐπιλείψει με (εἶπον) τὰ
παραπλήσια κομίζειν ὁ χρόνος ἐθέλοντα. (H.) Ὅμως καὶ ἐπεὶ
τὴν εἰκόνα θεοῦ φασιν οἱ θεῖοι πατέρες τὸν νοῦν, πολλαχῇ δὲ
καὶ νοῦν καλοῦσιν αὐτὸν, καὶ πρό γε τῶν θεοπρεπῶν ὀνομάτων
ἐμάθομεν εἶναι τὸ ἓν καὶ τὸ ὂν καὶ τὸν νοῦν καὶ τὴν βούλησιν,
D φέρε σκεψώμεθα, τί καὶ περὶ τούτων τεχνολογοῦσιν οἱ τῆς ἡμε-
τέρας γλώττης ἐπιστήμονες ἁρμοσταὶ καὶ παιδευταί. ἐς γὰρ τὴν
αὐτὴν ἀγάγοι ἂν καὶ ταῦθ᾽ ἡμᾶς ἐπιστημονικὴν τεχνολογίαν καὶ
γνῶσιν, οἷς ἔφθημεν περί γε οὐσίας ἐκείνης, μοναδικοῦ τε καὶ
ἑνιαίου. φησὶ τοίνυν εὐθὺς ὁ Πλωτῖνος αὖθις· „τὴν τοῦ παντὸς
διάθεσιν εἴ τις ὀνομάζει πρόνοιαν, οὕτω νοείτω· ὅτι ἐστὶ πρὸ
τοῦδε νοῦς τοῦ παντὸς ἑστὼς, ἀφ᾽ οὗ καὶ καθ᾽ ὃν πᾶν τόδε. εἰ
E μὲν οὖν νοῦς πρὸ πάντων καὶ ἀρχὴ ὁ τοιοῦτος νοῦς, οὐκ ἂν εἴη
ὡς ἔτυχε." καὶ αὖθίς φησιν, ὡς „ἁπλῆ ἐστιν ἡ τοῦ νοῦ οὐσία, καὶ
V. 552 οὐκ ἄλλο νόησις, καὶ ἄλλο νοῦς. οἱ γὰρ λέγοντες ἄλλως προστι-
θέασιν αὐτῇ, ὥσπερ ὀφθαλμοῖς τὸ ὁρᾷν. ἐατέον οὖν ἐπὶ τῆς
ἁπλῆς φύσεως, τἄλλα μηδεμιᾶς ἐπικουρίας δεομένης. ὃ γὰρ ἂν
προσθῇς, ἠλάττωσε τῇ προσθήκῃ τὴν οὐδενὸς δεομένην." καὶ
F πολλὰ πολλαχῇ περὶ τούτου διεξελθὼν ἐπιφέρει καὶ Πλάτωνα,

1. εἰρημένοις coni. Capp. 6. πρός γε coni. Capp.

in opere nostro scripsimus, iis facile fuerit legere quae fuse supra exposuimus, ubi de dictis et factis in praedatoria illa synodo Palamitica egimus. Verum, inquam, deficiet me tempus si totidem et similia hic proferre voluero. (VIII.) Quoniam tamen sancti Patres humanam mentem esse Dei imaginem asserunt, multisque in locis ipsum Deum vocant mentem; et praeterea, unum, ens, mentem, voluntatem, inter divina nomina locum habere didicimus, agedum perpendamus, quid de his quoque ex artis suae praeceptis disserant linguae nostrae periti moderatores ac magistri. Haec enim in eandem scientificam artis methodum et cognitionem nos ducent, ac illa quae prius de substantia et operatione, itemque de simplicis illius substantiae singularitate et unitate diximus. Statim igitur Plotinus iterum sic loquitur. „Si quis huius universi dispositionem appellet providentiam, id ita intelligat, ut ante hancce rerum universitatem exstiterit mens, a qua et per quam hoc universum factum est. Itaque si ante omnia exstitit mens, quae est omnium principium, sane omnia non erunt fortuita." Et rursus haec dicit. „Simplex est mentis seu intellectus substantia, nec aliud est intellectio, et aliud intellectus. Qui enim aliter loquuntur, ipsi substantiae addunt quidpiam, sicut oculis visionem. Haec igitur omittenda est additio in simplici natura, quae aliunde nulla ope indiget. Quidquid enim addideris, hoc sui additamento naturam nullius indigam imminuet." Cumque hac re super multis in locis multa disseruisset Plotinus, subiungit Platonis testimonium, qui hanc sententiam suo calculo confirmet,

βεβαιοῦντα τὸν λόγον αὐτοῦ. ,,νοῦς γάρ," φησὶ, ,,μὴ νοῶν ἀνόη- A. C. 1351
τος ἂν εἴη." καὶ Ἀριστοτέλης δ' ὁμοίως· ,,τέλειος," φησὶ, ,,νοῦς Imp. Io. Cantacuz. 5
αὐτοφυής ἐστιν ἐνέργεια, καὶ ταὐτόν ἐστιν ἐπ' αὐτοῦ, ταὐτὸν
καὶ ἐνέργεια· ἢ οὐ μεταβάλλει, ἄλλο τι ὢν τὴν οὐσίαν καὶ ἄλλο P. 685
τὴν ἐνέργειαν." ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐκεῖνοι. (Θ.) Ἴδωμεν δὲ καὶ
τῶν σοφῶν καὶ ἁγίων διδασκάλων τῆς ἐκκλησίας τὴν συμφωνίαν.
,,ὁ Θεὸς οὔτε νοῶν λέγεται κυρίως, οὔτε νοούμενος, ἵνα μὴ σύν-
θετος λογισθῇ. τό,τε γὰρ νοοῦν συνεπιθεωρουμένην ἔχει τὴν τοῦ
νοεῖν δύναμιν, τό,τε νοούμενον τὴν τοῦ νοεῖσθαι. ἀλλ' οὐδὲ
νόησις· ἡ γὰρ νόησις ἔχει φυσικῶς ὑποκειμένην δεκτικὴν αὐτῆς B
οὐσίαν. λοιπὸν οὖν, ὑπὲρ ταῦτα πάντα· εἰ μή που νόησιν αὐ-
τὸν εἴποιμεν αὐτὸ κατ' οὐσίαν. καὶ ὅλον νόησιν, καὶ μόνον νόη-
σιν, καὶ νόησιν ὑπὲρ νόησιν." καὶ ἀλλαχοῦ· ,,ἡ αὐτοϋπεραγαθό-
της, νοῦς οὖσα καὶ ὅλη ἐνέργεια, εἰς ἑαυτὴν ἐστραμμένη, ἐνερ-
γείᾳ δ', οὐ δυνάμει, πρότερον οὖσα ἀφροσύνη, εἶτα νοῦς ἐνερ-
γείᾳ γινομένη. ὅθεν καί ἐστι νοῦς μόνον καθαρὸς, οὐκ ἐπείσα- C
κτον ἔχων τὸ φρονεῖν, ἀλλὰ παρ' ἑαυτοῦ πάντα νοεῖ. εἰ γὰρ ἡ
μὲν οὐσία αὐτοῦ ἄλλο ἐστὶν, ἃ δὲ νοεῖ ἕτερα αὐτοῦ, αὐτὸς
ἀνόητος ἔσται, ἤγουν ἡ οὐσία αὐτοῦ." (Ι.) Καὶ ταῦτα μὲν ἐξ
αὐτοσχεδίου τέως ἡμῖν εἴρηται. σχολῆς δέ μοι προσγενομένης,

3. Post *ἐπ' αὐτοῦ* **Capp. addendum censet** *οὐσία*. **12.** *αὐτὸ* **om. al. 14.** *ἐνεργείᾳ ἐστὶ* **al. 17.** *πάντως* **al. 18.** *ἄλλη* **al.**

et dicat, intellectionem esse intellectum seu mentem. „Mens enim", inquit, „sine intellectione amens esset." Pariter Aristoteles, „perfecta mens," inquit, „est etiam per se et ex natura sua actus, seu operatio, et in ea idem sunt substantia et actus. Vel nullam patitur mutationem, cum aliud non sit eius substantia, aliud eius operatio." Et haec quidem illi scriptores profani dixerunt. (IX.) Videamus porro quantum sapientes et sancti ecclesiae doctores ipsis concinant. „Deus (inquit S. Maximus) neque intelligens proprie dicitur, neque res intellecta; ne compositus esse existimetur. Nam substantia intelligens habet intelligendi potentiam, quae in ipsa esse cointelligitur. Pariter intellecta res habet potentiam seu capacitatem ut intelligatur. Sed neque intellectio est Deus. Nam intellectio ex natura sua habet subiectam substantiam, ipsius intellectionis capacem. Restat igitur, ut super omnia sit Deus: nisi forte dicamus ipsum esse intellectionem per essentiam, ipsum totum esse intellectionem, esse solum intellectionem, et intellectionem supra intellectionem." Et alibi: „Bonitas essentialis omni bonitate superior, cum sit mens et tota operatio, ad se ipsam conversa, est actu non vero potentia; quasi prius fuisset amentia, deinde mens actu fieret. Unde mens est solummodo pura, nec adventitiam sapientiam habet; sed a se ipsa omnia intelligit. Si enim substantia eius aliud esset, et ab ipsa alia essent ea quae intelligit, mens ipsa, sive ipsius substantia, non esset intelligibilis." (X.) Et haec quidem hactenus ex tempore nec ita praemeditate a nobis dicta sunt. Cum autem otii

A. M. 6859 εἰρήσεται κἀκ τῶν ἄλλων σοφῶν καὶ θείων τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν
Ind. 4 D διδασκάλων κατὰ πλῆθος τὰ παραπλήσια. ἔξεστι δ' οὖν ὅμως κἀκ τούτων ἐπιγνῶναι τῆς συμφωνίας τὸ κράτιστον, ὡς ἐπὶ τῆς ἁπλῆς καὶ θείας οὐσίας ταὐτὸν εἶναι πρὸς πάντων ὁμοῦ μαρτυρεῖται, τῶν τε θύραθεν καὶ τῶν καθ' ἡμᾶς σοφωτάτων ἀνδρῶν, οὐσία τε καὶ ἐνέργεια. ἐπεὶ τοίνυν ἐς τὸ ἀναμφίλεκτόν τε καὶ
E ἀναντίῤῥητον ἐπιεικῶς ἡμῖν δέδεικται τὸ ἀδιαίρετόν τε καὶ ἀδιάφορον τῆς οὐσίας καὶ ἐνεργείας ἐπὶ τῆς θείας καὶ ἁπλῆς φύσεως πανταχόθεν, φέρε κἀκ τῆς μονάδος καὶ τοῦ ἑνὸς καὶ τοῦ ἀγαθοῦ τὴν τῆς οὐσίας καὶ ἐνεργείας ταὐτότητα δείξωμεν αὖθις ὁμοίως. ,,πάντα τὰ ὄντα τῷ ἑνί ἐστιν ὄντα," φησίν, ,,ὅσα τε πρώτως ἐστὶν ὄντα καὶ ὅσα ὁπωσοῦν λέγεται ἐν τοῖς οὖσιν εἶναι. τί γὰρ ἂν καὶ εἴη, εἰ μὴ ἓν εἴη; ἐπείπερ ἀφαιρεθέντος τοῦ ἑνός, οὐκ ἔστιν
F ἐκεῖνα· οὔτε γὰρ στρατός, οὔτε χορός, εἰ μή ἐστι τὸ ἕν. καὶ δὴ καὶ τὰ τῶν φυτῶν καὶ ζώων σώματα, εἰ φεύγει τὸ ἓν εἰς πλῆθος θρυπτόμενα, τὴν οὐσίαν αὐτῶν ἣν εἶχεν ἀπώλεσεν, οὐκ ἔτι ὄντα ἃ ἦν. ὅστις δ' οἴεται τὰ ὄντα τύχῃ καὶ τῷ αὐτομάτῳ διοικεῖσθαι, καὶ σωματικαῖς συνέχεσθαι αἰτίαις, οὗτος πόῤῥω ἀπελήλαται θεοῦ καὶ ἐννοίας ἑνός. εἴπερ δεῖ τι αὐταρκέστατον εἶναι,
P. 686 τὸ ἓν εἶναι δεῖ. τόπος δὲ οὐδεὶς αὐτοῦ. οὐ γὰρ δεῖται ἱδρύσεως,
V. 553 ὡς αὐτὸ φέρειν μὴ δυνάμενον· τό,τε ἱδρυθησόμενον ἄψυχον, καὶ ὄγκος πίπτων, ἐὰν μήπω ἱδρυθῇ. ἐνδεὲς γάρ, καὶ τόπον

quidpiam nactus fuero, iuxta sapientium et divinorum ecclesiae doctorum sententiam, totidem et similia fusius exponam. Tamen ex supra dictis animadvertere licet, in quo praecipue sapientissimi, tum inter ecclesiae doctores, tum inter gentiles philosophos, viri consentiant. Nimirum unanimi consensu illi omnes testantur, in simplici ac divina substantia idem esse substantiam ac operationem. Quoniam itaque indivisam et indistinctam esse ab operatione substantiam in divina et undequaque simplici natura sufficienter demonstravimus, ita ut hac de re nemo dubitare aut contradicere possit, agedum ex singularitate, unitate, ac bonitate, identitatem substantiae et operationis eadem rursus ratione demonstremus. ,,Omni entia," inquit, ,,per unitatem sunt entia, tum quaecunque primario exsistunt, tum quaecunque aliqua ratione entibus inesse dicuntur. Quid enim exsisteret, nisi unum esset? quandoquidem sublata unitate, illa non amplius exsisterent. Nam neque exercitus neque chorus esset, nisi esset unitas. Quin immo plantarum et animalium corpora, si unitatem effugerent in multitudinem comminuta, substantiam suam, quam habebant, amitterent; nec essent quae prius erant. Quisquis autem fortuito ac temere hanc rerum universitatem gubernari et corporalibus contineri causis existimat, is a Deo et ab unitatis idea longissime remotus est. Siquidem oportet quidpiam esse per se sibi sufficientissimum, hoc sit unum necesse est. Huius vero locus nullus est. Nec enim sede indiget, quasi se ipsum sustinere non posset; quemadmodum eas inanimatum, quod certa in sede collocari debet; et moles quae caderet, nisi firma in sede collocaretur. Indiget

ζητοῦν. ἀρχὴ δὲ οὐκ ἐνδεὲς τῶν μετ᾽ αὐτό. ἡ δὲ πάντων ἀρχὴ ἀνενδεὲς ἁπάντων. ὅ,τι γὰρ ἐνδεὲς, ἐφιέμενον ἀρχῆς, ἐστὶν ἐνδεές. εἰ οὖν τὸ ἓν ἐνδεὲς, τῷ ζητεῖν δηλονότι μὴ εἶναι ἕν· ὥστε ἐνδεὲς ἔσται τοῦ φθεροῦντος. ὥστε τῷ ἑνὶ οὐδὲν ἀγαθόν ἐστιν· οὐδὲ βούλησις τοίνυν οὐδενός· ἀλλ᾽ ἔστιν ὑπὲρ ἀγαθὸν, καὶ αὐτὸ οὐχ ἑαυτῷ τοῖς δ᾽ ἄλλοις ἀγαθὸν, εἴ τι αὐτοῦ δύναται μεταλαμβάνειν· οὐδὲ νόησις, ἵνα μὴ ἑτερότης, οὐδὲ κίνησις. πρὸ γὰρ κινήσεως καὶ πρὸ νοήσεως. ἢ νοήσεως δεήσεται, ἵνα γνῷ ἑαυτὸν ὁ αὐτάρκης ἑαυτῷ. νόησις γὰρ οὐ νοεῖ, ἀλλ᾽ αἰτία τοῦ νοεῖν ἄλλῳ. τὸ δ᾽ αἴτιον οὐ ταὐτὸν τῷ αἰτιατῷ. τὸ δὲ πάντων αἴτιον οὐδέν ἐστιν ἐκείνων. οὐ τοίνυν οὐδ᾽ ἀγαθὸν λεκτέον τοῦτο ὃ παρέχει, ἀλλ᾽ ἄλλως τἀγαθὸν ὑπὲρ τὰ ἄλλα ἀγαθά." (I.4.) Τὰ δ᾽ αὐτὰ ὁ Πλατωνικὸς διέξεισι Πρόκλος περὶ τοῦ ἑνὸς καὶ τοῦ ἀγαθοῦ· καὶ ὁ τοῖς θεολογικοῖς ἐντυγχάνων ἐκείνου εἴσεται σαφῶς τὴν συμφωνίαν. ἐμοὶ γὰρ οὐ σχολάζειν αἱ τῆς κεφαλῆς ἐῶσιν ἀλγηδόνες ἐν τούτοις. εἴσεται δ᾽ ἐν ταὐτῷ καὶ τὴν Πλάτωνος περὶ τὰ τοιαῦτα δόξαν ἐξ αὐτοῦ, εἴπερ αὐτὸς τῷ γε πλείονι μέρει τἀκείνου φθέγγεται πάντα. Δεικτέον δ᾽ ὅμως ἐκ μέρους τὰ πλείω. φησὶν οὖν· ,,πᾶν τὸ γινόμενον ἓν μεθέξει τοῦ ἑνὸς γίνεται ἕν. αὐτὸ μὲν γὰρ οὐχ ἕν ἐστι. καθὸ δὲ πέπονθε τὴν μετοχὴν τοῦ ἑνὸς, ἕν ἐστιν. εἰ γὰρ γίνοιτο ἓν, ἃ μή ἐστιν ἓν καθ᾽ ἑαυτὰ,

A. C. 1351 Imp. Io. Cantacuz. 5 — B — C — D

enim loco, quem quaerit. Sed principium iis, quae sunt post ipsum, non indiget. Et omnium principium nulla omnino re indiget? Quicquid enim indigum est, indiget quatenus principii cupidum est. Si ergo unitas est indiga, est huiusmodi, quatenus quaerit non amplius esse unum quid: et sic erit illius indiga, quod sit ipsam corrupturum. Itaque unitati nihil est bonum. Proinde nec ullius rei voluntas ei est: sed est supra omnem bonitatem posita, nec ipsa sibi bona est, verum aliis, si quid tandem illius particeps esse possit. Non est etiam intellectio, ne diversitas in eo occurrat; nec motio, cum sit ante motionem et intellectionem, alias intellectione indigebit, ut se ipsum cognoscat, qui sibi ipse sufficit. Intellectio quippe non intelligit, sed in causa est cur alius intelligat. Causa vero non est quid idem cum effectu, et universalis omnium causa, nihil est eorum quorum causa est. Igitur neque id bonum dicendum est, quod bonum aliis praebet: sed alio nomine appellandum, videlicet bonum super alia bona." (XI.) Eadem de uno et bono Platonicus disserit Proclus, cuius theologicas institutiones qui legerit, summam cum praedictis consonantiam manifeste deprehendet. Nam ut his diutius immorer, capitis dolores non permittunt. Quid vero hac de re Plato quoque senserit, ex eodem Proclo cognoscet qui huius scripta evolverit. Nam plurimam partem omnia Platonis verba usurpat. Pleraque tamen eorum, quae scripsit Proclus, ex parte saltem demonstranda sunt. Sic porro habet. „Quicquid unum fit, unius participatione fit unum. Ipsum enim per se unum non est: sed quatenus unius fit particeps, unum est. Nam si unum fiant, quae per se ipsa non sunt unum; fiunt unum, quatenus secum invicem coëunt et mutuam in communionem

A. M. 6859 συνιόντα δήπου καὶ κοινωνοῦντα ἀλλήλοις, γίνεται ἓν καὶ ὑπο-
Ind. 4 E μένει τὴν τοῦ ἑνὸς παρουσίαν, οὐκ ὄντα ὅπερ ἕν. μετέχει ἄρα
τοῦ ἑνὸς ταύτῃ, ᾗ πάσχει τὸ ἓν γενέσθαι. εἰ μὲν γὰρ ἤδη ἐστὶν
ἕν, οὐ γίνεται ἕν. τὸ γὰρ ὂν οὐ γίνεται ὃ ἤδη ἐστίν. εἰ δὲ γί-
νεται, τῷ μὴ ἓν εἶναι πρότερον, ἕξει τὸ ἕν, ἐγγενομένου τινὸς ἐν
αὐτοῖς ἑνός.

F β΄. Ἐγὼ μὲν οὖν ταῦτα εἰπὼν ᾤμην λόγου ἀπηλλάχθαι·
μηδὲ γὰρ δεῖσθαι πλειόνων ἔτι καὶ σαφεστέρων μαρτυριῶν, εἰς
παράστασιν τῆς ἑνιαίας ἐκείνης καὶ μοναδικῆς καὶ θείας ἁπλότη-
τος, καὶ ὅσα δεικνῦσιν ἕτερα περὶ θεοῦ τῶν πάλαι σοφῶν οἱ λό-
P. 687 γοι, ὑπεράγαθον αὐτὸν καλοῦντες, καὶ τόπον ὑπὲρ τόπον, καὶ
νόησιν ὑπὲρ νόησιν, καὶ κίνησιν ὑπὲρ κίνησιν, τοῖς ἁγίοις ὁμοίως,
ἅτε ὑφ' ἑνὶ καὶ τῷ αὐτῷ τούτοις κανόνι τυπούμενοι τῆς τεχνικῆς
παιδείας καὶ ἐπιστήμης, κοινῇ τοῖς πᾶσι πρὸς τοῦ θεοῦ βραβευ-
θείσης, ὁπόσοι διαλέκτῳ κέχρηνται τῇ αὐτῇ. (B.) Οἱ δ' οὐκ
ἀφίσταντό μου, τὴν συμφωνίαν κἀκ τῶν ἱερῶν ἀπαιτοῦντες ὄψε-
B σιν αὐταῖς ἀναλαμβάνειν βιβλίων. οὐ γὰρ ἐνέτυχον οὐδαμῇ πω
οὔθ' ἱεραῖς, οὔτε τισὶ τῶν θύραθεν περὶ ὅτων δήποτε βίβλων
φιλοπονώτερον, ἵν' εἴη καὶ ἡμῖν, πρὸς εἰδότας γε ποιουμένοις
V. 554 τὸν λόγον, τὰ τῶν πόνων κουφότερα· ἀλλ' ἃ πρὸς τοῦ διδασκά-
λου Παλαμᾶ συνέβαινέ σφισιν ἄκροις ἀκούειν ὠσί, ταῦτ' ἐδέ-

4. εἰ δὲ γίνεται, ἐκ τοῦ μηδενὸς γίνεται, τοῦτό ἐστιν, ἐκ τῆς στερήσεως πρότερον τὸ ἕν, ἐγγενομένου al. 20. ἀλλ' ἃ Capp. pro ἀλλά.

veniunt, nec non unitatis praesentiam suscipiunt; licet non sint istud ipsum, quod unum est. Igitur eatenus unitatem participant, quatenus per accidentalem et adventitiam sibi qualitatem unum fiunt. Nam si iam antea unum essent, unum non fierent. Quod enim est, non fit istud ipsum quod iam est. Sin unum fiant, eo quod unum prius non essent, unitatem habebunt, quatenus unum quid ipsis recens inerit.

2. Haec ego cum dixissem, loquendi officio abunde perfunctum me esse putabam. Neque enim existimabam pluribus et evidentioribus opus esse testimoniis, ut unica illa singularis et divina simplicitas ostenderetur, ut et alia quaecunque de Deo demonstrantur ex veterum placitis philosophorum, qui ipsum super omnem bonitatem bonum, locum super omnem locum, intellectum super omnem intellectum, motionem super omnem motionem appellant. Qua in re SS. Patribus consentiunt, utpote cum sermones illi suos conformarint ad unam eandemque regulam, artificialis doctrinae et scientiae, quam Deus communiter omnibus, quicunque lingua eadem utuntur tribuit. (II.) Illi autem a me non recedebant; sed postulabant, ut ipsis ob oculos ponerem testimonia e SS. Patrum libris deprompta, quae philosophorum placitis consona esse viderentur. Etenim neque SS. Patrum neque gentilium philosophorum libros (quacunque tandem de re conscripti forent) hucusque diligentius unquam legerant, ut nobis, cum rerum controversarum peritis, sermonem habentibus, levior labor esset: sed quae a magistro suo Palama extremis auribus audierant,

χοντο καὶ ἐπίστευον λίαν ἀπονητὶ, ἀταλαίπωρον ἀπιστίαν πίστεως A. C. 1351
ἀλλαττόμενοι, δι' ἀκαιρίαν νοῦ, μᾶλλον δὲ διὰ γνώμης καίριον Imp. Io. Cantacuz. 5
μοχθηρίαν, ἀσέβειαν παρά γε τοῦ μὴ εἰδότος οἱ μὴ εἰδότες λαμβά- C
νοντες. ταύτῃ τοι καὶ παραχρῆμα παράγειν ἐπῄει μοι Διονυσίου τοῦ
Ἀρειοπαγίτου ταυτί. „Ἓν μέν ἐστι τὸ ὄντως ὂν καὶ καλὸν καὶ ἀγα-
θὸν καὶ σοφὸν, οὗ πάντες οἱ ἑνοειδεῖς ἐφίενται· μετέχουσι δ' αὐτοῦ
οὐχ ἑνιαίως, καίτοι ἑνὸς καὶ ταὐτοῦ ὄντος· ἀλλ' ὡς ἑκάστῳ τὰ D
θεῖα διανέμει ζυγὰ, κατὰ τὴν ἑκάστου ἐπιτηδειότητα." καὶ πάλιν·
„ὥσπερ ἓν μὲν ἡ μονὰς, πρὸ πάντων δέ ἐστι τῶν ἀριθμῶν, καὶ
αἰτία ἐστὶ παντὸς ἀριθμοῦ καὶ οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς, ἀλλ' ἀρχὴ
ἀριθμῶν, καὶ τὰ ἑξῆς· οὕτω καὶ ὁ θεὸς ἓν λέγεται, οὐ μόνον
ὡς μόνος καὶ ἐξῃρημένος πάντων τῶν ὄντων κατὰ πάντα, καὶ
ὡς ἁπλοῦς καὶ ἀμερὴς καὶ ἀδιαίρετος καὶ ἀπαθὴς, ἀλλὰ καὶ ὡς
πρὸ πάντων τῶν ὄντων, καὶ ὡς πάντων αἴτιος· ἓν γὰρ τὸ πάν- E
των τῶν ὄντων αἴτιον, καὶ ἑνικῶς ἓν, ἤτοι ἰδικῶς, ἐξαιρέτως,
καὶ πρὸ πάντων· τὰ πάντα δ' ἐξ αὐτοῦ καὶ μετ' αὐτό· καὶ ὡς
ὑπὸ πάντων τῶν ὄντων μετεχόμενος κατὰ τὴν ἑκάστου ἐπιτη-
δειότητα. τὸ γὰρ πάντῃ ἀμέτοχον αὐτοῦ πάντῃ μὴ ὄν ἐστι.
καὶ τῷ εἶναι τὸ ἓν, πάντα ἐστὶ τὰ ὄντα. καὶ οὐκ ἔστι τὸ πάντων
αἴτιον ἓν, ἓν τῶν πάντων, ἀλλ' ὑπὲρ πᾶν ἓν, καὶ παντὸς ἑνὸς
καὶ πλήθους ὥσπερ ποιητικὸν, οὕτω καὶ ὁριστικόν. καὶ ὡς ἡ F
μονὰς πρὸ παντὸς ἀριθμοῦ πεπληθυσμένου, καὶ πάντα ἐν ἑαυτῷ

haec nullo negotio approbabant, iisque fidem habebant, inertem ac desidiosam infidelitatem Fide commutantes, importunum ob ingenium suum, seu potius propter eximiam mentis suae malitiam, ignari ab ignaro impietatem suscipientes. Ideo statim mihi fuit in animo, haec Dionysii Areopagitae verba in medium afferre. „Verum ens est unum, pulchrum, et bonum, et sapiens, cuius desiderio tenentur omnes, qui divinam unitatem participant. Porro ens istud, tametsi unum et idem, non unico modo participant: sed ut unicuique, pro uniuscuiusque habilitate, divina statera distribuit." Et iterum: „sicut unitas est unum quid ante omnes numeros, et omnis numeri causa; nec tamen ipsa numerus est: sed numerorum principium, etc., ita etiam Deus unum quid esse dicitur, non solum quatenus solus est et a cunctis entibus omnino secretus, et quatenus simplex est, partium expers, indivisus et impatibilis: sed etiam quatenus ante omnia entia exsistit et quatenus omnium est causa (una est enim omnium entium causa, et unice seu specialiter et eximie una: ante omnia exsistit, omnia vero ex ipsa et post ipsam exsistunt) item quatenus a cunctis entibus, iuxta uniuscuiusque habilitatem, participatur. Nam quicquid ipsum Deum nullatenus participat, nullatenus exsistit. Et omnia entia exsistunt, quatenus unum exsistit. Item unica omnium causa non est unum quid ex omnibus: sed est super omne unum, et est omnis unitatis et multitudinis, ut effectivum principium, ita et finis. Et sicut unitas est ante omnem numerum multiplicatum, ita unum ens, divinum scilicet, omnia etiam contraria in

A. M. 6859 Ind. 4 τὸ ἓν καὶ τὰ ἐναντία ἑνοειδῶς καὶ ἀσυγχύτως προείληφε." καὶ πάλιν ὁ αὐτός φησιν· „ἐπὶ θεοῦ ταὐτόν ἐστι τὸ καλὸν τῷ ἀγαθῷ· τοῦ καλοῦ γὰρ καὶ ἀγαθοῦ πάντα ἐφίεται. καλὸν δὲ καὶ κάλλος P. 688 οὐ διαιρετέον ἐπὶ τῆς ἐν ἑνὶ τὰ ὅλα συνειληφυίας αἰτίας. ταῦτα γὰρ ἐπὶ μὲν τῶν ὄντων ἁπάντων, εἰς μετέχοντα καὶ μετοχὰς διαιροῦντες, καλὸν λέγομεν τὸ κάλλους μετέχον· κάλλος δὲ τὴν μετοχὴν τῆς καλλοποιοῦ τῶν ὄντων αἰτίας. ὁ δὲ θεὸς ταῦτα λέγεται, ὡς αἴτιος τούτων. ἐκ θεοῦ γὰρ καὶ ἐν θεῷ καὶ αὐτὸ τὸ εἶναι, καὶ αἱ τῶν ὄντων πάντων ἀρχαί, καὶ τὰ ὄντα πάντα, καὶ τὰ ἀλλήλοις ἐναντία· καὶ τοῦτο ἀσχέτως καὶ ἐξαιρέτως καὶ συνειλημμένως B καὶ ἑνιαίως. καὶ γὰρ ἐν μονάδι πᾶς ἀριθμὸς ἑνοειδῶς προϋφέστηκε, καὶ ἔχει πάντα ἀριθμὸν ἡ μονὰς ἐν ἑαυτῇ μοναχῶς, ὡς αἰτία παντὸς ἀριθμοῦ· καὶ πᾶς ἀριθμὸς ἥνωται μὲν ἐν τῇ μονάδι· καθ' ὅσον δὲ τῆς μονάδος πρόεισι, κατὰ τοσοῦτον διακρίνεται καὶ πληθύνεται· ὡς καὶ ἐν κέντρῳ πᾶσαι αἱ τοῦ κύκλου γραμμαὶ κατὰ μίαν ἕνωσιν συνυφεστήκασι, καὶ πάσας C ἔχει τὸ κέντρον τὰς εὐθείας ἑνοειδῶς. ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ὅλῃ τῶν ὅλων φύσει πάντες οἱ λόγοι τῆς καθ' ἕκαστον φύσεως συνειλημμένοι εἰσὶ κατὰ μίαν ἀσύγχυτον ἕνωσιν, καὶ ἐν τῇ ψυχῇ μονοειδῶς αἱ τῶν κατὰ μέρος πάντων προνοητικαὶ τοῦ ὅλου σώματος δυνάμεις. οὐδὲν οὖν ἄτοπον, ἐξ ἀμυδρῶν εἰκόνων ἐπὶ τὸ πάντων αἴτιον ἀναβάντας ὑπερκοσμίοις ὀφθαλμοῖς θεωρῆσαι

3. Verba πάντα ἐφίεται Capp. add. ex Dionys. de div. nom. c. 4. s. 7. 7. τῶν ὅλων καλῶν ed. 13. ὡς αἰτία παντὸς ἀριθμοῦ om. ed. 15. ὡς om. ed. 17. Pro κέντρον ed. σημεῖον eodem sensu.

se ipso uniformiter atque inconfuse anticipavit." Iterum idem Dionysius sic habet. „In Deo idem est pulchrum et bonum. Pulchrum enim et bonum omnia appetunt. Pulchrum autem et pulchritudo separanda non sunt in ea causa, quae universa in uno comprehendit. Haec enim in omnibus rebus creatis dividimus in participationes, et in entia participantia; sicque pulchrum dicimus, quod pulchritudinis est particeps; pulchritudinem vero vocamus participationem causae omnia pulchra efficientis. Deus autem haec esse dicitur, quatenus horum causa est. Ex Deo enim et in Deo sunt ipsum esse, entium omnium principia, entia omnia, et quae sibi invicem sunt contraria; idque sine ulla proportione, eximie, comprehense, et singulariter. Etenim in unitate numerus omnis uniformiter praeexsistit; et unitas, tanquam omnis numeri causa, singulariter in se ipsa omnem numerum habet. Et omnis numerus in unitate unitus est: in quantum vero ab unitate progreditur, in tantum dividitur et multiplicatur; quemadmodum et omnes circuli lineae in centro unitae, et simplici unitione coëxsistunt, et centrum omnes rectas lineas uniformiter habet. Imo et in tota huius universi natura omnes uniuscuiusque naturae rationes, unica et inconfusa unitione sunt comprehensae; et omnes facultates, quae singulis totius corporis partibus provident, uniformiter in anima copulatae sunt. Non est igitur absurdum, ex obscuris imaginibus ad universalem omnium causam adscendentes, omnia

A. C. 1351 Imp. Io. Cantacuz. 5

πάντα ἐν τῷ πάντων αἰτίῳ μονοειδῶς καὶ ἡνωμένως. εἰ δὲ καὶ ὁ καθ᾽ ἡμᾶς ἥλιος τὰς τῶν αἰσθητῶν οὐσίας καὶ ποιότητας, καίτοι πολλὰς καὶ διαφόρους οὔσας, εἷς αὐτὸς ὢν, καὶ μονοειδὲς D ἐπιλάμπων φῶς, ζωοῖ καὶ τρέφει, πολλῷ μᾶλλον ἐν τῷ καὶ αὐ- V. 555 τοῦ τοῦ ἡλίου καὶ πάντων τῶν ὄντων αἰτίῳ προϋφεστάναι τὰ πάντων τῶν ὄντων παραδείγματα κατὰ μίαν ὑπερούσιον ἕνωσιν, συγχωρητέον· καθάπερ ἡ φωνὴ μία καὶ ἡ αὐτὴ πρὸς πολλῶν ἀκοῶν ὡς μία μετέχεται." (Γ.) Ἐπεὶ δὲ καὶ περὶ τόπου διαλα- E βεῖν ἡμᾶς ἐν ἐκείνοις συμπέπτωκεν, ἅτε καὶ αὐτοῦ συνεκτικῶς τε καὶ ἑνοειδῶς τὰ ἐν αὐτῷ περιέχοντος ἅπαντα, καὶ τὰ διάφορα εἶναι δοκοῦντα, ἀναγκαῖον καὶ τούτου τὴν τῶν θείων τῆς ἐκκλησίας διδασκάλων, καθάπερ τι τῶν ἀναγκαίων χρεῶν, συμφωνίαν ἀποπιμπλάναι. ,,ὁ θεὸς ἄϋλος ὢν, καὶ ἀπερίγραπτος, ἐν τόπῳ οὐκ F ἔστιν. αὐτὸς γὰρ ἑαυτοῦ τόπος ἐστὶν, ὁ τὰ πάντα πληρῶν καὶ ὑπὲρ τὰ πάντα ὢν, κἂν αὐτὸς συνέχων τὰ πάντα. ἰστέον δὲ ὅτι τὸ θεῖον ἀμερές ἐστιν, ὅλον ὁλικῶς πανταχοῦ ὂν, καὶ οὐ μέρος ἐν μέρει σωματικῶς διαιρούμενον, ἀλλ᾽ ὅλον ἐν πᾶσι καὶ ὅλον ὑπὲρ τὸ πᾶν. ὁ δ᾽ ἄγγελος σωματικῶς μὲν ἐν τόπῳ οὐ περιέχεται, ὥστε τυποῦσθαι καὶ σχηματίζεσθαι· ὅμως λέγεται εἶναι ἐν τόπῳ, διὰ τὸ παρεῖναι νοητῶς που καὶ ἐνεργῶν κατὰ τὴν ἑαυτοῦ P. 689 φύσιν, καὶ μὴ εἶναι ἀλλαχοῦ." (Δ.) Ἐγὼ δ᾽ ἐκ πολλῶν πολλὰ

1. εἰ γὰρ ὁ ed. 4. πολλῷ γε ed. ἐπὶ τῆς καὶ αὐτοῦ καὶ πάντων αἰτίας ed. 6. πάντα ed. 7. οὖσα post μία add. ed. 11. περὶ ante τούτου addendum censet Capp. 15. κἂν αὐτῷ coni. Capp.

uniformiter et unite in omnium causa supermundanis oculis conspicere. Si vero sol noster multas ac diversas rerum sensilium substantias et qualitates, unus ipse, et uniforme lumen diffundens, vivificat et nutrit; longe potiori ratione concedendum est, in solis ipsius et omnium entium causa, per unicam supersubstantialem unitionem, omnium rerum exemplaria praeexstitisse: quemadmodum et vox, cum una sit et eadem, a multis quoque auribus, ut una, participatur." (III.) Sed quoniam hic sese dedit occasio, ut de loco dissererem, quippe qui continenter et uniformiter complectatur quaecunque sunt in ipso, etiam quae contraria sibi invicem esse videntur; necesse est, ut divinorum ecclesiae doctorum hac quoque in re concentum expleam, et quasi necessarium quoddam debitum exsolvam. ,,Deus, cum sit immaterialis et incircumscriptus, in loco non est. Suus enim sibi locus est ipse, qui omnia replet: supra omnia est, licet omnia ipse contineat. Sciendum est porro, divinitatem esse partium expertem; totam totaliter esse ubique; non eius partem in parte, quasi corporaliter divisam; sed totam in omnibus, et totam supra omnia. Angelus autem non quidem corporaliter in loco continetur, ita ut corporalibus figuris conformetur; attamen in loco esse dicitur; quia spirituali et intelligibili quodam modo praesens in loco sistitur, ibique secundum propriam suam naturam operatur, nec est alibi." (IV.) Ego vero cum e multis SS. Patribus multa hic conne-

A. M. 6859 Ind. 4 συνείρειν δυνάμενος ὅμοια μόνοις ἀρκεῖσθαι κέκρικα τοῖς Διο-
νυσίου τοῦ Ἀρειοπαγίτου, πλήρη πεπαιδευμένοις ὄντα ἀνδράσι.
περὶ γάρ τοι τῶν ἀπαιδεύτων λόγος ἡμῖν οὐδένων οὐδείς. λῆρος
γάρ σφισι λόγος ἅπας καὶ μοῦσα παιδευτικὴ καὶ ἤθους ῥυ-
B θμὸς καὶ (οὐδ' ἐλαχίστου δέω λέγειν) εὐσέβεια πᾶσα καὶ κανό-
νες ἐκκλησίας εὐνομουμένης. ὅμως τε περὶ βουλήσεως καὶ δυνά-
μεως καὶ ζωῆς καὶ σοφίας καὶ τῶν τοιούτων ἐπ' ἐκείνοις μὲν
παμπληθὲς διεξῆλθον· ὑμῖν δ' ἐνταυθοῖ προτιθέναι, φορτικὸν
ἐμοί γε φαίνεται καὶ οὐδ' ἄλλως ἀναγκαῖον. τὴν γὰρ ἐν τού-
τοις ἀνάγκην καὶ καιρῶν δεῖσθαι πολεμίων ἀνάγκη, ὅτε δὴ μα-
χίμου (φάναι) κόνεως ἀναῤῥιπιζομένης ἐν μέσῳ μάλα σφοδρῶς
C ἀναφλεγόμενον τὸ θερμὸν τῆς ψυχῆς ἀκάθεκτον ἔχει τὴν οἴκοθεν
ὁρμὴν, ἐπὶ ξυροῦ τῶν κινδύνων αἰωρουμένων· τῆς δ' ἀκμῆς
ἐκείνης παρελθούσης, καὶ τοῦ μαχίμου θώρακος καὶ τῶν ὅπλων
ἐκείνων ῥιφέντων, ἐς τοὐναντίον χωρεῖ καὶ τὰ τῆς σπουδῆς, μα-
ραινομένου τοῦ ὑπεκκαύματος καὶ τῆς ἀφορμῆς τοῦ πολέμου
κατὰ μικρὸν ἀπιούσης ἐς λήθην, μετά γε τῆς τῶν ὅπλων ἀπαλ-
D λαγῆς. διὸ καὶ ἡμῖν ἐῤῥαθυμημένως πως ἤδη τῇ πρὸς ὑμᾶς διη-
γήσει μετὰ τὴν ζάλην ἐκείνην χρωμένοις ἐνεῖναι συγγνώμην οὐ-
δὲν ἀπεικός· ἐξεῖναι γὰρ, κἀκ τῶν εἰρημένων, συνεῖναι ὑμᾶς
τὴν τῶν σοφῶν ἑκατέρων συμφωνίαν, τῶν τε ἡμετέρων δηλαδὴ
καὶ τῶν θύραθεν, ὅπως ταὐτὰ καὶ φρονοῦσι καὶ φθέγγονται περὶ
τῆς θείας ἁπλότητος, εἶναι παγχάλεπον καὶ σφόδρα τῶν ἀδυνά-

ctere possem testimonia, unius Dionysii Areopagitae verba mihi sufficere censui, eo quod eruditis viris abunde facerent satis. Nam imperitorum hominum nullam prorsus rationem habeo. Isti enim deliriorum loco habent omnem rationem, omnem qua instituimur doctrinam et ingenii concinnitatem, neque tantillum abest quin addam, omnem pietatem atque ecclesiae bene ordinatae canones. Tamen de voluntate, potentia, vita, sapientia, et aliis huiusmodi, propter illos pleniasime disserui. Quae vobis hic proponere, ut grave ac molestum videtur mihi, ita nec aliunde necessarium. Nam quae in his occurrit necessitas, hostiles et bellicas occasiones necessario postulat; cum scilicet bellicus pulvis (ut ita dicam) in medio palam excitatur, et ferventissimus aestus animae indomitum intrinsecus habet impetum; eo quod res sit in summum atque imminens discrimen adducta. Ubi vero acrior ille contentionis aestus deferbuit, et militaris lorica simul cum armis illis proiecta est, tunc etiam vehemens pugnae studium in contrarium vergit; eo quod ipsius exstinctum sit suscitabulum, et bellicus impetus statim atque arma proiecta sunt, paulatim in oblivionem abierit. Itaque non immerito dabitis hanc veniam, si forte post illam tempestatem utcunque remissiori animo in haec vobis enarranda incumbam. Namque unanimem sapientium tum Christianorum tum gentilium sententiam vel etiam ex dictis poteritis intelligere; qua nempe ratione de divina simplicitate eadem sapiant et pronuncient, esse perquam difficile, immo maxime impossibile, ut quis compositionem aut differentiam, praeterquam nominum duntaxat, in-

των, σύνθεσιν ἐννοεῖν ἢ διαφορὰν, πλὴν ὀνομάτων μόνον, οὐ- A. C. 1351
σίας τε καὶ βουλήσεως καὶ δυνάμεως καὶ ζωῆς καὶ σοφίας, καὶ Imp. Io. Cantacuz. 5
ἁπλῶς ἐνεργείας ἁπάσης. ὥσπερ γὰρ ἐπίσης δίδωσιν ὁ θεὸς εὐ- E
σεβέσι καὶ ἀσεβέσιν, Ἕλλησί τε καὶ βαρβάροις, καὶ συλλήβδην
πᾶσιν ἔθνεσιν εἰπεῖν, οὐρανὸν καὶ γῆν, ἀέρα τε καὶ ὑετὸν, ἥλιόν V. 556
τε καὶ σελήνην, καὶ τἀναγκαῖα πάντα· οὕτω καὶ τοὺς τῶν ἀναγ-
καίων τεχνῶν κανόνας ἐπίσης παρέχεται πᾶσιν, ὁμοφύλοις καὶ
ἀλλοφύλοις. οὐ γὰρ ἄλλη μὲν ἡ τεκτονικὴ παρ' Ἕλλησι στάθμη, F
παρὰ Σκύθαις δ' ἄλλη· καὶ Μήδοις καὶ Πέρσαις ὁμοίως. οὐ
μὴν οὐδὲ τοῦ γεωργεῖν καὶ κυνηγετεῖν, καὶ τῶν τοιούτων, δια-
φορά. ἀλλὰ τῆς θρησκείας διαφερούσης, τὰ τῆς τέχνης ἔχει
συνάφειαν. οὕτω δὲ κἀπὶ τῆς λεξικῆς ἐπιστήμης ἐστὶν ὁρᾷν. ὅσοι
μὲν γὰρ τῇ αὐτῇ κέχρηνται διαλέκτῳ, τῇ τῶν πρώτων εὐ-
δοκιμησάντων ὁμογενῶν ἐπιστήμῃ καὶ τέχνῃ τούτους κεχρῆσθαι P. 690
χρεὼν, Φοίνικας λέγω καὶ Πέρσας καὶ Ἀσσυρίους. καὶ ἵνα τοὺς
ἄλλους παρέλθωμεν, καὶ ὁπόσοι τῇ Ἑλλάδι κέχρηνται γλώσσῃ,
ἀνάγκη καὶ τούτοις τῇ τῶν ἀρχηγῶν τῆς εὑρέσεως χρῆσθαι με-
θόδῳ καὶ τέχνῃ, καθάπερ στάθμῃ τινὶ, εἰ μὴ βούλοιτό τις πλείω
σολοικίζειν ἢ φθέγγεσθαι. ὃ δὴ καὶ Ἰουλιανῷ τῷ δυσσεβεῖ λη-
φθὲν ἐπὶ νοῦν ἐμποδὼν τοῖς εὐσεβοῦσι στῆναι πέπεικεν, Ἑλλη-
νικοῖς ῥυθμίζεσθαι λόγοις τὴν γλῶτταν. μόνον τῆς ἐκλογῆς ὑγιῶς B
ἀνθεκτέον ἐκεῖθεν, καὶ κατὰ τὴν ἐμμελῆ τε καὶ ἐναρμόνιον τῶν
ἁγίων ἡμῶν συμφωνίαν. ἢ γὰρ οὐκ ἂν φθάνοι ταράττων τὰ πά-

ter substantiam, et voluntatem, potentiam, vitam, sapientiam, et ut summatim dicam, omnem operationem, excogitet. Quemadmodum enim piis aeque ac impiis, Graecis et barbaris, et (ut uno verbo complectar omnia) gentibus omnibus, caelum, terram, aëra, imbrem, solem, lunam, et omnia necessaria, Deus tribuit; sic et necessariarum regulas artium indigenis et alienigenis aequaliter omnibus exhibet. Nam neque fabrilis norma et libella alia est apud Graecos, et alia apud Scythas; neque apud Medos alia, et alia item apud Persas; neque agriculturae aut venationis, et aliorum huiusmodi, ulla est apud hos omnes differentia: sed cum diversa sentiant de religione, in artibus conveniunt. Idem videas in ea scientia, quae circa vocabula et dictiones versatur. Et vero quicunque dialecto eadem utuntur, ii primorum e sua gente, et praestantium vernaculi sermonis auctorum scientia et arte utantur oportet, Phoenices intelligo, Persas, Assyrios. Et, ut caeteros omittam, certe apud quoscunque Graecae linguae usus est, ii methodum et artem eorum, qui reperti Graecismi duces et auctores fuerunt, necessario sequi debent, velut amussim quandam; nisi plures in loquendo soloecismos quam voces proferre voluerint. Quod cum Iuliano impio apostatae in mentem venisset, ipsi suasit ut piis Christianis Graecarum litterarum studia, quibus linguam illi suam exornarent, interdiceret. Id unum hic notari velim, ut nempe profanarum litterarum delectus recte habeatur, iuxta congruentem et piissimam sanctorum Patrum concordiam: alioqui iamiam unusquisque antiqua et sacra ecclesiae dogma-

M. A. 6859 τρια τῆς ἐκκλησίας ἱερὰ δόγματα, δι' ἀμαθίαν ἢ μοχθηρίαν
Ind. 4 ἀτόπου γνώμης καὶ προαιρέσεως, κακῶς ἐκλαμβάνων καὶ διαστρέφων τὸν ἐγκείμενον ταῖς λέξεσι νοῦν, ὁμοίως τῷ σῷ Παλαμᾷ
C καὶ ὑμῖν, ἐκείνῳ ταὐτὰ φθεγγομένοις ἀρτίως τά τε ἄλλα καὶ τρεῖς ὁμολογοῦσι φύσεις ἐπὶ τοῦ Σωτῆρος μεταμορφώσεως, μίαν μὲν τῆς ἀνθρωπότητος, δύο δὲ ταῖν δυεῖν θεοτήτων, τῆς τε ἀφανοῦς καὶ τῆς παραδειχθείσης ἀκτίστου δευτέρας θεότητος καθ' ὑμᾶς· ὧν τὴν μὲν ἀμέθεκτον πᾶσι πάντη φατέ, τὴν δὲ μεθεκτήν· ὡς ἀναγκάζεσθαι πάλιν ἡμᾶς, καὶ τούτων τὴν ἀτοπίαν ἐλέγχειν. (Ε.) Καὶ πρῶτόν γε τὸν περὶ μεθέξεως λόγον ἐνεγκόν-
D τες εἰς μέσον ἴδωμεν πῶς ὁ σὸς Παλαμᾶς ἐκ τῶν γραφῶν ποιεῖται τὴν ἐκλογὴν τῶν τε ἡμετέρων καὶ θύραθεν. ὡς γὰρ πολλοὶ μέν, φησί, κλητοί, ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοί, οὕτω καὶ πολλῶν τὴν τῶν γραφῶν ἐκλογὴν ποιουμένων, τἀσφαλὲς ὀλίγοις πρόσεστι. μέμνημαι γὰρ τῶν Ἑλλήνων ἐνίους πῇ μὲν ὅμοια τοῖς ἡμῶν φθεγγομένους ἁγίοις, ὧν ἡμῖν ἔνια παρειληφόσιν ἐς τὴν τῶν ἁγίων ἅμιλλαν συνεισενεγκεῖν ἐγεγόνει, πῇ δ' ἀνόμοιά τε καὶ ἐναν-
E τία· ἀφ' ὧν τοῖς περὶ Παλαμᾶν ἐκλέγεσθαι τὰ κατὰ γνώμην πέπρωται, κανθάροις ἴσα, οἷς μισεῖν μὲν πέφυκεν ὅσα εὐώδη, ὅσα δ' ἀπόζει μακρᾶς δυσωδίας, ταῦτα δ' ἀσμένως προσίεσθαι. (ϛ'.) Φησὶ τοίνυν ὁ Πλατωνικὸς Πρόκλος ἐν τοῖς αὐτοῦ θεολογικοῖς· „πᾶν τὸ μετέχον τοῦ μετεχομένου καταδεέστερον· καὶ

5. ἐπὶ τῆς τοῦ coni. Capp.

ta perturbaret, seu imperitia, seu stolidae mentis ac voluntatis pravitate, verborum sensum male intelligens ac pervertens; quemadmodum nunc Palamae contigit, et vobis, qui tum aliis de rebus eadem prorsus cum illo pronunciatis, tum in Christo salvatore transfigurato tres naturas admittitis, unam quidem humanam et duas alias duarum deitatum, quarum una sit invisibilis, altera vero deitas increata (iuxta vestram sententiam) subostendatur; ita ut harum quidem alteram ab omnibus creaturis participari omnino non posse, alteram vero posse asseratis. Unde huius vestrae opinionis ineptias arguere iterum cogimur. (V.) Et primum quidem de participatione sermonem instituamus et in medium adducamus. Consideremus, quomodo Palamas tuus ex scriptis tum SS. Patrum, tum profanorum, delectum quendam habuerit. Ut enim, inquit, multi quidem sunt vocati, pauci vero electi; sic licet multi scriptorum delectum habeant, pauci tamen tuto id faciunt. Nam quosdam e paganis memini partim similia sanctis Patribus nostris dixisse (quorum quaedam, cum SS. Patribus comparanda, in medium protulimus), partim vero absimilia et contraria; e quibus Palamas eiusque gregales, quae suae opinioni favebant, quodam quasi fato elegerunt, de more scarabaeorum; qui ita sunt a natura comparati, ut quaecunque bene olent, aversentur; quaecunque vero gravem ac foetidum odorem spirant, lubenter amplectantur. (VI.) Itaque Platonicus Proclus ita in suis theologicis institutionibus habet. „Omne quod partici-

τὸ μετεχόμενον, τοῦ ἀμεθέκτου. τὸ γὰρ μετέχον, ἀτελὲς μὲν ὂν A.C. 1351
πρὸ τῆς μεθέξεως, τέλειον δὲ τῇ μεθέξει γινόμενον, δεύτερόν Imp. Io. Cantacuz. 5
ἐστι πάντως τοῦ μετεχομένου, καθὸ τέλειόν ἐστι μετασχόν. ᾗ F
γὰρ ἀτελὲς ἦν, ταύτῃ τοῦ μετασχεθέντος, ὃ ποιεῖ τέλειον αὐτὸ,
καταδεέστερον. τὸ δὲ μετεχόμενόν τινος ὂν, καὶ οὐ πάντων, τοῦ P. 691
πάντων ὄντος, καὶ οὔ τινος, πάλιν ὑφειμένην ἔλαχεν ὕπαρξιν. τὸ V. 557
μὲν γὰρ τῷ πάντων αἰτίῳ συγγενέστερον, τὸ δὲ ἧττον συγγενές.
ἡγεῖται ἄρα τὸ μὲν ἀμέθεκτον τῶν μετεχομένων· ταῦτα δὲ,
τῶν μετεχόντων. ὡς γὰρ, συνελόντι φάναι, τὸ μέν ἐστιν ἓν πρὸ
τῶν πολλῶν· τὸ δὲ μετεχόμενον ἐν τοῖς πολλοῖς ἓν ἅμα καὶ οὐχ
ἕν· τὸ δὲ μετέχον πᾶν οὐχ ἓν ἅμα καὶ ἕν." σκεπτέον ἐνταῦθα B
πρὸς θεοῦ, πῶς πολλῶν τῶν τοῦ Ἕλληνος ὄντων δογμάτων περὶ
θεοῦ, ὧν τὰ πλείω τοῦ νοσεῖν πως ἀπήλλακται, ὅδε τῷ μάλα
νοσοῦντι προσετετήκει μέρει, ὃ κἂν αὐτῷ παρόντι τῷ Ἕλληνι με-
τάμελον ἐχορήγει, τἀτόπημα δημοσιευόμενον βλέποντι· ἢ πῶς
οὐκ ἂν ᾐδέσθη τὸν ἔλεγχον αὐτόθεν αἰσχύνοντα, βλέπων ὡς αὐ-
τὸς ἑαυτῷ μάχοιτο, τἀναντία τοῖς πρότερον ἐνταυθοῖ δογματί- C
ζων; τρεῖς μὲν γὰρ ἐνταῦθα τάξεις ποιεῖται· μίαν μὲν τὴν τοῦ
ἀμεθέκτου καὶ ὑπερκειμένου θεοῦ, δευτέραν δὲ τὴν τοῦ μεθεκτοῦ
γένους, καὶ τρίτην τῶν μετεχόντων. καὶ ἡγεῖται τοσοῦτον ὑπερ-

pat, ignobilius est eo, quod participatur; et quod participatur, ignobilius est eo, quod participari non potest. Nam quod participat, cum ante participationem imperfectum sit et participatione sua perfectum evadat, certe posterius est eo, quod participatur, in quantum perfectum est postquam participavit. Nam quatenus imperfectum erat, eatenus ignobilius est eo, quod participatur, quodque ipsum perfectum reddit. Quod autem ab aliquo, non ab omnibus participatur, id substantiam sortitum est inferiorem eo, quod ab omnibus, non ab aliquo duntaxat, participatur. Nam hoc magis, et illud minus ad universalissimae omnium rerum causae naturam accedit. Ergo quod participari nequit praestat iis, quae participantur; et vicissim quae participantur praestantiora sunt illis, quae participant. Etenim, ut uno verbo complectar omnia, quod participari non potest, hoc ante multa unum est; quod autem participatur, in multis unum est simul et non unum; denique quicquid participat, est non unum simul et unum." Per Deum vos obtestor, ut hoc in loco perpendatis quomodo, cum paganus iste Proclus multa de Deo dogmata tradiderit, quorum pleraque sunt ab omni erroris vitio libera et pura, vitiosissimum ex illis dogmatibus Palamas fuerit amplexus: quod sane pagano huic scriptori poenitendi locum daret, si praesens ipse absurdam hanc opinionem videret divulgari. Alioqui quomodo non erubesceret, si statim cerneret probrosam atque ignominiosam sententiae suae refutationem, quatenus nimirum secum ipse pugnat, contraria prioribus dogmata hoc in loco proferens? Hic enim tres rerum ordines esse statuit; quorum in primo reponit ens quod participari nequit et supremum Deum: in secundo collocat genus entis, quod participari potest: in tertio demum ordine constituit entia, quae partici-

A. M. 6859 Ind. 4 κεῖσθαι τῶν μεθεκτῶν τὸ ἀμέθεκτον, ὅσον ταῦτα τῶν μετεχόντων. πρόσθεν δ' ἐδείκνυ πᾶν τοὐναντίον. τὸ γὰρ ἓν ἔλεγεν D εἶναι πάντων ἀρχὴν καὶ πάντῃ μετεχόμενον ὑπὸ τοῦ πλήθους, τουτέστιν ὑπὸ πάντων. πῶς γὰρ ἂν ὑπὲρ τὰ πάντα ἦν καὶ πάντων αἴτιον τῶν ὄντων, εἴπερ τὸ ἀσχέτῳ τε καὶ ἀμεθέκτῳ πρὸς ταῦτ' εἶναι προσῆν αὐτῷ; τοῦ γὰρ τὰ πάντα πληροῦντος καὶ ἐν πᾶσιν ὄντος, πῶς οὐ μεθέξει πάντα; ἀλλ' ἔοικε δεδιότι, μὴ καὶ τὸ θεῖον ὑπὸ τῶν πασχόντων, καθάπερ τὰ σώματα, μερισθῇ. οὐδὲ γὰρ ἔφθη μαθών, ὡς ὁ θεὸς ἁπλοῦς ὢν πανταχῇ ἐστιν ὁλι- E κῶς, καὶ οὐδαμοῦ· καὶ μετέχεται μὲν ὑφ' ἁπάντων, ἀμεθέκτως δέ· καὶ μερίζεται μέν, ἀμερίστως δέ· κατὰ τὴν εἰκόνα τῆς ἡμετέρας ψυχῆς, ἁπλῆς οἷον οὐσίας καὶ αὐτῆς. καὶ γὰρ καὶ αὕτη πανταχοῦ τοῦ σώματος ὅλη ὁλικῶς ὑπάρχουσα μετέχεται μὲν ὑφ' ἑκάστου τῶν τοῦ σώματος μερῶν, ἀμεθέκτως δέ. οὐδὲ γὰρ οὐδὲν ἰδίᾳ τούτων οὐδαμῇ γίνεσθαι πέφυκε ψυχή· πλὴν ἕκαστον F τῶν τοῦ σώματος μερῶν, ὡς ἔχει φύσεως ἅμα καὶ θέσεως, ὑπό γε τῆς κινούσης ὁμοῦ καὶ ζωούσης ἐνεργεῖται ψυχῆς· ὥστε καὶ εἰ ἦν ἐν τραχήλῳ ἢ ἐν χειρὶ κατασκευὴ στόματος, λάλος ἂν (οἶμαι) ἦν καὶ ἡ χεὶρ καὶ ὁ τράχηλος. εἰ οὖν οὕτω τοῦτο, πολλῷ P. 692 ἂν μᾶλλον ὑπὸ πάντων μετέχοιτο θεός, ὁ πανταχοῦ παρὼν καὶ τὰ πάντα πληρῶν. καὶ ἐν ἑκάστῳ γὰρ τῶν πάντων γινόμενος ὅλος ἐστί· καὶ ὅλος μένει καθ' ἑαυτὸν καὶ ἐν πᾶσι καὶ πρὸ τῶν πάν-

5. τῷ coni. Capp. 8. Pro πασχόντων Capp. coni. μετασχόντων.

pant; et existimat ens, quod participari nequit, iis quae participari possunt tantum praestare, quantum haec entibus participativis praestant. Antea vero contrarium prorsus demonstrarat. Dicebat enim unum esse omnium principium, et a multitudine, id est ab omnibus, plane participatum. Quomodo enim super omnia esset et omnium entium causa, si nullam cum his habitudinem aut relationem includeret, nec ab iis posset participari? Nam qui fieri possit, ut illud omnia non participent, quod omnia replet, et in omnibus exsistit? sed prorsus timuisse videtur, ne corporum more Deus a participantibus se divideretur. Nondum quippe didicerat, Deum, utpote simplicem, esse ubique totaliter, et nusquam: item ab omnibus participari, sine ulla tamen sui ipsius participatione; et absque ulla sui divisione dividi. Cuius rei exemplum nobis suppeditat anima nostra, quippe quae simplex ipsa sit substantia. Haec enim cum tota sit et totaliter in singulis corporis partibus, ab iis participatur; sed sine sui ipsius participatione. Nam anima per se et ex natura sua proprie nulla est e corporis partibus: attamen unaquaeque corporis pars, secundum propriam naturam et positionem suam, ab anima vivificante et movente suum in actum educitur; adeo ut, si in collo vel in manu esset mechanica oris structura, loquax esset, ut opinor, et manus et collum. Si de anima ita se res habet, longe potiori ratione ab omnibus participabitur Deus, qui ubique praesens omnia replet. Nam in unoquoque omnium entium totus exsistit: et cum totus per se solus ac seorsum maneat, est tamen in omnibus et ante omnia:

των· καὶ ὅλος μεθεκτὸς ὁ αὐτὸς καὶ ὅλος ἀμέθεκτος. (Z.) Ἀλλὰ A. C. 1351 τοῦτον ὁ Χριστιανὸς ἐμιμήσατο Παλαμᾶς ἀμαθῶς τε καὶ κακοτρόπως, Imp. Io. Cantacuz. 5 καὶ μιμησάμενος οὐκ ἠνέσχετο μέχρι μιμήσεως εἶναι τἀγώνισμα· ἀλλὰ φιλότιμος ὢν ἐν κακοῖς ἐκείνου μὲν ἐξ ἀμαθίας B διέφθαρκε τὴν λέξιν, αὐτὸς δὲ τῇ κακίᾳ κακίαν προστίθησι διανοίας. ἐκεῖνος μὲν γὰρ οὐδαμῇ δογματίζων ἀκτίστων θεοτήτων ἡλώκει πλῆθος· μηδὲ γὰρ ἐγχωρεῖν ἐνεργεῖ τῇ φύσει· ὁ δ' ἀμέ- V. 558 θεκτόν τε καὶ ὑπερκείμενον ἔφησεν εἶναι πρῶτον θεόν· δευτέρᾳ δ' ἔπειτα δίδωσι τάξει τὸ τῶν μεθεκτῶν καὶ ὑφειμένων θεοτήτων πλῆθος· τρίτην δὲ χώραν ἔνειμε τοῖς τε ἀνθρώποις καὶ ὅσα C ὑπὸ τὴν αἴσθησιν ἐνάρετα πράγματα, καθὰ πολλάκις εἴρηταί τε καὶ εἰρήσεται ἡμῖν· καὶ ἅμα ἄναρχά τε καὶ ἄκτιστα εἶναι ὡρίσατο, μετὰ πολλῆς τῆς αὐθεντίας ποιησάμενος τὴν προσθήκην. οὕτω ὁ φιλότιμος ἀνὴρ γίνεται χορηγὸς τῶν μήτ' ὄντων μήτ' ἐσομένων, ἀναρχίαν καὶ ἀκτισίαν ἐπευωνίζων οὕτως ἀφθόνῳ χειρὶ τοῖς κτίσμασι, καὶ τὰς μὲν ὡς ὕδωρ σπείρων, τὰς δ' ὡς ἄμμον D διασκορπίζων. θαυμάσειε δ' ἄν τις, πῶς ἃ μὲν μήτ' ἔχει μήθ' ἕξει δίδωσιν, ὥσπερ αὐτοματίζων τῶν μήτ' ὄντων μήτ' ἐσομένων τὴν γένεσιν· τῶν δὲ χρημάτων τὰ μὲν ὡς ἄμμον θησαυρίζει, τῶν θείων εἰκόνων ἀσελγῶς ἀφαιρούμενος, τὰ δ' ὅθεν οὔτ' ἔσπειρεν οὔτε διεσκόρπισεν, ἀπονητὶ συνάγει, τοῦ βασιλικοῦ κελεύοντος τρίποδος. ἀλλ' ἀναίσχυντον ἡ ἀμαθία, καὶ φι- E

idem totus participabilis est, et tamen totus participari nequit. (VII.) Sed hunc paganum Christianus Palamas imperite atque improbe imitatus est, nec intra imitationis limites hoc suum cum Proclo certamen contineri passus est: sed perpetrandis in malis ambitiosus Procli quidem verba prae imperitia corrupit; ipse autem huic priori malitiae malitiam sensus adiecit. Nam ille increatarum deitatum multitudinem statuisse nusquam deprehenditur. Eam enim natura per se operativa admittere non potest: Palamas vero asseruit Deum esse primum, omnibus superiorem, nec posse participari: participabilium et inferiorum multitudinem deitatum secundo in ordine collocat: hominibus et cunctis rebus, quae sub sensum cadere ac virtutis participes esse possunt, tertium locum attribuit, ut saepius a nobis dictum est, et rursus dicetur; porro haec postrema principii expertia esse atque increata definiit. Quam accessionem summa auctoritate adiunxit. Sic liberalis iste vir ac munificus ea, quae nec sunt nec erunt, subministrat; adeo larga manu et vili pretio creaturis praebens, ut principii expertes sint et increatae: quas praeclaras dotes partim ut aquam effundit, partim ut arenam dispergit. Hoc autem possit quempiam in admirationem rapere, quomodo Palamas det, quae nec habet nec habebit, quasi fortuito casu aut ad libitum ea crearet, quae nec sunt nec erunt; divitias autem partim ut arenam in thesauris recondat, divinas imagines petulanter atque improbe suffuratus; partim ad imperatorii tripodis iussum nullo labore inde colligat, ubi nec seminavit nec dispersit. At erubescere

A. M. 6859 λεῖ γε ὡς τὰ πολλὰ τὸ τῆς φύσεως ἐλλιπὲς τῇ θρασύτητι διασώ-
Ind. 4 ζειν βιάζεσθαι· καθάπερ οἱ χωλεύοντες τὸ λεῖπον τοῦ ποδὸς ξυλίνῳ διασώζουσιν ἐνίοτε. ἀλλ' ὁ περὶ τοῦ ἀκτίστου λόγος εἰς ἑτέραν ἡμῖν τεταμιεύσθω τράπεζαν· περὶ δ' ἀμεθέκτου τῶν ἁγίων
F ὅ,τι φασὶν ἀκουσώμεθα. (Η.) Διονύσιος τοίνυν ὁ Ἀρεοπαγίτης τάδε διέξεισι. „μεθεκτὸς μὲν ὁ θεὸς, κατὰ τὰς μεταδόσεις αὐτοῦ· ἀμέθεκτος δὲ, κατὰ τὸ μηδὲν μετέχον αὐτῆς τῆς οὐσίας αὐτοῦ, ἢ τῆς ζωῆς αὐτοῦ, ἢ τῆς σοφίας αὐτοῦ, ἤ τινος τῶν τοιούτων, ἅπερ ἔχει πάντα καθ' ὑπεροχὴν καὶ ἐξαιρέτως." καὶ πάλιν· „ἓν μέν ἐστι τὸ ὄντως ὂν καὶ καλὸν καὶ ἀγαθὸν καὶ σοφὸν, οὗ πάντες οἱ ἑνοειδεῖς ἐφίενται· μετέχουσι δ' αὐτοῦ οὐχ ἑνιαίως, καίτοι
P. 693 ἑνὸς καὶ ταὐτοῦ ὄντος, ἀλλ' ὡς ἑκάστῳ τὰ θεῖα διανέμει ζυγὰ κατὰ τὴν ἑκάστου ἐπιτηδειότητα· καθὰ καὶ πάσας ἔχειν ἔφαμεν τοῦ κύκλου τὰς γραμμὰς τὸ κέντρον ἑνοειδῶς." ἐπιστῆσαι δ' ἄξιον ἐνταυθοῖ, πῶς ὁ μέγας Διονύσιος οὕτω λόγῳ βραχεῖ πᾶσαν παλαμναίαν κακόνοιαν, ὡς ἀράχνης ἱστὸν, διαλέλυκε. διαιρῶν γὰρ τῆς οὐσίας ὁ Παλαμᾶς σοφίαν καὶ δύναμιν καὶ ἀγαθότητα καὶ
B ζωὴν, καὶ ὅσα φησὶν ἐνεργείας τε καὶ ἀκτίστους θεότητας, τὴν μὲν οὐσίαν ἀμέθεκτον εἶναι τὸ παράπαν ὁρίζεται, ἰδιαζόντως γε μὴν αὐτὰς μεθεκτὰς, καὶ τοσαύτην ἐχούσας ἰδιότροπον ἑκάστην ἰσχὺν, ὡς δύνασθαι καὶ τοὺς ἀνθρώπους ἀκτίστους θεοὺς ἀπεργάζεσθαι καὶ ἀνάρχους. Διονύσιος ὁ τὰ θεῖα σοφὸς συνελὼν

22. δὲ, aut ἀλλὰ Capp. post Διονύσιος desiderat.

nescit imperitia, et saepissime homines cogit, ut naturae defectum audacia sua tueantur; quemadmodum claudi quandoque ligno defectum pedis tuentur. Sed de increato sermonem ad aliam veluti mensam recondamus, et quid SS. Patres de ente non participabili pronuncient, audiamus. (VIII.) Igitur Dionysius Areopagita haec disserit. „Participabilis est Deus secundum suas communicationes; non participabilis vero, quatenus nihil substantiam eius participat, aut vitam, aut aliquid huiusmodi, quae omnia Deus eminenter et eximie possidet." Et iterum: „Verum ens est unum, pulchrum, et bonum, et sapiens, cuius desiderio tenentur omnes, qui divinam unitatem participant. Porro ens istud, tametsi unum et idem, non unico modo participant: sed ut unicuique, pro uniuscuiusque habilitate, divina statera distribuit; quemadmodum etiam omnes circuli lineas uniformiter centro contineri diximus." Porro hic operae pretium est animadvertere, quomodo magnus Dionysius tam paucis verbis omnem pravam et consceleratam Palamae mentem, veluti araneae telam, dissolvat. Nam Palamas a divina substantia dividens sapientiam, potentiam, bonitatem, vitam, et quascunque operationes atque increatas deitates appellat; substantiam quidem nullatenus esse participabilem definit; illas vero proprie ac specialiter participabiles esse statuit, et earum unamquamque in sua propria et speciali ratione tantae esse virtutis affirmat, ut homines ipsos increatos et principii expertes Deos efficere possit. Contra Dionysius, re-

ἀμεθέκτους καὶ ταύτας ὁμοῦ τῇ οὐσίᾳ φησί, ἅτε μηδὲν τὸ διά- A.C. 1351
φορον μηδαμῇ κεκτημένας, πλήν γε δὴ τοῦ ὀνόματος μόνου. Imp. Io. Cantacuz. 5
δυοῖν οὖν ἀνάγκη θάτερον. ἢ γὰρ οὐ παραδέχεται Διονύσιον ὁ C
παράφρων οὑτοσί· ἢ τῆς ἐκείνου σοφῆς διανοίας ἀσύνετος μένει
καθάπαξ· ἢ καὶ ἀμφοῖν ὁ ταλαίπωρος ἔνοχος εἶναι δοκεῖ. ἔπειτα
μήτε νοῶν, μήτε δεχόμενος, οὐκ ἐρυθριᾷ διαβάλλων ἑτέρους
καὶ τὰ οἰκεῖα μετάγων σκώμματα κατ' ἐκείνων, οἳ τελέως ἅμα V. 559
καὶ ἀπρὶξ ἔχονται τῶν ἐκείνου. ἀπηναισχύντησε γὰρ ὁ μεμη- D
νώς, καὶ ὄψις πόρνης καὶ μοιχαλίδος ἐγένετό οἱ, ἣ ὅτε πράξῃ
(φησὶ Σολομών) ἀπονιψαμένη οὐδὲν ἄτοπον πεπραχέναι φησίν.
(Θ.) „Ἀλλὰ γὰρ οὐκ ἄν ποτε δεξαίμην ἐγὼ (φησὶ) μεθεκτὴν ὅλως
τὴν θείαν ὑπάρχειν οὐσίαν, οὐχ ἕως ἂν ἐν τοῖς ζῶσιν εἰμι καὶ
τοῖς ἀέρος πνέουσι. τάχιστα γὰρ ἂν ἐξαναλώσῃ τὴν μετασχεῖν
ἐθέλουσαν φύσιν, πρὶν ἂν μετάσχῃ. οὐδεὶς γὰρ ὄψεται τὸ πρόσω- E
πόν μου, καὶ ζήσεται, φησὶν ἡ θεία γραφή." ἰοὺ ἰοὺ τῆς εὐη-
θείας καὶ τῶν σεμνῶν λογαρίων, μᾶλλον δὲ τῆς ἀσέμνου βωμο-
λοχίας! εἶτα ἐλάνθανεν ἡμᾶς ὕθλων ὑπάρχων μεστὸς, καὶ μύθων
Ἑλληνικῶν, καὶ οὐδὲ τούτων σοφῶν, ἀλλ' οἵους φασὶ τὰ γραΐδια
παρὰ τὰς ἐπ' ἀλέα λέσχας. εἰς γὰρ τὰς Διὸς καὶ Σεμέλης ψευδεῖς F
καὶ μυθώδεις μετήνεγκεν ὁ ταλαίπωρος τὴν σμικρόνοιαν κοινονοίας

20. κοινωνίας coni. Capp.

rum divinarum peritissimus, Dei operationes cum eius substantia coniungens, eas aeque ac substantiam ipsam participari non posse asserit; et rursus easdem aeque ac substantiam participari posse decernit, utpote cum a substantia nonnisi solo nomine differant. Igitur e duobus alterum contingat necesse est. Vel enim insipiens iste Palamas Dionysii auctoritatem respuit: vel sapientissimam eius mentem prorsus non intelligit: vel etiam utrique vitio miser ille obnoxius esse videtur. Deinde cum sancti huius Patris nec mentem intelligat, nec auctoritatem sequi velit, alios calumniari, et in eos qui Dionysii dictis perfecte simul et tenaciter adhaerent, cavillationes et dicteria, quibus ipse merito appeti posset, transferre non erubescit. Nam insanus Palamas frontem perfricuit: facta est illi facies meretricis et adulterae; quae, ut ait Salomon, cum fecerit malum, sese abluit, et dicit, nihil a se mali fuisse perpetratum. (IX.) „At enim," ait Palamas, „quamdiu vixero et aërem hunc spiravero, illud approbare nunquam potuerim, divinam scilicet substantiam totaliter esse participabilem. Nam divina natura, si participetur, statim eam naturam, quae participare ipsam voluerit, etiam antequam participaverit, absumet. Nemo enim videbit faciem meam et vivet, inquit divina Scriptura." O virum simplicem! o fabellas graves et decoras, immo o foedam scurrilitatem! et deinde ignorabamus, Palamam nugis refertum esse et Graecanicis fabulis, neque his quidem sapientibus: sed quales narrant aniculae, dum calidis in locis otiose confabulantur. Nam quantulumcunque sensus communis habebat miser ille, hoc totum transtulit ad fictitios Iovis et fabulosos, quibus Semele consumpta

A. M. 6859 Ind. 4 καὶ θείου φωτὸς ἐπιδημίας· οὗ γενομένου, θνητὴν οὖσαν καὶ οὐρανίου Διὸς ἐνεγκεῖν οὐδαμῇ δυνηθεῖσαν λαμπρότητα, μηδ' αἰθερίων κεραυνῶν ἐνδημίαν, ἀναλωθῆναι τὴν δυστυχῆ. P. 694 οὕτω σμικροπρεπῶς τε καὶ ἀγεννῶς τὰς εὐγενεῖς τῶν ἁγίων ἐννοίας καὶ λέξεις ἐξ ἀμαθίας ὁ Παλαμᾶς ἐκλαμβάνων καὶ διαστρέφων τὰ θεῖα τῆς ἐκκλησίας ἐμόλυνε δόγματα, ὥσπερ ἀποσειομένης τῆς σφῶν ἐπιστήμης τὴν αὐτοῦ κακοήθειαν· καθάπερ τὰ τῶν ῥόδων εὔοσμα καὶ εὐανθῆ τὴν μαραίνουσαν αὐτὰ καὶ πρὸ τοῦ χρόνου χεῖρα. τοιοῦτον οἱ σεμνοὶ τῆς νῦν ἐκκλησίας ποι- B μένες νέον διδάσκαλον τῶν θείων δογμάτων προὐστήσαντο, τυφλὸν τυφλῷ ὁδηγόν. ὅτι δ' οὐχ ἁπλῷ τινι λόγῳ πρὸς ταῦτα χρώμενος φαίνεται, ἀλλ' ὀξεῖαν καὶ σφόδρα γε κατεσπουδασμένην ἔχει τὴν πρόθεσιν τῆς ψυχῆς, καὶ ταὐτὸν ἀεὶ τοῖς γυψὶ καὶ κανθάροις ποιεῖ, τὰ ὑγιαίνοντα καὶ ὅσα εὐώδη παριὼν, τῶν τε λέξεων καὶ ἐννοιῶν τοῖς νοσοῦσί τε καὶ ὅσα μακρᾶς δυσωδίας C ἀπόζει, προστέτηκε, καὶ ἅμα διαστρέφων οὐ μάλα αἰδεῖται τὰ πλεῖστα (τοῦτο δὲ καὶ γυπῶν καὶ κανθάρων ὑπέρτερον) δῆλον ἐντεῦθεν. ἐν γὰρ Τιμαίῳ Πλάτων θεολογεῖν ἑλόμενος θεὸν ὑπερκείμενον τίθησι πρῶτον, ταῖς ὑφειμέναις ἐγκελευόμενον ἑαυτοῦ δυνάμεσι καὶ θεότησι τῶν παρ' Ἕλλησι σεβομένων δαιμόνων, τὰ ὄντα πάντα κατ' εἶδος ἕκαστα δημιουργεῖν, καὶ πάντων ἐμπλῆσαι κτισμάτων οὐρανόν τε καὶ γῆν, καὶ ὅσον ἐν μέσῳ σύγκρι-

est, ignes; quibuscum divini luminis immissiones confert. Fingunt nimirum poetae Semelen, utpote mortalem, caelestis fulgorem Iovis et aetherei fulminis accessum ferre non potuisse, et ideo miseram hanc mulierem fuisse consumptam. Adeo abiecte et ignobiliter generosas ac nobiles sanctorum Patrum sententias et voces prae imperitia Palamas accipit et pervertit; sicque divina ecclesiae dogmata contaminavit, tanquam illorum scientia malum huius ingenium repellat; quemadmodum bene olentes et floridae rosae manum respuunt eorum, qui eas ante tempus flaccescere faciunt. Talem virum venerandi praesentis ecclesiae pastores recentem divinorum dogmatum doctorem sibi ipsis praefecerunt, et caecum caeci viae ducem sequuti sunt. Porro non simplici quadam aut qualicunque ratione, sed acri studio et maxima intentione animi fabulis istis ad firmandam suam opinionem uti videtur, et de vulturum atque scarabaeorum more, sana et bene olentia quaeque praeterit: vocibus autem et sententiis, errorum morbo laborantibus, gravemque ac foetidum odorem spirantibus adhaeret. Plurima etiam e veterum dictis pervertere, ipsum non pudet; qua in re vultures et scarabaeos ipsos longe superat: cuius quidem dicti evidens hinc nobis argumentum suppetit. Cum enim in Timaeo divinis de rebus disserere Plato voluisset, primum supremumque Deum supponit, inferioribus potestatibus suis et deitatibus eorum quos pagani colunt daemonum imperare, ut omnia entia secundum propriam uniuscuiusque speciem condant, et ut caelum, terram, nec non quaecunque inter haec commixta sunt et consistunt, crea-

μά τε καὶ σύστημα· „θεοὶ θεῶν," λέγων, „ὧν ἐγὼ δημιουργὸς A. C. 1351 πατήρ τε ἔργων, ἃ δι' ἐμοῦ γέγονε, τρέπεσθε κατὰ φύσιν ὑμεῖς ἐπὶ Imp. Io. Cantacuz. 5 τὴν τῶν ζώων δημιουργίαν, μιμούμενοι τὴν ἐμὴν δύναμιν περὶ D τὴν ὑμῶν γένεσιν, καὶ ἀπεργάζεσθε ζῶα, καὶ γεννᾶτε, τροφήν τε διδόντες αὐξάνετε· καὶ φθίνοντα πάλιν δέχεσθε." (I.) Ὁρᾶτε τίνων μαθητὴς ἐγεγόνει, καὶ οἷς ἠκολούθησε δόγμασι, καὶ ὅθεν ἀρυσάμενος ἐξηρεύξατο καὶ αὐτὸς ἀνατροπὴν θολερὰν κατὰ τῆς τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας, ὅσα τὰ ὄντα κατ' εἶδος, φάσκων τοσαύτας E εἶναι καὶ τὰς ὑφειμένας τε καὶ ἀκτίστους θεότητας, οἷον ἰδέας V. 560 Πλατωνικὰς, τῷ δημιουργῷ συνανάρχους μὲν καὶ συναϊδίους, ἑτεροφυεῖς δέ· καὶ ἄλλας ἄλλων γίνεσθαι ποιητικὰς ἀκτίστων καὶ κτιστῶν (τοῦτο δὴ τὸ τῆς αὐτοῦ συνηθείας προσθετικὸν) οἷον τῆς μὲν ζωῆς τὴν ζωὴν, τῆς δὲ σοφίας τὴν σοφίαν, τῆς δὲ δυνάμεως τὴν δύναμιν, καὶ τἆλλα ὁμοίως. ὃ γὰρ Πλάτωνι προστεθεικέναι F οὐ γέγονε διὰ μνήμης, τοῦτο προσεξεῦρεν αὐτὸς, τὸ τῶν ἀκτίστων δηλαδὴ, ἐν τοῖς κακοῖς ἀεὶ φιλοτιμούμενος ἔχειν τῶν κακῶν τὰ πρωτεῖα, ἵν' εἴη σαφέστατα κακῶν ἁπάντων ὁ κάκιστος. οὐδὲ γὰρ οὐδ' Ἑλλήνων οὐδέσι τετόλμηται πώποτε, δεύτερον P. 695 ἄκτιστον ἐπὶ νοῦν εἰληφέναι, παρὰ τὴν τὰ πάντα κτίσασαν μίαν δύναμιν. πλείστους δ' ἔχων παράγειν εἰς μαρτυρίαν ἐκεῖθεν παρίημι συντομίας ἐχόμενος. Πλούταρχος δ' ὅμως ὁ ἐκ Χαιρωνείας Νουμᾶν τὸν Πομπήλιον ἀναγράφων, ὃς Ῥωμαίων

10. συνανάρχους em. Capp. pro συνάρχους.

turis omnibus repleant. Haec sunt Platonis verba. „Dii Deorum progenies, quorum ego opifex ac parens operum, quae per me facta sunt, convertite vosmet ipsos ex naturae legibus ad animalium creationem, et vim meam, quam ad vos procreandos exserui, imitemini: efficitote et generate animalia; et alimenta dantes, nutrite ac augete: cumque consumpta et corrupta fuerint, iterum recipite." (X.) Videtis quorumnam sit discipulus Palamas, quaenam amplectatur dogmata, et unde hauserit, quam adversus Dei ecclesiam evomuit turbulentam labem, dum ait omnia secundum suam speciem entia, totidem esse inferiores et increatas divinitates, quae tanquam Platonicae ideae Deo creatori sint coaeternae, et principii pariter expertes; aliam tamen ab ipso naturam habeant, et aliae aliarum tum increatarum tum creatarum causae sint effectrices (quod Palamas pro suo more Platonis dogmatibus addidit) ita ut, verbi gratia, vita sit vitae causa efficiens, sapientia sapientiae, potentia potentiae, et sic de caeteris. Quod enim Platoni in mentem non venit ut ipse adderet, hoc Palamas proprio Marte adinvenit, illam videlicet increatarum deitatum multitudinem. Sic in malis primas tenere, multo sibi honori esse ducit; ut omnium improborum evidentissime sit improbissimus. Nam ne gentilium quidem ullus unquam ausus est secundam increatam excogitare virtutem, praeter unicam illam, quae omnia creavit. Licet autem plures in huiusce rei testimonium proferre possem, iis recensendis hic supersedeo; quod brevitati consulam. Plutarchum tamen Chaeronensem laudabo. Conscripsit hic vitam Numae

A. M. 6859 Ind. 4 τοῖς πάλαι τὰ κράτιστα ἐνενομοθετήκει (καθὰ Σπαρτιάταις Λυ- B κοῦργος, καὶ Λοκροῖς τοῖς Ἐπιζεφυρίοις Ζάλευκος, καὶ πρός γε Σικελιώταις Χαρώνδας ὁ Καταναῖος) τά τ' ἄλλα σὺν δίκῃ πάσῃ καὶ εὐνομίᾳ τὴν τότε Ῥωμαϊκὴν συστησάμενον πολιτείαν· καὶ τάδε περὶ αὐτοῦ καταλέγει. „ἔστι γάρ," φησί, „καὶ τὰ περὶ τῶν ἀφιδρυμάτων νομοθετήματα παντάπασιν ἀδελφὰ τῶν Πυθαγόρου δογμάτων. οὔτε γὰρ ἐκεῖνος αἰσθητὸν ἢ παθητὸν ἐνόμιζε τὸ C θεῖον, ἀόρατον δὲ καὶ ἄκτιστον, καὶ νοητὸν ὑπελάμβανεν εἶναι τὸ πρῶτον. οὗτος δὲ διεκώλυσεν ἀνθρωποειδῆ καὶ ζωόμορφον εἰκόνα θεοῦ Ῥωμαίους νομίζειν, ὡς οὔθ' ὅσιον ἀφομοιοῦν τὰ βελτίω τοῖς χείροσι, οὔτ' ἐφάπτεσθαι θεοῦ δυνατὸν ἄλλως, ἢ νοήσει." ἠκούσατε τριῶν ἐν ταὐτῷ θαυμασίων ἀνδρῶν ἐξ ἀλλοδαπῆς θρησκείας, ὁπόσην τῷ ἑνὶ καὶ μόνῳ θεῷ ἀκτίστῳ τὴν εὐλάβειαν D ἀπονέμουσι, καὶ ὅπως οὐδὲν τῶν ἁπάντων ἄνευ αὐτοῦ δογματίζουσιν ἄκτιστον, Πυθαγόρου λέγω, καὶ Πομπηλίου Νουμᾶ, καὶ τρίτου δὴ τοῦ τἀκείνων τοιαῦτα ἐπαινοῦντος δόγματα, Πλουτάρχου τοῦ Χαιρωνέως. ὁ δὲ Παλαμᾶς, ἄναρχόν τε καὶ ἀβασίλευτον ἑαυτὸν καταστήσας ἀνομοθέτητον, εἰς τὴν ὑπ' οὐρανὸν ἐξήνεγκεν ἐξουσίαν, ἄκτιστα γίνεσθαι πάντα τά τ' οὐράνια τά τε χθονοστιβῆ καὶ ὑδραῖα γένη. τῆς ἀναισθησίας τῶν ἑπομένων!

E (ΙΑ.) Ἔγνωτε πάντως πανταχόθεν καὶ πολυτρόπως, ὅπως οὔτε τοῖς ἁγίων ἥκισθ' ἕπεσθαι νομίζει δόγμασιν, οὔθ' Ἑλλήνων τοῖς

5. γὰρ al. om. 8. ἀκήρατον al. νοητῶν mss. 10. Ῥωμαίοις al.

Pompilii, qui veteribus Romanis optimas leges condidit, ut Spartanis Lycurgus, Locris Epizephyriis Zaleucus, et Siculis Charondas Catanaeus. Porro cum aequissimis aliunde et optimis legibus Romanam illius aetatis rempublicam a Numa Pompilio stabilitam fuisse narret Plutarchus, tum haec de ipso refert. „Huius de erigendis statuis leges Pythagorae placitis congruunt. Nec enim ille Pythagoras sensilem aut patibilem esse divinitatem existimabat: sed invisibile, increatum, et intelligibile esse primum hoc omnium rerum principium censebat. Hic vero Numa prohibuit Romanos, humanam aut animalis cuiuscunque imaginem Deo attribuere, quod nefas sit augustiora et praestantiora deterioribus assimilare, quodque Deum non aliter quam intellectu attingere possimus." Audiistis quantam adversus unicum et solum Deum reverentiam adhibeant tres simul mirabiles aliena ex religione viri, et quomodo nihil quicquam, praeter eum, increatum esse statuant; Pythagoram intelligo, et Numam Pompilium; tertium vero Plutarchum Chaeronensem, qui haec praeclara illorum dogmata laudavit. Sed Palamas, cum liberum sese atque immunem a principio, rege, et legibus constituisset, ad maiorem caelesti se potestatem evexit, qua scilicet increata efficeret, quaecunque in caelo, terra, et aquis, entium genera consistunt. O stuporem sectatorum eius! (XI.) Undequaque et multifariam omnino cognovistis, quomodo neque sanctorum Patrum dogmata, neque sa-

ὑγιῶς πως ἔχουσιν· οἷς καὶ τῶν ἡμετέρων ἁγίων πολλοὶ συν- A. C. 1351
ηνέχθησαν· ἀλλὰ τοῖς πάνυ τοι σφόδρα διεφθορόσι. καὶ θαῦμα, Imp. Io. Cantacuz. 5
πῶς ἐκεῖ μὲν ὀξυδερκῶν ἀκολάστοις ὄψεσιν ἐπιβόσκεται τὰ νο-
σοῦντα καὶ σεσηπότα κατὰ τοὺς γῦπας, πρὸς δὲ τὰς τῶν ἡμετέ-
ρων ἁγίων γραφὰς ἐκτετύφλωται, μήτε βουλόμενος μήτε δυνά- F
μενος ὀρθῶς ἐνορᾷν. καί μοι δοκεῖ τὸ τῆς Λαμίας πάσχειν ἐκεί-
νης τῆς μυθικῆς, ἥν φασιν οἴκοι μὲν οὖσαν ἀβλεψίᾳ συζῆν, οὐκ
ἔχουσαν ὄψεις· ἐξιοῦσαν δὲ τῆς οἰκίας οὕτω βλεπούσας κτᾶ-
σθαι τὰς ὄψεις ἐξαίφνης, ὡς ἅπαντα βλέπειν τὰ τῶν ἄλλων ἐς
τἀκριβές. εἰ δ' οὖν λεγέτω μοί τις παρελθὼν, πῶς, πάμπολλα
λεγόντων διαῤῥήδην τῶν ἁγίων ἀκούων, περὶ τοῦ μὴ διάφορον
τὴν ἐνέργειαν τῆς οὐσίας ὑπάρχειν ἐπὶ θεοῦ, καὶ μάλιστα τοῦ P. 696
θείου Διονυσίου τά τε ἄλλα περὶ τῶν τοιούτων διεξιόντος, ὁπόσα V. 561
εἰρήκειμεν, καὶ ὅτι οὐκ ἄλλο τἀγαθὸν εἶναι, φάσκοντος, καὶ
ἄλλο τὸ ὄν, καὶ ἄλλο τὴν ζωὴν, ἢ τὴν σοφίαν, οὐδὲ πολλὰ τὰ
αἴτια, καὶ ἄλλων ἄλλας παρακτικὰς θεότητας ὑπερεχούσας καὶ
ὑφειμένας· ὁ δὲ τοῖς τοιούτοις ἅπασι κωφὸς καὶ τυφλὸς γεγο-
νὼς τοῖς ἐναντίοις ἀσμένως προσετετήκει, τοῖς τε ἄλλοις καὶ
μάλιστα Εὐνομίῳ τῷ δυσσεβεῖ, μὴ χρῆναι λέγοντι γνώμαις D
ἑτέρων πειθομένους ἑνοῦν τῇ οὐσίᾳ τὴν ἐνέργειαν περὶ θεοῦ,
ἀλλὰ πάντῃ διαφέρουσαν εἶναι πιστεύειν, καὶ ἅμα ἀνούσιόν τε
καὶ ἀνυπόστατον. οἷς ἀνθιστάμενος ὁ Νυσσαέων θεῖος Γρηγό-

20. ἐπὶ coni. Capp. pro περί.

nas ethnicorum opiniones, quibus multi e sanctis Patribus nostris consenserunt, sed corruptas potius et perniciosas paganorum sententias sequi decernat. Et sane mirum est, quod ibi quidem intemperantibus oculis acutum cernens, morbida et putrida vulturum more depascatur, in nostrorum vero SS. Patrum scriptis plane caecutiat, cum recte videre neque velit neque possit. Et ut mihi quidem videtur, Palamae idem contingit, quod fabulosae illi Lamiae; quam dicunt, quamdiu domi manet, carentem oculis caecam vivere: at ubi domo sua exierit, tam acutos et perspicaces habere statim oculos, ut omnia quae sunt aliorum apprime videat. Sin minus, prodeat quispiam mihi dicturus, cur, cum sanctos Patres luculenter et diserte affirmare audiat, operationem in Deo a substantia non distingui, et divinum imprimis audiat Dionysium, qui tum alia multa, quae iam retulimus, his de rebus disseruit, tum illud praesertim asserit, non aliud esse bonum, et aliud ens, et aliud vitam vel sapientiam; neque plures esse causas, aut deitates alias aliarum productivas, alias aliis superiores et inferiores; cur, inquam, cum isthaec audiat Palamas, ipse tamen in omnibus his surdus et caecus factus tum aliis orthodoxae doctrinae adversariis adhaeserit, tum praesertim impio Eunomio; qui aliorum sententiis non eo usque assentiendum esse dicebat, ut in Deo substantiam et operationem unum quid esse putaremus. Quinimo volebat, ut a Dei substantia plane differre ipsius operationem, et hanc substantia atque hypostasi carere crederemus. Quae refellens divus Gregorius, Nyssenorum

A. M. 6859 ριος, „τί ἂν," φησί, „λέγοι εἶναι καθ' ἑαυτὴν τὴν ἐνέργειαν, τὴν
Ind. 4 C οὔτ' οὖσαν οὔτε χαρακτῆρα, οὐθ' ὑπόστασιν; οὐκοῦν τοῦ ἀνυ-
πάρκτου εἶπεν ὁμοίωμα. τὸ δὲ τῷ ἀνυπάρκτῳ ὅμοιον οὐδ' αὐτὸ
πάντως ἐστίν. αὕτη τῶν καινῶν δογμάτων ἡ τερατεία, τὸ πι-
στεύειν εἰς τὸ μὴ ὄν. τὸ γὰρ τῷ μὴ ὄντι ὅμοιον οὐκ ἔστι πάν-
τως." τίς, πρὸς θεοῦ, τῶν ἁπάντων γένοιτ' ἂν δραστικώτερος
ἔλεγχος κατὰ τοῦ νέου τουτουῒ δυσσεβοῦς Εὐνομίου, τοῦ νῦν μὲν
τοσαύτην ἐκκλησίαν πιστεύειν εἰς τὸ μὴ ὂν συνελαύνοντος, νῦν
δ' εἰς πολυθεΐαν, διὰ τὴν τῆς συνήθους αὐτῷ φιλοτιμίας προσ-
D θήκην, ἵνα καὶ τὸν διδάσκαλον αὐτοῦ τῇ κακίᾳ κἀνταῦθα πα-
ρέλθῃ; (ΙΒ.) Τῆς τοιαύτης οὖν ἔχεται παραπληξίας καὶ ὅ
φησιν αὖθις αὐτὸς καὶ περὶ τῆς παραδειχθείσης ἐπὶ τοῦ ὄρους
θεότητος. ἰδοὺ γὰρ κἀκεῖ διαστρέψας ἐξ ἀμαθίας, ἢ μᾶλλον κα-
κοτροπίας, τὴν λέξιν πρὸς ἀλλόκοτον καὶ ἔκφυλον τῆς λέξεως ἔν-
E νοιαν στρατόπεδον θεοτήτων διαφόρων πεποίηκε τὸ Θαβώριον
ὄρος, ἁμιλλωμένων ἀλλήλαις ὑπερθέσεως καὶ ὑφέσεως ἕνεκα·
μήπω μαθὼν ὡς τὸ παραδεικνύειν οὐ τὴν καθαρὰν καὶ ἀναμ-
φίβολον δεῖξιν δηλοῖ, ἀλλὰ τὴν αἰνιγματώδη, καὶ ἣ διὰ τῶν
φαινομένων τὰ μήπω φανέντα κηρύττει. δῆλον δὲ καὶ ἄλλοθεν
μὲν πολλαχόθεν, οὐχ ἧττον δὲ κἀξ ὧν εἰρῆσθαι τῷ Μελῳδῷ καὶ
F θείῳ ἐπῄει ἐκείνῳ ἀνδρί, „σύμβολα (φάσκοντι) τῆς ταφῆς σου

1. τί οὖν et λέγει ed. 2. οὐθ' deerat in apogr., Capp. restituit ex edit. ἀνυποστάτου ed. 4. κενῶν ed. 5. μὴ τῷ ed.

episcopus, „quid per se ipsam," inquit, „esse diceret operationem, quae nec est substantia, neque character, neque hypostasis? Itaque rei non exsistentis imaginem et similitudinem ipsum Christum esse dixit. Atqui quod simile est rei non exsistenti, hoc ipsum nullatenus exsistit. Eo namque tendunt nova illa et portentosa dogmata, ut in id quod non est credatur. Nam quod non enti simile est, istud ipsum nullo modo est." Per Deum vos obtestor, ut dicatis, quae praesentior aut efficacior esse refutatio possit novi huius impii Eunomii, qui tantam compellit ecclesiam, ut modo in id quod non est, modo in plures deitates credat. Hoc autem praestat Palamas ob consuetae sibi ambitionis additamentum, ut magistrum suum hic etiam improbitate superet. (XII.) Eandem stoliditatem habet, quod ipse rursus de divinitate in Thaborico monte subostensa profert. Ibi quippe ob ignorantiam, seu potius ob morum perversitatem, in absurdum et alienum sensum detorquet hanc vocem „subostendere." Unde Thaboricum montem effecit quasi quaedam castra diversarum deitatum, quae secum invicem de superioritate et inferioritate certent. Scilicet necdum didicerat, hoc verbo παραδεικνύειν, subostendere, non puram et evidentissimam designari manifestationem: sed aenigmaticam, quaeque sensibilibus signis ea quae nondum visa sunt praedicat. Hanc esse praedicti verbi significationem, cum ex aliis multis, tum ex divino viro Cosma Melodo patet. Hic enim ita loquitur. „Multiplicatis visionibus, sepulturae tuae

παρέδειξας, τὰς ὁράσεις πληθύνας." καὶ αὖ ἐξ ὧν Γρηγορίῳ τῷ A. C. 1351 Θεολόγῳ περὶ τοῦ Πάσχα λέλεκται· „ὅταν αὐτὸ πίνῃ καινὸν μεθ' Imp. Io. Cantacuz. 5 ἡμῶν ὁ λόγος ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ πατρὸς, ἀποκαλύπτων καὶ διδάσκων, ἃ νῦν μετρίως παρέδειξε." καὶ πάλιν· „ἐγκαινίζεται δὲ καὶ ἡ σκηνὴ τοῦ μαρτυρίου, καὶ λίαν πολυτελῶς, ἣν Θεὸς παρέ- P. 697 δειξε, καὶ Μωσῆς ἐπήξατο, καὶ Βεσελεὴλ ἐτελείωσε." „καὶ ἄγγελοι δὲ," φησὶν ὁ Χρυσόστομος, „παρ' ἀνθρώποις φανέντες, τὸ τῆς οἰκείας φύσεως ἀπαστράπτον φῶς παρήνοιξαν." ἡ γὰρ παρὰ πρόθεσις κολαστικόν τινα δείκνυσί τρόπον ἐν τούτοις, ὥσπερ διὰ παραπετάσματος τὴν ἀλήθειαν κρυπτομένην συμβολικῶς ὑπεμφαίνουσα. εἶεν.

γ'. Ἐμοὶ δὲ καὶ μάλα ἐθέλοντι τῶν ἐκεῖ λαληθέντων πάντα B διεξιέναι καθ' ἕκαστα, τάς τε ἐκδρομὰς τῶν λόγων ἐκείνων καὶ τὰς ἀγχιστρόφους τῆς μάχης ἐκείνης μεταβολὰς, καὶ τὰς κατὰ στόμα τῶν ἀντιθέσεων ἀπαντήσεις· καὶ ὅπως, καθάπερ ἐν ἐρημίᾳ λυσσῶντες κύνες, κυκλώσαντες μονωθέντα με κατὰ ταὐτὸν, V. 563 ὁ μὲν κατὰ τῶν ἐμῶν ὠθεῖν ἠπείγετο στέρνων τῆς ἀσεβείας τὸ ξίφος, ὁ δὲ τὰ τῶν ὀπισθίων μοι κράσπεδα σφόδρα ἐπιβούλως C παρέσπα καὶ παρεῤῥήγνυ, καὶ πρὸς ἑαυτὸν μετὰ τῆς γλώττης ἑκάτερος ὅλον ἀνθεῖλκε τὸν νοῦν ἡμέτερον· καὶ συνελόντι φάναι, τοὺς συχνοὺς καὶ ἐπαλλήλους ἐκείνους ἱδρῶτας, οὓς ἀπαθῶς ὁ τῶν ἀδήλων μόνος ἔβλεπεν ὀφθαλμὸς, διεξιέναι καθ' ἕκαστα

2. ἡνίκα ἂν ed. 3. ὑμῶν al. 6. Βεσελεὴλ ἐτελείωσε καὶ Μωσῆς ἐπήξατο ed. 9. ἐν τούτοις τε καὶ τοῖς ὁμοίοις τούτοις οἱονεὶ alias.

symbola subostendisti." Rursus ex Gregorio Theologo, ubi de Pascha sic disserit. „Quando Verbum in regno Patris novum illud vinum nobiscum bibet, revelans ac edocens, quae nunc mediocriter subostendit." Et iterum: „Dedicatur, et quidem magnificentissime, Testimonii tabernaculum, quod Deus subostendit, Moses construxit, et Bezeleel perfecit." „Et Angeli," ait divus Chrysostomus, „hominibus apparentes, splendidum suae naturae lumen subostenderunt." Nam in huiusmodi sententiis isthaec praepositio „sub" emollitivam et castigativam loquendi rationem innuit, et tanquam per velamen absconditam veritatem symbolice subindicatam fuisse declarat. Sit ita sane.

3. Iam vero volebam equidem quaecunque ibi dicta sunt, sigillatim recensere, sermonum illorum excursiones, subitas illius pugnae mutationes, adversariorum oppositiones, quae coram et in os occurrebant; quomodo, ceu rabidi canes, ambo simul me solitarium circulatim illi concluserint, ita ut alter meum in pectus impietatis ensem adigere festinaret; alter vestium, quas a tergo gestabam, fimbrias insidiosissime avelleret ac dilaceraret; quomodo etiam uterque totam meam mentem ad se cum lingua diversas in partes vicissim traheret. Verbo dicam: erat in animo sigillatim enumerare multos illos, quibus continenter manabam, sudores, quos absque ulla passione solus vidit oculus divinus, qui arcana cuncta perspicit:

A. M. 6859 Ind. 4 βουλομένῳ μοι αἱ τῆς κεφαλῆς ἀλγηδόνες οὐκ ἐνεδίδουν. διὸ παραιτεῖσθαι βουλόμενον δι' αὐτό γε τοῦτο, καὶ πρός γε διὰ τὴν D πάλαι τοῦ Καβασίλα φιλίαν ἐκείνην, ἐκπομπεύειν οὐ μάλα ἐθέλων, ὁπόσα κἀκείνῳ κατὰ τῶν πατρίων τηνικαῦτα ἐθῶν καὶ δογμάτων τῆς ἐκκλησίας λελάληται δύσφημα δι' ἀμαθίαν (οὐ γὰρ ἄν ποτε φαίην ἐγώ, μοχθηρίαν ψυχῆς) ἐμποδὼν οἱ φίλοι μοι σφόδρα καθίσταντο. διὸ καὶ μικρὸν ἀναπνεύσας ἀνελάμβανον αὖθις ἐμαυτὸν, καὶ ἐς τὸ πρότερον ἴχνος τῆς διηγήσεως ἀνῆγον E τὸν λόγον, ἐκεῖνα μεταξὺ παραλείπων, ὅσα τὸ πρότερον ἔτος ἡμῖν λεπτότερόν τε καὶ τεχνικώτερον ἐν τοῖς Ἀντιῤῥητικοῖς ἐκδέδοται, ἢ μᾶλλον ἃ τὴν τοῦ Παλαμᾶ στηλιτεύει κακίαν ἐς τἀκριβέστερον. (B.) Πρῶτον μὲν οὖν ἀναλαβὼν ἐξεθέμην εἰς προὖπτον τῶν Παλαμικῶν δογμάτων ἐκεῖνα, ἃ τηνικαῦτα Καβασίλᾳ προενεγκεῖν εἰς αὐτοῦ συμμαχίαν συμπέπτωκεν· ἵν', ὥσπερ οἱ F τοξόται κατὰ σκοπὸν, καὶ ἡμῖν ἀσφαλῶς τοξεύειν προσγίγνηται. ἔχει δ' οὕτως ἐν ταῖς διανοίαις καὶ λέξεσιν ἀμεταποίητα πάντα παντάπασιν. „ἑρμηνεύων ὁ προφήτης καὶ διακρίνων, τί τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ τοῦτο, πνεῦμα, φησὶ, σοφίας καὶ συνέσεως, πνεῦμα βουλῆς καὶ ἰσχύος, πνεῦμα γνώσεως καὶ εὐσεβείας, πνεῦμα φόβου θεοῦ· ὥστε ταῦτ' ἐστὶ τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ. ἴδοις δ' ἂν καὶ τὸν μέγαν ἐν θεολογίᾳ Γρηγόριον τοῦτ' αὐτὸ τὸ πνεῦμα τὸ P. 698 ἅγιον εἶναι δεικνύντα τὰ ἑπτὰ πνεύματα ταῦτα, ὡς κἂν τῷ εἰς

2. βουλομένῳ et deinde ἐθέλοντι coni. Capp.

sed narrationem persequi capitis dolores non sinebant. Unde cum eam ob causam in hoc excusatum me vellem, et praeterea ob antiquam illam, quae mihi cum Cabasila intercesserat, amicitiam, velut ad pompam evulgare nollem, quascunque adversus patria et antiqua ecclesiae instituta et dogmata blasphemias, ob imperitiam (nunquam enim dixerim, ob improbitatem) protulisset; valde obstiterunt amici, quominus institutam narrationem interrumperem. Hinc ut paululum respirare mihi datum est, et me statim recepi; tum ad primum narrationis vestigium orationem revocavi, iis interim praetermissis, quaecunque minutatim anno proxime elapso subtilius, et magis ad vulgares disputandi regulas, in Antirrheticis nostris edidimus, sive potius quae Palamae improbitatem accuratius proscribunt. (II.) Primo itaque palam in medium rursus adduxi ea Palamae dogmata, quae tunc ad eius defensionem Cabasilas protulerat, ut sagittariorum more ad scopum tuto collimaremus. Sic autem habent citra ullam immutationem Palamae verba et sententiae. „Explicans propheta et distinguens, quid sit hic spiritus Dei: Spiritus, inquit, sapientiae et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiae et pietatis, spiritus timoris Dei: adeo ut haec omnia sint Dei spiritus. Videas autem quomodo etiam Gregorius, qui magnum sibi ob theologiam nomen fecit, declaret hos septem spiritus ipsummet sanctum esse spiritum, ut sermone in sanctam

τὴν ἁγίαν πεντηκοστὴν λόγῳ αὐτοῦ παρέστησεν ἡμῖν· τοῦτο, A. C. 1351
λέγων, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκηρύχθη μέν, καὶ τὰ ἑξῆς." καὶ μετ' Imp. Io. Cantacuz. 5
ὀλίγον· „καὶ μὴν τὴν μίαν τῶν τοῦ πνεύματος ἐνεργειῶν ὁ κύριος
ἐν εὐαγγελίοις κατὰ μὲν τὸν Λουκᾶν δάκτυλον θεοῦ, κατὰ δὲ
τὸν Ματθαῖον πνεῦμα τοῦ θεοῦ καλεῖ. ἐν τίνι δὲ πνεύματι ὁ
κύριος ἐκβάλλειν ἔφη τὰ δαιμόνια, εἰ μὴ ἐν τῷ ἁγίῳ πνεύματι; B
τὸ ἓν ἄρα τῶν κατὰ διαίρεσιν χαρισμάτων πνεῦμα ἅγιόν ἐστι.
εἰ δὲ τὸ ἕν, καὶ τὰ ἄλλα πάντα." καὶ πάλιν· „ἱκανὰ μέν," φησί,
„καὶ ταῦτα πεῖσαι, μήτε κτιστὴν ὑπάρχειν τὴν διδομένην καὶ λαμ-
βανομένην τοῖς κεχαριτωμένοις τοῦ πνεύματος χάριν τε καὶ ἐνέρ-
γειαν (αὕτη γάρ ἐστι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον), μήτε τὴν οὐσίαν εἶ-
ναι τοῦ πνεύματος. οὐδενὶ γὰρ ὁ θεὸς τὴν οἰκείαν οὐσίαν δίδωσι."
καὶ μετ' ὀλίγον· „ὁ τοίνυν λέγων τὴν λαμπρότητα τῆς θείας φύ- C
σεως, ἧς καὶ οἱ θεῷ λειτουργοῦντες ἄγγελοι μετέχουσι, καθ' ἣν
καὶ οἱ δίκαιοι λάμψουσιν ὡς ὁ ἥλιος, μήτ' οὐσίαν εἶναι θείαν
μήτ' ἀγγελικήν, οὐ τίθησι μεταξὺ θεοῦ καὶ τῶν ἀγγέλων φῶς,
ὃ μήτε θεός ἐστι μήτ' ἄγγελος. ἀλλ' ὁ μέγας Διονύσιος τὰς
προαιωνίους μετοχάς τε καὶ ἀρχὰς καὶ τοὺς ἐν θεῷ τῶν ὅλων
λόγους καὶ προορισμούς, ὧν ἄγγελοί τε καὶ ἄνθρωποι μετέχου- D
σιν, οὐκ εἶναί φησιν οὐσίαν, οὔτε θείαν οὔτ' ἀγγελικήν· πλη- V. 563
θυντικῶς δὲ προενεγκὼν ταύτην τὰς ἐλλάμψεις ἔδειξεν οὐκ οὐ-
σίαν οὖσαν θείαν. οὐδέποτε γὰρ ἐκείνη πληθυντικῶς προάγεται.

8. πάντα ed., πάντως apogr. 11. αὕτη ed., αὐτὸ apogr.

Pentecosten nobis innuit his verbis: Sanctus hic spiritus praedicatus quidem fuit, etc." Et paulo post: „Et certe unam e sancti Spiritus operationibus, in Evangelio quidem secundum Lucam, Dei digitum vocat Dominus; in Evangelio autem secundum Matthaeum Dei spiritum appellat. Porro quo in spiritu Dominus dixit a se daemonia eiici, nisi in sancto spiritu? Ergo e gratiis gratuitis, quas Deus diversimode distribuit, una est spiritus sanctus. Quod si de una dicitur, de caeteris quoque dici poterit." Et iterum: „Haec," inquit, „sufficiunt ut persuadeatur, neque creatam esse Spiritus sancti gratiam, et operationem, quae accipitur et datur iis, quos ea donare Deus voluerit, (hic enim est Spiritus sanctus;) neque etiam esse Spiritus sancti substantiam. Nemini quippe Deus suam largitur substantiam." Et post pauca: „Ergo qui divinae naturae fulgorem, cuius participes fiunt angeli Deo ministrantes, et per quem iusti fulgebunt sicut sol, neque divinam neque angelicam esse substantiam asserit, is Deum inter et angelos quoddam lumen, quod neque Deus sit neque angelus, nequaquam statuit. Sed magnus Dionysius aeternas participationes, principia, et universorum tum rationes tum praedefinitiones, quae in Deo sunt, quasque angeli pariter ac homines participant, divinam aut angelicam esse substantiam pernegat. Cum vero fulgorem, de quo loquimur, plurali numero fulgores efferat, ostendit eos divinam non esse substantiam. Haec enim

A. M. 6859 ἀνάρχους δὲ καὶ ἀτελευτήτους προσειπὼν ἀκτίστους ὑπαρχού-
Ind. 4 σας ἔδειξε.” καὶ πάλιν· „τί οὖν; σύνθεσιν δέδοικας ἐπὶ θεοῦ, καὶ
E τῶν ἐνεργειῶν ἀκτίστων οὐσῶν τε καὶ λεγομένων; πολλῷ μᾶλλον
δέδιθι, μὴ κτίσμα ποιήσῃς τὸν θεὸν, τὰς αὐτοῦ φυσικὰς ἐνερ-
γείας ἡγούμενος κτιστάς· τί οὖν; οὐχὶ τὰ ὑποστατικὰ τῆς ἀνω-
τάτω τριάδος, πολλὰ ὄντα, ἄκτιστά ἐστι; πῶς οὖν οὐ πολλοὶ
θεοὶ, ἢ σύνθετος διὰ ταῦτα εἷς; ἢ σὺ κἀκεῖνα ἓν καὶ ταὐτὸν
ἐρεῖς τῇ τοῦ θεοῦ οὐσίᾳ καὶ ἀδιάφορον παντάπασι, καθάπερ
F καὶ τὴν ἐνέργειαν;” καὶ πάλιν· „ἡμῖν δ᾽ οὐδεμία ποτ᾽ ἔσται λέξις
ἀποχρῶσα πείθειν, τὰς ἐνεργείας τοῦ θείου πνεύματος, ἃς ὁ
προφήτης κεφαλαιωδῶς ἑπτὰ προσεῖπε, μετὰ τῶν κτισμάτων τάτ-
τειν. τῶν δὲ θείων καὶ φυσικῶν ἐνεργειῶν τοῦ θεοῦ μία καὶ ἡ
κρίσις, καθὰ Ἀβραὰμ ἔφη· ὁ κρίνων πᾶσαν τὴν γῆν οὐ ποιή-
σεις κρίσιν; ἆρ᾽ οὖν καὶ αὕτη τῶν κτισμάτων ἕν; ἄρα οὖν καὶ
τὴν ἑαυτοῦ κρίσιν ἄξει ὁ θεὸς εἰς κρίσιν;” καὶ πάλιν· „πῶς οὐκ
P. 699 ἄκτιστος ἡ χάρις, δι᾽ ἣν καὶ οἱ μετεσχηκότες αὐτῆς ἄκτιστοι καὶ
ἄναρχοι καὶ ἀτελεύτητοι καὶ ἀΐδιοι καὶ οὐράνιοι κατ᾽ αὐτὴν παρὰ
τῶν πατέρων προσηγορεύθησαν;” καὶ πάλιν· „ἀλλ᾽ ἐπεὶ πολλὰς
καὶ διαφόρους ὑποστάσεις καὶ δυνάμεις καὶ ἐνεργείας ὁ θεὸς ἔχει,
εἰ μὴ ἕν τι τὸ αἴτιον ἐν αὐταῖς, πολλαὶ καὶ διάφοροι ἔσονται
ἀρχαὶ τῆς θεότητος.” καὶ μετ᾽ ὀλίγον· „ὁ μὲν υἱὸς καὶ τὸ πνεῦμα
B ἐκ τοῦ πατρός· αἱ δὲ δυνάμεις καὶ ἐνέργειαι ἐκ τῆς μιᾶς τρισυ-

2. τί ἔτι al.

nunquam plurali numero effertur. Sed quia eosdem divinos fulgores principii ac finis expertes appellat, increatos esse demonstravit.” Et iterum: „Quid igitur? times ne compositio in Deo admittatur, si divinae operationes increatae sint et dicantur? multo magis time, ne Deum in creaturarum numero reponas, dum naturales eius operationes creatas esse arbitraris. Quid igitur? nonne supremae Trinitatis supposita multa sunt et increata? Quomodo ergo non sunt multi Dii, vel quomodo propterea Deus unus compositus non est? Numquid ea etiam supposita unum et idem esse cum Dei substantia et ab ea plane indistinctum quid, ut et operationem, asseres?” Et iterum: „Nulla unquam nobis persuadebit oratio, ut divini spiritus operationes, quas propheta septem summatim appellavit, inter creatas res collocemus. Porro divinarum et naturalium Dei operationum una est ipsum iudicium, sicut ait Abraham: Qui iudicas omnem terram, non facies iudicium? Num igitur Dei iudicium e rerum creatarum numero erit? Ergo et suum Deus iudicium iudicabit?” Et rursus: „Quomodo increata non esset illa gratia, per quam qui eius participes facti sunt, increati, principii et finis expertes, aeterni et caelestes ob eam a sanctis Patribus fuerunt appellati?” Et rursus: „Sed quoniam multas diversasque hypostases et virtutes et operationes habet Deus, nisi in iis una quaepiam esset causa, multa et diversa forent divinitatis principia.” Et paulo post: „Filius quidem et spiritus sanctus ex Patre procedunt: at virtutes

ποστάτου φύσεως. καὶ γὰρ οὐχ ἡ οὐσία ἐκ τῆς σοφίας, ἀλλ' ἡ A. C. 1351
σοφία ἐκ τῆς οὐσίας." καὶ πάλιν· „πῶς δὲ καὶ κτιστὸν, τὸ ἀπὸ Imp. Io. Cantacuz. 5
καταβολῆς κόσμου μὴ ἐκτισμένον, ἀλλ' ἡτοιμασμένον;" καὶ πά-
λιν· „ποῖος βάσκανος δαίμων τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ τολμηρῶς
ἐπεισήγαγεν, ὅτι ἡ οὐσία τοῦ θεοῦ, ἐνοικοῦσα τοῖς κτίσμασι,
τοὺς καθαιρομένους καθαίρει, καὶ τοὺς ἁγιαζομένους ἁγιάζει;" καὶ
ἐπὶ τούτοις, περὶ τῆς θείας μεταλήψεως καὶ τοῦ θείου βαπτί- C
σματος, ὅσα καὶ ἀνωτέρω που δεδηλώκαμεν. (Γ.) Ἀλλὰ γὰρ
ἡμεῖς ἐνταυθοῖ τὰ καιριώτερα τῶν ἀτόπων, ἃ τοῖς δυσὶν ἐκεί-
νοις ἀνδράσιν, ἐκ μόνων δυοῖν Παλαμικῶν ἀναλεξαμένοις λόγων,
εἰς ἀντίπαλον προενεγκεῖν καθ' ἡμῶν τηνικαῦτα συμπέπτωκε,
κατὰ τὸ ἀπαράλλακτον ἐξεθήκαμεν ὡς ἐν κεφαλαίῳ. ὧν γὰρ ἔρ- D
γον καὶ μόνον ἀκούειν, ἥπου διεξιέναι καθ' ἕκαστον ἐργωδέστα-
τον ἅπαντα· καὶ οὐδὲ πολλοῦ ἂν δεῖν οἶμαι χρῆμα τουτὶ πονη-
ρὸν νομισθῆναι, καὶ ἴλιγγον ἐμποιοῦν ἀκοαῖς εὐσεβείᾳ συντε-
θραμμέναις, καὶ μηδὲν μηδαμῇ τῶν πατρίων δογμάτων ἐκτὸς
εἰθισμέναις ἀκούειν. ἔξεστι δ', οἷς ἂν ὀρθῶς ἐξείη, σκοπεῖν κἀκ
τούτων, ὡς εἰ μικρὸν μέρος δυοῖν τῶν ἐκείνου λόγων τοσαύτας E
ἔχει τὰς ἀτοπίας, καὶ ταῦτα ἐκ τοῦ παρήκοντος τοῖς θιασώταις
ἐκείνου λεχθὲν, πόσας ἄν τις καὶ οἵας εἶναι λογίσαιτο πᾶσι τοῖς
ἄλλοις, ὑπὲρ ἑξήκοντα οὖσι; πολύχους γὰρ ἐν κακοῖς ὁ ἀνὴρ,
καὶ τεχνικοῦ κανόνος ὡς πορρωτάτω λεγεῶνας ὅλους δυνάμενος

et operationes divinae ex unica, quae tribus in personis subsistit, natura profluunt. Etenim non ex sapientia procedit substantia: sed ex substantia manat sapientia." Et iterum: „Quomodo creatum esset illud, quod a constitutione mundi non creatum sed paratum dicitur?" Et rursus: „Qualis daemon invidus hoc in Dei ecclesiam dogma invehere ausus est? quod nempe Dei substantia, in creaturis inhabitans, mundet eos qui mundantur, et eos qui sanctificantur sanctificet." Ad haec adduxit impia illa, quae de divinae Eucharistiae participatione et divino Baptismate dogmata propugnavit Palamas, et quaecunque supra declaravimus. (III.) Sed hic praecipuas ineptias, quas duo illi viri ex duobus duntaxat Palamae libris contra nos tunc pugnando protulerunt, summatim ut se habebant sine ulla prorsus mutatione exposuimus. Nam quae vel audire solummodo est onerosum, haec certe omnia sigillatim dicendo percurrere, longe operosissimum fuerit; nec multum abesse puto, quin id malum esse videatur et quandam quasi vertiginem afferre innutritis pietati auribus, quae nihil a patriis et antiquis dogmatibus alienum audire solent. Porro (quod facile ex praedictis animadvertent, qui recto ad hoc perpendendum iudicio pollent) si duorum Palamae librorum particula, obiter ab ipsius gregalibus prolata, tot ineptias continet; quot et quales putarit quispiam in caeteris illius libris, quos plus sexaginta scripsit, contineri? Cum enim in malis profundendis vir iste sit uberrimus, et artis regulas longe praetergressus fuerit, integras libellorum quasi legiones, quae illi sponte ac ultro fluunt, potest evomere.

A. M. 6859 Ind. 4 ἐξεμεῖν λογαρίων ἐξ αὐτομάτου. ὅμως ἱκανὰ καὶ ταυτὶ τοῖς τὸ F συνειδὸς ἀδέκαστον τρέφουσι, δεῖξαι· (Δ.) Πρῶτον μέν, ὅπως V. 564 οὐχ ἓν εἶναι δογματίζει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐ μεντἂν οὐδ' ἑπτά τινων ἕν, ἀλλὰ τῶν γε ὑπὲρ τὰ ἑβδομηκοντάκις ἑπτά. Δεύτερον δ', ὅπως ἐν τούτοις οὐ φρίττει διαβάλλων τόν τε μέγαν ἐν θεολογίᾳ Γρηγόριον, καὶ ἅμα τῶν θείων εὐαγγελιστῶν Λουκᾶν P. 700 καὶ Ματθαῖον, δάκτυλον θεοῦ μὴ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον λέγοντας, ἀλλ' ἕτερον τῆς οὐσίας καὶ μίαν τῶν ἀπείρων καὶ διαφόρων ἐνεργειῶν ἐνέργειαν. Τρίτον δ', ὅπως μεταξὺ θεοῦ καὶ ἀγγέλων καινόν τι καὶ ἴδιον ἀκτίστων τίθησι γένος ἐνεργειῶν, λαμπρότητα θεοῦ καὶ φῶς ἄῤῥητον ὀνομάζων, ἐν οἷς καὶ τὸν μέγαν διαβάλλει Διονύσιον, συμφωνεῖν αὐτὸν αὑτῷ προβαλλόμενος, ἕς γε τὸ B ἄναρχόν τε καὶ ἄκτιστον εἶναι γένος τουτί. Τέταρτον δ', ὅπως ὅτῳ ποτ' ἀνθρώπων ἀκτίστῳ γε ἐκ τοῦ σχεδὸν ἐθέλοντι γίνεσθαι καὶ ἀνάρχῳ ῥᾷστον καὶ ὡς ἐπὶ πρανοῦς εἰπεῖν, ἐξ ἀφθόνων καὶ ἀποῤῥήτων πηγῶν ἀψοφητὶ καταφερομένου τοῦ τῆς τοσαύτης χορηγίας ῥεύματος. Πέμπτον, ὅτι τὸ ἡτοιμασμένον ἄκτιστον C δογματίζει, ὡς ἐντεῦθεν ἀνάγκην εἶναι καί, ὃ τῷ διαβόλῳ ἡτοίμασε πῦρ ὁ θεός, ἄκτιστον εἶναι. Καὶ ἅμα ἕκτον, ὅπως οὐ μόνον τὰς ἀκτίστους ταύτας ἐνεργείας πολλὰς καὶ διαφόρους εἶναί φησιν, ἀλλὰ καὶ τὰς τρεῖς τῆς θείας φύσεως ὑποστάσεις πολλὰς καὶ διαφόρους εἶναι νομοθετεῖ· καὶ μικρόν τι συγχέας τὸν λόγον

4. μόνον al.

Haec tamen iis, qui sinceram incorruptamque nutriunt conscientiam, sufficiunt, ut demonstretur: (IV.) Primum, quomodo non unum esse sanctum spiritum, neque septem tantummodo; sed plus etiam septuagies septem spiritus esse statuat, quorum unus sit sanctus Spiritus. Secundo, qua ratione magnum in theologia Gregorium absque horrore ullo calumnietur, et e divinis Evangelistis Lucam et Matthaeum, quasi Dei digitum appellarent non sanctum Spiritum, sed aliud quidpiam a divina substantia, et unam operationem ex infinitis ac diversis, quas Palamas inducit, operationibus. Tertio, quomodo Deum inter et angelos novum quoddam et proprium genus ponat increatarum operationum, quas Dei fulgorem et lumen ineffabile nominat. Qua in re magnum Dionysium calumniatur, quem sibi adstipulari obtendit; saltem quantum attinet ad hoc divinarum operationum genus, quod principii expers atque increatum esse affirmat. Quarto, quomodo cuilibet homini facile atque, ut ita loquar, in proclivi esse doceat, ut, modo voluerit, increatus et expers principii subito fiat; quandoquidem e copiosis atque arcanis fontibus tantae munificentiae rivus absque ullo strepitu promanat. Quinto, quod praeparatum est, hoc etiam increatum a Palama praedicari; adeo ut inde necessario concludatur, increatum esse illum quoque ignem, quem diabolo Deus praeparavit. Sexto, quomodo non solum increatas hasce operationes multas atque a Dei substantia distinctas esse asserat: sed etiam tres divinae naturae hypostases multas et a divina substantia distinctas esse statuat: et confuso paululum

ὑποστάσεις μὲν ὀνομάζει τὰς πολλὰς ἐκείνας καὶ ἀπείρους ἐνερ- A. C. 1351
γείας, καὶ τοὔμπαλιν πολλὰς τὰς ὑποστάσεις, ἃς ἄχρι καὶ τή- Imp. Io. Cantacuz. 5
μερον δόγμα πάτριον τρεῖς γε καὶ μόνας ἅπασιν ἀκούειν καὶ σέ- D
βειν ἅπασιν ὀρθοδόξοις ἐνῆν. Ἕβδομον, ὅπως καὶ περὶ τῆς
ἁγίας μεταλήψεως καὶ τοῦ θείου βαπτίσματος τἀνόσια τού-
τοις λελάληται. (E.) Εἰρήσεται δέ γε καθ' ἕκαστον, εἰ μὴ E
πάντα, τὰ γοῦν πλείω, μεθ' ὧν ἀντιῤῥήσεων τούτοις καθήκει,
οὐχ ὅσας καὶ οἵας αὐτοῖς ἀντεστήσαμεν τότε, σὺν ᾠδῇ μυρία
τῶν θείων λογίων ἀγωνιστικώτερον ἐπιόντες, ὁπόσα ὁ τῶν διδα-
σκάλων τῆς ἐκκλησίας πάλαι ὕμνησε χορὸς, ἀλλ' ἃ κατὰ τὸ ἐπι-
τρέχον ἡ μνήμη σχεδιάζουσα ἡμῶν χορηγήσει τῇ γλώττῃ· οὔκουν
δι' ἔνδειαν ἀφορμῶν ἀντιπάλων (τοῦτο γὰρ οὐδέ του τῶν ἐναν-
τίων λέγειν τολμῶντος, οἶμαι, δεήσει ποτέ) πῶς γάρ; ἀφθο- F
νίας μακρᾶς προκειμένης ἡμῖν, ὁπόσην ἐμοὶ τῶν ἁγίων βίβλοι
κατὰ τὸ δαψιλὲς ἐπαντλοῦσι. τῶν μὲν γὰρ ἄλλων ἐνίοις, πρὸς
λόγων ἀγῶνας ἰοῦσιν, ἐξ ἀποριῶν ἀπορίας ἐνίοτε ἀντλεῖν περιγίνε-
ται, ὃ καίριον εἴποιεν ἥκιστα ἔχουσιν· ἐμὲ δ' ἐξ ἀπορίας μακρᾶς
εἰς ἀπορίαν μακρὰν καινόν τινα καὶ παράδοξον περιΐστησι τρόπον
τὸ τῶν περιόντων ὅπλων πλῆθος, καὶ βελῶν καὶ τόξων καὶ δο- P. 701
ράτων (φάναι) παντοδαπῶν, εἰς ἄμυναν τῶν τῆς ἀληθείας
ἐχθρῶν. ἀπορεῖν γὰρ ἔμοιγε φαίη τις ἂν ἴσως νῦν περιεῖναι, οὐχ V. 565

3. ἀπάσας coni. Capp. 8. συνῳδὰ coni. Capp.

ac perturbato sermone usus hypostases quidem vocet multas illas atque infinitas operationes, et vice versa multas appellet eas ipsas hypostases, quas ad hanc usque diem tres et solas, iuxta patriam et antiquam doctrinam, audire et colere omnibus orthodoxis licuit. Septimo, quomodo de sancta Eucharistiae participatione deque divino Baptismo nefanda et impia isti Palamitae fuerint proloquuti. (V.) Haec autem sigillatim a nobis, si non omnia, pleraque saltem exponentur; quibus congruas etiam subiungemus refutationes, non quot et quales magis ad pugnam accommodatas tunc opposuimus, cum multis sacrarum Scripturarum oraculis veluti concentum fecimus, recensitis etiam omnibus, quae sanctorum ecclesiae doctorum chorus olim cecinit: sed quaecunque obvia solummodo linguae nostrae memoria ex tempore suggesserit: non quod argumentis, quibus oppugnemus adversarios, careamus (quod quidem dicere nonnullus, opinor, adversariorum nostrorum semper audebit) qui enim istud fieri posset? cum ingentem argumentorum copiam sepositam habeamus, quantam mihi sanctorum Patrum libri abunde suppeditant. Nam aliorum quidam, dum in disputationis arenam descendunt, difficultates alias ex aliis exhauriant aliquando necesse est, quia quid praecipuum atque idoneum proferant, minime reperire possunt: me vero e magna difficultate in magnam difficultatem nova quadam et inopinata ratione coniiciunt arma, ut ita loquar, omnis generis, hastae, arcus, tela, quae ad expugnandos veritatis hostes multa mihi suppetunt. Iam enim dixerit quispiam, ad maximas me dubi-

A. M. 6859 Ind. 4 A. C. 1351 Imp. Io. Cantacuz. 5

ὁποίων ἂν εὐποροίην ἀφορμῶν ἐς τὴν τοῦ λέγειν παρασκευήν· ἀλλ᾽ ὁπόσας ἂν ἁγίων καὶ οἵας ἂν παραλιπὼν συμμαχίδας γραφὰς, μέρους λαβόμενος βραχυτάτου καὶ ἀποχρῶντος πρὸς ἔνδειξιν τῆς τῶν ἐχθρῶν ἀῤῥωστίας, ἀπαλλαγῆναι γένοιτ᾽ ἂν ἐν βραχεῖ.

tationis angustias esse redactum, non quidem qualia consecter argumenta, quibus ad dicendum paratus et accinctus abunde videar: sed potius quot et qualia sanctorum Patrum testimonia, quae plurimum causae meae patrocinantur, omittam; ut minimam eorum partem, quae adversariorum imbecillitati demonstrandae par sit, seligam; et sic breviter hac tota, quam suscepi, disputatione defungar.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ

ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ ΚΔ.

NICEPHORI GREGORAE

BYZANTINAE HISTORIAE

LIBER VIGESIMUS QUARTUS.

ARGUMENTUM.

Gregoras cum Cabasila et anonymo theologo disputare pergit.

α'. Ἐμοὶ δ' ὃ κἀν τοῖς πρόσθεν πολλάκις δεδρακέναι γέγονε, A. M. 6859 Ind. 4 A. C. 1351 Imp. Io. Cantacuz. 5.
μετρίων διὰ μῆκος ἁπτομένῳ, καὶ ὅσοις ἀφοσιοῦσθαι τὸ τῆς ἀληθείας κράτος ἐνῆν, τοῦτο δὲ κἀνταῦθα δρᾷν οὐκ ἔγωγ' ἂν ὀκνήσαιμι. τί γὰρ δεῖ πανοπλίας ἐνταῦθα καὶ σπουδῆς πολεμι- B κῆς, τῆς τῶν ἀγώνων παραῤῥυείσης ὥρας, καὶ μαρανθέντος τοῦ ὑπεκκαύματος, καὶ τῶν τότε ἀντιβαινόντων καὶ τὸ θυμούμενον τῆς ψυχῆς ἀναπτόντων, οὐκ ἐνὸν εἶναι μηδενὸς ἐν τῷ νῦν εἶναι. C ἄλλως τε κἀπειδὴ τῶν γε πλειόνων ἔφθημεν ἀνωτέρω μνησθέντες μάλα γε ἀποχρώντως, ὡς ἔμοιγε φαίνεται, περιττόν μοι δοκεῖ

1. Quod saepe mihi supra facere contigit, ut ob rerum dicendarum multitudinem pauca solummodo delibarem, quantum nempe ad comparandam veritati, cuius defendendae officio defungebar, victoriam sufficeret; idem me hoc etiam in loco facere non pigebit. Nam quid hic armatura universa opus est aut bellico studio, ubi iam certaminis tempus effluxit, eiusque suscitabulum prorsus exstinctum est, neque modo quidquam esse potest eorum, quae tunc nobis obsistebant et ignem irascentis animi accendebant? Aliunde vero pleraque supra, quantum ut opinor satis erat, commemoravimus. Unde mihi superflua et supervacanea res vide-

A. M. 6859 καὶ τῶν περιέργων οὐ μάλα τὸν πόδα κεκτημένον ἐλεύθερον, περὶ
Ind. 4 τῶν αὐτῶν ταὐτὰ στρέφοντας ἀεὶ τὴν ἀκοὴν ἀποκναίειν. οὐδὲ
γὰρ οὐδ᾽ ὡς ἐκείνοις δήπου τότε πλεῖστα μὲν εἴρηται, τυφλὰ δὲ
πάντα καὶ ἄγονα καὶ πρὸς τὸν αὐτὸν τῆς ἀτοπίας ἄγοντα πάντα
D κρημνὸν, οὕτω πολλῆς ἐνταυθοῖ κἀμοὶ δεήσει τῆς συμμαχίας.
ἀλλ᾽ ὥσπερ ἐν τῷ τοῦ ἀγῶνος ἐκείνου καιρῷ διὰ βραχέων εἰς
τὸν ἐκείνων ἐκείνους ὠθήσας κρημνὸν ἀπήλλαγμαι, οὕτω καὶ
πολλῷ μᾶλλον ἡσυχίας οὔσης, νῦν μετριώτερον ἢ κατὰ τὴν τότ᾽
ἀνάγκην μνησθέντος, οὐκ ἂν εἴη φάναι οὐδενὶ τῶν ἁπάντων,
ὡς οὐχ ἱκανῶς τῆς προθυμίας καὶ βουλήσεως ἔσχον ἐγὼ, κἂν τοῖς
E ἔργοις αὐτοῖς αἰσθέσθαι σαφῶς τοὺς ἐντυγχάνοντας ἐπεπείκειν.
ἃ γὰρ ἡμῖν τε πρόσθεν εἴρηται καὶ ὁρᾷν τοῖς βουλομένοις πρό-
κειται, ἦπου πολλή τις ἂν εἴη ἄνοια, λέγειν ὁμοίως ἀεὶ τὰ αὐ-
τά. ὅσον γὰρ τοῖς ἀντιθέτοις ἐκείνοις δεῖ τῶν ἀεὶ παραλλάξεων,
δι᾽ ἀῤῥωστίαν τῶν ἀεὶ λεγομένων αὐτοῖς, τοσοῦτον ἡμῖν, δι᾽
εὐρωστίαν τῶν εἰρημένων, δεῖ πρὸς τὰ ἑξῆς σιωπᾷν. παραπλη-
P. 702 σίως ὥσπερ, οἷς μὲν ἐν ἡλίῳ καὶ φωτὶ δρᾷν ἔνεστιν ἃ δρῶσι,
τούτοις δήπουθεν οὐδὲ μαρτύρων ἄν ποτ᾽ οὐδένων δεήσοι, αὐ-
τῶν ἐξ αὐτομάτου (φάναι) τῶν πραγμάτων τὴν ἀλήθειαν μαρ-
τυρούντων· οἷς δ᾽ ἐν σκότῳ καὶ νυκτὸς ἀδήλοις ἔνεστι βυθοῖς
ἐγκυβιστᾷν τοὺς τῆς σπουδῆς θεμελίους, τούτοις οὐκ ἔστιν ὀρ-
θῶς συνορᾷν οὔθ᾽ ὅθεν ἄρχεται, οὔθ᾽ ὅπῃ τελευτᾷ τῶν δρω-

8. μετριωτέρου coni. Capp. 17. ἐν add. Capp.

tur, neque satis procul ab inutili remota, de iisdem eadem semper verba versare, et aliorum aures obtundere. Nec enim, ut illi tunc multa caeca et sterilia effutierunt, quae omnia in easdem ineptias veluti praecipitant, ita mihi quoque hac in pugna multorum auxilio opus fuerit. Sed quemadmodum certaminis illius tempore ipsos in suum praecipitium paucis detrusi, et sic eo defunctus sum; ita nunc longe potiori ratione, cum disputationis aestus deferbuerit, pauciora quam pro illius temporis necessitate proferre mihi licebit: nec ullus omnium dicere merito poterit, me animi studio ac voluntate non satis promptum fuisse, licet iis qui ista legent, re ipsa persuasero ut haec evidenter perspiciant. Et certe stultum valde fuerit, eodem semper modo eadem repetere, quae prius a nobis dicta in promptu est quibuslibet conspicere. Quantum enim necesse est, ut illi adversarii dicta sua indesinenter varient, ob eorum quae proferunt infirmitatem; tantum necesse habemus ob dictorum nostrorum firmitatem et robur, caetera silentio praetermittere; eo fere modo, quo testibus nullis indigent ii, qui quae agunt, luce et palam fulgente sole faciunt; quandoquidem ipsae per se res ultro, ut ita dicam, veritati testimonium perhibent: contra vero qui in tenebris et profundae noctis caligine studii sui fundamenta praecipitanter iaciunt, ii recte conspicere non possunt, neque unde incipiat, neque ubi desinat suppositum operis sui fulcimentum.

A. C. 1351 Imp. Io. Cantacuz. 5

μένων ἡ βάσις. (B.) Καὶ πρῶτόν γε δὴ λεκτέον ἡμῖν ἐστι περὶ τῶν πνευμάτων, ὧν ὁ προφήτης ἐπὶ τὸν κύριον ἡμῶν καὶ σωτῆρα Χριστὸν ἀναπαύσεσθαι ἔφησεν· ἐπειδὴ καὶ ὁ τῶν φίλων B βέλτιστος ἡμῖν Καβασίλας τοῦτο πρῶτον ἡμῖν ὡς ἰσχυρὸν ἐπεπράχει τῶν λόγων ἐκείνων πρόβλημα. ταῦτα τοίνυν ἑπτὰ ὄντα ἄκτιστά τε καὶ ἅγια πνεύματα δεδογμάτικεν ἅπαντα εἶναι καθάπαξ ὁ Παλαμᾶς, καὶ οἱ θιασῶται. ἦν οὖν ἐκ πρώτης ἐπιβολῆς C προαγαγόντας εἰς μέσον ἡμᾶς αὐτὴν τοῦ σωτῆρος τὴν ῥῆσιν, ἣν τοῖς ἀποστόλοις εἰρήκει, μηδενὸς τὸ παράπαν ἑτέρου δεήσεσθαι πρὸς πειθὼ τῶν ἀκροωμένων, λέγω δὴ τήν, „πορευθέντες μαθη- V. 566 τεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος." οὐ πληθυντικῶς γὰρ ἐνταῦθα πνεύματα δέδωκε λέγειν· ἢ πῶς ἂν τὸ τρισυπόστατον τῇ θείᾳ φυλάττοιτο φύσει, πολλῶν καὶ οὐχ ἑνὸς τοῦ πνεύ- D ματος ὄντος; ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ πάνυ βραχυλογεῖν ὁ πολὺς τοῖς Λάκωσιν ἐκλήρωσε χρόνος ὡς τὰ πολλά, τοῖς δὲ φιλολογωτέροις δεῖ πλειόνων ἐνταῦθα μαρτυριῶν εἰς ἀκριβεστέραν τῶν ἐναντίων καθαίρεσιν, φέρε καὶ ἡμεῖς τὰ τοῦ πόθου τοῖς φίλοις ἀποδῶμεν ἀκροαταῖς, ὄκνων ἐκλαθόμενοι πάντων. Μάξιμος τοίνυν ὁ θεῖος τάδε περὶ τῶν ἑπτὰ διέξεισι πνευμάτων, ταὐτὸν δ' εἰπεῖν, ἀρετῶν. „καὶ ἐπαναπαύσεται," φησίν, „ἐπ' αὐτὸν ἑπτὰ E πνεύματα· πνεῦμα σοφίας, πνεῦμα συνέσεως, πνεῦμα γνώσεως, πνεῦμα ἐπιστήμης, πνεῦμα βουλῆς, πνεῦμα ἰσχύος, πνεῦμα φό-

(II.) Et primo quidem de septem spiritibus, quos propheta super dominum nostrum Salvatorem Christum requieturos esse affirmavit, nobis est disserendum; quoniam amicorum nostrorum optimus ille Cabasilas primum hoc veluti firmum illius dissertationis propugnaculum nobis obiecerat. Hos itaque septem omnes omnino increatos et sanctos esse spiritus Palamas eiusque gregales decreverunt. Statim igitur possemus nulla prorsus alia re ad persuadendos auditores indigere, si prima aggressione ipsa haec nostri Salvatoris in medium proferremus verba, quae Apostolis dixit. „Euntes," inquit, „docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti." Plurali numero spiritus efferre hic non permisit: alioqui, quomodo divinae naturae sarta tecta servaretur personarum Trinitas, si non unus, at plures essent Spiritus? Sed quia iamdiu obtinuit, ut summam breviloquentiam veluti proprio sibi iure Lacones ut plurimum vindicarent, litteratiores autem pluribus hoc in loco testimoniis opus habent, quibus adversarii accuratius refellantur; agedum, nos etiam amicorum qui nos audiunt desiderio faciamus satis, et omnem adeundi laboris metum oblivione conteramus. Divus itaque Maximus haec de septem spiritibus seu (quod idem est) virtutibus disserit. „Et requiescent," inquit, „super eum Christum septem spiritus; spiritus sapientiae, spiritus intelligentiae, spiritus cognitionis, spiritus scientiae, spiritus consilii, spiritus fortitudi-

A. M. 6859 βου Θεοῦ. ἔστι δὲ ἴδιον τῶν πνευματικῶν τούτων χαρισμάτων·
Ind. 4 φόβου μέν, ἡ ἀποχὴ τῶν κακῶν· ἰσχύος δέ, ἡ πρᾶξις τῶν ἀγαθῶν· βουλῆς δέ, ἡ τῶν ἀντικειμένων διάκρισις· ἐπιστήμης δέ,
F ἡ τῶν καθηκόντων ἀνόθευτος εἴδησις· γνώσεως δέ, ἡ κατὰ ἐνέργειαν τῶν ἐν ταῖς ἀρεταῖς θείων λόγων περίληψις· συνέσεως δέ, ἡ πρὸς τὰ γνωσθέντα διόλου τῆς ψυχῆς συνδιάθεσις· σοφίας δέ, ἡ πρὸς τὸν θεὸν ἀδιάγνωστος ἕνωσις· καθ' ἣν τοῖς ἀξίοις ἡ ἔφεσις, ἀπόλαυσις γίνεται, μεθέξει ποιοῦσα θεὸν τὸν μετέχοντα, καὶ τῆς θείας αὐτὸν ὑποφήτην καθιστῶσα μακαριό-
P. 703 τητος, κατὰ τὴν ἀέναον πρὸς τοὺς δεομένους τῶν θείων μυστηρίων ἀνεκπόμπευτον προβολὴν καὶ διέξοδον." ἐξηγούμενος δ' αὐτὸς τὰ αὐτά φησι· „τὸ πρὸς ἡμᾶς κατ' ἐνέργειαν πρῶτον ἀγαθόν, ὅπερ ἐστὶν ὁ φόβος, τελευταῖον ἀπηριθμήσατο τῆς γραφῆς ὁ λόγος, καὶ σοφίας ἀρχήν· ἀφ' οὗ κινούμενοι πρὸς τὸ τῆς σοφίας τέλος, τὴν σύνεσιν, ἀναβαίνομεν· μεθ' ἣν προσεχεῖς αὐτῷ γινόμενοι τῷ θεῷ, μόνην τὴν σοφίαν τῆς πρὸς αὐτὸν ἑνώσεως με-
B σιτεύουσαν ἔχοντες· οὐ γάρ ἐστι δυνατὸν ἐπιλαβέσθαι σοφίας, τὸν μὴ πρότερον διὰ τοῦ φόβου καὶ τῶν διὰ μέσου λοιπῶν χαρισμάτων τήν τε λήμην τῆς ἀγνοίας καὶ τὸν τῆς κακίας κονιορτὸν ἑαυτῷ παντελῶς ἀποσεισάμενον. διὰ τοῦτο θεῷ μὲν προσεχῆ

1. ἔστι δὲ] διάληψις ἀποδεικτικὴ ἐκ τῆς ἰδιότητος τοῦ πνευματικοῦ χαρίσματος. φόβου γὰρ ἴδιον ἀποχὴ τῶν κακῶν κ. λ. edd. 14. ὡς καὶ ed. ἀφ' ἧς ed. 15. γινόμεθα ed. 20. παντελῶς ἀποσεισάμενον om. ed.

nis, spiritus timoris Dei. Hae sunt autem spiritalium horumce donorum proprietates. Timoris proprietas est abstinentia a malis. Fortitudinis, bonorum operatio. Consilii proprium opus est, adversarios nostros dignoscere. Scientiae proprietas est genuina et sincera officiorum nostrorum notitia. Cognitioni propria est actualis comprehensio divinarum, quae in virtutibus sunt, rationum. Proprium intelligentiae munus est, efficere ut anima rebus in universum cognitis assentiatur. Sapientiae proprietas est ignota cum Deo unitio, per quam eorum qui digni habentur desiderium in fruitionem vertitur. Haec enim sapientia Deum participative saltem facit eum, qui particeps ipsius efficitur, eundemque divinae beatitudinis interpretem constituit, per iugem et continuam divinorum mysteriorum propositionem, et ab omnis arrogantiae fastu alienam enarrationem, in gratiam eorum, qui huiusmodi explicatione indigent." Porro idem sanctus Maximus haec planius exponens ita loquitur. „Quod respectu nostri primum actu bonum est (nempe timor) hoc sacra Scriptura postremum numeravit, et sapientiae initium vocavit; a quo nos impulsi, ad sapientiae finem (scilicet intelligentiam) adscendimus; quam adepti si fuerimus, Deo proximi et coniuncti adhaeremus: unam sapientiam habentes, qua media et interiecta, cum ipso Deo adunamur. Nec enim fieri potest, ut sapientiam adipiscatur, qui non prius per timorem, et reliqua intermedia sancti spiritus dona, ignorantiae lippitudinem et vitiorum pulverem a se prorsus excusserit. Quapropter Deo proximam sapientiam, nobis vero proximum

A. C. 1351 Imp. Io. Cantacuz. 5

τὴν σοφίαν, ἡμῖν δὲ τὸν φόβον, ἡ γραφικὴ τάξις διέθηκεν, ἵν' ἡμεῖς εὐταξίας μάθωμεν ὅρον καὶ νόμον." ὁρᾷς ὡς ἀρετὰς καὶ οὐχ ἅγια ταῦτα τίθησι πνεύματα. (Γ.) Περὶ δὴ τῶν τοιούτων C
ὁμοίως καὶ ὁ μέγας ἔφησε πάλαι Χρυσόστομος τά τ' ἄλλα καί· ,,ὅταν τις ἔχῃ χάρισμα ἀγάπης, λέγεται ὅτι πνεῦμα ἀγάπης ἔχει· ὅταν λάβῃ χάρισμα μαρτυρίου, λέγεται πνεῦμα δυνάμεως ἔχειν, τουτέστι χάρισμα. ἐπεὶ γὰρ τὸ δωρούμενον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιόν ἐστι, καλεῖται δὲ καὶ τὸ δῶρον ὁμωνύμως τῷ διδόντι, ἐὰν ᾖ τις πρᾶος καὶ ταπεινὸς τὴν καρδίαν, δῶρον ἔλαβε τῆς πραότητος, D
καί ἐστι θεοῦ χάρισμα." καὶ πάλιν· ,,ὅπου δεῖ μαθεῖν τὰ βάθη, καλεῖται πνεῦμα ἀποκαλύψεως. ὅπου δεῖ ἀγάπην ἔχειν, καλεῖται πνεῦμα ἀγάπης. ὅπου δεῖ σαφῆ λαλῆσαι τὸν διδάσκαλον, καλεῖται πνεῦμα σοφίας. ὅπου δεῖ λαλῆσαι τὸν ἀκροατὴν συνετῶς, κα- V. 567
λεῖται πνεῦμα συνέσεως." καὶ τί δεῖ πάντα καταλέγειν, τοῦ παντὸς λόγου τὰ ἴσα διεξιόντος τοῖς βουλομένοις ὁρᾷν; λεγέτω γάρ E
τις ἐμοὶ πρὸς θεοῦ παρελθὼν, εἰ πλείσνος τῷ σκέμματι δεῖ σαφηνείας, ὥστε μαθεῖν, τὸ μὲν πνεῦμα τὸ ἅγιον εἶναι ἓν, τὴν ἄκτιστον δηλαδὴ καὶ μίαν φύσιν τοῦ θεοῦ· ἃ δὲ τοῖς κτίσμασι χαρίσματα δίδοται, ἀρετὰς καὶ δῶρα διάφορα, καὶ ποιήματα αὐτοῦ, πνεύματα μὲν καλούμενα καὶ ταῦθ' ὁμωνύμως τῷ παρέχοντι πνεύματι, οὐχ ἅγια δέ· καθ' ἃ ὁ μέγας τούτοις συνᾴδει Βασίλειος, ,,εἴρηταί τισι," φάσκων, ,,ὅτι αἱ ἑπτὰ γυναῖκες (αἱ τῷ F

1. προσεχῆ add. ed. post ἡμῖν δέ. 3. δὲ coni. Capp.

timorem, a sacra Scriptura factus ordo disposuit; ut recti ordinis normam ac legem disceremus." Vides ut haec dona, virtutes, non autem sanctos spiritus esse statuat. (III.) Magnus pariter Chrysostomus de iisdem haec olim inter alia protulit. „Cum quis donum caritatis habet, spiritum caritatis habere dicitur; cum martyrii donum acceperit, spiritum, hoc est donum, virtutis et fortitudinis dicitur habere. Quoniam enim qui donat, spiritus sanctus est, donum vero idem cum donante nomen habet; si quis fuerit mitis et humilis corde, mansuetudinis donum, quae Dei gratia est, accepit." Et iterum: „Ubi profunda discere mysteria necesse est, revelationis tunc spiritus appellatur. Ubi caritas necessario est habenda, caritatis tunc spiritus vocatur. Quando necessum est ut clare et liquido loquatur doctor, sapientiae spiritus dicitur. Quando auditor intelligenter loqui debet, intelligentiae spiritus nominatur." Et certe quid opus est ut singula sancti huius Patris verba recenseam, quandoquidem toto illo sermone sanctus Chrysostomus eadem edisserit, ut iis, qui legere illum voluerint, patebit. Per Deum enim adiuro quemlibet, ut mihi dicturus accedat, an in hac nostra quaestione maiori sit opus evidentia, ut discamus unum quidem esse spiritum sanctum, increatam scilicet et unam Dei naturam: quas vero creaturis gratias Deus largitur, eas esse virtutes, varia dona et ipsius opera; quae spiritus quidem nomen commune habeant cum illo, qui ea impertitur: sed nunquam sancti spiritus appellentur. His consona sunt, quae Magnus Basilius disserit. „Quidam," inquit, „dixerunt se-

A. M. 6859 Ind. 4 προφήτῃ λεγόμεναι Ἡσαΐᾳ· ἐπιλήψονται ἑπτὰ γυναῖκες ἀνθρώπου ἑνός, λέγουσαι, τὸ ὄνομά σου κεκλήσθω ἐφ' ἡμᾶς) ἑπτὰ P. 704 πνεύματά εἰσιν, ἃ μικρὸν ὕστερον ὁ αὐτὸς οὗτος προφήτης καταριθμεῖσθαι μέλλει, ὡς ἐπαναπαυόμενα ἐπὶ τὸν ἐκ ῥίζης Ἰεσσαὶ ἐξανθεῖν μέλλοντα· πνεῦμα σοφίας καὶ συνέσεως, πνεῦμα βουλῆς καὶ ἰσχύος, πνεῦμα γνώσεως καὶ εὐσεβείας, πνεῦμα φόβου θεοῦ. ἅπερ διὰ τὸ πάντας ἐκκλῖναι, καὶ ἅμα ἀχρειωθῆναι, οὐκ ἔχοντα ᾧ ἐπαναπαύσεται ἀγαπητῶς, τοῦ κατὰ τὸν κύριον ἀνθρώπου λαβόμενα, ποιεῖ τὰ ἀναγεγραμμένα. ἀργεῖ γὰρ τὸ πνεῦ- B μα τῆς γνώσεως καὶ τῆς εὐσεβείας ἐν καιροῖς, ὅτε οὐκ ἔστιν ὁ συνιῶν, οὐκ ἔστιν ὁ ἐκζητῶν τὸν θεόν· καὶ οἱονεὶ ὄνειδός ἐστι ταῖς ἀρεταῖς τὸ μηδένα εἶναι τὸν ἀντεχόμενον αὐτῶν, ἀλλ' οἱονεὶ χηρεύειν αὐτάς, ἀπορίᾳ τῆς ὑποδεχομένης αὐτὰς ψυχῆς. τὸ γὰρ μηδένα δυνηθῆναι ἑλεῖν τῷ οἰκείῳ κάλλει, ἀλλ' ἐναπομεῖναι τῇ ἐρημίᾳ, ὥσπερ καὶ τῶν ἀρετῶν δοκεῖ καθάπτεσθαι. ὁ δ' ἐν ἑαυτῷ πᾶν εἶδος ἀρετῆς κατὰ τὴν ἄκραν τελείωσιν ἐπιδεικνύναι C μέλλων ἀφαιρεῖ τὸν ὀνειδισμὸν ἀπ' αὐτῶν." ἰδοὺ καὶ οὗτος οὐχ ἅγια πνεύματα λέγει ταυτί, ἀλλ' ἀρετὰς ἀνθρωπίνας ἐπαναπαυόμενα Χριστῷ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον. (Δ.) Καὶ ὁ μέγας δ' αὖθις Ἀθανάσιος, πρὸς Σεραπίωνα τὸν ἐπίσκοπον περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος γράφων καὶ τοὺς Πνευματομάχους ἐλέγχων, ἐν τῷ προ-

4. ἐπαναπαυσόμενα coni. Capp., quia Iesai. c. XI. est ἀναπαύσεται.
18. ἐπαναπαυομένας coni. Capp.

ptem illas mulieres, (de quibus ita loquitur Iesaias propheta: Hominem unum septem apprehendent mulieres et dicent: Nomen tuum super nos invocetur,) septem esse spiritus, quos paulo post enumeraturus est propheta, velut super eum requieturos, qui de radice Iesse floris in modum egressurus erat; spiritum videlicet sapientiae et intellectus, spiritum consilii et fortitudinis, spiritum scientiae et pietatis, spiritum timoris Dei. Qui quidem spiritus, eo quod omnes a rectitudine declinassent et simul inutiles facti essent, cum iam nihil haberent loci, ubi iucunde requiescerent; eum qui fuit in Domino Iesu hominem apprehendunt, et ita quaecunque scripta sunt adimplent. Tunc enim feriatur spiritus scientiae et pietatis, cum non est quispiam intelligens, neque quispiam Deum requirens; et quasi dedecore virtutes afficiuntur, cum nemo eas amplectitur: sed viduarum more nullam possunt reperire animam, quae ipsas velit suscipere. Quod enim propria sua pulchritudine capere neminem possint, sed in solitudine sua permaneant, hoc virtutes reprehensione quadam perstringere videtur. Verum qui omnem virtutis in se speciem ad summae perfectionis apices ostensurus est, is opprobrium ab eis aufert." Ecce hic quoque sanctus doctor spiritus hos non sanctos appellat spiritus, verum humanas virtutes, quae in Christo quatenus homine requiescant. (IV.) Magnus item Athanasius, epistola prima ad Serapionem, Thmuitenum episcopum, de sancto Spiritu scribens, et Pneumatomachos refellens, qui sese iactitabant apud

φήτῃ φάσκοντας Ἀμὼς ἀκούειν λέγοντος τοῦ θεοῦ, ὅτι ἰδοὺ ἐγὼ A. C. 1351 στερεῶν βροντὴν καὶ κτίζων πνεῦμα· „εἴπατε," φησὶν, „εἴ που τῆς Imp. Io. Cantacuz. 5 θείας γραφῆς εὑρίσκεται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον εἰρημένον ἁπλῶς D πνεῦμα, χωρὶς προσθήκης τοῦ λέγεσθαι τοῦ θεοῦ, ἢ τοῦ πατρὸς, ἢ ὅτι ἐμοῦ, ἢ ὅτι αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ υἱοῦ, ἢ παρ' ἐμοῦ (ὅ ἐστι παρὰ τοῦ θεοῦ) ἢ μετὰ τοῦ ἄρθρου· ἵνα μὴ ἁπλῶς λέγηται πνεῦμα, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα, ἢ αὐτὸ τοῦτο, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἢ Παράκλητος, ἢ ἀληθείας· ὅ ἐστι τοῦ υἱοῦ, τοῦ E λέγοντος· ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια· ἵνα ἀκούσαντες ἁπλῶς πνεῦμα ὑπονοήσητε εἶναι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον;" ἀλλ' ὁ μέγας ἐν προοιμίοις ταῦτ' εἰπὼν, καὶ προκαταστήσας τὸν λόγον, πολὺς ἐῤῥύη παρ' ὅλον τὸν λόγον, τὰς ἐκ τῆς θείας γραφῆς εἰς πλάτος ἐκτιθέμενος μαρτυρίας, ὡς ἐξεῖναι μανθάνειν τοὺς βουλομένους ἐκεῖθεν ἀρκούντως, ὡς ἕν ἐστι, καὶ οὐ πολλὰ, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, F οὐχ ὡς Παλαμᾶς φησι πάντας Πνευματομάχους ὑπερβαλλόμενος· V. 568 οὐδ' ἐκ πολλῶν ἓν, ὡς αὐτὸς καὶ τοῦτο προστίθησι, τῇ κακίᾳ κακίαν προσεξευρὼν καὶ ἐπιδαψιλευόμενος. ὅμως διὰ τοὺς ἀσθενεστέρους ἔνια τῷ παρόντι συντάγματι καὶ ἡμῖν ἐρανισαμένοις ἐκεῖθεν ἐκτίθεται. „ὥσπερ γέννημα μονογενὲς ὁ υἱός ἐστιν, οὕτω P. 705 καὶ τὸ πνεῦμα παρὰ τοῦ υἱοῦ διδόμενον καὶ πεμπόμενον καὶ αὐτὸ ἓν, καὶ οὐ πολλὰ, οὐδὲ ἐκ πολλῶν ἓν, ἀλλὰ μόνον αὐτὸ τὸ πνεῦμα. ἑνὸς γὰρ ὄντος τοῦ υἱοῦ, τοῦ ζῶντος λόγου, μίαν εἶ-

3. εὑρίσκετε ed. S. Athanasii. 4. ἢ ante τοῦ θεοῦ add. ibid. 5. ὅτι ante αὐτοῦ om. ed. 8. τοῦ λέγοντος om. al. 19. μονογενὴς υἱὸς ed. 20. Post αὐτὸ ἓν ed. add. ἐστι. 21. τὸ om. ed.

prophetam Amos Deum ita loquentem audire: Ecce ego firmans tonitru et spiritum creans: „Dicite," inquit, „an in aliquo divinae Scripturae loco sanctum Spiritum dici simpliciter Spiritum reperiatur, sine hac addita voce, Dei, vel Patris, vel meum, vel ipsius Christi et Filii, vel a me (hoc est a Deo) vel aliter nisi cum articulo; ita ut non spiritus simpliciter dicatur: sed ille Spiritus, vel conceptis verbis, Spiritus ille sanctus, vel Paracletus, vel spiritus veritatis, id est Filii, dicentis nimirum: ego sum veritas; ut vos nuda et simplici spiritus voce audita, sanctum Spiritum ibi esse designatum suspicemini?" Sed magnus iste doctor, cum haec epistolae initio dixisset, et veluti futuri sermonis fundamentum praestruxisset, per totam deinceps epistolam multus est in adducendis et fusius exponendis divinae Scripturae testimoniis, ut inde satis discere poterunt, qui eum legere voluerint, quibus probetur unum esse Spiritum sanctum: non vero multiplicem, neque ex multis unum, ut Palamas asserit, omnes Pneumatomachos hac in re superans, et eorum improbitati recens inventam a se magna veluti liberalitate addens improbitatem. Attamen in gratiam infirmiorum huic operi nonnulla inseruimus, quae ex eadem epistola collegimus. „Quemadmodum," inquit, „Filius est unigenita Patris aeterni proles, ita Spiritus, qui a filio datur et mittitur, unus ipse non multiplex, neque ex multis unus, sed solus idem spiritus est. Cum enim sit unus Filius, Verbum

A. M. 6859 Ind. 4 ναι δεῖ τελείαν καὶ πλήρη τὴν ἁγιαστικὴν καὶ φωτιστικὴν ζωὴν,
οὖσαν ἐνέργειαν αὐτοῦ καὶ δωρεὰν, ἥτις ἐκ πατρὸς λέγεται ἐκπο-
ρεύεσθαι." ἐντεῦθεν ἔχειν οἶμαι πάντα τινὰ συνιέναι τὴν τῶν πα-
B λαμναίων ἀνατροπὴν, καὶ μὴ πλειόνων ἔτι ῥημάτων δεήσεσθαι
πρὸς ἀκραιφνῆ μαρτυρίαν. ὅμως ἐπείπερ καὶ οὕτως ἓν ὂν τὸ
πνεῦμα τὸ ἅγιον πολλοῖς καὶ διαφόροις αὐτὸ τοῖς ὀνόμασι κέ-
κληκεν ἡ γραφὴ, βραχέα καὶ περὶ τούτου λεκτέον. „εἰ ὁ υἱὸς,
ἐπεὶ ἐκ τοῦ θεοῦ ἐστιν, ἴδιος τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἐστιν, ἀνάγκη
καὶ τὸ πνεῦμα, ἐκ τοῦ θεοῦ λεγόμενον, ἴδιον εἶναι κατ' οὐσίαν
C τοῦ υἱοῦ. ἀμέλει τοῦ Κυρίου ὄντος υἱοῦ αὐτὸ τὸ πνεῦμα εἴρηται
πνεῦμα υἱοθεσίας." καὶ πάλιν· „τοῦ υἱοῦ ὄντος σοφίας καὶ ἀλη-
θείας, γέγραπται τὸ πνεῦμα εἶναι σοφίας καὶ ἀληθείας." πάλιν·
„ὁ μὲν υἱὸς δύναμίς ἐστι θεοῦ καὶ κύριος τῆς δόξης, τὸ δὲ πνεῦ-
μα λέγεται πνεῦμα δυνάμεως καὶ πνεῦμα τῆς δόξης." (E.) Ἐγὼ
δὲ μεταξὺ λέγων ἐμνήσθην καὶ Γρηγορίου, τοῦ μεγάλου τῆς
D ἐκκλησίας φωστῆρος, τὰ ὅμοια τούτῳ διεξιόντος. ὅθεν οὐκ ἔμοιγε
δέδοκται, μὴ οὐ κἀκείνου τινὰ μαρτυρίαν ἐνταῦθα συνειληφέ-
ναι. λέγει γὰρ οὑτωσίν. „ἐγὼ φρίττω, τὸν πλοῦτον ἐννοῶν τῶν
κλήσεων, καὶ καθ' ὅσων ἀναισχυντοῦσιν ὀνομάτων οἱ τῷ πνεύ-
ματι ἀντιπίπτοντες. πνεῦμα θεοῦ λέγεται, πνεῦμα Χριστοῦ,

1. ζῶσαν ed. 2. ἥτις γε al. 8. Pro ἐκ τοῦ θεοῦ ed. ἐκ πατρὸς, al. ἐκ τοῦ θεοῦ καὶ πατρός. 10. τὸ om. ed. 12. πνεῦμα ante σοφίας ed. add. πάλιν τε ed. 13. Verba τὸ δὲ πνεῦμα — δόξης Capp. supplevit ex ed. 20. νοῦς Χριστοῦ add. ed. post πνεῦμα Χριστοῦ.

vivens, necessario etiam una est perfecta et plena, sanctificans et illuminans vita, ipsius videlicet efficacia et gratia, quae ex Patre procedere dicitur." Ex his, opinor, perspicere quisque nullo negotio poterit, quomodo prava et conscelerata Palamae dogmata refellantur, nec pluribus verbis opus erit, ut sincerum atque incorruptum veritati testimonium perhibeatur. Quia tamen, licet unus omnino sit Spiritus sanctus, multa et diversa ipsi nomina Scripturae sacrae contextus indidit, hac quoque de re paucis disserendum est. „Si Filius," inquit, „quia est ex Deo Patre, idcirco proprius est ipsius Dei Patris substantiae, pariter Spiritus sanctus, qui ex Deo esse dicitur, proprius Filii secundum substantiam esse necessario debet. Nimirum sicut Dominus noster Iesus est Filius; ita Spiritus ipse, spiritus adoptionis filiorum dictus est." Et iterum: „Ut Filius est sapientia et veritas, ita scriptum est Spiritum esse sapientiae spiritum et veritatis. Ut item Filius est Dei virtus et gloriae dominus, pariter Spiritus dicitur virtutis et gloriae spiritus." (V.) Ego autem inter disputandum de magno ecclesiae luminari Gregorio, qui eadem atque Athanasius edisserit, mentionem feci. Unde mihi visum est, quoddam saltem illius testimonium hic adhibere. Sic enim habet. „Equidem ipse ad tantam appellationum copiam dum attendo, atque adversus quot et quanta nomina frontem perfricent qui Spiritui sancto adversantur, totus cohorresco. Spiritus

πνεῦμα Κυρίου, πνεῦμα υἱοθεσίας, ἀληθείας, ἐλευθερίας, πνεῦμα A. C. 1351 σοφίας, συνέσεως, βουλῆς, ἰσχύος, γνώσεως, εὐσεβείας, φόβου Imp. Io. Cantacuz. 5 Θεοῦ. καὶ γὰρ ποιητικὸν τούτων ἁπάντων, πάντα τῇ οὐσίᾳ E πληροῦν· μετεχόμενον, οὐ μετέχον· συνέχον, οὐ συνεχόμενον· δάκτυλος Θεοῦ, πῦρ ὡς Θεός· σοφώτατον, καὶ πολύτροπον ταῖς ἐνεργείαις." καὶ τί δεῖ πλείους κἀνταῦθα λόγων ἡμᾶς ἀνελίττειν φάλαγγας, μνήμης εἵνεκά γε καὶ ταυτὶ τὰ μέτρια παρειληφότας ἐκεῖθεν; ἐξὸν, ὅτῳ μὴ ταυτὶ πρὸς ἔνδειξιν ἤρκεσεν, οὐ μόνον ἑπτὰ τοῦ θείου πνεύματος ἀπονητὶ λαμβάνειν ἐκεῖθεν ὀνόματα, F ὅτι μὴ καὶ πλεονάκις τε καὶ πεντεκαιδεκάκις ταῦτα, καὶ εἰ δεῖ κατ' αὐτόν γε φάναι τὸν νέον διδάσκαλον Παλαμᾶν, ἀπειράκις ἄπειρα, ἅπερ ἄκτιστά τε καὶ ἅγια πάντα δεδογμάτικε πνεύματα· πρᾶγμα τῶν ἐξ αἰῶνος οὐδενὶ, μηδ' ἐς ψιλὴν γοῦν ἐπίνοιαν ἀναληφθὲν, μὴ ὅτι γε τῶν εὐσεβεῖν αἱρουμένων· ἀλλ' οὐδ' Ἑλλήνων P. 706 ἢ βαρβάρων, ἢ ὅσοι φύσεως γοῦν ἄγονται θεσμῷ. σκοπεῖν οὖν ἄξιον, ὡς ἓν τοῖς ἁγίοις ὁμολογεῖται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ οὐ πολλὰ, οὐδ' ἐκ πολλῶν ἓν, ὡς Παλαμᾷ καὶ τοῖς αὐτοῦ θιασώταις κηρύττεται νῦν, οὐδ' ἔστιν ἄκτιστον οὐδὲν τῶν ἁπάντων, ὡς ἡμῖν πολλαχῇ τῶν θείων δέδεικταί τε σοφῶν διδασκάλων V. 569 καὶ ἔτι δειχθήσεται προϊοῦσι τρανότερον. (ϛ'.) Δεύτερον B δ' ἐπὶ τούτοις σκεπτέον ἐστὶν, ὅτι τε ποιήματα τοῦ θείου πνεύ-

1. αὐτοκύριος add. ed. post πνεῦμα Κυρίου. 10. τοσαῦτα coni. Capp. 15. θεσμῷ em. Capp. pro θεσμῶν. 19. ὡς add. Capp.

Dei dicitur, spiritus Christi, spiritus domini, spiritus adoptionis, veritatis, libertatis, spiritus sapientiae, intelligentiae, consilii, fortitudinis, scientiae, pietatis, timoris Dei; utpote cum omnia haec efficiat, et cuncta per essentiam suam repleat: participatur, non participat: continet, non continetur: dicitur Dei digitus, ignis ut Deus, sapientissimus et in suis operationibus varius ac multiplex." Quid necesse est plures hic verborum quasi turmas explicare, postquam inde haec modica, saltem recordationis gratia, excerpsimus? cum liceat, cuicunque haec minus sufficientem demonstrationem suppeditarint, non solum septem divini spiritus nomina ex illa sancti Gregorii oratione nullo negotio desumere, sed etiam pluries et quindecies tanta, atque ut novi doctoris Palamae verbis utar, infinities infinita; quae omnia tanquam totidem increatos et sanctos esse spiritus docuit: quae res post hominum memoriam ne quidem in meram ac simplicem mentis cogitationem cuiquam venit, nedum eorum qui pietatem profitentur, sed nec ulli gentilium aut barbarorum, vel caeterorum, quicunque scilicet naturae legibus ducuntur. Igitur operae pretium est advertere, iuxta unanimem sanctorum Patrum consensum, unum esse sanctum Spiritum, non multiplicem, neque ex multis unum, ut Palamas eiusque sectatores nunc praedicant. Nullam quoque omnium rerum, excepto Deo, increatam esse, iam ex multis sanctorum et sapientum ecclesiae doctorum locis ostendimus, et adhuc evidentius in disputationis nostrae progressu ostendemus. (VI.) Post haec secundo loco animadvertendum est, tum quod a

A. M. 6859 Ind. 4 ματος τῷ πολλῷ διδασκάλῳ ταῦτ' εἴρηται Γρηγορίῳ (ποιητικὸν γὰρ τούτων ἔφησε πάντων) ἃ Παλαμᾶς ἀκτίστους λέγων θεότητας αὐτὸν (ὡς εἴρηται) διαβάλλει τρανῶς καὶ ὀνομαστὶ, καὶ ὅτι πρὸς τοῖς πολλοῖς τούτοις ὀνόμασι καὶ δάκτυλον τὸ θεῖον C ἔφησεν ὁ θεῖος ἀνὴρ ὀνομάζεσθαι πνεῦμα. ὃ καὶ βουλόμενον τοῖς προτέροις ἐνδιατρίβειν ἔτι βιαίως ἀπάγει με πρὸς ἑαυτὸ λαμπρῶς ἐφελκόμενον. δεῖ τοίνυν τὴν ῥῆσιν ἐκείνην τὴν βλάσφημον τοῦ ἀνδρὸς εἰς μέσον αὖθις κομίζειν, ἀναμνήσεως ἕνεκα. μικροῦ γὰρ κἀμὲ διαφυγεῖν ἐδέησεν, ἀπασχολησάσης τῆς τούτου λήθης ἐφ' ἕτερα. ἔχει δ' οὕτως. „τὴν μίαν τῶν τοῦ πνεύματος ἐνεργειῶν D ὁ κύριος ἐν εὐαγγελίοις κατὰ μὲν τὸν Λουκᾶν δάκτυλον θεοῦ, κατὰ δὲ τὸν Ματθαῖον πνεῦμα τοῦ θεοῦ καλεῖται. ἐν τίνι δὲ πνεύματι ὁ κύριος ἐκβάλλειν ἔφη τὰ δαιμόνια, εἰ μὴ ἐν τῷ ἁγίῳ πνεύματι; τὸ ἓν ἄρα τῶν κατὰ διαίρεσιν χαρισμάτων πνεῦμα ἅγιόν ἐστιν· εἰ δὲ τὸ ἓν, καὶ τὰ ἄλλα πάντα." ὁρᾶτε τὴν κηφηνώδη τοῦ δυσσεβοῦς διάνοιαν, οἵας ἐξηγήσεις τοῖς θείοις ἐπάγει E ῥήμασι· καὶ ὅπως συλλογίζεσθαι πειρώμενος ὁ ἀμαθὴς ἐκ ψευδῶν τε καὶ ἀσεβῶν προτάσεων ψευδές τε καὶ ἀσεβὲς συνάγει συμπέρασμα. παρὰ γὰρ οὐδὲν λογισάμενος τῶν ἁγίων ἁπάντων, ἃς ἠκηκόειτε νῦν, ἐξηγήσεις δάκτυλον εἶναι προτίθησι μίαν αὐτὸς τῶν πολλῶν ἐκείνων ἐνεργειῶν, ἃς ἀκτίστους αὐτὸς πεποίηκε

12. καλεῖ al.

magno Gregorio effectus divini spiritus appellentur (horum enim omnium, inquit, causa efficiens est sanctus Spiritus) eae ipsae proprietates, quas Palamas deitates increatas vocat, et propterea ipsum, ut diximus Gregorium manifeste ac nominatim calumniatur; tum quod inter haec multa, quae divino Spiritui nomina indidit, ipsum etiam Dei digitum nominari divinus ille vir asseruerit. Licet autem supra dictis immorari amplius vellem, haec tamen, quam sancto Gregorio Palamas impegit, calumnia vi quadam ad se me rapit et manifeste attrahit. Necesse est igitur, ut illa ipsa Palamae blasphema verba in medium rursus adducam, ne illorum nos memoria fugiat. Parum enim abfuit quin me effugerent, dum Palamae oblitus ad alia, quae me distinebant, avocarer. Sic porro habet. „Unam e sancti Spiritus operationibus, in Evangelio quidem secundum Lucam, Dei digitum vocat Dominus; in Evangelio autem secundum Matthaeum Dei spiritum appellat. Atqui quo in spiritu Dominus a se daemonia eiici dixit, nisi in sancto spiritu? Ergo e gratiis gratuitis, quas Deus diversimode distribuit, una est Spiritus sanctus. Quod si de una dicitur, de caeteris quoque dici poterit." Videtis iam, quid sentiat impius ille ac fuco similis Palamas, qualem divinis verbis interpretationem subiungat, et quomodo iste imperitus, dum syllogismos conficere conatur, ex falsis atque impiis propositionibus praemissis falsam et impiam deducat conclusionem. Nam omnium Sanctorum, quas nunc audiistis, interpretationes nihili faciens ipse digitum Dei statuit unam esse ex multis illis operationibus divinis, quas idem increatas esse hodie confinxit; ubi sanctos Chri-

A. C. 1351 Imp. Io. Cantacuz. 5

τήμερον, διαβάλλων ὁμοῦ Λουκᾶν καὶ Ματθαῖον τοὺς τοῦ Χριστοῦ μαθητὰς, καὶ ἅμα αὐτὸν τὸν Χριστόν. αὐτοῦ γάρ ἐστιν ἡ τοιαύτη φωνή. ἔπειτα συμπεραίνει τὴν ἀκόλουθον ὁ μάταιος ἀτο- F πίαν, „τὸ ἓν ἄρα (λέγων) τῶν κατὰ διαίρεσιν χαρισμάτων πνεῦμα ἅγιόν ἐστι. εἰ δὲ τὸ ἓν, καὶ τὰ ἄλλα πάντα πνεύματά εἰσιν ἅγια." καὶ μὴν εἴπερ ἐχρῆν κατὰ τέχνην συλλογίζεσθαι τὰ ὑπὲρ τὴν τέχνην, οὕτω πάντως λέγειν ἐχρῆν· ἐπεὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον δάκτυλος ὠνομάσθη θεοῦ μεταφορικῶς, ὁ δὲ δάκτυλος τῷ λοιπῷ P. 707 καὶ ὅλῳ σώματι πέφυκεν ὁμοούσιος, ἐξ ἀνάγκης ὁμοούσιον ἄρα καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὗ δάκτυλος εἴρηται, δηλαδὴ τῷ θεῷ. ἀλλ' ἀμαθὴς ὑπάρχων ἐκεῖνος, καὶ συλλογίζεσθαι οὐκ εἰδὼς, ἔδοξεν, ἐν οὐκ εἰδόσι τοιαῦτα βλασφημῶν καὶ συλλογιζόμενος, τῶν εἰδότων πολλῷ γέ δήπου πιθανώτερος εἶναι, μήτ' αὐτὸς, ὡς ἔοικε, μήθ' οἱ ἑπόμενοι μήπω καὶ τήμερον αὐτήκοοι τοῦ εὐαγ- B γελίου γενόμενοι, λέγοντος· ὡς ὁ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον βλασφημῶν ἀσυγχώρητόν τε καὶ ἄφυκτον ἕξει τὴν κόλασιν. ἆρ' οὖν οὐ τοῦ ἐναντίου πνεύματος σαφῶς ἡ ἐνέργεια, ἣν ὁ ἀσεβὴς ἐνεργεῖται; ἆρ' οὐχὶ καὶ Ἰουδαίων ἐστὶν ἀσεβέστερος; ὃ γὰρ ὡς ὕβρεων ἐσχάτην προὔφερον τέως ἐκεῖνοι Χριστοῦ, ἐν Βεελζεβοὺλ ἐκβάλλειν λέγοντες αὐτὸν τὰ δαιμόνια, καὶ οὐκ ἐν δακτύλῳ θεοῦ, C εἶπον ἐν πνεύματι θεοῦ, τοῦθ' οὗτος ὑμῶν τῇ ἐκκλησίᾳ χαρίζεται τήμερον, ὡς ἥδιστον ἀνάθημα· φεῦ τῆς τῶν ἑπομένων V. 570 εὐηθείας· μᾶλλον δὲ, βαβαὶ τῆς ἀνοχῆς σου, Χριστέ! (Z.) „Al-

sti discipulos Lucam et Matthaeum, imo ipsum simul Christum, cuius est vox illa: digitus Dei, calumniatur. Deinde absurdam pariter conclusionem futilis iste Palamas his verbis colligit. „Ergo," inquit, „e donis gratuitis, quae Deus diversimode distribuit, unum est sanctus ipse Spiritus. Quod si de uno vere dicitur, alia quoque Dei dona totidem erunt sancti Spiritus." Attamen si artificialibus uti liceat syllogismis in iis rebus, quae omnem artem superant, argumentari sic oportebat: quoniam Spiritus sanctus Dei digitus per metaphoram appellatus est, et aliunde reliquo totique corpori consubstantialis est ex natura sua digitus, necessario itaque Spiritus sanctus ei, cuius digitus dicitur, Deo videlicet, est consubstantialis. Verum licet imperitus sit Palamas, neque conficiendorum artem syllogismorum calleat, tamen apud imperitos blasphemas hasce conclusiones deducens dignus visus est, qui longe maiorem doctis et eruditis fidem obtineret. Hucusque, ut apparet, necdum ipse, neque sectatores eius, illud quod in Evangelio dictum est, audierunt: Qui sanctum in Spiritum blasphemat, is inevitabili nullaque venia digno supplicio subiacebit. Nonne igitur adversarii et diabolici spiritus operatio ea est, qua impius iste possidetur et vexatur? Nonne Iudaeos ipsos impietate superat? Quod enim illi antea velut summam in Christum contumeliam proferebant, dum in Beelzebub, non vero in Dei digito seu in Dei spiritu, dicebant ab ipso daemonia eiici, hoc Palamas ecclesiae vestrae quasi gratissimum donarium largitur. O sectatorum eius stoliditatem! potius dicam, o quanta est tua,

A. M. 6859 λὰ τὸ ποιεῖν," φησί, „καὶ ἐνεργεῖν τῶν πολλαχῶς λεγομένων
Ind. 4 ἐστίν. οὐ γὰρ τὸ κτίζειν σημαίνει μόνον, ἀλλὰ πρὸς πολλοῖς ἑτέροις καὶ τὸ φυσικῶς ἐνεργεῖν· ὡς καὶ τὸν ἥλιόν φαμεν ποιητικὸν
D τῆς ἡμέρας, ἅτε φυσικῶς αὐτὴν ἐκτελοῦντα, οὕτω καὶ τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, καὶ τὰ τούτῳ συναπηριθμημένα, διατελοῦσιν ἄκτιστα, ἐπεὶ ποιεῖ καὶ ἐνεργεῖ ταῦτα τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὡς ἐμφύτους ἐνεργείας." ἀκούετε γραϊδίων φληνάφων, αὐτόχρημα φάναι, ληρήματα. Πνευματομάχος γὰρ ὑπάρχων σαφής, ἔπειτα
E φεύγειν πειρώμενος τοὔνομα, γίνεται χείρων ἔτι μᾶλλον ἐκείνων μακροῖς τισι μέτροις· καὶ κακὸν ποιῶν ἑαυτὸν ἀλλοπρόσαλλον, ἵνα δῆθεν λανθάνῃ διαδιδράσκων τοὺς τῆς κακίας ἐλέγχους, ὁ δὲ λέληθε μᾶλλον αὐτὸς ἑαυτὸν ἁλισκόμενος πανταχόθεν. οἱ γὰρ τῆς αὐτοῦ κακίας πατέρες Πνευματομάχοι, ποίημα λέγοντες εἶναι τὸ πνεῦμα, καθάπερ Ἄρειος τὸν υἱόν, ἀκολούθως καὶ κτίσμα
F τοῦτ' ἐξ ἀνάγκης ἔφασκον· ἅτε μὴ δυναμένης μήτε τῆς τεχνικῆς μεθόδου, μήτε φυσικῆς τῶν ἀνθρώπων γνώσεως, ἄκτιστον ποίημα λέγειν ποτέ. ὁ δὲ μηδὲν αἰσχυνόμενος ἄκτιστον ποίημα τετόλμηκεν ἤδη νομοθετεῖν ἐν ταῖς ἐσχάταις ταύταις ἡμέραις. ἐχρῆν οὖν καὶ ἡμᾶς ἐνταυθοῖ σιωπῇ τὰ τοιαῦτα μισήσαντάς τε καὶ τὰ ὦτα βύσαντας φυγεῖν ἀπὸ ἀκοῆς πονηρᾶς. ἀλλ' ἐπεί,
P. 708 διὰ τοῦ ἀνέλεγκτα ψεύδεσθαι τοῦτον ἀνόσιόν τε καὶ αὐτοχειροτό-

8. γὰρ coni. Capp. pro poster. καί.

Christe, patientia! (VII.) „Verum," inquit, „verba haec ποιεῖν et ἐνεργεῖν, id est facere et operari, sunt de illorum numero, quae plures habent significatus. Nec enim creare solummodo significant, sed praeter alia multa significant etiam naturaliter operari. Nam quemadmodum a nobis dicitur sol diem facere, utpote quam naturaliter perficit; ita tum spiritus veritatis, tum alii, quos eidem annumeravimus, increati permanent; quoniam eos ipse Spiritus sanctus, ut innatas et insitas operationes, facit atque operatur." Auditis, ut dicam plane quod res est, nugacium anicularum deliramenta. Cum enim ipsum esse Pneumatomachum liquido constet, ac deinde istam appellationem effugere conetur, Pneumatomachorum improbitatem longo superat intervallo, et mutabile malum se facit, ut nempe clam nobis effugiat, nec eius improbitas arguatur. Verum undequaque, quod non animadvertit, hac potissimum ratione certe captus est. Nam Palamiticae improbitatis patres Pneumatomachi, cum sanctum Spiritum esse factum dicerent (sicut Filium divinum Arius factum esse dixerat), necessaria quadam consecutione creatum esse ipsum asserebant; quandoquidem sive arte comparatas, sive a natura insitas hominum cognitiones consulamus, id quod factum est, increatum dici nunquam poterit. Sed Palamas, quem nullius rei pudet, novissimis hisce diebus, id quod factum esset, increatum statuere non dubitavit. Oporteret itaque ut haec omnia summo prosequuti odio sileremus, et obstructis auribus ab auditione mala declinaremus. Verum quoniam (ex eo quod impune mentiatur nefarius ille et suo-

A. C. 1351
Imp. Io. Cantacuz. 5

νητον δίκαιον, αἵ τε ἀρχαὶ καὶ ἐξουσίαι καὶ οἱ τοῦ αἰῶνος τουτουῒ κοσμοκράτορες χορηγοῦσιν αὐτῷ δι᾽ ἀμαθίαν τρόπαιον τοῦτο κατὰ τῆς ἀληθείας ἐγείρειν εἰς πλάνην τῶν ἁπλουστέρων· ἀνάγκη καὶ ἡμᾶς ἐνταυθοῖ γρηγορεῖν τε ἅμα καὶ τὸ τῆς ἀληθείας ἀναλαμβάνοντες ξίφος παῤῥησίᾳ κατὰ τοῦ ψεύδους ἐλαύνειν, τό γε ἡμῖν ἐφικτὸν, ὅπλα καὶ τεῖχος ἀκροπόλεως ἰσχυρὸν τὰς ἡμετέρας τοῖς ὀρθοδόξοις γραφὰς παρεχόμενοι, ἢ μᾶλλον B *τὰς τῶν θείων γραφῶν μαρτυρίας, ἵνα μὴ ἀκοῇ σκοτεινῇ τε καὶ ἀλαμπεῖ κατακολουθήσαντες εἰς βάραθρον ἑαυτοὺς συνωθήσωσιν ἀπωλείας. ἐπεὶ γὰρ τοσαύτας αὐτῷ καὶ τοιαύτας ἐγὼ συμφορήσας πρότερον μὲν διά τε τῶν στηλιτευτικῶν ἐκείνων καὶ ἀντιῤῥητικῶν, καὶ αὖ δι᾽ ὧν ἠκηκόειτε νῦν, οὐκ ἐμπέπληκα, οὐδέ γε συνιέναι πέπεικα, ἄκτιστον ἥκιστα πάντων εἶναι ποίημα· φέρε* C *λοιπὸν σαφεστέρων τινῶν, καὶ αὐτοῖς γνωρίμων εἰπεῖν σκαπανεῦσιν, ἁψώμεθα λόγων. ἔνδηλον γὰρ δήπου τοῖς ὅλοις, ὡς τὸ τῆς πίστεως ἡμῶν ἱερὸν σύμβολον, ἐν ἡμέραις πάσαις καὶ νυξὶν, ὁμολογίᾳ πᾶσιν ὀρθοδόξοις κοινῇ περιᾴδεται πάντη διηνεκὲς, ἐν κώμαις ἅμα καὶ πόλεσι καὶ σπηλαίοις καὶ ὄρεσι καὶ, συλλήβδην εἰπεῖν, ἐν πάσῃ γε τῇ γῇ καὶ ὅπῃ τῆς ὑγρᾶς οὐσίας διήκει τὸ ῥᾴδιον. ἔχει δὲ οὕτως· „πιστεύομεν εἰς ἕνα θεὸν πατέρα παντο-* D *κράτορα, ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων, καὶ εἰς ἕνα κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ*

5. ἀναλαμβάνοντας et deinde παρεχομένους coni. Capp.

met suffragio iustus Palamas) principes, potestates, quique saecularem hunc in mundum habent imperium, ipsi ob imperitiam suppeditant, unde ad simpliciores decipiendos hoc adversus veritatem tropaeum erigat et statuat, necesse est ut hic etiam vigilemus, et assumptum veritatis ensem libere in mendacium exseramus et, quantum in nobis erit, adigamus: arma pariter et aheneum arcis murum orthodoxis praebeamus, nostra videlicet conscripta opera, seu potius sacrarum Scripturarum testimonia; ne illi tenebricosam et caliginosam auditionem sequantur, sicque se ipsos in perditionis gurgitem coniiciant. Cum enim tot, tanta et talia, prius quidem in nostris invectivis et Antirrheticis, nunc autem in ea, quam audiistis, disputatione testimonia ipsi Palamae protulerim, nec tamen plene huic persuaserim, ut id, quod factum est, minime omnium increatum esse posse intelligeret: agedum de caetero clariora et ipsis fossoribus, ut ita dicam, nota verba usurpemus. Omnibus quippe notum est, sacrum fidei nostrae Symbolum, diebus cunctis et noctibus, communi omnium orthodoxorum confessione ubique iugiter, in pagis, urbibus, montibus et speluncis, atque, ut uno verbo complectar omnia, in universa terra, et quacunque aquarum natura facile pervadit, decantari. Porro sic habet istud Symbolum: „Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, factorem caeli et terrae, visibilium omnium et invisibilium; et in unum Dominum Iesum Chri-

A. M. 6859 Ind. 4 τὸν μονογενῆ, γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ πατρὶ,
δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο." ὁρᾶτε πῶς ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς τοῖς
V. 571 θείοις ἀναιρεῖται πατράσι διαῤῥήδην τὸ, ποίημα εἶναι τὸν δι'
E οὗ τὰ πάντα πεποίηται. γεννηθέντα γάρ φησιν, οὐ ποιηθέντα.
(H.) Ἀλλὰ καὶ ὁ μέγας Ἀθανάσιος ἐν τῇ πρὸς Σεραπίωνα πρώτῃ
τάδε διέξεισιν ἐπιστολῇ· „ἐν τούτῳ," φάσκων, (τῷ πνεύματι δηλαδὴ) „τὴν κτίσιν ὁ λόγος δοξάζει θεοποιῶν, καὶ υἱοποιῶν δὲ
προσάγει τῷ πατρί· τὸ δὲ συνδοξάζον τῷ λόγῳ τὴν κτίσιν οὐκ
ἂν εἴη αὐτὸ τῶν κτισμάτων." καὶ μετ' ὀλίγα· „ὁ γὰρ πατὴρ διὰ
F τοῦ λόγου ἐν πνεύματι ἁγίῳ τὰ πάντα ποιεῖ, καὶ οὕτως ἡ ἑνότης
τῆς ἁγίας τριάδος σώζεται." καὶ πάλιν· „εἰ τὰ ποιήματα βουλήσει καὶ εὐδοκίᾳ ὑπέστη καὶ ἡ κτίσις πᾶσα θελήματι γέγονεν, ἐκτός ἐστιν οὗτος τῶν βουλήσει γεγονότων, καὶ μᾶλλον οὗτός ἐστιν ἡ ζῶσα βουλὴ τοῦ πατρὸς, ἐν ᾗ τὰ πάντα γέγονε." καὶ πάλιν· „εἰ ἐν χειρὶ θεοῦ τὰ ποιήματα εἰργάσθη (γέγραπται γὰρ ὅτι διὰ τοῦ
P. 709 λόγου πάντα γέγονε, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν), εὔδηλον ὡς οὐκ ἂν εἴη ὁ υἱὸς ἔργον· ἀλλ' αὐτός ἐστιν ἡ χεὶρ τοῦ θεοῦ καὶ σοφία." καὶ τί δεῖ περὶ τὰ αὐτὰ διηνεκῶς ἀνειλουμένους τὰς ὑμῶν ἀκοὰς ἀποκναίειν; παριστᾷν ἱκανῶς τῶν λεχθέντων ἐχόντων, ὡς διῄρηταί τε πανταχοῦ τῆς γραφῆς τὰ ποιήματα τῆς ποιούσης οὐσίας· καὶ ὡς κτίσματα εἴη ποιήματα πάντως· καὶ ὡς τοὺς θείους διαβάλλει πατέρας, δέει μὲν τῶν οἰκείων ἐλέγ-

7. θεοποιῶν δὲ καὶ ed. 8. συνάπτον ed. 13. αὐτὸς ed. pro poster. οὗτος. 14. ταῦτα ed. 15. τοῦ θεοῦ ed. δὲ ed. 18. ἡ σοφία ed.

stum, filium Dei unigenitum, genitum, non factum, Patri consubstantialem; per quem omnia facta sunt." Videtis ut iam inde ab initio divini Patres Nicaeni illum, per quem omnia fuerunt facta, factum esse diserte negarint. Genitum enim inquiunt, non factum. (VIII.) Sed et magnus Athanasius in prima, quam ad Serapionem conscripsit, epistola haec edisserit. „In hoc," inquit, (Spiritu videlicet) „Verbum res creatas glorificat deificans, et in filios adoptans Patri adducit. Porro qui simul cum Verbo creatas res glorificat, ipse neutiquam creata res esse potest." Et paulo post: „Nam Pater per Verbum in sancto Spiritu omnia facit, eoque modo sanctae Trinitatis unitas servatur." Et iterum: „Si creatae res voluntate ac mero Dei beneplacito subsistunt, et omnis creatura voluntate Dei facta est, haud dubie istud Verbum extra eorum numerum est, quae libera Dei voluntate facta sunt, vel potius vivens est Patris voluntas et consilium, in quo facta sunt omnia." Et rursus: „si per Dei manum facta sunt ipsius opera, scriptum autem est, omnia per Verbum esse facta, et sine ipso factum esse nihil, clarum est utique filium non esse opus, sed Dei manum et sapientiam." Et sane quid necesse est ut, in iisdem perpetuo versati, vestras aures obtundamus, cum ex supra dictis abunde probetur, ubique sacris in Scripturis factas res a causa sua efficiente distingui, neque creatas res inter et factas quidquam esse discriminis? Satis etiam demonstratum est, quomodo sanctos Patres calumnietur Palamas, eorum verba, ne ipse

A. C. 1351 Imp. Io. Cantacuz. 5

χων τὰ ἐκείνοις λεχθέντα σιγῇ παριὼν, σκιωδῶς δ' ἐνίων ἐνιαχοῦ προσεμβάλλων γυμνά πως ὀνόματα, ἵνα δι' αὐτῶν συναρπάζῃ δῆθεν τῶν ἁπλουστέρων τὰς ἀκοάς. δῆλον δ' ἔσται μᾶλλον ἐξ B ὧν ὀνομαστί τε ἐμνήσθη καὶ ὧν τὰς ῥήσεις ἐκτέθειται, παρασπῶν τὴν αὐτῶν ὁλοκληρίαν, καὶ ἄλλα ἄλλως ἄλλοσε δεικνὺς καὶ διασπείρων τεμάχια, καὶ ἀνελευθέρῳ πανταχοῦ χρώμενος ἀναι- C δείᾳ, ὅπῃ ἂν καὶ ὅθεν οἴηται τὸ βουλόμενον εὐχερέστερον ἀνύσειν τῆς γνώμης, ὡς ἐκείνους τε προφανῶς διαβάλλοι καὶ ὡς οὐκ οἶδ' ὁπότερον, εἴτ' ἐξ ἀμαθίας μᾶλλον ἢ κακοηθείας δέδρακέ τε καὶ δρᾷ τουτοΐ, εἴτε τοῦτο μὲν οὐχὶ, διὰ δὲ κακοήθειαν καὶ μάλα μόνην μάλιστα ψυχῆς· εἰ δὲ καὶ ἐξ ἀμφοῖν, ὡς ἡ τῶν πολλῶν μακρὰ κεκράτηκε φήμη, ἥκιστ' ἔγωγε διοίσομαι. πολλαχοῦ γὰρ (ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰπεῖν) ἡλώκει τε καὶ ἁλισκόμενος D ὁρᾶται μάλα περιπετὴς καθιστάμενος ἑκατέροις, ὥστε ὁπότερον ἄν τις βούλοιτο προφέρειν κατ' αὐτοῦ, δεξιὸν ὑποκείμενον, οἶμαι, εὑρήσει τὸν ἄνθρωπον καὶ μάλα γέ τοι δεκτικόν. καὶ εἰκότερον τουτί. ὃς γὰρ ἂν οἰήσεως ἀωρίᾳ τὴν ἡγεμονίαν τῆς γνώμης πιστεύσας ἐπὶ τὰς τῶν θείων δογμάτων θύρας ἄνευ ἐπιστήμης, ὡς δέδεικται, λεξικῆς ἀφίκηται, αὐτὸς ἑαυτὸν πεπεικὼς E ὡς γνοίη καλῶς, ἑαυτόν τε ἔσφηλε τὰ μέγιστα καὶ σύν γε αὐτῷ πολλοῖς πολλῶν κακῶν ἑτέροις γίνεται τὰ ἐς ψυχὴν αἰτιώτατος.

8. ὡς οὐκ] Capp. hic nonnihil deesse videtur.

redarguatur, silentio praetermittens; alicubi tamen mera et nuda quorumdam nomina obscure interserens, ut iis ad se simpliciorum aures rapiat. Hoc autem magis patebit ex illis SS. Patribus, quos nominatim citavit, et quorum verba ita in medium adduxit, ut eorum sinceritatem atque integritatem detruncaret, aliter aliis in locis alia fragmenta exhibens et disseminans. Hinc illiberali ubique impudentia utitur, dummodo animi sui propositum adimpleat, undecunque et quomodocunque facilius sese illud adimpleturum esse opinatur. Hinc etiam sanctos illos Patres manifeste calumniatur: atque haud scio an ex ignorantia potius quam ex improbitate hoc fecerit et faciat: an vero non ita quidem se res habeat, sed sola praesertim animi malignitate id perpetrarit. Quod si, ut multus vulgi rumor obtinuit, per ignorantiam simul et improbitatem ita se gesserit, ego minime repugnabo. Nam ut plurimum multis in locis deprehensus est, et etiamnum deprehenditur in utrumque vitium impegisse; adeo ut utrumlibet adversus ipsum proferre quispiam voluerit, idoneum, opinor, subiectum et hominem ad utrumque maxime habilem sit reperturus. Et hoc profecto longe probabilius est. Qui enim importunae, quam de se imbibit semel, opinioni principalem animae partem concredidit, ac deinde ad aperiendas quasi divinorum dogmatum fores accedit, ea, quae vocabulorum rationem ut ostendimus expendit, scientia destitutus, et tamen sibi se illam pulchre callere persuasit; is maximos primum se in errores inducit, et tum in se tum in alios multos multa mala confert, unde ipsorum animae non leve

A. M. 6859 (Θ.) Τούτων οὕτως ἐχόντων, ὑπόλοιπόν ἐστι διδάξαι τὸν ἄνδρα
Ind. 4 καὶ τῆς τοῦ ἑτοιμάζειν τε καὶ κρίνειν λέξεως τὸ σημαινόμενον. ὁ
μὲν γὰρ, ὥσπερ τὸ ποιούμενον καὶ τὸ κτιζόμενον ἀποίητόν τε καὶ
F ἄκτιστον ἥγηται, οὕτω καὶ τὸ ἑτοιμαζόμενον καὶ τὴν κρίσιν
V. 572 ἄκτιστα εἶναι σημαίνειν ἡγεῖται, ἅττα ποτ' ἂν εἴη τὰ ἑτοιμαζό-
μενα καὶ κρινόμενα. ὁ μέγας τοίνυν φησὶν εὐθὺς Ἀθανάσιος· ὡς
„οἱ ἀσεβεῖς οὐ θέλουσι λόγον μὲν καὶ βουλὴν ζῶσαν εἶναι τὸν υἱὸν,
περὶ δὲ τὸν θεὸν βούλησιν καὶ φρόνησιν καὶ σοφίαν, ὡς ἕξιν συμ-
P. 710 βαίνουσαν· πειθέσθωσαν οὖν Σολομῶντι λέγοντι· ὁ θεὸς τῇ σοφίᾳ
ἐθεμελίωσε τὴν γῆν, ἡτοίμασε δὲ οὐρανοὺς ἐν φρονήσει. οὕτως
ἐν ψαλμοῖς· πάνθ' ὅσα ἠθέλησεν, ἐποίησεν. εἰ δὲ βούλησις τοῦ
θεοῦ ἡ σοφία ἐστὶ καὶ ἡ φρόνησις, ὁ δὲ υἱός ἐστιν ἡ σοφία, ὅρα
μὴ ὁ λέγων βουλήσει τὸν υἱὸν, ἴσον λέγῃ τὴν σοφίαν ἐν σοφίᾳ
γεγονέναι, καὶ τὸν υἱὸν ἐν υἱῷ πεποιῆσθαι, καὶ διὰ τοῦ λόγου
B τὸν λόγον ἐκτίσθαι." ὁρᾶτε πῶς εἰς ταὐτὸν συνάγει τὴν σημασίαν
τοῦ θεμελιοῦν καὶ ποιεῖν καὶ κτίζειν τῇ σημασίᾳ τοῦ ἑτοιμά-
ζειν. ἀλλὰ καὶ Δαβίδ, ἡ τοῦ θείου πνεύματος ἔμψυχος κιθάρα καὶ
μοῦσα ἁρμονικὴ, „ἑτοιμάζων ὄρη," φησὶν, „ἐν τῇ ἰσχύι αὐτοῦ."
καὶ πάλιν· „σὺ ἡτοίμασας εὐθύτητας· κρίσιν καὶ δικαιοσύνην ἐν
Ἰακὼβ σὺ ἐποίησας." ἰδοὺ καὶ οὗτος ταὐτοσήμαντον ἔδειξεν εἶναι
C τὴν ποίησιν τῇ ἑτοιμασίᾳ. οὔτε γὰρ οὐρανοὺς ἀκτίστους, οὔτ'

7. καὶ σοφίαν al. 8. καὶ ἀποσυμβαίνουσαν al. 9. Σολομῶνι ed. 11. ἡ βούλησις ed. 12. ὁ ἄρα λέγων ed. 13. λέγει ed. pro λέγῃ.

detrimentum accipiant. (IX.) Quae cum ita sint, restat ut horum verborum (parare et iudicare) significationem Palamam doceamus. Hic enim, sicut nonfactum et increatum existimavit esse illud, quod revera factum creatumque fuit, ita vocibus his (praeparatione et iudicio) res increatas designari putat, quaecunque tandem praeparentur et iudicentur. Statim itaque magnus Athanasius ita loquitur: „Nolunt impii filium esse Verbum et vivens consilium; sed contendunt ipsum esse apud Deum voluntatem, prudentiam, et sapientiam, quae velut habitus quidam Deo adveniant. Salomoni potius fidem adhibeant dicenti: Deus terram sapientia fundavit, et caelos in prudentia paravit. Sic in Psalmis dicitur: omnia quaecunque voluit, fecit. Quodsi voluntas Dei sit sapientia et prudentia, et aliunde Filius ipsa sit sapientia, cavendum est, ne qui Filium voluntate factum esse asserit, idem omnino dicat, ac si sapientiam in sapientia factam esse, Filium in Filio esse factum, et Verbum per Verbum creatum fuisse, affirmaret." Videtis ut verborum fundare, facere, et creare significationem eandem esse, quae verbi parare propria est, censeat sanctus Athanasius. Sed et David, animata illa spiritus divini cithara et harmonica musa, „praeparans," inquit, „in fortitudine sua montes." Et iterum: „Tu parasti directiones; iudicium et iustitiam in Iacob tu fecisti." Ecce hic etiam Propheta verborum facere et parare unam eandemque esse significationem ostendit. Nec enim caelos increatos, nec increatus terras

ὄρη γῆς ἄκτιστα κύριος ἔκτισε. καὶ μὴν οὐδ' εὐθύτης, οὐδὲ A.C. 1351
κρίσις, οὐδέ τι τῶν πάντων, ὅσα τε πεποίηκε καὶ ἃ ἡτοίμασεν, Imp. Io. Cantacuz. 5
ἄκτιστον οὐδὲν οὔτ' ἔφησέ τις, οὔτε φήσειέ ποτε, πλὴν εἰ μὴ μαίνοιτό τις. ἀκούομεν δὲ κἀν τοῖς εὐαγγελίοις, πῦρ ἡτοιμασμένον εἶναι τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ. εἰ οὖν ἄκτιστον κἀκεῖνο κατὰ τὸν Παλαμᾶν, καὶ θεὸς ἄκτιστός τε καὶ ἄναρχος D εἴη ἂν αὐτὸ, καὶ ἔσται διὰ ταῦτα θεὸς καὶ ὁ διάβολος ἄκτιστός τε καὶ ἄναρχος, θεωθεὶς τῷ ἀκτίστῳ κλήρῳ αὐτοῦ τῷ πυρί· καὶ γενήσεται τὰ τῆς ὀφειλομένης αὐτῷ κολάσεως, ὧν κατὰ τῆς ἀνθρωπίνης ἁπάσης ἔδρασε φύσεως ἐξ αἰῶνος, ἔπαθλον τοῦτο. καὶ γὰρ τὸ κράτιστον καὶ τοῦθ', ὡς ἔοικεν, ἐστὶν ὃ παρὰ πάντα μοχθεῖ τὸν χρόνον ὁ Παλαμᾶς, ἵνα θεὸν τὸν διάβολον καταστησάμενος ἅμα αὐτῷ καὶ τοῦ πυρὸς κληροῦχος ἐκείνου γένοιτο τοῦ E ἀκτίστου, καὶ οὐκ ἔτι φοβοῖτο τὴν κρίσιν τοῦ πάντων δημιουργοῦ καὶ θεοῦ, πρόξενον οὖσαν τοσούτου καλοῦ κατ' αὐτόν. ἀλλὰ γὰρ ἐλάθομεν δρῶντες ἐν πίθῳ τὴν κεραμείαν, ἕτερον τρόπον οὕτω γηρῶντα παιδεύοντές τε καὶ ἀσκοῦντες ἄνθρωπον τὴν τῶν λέξεων σημασίαν καὶ τέχνην, ἃ πεντεκαιδεκέτην μανθάνειν ἐχρῆν· καὶ δέος, μὴ οἱ φιλοσκώμμονες αἴσθωνταί τε ἡμᾶς περὶ τὰ τοιαῦτα ἀσχολουμένους καὶ οὐ ῥᾷστα καταγελᾶν ἡμᾶς γε ἀπόσχωνται. F διὸ δὴ τῶν τοιούτων ἀπαλλάττεσθαι τάχιον χρὴ, μὴ ἀσθενέστερα γένηταί πως εἰς τοὔμπροσθεν τὰ τῆς σπουδαιοτέρας ἡμῶν ἀσχολίας, ἀνακεραννύμενα πολλαῖς τε καὶ πολλάκις ταῖς ἐκείνου

montes dominus creavit. Et certe neque directionem, neque iudicium, neque quidpiam eorum omnium, quae fecit et praeparavit Deus, increatum dixerit quis, neque dicet unquam, nisi desipiat. In divinis etiam Evangeliis Diabolo et eius angelis paratum esse ignem audimus. Igitur si secundum Palamam increatus ignis ille sit, idem quoque increatus Deus et principii expers erit; ac proinde Diabolus erit increatus et principii expers Deus, increato igne illo, quae ipsius haereditas est, deificatus; et poena ipsi debita, ob mala quae a saeculo in universum genus humanum contulit, in huiusmodi praemium convertetur. Etenim istud ipsum praecipue videtur esse, quod semper tanto molitur opere Palamas, ut, cum ad Dei conditionem Diabolum evexerit, simul cum eo ignis illius increati haeres efficiatur; neque amplius omnium opificis et Dei iudicium pertimescat, utpote quod iuxta ipsius opinionem tantum bonum conciliet. At enim non advertimus nos in dolio figlinam exercere, dum iam senem hominem dedocentes, verborum significationem docemus, et ea instituimus arte, quam decimo quinto aetatis anno discere debuerat; et locus timendi est, ne qui mordacibus dicteriis et scommatis gaudent, nos huiusmodi rebus occupari animadvertant, et a deridendis nobis aegre abstineant. Unde his defungi citius nos oportet, ne deinceps in gravioris momenti negotiis defetiscamur, neve multis et iuvenilibus Palamae disciplinis nostrum studium commiscen-

A. M. 6859 τἀνδρὸς μειρακιώδεσι παιδείαις, καὶ τοσοῦτον οἴκοθεν ζημιού-
Ind. 4 μενα, ὅσον τῆς ἐκεῖθεν μεταλαμβάνει φαυλότητος. (Ι.) Καὶ
μὲν δὴ λοιπόν ἐστιν ἡμᾶς ἀναδραμόντας ἐκεῖσε δεικνύειν περί τε
P. 711 τῆς θείας μεταλήψεως καὶ ἅμα τοῦ θείου βαπτίσματος. „μέμνη-
σθε γὰρ (σφίσιν ἔφην) εἰπόντες, ὅσα καὶ περὶ τουτωνὶ τῷ ὑμῶν
ἑταίρῳ νενομοθέτηται Παλαμᾷ καὶ πρός γε Ἡρακλείας τῷ τού-
του θερμῷ θιασώτῃ· ὡς δαιμόνων εἴη σκοτεινῶν εὕρημα, μὴ
τὴν διάφορον τῆς οὐσίας ἐνέργειαν, ἀλλὰ τὴν θείαν εἶναι νομί-
V. 573 ζειν οὐσίαν αὐτὴν τὴν ἁγιάζουσαν ταῦτα. μήτε γὰρ τὴν θείαν
B πεφυκέναι βαδίζειν οὐσίαν ἐς ὅσα ὑφ᾽ ἥλιον, μήθ᾽ ὅσιον αὖθις
εἶναι πιστεύειν, αἷμα καὶ σῶμα τόν τ᾽ οἶνον γίνεσθαι καὶ τὸν
ἄρτον ποτὲ τοῦ Χριστοῦ· τύπον γὰρ ταῦτ᾽ εἶναι ἐκείνου, καὶ
οὐκ ἐκεῖνον αὐτόχρημα." μακρὸς δ᾽ ἂν εἴη χρόνος μηκύνειν, ἃ
περὶ τῶν τοιούτων αὐτοί τε ἔφασαν καὶ τοῖς γε σφετέροις συνέθε-
σαν γράμμασι· καὶ ἅμα οὐχ ὅσιον ὁσίων ἀνδρῶν ἀκοὰς ἐμπιπλᾷν
ἀσεβείας τοσαύτης· ἐξὸν ἑνί γε τῷ τρόπῳ ταυτὶ προεμένους ἐκεῖ-
C να διεξιέναι, ἃ ἂν λέγων οἴομαι τοῖς τὰ ὅσια βουλομένοις λαμ-
πρῶς χαριεῖσθαι. (ΙΑ.) Ὁ τοίνυν ἐκ Δαμασκοῦ φησιν εὐθὺς
Ἰωάννης, ὅτι „καθάπερ ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος, ἐπειδὴ ἔθος τοῖς
ἀνθρώποις ὕδατι λούεσθαι καὶ ἐλαίῳ χρίεσθαι, συνέζευξε τῷ
ἐλαίῳ καὶ ὕδατι τὴν χάριν τοῦ πνεύματος [ὁ θεὸς], καὶ ἐποίησεν
αὐτὰ λουτρὸν ἀναγεννήσεως, οὕτως ἐπεὶ ἔθος τοῖς ἀνθρώποις

6. τῷ add. Capp. ante Ἡρακλ. 19. ὥσπερ ed. 22. αὐτῷ ed.

tes tantum in nobis ipsis detrimenti patiamur, quantum inde vitii participando contraxerimus. (X.) Et sane superest, ut ad propositum reversi, quae divinam Eucharistiae participationem ac divinum simul Baptisma spectant, declaremus. „Nam (illis aiebam) meministis vos dixisse, quaecunque de his amicus vester Palamas, et insuper Heracleensis episcopus, ardentissimus ipsius assecla, statuerunt; a tenebrionibus videlicet daemonibus adinventam esse opinionem, qua quis a divina substantia operationem non distingui, sed ab ipsa divina substantia isthaec, Eucharistiam et Baptismum, sanctificari existimet. Nec enim, inquiunt, divina substantia eiusmodi naturae est, ut ad ea quaecunque sub sole sunt descendat: neque rursus fas est credere, vinum et panem Christi sanguinem et corpus unquam fieri. Illa quippe Christi figuram, non autem re ipsa Christum esse dicunt." Porro multum temporis insumerem, si fusius vellem recensere, quae de istis dixerunt ipsi, suisque scriptis consignarunt: aliunde vero nefas est aures piorum impietate tanta implere, cum his omissis una et eadem ratione liceat ea dicendo percurrere, quae ubi protulero in medium, iis qui sancta piaque desiderant rem, ut opinor, gratissimam fecero. (XI.) Statim itaque sanctus Ioannes Damascenus ita loquitur. „Quemadmodum in Baptismate, quia hoc est in more positum apud homines, ut aqua laventur et oleo ungantur, sancti Spiritus gratiam oleo et aquae coniunxit Deus, et fecit ut ea regenerationis lavacrum essent; ita quoniam

A. C. 1351 Imp. Io. Cantacuz. 5

ἐσθίειν ἄρτον, ὕδωρ τε καὶ οἶνον πίνειν, συνέζευξεν αὐτοῖς τὴν αὐτοῦ θεότητα, καὶ πεποίηκεν αὐτὰ σῶμα καὶ αἷμα αὐτοῦ, ἵνα διὰ τῶν συνήθων καὶ κατὰ φύσιν ἐν τοῖς ὑπὲρ φύσιν γενώμεθα. D σῶμά ἐστιν ἀληθῶς ἡνωμένον θεότητι τὸ ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου σῶμα· οὐχ ὅτι αὐτὸ τὸ ἀναληφθὲν σῶμα ἐξ οὐρανοῦ κατέρχεται, ἀλλ' ὅτι αὐτὸς ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος μεταποιεῖται εἰς σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ. εἰ δὲ τὸν τρόπον ἐπιζητεῖς πῶς γίνεται, ἀρκεῖ σοι ἀκοῦσαι ὅτι διὰ πνεύματος ἁγίου." (ΙΒ.) Ἀκούετε, πῶς οὐκ E ἐνέργειαν ἀνούσιόν τε καὶ διάφορόν φησι τῆς θείας οὐσίας ὁ μέγας τῆς ἐκκλησίας φωστὴρ, ἀλλ' αὐτήν γε τὴν θείαν οὐσίαν τοῦ πνεύματος· οὐδὲ τύπον γινόμενον σώματος ἐκείνου τοῦ σωτηρίου τὸν ἄρτον, ἀλλ' αὐτό γε ἐκεῖνο, καὶ οὐκ ἄλλο ἐκείνου. καὶ τό γε μεῖζον, ὡς οὐχ ἁπλῶς οὑτωσὶ παρῆλθεν εἰπὼν ἐν βραχεῖ, ἀλλ' F ὅλον ποιεῖται λόγον, καὶ λίαν πεφροντισμένον, καὶ σύν γε μακραῖς ἐπιεικῶς ἀποδείξεσι φυσικαῖς τε καὶ γραφικαῖς. πολλὴ γάρ τις τότ' ἦν ἡ θάλασσα τῶν τῆς ἐκκλησίας πολέμων, καὶ ὁ τῶν κυμάτων ἐκείνων ὄγκος σφόδρα γε ᾤδει πρὸς τῶν Εἰκονομάχων πάνυ σφοδρῶς ἀναῤῥιπιζόμενος, περί γε δὴ τῶν εἰρημένων, καὶ πρός γε τοῦ ἐν Θαβωρίῳ φωτός· ἐξ ὧν ἀφορμὰς οὐχ ὁσίας ἀνα- P. 712 πλάττοντες τόν τε τῆς εἰκονομαχίας ἠρέθιζον θόρυβον καὶ τὴν ἔνσαρκον τοῦ κυρίου διέβαλλον παρουσίαν· ὡς ἀνωτέρω που διελάβομεν καὶ ἡμεῖς, οὐκ ἐῤῥαθυμημένον τινὰ μηκύναντες λόγον·

3. γινώμεθα al. 4. ἡνωμένων ed. 6. μεταποιοῦνται ed. 7. θεοῦ ed.

moris est hominum, panem manducare, et aquam ac vinum bibere, suam iis divinitatem coniunxit, et eadem corpus et sanguinem suum effecit, ut per consueta et naturalia ad supernaturalia perveniamus. Vere corpus est divinitati unitum, quod ex sancta Virgine sumptum est corpus; non quod assumptum in caelos corpus inde descendat: sed quia ipse panis et vinum in corpus et sanguinem Christi convertuntur. Si autem quaeras, quomodo haec fiant, satis tibi sit audire, per sanctum Spiritum haec fieri." (XII.) Auditis, quomodo magnum ecclesiae luminare non operationem substantia vacuam et a divina substantia distinctam, sed ipsam divinam sancti Spiritus substantiam, neque salutaris illius corporis figuram, sed ipsum illud corpus nec ab illo aliud esse, panem eucharisticum asserat. Porro, quod maius est, non simpliciter neque in transcursu paucis haec verbis protulit: sed solidum atque integrum libri quarti caput magno studio hanc in rem elaboravit, et valde prolixas demonstrationes, tum ex naturalium rerum penu, tum sacris e Scripturis deprompsit. Tunc enim ecclesia gravi bello velut marina tempestate iactabatur, et valde intumescebat illorum moles fluctuum, quos vehementissime concitabant Iconomachi, tum de praedictis, tum de Thaborico lumine, disceptantes. Hinc erroris occasionibus, quas impie confinxerant, captatis, haereseos iconomachicae tumultum excitabant, et domini Iesu incarnationem calumniabantur, ut supra exposuimus, ubi nec nos piguit prolixiorem hac de re sermonem instituere. Tunc certe ma-

A. M. 6859 ὅτε δὴ καὶ πάσας μὲν ἀρχὰς, πάσας δ' ἐξουσίας, οἱ τῆς νόσου
Ind. 4 ταύτης ὑπηρέται διενενέμηντο, καὶ πᾶσα πάντων ἅμιλλα πρὸς
B τὸν ὅμοιον τῆς κακίας ταύτης ἐτέτακτο δρόμον, καὶ σχεδὸν ὁ
τῶν τηνικαῦτα βίος ἀνθρώπων, διὰ τρυφὴν καὶ βλακείαν, εἰς
τὴν τῶν βασιλικῶν θεσπισμάτων ἔκλινε κολακείαν, καὶ πάνυ βρα-
χεῖς τινες ἦσαν, ὧν ἐλεύθερον τῆς ψυχῆς ὑπῆρχε τὸ φρόνημα,
καὶ ἔζει τὸ τῆς καρδίας πῦρ, μεθ' οὗ καὶ πρὸς τὸ πολέμιον ἐκεῖνο
γενναίως ἀντεστρατεύοντο πῦρ, καὶ τοῖς λόγοις τοῦ σοφοῦ τοῦδ'
ἀνδρὸς συνεμάχουν ἐκ τῶν ἐνόντων, οἱ μὲν λόγοις, οἱ δ' ἔργοις,
C οἱ δὲ δι' ἑκατέρων. ὧν εἷς καὶ Θεόδωρος ἦν, ὁ πολλὴν μὲν τὴν
ἐκ λόγων σοφίαν, πολλὴν δὲ τὴν τοῦ σώματος καρτερίαν πρὸς
τὰς τῶν πολεμίων ἐκείνων πληγὰς ἐνδειξάμενος, καὶ δι' αὐτῶν
τοῖς πατρίοις τὸ βέβαιον καὶ ἀσάλευτον χαρισάμενος δόγμασι τὸ
V. 574 νεμόμενον ἔπαυσε τῆς κακίας ἐκείνης. καὶ μὲν δὴ πολλῶν ὄντων,
ἃ τῇ τοῦ θεοῦ ἐκκλησίᾳ καταλέλοιπε συγγράμματα, πλήρη σο-
D φίας ἐπιστημονικῆς καὶ ἅμα δ' εὐσεβείας σεμνῶς πανηγυριζού-
σης, ὁ μέγας οὗτος διδάσκαλος, ἔνια μὲν καὶ ἡμῖν εἰς τὴν ἀνω-
τέρω που χρείαν μεγίστην παρέσχετο συμμαχίαν· καὶ νῦν δ' αὖ-
θις κατὰ γνώμην ἂν εἴη καὶ οὐ μάλα γέ τοι ἀηδὲς ἐμοὶ, τῶν
ἐκείνου βίβλων, ὡς ἐξ ἱερᾶς τινος ὁπλοθήκης, τὸ καίριον καὶ
τῇ παρούσῃ χρείᾳ πάλιν ἀνειληφέναι ξίφος. προτίθησι γὰρ ἐκεῖ
E τὰ τῶν προέδρων τῆς εἰκονομαχίας ἐναγώνια ῥήματα πρότερον,
ἔχοντα οὕτως. (ΙΓ.) „Προγνοὺς," φησὶν, „ὁ Χριστὸς τὸν θάνα-

gistratus omnes, et caeteras imperii dignitates, huius, quae velut morbus cunctos infecerat, haereseos ministri distribuebant, et certatim omnes maxima contentione ad similem currebant improbitatem; quin et illius aetatis homines, ob vitae delicias et luxum, eo fere inclinabant animum, ut sanctionibus imperatoriis adularentur. Supererant paucissimi, quorum generosus ac liberior animus, itemque ardentissimus in corde ignis, contra inimicum illum ignem fortiter decertabant; et hoc in bello sapientis huiusce viri S. Ioannis Damasceni sermonibus pro sua quisque facultate, alii verbo, alii opere, utroque alii, opitulabantur. Horum unus fuit Theodorus Graptus, qui multam tum scriptis in sermonibus sapientiam, tum ad perferendas hostium illorum plagas corporis patientiam demonstravit. Unde firma et inconcussa, quae a maioribus accepimus, dogmata servavit, et grassantem ubique malitiam compescuit. Porro magnus hic doctor scripsit plures et Dei ecclesiae reliquit libros, qui uberem sapientiam cum scientia coniunctam et pietatem augusto splendore festam continent; ex quibus nonnulli quidem maximum et necessarium ad superiorem controversiam adiumentum nobis attulerunt: attamen perlubenti animo, nec sine quadam voluptate, rursus ex ipsius libris, ceu sacro ex armamentario, nunc opportunam ad praesentis disputationis necessitatem gladium educam. Ibi quippe statim proponit verba, quae velut classicum canentia proferebant Iconomachorum haereseos antistites. Sunt autem huiusmodi. (XIII.) „Christus,"

A. C. 1351 Imp. Io. Cantacuz. 5

τον αὐτοῦ ἠθέλησε τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ μαθηταῖς καὶ ἀποστόλοις παραδοῦναι, δι' οὗ ἠράσθη πράγματος, τύπον εἰς σῶμα αὐτοῦ· ἵνα διὰ τῆς ἱερατικῆς ἀναγωγῆς λάβωμεν ὡς κυρίως καὶ ἀληθῶς σῶμα αὐτοῦ." εἶτα ἐπιφέρει τὴν ἐκείνην οὗτος καθαίρεσιν οὑτωσί. F „ἡμεῖς δέ," φησὶν, „οὔτε εἰκόνα οὔτε τύπον τοῦ σώματος ἐκείνου ταῦτα λέγομεν, εἰ καὶ συμβολικῶς ἐπιτελεῖται, ἀλλ' αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ τὸ τεθεωμένον. τοῦτο καὶ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ παρεδίδου, λάβετε, φάγετε τὸ σῶμά μου, λέγων, οὐχὶ τὴν εἰκόνα τοῦ σώματός μου. ὡς γὰρ ἐκ τῆς παρθένου τὴν σάρκα διὰ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου ἑαυτῷ ὑπεστήσατο· εἰ χρὴ δὲ κἀκ τῶν καθ' ἡμᾶς τοῦτο δηλῶσαι, ὡς ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶ- P. 713 νος καὶ τὸ ὕδωρ φυσικῶς εἰς σῶμα καὶ αἷμα τοῦ ἐσθίοντος καὶ πίνοντος μεταβάλλεται, καὶ οὐκ ἂν εἴπομεν ἕτερον σῶμα γίνεσθαι παρὰ τὸ πρότερον, οὕτω δὴ καὶ ταῦτα ὑπερφυῶς ἐπικλήσει τοῦ ἱερατεύοντος, ἐπιφοιτήσει τε τοῦ ἁγίου πνεύματος, εἰς σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ μεταβάλλεται." ἰδοὺ καὶ ὁ μέγας οὗτος διδάσκαλος ταὐτὰ τῷ ἁγίῳ ἐκείνῳ φθέγγεται πατρὶ, καὶ B πολλῷ πλέον, ἢ Παλαμᾶς τοῖς ἀτοπωτάτοις ἐκείνοις Εἰκονομάχοις. ἁλίσκεται γὰρ κἀνταῦθα καὶ τούτους ἐς τὴν ὁμοίαν κακίαν ὑπερβαλόμενος, εἴ τις τὰ ἀμφοῖν παράλληλα θέμενος συνορῴη ἐγκλήματα· μάλα εἰκότως. τὰ γὰρ θεῖα δόγματα, κανόσι πατέρων ὀρθῶς ῥυθμιζόμενα, παραλύειν οὐκ οἶδεν οὐθ' ἣν

4. ἐκείνων coni. Capp.

inquiunt, „cum suam praenovisset mortem, sanctis discipulis et Apostolis suis, per id quod valde concupivit, figuram sui corporis tradere voluit, ut, accedente mystica sacerdotis benedictione, velut proprie ac vere corpus ipsius accipiamus." Deinde illorum verborum refutationem ita subiungit hic doctor. „Nos autem," inquit, „neque imaginem neque figuram illius corporis haec sacra Eucharistiae mysteria esse dicimus, quanquam symbolice conficiantur; sed ipsum Christi corpus deificatum. Hoc et suis discipulis tradebat: accipite, manducate corpus meum, dicens, non mei corporis imaginem. Ut enim ipse sibi per Spiritum sanctum carnem ex Virgine produxit; aut, si exemplo a nobis petito istud explicari oporteat, sicut panis et vinum et aqua naturaliter in corpus et sanguinem comedentis et bibentis transmutantur, nec dicemus unquam aliud a priori diversum corpus fieri; ita haec etiam Eucharistiae symbola, sacerdotis invocatione et sancti Spiritus adventu, in corpus et sanguinem Christi supernaturaliter transmutantur." Ecce hic quoque magnus doctor eadem profert, quae protulit olim sanctus ille Pater Ioannes Damascenus, et quidem multo magis quam Palamas eadem cum ineptissimis illis Iconomachis proferat. Hos enim hic etiam in similis malitiae collatione superat, si quis ea secum invicem collata conspiciat, quae possent ambobus exprobrari. Nec sane immerito. Nam divina catholicae fidei dogmata, cum sanctorum Patrum regulis ap-

A. M. 6859 Ind. 4 ἅπαξ ἥρμοσται συμφωνίαν πρὸς ἑαυτὰ, οὐδ' ἣν αὖ πρὸς τὰ ὁμό- C στιχα. τὸ δὲ κακὸν, οὐδέσι κανόσιν ἑπόμενον, συμφωνεῖν οὐκ οἶδεν οὐδέσιν· ἀλλὰ μάχεται μὲν τῷ φύσει καλῷ, μάχεται δ' οἷς ἔναγχος γέγηθε συμφωνῶν, μάχεται δ' ἐπίσης καὶ ἑαυτῷ. οὕτως ἐμμανῆ τε καὶ ἄτοπον ἔσχε τὴν ἕξιν ἀεὶ τὰ κακά. (ΙΔ.) Προσοιστέον δ' ὑμῖν καὶ ἃ Γρηγορίῳ τῷ Νυσσαέων εἴρηται πρότερον, D ἵνα γνῶτε τὴν τοῦ καλοῦ συμφωνίαν ἑκασταχόθεν καὶ πολλαχόθεν ὁμοίως ἔχουσαν. „ὁ ἄρτος," φησὶν, „ἄρτος ἐστὶ τέως κοινός· ἀλλ' ὅταν αὐτὸν τὸ μυστήριον ἱερουργήσῃ, σῶμα Χριστοῦ λέγεταί τε καὶ γίνεται." ἦ που μακρά τις ἂν εἴη σχολῆς ἀωρία, μὴ τοῖς οὕτω λεχθεῖσιν ἀρκουμένους πλείω ζητεῖν εἰς ἐκλογὴν τοῦ καλοῦ τε καὶ χείρονος ἔτι. ὁρᾶτε γὰρ ὑμεῖς, ὅπως ἀμογητὶ, E καὶ κατὰ τὸ αὐτόματον εἰπεῖν, ἀναῤῥήγνυται πανταχόθεν τὰ τῆς πονηρᾶς τοῦ ἀνδρὸς ἑορτῆς ἀνακαλυπτήρια, καὶ δέδεικται σαφῶς πάσαις μὲν αἱρέσεσιν ἔνοχος ὢν, πάσας δ' ὑπερβάλλων ἑκα- V. 575 σταχοῦ, πάσας δ' εἰς ἀναίρεσιν τῆς ἐνσάρκου θείας συνάπτων οἰκονομίας· ὡς ἀνωτέρω τε πολλάκις ἡμῖν δέδεικται καὶ πολλῷ πρότερον ἐν τοῖς ἡμῶν Ἀντιῤῥητικοῖς. πηγὴ δ' ἁπάντων κακῶν F τουτωνὶ καὶ θεμέλιος ἀμαθία καὶ οἴησις, οἷς φάρμακον οὐκ ἔστιν εὑρεῖν τῶν ἁπάντων οὐδὲν οὐδαμῇ· οὐδ' ἁλώσιμα ταῦτα τέχνῃ γένοιτ' ἂν οὐδενί γε τῷ τρόπῳ τῶν πάντων τινί. ἦ γὰρ ἂν ᾔδει καὶ αὐτὸς, ἀκούων τῶν ἱερῶν καὶ σοφῶν διδασκάλων τῆς

4. συμφωνοῦν coni. Capp. 6. τῷ em. Capp., τῶν apogr.

prime congruant, quem inter se semel effecerunt aut cum similibus aliis servant concentum, hunc dissolvere nequaquam possunt: malum autem, cum nullis regulis accommodatum sit, nullis consonat; sed ei, quod ex natura sua bonum est repugnat, ut et iis, quorum concentu paulo ante gaudebat, imo secum etiam peraeque pugnat. Adeo insane semper et absurde mala sese habuerunt. (XIV.) Verum operae pretium est ut ea vobis afferam, quae sanctus Gregorius, Nyssenorum episcopus, olim protulit, ut multis e locis et undecunque bonum sui semper esse simile, cognoscatis. „Panis," inquit, „hucusque communis est panis: cum autem eucharistico mysterio fuerit consecratus, Christi corpus dicitur et efficitur." Certe multo intempestivoque otio abundarent, qui supra dictis minime contenti adhuc plura quaererent, ut boni ac peioris delectus haberetur. Ipsi enim videtis, ut nullo negotio atque, ut ita loquar, sponte ac ultro erumpant undequaque nefanda hominis istius festa, et impia mysteria retegantur. Omnium haereseon Palamam reum evidenter peregimus; demonstravimus omnes haereticos ab ipso ubique superari; cunctas ab eodem connecti simul haereses, ut divinae incarnationis mysterium evertat, quemadmodum saepe supra et nostris in Antirrheticis multo antea ostendimus. Horum autem omnium fons atque causa malorum est ignorantia et arrogans de se concepta opinio, quibus nullum omnino inveniri potest remedium; neque ars ulla est, quae qualibet ratione possit haec sanare. Alioqui artem huiusmodi nosset ipse Palamas, qui a sacris et sapientibus ecclesiae doctoribus audiit,

A. C. 1351 Imp. Io. Cantacuz. 5

ἐκκλησίας, μὴ εἶναι διαφορὰν οὐσίας καὶ ἐνεργείας ἐφ' ἁπλῆς καὶ ἀσωμάτου φύσεως, καὶ μάλιστα πάντων τῆς θείας ἐκείνης καὶ ὑπὲρ νοῦν, μηδ' ἐς τοσαύτην ἥκειν διαίρεσιν, ὡς τὴν μὲν ἀμέθεκτον εἶναι παντάπασι κτίσμασιν ἅπασι καὶ ἄνω που περιγεγραμμένην, τὴν δ' ἐνέργειαν ἐς τὰ περίγεια κατιοῦσαν ἀνούσιον P. 714 σάρκα τε δύνασθαι φορέσαι μεθ' ἱλαρότητος καὶ αὐτήν τε μένουσαν ἄκτιστον ἄφλεκτόν τε διατηρεῖν τὴν ἀνθρωπότητα, καὶ πρός γε μεταδιδόναι καὶ τῆς οἰκείας ἀκτιστότητος αὐτῇ· ὃ τῇ θείᾳ οὐσίᾳ ἐνεῖναι οὐ συγκεχώρηταί οἱ. φθείρεσθαι γάρ φησι τὴν σάρκα, πρὶν αὐτῆς μετασχεῖν. τῆς γοῦν ἁγίας παρθένου μηδαμῆ φλεχθείσης μηδ' ἀναλωθείσης τῷ πυρὶ τῆς θείας οὐσίας, B συνάγεται κατ' αὐτὸν, μὴ τὴν θείαν οὐσίαν ἐξ αὐτῆς σεσαρκῶσθαι τοῦ λόγου, ἐνέργειαν δ' οὖν, ἄκτιστον οὖσαν μὲν καὶ αὐτὴν, ἀνούσιον δὲ καὶ ὑφειμένον πως καὶ μὴ πάνυ τοι φλέγον τὸ πῦρ κεκτημένην. οὐ γάρ ποτ' οὔτε του τῶν ἄλλων ἁγίων, οὔτ' οὖν Ἀθανασίου τοῦ θείου ἀκήκοε βοῶντος τοῖς Μανιχαίοις· „εἴπατε, οἱ ἐφευρεταὶ τοῦ καινοῦ καθ' ὑμᾶς εὐαγγελίου, πόθεν ὑμῖν κατηγγέλη, σάρκα ἄκτιστον λέγειν, ὥστε ἢ τὴν θεότητα C τοῦ λόγου εἰς μετάπτωσιν σαρκὸς φαντάζεσθαι, ἢ τὴν οἰκονομίαν τοῦ πάθους καὶ τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀναστάσεως, δόκησιν νομίζειν καὶ φαντασίαν. ἄκτιστος μὲν γὰρ πέφηνε μόνη ἡ ἁγία

11. φλεχθείσης Capp. in textu, in mg. coni. φθαρθείσης, in apogr. erat φθεχθείσης. 18. καταγγέλλῃ vel κατηγγέλθη edd. 20. ὡς δόκησιν ed. 21. καὶ φαντασίαν deest in ed.

in simplici atque incorporea et omnium maxime in divina illa, quae omnem intellectum superat, natura, nullum essentiae et operationis esse discrimen; nec eas inter se tantopere differre, ut essentia quidem ab nulla creatura possit ullo modo participari, et caelestibus locis quodammodo circumscripta sit. Operatio autem, seu efficacia per se minime subsistens, ad res terrenas descendat, libenter et hilare carnem gestet, ipsa increata et inconsumpta manens conservet humanitatem, cum qua insuper sibi propriam increati conditionem communicet; quod in divinam substantiam convenire Palamas inficiatur. „Caro enim," inquit, „prius absumeretur, quam divinae fieret substantiae particeps." Cum itaque sancta Virgo, divinae substantiae igne combusta aut consumpta non fuerit, colligitur secundum eius opinionem, divinam Verbi substantiam ex ipsa beata Virgine non fuisse incarnatam, sed operationem seu efficaciam quandam duntaxat, increatam quidem, sed per se minime subsistentem, quae inferiorem seu remissum ignem nec omnino combustivum possidebat. Numquam enim ullum e sanctis Patribus, sanctum praesertim Athanasium, audiit Manichaeis clamantem: „Dicite, auctores novi secundum vos Evangelii, undenam vobis praedicatum est, carnem increatam esse dicendam, ita ut aut deitatem verbi in carnem dilapsam et mutatam fuisse comminiscamini, aut oeconomiam passionis, mortis, et resurrectionis, meram apparentiam et phantasiam existimetis? Sola enim sancta deitatis Trinitas est increata et ae-

A. M. 6859 τριὰς τῆς θεότητος, ἀΐδιός τε καὶ ἄτρεπτος καὶ ἀναλλοίωτος." καὶ
Ind. 4 μετ' ὀλίγα· „τὸ γὰρ ἄκτιστον τῇ φύσει λέγεται ἄκτιστον, μήτε αὔ-
D ξησιν μήτ' ἐλάττωσιν ἐπιδεχόμενον." καὶ πάλιν· „τίς γὰρ ἀκούων
ἄκτιστον τὸ τοῦ κυρίου σῶμα, ἑαυτὸν δὲ ποιηθέντα καὶ κτισθέντα
εἰδὼς, οὐκ ἐννοήσει, ψευδεῖς μὲν εἶναι τὰς θείας γραφὰς, ἑαυτὸν δὲ
μὴ ἔχειν πρὸς τὸν Χριστὸν κοινωνίαν." καὶ μετ' ὀλίγα· „ἄκτιστος
γὰρ ὕπαρξις μόνη ἡ τῆς θεότητος νοεῖται· ὥστε καὶ τὴν ἄκτιστον
παθητὴν λέγειν ἀσεβὲς, καὶ τὴν παθητὴν ἄκτιστον ὀνομάζειν."
καὶ πάλιν· „ὅλως ἐν τοῖς ποιήμασι τὸ λεγόμενον ἄκτιστον τὸ
E μηδέπω ὑπάρξαν λέγεται, ὅτι μὴ γέγονε." καὶ ἀλλαχοῦ· „οὐχ ὡς
αἱρετικοί φασιν, ὅτι ἐνέργεια παρὰ τοῦ πνεύματος ἐγένετό τις ἐν
τῇ παρθένῳ, τοῦ τελεσθῆναι τὴν σάρκωσιν." (ΙΕ.) Τὰ δ' αὐτὰ
περὶ ἀκτίστου καὶ ὁ Νυσσαεὺς πρὸς Εὐνόμιον φάσκει Γρηγόριος·
„μόνη τῆς κτίσεως ὑπέρκειται ἡ θεία τε καὶ ἄκτιστος φύσις τοῦ
θεοῦ." καὶ πάλιν· „ἄκτιστον, πλὴν θείας φύσεως, οὐδέν." ὁρᾶτε
F πῶς ὑπὸ τῶν ἁγίων περιφανῶς ἀναιροῦνται Μανιχαῖοί τε καὶ
Ἀπολλινάριος, Ἄρειός τε καὶ Εὐνόμιος, οἱ ταὐτὰ τῷ Παλαμᾷ
πάντες φθεγγόμενοι· ὡς νῦν γε καὶ αὐτὸς ἐκείνοις ταὐτὰ φθεγ-
V. 576 γόμενος ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἐκείνοις συναναιρεῖται ξιφῶν. ὅτι δὲ καὶ
Εἰκονομάχος ὢν πεφώραται μὲν καὶ πρότερον ἐκ πολλῶν, ὡς
P. 715 ἐδείξαμεν, οὐχ ἧττον δὲ κἀκ τούτων, ἀκούσατε καὶ Θεοδώρου
τοῦ μεγάλου καὶ σοφοῦ τῆς ἐκκλησίας ἐκείνου κήρυκος, τηνι-

5. ἐννοηθήσεται ed. ἁγίας ed. 9. ὅλως μὲν οὖν ed. 11. ἐνέργειά τις ed. 18. Pro ὡς Capp. coni. ὅς.

terna, immutabilis et invariabilis." Et post pauca: „Nam quod increatum est, natura sua increatum dicitur, nec accessionem vel diminutionem admittit." Et iterum: „Quis enim, increatum si audiat Domini corpus, seque factum et creatum agnoscat, non coniectabit falsas quidem esse Scripturas divinas, et sibi nullam esse cum Christo communionem?" Et paucis interiectis: „Nam sola deitatis substantia increata esse intelligitur; ita ut impium sit, vel increatam substantiam vocare patibilem, vel patibilem increatam appellare." Et rursus: „Profecto inter creatas res illud increatum dicitur, quod nondum exsistit, quia factum non est." Et alibi: „Non, quod aiunt haeretici, aliqua energia, seu operatio, a sancto Spiritu facta est, ut incarnatio compleretur." (XV.) De increato eadem profert sanctus Gregorius Nyssenus contra Eunomium. „Sola (inquit) divina et increata Dei natura supra omnem creaturam posita est." Et iterum: „praeter divinam naturam, nihil est increatum." Videtis, ut a sanctis Patribus confodiantur Manichaei, Apollinarius, Arius et Eunomius, qui eadem cum Palama dicebant; quemadmodum nunc etiam ipse Palamas, easdem cum ipsis voces proferens, una cum ipsis eodem gladio iugulatur. Porro Iconomachus esse Palamas ex multis antea deprehensus est, sicut ostendimus, nec minus ex his potest deprehendi: quod ut pateat, audiatis velim magnum et sapientem illum ecclesiae praedicatorem Theodorum, qui tunc aderat et cum Ico-

A. C. 1351
Imp. Io. Cantacuz. 5

καῦτα παρόντος καὶ πολεμοῦντος συχνὰ τοῖς Εἰκονομάχοις, ἅτε ἐν χερσὶ τῆς μάχης καθισταμένης. „τὸ μὲν φθαρτὸν τοῦτο,” φησὶν, „ἐνδύσασθαι δεῖν ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν ἀθανασίαν, ὁ μέγας μυσταγωγεῖ ἀπόστολος· τὸ δὲ σῶμα ἀσωματότητα ἐνδύσασθαι, ἢ τὸ κτιστὸν γενέσθαι ἄκτιστον, ἢ τὸ περίγραπτον εἰς B ἀπεριγραψίαν μετατεθεῖσθαι, οὔπω μέχρι καὶ τήμερον ἤκουσται.” καὶ πάλιν· „εἰς θεότητος φύσιν οὐκ ἄν τι τῶν γεννητῶν καὶ τελούντων ἐν κτίσμασι μετασταίη ἄν ποτε, κἂν μυριάκις βλασφημοῦντες οἱ Εἰκονομάχοι φαίνωνται.” καὶ πάλιν· „τί οὖν, φθείρει ἡ ἀφθαρσία, καὶ ἡ ἀθανασία ἀπόλλυσιν; ἀλλ’ οὐκ ἔστι λόγον ἔχον τοῦτό γε.” ἀκούετε πῶς καὶ Εἰκονομάχοις ταὐτὰ φθεγγόμενος C Παλαμᾶς, ὁ τῆς νῦν ἐκκλησίας διδάσκαλος, τοῖς αὐτοῖς βάλλεται βέλεσι πρὸς τοῦ στρατηγοῦντος γενναίως ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας πατρὸς καὶ διδασκάλου τῆς ἐκκλησίας. καὶ ταῦτα μὲν τοῦτον ἔσχε τὸν τρόπον· καὶ οὕτω σύν γε θεῷ τοὺς λόγους ἠνύσαμεν, τούς τε νῦν ὑμῖν προστεθέντας καὶ οὓς μεταξὺ μὲν τότε τοῦ ἀγῶνος ἐνεστηκότος καὶ τῆς χρείας ἀναγκαζούσης διῄειμεν, νῦν D δὲ διὰ μῆκος παρελίπομεν.

β΄. Ἐκείνοις μὲν δι’ ἀπεχθείας καὶ βάρους μακροῦ τὰ λεγόμενα ἧκε, καὶ ἐς πολὺν τὸ θυμούμενον τῆς ψυχῆς ἐξεῤῥάγη σφίσι πυρσόν· καὶ ὥσπερ ἐμμανεῖς γενόμενοι δυοῖν ἔφασκον εἶναι θάτερον ἐξ ἀνάγκης· ἢ γὰρ, ἁγίους ὄντας, μὴ λέγειν τοιαῦτα· ἢ

6. μετατεθήσεσθαι al. et quidem rectius, iudic. Capp. 16. προστεθέντας em. Capp., προστεθέντες apogr. 19. ἀπεχθείας em. Capp., ἀπεχθείαν apogr.

nomachis assidue decertabat, utpote cum ad manus tunc ventum esset et pugna ferveret: „Quod,” inquit, „hoc quidem corruptibile oporteat induere incorruptibilitatem, et mortale hoc immortalitatem, magnus nos edocet Apostolus: at hucusque non est auditum, quod corpus incorporeitatem induere debeat, aut increatum fieri, quod creatum est, aut circumscriptum in incircumscriptum commutari.” Et iterum: „In divinitatis naturam nihil rerum factarum et quae in creaturarum albo recensentur, converti poterit, quamvis id Iconomachi sexcenties blasphemando effutiant.” Et rursus: „Quid igitur? incorruptibilitas corrumpit, et immortalitas mortem infert? at hoc ab omni ratione alienum est.” Auditis, quomodo Palamas, praesentis ecclesiae doctor, eadem cum Iconomachis verba proferens, iisdem quoque telis configatur a sancto Patre et ecclesiae doctore, qui suscepti pro catholica fide belli generosum sese ducem praebuit. Et haec quidem ita se habuerunt: sicque Deo iuvante sermones illos absolvimus, tum quos nunc in medium vobis referendo proposuimus, tum quos calente pugna et cogente tunc necessitate habitos, ob nimiam longitudinem modo praetermisimus.

2. Isti porro sermones illis valde odiosi ac molesti acciderunt, et erumpente ipsorum ex animis ira excanduerunt; et veluti quodam furore perciti e duobus alterum necessario consequi asserebant: „vel enim,” inquiebant,

A. M. 6859 Ind. 4 λέγοντας, ἁγίους οὐκ ἂν εἶναι· οὐδὲ γὰρ ἄν ποτε φαῖμεν ἡμεῖς, E οὔτε τὰ διειλημμένα πνεύματα, οὔκουν οὐδὲ τὰς τοῖς κτίσμασι διδομένας χάριτάς τε καὶ ἐνεργείας ἐκ τοῦ παντὸς αἰῶνος, ὡς οὐκ εἶεν κατὰ τὸ ἀναμφίλεκτον ἄκτιστα. εἰ γὰρ καὶ θεὸν διδόναι κτιστὰ συγχωροίημεν, τί ἂν εἴη τὸ τῆς θείας ὑπεροχῆς ἐξαίρετον; τοῦτο γὰρ καὶ ἀνθρώποις ἔξεστι ποιεῖν ἀεί, καὶ διδόναι οἷς ἄν τις ἐθέλοι ὁπόσα ἂν τῶν προσκαίρων καὶ ὅσα τῶν κτισμάτων ἐθέ- F λοι. θεὸς οὖν ἄκτιστος ἄκτιστα διδοίη ἂν κατὰ τὸ εἰκός. εἰ δέ τις ἄλλως ἐθέλοι λέγειν, ἀπόβλητος ἂν εἴη ἡμῖν ἐκ παντός γε τρόπου, κἂν οὐρανοῦ βοῶσι βρονταί, κἂν στοιχεῖα πάντα φωνήεντα καταστάντα λέγῃ ταυτί. (B.) Ἐμοῦ δὲ τῶν ἁγίων προκομίζειν ἐπιχειροῦντος τὰς βίβλους, ἐκεῖνοι μηδὲ μικρὸν γοῦν ἀνασχόμενοι ἐξανέστησαν, πολλὴν ἐμοῦ καταχέοντες χλεύην καὶ πλεῖστά τε λέγοντες ἕτερα καὶ „ὡς ἀσύνετα δρᾷς κατὰ σεαυτοῦ, βασιλικοῖς P. 716 ἀντιπράττων προστάγμασιν, ἐξὸν ἐνδόντα βραχὺ μείζονος ἢ κατὰ τὴν πρὶν ἀπολαύειν εὐμένειαν, ἔκ τε βασιλέων καὶ βασιλίδων, καὶ ἅμα πρὸς πάντων, ὅσοι τε τῶν συγκλητικῶν καὶ ὅσοι τῶν ἄλλως ἐχόντων αἰδοῦς καὶ τιμῆς. καὶ μὲν δὴ κεφάλαιον, ἔφασαν, ἔστω σοι τοῦτο τῶν λόγων, ὡς ἐπιμένων ταύτῃ τῇ σκληρότητι πολλῶν μὲν στερήσῃ τῶν ἀγαθῶν, πολλῶν δὲ πειραθήσῃ τῶν λυπηρῶν· καὶ ἅμα τῶν μὲν σῶν λόγων ὅσοι ἐπ' ἐκκλησίας ἐν B ταῖς τῶν ἁγίων ἀναγινώσκονται μνήμαις, πῦρ δαπανήσει πολλέ-

16. εὐμενείας coni. Capp. 20. στερηθήσῃ coni. Capp.

„Sancti sunt, et sic ista non dixerunt; vel ista dixerunt, ac proinde Sancti non sunt. Absit enim, ut dicamus unquam, non esse dubio procul increata, tum illa sancti Spiritus dona, quae Deus varie distribuit, tum gratias et operationes, quas ab omni aevo creaturis largitur. Nam si creatas res dari etiam a Deo fateremur, quid egregii praeter caetera et eximii divina maiestas haberet? Hoc enim facere semper ipsi homines possunt; nempe quibuslibet dare quotquot temporaria et quaecunque creata quispiam voluerit. Deus itaque, cum sit increatus, par est ut increata largiatur. Si quis autem aliter loqui velit, hunc omni prorsus ratione reiicimus, licet caelestis tonitruum clamor audiatur, licet omnia quoque elementa fiant vocalia et isthaec proferant." (II.) Cum vero me accingerem ad afferendos sanctorum Patrum libros, illi ne tantillum quidem sustinuere: sed statim surrexerunt, valde me irridentes, et haec inter alia plurima mihi dixerunt. „Nae tu," inquiebant, „imprudenter et insipienter adversus temet ipsum agis, quod sanctionibus imperatoriis obsistas; cum liceret (si paulo remissior esses) longe maiorem quam antea imperatorum, imperatricum, et omnium quicunque vel senatorii sunt ordinis, vel aliqua dignitate alia et honore fulgent, benevolentiam consequi. Caeterum (aiebant) sermonis nostri summa illa sit: si ita obstinatus permanseris, multorum quidem bonorum iacturam facies, multa vero tristia malaque habebis. Adde, quod sermones tuos omnes, qui per festos Sanctorum dies in ecclesia leguntur,

A. C. 1351 Imp. Io. Cantacuz. 5 V. 577

μιον καὶ ἀντίθετον ἅπαντας ἐν βραχεῖ, προστάττοντος βασιλέως· σὺ δ' ἄταφος θανὼν ἔξω που ῥιφήσῃ τῆς πόλεως." (Γ.) Ἐγὼ δ' ὑπολαβὼν Διοκλητιανοῦ καὶ τῶν ἐκείνου καιρῶν ἔφασκον εἶναι ταυτὶ τὰ ῥήματα· καὶ μή, τὰ μέγιστα χαριζόμενοι τῶν καλῶν, συγχεῖτε τὴν χάριν ἐν τῷ τῆς ἀπειλῆς σχήματι. τοὺς γὰρ C μαρτύρων ἐμοὶ στεφάνους ὑπισχνούμενοι χορηγεῖν κακίστοις ὀνόμασι τὰ βέλτιστα δοκεῖτε συγχεῖν· καὶ ὑμεῖς μὲν ὧν βασιλεὺς κύριος, ἀπειλεῖτε· ἐγὼ δ' ὧν ἐγὼ κύριος σύν γε θεῷ καὶ πάνυ φυλάττειν, ἀγωνιοῦμαι καὶ μέχρι θανάτου στήσομαι, τὸ φρόνημα τηρῶν ἀδούλωτον. εὐσεβεῖν μὲν γὰρ ἀνάγκη, ζῆν δ' οὐκ ἀνάγκη· καὶ θνήσκειν μὲν ὑπὲρ εὐσεβείας ἀνάγκη, θάπτεσθαι δ' οὐκ ἂν ἀνάγκη. κἀκεῖνοι μὲν ἐν τούτοις ἀπῄεσαν. (Δ.) Ἐμοὶ δὲ πάλιν D κλεῖθρα καὶ μοχλοὶ θυρῶν ἐπήγοντο, καὶ τῶν προτέρων πικρότεροι φύλακες. καίτοι γε ἐβουλόμην γ' ἂν ἐπ' αὐτῶν καὶ θάτερον μέρος τῆς σφῶν ἀπειλῆς τῇ προσηκούσῃ παραπέμψαι χλεύῃ, καὶ δεῖξαι κἀνταῦθα δαψιλέστερον, ὅσον τῆς ἀπονοίας τὸ ἄγνωμόν τε καὶ εὔηθες. οἱ δέ, ὡς ἔοικε, τὴν ἑαυτῶν αὐτοὶ καταγνόντες αἰσχύνην, κωφοὶ τοῖς λεχθησομένοις ἀπιόντες ᾤχοντο. εἶναι γὰρ Παλαμίταις τὸ σκοπιμώτατον, παῦσαι μὲν τὰς ἑορτὰς E τοῦ θεοῦ, τὴν ἔνσαρκον οἰκονομίαν μηδαμῶς αὐτοῦ προσιεμένοις· παῦσαι δὲ καὶ τοὔνομα τοῖς λόγοις τούτοις τοὐμὸν μετὰ τῆς ἐμῆς ἐμφαινόμενον εὐσεβείας. εἰ οὖν τοῦτο διδοίη τις, οὐκ

7. συγχεῖν em. Capp., συγχεῖναι apogr. 13. πικρότεροι em. Capp., πικρότερα apogr.

iubente imperatore, inimicus et infestus ignis brevi absumet; tu vero post obitum tuum extra urbem insepultus aliquo proiicieris." (III.) Illorum ego sermonem excipiens, „haec," inquam, „Diocletiano eiusque temporibus verba congruunt. Et certe cum maxima mihi bona gratificantes offeratis, nolite minarum obtentu gratiam istam confundere. Nam dum pollicemini fore ut Martyrum mihi coronas impertiatis, res optimas pessimis, ut videtur, nominibus confunditis. Et vos quidem ea minitamini, quae sunt penes imperatorem: ego autem (quae iuvante Deo constanter servare penes me est) certabo et usque ad mortem stabo, nemini mancipatam mentem conservans. Nam pietatis exercendae summa est necessitas, nulla autem vivendi: pro pietate quoque mori necesse est, non item sepeliri." Interim illi abierunt. (IV.) Ut autem arctius iterum custodirer, foribus admoventur serae, pessuli obduntur, et custodes prioribus acerbiores apponuntur. Maxime tamen optarem, ut alteram partem eorum comminationis congruo derisu prosequi coram ipsis mihi licuisset, et ibi luculentius ostendere, quanta fuerit vesanorum hominum amentia et stoliditas. Illi autem, ut videtur, perspecta sua ipsorum ignominia, obsurduerunt ad res dicendas, et discesserunt. Hunc enim sibi praecipuum Palamitae scopum proponunt, ut tum omnes Dei festos dies aboleant (quoniam incarnationis eius mysterium nullatenus admittunt), tum etiam impediant, ne amplius in istis homiliis ac sermonibus nomen meum mea cum pietate appareat. Quod si concederet quis-

A. M. 6859 Ind. 4 A. C. 1351 Imp. Io. Cantacuz. 5

ἂν φθάνοι τὰς Μωσέως καὶ Δαβὶδ καὶ πάσας Ἰουδαϊκὰς διαγράφων βίβλους, ἅτε χρόνοις ὕστερον ἐκκηρύκτου καταστάντος τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους ἡμῖν. καί μοι θαυμάζειν περίεστι, πῶς Νεστό- F ριον μὲν καὶ Εἰκονομάχους τἄλλα ζηλοῦσιν αὐτοῖς, ᾧ μάλιστά γε ἐχρῆν ὁπωσοῦν ἐχομένῳ φιλαυτίᾳ, ἐν τούτῳ μάλιστα ζηλοῦν οὐ γεγένηται νῦν. τὴν γὰρ τοῦ θεοῦ λόγου συγχέοντες ἐνανθρώπησιν ἐκεῖνοι, καὶ τὰς θείας ἐκ μέσου ποιοῦντες εἰκόνας, ὅσα P. 717 μουσουργοὶ καὶ λογογράφοι τῇ ἐκκλησίᾳ καταλελοίπασιν ᾄσματα καὶ λόγους, τούτων δ' οὐδὲν οὐδαμῇ συνεξώθησαν· ἀλλ' ᾖδον καὶ ἐτησίοις ἐγέραιρον πανηγύρεσιν. οὗτοι δέ, τό σφισιν εἰωθὸς κἀνταῦθα ποιεῖν οὐδαμῇ γε ὀκνοῦντες, καὶ ταύτῃ κἀκείνους τῇ κακίᾳ φιλονεικοῦσι νικῆσαι. αἰσχύνη γὰρ τοῦτο, καὶ μάλα ἀπόβλητον εἶναι νομίζεται Παλαμᾷ, καθ' ὁπόσα τοῖς ἀρχηγοῖς τῶν B αἱρέσεων εὕρηται σπέρμα δυσσεβείας ἀρκεῖσθαι, εἰ μὴ καὶ τὴν παρ' ἑαυτοῦ συνεισφέροι κακίαν ἐπὶ κακίᾳ. ἐνεργὸν γὰρ ἀεὶ τὸ φιλότιμον ὁ ἀνὴρ ἐνδείκνυται, πανταχῇ πάντας κακοὺς ἐν κακοῖς ὑπερβάλλων.

piam, fieri non posset, quin protinus Mosis, Davidis, et omnes Iudaeorum libros oblitteraret, utpote cum iampridem Iudaeorum gens a nobis damnata et proscripta fuerit. Et hoc mihi valde mirum accidit, quomodo Nestorium et Iconomachos in aliis aemulentur, nec tamen eosdem nunc aemulati fuerint, hac praesertim in re, in qua illos aemulari deberet is, qui qualicunque sui amore teneretur. Nam licet Dei Verbi incarnationem everterent Iconomachi, et divinas imagines e medio tollerent, attamen nullos hymnos, nullas homilias, nulla cantica, ex iis quae scriptores huiusmodi operum ecclesiae reliquerunt, abolevere: immo canebant et anniversariis honorabant solemnitatibus. At vero cum Palamitas, quod sui moris est, hic etiam perpetrare neutiquam pigeat, ista quoque Iconomachos improbitate superare contendunt. Probrosum enim et reiectaneum Palamae videtur, sibi satis habere quaecunque ab haereseon ducibus reperta sunt semina impietatis, nisi illorum improbitati suam quoque improbitatem conferat et adiungat. Namque actuosam semper ambitionem prae se fert Palamas, et malitia malos omnes ubique superat.

ANNOTATIONES

HIERONYMI WOLFII
CAROLI DUCANGII
IOANNIS BOIVINI
CLAUDII CAPPERONNERII.

ANNOTATIONES

Hier. Wolfii, Car. Ducangii, Io. Boivini, Cl. Capperonnerii.

Pag. 1, 1. *ed. Bonn.* Titul. *ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ ΡΩΜ. ΙΣΤ.*] In Codice Regio, qui libros undecim priores complectitur, titulus est, *Νικηφόρου τοῦ Γρηγορᾶ Ῥωμαϊκῆς σύνταξις ἱστορίας, περιέχουσα ἐτῶν ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα διήγησιν· ἤγουν ἀπὸ τοῦ βασιλέως Λάσκαρι κυρίου Θεοδώρου μέχρι τῆς βασιλείας τοῦ Καντακουζηνοῦ.* Id est, *Nicephori Gregorae Romanae historiae liber, continens annorum* CL. *narrationem, nempe ab imperatore Dom. Theodoro Lascari usque ad imperium Cantacuzeni.* Editio Wolfiana inscriptionem hanc praefert, *Nicephori Gregorae, Romanae, hoc est Byzantinae historiae libri* XI. *quibus res a Graecis imperatoribus per annos* CXLV. *a Theodoro Lascari priore usque ad Andronici posterioris obitum gestae describuntur* etc. Neutrum titulum retinuimus, propterea quod in utroque male subducta erat annorum ratio. Nam undecim libri priores historiam continent, non CL. aut CXLV. sed tantum CXXXVII. annorum, CXXXV. Davidi Chytraeo. Wolfium in errorem induxit codex suus, in quo scilicet huiusce historiae lib. XI. cap. XI. sect. 1. perperam anni viginti ab Urbe capta numerabantur, cum tredecim tantum numerari oporteret. Vide notas infra ad eum locum. BOIVIN.

Pag. 5, 4. *Ἡ δὲ γῆ τὴν ἄτρεπτον ταύτην ὁμοίως ἀρχῆθεν ἀεὶ τρεπομένη τροπήν*] Vel *τὴν ἀκινησίαν* intelligit: Terra enim centrum immobile universitatis rerum a plerisque statuitur: vel vices temporum, quibus nunc sterilis squalet, nunc foecunda floret, sicut Fortuna et Luna constantes in levitate sua dicuntur. WOLFIUS.

Pag. 5, 9. *ἦ γὰρ ἂν ἐλλιπὲς ἐδόκει*] Ita legendum, non *ἡ γὰρ ἄν*, ut legebat Wolfius. Sic infra lib. XV. cap. VI. sect. 1. *ἦ γὰρ ἂν ἐς τὸ δαψιλέστερον ἐσκομισάμενοι τἀπιτήδεια.* Sic apud Homer. Iliad. α. *ἦ γὰρ ἂν Ἀτρείδη νῦν ὕστατα λωβήσαιο.* BOIVIN.

Pag. 5, 15. *Καὶ προφήτας ἕτερον τρόπον*] Basilius Imp. in Paraenetic. cap. LXVI. *παρελθόντων τὰ πάθη τοῖς νῦν παροῦσιν ὑπάρχει διδασκάλια.* DUCANG.

Pag. 6, 8. Ἐπεὶ δ' ὅπερ ὀφθαλμὸς] Pachymeres lib. I. Hist. cap. 1. *ἱστορίας, ὡς ἄν τις εἴποι, ψυχὴ ἡ ἀλήθεια, καὶ τὸ τῆς ἀληθείας χρῆμα ἐπαναγκὲς ἱερόν.* Ideo Eunapius aiebat historicos, priusquam se ad scribendum accingerent, *τῆς ἀληθείας πρόθυρα καὶ πύλας* adorare debere. Vide Ciceronem II. de Oratore, et alios passim. DUCANG.

Pag. 6, 21. Ἀνδρονίκῳ τῷ Παλαιολόγῳ] Seniori, quem *πολὺν τὴν σύνεσιν* fuisse ait, cui proinde longe potius convenit, quam Iuniori, quo imperante potissimum vixit ac notus fuit Gregoras. Ad quem vero ex istius tempestatis historicis pertineat, vel quem praesertim spectet ista Andronici imp. expostulatio, ex iis, quae in ea carpuntur, non omnino promptum est assequi, nisi Georgius Pachymeres intelligatur, cuius pars historiae postrema res a Seniore gestas complectitur, in qua forte eidem principi paulo aequior visus sit, et quam demum absolvit illo imperante, et annum aetatis quinquagesimum agente, ut idem scriptor testatur lib. XIII. cap. ult. DUCANG.

Pag. 6, 23. Ἐπὶ τούτων τῶν ἀνδρῶν ἔτι παρόντων] Fortasse *περιόντων, illis adhuc superstitibus.* WOLFIUS.

Pag. 6, 24. Καὶ ἵνα μιᾷ τῶν] *ἀνανταπόδοτον*, nisi forte ab illo pendeat, *ὡς καὶ πρόφασιν εὔλογον δεδωκέναι* etc., quod tamen valde durum fuerit. WOLFIUS. Hic se haerere fatetur Wolfius. Est autem haec transitio similis ei, quae occurrit infra lib. IX. cap. X. sect. 8. *ἵνα δὲ πρὸς τὴν τοῦ παρόντος λόγου βεβαίωσιν καὶ παλαιοτέρῳ τινὶ διηγήματι χρήσωμαι· ὁπότε γὰρ Καμβύσου*, etc. Item lib. XI. cap. IX. sect. 2. *καὶ ἵν' ὡς ἐν κεφαλαίῳ διεξέλθωμεν ὅσα ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ ἡ τοῦ ἀνδρὸς εὐφυῶς κατέπραξε σύνεσις.... αὐτοῦ γὰρ ἅμα τῷ β.* BOIVIN.

Pag. 6, 25. Ἐπ' ἐμοῦ] *Mea aetate.* Sed quia se familiarissimum Andronico fuisse testatur Gregoras, converti, sententiam secutus, *Me audiente.* WOLFIUS. Recte Wolfius, *quam is audiente me habuit.* Sic *ἐπ' αὐτοῦ* lib. VIII. cap. VIII. sect. 1. lib. IX. cap. I. sect. 6. Sic *ἐφ' ἡμῶν* lib. VIII. cap. X. sect. 4. Sic denique *ἐπ' αὐτῶν* lib. IX. cap. X. sect. 8. Aliter tamen veteres. Theocritus, *Αἴθ' ἐπ' ἐμεῦ ζωοῖς ἐναρίθμιος ὤφελες ἦμες. Utinam mea aetate in vivis fuisses.* Vide notas Wolfii. BOIVIN.

Pag. 7, 5. Οἱ δὲ πρόθυμοι πρὸς τὸ λοιδορεῖν] Contra receptam ab omnibus historiae legem: *ὅταν γὰρ εἰς τὸ τῆς ἱστορίας ἦθος ἀναλαμβάνῃ, ἐπιλαθέσθαι χρὴ εὐνοίας καὶ μίσους, καὶ πολλάκις κοσμεῖν τοὺς ἐχθροὺς τοῖς μεγίστοις ἐπαίνοις, ὅταν αἱ πράξεις ἀπαιτῶσι τοῦτο· πολλάκις δ' ἐλέγχειν τοὺς ἀναγκαιοτάτους, ὅταν αἱ τῶν ἐπιτηδευμάτων ἁμαρτίαι τοῦ καθυποδεικνύωσι.* Anna Comnena in Prologo ad Alexiad. Christodulus, seu Cantacuzenus, in Prologo Hist. p. 4. *οὐ γὰρ ἀπεχθείᾳ τινὶ, ἢ φιλίᾳ (ἐξ ὧν τὸ ψεῦδος ἐπιπολὺ τίκτεται) πρὸς τούτους ἀπήχθην τοὺς λόγους, ἀλλ' ἀληθείας ἕνεκα, καὶ πρὸς ἀληθείας ἐραστὴν τούτους ποιοῦμαι.* DUCANG.

Pag. 8, 7. *Τὸ δὲ καὶ κακῶν ἀρχέτυπα*] Maximus Tyrius, serm. XII. ubi de historia: *νῦν δὲ ἀναμὶξ εἰσφύρεται πάντα ἐν τοῖς λόγοις, καὶ πλεονάζει τὰ χείρω, καὶ κρατεῖ τὰ αἰσχρὰ, καὶ τὸ πολὺ τῆς ἱστορίας πλεονέκται, τύραννοι, καὶ πολέμιοι ἄδικοι* etc. DUCANG.

Pag. 9, 15. *Ἅπερ ὁτονοῦν ἠκηκόεσαν*] Quo spectant quae habet Dio in Augusto, et ex eo Xiphilinus: *καὶ κατὰ τοῦτο πολλὰ μὲν οὐ γιγνόμενα θρυλλεῖται, πολλὰ δὲ καὶ πάνυ συμβαίνοντα ἀγνοεῖται, πάντα δὲ, ὡς εἰπεῖν, ἄλλως πως ἢ ὡς πράττεται διαθροεῖται.* DUCANG. *Ἃ παρ' ὁτονοῦν ἠκηκόεισαν*] Ita Cod. Reg. 2078. Wolfius legit, *ἅπερ ὁτ. ἠκ.* ut legitur in Cod. Reg. 2558. BOIVIN.

Pag. 10, 10. *Ἀλλὰ λόγοις καὶ τούτοις πλημμελῶς ἐξ ἔτι νέου δεδωκότες*] Verteram, *sed illa immatura aetate perperam descripserunt.* Sed videtur legendum, *ἑαυτοὺς δεδωκότες:* eumque sensum expressi. WOLFIUS. Wolfius putat legendum esse *ἑαυτοὺς δεδωκότες.* Sed nil necesse est. Nam verbum *δεδωκότες* referri potest ad *μακροὺς ἡλίους;* ut constructio sit, *δεδωκότες τοὺς μακροὺς ἡλίους τῇ τούτων σχολῇ*, *totis diebus in earum otio consumptis.* Facile tamen crediderim, non legendum quidem sed subaudiendum esse pronomen *ἑαυτούς.* Certe post verbum *διδόναι* passim apud Gregoram subauditur pronomen. Exempla habes lib. VI. cap. VI. sect. 4. lib. VIII. cap. V. sect. 1. et sect. 8. pag. 191. F lib. IX. cap. I. sect. 4. etc. BOIVIN.

Pag. 10, 13. *Εἰ δὲ μηδὲ τούτοις οὑτωσί πως ἐδίδουν, οὐδὲν μέγα τὸ ἐκείνων ὑπῆρχεν ἀντάλλαγμα*] *Davus sum,* inquit ille in comoedia, *non Oedipus.* Me vero, cum in Sphingem incidissem, Oedipum esse oportuit, quocunque eventu. Gratum mihi facient, qui aenigma hoc dexterius explicarint. WOLFIUS. Wolfius hoc loco Davum se ipse profitetur. Ego verti, *Verum etsi litteris totos dies in hunc modum non dedissent*, subaudiendo *τοὺς μακροὺς ἡλίους*, quod praecessit. Nunc autem malim subaudire *ἑαυτούς*, et sic vertere, *Verum etsi litteris totos sese in hunc modum non dedissent*, eodem plane sensu. BOIVIN.

Pag. 12, 11. *Ἄλλως τε οὐδὲ πάνθ' ὅσα*] Videtur addendum, *ἐπειδὴ οὐδὲ.* WOLFIUS.

Pag. 12, 24. *Ἔσται δῆλος ἐν τοῖς ἑξῆς*] Quae ab aliis depravata esse asserit, nusquam convellit in hoc opere: veriore fortassis expositione citra cuiusquam reprehensionem contentus. WOLFIUS.

Pag. 13, 9. *Τῆς γάρ τοι Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Λατίνων ἁλούσης*] Aprilis die XII. feria II. hebdomadis VI. ieiuniorum, anno Mundi iuxta Graecos VI. MDCCXII. Christi MCCIV. DUCANG. Constantinopolis capta a Latinis anno Mundi (ut Graeci numerant) VI. MDCCXII. Chr. MCCIV. Aprilis die XII. non ut Maur. David putabat, anno Mundi VI. MDCCXI. Chr. MCCIII. Cod. Reg. 2525[3]. in catalogo imperatorum, *Ἀλέξιος ὁ Δούκας ὁ Μούρτζου-*

φλος, μῆνας β΄. ἡμέρας ι΄. οὗ βασιλεύοντος, παρεδόθη ἡ Κωνσταντινούπολις πρὸς τοὺς Λατίνους, ἐν ἔτει ϛψιβ΄. κατὰ τὴν ιβ΄ τοῦ ἀπριλλίου μηνός. ἡμέρᾳ δευτέρᾳ. ἰνδικτιῶνος ζ΄. κατείχετο δὲ παρὰ τούτων χρόνοις νϛ΄. μῆσι γ΄. ἡμέρ. ιγ΄. Codex 2522. in simili Catalogo, Ἀλέξιος ὁ Δούκας ὁ Μούρτζουφλος, ἡμέρας ο΄. καὶ αὐτίκα γέγονεν ἡ ἅλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Λατίνων, κατὰ τὴν ιβ΄ τοῦ ἀπριλλίου μηνὸς, τῆς ζ΄ ἰνδικτ. τοῦ ϛψιβ΄ ἔτους, ἐλθόντων καὶ πεσόντων ἀντικρὺ ταύτης εἰς Χαλκηδόνα, κατὰ τὴν κζ΄ τοῦ ἰουνίου μηνὸς, τῆς ϛ΄ ἰνδικτ. καὶ σκυλευόντων τὰ περικύκλῳ αὐτῆς χρόνον ἕνα. Cum his codicibus consentiunt Georgius Acropolita, Villharduinus, et alii. Mauritius David primam oppugnationem cum expugnatione confundit. Urbs primum a Latinis obsessa est anno Mundi VI. MDCCXI. At non capta nisi anno VI. MDCCXII. Vide Nicetam Choniatam. BOIVIN.

Pag. 13, 15. Ἀναγορευθῆναι συμπέπτωκε βασιλέα Θεόδωρον τὸν Λάσκαριν] An. Mundi VI. MDCCXIII. Nam imperavit annos XVIII. quorum ultimus fuit annus Mundi VI. MDCCXXX., ut constat ex Cod. MS. Reg. 2731. fol. 46. V. ubi haec imperatorum series chronologica occurrit.

*)		**)	***)
,ϛψλ΄.	Θεόδωρος Λάσκαρις ὁ πρῶτος.	ιη΄.	,αφμε΄.
,ϛψξγ΄.	Ἰωάννης Δούκας ὁ Βατάτζης.	λγ΄.	,αφοη΄.
,ϛψξζ΄.	Θεόδωρος Λάσκαρις παῖς Ἰωάννου.	δ΄.	,αφπβ΄.
,ϛψϟα΄.	Μιχαὴλ Παλαιολόγος.	κδ΄.	,αχϛ΄.
,ϛωλϛ΄.	Ἀνδρόνικος, ὃς Ἀντώνιος μοναχός.	με΄.	,αχνα΄.
,ϛωμθ΄.	Ἀνδρόνικος ὁ ἔγγονος αὐτοῦ.	ιγ΄.	,αχξδ΄.
,ϛωξγ΄.	Ἰωάννης ὁ Καντακουζηνός.	ιδ΄.	,αχοη΄.
,ϛϡ΄.	Ἰωάννης ὁ Παλαιολόγος γαμβρὸς αὐτοῦ.	λζ΄.	,αψιε΄.

BOIVIN.

Pag. 13, 17. Προσεῤῥύησαν] Nicetas in Balduino N. VII. DUCANG.

Pag. 13, 19. Ἀλεξίου Κομνηνοῦ] Cogn. *Magni*, ducis Trapezuntini, Andronici Comneni Tyranni ex filio Manuele nepotis. Vide Familias nostras Byzantinas p. 192. DUCANG.

Pag. 13, 21. Κομνηνὸς Μιχαὴλ] Ex Angelorum stemmate. Vocabatur autem *Michaël Angelus Comnenus*, Ioannis Angeli Sebastocratoris filius nothus, de quo pariter egimus in eadem lucubratione pag. 208. DUCANG.

Pag. 14, 6. Δολόϊχος] Postea Λοδόϊχος: eadem μεταθέσει, qua Νικόλαος et Λαόνικος, et apud nostrates Bolgangus et Gangolfus. WOLFIUS. Καὶ ὁ κόμης Πλέης Δολόϊχος] Wolfius interpres,

*) Annus Mundi, quo quisque imperare desiit. BOIVIN.

**) Anni imperii. BOIVIN.

***) Anni a Philippo Aridaeo. BOIVIN.

et Pleae Comes Doloïcus, quem errorem erravit etiam apud Nicetam Choniaten, in Balduino, N. IV., ubi pariter indigitatur *Ludovicus Comes Blesensis*, utroque scriptore vocem *Blois*, seu potius *Blès*, quomodo ea tempestate urbis Blesensis nomen efferebatur, ita effingente. De Ludovico porro, ut et de Balduino Comite Flandrensi, et Bonifacio Montferratensi marchione, egimus in notis ad Historiam Gaufredi de Villa-Harduini. DUCANG.

Pag. 15, 15. *Βαρεῖαν ὁπλισιν*] Acropolita N. XII. *Ἰταλοῖς μὲν οὖν τὸ ἔθος ἐφ' ἵπποις ὑψαύχεσιν ἐποχεῖσθαι, καταφράκτοις τε δι' ὅλου εἶναι τοῖς ὅπλοις τοῦ σώματος, κἀντεῦθεν δυσκινήτως κατὰ τῶν ἐναντίων ὁρμῶσι.* Id notavit idem Gregoras, lib. IV. cap. VII. et alii, quos laudamus in notis ad Villharduinum, N. CCXII., quibus addendi Ingulfus p. 899. prioris Edit. et Walsinghamus an. MCCCI. pag. 78. DUCANG.

Pag. 15, 18. *Ἀνίστανται τῶν λόχων*] Eiusmodi insidiis circumventos Latinos scribunt pariter Nicetas et Gregoras. Id ipsum de Tartaris narrat Vincentius Beluacensis lib. XXX. cap. LXXXI. *Cum adversariorum fortitudini se praevalere posse non credunt, ante illos fugiunt, et quasi se ab illis fugari faciunt. Cumque illi armati Tartaros inermes diu insecuti fuerint, ac prae gravitate armorum et viae longitudine lassati iam non amplius sequi potuerint, tunc Tartari super equos recentes ascendentes, se super illos convertunt, et in eos capiendo et occidendo insiliunt.* DUCANG.

Pag. 15, 25. *Ὁ δὲ Πλέης κόμης*] Villharduin. n. CXC. DUCANG.

Pag. 16, 1. *Ἐρίκος Δάνδουλος*] Atqui Henricus Dandulus commisso cum Bulgaris proelio non interfuit, quod scribit Nicetas, neque proinde ex acceptis in eo vulneribus interiit, quod Gregoras tradit. Rectius Acropolita n. XIII., qui *τὸν τόπον τοῦ Δουκὸς ἐπέχοντα Βενετίας ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει* interfuisse duntaxat observat. Vide Villharduin. n. CXCIII. Recte porro Gregoras hoc loco vocem Henricus extulit, quam lib. II. cap. I. Nicetas in Bald. et Henrico, et Pachymeres lib. VII. cap. XXVII. per *Ἔῤῥης* efferunt, quomodo nostri *Herri* olim dicebant, ut ex Villharduino liquet. Perperam vero doctus Pachymeris interpres *Ἔῤῥη ἐξ Ἐγγελίνων*, *Errem ex Englinis* vertit, cum scribere debuisset, *Henricum ex Anglis.* Wolfius etiam *Herricus* pro *Henricus* male vertit dicto cap. 1. DUCANG.

Pag. 16, 4. *Σκυθικὸν πλῆθος*] Quos Scythas Nicetas et Gregoras, hos Comanos vocat Villharduinus. Ubi vero habitarint Scythae Comani, exponit idem Gregoras lib. II. cap. VIII. DUCANG.

Pag. 16, 12. *Σκυθῶν ἐρημίαν*] Proverbium, cuius meminit Appendix Vaticana, Zenobius, praeterea Acropolita n. XXXV. et alii passim. DUCANG.

Pag. 16, 14. *Καὶ περὶ τὴν Θρᾴκην πλανώμενος*] Ut Alexius

Angelus imp. a Bonifacio Montisferrati marchione captus fuerit, narrat etiam praeter Nicetam Villharduinus n. CLXIV. DUCANG.

Pag. 17, 10. *Ἰαθατίνην*] Iconiensem Sultanum, de quo sat multis egimus in Familiis Turcicis n. X. DUCANG.

Pag. 18, 5. *Εἰς τὴν παρὰ Μαίανδρον Ἀντιόχειαν*] Cariae urbem, de qua Phlegon Trallianus et Geographi. DUCANG.

Pag. 18, 17. *Ὧν τοὺς ὀκτακοσίους μισθοφόρους εἶναι Λατίνους*] Pachymeres lib. I. cap. III. de Graecis post captam a nostris urbem in arctum redactis, ut qui tres solummodo urbes obtinerent, Nicaeam, Prusam, et Philadelphiam, cum ab oriente a Persis seu Turcis Iconiensibus, ab occasu a nostris impeterentur, *τῇ μὲν Ἰταλικὸν ἔχοντες συμμαχικὸν ἐπίεσαν Πέρσαις, τῇ δὲ Σκυθικὸν προσλαβόμενοι ἄρτι ποτὲ φανέν τε, καὶ προσληφθὲν, ἀνώθουν τοὺς Ἰταλούς.* Enimvero incertum an illa tempestate Lascari militarint Latini seu Galli, pactis forte tum induciis, cuiusmodi cum eodem Lascari initas memorat Villharduinus n. CCXLIX. vel post foedus inter Robertum imp. Constantinopolitanum et Lascarim initum, de quo egimus in Historia Franco-Byzantina lib. III. n. III. cum scilicet Roberti sororem Mariam idem Lascaris in uxorem accepit, uti mox cap. seq. narrat Gregoras, Petri scilicet Comitis Autisiodorensis et imp. Constantinopolitani filiam. Vide Famil. Byzant. pag. 219. DUCANG.

Pag. 20, 11. *Μόλις κατέκοψαν*] Deesse videtur, *τοὺς Λατίνους.* WOLFIUS.

Pag. 24, 1. *Ὀκτωκαίδεκα δὲ βασιλεύοντι τούτῳ παρεῤῥύησαν ἔτη*] Series chronologica imperatorum supra allata, praeterquam quod annos octodecim imperii Theodoro Lascari tribuit, etiam annum indicat, quo is obiit, nempe Mundi VI. MDCCXXX., qui a Ianuario mense fuit annus Christi MCCXXII. BOIVIN.

Pag. 24, 2. *Τὸν παρόντα βίον ἀμείβει*] Anno MCCXXII. Acropol. n. VI. DUCANG.

Pag. 24, 3. *Ἰωάννην τὸν Δοῦκαν*] Cogn. *Vatatzem.* Vid. Famil. Byzant. DUCANG.

Pag. 24, 7. *Ὀξὺς μὲν ἦν τὴν ὁρμὴν*] Nicetas in Alexio lib. III. n. II. de Theodoro: *νεανίας τολμητίας καὶ ῥαγδαῖος πρὸς τὰ πολέμια.* DUCANG.

Pag. 24, 11. *Ἀλλ' ἐκιβδήλευεν αὐτὴν, ἀωρίᾳ πολλάκις ἐς τὰ πράγματα χρώμενος*] *αὐτὴν*, scilicet *τὴν ἑαυτοῦ ὁρμὴν*, *nimia festinatione laudatum illum impetum corrumpebat.* Quo minus de Latinorum impetu hebetato intelligam, faciunt verba, *ἀλλ' ἐκιβδήλευεν αὐτήν.* Quae sententia si cui placet, sic vertat: *Nam subitis et inexspectatis impressionibus impetum illorum retardabat*, etc. WOLFIUS.

Pag. 24, 13. *Σύνεσιν πλουτῶν φυσικὴν*] Ioannis laudes attigit etiam Acropolita n. LII. extr. DUCANG.

Pag. 25, 2. Ῥόμπερτος] Vide Hist. Franco-Byzant. lib. III. n. 1. DUCANG.

Ibidem. Ὁ τοῦ πρὸ βραχέος τετελευτηκότος Ἐῤῥῆ ἀδελφιδοῦς] *Henrici paulo ante mortui ex sorore nepos.* Ita vertendum, non *ex fratre nepos*, ut Wolfius vertit. Erat enim Robertus Iolentae filius; Iolenta autem soror Henrici. Testis Gregoras ipse, Historiae lib. IV. cap. II. sect. 4. BOIVIN.

Pag. 25, 4. Ἀλέξιος οὗτοι καὶ Ἰσαάκιος] Acropolita n. XXII. Vide praeterea Histor. Franco-Byzant. lib. III. n. VI. et Famil. Byzant. p. 218. DUCANG.

Pag. 25, 23. Θεόδωρος] Confer Acropolit. n. XXI. Pachymer. lib. I. cap. XXX. lib. II. cap. XXXVI. et Famil. Byzant. pag. 207. DUCANG.

Pag. 26, 5. Μεγαλόπολιν] Inter urbes, quae hoc epitheto donantur a scriptoribus, Thessalonicam recenseri observamus in Gloss. med. Graecit. DUCANG.

Pag. 26, 6. Αὐτίκα δὲ καὶ βασιλείας] Cum antea sub titulo Despotae Graecis biennio praefuisset, Acrop. n. VI. DUCANG.

Pag. 26, 9. Πλείστοις τε γὰρ ἄλλοις] De Achride a Iustiniano privilegiis donata agit cap. seq. de quibus consulendi prae ceteris Ioan. Morin. lib. I. exercit. XXVII. Leo Allatius lib. I. de consensu utriusque Eccl. cap. XXV. n. IV. DUCANG.

Pag. 26, 10. Πατρίδα] At quae fuerit Iustiniani patria, disquisivit Nicolaus Alemannus ad Procopii Historiam arcanam p. 14. l. Edit. DUCANG.

Pag. 26, 11. Αὐτονομεῖσθαι] Alia fuit civitatum priscis saeculis αὐτονομία ab ea, quae hic recensetur, ut quae archiepiscopalem dignitatem solum respexerit, nulli patriarchatui vel metropolitae subiectam. Vide Allatium loco laudato, et Gloss. med. Graecit. in αὐτοκέφαλος. DUCANG.

Pag. 26, 13. Ἄλλοις ἐφεῖται] Patriarchae Constantinopolitano. DUCANG.

Pag. 26, 17. Χῶρός τίς ἐστιν] De primis Bulgarorum sedibus et migrationibus fuse satis egimus in Regum Bulgariae serie historica, in Famil. Byzant. sect. VI. DUCANG.

Pag. 26, 19. Βούλγαν] De quo prae ceteris Vincentius Beluacensis lib. XXXII. cap. XXI. DUCANG.

Pag. 27, 1. Λείαν Μυσῶν] Proverbium, de quo Zenob. Diogenian. Apostolius, Suidas et alii passim. DUCANG.

Pag. 27, 5. Αὕτη ἡ πόλις] Ἀχρὶς, in capitis lemmate. DUCANG.

Pag. 27, 6. Καὶ πρώτην Ἰουστινιανὴν] An igitur Achris eadem fuit cum Bederina, quam Iustiniani patriam fuisse scribunt Procopius, Agathias, et auctor Chronici Paschalis; ac *primam Iustinianam* appellari pariter is sanxit, ut exserte scribit idem Agathias lib. V. Dubium tamen ingerit codex Procopii Vaticanus, quem

laudat Alemannus, ubi scribitur apud Dardanos Europaeos, qui post Epidamniorum terram habitant, ad Praesidium quod Bederiana vocatur, oppidum esse Tauresium nomine, unde Iustinianus ortus est, eum locum muro ac quatuor turribus circumdedisse, iuxtaque urbem nobilissimam condidisse, quam Iustinianam primam appellavit, nutricationis officium altrici patriae rependens: unde colligere liceret non revera Bederinae, sed Tauresii natum Iustinianum, ac Iustinianae primae nomen neutri oppido, sed alteri, quod proxime aedificaverit, id nomenclaturae inditum, atque adeo Achridi, cui attribuitur a Gregora et aliis. Leunclavius in Onomastico Turcico scribit *Giustandil* a Turcis appellari Iustinianae urbis regionem, quae, inquit, priscis Iustiniana prima dicitur, Iustiniani Augusti patria, Macedoniae quidem illam, sed versus Illyricum, vel in ipso potius Illyrico sitam. DUCANG.

Pag. 28, 6. *Τοῦ Ἀγγέλου*] Michaëlis nothi, cuius supra meminit lib. I. cap. III. DUCANG.

Pag. 28, 7. *Λήμνια κακὰ*] Zenob. Diogenian. Suid. etc. DUCANG.

Pag. 28, 9. *Ἐν τούτοις*] Acropol. n. XXV. XXVI. Pachymer. lib. I. cap. XXX. Richardus de S. Germano an. MCCXXX. DUCANG.

Pag. 29, 13. *Καὶ τὴν τῶν Καρδιανῶν*] *Cardiam* vertit interpres: melius *Cardiana*, tametsi *Cardia* urbs occurrat in Thracia. DUCANG.

Pag. 29, 16. *Πρέσβεις ἐκ Βουλγάρων*] Imo a Ioanne Vatatze ad Bulgarorum regem Asanem missos legatos scribit Acropolita cap. XXXI. DUCANG.

Pag. 30, 3. *Καὶ ὁ τοῦ Τερνόβου ἐπίσκοπος*] Acropolita cap. XXXIII. Vide Ioan. Morin. lib. I. Exercit. XXVII. et Leonem Allatium lib. I. de concordia utriusque Eccl. cap. XXV. n. V. praeterea gesta Innocentii III. Papae, a quo Trinovitanus archiepiscopus Primas totius Bulgariae et Blachiae constitutus ibi legitur p. 36. Edit. Baluzianae. DUCANG.

Pag. 31, 8. *Ὅμηρος ἔφησεν*] Il. XIII. 6. BOIVIN.

Pag. 31, 18. *Καὶ ἀγορανομιῶν*] Wolfio *ἀγορανομίαι* sunt *leges agrariae.* Videat lector an is sensus esse possit eius vocabuli. Ego verti *Aedilitias functiones.* BOIVIN.

Pag. 31, 19. *Ἀλλ' εἰρήνη πᾶσα τὸ ἀπὸ τούτων*] Perinde accipio, ac si esset, *τούτων γε ἕνεκα: quod ad haec quidem attinet.* Sic enim malo, quam, *His de causis.* WOLFIUS.

Pag. 32, 9. *Τήν γε μὴν προσηγορίαν αὐτῶν*] Reineccius ad cap. XVI. Haitonis hunc Gregorae locum laudat, ubi ille consulendus. DUCANG.

Pag. 32, 20. *Οὐράνια δείματα*] Vide notata ad Chronicon Paschale pag. 310. B. DUCANG.

Pag. 34, 22. *Οὔτε σῖτον ἔδουσιν, κ. τ. λ.*] Homerus de Diis Il. V. 341. BOIVIN.

Pag. 35, 15. *Ἤδη γὰρ καὶ Ἰωάννου Δοῦκα*] Pachymeri lib. V. cap. IV. DUCANG.

Pag. 35, 16. *Μοῖρα Σκυθῶν*] Scytharum voce Tartaros hic intelligit, qui hac tempestate in varias Europae et Asiae regiones effusi has omnino vastarunt: de qua quidem irruptione agunt passim historici, atque in iis Acropolita cap. XXXV. DUCANG.

Pag. 35, 19. *Σιτζισχὰν*] Pachymeri lib. V. cap. IV. *Τζιγκισκᾶν* dicitur, ubi is haec addit: *Τζίγγις γὰρ ὄνομα· τὸ δὲ Κάνις, βασιλεύς*, cuius vocis vim ac significatum prodit etiam Vincentius Beluacensis lib. XXX. cap. LXIX. et lib. XXXII. cap. XXXIV. a quo *Chingis* nude, omisso *Cham* epitheto, interdum appellatur, ut eod. lib. cap. VIII. Latini vero scriptores *Chingischam* hunc vulgo vocant, ut idem Beluacensis d. cap. LXIX. et aliis locis, qui Tartarorum ab Indiae rege, cui parebant, defectionem ad annum MCCVI. refert. DUCANG.

Pag. 35, 20. *Ὅ τε Χαλαοῦ καὶ ὁ Τελεπουγᾶς*] Aliter filiorum Chingischami nomina efferunt idem Beluacensis cap. XIII. eiusdem lib. XXXII. Haytonus cap. XVII. Paulus Venetus, et alii. DUCANG.

Pag. 35, 22. *Καὶ Ἰαξάρτην ποταμὸν*] De quo multis egimus ad Nicephori Bryennii Historiam lib. I. n. VII. DUCANG.

Pag. 36, 3. *Ὁ Τελεπουγᾶς*] Hanc Tartarorum in Europaeas provincias irruptionem Bathy, Chingischami duci, ex Thossato filio nepoti, adscribit idem Beluacensis lib. XXXI. cap. CXLIX. et lib. XXXII. cap. XV. DUCANG.

Pag. 36, 14. *Καὶ Ἀμαξόβιοι*] Hic omissam lineam liquet in Wolfii versione: *Zinchi sunt, Gotthi, et Hamaxobii*, quos et *ἁμαξοφορήτους* alii vocant; atque ii sunt Scythae Nomades, ut est apud Leunclavium in Onomastico priore Turcico, in voce *Iurchi.* DUCANG.

Pag. 36, 16. *Οὖννοι δὲ οὗτοι καὶ Κομανοὶ ἐκαλοῦντο*] Duplicem fuisse Comaniam observare est, alteram, quae ad septentrionem, Hungariae conterminam, seu versus Danubium, alteram, quae in Asia, quo Comani cum aliis nationibus septentrionalibus iam olim migrarant, extitit. De priore hic sermo est, quam Anna Comnena lib. VIII. et Magister Rogerius de Destruct. Hungariae cap. XX. circa Danubium, Tanaim et Borysthenem statuunt. De situ vero regni Comanorum Asiaticorum egit Haytonus cap. V. et ibi Reineccius, praeterea Vincentius Beluacensis lib. XXXII. cap. XXI. XXIII. Nos etiam in notis ad Villharduini n. CLXXXV. quaedam attigimus. Ut porro Comania Asiatica a Tartaris expugnata fuerit, scribit idem Beluacensis eod. lib. cap. X. DUCANG. *Οὖννοι δὲ οὗτοι καὶ Κόμανοι ἐκαλοῦντο. ἦσαν δὲ καὶ οἱ Σκύθας αὐτοὺς κατωνόμαζον*] *Hi vero Hunni et Comani vocabantur. Erant*

etiam qui eos Scythas nominarent. Ita vertendum: non, ut Wolfius, *Erant etiam qui se Scythas nominarent,* alio sensu. BOIVIN.

Pag. 36, 23. *Διφθέραις*] Acropolita cap. XXXV. de iisdem: ἀσκοῖς τὸν Ἴστρον διαπεράσαντες. Egit de eiusmodi coriaceis naviculis prae ceteris Ioan. Schefferus lib. I. de Militia navali cap. III. DUCANG.

Pag. 37, 6. *Καὶ τοῖς Ῥωμαΐκοῖς*] Comanorum, qui Ioanni Vatatzae imperanti se dediderunt, meminit Cantacuzenus lib. I. cap. II. DUCANG.

Pag. 37, 11. *ὑπερορίους ἐκείνους Σκύθας*] Quo vocabulo Tartaros Asiaticos pariter intelligit, qui ducibus Chingischami filiis Asiam fere universam pervaserant, cum qui versus Danubium habitabant Europaeos vocat lib. IV. cap. 7. DUCANG.

Pag. 37, 15. *Καὶ Ὦξον τὸν Σόγδον*] De Oxo fluvio egimus ad lib. I. Bryennii n. VII. p. 201. DUCANG.

Pag. 41, 1. *Ἀσίαν ἔχοντες Τοῦρκοι*] De Turcorum primis sedibus versus Tanaim, et ut in Asiaticas regiones penetrarint, Basilii Bulgaroctoni temporibus, uti scribit Bryennius d. cap. VII. seu ut Willelmus Tyrius lib. I. cap. VII. triginta aut quadraginta annis antequam nostri Hierosolymitanam expeditionem susciperent, multa congessimus ad eundem Bryennium. Vide infra lib. IV. cap. 7. DUCANG.

Pag. 41, 3. *Πονηρὸν τοὺς Σκύθας ὁρῶντες γειτόνημα*] A quibus quidem Tartaris impugnabantur, uti narrat Beluacensis lib. XXXI. cap. CXLI. Quanta autem fuerit hac aetate nobilitas, magnitudo et opulentia regni Turcorum, quique magnates eorumdem dominio subiecti fuerint, exponit capitibus seqq. DUCANG.

Pag. 41, 4. *Ὁ τῶν Τούρκων ἡγεμὼν*] Iathatines Azatini Sultani filius. Acropol. cap. XLI. Vide Familias nostras Turcicas. DUCANG.

Pag. 41, 22. *Μετὰ τῶν Τούρκων ἐτέλει σπονδάς*] Quibus quidem *Vatachius in CCCC lanceis serviebat, quotiens vel quantum volebat*, uti scribit Beluacensis lib. XXXI. cap. CXLIV. incertum an ex hoc foedere, anno Chr. MCCXXXIV. percusso, vel sequenti, iuxta Acropolitam cap. XLI. DUCANG.

Pag. 43, 18. *Ἐξ ἀλλοδαπῶν ἐθνῶν ἐνδύματα*] Vide notas ad Zonarae lib. X. Annal. n. XXVIII. DUCANG.

Pag. 43, 24. *Τῶν γὰρ ἀναγκαίων*] Videntur in utroque codice versus aliquot deesse, atque haec ex abrupto superioribus attexi. WOLFIUS.

Pag. 44, 1. *Τὰ δὲ ἐνδεχόμενα ταῖς τῶν ἀρχόντων ἀκολουθοῦσιν ὀρέξεσιν*] *Non necessariae principum cupiditatibus parent.* Ita quoque vertendum, non, *et subditi quantum licet principum sequuntur cupiditates.* τὰ ἐνδεχόμενα ea sunt, quorum usus est varius et mutabilis. Vide lib. VII. pag. 160. C. item lib. XIX. pag. 586. C. BOIVIN.

Pag. 44, 7. *Τῇ μὲν βασιλίδι Εἰρήνῃ*] Inde incipit liber tertius in Cod. Reg. 2078. in quo et Capitum divisio diversa est a vulgatis. BOIVIN.

Pag. 44, 18. *Σώσανδρα*] Ubi is deinde sepultus fuit, infra ad pag. 80. B. DUCANG.

Pag. 45, 4. *Ἡ μὲν βασιλὶς Εἰρήνη*] Acropol. cap. XXIX. DUCANG.

Pag. 45, 8. *Αὕτη δὲ ἦν Ἄννα*] Frederici II. imp. filia notha, Manfredi regis Siciliae soror. Vide Familias nostras Byzantinas pag. 223. DUCANG.

Pag. 45, 16. *Μαρκεσίνης*] Acropol. cap. LII. DUCANG.

Pag. 46, 3. Vide epistolam encyclicam ipsius Blemmydae, editam a Leone Allatio in notis ad Hist. Georgii Acropolitae, pag. 254. Edit. Reg. BOIVIN.

Pag. 46, 10. *Κελεύσει τοῦ καθηγητοῦ Βλεμμύδου*] *Abbatis* seu *Hegumeni*, non vero *Praeceptoris*, uti verterat interpres. Sic enim Graeci praefectos monasteriorum vocant. Nicephori vero Blemmydae, viri tum eruditione tum vitae sanctitate celeberrimi, elogium non semel perstringunt Acropolita cap. XXXII. XXXIX. LIII. Pachymeres lib. VII. cap. IX. Gregoras lib. V. cap. II. et alii, quos laudat Leo Allatius lib. II. de utriusque Ecclesiae consensione cap. XIV. n. IV. ubi, ut et in notis ad eiusdem Acropolitae cap. LII. Blemmydae epistolam encyclicam, scriptam postquam Marcesinam templi ingressu prohibuit, descripsit. De Blemmydae vero scriptis quaedam attigit idem Allatius d. cap. XIV. et in notis ad cap. XXXII. Acropol. DUCANG.

Pag. 46, 17. *Σκώμμασι βάλλων αὐτὴν, καὶ γλώττῃ καὶ γράμμασι διασύρων ἀεί*] Vide Blemmydae orationem, *ὁποῖον δεῖ εἶναι τὸν βασιλέα*, quae extat in Cod. Reg. 3125. ubi haec imprimis notatu digna, *τίς γὰρ οὐκ ἂν αἰσχυνθείη, καὶ μόνον ἐνθυμηθεὶς βασιλικὴν σεμνότητα εἰς αἰσχρὰς καὶ ἀπρεπεῖς πράξεις ἐμπίπτουσαν, καὶ παρόμοια πάσχουσαν, ὥσπερ τινὲς ὑπὸ τῆς μυθευομένης μαγικῆς Κίρκης ἐκείνης εἰς χοίρους καὶ κύνας μετεβάλλοντο.* BOIVIN.

Pag. 47, 19. *μετὰ βραχὺ καὶ τὴν ἑαυτοῦ ἀρχήν*] Vide infra lib. IV. cap. IX. sect. 1. BOIVIN.

Pag. 47, 20. *Τέως μὲν οὖν πρέσβεις*] Acropolita cap. XLIX. LI. Pachymer. lib. III. cap. XXVII. DUCANG.

Pag. 47, 25. *Κατὰ τὴν ἕω*] Wolfius: *Cum mane mater Theodora* etc. Atqui ἕω hic aliud sonat: *in orientem* nempe venit Theodora. Sic enim Acropolita: *καὶ ἡ τούτου γαμετὴ Θεοδώρα, τὸν Νικηφόρον μεθ' ἑαυτῆς λαβοῦσα, εἰς τὴν ἕω διαπεραιοῦται.* Atque sic emendavimus. DUCANG.

Pag. 48, 24. *Καὶ τὸ . . .*] Acropolita: *καὶ ἀπέλυσε πρὸς τὸν Βασιλέα ὁ Μιχαὴλ τὸ ἄστυ Πρίλαπον καὶ τὸν Βέλεσον, καὶ τὸ ἐν τῷ Ἀλβάνῳ φρούριον τὰς Κρόας.* Hinc igitur supplendus Gre-

goras. De Croia urbe adeundus Leunclavius in Pandecte Turc. n. CXXVI. DUCANG.

Pag. 49, 7. *Ἐπεὶ δὲ περὶ τὴν Φιλίππων*] Acrop. cap. L. LI. Pachym. lib. I. cap. VII. Phranz. lib. I. cap. I. II. DUCANG.

Pag. 49, 21. *Πρὸς δὲ τὴν ἕω*] Ioannis Vatatzae obitum multis pariter refert Acropolita cap. LII. Contigit autem XXX. mensis Octob. anno Chr. MCCLV. cum annum aetatis LX. seu, uti vult Acropolita, LXII. attigisset. DUCANG.

Pag. 50, 22. *ἐν τῇ μονῇ τῶν Σωσάνδρων*] Magnesiae, in aede Deiparae Sosandrae sacra, quam is aedificarat. Supra, ad pag. 26. B. DUCANG.

Pag. 53, 3. *Ἀνηγορεύετο ἤδη θανόντος ἐκείνου*] Theodorus Lascaris iunior imperare coepit an. Mundi VI. MDCCLXIII. Id constat ex serie imperatorum chronologica, quam ex Cod. Reg. supra attulimus. Dubium est utrum ante, an post mensem Ianuarium. Si ante, fuit is annus Christi MCCLIV. et Mauritius David Possinum recte reprehendit. Si post, fuit iam tum an. Chr. MCCLV. et Possinus immerito reprehenditur. Ego Possini Chronologiam primum secutus sum, quam et Ducangius secutus fuerat. Deinde ex animadversionibus Mauritii David sacerdotis Divionensis (cuius librum, diu quaesitum, beneficio Viri illustr. Nicolai Toinardi tandem nactus sum) intellexi lapsum me semel atque iterum cum doctissimis viris in supputanda annorum ratione. Moneo itaque lectorem, ut huic volumini subiunctum indicem erratorum consulat, et ex eo chronologiam nostram corrigat. BOIVIN.

Pag. 55, 2. *Κατὰ τὸ ἐν τούτοις ἐπικρατοῦν ἔθος*] Acropolita cap. LIII. De hoc more passim scriptores. DUCANG. Verti, *more tum usitato.* Malim, *more in his*, vel *hac in re usitato.* BOIVIN.

Pag. 55, 7. *Ὁ πατριάρχης Γερμανὸς*] Germano patriarchae Constantinopolitano Arsenium proxime suffectum hic scribit Gregoras, mira oscitantia, inquit Allatius lib. II. de utriusque Ecclesiae consensione cap. XIV. n. IV. Nam Arsenius Manueli successit, ut est apud Acropolitam cap. LIII., Manuel Methodio, Methodius Germano. Quae quidem patriarcharum series sic describitur in catalogo Leunclaviano, Ephraemii, et Xanthopuli. DUCANG.

Pag. 55, 11. *Νικηφόρος ὁ Βλεμμύδης*] Acropolita eod. cap. LIII. DUCANG.

Pag. 55, 16. *Ὁ κατὰ τοὺς τῆς Ἀπολλωνιάδος ἵδρυται χωρίους*] Acropol. *ἐν τῇ τῆς Ἀπολλωνιάδος λίμνῃ*, quomodo hunc locum effert Michaël Monachus in vita MS. S. Theodori Studitae, quem ait missum fuisse in exilium *ἐν τῷ ἐγκειμένῳ κατὰ τὴν Ἀπολλωνιάδα λίμνην καλουμένῳ Μετόπα.* Ephraemius in catalogo Patr. Constantinop. de Arsenio:

Εἶθ' ἡσύχαζεν καὶ θεῷ προσανέχων
Ἐν Ἀπολλωνιάδος ἀσκητηρίοις. DUCANG.

Pag. 55, 16. *Ἀνὴρ περιφανὴς μὲν τὴν κατ' αὐτὸν ἀρετὴν*] Intellige τὴν κατὰ τὸν ἀσκητικὸν βίον ἀρετήν. Nisi forte legendum, αὐτὸν τῶν κατ' αὐτὸν ἀρετῇ: sed minus placet. WOLFIUS. Vertit Wolfius, *virtute illustris ille quidem*. Vertendum, *illustris quidem ille virtute privata*, seu *solitariae vitae laude*. BOIVIN.

Pag. 55, 17. *Καὶ μὴ πολλὰς*] Acropol. ὀλίγων γραμμάτων πεῖραν ἔχοντα, licet alias περιφανὴς τὴν ἀρετήν, ut ait Gregoras, et τῶν ἀρετῶν κάλλιστος ἔμψυχος θρόνος, ut Ephraemius. DUCANG.

Pag. 55, 20. *Καὶ ἐπικυροῦντος, ὡς ἔθος*] Vide Glossar. med. Graecit. in *Μήνυμα*. DUCANG.

Pag. 55, 21. *Ἐπὶ τούτοις*] Acropolita cap. LIV. LV. LVI. LVII. DUCANG.

Pag. 56, 13. *Ὁ τῶν Βουλγάρων ἄρχων*] ὁ *Βουλγαράρχης Μιχαὴλ*, Logothetae. Vide seriem regum Bulgariae in Famil. Dalmaticis. DUCANG.

Pag. 56, 24. *Ὅτι γαμβρὸς ἦν ἐπ' ἀδελφῇ κ. τ. λ.*] Vide supra lib. II. cap. 3. sect. 8. BOIVIN.

Pag. 57, 20. *Τὴν τοῦ Παλαιολόγου Μιχαὴλ*] Acropolita cap. LXIV. LXV. Phranzes lib. I. cap. II. DUCANG.

Pag. 58, 16. *Τὸν Σουλτὰν*] Iathatinum. Vide stemma Iconiensium Sultanorum, a nobis descriptum post Familias Dalmaticas. DUCANG.

Pag. 58, 17. *Τὰ Σκυθικὰ στρατεύματα*] Tartarorum, quos Acropolita *Τοχάρους* perpetuo vocat, ut et Pachymeres, qui de iis lib. II. cap. XXIV. scribens, καὶ τῶν Τοχάρων, οὓς ἡ κοινὴ Ἀταρίους λέγει συνήθεια. Ubi forte legendum *Ταρτάρους*. DUCANG.

Pag. 59, 20. *Διὰ τῶν ἔμπροσθεν ἔργων*] *Ἔμπροσθεν* apud recentiores Graecos ad futurum tempus pertinet, et usurpatur pro μετὰ ταῦτα, *postea*. Sic infra lib. VI. cap. X. sect. 1. item lib. VII. cap. I. sect. 2. BOIVIN.

Pag. 60, 8. *Μύτζην*] De quo, ut et de Constantino Toecho consulere licet seriem regum Bulgariae in Familiis Dalmaticis. DUCANG.

Pag. 61, 14. *Καὶ Θεοδώραν τὴν αὐτοῦ θυγατέρα*] *Irene* vocatur ab Acropolita, Histor. cap. LXXXIII. Vide notas Allatii. BOIVIN.

Pag. 61, 17. *Τῆς εἰς τὴν δευτέραν στοργῆς τί ἔτι*] Quid τὸ τί ἔτι sibi vellet, cum nescirem (nam τὸ *Quid reliquum est*, aut *Quid restat*, haud scio quam belle conveniat) converti quasi scriptum fuisset, τῆς τε εἰς τὴν δευτέραν στοργῆς ἔτι. Quod sensus postulare videtur. WOLFIUS.

Pag. 61, 18. *Ἕκτον καὶ τριακοστὸν*] Acropolita cap. LXXIV. DUCANG. *Ἕκτον καὶ τριακοστὸν ἀπὸ γενέσεως χρόνον ἀμείβοντι τῷ βασιλεῖ*] Vertit Wolfius, *Imperatorem annum aetatis sextum et trigesimum agentem*. Vertendum, *excedentem*. Nam ea est vis verbi ἀμείβειν. BOIVIN.

Pag. 61, 22. *Ἐπήνεγκε τούτῳ τὴν τελευτὴν*] Anno Mundi VI. MDCCLXVII. ut constat ex imperatorum serie chronologica saepius iam memorata. Fuit autem is annus, a mense Septembri ad Ianuarium, annus Christi MCCLVIII. a Ianuario autem ad Augusti finem, MCCLIX. Hinc Possinus Theodorum Lascarim iuniorem decessisse affirmat anno Christi MCCLIX. Mauritius David, anno MCCLVIII. Favet Possino eadem illa series chronologica, quae quatuor annos imperii assignat Theodoro Lascari, non vero tres eosque haud integros, quot Mauritius David ei assignat. Favet etiam Codex Regius 2525². fol. 271. ubi quatuor annis imperasse ille dicitur. Mauritius David opinionem suam Pachymeris auctoritate et probabilibus argumentis defendit. BOIVIN.

Pag. 61, 22. *Ἀλλαξαμένῳ προθύμως τὸ σχῆμα μικρὸν πρὸ τῆς τελευτῆς*] Ducangius vertit, *qui alacriter parvum habitum paulo ante obitum monachico cucullio mutaverat*; et Phranzae testimonio utitur, quod tamen congruit cum interpretatione Wolfiana. Phranzae verba sunt, *cum paulo ante mortem monachi habitum induisset.* Ipse Ducangius, postquam *τὸ σχῆμα μικρὸν parvum habitum* interpretatus est, eandem vocem *μικρὸν*, quasi repetitam, ut adverbium interpretatur. BOIVIN.

Pag. 61, 23. *Τὸ σχῆμα μικρὸν*] Phranzes lib. I. cap. III. Is mos apud Graecos praesertim invaluerat, ut cum in extremis versarentur, monachicum habitum sumerent, illum scilicet, quem *parvum* vocabant. Interdum etiam, cum morbus ingravesceret, *magnum*, quo perfecti monachi, ut loquitur Phranzes de seipso Hist. lib. III. cap. 30. seu *μεγαλόσχημοι* morerentur, quomodo vocabantur, qui ad summum monachicae perfectionis apicem pervenerant. Id porro de Theodoro hisce verbis intelligit Gregoras, quae minus recte reddidit interpres: *ἀλλαξαμένῳ προθύμως τὸ σχῆμα μικρὸν πρὸ τῆς τελευτῆς ἐς τὸ μοναχικὸν τριβώνιον*, quae sic vertenda erant, *qui alacriter parvum habitum paulo ante obitum monachico cucullio mutaverat.* Ubi Wolfius: *qui paulo ante obitum alacriter monasticum habitum induit.* Primitus enim parvum habitum induerat Theodorus, deinde magnum, quo *μεγαλόσχημος* moreretur. *Μεγαλοσχήμων* autem peculiare erat *κουκούλλιον*, quod *τριβώνιον* hic appellat Gregoras, cum *μικροσχήμων* esset *μανδύας* seu pallium. Id pluribus docemus in Gloss. med. Graecit. in v. *Σχῆμα.* DUCANG.

Pag. 61, 25. *Καὶ πολλὰς δακρύων*] Id ipsum scribit Acropolita. DUCANG.

Pag. 62, 4. *Ἀνὴρ γάρ τις Μουζάλων*] Acropolita cap. LXXV. Pachymeres lib. I. cap. VIII. XII. XV. XVI. XVIII. XIX. Phranzes lib. I. cap. III. Historiam et fortunam Muzalonis perstringunt. DUCANG.

Pag. 62, 22. *Ἦν γὰρ ἕκτον τηνικαῦτα διανύων ἀπὸ γενέσεως ἔτος*] Acropolita cap. LXXV. *οὔπω γὰρ τελείων ὑπῆρχεν ἐνιαυτῶν ὀκτώ.* Pachymeres novennem facit. BOIVIN.

Pag. 63, 3. *Ὧν δὴ θυγατέρων*] Pachymer. lib. I. cap. XIII. DUCANG.

Pag. 63, 6. *Τὴν δέ γε δευτέραν τὴν Θεοδώραν*] *Irenen.* Vide supra p. 35. E. BOIVIN.

Pag. 63, 18. *Ἀχθόμενοι τῇ πέρα τούτου τιμῇ*] Verba suspecta, sed clara sententia. WOLFIUS.

Pag. 65, 15. *Ἐννάτη μὲν*] Idem Pachymer. lib. I. cap. XIX. DUCANG.

Pag. 65, 18. *Καὶ τὰ μνημόσυνα*] Interpres, *memoriam:* imo, uti vertimus, *Officium ecclesiasticum exequiarum*, seu, uti vulgo loquimur, *officium defunctorum.* Vide Glossar. med. Graecit. in *Μνημόσυνον*, et in *Ἔννατα.* DUCANG.

Pag. 68, 7. *Ὁ Κομνηνὸς Μιχαὴλ*] Acropol. cap. LXVII. LXVIII. DUCANG.

Pag. 69, 2. *Ἡ γὰρ τῆς μητρὸς αὐτοῦ*] Vide stemma Palaeologorum in Familiis Byzantinis. DUCANG.

Pag. 69, 4. *Ταύτην ἐρυθροῖς ὑποδεδέσθαι κρηπῖσι*] Vide quae annotamus in notis ad Villharduinum, et Alexiadem, et in utroque Glossario, ubi de Tzangis. DUCANG.

Pag. 69, 21. *Τὰς κλεῖς τοῦ βασιλικοῦ πρυτανείου*] Partim in urbe Magnesia, partim in Astyzii arce ad Scamandrum, tum fiscus imperatorum asservabatur, Pachymer. lib. I. cap. XXIII. DUCANG.

Pag. 70, 2. *Ἀδείας γὰρ*] Pachymer. lib. I. cap. XXV. DUCANG.

Pag. 70, 16. *Καὶ ἦν ἐπὶ γλώττης*] Idem Pachymer. lib. I. cap. XXII. XXIII. DUCANG.

Pag. 70, 17. Vide Arsenii testamentum, editum a Cotelerio. BOIVIN.

Pag. 71, 8. *Τὸ τοῦ δεσπότου ἀξίωμα*] Acropol. cap. LXXVII. Pachymer. lib. I. cap. XXVII. XXVIII. DUCANG.

Pag. 71, 10. *Ἐν τούτοις μὲν*] Acropol. cap. LXXVII. Pachymer. lib. I. cap. XXX. DUCANG.

Pag. 71, 22. *Ὅ τε Πελοποννήσου καὶ Ἀχαΐας πρίγκιψ*] Pachymer. lib. I. cap. XXX. XXXI. Is fuit Guilelmus de Villa-Harduini, Gaufredi Primi Achaiae et Moreae principis filius. Vide stemma istius familiae praefixum notis Historiae Gaufridi de Villa-Harduini et Historiam Franco-Byzantinam lib. V. n. XVI. DUCANG.

Pag. 72, 19. *Ἦν δὲ τηνικαῦτα ὁ χρόνος*] Anno MCCLIX. Stero. DUCANG.

Pag. 78, 3. *Ἀναγορεύουσι βασιλέα*] Acropolita cap. LXXVIII. Pachymer. lib. II. cap. II. III. IV. Phranzes lib. I. cap. IV. DUCANG.

Pag. 78, 3. *Ὅπερ ἀκηκοὼς ὁ πατριάρχης Ἀρσένιος*] Vide Arsenii testamentum. BOIVIN.

Pag. 78, 12. *Καλανδῶν δεκεμβρίων*] Imperator dictus et in

clypeum elatus Kalend. Decemb. anno MCCLIX. coronatus vero Kal. Ianuar. anno MCCLX. ut infra annotatur. DUCANG.

Pag. 78, 13. *Οὔπω δ' ὅλος ἀπηρτίζετο μὴν*] Michaëlem Palaeologum ab Arsenio Kalendis ipsis Ianuariis coronatum esse tradit Ducangius. Gregoras coronatum ait *nondum toto mense elapso* post praestitum iusiurandum: proinde ante Kalendas Ianuarias coronatum ponit. Nam iusiurandum Kalendis Decembribus praestitum esse dixit paulo supra. Pachymeres lib. II. cap. IV. *ἑκατομβαιῶνος νουμηνίᾳ* iusiurandum praestitum, proclamatum imperatorem, et clypeo impositum, scribit. De eodem coronato agit in capitibus sequentibus. Possinus vero *ἑκατομβαιῶνος νουμηνίαν* Kalendas Ianuarias interpretatur, atque adeo post Kal. Ianuarias coronatum imperatorem putat. Ita chronologis male inter se convenit. Ego Ducangium auctorem secutus, coronati Michaëlis Palaeologi annum posui MCCLX. diem vero, Kalendas ipsas Ianuarias. Mauritius David Palaeologi inaugurati tempus retroagit ad Kalendas Ianuar. anni MCCLIX. et hanc suam rationem multis argumentis confirmat, quae in praesenti nec refellere nec omnino approbare institui. BOIVIN.

Pag. 79, 2. *Ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ βήματος*] Wolfius, *in sacro suggestu:* emendavimus, ut et alibi ubi haec vox occurrit, *in sacro Bemate.* Aliud enim est *suggestus* sive *Ambo,* aliud *Bema* sive sacrarium. Vide Constantinopolin Christianam lib. III. n. XLIX. DUCANG.

Pag. 79, 3. *Τῷ βασιλικῷ κοσμεῖ διαδήματι*] Kalendis Ianuarii, anno Chr. MCCLX. Indict. III. Nicaeae, quae post receptam a nostris urbem *Ῥωμαίων βασίλειον* exstitit, ut hic infra ait. Ita Acropolita. DUCANG.

Pag. 79, 5. *Διηνεκῆ τὴν αὐτοκρατορικὴν ἀρχὴν*] Pachymer. lib. II. cap. II. Phranzes lib. I. cap. IV. more scilicet Francorum observato, apud quos tutores praediorum, quae nobilium puerorum tutelae suae commissorum erant, dominos sese inscribebant, donec ii suae aetatis fierent: cuius quidem moris haud nuper ii exemplum dederant, dum Balduino II. adhuc impuberi Ioannem Briennensem Comitem ex rege Hierosolymitano tutorem praefecerant, ea lege ut quoad Balduinus ex ephebis excederet, imperatoria dignitate frueretur: de quo apud nostros more multa diximus in Hist. Franco-Byzantina lib. III. n. XV. et in Gloss. med. Latin. in v. *Haeres.* DUCANG.

Pag. 79, 13. *Ἀγγέλλονται τούτῳ τὰ δυτικὰ τῶν Ῥωμαίων τρόπαια*] Itaque cum imperator salutatus et clypeo impositus est apud Magnesiam, nondum victoriae Macedonicae nuntius advenerat. Hinc eius victoriae reportatae tempus colligi potest, atque ex initio cap. II. infra. BOIVIN.

Pag. 79, 15. *Τὸν Πελοποννήσου*] Acropolita cap. LXXXI. Pachymer. lib. I. cap. XXXI. Phranzes lib. I. cap. V. Monachus Padua-

nus lib. III. pag. 84. Histor. Franco-Byzant. lib. V. n. XVI. XVII. Is porro princeps fuit Guilelmus Villharduinus, Gaufridi Primi Moreae et Achaiae principis filius, cuius supra meminit lib. III. cap. V. DUCANG.

Pag. 79, 21. *Ἐν τοῖς κυανοῖς πεδίλοις*] Vide quae in hanc rem annotamus in Gloss. med. Graecit. in v. *Τζάγγη*. DUCANG.

Pag. 80, 1. *Τήν τε Μονεμβασίαν*] Ita etiam Phranzes lib. I. cap. IV. At Monachus Paduanus lib. III. pag. 35. Sabellicus et Blondus solam Monembasiam habent. Constat tamen Spartam unam fuisse ex cessis oppidis, ut exserte testantur Gregoras, et Phranzes, cuius episcopus Haimo, sua dignitate ex eo privatus, ad Coronensem episcopatum promotus fuit a Nicolao III. Papa anno MCCLXXVIII. uti docet eiusdem Pontificis Regestum in litteris curialibus epist. CX. Est autem Monembasia, Moreae nunc oppidum, non procul dissitum a Capo Malio, sive Maleo promontorio, hodie *Malvasia*, priscis *Epidaurus Peloponnesi*. DUCANG.

Pag. 80, 11. *Καταλιπὼν τὸν πατριαρχικὸν ὁ Ἀρσένιος θρόνον*] Ephraemius de Arsenio:

Καὶ πάντα βαθμὸν ἀνύσας ἐκκλησίας,
Εἰς ὕψος ἤρθη ποιμεναρχίας μέγα.
Αὐθαιρέτως τούτου δὲ λείποντος θρόνον,
Μονῇ δὲ αὐτὸν εὐαγῶς δεδωκότος,
Νικηφόρος, πρόεδρος ὢν Ἐφεσίων,
Προεδρίαν εἴληφε τῆς Κωνσταντίνου. DUCANG.

Vide Arsenii testamentum. BOIVIN.

Pag. 80, 12. *Ὤιχετο ἡσυχάσων ἐς τὸ παράλιον κ. τ. λ.*] *Tranquillam ac solitariam vitam acturus.* Vide Glossarium Ducangii. BOIVIN.

Pag. 80, 12. *Τοῦ Πασχασίου μονύδριον*] Cuius monasterii situs describitur a Pachymer. lib. II. cap. XV. DUCANG.

Pag. 80, 17. *Καὶ δὴ Νικηφόρος*] Pachymer. lib. II. cap. XVI. DUCANG.

Pag. 80, 23. *Τὸ κατὰ τὴν περαίαν τοῦ Γαλάτου ἐπικεκλημένον φρούριον*] *περαία, παρὰ τὸ πέραν,* quod mare interiaceret. Vocatur etiam hodie Pera, ut Ioannes Dernschwam, vir ornatissimus, mihi retulit: qui diu et Byzantii vixit, et Amasiam usque progressus est: et hos Byzantinae historiae libros omnes cum aliis multis, singulari industria et studio iuvandae reipublicae litterariae comparavit: et ut a me converterentur, atque in publicum ederentur, primus auctor fuit. WOLFIUS. Male Wolfius, *Castellum Peraeae, cognomento Galatae. περαία* hoc loco *adversum littus* significat. Quodsi castellum illud hodie *Pera* dicitur, non idcirco Gregorae verbis vis facienda est. BOIVIN.

Pag. 80, 24. *Τοῦ Γαλάτου*] Pachymer. lib. II. cap. XX. DUCANG.

Pag. 81, 21. *Κατὰ μέντοι τὸ ἐπιὸν ἔτος*] An. Chr. MCCLXI. DUCANG.

Pag. 82, 4. *Τὰ τῶν Τούρκων βασίλεια*] Iconium, Turcorum Sultani sedem primariam. Vide stemma Sultanorum Iconiensium post Familias Dalmaticas n. XV. DUCANG.

Pag. 82, 5. *Μελὴκ*] Qui antea ad Michaëlem profugerat, et ab eo detinebatur, ne si evaderet res novas moliretur. Pachymer. lib. II. cap. XXIV. DUCANG.

Pag. 83, 2. *Ἦγε καὶ ἔφερεν ἐλπίδων ὥσπερ παράσιτον*] Sententia est, ut parasiti mensis divitum alantur, ita illum spe bona lactatum esse. WOLFIUS.

Pag. 83, 3. *Δύο ἑξῆς ἠνύετο ἔτη*] Acropol. cap. LXXXV. Pachymer. lib. II. cap. XXVI. DUCANG. *Δύο ἑξῆς ἠνύετο* *) *ἔτη*] Verterat Wolfius, *Duo perpetui anni exierant.* Ego malui vertere, *Secundus annus exibat.* Ab aequinoctio autumnali anni MCCLIX. quo finis bello impositus est, ad solstitium aestivum anni MCCLXI. quo belli renovati initium statuitur, non intercesserunt anni duo integri. Verbum *ἠνύετο* apud Gregoram significat *exibat*, non *exierat.* Sic libro X. cap. I. *τέταρτον μὲν δὴ καὶ ἑβδομηκοστὸν* (loquitur de aetate Andronici senioris) *ἔτος ἀπὸ γενέσεως αὐτῷ τελευτῶντι ἠνύετο*, *quartus quidem et septuagesimus annus ei morienti exibat. Exibat*, non *exierat.* Nam constat Andronicum non totos LXXIV. annos vixisse. Vide annotata infra ad Oraculum Trallianum lib. IV. cap. V. sect. 9. BOIVIN.

Pag. 83, 20. *Ἀγοραίοις ἀνδράσι*] Qui se *Θεληματαρίους* appellabant, quod nec Francis nec Graecis omnino parerent, sed gente Graeci ac Constantinopoli nati, ruri degentes sua colerent praedia, uti innuit idem Gregoras: sic enim appellantur a Pachymere lib. II. cap. XIV. XXVI. XVII. Anonymus Ms. de bellis Francorum in Morea: *ἕνας λαὸς ἀκέφαλος, ὅλη θεληματάρος.* DUCANG.

Pag. 84, 12. *Ἄχρι χιλιάδος μιᾶς*] Octingentos duntaxat fuisse infra ait. Phranzes lib. I. cap. IV. equites circiter octingentos cum globo peditum habuisse Strategopulum scribit. Vide Hist. Franco-Byzant. lib. V. cap. XXIV. DUCANG.

Pag. 85, 19. *Καὶ ὁ Καῖσαρ*] Acropol. cap. LXXXV. Pachymer. lib. II. cap. XXVII. Hist. Franco-Byzant. lib. V. n. XXV. XXVI. XXVII. DUCANG. Graecos recuperasse Constantinopolin anno Mundi VI. MDCCLXIX. die Iulii XXV. diserte ait Georgius Acropolita. De die et mense inter omnes constat; non item de anno. Sunt enim qui affirment recuperatam fuisse anno Mundi VI. MDCCLXVIII. Christi MCCLX. atque eam fortasse fuisse Nicephori Gregorae opinionem, infra ostendetur. Codex Regius 2525[a]. scriptus paulo post obitum Andronici iunioris, quo tempore floruit Gregoras, Constantinopolin a Graecis recuperatam ponit anno Mundi VI. MDCCLXVIII. In eundem annum consentiunt Codex 2654.

*) *ἠνύετο*, non *ἤνυστο*, aut *παρεῤῥύη*. BOIVIN.

fol. 5. V. Cod. 2936. et Cod. 2976. quibus continentur breviaria chronologica; Cod. 3502. fol. 7. Dorotheus Monembasiensis in Synopsi variarum Historiarum edita Venetiis, an. MDCXXXI. Matthaeus Cigala in eiusdem argumenti libro Venetiis edito anno MDCXXXVII. Chronicon breve editum ex Codd. Regiis ab Ismaële Bullialdo, et Historiae Michaëlis Ducae subiunctum. Chytraeus in Chronologia, ubi de Nicephoro Gregora. Caeterum verissimam puto Acropolitae chronologiam, qui historiam scripsit eo tempore, quo Graeci Constantinopolin recuperarunt. Cum Acropolita consentiunt Codex Reg. 2432. fol. 99. V. et Cod. 3058[4]. fol. 69. V. item instrumentum prolatum a Ducangio ex Thesauro Chartarum, et in calce Historiae Franco-Byzantinae cum aliis actis coniunctum. BOIVIN.

Pag. 85, 24. Ἡ τοῦ Παντοκράτορος] Vide eandem Hist. n. XXVII. DUCANG.

Pag. 86, 2. Τὸν δὲ ὁ τῆς ἀδελφῆς Ἰολέντης πρῶτος υἱὸς ὁ Ῥόμπερτος] Georgius Acropolita Petrum interserit, Henrici successorem. Omissus praeterea a Gregora Ioannes, qui post Robertum imperator fuit. Vide Historiam Franco-Byzant. BOIVIN.

Pag. 86, 11. Καὶ σύμβολα βασιλείας] Quae illa fuerint, narrat Acropolita cap. LXXXVII. Nos etiam ex illo et aliis in eadem Hist. n. XXVIII. et XIX. Pachymer. lib. II. cap. XXVII. extr. scribit in argumentum captae urbis allatam Michaëli sarissam Balduini purpuream: σημεῖον δὲ ἀληθείας τῶν λεγομένων ἐκείνοις ἦν κοκκοβαφὴς σάρισσα δεικνυμένη. DUCANG.

Pag. 86, 13. Ῥέουσα δ' ἡ φήμη] Pachymer. ibid. DUCANG.

Pag. 86, 19. Εὐθὺ τῆς Ἰταλίας] Imo recta in Euboeam insulam contendit Balduinus, cum Marco Gradenigo, Pantaleone Iustiniano patriarcha Constantinopolitano, et compluribus aliis, quorum plerique, antequam insulam attingerent, fame perierunt, ut narrat Monachus Paduanus. Balduinus vero et caeteri ab Euboeae principibus et a Laurentio Tiepolo Venetorum Baiulo humaniter excepti sunt. DUCANG.

Pag. 87, 13. Τῷ υἱῷ Ἀνδρονίκῳ τῷ νέῳ βασιλεῖ, δεύτερον ἔτος ἄγοντι τῆς ἡλικίας] Hinc colligitur Andronicum seniorem (qui hoc loco νέος vocatur) non vixisse annos LXXIV.*) sed tantum LXXIII. nisi Gregoras Constantinop. a Graecis recuperatam ponat an. Mundi VI. MDCCLXVIII. Nam ab an. VI. MDCCLXIX. exeunte, quo recuperatam Urbem ponit Acropolita, ad an. VI. MDCCCXL. ineuntem, quo Andronicum constat obiisse, anni numerantur non toti LXXI. quibus si pueri bimuli aetatem seu duos annos addas, conficient an. LXXIII. non toti. Atque hoc est, quod supra dicebamus, Gregoram sequutum esse fortasse opinionem eorum chro-

*) Quot vixisse eum Gregoras ait lib. V. cap. V. sect. 9. item lib. X. cap. I. sect. 4. BOIVIN.

nologorum, qui Constantinopolim recuperatam statuerent anno Mundi VI. MDCCLXVIII. non autem an. VI. MDCCLXIX. Sed hic noster Historicus non semper secum consentit. BOIVIN.

Pag. 87, 14. *Συχναὶ παρῆλθον ἡμέραι, καὶ εἶχε τὸν βασιλέα ἡ τῶν πόλεων βασιλεύουσα*] Michaëlem Palaeologum in Urbem recuperatam ingressum esse die XV. mensis Augusti, colligo ex his quae leguntur initio Codicis Regii 1852.*) *Μηνὶ αὐγούστῳ ιέ. ἰνδικτιῶνος δ. τοῦ ἔτους στψξθ΄. ἐσίχθημεν***) *σὺν θεῷ ἐς Κωνσταντινούπολιν. Mensis Augusti die* XV. *an.* VI. DCCLXIX. *introducti sumus Deo iuvante in urbem Constantinopolin.* BOIVIN.

Pag. 87, 17. *Θεομήτορος τῆς Ὁδηγητρίας*] Acropol. cap. LXXXVIII. Pachymer. lib. II. cap. XXXI. istius aedis, de qua multa congessimus in Constantinopoli Christ. lib. IV. sect. II. n. XXIV. alibi saepe meminit Gregoras. DUCANG.

Pag. 87, 21. *Ἔγγιστα τοῦ Ἱπποδρόμου παλάτιον*] Quod *magnum* appellabant, Graeci vero paulo recentiores *βασίλεια τὰ μεγάλα πρὸς ἀνατολήν*, ubi hodie *Geni-Sarai*, Palatium novum, quod Osmaneam portam nunc nominant, de quo pariter agimus in eadem nostra lucubratione lib. II. sect. IV. n. 1. DUCANG.

Pag. 87, 22. *Τὸ γὰρ ἐν Βλαχέρναις*] Pachymer. *τὸ γὰρ Βλαχερνῶν οὐκ εὐτρεπῶς ἦν ἔχειν πρὸς τὴν τῶν βασιλέων κατοίκησιν. ἔγεμε γὰρ καπνοῦ καὶ λιγνύος.* DUCANG.

Pag. 88, 7. *Ὅτι μὴ κατάλυσιν παντοίαν ἐφ' ἡμέρᾳ καὶ νυκτὶ*] *κατάλυσιν* hic non *diversorium*, sed *destructionem* significare, sententia ostendit. WOLFIUS.

Pag. 88, 19. *Πατριάρχην Ἀρσένιον*] Pachymer. lib. II. cap. XXXIV. lib. III. cap. I. II. DUCANG. Vide Arsenii testamentum. BOIVIN.

Pag. 89, 6. *Τὸ δὲ ἦν θρίαμβον*] De Strategopuli triumpho silet Pachymeres, quem attigit etiam Phranzes lib. I. cap. V. DUCANG.

Pag. 89, 11. *Ἐν τοῖς ὑμνητηρίοις καὶ εὐφήμοις ἅπασι*] In acclamationibus et *εὐφημίαις*, quae in ecclesia praesertim fieri consueverant, uti scribit Phranzes lib. I. cap. V. de quibus agimus in Gloss. med. Graecit. in *εὐφημία*, et in *πολυχρόνιον*. Istius porro Strategopuli *εὐφημίας* meminit pariter Pachymer. lib. III. cap. 2. extr. DUCANG.

Pag. 90, 18. *Καὶ ὁ Καῖσαρ ἁλίσκεται ζῶν*] Pachymer. lib. I. cap. XXXII. lib. III. cap. VII. VIII. DUCANG.

Pag. 90, 20. *Ἀλλ' ἐν ἀδήλοις ὥσπερ πελάγεσι*] Sumpta haec ex dialogo, cui titulus *Φλωρέντιος*, seu *περὶ σοφίας*. Vide Cod. Reg. 3284. fol. 257. V. BOIVIN.

Pag. 91, 20. *Ἐν ταῖς τῶν φαυλοτέρων ἥτταις*] Phrasis insolens, pro *ἐν τῷ ἡττᾶσθαι τῶν φαυλοτέρων.* BOIVIN.

*) Quo continetur prima pars Lexici Suidae. BOIVIN.
**) Pro *εἰσήχθημεν.* BOIVIN.

Pag. 91, 24. *Τῆς αὐτοῦ ἀδελφῆς*] Annae Manfredi Siciliae regis sororis, de qua ibidem Pachymer. DUCANG.

Pag. 92, 2. *Παρὰ Θευδερίχου*] Sic hoc loco, et infra, Fredericum II. imperatorem perperam vocat, quem Pachymeres *Φερδέριχον*. Manfredus quippe filius nothus fuit eiusdem Frederici. DUCANG.

Pag. 92, 10. *Βασιλέως ἀδελφιδῆν Ἄνναν*] Eulogiae Michaëlis imp. sororis filiam. Vide Famil. Byzant. p. 209. 210. DUCANG.

Pag. 92, 21. *Κατά τινα χρείαν ἐπιδεδημηκότι ἐκ τοῦ παρήκοντος*] Nisi pro *ἐκ τοῦ παρατυχόντος*, vel *κατὰ τύχην* intelligatur, non video quid sibi velit, et sic usus est hac forma loquendi Pachymerius. WOLFIUS.

Pag. 92, 23. *Ὄνομα δὲ Βελικούρτῳ*] Pachymer. lib. III. cap. VI. *Μαίῳ δὲ Βελικούρτῳ*, id est *Mahieu de Valaincourt*, quomodo vox *Matthaeus* tum efferebatur apud Francobelgas nostrates. Is porro ex nobili satis in Picardia familia ortus erat, uti docemus in Historia nostra Franco-Byzantina lib. V. n. XLII. DUCANG.

Pag. 93, 3. *Ὄνομα Βιντιμιλίᾳ*] Seu, ut Itali efferunt, *Vintimiglia*. Unde eandem Hist. n. XLI. XLII. et quae de hac familia observamus in Familiis Byzantinis, ubi de Lascarica gente agimus, cuius nomen sibi exinde adscripserunt Vintimilienses. DUCANG.

Pag. 93, 5. *Τὸν δὲ ἀδελφὸν αὐτῶν*] Pachymer. lib. II. cap. XXXV. lib. III. cap. X. XII. XXV. ubi *ἐν φρουρίῳ τῷ τῶν Νικητιάτων τῆς Δακιβύζης* inclusum scribit. DUCANG. Annotavimus in margine, factum id esse A. C. MCCLXI. et ita quoque Possinus in chronologia sua Pachymeriana. Sed si Ioannes, cum est excaecatus, iam tum erat decennis, ut hoc loco dicitur, oportet excaecatus sit an. Christ. MCCLXIII. siquidem anno MCCLIX. quo eius pater Theodorus obiit, annum aetatis sextum explebat, teste ipso Gregora lib. III. cap. III. sect. 2. BOIVIN.

Pag. 93, 6. *Δεκαετῆ ἤδη τυγχάνοντα*] Possinus novennem facit. BOIVIN.

Pag. 93, 11. *Χερσὶ μὲν τὰ στέρνα*] Non necesse habui *ensiferas cogitationes, fumos gemituum et ligna doloris* inserere. WOLFIUS.

Pag. 93, 17. *Ἀφορισμῷ μὲν τὸν βασιλέα καθυποβάλλει*] Pachymer. lib. III. cap. XIV. DUCANG.

Pag. 93, 18. *Τὴν δὲ τούτου μνήμην*] Quod tum improbatum, cum, ut ait Pachymeres, id esset cum eo in sacris communicare, qui a communione abscissus erat. DUCANG.

Pag. 94, 10. *Καὶ ἦν ἡ λαληθεῖσα κατηγορία*] Idem Pachymer. lib. IV. cap. III. DUCANG.

Pag. 94, 13. *Ὅτι Χριστιανῶν τε ὑπῆρχε γονέων υἱὸς*] Pachymer. patriarcham respondentem libello accusationis dixisse ait, Sultanum eiusque filios pro Christianis tum habitos, id asserente Macario, Pisidiae episcopo. Vide eundem Pachym. cap. VI. DUCANG.

Pag. 94, 23. *Εἰσκαλεῖται τοίνυν*] Coacta synodo aliquot episcoporum Constantinopoli in Alexiaco triclinio. Pachymer. lib. IV. cap. IV. V. VI. VII. VIII. IX. X. DUCANG.

Pag. 95, 9. *Γερμανὸς*] Pachymer. lib. III. cap. XII. XIII. DUCANG.

Pag. 95, 20. *Ἰκάριος*] Pachymer. lib. V. cap. XXVII. Istius porro Icarii defectionem pluribus descripsimus in Hist. Franco-Byzant. lib. V. n. XLV. et XLVI. ubi illum fuisse ex *Zachariarum* seu *Iaqueriarum* familia Genuensi docuimus, ex qua alter Benedictus Zacharias, ac illius forte filius, Chium insulam Graecis abstulit sub an. MCCCIV. Vid. eadem Hist. lib. VI. n. XXV. DUCANG.

Pag. 95, 21. *Τοῦ τῆς Εὐβοίας κρατοῦντος*] Interpres *Praetorem* verterat: *Principem*, emendavimus. Incertum autem, quod mox subdit, an Euboea Reipublicae Venetae ea tempestate provincia exstiterit, cum a tribus diversis principibus tum possideretur, ex familiis *Dalle Carceri* Veronensi, *di Ghisi* Veneta, et *Zacharia* Genuensi, ex qua postrema erat *Icarus*, qui, ut scribit Pachymeres d. cap. XXVII. ex istius insulae dominis erat, atque, ut vero est simile, a duobus aliis principibus defecerat, orta invicem simultate. Scribit Andreas Dandulus in chron. Ms. sub an. MCCLIV. et MCCLV. Guilelmum Villharduinum, qui Gaufredo fratri Moreae et Achaiae principi successerat, ad se evocatis Narioto *Dalle Carceri*, et Guilelmo Veronensi, Euboeae insulae principibus, iisque in carcerem coniectis, in eandem insulam cum copiis irrupisse, hancque expugnasse, ex ea pulso Paulo Gradenigo Venetorum Baiulo: Venetos vero, misso Marco Gradenigo cum VII. triremibus, in auxilium ascitis vicinis principibus, insulam denuo recepisse. Sed et ex Archivo Camerae computorum Parisiensi docemur, anno MCCCXLIV. duos magnates, quorum alter *P. Dalle Carceri*, alter Bartholomaeus Ghisi nobilis Venetus vocabatur, isti insulae tum in solidum imperasse, ac Moreae principi fidem et clientelam praestitisse. Vide eundem Dandulum ann. MCCLXIX. et MCCLXXII. Sabellicum etc. DUCANG.

Pag. 96, 22. *Τὸν μὲν ἀρχηγὸν τῆς Εὐβοίας*] Aliter Pachymeres, qui non Euboeae principem, sed Ioannem *Μέγαν Κύριον*, seu uti nostri vocabant *Le Grand Sire*, captum et adductum, ac deinde remissum statim decessisse, eique successisse Guilelmum illius fratrem *Magnum Dominum* scribit. Qui porro *μέγας κύριος* ab eo nuncupatur, non alius est ab Atheniensi Duce, ita a nostris appellato, quod eius ditio longius caeteris in Graecia protenderetur: uterque vero ex familia *de la Roche* exstitit. Vide Historiam Franco-Byzant. lib. V. n. XLVII. DUCANG.

Pag. 97, 9. *Πίπτει πρηνὴς ἐπ' ἐδάφους*] Mera fabula de Ioannis subita in imperatoris conspectu morte, ex iis quae traduntur a Pachymere lib. V. cap. XXVII. DUCANG.

Pag. 97, 10. *Μετὰ μέντοι*] Ut Pera seu Galata Venetis, Pi-

sanis, et Genuensibus ad habitandum a Michaële concessa sit, multis egimus lib. I. Constantinopolis Christianae sect. XXII. de singulorum vero praefectis hic recensitis, eorumque nominibus, tum ex Gregora, tum ex Pachymere lib. II. cap. XXXIII. et aliis, in Glossario med. Graecit. DUCANG.

Pag. 98, 2. Ἐκήδευσε τῷ ῥηγὶ τῆς Ἰταλίας Καρούλῳ] Vide Historiae Franco-Byzantinae lib. V. n. XLVIII. XLIX. DUCANG.

Pag. 98, 7. Γένους τοῦ Γασμουλικοῦ] Pachymer. lib. IV. cap. XXVI. Vide Glossar. med. Graecit. in hac voce. DUCANG.

Pag. 98, 13. Τζάκωνας] Horum Laconum meminit Pachymeres lib. III. cap. IX. Vide pariter idem Glossar. in hac voce. DUCANG.

Pag. 98, 13. Ὁ γοῦν βασιλικὸς στόλος] Pachymer. lib. III. cap. XV. DUCANG.

Pag. 98, 25. Τὸ δὲ ἦν κομήτης] Pachymer. lib. III. cap. XXIII. DUCANG.

Pag. 99, 21. Κωνσταντίνῳ] Pachymer. lib. III. cap. XXV. DUCANG.

Pag. 100, 5. Διαμηνύσασθαι Κωνσταντίνῳ] Verbum διαμηνύεσθαι apud Gregoram non semel occurrit, pro μεταπέμπειν. Vide lib. VIII. cap. VI. sect. 2. etc. BOIVIN.

Pag. 101, 21. Ὁ τῆς Αἰγύπτου καὶ Ἀραβίας Σουλτὰν] Pachymer. lib. III. cap. V. Is porro est quem nostri *Noradinum* vocant, Chronicon vero Orientale ab Echellensi editum, *Almansurum Nuraddinum*, ubi regnum iniisse dicitur anno Hegirae DCLV. proinde Christi MCCLVII. a quo scilicet expugnatas quas nostri in Syria obtinebant civitates narrant scriptores rerum Hierosolymitanarum. DUCANG.

Pag. 102, 7. Ἡ τῶν γονέων ἐξωνούμενοι] Pachymeres ταῖς συνεχέσι μετακομίσεσι τῶν βορέαθεν μειρακίσκων Arabes suos auxisse exercitus scribit. Haytonus in Hist. Orientali cap. I. de Soldani Aegypti potentia: *Maior pars exercitus Aegypti sunt servi empti pretio, quos mali Christiani saepe portant cupiditate lucrandi, aut in praeliis acquisiti, quos compellunt eorum sectae et fidei adhaerere. Et illi qui empti pretio pecuniae exstiterunt, cariores sunt et habentur, et plus aliis honorantur.* Apud Turcos vero Europaeos alia inducta simili fere modo exercitus augendi consuetudo Amurate imperante sub ann. MCCCLX. cuiusdam Caramani doctoris Carae Rustenis et Zinderlu-Chelilis consilio, qua inductum, ut de mancipiis puerilem aetatem egressis, quae bello capta fuissent, quintum quodque caput Sultano offerretur: sin tria duntaxat aut quatuor essent mancipia, singulorum nomine XXV. aspri solverentur. Hi Nomadibus seu agricolis traduntur discendae linguae Turcicae et religionis Mahumetanae causa, et annis aliquot exactis ad Portam revocantur, Genitzarorum officio functuri. Hanc puerorum collectionem παιδομάζωμα vocat Contares in Hist. Athenar.

Vide Ducae Hist. cap. XVI. Leunclavium lib. V. Hist. Musulman. pag. 228. et in Pandecto Turcico n. XXXV. DUCANG.

Pag. 103, 14. *Καθάπερ τι σιδηροῦν τεῖχος*] Idem Gregoras lib. V. cap. VI. *τὸ γάρ τοι γένος τῶν Ἰταλῶν τοιούτοις ἀρχῆθεν συντέθραπται τοῖς ἤθεσι. ἂν μὲν γὰρ εὐτάκτως ἀπαντᾷ πρὸς τὸν πόλεμον, τεῖχός ἐστιν ὀχυρὸν καὶ ἀμάχητον.* Respexit etiam forte ad Latinorum seu Francorum pleniorem armaturam: unde Theophylactus Bulgariae archiep. Epist. XXVI. *ὁ Φράγγος ὁ τὸν τράχηλον τέως σιδήρεος.* DUCANG.

Pag. 104, 2. *Οἱ Τοῦρκοι*] Vide notata ad lib. II. pag. 23. DUCANG.

Pag. 106, 19. *Ἀλλ' ὁ τῆς Φοινίκης καὶ Συρίας ἔρως* etc.] Atqui illi sanctum sepulchrum recuperarunt, quidquid Gregoras dicat. BOIVIN.

Pag. 107, 8. Hic locus fuit commemorandi expeditionem sacram D. Ludovici; cuius mirum est nullam a Gregora mentionem habitam fuisse. BOIVIN.

Pag. 107, 11. *Εἶεν. ὁ μέντοι*] Pachymer. lib. IV. cap. II. XVII. XXI. XXIII. XXVIII. DUCANG.

Pag. 107, 13. *Ἅτε Ἀρσενίου ζῶντος*] Non modo quod eo ipso pro *μοίχῳ* seu adultero haberetur, uti docemus in Gloss. med. Graecit. in v. *Μοῖχος*, sed et *διὰ τὴν ἐμφαινομένην τοῦ θρόνου μετάθεσιν*, ut loquitur Pachymeres d. cap. XVII. et quod *ἀπὸ τοῦ θρόνου τῆς θυγατρὸς τῷ θρόνῳ τῆς μητρὸς ἀνέδην οὕτω καὶ αὐθαδῶς εἰσπηδήσειεν. οὕτω γὰρ τὰς ἐκκλησίας ἐκάλουν.* idem cap. XIII. Adde cap. XXVIII. DUCANG.

Pag. 107, 15. *Αὐτὸς δ' ἡσυχάσων ἀπῄει*] A. C. MCCLXVI. BOIVIN.

Pag. 107, 15. *Ἰωσὴφ τὸν πατριαρχικὸν διαδέχεται θρόνον*] Eodem anno, Decemb. die XXVIII. BOIVIN.

Pag. 107, 17. *Κατὰ τὸ Γαλλήσιον ὄρος συνεξηκώς*] Exstat in Cod. Reg. 2964. f. 320. inter opera Nathanaëlis (seu Nicephori) Chumni imperatorium diploma, inscriptum *λόγος χρυσόβουλλος ἐπὶ τῇ ἑνώσει τῆς ἐν τῷ Γαλησίῳ μονῆς καὶ τῆς ἁγίας ἀναστάσεως, ὥστε τοῦ λοιποῦ μὴ δύο, ἀλλὰ μίαν ταύτας εἶναι, καὶ ὑφ' ἑνὶ τετάχθαι καὶ ἄγεσθαι καθηγουμένῳ.* In quo diplomate cum alia multa praeclara de Gallesii monasterio narrantur, tum haec maxime notanda, *ἡ πρὸς ἕω ἐν τῷ τοῦ Γαλησίου τόπῳ σεβασμία μονὴ τῆς πανυπεράγνου μου δεσποίνης καὶ θεομήτορος, διαβόητος οὖσα ἐξότου δὴ καὶ τὴν ἀρχὴν συνέστη, καὶ σφόδρα γε θαυμαζομένη, οἷς καὶ πάνυ τι δεδύνηται ψυχὰς βελτιοῦν ζῆν κατὰ θεὸν αἱρουμένας, καὶ νῦν ἐς δεῦρο περισώζει τοῦτο τὸ καλόν, καὶ τοῖς ἐν αὐτῇ τὴν πολιτείαν τήνδε μετιέναι προθυμουμένοις πρὸς αὐτὸ δὴ τοῦτο μάλα συναίρεται, καὶ δεξιά τις ἔστι πληροῦν τὸν πόθον. ἵδρυται γὰρ ἐν ἀοικήτῳ τινί, πόῤῥω που τῶν κοσμικῶν θορύβων ἀνῳκισμένη. ἱδρύει δ' αὐτὴν καὶ συνίστησι πρώτως ὁ περιβόητος τὴν ἄσκησιν καὶ μέγας*

τὴν κατὰ Θεὸν πολιτείαν Λάζαρος, ἀπολεξάμενος τόνδε τὸν τόπον, καὶ τὴν θαυμασίαν ταύτην ἐν αὐτῷ τῇ θεομήτορι καθοσιώσας μονὴν, καί γε δειμάμενος καὶ πήξας ἀρετῆς ὡς εἰπεῖν ἐργαστήριον. ... ὄρος γάρ ἐστιν ὁ τόπος ἄναντες καὶ τραχὺ, τῶν ἐς ψυχαγωγίαν καὶ παραμυθίαν σωματικὴν μηδενὸς ἥκιστα μετέχον. οὔτε γὰρ σκιάζεται δένδροις· οὔτε βοτάνης, ἀλλ' οὐδὲ χλόης ἀπογεννᾷ βλάστησιν· οὔμενουν οὐδὲ τῶν ἄλλων ἀπὸ γῆς χρησίμων οὐδὲν οὐδόλως καρποφορεῖ· ξηρὸν δ' ἐστιν ὅλον, καὶ πρὸς τοιαύτας γονὰς παντάπασιν ἀφυές· εἰ καὶ ἄλλως γόνιμον ἀρετῆς. Omitto caetera. BOIVIN.

Pag. 107, 20. *Καὶ τοὺς λογισμοὺς ἐξηγόρευεν*] Interpres, *et suas illi cogitationes exponebat.* Emendavimus, *et delictorum*, seu peccatorum, *confessionem edebat.* Pachymeres: ἄνδρα πνευματικὸν, καὶ εἰς πατέρα τεταγμένον τῷ βασιλεῖ. Vide Gloss. med. Graecit. in ἐξαγορεύειν, in λογισμὸς et in πνευματικός. DUCANG.

Pag. 107, 22. *Προσελθὼν πίπτει πρηνὴς* etc.] A. C. MCCLXVII. Kal. Ianuar. BOIVIN.

Pag. 108, 3. *Συγχωρήσεως ἔγγραφον*] Idem interpres: *Condonationis syngrapham.* Rursum emendavimus, *absolutionis.* Vide idem Gloss. in συγχωροχάρτιον. Ritum hunc absolutionis pluribus describit Pachymer. lib. III. cap. XXV. DUCANG.

Pag. 108, 12. *Ἦν μὲν οὖν ἡ πᾶσα ἔκλειψις*] De hac Eclipsi, quae accidisse dicitur anno mundi iuxta Graecos VI. MDCCLXXV. Christi MCCLXVII. copiose egit Grandamicus parte III. Chronolog. sacrae cap. VIII. §. I. II. III. IV. et ex eo Possinus ad Pachymer. pag. 519. DUCANG.

Pag. 109, 10. *Εἶτα αὐτὸς μὲν*] Conferendus Pachymeres lib. IV. cap. XXIX. DUCANG.

Pag. 109, 10. *Πρῶτον μὲν*] Haec prima sacramenti a filio exacti pars spectat fidei professionem, quam recens dicti imperatores scripto dabant patriarchae, quam ideo ἔγγραφον appellabant, ut in Gloss. med. Graecit. in hac voce observamus. DUCANG.

Pag. 109, 12. *Δεύτερον δὲ*] Partem vero sacramenti istius hauserant Augusti recentiores Constantinopolitani a Francis nostris, seu Latinis, apud quos Vassalli seu Clientes in hominiis *fidem Domino de vita et membris et terreno honore* se servaturos iurabant. Hic tamen non tam est hominium, quam *securitas:* neque enim reges cuipiam de regno hominium praestant. Unde in pacto inter Henricum II. regem Angliae et Henricum filium, quem antea pater regem dixerat, anno MCLXXIV. *cum is hominium* (quod filii alii fecerant) *facere voluisset, noluit Dominus rex ab eo recipere, quia rex erat, sed securitatem accepit ab eo,* ut est apud Rogerum Hovedenum et Bromptonum. DUCANG.

Pag. 109, 22. *Οὐ μέντοι μῆνα καὶ ἴνδικτον*] Haec pluribus explicavimus in notis ad Alexiadem Annaeam pag. 254. et in Gloss. med. Graecit. in v. Μηνολογεῖν. DUCANG.

Pag. 109, 22. *Βασιλεὺς Ῥωμαίων*] Non vero αὐτοκράτωρ,

cum id nominis sibi solis reservarent patres imperatores, ut docemus in eodem Gloss. in v. αὐτοκράτωρ, tametsi aliter observarit Ioannes Cantacuzenus, cum Matthaeo filio *Matthaeo imperatore* dicto, is se βασιλέα et αὐτοκράτορα inscripsit, ut docet eius subscriptio apud Gretserum ad Cantacuz. Hist. pag. 933. DUCANG.

Pag. 110, 1. *Καὶ παῖδας καταλιπὼν*] Vide supra lib. II. cap. VIII. sect. 1. BOIVIN.

Pag. 110, 2. *Ἕνα μὲν νόθον, Ἰωάννην ὄνομα*] Pachymer. lib. IV. cap. XXXI. DUCANG.

Pag. 110, 3. *Ὁ ἐπ' ἀδελφιδῇ γαμβρὸς κ. τ. λ.*] Vide supra huius libri cap. 3. sect. ult. BOIVIN.

Pag. 112, 13. *Ταῖς ἱεραῖς εἰκόσι*] Quippe apud Graecos picturae ac imagines in ligno, rarius in linteis delineabantur. Vide Glossar. med. Graecit. in Κηρογραφία. DUCANG.

Pag. 114, 6. *Τῶν Ἀθηνῶν Δουκὶ*] Pachymer. *ἐκεῖσε μὲν τὸν μέγαν Κύριον ὁμονοοῦντά οἱ, Συριωάννης γὰρ κατὰ γλῶτταν ἐλέγετο.* Ioannes scilicet *de la Roche*, Dux Athenarum et Thebanorum Dominus, de quo supra ad pag. 57. A. DUCANG.

Pag. 114, 7. *Καὶ κήδη λαμπρὰ*] Pachymer. *εἰς πίστιν δὲ τῶν σπονδῶν ἑαυτοῖς καὶ κῆδος γενέσθαι, ὡς λαβεῖν ἐκεῖνον γαμβρὸν ἐπὶ θυγατρί.* DUCANG.

Pag. 114, 21. *Μετὰ πεντακοσίων*] Trecentos duntaxat equites fuisse scribit Pachymer. d. cap. XXXI. DUCANG.

Pag. 115, 2. *Καὶ Ἀχαΐας ἥκειν πρίγκιπα*] Guilelmum Villharduinum, de quo supra. DUCANG.

Pag. 116, 5. *Νόμος γάρ ἐστιν οὗτος*] Nescio an istius moris alius scriptor meminerit. DUCANG.

Pag. 117, 1. *Ἀλλὰ γὰρ*] Rem attigit Pachymer. lib. IV. cap. XXXII. ut et Phranzes lib. I. cap. VI. DUCANG.

Pag. 119, 19. *Ἐκ τοῦ ἠπειρωτικοῦ ἐκείνου πολέμου διασωθέντων*] *Qui cladem terrestrem evaserant.* Ita vertendum, non ut Wolfius, *qui cladem Epiroticam evas.* BOIVIN.

Pag. 120, 19. *Ὁ δὲ τοῦ βασιλέως αὐτάδελφος*] Pachymer. lib. IV. cap. XXXII. lib. V. cap. I. DUCANG.

Pag. 123, 1. *Ἀλλ' ἐπανιτέον*] Pachymer. lib. V. cap. VIII. X. DUCANG.

Pag. 123, 5. *Τῷ ἑαυτοῦ παιδὶ*] Philippo. DUCANG.

Pag. 123, 6. *Θυγατέρα*] Beatricem. DUCANG.

Pag. 123, 12. *Δεινὸς γὰρ ἦν ὁ ἀνὴρ*] Infra cap. VI. ait fuisse *ἄνδρα μεγαλουργὸν, καὶ βελτίστῃ δυνάμει συνέσεως χρώμενον ἔς τε τὰς ἐπινοίας καὶ τὰ βουλεύματα ὧν ἔμελλε δρᾷν, ἔς τε αὐτὰ δὴ τὰ δρώμενα.* Pachymer. lib. I. cap. XXXII. *ἄνδρα σοβαρὸν καὶ ὑπὲρ τὰ μέτρα φρονοῦντα.* Idem lib. III. cap. VIII. *εὑρὼν δραστήριον ἄνδρα, ἀδελφὸν Ῥηγὸς τῶν Φραντζίσκων, καὶ εἰς Κόντους τεταγμένον τὸν Κάρουλον.* DUCANG.

Pag. 125, 3. *Διαπρεσβεύεται ἤδη καὶ πρὸς τὸν Πάππαν*] Imo

Pachymeres lib. V. cap. XI. ait Michaëlem ad hanc ineundam ecclesiarum concordiam sollicitatum a Gregorio X. Papa, missis quibusdam ex ordine S. Francisci Fratribus. Verum ex iis, quae fusius attigimus in Hist. Franco-Byzantina lib. V. n. LII. lib. VI. n. III. constat, Michaëlem, quo Caroli minas et bellicum in se apparatum retunderet, summum Pontificem spe utriusque ecclesiae tandem uniendae ab eius partibus avertere conatum esse. Id porro gestum sub anno MCCLXXIV. DUCANG.

Pag. 125, 7. *Δέχεται τὴν πρεσβείαν ἀσμένως ὁ Πάππας*] Adscripsimus ad marginem annum Christi MCCLXXIII. Est autem haec Possini chronologia, observationum Pachymerian. lib. III. cap. VI. n. V. Mauritius David, in animadversionibus chronologicis ad Pachymeris Michaëlem, n. V. Possinum reprehendit, et multis probat eam legationem referendam esse ad annum Christi MCCLXXIV. Verum abutitur testimonio Pachymeris, cum ait, *Sed nullus de anno ambigendi restat locus, postquam Pachymeres de hac ipsa legatione disserens cap.* 17. *libri* 4. *annum Mundi arguit* 6782. *Indict.* 2. *currente, qui annus respondet anno Christi* 1274. Nam Pachymeres his verbis non indicat tempus missae legationis, sed secessionis Iosephi patriarchae; quem post missos ad Papam legatos secessisse innuit. Quodsi legati primum missi sunt, deinde Iosephus secessit, oportet legatos profectos esse vel anno MCCLXXIII. exeunte, vel MCCLXXIV. ineunte, cum ibidem dicat Pachymeres Iosephum secessisse die XI. mensis Ianuarii (anni scilicet Chr. MCCLXXIV.). BOIVIN.

Pag. 125, 11. *Ἐφ᾽ ὅρῳ τριῶν κεφαλαίων*] Hic interpretis versionem paulo immutavimus. Is enim ediderat: *primum ut in sacrorum voluminum hymnodiis Papae cum quatuor patriarchis mentio fieret. Alterum ut liceret cuivis Romam veterem, quae curia maior et perfectior esset, appellare. Tertium ut illi principatus in omnibus deferretur.* Vide Pachymer. lib. V. cap. XI. et Phranzem lib. I. cap. VI. DUCANG.

Pag. 125, 23. *Τοῦ Ἀρχιστρατηγοῦ μονῇ*] Quod quidem monasterium in Anaplo statuit Pachymeres lib. V. cap. V. et IX. DUCANG.

Pag. 126, 11. *Ἐν στενῷ μέντοι*] Ibidem Pachymer. cap. XII. XVIII. XIX. XX. DUCANG.

Pag. 127, 16. *Δημεύσεις, ἐξορίαι*] Pachymer. eodem libro cap. XIX. XX. lib. VI. cap. XVI. XXIV. Vide praeterea Allatium de concordia utriusque ecclesiae cap. XV. n. VII. DUCANG.

Pag. 128, 7. *Οἱ μὲν Ἀρσενίου*] Pachym. lib. V. cap. II. DUCANG.

Pag. 128, 14. *Ἐν τούτοις μέντοι τοῖς καιροῖς*] Vide Leon. Allat. Exercit. in Creight. p. 608. BOIVIN.

Pag. 128, 15. *Ὄνομα Βέκος*] Pachymer. lib. V. cap. XIII. XIV. XV. XXII. XXIV. XXVIII. Vecci patriarchae Constantino-

politani historiam fuse persequitur, cui *Βέκκος*, ut et Phranzi et aliis dicitur. DUCANG. Aliis *Βέκκος*; quibusdam etiam *Βέκων*.

Καὶ Λατινόφρων Ἰωάννης ὁ Βέκων.

Cod. Reg. 3058. Vide et clausulam Cod. Reg. 2006. Latine Becus, Beccus, Vecus, et Veccus promiscue dicitur. BOIVIN.

Pag. 129, 15. *Νικηφόρος ὁ Βλεμμύδης*] De prolatis a Vecco S. Scripturae de S. Spiritus processione locis, qui Latinorum dogmata firmarent, scribit quidem Pachymeres: sed de collectionis auctore hic silet, Blemmyde scilicet, valido apud Graecos Latinae ecclesiae sententiae adversus Graecos propugnatore. Nam cum Ioanne Duca rerum potiente inter Graecos de processione Spiritus sancti controversia discuteretur, ipse multis ex sacra Scriptura et sanctis Patribus collectis testimoniis Latinorum sententiam confirmavit, posteaque ad imperatorem Theodorum Lascarim et ad Iacobum Bulgariae electum archiepiscopum transmisit, ut ex ipso Ioanne Vecco docet Allatius lib. II. de utriusque ecclesiae consensu cap. XIV. n. IV. quorum quidem librorum meminit Pachymeres lib. VI. cap. XXIII., qui habentur editi post tom. I. Annal. Eccl. Odorici Raynaldi cum versione Latina eiusdem Allatii. DUCANG.

Pag. 129, 16. *Ὡς σχολῇ δεδωκὼς ἑαυτὸν*] Quasi sibi ipsi scribens, nec libro publicando incumbens. Mox, *λάθρα μὲν διὰ τὴν τῶν πολλῶν ὑπόληψιν*, quae verba, inquit Allatius, perperam vertit interpres, *infamiae metu*, cum vertere debuisset, *propter multorum invidiam*, seu potius *propter vitandam suspicionem*, quod Latinorum scilicet partibus addictior videretur. Neque tamen id clam scripsisse dicendus est, quod imperatoris iussu egerat. DUCANG.

Pag. 129, 18. *Διὰ τὴν τῶν πολλῶν ὑπόληψιν*] Verterat Wolfius, *infamiae metu*. Leo Allatius vertendum putabat, *propter multorum invidiam*, seu potius *propter vitandam suspicionem*. Ego vero malui, *propter opinionem in qua plerique erant*. BOIVIN.

Pag. 130, 6. *Τὸν πατριαρχικὸν ἀναβεβηκὼς θρόνον*] Cum Iosephus sede sua pulsus in Peribleptae monasterium sese contulisset XI. Ianuarii secundae Indictionis, anno Mundi iuxta Graecos VI. MDCCLXXXII. (Christi MCCLXXIV.) ut est apud Pachymer. lib. V. cap. XVII. XXII. hincque in Anaplum (forte in Archangeli monasterium, de quo supra) amandatus, Veccus patriarcha renunciatus est XXVI. Maii, et II. Iunii die Pentecostes inauguratus. Idem Pachymer. cap. XXIV. XXVIII. DUCANG. Secessit Iosephus, ut supra dictum est, A. C. MCCLXXIV. Ianuarii die XI. Veccus non statim ei subrogatus. Possinus ex Pachymeris verbis lib. IV. cap. XVII. et lib. V. cap. XXIV. a prima secessione Iosephi ad initum a Vecco patriarchatum menses solidos sexdecim intercessisse colligit; atque ita Vecci creationem confert in annum Christi MCCLXXV. Possini calculus firmatur auctoritate Chronicorum manuscriptorum, in quibus Veccus annis octo sedem tenuisse dicitur. Vide Cod.

Reg. 3058[4]. 3502. etc. In Codice 2525[2]. fol. 282. V. septem anni tantum ei patriarchae tribuuntur. BOIVIN.

Pag. 130, 9. *Τόν τε Μελιτηνιώτην*] Quem cum Vecco legatum antea miserat ad S. Ludovicum Franciae regem, quo Carolum fratrem a consiliis averteret; ut auctor est Pachymeres lib. V. cap. IX. quem quidem Ludovicum, ut hoc obiter adnotem, *πρῶτον ὄντα καὶ ῥῆγα τετιμημένον ἀρχῆθεν, καὶ ἐπὶ μεγαλειότητι ἐξουσίας τιμώμενον, πρὸς δὲ καὶ τοὺς τρόπους εὐθὺν*, vocat. DUCANG.

Pag. 130, 11. *Γεώργιον ἐκ Κύπρου*] Dignitate *Πρωτοαποστολάριον*, ut est apud Pachymerem lib. V. cap. XII. XXII. ac deinde patriarcham Constantinopolitanum effectum. Ita alter ex archidiaconis Palatini cleri Evangelium, alter Apostolum legit. DUCANG.

Pag. 130, 11. *Συνελειτουργήκει μὲν οὖν τῶν πάντων οὐδεὶς τοῖς τοῦ Πάππα*] Fateor me non satis assequi quid sibi velit. *Φρέριοι* fortassis sunt *Fratres*, hoc est monachi, qui Latinam Missam permissu imperatoris celebrarunt. Sed haec ex iis, quae e Pachymerio de Metochite annotata sunt, intelligentur. WOLFIUS. Verterat Wolfius, *Nullus tamen eorum omnium ad Papae rationem liturgiam celebravit.* Vertendum ita ut edidimus. BOIVIN.

Pag. 130, 13. *Τῶν Φρερίων τινὲς*] Expressit vocem Gallicam *Frères*, quomodo tum indigitabantur ex ordine S. Francisci et S. Dominici monachi. Hi porro Constantinopolin advenerant a Gregorio missi, in quibus erat Ioannes Parastron. DUCANG.

Pag. 130, 14. *Διὰ χειροτονίαν τινὸς*] Interpres, *suffragio cuiusdam e familiaribus:* emendavimus, *propter ordinationem cuiusdam e suis.* DUCANG.

Pag. 130, 16. *Ἦν ἀδελφὴ*] Pachymer. lib. V. cap. III. Vide stemma Palaeologorum in Famil. Byzant. DUCANG.

Pag. 130, 19. *Τῷ τῆς Ζαγορᾶς ἄρχοντι*] Bulgariae regi. Cur porro Zagorae reges dicerentur Bulgariae principes, diximus in eorundem regum serie, n. XVII. Vide praeterea Leunclavium in Pandecte Turc. n. XXXIII. et in Onomastico. DUCANG.

Pag. 130, 22. *Ἐν τούτοις*] Pachymer. lib. VI. cap. III. DUCANG.

Pag. 131, 1. *Ὄνομα Λαχανᾶς*] Cur id ei nominis inditum, indicat ibid. Pachymeres. Vide stemma Bulgaricum. DUCANG.

Pag. 132, 6. *Ὅθεν ἐπειδήπερ*] Pachymer. lib. V. cap. V. lib. VI. cap. IV. V. DUCANG.

Ibidem. *ὁ λόγος φθάσας*] Libr. III. cap. II. sect. 4. BOIVIN.

Pag. 132, 6. *Τὸν τοῦ Ἀσὰν ἀπόγονον*] Mytzes Asanis sororem duxerat uxorem, ut dictum supra, lib. III. cap. II. sect. 4. Cur itaque eum Gregoras *ἀπόγονον* vocat? BOIVIN.

Pag. 132, 18. *Ἀπονητὶ δ' ὁ Ἀσὰν*] Pachym. lib. V. cap. III. lib. VI. cap. I. II. VII. VIII. IX. DUCANG.

Pag. 133, 21. Ἰδοὺ γὰρ καὶ οἱ ἐκ Γεννούας] Pachymer. lib. V. cap. XXX. DUCANG.

Pag. 134, 21. Τοῦ Ἱεροῦ] Nomen arcis est ruinosae in Asiatico littore, trans Bosporum, non procul ab ostio Ponti Euxini, inquit Leunclavius in Onomastico priore Turcico: de quo quidem Hiero multis egimus in notis ad Alexiadem pag. 361. DUCANG. Vide lib. XVIII. cap. II. sect. 1. BOIVIN.

Pag. 137, 4. Τῷ Σουλτὰν Ἀζατίνῃ] Vide seriem Sultanorum Iconiensium post Familias Dalmaticas. DUCANG.

Pag. 137, 13. Εἷς δέ τις Ἀμούριος ὄνομα] Quem a Meleco Sultano Iconiensi una cum filiis insigni perfidia postea interfectum fuisse narrat Pachymeres lib. X. cap. XXV. ex quibus unus Halis nomine, divina quadam providentia servatus, collecta Persarum manu, Melecum praelio adortus hunc interfecit, indeque aucta Hali, qui tum Amurii nomen suo adiecit, potentia, Romanas regiones incursionibus infestavit. Ut porro is perierit, exponit Gregoras in altera Historia. Iste autem Amur, Ἀμούρπεκις, unico vocabulo, dicitur Cantacuzeno lib. II. cap. XXVIII. Id est *Dominus Amur*. Est enim *Beg* Turcis *Dominus*, ut est apud Leunclavium in secundo Onomastico Turcico, et lib. IV. Hist. Musulman. pag. 196. ubi observat *Beg* nomen dari solere omnibus officium vel munus aliquod a rege vel Sultano consecutis. Graeci vero Πὲγ et Πέγις dicunt, vel Μπέγις, ut in Gloss. med. Graecit. observamus. Unde discimus quis is sit quem Froissartus III. Vol. cap. XXII. et XXIII. *Amorabakin* vocat, quae vox effecta ex *Amur Begis* vel *Begin*. Sed an *Amur* iste, cuius meminit Gregoras, et Cantacuzenus loco laudato, sit ille a quo interfectus est Melecus, dubium ingerit idem Cantacuzenus, qui lib. II. cap. XXIX. et lib. III. cap. VII. eundem Amurium Aitinis Ioniae (seu Cariae, uti habet lib. II. cap. XIII.) Satrapae filium fuisse ait, eundemque Satraparum Asiae opulentissimum. Aitinem praeterea duos alios filios habuisse, quorum alter *Chetir*, alter *Souleimasas* vocabatur. Amurii porro crebra deinde mentio apud Cantacuzenum. DUCANG.

Pag. 137, 17. Ἦρος δὲ ἐπιστάντος] Circa an. MCCLXXV. DUCANG.

Pag. 138, 3. Εἰς πλεῖστα τεμόντες] Hinc igitur exstincto Turcorum Iconiensium principatu, cum eidem tuendo contra Tartaros impares essent, singuli ex primoribus Turcis, prout libitum fuit, oppida et provincias pervaserunt, cum Graecis aeque ac Tartaris bellum gerentes, tandemque iisdem Tartaris recedentibus, pulsoque vel certe non admisso Sultano, Turcicum principatum provinciis invicem dispertitis, deinde quod Romani seu Graecorum in Asia supererat imperii invaserunt, indeque in Europam evolarunt, ab ipsismet Graecis imperatoribus evocati, dum opem ac auxilium quaerunt, quo se adversus suae gentis principes, atque adeo

etiam Latinos, tueantur, unde universi postmodum imperii clades exorta est, ut Gregoras post haec pluribus narrat. DUCANG.

Pag. 138, 22. *Στρατοπέδων πολλῶν*] Phranzes lib. I. cap. VI. DUCANG.

Pag. 142, 11. *Συνέβη δ' ἐπὶ τούτοις*] Pachymer. lib. VI. cap. XXX. XXXI. XXXII. DUCANG. Adscriptus hic in margine annus Christi MCCLXXX. atque hoc urbis Trallium instauratae tempus assignavit nobis Possinus in tabulis chronologicis. Quodsi Andronicus annos vixit LXXIV. ut hoc capite infra et libri decimi capite primo Gregoras docet, referenda erit eius urbis instauratio ad annum Christi MCCLXXIX. Nam si Andronicus annos vixit LXXIV. oportet eum natum esse A. C. MCCLVIII. quippe quem constat obiisse A. C. MCCCXXXII. Si natus est A. C. MCCLVIII. annum aetatis vigesimum primum excessit A. C. MCCLXXIX. Porro hoc capite Tralles instaurasse dicitur cum esset maior an. XXI. BOIVIN.

Pag. 142, 13. *Ἀνοικοδομῆσαι πάλαι πεπτωκυῖαν*] De Trallibus instauratis ita Gregorius Cyprius in encomio Andronici: *ἦσαν μὲν οὖν αἱ Τράλλεις πόλις ἐν καλῷ τῆς Ἀσίας κειμένη, μεγέθους τε μείζονος ἢ κατὰ τὰς πόλεις ἀπολαύουσα, καὶ περιφανὴς ἐν ταύταις ὑπάρχουσα. ἦσαν δὲ παλαίποτε, πρὶν δηλονότι τὸν πάντα μεταβάλλοντα χρόνον καὶ αὐτὰς φθεῖραι μεταβαλόντα, καὶ τοῦ ἀριθμοῦ ἐξῶσαι τῶν πόλεων, τείχη τε καθελόντα, οἰκίας τε ἀνατρέψαντα, κἀκ τῶν ἐρειπίων μόνων γνωρίζεσθαι καταλείψαντα. ἀλλὰ μέχρι σοῦ βασιλεῦ ταῖς Τράλλεσιν ἡ φθορὰ, καὶ τῷ χρόνῳ ἡ καύχησις· νυνὶ δὲ διὰ σοῦ πάλιν ἐν πόλεσιν ἐκεῖναι* etc. Vide Cod. Reg. 1853. fol. 179. V. item Codd. 3355. et 3118. BOIVIN.

Pag. 143, 2. *Τῆς δὲ πόλεως Τράλλεως*] Ordo versuum sic restituendus:

Τῆς δὲ πόλεως Τράλλεως τὸ κάλλος χρόνοις ἐσεῖται
Σβεννύμενον· τὸ δὲ πολλοστὸν ταύτης καταλειφθὲν
Ἐν ὑστάτοις ἐκφοβηθήσεται ἔθνει ἀνάρχῳ·
Ἁλωθήσεται δ' οὐδαμῶς. ἀνακαινισθὲν δὲ
Ἐσσεῖται παρὰ δυνατοῦ Νικωνύμου, ὃς
Ὀκταπλῆν ἀγλαῶς ἐννάδα βιώσει δίσκων,
Καὶ τρὶς ἑπτὰ κύκλων) πόλιν Ἀττάλου λαμπρυνεῖ.*
*Ὧι καὶ πόλεις ἑσπέριαι ὑποκύψουσι**),*
Καὶ ἀγέρωχοι ὑποκλιθήσονται παιδικῶς.

Sunt versus Hexametri, omnes exceptis tribus primis spondaici, iidemque inconditi et immodulati, in quibus vocales *α*, *ι*, *υ*, longae sunt vel breves, prout poëtae libuit. Quin et syllabas natura breves, accentu acuto vel gravi notatas, producit in *τὸ*, in *χρόνοις*, in *πόλεις*. Item diphthongum *οι* corripit in *χρόνοις*, et vocalem *η* in *ἐκφοβηθήσεται*, id quod factum videtur vitio iotacismi, quo *η*

*) Al. *κυκλῶν*. BOIVIN.

**) Fort. *ὑποκύψ*. licentia apud eius temporis poëtas usitata. BOIVIN.

et οι sic pronuntiantur ut iota. Praeterea in uno versu συνιζήσεις adhibuit duas, πόλεως Τράλλεως. Quae omnia arguunt oraculum istud non fuisse Delphicum, aut Sibyllinum, sed omnino recens. In codice Barberiniano, quo usus est Possinus, idem oraculum exstat paulo auctius *), eique praefixa haec inscriptio, οὗτος ὁ χρησμὸς Παυσανίου προέδρου, *Hoc est Oraculum Pausaniae Praesidis.* Ego vero facile crediderim fabricatum illud fuisse ab aliquo Andronici amico, sive is Theodorus Metochita fuerit, sive alius. Maxima certe illis temporibus erat Graecarum Musarum ἀμουσία. Vide carmina Theodori Metochitae, et cum istis confer. Solus, quem sciam, ea aetate Maximus Planudes tolerabiles aliquos versus fecit. Sed de recentiorum Graecorum poësi etiam infra ad p. 190. C. dicturi sumus, ubi de Theodori Metochitae poëmatis. BOIVIN.

Pag. 143, 22. Τὰ δὲ μετὰ μοναχικοῦ σχήματος ἕτερα ἥως] Asteriscum post ἕτερα apposuerat interpres, nec quod statim sequitur vertit: et certe post ἕτερα legendum δύο, tot enim annos in habitu monachico exegit Andronicus, ut scribit idem Gregoras lib. IX. cap. ult. seu ut est in nota marginali ad cap. XXVIII. lib. II. Cantacuzeni, ἐν μοναχῶν σχήματι διαγαγὼν ἐνιαυτοὺς δύο παρ' ὀλίγον. Tunc addit: ἥως τρὶς ἑπτὰ κύκλοι σεληνιακοὶ, ὃ καὶ βέλτιον, δύο ἔγγιστα, id est, *vel* (ex quo monachum induit, intersunt) *ter septem circuli lunares* (seu menses XXI. *seu potius anni prope* II.). DUCANG.

Pag. 144, 2. Πρῶτον καὶ εἰκοστὸν ἤμειβεν ἔτος] Vertit Wolfius, *annum aetatis ageret primum et vigesimum.* Vertendum fuit, *annum aet. excederet,* etc. praesertim si legatur παρήμειβεν, ut legitur in Codice Regio. BOIVIN.

Ibid. in nota. Ἥως τρὶς ἑπτὰ κύκλοι σεληνιακοὶ] Graeci recentiores dicunt ἥως pro ἢ, vel ἤτοι. Vide Glossar. med. Graecit. BOIVIN.

Pag. 144, 4. Ἀτταλός τις εὐγενὴς] Tralles, urbem ad Maeandrum, Pelasgorum coloniam fuisse scribit Agathias lib. V. duce forte Attalo isto Troiano. DUCANG.

Pag. 145, 21. Ὤδινε μὲν γὰρ ὁ Κάρουλος] Pachymer. lib. VI. cap. XXXII. DUCANG.

Pag. 146, 6. Ῥωσουσύλην] Qui Pachym. lib. VI. cap. XXXI. Ῥῶς Σολυμᾶς appellatur, quem hic pariter depingit. Vide Hist. Franco-Byzant. lib. VI. n. XI. DUCANG. Ducangius Hist. Franco-Byzant. lib. VI. n. XI. eum vocat *Solyman de Rossi.* Ego autem non dubito, quin is fuerit *Rufus de Soliaco*, ille ipse scilicet, qui memoratur in instrumento seu Diplomate Regio, quod ex Thesauro Chartarum excerptum cum aliis actis et instrumentis publicis Ducangius edidit. Vide Chartas Historiae Franco-Byzantinae subiunctas, pag. 84. Nomen, ut videtur, Gallicum fuit *Rousseau de Soli,*

*) Vide observationes Possini Pachymerian. tom. I. pag. 479. BOIVIN.

quod est Graecis Ῥούσο ντε Σουλή. Poeta Graecobarbarus Cod. Reg. 2569. fol. 219. V. eum sic appellatum scribit,

Ῥούσον τὸν ὀνομάζασιν· ντε Σουλὶ τὸν ἐπίκλην.
Ἄνθρωπος ἦτον εὐγενὴς, στρατιώτης πεδευμένος.
Rufum *hunc nominarunt*, *cognomento* De Souli.
Vir erat nobilis, *miles exercitatus*.

Idem poëta Graecobarb. eundem Ῥούσον ντε Σουλὴ, post obitum principis Guil. de Villa-Harduini Bailum Moreae a Carolo rege Neapolitano constitutum narrat. Gregoras non multum aberravit a vero nomine, siquidem ab eo vocatur Ῥωσουσουλῆς, seu, ut praefert diversa lectio, Ῥῶσος Σουλῆς. Pachymeres lib. VI. cap. XXXII. Ῥῶς Σολυμᾶν vocat: unde Ducangius nomen fecit *Solyman de Rossi*. Praeter hunc *Rufum de Soliaco*, recensetur inter Aulae Neapolitanae nobiles *Henricus de Soliaco* in illa quam dixi collectione Chartarum, Histor. Franco-Byzantinae subiuncta, p. 21. et p. 22. BOIVIN.

Pag. 146, 17. Τὸν Σικελίας ἐξεπολέμωσε — ῥῆγα Φερδέριχον] Fredericum Aragonum regem, qui demum Siciliae rex factus est, hac Carolo postmodum erepta. Vide Ioannem Villaneum lib. VII. cap. LVII. et Ricordan. cap. CCVI. DUCANG.

Pag. 147, 23. Δηρόν τε μένειν] Homer. Iliad. lib. II. BOIVIN.

Pag. 148, 3. Πάντας δ' αὐτοὺς εἰς τὸ τῶν Ῥωμαίων στρατόπεδον ζῶντας ἐκόμισαν] Captus ipse quoque *Rufus de Soliaco*, ut ex Pachymere discimus. Redemptum deinde in Italiam rediisse verisimile est. Anno certe MCCXCIV. aderat in Aula Caroli II. regis Neapolitani *Rufus de Soliaco*, ut patet ex instrumento supra laudato. BOIVIN.

Pag. 148, 19. Ἰωάννης γὰρ] Qui primus Ducum aut principum Trapezuntinorum sese imperatorem appellavit. Vide Famil. Byzant. pag. 192. DUCANG.

Pag. 149, 2. Ἧς τὰ βασίλεια Τραπεζοῦς] Cuius urbis elogium habetur in Cod. Reg. nondum signato. DUCANG.

Pag. 149, 7. Ἰωάννης ὁ Σεβαστοκράτωρ] Pachymer lib. V. cap. IV. lib. VI. cap. 19. 35. 36. De Ioanne egimus in Famil. Byzant. p. 206. de Irene vero Michaëlis Notha et Noga eius coniuge p. 235. DUCANG.

Pag. 150, 1. Ἀλλὰ πρὶν] Pachymer. lib. VI. cap. 36. DUCANG.

Pag. 150, 3. Ἀνσιμαχίας ἐγγὺς] Tunc enim adversus Tartaros has provincias devastantes expeditionem susceperat Michaël, de qua Pachymer. lib. VI. cap. 29. 30. DUCANG.

Pag. 150, 4. Καὶ Ἀλλαγῆς] Istius loci, ubi de morte Michaëlis non meminit Pachymeres, sed tantum Pachomii. At secus Phranzes, qui Gregoram exscribit. Est autem ἀλλαγὴ idem quod Latinis *mutatio*, locus scilicet, ubi mutantur equi publici. Vide Glossar. med. Graecit. in hac voce. DUCANG.

Pag. 150, 18. *Τὰ Παχωμίου σε διαδέξεται*] Vertendum, *Pachomius te excipiet*; non, *tibi successurus est*, ut servetur ἀμφιβολία. BOIVIN.

Pag. 152, 24. *Ἔτυχε τελευτῆς*] Obiit Michaël, ut scribit Pachymeres, XI. Ianuarii die Parasceves, anno mundi iuxta Graecos VI. MDCCXCI. (Christi 1283.) cum imperasset annos 24. demptis diebus 20. ac annos omnino 58. vixisset. DUCANG.

Pag. 153, 2. *Ὁ δὲ υἱὸς καὶ βασιλεὺς*] Pachymer. lib. VI. cap. 11. Phranzes lib. I. cap. 6. DUCANG.

Pag. 153, 6. *Πλείστην ἐπισωρεῦσαι γῆν*] Iisdem verbis Phranzes id ipsum tradit. Pachymeres eius cadaver noctu in novum monasterium vicinum a familiaribus delatum scribit. Excommunicatorum corpora in agris insepulta relicta, ut ne foetor nares, aut spectaculi horror mentes foedaret, iniecta humo contecta, pluribus docuimus in Glossar. med. Latin. in v. *Emblocare* et in Addit. tametsi Michaël ab ecclesia propter communionem cum Latinis palam proscriptus non fuerit, uti antea propter excoecatum iuniorem Lascarim. DUCANG.

Pag. 155, 7. *Εἰ τὴν μικροψυχίαν*] *Μικροψυχία* est hoc loco *regnandi libido morae impatiens*, ut et infra lib. VIII. cap. I. sect. 2. BOIVIN.

Pag. 155, 12. *Ἀλλ' ἐχρῆν*] Proverbium, cuius meminit Diogenian. Cent. VIII. n. 49. DUCANG.

Pag. 159, 4. *Αὐτοὺς μὲν οὖν*] Pachymer. lib. VII. cap. 1. DUCANG.

Pag. 159, 9. *Κονοσταύλῳ*] Interpr. *Conostaulo*: reposuimus *Comite stabuli*. Vid. Gloss. med. Graecit. DUCANG. *Τῷ μεγάλῳ κονοσταύλῳ Μιχαὴλ τῷ Γλαβᾷ*] De quo legendum poëma Manuelis Philae, quod exstat in Codice Regio, olim Telleriano, et inscribitur, *εἰς τὰ τοῦ πρωτοστράτορος ἐκείνου τοῦ θαυμαστοῦ στρατηγήματα*. BOIVIN.

Pag. 160, 8. *Παναχράντου μονὴν*] Pachymer. VII. 3. 4. 5. De hoc monasterio egimus in Constantinopoli Christ. lib. IV. sect. II. n. 31. DUCANG.

Pag. 160, 12. *Νόσῳ καὶ γήρᾳ*] Pachymer. de Iosepho, *μόνον οὐκ ἄπνους*. et cap. 6. *ἄψυχον οἷον φόρτον*. DUCANG.

Pag. 161, 21. *Παρασκευάσαι*] Pachymer. VII. 12. 13. 14. 21. DUCANG.

Pag. 162, 4. *Ὡς ἐντεῦθεν ἀναγκασθῆναι μὲν τὸν Ἰωσὴφ τοῦ θρόνου τοῖς βουλομένοις παραχωρεῖν*] Andronicus imperator in λόγῳ χρυσοβούλλῳ, qui exstat inter opera Nathanaëlis Chumni, qui et Nicephorus, Cod. Reg. 2964. fol. 302. *φθάνει μὲν ὁ πολὺς ἐκεῖνος τοὺς ὑπὲρ τῆς ἀληθείας καὶ τῶν ὀρθῶν δογμάτων ἀγῶνας*, (loquitur de Iosepho) *πολὺς καὶ τὴν ἔνστασιν καὶ τὴν καρτερίαν, καὶ μηδὲν τῆς ὁμολογίας καθυφεὶς μηδὲ καθυπείξας καὶ ὑπενδοὺς τοῖς ἐπὶ μακρῶν τῶν χρόνων βιαζομένοις καὶ ἀποπειρωμένοις αὐ-*

τοῦ, παραίτησιν τοῦ πατριαρχικοῦ ποιήσασθαι θρόνου .... ἡ δὲ τοῦ θεοῦ ἐκκλησία, ἐκεῖνον ὥσπερ ἀμειβομένη τῶν πόνων καὶ τῶν ὑπὲρ αὐτῆς καμάτων, ἀνακηρύττει ἐξ ὀνόματος, κατῖσον τοῖς ἄλλοις τοῖς μηδὲν παραιτησαμένοις, ἀλλ' ὁμοῦ μὲν ἐπ' εὐσεβείας, ὁμοῦ δ' ἐπὶ τοῦ θρόνου, ἐν ὁμοίοις ἀγωνίσμασι καὶ καιροῖς, καταλύσασι τὸν βίον. καὶ τοίνυν ἓν δὴ τοῦτο τοῖς διαφερομένοις αὐτοῖς ἀφορμή τις γίνεται σκανδάλου καὶ πρόφασις, ἡ ἀνακήρυξις· καὶ ζητοῦσι κατασιγαθῆναι ταύτην καὶ παύσασθαι· καὶ παύσομεν σεσιωπηκότες, φίλα κἂν τούτῳ πράττοντες ἐκείνῳ καὶ οἱονεὶ κατὰ γνώμην, ἃ παρῃτήσατο παραιτούμενοι, καὶ μηδὲν περαιτέρω τῶν αὐτῷ δεδογμένων μήτε πράττοντες, μήτ' ἐπινοοῦντες. Itaque Iosephus, cum esset in sedem patriarchalem restitutus, cessit paulo post et παρῃτήσατο. Chronica manuscripta minime inter se consentiunt in definiendo temporis spatio, quo Iosephus receptam dignitatem retinuerit. In Cod. Reg. 3058[4]. sedisse dicitur menses quatuor. Codex 2525[2]. mensem hinc unum demit. Codex 3502. duos tantum menses numerat τῆς δευτέρας πατριαρχείας. BOIVIN.

Pag. 163, 6. Ἐπεὶ γὰρ Ἰωσὴφ] Pachymer. ibid. cap. 13. DUCANG.

Pag. 163, 11. Γεώργιος ὁ ἐκ Κύπρου] Qui in clero Palatino tum fungebatur *Protoapostolarii* dignitate. Pachymer. lib. VI. cap. 14. Eius eruditionem praedicat etiam Ephraemius in Chronico:

Σοφός τις ἀνὴρ Γρηγόριος Κυπρόθεν,
Λόγων σοφῶν μαίευμα, μουσῶν ἑστία
Εἰς πατριαρχῶν ἀνεβιβάσθη θρόνον. DUCANG.

Pag. 163, 16. Ἄρτι καὶ τὸ μοναχικὸν] Quippe patriarcha designatus ab imperatore, ex laico in monachum, deinde ex Lectore in Diaconum ordinatus fuerat a Cozylensi episcopo, uti testatur Gregoras: ut moris erat, inquit Ephraemius in Chronico:

Καὶ συνταγεὶς κλήρῳ γε τοῦ παλατίου,
Ἀρχιθύτης πέφηνε τῆς Κωνσταντίνου,
Τὰ τῶν μοναχῶν πρὶν τελεσθὶς, ὡς ἔθος. DUCANG.

Pag. 163, 21. Μετὰ τὰς ψήφους] Immo ait Pachymeres non expetita episcoporum suffragia. Ii enim εἰς ψήφους μόνας οὐκ ἠξιοῦντο. DUCANG.

Pag. 164, 5. Ὁ Μοζύλης ἐπίσκοπος] Sic infra. At ὁ Κοζύλης, Pachymeres lib. VII. cap. 14. habet. DUCANG.

Pag. 164, 6. *Debrorum episcopus*] *Debrarum* Ducangio. BOIVIN.

Pag. 164, 11. Ναύπακτος] Aetoliae metropolis, cui XIII. episcopatus subditi leguntur in Notitia Thronorum, Mozylensis vel Cozylensis nulla facta mentione. DUCANG.

Pag. 164, 12. Ὁ δέ γε Δεβρῶν] Debrarum meminit Cedrenus. DUCANG.

Pag. 164, 16. *Γρηγορίου*] Sic variat Gregoras, dum quem supra Georgium, hic Gregorium appellat, quod postremum nomen accepit recens monachus factus, Pachymer. lib. VII. cap. 22. *Τοῦτο γὰρ ἦν ἐκείνῳ καὶ τὸ ἐκ Γεωργίου μοναχικὸν ὄνομα.* DUCANG.

Pag. 165, 7. *Καὶ ἐς διάκονόν τε καὶ ἱερέα*] Pachymeres lib. VII. cap. 14. de Cozylensi episcopo, a quo Georgius Cyprius primis ordinibus ecclesiasticis initiatus fuit: *ἐκεῖσε τὰ εἰκότα τελέσας, μοναχὸν μὲν ἐκ λαϊκῶν ἀποδείκνυσι, διάκονον δ᾽ ἐξ ἀναγνώστου χειροτονεῖ. τῆς δ᾽ αὐτῆς ἡμέρας καὶ πατριάρχην ὁ βασιλεὺς ἐκεῖνον προβάλλεται.* Ubi has ordinationes haud factas a Germano Heracleensi episcopo exserte ait, sed a Cozylensi, a quo idem Germanus tum monachus, ac cuiusdam Acacii viri pii discipulus, una cum ipso Georgio Cyprio in patriarcham ab imperatore electo, in metropolitam Heracleensem in aede Irenes inauguratus est: a quo quidem Germano deinceps in Sophiana iuxta morem, solitis adhibitis ritibus ac precibus, consecratus est Georgius. DUCANG.

Pag. 165, 15. *Καὶ τῶν Λατινικῶν ἠθῶν*] Cyprus enim tum regibus Latinis parebat. DUCANG.

Pag. 166, 13. *Ἐπεὶ μέντοι συνῄεσαν*] Pachymeres lib. VII. cap. XXII. DUCANG.

Pag. 166, 17. *Παννύχους τετελεκότες στάσεις*] Interpres, *cum per totam noctem stetissent.* Imo, *cum sacras ac nocturnas in aede sacra vigilias exegissent.* Ita infra cap. X. *ὅσα τὸν μοναδικὸν ἀπεργάζεται βίον, ἐγκράτειαν φημὶ καὶ στάσεις παννύχους, χαμαιεύνης*, etc. ubi rursum haec male vertit, ut ibi indicamus. Vide Gloss. med. Graecit. in *παννυχίδες.* DUCANG.

Pag. 167, 6. *Τούτων οὕτω γενομένων*] Idem Pachym. lib. VII. cap. XXXI. DUCANG.

Pag. 167, 13. *Μέχρι τῆς Εὐγενείου πύλης*] Vide Constantinop. Christ. lib. I. sect. IV. n. 1. DUCANG.

Pag. 167, 18. *Τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου μονὴν*] De hac aede, ut de Theodora eius conditrice, quam *Ῥαύλαιναν* a secundo coniugio vocat Pachymeres lib. VIII. cap. X. multa sunt a nobis observata in notis ad lib. XIII. Annal. Zonarae n. II. et in stemmate Palaeologorum. DUCANG. De hac Theodora, et de templo S. Andreae ab ea instaurato, exstant in codice Colbertino n. 5018. tria Maximi Planudae historica Epigrammata, edita a Ducangio in notis ad lib. XIII. Zonarae, sed mendosissima. En eorum unum integrum, ex cod. Colbertino emendatum.

ΕΙΣ ΤΟΝ ΝΑΟΝ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΑΝΔΡΕΟΥ ΗΡΩΕΛΕΓΕΙΟΙ,

ὃν ἀνήγειρεν αὐτῷ ἡ Πρωτοβεστιαρία.

Πειθομένη σε δόμοισιν ἐν οὐρανίοισιν ἀληθῶς
Ψυχῇ ναιετάειν, Ἀνδρέα κλεινότατε,
Καὶ τῷ σώματι σεῖο νεὼν ἐδομήσατο τόνδε,
Κάλλεσιν οὐρανίοις ἐν χθονὶ λαμπόμενον,

Ἡ πάσαις ἐνὶ θηλυτέρῃσι σοφὴ Θεοδώρα,
Ἀμφοτέρων τε λόγων κῦδος ἀναψαμένη·
Ἡι γενέτης μὲν ἔην Καντακουζηνὸς Ἰωάννης,
Μήτηρ δ' Εὐλογίη ἀξίη εὐλογίης,
Σύγγονος οὖσα Παλαιολόγου Μιχαὴλ βασιλῆος,
Οὗ γόνος Ἀνδρόνικος πλεῖον ἄνακτος ἄναξ·
Κοινωνὸς βιότου δὲ Ῥαοὺλ πέλεν Ἰωάννης,
Τιμὴν εἰληφὼς Πρωτοβεστιαρίου.
Αὕτη χηροσύνην..... ἔστερξεν ἀμέμπτως,
Ἔτρεφε νωλεμέως Χριστὸν ἐν ἐνδεέσι,
Δόγματος ὀρθοτόμοιο χάριν πάθεν ἄλγεα πολλὰ,
Τίμα καὶ φιλίην εἴ τις ἐφημερίων.
Τοίη τῷ τοιῷδε τοιόνδε σοι εἴσατο νηὸν,
Ἀνδρέα, καὶ σὺ χάριν πλούσιον ἀντιμέτρει.

Huic Epigrammati heroëlegiaco subiuncta sunt iambica duo, quae et ipsa sunt valde mendosa. Ea, quoniam sunt longiuscula, piget describere. Errata sola eaque praecipua annotabo. Epigramm. I. Vers. 2. *Ἐτῶν, προσώπων, ἐν γρ.*] Lege *Καὶ τῶν προσώπων ἐν γρ.* V. 4. *Τὶς καὶ τινῶν πέφυκα καὶ τινὸς τύχης.*] L. *Τίς καὶ τίνων πέφ. καὶ τίνος τύχ.* V. 6. *Παλαιολογίσσα.*] L. *Παλαιολογῖνα.* V. 9. *Ἀγγέλων ὑμνουμένου*] L. *ἀγγελωνυμουμένου.* V. 11. *ἐκλήθην*] L. *ἐκλήθη.* V. 14. punctum expunge. V. 18. *Παλαιογίνα*] L. *Παλαιολογῖνα.* V. 19. *Εἰρήνη τις εἰρήνῃ φερ.*] L. *Εἰρηνική τις Εἰρήνη φερ.* V. 23. *τοιητ'*] L. *τοῦτ'.* Epigramm. II. Vers. 1. *τὴν φλέβα*] *τὰς φλέβας.* V. 5. *συμφόνημα*] L. *συμφόρημα.* V. 8. *ἐνάγων*] L. *ἔγνων.* V. 13. *Ἀγγέλων ὑμνουμένων,*] L. *ἀγγελωνυμουμένου.* V. 17. *ἄνακτος*] L. *ἀνάγοντος.* V. 19. *φεῦ*] L. *φῶς.* V. 23. *Παλαιογίνα*] L. *Παλαιολογῖνα.* V. 26. *ὅση*] L. *ὅσον.* V. 29. *μονοτρόπου*] L. *μονοτρόπων.* V. 30. *Ὡς Εὐλογίαν Ἀλεξίαν Εὐλογίαν*] L. *Ὡς εὐλογίας ἀξίαν Εὐλογίαν.* V. 36. *ταὐτό μοι κλέος*] L. *ταὐτά μοι κλέα.* V. 37. *ἀτρεχῶς*] L. *ἀτρεκῶς.* V. 41. *Πρὸς τοῦ κρατοῦντος*] L. *Πρὸς τῶν κρατούντων.* Leviores mendas facile erit cuivis corrigere. BOIVIN.

Pag. 167, 22. *Ἐπεὶ δὲ καὶ τῷ βασιλεῖ*] Pachymer. lib. VII. cap. XXXIII. DUCANG.

Pag. 167, 22. *Προσετεθνήκει γὰρ*] Anna filia Stephani V. regis Hungariae. Pachymeres lib. VII. cap. XXVIII. DUCANG. *Προσετεθνήκει γὰρ ἡ ἐξ Οὐγγρίας*] *Anna* scilicet. Leo Cinnamus in calce Codicis Regii 2951. *Τὸ παρὸν βιβλίον ἐγράφη διὰ χειρὸς ἐμοῦ Λέοντος τοῦ Κιννάμου, τελειωθὲν σὺν θεῷ μηνὶ μαρτίῳ ιδ'. Ἰνδικτιῶνος δ'. ἡμέρᾳ ἑβδόμῃ. ἔτους ςψπδ'. ἐπὶ τῆς βασιλείας .... τοῦ τε κυροῦ Μιχαὴλ Δούκα Ἀγγέλου Κομνηνοῦ τοῦ Παλαιολόγου καὶ νέου Κωνσταντίνου, καὶ Θεοδώρας τῆς εὐσεβεστάτης Αὐγούστης, καὶ τοῦ κύρου Ἀνδρονίκου Κομνηνοῦ τοῦ Παλαιολόγου, καὶ ΑΝΝΗΣ τῆς εὐσεβεστάτης Αὐγούστης* etc. *Hic liber scriptus est*

manu mea Leonis Cinnami, absolutus (cum Deo) die XIV. mensis Martii, Indictione IV. die VII. Anno VI. MDCCLXXXIV. imperantibus Dom. Michaële Duca Angelo Comneno novo Constantino, Theodora religiosissima Augusta, Dom. Andronico Comneno Palaeologo, et ANNA religiosissima Augusta. Erat is annus Christi MCCLXXVI. aetatis autem Andronici XVIII. BOIVIN.

Pag. 167, 24. *Διαπρεσβεύεται πρὸς τὸν ῥῆγα τῆς Ἰσπανίας*] Cuius erat ἐκγόνη, inquit Pachymeres: quippe Beatrix uxor Guilelmi VI. Marchionis Montisferrati, Guilelmi Monferratensis ac Thessalonicensis regis filii, et mater Iolantae seu Irenes alterius Andronici imp. uxoris, filia fuit Alfonsi regis Castellae, seu Hispaniae. DUCANG.

Pag. 168, 8. *Πρὶν τὸ ἐνδόσιμον εἰληφέναι παρὰ τοῦ Πάππα*] Ex hoc loco infert Allatius lib. II. de utriusque eccl. consens. cap. XIV. n. 1. eam viguisse tum consuetudinem, ut Latinis non licuerit matrimonia inire cum Graecis, nisi summo pontifice annuente. Quo referri potest quod tradit Matthaeus Parisius pag. 418. 431. et 453. aegre admodum tulisse summum pontificem, ac non semel obiectum Friderico II. imp. quod filiam suam notham Annam, seu ut alii vocant, Constantiam, in uxorem dedisset Ioanni Vatatzae imperatori Constantinopolitano. Scribit praeterea Pachymeres lib. IX. cap. V. Andronicum Palaeologum imp. uxorem filio Michaëli recens imperatori inaugurato quaerentem, oblatam sibi Caroli regis Siciliae neptim ac Philippi Tarentini filiam abnuisse, *τὴν ἀπὸ τοῦ Πάππα τῆς Ῥώμης ὑπειδόμενον ὑπερηφανίαν*, sed et regis Cypri filiam, quod is absque pontificis summi consilio et facultate has nuptias peragere nollet: *τὸ δ' ἦν τὸ ὑπὸ βουλῇ καὶ θελήσει τῆς κατὰ Ῥώμην ἐκκλησίας τὸ συνάλλαγμα διαπράττεσθαι.* DUCANG.

Pag. 168, 12. *Ἦν δὲ ὁ βασιλεὺς τηνικαῦτα τῆς ἡλικ. τρίτον καὶ εἰκοστὸν ἔτος ἀμείβων*] Wolfius verterat, *Agebat tum imperator annum tertium et vigesimum.* Ego verti, *Excedebat tum imp. annum*, etc. Praeterquam enim quod ea est vis verbi *ἀμείβειν*, chronologiae ipsius ratio favet nostrae interpretationi. Immo Andronicum imperatorem annos XXIV. excessisse oportet eo tempore, quo secundam uxorem duxit, si quidem eam duxit post obitum patris sui Michaëlis; qui filio Andronico iam nato imperare coeperat, imperavitque annos XXIV. ut constat ex serie imperatorum chronologica. BOIVIN.

Pag. 168, 15. *Ἐπεὶ δ' ὥσπερ*] Pachymer. lib. VII. cap. XLI. DUCANG.

Pag. 169, 2. *Περί που τοὺς πρόποδας τοῦ Ὀλύμπου*] Prusam primo relegatum Veccum scribit Pachymer. lib. VII. cap. XI. deinde post hoc colloquium, in arcem a dextris ingredienti sinum Astacenum, cui nomen a S. Gregorio erat. Idem cap. XXXV. extr. Accusatus autem fuit sub mensem Febr. VII. indict. ac

mense Martio circa mediam quadragesimam abdicata dignitate in monasterium Panachrantae (de quo egimus in Constantinopoli Christ.) secessit, proinde an. Chr. MCCLXXIX. DUCANG.

Pag. 170, 2. *Οὗ γενομένου*] Pachymer. lib. VII. cap. VIII. IX. X. XXXV. DUCANG.

Pag. 170, 10. *Ἦν δὲ ὁ Μουζάλων*] Pachymer. lib. VIII. cap. XXVI. XXXI. DUCANG.

Pag. 170, 17. *Καὶ πρὸς τῇ πυραμίδι*] Vide Gloss. med. Graecit. in *Πυραμίς*. DUCANG.

Pag. 171, 3. *Καὶ Μετοχίτης*] Georgius Metochites. Pachymer. lib. VII. cap. XXXV. de quo et eius scriptis multa habet Allatius in Diatriba de Georgiis pag. 345. DUCANG.

Pag. 171, 21. *Πρὸς τὸν ἐν Βλαχέρναις*] Pachymer. lib. VII. cap. XVII. XVIII. XIX. DUCANG.

Pag. 172, 16. *Ἐπιβοῶντας τὸ, Ἀνάξιος*] Vide Gloss. med. Graecit. in *Ἄξιος*. DUCANG.

Pag. 172, 19. *Καὶ τοῖς ἐπὶ κόῤῥης ῥαπίσμασιν*] Quomodo S. Ignatium patr. Constantinop. degradatum ac pessime vexatum a Photianis scribit Nicetas Paphlago in illius vita p. 1207. *ἦσαν δὲ οἱ κολαφίζοντες καὶ ταλαιπωροῦντες αὐτόν*. DUCANG.

Pag. 173, 2. *Οὐδὲ γὰρ οὐδεὶς*] Pachymer. lib. VII. cap. XXIII. DUCANG.

Pag. 173, 5. *Μετὰ ταῦτα τοίνυν*] Pachymer. lib. VII. cap. XXXVI. DUCANG.

Pag. 174, 1. *Ἔν τινι πολιχνίῳ τῆς Βιθυνίας*] Pachymer. *τῷ τῶν Νικητιάτων τῆς Δακκυβύζης φρουρίῳ*. DUCANG.

Pag. 174, 2. *Καὶ τὰ εἰκότα παραμυθησόμενος*] Neque tantum ut miserum principem solaretur, sed et ut ab eo voluntariam imperii cessionem ad legitimam principatus possessionem eliceret, ut ait Pachymeres. Id paulo fusius narrat Phranzes lib. I. cap. VII. hisce verbis: *Cum porro in urbem veniens recordatus esset facinoris, quod pater in adolescentem Ioannem Lascarim, cui potius imperium debebatur, perpetrasset, conscientia stimulatus, moderationemque virtutibus reliquis anteponens, ad eum, qui ipsius caussa oculos perdiderat, in oppidulo quodam Bithyniae habitantem invisendum accessit: quem in monastico humilitatis habitu repericns, oratione consolatoria permulsit, veniam petens, quod se ignorante pater in illum crudeliter consuluisset. Quod si posset et illi placeret, etiam dimidium imperii se illi cessurum ostendit, ut ad amplam potestatem subiret. Praeterea ad vitam degendam necessaria illi omnia affatim, quoad superaret, suppeditavit.* DUCANG.

Pag 174, 10. *Ἐν τούτοις γε μὴν*] Pachymer. lib. VII. cap. 26. lib. IX. cap. 18. DUCANG.

Pag. 175, 18. *Ἐντεῦθεν τὸ Γασμουλικὸν ἅπαν διεσκεδάσθη*] Vide lib. IV. cap. V. sect. 5. BOIVIN.

Pag. 176, 4. *Ἄλλα μέρη τοῦ Κέρως*] Interpres, *in aliis Ceratis partibus*. Emendavimus, *sinus Ceratini*. DUCANG.

Pag. 176, 11. *Ἐπεὶ δὲ ἔδει*] Pachymer. lib. VIII. cap. 6. 7. 8. 9. DUCANG.

Pag. 178, 21. *Παρὰ τῆς κτητορίσσης*] A Theodora scilicet Eulogiae Michaëlis imp. sororis filia, cuius supra ut et aedis S. Andreae ab illa conditae meminit cap. 3. Vide praeterea Pachymerem lib. VIII. cap. 10. Porro κτήτορας et κτητορίσσας vocant Graeci recentiores, quos nostri *Fundatores* et *Fundatrices*. Vide Gloss. med. Graecit. DUCANG.

Pag. 178, 22. *Φιλολόγος γὰρ ἦν ἡ γυνὴ*] Theodoram Protovestiariam φιλολόγον, hoc est eruditam fuisse, docet Gregoras hoc loco. Id etiam testatur Maximus Planudes in Epigrammatis supra laudatis. Eandem fuisse φιλόβιβλον, arguunt Epistolae duae Nicephori Chumni, quae exstant in Cod. Reg. 2964. In prima (quae inscribitur * τῇ πρωτοβεστιαρίᾳ, et est numero septuagesima sexta) Ἐγὼ μὲν ἐβουλόμην, inquit Chumnus, μὴ μόνον βιβλίων, ὧν δὴ γέγονας ἐν χρείᾳ ποτέ, ὥστε μεταδόντων ἡμῶν αὐτοῖς χρήσασθαι, ἀλλά γε καὶ μεγάλων δή τινων ἑτέρων, καὶ πολλῷ μᾶλλον ἢ ταῦτα τιμίων (εἴπερ ἄλλο τι πρὸ τῶν τοιούτων ἡμᾶς χρὴ τίμιον λέγειν) εὐπόρως ἔχειν. πάντα γὰρ ἑτοίμως καθ' ὅτι καὶ βούλοιο προῆκα χρῆσθαι, μὴ μεταδιδοὺς μόνον, ἀλλά γε καὶ τελέως διδοὺς, καὶ οὕτω μάλα προθύμως διδοὺς καὶ ἡδέως, ὥς μηδὲ νομίζειν ἀποκτᾶσθαι, μᾶλλον μὲν οὖν καὶ ἀσμένως ἢ πρότερον καὶ μεθ' ἡδονῆς κτᾶσθαι. ἐπεὶ δὲ μὴ ἔχω πᾶν ὅσον καὶ βούλομαι, ζημίαν ἡγοῦμαι, καὶ μεγάλην ταύτην ζημίαν, οὐ τὸ ἐνδεῶς αὐτῶν ὧν ἔφην ἔχειν, ἀλλὰ τὸ μὴ ἔχειν διδόναι σοί γε βουλομένῃ φιλοτίμως ἡμῖν χαρίζεσθαι τὸ παρ' ἡμῶν λαμβάνειν. οὐ μὴν ἀλλ' ἐπειδή μοι ταῦτα πρὸς σὲ τὴν σοφωτάτην καὶ διακριτικωτάτην ἅμα ψυχὴν, οὔμενουν ἡμᾶς οἶμαι μέμψῃ τῆς ἀπορίας, ὅτι μὴ δ' αὐτοὶ προειλόμεθα· τῆς δὲ προθυμίας ἀποδεξαμένη, χάριν εἴσῃ τῆς προαιρέσεως. κἀγὼ δ' ὁμολογῶ χάριν ταύτην οὐ μικρὰν ἔχειν, ὅτι παρ' ἡμῶν λαβεῖν ἠβουλήθης. καὶ γοῦν ὅπερ εἶχον μόνον πέμπω βιβλίον, Ἀριστοτέλους μετέωρα. ἔστι μὲν οὖν ἐν αὐτῷ καὶ ἀλλάττα τῶν ἐκείνου, ὧν οὐ χρὴ κατάλογον ποιεῖσθαι, αὐτοῦ δεικνύντος τοῦ βιβλίου. ἔστι δὲ καὶ τῷ Ἀλεξάνδρῳ πονηθέντα τῶν μετεώρων ἕνεκεν. τῶν μὲν οὖν ἐν τῷ βιβλίῳ χάριν γραμμάτων φαύλως ἐχόντων (ὁρᾷς γὰρ ὡς ἔχουσιν) ἅμα δὲ καὶ τοῦ τὰ πλείω σφαλερῶς ἔχειν, ἀμαθίᾳ τοῦ γράψαντος τοῦ ὀρθοῦ παρενηνεγμένα, κἂν ᾐδέσθην, κἂν αἰσχύνην ἐνόμισα τῇ φιλοκάλῳ σοι πρὸς ὄψιν μόνον ἰκέσθαι. ὅτι δ' ἐν πᾶσιν οὐδὲν τῶν ἐκτὸς ζητεῖς καὶ φαινομένων, ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐᾷς ἔχειν ὁπωσποτε καὶ πεφύκασιν ἔχειν, σοὶ δ' ἄλλο τὸ σπουδαζόμενον, ὅσον δηλαδὴ νοὸς ἴδιον καὶ πρὸς ἐκεῖνον ἀκραιφνῶς διαβαίνει, τούτου χάριν θαῤῥήσας, τὸ βιβλίον πέμπω. καὶ γοῦν γραμμάτων μὲν τῶν ἐν αὐτῷ μικρὸν φροντίσεις. ὅσα δὲ καὶ τῆς λέξεως πλημμελῶς ἔχει, προσ-

ἄγουσα τῇ ἐπιστήμῃ, κατὰ τὸ ὀρθὸν μεταλήψῃ. καί γε προσομιλήσεις Ἀριστοτέλει, καὶ οἷς Ἀλέξανδρος ἐσπούδασεν ἐν μετεώροις, κατὰ τὴν ἐκείνων δύναμιν καὶ γνῶσιν, μηδὲν τῆς τοῦ βιβλίου φαυλότητος πρὸς τὴν τῶν νοημάτων κατάληψιν ἐμποδὼν γενομένης. Alteram Chumni Epistolam indicasse sufficiat. Exstat autem eiusdem Cod. Reg. f. 380. V. et istam quam damus proxime subsequitur. BOIVIN.

Pag. 179, 2. Ἐπεὶ δ' εἴωθεν] Pachymer. lib. VII. cap. 23. DUCANG.

Pag. 180, 15. *Διαδέχεται μέντοι τὸν πατριαρχικὸν θρόνον*] Pachymer. lib. VIII. cap. 13. Athanasium Vecco statim successisse perperam scribit Phranzes lib. I. cap. 7. ubi observat a puero vitam asceticam coluisse in Ganis montibus, e Peloponneso oriundum, patria Andrusa, cuius episcopatum auctoritate imperatoris et suffragio Synodi gerebat, ac Monembasiae metropoli suberat. DUCANG. Huius Athanasii Epistolae aliaque opuscula exstant in Codice Regio, olim Telleriano. In illis sunt Epistolae seu Relationes 12. ad imperatorem, de residendi necessitate omnibus episcopis imponenda: ex quibus tres editae a Turriano, Latine tantum. Praeterea ad illius temporis res illustrandas maxime pertinent, *Γράμμα περὶ τοῦ συναχθῆναι τοὺς ἀρχιερεῖς ἐν τῇ Χώρᾳ, ὅπως κοινῶς ἀπελθεῖν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα χάριν ὠφελείας κοινῆς. De congregandis in Chorae monasterium pontificibus, ut ad imperatorem communis utilitatis causa simul conveniant.* fol. 21. *Γράμμα πρὸς τὸν μέγαν διοικητήν, ἵνα τὰ ἀδικήσαντα ἀποδῷ. Ad magnum Dioecetam, ut per iniuriam ablata restituat.* fol. 23. *Γράμμα πρὸς τὸν αὐτοκράτορα διὰ τὰ χρυσόβουλλα*, ubi de rebus temporalibus monasteriorum administrandis. Ibid. f. V. *Γράμμα πρὸς τὸν βασιλέα κῦρον Μιχαήλ*, etc. Hortatur ad meditationem votorum Baptismatis. f. 26. *Γράμμα πρὸς τὴν δέσποιναν τὴν κύραν Μαρίαν. Ad Mariam Armenam.* f. 27. V. Scriptam puto hanc Ep. statim post Mariae adventum ex Armenia. Vide Gregoram lib. VI. cap. VIII. *Γράμμα πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, ἵνα παιδεύσῃ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ εἰς τὰ τῷ θεῷ ἀρεστὰ καὶ πᾶν τὸ ὑπήκοον. Ad imperatorem, ut et liberos et subditos omnes salutaribus praeceptis erudiendos curet.* fol. 28. V. *Γράμμα πρὸς τὸν αὐτοκράτορα περὶ ἐπιστροφῆς πρὸς θεὸν .... καὶ περὶ τοῦ τετριγῶς* (an *τετριγῶτος*?) *κτύπου ἐκείνου.* fol. 29. Hortatur ad poenitentiam publice indicendam. Quae ait de stridore ac fragore die XIII. Decemb. audito, ea non pertinent ad terrae motum, de quo Pachymeres lib. IV. cap. XXIV. et Gregoras lib. VII. cap. I. sect. 2. Nam is terrae motus contigit Ianuarii die XVII. ut tradit Pachym. *Γράμμα πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, περὶ τῶν θεοκτόνων Ἰουδαίων, ἵνα ἐξέλθωσιν ἐκ τῆς πόλεως. Deicidas Iudaeos Urbe eiiciendos.* fol. 31. *Πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, ὅτι μὴ πρὸς εὐχὰς οἱ μετὰ τοῦ βασιλέως ἐν τοῖς κατηχουμενείοις συνελθόντες, πρὸς δὲ τρυφὰς ἔβλεψαν. Qui ad Catechumenia cum imperatore*

convenerint, eos non precandi sed genio indulgendi causa affuisse. fol. 38. V. *Πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, περὶ τῶν ἐγγιζουσῶν ἡνωμένων οἰκιῶν μετὰ τῶν θείων καὶ σεβασμίων ἐκκλησιῶν, ne cui domos templis continentes et contiguas habere liceat.* fol. 43. V. *Πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, συμπάθειαν ἐξαιτῶν τοῖς ἀπολέσασιν ἐξ εἱρκτῆς τὸν Παξῆ.* fol. 44. V. Iste Paxis e carcere effugerat. Patriarcha apud imperatorem agit pro custodibus, qui illum effugere siverant. Fortasse is est, quem Pachymeres vocat *Κουτζίμπαξιν. Πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, περὶ τοῦ ἐλευθερίας καταπολαῦσαι τὴν ἐκκλησίαν Χριστοῦ*, seu *de asserenda in libertatem ecclesia.* fol. 48. *Γράμμα πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, περὶ οὗ ἀναφέρομεν, οὐ διά τι ἀνθρώπινον, ἀλλὰ μόνης χάριν ἀγάπης.* Affirmat se in iis, quae ad imperatorem referat, unam spectare aequitatem, non autem quae sua sunt quaerere. fol. 49. *) *Γράμμα πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, κατὰ αἰσχροκερδῶν καὶ τῶν προνομίων τῆς ἐκκλησίας.* Postulat ut inquiratur in eos, qui Xeniorum nomine pecuniam accipiunt ex turpi causa in Simoniacos, ut opinor: adeoque in ipsum Theophanem, cui eiusmodi sordes obiiciebantur. fol. 59. *Γράμμα πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, περὶ τῶν θείων ναῶν*, etc. *Templa decoranda. Ne cui liceat habitare in Catechumeniis, aut domos habere templis continentes.* fol. V. 59. **) *Πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, πρὸς τοὺς χειρισθέντας φορεῖν μάχαιραν πρὸς θεοῦ, καὶ μὴ κατὰ τὸ θέλημα τοῦ χειρίσαντος ἀνασείοντας αὐτὴν .... καὶ περὶ τοῦ Τύρου καὶ Ἀλεξανδρείας, ὅπως ἐξέλθωσιν ἐκ τῆς πόλεως. Adversus eos, qui gladium sibi a Deo traditum non incutiunt secundum voluntatem eius qui tradidit. Item de episcopo Tyri et de Alexandrino patriarcha, ut Urbe exeant.* fol. 63. V. *Νεαρὰ*, [seu ***) *ζήτησις τοῦ πατριάρχου κυροῦ Ἀθανασίου, καὶ τῆς περὶ αὐτὸν ἱερᾶς συνόδου, πρὸς τὸν εὐσεβέστατον κῦρον Ἀνδρόνικον τὸν Παλαιολόγον, περί τινων κεφαλαίων νομίμων, τύπον ἔχουσα νεαρᾶς, ἥτις καὶ ἐστέρχθη τότε παρὰ τοῦ αὐτοῦ εὐσεβεστάτου βασιλέως. Novella*, seu *Relatio patriarchae Dom. Athanasii, et congregatae apud eum Synodi, ad religiosissimum imperatorem Dom. Andronicum Palaeologum; de quibusdam iuris capitibus, in modum Novellae, quam imperator approbavit.*] fol. 69. *Πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, περὶ τοῦ γεγονότος εἰς τὸν λαὸν λιμοῦ. De fame, qua populus laboravit.* fol. 72. V. *Πρὸς τὸν αὐτὸν, περὶ τοῦ αὐτοῦ καὶ αὖθις, καὶ μὴ πωλεῖν τινα σῖτον ἄνευ εἰδήσεως καὶ τοῦ πατριάρχου. De eadem re, ac ne inscio patriarcha frumentum veneat.* fol. 74. *Πρὸς τὸν αὐτὸν, περὶ τοῦ αὐτοῦ, καὶ μὴ τιμιουλκεῖν*. De eadem re, et ne pretium augere liceat.* Ibid. fol. V. *Γράμμα πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, περὶ*

*) Exstat similis argumenti Epistola fol. 80. V. BOIVIN.

**) Pertinet ad residentiam episcoporum. BOIVIN.

***) Exstat haec inscriptio in Cod. Reg. 2525[a]. fol. 270. non item in Telleriano. BOIVIN.

τοῦ παρ' ἐλπίδα συμπεσόντος τῆς δεσποίνης ὁ θάνατος (leg. θανάτου). fol. 75. V. Falsa inscriptio. Inscribi debet, *γράμμα πρὸς τὴν βασίλισσαν, περὶ τοῦ δεῖν αὐτὴν ὁμονοεῖν τῷ συζύγῳ.* Pertinet ad dissidia *), quae fuerunt inter Andronicum imperatorem et uxorem eius Irenen, de quibus Gregoras lib. VII. cap. V. sect. 3. *Γράμμα τοῦ πατριάρχου στηλιτευτικὸν, περὶ Ἰωάννου τινὸς Δριμὺς τὸ ἐπίθετον, προσεταιρισαμένου συμμορίαν ἐπάρατον κατά τε τῆς ποίμνης Χριστοῦ, κατά τε τῆς ἐκκλησίας, καὶ τοῦ θεοστέφους αὐτοκράτορος. Adversus Ioannem Drimyn, qui in gregem Christi, in ecclesiam, et in imperatorem, inita cum sceleratis societate coniuraverat.* fol. 81. V. *Γράμμα πρὸς τοὺς ποιμένας,* etc. *Ne monasteria laicis aut monachis, nisi probatis, possidenda vel habitanda committantur.* fol. 89. *Γράμμα πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, περὶ τοῦ περιποθήτου δεσπότου υἱοῦ αὐτοῦ Ἰωάννου, De Despota Ioanne, cum eum Mater vellet in Lombardiam mittere.* fol. 90. V. *Πρὸς τὸν αὐτοκρ. ὅπως ἡ δέσποινα βαρέως ἔσχε κατὰ τοῦ υἱοῦ αὐτῆς τοῦ πανευτυχεστάτου δεσπότου.* fol. 92. V. Hortatur ut permittat filio matrem adire, ad huius dolorem leniendum. *Γράμμα πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, περὶ τοῦ δεσπότου καὶ υἱοῦ αὐτοῦ Ἰωάννου, ἀναλόγως πρὸς τὰς ἐξόδους καὶ τοῦ ἀξιώματος ἔχειν τὰς οἰκονομίας.* fol. 93. Hortatur ut filio suppeditet sumptus dignitati convenientes. *Γράμμα πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, περὶ τοῦ προτρεψαμένου,* etc. Titulus mendosus. Accusat impietatis quendam operum publicorum redemptorem, *λαχόντα διενεργεῖν τὰ δημώδη,* qui imaginem Salvatoris, templi fastigio impositam, deiecerat. fol. 94. *Γράμμα πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, περὶ τοῦ κυροῦ Νύφωνος (Νίφωνος), ὄντος Κυζίκου, διὰ τὰς κατηγορίας τὰς ἀκουσθείσας περὶ αὐτοῦ. De Dom. Niphone, Cyzici episcopo, et de criminibus ei obiectis.* fol. 96. **) *Γράμμα περὶ μοναχῶν, τῶν καταπάτημα τῶν θείων κανόνων ἑκοντὶ ᾑρετισάντων, καὶ ἀποφυγόντων τῆς οἰκείας μονῆς. De monachis, qui sacros canones violare instituerant, et ex monasterio suo effugerant.* fol. 97. V. ***) *Γράμμα πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, περὶ τοῦ ἀναθεωρεῖσθαι τὰ τῶν γεννημάτων καὶ τῶν ἄρτων, εἶναι εἰς δικαίαν ἐξώνησιν,* ubi *de Dermocaita, de fame, de Latinis Byzantiorum pecunia ditatis.* fol. 99. V. *Παραίτησις τῆς πρώτης πατριαρχείας αὐτοῦ. Abdicatio prioris patriarchatus.* fol. 103. De ea abdicatione vide Pachymer. lib. II. cap. XXIII. et lib. III. cap. XXIV. item Gregoram lib. VI. cap. VII. *Παραίτησις τῆς δευτέρας πατριαρχείας. Posterioris patriarchatus abdicatio.* fol. 104. V. Vide Gregoram lib. VII. cap. IX. sect. 1. *Γράμμα σταλὲν τῷ ἐπὶ τῶν δεήσεων, περὶ τοὺς (τὰς) ψήφους, οὓς (ἃς) πεποιήκασι διὰ τὸν Κυζίκου, ὅπως ποιοῦσιν (ποιῶσιν) αὐτὸν πατριάρχην. Ad Magistrum*

*) Vide Pachym. lib. VII. cap. XIV. De reb. Andron. BOIVIN.

**) Vide Gregoram lib. VI. cap. V. BOIVIN.

***) Vide Gregoram lib. VI. cap. III. BOIVIN.

libellorum supplicum, de electione qua creatus patriarcha fuerat episcopus Cyzici. fol. 106. *Γράμμα ἀνεπίγραφον*, seu *Fragmentum, in quo accusatus pontifex ipse scilicet Athanasius provocat ad Synodum, ut si crimina obiecta vera esse pateat, deponatur et ignominiose eiiciatur; sin minus, delatores puniantur.* Ibid. fol. V. *Γράμμα περὶ τοῦ πῶς καὶ διὰ τί τὰ τῶν παραιτήσεων, τῆς πρώτης φημὶ καὶ τῆς δευτέρας, ἐγένοντο. De utraque abdicatione, prioris et posterioris patriarchatus.* fol. 108. Haec omnia, et alia praeterea multa Athanasii patriarchae opuscula, partim ad ecclesiasticam disciplinam, partim ad alias res cum publicas tum privatas pertinentia, unus ille codex complectitur, quem Bibliothecae Regiae cum aliis plus quingentis donavit Ill. D. Carolus Mauritius Tellerius, archiepiscopus Dux Rhemensis. Utinam in illo codice etiam Athanasii Vita exstaret, quam ab incerto auctore scriptam memorat Leo Allatius in notis ad Historiam Georgii Acropolitae. BOIVIN.

Pag. 180, 17. *Ἡσύχιον βίον*] Interpres, *otiosam vitam:* reposuimus: *solitariam.* Vid. Gloss. med. Graecit. in *ἡσυχαστής.* DUCANG.

Pag. 180, 21. *Καὶ στάσεις παννύχους*] Ita supra cap. 3. ubi interpretem emendavimus, quomodo et hic emendandus: *sed alioqui bonus et admirandus quantum ad vitam monasticam attinet, continens, illotus totas noctes stare, humi cubare:* vertimus, *et admirandus circa ea quae monasticam vitam conficiunt vel spectant, continentiam, inquam, et vigilias nocturnas, humi cubans, illotis pedibus, ac pedes semper incedens*, etc. Pachymer. *πεζῇ γὰρ ἠβούλετο διέρχεσθαι τὰς ὁδοὺς, ἔνδυμά τε τραχὺ φέρειν καὶ βλαύτας εὐκαίως αὐτουργημένας ὑποδεδέσθαι, καὶ ἐν παντὶ λιτότητι διαζῆν.* DUCANG.

Pag. 181, 5. *Πρὸς γὰρ τὸν πατριαρχικὸν*] Pachymer. lib. VIII. cap. 14. 15. 16. DUCANG.

Pag. 181, 6. *Αὐτοῖς πρώτοις εὐθὺς βλοσυρόν τε ἐπέῤῥιψεν ὄμμα*] Codex Regius habet, *βάῤῥους ἐπέῤῥιψεν ὄμμα.* Puto, *βάῤῥους ὄμμα ἐπιῤῥίπτειν*, proverbium fuisse. Latinis *Barrus* est *Elephas.* Fortasse et Graecis recentioribus *βάῤῥω* dicta est *Elephas foemina.* BOIVIN.

Pag. 181, 10. *Παθεῖν τι, ὃ μὴ πρὸς βουλήσεως ἦν, τοὺς δ' ἀναγκασθέντας*] Videtur locus mutilus, membro uno atque altero omisso. WOLFIUS.

Pag. 181, 21. *Εἰς τὰς οἰκείας ἕκαστον μητροπόλεις ἀπέπεμψεν*] Turrianus in libro de commendatione perpetuae administrationis ecclesiarum vacantium, et de residentia Pastorum extra ovilia sua; „*idque, ut Athanasius patriarcha Constantinopolitanus affirmat in epistola ad episcopum Sardensium, Ne oves propter crebram absentiam Pastorum facile a lupis invadi possent. Idem quoque Athanasius ad imperatorem sui temporis de residentia episcopo-*

rum et eorum oeconomia et ecclesiastica absentia sic scripsit: Si verum est, inquit, quod dici solet, qui gregem pastore privat, utrique periculum creare, profecto grave supplicium manet eum, qui pastorem arcet ab ovili, debetque qui pastor est, usque ad sanguinem pro grege non derelinquendo labores perferre, nisi cum opus fuerit in Synodo singulis annis ad agendum de rebus necessariis paulisper abesse, quibus conclusis celeriter illi redeundum sit, si credit se redditurum rationem summo pastori Christo, et si dignus est nomine pastoris, nisi forte etiam propter necessitatem ad utilitatem animarum pertinentem ab imperatore aut a patriarcha statim rediturus vocetur. Huiusmodi causas oeconomicas et ecclesiasticas brevis absentiae pastorum ab ecclesiis suis didicerat vir sanctus in Scripturis et sanctorum Patrum sanctionibus eruditus Athanasius, qui commendatas ecclesias suo etiam tempore novit: de quibus ad episcopum Apameae scribens, Ad quid, inquit, necesse est ad suam quemque dioecesem ire propriam vel commendatam, nisi ut lupos inde arceatis? Quod si fortassis huc vos (id est Constantinopolim) incitat et trahit tum studium atque desiderium consulendi multorum saluti, idque vobis propositum est, tum scientia tam multa, ut ex hac urbe possitis etiam quae extra fines vestrarum dioeceseon posita sunt gubernare; ad exstinguendam sitim istam istiusque studii vestri ardorem, veniat vobis in mentem illius, cui plurima sanctarum litterarum scientia Theologi cognomentum dedit, illiusque parvae Sasimorum dioeceseos, ita ut vel propter excellentiam illius excellentissimi viri, vel propter aequalitatem honoris, quo contenti esse debetis, quisque vestrum intra suos se fines contineat. Quamobrem existima, frater, deberi a te hoc usque ad sanguinem, ut cum ovibus tuis sis et vivas. Et quae sequuntur divine omnia scripta, et ad id, quod nobis agitur, et ad id, quod Romae fieri videmus, mirabiliter accommodata." Idem Turrianus in eodem libro: „*Tamen respondebo quod Athanasius patriarcha Constantinopolitanus, quem supra iterum memini, episcopis ad suas dioeceses proficiscentibus scripsit: Si mali pastores essent, ut meminissent non iam licere sibi praesentibus munere pastorali fungi; id enim summae esse irreverentiae, et scandali plenum, praestareque absentes esse; at tunc reos quidem esse vacationis suae et absentiae. Itaque non licet praesentes esse si mali sint, et absentes non erunt impune."* Vide et epistolas octo, tres ad imperatorem, quinque ad episcopos, eiusdem Athanasii ab eodem Turriano Latine versas, et Florentiae editos post librum de Residentia Pastorum. Vide et eas, quae exstant in Codice Regio, olim Telleriano. BOIVIN.

Pag. 182, 5. Athanasius ipse in *Νεαρᾷ* *) seu ζητήσει supra indicata, πρὸς τούτοις καὶ μοναχοὶ ἢ μονάστριαι, μὴ διάγειν ἀτά-

*) Vide Cod. Reg. 2525[3]. fol. 271. V. BOIVIN.

κτως ἐν πόλεσιν· ἀλλ' ὡς τοῖς νόμοις καὶ τοῖς κανόσι περὶ τούτων ἐξεφωνήθη· καὶ τοὺς εἰς πάθη κειμένους ἐκ τούτων, εἰ μὴ βλέψουσιν εἰς μετάνοιαν, ἀποκλείεσθαι ἄκοντας, τρεφομένους ἄρτῳ μόνῳ καὶ ὕδατι. BOIVIN.

Pag. 182, 13. *Πολλὰ δὲ καὶ ἕτερα περιῆν τἀνδρὶ τὰ χρηστά.*] Hanc sectionem, et quatuor sequentes, suppeditavit nobis Codex Regius. Deerant enim in editione Wolfiana: ita autem deerant, ut tamen narratio continua esset, nec defectum hunc hiatus ullus argueret. Erunt fortasse, qui facinus illud monachi alicuius esse opinentur, monachorum mores notari aegre ferentis. Ego haec ab ipso Gregora vel recisa esse existimo ex prima editione, vel ad repetitum opus adiecta. BOIVIN.

Pag. 186, 17. *Ἐν τούτοις μὲν τοῖς χρόνοις*] Pachymer. lib. VIII. cap. 19. 20. lib. X. cap. 1. DUCANG.

Pag. 187, 19. *Τὸ περὶ Θεσσαλονίκην*] Quia forte haec imperii Graecanici pars sub Latinis imperatoribus regni titulum habuerat, cum in Bonifacii II. Montferratensis Marchionis sortem illa cessit, cuius quidem regem se quoad vixit inscripsit. DUCANG.

Pag. 189, 7. *Τοιαύταις ἐδεδώκει φιλοτιμίαις*] Supple *ἑαυτόν*. Vide annotata ad pag. 5. B. BOIVIN.

Pag. 190, 10. *Τῷ νεῷ τοῦ Στουδίου*] De qua aede egimus in Constantinop. Christ. lib. IV. sect. IV. n. 15. DUCANG.

Pag. 190, 15. *Ἐπεὶ δὲ τέως*] Pachymer. lib. VIII. cap. 18. DUCANG.

Pag. 191, 3. *Μετ' οὐ πολὺ*] Pachymer. lib. VIII. cap. 13. 14. 15. 16. 21. 22. 23. 24. DUCANG. *Παραίτησιν ἔγγραφον δίδωσιν ὁ πατριάρχης Ἀθανάσιος*] Pachymer. lib. II. cap. XXIV. Obiter notandum, ut Gregoras in Athanasium valde propensus fuit, ita Pachymerem ab eodem alienissimum fuisse. BOIVIN.

Pag. 191, 14. *Εἰς τὸ περὶ τὸ Ξηρόλοφον*] Ita lib. VII. cap. 3. 20. de Xerolopho egimus multis in Constantinop. Christ. lib. I. cap. 24. n. 9. Quod vero illud fuerit monasterium circa Xerolophum fateor me nescire. Perperam interpres *in monasterium suum Xerolophum* vertit, cum *circa Xerolophum* vertere debuisset, uti reposuimus. Pachymeres habet *ἐν τῇ ἰδίᾳ μονῇ*, quod quidem monasterium ab illo constructum fuerat, ut Phranzes lib. I. cap. 9. tradit. Is enim in monte Gano antea commoratus fuerat, ut iidem Pachymeres cap. 15. et Phranzes lib. I. cap. 7. tradunt. DUCANG.

Pag. 191, 17. *Χάρτην γὰρ εἰληφὼς, γράμμασιν ἰδίοις ἐκτίθησιν ἐπιτίμιον*] Exstat in Codice Regio, olim Telleriano, inter opuscula Athanasii, *παραίτησις τῆς πρώτης πατριαρχείας αὐτοῦ*, quam ex illa charta descriptam fuisse arguit ipsa verborum formula, quae tamen in multis diversa est ab ea, quae exstat apud Pachymerem. In Codice Regio sic legitur: *Τῆς Χριστοῦ ἐκκλησίας, οἷς αὐτὸς οἶδε κρίμασι, τὴν φροντίδα δεξάμενοι, οὐκ ἐξηφαλίσθημεν τοῦ μήτε τοὺς σχιζομένους τῆς ἐκκλησίας Χριστοῦ καὶ ὑβριστὰς*

αὐτοῦ τιμωρεῖν, μήτε τοὺς ἀκαθαρσίαις τε καὶ πορνείαις ἑαλωκότας ἀναχαιτίζειν. ἠγνοήσαμεν δὲ ὅτι καὶ τὰ πονηρὰ ἀντὶ ἀγαθῶν ἀντιστρόφως ἀνταποδιδόναι τοῖς ἄρχουσιν, ὡς ἐννόμως ζῆν ἀναγκάζοντας (pro ἀναγκάζουσι) καιροῦ δραξάμενοι, ἀπηνεῖς εἰσπράττονται δίκας αὐτοὺς ἐν οἷς ποτὲ διωκήκασι· καὶ ταῦτα μηδὲ τοῖς ἐνεργοῦσι (pro τῶν ἐνεργούντων) σήμερον τὰ δημόσια τοιαύτας ἐν οἷς ἐνήργησαν ὑπεχόντων εὐθύνας, ὅσα ἢ κακοτρόπῳ γνώμῃ ἢ ἀγνοίᾳ κατὰ τοῦ δικαίου πεπαρῳνήκασιν. ἀλλ' ὢ τῶν ἐμῶν κακῶν, ὡς μηδὲ κἂν ἴσα τούτοις ἐξισωθῆναι καὶ τὰ ἡμέτερα. καὶ εἰ καὶ πόθεν ταῦτα ἐπῆλθεν ἡμῖν ἄδηλα (i. e. ἄδηλον) τοῖς πολλοῖς, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τῷ θεῷ. ὁ γὰρ εἰπεῖν παῤῥησιασάμενος πρὸς θεὸν, Ο ΖΗΛΟΣ ΤΟΥ ΟΙΚΟΥ ΣΟΥ ΚΑΤΕΦΑΓΕ ΜΕ, εἶπε καὶ τὸ, ΟΙ ΟΝΕΙΔΙΣΜΟΙ ΤΩΝ ΟΝΕΙΔΙΖΟΝΤΩΝ ΣΕ ΕΠΕΠΕΣΟΝ ΕΠ' ΕΜΕ. Οὐδὲ γὰρ ἡμετέρων μόνον ταῦτα σφαλμάτων ἀντέκτισις· καὶ χάρις θεῷ· καὶ ἡμεῖς μὲν ἀδικούμενοι οὕτως, οὐκ ἀδικούμεθα· ὅτι τὸν μὴ ἑαυτὸν ἀδικοῦντα οὐδεὶς δύναται παραβλάψαι· ἡ ἐκκλησία δὲ πάλιν ὑβρίσθη καὶ ἐζημίωται. τίς δὲ ἡ ζημία; τῶν μοναχῶν καὶ μοναζουσῶν, καὶ τοῦ λοιποῦ χριστωνύμου λαοῦ, τῶν μὲν λόγῳ, τῶν δὲ καὶ βίᾳ βλεψάντων πρὸς τὸ σεμνότερον, ὡς καταιγὶς ἀγρία ἀθρόον ἐπεισπεσοῦσα ἡ καθ' ἡμῶν ὕβρις πρὸς τὰ *) σεμνότερα ἔτρεψε. ἡ δὲ ὕβρις καὶ τὸ αὐτῆς λυπηρὸν, τὸ μὴ κατὰ τῆς αὐτῶν (apud Pachym. ἡμῶν) ὑπολήψεως μόνον, καὶ τὸ λίθους κρατῆσαι βαλεῖν ἡμᾶς καὶ ἀναθεματίσαι, καὶ ὅσα σωματικῆς ἐστιν ὕβρεως ἐπειπεῖν, ἀλλ' οἴ μοι, καὶ κατ' αὐτοῦ τοῦ σεβάσματος. διὸ καὶ φημί· εἰ ἐφρόνησα πώποτε, ἢ φρονῶ, ἢ φρονήσω τῆς ἁγίας Χριστοῦ τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας ἀλλότριον φρόνημα, ἀνάθεμά μοι ἀπὸ Χριστοῦ τοῦ θεοῦ, καὶ παντανάθεμα, καὶ κατανάθεμα. εἰ (non οἱ) δὲ ὡς οἱ τοῦ κυρίου μου Ἰησοῦ ἐδογμάτισαν καὶ παραδεδώκασιν ἅγιοι μαθηταὶ καὶ ἀπόστολοι, καὶ οἱ τούτων διάδοχοι θεοφόροι πατέρες, καὶ ὡς ἡ ἁγία ἐκκλησία Χριστοῦ τοῦ θεοῦ ἡμῶν ἐδέξατο, πιστεύω καὶ προσκυνῶ καὶ δέχομαι καὶ ἀσπάζομαι καὶ κηρύττω· εἴτι δὲ ταύτης ἐχθρὸν καὶ ἀλλότριον, παραπέμπω τῷ ἀναθέματι· οἱ κατ' ἐμοῦ ἀκονήσαντες γλώσσας, καὶ τοιαύτας ἀθέους φωνὰς ἐξερευξάμενοι διαβολῆς καὶ συκοφαντίας, ἐκκήρυκτοι οἱ τοιοῦτοι ἐκκλησίας Χριστοῦ, καὶ ἀλύτῳ ἀφορισμῷ ἐκ τῆς ζωαρχικῆς τριάδος καὶ ἡμεῖς αὐτοὺς ὑποβάλλομεν καὶ ἀρᾷ ἀναθέματος. ἐπεὶ δὲ νόμος τῇ ἐκκλησίᾳ Χριστοῦ, ἑκόντας ἄρχειν ἑκόντων, ἡμεῖς δὲ δυναστικῶς ἐδόξαμεν ἄρχειν, καὶ διὰ τοῦτο ἀπώσαντο, ἀπωσάμενοι τοῦ ποιμαίνεσθαι ὑφ' ἡμῶν, καὶ ἡμεῖς ποιμαίνειν αὐτοὺς παραιτούμεθα, κατὰ τὸν εἰπόντα· κλήρῳ ἀνυποτάκτῳ καὶ λαῷ ἀπειθεῖ ἀποτάσσομαι. δεόμενος ἐκ ψυχῆς ὑμῖν (an ἡμῖν?) τε καὶ αὐτοῖς ἵλεων ἔσεσθαι τὸν θεόν. τὰ δὲ ἡμέτερα ἄγοιτο ὅπου καὶ βούλοιτο ὁ ἐν τριάδι ὑμνούμενος κύριος,

*) Legendum videtur πρὸς τὰ ἀσεμνότερα, apud Pachymerem legitur πρὸς τὰ πρότερα ἔστρεψεν. BOIVIN.

πρεσβείαις τῆς Θεομήτορος, τῶν νοερῶν Θεοῦ λειτουργῶν, καὶ πάντων τῶν ἀπ' αἰῶνος ἁγίων ἡμῶν. καὶ οἱ ἀρχιερεῖς, εἰ μὲν κανονικῶς εἶπαν καὶ ἔπραξαν, καὶ δικαίως μου ἀπεκόπησαν, ἵλεως οὕτως Θεὸς εἴη καὶ αὐτοῖς· εἰ δὲ μή, τοῖς ῥηθεῖσιν ἐπιτιμίοις ὑπεύθυνοι ἔστωσαν καὶ αὐτοί, καὶ οὓς ψευδῶς ὑποσύρουσι, καὶ ὑφ' ὧν παρεσύρησαν· εἶχε δὲ καί, Ἀθανάσιος ἐλέῳ Θῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως νέας Ῥώμης καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης. ἰνδικτ. ζ'. εἶχε καὶ μολιβδίνην βοῦλλαν πατριαρχικήν, καὶ κάτω ταῦτα· τούτοις στοιχῶ ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων· τούτοις ἐμμένω. εἴτι δὲ ἄλλο εἴπω ἢ πράξω ἐκτὸς τῶν ὧδε γεγραμμένων, ἄστοργον ἔχω, καὶ βίας καὶ τυραννίδος ἔργον, μὴ συνειδὼς ἐμαυτῷ χάριτι Χριστοῦ ἀργίας τι ἔγκλημα. ἰνδικτ. ζ'. Cum hac formula conferat lector, si tanti est, eam, quae exstat apud Pachymerem lib. II. cap. XXIII. BOIVIN.

Pag. 191, 21. Ὃν δὴ καὶ ὀστράκοις τισὶν ἐνειλήσας] Pachymeres ait δυσὶν ἐκπώμασιν ἐμβαλών, quod Possinus interpretatur, *vasis duobus testeis inclusit.* Vox Graeca ὄστρακον utrumque significat, et *concham* et *testam.* Ego ut de *concharum testis* dictum accepi. BOIVIN.

Pag. 193, 12. Οὗτος καὶ τῷ βασιλέως υἱῷ] Pachymer. lib. IX. cap. 1. DUCANG.

Pag. 193, 14. Ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ] Idem Pachymer. lib. VIII. cap. 18. lib. IX. cap. 1. DUCANG.

Pag. 193, 15. Θυγατέρα ἔχων] Haec male cohaerent, ac quidpiam deest in iis verbis, quae rectius expressit Pachymer. lib. VIII. cap. 18. ἡ ἐκ τοῦ υἱοῦ τοῦ Βαλδουίνου καὶ τῆς θυγατρὸς τοῦ Καρούλου Αἰκατερίνα etc. nempe offerebatur Michaëli Catharina, filia Philippi, Balduini imp. filii ex Beatrice, filia Caroli I. Siciliae regis, atque sic vertimus, cum interpres vertisset, *qui filiam e Balduini filia, quem Constantinopoli pulsum fuisse supra ostendi, susceperat, eam novo imperatori* etc. DUCANG. Nusquam dixit Gregoras filiam Balduini nupsisse Italiae regi. At idem dixit, Caroli regis filiam nupsisse Balduini filio, lib. IV. cap. V. sect. 5. item lib. V. cap. I. sect. 1. Ducangius deesse aliquid putat. Probabilius est Gregoram lapsu memoriae allucinatum. BOIVIN.

Pag. 193, 22. Ἐκλέγονται λοιπὸν εἰς πρεσβείαν] Pachymer. lib. IX. cap. 5. DUCANG.

Pag. 194, 1. Ὁ μὲν λογοθέτης ὢν τηνικαῦτα τῶν οἰκειακῶν] Interpres: *alter Domesticus, alter dromi Logotheta.* Emendavimus, *alter Logotheta rei privatae, alter Logotheta cursus publici.* At Pachymer. d. d. cap. 5. Theodorum Metochitem λογοθέτην τῶν ἀγελῶν, Glycyn vero ἐπὶ τῶν δεήσεων fuisse scribit, de quibus quidem dignitatibus egimus in Gloss. med. Graecit. DUCANG.

Pag. 194, 14. Ὑπὲρ τὸν Κιλίκιον αὐλῶνα] *Aulon* sitne proprium nomen, an angustas Ciliciae fauces sic appellet, dubito.

Pachymerius *αὐλῶνα* locum quendam inter Dyrrhachium et Brundusium sic appellare videtur. WOLFIUS.

Pag. 194, 21. *Ἰωάννου φημὶ τοῦ Γλυκέως*] Utinam Ioannis Glycys, quem facundissimum virum vocat Gregoras, superesset legationis istius narratio. DUCANG.

Pag. 195, 6. *Μαρίαν*] Pachymer. lib. IX. cap. 5. 6. Illa porro Ricta vocabatur, quam Graeci Xenen et Mariam vocarunt, Aythonis II., regis Armeniae, soror, Leonis II. filia. Vide stemma Palaeologorum. DUCANG.

Pag. 195, 18. *Ἦν δὲ τότε στρατηγικὸς ἀνὴρ*] Pachymer. lib. IX. cap. 9. DUCANG.

Pag. 195, 25. *Βαθεῖαν αὔλακα*] Aeschyl. in *ἑπτὰ ἐπὶ Θήβ.* BOIVIN.

Ibidem. *Ἵν' οὗτος μὲν διέπῃ τὰς περὶ*] Praeerat Philanthropenus Asiae minori, Lydiae et Celbiano usque ad mare: Libadarius vero provinciis circa Neocastra. Pachymer. ibid. DUCANG.

Pag. 196, 8. *Ὥστε καὶ διωκόμενοι*] Pachymer. lib. IX. cap. 10. 14. DUCANG.

Pag. 196, 16. *Καὶ τρίτον πίθον ἥκιστά φασιν Ἑλλήνων παῖδες ἐν Διὸς εἶναι*] Alter codex perperam habebat, *πόθον ἐκ Διός*. Figmentum exstat in Homeri Iliade. WOLFIUS.

Pag. 197, 4. *Ἀλλ' οὐκ ἐλελήθει τοῦτο τοὺς Κρῆτας*] Scribit Pachymer. lib. IX. cap. 8. extr. multos e Creta insula Latinis, seu Venetis, illis imperantibus, propter illorum intolerandam dominationem, patria relicta, ad imperatorem transiisse: et ab eo locis suae ditionis ac pensionibus donatos, fidam Romanis, seu Graecis, in bellis operam praestitisse. Vide Gloss. med. Graecit. in v. *Πάροικοι*. DUCANG.

Pag. 199, 22. *Θεοδώρῳ*] Vide Famil. Byzant. pag. 234. DUCANG.

Pag. 200, 9. *Ἀλλ' ἐλελήθει σκιὰν*] Pachymer. lib. X. cap. X. XI. XII. XIII. DUCANG.

Pag. 200, 20. *Ὡς πρὶν ἢ δέκα ἐξήκειν ἡμέρας*] Videtur deesse *τὸν βασιλέα*, *imperatorem in Lydia castrametaturum.* WOLFIUS. *Ὡς πρὶν ἢ δέκα ἐξήκειν ἡμέρας*, etc.] Interpretatus sum, *Quo factum ut priusquam decem exirent dies.* Wolfius ita interpretabatur quasi scriptum esset, *ὡς πρὶν ἢ δέκα ἐξήκειν ἡμέρας μετὰ βαρείας ἐλθὼν δυνάμεως .... πήξεται τὸ στρατόπεδον.* BOIVIN.

Pag. 201, 19. *Ἀφαιρεῖται τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ τὰς αὐγὰς*] Fortasse non eruit illi oculos, sed candente lamina propius admota visum ademit: ut Manuel Comnenus Dandulo Veneto fecisse fertur. WOLFIUS. *Ἀφαιρεῖται τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ τὰς αὐγὰς*] Anno Mundi VI. MDCCCV. *) Christi MCCXCVI. exeunte. Vide annotata infra lib. VIII. cap. XII. sect. 2. BOIVIN.

*) *Ἔτει στως ἐτυφλώθη ὁ πιγκέρνης· καὶ ι'. ἐξώκισεν ἡ ἀνατολή· καὶ ιε'. ἦλθεν ὁ Ῥεκάφουρτ.* Cod. Reg. 2432. fol. 2. V. med. pag. BOIVIN.

Pag. 202, 7. *Συνέβη γενέσθαι σεισμὸν*] Quem coepisse Kalendis Iunii scribit Pachymeres lib. IX. cap. XV. ac in Asia maxime grassatum, ubi multa oppida ac aedes, in Urbe vero, praeter templum Sanctorum omnium, S. Michaëlis statua aenea, cum alia Michaëlis imp. urbis simulacrum eidem S. Archangelo offerentis, magnam labem passae sunt. DUCANG.

Pag. 202, 14. *Κατὰ δὲ τὸ ἐπιὸν θέρος*] Pachymer. lib. IX. cap. XXX. XXXI. XXXII. DUCANG.

Pag. 202, 17. *Ἰωάννου τοῦ Λαζοῦ*] Seu, *τῶν Λαζῶν ἀρχηγοῦ*, ut habet Pachymeres lib. III. cap. 29. *Lazi* iidem sunt qui et *Colchi.* BOIVIN.

Pag. 203, 4. *Τῆς Βλαχίας*] Quam *Valachiam* hodie vocant, Turci *Iflakiam*, veteres vero Daorum, vel Davorum regionem, ut scribit Leunclavius in priore Onomastico Turcico. Vide stemma regum Serviae in Familiis Dalmaticis. DUCANG.

Pag. 203, 6. *Ἠγάγετο δὲ τὴν γυναικαδέλφην τοῦ αὐταδέλφου*] *Sororem uxoris fratris sui.... duxerat uxorem.* Ita vertendum, non *uxoris sororem, fratris sui uxorem duxit*, ut Wolfius reddiderat. BOIVIN.

Pag. 203, 10. *Σφενδοσθλάβου*] Sic eum appellasse Graecos existimo, quem nunc Vuenceslaum dicunt. WOLFIUS. *Σφενδοσθλάβου*] Qui Pachymeri non semel dicitur *Ὀσφενδοθλάβος*, quam vocem Latini per *Wenceslaus* vulgo efferunt. Vide stemma regum Bulgariae. DUCANG.

Pag. 203, 16. *Τῆς ἑαυτοῦ θυγατρὸς Σιμωνίδος, πέμπτον τῆς ἡλικίας ἀγούσης ἔτος*] Pachymeres lib. III. cap. XXXI. *ἦν οὖν πάνυ ἀστεῖον τὸ θυγάτριον, οὔπω τὸν ἕκτον παραλλάττον ἐνιαυτόν.* Anno proxime insecuto (qui fuit annus Christi MCCXCIX.) eandem Possinus octennem facit. BOIVIN.

Pag. 204, 5. *Μιχαὴλ ὁ Κοτρούλης*] Michaëlis Angeli Thessalonicensis imperatoris ex Theodora Petraliphа filius. Vide stemmata Palaeologorum et Angelorum. DUCANG.

Pag. 204, 11. *Τεσσαρακοντούτης τυγχάνων αὐτὸς*] Possinus eam Simonidis profectionem confert in annum Chr. MCCXCIX., quo anno imperator Andronicus erat iam ipse quadragenarius. Itaque si, ut Gregoras ait, Crales gener socero Andronico quinque fere annis natu maior fuit, oportet Cralem eo tempore annum aetatis fere quadragesimum quintum attigisse. Minus bene itaque et a Gregora quadragenarius, et a Possino prope quinquagenarius tum fuisse dicitur. BOIVIN.

Pag. 204, 14. *Κατὰ δὲ τὸ ἐπιὸν ἔτος*] Pachymer. lib. X. cap. XVI. XVIII. XIX. XX. XXII. DUCANG.

Pag. 205, 18. *Δῆμοι*] *Populi*, Wolfio. An potius *curiae?* An *tribus? δῆμοι* quoque dicebantur *gradus Hippodromi*, in quibus sedere consueverant *δῆμοι*, seu factiones. Vide Glossarium med. Graecit. in v. *Δῆμοι.* BOIVIN.

Pag. 207, 13. *Συνέβη δ' ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ*] De hoc bello inter Genuenses et Venetos agit Pachymer. lib. IX. cap. XV. XVIII. XIX. XX. XXI. et lib. X. cap. V. XXIII. . . . . DUCANG.

Pag. 210, 14. *Ὁ δὲ πατριάρχης Ἰωάννης*] Pachymer. lib. IX. cap. XXIV. XXV. lib. IX. cap. XI. XII. XXVII. XXVIII. XXIX. XXXI. XXXII. lib. X. cap. III. VI. VII. DUCANG.

Pag. 210, 18. *Ὁ δ' ἀπελθὼν ἡσύχασε*] Illam Ioannis Sozopolitani secessionem incidisse in annum Christi MCCCIII. non MCCCIV. multis probat contra Possinum Mauritius David, Animadversionum Chronologic. ad Pachymeris Michaëlem cap. XI. BOIVIN.

Pag. 210, 19. *Τῆς Παμμακαρίστου*] De quo monasterio vide Constantinopolim Christ. lib. IV. sect. II. n. XXX. Interpres, *In sanctissimae et beatissimae Dei Genitricis monasterio.* Emendavimus uti editum est. DUCANG.

Pag. 212, 8. in Argumento: *Rogerius Catalanus*] Rogerius reipsa Catalanus non fuit. Gregoras tamen Catalanum eum fuisse innuit pag. 134, C. ubi ait, *ἧκε καὶ ἕτερος Κατελάνος, ὄνομα Περιγκέριος Τέντζας. Venit et alter Catalanus, nomine Berengarius Entença.* Dixerat supra advenisse Rogerium. BOIVIN.

Pag. 214, 1. *Κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον*] Pachymer. lib. X. cap. XX. XXI. XXV. XXVI. lib. XI. cap. X. XXI. DUCANG.

Pag. 214, 12. *Ἐς δὲ ξυμφωνίαν*] Satraparum istorum Turcorum nomina tum ea, quae hic omittit Gregoras, et ut ii Asiae provincias invicem partiti sint, recensent Pachymeres lib. XI. cap. IX. Phranzes lib. I. cap. XXIV. XXVI. et Laonicus lib. I. pag. 7. edit. reg., de quibus copiose satis egit Ioannes Leunclavius in Pandecte Turcico n. XIII. DUCANG.

Pag. 214, 15. *Καρμανὸς Ἀλισούριος*] *Ἀλισύρης*, Pachymeri; *Ἀλισύριος*, Phranzae; *Καραμάνος*, Laonico. Ab eo dicta Caramania Cilicia, cum aliis tamen appendicibus; parte nimirum Lycaoniae, Pamphyliae, Cariae, quibus addit Laonicus mediterranea Phrygiae. Carmani posteri *Caramano-glii* dicti, quorum stemma historiae suae Musulmanicae praefixit Ioannes Leunclavius. DUCANG.

Pag. 214, 18. *Σαρχάνης*] Ita Phranzes et Laonicus. Ab illo Sarcania dicta Ionia, cuius vocis meminit Laonicus, Turcis, *Saruchan-ili*, id est regio *Saruchania*, ut scribit Leunclavius in Onomastico Turcico, et in Pandecte n. XIII. DUCANG.

Pag. 214, 20. *Σασὰν*] Istius meminit pariter Phranzes, de quo Pachymeres et Laonicus silent. DUCANG.

Pag. 214, 21. *Ὅ,τε Καλάμης*] Phranzes, *Calases cum Carase filio.* Laonicus, *Καλάμην σὺν τῷ παιδὶ αὐτοῦ Καραζῇ.* Nescio an Calasius idem sit, quem Pachymer. d. d. cap. IX. et lib. X. cap. XX. *Λαμίνσην* vocat. A Carase vero Lydia usque ad Mysiam Carasia deinceps appellata, de cuius posteris agit Leunclavius lib. IV. hist. Musulman. pag. 196. 197. 198., ubi Carasiam tandem Urchani deditione spontanea se subiecisse narrat. DUCANG.

Pag. 214, 23. *Ἀτμᾶν*] Ita appellatur a Pachymer. d. cap. IX. et lib. X. cap. XX. XXV. et lib. XI. cap. IX. *Othmanes* a Phranze, *Ὀτουμάνος* a Laonico, *Osman* a Phranze, Leunclavio, et aliis, a quo Sultani Otomanici hodierni Turcici genus ducunt. Is Etruculis filius fuit. DUCANG.

Pag. 215, 1. *Ἐς τοὺς Ἀμουρίου διέβησαν παῖδας*] *Chasan* et *Mahomet* ii vocantur a Phranze. Laonicus Gregoram sequitur, neque Amurii filios nominat: Pachymeres *Ἀμουρίους* duntaxat habet. At cuius Amurii filii dicantur, incertum. Nam ex prioris Amurii, quem a Meleco Iconiensi Sultano interfectum diximus supra ad lib. V. cap. VIII., filiis unicus Halis superfuit, *Amur* etiam appellatus, a quo in praelio deletus et caesus Melecus: atque huius alterius Amurii filii hic forte intelliguntur, qui mortuo parente has provincias sibi asseruerint, tametsi alter rursum Amurius occurrat in posteriori Gregorae historia, qui ex duobus istis secundi Amurii esse potuerit, et Amurii sibi ut pater nomen adscripserit: nisi ipsemet sit Halis Amur horum pater. Hos Amuris, vel Amurii, vel Omuris filios, quos Heracleam Ponticam, Castamonem, Sinopen, et alias urbes cum ditione mari Pontico vicina tenuisse scribit, *Omeroglios* vocat Leunclavius in horum stemmate, quod historiae suae Musulmanicae praefixit. *Omer* enim is in annalibus Turcicis appellatur. Vide eundem Leunclavium in Pandecte n. XIII. DUCANG.

Pag. 215, 2. *Τὸ μέντοι ἑξῆς ἔτος*] Pachymer. lib. X. cap. XXXIV. XXXV. XXXVI. lib. XI. cap. I. XX. DUCANG.

Pag. 216, 11. *Ἔτυχε δὲ τηνικ. ἐπιδημῶν τῇ βασ. καὶ τῆς κατ' Αἴγ. Ἀλεξανδρείας ὁ πατρ.*] Exercuerat hic iam tum, et postea quoque exercuit graves inimicitias cum Athanasio patriarcha Constantinopolitano, de quibus Pachymeres historiae Andron. lib. III. cap. V. lib. IV. cap. ult. lib. V. cap. XX. lib. VII. cap. VIII. Atque is videtur esse, ad quem exstat Pachymeris epistola in calce Codicis Regii 2885. Exstat etiam in Codice Regio (olim Telleriano) fol. 63. Relatio Athanasii patriarchae Constantinopolitani ad imperatorem *πρὸς τοὺς χειρισθέντας φορεῖν τὴν μάχαιραν*, etc. *καὶ περὶ τοῦ Τύρου, καὶ τοῦ Ἀλεξανδρείας, ὅπως ἐξέλθωσιν ἐκ τῆς πόλεως*. In ea Relatione Athanasius Constantinopolitanus in Athanasium Alexandrinum acerbe invehitur; item in episcopum Tyri, et in alios quosdam. Non mirum itaque, si Alexandrinus Athanasius Constantinopolitanum satyrica fabella perstrinxit. BOIVIN.

Pag. 217, 15. *Θευδέριχον*] Fredericum hic et infra legendum, uti supra monuimus. De hoc bello inter Carolum et Fredericum passim agunt Historici. DUCANG.

Pag. 217, 17. *Μιλίοις οὐ πλέον ἀπέχουσα τῆς ἠπείρου τριάκοντα*] A Scyllaeo promontorio ad Messanam urbem vix numerantur XV. millia Italica, quanquam fretum ea parte latissimum sit. In Codice Regio, pro *μιλίοις οὐ πλέον*, legitur *σταδίους ἀπέχουσα τῆς ἠπείρου σλ'*. id est, *stadiis ducentis et triginta distans*,

quod idem fere est. Itaque Gregoras distantiam dimidio maiorem credidit quam revera esset. BOIVIN.

Pag. 217, 21. *Καὶ διὰ μελέτης ποιούμενος τοῦτο, μακρὰς λάθρα ἐναυπήγησε ναῦς*] Si legas, ut legitur in Codice Regio, καὶ διὰ μελέτης ποιούμενος τοῦτο μακρᾶς, λάθρα ἐναυπηγεῖτο, vertendum erit, *eam rem anxie praemeditans, naves clam construebat.* BOIVIN.

Pag. 218, 8. *Ξυνέπεσε δὲ*] Pachymer. lib. XI. cap. XII. XXI. XXIII. XXIV. XXVI. Rogerium vocat quomodo is appellabatur. DUCANG.

Ibidem. *Ῥοντζέριον*] Interpres, ut et Possinus apud Pachymerem, perperam *Rontzerium* vertit. Rectius Pontanus ad Phranzem *Rogerium* vocat, quomodo is appellabatur; cuius, ut et caeterorum Catalanorum nobilium hic memoratorum, historiam bellicasque in Graecia expeditiones, quibus ipsemet interfuit, peculiari commentario lingua Catalanica descripsit Ramondus Montanerius. Nos etiam ex eo aliisque scriptoribus hanc illustravimus in Historia nostra Franco-Byzantina VI. 24. et seqq. Unde, ne actum agere dicamur, cum quidpiam hic occurret, quod hanc spectet, eo amandare lectorem suffecerit. DUCANG.

Pag. 218, 9. *Ἰβηρίας τῆς κάτω*] Catalaniae provinciam sic designat in inferiori Hispania ad Galliae fines sitam, ubi Pyrenaei montes, quos non unus ex scriptoribus Alpium nomine indigitat. DUCANG.

Pag. 219, 9. *Ὅθεν ἔαρος τελευτῶντος*] Ioann. Villaneus lib. VIII. cap. 34. DUCANG.

Pag. 219, 12. *Ἅμα ἦρι πᾶσαν*] Anno 1302. Ioann. Villaneus lib. VIII. cap. 49. DUCANG.

Pag. 220, 9. *Ἀμογαβάρους*] Vide Histor. Franco-Byzant. lib. VI. n. 24. et Gloss. med. Graecit. DUCANG. *Ἀμογαβάρους*] *Almugavaros.* Vox est mere Arabica, a radice *gâra*, media *vvavv*, unde *Almugaverin*, *viri bellicosi.* Ita accepi ex V. Cl. Salomone Damasceno. BOIVIN.

Pag. 220, 14. *Ἐπεὶ δὲ μετὰ μικρὸν*] Nempe post Asiaticam expeditionem Rogerii Caesaris, cum ille in Thraciam transiisset. Pachymer. lib. XII. cap. 4. DUCANG.

Pag. 220, 15. *Πιριγκέριος*] Rectius Pachymer. lib. XII. cap. 4. et alibi *Μπυριγέριος*, is quippe vocabatur *Berengarius Entenza,* seu *Entença.* Graecos enim Latinum B per *Μπ* efferre solere, docemus in Gloss. med. Graecit. Berengarii natales attigimus in Hist. Franco-Byzant. eodem libr. VI. n. 23. Illius porro nomen male expressit Wolfius apud Gregoram, et Possinus apud Pachymerem. DUCANG.

Pag. 220, 16. *Τὸ τοῦ Καίσαρος*] Pachymer. lib. XII. cap. 16. 17. 18. 22. DUCANG.

Pag. 221, 7. *Τοῦ δὲ ἐπιόντος ἔαρος*] Sub anno 1305. Hist. Franco-Byzant. lib. VI. n. 30. 31. DUCANG.

Pag. 221, 13. *Διὰ τὸ τῆς ἀρετῆς μέγεθος τοῦ τῆς πόλεως ἱερῶς προεδρεύοντος θείου ἀνδρὸς Θεολήπτου*] Nicephorus Chumnus in oratione, quae inscribitur *Ἐπιτάφιος εἰς τὸν μακάριον καὶ ἁγιώτατον μητροπολίτην Φιλαδελφείας, Θεόληπτον*, etc. rem ita narrat, ut Philadelphia libertatem ac salutem uni Theolepto acceptam referat, Catalanis autem ne minimam quidem eiusce laudis partem tribuat. Contra Pachymeres lib. V. cap. XXI. et XXIII. de Theolepto silet omnino; Rogerium et Catalanos Philadelphiae liberatores solos memorat. En ipsa Nicephori Chumni verba ex Cod. Reg. 2964. fol. 240. *Τίς οὐκ οἶδε τὴν τοῦ Φιλαδέλφου πόλιν· ὡς μὲν περιφανὴς αὕτη καὶ μεγάλη καὶ λαμπρά· ὡς δὲ καὶ μετὰ τὴν πρώτην καὶ τῶν ἁπασῶν κρατοῦσαν πρώτη. ταύτης τὸ κάλλιστον καὶ πλέον εἰς θαῦμα, τὰ τῶν ἐνοικούντων ἀνθρώπων ἀπείρων ὅσων πλήθη, πολλῆς μὲν ταύτης τοῖς τείχεσι καὶ τῷ κύκλῳ καὶ δή γε μεγάλης οὔσης, πολλῶν δὲ καὶ τούτων καὶ πλησμίως γεμούσης. αὕτη καὶ πολλὰ μέν ἐστι καὶ ἄφθονα γεωργοῦσα, καὶ ἀποχρῶντα τοῖς πλήθεσι καὶ αὐτάρκη· οὐ μὴν δ' ὥστε καὶ τοῦ καρποφοροῦντος ἐνιαυτοῦ καὶ παρέχοντος, ἐς νέωτα ἔχειν περιττὰ ἀποτίθεσθαι, ἱκανὰ δὴ καὶ ταῦτα ἐπαρκεῖν καὶ βοηθεῖν, εἴ τις ἐξ ἀφορίας ἢ ἑτέρου τρόπου ἔνδεια ἐπιχωριάσει. καὶ οὐδ' ἐκ γειτόνων ἔστι τῇ θαλάττῃ, ὡς ἐξ αὐτῆς χορηγούσης καὶ ποριζούσης βοηθεῖσθαι. ἀλλ εἰς μεσόγαιον ἀνῴκισται πόῤῥω· καὶ γ' ἐκ τῶν περιοίκων χρείας ἐπειγούσης ἴσχει τὴν θεραπείαν. ταύτῃ τοι ταύτῃ, τῶν ἡμετέρων στρατευμάτων ἐν ἄλλοις ἀσχολουμένων, οἱ γειτονοῦντες ἀσεβεῖς τηρήσαντες τὸν καιρὸν ἐπέθεντο μετὰ μεγάλης καὶ πλείστης ὅσης τῆς ἰσχύος, βαλόντες χάρακα περὶ αὐτήν, καὶ ταύτῃ προσκαθίσαντες, ἐκ πολιορκίας μὲν καὶ πολέμου, οὐδέν τι μέγα καὶ λαμπρὸν νομίζοντες ἀνύσειν, παραστήσεσθαι δὲ τῷ λιμῷ τὸν τρόπον τοῦτον καὶ ταύτης κρατῆσαι· καὶ δὴ τὸ μὲν ἴσχυσαν, τὸν λιμόν· τοῦ δέ γε περιγενέσθαι, ἦν αὐτοῖς διηνυσμένον κατὰ τὰς ἐλπίδας οὐδέν. τότε δὴ τότε καὶ ὁ μέγας ἐκεῖνος τὴν συμπάθειαν, καὶ πολὺς μὲν τὸν ἔλεον, πολὺς δὲ καὶ τὴν εὐσπλαγχνίαν, τοῦ λαοῦ κακοπαθοῦντος καὶ τῇ πείνῃ κάμνοντος, αὐτὸς κατὰ τοῦ λιμοῦ ἐξανίσταται, χεῖρας ἐκείνας τὰς ἱερὰς καὶ τῶν μυστηρίων ὑπηρέτιδας καὶ οἰκονόμους, εἰς ἀλεύρων ἐκτείνας φυράματα, καὶ ταῦτα ταύταις ἐνζυμῶν, καὶ καινός τις ἀρτοποιὸς γιγνόμενος, καὶ χυτρῶν ἐπιμελούμενος καὶ λεβήτων, καὶ πυρὸς ἐμφορούμενος καὶ καπνοῦ. εἶτα τί; ταῖς αὐταῖς χερσὶν ἐπὶ τρυβλίων κενῶν ἦν, καὶ τὰ κενωθέντα λαμβάνων εἰς χεῖρας, ἐν αὐταῖς καὶ τοὺς ἄρτους, ἐπεισρεόντων αὐτῷ τῶν ἐκ τοῦ λιμοῦ συνωθισμένων, ἐκ χειρῶν εἰς χεῖρας ἐνέβαλλε, τῶν ἰδίων, τὰς ἐκείνων, μᾶλλον δὲ τὰς τοῦ Χριστοῦ, θεραπεύων κἂν τούτῳ τὸ πάθος καὶ κουφίζων τὴν συμφοράν. τοῦτον δὴ τὸν τρόπον, τῆς πόλεως ἀμφότερα γενόμενος ἦν, καὶ τροφεὺς καὶ πατὴρ, καὶ τό γε πρῶτον ἀρχιερεὺς, καὶ δῆτα*

ποιμὴν τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν τιθεὶς ὑπὲρ τῶν προβάτων. ὅπως δὲ καὶ τοῦτο, ἐρῶ ἤδη, καὶ ἐπὶ τούτῳ τελευταίῳ ὑπὲρ τῆς πόλεως ὄντι μεγίστῳ καὶ θαύματος γέμοντι, καταπαύσω τὸν λόγον. ἦσαν τὰ τῶν ἀσεβῶν ἐχθρῶν πλήθη σφοδρῶς ἐπιμαινόμενα τῇ πόλει, κύκλῳ περιῤῥέοντες καὶ φρουροῦντες ἀσφαλῶς ἦσαν, ὡς ἂν μὴ καὶ λάθοι τις τῶν ἐκτὸς ἐντὸς ταύτης γενόμενος, ἢ τῶν ἐντὸς αὐτῆς ἐξιών. καὶ λιμὸς ἦν ὁ καὶ τῶν πολεμίων πλέον καὶ μᾶλλον βαρύτατος, ἑκάστης ἡμέρας ἀποκτείνων συχνούς· καὶ ῥύστης ἦν τότε οὔτε φαινόμενος οὔτε προσδοκώμενος οὐδείς. τί γοῦν ὁ μέγας ἐκεῖνος ἀρχιερεὺς καὶ ποιμὴν ὄντως καλὸς, καὶ προθυμούμενος καὶ μέντοι γε καὶ σπεύδων ὑπὲρ λαοῦ καὶ κλήρου τοῦ ἰδίου θεῖναι τὴν ψυχήν; τὸν λαὸν ἀθροίσας, μᾶλλον δὲ τοῦ λαοῦ ὅσος ἦν τῷ ναῷ χωρητὸς, πρὸς θεὸν ἐπίκουρον καὶ ῥύστην καὶ σωτῆρα καταφεύγει, καὶ κοινὴν μετὰ πάντων ἐκτελεῖ δέησιν, κοινὴν καὶ πρεσβείαν· καὶ τοῦ ἱεροῦ ἐξιὼν, δεσμοῖς αὐτοὺς πνευματικοῖς φρικωδεστάτοις ἐμπεδοῖ· τίνος ἕνεκεν; πρὸς τὸν τῶν πολεμούντων φύλαρχον, πρέσβιν ἐκ τῆς πόλεως αὐτὸν ἀφιγμένον, ὥστε γ' ἐντυχεῖν καὶ συλλαλῆσαι καὶ πρᾶξαι καθ' ὅσον ἂν καὶ δύναιτο τὰ τῇ πόλει συνοίσοντα, εἴπερ ἐκείνου, βαρβάρου γε ὄντος καὶ θρασέος καὶ ἐπὶ τοῖς προλαβοῦσιν ἐπηρμένου καὶ κατὰ μηδὲν ἐπτοημένου μηδὲ δειλαίνοντος, λογισμὸς αὐτῷ καὶ τόλμη γένοιτο, αὐτὸν δὴ τοῦτον ἀρχιερέα τῆς πόλεως ὄντα κατασχεῖν, ὑπολογισάμενον ἐντεῦθεν καὶ τὴν πόλιν τὸν τρόπον τοῦτον ἑλεῖν, ἢ τό γε δεύτερον χρημάτων τυχεῖν, τῆς πόλεως δούσης ἐλευθερίας ἕνεκεν αὐτοῦ, μὴ τούτους δοῦναι μηδὲν, κἂν αὐτῷ πληγὰς ὁ ἀσεβὴς ἐπιθῇ, κἂν πρὸς τομὴν τοῦ σώματος τῶν μελῶν χωρήσῃ, κἂν ξίφος ἐπανατείνῃ, καὶ ἀπειλῶν εἴη, καὶ κατὰ τὴν ἀπειλὴν ἕτοιμος ἐμβαλεῖν πρὸς σφαγήν. ὢ γενναίας ἐκείνης καὶ ἀνδρείας καὶ θαυμαστῆς καὶ πέρα γε θαύματος καρτερικωτάτης ψυχῆς· ὢ τὸ τοῦ μαρτυρίου θανάτου πιεῖν ποτήριον διψώσης ὑπὲρ λαοῦ καὶ κλήρου ἰδίου, κατὰ Χριστοῦ μίμησιν, καινοῦ δή τινος καὶ θαυμασίου τοῦ συναλλάγματος ὄντος. ἀνθ' οὗ γὰρ προλαβὼν ἔπιες ποτηρίου τοῦτο (an τούτου?), ὕδατος, οὐχὶ ψυχροῦ ἀλλὰ ζέοντος, ὡς ἐκ κρατῆρος τοῦ πνεύματος, ἀλλ' ᾐδέσθη σε καὶ θὴρ ἐκεῖνος ὁ ἄγριος καὶ ἀσεβὴς βάρβαρος. καὶ γοῦν ἰδὼν, ἐξ αὐτῆς εὐθὺς κατεδυσωπήθη τῆς ὄψεως. εἶτ' ἐπιπλέον καὶ τοῖς λόγοις τοῖς σοῖς τιθασσευθεὶς ἦν· καὶ δή γ' ἐξομαλισθεὶς ταῖς ὁμιλίαις, καὶ καθυποκλίνας ταῖς τὰ πάντα δυναμέναις σοφαῖς σαῖς παραινέσεσι, καὶ τιμῶν καὶ σφόδρα γε τιμῶν, σὲ μὲν μετ' εὐλαβείας ἐνδόξως προέπεμψεν· αὐτὸς δὲ λύσας πάντας τοὺς τῆς πόλεως φόβους, ταύτην ἀφεὶς ὑπεχώρησε, καὶ σιτισμοὺς ἐπιδαψιλευσάμενος ταύτῃ, καὶ μεταβαλὼν ἐκ τῆς πρὶν ἀγριότητος πρὸς τὴν πόλιν οὐκ εἰς μικρὰν εὔνοιαν. τοῦτό σοι τὸ μέγα καὶ λαμπρὸν ὑπὲρ τῆς πόλεως τρόπαιον, etc. Nulla in his mentio Catalanorum. Unius Theolepti virtute et auctoritate res confecta esse dicitur. BOIVIN.

Pag. 221, 15. Θεολήπτου] Cuius meminit Pachymeres lib. VIII. cap. 2. 9. lib. IX. cap. 23. lib. X. cap. 10. 33. et Cantacuzenus lib. I. cap. 14. 19. Illius praeclarus exstat hymnus in Graecorum Horologio. DUCANG.

Pag. 221, 23. Ἀλανῶν] Quos Massagetarum nomine non semel indigitat. Vide lib. II. cap. 17. DUCANG.

Pag. 222, 11. Ἅμα ἦρι τελευτῶντι] Hist. Franco-Byzant. lib. VI. n. 28. DUCANG.

Pag. 222, 20. Λατῖνοι δὲ τῶν Ῥοντζερίῳ] Pachymer. lib. XII. cap. 13. 14. 15. DUCANG.

Pag. 223, 20. Ἐν στενῷ τοίνυν] Pachymer. lib. XII. cap. 3. 7. DUCANG.

Pag. 224, 6. Οὗ γενομένου] Pachymer. lib. XII. cap. 23. 24. Montanerius cap. 215. Hist. Franco-Byzant. lib. VI. cap. 34. DUCANG.

Pag. 224, 18. Ἀλλὰ τὸ ταῦτα λογίζεσθαι διανοίας ἐστὶ χαμερκοῦς] Tota fere haec sectio exstat in dialogo, cui titulus Φλωρέντιος, seu περὶ σοφίας. Vide Cod. Reg. 3284. fol. 258. Eiusmodi locos communes videtur Gregoras provisos habuisse, quos operibus suis sparsim intexeret. BOIVIN.

Pag. 226, 14. Καὶ παιδείαν μετρίαν οὐ μετρίων πλημμελημάτων] Legendum videtur καὶ παιδεία μετρία, etc. Idem lib. VIII. infra pag. 179. B. ἔγνωμεν κρίσιν εἶναι τοῦτο θεοῦ, πρὸς θάνατον συνωθοῦσαν ὁλοσχερῶς, καὶ παιδείαν ἴσως μετρίαν ὧν οὐ μετρίως ἡμάρτομεν. BOIVIN.

Pag. 227, 4. Πυθόμενοι γὰρ οἱ] Pachymer. lib. XII. cap. 25. 26. 27. Montaner. cap. 215. Hist. Franco-Byzant. n. 35. DUCANG.

Pag. 227, 17. Ἀναγομέναις γὰρ ἐκ Γενούας] Pachymer. lib. XII. cap. 27. lib. XIII. cap. 7. DUCANG.

Pag. 227, 22. Ἀλλὰ γὰρ οὕτω] Pachymer. lib. XII. cap. 29. DUCANG.

Pag. 229, 5. Τῶν οὖν Κατελάνων] Pachymer. lib. XII. cap. 30. 32. 33. Montaner. cap. 220. Moncada cap. 39. DUCANG.

Pag. 229, 6. sqq. Theodulus, in oratione pro Chandreno, Cod. Reg. 1853. fol. 244. Πρῶτον μὲν πρὸς τοὺς ἐπὶ Θρᾴκης κακῶς εἰσκωμάσαντας Πέρσας καὶ Ἰταλοὺς, καὶ τῇ πρὸς ἀλλήλους συστάσει θράσους οὐκ ὀλίγου πλησθέντας, ὡς τὰ ἔσχατα ἀπειλεῖν, δεινή τις συνέστη μάχη Ῥωμαίοις, καὶ πολεμεῖν ἔγνωσαν, εἰδότες ὡς ἐὰν μὴ τάχιστα συμπεσόντες ἐξέλωσι (an ἐξελῶσι?) σφᾶς, πολλῷ πλείοσιν αὖθις μαχοῦνται, καὶ σχετλιωτέρων τῶν δευτέρων πειρασθῆναι παρέσται. ὡς δὲ συνεῤῥωγότων ἑκατέρων τῶν στρατοπέδων ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς, καὶ τῆς συμπλοκῆς θαυμαστῆς γεγονυίας, τὸ πλέον ἔσχον οἱ βάρβαροι, οὐ τῷ τὰ ἐς μάχην κρείττους εἶναι· τίς δ' ἂν εἴποι ταῦτα; τῷ δ' οὕστινας οὖν τῶν ὑφ' ἡμῖν τεταγμένων βαρβάρων ἀθρόως ὡς ἐκείνους αὐτομολῆσαι· ὢ δεινοῦ πάθους ἐκείνου· πεπτώκασι μὲν ἡμῶν οὐκ ὀλίγοι· οἱ δὲ φυγάδες ὁπηδήποτ' ἐχώρουν.

μόνος δ' οὗτος ἐν πολλοῖς ἡττημένοις, ἀήττητος διαγέγονε· μᾶλλον δὲ τοσοῦτ' ἀπέσχε τοῦ ταῦτα πεπονθέναι, ὥστε καὶ τῶν πολεμίων οὐχ ὅσους ἄν τις ἀγνοῆσαι κατενεγκὼν, ἔστι δ' οὓς καὶ τραυματίας πεποιηκὼς, ὥσπερ ἀμφίβολον αὐτοῖς πεποιήκει τὴν νίκην τὸ καθ' αὑτὸν, ἐνδειξάμενος τοῦθ', ὅτι κἂν ἀτυχῇ συνηνέχθη Ῥωμαίοις, τὸ γοῦν ἑαυτῶν ἀξίωμα μένει, καὶ οὐδὲν μήποτε καθεῖλε τῶν πάντων, οὔτε μὴν καθαιρήσει. καὶ τοῦτο μὲν οὕτως. Hinc discimus pugnam commissam esse in *Αἰγὸς ποταμοῖς*. De Chandreno nihil nec Gregoras nec Pachymeres. Vide hunc libri VI. cap. XXXII. BOIVIN.

Pag. 232, 15. *Φαρέντζαν Τζυμῆν*] Qui Pachymeri *Φαρέντα Τζιμῆ* dicitur lib. XI. cap. 12. lib. XIII. cap. 30. 36. Ita *Fernandum Ximenem de Arena* expresserunt, de quo Montaner. cap. 223. Moncada cap. 39. 40. 41. Hist. Franco-Byzant. lib. VI. cap. 42. DUCANG. Rem narrat Pachymeres in fine libri ultimi Historiae, eamque narrationem ab ea, quam Possinus edidit, longe diversam exhibet Cod. Reg. 2558. Nam cum apud Pachymerem legatur, *ἐκεῖνοι δὲ ἐπάραντες ἀπὸ τῆς Αἴνου, Ῥομοφόρτος σὺν τοῖς Τούρκοις*, etc. Codex Regius habet, *Βασιλεὺς δὲ πεπυσμένος τὰ περὶ τῆς Αἴνου, καὶ ὡς ἀπεκρούσθησαν μηνὸς ὅλου πολεμοῦντος (πολεμοῦντες)· πεπυσμένος δὲ, καὶ ὡς Ῥομοφόρτου ἀπάραντος σὺν οἷς εἰσεφρήσατο Τούρκοις, οἱ περὶ τὸν Μπυριγέριον καὶ Φαρέντα Τζιμῆν καὶ τὸν Γίγαν κατόπιν μελήσονται ἕπεσθαι, διάφοροι τὸν Ῥομοφόρτον (τοῦ Ῥομοφόρτου) ὄντες· κἀκείνῳ τῷ Ῥομοφόρτῳ καιροῦ γ' ἐπιθέσθαι σκοποῦντες· ἐκεῖθεν δέ που περὶ τὰ μέρη Κασανδρείας προσβαλὼν Ῥομοφόρτος σὺν τοῖς Τούρκοις ἐπεσκήνουν* (an *ἐπεσκήνου*?) *συνεὶς τὴν ἐπιβουλὴν τῶν κατόπιν· ἀλλὰ καὶ μικρὸν ὀλίγον κἀκεῖνοι ἐφίστανται, καὶ ὀλίγον μακρόθεν ἐσκήνουν· ὁ δὲ Ῥομοφόρτος προλαβεῖν ἐβούλετο δρᾶσαι ἢ παρ' ἐκείνων παθεῖν· καὶ ἅμα πρωῒ τῆς σκοτίας οὔσης σὺν τοῖς Τούρκοις ἐμπίπτει, καὶ κατακράτος νικᾷ· ὡς πεσεῖν μὲν τὸν Μπυριγέριον, τὸν δὲ Φαρέντα ἀκλεῶς ἁλῶναι, εἶτ' αὖθις ἀπολυθῆναι πρὸς τὰ οἰκεῖα ἤθη, τοῦ Ῥομοφόρτου εὐμενῶς αὐτῷ σχόντος. Φαρέντα δὲ Τζιμῆς ἀπογνοὺς τοῖς ὅλοις, ὥσπερ τις ἀλήτις (ἀλήτης) καὶ μετανάστης ἄτιμητος, αὐτομολεῖ τινι τῶν μεγιστάνων τοῦ βασιλέως· ὃ καὶ μόλις γνωσθὲν, περισώζεται, καὶ τῷ βασιλεῖ προσέρχεται. οἱ δὲ μὴ πεσόντες τῷ πολέμῳ τῶν Ἰταλῶν, εἰσήρησαν* (leg. *εἰσέῤῥησαν*) *τῷ Ῥομοφόρτῳ. ἐκεῖθεν δὲ ἀπαναστάντες, ἀπῆλθον, ὡς εἶχεν ἡ φήμη, πρὸς Θήβας.* Possinus Codicem Regium non vidit, quem cum editione Romana conferri operae erit, si quando nova editio adornabitur. BOIVIN.

Pag. 232, 15. *Κατὰ Ῥεκαφόρτου*] Qui *Ῥομοφόρτος* dicitur Pachymer. lib. XIII. cap. 12. 21. 36. Berengerus vero *de Rocafort*, Montanerio, Moncadae, et aliis. DUCANG.

Pag. 232, 23. *Καὶ Θεοδώρᾳ τῇ τοῦ βασιλέως ἀδελφιδῇ χηρευούσῃ συζεύγνυται*] Wolfio *Θεοδώρα ἀδελφιδῆ τοῦ βασιλέως neptis* est imperatoris; mihi, *imperatoris neptis ex sorore.* Sic supra

cap. III. sect. II. de Rogerio, *γαμβρὸν εὐθὺς ὁ βασιλεὺς ἐπὶ τῇ ἀδελφιδῇ ποιεῖται Μαρίᾳ*, ubi etiam Wolfius *neptem* interpretatus erat, cum interpretandum esset *sororis filiam*. Caeterum *Theodora* illa, quae hoc loco Ximeni nupsisse dicitur *χηρεύουσα*, vix dubium est, quin ipsa sit Maria, quae Rogerio primum nupserat, ac post eius caedem vidua aliquamdiu manserat. Potuit scilicet eadem et *Theodora* dici, et *Maria*. Potuit etiam Gregoras, memoriae vitio lapsus, *Theodoram* vocare eam, cuius verum nomen esset *Maria*. Irene, soror Andronici imperatoris, eademque uxor Asanis, filiam habuit *Mariam*, illam nempe quae Rogerio, ut diximus, nupsit: habuit et *Theodoram*, quae Manueli Tagari, de quo Cantacuzenus lib. I. cap. XVIII. Vide et Familias Byz. pag. 325. BOIVIN.

Pag. 233, 6. *Ἅπαντας ἡβηδὸν συναπέσφαξαν*] Montaner. cap. 227. Moncada cap. 43. DUCANG.

Pag. 233, 20. *Ἀλλὰ τρόπον Λατινικὸν*] More apud Latinos seu Francos principes recepto, quo filiis secundo-genitis *pars terrae*, uti loquebantur, in haereditatis sortem assignari solebat, atque adeo in *apennagium*, de quo multis egimus in Gloss. med. Latin. in hac voce. DUCANG.

Pag. 234, 12. *Ἰωάννην*] Quem statim atque Michaëlem ex priore coniuge filium imperatorem, Despotam dixerat pater. Pachymer. lib. IX. cap. 2. De aliis Andronici liberis hic memoratis vide Famil. Byzant. DUCANG.

Pag. 234, 15. *Αὐτονόμους καὶ μηδένα μηδενὶ ὑπακούοντας*] Sic etiam Phranzes lib. I. cap. 7. Atqui id in Latinorum usu minime erat, apud quos secundo-geniti, quibus data erat *pars terrae*, iure clientelae et hominii primo-genito suberant. DUCANG.

Pag. 235, 13. *Ἡ μέντοι* etc.] Exstat in Codice Regio (olim Telleriano) epistola Athanasii patriarchae Constantinopolitani ad Augustam, de reconcilianda cum viro gratia, eique epistolae praefixus est falsus et inconcinnus titulus, *Γράμμα πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, περὶ τοῦ παρ' ἐλπίδα συμπεσόντος δεσποίνης θάνατος*. Debuit autem inscribi, *Γράμμα πρὸς τὴν βασίλισσαν, περὶ τοῦ δεῖν αὐτὴν ὁμονοεῖν τῷ συζύγῳ*. Pertinet ea adhortatio ad componenda dissidia, de quibus Gregoras agit hoc loco. BOIVIN.

Pag. 235, 20. *Θριαμβεύουσα κοινὰ καὶ λαθραῖα τοῦ συζύγου ἐγκλήματα*] Verterat Wolfius, *publica et occulta imperatoris crimina traducebat*. Ego verti, *coepit eius peccata, sibi cum illo communia, eaque occulta, diffamare*. Sic infra, *ἀπόῤῥητα τοῦ συζύγου τε καὶ ἑαυτῆς*, *coniugis et sua ipsius arcana propudia*. BOIVIN.

Pag. 237, 11. *Ὡς ὁ τῶν Ἀθηνῶν δοὺξ θυγατέρα τρέφει*] Agnes illa fuit, filia Hugonis Comitis Briennensis et Elizabethae *de la Roche* Ducissae Atheniensis, ac proinde soror Galteri Comitis Briennensis, qui ea tempestate Atheniensem Ducatum obtinebat. Vide Hist. Franco-Byzant. lib. VI. n. 43. DUCANG.

Pag. 237, 13. *Θεόδωρον τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν δεύτερον*] Primo genitus enim ex hoc secundo Andronici coniugio fuit Ioannes Despota, cuius paulo ante meminit. DUCANG.

Pag. 237, 15. *Τῷ ἄρχοντι Πελασγῶν*] Is fuit Ioannes Angelus Ducas Comnenus Ioannis Sebastocratoris filius, de quo agimus in Famil. Byzant. p. 210. DUCANG.

Pag. 237, 21. *Θυγατρί τινος ὀνόματι Σπινούλα*] Argentinae, Opicini Spinolae filiae unicae. Vide stemma Palaeologorum Montferratensium in Famil. Byzant. p. 249. DUCANG.

Pag. 238, 3. *Ἡ δὲ τοῦ Μαρκεσίου τάξις*] Atqui tamen Marchionum primitus magna ac illustris apud Latinos fuit dignitas, ut qui regnorum limitibus praeessent, unde illorum fluxit nomenclatura. Vide Gloss. med. Latin. DUCANG.

Pag. 238, 4. *Ὁ τὴν βασιλικὴν κατέχων σημαίαν*] Sed et apud Latinos legionum vel etiam exercitus totius vexilliferi Marchiones nunquam dicti, quod et infra repetit. Ita saepe nugantur Graeculi isti scriptores, rerum nostratium omnino ignari ac imperiti. DUCANG.

Pag. 238, 10. *Οἱ δὲ Γαλατίαν καὶ Ἰβηρίαν καὶ Κελτικὴν ὑπηγάγοντο*] *Celticam* vocat eam, quae vulgo *Celtiberia* vocatur, vel potius eam partem Galliae, quae Hispaniae vicina est; *Galatiam* autem reliquas Galliae provincias. Gregoras Iberiam ad Alpes fere usque pertinere existimavit. Nam infra (sect. VI.) Montisferrati Marchionatum collocat inter Alpes et inferiorem Iberiam. BOIVIN.

Pag. 239, 3. *Ὁ δὲ Ῥωσικὸς*] Quae hic de Russiae seu Moscoviae principi, *ἐπὶ τραπέζης*, seu *dapiferi*; Moreae seu Peloponnesi domino, principis; Athenarum, magni ducis; Boeotiae et Thebarum, magni primicerii; ac denique Siciliae, regis a Constantino Magno datis dignitatibus commentatur Gregoras, merae sunt ac aniles omnino fabulae, quas refellere, operam esset ludere. Nam ut de Russica taceam, quae nullibi occurrit, caeterae non a Graecis sed a Latinis manarunt. Qui enim ex nostris post captam urbem Athenis imperarunt, ducum appellationem vel sibimet adscripserunt, vel ab imperatoribus Latinis obtinuerunt, iique simul et Thebis imperarunt, quamvis Gregoras diversos fuisse Athenarum et Thebarum dominos hic innuat, licet infra cap. VII. contrarium agnoscat; qui quidem *μεγάλοι Κύριοι* a Graecis, a nostris vero *Grands Sires*, id est *magni domini*, propter vastiorem eorum dominationem vulgo appellabantur, non vero ex voce *Πριμμικήριος* corrupta, ut hic et cap. VII. nugatur. DUCANG.

Pag. 240, 1. *Καὶ τῆς κάτω Ἰβηρίας*] Imo Galliae. DUCANG. *Κεῖται δ' ἡ χώρα αὕτη μεταξύ που Ἀλπ. καὶ τῆς κάτω Ἰβηρίας*] Gregorae itaque *inferior Iberia* est regio illa, quae ab Hispania ad Montisferrati limites usque extenditur; ut et supra annotatum. BOIVIN.

Pag. 240, 20. *Ἕτερα δ' αὖθις βουλευομένης αὐτῆς περὶ τοῦ υἱοῦ*] An intelligit initum ab ea consilium de illo in Lombardiam

mittendo? cui consilio vehementer refragatus est patriarcha Athanasius, cuius de ea ipsa re exstat in Cod. Regio Telleriano fol. 90. V. *Γράμμα πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, περὶ τοῦ περιποθήτου δεσπότου υἱοῦ αὐτοῦ Ἰωάννου.* Ubi notandum *Francos* dici eos populos, ad quos ille iturus foret. *φήμη περικτυπεῖ τοῖς ὠσὶ τῶν πολλῶν τοῦ περιποθήτου χάριν υἱοῦ τῆς ἐκ θεοῦ βασιλείας σου, δεσπότου κυροῦ Ἰωάννου, ὡς ἀναγκάζεσθαι τοῦτον παρὰ τῆς περιποθήτου αὐτοῦ μητρὸς καὶ δεσποίνης, συναινέσει τῆς ἐκ θεοῦ βασιλείας σοῦ, τῆς γονικόθεν αὐτῷ ἀνηκούσης διεκδραμεῖν, καὶ ζητῆσαι κατάρξαι τῶν Φράγγων ἀρχῆς.* Item notatu digna haec, *τίς γὰρ ὁ ἐγγύας δοῦναι θαῤῥῶν περὶ τοῦ ῥηθέντος, εἰ κἂν τηρήσῃ τὴν πίστιν ἀμώμητον ἐν τοιαύτῃ νεότητι, καὶ ἀλλοδαπῇ γῇ βαρβάροις κατοικουμένῃ, καὶ ἔθνει κατάκρως ὑπερηφάνῳ καὶ ἀπονενοημένῳ τὰ μέγιστα;* BOIVIN.

Pag. 241, 1. *Μεσάζων*] Vide Glossarium Ducangii. BOIVIN.

Pag. 241, 5. *Νικηφόρος*] Cognom. *Chumnus*, cuius meminit Pachymeres lib. XII. cap. XVII. et Cantacuzenus lib. I. cap. XIV. Vide Famil. Byzant. pag. 236. et indicem auctorum Ms. ad Glossar. med. et infimae Graecit., ubi de eius scriptis. DUCANG. *Ὁ ἐπὶ τοῦ Κανικλείου*] De voce *Κανίκλειον*, et de dignitate *τοῦ ἐπὶ Κανικλείου*, vide notas Ducangii ad Alexiadem pag. 258. et 378. item Glossar. med. Graecit. in v. *Κανίκλειον.* Caeterum hic, de quo sermo est, Caniclei praefectus, *Nicephorus Chumnus* fuit, cuius opera exstant in Bibliotheca Regia, Cod. 2964. Ubi et *Nathanaël* vocatur; quod ei demum monacho nomen inditum fuisse arbitror. BOIVIN.

Pag. 241, 7. *Λαμβάνει γαμβρὸν ἐπὶ τῇ θυγατρὶ*] *Eulogia.* Vide huiusce hist. lib. XXIX. BOIVIN.

Pag. 241, 11. *Πρὶν γὰρ ὅλα ἐξήκειν τέσσαρα ἔτη,* etc.] Libro XXIX. infra dicturus est, eam vix biennio integro cum marito vixisse, *μόλις που δύο μόνους ἐνιαυτοὺς ἐκείνῳ τοῦ βίου συναπολελαυκυῖαν.* Inter opuscula Nicephori Chumni, quae exstant in Cod. Reg. 2964. unum fol. 271. inscribitur, *Πρὸς τὴν ἑαυτοῦ θυγατέρα βασίλισσαν, ἐπὶ τῷ πάθει τῆς χηρείας αὐτῆς, ἑξκαιδέκατον ἀγούσης χρόνον,* etc. Ergo virum amisit sexdecim annos nata. At Gregoras libro Historiae XXIX. eam nupsisse ait sub annum aetatis fere decimum sextum, *μετὰ χρόνον που ἑξκαιδέκατον.* BOIVIN.

Ibidem. *Τὸν βίον ὁ Ἰωάννης ἀπήλλαξεν*] Exstat Nicephori Chumni lamentatio *πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, ἐπὶ τῇ τελευτῇ τοῦ δεσπότου, τοῦ καὶ υἱοῦ αὐτοῦ.* Cod. Reg. 2964. fol. 278. BOIVIN.

Pag. 242, 3. *Καλύπτραν*] Cuiusmodi erat imperatoria illa calyptra, quam pyramidem vocabant, de qua egimus in Gloss. med. Graecit. in *Πυραμίς.* DUCANG.

Pag. 243, 16. *Ὑπερεχομένη τοῖς δώροις*] Legendum *ὑπερχομένη*, ut in codice Vaticano legisse se monuit V. Cl. Fridericus Rostgaardius. BOIVIN.

Pag. 244, 7. *Κεκαρμένον ἐπιφερόμενον πώγωνα*] Latinorum more, contra quam Graeci, quibus barbam nutrire solenne erat.

Vide Phranzem lib. I. cap. X. et notas ad Alexiadem pag. 283. DUCANG.

Pag. 245, 4. *Τὸ μὲν τῶν Τούρκων πλῆθος*] Turci nempe tum pactum inierant cum Catalanis anno MCCCVI. de quo Montanerius cap. CCXXVIII. et Moncada cap. XLV. Vide praeterea Pachymer. lib. XIII. cap. IX. et Hist. Franco-Byzant. lib. VI. n. XLIV. DUCANG.

Pag. 245, 6. *Τοῦ δὲ μετοπώρου*] An. MCCCVI. DUCANG.

Pag. 245, 11. *Στρατοπεδεύουσι περὶ τὴν Κασανδρείαν*] Quae olim *Potidaea*, sita in finibus Thraciae et Macedoniae. Conditam ait Livius lib. XLIV. *a Cassandro rege in ipsis faucibus, quae Pallenensem agrum caeterae Macedoniae adiungunt; hinc Toronaico, hinc Macedonico septam mari.* Theodulus, in Oratione pro Chandreno, Cod. Reg. 1853. fol. 144. de Catalanis loquens (quos Italos vocat) *ἐπεὶ δὲ*, inquit, *πρὸς Μακεδονίαν ἔδει τουτουσὶ διαβῆναι, διαβαίνουσι μὲν, καὶ στρατοπεδεύουσιν ἐν Παλλήνῃ· κἀκεῖθεν ἐξιόντες, ἐληΐζοντο πάντα, καθάπερ ἐκ Δεκελίας τὴν Ἀττικὴν Λάκωνες.* BOIVIN.

Pag. 245, 15. *Ἄκρα γάρ ἐστι προμήκης εἰς θάλασσαν, κόλποις οὐ μικροῖς ἑκατέρωθεν περιειλημμένη, δι' ὧν ἐν ταῖς χειμεριναῖς ὥραις τὸ τῆς χιόνος ἀποσείεται ὑπερβάλλον*] Non satis assequor, an nivem ab hominibus e monte in mare deiici, an montem nivium procellis obrui, an vero nives in mare delabi dicat. WOLFIUS. Describit Gregoras Isthmum Pallenes, in quo sita erat Cassandria, hinc Toronaico, hinc Macedonico mari septum. BOIVIN.

Pag. 245, 18. *Ἦρος δ' ἀρχομένου*] An. MCCCVII. DUCANG.

Pag. 245, 21. *Ὅτε καὶ τὰς βασιλίδας ἤκουον εἶναι ἐντὸς, Εἰρήνην φημὶ καὶ Μαρίαν*] Wolfius verterat, *cum et imperatrix Irene et regina Maria ibi degerent. Maria* uxor fuit Michaëlis, iunioris imperatoris. Proinde et ipsa *imperatrix*, non *regina* dici debuit. Utraque certe, et *Irene* et *Maria*, *βασιλίδες* a Gregora dicuntur. BOIVIN.

Pag. 246, 3. *Μακρὸν ἔκτισε τεῖχος*] Christopoli, oppido quod Thasso insulae obversatur, et de quo quaedam notavimus ad Villharduinum n. CXLIX., ad Pangaeum vicinum montem. Cantacuzenus lib. I. cap. IV. ubi de Christopoleos φρουρίῳ. *ἅμα μὲν ὡς ὂν καρτερὸν ἔκ τε τῆς φύσεως τῆς κατασκευῆς, τοῦ τόπου καὶ τῶν τειχῶν, ἅμα δ' ὅτι καὶ ὥσπερ εἴ τι κλεῖθρον τῶν κλιμάτων ἑκατέρων μέσον, τὴν δυτικὴν στρατιὰν πολλήν τινα οὖσαν καὶ πρὸς μάχας ἐξησκημένην τῆς ἐκ τῆς ἕω καὶ τῆς Θρᾴκης διεῖργον.* Quibus postremis verbis murum istum videtur indicare. De longis istis muris ad hostium incursus arcendos egimus in notis ad Chronicon Paschale pag. 589. et in dissert. de Hebdomo, ubi de utroque Hexamilio. DUCANG.

Pag. 247, 7. Huc pertinent illa Theoduli Rhetoris, Cod. Reg. fol. 144., de Catalanorum in Thessaliam transitu, *ἀπειρηκότες οἱ-*

μαι τοῖς ὅλοις, καὶ μηδὲν ἔχοντες εἰς παραμυθίαν λοιπὸν, τῶν μὲν ἀναγκαίων ἐπιλελοιπότων ἁπάντων, ἐπὶ ξυροῦ δὲ ἀκμῆς τῶν πραγμάτων σφίσι καθεστηκότων, εὐθὺς Θετταλίας χωρεῖν ἔγνωσαν, ἐφ' ᾧ γοῦν τοῖς ἐπιτηδείοις ἔχειν ἀφθόνοις χρήσασθαι, καὶ ἅμα τῶν Χανδρηνοῦ χειρῶν ἐμοὶ δοκεῖν ἀποστῆναι σπεύδοντες. BOIVIN.

Pag. 248, 5. Ἔφαμεν] Supra pag. 140. C. DUCANG. *Καὶ Τοῦρκοι τρισχίλιοι*] Dixit supra fuisse *amplius bis mille*. Hoc cap. sect. 1. Infra numerabit *ter mille et sexcentos*, cap. VIII. sect. 1. et 2. *ἑκατὸν καὶ χιλίους*] *Mille tantum* supra cap. IV. sect. 6. BOIVIN.

Pag. 248, 11. sqq. Gregoras Catalanos Turcis dimissis in Thessaliam irrupisse ait, deinde in Boeotiam transiisse, atque ibi demum pugnavisse, et victoriam insignem reportasse. Theodulus Turcos non nisi post Boeoticum praelium discessisse a Catalanis tradit, Cod. Reg. 1853. fol. 145. Cum Theodulo consentiunt Muntanerius et Moncada. BOIVIN.

Pag. 248, 13. *Ἄπρων*] Stephanus *Ἄπρον* vocat; Gregoras *Ἄπρους*. BOIVIN.

Pag. 249, 12. *Τοῦ διέποντος ἐκεῖ τὴν ἀρχὴν*] Ioannis Angeli, qui ducta Irene Andronici imp. filia notha, triennio post nullis susceptis liberis e vita excesserat. DUCANG.

Pag. 251, 6. *Σπονδὰς καὶ ξυμβάσεις ἐπὶ τοῖς εἰρημένοις τίθενται πρὸς τοὺς Θετταλούς*] Theodulus Rhetor Catalanos, multis cladibus in Thessalia a Chandreno affectos, foedus cum Thessalis pepigisse scribit, Cod. Reg. fol. 144. *Τοσάδε γοῦν κἀνταῦθα κατ' αὐτῶν ἔστησε τρόπαια, καὶ οὕτω περιφανῆ, νῦν μὲν ἀθρόοις ἐμπίπτων, νῦν δ' ἐκ πολλῶν ὀλίγοις, καὶ πολλοῖς κατ' ὀλίγους, ὥστ' ᾄδουσι μὲν ἐς δεῦρο ταὐτὸ Θετταλοὶ, ᾄδουσι δὲ σχεδὸν πάντες ἄνθρωποι.... καὶ τί δεῖ πλείω διεξιέναι. εἰ μὴ γὰρ τὴν ταχίστην εἰρήνης ἐπεθύμησαν, κἂν αὐτοῦ πάντες ἔπεσον κακοὶ κακῶς ὀλωλότες. νῦν δὲ σπονδὰς πρὸς Θετταλοὺς ποιησάμενοι, καὶ τοῦ Χανδρηνοῦ διὰ ταῦτα μετὰ τοσούτων καὶ τηλικούτων τῶν ἄθλων ὥσπερ τινὸς Ἡρακλέους ἐπανιόντος ἡμῖν, σφᾶς τε αὐτοὺς ἐξείλοντο τοῦ κινδύνου, πεπαυμένης τῆς μάχης δι' ἣν κακῶς ἔπραττον, καὶ τὴν καλλίστην*, etc. Gregoras alia plane. De Chandreno autem ne verbum quidem. BOIVIN.

Pag. 251, 16. *Ἔπειτα πρὸς δύο σχιζόμενος ῥεύματα*] Ptolemaeus Geographiae lib. III. cap. XV. *Ὁ δὲ Εὐηνὸς ἐν τῷ Καλλιδρόμῳ ὄρει ἐπιστρέφων πρὸς τὰς ἀνατολὰς ἐπὶ τὸν Κηφισσὸν ποταμόν· ὃς καὶ αὐτὸς ἀπὸ τῶν αὐτῶν ὀρέων ῥέων, συμμίσγει τῷ τε Ἀσωπῷ καὶ τῷ Ἰσμηνῷ τοῖς ποταμοῖς κατὰ τὴν Βοιωτίαν, ἐπὶ θέσεως μοιρῶν νβ*. Hinc (ut opinor) Gregoras habuit ea quae de Cephisi cursu tradit. At Strabo aliter lib. IX. pag. 407. edit. MDCXX. Vide et Commentarium Gerbelii in Graeciam Sophiani pag. 142. BOIVIN.

Pag. 251, 23. *Τήν τε Ἀθηνῶν*] Galterus Briennensis, Dux Athenarum et Thebarum Dominus. DUCANG.

Pag. 252, 8. *Οὗτος τοίνυν δίοδον*] Haec fusius narrat Montanerius cap. CCXL. et ex eo Moncada cap. LXIII. nos etiam in Hist. Franco-Byzant. lib. VII. n. VII. VIII. DUCANG.

Pag. 252, 21. *Καὶ μὲν δὴ μεσοῦντος ἔαρος*] Anonymus poëta Graecobarbarus Cod. Reg. 2569. fol. 212. v.

Ὁ πόλεμος ἐγύναιτον ἡμέραν γὰρ δευτέραν *),
Στασδεκαπένται τοῦ μηνὸς ὅπουτον λέγουν μάρτην.
Ἐνέτη τρέχωντα χρώνων ἀποκτήσεως κόσμου,
Ἑξάκης χιλιάδων δὲ καὶ ὀκτακωσιῶν ται,
Καὶ συναυτὸ καὶ δεκαεπτά· ἐνδόμης δὲ ἠνδίκτου.

Itaque caesus est Galterus anno Mundi VI. MDCCCXVII. Chr. MCCCIX. idque die XV. mensis Martii, non *μεσοῦντος ἔαρος*, ut affirmat Gregoras. At Muntanerius cap. CCXXI. scribit, Catalanos post Rogerii caedem mansisse apud Calliupolim annis VII. iisque elapsis in Macedoniam transiisse. Rogerius, ut ex Pachymeris narratione colligitur, caesus fuit anno Christi MCCCV. Ad annos MCCCV. adde annos VII. confiunt anni MCCCXII. Ergo Catalani in Macedoniam transierunt anno Christi MCCCXII. Id si verum est, Boeotiae et Atticae principatum vix occupare potuerunt ante an. MCCCXIII. Tamen Anonymus Graecobarbarus, qui eum principatum ab illis occupatum ponit an. MCCCIX., cum Gregora hac in re consentit. Quid si Rogerii caedes in annum Chr. MCCCI. vel MCCCII. conferatur? Admodum certe probabile est, vel Pachymeris vel Muntanerii Chronologiam corruptam fuisse ab exscriptoribus. BOIVIN.

Pag. 252, 22. *Ἐφίσταται ὁ τῆς χώρας ἀρχηγὸς*] Idem Galterus, Athenarum Dux. DUCANG.

Pag. 253, 23. *Οὕτω τοίνυν ..... τῆς ἀρχῆς ἐγκρατεῖς οἱ Κατελ. γενόμενοι*] Theodulus Rhetor, Cod. Reg. 1853. fol. 145. *Τὴν καλλίστην καὶ θαυμαστὴν ἐκείνην κατὰ τῶν προσχώρων Ἰταλῶν ἀνείλοντο δίκην, μετὰ μὲν ὑπερηφάνου παρασκευῆς αὐτοῖς ἐπιόντων, καὶ μὴ ὅτι τούτους, ἀλλὰ καὶ Θετταλίαν πᾶσαν καὶ Μακεδονίαν ἀπειλούντων ἐκτρίψειν· οὕτω δ' αὐτῶν ἐκτριβέντων, ὡς μηδὲ πυρφόρον τὸ τοῦ λόγου λελεῖφθαι.... ὡς δὲ οἱ μὲν ἐκποδὼν ἦσαν, καὶ ταύτην τοῦ θράσους ἔτισαν δίκην, ἃ τῶν ἄλλων πέρι κακῶς ἐβουλεύσαντο, ταῦθ' ὑπ' ἐκείνων αὐτοὶ καλῶς πεπονθότες, ἔδει δὲ τοὺς κεκρατηκότας οὐχ ὅσον ὅπλων καὶ ἵππων, ἀλλὰ καὶ πόλεων καὶ χωρῶν, καὶ πάντων τῶν ἐκείνοις προσόντων αὐτοὺς γεγονότας κυρίους, ἔπειτ' ἐν σφίσιν αὐτοῖς ταυτὶ διελέσθαι, διείλοντο καὶ ταῦτα τρόπῳ τοιῷδε. οἱ μὲν ἐκ Σικελίας ὁρμώμενοι, τὰς πόλεις ἑλόντες, αὐτοῦ που μένειν ἔτ' ᾤοντο δεῖν, ἀντὶ τῶν ἀπολωλότων ταῖς τούτων γυναιξὶ καὶ παισὶν αὐτοὶ καταστάντες· ἵπποι δὲ καὶ ὅπλα, καὶ πᾶσά τις πρὸς μάχην παρασκευὴ Πέρσαις ἦν.* Ex hac Theoduli narratione liquet Persas, seu (quod idem est)

*) Id est feria secunda, seu die Lunae. At anno Chr. MCCCIX. dies XV. Martii non incidit in feriam secundam, sed in Sabbatum. BOIVIN.

Turcos, Boeotico praelio simul cum Catalanis interfuisse; et Catalanos quidem, hostium urbibus, agris, uxoribus, et liberis potitos, sedem illic fixisse; Turcas autem, armis, equis, et reliqua omni praeda auctos, inde discessisse. Aliter tamen Gregoras. Vide annotata supra ad huius capitis sect. 1. pag. 153. BOIVIN.

Pag. 254, 3. *Οἱ δὲ Τοῦρκοι μετὰ τὸ διαστῆναι τῶν Κατελάνων*] Qua de re supra cap. VI. sect. VI. et cap. VII. sect. 1. BOIVIN.

Pag. 256, 16. *Ὅθεν ἄραντες*] Phranzes lib. I. cap. IX. DUCANG.

Pag. 258, 15. *Κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον*] Phranzes ibid. DUCANG.

Pag. 259, 5. *Τὸ ὑποπόδιον αὐτοῦ*] Quaedam omissa ab interprete in versione restituimus. Sed quid hoc loco vox *ὑποπόδιον* sonet, non plane assequor. Neque enim in scabello, quod pedibus substernitur, quidquam pingi debuit vel potuit, multo minus imago Servatoris, quam cum discipulis mensae accumbentibus supra thronum ipsum vulgo effictam observamus in Gloss. med. Graecit. in v. *Θρόνος*. De eiusmodi suppedaneis vide ibi rursum in v. *Σουππέδιον*. DUCANG.

Pag. 259, 12. *Ὁ δὲ πατριάρχης δυσχεράνας .... τὸν πατριαρχικὸν εὐθ. παρῃτήσατο θρόνον*] Ecce illius abdicationis formulam, ex Cod. Reg. Teller. fol. 104. v. descriptam. *ΠΑΡΑΙΤΗΣΙΣ ΤΗΣ ΔΕΥΤΕΡΑΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΑΣ. Τῆς Χριστοῦ ἐκκλησίας, οἷς αὐτὸς οἶδε κρίμασι, καὶ δευτερόπρωτον τὴν φροντίδα διαδεξάμενοι, τοῖς εἰς τοῦτο προτρεψαμένοις ἀρχιερεῦσιν ὑμῖν (ὑμεῖς γὰρ ἐκεῖνοι) ὡς καὶ περὶ ἡμῶν προνοησαμένοις τὰ κρείττω, ὁ τῆς ἐκκλησίας θεὸς ἀνταμείψαιτο, καὶ μάλιστα τῷ θεοστεφεῖ βασιλεῖ καὶ ἁγίῳ μου αὐτοκράτορι, ἀρχῆθεν περὶ τὴν ἐκκλησίαν ἐνδειξαμένῳ τὸν κατ' ἐπίγνωσιν ζῆλον καὶ σπουδὴν καὶ ἀναδοχὴν, καὶ καθ' ἑκάστην ἐνδεικνυμένῳ ἀρίστῃ φρενί· δι' ἣν καὶ ἡμῶν οὐ διέλιπε κήδεσθαι, ἐπαίνοις καὶ εὐφημίαις καταγεραίρειν* (fort. *καταγεραίρων*), *καὶ στολαῖς ἱεραρχικαῖς, καὶ ἱεραῖς εἰκόσι ταῖς μετὰ κόσμου, καὶ εὐεργεσίαις ἀσυγκρίτως τὴν ἐκκλησίαν καταπλουτῶν· ὡς οὔποτε τῶν πατριαρχούντων τινὸς* (fort. *τινὰ*) *τοιούτων ἐπαπολαῦσαι πρὸς τῶν ἀνέκαθεν εὐσεβῶν καὶ ὀρθοδόξων· εἰ μή που καὶ τὴν παρίσωσιν πρὸς τῷ τούτου πατρὶ κατὰ πνεῦμα, τῷ μεγάλῳ φημὶ καὶ ἰσαποστόλῳ εἰκάσειεν ἂν τις, ἐν ταῖς κατὰ τὸν ἐν ἁγίοις ἐκεῖνον τιμαῖς ἱερώτατον Σίλβεστρον· εἰ κἀκείνου* (fort. *εἰ καὶ ἐκείνου*) *τὸ μέσον πρὸς τὰ ἡμέτερα, ὅσον ἀκτῖνος ἡλιακῆς τοὺς πρὸς αὐτὴν ἀτενίζοντας· δι' ἃ καὶ πλουσιοπαρόχως ἀνταμειφθείη πρὸς τοῦ παντάνακτος, καθὰ τῷ μεγάλῳ ἐκείνῳ ἐν βασιλεῦσι τὰ γέρα, καὶ πρώτῳ ἐν ὀρθοδόξοις ὑπολεανθέντι πηλῷ πλατειῶν· ἐν δέ γε τῇ βασιλείᾳ Χριστοῦ ἐκείνῳ συνευωχεῖσθαι, καὶ ἐν θεῷ γάννυσθαι. Ἀλλ' ὅπερ καὶ λέγειν ἐξώρμημαι, πρὸς τὸ τῆς ἱεραρχίας ἀνατεθέντες ἡμεῖς ὑψηλὸν, οὔτε διηγωνίσμεθα πρὸς τὸ μέγα πρεπόντως,*

οὔτε ἐδόξαμεν τοῖς πολλοῖς, ἀλλὰ καὶ δύσχρηστοι πλέον παρ' ὅσον καὶ εὑρισκόμεθα. καὶ δὴ πρὸς τοῖς ἄλλοις οἷς καὶ προσωνειδίκασι τὸ ἐν ὑποκρίσει βιοῦντας ἡμᾶς, οὐδὲ κατὰ τῆς ἁγίας καὶ ἀμωμήτου ἡμῶν πίστεως συκοφαντῆσαι ἐφείσαντο. οἷς θεὲ τοῦ παντὸς, ὁ ἐλθὼν εἰς τὸ πλάνης καὶ ἀσεβείας βροτοὺς ἐκλυτρώσασθαι, ἐν τῇ δικαιοσύνῃ σου ἀντιμέτρησον· καὶ ἡ ῥομφαία αὐτῶν εἰσέλθοι εἰς τὰς καρδίας αὐτῶν, εἰ ἐγὼ ἐπὶ σὲ ἐπεῤῥίφην ἀπὸ γαστρός· καὶ μᾶλλον τοῖς περὶ τὸν Ἰάκωβον, τοῖς ἐπαράτοις καὶ πάντη θεοστυγέσιν· οἳ καὶ καθάπερ ἀπεχθανόμενοι τῷ ἐπὶ πάντων θεῷ, δικαιώσαντι καὶ ἡμᾶς καλεῖσθαι ἀπὸ Χριστοῦ, καὶ μὴ ἔχοντες ὅπως ἐκεῖνον ἀμύνονται, κατὰ τῆς ἱερᾶς ἐκείνου θεανδρικῆς καὶ προσκυνητῆς εἰκόνος, τῆς ἐρημώσεως τὰ βδελύγματα, ὢ τῶν ἐμῶν κακῶν, λυττῆσαι οὐκ ἔφριξαν, πρὸς δὲ καὶ τῆς παναχράντου δεσποίνης ἡμῶν θεοτόκου, καὶ τοῦ τύπου τοῦ θείου καὶ ζωηφόρου σταυροῦ. δι' οὓς καὶ ἀνάθεμα πᾶσιν αἱρετικοῖς ἐκβοῶ ἀπὸ θεοῦ παντοκράτορος, καὶ χριστιανοκατηγόρῳ παντὶ, τῷ μὴ ἀξιοχρέως μετανοήσαντι. διὰ ταῦτα καὶ τῆς ὑμῶν (ita legendum, non ἡμῶν) ἱερότητος δέομαι, μὴ πρὸς ἐμποδισμὸν ἐνστῆναί τινα, δι' αὐτὸν τὸν Χριστόν· ὅτι μηδὲ δυνατὸν ἄλλο τι φρονῆσαι ἀπάρτι ἡμᾶς, εἴ τι καὶ γένοιτο· ὅτι καὶ γήρᾳ καὶ ἀσθενείᾳ ταλαιπωροῦντες, οὐδὲ αὐτὸ τὸ ὁρᾷν ἔχομεν. ἀλλὰ πρόσιτε ἀξιῶ τῷ ἁγίῳ μου αὐτοκράτορι, ἐκδυσωπῆσαι κἀκεῖνον ὑπὲρ ἐμοῦ, πλέον ἁπάντων τῆς ἐκκλησίας τὴν μέριμναν τρέφοντι, συγκροτεῖν ἐξαιτοῦντες καὶ συντρέχειν ὑμῖν ἐν παντὶ, καὶ μᾶλλον εἰς ἐρεύνης πνευματικῆς ἀναζήτησιν· ὡς ἂν τὸν ἁρμόδιον ταῖς ὑμετέραις εὐχαῖς καταπέμψοι τῇ ποίμνῃ Χριστὸς, εἰς ἐπίσκεψιν ἱερέων καὶ μοναζόντων, καὶ λαοῦ Χριστωνύμου τοῦ σύμπαντος. πρὸς δὲ τούτοις, ἐπεὶ τὸν ἐν μέσῳ εἰκὸς εὑρισκόμενον καὶ λυπεῖν καὶ λυπεῖσθαι παρά τινων, τοὺς λυπήσαντας ὁπωσδήποτε, καὶ τοὺς ὑφ' ἡμῶν λυπηθέντας, συγχωρήσεως ἀξιώσει (pro ἀξιώσειε) καὶ ἀμφοτέρους ὁ ἐπὶ τὸ σῶσαι τὸ πλάτυσμα φιλανθρώπως παραγενόμενος, καὶ κρατυνεῖ (pro κρατύνειε) τὰ τῶν ὀρθοδόξων, καὶ σκαιωρίας περιφυλάξοι παντοίας καὶ ποιμένας καὶ ποίμνια, ἕως τὴν γῆν ὁ ἥλιος ἐφορᾷ, πρεσβείαις ἀλήκτοις τῆς τὸν ἥλιον τῆς δικαιοσύνης σωματωσάσης θεόν. Τοῖς ἱερωτάτοις ἀρχιερεῦσι θεοῦ, καὶ τοῖς ἐνδοξοτάτοις τοῖς τῆς συγκλήτου βουλῆς, καὶ τοῖς ἐντιμοτάτοις τοῦ κλήρου ἱερεῦσι καὶ μονάζουσι, τοῖς τε στρατευομένοις καὶ τοῖς τῆς πολιτείας, πλουσίοις τε καὶ πενομένοις, καὶ ἀνδράσι καὶ γυναιξὶ, πᾶσι διηνεκῶς χορηγεῖσθαι τὸ τοῦ θεοῦ ἐπεύχομαι ἔλεος· εἶτα καὶ πᾶσιν ἀντιβολῶ, μὴ ὡς ἔτυχε προσταλαιπωρεῖν κοπιῶντας τῇ ἐν ᾗ παροικοῦμεν ἐσχατιᾷ, τῆς Σοφίας θεοῦ ἐπάνω ὄρους κειμένης, καὶ τηλαυγούσης τῆς (τοὺς) ἕνεκεν φωτισμοῦ πρὸς αὐτὴν ἐπιτρέχοντας· πλὴν καὶ ὑμῖν (non ἡμῖν) ἀντιμετρηθείη πρὸς τοῦ τῆς ἀγάπης θεοῦ ὅσον καὶ δι' ἀγάπην κεκοπιάκατε, καὶ ἡ ἀντάμειψις ἀμφοτέροις δαψιλευθείη· ἐπεὶ καὶ ἡμεῖς τῷ περὶ ὑμᾶς ἀλύτῳ συνδούμενοι πόθῳ, οὐχ ὡς ἔτυχε διεστήσαμεν αὐτοὺς (αὑτοὺς) ἀφ' ὑμῶν. ἀλλ' ὥς που ὁ μεγαλοφωνό-

τατος ὑποτίθεται· ἃ ὁ θεὸς ὁ ἅγιος βεβούλευται, τίς διασκεδάσει; ἐκείνου γὰρ κρίναντος ἀναξίους ἡμᾶς καὶ θέας καὶ ὁμιλίας αὐτῆς τῶν φιλτάτων, πειθαρχεῖν καὶ ὑμᾶς ὀφειλόμενον (an ἡμεῖς ὀφείλομεν?), ὑπερεύχεσθαι μόνον ὑμᾶς ἐξαιτοῦντες, μὴ κἀκεῖθεν ἀποζευχθείην (non ἀποζευχθεῖεν, fort. ἀποζευχθείημεν) τῶν πρὸς θεοῦ φιλουμένων καὶ φιλτάτων ὑμῶν· μεθ' ὧν υἱὲ, θεοῦ ζωοδότα, ταῖς στρατιαῖς καὶ ἡμᾶς συγχορεῦσαι ταῖς οὐρανίαις εὐδόκησον, πρεσβείαις τῆς σὲ τεκούσης μητρὸς, καὶ ἀποστόλων, καὶ τῶν μαρτύρων, καὶ πάντων ἁγίων σου. Nicephorus Chumnus, in oratione, quae inscribitur, Ἔλεγχος κατὰ τοῦ κακῶς τὰ πάντα πατριαρχεύσαντος Νίφωνος, ἀνενεχθεὶς παρὰ τοῦ Νικομηδείας καὶ τοῦ Μιτυλήνης πρὸς τὴν ἱερὰν σύνοδον, Athanasium ait sua sede expulsum et damnatum cessisse, eo quod minister eius Theophanes dona accepisset ab iis, quibus ordines sacri conferrentur; id quod patriarcha insciente fieri haud potuisset. En verba ipsa. τί δὲ καὶ ὅτι τοῦ πατριαρχεύσαντος Ἀθανασίου, ἐπειδὴ ὁ γνησίως ἐκείνῳ ἐξυπηρετούμενος Θεοφάνης φωραθείη δῶρα λαμβάνων ἐπὶ προτροπαῖς τοιαύταις, ἀπέστημεν, καὶ πάσαις ψήφοις ἀπεβαλόμεθα τόνδε τὸν πατριάρχην, καὶ οὐδ' οὐ μήποτε δεξαίμεθ' ἂν αὐτὸν οὔτε εἰς ἀρχιερωσύνην, οὔτε μὴν εἰς ἱερωσύνην; ἐπεὶ καὶ συνειδέναι αὐτὸν καὶ μὴ ἀγνώστως ἔχειν τῶν τῷ Θεοφάνει πεπραγμένων, αὐτὸ τὸ πρᾶγμα καὶ δείκνυσι καὶ διελέγχει, καὶ ἔστιν ἰσχυρότερον παντὸς ἐλέγχου καὶ κατηγόρου. Porro his Chumni verbis non primam sed secundam Athanasii abdicationem innui manifestum est. Itaque δευτέρας παραιτήσεως non ea sola causa exstitit, quam affert Gregoras. Exstat in Cod. Reg. Teller. fol. 108. scriptum Athanasii patriarchae περὶ τοῦ πῶς καὶ διατί τὰ τῶν παραιτήσεων, τῆς πρώτης φημὶ καὶ δευτέρας, ἐγένοντο, in quo Athanasius de obiectis sibi criminibus multa conquestus, sic demum perorat: αὕτη ἐπὶ θεῷ μάρτυρι τῆς παραιτήσεως τῆς πρώτης καὶ τῆς δευτέρας ἡ συσκευὴ καὶ ὑπόθεσις· εἰ καὶ τὰ τῶν κατηγοριῶν ποικίλα καὶ ἄνισα. ἐπεὶ (fort. ἐπειδὴ) δὲ οὐ δημοσίᾳ καὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ οἴκοι, τοῦ ἐρᾶσθαι (ἱερᾶσθαι) καὶ εὐλογεῖν καὶ διδάσκειν τοῖς τυχοῦσιν ἀπείργειν ἡμᾶς οἱ ἀρχιερεῖς ἐγκελεύονται, ἅπερ οὐδὲ τῷ δυσσεβεῖ Γεωργίῳ ἢ τοῖς φυλασσομένοις (fort. φρυασσομένοις) τὰ μάταια καὶ ψευδῆ ξυλωταῖς (fort. ζηλωταῖς) ποσῶς ἐπετίμησαν, μὴ ἑαυτοὺς ἀκανόνιστα πράττειν καὶ ἄθεσμα τὴν κρίσιν φρίττοντες τοῦ θεοῦ, ἢ κἂν ἀνθρώπους αἰδούμενοι. ἀλλ' ἡμῖν ἐπιτρίβειν θαῤῥοῦσι τὸ ἀκανόνιστον, αὐτοὶ καὶ * τοῖς πρὸς τῶν θείων θεσμῶν ἐπαράτοις καὶ ἀλλοτρίοις τῆς ἐκκλησίας Χριστοῦ τὰς κεφαλὰς ὑποκλίναντες καὶ κανόνα δεξάμενοι, καὶ τὸν ἐν μακαρίᾳ τῇ μνήμῃ πατριάρχην τῆς ἐκκλησίας Χριστοῦ καὶ ὁμολογητὴν κῦρον Ἰωσὴφ παρανάλωμα, ὅσον τὸ κατ' αὐτοὺς, τῆς μανίας τῶν σχιζομένων γενέσθαι καταδεξάμενοι, καὶ ταῦτα καὶ μετὰ θάνατον, ὅπερ οὐκ εἶδεν ὁ ἥλιος, ἀναμείναντες ἐπὶ χρόνοις τοσούτοις ζητῆσαί τινα τῶν πρὸ ὀφθαλμῶν ἐχόντων θεόν. πῶς καὶ πόθεν τοσαῦτα καθ' ἡμῶν ἐφρυάξατε; καὶ μηδένα τὸν συλλυπούμε-

νον μηδὲ τὸν παρακαλοῦντα εὑρόντες, ἵνα καὶ κρίσιν δικαίαν ζητήσωμεν, ἐκχεῶ καὶ αὐτὸς τοῦ δι' ἐμὲ σταυρωθέντος ἐνώπιον τὴν δέησίν μου, καὶ τὴν θλῖψίν μου αὐτῷ ἀπαγγελῶ· καὶ μᾶλλον ὡς τῆς κακίας ἐπιδιδούσης, καὶ εἴργειν ἀναισχυντούσης καὶ τῶν ἀναπνοῶν ἡμᾶς τὸ λεγόμενον, ὡς μὴ λειτουργεῖν, μὴ εὐλογεῖν, μὴ διδάσκειν τινὰ τὰ πρὸς σωτηρίαν παραχωρούσης. ἄγοιτο οὖν, δέσποτα καὶ θεὲ τοῦ παντὸς ἐν τριάδι γινωσκόμενος καὶ ὑμνούμενος, ὅποι φίλον σοι τὰ ἡμέτερα, πρεσβείαις τῆς ἀῤῥήτως καὶ ἀῤῥυπάρως σωματωσάσης τὸν ἕνα τῆς παναγίας τριάδος, καὶ πάντων τῶν ἀπ' αἰῶνος λελατρευκότων θεῷ, καὶ τοιαῦτα παθόντων. ἀμήν. Hinc etiam argui potest Athanasium secundae secessionis causam habuisse diversam ab ea quam attulit Gregoras. Caeterum inconsulto et nequaquam probante Athanasio Theophanem dona accipere solitum, apparet ex Athanasii ipsius Relatione ad imperatorem, κατὰ τῶν αἰσχροκερδῶν, καὶ τῶν προνομίων τῆς ἐκκλησίας: in qua Relatione patriarcha postulat, ut inquiratur in eos, qui xeniorum nomine pecuniam acceperint ex turpi causa, et nominatim ipsum Theophanem notat. Cod. Reg. Teller. fol. 59. BOIVIN.

Pag. 259, 15. *Νίφων ὁ τῆς Κυζίκου*] Pachymer. lib. XI. cap. IX. Phranzes lib. I. cap. IX. DUCANG.

Pag. 259, 18. *Ἀνὴρ πάντη μὲν ἀδαὴς τῆς ἔξω παιδείας, οὐχ ὡς τὰ πολλὰ δὲ καὶ τῆς θειοτέρας, ὡς μηδ' οἰκείᾳ χειρὶ τὰ τῶν γραμμάτων στοιχεῖα γράφειν εἰδώς*] Ambigo quid velit: utrum, eum adeo sacrarum litterarum fuisse rudem, ut nec profanas scribere scierit: an vero, non aeque fuisse rudem sacrarum, quod fere fiat, ac profanarum. WOLFIUS.

Pag. 260, 2. *Πρὸς πᾶσαν βιωτικῶν πραγμάτων*] Interpres, *rei familiaris peritissimus fuit.* Emendavimus, *rei saecularis.* Vide Gloss. med. Graecit. in βίος. DUCANG.

Pag. 260, 12. *Ὁ δὲ τοιοῦτος τρόπος παρέπεισε,* etc.] Codex Regius habet, ὅ γε μὴν πρὸς εὐποιΐας συμφυὴς τρόπος παρέπ. Ita etiam Codex Vaticanus, ut accepi ex Cl. Rostgaardio, qui tamen εὐποιΐαν legit, non εὐποιΐας. BOIVIN.

Pag. 260, 14. *Λέγω δὴ τῶν δύο παρθενώνων*] Interpres, *de aedibus binis Vestalium virginum.* Edidimus, *Sanctimonialium.* DUCANG.

Pag. 260, 15. *Ἵνα ἅμα μὲν ἐκ τῶν προσόδων,* etc.] Verba ἵνα — ἤθους absunt a Codice Regio: in Vaticano autem latent sub schedula, cuius pars dimidia discerpta est. In parte superstite legitur .... πράχεν, ἀλλὰ καὶ πλείστων ἄλλων ἄλλως πενίαν παρε- .... λωτον ἐλευθερίαν ἐχαρίσατο, καὶ πιπτούσας μεγαλοπρεπῶς ἀνερ ... δαπάς. διεβέβλητο μέν τοι παρὰ τῶν πλείστων, ὡς ὁπόσους, etc. Id quoque accepi ex Cl. V. Frid. Rostgaardio. BOIVIN.

Pag. 260, 18. *Οὗτος ὁπόσους εὐδοκιμήσει*] In Codice Regio, ut et in Vaticano, legitur διεβέβλητο μέν τοι παρὰ τῶν πλείστων,

ὡς ὁπόσους, etc. In Codice Wolfiano minus consultum erat famae Niphonis. BOIVIN.

Pag. 262, 2. Ἐκ τῆς ἁγίου Ἀνδρέου μονῆς] De quo monasterio diximus supra ad lib. VI. cap. 1. pag. 101. F. DUCANG.

Pag. 262, 5. Ἀργίαν δηλονότι] Interpres, *videlicet, ne XL. diebus rem divinam facerent:* edidimus, *ut a re divina per XL. dies abstinerent:* mox, γονυκλισίαις, *deprecationibus*, emendavimus, *genuflexionibus*. Vide Gloss. med. Graecit. in hac voce. Infra προστασίαις μοναστηρίων, παῤῥησίαις ἐν βασιλείοις. Interpres, *Abbatiae, munera:* edidimus, *monasteriorum praefecturae, praerogativae in palatio.* DUCANG. Vertit Wolfius, *ne quadraginta diebus rem divinam facerent.* Ducangius malebat, *ut a re divina per quadraginta dies abstinerent:* non video quam ob causam. BOIVIN.

Pag. 262, 7. Ἐπὶ ῥητοῖς] *Certa lege definitis.* Sic infra lib. XIII. sect. II. ἐπὶ ῥητοῖς τὸ συγκεχωρηκὸς δεχόμενοι, *ubi licentiam certis legibus datam acceperunt.* Videat tamen lector, an hoc loco malit subaudire χρόνοις, vel ἔτεσι. Sic infra lib. IV. cap. VII. sect. 3. καὶ τοὺς μὲν ἀργεῖν τῆς ἱερωσύνης ἐκέλευσεν ἐπὶ ῥητοῖς ἔτεσι. BOIVIN.

Pag. 262, 20. Ἐν τούτοις τοῖς χρόνοις] Pachymer. lib. XI. cap. IX. DUCANG.

Pag. 263, 17. Φιλῆν τὸν Παλαιολόγον] Phranzes lib. I. cap. IX. Theodorum Philem ἐκ τῶν μεγιστάνων habet Pachymeres lib. I. cap. VIII. et alterum Philem lib. III. cap. XVII. Ioannem Φιλῆν, τῶν εὐπατριδῶν, Cantacuzen. lib. IV. cap. XXXII. exstant Manuelis Philae versus iambici in obitum eiusdem Georgii Pachymeris, apud Allatium de Georgiis pag. 373. Idem is ni fallor, cuius editus habetur de animalium proprietate, quem Michaëli imp. τῷ νέῳ, ut praefert Cod. Reg. 2216., Andronici senioris filio, inscripsit. Vide Allatii excerpta Romae edita pag. 339. in Chreyghtonum pag. 702. 703. Lambecium lib. III. Bibl. Caesar. p. 184. DUCANG.

Pag. 264, 12. Οὐκ ἐν ταῖς κνήμαις τοῦ ἀνδρὸς εὐδοκεῖ] Psalm. 145, 10. BOIVIN.

Pag. 264, 20. Φησὶ] Ecclesiastes scilicet, cap. IX. v. 11. BOIVIN.

Pag. 265, 8. Καὶ ὁμόπνους] Alter codex habebat ὁμόπους. Qua lectione deceptus verteram, *pari gradu ingressus est.* WOLFIUS.

Pag. 265, 21. Ξηρόγυψον] Thraciae fluvius, cuius meminit Theophylactus Simocatta lib. VI. cap. 3. et Anna Comnena lib. VII. pag. 215. DUCANG.

Pag. 269, 24. Ἐκβάλλεται καὶ Νίφων τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου, αἰτίαν εἰληφὼς, etc.] Huc pertinet oratio Nicephori Chumni, quae inscribitur, ἔλεγχος κατὰ τοῦ κακῶς τὰ πάντα πατριαρχεύσαντος Νι-

φωνος, ἀνενεχθεὶς παρὰ τοῦ Νικομηδείας καὶ τοῦ Μιτυλήνης πρὸς τὴν ἱερὰν σύνοδον. Vide Cod. Reg. 2964. fol. 199. v. BOIVIN.

Pag. 270, 4. *Τῆς Περιβλέπτου μονῆς*] Interpres, *Periblepti:* emendavimus, *Peribleptae*, Deiparae scilicet, cui dicatum monasterium, de quo in Constantinop. Christ. lib. IV. sect. II. n. 36. DUCANG.

Pag. 270, 6. *Ἰωάννης ὁ Γλυκὺς*] Phranzes lib. I. cap. 9. DUCANG.

Pag. 270, 6. *Λογοθέτης ὢν τηνικαῦτα τοῦ δρόμου*] Vide lib. VI. cap. VIII. sect. 1. BOIVIN.

Pag. 270, 14. *Καὶ αὐτὸν μέντοι τὸ μοναχικὸν*] Ea enim tempestate patriarchae omnes seligebantur ex ordine monachico, ac si aliunde, id est ex saeculari, tum ii monachi habitum induebant, et a carnibus abstinebant, uti supra annotatum ad lib. VI. cap. 3. DUCANG.

Pag. 271, 4. *Ὁ Μετοχίτης Θεόδωρος*] Qui *λογοθέτου τῶν ἀγελῶν* dignitatem antea obierat, ut scribit Pachymer. lib. IX. cap. 5. tum vero *λογοθέτης τοῦ γενικοῦ* erat, cuius praeclaras animi dotes et eruditionem hic et in orat. illius funebri praedicat Gregoras, adversam vero fortunam lib. IX. cap. 6. 7. lib. X. cap. 2. ut et Cantacuzenus lib. I. cap. 11. lib. II. cap. 1. DUCANG.

Pag. 271, 14. *Πανυπερσεβάστου*] Vid. Gloss. med. Graec. in *Σεβαστός*. DUCANG.

Pag. 273, 23. *Ἀνήγειρε πυραμίδας*] Constantinop. Christ. lib. III. n. 19. DUCANG.

Pag. 274, 2. *Τῶν μὲν γὰρ ἄλλων βασιλέων*] Immanem istam ac vesanam in aedium sacrarum structuris imperatorum et nobilium Constantinopolitanorum ostentationem exagitant non semel scriptores Byzantini, uti observamus in Constantinop. Christ. lib. VI. n. 1. DUCANG.

Pag. 275, 6. *Νεὼς τοῦ μεγάλου Παύλου*] Vide Constantinop. Christ. lib. III. sect. V. n. 21. DUCANG. *Ἔστιν ὁ περὶ τὰς πύλας τοῦ Εὐγενείου μέγιστος νεὼς τοῦ μεγάλου Παύλου*] *Sunt autem haec: iuxta portam Eugenii, maximum Pauli Magni templum*, etc. Ita vertendum. At Wolfius, codice usus male interpuncto, verterat: *Sunt autem haec; D. Eugenii iuxta portam maximum templum: Divi Pauli Apostoli: duodecim*, etc. BOIVIN.

Pag. 275, 15. *Κατὰ τὸ ἑξακισχιλιοστὸν*] Christ. MCCCXVII. DUCANG.

Pag. 275, 18. *Τοῦτον δὴ λέγω*] Iustiniani scilicet statuam. DUCANG. Columnam et statuam accurate descripsit Pachymeres in Ecphrasi *τοῦ Αὐγουστεῶνος*, quae exstat in Codice Regio 3119. fol. 10. En eius verba: *Τὸ τοῦ θεοῦ τέμενος ἡ Σοφία, πολλαῖς μὲν καὶ παντοδαπαῖς ταῖς ἐντὸς ὡραΐσται χάρισι· πολλαῖς δέ γε καὶ ταῖς ἐκτὸς κεκαλλώπισται. καὶ τούτων τὸ θαῦμα, κρεῖττον ἢ λέγειν· ὅτι*

καὶ σιγῇ μᾶλλον ἔστι τοῖς ὁρῶσι τῶν θεαμάτων κατατρυφᾶν, ἢ λόγοις διεξιέναι τὰ καὶ λόγους αὐτοὺς ὑπερβαίνοντα. οὐδὲ γὰρ ἅπαξ μόνον ἢ καὶ πλειστάκις ἔστιν ἰδόντα ταῦτα, καὶ μεθ' ὑπερβολῆς θαυμάσαντα, ἀγαπᾷν· ἀλλ' ὅσον ἄν τις καὶ βλέποι, μᾶλλον θαυμάζει· καὶ τότε πρῶτον ὁρᾷν ἡγεῖται, ὅτε καὶ παραστὰς ἐντρυφᾷ τοῖς θεάμασιν, εἰ καὶ πολλάκις εἶδέ τε καὶ τεθαύμακε. περὶ γοῦν τούτου τόσον ἀπέχω λέγειν, ὅσον καὶ ἄφθεγκτον κάλλος ἡγοῦμαι τοῦτο καὶ μυστικόν· καὶ ὃ θεῷ μόνῳ πρέπει, τοῦτο δευτέρως κατ' ἐμαυτὸν ἔχειν πιστεύω, τὸ θεῖον τοῦτο καὶ ἱερὸν σκήνωμα· ὡς εἴπερ ἐστὶν ἐν χειροποιήτοις ναοῖς κατοικεῖν τὸν θεὸν, τοῦτον εἶναι καὶ μόνον αὐτὸν ἁπάντων τῶν ὑπὸ ἥλιον. ὃν δ' ἔστι βλέπειν ἐπ' ἀριστερᾷ τὸν νεὼν εἰσιοῦσιν ἐξ ἁρμογῆς λίθων ἱστάμενον κίονα, καὶ τὸν ἐπ' αὐτοῦ ἀνδριάντα, τολμητέον δοῦναι τοῖς λόγοις, καὶ ταῦτα παραστῆσαι τῷ μὴ ἰδόντι, καθόσον οἷόν τε. ἔχει γὰρ ὧδέ πη, ὡς ὁ λόγος διέξεισιν. *Αὐλεὼν* ἐξ ἀρχαίου τῷ θείῳ τούτῳ νεῷ οἰκοδομήμασι δημοσίοις περιτετείχισται· οὗ μέσον ὁ *Αὐγουστεὼν* ἵσταται· καὶ ἔστιν οὗτος, *Αὐγούστου* στήλη Ἰουστινιανοῦ, εἰς τιμὴν ἐκείνῳ σταθεῖσα, ἄρτι τῶν κατὰ *Περσῶν* πόνων ὑπανακύψαντι. βάθρον ἐκ γῆς ὑπανέχει τὸν κίονα. τὸ δὲ βάθρον, κλίμακες μέχρι καὶ ἐς ἑπτὰ βαθμίδας λευκῆς μαρμάρου ἀνῳκοδόμηνται (τὰ δὲ κάτω τῶν βαθμίδων, μέχρι καὶ ἐς τὰς τρεῖς, οὕτω τοῦ χρόνου καινοτομοῦντος, κάτω γῆς κατωρύχαται) ἀπὸ πλατέος τοῦ κάτω εἰς στενὸν λήγουσαι· πλὴν οὐκ ἀφ' ἑνὸς μέρους, ἀλλὰ πανταχόθεν κατὰ σχῆμα τετράγωνον· ὡς ἀναβαίνειν μὲν κάτωθεν, ὁπόθεν τις βούλοιτο· εἶτα δὲ καταντᾷν εἰς ἀγχώμαλον· κἂν ἦν καὶ ἰδεῖν ἐπίπεδον τοῦτο δι' ὅλου, εἰ μή τι ἐπ' αὐτοῦ ἐξ ὀπτῆς πλίνθου τε καὶ τιτάνου οἰκοδόμημα κατεσκεύαστο, τέτρασι μὲν ὡς ἰδεῖν κατὰ γωνίας τὰς ἴσας κίοσι συνεχόμενον, οὐ μὴν δὲ καὶ κίοσιν ἄντικρυς, πλὴν ὅσον ἰδεῖν. ἐπιπολῆς γὰρ πλάκες μαρμάρων ἐξυφασμέναι, τὰς ἐντὸς πυρομάχας (a nominat. πυρομάχης) λίθους συγκρύπτουσιν, ὡς ἔστι μαθεῖν ἐκ μιᾶς, ἀποβαλούσης τῷ χρόνῳ τὴν πλάκα. καὶ τὸ τοῦ οἰκοδομήματος σχῆμα εἰς κύβον ἀποτετόρνευται, τῶν ἓξ ἐπιπέδων τὰ κατὰ τὸ πλάγιον τέτταρα στοαῖς καλλυνόμενον τέσσαρσι. ἄνωθεν δὲ τούτου πάλιν βάσις ἑτέρα μαρμάρου λευκῆς· καὶ αὖθις ἐπ' αὐτῆς ἄλλη· ἐφ' ἧς καὶ τρίτη· καὶ ζώνη τις ἐπὶ ταύταις ἀπὸ μαρμάρων τετάρτη· ὡς τὰς τρεῖς μὲν ἀπὸ πλατέος καὶ ταύτας εἰς στενὸν καταντᾷν, τὴν δ' ἐπ' αὐταῖς ζώνην κυκλοῦσθαι, καὶ διδόναι τῷ στύλῳ τὴν βάσιν ἁρμόζουσαν. ἐντεῦθεν ὁ στῦλος ἐξῳκοδόμηται· πάλαι μὲν, ὡς ἀκούομεν, κεκαλυμμένος ποικίλῳ τεμεσίῳ (ταμασίῳ) χαλκῷ· εἰ δὲ πιστευτέον τῷ λέγοντι, οὐ πολλῷ καὶ ἀργύρου δέοντι· νῦν δὲ γυμνὸς τὸ παράπαν φαινόμενος· ὡς ἀριθμεῖσθαι καὶ τοὺς λίθους αὐτῷ ὁπόσοι, καὶ ὅτι πυρομάχαι εἰδέναι, καὶ ὅπως ἁρμόζονται· ἔχων καὶ ζώνας τῆς αὐτῆς λευκῆς λίθου, κατὰ τὸν κάλαμον· πλὴν ὅσον τὸ ἴσον πρὸς ἀλλήλας τοῦ διαστήματος ἔχουσαι, μέχρι καὶ δεκάδος προΐασιν. ἐντεῦθεν ἄλλαι ζῶναι μαρμάρου λευκῆς, ἀλλὰ συνεχεῖς αὗται, δευτέρα ἐπὶ πρώτῃ, καὶ τρίτη ἐπὶ δευτέρᾳ, καὶ

ἐφεξῆς, ἄχρις ἐννέα διήκουσαι· πλὴν οὐκ ἐξ ἴσου τὴν ἐποικοδομὴν ἔχουσαι πᾶσαι, ἀλλ' ἐπὶ τὸ πλατύτερον ἀνοιγόμεναι, βάσιν οἷον εὐρεῖαν τῷ ἐπικειμένῳ παρέχουσαι· τὸ δ' ἐστὶν ἐπὶ ταῖς ἐννέα ζώναις τὸ δέκατον, ὡς ἂν καὶ τοῦτο μέρος μὴ στεροῖτο τῆς τοῦ ἀριθμοῦ τελειότητος. τὸ δὲ σχῆμα τῆς λίθου τετράγωνον, ἀλλὰ κατὰ τὰ μέσα συνιζάνον, ὡς οἷον τὰς γραμμὰς κλᾶσθαι, καὶ λίθοις σημειοῦσθαι τὰς κλάσεις, καὶ παρὰ τούτους καὶ μόνους χαλκῷ τὸ πᾶν τοῦ λίθου καλύπτεσθαι γύρωθεν. ἐντεῦθεν αὖθις συστέλλων ὁ τεχνίτης τὸ οἰκοδόμημα, τίθησι λίθον παχὺν, καὶ ἐπ' αὐτῷ ἕτερον, πρὸς αὐτὸν μὲν ἐλαττούμενον, ἱκανὴν δὲ βάσιν τῷ ἵππῳ διδόντα. οὐ μόνον γὰρ ἔδει πλάτους τῷ στύλῳ, ἀσφαλείας χάριν τῶν ἐπικειμένων, ἀλλ' ἑτέρωθεν καὶ στενότητος, ὡς ἂν πανταχόθεν ἀρίδηλον ᾖ τὸ ἐπικείμενον τέχνασμα. τὸ δὲ, ἵππος ἐστὶ χαλκοῦς, θαυμαστῶς τοῦ σχήματος ἔχων, καὶ ἥκιστα παροράσθαι τοῖς παριοῦσιν ἄξιος, εἰ καὶ πολλάκις τις τῆς ἡμέρας ἐκεῖσε διέρχοιτο. εἴποις ἂν αὐτὸν βλέπων, πρὸς ἄνεμον τρέχειν ὁρμῶντα, καὶ τῆς πρὸς ἀνατολὴν ἅπτεσθαι· οὕτως ἄρα τὸ τῆς κεφαλῆς ἐσχημάτισται, ὡς ἀνασεσοβημένην εἶναι, καὶ πρὸς βοῤῥᾶν μικρὸν παρεγκλίνουσαν· οὕτως αἱ χαῖται καὶ ὅσαι τρίχες τῇ κεφαλῇ ἐμπεφύκασι, φυγοῦσαι τὸ εὔθετον, διεγείρονται, καὶ πρὸς ἄνεμον παίζουσιν. εἰ δέ που σὺν ταύτῃ καὶ τὸ ἀριστερὸν τῶν ἐμπροσθίων ἴδοις ποδῶν, πῶς κατὰ γόνυ κυρτοῦται, καὶ τῶν ἄλλων ἐρηρεισμένων εἰς γῆν αὐτὸς μόνος ἠώρηται, εἴποις ἂν κινεῖσθαι δὴ καὶ τὰ ἄψυχα. εἰ δὲ καὶ χαλινὸν ἔφερεν ἐπὶ στόματος, ὡς ἔχειν εἰκάζειν τὸ πάλαι τὸν ὀρθῶς σκοπούμενον, θάτερον ὑπονοοῖτο δυοῖν, ἢ τῷ ῥυτῆρι ἀγχόμενον, κροαίνειν ἐκ βίας τῷ ἐμπροσθίῳ, ἢ μὴν ἀνιέμενον, οὕτως ἐπιταχύνειν τὰ τῆς πορείας, ὡς μὴ φθάνειν τοῦτον τῆς γῆς ἅπτεσθαι, καὶ προφθάνειν τὸν ὄπισθεν. οὕτως ἄρα ἐκ πνεύματός τινος ἐγκαρδίου ἐμφύτου πρὸς τὴν ὁρμὴν καὶ τὰ στέρνα τῷ ζώῳ εὐρύνονται, ὡς ἐπισημαίνειν καὶ τὰ οἰδήματα. οὕτως ἀκμάζουσα ἡ οὐρὰ ὄπισθεν, οὐ κατὰ τρόπον (an τόπον?) κειμένη, ἀλλ' οἷον ἀνεγηγερμένη τὸ πρῶτον, εἶτα καθιεμένη παρὰ πόδας ἐς γῆν. ὅρα δὲ καὶ τὸν ἐπιβάτην εὐθὺς, ἱππότου δρομέως ἔχοντα σχήματα, καὶ τοὺς πόδας παρὰ πλευρὰν ἑκατέραν διέχοντα. εἰ δέ γε καὶ ἐμβάδας φοροίη, ἀλλ' εἰκάσαις ἂν αὐτὸν ἐπιγαννυμένῳ τῷ ἵππῳ καὶ κυδρουμένῳ, ὅτι καὶ δίχα κέντρου καὶ μύωπος ἱκανῶς ἀνυστά οἱ τὰ τοῦ δρόμου καὶ τῆς προθέσεως. καὶ οὕτως ἀτημελήτως οἱ πόδες ἔχουσιν, ὥστε δοκεῖν αὐτοὺς ὑφ' αὐτῶν κρατεῖσθαι, τοῦ καρδιακοῦ ἐξημμένους κινήματος, μηδὲν συνεχομένους ἐξ ἐφεστρίδος κατὰ τὸ σύνηθες. ἐπικάθηται γὰρ τῷ ἵππῳ θαῤῥῶν, ἱππότης νεανικὸς, ὅλος μετάρσιος, καὶ ἐοικὼς μακρὰν βλέποντι· ἀνὴρ οὐ τριχώσει φίλος τὰ πρὸς ὑπήνην· τὰς δ' ἀπὸ κεφαλῆς τρίχας ἀπεθρισμένος μὲν τὰ ἐς μέτωπον· τὰ δ' ὄπισθεν, οὐδὲ μέχρι αὐχένος, ὅσον καὶ αὐτὸν ὁρᾶσθαι κουρᾷ χαίροντα. οἷον δὲ καὶ τὸ ἐπὶ κεφαλῆς κράνος, ὡς μηδὲν ἐπικαλύπτειν, καὶ τὸν φοροῦντα κοσμεῖν. οὐδὲ γὰρ κατὰ πλάτος ἐπίκειται· οὐδέ γε κατὰ κύκλον ἀποτετόρνευται· ἀλλ'

ὅσον μὲν ἐγγίζει τῇ κεφαλῇ, στέφανος εἶναι δοκεῖ, κροτάφους περιγράφων ἐξ ἴσου καὶ μέτωπον· τὸ δ' ἐντεῦθεν καὶ ἄνω, ἠρέμα κατὰ μῆκος ἐκτέταται, καὶ ἐς πολὺ φθάνον, πτερὰ τῇ κεφαλῇ χρυσαυγῆ γίνεται. καὶ τὸ χρῆμα καὶ ἐς ἐμὲ ἦν ἀκέραιον· ἀνέμου δέ ποτε πνεύσαντος ἐξαισίου, ῥιπτοῦνται δύο πτερά· καὶ τότε μέγιστα πολλῷ τοῖς ὁρῶσιν ἐφαίνετο, ἢ καθόσον ὁρῶνται κοσμοῦντα τὴν κεφαλήν· ἃ δὴ καὶ ἐς δεῦρο παρὰ τῷ τῆς ἐκκλησίας ταμιείῳ ἀποτεθησαύρισται. ἔσταλται δὲ καὶ τὸ σῶμα, ἐντὸς μὲν οὐ περιττῇ τινι καὶ περισσευομένῃ στολῇ, ἀλλ' οἵαν εὐσταλὴς ἂν ἱππότης ἀμπίσχοιτο, ἄνωθεν μέν, μόλις καὶ ἐς ἀγκῶνα, κάτωθεν δέ, περὶ γόνατα φθάνουσαν. ἀνῆπται δὲ καὶ μανδύαν ἐκτός, στολὴν ὥς φασιν Ἀχίλλειον· ἥ καί τινα καλύπτουσα τῶν μερῶν, κἀκεῖθεν ἐπὶ τὸν ἀριστερὸν ὦμον ἐπικειμένη, φθάνει καὶ μέχρι τῆς τοῦ ἵππου ἰξύος, πολύ τε μέρος περιλαμβάνει τῶν ὄπισθεν καὶ περιττὴ περικέχυται. αἱ μέντοι χεῖρες τῷ ἀνδριάντι οὐκ ἀσχολοῦνται περὶ τὸν ἵππον, οὐδ' ὅσον καὶ ἰθύνειν ἱππηλάτου τρόπον δοκεῖν· ἀλλὰ τὴν μὲν δεξιὰν ὕψοῦ ἀνατείνει, καθόσον οἷόν τε, μετά τινος ἀρεϊκοῦ καὶ γενναίου φρονήματος, καὶ ἐμβριθῶς ἀπειλουμένῳ ἔοικε τοῖς ἐχθροῖς· πλὴν οὐκ ἀπονοίας τινὸς καὶ θράσους ἀλόγου, ὡς ἂν οἰηθείη τις. φθάνει γὰρ ἡ λαιὰ τὴν δεινὴν ταύτην ἀναιροῦσα δόξαν, καὶ ὑπεραπολογουμένη τἀνδρὸς ἐς τὰ μάλιστα. κατέχει γὰρ ἐπὶ ταύτης, μικρὸν ἀπεχούσης τοῦ σώματος, μῆλον χαλκοῦν ἐπίχρυσον· ἐφ' οὗ καὶ σταυρὸς ὁμοίως ἔχων τῆς ὕλης ἵσταται· καὶ ἔοικε δεικνύειν ὁ θατέραν ἐκτετακώς, καὶ μετ' ἐμβριθοῦς ἀπειλουμένος σχήματος, ᾧ θαῤῥῶν ἀπειλεῖται· ὅτι καὶ τὸ μῆλον εἰκονίζειν ἔχει τὸν κόσμον, ὃν καὶ χειρὶ περισχεῖν, πάσης γῆς ἀναψάμενος τὸ κράτος, δυνάμει τεθάῤῥηκε τοῦ σταυροῦ. Haec Pachymeres. Bondelmontius vero, *Extra igitur ecclesiam ad meridiem in platea columna septingentorum cubitorum alta videtur, cuius in capite Iustinianus aereus equester habetur, et pomum cum laeva aureum tenens, ad occidentem* *) *cum dextera minatur.* Ducangius annotat: *Describitur Iustinianea ista columna et statua a Procopio lib. I. De Aedif. Iustiniani; Nicephoro Gregora lib. VII. pag.* 193. 194. *Zonara pag.* 52. *Cedreno pag.* 374. *Suida in Iustiniano; Codino in Originibus Constantinopol. Manuele Chrysolora pag.* 121. *Gulielmo de Baldenzeel in Hodoepor. ad terram sanctam pag.* 103. *etc.* BOIVIN.

Pag. 276, 6. *Καὶ τὴν τῶν Λατίνων πλεονεξίαν*] Exstat in Codice Bodleiano [Roë XXII.] narratio Nicetae Choniatae de statuis Constantinopolitanis, quas Latini capta Urbe confractas in monetam conflarunt. Eam narrationem, cuius copiam mihi a Cl. V. Ioanne Ernesto Grabio factam esse dixi in praefatione, selectis tomi quarti opusculis praefigendam reservamus. BOIVIN.

Pag. 276, 9. *Καὶ τὸ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς βασιλικὸν*] Qualis fue-

*) Immo ad orientem. BOIVIN.

rit Iustiniani galea, declarat Tzetzes in varia historia. Vide Gyllium de Topogr. Constantinop. lib. II. cap. XVII. Vide et Augusteonis Ecphrasin Pachymerianam. BOIVIN.

Pag. 276, 20. *Καὶ τὸ μὲν τοῦ κίονος μῆκος*] Bondelmontius *septingentorum cubitorum* altam facit: id quod incredibile est. Legendum procul dubio, *septuaginta cubitorum.* Gregoras eam nos ex umbra metiri iubet; quasi vero id nos facere possimus hoc tempore, cum nec vestigium quidem eius columnae ullum superest. Quodsi etiamnum staret integra, nec sic quidem eam metiri hinc possemus, ut Wolfius recte in margine annotat. BOIVIN.

Pag. 277, 4. *Τὸ δὲ μῆκος ἑκάστου δακτύλου*] Quasi vero digitorum omnium eadem esset longitudo. BOIVIN.

Pag. 277, 12. *Τὸ δὲ τῆς κνήμης τοῦ ποδὸς αὐτοῦ πάχος*] Quid sit *κνήμη τοῦ ποδὸς* non satis liquet, nisi sit ea pars tibiae, quae ad pedem proxime accedit, et est maxime gracilis. Dicitur et de homine. Sic apud Nicetam in fragmento, quod vir doctiss. Io. Ernestus Grabius mecum humanissime communicavit, simulacrum Herculis, a Lysimacho effícti, dicitur fuisse *οὕτω μέγιστον, ὡς τὴν περιελοῦσαν τὸν αὐτοῦ ἀντίχειρα μήρινθον εἰς ἀνδρεῖον ζωστῆρα ἐκτείνεσθαι, καὶ τὴν κνήμην τοῦ ποδὸς εἰς ἀνδρόμηκες.* BOIVIN.

Pag. 277, 15. *Τῶν ἄνωθεν ἐκ Σηρικῆς κομιζομένων*] Wolfius non expressit adverbium *ἄνωθεν.* Ego ad praeteritum tempus retuleram, atque ita verteram, *qui e Serum regione olim afferebantur.* Nunc loci adverbium esse existimo, et sic interpretor, *qui e Serum regione devecti huc descendunt.* Quae ab Oriente afferebantur, ea Byzantii *ἄνωθεν* afferri dicebant; quae ab Occidente, *κάτωθεν.* Sic idem Gregoras in inscriptione epistolae ad Pepagomenum, *περὶ τῶν ἐλθουσῶν αὐτῷ τερατολογιῶν, τῶν μὲν ἄνωθεν ἐκ Τραπεζοῦντος, τῶν δὲ κάτωθεν ἐξ Ἰταλίας.* Vide pag. 276. supra in marg. BOIVIN.

Ibidem. Non omittendum hoc loco id quod narrat Petrus Gyllius, Topograph. Constantinopol. lib. II. cap. XVII. *Barbari,* inquit, *omni aereo vestitu, et equo, et statua columnam Iustiniani spoliarunt, aliquotque annos nuda remansit. Tandem ante triginta annos eversa est tota usque ad stylobatem, quem anno superiore* *) *funditus vidi exscindi.* Idem paulo infra, *Equestrem Iustiniani statuam, quam modo dixi supra hanc columnam fuisse collocatam, servatam diu in claustro regii Palatii, deportari nuper vidi in caminos, quibus metalla funduntur in machinas bellicas, inter quae erat Iustiniani crus proceritate meam staturam superans, et nasus dodrante longior. Crura equi ad terram proiecta metiri non potui. Pedis ungulam mensus sum occulte, et deprehendi dodrantalis esse altitudinis.* Gyllius ex sua ipsius statura aestimandum nobis relin-

*) Haec scripta sunt circiter an. Chr. 1550. BOIVIN.

quit, quam procerum fuerit crus Iustiniani. At nos quae fuerit Gyllii statura hodie ignoramus. De colossi Iustinianei mensuris, quae apud Gregoram et Gyllium exstarent, quid sibi videretur interrogatus vir aetatis nostrae sculptorum facile princeps, Franciscus Girardo Tricassinus, respondit, si eae verae essent, nullam nec in homine nec in equo servatam esse symmetriam, seu membrorum proportionem. Rogavi ne gravaretur sententiam suam scripto declarare: cupere etiam dixi me, dari mihi ab eo mensuras equestris statuaè in platea Ludovici Magni Parisiensi erectae; illius scilicet statuae colosseae, quam Girardo ipse unica aeris fusura duplicem (homine enim et equo simul iunctis solidum simulacrum constat) singulari arte et miro successu ante aliquot annos conflavisset. Ille non huius solum, sed et aliarum quatuor pulcherrimarum magnitudines mihi sua manu descriptas dedit. Verba artificis summi quominus mutarem religio mihi fuit. En ipsa ex autographo. *Les mesures de la statue equestre de l'empereur Justinien n'ont nul raport les unes avec les autres, suivant les proportions du corps humain. Il en est de mesme de son cheval. La figure equestre du roy, posée dans la place de Louïs le Grand, a de hauteur XX. pieds, depuis la teste jusques sous les pieds du cheval. La figure du roy a de proportion XVI. pieds, si elle estoit debout. La figure de Henry IV. sur le Pont Neuf a XIV. pieds trois poulces, depuis le dessus de la teste jusques sous les pieds du cheval. Elle est fondue separément du cheval. Cet ouvrage a été fait à Florence par Jean de Bologne. Le piedestal, et ses ornements de bronze, ont été faits à Paris. Les esclaves sont de Franqueville de Cambray, faits aussy à Paris. La figure de Louïs XIII. dans la place Royalle a XIV. pieds un poulce, depuis le dessus de la teste jusques sous les pieds du cheval. La figure du roy a dix pieds cinq poulces de proportion; et a été faitte à Paris par Biard Parisien. Le cheval a été fait à Rome par Daniel de Volterre. Le Marc Aurele à Rome, figure antique, a XIII. pieds de hauteur, compris le cheval. Le piedestal est de Michel Ange. La figure equestre du roy (faitte par M. Girardon), posée dans le Chasteau de Boufiers en Beauvoisis, a dix pieds de hauteur, depuis le dessus de la teste, jusques sous les pieds du cheval. La figure du roy auroit huit pieds, si elle estoit debout.* Haec Girardo, cuius colossum regium, cum Iustinianeo conferendum, et his quas damus notis ornamento futurum, optavi aliquando aeri incisum habere: deinde consilium illud abieci, ea praesertim ratione, quod rerum dissimillimarum vix ulla posset institui comparatio. BOIVIN.

Pag. 277, 17. *Ἐς δὲ τοὐπιὸν ἔτος*] Anno 1318. DUCANG.

Pag. 277, 18. *Εἰρήνην τὴν ἐξ Ἀλαμανῶν*] Ducis Brunsuicensis filiam. Vide stemma Palaeolog. p. 238. DUCANG.

Pag. 277, 21. *Ἐδέξατο βίου*] Vide infra lib. VIII. cap. I. sect. 3. BOIVIN.

Pag. 278, 15. *Ἀνωτέρω*] Vide lib. V. cap. VII. sect. 4. et 5. BOIVIN.

Pag. 278, 18. *Ἔφαμεν*] Huius libri cap. VII. sect 1. BOIVIN.

Pag. 278, 19. *Ἐς Ἰωάννην ἔσχατον*] Vide stemma Angelorum pag. 210. DUCANG.

Pag. 279, 11. *Τῶν φθασάντων*] An intelligendum hoc de litteris, quae fortasse ab imperatore ante illud tempus missae fuerint? BOIVIN.

Pag. 279, 12. *Ἀλλὰ ταῦτα μὲν*] Inde incipit lib. VIII. non solum in Codice Regio, sed et in Vaticano, ut accepi ex Cl. Rostgaardio. BOIVIN.

Pag. 283, 8. *Συνεζύγη Θωμᾷ*] Thomae Angelo Ducae Comneno, Nicephori Despotae ex altera uxore Anna Palaeologina filio. Pachymer. lib. IX. cap. 4. Vide stemma Angelor. in Famil. Byzant. p. 210. DUCANG.

Pag. 283, 9. *Θωμᾶς ὁ ἐκείνου ἀδελφιδοῦς Κόντος*] *Contum* et hic vertit interpres: *Comitem* reposuimus. Thomas quippe nobilis Gallus Comes Cephaleniae et Zacynthi erat, filius Ioannis Domini Zacynthi insulae, cui quidem Ioanni ducta in uxorem Maria Comnena, Nicephori Angeli Aetoliae principis filia, Cephalenia insula in dotem concessa fuerat a socero, post cuius obitum orta de eius successione controversia inter Ioannem et Thomam Angelum Despotam uxoris fratrem, Thomas a Ioanne interfectus est, anno 1318. Ita exserte Ioannes XXII. Papa in epistolis, non vero a Thoma Ioannis filio, uti hic narrat Gregoras, et cap. 6. Vide Hist. Franco-Byzant. lib. VI. n. 27. DUCANG. *Φονεύσας Θωμᾶν*] *Θωμᾶν*, non *Θωμᾶς*, ut antea legebatur. Atque ita Codex Regius: ita etiam Ottobonicus; recte uterque; nisi tamen legamus *φονεύσας Θωμᾶν Θωμᾶς*, quomodo Wolfius videtur legisse, cum sic verterit, *quarum illa primum Thomae Epiri et Aetoliae principi, post Conto Thomae, huius nepoti et percussori nupsit.* Vide et lib. XIIII. infra cap. VI. BOIVIN.

Pag. 284, 1. *Ἐπεὶ δὲ καὶ ἐς τὸν ἔφηβον*] Solutiorem eiusdem Andronici iunioris vivendi rationem inter causas dissidii cum patre etiam memorat Cantacuzenus lib. I. cap. 5. DUCANG.

Pag. 284, 3. *Καὶ ζητοῦσιν ἐλευθερίαν μηδὲν ἐπιφ. κεκολ. καὶ μάλ. ἐν ἀξ. βασ.*] Hoc loco Wolfius aut non assecutus erat mentem auctoris, aut exprimere neglexerat. BOIVIN.

Pag. 285, 18. *Ἐν μιᾷ τοίνυν*] Cantacuz. lib. I. cap. 1. Phranzes lib. I. cap. 10. DUCANG.

Pag. 286, 2. *Φοράδην ἐς τὰ βασίλεια φέρουσι ζῶντα καὶ μάλα μόλις*] *ζῶντα μάλα μόλις*, non autem *φέρουσι μάλα μόλις*: Wolfio utrumque. Verterat quippe, *semianimis in palatium aegre defertur.* BOIVIN.

Pag. 286, 11. *Μετ' οὐ πολὺ*] IV. Id. Octobr. anno iuxta Graecos VI. MDCCCXXIX. Chr. 1320. Cantacuz. DUCANG.

Pag. 286, 16. *Ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ*] Ioann. Villaneus lib. IX. cap. 85. 89. Petr. Bizarus lib. V. Hist. Genuensis p. 108. DUCANG.

Pag. 287, 3. *Αὖθις κ. τ. λ.*] Lectiones a. b. c. d. e. f. [3, 4, 5, 8.] ex Codice Regio excerptae, etiam Codicis Vaticani auctoritate nituntur. BOIVIN.

Pag. 287, 11. *Κράλη Σερβίας*] Urosio cogn. *Sancto* et *Milutino*, Serviae regi. Vide stemma regum Serviae n. 59. DUCANG.

Pag. 287, 12. *Ἔρωτι γὰρ τῷ πρὸς αὐτὴν*, etc.] Ita quoque legitur in Cod. Vatic. BOIVIN.

Pag. 287, 14. *Ἐζηλοτύπει δ' οὖν ὅμως τὴν ταύτης ἀπ. καὶ μεστὸς*] *Ἐζηλοτ. δ' οὖν ὅμως αὐτὴν ἀεὶ καὶ μεστὸς*, etc. Cod. Vatic. in quo tamen, recentiori manu emendato, ita legitur ut in vulgatis. BOIVIN.

Pag. 288, 15. *Καὶ μὴ ζῶσαν αὐτὴν ὡς πορρωτάτω τε τοῦ ἀνδρὸς οἰκεῖν*] *Ne viva quam longissime a marito habitaret*, etc. Sic vertendum, non *ut mortua quam remotissima a marito, animum eius nullo moerore sauciaret*, quemadmodum verterat Wolfius. BOIVIN.

Pag. 288, 17. *Ὁ ταύτης ἀμφιμήτριος ἀδελφὸς*] Interpres, *frater uterinus:* emendavimus, *consanguineus*, ex eodem parente et alia matre: id enim vox Graeca sonat. Pollux lib. III. cap. 2. *οἱ μὲν ἐκ μόνου πατρὸς ἀδελφοὶ, διαφόρων δὲ μητέρων, ἀμφιμήτορες, οἱ δὲ ἐκ διαφόρων πατέρων, μιᾶς δὲ μητρὸς, ἀμφιπάτορες.* Constantinus enim Palaeologus Despota, ex Andronici cum Anna priore coniuge, Simonis vero ex altero cum Irene coniugio prodierant. DUCANG. *Ταύτης ἀμφιμήτριος ἀδελφὸς*] *Frater eius consanguineus*, non, ut Wolfius interpretabatur, *uterinus*. Constantinus Despota erat Cralaenae *frater consanguineus*, eodem patre natus, non item eadem matre. Vide cap. IV. sect. 1. infra. *Ἀμφιμήτριος* idem est atque *ἀμφιμήτωρ*, id est, *diversa matre natus*. BOIVIN.

Pag. 289, 1. *Ὁ δὲ πατριάρχης Ἰωάννης Γλυκὺς*] Phranzes lib. I. cap. 9. DUCANG.

Pag. 289, 23. *Πᾶσι μὲν οὖν ἀνθρώποις*, etc.] Gregoras non testamentum ipsum patriarchae, sed testamenti prooemium profert, cuius sese auctorem manifestum prodit. Exstant in Codice Regio 3229. opuscula duo, eiusdem ferme et argumenti et stili; quorum primum inscribitur *τοῦ πατριάρχου κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Γλυκέος ἡ παραίτησις τοῦ πατριαρχείου*, alterum *τοῦ αὐτοῦ πατριάρχου ὑπομνηστικὸν εἰς τὸν βασιλέα τὸν ἅγιον.* BOIVIN.

Pag. 292, 3. *Καὶ παιδείαν ἴσως μετρίαν*, etc.] Vide lib. VII. cap. IV. sect. 3. supra. BOIVIN.

Pag. 292, 15. *Ἐκ μονῆς τῶν Μαγγάνων Γεράσιμος*] Phranzes ibid. De S. Georgii in Manganis monasterio agimus in Constantinop. Christ. lib. III. sect. VI. n. 43. DUCANG.

Pag. 293, 1. *Κωνσταντῖνος δὲ ὁ δεσπότης*] Cantacuz. lib. I. cap. 1. Vide stemma Palaeolog. pag. 235. DUCANG.

Pag. 293, 1. *Ἐκ τῆς προτέρας γυναικὸς*] Vide lib. VII. cap. V. sect. 1. BOIVIN.

Pag. 294, 20. *Εὐδοκίας Παλαιολογίνης*] Neocaesaritae Primi a secretis filiae, Constantini Palaeologi Despotae uxoris, ac ex alio Constantino tum viduae, unde *Palaeologina* hic cognominatur, ex priore coniugio. Vide idem stemma. DUCANG.

Pag. 294, 23. *Ὑπηρετικοῖς παιδαρίοις*] Adolescentibus, quos ἀρχοντοπούλους vocabant, *νέους τῶν εὐπατριδῶν*, Cantacuzenus lib. II. cap. 40. *νέους τῶν εὐγενεστέρων*, lib. III. cap. 43. Vide Gloss. med. Graecit. in hac voce. DUCANG.

Pag. 295, 10. Id quod deerat in editione Wolfiana, supplevimus ex Codice Regio. Sed et Fridericus Rostgaardius, nobilis Danus, cui et me et Gregoram multa debere in praefatione huius operis professus sum, idem hoc supplementum, ex Codice Vaticano descriptum, Roma ad me misit: ac iampridem illud ipsum Steph. Baluzius ex eodem Cod. describi curaverat in usum Ducangii. BOIVIN.

Pag. 296, 20. *Πατὴρ δὲ τῶν ἐκ Κομάνων ἐπίσημος, οἳ παρὰ τῶν ὑπερβορ.*] Petavius verterat, *Pater vero e Comanis oriundus illustri loco. Ambo* (*pater* scilicet, *et mater,*) *vero ante multos annos ex Hyperboreis Scythis, uti supra memoravimus, ad Ioannem imperatorem sese transtulerant.* Vertendum, ita ut edidimus, *Pater illustri loco oriundus e Comanis, illis scilicet, qui ante multos annos ex Hyperboreis Scythis,* etc. Non legerat Petavius ea quae de Comanis scripta sunt supra lib. II. cap. V. sect. 2. BOIVIN.

Pag. 296, 22. *Ἰωάννῃ τῷ βασιλεῖ προσεῤῥύησαν*] Ad Ducam scilicet. Vide supra lib. II. cap. V. sect. 2. BOIVIN.

Pag. 301, 8. *Ὁ μὲν τῇ τοῦ μεγάλου παπίου*] De hac Magni Papiae, et aliis hic memoratis palatinis dignitatibus, agimus in eod. Gloss. DUCANG.

Pag. 303, 11. *Ὁ μέντοι λογοθέτης τοῦ γενικοῦ*] Theodorus Metochita, a quo instauratum Chorae monasterium, rursum cap. seq. ut et docemus in Constantinop. Christ. lib. IV. sect. XV. n. 5. DUCANG.

Pag. 303, 18. *Τὴν ἐξ ἑσπέρας παννυχίδα*] Interpres, *a vespera ad nocturna sacra illa de more accessit:* emendavimus, *ad vesperae illius vigilias.* DUCANG. Wolfius, *ad nocturna sacra.* Melius Ducang. *ad illius vesperae vigilias.* BOIVIN.

Pag. 303, 22. *Πελεκυφόρων*] *Varangorum*, de quibus in utroque Glossario multa congessimus. DUCANG.

Pag. 304, 10. *Πρὸ τοῦ εὐκτηρίου τῆς Νικοποιοῦ Θεοτόκου*] Quibus vocibus intelligi aedem Hodegetriae Deiparae, colligere quivis potest ex iis quae observamus in Constantinop. Christ. lib. IV. sect. II. n. 24. DUCANG.

Pag. 304, 12. *Παῦλος ἐκεῖνος ὁ τῶν ζωγράφων ἄριστος*] De pictore illo praestantissimo nemo alius, quem sciam. BOIVIN.

Pag. 305, 9. *Ἐν ᾧ λόγος τὸ τοῦ Βύζαντος*] Vide Constantinop. Christ. in Byzantii origin. n. 15. pag. 17. DUCANO.

Pag. 305, 17. *Βιβλία τινὰ χρησμολογικὰ*] Quorum non semel mentionem agunt scriptores Byzantini et locos collegit Lambecius, seu Holstenius, ac praefixit Leonis Oraculis. DUCANO.

Pag. 306, 12. *Ἦν γὰρ αὕτη νεάζουσα*] Wolfius *νεάζουσαν*, hoc loco et paulo infra, interpretatur *adolescentulam*. Sed *adolescentula* non erat, cuius filia quadriennio post nuptui collocata est. Vide cap. IV. sect. II. infra. BOIVIN.

Pag. 309, 10. *Ἔν τε τοῖς ἔπεσιν, ἃ πεποίηκεν* etc.] Nempe initio poëmatis, quod inscribitur, *εἰς τὸν σοφὸν Νικηφόρον τὸν Γρηγορᾶν ὑποθῆκαι, καὶ περὶ τῶν οἰκείων συνταγμάτων*. Initium est,

> *Φίλα Νικηφόρε μοι κεφαλὰ, τὸν ἔγωγ' εἴραμαι*
> *Κατὰρ ἐμᾶς σοφίης, ἤ τίς ποτ' ἂν ἔῃ, λιπέσθαι*
> *Ἐξ ἄρα διάδοχον, πάντων ἀσύλου κλήροιο,*
> *Κρέσσονος ὧν ἄρ μοι θεὸς ἁπάντων πόρε πουλλῶν,*
> *Σοὶ τάδ' ἐπιτάγματ' ἐπιτέλλομ' εἰν ἐπέεσσι,*
> *Ἧντ' ἔθος μερόπεσσι βρουτοῖσι πέλεθ' ἡμῖν,*
> *Εἰν διαθήκαις τά κε δοκεῦμεν ἀμείνω τέκνοις*
> *Παρτιθέεσθ' ἑξείης, ἂν βίοτον δὴ πάντα*
> *Μάλα φυλαττέμεν* etc.

Eiusmodi versibus Theodorus Metochites vitam suam fere omnem complexus est (vide Cod. Reg. 1997. et 3359.): qui, si minus inconcinni forent, possent cum Historia Gregorae Byzantina coniungi. Sed nemo, opinor, tam dura tamque immodulata poëmata legere velit; in quae apte admodum cadit illa Leonis Allatii indignatio (in diatriba de Georg. p. 372. ubi de versibus Georg. Pachymeris): *Ferreus ipse sim, si quid est hisce carminibus in tota antiquitate durius. Chalybs ipse, et incus, et si quid est in rerum natura asperum ac perversum, prae his carminibus mollius est et tractabilius. Bene factum quod ea amisimus. Nam in eorum lectione nonnisi ferrea addisceremus: iamque video, iam fateor posteriorum Graecorum Musas, nullas gratias, nullas veneres habuisse, et omnia praeter humanum sermonem saepe locutas.* Vide quae annotavimus supra pag. 87. A. ad Oraculum Trallianum. BOIVIN.

Pag. 309, 11. *Περὶ ὧν ἀριδηλότερον ἡμῖν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν λελέξεται*] Quae Gregoras promittit, ea exsequi non satis curat. Sic supra lib. I. cap. I. sect. 3. nescio quid pollicetur, quod nusquam ab eo praestitum constat. Vide et quid promittat huius libri cap. II. sect. 3. BOIVIN.

Pag. 310, 5. *Πολλὰ γὰρ κραίνει θεός*] Euripid. in Medea, Alcestide, etc. BOIVIN.

Pag. 311, 21. *Εὐριπίδῃ*] Hecuba v. 294. BOIVIN.

Pag. 312, 16. *Κατὰ δὲ τὴν ἕκτην ἑβδομάδα*] *Ἀπριλλίου μηνὸς πέμπτῃ ἱσταμένου, τῇ πρὸ τῶν βαΐων κυριακῇ.* Cantacuz. lib. I. cap. XII. BOIVIN.

Pag. 313, 17. *Μήτε βουλεύσασθαι, μήτε μὴν διαπράξασθαι*] Aorist. pro futuro. Sic lib. IX. cap. X. sect. 9. BOIVIN.

Pag. 315, 15. *Λαμπρὰ τῆς ἀναστάσεως ἡμέρα*] Vide Gloss. med. Graecit. in Ἑορτή. DUCANG.

Pag. 315, 17. *Πρὸς τὴν Γυρολίμνην*] Constantinop. Christ. lib. I. sect. 15. n. 4. DUCANG. De qua sic Cod. Reg. 2990. fol. 70. v. *ἡ λεγομένη κοινῶς Ἀργυρολίμνη, Γυρολίμνη γράφεται.* De eadem plura Ducangius, Constantinop. Christ. lib. I. sect. XV. n. 4. BOIVIN.

Pag. 315, 24. *Ἔτος δὲ ἑξακισχιλιοστὸν*] Christi 1321. DUCANG. Cantacuz. lib. I. cap. XVIII. ubi ad marginem annus Christ. MCCCXXII. per errorem ascriptus est, pro anno MCCCXXI. ut et capite primo eiusdem libri annus MCCCXXI. pro anno MCCCXX. BOIVIN.

Pag. 318, 18. *Τέθνηκε μὲν ὁ Κράλης Σερβίας*] Urosius, de quo supra. DUCANG.

Pag. 318, 19. *Ὁ Σφενδοσθλάβος*] Vide stemma regum Bulgariae post Famil. Byzant. n. 44. DUCANG.

Pag. 318, 20. *Πεφόνευται δὲ πρὸς τοῦ ἀνεψιοῦ*] Vide cap. I. sect. 1. supra. BOIVIN.

Pag. 318, 20. *Κόντου Κεφαλληνίας*] Vide notata ad cap. I. huius libri VIII. DUCANG.

Pag. 320, 8. *Ὁ Φιλαδελφείας Θεόληπτος*] Cuius non semel meminit Pachymeres. DUCANG. *Ὁ Φιλαδελφείας Θεόληπτος*] De quo supra ad pag. 185. C. Exstat in Codice Caesareo Vindobonensi Theolog. 174. *παραινετικὸς τῇ βασιλίσσῃ, ἐξ αὐτοσχεδίου συντεθειμένος ἐπὶ τελευτῇ τοῦ Φιλαδελφείας κυροῦ Θεολήπτου*, auctore Gregora. Vide Indicem opusculorum Gregorae Rhetoricorum, initio huius voluminis. BOIVIN.

Pag. 322, 19. *Εἰ μὲν ἐπίσης ἅπαντα*, etc.] Et hoc quoque depromptum ex penu locorum communium, quorum Gregoras magnam copiam provisam habuit. Vide lib. XIX. infra pag. 586. D. et annotata ad pag. 137. B. supra. BOIVIN.

Pag. 324, 12. *Καὶ οὐ πολλῷ* (an *πολλοῦ*?) *δέω λέγειν μηλόβοτον*] Gregoras aetatis suae hominum ingenia agris assimilat sterilibus et incultis, quales pecoribus ad pastum exponi solent. Id hoc loco significat vox *μηλόβοτος*, quam Wolfius aliter interpretabatur. BOIVIN.

Pag. 328, 12. *Καὶ πᾶν ποιεῖν καὶ λέγειν ὑπὲρ σοῦ σιγᾶν σφόδρα προσιέμην ἄν.*] Aliquid hoc loco vel deest, vel superfluit. BOIVIN.

Pag. 331, 2. *Τὸ δ' ἄλλοτ' ἄλλως ἔχειν ἀνθρώπων ὂν*] Sententia esse videtur, constantiam Andronici in tanta rerum incon-

stantia esse mirandam, cum rerum coelestium constantia fastidium pariat. WOLFIUS.

Pag. 331, 10. *Οὐ μὴν εἰ καὶ γλώττῃ ἐχρῆτο εὐροούσῃ, δεδήλωκεν*] Intelligo, Lucianum rotunde dictis in medium allatis ostendisse Demonactis acumen: sed an aliqua fuerit eius eloquentia, dicendique copia, e scite dictis non perspici potest. Si quis τὸ ἐχρῆτο mavult ad Lucianum quam ad Demonactem referre, videbitur etiam sapientia Demonacti adimi. Est hoc declamatorium et sophisticum dicendi genus sane spinosum, et ob affectatas argutias subobscurum. WOLFIUS. Hinc apparet Wolfium legisse, οὐ μὴν εἰ καὶ γλώττῃ, non autem, οὐ μὴν καὶ γλώττῃ. BOIVIN.

Pag. 334, 2. *Τὴν ἀλήθειαν εἰς μύθους ἐξαίρειν, ὅντινα τρόπον ποιῆσαι μείζω*] ὅντινα, pro καὶ τουτονὶ τρόπον, *eoque modo* accipio. WOLFIUS.

Pag. 337, 11. *Καὶ κυβερνᾷς, κατὰ Πίνδαρον, τὰν πολυστρ. γνώμ. ἑκάστων*] Ea Pindari verba Gregoras a Platone acceperat, apud quem exstant lib. I. De Republ. BOIVIN.

Pag. 338, 3. *Ἀκυμάντῳ μένοντι*] Addit Wolfius, *Atque omnium periculorum tempestatibus sedatis, in tranquillum portum nos perduxisti*, quae ille non de suo addidisse, sed in codice manuscripto, quo usus est, videtur Graeca reperisse. BOIVIN.

Pag. 338, 23. *Ὅπερ ἀπελεγόμην τοῦ λόγου ἀρχόμενος*] *Quod initio orationis detrectabam*, non, ut vertit Wolfius, *quod orationis dicebam initio.* ἀπολέγεσθαι apud Gregoram est παραιτεῖσθαι. Exemplum habes lib. IX. cap. V. sect. 6. E. BOIVIN.

Pag. 339, 1. *Σαφέστατα πάντων ἀποροῦντα αἰσθόμενος αὐτὸς ἐμαυτόν*] Sic construo, *σαφέστατα αἰσθόμενος αὐτὸς ἐμαυτὸν ἀποροῦντα πάντων*, *cum me omnibus praedicandis plane imparem esse sentirem.* Hoc loco πάντων ἀπορῶν idem est ac περὶ πάντων λέγειν ἀδύνατος. Dixerat scilicet orationis initio, *οὔτε διεξιέναι τολμῶ οὔτε πάνθ' ὡς ἐπίπαν ὁπόσα σοί ἐστιν ἐγκώμια, οὔτε μὴ πάντα.* BOIVIN.

Pag. 340, 12. *Περὶ μὲν ἐμαυτοῦ*, etc.] In istis orationibus encomiasticis Latine vertendis Wolfius non adeo fidus ac diligens interpres fuit. Nimirum ei non tanti esse visae sunt, ut multum laboris impenderet earum interpretationi. Neque ego operae esse existimavi eas denuo Latinas facere. Satis esse duxi, quae Wolfius minus commode vertisse videretur, ea aliter versa exhibere. BOIVIN.

Pag. 342, 15. *Ἀλλὰ πολλῶν τῶν ἐκ τῆς παροιμίας ἡμῖν ἀδυνάτων ἐν ταῖς βίβλοις κειμένων*] Interpres hoc loco mentem auctoris minime assecutus fuerat. Gregoras *multa* ait *occurrere in libris proverbia, quibus aliquid impossibile esse innuatur;* cuiusmodi sunt, *ὄρνιθος γάλα ζητεῖν· φακῇ γωνίαν κάμπτειν· ᾠὸν τίλλειν· θάλασσαν σπείρειν· πλίνθον πλύνειν· κωφῷ ὁμιλεῖν· τυφλῷ διανεύειν· ἀνδριάντα γαργαλίζειν· εἰς τετρημένον πίθον ἀντλεῖν· ἄστρα τοξεύειν· πῦρ ἀλείφειν· κατὰ μαχαιρῶν κυβιστᾶν· κοσκίνῳ φέρειν*

ὕδωρ· νεφέλας ξαίνειν· Αἰθίοπα λευκαίνειν. Vide Cod. Reg. 3502. fol. 76. Ad ea autem proverbia addendum esse ait, ὑμνῆσαι πρὸς ἀξίαν τὰ τοῦ Ἀνδρονίκου, *Andronicum digne laudare.* BOIVIN.

Pag. 344, 4. Ἧπου γε καὶ τὰ παροιμιώδη τῆς γραφῆς νενίκηκας] Quaenam illa sint sacrae Scripturae proverbia, ab Andronico imperatore νενικημένα, non video, nisi forte illud sit, *Omnia tempus habent, et suis spatiis transeunt universa sub coelo:* et quae sequuntur, Ecclesiastae cap. III. Nempe Gregoras negat res Andronici imperatoris eiusmodi esse, ut earum vel videndarum vel audiendarum voluptas transire possit. BOIVIN.

Pag. 344, 22. Ἑρμηνέα ζητήσειε λόγον] Adde ex Codice Vaticano n. 164., ἃ δὲ ἐπ' ὄψεσι κεῖται, καὶ οἱονεὶ φωνὴν ἀνεκλάλητόν τινα προϊέμενα, τὴν ἑαυτῶν ὑπὲρ πάντα λόγον κηρύττει λαμπρότητα, σχολῇ γ' ἂν ἑρμηνέα ζητήσειε λόγον. εἰ δέ τις ζητ. *Quae autem oculis obversantur, ac muta veluti voce emissa disertius quovis eloquio suam praedicant claritatem, ea nequaquam interpretem orationem postulant.* BOIVIN.

Pag. 346, 10. Μηδὲ γὰρ ἔχων ὅτῳ τις παραθείη τῶν ἐν κόσμῳ] Adde ex Cod. Vatic. πολλοῦ ἂν δεήσειε σαφῶς τι ἀγγέλλειν περὶ ἡλίου. Atque ita Wolfium legisse arguit Latina eius interpretatio. BOIVIN.

Pag. 347, 6. Νῦν γὰρ ἔδει κατ' οὐρανὸν etc.] Vide Monodiam in obitum Andronici senioris, infra pag. 287. D. ubi haec iisdem fere verbis repetita occurrunt. BOIVIN.

Pag. 353, 3. Ὁ μέντοι βασιλεὺς] Phranzes lib. I. cap. 10. Laonic. lib. I. p. 8. Edit. Reg. Ioann. Villaneus lib. IX. cap. 132. DUCANG.

Pag. 353, 18. Ὥσπερ ὑπνοῦντας ἄρδην συνειληφὼς] Aut verbum συλλαμβάνω aliud Gregorae significat, aut legendum λεληθὼς, vel διεληλυθὼς, vel aliquid simile. Neque enim comprehenderat eos, in quos impetum facturus erat. WOLFIUS.

Pag. 353, 19. Καὶ ἐπεισπεσεῖν αὐτοῖς] Scilicet τοῖς περὶ τὸν νέον, *in ipsum iunioris exercitum erat impetum facturus,* non *in ipsos viarum custodes,* qui iam comprehensi fuerant. BOIVIN.

Pag. 353, 23. Μήτε τὸν βασιλέα προσδέξασθαι μέλλοντας ἐπιστρέφοντας πρὸς μετάνοιαν] Dubius locus, utrum Byzantii, repudiata perfidia, iuniorem Andronicum recipere noluerint: an iunioris milites, desperata senioris clementia, fugam ceperint. Sed prior sententia magis placet. WOLFIUS. Μήτε τὸν βασιλέα προσδέξασθαι μέλλοντα ἐπιστρέφοντας, etc.] Wolfius legit μέλλοντας, atque ea lectione deceptus a vero sensu aberravit. BOIVIN.

Pag. 354, 2. Ὁ δεσπότης Κωνσταντῖνος] Andronici imp. filius secundo genitus. Vide Cantacuzen. lib. I. cap. 31. DUCANG.

Pag. 354, 4. Ξένην τὴν τοῦ νέου βασιλέως μητέρα] Antequam vidua esset, Maria vocabatur. Lib. VI. cap. VIII. sect. 2.

lib. VII. cap. VI. sect. 2. et cap. XIII. sect. 1. lib. VIII. cap. I. sect. 1. An mortuo marito habitum mutaverat? BOIVIN.

Pag. 354, 22. *Ἔρχεται κατὰ τοῦ ἀνεψιοῦ βασιλέως*] Andronici filius fuit hic Constantinus, ex Irene secunda uxore. Andronicus imperator iunior, eiusdem nepos, e Michaële filio. WOLFIUS.

Pag. 355, 8. *Τῷ θείῳ καὶ δεσπότῃ*] Eidem Constantino. DUCANG.

Pag. 358, 9. *Ὅθεν ἀνοίξειν ἔκρινε δεῖν ἐν ψαλτηρίῳ*] De hac divinationis ratione vide Glossar. med. Latin. in v. *Sortes Sanctorum.* DUCANG.

Pag. 358, 11. *Ἐν τῷ διαστέλλειν τὸν ἐπουράνιον κ. τ. λ.*] David. Psalm. LXVII. v. 15. BOIVIN.

Pag. 359, 23. *Διδυμότειχον ἐπανῄει*] Anno Christi MCCCXXII. mense Augusto Indict. 5. Vide Cantacuz. lib. I. cap. 34. BOIVIN.

Pag. 360, 1. *Ἔτυχε μέντοι*] Phranzes lib. I. cap. 9. DUCANG.

Pag. 360, 5. *Ὁ βασιλεὺς ἀνεβίβασε*] Anno Chr. MCCCXXIII. pridie Kal. Dec. Indict. 7. *Εἰς τοὺς πατριαρχικοὺς ἄρτι χηρεύοντας θρόνους* verterat Wolfius, *in recens defuncti patriarchae locum.* Ego verti, *in patriarchalem sedem tum temporis vacantem*, ea ratione, quod antequam Esaias crearetur patriarcha, sedes tribus fere annis vacaverit, ut constat ex Synopsi Dorothei. Adde quod adverbium *ἄρτι* accipitur nonnunquam pro *τέως*, *tunc.* BOIVIN.

Pag. 360, 17. *Πρὸ ἐτῶν ὀκτὼ καὶ τριάκοντα*] Immo *ante annos octo et viginti.* Nam (ut annotatum supra ad pag. 124. A.) Philanthropeno lumen oculorum ademit Libadarius anno Mundi VI. MDCCCV. sub finem auctumni, hoc est anno Christi MCCXCVI. exeunte. Adde annos XXVIII. et efficies annum Mundi VI. MDCCCXXXIII. Christi MCCCXXIV. quo scilicet anno Esaias, qui paulo ante patriarcha creatus fuerat, seniorem Andronicum Philanthropeno reconciliavit. Quodsi adderes annos XXXVIII. efficeres annum Mundi VI. MDCCCXLIII. Christi MCCCXXXIV. quo anno nec Esaias patriarcha, nec Andronicus senior in vivis erant. BOIVIN.

Pag. 361, 10. *Ἐν γὰρ τούτῳ τῷ χρόνῳ περιστρατοπ. τὴν Φιλαδέλφειαν* etc.] Hinc apparet Philadelphiam bis a Turcis obsessam; ac primam quidem obsidionem Theolepti virtute et Catalanorum adventu, alteram Philanthropeni auctoritate solutam fuisse. BOIVIN.

Pag. 362, 11. *Τῷ μέντοι Συργιάννῃ*] Cantacuzenus lib. I. cap. 35. DUCANG.

Pag. 363, 9. *Ὁ δὲ Ἀσὰν*] De quo in stemmate Cantacuzenorum pag. 260. DUCANG.

Pag. 364, 3. Exstat in Codice Vaticano 1086. fol. 75. *πρὸς τὸν σεβασμιώτατον Ἰωσὴφ περὶ τοῦ Πάσχα ἀπόδειξις, ὅπως ἐσφάλη πρὸ χρόνων, καὶ ὅπως δεῖ ποιεῖσθαι τὴν τούτου διόρθωσιν.* Eam seu epistolam, seu dissertationem, Gregoras, prooemio et

epilogo ad praesens institutum accommodatis, totam fere huc transtulit. In illo Codice Vaticano prooemium est, ἐπειδή μοι φίλος εἶ τῶν πάνυ, καὶ καινῶν ἀκροαμάτων ἐραστὴς, ἄκουσον οἷά μοι ξυνηνέχθη τὴν πρότριτα, καὶ αὖθις οἷά μοι τὴν χθές. τῶν γὰρ καθ᾽ ἡμᾶς σοφῶν πλείστοις αὐτὸς ἐν ταὐτῷ πρότριτα ξυντετυχηκὼς ἐν τῇ τέως πανηγύρει, πρόβλημα τὸ τοῦ Πάσχα σφαλερὸν ἐπ᾽ αὐτῶν ἐποιούμην, οἰόμενος πολλὰ καὶ καλὰ ἐπισταμένους εὑρήσειν τῇ χρείᾳ προσήκοντα. ἀλλὰ τί ἂν σοι διηγοίμην βέλτιστε; οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν τοσούτου δεῖν ἐξετάζειν τοιαῦτά μοι ἔδοξαν, ὅσον καὶ αἱ κορῶναι τὰ γῆς μέταλλα, ἢ τὸν Πακτωλὸν εἰ χρυσοῦ καταῤῥεῖ ψήγματα. ὥστε καὶ οὕτως ἐχλεύαζον, πολύν μου καταχέοντες μυκτῆρα, ὥσπερ ἂν εἰ πολυετῆ καταλύων ἤδη πλάνην, ἔπειτ᾽ Ἀτλαντίδων νήσων καὶ νυμφῶν Ὠκεανίδων ἱστορίας προὐβαλλόμην, ἢ μάχας πετομένων ἀνθρώπων, καὶ στρατοπεδεύσεις ἐναερίους, καὶ στάσιν οὐρανοῦ, καὶ γῆς δίνησιν. ἄλλοι δ᾽ ἐξ ἱερῶν γραφῶν ὡς ἐκ φαρέτρας ἀνασπῶντες βέλη, ἐτόξευον μὲν ἐπ᾽ ἐμὲ, ἔβαλλον δὲ αὐτοὺς, ὅμοιον ποιοῦντες, ὥσπερ ἂν εἴ τις ποταμοῦ ῥύμην ἐθέλων ἀναχαιτίζειν, ἔπειτα βαθείας ἐπὶ τὸ κάταντες τάφρους ἀνώρυττεν. οὐδὲ γὰρ εἰδότες ὅποι τείνουσιν ἃ προτείνουσιν, ἄσημά τινα καὶ πλημμελῆ συνεῖρον πράγματα. καὶ τί δεῖ διατρίβειν; οὕτω τοὺς πλείους οὑμὸς οὗτος ἐτάραξε λόγος, ὥσπερ τὰς νεφέλας, ὁπότε μετὰ βαθὺν ὑετὸν πολὺς τῶν ἀρκτικῶν καταῤῥεύσειε ὁ βορέας, πρὸς μεσημβρίαν καὶ νότον αὐτὰς διωθούμενος. καὶ εἰ μὴ τὸ στεῤῥὸν τῆς ἐμῆς ἀληθείας, καὶ τὸ τῆς ἀποδείξεως ἀναντίῤῥητον ἀντεῖχε, καὶ τὸν πολὺν ἐκεῖνον ἀνέστελλε κυκεῶνα, καὶ νήνεμον ὡς εἰπεῖν τὸ ἡμέτερον καθέστη (an κατέστησε?) γυμνάσιον, τάχ᾽ ἂν ἐνίκα τὸ παράλογον ἐκεῖνο συνέδριον, καὶ ἐξεδίφρευε τὴν ἀλήθειαν τὸ ψεῦδος, καὶ τῆς ἐπιστήμης ἡ ἀμαθία τὸ πλέον εἶχε. ταύτῃ τοι καὶ καιροῦ λαβόμενος, ἐπὶ τοῦ σοφοῦ βασιλέως ἐς ἐναργέστερον μῆκος τὸν λόγον ἀπέτεινον. κατὰ γὰρ τὸ εἰωθὸς ἀνιὼν χθὲς ἐς τὴν τοῦ βασιλέως προσκύνησιν, τοιαύτῃ τινὶ ὁμιλίᾳ ἐντετυχήκειν. καὶ τὰ μὲν ἄλλα παρείσθω γε τέως, πολλά τε ὄντα καὶ οὐ πάνυ τοι ἀναγκαῖα πάνυ τοι ἐθελούσῃ σχολάζειν ἀκοῇ, καίπερ ὄντα κἀκεῖνα σεμνὰ καὶ σοφῶν ἀκοαῖς ἄξια. τὸ δ᾽ οὖν τῆς ἀναγκαιοτέρας ἡμῖν ὁμιλίας, καὶ ἧς ἂν καὶ αὐτὸς ἀκούσας ἥσθείης τὰ μάλιστα, λόγον κεκίνηκεν ὁ τὰ πάντα θειότατος βασιλεὺς περί γε ἀστρονομίας καὶ σφαιρῶν οὐρανίων, καὶ κινήσεων πλανωμένων καὶ ἀπλανῶν, καὶ τοιαῦτα ἄττα, ἐμοὶ καθυποβάλλων πρόφασιν τοῦ λέγειν. οἶσθα γὰρ τὸ τοῦ βασιλέως εὐμενὲς πρὸς ἡμᾶς· οἶσθά γε μὴν καὶ τὸ πολύστροφον τῆς αὐτοῦ συνέσεως καὶ πολυειδὲς, καὶ οἷον εἰπεῖν λαβυρινθῶδες· καὶ ὡς ἅπαντα διοικῶν τὰ τῆς βασιλείας πράγματα, ὡς τῶν ἐξ αἰώνων οὐδεὶς βέλτιον, ὅμως οὐκ ἔστιν οὐδὲν οὐδ᾽ ἐπιστήμης εἶδος, οὗ μὴ τυγχάνει πεπειραμένος. καὶ δὴ καὶ τότε πολλῶν μὲν καὶ ἄλλων παρόντων συγκλητικῶν τε καὶ ἐλλογίμων ἀνδρῶν, μηδενὸς δὲ πρὸς ἀστρονομίαν πεφυκότος· ἀπῆν γὰρ τηνικαῦτα ὁ μέγιστος ἡγεμὼν

καὶ διδάσκαλος ἁπάσης ἐπιστήμης, ὅση τε ἀκριβῶς ἐρευνᾷ τὰ οὐράνια καὶ ὅση δίεισι τὰ ἐπίγεια καὶ ὑπόγεια καὶ περίγεια· τότε τοίνυν ἐμοὶ μόνῳ προσανετίθει τοὺς τῆς ἀστρονομίας λόγους. ἐγὼ δ' ὑπολαβὼν, ἔπαινον διεξῄειν πολὺν τοῦ μαθήματος. οἶσθα γὰρ καὶ ἄλλως δι' ὅσης ἄγω τῆς εὐφημίας ἀεί. τοῦτο γάρ μοι τὸ ὀπτικὸν etc. BOIVIN.

Pag. 364, 17. *Καὶ σπουδάσματα*] *Τότε δ' οὖν πλέον διὰ πλείονος εὐφημίας ἤγαγον, ἐπεί μοι καὶ πλέον τῆς φιλοτιμίας ὁ καιρὸς ἐκεῖνος ἀναφλέγων ἦν. μετὰ μέν τοι γε* etc. Cod. Vatic. 1086. BOIVIN.

Pag. 365, 2. *Ἦσαν γὰρ οἳ τότε*] *Οἳ καὶ τότε* Cod. Vatic. BOIVIN.

Pag. 365, 3. *Ὁ βασιλεὺς*] *Ὁ θειότατος βασιλεὺς* etc. Cod. Vatic. BOIVIN.

Pag. 365, 9. *Τὴν καταδίκην ὁ δίκαιος ὀφείλων*] *Ὄφλων* Cod. Vatic. BOIVIN.

Pag. 365, 23. *Διευκρινῆσαι πρὶν*] *Διευκρ. πρώτως* Cod. Vatic. BOIVIN.

Pag. 366, 1. *Ἀκριβὴς γίνεται ἰσημερία*] *Ἀκριβὴς τοίνυν γίν. ἰσ.* Cod. Vatic. Wolfius *τὴν ἀκριβῆ ἰσημερίαν*, *exquisitum aequinoctium* vocat. Malim, *verum et proprie dictum aequinoctium*, vel, *ipsum praecise aequinoctium*. BOIVIN.

Pag. 366, 10. *Περὶ μεσημβρίαν τῆς εἰκοστῆς τετάρτης αὐτοῦ*] *Sub meridiem vigesimi quarti diei*, non, *vigesimi quinti*, ut Wolfius. BOIVIN.

Pag. 366, 11. *Ὑπὲρ ἡμῶν ἐθανατοῦτο*] *Ἔπασχε* Cod. Vatic. BOIVIN.

Pag. 366, 14. *Νῦν δ' ἐφ' ἡμῶν ἑπτακαιδεκάτην*] *Ὀκτωκαιδεκάτην* Cod. Vatic. BOIVIN.

Pag. 366, 18. *Τὴν τῶν μεταξὺ χρόνων διαφορὰν κἀντεῦθεν, καὶ δι' ὅσων* etc.] *Τὴν τῶν μεταξὺ χρόνων διαφοράν· κἀντεῦθεν καὶ δι' ὅσων* etc. Cod. Vatic. BOIVIN.

Pag. 366, 21. *Ὁμαλὴν γὰρ ἐκεῖνος ταύτην*] *Ἐκεῖνος ἀεὶ ταύτην* Cod. Vatic. BOIVIN.

Pag. 367, 4. *Ὡς δ' ἔγωγε αὐτὸς ἐξακριβ. εὗρον, μείζονος*] Legendum *μείονος*, vel *ἥττονος*, quam postremam lectionem exhibet Codex Vaticanus. BOIVIN.

Pag. 367, 14. *Διὰ τὸ βραχύτατον*] *Διὰ τὸ πάνυ βραχύτατον* Cod. Vatic. BOIVIN.

Pag. 368, 22. *Ὅτι δ' οὐχ ἁπλῶς οὐδ' εἰκῇ*] *Ὅτι δ' οὐχ ἁπλῶς οὑτωσίπως, οὐδ' εἰκῇ* Cod. Vat. BOIVIN.

Pag. 368, 25. *Ἐπειδὴ καὶ ὁ καιρὸς*] *Ἐπειδὴ τοιοῦτος καὶ ὁ καιρὸς* etc. Cod. Vatic. BOIVIN.

Pag. 369, 10. *Ἀλεξανδρεῖς μὲν γὰρ πρὸ τριῶν ἡμερ. τῆς πρώτης τοῦ καθ' ἡμᾶς Σεπτ.*] Vertit Wolfius, *Alexandrini tertio Kal. Sept.* Vertere debuit, *tertio ante Kal. Sept.* seu *quarto Kal.*

Sept. Nam *tertius Kalendas Sept.* est dies Augusti XXX. *tertius ante Kalendas Sept.* est dies Augusti XXIX. quo die constat Alexandrinos auspicatos esse annum suum. Vide Petav. de Doctrina Temporum lib. VI. pag. 522. BOIVIN.

Pag. 369, 21. *Ὁ μὴν οὗτος ὑμῖν ἀρχὴ κ. τ. λ.*] Exod. cap. XII. v. 2. et 3. seqq. BOIVIN.

Pag. 370, 10. *Καὶ οὐδεμίαν ὥραν ἐᾷ*] *Καὶ οὐδεμ. ὥραν ἡμῖν ἐᾷ* etc. Cod. Vat. BOIVIN.

Pag. 370, 12. *Τῇ ἕκτῃ ἕκτης*] *Τῇ ἕκτῃ τῆς ἕκτ.* [Cod. Vat. BOIVIN.

Pag. 371, 21. *Ἰσημερίας, καὶ ἀμνοὺς, καὶ θύματα*] Abest *καὶ ἀμνοὺς* a Cod. Vat. BOIVIN.

Pag. 371, 24. *Καὶ κυκεὼν, καὶ γλωσσῶν*] *Καὶ κυκεὼν ἦν καὶ γλ.* Cod. Vat. BOIVIN.

Pag. 372, 7. *Συνιδόντες διδάσκαλοι*] *Συνιδ. ἀπόστολοι* Cod. Vat. BOIVIN.

Pag. 372, 19. *Προσήκατο*] *Ἀπεδέξατο* Cod. Vat. BOIVIN.

Pag. 372, 22. *Ἐπαγάγῃ τῇ ἐκκλησίᾳ*] Addit Cod. Vat. *ἣν αὐτὸς πολλοῖς ἱδρῶσι συνεστήσατο, καὶ συντετριμμένην ἰάσατο, καὶ ἀπωσμένην ἀνεκαλέσατο, σεσιγημ.* BOIVIN.

Pag. 373, 11. *Ἀλλὰ δι' ἣν ἔφθημεν εἰρ. αἰτ. τὸ τοῦ βασ. τέως ἐκρ. δόγ. μᾶλλ. ἢ τὸ ἡμ. ἀλλὰ τούτ. μὲν ἄλ.*] Pro his legitur in Cod. Vat. *ὅμως πολλῶν ἐπὶ τούτοις καὶ ἄλλων συγκροτηθέντων ἑκατέρωθεν λόγων, ἄριστε φίλων, ἀρκεῖ σοι τὰ εἰρημένα. καὶ εἰ μὲν ἀριστά σοι φανείη, τῷ θεῷ τὴν χάριν ἀπόδος· εἰ δὲ μὴ, τὴν μέμψιν ἐμοί. τῶν γὰρ ἀγαθῶν ἡμῖν ἐκεῖνος πρυτανεύει τὰς ἀρχάς· τῶν δὲ σφαλερῶν ἡμῖν αὐτοῖς ἡμεῖς αὐτοὶ παραίτιοι. ἣν ἐθέλῃς λοιπὸν, μεμνήσῃ τοῦ λόγου, καὶ φάρμακόν σοι ἔσται πολυετοῦς ἀπορίας. μέμνημαι γὰρ ὡς πολλάκις ἐπὶ πολλῶν διηπόρηκας, σφαλερὸν τὸ πρᾶγμα οἰόμενος· τὴν δὲ λύσιν οὕτως εὑρίσκες ἀδύνατον, καθάπερ δὴ καὶ τὸ πρὸς οὐρανὸν τοξεύειν.* In his desinit dissertatio seu epistola ad Iosephum. Exstat in eodem Codice Vaticano eiusdem argumenti dissertatio, cuius initium, *αἱ δεύτεραί πως φροντίδες, Εὐριπίδης φησί που, σοφώτεραι.* Vide Indicem Operum Gregorae initio huius volum. BOIVIN.

Pag. 373, 15. *Τῆς ὀγδόης ἰνδικτιῶνος*] Anno Christi 1325. DUCANG.

Pag. 373, 23. *Καὶ ὁ πανυπερσέβαστος*] Ioannes Palaeologus, Metochitae gener. Vide Hist. Cantacuz. lib. I. cap. 43. BOIVIN.

Pag. 374, 20. *Δι' ἃς ἔφθημεν εἰρηκότες αἰτίας*] Fuerat Gregoras Caesarissae praeceptor et fratris eius. Vide cap. V. sect. 7. huius libri. BOIVIN.

Pag. 374, 21. *Ἐπειράθημεν δὲ οὐκ ὀλίγων ἐν τῇ ὁδῷ δεινῶν*] Exstat in Codice Vaticano 1086. fol. 141. epistola ad Andronicum Zaridam, in qua Gregoras quae sibi in via acciderint narrat. Vide Indicem Epistolarum Gregorae initio huius volum. Initium est,

οἶμαι μὴ ἀνεγκλήτους καθάπαξ. Ita accepi ex R. P. D. Bernardo Montefalconio. Eam ipsam epistolam puto huc translatam esse ab auctore, cui sua ipsius scrinia compilare pulchrum fuit. BOIVIN.

Pag. 376, 9. *Νὺξ δ' ἐπὶ τούτοις*] Homerus Odyss. β'. v. 388. DUCANG.

Pag. 376, 10. *Ἐς γὰρ τὸ περίγειον* etc.] Astronomicae eruditionis intempestiva ostentatio. Sic infra lib. XII. cap. XIII. sect. 6. *τὸ γὰρ περίγειον ἐκ περιστροφῆς τοῦ οἰκείου ἐπαναλαμβάνουσα κύκλου, καὶ ἐς τετράγωνον αὖθις τῷ ἡλίῳ καθισταμένη τὸ δεύτερον ἤδη σχηματισμὸν* etc. BOIVIN.

Pag. 376, 20. *Αὐτὰρ ἔμοιγε*] Homerus Odyss. δ'. v. 481. DUCANG.

Pag. 379, 1. *Καὶ τὴν φέρουσαν κώμην*] Scilicet τοὺς κύνας: *cum pagum in quo latrarent canes.* WOLFIUS.

Pag. 379, 10. *Στρούμμιτζαν*] Aliis *Στρουμπίτζαν*. Vide notas ad Alexiadem pag. 382. DUCANG. Olim *Τιβεριούπολιν*; ut docet brevis Notitia urbium, quae antiquum nomen in novum mutarunt. Cod. Reg. 2784. fol. 327. v. conferenda cum ea quam edidit Leo Allatius in notis ad Georg. Acropolitam pag. 241. BOIVIN.

Pag. 380, 13. *Σκοπίων πολίχνιον*] Vide easdem notas pag. 297. Et Leunclavium in Pandecte Turcico n. 169. DUCANG. *Τὸ τῶν Σκοπίων πολίχνιον . . . οὗ παραψαύοντα καὶ τὸν Ἀξιὸν τεθεάμεθα ποταμόν*] Non congruit haec Geographia cum hodiernis tabulis, quae *Scupos* urbem longe ab *Axio* seu *Bardario* flumine positam exhibent. Atqui *Scopia*, et *Scupos*, eandem urbem esse, inter omnes Geographos constat. Vide Ortelii, Mercatoris, Samsonis, Brietii et aliorum tabulas geographicas. BOIVIN.

Pag. 381, 11. *Δέδοται κ. τ. λ.*] Iob. cap. III. v. 20. BOIVIN.

Pag. 382, 11. *Ὅσσαι οἱ ὁμοῦ τράφεν κ. τ. λ.*] Hom. Od. IV. BOIVIN.

Pag. 382, 23. *Βασιλέως νύμφην*] Erat quasi nurus. Nam Andronicus senior eam uxorem delegerat filio fratris sui. BOIVIN.

Pag. 384, 1. *Ἣν μετωνόμασεν Ἄνναν*] Cantacuzen. lib. I. cap. 40. 42. Fuit illa Ioanna Amedaei V. ex Maria Brabatensi altera coniuge filia: sic ex Ioanna, quibus id nominis insolens erat, Annam confecere Graeci. Vide Famil. Byzant. DUCANG.

Pag. 384, 12. *Ἡλώκει καὶ ἡ Προυσαέων*] Prusam Bithyniae metropolim ab Othmane seu Osmane Sultano obsessam, ac castellis duobus exstructis, praesidiis in iis collocatis, urbis vias omnes interclusisse, ne quid in eam posset importari, ac tandem fame domitam cepisse, narrat post Laonicum lib. I. Leunclavius lib. II. Hist. Musulman. A quo urbs ipsa, quae exinde Turcorum regia fuit, multis describitur in indice libitinario Osmanidarum. DUCANG.

Pag. 385, 2. *Ἑξακισχιλιοστοῦ*] Christi 1331. DUCANG. *Ἀρχομένου γὰρ τοῦ ἑξακισχιλ. ὀκτακοσ. τριακοστοῦ ἕκτου ἔτους*] *Anno incipiente sexies millesimo octingentesimo trigesimo sexto,* non,

ut Wolfius per incogitantiam vertit, *trigesimo nono*. Ducangius, hac Wolfii interpretatione deceptus, annum hunc posuit Christi MCCCXXXI. qui fuit annus MCCCXXVII. BOIVIN.

Pag. 385, 10. *Τῶν θείων εἰκόνων*] Istius processionis ad columnam Porphyreticam I. die Septembris meminit Codinus de Off. cap. XV. n. 1. Vide notas ad Alexiadem pag. 382. et Constantinop. Christ. lib. I. sect. 24. n. 6. ubi haud pauca de hac Porphyretica columna, ac cruce illi imposita, et Byzantiorum ad hanc θρησκείᾳ, seu religione, congessimus. DUCANG.

Pag. 390, 1. *Οἱ περὶ τὸν βασιλέα τὸν νέον Ἀνδρόνικον*] Non ausus dicere Ἀνδρόνικος, dixit *οἱ περὶ τὸν Ἀνδρόνικον*, quod re ipsa idem est. BOIVIN.

Pag. 390, 9. *Μιχάηλον*] Cognomento Strascimirum, de quo in serie Bulgariae regum agimus pag. 323. DUCANG.

Pag. 390, 13. *Διὰ τὸ νεωστὶ γεγενημένον περὶ τὴν τοῦ Καίσαρος θυγατέρα κῆδος*] *Propter affinitatem, quam cum eo Crales contraxerat, ducta uxore filia Caesaris.* Ita vertendum; non, ut Wolfius, *propter recens contractam cum filia Caesaris affinitatem.* Nam qui uxorem ducit, is non dicitur affinitatem cum uxore contrahere, sed cum uxoris parentibus et cognatis. BOIVIN.

Pag. 390, 16. *Ἐπ' ἀδελφῇ*] Theodora. Vide lib. VIII. cap. I. sect. 3. BOIVIN.

Pag. 391, 4. *Ἀδελφὴ δὲ ἦν αὕτη*] Neda, quae aliis Dominica, Urosii regis Serviae filia, Stephani regis soror. Vide seriem regum Serviae n. 59. et 61. DUCANG.

Pag. 393, 17. *Δίκασον κύριε κ. τ. λ.*] David. Psalm. XXXIV. v. 1. Psalm. CVIII. v. 28. Isai. c. I. v. 2. BOIVIN.

Pag. 394, 12. *Τὴν Κράλαιναν*] Simonidem, Andronici imp. ex Irene altera coniuge filiam, quae cum ad Irenes matris exsequias Constantinopolim venisset, uti narrat Gregoras lib. VII. cap. 30., ad coniugem redire renuerat, a quo cum per legatos a patre repeteretur, illaque ne ad reditum cogeretur monachicum habitum induisset, illius frater consanguineus Constantinus Despota lacerato eius cucullo invitam et plorantem ad coniugem remiserat. Idem Gregoras lib. VIII. cap. 1. DUCANG.

Pag. 395, 3. *Ἐκ τοῦ Κράλη Σερβίας*] Ad quem missus Callinicus legatus ab Andronico iuniore. Cantacuzen. lib. I. cap. 8. DUCANG.

Pag. 395, 8. *Ὅσαι ἐπὶ χάρτου γραφεῖσαι*] Duas chartarum species hic recenset Gregoras, alteram quam *chartam* vocat, alteram quam ex tenui linteo confectam scribit. Priore voce papyrum Aegyptiacam videtur innuere, quam Graeci recentiores ξυλοχάρτιον vocabant: altera chartam ex linteo conceptis et contusis paratam, quam χόρτινον χάρτην dicunt. Vide Gloss. med. Graecit. in his vocibus. DUCANG.

Pag. 395, 12. *Περὶ Χριστούπολιν*] Quae urbs ad fugam ab Andronico iuniore delecta fuerat. Cantacuz. lib. I. cap. IV. VII. VIII. DUCANG.

Pag. 396, 2. *Ὁ τοῦ βασιλέως υἱὸς Θεόδωρος*] Is paullo ante ad patrem Constantinopolim venerat: uti narrat Cantacuz. lib. I. cap. LI. DUCANG.

Pag. 396, 17. *Καὶ γενείων κουρᾷ*] Supra lib. VII. cap. XII. DUCANG.

Pag. 396, 21. *Τῷ δ' ἐπιγενομένῳ μηνὶ νοεμβρίῳ*] An. Chr. MCCCXXVII. exeunte. BOIVIN.

Pag. 397, 17. *Περὶ τὸ Ῥήγιον*] Oppida duo hac appellatione observat Leunclavius in priore Onomastico Turcico, alterum quod *Ῥήγιον μέγα* vocat inter Selivream et Pontem minorem, Turcis *Bujuc-Zecmege*, I. *Ponte grande*, sive *Pons major*. *Ῥήγιον* autem nominatum censet a terra maris impetu abs se invicem divulsa, quae sinum hunc effecerit, ut eadem de causa divisum terrae motu a Sicilia Rhegium Italiae dictum. Alterum Rhegium *μικρὸν* dictum: Turci *Cutzuc-Zecmege*, I. *Pontem minorem* vocant, oppidum inter Pontem maiorem et Constantinopolim. Utrumque porro oppidum praeterea *Ἄθυρον μέγα* et *Ἄθυρον μικρὸν* Graecos appellare observat. Verum *Ἀθύραν* diversum esse oppidum a Rhegio, ex Procopio recte opinatur Ortelius, de quo quaedam notavimus ad Villharduinum n. CCXX. Rhegii porro Thracici passim mentio apud scriptores Byzantinos. DUCANG. Haec nota in Ducangii autographo cancellata erat. BOIVIN.

Pag. 398, 20. *Ἡ πελεκυφόρους*] Varangos, uti supra pag. 187. B. DUCANG.

Pag. 406, 3. *Κώδωνας*] Vide Gloss. med. Graecit. in hac voce. DUCANG.

Pag 406, 19. *Νεωτεροποιὸν*] Soloecismus pro *νεωτεροποιοῦ*, etc. BOIVIN.

Pag. 407, 4. *Τὸ τῆς συνωμοσίας κ. τ. λ.*] Canon 18. Concilii Chalcedon. BOIVIN.

Pag. 407, 8. *Ἡ κατάσκευὰς τυρεύοντες ἐπισκόπων*] Wolfius legendum putat *κατ' ἐπισκόπων* etc. In vulgatis Canonum editionibus legitur *ἐπισκόποις ἢ συγκληρικοῖς*. Vide Balsamonis, Zonarae, et aliorum Commentarios. BOIVIN.

Pag. 407, 17. *Ἄρχοντα τοῦ λαοῦ σου κ.τ.λ.*] Exod. cap. XXII. v. 28. Act. cap. XXIII. v. 5. Petr. Epist. I. cap. 2. v. 17. BOIVIN.

Pag. 407, 20. *Ἐν ἀδέσμῳ κατασχεθῆναι φυλακῇ*] Cantacuzen. lib. I. cap. L. DUCANG.

Pag. 409, 6. *Τοῦ δ' ἐπιόντος μηνὸς δεκεμβρίου*] Cantacuzen. lib. I. cap. XXXI. LIII. LIV. DUCANG.

Pag. 409, 21. *Ἀσὰν Μιχαὴλ*] Ioannis Asanis Bulgariae regis filius primogenitus. Vide Famil. Byzant. pag. 325. DUCANG.

Pag. 411, 16. *Μιχάηλος γὰρ*] Cantacuz. lib. I. cap. LVI. LVII. LVIII. DUCANG.

Pag. 413, 24. *Ὁ Βασιλικὸς Νικηφόρος*] Dubium utrum *Βασιλικὸς* hoc loco sit nomen proprium, an dignitatis. Vide Ducangii Glossarium med. Graecit. in v. *Βασιλικοί*. Item eiusdem Glossar. med. Latin. in *Basilicus*. BOIVIN.

Pag. 414, 1. *Ἐδόκει δὲ τοῖς ἥκιστα κρίνειν εἰδόσιν*] Wolfius legit *ἐῴκει*, et ad eam lectionem accommodavit interpretationem suam. BOIVIN.

Pag. 414, 13. *Ἀλλὰ τὸ φρούριον ἐκεῖνο στεῤῥῶς ἀσφαλισάμενος*] Wolfius legebat, *ἀλλὰ τὸ φρούριον ἐκεῖνο Σέῤῥας ἀσφαλισάμενος*, et interpretabatur, *sed castellum Serrhas sibi commissum muniit:* id quod plane absurdum erat, cum de Serrharum deditione paulo ante facta constaret ex ipsius Gregorae verbis, capite superiori, sect. IV. BOIVIN.

Pag. 415, 6. *Κατὰ τὴν ἕκτην δηλ. τῆς ἁγ. τεσσαρακοστῆς ἑβδομάδα*] Wolfius legebat, *ἑβδομάδος*, vertebatque, *sexto die sanctae hebdomadis Quadragesimae.* Legendum *ἑβδομάδα;* et vertendum, *sexta videlicet hebdomade sanctae Quadragesimae.* Graeci Quadragesimam, ut nos, in septem hebdomadas dividebant, quarum ultima non *ἁγία* sed *μεγάλη* dicebatur. Vide Glossar. med. Graecit. in v. *ἑβδομάς*. Nos hebdomadem sanctam vocamus. Sexta *ἑβδομὰς* inibat *κυριακῇ πέμπτῃ τῶν ἁγίων νηστειῶν*, quae est nobis Dominica Passionis. BOIVIN.

Pag. 415, 8. *Ἀγχοῦ τοῦ Μαυροποτάμου*] Quem Cantacuzenus *Μέλανα ποταμὸν* dictum ait Histor. lib. I. cap. XVIII. Huc pertinet id quod legitur Cod. Reg. 2990. fol. 70. v. *ἡ λεγομένη νῦν Ἀργυρολίμνη, Γυρολίμνη γράφεται· καὶ τὸ Μαυροπόταμον, μέλας ποταμός.* BOIVIN.

Pag. 416, 7. *Νῆες μακραὶ τετταράκοντα*] Sabellicus decad. II. rerum Venet. lib. I. pag. 325. Petrus Iustinian. lib. IV. rerum Venet. sub init. DUCANG.

Pag. 416, 15. *Τὸν πρὸ τοῦ Ἱεροῦ πορθμὸν*] *Fretum, quod est ante Hierum.* De utroque *Hiero*, quorum alterum fuit Iovis Urii, alterum Serapidis, fuse Gyllius lib. I. cap. II. de Bosporo Thracio. BOIVIN.

Pag. 417, 18. *Ὁπόσα γεωργοῦσι λίμναι Κωπαΐδες τε καὶ Μαιώτιδες καὶ ποταμοὶ Ταναΐδες*] Haec omnia Gregoras plurali numero, insolenter, et poëtica audacia: quanquam et nos vulgo dicimus, *les Palus-Meotides.* Copaïs, palus Boeotiae est. Nomen dedit urbs *Κῶπαι*, cuius meminerunt Homerus, Strabo, Stephanus, et alii. BOIVIN.

Pag. 420, 5. *Ἐκμοχλεῦσαι ῥαδίως*] Capta urbs ab Andronico iuniore anno Mundi iuxta Graecos VI. MDCCCXXXV. (Christi MCCCXXVIII.) Indict. XI. Maii XIX. Cantacuzen. lib. I. cap. LIX. DUCANG.

Pag. 420, 13. *Πρὸς τὰ περὶ τὸν Ῥωμανὸν τείχη*] *Ad Romanam portam.* Wolfius pro, *ad urbis moenia, Romani portae vicina.* Sic idem paulo supra, τὴν τοῦ Ῥωμανοῦ πύλην interpretabatur *Romanam portam*, pro *Romani portam*; quae sic dicta est a S. Romani aede vicina. Vide Constantinop. Christ. lib. I. sect. XV. n. IX. BOIVIN.

Pag. 422, 12. *Πρὸς τὴν θείαν εἰκόνα*] Quae tum in Palatio asservabatur. Vide Constantinopolim Christ. lib. IV. pag. 91. DUCANG.

Pag. 422, 15. *Καὶ περιχυθεὶς τοὔδαφος*] Non satis scio, an eum humi prostratum adorasse imaginem dicat, an pulvere conspersisse caput: an imam imaginis partem humi iacentem esse amplexum. WOLFIUS.

Pag. 424, 19. *Τῇ σεβασμίᾳ τῆς θεομήτορος εἰκόνι*] Deiparae Hodegetriae, ut supra cap. XVII. DUCANG.

Pag. 427, 10. *Τετάρτῃ καὶ εἰκοστῇ τοῦ Μαΐου μηνὸς*] Proinde die V. ab Urbe capta. DUCANG. Cantacuzenus Urbem ait a iuniore Andronico occupatam die Maii XIX., Gregoras die eiusdem mensis XXIV. Cave enim credas, id quod Ducangius credidit, Gregoram hoc loco voluisse assignare diem quintum ab Urbe capta. Immo diem ipsum captae Urbis ab eo poni hinc patet, quod ait, ἡ ἡμέρα ἐκείνη, ἐν ᾗ ταῦτα πάντα τετέλεσται, *dies quo haec omnia gesta sunt*, nempe ea omnia quae toto capite superiori narravit. Superest itaque ut inquiramus, uter in die assignando erraverit, Gregorasne, an Cantacuzenus. Ipsa Cantacuzeni verba afferam. Ἐπολέμησαν δὲ (loquitur de utroque Andronico) ἐν ἑνὶ μηνὶ καὶ ἔτεσιν ἕξ, ἀρξαμένων ἀπὸ τοῦ ἐννάτου καὶ εἰκοστοῦ ἔτους ἐπὶ τοῖς ὀκτακοσίοις καὶ ἑξακισχιλίοις ἐν τετάρτῃ Ἰνδικτιῶνι, ἐννεακαιδεκάτην ἄγοντος Ἀπριλλίου, ἄχρι τοῦ πέμπτου καὶ τριακοστοῦ ἔτους, ἐπὶ τοῖς ω΄. καὶ χ΄. ἐν πρώτῃ ἐπὶ δέκα Ἰνδικτιῶνι, Μαΐου ἐννάτῃ ἐπὶ δέκα. Id est, ut fere vertit Pontanus, *Belligerarunt annos sex, mensem unum, incipientes nimirum anno ab orbe condito vicesimo nono supra sex millia et octingentos, Indictione quarta, decimo nono Aprilis die, et ad annum quintum et tricesimum supra mille octingentos, Indictionem undecimam, et decimum nonum diem Maii producentes.* Chronologia haec tota fere vitiosa est. *Belligerarunt*, inquit, *annos sex:* immo, *annos septem* (vide Gregor. lib. XII. cap. III.), siquidem anni totidem effluxerunt a mense Aprili Indictionis quartae ad mensem Maium Indictionis undecimae. Deinde initium belli ponit, *Aprilis die XIX.* quod a Gregora Hist. lib. VIII. cap. VI. sect. 4. ponitur *Aprilis die XX.* Tum ait bellum productum esse *ad annum quintum et tricesimum*, quod ipse dixit productum esse usque ad Indictionem undecimam, quae incidit in annum trigesimum sextum. Idem, ut summam annorum Mundi compleat, addit ω΄. καὶ χ΄. errore manifesto, pro ω΄. καὶ ͵ς. seu VI. MDCCC. Denique diem assignat eum quem su-

pra diximus, nempe *diem Maii XIX.* pro quo Gregoras diem posuit *eiusdem mensis XXIV.* Iudicet nunc aequus lector, utri potior fides habenda sit. Apud me certe Cantacuzenus hoc loco nullam meretur, cuius chronologia (si tamen ea eius esse existimanda est) tot habet vitia in verbis tam paucis. BOIVIN.

Pag. 428, 18. *Μειρακίσκοι*] Seu ἀρχοντόπουλοι, de quibus supra lib. VIII. pag. 181. B. DUCANG.

Pag. 428, 25. *Φησὶ*] Psalm. LVII. v. 10. BOIVIN.

Pag. 429, 4. *Ἀργεῖν τῆς ἱερωσύνης*] Quae voces, uti loquimur, *suspendere a divinis*, significant. Vide Gloss. med. Graecit. in ἀργεῖα. Vide Cantacuz. lib. II. cap. II. DUCANG.

Pag. 429, 13. *Ὃν δὴ καὶ πρῶτον εἶδε δῆμος Ἡρακλεώτης*] *Quem primum populus Heracleoticus patrem bonum et Deo plenum vidit.* Ita interpretabatur Wolfius. Sed illud, *primum*, quorsum pertinet? Mallem, *quem et iam ante* (id est, *priusquam esset episcopus*) *vidit populus Heracleoticus* etc. Veriorem tamen existimo eam interpretationem, quae *Πρῶτον* dignitatis ecclesiasticae nomen esse statuit. Vide Glossar. med. Graecit. in v. *Πρῶτος*. BOIVIN.

Pag. 430, 5. *Τῶν Βουλγάρων ἄρχων*] Cantacuzen. lib. II. cap. III. DUCANG.

Pag. 431, 3. *Δείσασα ἡ μήτηρ*] Maria, seu Xene Armeniae regis Leonis II. filia, quae hic μήτηρ ἀμφοτέρων dicitur, scilicet Andronici iunioris imp. et Michaëlis Asanis Bulgariae regis, cuius socrus erat. Michaël enim Mariam Palaeologinam Andronici sororem uxorem duxerat. Vide stemma Palaeologorum in Famil. Byzant. DUCANG.

Pag. 431, 18. *Τῆς θείας γραφῆς*] Psalm. CI. v. 10. et CXXVI. v. 2. BOIVIN.

Pag. 432, 4. *Συνεργῶν ὁ πρωτοστράτωρ*] Synadenus. DUCANG.

Pag. 432, 23. *Ἐξάγεται καὶ ὁ Συργιάννης τῆς εἱρκτῆς*] Cantacuzen. lib. II. cap. IV. DUCANG.

Pag. 433, 14. *Κατὰ Ὀρχάνου*] Cantacuzen. lib. II. cap. VI. VII. VIII. DUCANG.

Pag. 433, 15. *Καὶ ὅτι Νίκαιαν*] Idem cap. XXIV. XXVI. DUCANG.

Pag. 434, 5. *Φιλοκρήνην*] Meminit istius loci etiam Cantacuzen. d. cap. VIII. DUCANG.

Pag. 434, 7. *Τὸν Ὄρχανον*] Chalcocondyles habet Ὀρχάνην, prima declinatione. WOLFIUS.

Pag. 434, 10. *Πρῶτα μὲν ψιλοὺς, ἔπειτα δ' ὁπλίτας*] Wolfius ita construebat, ὁπλισάμενος, πρῶτα μὲν ψιλοὺς, ἔπειτα δ' ὁπλίτας, vertebatque, *et ipse primum nudos, deinde armatos . . . in armis esse iussit.* Construendum, ἐπεὶ δ' ἑώρα πολεμίων ἐνίους,

πρῶτα μὲν ψιλοὺς, ἔπ. δ' ὁπλ. vertendumque ita ut edidimus. BOIVIN.

Pag. 437, 16. Συγχώρησιν ἔγγραφον] Interpres, *scriptam condonationem pro suggestu recitat:* emendavimus, *scriptam absolutionem in ambone recitat*, quam συγχωροχάρτιον Graecos vocare, supra observatum. DUCANG.

Pag. 437, 21. Τέτταρας ἐκλεξάμενος ἄνδρας] Qui dicti sunt καθολικοὶ κριταί. Exstat in Cod. Reg. 2525[2]. fol. 273. v. Ὁρκωμοτικὸν τῶν καθολικῶν κριτῶν, τῶν γενομένων παρὰ τοῦ εὐσεβοῦς βασιλέως κυροῦ Ἀνδρονίκου τοῦ Παλαιολόγου, γεγονὼς καθ' ὃν καιρὸν ἐσφραγίσθησαν. Exstat ibidem fol. 274. Ὁρκωμοτικὸν τοῦ δικαιοφύλακος καὶ ἀρχιδιακόνου τοῦ Κλειδᾶ, qui erat unus e catholicis illis iudicibus. Ibidem denique fol. 275. πρόσταγμα ὁρκωμοτικὸν, sive *ipsius imperatoris constitutio de eadem re.* Quae omnia pertinere existimo ad illos iudices, ab Andronico iuniore delectos. Vide et infra lib. XI. cap. III. sect. 4. BOIVIN.

Pag. 437, 23. Ὧν εἷς ἐκ τῶν ἐπισκόπων ἦν] *Apri* scilicet *metropolita*, de quo Cleidas Dicaeophylax et archidiaconus in suo Ὁρκωμοτικῷ. Cod. Reg. 2525[2]. fol. 274. BOIVIN.

Pag. 438, 13. Κατὰ Μαρτίνου] Vide Cantacuzen. lib. II. cap. X. XI. XII. XIII. Hist. Franco-Byzant. lib. VI. n. XXV. ubi ut Chios insula in Benedicti Zachariae Genuensis potestatem venerit, et ut ab Andronico recepta fuerit Martino illius domino captivo facto, atque ut a Genuensibus Ioanne imperante rursum capta fuerit, pluribus narramus. DUCANG.

Pag. 438, 17. Ὅσα καὶ δοῦλος] Sic Graeci quem *Vassallum* Latini vocant, efferre solent. Vide notas ad Alexiadem pag. 398. DUCANG.

Pag. 438, 22. Τῷ ἀδελφῷ] Benedicto Zachariae. DUCANG.

Pag. 439, 12. Ὀλίγων μέντοι] Cantacuzen. lib. II. cap. XIV. DUCANG.

Pag. 440, 18. Καὶ εἰσποιεῖται τὸν Συργιάννην] Istius adoptionis Syrgiannis non meminit Cantacuzenus, quam rursum attigit Gregoras lib. X. cap. VI. Ita Maria Palaeologina Bulgariae regina Swetislaum, qui Smiltzae in hoc regno successit, adoptasse legitur apud Orbinum in Hist. Slavorum. Vide Dissertat. XXII. ad Ioinvillam pag. 270. DUCANG.

Pag. 441, 19. Ἐς τὸ Λήθης φρούριον] Id est in perpetuum carcerem, tametsi scribat Leunclavius in priore Onomastico Turcico ita appellatum castrum, quod eo conclusi tanquam perpetuis in carceribus oblivioni traderentur, idemque esse quod Graeci *Νεόκαστρον*, et *Λαιμόκαστρον* vocant, ad V. ab Urbe lapidem, ad Bosporum in Europaeo situm littore. Quod si ita est, id porro nominis a Graecis eidem castro inditum fuerit, quomodo Persae simili de causa *Λήθης φρούριον* in Perside appellarunt, de quo Agathias lib. IV. pag. 138. Procopius lib. I. Persic. etc. DUCANG.

Pag. 442, 3. *Πῆ μὲν στήσεται, πῆ δὲ διαβήσεται*] Construo cum ἐστερημένον τοῦ βλέπειν, ut sensus sit, *non videntem ubi staret, vel quo transiret.* Aliter Wolfius. BOIVIN.

Pag. 442, 11. *Νᾶμα τῆς ὑπεράγνου θεομήτορος τῆς Πηγῆς*] Cantacuzenus lib. II. cap. XVII. et XX. Vide Constantinopolim Christ. lib. IV. sect. XV. n. XIII. ubi de istius fontis virtutibus multa. DUCANG.

Pag. 443, 9. *Ἀλλ' ἐκάλυψεν* etc.] Psalm. LXVIII. v. 37. 21. 72. BOIVIN.

Pag. 444, 17. *Ἐπίστρεψον*] Psalm. CXIV. BOIVIN.

Pag. 446, 5. *Καὶ φιλόχριστον*] Epitheton vulgo datum monachis. DUCANG.

Ibidem. *Βασιλέα Ἀντώνιον*] In Wolfiana editione deerat vox *βασιλέα.* Eam nos ex Codice Regio restituimus. BOIVIN.

Pag. 446, 13. *Ζητῆσαι* et *δέξασθαι*] Aoristi pro futuris. Sic supra lib. VIII. cap. VI. sect. 1. BOIVIN.

Pag. 446, 18. *Τῳ' ἑτέρου λοιπὸν τὴν χεῖρα χειραγ. ἄνω μὲν ἐρυθρὸν* etc.] Id est, *Alio manum regente, Crucis sacrosanctae duo signa, rubrum quidem supra, infra vero nigrum apposuit,* iussus scilicet oblato instrumento subscribere: non, ut interpretabatur Wolfius, *alio manuducente, supra rubram Crucem, inferne nigram gestans, vivere situs est.* BOIVIN.

Pag. 447, 5. *Ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ*] Ὕστερον πρότερον. Gregoras egit supra de rebus gestis anno Christi MCCCXXX. Praedictiones autem, de quibus agit hoc capite, Byzantium allatae sunt anno MCCCXXIX. Certe epistola, qua illas refutavit, data est ante annum MCCCXXX. BOIVIN.

Pag. 449, 3. *Ὁπόσα γάρ, ἔφην, κ. τ. λ.*] Exstat haec epistola in Codice Vaticano 1086. et inscribitur, *τῷ Πεπαγωμένῳ, περὶ τῶν ἐλθουσῶν αὐτῷ τερατολογιῶν, τῶν μὲν ἄνωθεν ἐκ Τραπεζοῦντος, τῶν δὲ κάτωθεν ἐξ Ἰταλίας.* BOIVIN.

Pag. 449, 16. *Νιφάδεσσι*] Hom. Il. III. 222. BOIVIN.

Pag. 450, 19. *Τῶν μεσημβρινῶν*] Calabros credo intelligit. Nam Calabria inter occasum et meridiem sita, si Byzantium spectes. BOIVIN.

Pag. 452, 18. *Θέρος, οὔτε τὸ ἐφεξῆς κ. τ. λ.*] Aestas anni 1330. solis defectionem habuit die Iunii XVI., de qua infra cap. XII. sect. 2. Item autumnus anni 1331. Nov. die XXX., ut infra quoque dicetur cap. ult. Itaque haec videntur scripta fuisse anno 1329. BOIVIN.

Pag. 454, 7. *Τοῦ δ' ἐπιγενομένου ἦρος*] Cantacuzen. lib. II. cap. XXI. XXV. DUCANG.

Pag. 455, 1. *Τῆς ἑκκαιδεκάτης τοῦ Ἰουλίου ἡμέρας* *) *τὸν κδ' τοῦ ♋ μοῖραν ἀμείβοντος τοῦ ἡλίου*] Nostra aetate, XVI. Iulii sol

*) *Τετάρτην καὶ εἰκοστὴν τοῦ καρκίνου τηνικαῦτα μοῖραν.* BOIVIN.

tertium ♌ gradum, non autem 24 ♋ tenet. Quare videant οἱ ἀστρολόγοι καὶ χρονολόγοι, an intra 200 annos 9 graduum discrimen conflari potuerit; atque, ipsine errent, an errarint Byzantini. WOLFIUS.

Pag. 456, 13. *Ἦν αὐτῷ παῖς* etc.] Inde incipiebat caput, περὶ τῆς ἐπιβουλίας τοῦ Κράλη παρὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, *de insidiis quas Crali filius suus fecit*, non, *quas Crales filiis suis fecit*, ut legebatur in Wolfiana editione. BOIVIN.

Pag. 456, 16. *Τῇ τοῦ Καίσαρος θυγατρὶ*] Maria Palaeologina Ioannis Palaeologi Caesaris filia, et Michaëlis Palaeologi imperatoris neptis. Vide Famil. Byzant. et seriem regum Serviae n. LXI. DUCANG.

Pag. 457, 16. *Ἐς δὲ τοὐπιὸν ἔτος*] Cantacuz. lib. II. cap. XXVI. XXVII. Vide seriem regum Serviae in Famil. Byzant. n. XLVII. et XLVIII. DUCANG. *Ἐς δὲ τοὐπιὸν ἔτος*] *Proximo anno*, scilicet post Michaëlis Bulgari cladem: anno autem non Christi, sed Mundi, eoque Byzantino, qui inibat mense Septembri. Is annus fuit Mundi VI. MDCCCXXXIX. Christi MCCCXXX exiens. BOIVIN.

Pag. 458, 12. *Καὶ Νίκαιαν εἷλον*] Ut Nicaea capta fuerit ab Orchane Sultano, anno scilicet Mahumetano DCCXXXIV. Christi MCCCXXXIII. narrat Leunclavius lib. IV. Hist. Musulman. tum ex annalibus Turcicis, tum ex Laonico, tum aliis scriptoribus pag. 180. 181. 190. Illa autem, ut et Nicomedia ab Orchane pariter capta, tum Graecis parebat, ut patet ex Gregora, lib. IX. cap. IX. et Cantacuz. lib. II. cap. XXIV. XXVI. quod ignorasse videtur Leunclavius, qui nescio quem Regulum Nicaeae praefuisse ait. Utriusque porro urbis frustra tentatae obsidionis, non vero captae, meminit ibidem Cantacuzenus: contra vero Phranz. lib. I. cap. XXVII. DUCANG.

Pag. 458, 15. *Καὶ ἁγίων γυναικῶν λείψανα δύο*] Nicaeae martyrium passas S. Antoninam XII. Iunii et S. Theodotam cum tribus filiis suis XXVIII. Iulii, habent Menaea: an istas intelligat Gregoras, incertum manet. DUCANG.

Pag. 458, 16. *Τὰς οἰκήσεις ἐν τοῖς παραλίοις Βιθυνίας*] Hinc scribit Leunclavius post captam Nicaeam, Orchanum ipsum diu hanc urbem Portae sive Regiae loco habuisse pag. 195. DUCANG.

Pag. 458, 23. *Ὁ Μετοχίτης ἐλθὼν ἐκ τῆς ἐξορίας*] Dialog. Φλωρέντιος, seu περὶ σοφίας, Cod. Reg. 3284. fol. 246. v. *Μητρόδωρος μὲν ἐκεῖνος* (ita illic vocatur Metochites) *ὁ περιττὸς τὴν σοφίαν, ὦ φίλε Κριτόβουλε, ἐπειδὴ τὰ τῆς ἡγεμονίας ἐς Ἡρακλείδας* (id est ad Andronicum iuniorem) *μετακεκύβευται, δεδήμευται μὲν τὴν οὐσίαν, πάνυ τοι πλείστην οὖσαν· αὐτὸς δ' ἐπὶ δυοῖν ἐξοστρακίζεται τοῖν ἐνιαυτοῖν. ἔπειτα ἐπανελθὼν οἴκαδε, καὶ μικρὸν ἐπιβιοὺς, ἐτελεύτησε, νόσοις βαρείαις τὸ σῶμα δαπανηθείς.* Ita-

que Metochites in exilium missus, domum rediit post biennium, anno scilicet MCCCXXX. BOIVIN.

Pag. 459, 8. *Ἡ τοῦ βασιλέως Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ πενθερὰ*] Vide Constantinopolim Christ. lib. IV. sect. XV. n. 5. ubi de Chorae monasterio et illius conditoribus ac instauratoribus multa. DUCANG.

Pag. 460, 6. *Ἐπισκότησις ἡλιακὴ*] Anno Chr. MCCCXXXI. die 30. Nov. Calvisio. BOIVIN.

Ibidem. *Τοσαύτας ἡμέρας .... ὅσα καὶ αὐτὸς ἦν ἔτη τὰ πάντα βεβιωκώς*] Ergo dies LXXIV. Vide Possini observationes Pachymerianas lib. III. cap. VIII. sect. IV. ad Hist. Michaëlis. BOIVIN.

Pag. 460, 8. *Ἔκλειψις σεληνιακή*] Die 15. Decemb. BOIVIN.

Pag. 460, 9. *Ἐν ἑσπέρᾳ*] i. e. vigilia ante diem festum. BOIVIN.

Pag. 460, 11. *Κατ' αὐτὴν μέν γε τὴν τοῦ φεβρουαρίου δωδεκάτην*] Wolfius, codice usus male interpuncto, haec coniungebat cum iis quae praecedunt, et ita vesperam commemorationis D. Antonii conferebat in diem Februarii duodecimum. Bollandus ad diem XI. Februarii pag. 507. in indice praetermissorum annotat, *S. Antonium patriarcham Constantinopolitanum hoc die* (id est *die XI. Februarii*) *memorari in catalogo generali Ferrarii:* at *in Martyrologio Romano et Menaeis, XII. Februarii.* Favent itaque Wolfianae interpretationi Martyrologium Romanum et Menaea; nostrae Codex Regius, constructio ipsa verborum et catalogus Ferrarii. BOIVIN.

Pag. 460, 19. *Ἐκ σιδήρου σταυρῶν*] Quas quidem cruces *Σιγνόχριστα* appellabant. Vide Glossarium med. et infimae Graecitatis in hac voce. DUCANG.

Pag. 462, 1. *Διὰ τὰ τῶν νηστίμων ἐκείνων ἡμερῶν*] Quibus monachi ξηροφαγίαν observabant. Vide Glossar. med. Graecit. in hac voce, ubi istius ξηροφαγίας cibi recensentur, in quibus καγούρια seu *cancri marini*, proinde ὀστρακόδερμα recensentur. DUCANG.

Pag. 462, 15. *Ἐγκόλπιον*] Vide Gloss. med. Latin. et Graecit. in *Encolpium*, et *Ἐγκόλπιον*. DUCANG.

Pag. 462, 18. *Ἀπήλλαξεν*] XIII. Februarii, circa horam XII. noctis, ut praefert adscripta nota Codici Cantacuz. lib. II. cap. XXVIII. anno Chr. MCCCXXXII. Indict. XV. DUCANG.

Pag. 463, 4. *Εὕρηται γὰρ ἐκ πολλοῦ βίβλος*] Vide notata ad lib. VIII. p. 188. C. DUCANG.

Pag. 463, 18. *Μονὴν τοῦ Λιβὸς*] De quo monasterio egimus in Constantinopoli Christ. lib. IV. sect. II. n. XXVI. DUCANG.

Pag. 463, 19. *Ἔνθα δὴ καὶ τὸ πένθος κατ' ἔθος*] *Ubi de more exequiae eius* etc. Verterat Wolfius, *ubi de more quotannis* etc., quasi non solum κατ' ἔθος, sed et κατ' ἔτος, legisset. BOIVIN.

Pag. 463, 20. *Ἐπὶ ἐννέα ἡμέρας*] Vide Glossar. med. Graecit. in Ἔννατα. DUCANG.

Pag. 465, 1. *Τῇ μέντοι δευτέρᾳ τοῦ πένθους*] Hinc discimus tempus quo ese orationes funebres haberi solebant, statim scilicet post exactum novendiale. DUCANG.

Pag. 467, 20. *Νῦν ἔδει*] Sic supra p. 213. B. BOIVIN.

Pag. 471, 12. *Τίς δώσει*] Ierem. cap. IX. v. 1. BOIVIN.

Pag. 471, 15. *Τὴν Ὀρφέως ἐν τραγῳδίαις δύναμιν*] *In tragicis lamentationibus*, non *in tragoediis*. Nam Orpheum Tragoedias scripsisse, nemo hactenus dixit, quod sciam: ac longo post Orpheum tempore floruit is qui

Ignotum Tragicae genus invenisse Camoenae
Dicitur, et plaustris vexisse poëmata Thespis. BOIVIN.

Pag. 471, 22. *Ἵνα τί δέδοται κ. τ. λ.*] Iob. cap. III. v. 20. BOIVIN.

Pag. 472, 5. *Οἱ τοῦ βασιλέως θρῆνοι*] Pro οἱ τῆς τοῦ βασιλέως τελευτῆς θρ. Sic infra cap. II. sect. 2. τὴν τοῦ βασιλέως συμφορὰν, pro τὴν τῆς τοῦ βασιλέως τελευτῆς συμφ. BOIVIN.

Pag. 472, 15. *Τέταρτον μὲν δὴ καὶ ἑβδομηκοστὸν ἔτος*] *Moriens annum aetatis explebat septuagesimum quartum.* Mortuus est (ut infra dicetur, huius cap. sect. ult.) anno Mundi VI. MDCCCXL. Christi MCCCXXXII. Ergo natus erat anno Mundi VI. MDCCLXVI. Christi MCCLVIII. Vide annotata ad pag. 51. A. Cantacuzenus Hist. lib. II. cap. XXVIII. Andronicum avum obiisse ait annos natum LXXII. Ita de annorum numero biennium detrahit. Sed mihi, ut iam dixi, Cantacuzeni chronologia suspecta est. Vide annotata ad pag. 262. B. BOIVIN.

Pag. 473, 20. *Τῆς αὐτοῦ συμπαθοῦς γνώμης τεκμήριον*] Ob pietatem et alias animi dotes etiam laudatur a Nicephoro Xanthopulo:

Τῆς εὐσεβείας Ἀνδρόνικος ὁ στῦλος,
Ἀσύγκριτος νοῦς, ἐξῃρημένη φύσις. DUCANG.

Pag. 474, 10. *Ἑξακισχιλιοστὸν*] Christi MCCCXXXII., ut paullo ante notavimus. DUCANG.

Pag. 474, 11. *Τηνικαῦτα δὲ καὶ τῷ νέῳ βασιλεῖ Ἀνδρ. ἕκτον καὶ τριακοστὸν*] Andronicus iunior, Indictione octava ineunte, annos natus erat XXVII. teste Cantacuzeno Hist. lib. I. cap. XL. porro annus is erat Christi MCCCXXIV. ad finem vergens. Anno igitur MCCCXXXII. cum avus eius Andronicus supremum diem obiit, nondum ipse explebat annum aetatis XXXV. Itaque nec de aetate Andronici iunioris Cantacuzenum inter et Gregoram convenit. BOIVIN.

Pag. 474, 12. *Ἕκτον καὶ τριακοστὸν*] Natus igitur Andronicus iunior anno MCCXCVI. DUCANG.

Pag. 474, 18. *Τριάκοντα μεταξὺ*] Obiit proinde Theodorus Metochita XIV. Martii anno MCCCXXXII. DUCANG.

Pag. 475, 1. *Ἐμοὶ δὲ ὦ παρόντες*] Abest haec Monodia a Codice Regio 2558. ut et Monodia in obitum Andronici senioris. Lectiones a vulgatis diversas suppeditavit Codex Colbertinus, in quo hanc de Theodori Metochitae obitu lamentationem, cum variis recentiorum Graecorum opusculis coniunctam, reperimus. Caeterum Gregoras non Monodia solum, sed et Epitaphio Metochitam mortuum prosecutus est. En epigramma, quale occurrit initio Codicis Regii 2541.

Τοῦ Γρηγορᾶ ἐπίγραμμα, ἐπὶ τῷ τάφῳ τοῦ μεγάλου Λογοθέτου.

Ὅς πάρος ἐν σοφίῃ μέγα κῦδος ἔην γε θνητῶν,
Βαιὸς ὧδὶ λᾶας τοῦ γε κέκευθε νέκυν.
Δῆμος σεπτῶν Μουσάων ὀλολύξατε πᾶσαι·
Ὤλετο κεῖνος ἀνήρ· ὤλετο σοφίη πᾶσα.

Scripserat credo, *ὤλετο πανσοφίη*. Nam *ὤλετο σοφίη πᾶσα* est nimis inconditum. Caetera, quanquam et ipsa minime modulata, non corrigo; cum sciam illius temporis poëtas plerosque legum metricarum ignaros prorsus fuisse: cui quidem rei argumento sunt poëmata ipsius Metochitae, viri quidem docti, sed versificatoris pessimi, cuius sepulchro nefas fuit bonum epigramma inscribi. BOIVIN.

Pag. 475, 8. *Πρὸς ἀβύσσους πυθμένας*] *Τὸ ἀβύσσους* adiective usurpatum videtur. WOLFIUS.

Pag. 482, 1. *Θέρους δὲ ἐπιγενομένου*] Cantacuzenus lib. III. cap. II. scribit Ioannem, cum pater obiit (an. scilicet MCCCLVI.*) Iunii XXV.) novennem fuisse. Proinde natus anno MCCCXXXVII. Laonicus duodennem fuisse ait. DUCANG.

Pag. 482, 11. *Κιντζούστρα*] Videtur legendum *καὶ τζούστρα*. De hac utraque apud Latinos usitatae decursionis ac monomachiae ludicrae specie dissertationes duas edidimus ad Ioinvillae historiam, VI. VII. ubi Gregorae et caeterorum scriptorum Graecorum eo spectantes locos multis expendimus, maxime pag. 168. DUCANG. *Καὶ ντζούστρα παρὰ Λατίνοις καλεῖται*] Ita Cod. Regius. At in Wolfiana editione legebatur *Κιντζούστρα*, vox, ut mihi videtur, facta ex Gallico *qui joustera?* Vide et notas Ducangii ad hunc locum. BOIVIN.

Pag. 483, 3. *Τόρνε*] Expressit Gallicum *Tournoi*. DUCANG. *Ὁ δ' ἕτερος τῶν ἀγώνων Τορνεμὲν*] Ita idem Codex Regius, non *Τόρνε μὲν*, ut legebat Wolfius. Facta etiam haec vox ex Gallico vocabulo *Tornement*, vel *Tournoiement*, quod et *Torneamen* et *Tor-*

*) Immo *MCCCXLI. Iunii XV.* et *natus anno MCCCXXXII.* BOIVIN.

neamentum ab infimae Latinitatis scriptoribus dici solet. Cantacuzenus Hist. lib. I. cap. XLII. vocat *Τερνεμέντα*. BOIVIN.

Pag. 483, 7. *Οὕτω μὲν πρότερον· νῦν δὲ συνεχῶς τελουμένου*] Testis est Cantacuzenus eos ludos non fuisse in usu apud Byzantinos, antequam Andronicus iunior uxorem duxisset Annam Sabaudam. *Ἐκ μέντοι Σαβωΐας*, inquit, *οὐκ ὀλίγοι τῶν εὐπατριδῶν εἰς τὴν Ῥωμαίων ἀφικνούμενοι .... τὴν λεγομένην Τζουστρίαν καὶ τὰ Τερνεμέντα αὐτοὶ πρῶτοι ἐδίδαξαν Ῥωμαίους, οὔπω πρότερον περὶ τῶν τοιούτων εἰδότας οὐδέν.* Unde suspicor legendum esse hoc loco apud Gregoram, *τούτου τοίνυν οὔπω μὲν πρότερον, νῦν δὲ συνεχῶς τελουμένου*, id est, *hoc itaque certamen nunquam superiori aetate, at nunc quotidie celebrari solitum.* Nec obstat quod idem Gregoras supra (hoc cap. sect. 1.) dixerit, *saepius iam antea eosdem ludos fuisse ab Andronico editos.* Nam illud, *saepius iam antea*, non pertinet ad superiora saecula, sed ad ipsius Gregorae aetatem. *Οὔπω* in *οὕτω* mutatum passim in codicibus manuscriptis occurrit. Vide lib. XVII. infra cap. II. sect. 1. BOIVIN.

Pag. 483, 13. *Ἀνέγκλητον*] Vide eandem dissertation. VII. pag. 169. 170. DUCANG.

Pag. 483, 21. *Τούτων τοίνυν*] De hoc suscepto bello adversus Alexandrum Bulgarorum regem ab Andronico iuniore, et pace inita, agit Cantacuzenus lib. II. cap. XXVI. XXVII. DUCANG.

Pag. 486, 20. *Ὁ τοῦ Καίσαρος μὲν υἱὸς*] Ioannis Palaeologi, cuius supra meminit lib. IX. cap. XXXVI. filius, Constantini Porphyrogeniti Michaëlis imp. filii nepos. Vide stemma Palaeologorum. DUCANG.

Pag. 488, 24. *Ὁ δέ γε Συργιάννης*] Cantacuzenus lib. II. cap. XXIV. DUCANG.

Pag. 489, 3. *Τζαμπλάκωνος*] Qui magni Papiae dignitate donatus dicitur Cantacuzen. lib. II. cap. XXVII. DUCANG.

Pag. 489, 20. *Βασκαίνειν γὰρ ἔφαμεν αὐτῷ*] Nusquam dixit Gregoras invidisse aulicos Syrgianni. Itaque legendum *ἔφασκεν*, non *ἔφαμεν*. BOIVIN.

Pag. 490, 11. *Καὶ ἡ μήτηρ τοῦ βασιλέως*] Cantacuzen. lib. II. cap. XXVIII. DUCANG. Cantacuzenus Hist. lib. II. cap. XXVIII. eam ait obiisse anno integro et dimidio post obitum senioris Andronici; quem constat mortuum anno Chr. MCCCXXXII. Februar. die XIII. Sic illam oportet obiisse anno Chr. MCCCXXXIII. mense Augusto. BOIVIN.

Pag. 490, 14. *Σὺ δὲ ὦ μέγιστε καὶ θειότατε βασιλεῦ*] Haec oratio exstat in Codice Regio, in quo tamen aliae fere eiusmodi declamationes omissae sunt. BOIVIN.

Pag. 491, 12. *Καθάπερ ἐπὶ στεῤῥᾶς κρηπῖδος*] Wolfio *κρηπὶς* est *crepido.* Sed *crepido consilii* quid sit, non video. BOIVIN.

Pag. 493, 15. *Χολοβάφινον*] Vide Glossar. med. Graecit. in v. *Χολόβαφος*. BOIVIN.

Pag. 495, 12. *Ἥρος δὲ ἐπιστάντος*] Cantacuzenus eod. lib. cap. XXIV. DUCANG. *Ἦρος δ' ἐπιστάντος*] Eodem anno, quo Ioannes Calecas patriarcha creatus est. Proinde anno Chr. MCCCXXXIII. BOIVIN.

Pag. 496, 16. *Διάδοχον τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου.... Ἰωάννην τὸν ἐκ τῆς πόλ. Ἄπρω κατέστ.*] Cantacuzenus Hist. lib. II. cap. XX. eam rem videtur conferre in annum Chr. MCCCXXXI. Gregoras Hist. lib. XVI. cap. IV. Ioannem ait circiter annos XIV. patriarcham fuisse. Cum Gregora consentit Cod. Reg. 3058[4]. fol. 98. ubi legitur, *Ἰωάννης ἔνδοξος καὶ σοφὸς λίαν ὁ Καλέκας ἔτη ιδ'*. At constat ex testimonio non solum Gregorae, sed ipsius quoque Cantacuzeni, abrogatum esse Ioanni Calecae patriarchatum anno Chr. MCCCXLVII. ineunte. Oportet itaque Ioannem creatum esse patriarcham an. Chr. MCCCXXXIII. cum ab an. MCCCXXXIII. ad annum MCCCXLVII. anni numerentur quatuordecim. BOIVIN.

Pag. 497, 19. *Σφράντζης ὁ Παλαιολόγος*] Cantacuzen. cap. 25. Non desunt qui hoc *Σφράντζης* vocabulo Gallicum *Francois* exprimi putant, quod Georgio Sphranzae Historiae scriptori pro cognomento est. DUCANG.

Pag. 499, 19. *Αἰσχρὸν γὰρ ἴσως*] Homer. Il. *β'*. v. 298. DUCANG. *Αἰσχρὸν γὰρ ἴσως κ. τ. λ.*] Homer. Il. II. 298. BOIVIN.

Pag. 501, 12. *Τῷ δ' ἐφεξῆς ἔτει*] Hic tempora confundere Gregoram observat Pontanus ex Cantacuzeno lib. IV. cap. 8. Missi enim hi duo episcopi anno 1349. Ioanne Palaeologo et eodem Cantacuzeno imperantibus, quorum alter Minorita fuit Guilelmus Chissimensis, alter ex ordine Praedicatorum Gaspertus Cenetensis episcopi. De hac legatione copiose egit Waddingus hoc anno. DUCANG. Pontanus ad Cantacuzeni lib. IV. cap. IX. Gregoram temere et iniuria reprehendit, ut *tempora confundentem*, atque eos legatos, qui Cantacuzeno imperante Byzantium venissent, *sub Andronico* pluribus ante annis *missos* affirmantem: dignus ipse gravi reprehensione, qui ignoret an. Chr. MCCCXXXIII. Andronico imperante, antistites duos Latinos a Papa Ioanne XXII. legatos Byzantium venisse, de ecclesiarum concordia acturos. Qua de re exstat epistola Ioannis XXII. data Avenione anno Chr. MCCCXXXIII. Non. Iul. Quod si Cantacuzenus de missis ad Andronicum legatis tacet, de missis ad se multa narrat, non ea est Gregorae sed ipsius Cantacuzeni negligentia. Ducangius in notis Pontanum secutus est. BOIVIN.

Ibidem. *Ἐπίσκοποι δύο*] *Franciscus de Camerino*, Vosprensis, seu Bospori *) archiepiscopus, et *Ricardus* episcopus Cherso-

*) Exstat in Cod. Reg. 2950. pag. 147. inter opuscula Barlaami *ἀπάντησις πρὸς τὰ ἐπιχειρήματα, ἃ πρὸς αὐτὸν εἶπεν ὁ ἀρχιεπίσκοπος Βοσπόρου*. BOIVIN.

nensis. Vide Annales ecclesiast. Odorici Raynaldi, ad an. 1333. num. 17. 18. 19. item ad an. 1334. num. 4. 5. BOIVIN.

Pag. 507, 22. *Ὃ καὶ παρ' αὐτοῖς δὴ τοῖς Ἰταλοῖς . . . . σπουδαζόμενον ἴσμεν*] Graeci Latinis Theologis passim obiiciunt istud cacoëthes argumentandi per syllogismos. Vide annotata ad Vitam Gregorae. BOIVIN.

Pag. 508, 10. *Καὶ οὐχ ἧττον Πλάτωνι τῷ Ἀρίστωνος. θεὸν γάρ φησι νοῆσαι μὲν* etc.] Iustinus Martyr in Paraenetico ad Graecos haec verba non Platoni sed Mercurio tribuit. *Ἑρμοῦ δὲ*, inquit, *σαφῶς καὶ φανερῶς λέγοντος, θεὸν νοῆσαι μέν ἐστι χαλεπὸν, φράσαι δὲ ἀδύνατον.* Idem Iustinus in Apologia I. haec, quae fere idem sonant, Socrati tribuit, *τὸν δὲ πατέρα καὶ δημιουργὸν πάντων οὔθ' εὑρεῖν ῥᾴδιον, οὔθ' εὑρόντα εἰς πάντας εἰπεῖν ἀσφαλές.* BOIVIN.

Pag. 508, 12. *Ὃ δὴ μικρὸν ὁ μέγας ἐν θεολογίᾳ Γρηγόριος ἡγησάμενος*] Vide notas Billii ad illud Gregorii Nazianzeni dictum. BOIVIN.

Pag. 508, 14. *Θεὸν φράσαι μὲν κ. τ. λ.*] Gregor. Naz. orat. II. De Theologia. BOIVIN.

Pag. 509, 5. *Φησὶ γὰρ ὁ Νύσσης Γρηγόριος*] *Ὁμολογοῦμεν γὰρ ἀνεπαισχύντως ἡμεῖς, μήτε τινὰ λόγον διὰ ῥητορικῆς τεθηγμένον ἐπὶ τοὺς ἀγῶνας παρεσκευάσθαι, μήτε δεινότητα διαλεκτικῆς ἀγχινοίας εἰς συμμαχίαν κατὰ τῶν ἀντιτεταγμένων προβάλλεσθαι, ἣ καὶ τὴν ἀλήθειαν πολλάκις εἰς ὑπόνοιαν ψεύδους ἐπὶ τῶν ἀπείρων ἀντιμεθίστησιν.* Gregor. Nyss. lib. II. contra Eunomium, eodem sensu, sed non iisdem verbis. BOIVIN.

Pag. 510, 12. *Σκότος ἀποκρυφὴν κ. τ. λ.*] Iob. cap. XXII. v. 14. BOIVIN.

Pag. 510, 21. *Γρηγόριος κ. τ. λ.*] Ad Evagrium de Divinitate. BOIVIN.

Pag. 511, 14. *Κύριος ἔκτισέ με κ. τ. λ.*] Proverb. cap. IX. v. 22. BOIVIN.

Pag. 511, 15. *Βασίλειος περὶ τῆς ἐμφαινομένης τῷ κόσμῳ σοφ. εἰρῆσθαι*] Basilius Magnus lib. IV. adversus Eunomium, ad illa verba, *ΚΥΡΙΟΣ ΕΚΤΙΣΕ ΜΕ*, *ἀνάγκη οὖν*, inquit, *εἰς τὴν ἀνθρωπότητα αὐτοῦ νοεῖν. εἴποι δ' ἄν τις καὶ τὸν Σολομῶντα περὶ τῆς σοφίας εἰρηκέναι, ἧς καὶ ὁ Ἀπόστολος μέμνηται, εἰπών· ἐπειδὴ γὰρ ἐν τῇ σοφίᾳ τοῦ θεοῦ οὐκ ἔγνω κόσμος διὰ τῆς σοφίας τὸν θεόν.* Fortasse ad ea verba Gregoras respexit. BOIVIN.

Pag. 511, 21. *Φάσκει τὸν λόγον*] Gregor. Naz. oratione II. de Filio. BOIVIN.

Pag. 513, 6. *Εἰπέ μοι, φάσκων κ. τ. λ.*] Gregor. Naz. oratione de Spiritu sancto. BOIVIN.

Pag. 513, 11. *Καὶ ἡμέρας αἰῶνος*] *Dies saeculi*, non, ut vertebat Wolfius, *aeternitatis*. Nam *dies aeternitatis* numerare non magis facile est, quam *in Dei profunda descendere.* BOIVIN.

Pag. 513, 24. Ἐπὶ τῶν ἡμετέρων ὅρων κ. τ. λ.] Gregor. Naz. oratione prima de Filio. BOIVIN.

Pag. 514, 6. Οὐδ' ὀνόματα κ. τ. λ.] Gregor. Naz. ad Evagrium de Divinitate. BOIVIN.

Pag. 515, 8. Ἀποστόλου] Ad Romanos cap. VIII. v. 9. BOIVIN.

Pag. 516, 8. Ὡς σιωπῇ τὰ σφίσι λεγόμενα δέχεσθαι] *Ut quidquid illi dixerint, taciti ipsi admittant*, non, ut interpretabatur Wollius, *ut quidquid dixeris, taciti ferant*. BOIVIN.

Pag. 518, 19. Φησὶν] Gregor. Naz. oratione περὶ δόγματος. BOIVIN.

Pag. 519, 13. Ὅ γε μὴν βασιλεὺς etc.] Vitiosa constructio. BOIVIN.

Pag. 520, 1. Ταῦτα διεξελθὼν ὁμόστοιχα λέγειν ἔδοξα etc.] Leo Allatius de eccles. Occid. et Orient. perp. consens. lib. II. cap. XVI. sect. 2. Pontificis Romani Benedicti XII. ad Robertum Siciliae regem epistolam profert, datam Avenione III. Kal. Sept. an. Chr. MCCCXXXIX. eique epistolae subiungit acta eodem anno inter eundem Benedictum Papam et Andronici iunioris legatos, Barlaamum et Stephanum Dandulum, qui de ecclesiarum concordia acturi Avenionem venerant. Denique, his omnibus velut praestructis, haec ipse addit de suo: *Concordia tamen subsecuta non est, Nicephori Gregorae omnia tum, et favore principis et eloquentiae nervis, susque deque miscentis pervicacia, qui prolixa oratione patriarcham ipsum, Dyrrhachinum episcopum, et alios perplures, seductos, in suam traxit sententiam, ne legati Pontificis audirentur, repudiarenturque omnia, quae concordiam similem stabilire viderentur.* Leo Allatius tempora confundit. Nam oratio illa Gregorae non ad an. Chr. MCCCXXXIX. aut MCCCXL. pertinet, sed ad an. MCCCXXXIII. ut supra dictum est. BOIVIN.

Pag. 520, 8. Καὶ ὁ δεσπότης] Andronici senioris imp. filius secundo genitus ex Anna prima uxore. Vide stemma Palaeolog. et scriptores ibi laudatos. DUCANG.

Pag. 523, 9. Κάρουλον τὸν τῆς Ἰταλίας ῥῆγα] Fallitur Gregoras. Robertus enim tum Italiae imperabat, cum Ioannis XXII. P. P. suasu ipse ac Latini principes invicem convenerunt ad comprimendas crebras Turcorum in Christianorum ditiones excursiones, anno scilicet 1326. DUCANG.

Pag. 525, 10. Οἱ δὲ Ῥόδιοι] Milites ordinis Hospitalis Hierosolymitani, qui Rhodum anno 1310. Turcis abstulerant. DUCANG.

Pag. 525, 12. Ὁ τῶν Κυκλάδων νήσων ἡγεμονεύων] Nicolaus Sanutus, qui Naxi, interdum Aegeopelagi Ducem sese inscribebat. Vide Hist. Franco-Byzant. lib. VII. n. 20. Infra Κυκλάδων νήσων ἀρχηγός. DUCANG.

Pag. 525, 18. Τῆς Μιτυλήνης] Cantacuzen. lib. II. cap. 29. ubi de capta a Catauia Mitylene agit. DUCANG.

Pag. 525, 22. Ὁ τῶν Φωκαίων ἀρχηγὸς Κατάνης] Dominicus Catanias, Andreae qui Phocaeam novam subiugaverat filius, ut est apud Cantacuz. lib. II. cap. 13. Duplex enim fuit Phocaea, altera quam antiquam, altera quam novam vocant, Gregoras παραλίαν. Hanc postremam iure clientelae deinceps ex pacto cum Andronico seniore inito tenuere Cataniae. DUCANG.

Pag. 530, 10. Καντακουζηνὴν] Theodoram Palaeologinam. Vide stemma Cantacuzenorum. DUCANG.

Pag. 531, 15. Καὶ μετὰ βραχὺ συλλαβὼν τοὺς τὴν βασιλ. λάθρα σφετερ.] Anno, ut opinor, Chr. MCCCXXXVII. quanquam ex Cantacuzeni chronologia argui possit factum id esse anno MCCCXXXVI. ut ad paginam sequentem infra statim annotabimus. BOIVIN.

Pag. 534, 2. Μόνους δὲ τοὺς τοῦ Ἀσὰν υἱοὺς etc.] Cantacuzenus lib. III. cap. XVII. testatur eos in carcere fuisse ἐπ' ἔτεσιν ἕξ. Id si verum est, oportet eos in carcerem coniectos fuisse ante annum MCCCXXXVII. siquidem ultimus eius sexennii annus incidit in annum Chr. MCCCXLI. exeuntem, ut ex eodem Cantacuzeno constat. At fortasse Cantacuzenus ad annos Mundi respexit, eosque inchoatos pro completis haberi voluit. Scilicet Asanis liberi in carcere manserunt ab anno Mundi VI. MDCCCXLV. inchoato ad annum Mundi VI. MDCCCL. ineuntem, hoc est per sex annos, quorum primus et ultimus non integri, immo nec dimidii quidem fuerunt. BOIVIN.

Pag. 536, 7. Ἡ δὲ περὶ τὴν κ. τ. λ.] Solaris ponitur a Calvisio Martii die 2. anno Chr. MCCCXXXVII. BOIVIN.

Pag. 536, 9. Βασίλειος] Vide stemma imperatorum Trapezuntinorum. DUCANG.

Pag. 536, 11. Ἐπέμφθη δ' αὐτῷ καὶ σύζυγος Εὐδοκία] Ea *Irene* vocatur infra pag. 424. BOIVIN.

Pag. 536, 13. Ἰωάννης ὁ Κόντος] Hist. Franco-Byzant. lib. VI. n. 27. lib. VII. n. 20. et pag. 320. DUCANG.

Pag. 536, 17. Τῆς δὲ δίκης οὐ σιωπᾶν εἰθισμένης, ἐς τέλος ἐν τοῖς τοιούτοις βιαίως] Male haec interpuncta sunt. Sic autem debent interpungi, τῆς δὲ δίκης οὐ σιωπᾶν εἰθισμένης ἐς τέλος ἐν τοῖς τοιούτοις, βιαίως καὶ οὗτος τοῦ ζῆν ἀπεῤῥάγη, id est, *Cum autem Vindicta ad extremum in his rebus tacere non soleat, violenta morte ipse quoque sublatus est* etc. Aliter Petavius, codicis male interpuncti lectione deceptus. BOIVIN.

Pag. 537, 3. Ἀνωτέρω φθασ.] Lib. IX. cap. IX. sect. 5. BOIVIN.

Pag. 539, 2. Ἀλλὰ τοῦ αὐτοῦ θέρους ἱσταμένου] *Ineunte eadem aestate.* Cantacuzenus Hist. lib. II. cap. XXXIV. victoriam

de Turcis aestate exeunte reportatam affirmat, idque post Aetolicam expeditionem, de qua Gregoras capite VI. infra. BOIVIN.

Pag. 539, 5. *"Ορχανος ὁ 'Ατουμὰν*] Leg. *ὁ 'Ατμὰν*, vel *ὁ 'Οτμὰν*, filius Othmanis, orientalis Bithyniae satrapa, Cantacuzeno lib. III. cap. 9. Hanc Orchanis expeditionem contra Byzantium ad annum 1330. refert Ioannes Villaneus lib. X. cap. 152. DUCANG.

Pag. 539, 8. *Τὴν μὲν ἐξ 'Ιεροῦ*] *Ab Hiero*, non, ut vertebat Wolfius, *a templo*. Vide annotata supra ad pag. 255. C. BOIVIN.

Pag. 543, 9. *Πλείονα τὴν στοργὴν καὶ στεῤῥ. πρὸς τὸν σύζυγον ἔσχε*] *Maiore et firmiore affectu maritum diligebat*, non, *a marito diligebatur*, ut interpretabatur Wolfius, qui legebat *πρὸς τὴν σύζ.* BOIVIN.

Pag. 544, 20. *Διὰ τὴν τοῦ δεσπότου αὐτῶν τελευτὴν*] Cantacuzen. lib. II. cap. 32. 33. DUCANG.

Pag. 545, 16. *Νικομήδεια*] Quam paullo ante manu et armis inexpugnabilem fame expugnare adortus fuerat Orchanes, uti scribit Cantacuzen. lib. II. cap. 26. Ut porro tandem illa capta fuerit, narrat Leunclavius lib. IV. Hist. Musulm. pag. 186. DUCANG.

Pag. 545, 18. *Τῷ μέντοι κατὰ ταῦτα ἐνιαυτῷ οὐδὲν ἱστορίας ἄξιον πέπρακται*] Anno, ut mihi videtur, Mundi VI. MDCCCXLVII. cuius anni quatuor primi menses pertinent ad an. Chr. MCCCXXXVIII., octo reliqui ad an. MCCCXXXIX. BOIVIN.

Pag. 545, 22. *Τῷ δ' ἑξῆς ἔτει*] Anno scilicet Mundi VI. MDCCCXLVIII. cuius pars prima pertinet ad an. Chr. MCCCXXXIX. altera ad an. MCCCXL. BOIVIN.

Pag. 546, 9. *Αὐτόθι κατοικεῖν ἔγνωκε τοῦ λοιποῦ*] Vide lib. XIII. infra cap. VI. sect. 3. BOIVIN.

Pag. 546, 11. *'Ο Πρωτοστράτωρ*] Cantacuzen. lib. II. cap. 34. DUCANG.

Pag. 546, 18. *Τὴν θυγατέρα αὐτοῦ*] Cantacuzen. lib. II. cap. 34. DUCANG.

Pag. 548, 6. *Καὶ καθιστῶσιν ἡγεμόνα τῆς πολιτείας*] Simonem Buccanegram. Vide Ioannem Villaneum lib. XI. cap. 101. lib. XII. cap. 26. Petrum Bizarrum lib. VI. Historiae Genuensis sub anno 1339. DUCANG.

Pag. 548, 24. *Καὶ Βασίλειος*] Vide stemma Trapezuntinorum imperatorum. DUCANG.

Pag. 550, 15. *'Ραΐσας μέντοι μικρὸν ἐς 'Ακαρνανίαν ἀπῄει*] Haec verba ab interprete per incogitantiam omissa fuerant. BOIVIN.

Pag. 551, 13. *Καὶ οἱ μὲν προσεχώρουν τῷ Τζαννχίτῃ* etc.] Cum his coniungenda ea quae leguntur infra lib. XIII. cap. XI. BOIVIN.

Pag. 552, 20. *Καὶ ὅσα τὴν 'Ρωμαίων ἡγεμονίαν ἐνδοξοτέραν καθίστησι*] *Et quaecunque nomina illustriorem faciunt Romani imperii* (id est, *Romanorum imperatorum*) *gloriam*: non, ut vertebat

Petavius, *tum ea praedicare, quibus Romanum imperium illustrius fecerat.* Sic infra, *Εὐχίτας τε ὀνομάζων αὐτοὺς καὶ Ὀμφαλοψύχους, καὶ ὅσα τούτοις ἑπόμενα, Euchitas eos et Omphalopsychos, et aliis eiusmodi nominibus appellans.* BOIVIN.

Pag. 552, 21. *Καὶ (ἵν' ὡς ἐν κεφαλαίῳ ....) αὐτοῦ γὰρ ἅμα τῷ βασιλεῖ*] Vide annotata ad lib. I. pag. 3. C. Petavius hoc loco non assecutus est mentem auctoris, latentem scilicet sub insolenti verborum constructione. Similis constructio occurrit lib. IX. cap. X. sect. 8. BOIVIN.

Pag. 553, 2. *Περὶ ὧν ὕστερον πλατύτερον λέξομεν*] De iis Gregoras nihil amplius dicturus est. BOIVIN.

Pag. 553, 11. *Καὶ ἡ Φωκαέων πόλις*] *Phocaeorum civitas*, non *Phocensium*, ut vertebat Petavius. *Phocenses* sunt populi *Phocidis*, quae est Achaiae pars: *Phocaei*, cives urbis *Phocaeae*; de quibus Horatius,

Nulla sit hac potior sententia: Phocaeorum
Velut profugit exsecrata civitas
Agros atque lares proprios etc. BOIVIN.

Pag. 553, 19. *Καὶ οἱ Ἀκαρνᾶνες*] Cantacuzen. lib. II. cap. 34. DUCANG.

Pag. 554, 3. *Ἡ τοῦ μεγάλου δομεστίκου καθέστηκε σιωπή*] Vel natura taciturnum fuisse significat Cantacuzenum, cui ut successori aut raptori imperii passim adulari videtur: aut, si hoc non vult, ex iis quae desunt in codice, rectius intelligeretur hic locus. WOLFIUS.

Pag. 554, 8. *Ἔαρος δ' ἐπιόντος*] Idem Cantacuzen. lib. II. cap. 40. DUCANG.

Pag. 554, 15. *Τρεῖς ὄντες αὐτοί*] Vertendum ita ut edidimus, non quemadmodum Wolfius. BOIVIN.

Pag. 555, 10. *Ῥάκος Ῥωμαϊκὸν ὑποδύς*] *Habitum indutus Romanum*, id est, *Byzantinum* seu *Graecum*. *Ῥάκος* proprie est *habitus monasticus*. BOIVIN.

Pag. 555, 11. *Καὶ Βαρλαάμ*] Totam Barlaami historiam describit pariter Cantacuzen. lib. II. cap. 39. 40. Gretserus ad eundem Cantacuzen. pag. 925. DUCANG.

Pag. 556, 1. *Τῷ διαλόγῳ*] Exstat in Codice Regio 3284. fol. 242. BOIVIN.

Pag. 556, 18. *Ἡρακλεῖδαι καὶ Κεκροπίδαι*] *Heraclidae*, iunioris Andronici factio; *Cecropidae*, senioris. BOIVIN.

Pag. 556, 13. *Ἀντὶ δὲ Νικηφόρου, Νικαγόρας*] Item *Μητρόδωρος*, pro *Θεόδωρος ὁ Μετοχίτης*. *Ξενοφάνης*, pro *Βαρλαάμ*. Vide Gregorae Vitam huic volumini praefixam. BOIVIN.

Pag. 556, 20. *Κἀντεῦθεν ὑγιέστερα τὰ Λατίνων ἐπιψηφίσηται δόγματα*] Tamen Barlaamus per illud tempus scripsit pro Graecis contra Latinos. Exstant in Cod. Reg. 2950. *Βαρλαὰμ μοναχοῦ*

καὶ φιλοσόφου λόγοι κατὰ τῶν ἐξ ὧν καὶ αὐτὸς εἷλκε τὸ γένος Ἰταλῶν etc. *Barlaami monachi et philosophi orationes adversus Italos, a quibus et ipse genus ducebat.* Eae sunt orationes viginti: quibus praefixum epigramma minime elegans, in quo lector iubetur gratias Deo maximas agere, quod Latinus contra Latinos praeclaras illas orationes scripserit. BOIVIN.

Pag. 557, 16. *Καὶ σφαλλομένης εὐχῆς*] Exstant in Cod. Reg. 2404. fol. 305. v. capita aliquot περὶ προσευχῆς, variis Palamae opusculis subiuncta, addito hoc titulo, τοῦ αὐτοῦ κεφάλαια περὶ προσευχῆς καὶ καρδίας καθαρότητος. Eorum unum, quod et primum in eo codice occurrit, ita habet: Ἐπειδὴ τὸ θεῖον αὐτοαγαθότης ἐστὶ, καὶ ἔλεος αὐτόχρημα, καὶ ἄβυσσος χρηστότητος, μᾶλλον δὲ καὶ τῆς ἀβύσσου ταύτης περιληπτικὸν ὥσπερέχον (fort. ὡς ὑπερέχον) παντός τε ὀνόματος ὀνομαζομένου, καὶ νοουμένου πράγματος, τῇ πρὸς αὐτὸ ἑνώσει μόνῃ τύχοι ἄν τις τοῦ ἐλέους. ἑνοῦται δέ τις τούτῳ τῇ κοινωνίᾳ κατὰ τὸ ἐγχωροῦν τῶν ὁμοίων ἀρετῶν, καὶ τῇ κοινωνίᾳ τῆς κατὰ τὴν εὐχὴν πρὸς τὸν θεὸν δεήσεώς τε καὶ αἰνέσεως. ἀλλ' ἡ μὲν ἀρετῶν κοινωνία, δι' ὁμοιότητα, πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ θείου ἐπιτήδειον τὸν σπουδαῖον πέφυκε κατασκευάζειν, οὐ μέντοι καὶ ἑνοῦν. ἡ δὲ τῆς εὐχῆς δύναμις αὐτὴν ἱερουργεῖ καὶ τελεσιουργεῖ τὴν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ θεῖον ἀνάτασίν τε καὶ ἕνωσιν, σύνδεσμος οὖσα τῶν λογικῶν πρὸς τὸν κτίσαντα κτισμάτων· ὅταν μέντοι τῶν παθῶν καὶ τῶν λογισμῶν δι' ἐμπύρου κατανύξεως ὑπεραναβῇ τὰ τῆς εὐχῆς. τῷ γὰρ ἐμπαθεῖ νῷ ἑνωθῆναι τὸν θεὸν, ἀδύνατον· ὥσθ' ὁ νοῦς, μέχρις ἂν τοιοῦτος ᾖ εὐχόμενος, οὐδὲ τοῦ ἐλέους ἔτυχε· καθόσον δὲ τῶν λογισμῶν ἀνανεύειν δύναται, κατὰ τοσοῦτον καὶ τοῦ πένθους γίνεται· ἀναλόγως δὲ τῷ πένθει, καὶ τοῦ ἐλέους τῆς παρακλήσεως μεταλαγχάνει· κἂν τούτοις ἐγχρονίσας μετὰ ταπεινώσεως, καὶ τὸ παθητικὸν ἅπαν μετασκευάζει τῆς ψυχῆς. Id est, interprete C. V. Cl. Capperonnerio: *Quoniam Deus ipsa per se bonitas est, et misericordia, et bonitatis abyssus; seu potius hanc abyssum comprehendit, utpote qui sit supra id omne quod nominatur et intelligitur, misericordiam consequi nemo potest, nisi quatenus cum ipso Deo unitur. Neque enim cum ipso unitur quispiam, nisi similium, quoad eius fieri potest, virtutum particeps fiat, et laudis ac precum, quas Deo inter orandum fundimus, habeat communionem. Id tamen intercedit discriminis virtutem inter et precationem, quod virtutum communio, propter huiusmodi similitudinem, virum probum ad susceptionem divinitatis aptum efficiat, non vero cum ea uniat; vis autem precum hominis ad Deum subvectionem et unitionem perficiat, consecret, et rationales creaturas cum creatore arctissimo vinculo devinciat: dummodo pravos affectus et peccata per igneam compunctionem transcendat oratio. Nam fieri nequit, ut mens inordinatis affectibus commota cum Deo uniatur. Sicque quamdiu mens orat hoc modo affecta, nondum est*

misericordiam consecuta: sed quantum e peccatis emergere potest, tantum etiam progreditur ad luctum, et pro sui luctus modulo misericordiae consolationem obtinet; ita ut si hoc in statu fuerit humiliter immorata, omnes animae affectus commutet. Caetera, quae proxime subsequuntur, eiusdem argumenti κεφάλαια omitto. Aestimet lector ἐκ τοῦ κρασπέδου τὸ ὕφασμα. BOIVIN.

Pag. 557, 22. Ἧκεν ἡ προθεσμία] Iunii dies XI. ut mox ostendemus. BOIVIN.

Pag. 559, 9. Ἑσπέρας γε μὴν ἰούσης, τὸ θέατρον διελύετο. καὶ ὁ μὲν Βαρλαὰμ etc.] *Caeterum sub vesperam spectaculum illud absolutum est. Ac Barlaamus quidem* etc. Ita vertendum; non, ut vertebat Wolfius: *Caeterum sub vesperam spectaculo illo absoluto, Barlaamus ignominiam illam gravissime ferens, plenis velis in Italiam abiit;* quorum verborum hic videtur esse sensus, *Barlaamum ea ipsa die, qua Concilium habitum sit, plenis velis in Italiam abiisse*, id quod ut absurdum ita etiam falsum est. Constat quippe Barlaamum ex eo aliquamdiu Byzantii substitisse, nec in patriam reversum esse, nisi post obitum Andronici iunioris. Vide Cantacuz. lib. II. cap. XL. pag. 336. BOIVIN.

Pag. 559, 16. Ἔλαθε τῇ ὑστεραίᾳ] Postridie scilicet eius diei, quo Concilium habitum fuerat. Itaque Concilium habitum est die Iunii XI. Nam obiit imperator die Iunii XV. cum dies quatuor continuos aeger decubuisset, ut statim ostendetur. BOIVIN.

Pag. 560, 1. Ἐπὶ τρίτην ἐγγύς που ἡμέραν] Imperator duobus diebus gravi sopore oppressus, tertio excitatus est: tum idem paulo post in soporem relapsus, ad tertium fere diem iacuit. Itaque dies saltem quatuor continuos decubuit. Cantacuzenus quatriduo iacuisse eum in lecto significat. At Pontanus, Cantacuzeni interpres, ex quatuor diebus septem effecit. Nam cum a Cantacuzeno ὑστεραία, δευτέρα, τρίτη, τετάρτη positae forent, atque eae quidem suis quaeque symptomatis distinctae; ipse eam quae Graece δευτέρα esset, *tertiam* vocavit; quae τρίτη, *tertiam a tertia*, id est *sextam* posuit: denique (in fine capitis) eam diem, quae a Cantacuzeno τετάρτη diceretur, non *quartam* interpretatus est, sed *Mercurii diem;* nec advertit, diem Iunii XV. anno Mundi VI. MDCCCXLIX. Christi MCCCXLI. non incidisse in feriam quartam, quae est *Mercurii dies*, sed in feriam sextam, quae est *Veneris*. BOIVIN.

Pag. 560, 3. Κατὰ τὸ ςωμθ] Christi 1341. DUCANG.

Pag. 560, 5. Τὰ τῆς αὐτοκρατορίας ἔτη] Haec, quae cancellis inclusa sunt, cum Wolfius non invenisset in suo Codice, annos imperii viginti assignavit Andronico iuniori. Atque hinc factum puto, ut in ipsa huiusce Historiae inscriptione idem Wolfius summam annorum ampliaverit, numeraveritque annos CXLV. pro CXXXVII. ut supra annotavimus ad titul. libri primi. BOIVIN.

Pag. 560, 6. Ἔτη δυοκαίδεκα ἦν] Immo *anni tredecim, et dies viginti duo.* Nam Andronicus iunior Urbis potitus est anno

Mundi VI. MDCCCXXXVI. Christi MCCCXXVIII. ea nocte quae intercessit inter Maii diem XXIII. et XXIV. ut dictum supra lib. IX. cap. VI. et VII. Obiit autem anno Mundi VI. MDCCCXLIX. Christi MCCCXLI. Iunii die XV. BOIVIN.

Pag. 560, 8. *Τῇ δὲ τρίτῃ τοῦ πένθους*] Tertio post novendialia die. Vide supra notata ad lib. X. cap. 1. DUCANG.

Pag. 563, 4. *Ἡμᾶς ἀποδύσασθαι*] Haud scio an desit aliquid, de splendore vestium. Sed si nihil deest, mutationem certe vestitus significat τὸ ἀποδύσασθαι, quasi esset μετενδύσασθαι. WOLFIUS.

Pag. 564, 9. *Οἱ τῆς ἐκκλησίας ἱεροὶ προστάται*] Haec verba ex Gregorae naenia affert Cantacuzen. lib. IV. cap. 24. atque ex iis malam fidem Gregorae carpit. DUCANG.

Pag. 565, 13. *Ἡδὺς καὶ χαρίεις τὸ εἶδος*] Cantacuz. lib. II. cap. 21. extr. de Andronico iun. *πᾶσι γὰρ οὐκ ἐπέραστος μόνον, ἀλλὰ καὶ θαύματος ἄξια ὄψις ἦν.* DUCANG.

Pag. 566, 4. *Ἔτρεφε γὰρ κύνας*] Cantacuzen. lib. I. cap. 5. DUCANG.

Pag. 567, 1. *Ὡς αἱ τοῦ ἐπιπέδου*] Vide Gloss. med. Graecit. in v. *πρόκυψις*. DUCANG.

Pag. 567, 19. *Πυραμίδος*] Vide idem Gloss. in hac voce. DUCANG.

Pag. 568, 12. *Μεγίστων καὶ περιφανῶν οἴκων*] Aedium quae aedi Sophianae adiunctae erant, sacerdotibus et clericis addictae. DUCANG.

Pag. 568, 17. *Φθορὰ καὶ κατάλυσις κατωρχήσατο*] Post haec verba, quibus clauditur liber undecimus, eadem manu in Codice Regio 2558. scriptum legitur: *Ἐν ἔτει ,ςϡη' μηνὶ δεκεμβρίῳ, δ', ἦλθεν ὁ βασιλεὺς κῦρος Ἰωάννης ὁ υἱὸς κυρίου Ἀνδρονίκου τοῦ βασιλέως ἐν Κωνσταντινουπόλει εἰρηνικῶς, προγεγονέτων ὅρκων μετὰ συμφωνιῶν. τῇ δεκάτῃ δὲ τοῦ αὐτοῦ δεκεμβρίου, ἐξῆλθεν ὁ αὐθέντης ἡμῶν ὁ βασιλεὺς κύριος Μανουὴλ, ἀναβὰς εἰς τὰ κάτεργα τῶν Βενετικῶν, καὶ ἀπεδήμησεν εἰς τὴν Φραγγίαν, ἕνεκεν βοηθείας τῆς εἰρημένης Κωνσταντινουπόλεως.* Quae sequuntur, alia manu scripta sunt. *Ἐν ἔτει ,ςϡκγ'. ἰνδικτ. η'. μαρτίου κθ'. ἡμέρᾳ παρασκευῇ μεγάλῃ, ἦλθεν ὁ μακαρίτης βασιλεὺς κύριος Μανουὴλ ἐν τῷ λιμένι τῶν Κεχρεῶν (Κεγχρεῶν), καὶ τῇ η' ἀπριλλίου ἤρξατο ἀνακαθαίρειν καὶ ἀνοικοδομεῖν τὸ ἑξαμίλιον, ὅπερ ἔνι τὸ μῆκος οὐργυιές* (pro *οὐργυιαῖς*) *,γώ. ἀνέστησε δὲ πύργους ἐπ' αὐτῷ ,ρνγ'. εὑρέθησαν καὶ γράμματα ἐν μαρμάρῳ λαξευτὰ, κατὰ τὸ μέρος τὸ ἐν τῇ Ἑλλάδι, λέγοντα οὕτως· ΦΩΣ ΕΚ ΦΩΤΟΣ, ΘΕΟΣ ΑΛΗΘΙΝΟΣ ΕΚ ΘΕΟΥ ΑΛΗΘΙΝΟΥ, ΦΥΛΑΞΗ ΤΟΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΝ, ΚΑΙ ΤΟΝ ΠΙΣΤΟΝ ΑΥΤΟΥ ΔΟΥΛΟΝ ΒΙΚΤΟΡΙΝΟΝ, ΚΑΙ ΠΑΝΤΑΣ ΤΟΥΣ ΕΝ ΤΗ ΕΛΛΑΔΙ ΚΑΤΟΙΚΟΥΝΤΑΣ, ΤΟΥΣ ΕΚ ΘΕΟΥ ΖΩΝΤΑΣ. Ἐν ἔτει ,ςϡνβ'. ἰνδικτ. ζ'. δεκεμβ. κ'. ἦλθεν ὁ μακαρίτης δεσπότης κύριος Κων-*

σταντῖνος εἰς τὸν Μιξηθρὰν, καὶ ἐδιέβη εἰς τὴν πόλιν ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ ὁ μακαρίτης δεσπότης κύριος Θεύδωρος· καὶ μετὰ ταῦτα ἀπῆλθεν ὁ αὐτὸς δεσπότης κύριος Κωνσταντῖνος ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει γεγονὼς βασιλεὺς ἐν τῷ ,ςϡνή ἔτει. BOIVIN.

Pag. 571, 1. *Πρὸ ἐτῶν ἐγγύς που ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα*] Libri undecim priores historiani continent annorum CXXXVII. Vide quae annotavimus ad titulum libri primi. BOIVIN.

Pag. 572, 18. *Ἡλικιώταις ἰδίᾳ γέγονεν εἶναι*] Legendum fortasse, *ἡλικιώταις διαγέγονεν εἶναι.* Sic lib. XIII. cap. XII. sect. 8. *διαγέγονε κεχρῆσθαι.* BOIVIN.

Pag. 576, 18. *Παρὰ τὴν τῶν Ὁδηγῶν μονὴν*] Usi Augusta triduo mansit post coniugis obitum, in Palatium regressa. Cantacuz. lib. III. cap. 1. Istius aedis mentio in priore Historia non semel occurrit, de qua pluribus egimus in Constantinop. Christ. lib. IV. sect. II. n. 24. DUCANG.

Pag. 576, 21. *Ἔνατον τῆς ἡλικίας*] Natus quippe Ioannes Didymotichi XVIII. Iunii, anno Chr. 1332. uti notat Gregoras lib. X. cap. 3. Vide Cantacuzen. lib. III. cap. 2. DUCANG. *Ἔνατον τῆς ἡλικίας ἔτος ἀμείβοντα*] Verti, *qui tum nonum aetatis annum explebat.* Malim nunc, *excedebat.* Nam et ea est vis verbi *ἀμείβειν*, et huic interpretationi favet id, quod de Ioanne legitur infra lib. XV. cap. XI. sect. 8. ubi dicitur uxorem duxisse Helenam sexdecim annos natus. BOIVIN.

Pag. 576, 22. *Μιχαὴλ*] Vide Famil. Byzant. DUCANG.

Pag. 577, 5. *Ἀλεξίῳ δὲ τῷ Ἀποκαύκῳ*] Exstat in Bibliotheca Regia Codex ingens chartaceus Graecus, quo continentur Opera Hippocratis fere universa. Eius libri initio imagines duae in membranis pictae occurrunt. I. Hippocrates in hemicyclo sedens; dextra calamum, laeva librum tenet resignatum. II. Magnus Dux Apocaucus in cathedra sedet: quem pone stat puer, librum in pluteo apertum manu sinistra apprehensum tenens, et legenti similis. Ad utramque imaginem accessere Hippocratis et Apocauci laudes mutuae, senariis Iambicis comprehensae, eaeque in marginibus tabellarum exaratae. Figuram Apocauci, viri post Cantacuzenum in hac Byzantinae Historiae parte celebratissimi, aeri incidi curavimus, his scilicet notis inserendam. Quoniam autem Apocauco proximus in Codice Regio assidet et eum prior compellat Hippocrates, ideo huius quoque imaginem, Chalcographi manu delineatam, in lucem edimus. Iambos ipsos aeri insculpi non necesse esse duximus, quos typis exprimi facilius foret. Ex iis porro Iambis apparet Apocaucum, quantumvis publicis negotiis districtum, studuisse Medicinae; immo et eiusce artis peritissimum fuisse. Ita quippe Hippocrates pictum in adversa pagina Apocaucum alloquitur:

Ἰατρικῆς μὲν τῆς κρατίστης ἐν τέχναις
Δεινός τις εἷλε τὴν ἐμὴν ψυχὴν ἔρως,
Ἐκ παιδὸς εὐθὺς ἐντακεὶς εὐμηχάνως,
Καὶ προὐπαθῶς ἔχουσαν ἕλκων τὴν φύσιν

Πρὸς συμπαθῆ παίδευσιν ὁλκαῖς ἐμφύτοις.
Καὶ δὴ συνάψας καὶ πυκνοὺς ταύτῃ πόνους,
Ὑπερφυοῦς ἔδοξα τυγχάνειν κλέους,
Καινόν τι θαῦμα χρηματίζων τῷ βίῳ.
Σοφῶς δὲ πᾶσιν ἐκκαλύψας τὴν τέχνην,
Ἱπποκράτεις ἔδειξα συχνοὺς τῷ χρόνῳ,
Δεινὰς ὅτι μάλιστα πρὸς ταύτην φύσεις·
Νόει Γαληνὸν, Ἀέτιον, τοὺς πάνυ,
Τὴν Ἀρεταίου καὶ σοφοῦ Παύλου χάριν·
Μεθ' ὧν Ὀριβάσιος ἡ κλεινὴ φύσις·
Ἄλλοι τε συχνοὶ σύνδρομοι τὴν ἀξίαν,
Ὧν λαμπρὸν ἐμπέφηνε τῷ βίῳ κλέος.
Ἀλλὰ παραιρεῖταί τι τῆς εὐδοξίας
Τὸ τῶν πόνων ἄπληστον, οἷς ὁ πᾶς βίος
Ἄληκτον ἦν σπούδασμα πρὸς τοῦτο βλέπον.
Σὺ δὲ στρατηγὲ τῶν ἀρίστων Αὐσόνων,
Κοινὲ στρατάρχα τῶν διπλῶν στρατευμάτων,
Ὁ γῆν τε καὶ θάλατταν ἀσχέτως τρέχων,
Διεξαγωγεῦ τῶν κατ' αὐτοὺς πραγμάτων,
Ἐπήβολος φρὴν τῶν σοφῶν βουλευμάτων,
Ὁ τῆς δίκης πρύτανις εὐστάθμοις μέτροις,
Ἡ πρὸς λόγους ἄπληστος ἐξόχως φύσις,
Ὁ τεχνικὸς νοῦς πρὸς κτίσεις εὐμηχάνους,
Πῶς εἰς τοσαῦτα κερματίζων τὰς φρένας,
Ὧν εἰς ἕκαστον ἀρκέσαι τις ἂν μόλις,
Καὶ λαμπρὸς οὕτω τοῖς πᾶσιν δεδειγμένος,
Ἔπειτα βλέψας πρὸς μακρὰν οὕτω τέχνην,
Πρὸς ἣν βραχὺς πᾶς ἐστιν ἀνθρώπου βίος,
Οὕτως ἀνείλου θᾶττον αὐτὴν ἢ λόγος;
Καὶ πᾶσαν ἐξέπληξας ἐν τούτῳ φύσιν,
Ὥστε χρόνον τε καὶ λόγους καὶ τὴν φύσιν,
Σπουδήν τε πᾶσαν τὴν ἐμὴν οὐ μετρίαν,
Ὁδοῦ πάρεργον, τοῦτο δὴ τὸ τοῦ λόγου,
Καὶ παιδιὰν ἤλεγξας ὄντα σοῦ σθένους.
Ὄντως ξένην ἄριστε πλουτήσας φύσιν,
Ξένως ἐχρήσω πᾶσι τοῖς κοινοῖς τρόποις·
Καὶ σφόδρα θαυμάζειν με φιλῶν τοῖς λόγοις,
Ἔδειξας ἔργοις ὡς βραχύς τίς μου λόγος.
Τὰς ψυχικὰς γὰρ οὐ νοσήσας δυνάμεις
Ἐκ τῆς ἐνύλου συμφυοῦς διαρτίας,
Εὔρρωστος οὕτω ταῖς ἐνεργείαις ἔφυς,
Τοὺς γνωστικοὺς εἰς ἄκρον εὐεκτῶν τόνους.
Ἀλλ' εὐχαρίστως οἷς φιλεῖς ἡμᾶς ἔχων,
Ὁ πάντα χρηστὸς, ἡ τρισολβία φύσις,
Χάριν θεῷ σὺ τῶν καλῶν εἰδὼς ἔχε,
Παρ' οὗ καλὸν πέφυκεν ἀνθρώποις ἅπαν.

Ita quidem Hippocrates; quem sic contra Apocaucus:

Ἐγὼ σοφῶν κράτιστε τῶν ὑμνουμένων,
Ἀεὶ διαρθρῶν τοῖς λογισμοῖς τὴν) . . . .*
*Καὶ τὴν καθ' ἡμᾶς ἔξερευ**) . . . . .*
Ἐξ ἧς μαθεῖν πάρεστιν ἐνθέους λόγους,
Πολλοῖς μὲν ἔσχον ἐντυχεῖν σοφῶν λόγοις,
*Σοφῶς ἀναπτύσσουσι τὴν***) . . . . .*
Παρ' ὧν ἀφορμὰς δαψιλεῖς ἦν λαμβάνειν,
Πρὸς θαῦμα τοῦ κτίσαντος ἀῤῥήτοις τρόποις.
Ἐπεὶ δὲ τῶν σῶν εὐκλεῶν σπουδασμάτων
Πολύς τις ἔῤῥει θαύματος γέμων λόγος,
Ὡς τῆς ἐν ἡμῖν τοῦ θεοῦ τεχνουργίας
Τοὺς μυστικοὺς τρανοῦντος ἐμφύτους λόγους,
Πολὺν μὲν ἔσχον ἐντυχεῖν τούτοις πόθον,
Λαμπραῖς ἐπ' αὐτοῖς ἐντρυφῶν ταῖς ἐλπίσι.

Tum idem interiectis aliquot versibus,

Ἐπεὶ δὲ καὶ νένευκα λοιπὸν πρὸς πόνους,
Ὡρμημένος τάχιστα πληροῦν τὸν πόθον,
Καὶ δὴ προσέσχον ἐμμελῶς τοῖς βιβλίοις,
Καὶ τὴν ὅλην δέδωκα τῇ τέχνῃ σχέσιν·
Ἀλλὰ τὸ λοιπὸν τίς παραστήσει λόγος;

Reliqua omitto, quae et nimis multa sunt, et ad institutum minus pertinent. Porro Apocaucum legendis Medicorum scriptis deditum fuisse, discimus etiam ex Actuario, qui suos de Methodo medendi libros ei, ad Hyperboreos Scythas legato eunti, nuncupavit. Vide Lambecium de Bibliotheca Caesar. lib. VI. pag. 113. BOIVIN.

Pag. 577, 6. *Καὶ τὴν προσήκουσαν περὶ αὐτὸν δορυφορίαν*] Id ipsum tradit Cantac. lib. I. cap. I. DUCANG.

Pag. 577, 7. *Φονεύσας τὸν βασιλέα*] Cantacuz. lib. III. cap. 18. DUCANG.

Pag. 577, 9. *Ἡ τῷ θείῳ τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνῳ*] Filio secundo genito Andronici senioris imp. de quo in Famil. Byzant. DUCANG.

Pag. 577, 10. *Ἡ Συργιάννῃ*] Cuius ille studiosissimus erat. DUCANG.

Pag. 578, 6. *Καντακουζηνὸν, συνωθῶν τὰ ἐρυθρὰ*] Idem narrat Cantacuz. lib. II. cap. 40. pag. 337. DUCANG.

Pag. 578, 7. *Ἀνάγκην πολλάκις ἐπενεγκόντος τοῦ βασιλέως*] Cantacuz. Hist. lib. II. cap. IX. et XIV. BOIVIN.

Pag. 578, 23. *Τὰς ἐννέα πενθίμους ἡμέρας*] Cantacuzen. *μετὰ δὲ τὴν ἐννάτην τῶν ἐπὶ τοῖς τετελευτηκόσι συνήθως γενομένων ἱλα-*

*) *κτίσιν*, opinor. BOIVIN.
**) Fort. *ἐξερευνῶν σύνθεσιν*. BOIVIN.
***) Fort. *ἡμῶν φύσιν*. BOIVIN.

σμῶν: quibus quidem novem diebus ex coniugibus superstes domi se continebat, ut est apud Codinum de Offic. cap. 21. n. 4. Vide Gloss. med. Graecit. in *Ἔννατα.* DUCANG.

Pag. 579, 3. *Ὁ πατριάρχης*] Cantacuzen. lib. III. cap. 2. ut patriarcha rerum administrationem ambiverit multis enarrat. DUCANG.

Pag. 579, 24. *Ἐμοὶ δ' οὐ τοιούτων*] Conferendus ipse Cantacuzenus lib. III. cap. 4. 5. 6. DUCANG.

Pag. 581, 2. *Τῶν περὶ βασιλείας προτιθ.*] Lib. VIII. c. III. sect. 4. BOIVIN.

Pag. 581, 9. *Φυγὰς ἐς τὴν Θρᾴκην κ. τ. λ.*] Lib. VIII. cap. VI. sect. 4. BOIVIN.

Pag. 581, 22. *Κατὰ τὴν ἑπταετῆ περίοδον ἐκείνην*] *Bellum scilicet avi et nepotis.* Vide quae annotavimus supra ad pag. 262. B. BOIVIN.

Pag. 583, 17. *Τὸν δρόμον τετέλεκα κ. τ. λ.*] Paulus ad Timoth. Ep. II. cap. 4. v. 7. BOIVIN.

Pag. 584, 3. *Ἀπόκαυκος*] Quem *Ἀπόκαυχον* cum *χ* vocat Cantacuzenus. DUCANG.

Pag. 585, 5. *Ἐξ ἀσήμου γένους*] Infra cap. 9. *εἰς γὰρ ὕψος ἐξ ἀσήμου τύχης ἀρθεὶς* etc. lib. XIII. cap. 8. *ἐξ ἁλῶν εἰς τὸ στρατήγιον παρεληλυθώς.* Cantacuz. lib. I. cap. 4. *ἄνδρα γένους μὲν ἀφανοῦς ὄντα, καὶ ταῖς τῶν δημοσίων πράξεσιν ἠσχολημένον. τὴν δημοσίαν γὰρ ἁλῶν τότε τὴν διάθεσιν ἐποιεῖτο.* cap. 23. *τὸν δὲ Ἀπόκαυχον, ἄσημον μὲν ὄντα, καὶ ἐξ ἀσήμων, καὶ οὔπω χθὲς καὶ πρώην τοῖς τῶν δημοσίων φόρων πράκταις ὑπογραμματεύοντα.* Idem lib. III. cap. 14. *οὗτος . . . . ἐκ Βιθυνίας ὡρμημένος, καὶ ἄσημος ἐκ φαύλων φὺς, τὰ πρῶτα μὲν ὑπεγραμμάτευσε πολλοῖς τῶν τὰ δημόσια χρήματα εἰσπραττόντων ὀλίγου ἕνεκα μισθοῦ.* Adde cap. 44. DUCANG.

Pag. 585, 13. *Τῶν Ἐπιβατῶν φρούριον*] Castellum munitissimum, haud procul a Selybria. Cantacuz. lib. I. cap. 24. lib. III. cap. 10. lib. IV. cap. 47. Gregoras ipse infra cap. 9. DUCANG.

Pag. 585, 20. *Τῆς νήσου Πριγκίπου*] Vide Gloss. med. Graecit. in *Πριγκίψ.* DUCANG.

Pag. 586, 7. *Καὶ εἴ τινές που τῶν ἐν τέλει*] Verti, *et si qui ex ducibus.* Malim, *ex proceribus*, vel *ex magistratibus.* BOIVIN.

Pag. 586, 20. *Αἰψά τοι αἷμα κελαινὸν κ. τ. λ.*] Homer. Iliad. I, 303. BOIVIN.

Pag. 590, 14. *Εἰ μὴ γὰρ ταῖς τῶν ἐμῶν διωκτῶν καινοφωνίαις*] Gregoras hunc librum, et quinque deinceps continuos, saeviente in Acindynianos persecutione scripsit, nondum tamen domo inclusus; immo, ut opinor, ante habitam Synodum Palamiticam. Decimum octavum et novem sequentes testatur ipse scripsisse se habita iam Synodo, domi manere iussum et ab monachis custodibus obsessum. Vigesimum octavum, et reliquos usque ad tri-

gesimum octavum, recepta iam libertate, variis temporibus videtur condidisse. BOIVIN.

Pag. 591, 11. *Περσῶν*] Xenoph. lib. I. de Cyri inst. BOIVIN.

Pag. 591, 25. *Τῶν ἔξω σοφῶν*] Cantacuz. lib. III. cap. 5. DUCANG.

Pag. 596, 4. *Καὶ Πελοποννησίων Λατίνων*] Quibus tum praeerat. DUCANG.

Pag. 596, 13. *Μετὰ μέντοι τὰς τοῦ Ἀρκτούρου ἐπιτολὰς*] Anno Christi MCCCXLI. quo anno oriebatur Arcturus die XXVI. vel XXVII. mensis Augusti. Vide Michaëlis Angeli Blondi tabulas annuas. BOIVIN.

Pag. 596, 16. *Ἀλεξάνδρου τοῦ τῶν Μυσῶν βασιλέως*] Is Sismanum Michaëlis decessoris filium, qui post patris caedem Constantinopolin se receperat, sibi in manus tradi tum contendebat, ac renuenti Augustae bellum minabatur. Cantacuzen. lib. III. cap. 7. DUCANG.

Pag. 597, 4. *Ἀμοὺρ*] Cantacuzen. d. cap. *Ἀμοὺρ ὁ τοῦ Ἀλτίνη, τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν δυνατώτατος.* Agit de hoc Satrapa Turcico alibi non semel Laonicus lib. I. pag. 7, 12. Edit. Reg. *Ὀμοὺρ* appellat. Vide Leunclav. in Pandecte Turcico n. 13. Alterius Turcici pariter Satrapae eiusdem nominis meminit Pachymeres lib. X, cap. 25. sub Andronico seniore. DUCANG.

Pag. 597, 5. *Ἀνωτέρω*] Lib. VII. cap. I. sect. 1. BOIVIN.

Pag. 597, 12. *Λυδίας γὰρ καὶ Ἰωνίας οὗτος ὢν ἡγεμὼν*] Illis temporibus Sarchanem Lydiae praefuisse tradit Cantacuzenus Hist. lib. III. cap. IX. Eundem lib. II. cap. XIII. Ioniae Satrapam facit. Itaque Amurius divisum cum Sarchane earum provinciarum imperium habuit. BOIVIN.

Pag. 599, 13. *Ἀπέδρα κ. τ. λ.*] De ea re fusius infra cap. 9. BOIVIN.

Pag. 600, 6. *Ὀμώμοκεν ὅρκον*] Cuiusmodi fuerit istud patriarchae sacramentum, pluribus docet idem Cantacuzen. cap. VI. extremo, ubi de utriusque reconciliatione. DUCANG.

Pag. 600, 10. *Τὴν ταχίστην αὖθις ἐξῄει*] Septemb. die 28. cf. Cantac. lib. III. cap. 16. BOIVIN.

Pag. 601, 7. *Μεθ' ἥλιον περιμένον*] Legendum *μήθ' ἥλιον* etc. Quanquam ne sic quidem satis liquet, quaenam sit mens auctoris. Puto *ἥλιον* hoc loco esse *ipsum tempus*, cuius beneficio discimus quaenam consilia optima sint. BOIVIN.

Pag. 602, 6. *Ἀπόκαυκος γὰρ ἐκεῖνος*] Ut Apocaucus, dum capere imperatorem adolescentem et regnare meditatur, deprehensus in arcem suam Epibatensem fugerit, narrat idem Cantacuzen. cap. 10. DUCANG.

Pag. 603, 15. *Ἐπὶ δυοῖν ἐμακάριζε τούτοις*] An intelligit duas partes consilii ab imperatore dati, ut arcem everteret, et Apocaucum in custodiam daret? BOIVIN.

Pag. 604, 11. Ὑπήντησεν ἐξιὼν ὁ Ἀπόκαυκος] Rem narrat Cantacuz. cap. 16. DUCANG.

Pag. 607, 20. Ἐν Καρὸς ἐτίθετο μοίρᾳ] Proverbium, de quo Zenobius, Suidas, Michaël Apostolius, et alii Paroemiographi. DUCANG.

Pag. 608, 8. Τῶν φημιζομένων δεινῶν] *Eorum malorum, quae fama iam nuntiaverit.* Dubito utrum sic vertendum, an *eorum quae gravia et acerba reputantur.* BOIVIN.

Pag. 608, 17. Μίαν τῶν κεκλεισμένων τοῦ τείχους πυλῶν] Cantacuzen. lib. III. cap. 22. τὴν τοῦ Πορφυρογεννήτου προσαγορευομένην πυλίδα διατεμόντες. DUCANG.

Pag. 608, 19. Ὑπὲρ ἑξήκοντα] Duo et quadraginta, duce Apelmene. Cantacuz. lib. III. cap. XXII. BOIVIN.

Pag. 609, 2. Ἄραντες ἐκεῖθεν] Cantacuz. lib. III. cap. 22. 23. pag. 420. DUCANG.

Pag. 609, 9. Τήν τε τῆς μητρὸς ἄτιμον κάθειρξιν] Cantacuz. lib. III. cap. 22. p. 419. DUCANG.

Pag. 609, 20. Φέρων αὐτῷ βασιλικῶς ἐνσεσημασμένα γράμματα] Cantacuz. lib. III. cap. 24. pag. 424. DUCANG.

Pag. 610, 17. Προφανῆ τὴν σφαγὴν ἐπέσειον αὐτῷ] Id tacet Cantacuzenus cap. 25. DUCANG.

Pag. 611, 7. Ταῦτ' ἄρα καὶ βιασθεὶς] Cantacuz. lib. III. cap. 26. pag. 433. DUCANG.

Pag. 611, 17. Πρῶτον μὲν ἦν] Quae hoc loco desunt, eadem in Codice Vaticano No. CLXIV. desiderari, didici ex doctiss. Viro eodemque amico carissimo Lud. Targnio, qui selectas e multis lectiones dubias rogatu meo cum illo ipso Codice contulit. BOIVIN.

Pag. 611, 18. Ἡμέρα δ' ἦν, καθ' ἣν τὰ τῆς βασιλείας] VIII. Octobr. qua S. Demetrii festum celebrant Graeci et Latini, anno Chr. 1341. Nescio, cur suae inaugurationis diem siluerit ipse Cantacuz. cap. 27. quam pluribus hic refert. DUCANG.

Pag. 611, 20. Τελευταῖον τοῦτον] Primum enim Annae Augustae acclamatum, tum Ioanni filio imperatori, tertio loco Ioanni Cantacuzeno imperatori cum Irene imperatrice, narrat idem Cantacuz. lib. III. cap. 26. Vide eundem Gregoram lib. XIII. cap. 3. DUCANG.

Pag. 612, 6. Ἤμειψε τὴν ἐσθῆτα] Id ipsum ibidem habet Cantacuzenus: de quo more consulendus Codinus de Offic. Palat. cap. 21. DUCANG.

Pag. 612, 11. Κἀμοὶ τὴν αἰτίαν διαπορροῦντι] Hinc apparet quam familiariter Gregoras cum Cantacuzeno, non solum privato, sed etiam imperatore vixerit: qua de re plura diximus in vita ipsius Gregorae. BOIVIN.

Pag. 616, 2. Πρός τε τὸν Κράλην Σερβίας] Stephanum

Duscianum: de quo pluribus egimus in Familiis Dalmaticis pag. 291. DUCANG.

Pag. 616, 3. *Καὶ Ἀλέξανδρον τὸν τῶν Μυσῶν ἀρχηγὸν*] De quo in regum Bulgaricorum serie historica pariter egimus. DUCANG.

Pag. 616, 8. *Ἔστεψε διὰ πάσης σπουδῆς Ἰωάννην*] Ioannis coronatio prius a Cantacuzeno proposita, eo dilata fuerat, quod quidam dicerent haud aequum esse, patre imperatore paulo ante mortuo, filium agitare panegyrim, uti narrat idem Cantacuz. lib. III. cap. 9., quam tandem peractam a Ioanne patriarcha hacce tempestate refert cap. 36. non indicato eiusce coronationis die, quem hic indicat Gregoras, IX. scilicet Novembris, qui, inquit, *ἀνέορτος* fuit, cum ad eiusmodi ceremonias festi ex praecipuis dies deligi solerent. DUCANG.

Pag. 616, 20. *Εἰώθεισαν τὴν τοιαύτην ἡμέραν προκύπτειν*] De ista in pervigilio Natalis Christi *προκύψει* silet Codinus de Offic. Palat. cap. VI. n. I. ubi de eo agit. DUCANG. Vide Ducangii Gloss. med. Graecit. in v. *Πρόκυψις*. BOIVIN.

Pag. 617, 7. *Δεσμωτήριον*] Quo nempe translata fuerat, ut ait Cantacuz. lib. III. cap. XXXVI. pag. 468., cum antea domi custodia adhibita observaretur, ut idem narrat cap. XXII. DUCANG.

Pag. 617, 22. *Τῆς τῶν φώτων παν.*] Epiphania an. Chr. 1342. Ianuar. dies 6. Eo die Cantacuzenus ipse matrem suam obiisse testatur Hist. lib. III. cap. 36. Is est dies *τῶν φώτων* seu *Epiphaniae*. BOIVIN.

Pag. 618, 1. *Ἔκειτο ἡ Καντακουζηνὴ νεκρὰ*] Cuius obitum accidisse scribit Cantacuzenus filius lib. III. cap. XXXVI. pag. 469. VI. Ianuarii, Indict. X. anno ab orbe condito VI. MDCCCL. scilicet Chr. MCCCXLII. DUCANG.

Pag. 618, 15. *Αὕτη ἡ ἀλλοίωσις κ. τ. λ.*] Psalm. 76. BOIVIN.

Pag. 619, 12. *Τὸ γὰρ περίγειον ἐκ περιστροφῆς τοῦ οἰκ. ἐπαναλ. κύκλου*] *Nam cum circuli sui perigeum* etc. Haec interpretatio partim mea est, partim virorum astronomiae peritorum, quos consului. BOIVIN.

Pag. 619, 15. *Ἀκρονύκτ. οὐ μάλα ἐβούλ. παρ. τῇ γῇ τὰς αὐγὰς, πρὶν ἐς μέσ. ἀφικ. τὴν νύκτα τηνικ. τὸν χρόνον*] Verti, *acronycham lucem non prius terrae praebebat illo tempore, quam ad mediam noctem perventum esset.* Malim, *acronycham lucem non prius terrae praebebat, quam mediae noctis tempus advenisset.* BOIVIN.

Pag. 620, 13. *Ἀγγέλους σὺν ἀτιμίᾳ καὶ κουρᾷ πομπευόντων*] Rem narrat Cantacuzenus lib. III. cap. XXXIII. pag. 456. DUCANG.

Pag. 620, 21. *Συχνοὶ τῶν τῆς Ὀρεστιάδος προυχόντων*] Cantacuz. lib. III. cap. XXVIII. pag. 441. DUCANG. *Συχνοὶ τῶν τῆς Ὀρεστιάδος προυχόντων*] Ea est *Adrianopolis*. Codex Reg. 2784. fol. 327. v. ubi de Urbium nominibus mutatis, *Ὀδρυσὸς καὶ Ὀρε-*

στιάς, ἡ νῦν Ἀδριανούπολις. Vide et Leonis Allatii notas ad Georg. Acropol. Histor. cap. XIII. Edit. Reg. pag. 231. BOIVIN.

Pag. 621, 3. Τὸν Ἄγγελον Ἰωάννην] De quo in Famil. Byzant. egimus pag. 259. DUCANG.

Ibidem. Παμφίλου] Cuius urbis meminit Cantacuzenus lib. III. cap. XXX. Vide notata ad Villharduinum. DUCANG.

Pag. 621, 6. Τοῦ παραῤῥέοντος τῇ Ὀρεστιάδι ποταμοῦ] *Hebri.* Vide Cantacuz. lib. III. cap. XXX. pag. 448. 449. DUCANG.

Pag. 622, 23. Ὡς γὰρ ἐπὶ μανδραβόλου] Proverbium, de quo Zenobius, Diogenianus, Suidas, Michaël Apostolius, et alii. DUCANG.

Pag. 623, 3. Πρωτοστράτωρ Θεόδωρος ὁ Συναδηνὸς] Cantacuzen. lib. III. cap. XXXI. cuius alibi non semel meminit. DUCANG.

Pag. 623, 4. Σεῤῥῶν] Cantacuzenus Φερῶν legit, quam urbem in Thraciae Thessaliaeque finibus *Fere* hodie vocant Turci, ut scribit Leunclavius in priore Onomastico Turcico. DUCANG. *Pheras* vocat Cantacuzenus; atque illud eius urbis nomen primitus fuisse, indicat breve Urbium Onomasticon, quod exstat in Cod. Reg. 2990. fol. 70. v. ubi inter alia legitur Φεραὶ, πληθυντικῶς, αἱ Σέῤῥαι, καὶ Φεραῖοι οἱ ἀπὸ ταύτης. BOIVIN.

Pag. 623, 5. Ὁ τοῦ θανόντος βασιλέως ἐξάδελφος, Γὴμ ὁ Ἀρμένιος] *Guido Armenius:* Cantacuzeno (lib. I. cap. LVI.) Συργηντελεζιάνο: eidem (lib. III. cap. XXXI.) Συργὴ ντελευουζιάο: Gallice, *Sire Gui de Lusignam*, seu *de Lesignem.* Erat hic Andronici iunioris ἐξάδελφος. Scilicet Andronicus iunior matrem habuit *Mariam Armenam*, quae et *Ricta* et *Xene* dicta est. *Mariae* autem nepos fuit ex fratre *Guido* iste, qui postea Armeniae rex fuit, ἐκ πατρῴου προσηκούσης αὐτῷ κλήρου τῆς ἀρχῆς, inquit Cantacuzenus Histor. lib. III. cap. XLIX. BOIVIN.

Pag. 624, 20. Τῶν δυοῖν αὐτῆς ἀδελφῶν] De quibus egimus in Famil. Byzantin. pag. 325. ubi Asaninam perstrinximus. DUCANG.

Pag. 624, 23. Εἶχε γὰρ δεσμίους αὐτοὺς] De Manuele id testatur Cantacuzenus lib. III. cap. XLI. quem ait ἐν Βήρᾳ φρουρούμενον ὑπὸ κλοιοῖς fuisse: ex quo emendandus hoc loco Gregoras, qui locum vocat φρούριον τῆς Αὐδήρων μονῆς, et lib. XVI. cap. I. τῶν Ἀδήλων μονὴν, cum legendum sit Βήρας μονῆς. Est enim Βήρα, seu *Vera*, castrum in Thracia ad Hebri seu Marizae ostium, haud procul ab Oeno, ubi monasterium virorum exstitit, ab Isaacio Comneno Andronici Tyranni patre olim exstructum, uti auctor est Nicetas in Andronico lib. I. cap. II. et in Isaacio Angelo lib. IV. cap. VIII. ut et Cantacuzenus lib. III. cap. XXVI. XXXI. XXXIV. LIV. et lib. IV. cap. XLII. quemadmodum a nobis observatum ad Villharduinum n. CCI. a quo *l'Abbeïe de Veroisine* appellatur. DUCANG. Τῆς τῶν Αὐδήρων μονῆς] Graeci recentiores Αὔδηρα et Αὔδειρα scripserunt, pro Ἄβδηρα. Est autem *Abdera* oppidulum

Thraciae maritimum, Democriti patria. Cantacuzenus lib. III. cap. XVII. et cap. XXVI. uxoris suae fratres, non in monasterio *Αὐδήρων*, sed in Castello Bera seu Vera inclusos ait: unde Ducangius Gregoram reprehendit; quem et libro XVI. cap. I. *Ἀδήλων μονὴν* pro *Βήρας μονὴν* dixisse observat. Ego Gregoram lib. XVI. cap. I. locum indicasse existimo plane diversum a Bera Castello. BOIVIN.

Pag. 625, 2. *Ἐπ' ἐγκλήματι καθοσιώσεως*] Vide supra lib. XI. cap. II. sect. 5. BOIVIN.

Pag. 625, 10. *Ἡ βασιλὶς Εἰρήνη, πολλὴν πλουτοῦσα τὴν σύνεσιν καὶ ἀγχίνοιαν* etc.] Cantacuz. lib. III. cap. LVI. *καὶ μεῖζον ἐπιδειξαμένη ἢ κατὰ γυναικεῖον φρόνημα*. DUCANG.

Pag. 626, 8. *Διδυμοτείχου ἐπιτροπὴν παραδοὺς ..... ἀφίκετ' εὐθὺς*] *Didymotichus*, hodie *Dimotuc*, oppidulum est in ripa Hebri fluminis, inter Adrianopolin et Traianopolin situm. Vide Brietii Thraciam cum veterem tum novam. Cantacuzenus Didymoticho egressus est Martii die V. Indict. X. ut ipse testatur Hist. lib. III. cap. XXXII. BOIVIN.

Pag. 626, 10. *Καὶ ὠχύρου τὸ φρούριον, ὃ Πολύστυλον ὀνομαζόμενον* etc.] Cantacuz. lib. III. cap. XXXVII. auctor est eam esse urbem, quam Graeci *Ἄβδηρα* vocabant, Democriti philosophi patriam, de qua rursum agit cap. LXIV. DUCANG. *Καὶ ὠχύρου τὸ φρούριον, ὃ Πολύστυλον ὀνομαζόμενον πάλαι*] Ita etiam Codex Vaticanus. Tamen deesse aliquid suspicor. Certe Cantacuzenus, quod oppidum suo tempore *Polystylum* dicebatur, illud ipsum ait *Abderam* dictum ab antiquis lib. III. cap. XXXVII. Cum Cantacuzeno consentit Onomasticon Urbium, quod exstat in Cod. Reg. 2784. fol. 327. v. ubi legitur *Αὔδειρα, τὸ νῦν Πολύστυλον*. Pro *Αὔδειρα* legendum *Ἄβδηρα*. Vide quae annotavimus paulo supra ad pag. 389. E. BOIVIN.

Pag. 626, 12. *Παρὰ τὰς τοῦ Νέστου ἐκβολὰς*] Ita rursum lib. XIII. cap. I. fluvius, quem alii *Νέσσον* vocant. Vide observata a viro doctissimo Ioanne Harduino ad lib. IV. Plinii sect. XVIII. Nota LIV. DUCANG. *Παρὰ τὰς τοῦ Νέστου ἐκβολάς· ὃς ποταμῶν τῶν ἐν Θράκῃ μέγιστος*] Hodiernis Geographis neque maximum Thraciae flumen est, neque ex Haemo monte oritur. BOIVIN.

Pag. 626, 15. *Χρέλης ὁ Τριβαλλὸς*] De quo Cantacuzenus lib. I. cap. LII. lib. III. cap. XXXI. XXXIII. XXXVIII. etc. DUCANG.

Pag. 626, 18. *Στρουμμίτζαν*] Urbem Macedoniae, quam *Στρομβίτζαν* et *Στρουμπίτζαν* promiscue vocat Cantacuzenus, de qua quaedam attigimus ad Annaeam Alexiadem pag. 382. DUCANG.

Pag. 627, 2. *Τὴν εἰς τοὔμπροσθεν βασιλικὴν εὔκλειαν*] Verti, *cum imperandi gloriam, qua Cantacuzenus antehac floruerat, agnosceret etiamnum* etc. Malim nunc, *cum imperandi gloriam, quae Cantacuzeno posthac futura esset, cogitaret etiamnum* etc. eo praesertim quod apud Gregoram adverbium *ἔμπροσθεν* solet referri ad futurum tempus, non autem ad praeteritum. BOIVIN.

Pag. 627, 4. *Φίλος εἶναι καὶ σύμμαχος αὐτῷ διετείνετο*] Cantacuz. lib. III. cap. XXXII. et XXXIII. DUCANG.

Pag. 627, 14. *Τούτων δ' οὕτως ἐχόντων*] Cantacuz. lib. III. cap. XXXII. DUCANG.

Pag. 627, 17. *Πλέον ἢ πεντακόσιοι*] Cantacuzeno *χίλιοι πρὸς τοῖς ἐπιγενομένοις*. Idem praeterea *ἐπὶ τῆς ἔξω Διδυμοτείχου συνοικίας*, hoc est *in suburbiis* relictos ait octo duces, singulos sagittariis mille praefectos. Hist. lib. III. cap. XXXII. BOIVIN.

Pag. 628, 7. *Τῆς βασιλίδος Εἰρήνης ἀδελφὸς Ἰωάννης ὁ Ἄγγελος*] Vel legendum *Ἰωάννης Ἀσάνης*, vel post *Ἰωάννης* addendum, ut apud Cantacuz. lib. III. cap. XXXII. *καὶ ὁ Ἄγγελος*. Neque enim Ioannes Angelus frater fuit Irenes. Vide quae de eo supra annotamus. DUCANG. Codex Vaticanus plane habet, ut legendum esse admonuimus. Ita accepi ex doctiss. V. Lud. Targnio. BOIVIN.

Pag. 632, 3. *Προσῆλθεν αὐτῷ καὶ ὁ Χρέλης*] Cantacuz. lib. III. cap. XXXVIII. DUCANG.

Pag. 632, 14. *Φρούριον Ῥεντίναν καλούμενον*] Oppidulum Thessalonica unius diei itinere distans. Cantacuz. ibid. et cap. XXXIX. XLV. DUCANG.

Pag. 633, 2. *Καὶ τὸ Μελενίκου .... φρούριον*] Cantacuz. lib. III. cap. XXXVII. XXXVIII. cuius alibi non semel meminit. DUCANG.

Pag. 633, 7. *Ἐμοὶ γὰρ τῶν ζωγράφων ἐκείνους* etc.] Eadem haec infra repetet lib. XXII. Est etiam initium Panegyrici sacri *εἰς τὸν εὐαγγελισμὸν τῆς ὑπεραγίας θεοτόκου*. Vide Indicem Operum Gregorae Rhetoricorum. BOIVIN.

Pag. 633, 21. *Ὑπωπτεύθη μὲν ὁ Συναδηνὸς τὰ βασιλέως φρονῶν*] Id ipsum notat Cantacuz. cap. XXXVIII. pag. 475. DUCANG.

Pag. 634, 1. *Καὶ κινεῖται κατ' αὐτῶν ὁ δῆμος ῥαγδαίως*] Illi nempe, quos loco laudato *Ζηλωτὰς* vocat Cantacuzenus, seu potius ita sese appellasse indicat, qui scilicet reipublicae causam tuebantur, *ὀνόμασι χρηστοῖς τὴν τῆς κακίας ὑπόθεσιν περιπέττοντες*, inquit Gregoras huius lib. cap. X. DUCANG.

Pag. 634, 2. *Ἐν εὐανδρούσῃ καὶ πολυανθρώπῳ πόλει*] Vide Glossar. med. Graecit. in v. *Μεγαλόπολις*, ubi quaedam de Thessalonicae amplitudine attigimus. DUCANG.

Pag. 634, 6. *Γυναικόκαστρον*] Munitio iuxta Thessalonicam exstructa ab Andronico iuniore, atque ita appellata, *ὡς καὶ γυναικείας οὔσης φρουρᾶς, κρείττων ἐσομένη παντοίας πολεμίων προσβολῆς*, inquit Cantacuz. II. 38. DUCANG.

Pag. 634, 9. *Καὶ ὁ Ἀρμένιος Γὴμ*] Cantacuz. lib. III. cap. 38. pag. 477. DUCANG.

Pag. 634, 14. *Ἀλέξιον τὸν Ἀπόκαυκον*] De Apocauco hic silet Cantacuzenus. DUCANG.

Pag. 635, 1. *Καὶ τὴν γνώμην εὐθὺς μετέθετο*] Cantacuz. lib. III. cap. 40. DUCANG.

Pag. 635, 8. *Θέρους μὲν οὖν ἐνειστήκει καιρὸς*] Cantacuz. lib. III. cap. 39. 40. DUCANG.

Pag. 636, 8. *Ἀπῄει συντεταγμένος τὴν ἐπὶ Τριβαλλοὺς ὁ βασιλεὺς*] Cantacuz. lib. III. cap. 41. DUCANG.

Pag. 636, 23. *Δεῦτε δειπνήσωμεν* etc.] *Pergite animo forti, Lacedaemonii. Hodie apud inferos fortasse coenabimus.* Cic. Tuscul. Quaest. lib. I. sect. 101. Vide et huius Historiae lib. XVIII. infra cap. V. sect. 9. BOIVIN.

Pag. 637, 1. *Πέμπει τὸν Κράλην*] Istius legationis ad regem Serviae meminit Cantacuzenus cap. 43. pag. 488. DUCANG.

Pag. 637, 19. *Διβέριος ὄνομα*] Cantacuzeno *Λίβερος*, lib. III. cap. 42. DUCANG.

Pag. 637, 22. *Καὶ ἅμα συνταξάμενος*] *Simulque eo valere iusso* etc. Id hoc loco significat verbum *συντάξασθαι*. Alio sensu supra, *ἀπῄει συντεταγμένος τὴν ἐπὶ Τριβαλλούς*. pag. 395. D. BOIVIN.

Pag. 638, 7. *Ὅταν δι' ἐχθρᾶς*] Euripid. in Phoeniss. BOIVIN.

Pag. 638, 16. *Ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρὸν*] Tres fuere Cantacuzeno filiae, Maria, Theodora et Helena. DUCANG.

Pag. 639, 5. *Σκοπίων . . . . πολίχνιον*] Cantacuz. eodem cap. pag. 490. DUCANG.

Pag. 639, 6. *Ὁ ποταμὸς Ἀξιὸς*] Vide lib. VIII. cap. XIV. sect. 7. BOIVIN.

Pag. 639, 9. *Βαρδάριον*] Vide notas ad Alexiadem p. 229. et Gloss. med. Graecit. in *Βαρδαριῶται*. DUCANG.

Pag. 640, 15. *Περὶ τὰς τοῦ Ὠρίωνος ἐπιτολὰς*] Ab incepto civili bello novem iam menses effluxerant, ut diserte ait Cantacuzenus Hist. lib. III. cap. XLIII. p. 492. Porro bellum ineunte Octobri, an. Chr. MCCCXLI. coeptum fuerat; ut idem Cantacuzenus tradit eiusd. lib. cap. XXII. Itaque et Orionis ortus, et Cantacuzeni cum Crale congressus, referri debent ad ultimos Iunii, vel ad primos Iulii dies, seu ad initium aestatis anni MCCCXLII. BOIVIN.

Pag. 642, 11. *Καὶ ἅμα τὴν τῶν μέχρι Χριστουπόλεως*] Quod quidem a Byzantiis et ab Apocauco oblatum Serviae principi, in causa forte fuit, cur a Cantacuzeno, a quo in foederis societatem sollicitabatur, expetierit, quod se denegasse testatur idem Cantacuzen. lib. III. cap. 43. et 44. Sed et de occidendo Cantacuzeno agitata esse consilia a Servianis optimatibus, indicio esse potest Helenae Serviae Cralis uxoris ad eos habita oratio in eod. cap. 44. DUCANG.

Pag. 642, 13. *Καὶ ὅσα μεταξὺ τῶν πρὸς ἕω τοῦ Ἰονίου κόλπου ψαύει πλευρῶν*] Verba auctoris ita construxi, *καὶ ὅσα μεταξὺ* (supple *τῆς Ἰλλυρίδος κείμενα*) *ψαύει πλευρῶν τοῦ Ἰονίου κόλπου τῶν πρὸς ἕω*, id est, *et quidquid citra Illyricum, attingit latera orientalia Ionici maris.* Quodsi ita construantur, *καὶ ὅσα μεταξὺ τῶν πρὸς ἕω* (supple *κείμενα*) *ψαύει πλευρῶν Ἰονίου κόλπου*, ver-

tendum erit, *et quidquid loci citra* *) *orientales provincias positum, Ionici maris latera attingit:* quam interpretationem praeferendam puto. BOIVIN.

Pag. 643, 16. *Κότον ἴσως ἔχων κ. τ. λ.*] Vide Homer. Iliad. I. 82. BOIVIN.

Pag. 643, 18. *Καθόσα φιλία δίδωσιν ἀκραιφνής*] Obscure dictum; atque, ut apparet, scriptum mendose. Tamen ita etiam in Codice Vaticano scriptum reperit Vir doctissimus. BOIVIN.

Pag. 646, 15. *Συμπέπτωκε τούτῳ πάντα τἀναντιώτατα*] Huius Histor. lib. XVI. cap. I. sect. ult. cap. V. sect. 7. lib. XVII. capp. VI. et VII. lib. XXI. cap. VI. etc. BOIVIN.

Pag. 647, 4. *Τριάκοντά που μόνας ἡμέρας ὡμιληκὼς τῷ Κράλῃ*] Cantacuzenus Cralem convenit circiter illud tempus, quo Orionis sidus oritur, hoc est aestate ineunte, sub exitum mensis Iunii: ut annotatum supra ad pag. 398. E. Idem nunc diebus triginta apud Cralem commoratus esse dicitur; iisque elapsis, venisse obsessum Serrhas, exeunte aestate, immo auctumno ineunte, et instante iam vindemia. Ita diebus triginta totam aestatem videtur conclusisse noster hic Chronologus. Sed fortasse ad illos triginta dies, apud Cralem consumptos, addi etiam debet illud tempus, quod antequam ad urbem Serrhas perventum esset, exercitui cogendo et instruendo, atque ipsi itineri conficiendo impensum fuerit: ut tum demum castra prope eam ipsam urbem posita sint, cum iam aestas tota exiisset. Cantacuzenus Histor. lib. III. cap. XLIX. ait se *στρατιὰν παραλαβεῖν ἤδη παρεσκευασμένην περὶ θέρους ἐκβολάς*. Idem addit, Cralem cum uxore prosecutum esse se usque ad confinia imperii Romani: id quod non satis congruit cum rationibus nostris chronologicis. BOIVIN.

Pag. 647, 9. *Ἐπὶ τὴν πόλιν Σεῤῥῶν*] Atque hoc loco etiam Gregoras *Serrhas* pro *Pheris* praefert, cuius praefecturam habebat Guido Lusinianus, qui ad Armeniae regnum capessendum evocatus, eam nuper dimiserat, uti narrat Cantacuz. lib. III. cap. 49. DUCANG.

Pag. 648, 7. *Ἀμοὺρ ὁ Πέρσης*] Cantacuz. lib. III. cap. 56. pag. 540. DUCANG.

Pag. 652, 13. *Μανουὴλ ὁ Ταρχανειώτης*] Cognomento *Κουρτίκης*. Cantacuz. lib. III. cap. 10. 32. 70. DUCANG.

Pag. 653, 12. *Ἐπὶ τὴν πόλιν Σεῤῥῶν*] De hac altera Serrharum vel Pherarum tentata obsidione silet, opinor, Cantacuzenus. DUCANG.

Pag. 653, 16. *Ὀψόμενός τε καὶ ὀφθησόμενος*] Legendum *ὀψομένῳ τε καὶ ὀφθησομένῳ*. Alioquin esset Soloecismus. BOIVIN.

Pag. 654, 2. *Μέχρι καὶ ἐς πόλιν Στρουμμίτζαν*] Quae urbs,

*) Nota dici id apud Triballos. BOIVIN.

mortuo iam tum Chrele Triballo, in Cralis potestate erat. Vide Cantacuz. lib. III. cap. LIV. pag. 530. BOIVIN.

Pag. 654, 6. *Ὁ γὰρ πρὸ βραχέος ἐπιτροπεύων ἦν Μελενίκου*] Cantacuz. lib. III. cap. XLV. pag. 499. DUCANG.

Ibidem. Μελενίκου φρούριον] Vide supra huius libri cap. I. sect. 3. BOIVIN.

Pag. 655, 4. *Βραχεῖαι μετὰ τοῦτο κ. τ. λ.*] Vide Cantacuzen. lib. III. cap. 57. BOIVIN.

Pag. 655, 8. *Τὴν εἰς Βέῤῥοιαν εἴσοδον*] Cantacuz. lib. III. cap. 58. DUCANG.

Pag. 655, 19. *Τοῦ ἐπιόντος χρόνου πρὸς ἀμοιβὴν δι' αὐτὸν ἀγαθῶν*] Ita etiam legitur in Codice Vaticano, unde haec valde obscura illustraturum me speraveram. BOIVIN.

Pag. 656, 4. *Τῷ δὲ τῶν Τριβαλλῶν ἀρχηγῷ*] Cantacuz. ibid. DUCANG.

Pag. 656, 23. *Βασιλέως πρωτεξάδελφος*] Ioannes Angelus, quem *ἀνεψιὸν* vocat idem Cantacuzenus eod. cap. id est *patruelem*. Erat enim filius sororis patris sui: proinde *πρωτεξάδελφον* improprie appellat, quae vox *patruelis filium* sonat. Vide Gloss. med. Graecit. in *Ἐξάδελφος*, et Famil. Byzant. pag. 249. DUCANG.

Ibidem. Ὁ τοῦ βασιλέως πρωτεξάδελφος] *Imperatoris consobrinus;* non *primus consobrinus*. *πρωτεξάδελφος* idem est atque *ἐξάδελφος*. Quem Gregoras hoc loco *πρωτεξάδελφον* vocat imperatoris Cantacuzeni, eum Cantacuzenus ipse *ἐξάδελφον* vocat Hist. lib. II. cap. 6. et *ἀνεψιὸν* Hist. lib. III. cap. 32. Ducangius, in Glossario mediae et infimae Graecitatis in v. *ἐξάδελφος*, *πρωτεξάδελφον* interpretatur *ἐξανέψιον*, seu *patruelis filium*, et Harmenopuli testimonio utitur, cui tamen *πρωτεξάδελφοι* proximi post *αὐταδέλφους* numerantur, ac *βαθμοῦ τετάρτου* statuuntur; id quod fratribus patruelibus plane convenit. Nec magis favet viro doctissimo Eustathius a Ducangio laudatus in v. *πρωτεξάδελφος*, qui Iliad. *β*. pag. 307. *ἀνεψιοὺς*, *ἢ αὐτανεψίους*, interpretatur *ἐξαδέλφους πρώτους*. BOIVIN.

Pag. 657, 6. *Ἀνωτέρω*] Huius libri cap. III. sect. 6. BOIVIN.

Pag. 657, 20. *Ἀνωτέρω*] Vide lib. XI. cap. III. sect. 3. BOIVIN.

Pag. 658, 10. *Φυγοῦσα*] Vide notas ad lib. XI. cap. VI. sect. 8. BOIVIN.

Pag. 658, 11. *Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐν τοῖς ἑξῆς διαρκέστερον ἀφηγησόμεθα*] Gregoras id quod hoc loco promittit, nusquam praestabit; quanquam de Nicephoro Annae filio, et de rebus Aetolorum, semel credo circa Historiae finem acturus est. BOIVIN.

Pag. 658, 24. *Ναύαρχον ἔχων Ἀλέξιον τὸν Ἀπόκαυκον*] Cantacuz. lib. III. cap. 58. DUCANG.

Pag. 659, 9. *Ποταμοῦ διάβασιν*] *Axii.* Cantacuz. lib. III. cap. 58. 59. DUCANG.

Pag. 660, 13. *Ἀνὴρ δέ τις τῶν ἐγχωρίων*] Cantacuz. lib. III. cap. 59. DUCANG.

Pag. 661, 11. *Ὁ δ' ἀπεκρίνατο· σύνηθες οὐκ εἶναι*] Cantacuz. Hist. lib. III. cap. 59. BOIVIN.

Pag. 661, 13. *Σοὶ ἐξ ἁλῶν εἰς τὸ στατήγιον παρεληλυθότι*] Fuerat nempe Apocaucus primitus salinario vectigali praepositus. Vide notata ad lib. I. cap. 6. DUCANG.

Pag. 663, 1. *Καὶ χρήμασι περιέρχεσθαι τοῖς ἑκάστῳ προσήκουσι τῶν τοῖς ἡγ.*] Ita etiam Codex Vaticanus: nec mirum, cum ex eo Regius descriptus sit. BOIVIN.

Pag. 663, 3. *Ἅπαντά σε*] *Ἃ πάντα σε* etc. Cod. Vatican. BOIVIN.

Pag. 663, 18. *Χεῖλεα μέν τ' ἐδίην' κ. τ. λ.*] Homer. Iliad. XXII. 495. BOIVIN.

Pag. 664, 11. *Δηρόν τε μένειν κ. τ. λ.*] Homer. Iliad. II. BOIVIN.

Pag. 667, 1. *Ἓν ἐξ ἀμφοτέρων πορίζεται κέρδος ὁ στρατηγός*] *Τοῦ γὰρ αὐτοῦ γλιχόμεθα οἵ τε ψευδόμενοι καὶ οἱ τῇ ἀληθείῃ διαχρεώμενοι. οἱ μέν γε ψεύδονται τότε, ἐπάν τι μέλλωσι τοῖσι ψεύδεσι πείσαντες κερδήσεσθαι· οἱ δ' ἀληθίζονταί τι, ἵνα τῇ ἀληθηΐῃ ἐπισπάσωνται κέρδος* etc. Darius apud Herodotum in Thalia. BOIVIN.

Pag. 667, 18. *Ἀνακαλυπτήρια θύειν*] Scitum quid Graecis sit *ἀνακαλυπτήριον*, dies scilicet, quo sponsa sive nova nupta facie retecta prodit. Vide Hesych., Pollucem, et alios. DUCANG. *Νῦν δ' ὥσπερ ἀνακαλυπτήρια θύειν* etc.] Sensum expressi; verba non reddidi. *ἀνακαλυπτήρια θύειν* hoc loco idem est atque *ἀνακαλύπτεσθαι*. Proprie dicitur de novis nuptis, quae quo die flammeolum ponebant, dona a marito et ab amicis mariti accipiebant, dicta idcirco *ἀνακαλυπτήρια*. BOIVIN.

Pag. 669, 21. *Πολλοῦ τινος ἐπρίατο μισθοῦ*] Rem narrat Cantacuzen. lib. III. cap. 61. a quo is Alusianus appellatur. DUCANG.

Pag. 671, 16. *Ὅσαι μὲν οὖν ἁρπαγαί τε*] Cantacuz. lib. III. cap. 62. DUCANG.

Pag. 671, 23. *Καὶ ἡ ναυτικὴ τῶν Περσῶν κατέπλευσε*] Cantacuz. lib. III. cap. 63. DUCANG.

Pag. 672, 4. *Ἐποιήσατο ναύσταθμον*] Ad Clopam, haud procul a Thessalonica. Cantacuzen. cap. 63. extremo. DUCANG.

Pag. 672, 7. *Κατὰ τὸν ἀνάπλουν*] Ventis ad Euboeam retentis, ut ait Cantacuzen. cap. 63. DUCANG.

Pag. 672, 20. *Καὶ τὰ πλείω τῶν Τριβαλλοῖς ὑπεικ. χωρ. ἐκάκωσαν*] Tamen Cantacuzenus ait se operam tum dedisse, *ne quid Cralis provincia detrimenti acciperet.* lib. III. cap. 64. BOIVIN.

Pag. 673, 1. *Τῶν ἐκεῖ πραγμάτων ἐπίτροπον*] Cantacuzen. cap. 64. p. 568. DUCANG.

Pag. 673, 12. *Περσικῆς δυνάμεως ἐντετυχηκὼς ἡγεμόνι*] Hunc congressum narrat ibid. Cantacuz. DUCANG.

Pag. 673, 19. *Οἷς μὲν γὰρ κτήσεις*] Cantacuzen. cap. 64. DUCANG.

Pag. 674, 2. *Καὶ κατὰ τῶν πλουσίων ἡ βασκανία*] Ut in divites ac Urbis primores grassati fuerint Zelotae, pluribus narrat Cantacuz. lib. III. cap. 64. DUCANG.

Pag. 674, 24. *Ζηλωτὰς σφᾶς αὐτοὺς ἐπωνόμαζον*] Vide Gloss. med. Graecit. in hac voce. DUCANG.

Pag. 678, 1. *Ἡ γάρ τοι βασιλεύουσα πόλις*] Atque hic quidem Gregorae locus addendus illis, quos in Constantinopoli Christiana protulimus de eius commodo situ, lib. I. sect. 1. et aliis duobus in hanc sententiam, in notis ad Zonarae Annales p. 149. 162. DUCANG.

Pag. 678, 20. *Μετὰ γὰρ τὸν Κομνηνὸν Ἀλέξιον*] Hunc locum illustravimus tum in Famil. Byzant. pag. 193. tum in notis ad Zonarae Annales p. 146. DUCANG.

Pag. 678, 23. *Ἔγημε νόθον κ. τ. λ.*] Vide supra lib. XI. cap. 8. BOIVIN.

Pag. 678, 24. *Εἰρήνη*] Alibi nominatur *Eudocia.* BOIVIN.

Pag. 680, 13. *Τῶν δ' αὐτῷ προσκειμένων ὄχλων*] Ducangius in additamentis ad Constantinop. Christ. pag. 146. quae edita sunt post notas in Zonaram, vertebat, *Cum vero plebs ei faveret.* Malim, *Ex turba vero plebeia, quae ei favebat.* BOIVIN.

Pag. 682, 12. *Ad Alexium fratrem*] *Michaëlis* scilicet. BOIVIN.

Pag. 682, 13. *Μεταξὺ δυοῖν μειρακίων*] *Duobus iuvenculis interiectis;* nempe *Basilio Alexii filio, et anonymo filio Michaëlis.* BOIVIN.

Pag. 683, 17. *Καφᾶς*] Theodosiam olim appellatam scribit Bizarus lib. VI. Genuensis historiae, ubi istam Caphae obsidionem narrat: ut et Cantacuzen. lib. IV. cap. 26. DUCANG.

Pag. 683, 22. *Εἰωθὸς γὰρ τοῖς Λατίνοις, καὶ μάλιστα τοῖς ἐκ Γενούας*] Froissartus tertio volum. cap. XX. Car par tout vont Genevois, et viennent marchander parmi les treuz qu'ils payent jusqu'a la grant Inde, la terre du Preste Jean, et par tout ils sont bienvenus, pour l'or et l'argent, qu'ils portent les marchandises qu'ils échangent en Alexandrie, au Caire, a Damas, et ailleurs, comme ils besongnent aux Sarrazins. Car ainsy faut il que le monde se gouverne, cequi point n'est en un pais est en l'autre: et pourtant sont cogneues toutes choses, et ceux qui vont le plus loing, et qui plus se aventurent, sont Genevois, et vous dis qu'ils sont par dessus les Venitiens seigneurs des Ports de mer, et les craignent plus et doubtent les Sarrazins qui nulle autre gent par mer, et sont vaillans hommes et de grand fait. Mitto reliqua. DUCANG.

Pag. 684, 17. *Σκυθῶν ἡγεμόνι*] De quibus quidem Scythis, pluribus egit parte I. lib. II. cap. 4. DUCANG.

Pag. 685, 13. *Ἄρτι τοίνυν θρασύτερον* etc.] Cantacuz. ibid. pag. 812. DUCANG.

Pag. 686, 17. *Μακροῦ μεταξὺ τριβομένου*] Biennio continenter obsessam Capham scribit Cantacuz. DUCANG.

Pag. 688, 1. *Τοῦζον*] Ita rursum appellatur lib. XV. cap. 6. At quis hic Tuzus? Neque enim hac tempestate Genuae Dux fuit hac nomenclatura, sed Simon Bocanegra, qui primus ad hanc dignitatem eductus fuit, pulsis nobilibus, quem *Σίμωνα Μπουκανήγραν* vocat loco laudato Cantacuzenus, quomodo etiam Ioannes Villaneus lib. XI. cap. 101. Bizarus, et caeteri Genuensium rerum scriptores. DUCANG. Gregoras proprium viri nomen esse credidit, quod erat dignitatis. Ex Italico *Doge* factum est a Graecis *Τοῦζος*. Nam Graeci mutant aliquando d in τ et g in ζ. BOIVIN.

Pag. 688, 2. *Ἐκ μακέλλης*] *Di mediani de popolo*, inquit Villaneus. DUCANG.

Ibidem. *Πρό γε δυοῖν τοῖν ἐνιαυτοῖν*] Anno MCCCXXXIX. ut aiunt iidem Villaneus et Bizarus. DUCANG. *Πρό γε δυοῖν τοῖν ἐνιαυτοῖν*] An. Chr. MCCCXXXIX. mense Septembri exeunte. Ioan. Villan. lib. XI. cap. 101. BOIVIN.

Pag. 688, 4. *Σπινούλαν*] Is est Galeotus Spinola. Bizar. DUCANG.

Ibidem. *Σερτώριον*] Auriam hic male designat, quem Doriam vulgo vocant. Cantacuzenus loco laudato de Pagano Auria, *ἐκ τοῦ τῶν Ὀρίων γένους*. Is Antonius Auria dicitur Bizaro. DUCANG. Gregoras, ut ex Italico seu Gallico *Doge*, *Τοῦζον*, ita ex Gallico *Sire Dorie*, vel ex Italico *Messer Doria*, *Σερτώριον* fecit. BOIVIN.

Pag. 688, 12. *Καὶ γίνεται δοὺξ ἕτερος*] Ioannes Morta, Bizaro; Gio. de Monterena, Villaneo lib. XII. cap. 36. DUCANG.

Pag. 688, 13. *Ἐξ εὐτελῶν*] Immo, si Bizaro fides, patricii ordinis vir. DUCANG.

Pag. 688, 17. *Αἰγυπτίων ... ἡγεμόνος*] An is Sultanus Aegyptius, cuius epistola ad Cantacuzenum imperatorem scripta legitur apud eundem lib. XIV. an filius illius, cuius hic apud Gregoram mentio, incertum. Certe haec epistola scripta dicitur DCCL. anno Mahometi, qui est Christi MCCCXLIX. proinde paulo post haecce tempora, in quae ea quae hic narrantur incidunt. DUCANG.

Pag. 688, 21. *Καὶ οἱ περὶ τὸν Ἄτλαντα* etc.] De Maurorum hac tempestate in Hispaniam expeditione copiose egit Ioan. Mariana lib. XVI. cap. 6. et seqq. Quaedam etiam attigit Bizarus sub an. MCCCXLVI. DUCANG.

Pag. 689, 2. *Καὶ Βρεττανοὶ δ' ὁμοίως*] Quo loco Gregoras tangit Anglorum in Galliam ingressum sub annum MCCCXLVI. ac praelium Creciacum. DUCANG.

Pag. 689, 17. *Σαλαμίνιοι*] Atqui iidem sunt cum Cypriis. Est enim Salamis *) urbs Cypri. DUCANG.

Pag. 689, 18. *Παρὰ τὸν τῆς Σμύρνης*] Smyrnae a Latinis sub haec tempora expugnatae meminit Cantacuzenus lib. III. cap. 68. Praeterea Ioan. Villaneus lib. XII. cap. 38. Bizarus sub an. MCCCXLIV. DUCANG.

Pag. 692, 9. *Μεθ' ἡμέρας*] Supple *τινάς*. Sic Ephraemius *περὶ ἀρετῆς* cap. VI. *Καὶ μεθ' ἡμέρας προσελθὼν τὸ μειράκιον τῷ ἑαυτοῦ πατρὶ* etc. Cod. Reg. 1905[2]. fol. 26. v. col. 2. l. 9. BOIVIN.

Pag. 692, 10. *Περιθόριον*] Ita rursum cap. IX. Aliis rectius *Περιθεώριον* dicitur urbs Thraciae maritima, ab Anastasio imperatore olim condita, indeque Anastasiopolis dicta, quam destructam instauravit Andronicus Palaeologus senior, et *Περιθεώριον* appellavit, ut scribit Cantacuzen. lib. II. cap. 38. et lib. III. cap. 32. De hac porro obsidione agit idem scriptor lib. III. cap. 64. 65. et 66. DUCANG.

Pag. 692, 14. *Ὅτι προσάγειν*] *Ἔτι προσάγειν* Cod. Vatic. BOIVIN.

Pag. 692, 15. *Ἐπὶ Διδυμότειχον*] Idem Cantacuzen. d. cap. LXVI. DUCANG.

Pag. 693, 8. *Ταῖς ἐκ Βυζαντίου λάθρα* etc.] Syntaxis, *ὑποσχέσεσι ταῖς προσιούσαις λάθρα καὶ συχνὰ ἐκ Βυζαντίου ἄλλοτ' ἄλλοις στρατιωτῶν τῶν ἐς Διδυμότειχον*, pro *ἐν Διδυμοτείχῳ*. Sic infra lib. XV. cap. V. sect. 7. *ἐς Διδυμότειχον ὄντι αὐτῷ*, pro *ἐν Διδυμοτείχῳ* etc. BOIVIN.

Pag. 693, 18. *Ἦρος δ' ἀρχομένου*] Anno scilicet Christi MCCCXL. DUCANG.

Pag. 693, 24. *Τὰς δὲ τοιαύτας ὑποσχέσεις*] Cantacuz. lib. III. cap. 67. DUCANG.

Pag. 694, 17. *Τῆς γραφῆς*] Habacuc. BOIVIN.

Pag. 694, 20. *Ἄρξασθαι μέντοι συνέβη* etc.] De hoc terrae motu videtur egisse Cantacuzen. lib. III. cap. LXXVI. pag. 618. DUCANG.

Pag. 694, 24. *Οἰκίας τε καταπεσεῖν ἐγεγόνει*] In Codice Colbertino (cuius numerus est 6044.) circa finem legitur, *ἔτος ςωνβ', ἰνδικτ. ιβ'. κύκλ. ἡλ. κ'.* (immo *θ'*) *σελήνης κύκλ. ιβ'.* (immo *ιε'*) *ἐγένετο πτῶσις ἐν πόλει.* Itaque haec ruina accidit anno mundi VI. MDCCCLII. Christi MCCCXLIV. Indict. XII. BOIVIN.

Pag. 696, 1. *Κιόνος ἐν ἀγγελικῷ σχήματι* etc.] Istius statuae nescio an alius scriptor meminerit. DUCANG.

Pag. 696, 8. *Τῆς ἑῴας ἀψῖδος*] Vide Constantinopolin Christianam lib. III. et notas nostras ad Zonarae Annales pag. 154. DUCANG.

Pag. 696, 11. *Λελέξεται*] Lib. XV. cap. 2. BOIVIN.

*) Est etiam insula in sinu Saronico. BOIVIN.

Pag. 697, 20. *Καὶ διαδόχοις ἐνθάδε τῶν θρόνων*] *Θρόνους* vocat *sedem pontificiam* seu *patriarchalem*. Sic infra lib. XV. cap. III. pag. 473. E. BOIVIN.

Pag. 702, 9. *Τῷ βασιλεῖ τὴν θυγατέρα δοῦναι γάμου* etc.] De hoc consilio Apocauchi silet, ni fallor, Cantacuzenus. DUCANG.

Pag. 702, 11. *Λέσβον καὶ Χίον ἀλλαξαμένων σφῶν*] Ita etiam Codex Vaticanus. Sed legendum videtur *ἀλλαξάμενος σφῶν*. BOIVIN.

Pag. 702, 14. *Πῶς τῷ μανιώδει τῆς γνώμης προδεδωκυῖα*] In Codice Vaticano fol. 75. v., inter vocem *γνώμης* et vocem *προδεδωκυῖα*, vacuum est spatium quinque litterarum. Legendum procul dubio *ἡ Ἄννα προδεδωκυῖα*. Omissum nomen formidine fustis, aut etiam maioris poenae. BOIVIN.

Pag. 702, 16. *Ὑπὸ ζηλοτυπίας*] Sic infra lib. XV. cap. IV. sect. 4. omnium malorum caput et causa statuitur *ἡ τῆς βασιλίδος Ἄννης ζηλότυπος καὶ χαιρέκακος γνώμη*. Item ibidem sect. 5. eadem Anna notatur, ut *μὴ δυναμένη παντάπασιν ἀνανῆψαι τοῦ τῆς ζηλοτυπίας πάθους*. BOIVIN.

Pag. 702, 19. *Τοῦ ἔρωτος πείθοντος .... σα βίον* etc.] Paulo plus spatii vacat in Codice Vaticano. Hoc loco Gregoras nescio quem Augustae amorem obscure indicat. BOIVIN.

Pag. 702, 21. *Ψυχὴ γὰρ ἀπαιδαγώγητον ἄγουσα βίον* etc.] Complicatam et perplexis verborum ambagibus involutam auctoris mentem non potui omnino evolvere. BOIVIN.

Pag. 703, 11. *Τήν τε Κομοτηνὴν*] *Κουμούτζηνον* dicitur Cantacuzeno lib. III. cap. 67. 71. et alibi. DUCANG.

Ibidem. *Καὶ τὴν Γρατιανοῦ*] Meminit Cantacuzenus lib. III. cap. 69. captae Gratianopoleos. DUCANG.

Pag. 703, 12. *Μομιτίλου*] Qui mox *Μομιτίλας*. *Μομιτζίλος* vero dicitur Cantacuzeno lib. III. cap. 70. ubi rem narrat. DUCANG.

Pag. 704, 20. *Σύμβολα τῆς δεσποτικῆς ἀξίας οἱ Βυζάντιοι πέμπουσιν*] Atqui despoticae dignitatis insignia demum missa post adeptam ex Cantacuzeno victoriam scribit idem Cantacuzenus. Cuiusmodi vero fuerint despotatus insignia docet Codinus de Offic. Palatii cap. III. DUCANG.

Pag. 705, 6. *Μοσινούπολιν*] De qua egimus ad Villharduinum. DUCANG.

Pag. 705, 17. *Δοκεῖν εἶναι φύεσθαι*] Verbum *εἶναι* videtur suo loco motum fuisse. Legendum fortasse, *αὐτὴν καθ' αὑτὴν εἶναι τὴν ὑπογραφὴν, καὶ δύο μιᾶς τινος ῥίζης δοκεῖν φύεσθαι δένδρα* etc. BOIVIN.

Pag. 705, 21. *Ἔγειραι*] Paul. Ep. ad Ephes. cap. 5. BOIVIN.

Ibidem. *Ὁ καθεύδων, καὶ ἀνάστα*] Iisdem verbis haec refert Cantacuzen. lib. III. cap. 70. DUCANG.

Pag. 705, 22. *Εὐθύς τε διαγρηγορήσαντα .... ἀναστῆναι*] Cantacuzenus Hist. lib. III. cap. 70. ait se, audita in somnis voce

turbatum, statim surrexisse. De citharoedo et de cantilena tacet omnino. BOIVIN.

Pag. 707, 12. *Ἕως τῶν ὑπασπιστῶν εἷς*] Quem Lantzaretum vocat Cantacuzenus lib. III. cap. 70. qui *ἐκ τῶν οἰκετῶν* Cantacuzeni fuisse ait. DUCANG.

Pag. 708, 6. *Τόν τε σατράπην Ἀμοὺρ*] Atqui inde et ex Cantacuzeno lib. III. cap. 86. docemur quis *Marbascianus* Sultanus ille sit apud Ioan. Villaneum lib. XII. cap. 28. quo loco narrat quomodo Smyrnae a Latinis expugnatae sint, qui non alius est ab isto *Amur*, quem Froissartus III. Vol. cap. 22. et 23. *Amourabaquin*, seu distinctis vocibus *Amour Abakin* vocat, seu *Ἀμοὺρ πέκιν*. DUCANG.

Pag. 708, 7. *Κατὰ Σμύρνης ἐπίπλους*] Vide supra lib. XIII. cap. ult. sect. 7. BOIVIN.

Pag. 708, 11. *Τὸ τοῦ Πυθίου φρούριον*] *Ἐμπύθιον* vocat Cantacuzenus lib. III. cap. 71. DUCANG.

Pag. 710, 9. *Ἀνδρονίκῳ τῷ Παλαιολόγῳ*] Is dignitate Protostrator et Stratopedarcha, cuius non semel meminit Cantacuzenus locis indicatis in Famil. Byzant. pag. 254. Cuius mortem recitat lib. III. cap. 71. et rursum Gregoras lib. XVI. cap. 1. DUCANG.

Pag. 710, 18. *Ὁ Γαβαλᾶς Ἰωάννης*] Tum Magnus Logotheta, postea variis auctus dignitatibus. Cantacuzen. lib. III. cap. 72. Illius non semel alibi meminit. DUCANG.

Pag. 710, 23. *Συζεῦξαι τῇ ἑαυτοῦ θυγατρὶ*] Cantacuz. lib. III. cap. 87. DUCANG.

Pag. 714, 11. *Καὶ ὁμηλίκων κηλίδων ἰατρείαν τινὰ*] Verti, *eam esse divinam castigationem.* Vertendum videtur, *aliquam esse divinam castigationem* etc. BOIVIN.

Pag. 714, 20. *Μασσαλιανῶν καὶ Βογομίλων*] Consulendus hic in primis Cantacuz. lib. II. cap. 39. DUCANG. *Καὶ Βογομίλων*] De quibus Anna Comnena, Euthymius Zigabenus, Tollii iter Italicum etc. Vide et lib. XXIX. infra, ubi de Synodo habita in monte Atho. BOIVIN.

Ibidem. *Τά τε γὰρ ἄλλα τὸ ὄρος ὁ Ἄθως* etc.] De laudibus montis Atho multa etiam patriarcha Philotheus Antirrhetic. lib. XII. (Cod. Reg. 1996. fol. 283. v.) ubi Gregoram acriter insectatur, quod et sanctam solitudinis monasticae tranquillitatem, et montem ipsum Atho calumniari ausus sit. *Ὑβρίζει δ' ἀκρατῶς*, inquit, *εἰς τὴν ἱερὰν ἡσυχίαν διὰ τῶν αὐτῆς ἀθλητῶν τε καὶ ἀσκητῶν· μᾶλλον δὲ οὐκ εἰς τὴν ἡσυχίαν μόνην, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀρετὴν ὁμοῦ πᾶσαν, ὅση τε τῆς θεωρίας καὶ ὅση τῆς πράξεως, τὸν ἱερὸν Ἄθω τῷ λόγῳ προθείς, τὸ μόνον ὡς ἀληθῶς ἁπάσης τῆς ἀρετῆς κοινὸν ἐργαστήριον, τῶν καθ' ἡμᾶς τις ἔφη σοφῶν· τὸν τῶν ἑκασταχοῦ τῆς οἰκουμένης, πῶς ἂν εἴποιμι, ὁμολογουμένως ἐξειλεγμένον μάλιστα χῶρον· τὸν ἱερὸν χηραμόν· τὸ μέγα καὶ θαυμαστὸν ὄντως τῆς ἀρετῆς παγκράτιον· τῶν Ὀλύμπου πραγμάτων*

τὸν διαφερόντως νομέα· μᾶλλον δὲ οὐκ οἶδ' ὅ, τι τις ἂν εἰρηκὼς, ἔπειτ' ἀρκέσαι. ἡ γὰρ τῶν ἐποικούντων ἀρετὴ πᾶσαν ὑπερβολὴν ἀμβλύνει. ὃν δήπου καὶ βασιλεὺς ὁ σοφὸς (Cantacuzenus), οὔπω τότε τοῦ σκήπτρου καὶ τοῦ κράτους ἐπειλημμένος, ἄρτι πρώτως ἐπιδεδημηκὼς τοῖς ἐκεῖ, καὶ τὴν ἀρετὴν μεθ' ὑπερβολῆς ἀποθαυμάζων τῶν ἐνοικούντων, „Ἕλληνες μὲν (ἔλεγεν) ἐν μύθοις φασὶν, Ἄτλαντά τινα τῶν μετὰ Κρόνου θεῶν καθῃρημένων, ταύτην ὑπὸ τῶν ἀρξάντων τὴν δίκην κατεψηφίσθαι, τοὺς τῆς γῆς ἀνέχειν κίονας, ὡς ἂν πιέζοιτο τῷ τοσούτῳ βάρει. ἐγὼ δὲ τούτους φαίην ἂν, καὶ τῆς ἀληθείας ἐμοὶ συμμαρτυρούσης, ταύτην τὴν τιμὴν λαχεῖν, τοῦ βίου τῆς πολλῆς φιλοσοφίας ἕνεκα παρὰ θεοῦ, τὸ τὴν γῆν ἀνέχειν, εὐχαῖς ἱλεουμένους αὐτῇ τὸ θεῖον.“ τὸν γοῦν οὕτως ὑπὸ μεγάλων τε καὶ σοφῶν ἀνδρῶν καὶ θαυμαστῶν ὁμοῦ βασιλέων μεθ' ὑπερβολῆς θαυμαζόμενον θαυμαστὸν Ἄθω, διὰ τὸ περιὸν τῆς ἀρετῆς φημι καὶ τῆς ἁγιότητος τῶν προσοίκων (ἐῶ γὰρ νῦν τοὺς πρὸ ἡμῶν συγγραφέας τε καὶ σοφοὺς λέγειν, οὐδὲν ἧττον, εἰ μὴ καὶ μᾶλλον, τῶν νῦν τούτων τεθαυμακότας) ὁ Γρηγορᾶς εἰς μέσους παρηχὼς, ὅπερ ἔφην, οὐδέν φησιν ἀρετῆς ἴχνος διὰ τοῦ οἰκείου Ἀγαθαγγέλου, οὐδὲ μόριον γοῦν ἀγαθοῦ τι καὶ λείψανον παρὰ τοῖς ὁσίοις ἐκείνοις καὶ ὅπῃ οὖν εὑρεῖν, εἰ μὴ καὶ πᾶν φησι τοὐναντίον. Reliqua omitto, quae nimis multa sunt. Porro hinc apparet Gregoram in libris Antirrheticis, quibus Philotheus suos opposuit, aliter prorsus atque in hac Historiae parte de Atho monte locutum fuisse. Cantacuzenus eum montem a Gregora in libris quoque historicis infamatum significat lib. IV. cap. XXIV. p. 802. qua de re in ipsius Gregorae Vita diximus. BOIVIN.

Pag. 721, 19. *Δίκην ὁλκάδων δυοῖν*] *Duas veluti naves*, ecclesiam scilicet et imperium. BOIVIN.

Pag. 722, 15. *Τῶν παλαμναίων*] Palamitae ab adversariis παλαμναῖοι per ridiculum vocabantur. BOIVIN.

Pag. 722, 18. *Καὶ ὅσοι διὰ τὸν χρόνον ἦσαν ἐφεκτικοί*] Ii scilicet qui nolebant de rebus divinis quicquam affirmari temere et indubitanter: quos Palamas in epistola ad Ioannem Gabram, Cod. Reg. 2409. fol. 244. v., his verbis notat: *καὶ πρὶν ἢ καθίσαι, διὰ στόματος ἔῤῥει τὰ τῆς πονηρᾶς ἐνστάσεως ῥήματα, ἣν ἀπὸ τῆς Πυῤῥωνος ἐφεκτικῆς οὗτοι κακῶς ἐπὶ τὰ θεῖα μετήνεγκαν.* BOIVIN.

Pag. 724, 6. *Τούτοις δὴ καὶ τὰ Χαλδαίων ἄντικρυς συνᾴδει*] Chaldaicorum Oraculorum meminerunt Synesius et Plotinus. Fragmenta, a Psello et Plethone collecta et explicata, edidit in lucem Ioannes Opsopoeus Parisiis, an. MDXCIX. ex Bibliotheca Regia. Vide epistolam illi editioni praefixam, ubi Gregoras dicitur Pselli commentarium *legisse, indeque multa verbotenus descripta scholiis suis in Synesii librum περὶ ἐνυπνίων indidisse, auctoris mentione*

*) Ipsa sunt Cantacuzeni verba, Histor. lib. IV. cap. 24. Edit. Reg. pag. 803. BOIVIN.

suppressa. Ioannes Laurentius Philadelphiensis Lydus, quem Iustino et Iustiniano imperantibus floruisse constat ex Photio, laudavit non semel τὰ λόγια in iis scriptis, quorum fragmenta exstant in Codice Regio 3367. Versus ab eo prolatos, quoniam ii in editione Obsopoeana desiderantur, iuvat hoc loco exhibere. Sunt autem hi:

Χρὴ δὲ χαλινῶσαι ψυχὴν βροτὸν ὄντα νοητὸν,
Ὄφρα μὴ ἐγκύρσῃ χθονὶ δυσμόρῳ, ἀλλὰ σαωθῇ.

Ψυχαῖον σπινθῆρα δυσὶ κεράσας ὁμονοίαις,
Νῷ καὶ πνεύματι θείῳ, ἐφ' οἷς τρίτον ἁγνὸν ἔρωτα,
Σύνδετικὸν πάντων ἐπιβήτορα σεμνὸν ἔθηκεν.

Τῆσδε γὰρ ἐν τριάδος κόλποις ἔσπαρται ἅπαντα.
Τῆσδε γὰρ ἐκ τριάδος πᾶν πνεῦμα πατὴρ ἐκέρασσε.

Νύμφαι πηγαῖαι, καὶ ἐνύδρια πνεύματα πάντα,
Καὶ χθόνιοι κόλποι, καὶ ἠέριοι, καὶ ὕπαυγοι
Μηναῖοι, πάσης ἐπιβήτορες ἠδ' ἐπιβῆται
Ὕλης οὐρανίας τε καὶ ἀστερίας καὶ ἀβύσσων.

Haec porro Laurentius Philadelphiensis non Χαλδαϊκὰ λόγια, sed λόγια tantum vocat. Nec aliter Synesius in libro *de insomniis*. BOIVIN.

Pag. 724, 15. Οὐ θυσιῶν σπλάγχνων τε τομαί] Apud Synesium legitur,

Οὐ θυσιῶν σπλάγχνων τ' ὄτομαι etc.

quae lectio bona est, si ὄθομαι legas. Nam ὄτομαι non dicitur. Homer. Il. α'.

σέθεν δ' ἐγὼ οὐκ ἀλεγίζω,
Οὐδ' ὄθομαι κοτέοντος. BOIVIN.

Pag. 725, 7. Ἀλλ' οὐκ Ἀτρείδῃ κ. τ. λ.] Homer. Iliad. I. BOIVIN.

Pag. 726, 10. Ἐς τὸν μέγιστον τῆς τοῦ θεοῦ Σοφίας] Cantacuz. lib. III. cap. LXXX. DUCANG.

Pag. 726, 19. Καὶ περιαγωγὰς κακοδαίμονας] Hoc loco περιαγωγαὶ videntur esse *ignominiosae per compita et fora traductiones*, aut etiam *exsilia et deportationes*. BOIVIN.

Pag. 726, 23. Ἔαρος ἐπιστάντος] Cantacuzen. lib. III. cap. LXXXI. DUCANG.

Pag. 726, 24. Ὁ σατράπης Ἀμούρ] Hic errat Gregoras. Neque enim Amur is tum fuit, sed Orchanes orientalis Bithyniae Satrapa, quique a Paphlagonia usque in Phrygiam imperabat, ut testatur ipse Cantacuzenus non uno loco. Amur vero postmodum cum viginti millibus equitum venit, et Cantacuzeno affuit contra Momitzilam, ut scribit idem Cantacuzenus cap. LXXXVI. DUCANG.

Pag. 728, 3. Θέρους δὲ ἤδη μεσοῦντος] Cantacuz. lib. III.

cap. LXXXVI. DUCANG. *Θέρους δ' ἤδη μεσοῦντος*] Immo *vere exeunte*. Nam Momitilas, cuius clades narratur, quatriduo ante Apocauci caedem debellatus, Apocaucus vero Iunii die undecima caesus est; ut constat ex cap. seq. sect. 1. et 5. Gregoras ver, aestatem, auctumnum et hiemem, non tam aequinoctiis et solstitiis, quam calore, frigore, et propriis cuiusque tempestatis proventibus definivit. BOIVIN.

Pag. 729, 15. *Τοῦ παλαιοῦ παλατίου*] Cantacuzen. lib. III. cap. LXXXVIII. *καὶ τὸ ἐν βασιλείοις τῆς Κωνσταντίνου δεσμωτήριον κατασκευάζει* etc. Idem *τὰ Κωνσταντίνου μεγάλου βασίλεια* vocat. Rem etiam ibidem pluribus narrat. DUCANG.

Pag. 730, 13. *Οὐργιᾶς*] Barbare pro *ὀργυιᾶς*. Vide Glossar. Ducang. BOIVIN.

Pag. 730, 21. *Εἰς λήθης φρούριον*] Vide Procop. de bello Persico lib. I. cap. V. BOIVIN.

Pag. 731, 15. *Ἧκε μεθ' ὕπνον, καὶ τράπεζαν ὀψόμενος,*] Verbum verbo reddidi, nec ausus sum aliter interpungere atque ut in Codice Regio interpunctum erat. Quid sit *τράπεζα* hoc loco, non satis assequor. Fortasse hic sensus est: *Apocaucum diri illius carceris aspectu oculos pavisse, ac vix somno excitatum eo tanquam ad mensam opiparam cucurrisse*. An bis venit; semel, *post somnum*: iterum, *post mensam*? BOIVIN.

Pag. 732, 6. *Οὕτως ὁ δρασσόμενος*] Ad Corinth. I. cap. III. v. 19. BOIVIN.

Pag. 732, 10. *Ὁ Ῥαοὺλ πρῶτος ἁρπάσας*] Alexius forte ille *δοὺξ*, Cantacuzeni causa et ipse carcere damnatus. Idem Cantacuzenus pag. 657. De Raüliorum familia Constantinopoli a Francis orta pluribus egimus ad Alexiadem Annaeam pag. 239. Notarum. DUCANG.

Pag. 735, 18. *Παρὰ τὸν γείτονα συνιόντας ἱππόδρομον*] Quem *Ξυλόκερκον* vocant scriptores, de cuius situ agimus in Constantinopoli Christ. lib. II. sect. I. n. 16. et lib. IV. sect. XIII. n. 25. DUCANG.

Pag. 736, 7. *Πᾶν τὸ Γασμουλικὸν*] De Gasmulis diximus supra ad lib. VI. DUCANG.

Pag. 737, 16. *Ἐς τὴν ἐχομένην τῆς Νέας μονὴν*] Monasterium virorum fuisse indicat cap. seq. *τὰς καλύβας τῶν ἐκεῖ μοναζόντων ἠνδραποδίζοντό τε καὶ διήρπαζον*. Cantacuz. lib. III. cap. LXXXVIII. *ἐπὶ τὸν ἐγγὺς κατέφυγον ναὸν τῶν ἐννέα ταγμάτων προσαγορευόμενον*. De hoc monasterio egimus in Constantinop. Chr. lib. IV. sect. XV. n. 35. Corrupte igitur *Νέα* pro *ἐννέα* dicebant ea aetate Constantinopolitani. Nam alia fuit aedes *Νέα* dicta S. Michaëlis in Magno Palatio sita, de qua pariter multa congessimus in eadem lucubratione lib. II. pag. 127. et in Gloss. med. Latin. in *Aenea*, et in Gloss. med. Graecit. in *Νέα*. DUCANG. *Τῆς Νέας μο-*

νὴν] Cantacuzeno dicitur ναὸς τῶν ἐννέα ταγμάτων, Hist. lib. III. cap. LXXXVIII. pag. 658. BOIVIN.

Pag. 740, 10. Ὁ ἐκ τῆς προτέρας συζύγου] Is Ioannes Apocaucus appellatur a Cantacuzeno lib. III. cap. XCIII. ubi rem eandem narrat. Sed et scribit lib. III. cap. LXXXVIII. duos Apocauci filios, stoliditatem moresque improbissimos patris detestantes, paulo ante ipsius caedem ad ipsum Cantacuzenum transiisse. DUCANG. Ἐπεὶ δ' ὁ ἐκ τῆς προτέρας συζύγου πρῶτος Ἀποκαύκου υἱὸς] In Codice Regio legitur quidem πρῶτος, sed supra syllabam πρῶ eadem manu scriptum legitur τρί: unde dubium est utrum hic legendum sit πρῶτος an τρίτος. Cantacuzenus meminit trium Alexii Apocauci filiorum, quorum duos vivo patre ait ad se transiisse, Hist. lib. III. cap. LXXXVIII. tertium, quem ambigimus utrum maximus an minimus natu fuerit, post patris mortem in suas partes transgressum, a Zelotis Thessalonicae praecipitatum et obtruncatum narrat, eiusdem lib. cap. XCIII. et XCIV. BOIVIN.

Pag. 740, 17. Θεσσαλονικέων χειροῦται ἀκρόπολιν] Quae πόλει τινὶ ἔοικε μικρᾷ, καὶ οἰκήτορας ἰδίους habebat, inquit Cantacuz. cap. XCIV. DUCANG.

Pag. 741, 1. Καὶ τὸν τοῦ Ἀποκαύκου κ. τ. λ.] Cantacuzenus eam rem videtur conferre in annum Christi MCCCXLVI. Hist. lib. III. cap. XCIII. BOIVIN.

Pag. 741, 6. Τὸ τοῦ Βατάτζη Ἰωάννου] Illius meminit Cantacuzenus lib. III. cap. XXIX. Quo loco Ἀχυραϊτῶν προσαγορευομένῳ τάγματι praefectum fuisse tum ait; praeterea cap. XXII. XLVI. LXXVI. et XC. ubi quaedam ex iis quae a Gregora narrantur attigit. DUCANG.

Pag. 741, 7. Πλούσιος ἐξ ἀπογραφικῶν ἐμποριῶν] Qui vectigalia et alios principum reditus exigendos certo constituto pretio redimebant, ii a Latinis medii et infimi aevi scriptoribus *peraequatores*, *recuperatores*, atque etiam *descriptores*; a Graecis ἐξισωταί, ἐπόπται, et ἀναγραφεῖς dicti. Quodnam illorum munus fuerit, docet Ducangius in Glossariis mediae tum Latinitatis tum Graecitatis. Hoc genus negotiationis a Gregora vocatur ἀπογραφικὴ ἐμπορία, quae scilicet constabat redituum ac vectigalium descriptionibus. BOIVIN.

Pag. 741, 18. Περιστάσεως φρούριον] Illud forte quod Τερίστασιν vocat Cantacuzenus lib. III. cap. LXXVI. Aliud memorat cap. LXVI. quod Περιστίτζαν appellat. DUCANG. Placet admodum Ducangii coniectura, qui legendum putat Τεριστάσεως. BOIVIN.

Pag. 741, 21. Ἦν ἐκ Τροίας ἐξηγηκότι] Cantacuzenus, ἐκ Λυδίας περιμένων στρατόν. Cuius tractus Sarchanem Satrapam facit lib. III. cap. XCVI. DUCANG.

Pag. 741, 22. Ὁ Σατράπης Σουλυμάν] Duos hoc nomine memorat Cantacuzenus, alterum Sarchanis filium, Cerasae Phrygiae Satrapam, qui sub haec tempora vel paulo ante in Thracia ex

febre obiit, adeo ut vix is existimari possit Vatatzae gener, quandoquidem cum Vatatzes caesus interiit, adhuc superstes erat Sulymannus iste. Alter est Sulymannus Orchanis filius primogenitus, de quo idem Cantacuzenus lib. IV. cap. IV. XXXIV. et alibi, et Laonicus lib. I. pag. 12. Tertius filius Aitinis. Annales Turcici pag. 314. eius l. Edit. Reg. Carasen ab eo expugnatam scribunt, urbem forte illam cui alter Solymannus imperabat. DUCANG.

Pag. 746, 13. *Μέχρι στενῶν Χριστουπόλεως*] Cantacuzen. lib. I. cap. IV. *Χριστουπόλεως φρούριον, ἅμα μὲν ὂν καρτερὸν ἔκ τε τῆς φύσεως τῆς κατασκευῆς τοῦ τόπου καὶ τῶν τειχῶν, ἅμα δ' ὅτι καὶ ὥσπερ εἴ τι κλεῖθρον κεῖται τῶν κλιμάτων ἑκατέρων μέσον.* Meminit rursum Gregoras hoc cap. *Χριστουπόλεως στενῶν.* DUCANG. Vide notam ad pag. 151. A. supra. BOIVIN.

Pag. 747, 1. *Βασιλέα Ῥωμαίων ἑαυτὸν ἀνηγόρευσε*] Cantacuzen. lib. III. cap. LXXXIX. extremo. DUCANG.

Pag. 747, 8. *Τῶν Σκοπίων πόλεως*] Quam quidem urbem in Regiam deinceps delegit. Cantacuz. lib. IV. cap. XIX. Vide Laonicum lib. I. pag. 14. et Leunclavium in Pand. Turc. DUCANG.

Pag. 747, 9. *Ἀξιὸς*] Vide lib. VIII. cap. IV. sect. 7. et lib. XIII. cap. II. sect. 7. BOIVIN.

Pag. 747, 13. *Καὶ Δέρκου*] *Πόλις ἐν τῇ Δέρκῃ λίμνῃ* Cantacuzeno lib. III. cap. 81. DUCANG.

Pag. 749, 15. *Ἡ μία τῶν αἰθερίων ἁψίδων*] Cantacuzen. lib. IV. cap. 4. DUCANG.

Pag. 750, 10. *Υἱοὶ μητρός μου κ. τ. λ.*] Cant. cant. cap. I. v. 5. et cap. V. v. 7. et Psalm. LXXIII. v. 23. BOIVIN.

Pag. 750, 14. *Βοὴ καὶ θρῆνος ἠγείρετο μείζων*] Videtur Gregoras respexisse ad illa Gregorii Nazianzeni de Anastasiae templo,

Οὐ τόσον, Ἀσσυρίοισιν ὅτ' ἤγετο τηλόθι πάτρης,
Λαὸς δουριαλὴς νηὸν ἔκλαυσε μέγαν. BOIVIN.

Pag. 751, 16. *Καὶ τὰ ἐρείσματα ὁπόσα πρὸς Ἀνδρονίκου τοῦ βασιλέως*] Atque hinc discimus a quo exstructi fuerint muri illi obnitentes quatuor maioribus pilis sustinentibus Hemisphaerium, de quibus egimus in Constantinop. Christ. lib. III. sect. 36. DUCANG.

Pag. 753, 17. *Τὸ δὲ κατ' ἀμφότερα· τό, τ' ἀβούλητον καὶ ὁ πρὸς διόρθ.*] Ita etiam Vaticanum exemplar; ex quo, quae in Regio apographo deessent, suppleturum me sperabam. BOIVIN.

Pag. 755, 6. Annum Christi MCCCXLVI. ascripsimus, quo ineunte datam putamus illam Cantacuzeni ad patriarcham Ioannem epistolam. Huic coniecturae favet ordo ipse rerum narratarum. BOIVIN.

Pag. 756, 2. *Καὶ μὴ πειθόμενον, ἄν τινα*] *Εἶχεν ἄν τινα* Codex Vaticanus, ut accepi ex Cl. V. L. Targnio. BOIVIN.

Pag. 758, 2. *Εἰς μῆκος ἐκτείνας γράμμασι τὴν ἐπιστολὴν*]

More imperatorum Constantinopolitanorum, de quo diximus ad Alexiadem Annaeam pag. 253. Notarum. DUCANG.

Pag. 758, 20. *Τὴν τοῦ βασιλείου κ. τ. λ.*] Vide supra lib. IV. cap. IV. BOIVIN.

Pag. 760, 11. *Ἡ κάμηλος*] Apostolius Centur. IX. Proverb. 70. BOIVIN.

Pag. 760, 19. *Μετὰ τὸ πληγ.*] Apostolius Centur. II. Proverb. 53. et Centur. XIII. Proverb. 98. BOIVIN.

Pag. 761, 17. *Ἀνωτέρω*] Lib. XIV. cap. III. sect. 9. BOIVIN.

Pag. 762, 13. *Βασιλικὴν περιτίθησι τῇ κεφαλῇ ταινίαν*] Cantacuz. lib. III. cap. CXII. init. ubi diem notat festum SS. Constantini et Helenae matris, XII. Kal. Iunii. DUCANG. *Βασιλικὴν περιτίθησι κ. τ. λ.*] Mense Maio. Vide Cantacuz. lib. III. cap. XCV. BOIVIN.

Pag. 762, 15. *Τῶν Ἱεροσολύμων πατριάρχου*] Lazarum vocat ibid. Cantacuzenus. DUCANG.

Pag. 762, 18. *Βιθυνίας σατράπην Ὑρκανὸν*] Qui Ὀρχάνης dicitur Cantacuzeno lib. III. cap. XCV. ubi has nuptias describit; Otomani primi Turcorum hodiernorum auctoris filius, ut scribit Laonicus lib. I. ubi et harum nuptiarum meminit pag. 12. DUCANG.

Pag. 762, 22. *Καὶ τῇ δυνάμει τοὺς κατ' αὐτὸν ἤδη Περσικοὺς ὑπεραίρων σατρ.*] *Τοὺς κατ' αὐτὸν σατράπας* interpretor *sui temporis Satrapas.* Erunt fortasse qui malint *sui generis Satrapas,* vel *vicinos Satrapas.* BOIVIN.

Pag. 762, 24. *Τῇ θυγατρὶ Μαρίᾳ*] Hic errat Gregoras. Nam Theodoram ipsemet vocat Cantacuzenus non semel, ut et alii. Mariam vero primogenitam duxerat Nicephorus Angelus Acarnaniae despota. Vide stemma Cantacuzenicum in Famil. Byzant. pag. 261. DUCANG.

Pag. 763, 18. *Τοῖς περὶ Φιλαδελφίαν σατράπαις*] Sarchanem Philadelphiae Satrapam ab Anna evocatum scribit Cantacuz. lib. III. cap. XCVI. DUCANG.

Pag. 763, 20. *Καὶ τὸ ἔαρ ἐν τούτοις*] Anno 1347. DUCANG. Immo anno 1346. BOIVIN.

Pag. 765, 11. *Ὑπὸ Τούζου*] De quo supra lib. XIII. cap. ult. sect. 2. BOIVIN.

Pag. 765, 16. *Ἐς Χίον τὴν νῆσον*] Ut Chius et utraque Phocaea in Genuensium potestatem venerint, narrat etiam Cantacuzen. lib. III. cap. 95. lib. IV. cap. 11. 12. Bizarus lib. VI. p. 130. sub an. 1346. DUCANG.

Pag. 766, 11. *Ὁ Φακεωλάτος*] Id ipsum refert Cantacuzen. lib. III. cap. 95. DUCANG.

Pag. 767, 5. *Ἦν δ' ὅμως περιδεὴς ὁ Φακεωλάτος*] Quippe proposuerant Genuenses Galataei praemium ac impunitatem ei qui illum morti traderet. Cantacuzen. loco laudato. DUCANG.

Pag. 767, 12. *Τῆς ὀργῆς ἐκείνης*] Causam, cur Anna impe-

ratrix a patriarcha alienata sit, pluribus exponit Cantacuz. lib. III. cap. 98. DUCANG.

Pag. 768, 3. *Διὰ τὴν τοῦ τόμου κατάλυσιν*] De quo quidem Tomo, et Synodo Constantinopolitana, et controversia inter Barlaamum et Gregorium Palamam, fuse egit Cantacuzen. lib. II. cap. 39. 40. ubi consulendus Gretserus. DUCANG.

Pag. 768, 4. *Ἐπεὶ δ' ἔτυχεν .... δέσμιον ἐκ πολλοῦ κατέχουσα τὸν Παλαμᾶν*] Exstant in Codice Regio 2409. cum alia multa Palamae scripta theologica, tum epistolae aliquot apologeticae, in quibus Palamas hanc vitae suae partem fuse enarrat. Inde nos, quae ad Chronologiam pertinebant, selecta quaedam excerpsimus. Sunt autem haec. Palamas coepit suspectus esse circa initia belli civilis A. C. MCCCXLII. Cod. Reg. fol. 296. v. *Περί που τὰ μέσα τῶν πρὸ τοῦ σωτηρίου πάθους νηστίμων ἡμερῶν*, id est, *circiter mediam Quadragesimam*, patriarcha Palamae significat, suspectum eum sibi et Augustae esse, petitque ab eo, ut secum ad hanc veniat, delendae eius suspicionis causa, fol. 295. v. lin. ult. In Dominica Palmarum appellit Byzantium *ὁ Πρῶτος*, id est, *Primus* monasteriorum montis Atho moderator, fol. 296. v. lin. 3. Exacta Dominicae Passionis hebdomade, ac sequenti ineunte, Palamas patriarcham invisit et Augustam, ibid. lin. 6. Statim post Dominicam *τῶν ἁγίων πατέρων*, intra octavam Ascensionis, confert se in monasterium e regione Byzantii situm, ibid. infima pag. Inde, verno tempore, in aliam domum a tumultu nautico remotam transit, fol. 297. lin. 3. Paucis diebus interiectis quaesitus a quodam ecclesiae ministro, nec inventus, in Urbem redit, ibid. lin. 4. Ineunte auctumno Heracleam secedit, et ibi per quatuor menses commoratur, fol. 285. lin. 6. fol. 284. v. in inf. pag. fol. 299. v. in fine pag. Inde A. C. MCCCXLIII. reversus, in aedibus S. Sophiae commoratur per integrum duorum mensium spatium, fol. 284. v. med. pag. Comprehenditur et in custodiam datur *ἔαρος μεσοῦντος*, hoc est, circa initium mensis Maii, fol. 285. lin. 7. Ignatius, patriarcha Antiochenus, Byzantium venit anno post Andronici iunioris mortem tertio completo, A. C. MCCCXLIV. fol. 283. v. lin. 20. Palamas, ad monachos montis Atho scribens A. C. MCCCXLVI., ait se *περικεκλεισμένον ἀκρίτως ἐπὶ δυσὶν ἐνιαυτοῖς ἤδη*, id est, annum iam alterum elapsum esse, ex quo inclusus teneatur, fol. 299. infra med. pag. Nondum eo tempore coacta erat in eum Synodus. Ibid. Ignatius, patriarcha Antiochenus, Byzantio excedit, literis ad patriarcham Constantinopolitanum contra Palamam scriptis, fol. 282. v. lin. 1. Haec Regius ille Codex. Aliquanto post Palamas carcere emissus, anno ipso (ut opinor) MCCCXLVI. Tamen Cantacuzenus lib. III. cap. ult. pag. 699. scribit, Palamam adhuc in carcere fuisse eo tempore quo ipse Urbem cepit; atque eum, cum Andronico Asane eductum e custodia, venisse ad se ait Annae Augustae missu legatum. BOIVIN.

Pag. 768, 11. *Τὴν γνώμην περιφανῶς μετήνεγκε.... τήν τε περὶ τὰ δόγμ. γνώμην ἐκείνου κυροῦσα* etc.] Huc pertinet Palamae ad Augustam epistola, quae exstat in Codice Regio 2409. supra laudato, fol. 53. Ea est eiusmodi.

Γρηγορίου ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης ἐπιστολὴ πρὸς τὴν θεοστεφῆ βασιλίδα, κυρὰν Ἄνναν τὴν Παλαιολογίναν.

Οὐδὲν οὕτως ἀναγκαιότατον οὐδὲ λυσιτελέστατόν τε ἅμα καὶ πρεπωδέστατον τοῖς τοῦ Χριστωνύμου γένους κατ' εὐδοκίαν ἐκ θεοῦ βασιλεύουσιν, ὡς τὸ χρῆσθαι τῇ δυνάμει τῆς ἐκ θεοῦ βασιλείας, ὑπὲρ τῆς ἀϊδίου τοῦ θεοῦ βασιλείας, ἣ παρὰ τῶν νῦν αὖθις ἀντικειμένων ἡμῖν εἰς κτίσμα φρενοβλαβῶς κατασπᾶται. καὶ τοῦτο συνεὶς εἴπερ τις ὁ πολὺς ἐκεῖνος καὶ τὰ πάντα θαυμάσιος ἡμῶν βασιλεὺς, ἔδειξεν ἔργῳ τὴν βασιλείαν ἐκ θεοῦ δεδεγμένος, ἅτε ζῆλον ἔνθεον ὑπὲρ τῆς ἐκείνου βασιλείας ἀνῃρημένος, καὶ κατασπάσας εἰς τέλος τοὺς τὸ ὕψος ἐκείνης ταπεινοῦν ᾑρημένους. τοῦτο καὶ ἡ κρατίστη σὴ βασιλεία, δέσποινα ἡμῶν ἁγία, δι' ὧν ἤδη πράττεις, ἐναργῶς διατελεῖς παριστῶσα· καὶ εἴη σοι τὴν πρᾶξιν εἰς τέλος ἀγαγεῖν, καὶ τοὺς τῇ εὐσεβείᾳ πάλιν, ὡς ἐκείνου μηκέθ' ἡμῖν ὄντος, ἀναιδῶς ἀντιστάντας, εἰς τέλος καθελεῖν, ἵν' ἐκείνῳ, καθάπερ τοῖς ἄλλοις ἀγαθοῖς πᾶσιν, οὕτω καὶ τὸν ὑπὲρ θεοῦ ζῆλον ἰσοστάσιος εἴης. ἐπεὶ δὲ τῷ θεοκινήτῳ ζήλῳ τὴν βασιλικωτάτην ἐν ἀρεταῖς συγκεκραμένην ἔχουσα φρόνησιν, ζητεῖς καλῶς ποιοῦσα μαθεῖν ὡς ἐν ἐπιτόμῳ καὶ κατὰ τὸ ἐγχωροῦν σαφῶς, τὰ παρ' ἡμῶν καὶ τὴν ἀντιθέτων ἡμῶν καὶ φρονούμενα καὶ λεγόμενα περὶ τοῦ θειοτάτου φωτὸς, οὕτω ταῦτ' ἔχει. Καὶ τὴν οὐσίαν τοῦ θεοῦ οἱ ἅγιοι ἔστιν οὗ θεότητα ὀνομάζουσι, καὶ τὸ φῶς καθ' ὃ λάμψας ἀποῤῥήτως ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐπὶ τοῦ Θαβωρίου ὄρους περιήστραψε τοὺς συναναβάντας μαθητὰς, θεότητα ὀνομάζουσιν. ὡς οὖν ἡμῶν ἄκτιστον εἶναι φρονούντων μετὰ τῆς ὑπὲρ πᾶσαν ἔκφανσιν οὐσίας, καὶ τὴν τοῖς ἀξίοις ἐπιφαινομένην ταύτην ἔλλαμψιν, δύο θεότητας ἀκτίστους πρεσβεύειν, ὑπερκειμένην καὶ ὑφειμένην ὁ Ἀκίνδυνος κατηγορεῖ, καθάπερ καὶ ὁ Βαρλαάμ. αὐτὸς δὲ μόνην ἄκτιστον εἶναι λέγει θεότητα, καθάπερ καὶ πρότερον ἐκεῖνος, τὴν οὐσίαν τοῦ θεοῦ· τὴν δὲ θείαν ἐκείνην ἔλλαμψιν, κτιστήν. ἐπεὶ δὲ κτιστὴν εἶναι λέγει τὴν θείαν ἔλλαμψιν ἐκείνην, καὶ ὑφειμένην εἶναι λέγει πάντως. οὐκοῦν δύο λέγει καὶ αὐτὸς θεότητας, ὑπερκειμένην καὶ ὑφειμένην. φανερὸν οὖν ὡς πρὸς ἀπάτην τῶν ἀκουόντων, τὴν ὑπερκειμένην καὶ ὑφειμένην ἡμῶν κατηγορεῖ θεότητα. τοῦτο δέ ἐστιν ἀληθῶς δι' ὃ ἡμῶν κατηγορεῖ, ὅτι τὸ θεῖον καὶ ἀπόῤῥητον ἐκεῖνο φῶς, ὃ κτιστὸν εἶναί φησιν αὐτὸς, ἄκτιστον εἶναι πρεσβεύομεν ἡμεῖς, καθάπερ οἵ τε θεοφόροι πατέρες καὶ Χριστὸς αὐτὸς ὁ κατὰ τοῦτο λάμ-

ψας, καὶ βασιλείαν τοῦ θεοῦ τοῦτο καλέσας, ἐδίδαξαν ἡμᾶς. οὐ γάρ ἐστιν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ δούλη καὶ κτιστή. μόνη γὰρ αὕτη παντὸς μᾶλλον ἀβασίλευτος καὶ ἀήττητος, καὶ χρόνου παντὸς καὶ αἰῶνος ἐπέκεινα. οὕτως οὖν ἡμεῖς ἕνα κατὰ τὸν μέγαν Ἀθανάσιον ἐν μιᾷ θεότητι σέβομεν θεὸν, οὐ κατὰ τὴν οὐσίαν μόνην ἄκτιστον, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰ περὶ τὴν οὐσίαν θεωρούμενα καὶ θεολογούμενα, τὴν δύναμιν, τὴν θέλησιν, τὴν ἀγαθότητα, τὸ φῶς, τὴν ζωὴν, καὶ τὰ τοιαῦτα· καὶ ὡς μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς οὔσης τῶν τριῶν προσώπων καὶ τῆς οὐσίας καὶ τῆς ἐλλάμψεως, καὶ ἁπλῶς πάσης δυνάμεως καὶ ἐνεργείας θείας. ὁ δὲ Ἀκίνδυνος ἀθέσμως εἰς κτιστὰ καὶ ἄκτιστα τὸν ἕνα θεὸν διχοτομεῖ, καὶ εἰς δύο θεότητας ἐκφύλους, καὶ ὄντως ὑπερκειμένην τε καὶ ὑφειμένην, τὴν μίαν κατατέμνει θεότητα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος· τὴν μὲν οὐσίαν τοῦ θεοῦ ὑπερκειμένην λέγων, ὡς μόνην κατ' αὐτὸν ἄκτιστον θεότητα· τὸ δὲ φῶς ἐκεῖνο, ὑφειμένην ὡς κτιστὴν θεότητα. ποιεῖ δὲ κτιστὴν ἐντεῦθεν καὶ τὴν οὐσίαν τοῦ θεοῦ. οὐ γὰρ ἡ ἔλλαμψις κτιστὴ, ἄκτιστον αὐτὸ οὐκ ἔστι. τὸ δὲ πλῆθος τῶν ἄλλων πονηρῶν αἱρέσεων, αἷς ἐντεῦθεν περιπίπτει, ἡ τοῦ νῦν γράμματος συντομία οὐ χωρεῖ. καθάπερ δὲ ὁ Σαβέλλιος, ἐν τῷ μὴ διαφέρειν λέγειν τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν, μὴ ἔχειν υἱὸν τὸν πατέρα ἐδογμάτιζεν, οὕτως ὁ Ἀκίνδυνος, ὅταν λέγῃ μηδὲν διαφέρειν τὴν θείαν ἐκείνην ἔλλαμψιν καὶ ἐνέργειαν τῆς οὐσίας τοῦ θεοῦ, οὐκ ἔχειν φησὶν ἐνέργειαν τὴν οὐσίαν τοῦ θεοῦ. ὁ δὲ τοῦτο λέγων, μετὰ τοῦ Μεσσαλιανὸς εἶναι, καὶ ἀναιρεῖ τελέως τὸν θεὸν, ἑαυτὸν ἄθεον ὑπάρχοντα δεικνύς. τὸ γὰρ μὴ ἔχον ἐνέργειαν, οὐδαμῶς ἐστι κατὰ τοὺς θεολόγους. διὰ τοῦτο τὸ θεῖον ἐκεῖνο καὶ προσκυνητὸν στόμα τοῦ τρισμακαρίστου καὶ ἁγίου μου αὐθέντου καὶ βασιλέως, διὰ τοῦ συνοδικοῦ φησι τόμου· ὡς εἰ καὶ πρὸς τοσοῦτον ὕψος θεωρίας ἀνέδραμον ἐν τῷ Θαβὼρ οἱ τοῦ κυρίου μύσται, χάριν καὶ δόξαν εἶδον θείαν, ἀλλ' οὐ τὴν φύσιν αὐτὴν τὴν χορηγοῦσαν τὴν χάριν. καὶ γὰρ ἴσμεν ἐκείνην, ὑπὸ τῶν θείων λογίων μεμυημένοι, ἀμέθεκτον, ἄληπτον, ἀόρατον, καὶ αὐταῖς ταῖς ὑπερκοσμίοις καὶ ἀνωτάτω δυνάμεσι. νῦν δ' οἱ καταφρονήσαντες καὶ θεοῦ καὶ τῶν ἐκ θεοῦ ἁγίων, καὶ τοῦ ἐκ θεοῦ βασιλέως ἡμῶν ἐκείνου καὶ τῆς συνοδικῆς ἐξετάσεώς τε καὶ ἀποφάσεως, καὶ τῶν ἐπὶ ταύτῃ φρικωδεστάτων δεσμῶν καὶ ἀναθεματισμῶν, ἡμᾶς μὲν οὕτως εὐσεβῶς φρονοῦντας, καὶ τοὺς ἡμῖν ὁμοφρονοῦντας ἀποκηρύττουσιν, Ἀκίνδυνον δὲ καὶ τοὺς οἷος αὐτὸς, τἀναντία δυσσεβῶς φρονοῦντας, συνηγοροῦσι καὶ στηρίζουσι, παντὶ τρόπῳ, κοινωνοὺς ἔχειν καὶ συλλειτουργοὺς σπουδάζοντες. Hanc epistolam puto primordium ac primum velut fundamentum fuisse initae ab Augusta cum Palama adversus patriarcham societatis. BOIVIN.

Pag. 769, 18. *Παύλου*] Ad Galatas cap. I. v. 8. BOIVIN.

Pag. 770, 3. *Κακῶς μὲν ἀφίει κ. τ. λ.*] Hom. Iliad. I. 25. BOIVIN.

Pag. 770, 13. *Ἡμεῖς (λέγων) κ. τ. λ.*] Gregor. Nazianz. Orat. I. BOIVIN.

Pag. 772, 12. *Καὶ ἅμα τῶν ὅρων κ. τ. λ.*] Vide supra lib. XII. cap. VI. sect. 4. BOIVIN.

Pag. 773, 3. *Ἐπεὶ γὰρ*] Conferendus ad hoc caput Cantacuzenus lib. III. cap. 97. et 99. DUCANG.

Pag. 774, 12. *Ἡ χρυσεία καλεῖται*] Novo vocabulo: nam χρυσῆ semper appellatur a scriptoribus Byzantinis: quae quidem porta tum erat obstructa, seu ἀπῳκοδομημένη, uti scribit Cantacuzen. d. cap. 99. quod et infra indicat his verbis, *διώρυττον τὴν χρυσῆν πύλην* etc. DUCANG.

Pag. 774, 21. *Ἐς τοὺς ἄντικρυ τῶν βασιλέων ὑψορόφους οἴκους*] Cantacuzen. *ἐπὶ τὸν Πορφυρογεννήτου κατέλυσεν οἶκον.* Ex quibus Porphyrogennetae aedis situm docemur. DUCANG.

Pag. 775, 1. *Ἦγε δ' ὁ φεβρουάριος τηνικαῦτα τρίτην ἡμέραν*] Capta igitur Constantinopolis a Cantacuzeno III. Febr. anno mundi iuxta Graecos VI. MDCCCLV. Christi MCCCXLVII. Indict. XV. Idem Cantacuz. cap. 100. extremo. DUCANG. Cantacuzeno Hist. lib. III. cap. ult. is dies est Februarii VII. Ait quippe se ab Anna Augusta admissum esse in Palatium Februarii die VIII. Constat autem admissum fuisse postridie quam ingressus in Urbem fuerat. BOIVIN.

Pag. 775, 3. *Τῆς ἀκροπόλεως ταύτης ἐντὸς συγκλεισθεῖσα*] Infra *πῦρ καὶ φρυγάνων φακέλλους ὑφῆψαν τὴν πρὸς τῷ τεμένει Βλαχερνῶν τῆς ἀκροπόλεως πύλην.* Cantacuzen. cap. 100. *τὸ ἐν Βλαχέρναις φρούριον* vocat, de quo copiose egimus in Constantinopoli Christ. lib. II. sect. V. n. 7. In eo igitur Palatio tum morabatur Anna imperatrix. DUCANG.

Pag. 775, 10. *Ἐκ Γαλάτου*] Idem habet Cantacuz. cap. 99. DUCANG.

Pag. 775, 19. *Τὴν ἀπὸ Σκυθῶν ῥῆσιν*] Proverbium, quo rursum infra cap. 31. utitur. Id est, *conviciis respondere.* DUCANG.

Pag. 776, 19. *Πρὸ δυοῖν που κ. τ. λ.*] Vide Cantacuz. lib. III. cap. 73. BOIVIN.

Pag. 776, 23. *Πρόσεχε οὐρανὲ κ. τ. λ.*] Deuteron. cap. XXXIII. v. 1. BOIVIN.

Pag. 778, 18. *Ὅθεν τῆς ὑστεραίας ἐπιούσης*] Postridie quam Cantacuzenus in Urbem fuerat intromissus. BOIVIN.

Pag. 780, 1. *Καὶ ἀνοιχθέντων ἤδη τῶν βασιλείων*] Februarii die quarta, si Gregorae credendum; octava, si Cantacuzeno; quem minime certe probabile est erravisse in eo die assignando, quo imperii sedem invasit. BOIVIN.

Pag. 781, 12. *Κατὰ τῆς τοῦ πατριάρχου καθαιρέσεως*] De qua Ioannis patriarchae Constantinopolitani abdicatione Cantacuzen. lib. III. cap. 99. lib. IV. cap. 3. DUCANG.

Pag. 783, 22. *Ἑσπέρας γὰρ*] Psalm. XXIX. v. 6. BOIVIN.

Pag. 784, 17. *Τῇ τε τῆς ἐπισκοπῆς καθαιρέσει προσεπῆγε*

καθαίρεσιν] Scripserat, puto, Gregoras, *τῇ τε τῆς ἐπισκοπῆς καθαιρέσει τὴν τῆς ἱερωσύνης προσεπῆγε καθαίρεσιν*, id est, *Episcopalis dignitatis abrogationi etiam sacerdotii abrogationem adiecit.* BOIVIN.

Pag. 784, 18. *Ἐν τῇ τοῦ θείου Βασιλείου μονῇ*] Id silet Cantacuzenus. De hoc monasterio egimus in Constantinop. Christ. lib. IV. sect. VI. n. 12. DUCANG.

Pag. 786, 7. *Ἰσίδωρον*] Cantacuzen. lib. IV. cap. 3. DUCANG. Huc pertinet Ignatii, patriarchae Antiocheni, Tomus contra hunc Isidorum; qui Tomus exstat apud Leonem Allatium (de libris ecclesiasticis Graec. Dissert. II.) Novembri mense promulgatus, Indict. XIII. hoc est anno Christi MCCCXLIV. exeunte. Palamas in oratione, quae adversus Ioannem Calecam patriarcham scripta exstat Cod. Reg. 2409. fol. 280. v. suam et Isidori causam agit his verbis: *Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὰς συνόδους ἀμφοτέρας ἐκείνας, καὶ τὸν ἐπ' ἐκείναις τόμον, ὕστερον οὐκ ὀλίγον χρόνον, ὑποψηφίους Μονεμβασίας τόν τε Παλαμᾶν, καθ' οὗ νῦν μαίνεται, καὶ τὸν αὐτῷ συνηγωνισμένον ἐν πᾶσιν ἱερὸν ἢ Ἰσίδωρον, μετὰ πάσης ποιεῖται τῆς ἐκκλησίας, αὐτὸς ὁ νῦν λέγων ἐξ ἀρχῆς ἀμφιβόλους αὐτοὺς εὐθὺς εἶναι περὶ τὸ σέβας, καὶ ἔτι μᾶλλον προϊόντος τοῦ λόγου. πῶς οὖν τηλικαύτην ψῆφον σὺν πᾶσι τοῖς ἀρχιερεῦσιν ἐπ' αὐτοὺς ἦγε, καὶ προκαθηγεῖσθαι τῆς ἐκκλησίας ἠξίου, καὶ πρὸς τοσοῦτον διδασκαλικὸν ἀνεβίβαζε θρόνον, εἰ μηδὲ τῆς εὐσεβείας ἀσφαλῶς ἔχειν ἡγεῖτο τούτους· ἀλλὰ τὸν μὲν Παλαμᾶν πολλὰ βιασάμενος, καὶ δι' ἑαυτοῦ καὶ δι' ἑτέρων πλεῖστα παρακαλέσας, ὡς οὐκ εἶχε κατὰ τοῦτο πειθόμενον, καὶ μάρτυρες τούτου μετὰ πολλῶν ἑτέρων καὶ τῶν Μονεμβασιωτῶν οἱ τηνικαῦτα παρόντες· ὡς οὖν μὴ κατὰ τοῦτο πειθήνιον εἶχε, Θεσσαλονικεῦσιν ἐπιστήσειν ἰσχυρίζετο, βίᾳ μείζονι κεχρημένος. τὸν δὲ τοῦ πνεύματος ὄντως ἄνθρωπον, καὶ τὰ πάντα ἱερόν τε καὶ χρηστὸν ἢ Ἰσίδωρον, ὡς πάντες ἂν συμφαῖεν οἱ τὸν ἄνδρα εἰδότες, πολλαῖς τῶν Μονεμβασιωτῶν παρακλήσεσι, δέξασθαι πείθει τὴν τούτων ἱερὰν προστασίαν, καὶ τὸν εἰθισμένον ἐπὶ τοῖς τοιούτοις ἱεραρχικὸν ἀσπασμὸν ἐκτελέσαντα, συνεδρεύειν ἐντεῦθεν καὶ συλλειτουργεῖν ὁσημέραι, τῷ νῦν ἐξ ἀρχῆς ἀμφιβόλους ἡμᾶς εἶναι περὶ τὸ σέβας ψευδογραφοῦντι. πῶς γὰρ ἀμφίβολον εἶχε περὶ τὸ σέβας, ὃν συλλειτουργὸν εἶχε, καὶ τῆς εὐσεβείας διδάσκαλον προυχειρίσατο; ἀλλ' ἐπεσπάσατό φησι τὴν δίκην ἐφ' ἑαυτὸν καὶ ὁ ὑποψήφιος Μονεμβασίας. οὐκοῦν ὑποψήφιος ἦν· εἰ δ' ὑποψήφιος, οὐκ ἀμφίβολος ἦν, καὶ ταῦτ' ἐξ ἀρχῆς. τίνος δὲ καὶ χάριν ὁ ὑποψήφιος οὗτος ἐπεσπάσατο τὴν δίκην ἐφ' ἑαυτόν; ὡς τὰ αὐτά, φησί, τῷ Παλαμᾷ φρονῶν. καὶ μὴν οὗτος τῶν ἐκ Θετταλίας τῷ Παλαμᾷ συνεληλυθότων εἷς ἦν, καὶ φανερῶς ἐξ ἀρχῆς τοῦ αὐτοῦ φρονήματος ὑπῆρχεν αὐτῷ, κἂν ταῖς συνόδοις ἐκείναις παῤῥησίᾳ συνηγορῶν. πῶς οὖν μετὰ τὰς συνόδους ἐκείνας ὑποψήφιος ἡμῖν ἐγεγόνει; μᾶλλον δὲ πῶς οὐκ ἐντεῦθεν δῆλον, ὡς ἐκεῖνος μὲν ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἔμεινεν εὐσεβείας, ἧς καὶ πρότερον ἦν, καὶ δι' ἣν ἐξεδήμησε τῆς πατρίδος, καὶ ὑπὲρ*

ἧς ἠγωνίσατο, καὶ τῆς ὑπὲρ εὐσεβείας ἀγωνίας ἆθλον τὴν ψῆφον ἀπενεγκάμενος τότ' εὐθὺς, νῦν ὕστερον ταύτης, τῆς οἰκείας εὐσεβείας ἕνεκα, καὶ τὴν τιμὴν τῆς ἀρχιερωσύνης καὶ τὴν ταύτης ἀφαίρεσιν ἔθετο παρ' οὐδὲν, ὑμεῖς δὲ τὸ σέβας, ὅπερ ἐκέκτησθε ψηφιζόμενοι τοῦτον, ἐξομοσάμενοι νῦν, ἅτε τοῖς Βαρλααμίταις προσθέμενοι, μὴ συμμεταθέμενον τὸ φρόνημα τοῦτον παραπλησίως ὑμῖν ἀπεψηφίσασθε νῦν. ἀλλ' οὐδ' ὁμολογίαν ἐπείσθη φησὶ δοῦναι τοῦ οἰκείου φρονήματος ἀπαιτηθεὶς, ὥσπερ οὐδ' ὁ Παλαμᾶς ἐπείσθη. βαβαὶ τῆς ἀναιδοῦς καὶ ἀπροφασίστου ψευδοῤῥημοσύνης. ὄντως σύνοδος ἀθετούντων εἰσὶ, κατὰ τὸν Ἱερεμίαν. BOIVIN.

Pag. 786, 10. Ἐῤῥάγη σύστημα] Haec etiam fuse narrat Cantacuzen. d. cap. III. DUCANG.

Pag. 786, 11. *Καὶ πρῶτον μὲν*] Ut Isidorum patriarcham Constantinopolitanum episcopi anathemati semel ac iterum subiecerint, silet Cantacuzenus. DUCANG.

Pag. 786, 13. Ἐς τὴν *Στεφάνου τοῦ θείου πρωτομάρτυρος μονὴν*] De variis S. Stephani aedibus Constantinopoli egimus in Constantinop. Christ. lib. IV. sect. VI. n. 89. et seqq. DUCANG.

Pag. 787, 16. *Τὸ γὰρ θαῦμα τῆς οἰκουμένης*] Similia narrat Cantacuz. lib. IV. cap. 4. et ut deinceps tum ab Anna imperatrice, tum ab ipsomet Cantacuzeno, ac denique ab Ioanne Palaeologo solo imperante, rursum aedes Sophiana instaurata sit. DUCANG.

Pag. 787, 22. *Τοῦ γὰρ δημοσίου βήματος*] Conciderat nempe μεγάλη στοὰ μετὰ τοῦ βήματος, inquit Cantacuzenus. DUCANG.

Pag. 787, 23. Ἐφ' *οὗ τοὺς βασιλικοὺς ἔδει τεθῆναι θρόνους*] Erant igitur ea tempestate throni imperatorii in ipso Bemate, seu intra cancellos. Vide Constantinopolim Christ. lib. III. sect. 49. DUCANG.

Pag. 788, 2. *Τοῦ θεραπευτικοῦ τάγματος*] Diaconos intelligit, quibus in Bemate locus dabatur, dum sacra peragebatur liturgia. Alioquin extra Bema consistebant. Vide eandem Constantinopolim Christ. lib. III. sect. 82. DUCANG. *Τοῦ θεραπευτικοῦ τάγματος*] Verti, *Aulicorum ordini*. At melius Ducangius, cuius notas sero consului. BOIVIN.

Pag. 788, 6. *Καὶ ἦσαν οἱ τοὺς βασιλικοὺς*] Cantacuzen. lib. IV. cap. 4. DUCANG.

Pag. 788, 10. *Τῆς πρώτης καὶ εἰκοστῆς τοῦ Μαΐου*] Hic dies, quem Gregoras Maii vigesimum primum numerat, a Cantacuzeno numeratur decimus tertius eiusdem mensis. Utri chronologo potior hac in re fides habenda est? Cantacuzeno certe; assignanti videlicet eum diem, quo ipse sit coronatus. Gregoras, eo quod Cantacuzenus bis esset coronatus, semel quidem Orestiade seu Adrianopoli, an. Chr. MCCCXLVI. mensis Maii die XXI. iterum autem Byzantii, an. Chr. MCCCXLVII. eodem mense, et non eodem die, primae et secundae *στεφηφορίας* dies facile potuit confundere, non item Cantacuzenus. BOIVIN.

Pag. 788, 13. *Τὴν συνήθη πεποιηκότες ἐμφάνειαν*] Seu *παράστασιν*, de qua supra quaedam attigimus. DUCANG.

Pag. 791, 16. *Ἑβδόμη γὰρ μετὰ τὴν ἀναγόρευσιν*] XII. Kal. Iun. Cantacuzen. lib. IV. cap. 4. proinde anno integro ac completo, ex quo Adrianopoli a patriarcha Hierosolymitano coronatus fuerat, eodem die festo, ut idem narrat lib. III. cap. 11. DUCANG. *Ἑβδόμη γὰρ μετὰ τὴν ἀναγόρ.*] Immo *ὀγδόη*, quo die Constantini Magni et Helenae eius coniugis memoria celebratur, inquit Cantacuz. Histor. lib. IV. cap. IV. pag. 718. Itaque is dies fuit Maii vigesimus primus; non autem, ut Gregoras putavit, vigesimus octavus. BOIVIN.

Pag. 791, 20. *Τοῦ μὲν ἑξκαιδεκαέτους ὄντος*] Vide quae annotavimus supra ad pag. 357. A. BOIVIN.

Pag. 793, 13. *Καὶ τοῦτον ἐπίσκοπον χειροτονεῖ Θεσσαλονικέων*] Cantacuz. lib. IV. cap. 15. DUCANG.

Pag. 793, 19. *Οἳ πραγματείαν εἰς μῆκος ἰδίαν πεποίηνται* etc.] Fortasse Ephesi archiepiscopum his verbis indicat; de quo Cyparissiotes, Palamicarum Transgressionum lib. I. serm. IV. cap. 10. in fine. BOIVIN.

Pag. 795, 1. *Πλὴν τῆς παραλίου Μηδείας*] Ita Cantacuzen. lib. IV. cap. 10. *Μήδειαν τὴν κατὰ Πόντον παράλιον πόλιν* vocat; cuius quidem nescio an alii meminerint, nisi illa sit de qua agit Tzetzes Chil. IV. sect. 72. ubi observat cum *ει* scribi, cum *Μηδία* appelletur, Medorum regio, per *ι*.

Μηδείας τῆς Αἰήτου μὲν ἦτα σὺν διφθόγγῳ.

Illius porro situm mox describit Gregoras: *ἥ γε μὲν Θρᾳκικὴ Μήδεια, ἣ δυτικωτέραν τε ἔχει Βυζαντίου τὴν θέσιν, καὶ πρὸς τῷ ἄκρῳ τοῦ Εὐξείνου κειμένη Πόντου σταδίους ἐντεῦθεν ἀπέχει μικρόν τι τετρακοσίων ἐπέκεινα.* DUCANG.

Pag. 795, 5. *Βέῤῥοια μὲν*] Cantacuzenus lib. IV. cap. 4. ut Manuele filio expulso Berrhoeenses Crali urbem tradiderint narrat. DUCANG.

Pag. 795, 9. *Θεσσαλονίκῃ δ' οὐκ ἤρεσκεν*] Cantacuzen. lib. IV. cap. 15. extr. DUCANG.

Pag. 796, 1. *Καὶ Ζηλωτῶν*] De quibus hic et alibi non semel idem Cantacuzenus. DUCANG.

Pag. 797, 2. *Σεβαστοκράτορες δ' ἐπὶ τούτοις*] Cantacuzen. lib. IV. cap. 5. DUCANG.

Pag. 797, 4. *Καὶ τοῖς τῷ τοιούτῳ προσήκουσιν ἀξιώματι παρασήμοις*] Codin. de Offic. Aulae Constantinop. cap. III. n. 16. descriptis eiusmodi insignibus Sebastocratoricae dignitatis, haec subdit: *ὁ δὲ βασιλεὺς ὁ Καντακουζηνὸς, τοὺς γυναικαδέλφους αὐτοῦ Ἰωάννην καὶ Μανουὴλ τοὺς Ἀσανίους τιμήσας Σεβαστοκράτορας, δέδωκεν αὐτοῖς φορεῖν ταμπάρια καὶ κάλτζας, οἷα καὶ οἱ Δεσπόται.* Quid vero sit *ταμπάριον*, diximus in Gloss. med. Lat. in *Tabardum*, et in Gloss. med. Graecit. DUCANG.

Pag. 797, 8. *Ὁ Παλαιολόγος Ἀνδρόνικος*] Cantacuzen. lib. III. cap. 71. Gregoras lib. III. cap. 10. DUCANG.

Pag. 797, 10. *Ἀνωτέρω*] Lib. XIV. cap. V. sect. 6. BOIVIN.

Pag. 797, 13. *Τῶν Ἀδήλων λέγω μονὴν*] Vide notata ad lib. XII. pag. 389. E. DUCANG. Ducangius putabat Gregoram hoc loco *Ἀδήλων μονὴν* vocare illud monasterium, quod alibi *Αὐδήρων μονὴν* vocavisset. At non verisimile est. Nam alibi quidem de monasterio Auderorum seu Abderorum, tanquam de utriusque Asanis carcere, locutus est: hic autem Adelorum monasterii meminit, ut eius loci in quo alter Asanes praedia habuerit, sibi iampridem assignata a Cantacuzeno. Vide annotata ad pag. 389. E. BOIVIN.

Pag. 797, 17. *Νόσημα τοῖς ἀνθρώποις*] Pestilentiam pariter hanc insignem, quae tum grassata est, eleganter describit Cantacuz. lib. IV. cap. 8. DUCANG.

Pag. 798, 17. *Καὶ ὁ Ἀνδρόνικος*] Cantacuzen. loco laudato. DUCANG.

Pag. 798, 18. *Τῶν μέντοι πραγμάτων*] Hanc Matthaeo filio propositam defectionem attigit Cantacuzenus lib. IV. cap. 7. 8. ubi de Ioanne Asane silet. DUCANG.

Pag. 804, 6. *Παρ' οὐδέσιν Ἑλλανοδίκαις*] *Ἑλλανοδίκης* est proprie *iudex iustus*, *incorruptus*, *et* (ut Pindarus Olymp. Ode III. loquitur) *ἀτρεκής*. Vertendum erat, *apud ullum iustum iudicem*, non *apud ullum Graeciae iudicem*. BOIVIN.

Pag. 805, 2. *Ἐδόκει βέλτιον Εἰρήνην*] Cantacuzen. lib. IV. cap. 8. DUCANG.

Pag. 805, 23. *Ἐγὼ (φησὶν) ὦ παῖ, τὴν παροιμίαν, τὴν ἀεί τι Λιβύη* etc.] Est hoc initium epistolae ad Chrysoloram scriptae. Unde suspicor longam hanc orationem non ab Irene Augusta, sed a Gregora fuisse lucubratam. Vide Indicem epistolarum Gregorae. BOIVIN.

Pag. 813, 10. *Τὸν πατριάρχην ἐκβεβληκὼς*] Cantacuzenus lib. IV. cap. 3. Didymoticho, ubi morbum cum aliqua mentis alienatione contraxerat, in Urbem adduci praecepisse scribit, quo a medicis curaretur, ex eoque postmodum decessisse. Ita dissident invicem Cantacuzenus et Gregoras, uterque pro libito, seu potius.... DUCANG.

Pag. 813, 15. *Πατριαρχεύσας περί που τὰ τεσσαρεσκαίδεκα*] Vide annotata ad pag. 306. A. BOIVIN.

Pag. 814, 13. *Τῆς Ῥωμαίων ἡγεμονίας ἀποτεμόμενος μέρος*] *Τῶν κατὰ Χαλκιδικὴν πόλεων* praefecturam datam Matthaeo filio indicat Cantacuzenus lib. IV. cap. 10. DUCANG.

Pag. 818, 11. *Πρὸς δ' αὖ τὰς ἐνόρκους ἐπαγγελίας*] Atqui eum noluisse illis flagitantibus quicquam promittere, legimus supra lib. XIV. cap. V. sect. 4. et 5. BOIVIN.

Pag. 830, 15. *Μετὰ πλειόνων ἢ τὸ πρότερον αὖθις τῶν ἐπισκόπων* etc.] Itaque adversus Palamam Synodus coacta est a Ioanne

patriarcha. Atque illud est Concilium, de quo Gregoras (Historiae lib. XIX. cap. I. n. 18.) veterem ait famam percrebuisse, tanquam haeresim omnium maximam correcturo, coactisque ex omni paene orbe patriarchis et episcopis octavi et ultimi Concilii nomen habituro. Tamen Ioannes Cyparissiotes Palamicarum Transgressionum lib. I. serm. IV. cap. 4. duos tantum et viginti pontifices adversus Palamam coivisse testatur. De tempore, quo ea Synodus habita sit, non plane constat. Ego habitam puto circiter an. Christi MCCCXLV. Certe eam ante illud tempus coactam haud fuisse colligitur ex ipsius Palamae verbis, quae exstant Cod. Reg. 2409. fol. 299. ubi ait se περικεκλεισμένον ἐπὶ δυσὶν ὅλοις ἐνιαυτοῖς ἤδη· tum haec addit, πόσοι δὲ ποσάκις πρὸς αὐτὸν (Ioannem scilicet patriarcham) εἰπόν τε καὶ γεγράφασι, εἰ μὴ τὰς μεγίστας ἐκείνας συνόδους στέργεις, γενέσθω πάλιν ἑτέρα, μόνον ἐκ τῶν ἱκανῶν τὰ τοιαῦτα συνορᾷν. ὁ δὲ καὶ ἐκείνας φησὶ στέργειν, καὶ τὸν ἐπ᾽ ἐκείναις γεγραμμένον τόμον ἀθετεῖν μὴ δύνασθαι· καὶ δι᾽ ἔργων καὶ λόγων ἀκυροῖ τὰ παρ᾽ ἐκείνων ἐγγράφως κεκυρωμένα, καὶ πρὸ τῶν συνόδων ἐκείνων ἐν τῷ ἁγιωρειτικῷ τόμῳ διειλημμένα μηδὲν ἧττον· καὶ πρὸ τούτου πάλιν, ἐν αὐτοῖς τοῖς θεοπαραδότοις λογίοις, κἂν τοῖς ἱεροῖς τῶν θεοφόρων πατέρων συγγράμμασι. τούτων οὖν ἁπάντων οὐκ οἶδ᾽ ὅπως οὗτος ἀλογήσας ἀρτίως, εἰς τὴν ἐκκλησίαν αὖθις εἰσήγαγεν, ἃ ταῖς προϋπηργμέναις ἀπηγόρευται συνόδοις, ἵνα μὴ μόνον ἡ πολιτεία φεῦ, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐκκλησία τοῦ θεοῦ, στασιάζῃ τε καὶ ταράττηται etc. Ex his, inquam, verbis colligitur, illam quam dicimus Synodum non coactam fuisse ante annum Christi MCCCXLV. quo anno Palamas haec ipsa scribebat. Etenim epistolam, in qua haec leguntur, anno Christi MCCCXLV. datam fuisse perspicuum est ex eo, quod Palamas ibidem dicat, *sese duobus iam annis carcere inclusum teneri*, qui anno Christi MCCCXLIII. Maio mense in custodiam datus fuerat, ut supra ostendimus ad pag. 482. B. Itaque per annos decem habita sunt de iisdem rebus Concilia saltem quatuor. Primum an. Chr. MCCCXLI. Iunii die XV. adversus Barlaamum. Secundum circa an. MCCCXLV. adversus Palamam. Tertium an. MCCCXLVII. adversus Ioannem Calecam patriarcham. Quartum denique an. MCCCLI. Maio mense, adversus Gregoram et alios Acindynianos. (Ioan. Cyparissiotes meminit τελευταίας συνόδου, quam ait coactam fuisse ab Ephesi metropolita, Palam. Transgress. lib. I. serm. IV. cap. 16. in fine.) Tomi vero promulgati sunt multo plures: nempe Tomus Hagioriticus, de quo Palamas, Cod. Reg. 2409. fol. 267. Tomus Synodicus in Barlaamum et in Acindynum, editus mense Augusto anni MCCCXLI. de quo Lambecius Biblioth. Caesar. lib. IV. pag. 30. Tomus Ignatii patriarchae Antiocheni contra Isidorum, editus an. MCCCXLIV. Novembri mense; laudatus ab Allatio in Dissert. de libris Eccles. Graec. pag. 188. Tomi contra Palamam varii, variis temporibus a Ioanne patriarcha editi; id quod ipse Palamas testa-

tur his verbis: ὥσπερ εἷς ἐστι Χριστὸς ἀληθινὸς ὁ ἐπὶ πάντων Θεὸς, Ἀντίχριστοι δὲ πολλοὶ γεγόνασιν, ... οὕτω καὶ συνοδικὸς τόμος κατ' εὐσέβειαν ἐφ' ἡμῶν τῆς ἀληθείας συνήγορος, εἷς· ἀντίτομοι δὲ καὶ νῦν γεγόνασι πολλοί. . . . τρίτος οὖν ἐστιν οὗτος τῶν παρὰ τοῦ τῷ Βαρλααμίτῃ συναινεῖν Ἀκινδύνῳ προελομένου νῦν ἐξενηνεγμένων, καὶ παρ' ἡμῶν ἐξεληλεγμένων. Cod. Reg. 2409. fol. 287. His addatur Tomus contra Ioannem patriarcham editus mense Februario anni MCCCXLVII. de quo Lambecius Bibl. Caesar. lib. VI. pag. 28. Item Tomus et Anathematismi in Palamam editi mense Iulio eiusdem anni, quorum meminit L. Allatius Graec. Orthod. Tom. II. pag. 795. et de Eccl. Occident. et Orient. perp. cons. pag. 803. Denique Tomus contra Gregoram et eiusdem sectae propugnatores, editus mense Augusto anni MCCCLI. qui quidem Tomus exstat in Auctario novissimo Bibliothecae Graecorum Patrum, Parte altera pag. 135. BOIVIN.

Pag. 831, 3. Ὁ ἀπόστολος] Ad Galat. cap. II. v. 18. BOIVIN.

Pag. 835, 3. Ἐπὶ πόδα τε ἀνεχώρουν αἰσχρῶς] Hanc Latinorum ad Smyrnam cladem describit Ioannes Villaneus lib. XII. cap. 38. DUCANG. Non hanc, sed eam, quae triennio praecesserat. BOIVIN.

Pag. 835, 5. Πληγέντος Ἀμοὺρ] De caeso Amurio silet Villaneus. DUCANG. *Ioannes* scilicet: nec mirum. Nam haec gesta sunt A. C. 1348. in cuius initio desinit Ioann. Villanei Historia. BOIVIN.

Pag. 835, 14. Κατὰ τῶν νεφρῶν] Cantacuz. lib. IV. cap. 10. DUCANG.

Pag. 835, 19. Ἡ τῶν ἐν τοῖς Γαλάτου Λατίνων ἐπανάστασις] De qua copiose Cantacuz. lib. IV. cap. 11. 12. DUCANG.

Pag. 835, 24. Περσικὴ δύναμις] Rem narrat Cantacuzenus lib. IV. cap. 10. extr. DUCANG.

Pag. 838, 4. Ὑπὸ τῶν ἐλαφρῶν ἐκείνων τουρτῶν] Dixit supra, τοὺς ἐλαφροτάτους τοξότας in extremo agmine collocatos. Hinc suspicor legendum esse hoc loco τοξοτῶν. Quodsi quis malit legere *Τούρκων*, haud intercedam. BOIVIN.

Pag. 839, 16. Ὡς μηδὲ πυρφόρον etc.] Qui ignem ante aciem praeferebant, ii πυρφόροι ἱερέες dicebantur. Vide Scholiastem ad illos versus Phoenissarum Euripid.

Ἐπεὶ δ' ἀφείθη πυρσὸς, ὡς Τυρσηνικῆς
Σάλπιγγος ἠχὴ, σῆμα φοινίου μάχης.

Adde Lucianum, Tzetzem, Zenobium, etc. BOIVIN.

Pag. 841, 2. Τοῖς ἐν Γαλάτου Λατίνοις] Cantacuz. lib. IV. cap. 11. DUCANG.

Pag. 842, 6. Οἰκίας τε διωρόφους] Pace cum Cantacuzeno composita obtinuerunt Genuenses Galatini, ut quod supra oppidu-

lum erat regionis ad habitandum sibi concederetur. Cantacuz. DUCANG.

Pag. 844, 15. *Θαλαττοκρατεῖν βουληθεῖσι*] Cantacuzen. *ἐνενόουν γὰρ οὐδὲν μικρὸν, ἀλλὰ θαλαττοκρατεῖν ἐβούλοντο.* DUCANG.

Pag. 844, 20. *Πρὸς Ἱερὸν*] De quo egimus ad Alexiadem pag. 361. Notarum. DUCANG. *Πρὸς Ἱερὸν*] De quo supra ad pag. 255. C. BOIVIN.

Pag. 847, 14. *Περὶ τὰς τοῦ ποταμοῦ ἐκβολὰς*] *Barbissae*, qui in sinum Ceratinum effluit. DUCANG.

Pag. 854, 7. *Καὶ ἠθροίζετο ναυπηγῶν*] Ut naves constructae sint a Graecis, narrat etiam Cantacuzenus pag. 144. DUCANG.

Pag. 854, 8. *Περὶ τὸν τοῦ Βυζαντίου ἱππόδρομον νεώριον*] Quod Ἑπτάσκαλον videtur vocare Cantacuzenus. Unde colligere licet, navale Hippodromi et Heptascalum illud, (unum) idemque esse. Nam in Heptascalo constructas naves scribit, quas in Neorio Hippodromi Gregoras. Vide Constantinop. Christ. lib. I. sect. 17. DUCANG.

Pag. 854, 18. *Πρὸς κατασκευὴν*] Vide Cantacuzen. Histor. lib. IV. cap. 5. et 6. BOIVIN.

Pag. 858, 5. *Παρὰ τὰς τοῦ ποταμοῦ δηλαδὴ ἐκβολὰς*] *Barbysae*, seu *Barbyssi*, vulgo *Chartarici*, de quo Gyllius lib. II. cap. 3. de Bosporo Thrac. BOIVIN.

Ibidem. *Ἔνθα καὶ τὸ τοῦ θαλαττίου κέρως ἀναπαύεται ἄκρον*] De marino illo *Cornu*, seu *Ceratino sinu*, multa Gyllius lib. I. cap. 5. de Bosporo Thracio. BOIVIN.

Pag. 859, 2. *Καὶ τὴν ὀθόνην καθέλκειν*] Quod vulgo dicimus, *baisser le pavillon.* Idem Gregoras lib. V. prioris Historiae, cap. IV. *οὔπω διεπέτασε τὰς ὀθόνας, ἀλλ' ἔμενεν ἠρεμοῦσα*, ubi interpres, *velis nondum expansis:* mox *τότε καὶ αὐτὴ διαπετάσασα τὰς ὀθόνας, λαμβάνει τὴν πολεμίαν.* DUCANG.

Pag. 859, 8. *Καὶ τοὺς ἔνδον ἅπαντας ἐμπιπρῶσι*] Cantacuzenus rem aliter narrat lib. IV. cap. XI. pag. 744. et 745. BOIVIN.

Pag. 860, 12. *Μετὰ πολλῶν καὶ μεγάλων θυρεῶν*] Nostri *Pavesade* vocant. DUCANG.

Pag. 860, 17. *Δημητρίου τοῦ μάρτυρος ἵδρυται τὸ ἱερὸν*] De qua S. Demetrii aede et illius situ copiose egimus in Constantinop. Christ. lib. IV. sect. VI. n. 33. DUCANG.

Pag. 860, 23. *Κάτω τὴν ψάμμον*] *Saburram....* DUCANG.

Pag. 861, 14. *Ἡμιπλέθρου μεῖον*] Cod. MS. ad marginem, *σημείωσαι ὅτι τὸ πλέθρον ἐστὶ πηχέων ρλγ'.* DUCANG.

Pag. 862, 2. *Οἱ δ' ὑπότρομοι γενόμενοι*] Hanc Graecanicarum navium cladem multis etiam narrat Cantacuzenus d. cap. XI. extr. DUCANG.

Pag. 862, 12. *Ἑστιάτορας αὐτοὺς τοῖς ἑαυτῶν δαιτυμόσιν* etc.] Interpretatus sum, *piscibus convivatoribus suis epulum ipsi daturi;*

id quod Gregoras ipse, ni fallor, sensit. Homeri Scholiastes, ad hunc Odysseae δ. 621. versum,

Δαιτυμόνες δ' ἐς δώματ' ἴσαν θείου βασιλῆος,

δαιτυμόνας interpretatur ἑστιάτορας: et vim utrumque significandi, *convivam* nempe et *convivatorem*, ei vocabulo competere docent Lexicographi. Tamen apud Gregorium Nazianzen. Orat. XXXVIII. ἑστιάτωρ et δαιτυμὼν opponuntur: immo et apud Gregoram ipsum Hist. lib. XXIII. pag. 582. lin. ult. BOIVIN.

Pag. 869, 1. Ἄλλου μὲν ἴσως ἄν τινος ἦν etc.] Gregoras initio huius libri ea repetit, quae in fine superioris iam dixit. Itaque aut prima haec, aut illa ultima recidenda sunt. BOIVIN.

Pag. 870, 16. Ἦν γὰρ τοῖς οἰκείοις ὀνείροις προσέχων ὁ ἄνθρωπος] Vide annotata ad pag. 650. E. infra. BOIVIN.

Pag. 871, 7. Τῆς παρούσης μετέστη ζωῆς] Isidorus patriarchatum inivit anno Chr. MCCCXLVII. Sedit annos duos, menses septem et dies quindecim; ut constat ex Codice MS. quo usus est Phil. Labbeus. Vide Apparatum Histor. Byzant. pag. 37. Ergo patriarcha esse desiit an. Chr. MCCCXLIX. exeunte. BOIVIN.

Pag. 871, 12. Ἀπὸ σκαπάνης ὁμοῦ κ. τ. λ.] Sic supra lib. III. cap. 3. sect. 6. BOIVIN.

Pag. 873, 14. Τῶν ἐπισκόπων τῆς τέως σωζομένης ἐπαρχίας] Sic infra cap. III. sect. 3. κἀπειδὴ Θρᾴκης ἐπέκεινα πλείων οὐκ ἦν ἐπαρχία Ῥωμαίοις, μόνους τοὺς Θρᾳκικοὺς εὐθὺς μεταπέμπεται ἐπισκόπους. Vide et lib. XXI. cap. ult. ubi de imperii finibus illo tempore valde angustis. BOIVIN.

Ibidem. Τῆς τέως σωζομένης κ. τ. λ.] Sic infra cap. III. sect. 3. BOIVIN.

Pag. 876, 7. Ἀνωτέρω] Lib. XIV. cap. 7. BOIVIN.

Pag. 876, 23. Τοῦ ἔτους] Mense Septembri, anno mundi 6859. ineunte. BOIVIN.

Pag. 877, 2. Ἐς Βυζάντιον κ. τ. λ.] Bizar. de bello Veneto lib. II. BOIVIN.

Pag. 877, 12. Ἔτι τε Χερσῶνος] Eius nominis urbs in Chersoneso Taurica a Geographis ponitur, eaque episcopalis sedes fuit. Vide annotata ad pag. 309. E. BOIVIN.

Pag. 877, 15. Μελέτην ἔχοντες ὅσον οὐδέπω καὶ τριήρεσι συχναῖς τὸν αὐχένα τοῦ Πόντου συγκλ. καὶ τὸ τοῦ Σαρ.] Interpretatus sum, *et iam fere meditabantur plurimis triremibus Ponti fauces obsidere, atque in Sarapidis fano tyrannicum violentumque portorium imponere iis, qui* etc. Videat lector an malit, *et iam fere meditabantur, magno triremium numero obsessis Ponti faucibus et Sarapidis fano, tyrannicum violentumque portorium imponere iis, qui* etc. De Serapidis fano vide Gyllium lib. I. cap. 2. de Bosporo Thracio. BOIVIN.

Pag. 880, 20. Εἰληφόσι] Pro εἰληφότες. BOIVIN.

Pag. 881, 1. Ἐπεὶ δ' ἡ παρασκευὴ τῶν ὅπλων etc.] Hoc loco Gregoras innuit se ad Synodi Palamiticae historiam scribendam accessisse circiter illud tempus, quo triremes Venetae quatuordecim in Byzantinos portus delatae sunt; nempe anno Christi MCCCLI. vere ineunte. Aliunde tamen constat hunc librum, et novem deinceps continuos, ab eo scriptos fuisse an. Chr. MCCCLII. mensibus Iulio et Augusto, ut in Vita eius observavimus. BOIVIN.

Pag. 882, 4. Ἐχεμυθεῖν γὰρ ἴσως etc.] Tota constructio perplexa et salebrosa est. ἄφθογγον γλώττης πάροδον χαρίζεσθαι dithyrambum sapit. BOIVIN.

Pag. 883, 4. Πᾶς γὰρ] Ioan. cap. III. v. 20. BOIVIN.

Pag. 883, 15. Ὠδίνουσιν ὄρος, κατὰ τὴν παροιμίαν, τεκεῖν ἐξεγένετο μῦν] Apud Gregorium Cyprium sic proverbium effertur, ὤδινεν ὄρος, εἶτα μῦν ἀπέτεκεν: quod est ambiguum. Gregoras ambiguo casu deceptus, ex Nominativo Accusativum fecit, et ὤδινεν ὄρος interpretatus est *montem parturiebat*, pro *mons parturiebat*. Apud Phaedrum nulla ἀμφιβολία,

Mons parturibat, gemitus immanes ciens etc.

apud Horatium nonnulla, *Parturient montes* etc. *Montes* casus est ambiguus. BOIVIN.

Pag. 883, 19. Οὐ πλείους ἀριθμῷ τῶν δύω καὶ εἴκοσιν ὄντας] Subscripserunt tamen metropolitae viginti septem; propria quidem manu, viginti quinque; duo autem διὰ γνωμῶν, seu per vicarios. Item episcopi septem. Vide Pseudosynodum Palamiticam, editam a Combefisio in Auctario noviss. Biblioth. Patrum Graec. BOIVIN.

Pag. 883, 22. Ὧν οἱ μὲν τῶν ἐξ ἀρότρου καὶ σκαπάνης etc.] Philotheus patriarcha Antirrhet. I. (Cod. Reg. 1996. fol. 11. v.) pro episcopis, quos Gregoras ut agrestes et imperitos notaverat, sic respondet: Ἀλλὰ καὶ τὴν ἰδιωτείαν καὶ τὴν ἀγροικίαν ἐγκαλεῖς τῷ χορῷ τῶν τῆς ἐκκλησίας ποιμένων καὶ διδασκάλων τουτωνί, καὶ μηδαμῶς ἐνεῖναι τῷ καταλόγῳ φῂς ἕνα μηδένα τὸν εἰδότα γράφειν τε καὶ λογογραφεῖν σὺν ἐπιστήμῃ, καὶ διὰ τοῦτο καὶ τὸν τόμον τὸν ἱερὸν ἀμαθῶς, ὡς ἂν αὐτὸς φαίης, καὶ μὴ κατὰ νόμους τῆς ὑπὸ σοῦ προσκυνουμένης ῥητορικῆς συντετάχθαι· μᾶλλον δ' οὐ κατὰ τὰς σὰς δόξας, καὶ τὰς καινὰς καὶ προσφάτους θεολογίας, ἢ γλωσσαλγίας, καὶ τὸ τῆς γνώμης αὐθέκαστον. ἐγὼ δ' εἰ μὲν πολύν τινα λόγον ᾔδειν τουτουσὶ τοὺς μακαρίους ποιουμένους τοῦ πράγματος, καὶ προὔργου τιθεμένους ταυτί, πολλοὺς ἂν σοι καὶ ταυτηνὶ τὴν σοφίαν σοφοὺς καὶ ῥήτορας καὶ λογογράφους τῶν προὐχόντων ἱερέων τούτων ὑπέδειξα, καὶ οὐ τούτων μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν αὐτοῖς ἑπομένων, Λουκᾶς τινας ἄλλους, καὶ Τιμοθέους, καὶ Ἀπολλῶς, εἰ δὲ βούλει, Διονυσίους καὶ Κλήμεντας, ὅσον τὰ ἐς λόγους φημί, καὶ τὴν ὑπὸ σοῦ θαυμαζομένην

σοφίαν, ὑπὲρ τοὺς σοὺς δηλαδὴ μυσταγωγοὺς, Δημοσθένην τε καὶ Ἀριστείδην, καὶ τὸν παρ' ὑμῖν θρυλλούμενον Πλάτωνα· ἐπειδὴ τούτους αὐτὸς παρατρέχεις δι' ἑκούσιον ἄγνοιαν· καὶ ἔμαθες ἂν, ὡς οὐκ ἀπὸ σκαπάνης καὶ λατομίας, οὐδ' ἀπὸ κώπης ἐπὶ βῆμα, κατὰ τὰς σὰς λογογραφίας ἢ λοιδορίας, ἀλλ' ἀπὸ σοφίας ἐπὶ σοφίαν ἦλθον, τῆς καταργουμένης, τὴν ὑπὸ τοῦ θείου πνεύματος ἐνεργουμένην, τὴν πρώτην, τὴν ἄνωθεν, τὴν ἁγνὴν, τὴν εἰρηνικὴν, τὴν μεστὴν ἐλέους καὶ καρπῶν ἀγαθῶν κατὰ τοὺς ἐμοὺς θεολόγους, καὶ ἀπὸ τῶν θύραθεν μουσείων τε καὶ τοῦ βήματος, ἐπὶ τὴν ἱερὰν ταύτην σχολὴν, καὶ τὸ θεῖον βῆμα, καὶ τὰ ἄδυτα, καὶ τὸ μέγα καὶ ὑπερουράνιον ὄντως θυσιαστήριον. νῦν δ' ὀλίγος αὐτοῖς τῶν λόγων τῆς ἔξω σοφίας ὁ λόγος. ἴσασι καὶ γὰρ ὄντες ἁλιέων τε καὶ ἀγροίκων μαθηταὶ, ἐκείνων φημὶ τῶν ὑπὸ Χριστοῦ τῆς αὐτοσοφίας πρώτων κληθέντων εἰς ἀποστόλους etc. BOIVIN.

Pag. 885, 10. *Αἱ τεττάρων ἤδη ἐτῶν ἐπαγγελίαι*] Nempe Cantacuzenus, statim fere atque imperii sede potitus est, promisit se coacturum esse eiusmodi Synodum. BOIVIN.

Pag. 889, 23. *Τῶν πάλαι σοφῶν*] Ecclesiastes cap. XII. v. 11. BOIVIN.

Pag. 890, 9. *Ὠδίνησεν ἀδικίαν*] Psalm. VII. v. 15. BOIVIN.

Pag. 891, 23. *Ὁρῶ κατὰ πλῆθος ἰόντας ἡμῖν ἄνδρας λογάδας*] De quibus longe aliter patriarcha Philotheus Antirrhet. I. Cod. Reg. 1996. fol. 14. BOIVIN.

Pag. 896, 21. *Τῶν Ναζιραίων*] *Hominum* scilicet, qui *austeriorem vitae disciplinam professi sunt.* BOIVIN.

Pag. 897, 2. *Ἀναίμονες καὶ αὐτοὶ κ. τ. λ.*] Homer. Iliad. V. 342. BOIVIN.

Pag. 901, 13. *Καὶ οὓς ἐν τοῖς ἀντιῤῥητικοῖς τε καὶ στηλιτευτικοῖς*] Prioribus scilicet, non posterioribus. Vide Indicem operum Gregorae Dogmaticorum. BOIVIN.

Pag. 901, 17. *Ὀδόντες χρόνου παρατρώγουσι* etc.] Gregoras, quo tempore haec scribebat, nondum expleverat annum aetatis LVII. Siquidem haec scripsit anno Chr. MCCCLII. aestate fere media, ut supra annotavimus. Constat autem natum esse an. MCCXCV. BOIVIN.

Pag. 902, 6. *Κούρητές τ' ἐπίκουροι* etc.] Apud Homerum legitur,

Κούρητές τ' ἐμάχοντο καὶ Αἰτωλοὶ μενεχάρμαι.

Item apud Gregorium Nazianzenum, Carm. *περὶ εὐτελείας ἀνθρωπίνου βίου.* BOIVIN.

Pag. 902, 23. *Εἰ παρ' ὅλην μικροῦ τὴν ἱστορίαν* etc.] Hinc lector aestimet, quanta habenda sit Gregorae fides in iis, quae de Cantacuzeno per omnem Historiam memoravit. BOIVIN.

Pag. 903, 6. *Νῦν δ' ἀνακαλυπτήρια . . . . . . θύειν*] Id est, *arcana revelare.* Vide annotata ad pag. 416. D. BOIVIN.

Pag. 905, 3. *Δεῖν*] Pro δεῖ. BOIVIN.

Pag. 905, 9. *Ἀρξάμενος δ' ἄνωθεν διεξήει, πῶς διαβόλῳ* etc.] Hanc Cantacuzeni orationem confer cum prooemio Tomi Palamitici, a Combefisio editi. BOIVIN.

Pag. 905, 23. *Ἑτέραν*] Philosophica scilicet, non dogmatica. BOIVIN.

Pag. 906, 1. *Ἐκείνοις*] Gregorae ipsi. Qua de re supra lib. II. cap. 10. BOIVIN.

Pag. 910, 19. *Ὅπερ ἂν ἐν Καρὸς εἶναι κωλύσῃ μοίρᾳ*] De hominibus contemptissimis dici solet. Ita Achilles de Agamemnone apud Homerum,

Ἐχθρὰ δέ μοι τοῦ δῶρα· τίω δέ μιν ἐν Καρὸς αἴσῃ. BOIVIN.

Pag. 911, 13. *Φάσκει Γρηγόριος*] Gregor. Nazianz. Orat. I. BOIVIN.

Pag. 915, 4. *Τὴν Λεσβίαν οἰκοδομὴν, ἢ τοῖς λίθοις* etc.] Sic D. Basilius ad nepotes cap. VI. *κατὰ τὴν Δωρικὴν παροιμίαν, τὸν λίθον ποτὶ τὴν σπάρτον ἄγοντας.* Item Plutarchus, *πρὸς στάθμῃ πέτρον τίθεσθαι, μήτι πρὸς πέτρῳ στάθμην.* Sensus est, *oportere se regulis, non regulas sibi submittere.* BOIVIN.

Pag. 915, 18. *Ἐγὼ, φησὶ, ἀπ' ἐμαυτοῦ λαλῶ οὐδὲν, ἀλλ' ὅσα* etc.] Non ea ipsa sunt verba, quae leguntur apud Ioannem cap. XIV. v. 10. Gregoras non hoc loco solum, sed et alibi passim, memoriae nimis fidit. BOIVIN.

Pag. 916, 14. *Εἴ τις ὑμῖν εὐαγγελίζεται* etc.] Et haec quoque Gregoras, fallaci memoriae confisus. Nam apud Paulum ad Galat. cap. I. versu octavo legitur: *Ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἡμεῖς, ἢ ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ εὐαγγελίζηται ὑμῖν, παρ' ὃ εὐηγγελισάμεθα ὑμῖν, ἀνάθεμα ἔστω.* Versu autem nono, *εἴ τις ὑμᾶς εὐαγγελίζεται, παρ' ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω.* BOIVIN.

Pag. 918, 14. *Γρηγορίῳ*] In Encomio S. Athanasii. BOIVIN.

Pag. 919, 2. *Γρηγόριος ὁ Δριμὺς*] Pachymeres in Historia Andronici lib. VII. cap. 15. narrat quendam, cognomento *Drimyn*, sacerdotii dignitatem ausum sibi arrogare, eundemque se ab Lascaribus oriundum iactitantem, novas res molitum esse, ac demum coniuratione deprehensa carceris perpetui poenam subiisse. In eum exstat Athanasii patriarchae *Γράμμα στηλιτευτικὸν*, cuius supra meminimus ad pag. 110. B. Fortasse is ipse est, quem Gregoras hoc loco magistrum Palamae facit. Nec obstat, quod qui contra imperatorem coniuravit, is ab Athanasio Ioannes nominetur. Potuit enim cucullo tandem induto nomen mutare, ac pro *Ioanne* dici *Gregorius*. BOIVIN.

Pag. 923, 3. *Ὁ ταῖς ὑπεροχαῖς εἰμι τῶν τιμῶν* etc.] Fuit Barlaamus Abbas monasterii S. Salvatoris Constantinop. Idem ad papam legatus ivit an. Chr. MCCCXXXIX. Vide Odoricum Raynaldum ad eum annum, num. 19. et seq. Vide et Cantacuzen. Histor. lib. II. cap. XXXIX. BOIVIN.

Pag. 925, 12. *Σισίνιον τὸν Ναυατιανὸν*] Ita Graeci passim; pro *Νουατιανόν*. De isto Sisinnio Ludovicus Targnius, Vir sacrorum Canonum et Historiae Ecclesiasticae peritissimus, consulenti mihi respondit: [„Nec S. Athanasius in iis quae plurima scripsit de magna Synodo, nec quisquam alius scriptor, cuius ad nos monumenta de illa eadem Synodo pervenerint, ullius Sisinnii nomen aut operam memorat adversus Arium in Nicaeno conventu. Unus Socrates Historiae suae lib. I. cap. 10. et post ipsum, atque ex ipso, Herm. Sozomenus cap. XXII. libri itidem primi Eccles. Hist. Acesium ab Constantino imperatore arcessitum narrant, qui calculo suo comprobaret Nicaenam definitionem: quod factum qua fide quo auctore referat Socrates, qui uno fere saeculo post Nicaenam Synodum vixit, aliis aestimandum relinquo. In quam rem fac, ut consulas eruditissimi Henrici Valesii Notam ad memoratum Socratis Historiae locum. Ipsum vero sublestae fidei habet vir in scriptis veterum perspicax. Caeterum idem Socrates lib. V. cap. 10. Sisinnii cuiusdam meminit, qui sacro Lectoris munere fungebatur apud Agellium Novatianorum episcopum; cuius in dignitatem aliquanto post subvectus apud eundem Historicum legitur, lib. V. cap. 21. et lib. VI. cap. 1. Huius autem Sisinnii sententiam secutus Agellius, postulanti Nectario Constantinopoleos antistiti salubre dederat consilium adversus Arianorum Macedonianorumque sectas, quibus misere vexabatur Oriens. Verum, ne de isto Sisinnio Gregoras intelligi possit, obstat primae Synodi nomen; nisi forte primam Constantinopoli habitam generalem accipias: quod quidem mihi non fit credibile. Itaque hoc proclive est suspicari, Nicephorum Gregoram, virum immensae eruditionis et lectionis, cum haberet in mente duo haec Novatiensium antistitum nomina, quorum permagni fuerat opera adversus Arianorum dementiam, unum pro alio, ut facile factu fuit, inseruisse: nisi quis malit in librarii culpam reiicere mutationem nominis; quam posteriorem coniecturam nescio an satis iuvet duorum istorum vocabulorum Graece scriptorum similitudo. Certe haec nomina *Σισίνιος*, *Ἀκέσιος*, quanquam syllabis iisdem desinunt, tamen reliquarum fere literarum structura sic inter se discrepant, ut non oscitantem scribam difficulter fallere posse videantur. Sed de ista permutatione vix certi quicquam pronuntiare licet absque benigniori Codicum Gregorae manuscriptorum copia, eorundemque diligenti collatione."] Ipsa sunt verba Viri doctissimi, cui pro amicitiae iure, quae mihi cum eo summa intercedit, nodum hunc expediendum delegavi, dignum scilicet eo vindice; certe difficiliorem, quam ut ipse possem solvere. BOIVIN.

Pag. 929, 21. *Γρηγόριος*] In laudem Athanasii. BOIVIN.

Pag. 932, 22. *Ἐκεῖ*] I. e. in contingentibus, in bonis non necessariis. Vide supra lib. VIII. cap. VII. sect. 2. initio. BOIVIN.

Ibidem. *Εἰ ὁ πάντων ἐκεῖ προμηθεὺς τὰ τοῦ βίου περ-*

πνὰ etc.] Locus communis, iam a Gregora tractatus, idque iisdem verbis, Hist. lib. VIII. cap. VII. sect. 2. BOIVIN.

Pag. 933, 14. *Ὁ θεῖος ἀπόστολος*] Paul. ad Corinth. II. cap. XII. v. 8. 9. 10. BOIVIN.

Pag. 934, 2. *Τὴν μὲν οὖν τῶν εὐσεβῶν πίστιν πάτριον τοῖς ἀναγκαίοις ἀποδιδόναι*] Si post *πάτριον* subauditur *ἐστὶ*, vertendum erit, *ac orthodoxorum quidem fidem in res necessarias referri, solenne est et antiquum.* Alioqui *πάτριον* est epitheton, quod coniunctum cum *πίστιν*, *fidem patriam* significat, ita ut interpretati sumus. BOIVIN.

Pag. 934, 16. *Ἀπόστολος*] Paul. ad Corinth. II. cap. XI. v. 3. Ibid. v. 14. et 15. BOIVIN.

Pag. 935, 17. *Ἀπόστολον λεγ.*] Paul. ad Corinth. I. cap. XIII. v. 2. ad Philipp. cap. III. v. 13. BOIVIN.

Pag. 937, 3. *Ὡς ἂν ἡ συμφωνία διηνεκὴς*] Ita quoque exemplar Vaticanum, in quo omissum aliquid suspicor. Certe haec male cohaerent. BOIVIN.

Pag. 939, 8. *Νεκρικῶν ἡμῖν διαλόγων*] Disputationibus scilicet Barlaami et Acindyni cum Palama. BOIVIN.

Pag. 939, 10. *Ἐκεῖθεν*] Ex quo priores illae disputationes habitae sunt. BOIVIN.

Pag. 939, 15. *Ὅμως ὑμῖν οὐκ κ. τ. λ.*] Gregoras lectores alloquitur, non autem eos, qui tum aderant in Concilio: id quod diligenter observandum. BOIVIN.

Pag. 939, 18. *Βοήθημα γοῦν κ. τ. λ.*] Thaborium scilicet lumen. BOIVIN.

Pag. 939, 21. *Ὄνειδον*] Pro *ὄνειδος*. Barbare. BOIVIN.

Pag. 939, 22. *Ἄμας κ. τ. λ.*] Gregor. Cypr. in Proverb. Heinsius *σκάφας* interpretatur *ligones*. BOIVIN.

Pag. 940, 6. *Ταὐτὸν ἐκείνῳ κ. τ. λ.*] Lumen scilicet increatum, quod ait Palamas videre se. BOIVIN.

Pag. 940, 7. *Αὐτῷ*] Dativ. pro accusat. BOIVIN.

Pag. 940, 18. *Ὧν ἕνα Θεόδωρον τὸν Γραπτὸν* etc.] Exstat inter Codd. MSS. Regios Volumen ingens chartaceum, quo continentur libri pro Imaginibus contra Iconomachos scripti. Ii libri sunt, *Apologia pro Fide Orthodoxa; Antirrhetici tres contra Mammonam; Eusebii denique et Epiphanidae refutatio.* Ei Codici praefixum est nomen Theodori Grapti tanquam auctoris. In calce legitur: *Τὸ παρὸν βιβλίον τοῦ ἁγίου Θεοδώρου τοῦ Γραπτοῦ, τῷ μακρῷ χρόνῳ ἀφανισθὲν, τῇ περὶ τὰς θείας γραφὰς φιλευσεβεῖ σπουδῇ καὶ φιλοκαλίᾳ τοῦ ἁγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως κυροῦ Ἰωασὰφ τοῦ Καντακουζηνοῦ ζητηθὲν, ἑνὸς μόνου βιβλίου εὑρεθέντος, κἀκείνου πάνυ μὲν σαθροῦ διὰ παλαιότητα χρόνου, ἐσφαλμένου δὲ καὶ τῇ τοῦ γεγραφότος ἐκεῖνο ἰδιωτείᾳ, μετεγράφη εἰς ὠφέλειαν τῶν ἐντευξομένων, ἐν ἔτει ͵ϛωος΄. μηνὶ μαρτίῳ. ἰνδικτ. ϛ΄.* Id est, *Praesens hoc opus S. Theodori Grapti, longo tempore obscuratum, tandem religioso in divinas scripturas studio*

ac laudabili curiositate Divi Domini nostri et imperatoris Dom. Ioasaphi Cantacuzeni perquisitum, unico exemplari reperto, eoque ob vetustatem admodum corrupto, ac praeterea librarii ipsius ignorantia depravato, in usum eorum qui lecturi sunt transcriptum est, anno mundi VI. MDCCCLXXVI. mense Martio, Indict. VI. (Christi MCCCLXVIII.) Vetus exemplar, ex quo Cantacuzenus describi suum curavit, ipsum quoque exstat in Bibliotheca Regia, et hanc inscriptionem praefert: *ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΑΔ .... Υ ΘΕΟΦΑΝΟΥΣ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΜΩΜΗΤΟΥ ΚΑΙ ΚΑΘΑΡ............ ΠΙΣΤΕΩΣ ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΔΟΞΑΖΟΝΤΩΝ .... ΠΡΟΣΚΕΚΥΝΗΚΕΝΑΙ.* Ea Codicis pervetusti inscriptione deceptus Cantacuzenus, Theodori Grapti libros eos esse credidit, qui Nicephori patriarchae erant: manavitque ea opinio ad omnes illius saeculi eruditos. Nam et Palamitae, inter quos eminebant Cantacuzenus ipse, Philotheusque patriarcha; et Palamitarum adversarii Gregoras, Cyparissiota (Cod. Reg. 2408. fol. 105. 154. 175. 195. 196. 199. 263. 375.), et alii, Opera ea Theodori Grapti genuina esse uno omnes ore pronuntiarunt. Caeterum Cantacuzenus, et caeteri, si praefixum vetustissimo exemplari titulum propius attentiusque inspexissent, commissam in ea parte fraudem statim animadvertissent; primam scilicet Tituli lineam, in qua Theodori nomen occurreret, manu recentiori exaratam esse. Cui rei argumento est primum ipsa positio illius lineae: est enim altior quam quae illi in eiusdem folii versi tergo respondet; eoque fit ut prima pagina subsequentem caeterasque omnes uno versu excedat, quod apud librarios vitium est, scripturae accuratae legibus contrarium. Deinde versus ille, in quo Theodori nomen legitur, non eodem scriptus est atramento, quo caeteri qui proximi sequuntur. Denique ipsa scripturae lineamenta diversa sunt, ut mecum fatebitur quisquis litteras contulerit, praesertim *Ε*, *Θ*, *Μ*, et *Τ*, quarum formam aliam esse in primo versu, aliam in secundo et tertio, facile erit cuivis perspicere. Eiusce facinoris auctorem suspicari licet vel Palamam, vel Palamitam aliquem, penes quem fuerit is Codex, antequam ad Cantacuzenum pervenisset: nec enim Cantacuzenum ipsum ausim falsi insimulare. Gregoras Historiae lib. XXI. infra cap. III. (sect. VIII. vide et lib. XXIII. pag. 676. E. et 677. A.) eiusmodi fraudes, immo maiores obiicit Palamitis. *Neque enim in nos solos* (inquit) *manus ii armant sanguinarias; sed ex ipsis sacris libris recisa multa auferunt, folia chartacea bina et quaterna acutis cultris desecant, et ex divinis scripturis ea avellunt, quae validum et expugnatu difficile robur opponentia, ad suum libitum iniquis interpretationibus detorquere non possunt.* Porro intererat Palamitarum, ut libris illis, quibus multa continerentur eorum erroribus contraria, Theodori Grapti potius quam Nicephori (patriarchae videlicet Constantinopolitani) nomen inscriberetur. Initio certe Theodorus Graptus parvi

ab illis factus; quanquam iidem postea, eius testimoniis ad suum sensum accommodatis, miris laudibus ipsum ornaverint. Exstat apud Gregoram in libro nondum edito (Cod. Reg. 2952. fol. 157.) gravis querela de Palamita quodam, qui de Theodoro Grapto et de eius libris non satis reverenter loqueretur. *Ecqua enim* (inquiebat Palamae sectator) *novit illum ecclesia? Quis nostrorum illius unquam meminit?* Tum addebat, *quaecunque is contra Iconomachos scripta composuisse diceretur, ea erroribus gravissimis scatere. Quod si alii quipiam nonnulla interseruissent spuria et supposititia, et iis nomen illius inscripsissent, ipsum quidem irreprehensum futurum, non item eius libros: sin ea eius essent reipsa et indubitate, iam eum simul cum libris reiiciendum, et in haereticorum numero ponendum.* Haec Palamita ille, in quem Gregoras acribus verbis invehitur, ad Cantacuzenum ipsum conversus. *Ecquem Tu*, inquit, *hunc derepente in sanctum illum Patrem sapientemque doctorem armas novum Archilochum, ac potius Archilochi simium? ... Cur haec praesente te abiectissimus furibundusque homunculus evomuit?* etc. (Vide et annotata infra ad pag. 598. F.) Non mirum itaque homines improbos, quales illi videntur fuisse, vetustissimum Codicem nactos, cui auctoris nomen non esset inscriptum, nomen praefixisse illud, quod arbitrarentur contemptius obscuriusque esse, quam ut magnae contra eos auctoritatis esse posset. Ut ut sit, manifestum certe est, interpolatum fuisse Codicis antiquissimi titulum, additamque esse recentiori manu, ut diximus, eam lineam, in qua Theodori Grapti nomen legitur. Superest iam ut ostendamus, librorum, eo volumine comprehensorum, auctorem esse patriarcham Nicephorum. Primo constat Nicephorum multa pro imaginibus contra Iconomachos variis temporibus scripta edidisse. Ignatius Diaconus, qui eius vitam scripsit, eum ait aliquanto post Nicaenam Synodum, cum esset adhuc laicus, in fidei hostes insurrexisse. τότε δὴ, inquit, *καὶ ὁ μέγας Νικηφόρος, τὰ νίκης ἐπιφερόμενος σήμαντρα, κατὰ τῶν τῆς πίστεως ἀντιπάλων τορόν τι καὶ ἐνυάλιον ἀνεκρούετο μέλος, Χριστὸν εἶναι πιστούμενος ἀπερίγραπτον κατὰ τὸ τῆς θεότητος, ἁπλοῦν καὶ ἀνέπαφον· περιγραπτὸν δὲ καὶ γραπτὸν κατὰ τὸ τῆς ἀνθρωπότητος, ἁπτόν τε καὶ σύνθετον, οἷς τὸ εἰκονίζεσθαι ἀραρότως ἐπακολουθήσοι.* Quibus Ignatii verbis indicari puto *Apologiam pro Fide.* In Synodica Epistola Orientalium ad imperatorem Theophilum memoratur liber contra Christi imaginem a Ioanne Anagnosta editus, idemque a Nicephoro refutatus. Theophanes Confessor integram de Copronymi obitu narrationem, ex tertio contra Mammonam Antirrhetico translatam, Chronico suo inseruit; atque eius narrationis auctor in Codice Ioyeusano Nicephorus patriarcha indicatur, teste Petavio. Vide fragmenta, Breviario Chronico Nicephori patriarchae subiuncta, Edition. Petav. Cum Codice Ioyeusano consentit Michaël Glycas, Annalium parte II. pag. 137. Edit. Reg. ubi excerpta ex secundo contra Mammonam

Antirrhetico verba tanquam Nicephori laudantur. Praeterea et in Anastasii Quaestionibus, et in Panoplia dogmatica Euthymii Zygabeni, Nicephoro patriarchae, tanquam vero auctori, asseruntur varia fragmenta, excerpta ex iis libris quos Cantacuzeniani Codicis titulus corruptus perperam Theodoro Grapto adscribit. Denique ii ipsi libri in Codicibus multis praeferunt nomen patriarchae Nicephori. Unus autem caeteris omnibus longe antiquior, nec longo post aetatem auctoris scriptus (is est Codex No. 354. Colbertinus) non ea solum continet quae Cantacuzenianus, sed et duos praeterea libros, quorum primus est *de Testimoniis Macarii Magnetis*, in altero agitur *de Divina Imagine, quae ab Iconomachis Idolum dicta fuerat:* item quaeritur *quid sit γραπτὸν et περιγραπτόν:* tum *quomodo intelligendum illud, non facies ullam imaginem* etc. Eius Codicis Titulus, omnibus partibus integer et nulla fraude corruptus, ita habet, *ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΚΑΙ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΓΕΝΟΜΕΝΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΛΟΓΟΣ ΥΠΕΡ ΤΗΣ ΑΜΩΜΗΤΟΥ ΚΑΙ ΚΑΘΑΡΑΣ ΚΑΙ ΕΙΛΙΚΡΙΝΟΥΣ ΗΜΩΝ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ ΠΙΣΤΕΩΣ, ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΔΟΞΑΖΟΝΤΩΝ ΕΙΔΩΛΟΙΣ ΠΡΟΣΚΕΚΥΝΗΚΕΝΑΙ.* Itaque minime dubium est, quin ea Nicephori patriarchae Opera sint, quae Cantacuzenus, Gregoras, Philotheus, Ioannes Cyparissiota, et alii complures, Theodori Grapti esse putaverunt. BOIVIN.

Pag. 940, 19. *Εὐσεβίῳ τῶν τότε λογίων τῷ πρώτῳ*] Gregoras in libro nondum edito, cuius initium *Περὶ μὲν οὖν τῆς ὁρατῆς τοῦ κυρίου θεοφανείας*, queritur fraude adversariorum surreptos sibi Theodori Grapti libros. *Καί τοι*, inquit, *διὰ τὰς περιεστηκυίας κἀμὲ πρὸς τῶν διωκτῶν συμφορὰς, οὐδ᾽ ἔσχον ὅπως ὑπ᾽ αὐτῶν κλαπείσας τὰς ἐκείνου βίβλους παμπόλλους οὔσας ἀνειληφὼς, ἐξ ὧν καὶ ὅθεν πολλάκις ἀναλαμβάνων πρότερον ἐθεώρουν, προθεῖναι νῦν ἡμῖν (ὑμῖν) τὰ πολλῷ τῶν εἰρημένων πλείω τε καὶ ἐναργέστερα.* Venia itaque ei danda est, quod quae contra Eusebium Caesariensem scripta essent, iis putaverit refelli Eusebium aliquem recentiorem, ipsius videlicet Theodori Grapti aequalem. Ignoscendum pariter, quae de Christi in coelum translati corpore Eusebius dixisset, ea ad Christum in monte transfiguratum pertinere existimanti. BOIVIN.

Pag. 940, 21. *Πρῶτον μὲν οὖν εἰσάγει λέγοντα ἐκεῖνον, ὡς τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ* etc.] Haec et quae sequuntur, verba sunt Eusebii, excerpta ex eius ad Constantiam epistola, quam et Nicaena Synodus secunda ab Iconomachis laudatam (Action. VI. Edit. Labb. p. 494.) explosit, et Nicephorus patriarcha (non, ut Gregoras putabat, Theodorus Graptus) libro singulari refutare instituit. Eius epistolae fragmenta antehac dispersa, pleraque anec-

dota, iuvabit (credo) lectores suo quaeque nunc demum loco reddita et collecta habere. Sunt autem haec.

Εὐσεβίου ἐπιστολὴ πρὸς Κωνσταντίαν τὴν βασίλισσαν.

Ἐπεὶ δὲ καὶ περί τινος εἰκόνος ὡς δὴ τοῦ Χριστοῦ γέγραφας, εἰκόνα βουλομένη σοι ταύτην ὑφ' ἡμῶν πεμφθῆναι· τίνα λέγεις καὶ ποίαν ταύτην, ἣν φῂς τοῦ Χριστοῦ εἰκόνα; [Οὐκ οἶδα πόθεν αὐτὴ ὁρμηθεῖσα τοῦ σωτῆρος ἡμῶν διαγράψαι εἰκόνα προστάττεις. ποίαν τοῦ Χριστοῦ εἰκόνα ἐπιζητεῖς;*)] πότερον τὴν ἀληθῆ καὶ ἀμετάλλακτον, καὶ φύσει τοὺς αὐτοῦ χαρακτῆρας φέρουσαν· ἢ ταύτην ἣν δι' ἡμᾶς ἀνείληφεν, τῆς τοῦ δούλου μορφῆς περιθέμενος τὸ σχῆμα; [ὁ γὰρ **) τοῦ θεοῦ λόγος καὶ θεὸς, μορφὴν δούλου λαβὼν, ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας τὴν ἁμαρτίαν κατέκρινεν, ᾗ φησιν ὁ θεῖος ἀπόστολος. οὕτως ἡμᾶς τῆς παλαιᾶς πικρίας καὶ δαιμονικῆς δουλείας τῷ τιμίῳ αἵματι λυτρωσάμενος ἀπηλευθέρωσεν. δύο οὖν***) μορφῶν αὐτῷ παρισταμένων,] περὶ (ἀλλὰ περὶ in Act. Conc. Nic. II.) μὲν τῆς τοῦ θεοῦ μορφῆς οὐδὲ αὐτὸς ἡγοῦμαί σε ζητεῖν, ἅπαξ παρ' (πρὸς ibid.) αὐτοῦ παιδευομένην, ὅτι οὔτε τὸν πατέρα τις ἔγνω, εἰ μὴ ὁ υἱός· οὐδ' αὐτὸν υἱὸν γνοίη ποτέ τις ἐπαξίως, εἰ μὴ μόνος ὁ γεννήσας αὐτὸν πατήρ..... ἀλλὰ γὰρ πάντως τῆς τοῦ δούλου μορφῆς ἐπιζητεῖς (τὴν εἰκόνα ibid.) καὶ οὐ δι' ἡμᾶς περιεβλήθη σαρκίου. ἀλλὰ καὶ τοῦτο τῇ δόξῃ τῆς θεότητος ἀνακεκρᾶσθαι μεμαθήκαμεν, καὶ καταπεπόσθαι τὸ θνητὸν ὑπὸ τῆς ζωῆς. [καὶ οὔτι που θαυμαστὸν, εἰ μετὰ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἄνοδον τοιοῦτόν που πέφηνεν, ὁπότε καὶ ἐν ἀνθρώποις ἔτι βιοτεύων ὁ θεὸς λόγος, τοῖς ἐγκρίτοις τῶν ἑαυτοῦ (μαθητῶν apud Gregoram Cod. Reg. 2952[2]. f. 50. v.) λόγων προαῤῥαβωνιζόμενος τὴν θέαν τῆς αὐτοῦ βασιλείας, μεταβαλὼν τὴν τοῦ δούλου μορφὴν, αὐτὴν ἐκείνην ἐπὶ τοῦ ὄρους ὑπὲρ τὴν ἀνθρωπείαν φύσιν ἐπιδέδεικται· ὅτε τὸ μὲν πρόσωπον αὐτοῦ ἀπήστραψεν ὡς ὁ ἥλιος, τὰ δὲ ἱμάτια ὡς τὸ φῶς.] τίς οὖν τῆς τοσαύτης (τοιαύτης in Act. Conc. Nic. II.) ἀξίας τε καὶ δόξης τὰς ἀποστιλβούσας καὶ ἀπαστραπτούσας μαρμαρυγὰς οἷός τε ἂν εἴη (ᾖ ibid.) καταχαράξαι νεκροῖς καὶ ἀψύχοις χρώμασι καὶ σκιογραφίαις, ὁπότε μηδὲ ἐμβλέψαι (προσβλέψαι ibid.) αὐτῷ (αὐτῷ ἐπὶ τοῦ ὄρους ibid.), [τοῦτον ὀφθέντι τὸν τρόπον,] οἱ θεσπέσιοι ὑπέμειναν μαθηταὶ, οἵ γε ἔπεσον ἐπὶ πρόσωπον, ἀφόρητον αὐτοῖς τὸ θεώμενον ὁμολογήσαντες; εἰ δ' οὖν (εἰ γοῦν ibid.) τότε ἡ ἐν σαρκὶ (ἡ ἔνσαρκος ibid.) αὐτοῦ μορφὴ τοσαύτης ἔλαχε δυνάμεως, πρὸς τῆς ἐνοικούσης αὐτῇ θεότητος μεταβληθεῖσα, τί χρὴ λέγειν, ὅτε τὴν θνητότητα ἀποδὺς, καὶ τὴν φθορὰν ἀπονιψάμενος, τῆς τοῦ δούλου μορφῆς τὸ εἶδος εἰς τὴν

*) Uncis inclusa nunc primum in lucem prodeunt ex Cod. Reg. 1980. fol. 191. et seqq. reliqua iam edita erant in actis Concilii Nicaeni II. BOIVIN.

**) γὰρ addo. BOIVIN.

***) οὖν addo. BOIVIN.

τοῦ δεσπότου καὶ θεοῦ δόξαν μετεσκευάσατο, μετὰ τὴν κατὰ τοῦ θανάτου νίκην (δίκην Cod. Colb.), καὶ μετὰ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἄνοδον, καὶ μετὰ τὴν ἐν τῷ βασιλικῷ θρόνῳ ἀμφὶ τὰ δεξιὰ τοῦ πατρὸς ἵδρυσιν, μετὰ τὴν ἐν τοῖς ἀκατονομάστοις καὶ ἀῤῥήτοις κόλποις τοῦ πατρὸς ἀνάπαυσιν, εἰς ἣν ἀνιόντα καὶ ἀποκαθιστάμενον αἱ οὐράνιαι δυνάμεις ἀνευφήμουν, λέγουσαι· ἄρατε πύλας οἱ ἄρχοντες ὑμῶν, καὶ ἐπάρθητε πύλαι αἰώνιοι, καὶ εἰσελεύσεται ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης. [οὐκοῦν καὶ ἡ τοῦ δούλου μορφὴ ἐν τοιούτοις γινομένη, ἐξόλων ὅλη μεταβέβληται ἐπὶ φῶς αὐτοῦ ἄῤῥητον καὶ ἀνεκδιήγητον, αὐτῷ τῷ θεῷ λόγῳ πρέπον φῶς, ὅπερ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδεν, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσεν, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη. πῶς οὖν τις τῶν ἀδυνάτων ἐφίκοιτο; πῶς δὲ τῆς οὕτω θαυμαστῆς, καὶ ἀλήπτου μορφῆς, εἴ γε χρὴ μορφὴν ἔτι καλεῖν τὴν ἔνθεον καὶ νοερὰν οὐσίαν, εἰκόνα τις ζωγραφήσειεν; εἰ μὴ τοῖς ἀπίστοις ἔθνεσιν ὁμοίως τὰ μηδαμῇ μηδαμῶς ἐοικότα ἑαυτῷ τις ἀναζωγραφήσειεν, ὥσπερ γραφεὺς μηδὲν ἐοικότα γράφων. τοιοῖδε γὰρ κἀκεῖνοι, ἀνειδωλοποιοῦντες ἤ ποτε θεὸν, ὡς ἡγοῦνται, ἤ τινα (ὡς ἂν φαῖεν) ἡρώων, ἤ τι τῶν τοιούτων πλάττειν καὶ ἀπεικάζειν ἐθέλοιεν, οὐδὲν ὅμοιον, οὐδὲ ἐγγὺς, οἷοί τε ὄντες γράφειν, ἀλλόκοτα σκιογραφοῦσιν, ἀνδρείκελα σχήματα διαχαράττοντες. ἡμῖν δὲ ὅτι μὴ δίκαιον τὰ τοιαῦτα, πάντως που καὶ αὐτὴ συμβάλλεις. ἀλλ' εἰ μὴ τῆς εἰς θεὸν μεταβληθείσης μορφῆς, ἀλλὰ τοῦ πρὸ τῆς μεταβολῆς σαρκίου αὐτοῦ δὴ τοῦ θνητοῦ τὴν εἰκόνα φὴς παρ' ἡμῶν αἰτεῖν. ἆρα γὰρ τοῦτό σε μόνον διέλαθεν τὸ ἀνάγνωσμα, ἐν ᾧ ὁ θεὸς νομοθετεῖ μὴ ποιεῖν ὁμοίωμα, μήτε τῶν ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ, μήτε τῶν ὅσα ἐν τῇ γῇ κάτω; ἢ ἔστιν ὅτε ἐν ἐκκλησίᾳ τὸ τοιοῦτον ἢ αὐτὴ, ἢ καὶ παρ' ἄλλου τοῦτο ἤκουσας; οὐχὶ δὲ καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης ἐξώρισται καὶ πόῤῥω τῶν ἐκκλησιῶν πεφυγάδευται τὰ τοιαῦτα, μόνοις τε ἡμῖν μὴ ἐξεῖναι τὸ τοιοῦτον ποιεῖν παρὰ πᾶσι βεβόηται; .... οὐκ οἶδα γὰρ ὅπως γύναιόν τι μετὰ χεῖράς ποτε δύο τινὰς φέρουσα καταγεγραμμένους, ὡς ἂν φιλοσόφους, ἀπέῤῥιψε λόγον, ὡς ἂν εἶεν Παύλου καὶ τοῦ σωτῆρος· οὐκ ἔχω λέγειν, οὔτε ὁπόθεν λαβοῦσα, οὔτε ὅθεν τοῦτο μαθοῦσα. ἵνα μὴ δὲ αὐτὴ μηδὲ ἕτεροι σκανδαλίζοιντο, ἀφελόμενος ταύτην, παρ' ἐμαυτὸν κατεῖχον, οὐχ ἡγούμενος καλῶς ἔχειν εἰς ἑτέρους ὅλως ἐκφέρειν ταῦτα, ἵνα μὴ δοκῶμεν δίκην εἰδωλολατρούντων τὸν θεὸν ἡμῶν ἐν εἰκόνι περιφέρειν. Παύλου τε ἀκούω πάντας ἡμᾶς παιδεύοντος, μηκέτι τοῖς σαρκικοῖς προσανέχειν. εἰ γὰρ ἔγνωμέν φησιν κατὰ σάρκα Χριστὸν, ἀλλὰ νῦν οὐκέτι γινώσκομεν. Σίμωνα τὸν μάγον λόγος ἔχει παρὰ τοῖς ἀθέοις αἱρεσιώταις προσκυνεῖσθαι, ἐν ἀψύχῳ ὕλῃ καταγεγραμμένον. ἐθεωρήσαμεν δὲ καὶ αὐτοὶ τὸν τῆς μανίας ἐπώνυμον ὑπὸ τῶν Μανιχαίων εἰκόνι δορυφορούμενον. ἡμῖν δὲ ἀπείρηται τὰ τοιαῦτα. θεὸν γοῦν κύριον τὸν σωτῆρα ἡμῶν ὁμολογοῦντες, ὡς θεὸν ἰδεῖν εὐτρεπιζόμεθα, πάσῃ σπουδῇ καθάραντες αὐτοὶ τὰς ἑαυτῶν καρδίας, ὡς ἂν ἴδοιμεν αὐτὸν κεκαθαρμένοι. μακάριοι γὰρ οἱ καθαροὶ τῇ

καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν θεὸν ὄψονται. εἰ δὲ ἐκ περιουσίας, πρὸ τῆς μελλούσης πρόσωπον εἰς πρόσωπον ὄψεώς τε καὶ θέας, τοῦ σωτῆρος ἡμῶν τὰς εἰκόνας αὐτοὶ περὶ πολλοῦ τίθεσθε, τίνα μᾶλλον ἀγαθὸν ζωγράφον αὐτοῦ τοῦ θεοῦ λόγου ἔχοιμεν ἄν;] Hanc epistolam, qua Imaginum cultus aperte improbatur, Eusebii esse aiebant Iconomachi; et Orthodoxi quoque fatebantur. Verum cum idem Eusebius in Historia sua ecclesiastica lib. VII. cap. 18. celebret mulierem Syrophoenissam, quae sanguinis profluvio liberata, statuam Christo liberatori erexerat, idcirco a quibusdam dubitatum est, an illa epistola esset re ipsa Eusebii. Sed tantum abest, ut eiusmodi argumento constet non scriptam eam esse ab Eusebio; ex ea ipsa narratione, quam obiiciunt, apparet eundem fuisse auctorem tum Historiae ecclesiasticae, tum eius quam dicimus epistolae. Nam quod a muliere Syrophoenissa factum in Historia ecclesiastica narratur, id ipsum ibidem ἐθνικῇ συνηθείᾳ, hoc est, *consuetudine ethnica*, seu usu apud gentes iam inde antiquitus recepto, factum esse dicitur; quem scilicet usum minime probabat Eusebius. BOIVIN.

Pag. 941, 2. Εὐσέβιος] Vide Cod. Reg. 1989. fol. 200. v. BOIVIN.

Pag. 941, 3. Ἐπὶ φῶς ἄῤῥητον κ. τ. λ.] Vide Eusebii epistolam ad Constantiam. BOIVIN.

Pag. 942, 6. Δὲ] abundat. BOIVIN.

Pag. 943, 22. Εὐσέβιος ὅλον ἐν τῇ μεταμορφώσει etc.] Non ἐν τῇ μεταμορφώσει, sed μετὰ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἄνοδον. Vide epistolam ipsam Eusebii supra allatam. BOIVIN.

Pag. 944, 6. Ὁ τοίνυν λέγων] τοῦ Παλαμᾶ ἐκ τοῦ ἑ λόγου, οὗ ἡ ἀρχή· Ἀλλὰ τίς ἂν δύναιτο. Vide Cod. Reg. 2409. f. 132. BOIVIN.

Pag. 944, 7. Ἧς καὶ οἱ θεῷ κ. λ.] Matth. cap. III. v. 43. BOIVIN.

Pag. 944, 23. Τοὺς κατὰ τὸν Παλαμᾶν ἅπαντας] *Omnes Palamae similes.* Nempe eos omnes, qui, ut Palamas, divini luminis atque adeo divinae gratiae sint participes. Gregoras Palamam irridet, aliosque monachos, qui divinum lumen oculis corporeis visum a se gloriabantur. BOIVIN.

Pag. 945, 2. Πῶς οὐκ ἄκτιστος κ. τ. λ.] ἐκ τοῦ λόγου αὐτοῦ, οὗ ἡ ἀρχή· Φιλονεικοῦσι μὲν οὖν ἀλλήλοις. Vide Cod. Reg. 2409. fol. 103. BOIVIN.

Pag. 944, 18. Οὐσία μὲν γὰρ κ. τ. λ.] ἐκ τοῦ περὶ φωτὸς λόγου αὐτοῦ. Exstat in Codice Regio 2409. fol. 53. oratio seu liber Palamae ad Athanasium Cyzici archiepiscopum, περὶ τοῦ θείου φωτὸς καὶ τῆς θείας χάριτος. BOIVIN.

Pag. 945, 15. Ἐντεῦθεν καὶ κ. τ. λ.] Observa πρόληψιν, qua Gregoras tertiae Sessionis acta attingit. BOIVIN.

Pag. 946, 16. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὕστερον] Sessione 3. Vide infra lib. XXI. BOIVIN.

Pag. 948, 11. Ὅτι μὲν, φησὶ, κ. τ. λ.] Verba Theodori Grapti: immo Nicephori patriarchae; eadem quae supra. BOIVIN.

Pag. 949, 3. *Ἐξ οὗ ἐμφαίνεται ἡ ἀλλοίωσις*] Omissum a Gregora primum divisionis membrum. Codex Regius (Cod. 1989. fol. 199. v. lin. paenult.) ita habet: *ἐξ οὗ ἐμφαίνεται ἡ ἀλλοίωσις. [παρετέον τανῦν τόπου γε εἵνεκεν λέγειν ἢ χρόνου, ἢ τινος ἄλλου τῶν ἐν κινήσει θεωρουμένων, ἐπεὶ πρὸς οὐδὲν χρήσιμον κατὰ τὴν παροῦσαν συντελεῖ σκέψιν· καθ᾽ ὁποῖον οὖν τῶν εἰρημένων τρόπων ὁ θαυμάσιος οὗτος τὴν κατὰ Χριστὸν δουλικὴν μορφὴν, τὸ ἐσχηματισμένον σῶμα καὶ τετυπωμένον, ὡς ἡμῖν γε καὶ τῇ ἀληθείᾳ δοκεῖ, ὃ δὴ καὶ γράφεται καὶ ὁρίζεται, εἴπερ εἰς μηδὲν τοῦ καθ᾽ ἡμᾶς σώματος ταῖς ἀληθείαις καθὸ σῶμα διενήνοχεν, ἐξ ὅλων ὅλην μεταβεβλῆσθαι ἀποφαίνεται, καὶ τοῦτο θαρσαλέως καὶ ἐκθυμότατα. εἰ μὲν κατὰ τὸ ποιὸν μεταβέβληται, κεκίνηται μὲν πρὸς ἀλλοίωσιν·] ἡ δέ ἐστιν μετασχηματισμός. ...* BOIVIN.

Pag. 951, 1. *Βασιλείοις καὶ Γρηγορίοις*] Gregoras promittit se sanctorum Basilii et Gregorii argumenta prolaturum, quae tamen haud proferet. BOIVIN.

Pag. 951, 6. *Οὐ γὰρ ἐνεργείᾳ ψιλῇ φησι κατά τινας ..... κενῶσαι μὲν τοὺς οὐρανοὺς λέγεται*] Poteram sic interpretari: *Non enim*, inquit, *ut veteres quidam delirarunt, dicitur ille tempore divinae incarnationis sua hypostasi coelos vacuos fecisse.* Sed aliter malui, sequutus Codicis antiquissimi lectionem, in quo non *λέγεται*, sed *λεγόντων* scriptum erat. BOIVIN.

Pag. 952, 2. *Λοιδορῶν οὖν ὁ Παλαμᾶς Θεόδωρον*] Fuit itaque illud tempus, cum Palamas Theodori Grapti auctoritatem parvi faciebat, ut supra dicebamus. Tamen Philotheus Antirrh. lib. XI. passim hunc laudat, et in suas partes trahere conatur. Vide Cod. Reg. 1996. fol. 236. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 280. 281. Laudatur etiam a Cantacuzeno in Antirrh. contra Prochorum, Cod. Reg. 1999. fol. 75. BOIVIN.

Pag. 953, 11. *Παύλῳ*] Ad Corinth. II. cap. V. v. 17. BOIVIN.

Pag. 953, 14. *Δαβίδ*] Psalm. 50. BOIVIN.

Pag. 955, 5. *Εἰρήσεται δὲ κατὰ χώραν* etc.] Nempe in disputatione cum Cabasila, in Antirrheticis et in aliis libris Dogmaticis. BOIVIN.

Pag. 955, 10. *Ὑποδείγματι*] *Ὑποδείγμασι* supra lib. XIX. cap. II. sect. 4. BOIVIN.

Pag. 956, 6. *Ἡ πολλή*] Sic supra lib. X. cap. ult. BOIVIN.

Pag. 956, 12. Quae supplemus, ea in Codice etiam Vaticano desunt. Nec mirum; cum noster (ut iam dixi) ex illo descriptus sit. BOIVIN.

Pag. 957, 17. *Γρηγόριος*] Gregor. Nazianz. de Dogm. Sic supra lib. X. cap. ult. N. 13. BOIVIN.

Pag. 958, 4. *Ἀκούεις γέννησιν· κ. τ. λ.*] Gregor. Nazianz. Orat. de Dogm. pag. 493. Edit. Paris. an. 1609. BOIVIN.

Pag. 958, 20. *Τἀναντία*] Vel *qui repugnantia.* Gregor. Nazianz. Orat. I. de Filio pag. 567. BOIVIN.

Pag. 959, 3. *Πάλιν οἱ σωματικοὶ κ. τ. λ.*] Gregor. Nazianz. Orat. de Filio. pag. 570. 566. 567. BOIVIN.

Pag. 960, 1. *Βασίλειος*] Basilius Magnus contra Sabellianos. BOIVIN.

Pag. 960, 6. *Καὶ πάλιν*] Idem contra Eunom. lib. II. BOIVIN.

Pag. 960, 12. *Καὶ πάλιν*] Idem Epist. 6. BOIVIN.

Pag. 961, 15. *Χαλεπώτερα*] Eccles. cap. III. v. 22. BOIVIN.

Pag. 963, 5. *Γέγραπται γὰρ κ. τ. λ.*] D. Paul. ad Galat. cap. III. v. 10. Deuteron. cap. XXVII. v. 26. BOIVIN.

Pag. 964, 10. *Τῷ δὲ καὶ αὐτῷ* etc.] Vitiosa constructio, pro *ὁ δὲ καὶ αὐτὸς παρὰ προσδοκίαν τοῖς τοιούτοις ἐμπεπτωκὼς* etc. Eiusmodi Antiptoses non paucas apud Gregoram observare est. BOIVIN.

Pag. 966, 18. *Ἐκ τῆς ὀρχήστρας .... πρίασθαι*] Ὀρχήστρα proprie est *locus in quo saltatur.* Probabile autem est in quibus locis saltatores se exercebant, in iisdem venundari solitas merces frivolas, qualia sunt ludicra instrumenta, et quae vocantur crepundia. BOIVIN.

Pag. 966, 18. *Γράμμασι γὰρ σχεδὸν παντάπασιν ἀνομίλητον εὑρίσκων αὐτὸν*] Atqui Cantacuzenum constat minime illiteratum fuisse, idque ipsius Gregorae testimonio, qui supra lib. XIX. cap. I. sect. 4. *eum* dixit *iam inde ab initio humanioribus litteris operam ultro dare instituisse, multosque et omnis generis libros ambitiose conquisivisse, atque in dies novum aliquid cum dicere tum audire impensissime studuisse.* BOIVIN.

Pag. 971, 6. *Ἀνωτέρω*] Lib. XIX. cap. IV. sect. 7. BOIVIN.

Pag. 971, 10. *Τοῦτ' ἐκείνῳ*] Quod Palamas ipse attulit superiori cap. sect. 6. BOIVIN.

Pag. 973, 3. *Ἀνωτέρω*] Libro superiore cap. IV. sect. 7. BOIVIN.

Pag. 975, 20. *Ἐξ ὧν κἀκείνοις γεγένηται ὑπομνήματα*] Vide Ioan. Cyparissiot. Palamicarum Transgressionum lib. I. Serm. IV. cap. X. in fine. BOIVIN.

Pag. 976, 9. *Καὶ λαμπάδες κ. τ. λ.*] Alludit ad opinionem Palamae de lumine increato. BOIVIN.

Pag. 976, 18. *Τῶν ἐκεῖ ῥηθέντων*] In Concilio contra Barlaamum habito. BOIVIN.

Pag. 978, 10. *Ἐφιέμενοι τοὺς ὀδόντας ἐμπῆξαι τῷ ταλαιπώρῳ*] Vide Philothei patriarchae Antirrheticum I. Cod. Reg. 1996. fol. 14. v. et seq. BOIVIN.

Pag. 979, 8. *Κύριοι γὰρ ἡμεῖς κ. τ. λ.*] Sic supra lib. XV. cap. VII. sect. 7. BOIVIN.

Pag. 980, 9. *Ὁ μέντοι Παλαμᾶς περίφοβον ὅλ. ἐκ. τὴν νύκτα διενεγκὼν*] Cum his confer ea quae apud Philotheum leguntur loco indicato. BOIVIN.

Pag. 980, 10. *Ἅμα ἕω*] Die 28. mensis Maii. BOIVIN.

Pag. 985, 12. *Κἂν τι δέῃ παθεῖν*] *Etsi mori oporteat.* Sic apud Theocritum, *οὐδ' εἴ τι πάθοις τύ γ' ἀείδων, ne si quidem cantando moriaris.* BOIVIN.

Pag. 986, 1. *Ἃ τοῖς ἐξωτερικοῖς* etc.] Nempe Palamas auctor Cantacuzeno fuerat, ut *quotquot de infima plebe non vererentur captu suo altiora affectare, ii vestibus exuti virgis caederentur, et in carcerem detruderentur*, pag. 617. D. supra. BOIVIN.

Pag. 987, 13.] Citatur D. Basilii Epistola, quae in eo Codice, quo Gregoras usus est, 257ª. numerabatur; in libris editis aut omnino deest, aut alium numerum praefert. BOIVIN.

Pag. 991, 8. *Συνέθεντο δ' ἐξῶσαι τοῦ συνεδρίου καὶ τὸν Τύρου ἐπ.*] Hinc apparet episcopum Tyri in prima tantum Actione praesentem Concilio interfuisse. Vide annotata ad pag. 636. D. infra. BOIVIN.

Pag. 992, 15. *Οὐκ Ἀτλαντικοῦ κ. τ. λ.*] Aristid. in Panathen. BOIVIN.

Pag. 993, 17. *Τῶν τ' ἐχόντων ἅμα καὶ τῶν ἐκ τῶν ὑπαρχόντων*] Ita quoque Vaticanum exemplar. Sensum puto eum esse quem expressi. BOIVIN.

Pag. 994, 20. *Ἰδόντες γὰρ ἐκεῖνοι τῇ προτεραίᾳ*] *Cum vidissent superiori die*; non quidem *proxime superiori*, sed eo die qui primus Concilii fuit. Sic etiam infra lib. XXI. cap. III. sect. 13. *αἳ τῇ προτεραίᾳ σφίσι κολάσεις ἠπείληνται.* Vide annotata ad eum locum. BOIVIN.

Pag. 995, 10. *Καὶ ἅμα ἑώρων συνεξιόντας ἅπαν τὸ μέρος ἐμοί*] Philotheus Antirrhet. I. *τί δὲ, κἀκεῖνο ψεῦδος ἐρεῖς, εἰπέ μοι· ὅτι καὶ ἅπαξ καὶ δὶς ὁμοῦ πάντες ἀπεπηδήσατε τῆς ἱερᾶς ἐκείνης συνόδου· καίτοι γε καὶ βασιλέως καὶ πατριάρχου καὶ πάντων ὁμοῦ παραμένειν ὑμᾶς ἀξιούντων, καὶ μὴ τὴν ὑπόθεσιν ἐπίτηδες διαφθείρειν;* Cod. Reg. 1996. fol. 8. v. His congruunt et ea quae ibidem leguntur fol. 15. BOIVIN.

Pag. 998, 2. *Τῇ ὑστεραίᾳ*] Die Maii 31. BOIVIN.

Pag. 999, 15. *Βέλτιον δ' ἔδοξεν κ. τ. λ.*] Sessio III. Iunii die 8 vel 9. BOIVIN.

Pag. 1000, 6. *Οὕτω καὶ πάντ' ἐκεῖνα τἀνδρὸς τουτουῒ συγγράμματα*] Vide lib. XXIII. pag. 699. E. infra. BOIVIN.

Pag. 1007, 7. *Καὶ ἀδείας ἐπειλημμένοις σύν γε θεῷ τῆς ὀφειλομένης*] Gregoras promittit se, ubi libertatem receperit, Palamiticae Synodi decreta fusius exposita refutaturum: quae tamen ille, nondum recuperata libertate, refutavit; siquidem libros in Tomum Palamiticum decem Antirrheticos domo sua inclusus, et a monachis contubernalibus obsessus, scripsit; ut annotatum in eius vita. BOIVIN.

Pag. 1008, 7. *Ὅλας δυάδας κ. τ. λ.*] Vide Philothei patriarchae apologeticum. Cod. Reg. 1996. fol. 316. v. BOIVIN.

Pag. 1012, 16. *Δείσαντες ἐκείνας αἳ τῇ προτεραίᾳ σφίσι κολάσεις ἠπειλ.*] Hoc loco *προτεραία* non est *pridie*, ut nec supra pag. 625. E. Neque etiam primum habiti Concilii diem significat. Nam poenas postridie primae Actionis denuntiatas fuisse didicimus

ex lib. XX. cap. IV. sect. 9. Itaque apud Gregoram *προτεραία* non est *dies proxime superior*, sed *dies primus*, vel *dies utcunque superior*. BOIVIN.

Pag. 1014, 8. *Οἷς οὔτε τὸ χαίρειν κ. τ. λ.*] Sic supra lib. XII. cap. 1. BOIVIN.

Pag. 1015, 4. *Τῶν καιρῶν ἐκείνων*] Id est, temporibus Martyrum. BOIVIN.

Pag. 1015, 14. *Ἐν τοῖς πρὸς Ἀμφιλόχιον*] De Spiritu sancto. Operum S. Basilii Tom. II. pag. 224. BOIVIN.

Pag. 1015, 17. *Θαλασσίου* etc.] Senarius iambicus, alicuius, ut opinor, poetae tragici. BOIVIN.

Pag. 1017, 2. *Ἀλλαχοῦ*] Idem Basil. Episcopis Occidentis. BOIVIN.

Pag. 1017, 10. *Ἀλλαχοῦ*] Idem Euaesenis. BOIVIN.

Pag. 1017, 13. *Καὶ πάλιν*] Idem monachis suis. BOIVIN.

Pag. 1018, 10. *Καὶ ἀλλαχοῦ*] Idem Eustathio episcop. Sebastiae. BOIVIN.

Pag. 1018, 14. *Μακρίνης*] De qua vide et epistolam *τοῖς Νεοκαισαρ.* BOIVIN.

Pag. 1020, 15. *Ἐπενεγκεῖν καὶ τὰς κ. τ. λ.*] Quae tamen non subiunget. Vide infra cap. VI. sect. 7. BOIVIN.

Pag. 1020, 19. *Τοῖς εἰρημένοις*] A SS. Patribus, Basilio et aliis. BOIVIN.

Pag. 1021, 22. *Καὶ Φλαβιανὸν πεφονευκέναι*] Flavianus in exilium missus post habitam Synodum. Itaque non potuit Dioscorus in ipsa Synodo gloriari occisum a se Flavianum. BOIVIN.

Pag. 1024, 12. *Καὶ πᾶν πονηρὸν κ. τ. λ.*] Matth. cap. V. v. 11. BOIVIN.

Pag. 1025, 2. *Καὶ τομογραφήσαντες, οἰκειοχείροις ὑπογραφαῖς ἐβεβαίωσαν*] Tomus editus *ἔτους ϛωνθ' κατὰ μῆνα αὔγουστον τῆς δ' ἐπινεμήσεως, anno mundi VI. MDCCCLIX. mense Augusto, Ind. IV.* ut legitur apud Lambecium, Biblioth. Caesar. lib. V. pag. 202. Subscripserunt imperatores Ioannes Cantacuzenus, et Ioannes Palaeologus: tum Callistus patriarcha, et caeteri deinde pontifices. Anno autem mundi VI. MDCCCLXII. Christi MCCCLIV. mense Februario, Ind. VII. Matthaeus Cantacuzenus, cum esset a patre socius imperii ascitus, subscripsit ipse quoque; atque eius subscriptionis formula in Auctario novissimo Combefisiano Biblioth. Patr. Graec. Pseudosynodo Palamitarum subiuncta est. BOIVIN.

Pag. 1025, 13. *Καὶ δολιότητας ὅλην κ. τ. λ.*] Psalm. XXXVII. BOIVIN.

Pag. 1025, 14. *Τούτων εἷς μοι καὶ ὁ καλὸς ἐγεγόνει Καβασίλας*] Nicolaus scilicet, quem ait Cantacuzenus *σοφίας εἰς ἄκρον τῆς ἔξωθεν ἐπειλημμένον*, Hist. lib. IV. cap. XVI. pag. 764. Eius epistolae aliaque opera exstant in Codicibus Regiis, pleraque non-

dum typis edita. In iis est Satyricon *κατὰ τῶν Γρηγορᾶ ληρημάτων*, ex quo quaedam delibata inseruimus Gregorae Elogiis. Praeter hunc Cabasilam memorantur et alii, *Nilus* scilicet, *Demetrius*, *Michaël* etc. BOIVIN.

Pag. 1025, 19. *Ἐκεῖνος*] Aeschyl. in Prometh. BOIVIN.

Pag. 1026, 22. *Τὸ τῆς πολυλογίας ὡς ἐπὶ πλεῖστον ἁμαρτάνον*] Gregoras suum ipsius vitium alteri obiicit. BOIVIN.

Pag. 1027, 19. *Οὐδαμοῦ σπλάγχνον κ. τ. λ.*] Sic supra in excerptis ex D. Basilio de Spiritu sancto. BOIVIN.

Pag. 1027, 20. *Ἀπέβλεψα γὰρ κ. τ. λ.*] Ecclesiasta cap. IX. v. 11. BOIVIN.

Pag. 1028, 11. *Τοῦτό μοι τελευταῖον κ. τ. λ.*] Vide Q. Curtium lib. V. in fine. BOIVIN.

Pag. 1028, 18. *Ἀρκούμενος*] Ex epistola D. Basilii ad monachos suos, ut supra cap. IV. sect. IV. num. 12. BOIVIN.

Pag. 1029, 4. *Βίβλους ἐκείνας ἐς δημόσιον ἀνεγνωκότες ἄκουσμα*] Die Assumptionis B. Virginis Dei - Matris, Augusti XV. Philotheus patriarcha, Antirrhet. I. (Cod. Reg. 1996. fol. 9. v.) rem ita narrat. *Τῆς δ' ἱερᾶς ἐπιστάσης μετὰ μικρὸν τῆς θεομήτορος τελετῆς τε καὶ πανηγύρεως, ἣν ἐτησίως ἐπὶ τῇ ταύτης ἱερᾷ τε καὶ σεπτῇ μεταστάσει πάνδημόν τινα καὶ περιφανεστάτην ἐν τῷ μεγίστῳ ναῷ τῆς ἐνυποστάτου καὶ συνανάρχου θεοῦ σοφίας τελοῦμεν, πᾶσαν ἐκεῖ σχεδὸν συγκαλοῦντες τὴν πόλιν, μετὰ τοὺς ἑωθινοὺς ὕμνους, δευτέραν ἤδη τῆς ἡμέρας ὥραν ἐχούσης, ἐπ' ὀκρίβαντος ἱεροῦ λαμπράν τε καὶ πεπαῤῥησιασμένην ἐποιησάμεθα τὴν ἀνάγνωσιν τούτου, αὐτοῦ τε τοῦ πατριαρχοῦντος τότε προκαθημένου καὶ ἀρχιερέων καὶ πρεσβυτέρων συνάμα παντὶ παρισταμένων τῷ κλήρῳ, καὶ δὴ καὶ ἀρχόντων, καὶ τοῦ πλείστου μέρους τῆς μεγάλης ταυτησὶ πόλεως περιϊσταμένων· ἡνίκα δὴ καὶ βασιλεὺς ὁ κράτιστος ἄνωθεν ἐκ τῶν ἱερῶν ὑπερῴων ἀκροώμενος τῆς ἀναγνώσεως ἦν, τῆς τε συγκλήτου περιϊσταμένης αὐτὸν, κἀκ τοῦ στρατιωτικοῦ, καὶ δὴ καὶ τῶν πολιτῶν αὐτῶν ἄλλου πλήθους μυρίου. τρεῖς δ' ἦμεν οἱ κατὰ διαδοχὴν ἀνεγνωκότες ἐκεῖνον· Γαλησιώτης φημὶ, καὶ Μάξιμος ὁ σοφὸς, καὶ τρίτος ἐπ' ἐκείνοις καὶ τελευταῖος ὁ Ἡρακλείας· ὃς δὴ καὶ προτραπεὶς, καὶ διδασκαλικόν τινα βραχὺν περὶ τῶν προκειμένων ἀπὸ στόματος ἐξέδωκε μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν λόγον. ἐκεῖθεν δ' ὁ ἱερὸς ὁρμηθεὶς ὥσπερ ἐξ ἀφετηρίας τινὸς τόμος, μᾶλλον δ' οἱ τόμοι (τρεῖς γὰρ ἦσαν κατὰ ταὐτὸ κύριοι τῇ συνόδῳ συντεθειμένοι καὶ ὑπογεγραμμένοι κατὰ ταὐτὰ, ὁμοῦ μὲν καὶ ξυνημμένως οἱ δύο, μετὰ μικρὸν δ' ὡσαύτως ὁ τρίτος· οὕτω καὶ γὰρ ἐκρύπτετο παρ' ἡμῶν ὁ τόμος ἐν σκότει τε καὶ γωνίᾳ) ἐκεῖθεν οὖν ὁρμηθέντες* etc. BOIVIN.

Pag. 1030, 2. *Τὸ βδέλυγμα τῆς ἐσχάτης ἐρημώσεως ὑπάρχειν αὐτόχρημα*] Cum Palamitae multa et praeclara Cantacuzeno promisissent, si Tomum suum altari ipse imponeret, ac novo ritu consecraret, Gregoras, ubi id rescivit, *immo*, inquit, *cum videritis abo-*

minationem desolationis stantem in loco sancto, cognoscite quoniam appropinquavit desolatio imperii Romani. Vide Histor. lib. XXV. cap. ult. BOIVIN.

Pag. 1033, 3. Σάλος γὰρ κ. τ. λ.] Verba S. Basilii, ut supra cap. IV. sect. IV. num. 1. BOIVIN.

Pag. 1034, 17. Ἐπεὶ δὲ καὶ τῆς δι' ὀνείρων ἤναγκ. πως μαντικῆς ὑπ' αὐτῶν διὰ μνήμης ἐλθεῖν] Gregoras hoc loco Palamitas notat, ut propriis somniis intentos. At ipsi quoque Gregorae Philotheus patriarcha Antirrhet. XII. Cod. Reg. 1996. fol. 297. eundem morbum obiicit; qua de re plura nos supra in Vita Gregorae. BOIVIN.

Pag. 1035, 2. Ἐγὼ διὰ τὴν κ. τ. λ.] S. Basilius Epist. LXIV. BOIVIN.

Pag. 1044, 13. Δῆλα ποιεῖσθαι τὰ νέα ταυτὶ θεσπίσματά τε καὶ δόγματα etc.] Philotheus patriarcha Antirrhet. I. Cod. Reg. 1996. fol. 10. Ἐκεῖθεν οὖν ὁρμηθέντες οἱ τόμοι, οὐ τὴν μεγάλην ταυτηνὶ διῆλθον ἐν βραχεῖ μόνον πόλιν, καὶ ἀναγινωσκόμενοι καὶ μεταγραφόμενοι παρὰ τῶν σπουδαστῶν τοῦ λόγου τῆς εὐσεβείας, μᾶλλον δὲ καὶ τῶν ἀντιθέτων αὐτῶν· ἀλλὰ καὶ μέχρι τῆς ὑπερορίας τρέχοντες ὀξέως προῆλθον, Θεσσαλονίκην τε καὶ Ἄθω τὸν ἱερὸν, καὶ τὰς ἑξῆς νήσους τε καὶ πόλεις διαλαβόντες. ὅθεν καὶ οἱ τῆς ἀντιθέτου μοίρας μετὰ πάσης ἐκεῖνον ἀδείας λαβόντες ἔχουσιν, οὐ μόνον οὐδὲν ἀπειργόντων ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ διδόντων καὶ προτρεπομένων τοὺς βουλομένους εἰς τοῦτο. BOIVIN.

Pag. 1045, 10. Ἐνίους τῶν τὴν αὔλειον τῆς οἰκίας ἡμῶν παριόντων] Gregorae domum nulla sui parte vias publicas attigisse, testis est Philotheus patriarcha Antirrhet. I. Cod. Reg. 1996. fol. 7. ut annotatum supra ad Gregorae Vitam. BOIVIN.

Pag. 1045, 20. Ἔτος ἀμείβων ἤδη τῆς ἡλικίας ἑξηκοστὸν] Gregoras, quo tempore haec scripsit, nondum expleverat annum aetatis LVII. Vide annotata ad pag. 567. D. BOIVIN.

Pag. 1046, 11. Οἱ δ' ὡς ταῦροι κ. τ. λ.] Psalm. XXI. v. 13. BOIVIN.

Pag. 1046, 13. Ἔβρυξαν ἐπ' ἐμὲ κ. τ. λ.] Psalm. XXXIV. v. 16. v. 12. Psalm. XXI. v. 14. Psalm. LXIII. v. 6. v. 4. v. 6. Ps. LXXXI. v. 5. BOIVIN.

Pag. 1048, 20. Πατρὸς Βασιλείου] Epist. LXXIX. Eustathio Sebastiae episcopo. BOIVIN.

Pag. 1048, 21. Ὡς ἕν γε τοῦτο κ. τ. λ.] Vide supra lib. XXI. cap. IV. sect. 4. num. 13. BOIVIN.

Pag. 1049, 2. Πίστιν δὲ οὔτε κ. τ. λ.] Idem Epist. LX. Ecclesiae Antiochenae. BOIVIN.

Pag. 1049, 17. Ὡς μηδ' ἐνταῦθα γενόμενον μόνον ἐᾶσαι τὴν πρόδοσιν Ἰούδαν ἐκεῖνον ἐγκαλεῖσθαι] Horum verborum hic videtur esse sensus, *illum discipulum adeo se ad exemplum Iudae compo-*

fuisse, ut ne tum quidem, cum habitum monasticum induisset, magistri proditi crimen solius Iudae proprium esse voluerit. BOIVIN.

Pag. 1050, 19. *Τῶν πατριαρχικῶν ἀρχόντων*] Vide Goari Euchology. pag. 268. et seq. CAPPERONN.

Pag. 1053, 4. *Τῶν ἀνδριαντοποιῶν*] Sic supra lib. XIII. cap. I. sect. 4. CAPPERONN.

Pag. 1054, 9. *Τότε μακρός τις γίνεται τοῦ παρόντος λόγου λόγος*] Non omni suspicione mendi caret hic locus. Forsan legendum *τότε δὴ μικρός τις κ. λ.* qua lectione admissa verterem, *tunc huiusce dicti nulla ferme ratio habenda est.* CAPPERONN.

Pag. 1055, 19. *Αὕτη γάρ ἐστι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον*] *Haec enim gratia est Spiritus sanctus*; id est, haec gratia et operatio sacris in Scripturis nomine sancti Spiritus designatur. Unde infert Palamas hancce gratiam non esse quid creatum. Addit tamen huiusmodi gratiam non esse ipsammet sancti Spiritus substantiam. Quae duo conciliari vix posse videntur, nisi advertamus a Palamitis admissas esse inferiores quasdam Deitates, quae Deum inter et creaturas medium locum tenerent. Nostris quidem e theologis Petrus Lombardus, magister sententiarum, negavit, sancti Spiritus gratiam esse quidpiam creatum: sed simul statuebat istam gratiam seu charitatem esse ipsummet Spiritum sanctum, ipsum Deum: quae tamen sententia ab omnibus deinceps theologis reprobata est. Vide lib. I. Sentent. distinct. 17. et articulos Parisiis damnatos ad calcem operis Petri Lombardi. Divus etiam Bernardus censuit charitatem, seu gratiam sanctificantem, esse ipsum Deum: sed charitatem spectabat ex parte dantis, seu ipsius Dei: aliunde vero fatebatur gratiam et charitatem in nobis esse quoddam accidens. Hinc aiebat, *substantiva charitas accidentalem dat charitatem.* Lege divi Bernardi epistolam XI. ad Guigonem Carthusiensium Priorem, et tractatum de diligendo Deo cap. XII. CAPPERONN.

Pag. 1056, 7. *Ἃς ὁ Προφήτης κεφαλαιωδῶς ἑπτὰ προσεῖπε*] *Quas Propheta septem summatim appellavit.* Isaias cap. XI. vers. 2. et 3. ubi sic recensentur septem sancti Spiritus dona. *Et requiescet super eum spiritus Domini, spiritus sapientiae et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiae et pietatis, et replebit eum spiritus timoris Domini.* CAPPERONN.

Pag. 1056, 10. *Ὁ κρίνων πᾶσαν τὴν γῆν, οὐ ποιήσεις κρίσιν;*] Locum hunc laudavit Palamas ex versione LXX. Interpretum. Vulgata nostra habet absque interrogatione, Genes. 18. vers. 25. *qui iudicas omnem terram, non facies iudicium hoc.* Hebraeus textus est huiusmodi: השפט כל הארץ לא יעשה משפט. Id est, *numquid qui iudicat omnem terram, ille non faciet iudicium?* CAPPERONN.

Ibidem. *Οὐ ποιήσεις;*] *Non facies?* Vis argumenti sistit in hoc verbo. Nam *ποιεῖν* [facere] apud Graecos theologos significat *creare.* Forsan ex Genes. cap. I. ubi apud τοὺς LXX. legitur, *ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεός. In principio Deus fecit*, i. e. *creavit.* Hinc olim Ariani

argutabantur Christum esse creaturam, quia epistolae ad Hebr. cap. III. dicitur *Χριστὸν Ἰησοῦν πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν. Christum Iesum qui fidelis est ei qui fecit illum.* CAPPERONN.

Pag. 1056, 19. *Προείρηκεν Ἡσαΐας*] Cap. XI. v. 2. 3. CAPPERONN.

Pag. 1057, 16. *Δρυὸς πεσούσης πᾶσιν ἐξείη ξυλεύεσθαι*] Unum est e Monostichis Menandro tributis. Vide Comicorum Graecor. sententias edit. Henric. Steph. pag. 191. Meminit Erasmus Chiliad. 3. Centur. 1. Proverb. 86. et sic exponit. [Si quem fortuna praecipitem dederit, in hunc passim omnes incurrunt, et quisque quod potest diripit. Iam enim sibi putant impune fore. Exemplum est apud Iuvenal. de Seiano.] CAPPERONN.

Pag. 1060, 2. *Οὐρανίῳ ἐδάφει*] *In caelesti solo.* Sic Ovid. Metamorphos. lib. I. *Astra tenent coeleste solum.* CAPPERONN.

Pag. 1062, 4. *Καὶ τοῦτο παραδυόμενον*] *Id quoque vitii obrepserit;* quod nimirum de rebus theologicis ignarus disserere volueris. CAPPERONN.

Pag. 1062, 11. *Καὶ τοῦ τῇ κτίσει ἐφυστερίζοντος σώματος*] *Alteram vero substantiam corporis solaris, quod non nisi post creationem [luminis] factum est.* Alludit ad Genes. cap. I. ubi lux prima die facta narratur, sol autem nonnisi die quarta formatus. CAPPERONN.

Pag. 1063, 4. *Γρηγόριον*] Gregor. Nazianz. Orat. 43. quae est in novam Dominicam. CAPPERONN.

Pag. 1064, 18. *Καὶ μονοειδὴς*] *Nihil habens admixtum dispar sui atque dissimile.* Ita Cicero vertit *τὸ μονοειδὲς* apud Platonem, quod ad literam sonat, *uniforme.* CAPPERONN.

Pag. 1065, 20. *Ἔπειτα πῶς διάφορον κ. τ. λ.*] Tractatu cui titulus: Ducenta capita, Tom. I. edit. Combefis. Sed ibi paullo aliter iacet hic locus. CAPPERONN.

Pag. 1066, 17. *Θεὸς οὔτε ἀρχή ἐστι . . . . ὁ Θεὸς οὔτε οὐσία ὤν*] *Deus neque principium est . . . . neque substantia.* Subintellige, *creatarum rerum more*, prout luculenter explicat idem sanctus Maximus tom. I. pag. 462. et 463. Ipsummet consule, si lubet. CAPPERONN.

Pag. 1068, 6. *Ἀθανάσιος*] Orat. 4. contra Arian. Tom. I. pag. 515. edit. vet. CAPPERONN.

Pag. 1068, 9. *Μάξιμος*] Capitibus de charitate tom. I. pag. 544. CAPPERONN.

Pag. 1069, 12. *Οἰκτίρμων γὰρ κ. τ. λ.*] Psalm. CII. v. 8. et LXXXV. v. 15. et CXLIV. v. 8. ubi eadem est sententia. CAPPERONN.

Pag. 1070, 14. *Σαφῶς*] Si legas *σαφῶς*, vertendum, *non quidem evidenter, sed indiciis quibusdam demonstrant iis, qui.* CAPPERONN.

Pag. 1076, 13. *Κατὰ σαυτοῦ Βελλεροφόντης*] *Adversus te ipsum Bellerophontes* Ita effertur hoc proverbium apud Lucian.

Vulgo autem sic efferunt *Βελλεροφόντης τὰ γράμματα. Bellerophontes literas.* Supple *contra se ipsum affert*, qua de re Graecorum fabulam commemorat et docte exponit Erasmus, Chiliad. 2. Centur. 6. Proverb. 82. CAPPERONN.

Pag. 1083, 12. *Διονυσίου μεμνήσομαι*] *Dionysii mentionem faciam.* Locus est in epistola IX. Pseudo-Dionysii ad Titum sect. I. quem ad locum vide sancti Maximi et Pachymerae scholia. CAPPERONN.

Pag. 1083, 19. *Ὁ Ἀθανάσιος*] D. Athanasii Orat. 2. contra Arian. tom. I. pag. 306. edit. antiq. CAPPERONN.

Pag. 1084, 19. *Μάξιμος*] D. Maxim. capitibus theolog. quingentis Centuria 2. Artic. 74. CAPPERONN.

Pag. 1085, 1. *Γενώμεθα δόκιμοι τραπεζῖται*] *Probi simus nummularii.* Haec sententia ipsi Christo a veteribus tribuitur. CAPPERONN.

Pag. 1086, 9. *Οὐδεὶς γάρ, φησὶ κ. τ. λ.*] Exod. XXXIII. v. 20. CAPPERONN.

Ibidem. *Οὐδεὶς γὰρ ὄψεται πρόσωπόν μου καὶ ζήσεται*] *Nemo enim videbit faciem meam et vivet.* Exod. XXXIII. v. 20. ubi sic habetur apud τοὺς LXX. *οὐ γὰρ μὴ ἴδῃ ἄνθρωπος τὸ πρόσωπόν μου καὶ ζήσεται. Non enim videbit homo faciem meam et vivet.* In vulgata Latina: *Non enim videbit me homo et vivet.* Quod magis Hebraicam ad veritatem accedit. CAPPERONN.

Pag. 1089, 6. *Χωρὶς δυνάμεως*] *Absque potentialitate.* Nostri sic in scholis loquuntur; non quod impotens sit Deus, sed quod non habeat meram potentiam ab actu suo distinctam et separatam. CAPPERONN.

Pag. 1089, 18. *Τὸ Κυλώνιον ἄγος*] *Cyloniae caedis labem.* Cylo nobilis Atheniensis, et in Olympicis victor, ex falsa Delphici oraculi interpretatione Athenarum arcem occupavit, tanquam tyrannum acturus. Tum Athenienses ipsum eiusque socios ibi obsessos oppugnarunt. Cylo autem et eius frater clam aufugerunt; caeteri fame consumpti, supplices ad aram quae erat in arce confugerunt. Sed eos inde abductos interemerunt ii, quibus commissa erat urbis custodia. Quosdam etiam in ipso transitu et prope Deorum altaria sedentes interfecerunt. Unde impii et profani ab Atheniensibus appellati sunt, et in exilium acti: et hoc dictum est *Cylonium scelus* sive *labem Cyloniae caedis expiare.* Narrant Thucydid. lib. I. circa finem, et Plutarchus in Solone. CAPPERONN.

Pag. 1091, 7. *Ὁ Θεὸς οὔτε νοῶν λέγεται κυρίως κ. λ.*] Vide capita CC. Theologica Sancti Maximi tom. II. pag. 479. ubi locus hic paulo aliter se habet. Sed videtur Gregoras non ad verbum huius sancti Confessoris testimonium laudare. Et sane supra innuit se SS. Patrum testimonia, aut eorum libros, prae manibus non habere. Vide huius disputationis pag. 684. B. CAPPERONN.

Ibidem. *Ἵνα μὴ σύνθετος λογισθῇ*] Erat in Manuscripto,

συνθεολογισθῇ, sed emendavi ex Sancto Maximo, apud quem legitur, ἵνα μὴ σύνθετος. CAPPERONN.

Pag. 1091, 13. Ἡ αὐτοϋπεραγαθότης] Locus est in scholiis Sancti Maximi ad librum Pseudo-Dionysii de divin. nominib. cap. V. sect. 6. ad vocem αὐτοϋπεραγαθότης, pag. 692. edit. Corder. CAPPERONN.

Pag. 1092, 16. Τὴν οὐσίαν αὐτῶν ἀπώλεσεν] *Substantiam suam amitterent.* Similia Pseudo-Dionysius habet lib. de divin. nomin. cap. XIII. sect. 2. CAPPERONN.

Pag. 1093, 19. Φησὶν οὖν] Proclus Institut. Theologic. lib. VII. cap. 3. CAPPERONN.

Pag. 1094, 4. Secundum lectionem marginalem ita vertes: *Sin unum fiant, ex nullo, id est ex privatione fiunt prius unum, quatenus unum quid ipsis recens inerit.* CAPPERONN.

Pag. 1095, 5. Ἓν μέν ἐστι τὸ ὄντως ὄν] *Verum ens est unum.* Locum hunc non reperi in vulgatis Dionysii. Sed hic auctor, quisquis tandem sit, alia etiam scripserat quae nondum edita sunt, v. g. opus περὶ νοητῶν καὶ αἰσθητῶν, quod citat. lib. de Eccles. Hierarch. cap. II. part. III. sect. 2. CAPPERONN.

Pag. 1095, 6. Οἱ ἑνοειδεῖς] *Qui divinam unitatem participant.* Vox haec invenitur etiam in Dionys. lib. de Eccles. Hierarch. cap. II. part. III. sect. 2. Eam sanctus Maximus ibidem explicat per θεοειδῆ, *Deiformia*, quae opponit τοῖς πολλοῖς καὶ ἀνιέροις, id est, *vulgo et profanis.* Item Pachymeres ibidem illam exponit per θεῖα, ὡς ὑψηλὰ καὶ νῷ μόνῳ ληπτά, id est, *Divina, ut sublimia et sola mente comprehensibilia.* His interpretationibus versionem nostram accommodavimus. CAPPERONN.

Pag. 1096, 2. Ὁ αὐτός φησιν] Dionys. lib. de div. nom. cap. IV sqq. CAPPERONN.

Pag. 1096, 7. Ὁ θεὸς ταῦτα λέγεται] *Deus haec esse dicitur,* nimirum *pulchrum et pulchritudo,* ut hoc loco fuse postea explicat Dionysius ille, quem hic, ut et alibi, contrahit Gregoras. CAPPERONN.

Pag. 1096, 8. Ἐκ θεοῦ καὶ ἐν θεῷ] In editis Dionysii legitur, Ἐξ αὐτῆς καὶ ἐν αὐτῇ, supple, αὐτοϋπεραγαθότητι, quae vox Deum ipsum designat. CAPPERONN.

Pag. 1096, 10. Ἀσχέτως] *Sine ulla proportione.* Ita vocem hanc Dionysii explicant Sanctus Maximus et Pachymeres in suis scholiis. Haec sunt eorum verba, οὐδενὶ γὰρ λόγῳ, κ. λ. ἔχει τὸ θεῖον τὴν πρὸς τὰ ὄντα σχέσιν τε καὶ κοινωνίαν, id est, *nulla enim ratione* etc. *Divinitas habitudinem aut communionem cum caeteris entibus habet.* CAPPERONN.

Pag. 1098, 2. Πλήρη πεπαιδευμένοις ὄντα] Textum intelligo quasi scripsisset Gregoras, τὰ τοῦ Διονυσίου κεκρικὼς πλήρη ὄντα τοῖς πεπαιδευμένοις. Erit, fateor, enallage quaedam, seu ἀντίπτωσις [positio unius casus pro altero] sed quae hec ipsi Platoni, quem

Gregoras in verborum structura nonnunquam imitari conatur, insolita est. CAPPERONN.

Pag. 1100, 21, Ὁ Πλατωνικὸς Πρόκλος] Procl. Institut. Theologic. lib. VII. cap. 24. Locum hunc Procli laudavit Gregoras libro etiam 36. Histor. Rom. qui liber sextus est inter dogmaticos eiusdem Gregorae tractatus. CAPPERONN.

Pag. 1102, 9. *Πανταχῇ ἐστὶν ὁλικῶς καὶ οὐδαμοῦ*] Celebre est Philosopho-Theologorum axioma: *Quod ubique est, nullibi est;* intellige, in nullo definite aut circumscripte loco ita ut alibi quoque non reperiatur. CAPPERONN.

Pag. 1102, 10. *Μετέχεται ἀμεθέκτως*] Haec breviter simul et apposite sanctus Maximus explanat scholiis ad cap. II. lib. de div. nom. sect. 5. *τὸ κατ' οὐσίαν μὲν ἡ θεότης οὐ μετέχεται· μεθεκτὴ δέ ἐστιν ἐν τῷ ἐξ αὐτῆς εἶναι τὰ πάντα καὶ ὑπ' αὐτῆς συνέχεσθαι εἰς τὸ εἶναι.* Id est, *secundum substantiam quidem divinitas non participatur, sed est participabilis quatenus ab ea existunt omnia et ab ea continentur atque conservantur ut sint.* Idem fere habet paulo post auctor ipse libri de div. nom. seu potius ipsemet sanctus Maximus, ut mox annotabo. CAPPERONN.

Pag. 1104, 6. *Μεθεκτὸς μὲν ὁ θεὸς*] Locum hunc in vulgatis Dionysii reperire non potui. Et sane sancto Maximo sententiam hanc tribuit Corderius in notis ad Dionys. de div. nomin. cap. II. sect. 5. ubi eam ad verbum ut hic iacet describit, et sic habet: *Adhuc idem* (loquitur de sancto Maximo) *in iis quae in dogmatica panoplia feruntur, participabilis est Deus secundum* etc. CAPPERONN.

Pag. 1104, 11. *Οἱ ἑνοειδεῖς*] Vide notam ad pag. 687. C. CAPPERONN.

Pag. 1104, 15. *Παλαμναίαν*] Alludit auctor ad nomen τοῦ *Παλαμᾶ*, affine τῷ *Παλαμναίῳ*, quod sceleratum significat: hanc autem allusionem quia exprimere non potest Latina versio, ipsius Palamae nomen inserui. CAPPERONN.

Pag. 1105, 9. *Ἣ ὅτε πράξῃ κ. τ. λ.*] *Quae cum fecerit* [*malum*] etc. in vulgata Latina sic habetur. *Quae comedit, et tergens os suum dicit: non sum operata malum.* Huic interpretationi consonat Hebraica lectio. CAPPERONN.

Pag. 1105, 10. *Φησὶ Σολομών*] Proverb. cap. XXX. v. 20. CAPPERONN.

Pag. 1105, 14. *Οὐδεὶς γὰρ κ. τ. λ.*] Exod. XXXIII. 20. CAPPERONN.

Pag. 1105, 19. *Παρὰ τὰς ἐπ' ἀλέα λέσχας*] Ex Hesiodi oper. et dieb. vers. 491. *πὰρ δ' ἴθι χάλκειον θῶκον καὶ ἐπ' ἀλέα λέσχην.* Hoc est *praeteri aeneam sedem* (seu *officinas ferrarias*) et *confabulationes quae calidis in locis habentur.* Quidam non obstante metro legunt *ἐπ' ἀλέᾳ* id est *propter teporem,* seu *teporis captandi gratia.* Ita Eustathius. Guilelmus Canterus una voce legit *ἐπαλέα.*

Caeterum λέσχαι dicebantur olim philosophorum conventicula. Deinde quia inter ipsos plerumque levissimis de rebus agitabatur, factum est ut mendicorum et vulgi conventus etiam hoc nomine vocarentur, atque inde etiam ipsae nugae λέσχαι dictae fuerunt. CAPPERONN.

Pag. 1105, 19. *Εἰς τὰς Διὸς καὶ Σεμέλης κ. λ.*] De hac fabula vide quae habet Ovidius Metamorphos. lib. III. CAPPERONN.

Pag. 1107, 1. *Λέγων*] Plato in Timaeo tom. III. pag. 41. edit. Ioan. Serran. CAPPERONN.

Pag. 1108, 2. *Λοκροῖς Ἐπιζεφυρίοις*] Ita dicti sunt a promontorio Zephyrio, quod erat in Magna Graecia. Vide Strabon. Geographicon lib. VI. pag. 176. CAPPERONN.

Pag. 1108, 5. *Περὶ αὐτοῦ καταλέγει*] Plutarch. in Numa pag. 65. edit. 1624. ubi paulo fusius haec referuntur. CAPPERONN.

Pag. 1108, 7. *Οὔτε γὰρ ἐκεῖνος*] *Nec enim ille* [*Pythagoras*]. Hoc videtur esse contra grammaticae leges, ut ἐκεῖνος referatur ad subiectum proximum: non est tamen: nam re ipsa Pythagoras consideratur hic ut antiquior et a narratione remotior. CAPPERONN.

Pag. 1108, 18. *Εἰς τὴν ὑπ' οὐρανὸν κ. λ.*] Difficilis et intricatus mihi visus est locus iste. Pro ὑπὸ, legi ὑπέρ. Forsan legendum ἐπουράνιον, quod apud Platon. Apolog. Socrat. significat *supra coelos positum*, aut ὑπερουράνιον eodem sensu. Alia quoque huius loci potest interpretatio afferri hunc in modum: at Palamas, cum se principii expertem et nulli imperio subditum lege inusitata constituisset, rebus sub coelo positis hanc potestatem tribuit, ut increata fieri possint quaecunque in aëre, terra, et aquis, entium genera consistunt. CAPPERONN.

Pag. 1108, 20. *Τῆς ἀναισθησίας τῶν ἑπομένων*] Sic postea φεῦ τῆς τῶν ἑπομένων εὐηθείας. Sed saepe Graeci subintelligunt φεῦ et ὦ. Dicunt τῆς τύχης! *O qualem fortunam!* etc. CAPPERONN.

Pag. 1109, 6. *Τὸ τῆς Λαμίας*] De Lamiis duplex occurrit locus in sacrarum Scripturarum versione vulgata. Alter Isai. 34. *ibi cubavit Lamia.* Hebr. לילית quod vertunt οἱ LXX. ὀνοκένταυροι. Symmach. λαμίαι, alii *strix*. Alter est Ierem. Threnor. 4. *Lamiae nudaverunt mammas.* Hebr. תנין quod οἱ LXX. vertunt δράκοντες, alii *cetos*, alii *serpentes*, et sane hoc nomine monstrosum quoddam animal designari omnes fatentur. De iisdem Lamiis plura narrant profani scriptores. Plutarchus initio libri de curiositate, ἐν τῷ μύθῳ τὴν Λαμίαν λέγουσιν οἴκοι μὲν εὕδειν [male in editis ᾄδειν] τυφλὴν, ἐν ἀγγείῳ τινὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἔχουσαν ἀποκειμένους· ἔξω δὲ προϊοῦσαν περιτίθεσθαι [male in editis ἀποτίθεσθαι], καὶ βλέπειν. Hoc est, in fabulis fertur Lamiam domi quidem dormire caecam, oculis in quodam vasculo repositis, at foris egressam, suos sibi oculos inserere, et videre. Philostratus de vita Apollonii Tyanaei lib. IV. cap. 8. λαμίας inter τὰ φάσματα, id est *spectra* numerat. Ibi quippe dicit, Menippi cuiusdam sponsam fuisse unam

Empusarum, quas Lamias et Larvas, seu Lemures vulgus esse ducit: eas ad amorem pronas esse, et humanas praesertim carnes expetere. Porro cum Apollonius Tyanaeus istam Menippi sponsam interrogasset, et acrius instando torsisset, fassam esse merum se spectrum esse, et Empusam, et Menippi corpore voluisse satiari. Duris Samius Libycorum lib. II. narrat Lamiam fuisse mulierem pulchram: quum Iupiter rem cum ea habuisset, a Iunone zelotypa adactam ad prolem necandam: ex hoc moerore factam deformem, aliarum pueros rapuisse et interfecisse: eam Iunonis ob iram noctes diesque insomnes duxisse, ut eo maiore esset in luctu; Iovis vero miseratione exemptiles tandem nactam oculos, quos pro libito modo tolleret, modo apponere posset, ab eodem obtinuisse ut in quam vellet, se mutaret formam. Testis scholiastes Aristophanis, qui Beli et Libyae fuisse filiam ait. Alii alia insuper narrant. Vide si lubet Diodorum Siculum lib. XX. Pausaniam in Phocicis etc. CAPPERONN.

Pag. 1109, 22. *Θεῖος Γρηγόριος*] Gregor. Nyss. lib. II. contra Eunom. tom. II. pag. 473. CAPPERONN.

Pag. 1110, 2. *Οὐκοῦν τοῦ ἀνυπάρκτου εἶπεν ὁμοίωμα*] *Itaque rei non existentis imaginem et similitudinem ipsum* [*Christum*] *esse dixit.* Scilicet paulo supra dixerat Eunomius apud S. Gregorium loco citato, *υἱός ἐστιν εἰκὼν καὶ σφραγὶς τῆς τοῦ παντοκράτορος ἐνεργείας.* *Filius est imago et sigillum operationis* [*Dei*] *qui est omnipotens.* CAPPERONN.

Pag. 1111, 1. *Γρηγορίῳ τῷ θεολόγῳ*] Gregor. Nazianzen. orat. 42. in Pascha pag. 692. CAPPERONN.

Pag. 1111, 4. *Καὶ πάλιν*] Idem orat. 42. in novam Dominicam. CAPPERONN.

Pag. 1112, 9. *Ὅσα τὸ πρότερον ἔτος*] *Anno proxime elapso.* Gregoras Acta Synodi Palamiticae et suam hanc cum Cabasila disputationem descripsit anno Christi MCCCLII. mensibus Iulio et Augusto. Libros Antirrheticos, priores quidem, condiderat antequam Cantacuzenus occupato Byzantio rerum potiretur, hoc est, ante ann. MCCCXLVII. posteriores vero non edidit, nisi anno demum MCCCLIII. ut in eius Vita dictum est. Itaque hoc loco *τὸ πρότερον ἔτος*, quo significat editos a se libros Antirrheticos, non potest esse *annus proxime elapsus:* nisi Antirrheticos priores semel quidem ante ann. MCCCXLVII. iterum autem ann. MCCCLI. editos ponamus: id quo minus verum puto. Malim igitur *τὸ πρότερον ἔτος* interpretari *primo* vel *priore anno*, ut intelligatur annus primus susceptae adversus Palamam disputationis, non autem novissimus, seu proxime elapsus. Sic idem Gregoras Hist. lib. XXI. pag. 625. E. *προτεραίαν* vocat eum diem, qui primus fuit, non qui proxime praecessit. Vide notas ad eam paginam, ubi et simile aliud exemplum affertur. BOIVIN.

Pag. 1112, 17. *Ὁ προφήτης*] Isai. XI. CAPPERONN.

Pag. 1113, 7. *Τῶν κατὰ διαίρεσιν χαρισμάτων*] *E gratiis gratuitis, quas Deus diversimode distribuit.* Sic vocant theologi ea externa Dei dona, quae potius ad caeterorum utilitatem dantur, quam ad emolumentum illius in quem conferuntur; ut dona miraculorum, linguarum etc. CAPPERONN.

Pag. 1114, 7. *Ἢ σὺ κἀκεῖνα ἓν καὶ ταὐτὸν ἐρεῖς τῇ τοῦ θεοῦ οὐσίᾳ*] Videtur hic Palamas impegisse in eum errorem, qui abbati Ioachimo tributus est, et in Concilio Lateran. IV. sub Innocent. III. anno Domini 1215. damnatus: quod nempe tres personae divinae, non tantum inter se, sed et ab essentia divina realiter distinguerentur. Hoc autem catholicae fidei maxime adversatur. Nam in hoc praecipue stat sanctissimae Trinitatis mysterium, quod una sit omnino natura, et tres personae realiter distinctae: quae tamen ab unica illa natura realiter non distinguantur. CAPPERONN.

Pag. 1114, 10. *Ἄς ὁ προφήτης*] Isai. XI. CAPPERONN.

Pag. 1114, 13. *Ὁ κρίνων πᾶσαν κ. τ. λ.*] Genes. 18. CAPPERONN.

Pag. 1115, 2. *Τὸ ἀπὸ καταβολῆς κόσμου ἡτοιμασμένον*] Alludit Palamas ad Matth. cap. XXV. *Venite benedicti patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi.* CAPPERONN.

Pag. 1115, 7. *Περὶ τῆς θείας μεταλήψεως*] Ita Graeci vocant sacrae Eucharistiae sumptionem: quia ut belle habet S. Ioan. Damasc. lib. IV. orthod. fid. *δι' αὐτῆς τῆς Ἰησοῦ θεότητος μεταλαμβάνομεν*, *per eam Christi divinitatis participes efficimur.* Differunt autem apud Graecos interdum *μετάληψις* et *μετάδοσις*. Quippe *μετάληψιν* vocant sanguinis, *μετάδοσιν* vero corporis dominici communionem. Unde in imaginibus quae depingi solent in sacri altaris conchis, Christus effingitur sacrae mensae assidens manibus in crucem decussatis: dextra quidem, cui vox *μετάληψις* inscripta est, calicem; sinistra, ubi vox alia *μετάδοσις* legitur, panem sanctum porrigens. Hinc in liturgia, Chrysostomi nomine inscripta, *μετάδος μοι δέσποτα τὸ τίμιον καὶ τὸ ἅγιον σῶμα τοῦ Κυρίου*, *Domine impertire mihi honorabile ac sanctum domini corpus.* Et postea, *καὶ μετὰ μετάληψιν σπογγίζει τῷ καλύμματι τὸ ἅγιον ποτήριον*, *et post participationem* [*sacri sanguinis*] *abstergit velamine sanctum calicem.* *μετάληψις* sumitur etiam de perceptione *τοῦ Ἀντιδώρου*, seu *panis benedicti.* Pachymer. lib. V. cap. 8. *ἐν μεταλήψει δὲ θείου ἄρτου ὃν Ἀντίδωρον λέγουσι*, *in perceptione divini panis quem vocant ἀντίδωρον*, id est, *Eucharistiae supplementum:* denique de perceptione aquae benedictae, Euchologi. Allatian. *πάντων δὲ μεταλαμβανομένων καὶ ἁγιαζομένων ἐκ τοῦ ἁγιασμάτων.* *Cum omnes participarent aquam benedictam eaque sanctificarentur.* CAPPERONN.

Pag. 1115, 20. *Πᾶσι τοῖς ἄλλοις λόγοις, ὑπὲρ ἑξήκοντα οὖσι*] *Caeteris orationibus, quas plus sexaginta scripsit.* Palamas orationes scripsit multo plures quam sexaginta. Exstant in uno Codice Regio (is est Codex 2404.) Homiliae variaque eius opuscula

plus septuaginta. Exstant et in aliis Codicibus non pauca alia. Gregoras hoc loco de Palamae orationibus iis tantum loqui videtur, quae de rebus controversis scriptae erant. Earum multas continet Codex Regius 2409. In iis sunt: I. *Libri contra Acindynum decem continui*; qui omnes, exceptis tribus, ἀντιῤῥητικοὶ inscribuntur. II. Libri duo Apologetici: primus περὶ θείων ἐνεργειῶν καὶ τῆς κατ' αὐτὰς μεθέξεως. Secundus περὶ θείας καὶ θειοποιοῦ μεθέξεως, ἢ περὶ τῆς θείας καὶ ὑπερφυοῦς ἁπλότητος. III. Liber singularis, ὅτι Βαρλαὰμ καὶ Ἀκίνδυνός εἰσιν οἱ διχοτομοῦντες κακῶς ὄντως καὶ ἀθέως εἰς δύο ἀνίσους θεότητας τὴν μίαν. IV. Dialogi duo. Primus *Orthodoxi cum Barlaamita*. Secundus *Theophanis Orthodoxi cum Theotimo ex Barlaamita*. V. *Refutatio eorum quae Acindynus contra Palamam scripserat*. In hoc opusculo proponuntur primum Palamae verba; deinde ea quae Acindynus contra obiecit; tum denique ea quae Palamas contra reposuit. VI. *Epistolae* seu potius *Orationes dogmaticae*, *Apologeticae et Antirrheticae variae ad varios*. Continet praeterea idem Codex *Delectum testimoniorum ex S. Scriptura et ex Patrum libris excerptorum et in Capita seu Hypotheses sexdecim distributorum*: item *narrationem disputationis coram imperatore inter Palamam et Gregoram habitae in Palatio*: nec non *iambicum poema contra Acindynum*: quae omnia vel Palamas ipse, vel insignis aliquis Palamita, elucubravit. In Codice 2404. duae sunt homiliae de re controversa, nempe *de Thaborio lumine*, quod et increatum et a substantia divina diversum Palamas statuit. In Codice 2432. Gregorio Palamae, tanquam auctori, tribuuntur *Capita CL physica, theologica, moralia et practica contra Barlaamiticos errores*: item *interrogationes et responsiones*, *de iis qui propriam mentem intra corpus conantur perspicere*, *an recte agant*. *Vide Historiam Litterariam Guil. Cave. Partis II. pag.* 507. *et* 508. Omitto quae in aliis Codicibus Regiis sparsa et disiecta reperire est. Asservantur in Bibliotheca Seguieriana tres tomi Operum Gregorii Palamae. Sed ad eam Bibliothecam aditus non patet. BOIVIN.

Pag. 1116, 21. Τρεῖς τῆς θείας φύσεως ὑποστάσεις διαφόρους εἶναι νομοθετεῖ] *Tres divinae naturae hypostases* [*a divina substantia*] *distinctas esse statuit*. Ita intelligendum esse Gregoram patet, tum quia non posset Palamae simpliciter exprobrare divinarum hypostaseon pluralitatem, et distinctionem; tum quia supra Palamas negabat, τὰ ὑποστατικὰ τῆς ἀνωτάτω Τριάδος ἓν καὶ ταὐτὸν εἶναι τῇ τοῦ θεοῦ οὐσίᾳ, *supremae Trinitatis personas esse unum et idem cum Dei substantia*. CAPPERONN.

Pag. 1121, 2. Ὧν ὁ προφήτης] Isai. XI. CAPPERONN.

Pag. 1121, 10. Πορευθέντες μαθητεύσατε κ. τ. λ.] Matth. XXVIII. CAPPERONN.

Pag. 1121, 19. Μάξιμος τάδε διέξεισι] Locus est tom. I. edit. Combefis. in scholiis ad 54. quaestion. in sacram Scripturam. Porro scholia ista sunt ipsiusmet sancti Maximi, qui ea prolixioris

explicationis causa subiunxit, ut ipse de se testatur praefatione scholiis praefixa, quam habes tom. I. pag. 13. CAPPERONN.

Pag. 1121, 21. *Καὶ ἐπαναπαύσεται κ. τ. λ.*] Isai. XI. CAPPERONN.

Ibidem. *Ἑπτὰ πνεύματα*] *Septem spiritus.* Sex tantum sunt in Hebraico textu. Nam יראת יהוה *timor Domini* bis reperitur; nempe versibus 2. et 3. licet has voces modo per *pietatem*, modo per *timorem Domini* verterint οἱ LXX. et Latinus interpres. Hebraeis itaque spiritus pietatis et timoris Domini unicus est, qui iisdem vocibus יראת יהוה designatur. Sed ut a Grotio annotatum est, divinus ille spiritus crevit in Christianismo: ideo in septem iam diu a theologis Christianis distribuitur, forsan ex Apocalyps. I. v. 4. *gratia vobis et pax ab eo qui est et qui erat et qui venturus est, et a septem spiritibus qui in conspectu throni eius sunt;* quanquam fateatur Grotius ex multorum interpretum sententia, hic a sancto Ioanne angelos designari; quia receptum est apud Hebraeos, septem esse maximos angelos qui Deo adstent, nempe quomodo septem principes adstabant regi Persarum, quae aula quia erat magnificentissima, ideo ad eius formam Dei aulam formabant veteres Hebraei. CAPPERONN.

Pag. 1121, 23. *Πνεῦμα ἐπιστήμης*] Apud τοὺς LXX. legitur εὐσεβείας. Apud Latin. vulgat. *pietatis*, rectius. Hinc laboravit sanctus Maximus ut exponeret diversas proprietates γνώσεως et ἐπιστήμης, *cognitionis et scientiae.* CAPPERONN.

Pag. 1122, 18. *Τῆς γραφῆς ὁ λόγος*] Psalm. CX. Eccles. I. CAPPERONN.

Pag. 1123, 8. *Ἐὰν ᾖ τις πρᾶος κ. τ. λ.*] Matth. XI. CAPPERONN.

Pag. 1123, 21. *Συνᾴδει Βασίλειος*] S. Basil. in cap. IV. Isa. tom. I. pag. 929. CAPPERONN.

Pag. 1124, 5. *Πνεῦμα σοφίας κ. τ. λ.*] Isai. XI. v. 2. et 4. CAPPERONN.

Pag. 1124, 7. *Οὐκ ἔχοντα κ. τ. λ.*] Psalm. XIII. CAPPERONN.

Pag. 1124, 8. *Τοῦ κατὰ τὸν Κύριον ἀνθρώπου*] Sic Origenes, quem magni faciebat S. Basilius, Christum saepe vocat, maxime libris contra Celsum. Nihil ibi frequentius ea locutione, *ὁ κατὰ Ἰησοῦν ἄνθρωπος*, id est, *Christus homo*, *Christi humanitas.* Nec ad Nestorianismum vergit haec loquendi formula, si recte perpendatur. Nam Graece dicunt etiam, *ὁ κατὰ μὲ λόγος*, pro *ἐμὸς λόγος.* Itaque *ὁ κατὰ Ἰησοῦν ἄνθρωπος* est *ipse Christus homo, Christi humanitas.* Unde hac phrasi non prorsus inepte divini Verbi cum humana natura unitio exprimitur. CAPPERONN.

Pag. 1124, 11. *Καὶ οἱονεὶ ὄνειδος κ. τ. λ.*] Psalm. XIII. CAPPERONN.

Pag. 1124, 20. *Ἀθανάσιος*] Athanas. Epist. I. ad Serapion. tom. I. CAPPERONN.

Pag. 1125, 1. *Ἐγὼ στερεῶν βροντὴν καὶ κτίζων πνεῦμα*] In Hebraeo textu legitur יוצר הרים id est *formans montes*, ut et vulgatus interpres Latinus vertit. Doctissimus Drusius recte coniicit τοὺς LXX. pro הרים id est *montes*, legisse הרעם hoc est *tonitru*, sicut mox ibidem pro מה־שחו id est *quae sit cogitatio eius*, legerunt coniunctim משיחו quod vertunt *τὸν Χριστὸν αὐτοῦ*, *Christum eius.* CAPPERONN.

Pag. 1126, 11. *Τοῦ υἱοῦ ὄντος κ. τ. λ.*] Roman. 8. Isai. XI. Ioh. XVIII. 1. Cor. I. et II. CAPPERONN.

Pag. 1126, 15. *Καὶ Γρηγορίου*] Gregor. Nazianz. orat. XXXVII. quae est postrema de theologia et inscribitur de Spiritu sancto. CAPPERONN.

Pag. 1126, 18. *Ἐγὼ φρίττω, κ. τ. λ.*] I. Cor. I. Sap. I. Roman. VIII. Ioh. IV. 2. Cor. III. Isai. XI. CAPPERONN.

Pag. 1127, 8. *Οὐ μόνον ἑπτὰ τοῦ θείου πνεύματος ὀνόματα*] Et sane permulta ibi sanctus Gregorius recenset sancti Spiritus nomina et attributa, quae praesertim sacris e Scripturis excerpsit. In ea ipsa duntaxat pagina, unde testimonium hic laudatum sumpsit Gregoras, septuaginta duo numeravi sancti Spiritus nomina, quae legere poteris tom. I. pag. 610. edit. Bill. CAPPERONN.

Pag. 1128, 13. *Ἐν εὐαγγελίοις κ. τ. λ.*] Luc. XI. Matth. XII. CAPPERONN.

Pag. 1129, 15. *Λέγοντος*] Luc. XII. v. 10. CAPPERONN.

Pag. 1129, 19. *Ἐν Βεελζεβοὺλ*] Ita Graeci pro *Beelzebub* constanter legunt *Βεελζεβοὺλ*, quam scripturam retinendam esse censet eruditissimus Drusius tantisper dum quis probaverit eam a scribis corruptam fuisse, et non ab usu, et vulgo. Nam si ab usu est illius temporis, et Evangelistae eam retinuerunt, cur nos mutabimus? Caeterum *Beelzebub* est ab Hebraeo בעל זבוב, quod significat *Dominum muscarum:* et est nomen idoli Accaronitarum, de quo IV. Reg. cap. I. Hoc nomen Israëlitae postmodum in contemptum huius idoli dabant daemoniorum principi, ut patet Matth. X. et XII. CAPPERONN.

Pag. 1132, 8. *Τὸ δὲ συνδοξάζον τῷ λόγῳ τὴν κτίσιν*] *A quo aeque atque a Verbo creatura glorificatur,* id est, *ad gloriam evehitur.* In editionibus Athanasii veter. et nov. legitur *συνάπτον*, sensu minus commodo. Nam ex Athanasii sententia Spiritus sanctus creaturas Verbo non coniungit, sed Spiritus sanctus, simul cum Verbo eas Patri coniungit, seu adducit, *προσάγει*, ut hic habetur. Rectius itaque legitur *συνδοξάζον*, ita ut *τῷ λόγῳ συνδοξάζον τὴν κτίσιν* sit idem quod supra, *ἐν τούτῳ* [*πνεύματι*] *τὴν κτίσιν ὁ λόγος δοξάζει.* Editionis novae auctor eruditissimus recte iam annotarat in 4 MSS. Cod. legi *συνδοξάζον.* CAPPERONN.

Pag. 1132, 11. *Καὶ πάλιν κ. τ. λ.*] Athanas. orat. olim IV. iam III. contra Arianos. CAPPERONN.

Pag. 1132, 12. *Ἐκτός ἐστιν οὗτος τῶν βουλήσει γεγονότων*]

Verbum est extra numerum eorum, quae libera Dei voluntate facta sunt. Hoc solemne est apud S. Athan. et alios SS. Patres, ut dicant Filium divinum *τῇ φύσει* genitum esse, non autem *θελήματι* factum: ita ut *τὸ φύσει* intelligatur de operatione Dei, ut iam in scholis loquimur, *ad intra*; et *τὸ θελήματι* de operationibus *ad extra*, non quod Filius sit *ἀθέλητος τῷ πατρὶ, καὶ μὴ βουλομένου τοῦ πατρὸς*, id est, praeter *voluntatem Patris et nolente Patre*; hoc enim diserte negat Athanasius ibidem: sed quod non sit productus in tempore quando Deus primum voluerit, ita ut potuerit nolle. Hoc quippe sensu creaturas duntaxat voluntate Dei factas fuisse docet eodem loco sanctus doctor. CAPPERONN.

Pag. 1132, 14. *Καὶ πάλιν κ. τ. λ.*] Athanas. orat. olim III. iam II. contra Arianos. CAPPERONN.

Pag. 1134, 6. *Ἀθανάσιος*] Athanas. orat. olim IV. iam III. in Arianos. CAPPERONN.

Pag. 1134, 9. *Σολομῶντι λέγοντι*] Proverb. III. v. 19. CAPPERONN.

Pag. 1134, 10. *Ἐν ψαλμοῖς*] Psalm. CXIII. v. 9. CAPPERONN.

Pag. 1134, 16. *Δαβὶδ*] Psalm. LXIV. v. 7. Psalm. XCIII. v. 4. CAPPERONN.

Pag. 1135, 18. *Ἐν πίθῳ τὴν κεραμείαν δρῶντες*] Proverbium est, quod varie simul atque erudite Desiderius Erasm. exponit Chiliad. I. Centur. VI. Proverb. XV. Ipsum consule, si lubet. CAPPERONN.

Pag. 1136, 10. *Μήθ' ὅσιον εἶναι πιστεύειν, αἷμα καὶ σῶμα τόν τε οἶνον γίνεσθαι καὶ τὸν ἄρτον ποτὲ τοῦ Χριστοῦ· τύπον γὰρ ταῦτ' εἶναι ἐκείνου, καὶ οὐκ ἐκεῖνον αὐτόχρημα*] His Palamitarum verbis errorem Sacramentariorum contineri, non omnino negaverim. Verum illorum patrocinio haud scio an suam opinionem tueri velint recentiores haeretici, cum in hanc Palamitarum sententiam tam acriter invehatur Gregoras, eam impietatis ream arguat, et luculentis SS. Patrum testimoniis confodiat. Aliquando, fateor, apud plurimam ecclesiae Graecae partem obtinuit Palamitarum doctrina, ut patet ex Palamitica Synodo: sed nonnisi quod spectat essentiae divinae ab attributis distinctionem, et Thaborici luminis divinitatem: nec enim obtinuit quantum ad illa consectaria, quae Palamitis exprobrabat Gregoras. Sic verbi gratia Palamitis Iconomachorum errorem saepius obiicit Gregoras: at Palamitas revera Iconomachos fuisse, aut Iconomachorum errorem apud Orientalem ecclesiam tum instauratum et approbatum fuisse, nemo dixerit. CAPPERONN.

Pag. 1136, 19. *Ἰωάννης*] S. Ioan. Damasc. lib. IV. orthod. fid. cap. XIV. CAPPERONN.

Pag. 1137, 21. *Ἀνωτέρω*] Lib. XIX. cap. III. et IV. CAPPERONN.

Pag. 1138, 17. Ἀνωτέρω] Vide lib. XIX. cap. III. et IV. CAPPERONN.

Pag. 1139, 2. *Δι' οὗ ἠράσθη πράγματος*] *Per id quod valde concupivit.* Alludunt, opinor, ad Christi verba, Lucae cap. XII. v. 15. *ἐπιθυμίᾳ ἐπεθύμησα τοῦτο τὸ Πάσχα φαγεῖν μεθ' ὑμῶν πρὸ τοῦ με παθεῖν.* *Desiderio desideravi hoc Pascha manducare vobiscum antequam patiar.* CAPPERONN.

Pag. 1139, 3. *Ὡς κυρίως καὶ ἀληθῶς σῶμα αὐτοῦ λάβωμεν*] *Velut proprie ac vere corpus ipsius accipiamus.* Notanda sunt haec verba, quibus Iconomachi realem Christi praesentiam in Eucharistia videntur admisisse, aut sibi ipsis contradixisse; quod eis exprobrat Nicephorus patriarcha Constantinopolitanus, Antirrhetico II. apud quem tamen (ubi Iconomachorum verba refert) deest vocula ὡς, quae hic emollitiva videri possit. Vide clarissimum auctorem Perpetuitatis Fidei circa Eucharist. tom. I. lib. VII. cap. V. CAPPERONN.

Pag. 1139, 14. *Ὑπερφυῶς μεταβάλλεται*] *Supernaturaliter transmutantur.* Locus hic Theodoro Grapto attributus iacet in fragmento eius operum apud Combefisium libro cui titulus: *Manipulus Originum Constantinopolitanarum.* Idem locus reperitur ad verbum in Nicephoro patriarcha Constantinopolitano (Tarasii successore) Antirrhetico II. apud Allatium lib. III. de perpet. consens. cap. XV. ubi plenior describitur: atque hinc etiam possit confirmari, Nicephorum patriarcham auctorem esse illorum operum quae sub Theodori Grapti nomine circumferuntur. CAPPERONN.

Pag. 1140, 28. *Ὁ ἄρτος, φησὶν*] *Panis, inquit S. Gregor. Nyssen.* Locus hic ad verbum non legitur, cap. XXXVII. orationis Catecheticae, ubi de Eucharistiae mysterio agit S. Gregorius: sed in eundem sensum ibidem plurima edisserit sanctus doctor. An vero alium sancti Gregorii librum hic citaverit Gregoras, ut negare non ausim, ita nec affirmare vellem. CAPPERONN.

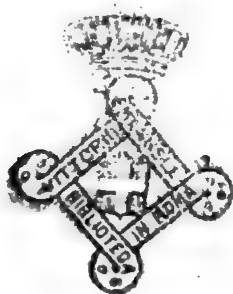
Pag. 1141, 16. *Βοῶντος τοῖς Μανιχαίοις*] *Manichaeis clamantem*, seu potius Apollinaristis; ut patet oratione S. Athanasii de incarnatione Christi, ubi in Apollinaristas totus invehitur. Et certe oratio illa inscribitur κατὰ Ἀπολλιναρίου, et postea dicit S. Athanasius, Apollinaristas *κατὰ τὴν τῶν Μανιχαίων ἀσέβειαν ὑπολαμβάνειν*, *Manichaeorum sententiam amplecti.* CAPPERONN.

Pag. 1141, 17. *Τοῦ καινοῦ καθ' ὑμᾶς Εὐαγγελίου*] *Novi secundum vos Evangelii.* Alludit Gregoras ad solemnes Evangeliorum titulos: *κατὰ Ματθαῖον, κατὰ Μάρκον, κατὰ Λουκᾶν.* CAPPERONN.

Pag. 1142, 10. *Καὶ ἀλλαχοῦ*] *Et alibi*, nempe oratione de sanctissima Deipara: sed spurium esse hunc sermonem nemo iam eruditorum non iudicat, cum sole clarior se prodat styli huiusce ab Athanasiano discrepantia. Vide clarissimum et doctissimum auctorem novae editionis τῶν Athanas. tom. II. pag. 389. CAPPERONN.

Ibidem. *Οὐχ ὅτι ἐνέργεια παρὰ τοῦ πνεύματος ἐγένετό τις*] *Non quod aliqua energia, seu operatio, a sancto Spiritu facta sit* etc. Hic auctor, quisquis sit, non negat incarnationem peractam fuisse divina sancti Spiritus virtute: sed vult hocce mysterium non consistere duntaxat in illa speciali sancti Spiritus operatione: vult insuper ut ipsum Dei Verbum cum humana natura hypostatice seu substantialiter unitum fuerit. Non ergo solummodo specialiter operabatur in Christo divinitas: verum eius humanitati vere coniuncta erat; et hoc iuvare potest, ut catholicae fidei a Nestoriana haeresi discrimen intelligatur. CAPPERONN.

Pag. 1142, 18. *Ὡς νῦν γε*] Si legas *ὃς νῦν γε*, sic vertendum erit: *Arius et Eunomius proferentes eadem cum Palama; qui nunc etiam easdem cum ipsis voces emittens, una cum ipsis eodem gladio iugulatur.* CAPPERONN.

INDEX

RERUM, NOMINUM ET VERBORUM

TAM IN NICEPHORI HISTORIA QUAM IN ANNOTATIONIBUS MAXIME MEMORABILIUM

A IOANNE BOIVINO CONFECTUS.

Numeri sunt paginarum et versuum editionis Bonnensis.

LIPSIAE,

EX OFFICINA B. G. TEUBNERI.

